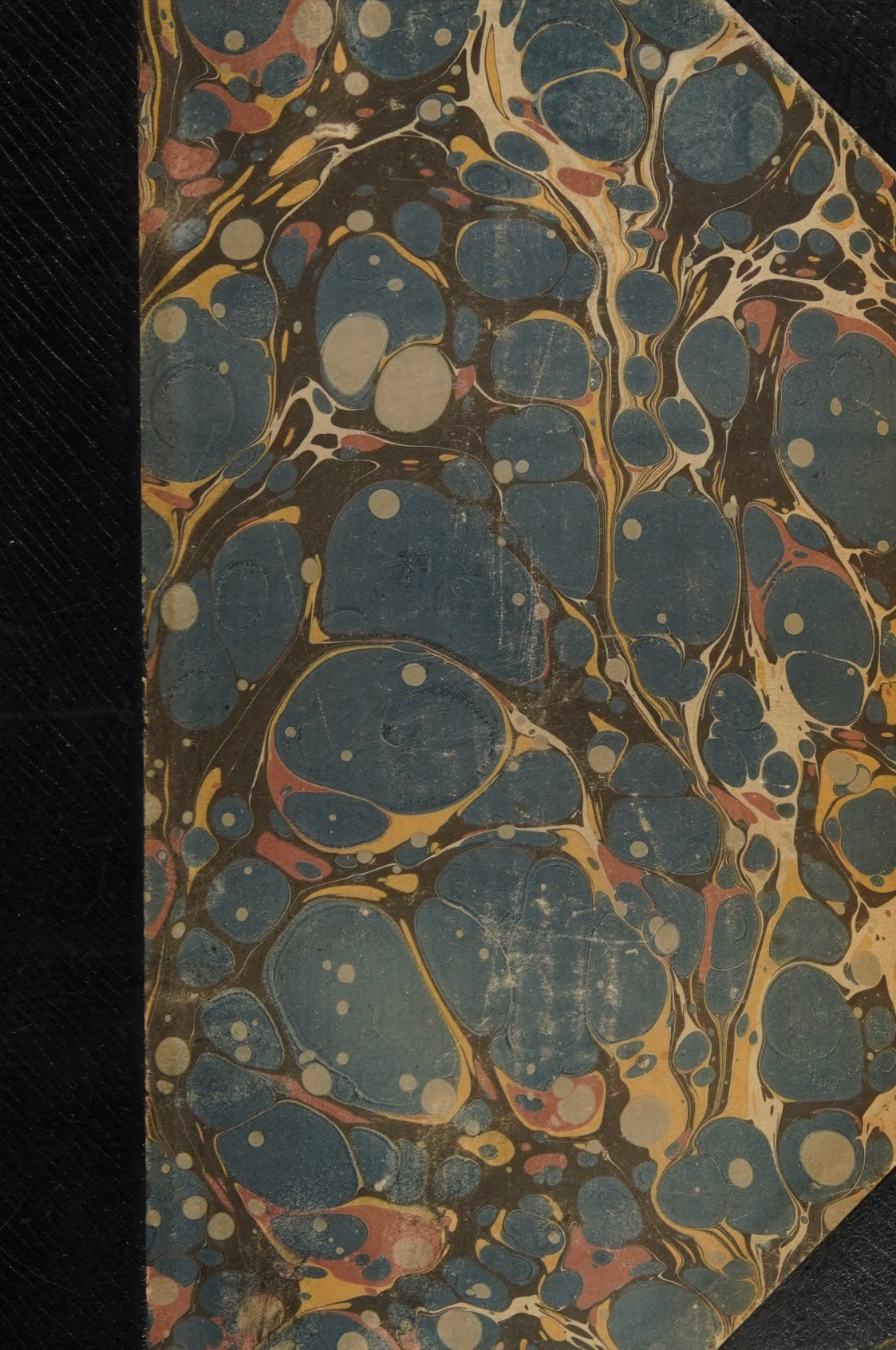

FREM

A. ANDET BIND

FREM

POPULÆRVIDENSKABELIGT VÆRK
UDGIVET AF GYLDENDALSKE
BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

UNDER REDAKTION AF

H. A. SVANE
VICESKOLEDIREKTØR

OG

VICTOR MADSEN
DR. PHIL. DIREKTØR FOR DANMARKS
GEOLOGISKE UNDERSØGELSE

OG

UNDER MEDVIRKNING AF
EN RÆKKE FAG- OG VIDENSKABSMÆND

A
ANDET BIND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK
FORLAG · KØBENHAVN · MCMXXVI

NÆRVÆRENDE VÆRK ER TRYKT I
IALT 118.000 EKSEMPLARER

—

COPYRIGHT 1925 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

—

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL FREM

A.

ANDET BIND

A I. FREMGANG

	Side
Kommunale Biblioteker, og hvad de vil...	1
To mærkelige Konger III—V — Frederik den Store ... 33, 385,	417
Hvad skal en Amerikanerdreng kunne for at blive til noget?	65
Et Budskab til Garcia	97
Alexander Foss	129
Præsten som Sjælesørger	161
Nytaarsbetragtninger	193
Frie Skoler for Voksne til almenmenneskelig Oplysning	225
Cecil Rhodes	257
Stoikerne	289
Fra Arbejder til Astronom — Bürgel	321
Hvad blev de saa til?	353
Hvad skal min Datter være? ... 449,	481
Søren Kierkegaard ... 513,	545
Hvorledes kommer man frem i Verden?	577
De, der har Hjælp behov	609
Adam Homo og Alma	641
Martin Luther	673
Sam. Eyde	705
Kvinders Erhverv i vor Tid	737
Fremgang med frelst Samvittighed	769

A II. MENNESKELIVET

Husindustri paa Heden	8
Redningskorpset og Brand- og Redningsskolen	43
Europa i vore Dage	70
Danske og svenske seet av en nordmand. — II. Svenske	101
Uddrag af Danmarks Statistik	137
Menneskeslægtens Oprindelse	167
Australernes Liv og Kultur	198
Hvordan man kan finde Arbejde i Canada	233
Hvorledes Mennesket lever	264
Primitiv Kultur	296
Støvler og Sko	327
Om Leonora Christina	358
Kafferne	393
Ribe	425
Kulturlevn i Folkeeventyr	456
Renæssancetidens Overmennesker: De store alsidige	487
Livssynets Skiften gennem Tiderne	520
Malajer	553
Den gejstlige Taler. Et Kulturbillede gennem Tiderne	582
Menneskeracerne	615
Norske og Danske set af en Svensker	648
Udvandring	680
Frederiksborg	712
Pius X's Kirkeregering 1903—1914... 741,	776

A III. NATUREN

Nordpolarlandenes Udforskning	15
Plantevandringer	51
Oplevelser paa Havet	76
Stevns Klint	108
Træerne og Vinden	143
Atmosfæren	176
Polarisens Liv	207
Hedeplantningen	240
Vesuv	272
Ørkennaturen	303
Fra Hammershus til Læsaa	332
Hvad Skovmosen gemmer II	366
Vind og Vejr	401
Skyer	434
Om Meteorsten	461
Vore mærkeligste Jordarter	494
Om Klimaet	528
Sargassohavet	561

Side

Det store japanske Jordskælv 589
Bjerge og Dale 624
Om Brugen af Vejrkort 655
Koralrev og Koraller 687
De geologiske Formationers Navne 719
Vore Kornarter 749
Udviklingslære i vore Dage 786

A IV. FRA FJERNE TIDER

En Palæstinarejse paa Kristi Tid 22
En græsk Digter og hans Publikum — Sofokles 58
Hvor ved Historikeren det fra? 84
Ostia, Roms Havnestad 114, 212
Odysseus, den gamle Søfarer 148
Folkeviser og Adelsliv 181
Ostias Ruiner 212
Vikingeskibe 247
Assyriske Udgravninger 278
Kulturaflejringer fra Skjoldungtiden 310, 407, 441
Livet i Byzants II 339
Middelalderlige Breve 373
Biblioteker i Oldtiden 467
Mahâbhârata 501
Gamle Haandskrifter 535
Dronning Hat-Shep-Sut 566
Stormogulen paa Rejse 597

Side

Kristiern I's Rejse til Rom 630
Erik af Pommern 660
Jeanne d'Arc 693
Vendertogene 725
Christopher Columbus 757
Istidens Kunst 791

A V. SPROG

Om Runer II 29
Navneskifte 62
Det danske Sprogs Oprindelse 91
Engelsk Undervisning 95, 128, 160, 223, 351, 384, 416, 479, 512, 576, 607, 640, 671, 736, 768, 800
Vilhelm Thomsen 122
Dialekternes brogede Flor 155
Sammenlignende Sprogforskning 188
Falske Forestillingsforbindelser — Udvalg af Børnesprogets Humor 218
Ord for Kvinden før og nu 254
Hieroglyffer 284
Af Sportens Ordbog 315, 507
Tysk Undervisning 348, 381, 413, 446, 476, 573, 637, 668, 733, 797
Prøver af det danske Sprogs Udvikling ... 540
Misforstaaede Fremmedord 701
Vore Fornavne 764

ALFABETISK SAGREGISTER

A

ANDET BIND

Navn og Sidetal staar med Kursiv, hvor Emnet behandles i en hel Artikel, og der findes Henvisninger til det alfabetiske Sagregister i B Bd. 2. Hvis Emnet der belyses højst tre Gange, er de paagældende Sidetal nævnt (f. Eks. Brunkul **481, *495, B 483), er Emnet behandlet oftere, findes en samlet Henvisning (f. Eks. Kul 495 og B Bd.2).

Forkortelser: FI = Foranstaaende Indholdsoversigt; LH = Litteraturhenvisning Hefte; OH = Omslaget Hefte; * = Illustration og Tekst; ** = Tavle.

Eksempel: *Bornholm* **OH 73, **321, ***332,* LH 84 henviser til Tavle paa Omslaget af Hefte 73, Illustration og Tekst i en hel Artikel Side 332, Tavle Side 321 og endelig Litteratur-Henvisning i Hf. 84.

Aabenbaring 695.
Aakande **OH 55.
Aalelarve *563.
Aandetro *203, *296, *456, *520, 553, 597, 693 og B Bd. 2.
Aarhus Bysegl *703.
Abailard, P. 373.
Abraham Brodersøn 661.
Absalon *729.
*„Adam Homo“ *641,* 770, B 751. LH 95.
*Adelsliv *181,* *358, 377, 419, **737, LH 72.
Adelsvaaben *63, *543.
Aflad 674, 745, *B 36.
Afrika *257, *393.
Afrika. Kort **257.
Agave *55.
Agerdyrkning *267, *394, *521, ***749,** LH 104.
Agra *603.
Ahaggarbjergene *305, *B 157.
Ahmes *569.
Aischylos 58.
Akbar den Store 600.
Alberti, Leon B. *488.
Alfabetet *29, *284.
Alger *502.
Alkibiades OH 61, 154.
Alperne **609, *625, *723.
Altamira-Grotten *791, **800.
Alterkalk *346.
Alto-Cumulus **OH 79, **417, 437.
Alunskiffer *335.
*Amerika *65,* 233, 682, 762, 780, LH 64.
Amon Ra 567.
Anticyklon 658.
*Antropologi *615,* LH 95.
Appel, J. *227.
Arbejdsforhold. Canada 233, 680. — Danmark 449, 481, 737.
Ariske Sprog 91.
Arizona-Krateret *462.
Arkitektur *425, *566, *597, *712, **OH 86, *B 539.
Arkona *725.
*Arktiske Egne *15, *207,* LH 64.
Arkæologi, se F I A IV.
*Arvelighed *786,* B 142, LH 104.
Asfalt OH 67.
Ashurbanipal 468.
*Assyrien *278,* *467, LH 79.
Astrologi 523.
Astronomer *321, LH 84.
Astronomi OH 54, *OH 80, OH 81.
Atlanterhavet 561, 761, LH 91.
Atlas *652.
*Atmosfæren *176, 401, *434, 655,* LH 72, 86, 87.
Augustinerorden 673.
*Aurangzeb *597.*
Australien **193, ***198,* **257, *265. *296, *458, *685, OH 76, LH 72.
Babelstaarnet **449.
Babylonien *280, **449, *467, LH 87.
Bacon OH 53.
*Badevæsen *213, B 216, *B 437,* LH 87.
Bageruddannelse 482.
Baltimore *271.
Bambus 556.
Bananflue *790.
Bankarbejde 453, B 417.
Bantu 257, 267, 393.
Bar *216.
Barometerstand 656.
Bastholm, C. *587.
Bataker **OH 87, *554.
Batik 555.
Beduiner *269.
Begravelsesceremoni **193, *205, ***224.**
Belgien 778, B 65.
Bestøvning 754.
Betelpalme **545, 557.
Bibelen *535, 746.
Bibliotekaruddannelse 451.
*Biblioteker *1,* 34, *261, *386, OH 72, ***467,** 535, **769, LH 64, 87.
*Billedkunst. Istiden *791,* **800, LH 104.
*Billedskrift *284,* LH 79.
Bindebrev *14.
Bindingsværkshus *425.
Binet, A. 609, B 270.
*Biologi *786,* *B 424, *B 456.
Birgitterorden 662.
Birkeland, O. K. B. *707.
Birkeskov *366.
Bison **OH 63, **192, 301, *793, **800, B 456, *B 525.
Bjarkemaal 312.
Bjerge **609, ***624,* *722, LH 95.
Bjergskred 624.
Bjovulf *311.
Bjørnbak, L. *226.
Bjørnson, B. *651.
Blaataarn *364.
Blumenbach, J. F. 553, *616.
Boere *257, *393.
Bogbind *339, 537, **544.
Bogbinderuddannelse 485.
Bogstaver 29, *284.
Boksning *508.
Bomerang *199, *265.
Bora, Katarina von *677.
Borgerdydskolen 516, *550.
Boring *OH 93.
Borneo *554.
Bornholm **OH 73, **321, ***332,* LH 84.
Brahma 523, 597.
Brandes, G. *650.
Brandvæsen *43.
Branting, H. *101.
Brasilien *686.
Brevskrivning. Middelalderen ***373,** LH 84. Nyere Tid 542.
Broca, P. *617.
Brunkul **481, *495, B 483.
Brydning 510.
Brüel, G. W. 240.
Brændsel 495, *B 481.*
Bræspil *OH 101, *OH 102.
„Et Budskab til Garcia“ 97.
Bugislau 730.
Burt, C. 610.
Byg *751.
Byggemateriel 498.
Bygningskunst. Oldtiden *22, *114, *212, *278, *341, *566. — Middelalderen *181, *487, *662.
Bürgel, B. H. ***321,** LH 84.
*Byzants *339,* LH 84.
Bøgeskov *372.
Børnehavelærerindeuddannelse 449, 741.
Børnelæsesal *7.
Børnesprog 218, B 689.
Børnetegninger *612, **OH 78, *B 395,* LH 86.

Camp *234.
Canada *233,* *684.
Carrel, A. *74.
Cementfabrikation 132, 499.
Ceremonier 583.
Champollion **287.
Chile 705, B 137.
Chinon *696.
Christian I *630,* **640, LH 95.
Christian II *769.
Christian IV *713.
Christian IX *717.
Chrysippos *291.
Cirro-Cumulus **417, *436.
Ciseløruddannelse 482.
Codex runicus *31, *183.
Colleoni, B. 631, **640.
Columbus, C. OH 99, *757, **768, LH 104.
„Corsaren" 548.
Cotta, Ursula *674.
Cour, P. la *227.
Cricket *510.
Cro-Magnoner **161, *169, **192, 792.
Cumulus **417, **448.
Cuvier, G. *616.
Cyklon *404, 532, 657.

Dajaker *554.
Dalarne *628.
Dale *624, LH 95.
Dalgas, E. M. 10, *240, LH 73.
Dam *OH 101.
Danmark. Statistik **129, *137, 737,* LH 71.
— Istiden 108, 366.
— *Oldtiden* *310, *407,* 441, LH 83.
Dannebrog *665.
Dans *182, *206, *557.
Danske Særpræg *648.
Dante 491.
Darwin, C. 691, 754, 786, *B 496, B 581, B 721.
Deir-el-Bahri *568, **576.
Delhi *602.
Dialekter 155, LH 71.
Diamantmine *258, *B 483.
Digte. Australske 205. Danske 182, 520, 588, 641, OH 64, OH 78, B 219. Græske 151.
„Diner transportable" **OH 71.
Disko-Jern 465.
Dolomiterne **609, *723.
Domkirke *428, *662, *697, **737, **OH 86, *B 539.
Dorotea af Brandenburg *630.
Drenge. Amerika *65, LH 64.
Drengenavne 764, LH 104.
Drikkehorn **OH 91.
„Drikkelaget" af Platon OH 61.
Dryastid 366.
Dværge *622, *B 757.
Dybdeboring *OH 93.
Dyrebilleder *791, **800.
Dysser *411.
Dødelighed 141.
„(De) Dødes Opstandelse" **544.

Egeskov *371.
Ekspeditriceuddannelse 486.
Elefant *598 og B Bd. 2.
Elisabeth Christine *38.
Ellis Island *680.
Emigration 680.
Engelsk Undervisning, se FI A V og LH 84.
England 70, OH 53, OH 75, 377, 696, 780, B 65, *OH 85.
Erasmus af Rotterdam 675.
Erhvervskultur *264, **288, LH 79.
Erhvervsvejledning 449, 481, 737, B 16, B 46, LH 87.
Erik af Pommern *660, LH 95.
Erik XIV ** OH 57.
Erik Emune 727.
Erik Glippings Mordere *186.
Eriksen, Jens *666.
Erslev, K. *85.
Eskimoer *266, 621.
Esrum Sø *443.
Etik, Kristelig *769,* LH 104.
Etrusker 115, 127.
Etymologi 701.
Euch, J. von 785.
Eufrat **480.
Europa. Kultur 70, 264 og FI A IV.
Eventyrforskning 456.
Evolutionisme 526.
Ewald, J. 422.
Eyb, A. von *377.
Eyde, Sam. *705, LH 99.

Faareavl *685 og B Bd. 2.
Falck, S. *43, B 652.
Falster, C. 432.
Familienavne 62.
Faraoner 566.
Fata morgana *180.
Fester. Australien *201, *298.
Filippa, Dronning 661.
Filosofi 289, 513, 545.
Finansmænd *257, *B 33, *B 65, *B 769.
Fincke, C. 581.
Finland *270.
Finsk 123.
Firenze 489.
Fisk *687 og B Bd. 2.
Fjeldnatur *627, *722, *B 473.
Fjerne Tider, se FI A IV.
Flint *109.
Flor, C. *226.
Florens, se Firenze.
Fodbold *65, **315, *508, B 722.
Fodtøj *327, LH 84.
Folkebibliotek *1, LH 64.
Folkeetymologi *701.
Folkeeventyr OH 81, *456,* LH 87.
Folkehøjskole *225,* LH 73.
Folkevise *181,* LH 72.
Folklore 198, 296, 456.
Font-de-Gaume *791, **800, **OH 63.
Fordampning 434.
Foredrag OH 53.
Forkyndelse 161, 582.
Forretningstalent 577.
Fortidsmennesker *167, *795, LH 72.
Forvitring 624.
Foss, A. *129, LH 71.
Fossilier *167, *336, *687, *720.
Fotografuddannelse 485, 740.
Fra fjerne Tider, se FI A IV.
Franklin-Ekspeditionen 20.
Frankrig 70, **OH 57, *693, 781, 793, OH 98.
Frans af Assisi *771, *B 177, B 697, B 751.
Frederik den Store *33, *385, *417,* LH 86.
Frederik II, Kong *713.
Frederik III, Kejser *379, B 34.
Frederik Wilhelm I 33, 418, LH 64.
Frederiksborg **OH 97, **705, *712, **736, LH 99.
Fredningstabel *OH 69, OH 70.
Fredssagen 70.
Fremgang, se FI A I.
Fremmedord 219, *315,* 542, *701.
FREMS Sten OH 65.
FREMS Træ OH 65, OH 103.
Frie Skoler *225.
Friedrich Wilhelm von Grumbkow *37.
Friluftsliv *609 og B Bd. 2.
Frost, se Is.
Frøbjerg Bavnehøj *410.
Fröding, G. *103.
Fællesaand 527.
Fængselsliv *363.
Fødselsstatistik *141.
Følelsesliv 611, 769 og B Bd. 2.

Galopløb *OH 79
Garcia 97.
Gasboring *OH 93.
Gaskammer *49.
Geijerstam, G. af *104.
Geistlige Taler *582, LH 92.
Geologi *108, 167, *303, *332, *366, **481, *494, *624, OH 93, *719, **736, B 580, LH 84, 88, 95.
Gladstone, W. *588, *B 496.
Glavindrupstenen 30.
Gletscher *626.
Glimmerler *494.
Goethe, W. *71, 772.
Gokstadskibet 251.
Goldschmidt, M. *547.
Golfstrømmen *83.
Goniometer *619.
Gonzaga, Familien *633.
Gram Teglværksgrav *494.
Granada 759.
Granit *332.
Grant, U. S. *578.
Gravmæle *29, *89, *212, *262, *571, **OH 89, *598, *661, *763, *785, *B 436.
Grindsted *8, *144.
Grotefend, G. F. 470.
Grotius, H. *294.
Grottemalerier *792, **800, **OH 63, LH 104.
Grundtvig, N. F. S. 225, *546.
Grækenland **OH 65, *58, *148, *289, *B 81, *OH 88.
Grønland 15, *266.
Grønlandshval *787.
Guddomme 198, 296, 339, 522, *693, *725, 764, 769, *OH 90, B 79, B 334, B 364.
Gudea *280.
Gudstjeneste 161.
Guicciardini 85.
Gulland 665.
Gundestrupkarret *408.
(Den) Gyldendalske Gaard *551.
„(Den) Gyldne Rose" *784.
Gymnastiklærerindeuddannelse 481.
Gødningsstoffer 705, B 140.

Haandskrifter **97, *343, *373, *535, LH 91.
„Haarafskæring" **OH 81, *456.

Hagl **513.
Hammershus *333.
Handelsfilosofi, se Succes.
Handelsskoleuddannelse 452, 738.
Hanekamp **545.
Hanseater 663, **B 1,* B 66, LH 64.
Harpun *266, *B 164.
Hat-shep-sut *566, LH 91.
Havforskning *76, *561,* 594, 687, B 389, LH 64, 91, 99.
Havis *208.
Havre *752.
Hedeboer 8, **32.
Hedeplantning *240, **256, LH 73.
Heidenstam, V. von *102.
Hekse 427, **OH 81.
Helgener 699, **704, 765.
Helligdomsklippen **OH 73.
„Den hellige Anna" af Leonardo *493.
Helsingør 663, **OH 100.
Heltedigtning *58, *148, *311, 411. 501.
Herz, O. F. OH 77.
Heste *OH 79, B 427, *B 459, **B 480.
Hieroglyffer *284, LH 79.
Hillerødsholm 713.
Historieskrivning *84, **96. LH 64.
Hjernekoral *691.
Hjortespringkobbelbaaden 249.
Hjælpeklasse 614.
Holm, G. F. *19.
Holsten 663.
Homer 148.
Hrolf Krake *313.
Hubbard, E. 97.
Hudfarve OH 57.
Humanisme *487, 525, 675.
Hundedans *457.
„Hunden efter Haren" *OH 101.
Husassistentuddannelse 481, 738.
Husindustri **OH 53, *8, *B 68, LH 64.
Hvaler 494, *787, **B 161, *B 185, LH 72.
Hvede *751, *OH 76, B 133.
Hvidbjerg *495.
Høgholt *184.
Højerup Kirke **OH 59.
Højskole *225, LH 73.

Illustrationskunst *535, **544.
Indianere 301, 760, *B 258, B 327, B 336.
Indien 501, OH 89, *597, B 82.
Industri 130, 269, 705, 737.
Indvandring. U. S. A. 682.
Initialer 538.
Intelligenspsøver 609 og B Bd. 2.
Is **193, *207,* **513, B 194, LH 72.
Isabella den Katolske **OH 99, 759.
Island *625.
Isobarer 656.
Istiden *791, LH 104.
Italien *114, *212, *487, *631, *741, 776.
Ithaka *148.

Jacobsen, I. C. *716.
Jagt 632, **640 og B Bd. 2.
Jahangir **577, 597, **608.
Jakobshavn *209.
Jamborée 615, *B 287.
Jameson, Dr. 261.
„Jammers-Minde" *363, **384, **705.
Japan 588.
Jaromør 730.
Java *555.
Jeanne d'Arc 379, OH 95, *693, **704, LH 99.
Jernbanemateriel *OH 65.
Jernmeteor *465, **480.
Jerusalem **1, *22.
Jesuitter 743, 776, OH 90.
Johannsen, W. *754, 790.
Jordarter **481, *494,* LH 88.
Jordemoderuddannelse 452.
Jordskred OH 97.
Jordskælv **OH 69, **258, *272, *589,* 625, LH 92.
Justinian 340.
Jydepotteindustri *10, **32.
Jydsk Dialekt 156.
Jydske Lov 540.
Jægerfolk *198, *265, *296, *393, *458, 792.
Jællingestenene *31.
Jødeland *22, *269, LH 64.

Kaffere **OH 77, *393,* LH 86.
Kajak *266.
Kaktus **352.
Kalkmaleri *181.
Kammerherrenøgle *642.
Kant, I. *294, 524, B 751.
Kaolingrav *334.
Kapitolium-Bjerget *722.
Kaplandet *257, *393.
Karavanevej **289.
Karl VII *696.
Karl XII OH 59, 651.
Karl XV *651.
Karnaktemplet *572.
Karrière 353, *577.*
Kashmir 605.
Kastilien OH 99, 759.
Katedralskolen. Ribe *431.
Katolicisme 674, 741, 776.
Katte, H. H. von *36.
Kierkegaard, M. P. *514.
Kierkegaard, P. C. *516.
*Kierkegaard, S. *513, *545, B 752,* LH 91.
Kikkert *323.
Kildekritik, Historisk 84.
Kileskrift *469.
Kina *264, 302.
Kircher, A. 286.
Kirkebygninger **OH 59, *132, *428, *662, *697, **737, **OH 100.
Kirkestyre *741, 776.
Kiselsvamp *111, *B 393.
Klan 203, 298.
Klima, *401, *528,* LH 91.
Klinter **481, 499.
Klitsnerle *53.
Klosterliv **OH 65, *342, *373, 430, 535.
Klædedragt 106, 184, *327, *555, 632, 649, *B 569, B 622.
Knud Lavard 726.
Koch, J. P. *18.
Kold, C. *227.
Kolonier *257, 399, 680, 761.
Konghelle 726.
Konstantinopel *339.
Kontorarbejde 452, 738.
Koralfiskeri 687.
Koraller **65, *687,* LH 99.
Kornarter *749, LH 104.
Korstog *725.
Kortskaller *620.
Krabbe *563, 690, *B 296, B 615, *B 718, B 780.
Kraniakalk 500.
Kranie **161, *170, B 527.
Krapotkin, P. *70.
Kratos *295.
Krebsdyr *OH 69, *OH 100, *B 392, *B 551, *B 778.
Kridtbrud **97, *109.
Krige. Oldtiden *115, *148, *212, *310.
—Middelalderen *181, *660, *693, *725.
Krishna 505.
Krydsninger (Arvelighed) *755.
Kul 495 og B Bd. 2.
Kultur, Primitiv *198, *296,* *310, *393, *520, 553, 791, LH 83.
Kulturlevn i Folkeeventyr *456, LH 87.
Kunstgødning 705.
Kvinden 649.
Kvinden, Ord for 255, LH 73.
Kvindenavne 764, LH 104.
Kvinders Erhverv *449, *481, 737,* LH 87, 104.
Kvælstof 705.
Küstrin Slot *35.
Kænguru *199, *B 523.
Kætter 699.
Københavnerinden *649.
Københavns Anlæggelse 732.
Københavns Kommunebiblioteker *2.
Køhl, T. *326.

Laaneord 541.
Lamarck, J. B. *786.
Landbrug *8, **129, 138, 233, 264, 739, *749* og B Bd. 2.
Lange, H. O. *2.
Langkofel *723.
Langskaller *620.
Lapland *627.
Lappeskræder **OH 53.
Larsen, Poul *130.
Lartet, E. 169.
Latin 91, 373.
Lava 272.
Layard, A. H. 278, 468.
Lehmann, J. G. 719.
Lenglen, Mlle *507.
Leo XIII *741, 779.
Leonardo da Vinci *487, LH 88
Leonora Christine **OH 75, *358, **705, LH 84.
Lerarter **481.
Lergrav *338, *494.
Lertavle *281, *468.
Levbosættelse *407, 442.
Leveregler 193, 289, 577, 769.
Ligprædiken 584.
Lilje *57.
Lillebæltsler 499.
Linné, C. von *616.
Litteratur. Dansk *641, 650. Græsk 58, 148. Norsk 653. Tysk 772.
Livsstilling, Valg af 353, 449, 481, 577, 737, **B 14,* B 45, LH 64, 87, 104.
Livssyn 520, 769, LH 91.
Livstræet. Babylon *459.
Loreley-Klippen *722.
Lotringen 694.
Louvain 778.
Lovsamlinger 426.
Lovsprog 540.
Lufttryk 176, 401, 434, 656.

Lund, Ane Sørensdatter *514.
Lund, Henrik *515.
Lund, P. V. *516.
Luther, M. 582, **673,* 773, LH 99.
Lyell, C. 721, B 581.
Lykke, Betingelser for 641, 769.
Lyn *655.
Lyng 242, **256.
Lysfænomener *76.
Lægeuddannelse 452, 737.
Lærerindeuddannelse 481, 737.
Læsaa 333.
Løngangen. Frederiksborg *715.
Løvsalsfest **1, 27.

Månsdatter, Karin **OH 57.
Madvig, J. N. *122.
Magi 795.
*Mahâbhârata *501,* **512, LH 88.
Malayer **OH 87, **545, *553,* 622, LH 91.
Malerkunst **705, *717, **736, **OH 101, *791.
Malmø Byvaaben *663.
Malpaga *632, **640.
Mammut *167, **192, *OH 77, *794.
Mandsnavne 764.
Mangrove *82.
Marcus Aurelius *290, B 21, *B 462, B 750.
Margrete, Dronning *661.
Maria Theresia 418.
Maribo Domkirke *662.
Marstrand, W. Illustration *646.
Martensen, H. L. *549.
Massøseuddannelse 450.
Matabeler *257.
Materialisme 526, 769.
Maurer 759.
Medicierne *487, 770.
Melanchton, F. *678.
Mendel, G. 789.
Menighedsliv 162.
Menneskelivet, se FI A II.
Menneskeracer OH 57, **609, **615,* LH 95.
Menneskeslægtens Oprindelse **161, **167,* LH 72.
Menneskeæderi OH 87, 559.
Merry del Val, R. *777.
Mesopotamien *278, **449.
*Meteorologi *176,* *307, **401, *528, *655,* LH 72, 86, 91, 95.
Meteorsten *461, **480, LH 87.
Meyer, M. W. 322.
Michel Angelo 490, LH 88.
Mikkelsen, Ejnar *19.
Minaret *605.
Miniaturekunst *537, **544.
Minnesanger *376.
Misforstaaelser, Sproglige 218, 701.
Moler **OH 83, *496.
Monophysiter 339.
Monsunvind 403, 529.
Morel, Edmund D. 75.
Morild 79.
Moræne *108.
Mose *8, **353, **366,* LH 84.
Muhammedanisme 600, B 338.
Munk, Kirsten **353, 358.
Munke *535, *662, *673.
Museer 358, *717, **769.
Musetaarnet *701.
Musikinstrumenter *298, **545.
Musling *497, *B 688.
Mutationsteori 790.
Mylius-Erichsen, L. *18.
Mynster, J. P. *549.
Mytologi 296, 501, 520.
Mælkevand 80.
Møller, Poul M. *517.
Mønter *119, *OH 73, *OH 85, *B 36, *B 211, B 417.
Møntporten. Frederiksborg *714.

„Nadveren" af Leonardo *491.
Nansen, F. *20, *652.
Napoli 272.
Natal 393.
Nationalhistorisk Museum *717.
*Nationale Særpræg *101,* *648, LH 64.
Naturen, se FI A III.
*Naturfolk *198, *264,* **OH 71, *296,* 327, *393,* *553, *621, B 79, *B 157, *B 257, LH 83, 86, 95.
Naturtilbedelse 521, *B 365.
Nausikaa *152.
Navne 764, LH 104.
Navneskifte 62, LH 64.
Neandertaler *168, 792.
Nebukadnezars Palads *281.
Nedbør 434, 531.
Nedstamningslære 167, 786.
Negre, *257, *268, **OH 71, OH 77, *393,* OH 85, *622, LH 86.
Negritoer *622.
Nelson, Lord OH 75.
Nervøsitet OH 53.
Newton's Spejlkikkert *323.
New York *680, *B 679.
Niaux-Grotten *793.
Niebuhr, B. G. *84.
Niebuhr, C. 470.
Niels, Kong 726.
Nielsen, Mikael *515.
Nielsen, N. P. (Tystofte) *751.
Nietzche, F. *71.
Ninive-Biblioteket *468.
Nippon *591.
Nippur **480.
Nobelgarde **737.
Nomader *269, *B 158.
Nordpolen. Kort 16.
Norge *247, OH 97, *629, 648, *706, **OH 93, *722, *B 473.
Norgessalpeter *707.
*Norske Særpræg *651.*
Notodden *709.
Nutzhorn, H. *227.
Nydambaaden 250.
Nyrop, K. *702.
Nytaarsbetragtninger 193, LH 72.
Nytorv *513.
Nørregaard, J. *227.

Oase *308.
Obelisk *280, 571, **576.
Obotritterne *726.
Observatorium *324.
Odysseus **OH 61, **148,* *B 82, LH 71.
Offerkedel *408.
(Det) Oldenborgske Horn **OH 91.
Olsen, Regina *545.
Olympiske Lege 511.
Opdagelsesrejser 15, 201, *757, **B 129, **B 155.*
Opdragelse 609 og B Bd. 2.
— Amerika 65.
Oplysningstiden 585.
Orden 578.
Orkhonindskrifterne *125.
Orleans 695.
Osebergfundet 30, **OH 67, **225 *248, LH 73.
*Ostia *114,* **128, *212,* LH 64.
Ostindien *553.

Paddehatkoral *688.
Palimsest 535.
Palmetyv *OH 69.
Paludan-Müller, C. *85.
Paludan-Müller, F. *641.
Palæstina **1, *22,* *269, 666, LH 64.
Pându-Sønnerne *501.
Passatvind 402.
Paver *378, 673, **737, **741, *776.*
Peary, R. *20.
Penge *OH 73, *119, *OH 85 og B Bd. 2.
Pergament 535.
Personnavne 764, OH 62, LH 104.
Persson, G. **OH 57.
Peterskirken. Rom 743.
Petroleum OH 93.
Pharmaceutuddannelse 451, 737.
Piccolomini, E. S. *378.
Pietisme 585.
Pigenavne 764, LH 104.
Pilgrimsfærd *630, *665, 745.
Pindsvin *OH 89, *B 205, *B 416.
Pittsburg *270.
Pius II *378.
Pius IX **737.
*Pius X *741, *776,* LH 104.
Plantager *240, **256, *B 321, *B 515, *B 706, *B 773.
Planteforædling *752.
*Planternes Liv *143,* **160, *303, 561, LH 71.
*Plantevandringer *51,* *366, 561, LH 64, 84.
Plastisk Ler **481, 498.
*Polarforskning *15,* 207, LH 64.
Polaris **193, *207,* LH 72.
Politik 70, 776.
Polynesier *296.
Pompadour, Madame de **OH 103.
Pompeji 274.
Porcelænsmaling, Uddannelse i 485.
Portugal 758.
Positivisme 526.
Postvæsenet, Uddannelse til 454.
Potsdam *420.
Preussen *33, *385, 417.
Pristal OH 73.
Profet 597, **B 334.*
Protestantisme 673, 746.
*Prædikekunst *582,* LH 92.
Præstegerning 161, 582, 674, 744, LH 72.
Psykoteknik 577, *B 14,* *B 45, *B 269, LH 64.
Pungdyr *200.
Pusterør *558.
Puzyna 742.
Pælebygning **545, *553.

Quebec *238.
Quota-Systemet *684.

Raceinddeling *615, LH 95.
Rampolla, M. *742, 776.
Ranke, L. von *85.
Rask, R. K. *189.
Rasmussen, Knud *15.
Rationalisme 526, 585.
Rawlinson, H. C. *469.
Redningskorpset *43, LH 64.
Reformationen 582, 673.
Regn 434.
Regndoktor *399.
Reims *697.
Rejser. Middelalderen *630, *665, *757.
Religion 163, 202, 299, 312, 339, 398, 501, 520, 582, *741, **768, *769 og B Bd. 2.
Rensdyr *267, *794, **800, *B 491.
Renæssance *487, 525, 675, LH 88.
Retzius, A. *617.
Rev (Koraller) *687, LH 99.
Rheinberg Slot *40.
Rhodes, C. *257, LH 79.
Rhodesia *259.
Ribe *425, LH 87.
Ribe Ret *426.
Richardson, B. 720.
Ridderkors *642.
Ridderliv *181, 377.
Rigi-Kulm *724.
Rimfrost *528.
Risdyrkning 556.
Rjukan *708.
Rockall Klippen *82.
Rocky Mountains *239.
Rolland, R. *75.
Rom *114, 212, *634.
Romerikeslette OH 97.
Roning *509 og B Bd. 2.
Rosettestenen **287, 469, 566.
Rothenburg *631.
Rothenburg, Grev *388.
Rousseau, J. J. *526.
Rug *749.
Runestene *29, 94, LH 55.
Rusland 784.
Rügen 730.
Røgelsekar *31.
Rørdam, V.: „Vuggen gynger" 588.

Safety-first *OH 65, *OH 67, *OH 68, **B 320.
Sagn *311, 411, 501.
Sahara *303, **B 129, *B 155, **OH 92, LH 71, 83.
Salpeterindustri *705, LH 99.
Samlere *198, 265, *393.
Samvittigheden 769, *B 749,* LH 104.
Sandaler *327.
Sandflugt 307.
Sandkasse *609.
Sandstorm *531.
Sangerkrigen paa Wartburg *539.
St. Elms Ild **65, 76.
Sans-souci *386, *421.
Sargassohavet *561, LH 91.
Sarto, G. *742, *776.
Sarzec, E. de 280.
Saskatchewan *684.
Sautuola, M. de 791.
Savonarola 771.
Saxos Danmarkshistorie 536.
Schiller, F. von *70.
Schleicher, A. *190.
Schlesien 418.
Schmidt, J. 564, B 776.
Schopenhauer, A. *71.
Schrøder, L. *226.
Schweiz **609, *624, *723.
Seemann, C. 590.
Sehested, H. *361.
Seismograf *591.
Selvopdragelse 193, 225, 577, 769, B 379, B 624.
Sfinx *571.
Shajahan *597.
Sigar 445.
Sigismund 662.
(Det) Sikstinske Kapel *743, *783.
Silurtiden *721.
Simefletning 12, **32.
(Den) Sirlige Stil 543.
Sixtus IV *634.
Sjæleforsorg *161, 582, 741, 769, LH 72.
Sjælevandring 456, *B 79, LH 64.
Sjællandsk Dialekt 154.
Sjællandske Lov 540.
Skade, Hans 543.
Skandinavisme 654.
Skibe **65, *76, *247, *347, *760, B 673, **OH 100.
Skifer *334, *720.
Skjalm Hvide 726.
Skjoldunger *310, *407, 441, LH 83.
Sko *327.
Skoler 66, *225, *431, 609.
Skove *51, *143, *240 og B Bd. 2.
Skovgaard, J.: „Den store Nadvere" *774.
Skovmose *366, LH 84.
Skriftarter 29, *284.
Skrivekridt **97, *109.
Skræderhaandværk **OH 53, 12.
Skuespil. Græske 58.
Skulptur **769.
Skyer **OH 79, **417, *434, **448, LH 87.
Skypumpe *81, *401.
Skyskraber *133.
Skærgaardsfisker *652.
Slesvig 661.
Slæde *248.
Smidth, V. F. L. *130.
Smith, G. 475.
Smith, W. 720.
Smykker *203.
Snedkeruddannelse 484.
Sofie Amalie *360.
Sofokles *58, LH 64.
Sokrates OH 61, 524, *B 433, B 750, B 763.
Soldater *391, **OH 95, *693.
Solur *558.
Sortebrødreklostret. Ribe *430.
Spanien 759, 784, 791.
Spinoza 291, 751.
Spitsbergen *722.
Spliid, Maren 428.
Sport. Amerika *65.
Sportsudtryk *315, *507,* LH 83 og B Bd. 2.
Sprog, se FI A V.
Sprogblomster 218, LH 72.
Sprogforskere *122, *188, *469, LH 72.
Sprogudvikling *91, *540,* LH 64, 91.
Stammeliv 520.
Stat og Kirke *776.
Statsbanetjeneste, Uddannelse til 453.
Statens Bibliotekstilsyn 2.
Stednavne 312, *407, *441, 703, OH 62.
Steenberg, A. S. *1.
Steenwinckel, H. von 714.
Stenbrud *335.
Stenmeteor 464, **480.
Stevns Klint **OH 59, **97, *108,* LH 64.
Stjernekoral *689.
Stjernekort *OH 80, OH 81, *OH 82.
Stockholms Rigsdagsbygning *105.
Stoikere *289, 524, LH 83.
Stormflod 426.
Stormogul OH 89, **577, *597, **608.
Strandvegetation *53.
Strindberg, A. *102.
Strødam **704.
Studenter *66, 737.
Støv 77.
Støvler *327.
Succes 353, *577.
Sumatra *554.
Svagtbegavede Børn *609, LH 95.
Svantevit *726.
Svenske Særpræg *101, LH 64.
Sverrig **OH 57, OH59.
Syd-Afrika **257, *265, *393,* LH 86.
Sygeplejerskeuddannelse 449, 741.
Syndflodstavlen *281.
Syvaarskrigen 420.
Sædprøve 750, *B 97.
Sødrue *56.
Søpindsvin *111, 691.

Tabu *298, 458.
Taj Mahal **OH 89, *598.
Takt og Tone 577, B 623.
Talefærdighed OH 53, 582.
Tandlægeuddannelse 450, 737.
Tang *561.
Teglværksindustri *13.
Tegner, H. Illustration *644.
Telefonistindeuddannelse 455, 741.
Telegrafistuddannelse 454, 741.
Telemarken *706.
Temperamaleri **OH 101.
Tennis 507.
Teologi 582.
Terman, L. 609.
Termer *213.
Tetzel 674.
Thomas à Becket 374.
Thomsen, Vilh. *122, LH 64.
Thule-Ekspeditionen 18.
Thutmose I 567.
Thutmose III *569.
Tislundstenen *412.
Tobak OH 83.
Togulykke *OH 65.
Tokyo *589, *B 499.
Toldvæsenet, Uddannelse til 455.
Tolstoj, L. *70.
Torden 76, *655.
Tordensky **448.
Tornado *404.
Torpbosættelse *441.
Torricelli 176.
Totem 204, **224, *457, B 358.
Trafalgar Square *OH 75.
Translatriceuddannelse 483.
Transvaal 393.
Trier, E. *226.
Trolle, H. 713.
Trone **OH 85.
Træarter *144, **160.

Træudskæring **OH 85.
Tudsefisk *562.
Turnering 632.
Tyrkiet 339, OH 88.
Tyrol **609, *723.
Tysk. *Undervisning 348, 381, 413, 446, 476, 573, 637, 668, 733, 797,* LH 84.
Tyskland 33, 70, 385, 417, 777.
Tørvemose **353, *368.

U.S.A. 682, 780.
Udgravninger *114, *168, *278. **449, B 327, LH 79.
Udvandrerbreve 233, LH 73.
*Udvandring *680,* LH 99.
Udviklingslære 167, *786,* LH 104.
Ulfeldt, C. *359.
Undervisning, se Opdragelse.
Ungdomsskoler *225.
Unionsopløsningen 1905 651.
Universitetet. København 635.
*Unormale Børn *609,* LH 95.
Urgnejs *719.
Urokse *368, **B 449, *B 456.
Urs Ruiner *92, *279.

Vaaben *409, *559.
Valdemar den Store 729.
Valdemar II, Sejer 425, *540.
Valerius 22.
Vandkraftanlæg *709, *B 486.
Vandnavne *442.
Vandpest *52.
Varmelære OH 65, 402, 434, 529, B 501.
Vatikanet **737, **741, **769.
*Vejrkort *655,* **656, LH 95.
Vejrsmuldring 625.
Veltalenhed 582.
*Vendertogene *725,* LH 99.
Venedig 489, 665.
Verdenskort *282.
Verdenskrigen 70.
Verner, K. A. *190.
Vestergaard, H. A. B. *752.
Vestindien *761.
Vesuv *178, **OH 69, **258, *272,* LH 79.
Vethemann 728.
Viborg Domkirke *774.
Victory *OH 75.
*Vikingeskibe *247,* LH 73.
Vildsvin **800, *B 424.
Vilhelm af Ærbelholt 375.
Viljeslivet 611, B 749.
*Vindforhold *143, *401,* *529, *655, LH 71, 86.
Voltaire, F. de *386, 417.
Vorbasse 10.
Vries, H. de *789.
Vulkaner **OH 69, **258, *272,* 334, 497, LH 79.
Væddeløb *OH 79.
Værneskole 614.
Vættelys *112.
Vættenyre *53.
Vævning *12.

Warburg *676.
Werner, A. G. 719.
Westergaard, N. L. *123, 471.
Wetterhorn *723.
Wilhelm II, Kejser *778.
Worms 673.

Yokohama 589.
Young, T. 287.

Zenon *289.
Zoëga, G. 286.
Zugspitze *624.
Zulukaffere **OH 77, *393,* LH 86.
Zwingli *678.

Æblegren **352.
Ædelkoral *687.
Ægypten. Historie *566, *621.
— Sprog *284,* LH 79.

Øieren *OH 97.
Ølbrygning *396.
Øresund 663.
*Ørkennatur *303,* *B 155, *OH 92, LH 83.
Østrig 777.

FREMS REGISTRE

FORAN i hvert Bind findes der *Indholdsfortegnelser*, der viser Artiklernes Rækkefølge efter Sidetal indenfor de enkelte Hovedgrupper, og *alfabetiske Sagregistre*, som henviser til de Emner, der er behandlet i vedkommende Bind. Læserne kan saaledes ved at benytte disse Indholdsfortegnelser og Sagregistre faa et godt Overblik over Stoffet i de enkelte Bind.

Desuden afsluttes baade A og B med en *systematisk Indholdsfortegnelse*, som samler Stoffet fra Hovedgrupperne i Underafdelinger og giver Vejledning for Læserne ved Studiet af de forskellige Emner. Underafdelingerne er suppleret med lignende Stof fra de andre Hovedgrupper og giver saaledes et Helhedsbillede af de enkelte Emner. Ønsker man at læse, hvad der findes om Landbrug, Pengevæsen, Valg af Livsstilling, Plantelivet, Menneskets Legeme, Indendørs Fritidssyssel, Fiskeri eller et andet Emne, da viser den systematiske Indholdsfortegnelse, hvilke Artikler der findes derom i alle FREMs fire Bind.

Endvidere findes der bag i A Bd. 2 en *Medarbejderfortegnelse*, som viser, hvilke signerede Artikler, der findes af de forskellige Medarbejdere. Vil man stifte Bekendtskab med, hvad f. Eks. E. Wesenberg-Lund, H. C. Gram, Poul Portefée-Bahnsen eller C. Weismann har skrevet til FREM, da fremgaar dette af Fortegnelsen over Medarbejderne.

Endelig er der udarbejdet *et stort Specialregister*, hvor FREM's ti Hovedgrupper er tillæmpet efter Bibliotekernes Bogordning, Decimalklassedelingen. Registrene omfatter: Sjælelivet (Filosofi, Religion, 10–29), Forretningslivet (Samfundsliv og Praktiske Fag, 30–38, 60, 62–69), Geografi og Rejser (40–49), Naturen (50–57), Dyrelivet (58), Sundhed og Sygdom (61), Fritid og Sport (79), Sprog og Litteratur (80–89), Menneskelivet (Kulturhistorie, Etnografi, Kunst og Historie, 39, 59, 70–77, 90–98) og Personer (99).

Disse ti Registre specialiserer Stoffet ud i en Række samhørende mindre Emner. Vil man læse f. Eks. om de forskellige Dyrearter, Lande og Byer, Sportsgrene eller enkelte Personer, der har været omtalt, da giver Særregistrene en god og letfattelig Vejledning, man ser straks alle de Steder, hvor f. Eks. Elefanten, Frankrig, Svømning eller Charles Darwin er omtalt, og ved Brugen af disse Registre faar Læserne Øvelse i at benytte den Emneinddeling, der bruges i Bibliotekerne, hvor de saaledes selv vil have lettere ved at finde Litteratur, der kan supplere FREMs Litteratur-Henvisninger, i de Emner, som har Interesse. *Personregisteret* findes bag i A Bd. 2, de øvrige ni Registre bag i B Bd. 2 i den angivne Rækkefølge.

JENS PEDERSEN

Flyverbillede af Jerusalem (hebr. Jerusjalaïm, arab. Beit el Makdis eller El Kuds, hvilket betyder Helligdommen; i Tell el Amarna-Brevene kaldes den Jurusalim, Fredens By, mange Aar før Israeliterne indvandrede i Kanaans Land). — Midt i Forgrunden ses Tempelpladsen med den ottekantede Omars Moske, bygget 688. Til venstre ligger el Aksa-Moskeen, den lange Bygning med en Kuppel over den ene Ende. Kuppelbygningen midt i Baggrunden er den hellige Gravs Kirke. Til venstre for denne ses Taarnet af den tyske St. Johannes Kirke og det tyske Hospits. Til højre for Omars Moske, ved Hjørnet af Tempelpladsen, findes Resterne af Antonia-Fæstningen. Den aflange Bygning paa skraa midt i Billedets højre Side er det østrigske Hospits. I Hjørnet øverst til højre ses lidt af Jerusalems gamle Bymur.

Fiskere tømmer deres Net for Fangsten fra Genesaret Sø, som Fiskerne Andreas og Simon Peter vel har gjort det ved Kapernaum (i Søens Nordende), forinden de fulgte Kristus.

Til Løvsalsfesten rejser Jøderne Verden over, selv i store Byer, Løvhytter paa denne Vis til Minde om Ørkenvandringen, inden Kanaan toges i Besiddelse. Løvsalsfesten er Aarets store Glædesfest, der fejres i Jødeaarets 7. Maaned paa den 15.—21. Dag, og tillige den oprindelige Afslutning paa Aarets Festrække.

Palæstina paa Kristi Tid.

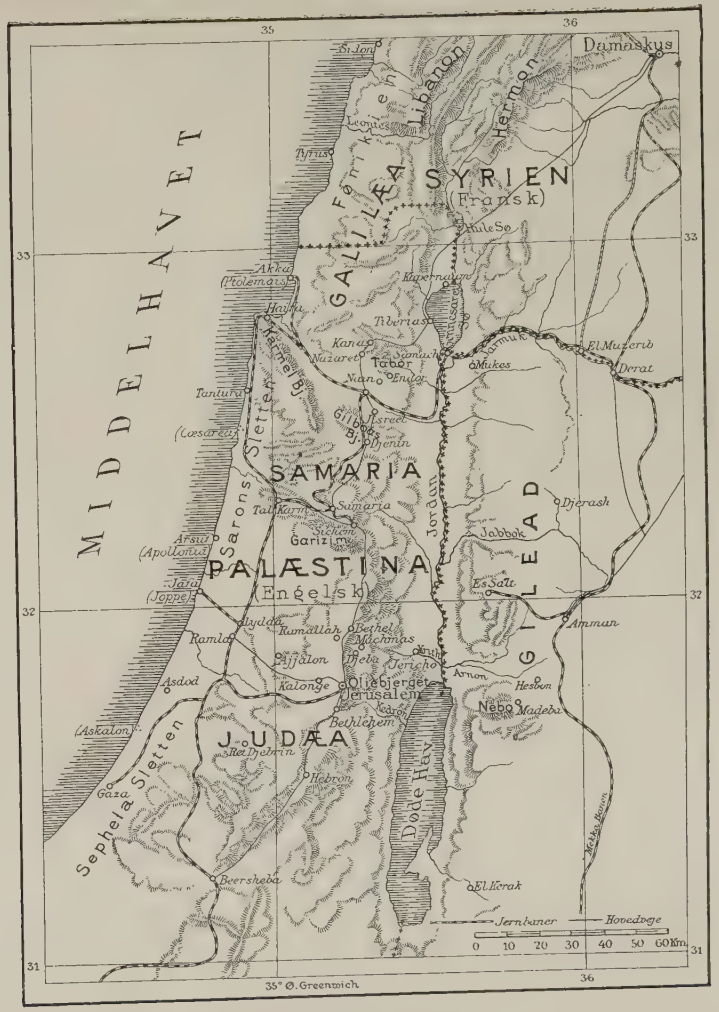

Palæstina i Nutiden.
(Man bemærke Jernbanelinierne.)

KOMMUNALE BIBLIOTEKER OG HVAD DE VIL

I personalhistoriske Værker fra ældre Tid ser man ofte, hvor vanskeligt det har været for boginteresserede at tilfredsstille deres Læselyst, naar de ikke selv havde Raad til at købe de ønskede Bøger (se »Fritidslæsning« i Hf. 22). Gaar vi blot en Menneskealder tilbage i Tiden, finder vi da heller ikke herhjemme offentlige Biblioteker, der arbejder med det Hovedformaal at virke almendannende og oplysende. Der fandtes da overhovedet ingen Biblioteker her, som magtede at løse denne Opgave blot nogenlunde tilfredsstillende. Statsbibliotekerne (se FREM Hf. 51) bestræbte sig først og fremmest for at støtte de mere specielle videnskabelige Studier ikke blot i Samtiden, men ogsaa i Fremtiden; de lagde derfor Hovedvægten paa det bogbevarende og beskæftigede sig ikke mere end højst nødvendigt med det populær-videnskabelige og almen-kulturspredende Arbejde. De blev imidlertid nødsaget til at paatage sig en Del af dette, thi det læsende Publikum opsøgte dem, naar det ønskede at stifte Bekendtskab med Darwins banebrydende Værker »Arternes Oprindelse« og »Menneskets Afstamning«, Brehm: »Dyrenes Liv« ja, selv Livingstones og Stanleys Rejseskildringer og mange lignende fængslende populære Bøger. Boglaanerne mærkede ganske vist ofte, at de ikke var velsete. Flere Bibliotekarer optraadte nærmest som glubske Pladshunde, der frem for alt vilde værne Bogskattene; men da man i Reglen ikke kunde henvende sig andetsteds, skød man Hjertet op i Livet og forsøgte at laane de Værker, der interesserede mest, og som man daarligst kunde undvære, mindre vigtige Ting opgav man i Reglen at faa fat paa; Statsbibliotekernes Bogbestand tillod heller ikke nogen større Massebenyttelse, da der kun var et Par Eksemplarer af hver enkelt Bog.

Professor A. S. Steenberg, der ved sit utrættelige Pionerarbejde som Agitator og Bogpædagog har vakt Interessen herhjemme for det frie offentlige Bibliotek og for Studiekredsarbejdet.

Der eksisterede ganske vist paa den Tid spredt over hele Landet offentlige Folkebogsamlinger, der for største Delen var oprettet i Slutningen af det 18. Aarhundrede af rationalistiske Præster og Lærere, som var interesserede i Folkeoplysning; men de betragtedes nærmest som Velgørenhedsanstalter for den ubemidlede og uoplyste Befolkning og var rene Almuebiblioteker med en ret tilfældig Samling af folkelig Skønlitteratur og nogle faa elementære Oplysningsskrifter. De var i det hele taget meget smaa, oftest paa et Par Hundrede Bind. Der fandtes i 1890 over 1000 Bogsamlinger, der fik et Statstilskud tilsammen paa ialt 10,000 Kr. Omtrent Halvdelen af dem fik ogsaa lidt Understøttelse af Kommunen, men mange fik hverken det ene eller det andet. Flere af dem indeholdt da ogsaa efterhaanden lutter kassable Bøger, og andre med brugelige Bøger var opmagasineret i Dejgtruge eller paa Skolelofter sammen med Tørvene, saa det er indlysende, at man meget sjældent kan have haft Gavn og Glæde af at benytte disse Bogsamlinger. Deres Betydning var meget, meget ringe. Skønt de ofte havde til Huse i Skolerne, kom der ikke noget Samarbejde i Stand mellem Skole og Bibliotek; der var i Reglen heller ingen Forbindelse mellem Bibliotekerne indbyrdes, Læsesale kendtes ikke, Personalet var ikke faguddannet, Biblioteksteknikken var meget mangelfuld, og Kataloger fandtes sjældent.

Det var derfor intet Under, at Bogsamlingerne ikke voksede, men nærmest var i Tilbagegang i Slutningen af Aarhundredet, skønt de foruden den offentlige Støtte fik Hjælp fra flere Institutioner og modtog mange Boggaver fra »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme«. Der maatte mere Støtte og større Organisation til, og navnlig skulde baade Bogsamlingslederne og det læsende Publikum have langt dybere Forstaaelse af, hvad der var Formaalet med et Folkebibliotek.

Begyndelsen hertil blev gjort, da »Statens Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger« blev nedsat 1899, og A. S. Steenberg overtog Ledelsen af den praktiske Del af Statens Arbejde for at fremme Biblioteksagen. Det viste sig meget hurtigt, at Steenberg var den rette Mand til at slaa til Lyd for Sagen, utrættelig agiterede han i Tale og Skrift. Han gjorde en Studierejse til Amerika, Folkebiblioteksbevægelsens forjættede Land, for at lære Amerikanerne Kunsten af og kom hjem proppet med Ideer, som han straks energisk søgte at realisere. Han

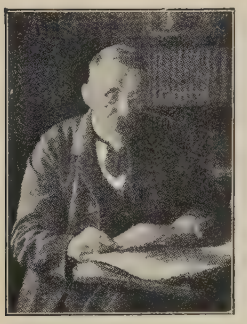

En Guldalder for Det kgl. Bibliotek indtraadte, medens H. O. Lange var Overbibliotekar. Hans usædvanlige Kendskab til hele Verdenslitteraturen kom i høj Grad Biblioteket til gode; men ogsaa Folkebibliotekerne havde hans Interesse, og det skyldes hans geniale Plan om en organisk Forbindelse mellem alle Landets Biblioteker, at der tidligt kom et betydningsfuldt Samarbejde i Stand af største Vigtighed for Folkebibliotekernes Udvikling.

fandt navnlig Ørenlyd hos Lærerne, der blev hans gode lokale Hjælpere i Agitations- og Oplysningsarbejdet, og lidt efter lidt fik de gennemført de nødvendigste bibliotekstekniske Reformer i de smaa Biblioteker, som de ledede. Dette store og vanskelige Pionerarbejde og Ledelsen af Biblioteket Aar efter Aar udførte Lærerne af Interesse for Sagen uden nogen som helst Godtgørelse, og det skyldes for en stor Del Lærerstanden, at Forholdene saa hurtigt bedredes, og at Udviklingen herefter gik fremad med stærkere og stærkere Fart.

Statsbiblioteket i Aarhus, der aabnede for Udlaanet til hele Provinsen i 1902, blev snart en stor Støtte for de smaa Biblioteker, der her fik Adgang til store og gode Bogmasser. Flere Folkebiblioteker havde nu ogsaa paabegyndt et indbyrdes Samarbejde. Saaledes stiftedes allerede i 1902 det første Amtsbibliotek, idet Holbæk Amts Folkebogsamling begyndte at yde Hjælp til alle Bogsamlinger i Amtet; men det blev dog først, da Overbibliotekar H. O. Lange i 1909 udkastede Planen om i alle Landets Amter at oprette Centralbiblioteker, der skulde være i fast organiseret Samarbejde med de lokale Folkebogsamlinger til den ene og med de videnskabelige Biblioteker til den anden Side, at Centraliseringen og Samarbejdet blev almindeligt og fik større Betydning.

Lange gjorde opmærksom paa, at vort Biblioteksvæsen burde være et organisk sammenhængende Hele, begyndende med Skolebogsamlingen, omfattende lokale Læsestuer med gode Haandbøger og Opslagsværker, mindre faste Bogudlaan, suppleret med større Vandrebiblioteker i Landsbyerne, større centralt beliggende Biblioteker for Amterne, og sluttende med de videnskabelige Biblioteker, en Rettesnor, man i det store og hele siden har fulgt. Han slog tillige med Kraft fast, at Personalet maatte faguddannes, Læsesale oprettes i videst mulige Omfang, en Bibliotekslov udstedes, en Centralledelse ansættes og endelig et Biblioteksraad udvælges, Ting man nu forlængst har indset Rigtigheden og Nødvendigheden af og med Held har faaet gennemført.

De sidste 15 Aar er i det hele taget usædvanlig rige paa Mærkepæle for Folkebibliotekerne. Nye Biblioteker blev oprettet, de fleste ældre er fuldstændig reorganiseret, det sønderjydske Biblioteksspørgsmaal er blevet løst, Bogbestanden er fornyet, forbedret og forøget betydeligt overalt, en Biblioteksskole er oprettet, der uddanner Ledere og Assistenter, og mange Biblioteker har faaet nye og gode Lokaler, ofte egne velindrettede Bygninger. Der har været en rivende Udvikling i hele Bibliotekssagen, store indre Arbejder er udført for at gøre Bogsamlingerne overskuelige og Ekspeditionen hurtig og fejlfri, Aabningstiderne er udvidet og Adgangen lettet for de besøgende.

Bibliotekernes Personale har haft en uvurderlig Støtte ved hele dette Arbejde i Centralledelsen, Statens Bibliotekstilsyn, der kan føres tilbage til Udvalget med det lange upraktiske Navn: »Statens Komité for Understøttelse af Folkebogsamlinger«, der 1910 ændredes til »Statens Bogsamlingskomité« og 1919 afløstes af »Statens Bibliotekstilsyn«, som gennem Aarene — uden Hensyn til de skiftende Navne — har været Sjælen i hele Landets Biblioteksarbejde, har støttet de lokale Kræfter, staaet dem bi med Raad og Daad og har udarbejdet talrige Hjælpemidler, de har lettet og fremskyndet Reorganisationen. Indtil 1919 var Steenberg Overledelsens virksomme Chef, siden har Th. Døssing med stor Dygtighed — fortræffelig støt-

I denne herlige genrejste Kirkebygning har Københavns Kommunebiblioteker deres Hovedkvarter fra 1917. Det omfatter to store Udlaanssale, en Læsesal med et godt Haandbibliotek, Kontorlokaler, Bogmagasiner og Bogbinderi. I den ene Udlaanssal, der indeholder dansk og fremmed Personalhistorie, Naturkundskab og praktiske Fag samt en større Samling fremmed Skønlitteratur, navnlig Svensk, Engelsk, Tysk og Fransk, har Læserne selv Adgang til Boghylderne („aabne Hylder"). Den anden Udlaansafdeling, der rummer den øvrige mere specielle oplysende Litteratur og en større Musiksamling, har „lukkede Hylder".

Hovedbibliotekets Læsesal aabnedes i den store Arbejdsløshedsperiode 1921, og den smukke festlige Sal med 100 Siddepladser blev straks taget i Besiddelse til sidste Plads. Den indeholder et Haandbibliotek paa ca. 3000 Bd. af ret populær Karakter med Hovedvægten paa sociale Emner, og en fortræffelig Tidsskriftsamling, der spænder fra Tiden omkring 1850 til vore Dage.

tet af sine Medarbejdere, Biblioteksinspektør S. Dahl og Konsulent J. Banke — ledet Tilsynet som Biblioteksdirektør.

Det vilde have været umuligt paa saa kort Tid at gennemføre saa stor en Nyordning inden for Biblioteksvæsenet, hvis Arbejdet ikke havde været i saa høj Grad centraliseret. De større Biblioteker har hjulpet de mindre, og Tilsynet har givet dem alle en god Haandsrækning; men det vilde ogsaa have været umuligt, hvis Stat og Kommune ikke havde vist Forstaaelse for Sagens Betydning og været villige til at forøge de aarlige Tilskud. De bevilgende Myndigheder har imidlertid indset, at de økonomiske Ofre var nødvendige, og Tilskudene er steget Aar for Aar. Gennem denne Stigning faar vi et klart Billede af, hvor hurtig Udviklingen har fundet Sted. Vi saa, at Statstilskuddet i 1899 var 10,000 Kr.; de første 15 Aar gik det derefter langsomt op til 36,200 Kr. i 1914, men derefter kommer den bratte Stigning med 105,000 Kr. i 1918—19, 775,000 Kr. i 1922—23 og 857,700 Kr. i sidste Finansaar. De kommunale og andre lokale Tilskud er steget endnu mere, i 1914 var de i Provinsen ca. 50,000 Kr., i Fjor passerede de den første Million. Budgettet er saaledes nu næsten 2 Millioner uden for København. Statstilskuddet er afhængigt af de lokale Tilskud. Efter Biblioteksloven af 1920 ydes der fra Statens Side mindst Halvdelen af de lokale Tilskud, der finder en Slags Præmiering Sted i Forhold til Omfanget af Bibliotekets oplysende og folkeopdragende Virksomhed, saa at Statstilskuddet kan naa helt op paa Højde med de lokale Tilskud, dog kan det ikke overstige 23,000 Kr. for et enkelt Centralbibliotek. De forøgede Indtægter har fremkaldt en betydelig Vækst i Bogbestanden, der i 1914 talte 490,000 Bd. og i 1923 911,200 Bd., og de har endvidere mangedoblet Læsesalenes Antal. For 10 Aar siden fandtes der kun nogle ganske faa, nu er der ikke mindre end 75. Den forøgede Bogbestand har ikke bevirket, at Bøgerne nu bliver mindre brugt; tværtimod. Udlaanet er steget forholdsvis endnu mere, i 1913—14 var det 1,017,100 Bd. og i 1922—23 næsten fire Gange saa stort, 3,858,530 Bd., et fortræffeligt Bevis for, at Bogbestanden tidligere har være utilstrækkelig, og at man har savnet gode Folkebiblioteker.

Udviklingen har været jævnt fordelt over hele Landet. Der findes ikke det Amt, der ikke har faaet flere nye eller reorganiserede Biblioteker, der findes ikke den Afkrog, hvor man ikke kender Folkebibliotekerne. Ligegyldigt paa hvad Egn man bor, kan man nu skaffe sig gode Bøger til Laans fra de offentlige Biblioteker, der næsten alle har mistet det almueagtige Præg, og man behøver ikke at søge til Det kgl. Bibliotek for at laane »Arternes Oprindelse« eller »Dyrenes Liv«; i mange Tilfælde vil man kunne faa dem i det lokale Bibliotek. Findes de ikke der, da skaffer Biblioteket dem fra Oplandsbiblioteket, hvis Egnen har et saadant, eller det henvender sig til Centralbiblioteket, hvor det i alle Tilfælde kan faa Bøgerne. Er det mere specielle Værker, der søges, da rekvireres de fra Statsbiblioteket i Aarhus, eller de skaffes — særlig ved historisk Litteratur — fra Landsdelens Hovedbibliotek, Landsbiblioteket, der nu i flere Henseender er et Mellemled mellem Central- og Statsbiblioteket.

Den største Udvikling har fundet Sted i Hovedstaden, hvor vi finder Landets største og betydeligste Folkebibliotek: *Københavns*

Det tidligere Kapel er nu en hyggelig Tidsskriftafdeling indenfor Læsesalen; man finder her ca. 120 danske og fremmede Tidsskrifter og Ugeblade, foruden mange Dagblade. Tidsskriftreolen (i Baggrunden) er indrettet saaledes, at man kan overskue alle de fremlagte Hefter. Skabet til venstre med de mange Skuffer er et stort Kortkatalog over Læsesalens Bogbestand.

Katalogiseringsværelset, hvor Kortkatalogerne udarbejdes. For hver eneste Bog, der anskaffes til Biblioteket, skrives der Kort for Forfatteren, Titlen og Emnet. V. Bergsøe: „Fra Mark og Skov" katalogiseres f. Eks. saaledes, at der er et Kort med „Bergsøe, Vilhelm" paa første Linie, et andet med Titlen „Fra Mark og Skov" øverst og et tredie med Emnet „Insekter" først. Disse Kort anbringes alfabetisk efter Hovedordene paa første Linie mellem Kortene for de tidligere anskaffede Bøger. Man faar paa denne Maade et stort Ordbogskatalog fra A til Ø i mange Skuffer, hvor man ved at slaa op paa „Bergsøe, Vilhelm" kan se, hvor mange Bøger, der findes af ham i Biblioteket. Har man glemt, hvem der har skrevet „Fra Mark og Skov", kan man undersøge Sagen og finde de tilstrækkelige Oplysninger om Bogen ved at slaa op paa Titlen, og endelig kan man se, hvor mange forskellige Værker der findes om Insekter, ved at slaa op paa dette Emne. Et Kortkatalog giver saaledes en fortræffelig Oversigt over Bogbestanden og er uundværligt i ethvert Bibliotek. Det bruges da ogsaa meget saa vel af Publikum som af Personalet ved den daglige Ekspedition. Paa Billedet ses (i Baggrunden) Kortkaloget med Skufferne, der indeholder de mange Tusinde Kort, men dog kan bruges paa et Øjeblik. Desuden findes der gode trykte Kataloger — bestemt til Benyttelse af Laanerne i Hjemmet, og hver anden Maaned udsendes „Meddelelser og Boglister" med Fortegnelse over de sidste Boganskaffelser.

Kommunebiblioteket. Det har i mange Henseender været en Rettesnor for de andre Biblioteker, og det er naaet længst frem i Bestræbelserne for at udbrede Kundskaber og almen Oplysning til alle Befolkningslag og til alle Aldersklasser.

Det blev oprettet i 1885 paa Initiativ af Københavns Magistrat og kom straks til at omfatte 6 Kredsbiblioteker i de forskellige Bydele og 2 Læsestuer. Institutionen aabnedes for Publikum d. 7. November og har saaledes om en Maaneds Tid bestaaet i 40 Aar. Det var væsentlig beregnet for de ubemidlede og uoplyste, som man vilde give Adgang til god, folkelig Skønlitteratur og lidt elementær oplysende Læsning for et mindre maanedligt Kontingent. Det var saaledes fra Begyndelsen nærmest kun et stort Lejebibliotek. Personalet var da heller ikke faguddannet, men havde andet Hovederhverv og var kun i Biblioteket et Par Timer hver Aften i Aabningstiden, og Læserne havde ikke selv Adgang til Boghylderne, men maatte notere deres Ønsker paa Bestillingssedler, der ekspederedes af Personalet. Trods disse Ulemper og Begrænsninger voksede Bibliotekerne dog jævnt i de første 20—25 Aar. I 1886 var Budgettet 16,000 Kr., i 1912 næsten 70,000 Kr.; Bogbestanden voksede samtidig fra 14,000 til 55,000 Bd. og Udlaanet fra 162,000 til næsten 400,000 Bd. De to Læsesale var blevet forøget til fem, og Besøget var vokset fra 5100 til ca. 123,000 Personer aarlig. Det er indlysende, at de har haft ikke ringe Betydning for Arbejderstanden, men det lykkedes ikke rigtigt at komme i Kontakt med andre Befolkningslag, Biblioteket stod i den almindelige Bevidsthed som et Klassebibliotek, et Almuebibliotek, og det saa ogsaa ud til omkring 1910, at man havde naaet Grænserne for Ydeevnen under de indskrænkede Forhold, thi Laanertallet og Bogudlaanene blev ikke større. Kommunalbestyrelsen indsaa derfor, at Biblioteket trængte til en Reorganisation. Man erkendte, at alle Borgerne havde lige Ret til almindelig Oplysning, hvorfor man ikke ønskede at opretholde et ensidigt Klassebibliotek, men agtede i Stedet for at skabe et alsidigt Almenbibliotek og tog straks under den nyansatte Stadsbibliotekar, J. Aarsbos maalbevidste Ledelse fat paa Reorganiseringsarbejdet. Bogudlaanet blev gratis, Aabningstiderne blev udvidet, Publikum fik selv Adgang til Bogreolerne og kunde efter nærmere Undersøgelse udvælge sig de Bøger, man havde Interesse af og Brug for.

Hovedvægten blev dog lagt paa Boganskaffelsen. Hidtil havde der kun været meget lidt Forbindelse mellem de 6 Kredsbiblioteker; Bogbestanden havde endog været meget forskellig, nu blev den ensartet sammensat for dem alle og betydelig udvidet, navnlig i Naturfagene og Samfundskundskab. Andre Fag: Teknik, Matematik, Sprog og Musik, som ikke tidligere havde været repræsenteret, blev anskaffet, og den

Parat til Start. Bibliotekets Bud bringer daglig Bogsække ud til alle Kredsbibliotekerne med Bøger til de Læsere, som ønsker Laan der af mere speciel Litteratur fra Hovedbiblioteket. Meget ofte medsendes der ogsaa nye Bøger, som er bestemt til at indgaa i de forskellige Afdelinger og er færdige til at stilles paa Hylderne. Der sendes ogsaa Bøger rundt mellem Kredsbibliotekerne indbyrdes. Naar det ene af dem har Brug for flere Eksemplarer af en Bog, laaner det fra de øvrige og øger ved dette Samarbejde Bibliotekernes Ydeevne betydeligt.

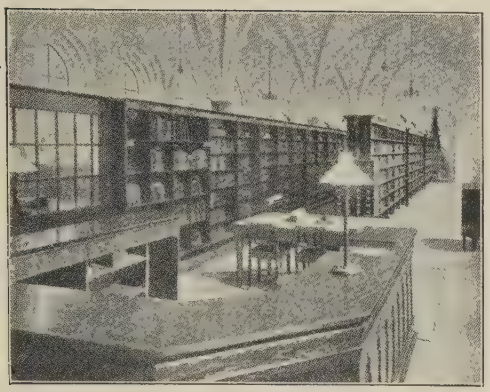

Atter en gammel Kirkebygning, hvori der er indrettet Bibliotek, og det oven i Købet for anden Gang, thi Universitetsbiblioteket var opstillet her for godt 400 Aar siden. Helligaandshuset er det smukkeste og bedst indrettede af Kredsbibliotekerne; de andre har til Huse i gamle, ganske uegnede Beboelseslejligheder; men ogsaa her er der Pladsmangel, Trængsel blandt Laanerne og utilstrækkelige Arbejdsrum og Depotlokaler. Afdelingen har over 9700 Laanere, der hjemlaante 273.439 Bd. i Fjor; endnu større var Udlaanet i Afdelingen paa Vesterbro, nemlig 288.517 Bd. Det samlede Udlaan var — som nævnt i Teksten — omtrent 1.800.000 Bd. hvoraf godt $^1/_2$ Million oplysende Litteratur; deraf var 14.899 Bd. om København, 16.260 Bd. Samfundskundskab, 12.373 Bd. om Folkeminder, 26.579 Bd. Musik, 99.288 Bd., Geografi og Rejseskildringer og 112.387 Bd. Personalhistorie, der er den mest benyttede faglige Gruppe. Af engelsk Skønlitteratur paa Originalsproget udlaantes 19.767 Bd., af tysk Skønlitteratur, der er den næststørste Gruppe, laantes kun 8.200 Bd. Engelsk har saaledes ogsaa i Bibliotekerne et stort Forspring for de øvrige Sprog. Det er interessant at kaste et Blik paa de enkelte Bøger og se, hvor meget de benyttes. Et enkelt Eksemplar af en ældre Bog som H. George: „Fremskridt og Fattigdom" har sidste Aar været udlaant 16 Gange, og Biblioteket har 46 Eks. af den i Udlaansafdelingerne, og C. Størmer: „Fra verdensrummets dybder" endog 29 Gange (41 Eks.); af nye Bøger har E. Bang: „Forældrenes Bog" et aarligt Udlaan paa 29 (28 Eks.) og H. Scharling: „Med femmastet Bark „København" Jorden rundt" 37 (93) Eks.). E. Hawks: „Ungdommens Ingeniørbog", der kun har været i Brug i 8 Mdr., har allerede været 20 Gange udlaant (99 Eks.). Gaar vi til Skønlitteraturen, finder vi her en endnu større Benyttelse: Aakjær: „Vredens Børn" 45 Gange aarl. (98 Eks.), Selma Lagerlöf: „Jerusalem" 39 (105 Eks.) og Nexø: „Ditte Menneskebarn" 48 (142 Eks.); da den sidst nævnte oven i Købet er i 5 Bd., kan man her regne med et samlet Udlaan paa næsten 20.000 Bd. af Bogen i et Aar.

nyere Litteratur om København blev kompleteret (denne Litteratur fuldstændig findes i Raadhusbibliotekets topografiske Samling), saa at Bibliotekerne nu kom til at indeholde en god alsidig Samling af de nyeste og lettest tilgængelige Bøger i alle faglige Emner. Der blev i Løbet af faa Aar tilvejebragt en populær Mønstersamling, som var tilstrækkelig for Læserne i Almindelighed. Den nye Leder standsede dog ikke derved. Samtidig grundlagde han et stort fælles Hovedbibliotek af mere speciel, dansk og fremmed Litteratur for de Læsere, der havde videregaaende faglige og tekniske Interesser og magtede at benytte Værker, der stillede større Krav til Læserne og maaske kun fandtes paa Svensk eller paa et af Hovedsprogene: Engelsk, Tysk og Fransk. Herved er det blevet muligt for Kommunebibliotekerne at tilfredsstille alle, der ikke dyrker lærde Fagstudier; men dermed er vi ogsaa naaet til Grænserne for et Folkebiblioteks naturlige Arbejdsfelt. De videnskabelige Bogstudier maa henvises til de store Fag- eller Statsbiblioteker.

Læsesalene, der tidligere havde indeholdt en hel Del underholdende Litteratur og en meget ufuldstændig Samling Haandbøger, blev omdannet til virkelige Boglaboratorier, Arbejdsværelser med udsøgte Opslagsværker: Ordbøger, Vejvisere, Leksika og et alsidigt Udvalg af gode danske Haandbøger, ved Hjælp af hvilke man ikke alene kan besvare de daglige Spørgsmaal: »Hvor bor Grosserer P. Sørensen?« »Hvornaar gaar Toget til Roskilde?« Hvad betyder Antener?« »Hvem har bygget Raadhuset?« og lignende, og faa Overblik over Dagbladenes Annoncespalter med ledige Stillinger, Værelser og Lejligheder, men hvor man ogsaa hurtigt kan orientere sig i aktuelle Emner, Huslejeloven, Færøerne og Folkeforbundet og endelig foretage større Undersøgelser, skrive Stile, løse matematiske Opgaver og udarbejde Foredrag og Artikler til Dagblade og Tidsskrifter.

Ogsaa paa Børnene blev der tænkt. Den lødigste skønlitterære Børne- og Ungdomslitteratur blev anskaffet tillige med velegnede oplysende Bøger, Rejse-Naturskildringer, praktiske Fag, Spejderbøger og Historie, og Børnelæsestuer blev oprettet i de mest børnerige Kvarterer af Byen.

Fremskaffelsen af disse betydelige Bogsamlinger blev hilst med Glæde af Byens Borgere. Baade voksne og Børn strømmede

I Læsesalen er opstillet Kommunebibliotekernes største og mest udsøgte Haandbibliotek med mange store udenlandske Værker. Studenter og Seminarister søger navnlig til i stort Antal og udnytter Bogbestanden til deres Studier. Da jeg en Dag foreviste Læsesalen for en Ven, udbrød han overvældet: „Her maa man da kunne uddanne sig baade til Præst og til Sagfører." Ja let, med lidt Flid, men det er dog ikke Tanken at konkurrere med Universitetet.

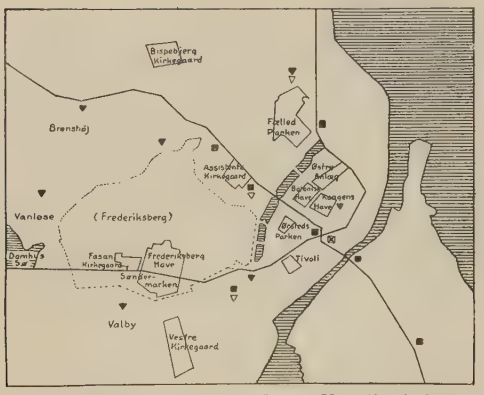

Situationsplan for Biblioteket. Langs Hovedfærdselsaarerne fra Øst til Vest (Amagerbrogade, Købmagergade og Nørrebrogade) og fra Syd til Nord (Vesterbrogade, Strøget og Bredgade) ligger Afdelingerne jævnt fordelt. Ved Skæringsstedet (Amagertorv) findes baade Hoved- (⊠) og Kredsbibliotek (■) de øvrige af disse er beliggende Øresundsvej 8, Brogade 3, Griffenfeldtsgade 4, Stefansgade 9, Skolegade 8, Valby, Valdemarsgade 28 og Østerbrogade 84. Børnelæsesalene er mærket (▽) og Udlaansstationerne (▼). Planen viser, at Afdelingernes Beliggenhed ikke kan være meget bedre, de danner naturlige Centrer i de forskellige Bydele; men desværre fortæller Tavlen ikke noget om, hvor utilstrækkelige saa godt som alle Lokalerne er.

i større og større Skarer til Bibliotekerne, hvis Ydeevne blev stillet paa en alvorlig Prøve; men de klarede Vanskelighederne forholdsvis godt, da Udlaansmaskineriet virkede som det skulde. Personalet var blevet faguddannet og skolet og havde udført et stort indre Arbejde. Bogbestanden var blevet praktisk emneinddelt og overskuelige Kataloger var udarbejdet. Ekspeditionen, der var gjort saa enkel og praktisk som mulig, lettedes især af Kortkataloget, (se Forklaringen i Teksten til Illustrationen øverst S. 4), der snart blev meget søgt af Publikum. Trods den stærkt forøgede Bogbestand, blev der dog snart Mangel paa Bøger, da Laanertallet stadig øgedes, og der maatte foretages nye store Boganskaffelser. Pladsforholdene blev ogsaa hurtigt for smaa, der maatte udvides og aabnes nye Afdelinger Gang paa Gang.

Hovedbiblioteket fik — foruden Laanet gennem Kredsbibliotekerne — direkte Udlaan til hele Byen, og Filialer oprettedes i Tilknytning til Kredsbibliotekerne, der ogsaa indrettede Ungdomsafdelinger i Udlaanene.

Disse stadige Udvidelser nødvendiggjorde større og større Tilskud, som Kommunen de første Aar maatte yde alene. I tidligere Tid fik Biblioteket nemlig ingen Statsunderstøttelse som de kommunale Biblioteker i Provinsen; først de sidste 5 Aar har Staten ydet et Tilskud paa ca. 100,000 Kr. aarlig. Kommunens Tilskud er imidlertid langt større; det var i sidste Regnskabsaar ca. 570,000 Kr., og da Tilskuddet i 1912 var 70,000 Kr., er dette saaledes i de mellemliggende Aar steget med $^1/_2$ Million Kr. Samtidig er Laanertallet vokset fra 6000 til godt 58,400. Bogbestanden tæller nu ca. 210,000 Bd., og Udlaanet var i Fjor omtrent 1,800,000 Bd., deraf godt $^1/_2$ Million faglig Litteratur, hvoraf ca. 90,000 fra Hovedbiblioteket. Børnelæsesalene blev besøgt af næsten 70,000 Børn og de voksnes Læsesale af godt 355,000 Personer.

Denne stærkt voksende Virksomhed omfatter for Tiden et Hovedbibliotek, 8 Kredsbiblioteker og 6 Udlaansstationer, 7 Læsesale for voksne og 3 for Børn.

Hovedbiblioteket, der takket være Departementschef Rentzmanns storstilede Gave til Kommunen, har faaet indrettet smukke, men noget upraktiske Lokaler i St. Nikolai Kirkebygning, bestaar af to store Udlaansafdelinger, aabne Kl. 12—6, en Læsesal med 100 Siddepladser (Kl. 10—8) Foruden disse Afdelinger for Publikum, findes der en Række Kontorer og et Bogbinderi. Hovedbiblioteket forestaar nemlig hele Regnskabsførelsen, Bogtilvæksten, Katalogiseringen, Bogindbindingen og Fordelingen til Kredsbibliotekerne. Denne stærke Centralisering af Arbejdet har ogsaa her været til stor Nytte ved Nyordningen, og bliver fra Aar til Aar af større og større Betydning. Skønt Hovedbiblioteket nu har direkte Udlaan til alle Laanerne, foregaar dog over Halvdelen af dets samlede Udlaan gennem Kredsbibliotekerne, som Dag efter Dag søges af et meget stort Publikum. Kredsbibliotekerne ligger da ogsaa paa eller i Nærheden af Hovedfærdselsaarerne i de forskellige Bydele; de største Læsesale holdes aabne fra Kl. 10—10, og Bogudlaanene er aabne Kl. 12—8. Her er der Dagen lang et livligt Rykind, og i Vinterhalvaaret er der jævnlig stærk Trængsel om Aftenen. Af Hensyn til de mange unge Mennesker, der ikke har deres Hjem i Hovedstaden, er Læsesalene ogsaa aabne Søndage Kl. 7—10, Hovedbibliotekets Læsesal endog Kl. 2—8.

I de største Kredsbiblioteker er der næsten 10,000 Laanere, og det siger sig selv, at Personalet ikke kan komme i nærmere Forbindelse med dem alle og blive dem behjælpelige ved Bogvalget. Her har de mindre Biblioteker i Provinsen en stor Fordel, da Personalet der hurtigt og let lærer Publikum at kende og ofte bliver raadgivende for dem; men til Gengæld udviser Læserne i København større Smidighed ved deres Eftersøgning af brugbart Læsestof. De fleste finder sig hurtigt selv til Rette ved Hjælp

af Kortkatalogerne og søger kun Bistand hos Personalet i de vanskeligste Spørgsmaal; men der findes dog ogsaa et forholdsvis stort Antal Læsere, der til Stadighed lader Personalet være Raadgivere i Bøgernes Verden, og der forefalder daglig talrige Forespørgsler, som viser, at Bøgerne bliver brugt som et nytttigt Arbejdsredskab af Læserne. Snart er det et Radioapparat, der skal fremstilles efter Beskrivelsen i Bøgerne, snart er det Kolonihaven, Hønsene og Duerne eller huslige Spørgsmaal, det gælder.

Adgangen til Læsestuerne er gratis for alle, og Bogudlaanene kan ligeledes benyttes gratis af enhver, der er fyldt 14 Aar, og som ved Hjælp af Huslejekvittering, Fagforeningsbog eller lignende godtgør at være bosiddende i Kommunen, naar man underskriver en Laanerbegæring med Løfte om at overholde Udlaansreglementet, og køber et Katalog. Indtil det fyldte 18. Aar maa man dog indskrives som Laaner med Kaution. Ungdommen har kun Ret til Hjemlaan af 1 Bog ad Gangen fra den særskilte Ungdomsafdeling, der indeholder godt 800 forskellige, velegnede, skønlitterære og faglige Bøger. Andre Læsere kan laane 2 Bøger, hvoraf den ene maa være fra den oplysende Litteratur. Har man i Studieøjemed Brug for flere Bøger ad Gangen, kan man faa udstedt et særskilt Studiekort.

De vigtigste, oplysende Værker bliver straks fremlagt paa Læsesalene, men ellers gaar der ca. 3 Maaneder med Undersøgelse af, om Bogen egner sig til Biblioteksbrug og med dens Anskaffelse, Indbinding og Katalogisering, før den kommer paa sin Plads i Reolen. Den lettere, rent underholdende Skønlitteratur vil man dog kun finde meget lidt af. Hovedvægten lægges paa faglige Bøger og den bedste og lødigste Skønlitteratur, der til Gengæld anskaffes i indtil 150 Eksemplarer. Læserne kan, hvis de savner en Bog i Biblioteket, foreslaa den anskaffet; alle rimelige og overkommelige Forslag bliver der taget Hensyn til snarest mulig, og ligeledes undersøger Personalet, hvad der findes om bestemte Emner.

Bibliotekerne virker ikke isoleret, de samarbejder med andre Oplysningsinstitutioner. Navnlig finder der et stort Samarbejde Sted med mange Skoler, der sender de ældste Elever klassevis hen paa Læsesalene til smaa Kursus i praktisk Bogbenyttelse, desuden laaner de Bogsæt af klassisk og historisk Litteratur til Klasselæsning, og endelig henvises de enkelte Elever til Læsesalene for at finde Stof til Stile og smaa Foredrag.

Endvidere finder der et Samarbejde Sted

Dagligt Liv blandt Børnene. Naar Skoledagen er endt, gælder det om at sikre sig en Plads paa Børnelæsesalene, faa fat i „Bogen" og gaa løs paa Læsningen. Skønt der er over 100 Børn samlet, hører man ingen Støj eller Samtale. De fleste læser Morskabslæsning, nogle udvider Kundskaberne fra Skolen, andre deltager i frivillige Kursus i Bøgers Brug og lærer at finde sig til Rette mellem og i Bøgerne, for derefter med yderligere Energi at kaste sig over praktiske Bogopgaver. Paa Livet løs — i Bøgernes Verden.

med Arbejdernes Oplysningsforbund, Arbejderhøjskolen, Socialdemokratisk Arbejderskole, Borups Højskole, Byens Gymnasier og Studiekredsforeningen. Alle disse Institutioner og Organisationer laaner Bøger til Støttte for Undervisningen og for Selvstudiet; men Pladsforholdene tillader ikke et mere udvidet Samvirke, skønt det i mange Tilfælde vilde være heldigt. Lokalespørgsmaalet er i det hele taget blevet Københavns Kommunebibliotekers ømme Punkt. Medens mange Biblioteker i Provinsen for længst har faaet egne Bygninger, befinder alle Biblioteksafdelingerne i Hovedstaden sig i Huse, der er bygget med andet Formaal, og som kun daarligt egner sig til Biblioteksbrug. Desuden er Lokalerne næsten alle Vegne blevet for smaa; der er hverken Plads til Læserne eller Bøgerne, og Biblioteksarbejdet hæmmes meget af denne Grund. Bestyrelsen har forlængst set det uholdbare i Lokalespørgsmaalet. Med større og større Kraft har den rejst Kravet om egne Bygninger; men hidtil har Kommunens vanskelige Situation under og efter Verdenskrigen været en alvorlig Hindring for en bedre Ordning, og kun mindre Udvidelser (5 nye Udlaansstationer) har i de senere Aar været gennemførlige. Dette er dog ikke længere tilstrækkeligt, hvis det store oplysende og kulturspredende Arbejde, som naar ud til hele Befolkningen og er af saa stor Betydning for Byens sociale og kulturelle Udvikling, ikke atter maa stagnere, og uvurderlige Værdier ødes. Kommunen maa i Fællesskab med Staten, der hidtil har holdt sig for beskedent tilbage, tage denne Opgave op og skaffe Bibliotekerne Bygninger, der kan muliggøre det for dem at føre Oplysningsarbejdet videre.

Jens Pedersen

HUSINDUSTRI PAA HEDEN

I Grindst' og i Grene
Er kun lidt at fortjene.

Dette gamle Mundheld har slaaet forbavsende godt til i mange, lange Aar og vilde vel have været paa sin Plads endnu, hvis ikke Skæbnen i Form af Kortsynethed fra Nabobyen Sønder Ommes Side i atten Hundrede og Fyrrerne havde givet Udviklingen en anden Retning end beregnet.

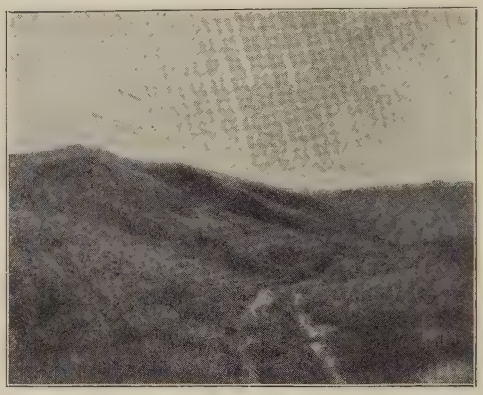

Hedelandskab i Nærheden af den tidligere tyske Koloni „Frederikshaab". Malet i 1921 af Kunstmaler Märtens.

Sønder Omme er stadig den mindre By, hvorimod Grindsted har vokset sig stor og er blevet af Betydning for hele det sydlige Vest-Jylland, Knudepunkt, som det er, for den herværende Jernbanetrafik, idet der fra Grindsted udstraaler 6 Jernbanelinier.

Det gik saaledes for sig. Omkring 1840 oprettedes et Distriktslægeembede og udstedtes et Apotekerprivilegium i Sønder Omme. Men Folkene der var af den Anskuelse, at det vilde være en Ulykke at faa Læge og Apotek, da Følgen kun maatte blive, »at de kom paa Sognet«.

Kromanden, der var den eneste, der havde Hestekøretøj, og som ejede det meste af ubebygget Jord i Byen, vilde ikke køre for Lægen og ikke afse Grund til Lægebolig og Apotek, saa Resultatet blev, at Byen blev fri. Grindsted blev da i Stedet for udpeget som Residens for disse to nyttige Institutioner, og den fik derved det Plus, der har gjort den til den foretrukne By.

Den første Apoteker i Grindsted, *Adolf Ottesen*, Søn af en Prokurator i Odense, fødtes 1802. I den vestligste Gaard i Grindsted indrettede han *Apoteket* i en lille, lav Stue; bag denne var et Kammers til Kontor og Soveværelse for Apotekeren. Medicinalvæsenet kunde ikke føde ham — det første Aar ekspederes 70 Recepter — og han fik Bevilling paa Høker- og Brændevinshandel. Kolonialhandelen foregik, selv efter at han havde opført et nyt Apotek i Halvtredserne, i samme Lokale, hvor Medikamenterne tilberedtes og uddeltes. Huder og Skind købtes, Bjerge af Uld modtoges. Da kontante Penge var sjældne, fik Apotekeren herigennem sit Tilgodehavende hos Bønderne. Ottesen havde Ry paa sig for sin Dygtighed, Samvittighedsfuldhed og sine gode Varer.

Først da Grindsted var blevet Knudepunktet for Egnens Jernbaner, tiltog den i Vækst; og Verdenskrigens Pengerigelighed gav den yderligere et Skub fremad. I Slutningen af Firserne var der kun 10 bosiddende Borgere; der findes et gammelt Fotografi af de 9 af dem, den 10de kunde ikke komme med, da han var Landpost og ikke havde Tid til den lange Rejse ind til Fotografen i Vejle.

I Oldtiden har dette Landomraade været godt befolket; endnu i 1896 taltes 670 jordfaste Oldtidsmonumenter, deraf 3 Langdysser.

Herredet, som bestaar af Grindsted, Grene, Vorbasse og Hejnsvig Sogne, maa have været godt bebygget ogsaa i Middelalderen, da der har været 6 Kirker, men de tyske Troppers Indfald i 1627 og Svenskernes i 1644—45 forarmede Befolkningen og næsten udryddede den, saa det tog samfulde 200 Aar for Egnen at komme paa Fode igen. Adskillige Dokumenter viser, hvorledes Svenskerne udplyndrede Egnen, og Befolkningen flygtede ud til nogle Jordhytter — æ Findholler — for at redde Livet. Ved deres Tilbagekomst var Gaardene ødelagt eller brændt, Sæd og Kvæg bortført.

Der blev ikke levnet Befolkningen Tid til at hjælpe paa Ulykkerne, Polakkerne fortsatte, da Svenskerne var draget bort; og de samme Ulykker gentog sig. Befolkningen flygtede, smitsomme Sygdomme udbrød, Egnen blev affolket, og Jorden lagdes ganske øde. Præsten Falck i Norup skrev i Kirkebogen 1698, at Randbøl Sogn »blev ganske øde udi Polackerniz Tider och Folckene af smitsomme Sygdommer bortdøde, og der blef ej, som er mig berettet, prædicket udi Randbølge Kirche udi 3 Aar.« Medens Folketallet tog af, bredte Ulvene sig, og der ansattes Ulvejægere, ligesom der udsattes Pris til »Hvo, som kan fange eller døde nogen Ulv«.

Den religiøse Vækkelse har været i stadig Vækst i Grindsted. Denne tunge Form for Gudsdyrkelse ligger saavel for den vestjydske Bonde som for Vestkystens Fiskerbefolkning. Livet rummer for dem begge Slid og Farer. Kampen for Føden er ensbetydende med Kamp mod Hav, Jord og Himmel. Den præger disse Menneskers Livssyn saaledes, at den lettere og gladere Form for Gudsdyrkelse ikke kan forliges med deres Vaner og daglige Oplevelser. Et Missionshus blev bygget i 1891, og i 1920 paabegyndtes den nu fuldførte Kirke. Det var en Vandalisme, at den fine, gamle, *kullede Kirke*, et af de meget faa historiske Mindesmærker her, blev halvvejs nedrevet, og til den resterende Del blev der bygget en stor og, navnlig indvendig, smuk Kirke.

Grindsted gamle Kirke.

Oprindelig laa Kirken inde paa Kirkegaarden med den svære Klokkegalge i sin Nærhed, og Indgangen var bygget sammen med Diget ud mod Vejen. Den kaldtes *»æ Stæt«* og bestod af to Buer, en høj og bred, en lavere og smallere. Der har sikkert ligget en dybere Symbolik i den uregelmæssige Arkitektur, som Billedet her viser.

Den gamle Klokkegalge, hvorfra manende, malmfulde Toner ringedes ud over By og Land, er ogsaa forsvundet. *Den gamle Klokker* med det digteriske Navn *Oehlenschlæger* vidste, at han her ved Klokkegalgens Fod, med Jernlænken i sin Haand, fremmanede en Røst, stærkere og mildere end nogen anden i Sognet. Han har nu nedlagt sit Hverv og maa nøjes med at kikke til Vejrs til det mægtige Taarns Lydhuller, inden for hvilke hans gamle Klokke hænger Side om Side med en ny.

Det gamle Grindsted.

Grindsted Kirke er bygget i Midten af det 13. Aarhundrede; under Koret fandtes aaben Begravelse, hvori der er talt 16 Kister. Paa en af disse findes en Blyplade med følgende Indskrift: Herunder skjules Det, som Kand skiules. Det er De jordiske Levninger Af den i Livet velædle og Himmelsindede, Nu hos Gud. Himmelsalige Madamme: Madam Birgitte Sophie Møller. Født i Store Modvig 1688 af adelige Forældre ... Den gamle Kirkeklokkes Indskrift lyder saaledes: Berent Bodemann gos (ɔ: støbte) mich zu Lübeck 1613. Si deus pro nobis, quis contra nos (ɔ: Naar Gud er for os, hvem kan da være mod os).

Navnet Oehlenschlæger stammer fra de tyske Kolonister: i 1757 paabegyndte *Hans C. Hoffmann* Forarbejderne til at skaffe tyske Kolonister til at opdyrke Randbøl Hede. Ved Rygbjerg dannedes Kolonien Frederikshaab, bestaaende af 35 tyske Familier. I 1760 hedder det: Disse urolige dog dygtige Agerdyrkere antog først deres Stæder ved Lodtrækning og haver lidet udrettet: — — Aaret efter indberettes om dem: »En Del urolige, fortrædelige og utaknemlige.« Men efter atter et Aars Forløb »Eragtes at blive gode Bønder og Agerdyrkere.« Der har vi den første Begyndelse til Hedens Opdyrkning.

„Æ Stæt".

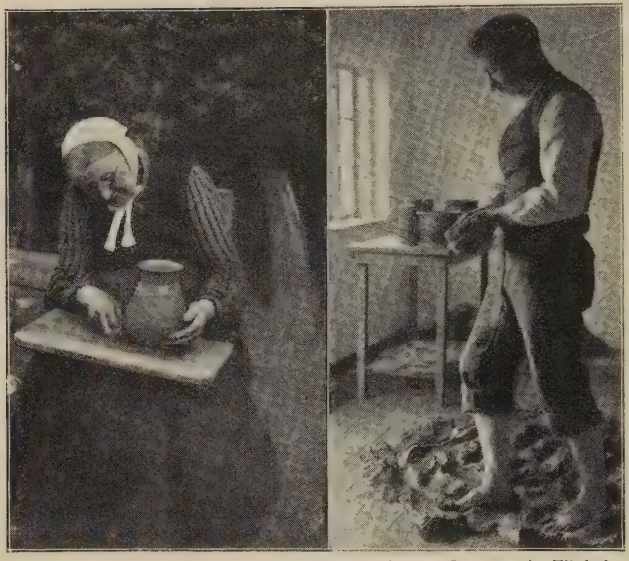

Til venstre: Marie Haugstrup former Potter (sætter Potter op). Til højre trædes Leret ud. Før *Leret udtrædes,* renses Gulvet meget omhyggeligt. Udtrædningen er en Æltning, under hvilken der tilblandes Leret en passende Mængde fint Sand. De nøgne Fødder mærker ligesom Prinsessen paa Ærten den mindste Ujævnhed, som omhyggeligt fjernes, da Potterne ellers vil springe under Brændingen. Efter endt Udtrædning og Blanding med Sand til passende Konsistens, (som kun den indviede kan bedømme rigtigt), bliver Massen skaaret i Strimler og „vælet" o: rullet sammen i store Blokke, som opbevares under fugtigt Tøj, for at de ikke skal tørre. Naar saa Potterne skal formes, finder den sidste Æltning Sted paa samme Maade, som man ælter Dejg, og det er et strengt Arbejde. Leret skal „æltes og vælles og trimles og trykkes te de' vaar so sej som tosken Tyrmog (tærsket Tyremøg) o so lind, te de' kund' trækkes so laang jen wild' ha' et." Naar Leret endelig er nøjagtig saaledes, *førmes det i „Stokke"* — stumpe kegleformede Portioner. I hver Stok er der Ler nok til en Potte. Denne skal nu „sættes op", det vil sige formes, og dertil bruges saare primitivt Værktøj. „Grydelappen" er et flere Lag tykt Lærred, som i vaad Tilstand bruges til at glatte Potten med under Formningen. Pottekonen anbringer paa sit Skød et firkantet Bræt, der vædes. En „Stok" sættes nu paa Brættet, og med en drejende Bevægelse med Hænderne udhules og formes Stokken, idet den stadig glattes med Grydelappen. Kun ved Fingrenes og Haandens Tryk under Drejningen dannes disse ejendommelige Kar. Med Stolthed hævder Pottekonen, at Fløde smager meget bedre, naar den er kogt i „æ Haalepande" end i det moderne Tøjeri, der nu bruges. Til yderligere Formning og Glatning af Potten benyttes en *Taansten* og en *Sletsten,* ægformede, flade eller langagtige Sten, som, naar de faldt godt i Haanden, gik i Arv i Slægten. De ejendommelige Forsiringer, Jydepotterne er forsynet med baade indvendig og udvendig, fremstilles med en „Glaas'stien", en glat, but Flintesten. Ved at gnide denne mod den lufttørrede Potte fremkommer Baand, Cirkler, Snoninger o. a., som efter Brændingen fremtræder skinnende blanke. (Hvorledes Jydepotterne fremstilles er forklaret under Billederne).

efter skal være afskaffet ...« Senere kom Berømmelsen over Byen, da *Løjtnant v. Saurbrey* den 29. Februar 1864 med 20 Dragoner splittede og slog paa Flugt 2. og 4. Eskadron af det 1ste Westphalske Husarregiment.

To danske Dragoner døde i Træfningen og blev begravet paa Grindsted Kirkegaard. I dennes sydøstlige Hjørne findes en Grav med en stor Mindesten over den tyske Husar *Valentin Jacobi,* som af den danske Kavalleriafdeling dødelig saaret blev bragt til Grindsted Kro som Fange.

Minderne om denne Træfning er blegnet, men Udtrykket: Vorbasse Krigshavn lever endnu.

Om Vorbasse-Navnets Oprindelse fortælles følgende lille Historie: Der var kommet et Vildsvin — en »Basse« — tilløbende, og Egnens Beboere vilde gerne tilegne sig den. Manden paa Skjøde »skød o skød« for at skyde Dyret til sig. Han fra Skjødbjerg »bjerret o bjerret« for at faa fat i den. Beboerne i Fitting »fjettet o fjettet« for at fjet det til sig; men de fra Vorbasse sagde: »De' 'æ wo Basse«.

Der findes vel ikke noget, der er mere typisk dansk end *Jydepotteindustrien,* eller noget ældre, endnu eksisterende Kvindearbejde end denne.

Materialet ligger i den lerede Jord; Haandværket har været kendt saa langt tilbage, som vi kan undersøge, og de Former, de faa endnu udøvende Pottekoner giver deres Lerkar, er ægte Ætlinger af de Urner og Krukker, som findes i Gravhøje og i Oldtidens Bopladser. Man spørger forbavset, »hvor har disse klassiske Former kunnet bevares i Aarhundreder gennem Slægter fra Moder til Datter, uden at forandres, uden at forgroves og uden, at noget er gaaet »gale Veje« og har forsøgt noget nyt. Det er en Øjets Glæde at se disse Kar med de smukke, klassiske Linier.

Jeg har flere Gange besøgt vor ældste, nu 84-aarige Pottekone *Marie Haugstrup* i Stilbjerg paa Gaarden »Vidskue«. Hun og hendes Mand begyndte som Udflyttere deres Virksomhed i et hjemmelavet Lynghus,

Det næste store Navn, *E. M. Dalgas,* udtænkte og paabegyndte den Plan, der gik ud paa ved Beplantning at forvandle Heden til Naaleskov.

Vorbasse har igennem Aarhundreder, allerede længe før Reformationen, været en i Jylland kendt og til sidst berygtet By, grundet paa dens aarlige, store Marked, oprindelig et Kildemarked, hvor Folk søgte Helbredelse ved en Kilde ved Vorbasse Kirke. I Tidens Løb steg Optøjer, Spektakler og Drukkenskab i en saadan Grad, at Frederik den 3die i 1653 afskaffede Markedet, da »adskillige Uskikkeligheder dér skal sig tildrage baade ved Folks Besnidelse, Slagsmaal og i andre Maader, da ville vi naadigst det her-

De fuldstændig lufttørrede Potter bliver stablet i „æ Braandhus". Over en Fordybning i Jorden er rejst „Spænder" i Tagform, og disse er dækket med „Klyne". Inde i Braandhuset er Hylder, hvorpaa Potterne stables. I Bunden bliver lagt Tørv, som antændes, og Døren i Gavlen lukkes. Der dannes saa et brunt Beslag af Tjære fra Tørverøgen overalt paa Karrene. Efter en 3—4 Dages Ophold i Røghuset tages Potterne ud for at udsættes for den egentlige „Ildning". Denne *Brænding foregaar i „æ Ildpøl"* og fordrer megen Omhu og Pasning. Potterne sættes i Stabler paa Jorden, de mindre under de større og dækkes med Tørv, som antændes. Det foregaar i Reglen en vindstille Aften eller om Morgenen, før Sol gaar op. Dette Baal maa passes med megen Omhu, for at Brændingen skal lykkes. Naar Potterne tages ud efter at være afkølet, er de færdige og har antaget den ejendommelige dybe, sorte Farve, som muligvis skyldes Forbrændingen af Potternes Tørvetjærebeslag, idet dette forkuller ved den 3—400° Opvarmning, som finder Sted under Brændingen, hvorunder Lerkarrene holdes omhyggeligt tildækket, saa at den atmosfæriske Luft kun i meget ringe Grad kan trænge ind. Der vil saaledes ikke finde nogen fuldstændig Forbrænding Sted, hvorimod Tørvetjærens flygtige Bestanddele forsvinder. Det tilbageblevne forkulles til meget fint fordelte Partikler, der blandet med Lerets Silikater danner en Art Glasur over Karrene. „Klar Ild" ødelægger den sorte Farve. Hvis man brænder Leret i aaben Ild, hvor der er rigelig Lufttilførsel, vil den sorte Farve forsvinde, fordi Kulpartiklerne paa denne Maade forbrænder fuldstændigt.

Vidskue er nu en stor, moderne Gaard med meget Agerland og et flere Gange præmieret Havebrug. Gaarden ejes nu af Sønnen Eske og hans Kone og er et levende Vidnesbyrd om, hvad jydsk Flid og Nøjsomhed kan udrette. Hos dem bor Marie Haugstrup, stadig arbejdende med sine »swotte Potter«, Sønnen Eske hjælper hende med Gravning og Kørsel af Leret.

Af forhenværende Pottekoner har jeg kun kunnet finde 3: *Gaardejer Mads Gregersens Mor* i Hinnum, den 91-aarige *Karen Marie Hendriksen* i Øse og *Mariane Petersen*, Refsgaard, Vesterheden.

I gamle Tider, da Jydepotterne var de mest brugte Kar til Opbevaring, Kogning og Tilberedning af alle Slags Madvarer, regnede man med, at en Pottekones aarlige Produktion beløb sig til mindst 3000 Kar. Men Ilden, som skabte Jydepotterne, blev ogsaa deres Banemand. De kan ikke taale den stærke Varme, der udvikles af Kul, Koks og Gas; og efterhaanden som disse Brændsler bredte sig paa Tørvens Bekostning, svandt Jydepotternes Betydning som Brugsgenstande. Det mentes, at Vardeegnen præsterede det bedste Ler, og Hovedsædet for Potteindustrien laa da ogsaa paa disse Egne. Der skulde et nøje Kendskab til at kaste Leret (grave det op). Potteleret laa altid oven over et Mergellag. Det slimede Grænselag skulde med; en Nødvendighed var det, at Leret laa Vinteren over, før det blev taget i Brug. Derfor kastedes det om Efteraaret og kørtes hjem. Tidlig om Foraaret toges saa fat; havde man skaffet sig for lidt Ler, saa det slap for tidligt op, maatte Arbejdet indstilles, da friskt opgravet Ler var ubrugeligt. Naar undtages Arbejdet med Kastning og til Dels Udtrædning af Leret, havde Mandfolkene intet med Fremstillingen at gøre. De Kvinder, der formede Jydepotter (sorte Potter, sorte Gryder, Lergryder), kaldtes Grydepiger, Grydekoner, Pottekoner.

Bondens stille Tid kommer, naar Kornet er i Hus, Roer og Kartofler er taget af Jorden, og denne er ordnet til næste Aar.

I gammel Tid forkortedes Vinterens lange Ensomhed ved Udøvelsen af de forskellige Former af Hjemvirke, og der skabtes forholdsvis Velstand ved alt, hvad der kunde laves af Ting, dels til eget Brug, dels til Salg. Rokken og Væven er nu sat ud af Spillet. Raaprodukterne sendes til Andelsfabrikkerne, ligesom Mælken til Mejerierne. De smaa Udbytter er ikke længere tilstrækkelige. Byernes Fabriksidé optages og udnyttes af Landboerne.

Endnu kan man dog opleve at se gamle Folk arbejde med Rok og Garnvinde som *Hanne Nielsen i Grindsted*, der tvinder saa fin og stærk og pæn en Traad, at mange forvænte Husmødre vilde forbavses.

Et Stykke Vest for Ansager besøgte jeg Gaardejer *Søren Mølgaard* og hans Kone; hun spandt, og han kartede; de havde arbejdet sammen paa mange Maader deres lange Liv igennem, og det var ogsaa tydeligt at se, at deres Enighed, Flid og Nøjsomhed havde

Klokkegalgen.

Hanne Nielsen i Grindsted ved Spinderok og Garnvinde.

baaret Frugt. De holdt Hævd over det gamle: Bilæggerovnen med den »swotte Potte« ovenpaa med Lyngdusken i viste det: kun Sengetæppet var moderne. Jeg blev her, som overalt hos de jydske Hedeboere, godt modtaget og godt beværtet med Kaffe og mange Slags Bagværk, som tilfældig netop er friskbagt den Dag, man viser sig. Jeg bad Søren Mølgaard om at demonstrere for mig, hvorledes en Le haardes eller ha-res. Det betyder, at gøre Æggen haard og skarp uden Anvendelse af Slibesten. Jeg vidste, han var svært dygtig til at haarde. En Le, der er skærpet ved Hjælp af Hammer og Ambolt, holder sig skarp i længere Tid end ved Slibning, da Æggen paa denne Maade bliver haardere. Søren Mølgaard anbragte sig overskrævs paa en Planke, der var fastgjort til Muren. Yderst paa Planken er indkilet en lille Ambolt. Leen anbragtes paa Jorden og støttedes af en Rive, saa at Lebladet kom til at hvile paa Ambolten. Med den spidse Ende af sin Hammer bearbejdede han Lebladet, og Resultatet var fint.

Da Talen faldt paa *den store Bunke Sten*, der var samlet sammen ved Gaarden, forklarede Søren Mølgaard, at saadan var det nu paa disse Jorder. De kunde rense og rense, Frosten skaffede dog hvert Aar Overfladen fuld af Sten. Det er forstaaeligt, at Folk i ældgammel Tid, da man ikke kendte Forklaringen paa Stenenes Bevægelser i Jordsmonnet, troede, at de havde Liv og voksede op af Jorden.

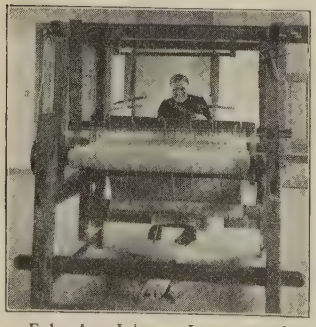

Enke Ane Johanne Laursen ved Væven.

I det tæt ved Ansager beliggende Grindsted Sogn er Jordbundsforholdene helt anderledes. Der befinder sig efter Pastor Søllings Indberetning »ikke en Sten saa stor, at den kan bruges til Stængersten eller god Brosten, uden at den er her indført fra andre Steder.«

»Simefletteren« har endnu langt fra opgivet sin Virksomhed. Der er god Afsætning for disse billige og stærke Halmkurve, som bruges i Stalden til Hestens Havre, til Tørv, til Saaning o. m. a. Saamanden har Simekurven hængende i et Reb om Skulderen og støtter den med venstre Haand. Med højre Haand spreder han Saasæden ud i taktfaste Slag under sin sindige Gang over Marken. For hvert Kast staar Sæden et Sekund i Luften som en Halvcirkel foran Sædemanden, førend det daler ned i den livgivende Jord, som rives til af den efterfølgende Harve, for at Udsæden kan dækkes. Her paa Egnen kan man endnu være saa heldig at op-

Leen haardes.

leve *en Harve forspændt med Stude*, styret af Konen.

Væven er ikke meget i Brug mere, det kan slet ikke betale sig at »slaa Væven« nu; der er kun faa gamle Koner, der giver sig af dermed.

Der findes derimod herude en ung »Husmandskone«, det vil sige, hun er ikke Kone, men Husmand — hun har sit eget Husmandsbrug — og hun har sin Væv, hvorpaa hun laver mange kønne Ting. Men i gamle Dage var Væven Stuens største Inventar, den støjede og klaprede og fyldte Rummet, saa der næsten ingen Legeplads var til Børnene, og det kunde tidt være besværligt nok at bevæge sig fra den faste Bænk under Vinduet hen til Alkoven, naar Tiden var inde, da de smaa skulde i Seng.

Af de i sin Tid saa almindelige *vandrende Skræddere* findes der næppe flere her paa Egnen. Jeg traf *Skrædder Peder Nissen Jør-*

Paa Egne, hvor der var godt Ler og Tørvemoser, fandtes hyppigt mindre *Teglværker* knyttet til Gaardbruget. Enkelte saadanne findes endnu paa afsides Steder, hvor Kommunikationen er besværlig. Den her afbildede Ovn tilhører Gaardejer Hans Thomsen, Donslund. Ved Hjælp af en Hestegang æltes Leret, det køres paa Trillebør ad en Skraaplan op til Bordet, hvor en Dobbeltform findes, og hvor et Par Mand trykker Leret *ned i Formen* og ved et bestemt Kast faar det nu tildannede Ler anbragt paa Brædder. Disse anbringes i et Skur, hvorigennem Vinden kan stryge fra alle Kanter. Naar de ubrændte Sten er fuldstændig lufttørret, føres de ned i en primitiv Ovn, der er halvvejs gravet ned i Jorden og opbygget af Mursten som en stor lav, firkantet Kasse, som *Regel med en Række Indfyringssteder*. Brændslet er Tørv, som trilles ned i den *halvt underjordiske Ovn*. En saadan Hjemmebrænding kan præstere flere Tusinde Sten ved hver Brænding.

gensen ude paa en gammel Hedegaard, hvor Stilheden talte gennem de faa Lyde, man hørte: et Ur, der hakkede Tiden i Stumper, en Kæde, der raslede i Stalden, Skridt af Træsko over Gaarden. De faa Lyde understreger Stilheden og virker maaske dobbelt stærkt paa den, der er vant til den store Bys Larm.

Saadanne Steder kommer der ingen Gæster, undtagen Landposten, der gaar sin vante Tur fra Gaard til Gaard gennem Lyngen. Han har altid et eller andet nyt at berette, mens han faar en Skaal Kaffe at varme sig paa til det næste Stykke Vej. Men det er dog dagligdags med ham. En stor Begivenhed var derimod den vandrende Skrædders Besøg. Han modtoges med Forventning, fordi han baade kunde sy og fortælle, og hans Fortællinger er af en helt anden Art end Landpostens, som kun titter indenfor hos Bønderne og ikke faar Stunder til at høre og se saa meget. Nej, Skrædderen, han vandrer fra Gaard til Gaard og bliver hvert Sted, til han har faaet syet alt det Tøj, der er lagt til Side i Dragkisten til Kjoler, Frakker, Veste og Bukser. Det er alt det Tøj, som er blevet til paa den store Væv i de stille Vinteraftener ved Kvindernes Flid. Og det sidste Stykke tages af Væven og dømmes, medens Skrædderen anbringer sig i den kendte Stilling paa Bordet med Naal, Traad, Saks, Pressejern, Ølstob og Klukflaske. Saa gaar det løs; han klipper, maaler og spinder Traaden fra Gaard til Gaard med Islæt af Velvillie og Malurt — qvantum satis. Gennem ham faar Egnens nye Begivenheder Liv, og de gamle bringes frem i Erindringen, saa »Sagn og Sæjer« paa den Maade bliver Slægtens Ejendom.

De rigtig gamle, primitive *Lynghuse til Beboelse* skal man have Held til at finde. Syd for Filskov Sø ligger et saadant Hus; der er intet Murværk benyttet, men over et lerstampet Gulv hæver Lyngtaget sig skraat til Mønningen. Oprindelig har der rimeligvis kun været et Hul i Taget over et aabent Fyrsted; nu findes der Skorsten og Ovn. Dybt gemt i Taget sidder Dør og Vinduer, og Ler er benyttet til at tætte med. Byggematerialet er billigt og findes paa Stedet, det er tilmed lunt og lader sig let istandsætte. Ligesom Eskimoerne dækker deres Snehytter til med Bunker af Sne for at lune Boligen, naar det er særlig koldt, saaledes dækkes Lynghyttens Vægge med Tørv i de kolde Vintre.

Jorden herude er ved en utrolig Flid bragt under Kultur. Da *Dalgas* skuede ud over

Beboet Lynghus Syd for Filskov Sø. — Nybyggerne paa Heden har mangen Gang haft foreløbige Boliger, der var dannet i en Fordybning i Jorden eller en Udgravning i en Bakke, med nogle Spær til Tag, dækket og foret med „Klyne". Naar de saa tog fat paa at bygge Gaarden, gjaldt det først Udhuset til Kreaturerne, sidst kom Beboelsen, som byggedes op af lerstampede Vægge, hvor man ikke kunde skaffe Sten og Tømmer til Bindingsværk.

Lyngen, som dækkede Midt-Jylland, og udkastede sin Tanke om at forvandle den jydske Hede til Skov, fandtes der kun pletvis opdyrket Jord. Nu snævres Heden mere og mere ind af Ploven, som udfører sit Arbejde, naar Lyngen er brændt af, og ved sin egen Aske har ydet Jorden den første Gødsel. Saa kommer Merglen og Kunstgødningen. Den unge, flittige og nøjsomme Udflytter kan saa, naar et Aaremaal er gaaet, se ud over et Stykke Agerland med gode Afgrøder.

De nøje beregnede Læbælter af Naaletræer, som omgiver Markerne, er til uvurderlig Nytte for de flade Strækninger, hvor de bryder Blæsten, der ellers vilde svide Markerne af. Den moderne Meje- og Bindemaskine har endnu ikke helt afløst den gammeldags Høstmaade, hvor Manden med sin Le slaar for, og Konen binder efter. I Hinnum traf jeg Gaardejer *Mads Gregersen og hans Mor* — en forhenværende Pottekone — i Gang med Høsten paa gammeldags Maner.

Der, hvor Heden endnu breder sig i store Flader, kan man af og til finde en *Faarefold:* en lav, cirkelformet Vold, hvortil der førte en nedtrampet Sti. Inden for denne Vold samlede i gammel Tid de fjernt fra hinanden liggende Gaarde deres Faarehjorde om Nætterne under Bevogtning af en Dreng og en Hund. Ulven var det værste at genne væk for »æ bette Knejt«. Men det fortælles om *Chresten Pedersen,* der var født i Skjødebjerg 1775, at han engang som Hyrdedreng, da der kom en Ulv og tog et Lam fra ham, løb efter Ulven og gennede den væk med de Ord: »No, stoer do hær o lusker.«

Der gik ogsaa Sagn om paradisiske Forhold inden for disse Volde: hver St. Hans Nat satte Hedens vilde og tamme Dyr hinanden Stævne her i Fred og Fordragelighed. Vildsvin, Ulv og Lam, Ræv og Hare, Maar og Høne, Hund og Kat holdt Raad og Forsamling. Kanske den fælles Herre og Fjende Mennesket var et væsentligt Punkt paa Dagsordenen.

Men skulde det ske, at en Jæger kom forbi, vilde han agte sig selv ringe for Resten af sit Liv, om han lod sig friste til at løsne Skud mod noget Dyr i »æ Rond« paa en St. Hans Nat.

Jyderne er som bekendt ikke uden Lune, og de unge Karle havde naturligvis forskellig Spøg for med Pigerne. En gammel Skik var det at »binde« en Pige ved at sende hende et *Bindebrev.* Disse var altid fint og kunstfærdigt dannede. Paa Pigens Navnedag eller paa en af de fire Tamperdage havde man Lov at »binde«, og det var vel næppe den Pige, man havde mindst kær, som man paa denne Maade søgte at komme i Forbindelse med. Disse Breve indeholdt altid en eller anden mærkelig Gaade, som skulde løses; og skete det ikke, var Pigen forpligtet til at »løse« sig ifølge Brevets øvrige Bestemmelser, i Reglen ved at gøre en Fest. Bindebrevene var sirligt skrevne paa Vers og indrammet af forskelligfarvede, haandmalede Blomsterdekorationer. Rundt om i Hjemmene kunde man finde disse dekorative Breve under Glas og Ramme hængende paa Væggen. Paa Grindsted Museum findes et af de nu saa sjældne Breve, skrevet med gotiske Bogstaver og underskrevet af to muntre Ungersvende. Overskriften og Stregen derunder er forgyldt. Dekorationerne er haandmalet i kønne brune, grønne og blaa Farver. Tiltalende er Bindebrevets folkevise-agtige, naive Tone og Rytme. Det lyder som anført under Billedet.

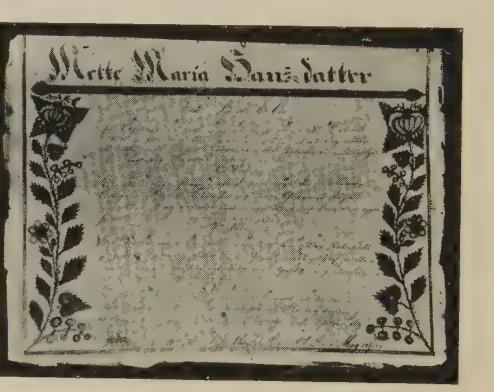

Mette Marie Hans-datter.

Binde Brev 1ste Vers.
En Aftenstund saa rolig vi løstig var i Sind,
vi udi Marken ganged, i Tanker faldt os ind,
at vi Dig vilde Binde med nogle Spørgsmaals Ord,
saaledes de maa lyde som for Dig skrevet staar. —

2den Vers.
Kan Du os sige strags paastand, hvorlænge Du skal leve,
tillige med Din Kæreste og saa i Graven stige.
Kan Du vel og erindre hvormange Stjerner klar,
der oppaa Himlen tindrer, og os det aabenbar. —

3die Vers.
Det Spørgsmaal er nu aldt fremført, som Du os skal Forklare.
Jeg tror for Dig det bliver Sverd, det rigtig at forklare.
Kan Du ei forklare det Spørgsmaal tydelig,
en Gilde Du maa gjøre, hvormed Du løser Dig.

4de Vers.
Vi for Dig ei vil sætte, hvad vi vil nyde her,
Du kan vist nok vide hvad os bedst Tjenligt er,
og saa til Slutning ønskes her af dem der baandet Knytter,
at Herrens Bistand følger Dig, hvor Du Din Fod ind flytter. —

Billund, d. 16. Mai 1853. Christen Jensen, Andreas Mognsen.

S. Levin-Hansen

NORDPOLARLANDENES UDFORSKNING

Polarlandene er Jordklodens vanskeligst tilgængelige Egne; den stærke Kulde, den megen Sne og Is paa Landet, de store Ismasser i Havet, alt hjælper til at gøre denne »hvide Ørken« utilgængelig for Mennesker. Ikke desmindre har disse Polarlande altid udøvet en vis Tiltrækning paa os. Hvad er vel Grunden hertil? Ja, Aarsagerne er forskellige og har vekslet gennem Tiderne. Snart er det praktiske og økonomiske Grunde, som naar man vilde opdage en nærmere Søvej til Indien, en Nordvestpassage eller en Nordøstpassage, naar man vilde søge efter Guld og andre værdifulde Mineraler, efter Pelsværk, Hvaler eller andre af Landets dyriske Produkter; snart er det Ære og Berømmelse, der lokker, snart er det de store videnskabelige Problemer, og ofte er det blot Æventyrlysten, en Higen efter at komme til Lande saa fuldstændig forskellige fra dem, man ellers færdes i, Lysten til at komme ud til spændende Æventyr og Oplevelser, den Tiltrækning, som det ukendte og fremmedartede altid vil udøve paa Menneskesindet. At det saa tilmed er vanskeligt tilgængeligt og kræver Indsats af Mod og Kræfter, gør det kun endnu mere æggende og tillokkende. Lad os da se, hvordan denne Kamp for at opdage og udforske Nordpolarlandene i Tidens Løb har formet sig, lad os se, hvad der er naaet, og se, hvad der endnu er tilbage.

Knud Rasmussen (f. 1879), dansk Polarforsker og Forfatter, deltog i den litterære Grønlandsekspedition sammen med Mylius Erichsen 1902—04, oprettede i 1910 Stationen Thule i Kap York Distriktet. Hans ypperste Bedrift er den i 1925 fuldførte 4-aarige femte Thuleekspedition langs Nord-amerikas Nordkyst til Alaska, for hvilken Universitetet hædrede ham med sin Æresdoktorgrad. Han, der er født i Grønland, er utvivlsomt den største Kender i Nutiden af eskimoisk Liv og Tankesæt.

Det drejer sig jo her ikke alene om Kampen for at naa selve Nordpolen, men om Opdagelsen og Udforskningen af alle Lande og Have i det nordlige Polaromraade, hvilket i det store og hele vil sige Omraadet inden for den nordlige Polarkreds. Ved Nordpolarlandene forstaar man dog ikke slavisk Landene inden for Polarkredsen, men Landene med Polarklima, hvilket vil sige de Omraader, som har en Middeltemperatur for den varmeste Maaned paa under + 10° C.; denne Grænse falder nogenlunde sammen med Skovgrænsen, og man kan saaledes ogsaa sige, at Polarlandene er Landene hinsides Skovgrænsen. Herefter hører det nordligste Europa og Sibirien ikke med til Polarlandene, medens til Gengæld det sydlige Grønland og Hudson-Bugt-Landene, som gaar langt Syd for Polarkredsen, maa regnes dertil.

Ved en Oversigt over Nordpolarlandenes Opdagelses- og Udforskningshistorie er en geografisk Deling af Omraadet naturlig; fra forskellige Sider er man trængt frem, fra Grønland, fra Nord-Amerika, fra Europa og fra Sibirien, og vi maa nu betragte hvert af disse Omraader for sig.

Grønland og Fremstødene mod Polen herfra. Det falder naturligt at begynde med vor egen Besiddelse, Grønland, og følge dens Opdagelse og Udforskning. Dette er saa meget desto rimeligere, som det var her, at den hvide Race for første Gang tog en Tørn med Polarnaturen, en Kamp, som dog i første Omgang endte med et Nederlag, men som dog alligevel banede Vejen for den hvide Races Sejrsgang mod Polarlandene og mod Nordpolen selv. De gamle Nordboere var Polarforskningens Pionerer. Efter at Island 874 var blevet befolket af norske Flygtninge, udstrakte de deres Rejser længere vestpaa, og 985 satte Nordmanden Erik den Røde første Gang sin Fod paa Grønlands Sydvestkyst og grundlagde den nordiske Kolonisation der; Sydvest-Grønland havde da i de to Distrikter Øster- og Vesterbygden en betydelig nordisk Befolkning med flere Kirker og henimod 300 Gaarde; men da Forbindelsen med Moderlandet hørte op, gik de til Grunde i Kampen mod Eskimoerne, antagelig omkring 1500. I hvert Fald var de forsvundne, da Englænderen John Davis 1585 landede paa Grønlands Sydvestkyst; han traf kun Eskimoer. Det samme gjorde de senere danske Ekspeditioner, saaledes en under Englænderen James Hall 1605. Baffinsbugtens Udstrækning mod Nord blev opdaget af den Mand, den er opkaldt efter, Englænderen William Baffin, som 1616 naaede op til Smith Sund. 1721 begyndte den danske Kolonisation af Vest-Grønland, idet Hans Egede landede ved Godthaab; der oprettedes Koloni efter Koloni, og i de følgende to Hundrede Aar kortlagdes og udforske-

BERINGS HAVET
OKOTSKEHAV
KAMTSCHATKA
ALASKA
SIBIRIEN
KANADA
NORDLIGE ISHAV
Uopdaget Omraade
Beaufort Havet
Nordenskjölds Hav
NORD POL
Peary 09
Bristol B.
Kodiak
Alaska Halvø
St. Matthew Ø
Karaginski Ø
Kap Romanzoff
St. Lawrence Ø
Kap Navarin
Anadyr Bugt
Norton Sd.
Kap Chaplino
Nordenskjöld 78-79
Nome
Kap Prof. Wales
Østkap
Nordliges Polarkreds
Yukon
Shaginan
Petrlea
Kap Prince of Wales
Kotzebue Sd.
Pt. Hope
Kap Lisburne
Kap Nord
Kap Schelagskin
Kolyma
Oko'sk
Sachalin
Daawson
Klondyke
Pt. Yukon
Long Str.
Ajon Ø
Wrangel Ld.
Heralds Ø
Bjørne Øer
Indigirska
Pt. Barrow
Flaxman Ø
Pt. Macpherson
Herschel Ø
Mackenzie B.
Keenan Ld.
Mackenzie
Jeanette Ø
Nysibiriske Øer
Kotelnoj Ø
Bennett Ø
Lena
Lena Delta
Pram
Kap Bathurst
Franklin B.
Kap Parry
Kap Kellett
Amundsen B.
W. Stefansson 14-17
Banks Ld.
Kobbermine Flod
Kap Barrow
Wollaston L.
Pr. Albert Ld.
Mc. Clure Str.
Victoria Land
Melville Sd.
Melville Ø
Borden Ø
Parry Øer
Mc. Clintock K.
Dr. Mauds Hav
Prof. Wales Ld.
Boothia
Magnet Nordpol
Boothia Bugt
Somerset
Barrow Str.
Prince of Wales Str.
Meighen Ø
1917
Ør. Taimyr
Kap Tscheljuskin
Vr. Taimyr
Nordenskjölds Øer
Nikolaus II Land
Landsend
Hetherg Ld.
N.
Uopdaget

Kort over de vigtigste Ruter, der er fulgt ved Nordpolarlandenes Udforskning.

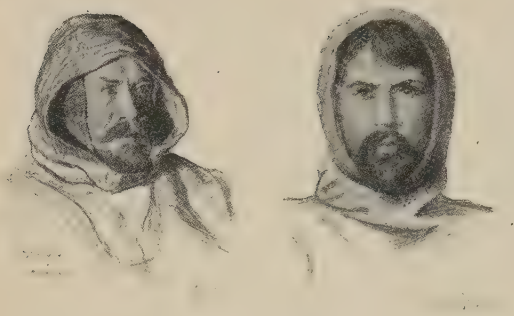

Tilvenstre: J. P. Koch (f. 1870), dansk Officer og Kartograf, deltog i Amdrups Ekspedition, ledede i 1902—04 selv tre Kortlægningsekspeditioner til Island, deltog i 1906—08 i Danmarksekspeditionen under Mylius-Erichsen, hvis Fælle Brøndlunds Lig og Dagbog han fandt. Kochs sidste arktiske Bedrift var hans Vandring over Indlandsisen i 1912—13. Fra 1917 Leder af Hærens Flyverkorps. Til højre: L. Mylius-Erichsen (1872—1907), dansk Forfatter og grønlandsrejsende, blev ved et Tilfælde i 1896 interesseret i arktisk Rejseliv og startede i 1902 sammen med Knud Rasmussen den litterære Grønlandsekspedition, hvis vigtigste Resultat blev Grundlæggelsen af Kolonien Kap York. 1906 ledede han den store Danmarksekspedition til Grønlands ukendte Nordøstkyst, hvor han fandt sin tragiske Død i 1907; men Opgaven var blevet løst.

des Landet systematisk, navnlig efter Oprettelsen af Kommissionen for geografiske og geologiske Undersøgelser i Grønland 1876.

Udforskningen af Østkysten begyndte med den danske Marineløjtnant Graahs Konebaadsrejse 1828—29 fra Kap Farvel til 65° n. B. 1869—70 kortlagde den 2. tyske Nordpolsekspedition under Koldeway og Payer den Del af Østkysten, der ligger mellem 73—77° n. B. Derefter har vi en Række danske Ekspeditioner. 1883—85 foregik *Holms* og *Gardes* Konebaadsekspedition fra Kap Farvel og langs Østkysten, hvorved den hidtil ukendte Eskimostamme ved Angmagssalik fandtes og studeredes. 1891—92 fulgte saa Kortlægning af Scoresby Sond-Komplekset. 1898—99 undersøgte *Amdrup* Kysten mellem Angmagssalik og Scoresby Sund, 1899—1900 Svenskeren Nathorst Franz Josephs Fjord. Den største danske Ekspedition, som har besøgt Grønland, var Danmarks-Ekspeditionen 1906—08 med *Mylius-Erichsen* som Leder og *J. P. Koch* som Kartograf; Opgaven var at udforske den nordligste, endnu ukendte Del af Østkysten, og denne Opgave blev løst; men det kostede Lederen og to andre Deltagere, Hagen og Brøndlund, Livet. Ved Ejnar Mikkelsens Rejse 1909—12 hjembragtes de omkomnes Dagbøger.

Polareskimoerne, den lille dygtige Stamme ved Smith Sund, blev først fundet af Englænderen John Ross 1818, og deres Landområde blev Udgangspunktet for en Række vigtige Rejser langs Grønlands Nordkyst og mod Polen. Det var den berømte tyske Geograf Petermanns Teorier om et aabent Polarhav, som gav Anledning til en Række Ekspeditioner mod Polen, og disse gik da naturligt denne Vej, idet man gennem Smith Sund kunde trænge længere frem mod Nord med Skib end noget andet Sted. Hayes naaede 1860 til 81° 35' n. B.; Amerikaneren Hall's »Polaris«-Ekspedition 1871 naaede lidt nordligere, til 82° 11' n. B.; men Hall døde selv deroppe, Skibet blev forladt, og Besætningen havde en æventyrlig Drift paa en Isflage helt ned til Newfoundland, hvor de blev reddet. Paa den engelske Nares Ekspedition 1875 naaede Markham 83° 20', paa Amerikaneren Greelys Ekspedition 1881—84 naaede Lockwood 83° 24'; men i øvrigt havde den sidste Ekspedition en sørgelig Skæbne, idet 18 af dens 25 Deltagere omkom af Skørbug og Kulde. Rigtig Fart i Opdagelserne kom der dog først, da Amerikaneren Peary begyndte sine Ekspeditioner; ikke alene var Peary i Besiddelse af en ualmindelig Energi; men tillige tog han i langt højere Grad end sine Forgængere Eskimoer i sin Tjeneste og anvendte eskimoisk Rejseteknik paa sine Rejser. 1891—92 gik Peary over Indlandsisen til Bunden af Independence Fjord, 1893—95 til Grønlands Nordspids, 1905-07 naaede han 87° 6', og endelig naaede han 1909 ved et Fremstød fra Kap Columbia selve Nordpolen, ledsaget af en Mulat og 4 Eskimoer. Et Skaar i Pearys Glæde over at have naaet sit Maal var det, at han ved sin Hjemkomst hørte, at en af hans tidligere Ledsagere, Fr. A. Cook, havde naaet Polen Aaret i Forvejen. Vel viste det sig senere, at Cooks Nordpolsrejse var Svindel; men dette gjorde, at der ganske uberettiget ogsaa blev kastet Tvivl paa Peary.

1910 oprettede Knud Rasmussen, som i 1903—04 havde deltaget i Mylius-Erichsens litterære Ekspedition til Polareskimoerne, Stationen Thule ved Kap York, og denne blev nu Udgangspunktet for Thule-Ekspeditionerne. Den første Thule-Ekspedition, med Knud Rasmussen og Peter Freuchen som Deltagere, gik over Indlandsisen til Nordøst-Grønland; den 2. Thule-Ekspedition, Knud Rasmussen, Lauge Koch og Wulff, kortlagde Fjordene langs Grønlands Nordkyst, men den kostede Wulff Livet. Som en Slutsten paa Kortlægningen af Nord-Grønland fulgte saa Lauge Kochs Jubilæumsekspedition 1920—23, rundt om Nord-Grønlands og Pearylands Kyster og hjem over Indlandsisen.

Indlandsisen fik længe Lov at henligge

uudforsket; men ogsaa dens Tur kom. 1878 foretog den danske Søofficer J. A. D. Jensen den første store Vandring ind paa den i Sydvest-Grønland, og senere blev han efterfulgt af Nordenskiöld, Peary og Garde. Frithjof Nansen var den første, der gik tværs over Indlandsisen, paa sin berømte Tur i 1888; senere efterfulgtes han af Schweizeren Quervain 1912 og J. P. Koch 1913; Indlandsisrejserne langt mod Nord er allerede omtalt.

Nordvestpassagen og det arktisk-amerikanske Øhav. Da Amerika 1492 var opdaget, opstod Spørgsmaalet om en nordlig Søvej til Indien, og dette blev Indledningen til et vigtigt Afsnit i Polarforskningens Historie, Kampen om Nordvestpassagen. Allerede 1498 naaede Italieneren Sebastian Cabot i engelsk Tjeneste Labradors Kyst. 1596 opdagede Englænderen Frobisher Baffinlands Sydøstkyst og var inde i den store Bugt, der bærer hans Navn. John Davis naaede paa sine 3 Rejser 1585—87 op i Davisstrædet til 72° 12' n. B. Hudsonbugten opdagedes 1610 af Englænderen Henry Hudson, som selv omkom, idet hans Mandskab lavede Mytteri og satte ham ud i en Baad; Baffin omsejlede 1615—16 Hudsonbugten og opdagede endvidere største Delen af Baffinlands Østkyst. Ogsaa Danmark ydede sit Bidrag, idet Christian IV 1619 udsendte Jens Munk med to Skibe, med en Besætning paa 64 Mand; efter at have gjort flere Nyopdagelser ved Vestkysten af Hudsonbugten, gik han i Vinterhi i Churchill-Flodens Munding; men i den kommende Vinter omkom alle undtagen Jens Munk og to Mand til; det lykkedes dog dem at føre det ene Skib hjem. Disse Ekspeditioner gav imidlertid ikke det ønskede Resultat, og Interessen for disse Egne svækkedes.

Næste Gang, der udsendtes Ekspeditioner til det arktiske Amerika, var det andre Interesser, der gjorde sig gældende. Det var det mægtige Hudson-Bugt-Kompagni, som trængte frem mod disse Lande for Pelsværkshandelens Skyld. Det var nu inde fra Landet, man trængte frem; 1771 naaede Hearne frem til Kobbermineflodens Munding, og 1780 fulgte Englænderen Mackenzie den mægtige Flod, der bærer hans Navn, frem til Ishavskysten.. Vestfra var imidlertid Russerne begyndt at trænge frem. 1648 fandt Deshnew Beringsstrædet, hvis Kyster udforskedes af den store nordiske Ekspedition under Danskeren Vitus Bering 1734—43. Den berømte, engelske Jordomsejler Cook naaede 1778 frem langs Alaskas Kyst til Iskap.

Til venstre: Ejnar Mikkelsen (f. 1880), dansk Koffardikaptajn, Polarforsker og Forfatter, deltog 1900 i Amdrups Ekspedition, berejste 1901—02 og 1906—07 arktisk Nord-Amerika. Startede selv Alabamaekspeditionen (1909—12) for at udforske Mylius-Erichsens Endeligt. Togtet endte som et af den arktiske Verdens mest forvovne Eventyr. Grundlagde 1924 Kolonien Scoresbysund. Til højre: G. F. Holm (f. 1849), dansk Søofficer og Geograf. Begyndte 1876 med Opmaalingen af Julianehaabs Distrikt, optog i 1880—81 Terrænkort over Østerbygden og besteg som første Europæer Kap Farvel. Ledede 1883—85 den berømte Konebaadsekspedition langs Østkysten, et Mesterværk i arktisk Forskning. Grundlagde 1894 vor hidtil eneste Koloni paa Østkysten, Angmagssalik, paa Christian IXs Land.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede vaagnede Interessen for Nordvestpassagespørgsmaalet igen i England, og nu begyndte en vigtig Opdagelsesepoke. 1818 udsendtes John Ross for at undersøge Baffinbugtens Kyster, for at se, om der ikke her skulde være en Aabning vestover; men Ross mente at se alle Sunde lukkede. Heri var han dog uenig med sin næstkommanderende Edw. Parry, og Aaret efter ser vi denne med to Skibe sejle vestpaa, ind gennem Lancaster Sd. og Barrow Str. til Melville-Halvøen, hvor han overvintrer og paa Slæderejser gør store Nyopdagelser. 1821—23 er Parry paa en ny Ekspedition, hvorpaa han opdager Fox-Kanalen og Melville-Halvøens Østkyst og giver en god Skildring af de Eskimoer, han traf. 1824—25 gør han et tredie Forsøg, men maa forlade sit ene Skib paa Østkysten af N. Somerset, og i 1827 gør han endelig et Fremstød mod Polen fra Spitsbergen. Parry rager højt op over de andre Opdagelsesrejsende i 1. Halvdel af det 19. Aarhundrede; ikke alene opdagede han store, nye Landomraader; men hans Iagttagelser og Beretninger er meget udførlige og paalidelige. Den gamle John Ross forsøgte at genoprette sin Prestige ved en privat Ekspedition 1829—33, hvorved han naaede Kysten af Kong Williams Land, og Brodersønnen James Clark Ross fandt den magnetiske Nordpol. Samtidig med Parrys og Ross' Rejser havde Hudson-Bugt-Kompagniets Folk Franklin, Richardson og Rae og senere Dease og Simpson kortlagt store Dele af Nord-Amerikas Ishavskyst, som nu efterhaanden i store Træk var kendt fra Alaska til Boothiahalvøen. Det manglende Stykke, Boothia Bugtens Kyster, blev kortlagt af Rae paa Rejser fra Repulse Bay 1846—47.

Til venstre: Robert Peary (1856—1920), nordamerikansk Polarforsker, begyndte i 1886 sine arktiske Rejser i Nord-Grønland, der fortsattes gennem 1890erne med idelige, ofte forgæves Togter, indtil han i 1908 efter et forgæves Forsøg i 1906, foretog sit største Togt, der førte til Nordpolens Opdagelse d. 6. April 1908. Ved Hjemkomsten voldte hans gamle Fælle Frederik A. Cooks Bedrageri, hvorved denne for en Tid tilrev sig Æren af at være Nordpolens Opdager, Peary alvorlig Ærgrelse, De forenede Staters Kongres anerkendte ham dog som Nordpolens Opdager og hædrede ham med Admirals Rang. Til højre: Frithjof Nansen (f. 1861) norsk Naturvidenskabsmand og Diplomat, foretog i 1888 sin bekendte Vandring over Indlandsisen. Med Skibet „Fram" foretog han i 1893—96 et Fremstød mod Nordpolen, som han naaede nærmere end nogen før. Som Videnskabsmand har han ydet ypperlige oceanografiske Studier over arktiske Farvande. Fra Maj 1920 har han været Leder af Folkeforbundets sociale Arbejde i Øst-Europa og Lilleasien.

Endnu vilde den engelske Regering gøre et alvorligt Forsøg paa at løse Nordvestpassageproblemet, og i 1845 udsendtes da de to store Skibe »Erebus« og »Terror« med i alt 129 Mands Besætning under Ledelse af Sir John Franklin, som paa dette Tidspunkt var 60 Aar gammel. Franklins Ekspedition forsvandt imidlertid, uden at man vidste noget om dens Skæbne. Dette gav Anledning til Franklin-Eftersøgelsesekspeditionerne, som danner et særligt Kapitel i Polarforskningens Historie. Fra 1848 blev der i Løbet af en halv Snes Aar afsendt den ene Ekspedition efter den anden, mest fra England, for at løse Franklin-Mysteriet; i 1850 var saaledes ikke mindre end 14 Skibe ude paa denne Eftersøgning. Det varede dog længe, før man fik noget positivt Udbytte af alle disse Anstrengelser; men de udvidede i høj Grad Kendskabet til det arktisk-nordamerikanske Øhav. Af de enkelte Ekspeditioner skal nævnes Collinson og Mac Clure, som søgte at trænge frem vestfra; Mac Clure forlod sit Skib »Investigator« paa Banks Land og naaede paa Melvilleøen Kellett og Mac Clintock, som udgjorde en Afdeling af den store Belcherske Eftersøgelsesekspedition; herved paaviste Mac Clure Eksistensen af en Nordvestpassage, selv om endnu ikke noget Skib havde gennemført den. Paa en anden Rejse fra Repulse Bay til Boothia 1853—54 fik Rae af Eskimoerne Oplysninger, som gjorde det sandsynligt, at Franklin-Ekspeditionen var omkommet i Nærheden af Kong Williams Land. Det var dog først Mac Clintocks Ekspedition 1857—59, der bragte endelig Løsning paa Gaaden. Med »Fox« overvintrede Mac Clintock ved Nordspidsen af Boothia-Halvøen og foretog herfra Slæderejser til Kong Williams Land, hvor de fandt Rester af den forulykkede Ekspedition og fik Oplysninger om dens Skæbne: Franklin selv var død 1847; Skibene blev saa skruet ned og forladt ved Vestkysten af Kong Williams Land; Mandskabet søgte at slippe bort, men døde efterhaanden alle af Kulde, Sult og Skørbug; de sidste naaede til Mundingen af store Fiske-Flod.

Man maa forbavses over, at saa mange hvide Mænd kunde omkomme her i et Land, hvor Eskimoer lever i relativ Overflod. Men disse ældre engelske rejsende, tapre og udholdende Mænd, som de var, havde en meget upraktisk Rejseteknik; de havde endnu ikke forstaaet at tage Eskimoer i deres Tjeneste, at tilegne sig deres Klædedragt og Hundeslædeteknik eller at leve overvejende af Landets Produkter, Kød af de Dyr, der kunde skydes og fanges. Uden i hvert Fald delvis at benytte eskimoisk Rejsemetode er længere Rejser i disse Lande uhyre vanskelige, ja næsten ugørlige, og de fleste af disse ældre Ekspeditioner fjernede sig ogsaa sjældent længere fra Overvintringsskibet; ved dette rolige Liv i Forbindelse med den salte eller henkogte Mad kunde Skørbugen, Polarrejsernes værste Svøbe, rigtig rase. Den første, som antog eskimoisk Rejse- og Levemaade, var Hall, som 1864—69 opholdt sig i Repulse Bay og herfra rejste til Kong Williams Land for at søge efter eventuelle overlevende fra Franklin-Ekspeditionen; ogsaa Amerikaneren Schwatka, som 1878—80 fra Hudson-Bugten gik over Land til Kong Williams Land, levede og rejste som Eskimo. 1883—84 kortlagde den tysk-amerikanske Geograf F. Boas Cumberland Sd. i Baffinland, skaffede en Mængde Oplysninger om Baffinlands Geografi og gav en grundlæggende Skildring af Eskimoerne her.

Nu fulgte en rolig Tid ovenpaa Franklin-Ekspeditionens forcerede Tempo. Først ved Aarhundredskiftet begyndte Ekspeditionerne i disse Egne igen; de har fra nu af et mere videnskabeligt Præg, skal ikke alene kortlægge Landene, men ogsaa udforske dem videnskabeligt, et Felt, som ofte var blevet forsømt af de ældre polarrejsende. 1898—1902 har vi Nordmanden Sverdrups Ekspedition med Isachsen som Kartograf; den opdagede og kortlagde store Landomraader Vest for Ellesmereland, Heibergs Land og

Ringnesøerne. 1903—6 har vi Roald Amundsens »Gjöa«-Ekspedition, hvorved Nordvestpassagen blev gennemsejlet; fra Overvintringsstedet paa Kong Williams Land kortlagde den næstkommanderende, den danske Søofficer Godfred Hansen, en Del af Victoria Lands Kyst. Islænder-Amerikaneren Stefánsson studerede 1908—12 de ukendte Kobber-Eskimoer ved Kysterne af Coronation Golfen, og 1913—18 ledede han en stor arktisk Ekspedition, udsendt af den kanadiske Regering; paa Slæderejser ud i Ishavet fandt han nye Lande (Borden og Meighen Øerne), samtidig med at en Række Videnskabsmænd foretog Studier paa Fastlandet og paa Victoria Land. Bernier, udsendt af den kanadiske Regering med Skibet »Arctic«, ledede fra 1906 indtil de seneste Aar en Række Rejser til Baffinland og Øerne Nord og Vest derfor for at haandhæve Kanadas Ret til disse Lande. Saa har vi endelig Knud Rasmussens 5. Thule-Ekspedition 1921—24. Fra Hovedkvarteret paa Danske-Øen ved Sydenden af Melvillehalvøen foretog han og de andre Deltagere, Freuchen, Mathiassen og Birket-Smith, en Række Slæderejser, dels mod Nord, hvor store Del af det nordlige Baffinland kortlagdes, dels mod Syd til Indlandseskimoerne, dels vestpaa, helt over til Alaska. Ekspeditionen foretog Undersøgelser over de amerikanske Eskimoer og omfattende Udgravninger paa deres gamle Bopladser og er vendt hjem med et meget stort Materiale.

Det europæisk-asiatiske Polarhav og Nordøstpassagen. Kun smaa Landomraader ligger paa den europæisk-asiatiske Side af Polen, og Udforskningen af disse Egne kræver derfor ikke saa langt et Kapitel, som de foregaaende. I Løbet af det 17. Aarhundrede trængte russiske Kosakker og Pelsjægere frem til den sibiriske Ishavskyst, som blev endelig kortlagt af Vitus Berings store nordiske Ekspedition 1734—43; Vitus Bering, der var dansk, døde selv 1741. Spitzbergen, hvis Vestkyst var opdaget 1594 af Hollænderen Barents, besøgtes i de følgende Aarhundreder af mange hollandske, engelske, norske og danske Hvalfangere. 1827 foretog Parry et Fremstød mod Polen herfra og naaede til 82° 45' n. B., det nordligste Punkt, der endnu var naaet. Spitzbergen blev første Gang omsejlet 1863 af Elling Carlsen, og i den følgende videnskabelige Udforskning af denne Øgruppe deltog saavel Nordmænd (Keilhau, Hoel, Isachsen) som Svenskere (Torell, Nathorst, Nordenskiöld) og ogsaa andre Nationer (Franskmanden Rabot). 1870 fandt Ljachow de Nysibiriske Øer, 1872 Østrigerne Payer og Weyprecht Franz Josephs Land. 1875—76 har vi Svenskeren A. E. Nordenskiölds berømmelige Vegafærd, hvorved Nordøstpassagen gennemsejles. 1893-96 foretog Nansen med »Fram« sin ikke mindre berømte Drift tværs over Ishavet fra de Nysibiriske Øer til Nord om Spitzbergen, hvorved der konstateredes Tilstedeværelsen af et dybt Polarhav; Nansen selv forlod Skibet og gik mod Polen, naaede til 86° 4' n. B., vendte saa om og gik til Franz Josephs Land, hvor han og hans Ledsager Johansen Aaret efter blev opdaget af en engelsk Ekspedition. 1897 foretog Svenskeren Andree sin Ballonfærd fra Spitzbergen i den Hensigt at drive over Polen i en Ballon; de forsvandt imidlertid, uden at man kender deres Skæbne. 1899—1900 ledede Hertugen af Abruzzerne en Nordpolsekspedition fra Franz Josephs Land, og paa denne slog Cagni Nansens Rekord og naaede 86° 33' n. B. En russisk Ekspedition under Wilkizki gennemførte 1913 Nordøstpassagen og fandt et stort, nyt Land, som blev kaldt Kejser Nikolaus II Land. Amundsen vilde nu forsøge en lignende Drift over Polhavet, som »Fram« havde foretaget, for saa med Flyvemaskine at naa selve Polen. Efter med »Maud« at have gennemsejlet Nordøstpassagen, gjorde han 1918—24 en Række forgæves Forsøg paa at komme i Drift over Polhavet fra Egnen omkring Beringsstrædet; selv forlod Amundsen Skibet og arbejdede nu paa at planlægge en Polflyvning fra Spitzbergen. Denne Polflyvning fandt Sted 1925; han naaede til 87° 44' n. B.; men maatte vende om her uden at have naaet større geografiske Resultater; men Amundsens Ekspedition vil antagelig vise Vejen fremad for Fremtidens Polarforskning.

Det er selvfølgelig kun en ringe Del af de talrige Nordpolsekspeditioner, der har fundet Sted, som har kunnet nævnes i det foregaaende, kun saadanne Ekspeditioner, som har haft store Resultater at opvise eller som af andre Grunde har haft særlig Interesse. Men man vil forstaa, at det alt i alt er en meget betydelig Indsats af Menneskeliv, Kraft, Energi og Penge, der er gjort for at udforske disse Egne. Hvor langt er man da naaet dermed? Et Blik paa Kortet vil vise det. Endnu findes der i Polhavet et Par store, ukendte Omraader; men ellers er dog de geografiske Forhold kendt i store Træk, men ogsaa kun i store Træk. Endnu er der et meget stort Arbejde at gøre, før Nordpolarlandene er tilfredsstillende kortlagt og udforsket.

THERKEL MATHIASSEN

EN PALÆSTINAREJSE PAA KRISTI TID

Gethsemane Have. Under det ældgamle Olietræ til venstre skal Kristus have hvilet Natten til Skærtorsdag, men er Træerne virkelig 1900 Aar gamle? Næppe. Af den gamle Olivenlund er der i Tidernes Løb blevet en Have, i hvis Bede alle Sydens Blomster pranger.

Der red en romersk Officer Øst paa ad Vejen fra Akka. Foraarssolen glimtede i Hjelm og Harnisk og i Eskortens lange Spyd. De var kommet ind i Galilæas Bjergland og red nu op igennem en Dal, hvis Bjergvægge opfangede Solens Straaler og kastede dem med fornyet Kraft ned over Rytterne. Det blev en varm Dag, og de kastede derfor Kappefligene bag over Skuldrene.

Officeren red alene foran i dybe Tanker. Han var i Gaar steget i Land i Akka og skulde nu gaa i Gang med det store Hverv, der var betroet ham af selve Kejser Tiberius. Ordren lød paa at skaffe udførlig og nøjagtig Oplysning om Forholdene i Palæstina. Gang paa Gang kom der Klage fra Jøderne over det romerske Herredømme, og Romere, der kom tilbage fra Provinsen, klagede paa deres Side over det forrykte Folk, som det var umuligt at komme til Rette med. — For at faa et godt Udgangspunkt havde Valerius, Officeren, i Sinde at henvende sig til en Ungdomskammerat, som han havde opsporet havde skjult sig i disse fjerne Egne, idet han var gaaet i Tjeneste hos den romerske Vasal Herodes Antipas i Galilæa som Høvedsmand. Han boede her Øst paa i en By, der hed Kapernaum.

Nu var han altsaa i dette sære Folks Hjemland. Hvor var her smukt! Dalen, han red op igennem, var dyrket som en Have, overalt saa han store Frugtplantager, Blomster myldrede alle Vegne. Ikke underligt, at et saa frugtbart Land kunde føde en saa stor Befolkning. Men det var nok af al denne Overflod, at Jøderne blev saa sære. Der var altid Vrøvl med dem, og det skønt Romerne behandlede dem som raadne Æg, syntes han. De var fritaget for Militærtjeneste, og deres for alle andre ubegribelige Religion var blevet anerkendt. Næst Skatterne var det noget, de undertvungne Provinser først og fremmest skulde yde: Militærtjeneste og romersk Gudsdyrkelse ved Siden af deres egen. Trods stadig Hensyntagen blev det værre og værre. Samaria og Judæa, de to andre Landsdele, var nogle Aar før slaaet sammen til en romersk Provins. Men denne fik et vidtstrakt Selvstyre, kun skulde den øverste Myndighed ligge i Hænderne paa Besættelsestroppernes Kommandant, Landshøvdingen. Den Styreform brugte Romerne kun i de vanskeligste Egne, blandt helt barbariske Folk, hvor den strenge Gennemførelse af romersk Statsvæsen ikke lod sig gøre. Alligevel stadig nye Oprørsforsøg. Romerne maatte i dette lille Land[1]) holde en Styrke paa $^1/_2$ Legion (3000 Mand), der var garnisoneret rundt om i Provinsen for at dæmpe Urolighederne, men det var, som om en Romer herovre ikke kunde røre sig uden at komme i Konflikt med Jødernes religiøse Forskrifter. — Det var disse Forhold, Valerius skulde undersøge nærmere, og som han ønskede at faa lidt at vide om af Høvedsmanden, inden han gik til Landshøvdingen Pontius Pilatus. —

Ja, Afstandene var saa smaa her i Landet. Allerede nu var han kommet gennem Højlandet, skønt det kun var hen paa Eftermiddagen. Det gik stejlt nedad nu, og forude blinkede Genesaret Sø frem. Han kom ud paa en Vej, der løb langs med Søen. Mod Syd førte den til den nybyggede Stad, som Herodes havde givet Navn efter Kejseren og kaldt Tiberias. Da der kun var en lille Mils Vej til den, kunde Valerius tydelig se Paladset med de gyldne Tage og skimte

[1]) Judæas og Samarias samlede Areal var ca. 11,000 km², altsaa som Sjælland og Fyn tilsammen. Iberegnet Galilæa og Palæstina noget mindre end Nørrejylland.

nogle Tempelbygninger, som han havde hørt var Grunden til, at Jøderne ganske skyede Byen. — Lige Nord for Vejkrydset udvidede Lavlandet sig til en lille Slette, som i Skønhed og Frugtbarhed om muligt overgik, hvad Valerius havde set i Bjerglandet. Videre Nord paa gik Vejen gennem et Par Smaabyer til Valerius' foreløbige Maal, Kapernaum.

Det var en ret stor By, den vigtigste ved Genesaret Sø, thi gennem den gik den store Karavanevej fra Damaskus til Havnebyen Akka. Nu, da Regntiden var forbi, færdedes her Dag efter Dag en Mængde rejsende, til Fods, til Vogns og til Hest. Ofte saa man de store Handelskaravaner med tungt belæssede Kameler, der førte Varer til Havet, skride langsomt frem, gøre Holdt i Byens Udkant og overnatte, for næste Dag at drage videre. — Byens vigtigste Levevej var dog Fiskeriet. Det saa man af de talrige Fiskerbaade, der laa i lange Rækker ved Stranden. Søen var viden om berømt for sin Fiskerigdom, og Fisk var næst Brød Jødernes vigtigste Næringsmiddel. Derfor færdedes flere Tusind Fartøjer paa Søen, thi foruden de smaa Fiskerbaade saa man store romerske Skibe og enkelte forgyldte Lystbaade fra Herodes' Palads i Tiberias. Ufarlig var Sejladsen paa Søen ikke, voldsomme Vindstød fra det tilgrænsende Bjergland kunde i et Nu bringe Søen i Oprør; saa blev der Angst i de mange Fiskerbyer, der laa tæt rundt om Søen paa de Steder, hvor Bjergene veg saa meget tilbage, at der kunde være Byggeplads og Græsning for Kvæget. —

Valerius spurgte efter Høvedsmanden og blev vist hen til et af de store Huse i Byen. Han steg af Hesten, og ved et Slag af Dørhammeren paa Porten aabnedes den af Dørvagten. Et Par tilkaldte Slaver tog sig af Hestene og Mandskabet, medens Valerius af Vagten førtes gennem Porthallen ind i den rummelige Gaard, der smykkedes af en kunstfærdig Brønd i Midten. — Her kom Høvedsmanden ham i Møde og modtog hjerteligt sin gamle Krigskammerat, som han mindst af alt havde ventet Besøg af her i sin fjerne Stilling. Valerius førtes straks ind paa et af Gæsteværelserne, hvor han blev befriet for Rustningen, vasket og salvet med Olie. Og iført den bløde og behagelige Kjortel, Tunikaen, strakte han sig saa sammen med Vennen paa en af de store Tremandsdivaner ved det halvcirkelformede Bord. Støttet paa venstre Albue rakte de med højre Haand efter Maden, der bragtes hen paa Bordet af Slaverne. Maden bestod som overalt i Palæstina af Hvedebrød, hvortil man spiste nogle smaa Fisk; endvidere forskellige Slags Frugt, Oliven og Figen; dertil rigeligt med Vin, den liflige Vin fra Hebrons Dal i Judæa, blandet med Vand vederkvægede paa det bedste den rejsende, thi, som Høvedsmanden citerede, »tvende Vædsker gives, som er Legemet behagelige, udvendig Olie, indvendig Vin.«

Gade i Bethlehem, der oprindelig var en ren Bondeby, som bar sit Navn („Brødby") med Rette; efter Kristi Tid er den blevet en hellig By, saaledes har Konstantin den Store (306—37) bygget en Kirke over Fødselsstedet, der siden har været Maalet for mange Pilgrimme, ligesom Omegnen er rig paa bibelske Minder. I 1831 fordreves Muhamedanerne ganske fra Byen af de Kristne; nu beboes den af ca. 11,000 Kristne og kun ca. 300 Muhamedanere

Da Høvedsmanden havde fuldført sine Pligter som Vært, blev det Valerius' Tur til at gøre Gengæld ved at fortælle, hvorfor han var kommet. Da han nævnede sin Plan om at tage fra Kapernaum til Cæsarea, hvor Landshøvdingen residerede, faldt Høvedsmanden ind: »Jamen Landshøvdingen tager paa denne Tid altid til Jerusalem og er der, saalænge Jødernes Højtid, Paasken, varer. Sagen er, at Jøderne fra hele Palæstina ved den Lejlighed samles i Jerusalem, og desuden kommer der en Mængde af de Jøder, som bor rundt om i Romerriget, saa at Byen bliver saa fuld som en Myretue. Til daglig har Byen omkring 100,000 Indbyggere, men ved Paasketid samles der op mod tre Gange saa mange. Som Forholdene herovre er, maa Garnisonen ved den Lejlighed naturligvis forstærkes. Der ligger nu en Cohorte paa 600 Mand foruden en Afdeling Rytteri, men kort før Paaske drager Pilatus med sin Livvagt op til Byen for at holde Urostifterne i Tømme og selv have Opsyn med Sagernes Gang. — Vil du træffe Landshøvdingen, maa du altsaa tage derhen. Jeg skal for Resten selv til Jerusalem, saa jeg kan følge dig og undervejs sætte dig ind i Forholdene.« —

Næste Dag viste Høvedsmanden sin Gæst rundt paa Gaarden. Den var som alle større

Jerusalems Østmur med den nu tilmurede „gyldne Port", gennem hvilken Kristus Palmesøndag holdt sit Indtog paa et Asenindes Føl, hilst med Jubelraab af det samme letbevægelige Folk, der Skærtorsdagen efter krævede ham korsfæstet.

Boliger i Palæstinas Byer firlænget. I Bagbygningen laa Værelser, der tjente til Opholdsrum for Kvinderne. Her var ogsaa Køkkenet, hvor der daglig bagtes Brød. Hvedemelet hertil blev malet paa Haand-Kværne, der bestod af en større Sten med Fordybning, hvori Kornet knustes med en mindre Sten. — I Sidelængerne var Magasinerne og Bolig for Slaverne. Deres Stilling var paa den Tid meget slet i det øvrige Romerrige, men paa Grund af de humane Bestemmelser i Møseloven ikke saa daarlig blandt Jøderne. — I Forbygningen med Porten ud til Gaden var Gæsteværelserne og Porthallen, hvorfra en Dør førte ind til Gaardspladsen, en anden, ved den ene Side, førte til en Trappe, der gik op til Salen, som gik gennem hele øverste Stokværk. Her samledes Familien ved festlige Lejligheder. Lyset faldt ind paa det tavlede Gulv gennem Aabninger i Muren ud til Gaardspladsen. Vinduesglas kendtes kun i de allerfornemste Huse. — Fra Salen førte en Trappe op til Taget, der var omgivet med Rækværk og i det varme Klima, undtagen i Regntiden, var et meget benyttet Opholdssted, især hen paa Eftermiddagen, naar Solens Straaler ikke brændte saa stærkt. Herfra var en prægtig Udsigt over Søen og over Byen med de snævre Gader. Side om Side laa de fornemmere Gaarde og de fattiges Huse med smalle Gyder imellem. De fattiges Huse havde kun eet Stokværk og som oftest kun eet Rum med Kvæg i den ene Ende og Beboelsen i den anden, kun hævet et Par Trin over Staldrummet. Møbler fandtes der ikke meget af der, Gulvet var baade Seng, Stol og Spisebord. Lys fik det indre af Hytterne kun gennem Døren, og der fandtes ikke som i de bedrestilledes Huse en stedsebrændende Olielampe hængende fra Midten af Loftet. Derfor var Udtrykket »at sove i Mørke« ensbetydende med at være fattig.

Tæt ved Høvedsmandens Gaard blev Valerius opmærksom paa en ret stor enfløjet Bygning, og paa hans Spørgsmaal svarede Høvedsmanden, at det var Synagogen. Hvad det var, vidste Valerius godt, thi overalt i Romerrigets Byer fandtes Jøder, og hvor de var mange nok, havde de bygget sig Forsamlingshuse, Synagoger, hvor de kom sammen og fejrede Sabbaten hver Lørdag. — Hvad der derimod vakte Valerius' største Forbavselse var at høre, at Høvedsmanden, en Romer, selv havde bekostet Opførelsen af dette — Jødernes — Forsamlingshus. Nu fik han at vide, at Høvedsmanden havde sluttet sig til Jødernes mærkelige Religion og levede efter deres Skikke, i hvert Fald nogle af de vigtigste. Valerius havde hørt, at der var enkelte, der helt sluttede sig til Jøderne og endog lod sig omskære. De forpligtede sig saa til at følge alle de jødiske Bud og Forskrifter. De kaldtes Proselytter, men trods deres Iver anerkendtes de ikke fuldt ud af Jøderne. Det var naturligvis endnu mindre Tilfældet med de ikke saa faa, som, efter hvad han nu hørte, kaldtes »gudfrygtige« og uden at lade sig omskære fulgte de jødiske Regler for Sabbat og Spiseregelerne, der bestod i Afholdenhed fra Svinekød og Blod. — Med Undren hørte Valerius paa Høvedsmandens Beretning om, hvorledes han tilbad Jødernes Gud, som de ikke maatte afbilde, ja hvis Navn, Jahve, end ikke maatte udtales. Og skønt Høvedsman-

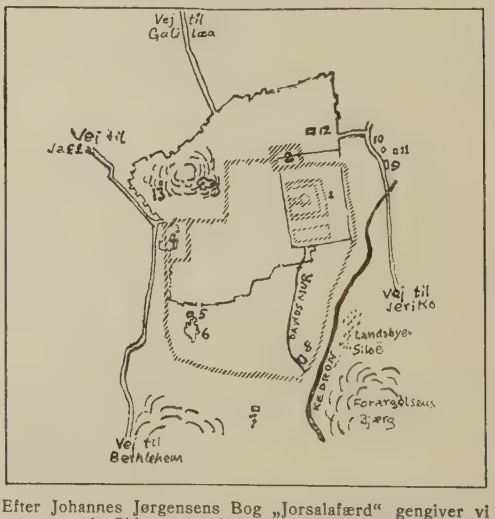

Efter Johannes Jørgensens Bog „Jorsalafærd" gengiver vi ovenstaaende Skitse over Jerusalems Mure, tegnet af Forfatteren. Den skraverede Linie viser Murene paa Jesu' Tid, den sorte Linie deres Beliggenhed i vore Dage. Tallene angiver følgende Steder, som de laa paa Jesu' Tid: 1. Templet — 2. Fæstningen Antonia — 3. Den hellige Gravs Kirke — 4. Herodes' Borg — 5. Karifas' Palads — 6. Nadversalen — 7. Hakeldama — 8. Siloam — 9. Gethsemane — 10. Vor Frue af Josafat — 11. Dødsangstens Grotte — 12. Bethesdas Dam — 13. Casa nova.

den ærede denne Gud, holdt Budene, gav Almisser og endog havde bygget en Synagoge, som han flittig besøgte hver Sabbat og ved de andre ugentlige Sammenkomster Mandag og Torsdag, var han dog som uomskaaren skyet af Jøderne, skønt mange nærede venlige Følelser for ham. Men ingen Jøde turde træde ind i hans Hus, og de strengeste vilde end ikke omgaas ham udenfor.

Alt dette gav rigt Stof til Samtale, da de den følgende Dag om Morgenen tidligt red ud af Byen og tog Vejen sydpaa. — Medens Hestene langsomt klatrede op ad de smalle Bjergstier, der førte ind over Højlandet, gav Høvedsmanden sig til at begrunde sine Anskuelser. Valerius bebrejdede ham nemlig haardt, at han forlod de romerske Statsguder for at tro paa de jødiske Fabler og mystiske Gudelære.

»Kan du da ikke se,« begyndte Høvedsmanden, »hvor langt højere og renere den jødiske Tro paa een almægtig Gud er end de uendelig mange romerske Guder, hver med sine Opgaver og sine grimme Historier, som jo alligevel ingen tror paa. Ser du ikke, hvor højt Jødernes rene Vandel vidner om deres Guds Magt. — Det er, for at Folket kan leve i ubrudt Forbindelse med ham, at Livet omgærdes med alle disse Bud og Forskrifter, som andre ikke forstaar. Gud bor midt i sit Folk, han kan ikke ses, men hans Aand dvæler i Templet i Jerusalem, naar Folket lever i Renhed, saaledes som hans Lov kræver det. Derfor er det en Livsbetingelse for Jøderne at bevare Renheden, og det sker kun ved at holde Budene og Forskrifterne. Derfor kan Romervældet og Jødedommen aldrig forliges, for Romervældet kan ikke undgaa at bringe Urenhed over Folket. Det er det, der nu sker hver eneste Dag, og den Pine, det volder Jøderne, udlader sig i Uroligheder og Opstande, hvis Aarsager Romerne staar ganske uforstaaende overfor.«

De nærmede sig nu Galilæas Sydgrænse. Bjerglandet, som de red igennem, aabnede stadig Udsigter ind til vidunderlig skønne, blomstrende Dale med idylliske smaa Landsbyer, Kana, Nazareth og mange andre. Høvedsmanden fortalte om Landet, de red igennem, og ved Omtalen af Nazareth berettede Høvedsmanden om en mærkelig Oplevelse, han havde haft med en Profet, der var født der og en Tid havde boet i Kapernaum. En ung Slave, som Høvedsmanden holdt meget af, var blevet syg og laa for Døden, men var ved et Ord af Profeten blevet fuldstændig helbredet. Profeten, hvis Navn var Jesus, havde en stor Skare Tilhængere og drog rundt i Landet, talte og

Jødernes Grædeplads ligger mellem Kuppelmoskeen og El-aksa Moskeen.

øvede Undere, der satte Sindene i voldsom Bevægelse for og imod. — Ofte stod der i dette Folk saadanne Lærere frem, men ingen havde Myndighed og Magt som denne. Nogle mente, at det var ham, der skulde bryde Romervældet. —

Valerius forstod mindre og mindre sin gamle Ven. Var det en fornuftig, tapper Romer, der saadan var blevet forhekset og fyldt med disse overspændte Tanker? — Godt, at de nu fik lidt andet at tænke paa. De skulde over Grænsen ind i den romerske Provins. Som romerske Borgere red de uantastet forbi Tolden, men holdt lidt og saa paa Toldernes Arbejde med de mange rejsende, der ligesom de selv skulde til Jerusalem. — Som overalt i Romerriget var Toldvæsnet forpagtet ud, og Overtolderne havde igen Forpagtere under sig, og naar alle disse Lommer skulde fyldes, var det let forstaaeligt, som Høvedsmanden sagde, at de ofte kom i Strid med det syvende Bud. — Ved alle Grænser fra den ene Landsdel til den anden var der Toldere, og naar saa Skatterne til Rom og til Templet i Jerusalem kom til, blev Byrden ofte for stor, saa at mange Jøder forarmedes. —

Med Forbavselse saa Valerius Hovedparten af de rejsende Jøder dreje af østpaa i Stedet for at fortsætte den lige Vej mod Syd over Samaria. Høvedsmanden maatte forklare, at det beroede paa Fjendskabet mellem Jøderne og Samaritanerne, hvis Religion for en Del lignede Jødernes, men de anerkendte ikke hele Loven, og de tilbad ikke Gud i Jerusalems Tempel, men paa et Bjerg, Garizim, Syd for Byen Samaria. — Fjendskabet var saa stærkt, at Jøderne foretrak at gaa en lang Omvej over Jordanfloden, ned gennem Øst-Jordanlandet, over Jordanfloden igen og saa gennem Jericho til Maalet. —

Inden de gik til Ro i Herberget, stod de i nogen Tid og nød den herlige Udsigt over

Den gamle Tempelplads med Klippemoskeen, i Baggrunden ligger El-aksa Moskeen. Billedet er set modsat Fugleperspektivet i Bilaget.

Højsletten mod Vest, den store Jizreelslette. Som Navnet viser (»Gud saar Sæden«) var Sletten overordentlig frugtbar og frembød nu ved Foraarstid det skønneste Skue med Granattræernes højrøde Blomster, Myrtens hvide, og de utallige Liljer, Tulipaner, Hyacinther og Anemoner. Paa Bymarken dansede Pigerne og sang:

Se Vintren er til Ende,
Regnen forbi og forsvundet!
Blomsterne vise sig i Landet!
Sangtiden er kommet,
Turtelduens Stemme høres i vort Land!
Figentræets Frugter rødme,
Rankerne blomstre og sprede deres Duft
(Højsangen 2.)

— Rig paa historiske Minder var denne Slette. Helt fra den fjerne Oldtid havde den været Krigsskueplads. Her kæmpede Israelitterne mod Landets oprindelige Indbyggere, da de drog ind i det forjættede Land, og igen under Dommerne; og her brusede Ægypterkongens Stridsvogne frem mod den fromme Kong Josias[1]). Den store Karavanevej fra Damaskus til Ægypten gik midt over Sletten og bragte saaledes ogsaa i fredelige Tider Bud fra fjerne Lande. —

Næste Dag fortsattes Rejsen mod Byen Samaria, og Høvedsmanden fortalte videre, hvorledes ingen Jøde vilde give blot en Drik Vand til en Samaritaner, endsige have ham som Gæst, for ikke at besmittes af hans urene Gudsdyrkelse; alene Ordet Samaritaner var et Skældsord blandt Jøderne. Men Samaritanerne var ingenlunde uskyldige Engle; de overfaldt ofte de jødiske Handelskaravaner, naar disse for at spare Tid drog gennem deres Land; og undertiden havde de ved Paaskehøjtiden kastet døde Ben ind paa Tempelpladsen, hvilket bevirkede, at Festen maatte afbrydes, da Templet var blevet vanhelliget og maatte renses.

[1]) Helt ned til vore Dage har Sletten været Krigsskueplads, saaledes for Napoleon under Orientfelttoget 1798 — og for General Allenby under Verdenskrigen.

I Byen Samaria, der af Herodes den Store var blevet smykket paa det prægtigste med Templer og Søjlegange, overnattede de hos den derboende Høvedsmand for tidlig næste Morgen at fortsætte mod Syd op forbi Byen Sichem og Garizims Bjerg med Samaritanernes Tempel. Videre forbi Patriarken Jakobs Brønd der, hvor Vejen deler sig og gaar til Jericho og Jerusalem. — De nærmede sig nu Juda Bjergland med stejlere, mere storslaaet Klippenatur, men ogsaa med mindre Frugtbarhed, kun i Dalstrøg og enkelte Oaser vældede Naturens Rigdom frem som længere nordpaa.

Valerius havde rig Lejlighed til at studere Folkeliv paa Rejsen. De talrige Landsbyer, de kom igennem, frembød meget forskellige Optrin. — Et Sted var der Bryllup. Under Sang førtes Bruden af det blomstersmykkede Følge til Brudgommens Hus, hvor Gildet skulde staa. Sangen skildrede dem som Konge og Dronning og priste deres Skønhed. Brylluppet var kun Glædesfest uden noget særlig højtideligt Præg, da det var Trolovelsen, Aftalen mellem Brudens Fader og Brudgommen, der var det egentlig bindende for Gud og Mennesker. — Et andet Sted var der Begravelse. Baaren med den døde fulgtes foruden af Familien af et Par Fløjtespillere og en Grædekone, der lavede et infernalsk Spektakel. Det var det mindste, man kunde nøjes med, det maatte selv de fattigste sørge for. — Sørgeligt at se var de mange spedalske, som dækket af hvide Saarskorper, kun iført Laser, stod langt fra Vejen og raabte om Almisser. Kom de for nær raske Folk, var disse ikke sene til at forsvare deres Sundhed ved at stene de syge. —

Som de nærmede sig Jerusalem, fyldtes Vejene med Folk, der drog op til Paaskefesten. Mange Tungemaal, de forskellige Dialekter svirrede i Luften, især var det haarde galilæiske Maal kendeligt. Ogsaa meget Græsk hørtes, for mange af de græske Jøder kom langvejs fra til Paaskefesten, og Græsk forstodes næsten af alle i Palæstina. — Blandt de rejsende saas baade fornemme Folk, Præster, Embedsmænd og Rigfolk, kendelige paa løs Overkaabe med Ærmer, og jævne Folk, der bar den almindelige Overklædning, et Slag med Udskæring til Hovedet og Snit i hver Side til at stikke Armene gennem. Alle bar underneden en hvid Kjortel, holdt sammen med et bredt, meget langt Bælte, der snoedes flere Gange rundt om Livet og tjente til Lomme. Kvindeklæderne var af lignende Snit, men længere. — Paa Fødderne bar alle Sandaler og

paa Hovedet en Turban. — Malerisk saa det ud, denne lange Række af rejsende til Fods, paa Vogne eller Mulæsler hen ad den bugtede Vej saa langt Øjet rakte. Jerusalems Omegn kunde, ogsaa nok trænge til noget oplivende, en øde Stenørk, som den var. Kun hist og her Lunde af Oliventræer.

Nu saa de tydeligt Jerusalem. Foran dem faldt Vejen brat ned for saa igen at stige op til Byen. Her stod en Del Aar senere den romerske Hær og frydede sig ved Tanken om det rige Bytte. Højt over Byen ragede mod Vest Herodes' Palads med de tre kæmpestore Taarne, der skulde trodse alle Ødelæggelser og for sene Tider vidne om hans Arbejde for Byen. Men mest fæstede Øjet sig ved det guldskinnende Tempel mod Øst. Højt laa det, og med sine guldprydede Marmorvægge lignede det et straalende Smykke øverst i en Kongekrone. —

Kort efter klaprede Hestehovene gennem Byporten, og de var inde i Byen. De snævre, stejle Gader var stuvende fulde af Folk. Men alle fik Husly, Hjemmene aabnedes gæstfrit for alle de tilrejsende, og der gjordes i den Henseende ikke Forskel paa rig og fattig.

Landshøvdingen residerede paa Herodes' Palads, og derop styrede Valerius sin Hest. — Pragtfuldt var det som alt, hvad denne store Bygherre havde grundet. Fra de tre Taarne, hvis Fodstykker var store Marmorblokke, strakte sig en vældig Mur. Bag denne laa der store Parkanlæg med kunstige Søer og sjældne, skønne Planter. I Slottet, der var udstyret rigt med Søjlehaller og Marmortrapper, traadte Valerius frem for Pilatus og overbragte Hilsner og Brev fra Kejseren. — Til langt ud paa Aftenen talte de to Romere sammen, og Pilatus klagede sin Nød for den nyankomne. Vanskelig var hans Stilling her i dette Folk, som han var sat til at hævde Roms Magt overfor. Galt kom han altid af Sted med det. Først det, at han ved sin Tiltrædelse lod Tropperne rykke ind med de kejserlige Ørnefelttegn. Stort Postyr fra Jøderne. Saa havde han sat Skjolde op paa Paladsets Mur med Kejserens Navn, atter Spektakel. Saa en gylden Ørn over Templet — vældigt Røre og Klage til Rom. Stadig kom han paatværs af Jødernes Religion, og Kejseren gav ofte efter for Klagerne, saa at hans Stilling blev endnu vanskeligere. Han vidste til Tider hverken ud eller ind.

Næste Dag besaa Valerius Byen under Høvedsmandens Vejledning. De var paa Borgen Antonia, der laa lige Nord for Templet, flankeret af fire Taarne. Her laa

Den moderne Begivenhed, Palæstinas første Valg under engelsk Besættelse efter Verdenskrigen, forstyrrer ikke Indtrykket af den indrammede Arkitektur: Davidstaarnet, der henregnes til Kong Davids Palads paa Zionsbjerget.

Garnisonen, og herfra beherskede man Byens egentlige Midtpunkt, *Templet*.

Med sine forskellige Gaarde dækkede Helligdommen et Areal paa 7 Td. Land. Inden for Muren, der omgav hele Tempelpladsen, kom de gennem en mægtig Port og var saa i den saakaldte Hedningernes Forgaard, der kransedes af brede Søjlegange. Her rørte sig et vældigt Liv. Her solgtes Offerkvæg og — til de fattige — Duer. Her vekseledes Penge til at betale Tempelskatten. Her samlede de skriftkloge, Rabbinerne, deres Elever, som lærte de mange Fortolkninger og Tilføjelser til den hellige Skrift og alle de religiøse Forskrifter ved idelig Gentagelse. Her saa man Farisæere, der var mest ivrige for at holde alle Renhedsbudene, staa og bede med himmelvendte Blikke, udmagrede af Faste. Og her traadte fra Tid til anden Talere frem, som fangede Folks Øren ved flammende Taler mod Romervældet eller med Ord, der manede til taalmodigt at vente paa det kommende Messiasrige. — Mellem alle disse forskellige Grupper vandrede Skildvagter af Tempelvagten frem og tilbage. Det var en ret stor Styrke, da de blandt andet skulde lukke alle Templets Porte om Aftenen, og den store Port i Forgaarden alene krævede 20 Mand for at blive svunget paa Plads. — Fra den store Forgaard førte en bred Trappe op til et Stengitter med en med Guld og Sølv beslaaet Port. Her standsedes alle Ikke-Jøder af et Opslag: »Ingen uomskaaren maa betræde Pladsen bag Gitteret. Overtrædelse medfører Dødsstraf«. — Gennem denne Port saa man mod Vest gennem Kvindernes Forgaard ind i Israeliternes, og herfra, bag endnu en Mur med en Port, den egentlige Tempelplads, som kun Præsterne maatte betræde. Her stod Brændofferaltret, og bag det hævede selve Templet sig, helt bygget af Marmor, smyk-

ket med Guldplader, paa Taget glimtede gyldne Fløje.

Høvedsmanden fortalte om alt dette. Om de 20,000 Præster, der gjorde Tjeneste her, skiftevis nogle faa Uger om Aaret. De havde ligesom Rabbinerne en Beskæftigelse ved Siden af, Landbrug eller Haandværk. Om, hvorledes de hver Morgen i deres lange Embedsdragter, under Levitternes Korsang, frembar Brændofret og derpaa traadte frem paa den store Trappe ved Forgaarden og velsignede Folket. — Om Dagen før Paaske, naar alle Familiefædrene samledes i Templet og under Ledelse af Præsterne alle slagtede hver sit Paaskelam, hvis Indvolde bragtes som Offer, medens Kødet spistes ved Paaskemaaltidet. Op og ned fløj Knivene, saa Blodet flød i Strømme. Nøjagtigt efter Forskrifterne skulde alt gaa til, pinlig nøjagtigt, baade ved Paaskefesten og de andre Fester, Tempelindvielsesfesten, Løvhyttefesten og den store Forsoningsfest, ellers blev Maalet ikke naaet, Maalet, som alle Israels Børn stræbte efter, Renhed, saa at Gud kunde bo i sit Tempel og være med sit Folk.

Medens Valerius hørte alt dette, saa han Folk vige ærbødigt til Side og fik straks Forklaringen. Det var Ypperstepræsterne, der med Følge bevægede sig over Pladsen. Egentlig var der kun een fungerende, men Romerne havde afsat saa mange, at der paa den Tid var en hel Flok af dem. Sammen med Byens ældste og Repræsentanter for de skriftkloge dannede de Raadet, der var den egentlige Regering under Pilatus. Een Gang om Aaret gik Ypperstepræsten i sin pragtfulde Embedsdragt ind i det allerhelligste og stænkede med Blod fra Forsoningsofret. Denne Dragt var nu ogsaa vanhelliget ved at blive opbevaret af Romerne, der kun udlaante den til Festerne.

De vandrede atter ned gennem Byen hen mod Østporten, der førte ud mod det maleriske Oliebjerg, hvor Vejen til Jericho gik. Her mødte dem et sælsomt Syn. En broget Folkeskare, der raabte og sang, nogle svingede med Palmegrene, andre strøede Blomster og bredte deres Kapper ud paa Vejen, men alle saa hen mod en Mand, der kom ridende paa et Æsel, fulgt af en jublende Skare. Valerius fik lige hørt: »Det er Profeten fra Nazareth,« saa var Høvedsmanden forsvundet i den begejstrede Discipelskare. — Men senere paa Aftenen hørte han af den dybt bevægede Høvedsmand, at der var andre i Byen, der ikke jublede over Profeten, men tværtimod stræbte ham efter Livet. Det var især de strengeste Jøder, Farisæerne, der ophidsede Folket og nu søgte at bruge baade Ypperstepræsterne og det ellers saa forhadte Romerregimente mod ham. Høvedsmanden var ude af sig selv og for atter ud for at undersøge Mulighederne for at betrygge Profetens Liv.

Valerius blev siddende, grublende over dette mærkelige, fanatiske Folk, for hvem Religion var Politik og Politik Religion, fordi *alt* var Religion. — Der var kun eet af to at gøre for Romerne: opgive Herredømmet og overlade Landet til dets egen kævlende Befolkning eller med Jernhaand knuse det og splitte Jøderne for alle Vinde.

Et halvt Aarhundrede senere valgte Romerne at gøre det sidste.

ERIK B. NISSEN

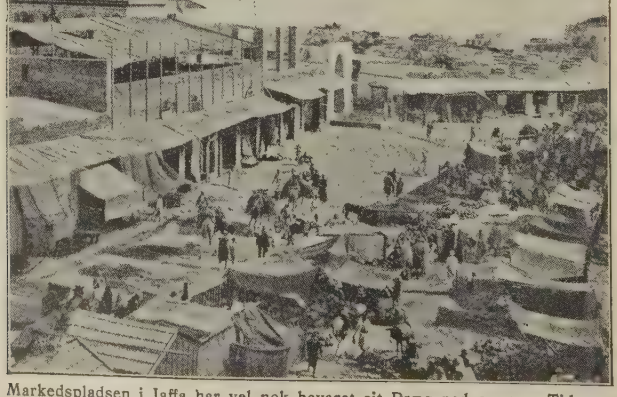

Markedspladsen i Jaffa har vel nok bevaret sit Præg ned gennem Tiderne, omend Bygningerne er forholdsvis nye, giver Billedet os dog et Indtryk af et Marked paa Kristi Tid.

OM RUNER. II

Fra omkring Aar 800 stammer vore første Indskrifter paa Sten. Man begynder paa denne Tid at rejse Mindestene over døde, en Skik, der vel er kommet til os fra Sverige og Norge, hvor man, som nævnt, allerede i urnordisk Tid kendte til Indristning paa Sten. Mange af disse Stene har utvivlsomt mere været Mindestene end Gravstene; anbragt som de ofte var, paa højtliggende Steder eller ved Alfarvej skulde de bære de dødes Navne til sene Slægter. Paa den jydske Aarssten læser vi saaledes: »Stenen siger, den længe vil stande. Valtokes Navn vil den nævne«. En Del af Indskriften paa Tillisestenen (Lolland) er i Verseform og lyder saaledes:

Dansk Runesten, fundet paa St. Pauls Kirkegaard i London. Stenen, der stammer fra ca. 1030, bærer følgende korte Indskrift „Finna og Toke lod denne Sten lægge". Ornamentikken viser angelsaksisk Paavirkning, hvorimod saa vel Sproget som Runeformerne er danske.

Evigt vil stande,
mens Stenen lever,
det Vidne,
som Eskel virked.

Nogle Stene fortæller ligefrem, at de døde hviler et andet Sted. Dette er Tilfældet bl. a. med en af Aarhusstenene, paa hvilken der staar: »Han faldt østerpaa ude paa Havet, hvor Konger stredes«, samt paa Slesvigstenen, der er rejst efter Halfdan Sulkesøn, om hvem det siges: »I England i Skia hviles han.«

Mange Stene er dog Gravmæler. Paa Gunderupstenen (Jylland) hedder det om Mand og Hustru: »De ligger begge i denne Høj«. Den danske Runesten i Karlevi i Sverige, rejst over en dansk Høvding, bærer Indskriften: »Skjult ligger Kampens Træ (ɔ: Krigeren) i denne Høj«. Jo længere vi kommer ned i den kristne Tid, jo almindeligere bliver de egentlige Gravstene, og jo sjældenere bliver Mindestenene; i det 12. og 13. Aarhundrede fortrænges disse fuldstændig af de flade Ligsten. —

Naar man vilde rejse en Runesten, maatte man først se at finde en dertil egnet Sten. Var dette lykkedes, huggede man den jævn paa en eller flere Sider, hvis den ikke var det i Forvejen; dernæst gik Runeristeren i Gang med Indskriften, som han først malede paa Stenen (Ordet *fá* egl: male, dernæst: riste, lave, forekommer flere Gange i Runeindskrifter) og derefter udhuggede eller ristede han Runerne. I Reglen anbragtes Indskriften i lodrette Linier; første Linie løber saa godt som altid nede fra op efter; de følgende snart i samme Retning, snart bustrofedon, ɔ: op og ned som Plovfurer. Linierne staar undertiden frit, men som Regel er hver Linie indrammet af parallelle Linier. Senere gaar disse Rammestreger ofte i Bugtninger og Snoninger som Slangeslyng; paa Bornholm, men særlig i Sverige, har Indskriftsbaandene ofte ligefrem Form som Slanger og Drager. Denne dekorative Udformning af Rammestregerne er Begyndelsen til den overordentlig skønne Ornamentik, der f. Eks. findes paa den store Jællingesten og den ene Aarhussten. — Ordene adskilles som oftest ved en eller flere Prikker eller Streger. Findes Kors anvendt som Skilletegn, kan man gaa ud fra, at Stenen er fra kristen Tid. Vi har her et Hjælpemiddel til Datering af Stenene, et af de vanskeligste Punkter for Runologen, da vi ikke paa en eneste Sten finder Tidsangivelse. Omtales der ikke i Indskriften historiske Personer eller Begivenheder, som er kendt andetsteds fra, saaledes som Tilfældet bl. a. er paa Jællingestenen, Vedelspangstenen og Dannevirkestenen, maa man slutte sig til Stenens Alder gennem Runernes og Sprogets Form, Ornamentikken o. s. v.

Fra hele det 9. Aarhundrede har vi herhjemme kun en halv Snes Stene, men i de følgende to Aarhundreder har Runestensristningen sin Guldalder, idet man fra den Tid kender ca. 250 Stenindskrifter, spredt over hele det gamle danske Rige (de skaanske Landsdele og Sønderjylland til Ejderen medregnet). Norge har færre Indskrifter med de yngre Runer, kun ca. 150. Sverige, derimod, har et saa imponerende stort Antal Runestene som ca. 2000, hvoraf dog en Del er ristet med de ældre Runer. Imidlertid maa man vel huske paa, at Runestenene jo slet ikke giver noget Begreb om, hvor meget Runeskriften har været benyttet, da man uden Tvivl i langt højere Grad har anvendt Træ end Sten som Indristningsmateriale. Træindskrifterne er næsten alle gaaet til

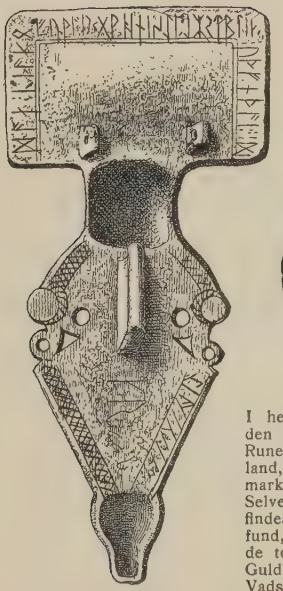

I hele den germanske Verden kendte man det ældste Runealfabet (i England, Tyskland, Sverige, Norge, Danmark o. s. v.) og brugte det. Selve det ældste Runealfabet findes gengivet paa 3 Oldtidsfund, hvoraf vi her gengiver de to. Til højre gengives en Guldbrakteat, fundet 1774 ved Vadstena i Sverige, til venstre et Sølvspænde, fundet 1829 ved Charnay i Bourgogne. Paa Grundlag af dem har man kunnet konstruere det ældre Runealfabet, som er gengivet i „Om Runer, I" i Hefte 49.

Grunde. En af de faa, der er bevaret, stammer fra det berømte Oseberg-Vikingeskib; den bestaar kun af et enkelt Ord *litiluism*, der maaske er Skibets Navn.

Lad os se, hvordan en Indskrift fra Vikingetiden kunde se ud. Vi vælger den længste danske Indskrift, den, der findes paa Glavendrupstenen (Fyn):

raknhiltr sati stain þansi auft ala saulua kuþa uia uarÞ haiþuiarþan þiakn. ala sunir karþu kubl þausi aft faþur sin auk hans kuna auft uar sin in suti raist runaR þasi aft trutin sin. þur uiki þasi runaR. at rita sa uarþi is stain þansi ailti iþa aft anan traki.

For at give et Indtryk af, hvor mangelfuldt og unøjagtigt de 16 Tegn her gengiver Sproget, hidsættes en Omskrivning til Oldsdansk, saaledes som vi maa gaa ud fra, at det omtrent har været udtalt (R betegner en egen Slags *r-Lyd:*

Ragnhildr satti stæin þannsi øft Alla, Sálwa goða, wía wárð, hæliðwerðan þegn. Alla syniR gærðu kumbl þáusi æft faður sinn áuk hans kuna øft wer sínn, en Sóri ræist rúnaR þássi æft dróttin sínn. Þórr wigi þassi rúnaR! At rétta sá werði, es stæin þannsi ælti eða øft annan dragi.

I Oversættelse:

„Ragnhild satte denne Sten efter Alle, Gode (ɔ: Høvding og Tempelforstander) for Sølverne, Helligdommenes Vogter, den hæderværdige, fribaarne Mand. Alles Sønner gjorde dette Gravminde efter deres Fader, og hans Hustru efter sin Ægtefælle; men Sote ristede disse Runer efter sin Herre. Tor vie disse Runer! Den skal visselig komme til at sone sin Brøde, som øver Vold mod denne Sten eller drager den (bort for at rejse den) efter en anden."

Da Tors Navn nævnes, maa Stenen være fra hedensk Tid, man antager fra ca. 900. Forøvrigt findes der Stene fra Slutningen af det 10. Aarh., der er viet Tor, samtidig med at den store Jællingesten (fra ca. 980) fortæller, at Kong Harald har kristnet Danerne. Efter Aar 1000 afløses Tors Navn efterhaanden af Kristus', Jomfru Marias eller Sankt Mikaels. Fra ca. 1025 stammer den jydske Aalumsten, der bærer Slutningsformlen: »Gud hjælpe hans Sjæl vel«. Paa den sene bornholmske Øster-Mariesten læser vi: »Den gode Gud med Sankt Mikael hjælpe din Sjæl!« og paa andre bornholmske Stene: »Gud og Guds Moder hjælpe hans (deres) Aand.« Meget skøn er sidste Sætning i Lundhøjindskriften, ligeledes fra Bornholm: »Kristi og Sankt Mikkel hjælpe Ødbjørns og Gunnilds Sjæl til Lys og Paradis«.

Paa næsten alle Stene er den staaende Begyndelsesformel: »N. N. satte denne Sten over N. N.». Ofte angives Slægtskabs- eller Venskabsforhold mellem den døde og den, der rejste Stenen, og meget ofte tilføjes efter den dødes Navn en eller anden Lovprisning som »en saare god Mand«, »i højeste Grad Unidding« ɔ: den ypperste Hædersmand, »den dyrebare og den drottro«, »faa vorder nu fødte bedre end han«, »en vis Mand« o. s. v. Undertiden anføres ogsaa den dødes Stilling i Samfundet: »Taler«, »Gode«, »Skipper«, »Smed«, »Bryde« (ɔ: Gaardbestyrer) o. lign.

Paa et stort Antal Stene finder vi Hentydninger til det raske Vikingeliv. Aarhusstenen beretter, at den er rejst til Minde om »Full, der døde østpaa ude paa Havet, da Kongerne kæmpede med hinanden«. Det er antageligt med Rette, naar man har ment, det er Slaget ved Svold i Aar 1000, der sigtes til. Strøstenen i Skaane fortæller om »Asser, der døde nordpaa i Vikingefærd«. Hedebystenen er rejst af en Kriger over en Kampfælle, »der faldt, da Helte sad om (belejrede) Hedeby«. Gaar vi til Norge, finder vi paa Runestenen fra Galteland Knud den Stores Tog til England 1029 omtalt; Stenen er rejst over »Bior, der faldt i Godvins Følge, da Knud drog til England«.

I Modsætning til disse Kampminder findes der ogsaa Stene, i hvis Indskrifter der hentydes til rolige og fredelige Landboforhold. Ret ofte nævnes Bryder, Landhyrder (ɔ: Godsbestyrere) og andre Landmænd. Krageholmstenen (Skaane) er rejst af en Kvinde til Minde om hendes Mand, der betegnes med Ordene: »Han var den bedste blandt Landmænd og gavmildest paa Mad«. Nævnes kan ogsaa den ordsprogsagtige Slutning paa den jydske Søndervingesten: »Sæl den, som pløjede og saaede ung. Det vil give Grøde«.

Røgelsekar fra Hesselager (Svendborg Amt), det stammer fra ca. 1300. I et Baand midt omkring Karret læses „Mester Jacob Rød fra Svendborg gjorde mig — Jesus Krist". Af Røgelseskar med Runer er ialt ti bevaret; de er vistnok alle udgaaet fra Mester Jacob Røds Værksted.

Kun forholdsvis sjældent har man rejst Mindestene over Kvinder. En Undtagelse danner dog f. Eks. den lille Jællingesten, som Gorm satte efter »sin Hustru Tyre, Danmarks Bod«, samt Rimsøstenen (Jylland), der bærer følgende smukke Indskrift: »Tore, Enraades Broder, rejste denne Sten efter sin Moder og sin Søster, (to) gode Kvinder. Døden er den største Ulykke for Sønnen«.

De allerfleste af de Mennesker, der omtales paa Runestenene, kender vi nu intet til. Kun nogle faa Stene fortæller om historiske Personer. Berømtest af disse »historiske« Stene er de to Jællingestene med de velkendte Indskrifter. Sønder Vissing-Stenen (Jylland) er rejst af Harald Blaatands Hustru over hendes Moder; af Indskriften faar vi at vide, at Kong Harald har været gift med den slaviske Fyrst Mistivojs Datter Tove. Om historiske Begivenheder vidner de tre skaanske Hällestadstene, den ligeledes skaanske Sjørupsten og den jydske Aarsten; de omtaler alle Danskernes Kamp med Svenskekongen ved Upsala omkr. 980; Udfaldet af Slaget blev, at Danskerne maatte flygte, men paa to af de nævnte skaanske Stene forekommer de stolte Ord om den døde, til hvis Minde de hver især er rejst: »Han flygtede ikke ved Upsala«. For at tage Hævn over Danskerne, fordi de havde hjulpet Svenskernes Modstandere i dette Slag, indtog den svenske Kong Erik Sejrsæl Hedeby; Svend Tveskægs Belejring og Tilbageerobring af denne hentydes der til paa Hedeby- og Dannevirkestenene samt paa den ene Aarhussten.

Omkring Midten af det 12. Aarhundrede er den egentlige Runestensperiode forbi. Ganske vist træffes ogsaa efter den Tid Stenindskrifter, men det er især paa flade Ligsten, man lagde paa Graven paa Kirkegaarden; som Regel findes kun den dødes Navn paa disse Stene. Endelig findes der en Del Stene, som beretter om en eller anden god Gerning, en Mand har gjort; dette er f. Eks. Tilfældet med Lundstenen i Skaane, hvorpaa der staar: »Toke lod Kirken bygge«. Særlig interessant er den skaanske Aasumsten, da den nævner Absalons Navn: »Kristus Marias Søn hjælpe dem, som byggede denne Kirke, Ærkebiskop Absalon og Asbjørn Mule«. At bygge Bro regnedes i den første kristne Tid for en from Gerning, hvorved man kunde frelse sin egen eller sine Slægtninges Sjæle. Herom vidner den norske Dynnasten: »Gunvør Tryriks datter gjorde Bro efter Astrid sin Datter«, den skaanske Jordbergasten: »Torkel Tordssøn gjorde denne Bro efter sin Broder Vrage« og den sjællandske Fjænneslevsten: »Sasser rejste Stenen og gjorde Broen«; endnu den Dag i Dag hedder Broen over Tule Aa ved Fjænneslev: Sasebroen.

Det er kun yderst sjældent, at vi fra den

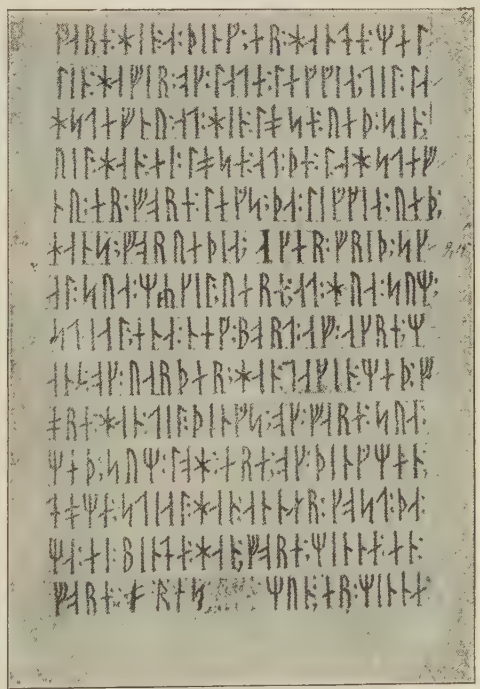

Side af Runehaandskriftet af Skaanske Lov, den berømte Codex Runicus. Haandskriftet, der er af Pergament, stammer fra Slutningen af det 13. Aarh. Det er de yngste, saa kaldte „stungne" Runer, der er benyttet! man har kaldt dem Valdemar Sejrs Runer.

Forsiden af den store Jællinge-Sten, der stammer fra Aarene omkr. 980. Vi staar her over for det prægtigste og interessanteste af samtlige bevarede danske Runemindesmærker. Saavel paa Forsiden som paa de to Sideflader er der indristet Runer, og paa alle tre Sider er Stenen prydet med pragtfulde Ornamenter af forskellig Art. Desværre er Forsiden og den ene Sideflade noget beskadiget; derimod er den tredie Side meget vel bevaret. Ornamentikken paa Forsiden bestaar udelukkende af Baandslyngninger, paa den beskadigede Sideflade af Baandslyngninger og en stiliseret Dragefigur, og endelig er der paa den anden Sideflade dels indhugget Baandslyngninger, dels et Billede af den korsfæstede Kristus, det ældste kendte Kristusbillede i Norden. Indskriften lyder i Oversættelse: „Harald Konge bød gøre dette Mindesmærke efter Gorm sin Fader og efter Tyre sin Moder, den Harald, som vandt sig al Danmark og Norge og gjorde Danerne kristne".

egentlige Runestensperiode finder Runer indristet paa andet end Sten. Nævnes kan dog den meget interessante Indskrift, der findes paa den norske Senjenhalsring: »Vi drog af Sted for at prøve Frieslands Mænd, i Kamp mødte vi dem«.

Som det er vist i det foregaaende, var de 16 Tegn utilstrækkelige til at give et præcist Udtryk for Sproget; det er derfor ganske naturligt, at Runeristerne efterhaanden forsøger at forøge Runernes Antal. De første Tilløb hertil møder vi allerede omkring Aar 1000, idet vi paa enkelte Sten finder de saakaldte »stungne Runer«, der dannedes ved, at man til nogle af de eksisterende Tegn føjede en Prik; paa denne Maade kom ᚠ til at betegne *g*, ᚼ og ᛅ henholdsvis *e* og *y*. Muligvis skyldes denne Fremgangsmaade angelsaksisk Indflydelse. Det er dog først omkring 1200, at der findes et virkeligt fyldestgørende Alfabet paa 24 Tegn. Man har kaldet denne Runerække Valdemar Sejrs Runer, da man mente, at det var paa hans Bud, man havde dannet dem, hvilket ikke er usandsynligt. Imidlertid er denne yngste Række kun blevet meget lidt anvendt. Den kunde ikke holde Stand mod de latinske Tegn, hvis Brug blev mere og mere almindelig. I Tiden fra 110 til 1250 findes Runeindskrifter næsten kun paa bornholmske Stene, samt paa nogle Døbefonter rundt om i vore Kirker. Senere træffer vi ogsaa Runeindskrifter paa Røgelsekar og Kirkeklokker; jævnlig er Teksten paa disse affattet paa Latin. Som Helhed maa det siges, at Runernes Tid nu er ved at være forbi. Paa Pergament har man næppe anvendt Runeskriften synderlig; dog maa nævnes et fra ca. 1350 stammende meget smukt Haandskrift af Skaanske Lov, Codex runicus, som fuldstændig er skrevet med Runer. Det maa imidlertid sikkert betragtes som et Kuriosum, som en eller anden Bogelsker har ladet en runekyndig Skriver prente.

Længst holdt Runeskriften sig i afsides Egne som paa Island og Gotland. Endnu i det 16. Aarh. anvendtes den paa de islandske Ligsten. Men efterhaanden blev alle, der beskæftigede sig med Runer, anset for troldkyndige, hvorfor Islands Øvrighed i 1639 udstedte Forbud mod Brug af Runer. Saa galt gik det ikke hos os, ikke heller i Norge og Sverige, selv om Troen paa Runernes magiske Kraft har levet i alle de nordiske Lande. Fra vore Folkeviser kender vi mange Hentydninger til Runers Magt, og i enkelte Dialekter findes endnu Minder om folkelig Overtro med Hensyn til Runer; i Vendsyssel betyder den Dag i Dag »at lægge Runer op« det samme som »at lægge Raad op«.

GUNNAR SKOV

Marie Haugstrup brænder Potter i „æ Ildpøt".

Søren Mølgaard og hans Kone karter og spinder.

Søren Mølgaards Gaard.

Husmand Martin Jeppesens Kone, Nebel pr. Vorbasse, harver med sine Trækstude Sæden til efter Sædemanden.

Mads Gregersens Moder i Hinnum.

Mariane Petersen, Refsgaard, Vesterhede.

Simefletteren Jens P. Jensen i Nollund.

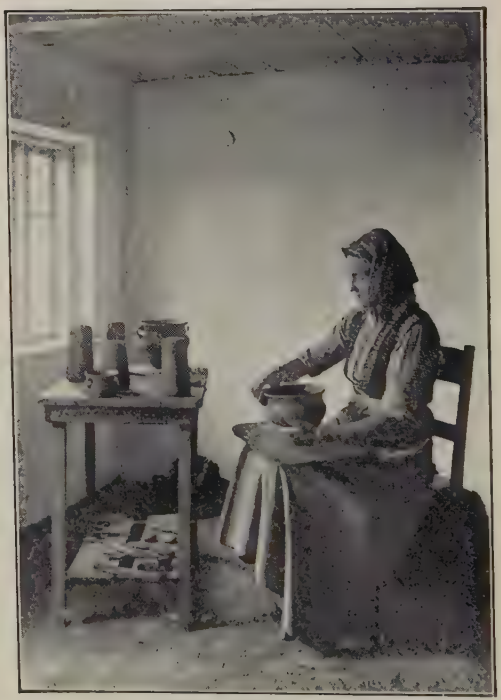

Potterne „sættes op".

TO MÆRKELIGE KONGER. III

III. Frederik den Store.

I en tidligere Artikel er der blevet fortalt om, hvorledes Kong Frederik Wilhelm I af Preussen samlede sine spredte Lande til een stærk Stat; hvorledes han drev denne Stat op til den yderste Ydeevne, og hvorledes han gennem sin ypperlige Administration, sin sammensparede Skat og sin Hær gjorde den til en Stormagt i Europa. I det følgende skal der fortælles om, hvorledes han gennem Haardhed opdrog sin Søn, den senere Frederik den Store, til en Efterfølger, der kunde fuldende hans Værk. Men Sønnen, en af de mærkeligste Personligheder, Historien kender, fortsatte rigtignok dette Værk i en langt større og genialere Aand, end den gamle havde drømt om. Frederik Wilhelm planlagde med vanlig Grundighed lige fra Sønnens tidligste Barndom en Opdragelse, der skulde gøre ham til en nøjagtig Kopi af ham selv. Han skulde fremfor alt opdrages til at blive en god Økonom, en god Soldat og en god Kristen. Men til at begynde med tydede intet paa, at dette skulde lykkes. Det saa ud til, at det atter skulde gaa som efter den store Kurfyrstes Død, at der efter den haardføre, nøjsomme og arbejdsomme Fader skulde komme en forfinet nydende Æstetiker, der vilde sætte Forgængerens møjsommeligt oparbejdede Velstand over Styr.

Frederik den Store syntes fra Naturen at skulle blive en fuldstændig Modsætning til Faderen. Der var intet af det robuste soldatermæssige ved ham, som passede for en tilkommende Hersker i Preussen; han var i Opvæksten fin, sart og nervøs; havde en slet Holdning og sad daarligt til Hest; heller ikke havde han det kølige, hovne og affable Væsen, som en Fyrste efter Faderens Mening burde have. Han var meget følsom overfor Mennesker; vilde gerne glæde andre, ogsaa med Gaver, og kunde derfor slet ikke holde »Rechnung über seine Ducaten«; 200 Ducater, som Byen Stassfurt forærede ham ved et Besøg, lod han til den gamles Rædsel uddele til Byens fattige. Han sluttede sig meget inderligt til Mennesker, særlig til de unge Officerer, der skulde være om ham; Brevene til dem er af en endnu mere følsom Karakter end almindeligt selv i denne meget følsomme Tid; »ingen kan elske og agte Dem mere end jeg« — skriver han 1728 til sin Adjudant Løjtnant Borcke »giv mig blot Halvdelen af mit Venskab til Gengæld. Jeg frygter at trætte Dem, men min kedsommelige Følsomhed tager Magten fra mig og aabenbarer Dem Følelserne i mit Hjerte, der kun er opfyldt af Dem og kun roligt, naar De er fuldstændig paa det rene med det ømme Venskab, hvormed jeg tilbeder Dem.«

Heller ikke hans Interesser var som det sømmede sig en Fyrste: Soldater, Parader, Jagt, Heste og Hunde. Gennem de franske Opdragere, som Faderen havde været letsindig nok til at give ham, fik han tidlig en brændende Kærlighed til Tidens franske Kultur, der just da naaede en Finhed, Ynde og Menneskelighed, som næppe er naaet siden. Først kom han følgelig til at beundre denne Kulturs Yderside: fine Klæder og Møbler og elegante Omgangsformer; han talte og skrev nødig andet Sprog end Fransk, medens hans Tysk alle Dage var fuldt af de groveste Forsyndelser mod Grammatikken og de besynderligste Ordformer; der kom vel ogsaa noget Jean-de-Franceagtigt i hans Optræden, med overdreven Høflighed; han blev slem til at skære Grimasser med Ansigtet og raillere over Folk. Men den mærkelig tidlig modne Dreng kom ogsaa hurtigt til at naa indenfor Kulturens Yderside og til at elske

Frederik den Store som Barn. Malet af A. Pesne.

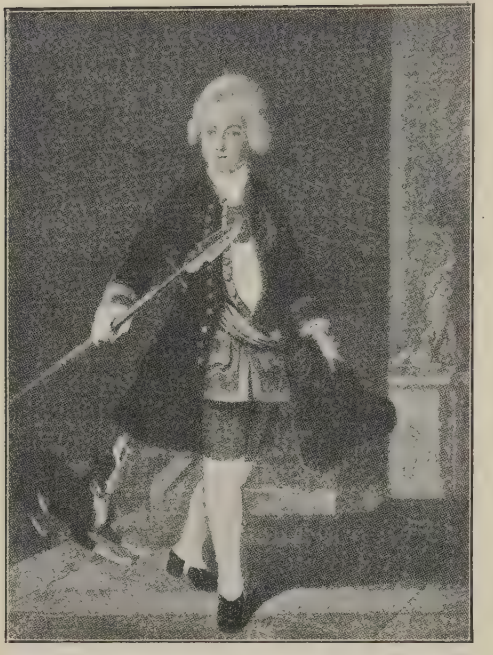

Frederik den Store som Kronprins. Medens Barnet paa Billedet S. 33 er kendeligt i den lille Purk med Baretten paa Snur og den store Tromme, virker den 10—12aarige Dreng som en voksen Mand, ganske i Overensstemmelse med Tidens Opdragelsesmaal.

Datidens franske Litteratur, Filosofi, Kunst og Musik. Han tog uden Faderens Vidende Undervisning i Fløjtespil hos Graun, en af Tidens berømteste Komponister; han blev en helt fremragende Virtuos og som Komponist meget mere end en begavet Dilettant; hans Kompositioner fylder fire anselige Bind. Og da han var 15 Aar havde han uden Faderens Vidende og paa Kredit samlet sig et pragtfuldt Bibliotek paa 3000 Bind. Den gamle holdt ham ikke alene yderlig knapt med Lommepenge, men havde paa det strengeste forbudt al »kvindagtig og ryggesløs Læsning« ɔ: al god Litteratur. Det var anbragt i lejede Værelser i Nærheden af Slottet; som 12 Aars Dreng havde han om Natten listet sig op fra den sovende Hovmester og havde i et Naboværelse ved det svage Lys af Kaminilden sneget sig til at læse den kære forbudte Litteratur; nu tilbragte han al den Tid, han kunde, i sit Bibliotek. Vi kender dets Indhold af et Katalog, som blev forfattet, da den gamle senere opdagede Skandalen og i Stedet for at lade »disse Djævelens Bøger« brænde, som han i sin første Ilterhed tænkte paa, lod dem bortauktionere i Hamborg. Det har rummet alt det ypperste i Tidens Litteratur, og ikke blot Skønlitteratur, men ogsaa Historie, Filosofi, Naturvidenskab og Matematik — virkelig et ærefuldt Minde over Udstrækningen og Dybden af den ganske unge Mands Interesser. Men lige saa ilde som det stod til med hans Anlæg for Soldatervæsen, Orden og Økonomi, saa det ud med hans Rettroenhed; Læsningen af Tidens franske Litteratur og Samtaler med lidt frivole og spottende Kammerater ryddede tidlig op i den. Pietismens Fader, dén fromme Pastor Francke, der 1727 besøgte Frederik Wilhelm som en højt hædret Gæst, følte sig højst utryg og ilde tilpas overfor den femtenaarige Kronprins, der hverken takkede ham for tilsendte Andagtsbøger eller tilsagde ham til Audiens; og ved Taflet lagde han Mærke til, hvorledes Kronprinsen og Søsteren Wilhelmine under hans opbyggelige Taler stadig saa til hinanden og uden at tale forstod hinanden, »intet godt, men Spot over det hellige.« Der var tilsyneladende hverken Stof til en god Soldat, en god Økonom eller en god Kristen. Med Kristendommen blev det altid smaat bevendt; men til Soldat og Økonom, til Hærfører og Administrator var der trods alt gode Anlæg, som efter en haard Skole udvikledes til en høj Fuldkommenhed.

Faderen fik tidlig paa Fornemmelsen, at ikke alt hos Sønnen var, som han ønskede det; »jeg gad vidst, hvad der foregaar i det lille Hoved — sagde han om den 12 Aars Dreng til den franske Gesandt — jeg ved, at han ikke tænker som jeg«. Efterhaanden kom han nogenlunde til Klarhed over Sønnens Karakter og Interesser. Og han opdagede da med Rædsel, at de gik i en Retning, som var ham selv inderlig modbydelig, og i en Retning, der efter hans Mening vilde gøre Sønnen ganske uskikket til at tage Arven op efter ham som Konge. Denne forkælede sarte Konstitution, disse Liebhaverier for fine Klæder og Smykker, for »kvindagtige og liderlige« Ting som Fløjtespil og Bøger, dette Jean-de-Francevæsen, denne Mangel paa Evne til at omgaas Penge, denne Følsomhed — vilde der nogen Sinde komme et ordentligt Mandfolk ud af det, endsige da et Mandfolk, der vilde og kunde tage paa sig alt det Slid, som Opsynet med Statens store Bedrift krævede, som vilde finde Glæde i Soldaterlivet, som kunde hüsere og kommandere med snu og haarde Embedsmænd, Ministre og Generaler, saaledes som en Konge nødvendig maatte kunne det? At der med det gode kunde naas et Resultat, naar Sønnens sammensatte Karakter fik afgæret og var kommet til Klarhed, faldt ham ikke ind. Hans Opdragelse af Sønnen var en Hestekur. Naar Frederik kom

uskadt over den, og naar den førte til Maalet, skyldtes det Egenskaber, som man ikke skulde have tiltroet den nervøse og sarte Dreng: en ejendommelig Sejghed, en Vilje til ikke at give tabt og en Evne til hurtig at rette sig og finde sig til Rette efter de haardeste Slag; han bevarede den hele Livet igennem, og det var den, der trods Migræne, Kolik, fine Nerver og Fjerdedagsfeber førte ham frelst gennem Syvaarskrigens lange Aar og gennem Nederlag, der egentlig syntes afgørende og uoprettelige. Faa Børn har vel haft saa haard og forfærdelig en Barndom og Ungdom. Faderen forbød ham alle de Ting, der gav Livet lidt Skønhed: Komfort, Musik, Bøger. I sin Iver efter at hærde ham, strabadserede han den sarte Dreng. At møde med Vanter til Jagt i klingrende Frost, at spise med en tregrenet Sølvgaffel i Stedet for med en togrenet Jerngaffel straffedes med Prygl; da Sønnen en Dag blev slaaet af en balstyrig Hest, som Rideknægten havde advaret Kongen mod, og i Faldet var blevet slaaet saaledes af sin Kaarde, at han spyttede Blod op, maatte han ikke være forkælet, men straks efter møde til Paraden. At man kunde komme nogen Vegne med det gode, faldt ikke Kongen ind; og Følgen blev da ogsaa, at Fritz blev sky overfor ham og tidlig fik det melankolske Udtryk, som Pastor Francke allerede bemærkede hos den femtenaars Dreng. Men sine Interesser opgav han ikke, og han vedblev at leve sit eget Liv i Smug, uden at Faderen rigtig vidste, hvordan han skulde komme det til Livs. Hans Mistro kommer stærkt til Orde i de Instruktioner, han gav Fritzes Hovmestre efter hans Konfirmation: han er i en farlig Alder, hedder det, under Indflydelse af alle mulige slette Tilbøjeligheder; han maa aldrig være alene, hverken Dag eller Nat; man skal søge at udrydde hans Unoder; »han friserer sig som en Nar, er affekteret i Gang, Tale og Latter, er hoffærdig og stiv; han taler ikke med nogen uden med Franske, er ikke populær og affabel, som en Prins bør være, sidder kroget til Hest og kan ikke skyde, man skal lære ham, at kvindagtige og løsagtige Beskæftigelser ikke passer for en Mand.« Efterhaanden kunde Kongen ikke taale at se Sønnen; fik Raserianfald naar han kom ham for Øje; og skønt han var en ung Mand paa 17—18 Aar, faldt han Gang paa Gang over ham, sparkede ham og slog ham i Gulvet og tvang ham til at kysse hans Støvler; og han gjorde det i Hoffolkenes og de fremmede Ministres Nærværelse, ja selv naar Tjenestefolkene var til Stede; en Gang var han — efter Markgrevinden af Bayreuths Fortælling — ved at kvæle Sønnen i en Gardinsnor. Og Gang paa Gang raabte han under disse Scener til Sønnen: »hvis min Fader havde behandlet mig saadan, var jeg løbet min Vej eller havde skudt mig. Men det tør du ikke, Kujon.«

Küstrin Slot med Kattetaarnet, opkaldt efter Løjtnant von Katte, der 1730 blev henrettet i Küstrin, hvor Frederik den Store opholdt sig i 1730—32, indtil han vandt Faderens Tilgivelse.

1730 blev Forholdene Kronprinsen for uudholdelige, og han prøvede efter Faderens Anvisning et Flugtforsøg, medens han ledsagede ham paa en Rejse ovre ved den franske Grænse. To unge Venner, Løjtnanterne Katte og Keith, var hans Medvidere. Han tænkte efter et Ophold i det beundrede Paris at slippe over til sin Morbroder, den engelske Konge. Flugten, der var iværksat paa en ganske barnlig og teatermæssig Maade, blev opdaget ved et forkert adresseret Brev fra Kronprinsen til en af Vennerne. Keith undslap, men Frederik og Katte blev fængslet. Kongen rasede som et vildt Dyr over denne Skandale. Han tænkte et Øjeblik paa at lade Sønnen dømme til Døden af en Krigsret; han havde jo ikke blot gjort sig skyldig i Ulydighed, men i Desertation som Officer, ja i Højforræderi. I hvert Fald vilde han nu gøre op med ham og give ham en saadan Lektion, at han bøjede sig og indrettede sit Liv »som det sømmede sig en tilkommende Konge«; hjalp det ikke, skulde han udelukkes fra Tronen eller stille forsvinde, saaledes som hans Nabo, den beundrede Peter den Store, havde gjort det med sin Søn, der heller ikke duede til Tronfølger og ogsaa var løbet bort. Foreløbig skulde han stilles Ansigt til Ansigt med Døden. Det oplystes under Processen, at Kronprinsen og en Løjtnant Ingersleben en Dag i Potsdam havde talt med en ung Pige, Datter af en Kantor; var gaaet ind i hendes Faders Hus og havde hørt hende spille, samt at Kronprinsen havde foræret hende en lille Hue. Da det var konstateret for Kongen, at den unge Pige var en ærbar Kvinde, »nøjedes« han med at give Ordre

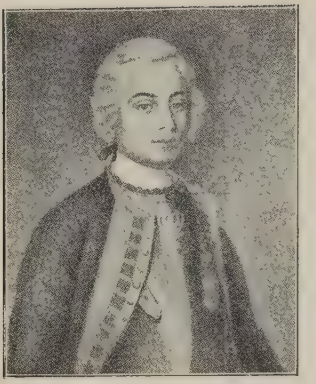

Løjtnant Hans Hermann von Katte (1704—30). Frederik den Stores Ungdomsven. Født i en adelig Slægt nød han som Barn en franskpræget Opdragelse, der afsluttedes med et langt Rejseliv. Efter Hjemkomsten blev han Løjtnant, men paadrog sig ved Udsvævelser og Opsætsighed talrige Røfler og vakte ved sit Venskab med Kronprinsen, der trods alle Forbud stadig blev ham mere hengiven, Frederik Wilhelm I's særlige Vrede. Da han var delagtig i Kronprinsens Flugtplan, for saa vidt som hele Brevvekslingen angaaende Planen gik gennem hans Haand, blev han, efter at Planen var blevet forraadt, arresteret, dømt af selve Kongen, og henrettet den 6. November 1730 i Küstrin for Kronprinsens Øjne.

til at hun skulde kagstryges foran Faderens Hus, Raadhuset og i »Byens 4 Hjørner« og derefter indsættes i Spindehuset i Spandau paa Livstid, hvilket ogsaa skete. Vennen Katte skulde henrettes, medens Fritz saa paa det. Krigsretten havde dømt Katte til to Aars Fængsel, men Kongen forandrede selv Straffen til Halshugning; forgæves var det, at den ganske unge Mand i et sørgmodigt Brev bad om, at »hans Træ dog maatte forskaanes for at falde i sin Blomst«, og at han maatte faa Lejlighed til Bedring; forgæves henvendte hans Fader og Bedstefader, begge højtstaaende Officerer, sig til Kongen om Benaadning. I et Brev til Bedstefaderen, undertegnet »Eders meget velvillige Konge«, skriver Kongen, at han for den gamle Mands Skyld vil vise sig saa naadig, som Retfærdigheden tillader; Sønnesønnen fortjente egentlig »at blive hængt efter at være sønderslidt med gloende Tænger«, han vil nu benaade ham med Halshugning. Ved denne Henrettelse til Straf for Deltagelse i et barnligt Flugtforsøg havde Kongen vel næppe i første Linie haft den stakkels Katte i Tankerne; den var tænkt som en afskrækkende Anskuelsesundervisning overfor »den slette Fritz,« som han i denne Tid altid kaldte Sønnen i sine Breve. Fritz skulde fra sit Vindue i Slottet i Küstrin tvinges til at overvære den, for at hans forstokkede Sind kunde knuses og bøje sig ind under Faderens Vilje; og med sædvanlig Nøjagtighed foreskrev Kongen Gangen i Eksekutionen til de mindste Enkeltheder. Den fandt Sted en tidlig regnfuld Novembermorgen; Katte havde endelig fundet sig til Rette i det uundgaaelige og tilraabte Prinsen et Par venlige Afskedsord. Frederik faldt i Afmagt, da Vennens Hoved faldt, men maatte hele Dagen fra sit Vindue se det døde Legeme ligge paa den Sanddynge, hvor Henrettelsen havde fundet Sted, indtil nogle »gode Borgere« fra Küstrin ved Aftenstid hentede det og lagde det i en simpel Kiste. Henrettelsen havde den tilsigtede Virkning; den Præst, som Kongen havde beordret til at være til Stede og straks tage sig af Fritz' Omvendelse, kunde indberette til Kongen, at Sønnen var fuld af Anger og rede til at underkaste sig alle Bestemmelser; han »takkede Gud og sin Fader for den Ydmygelse, de havde beredt ham.« Kongen var tilfreds om end stadig mistroisk overfor den upaalidelige og hyklerske Fritz. Han vilde nu forsøge endelig at opdrage ham til Konge. Han skulde forblive i Küstrin under Opsyn af Embedsmændene der. Al Beskæftigelse med Musik og Bøger, alt fransk Væsen skulde være strengt forbudt, og han skulde tvinges til at sætte sig ind i Statsstyrelsen i alle dens Grene, »lige til de mindste Detailler«; »jeg vil give ham Beskæftigelse lige fra Morgen til Aften, i Krigs- og Landbrugs-Departementet. Han skal arbejde med Finanssager, læse Indberetninger og øves i at gøre Uddrag af de forskellige Sager. Han skal lære, at ingen Stat kan bestaa uden god Økonomi, og at et Lands Velfærd beror paa, at Fyrsten selv er en god Økonom og Administrator; ellers kommer Landet i Hænderne paa Yndlinge og Førsteministre, som selv drager Fordel af alt og bringer alt i Forvirring. Men hvis han gør Krumspring eller sætter sig paa Bagbenene, skal han miste sin Arveret og, efter Omstændighederne, ogsaa Livet.« Kronprinsen fandt sig i det uundgaaelige. Han maatte nu under Ledelse af de dygtige lokale Embedsmænd praktisk sætte sig ind i alle Administrationens Grene; han maatte overvære de lokale Retssager, gennemgaa Akterne og fremsætte sin Mening om dem; han fik en kongelig Domæne at føre Opsyn med, maatte sætte sig ind i Driften, fremsætte Forslag til Forbedringer, føre Regnskaberne o. s. v. Og alt indsendtes til Kongen, der med vanlig Mistro beordrede, at Fritz skulde gøre alt selv uden Hjælp af sine foresatte, »opdager jeg sligt, bliver det ingen billig Historie for nogen af Parterne.« Denne Læretid, som hans »foresatte« paa alle Maader søgte at gøre saa mild som vel mulig, blev af uvurderlig Nytte for ham; han fik i den det Førstehaandskendskab til alle Statsstyrelsens Grene i de mindste Detailler, som Faderen med Rette ansaa for nødvendig for en Konge, »der *virkelig* vilde være Konge«;

han begyndte ogsaa her at faa Øje for Betydningen af den gamles Værk og lagde her Grunden til den Evne som Administrator, der senere skulde overgaa den gamles. Ogsaa for Militærvæsenet fik Faderen ham interesseret; efter sit Flugtforsøg var han blevet stødt ud af Hæren, maatte ikke bære Uniform eller Kaarde — det var blevet fortalt den gamle, at han havde kaldt Uniformen for en »Svedekasse« — og Soldaterne maatte ikke hilse paa ham. Han følte det som en uhyre Ydmygelse; gentagne Gange bad han om at maatte faa sin Kaarde igen, men den gamle lod stadig mistroisk. Først 1732 — efter en endelig, meget dramatisk Forsoning, efter mange Bønner og efter Indsendelsen af mange gode Regnskaber og Forslag til Domænernes Forbedring — blev han igen Officer, idet han blev udnævnt til Oberst ved Regimentet i Neu-Ruppin; det blev ham fra den Dag en Æressag, at hans Regiment ved Paraderne kunde være et Mønster for alle; han kunde stadig more sig over Pedanterierne i den gamles Hærreglativer, men han indsaa ogsaa her »hvilket skønt og for Preussens Fremtid nyttigt Redskab«, der var skabt i Hæren.

Endnu en Ting, som var »nyttig for en Konge«, havde Fritz lært i disse tunge Aar. Han havde været »for blød og følsom«, ladet sig lede for meget af sine Følelser. Under Krigsrettens Forhør med alle deres snedige Fælder, hvor det drejede sig om hans Stilling som Tronfølger, maaske om hans Liv, havde Forholdene pludselig udviklet en Modenhed og en koldblodig Snarraadighed, der er mærkelig hos saa ung en Mand; en dreven Jurist kunde ikke have svaret forsigtigere og skarpere, og Svarene er dog fulde af en virkelig kongelig Værdighed. Saa havde han set Døden i al dens Skrækkelighed. Han var ikke mere bange for noget; den følsomme Dreng var blevet en illusionsfri og kølig Betragter af Livet og Mennesker, en Fordel for en, der skulde spille med i det store politiske Spil. Søsteren Wilhelmine lagde straks Mærke til Forandringen, da hun saa ham første Gang efter Fængslingen; hans Venlighed mod hende var kunstlet, han var i Virkeligheden ganske kold; »han saa paa Mennesker som paa Ting«. Underligt er det ogsaa straks at se denne store Dreng komme de Mænd venligt i Møde, der har styrtet ham i Ulykke, den østrigske Gesandt Seckendorff og Kongens Ven General Grumbkow, forhandle paa lige Fod med disse snu og glatte Diplomater og drage Fordel af dem; de skaffede ham Penge og tog hans Parti overfor Faderen. »Det er nyttigt for en Konge ikke at tage Livet, sig selv og andre Mennesker for højtideligt; thi saa regner man rigtigere; men det koster at lære det,« skrev han senere. Det blev mere og mere hans skarpe Forstand, der ledede ham, hans Hjerte blev stadig køligere.

Kronprins Frederik i 1730erne. Udsnit af et Maleri af G. W. v. Knobelsdorff, der foretog Ombygningen af Rheinsberg for Prinsen. Ansigtet minder her ved sin gode Aabenhed lidt om den nuværende Prins af Wales.

Friedrich Wilhelm von Grumbkow, preussisk General og Hofmand (1678—1739), Frederik Wilhelm I's fortrolige, der — bestukket af Østrig — bidrog meget til Preussens Afhængighed af Østrig. I Familiestriden ved Hoffet spillede han en vigtig Rolle, navnlig bidrog han til at forsone Kongen med Kronprinsen.

Han viste det bl. a., da han bragte Faderen og sin Stilling det smertelige Offer at gifte sig med en Kvinde, som han ikke brød sig om Elisabeth Christine af Braunschweig-Bevern, en Niece af den østrigske Kejser; et Offer til Kongens østrigskvenlige Politik. I sine Breve til General Grumbkow er han fortvivlet over at skulle giftes: »Jeg føler hverken Bestandighed nok eller Tilbøjelighed for Kvindekønnet; den blotte Tanke om min Hustru er mig saa forhadt, at jeg ikke kan tænke derpaa uden Afsky«; han taler endog om at skyde sig. Men Brevene til Faderen taler kun om Underdanighed under hans Vilje, og 12. Juni 1733 fandt Brylluppet Sted. Han var paa det rene med, at han derved kun »havde formeret de ulykkelige Prinsessers Tal med endnu en«, og at han vilde skille sig af med Hustruen, saa saare han blev Konge. Faderen var henrykt, selv om Sønnen, trods mange Formaninger

Elisabeth Christine (1715—97), siden 1733 Frederik IIs paatvungne Gemalinde. Efter Tronbestigelsen 1740 opgav Frederik II det iøvrigt barnløse Familieliv, hvorefter Dronningen levede alene i Schönhausen ved Berlin og kun saa sin Gemal ved Galafesterne i Hovedstaden. Hun beskæftigede sig meget med Litteratur og skrev nogle moralske Skrifter paa Fransk.

og megen Lokken, bl. a. med en pragtfuld grøn Fløjels Himmelseng, ikke skaffede ham en Tronarving.

Ved Ægteskabet tilkøbte Frederik sig Frihed for Faderens Formynderskab. Den gamle gav det nygifte Par det gamle Slot Rheinsberg, beliggende i en yndig Oase, omgivet af Sø og Park, fjernt fra Berlin og »den gamle Tordengud«. Frederik Wilhelm indsaa, at han og Sønnen, for hvis Evner han begyndte at faa Blik, trivedes bedst paa Afstand. Frederik fik Lov til at indrette Slottet, som han vilde; det blev et yndefuldt og muntert fransk Rokokoslot; smaa intime Rum i lette glade Farver: Sølv, Rosa og Matgrøn; galante Loft- og Dørbilleder og antikke Buster. De Aar, han tilbragte her til Faderens Død, blev vel Frederiks lykkeligste. Han maatte jo stadig passe sine Domæner og sin Officerstjeneste; men han havde megen Tid til overs. Og trods stadig Pengeforlegenhed ved Faderens Karrighed kunde han her samle en lille Kreds af franskdannede, aandfulde Venner, der var ham sympatiske, et ideelt Rokokohof. Man levede her uafhængigt af hinanden, passede hele Dagen hver sine Interesser og samledes kun til Maaltiderne, mest om Aftenen til vittig Samtale, Roture, en Dans, italiensk Maskerade eller fransk Tragedie, men især til Musik, hvor Kronprinsen spillede Fløjte. Frederik fik i disse Aar læst og tænkt uhyre meget; alt hvad Fortidens og Samtidens store Aander havde tænkt og digtet, gennemarbejdede han i disse Aar; og sine egne Tanker og Stemninger gav han Udtryk i Vers, Musikstykker, historiske og filosofiske Værker. Tiden blev ham altid for kort til alt det, han vilde lære; han eksperimenterede en Tid lang med, hvor lidt Søvn et Menneske kunde nøjes med; hvis man slet ikke sov, blev Livet jo dobbelt saa langt, og man kunde leve, læse, tænke og spille dobbelt saa længe. Han søgte i disse Aar at skaffe sig Klarhed over alle de Spørgsmaal, som var af Betydning for ham baade som Menneske og som Fyrste.

Bibelen havde før været det Grundlag, hvorpaa man i Almindelighed havde bygget sin Livsanskuelse. Men paa den Tid havde den menneskelige Fornuft i Videnskaben løst saa uhyre Opgaver, særlig gennem den store engelske Tænker Newton, at man var kommen til at anse den for ufejlbar. Man var begyndt at stille sig tvivlende overfor Bibelen og søgte at finde ud af Tilværelsens store Problemer ved Fornuftens Hjælp alene. Frederik fulgte ivrigt de Diskussioner om Guds Tilværelse, om Sjælens Udødelighed, og om Viljens Frihed, som førtes af Tidens store Tænkere i England og Frankrig, og dannede sig ud derfra den Livsanskuelse, som forekom hans kølige Fornuft sandsynligst. For de store Religioner, særlig Kristendommen, og deres Præster, nærede han ingen Agtelse; de var for ham alle lige gode eller rettere lige slette; de beroede efter hans Mening paa snedige Præsters Bedrag, og han blev hele sit Liv ikke træt af at spotte Kristendommen og Præsterne. Denne Spot kom endogsaa senere, da han blev Konge, til Orde i hans Randbemærkninger til officielle Ansøgninger til Kirkens høje gejstlige; naar de ansøgte om Lønforhøjelse eller Forfremmelse, foreholdt han dem stadig Apostlenes Fattigdom eller henviste til mulig Forfremmelse til »Domkirken i det himmelske Jerusalem«; naar Præsten ved Michaëliskirken i Berlin klagede over, at man ikke kunde se i Kirken paa Grund af en Nybygning lige uden for Vinduerne, svaredes der: »Salige ere de, som ikke se, men dog tro«; i Grunden forekom alle gejstlige ham som noget »Muckerpack«. Og modsat den i højeste Grad rettroende Fader søgte han som sagt alene ved Fornuftens Hjælp at finde ud af Tilværelsens store Grundproblemer, Det forekom ham rimeligst, at der

var en Gud til; men der var ikke megen Trøst at hente for Menneskene i deres smaa private Forhold fra denne Gud; thi han blandede sig ikke i Verdens Gang; den gik efter ubrydelige Naturlove, hvorefter Gud engang havde sat den i Bevægelse; at Gud paa Grund af Menneskenes Bønner skulde gøre Brud paa dem, forekom ham taabeligt at tro. Ogsaa Mennesket var en Del af den uforanderlige Natur; ogsaa dets Skæbne afgjordes efter Naturlovene, som de engang var; at tale om en »fri Vilje« var urimeligt. Og det, vi kalder Liv eller Sjæl, skyldtes kun en kemisk Proces; ved Døden ophørte ikke blot Livet, men ogsaa Sjælens Eksistens, Mennesket »gik ind til det store Mørke, hvorfra det var kommet.«

Kronprins Frederiks Formæling med Prinsesse Elisabeth Christine fra det lille Fyrstendømme Braunschweig-Bevern fandt Sted den 12. Juni 1733, men blev ikke til Lykke for nogen af Parterne, eftersom det var et politisk Tvangsgiftermaal.

En Livsanskuelse af denne Art kunde jo synes ret trøstesløs, særlig for en Mand, der skulde lede mange Millioner andre Menneskers Skæbne; naar alt gik efter de ubrødelige Naturlove, kunde det jo ikke nytte at anstrenge sig, alt gik jo, som det engang var bestemt. En vis Sørgmodighed over Livets Forkrænkelighed og Tilværelsens Meningsløshed kommer da ogsaa ofte til Orde i hans Breve, hans Vers og i hans Musik. Men i Praksis var det langt fra, at denne Livsanskuelse berøvede ham Handlekraft og Energi. Naar der skulde *handles* i Statens Tjeneste, tænkte han vist aldrig synderlig paa den, saa blev han altid selv Fyr og Flamme og blev aldrig træt af at forlange det aller-yderste af sig selv og af sine undergivne, Og i Modgang gav hans Skæbnetro ham en egen Ro og Laden staa til: alt gik jo som det skulde; og hinsides Dødens korte Øjeblik, som han ofte kom til at staa nær, var der intet at frygte, kun Ro fra Livets Besvær; at man selv kunde berøve sig Livet, gav Mennesket en egen Uafhængighed af alt og alle. Faa Fyrster har vist gransket mere over Tilværelsen end han, har mere end han »uddannet sig til Menneske, før de blev Fyrste.«

Han glemte imidlertid ingenlunde over Tænkning, Vers og Musik sit egentlige Kald. Han klager vel i sine Breve med lidt Koketteri over, at Administration og Militærvæsen keder ham; »Regnskabsvæsen bliver aldrig min Sag«; »jeg har ekserseret, jeg ekserserer, jeg vil eksersere, det er det eneste nye, jeg kan fortælle.« I Virkeligheden kom begge Dele i høj Grad til at interessere ham, og han blev efterhaanden en Mester paa begge Omraader. Særlig fik han Øje for Betydningen af Faderens Drift af Riget paa en Inspektionsrejse, som han i 1734 foretog i Østpreussen. Denne Landsdel var gennem mange Aar blevet frygtelig hærget af Pest, Indfald af Tatarer og Kvægpest; den store Pest, som vi ogsaa kender her fra Danmarks Historie, havde 1708—11 røvet 235,000 Mennesker; 13 Byer og 249 Landsbyer var afbrændt af Tatarerne. Den gamle havde her i Løbet af et Par Aar gjort et uhyre Arbejde for at bringe alt paa Fode; han havde plantet 335,219 Træer, hvoraf 120,875 Frugttræer; han havde genopført 11 Byer og 332 Landsbyer og lokket Nybyggere til dem. Han forstod paa Rejsen for første Gang rigtig Faderens Landmandsfryd ved at omdanne »wüste Stellen« til frugtbart Agerland. Han giver sin Beundring Udtryk i Brevene hjem, undersøger Forholdene, udspørger Bønderne, forlanger Underretning af Embedsmændene om de mindste Detailler og indsender Forslag om Forbedringer, som den gamle var henrykt over at kunne approbere, da de er »vel gennemtænkte og gaar ins Detail.«

Ogsaa for Hærvæsenet vokser hans Inter-

Façaden af Rheinsberg Slot med den mod en lille Sø liggende Søjlegang. Frederik Wilhelm I købte Slottet 1734 til Residens for Sønnen, den senere Frederik II. Denne opholdt sig her som Kronprins i nogle Aar og forskønnede saavel Park som Slot, hvilket han lod ombygge 1737—39.

esse og han lærte Betydningen af Faderens Arbejde at kende. 1734 var han for første Gang i Felten, idet han ledsagede det Troppekontingent, som Preussen sendte den store østrigske Feltherre Eugen af Savoyen mod Frankrig i den polske Tronfølgekrig; han skulde her efter Faderens Ordre studere Krigsvæsenet i Praksis og lægge Mærke til alt lige fra Soldaternes Støvler til »dispositiones generalissimi«. Slægtens Soldaterblod viste sig straks hos ham, da han første Gang — efter et Bal — paa en Rekognoscering kom ud i Ildlinien i en Skov; en østrigsk Officer, der ledsagede ham, fortæller, hvorledes han, medens Kuglerne susede i Træerne om dem, fortsatte Samtalen uden at nogen Forandring var at mærke i Miner eller Stemme, og hvorledes hans Haand holdt Tøjlen uden mindste Skælven. Militærstudierne i Marken optog ham snart, saaledes at han kun ugerne og paa den gamles udtrykkelige Befaling forlod Feltlivet. Paa dette Felttog fik han ogsaa ret Forstaaelse af den gamles Hærordning; han saa, hvor højt det preussiske Troppekontingent i Udrustning, Øvelse og Disciplin stod over det østrigske, hvor kun et enkelt Korps var i Orden; han tog senere som Konge dettes Fører i sin Tjeneste. Og hvad han her saa, gjorde ham meget mindre frygtsom overfor det af Faderen saa beundrede Østrig; en Krig med det kunde vel ikke være saa farlig, og synderlig Grund kunde der ikke være for Kongen af Preussen til at finde sig i Kejserens og hans Ministres Overmod. Trods alt Railleri over militært Pedanteri lærte han her at elske en Afdelings præcise Bevægelser og militære Holdning; hans Regiment var ved Paraderne stadig det ypperste. Og da den kejserlige Gesandt 1734 spurgte en af de preussiske Generaler, om den litterære og ironiske Kronprins ogsaa nærede nogen virkelig Interesse for Militærvæsen, fik han det Svar: »Ja, og det paa en endnu solidere Maade end Faderen.«

I disse Aar vaagnede ogsaa Frederiks Interesse for Diplomati og europæisk Storpolitik. Her kunde han ikke nære samme Beundring for Faderen, som naar Talen var om Administration og Hærordning; Frederik Wilhelm, der huserede saa egenmægtig hjemme, havde altid meget af en lille tysk Delingsfyrstes Ærbødighed over for Kejseren og den mægtige franske Konge; hans redelige Karakter kunde heller ikke rigtig finde sig til Rette i de store Staters indviklede diplomatiske Spil, og de fremmede Gesandter, særlig Østrigs, trak altfor ofte den godtroende Mand om ved Næsen. Frederik havde tidlig gennem Læsning og gennem Samtaler med Magternes Gesandter søgt at danne sig en Mening om de forskellige Staters Magtforhold og om de ledende Personligheders Karakter og Evner. Og det var ikke store Tanker, hans kølige og respektløse Aand efterhaanden fik om Preussens Medspillere i Storpolitikken; de fleste af Tidens ledende Statsmænd forekom ham efterhaanden som en Flok Dilettanter, der søgte at imponere ved arrogant Optræden, glat Væsen og hemmelighedsfulde Talemaader, men hvis Værk i Grunden »gik paa bedste Beskub og paa kort Sigt«. Mest harmede det ham at se Preussen vige ærbødigt for det

Kronprins Frederiks Arbejdsværelse paa Rheinsberg. Udsigt til Sø og Park. Rokokodekoration og Rokokomøbler.

Blandt de Hundreder af Billeder fra Frederik den Stores Liv, som den berømte tyske Maler Adolf v. Menzel har tegnet og malet, er „Fløjtekoncerten paa Rheinsberg", med Kronprinsen spillende paa Tidens Yndlingsinstrument, som samlende Midtpunkt, et af de mest kendte. Under sin Ventetid inden Tronbestigelsen hørte slige Koncerter til Frederik den Stores bedste Tidsfordriv, han var en fremragende Fløjtespiler, især i de langsomme Satser, og man har bevaret adskillige Kompositioner for Fløjte fra hans Haand. (Photographische Gesellschaft, Berlin).

svage Østrig, der stadig traadte hindrende i Vejen for dets Interesser. Under disse Forhold greb han sig Gang paa Gang i at længes efter selv at kunne komme til; han kendte jo nu alt, hvad der hørte til Administrationen og Hærvæsenet lige saa godt som den gamle, han vidste meget bedre Besked med Udenrigspolitik og med, hvad Hæren kunde bruges til. Han var efter de frygtelige Dage i Küstrin blevet iskold overfor Mennesker, en Regnemester, der glat og kynisk kunde tage det op med Tidens Diplomater. Han følte, at han var vel rustet til at være Konge, og han var det i højere Grad end de fleste andre regerende i Tiden. Men ikke blot han selv, ogsaa hans Omgivelser havde allerede paa dette Tidspunkt, før han endnu havde udrettet noget, paa Fornemmelsen, at han var noget mere end almindeligt. I Januar 1740 hændte det, at han en Aften uventet traadte ind i Faderens Tobakskollegium; skønt det var strengt forbudt her at rejse sig for nogen, selv for Kongen, og skønt det var særlig ilde set hos Kongen at vise Kronprinsen — »den opgaaende Sol«, som den gamle kaldte ham — for stor Opmærksomhed, sprang alle uvilkaarlig op, da han viste sig. Han længtes i disse Aar vel ligefrem efter Faderens Død; 1734 var denne saa syg, at ingen mente, han vilde komme over det; Frederik var skuffet, da han bedredes; »jeg er ganske indtaget i Hertugen af Brunsvigs fine Levemaade — skriver han til Søsteren Wilhelmine — han har vist den Takt at lægge sig til at dø for at gøre sin Søn en Fornøjelse;« han mente aabenbart, at den gamle burde vise ham samme Høflighed. Den Gang kom Faderen uforudset over det. Men i Foraaret 1740 fik Sygdommen saadan Tag i ham, at det var tydeligt, at han ikke vilde overleve det. Vattersot plagede ham med Aandenød og Kvælningsanfald, saa at han ikke kunde ligge ned, men maatte sove siddende i Sengen med Hagen hvilende paa et Bræt, som hang ned fra Loftet i Snore. Han vilde nødig dø, han var bange for, hvorledes det vilde gaa ham efter Døden, skønt han overfor skrappe Præster trøstede sig med, at »Gud efter at have elsket ham saa højt, at han havde sat ham i sit Sted og givet ham saa mange Tusinde Undersaatter at herske over, helt efter sit Forgodtbefindende, ogsaa efter Døden vilde gøre lidt Forskel og ikke vilde stille ham lige med hans Undersaatter og dømme ham med samme Strenghed.« Han kunde heller ikke tæmme sit haarde Sind og sin Gerrighed og indskrænkede stadig Udgifter-

ne til Tjenerpersonalets Underhold. Nødigst vilde han dog skilles fra sin Magt og fra det at være Konge. For at holde Tankerne om Døden — og haardhændede Præster — borte vilde han altid have mange Mennesker i Sygeværelset, og Dag og Nat arbejdede han med let Snedkerarbejde, saa man kunde høre hans Hamren vidt om. Først de sidste Dage blev hans Lidelser saa store, at han længtes efter Ro; han lod da sin Ligkiste bringe ind i sit Soveværelse og bestemte, hvad der skulde ske med hans Lig.

Da Kronprinsen ukaldet indfandt sig fra Rheinsberg, ængstelig for, hvorledes hans uventede Komme vilde blive modtaget, mødtes han og Faderen for første Gang i fuld Fortrolighed og Kærlighed; de stod ikke mere hinanden i Vejen. Den gamle havde resigneret og var tilfreds med, at der stod en til at overtage Styret, som han trods al Forskel kunde se vilde føre Preussen frem ad samme Baner som han selv; og Sønnen kunde græde over Faderen, fordi han vidste, at han vilde gøre Plads for ham. Frederik Wilhelm talte mange Timer med Sønnen om Statens Tilstand. Men den rastløse Virksomhedstrang og Videbegærlighed forlod ham ikke selv i de sidste Timer. Den sidste Morgen han levede, lod han sig, medens det sortnede for ham, i sin Rullestol kørte rundt i Slottet for at tage Afsked, testamentere bort og abdicere. Og i sine sidste Øjeblikke betragtede han sit Ansigt i et Spejl for at se, hvorledes det saa ud, naar man døde; »jeg kommer nok til at se fæl ud,« mente han. »Han døde med en Læges Nysgerrighed og og stor Mands Fasthed,« skrev Sønnen til Voltaire.

Banen var nu fri for Sønnen. »En ny Tid, en stor Epoke,« drømte han og hans Venner om. Og den kom ogsaa, saaledes som det skal fortælles i en følgende Artikel.

TH. A. MÜLLER

Egenhændig Tegning fra Kronprins Frederiks Haand, et Bevis paa hans kunstneriske Anlæg. Tegningen, der er i Tidens franske Smag, som den prægedes af Watteau, er indfattet i en rigt udskaaret og forgyldt samtidig Ramme.

REDNINGSKORPSET OG BRAND- OG REDNINGSSKOLEN

Er der noget 10-Aars Barn i hele Danmark, som ikke kender Redningskorpset? — Eller Falck's Redningskorps, som det populært kaldes.

Det er næppe sandsynligt!

At Københavnerne er fortrolig med Redningskorpset, det er kun naturligt: de kendte Biler med Korpsets raske Folk kan jo til alle Døgnets Timer høres suse gennem Gaderne, og dets Gerning griber paa saa mangfoldige Omraader ind i Hovedstadens daglige Tilværelse. Men ogsaa i Provinsen og ud over Landet har man overalt hørt Tale om Falck og hans Korps, selv om det næppe staar mange klart, hvad dette Korps i Tidens Løb er kommet til at betyde for vort Samfund, eller at dets vidtforgrenede Virksomhed er ved at naa ud til Landets fjerneste Kroge. —

Redningskorpsets Vaaben. Under Vaabnet staar ofte Korpsets Motto: „Hurtig Hjælp er dobbelt Hjælp".

I det følgende skal der gives en kort Oversigt over, hvad Redningskorpsets Maal er, og hvad det hidtil har naaet. Men først et Par Ord om den historiske Jordbund, af hvilket det er vokset frem og om de Forhold som har betinget dets Vækst.

I ældre Tider var Brandkorpsene rundt omkring i Verden, selv i Storbyerne, ikke saa veludrustet til deres Gerning som nu til Dags, men maatte snarest siges at være yderst primitive og utilstrækkelige, selv efter Datidens Forhold; derfor maatte da ogsaa Forsikringsselskaberne ofte selv hjælpe lidt paa Forholdene for ikke at lide for store Tab. I flere af Udlandets Storstæder oprettede Assurandørerne derfor private Hjælpekorps, der havde til Opgave ved Ildebrande at understøtte Brandvæsenet og søge at redde det mest mulige. Efterhaanden som Brandkorpsene blev moderniseret, blev disse Hjælpekorps imidlertid mindre nødvendige, og de blev derfor enten ophævet eller udskilt fra Forsikringsselskaberne og omdannet til at varetage et noget andet Hverv. Som Eksempel paa saadanne Korps, som endnu eksisterer, kan nævnes Redningskorpsene i London, Hamborg, Wien og New York. Disse Korps ophørte med direkte Slukningsarbejde og udvidede forøvrigt Omraadet for deres Redningsarbejde betydeligt.

I det moderne Samfund er der efterhaanden paa mangfoldige Omraader opstaaet Forhold, som giver Anledning til et stedse stigende Antal Ulykkestilfælde og Ildebrande. Man behøver her kun at tænke paa, hvilken Udvikling vor Teknik og vore Samfærdselsmidler er undergaaet i det sidste Halvhundredaar: Industri og Landbrug er mere og mere gaaet over til Maskindrift og Motorkraft; Elektricitet, baade til Belysning og til Kraft bruges overalt, ogsaa paa Landet; Jernbanenettet er blevet landsomfattende; og Automobilernes Antal er steget saa enormt, at Rammerne for Byernes Trafik og Vejbygningsvæsenernes Budgetter er ved at blive sprængt. I Københavns Hovedgader er det jo, paa visse Tider af Døgnet, næsten livsfarligt at krydse Kørebanerne; og Oplag af Benzin, Petroleum og andre brandfarlige Vædsker findes overalt.

Disse Forhold, der stadig giver Anledning til Ulykke og Brand, hele det forcerede Tempo i Samfundslivet, har da efterhaanden gjort det bydende nødvendigt, at der findes en Organisation, et Korps, som Dag og Nat er rede til at bringe hurtig og øvet Hjælp.

Det er et saadant Korps, vi her i Danmark har i Redningskorpset.

»Redningskorpset for København og Frederiksberg, A/S.«, saaledes lyder det officielle Navn, oprettedes den 3. Oktober 1906 — paa 22-Aars Dagen for Christiansborg Slots Brand — af nuværende Overdirektør Sophus Falck.

Redningskorpsets Historie er saa nøje knyttet til Direktør Falck, at et Par biografiske Oplysninger om denne Mand, som nu er kendt Landet over og endogsaa hædret af mange udenlandske Regeringer og Selskaber, ikke vil være uden Interesse.

Sophus Falck er født i København den 15. November 1864 og uddannet som Mekaniker paa den kgl. Geværfabrik. Men allerede i Tyveaarsalderen rejste han til De forenede Stater, hvor han arbejdede i forskellige Fag og erhvervede sig et vist praktisk Greb paa Tingene, som siden er kommet ham til Nytte. Det var ogsaa derovre, i New York, at han fik Øjet op for, hvad et moderne udstyret og ledet Redningskorps kan udrette i en Storby.

Overdirektør Sophus Falck, som i 1906 oprettede Redningskorpset, og som stadig er den aktive Leder af Virksomheden.

Hjemkommet til Danmark etablerede han sig som Entreprenør, og det var ham, der i sin Tid startede det praktiske Pavillonbyggeri, som siden er gaaet saa stærkt frem herhjemme. Da saa den russisk-japanske Krig udbrød, tog han til Rusland, for der at udnytte sine Erfaringer med Pavillonbyggeri ved at rejse Hospitalsbarakker til Hæren. Kejserinde Dagmar interesserede sig for hans Planer, og under Kejserindens Protektion opførte han for Regeringens Regning en Række Hospitalsbarakker i Mantshuriet; han høstede megen Anerkendelse for den Dygtighed, med hvilken han skilte sig fra dette Hverv, og Hendes kjs. Mst. dekorerede ham med den russiske røde Kors Orden. Forholdene derovre var imidlertid meget vanskelige, og det var ikke nogen imponerende Sum, som han slutteligen bragte med sig hjem som Resultat af det strenge og ofte farefulde Arbejde i Mantshuriets Is og Sne. — Da han atter stod i København, var han klar over, hvorledes han vilde anvende den lille, sammensparede Kapital. Den Tanke var modnet hos ham, herhjemme at starte et moderne Redningkorps efter de bedste Mønstre i Udlandet. For at staa saa vel rustet som muligt, foretog Sophus Falck forinden et Par Studierejser; han tog først til Hamborg, derefter til London, hvortil han medbragte Anbefalinger til vor Gesandt, som bragte ham sammen med Oberst Fox, Chefen for Londons fortrinlige Redningskorps. Under Oberstens kyndige Ledelse satte han sig ind i Korpsets Organisation og Arbejdsmetoder. Og saa tog han fat paa Sagen herhjemme. —

Det var under meget beskedne, næsten primitive Former, at Redningskorpset begyndte sin Virksomhed. Det var smaat baade med Mandskab og Materiel. Men bag Korpset stod Sophus Falck med sin ubændige Energi og Arbejdsvilje: det skulde gaa, — og saa gik det!

Støt er det gaaet fremad. Det ene Automobil er blevet til 22, de 3 Mand til 62; fra 868 Alarmeringer det første Aar, er Antallet nu steget til langt over 10,000 aarlig, og saaledes helt igennem. Men Korpset har haft mange Vanskeligheder at bekæmpe i Aarenes Løb, Vanskeligheder af baade pekuniær og teknisk Art, og det var først, da Publikum og Presse efterhaanden fik Øjet op for, hvad Korpset betyder for os alle, at det fik Vind i Sejlene.

Det gik jo nemlig i Begyndelsen med denne Sag, som det oftest gaar med, hvad der er nyt, at Folk i Almindelighed kun havde Kritik eller endog Latterliggørelse tilovers for Korpset. Men Kritik kan virke ansporende, Modstand kan styrke, og den bedste Reklame, som Redningskorpset maaske nogen Sinde har faaet, var den Karikatur, som »Blæksprutten« i 1907 bragte af dets Virksomhed. De almindeligste Indvendinger var, at et saadant Korps var overflødigt under vore Forhold, at det aldrig kunde komme til at betale sig, og at ingen havde haft Bud efter denne Mand, som selvbestaltet blandede sig i Ting, som Politiet, Brandvæsenet, Røde Kors eller Kommunen kunde passe meget bedre selv. Men lidt efter lidt forstod man dog, at der her virkelig var en Opgave, og at Sophus Falck var den rette Mand til at løse den.

De Egenskaber, som han havde at sætte

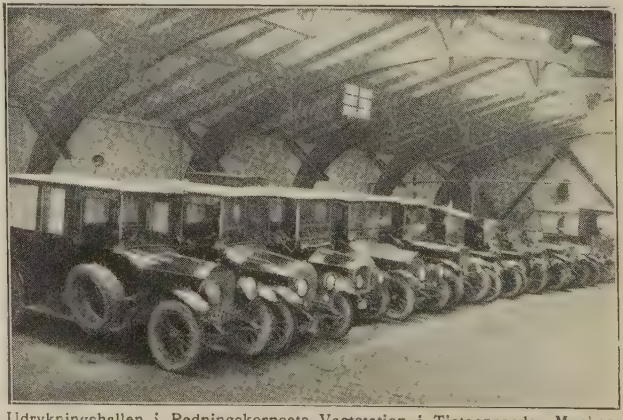

Udrykningshallen i Redningskorpsets Vagtstation i Tietgensgade. Man ser her den ene Ende af den store Hal med en Del af Korpsets Vogne. Herfra foregaar Udrykningerne, naar Korpset alarmeres i Anledning af Brand eller Ulykker.

ind, var — foruden Energi og Arbejdsomhed — Initiativ, sejg Udholdenhed, Raskhed og Fantasi. Undertiden kunde hans Raskhed, hans undertiden lidt vel amerikanske Maade at tage Tingene paa, støde an. Brandvæsenet var saaledes til at begynde med ikke altid lige begejstret for hans Medvirken ved Ildebrande; men ogsaa her er der i Tidens Løb fundet en Form for Samarbejde, hvad kun kan siges at være heldigt og til Gavn for Samfundet, det, som begge Parter har til Opgave at tjene.

Redningskorpset i Arbejde ved en Sporvejsstandsning. En Linie 5-Vogn er blevet paakørt af en stor Lastbil og er derved gaaet af Sporet paa en saadan Maade, at Motorvognens Forende staar ind over Sidesporet, saa at ogsaa den modgaaende Sporvejstrafik standses. Ved Hjælp af Dunkrafte, Plader og Blokke sættes Vognen atter i Spor i Løbet af 5—6 Minutter.

Det er en ret almindelig Misforstaaelse, at Redningskorpset er statsunderstøttet eller i hvert Fald faar Tilskud fra Kommunen. Dette er ikke Tilfældet; Redningskorpset staar helt ud paa egne Ben og lever i Kraft af sit Arbejde. Indtægterne kommer dels fra Sygetransport-Afdelingen, som kører for baade Hospitaler og private; dels fra Abonnements-Afdelingen og de andre Underafdelinger, som senere skal nævnes; dels atter fra Forsikringsselskaberne, som naturligvis betaler Redningskorpset for dets Arbejde, naar det under Ildebrande redder eller beskytter Indbo, Maskiner eller Varer, der er forsikret i det paagældende Selskab.

Men det er fra Abonnements-Afdelingen, at Korpset faar den faste, aarlige Indtægt, der muliggør hele dets filantropiske Arbejde: alle de Ambulanceudrykninger, alt det Redningsarbejde, der foretages, hvor Mennesker eller Dyr er i Livsfare, og som Korpset ikke faar Betaling for, naar det foretages for ubemidlede. Enhver kan hos Korpset tegne Abonnement for Assistance ved Brand, Vandskade eller Kørselsuheld samt for Ambulancehjælp. Baade offentlige og private Institutioner, Firmaer og Enkeltpersoner tegner, imod aarlig Præmie, saadanne Abonnementer.

For at give en Forestilling om, hvor betydningsfuldt Redningskorpsets Arbejde er, og paa hvor mange Omraader det griber ind, skal vi her fortælle om, hvordan en Dags Arbejde kan forme sig for Vagtstationen i Tietgensgade; Vagtstationen er Korpsets egentlige Kærne, om hvilken saa Afdelingerne grupperer sig i intimt Samarbejde.

Vagtstationen er selvsagt aaben Døgnet rundt, dens »Arbejdsdag« er fra 12 Nat til 12 Nat. I de første, mørke Morgentimer indløber Alarmering Nr. 1, en Brandmelding gennem direkte Ledning fra Brandstationen. Der meldes om Ildebrand i en Maskinfabrik paa Nørrebro, og nøjagtig $1^1/_2$ Minut efter, at Klokken har ringet, smækkes Stationens Porte op, og en bemandet Redningsbil farer af Sted gennem de stille Gader. Mandskabet er klædt til Brand med Hjelm og Økse, men Vognens hovedsagelige Last er Presenninger. Med Slukningsarbejdet har Korpset nemlig intet at gøre inden for Byens Grænse, Københavns udmærkede Brandvæsen er fuldt rustet til selv at paatage sig dette. Men medens Brandvæsenet fra 5—6 Slanger dynger Vand ind over Baalet, tildækker Korpsets Mandskab de kostbare Maskiner og Varelageret med Presenninger og redder Regnskabsbøger og Forretningspapirer, om ikke fra Flammerne, saa fra at druknes.

Senere hen paa Morgenen meldes Standsning i Sporvejstrafikken; en tungt belæsset Kulvogn har knækket Akselen og er væltet midt paa Skinnerne; saa rykker Korpset ud med Dunkrafte, Kæder, Skovle og andet Værktøj, Banen gøres klar, Kullene skovles

En af de 6 Motorpumper, som Redningskorpset satte i Arbejde under Branden i Odense Havn, Juli 1925. Det var et imponerende Syn at se de Vandmasser, som disse 6 Delahaye-Sprøjter sugede op fra Havnebassinet og slyngede ind over de brændende Korndynger.

op paa Vognen, som forsynes med en Undervogn og hjælpes hjem.

Næste Alarmering: En løbsk Hest er brasset mod en Butiksrude, har knust denne og saaret sig selv stygt; Hesten bringes paa Landbohøjskolen, Glasstumperne fjernes fra Fortovet og den knuste Rude dækkes af en Presenning. — Fra et Sted i Byens Omegn meldes, at en Rutebil er gaaet i Grøften; de tilskadekomne bringes til Amtssygehuset, Vognen løftes op af Grøften og bringes til Reparatør. — Et Barn er faldet i Vandet fra Fredens Bro, og i mer end Iltogsfart rykker Korpset ud med en lille, let Baad paa Vognen; Baaden sættes hurtigt i Vandet, og i sidste Øjeblik bliver den arme Unge fisket op og ved Hjælp af den medbragte Pulmotor kaldt tilbage til Livet.

Næppe er Baaden kommet hjem fra denne Udrykning, før den atter maa ud: i Frihavnen er et Spand Heste ved en uheldig Rykkemanøvre gaaet i et af Bassinerne med Kusk, Vogn og det hele. Kusken redder sig i Land ved egen Hjælp, men Hestene maa løftes op; fra Baaden skydes brede Seler ind under dem og i en hurtigt tilrigget Kran løftes de op i Højde med Bolværket, saa væltes Kranen ind over Land, og Hestene har igen fast Jord under Hovene.

Atter meldes Trafikstandsning: en Sporvogn er blevet paakørt af et Lastautomobil og afsporet; med Blokke, Plader og Dunkrafte løftes den i Spor igen. — En Dreng har faaet sit Hoved presset ind mellem Stængerne i Gitteret omkring Raadhushaven og kan ikke faa det ud igen; Redningskorpset tilkaldes af en Politibetjent, og med Dunkraft presses Stængerne lidt fra hinanden, saa den forfærdede Dreng kan faa Hovedet til sig igen. — Paa Stationen er Ambulancerne hen paa Eftermiddagen stærkt optaget: een kører til Galopbanen, hvor der skal etableres Ambulancevagt, en anden rykker ud »med gult Flag« for at bringe en Dame, som er blevet kørt over, paa Hospitalet; en tredie rekvireres til en af de store Arbejdspladser, hvor en Arbejder er kommet til Skade. Sygetransportbilerne gaar og kommer hele Dagen for at besørge Kørselen for de forskellige Statsinstitutioner, Hospitaler og Sygehuse saavel som for private, der skal paa Klinik.

Et Vandrør meldes sprunget i en Lagerkælder; Korpset kommer til, faar Vandet standset og Kælderen pumpet læns. — I den stærke Storm har et Træ i Frederiksberg Allé faaet et Knæk; det maa hurtigst muligt fældes af Hensyn til Trafikken. — Paa et højt Spir er nogle Kobberplader blæst løs; Korpset alarmeres, da der er Fare for, at Stormen gennem den saaledes skabte Aabning skal presse hele Kobberdækningen løs og slynge Pladerne ned i Gadens Menneskemylder. Korpsets Folk slaar Tove om Spiret for at fastholde Kobberpladerne, og Aabningen dækkes af Presenninger, saa er Faren overstaaet til Spiret i Magsvejr kan blive repareret. — En Kvinde, der har forsøgt Selvmord ved Gasforgiftning, bliver i flyvende Fart bragt til Kommunehospitalets Skadestue, idet hun undervejs behandles med Pulmotoren. — En Hund er blevet kørt over, den skal udfries fra sine Lidelser. — En Mand menes druknet i Damhussøen og skal eftersøges med Vod og Slæbeanker. —

Saaledes gaar Dagen paa Redningskorpsets Vagtstation. Utallige er Alarmeringerne, stadig nye Opgaver stilles, nogle kan være

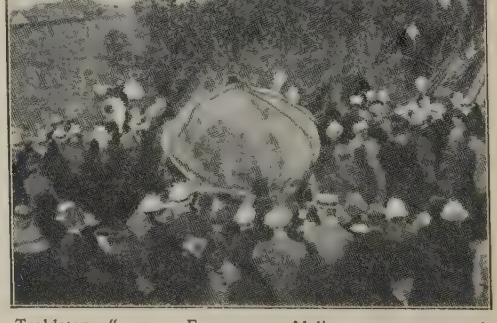

„Troldstenen", som Entreprenørafdelingen transporterede fra Høve Strand, gennem et stærkt bakket Terrain til Asnæs, hvor den blev opstillet af Befolkningen til Minde om Genforeningen. Den smukke Natursten vejer 25,000 kg.

ret fornøjelige, de fleste er præget af Uhygge; men hvad Arbejde, det saa er, Mandskabet kaldes til: altid maa de være rede, aldrig maa de staa raadløse eller vaklende.

»Hurtig Hjælp er dobbelt Hjælp«, det er Korpsets Motto; og Princippet for dets Virksomhed er nedlagt i følgende Bestemmelse, taget fra Korpsets Program:

»Naar Mennesker eller Dyr er i Livsfare, skal Hjælp ydes øjeblikkelig, uanset om Betaling kan finde Sted eller ej«.

Ovenstaaende Billede er en Gengivelse af en Karikaturtegning fra „Blæksprutten" 1907. Redningskorpset havde da lige udvidet sit Virksomhedsfelt, og man ser her, hvorledes Tegneren Axel Thiess tænkte sig, at Udviklingen vilde fortsættes. Denne Karikatur er maaske den mest virkningsfulde Reklame, Korpset nogen Sinde har faaet.

Siden den Dag, da Redningskorpset blev stiftet, er dets Virksomheds-Omraade blevet udvidet betydeligt, dels ved, at flere Underafdelinger er blevet knyttet til Korpset i København, dels ved, at der i Provinsen er oprettet Datterselskaber.

I Odense, Aalborg og Svendborg findes der saadanne, selvstændige Datterselskaber, en Zonestation er oprettet i Skelskør, og flere af vore større, fremskredne Provinsbyer arbejder for Tiden paa at faa etableret Stationer der. Disse Provinskorps er selvstændige Aktieselskaber, men i dem alle er Direktør Falck Medlem af Bestyrelsen, og de er alle med i »Fællesforbundet for de danske Redningskorps«, som er en Slags Overledelse, og som garanterer Ensartethed indenfor de forskellige Korps med Hensyn til Formaal og Arbejdsmaade.

Af Underafdelinger af Korpset i København kan nævnes Redningskorpsets Afd. B., Entreprenør- og Søfartsafdelingen, Zonebrandvæsenet og endelig Brand- og Redningsskolen.

Redningskorpsets Afd. B. er en Konsulent- og Udrustningsafdeling. Dets Arbejde er udelukkende af forebyggende Art, idet den bekæmper Brandfare ud over Landet ved stadige Inspektionsrejser til Sygehuse, Fabrikker, Herregaarde og andre større Virksomheder med det Formaal, at efterse Brandmateriellet, forbedre Brandberedskabet ved Indøvelse af det stedlige Mandskab og i det hele taget gaa Anlægget igennem for at paase, at der intetsteds findes Forhold, som unødigt forhøjer Brandfaren. Afdelingen bistaar ogsaa ved Ordningen af private eller frivillige Brandkorps. En vigtig Gren af dens Virksomhed er Handel med al Slags Brandmateriel, idet baade dansk og udenlandsk Brandmateriel underkastes sagkyndig Prøve før det bringes paa Markedet. En saadan sagkyndig og ansvarsbevidst Ledelse er selvfølgelig særlig ønskelig paa dette

Redningskorpsets Afd. B. afholder Sluknings- og Redningsøvelser paa Vallø Slot, hvor hele Personalet bliver indøvet i den Gerning, som paa Forhaand er tildelt hver enkelt i Tilfælde af Brand. Alt Rednings- og Slukningsmateriel bliver eftersét og afprøvet af Afd. B.'s Folk, og selv Sygebaarerne kommer paa denne Dag i Virksomhed.

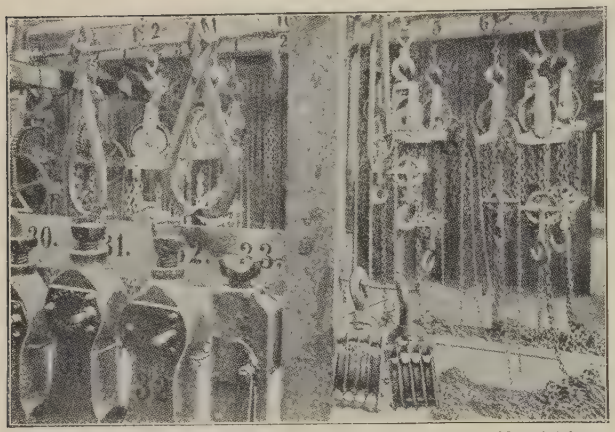

Et Hjørne af et af Redningskorpsets Entreprenørafdelings Materialskure. Da det er Afdelingens Opgave, at udføre al Slags særlig vanskeligt eller farefuldt Arbejde, maa den have en meget stor Mængde forskelligt Materiel af bedste Slags; meget af det er Specialværktøj, som kun sjældent bruges, men som maa være rede, naar der bliver Brug for det. Entreprenørafdelingen har Værktøj til at løfte 500 Tons.

betydningsfulde Omraade, hvor det gælder om, at Købere, som maaske selv savner Kyndighed, ikke bliver prakket Brandmateriel paa, som ikke passer til de særlige Forhold, under hvilket det skal bruges, og hvor det er nødvendigt, at Materiellet er standardiseret, saa de forskellige Korps' Materiel passer ind i hinanden, naar Korpsene skal arbejde sammen ved større Ildebrande.

Entreprenørafdelingens Opgave er at paatage sig alt saadant Arbejde, som er mere end almindelig besværligt eller farefuldt. Saadanne Arbejder er f. Eks. Oprydning og Nedrivning efter Brand, Flytning og Ophejsning af Maskiner og Transport af tunge, uhaandterlige Genstande. Til denne Gerning kræves særligt indøvet Mandskab og særlige Grejer.

Det er, naar man ser tilbage paa de Aar, Entrepenørafdelingen har eksisteret, et imponerende Tal højst forskellige Arbejder, den har udført, og mange af de Opgaver, den har været stillet overfor, har været ret usædvanlige. Ved saa godt som alle de større Ildsvaader, som er overgaaet Landet i de sidste 12 Aar, har Redningskorpsets Entrepenørafdeling udført Oprømningen og Nedrivningen af Ruinerne. Da i 1915 det store Pakhus, Nyhavn 31, styrtede sammen paa Grund af Overbelastning, havde Afdelingen Oprømningen og reddede under meget vanskelige og farefulde Forhold for over 1 Million Kr. Varer. Paa Privatbanerne er det flere Gange sket, at et Lokomotiv har paakørt et Automobil og selv er løbet af Skinnerne derved; saa har Afdelingen løftet Lokomotivet i Spor igen. Ogsaa en uhyre Kulkran paa 250 Tons har den løftet i Spor. I 1920 transporteredes den store »Troldsten«, der vejer sine 25,000 kg, fra Høve Strand til Asnæs, hvor den blev opstillet til Minde om Genforeningen; Befolkningen stillede 11 Spand Heste til Raadighed, der trak den svære Sten gennem det stærkt bakkede Terræn. I 1921 bragtes paa Færøerne en Dampkedel fra Havnen, op over Klipperne og ad en interimistisk Bro over en Elv og til Statens Kulminer ved Kvalbø. Utallige er de Maskiner, Presser og Dampkedler, som er transporteret og sat paa Plads, de Bygninger, som er revet ned eller helt og holdent rullet bort til et nyt Sted, de tunge og uhandelige Ting, som er flyttet: Pengeskabe, Boksanlæg, Hvaler, Elefanter og Monumenter, som f. Eks. Dantesøjlen i 1924. Ogsaa ved Vigerslev-Katastrofen, hvor Redningskorpset udførte et meget stort Arbejde, medvirkede Entrepenørafdelingen og løftede de væltede Boggievogne og Lokomotivet, saa Korpsets Folk kunde drage Ligene frem. Endnu er det

Fra Brand- og Redningsskolens Hovedhal. Til højre og venstre ses Røg- og Gaskamrene, som er gjort hermetisk tætte. Der findes rundt om i Verden andre Brandskoler, knyttet til Storbyernes Brandkorps; men disse Skoler er kun beregnet paa Uddannelse af Korpsenes eget Mandskab. Ved Udlandets store Mineselskaber findes der ofte Redningsskoler; men ogsaa disse Skoler er kun for Selskabernes egne Folk og uddanner udelukkende Eleverne i det særlige Redningsarbejde, der kan blive Brug for i Gruberne. Men Brand- og Redningsskolen er den eneste Skole i Verden, ved hvilken der undervises baade i Brandslukning og i al Slags Redningsarbejde, og som desuden med Hensyn til Tilgangen er saa bredt anlagt, at alle og enhver, baade Kvinder og Mænd, har Adgang til at deltage i Undervisningen.

Netop for at gøre Skolen til en virkelig Faktor i Folkeuddannelsen, er Betalingen for de smaa, populære 4-Dages Kursus sat saa lavt, at den næppe engang dækker Elevens Forbrug af Materiel. Det herved opstaaede Underskud dækkes ved Tilskud fra De Danske Redningskorps's Fællesforbund.

En Elev i et af Gaskamrene. Øjnene er beskyttet med gummikantede Briller, og Indaandingen foregaar gennem Tubemasken, saa Eleven intet mærker til den dræbende Gas, i hvilken han foretager sin Morgengymnastik. I disse Gas- og Røgkamre lærer Eleverne at arbejde dels med ganske primitive Beskyttelsesmidler, dels med de mere komplicerede Masker. Formaalet er at uddanne dem til i Brandrøg at foretage Redning af f. Eks. bevidstløse Mennesker eller af Værdigenstande, og i Gasrummene at udføre nødvendigt Arbejde, f. Eks. med utætte Beholdere eller med Ventilationsapparater. Vægtlods-Øvelserne foretages for at vænne Eleven til dyb og rolig Indaanding gennem Masken.

aldrig sket, at Entrepenørafdelingen, naar dens Hjælp er blevet paakaldt, har maattet svare: »Det kan vi ikke«. —

Baade til Redningskorpset i København og til Korpsene ude i Provinsen er der nu knyttet Zonebrandvæsen.

Zonebrandvæsenet i København har intet at gøre med Ildebrand inden for Byens Grænser. Men uden for København har saa godt som alle Kommuner i en vid Cirkel om Byen, ialt ca. 40 Kommuner, ordnet sig med Korpsets Zonebrandvæsen, saaledes at det ved enhver Ildebrand i en af disse Kommuner eller Zoner rykker ud og kommer det lokale Brandvæsen til Hjælp med et Slukningstog, bestaaende af en Zonebrandsprøjte med 2 kemiske Tanks og Slangemateriel samt en Materielvogn med paakoblet Motorsprøjte, der kan levere ca. 650 Liter i Minuttet. Dette fortrinlige, moderne Slukningstog har bidraget betydeligt til at forbedre Brandberedskabet i de paagældende Kommuner, og det har vist sig, at det er langt billigere for Kommunerne at abonnere paa Redningskorpsets Zonebrandvæsen, fremfor selv at skulle holde baade Materiel og Vagtstation med Mandskab, der stedse er parat til Udrykning. Det er muligt, at man her har fundet Løsningen paa det overordentlig vanskelige Spørgsmaal om Landkommunernes Ordning af deres Brandvæsen paa en Maade, som paa een Gang er forsvarlig og indenfor Grænserne for deres økonomiske Evne. I hvert Fald er Etableringen af disse Zonebrandvæsener rundt om i Landet, i Forbindelse med Ellehammersprøjtens Fremkomst, nye Momenter, som har bragt Forholdet et godt Skridt frem mod forsvarlige Tilstande.

Den sidste af Redningskorpsets Afdelinger, som her skal omtales, er *Brand- og Redningsskolen*, som vel nok maa siges, at være Kronen paa Sophus Falck's Livsværk.

Denne enestaaende Skole har til Huse i det gamle Krudtmagasin Nr. 2 ude paa Krudttaarnsvej i København, S. Medens Krudtmagasinets karakteristiske Ydre videst mulig er bevaret uforandret, er det indvendigt fuldstændig ombygget og indrettet paa den mest praktiske og moderne Maade.

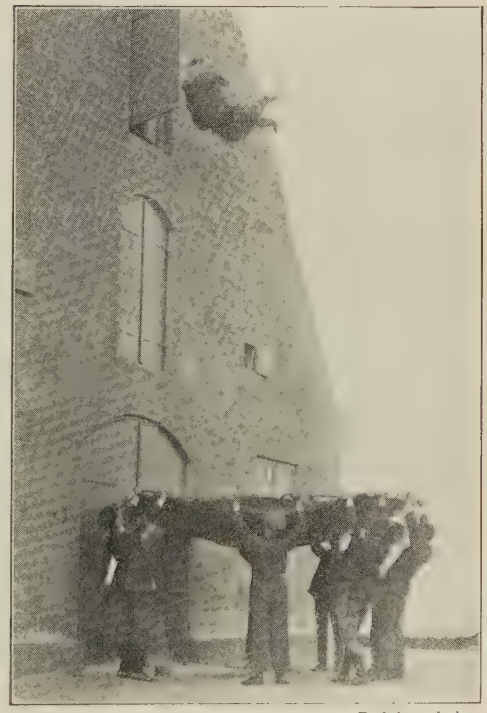

Udspring i Redningssejl paa Brand- og Redningsskolen. Eleverne lærer her baade selv at betjene sig af alle de forskellige Redningsapparater, der findes, og at redde andre, f. Eks. svagelige eller kvæstede Personer, ved Hjælp af disse Apparater.

Formaalet med Skolen er at uddanne Mænd og Kvinder fra alle Samfundslag og alle Landets Egne i al Slags Brandslukningsog Redningsarbejde. Ikke for at gøre dem til professionelle Brandmænd, men for at lære dem, dels saa vidt muligt at undgaa, at der udbryder Brand eller sker Ulykker inden for den Kreds, hvor de færdes og virker, dels at kunne yde Hjælp til at begrænse og raade Bod paa Ulykkerne, naar de dog indtræffer. Denne Skole er altsaa en Folkehøjskole, hvor Eleverne undervises i at tjene Samfundet til Bevaring af Liv og Værdier.

Undervisningen er anlagt rent praktisk. Der bibringes Eleverne ikke alene Teori, men i alle Fagene faar enhver Elev Lejlighed til selv at udføre det paagældende Arbejde Gang paa Gang, indtil det sidder fast i dem. Det er jo nemlig saadan, at naar en Ulykke indtræffer, naar man staar overfor en Katastrofe, saa brister let al Borgerlærdom, alt hvad man har lært ved kun at høre derom eller se det. Saa er der kun een Ting der hjælper, og det er den dybe, indre Viden om, hvad man formaar, den Bevidsthed, som kun erhverves ved, at man er indøvet, har gjort det, der skal gøres, Gang paa Gang, Saa *ved* man, at man kan, og saa gør man det.

Det er netop dette praktiske ved Undervisningen, der gør den saa fængslende og gør, at Eleverne er saa interesserede og ivrige, som de er. Men de forlader jo ogsaa Skolen med en god og glad Bevidsthed om, at de nu er i Stand til at tjene Samfundet, det Korps, den Institution, den Kreds, som de tilhører, netop naar saadanne Forhold indtræffer, hvor det er særlig betydningsfuldt at kunne yde dygtig og øvet Hjælp.

Hovedmængden af de Elever, der hidtil har været paa Skolen, er landkommunale Brandmænd, Politimænd, Funktionærer fra Hospitaler, Sygehuse og andre offentlige Institutioner, Ingeniører og Formænd fra Fabrikker, Søfolk og unge Landmænd. Men forøvrigt har der paa Skolen været Elever fra alle Kredse og Samfundsklasser herhjemme, og ligeledes flere Udlændinge; en svensk Vice-Brandchef, en norsk Ingeniør, en tysk Fabrikant og en japansk Højskolelærer. Men lige meget, hvorfra Eleverne kommer, Undervisningen lægges altid til Rette for dem paa en saadan Maade, at den passer til deres særlige Behov og Forudsætninger. Og Skolens Døre er aabne for enhver, der ønsker at lære præventivt og praktisk Redningsarbejde.

Som det er Redningskorpsets Opgave, at være Samfundet til Nytte under Ulykker og alle farlige og vanskelige Forhold, saaledes er det Skolens Opgave, at uddanne Danmarks Ungdom til det samme: at tjene Samfundet, naar det trænger mest dertil.

AXEL DEGENKOLV

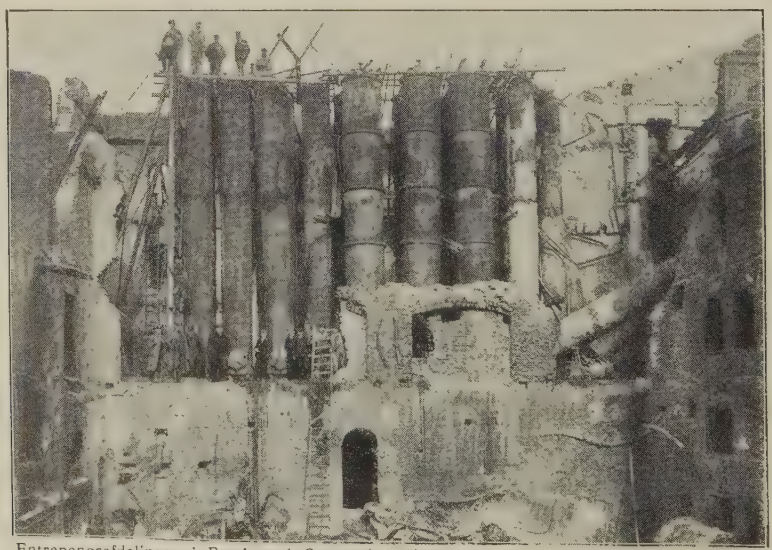

Entrepenørafdelingen i Færd med Oprømning efter den store Brand paa Sukkerfabrikken i Helsingørsgade i 1912. De mægtige Rør er Sukkerfiltre; de er af svært Støbejern.

Kendskabet til Falcks Redningskorps' Virksomhed kan i mange Tilfælde blive af saa stor Betydning ved uforudsete Ulykker, at Redaktionen har ment det ikke blot underholdende, men ogsaa i høj Grad samfundsnyttigt at bringe ovenstaaende Artikel. Som bekendt blev under Badning et Menneskeliv reddet i Sommer paa Bornholm, fordi, som Redningsmanden sagde, han lige havde læst Kaptajn Holger Nielsens Artikel om kunstigt Aandedræt i „FREM" s Hefte 38.

PLANTEVANDRINGER

At Planter lidt efter lidt kan vandre ud i en Mose og tage denne i Besiddelse, saa at den efterhaanden gror til, kan man f. Eks. iagttage i Mosen Vidnesdam ved Holte.
Fot. Poul Harder.

»Der var et dybt stup nede mellem to fjæld; igjennem det stup drog en vandrig elv tungt hen over sten og ur. Højt var der op på begge sider og brat, hvorfor den ene side stod bar; men tæt indunder og så nær elven, at den vår og høst lagde væde henover, stod en frisk skog i klynge, så op og foran sig og kunde hverken komme hid eller did.

»End om vi klædte fjældet?« sagde eneren en Dag til den udenlandske eg, som den stod nærmere end alle de andre. Egen så ned for at komme efter, hvem det var, som talte; dernæst så den op igjen og taug. Elven arbejdede så tungt, at den gik hvid; Nordenvinden havde lagt ind gjennem stupet og skreg i kløfterne; det bare fjæld hang tungt udover og frøs; — »end om vi klædte fjældet?« sagde eneren til furuen på den andre siden. »Skulde det være nogen, måtte det vel bli vi,« sagde furuen; den tog sig i skjægget og så bort over til birken; »hvad mener du?« — men birken gløttede varsomt op imod fjældet; så tungt lå det ud over hende, at hun syntes ikke at kunne drage pusten engang; »lad os klæde det i guds navn,« sagde birken, og ikke flere end disse tre var, så tog de paa sig at klæde fjældet. Eneren gik først.

Da de kom et stykke på vej, mødte de lynget. Eneren vilde ligesom gå det forbi. »Nej, tag lynget med,« sagde furuen. Og lynget i vej. Snart begyndte det at rape for eneren; »bid i mig,« sagde lynget. Eneren så gjorde, og hvor der var bare en liden rift, der stak lynget en finger ind, og hvor der først havde fået en finger, fik eneren hele hånden. De krabbede og krøb, furuen tungt efter, birken med. »Det er sælebod i det,« sagde Birken.« Denne smukke Skildring af, hvorledes Planterne vandrer, findes i Bjørnstjerne Bjørnsons Fortælling »Arne«.

Man tænker sig tit Planterne som ubevægelige i Modsætning til den bevægelige Dyreverden. Men baade er der inden for Dyreverdenen mange fastsiddende Former, og inden for Planteverdenen er der udprægede Bevægelsesfænomener.

Vi har i en tidligere Artikel set, hvorledes Planterne kunde slynge Frøene ud ved Bevægelser i dem selv: de saakaldte »Selvspredere«. En Mængde andre aktive Bevægelser lærer det daglige Liv os. Vi ser Blomsten aabne og lukke sig, som et Dyr aabner og lukker sine Øjne; vi ser Plantestængelen strække sig mod Lyset, som Dyret strækker sin Hals efter Føden, — de talrige, smaa daglige Bevægelser efter Lys og Luft og Næring.

Men Planterne kan ogsaa flytte sig fra Stedet, dels komme frem ved deres Vækst, altsaa aktivt, dels ved at sende deres Frø ud i Verden, altsaa i Reglen mere passivt; ud paa Rejse kommer de i begge Tilfælde. Planterne kan altsaa ikke alene vandre, men de er altid paa Vandring. Nogle gaar i Skridtgang, andre bruger Syvmilestøvler — i Hvile er de aldrig.

De Vandringer, de foretager alene gennem deres Vækst, ved at sende Udløbere ud, er gennemgaaende smaa. Men vi kender dem saa godt fra det daglige Liv; vi har

Vandpest, Elodea canadensis, stammer, som Artsnavnet siger, fra Amerika. Den viste sig første Gang i Europa i Aaret 1836, bredte sig hurtigt fra Land til Land og kom til Danmark i Slutningen af 70'erne. Kun Hunplanten er indvandret til Europa, men den breder sig ved afrevne Skud og fylder hurtigt Vandløb og Søer, saa at den med Rette bærer sit danske Navn.

saaledes ærgret os, naar Kvikgræsset eller Snerleplanterne »krøb« ind fra Naboens Have. Vi træffer denne Udbredelsesmaade hos de fleraarige Planter, og det er godt for dem, at de ikke alene er henvist til at formere sig ved Frø. Saadanne Planter staar gerne mange sammen, danner store Bestande, og samlede drager de ogsaa frem som Krigshære for at vinde nyt Land. Nogle sender kun korte Udløbere ud, og saa kommer de til at gro i Tuer eller Puder, og vise Vandringer lægger man ikke saa meget Mærke til, men andre sender lange Udløbere ud, som vi kender det fra Jordbærplanten, og saa kan vi ikke undgaa at lægge Mærke til Vandringerne. Særlig lange bliver de hos vore Klitgræsser. Krybhvenens overjordiske Udløbere kan blive 2 m lange, og Hjelmens underjordiske Udløbere, det man tit kalder dens »Rødder«, over 5 m lange, og Tagrør kan, naar den kommer til at vokse i Klitter, udvikle overjordiske Ranker med en Længde af 9½ m.

Gaar det ikke hurtigt nok for Planterne med Vandringen gennem deres Vækst, saa har de deres Frø. Gennem dem maa de vel ogsaa tit nøjes med kun at komme paa de korte Rejser, men ofte kan de derved komme ud paa lange og eventyrlige Rejser og naa frem til fjerne Lande.

Det er hver Plantearts Ærgerrighed at vinde nyt Land. Der hersker vel ogsaa altid heftige indre Borgerkrige, og ogsaa her gælder det, at »Frænde er Frænde værst«; men udadtil virker hver Planteart dog samlet. Alle Vegne er der Kamp mellem Plantearterne om Herredømmet, blodigst dog i Grænsedistrikterne, og — ve! de besejrede!

Dristige og haardføre Nybyggere drager ud i det store »Ingenmandsland« for at tage ny Jord i Besiddelse. Et saadant Planternes »Ingenmandsland«, en saadan »ny Jord« var Danmark, da efter Istiden de nøgne, planteløse Vidder blottedes. Og Planterne var ikke sene om at vandre ind.

Som en af de første Nybyggere kom den smukke Rypelyng eller Dryas med de store hvidlige Blomster, snart krybende langsomt frem, Skridt for Skridt, snart spredende sine Frugter med de lange, haarklædte Grifler. Smaabladede Pilearter og Dværgbirk vandrede ind, ligeledes sydfra. Barskt var her, saa de maatte trykke deres Stængler ned mod Jorden og krybe forsigtigt. og andre Planter kom til, mange kom som Flyvere, en Del fik deres Frugter af Sted ad Isens naturlige Glidebaner, Skare paa Skare, hver Planteart befolkende, efter sin Natur, sin særlige Jordbund. Og saaledes fik Danmark et helt Plantedække af haardføre Planter, som kunde klare sig i det polaragtige Klima, der herskede den Gang. Nu er de fleste af disse Planter forsvundne fra Danmark, veget, fordi Klimaforholdene ikke længere passede dem, eller trængt af de nye Hære af Planter, der rykkede ind, og saa er de draget mod Nord til nye og bedre Egne, hvor de kunde vokse i Fred, og paa Skandinaviens Fjelde har de fundet, og her finder de den Dag i Dag de Forhold, der passer dem. Skoven begyndte saa smaat at komme, strækkende forsigtigt ligesom en Tungespids op. Man kunde ogsaa knapt kalde det Skov, det lave, forkrøblede Krat, der først viste sig; men der var Vilje og Kraft i det, og det voksede sig tættere og højere. Der var ogsaa haardføre Træarter som Bævreasp og Birk og storbladede Pilearter. Og mellem dem blev der gunstige Voksesteder for andre Planter, der vandrede ind som Skovbund under dem. Denne Aspe- og Birketid blev forholdsvis kortvarig; der var en ny Fjende, der rykkede frem og ret hurtigt skød sine Forposter længere og længere ind over Landet for til sidst at gøre sig til Herskeren. Det var Skovfyrren, der vist forholdsvis hurtigt ved sine vingede Frø har bredt sig over største Delen af Landet, hvis Klima, der efterhaanden er blevet mildere, har været den gunstigt. Først nu faar vi egentlig Højskov

i Danmark, og atter her vandrede nye Planter ind som Skovbund i denne.

Skovfyrren var nu Herre i de danske Skove, men der lurede alt en truende Fare og stadig i Syd. Det var Egen, der rykkede sine Grænsepæle længere og længere mod Nord. Den har paa Grund af sine tunge Frugter vist vandret langsommere end Fyrren, men naar den kom frem, viste den sig stærkere, og navnlig paa Moræneleret maatte Fyrren vige; enkelte Steder holdt den sig dog længe, paa Anholt og Læsø forsvandt den saaledes først i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Den har selv kunnet vokse i den lyse, aabne Fyrreskov, og dens større Skyggeevne har hjulpet den til at kvæle de unge opvoksende lyselskende Fyrretræer. Netop paa dette Punkt kom Egen selv senere til kort. Den Fjende, som skulde fortrænge den, havde her sine Vaaben i endnu bedre Orden, en Krone saa tæt, at Egene maatte give op, fordi de ikke kunde faa det Lys, de havde behov. Det var Bøgens og Egens Kampe, der indledtes, Kampe, hvis Efterdønninger vi endnu her og der er Vidner til i vore Skove.

Og som i vore Skove saaledes er der overalt, hvor der er Planter, en aldrig ophørende Kamp om Herredømmet, der bevirker stadige Forskydninger; Fremgang her, Tilbagegang der. Det er Vandringer, ofte umærkelige, men tages Aaringer som Maalestok, ofte særdeles tydelige, saa tydelige, at et Plantedække efterhaanden kan skifte Karakter.

Dette kan vi iagttage overalt.

Tag Klitten som Eksempel.

Naar ved vore Klitkyster Hjelmen, som Nybyggeren har bundet Sandet, vandrer andre Planter ind, først uskyldigt spredt voksende, men efterhaanden flere i Følge, og trængende Hjelmen, der taber Humøret, mister sit friske Udseende, bliver graa og lav og blomstrer sjældnere, og Skridt for Skridt viger den for denne paatrængende Flok af

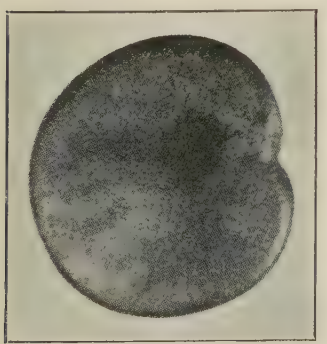

Billedet viser en saakaldt „Vættenyre", Frø af en tropisk Bælgplante, Entada Gigalobium, der ofte findes ilanddrevne ved Vest-Europas Kyster, hidført af Golfstrømmen fra Vestindien. — Det fotograferede Eksemplar er fra Botanisk Museum i København, og det er drevet i Land paa Island. Fot. Johs. Boye-Petersen.

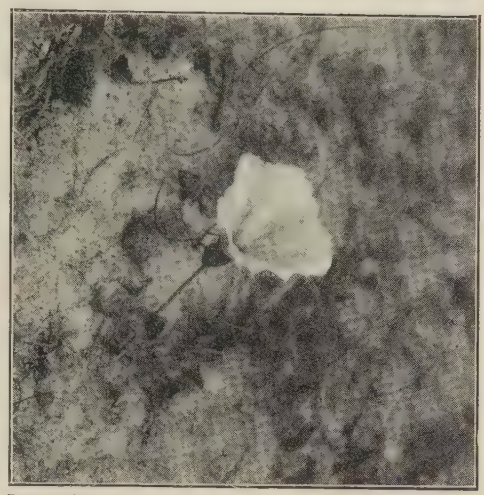

Den i Danmark sjældne: Convolvolus Soldanella, Klit-Snerlen, har, som Billedet viser, store, smukke, tragtformede Blomster, lignende vore to almindelige Snerlearters, Ager- og Gærdesnerlens, — Farven er lyserød. Plantens Blade er kødfulde, kendetegnende den som Strandplante. Den findes almindeligt ved de frisiske Kyster og Nord-Frankrigs, navnlig Bretagnes Kyster, men blev her i Danmark første Gang fundet som blomstrende i 1902, nemlig ved Hanstholm, siden fundet flere Steder. Den er saaledes Eksempel paa en fornylig indvandret Plante, der har valgt Havet som Transportvej. Fot. Johanne Grüner.

Nyindvandrere: Smaakryb som Sandsvingel, Snerre, haaret Høgeurt, Blaamunke, Stenurt og Skarer af Laver og Mosser, der efterhaanden forandrer den »hvide Klit« til »graa Klit«. Senere kommer saa Lyngen, først som smaa Tuer, bredende sig mere og mere; Tuerne vokser sammen; de andre Planter undertrykkes; — til sidst er Lyngen Herskeren — der, hvor i sin Tid Hjelmen var det. — Klitten er blevet til Hede. Og det tilsvarende gentager sig overalt. Tænk paa en Sø, der vokser til og bliver til en Mose. Planterne staar i Bælter, yderst som Forposter de høje blaalige Stængler af Kogleaks, derefter Tagrørenes brede Bælte, saa Planter som Brudelys, Vandskræppe, Mærke og Iris, og saa inden for disse den hele Kærvegetation med Stargræsser og Kæruld som Karakterplanter, og stadig rykker Bælterne udad, afløsende hinanden, medens Forposterne skydes længere og længere ud.

Selv inden for det mindste Areal sker der saaledes Vandringer i det smaa.

Planterne drager dog ofte ud paa længere Rejser og kommer til nye Egne. Det fremmede lokker dem og navnlig, hvor der er »ny Jord«. Der er Plads, og det er eventyrligt, og saa begiver man sig ud paa Eventyret.

Ved Udtørring er der flere Steder her i Landet opstaaet »ny Jord«, og det er interessant saadanne Steder at følge Planternes

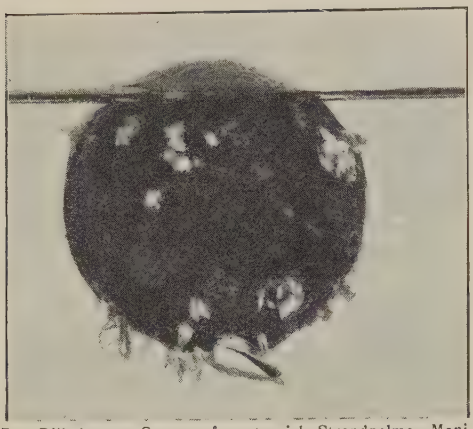

Paa Billedet ses Stenen af en tropisk Strandpalme, Manicaria, flydende i Vandet. Den vandrette Linie er Vandskorpen. Det er hjembragt Materiale fra en af vore talrige Ekspeditioner til Vestindien. De hvide Legemer, man ser fæstet ved Stenen, er Skaller af Langhalse, en Slags Krebsdyr, — et Bevis for, at den har ligget længe i Vandet. Fot. Johs. Boye-Petersen.

Indvandring. Ved Inddæmning af en Vig ved Odensefjord i Begyndelsen af forrige Aarhundrede vakte den massevise Forekomst af en hel Del Planter Forbavselse hos Datidens Botanikere, og Botanikeren Hofmann-Bang, Ejere af det nærliggende Hofmannsgave, mente, at de maatte »være kommet af sig selv«. Baade efter Udtørring af Sjørring Sø, Kolindsund og Lammefjord er Indvandringen blevet fulgt og undersøgt. Det har altid vist sig, at Planteverdenen til at begynde med har været meget ensformig. De første, der indfinder sig, er Vindspredere, navnlig mange kurveblomstrede og mange Pilearter, Lersøen ved København blev udtørret i 50'erne. Planteverdenen var ikke sen om at indfinde sig, de københavnske Bøller, de berygtede »Lersøbøller«, i øvrigt heller ikke, de benyttede sig af det frodige Plantedække, men Botanikerne gik ogsaa snart i Lag med den botaniske Undersøgelse, og Botanikeren Emil Rostrup gav faa Aar efter en nøjagtig Fortegnelse over de indvandrede Planter. En Slags »ny Jord« kan opstaa ved Brande og Krige eller paa Ruiner. Efter Københavns Bombardement 1807 fremkom paa Tomterne i stor Mængde en Brandbæger, Senecio viscosus, som ellers ikke er saa almindelig. I London saa man i Aarene efter den store Brand 1616 i uhyre Mængder en ejendommelig Art af Vejsennep, Sisymbrium Irio. En engelsk Botaniker, Kaptajn i den britiske Hær i Nord-Frankrig, fandt Sommeren 1917 Slagmarken ved Somme dækket af rig Vegetation, f. Eks. store Strækninger dækket af Kornvalmuer. I de mange Aar, Marmorkirken laa hen som Ruin, udviklede der sig en hel Flora deroppe mellem de smuldrende Stene. I Aaret 1878 besteg en Botaniker Ruinen og optog en nøjagtig Plantefortegnelse. Han fandt i Mængde Bittersød Natskygge med de fuglelokkende røde Bær. Der var Træer som Elm og Hyld, Ask og Løn, der var en Række Kurvblomster, flere Græsarter, Kæmpe og en hel Del andre.

Flere af vore Slotsruiner har en ejendommelig Plantevækst, særlig af sjældne Bregnearter, hvis lette Sporer er ført derop af Vinden.

Havstrømmene er Havets brede Landeveje, ad hvilke Frø og Frugter kan føres, ofte over lange Afstande. Kendt er det saaledes, hvordan Golfstrømmen kan føre mærkelige Frø, f. Eks. de saakaldte »Vætteyrer«, fra det tropiske Amerika til Vest-Europas, f. Eks. Danmarks, Kyster.

Deres Eventyrlyst har selvfølgelig bragt dem paa gale Veje. Men de tropiske Landes Kyster befolkes netop af Planter, der spredes ad denne Vej, og derfor er den tropiske Kystvegetation mærkværdig artsfattig, nemlig, fordi det altid dog er forholdsvis faa Plantefrø, der kan taale denne Transport.

Koraløernes Plantevækst er derfor ogsaa meget ensformig. Karaktertræet er jo Kokospalmen, som er kaldt »Den vandrende Havstandspalme« og netop ogsaa findes paa alle tropiske Landes Kyster.

Darwin fandt paa sin berømte Rejse om Jorden, da han kom til Keelings-Øerne i det indiske Ocean, at Floraen havde Karakter af, at Øerne var »et Tilflugtssted for hjælpeløse og forladte«, altsaa af tilfældigt hidførte Planter. De 20 Plantearter, der fandtes, hørte til 16 forskellige Familier.

Frugtstanden hos den afrikanske Plante (Harpagophyton procumbens) er forsynet med hornagtige Kroge, hvormed den hager sig fast i Dyrs Skind eller Fødder og paa den Maade bliver transporteret fra Sted til Sted. Den volder ofte Dyret ulidelige Smerter, da det ikke kan frigøre sig for de skarpe Hager. Paa Billedet ser man, hvorledes en Hjort har traadt Frugtstanden op mellem Klovene.

Ogsaa ved Kolonisation af Vulkanøer er Havstrømme virksomme. Men andre Spredningsaarsager er ogsaa mulige. Fuglene f. Eks. eller Vinden. Ved det frygtelige Vulkanudbrud paa Krakatau, 1883, blev Øens Plantevækst fuldstændig ødelagt, men 3 Aar efter blev den unge Planteverden, som havde indfundet sig paa den »nye Jord«, undersøgt. Her viste det sig, at forholdsvis faa Planter var hidført af Havstrømme. Bedst repræsenteret var Bregnerne, hvis lette Sporer var ført af Vinden, et Bevis for, hvor langt Vinden i enkelte Tilfælde kan sprede Planterne, idet de nærmeste plantebærende Øer laa 18—41 km borte.

Vi vil nu fra disse Sørejser vende tilbage til Landjorden og fortælle om andre mærkelige Vandringer.

Ad Luftvejen kan visse Planter ogsaa komme paa lange Rejser og komme ned paa de mærkeligste Steder.

En interessant Spredning opdagede en Gang en belgisk Naturforsker. Det var efter et stærkt Haglvejr, at han lagde Mærke til nogle smaa grønne Legemer, der blev tilbage, naar Haglene smeltede. Det viste sig at være en lille Plante, Wolffia arrhiza, Verdens mindste Blomsterplante, beslægtet med Andemad. Den særdeles lette Plante er ført højt op i Luften og muligvis langt af Sted, og deroppe er den indfrosset i Haglkornene. Denne Plantes spredte og ofte pludselige Forekomst kunde finde sin Forklaring paa denne Maade.

I denne Sammenhæng kunde Bibelens himmelfaldne Manna omtales. Det er i Virkeligheden flere forskellige Lavarter; de vokser paa Stene og er af graa eller okkergul Farve. Ved Udtørring ruller Randene sig sammen, den lille Lavplante løsrives til sidst helt fra Underlaget, danner en lille Kugle, der let føres af Vinden og regner ned i Mængde paa sine Steder. Disse Lavarter har da ogsaa umaadelig vid Udbredelse: med Udgangen i det sydvestlige Asien udover det sydøstlige Europa, Nord-Afrika, Vest- og Central-Asien og kan i Bjergene naa op til 2700 m Højde.

Der er visse Planter, der ligesom har særlig Lyst til Vandrelivet. Kokospalmen kunde man kalde en »Havets Vagabond«. Men saadanne Vagabondnaturer findes rundt omkring i Planteriget, navnlig i enkelte Familier, f. Eks. Rubladfamilien og Nætskyggefamilien. En udpræget Vagabond er saaledes Planten: Braadfrø, Xanthium spinosum, af Kurvblomstfamilien. Den stammer oprindelig fra Syd-Amerika, kom først med Handelsvarer til Spanien og spredte sig over hele Middelhavsomraadet. Fra Tyrkiet kom den til Serbien og derfra med Svinehjorder til Ungarn. Siden vandrede den til Østrig, Tyskland og Frankrig, og fra England vandrede den, fæstet i Pelsen paa Faar, til Kap det gode Haab, paa samme Maade rimeligvis til Australien. Ogsaa her i Danmark er den at finde, navnlig paa Havnepladser. Et andet typisk Eksempel i den Retning, og tillige paa en voldsom og hurtig Udbredelse, afgiver Vandpest, Elodea canadensis. Denne, som er yderst almindelig i Vandløb og Søer i Danmark, kom først her til Landet i Slutningen af 1870'erne. Den kom fra Amerika, optraadte første Gang i Europa, i Irland 1836, indfandt sig 1842 i Skotland, 1847 i England, og udbredte sig i Halvtredserne og Tredserne efterhaanden over hele Mellem-Europa, saa at den blev en ligefrem Plage, en »Pest«.

Agaven har sit Hjem i de tørre Egne i Meksiko og i de tilgrænsende Dele af de Forenede Stater og Mellem-Amerika. 1560 kom Agave americana til Italien og har efterhaanden udbredt sig over alle Middelhavslandene, til hvis Karakterplanter den nu hører. Den vokser, efter Klimaforholdene, i 5—15 Aar, i Drivhuse en 30 Aar, og sætter da en indtil 10 m høj Blomsterstand; Frugtmodningen afslutter Plantens Liv, medens dog Rodstokken vokser videre.

En af de alleralmindeligste Planter i og om København og andre Byer i Danmark, Skiveblomstret Kamille, viste sig første Gang her i Landet omkring 1852. Den kom ligeledes fra Amerika.

En anden Amerikaner, Kanadisk Bakkestjerne, Erigeron canadense, der oprindelig skal være kommet til Europa gennem Fyldet i en udstoppet Fugl, har ligeledes hurtigt udbredt sig fra Land til Land.

Det er selvfølgelig ikke alle Planter, der slaar an; nogle viser sig en kort Tid som Meteorer, der igen forsvinder. Den første Forekomst af en ny Plante vækker altid Interesse, ofte har et Tilfælde ført til Op-

Den Plante, hvis lange, rodslaaende Ranker ses krybe vidt og bredt paa den tropiske Strandbred (St. Croix), er Ipomæa pes caprae, en Plante, der findes som typisk Strandplante paa alle tropiske Kyster, saavel i den gamle som i den nye Verden, et Bevis for Plantens store Vandringsevne, der skyldes Frøenes Beskaffenhed, den anden Plante, man ser Grupper af mellem disse Ranker, er en med vor Strandræddike nærbeslægtet Art, et Bevis for den mærkelige Ensartethed i Strandvegetationen under de forskellige Klimaer. I Baggrunden ses den tropiske Strandskov med „Sødruer" og det giftige Manschiniltræ. Fot. F. Børgesen.

kom til Paris 1814 med Kosakhære. I Aarene efter Krigen 1870—71 viste sig rundt om i Frankrig en Mængde nye Planter, stammende fra forskellige Lande, men især fra Algier. Det viste sig, at de var indslæbt med Hø, indkøbt i disse Lande til Brug for Kavalleriet. Ogsaa Verdenskrigen har sat sig Spor paa dette Omraade, og der er allerede en Del Litteratur om dette Emne. Et Eksempel paa lang Transport afgiver saaledes Forekomsten af flere indiske Planter i Parc Borely ved Marseille, hvor netop indiske Tropper laa i Lejr under Krigen.

Ofte vil saadanne Planter snart forsvinde igen, fordi de alligevel ikke rigtig passer til det nye Land. Men ofte er netop det modsatte Tilfældet. De nye Planter vil brede sig med rivende Hast, paa Bekostning af Landets egne Børn, saaledes som vi allerede har set det med nogle amerikanske Planter.

Mange Planter befinder sig sikkert endnu paa Vandringsstadium og har endnu ikke naaet den Udbredelse, som Jordbund, Klima og andre Forhold vilde tillade.

Et Lands Udseende kan blive helt forandret af saadanne Indvandrere. Man tænke blot paa, hvordan de fra Amerika komne

klaring af denne gaadefulde pludselige Forekomst; undertiden har man maattet lade det henligge som et Mysterium — altid er der noget af Eventyret over det.

I Sommeren 1845 opdagede man paa Byggepladsen uden for Thorvaldsens Museum flere ejendommelige Planter, som man aldrig før havde set i Danmark; det viste sig, at de alle var italienske Planter, og Forklaringen var ligetil; de stammede fra Frø, som var kommet med i det Hø, hvori de thorvaldsenske Arbejder havde været indpakket.

Paa Møen fandt for et Par Aar siden Botanikere paa et begrænset Omraade tre helt nye Plantearter, der alle stammede fra samme Dele af Mellem-Europa, »et lille centraleuropæisk Plantesamfund« i Danmark; de var rimeligvis alle indslæbt med østrigske Esparsettefrø.

En interessant Faktor er Krigen. Der haves mange Eksempler paa Planters Spredning ved Krigshære.

En Vikkeart, Vicca cussubica, kom til Sverige med det fra 30-Aarskrigen hjemvendte Rytteri. Den østeuropæiske Plante, Bunias orientalis, Orientalsk Takkeklap, som nu findes i hele Vest-Europa,

Billedet viser et typisk Strandparti fra de vestindiske Øer. Det er fra Nordkysten af vor tidligere Besiddelse St. Croix. De store Buske i Forgrunden er af den saakaldte Sødrue (Coccoloba uvifera), der findes ved alle Vestindiens Kyster, idet Frugterne hidføres af Havstrømmen. De store, stive, læderagtige Blade er et udmærket Læ mod Passaten. I Baggrunden ses Kokospalmer, der jo har vist en endnu større Vandringsevne. Deres slanke Stammer og store Blade i Toppen er bøjet af Nordost-Passaten og viser Verdenshjørnernes Retning som et sikkert Kompas. Fot. F. Børgesen.

Agave og Figenkaktus ganske har forandret mange Egne i Middelhavslandene. Men ogsaa andre Steder har Planter, spredt ved det fredelige Samkvem, medført lignende betydelige Forandringer. Den store Faareavl, som opstod i Kaplandet, Ny Holland og Ny Zealand, har saaledes flere Steder fremkaldt en helt ny Planteverden. Og Europa har gjort Gengæld mod Amerika for alle de Planter, som de har sendt os paa Halsen, ved at skaffe dem en hel Del af vore Ukrudtsplanter. Den velkendte »Kæmpe«s amerikanske Navn: »De hvides Fodspor« er talende i saa Henseende. En af vort Lands almindeligste Planter, Fuglegræs, findes ligeledes nu overalt; ligesom Kæmpe spredes den let ved Mennesker paa Grund af sine meget smaa Frø. Den europæiske Artiskok dækker nu vidt udstrakte Arealer paa de sydamerikanske Pampas. Ja, af Floraen om Buenos Aires skal mindst ¾ af Arterne være indvandret, især fra Middelhavsegnene. Her i Europa har man i visse Planters Udbredelse ment at kunne finde Spor af de store Handelsveje i Middelalderen.

Maaske afgiver de Sygdomssvampe, som angriber andre Planter de bedste Eksempler paa Planters hurtige Vandring, nemlig paa Grund af deres Formeringsorganers, Sporernes, overordentlige Lethed og den utrolige Mængde, i hvilken disse frembringes. Disse Plantesygdommes Udbredelse, navnlig de der angriber vore Kulturplanter, følges jo ogsaa med stor Interesse af mange. Kartoffelskimmel, denne Svøbe for Kartoffeldyrkningen, kendtes ikke i Europa før omkring 1842. Stikkelsbærdræberen eller den amerikanske Stikkelsbærmeldug, som nu kendes og frygtes af alle Haveejere, kom først her til Landet ca. 1900. Egens Meldug, det yderst almindelige hvidlige Overtræk paa Egeblade, som sikkert mange har lagt Mærke til, blev i Europa første Gang paavist her i Danmark i 1904; nu er den ogsaa almindelig i de fleste andre Lande i Europa. Den sydamerikanske Snyltesvamp, Puccinia Malvacearum, der kun vokser paa Arter af Katostfamilien, kom først til Spanien, nemlig i 1869, viste sig i Frankrig 1871, i England 1873, i Danmark 1874, kom 1882 til Skaane, 1887 til Stockholm og 1890 til Finland.

At Sporerne, navnlig hos Snyltesvampene, maa frembringes i uhyre Mængder, forstaar man, naar man blot betænker, at den enkelte Snyltesvampearts Sporer netop skal træffe at komme paa en bestemt Planteart for at kunne spire.

Her er Aarsagen til Mængdeudsæd særlig letforstaaelig, men overalt i Planteriget er der Hensigt, og Planternes Vandringer er Led i deres Eksistenskamp. Hvor der handles, der spildes. Ethvert Plantefrø har Chancen i sig. Mulighederne er der, og Opgaverne venter. Det skal med til at klæde Jorden. Og overalt er der Rigdom og Afveksling, baade inden for det enkelte lille Omraade og i de store Landes Vegetationspræg. Et rigt og broget og skiftende Tæppe er Jordens Plantedække, hvor stadig nye Traade, ja hele Mønstre væves ind.

HAKON JØRGENSEN

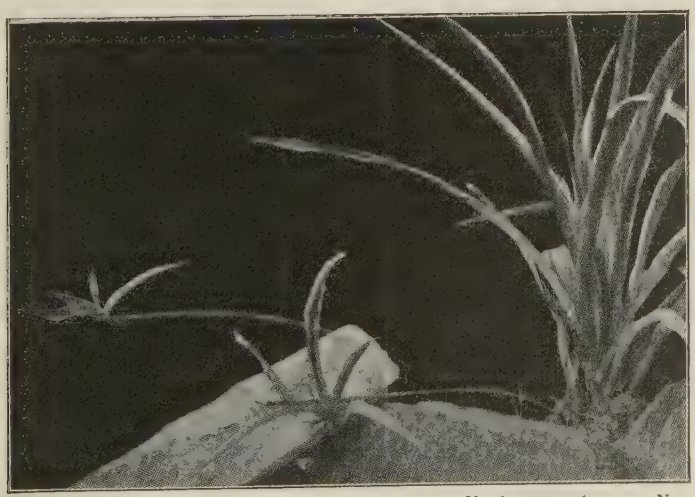

Denne Plante, der tilhører Liljefamilien har en egen Maade at vandre paa. Naar Planten er afblomstret, visner Stilken, hvorpaa Blomsten har siddet, nede ved Roden og falder fremover, og nye smaa Planter vokser frem ude paa Spidsen af Stilken.

EN GRÆSK DIGTER OG HANS PUBLIKUM

Sofokles var Athenernes Yndlingsdigter i 5. Aarh. f. Kr. 18 Gange sejrede han ved de Konkurrencer mellem dramatiske Digtere, som de aarlig tilbagevendende Dionysosfester gav Anledning til. Da Digteren til hver Konkurrence mødte med tre Tragedier og et Satyrspil, altsaa ialt fire Stykker, vil det sige, at 72 Dramaer af Sofokles har vundet første Pris, og det er næsten de tre Fjerdedele af hele hans digteriske Produktion. For Skønaanderne i den klassiske Periode i 18. Aarhundredes sidste Halvdel, for Romantikerne i det 19. Aarhundrede og helt nær op ad vor Tid gjaldt Sofokles som den største græske Digter ved Siden af Homer, som Repræsentanten for græsk Fuldkommenhed og Livsbekræftelse, og han er stadig den græske Dramatiker, der læses mest i Gymnasierne, skønt han som Digter ikke paa langt nær staar Maal med Aischylos. Aarsagen til hans moderne Yndest er hans glimrende dramatiske Teknik. Der sker noget i hans Stykker, der er Gang i Handlingen og Fortællingen, og hans Dialoger er saft-og kraftfulde, medens Korsangene i Sammenligning med Aischylos's Sangpartier er trivielle og uden digterisk Flugt og Fylde.

Statue af Sofokles. Lateranet. Rom.

Sofokles's Popularitet holdt sig ikke i Oldtiden. Efter Døden stod han i Skygge for Euripides, den yngste af de tre store Tragikere, som han i Livet Gang paa Gang havde besejret. Dette Forhold er baade kunstnerisk og menneskeligt det, der interesserer Nutidens Filologer mest. Hvorfor var Sofokles saa populær, da han levede? Spørgsmaalet fører lige ind i det atheniske Publikums Tænkemaade og Lidenskaber, i dets Idealer og Fordomme, og den, der skal besvare det fyldestgørende, maa se og høre Menigmand bag Digterens Udtalelser. Problemet er noget lignende som ved Thorvaldsens Plastik, der syntes Samtiden noget nær fuldkommen, men som lod Eftertiden langt køligere. Nu er der af Sofokles kun bevaret 7 Tragedier og større Partier af et Satyrspil, men Løsningen af Spørgsmaalet: Digteren og Publikum er dog lettere end Udredningen af hans digteriske Udvikling.

Sofokles var Søn af en rig Vaabenfabrikant og voksede op i Kolonos, der laa i Athens Udkant i landlige Omgivelser. Han har levet Landbarnets Liv, og Kolonos's Buskadser og Nattergalesang behersker med Barndomsminders Kraft hans Alderdomsværk, Oidipus i Kolonos. Han voksede op, var Soldat, men deltog ikke som Aischylos i Krige, var heller ikke udenlands. Hans Horisont er begrænset til Athen og Omegn, medens Aischylos giver Fremmedfolk og fremmedartede Naturbilleder en stor Plads i sin Digtning. Sofokles var en brillant Selskabsmand, en god Rytter, en brugelig Diplomat, Typen paa en god athenisk Normalborger, men skønt han lever sit Manddomsliv i Perikles's Athen, har han hverken Føling med Datidens fra Ionien kommende Videnskaber og Dannelse eller — hvad der er endnu mærkeligere — med Billedkunsten. Vi tænker os uvilkaarlig enhver Athener i Perikles's Aarhundrede levende interesseret i Bygningskunst, Plastik og Maleri. Sofokles er Beviset for, at det ikke er saaledes.

Derfor har Sofokles heller ingen Del i Datidens Rationalisme. Han var en from Mand, Præst i en Heros's Helligdom og medvirkede ved Lægeguden Asklepios's Indførelse i Athen i 420 f. Kr. I Asklepios's Templer helbrededes syge ved Drømmeorakler. Paa Baggrund af Sofokles's Synsmaade tegner Perikles sig altsaa ogsaa paa det religiøse ligesom paa det kunstneriske Omraade som den store Foregangsmand i Folket.

I Aaret 468 sejrede den da 27-aarige Sofokles over Aischylos, og fra nu af vandt han Sejr efter Sejr. Sofokles har sagt om Aischylos, »at han skabte det rigtige ubevidst«. Kan nogen bedre Karakteristik af en stor, temperamentsfuld Digter gives? Sofokles var den kløgtige, beregnende Skribent, han kendte sit Publikum og havde det altid for Øje. Han kæmpede sig fri af Aischylos's tunge Stil, men bevarede dog, især i Korsangene, noget af det kunstlede,

der ind imellem herlige, levende Digterord kan præge Aischylos's Strofer. I Modsætning til Forgængeren, der i Reglen spillede Hovedrollen i sine egne Stykker, optraadte Sofokles kun sjældent som Skuespiller og da altid kun for at vise sine Færdigheder i Boldspil eller Lyrespil. Da har Athenerne jublet over at se deres Yndling i Udfoldelsen af Evner, de satte højt.

Den ældste af de bevarede Sofokles-Tragedier er »*Antigone*«. Stykket har været meget benyttet til Skolelæsning, takket være den bevægede Handling. Kongen i Theben Kreon har forbudt at begrave Liget af den i Kamp mod Fædrebyen faldne Polyneikes, og da Kongedatteren Antigone overtræder Forbudet og dækker sin Broders Lig med Jord for at skaffe hans Sjæl Fred, dømmes hun til levende Begravelse, skønt hun er forlovet med Haimon, Kreons Søn. Haimon trænger ind i Graven og dræber sig ved Antigones Lig.

Dette er tilsyneladende moderne Romantik. Men Antigone har, da hun gaar Døden i Møde, ikke et Ord at sige om Haimon eller om sin Kærlighed. Hun klager blot over i Almindelighed at dø ugift, og hun mindes Slægten, hvis Videreliv derved standses, men »den elskede« forekommer slet ikke i Strofer-ne. En ung græsk Pige »elsker« ikke; Hustruen kan gøre det, men den unge Pige i Fortidens som i Nutidens Hellas tager den Mand ubeset, Slægten bestemmer hende for, og dermed er den Sag færdig. Tilskuerne kan have grædt over at se en Jomfru dø, men havde hun klaget over Haimon eller hængt sig om hans Hals, vilde hun have mistet al deres Sympati.

Kvindefigur fra Sofokles's Tid. Museet i Berlin.

Problemet i Antigone er dette: hvad er stærkest, Samfundsmagt eller Religion? Samfundet forlanger Lydighed af enhver, Religionen kræver, at enhver, der dør, skal begraves af Slægtens Medlemmer. Koret af thebanske Kvinder kommer altsaa ikke ud for den Konflikt, da ingen i dets Midte er i Slægt med den døde. Men ogsaa Antigone burde egentlig bøje sig for Kongens Bud, ligesom hendes Søster Ismene gør det. Enhver normal ung Athenienserinde vilde med Graad paa Kind lyde Loven, selv om hun fandt den umenneskelig. Thi det er ikke Kvinden, der skal straffe, hvis Kongen forser sig mod en guddommelig Lov, men det er Gud. Og Guddommen tager sin Hævn i Stykket, baade Kreons Hustru og Søn begaar Selvmord, og Koret har ikke et Trøstens Ord at sige Kongen, da han fortvivlet og ensom træder ind i Stykkets Slutning. Det, der altsaa gør, at Digteren kan samle Sympatien om Antigone trods hendes »vilde Sind«, det er netop denne Baggrund: Kreons Synd.

Terrakotta-Statuet forestillende en græsk Tragedie-Skuespiller.

I en mesterlig Afhandling har Professor

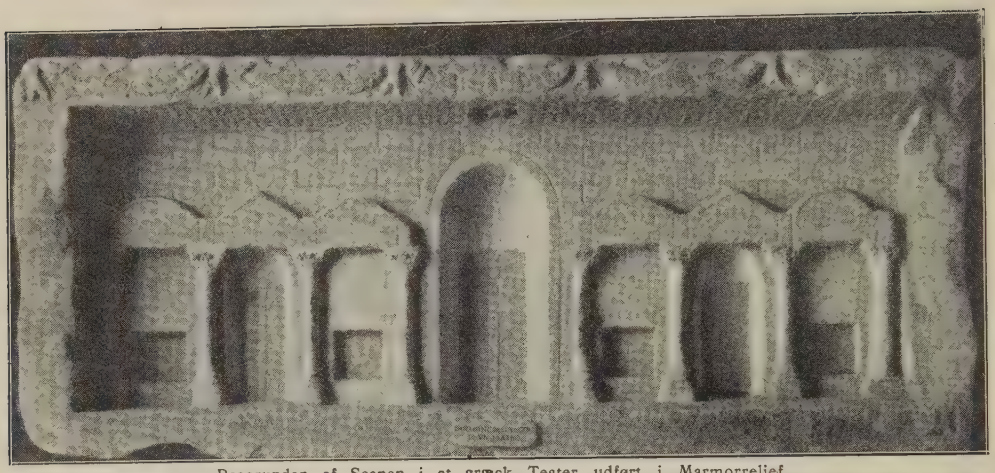

Baggrunden af Scenen i et græsk Teater udført i Marmorrelief.

A. B. Drachmann paavist Spor af en Omarbejdelse af »Antigone« i Stykkets Replikker. Som Stykket nu foreligger, dækker Antigone to Gange Polyneikes' Lig med Jord, en lidt overflødig Gentagelse. Men i det oprindelige Udkast har hun anden Gang ikke nøjedes med det, men slæbt Liget bort og skjult det i Familiegraven, den Grav, i hvilken hun selv senere indespærres. Hvorfor er da dette oprindelige Motiv med sin pragtfulde Stigning ikke bibeholdt, men ændret saa overfladisk, at en god Del Replikker derved bliver meningsløse? Svaret er: det atheniske Publikum har ikke taalt at se en Kvinde bærende en Mands Lig, ikke engang naar det kun refereredes uden at komme Tilskuerne for Øje. Det var uforeneligt med athenisk Opfattelse af sømmelig Optræden, og man forstaar det, naar man ser en Atenerinde hyllet i Datidens tunge skærmende Dragt, at en saadan Handling som at bære en voksen Mands Lig paa Armene vilde bringe Disharmoni i Linievirkningen. Paa det Punkt taalte Athenerne ikke Spøg. I deres litterære Fordomme var de værre at komme ud for end Nutidens Englændere.

Terrakotta Statuet (fra Delos) af Yngling i en græsk Tragedie.

Denne Ændring paa den kunstneriske Virkningsfuldheds Bekostning for at tækkes Tidens Smag kan minde om Thorvaldsens Forandring af Poniatowski-Monumentet, i hvilket Kunstneren oprindelig havde ladet Hesten standse i Skræk med strittende Ben som foran Weichselens oprørte Vande, hvor Helten fandt sin Død, men som han, da Komiteen krævede det, ændrede saaledes, at Hesten vandrede som Mark Aurels Bronzehest paa Kapitolpladsen. Begge Kunstnere — Billedhuggeren som Digteren — gav efter for deres Samtids Krav og svækkede derved deres Værkers Evighedsværdi.

Ajas, Sofokles's næste Stykke, handler om Æresfølelsen, der kan drive en Mand i Døden. Et forfejlet Hævnforsøg gør Ajas latterlig, derfor maa han dø. Det er Adelsmoral, og selv om Spidsborgeren ikke er beredt til at følge den, glæder han sig dog over at se andre gøre det. Ogsaa i England har Menigmand Lordinstinkter, hvor det drejer sig om Bedømmelsen af Bøgers eller Skuespils Helte.

Men hvorledes har det atheniske Publikum udholdt at se »Kong Oidipus«, som Digteren skrev, da han var nær de 70? Dette Stykke, hvor Orakelsvar driver en uvidende og derfor i Grunden uskyldig Mand fra Udaad til Udaad, indtil han, den mægtige Hersker i Theben, tilsidst viser sig fuldkommen tilintetgjort under Skæbnens Bølgeslag? Her er Buen spændt saa højt, at den religiøse Følelse enten maa ende i Sløvhed eller slaa om i Opsætsighed, hvis Me-

nigmand var i Stand til at tænke de guddommelige Handlingers Meningsløshed igennem. Var denne næsten perverse Svælgen i Ulykker en sollys og folkekær Helleners Syn paa Tilværelsen, eller krævede Publikum det og da hvorfor?

Sandheden heri forstaar kun den, der kender Folkeinstinkt og Bondesind, kun den, der har oplevet efter store Bondegilder, hvorledes de mætte Kvindfolk sætter sig hen med foldede Hænder og snakker om alt det rædsomme, der kan hænde et Menneskebarn. Saa galt kan det gaa! Eller, som en gammel Kone sagde, der er ingen Steder, hvor det gaar saa galt til som i Verden. Selv er man jo mæt og foreløbig udenfor. Det giver Velvære, paa samme Maade som en Frokost jo aldrig smager bedre end efter en Begravelse, og ved at holde sig for Øje, hvad der kan ske, naar det galeste sker, har man vist Forstaaelse af Tilværelsen og ikke udæsket Forsynet ved for stor Lykkefølelse.

Dertil kommer, at det brede Folk gerne hører om Guddomme, der hjælper eller slaar til, alt efter deres Sind. Det er Hemmeligheden ved Himmel og Helvede, det gør Tilværelsen langt mere dramatisk end Troen paa Naturlovene.

Saa folkelig er altsaa Sofokles, og nu forstaar vi hans Yndest og hans Stjernes Dalen i en senere reflekterende Tid. Aldrig glemmer han sit Publikums Krav; i *Elektra* afbrydes den dramatiske Udvikling af en langtspunden Skildring af en Væddekørsel, der imødekom Folkets Interesse for Sport og indeholder alle tænkelige tekniske Finesser. Atter her finder vi i Nutiden kun Lighedspunkter i Englands Publikum.

Da Sofokles skriver »Oidipus i Kolonos«, er han 90 Aar gammel. Sødt duftende Barndomsminder gør Korsangene tonende og rige som Aischylos's; det er den gamle Digters Svanesang, og pludselig aabenbarer han sit Sinds digteriske Fylde, som Rutine eller Hensyn til Tilskuerne havde hæmmet. I den gamle Martyr, der længes efter Livets Opløsning, skildrer han sig selv. Huslige Sorger havde formørket hans sidste Aar og lært ham Længslen efter Døden at kende. »Hades kalder, og ind i Riget uden Sange og Livslyst, ind i Tavshedens Rige fører den frelsende Død«. Livets Ubestandighed og Alderdommens kraftløse Ensomhed skildres. »Troskaben dør, og spirende vokser Troløsheden op.«

Det er Manden, der ikke længere vil tækkes Menneskene, nu da »Tid og Lidelse ligger paa hans Ansigt.«

Da han døde i 405 f. Kr., laa Spartanerne belejrende uden for Athen. Men Fjenden aabnede en Ring i Belejringen for at lade den gamle Digters Lig komme ud i Familiegravstedet derude i den attiske Slette.

FREDERIK POULSEN

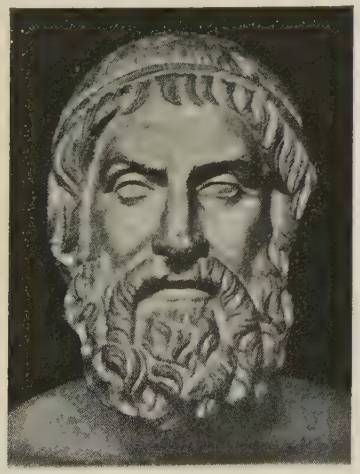

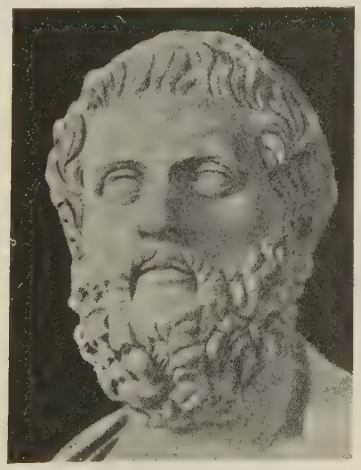

To Hoveder af Sofokles. Hovedet til venstre er fra Britisk Museum, medens Gengivelsen til højre findes i Rom.

NAVNESKIFTE

Jeg skulde en Dag tale med Johannes Nielsen og tog derfor Telefonens Navnebog, slog op under Nielsen paa Teaterdirektør. Der stod han ikke, saa saae jeg efter baade under Skuespiller og under Instruktør — ogsaa forgæves, tilsidst var der ikke andet at gøre end at løbe Spalte efter Spalte igennem, indtil det endelig lykkedes mig at finde ham som Sceneinstruktør og Skuespiller. Da var der gaaet et Kvarter.

Naar det kan være saa vanskeligt at finde en kendt Mand, hvor svært vil det da ikke være at lede en ganske almindelig Petersen op.

Heldigvis synes det at være begyndt at gaa op for Folk, at vi hurtigst muligt bør se at komme bort fra de mange »-sen-Navne«, der virker hæmmende i det praktiske Liv, thi der gaar ikke en Dag nu, uden at en eller anden skifter Navn, men dog holder de fleste sig tilbage, hvad enten det saa skyldes Ugidelighed eller gammel Fordom. Man synes ikke, man vil kaste det Navn bort, ens Fader har baaret. Man tænker ikke paa, at alle disse »-sen-Navne« egentlig skyldes en Misforstaaelse, der hidrører fra en Forordning om Daaben. I 1828 paalagdes det Præsterne, at der i Daaben skulde tillægges ethvert Barn et Familienavn (d. e. Efternavn), idet man tidligere kun havde døbt Børnene med Fornavne, Efternavnene havde de saa faaet i daglig Tale. I Stæderne førte de i Almindelighed Faderens Efternavn videre, medens de paa Landet enten hjalp sig med Tilnavne, som dog ikke var yndet af Befolkningen, der ansaa Tilnavnene for Øgenavne, eller ved at danne Efternavn af Faderens Fornavn. Saaledes kom Jens's Søn til at hedde Jensen, Peters — Petersen o. s. v. Nu blev det i Forordningen tilladt en Fader selv at vælge et Efternavn til sin Søn, enten et Tilnavn, som Familien hidtil havde baaret, et Stednavn eller et andet frit valgt Navn; dog blev der straks efter i et Par Kancelliskrivelser fastslaaet, at denne Faderens Ret til frit at vælge et Familienavn for sin Søn bortfaldt, naar han i Forvejen bar et fast Familienavn. Da Bønderne paa den Tid ikke kunde lide Tilnavne og var vant til at kalde deres Børn efter deres egne Fornavne, endte det med, at Præsterne næsten overalt døbte Børnene med »-sen-Navne«, og Resultatet af Loven, hvis Hensigt det var at indføre faste Familienavne, saaledes at de forskellige Familier kunde skelnes fra hverandre, blev da en Pærevælling af »-sen-Navne«, der gjorde Bærerne fuldkommen anonyme; thi hvor lang Tid skal der ikke til, før et Navn som H. N. Andersen, I. C. Christensen eller Johannes V. Jensen fæstner sig i Folks Bevidsthed; og Bærerne af saadanne Navne tænker ikke paa, at de i Virkeligheden narrer deres Børn for den værdifulde Arv, der ligger i et godt Navn, ved ikke at tage et særpræget Familienavn. Hvem falder paa at spørge Gaardejer Christensen: »Er De en Søn af I. C. Christensen?« Eller Student Jensen: »Er De en Søn af Johannes V. Jensen«, medens man uvilkaarlig, hvis man traf en Stauning, vilde spørge: »Hvorledes er De i Familie med Statsministeren?«

Den, der nærer Fordom mod Navneskifter, tænker ikke over, at alle Slægtsnavne i Aarhundredernes Løb er opstaaet ved et Navneskifte. Nogle af dem er saa gamle, at deres Oprindelse skjuler sig for vort Blik. De ældste Slægtsnavne, vi kender, er de adelige, der enten er opstaaet af Tilnavne efter personlige Egenskaber hos vedkommende, f. Eks. Lange, Skeel, af Stednavne f. Eks. Urne af en forsvunden Landsby i Bjolderup Sogn i Sønderjylland, Limbæk af Byen Lembæk ved Rendsborg o. s. v. Søhelten Søren Norbys Slægt havde sit Navn fra Nordby i Baag Herred. Forfatteren Sophus Bauditz' Familienavn stammer fra Byen Bautzen i Ober Lausitz, Bülowerne stammer fra Bülow ved Rehna, Wedell-Wedellsborg'erne og Wedel Jarlsberg'erne kan henføres til Byen Wedel ved Pinneberg. medens de danske Slægter Vedel og Wellejus har faaet deres Navn af Vejle By.

Det sidste Navn er en Latinisering, som var hyppigt i Brug, naar de unge Mænd fra Landet eller Byerne kom ind til Universitetet for at studere; de medbragte da fra Rektoren ved deres Skole et Testimonium, der var skrevet paa Latin og hvori deres Navn, og som Regel ogsaa Fødestavnen, var latiniseret; senere i Livet, naar den unge Student var blevet Præst eller en lærd Mand, foretrak han at hedde Christiani, Pauli, Petri, Olivarius eller Thorlacius for Christensen, Povlsen, Petersen, Holgersen eller Thorlaksson. Saaledes opstod ogsaa Scavenius af Skagen, Lacoppidan af Søby, Pontoppidan af Broby, Paludan af Kjær, Vogelius af Ugilt, Jermiin af Hjerm, Lucoppidan af Lundby, Callundanus af Kalund-

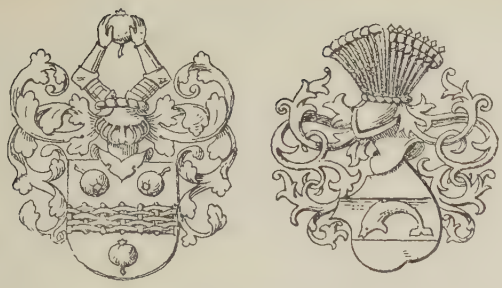

Til venstre: Abildgaardernes Vaaben fortæller med sine tre røde Æbler og det grønne flettede Hegn, alt paa Sølvbund, om den Æblehave, hvorfra Slægten har sit Navn. Til højre: Slægten Marsvins Navn lyser klart fra dens morsomme Skjold med det springende, sølverne Marsvin paa den røde Tværbjælke, der atter hviler paa den sølvhvide Bund. Den berømteste af Slægten er vel nok Christian IVs Svigermoder, Ellen Marsvin.

borg, her blev det latinske Navn atter oversat til Kaalund. Af Berthel dannes Bartholin, af Bjørn Ursin og af Gjødesen Ægidius.

Andre Stednavne blev brugt i deres oprindelige Form eller med en lille Ændring, ofte en Lydfordobling, der skulde give dem et finere Udseende f. Eks. Egede, Gram, Borup, Guldberg, Grove, Winding, Resen, Thestrup, Steenstrup, Fausbøll af Gaarden Faxbøl i Uge Sogn, Holbøll fra Byen af samme Navn ligeledes i Sønderjylland, Willemoes af Gaarden Villemose i Vejrum Sogn. Det analoge Navn Tvermoes kommer af Tvermose. Hoskiær skriver sig fra Hoskjærgaarden i Vamdrup, Fonnesbech fra Fonnesbækgaarden i Ikast, Uldall fra Byen Uldal i Gram Herred. Arendrup af Arndrup i Bested Sogn, Herschend af Herskind, der ogsaa uden Ændringer i Bogstaveringen er benyttet som Familienavn, Zeuthen af Søften.

Om Bech'erne fra Engelsholm og Valbygaard fortæller Vilh. Bergsøe, at de har deres Navn af Stednavnet Bæklund; hans eget Slægtsnavn Bergsøe siges at stamme fra den lille Ø Barsø ved Aabenraa, Bræstrup kommer af Landsbyen Brædstrup i Ring Sogn, Estrup vistnok af Aistrup, Dahlerup af Dalerup By i Tyrsted Sogn. Fra Norge har vi f. Eks. Dorph af Torp i Id og Garde af vestre Gahre i Christiansand Stift. Fra Tyskland Herforth af Erfurt, Glahn af Glahnenstadt, medens Forchhammer menes at være opstaaet af Forchheimer, en Mand fra den bayerske By Forchheim.

Undertiden har man pyntet de almindelige Slægtsnavne op, saaledes at Benzon (baade Apoteker-Familiens og den adelige Slægts Navn) opstaar af Bentssøn, ligesom Knudtzon af Knudsen, Tuxen og Tøxen af Tyge (oprindelig Toke), den modsatte Vej fra det islandske Finsson til det danske Finsen er Niels R. Finsens Slægt gaaet.

De holstenske Navne er ogsaa ofte dannet over Faderens Fornavn ved Tilføjelsen af et s eller ns f. Eks. Carstens, Peters, Tetens, Hennigs af Carsten, Peter, Tove og Henning.

Medens Bøndernes Familienavne (Efternavne) har skiftet for hver Generation efter Fornavnet, saaledes at Peter Hansens Søn kom til at hedde Hans Petersen, følger Jøderne en anden Skik, idet de vender Navnet om, Aron Natans Søn kommer f. Eks. til at hedde Natan Aron, saa at alle Peters Sønner paa denne Maade bliver til Petersen'er og alle Arons Sønner til Aron'er.

Af Tilnavne fra Haandværket eller Erhvervet opstod ogsaa faste Familienavne som Becker, Böttiger, Dreyer, Goldschmidt, Müller eller Schriver. Andre blev oversat til Latin f. Eks. Smed til Fabritius eller man oversatte Glad til Lætus, hvorefter det igen vendte tilbage til Dansk som Leth. Holberg satiriserer over denne Skik ved at kalde Rasmus Berg for Erasmus Montanus.

Ogsaa fra andre Sprog kunde Studenterne hente deres Familienavne, saaledes er Arctander græsk og betegner en Mand fra Norden, Thura er syrisk og betyder en Klippe.

De ældste Familienavne var som anført de adelige, der opstod nogenlunde ved samme Tid som Vaabenmærkerne i den senere Middelalder, saaledes at omtrent Halvdelen af de adelige Slægter havde et fast Slægtsnavn, da Frederik I.s Forordning udkom 1526. Forordningen fastsatte, at alle Riddersmænds Mænd, som ikke havde faste Slægtsnavne, skulde vælge sig et saadant, for at de Adelsmænd, der førte samme Vaaben, ogsaa kunde komme til at føre samme Slægtsnavn, »saa at man i Fremtiden kan spørge, hvilken nogen ærlig ridderlig Gerning gør i Marken (Felten) eller andetsteds,

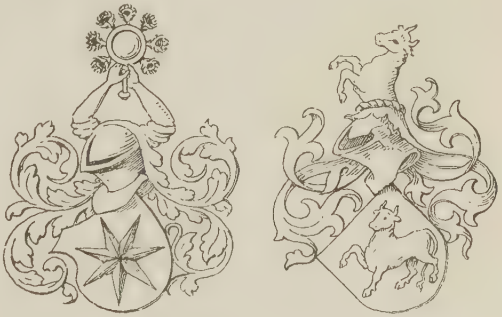

Til venstre: Gyldenstjernernes ganske enkle Vaaben, den gyldne syvoddede Stjerne paa blaa Bund, hører til en af den nordiske Adels berømteste; Slægten var navnlig mægtig i de første Oldenborgeres Tid. Vaabentegnet er dog ældgammelt, kendt før nogen Gyldenstjerne kendes. Til højre: Den gaaende røde Okse paa Sølvgrund fortæller, at Vaabnet bares af Slægten Okse, der som store Jorddrotter blev rige ved Opfedning af Okser, dog er Vaabnet ældre end Navnet.

saaledes som udi andre kristelige Konge-riger Sæd er.«

Af de Adelsslægter, som fulgte Forordnin-gen, beholdt nogle deres »sen«-Navn f. Eks. Steensen og Strangesen, to Slægter brugte deres Fornavne Godske og Viffert som Fa-milienavne, et Par, Ravensberg og Urup, tog Navn efter deres Ejendom, 26 valgte et af en af deres Forfædre tidligere baaret Navn eller et Navn, de paa anden Maade mente at have Adkomst til f. Eks. Hvide, Sehested, Skram og Thott. Største Parten, 35 Slægter, tog dog Navn efter et Vaaben, derved kommer Navn og Vaaben til at svare til hinanden og man kalder Vaabenet »et talende Vaaben«.

Acheleye'rne førte saaledes en Akeleje, Slægten Barfod en nøgen Fod, Fos (hvis oprindelige Navn, der altsaa her er oversat til Tysk, var Reff) en Ræv, Marsvin et hvidt Marsvin, Rosenvinge en Rose og en Vinge, Slægten Rosen-krantz førte en Krans af Roser paa Hjelmen og tog Navn heraf, idet Stamfaderen skal have faaet en Rosenkrans af Paven. Familien Monrad skal stamme fra en Møller i Ungarn, der i Krigen mod Tyskerne svang sig op til Ge-neral. I sit Vaaben mindes den sin Afstamning ved et Møl-lehjul og Kampen ved en Halvmaane, hvorefter saa Nav-net dannedes.

Saadanne adelige Navne, der svarer til Vaabenet, er dels opstaaet som Følge af Kong Frederik II.s Forordning, dels har det i Tidernes Løb været tilstræbt ved Optagelse i Adelsstanden at bringe Navn og Vaaben i Samklang med hinanden, saaledes fik Holberg et hult Bjerg, Griffenfeldt en gylden Grif og Tordenskjold Kanoner og Lynild som Dele af deres Vaaben.

Hvis vedkommende nedstammer fra Kongehuset fik de i Reglen en Løve fra det danske Vaaben som en Min-delse herom, saaledes Güldenløw'erne, eller Løvenbalk en blaa Løve gaaende over to blaa Bjælker i Guldfelt. Stamfaderen for Slægten Markdanner, der efter Sagnet var en Søn af Kong Christian III og en Skomagers Dat-ter i Kolding, dannede sit oprindelige Navn Markdan ved en Ombytning af Stavelserne i Danmark.

Man ser saaledes, hvorledes alle særpræ-gede Navne i Virkeligheden er opstaaet ved Navneskifter, men i lang Tid før-te denne Sag en hensygnende Tilvæ-relse, der kom først rigtig Gang i den, efter at der havde været nedsat en Navne-kommission, og vi ved Navneloven af 1904 havde faaet lettere Adgang til at skifte Navn, idet man for en billig Betaling[1]) hos Underøvrigheden kunde faa sig et nyt Navn; der fordredes kun, at dette skulde være af dansk Sprogtone. Naar man ikke gav Ad-gangen helt fri, skyldtes det Statens Ønske om at føre Kontrol med, at bestaaende Nav-neinteresser ikke blev krænkede. Det fastsat-tes derfor, at enhver, der inden et Aar til Justitsministeriet indsendte Begæring derom, ledsaget af sin Daabsattest, kunde faa sit Navn optaget paa en Fortegnelse over Nav-ne, der var unddragne fra Tilegnelse ved Øvrighedsbevis. Denne Fortegnelse skulde saa stadig med Mellemrum suppleres med de nye Navne, der blev givet. Foruden denne nye og lettere Adgang til Navneskifte, be-varedes den gamle, hvorved Ministeriet for-beholdt sig ved kgl. Bevilling, naar det skøn-nede, der var tilstrækkelig Grund dertil, en-ten at give Navne af udenlandsk Oprindel-se, eller Navne, der fandtes paa Forteg-nelsen over Navne, der var unddragne fra Tilegnelse ved Øvrighedsbevis.

Denne Ordning viste sig dog hurtigt at have visse Mangler, thi dels havde Under-øvrigheden ikke de rette Forudsætninger for at bedømme om et Navn var af dansk Sprogtone eller ej, hvad mener man f. Eks. om Navne som Arenberg, Borgenhagen, Stauner etc., der er givet ved Øvrighedsbe-vis, dels var der mange, der søgte at luske et Navn igennem, der laa for nær op ad et forbeholdt Navn. Endelig led Ordningen af en væsentlig Mangel, idet man i Mellemrum-met mellem to Fortegnelser over forbeholdte Navne kunde risikere, at flere Personer paa forskellige Steder i Landet samtidig antog samme Navn, medens Hensigten med Nav-neloven var, at hver Slægt skulde have sit Navn. Der blev derfor truffet en admini-strativ Bestemmelse om, at alle Navnesager af Underøvrighederne skulde indsendes til Justitsministeriet til Afgørelse.

Tidligere var det almindeligt, at Soldater, naar de nedsatte sig i Byerne, beholdt det i Soldatertiden tilknyttede Hjemstavns Navn som Familienavn. Noget lignende fandt Sted i Politietaten og i store Forret-ninger, hvor man ikke kunde have de mange enslydende Navne. Efter at vi har faaet Navneloven, kan dette ikke mere praktise-res, og naar det desuagtet sker, kan det med-føre Ubehageligheder i Form af Bøder for uberettiget Brug af Familienavn, thi det var ogsaa en af Navnelovens Følger, at den, der benytter et andet Efternavn end det, der til-kommer ham, ifalder Bødestraf.

Forinden Navneloven blev udstedt, var der af Professorerne Dahlerup og Steenstrup udarbejdet en Navnebog med Forslag til nye Navne af dansk Klang og Form, inde-holdende mange Tusinde Navne. Naturligvis kan der være saa stærke Grunde, f. Eks. slægtshistoriske, hvor man vil bevare et gam-melt Familienavn, eller praktiske, naar en Person opholder sig i Udlandet, eller vil tage blivende Ophold der, der taler for, at et fremmed Navn vælges, men Reglen maa dog være, at danske Kvinder og Mænd bærer danske Navne.

HAUCH-FAUSBØLL

[1]) At faa et ikke beskyttet Navn af dansk Sprogtone koster gennem Dansk Genealogisk Institut 20 Kr. for een Person, samt yderligere 2 Kr. 50 Øre for hver Person over 18 Aar af Familien. En Navneforandring, hvortil der skal kongelig Bevilling koster omkring 70 Kr.

Under en heftig Haglbyge med stormende Kuling er Sejlene revet i Laser; det store Fregatskib har taget Vinden agter ind og lænser nu afsted „for Takkel og Tov". Pludselig viser St. Elms Ilden sig paa Toppen af Masten og paa Raanokkerne; det er Havfladens Elektricitet, som strømmer ud af Spidserne. Fænomenet er ufarligt.

Dette Billede giver et ualmindelig godt Indtryk af de Trængsler, en fuldbefaren Sømand maa udstaa. Forblæst, halvvaad og forkommen, iført stift og ubehageligt Olietøj maa han entre op i femte Sals Højde og arbejde sig ud paa Raaen; støttende Fødderne paa et slingrende Tov og klamrende sig med valne Hænder til den alentykke Raa maa han kæmpe en haard Kamp mod det tykke, stive Sejldug, der slaar haardt som et flagrende Plankeværk. Ofte søsyg selv, ofte modtagende Naboens ydre Tegn paa Søsygen i Ansigtet, skal han parere Ordre og i egen Interesse føre en dagelang Kamp for at redde Skibet. Billedet er taget om Bord i den engelske Bark „Garthsnaid“ i Storm ud for Kap det gode Haab ved Afrikas Sydspids.

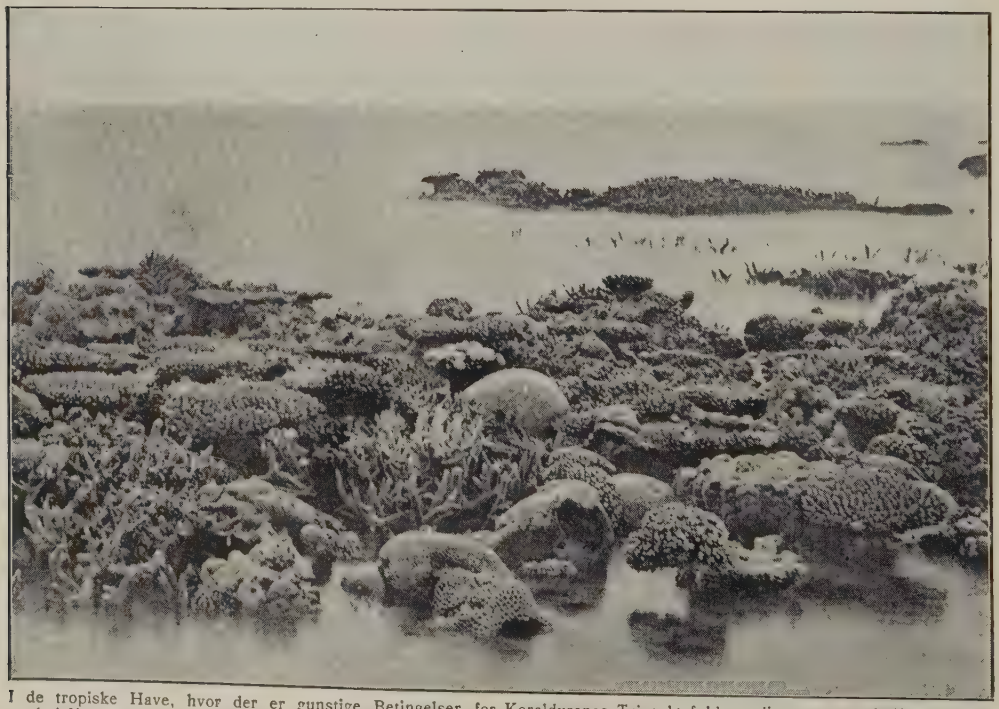

I de tropiske Have, hvor der er gunstige Betingelser for Koraldyrenes Trivsel: fuldstændig rent og salt Vand, Strøm og høj Varmegrad, bygger Koraldyrene deres Koralstokke op, saa at de efterhaanden naar op til Havets Overflade og danner udstrakte Rev og hele Øer.

HVAD SKAL EN AMERIKANERDRENG KUNNE FOR AT BLIVE TIL NOGET?

Ved de store Fodbold-Kampe i Skolerne organiseres Tilskuernes Bifaldsraab af hvidklædte Korledere med store Metalraabere. Efter en hidsig Situation svinger de Raaberne op mod Langsiden, hvor alle det ene Partis Tilhængere er samlet (Modpartiets sidder paa den anden Side); disse rejser sig og som med een Stemme drøner ud over Banen ikke et enkelt Hurra, men et helt lille Vers, indstuderet af alle Tusinderne og afleveret i den fasteste Takt.

En nybagt dansk Student kom til New York. Han skulde være Forretningsmand og vilde derfor som saa mange andre først tilbringe et Par Aar i Udlandet, dels for at lære Sproget, dels for at lære de Lande at kende, som han regnede senere at komme til at drive Handel med. Nu var han kommet til Amerika. Han havde Eksamensbeviset i Lommen, men det var der ingen, der kunde se paa ham. Der var heller ingen, der spurgte efter det. Da han under Præsentationen for sin Chef havde taget det frem og forevist ham det, havde han med en skødesløs Haandbevægelse skubbet det til Side paa Skrivebordet til stor Skuffelse for Studenten, som var voldsom stolt af sine fine Karakterer. Han var nemlig et godt Hoved. Det kunde man heller ikke se paa ham, men han fik da Plads alligevel paa samme Vilkaar som alle andre unge i Amerika: han skulde vise, hvad han duede til. Det tog ham en Maaned at komme i Trit; han var ikke vant til det amerikanske Tempo hjemme fra. Et halvt Aar efter var han ikke blot i Trit, han var i vild Fart. Han sad i Skjorteærmer paa Kontoret, spiste lunch paa et lunchroom, hvor der i Løbet af en Time serveredes for et lille Tusinde Mennesker, og talte om Tempo, som om han hele sit Liv ikke havde bestilt andet end at sætte Rekorder. Det pudsigste ved ham var dog, at han følte sig som Amerikaner, skønt enhver straks var klar over, at han var født ved Kalvebodstrand. Han talte nemlig om Skyskrabernes Elevatorer, som om de var Vidundere, om Automobiltrafikken som et Eventyr og sammenlignede Broadways Lysreklamer med Tivolis Festfyrværkeri. At alle Krogene i Fabriksbygningerne var hvidmalede for ikke at gemme paa Snavset, og at der i Fabriksgaragerne var Plads til Hundreder af Arbejderbiler, forekom ham som Højdepunktet af Industrivirksomhed, og det skulde selvfølgelig altsammen laves efter, naar han engang tog fat hjemme i det gamle Land. Han behøvede saamænd ikke at komme med den sidste Bemærkning, ingen vilde tage fejl af, at han var født paa den gamle Side af Atlanterhavet. Men man kunde ikke lade være med at glæde sig over hans barnlige Fryd over at være i det nye Land. Han kunde jo ikke gøre for, at alt der var saa forskelligt fra Forholdene hjemme, og at han nærmest lignede en lille Dreng, der har faaet en vældig stor Værktøjskasse, men ikke forstaar at bruge alt det dejlige Værktøj. Han saa alle sine Omgivelser tage paa Værktøjet med et Haandelag, der gav ham den mest brændende Lyst til selv at tage fat og endda lære fra sig. »Hvordan kan det være, at det er saa helt anderledes med Arbejdet her?« spurgte man ham. Men han var altfor optaget af Detaillerne til at gøre sig det klart.

Eleverne fra en af de ældste Klasser i en amerikansk Skole paa Høstarbejde. For en dansk Student virker det overraskende at høre, at Gymnasiaster ofte i deres Sommerferie tager Plads som Landarbejdere for at tjene Penge til det næste Skoleaar.

Han vidste blot, at han nu var med paa de tre Ting, det kom an paa for at klare sig i den amerikanske Tilværelse: han kunde tage fat, arbejde sammen med andre, og saa følte han sig sikker i enkelte Færdigheder. Det var, hvad han havde faaet ud af seks Maaneders Ophold blandt Amerikanere.

Han kunde tage fat, men hvor han dog havde været handicappet fra Begyndelsen, naar han tænkte paa alle de unge Amerikanere. De var trænet fra Barnsben. De vidste, at det simpelthen ikke kunde nytte at søge Plads, hvis de ikke som Drenge havde prøvet lidt af hvert. Det slog ikke til, at de havde gaaet i en ordentlig Skole, som det hedder i Europa. Han huskede, hvor overrasket han var blevet, da han første Gang havde hørt, at en Gymnasiast i sin Sommerferie havde taget Plads som Landarbejder paa en Gaard. Hjemmefra kendte han jo nok til Landophold, men det var for Sundhedens Skyld, og saa hørte der ikke Arbejde til. Den amerikanske Gymnasiast havde mindre tænkt paa Sundheden end paa Pengepungen. Han havde taget Arbejde for at tjene Penge til næste Skoleaar, og det var han ikke ene om. Masser af hans Skolekammerater gjorde akkurat det samme, og det skønt de ofte var velstillede og ikke trængte til Penge. Men der kunde være andre Grunde, f. Eks. den tre Maaneders Sommerferie, der var saa lang, at man let henfaldt til Lediggang, hvis man ikke tog sig noget for. Der var nok at tage fat paa. Bedst var selvfølgelig det Arbejde, hvor man fik en ledende Stilling eller dog i hvert Fald fik et Ansvar som f. Eks. i en Sommerlejr. Dertil brugtes ældre Gymnasiaster, som kunde præstere samme Arbejde som Studenter, være Teltledere, councillors, som det kaldtes, for en halv Snes Drenge under Overledelse af Lejrens Chef. Det krævede Omtanke og Paapasselighed at lede en saadan Flok, men det var udviklende, langt mere udviklende end at tygge Bøgerne, fordi Lejrarbejdet gav dem Menneskekundskab, og Menneskekundskab var næsten det allerbedste for deres Uddannelse. Allermest overrasket var han dog blevet over at træffe Drenge, som i selve Skoleaaret havde praktisk Arbejde ved Siden af deres Skolearbejde. Han havde spurgt sig selv, hvorledes de dog kunde faa Tid til det, naar de samtidig skulde passe deres Lektier. Hvis han selv havde gaaet i amerikansk Skole, vilde han ikke have spurgt, men have set, at Hjemmearbejdet ikke tyngede Drengene, fordi de havde Lejlighed til at forberede sig i selve Skoletiden i Lektielæsningstimer (ikke i Frikvartererne, som han kendte det hjemme fra) og at de i øvrigt havde saa praktiske Fag som Motormekanik, Bogholderi, Stenografi, Kemi, Fysik og reelle Haandværk, der krævede selvstændigt Arbejde fra Eleverne selv.

Det var selvfølgelig ikke Tilfældet i Børneskolerne. Der sled de med de sædvanlige »tre R'er«, de tre Hovedbeskæftigelser i Skolen, opkaldt efter Begyndelsesbogstavet i Udtalen af Læsning (reading, udtalt riding) Skrivning (writing, udtalt raiting) og Regning (arithmetic, forkortet udtalt riþmetik). Skolearbejdet i de første Aar adskilte sig ikke noget videre fra Skolearbejdet i Danmark, naar lige undtages, at de smaa Amerikanere og for Resten ogsaa deres Lærerinder maaske tog mindre højtideligt paa Sagerne. Hjemmearbejde var der slet ikke Tale om, hvis de da ikke gjorde noget bare for at faa Tiden til at gaa, men det hørte til Sjældenhederne, skønt de nok havde Lyst til at bestille noget. For ikke at væmme dem ved Skolearbejdet var der da ogsaa i enkelte Børneskoler i de sidste Klasser lavet om paa Undervisningen, saa at selv Drenge paa elleve, tolv Aar fik Lejlighed til at arbejde paa samme Maade som de større og begynde paa praktiske Fag. Paa den Maade gav Skoletimerne dem Haandelag, og hvad de ikke fik i Timerne, fik de i Spisefrikvarteret. Man kunde i de højere Skoler se en halv Snes af dem agere Opvartere i Spisesalen, hvor de serverede Frokoster fra Skolekøkkenet. De havde det rigtige Tag med Servietten under Armen og Bakken balancerende paa Fingre-

Amerikansk Fodbold kan til Tider være ret voldsom og medføre saadanne Beskadigelser, at man en Tid maa bruge Krykker.

ne, men mærkeligst af det hele var, at ingen saa ned paa dem for det; det var lige saa ærligt Arbejde som Fransk og Historie. Og han havde hørt, at mange af dem som Studenter (alle havde ens Adgang til at blive det) havde fortsat paa samme Maade, havde haft den Blanding af Læsning og praktisk Arbejde, og han kunde mærke paa dem, at det havde givet dem Arbejdslyst og Respekt selv for det ringeste Arbejde, der kom dem til gode i deres senere Tilværelse. Grøftegravning og Tallerkenvask var jo ellers ikke noget for en Student, særlig ikke en dansk Student, men naar hans amerikanske Kolleger kunde gaa løs paa den Slags med godt Humør, kunde han vel ogsaa gaa løs paa lidt af hvert, og derfor havde det ikke generet ham at begynde fra Bunden i det Firma, hvor han blev ansat og arbejde sig opad i Virksomheden. Han var selvfølgelig ikke blevet staaende paa det nederste Trin; hans Chefer havde hurtigt opdaget, at han var et godt Hoved, men han havde først maattet bevise, at han kunde tage fat.

Han kunde arbejde sammen med andre. Det var han egentlig ogsaa kommet forbavsende hurtigt efter, navnlig naar man betænkte, at han hjemmefra just ikke havde været forvænt med Samarbejde. Men han var i Amerika ligefrem blevet smittet af sine Omgivelser, der paa det Punkt var helt anderledes end i Europa. Han kunde ikke glemme, da han første Gang havde hørt Fabriksjublen. Det lød, som om alle Maskinerne pludselig raslede ned over Hovederne paa dem, og saa var det dog ikke andet end tusinde Hamres Larm, da det paa Arbejdstavlen noteredes, at nu trillede Automobil Nr. 100 ud af Værkstedet. Et Par Timer efter larmedes der igen: de næste Hundrede Automobiler var færdige. Hver Gang hamrede alle Tusinde Arbejdere paa Ambolte, Drejebænke og Støbeovne i Fællesjubel over Fabrikkens Præstationer, et simpelt Udslag af Glæden over Samarbejdet. Han havde hurtigt lært at juble med, og han havde ogsaa hurtigt lært, hvad Amerikanerne kalder *teamwork*.

Han kunde selvfølgelig ikke komme alt igennem, som de amerikanske Drenge havde været det fra ganske smaa. Saa maatte han have gaaet i amerikansk Skole og have deltaget i amerikansk Sportsliv. Det vilde have lært ham, hvad *team* vilde sige, og han havde da ikke undgaaet at forstaa, hvad det betyder at spille for sit Hold (team). Han vilde sikkert ikke have undgaaet at komme paa et eller andet Hold. Han var jo ordentlig bygget, og Forstand havde han ogsaa, paa de Punkter manglede der altsaa ikke noget, og Interesse vilde han rimeligvis heller ikke have manglet, lige saa lidt som de amerikanske Drenge manglede den. Den hørte paa en Maade til, for at de skulde klare sig i Skolen. Ellers saa man ned paa dem. Men selv om han ikke var kommet paa Hold, vilde han alligevel have mærket, hvad team var, naar Kampene forestod. Hele Skolen talte om team. Den ene Dag var det football-Holdet, en anden Gang baseball-Holdet, en tredie basketball-Holdet. Man drøftede Chancerne i de forestaaende Kampe, fulgte Spillernes Træning, kendte de mindste Enkeltheder i deres Tilværelse, altsammen fordi de var Skolens *Hold*, og den Dag, Kampen gik løs, tænkte man slet ikke paa de enkelte, men kun paa eet: Holdet. Idræt og Sportskampe, hvor det kom an paa Enkeltpræstationer, havde selvfølgelig ogsaa deres Interesse, men det var ikke som f. Eks. football. Dagevis trænedes der til det Spil, og Træningen var egentlig slet ikke morsom. En væsentlig Del bestod i at lære en Masse Talsignaler udenad, og de skulde sidde fast, saa fast som matematiske Former for at være til nogen Nytte. En udenforstaaende vilde ikke kunne se, at det havde meget med Sport at gøre og slet ikke, at det var livligt eller morsomt. Men hvis man antydede det overfor Deltagerne, vilde de protestere harmfuldt eller betragte Tvivleren med kold Overlegenhed, fordi han ikke begreb, at alle de tilsyneladende kedelige Enkeltheder var Led i en samlet Plan, at Kernen i Træningen netop var at lade hver lære sit og faa det til at passe sammen i en Helhed, og den Helhed var Holdet. Der kunde være en enkelt Stjerne paa Holdet, men

I de højere Skoler i Amerika kan man i Spisefrikvarteret se en halv Snes af Drengene agere Opvartere i Spisesalen, hvor de serverer Frokoster fra Skolekøkkenet — og ingen ser ned paa dem af den Grund; at varte op er i Amerika lige saa ærligt Arbejde som at lære Fransk og Historie.

han betød ikke noget i Sammenligning med den Kraft, der udfoldedes, naar alle virkede sammen i fælles Anstrengelse. Det var dette Fællesskab, der gjorde football og de andre Holdspil til Favoritidrætterne, ikke blot for selve Spillerne, men ogsaa for Tilskuerne. Heller ikke hos dem maatte Kræfterne splittes. Det mærkedes bedst paa deres Bifaldstilkendegivelse. I andre Lande vilde en lille Klump raabe Bravo, en anden Klump svinge med Hatten, en tredie maaske drive det til at raabe Hurra. Her stod der tre hvidklædte Korledere nede paa Banen, alle med store Metalraabere. Efter en hidsig Situation, svingede de Raaberne op mod Langsiden, hvor alle det ene Partis Tilhængere var samlede (Modpartiets sad samlet paa den anden Side), disse rejste sig og som med een Stemme drønede et Jubelbrøl ud over Banen, ikke et enkelt Hurra, ikke et Leve, men et helt lille Vers, indstuderet af alle Tusinderne og afleveret i den fasteste Takt. Det var en hel Holdpræstation, det bedste Bevis paa teamwork ogsaa blandt Tilskuerne. Ingen vilde kunne undgaa at blive smittet af det Samarbejde, det Fællesskab i Spil og i Bifald. Det overførtes derfra til meget andet, voksede til en Fællesfølelse mellem alle paa Skolen, ved Universitetet, i Sommerlejren eller hvor det nu kunde være, og endte i gløden de Lokalpatriotisme for vedkommende Institution. Den Patriotisme overførtes naturligt paa hele Staten og kulminerede til Slut i en svimlende Begejstring for de Forenede Stater, for hele Amerika. Der laa virkelig Fællesskab bagved, naar de i al deres Naivitet sagde: »Vi Amerikanere«. Det var et Udtryk for en primitiv Fædrelandskærlighed, som Millionerne hurtigt lærte at dele, ja selv den unge danske Student med sine kun seks Maaneder i U. S. A. kunde lade sig friste til at sige: »Vi Amerikanere«. Saa godt havde han allerede lært at arbejde sammen.

Og han følte sig sikker i enkelte Færdigheder. Han syntes, han havde kunnet en Masse, da han kom til Amerika, og saa havde han dog meget hurtigt faaet saadan en mærkelig Følelse af Usikkerhed. Maaske var det blot, at han ikke rigtig turde bruge, hvad han kunde. Han syntes i hvert Fald, at mange af de unge Mennesker, han fik med at gøre, tog ganske anderledes haandfast paa deres Arbejde end han paa sit. Han følte sig som den lille, skønt han efter sine mange Skoleaar egentlig burde have været den overlegne. Men ogsaa det havde hurtigt forandret sig. Forandringen var kommet, da han havde faaet tildelt et bestemt mindre Arbejde, og Lederen havde sagt til ham: »Værs'go, det er dit.« Det vil sige, han havde ikke engang sagt det, men det var ikke til at tage fejl af, hvad han mente, for han gik bare sin Vej, saa snart han havde tildelt ham Arbejdet, og saa var der jo ikke andet end at tage fat. Han havde ikke været længe om at komme i Gang og heller ikke længe om at føle sig sikker i sit Arbejde, og det havde givet ham et straalende Arbejdshumør. Han kunde ikke lade være med at sige til sig selv, at hvis han bare havde haft det saadan i sin Skoletid, saa kunde han saamænd være blevet Student paa den halve Tid, eller han vilde i hvert Fald have haft Glæde af at gaa i Skole, som han kunde mærke paa sine amerikanske jævnaldrende, at de havde haft det. Men han kunde slet ikke forstaa, hvordan det var gaaet til med dem. Hvad forstod han sig paa amerikansk Skolevæsen? Tre Maaneders Sommerferie, halv Fridag om Onsdagen, fri hele Lørdagen og ingen Lektier til de andre Dage, det var, hvad han havde hørt om amerikanske Skoler, og derfor havde han selvfølgelig altid ønsket at komme til at gaa i Skole i Amerika. Men nu havde han talt med mange Drenge om deres Skoletid i Amerika, og det havde forandret hans Syn paa Sagerne. For de bestilte jo noget i Skolerne, selv om de havde de omtalte Fridage, og de lærte ogsaa noget. Han havde ganske vist ikke truffet nogen, der talte Latin eller skrev Græsk, og de var heller ikke stive i Fransk eller Tysk, selv om adskillige kunde *brokke noget af sig.* Men han kunde egentlig ikke fortænke dem i, at de ikke sled med Fremmedsprog, naar næsten Jordens halve Befolkning kunde forstaa deres eget. Men de kunde da baade noget Geografi, Historie og Naturhistorie, ja han syntes egentlig lige saa godt som

han selv, skønt han hjemme mere end en Gang havde hørt sige, at hans Land havde Verdens bedste Skolevæsen. Det mærkeligste var dog, at alle ikke kunde det samme. Han var saa vant til hjemme fra, at hele Klassen fulgte samme Læseplan, og at de endte med samme Eksamen. Det var der aabenbart ikke noget af her, i hvert Fald ikke i Gymnasierne. Der var ganske vist tre Hovedretninger: den akademiske, den tekniske og Handelsretningen, og de havde alle Amerikansk, Matematik, Legemsøvelser, Musik og Sang (han var ganske paf over, at man interesserede sig for de »skønne Kunster« i Amerika), men han traf Drenge, der havde fulgt samme Retning og dog havde haft helt forskellige Fag. De havde valgt efter Lyst. Nogle vilde fortsætte paa Universitetet og havde derfor taget den akademiske Retning med aandsudviklende Fag som Fremmedsprog, Historie og Samfundskundskab uden at spekulere paa, om de var praktiske. Andre havde fulgt den tekniske Retning og kastet sig over Maskintegning, Fysik og Kemi og saa Værkstedsarbejde, ikke det Pilleri han kendte hjemme fra sine Sløjdtimer, men virkeligt kraftigt Arbejde i store moderne indrettede Værksteder. Der var Motorværksteder for Automobilingeniører, Jernstøberier for Maskinteknikere, Tømrerværksteder for Arkitekter og Laboratorier for Kemikere. Det kom an paa, hvad man engang vilde være, og det valgte man efter. Man skulde blot deltage ugentlig i saa og saa mange Timer og ved forskellige Prøver bevise, at man havde lært tilstrækkeligt til at blive erklæret for udlært. Akkurat de samme Betingelser gjaldt Handelsretningen, der ikke var den mindst søgte, fordi dens Fag som Stenografi, Maskinskrivning, Handelsgeografi og Varekundskab aabnede Adgang til mange Livsstillinger i det handelslivlige Amerika. Han mærkede engang imellem paa dem, at der var mange Ting, de ikke vidste Besked med, Aarstal, historiske Begivenheder og visse litterære Forhold, som ellers ansaas for almendannende, men han skulde da selv have sig frabedt at blive eksamineret mere i alle de Kendsgerninger, han havde terpet i sin Drengetid. Derimod vilde han ønske, at han følte sig saa sikker som de unge Amerikanere i de specielle Færdigheder, de havde valgt til Skolefag, og som de fleste af dem var gaaet ind til efter deres Skoletid. Han misundte dem den Sikkerhed, fordi den gav dem en Letbevægelighed i Livet, der hjalp dem over mange Vanskeligheder, og navnlig gjorde, at de ikke følte sig trykket af Omgivelserne. Der var ingen, der krævede Alverdens Viden af dem, og de følte sig derfor heller ikke generte over ikke at have den, naar de blot var stive i det, de skulde kunne, og det var de. Men han opgav ikke at komme paa Højde med dem, og han erfarede hurtigt, at han naaede det bedst ved ikke at splitte sig, men samle sig om et specielt Arbejde og lære det grundigt. Det vilde give ham den samme Sikkerhed som de unge Amerikanere.

Efter sine seks Maaneder mente den danske Student, at han havde luret Amerikanerne af, hvad han skulde kunne for at blive til noget: tage fat paa hvadsomhelst, arbejde sammen med andre og føle sig sikker i sin Viden. Dermed syntes han, at hele Verden stod ham aaben. SVEN V. KNUDSEN

Bekendt Rektor ved en amerikansk Skole træner Drengene til den forestaaende Fodboldkamp. Rektoren er, foruden at være en dygtig Træner, en meget kendt Pædagog. En dansk Dreng vilde i Amerika ikke kunne lade være at undre sig over den store Rolle, som det betyder for en amerikansk Dreng at spille for sit *team* (Hold) enten det saa er football-Holdet, baseball-Holdet eller basketball-Holdet. Man drøfter Chancerne i de forestaaende Kampe, følger Spillernes Træning, og den Dag, Kampen gaar løs, tænker man slet ikke paa de enkelte, men kun paa eet: Holdet.

EUROPA I VORE DAGE

Europa traadte ind i det tyvende Aarhundrede med en Tilbøjelighed uden Lige til at hengive sig til Illusioner.

I alle Lande troede man hvad man ønskede.

Man kan tydeligst iagttage det hos de største og berømteste Mænd i Hovedlandene.

I Storbritannien havde Herbert Spencer forfægtet og udbredt den Lære, at Menneskehedens Instinkter af sig selv vilde frembringe en Fredens Tidsalder. Som Optimist troede han ikke paa atavistisk Krigslyst. Som Optimist antog han ogsaa, at Frihandelen i og for sig, der dog, saa berettiget den er, grunder i den egenkærlige Drift til at tjene Penge, vilde føre til almindelig Forbrødring.

I Rusland havde Dostojevski kun anbefalet Taalmod, Tolstoj og Kropotkin, hver paa sin Vis, forkyndt Troen paa Menneskehedens dybe, uudgrundelige Godhed. Tolstoj mente, at Idealet lod sig opnaa, naar blot Ingen gjorde Modstand imod det Onde. Han indbildte sig i visse Sætninger, der i sildigt skrevne Evangelier er lagte Jesus i Munden, at have Universalmidler til at læge Menneskehedens Saar. Det gjaldt kun om ikke at føre Krig, ikke at straffe nogen, afskaffe Penge og Domstole, forbyde kønslig Omgang mellem Mand og Kvinde, ringeagte Videnskab og Kunst, forgude Bondens hellige Enfoldighed, saa vilde en paradisisk Tilstand naas. Det lykkedes ikke de statsøkonomiske Professorer i Moskva at overbevise ham om Umuligheden af at afskaffe Penge; Almenhedens Protest imod *Kreuzersonaten* formaaede ikke at gøre ham det indlysende, at Mand og Kvinde uden at tage Skade paa deres Sjæl kunde staa i andet Forhold til hinanden end en Broders til sin Søster. Det gjorde intet Indtryk paa ham, at Læren om ikke at gøre Modstand mod det Onde, aldrig var bleven udøvet i noget som helst saakaldt kristeligt Land, højst i smaa Sekter som Kvækernes eller Skoptsernes. For Politik havde han ingen Interesse. Kun var han teoretisk Demokrat nok til at afsky Shakespeare som Aristokrat.

Kropotkin, der var mindre talentfuld, men en ædlere og finere Sjæl, og som desuden havde det Fortrin, at hans Liv stemte overens med hans Ideer, troede som Tolstoj paa Menneskeslægtens usvigelige Godhed, var som han en Optimist, der vilde afskaffe alle Straffe; men han saa Menneskehedens Forløsning fra de Onder, under hvilke den lider, i Anarkiets ubetingede Frihed. Hvad det Ny Testamente var for Tolstoj, Rettesnor og Vejvisning til Maalet, hvad Karl Marx's Værker er blevne for Europas Socialister og Kommunister, det var for Kropotkin det af en Revolution udsprungne Anarki. Hans Afsky for de i det 19. Aarhundrede herskende Tilstande, for Grusomheden, Hykleriet og Despotiet i alle dets Former, Enevældens som Socialismens, havde gjort ham til Anarkist. Trods sine rigeligt indhøstede Erfaringer fastholdt han Troen paa at der i Menneskenaturen var en dybtliggende Drift til gensidig Hjælp, saa stærk at gamle Onder uden al for stor Vanskelighed lod sig afskaffe og en ny lykkelig Tidsalder grundlægge.

Schiller skrev ved Slutningen af det 18. Aarhundrede i sin Ode til Glæden denne Strofe, der, skønt Beethoven har forsynet den med en i sin Originalitet uforglemmelig Musik, nu forekommer os utroligt flov og naiv:

> Føl mit Favntag, Millioner,
> hvem mit Verdenskys har smeltet,
> Brødre! Over Stjerneteltet
> højt en kærlig Fader troner.

(Seid umschlungen, Millionen! Dieser Kuss der ganzen Welt! Brüder, überm Sternenzelt muss ein lieber Vater wohnen.)

Kysset til hele Verden er umuligt og uappetitligt; Omfavnelsen af Millionerne saa umulig som sentimental; Stjerneteltet umuligt, endogsaa blot som Lignelse; paa den kære Fader, som skal være bosat deroppe, er det lidt vanskeligt og barnligt at tro. Schiller selv var, naar han ikke netop skrev en Ode til Glæden, saare langt fra en saadan Tro.

Ikke desmindre var ved det tyvende Aarhundredes Begyndelse Jordens ypperste Mænd ikke synderligt videre. De delte den Følelse, af hvilken Schillers Digt udsprang, skønt hverken Herbert Spencer eller Peter Kropotkin eller Leo Tolstoj nogen Sinde levede i den Forestillingsverden, som her gav sig Udtryk.

Men man havde i Europa og i Amerika saa længe forkyndt Gladsyn som Pligt, at yderst faa var i Stand til at se de menneskelige Forhold som de er, endog blot i det rent Politiske.

Europas og Amerikas Folkeslag havde visselig en Slags Kultur. Men de havde paa

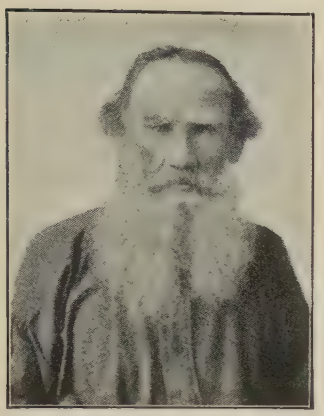

Leo Tolstoj (1828—1910). Russisk Forfatter.

Peter Kropotkin (1842—1921). Russisk Fyrste. Kom i 1871—72 i Schweiz i Berøring med „Internationale" og blev med levende Afsky for Socialismen som Tvang, ubetinget Anarkist.

Friedrich von Schiller (1759—1805). Tysk Digter og Dramatiker.

samme Tid en Presse; og det var yderst vanskeligt at bevare og udvikle denne Kultur i Forening med en Presse som den moderne.

For at forklare, hvad hermed menes, er et Eksempel nødvendigt, og det vil for Upartiskhedens Skyld være rigtigt, ikke at vælge noget altfor nærliggende.

Den tyske Presse har været villig til den Indrømmelse, at dens politiske Indflydelse ikke er stor, men den har altid anset sig for højtstaaende i kulturel Henseende. Kast et Blik paa dens Forhold til Tysklands ikke politiske Storheder.

Johann Sebastian Bach dør 1750, 65 Aar gammel, fuldstændigt ubekendt. Hvad Anseelse han nutildags nyder, er det overflødigt at sige. Dengang gaves der vel ingen Presse. — En vis Johann Wolfgang Goethe udgav 1787—1790 for første Gang sine Samlede Skrifter. Af Faust-Brudstykket, der aldrig før havde været trykt, men som indeholdt det Væsentlige af første Del, netop det, der er den moderne Verdens Stolthed, solgtes vel 300 Eksemplarer. Forlæggeren tabte paa dette Foretagende 1720 Thaler. Der gaves formodentlig dengang i Tyskland ikke nogen Presse. Da Goethe i Juli 1831 havde fuldendt anden Del af Faust, faldt det ham ikke et Minut ind at udgive Værket. Han skriver: »Man vilde jo dog kun sige Dumheder derom«. Der gaves altsaa endnu ingen Presse.

Arthur Schopenhauers Hovedværk blev udgivet 1819, forblev aldeles upaaagtet. Anden Udgave fremkom først 1844, fem og tyve Aar derefter. Værket betragtes nutildags som en af Grundpillerne for den nyere Filosofi.

Den næste Verdensstorhed i tysk Sprog var Heinrich Heine. Hans Værker blev forbudte af de tyske Regeringer og han fandt just ikke nogen Støtte i sin Tids Presse, blev stadigt nedsat. Han forlod da Landet og døde i Paris.

Ved Aaret 1880 aabenbarede sig næste og sidste Gang et tyskskrivende, om end ikke tysknationalt, Verdensgeni, Friedrich Nietzsche. Han levede og døde uerkendt af den tyske Presse. Den Smule Opmuntring, som blev ham til Del, kom fra et lille fremmed Land.

Kun undtagelsesvis har Pressen i de forskellige Stater ophidset til Verdenskrig. Dog uden den europæiske Presse havde Verdenskrigen været umulig. Folkeslagene var 1914 for de store Massers Vedkommende fredelskende. Men deres Drifter var krigerske, og det var let, ved Hjælp af Pressen at vække de krigerske Drifter. Pressen var overalt meget afhængig af Udenrigsministerierne og behøvede, for at blive farlig, kun at være patriotisk. Den var det, og den er det. Patriotisme og Verdensfred forliges ikke godt.

Dertil kom, at Kapitalister i alle Folkeslag havde Formaal, der ikke lod sig virkeliggøre uden Krig. Man vilde slaas om Besiddelsen af Malm, Kul og Olie. Og man vilde slaas om Stæder og Lande.

Rusland attraaede Besiddelsen af Konstantinopel. Grækenland vilde besætte Konstantinopel. Bulgarien vilde være Herre over Konstantinopel. Storbritannien vilde beherske Sejladsen gennem Dardanellerne. Tyrkiet vilde beholde Konstantinopel. Dette ene Eksempel viser, hvor langt Europa var fra Tilfredshed med den bestaaende Ordning, og hvor udsat den var for at blive brudt.

Enhver vidste, at Frankrig gik ud paa, først og fremmest at vinde Elsass og Lothringen tilbage. En Mængde tyske Forfattere skjulte ikke deres Ønske om at erobre Frankrigs Kolonier i Afrika. Den tyske Regering attraaede en Jernbane, der forbandt Konstantinopel med Bagdad. England vilde udstrække sit Herredømme fra Cairo til Kapstaden. Østrig-Ungarn havde ingen kolonial Ærgerrighed, men havde indlemmet Bosnien og Herzegowina i Østrig, derved faaet en serbisk talende Befolkning under sig, og udespærrede det egentlige Serbien fra dets Indtægtskilder. Det saa ikke med Urette i Serbien en Fjende, der var beskyttet af Rusland. Paa Grund af længst overvunden Undertrykkelse var Østrig Italienerne yderst forhadt.

I Frankrig var endnu 1912 den offentlige Mening fredskærlig, skønt Nationalisterne, med Barrès og Maurras i Spidsen, rørte sig ivrigt, og skønt den da nylig afdøde Kong Edwards Virksomhed lod sig spore i alle ledende Kredse. Han fortav sjældent det ugunstige Indtryk, han havde af sin Nevø. Ja han tog det ingenlunde ilde op, naar en engelsk Gesandt ved sit Bord for indbudne Gæster højt og ugenert ytrede: »Wilhelm bliver bestandigt mere utaalelig«. Sir Sidney Lee's Bog om Kong Edward er meget god, meget diplomatisk, siger meget, fortier ikke lidet.

1913 var i Paris Atmosfæren helt forandret. Alle var forberedte paa Krig og ventede Krig, selv Udenrigsministeriets højeste Embedsmænd. Et stærkt Indtryk paa en fremmed Tilhører maatte den Tale gøre, som Grev de Mun, det katolske Partis Høvding, forhenværende Kavalleriofficer, holdt i det franske Akademi ved Henri de Regnier's Modtagelse. Der gik et Pust af nationalt og krigersk Raseri over Europa trods alle socialistiske Valgsejre. Men især suste denne Vind over Frankrig. Man var besluttet paa Krig og fuld af Haab om Sejr. Altid drog man en Parallel mellem Franskmændenes Nederlag ved Rossbach og deres Sejr ved Jena paa den ene Side, det franske Nederlag ved Sedan og den Sejr, den kommende Krig vilde bringe, paa den anden.

Østrig, der var truet med Opløsning, havde kun middelmaadige Ministre og ingen overlegen Diplomat. Det skortede Europa paa store Mænd da som nu. Det skortede ikke paa Brutaliteter som Ultimatum'et til Serbien. — Man burde ikke ydmyge nogen, naar det ikke netop er Formaalet at bringe ham til Raseri. — Og paa Serbiens Ydmygelse fulgte uundgaaeligt Belgiens.

Nylig blev jeg i en fransk Rundskrivelse spurgt, om vi har en mellemfolkelig Kultur. Jeg svarede: »Uden Tvivl. Vi har Geometrien, Astronomien, Kemien, Fysiken, Medicinen, Kirurgien. Forøvrigt burde man spørge, om vi overhovedet har en Kultur. Vort Opdragelsesvæsen med dets middelalderlige Grundlag tyder ikke derpaa. Folkene afskyer stedse mere hverandre. Partierne, Religionssamfundene, Klasserne hader og ringeagter hverandre stadigt stærkere, og Retfærdigheden er et Ideal, paa hvis Virkeliggørelse i vore Dage Ingen tror, der har Øjnene aabne.

Naturligvis gives der Folkeforbundet. Kun er det lidt besynderligt, at det ikke tager Sæde i Haag, hvor der staar et helt Fredspalads, der er bygget til det, øde og tomt, men i Genève, hvor det er lettere at have Opsyn med det.«

Imidlertid synes man hverken i Marokko eller i Syrien netop optaget af Fredstanker. Rusland og Kina nærmer sig hinanden maaske mindre for at organisere Verdensfreden end for at organisere Asien imod Europa og Nord-Amerika.

2.

Det er Nationalismen, som giver Tidsalderen dens Præg. Som i Oldtiden Grækerne kaldte andre Folkeslag Barbarer og Jøderne andre Folkeslag Hedninger, som Romerne ansaa sig for Herskerfolket, saaledes er de fleste europæiske Folk 1925 forfaldne til den smagløse Vane at rose sig selv. Næsten ethvert Folk betragter sig som Jordens ypperste. En lille polsk Dreng sagde i min Nærværelse til sin Moder: Er det muligt, hvad Læreren siger, at Columbus ikke var nogen Polak? — »Det er rigtigt; han var en Genueser.« — Jeg troede, at alle store Mænd havde været Polakker.

I de Forenede Stater gives der vel neppe nogen Skoledreng eller Skolepige, som et Øjeblik betvivler, at de Forenede Stater langt har overtruffet alle Jordens Riger. Thi fra Europa har Selvforherligelsen forplantet sig til Amerika og er her som allevegne stemplet af Nationalisme, skønt ingen Stat i Verden — Schweiz alene undtaget — skulde synes mindre national, da Befolkningen er rekruteret fra de forskelligste Lande. Ja Nord-Amerika afgiver endog i Øjeblikket (ved sin Udespærren af fremmede Elementer) for Europa et Mønster paa Nationalisme. Nationalismen har sit Udslag i Kravet paa ensartet Religion. I Nord-Amerika skal den i Sandhed nationale være Protestant, som i Polen Katolik. Alligevel vinder Kato-

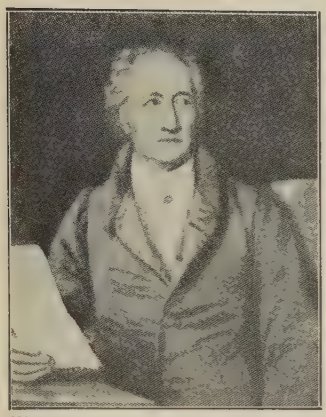

Wolfgang Goethe (1749—1832). Tysklands største Digter.

Friedrich Nietzche (1844—1900). Tysk Filosof.

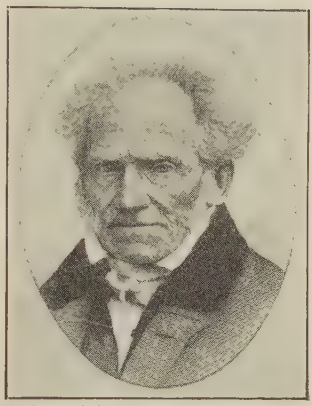

Arthur Schopenhauer (1788—1860). Tysk Filosof.

licismen som romersk ogsaa i Nord-Amerika stadig mere Jordsmon.

I Europa er nutildags Hovedmagterne disse tre: Nationalisme, Katolicisme, Socialisme (i Rusland Kommunisme).

Det politiske Ideal af Folkefrihed, som det 19. Aarhundrede dels oprigtigt, dels med Læberne, hyldede, er dødt og borte. I Syd-Europas tre Riger er Folkefriheden fortrængt af Diktatur. I det revolutionære Rusland som i Ukraine og i Georgien, der modstræbende er underkastede den russiske Regering, fordi Rusland vilde berøve disse Lande deres Korn, gives der hverken Frihed for den Enkelte eller for Pressen. Den hele Opdragelse er kommunistisk og frihedsfjendsk.

3.

Storbritannien og de Forenede Stater har i lange Tider været saa stærke, at fremmed Kritik af deres Regeringsforanstaltninger lod dem urørte. Man kunde udtale Beundring for Lord Salisburys Politik eller Mishag med den; det var ligegyldigt; det faldt ingen Englænder ind, at man derfor var Tilhænger eller Fjende af England. Ligeledes havde man Lov til at udtale større eller mindre Anerkendelse af Roosevelts politiske Holdning. Europæiske Skribenters Domme derom sysselsatte ikke amerikanske Avislæsere.

Endnu den Dag i Dag efter Løsladelsen af Verdenskrigens Lidenskaber er dette Forhold uforandret. Hverken England eller Amerika tager en Fremmeds Misbilligelse af en Regeringshandling ilde op, saa meget mindre som denne Misbilligelse deles af alle dem iblandt de Indfødte, der tilhører det Parti, der ikke er ved Roret.

Før Verdenskrigen var man i Tyskland yderst ømtaalig overfor enhver udenlandsk Kritik. Man turde neppe smile.

Da i 1908 Edward VII i Reval havde sin Sammenkomst med Nikolaj af Rusland, blev En, som dengang kaldte sig »Atlanterhavets Admiral« saa opbragt, at han for at støtte sin østrigske Allierede fandt paa den fortvivlede Udvej at gøre et afhængigt Monarki ud af det halvvilde Albanien, der hverken nationalt eller religiøst var nogen Enhed. Det skulde have en lille tysk Prins til Regent. Man turde som Fremmed ikke smile, naar Prins Wilhelm af Wied i Marts 1914 som folkevalgt Fyrste holdt sit Indtog i Durazzo, for i September samme Aar, kosteligt nok — uden at give Afkald paa en eneste af sine Rettigheder som Hersker — at forlade Albanien for bestandigt.

Allerede før Verdenskrigen var Frankrig særligt ømtaalig. Der gaves allerede da i Udenrigsministeriet betroede Folk, hvis Opgave det var, at rapportere og gendrive enhver ugunstig Ytring af en Udlænding. Efter Verdenskrigen er denne Ømtaalighed udviklet som hos en Hudløs. Kravet paa at anerkendes og beundres er steget til det sygelige, og des højere, jo mere Valutaen falder. Enhver, der betvivler Rigtigheden af den i Øjeblikket førte franske Politik, stemples hurtigt som Fjende af Frankrig, og har han forud ikke lagt Skjul paa, hvad han skylder fransk Civilisation, erklæres han for Renegat.

Frankrig har ligesom Polen tilføjet sig selv ikke ringe Skade ved denne Holdning. De sande Venner og Kendere af disse Folkeslag har i Aaringer tiet stille, fordi de følte Umuligheden af at sige et sandt Ord uden at misforstaas. Kun Snobber og Smigrere har haft Ordet. At afskrække fra Kritik, idet den paa Forhaand stemples som hadefuld, er højst upolitisk.

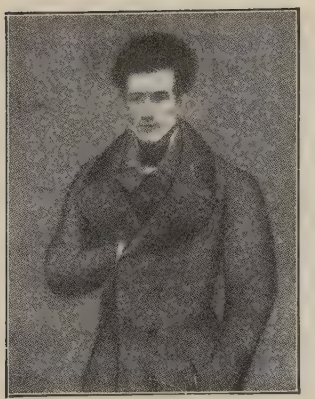

Armand Carrel (1800—1836). Fransk Journalist.

En Tid lang var det Tonen at mistænke Enhver, der ikke udtalte Beundring for Frankrigs eller for Polens Politik som underkøbt, bestukken af disse Landes Fjender.

Frankrig er jo af disse to Hovedlandet, og hverken i England eller i Nord-Amerika er en antifransk Følemaade i Aftagende.

Frankrig staar i 1925 ikke mer i de angelsachsiske Folks Øjne som den europæiske Friheds Arne, Landet, fra hvilket alle sociale Reformforsøg udgik; det betragtes snarere som den preussiske Militarismes Arvtager, der ikke sjældent anvender de Fremgangsmaader, det før Krigen ivrigst fordømte.

Fransk Journalistik var engang legemliggjort i Armand Carrels berømte Skikkelse. Nu repræsenteres den af Léon Daudet paa mindre heroisk Maade. Det Frankrig, der frembragte Statsmænd som Tocqueville, Thiers, Gambetta, Jules Ferry, er dødt. Det Frankrig, hvis Lyrikere hed André Chénier, Lamartine, Hugo, Vigny, Musset, Leconte de Lisle, Heredia, Verlaine og hvis Romanforfattere var Balzac, Mérimée, Flaubert, George Sand, Zola, Maupassant, Alphonse Daudet, Goncourt, hører Fortiden til.

Men det var dette Frankrig, som vandt Europas og Amerikas Hjerter.

Digtere og Tænkere som de nu mest yndede: Ernest Hello, den bestandig skældende Léon Bloy, de fromladne Forfattere Paul Bourget, Maurice Barrès, Paul Claudel prises højlydt i Frankrig, læses lidet udenfor Frankrig.

4.

At Europa paa Ryggen af sin Tyr er svømmet over et Hav af Ulykker, kan dog umuligt tvinge tænkende Aander til at hylde et barbarisk Gladsyn, eller til at lade sig indfange i et af de Systemer, som opstilles af vore Dages, som Statsmænd forklædte, Politikere.

Utvivlsomt har en af Verdenskrigens sørgeligste Følger været den, at i alle Hovedlande de ypperste af Ungdommen er blevne udryddede eller forkrøblede. Dette forklarer tildels Middelmaadighedernes nuværende Herredømme. Men kun tildels. Hovedulykken er ikke den negative, Tilintetgørelsen af de Bedre, men den positive Lammelse af Selvstændigheden, der er en Følge af Mediokratiet, den blytunge Magt, der undertrykker det Store og Klare. Intelligens er bragt i Miskredit. Det, som ikke lader sig kontrollere, prises. Paa Intelligensens Bekostning forherliges Intuition og Instinkt af Mennesker, der ingen Instinkter har, eller hvis Instinkt besidder den Sikkerhed, der findes hos Insektet, der flyver ind i Lyset, og som selv er saa blottede for ethvert Snarsyn, at de indbilder sig, man uden Intuition nogensinde har fundet en videnskabelig Sandhed. Det er Genier, ikke Drømmere, der har grundlagt og udviklet Videnskaberne.

Men nutildags har man prist det Uforstaaelige, det vil sige det Platte og Dumme som det for Alvor Geniale. Maaske er det Djævelen, der efter Middelalderens Tro var denne Verdens Fyrste, som nu sørger for, at de ypperste fortrænges eller udryddes, og de middelmaadige tiltræder Arven.

Vi har f. Eks. iagttaget hvorledes Tilintetgørelsesdriften har raset i Tyskland. Siden Vaabenstilstanden blev indgaaet, har det ene politiske Mord fulgt paa det andet. I Bulgarien synes der at herske en sand politisk Mordmani. I Grækenland som i Rusland er talrige politiske Mord blevne udgivne for Retshandlinger. Italien som Spanien har været Hjemsteder for politiske Mord.

Og Mordene er jo kun et Udslag af den almindelige politiske Elendighed. I Østrig har man forsømt og maattet forsømme alt andet for at opnaa en Finansordning. Østrig har ingen Kul, ingen Raastoffer, det kan eksportere. Det har 200,000 Arbejdsløse; hver sjette Arbejder gaar ledig. Finansielt blev Østrig genoprejst; økonomisk og socialt er dets Tilværelse haabløs. Man tillader ikke Østrig den Selvbestemmelse, som skulde været Fredens Resultat. Tilslutningen til det tyske Rige forbydes af Magterne, og har faa Tilhængere i Østrig selv. Tilslutning til Donaustaterne umuliggøres ved disse Staters Had og Uvilje. Tilbage bliver som den bedste Udvej en Tilnærmelse til Ungarn, ifald begge Lande skulde ønske den, hvad endnu har lange Udsigter. Dog i national Isolation gaar Østrigs Befolkning til Grunde.

5.

Den Djævel, der regerer den nærværende Tid, er Verdenskrigen og dens Følger.

Naar Edmund D. Morel, den i politisk Henseende tapreste Mand i England, hvis Grundmangel kun var den at tro paa en demokratisk Kontrol, der vilde umuliggøre Krige — naar han saa hurtigt blev os berøvet ved Døden, saa var den umenneskelige Behandling, man havde underkastet ham, Skyld deri. Han følte selv lang Tid forinden, at hans Kraft var nedbrudt.

Tolv Aar igennem har denne Mand som Stifter af Congo Reform Association fra Aar 1899 udført et umaadeligt Arbejde for at faa afskaffet Datidens største Skændsel, Leopold II af Belgiens grusomme Styre i den saakaldte Congo Fristat, det mest haarrejsende Slavesystem, Afrika har kendt, under hvilket i fem og tyve Aar 12 Millioner Mennesker blev udryddede og blomstrende Egne forvandlede til Ørkener.

I 1917 blev i London denne Mand idømt et halvt Aars Fængsel sammen med Tyve og den værste Samfundsbærme paa Grund af den Forbrydelse, at han havde villet sende Romain Rolland et Eksemplar af sit Flyveskrift *Czardoms part in the war.* Ulykken blev forhindret, Skriftet opsnappet undervejs. En Morel ganske fremmed Dame, som var en Veninde af Rollands Søster, sagde en Dag til Morel, at Rolland var en Beundrer af hans Skrifter. Saaledes opstod i hans Hjerte det forbryderiske Ønske at sende Romain Rolland et eller andet, han havde skrevet. Han kendte ikke Rolland personligt, kendte ikke engang hans Opholdssted, formodede, at han som Franskmand boede i Frankrig. I Virkeligheden opholdt han sig den Gang i Schweiz. Det var i England ikke forbudt at sende Fredslitteratur til de allierede Lande, men vel til de neutrale som Schweiz. Det maatte dog gælde som formildende Omstændighed, at Morel ikke vidste, hvor Rolland da befandt sig; men i Flyveskriftet stod det Uhørte, at tysk Militarisme ikke var værre end anden Militarisme. Dèr holdt Europa under Krigen, at en af Englands betydeligste og mest ansete Skribenter et halvt Aar blev stukket i Tugthuset, fordi han havde sendt et af ham skrevet Hefte »venskabeligst fra Forfatteren« til en af Frankrigs fornemste Skribenter.

Romain Rolland (f. 1866). Fransk Forfatter. Fik Nobel-Prisen i 1915.

Romain Rolland blev vel ikke sat i Fængsel i sit Fædreland, men i en Aarrække meget nedsættende omtalt, og naar han endnu lever ret ensom i Schweiz, beror det paa, at Frankrigs politiske Atmosfære ikke tiltrækker ham.

I Rollands tidlige Ungdom blev formodentlig hans Grundanskuelse bestemt ved et hjerteligt Svarbrev, som Leo Tolstoj sendte ham. Ynglingen havde rettet alvorlige Spørgsmaal til Tolstoj. Det rørte Rolland, at den berømte, saa meget ældre Mand ofrede Tid og Tanker paa ham.

Hadet til enhver Anvendelse af Vold er blevet tilbage i Rollands Sjæl. Derfor vel ogsaa hans forherligende Bog om Inderen Ghandi, der ved sin Afvisning af den aktive Modstand og sin Forkyndelse af den passive har virkeliggjort Tolstojs Ideer. Desværre er Udsigten til den Verdensfred, som Ghandi attraaede og Rolland attraar, i Øjeblikket ringe.

Efterhaanden har man fra begge Sider, fra alle Sider, faaet saa meget at hævne, saa Fremtiden er mørk.

Der er i Øjeblikket Krig i Marokko, Krig i Syrien. Den næste Afgørelse vil neppe indtræde paa europæisk Grund. Europa! Eksisterer dette Begreb endnu? I ethvert Tilfælde er Europas Stemme ikke nutildags den stærkeste. Europa er blevet en ret svag Diskant.

Lad os haabe, at et Europa bevares for vore Efterkommere.

GEORG BRANDES

OPLEVELSER PAA HAVET

De mærkelige Lysfænomener, hvor Lysstraaler drejer sig i Vandet som et Blinkfyrs Straaler i Luften, finder Sted i de ostindiske Farvande. Fænomenet synes ikke at have noget at gøre med almindelig Morild, der ofte helt mangler under Lysfænomenet. Det er i øvrigt et sjældent Fænomen, denne Neptuns hellige Ild, der blusser under Ækvator; denne Glød i Havet fik Troperne som Erstatning for Nordlyset, der i de arktiske Egne straaler paa Himlen. Billedet er tegnet af Danskeren Kaptajn *Gabe*, der førte Ø. K. Damperen „Biltang".

Fra tidligere Dage er der mange Beretninger om, hvad Søfolkene mødte paa de lange Rejser; fra de ældste Tider meddeles om frygtelige Søuhyrer, Fantasien hjalp Sømanden og viste ham Havmænd og Søslanger, som en senere Tids Oplysning fik Bugt med. Andre Ting var det dog vanskeligt at faa aflivet, og i lange Tider holdt der sig saaledes en Tro paa, at Klipper fandtes i udstrakt Grad paa Oceanerne, de var endog aflagt i Kortene og blev ikke slettet heraf før i Slutningen af forrige Aarhundrede. Saaledes levede længe Historien om »Djævleklippen« netop Vest for den engelske Kanal; mange troede paa dens Eksistens og undgik den omhyggeligt, medens andre satte Kursen lige paa den, idet man mente, at saa sikkert navigerede man ikke, at man kunde risikere at ramme den. Klippen blev for ca. 30 Aar siden udtaget af Søkortet, og nu er der ingen, som ænser den.

Ikke desto mindre opleves der endnu meget paa Oceanet, Klipper mødes, som Koraldyr har bygget op, St. Elmsild lyser fra Mastetoppen, Luftspejlinger tegner sig i Horizonten, Skypumper vandrer henad Overfladen, blændende Lysfænomener optræder i de tropiske Farvande, gamle Vrag og flydende Øer mødes, men det uhyggeligste af alt er de undersøiske Rystelser, der faar Søfolkene til at tro, at Skibet er stødt paa et Undervandsskær.

I det følgende skal berettes om nogle af disse Begivenheder, som »Bondemanden aldrig ser«.

Tordenvejr optræder hyppigst og voldsomst i den hede Zone, navnlig i Regntiden. Jo mere man nærmer sig Polerne, desto sjældnere bliver de, og i Polaregnene er Fænomenet meget sjældent.

Elektriciteten, der samler sig langs Jordens — eller her Vandets — Overflade, søger fortrinsvis ud gennem Skibet, hvilket efterfølgende Begivenhed er et godt Eksempel paa.

Den store britiske Damper »Majestic« blev i Januar 1924 midt i Atlanterhavet overfaldet af et heftigt Uvejr, der faldt stærk Regn ledsaget af Lyn. Pludselig indtraf en voldsom Eksplosion paa Kommandobroens Styrbordsside, eller paa Skibets bredeste Sted, hvor Broen springer 5 Fod ud over Skibssiden. Eksplosionen var som et glimrende og blændende Lysglimt med et Knald,

som naar et stort Projektil eksploderer, og det varede næsten 5 Minutter, før Iagttagerens Syn atter var normalt.

Det lynede stadigt, og 10 Minutter efter skete atter en Eksplosion, og denne Gang paa Bagbordsside, derefter faldt der en saa voldsom Regn, at Skibets Fart maatte mindskes. Der er ingen Tvivl om, at den stærke Nedbør har frembragt Elektricitet, og under den elektriske Udladning slog Kompasnaalen ca. 45° ud. Heraf kan sluttes, at Strømmen var ensrettet, thi Vekselstrøm kan ikke paavirke Kompasset i saa høj en Grad. Spørgsmaalet om Lynet har ensrettet Strøm eller Vekselstrøm har været Genstand for mange Diskussioner, men dette Tilfælde anyder, at Strømmen var ensrettet. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at Udladningen ikke gik gennem det højeste Punkt, Mastetoppen, men fandt Sted paa Skibets bredeste Del. Udladningen tager den Vej, hvor den elektriske Spænding er størst.

I Syd-Atlanterhavet kom Damperen »Melpomene« ind i et heftigt Tordenvejr. Efter at Uvejret var passeret, var Havet endnu saa stærkt elektrisk, at Elektriciteten ledtes gennem Skibet og strømmede ud af Mastetoppe og alle Spidser; *St. Elms Ilden* viste sig paa Toppen af Masterne, paa Gaffelnokker og paa Flagspillet. Fænomenet varede 1½ Time, og i Løbet af et Kvarterstid gik St. Elms-Ilden bort.

I Oldtiden blev St. Elms Ilden anset som et gunstigt Varsel, naar det viste sig paa Masten som en dobbelt Flamme, medens en enkelt Lysbusk blev taget som et ugunstigt Varsel. Man observerede en Gang 30 Lysbuske paa et Skib, indtil 1½ Fod lange, og under et Uvejr ved Østkysten af Nord-Amerika var alle Fingerspidser, Hatte og spidse Genstande besatte med smaa Flammer, der foraarsagede en svag, syngende Lyd.

Lignende Tilfælde finder ofte Sted paa Havet, men de Elektricitetsmængder, der strømmer ud af alle Spidser, er ikke store.

Der falder ofte et saa tæt *Støvfald* paa Havet, at Luften kan blive ganske usigtbar. Under et heftigt Uvejr i Mundingen af La Plata med Torden og St. Elms Ild var Skibet efter Uvejret bedækket af et Lag gult Støv og mange Insekter, skønt Skibet befandt sig 150 Sømil fra nærmeste Land. I det røde Hav bliver Skibe ofte dækket af Støv fra Ørkenen særlig i Nærheden af den nubiske Ørken.

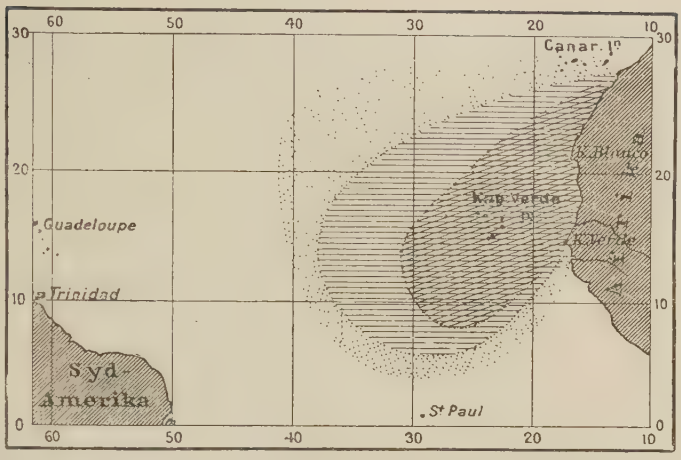

Støvfald finder udfor Vest-Afrika hyppigt Sted om Vinteren og Foraaret. Ikke sjældent driver østlig Vind det fine Støv fra Sahara ud over Havet omkring de kanariske og de kapverdiske Øer. Luften kan blive saa støvfuld, at Solen staar som en blodrød, mat Skive, og Synsvidden kan gaa ned til 1 à 2 Sømil. — Ved Kap Verde ophører Støvfaldet, et Bevis paa, at Støvet kommer fra Sahara. Saa snart Vinden drejer i Nord, ophører Støvfaldet.

Hovedsagelig finder Støvfald Sted i Atlanterhavet Vest for Sahara, men Støvfaldet optræder ikke ligeligt fordelt Aaret rundt. Af alle Tilfælde falder 16 % i Januar og 34 % i Februar eller nøjagtig Halvdelen af den samlede Mængde paa disse 2 Maaneder. Den meget usigtbare Luft har givet Anledning til Forlis, men saa snart Passatvinden drejer fra Land til Nord, ophører Støvfaldet, og Luften bliver igen klar.

Jordrystelser strækker sig ofte ind under Havbunden; Stødene forplanter sig gennem Vandet til Overfladen og mærkes som *Havskælv*, og saadanne Begivenheder, der kommer ganske pludseligt over et i Ro og Mag sejlende Skib, kan paavirke Sindene i højeste Grad. Som oftest tror man, at man er stødt paa en undersøisk Klippe, hvilket en mørk Nat kan give Anledning til let forstaaet Ængstelse, og alle styrter op paa Dækket.

Det fortælles ofte, at man fornemmer det, som om Ankerkæden løber ud, eller som om det tordnede under Dækket.

I Juni 1882 følte man om Bord paa »Arethusa« et stærkt Stød, og Skibet rystede voldsomt i 10 Sekunder. Rorgængeren mærkede, at Rattet rystede, Lyden lød som fjern Torden, eller som om svære Tønder rulledes over Dækket.

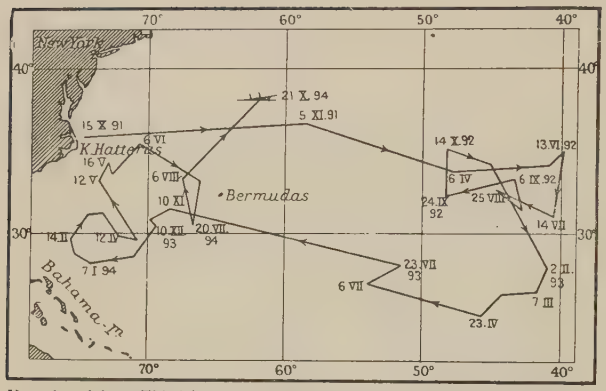

Vrag kan i lang Tid drive omkring paa Oceanet til Fare for Skibsfarten. Saaledes forliste Skonnerten „Fanny Wolston" den 15. Oktober 1891 ud for Kap Hatteras paa Nord-Amerikas Østkyst. Vraget drev til Søs Nord om Bermudas og blev rapporteret af mange Skibe. I Juni 1892 var det paa sin østligste Plads, derfra drev Vraget atter Vest paa Syd om Bermudas, hvor den var i August 1894. Den drev nu næsten helt ind til den amerikanske Kyst og derfra atter Nord om Bermudas og endte sine Dage den 21. Oktober 1894 efter at have ført en omflakkende Tilværelse.

I et Skib, som sejlede ved Ækvator, mærkedes det, som om man løb over Koralrev, derefter fulgte en Lyd som fjern Torden, eller som om Ankerkæden løb ud. Man hev Loddet, men fik ingen Bund.

Den 9de Maj 1877 nær Ækvator i Atlanterhavet mærkedes fra Skibet »Denbigshire« to svære Stød. Det lød under Dækket, som om Merssejlene løb ned. Snart efter mærkedes endnu et Stød, som om en Kanon afFyredes mod Skibsbunden. Lyden lød som fjern Torden, men føltes dog ganske nær. Samtidig fandt stærke Jordskælv Sted paa Syd-Amerikas Vestkyst, og i hele Pacifik Oceanet sporedes Flodbølger.

Ikke altid maa Grunden søges i Havskælv. Et Skib kan komme til at ryste ganske antageligt, naar Hvaler gaar langs Siden for at gnubbe Parasitter af sig. Dette hændte med »Balmoral« i 1895, idet en Hval flere Gange kraftigt gned sig mod Skibets Styrbordside.

Døde Fisk. Naar kolde og varme Strømme mødes, vil Fiskene, der er vant til at opholde sig i de kolde Vandlag, være udsat for en Stigning i Temperaturen, og Fiskene i den varme Strøm staar overfor en Afkøling. Selv om dette kun drejer sig om nogle faa Graders Svingning, dræbes Fiskene derved, og tillige andre smaa Skabninger, der driver i Havet, og det baade i Dybden og i de øverste Vandlag. Udfor Nord-Amerikas Østkyst har man truffet Masser af døde Blæksprutter i Vandet. I Marts og April 1882 meldte Skibene, at de havde mødt store Mængder af døde Fisk spredt over Havet; det viste sig at være den saakaldte »*Tile-fish*« (Lopholatilus chamaeleonticeps). En Skonnert sejlede ca. 150 Sømil gennem Masser af døende Fisk, man anslog, at et Omraade saa stort som Kattegat var bedækket af døende Fisk, og Antallet blev anslaaet til at være over 1 Billion, altsaa 10 Gange 1000 Millioner. Overalt i Havet, hvor varme og kolde Vandlag mødes, kan man træffe saadanne døde Fisk, der er bukket under for den bratte Overgang til en anden Temperatur.

Adskillige *Vrag* har i Aarenes Løb drevet omkring paa Oceanerne, de driver for Vind og Strøm, nogle fuldfører enkelte Strømmes Kredsløb, de fleste ikke. Nogle driver kun ganske korte Strækninger, før de ødelægges af Sø og synker, medens andre kan drive forbavsende længe omkring og i den Tid være en frygtelig Fare for Skibene, fordi man ikke i en mørk Nat kan se dem. Mange Skibe, der er sporløst forsvundet, er rimeligvis stødt sammen med et drivende Vrag, der, inden det sank, har taget en Kammerat med sig ned til de store Dybder. Som Eksempel paa de længste og vigtigste Drifter kan følgende nævnes.

Skonnerten »Twenty-one Friends« blev forladt ved Nord-Amerikas Vestkyst den 24. Marts 1885, og efter at være iagttaget mere end en halv Snes Gange forsvandt den nær ved Kap Finisterre paa den spanske Kyst. Driften gik over 3525 Sømil og varede 8 Maaneder og 10 Dage. En anden amerikansk Skonnert, »W. L. White« blev forladt i en frygtelig Snestorm i Marts 1888 ved Nord-Amerikas Vestkyst, og i Slutningen af Januar 1889 drev den i Land paa Hebriderne ved Skotland. Den drev 5910 Sømil i 310 Dage og blev set 45 Gange. En endnu længere Drift præsterede Skonnerten »Wyer G. Sargent«, der blev forladt den 31. Marts 1891 ved Kap Hatteras, Nord-Amerika, og blev sidste Gang set 6. December 1892 mellem Amerika og Gibraltar-Strædet. — Dens Rute paa Kortet var som en hel Labyrint, og i Løbet af 615 Dage drev den mindst 5500 Sømil. To andre Skonnerter blev forladt i November 1888 med et Par Timers Mellemrum, ogsaa nær ved Kap Hatteras. Den første blev set 27 Gange, sidste Gang i December 1889 omtrent 800 Sømil Vest for Kap Finisterre efter at have tilbagelagt 4400 Sømil i 370 Dage. Den anden Skonnert blev sidst set ved Madeira i November 1889 og havde drevet 4800 Sømil i 347 Dage og var

En 200 Meter lang Oceandamper i rigtigt Forhold til Havets Dybde. Paa det første Billede sejler Skibet over Nordsøens flade Vand; paa det andet i den engelske Kanal ved Lizard; paa det tredie paa Kontinentalsoklen uden for den engelske Kanal og paa det fjerde Billede over det atlantiske Ocean med en Dybde af 5000 Meter.

rapporteret 41 Gange. Mange Skibe har sikkert sejlet forbi den om Natten paa nært Hold. Alle disse Skibe var bygget af Træ.

Jernskibe bliver langt sjældnere til flydende Vrag end Træskibe, men der haves dog Eksempler paa, at Jernskibsvrag længe har ført en omflakkende Tilværelse. Paa Damperen »Ada Iredale« kom Kulladningen i Brand i det sydpacifiske Ocean, og til sidst maatte Besætningen forlade Skibet, som drev Vest efter, og det stadig brændende Vrag blev til sidst bragt ind til Tahiti af en fransk Krydser, men det havde da forinden drevet 2400 Sømil i 8 Maaneder. Jernskibet »Oriflamme« blev forladt under lignende Forhold Vest for Syd-Amerika, og drev i Land 8 Maaneder efter.

I Taage og om Natten er man i høj Grad udsat for at løbe paa et saadant Vrag. Naar Krigsskibe møder et Vrag, bliver det beskudt, indtil Vraget er skudt i Sænk, og Faren for Skibsfarten fjernet.

De mærkelige *Lysfænomener* i Havet adskiller sig en Del fra den almindelige Morild. Et af de mærkeligste af disse Lysfænomener, hvor Lyset er i en omdrejende Bevægelse i Havet, observeredes i 1909 fra den danske Damper »Bintang«, og Kaptajn Gabe har givet en interessant Meddelelse om Fænomenet.

Natten mellem den 18. og 19. Juni 1909, Kl. 3 Morgen, da Skibet befandt sig i Malakka-Strædet, kom Kaptajnen paa Broen og blev Vidne til et mærkeligt Syn. Der bevægede sig Lysbølger i Vandet fra Vest til Øst, de havde Form af lange Arme, der udgik fra et Centrum, hvorom Armene roterede i samme Retning som Solen, og de tiltog i Lys og Hastighed. Centret syntes at ligge i Horizonten, idet man ikke saa den anden Halvdel af Systemet, og det bevægede sig fra ret agterud og forefter, og Lysevnen tabte sig, da Centrum var ret for. Fænomenet lignede et Blinkfyr, hvis Straaler man saa uden at se selve Fyret. Systemet var aldeles regelmæssigt, Straalernes Bredde, hvor de traf Skibet, omtrent 6 Fod, Mellemrummene det dobbelte. Lyset maa være dannet i Vandet, thi det lyste hverken paa Dækket eller paa Skibssiden. Straalerne var ikke lige, men krummede temmelig stærkt og med den hule Side i Bevægelsens Retning. Der var en Del almindelig Morild, og de større Morildspunkter lyste, idet Straalerne passerede dem, men slukkedes i de mørke Mellemrum, hvor de dog naturligt skulde være lettere at se. Da Fænomenet var tværs, var Hastigheden saaledes, at en Straale fulgte efter en anden med 1 Sekunds Mellemrum.

Efter at Straalerne ikke mere kunde ses, lyste de større Morildspunkter i nogen Tid regelmæssigt op, som om der stadig var Straaler, der passerede dem. Gradvis aftog ogsaa dette, og Morilden lyste som sædvanlig i Bovvand og langs Skibssiden.

Et lignende Tilfælde observeredes fra den hollandske Damper »Valentijn« den 12. August 1910 i det sydkinesiske Hav. Ved Midnat saas den østlige Horizont oplyst, og Fænomenet gik snart over til en drejende Bevægelse af Lysstraaler. Det saa ud som et horizontalt hurtigt roterende Hjul, hvori Egerne var Lysstraaler, som løb hen over Vandet. Straalebundterne var kun lidt divergerende og ikke krumme, og Midtpunktet kunde ikke skelnes som et enkelt Punkt. Efterhaanden blev Straalerne klarere og noget smallere, indtil Lyskilden var under eller over Skibet. Skønt Maanen var gaaet ned, var det dog lige saa klart som ved Fuldmaane.

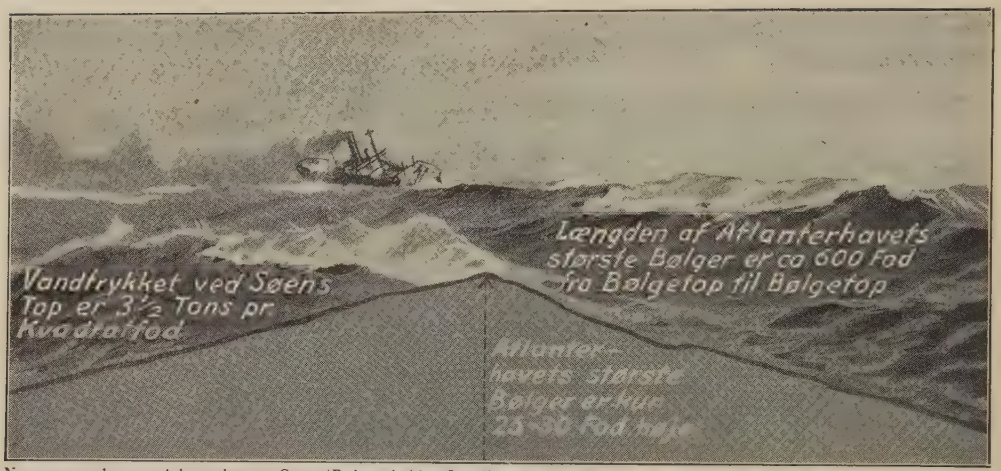

Naar man taler om Atlanterhavets Søer (Bølger kalder Landkrabber det), hører man ofte, at de er som „Bjerge", der vælter sig ind over Skibet. De nyeste Maalinger viser imidlertid, at selv de største Søer i aabent Hav som Atlanterhavet næsten aldrig naar over en 25 til 30 eng. Fod i lodret Højde. Rent undtagelsesvis har man maalt helt op til 60 Fod, hvad der selv i Forhold til vore Ulvedalsbakker jo kun er en meget ringe Højde. Grunden hertil er den, at let bevægeligt som Vand er, skal der et ganske utroligt Vindtryk til, for at Vindtrykket paa Vindsiden kan presse Vandet op selv til denne Højde. Man har beregnet, at Braadet af en saadan 25 Fod høj Sø, dersom det rammer en stillestaaende Genstand som en Damper, udøver et Tryk indtil 3½ Tons pr. Kvadratfod. Man forstaar altsaa, at det er Legeværk for en saadan Sø, hvis den kan faa rigtig Ram paa en Damper, at splintre Dækshuse og alt opstaaende paa den, selv om alt dette i Havn synes urimelig stærkt bygget. God Sømandskunst i Storm bestaar derfor i at manøvrere saaledes, at Skibet ikke udsættes for Søernes fulde Kraft. Er Vejret særlig slemt, maa man opgive at sejle sin Kurs og dreje Skibets Bov op mod Søerne for paa lempeligste Maade gradvis at bryde Søens Kraft. Bølgernes Højde staar i et nøjagtigt Forhold til Afstanden mellem to Bølgetoppe. Atlanterhavets Bølgelængde kan være op mod 5—600 Fod. Forholdsvis lavt Vand som i Nordsøen og Kanalen umuliggør en saa stor Bølgelængde. Bølgerne bliver da „krappe", kortere, men ofte langt mere generende af den Grund.

Da Systemet var passeret Skibet, begyndte atter den drejende Bevægelse, men nu laa Midtpunktet paa den anden Side af Skibet. Lysstraalerne aftog, de blev mindre klare og brede, indtil Fænomenet forsvandt. Morild blev ikke set.

Det er vanskeligt at forklare disse Fænomener, det sandsynligste er, at man har at gøre med et regelmæssigt Bølgesystem. Lysstraalernes tilsyneladende Retning mod et Punkt i Horizonten skyldes sikkert den perspektiviske Forskydning. Dette Punkts Bevægelse i Forhold til Skibet, en Bevægelse, som maa hidrøre fra en Drejning i Bølgernes Længderetning, er imidlertid ikke let forklarlig.

I Januar 1849 observeredes fra et Skib et lysende Skær i Søen udfor den persiske Havbugt. Søen var rolig, og pludselig blev hele Horizonten straalende oplyst; kort efter sejlede man ind i en udstrakt Vandmasse, der lignede en umaadelig Snemark eller en Sø af Kvægsølv, ikke en Krusning forstyrrede Billedet. Skibet var en Hjuldamper, og Skovlene syntes at arbejde i, hvad der lignede Tykmælk eller Fløde. Himmel og Hav var helt oplyst, og Kl. 10 Aften viste der sig en Lysning i Nord, som om Solen eller Fuldmaanen stod op, Skæret var rosenrødt ved Horizonten, og derover stod et fast Lys i Form af et Cirkelsegment og i en Højde af ca. 15°. Da Havet hørte op med at lyse, forsvandt Skæret. Man saa uhyre Masser af Tang flyde i den lysende Sø, og en Flaske Søvand, der blev halet op, gav et stærkt Skin fra sig i Mørke.

Et Skib gik i en stjerneklar Nat op ad St. Lawrence Floden i Canada. Pludselig skød et stærkt skærende Lys ud fra Søen, saa stærkt, at hver Genstand om Bord blev oplyst som i det *klareste Solskin.* Lyset spredte sig over hele Floden som et flammende Skin af det mest glimrende Lys, der oplyste Foden af Landet. Lige til Daggry var de mindre Genstande tydelig synlige. Dette gentog sig et Par Nætter og gjorde Indtryk af at være en elektrisk Udladning.

I det arabiske Hav ses undertiden noget andet, det saakaldte *Mælkevand.* Et Skib beretter, at det ved Indløbet til den persiske Havbugt pludselig blev omgivet af mælkehvidt Vand. Den matte hvide Farve blev længere borte mere og mere skinnende, og Skæret skjulte baade Stjerner og Horizont. Intet Morild saas, og i en Spand Vand saas intet. Andre meddeler, at Havfladen ser ud som en Ismark, at Skæret minder om Nordlys, at Søen ligner Snemarker eller blankt Kvægsølv.

Det er ikke udelukkende i det arabiske Hav, at Mælkevand ses; fra Vestkysten af Syd-Amerika udtales en Gang, at Havfladen

Naar en Luftmasse bliver varmere end den omgivende Luft, stiger Luften til Vejrs med en omdrejende Bevægelse, der kan være saa voldsom, at Vanddelene rives med op, og af Centrifugalkraften slynges ud; derved dannes en Kaskade, der paa Billedet ses ved Skypumpens Fod. Paa Billedet bevæger Skypumpen sig til venstre, og vandrer med en brølende Lyd hen over Vandet.

lignede Ild, og at alt inden Borde oplystes af et spøgelsesagtigt Lys, som *ingen Skygge kastede.*

Der berettes meget om de lange Rejsers underlige Hændelser, men om disse Lysfænomener meddeles altid, at de gør et uhyggeligt Indtryk paa Iagttageren.

Man kan ikke altid stole paa, at Begivenheder, som staar opført i Skibenes Journaler, virkelig har fundet Sted, saaledes som det i god Tro berettes; den menneskelige Iagttagelsesevne har som bekendt sin Grænse, og mange Gange har fejlt Jugement ledet Iagttagerne paa Vildspor. Netop som Følge heraf var Søkortene i ældre Tider oversaaet med smaa sorte Kryds, der angav de Steder, hvor *Klipper* ragede over Vandet, eller hvor der i det mindste var set Brænding. Mange Skibsførere troede paa Muligheden af Klippernes Eksistens og undgik dem, medens andre som tidligere nævnt satte Kursen lige paa dem og følgelig ikke har troet paa deres Tilstedeværelse. Senere blev de fleste Kryds slettet af Kortene, og nu damper man gladelig hen over deres formodede Plads.

Imidlertid har man engang ment det nødvendigt at sætte dem i Kortene, fordi Iagttageren var sikker paa at have set Klipper paa Stedet. Ofte har man dog set fejl, og hvorledes en saadan Fejltagelse kan opstaa, beviser følgende Eksempel.

For nogle Aar siden meldte en britisk Kaptajn Lloyd, at han havde passeret en Klippe, der laa lige i Ruten for Damperne fra Europa til Amerika. Han angav den at være 20 Meter lang og 3 Meter bred, den var højest i Midten og helt bevokset med Alger.

Fra de store Dampere holdt man ekstra Udkig fra Toppen, saa ofte man passerede det mistænkelige Sted, men uden at se noget til Klippen. Tre Skibe passerede lige over Stedet uden at se noget. Damperen »Ulstermore« var netop paa Stedet, Vejret var klart og særlig gunstigt for Undersøgelse. To Mænd sad 17 og 33 Meter til Vejrs, den vagthavende og Kaptajnen var paa Broen og alle holdt skarpt Udkig, men kun Himmel og Hav saas. Et Par Dage senere gik en Damper lige over den formodede Klippes Plads uden at se noget til den og kort efter passerede »Lucerna« 2 Sømil Nord for i klart, sigtbart Vejr, og skønt der blev holdt godt Udkig, saas intet.

Kaptajn Lloyd maa have jugeret fejl, muligvis har han ladet sig skuffe af en sovende Hval eller af et drivende Vragstykke. Nogen

Tilsyneladende ser Stormsøen langt højere ud end den virkelig er; farlig bliver den, naar der, som vist paa Billedet, er Braad paa Toppen. Det gælder da at faa Skibet lagt med Stævnen op mod Søen; risikabelt vilde det være, om Skibet laa tværs i Søen. — Den i Østersøen for nylig i Storm sunkne finske Torpedobaad „S 11“ sank netop fordi det ikke lykkedes at holde Stævnen op mod Søen. Faar Søen først Magt tværs paa Skibet, rulles det over og gaar til Bunds som en Sten.

Rockall Klippen ligger i det nordlige Atlanterhav 400 Kilometer Vest for Skotland; den er ca. 21 Meter høj og ved Foden kun 90 Meter i Omkreds. Selvfølgelig har Klippen altid været til stor Fare for Sejladsen. Paa Grund af Klippens Stejlhed og fordi der selv ved Vindstille staar stærk Brænding omkring den, er det umuligt at søge Tilflugt paa den. Stedet er bekendt ved, at det danske Dampskib „Norge" i 1904 stødte paa Rockall Banken og sank med en Del af Besætningen og Passagererne.

Tid efter passerede en Damper ikke langt fra den formodede Klippes Plads tæt forbi et mindre Vragstykke, der øjensynlig havde drevet omkring i længere Tid. At det kan have været en Hval, viser følgende Eksempel. Syd for Kap observeredes fra en Damper en Klippe, hvorpaa Søen brød heftigt; man troede at have en Klippe for sig, men ved nærmere Undersøgelse saa man, at det var en antagelig sovende Hval, der laa ubevægelig i Vandet.

At man ikke altid skal nægte Tilstedeværelsen af Klipper paa Steder, hvor man inden for rimelige Grænser kan vente at finde Klipper, læres af Tilfældet med Avocet-Klippen i det røde Hav. Der kom Meddelelse om, at Damperen »Avocet« var stødt paa en Klippe i det røde Hav paa et Sted, hvor Dampere havde sejlet i lange Tider uden at risikere noget; derfor tvivlede mange om Rigtigheden heraf og mente, at Kaptajnen ikke kendte Skibets nøjagtige Plads. Men kort efter stødte en Damper paa samme Klippe og blev Vrag. Nu blev Sindene opskræmte, og 3 engelske Orlogsskibe foretog i 6 Uger Undersøgelser paa Stedet og trak Kæder over Havbunden uden at mærke nogen Klippe. Det fjerde Skib fandt endelig Klippen, og ved Lavvande var der kun 5 Meter Vand over Klippen.

I Februar 1890 sank Damperen »Quetto« i de australske Farvande, uden at man kunde forklare sig Grunden. Samme Sted passeredes aarlig af mange Dampere, og intet Tegn paa Vandets Overflade røbede Tilsteværelsen af et Koralrev, hvis smaa Dyr i lange Tider kan bygge paa deres Undervandsslot, hvis Spir og Taarne en skønne Dag naar op til Kølen af de intetanende Dampere. I lang Tid fandt man ikke dette Koralrev, og da det endelig blev fundet, var der kun 3 Meter Vand derover; Koraldyrene havde i Mellemtiden bygget videre, og var naaet endnu højere op mod Overfladen.

Kaptajn Pearn sejlede med sin Skonnert inden for Great Barrier Reef i Australien, og saa pludselig Bunden ganske tydelig. Opmaalingsskibet kunde ikke finde mindste Antydning af grundt Vand, men da Pearn hævdede sin Beretnings Paalidelighed, blev Grunden paa Søkortet staaende som »tvivlsom«. Nitten Aar senere stødte en Damper paa dette Sted ved noget, der var »haardere end Vand«, men først et Par Aar efter fandt man en lille Klippe med 3 Meter Vand over, og denne Klippe laa lige i Damperruten.

Ved andre Lejligheder er meget anset for at være Klipper, der aldrig har haft med Klipper at gøre. Det har ved nærmere Undersøgelser vist sig at være flydende Træstammer, Isstykker med Jordmasser paa døde eller sovende Hvaler, drivende Vrag i Vandfladen o. s. v.

En engelsk Orlogsfregat, der løb ind mod

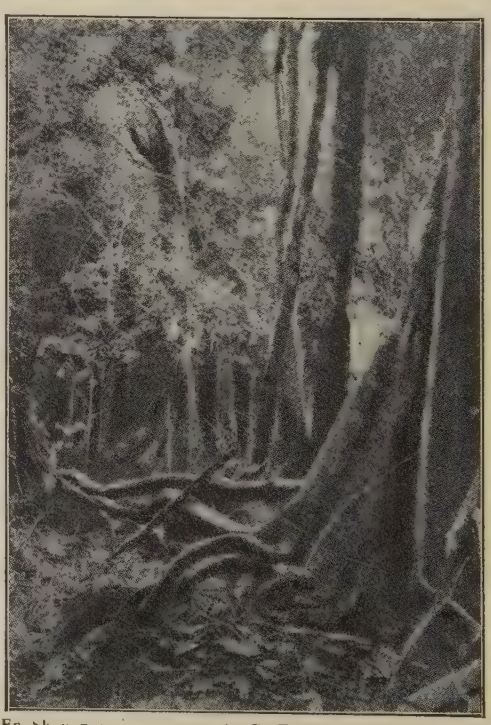

En Skov paa en svømmende Ø. Træernes Rødder, i dette Tilfælde Mangrover, binder de faldne Blade, udgaaede Træer og Skovbundsvegetationen sammen til en kompakt Masse. Øer med saa store Træer findes imidlertid ikke ude paa det aabne Hav men i Flodmundinger, Floder og Indsøer.

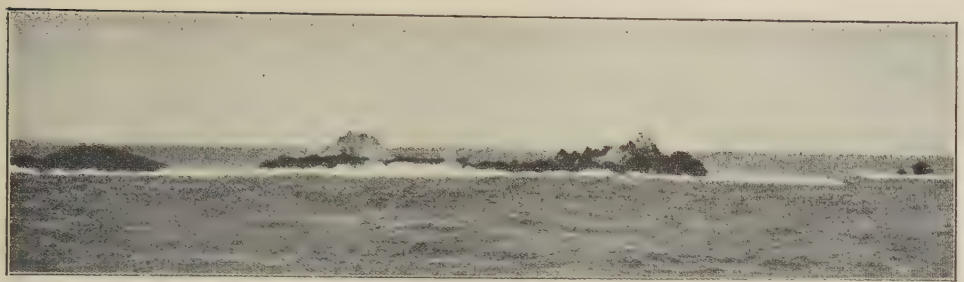

Hist og her i Oceanet rager Klipper over Vandet; men man kender dem praktisk talt alle. Midt igennem hele Atlanterhavet gaar der en undersøisk Ryg, hvorpaa ligger Azorerne, Ascension Tristan da Cunha, Gough Øen og Bouvet Øen. Paa den samme Ryg, hvorpaa Vanddybden er fra 1000–1900 Meter, rager ogsaa St. Pauls Klippen op af Vandet paa 1 ° N. Br. Billedet giver et Begreb om Udseendet af denne Klippe, der kun akkurat stikker Næsen over Vandet. Det er heldigt for de skibsfarende, at der i den Egn altid er stormfrit og taagefrit.

la Plata Floden, saa en Klippe ret for. Søen brød mod dens Sider, og den var bevokset med Alger og Langhalse. Pludselig forsvandt den; det var en Hval, som tog sig en Middagslur.

Fra et andet Skib saas en lille algeklædt Klippe, som Brændingen brød paa. Man satte en Baad ud, og det viste sig at være en stor Samling Mahognitræ. I Kinasøen saas Brænding fra et Skib, alle om Bord var sikre paa, at det virkelig var Brænding, men ved nærmere Undersøgelse saa man, at det var en Kamp mellem en Hval og formodentlig en stor Blæksprutte. Ogsaa store Mængder legende Fisk i Overfladen er blevet antaget for Brænding.

Damperen »Australia« traf en Ø, der ikke var aflagt i Kortet. Det viste sig at være flydende og bestod af mange friske, grønne Træer, hvoraf adskillige stod oprejst.

Det hænder tit, at man møder disse *omkringdrivende Øer*, der kan have et betydeligt Omfang og oftest bestaar af Mangrovetræer sammen med Buske, der er bortrevet fra Flodbredden og ført ud i Havet. Træer og Buske har tæt sammenfiltrede Rødder og fastholder derved noget Jord, hvorfra de faar Næring i lang Tid. Den yderste Kant, der idelig beskylles af Søen, bliver hurtig hvid i Vandkanten, hvorfor det paa Afstand ser ud som en hvid sandet Strandbred. Dette kan let give Anledning til, at man tror, at have konstateret Tilstedeværelsen af en ny af Havet opdukket Ø.

Der kan nævnes mange Eksempler paa, hvor varsom man skal være, med hvad man tror at se paa Havet. Selv om mange Øjne ser det samme, kan det ved nærmere Undersøgelse vise sig at være helt forskellig fra, hvad man troede. I ældre Tider, hvor Indbildningskraften var særlig stærk, og Kritikken ikke slet saa vaagen, blev man ofte forledet til upaalidelige Slutninger.

C. I. SPEERSCHNEIDER

Strømmen langs Nord-Amerikas Østkyst, den varme Antillerstrøm (Golfstrøm), støder Syd for de store Banker sammen med den kolde Labradorstrøm. Den første bestaar af varmt, salt, tropisk Vand, der har en mørkeblaa Farve, saa særkt fremtrædende, at man alene ved denne kan skelne den fra den kolde, grønne Labradorstrøm, og Grænsen mellem Vandmasserne kan staa saa skarp (se Billedet), at et Skib med Forstavnen kan være i den ene Strøm og med Agterskibet i den anden. Den voldsomme Overgang fra varmt til koldt Vand giver et stærkt Temperaturfald paa korte Strækninger, hvilket kan have til Følge at tætte Taagemasser lejrer sig over Havet.

HVOR VED HISTORIKEREN DET FRA?

Læser vi et historisk Værk, fejler det næppe, at en Del af os spørger: »Hvor ved Forfatteren dog alt det fra?« Nogle vil svare, at han har lært det i Skolen eller paa Universitetet, andre mere eftertænksomme vil mene, han har læst det hos ældre Forfattere. Saa er vi lige vidt, thi spørger vi: »Hvor har da disse ældre Historikere deres Viden fra?« lyder Svaret vel: »Fra endnu ældre«. Paa den Vis skulde vi have faaet vor Viden fra en Kæde af Historikere, der gaar langt tilbage i Tiden.

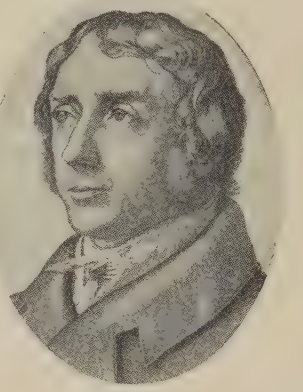

B. G. Niebuhr (1776—1831) født i Ditmarsken, studerede i Kiel, London og Edinburgh, traadte 1800 i dansk Statstjeneste, gik 1806 over i preussisk; efter at have været Gesandt i Rom endte han sine Dage i Bonn. Niebuhr's Hovedværk „Rømische Geschichte" betegner et Vendepunkt i Historien ved sin kritiske Prøvelse af Kildens Udsagn. Metoden førtes videre af Historikere som Ranke og Filologer som Madvig.

Prøver vi paa at undersøge, om der staar det samme om samme Emne i flere af disse Værker fra forskellige Tider, ser vi, at det gør der naturligvis ikke. Navnlig vil der være en betydelig Forskel paa Værker fra det sidste Aarhundrede og paa ældre Værker. Modsat tidligere Tiders Fagfæller nøjes den moderne Historiker ikke udelukkende med at benytte Forgængeres Værker, han inddrager meget hidtil uænset Stof under sin Behandling, frem for alt anvender han en meget skarpere Undersøgelse af Fortidens Overlevering. Det er denne systematiske Undersøgelse, som kaldes *historisk Kildekritik*, der adskiller det 19. og 20. Aarhundredes Historievidenskab fra Fortidens ukritiske Historieskrivning.

Naar en Historiker paa Renæssancetiden skrev en Verdenshistorie, genfortalte han næsten kritikløst, hvad han læste hos store Oldtidshistorikere som Grækeren Herodot og Romeren Livius og hos Middelalderhistorikere som Frankerbispen Gregor af Tours uden at undersøge, hvor sandfærdig deres Viden var. Fortalte flere om samme Begivenhed, brugte Historikeren altid den fyldigste Fremstilling som Grundlag, eventuelt sammenstykkede han sin Skildring af flere tidligere — det gjaldt om at fortælle saa interessant som muligt.

Endnu værre var det dog, naar Historikerne selv konstruerede en Del af den Historie, de skrev. I deres Iver for at skaffe deres Land og Fyrste en glorværdig Fortid, indlod navnlig det 16. og 17. Aarhundredes Historikere sig paa at digte uden anden Hjemmel end Bibelen og gamle Gudesagn, en Fortid, der gik tilbage til Verdens Skabelse, og lod Fyrsterne nedstamme fra Adam og Eva gennem navngivne Led.

Saa sent som i Oplysningstiden, det 18. Aarhundredes sidste Halvdel, regnede mange de græske, romerske og nordiske Guder for næsten lige saa historiske som f. Eks. Struensee. En stor dansk Historiker, P. F. Suhm, skildrede saaledes paa Grundlag af nordiske Gudesagn et nordisk Urfolk, der under dets Indvandring fra Asien havde haft en Række Odin'er til Konger.

Med det 19. Aarhundrede begyndte et nyt Afsnit i Historieskrivningens Udvikling, idet man begyndte at øve en meget skarp Kritik overfor Historiens Kilder. Af stor Betydning var Ditmarskeren Niebuhrs Kritik af den romerske Oldtidshistoriker Livius, der paa Kejser Augustus's Tid havde skrevet Romerrigets Historie i 142 Bind — hvoraf 35 er bevaret — paa Grundlag af Folkets mundtlige Overlevering med ringe Brug af Forgængeres Værker; følgelig var Fremstillingen blevet ret sagnagtig. Niebuhr skelnede i sin Undersøgelse skarpt mellem selve Begivenhederne og Livius's Beretning derom. Da Begivenhederne lod sig nogenlunde kontrollere ud fra Levninger f. Eks. Ruiner, fra Roms Oldtid og ved Tilbageslutninger fra Niebuhrs egen Tid, hvad vi siden skal se, lykkedes det ham at bevise, at selv om Begivenheden var rigtig, var Beretningen derom ofte forkert.

Medens Niebuhr fremsatte sin Kritik og Livius i sin »Romerske Historie«, der udkom 1811—12 og 1831, udgav *Leopold Ranke* i 1824 sit skelsættende Skrift: »Kritik af nyere Historieskrivere«, hvormed han skabte den historiske Kildekritiks Metode. Skriftet var kun et lille Tillæg til et Storværk om de romanske og germanske Folks Historie i Tiden 1494—1514, men det har næsten faaet større Betydning end selve Værket ved sin

sønderlemmende Kritik af Historiens Tradition. Da Ranke begyndte sine Studier over Italiens Historie omkring 1500, fandtes der forlængst en Italiens Historie for Tiden 1492—1530, skrevet af Florentineren Guicciardini, der levede fra 1482 til 1540 og som, fordi han var samtidig med de skildrede Begivenheder, nød almindelig Tiltro. Han saa at sige bar Overleveringen om Højrenæssancens Historie, indtil Ranke rejste Tvivlen om hans Værdi som Vidne. Niebuhr var standset ved Beretningen, Ranke gik videre til Beretteren.

Guicciardini var jo kun ti Aar gammel i Aaret 1492, hvormed hans Værk begynder, følgelig har han næppe været Øjenvidne til de først skildrede Begivenheder; men endog de Begivenheder, han senere selv har deltaget i, skildrer han upaalideligt. I 1526 ledede han som Pavens Feltherre et Angreb paa Milano, som han haabede paa at kunne erobre paa Grund af Uroligheder; men Skildringen af disse Uroligheder, som han dog selv har oplevet, laaner han fra en ældre Forfatter. Næsten helt igennem bygger Guicciardini paa Referat, ikke paa Selvsyn, selv om han har været Øjenvidne. Værre endnu er dog de gengivne Taler, om een af disse skriver han selv: »Dette er Sendemandens Ord, som jeg blot har oversat til Italiensk«, men Talen er efter sit Indhold meningsløs Opdigt. Hvorledes har Guicciardini dog kunnet skrive et saa upaalideligt Værk? Fordi han som alle Renæssancetidens Historikere ikke først og fremmest søgte Sandheden, men stræbte efter at skabe Kunst. Derfor tog de uden Kritik det bedst egnede Stof, idet de blot bearbejdede det stilistisk, thi Skønheden i Stilen gik forud for Sandheden i Indhold.

For Ranke og for alle senere Historikere staar Sandheden derimod som Hovedmaalet: »Den nøgne Sandhed uden al Besmykkelse, grundig Udforskning af Enkeltheder ne, kun intet Opdigt, end ikke i det mindste, kun intet Hjernespind« lyder Rankes Krav. Hans Maal er: *blot at vise, hvorledes det egentlig har været,* hans Vej til Maalet er den historiske Kildekritik, der i det væsentligste er forblevet den samme siden hans Tid.

I Danmark var nogle Aar efter Rankes Fremtræden Historikeren Caspar Paludan-Müller selvstændigt begyndt at øve en vis Kildekritik, men den rankeske Kildekritik indførtes først herhjemme i 1883, da nyere dansk Historievidenskabs Førstemand, *Kristian Erslev,* begyndte sin Universitetsgerning, der har præget næsten alle Nutidens danske Historikere. I det følgende vil den moderne Historikers Arbejdsmaade blive belyst med en Række Eksempler, delvis hentet fra Erslevs Universitetsøvelser.

Leopold von Ranke (1795—1886), Kildekritikkens største Navn, førtes som Overlærer i Frankfurt a. d. O. ind paa historiske Kildestudier, der formedes til en epokegørende Kritik af Renæssancetidens Maade at skrive Historie paa, et Arbejde, der i 1825 førte til et Professorat i Berlin, hvor han siden virkede til sin Død og prægede næsten alle Europas Historikere ved sin Aand. En Række Storværker om det 16.—18. Aarhundredes Europa har foreviget hans Navn; ypperst er vel nok hans Værk om de romerske Paver med de mesterlige Karakteristikker af Paverne. Hædret af Samtiden, adlet 1865, forgudet i Tyskland endnu, vil hans Navn blive staaende, thi hans Gerning har virkelig sat Skel.

Naar Historikeren vil klarlægge Fortidens Tilstande og Hændelser for os, er han ulige vanskeligere stillet end f. Eks. Lægen, der studerer en Sygdoms Aarsager, Forløb og Virkninger, idet denne helt igennem er i Stand til at bygge sine Resultater paa egne Iagttagelser, medens hin udelukkende kan bygge paa Historiens Kilder, d. v. s. Sporene af andres Virke. Disse Spor finder Historikeren i Levninger af Fortidsmenneskene selv, i disses Frembringelser af enhver Art og endelig ved Tilbageslutninger fra Nutidslivet.

Legemlige Levninger findes fortrinsvis i Gravene, enten det er en Klippegrav, en Kæmpehøj, en Sarkofag eller en Kirkegaard, vi eftersøger for at se, hvorledes Fortidens Mennesker har set ud. Ofte kan slige Undersøgelser bekræfte eller afkræfte Traditionens Udsagn om historiske Personers Udseende, saaledes har den danske Fysiolog Fr. C. C. Hansen ved sin Undersøgelse i 1911 af Svend Estridsøns Skelet kunnet stadfæste Udsagnet i en Saga fra ca. 1220 om, at Kongen var halt eller i hvert Fald havde en ejendommelig Gang.

Fortidens Frembringelser støder vi paa i mange Former: Husgeraad, Værktøj, Vaaben, Klædedragt og Bygninger; hver Dag gøres der Verden over nye Fund fra svundne Kulturer. Oldtidens Kulturlande og Lande som Mexiko, Peru og Danmark ejer fra Verdens tidligste Kulturer utallige Minder, der nu huses i Museer som British Museum i London og Oldnordisk Museum i Køben-

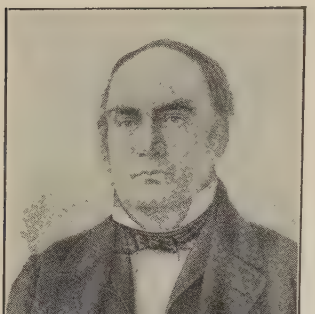

Caspar Paludan-Müller (1805—82) var en af Danmarks ypperste Historikere ved sine geniale, kritiske og indgaaende Studier over det 14.—16. Aarhundredes Norden. Ved sine Værker om Kalmarunionsbrevet, om „Grevens Fejde" og „De første Konger af den oldenborgske Slægt" og talrige Afhandlinger har han skabt sig et stort Navn som særpræget Kildekritiker.

havn. Fund fra saa tidlige Kulturer skyldes dog mere Oldgranskeren end Historikeren, der hyppigst beskæftiger sig med noget senere Tidsrum, hvorom vi har historisk Vished navnlig gennem skriftlige Kilder, og hvorfra man finder Fremstillinger i Samlinger som Nationalmuseets 2. Afdeling — som spænder over Tiden 1100—1660 —, Folkemuseet, Rosenborg og Frederiksborg Slotte, der alle rummer et ypperligt Anskuelsesmateriale til et historisk Værk, f. Eks. Troels Lunds: »Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede«.

Tilbageslutninger fra Nutidslivet kan være af stor Værdi for den Historiker, der blot tager sig i Agt for Fejlslutninger; saaledes førtes Niebuhr netop ved Erindringen om sin Opvækst blandt Ditmarskens frie Bønder til en levende Forstaaelse af Oldtidens romerske Republik, men ogsaa til store Fejltagelser. Moderne Historikeres Forsøg paa at forstaa f. Eks. Samfundsforhold i den klassiske Oldtid gennem Sammenligning med tilsvarende Forhold i Nutiden er tit glippet, fordi Sammenligningen har haltet paa et eller andet Hovedpunkt.

De vigtigste Materialer til sin Viden om Fortiden har Historikeren dog i de skriftlige Kilder, navnlig *Beretningerne;* disse hører til Fortidens Frembringelser, idet de er Levninger fra den Tid, hvori de er blevet til, men de har den særlige Egenskab at være »talende Levninger«; hvad enten de er Indskrifter, Dokumenter, skrevne eller trykte Bøger, *fortæller* de os om Fortiden. *Indskrifterne* har for det meste et højtideligt Indhold, idet de som Regel er sat til Minde om store Personer eller sjældne Gerninger. Eksempler herpaa har vi i den berømte Indskrift fra Angora og i de nordiske Runeindskrifter. *Dokumenterne* taler om Dagliglivets Forhold, især om Retshandeler, eller om Herskernes Administration og Politik, morsomme Typer har vi i Breve fra Oldtiden, et interessant Eksempel i et saa betydningsfuldt Dokument som Udkastet til Kalmarunionstraktaten af 1397. *Skrevne Bøger* kender vi fra Oldtiden Middelalderens Bøger blev til paa lignende Vis inden for Klostrenes Mure, navnkundigst i Norden er vel Saksos Storværk »Gesta Danorum« (Danernes Bedrifter). Klostrenes Munke har ogsaa ved at føre Bog over Aarenes smaa og store Begivenheder faaet skrevet de *Aarbøger*, der nu er uvurderlige Kilder til Middelalderens Historie. Men ogsaa uden for Kirkens Verden ejede Middelalderen Mænd med historisk Sans, blandt de største maa regnes den islandske Høvding Snorre Sturlason (død 1241), hvis Værk »Heimskringla« er den ypperste nordiske *Saga* og et Mesterværk i Verdenslitteraturen. Af Aarbøgerne udviklede sig efterhaanden samlede historiske Beskrivelser, *Krøniker*, der efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse i det 15. Aarhundrede til Dels blev Grundlaget for vore første *trykte* historiske Værker, hvoriblandt Arild Huitfelds »Danmarcks Riges Krønicke« fra Christian IV's Tid er det første Storværk i Norden.

Medens Oldgranskeren stadig kan finde nyt Materiale til sin Videnskab i de gamle Kulturstеders Jord, har Historikeren efterhaanden faaet de fleste af sine Kilder samlet i Museer, Arkiver og Biblioteker, nye Fund gøres sjældent mere, men det kendte rummer ogsaa Hemmeligheder nok endnu. Siden Rankes Fremtræden har der i alle europæiske Lande været udøvet en rastløst Flid for at faa sigtet, ordnet og tilgængeliggjort det mest mulige af Historiens Kildestof; en stor Del af de skriftlige Kilder er efterhaanden trykt i mønsterværdige Udgaver til bekvem Brug for Historikeren.

Forinden Historikeren gaar i Gang med at benytte en Kilde, maa den nøje undersøges, især maa dens Oprindelse bestemmes. Ved jordfaste Fund f. Eks. Runestene kan der sjældent være Tvivl om Kildens Oprindelse, medens haandskrevne Kilder tit er havnet paa de mærkeligste Steder, saaledes er vort interessanteste Haandskriftsbrudstykke af Sakso fundet i 1863 i Byen Angers i Vest-Frankrig. Kan Fundforholdene ikke oplyse om Oprindelsen, maa Kildens Materiale, Skrift og Sprog undersøges for at naa til Klarhed.

Den bekendte Fortælling om, hvorledes Christian IV en Gang skal have paavist et Gældsbrevs Uægthed ved at vise, at Brev-

papiret efter sit Vandmærke at dømme maatte være fabrikeret senere end det Aar, Gældsbrevet lød paa, er et morsomt Billede paa, hvad en Undersøgelse af Kildens Materiale kan føre til. Selve Haandskriften kan ogsaa give gode Vink, ved at studere Griffenfelds Retskrivning kan man godtgøre, at det ene af de to Eksemplarer, hvori den danske Enevældes Kongelov foreligger, er flere Aar yngre end det andet. Endelig kan Sproget og Stilen hjælpe os, saaledes er det gennem indgaaende Sammenligninger med andre middelalderlige Breve, hvis Formularer var ret strengt fastsatte, lykkedes at fastslaa Uægtheden af den danske Konge Svend Grathes Privilegium for Slesvig By af 1155, idet Formularerne deri ikke svarede til dem, der anvendtes i det 12. Aarhundrede, men til de Formler, der først brugtes i det 13. Aarhundrede. Ved Stilsammenligning lykkedes det for faa Aar siden den danske Sprogforsker M. Cl. Gertz at fremstille det oprindelige Indhold af den Danmarkshistorie, Svend Aggesen har skrevet i Slutningen af det 12. Aarhundrede, og som vi hidtil kun kendte i en forvansket Form.

Hjælper Fundet eller Kildens Udseende os ikke til at fastslaa dens Oprindelse, maa vi spørge Indholdet, der som Regel vil kunne oplyse det uden videre; men er det et dateret Brev, maa vi dog for at være sikker paa, at Angivelsen er rigtig, vide hvilken Tidsregning, der var gængs, da Brevet blev skrevet; de skiftende Tidsregninger er et saa vanskeligt Spørgsmaal, at de er Genstand for en historisk Hjælpevidenskab: Kronologien. Er Brevet udateret, maa vi undersøge Udfærdigelsesforholdene, angiver det f. Eks. at være udstedt af Personer, vi nøje kender andetsteds fra, kan vi inden for nogenlunde snævre Grænser angive Affattelsestiden.

Naar det i en Aarbog, skrevet i Ryd Kloster Syd for Flensborg Fjord, fortælles ved Aaret 1219, at Kong Valdemar (Sejr) gik ind i Estland og underlagde sig det til nu, fremgaar det af Sætningens Indhold, at den i hvert Fald er skrevet efter 1219, men før Estlands Afstaaelse i 1346. Omvendt kan vi slutte os til, at naar Stednavnet Dronninggaard forekommer i Folkevisen om Rane Jonsøns Endeligt, maa det være en Tildigtning fra Nedskrivningstiden, Slutningen af 16. Aarhundrede, idet vi ved, at Gaarden først har faaet Navnet efter 1572, og at den ikke bar det i Slutningen af det 13. Aarhundrede, som Visens Handling hører til.

Kan Kildens Oprindelse nøje fastslaas, ved vi derigennem hvorvidt den er ægte; viser den sig at være forfalsket, kan det være ganske lærerigt at vide hvorfor. Alle ved jo, hvorledes der i Nutiden fabrikeres mange falske »historiske« Antikviteter til Forhandling, men ogsaa paa mindre direkte Vis kan Forfalskeren have Udbytte af sit Værk. Saaledes paaviste Laurentius Valla i 1440, at det Gavebrev fra Kejser Konstantin den Store (306—337) til Pavestolen, paa hvilket Pavernes verdslige Magt oprindelig beroede, var en Forfalskning udført flere Aarhundreder senere, end Dateringen lød; Motivet til Forfalskningen har været politisk Magtstræb. Den mærkeligste af alle Kildeforfalskninger er dog blevet foretaget i det 19. Aarhundrede af patriotiske Grunde. Bøhmeren Hanka foregav i 1817 at have fundet i en Kirketaarnshvælving i Königinhof et Dusin Pergamentblade, der indeholdt skøn, gammel-tjekkisk Poesi. Fundet vakte stor Opsigt, Tjekkerne jublede over den fundne nationale Olddigtning, for dem et Bevis paa deres ældgamle Kultur. Mærkeligt nok lignede den fundne Poesis Aand i højeste Grad Aanden i Hankas egne tidligere Digte, endvidere var Skriften ganske usædvanlig for den Tid, den henførtes til. Efter mange Aars bitter Strid er det nu fastslaaet, at Königinhaandskriftet maa være Hankas eget Værk, som han har lavet for, at Tjekkerne kunde besidde en lige saa gammel Folkedigtning som andre Nationers.

Naar Historikeren har sikret sig, at Kilden er ægte, gaar han over til at fortolke Indholdet, hvis han da er kendt med Skriften og dens Forkortelsestegn, en Viden, han

Kristian Erslev (f. 1852), Kildekritikens Førstemand i Norden, brød allerede med sin Disputats (1879) om Reformationens Følger nye Baner for Historieforskningen; han staar dog højest som Middelalderhistoriker med Værker som „Valdemarernes Storhedstid", „Dronning Margrethe", „Erik af Pommern" og navnlig det mesterlige andet Bind af Danmarks Riges Historie; men ogsaa senere Tider har han belyst, bl. a. Slesvigs Stilling 1721 og Augustenborgernes Arvekrav. Desuden har han skrevet talrige Afhandlinger og Lærebøger. Størst Betydning har Erslev dog haft som Kildeudgiver og Universitetslærer (i Aarene 1883—1915); den Betydning, han herved har haft, lader sig ikke maale, men den overgaar langt hans Værker, der aldrig er blevet Folkeeje, hvor ypperlige de end er.

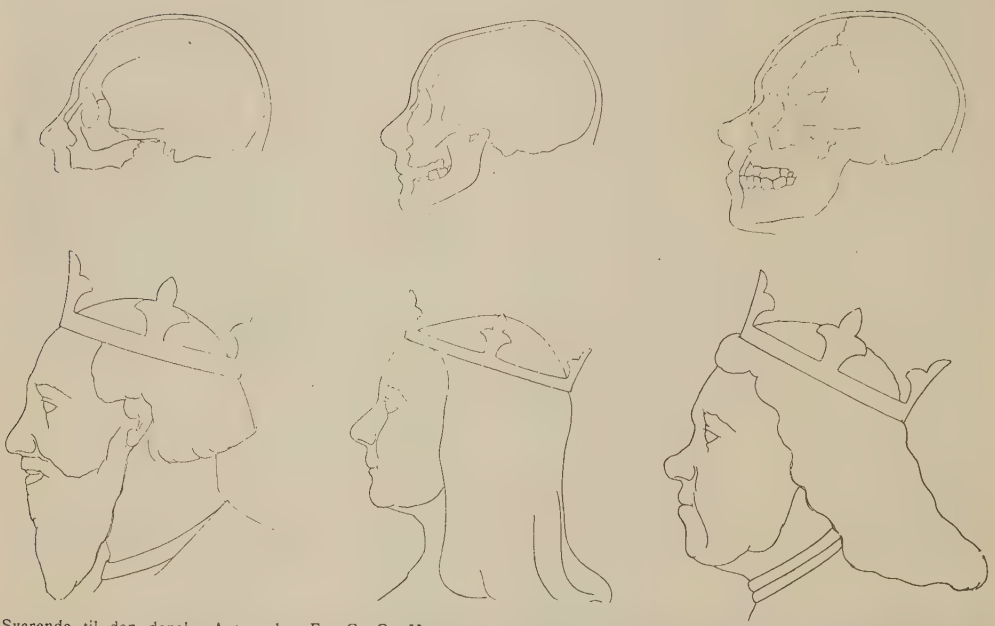

Svarende til den danske Antropolog Fr. C. C. Hansens Studier i vore Kongegrave har den svenske Professor Carl M. Fürst undersøgt de fyrstelige Kranier i Riddarholmskyrkan i Stockholm. Over Kranierne har Fürst kunnet rekonstruere Fysiognomierne, saaledes som her er gengivet (fra venstre til højre): Kong Magnus Ladelaas (død 1290), dennes Dronning Helvig, og den omtumlede Karl Knutsson (død 1470), der tre Gange var Konge.

kan hente hos Sprogforskningens og Historieforskningens fælles Hjælper: Palæografien (Skriftlæren). Men ogsaa selve Sprogets Udtryk rummer med sine Betydningsændringer alvorlige Faldgruber for Historikeren, der maa være opmærksom paa, at f. Eks. Ordene dux og comes, der i klassisk Latin betød Anfører og Ledsager, i Middelalderlatin betyder Hertug og Greve, eller at miles (en Rytter), der ca. 1000 betød en rustet Rytter, nogle Aarhundreder senere betegnede en Ridder.

Har man naaet den fulde Forstaaelse af Tekstens Ordlyd, gælder det om at overveje Indholdet for at kunne værdsætte dets enkelte Udsagn. Læser vi i Roskildekrøniken en rosende Omtale af Knud Lavard, kan vi mere trygt fæste Lid til, at Hertugen virkelig var en udmærket Mand, end hvis vi kun vidste det fra Sakso, thi den første Forfatter er en bitter Modstander, den anden en glødende Tilhænger af Knud Lavards Bedrifter. Jævnfører vi disse to Kilders Udsagn om Svend Estridsønnernes Tid, ser vi, hvor modsat Udsagnene falder om de enkelte Konger. Forskellen forstaas let, naar vi prøver hver Kilde for sig i sin Helhed og ser, at Roskildekanniken er en Talsmand for de konservative Storbønders Politik, hvorimod Sakso er en glødende Forkæmper for den nye Tid med Valdemarernes Hævdelse af en stærkere Kongemagt.

Med Fortolkningen af Kilden som Helhed er vi inde paa Kildekritikerens Hovedarbejde: Vidneværdsættelsen. Skal en Historiker kunne stole paa en Kilde, maa han vide, hvor den har sin Viden fra, om det er en Genfortælling eller et Øjenvidnes Beretning, han staar overfor; om det er en *primær* (førsterangs) Kilde eller en *sekundær* (andenrangs). Nutidens Historiker kan ikke, som en Renæssancekollega vilde have gjort, regne alle Kilder for lige gode og blot bruge løs af deres Udsagn. Naar Kilderne til vor Viden om en Begivenhed er samlet, vil de ofte udvise en vis Lighed i Indhold, et Slægtskab. Hvis Kilderne er overensstemmende i Ordlyd, er Slægtskabet givet at være Afskrift, thi to hinanden uafhængige Forfattere vil meget sjældent bruge samme Ord for at skildre samme Begivenhed. Men findes der kun en vis Lighed mellem to Kilder A. og B., saa er der tre Hovedmuligheder for Slægtskabet.

I det første Tilfælde skyldes Ligheden, at B. har laant noget af sit Stof fra A., i andet

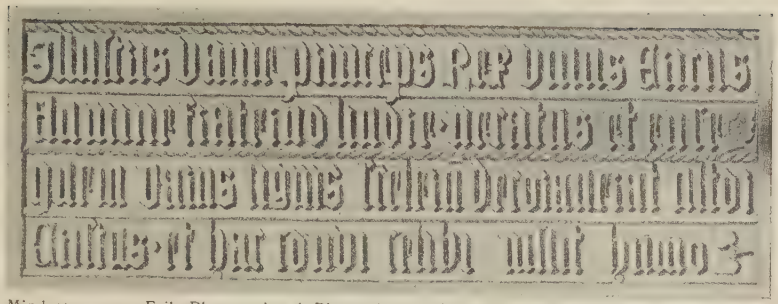

Mindesten over Erik Plovpenning i Ringsted, sat af Lave Urne. Indskriften lyder, oversat til Nydansk: Danmarks straalende Fyrste, den højsalige Kong Erik, hvem hans Broders Avind voldte Død ved Strømmen og Sværdet, hvem Kristus, Forbrydelsers Hævner, har smykket med mange Haande Jærtegn, og paabudt at begrave i denne rene Jord. D. R. H. II.

at baade A. og B. har laant fra samme tredie os ubekendte Kilde, i tredie at B. har laant fra, men tillige fra en ubekendt Kilde; i første Tilfælde er A. primær, B. sekundær, i andet begge primære, eftersom den egentlig primære X. er tabt, i tredie er A. primær, B. dels sekundær dels primær, nemlig for de Dele der er laant fra den anden primære, men tabte, X. Ved Udredningen af Slægtskabet maa man sammenligne hele A. med hele B., mange Gange vil fælles Fejl være bedst egnet til at paapege Forbindelsen. Har man taalmodigt sammenlignet Kilde med Kilde, forkastet den ene sekundære efter den anden og naaet den primære, den der staar Begivenheden nærmest, saa spørger vi, hvad er den værd? Tænker vi paa hvor ringe Vægt, man i vore Dages Retssale bør tillægge et Vidneudsagn, f. Eks. Øjenvidnerne i en Færdselsag, saa bliver vi unægtelig betænkelige ved Tanken om, at den primære historiske Kilde er vor eneste sikre Vej til historisk Vished om Fortiden. Men har vi flere uafhængige primære Kilder, der paa forskellig Vis siger det samme om Sagen, saa nærmer vi os dog Visheden, ellers maa vi prøve os frem med Gisninger, men saa vel at mærke ogsaa forehold Læseren, at det er Gisninger, indtil vi naar et Resultat, der ligger Sandheden nærmest muligt.

Hvidtfeld kendte kun de lybske Efterretninger om dansk Historie fra forskellige Skrifter af Albert Krantz, død 1517; vi kender Krantz' Kilde: Korner, dennes Kilde: Detmar, o. s. v. Krantz var primær Kilde for Hvitfeld, men er sekundær for os. Erslev har givet et morsomt Eksempel paa en gennemført Kildekritik i sin Udredning af Slægtskabet mellem Kilderne til vor Viden om Aar og Dag for Slaget paa Falen, hvor Dronning Margrethes Hær sejrede over den svenske Konges Hær og dermed banede Vejen for Kalmarunionen. Kilderne opgiver Aar og Dag for Slaget saaledes [1]) 1389 in sunte Mathias Dage, [2]) 1388, [3]) 1388, [4]) 1389 ipso die sancti Mathie, [5]) 1388 Mathie apostoli, [6]) 1388 vid s. Mathei apostoli dage [7]) s. Mathis Dag, »efter Guds Byrd 1300 Aar otte og firs om Høsten det var«, [8]) 1388 s. Mathæi apostoli, [9]) 1388, [10]) 1389 die Mathiæapostoli, [11]) 1388, 21. September, [12]) 1388 s. Math. apostoli dag, som var den 21. September; altsaa otte af tolv uoverensstemmende Kilder fortæller, at Slaget stod i 1388, saa maa det da være rigtigt. Nej! Undersøger vi Kildernes Slægtskab, finder vi, at Nr. 1 er den med Slaget samtidige lybske Historiker Detmar, fra hvem Nr. 2, ogsaa en Lybækker, Korner, har sin Viden, der fra ham atter er gaaet til et Bysbarn, Nr. 3, Krantz. Nr. 4 er igen fra Samtiden, en Efterretning optegnet i det svenske Vadstena Klosters Dagbog. Nr. 5 er en lidt senere Optegnelse fra et stockholmsk Klosters Kalendarium, hvorfra Angivelsen er gaaet til Nr. 6, en svensk Prosakrønike fra ca. 1450, derfra atter til Nr. 7, den svenske Rimkrønike, og atter derfra til Nr. 8 og 9, de svenske Renæssancehistorikere Erik Olsson og Olaf Persson. Nr. 10 er en skaansk Aarbog ført samtidig med Slaget. Derimod er Nr. 11, Hamsfort, og Nr. 12, Hvitfeld, danske Historikere fra Tiden omkring 1600, der har deres Viden fra de nærmest forudgaaende svenske og tyske Kilder.

Blandt de tolv Kilder er saaledes de otte sekundære, fejlfulde Genfortællinger af kendte Kilder; men ser vi paa de fire primære Kilder: Nr. 1, 4, 5 og 10, er de alle enige om Datoen, Sct. Mathias Dag (24. Februar) og de tre ogsaa om Aaret, 1389. Naar den fjerde, Nr. 5, har 1388, kan det enten skyldes en Skrivefejl, eller at man i dette Kloster efter Romerkirkens Vis paa den Tid har regnet Aarets Begyndelse fra Mariæ Bebudelsesdag (25. Marts), derved kom man til at føre Maanederne Januar og Februar 1389 over til Aaret 1388. Slaget har altsaa staaet den 24. Februar 1389.

Naar Undersøgelsen er endt, staar det tilbage at slutte fra Kilden til den Virkelighed, den omtaler, heri ligger maaske den bedste Prøve paa Historikerens Dygtighed. Varsomt

og nøjagtigt maa enhver Vej til Kundskab om Fortiden prøves, skrevne Kilder maa sammenholdes med Frembringelser fra Indholdets Tid, Fortællerens Personlighed maa nøje undersøges, o. s. v., før Historikeren kan indlade sig paa at give en Fremstilling, der kan staa for Kritik.

Da den engelske Historiker Carlyle i 1845 grundlagde et nyt Syn paa Cromwell gennem sit Værk: »Oliver Cromwells Breve og Taler«, beviste han det ved at forelægge Læseren en Række Kildestykker, indrammet af hans egne Indledninger og Forklaringer; tilsyneladende en glimrende Fremgangsmaade, men i Virkeligheden uigennemførlig i de fleste Tilfælde. Thi de færreste Læsere vil selv være i Stand til at kunne skønne over, hvad Kilderne fortæller, navnlig hvis de i Sprog og Indhold staar vor Tid fjernt.

De fleste Læsere vil sikkert foretrække at læse Historikerens Bearbejdelse af de Erfaringer, han har indvundet ved sin Kildekritik, og være tilfredse, naar blot han ved Henvisninger kan anvise dem sin Hjemmel. Men er Historikeren endelig naaet til Udarbejdelsen af sit Værk, melder der sig den store Vanskelighed, han selv stødte paa ved Vidneværdsættelsen: Forfatterens Personlighed skyder sig ind mellem Læseren og Historiens Begivenheder.

Enhver Historiker maa uvægerlig lægge noget af sin Personlighed ind i sit Værk, om han former dette med større eller mindre Kunst, er igen en anden overmaade vigtig Sag. Nu kan Læseren af videnskabelige, historiske Værker som Regel af selve Fremstillingen se, hvad Kildematerialet selv oplyser, og hvad der skyldes Historikerens Skøn. Men i populære Værker staar Historikeren friere, her er der sjældent Plads for Bevisførelsen, i en letlæselig Fremstilling maa Historikerens Skøn blive fremherskende. Det er dette Skøn, vi er vant til at kalde for »Historiens Dom«, og det er netop den historiske Kildekritiks store Fortjeneste, at denne Dom bliver stedse bedre og bedre underbygget, mere og mere sand.

V. Gay

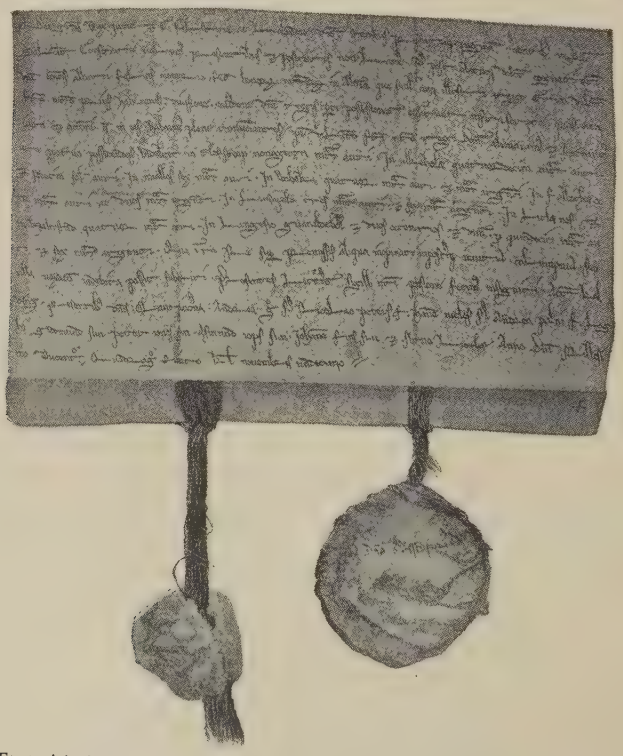

Et typisk Middelalderdokument. Skiftebrev mellem Valdemar Sejrs Sønner om Gods paa Als 1245. D. R. H. II.

DET DANSKE SPROGS OPRINDELSE

Det gælder om Oprindelsen af det danske Sprog som af de fleste andre, at det er særdeles vanskeligt at faa Rede paa *Aarsagerne* til dets Opstaaen og *Tidspunktet* derfor. De fleste Sprogs Oprindelse taber sig jo tilbage i Tider, hvorfra kun faa eller ingen sproglige Mindesmærker er os levnet, og vi kan derfor sjældent gribe dem i selve Tilblivelsesøjeblikket og se, hvilke Kræfter der har særpræget dem og bragt dem til at udskille sig fra deres Sprogæt som selvstændige Sprog.

Inden for de europæiske Sprog er det vel især ved de saakaldte romanske Sprog (Fransk, Spansk, Italiensk, Rumænsk o. fl.), vi er i Stand til at følge Udviklingens Gang. Her er Grundlaget jo nemlig i det væsentlige givet, idet disse Sprog har udviklet sig af Latinen. Skulde man driste sig til, paa Grundlag af disse Sprogs Udviklingshistorie, at udtale sig om, hvorledes et Sprog bliver til, da vilde man sige, at det ofte danner sig udenom visse Kerner, i dette Tilfælde Fremmedkerner, hvorfra Paavirkning udgaar i videre og videre Kredse ad mange og forskellige Veje fra Kernen ud til de omboende Folk, indtil Fremmedkernens Sprog helt har gennemsyret, udhulet og omsmeltet de omliggende Sprogmasser, saa de til sidst ganske har optaget det fremmede Sprog i sig, og kun ved den særegne Klangfarve og det Tilskud af Ursprogets Særord, som de har meddelt det fremmede Sprog, røber, at der oprindelig var en anden Urgrund, et andet Underlag (Substrat).

Hvad der i dette specielle Tilfælde bevirkede Latinens Sejr, var dette Sprogs kulturelle, politiske og sociale Overlegenhed over de ikke-latinske Sprog, som medførte, at Romersproget, ikke alene ved politisk Tvang, men maaske nok saa meget af økonomisk og praktisk Nødvendighed og ved de indfødtes »Snobberi« for de fremmedes »finere« Overklassesprog, fik den herskende Indflydelse og med det politiske kom til at forene et sprogligt Romervælde over de besatte Provinser.

At disse Kendsgerninger vedrørende de romanske Sprogs Oprindelse ogsaa kan ventes at indtræffe ved Dannelsen af andre Sprog, er maaske ikke let at bevise, men *Muligheden* er altsaa til Stede for en lignende Oprindelse af andre europæiske Sprog, naturligvis ikke Afstamning fra Latinen, men fra andre politisk-kulturelle Herskersprog.

I to foregaaende Artikler, om »Tingsted og Maalkerne« (FREM Hefte 35) og om »De danske Folkemaals Oprindelse« (Hefte 47), har en lignende Mulighed for Oprindelsen af det danske Sprog været antydet. Om et Bevis, selv et Sandsynlighedsbevis, kan der desværre ikke være Tale. Dels skulde det formodede Sprogskifte heroppe være adskilligt ældre end Skiftet fra Gallisk til Romersk i Frankrig, og alene af den Grund adskilligt vanskeligere at efterspore, dels har vore Egne været saa langt fjernet fra Datidens store Kulturcentrer, at f. Eks. Manglen paa skrevne Minder om vore daværende Forfædres Sprog og Folkeliv bliver følelig for Forskeren.

Saalænge der overhovedet intet før-germansk Underlag er paavist i vort Sprog eller iblandt vore ældste sproglige Mindesmærker, Stednavnene, er al Tale om et sligt Sprogskifte i Norden egentlig ubegrundet — det skal indrømmes.

Alligevel er der Ting, der gør det nærliggende at pege paa denne Mulighed. Een Ting er jo nemlig givet: Det Sprog, vi nu taler, tilhører *den germanske Sprogstamme*, og denne tilhører igen *den ariske* (ogsaa kaldet den indo-europæiske) *Sprogæt*, som strækker sig fra Island til Indien. Nu vilde det dog være i højeste Grad besynderligt, om denne Sprogæt skulde have bredt sig fra Norden til Indien, naar samtidig alle andre Kulturstrømme gik den modsatte Vej: Fra Forasien over Lilleasien til Europa. Den Egn, hvorfra man lettest kan tænke sig, dette Sprog har bredt sig, maa ligge Nord for de gamle Kulturcentrer i Asien, Nord for Mesopotamien og Kaldæa. Da det derfor er sandsynligt, at vort ariske Sprog er *kommet til* os, fra Syd og Sydøst, saa følger heraf, at vi maa antage, her har været et ikke-arisk Ursprog og Urfolk i Europa før Ariernes Fremtrængen.

Nu vinder da ogsaa mere og mere den Anskuelse frem, at Arierne var et Steppe- og Nomadefolk i Egne, inden for eller nær ved det nuværende *Iran*, hvis Befolkning netop kaldtes *Arier* i snævrere Forstand. Saaledes holdt i Foraaret 1925 Dr. Viggo Brøndal et Foredrag i Filologisk-historisk Samfund, hvori han søgte at paavise, at en hel Række af de ældste Kulturord i det fælles-ariske Modersprog var Laaneord fra *Sumererne*, det Folk, som var Forgængere for de vigtigste Kulturfolk i Mesopotamien: Babyloniere og

Fig. 1. Urs Ruiner. I venstre Forgrund ses en engelsk Ekspeditions Hus under Opførelse. I Baggrunden Byens vældige Taarn. De smaa Toppe i Billedets venstre Rand er Ruinerne af et Tempel.

Assyrer, og hvis Hovedstad, *Ur* i Kaldæa (hvorfra i Parentes bemærket selve Abraham stammede) man for Tiden er i Færd med at udgrave.

Kendskabet til Sumerisk udvides stadig ved forskellige Fund af Indskrifter, og Sumerernes Efterfølgere anvendte det i lang Tid som Kirke- og Kultursprog, paa lignende Maade som Latinen brugtes i Europa. Det kan nu fastslaaes, at Sproget var vidt forskelligt baade fra de ariske og semitiske Sprog. Saa meget des mere paafaldende er det da, at en Række af fælles-ariske Kulturord optræder i Sumerisk. Det drejer sig om Ord som *Hund, Ko, So*, et gammelt Ord for Faar, der i Latin hedder *ovis*, og kendes i Jydsk *Aa*-Lam »Hun-Lam«; Ord som at *saa, tømre*, der svarer til græsk *demo* »bygger«, Latin *domus* »Hus«, og ligeledes findes i nordisk *Toft* el. *Tomt* (græsk *dapedon)*, egtl. *»Husgrund«;* Ord som *Ager*, græsk *oikos* »Stamme, Hus« (kendt fra Ordet *Økonomi* »Husholdnings-Lære«); endelig Ordet *potis* »Herre«, kendt fra Ordet *Despot*, egtl. *dems spotes* »Husherre«, og det fællesariske Navn for Gud, Latin *deus*, nordisk *Tir* (Himmelguden) o. fl.

Da alle disse Ord er kendt i alle ariske Sprog fra Indien til Danmark, vidner de om, at vore ariske Forfædre, allerede forinden de spredtes, har boet nær ved de forasiatiske Kulturers Midtpunkt, og i disses ældste Periode, den sumeriske, har kunnet modtage Paavirkning derfra, især paa Kvægavlens, Agerbrugets, Husbygningens, Politikkens og Religionens Omraade. Det synes imidlertid, som om eet Husdyr har været dem velkendt før de modtog denne sumeriske Paavirkning, nemlig *Hesten*. Ordet for Hest er ligeledes fælles for alle ariske Folk, men findes ikke i Sumerisk, det lyder i Latin *equus*, lød i Urnordisk *ehwuz* eller *ehuR*, og fik siden i Olddansk Formen *iur*, som tidligt uddøde i Dansk.

Vi tør da maaske tro, at vort ariske Sprog har sin Oprindelse hos et Nomade- og Ryttерfolk, der imellem 2000 og 3000 før Kristus færdedes paa Irans og Pamirs høje, tørre Sletter, og som levede et Liv, der ikke afveg stort fra det, som leves nu af Kirgisere og Kalmykker i de samme Egne. Disse Rytterstammer har allerede i sumerisk og babylonisk Tid gentagne Gange anfaldet de store Kulturbyer, men først med *Perserne* vinder Arierne Overmagt.

Tidligt — maaske mellem 2000 og 1500 før

Kristus — kom Arierne til Lilleasien, hvor store Arkiv- og Biblioteksfund i Hettiternes Rige viser os et førarisk Sprog, der er næsten ganske opslugt og gennemsyret af Arisk. Snart efter møder de den gamle førariske (ægæiske og mykenæiske) Kultur i Grækenland og paa Kreta. Endnu saa sent som fra 1400 for Kristus findes græske Vaser i Bøotien med mykenæiske Indskrifter, fortæller Arkæologen Dr. Friis-Johansen, og alle vigtigere Stednavne i Grækenland er fra før-arisk Tid. Det er ikke usandsynligt, at Grækernes Sagn om de doriske og joniske Vandringer kan rumme Minder om Ariernes Komme til Grækenland: Samtidig med de nye Folks Komme optræder ogsaa *Jernet*, hvis Udvinding aabenbart er begyndt paa hettisk Grund c. 1300 før Kristus.

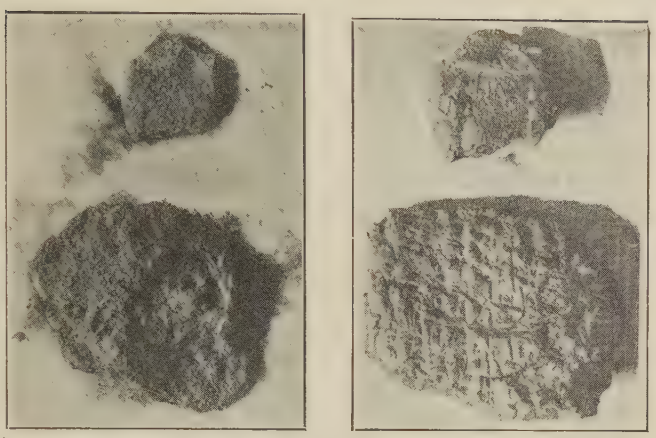

Fig. 2. Lertavler med sumerisk Kileskrift, før og efter den første Behandling.

Dersom vi tør sætte Aar 1000 før Kristus som det seneste Tidspunkt for Ariernes Komme til Syd-Europa, saa maa vi antage deres Sprog for udbredt udover Europa i det følgende halve Aartusinde. Der synes at være Sandsynlighed for, at man allerede i det 4de førkristelige Aarhundrede talte Arisk i Norden; men desværre er Kilderne saa dunkle og slette, at der skal Vovemod til at stole paa dem.

I et tidligere Hefte af FREM nævntes, at den græske Købmand Pytheas fra Massilia (Marseille) efter den afdøde Geograf Prof. Steensbys Studier, tør formodes at have gæstet to vestjydske Havne ca. 325 f. Kr. Hvad vi har overleveret om denne interessante Rejse er desværre kun nogle faa Linier om *Ravet*, der jo var Grundlag for en indbringende Handel paa vort Land i Oldtiden og bragte Jyderne meget Guld. Disse Linier citeres paa Latin i Plinius's Naturhistorie og er alt, hvad der er os levnet af hele den originale græske Rejsebeskrivelse.

Fig. 3. En hellig Offerske af Elfenben fra det 7.—6. Aarh. før Kr. Fundet i Ur.

Pytheas nævner, at han har besøgt et Sted *Mentonomon*, hvor Folket hed *Inguioner*, og hvor der var en stor Indfjord, som er blevet antaget for Ringkøbing eller Bøvling Fjord. Der menes dog snarest den sidste, og ikke, som Steensby antog, den første. Stednavnet *Mentonom* vilde just være den Form, som man i Urgermansk skulde vente for Ordet *Minde* (Munding, jævnfør Kerteminde, Karrebæks Minde), og ved Gammel Minde, der i daglig Tale hed slet og ret »æ Minde«, medens Ny Minde hedder »æ Gaf« (Gabet), var der Skibshavn lige fra selve Ravtiden og til langt ind i det 18. Aarhundrede.

En Dagsrejse derfra nævnte Pytheas en Havn *Raunonia* og en Ø *Abalon*, hvor Rav og »Martørv« fra undersøiske Moser drev ind og solgtes som Brændsel til de omboende *Teutoner* d. v. s. Tyboer (se »Kimbrer og Teutoner« FREM Hefte 29). Steensby har tænkt paa Rænnum, det nuværende Rindum ved »Rindum Køb ing« (Ringkøbing), men det ligger nærmere at tænke paa den ældgamle Havn i Limfjordsmundingen, hvor en Grusbarre gav Læ for Skibe, og hvor der boede Tyboer mod Nord og Hardboer mod Syd (Teutoner og Charuder). En saadan Barre kaldes baade her og andet Steds for en *Røn*. (Tyborøn findes nordenfjords, og Hardborøn og Rønland søndenfjords). *Raunonia* kunde maaske være Stamordet til dette *Røn*, som *Abalon* (maaske i Urgermansk *Abalom)* kunde genfindes i det nu sunkne »Afl-Heim«, senere *Aalum* paa Aggertangen.

Men er det rigtigt, at der — ligesom ved Aar 100 — boede Ingvioner i Vestjylland og Teutoner i Ty, at en Aa- eller Fjordmunding

hed *Minde* og en Grus- eller Stenbarre i Fjorden hed *Røn*, saa er det dermed ogsaa givet, at vort danske Sprogs Oprindelse skal søges før Pytheas's Rejse, før 300 f. Kr.

Sikrere sproglige Vidnesbyrd har vi i Navnene paa de Høvdinge fra Norden, der nævnes lidt senere, ogsaa deres Navne er i alt Fald ariske, men om de er keltiske eller germanske, kan ofte være svært at afgøre. Der er i det hele taget sket en mærkelig Sammenblanding hos flere klassiske Geografer mellem Kelter el. Galler og Germaner. Nogle Forskere har tænkt sig, at Kelterne en Tid lang har besat Jylland, men senere vil det maaske vise sig, at Kelter og Germaner en Tid før Adskillelsen har udgjort een Stamme, hvis Fællessprog ved at udbredes dels over førariske Folk i Gallien og Britannien (Frankrig og England), dels over Germanien (Tyskland og Holland) og Norden *bliver til* Keltisk og Germansk.

Først med Runemindesmærkerne, af hvilke det berømte Guldhorn er et af de ældste, faar vi dog sammenhængende — omend korte — Tekster paa det saakaldte urnordiske Sprog, hvis nærmeste Frænde var det gotiske Sprog, som vi kender fra en Bibeloversættelse af Biskop Wulfila, foretaget paa en Tid, da Goterfolk sad nede i det nuværende Rumænien (c. 325 e. Kr.)

I de forskellige Indskrifter med de ældre Runer, som her i Danmark findes paa flere Redskaber, Vaaben og Smykker, spores endnu ingen Dialektforskelle. Grunden *kan* dog være baade deres Faatallighed og Korthed, og den, at de maaske stammer fra en snæver (og fremmed?) Kreds af Stormænd. Kendsgerningen bør næppe tages som et uomstødeligt Bevis paa, at det brede Folks Sprog ikke kan have rummet store Forskelligheder Egn og Egn imellem.

Først i Vikingetidens Runeindskrifter (paa Runestenene) med det kortere, yngre Runealfabet begynder der at opdukke tydelige Forskelle mellem de nordiske Sprog, som synes at vise et nærmere Slægtskab mellem Dansk og Svensk (Østnordisk) end mellem disse Sprog og Norsk-Islandsk (Vestnordisk).

Da vi dernæst endelig faar vore første store, sammenhængende Sprogtekster, blandt hvilke vore gamle Love indtager en Førsteplads, spores der særdeles tydelige Forskelle, ikke blot mellem de fire nordiske Sprog, men inden for Dansk tillige mellem Skaansk, Sjællandsk og Jydsk indbyrdes, og det vilde uden Tvivl være voveligt at paastaa, at disse Forskelle først skulde være dukket op paa den Tid, da Skriftkilderne blev til, c. 1200—1300.

Allerede fra disse Loves Tid sporer man det sjællandske Sprogs Forrang, som sandsynligvis hænger sammen med, at Sjælland allerede i Lejrekongernes Tid var Styrelsens Sæde.

Noget egentligt Rigssprog danner sig dog først omkring det 16. Aarh.s Midte, og de naturlige Strømninger mod København, Rigets Østvendthed, faar en særdeles kraftig Støtte efter Reformationen ved Christian III.s Bibeloversættelse, hvis Sprog ligesom Kancelliets naturligvis var overvejende Sjællandsk.

Henimod Aar 1600 er det danske Rigssprogs Dannelse en fuldbyrdet Kendsgerning. Medens man endnu paa Litteraturværker fra Begyndelsen af det 16. Aarh. har kunnet skrive en Bog om »Sproglig Forfatterbestemmelse« (den nordiske Sprogforsker Dr. Brøndum-Nielsen), altsaa har kunnet bestemme Forfatterne paa deres Sprogejendommeligheder, fordi disse opviste saa mange tydelige Dialektsærheder, saa vilde man næppe kunne gøre det med Sikkerhed paa Litteraturen fra det 17. Aarh.s Begyndelse.

Siden da er det danske Rigsmaal, sjællandsk, specielt københavnsk-farvet, gaaet sin uhindrede Sejrsgang ud over Landet, og for Tiden er vi Vidne til det saa at sige daglige »Mandefald«, det foraarsager blandt vore gamle Dialekters Arveord, som nu ved det livlige Samkvem og den udstrakte Læsning er i rivende Aftagen.

Det er vel nok i særlig Grad Ord for gamle, uddøde Redskaber og Haandværk, mindre maaske selve den dybeste Egenhed ved Dialekterne, *Tonefaldet*, det gaar ud over.

Vi er maaske i Virkeligheden Vidne til den samme Udvikling, som vi begyndte med at beskrive, at et Sprog ved at spredes ud over Folkeslag, som ikke har det til egentligt Talesprog, naturnødvendigt præges af Underlagets Tonefald og Lydvaner, og at det derfor alligevel ikke, trods al Udjævning, lykkes helt at udrydde det oprindelige, dialektale Særpræg, som maaske bærer i sig en Kim, hvoraf der kan vokse nye »Sprog« frem af de gamle Dialekters Grund, Sprog, som i alt Fald ikke er helt det samme Dansk som paa Rigssprogets Hjemsted.

SVEND AAKJÆR

ENGELSK

TWENTIETH (twen'tiiþ) LESSON
Tyvende Time

playwright (plei'rajt) = Skuespilforfatter
performance (perfor'mens) = Opførelse
first-night (först najt) = Premiere
actor (ak'tor) = Skuespiller
actress (ak'tress) = Skuespillerinde
pit (pit) = Parterre
stall (ståll) = Parketplads
gallery (gal'eri) = Galleri
row (rō) = Række
dress circle (dress sörkl) = Balkon
vestibule (ves'tibjūl) = Vestibule
comedy (kǫ'midi) = Lystspil, Komedie

afford (afǫrd') = afse
introduce (introdjūs') = presentere
be due (bī djū) = indtræffer, finder Sted
hate (hei't) = hade
dress (dress) = klæde sig om
change one's mind (tjeindsj won's maind) = skifte Mening
hope (hōp) = haabe
disappoint (disapoint') = skuffe
join (djoin) = gøre en Selskab

lately (lei't'li) = nylig
recently (rīsnt'li) = i den senere Tid
possible (pɔs'ibel) = muligt
necessary (ne'sisari) = nødvendig
harm (harm) = Ondt
not for worlds (nǫt for wörlds) = ikke for alt i Verden
au revoir (o rewoar') = paa Gensyn

Exercise XXXIX.

Please translate.

Have you been to the theatre lately? No, recently I have had so much to do that I could not possibly afford the time. Do you know Mr. Brown, the playwright? No, I have seen him often, but I have not been introduced to him. I hear that he has written a new play. Yes, the first performance is due on Saturday, shall I book tickets? No, not for me, I hate first-nights, you can go and tell me all about it. Which do you like best the pit, the stalls or the dress circle? I prefer one of the first rows in the pit, because then it is not necessary to dress. I shall certainly go on Saturday and if you change your mind perhaps I shall meet you in the vestibule. There is no harm in hoping to see me there, but I am afraid you will be disappointed. Now I am feeling very hungry and must hurry to my lunch, will you join me? Thanks very much, but I have promised to lunch with my mother and would not disappoint her for worlds. Well, au revoir.

Exercise XL.

Please translate.

Har De Lyst til at gaa i Teatret i Aften? Det afhænger af, hvilket Stykke der gives. Jeg vil helst se et Lystspil. Hvad koster Billetterne? Det kommer an paa, hvor De vil sidde. Galleriet er det billigste, men jeg foretrækker Parterret, det er ogsaa ret billigt. Hvornaar begynder Forestillingen? Den begynder Kl. 8 præcis. Skal vi mødes i Vestibulen 10 Minutter i 8? Ja, saa skal jeg sørge for Billetter. Maa jeg have Lov at forestille Dem for Mr. Brown, den kendte Skuespilforfatter, der lige har skrevet et nyt Skuespil.

Nøgle til Øvelser XXXVII og XXXVIII.

XXXVII

God Dag, De ser temmelig daarlig ud, har De været syg? Ja, jeg har ligget syg de sidste fjorten Dage lidende af en meget slem Forkølelse edsaget af Feber og voldsom Hovedpine. Det maa have været Influenza, har De konsuleret en Doktor? Ja, vor Huslæge, Dr. Green, har været tilkaldt og efter at have undersøgt mig, beordrede han mig i Seng og skrev en Recept, der blev sendt hen paa Apoteket. Apotekeren kunde imidlertid ikke lave Medicinen, da Lægen, der havde travlt, havde glemt at signere den. Senere blev den signeret, og Medicinen blev hentet, og jeg tror, den har gavnet mig meget. Hvor skal De hen? Jeg er paa Vej til Tandlægen. Jeg har haft en Tandbyld grundet paa en hul Tand, og min Tandlæge skal trække den ud, eller hvis den ikke er for daarlig, vil han maaske plombere den med Sølv eller Guld. Guldplomben i en af mine Fortænder er faldet ud, men da Tandlægen har garanteret for den, maa han erstatte den gratis.

XXXVIII

Where is our mutual friend Mr. Smith? He is ill. What is he suffering from? He has influenza and has had high fever for several weeks. He has been attended by the family physician, Dr. Green, who has prescribed antifebrile medicine for him. How often does he take his medicine? Three times a day. When do you think he can get up? I don't know, but I believe in a fortnight. Have you been to the dentist's? Yes. I was there this morning and had a tooth filled Did it hurt much? No, because he is a very clever and careful dentist. Is your tooth-ache any better? Yes, I had the decayed tooth extracted yesterday.

ENGELSK

TWENTY-FIRST (twenti-först) LESSON
Enogtyvende Time.

furniture (för'nitjur) = Møbler
furniture dealer (diler) = Møbelhandler
sea-side (sī-sajd) = Stranden
sea-shore (sī-sjår) = Strandbred
pier (pier) = Mole, Skibsbro
sitting-room (sit'ting-rūm) = Dagligstue
dining-room (daj'ning-rūm) = Spisestue
dressing-room (dres'sing-rūm) = Paaklædningsværelse
kitchen (kit'sjen) = Køkken
scullery (sköll'eri) = Vadskerum, Bryggers
bath-room (bāþ-rūm) = Badeværelse
attic (at'tik) = Loftet
servant (sör'vent) = Pige, Tjener
condition (kǫn'disjen) = Stand, Tilstand
rent (rent) = leje
intend (intend') = have i Sinde
keep (kīp) = beholde
lay on (leⁱ ǫn) = indlægge
paint (peⁱnt) = male
whitewash (hwajt'wåsj) = hvidte
remind (rimajnd') = erindre, minde om
contain (konteⁱn') = indeholde
matter (mat'er) = være af Betydning
it does not matter = det gør intet, har intet at betyde
furnish (för'nisj) = møblere
like (lajk) = have Lyst til, synes om
would you like to = har De Lyst til
come along (along') = gaa med
detached (ditat'sjd) = fritliggende
lovely (lov'li) = henrivende, yndig

Exercise XLI.

Please translate.

I have rented a house at the seaside, therefore I must buy some more furniture as I intend to keep my flat in London. What sort of a house is it? It is a detached house standing in a lovely garden and quite near the sea-shore and the pier. How many rooms does it contain? Seven, a drawing-room and a dining-room on the first floor, five bed-rooms, two of which have small dressing-rooms attached, on the second. There is also a large kitchen with a scullery on the ground floor, and under the whole house are cellars for coal, wine etc. On the second floor there is a bath-room with hot and cold water laid on. Upstairs in the attic there are two servant's rooms, which are large and cosy and overlook the sea. Is the house in good condition? Certainly, I have had it painted as well as whitewashed. Will you come with me to the furniture dealer's? With pleasure, perhaps I can help you to choose and remind you if you forget something.

Exercise XLII.

Please translate.

Hvor ligger Deres nye Hus, som De lige har lejet? Det ligger ved Stranden. Hvor mange Værelser indeholder det? Kun fem, en Spisestue, en Dagligstue og tre Soveværelser, men det har intet at betyde, da vi kun har i Sinde at bo der om Sommeren. Vi har lejet det for tre Aar, og vi skal selv møblere det. Jeg er paa Vej til Møbelhandleren, har De Lyst til at gaa med derhen? Med Fornøjelse, maaske kan jeg hjælpe Dem med at vælge; det er ikke altid saa let, naar man er alene.

Nøgle til Øvelser XXXIX og XL.

XXXIX

Har De været i Teatret for nylig? Nej, i den senere Tid har jeg haft saa meget at gøre, at jeg ikke har kunnet afse Tid dertil. Kender De Skuespilforfatteren Hr. Brown? Nej, jeg har ofte set ham, men jeg er ikke præsenteret for ham. Jeg hører, at han har skrevet et nyt Stykke. Ja, den første Opførelse finder Sted paa Lørdag, skal jeg bestille Billetter? Nej, ikke til mig, Jeg hader Premierer, De kan gaa og fortælle mig alt om det. Hvad kan De bedst lide, Parterret, Parkettet eller Balkonen? Jeg foretrækker en af de første Rækker i Parterret, fordi saa er det ikke nødvendigt at klæde sig om. Jeg gaar bestemt paa Lørdag, og hvis De skifter Mening, møder jeg Dem maaske i Forhallen. Der er ikke noget Ondt i at haabe paa at se mig der, men jeg er bange for, at De vil blive skuffet. Nu føler jeg mig meget sulten og maa skynde mig til Frokost, vil De gøre mig Selskab? Mange Tak, men jeg har lovet at spise Frokost sammen med min Moder og vil ikke skuffe hende for alt i Verden. Naa, paa Gensyn.

LX

Would you like to go to the theatre this evening? It depends upon what piece is played. I prefer to see a comedy. What do the tickets cost? It depends upon where you want to sit. The gallery is the cheapest but I prefer the pit, that is also quite cheap. When does the performance begin? It begins at eight o'clock sharp. Shall we meet in the vestibule ten minutes to eight? Yes, then I shall get the tickets. May I introduce you to Mr. Brown, the well-known playwright, who has just written a new play.

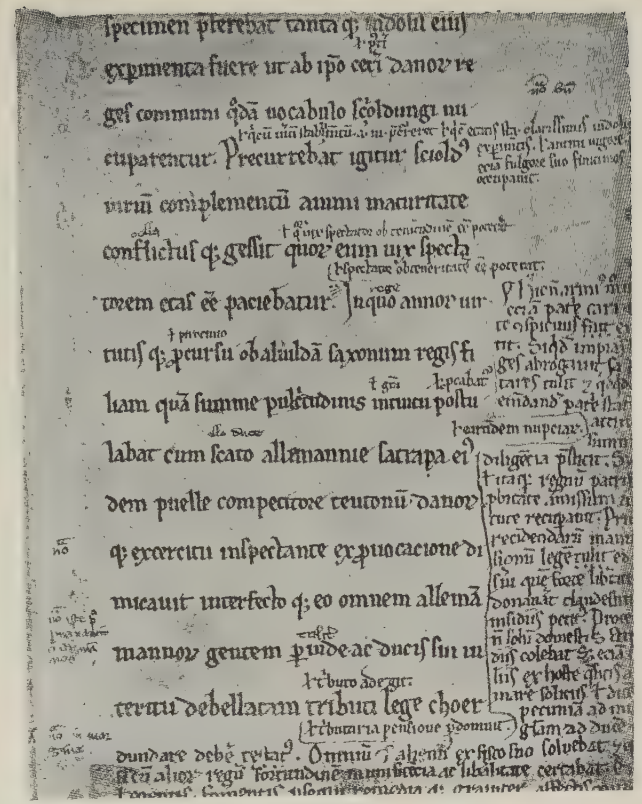

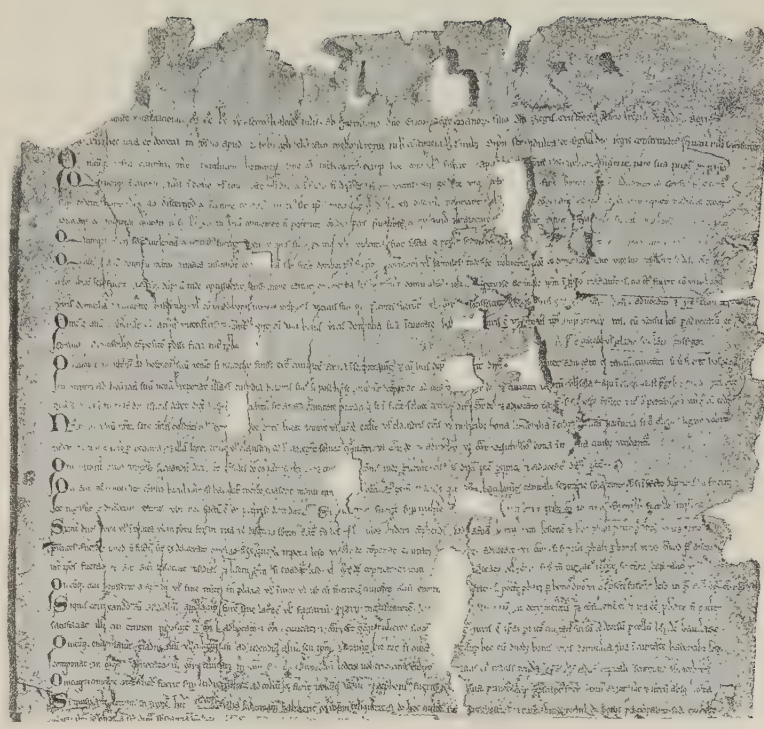

Til venstre: Af vor store Historiker Saksos Værk om Danernes Bedrifter har vi intet Originalhaandskrift, nærmest Originalen kommer dette Brudstykke, der i 1863 blev fundet i Byen Angers i Vest-Frankrig og nu er i vort kgl. Biblioteks Eje. Det formodes, at de faa Blade er Brudstykker af Saksos Arbejdsmanuskript, hans Kladde, og at Noterne i Marginen skulde skyldes Saksos eget Diktat eller hans Haand. — Til højre: Ribe Byret fra 1269 i Original, der er stærkt medtaget, opbevares nu paa det kgl. Bibliotek, Begyndelsen er her gengivet i $^1/_3$ Størrelse. Teksten lyder, oversat til Nydansk: Aar efter Herrens Kødvorden 1269 d. 26. Juni blev af den navnkundigste Herre Erik Danernes Konge, Søn af Herre Konge Kristoffer, i den nævnte Herre Konge Eriks tolvte Regeringsaar i det Hof, som holdtes i Nyborg, og med Samtykke af Rigets bedste Mænd, disse Rettigheder og Bestemmelser undte Ribe Borgere og stadfæstede med Herre Kongens Segl: Hvo som inden for vor Bys Fred dræber en Mand uden Aarsag og bliver forvundet derfor, have sit Hoved forbrudt; om han flygter, miste han sin Fred, og hans Frænder bøde intet for ham. Dræber nogen en Mand i vor By i Hus eller paa Gade, Nat eller Dag, og ikke bliver grebet i Gerningen, skal 12 næste Naboer til Stedet, hvor Manddrabet blev gjort, stævnes til for Foged og Raadmænd at finde Ret om samme Manddrab og holdes til at udfinde, hvem der er skyldig i Drabet, og de af de tolv, der ikke vil finde Ret (derom), bøde til Foged og By 40 Mark Penge, hvoraf Halvdelen skal tilfalde Fogeden og Halvdelen Byen; men om disse tolv ikke kan enes, skal Flertallet gælde, og hvad det bestemmer med sin Ed, skal holdes for Ret. Og hvis nogen af dem handler mod Ret og Retfærdighed, skal han straffes paa 40 Mark og aldrig stedes til at dømme eller vidne (D. R. H. II, 84).

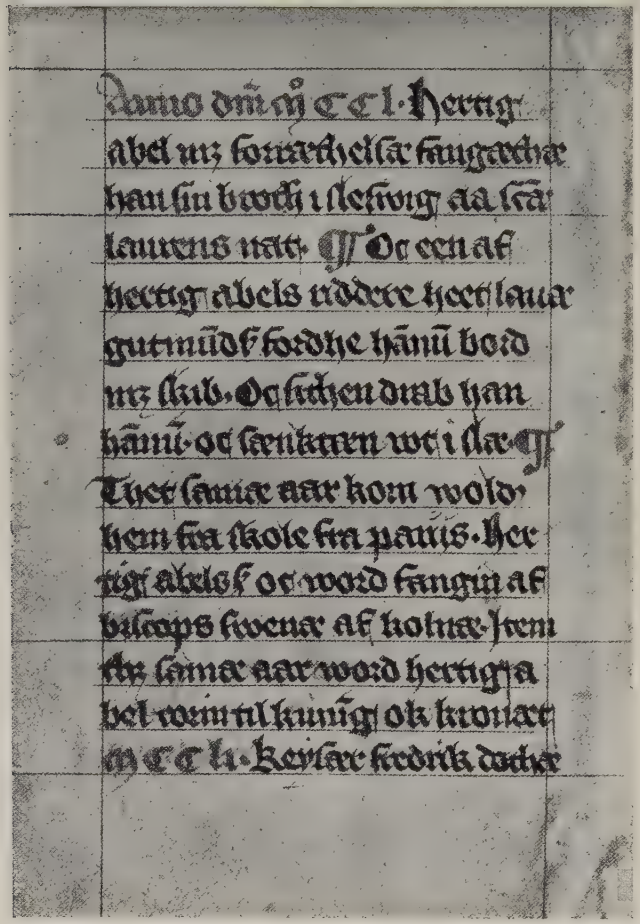

Dette Aar vaar tre Soele seet paa Himmelen/ oc en Regnbue offuer dem.

Aar 1287. til Nyborrig om Pintzedagstide / er holden it almindeligt Dannehoff / did kom den vnge Konge / Dronning Agnes / Hertug Woldemar Rigens Forstander/ sampt Rigens Bisper/ oc menige Adel/ De vaare lang tid wens vnder dennem selff / fordi Manddraberne vaare aff ster Adel/ Slect oc Venner/ Omsier tilneffnis Margreff Otho / Dronningens Broder / Hertug Witzslaff / Greffuerne aff Holsten/ som vaare forstreffne / oc 27. gode Mend aff Adel / at randsage oc suerge om / huem hans Faders Manddrabere oc Banemend vaare. Da bleff Vidnesbyrd forhørde/ oc Efftertancke,oc Vnderuisning oplæst / huem forneffnde Drab skulde beganget / Oc bleff Greffue Jacob/ Marsk Stig/ Niels Hallandsfar/Peder Porse / Peder Jacobsson / Niels Knudsson / Aage Kacki/ Ranne Joensson / oc Arned Bentsson/ dømte til Banemend/ oc for den Sag skyld fredløse at vere / oc deris Gods forbrut.

1287. Nyborg Danehoff.

Dom paa Daneboff offuer manddraberne.

Vi dømis til K. Erichs Banemend/ oc Fredløse at vere.

Paa denne Herredag fick Hertug Woldemar igien/ alt hues Gods hans Herrefader tilforne haffde hafft / Als / Arre / Femern / oc flere Per / sønden for Medelfar/ Oc bleff Her Peder Høsel, Drost mistenckt for det Oprør før skede til Skielskør. Hertug Woldemar bleff vdraabt oc forkynt/ for Kongens oc Rigens Forstandere at vere/ til Kongen bleff fuldmyndig.

Als/Arre/ Femern indrømis Hertz. Woldemar.

Hertug Woldemar forfyndis for Rigens forstandere.

Bisp Jacob aff Slesuig/ Kongens Cantzeler døer/ Bertholdus Erchedegn/ fød til Kiøbenhaffn/ bleff Bisp sammesteds.

Til venstre: En Side af en middelalderlig Aarbog fra Ryd Kloster (ved Flensborg Fjord). Teksten, der er Gammeldansk fra ca. 1400, lyder i nydansk Oversættelse: Herrens Aar 1250. Hertug Abel fangede ved Forræderi sin Broder Erik Plovpenning i Slesvig Sankt Laurentii Nat. Og en af Hertug Abels Riddere, der hed Løve Gudmundson, førte ham (Kongen) bort paa et Skib, dræbte ham siden og sænkede ham i Slien. Samme Aar kom Hertug Abels Søn, Waldemar, hjem fra Skole fra Paris og blev (undervejs) fanget af Biskop Svend af Køln. Ligesaa blev Hertug Abel samme Aar kaaret og kronet til Konge. 1251. Kejser Frederik (II, af det tysk-romerske Rige) døde. (D. R. H. II, 7). — Til højre: Næst Saksos Værk har ingen Danmarkshistorie været saa højt skattet af Fortiden som den „Danmarks Krønike", Rigets Kansler Arild Hvitfeld (1546—1609) udgav i Aarene 1595—1603. (D. R. H. II). Samtidens Begejstring over Værket er afløst af Nutidens Kritik, men Kristian Erslev, Hvitfelds Kritiker erklærer dog, at „aldrig har hverken før eller senere Kendskabet til Danmarks Fortid gjort et saa umaadeligt Skridt fremad som ved hans Arbejde". (D. R. H. II, 11).

Den nordlige Del af Stevns Klint. Skrivekridtet gaar her ret højt op. I Midten af Billedet ses Fiskeleret som en mørk Stribe over Skrivekridtet. Øverst findes Limstenen med sit Dække af Moræneler. Længst til højre ser man tydeligt, at Limstenen hænger ud over Skrivekridtet — til den en Dag styrter ned. (Fot. Axel Jessen).

Den sydlige Del af Stevns Klint mellem Degnebanke og Skjellervig. Her naar Skrivekridtet kun op til en ringe Højde. Over dette ses Limstenen med sine talrige Flintlag og øverst Moræneleret. (Fot. Axel Jessen).

Mandehoved i Stevns Klint set fra Syd. Nederst i Baggrunden ses Skrivekridtet og over dette Limstenen med sit Dække af Moræneler. I Midten af Billedet ser man, at Limstenen saves ud til Bygningssten. Man kommer ned ad Klinten ad lange Stiger. (Fot. Axel Jessen).

Kridtbrud i Stevns Klint ved Æskesti. (Fot. V. Milthers).

ET BUDSKAB TIL GARCIA

Af Elbert Hubbard.

Elbert Hubbard er Amerikaner og har i Tidsskriftet »Cosmopolitan« givet en Skildring af sin Ungdom og Uddannelse, der var typisk amerikansk:

»Jeg fødtes for fem og fyrretyve Aar siden i Staten Illinois. Min Fader var Landsbylæge, og han tjente aldrig mere end fem Hundrede Dollars om Aaret. Jeg gik ud af Skolen, da jeg var femten Aar, og havde da ganske gode Kundskaber i Læsning, Skrivning og Regning. Ellers havde kun min Undervisning i Sløjd været god. — Jeg kendte alle Skovens Træer og dens vilde Dyr, hver Art af Fisk, Frø eller Fugl, der svømmede, løb eller fløj. Jeg kendte hver Kornsort, hver Køkkenurt og hvad de hver for sig var værd. Jeg kendte de forskellige Racer af Køer og Heste, Faar og Svin. Jeg kunde faa vilde Køer til at staa stille, mens man malkede dem, kunde ride Heste til, kunde saa, pløje og høste, kunde lave Æblesmør og »Pumpkin-Kage«, salte og røge Kød, tilberede Lud og blød Sæbe. Kort sagt, jeg var en opvakt, kraftig og virksom Landsbydreng, oplært til at hjælpe Fader og Moder med at skaffe Levebrødet til en stor Familie. Jeg var slet ikke saa forskrækkelig uvidende — vær blot ikke bedrøvet paa Landsbydrengens Vegne — Gud er ofte paa deres Side!

Da jeg var femten Aar gammel, arbejdede jeg paa en Bondegaard, hvor jeg gjorde en Mands Arbejde for en Drengs Løn. Det passede mig ikke, og jeg sagde det til Ejeren. Han svarede: »Saa ved du, hvad du kan gøre,« Jeg sagde »Ja«, og drog vestover, hvor jeg blev »Cowboy«. Jeg blev ked af det og tog til Chicago, gik fra Dør til Dør og solgte Sæbe, stablede Tømmer nede ved Havnen, læste alle de Bøger, jeg kunde faa fat paa, skrev Breve hjem til Landsbybladene og blev Reporter, fik saa Plads som Handelsrejsende, gav Undervisning i en Skole, læste Emerson, Carlyle og Macaulay, arbejdede paa en Sæbefabrik, læste Shakespeare og lærte — med Scenen for Øje — det meste af »Hamlet« udenad. Blev Betyrer af Sæbefabrikken, senere Kompagnon, udtænkte for Fabrikken en Plan, hvorved der maatte kunne tjenes Millioner, — forstod, at Millionerne virkelig vilde komme, men brød mig ikke om dem, solgte derfor min Andel i Fabrikken for 75,000 Dollars, tog saa til Harvard Universitet, vandrede gennem Europa, skrev til flere Aviser, skrev to Bøger (kunde ingen Forlægger finde), var Lærer ved en Aftenskole i Buffalo, vandrede atter gennem Europa og mødte William Morris, den bekendte engelske Digter og Bogtrykker, kom tilbage til East Aurora og begyndte med »Chatauqua Kredse«, studerede Græsk og Latin med en derboende Præst, opdrættede Væddeløbsheste og skrev omsider »Little Journeys to the Homes of Good Men and Great«.

Som man ser en meget forskelligartet og indholdsrig Løbebane!

Men Forlæggerne vilde ikke have hans Artikler. Der var da ingen anden Udvej end at trykke dem selv. For tusind Dollars købte han Byens eneste Trykkeri, og paabegyndte saa Udgivelsen af Maanedsheftet »The Philistine«, der straks tiltrak sig Opmærksomheden ved, at Omslaget var trykt paa ualmindelig groft Indpakningspapir. Ved Hjælp af et Par Drenge satte, trykkede og heftede han selv det lille Skrift. Oplaget var jo i Begyndelsen ikke synderlig stort, og Udstyret mere end tarveligt. Alligevel maa adskillige have kigget inden for det beskedne Omslag, thi inden det første Aar var omme, kendte alle Mennesker Elbert Hubbard, og Bladene bragte stadig lange Uddrag af hans mærkelige Udtalelser i »The Philistine«.

Hvorfor man lagde Mærke til ham?

Jo, for her var endelig en Mand, der havde dannet sig sine egne Meninger om Tingene, og skrev akkurat, som han følte og tænkte, en Mand, der ikke brød sig om at besmykke det, som han vidste var ilde hørt, og ikke var bange for uden Forbehold at sige Lovord om den, der fortjente Rosen, en Mand, hvis skrevne Ord lød saa naturlige, saa friske, saa talte, som havde de aldrig været fæstnet til Papiret; en Mand endelig, som kun vilde tro godt om sine Medmennesker, som elskede det skønne, og som havde det varmeste Hjerte for de undertrykte i Samfundet! — Allesammen saare simple Dyder, — og dog saa sjældne — navnlig i Amerika.

Elbert Hubbard var imidlertid mest af alt en Handlingens Mand, hvem det ingenlunde tilfredsstillede at skrive om de undertrykte. Han maatte selv være med til at forbedre og mildne deres Kaar. Og han behøvede hverken at søge længe eller gaa langt.

Ofte havde han, naar han talte med de

omboende Bønder, bemærket, at de blev saa lidt meddelsomme, naar han spurgte dem om deres Døtre. »Hun tog ind til Byen,« lød i Reglen Svaret, og den haardnakkede Tavshed om Døtrenes videre Skæbne var mer veltalende end Ord. Med Sønnerne gik det omtrent ligedan.

Hvorfor drog denne Ungdom til Byen.

Mest vel fordi det haarde Arbejde paa Landet ikke huede dem rigtig. Men naar de nu var bange for — eller tværtimod havde Lyst til at gøre andet Arbejde, hvorfor da ikke give dem en Mulighed for en ny Sysselsættelse derude paa Landet, hvor de dog hørte hjemme?

Hubbard skulde bruge nogle unge Mennesker til at arbejde med Udgivelsen af sine Blade og valgte dem da blandt Egnens Ungdom. For at beskæftige dem i Tiden mellem de enkelte Hefters Fremkomst, begyndte han at trykke Bøger og at indbinde dem, saa smukt, som det var ham muligt. Forretningen gik godt. Humøret var altid højt, og de gæstfri Porte stod altid aabne, særlig for dem, der havde Lyst til at lære og til at arbejde.

Blandt de mange tilrejsende var ogsaa en Bogbinder af Faget, der havde lært Professionen i Leipzig og studeret paa de bedste Pladser. Det sporedes snart i Bøgernes Udseende, og deres Ry steg hurtigt.

Hubbard havde den ejendommelige Idè, at hans Bøger ikke maatte sælges gennem Bogladerne. Men han var paa den anden Side ogsaa ganske overbevist om, at Folk nødvendigvis maatte se hans Bøger, før de købte dem. Hvorledes kunde disse to Ting forenes? Aa, ganske let! Hubbard *vilde* kun tro godt om sine Medmennesker. Navnlig var han overbevist om, at Folk, der havde Lyst og Trang til gode og smukke Bøger, ogsaa maatte være gode Mennesker, — lige saa gode som — ifølge Ordsproget — de Mennesker, der synger.

Derfor averterede han simpelthen i sine egne Smaablade, at paa Forlangende vilde enhver Bog blive frit tilsendt til en hvilken som helst Adresse i Amerika. Syntes man ikke om Bogen, kunde man blot sende den Retur for hans Regning.

Og det var ingenlunde billige Bøger, det drejede sig om. De tarveligste kostede syv til otte Kroner, men de fleste fra tyve til flere Hundrede Kroner Stykket. Papir, Trykning, Indbinding var det mest udsøgte, navnlig opfriskede han en gammel halvglemt Kunstart: »Illumination« af Bøgerne, hvorved forstaas, at Bogens Initialer farvelagdes med Haanden. Netop til dette nænsomme, fine Arbejde oplærte han de unge Mennesker, til ikke ringe Forbavselse for dem, der havde tilbragt Aar paa Kunstakademier og Tegneskoler uden maaske nogen Sinde at naa saa vidt.

Hubbard naaede sit Maal hurtigere, end han selv havde turdet haabe. Folk skrev efter Bøgerne og beholdt dem, vel at mærke uden at glemme at indsende Betalingen for dem.

Men under alt dette glemte han ikke sine smaa Tidsskrifter, de udkom hver Maaned, og i dem nedskrev han sine bedste Tanker, formet i et udmærket Sprog. Det var, som han selv yndede at kalde sig: »Pastoren — Fra Albertus — der talte til sin Flok«.

Og en Dag hændte der noget mærkeligt!

Der kom Meddelelse fra Bladhandlerne, at det sidste Nummer af »The Philistine« var udsolgt, og at de maatte have et nyt Oplag straks. Dette blev trykt og bogstavelig revet bort. Heftet indeholdt flere smaa Artikler, men hvilke af dem, der havde »slaaet« saa godt an, var han ganske uvidende om. Indtil han fra et stort Jernbaneselskab i New York modtog en telegrafisk Forespørgsel om, hvor hurtigt han kunde trykke 100,000 Særtryk med Artiklen »Et Budskab til Garcia«. Der skulde selvfølgelig en Annonce paa Bagsiden!

Hubbard maatte arrangere sig med et New York'er Firma, og her tryktes nu hurtigt efter hinanden fem Oplag paa 100,000 Hefter hver, og da der var saa lidt Forslag i dem, fulgte to eller tre Oplag paa en halv Million hvert. Over to Hundrede amerikanske Tidsskrifter optrykte Artiklen — for ikke at tale om Dagbladene.

ET BUDSKAB TIL GARCIA

I hele den cubanske Historie er der en Mand, hvis Navn lyser op i min Erindring som Mars paa Himmelbuen.

Da Krigen mellem Spanien og de Forenede Stater udbrød, var det for disse sidste af yderste Vigtighed hurtigst mulig at komme i Forbindelse med Oprørernes Anfører, Garcia, der paa den Tid opholdt sig et eller andet Sted i Bjergpassene paa Cuba; hvor var der ingen, der vidste.

Hverken pr. Post eller Telegraf kunde man sende ham nogen Meddelelse, og dog maatte Præsidenten sikre sig Samarbejde med ham, og det snarest.

Men hvorledes?

Da kom det Præsidenten for Øre, at der var en Officer ved Navn Rowan, som sikkert vilde være Mand for at finde Garcia, — om da ellers nogen kunde det.

Der blev saa sendt Bud efter Officeren og han fik et Brev, som han skulde aflevere til Garcia.

Hvorledes nu Rowan tog Brevet, gemte det i en Lædermappe, som han fastgjorde over Hjertet, hvorledes han efter fire Dages Forløb landede paa Cuba i en aaben Baad, forsvandt i Junglekrattet og efter tre Ugers Forløb kom ud paa den anden Side Øen, efter til Fods at have gennemkrydset et fjendtligt Land og afleveret sit Brev til Garcia, skal jeg her ikke nærmere forklare.

Hvad jeg ønsker at fastslaa er følgende: Mac Kinley gav Rowan et Brev, der skulde bringes til Garcia; Rowan tog Brevet og spurgte ikke: Hvor er han?

Saa sandt jeg lever, her var en Mand, hvis Skikkelse burde gengives i Bronce, for at hans Minde kunde leve for Efterverdenen, og Statuen anbringes i enhver Skole Landet over. Thi det er ikke Boglærdom, unge Mennesker trænger til, eller Undervisning i Dit eller Dat, men snarere en Smule Stivelse i Rygraden, der vil gøre dem interesseret i deres Arbejde, faa dem til at samle hele deres Energi, til at handle hurtigt, udføre det, de skal: »Bringe et Budskab til Garcia!«

General Garcia er nu død; men der er andre Garcia'er. Der findes ikke den Mand, der har forsøgt at gennemføre et Foretagende, hvortil der behøves mange Hænder, uden at han jo til Tider har været bragt til Grænsen af Raseri over Gennemsnitsmenneskets Umulighed, dets Mangel paa Evne eller Vilje til at samle sig om en bestemt Ting — og udføre den.

Taabelig Uopmærksomhed, skødesløs Liggegyldighed, halvgjort Arbejde synes at være Reglen, og ingen Mand naar sit Maal, untagen han paa den ene eller anden Maade enten truer eller køber andre Mænd til at hjælpe sig; — hvis da ikke Gud i sin Godhed gør et Mirakel og sender ham en Lysets Engel til Hjælp.

Min Læser bedes engang forsøge følgende: De befinder Dem paa Deres Kontor, og i Deres Nærhed sidder seks unge Mænd. Kald paa en af dem og sig til ham, han skal slaa efter i et Leksikon og skaffe Dem lidt nærmere at vide om Correggio.

Vil nu den unge Mand svare: »Ja, Hr.—«, og saa udføre Deres Forlangende?

Nej, De kan tro Nej. Han vil betragte Dem med et uforstaaende Blik og komme med et eller flere af følgende Spørgsmaal:

Hvem var han?
Hvilket Leksikon?
Hvor staar Leksikonet?
Er jeg ansat her for at gøre den Slags Arbejde?
Mener De ikke Bismarck?
Skal jeg ikke lade Georg slaa efter?
Er han død?
Haster det?

Skal jeg ikke hellere bringe Dem Bogen, saa De selv kan se efter?

Hvad vil De dog vide det for?

Og jeg vil holde ti mod een paa, at naar De saa har besvaret disse Spørgsmaal og forklaret, hvorledes han skal finde det, og hvortil De skal bruge det, saa vil den unge Mand gaa hen og faa en af de andre unge Mænd til at hjælpe sig og forsøge paa at finde Correggio — for endelig at komme tilbage og fortælle Dem, at der slet ikke eksisterer en Mand med det Navn.

Naturligvis er det muligt, at jeg taber mit Væddemaal; men i de allerfleste Tilfælde gør jeg det ikke.

Hvis De nu er klog, vil De ikke plage Dem selv med at forklare Deres »Medhjælp«, at Correggio findes under »C« og ikke under »K«. De vil blot smile blidt til ham og sige: »Aa, det kan være det samme!« — og selv gaa hen og kikke efter.

Og det er denne Mangel paa Evne til selvstændig Handling, denne Aandssløvhed, Viljesvaghed og Ulyst til glad at tage fat og hjælpe med, der skyder den rene Socialisme saa langt ud i Fremtiden. Thi naar Menneskene ikke engang vil bestille noget, naar det gælder deres egen Velfærd, hvordan skal det saa gaa, naar alle ligelig skulde høste Udbyttet af deres Arbejde?

En Baadsmand med Knutten i Haanden er øjensynligt uundværlig, og Frygten for at blive smidt paa Døren Lørdag Aften holder mangen Arbejder paa sin Plads.

Averter en Gang efter en Stenograf, og De vil se, at af de ti, der søger Pladsen, kan de ni hverken stave eller sætte Tegn rigtigt, — ja tror end ikke, det er nødvendigt at kunne det.

Kan et saadant Menneske bringe et Brev til Garcia?

»Kan De se den Bogholder derovre?« sagde Formanden paa en stor Fabrik til mig.

»Ja, hvad er der i Vejen med ham?«

»Ser De, han er flink nok med sine Bøger; men hvis jeg sendte ham i Byen for at besørge et Ærinde, saa kunde han maaske udføre det godt nok, men Sandsynligheden taler for, at han vilde besøge mindst et Par Cafeer paa Vejen, og, naar han atter stod paa Gaden, vilde han have glemt, hvad det var, han blev sendt ud for.«

Kan man betro en saadan Mand at bringe et Budskab til Garcia?

Man har i den sidste Tid hørt saa mange deltagende Ord om den Elendighed, der hersker paa Systuerne, og om den »hjemløse Vandrer, der søger ærligt Arbejde«, og som Regel knyttes hertil mange haarde Ord om de Mænd, der har Magten.

Men ingen taler om den Arbejdsgiver, der bliver gammel før Tiden under sine forgæves Forsøg paa at faa uduelige Folk til at udføre deres Arbejde ordentligt og sin lange, taalmodige Trællen med Hjælpere, som aldrig gør andet end at drive, saa snart han et Øjeblik vender dem Ryggen.

I enhver Butik eller Fabrik finder til Stadighed et Udlugningsarbejde Sted, idet Arbejdsgiveren ved enhver given Lejlighed afskediger de Folk, der har vist Mangel paa Evne til at fremme Forretningens Interesse, medens andre antages i deres Sted. Ligegyldig hvor gode Tiderne er, Sigtearbejdet fortsættes, kun med den Forskel, at naar Tiderne er haarde, og Arbejdet er sløjt, sigtes der omhyggeligere, — men bort, for stedse bort, vandrer den udygtige, den uværdige. Det er den dygtigste, der bærer Sejren hjem. Personlige Interesser tvinger Arbejdsgiveren til at beholde de bedste, — dem, der kan bringe et Budskab til Garcia.

Jeg kendte engang en Mand, som var i Besiddelse af mange udmærkede Egenskaber, men alligevel ganske ude af Stand til at bestyre en Forretning for sig selv. Og ogsaa i andres Tjeneste var han ganske værdiløs, fordi han til Stadighed var besjælet af en ganske sindssvag Mistanke om, at hans Chef holdt ham nede, eller i hvert Tilfælde forsøgte at gøre det.

Han kunde ikke selv udstede Ordrer, men vilde heller ikke tage mod dem af andre. Om man havde givet ham et Budskab, der skulde bringes til Garcia, vilde han sandsynligvis have svaret: »Bring De det selv derhen og rejs Pokker i Vold!«

I Aften vandrer denne Mand rundt paa Byens Gader, søgende Arbejde, medens Vinden blæser gennem hans tyndslidte Frakke. Ingen, der kender ham, tør ansætte ham, fordi han altid er en Kilde til Utilfredshed. Han er uimodtagelig for Fornuft, og det eneste, der virkelig kan gøre Indtryk paa ham, er en rigtig tyksaalet Støvlesnude.

Naturligvis ved jeg meget vel, at en saadan aandelig Vanskabning ikke er mindre beklagelsesværdig end en ren legemlig Krøbling. Men lad os ogsaa udstrække vor Medfølelse til de Mænd, der kæmper for Gennemførelsen af store Foretagender, hvis Arbejdstimer ikke begrænses af Fabriksfløjten, og hvis Haar hurtig graanes i Kampen for at holde de skødesløst-ligegyldige, de sløjbenet-umulige og de hjerteløst-utaknemlige til deres Arbejde, — disse Mennesker, der uden hans Foretagsomhed vilde være baade sultne og hjemløse. Har jeg brugt for stærke Ord?

Muligvis! Men medens hele Verden søger ned i de dybeste Lag med sin Medynk, ønsker jeg at udtale min Deltagelse for den Mand, der naar sit Maal, som, al Modstand til Trods, har ledet andre i deres Arbejde, og som, naar han endelig har naaet, hvad han søgte, finder, at det hele dog var forgæves, og at han intet fik, intet udover Maden og Klæderne.

Jeg har selv i sin Tid arbejdet for Dagløn, men jeg har ogsaa senere haft mange Mennesker til at arbejde for mig, og jeg ved, der kan siges adskilligt baade for og imod paa begge Sider. Det er ikke i og for sig en Udmærkelse for en Mand at være fattig, Pjalter er ingen Anbefaling, og ikke alle Arbejdsgivere er begærlige og brutale, — ligesaa lidt som alle fattige er brave. Mit Hjerte føler for den Mand, der gør sit Arbejde, naar Chefen er ude, saavel som naar han er hjemme, — og for den Mand, som, naar han faar et Brev til Garcia, rolig tager derimod uden først at komme med idiotiske Spørgsmaal og uden nogen lumsk Bagtanke om at smide det i den nærmeste Rendesten eller gøre andet med det end netop aflevere det der, hvor han skal, som aldrig bliver midlertidigt afskediget eller behøver at strejke for at faa højere Løn!

Civilisationen er intet andet end en lang, omhyggelig Søgen efter just saadanne Mennesker. Alt, hvad en saadan Mand forlanger, faar han; han er saa vanskelig, saa sjælden at træffe, at ingen Arbejdsgiver kan forsvare at lade ham gaa sin Dør forbi. Han søges i hvert Land, hver Stad og hver Landsby, — paa hvert Kontor, hvert Værksted, Butik eller Fabrik. Hele Verden raaber paa ham. Alle trænger de, og haardt trænger de til — den Mand, der kan bringe et Budskab til Garcia.

DANSKE OG SVENSKE SEET AV EN NORDMAND. — II. SVENSKE

Ligeså imøtekommende og omgjængelige som danske helt fra først av er overfor fremmede, likeså avmålte og tilbakeholdende er til en begyndelse gjerne svenskerne. Allerede dette gjør det særlig vanskelig at danne sig en nogenlunde begrundet og ikke helt overfladisk dom over svenskernes mentalitet. Og hertil kommer at denne mentalitet, hvis en utenforstående derom tør uttale sig, i den sidste menneskealder tildels synes at ha undergått en hurtigere omdannelse end man andetsteds i almindelighet har let for at iagtta. Det er derfor vistnok også uundgåelig at adskillig av hvad den ene anser for karakteristisk for »svensk folklynne«, av andre ikke vil bli opfattet sådan. Jeg håper imidlertid, at jeg nedenfor i det væsentlige har truffet hvad norske iagttagere i almindelighet anser som typisk svensk.

Under en festlig Sammenkomst for 8—9 Aar siden i Oslo blev Branting af Stortingspræsident Løvland betegnet som „Sveriges *grand old man*". Betegnelsen passede ikke mindre, efter at han som svensk Statsminister og som Medlem af Nationernes Forbunds Raad havde faaet Anledning til at prøve sig paa stedse større Opgaver.

Vil man forstå svenskernes psykologi, er der ett træk i den historiske utvikling man først bør holde sig for øje. Takket være forskjellige omstændigheder — i første række vel folkets merkelig mangesidige begavelse — har det i meget stor utstrækning utformet sine samfundsinstitutioner på hel selvstændig grundlag. Landet havde fra meget gammel tid en fri forfatning med stænderriksdagen som folkets organ. Statsforvaltningens centralorganer under kongen var ikke som ellers almindelig for nogen del av ministrene — disse var utelukkende kongens rådgivere —, men særskilte, gjerne kollegiale styrelser. Armeen var ikke opbygget enten på systemet med hvervede tropper eller på vernepligt, men på den gamle inddelingsordning. Og således kan man på det ene område efter det andet — i skattevæsen, i bankvæsen, i kommunernes organisation for at ta nogen flere eksempler — finde Sverige som hjemlandet for en stedegen, sjelden utefra forstyrret utvikling. I de sidste menneskealdre er adskillige av disse særordninger omdannet eller helt avløst efter andre lands mønstre. Men det var uundgåelig at virkningerne endnu længe efter måtte holde sig i menneskenes mentalitet.

Det her fremhævede forhold gir ialfald en nærliggende forklaring på to navnlig tidligere sterkt fremtrædende sider ved den svenske folkekarakter. På den ene Side en tryg selvbevidsthed, som mindet om landets ærefulde historie ofte kunde forsterke til en viss ringeagt overfor fremmede. På den anden side et traditionens herredømme over sindene, som ikke nu længer har noget synderlig tilsvarende i de skandinaviske nabofolks mentalitet. Også i Sverige synes disse karaktertræk nu at være i sterkt avtagende. Men de er dog endnu så vidt fremtrædende at det må være tillatt — til yderligere belysning av den svenske psyke — at dvæle et øjeblik ved ethvert av dem.

Når der tales om svenskernes selvbevidsthet, vil man måske indvende at det fra svensk side undertiden tvertimot fremhæves at de er særlig tilbøjelige til at overvurdere det fremmede og undervurdere sit eget. Det bør imidlertid erindres at den samme klage lyder omtrent i alle land. Og selv de svensker som uttaler sig slik, plejer gjerne samtidig at medgi svenskernes disposition for en viss »högfärd« (Hovmod). Saken er jo den at endog den mest utprægede nationalist meget vel kan indrømme — og overvurdere — fremmedes overlegenhet i diverse retninger, som for ham står som litet betydningsfulde. I midten av syttiårene kunde således en svensk åndens høvding la sig undslippe den ytring at Norges dengang langt overlegne digtning kun viste, hvor langt landet lå tilbake i kultur, — med stigende kultur måtte digtningen dø ut. Ak, efter kort tids forløp har Sveriges kultur gjennem digtere som Strindberg, Fröding, Heidenstam, Selma Lagerlöf og mange, mange andre git bevis på en sørgelig tilbakegang!

Og nu traditionens herredømme! Jeg tror ikke, man vil bestride dets tilværelse, heller ikke at det har været til gavn for me-

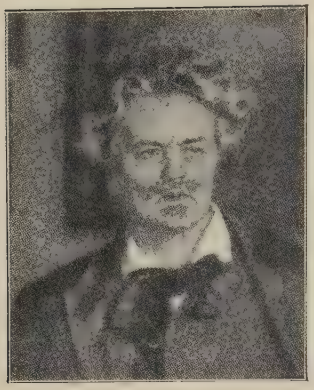

August Strindberg (1849—1912) en af Sveriges største Digtere, virker overvældende i sine historiske og moderne Dramaer bl. a. „Etik XIV" og „Dødsdansen", stor som Lyriker, størst som Forfatter af knugende og gribende Romaner f. Eks. „Røda Rummet" og „Giftas". Han var stadig paa Sindssygens Rand, i Halvfemserne i lang Tid ude over den i udpræget Forfølgelsesvanvid. Strindberg, der fængslede sin Samtid som faa, er den svenske Digter, der er mest kendt i Europa.

get av det ejendommeligste og vakreste i svensk åndsliv. Og det er blit forsterket og har delvis fått sin karakter gjennem en anden ejendommelighet ved svensk historie. Neppe i noget andet europæisk land undtagen England har adelen levet således op til ordet »noblesse oblige«. Sveriges historie er i stor utstrækning dets adelsætters historie. Den tradition som har præget samfundsopfatningen, har derfor væsentlig været aristokratisk bestemt, — aristokratisk, i god og mindre god forstand kan man sige, ned gjennem alle samfundslag. Der har som følge derav i Sverige i længere tid og inden flere samfundsområder end ialfald i Norge bestått virkelige skranker mellem befolkningens forskjellige lag. Men samtidig som der da ovenfra kan ha været stillet større krav på respekt, kan der — f. eks. i forholdet mellem arbejdsgiver og arbejdere — meget vel være blit vist større hensynsfuldhet og interesse for de underordnedes ve og vel end i vort land.

Denne traditionens magt og art har på den ene side vist sig i en opretholdelse av og respekt for former, som i nabolandene forlængst er helt eller delvis forsvundet. På den anden side har den hat en viss indflydelse også på folkets tænkemåte. Det tør hænde, at der hos svenskerne er en ganske sterk tilbøjelighet til at handle efter impuls i stedet for efter bevidst ræsonnemant. Ialfald vil man gjøre gjeldende at flertallet er avgjort utilbøjelig til overhodet at ræsonnere abstrakt og derfor bl. a. gjerne slår sig til ro med hvad der er sædvanlig eller i almindelighet ansees for rigtig, fremfor at ta standpunkt efter avvejen av alle momenter i det enkelte tilfælde. Og her kan da traditionens magt ha hjulpet til, så en viss åndelig passivitet kan være blit resultatet.

Denne traditionens sterke indflydelse medførte gjerne — og det var kanske den vigtigste følge — at godtfolk flest uten videre akcepterte de hos omgivelserne herskende grundanskuelser. Til for et par årtier siden kunde det være påfaldende, hvor litet selv højt kultiverte svensker kritisk hadde prøvet de grundsætninger de levet på. Dette kunde være en styrke og en svakhet. Som forholdene var, skulde der ialfald meget til, før nogen kunde sprænge det overlevertes sterke tryk. Til gjengjeld fik de personligheter for hvem dette lyktes gjerne et så frigjort, helt igjennem fordomsfrit syn på alle forhold som det neppe var mulig at finde hos nogen i de mindre traditionsbundne naboland.

Nu tør det være at motsætningerne ikke længer er så fremtrædende, — at flertallet er langt mindre traditionsbundet end før, men at man på den anden side heller ikke har synderlig lettere end i andre land for at finde personligheter som har frigjort sig for alle fordomme.

Men om motsætningerne i den svenske folkepsyke på dette punkt holder på at utjevne sig, møter man i andre retninger tilsynelatende endnu adskillige ret påfaldende psykiske motsætninger. Ikke bare mellem de forskjellige folkeklasser eller mellem individerne indbyrdes, men tildels også hos det enkelte individ.

Således allerede, når der spørres om det herskende temperaments art. Efter en bekjendt gammel uttalelse skulde gjennemsnitsvenskens væsen være en »trøghet« (Trægh), som imidlertid gjemmer adskillig »hetsighet« (Hidsighed). Denne karakteristik er måske helt rigtig. Man kan imidlertid komme i tvil om, hvorvidt temperamentet ikke i virkeligheten er ret kolerisk, men avdæmpet ved det folkesjælen like sterkt iboende krav til behersket, rolig optræden. En virkelig eller indbildt

Verner von Heidenstam (f. 1859) regnes blandt Sveriges største nulevende Forfattere. Fra 1913 har han været Medlem af det svenske Akademi, „de aderton", 1916 fik han den litterære Nobelpris. Blandt hans Romaner har især de historiske „Karolinerne" og „Folkungatrædet" vundet stor Udbredelse.

fornærmelse vil da gjerne først møtes med rolig værdighet. Og får det passerte senere en fyldestgjørende forklaring eller er det ikke av nogen særlig betydning, kan det dermed ha sit forblivende. Men i motsat fald kan fornærmelsens dimensjoner vokse i den krænkedes sind, jo mere han beskjæftiger sig med den. Og i et passende øjeblik kan han saa reagere så meget voldsommere, netop fordi han fra først av har lagt bånd på sig.

En ejendommelig motsætning er der også i svenskernes optræden overfor fremmede. Som ovenfor nævnt optræder de i begyndelsen gjerne helt avmålt og tilbakeholdende. Holdningen er korrekt, men heller ikke mer, tilkjendegir hverken et venlig eller et uvenlig sindelag. Den er indgjærdet bak sikre former — og det former som tildels er ret strenge.

La mig ta et eksempel: Det var ialfald tidligere inden societetskredse i Sverige som i England den herskende regel at ingen måtte tiltale nogen han ikke var forestillet for. Og i motsætning til englænderne — som kanske ikke fandt at utlændinger kunde forutsættes at være velopdragne — krævet svenskerne præsentationsreglen overholdt også av utlændinger. En fremmed kunde derfor tidligere godt opholde sig 8—14 dage i Stockholm under daglige konferencer med forretningsforbindelser, uten at komme til at veksle et ord med disse om andet end forretninger, og uten ellers at tale et ord med nogen svenske utenfor hotel- og restaurantbetjeningernes kreds. Og vel at merke, så kunde ske, uden at der lå nogensomhelst uvenlighet under. Måske vil så markerte tilfælde nu sjeldnere indtræffe, — formerne kan være blit mindre strenge, avmåltheten ha mistet noget av sit tak. Men nogen væsensforskjel er der neppe.

Er imidlertid formaliteternes stadium passeret, undergår svensken tilsynelatende en fuldstændig forvandling. Han blir velvillig åpen, hans væsen lyser av jovial omgjængelighet, der er over hele hans personlighet en på én gang festlig og munter abandon (Given sig hen). Måske uforligneligst er han da som vært, — like stilfuld som overdådig.

I virkeligheten er denne runde jovialitet vistnok et av de dypest gående træk i den svenske folkepsyke. Den har kun vanskelig for straks at slippe frem. Dels og vel hovedsakelig på grund av formernes krav. Men for en væsentlig del også fordi de fleste svensker interesserer sig litet for andres og kanske allermindst for fremmedes sjæleliv. Hertil kommer jeg straks tilbake. Men først nogen ord om svenskernes økonomiske sans og deres organisatoriske evne.

Gustaf Fröding (1860—1911), vel den største, svenske Lyriker. Hans vidunderlig skønne og stemningsfulde Digte er i høj Grad blevet Folkeeje. Som Billedet antyder, var han disponeret for Sindssyge, der da ogsaa brød frem hos ham et Par Gange, i flere Aar var han paa en Anstalt.

Her synes der at være et virkelig motsætningsforhold, om ikke hos det enkelte individ, så mellem enkelte av befolkningens klasser. Om den jevne jordbrukerstand er der neppe noget særlig at sige; som gjennemgående i de fleste europæiske land, også Danmark og Norge, er den vistnok både flittig og sparsommelig. Men forøvrig synes det, som om svenskerne flest er både flittigere og mere opmerksomme på den lille fortjeneste end deres naboer på halvøen; det hænger vistnok sammen med at Sveriges hovednæringsveje i det hele er av en noget mindre hasardiøs natur end Norges. Mindre vegt kan man kanske lægge på den erfaring mange vil ha gjort at svenske tjenestepiker og mandlige arbejdere — som man har ret mange av i Norge — oftere lægger sig noget tilbedste end deres norske kamerater; det kan hænge sammen med at de tar utenlandsopholdet bl. a. netop for at kunne spare litt op. Alt i alt er det imidlertid vistnok utvilsomt, at der blandt de mindre velstillede klasser i Sverige er større økonomisk sans end i Norge. Men samtidig er der neppe synderlig tvil om at en velstillet svenske snarest er mere tilbøjelig til ødselhet end en likestillet nordmand. Ikke fordi svensken skulde ha større svakhet for at tilfredsstille sine direkte »behov«. Men hos ham gjør der sig ved siden herav hyppig gjeldende et motiv som hos nordmanden er mer sporadisk at finde: han har gjerne en *grand-seigneurs* (Stormands) glæde over statelig pragtutfoldelse.

Denne tilbøjelighet er så meget mere forståelig, som den står i samklang med en række andre sider ved den svenske folkekarakter. Her kan det være tilstrækkelig at peke på to av disse træk: på den ene side svenskernes før omtalte højt utviklede formsans, på den anden side deres utprægede evne til at organisere, administrere, ret

Gustaf af Geijerstam (1858—1909), en af Sveriges ypperste Virkelighedsskildrere; blandt hans mange udmærkede Almueskildringer og Romaner er navnlig „Boken om lille-bror, en ægteskaps roman" blevet læst meget.

og slet arrangere. Deres overordentlige organisationstalent fremgår allerede av selve den måte hvorpå de som før omtalt har helt selvstændig utviklet en række vigtige samfundsinstitutioner. Og ikke mindre viser denne evne sig i den måte hvorpå de i tidernes løp har formådd at styre de mange landsdele, som har været tilsluttet det svenske statslegeme. De fra Danmark og Norge erobrede provinser er hurtig og uten vanskelighet blit helt svenske. Landsdelene hinsides Østersjøen og Bottenhavet hadde omvendt fåt bevare sin egenart, hadde derfor villig fundet sig i det svenske herredømme, sålænge det bestod, og har efter adskillelsen i det hele kun gode minder derfra. Men også når det gjelder nutiden, viser det samme sikre grep sig. Likeså vel når det gjelder de større opgaver, f. ex. i utviklingen av stats- og kommunalforvaltningen, eller istandbringelsen av store foretagender på næringslivets område, som når talen er om mindre ting som arrangement av utstillinger, møter eller fester.

Jeg nævnte ovenfor at svenskerne i almindelighet har liten psykologisk sans. Det er allerede forlængst fra svensk hold med megen styrke hævdet at så er tilfældet. Så meget svenskerne interesserer sig for saker, så litet for personer. På naturvidenskapernes område har de i århundreder hat fremragende repræsentanter, likeså på teknikens felt. Ganske anderledes beskeden har deres bidrag været til åndsvidenskapernes utvikling. Og på lignende måte forholder det sig, hævdes det, m. h. t. deres forhold i det daglige liv. De sætter sig gjerne og med lethet ind i alle saksforhold. Men som den almindelige svenske i det hele er sterkt virilt anlagt, har han også den mandlige naturs sædvanlige ringe forståelse av sine medmenneskers psyke. Det interesserer ham ikke engang så meget som den jevne nordmand, end sige som de fleste danske, at få en smule greje på, hvad slags mennesker han har for sig.

Det er efter dette antagelig at en svensk i almindelighet ikke gjør sig synderlig rede for de forskjellige utlændingers mentalitet. Ofte vil han også, som før nævnt, være tilbøjelig til på forhånd at se litt ned på dem — og han føler sig da så meget mindre opfordret til at studere dem nøjere. Hvad særlig angår danske og nordmænd, vil adskillige svensker vistnok gjerne fra først av møte dem med en viss mistro eller et visst mishag. Bak den danskes imøtekommenhet kan han frygte en smart beregning. Og nordmanden vil gjerne forekomme ham ikke at være velopdragen og let at kunne bli brutal. Men denne svenskens opfatning forandres ialfald fuldstændig og hans naturlige velvilje kommer helt til sin ret, hvis han bak danskens smidighet og bak nordmandens klodsethet opdager en like oprigtig og ureserveret velvilje.

Svenskernes naturfølelse påståes at være mere fremtrædende end de danskes og nordmændenes. Det kan måske også forholde sig så, at svenske bymennesker i større utstrækning end vi andre finder det nødvendig at ta sommerophold på landet. Sikkert nok er det også at Norge som turistland besøkes av uendelig flere svensker end omvendt. Dette kan jo for en stor del ha sin forklaring i landenes forskjellige natur. Men at svenskerne også må ha en levende sans for sit eget lands naturskjønhet synes at fremgå allerede av den overvældende tilslutning den svenske turistforening har fåt.

Måske kan man i det hele tilskrive svenskerne en sterkt utviklet skjønhetssans. Det er ialfald et indtryk man let vil få ved at se hvad der er gjort for forskjellige svenske byers ydre. I hvilken utstrækning dette måtte hitrøre fra enkelte borgeres donationer, er et spørsmål for sig. Men det er en kjendt sak at ialfald i flere av Sveriges store stæder er antallet av betydelige donationer til almenhetens bedste overordentlig stort. I første række beror dette naturligvis på en levende samfundsfølelse, — som man jo også måtte vente den i et land hvor traditionens magt i sindene fra gammelt er så sterk.

Denne samfundsfølelse gjør sig selvfølgelig gjeldende ikke blot overfor de mindre enheter — byer, herreder, landsdele — men i første række overfor staten som et hele. Hvor meget det også kan være bestridt fra svensk side, — utlændinger kan ikke undgå at få fornemmelsen av at svenskerne har en endog meget sterkt utviklet nationalfølelse. Men ganske visst har denne følelse en noget anden karakter end i Norge og Danmark.

Rigsdagsbygningen i Stockholm. — Forfatteren skriver i Artiklen: „Maaske kan man i det hele tilskrive Svenskerne en stærkt utviklet skjønhetsans. Det er ialfald et indtryk man let vil faa ved at se hvad der er gjort for forskjellige svenske byers ydre. I hvilken utstrækning dette maatte hitrøre fra enkelte borgeres donationer, er et spørsmål for sig. Men det er en kjendt sak at ialfald i flere av Sveriges store Stæder er antallet av betydelige donationer til almenhetens bedste overordentlig stort."

I Norge er der — og måtte der bli — en »national bevægelse«, som søker bedst mulig at hele bruddet i vor historiske utvikling. Det er da naturlig at nationalfølelsen her kunde få en på en gang stejl og ømfindtlig karakter. I Danmark er de sidste menneskealdres nationalfølelse væsentlig blit bestemt ved viljen til at »gjenvinde indad, hvad der taptes utad«. I Sverige har fædrelandsfølelsen hovedsakelig suget sin næring av fortidens store bedrifter. Den er helt glad, denne følelse, har intet av de andres litt såre underklang. Den er til daglig vel også mere ureflekteret og fremtræder gjerne kun som nationalstolthet. Men den mangler ingenlunde vilje, når det gjelder. Og med røtterne i et større og mere mangesidig samfund kan den også brede sin krone vitere ut, end i nabolandene. For at ta et litet, men typisk eksempel: Da tiden kom til anlæg av elektriske sporveje, var Oslo vistnok den første av Nordens byer som fik et anlæg i drift; men alt maskineri etc. var indført fra Tyskland. I Stockholm — hvor man var begyndt omtrent samtidig — blev anlægget adskillig senere driftsfærdig; men det var bare fordi man utførte alting selv, selvfølgelig med diverse uheld indimellem, men også med selvhjulpenhet som resultat.

I sine ytringsformer vil den svenske nationalfølelse gjerne ha mere av patos, av fanfare, kanske også av store uttryk end den danske eller norske. Det er en naturlig følge av hele folkesjælens væsen. Og selve sprogets karakter indbyder til det. Det svenske sprog er vel et av Europas vakreste, navnlig måske i den »uppsvenske« (svearigske) uttale. I utlændingers øren kan det ofte være at sprogets malmfulde bredde kommer bedre til sin ret i mænds end i kvinders mund; men jo bedre sproget klinger, jo mere højstemt talen er, jo større fare er der også for at den fremmede kan få en — måske helt uberettiget — fornemmelse av utvortes-het, av »deklamation«. Til en viss grad har jo »stora gesten« — både i ord og i væremåte — faldet svenskerne som et helt naturlig uttryksmiddel, samtidig som de mindre højtidelige grander kan ha misopfattet slikt som poseurvæsen (kunstlet). Også svensk skuespilkunst, navnlig i tragedien, kunde derfor tidligere virke som opskruet. Men alt dette synes i senere tid væsentlig at ha forandret sig.

Efter det svenske folkelynnes (Folkesind) i det hele litet reflekterte karakter skulde man måske vente at svensk humoristisk sans var litet utviklet. Som bekjendt er forholdet imidlertid helt modsat. Den svenske humor sprudler så frisk som nogen. Men den har gjerne solglans over sig. Den har oftest litet av ondskap, men meget av strålende morskap over menneskelig fiffighet, dumhet eller skrøpelighet, over provinsielle, standsmæssige eller rent personlige partikulariteter.

De mere intime træk i folkekarakteren er det naturligvis også her vanskelig at uttale sig om. Hvad familielivet angår, har det nok været en almindelig norsk forestilling at svensk klub- og restaurantliv har trukket mændene mere bort fra hjemmet end tilfældet gjerne har været i Danmark og Norge. At tilbøjeligheten til sådant uteliv har været større i Sverige kan måske også sluttes derav at antallet av *studiosi perpetui* (Studenter, som studerer i mange Aar uden nogensinde at blive færdige) synes at ha været meget større der end i de andre land. Men det er vistnok meget tvilsomt om sætningen nogensinde har været helt rigtig, — om man ikke her hovedsakelig kan ha bygget på rent literære indtryk eller bare på erfaringer fra Stockholm. Men det er iøjnefaldende, at dette er et altfor spinkelt grundlag for en mere omfattende dom. Og nu for tiden er der neppe grund til at gå ut fra at der her er nogen væsentlig for-

I.

II.

Svenskere. Tegninger af *Albert Engstrøm*. Forfatteren skriver om den svenske Humor: „Den har oftest letet av ondskap men meget av strålende morskap over menneskelig fiffighet, dumhet eller skrøpelighet, over provinsielle standsmæssige eller rent personlige partikulariteter".

skjel mellem svenske og norske forhold. Kun spiller vistnok kafeer og tildels klubber en adskillig mere fremtrædende rolle i Stockholm (og Kjøbenhavn) end i det så meget mindre Oslo.

Også hvad angår barneopdragelsen synes forholdene ialfald nu for tiden at ligge nogenlunde ens an i Sverige og hos os. Det er vel så at feltropet om »barnets århundrede« er kommet til os fra Sverige; men med det kjendte norske hang til at ta ekstreme standpunkter på alle reformers område er retningen vistnok holdt fuldt så konsekvent her som hinsides grænsen. Den væsentligste forskjel for byungdommens vedkommende er vel den at vinterens friluftssport dyrkes mere gjennemgaaende blandt norsk ungdom av begge kjøn. Og denne forskjel kan ha medført at kvindelig norsk byungdom har fåt en sikrere og mere selvbevidst holdning. Man får ialfald det indtryk at den unge svenske pike ligger nærmere ved det almindelige europæiske kvindeideal.

Bortset fra den forskjel denne omstændighet kan ha medført synes opfatningen av kvinden i begge land at ha utviklet sig nogenlunde på samme måte. Måske kan traditionens magt ha bidraget litt til at kampen om kvindens stilling i Sverige ialfald i literaturen tildels har fåt en særlig voldsom karakter. Men alt i alt synes det ændrede almeneuropæiske syn på kvinden — ogsaa i Sverige delvis formildet gjennem den norske digtning — — at ha trængt like sejrrik igjennem i begge land.

Om svensk klædedragt, hvilket nærmere bestemt for mig også her betyder damernes beklædning, er det neppe værd at jeg uttaler nogen mening. Måske er svenske kvinder mindre end sine norske søstre tilbøjelige til at følge modens ekstremer? Eller er det måske deres mere stilfulde holdning som sætter dem bedre i stand til at gjøre alting med?

Men hvilke er nu svenskernes idealer? Hvem er deres idealskikkelser? Herom er det naturligvis vanskelig at uttale noget som kan gjøre krav på at være objektivt rigtig. Men det kan jo også her kun være den almindelige norske opfatning, der spørres om, — denne opfatning være nu rigtig eller urigtig.

Som rimelig kan være inden et folk som i århundreder har hat så mange lysende skikkelser og øvet så store både krigens og fredens bedrifter, synes da idealskikkelserne at være netop sådanne personligheter av hvem der står glans, — fremfor alt personligheter som har øvet bedrifter, helst vanskelige og farlige, der lyser som stjernebilleder over folkets vej gjennem århundrederne. Det kan være store statsmænd eller krigere, men det kan også være videnskapsmænd eller mekaniske genier. Linné, Berzelius eller John Ericsson kan være idealskikkelsen like så vel — om end neppe så ofte — som Gustaf Vasa eller Gustaf Adolf. Den strålende bedrift, på hvilketsomhelst felt, er gjerne den uundværlige betingelse; men man kan også se at en skikkelse som Gustaf III har stået som en art svensk ideal ikke så meget på grund av sine bedrifter, men slet og ret som »tjusarekungen« (den indtagende Konge). Karakter-

egenskaper som sådanne kan ikke hjelpe nogen frem til idealstillingen, — men vel til tider udelukke ham derfra; et fremtrædende eksempel herpå er Karl XII, som jo har hat den skjæbne snart at løftes til skyerne, snart at betragtes som et halvt degenerert individ. Det endelige resultat for land og folk av vedkommendes livsgjerning synes at ha liten betydning. Fælles for alle er skikkelsernes store dimensjoner og glans. Ikke så meget den glans de har vundet i verdens øjne, skjønt ogsaa det har sin betydning; det avgjørende er den glans hvori de står for nutidssvenskeren selv.

Er dette syn på svenske idealer nogenlunde rigtig, skulde man kunne slutte at disse idealer vel er litet egnede til at utvikle visse bestemte karakteregenskaper, men derimot kan tjene til at en ungdom i det hele sætter sig store mål.

Sluttelig står vi overfor det spørsmål: Hvordan anskuer man svenske som midlertidig opholder sig i Norge?

Som ovenfor nævnt er der mange svensker av begge kjøn som for kortere eller længere tid tar arbejde i Norge. Det ejendommelige er at disse mennesker synes at høre til distinkt forskjellige kategorier. Det store flertal av dem arter sig ganske visst nogenlunde som norske kvinder og mænd av tilsvarende folkeklasser. Men så er der på den ene side en påfaldende stor procent som er særlig utholdende og påpasselige i sit arbejde og samtidig gjerne meget sparsommelige. Og på den anden side er der navnlig blandt de mandlige svenske arbejdere uforholdsmæssig mange urolige, tildels forbryderske elementer. Forholdet kan ha sine meget naturlige årsaker og indicerer utvilsomt litet m. h. t. svensk mentalitet i det hele. Men det har naturligvis den følge at svenske arbejdere anskues på meget forskjellig måte her i landet, — alt efter de personlige erfaringer vedkommende arbejdsherre måtte ha gjort eller fåt refereret.

Hvad derimot angår svensker som turister her i landet, er det mit indtryk at de i det store tat kun lægger racens elskværdigste egenskaper for dagen. Deres avmålte væsen fremtræder her fordelagtig likeoverfor enkelte andres stundom noget påtrængende aktivitet. De tar forholdene som de er og med godt humør, og den svenske *grand seigneur* røber sig gjerne kun i kulance under de uundgåelige pengeopgjør.

E. Hagerup Bull

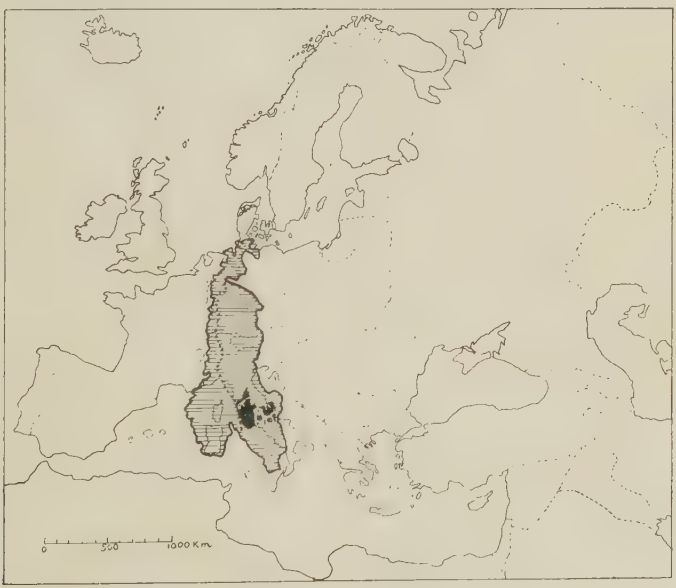

Faa Mennesker her i Landet har et umiddelbart Indtryk af Sveriges og Norges Størrelse. Paa Kortet her ses Norge og Sverige derfor nedtegnet Syd for Danmark og i Sverige ses atter Danmark indsat. Mange vil paa denne Maade bedre faa et Indtryk af de skandinaviske Landes Størrelse i Forhold til de andre europæiske Lande. Danmark har ca. 3,3 Millioner Indbyggere, Norge ca. 2,7 Mill. og Sverige ca. 6 Mill. Danmarks Størrelse er ca. 43,000 km² (uden Færøerne, Island og Grønland), Norges ca. 325,000 km² og Sveriges ca. 450,000 km².

STEVNS KLINT

Hvis man i Forsommeren kommer ind i Forhallen paa Københavns Hovedbanegaard til det sydgaaende Tog ved Nitiden om Morgenen, træffer man meget ofte Flokke af københavnske Gymnasiaster med deres Naturfagslærere, parate til at drage af Sted paa en geologisk Udflugt til Stevns Klint.

Moræneflade ved Gladsakse i Nærheden af København. Morænefladen bestaar af stenet Ler, Moræneler, som er afsat under Indlandsisen af denne i den sidste Istid. Fot. Victor Madsen.

Hvorfor gælder Rejsen altid denne Klint? Har man i Nærheden af København ikke andre Punkter, der er lige saa godt egnede til Besøg? Nej, man kan roligt sige, at naar man tager Hensyn til, hvad der kan naas paa en endags Tur fra København, saa har vi *intet*, der i geologisk Henseende kan maale sig med Stevns Klint; her er som i en Nøddeskal samlet en Mængde Fænomener, der er knyttet til mange forskellige Sider af Geologien, og i Virkeligheden egner intet enkelt Sted i Danmark sig bedre end Stevns Klint til at give os et Indblik i Jordskorpens Bygning. Vi vil nu følge en saadan Flok Gymnasiaster paa deres Ekskursion og se, hvad vi kan lære deraf.

Hvad ser vi f. Eks. af geologisk Interesse fra Kupevinduet paa Vejen til Storehedinge, det bedste Udgangspunkt for en Stevnsekskursion?

Paa Strækningen København—Roskilde—Køge kører vi henover et tilsyneladende fladt, men i Virkeligheden jævnt bølgeformet Landskab, »Heden«, som den i Almindelighed benævnes. Geologerne kalder det en Moræneflade og fortæller os, at den er dannet i Istiden, og at den er den Bundmoræne, som Isen har efterladt. Ved Køge ser vi ud over Køge Bugt, hvis Form er som Halvdelen af en rund Skaal, en saadan Lavning kaldes i Geologien en Inderlavning og tænkes opstaaet paa Steder, hvor Indlandsisens ydre Partier har dannet brede, fremskudte Tunger, under hvis midterste Dele Isen har været tykkest, og dens bortskruende Virkning stærkest, saa at der her er gravet saa meget bort, at den paagældende Strækning er kommet under Havet.

Naar man fra Køge kører videre med den østsjællandske Bane, ser man lidt uden for Byen en skovklædt Højderyg, der strækker sig i østvestlig Retning, det er Køge Aas, som med faa Afbrydelser kan følges lige til Haraldsted, Nord for Ringsted. Den er bygget op af lagdelt Sand og Grus, hvilket viser, at den maa være aflejret af Vand og ikke af Is, da det af Isen aflejrede Materiale altid ligger hulter til bulter og ikke ordnet i Lag. Dens Forløb er lidt bugtet ligesom en Flods, og dette, i Forbindelse med Materialet, den er bygget af, og dens Plads *paa* Morænefladen, altsaa paa et Sted, hvor der engang har ligget Is, gør den Antagelse sandsynlig, at den er dannet af en Smeltevandsflod, som er begyndt at aflejre, *inden* den endnu havde forladt Isen. Vi har ikke ret mange af den Slags Dannelser i Danmark, den smukkeste er vel nok Mogenstrup Aas Syd for Næstved; langt talrigere findes de i Sverige, hvor de ogsaa er mere typisk udviklet, saa at man der lettere har kunnet klare deres Oprindelse.

Paa den følgende Strækning er der ikke meget at se af geologisk Interesse, kun lægger vi Mærke til de smukke »Serpentiner« eller Slangebugtninger, som den fra »Elverhøj« bekendte Tryggevælde Aa danner. De opstaar paa Grund af Uregelmæssigheder i Aaens Løb, der tvinger den til at bugte sig, og i Tidens Løb uddybes Svingene mere og mere. Endvidere kan man ikke undgaa at se i Grusgrave eller andre Udgravninger, at Jordbunden er hvid eller hvidlig, vi befinder os paa Kalkundergrund.

Saa naar vi Storehedinge og begiver os til Fods paa Vandring ad den Vej, som fører ud til Klinten. Landskabet er ganske fladt, men frugtbart, og vi ser mange Huse og Gaarde og lægger straks Mærke til, at de fleste er opført af en hvid »Mursten«, det er Limstenen fra Stevns Klint, vi her møder for første Gang.

Har vi gaaet med jævn Fart en Timestid,

er vi ude ved Klinten. Først ser vi den nye Højerup Kirke, ogsaa opført af Limsten, og lidt efter den berømte gamle Kirke; nu er vi ved Klintens Rand og en pragtfuld Udsigt over Østersøen aabner sig for os. I klart Vejr ser vi i sydlig Retning Møen tegne sin karakteristiske Profil med »Høje Møen« mod Øst og Lavningen ved Borre, der forbinder den med den lavere vestlige Del.

Ad lange, trappeagtige Stiger kommer vi ned paa Strandbredden og kan begynde vore Iagttagelser over Klinten. Denne er i hele sin Længde (omtrent 15 km) opbygget af de samme Stenarter, som ligger i omtrent

Mogenstrup Aas (Løjesbakkerne set fra N. V.) i Næstved Egnen. Aasen bestaar af lagdelt Grus og Sand, som er afsat af en Smeltevandselv i en Istunnel under Indlandsisen i den sidste Istid. Aasen var saaledes under sin Dannelse i Istunnelen begrænset paa Siderne af Isvægge; ovenpaa den løb Smeltevandselven. Da Isen smeltede bort, kom Aaen til at ligge frit som en lang Bakkeryg, der endnu viser os, hvor Smeltevandselven havde sit Løb.

vandrette Lag over hinanden, og naar i sit højeste Parti en Højde paa 41 m.

Nederst ser vi en hvid, blød, stærkt afsmittende Bjergart, *Skrivekridtet*, som naar op til en Højde af omtrent 10 Meter over Havet. Ned over den risler det paa mange Steder med Kildevæld »Grædere«, hvis Jernindhold farver Kridtet gulrødt; det er Vand, der fra Jordoverfladen er sivet ned gennem de overliggende porøse Bjergarter og kommer frem, hvor Bjergarten bliver mindre porøs. I Skrivekridtet ser vi Lag, bestaaende af større eller mindre Klumper af sort Flint. Saadanne Klumper kalder Geologen Konkretioner, (af latinsk con- sammen, cresco- jeg vokser; altsaa »det som er vokset sammen«).

Skrivekridtet viser sig under Mikroskopet

Det ganske flade Landskab over Stevns Klint. I Baggrunden ses Stevns Fyrtaarn. (Fot. Victor Madsen).

at bestaa af en Mængde smaabitte Kalkskaller, hvoraf de fleste tilhører encellede, dyriske Organismer, de saakaldte Foraminiferer (af foramen = »et Vindue« og fero = »jeg bærer«, fordi Skallerne er forsynet med smaa Huller), men tillige findes der en Mængde Skaller af de saakaldte Kokkelitter, som er smaa Kalkplader, der har dannet et Slags Panser omkring encellede Alger. Ved Nutidens Dybhavsundersøgelser har man fundet disse Kokkelitter i uhyre Mængder i Slammet paa Nutidens Havbund og i selve Oceanvandet. Dette tyder paa, at Kridtet maa være dannet paa dybt Vand; der maa altsaa dengang, da Underlaget for Stevns Klint dannedes, have været et ret dybt Hav henover disse Dele af Danmark.

Flintknoldenes Form er meget forskellig,

Stevns Klint set fra Korsnæb. Midt i Billedet ses et Brud, hvori Limstenen saves ud til Bygningssten. (Fot. Poul Harder).

En „Græder" i Stevns Klint noget Syd for Nedgangen ved Højerup Kirke. Ud af Skrivekridtet siver der Vand, saa at Klintsiden stadig er vaad, og her danner der sig en frodig Vegetation af grønne Alger. (Fot. Victor Madsen).

de kan ligne Dyr eller Dele af Dyr eller livløse Genstande, og saadanne anses da tit for Forsteninger; men i Virkeligheden foreligger her som oftest kun, hvad man kalder »Naturspil«, det er rent tilfældigt, at Flinten har faaet dette Udseende. Undersøger man imidlertid mange Flintknolde, finder man en Del, som har Lighed med Havsvampe, især med de saakaldte Kiselsvampe, der i Nutiden findes i store Mængder paa Dybhavets Bund. De bestaar af en blød, gelagtig Masse, som er helt gennemtrængt af et Væv af fine Kiselnaale, der ved Dyrets Død og Bortraadnen bliver tilbage som et

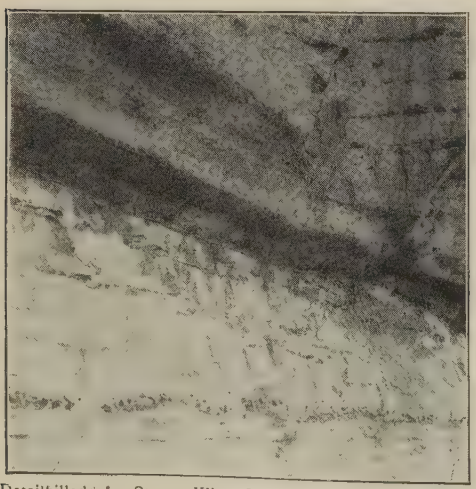

Detailbillede fra Stevns Klint, S. V. for Lille Hedinge Vig. Man ser nederst Skrivekridtet med enkelte Lag af Flintknolde, derover det tynde, mørke Fiskeler, og øverst Limstenen med sine talrige Flintlag. (Fot. Victor Madsen).

Kiselskelet, der gengiver Svampens Form. Man kan ved tilstrækkelig Eftersøgen i Kridtet finde alle Overgange fra Kiselsvampeskeletter, som er bevaret næsten uforandret, gennem Svampeforsteninger, hvor Porer og Mellemrum delvis er udfyldt af Flint, til saadanne, som bestaar af en kompakt Flintmasse, hvori kun Svampens ydre Form er bevaret. Flinten maa altsaa tænkes dannet paa Datidens Havbund, hvor der har levet en Mængde Kiselsvampe, og hvor Vandet har opløst Kiselnaale, der laa begravet i Dyndet paa Kridthavets Bund. Det er derved efterhaanden blevet mættet med Kisel og har kunnet udskille denne som Flint, naar det sivede ned gennem Kridtet. Flinten har især udskilt sig paa Steder, hvor der i Forvejen fandtes Kisel, f. Eks. omkring Kisel-

En Flintesten, som tilfældig har faaet en vis Lighed med et Oksehoved. Den er, hvad man kalder et Naturspil. Det øverste af Stenen ligner forresten ogsaa et Fuglehoved.

svampe; derved er Konkretionerne opstaaet. Til Tider har Havbunden været tæt bevokset med Kiselsvampe, til andre Tider har der ikke været saa mange, derfor finder man i Klinten Flinteknoldene ordnet i Lag med Mellemrum. Flintens sorte Farve hidrører fra lidt Kul, som findes fintfordelt i den og stammer fra smaa Dele organisk Stof. Ogsaa Svovlkiskonkretioner kan man træffe i Kridtet, de er tunge, bestaar af Jern og Svovl, og har et messingagtigt Udseende, men er ofte stærkt forvitret og smuldrer hen til en rustagtig Masse. Svovlet stammer fra svovlholdige Opløsninger, som er opstaaet ved Forraadnelse af de i Kridtet begravede Dyr og Planter, Jernet har været opløst i det nedsivende Vand.

Af Forsteninger kan man i Skrivekridtet især finde Kærneforsteninger af Søpindsvin; efter Dyrets Død er Skallens indre Hulhed blevet udfyldt med Flint, og til sidst er den

En Kiselsvamp fra Nutidens Havbund. Det er Kiselsvampe, som har givet Anledning til Flintens Dannelse. (Efter Neumayr).

ydre Skal helt forsvundet, saa at der er fremkommet en Afstøbning af det indre med Aftryk af den ydre Skal. Man finder særlig to Slags: de ovale (Ananchytes) og de runde (Galerites). Ogsaa Muslingeskaller, især af Østers, og de saakaldte »Vættelys«, Pigge fra Rygskjoldet hos Datidens ti-armede Blæksprutter, kan findes.

I den nordlige Del af Klinten naar Kridtet op til en Højde af over 28 Meter og er her paa nogle Strækninger kun dækket af Istidsdannelser, i den sydlige Del gaar det ikke saa højt op og er dækket af flere forskellige Slags Lag. Syd for »Mandehoved« i Klintens nordlige Del brydes Skrivekridtet og fragtes især til Østersøhavnene; det anvendes til Cement og slæmmet Kridt.

Det næste Lag, vi kommer til i vor Undersøgelse af Klinten, er et ganske tyndt Lerlag: *Fiskeleret,* som ikke danner noget sammenhængende Lag i Klintens hele Udstrækning, men kun findes i mindre Partier, der kiler sig ind mellem Kridtet og det følgende Lag; det har faaet sit Navn af, at det indeholder Knogler, Skæl og andre Levninger af Fisk.

Ovenpaa Fiskeleret findes et ganske tyndt Kalkstenslag, som minder om Skrivekridtet, og derefter følger den Bjergart, som udgør Hovedmassen af Stevns Klint: *Limstenen.* (Lim er et gammelt dansk Ord for Kalk).

Vi udsøger os ved Stranden et af de nedstyrtede Limstensstykker og undersøger det nøjere. Det er en hvid eller svagt gullig Kalksten, stærkt porøs, men alligevel fast sammenhængende og ikke afsmittende som Skrivekridtet. Ser man paa den med en Lupe, opdager man straks, at den helt igennem er sammensat af Brudstykker af Kalkplader og -stængler, helt besat med smaa, regelmæssigt ordnede Huller.

Kalkstykkerne er Rester af Mosdyr (Bryozoer), en Gruppe lavtstaaende Dyr, nærmest beslægtet med Ormene; de lever ligesom Koraldyrene i Kolonier, der er bygget af Kalkgrene med Smaahuller, som fører ind til Kamre, hvori de enkelte Dyr har boet. De lever ogsaa i Nutiden, og man ser dem ofte ved vore Kyster som et hvidt Overtræk paa Tang, Muslingeskaller og Sten. Søger man nærmere efter, vil man i Limstenen ogsaa finde andre Forsteninger end Bryozoerne, f. Eks. Søpindsvin, Muslinger og Koraller.

I Limstenen findes ogsaa Flint, men denne danner ikke som i Kridtet uregelmæssige Knolde, den optræder som sammenhængende tykke Lag, der ligger i store Bølgelinier, som ofte løber sammen. Limstenens Flint er graa i Modsætning til den sorte Flint i Skrivekridtet. Lagenes Uregelmæssighed er en Følge af, at Havbunden ikke har været jævnt tæt beboet overalt af Kiselsvampe. Limstenen er dannet senere i Danmarks Udviklingshistorie end Skrivekridtet. Der maa i Slutningen af Kridttiden være sket Hævninger af Havbunden, saa at Havet, som dækkede Danmark, har faaet en langt ringere Dybde, end Skrivekridthavet havde. Dyreverdenen har derved forandret Karakter og er blevet rigere paa Former; Mosdyr og Koraller er kommet til at spille en stor Rolle. De Aflejringer, som dannes inde paa lavere Vand, kan blive ret forskellige i deres Beskaffenhed paa de forskellige Steder, men Dybhavets er ret ensartede; derfor har vi saa forskelligartede Bjergarter som f. Eks. Limsten, Faksekalk, Saltholmskalk og Blegekridt fra dette Tidsafsnit, som man ogsaa har kaldt »den danske Etage« eller »Danien«, fordi dets Bjergarter intet Sted er saa godt udviklet som i Danmark.

Limstenen er saa haard og fast, at den ofte, hvor Bølgerne har skyllet Kridtet bort under den, kan blive hængende langt ud over Stranden, indtil den til sidst styrter ned som store Klippeblokke.

I teknisk Henseende spiller Limstenen en stor Rolle; den bruges som Bygningssten og saves til dette Formaal ud i store murstensformede Stykker. Der er anlagt en Mængde Brud rundt om paa Klinten, og Stenen anvendes navnlig til Bygninger i den nærmere Omegn.

Allerede i Middelalderen blev den brudt. Absalon lod Limsten »Kridtsten« føre fra

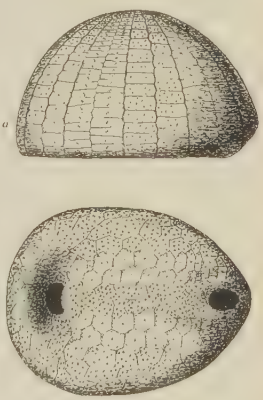

Ananchytes ovata, et Søpindsvin fra Kridtet; a fra Siden, b fra neden. (Efter N. V. Ussing).

Et Vættelys, en Kalkpig af en Belemnit, Belemnitella muconata, fra Kridtet. Den har siddet inden i en Blæksprutte. (Efter N. V. Ussing).

Stevns til København og anvendte dem til Ringmuren omkring Borgen paa Slotsholmen. I de overdækkede Rum under det nuværende Christiansborg Slot kan man endnu den Dag idag se Rester af denne gamle Ringmur.

Den er anvendt i Københavns Raadhus som hvide Baand sammen med røde Mursten, og ogsaa i Hallen findes den; tillige er Bygninger som Kristkirken, Hellerup Kirke, Provinsarkivet i Odense og Kirken i Frederikshavn helt opført deraf. Den er tilbøjelig til at suge Fugtighed, men er i øvrigt en god Bygningssten. Nu har man i Storehedinge anlagt en Fabrik, hvori man hærder Limsten, saa at Porerne udfyldes. Limstenslaget har gennemsnitlig en Tykkelse paa 10—20 m, men naar sin største Mægtighed ved Fyret, hvor det er 22 m tykt. Ovenover Limstenen ser vi det øverste Lag i Klinten: *Moræneleret*, et Lag Ler med større og mindre Sten i. Det er i Istiden aflejret som Bundmoræne af Datidens Indlandsis ovenpaa den gamle hævede Havbund fra Kridthavet, hvis øvrige Dele gennem lang Tid maa have ligget udsat for Indflydelsen af Vejr og Vind. Det er kun faa Meter tykt og er øverst dækket af et tyndt Lag Muldjord. Under Mulden er Moræneleret ved Paavirkning af det nedsivende Vand, som indeholder Ilt og Kulsyre hentet fra Mulden, forvitret og blevet til Rødler, hvis Jernforbindelser er stærkt iltet og derfor røde, medens Kalken er udvasket og ført længere ned i Leret.

Vi har nu faaet et Billede af selve Klinten og dens forskellige Lag, saaledes som man ser dem, naar man gaar ned ad Trapperne ved Højerup Kirke, eller klatrer rundt paa Stigerne ved et af Limstensbruddene.

Vi vil nu igen gaa ned paa Stranden og se lidt nærmere paa denne. Herfra har man det bedste Overblik over selve Klinten som Klint betragtet, og vi ser, at det karakteristiske for netop denne Klint er de jævnt skraanende Skrivekridtslag og de overhængende Lag af Limsten.

Klinten er dannet af Havet ved, at dette fra først af, før Forstranden eksisterede, ved Brændingstrykket har gravet sig ind i Klippevæggen og revet lidt løs af denne; derved har Havet faaet noget Værktøj til at arbejde videre med og har nu kunnet fortsætte sit Arbejde i stærkere Maalestok og skaffe sig mere Værktøj. Værktøjet er efterhaanden blevet slidt til og blevet til de mange Rullesten, vi finder paa Strandbreden. Idet nu Brændingen, forsynet med Værktøj, graver sig ind i Kysten, styrter de underminerede Masser ned, og Klinten dannes. Af det nedbrudte Materiale bliver en Del liggende paa Bunden af Havet ud for Kysten og bidrager til Dannelsen af en Forstrand. Hvis Havet ikke er særlig dybt, og der som her ingen Kyststrøm er, af hvilken Materialet føres bort, bliver Forstranden snart saa bred, at den hjælper til at standse Nedbrydningen, og kun ved Højvande gaar Havet ind og bryder ned af Klinten.

Nu ser man overalt under Klinten en mere eller mindre bred Forstrand og bag denne en stejl Skrænt af Skrivekridt; over dette rager Limstenen stærkt frem og kan paa Grund af sin større Sammenhængskraft hænge fast i lange Tider, efter at det underliggende Kridt er bortgnavet. Til sidst kommer der dog et Tidspunkt, da Limstenen ikke længere kan bære sig selv; der dannes en Sprække op gennem den, og et stort Stykke styrter ned paa Stranden som et forvirret Kaos af mægtige Blokke, der foreløbig virker som en naturlig Bølgebryder. Saaledes styrtede »Klintekongens Hule« S. f. Højerup Kirke ned for et Par Aar siden, og Kysten herud for er for Tiden

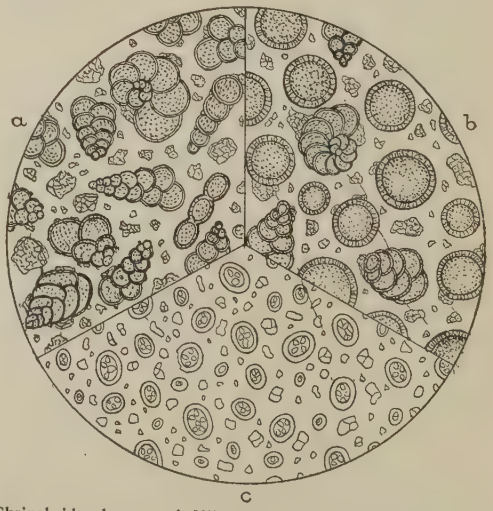

Skrivekridtpulver set i Mikroskop. a og b grovere Pulver med Foraminiferer; a fra Stevns, b fra Møen. c finere Pulver med Kokkeliter, set med o. 10 Gange stærkere Forstørrelse end a og b, fra Aalborg. (Efter O. B. Bøggild).

ret ufarbar, da man maa klatre henover et helt Bjerglandskab af Limstensblokke.

Havets Nedbrydning af Stevns Klint foregaar dog langsomt, mange Gange langsommere end Nedbrydningen af Vesterhavsklinten; den aarlige Tilbagerykning ved Højerup Kirke er kun 6 cm, saa hvis det gamle Sagn passer, at Kirken hver Nytaarsnat rykker et Hanefjed indad, vil den være sikret mod at styrte i Havet! Da man dog ikke tør stole herpaa, har man for en Sikkerheds Skyld lukket Kirken og opført en ny et Stykke længere inde i Landet.

Til sidst vil vi se lidt paa Stenene ved Stranden. Her ligger der først og fremmest en Mængde afrundede Knolde af Flint, »Kugleflint«, som har meget stor Betydning, da de indsamles og eksporteres rundt i hele Verden for at anvendes i Cementmøller, hvortil de er det bedste Materiale, som kan skaffes. Endvidere ligger der en Mængde andre Rullesten af forskellig Beskaffenhed. Man finder her foruden Granit, Gnejs og røde Sandsten nogle helt mørke Sten med lyse Strøkorn, det er de saakaldte Elfdalsporfyrer fra Klitberg og Blyberg i Elfdalen i Sverige, man finder de røde Grønklitporfyrer ned grønne Strøkorn, ogsaa fra Elfdalen, der er Granitter og Kalksten fra andre Egne af Sverige og brune Kvartsporfyrer fra Østersøens Bund S. f. Ålandsøerne. Paa Klinten under Højerup Kirke har man fundet Skurstriber i Retningen SØ—NV, og dette i Forbindelse med de mange »baltiske Blokke«, d. v. s. Blokke fra Østersøegnene, fortæller os, at en mægtig Indlandsis

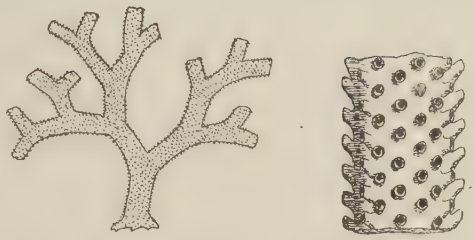

Mosdyrkoloni, Bryozo (Mesenteripora) fra Kridttiden; til venstre i omtr. naturlig Størrelse, til højre et mindre Stykke forstørret. Man ser Hullerne, som fører ind til de Kamre, hvori de enkelte Dyr har boet. Limstenen i Stevns Klint er dannet af Stumper af Bryozoer. (Efter d'Orbigny).

i Istiden er gledet over Åland, Dalarne, Mellem- og Syd-Sverige og har taget Blokke fra disse Egne med sig. I Østersøen er Ismasserne formodentlig blevet stemmet op og har derfor bevæget sig i nordvestlig Retning henover de sydlige danske Øer og Syd-Sjælland og har frembragt Skurestriberne der; efter Afsmeltning har den saa efterladt sit Bytte fra Østersøegnene paa Stevns flade Herred. Hermed vil vi afslutte vor lille Stevnsekskursion og blot paa Tilbagevejen fra Fyrtaarnets Altan tage et Overblik over hele Klinten og til sidst besøge den gamle Kirke i Storehedinge med dens interessante Munkegange.

Stevns Klint har fortalt os meget om Danmarks Tilblivelse, og ingen vil nu undre sig over, at denne Klint altid har spillet og stadig spiller en stor Rolle for danske Geologer, og at den allerede saa tidligt som midt i det attende Aarhundrede var Genstand for udførlig geologisk Beskrivelse.

SOPHIE PETERSEN

Parti af den nordlige Del af Stevns Klint, Nord for Samuels Braade. Nederst ses Skrivekridtet, over dette Limstenen og øverst Moræneleret. Nedstyrtningen af Klinten foregaar saa langsomt, at Træet har kunnet blive hængende og vokse videre (Fot. Poul Harder).

OSTIA, ROMS HAVNESTAD

Romerne har kaldt deres Hovedbanegaard for Stazione Termini, det betyder Endestationen. Det er et stolt Navn, men det er ganske betegnende. Roms Hovedbanegaard er jo Endestationen for de fleste rejsende, som kommer dertil. De agter at blive en Tid i den evige Stad, i den By, som var Verdens Hovedstad i over et halvt Aartusinde, og som har været det religiøse Centrum for mange Millioner af Mennesker i henved to Tusinde Aar. — Uvilkaarligt spørger man sig selv: Hvad er det, der har betinget, at Rom kunde blive dette? Skyldtes det enkelte, fremragende, vidtskuende Mænd? Eller bunder det i særlige Karaktertræk hos det romerske Folk? Eller beror det maaske paa de geografiske Forhold?

Folkeslag og Kolonier

Kort over Italien ved Roms Grundlæggelse.

Det slaar en straks, at det var *Middelhavet*, der sammenknyttede de Lande, som dannede Romerriget, og gjorde dette til en geografisk Enhed, og at det var Italiens Beliggenhed i Midten af Middelhavet, der bevirkede, at det var dette Land, som kom til at beherske de andre Middelhavslande. — Men hvorfor blev det netop Rom og ikke en anden af de italienske Byer, der blev Udgangspunktet for Verdensriget?

Italien deler sig i to Halvdele: *Det nordlige Italien* med Po-Sletten, aabent mod Øst, i Oldtiden ikke medregnet til Italien (kaldtes Gallia cisalpina, Gallien paa denne Side af Alperne), og *den egentlige Halvø*, aaben mod Vest. De to Dele adskilles ved Appenninerne, der gaar tværs over Landet fra Bugten ved Genova i Vest til Adriaterhavet i Øst.

Halvøens Kyst ved Adriaterhavet er ensformig, uden større Indskæringer og næsten uden naturlige Havne. Længst mod Nord naar Appenninerne helt ud til Kysten; jo længere sydpaa man kommer, des mere fjerner Bjergene sig fra Havet og giver til sidst Plads for den tørre apuliske Slette, der heller ikke i Oldtiden spillede nogen fremtrædende Rolle; den anvendtes mest til Kvægavl.

Ganske anderledes er Forholdet paa Vestsiden af Halvøen. Her gaar Appenninerne længere inde i Landet, saa at der bliver Plads for større Sletter ved Havet, nordligst den toskanske Slette, derpaa den romerske, og sydligst den napolitanske (campanske). Disse Sletter er rigt udstyret af Naturen; Jordbunden er meget frugtbar, Kysterne er indskaarne, adskillige Steder findes der naturlige Havne og beskyttende Øer, og Landet gennemstrømmes af Floder, der i Oldtiden var mere sejlbare end nu.

Det er imod Vest, at Halvøen vender sit Ansigt; det er imod Vest, at den staar i Forbindelse med Yderverdenen. Dermed er ogsaa de vestlige Landskabers politiske Overvægt over de indre og de østlige givet. Skulde Italien samles til een Stat, maatte Samlingen udgaa fra de vestlige Landskaber. Blandt disse er der et, som af Naturen er anvist til at spille den ledende Rolle,

det er den midterste af de tre større Sletter, den romerske. Vel er denne mindre rigt udstyret end de to andre, den kan i Frugtbarhed ikke maale sig hverken med den toskanske eller den campanske. Men den gennemstrømmes af Halvøens største Flod, Tiber, og den har den store Fordel, at den ligger i Midten, omkranset af Halvøens vigtigste Landskaber. Den har kortere indre Operationslinier og kan, uden at splitte sine Kræfter for meget, rette sine Slag i alle Retninger. Har først den romerske Slettes Folk vundet Magten i de østfor liggende Bjerge, da kan det fuldstændig afskære enhver Forbindelse mellem den nordlige og den sydlige Del af Halvøen. Derfor blev det denne Slettes Folk, der kom til at samle Italien.

Hovedmassen af Italiens Befolkning udgjordes af de saakaldte italienske Folk, som man antager indvandrede nordfra, først vistnok Latinerne og de med dem nærmest beslægtede Folkestammer, der nedsatte sig paa Sletterne mellem Tiber og Messinastrædet, Latinerne i Latium, SØ. for Tiber, Opiskerne i Campanien og Ønotrerne i Calabrien. Fra Slutningen af det 8. Aarh. f. Kr. blev disse angrebet af Hellenerne, der grundlagde Kolonier paa Sicilien og Italiens Kyst. De maatte bukke under og blev mere eller mindre helleniseret. Kun Latinerne forstod at holde Hellenerne borte og at bevare deres Uafhængighed. Noget senere end de nævnte latinske Folk vandrede andre italiske Stammer, Sabinere og Umbrere sydpaa, de maatte slaa sig ned i Bjergene, da Sletterne allerede var optaget.

Udenfor Italikernes Kreds stod Etruskerne, der boede i Etrurien, Landet fra Tiber nordpaa til Apenninerne. Etruskerne hørte

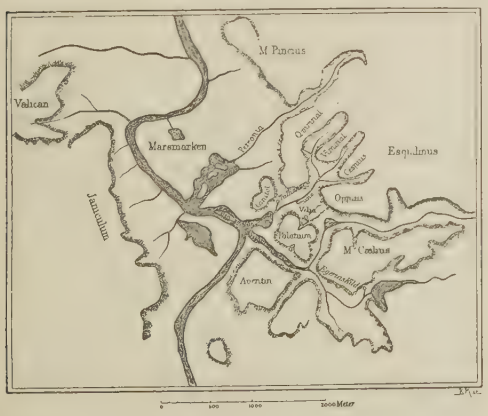

Tiber og de syv Høje, hvor Rom blev anlagt. Ved Capitoliumhøjen var det vigtigste Overfartssted over Tiber mellem Etrurien og Latium. Efter Lanciani.

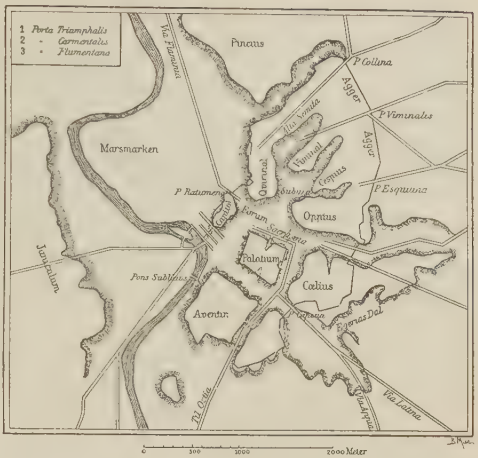

Rom i det 6. Aarh. f. Kr. under de etruskiske Konger af Tarquiniernes Ætt. Man ser, at det vigtigste Overgangssted over Tiber var ved Capitoliumhøjen, som blev befæstet for at forsvare Overgangsstedet. Her byggedes ogsaa Roms Hovedhelligdom, det store Tempel for Jupiter, Juno og Minerva. Mellem Capitoliumhøjen, Palatinerhøjen og Quirinalhøjen anlagdes Roms Torv, der blev Midtpunktet for Byens politiske og økonomiske Liv. Mellem Palatinerhøjen og Aventinerhøjen opførtes den store Cirkus.

næppe til de indoeuropæiske Folkeslag; man antager, at de var indvandret fra Landene hinsides Ægæerhavet.

I Latium er Egnen omkring Albanerbjerget (ca. 10 km SØ. f. Rom) den frugtbareste, og det er derfor sandsynligt, at den ældste latinske Bebyggelse fandt Sted her. Efter Traditionen skal der have været 30 Byer i Latium, der hver dannede et Samfund for sig; dog havde de alle sluttet sig sammen i et Forbund til fælles Forsvar. Det latinske Forbunds Hovedstad var Byen Alba Longa paa Albanerbjerget.

Den 393 km lange Tiber er den Dag i Dag Halvøens Hovedflod. Den var i Oldtiden saa vandrig, at den var sejlbar op til Rom for Krigsskibe med et Dybgaaende af $3^1/_2$ m. Ogsaa ovenfor Rom var den sejlbar. Den var den romerske Slettes vigtigste Færdsels- og Handelsvej; og den var Grænseflod mellem Etrurien og Latium. I den Bugt mod Øst, som Tiber danner ved de syv Høje, hvor Rom blev anlagt, var det vigtigste Overgangssted over Tiber — »alle Veje fører til Rom« —. Der var der saaledes alle Betingelser for, at et Handelscentrum maatte opstaa. Det blev snart nødvendigt for Alba Longa at sikre sig dette vigtige Punkt, og en Koloni anlagdes paa Palatinerhøjen 753 f. Kr.; dette blev Begyndelsen til Rom.

I det 7. Aarh. bredte Etruskerne sig sydpaa. Det lykkedes dem at indtage Rom og den frugtbare campanske Slette. I Aarene

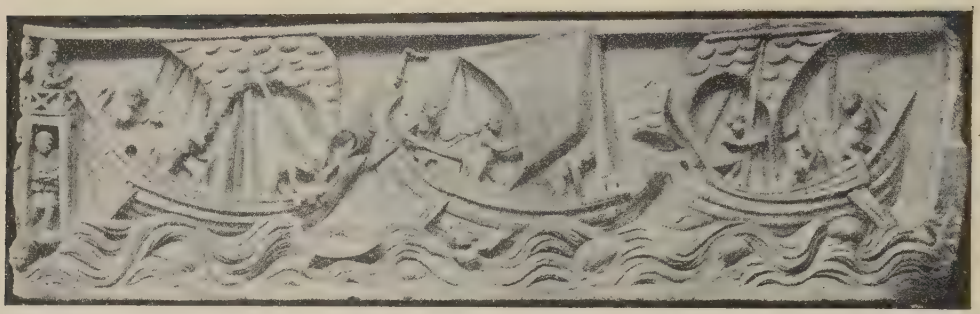

Romerske Skibe ved en Havn, afbildet paa en Sarkofag paa Glyptoteket i København. De romerske Skibe havde kun een Mast med et stort Latinersejl; dog anbragtes undertiden et lille Sejl i Forstavnen. Ror i vor Forstand fandtes ikke, Skibene styredes ved Hjælp af Styreaarer. De større Skibe var paa ca. 1000 Tons; de var o. 60 m lange og 15 m brede. — Havet er oprørt, Delfiner leger i Bølgerne. En Mand er faldet over Bord og en Baad er sat ud for at bjerge ham. Folkene paa Havnebygningen ser ængstelig til.

616—510 blev Rom regeret af etruskiske Konger af Tarquiniernes Æt. Disse havde klart Blik for Roms Betydning. Byen blev omgivet af den servianske Mur. Paa den capitolinske Højs østlige Top byggedes Borgen Capitolium og paa den vestlige Hovedhelligdommen, det store Tempel for Jupiter, Juno og Minerva. De sumpede Strækninger mellem Højene udtørredes ved Hjælp af et storartet Kloakanlæg, som delvis er i Brug den Dag i Dag. I den udtørrede Lavning mellem Capitoliumhøjen, Palatinerhøjen og Quirinalhøjen anlagdes Roms Torv (Forum romanum), der blev Midtpunkt for Byens politiske og økonomiske Liv. I Lavningen mellem Palatinerhøjen og Aventinerhøjen indrettedes den store Cirkus (Circus maximus). Rom blev alligevel ingen etruskisk By; det latinske Sprog og Alfabet holdt sig, Religionen vedblev at være latinsk, ja Rom blev Overhovedet for det latinske Forbund.

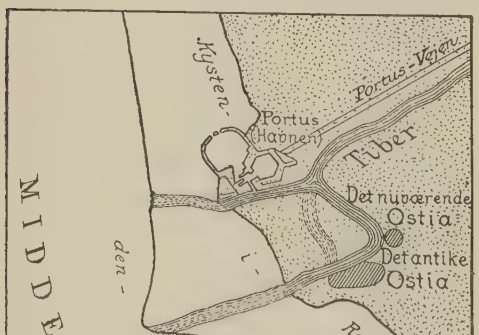

Kort over Egnen ved Mundingen af Tiber. Man ser Beliggenheden af Kysten i Romertiden og den nuværende Kyst, det antike Ostia og det nuværende Ostia, samt Ostias Havn med Claudius' og Trajans Havnebassiner.

Romerne var i Karakter Etruskerne overlegne. De var et praktisk, nøgternt Folk, og ejendommeligt for det var den store Magtfylde, hvormed de udstyrede Staten, respublica d. v. s. den fælles Sag, og den storartede Disciplin, de udviste ved at ofre alle personlige Hensyn og Følelser til Fordel for det fælles bedste. For Statens Myndighed var der ingen Grænser, Staten kunde fordre alt af sine Borgere. Disses hele Stræben gik ud paa at gøre Staten stor og mægtig; dette Maal viede de alle Tanker og Følelser, for det ofrede de Liv og Gods. Det var denne Karakter, der til syvende og sidst betingede, at det var Romerfolket, der blev Verdens Herre. Revolutionen 510, der afrystede Etruskernes Herredømme og fordrev den sidste Tarquinier og indførte Republiken, var det første Skridt paa denne Bane.

Tidligt blev det nødvendigt for Rom at sikre sig Herredømmet over Tibers Munding og det til denne grænsende Land, dels for at Passagen ind og ud af Tiber ikke skulde blive spærret af Fjender og dels for at skaffe sig Salt, der endnu den Dag i Dag ligesom i Oldtiden indvindes i Saliner, flade Bassiner, der graves ved Kysten. Disse fyldes gentagne Gange med Havvand, som man lader fordampe ved Solens Varme; det i Havvandet opløste Salt bliver da tilbage og opsamles.

Den første sikre Efterretning, man har om Ostia (af lat. ostium Munding) er, at der i Rom i Aaret 266 f. Kr. blev udnævnt to Quæstores classici (Bestyrere af Finansvæsenet), hvoraf den ene skulde være bosat i Ostia. Meget ældre er vel selve Byen Ostia næppe; dens Grundlæggelse hænger sikkert sammen med, at den romerske Stats Udvikling medførte, at den da maatte til

at gøre sig gældende som Sømagt. Romerne havde vundet Herredømmet over hele Italien (undtagen Gallia cisalpina) og stræbte nu efter at udbrede deres Magt til Sicilien. Her stødte de sammen med den anden Middelhavsstormagt Karthago, og de puniske Krige udbrød, som skulde afgøre, hvem Herredømmet over Middelhavslandene skulde tilfalde. Rom behøvede en Krigshavn, og det var mest formaalstjenligt at vælge Tibers Munding til denne; den laa kun en Snes Kilometer fra Rom, og Tiber var, som nævnt, sejlbar op til denne By.

Vi har forskellige Efterretninger, der viser, hvor stor Betydning Ostia havde som Krigshavn under den anden puniske Krig (218—201). Under Felttoget i Spanien mod Karthago var Ostia med sine Depoter og Transportskibe Basis for den romerske Hær, som kæmpede i dette Land. 216 ankom en Flaade til Ostia fra Syrakus paa Sicilien med Kong Hieros Gesandter, der blev sendt i en særlig Mission til det romerske Senat. Samme Aar, erfarer vi, laa der for Anker i Ostia en romersk Flaade under Kommando af Marcus Claudius Marcellus, der senere erobrede Syrakus. 211 sejlede Publius Cornelius Scipio fra Ostia til Spanien med 30 femradaarede Krigsskibe og 2 Legioner, og 208 blev 30 Krigsskibe, der skulde repareres, aftaklet i Ostia.

Ostia omtales i øvrigt kun sjældent i de gamle Skrifter. I Reglen nævnes kun, at den og den rejste bort over Ostia, eller kom i Land der. Der omtales saaledes, at da Gajus Gracchus 123 f. Kr. vendte tilbage fra Sardinien, landede han i Ostia og skyndte sig til Rom. Denne Mand fik indirekte stor Betydning for Ostia.

Foruden at være Krigshavn blev Ostia mere og mere Stabelplads for Rom, og

Familie paa Rejse. Foran gaar „Pædagogen" med en Dreng i Rejsekappe. Saa kommer den tohjulede Rejsevogn med Ruf, forspændt med 2 Heste. Ved Siden af Vognen rider Faderen. Bag ved Vognen gaar der en Slavinde med en Kurv paa Hovedet og en lille Pige med Smaapakker. Etruskisk Relief.

Afbildning af et Skib, fundet i en Grav ved Via Laurentina i Ostia. Skibet lastes. Over Landgangen kommer to Mænd med Sække paa Ryggen. Paa Skibet ved Landgangsbroen sidder der en Opsynsmand. Paa Dækket maales Lasten, og længst til venstre staar Skibets Kaptain paa et Ruf.

blandt de Artikler, som indførtes over Ostia, kom Korn, navnlig Hvede, til at spille en større og større Rolle. Som Rom mere og mere blev Herre i de »oversøiske« Lande, og derved fik let ved at indføre Korn fra disse, viste det sig, at dette betalte sig bedre end at drive Kornavl i selve Italien, hvor man saa efterhaanden gik over til andet mere lønnende Landbrug. Men hertil kom nu et andet Forhold.

Hovedmassen af »Vælgerne« i Rom var en mere eller mindre arbejdsløs Mængde, der nærmest levede af, hvad de store Familier, de var afhængige af, gav dem. For at faa disse Vælgere paa sin Side og løse dem ud af deres økonomiske Afhængighed af de rige, fik Gajus Gracchus i Aaret 123 gennemført Lex frumentaria (Kornloven). Ifølge denne Lov skulde enhver i Rom boende Borger have Ret til hver Maaned for en billig Pris at faa udleveret en vis Mængde Hvede af Staten. Paa Gracchus' Tid var Prisen omtrent Halvparten af den almindelige Markedspris, senere nedsattes den yderligere, og det endte med, at Hveden uddeltes gratis (fra Aar 58). Paa Cæsars Tid benyttede 320,000 Borgere i Rom sig af Retten til at faa gratis Hvede, saa at Cæsar fandt det nødvendigt at revidere Fortegnelserne over de berettigede Borgere og nedsætte Antallet til 150,000. Under Augustus blev det imidlertid forhøjet til 200,000, hvilket Tal holdt sig ud gennem Tiden. Naar en Plads blev ledig ved Død eller Bortrejse, tildeltes den en anden, som var værdig dertil. Betingelsen var fuld Borgerret og Bopæl i Rom eller den nærmeste Omegn; kun Mænd kunde optages paa Listerne. Til hver uddeltes 5 Modii (43¾ Liter) om Maaneden. Det aarlige Forbrug var 1,050,000 hl. Man fandt det desuden nødvendigt, at Staten havde store Oplag af Korn, som kunde sælges til Byens øvrige Indbyggere til billig Pris. Paa Augustus' Tid leverede Ægypten 20 Mill. Modii om Aaret til Roms For-

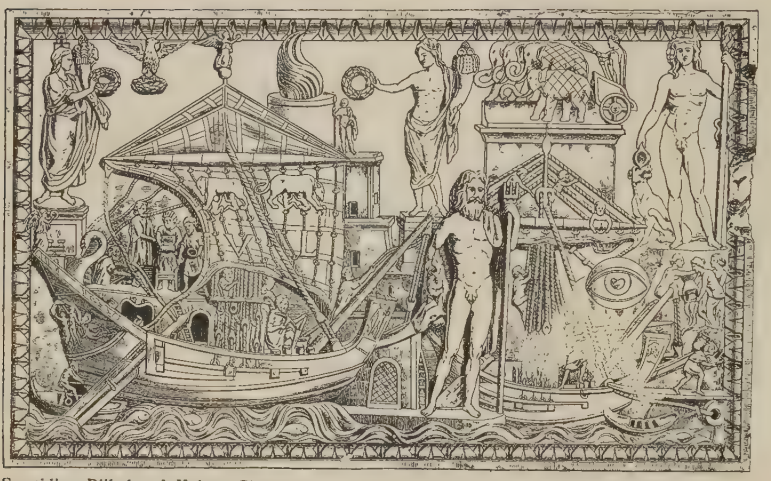

Samtidigt Billede af Kejser Claudius' Havn ved Ostia. Relief, fundet i Ostia, nu i Museo Torloma i Rom. I Havnens Bølger leger der Delfiner. Ved Havnemolen ligger to Skibe med pragtfuldt udsmykkede Stavne. Det til venstre skal sejle bort. Man er ved at gøre Sejlet klart; paa dette ses som Skibsmærke den romerske Ulv, som dies af Romulus og Remus. Paa Mastetoppen er der en Sejrsgudinde med en Sejrskrans. I den forreste Del af Skibet staar der en Skibstømrer og tilhugger noget. Paa Dækket bringer Folk deres Rejsegods om Bord. Ved Bagstavnen ligger der er en Baad med en Mand i. Skibet til højre er lige ankommet; Sejlet bjerges og Varer bringes fra Borde. Man ser tydelig, at Skibet er fortøjet ved Forstavnen; ved denne ligger der en Baad. Bagved Skibet til venstre kommer til Syne den kunstige Ø i Havneindløbet med Fyrtaarnet, paa hvilket der brænder et Baal. Ved Siderne af Fyrtaarnet ses Enderne af de to Havnemoler med Statuer af Overflødighedsguddinder med Overflødighedshorn og Kranse. Længere til højre ses en mærkelig Bygning med Elefanter paa og en Mand paa en Vogn, som trækkes af en Elefant. Længst til højre er der en Statue af Bacchus med Thyrsosstav og en Panter. Paa den kunstige Øs Havnemole staar der en Statue af Havets Gud Neptun med Treforken i Haanden.

ære for Republikken, da kort herfra lige for vore Øjne, vor Flaade under Kommando af det romerske Folks Konsul blev erobret og sænket af Sørøvere.«

Det var selve Tibers Munding, som var Ostias Havn, men efterhaanden gjorde Savnet af en virkelig Havn sig mere og mere gældende. Ostia var blevet en Verdenshavn, og Havneanlæggene var ikke længere tilstrækkelige til den stadig voksende Import til Rom og til de hurtige Forbindelser med de forskellige Provinser, som blev mere og mere nødvendige ved Rigets Vækst. Krigsflaaden fordrede ogsaa større Værfter. Hertil kom et andet Forhold. Tiber fører en Mængde Sand og Slam med sig, som aflejres ved og i dens Munding. Kysten rykker derved stadig udad. Nu ligger Tibers Munding 4½ km fra Ostia. I Mundingen havde der efterhaanden dannet sig en Barre, som besværliggjorde Sejladsen. I Slutningen af Republikkens Tid maatte større Skibe kaste Anker uden for Barren, og deres Ladning maatte fragtes i Land i Baade. Cæsar planlagde Anlægget af en virkelig Havn

syning, hvilket var 4 Maaneders Forbrug. Resten maatte skaffes fra de andre afrikanske Provinser og fra andre Lande. Det meste af dette Korn indførtes over Ostia.

En Præfectus annonis havde Omsorgen for Roms Forsyning med Korn og andre Fødevarer. Han havde talrige Hjælpere under sig baade i Rom, Ægypten og de andre afrikanske Provinser og andre Steder; han havde en stor Kornflaade til Raadighed og Kornmagasiner i Rom og i Havnebyerne, navnlig i Ostia. — Ostias Handel voksede mere og mere, men Sørøvere, navnlig fra Cicilien i Lilleasien, voldte den stort Afbræk; i Aaret 67 havde de endog den Dristighed at angribe og ødelægge en romersk Flaade i Ostia, som skulde sendes imod dem. De indtog Byen og bortførte mange af dens Borgere som Fanger, deriblandt Prætorerne (Bestyrere af Retsvæsenet) og deres Insignier (Kendetegnene paa deres Magt og Værdighed), hvilket foranledigede Cicero til i en af sine Taler at sige: »Men hvad nytter det at klage over Ulykken i Ostia, denne Skændsel og Van-

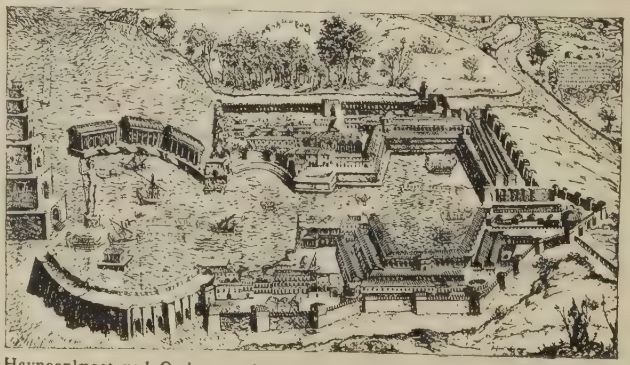

Havneanlægget ved Ostia, gengivet paa et gammelt Kobberstik. Til venstre ses Kejser Claudius' Havnebassin med Fyrtaarnet og Neptunstatuen i Indløbet, til højre Kejser Trajans Havnebassin.

Til venstre: Romersk Sesterts, præget under Kejser Nero, med Billede af Kejser Claudius' Havn ved Ostia. Man ser foroven Havneindløbet med Øen med Taarnet og Neptunstatuen og paa Siderne Molerne med en Række overdækkede Pakrum. I Havnen er angivet Skibe med bjergede Sejl og Baade. Nederst er afbildet Havets Gud Neptun med en Delfin, under hvem man kan læse Port. Ost. (Ostias Havn). Til højre: Romersk Sesterts, præget under Kejser Trajan, med Billedet af Kejser Trajans Havnebassin ved Ostia. Man ser det sekskantede Havnebassin og forskellige Bygninger paa Molerne.

ved Ostia, men de store Vanskeligheder, som Anlægget frembød, bevirkede, at der endnu skulde hengaa over et Aarhundrede, inden Ostias Havneproblem løstes.

Da Kejser Claudius Aar 43 vilde fuldende Erobringen af England, sejlede han ud fra Ostia, og da han kom tilbage, klagede han over, at Barren i Tibermundingen nødte ham til at gaa over i et mindre Fartøj for at naa op til Rom. Dette gav maaske Stødet til, at man begyndte paa et kostbart, 7 ha stort Havneanlæg paa den aabne Kyst Nord for Tibers Munding, men paa Ostias Omraade. Man valgte formodentlig dette Sted for at undgaa Tilsanding af Havnen. Den fik Form som et rundt Bassin, der var 5—10 m dybt; den ydre Del dannedes af 800 m lange Moler, som byggedes ud i Havet, den indre Del blev udgravet. Mellem Molerne anlagde man en kunstig Ø med et Fyrtaarn, der desuden tjente som Befæstningstaarn til Forsvar af Havneindløbet; paa Taarnet var anbragt en kolossal Statue af Neptun. Paa begge Sider af Øen var der 100 m brede Indløb til Havnen, og denne blev sat i Forbindelse med Tiber ved en Kanal.

Den nye Havn skulde navnlig tjene til at sikre Roms Kornforsyning. Skønt den kom til at ligge et Stykke fra Ostia, kom den dog til at høre til Byen. Den blev ikke sat i Forbindelse med Rom ved en særlig Vej, alt Korn og alle Varer maatte føres om ad Ostia. Havnen blev færdig Aar 54 og Kejser Nero lod den afbilde paa nogle af de Mønter, han slog.

Noget af det interessanteste ved Havneanlægget er, hvorledes man byggede den kunstige Ø i Havneindløbet. Man anvendte dertil Datidens største Skib. I dette havde man bragt den Obelisk fra Ægypten til Rom, som nu staar paa Piazza del Popolo. Paa denne Rejse medførte Skibet, foruden Obelisken og dens Fodstykke, 34,000 hl Korn; desuden bestod Ladningen af Glas, Papir, Linnedvarer og Tæpper. Der var 1200 Passagerer, og Besætningen bestod af 200 Mand. Man førte Skibet til Pozzuoli ved Bugten ved Napoli; her opførte man tre taarnhøje Piller paa det af Puzzulanstøbning (en Slags Beton), saa sejlede man Skibet til Indløbet til den nye Havn og der sænkede man det. Over det sunkne Skib opfyldte man saa Øen.

Claudius's Havn kunde ikke længe tilfredsstille de Fordringer, som den voksende Trafik stillede til den, og den ydede ikke Skibene Beskyttelse nok. I Aaret 62 ødelagde saaledes en stærk Storm 200 Skibe med deres kostbare Kornladninger i den. I Begyndelsen af det 2. Aarh. lod Kejser Trajan Havnen udvide, idet der udgravedes et nyt, sekskantet Bassin med ca. 350 m lange Sider indenfor det gamle, men lidt til Siden for det, saa at man fra Claudius's Havnebassin kunde komme ind i Tiber Kanalen uden at sejle igennem Trajans Havnebassin. Dette havde et Flademaal af 40 ha og var omgivet af 12 m brede Kajer; det havde en Dybde af 4—5 m. Bunden var flisebelagt, saa at man let kunde rense Bassinet. Omkring Bassinet laa Kornforsyningens Magasiner. Paa Molen mellem de to Havnebassiner blev der bygget et Palads og yderst ude en Badeanstalt. Ogsaa Trajans Bassin er afbildet paa Mønter. Fra Ostia udgik der to Skibslinier med regelmæssig Drift, til Pozzuoli ved Napolibugten, en af Italiens Hovedhavne (2 Dages

Kildegaden (Via della Fontana) i Ostia. Man faar et godt Indtryk af Ostias snævre Gader uden Fortove, brolagt med uregelmæssige Lavafliser, og de høje Huse med flere Etager.

Ruiner af Pakhuse i Ostia ved Tiber.

Sejlads) og til Tarragona i Spanien (5 Dage). Til Cadiz i Spanien tog Rejsen 8 Dage, til Ny Carthagena og Misurata i Afrika 9 Dage og til Alexandria 14 Dage. De større Skibe var paa over 1000 Tons; de var over 60 m lange og 15 m brede. Fra 11. November til 5. Marts lagdes Skibene op paa Grund af Vinterstormene.

Endnu et Par Hundrede Aar vedblev de nye Havneanlæg at høre til Ostia. Forbindelsen mellem disse og Byen vedligeholdtes af adskillige Færger, og det egentlige Byliv vedblev at pulsere i selve Ostia. Havneanlæggene forøgede Byens Betydning og tilførte den Rigdomme, og Kejserne interesserede sig stadig for den. Hadrian opførte nye Pakhuse, istandsatte forskellige Bygninger og gav Købmændene nye Privilegier. Antoninus Pius lod bygge den pragtfulde Badeanstalt. Domitian opførte flere Bygninger og forskønnede Ostia paa forskellige Maader. Septimus Severus, der var fra Afrika, interesserede sig særlig for Ostia. Han byggede en Kaserne, udvidede Teatret, anlagde et Torv og Vejen Via Severiana, som langs med Kysten førte mod SØ. til Terracina. De fleste af de Ruiner, der udgraves i Ostia, er fra disse Kejseres Tid; de giver os et Billede af en romersk By i det 2—3 Aarh. efter Kristus.

Ostia var en typisk romersk By og ikke hellenisk præget som Pompeji. I Ostia faar vi et endnu bedre Indtryk af romersk Liv i Kejsertiden end i selve Rom. Der træffer vi vel adskillige Bygninger og Monumenter, som er af stor Betydning for Historien og Kunsten, men noget Helhedsindtryk faar man ikke paa Grund af de mange Ødelæggelser, Forandringer og Nybygninger, der er sket i Aarhundredernes Løb. Naar man betænker, at det 2—3 Aarh. var den Tid, hvori Rom (og Ostia med den) havde sin højeste Blomstring, faar Udgravningerne i Ostia den største Interesse. De giver os mange Enkeltheder, der er nye for os, og et Helhedsindtryk af den klassiske Tid, som afviger ikke saa lidt fra det gængse. De viser os, hvorledes Bylivet den Gang frembød en ikke saa ringe Lighed med Livet nutildags.

Hvilket Billede kan vi da danne os af Datidens Ostia? — Ostia var en af Romerrigets vigtigste Havnestæder. Den spillede i Oldtiden en lignende Rolle som Hamborg, Rotterdam og Antwerpen i Nutiden. Den var en By paa en 100,000 Indbyggere. Der var kun faa brede Gader, men mange ganske smalle. Søjlegange var der mange Steder. Alle Vegne vrimlede det med Mennesker fra Romerrigets forskellige Egne, Romere og Italienere og deres Slaver, Gallere, Negere og Orientalere, Jøder og Barbarer. Alle Sprog hørtes. Her trængte Folk sig sammen om en Bekendtgørelse eller et Valgopraab, der standsede man ved en Butik eller et Vinudsalg. Æselsdrivere og Gadesælgere banede sig raabende og skrigende Vej gennem Mængden. Saa mødte man en Deling Soldater, der kom marcherende. — Man saa Vekselerere veksle Penge for Grupper af fremmede Søfolk. Haandværkere sad og arbejdede paa Gaden. Der havde en handlende fyldt et Stykke af den med en Udstilling af sine Lerkrukker og Fade. Der var et Virvar og et Spektakel fra tidlig Morgen til sildig Aften.

Pladsen var snæver i Ostia og Grundene dyre. Derfor var Husene høje, vel 20 m eller mere, med 3—4 eller endnu flere Etager, delt i Lejligheder med Vinduer til Gaden som i Nutidens Huse. Der var mange Butikker, hvor man handlede eller drev Haandværk og tillige boede. Der var prægtige Templer, skønne offentlige Bygninger, Bade, Teater, Pakhuse, Statuer, Springvand. Man gør sig den bedste Forestilling om Livet i Ostia, naar man tænker, ikke paa det stille Pompeji, men paa Nutidens Byer i Syd-Italien med disses Gadeliv, med de mange Butikker, Værksteder og Magasiner, Beværtninger og Restauranter, Hoteller og

Gæstgivergaarde og Haver. — »Alt, hvad der er smukt i Verden, føres gennem Ostia,« skriver en romersk Forfatter. Fra Asien kom der Perler og Ædelstene, Silke, Purpur, Krydderier, Parfumer, fra Ægypten Korn, Papyrus, Granit, Glas, Musseliner, fra Nord-Afrika Korn, Frugter og Grøntsager, Marmor, fine Træsorter, Brænde, de berømte numidiske Heste og vilde Dyr til Cirkusforestillingerne, fra Spanien fin Uld til Togaer, Vin, Oliven, saltet Fisk, Jern, Kviksølv, Guld og Sølv, fra Grækenland Vin og Uld, fra England Tin. Olie kom navnlig fra Italien. Slaver indførtes alle Vegne fra.

Roms Eksportartikler var derimod ikke mange: Modevarer, kunstindustrielle Sager og ikke mindst Bøger.

Naar de forskellige Varer var kommet til Ostia, førtes de videre til Rom paa Lægtere, som blev trukket op ad Tiber ved Hjælp af Okser. I Rom blev de udlosset i Pakhusene ved Aventinerhøjen eller paa Trastevere-Siden, eller, hvis de var til militært Brug, i Tøjhusene paa Marsmarken.

Kristendommen fik tidlig fast Fod i Ostia. Et Bispedømme blev oprettet allerede paa Apostlenes Tid, og Bispen af Ostia ordinerede Bispen af Rom. St. Gallicanus opførte paa Constantin dens Stores Tid den første Kirke i Ostia og helligede den til St. Peter og St. Paul, men hvor den har ligget, ved man ikke. St. Augustinus skildrer i sine »Bekendelser«, hvorledes han sammen med sin Moder Monica paa Tilbagerejsen til Afrika maatte blive i Ostia for at vente paa gunstig Vind til Overrejsen; Moderen blev syg og døde i Ostia. En af de sidste Dage, da hun levede, stod de ved det Vindue i Hotellet, som vendte ud mod Haven og saa ud over denne og talte sammen om det evige Liv. — Bag Haven saa de Tiber og den hellige Ø mellem Tibers to Arme med dens mange Roser. Melonerne, Morbærrene og Grøntsagerne, som voksede der, var berømte.

Ostias Banegaard.

Lidt ind i det 4. Aarh. blev Havnen udskilt fra Ostia som en særlig Kommune under Navnet Portus (Havn — altsaa samme Navn som København oprindelig havde). Der blev anlagt en Vej, Via Portuense, fra Havnen direkte til Rom, saa at Trafikken kom til at gaa udenom Ostia. Dermed indledes en Nedgangstid for Ostia, og det vestromerske Riges Undergang i det 5. Aarh. ødelagde Byen. Indbyggerne flyttede lidt efter lidt bort, og tilbage blev kun nogle faa fattige. Vandledningerne blev ikke længere holdt i Orden, alt forfaldt. Der gravedes Brønde midt i Hovedgaderne. Man begravede de døde i Termerne og i Kasernen. Vejen til Rom groede til. I Byen samlede der sig mere og mere Støv og Jord, og Græsset bredte sig overalt og dækkede Byen. Kun enkelte Ruiner ragede op af det grønne Dække.

VICTOR MADSEN

Vor Tids Badestrand ved Ostia.

VILHELM THOMSEN

Der gives to Maader at studere Sprog paa; den ene kalder man *Filologi*, den anden *Linguistik*. *Filologen* studerer Sproget for saa nøjagtigt og grundigt som muligt at kunne forstaa de Litteraturværker, der er skrevet paa det Sprog, der i det enkelte Tilfælde er Tale om; for ham er Studiet af Sprog et *Middel;* Linguisten studerer Sproget for dets egen Skyld; for ham er Litteraturværkerne kun Midler til at kunne forstaa Sprogets inderste Væsen og Virkemidler. For at tage et konkret Eksempel: Filologen studerer Holbergtidens Sprog for saa nøjagtigt som muligt at kunne forstaa Holbergs Værker og Tanker; Linguisten studerer Holberg for at kunne danne sig et klart Billede af Holbergtidens Sprog; de to Maader for Sprogbetragtning har forskellige Maal.

Vilhelm Ludvig Peter Thomsen f. 1842. Danmarks berømteste nulevende Sprogforsker, hvis Studier har beskæftiget sig med de fleste af Jordens Sprog. 1869 kom hans første betydningsfulde Værk „den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske", hvori han paaviste den Strøm af gotiske og litauiske Ord, som er gaaet over i Finsk paa et meget tidligt Tidspunkt af de to Folkeslags Historie. I 1877 holdt han nogle berømte Forelæsninger i Oxford, hvori han ad sproglig Vej paaviste, at det russiske Rige er grundlagt af Svenskere; disse Forelæsninger udkom paa Svensk i 1882 under Titelen: „Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna", og er nu oversat til Dansk i „Samlede Afhandlinger". 1893 tydede han nogle Indskrifter, der var skrevet paa et ukendt Sprog og med et ukendt Alfabet; han paaviste ved skarpsindige Undersøgelser, at Sproget var oldtyrkisk; det var de saakaldte Orkhonindskrifter. Vilhelm Thomsen er Præsident for det danske Videnskabernes Selskab og Ridder af Elefanten.

Af de to Former for Sprogforskning er Filologien langt den ældste; allerede i Oldtiden studerede man de gamle Forfatteres Sprog for bedre at kunne forstaa dem, og tidligt blev der skabt en bestemt videnskabelig Metode, man gik frem efter; Linguistikken er langt yngre; den er kun en ca. 100 Aar gammel; men trods sin unge Alder har den dog saa forbløffende Resultater at opvise, at den med Hensyn til videnskabelig Klarhed næsten naar op til Naturvidenskabernes lovpriste Nøjagtighed. Blandt de allerstørste Navne inden for den ny Videnskab findes to danske, nemlig *Rasmus Rask*, der er den egentlige Grundlægger af Linguistikken, og som hævede den op fra de forrige Aarhundreders naive Fantasterier til at blive en Videnskab; det andet store Navn er *Vilhelm Thomsen*, som fulgte den af Rask anviste Metode og løste Opgaver, som alle var enige om at anse for uløselige. Om nogen Mand har bragt en Videnskab *fremad* og har banet nye Veje, saa er det Vilhelm Thomsen.

Den store Sprogforsker blev født i København *1842* og er altsaa nu 83 Aar gammel. Faderen var Kammerraad og Postmester og blev snart efter forflyttet til *Randers*, hvor Vilhelm Thomsens og hans Broder Carl Thomsen, den kendte Genremalers Barndom og første Ungdom hengik. I Skolen sad han som Regel Nr. 2 eller 3 i sin Klasse, han var altsaa som Dreng jævn flittig, men ikke nogen Bogorm eller *Ug*-Sluger; han levede et sundt og friskt Drengeliv sammen med sine Kammerater; allerede tidligt begyndte han at interessere sig for Sprog; ligesom Rask lærte han sig selv Oldnordisk (Oldnordisk var ikke den Gang, som Tilfældet er nu, indført som Undervisningsfag i Latinskolernes øverste Klasser) og for at have nogle Beundrere holdt han Forelæsning over Oldnordisk for Broderen Carl og en af Kammeraterne, mod at han erlagde 4 Skilling ved Timens Slutning som Vederlag for udstaaede Lidelser. Allerede her paa Skolebænken havde han dannet sig Lister over, hvad Ord som: Fader, Moder, Søster, Broder o. s. v. hed paa forskellige Sprog for at han kunde sammenligne dem indbyrdes. *1859* blev han Student og skulde saa efter Faderens Ønske studere Teologi; men han indsaa, at dette Studium ikke var noget for ham, og da han kom i Forbindelse med Danmarks, maaske Verdens største Filolog, Latinisten *Johan Nikolaj Madvig* og vandt denne kritiske og skarptseende Mands Hengivenhed, henvendte denne sig til Forældrene og fik udvirket, at han maatte studere Græsk og Latin. Med Iver kastede han sig

over Studiet af disse gamle Oldtidssprog og mange andre med dem: Gammelindisk, nordiske Sprog, moderne Sprog, Slavisk og Finsk. Paa dette Tidspunkt besad Københavns Universitet Lærere i disse Videnskaber, som nød europæisk Ry. Madvigs Ry er blevet nævnt; Professoren i østerlandske Sprog, *Westergaard*, havde bidraget meget til Tydningen af de oldpersiske Indskrifter; C. W. Smith var en fin Kender af russisk Litteratur og de slaviske Sprog; Lyngbye var en kendt og anset Forsker inden for den sammenlignende Sprogforskning. I sin Studentertid omgikkes han endvidere meget de senere saa berømte Personligheder: Georg Brandes og den geniale Kunsthistoriker Julius Lange. At han dog ikke var meget talende i denne Kreds, vidner hans Øgenavne »Vilhelm den Tavse« eller »den, som kan tie paa 20 Sprog« om. I 1867 tog han sin Embedseksamen, og til den knytter der sig en lille Historie (der fortælles ellers ikke mange Historier om Vilhelm Thomsen), der viser hans store Stilfærdighed og Beskedenhed. Moderen stod en Dag i Begreb med at dække Middagsbordet, da Vilhelm Thomsen træder ind i Kjole og Hvidt; Moderen blev en Smule forbavset over denne Paaklædning, men større blev hendes Forbavselse, da hun hørte, at han lige kom fra Eksamensbordet og havde faaet en fin 1. Karakter. Hun havde ikke mærket eller hørt noget til, at han forberedte sig til Eksamen. Middagsmaden smagte dem selvfølgelig saa meget desto bedre bagefter. Fra nu af kender vi kun Vilhelm Thomsen fra de Meddelelser, han med kort Tids Mellemrum lod tilflyde den videnskabelige Verden om sine Opdagelser inden for Sprogenes Verden. Vilhelm Thomsen har aldrig hørt til dem, hvis Navn og Billede staar i Aviserne hver anden Dag; derfor er hans Navn uden for Fagmændenes Kreds maaske ikke saa kendt, som Betydningen af hans videnskabelige Forskninger og Opdagelser fortjener. Hans Studier og Undersøgelser har beskæftiget sig med næsten alle Jordens Sprog: Nordiske Sprog, Latin, Fransk, forskellige indiske Sprog, Græsk, Finsk, Arabisk, Tyrkisk for blot at nævne nogle faa, og over alle disse Sprog har han kastet nyt Lys, idet han har løst vanskelige Problemer, som knyttede sig til Forklaringen af disse Sprogs Udviklingshistorie, og som alle andre maatte give op overfor. I denne Artikel skal der kun fortælles om hans *tre* Hovedbedrifter: Hans Studier over *Finsk*, hans Tydning af de uforstaaelige oldtyrkiske Indskrifter, som fandtes paa to Stensøjler i Nærheden af Floden *Orkhon* i Mongoliet samt hans Bidrag til Forstaaelsen af det vanskelige etruskiske Sprog, som taltes i det nuværende *Toscana* i Italien for ca. 3500—4000 Aar siden.

Finsk er det første Sprog, han giver sig til at undersøge videnskabeligt. *Finsk* hører til den store finsk-ugriske Sprogæt, hvis vigtigste Sprog er *Lappisk*, der tales i det nordlige Norge og Sverige, Finsk, der tales af $^{6}/_{7}$ af Finlands Befolkning, Magyarisk, som tales af Ungarerne. Det Sprog, som de tranlugtende Lapper, som Beboerne af »de 1000 Søers Land« og som de stolte ridderlige Ungarer taler, hører altsaa til samme Sprogæt; dette havde allerede Gyármatry ført et fuldtud sprogvidenskabeligt Bevis for i 1799, altsaa hele 19 Aar inden man blev klar over, at de europæiske Sprog og Persisk og Indisk var beslægtet indbyrdes. De finsk-ugriske Sprogs Grammatik og hele Sprogbygning er fuldstændig forskelligt fra det, vi kender fra de indoeuropæiske Sprog. For det første hører disse Sprog til den Klasse Sprog, som man tidligere kaldte *agglutinerende*, d. v. s. »sammenklistrende« Sprog, og det vil sige, at Bøjningsendelser sættes mekanisk »klistres« sammen med den egentlige Ordstamme uden at indgaa nogen egentlig Forbindelse med Stammen; man kan altid paa de finsk-ugriske Sprog skelne Stammen og Endelsen, fordi de er saa skarpt adskilte. Nogle Eksempler taget fra Navneordenes Bøjning vil illustrere dette Fænomen. Navneordene har et Utal af Kasus (Fald), paa Finsk 15, paa Magyarisk endog 20 (man kan hermed samstille, at *Dansk* har to Kasus: Nævnefald: Huset. Ejefald: Husets). Paa Finsk hedder en *Gaard Talo. Taloi. Gaardene.*

talo — *ssa*, inde i Gaarden
taloi — *ssa* inde i Gaardene
talo — on ind i Gaarden
taloi — hin ind i Gaardene
talo — *sta* ud af Gaarden
taloi — sta ud af Gaardene.

Det er de samme Endelser, de findes baade i Ental og Flertal.

Det samme finder Sted paa Magyarisk.

a házak — *ba* ind i Husene
a kertek — *be* ind i Haverne
ba eller *be* betyder altsaa noget med en Tilnærmelse til et Sted.
a házak — *ban* inde i Husene
a kertek — ben inde i Haverne
ban eller *ben* betyder altsaa noget med en Forbliven paa et Sted.
a házak — böl ud af Husene
a kertek — böl ud af Haverne

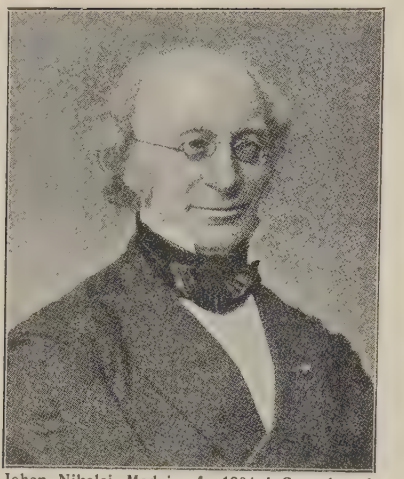

Johan Nikolai Madvig, f. 1804 i Svaneke, d. 1886. Berømt dansk Filolog, hvis Navn er gaaet viden om i Verden og er kendt overalt i den sprogvidenskabelige Verden. Hans Hovedstudium var det latinske Sprog. Han var den, der paavirkede Vilhelm Thomsen mest i hans Studenterdage, idet han lærte ham en strengt videnskabelig Metode.

böl betyder noget med en Fjernelse fra et Sted.

a házek — *on* oppe paa Husene
a szekek — *en* oppe paa Stolene.

Alt det, vi udtrykker ved Forholdsord *foran* Navneordene, udtrykker Finnerne og Ungarerne altsaa ved at sætte faste Endelser *bagved* Navneordene; hvis vi vilde forsøge det samme paa Dansk, vilde det komme til at se saaledes ud: Husene — til, Husene — inde-i, Husene — ud-af, Husene — oppe-paa o. s. v. Det er de samme Endelser, der gaar igen ved alle Navneord; man har ikke forskellige Flertalsendelser saaledes som paa Tysk og paa Dansk, hvor vi i Eksempler som: en Vare, Vare-*r;* et Hus, flere Hus-*e;* et Barn, flere Børn; et Æg, flere Æg, har 4 forskellige Flertalsdannelser. I Rækken af de magyariske Navneord vil man maaske have lagt Mærke til, at Endelserne hedder *ba* og *ban*, naar der gaar et *a* forud: a házak-*ban*, men *be* og *ben*, naar der gaar et *e* foran: a kertek-*ben;* det er et sprogligt Princip paa de finsk-ugriske Sprog, at de efterfølgende Selvlyde retter sig efter den Selvlydsklang, der er slaaet om i den første Stavelse af Ordet; der er et Ord, der hedder *kuole*, ɔ: Udødelighed; der er en lang Kasusendelse, der lyder: *mattomuudellansa*, som betegner det, kuoolemattomuudellansa betyder derfor: ved kuoolemattomuudellansa betyder derfor: ved sin Udødelighed. Täyty betyder: Umættelighed; *»ved sin Umættelighed«* kommer til at hedde: täyttymättyydellänsä; alle Selvlydene i den lange Endelse forandres, fordi det nye Ords første Stavelse har en anden Selvlyd. *hat* betyder *6; hatvan* betyde *60; van* betegner altsaa *10*-erne; *5* hedder *öt*, men fordi dette Ord begynder med *ö*, faar Endelsen ogsaa *ö; 50* hedder altsaa *öt-vön*. Dette Fænomen kaldes *Selvlydsharmoni*, og det findes ogsaa paa *Tyrkisk*, som vi kommer til om lidt. Alt dette tyder paa en for fremmede højst vanskelig tilgængelig Sprogbygning; paa enkelte Punkter er de finsk-ugriske Sprog mere logiske og simpelt byggede end vor Sprogæts Sprog. Naar *vi* siger: *et godt Hus, de gode Huse*, udtrykker vi Flertallet 3 Gange, først ved Stedordet *de*, saa ved Flertal af *god* og endelig ved Flertallet af Navneordet: *Huse*, det er unødvendigt Spild af Kræfter; Ungareren og Finnen sætter aldrig Stedordet eller Tillægsordet i Flertal, han siger: a jo gyermek den gode Dreng. a jo gyermek-ek de gode Drenge. Flertallet er kun udtrykt een Gang, nemlig ved Navneordet; det samme Princip bruger Englænderen; han siger the good boy og the good boys; Flertal er kun udtrykt *een* Gang. Paa de finsk-ugriske Sprog gaar man imidlertid videre endnu; man siger: *ember*, Menneske ember — ek. flere Mennesker. Sætter man imidlertid et Talord til, staar Navneordet i Ental; det hedder: hat ember 6. Mennesker (egtl. 6. Mennesker); man motiverer altsaa som saa: ved Talordet er Flertallet antydet, saa behøver man ikke at sætte Navneordet i Flertal; her staar det ellers saa praktiske *Engelsk* tilbage, hvor man siger a boy men: six boys: her er Flertallet udtrykket to Gange, først ved Talordet og dernæst ved Flertal af Navneordet. Kønnet adskiller man ikke paa de finsk-ugriske Sprog; *hän* betyder baader *han* og *hun*. Disse vanskelige Sprog, hvis Ordforraad og Sprogbygning afviger saa meget fra vor Sprogæts Sprog, kastede Vilhelm Thomsen altsaa sit skarpe Forskerblik paa. Han foretog en Rejse derop og i 1869 forelaa hans Doktordisputats: »Den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske«, som saavel kastede Lys over mange sproglige Problemer, som den skildrede Kulturvandringer, som har fundet Sted langs Østersøens Kyster paa Kristi Tid. Det viser sig nemlig, naar man undersøger det finske Sprogs Ordforraad, at det har en stor Mængde Ord fælles med *Gotisk*, et nu uddødt germansk Sprog, som fremviser de ældste Sprogtrin indenfor de ældste germanske Sprog. Man havde tidligere været opmærksom paa dette Fænomen og ment, at Finnerne oprindeligt havde boet i Skandinavien,

og at de gotiske Laaneord, der faldt sammen med de finske, var kommet *til* Gotisk *fra* Finsk. Med en Række slaaende sproglige Bevisgrunde imødegaar Vilhelm Thomsen denne Teori og paaviser uigendriveligt, at det modsatte er Tilfældet, at de for Finsk og Gotisk fælles Ord oprindelig er gotiske Ord og er optaget som Laaneord i Finsk. Lad os kaste et kort Blik paa de Resultater, som denne Undersøgelse bragte *Sprogvidenskaben* og *Kulturhistorien*, Kulturhistorien først. Finnernes og Ungarernes oprindelige Hjem har været i det østlige Rusland. Det viser sig nemlig, at deres Sprog har en Del iraniske (ɔ: persiske) Laaneord. For at de kan have faaet disse Laaneord, maa de have haft Berøring med disse Folk, og dette forudsætter, at de maa have boet længere ovre mod Asiens Grænse; som et yderligere Bevis for dette kan anføres, at man i det gamle finske Heltedigt *Kalevala* hyppigt finder *Egen* (paa Finsk: tammi) omtalt; Egen er ikke almindelig i det nuværende Finland, men nok længere Øst paa; i det 3. Aarhundrede bliver de drevet Vest paa af Slaverne, og nu begynder den Strøm af gotiske Laaneord, som Vilhelm Thomsen har paavist, at strømme ind over Finsk. De gotiske Laaneord er Ord, der vedrører: Stats- og Retsvæsen, Vaaben, Redskaber, Klædedragt, Agerdyrkning, Metaller o. s. v. Af dette lærer vi to Ting. At Germanerne har staaet paa et relativt højt Kulturstade paa dette Tidspunkt; de havde ordnede Samfunds- og Familieforhold, medens Finnerne var en Barbarstamme, der levede uden Lov og Ret. Finnernes Stilling overfor Germanerne har paa det Tidspunkt været som Germanernes 400 Aar tidligere overfor de højtkultiverede Romere; de lærte »Manerer« af Germanerne. Det andet af kulturel Interesse som vi lærer ved Thomsens Undersøgelse, er, at de to Folk har boet nær ved hinanden paa den Tid; ellers kan man ikke forstaa, hvordan Finnerne har kunnet modtage den Masse Laaneord; Finnerne har altsaa boet ikke saa lidt sydligere, end de gør nu. Af denne Undersøgelse over *Laaneord* faar vi altsaa de to Folks politiske og kulturelle Historie i de nærmeste Aarhundreder efter Kristi Fødsel; allerede dette er en videnskabelig Bedrift. Men større Betydning endnu har de sproglige Resultater. Det ældste Sprogtrin, man havde af de Germanske Sprog, er Gotisk, hvorpaa Wulfilas' Bibeloversættelse er skrevet; men dette gotiske Sprog var ikke det samme som det germanske Ursprog, det Sprog som alle Germaner (Skandinaver Englændere, Tyskere)

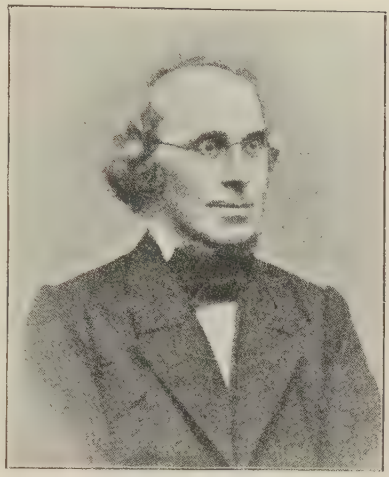

Niels Ludvig Westergaard, f. 1815, d. 1878. Berømt dansk Orientalist. Opildnet af Rasks store sproglige Opdagelser kastede han sig med Iver over Studiet af orientalske Sprog og drog i sin Ungdom til Persien for at studere Persisk der. Han var den, der først gav Stødet til Tydningen af de vanskelige persiske Kileskrifter. Senere virkede han som Professor i østerlandsk Filologi ved Universitetet og paavirkede Vilhelm Thomsen meget.

oprindelig havde talt; det havde selv haft en Udvikling fra det oprindelige. Paa Dansk har vi et Ord som: *Ring;* paa oldnordisk har man: *hringr;* paa Oldengelsk og Oldtysk: hring og paa gotisk: *hriggs*. For at kunne forstaa alle disse Former maa man paa dette germanske Ursprog forudsætte en Form *hringas;* men denne Form findes ikke paa noget germansk Sprog. Paa finsk har man imidlertid: *rengas*. *Der* er Formen. Finnerne har altsaa været i Forbindelse med Germanerne, da de endnu talte Ursproget, og det har bevaret disse Ursprogets Former i de Laaneord, de optog. De gotiske Laaneord i Finsk kan altsaa lære os om, hvordan det urgermanske Sprogs Ordformer omtrent har været. Denne Bog vakte stor Opsigt saavel blandt Sprogforskere som blandt Kulturforskere, og Thomsen blev nu anset som en af Tidens betydeligste Sprogforskere. I 1875 blev han Docent i sammenlignende Sprogvidenskab ved Universitetet og i 1887 Professor.

Vilhelm Thomsens anden Storbedrift er hans Tydning af *Orkhon*indskrifterne, hvilket Tydningsarbejde frembød større Vanskeligheder end Tydningen af Hieroglyferne og Kileskrifterne. I den nordlige Del af Mongoliet ved den lille Flod: *Orkhon* havde man i 1880erne fundet to store firkantede Monumenter, som paa den ene Side var beskrevet med kinesiske Tegn, men paa de tre andre med nogle mystiske Tegn, som

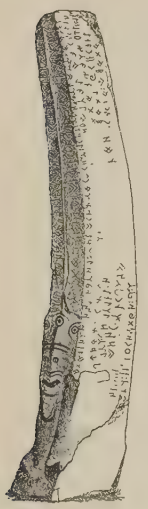

Orkhonindskrifterne findes paa to firkantede, foroven afrundede Mindesmærker, der staar omtrent 1 km fra hinanden ved Floden Orkhon i det nordlige Mongoli. Indskrifterne var længe ganske uforstaaelige, indtil Vilhelm Thomsen i 1893 tydede dem paa den i Artiklen antydede Maade og paaviste, at de stammede fra 730 efter Kristus og behandlede Begivenheder, som ogsaa omtales i Kinesernes historiske Skrifter. Denne Tydning af Orkhonindskrifterne er en af de største sprogvidenskabelige Bedrifter, der nogen Sinde er foretaget af nogen Videnskabsmand.

ikke lignede noget kendt Skriftsystems Tegn. Indskrifterne blev omhyggeligt og nøjagtigt fotograferet og udgivet, og i hele den sprogvidenskabelige Verden grublede man paa, hvad de mystiske Tegn vel kunde betyde. Den kortfattede kinesiske Indskrift fik man hurtigt tydet; det gjorde den kendte tyske Sinolog Georg v. d. Gabelentz[1]) og deraf fremgik det, at Monumentet var rejst til Ære for en Hr. Kiueh-tik-kin ɔ: Fyrst *Kiueh*, da *tigin* er et tyrkisk Ord, der betyder Fyrste. Dermed har vi et historisk Holdepunkt, idet Fyrst Kiueh var en bekendt tyrkisk Khan, der døde 731. Det er Gravmonumenter, vi har for os, og de er rejst 731 og de nærmest derpaa følgende Aar; men Indskrifterne med de mystiske Tegn var stadig en Gaade. Saa ytrede Vilh. Thomsen til sine Venner, at han vilde »pille« lidt ved det, og Gaaden blev løst. Løsningen kom d. 15. Decbr. 1893, da han forelagde Dechifreringen i Videnskabernes Selskab. Løsningen staar paa 13 Sider af samme Format som en almindelig »Frem«side; saa kortfattet og klart kunde han udtrykke det. Da Thomsen gik i Lag med Opgaven, var Tegnene og Sproget fuldstændigt ukendt. Se nu i det følgende, hvorledes Løsningen lidt efter lidt viser sig for den store Sprogforsker. Givet var en Række ukendte Tegn; hvordan skal de nu ordnes? Skulde man læse fra venstre til højre (som ved vort Alfabet) eller fra højre til venstre (som paa Semiternes Alfabet) eller fra oven og ned efter (som paa Kinesisk) eller fra neden og opefter; det var allesammen vanskelige Problemer. Ved grundige og nøjagtige Undersøgelser fik han paavist, at man skulde læse fra oven af og nedefter. Men saa kom atter et vanskeligt Problem. Skulde han begynde fra venstre Side (saadan som Mongolerne gør det) læse ned og saa læse videre mod højre Side eller skulde han begynde i højre Side og læse mod venstre Side. Denne Vanskelighed fik han ogsaa klaret. Paa en overraskende simpel Maade fik han paavist, at man skulde begynde i højre Side og læse mod venstre; hvis vi tager en Sætning som: »Frem« er nu oversat til Svensk og Finsk« og ordnes Bogstaverne efter Orkhonindskrifternes System, vil det komme til at se saaledes ud.

n o e i s o e F
s g n l a v r r
k f s s t e n e
i k v t r u m

Man læser fra oven og nedefter og begynder i højre Side. Dermed var man naaet langt; men der var lang Vej tilbage. Han gik imidlertid videre uden at afskrækkes af Vanskelighederne. Det første, han dernæst gav sig i Lag med, var at faa konstateret, hvilke Tegn, der var Selvlyd og hvilke, der var Medlyd. Ved den Undersøgelse søgte han især korte Ord, thi han gik ud fra den selvindlysende Tanke, at naar man har et Ord paa tre Bogstaver, er der en overvejende Sandsynlighed for, at det midterste er en Selvlyd eller — som han selv siger — naar man har en Kombination *xyx* saa er der overvejende Sandsynlighed for at *x* er Medlyd, y er Selvlyd; vi kan overbevise os om dette ved at betragte nogle Ord med 3 Bogstaver: *tit, syv, kog, fik, gik* o. s. v. altid Selvlyden i Midten og en Medlyd paa hver Side af Selvlyden. Ved paa denne Maade at undersøge de *korte* Ord i Indskriften fik han fastsat 3 Tegn som Selvlydstegn, og han fik dem identificeret som *i*, u og ü; de øvrige maatte være Medlydstegn. Atter et Skridt videre frem mod Gaadens Løsning; men nu kom det vanskelige Spørgsmaal: Hvad var det for et Sprog, som var skrevet med disse Tegn; atter underkastes Indskriften et nøjagtigt Studium; det viste sig nu, at ikke alle Medlydstegn kunde staa ved et hvilket som helst af de tre Selvlydstegn. ü kunde kun have et begrænset Antal Medlydstegn efter sig, *i* en anden fra *ü* forskellig Medlydsgruppe og ligeledes med *u*. Han sluttede saa, at han havde for sig et Sprog, hvor Selvlydsharmoniens Love herskede; første Stavelses Selvlyd angav hvilke Lyde, der kunde komme efter. Man kendte kun to Sproggrupper, hvor dette sproglige Princip herskede: Finsk og Tyrkisk. Finsk kunde der ikke være Tale om paa disse Egne; det maatte altsaa være et tyrkisk Sprog. Tyrkisk havde Thomsen beskæftiget sig meget med; det var derfor med en vis Spænding, at han fortsatte Dechifreringen; det gjaldt om at finde et Ord, der var bekendt. Han lagde saa Mærke til

[1]) Om ham se „Negersprog“ Frem Nr. 9 og „Sprog og Skrift i Kina“.

en Lydkombination, som forekom atter og atter paa Indskriften og paa særlig fremtrædende Steder; det maatte øjensynlig være en Titel. Han huskede nu, at det sædvanlige Tillægsord til Tyrkernes *Khan* (Fyrste) var »den himmelske«, og det hedder paa de tyrkiske Sprog: *tengri*. Bogstavtallet svarede til Ordets Bogstavtal paa Indskriften, og ydermere var det sidste Bogstavtegn i Ordet netop det Tegn, som han havde identificeret som *i*. Han havde her tydet eet Ord, og andre fulgte efter. I den kinesiske Indskrift taltes der om Kiueh-tik-kin; dette Ord fandt han i Indskriften som Köl-tigin, og senere fandt han Ordet: *türk*, en Tyrker. Nu var der ingen Tvivl mulig længer. Det var en *tyrkisk Indskrift*, og nu havde han saa mange Ord, at han uden Vanskelighed kunde tyde hele Indskriften, og paa Grundlag af sit omfattende Kendskab til de tyrkiske Sprog kunde han oversætte dem. Indskrifterne opviser det ældste Trin af de tyrkiske Sprog; de tyrkiske Sprog er i vore Dage saa opfyldt af arabiske og persiske Laaneord, at man har sagt, at det eneste i det tyrkiske Sprog, der er rent Tyrkisk, er Grammatikken; næsten alle *Ordene* er laant fra andre Sprog. Det Sprog, som Thomsen fandt paa Orkhonindskrifterne, var kemisk renset for Fremmedord; det var et rent tyrkisk Sprog; man vil kunne forstaa, at dette fik stor Betydning for de Sprogforskere, der studerede tyrkiske Sprog.

Denne Tydning af Orkhonindskrifterne er det genialeste Tydningsarbejde, der nogen Sinde er blevet foretaget. Da Franskmanden Champollion i 1802 tydede Hieroglyfferne, de Tegn, paa hvilke det gamle ægyptiske Sprog er skrevet, havde han en stor Hjælp ved, at han af Hieroglyfferne havde en ordret græsk Oversættelse. Denne store Hjælp havde Thomsen ikke; der var ganske vist en kinesisk Indskrift, som man kunde læse; men den indeholdt aldeles ikke nogen Oversættelse af det, der stod med de ukendte Tegn. Det var et fuldstændigt ukendt Sprog og fuldstændig ukendte Tegn, Thomsen stod overfor, da han gav sig til at »pille« ved det. Tydningen af Hieroglyfferne vil have større Betydning end Tydningen af Orkhonindskrifterne, fordi Champollion ved sit Tydningsarbejde aabnede for den ægyptiske Kulturverden; men som sprogvidenskabelig Bedrift er Thomsens den største.

Hans tredie store Bedrift, som kun skal *nævnes* her, var, da han paaviste, at Etruskisk, som taltes i det nuværende Toscana c. 2000—1500 f. Kr., viste slaaende Lighed i visse Punkter af Grammatikken i de kaukasiske Sprog, og at der maatte eksistere et vist Slægtskab mellem de to Sproggrupper. Man ved endnu ikke, om de kaukasiske Sprog hører med til den indoeuropæiske Sprogæt; men dette vil rimeligvis blive oplyst, naar den sprogvidenskabelige Ekspedition, som det norske »Institut for sammenlignende Kulturforskning« forbereder til Kaukasusegnene, faar udført sit Arbejde, og man vil da samtidig faa at vide, paa hvilken Plads man skal anbringe Etruskisk.

Disse er Vilhelm Thomsens 3 Hovedbedrifter; enhver af dem vilde have været tilstrækkelig til at skaffe ham et Verdensnavn; men desuden virkede han ved sin Undervisning paa Universitetet, hvor alle sproglig studerende fik en god Skole i klar Tænkning og Sprogiagttagelse. Endnu cirkulerer der Kollegiehæfter med Optegnelser af Vilhelm Thomsens Forelæsninger rundt blandt de studerende, saa lang Tid efter at han er gaaet af som Professor. Han er nu Præsident for Videnskabernes Selskab, den fineste videnskabelige Udmærkelse, der kan vises en Videnskabsmand herhjemme; han er Ridder af Elefanten; den højeste danske Orden. Det største Bevis paa hans eminente Evne som Lærer og Sprogforsker er imidlertid, at han har formaaet at uddanne to Elever, hvis Navne nu er verdenskendte: Professor Otto Jespersen, som har bragt det videnskabelige Studium af moderne Sprog frem og Professor Holger Pedersen, som er Vilhelm Thomsens Efterfølger som Professor i sammenlignende Sprogvidenskab, og som har givet utallige Bidrag til den rigtige Forstaaelse af vanskelige Problemer inden for Sprogvidenskaben. Sprogvidenskaben i Danmark markeres ved Navnene: Rask — Vilh. Thomsen — Holger Pedersen — Otto Jespersen, og den danske Sprogvidenskab staar paa Grund af disse Navne højt inden for den internationale Videnskab.

HENRY A. STEEN

ENGELSK

TWENTY-SECOND LESSON
(twenti-sek'end)
Toogtyvende Time.

bear (bær) = Bjørn
on foot (ǫn fut) = til Fods
branch (bransj) = Gren
leaf (līf) = Blad
twig (twigg) = Kvist
ground (graund) = Jord, Jordbund
company (kǫm'pani) = Selskab
cave (keiv) = Hule
bed (bedd) = Leje
moment (mō'ment) = Øjeblik, Sekund
lose (lūz) = spilde
meet (mīt) = træffe sammen med
active (ak'tiv) = rask, virksom
hard by (hard baj) = tæt ved
hide (hajd) = skjule el. gemme sig
be unable to (bi öneibl') = være ude af Stand til
throw himself (þrō) = kaste sig
motionless (mō'sjenless) = ubevægelig
snuff (snöff) = snuse til
hold one's breath (hōld won's breþ) = holde Vejret
perfectly (pör'fiktli) = fuldkommen
suppose (söpōz') = anmode
dead body (dedd bǫdi) = Lig
unless (önless') = med mindre, undtagen
slay (slei) = dræbe
avoid (avoid') = undgaa
in time of danger (dein'sjer) = i Farens Stund
safety (seif'ti) = Sikkerhed
leave one in the lurch (lörtsj) = lade en i Stikken
creep into (krīp) = kryber ind i
during the winter (dju'ring) = om Vinteren, Vinteren igennem
near (nir) = i Nærheden af

Nutids Tillægsmaade, der ender paa -ing, f. Eks. calling, being, bruges langt oftere paa Engelsk end den tilsvarende Form paa Dansk. Den betegner f. Eks. *Grunden:* Being younger and more active, he climbed up a tree, hvor vi paa Dansk bruger en Aarsagssætning = Da han var yngre og raskere o. s. v. *Betingelsen:* Turning to the right, you will find the house you want = naar De drejer til højre, finder De det Hus, De søger.

Exercise XLIII.

Please translate.

The Travellers and the Bear.

Two men, travelling together on foot, were met by a bear. One of them without losing a moment, being younger and more active than the other, climbed up a high tree that was hard by and hid himself among the branches. The other, being unable to follow him, threw himself flat on the ground and lay there motionless as if he were dead. The bear came up to him, and snuffed at his ears and face; but as the man held his breath and remained perfectly still, the bear supposed him to be dead and left him; for a bear will not eat a dead body, unless he has slain the body himself. The younger man, having come down from the tree, said to his friend: "I saw that bear put his mouth close to your ear; what did he say to you?" "He told me," said the other, "to avoid the company of those who in time of danger think only of their own safety and leave their friends in the lurch."

Exercise XLIV.

Please translate.

Hvor lever Bjørnen? Det afhænger af, om det er den brune eller den hvide Bjørn; den brune Bjørn lever i Skovene, den hvide Bjørn i Nærheden af Havet. Naar Vintren kommer, kryber Bjørnen ind i en Hule, hvor den laver sig et Leje af Blade og Kviste, og dèr sover den Vintren igennem.

Nøgle til Øvelser XLI og XLII.

XLI

Jeg har lejet et Hus ved Stranden, derfor maa jeg købe nogle flere Møbler, da jeg har i Sinde at beholde min Lejlighed i London. Hvad Slags Hus er det? Det er et fritliggende Hus, der ligger i en henrivende Have og ganske nær ved Strandbredden og Molen. Hvor mange Værelser indeholder det? Syv, en Dagligstue og en Spisestue paa første Sal, fem Soveværelser, hvor der til de to hører to smaa Paaklædningsværelser, paa anden Sal. Der er ogsaa et stort Køkken med Vadskerum i Stuen, og under hele Huset er der Kældere til Kul, Vin etc. Paa anden Sal er der et Badeværelse med koldt og varmt Vand indlagt. Ovenpaa paa Loftet er der to Pigeværelser, der er store og hyggelige med Udsigt over Havet. Er Huset i god Stand? Ja, jeg har faaet det malet saa vel som hvidtet. Vil De gaa med mig til Møbelhandleren? Med Fornøjelse, maaske kan jeg hjælpe Dem med at vælge og minde Dem om, hvis De glemmer noget.

XLII

Where is your new house which you have just rented? It is at the sea-side. How many rooms does it contain? Only five, a dining-room, a sitting-room and three bedrooms, but that does not matter as we only intend to live there in summer. We have rented it for three years, and we have to furnish it ourselves. I am on my way to the furniture dealer's, would you like to come along? With pleasure, perhaps I can help you to choose; it is not always so easy when you are alone.

Ruinerne af Teatret i Ostia. I Baggrunden ses Hovedindgangen, i Midten af Billedet Tilskuerpladsen. (Fot. Alinari).

Ruiner af et Pakhus i Ostia. Nedgravet i Jorden findes store Lerbeholdere, hvori der opbevaredes Vin, Olie eller maaske Korn. Det gør et særsomt Indtryk at finde disse 1700 Aar gamle Lerbeholdere endnu paa deres Plads. Man kan se, at nogle af dem er revnet i Romertiden, og Revnerne er tættet med Bly.

Dianagaden i Ostia. Husene var høje, de havde flere Etager med Vinduer til Gaden og paa nogle var der Balkoner f. Eks. paa Huset paa venstre Haand længst borte. Gaden var brolagt med uregelmæssige Lavafliser. (Fot. Alinari).

Romersk Gravsted udenfor Ostia ved den romerske Port. Ligene blev ofte brændt, og Asken blev ophevaret i Urner, som anbragtes i Nicher i Gravstedet. Saadanne Nicher ses til højre; i nogle af dem staar endnu Urnerne. Nogle Lig blev dog begravet ubrændt. De lagdes da i Rum, som lukkedes med en Marmorplade. Saadanne Begravelser ses længst til venstre. (Fot. Alinari).

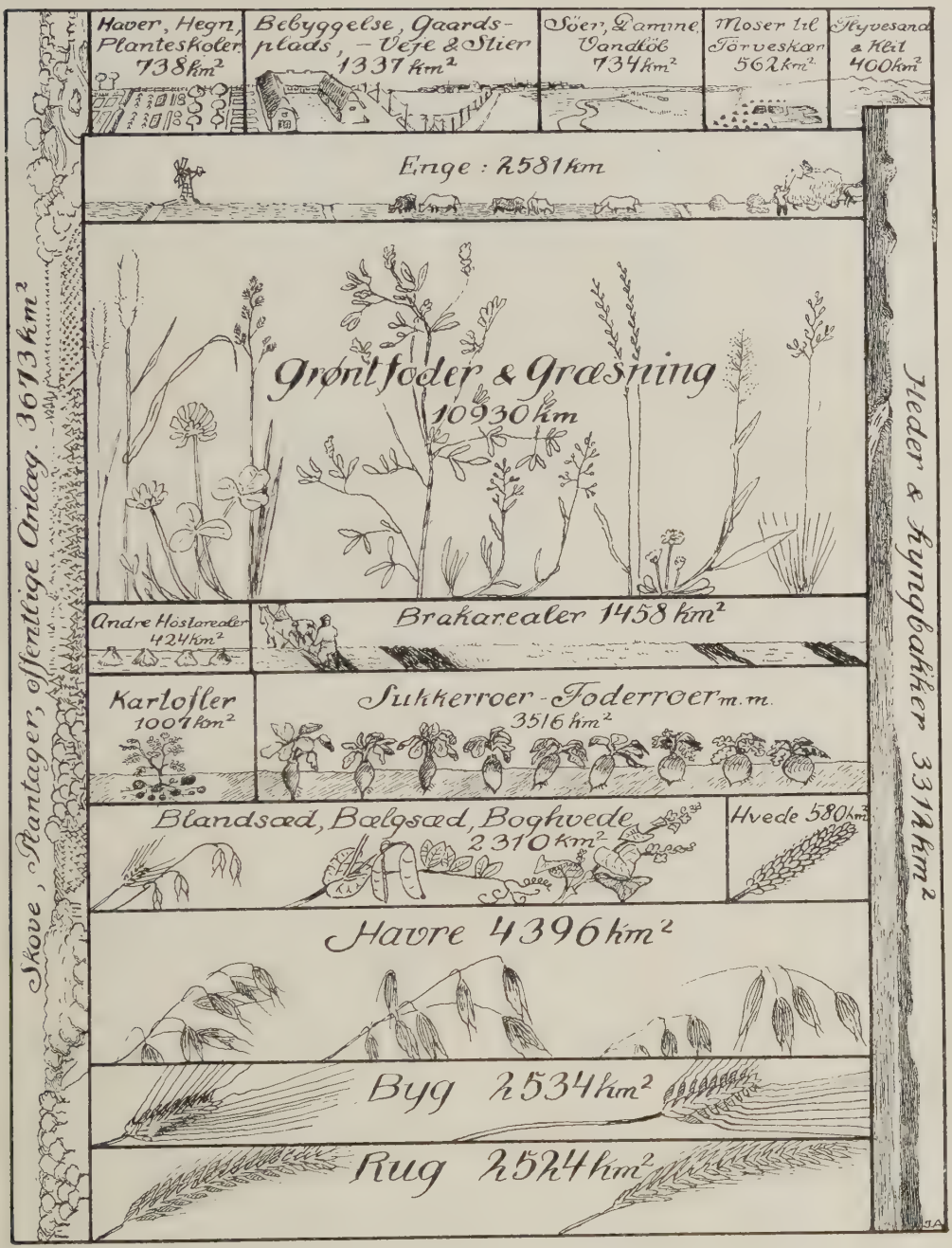

100 km²

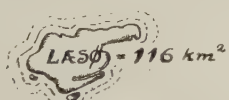

Danmarks Areal og dets Anvendelse.

Danmarks hele Areal — 43016 km² — er paa denne Tegning samlet i en rektangulær Flade, hvis Størrelsesforhold fremgaar af det lille Billede forneden af Læsø, som her er tegnet i samme Maalestok. — Figurens Indre er delt i Firkanter, hvis Størrelser igen svarer til den samlede Mængde af Jord i de forskellige Arter af Brug, saaledes som de fremgaar af Firkanternes Billeder og Tekst. Som et Hele for sig i Midten staar alle Landbrugsarealerne – 32260 km² – og uden om dette grupperer sig Arealerne i anden Anvendelse — 10756 km².

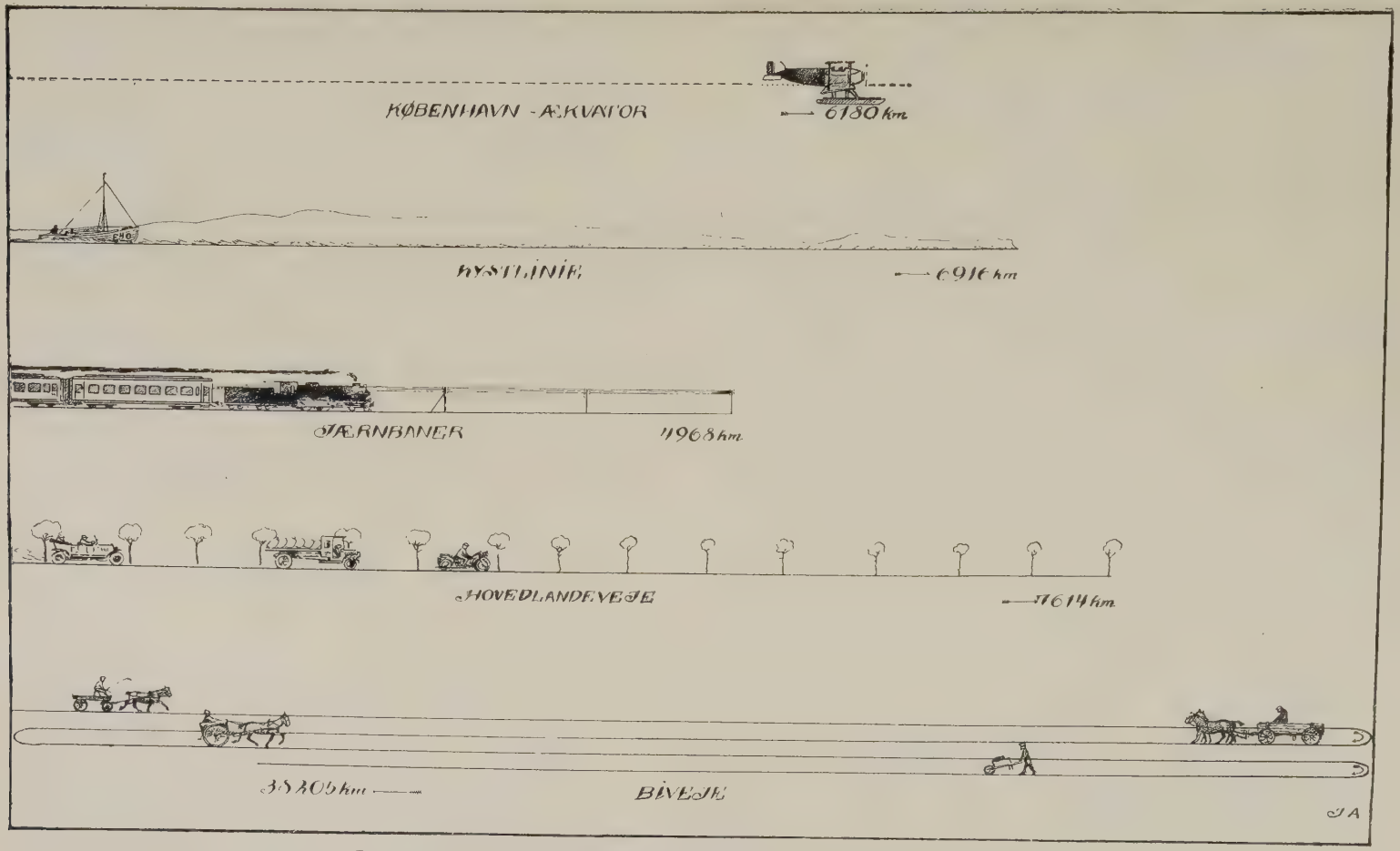

Længden af Danmarks Kystlinie, Landeveje og Jernbaner.

Den øverste punkterede Linie med Flyvemaskinen viser Afstanden i Luftlinie fra København til Ækvator, ialt 6180 km.. Længden af de andre Strækninger er afsat i Forhold hertil. Man ser, at Jernbanernes Linie naar knap saa langt, Kystlinien og Hovedlandevejenes Linie er betydeligt Stykke længere og Bivejenes Linie mere end 6 Gange saa langt.

ALEXANDER FOSS

Det er en kendt Ting, at paa et vist Tidspunkt — som Litteraturhistorikerne maa om nærmere at tidsfæste — skiftede Billedet af Romanernes og Skuespillenes Helte. Det var ikke længer Digteren eller Maleren, der dækkede Forfatternes Billede af, hvorledes en Helt skulde se ud. Tiden trængte til at se sit Forbillede i en Skikkelse, der var mindre lyrisk udsvømmende, der stod fastere plantet paa Jorden, og som dog ikke var uden Forbindelse med, hvad Hostrup kaldte »højere Autoriteter«. Man vaklede mellem to, Lægen og Ingeniøren, men det blev den sidste, der gik af med Sejren. Ingeniøren blev den typiske Mand, gennem sin Videnskab knyttet til Aanden, gennem sit Arbejde fæstet til Jorden, ingen Drømmer og Digter og dog paa sin Vis drømmende og digtende i storslaaede Syner, i dristigt svungne Brobuer, i himmelstræbende Taarne, i eventyrlige Tunneler gennem Jordens Indre.

„Det, som det kommer an paa, er at begære det rette, at samle sine inderste Ønsker, sin dybeste Vilje om et stort værdifuldt Livsmaal. Er det et Maal, der er stort i det indre, i Kernen, da vil det ydre forme sig derefter, og da vil Nemesis, da vil den guddommelige Retfærdighed lade dig høste, som du har saaet". Alexander Foss.

Den Mand, hvis Virken disse Linier skal forsøge at skildre, *Alexander Foss,* vilde maaske selv protestere mod at betegnes som en Slags Drømmer og Digter, end sige da som en romantisk »Helt«, saa lidt opstyltet der er ved ham, saa meget han skyer at stille sig i Positur og agere for Publikum. Han vilde vel foretrække at se sig skildret som en Realiteternes Mand, hvem Klogskab og Vilje, støttet af den grundigste Uddannelse og en Forudseenhed, der tillod ham at handle paa langt Sigt, førte til Maal. Og dog bliver en Livsgerning som hans, et moderne Eventyr som det, der digtedes inden for det prosaiske Forretningsnavn, som lyder F. L. Smidth & Co. ikke til uden Fantasi, uden Drømme, selv om det er saa tilsyneladende prosaiske Ting som Cement og Jern, der drømmes i. Han har selv sagt noget hen i den Retning, i en Rustale, som han holdt i »Studenterforeningens Konservative« i 1919, hvor han opstiller som sin Livserfaring, at ethvert Menneske i sit Liv opnaar Opfyldelsen af sine allerinderste Ønsker og Begæringer, en Erfaring, som han udformer i følgende Ord: »Der er i en Menneskesjæl flere Lag end et. Under Overfladen, med dens ofte tilfældige Karakter, ligger det væsentlige, med sine Rødder og meget af sit Næringsliv i Underbevidstheden, hvor Drifter, Ønsker og Begæringer yder deres Tilskud. Herfra skyder Ønskerne op om Magt og Ære, om Rigdom, Livsnydelse og Berusning. Ofte tager disse Begæringer Magten. Ogsaa da vil det tilstræbte blive opfyldt, Begæringerne før eller senere blive tilfredsstillet, som modne Frugter vil Tilfredsstillelsen falde i Skødet. Maaske skal det vise sig, at Nødderne er hule, maaske er der, naar Rusen er borte, kun tomme Skaller tilbage, men hvem kan forlange at høste Hvede, naar Udsæden er Klinte. Den Erfaring, at Livet bringer, hvad man i Dybden af sin Sjæl begærer, har Goethe givet Udtryk for, da han som Motto for 2. Del af Skildringen af sit eget Liv, »Dichtung und Warheit«, satte følgende Ord:

Was man in der Jugend wunscht,
Hat man im Alter die Fülle.

Dette er en Profeti. For den, som tror paa den, er meget vundet. Thi da vil han vide, at han i dybeste Forstand er sin egen Lykkes Smed. Han vil forstaa, at det, som det kommer an paa, er at begære det rette, at samle sine inderste Ønsker, sin dybeste Vilje, om et stort, værdifuldt Livsmaal. Er det et Maal, der er stort i det indre, i Kernen, da vil det ydre forme sig derefter, og da vil Nemesis, da vil den guddommelige Retfærdighed lade dig høste, som du har saaet.«

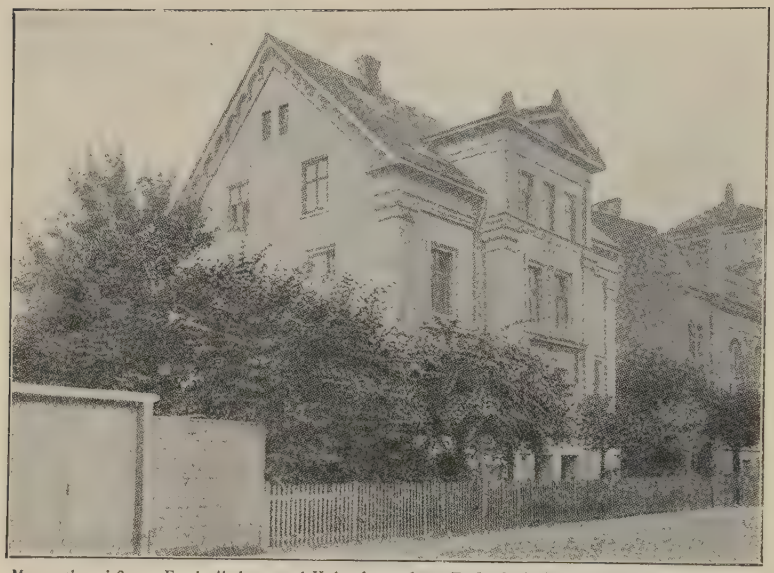

Margrethevej 6 paa Frederiksberg ved København, hvor F. L. Smidth 1882 grundlagde sit Firma i et Værelse i den gamle Fru Smidths Lejlighed, som hun havde overladt sin Søn til dette Brug.

At han selv drømte og vilde det rigtige, at hans Maal var stort i Kernen, derfor er hans Liv og hans Livs Maal tilstrækkeligt Bevis.

— — — — — —

Einar Alexander Foss er udgaaet af en gammel dansk Slægt, der kan følge sin Slægtstavle mere end tre Aarhundreder tilbage; han fødtes den 1. Oktober 1858 i Viborg som Søn af Stiftslandinspektør Vilh. Daniel Chr. Foss, der i 1852 havde ægtet en Datter af Etatsraad, kgl. Bygningsinspektør Kornerup. Faderen døde allerede 1862, og Moderen flyttede da med sine tre Sønner, af hvilke Alexander Foss var den mellemste, til København, hvor Familien kom til at bo i Blankogade, den nuværende Del af Fredericiagade, mellem Bredgade og Amaliegade, med en herlig Udsigt over Amalienborg, Havnen og Kristianshavn. Det har næppe været nogen herskabelig Lejlighed, hvis Leje var 180 Rdl. om Aaret, selv om Pengene for tredsindstyve Aar siden var adskilligt mere værd end nu, men Lejen svarede da ogsaa godt nok til Indtægterne, der ialt androg ca. 1000 Rdl. Den unge Enke, der knap var 30 Aar, da hun kom til København, synes dog at have været et ualmindeligt dygtigt Menneske, der til fulde forstod den vanskelige Kunst at faa meget ud af lidt, og Børnene fik en udmærket Opdragelse.

Alexander Foss blev sat i Haderslev Læreres Skole, og herfra dimitteredes han i 1875 som matematisk Student med 1. Karakter med Udmærkelse. Aaret efter tog han Filosofikum med første Karakter, og gik derefter ind paa Den polytekniske Læreanstalt, hvor han 5 Aar efter tog sin Eksamen som Bygningsingeniør, ligeledes med 1. Karakter. Efter Eksamen aftjente han sin Værnepligt i halvandet Aar, et Afsnit, som senere resulterede i en Udnævnelse til Sekondløjtnant i Hæren, og søgte derpaa praktisk Uddannelse som Tømrer ved Brobygnings- og Havnearbejder. I 1884 blev han knyttet til Hakkemose Teglværk ved København, hvor han skulde forestaa og igangsætte en ny Kakkelfabrik, hvorved han fik Lejlighed til at stifte praktisk Bekendtskab med Teglværksindustrien og samtidig studere den mere keramiske Side af Lervareindustrien. Han tilbragte hermed to Aar, da han gennem en af Cheferne for Ingeniørfirmaet F. L. Smidth, Ingeniør *Poul Larsen*, hvem han havde gaaet sammen med paa

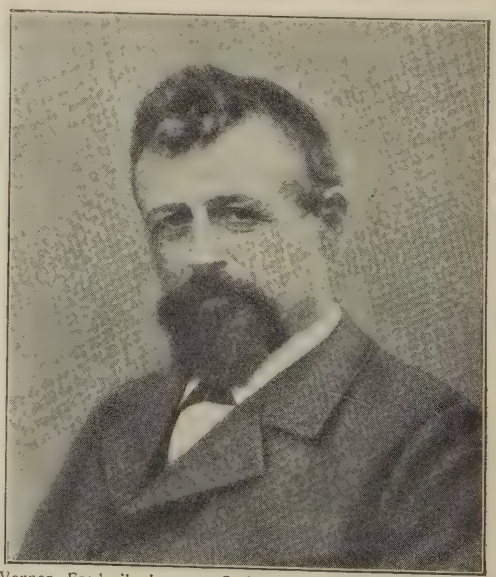

Verner Frederik Læssøe Smidth (1850—1899), Ingeniør, Grundlæggeren af det verdenskendte Firma F. L. Smidth & Co. i København.

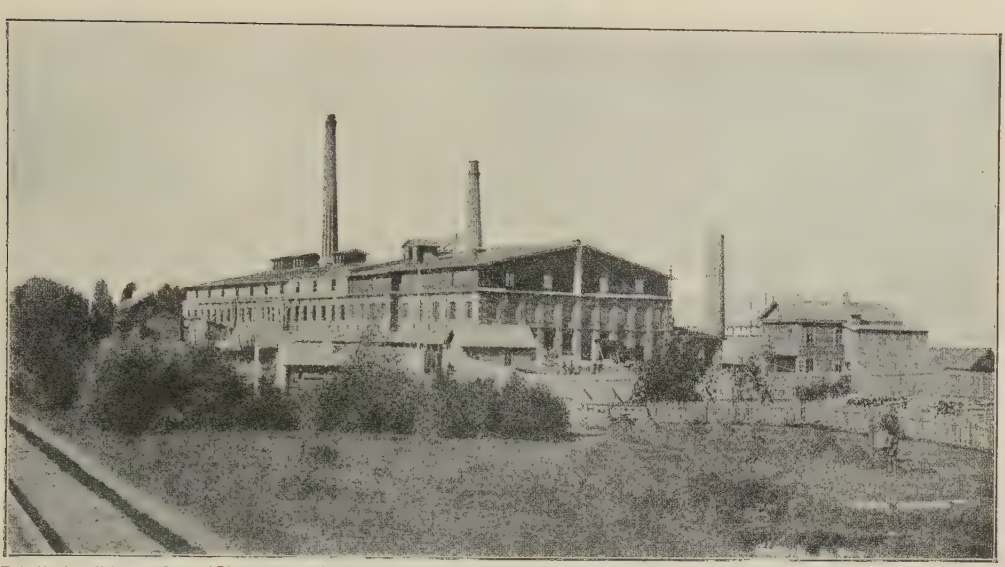

Fabrik for ildfaste Sten (Chamottesten) i Borowitchi i Rusland (85 km Ø. for Sydenden af Pejpussien). Denne Fabrik er bygget af F. L. Smidth & Co.

Læreanstalten, fik Opfordring til at indtræde i Firmaet, hvilket skete den 1. Oktober 1885.

Det nu forlængst verdenskendte Firma var tre Aar forinden startet af en enkelt Mand, Ingeniør *Verner Frederik Læssøe Smidth*, der i 1850 fødtes som Søn af Byfoged Smidth i Kerteminde, en mærkeligt begavet Natur, fuld af Fantasi og højtflyvende Planer og samtidig udrustet med en Sejghed, der aldrig gav op. Noget regelmæssigt Studium laa ikke for ham, af Eksaminer naaede han ikke længer end til den saakaldte »lille Præliminæreksamen«, men han var en Mand, der kunde tænke selvstændigt, besad en uvurderlig Evne til at komme ind paa Livet af Folk og ved sin muntre Ligefremhed at vinde Forretningsforbindelser til Venner. Aldrig lod han sig nøje med andres Mening om Tingene. Ideerne og Opgaverne vilde han selvstændigt gennemtænke og trænge til Bunds i, og denne Evne, forbundet med et usædvanligt Regnetalent, der gjorde ham i en sjælden Grad sikker og hurtig i Beregninger og Overslag, satte ham i Stand til overlegent at kunne bedømme en Situation og skelne væsentligt fra uvæsentligt. Han var kort sagt en Mand, som havde alle Betingelser for at staa paa egne Ben. Sin første Uddannelse havde han faaet paa en Maskinfabrik i Randers, i København havde han først arbejdet som Svend, havde derefter paa Polyteknisk Læreanstalt i et Aarstid tage nogen Undervisning i tekniske Fag samt i Maskintegning og Maskinkonstruktion, hvorefter han var draget ud i Verden for at lære videre. Han opholdt sig i Tyskland i halvandet Aar og fik ved sin Hjemkomst Ansættelse som Konstruktør ved et stort københavnsk Firma, der navnlig beskæftigede sig med Fremstilling af Mølleri-maskiner. Men han havde altid syslet med Tanken om et selvstændigt Ingeniørforetagende, et »teknisk Bureau«, og da Lejligheden tilbød sig, opsagde han sin Stilling og grundede 2. Januar 1882 sit eget Firma. Begyndelsen var primitiv nok, Firmaets Kontor et Værelse paa Margrethevej i Moderens Lejlighed og han selv hele Personalet. Men der kom snart Gang i det; ved Rejser knyttede Smidth mange udenlandske Forbindelser, og det manglede ikke paa Arbejde, selv om det var noget spredt, og allerede det andet Aar maatte han søge sig Medhjælp. I 1883 traadte Maskiningeniør Poul Larsen ind i Firmaet, og da i 1885 Alexander Foss kom til, var de tre Mænd knyttet sammen, som ikke alene skulde naa et saa forbavsende Resultat for deres eget Vedkommende, men ogsaa mere end maaske nogen anden dansk Virksomhed skulde bidrage til at udbrede Danmarks Navn og danske Ingeniørers Renommé over den ganske Verden. Firmaet kom til at hedde F. L. Smidth & Co., i hvilket Navn ved en pudsig Tilfældighed alle tre Chefers Navne var repræsenteret: F(oss) L(arsen) Smidth, et Navnespil, som forøvrigt gav Anledning til, at Firmaets Telegramadresse blev »Folasmidth«.

Hvor ypperligt Firmaets tre Ledere end passede sammen, og hvor udmærket de end supplerede hinanden, var Resultatet dog naturligvis ikke straks givet. Der maatte hand-

Det lykkedes F. L. Smidth & Co. at vække saa stor Opmærksomhed for og Tillid til den danske Cement i New York, at den fandt stor Anvendelse, bl. a. til Fundamenteringsarbejderne for New Yorks største Kirke. St. John the Divine. Der medgik dertil 11000 Tdr. Cement.

les med den største Forsigtighed, og den yderste Økonomi var paakrævet. Naar Alexander Foss i de første Aar rejste i Sverige for at slutte Forbindelser og faa Teglværks- og andre Entrepriser overdraget til Firmaet, var det et ret anstrengende Arbejde, hvad der bl. a. fremgaar af et Brev fra Smidth til Foss, hvori han skriver: »De maa skam ikke gaa og sulte fra om Morgenen Klokken 10 og til om Aftenen. Paa den Maade har jeg faaet en daarlig Mave. Køb nogle gode Kiks og hav altid nogle i Lommen.« At de heller ikke sparede sig paa Margrethevej, viser et andet Brev, hvori Smidth skriver: »Jeg arbejder i Almindelighed fra Kl. 6½ Morgen til 10 Aften, og mere kan jeg.» Men det gik, fordi det skulde gaa, og fordi alle Kræfter var sat ind. Da man var naaet til 1888, Udstillingsaaret, og Firmaet hjembragte en »første Klasses Medaille for en Samling fortrinlige Teglværksmaskiner«, kunde det notere en smuk Sejr. Nu var de indledende Arbejder til den senere industrielle Udvikling i Virkeligheden fuldført. Indtil nu havde man koncentreret sig om den rent ingeniørmæssige Udvikling, Pionerarbejdet var tilendebragt, og F. L. Smidth kunde optage den selvstændige industrielle Virksomhed, hvorpaa Udviklingen i de følgende Aar baseredes.

Hvorledes de store Foretagender udvikledes sig i Aarenes Løb, er det naturligvis ikke muligt her at gøre Rede for i Enkeltheder, men nogle Tal, taget med 35 Aars Mellemrum, kan belyse Udviklingen. I 1886, da man endnu boede paa Margrethevej, var der i Firmaet, de tre Chefer iberegnet, ialt 8 Medarbejdere. I 1921 var det til Hovedkontorerne og Filialerne knyttede Kontor- og tekniske Personale ca. 360, og Lejligheden paa Villavejen var erstattet af de meget udstrakte Kontorer i de tre Ejendomme paa Vestergade, Nr. 29, 31 og 33 foruden et Baghus til en Ejendom i Frederiksberggade og en Etage i Vestergade 26; det samlede Antal af Rum i Ejendommene er 170, og i Arkivet alene paa Vestergade — ogsaa Maskinfabrikken i Valby har sit Arkiv — ligger op mod 200,000 Tegninger.

Som bekendt er det væsentlig Anlæg af Cementfabrikker, Firmaet har givet sig af med, baade herhjemme og, ikke mindst, i Udlandet. I Begyndelsen saaledes, at Firmaet ikke selv leverede de fornødne Maskiner, men fik dem fremstillet andetsteds efter dets egne Konstruktioner, senere, efter at ikke alene Støberiet og Maskinfabrikken i Valby var blevet anlagt, og der var bygget Fabrikker i Tyskland, Estland, England og De forenede Stater, saaledes, at F. L. Smidth paatog sig Leverancerne helt igennem. Som naturligt var, blev det først Danmark, man tog Sigte paa. I Slutningen af Firserne var den danske Cementfabrikation kun meget beskeden, og for at dække Forbruget maatte der importeres mere end det samme Kvantum, vi selv fabrikerede. Her satte Firmaet ind, og i Foraaret 1891 stod den store Fabrik ved Aalborg, »Aalborg Portland-Cementfabrik«, færdig. Og efterhaanden som Anlægget forbedres ved nye Opfindelser baade paa Materiellets og Produktionens Omraade, vinder dansk Cement Ry ude om, og F. L. Smidth bliver et førende Selskab over den hele Verden. Det er ikke alene i Europa, at Firmaet vinder Indpas; saa at sige i alle Lande, endog i saa

fjernt liggende som Chile, Hollandsk Indien, Britisk Indien, Turkestan, Bangkok, Sumatra, Utah, Kanada anlægger det eller er med til at anlægge Cementfabrikker efter dansk Mønster og med danske Ingeniører som Arbejdsledere. Saa vidt har næppe nogen anden dansk Virksomhed, »Store Nordiske« og »Ø. K.« indbefattet, kunnet favne, som den, der har sit Sæde paa Vestergade og begyndte paa den lille frederiksbergske Villavej.

At det gik som det gik, var hverken nogen Tilfældighed eller noget Held. En saadan Virksomhed skabes ikke uden et meget maalbevidst Arbejde, ledet efter Principper, der staar deres Prøve. Fra den første Begyndelse var Firmaet klar over, at det var en absolut Betingelse for at naa frem at yde saa fortrinligt Arbejde, som det var muligt at præstere, og at dette Arbejde for at naa en saadan Standard, maatte være fast videnskabeligt underbygget. F. L. Smidth paatog sig ikke hvad som helst, der blev Firmaet foreslaaet. Krævedes dets Medvirken til et eller andet Anlæg, var den første Betingelse en Undersøgelse i Laboratoriet, om det stedlige Materiale var egnet for Formaalet, dernæst Undersøgelser om, hvorvidt der var gode Afsætningsmuligheder, hvilket vilde sige, om Transportforholdene var antagelige, om Forbruget kunde tænkes at blive saa stort, at Anlægget kunde svare Regning, og meget andet, der kunde have Indflydelse paa en eventuel Virksomhed. Det krævede nøjagtige Undersøgelser, der naturligvis kun kunde gøres paa Stedet, men det var i Vestergade, at den endelige Afgørelse blev truffet. Det var her, det sidste Ord skulde siges og Afgørelsen træffes, en Afgørelse, som maatte være baseret paa en udstrakt Viden, baade i teknisk, kommerciel og mange andre Henseender, et klart Overblik over mangfoldige, ind i hinanden gribende Forhold og en sjælden Evne til at slaa til i det rigtige Øjeblik.

Og alligevel havde alle disse udmærkede Egenskaber ikke været tilstrækkelige til at skabe en Verdens-Virksomhed som denne, hvis Arbejdet ikke havde været baaret af et etisk Synspunkt. Hvis der ikke i al denne tilsyneladende materielle Stræben havde været et aandeligt Moment, der førte det frem til Sejr.

Den Aand, der besjælede det Arbejde, som fra Vestergade omspændte en Verden, var ikke den selviske, som kun vil sin egen Fordel. Hvormed ikke skal være sagt, at den ikke ogsaa havde selviske Formaal, det har og skal enhver Virksomhed af den Art have,

The American Surety Co.'s Skyskraber i New York, til hvilken der er anvendt dansk Cement, takket være F. L. Smidth & Co.'s Virksomhed.

om den skal blive til noget. Men der var hos F. L. Smidths Ledere, og ikke mindst hos Alexander Foss, en levende Følelse af, at det Arbejde, de var sat til at gøre, ikke alene skulde tjene dem selv, men i første Række deres Land til Ære. Derfor krævede Foss saa meget af sig selv, og derfor valgte han sine Medarbejdere ikke alene efter de formodede Evner — det var ikke alle og enhver, der kunde blive knyttet til Firmaet, og i mange Aar var det en Regel, at Lærlingene til Maskinfabrikken hentedes fra De forenede Kirkeskoler, der havde et særligt godt Ry paa sig — men ogsaa med Hensyntagen til aandelige Egenskaber, der kunde gøre dem til Medarbejdere i mere end bogstavelig Forstand. De Folk, han skulde kunne bruge, maatte ikke alene have Evne til at kunne dygtiggøres, men ogsaa til at kunne forstaa, at Dygtigheden forpligtigede langt ud over de personlige Hensyn.

I hvilken Grad Alexander Foss selv lod sig lede af saadanne Principper, det fremgaar tydeligt nok af det Arbejde, han udførte, ikke alene for den mere private Virksomhed, han skabte i et saa uhørt stort Format, men og-

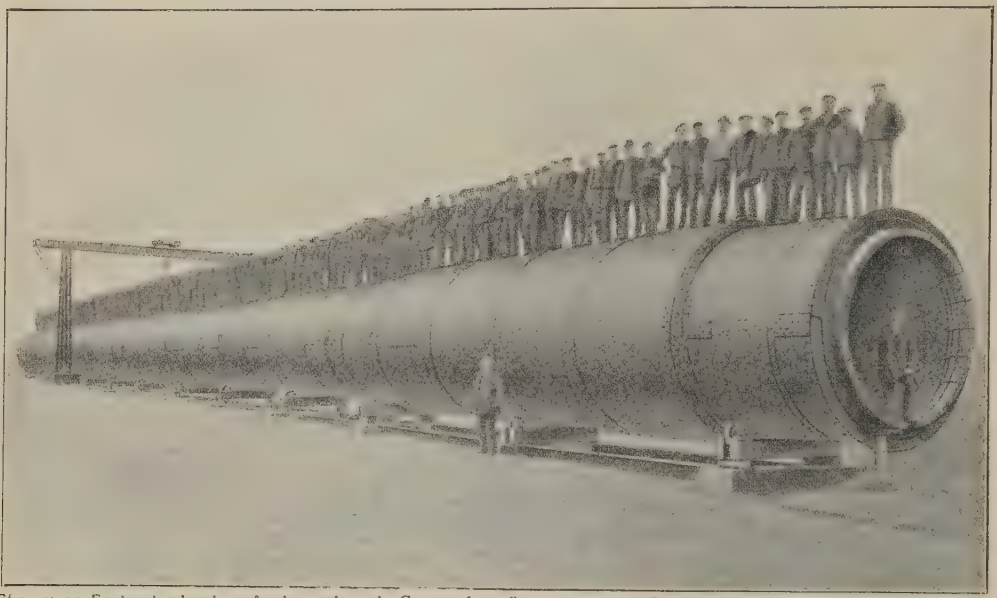

Efter at en Englænder havde opfundet at brænde Cement i en Ovn, som under Brændingen drejedes rundt om sin Længdeakse (en Roterovn), og Opfindelsen var forbedret i Amerika, indførte F. L. Smidth & Co. den i Europa. De første Roterovne opstilledes paa Aalborg Portland-Cement-Fabrik 1898. I Aarenes Løb er der af F. L. Smidth & Co. solgt over 300 Roterovne, hvis samlede Længde beløber sig til 11 km og som vejer 120 Millioner Kilo. Billedet viser en 75 m lang Roterovn, monteret før Afsendelsen.

saa i det offentlige Liv som Leder og Organisator. Sin mægtige Arbejdsevne, sin omfattende Viden, sin lysende Intelligens og sin faste Vilje stillede han helt til Raadighed for Land og Folk med en Varme og Styrke, der ikke tillod ham at tage Hensyn til sig selv, og som til sidst sled ham op. Navnlig i de vanskelige Aar under og efter Verdenskrigen blev han en samlende og ordnende Kraft, som alle, selv hans Modstandere inden for Industrien, saa op til, og hvis Betydning ingen kunde underkende. Allerede tidligt kom han til at indtage ledende Stillinger inden for dansk Industris Organisationer. Han blev Formand for Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i København, Medlem af Arbejdsgiver- og Mesterforeningen, af Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforening, hvis Formand han senere blev, Formand for Industriforeningen og for Industriraadet, Vicepræsident, senere Præsident for Danmarks naturvidenskabelige Samfund, Medlem af Københavns Havnebestyrelse, af Bestyrelsesraadet for Dansk-amerikansk Selskab, Formand for Erhvervenes Fællesudvalg og meget andet. Selv det politiske Liv indfangede denne Mand, der ellers kunde have nok om Ørene. I Aarhundredets Begyndelse var han i fire Aar Borgerrepræsentant, repræsenterede i tre Aar Københavns 6. Kreds i Folketinget og indvalgtes derefter i Landstinget. Overalt ledende, herskende og ordnende, ypperlig i en Forhandling, hvor hans personlige Elskværdighed og hans Evne til at indtage selv Modstandere kom ham til den største Nytte, klar, grundig og veltalende i en Debat som han ogsaa var grundig og veltalende med Pennen i Haanden. Det var ikke Politikken for Politikkens egen Skyld, der drev ham ind i det offentlige Liv, det var udelukkende Interesse for Sagen eller Sagerne, enten det nu gjaldt det, som vedkom ham i snævrere Forstand, eller det, som kaldte paa hans Patriotisme, Spørgsmaalene om Island og Sønderjylland f. Eks. Sit politiske Stade valgte han til højre, konservativ som han var og er, en Konservatisme, som dog ingenlunde var forbenet, men hvis Maal var at bevare Sammenhængen, vor Samfundsarv i alle Forhold og bygge videre paa vore Fædres Arbejde. Derfor glemte han ikke Fremtiden for Fortiden, han var i allerhøjeste Grad Nutidens Mand, i sin Politik som i sit Arbejde, og han kunde godt spotte dem, der altid saa sig tilbage i Stedet for fremad. I en Tale, han holdt i Industriforeningen i 1916, hedder det saaledes: »Den, der deltager i det offentlige Liv, kan ikke undgaa ofte at have en trykkende Fornemmelse af den Naivitet, hvormed smaa Partispørgsmaal og Personspørgsmaal gøres til det væsentligste, og selv hvor de offent-

F. L. Smidth & Co. har udfundet en Metode, hvorved Cementen pakkes udelukkende ved Maskiner. Cementen lagres i høje Beholdere (Siloer), hvorfra den ved fortyndet Luft udsuges og gennem Rørledninger føres til lukkede Pakkemaskiner, de saakaldte Eksiloer, i hvilke en automatisk Afvejning af Cementen samtidig finder Sted. Derved undgaas den uheldige Støvdannelse, som nødvendig opstaar ved Haandpakning, og der opnaas en væsentlig Besparelse i Transportomkostningerne. Billedet viser et saadant moderne Cementpakkeri.

lige Udtalelser bæres og atter vender sig mod Fortiden for deraf at fremdrage Stof til Selvros af Nationen. Selv om man har den mest levende Følelse for Historien og for Betydningen af, at vi ikke glemmer vore betydelige Mænd, maa det synes, at vi nu har hørt tilstrækkeligt om Christen Kold, Dalgas og J. C. Jacobsen. Hvis vi stadig vender tilbage til Tankerne om det udmærkede, som *er* udrettet her i Landet ved Hjælp af Hedeselskabet og Højskolerne, eller atter og atter drøfter Smørproduktionens fremragende Standpunkt, saa staar vi i Fare for under al denne Fantaseren over Fortiden at glemme Nutiden og undlade at forberede os til Fremtiden. Helt tilbage til den danske Oldtid rækker jo Sagnet om Uffe som Udtryk for Tilliden til, at den drømmende Yngling dog til Slut vil vise sig at være en Nationalhelt; og i Bjarkemaal sover de Danske; de vaagner ganske vist ved dette berømte Kvad, men desværre for sent til at frelse deres Herre. Jeg spørger: Er vi her i Landet rigtig vaagne?«

Nej, paa den Maade drømte han ikke. Han var netop »rigtig vaagen« og vidste helt, hvad saadanne Drømmerier kunde føre til, til Slaphed og Mangel paa Selvtillid. Og Tillid til sig selv var for ham noget af det allervigtigste. »Den Smaamandsaand«, siger han i en Tale paa et Industrimøde i 1915, »som i 50 Aar har opfordret os til at bøje Nakken for de store, ikke for de store hos os selv, thi dem var der frit Spark til, men for de store Nationer, den har vel nok vir-

Vestergade 29—33 i København, hvor F. L. Smidth & Co. har sine Kontorer.

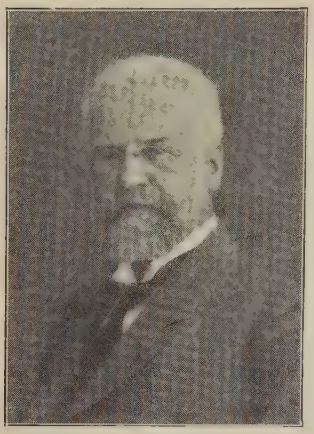

Ingeniør Poul Larsen (født 1859), en af Cheferne for F. L. Smidth & Co. (fra 1883), nu da Firmaet er blevet et Aktieselskab, er han dets administrerende Direktør.

ket sin længste Tid. Det skulde synes, at Tiden er inde til at erkende, at vi ikke alene har Lov, men ogsaa Pligt til sindigt og roligt, men stolt, at betone vor ubetingede Vilje til Selvstændighed, til hvilken Side vi end vender Hovedet. Vi maa holde op med denne Talvurdering af os selv som det »lille Land«, det »lille« Folk. Vi maa hævde, at 3 Millioner er fuldkomment tilstrækkeligt til at danne et Folk, og vi maa ikke erkende, at vi i nogen Henseende er smaa, fordi vi ikke er mange.« Ved en anden Lejlighed kommer han ind paa det samme: »Vi Danske er i al Almindelighed en lille Smule indbildske. Det er ikke frit for, at vi tror, at saa kloge og dygtige som vi, er intet andet Folk paa Jorden. Maaske er det hermed som med alle smaa Folk, høj Hat og høje Hæle skal der til. Men en Gang imellem er det godt at tage Lære af andre Folk, der ikke alene *er* store, men har formaaet at *vokse* sig store. Og maa jeg da i denne Sammenhæng minde om, at det engelske Folk paa Dronning Elisabeths Tid ikke var saa forskrækkeligt meget større end det danske Folk nu. I 300 Aar har dette Folk, dets Sprog og Kultur erobret eller paavirket det meste af tre Verdensdele og store Dele af de to andre«.

Det er ikke for intet, at Alexander Foss nævner England. »I Angelsachserne mærker vi Raceslægtskabet«, siger han. »Deres Idealer er ogsaa vore. Meget kan de lære os. Først og fremmest at være Mænd. — Angelsachserne kan lære os, at Fremskridtet ikke maa sprænge Sammenhængen i Udviklingen. At dette skal gro ud af Forsøget, af den praktiske Erfaring, af Livet, ikke foreskrives af politiske Teoretikere og Dogmatikere. De skal lære os, at Lovene ikke skal skabe Samfundsforholdene, men at tværtimod Samfundets Udvikling og selve Livet skal bestemme Lovene.«

Alexander Foss havde lært dette, — igennem sit lysende Eksempel har han lært andre det samme, og i Kraft af denne Lærdom er det, at han har formaaet at gøre saa mægtig en Indsats for sit Land som ikke mange danske Mænd. Og han har Ret i, hvad han selv siger, at Videnskaben, saa stor og betydningsfuld den er, ikke i sig selv er et Maal — og Erkendelsens Rus ikke den højeste Lykke, men at den største Lykke er at bruge Videnskab og Erkendelse til ny Frugt i Virkelighedens Verden — da har han visselig høstet, hvad han har saaet.

H. L.

Indgangsport til en kinesisk Cementfabrik anlagt af F. L. Smidth & Co.

UDDRAG AF DANMARKS STATISTIK

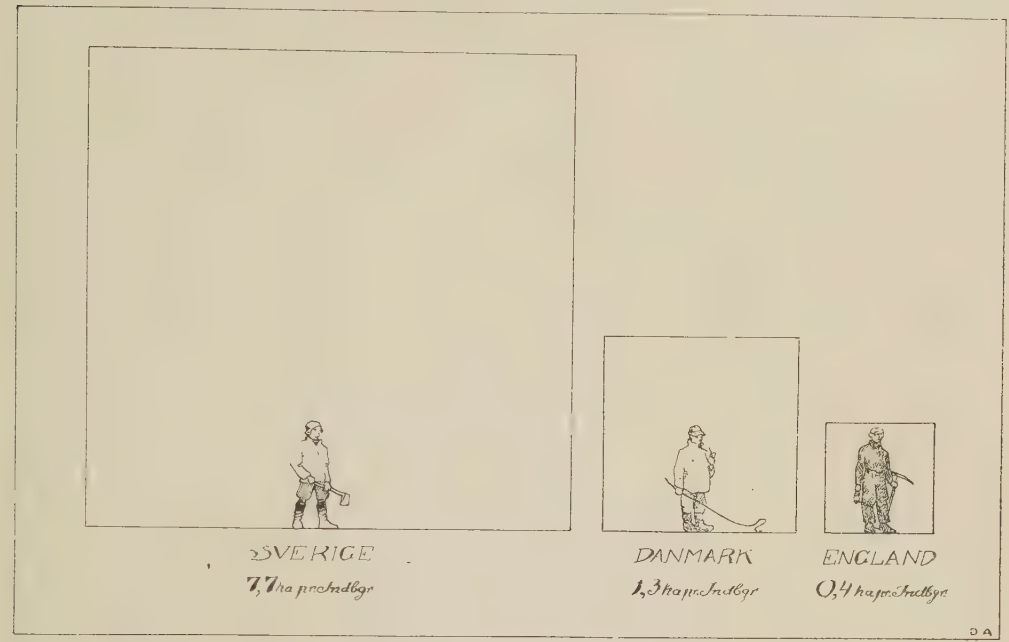

Fig. 1. *Befolkningsmængde i Forhold til Landomraade.* De tre Personer, Svenskeren, Danskeren og Englænderen, er alle tegnet lige store, men de Firkanter, hvori de staar, er af meget ulige Arealer, svarende til det ulige store Landomraade, der vilde tilfalde hver Person, om Befolkningen i de paagældende Lande delte Jorden lige imellem sig.

Statistik, — Ordet alene er nok til at fylde de fleste Læsere med en Forestilling om noget uendelig kedsommeligt, med ubehagelige Mindelser om det Besvær, der til Tider kan være forbundet med Udfyldelsen af Mandtalslister, Skattebilletter og mangfoldige andre omfangsrige Skemaer, hvorpaa nærgaaende Spørgsmaal skal besvares.

Et statistisk Tabelværk, — Forestillingen om noget kedsommeligt stiger til Rædsel. At blade i et saadant Værk, Side efter Side fyldt med Rubrikker og Kolonner med Myriader af Tal, giver Anelser om en Ørkenvandrings Ensformighed og Tørhed, om et Udholdenheds- og Taalmodighedsarbejde, som sikkert ingen gaar i Gang med alene for sin Fornøjelses Skyld. Saaledes omtrent er den almene Opfattelse, men denne beror paa et Bedrag, paa Ukendskab til Tallenes sælsomme Liv og klare Tale.

Lad en Negerdreng fra det indre Afrika faa en Side af en almindelig Avis at more sig med, — vel at mærke en Avis uden Illustrationer — den vil hurtigt blive lagt til Side som værende uden al Interesse. Den samme Avisside vil derimod for den, som kan tyde Bogstaverne og føje dem sammen til forstaaelige Ord, være fængslende som et Spejlbillede af Livets omskiftende Mangfoldighed.

Det selv samme Forhold gør sig i store Træk gældende overfor et statistisk Tabelværk; her er det blot ikke alene Negerdrengen, der keder sig, men Folk i al Almindelighed. Selv om Taltegnene er velkendte, er det nemlig de færreste Mennesker, som forstaar at tyde Indholdet af de mange Tusinde Cifre, der følger Geled efter Geled som i en velordnet Hær, og som forstaar gennem dem at føle Menneskelivets Pulsslag.

Har man imidlertid først lært denne Kunst, bliver Tallene til levende, næsten magiske Tegn, der kort og klart giver udtømmende Besked om mangfoldige Forhold, som det vilde kræve i Hundredevis af Sider at beskrive i Ord.

Danmarks statistiske Departement udsender hvert Aar en statistisk Aarbog, der indeholder Hovedsummerne af alle de mere specielle Tabelværker, der udsendes med periodiske Mellemrum. Denne Bogs Ord er kun faa, men til Gengæld er dens Tal saa mange desto flere, og gennem dem kan man

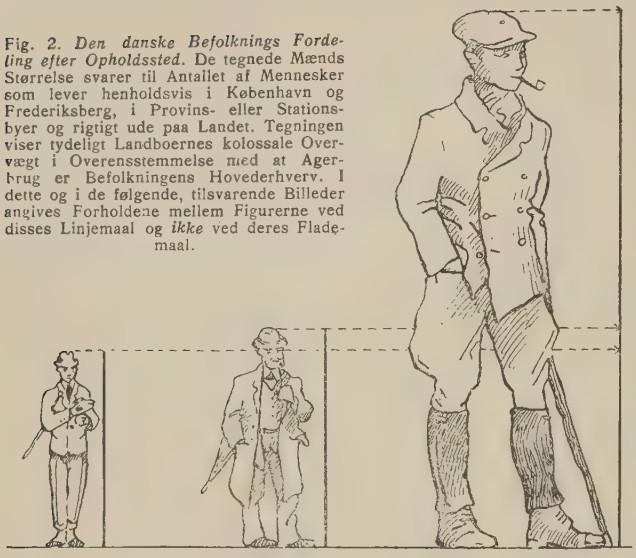

Fig. 2. *Den danske Befolknings Fordeling efter Opholdssted.* De tegnede Mænds Størrelse svarer til Antallet af Mennesker som lever henholdsvis i København og Frederiksberg, i Provins- eller Stationsbyer og rigtigt ude paa Landet. Tegningen viser tydeligt Landboernes kolossale Overvægt i Overensstemmelse med at Agerbrug er Befolkningens Hovederhverv. I dette og i de følgende, tilsvarende Billeder angives Forholdene mellem Figurerne ved disses Linjemaal og *ikke* ved deres Flademaal.

saa at sige læse Danmarks Land og Folk lige ind i Sjælen, blot man forstaar at gøre Tallene levende, at løfte dem paa Fantasiens brede Vinger, eller endnu bedre at omsætte dem i Billeder for det indre Øje.

I det følgende skal gengives og illustreres nogle af de Oplysninger, som kan uddrages af Tallene i Statistisk Aarbog 1924.

Danmarks Land.

Danmarks hele Areal andrager 43,016 km² (Kvadratkilometer). Skal dette Tal gøres anskueligt og virkelig forstaaeligt, maa det imidlertid omsættes i Størrelser, som den daglige Tanke er mere fortrolig med, og som Fantasien derfor lettere kan tumle med. København har et Omraade af 72 km², og hele Landet kunde saaledes rumme 600 Byer af Københavns Størrelse, allerede dette giver en noget bedre Forstaaelse af Landets Udstrækning. Selve Grundstørrelsen 1 km² kan man danne sig en nogenlunde god Forestilling om, naar man ved, at Fælledparken og dens Bygningskomplekser, — Husarkasernen, Idrætsparken, Rigshospitalet m. m. — indenfor Grænserne Østerbrogade—Jagtvejen—Nørre Allé—Tagensvej—Blegdamsvejen tilnærmelsesvis omfatter et Areal paa 1 km². Kongens Have er kun ca. 16 ha (Hektar — 1 km² = 100 ha), og Kongens Nytorv ca. 2¼ ha. For landbrugskyndige Læsere kan det oplyses, at 1 km² svarer til 1800 Td. Land i gammelt Maal, eller lige saa meget som en stor Herregaards Jordtilliggende.

Af Tegningen paa Bilaget til dette Hefte fremgaar det nogenlunde tydeligt, hvorledes de 43,06 km² bliver benyttet. Den allerstørste Del — 32,260 km² staar i Landbrugets Tjeneste, kun ¼ bliver anvendt paa anden Maade eller er grundet paa Naturforholdene uanvendelig.

Til Bebyggelse, Gaardsplads, Veje og Stier medgaar 1337 km², hvilket er et Areal godt og vel saa stort som Lolland (1244 km²) og Amager (81 km²) tilsammen. Til Bebyggelsen slutter sig Haver, Hegn og Planteskoler over et Areal af 738 km² eller lidt mere end Møen (217 km²) og Falster (514 km²).

3673 km² dækkes af Skove, Plantager og offentlige Anlæg, men til Trods for det sidste Aarhundredes omfattende Plantningsforetagender paa den jydske Hede henligger et endnu større Areal ubenyttet som Lyngbakker og Heder — 3312 km² — og som Flyvesands- og Klitarealer — 400 km² — i alt 3712 km² eller betydelig mere end Fyn og alle de omliggende Øer, Langeland, Ærø, Taasinge o. s. v. (tilsammen 3476 km²).

Den resterende Del af det Areal, som ikke benyttes i Landbrugets Tjeneste, bestaar af Søer og Vandløb med 734 km² — omtrent lige saa meget som Have- og Planteskole-

Fig. 3. *Forholdet mellem Antallet af Mænd og Kvinder i Befolkningen.* Man ser, at Kvinden rager et Stykke op over Manden svarende til, at der i Danmark findes 84,575 flere Kvinder end Mænd.

Fig. 4 og 5. *Danmarks Befolkning delt efter Aldersgrupper.*

arealet — og af Moser til Tørveskær med 562 km², lidt mere end Samsø (114 km²), Læsø (116 km²) og Als (317 km²).

Landbrugets store Areal fordeler sig igen paa mangfoldige forskellige Afgrødearter. Godt og vel ⅓ af den dyrkede Jord henligger som Grøntfoder- og Græsningsarealer (10,930 km²) og hertil kommer ydermere 2581 km² Enge. Uden mindste Kendskab til Landbrugets Forhold kan man alene af disse Tal slutte sig til, at Kreaturholdet maa spille en meget stor Rolle i Landbrugsøkonomien. Kornarealerne indtager 12,344 km², altsaa knapt saa meget som Græsmarker og Enge tilsammen.

Havre er den mest dyrkede Kornsort. Den dækker over 4396 km² eller lidt mere end alle Skove, Haver og Planteskoler (4310 km²). Byg kommer Havren nærmest med et Raaderum af 2634 km², og tæt derefter følger Rug med 2524 km². Tilsammen dækker de to Kornsorter en Landstrækning saa stor som den Del af Jylland, der ligger Nord for Limfjorden (5166 km²). Blandsæd og Bælgsæd (Byg og Havre og paa nogle Steder Ærter) dyrkes paa 2310 km², endnu et anseligt Areal, medens Hveden maa nøjes med kun 580 km² (Bornholm 587 km²). Kartoflen fylder omtrent dobbelt saa meget, — 1007 km² — og andre Rodfrugtarealer (Runkelroer, Kaalrabi, Sukkerroer, Turnips m. m.) 3516 km² eller lidt mere end alle Heder og lyngklædte Bakker tilsammen (3312 km²).

I det moderne Landbrug er Brakning af Markerne i de senere Aar gaaet mere og mere af Mode, men at denne Behandlingsmaade af Jorden dog endnu langt fra helt er gaaet af Brug, fremgaar alene deraf, at det samlede Brakareal i 1919 androg 1458 km² eller mere end hele Frederiksborg Amt (1359 km²).

Om alle de ovenfor nævnte Tal, der stammer fra en Optælling den 15. Juli 1919 gælder det selvfølgelig, at de varierer noget fra Aar til Aar, navnlig for Landbrugsarealernes Vedkommende, men Udsvingene er dog sjældent ret store.

Hele dette dejlige Land er indrammet af en overordentlig lang og bugtet Kystlinie, som maalt i km (Kilometer = 1000 m) alene for det gamle Danmarks Vedkommende udgør 6916 km — for de sønderjydske Landsdele er Kyststrækningernes Længde endnu ikke opgjort, men tilnærmelsesvis kan de sættes til ca. 500 km. I Sammenligning hermed er den landfaste Grænse, der fra Krusaa ved Flensborg Fjord til Vestkysten udfor Tønder maaler ca. 60 km, lige saa kort som Afstanden fra Kongens Nytorv til Raadhuspladsen (1,1 km) i Forhold til Vejen fra København til Korsør (111 km).

I lige Linie — Luftlinie — er der fra København til Ækvator en Vejlængde af 6180 km. (Se ligeledes Bilaget). Den samlede Kystlinie er saaledes et betydeligt Stykke længere end denne ret anselige Strækning. Om Længden af Landets Jernbanelinier og Veje kan man ligeledes skabe sig en mere overskuelig Forestilling ved

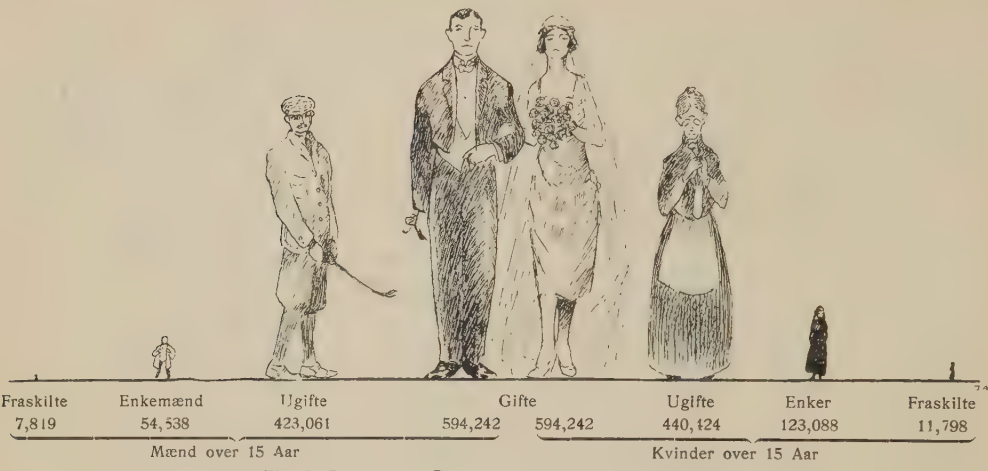

Fig. 6. *Den voksne Befolknings ægteskabelige Stilling.*

at sammenligne dem med Maal paa Jordkloden. Blev alle Jernbanestrækninger lagt i Forlængelse af hverandre i lige Linie stik sydpaa fra København, vilde de med deres 4968 km naa til et Sted i det sydlige Sahara. I Betragtning af, at den ældste Jernbanelinie i Kongeriget Danmark, København—Roskilde, endnu ikke er 100 Aar gammel — den blev aabnet 1847 — er dette en ret anselig Strækning. I Sammenligning hermed er Længden af de ofte ældgamle Hovedlandeveje forholdsvis mindre imponerende; med deres sammenlagte 7614 km kunde de naa fra København sydpaa til Tripolis paa Afrikas Nordkyst og tilbage igen til København. Udmaaler man Længden af alle Biveje, kommer man derimod til et næsten ufatteligt stort Tal, — 38,205 km, — mere end fem Gange saa meget som Hovedlandevejene og alt i alt en Strækning paa Jordkloden som fra København sydpaa over Ækvator til Sydpolen og videre op gennem Stillehavet og Beringsstrædet til Nordpolen og derfra igen et Stykke sydpaa til Spitsbergen.

Danmarks Folk.

Danmarks Befolkning talte den 1. Febr. 1921 ialt 3,267,831 levende Individer. Var denne Befolkningsmængde jævnt fordelt over Landet, vilde det give 76 Mennesker paa hver km², og skulde Jorden deles ligeligt mellem alle, blev der kun 1,3 ha til hver, og 8 Personer maatte saaledes slutte sig sammen for at oprette et middelstort Husmandsbrug paa 10—11 ha.

Til Sammenligning med disse Tal kan det oplyses, at Sveriges Befolkning paa 5,987,520 ved at dele Sveriges Areal (448,460 km² eller mere end 10 Gange saa meget som Danmarks) lige imellem sig, vilde faa 7,7 ha eller et helt lille Husmandsbrug hver, medens i Modsætning hertil Englands Befolkning paa 38,450,000 ved at dele Englands Jord (151,087 km²) kun vilde faa 0,4 ha hver (se Illustrationen).

Yderpunkterne, hvad angaar Befolkningsforhold, repræsenteres rimeligvis til den ene Side af Alaska, der paa hver 100 km² kun har 4 Indbyggere og til den anden Side af Malta, som har 739 Indbyggere pr. km².

Den danske Befolkning er imidlertid ikke, lige saa lidt som Befolkningen i andre Lande, fordelt ligeligt, men fra Egn til Egn varierer Tætheden, der selvfølgelig bliver allerstørst i Byerne. København og Frederiksberg har tilsammen 666,159 Indbyggere, i Provins- og Stationsbyerne bor der 744,507 Mennesker og paa det egentlige Land 1,856965. Atter disse Tal viser tydeligt, at Agerbrug er Landets Hovederhverv.

Af Danmarks 3,267,831 Indbyggere er de 1,591,628 Mænd, de 1,676,203 Kvinder. Disse er saaledes i Overtal med 84,575, og alene i København er der 64,038 flere Kvinder end Mænd. Kvindernes Overtallighed er et Forhold, som er karakteristisk for alle gamle Kulturlande med en tæt Bebyggelse. For hver 1000 Mænd er der i England 1094 Kvinder, i Tyskland 1101, i Portugal 1112, medens omvendt de forenede Stater for hver 1000 Mænd kun har 962 Kvinder.

Deler man Danmarks Befolkning i Grupperne, — under 15 Aar — 15 til 70 Aar — over 70 Aar — faar man de Tal, som er illustreret paa Figur 4 og 5.

Som det ses heraf, er Mændene endnu i Barndomsaarene i Overtal, og dette er den naturlige Følge af, at der fødes flere Dren-

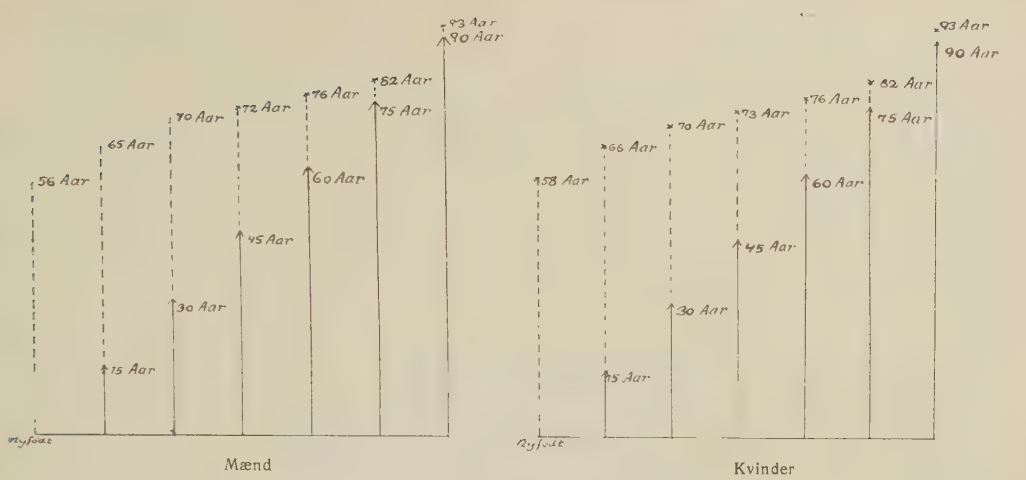

Fig. 7. *Middellevetiden for Mænd og Kvinder*

gebørn end Pigebørn. Af de i 1922 levendefødte 73,886 Børn var saaledes 38,159 Drenge, 35,825 Piger, men af Drengene døde inden Forløbet af et Aar 3664, af Pigerne kun 2647, og Dødeligheden vedbliver at være noget større hos Mænd end hos Kvinder.

Hele det moderne Livsforsikringssystem hviler netop paa den Dødelighedsstatistik, som med stor Omhyggelighed er blevet indsamlet gennem mange Aar. Tallene røber nemlig de regelbundne Love, som behersker Massernes Liv, selv om Enkeltindividerne er underkastet Tilfældighedernes uregelmæssige Svingninger. Ingen kan med Sikkerhed forudsige, om du eller jeg skal dø i det kommende Aar, men med en til Vished grænsende Sandsynlighed kan det forudsiges, at af hvert Tusinde Mennesker i Danmark skal 12 dø inden Forløbet af et Aar. Hvor gammel du eller jeg skal blive, kan heller ingen vide, men ud fra Fortidens Erfaringer kan man skønne om hver Aldersklasses Middellevetid. Beregnet paa Basis af Tal fra Aarene 1916—1920 er Middellevetiden for Mænd 56 Aar for Kvinder 58. I hosstaaende Figur er det illustreret, at Middellevetiden imidlertid er stigende med stigende Alder, eller sagt med andre Ord, at medens f. Eks. den 15-aarige Mand gennemsnitlig kan gøre sig Haab om at leve til han bliver 65 Aar, altsaa endnu i 50 Aar saa kan han, om han er sluppet levende frem til sit 30te Aar, gøre sig Haab om at opnaa en Alder af 70 Aar, og saaledes videre.

Deler man Landets voksne Befolkning (over 15 Aar) i Grupper efter ægteskabelig Stilling, faar man de Tal, som er illustreret i Fig. 6. De gifte er langt i Overtal. Af ugifte er der en Del flere Kvinder end Mænd, hvilket ikke er saa forbavsende, naar man erindrer, at der findes 84575 flere Kvinder end Mænd her i Landet. Enkerne er mere end dobbelt saa talrige som Enkemændene, en naturlig Følge af Mændenes større Dødelighedsprocent, og af fraskilte, som ikke har giftet sig igen, er der ligeledes betydeligt flere Kvinder end Mænd.

I Aaret 1922 blev Befolkningen, som foran omalt, forøget med 73,886 levendefødte Børn, men i Løbet af det samme Aar døde 39,452 Mennesker og 4094 udvandrede, og den virkelige Befolkningstilvækst blev derfor kun paa 30,340 Individer eller som det ofte udtrykkes, 9 pro mille (9 for hver 1000).

Ved at udtrykke Fødselshyppigheden og Dødeligheden i en Befolkning i pro mille kan man danne sig let sammenlignelige Billeder af disse Forhold i forskellige Lande. I Frankrig er Fødselshyppigheden 19,3 pro mille, Dødeligheden 17,5 pro mille, og Befolkningstilvæksten bliver saaledes meget lille, kun 1,8 pro mille. I Holland er omvendt Tallene betydeligt større end i Danmark, nemlig henholdsvis 25,9 og 11,4 pro mille, hvilket giver en Tilvækst paa 14,5 pro mille. I Spanien er Fødselshyppigheden helt oppe paa 30,3 pro mille, men Dødeligheden er samtidig meget stor, 20,4 pro mille, og Tilvæksten bliver derfor kun 9,9 pro mille, men derfra gaar igen en Udvandring paa ca. 5 pro mille.

Det er karakteristisk for Samfundsudviklingen i Europas gamle Kulturlande, at Fødselshyppigheden gennem de sidste Aartier stadig har været dalende, men da Dødeligheden, takket være forbedrede Sanitetsforhold, ogsaa har været aftagende, har Tilvæksten holdt sig nogenlunde konstant. For

Danmarks Vedkommende er disse Forhold illustreret i vedføjede Tegning.

Blandt de 3,267,831 Indbyggere, som i Feb. 1921 optaltes i Danmark, var de 14,552 abnorme; det er 4½ pro mille af den hele Befolkning eller lige saa mange som Beboerne af Svendborg (14,210). Blandt blinde, døvstumme og aandssvage er Mændene i Overtal med henholdsvis 766, 978 og 2771 mod Kvindernes Antal af henholdsvis 730, 835 og 2217. Blandt de sindssyge er Kvinderne derimod i Overtal med 3538 mod 2717 Mænd.

Med Hensyn til Religionsbekendelse da staar kun 67,459 af Landets Indbyggere officielt uden for Folkekirken. 22,137 Mennesker eller lige saa mange som Vejles Befolkning (22,001) tilhører den romersk-katolske Kirke; 6989 er Baptister (Kalundborg 6833 Indbyggere). Det jødiske Trossamfund tæller 5947 Medlemmer eller ikke engang saa mange som Beboerne af Hillerød (6069 Indb.). Metodistmenigheden har 4858 Tilhængere, og de kan tilsammen befolke en By paa Størrelse med Assens (4674 Indb.). Desuden findes der inden for Danmarks Grænser Tilhængere af følgende Kirke-Samfund: Reformerte (1164), Anglicanere (409), Irvingianere (3459), Kvækere (13), Adventister (2622), Unitarer (195), Hernhutter (463), Græsk-katolske (535) og Mormoner (487).

— — — —

Selv om Tal er saare morsomme, kan man dog ogsaa faa for mange af dem paa een Gang, og derfor er det vist bedst at stoppe her. I en senere Artikel skal saa gives nogle Tal for og Illustrationer af, hvorledes den danske Befolkning udnytter sit Land, hvad der produceres og forbruges i Landet, hvad der udføres, og hvad der indføres.

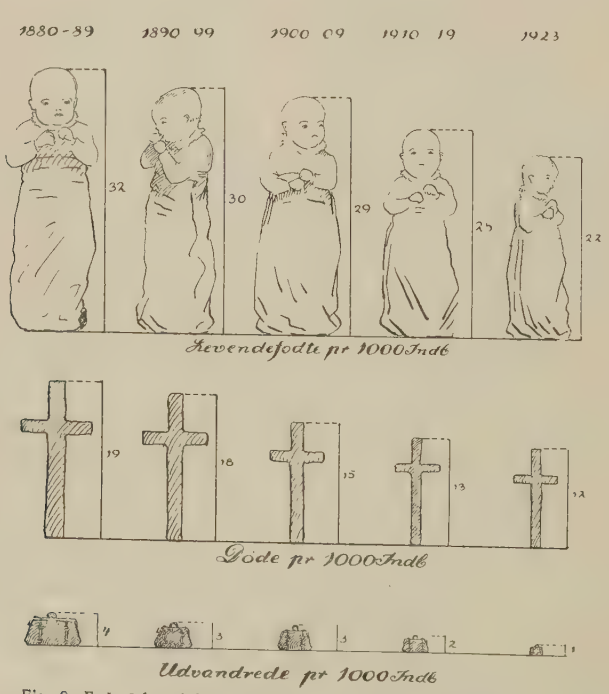

Fig. 8. *Fødselshyppighed, Dødelighed og Udvandring i Aarene 1880 til 1922.* Man ser, at alle Tallene er jævnt dalende, saaledes at den virkelige Befolkningstilvækst trods en fortsat Nedgang i Fødselshyppighed dog holder sig nogenlunde konstant.

TRÆERNE OG VINDEN

Forblæste Tjørne paa Knudsodde ved Vordingborg. C. V. PRYTZ FOT.

Enhver Husmoder, som bruger at hænge Vadsketøj til Tørring i det fri, ved, at det i væsentlig Grad afhænger af Vinden, hvor lang Tid det tager, inden Tøjet bliver tørt. I stille Vejr kan det vare dagevis; i Blæst gaar det i en Haandevending. Vinden befordrer nemlig en hurtig Fordampning af Fugtigheden ved, at en stadig Strøm af ny Luft føres forbi det vaade Tøj, medens Luften i stille Vejr bliver staaende paa omtrent samme Sted, og stillestaaende Luft mættes i Løbet af ret kort Tid saa fuldstændigt med Vanddamp, at al videre Fordampning gaar i Staa, — Tøjet tørrer ikke. Graavejr og Blæst er derfor langt bedre »Tørrevejr« end Solskin og Stille.

Træernes Blade paavirkes af Vinden paa selv samme Maade som Vadsketøjet; fra deres Overflade foregaar der en livlig Fordampning af Fugtighed, men under normale Forhold tørrer de dog ikke ud, fordi der fra Jorden stadig opsuges nye Fugtighedsmængder til Erstatning for det Vand, som fordamper. Denne Vekselvirkning mellem Fordampning fra Bladene og Vandoptagelse fra Jorden er for Træerne en af de væsentligste Livsfunktioner. Gaar Fordampningen i Staa, dør Træet som et Menneske, hvis Blodomløb standser, og omvendt bliver Fordampningen saa livlig, at Vandoptagelsen ikke kan holde Trit dermed, tørrer Bladene ud og visner, og med dem maaske det hele Træ.

Dels ved at ægge og øge Fordampningshastigheden ud over det gavnlige og dels ved et rent mekanisk Slid paa Grene og Kviste paavirker Vinden i udstrakt Grad Trævæksten, og denne Paavirkning bliver særligt iøjnefaldende i et Land med saa blæstrigt et Klima som det danske.

I Danmark er Vestenvinden den hyppigste Vind. Aaret 1923 bragte til Eksempel 197 Dage med Blæst fra Nordvest, Vest eller Sydvest, 99 Dage med Blæst fra Nordøst, Øst eller Sydøst, 36 Dage med Blæst fra Nord, 22 Dage med Blæst fra Syd og kun 11 helt vindstille Dage. Derfor bliver det særligt Vestenvinden, som præger vor Trævækst.

Den Vandringsmand, som færdes ad Jyllands forblæste Landeveje og møjsommeligt strider sig frem mod den farende Vind, vil, om han ser sig lidt for, snart opdage, at han ikke er ene i sin Strid, men følges af talrige Forbundsfæller, — de forblæste Landevejstræer. Alle bærer de et fælles Præg som Soldater i Uniform. Kronerne er skæve, til den ene Side med korte, krogede Grene og forpjuskede, halvtørre Blade, til den anden Side med langstrakte Grene og grønne, saftige Blade; mange Steder er ogsaa Stammerne hældende, alle til samme Side og alle lige meget som Forskriftstreger i en Stilebog. Det er altsammen Vestenvindens Værk, og saaledes præger den hvert eneste Træ, som vokser frit og udsat for Vindens stadige Paavirkning.

Paa saadanne fritstaaende Træer bliver de Blade og unge Skud, som vender imod Vest, særligt stærkt paavirket af Vinden, der ofte ægger dem til en Fordampning, som de ikke kan taale. Mange nydannede Skud ødelægges, inden de naar at hærde sig til vedfyldte Grene, og mange Blade bliver

Forblæste Landevejstræer ved Grindsted Aa. Bemærk at den skraa Stamme i Forgrunden er fuldstændig parallel med Stammerne bag Broen, som Forskriftsstregerne i en Stilebog.

brune og visner længe inden Løvfaldstid. Dertil kommer saa den rent mekaniske Ødelæggelse, som Vinden volder. Grene og Kviste piskes mod hverandre, Knopper og Barkskæl stødes af, Blade flænges i Stykker, og bløde Skud bøjes eller knækkes. Udførelsen af dette Hærværk svækker imidlertid Vindens Magt saa meget, at de Dele af Kronen, som vender imod Øst, bort fra Vinden, kommer mere i Læ. Bladene holder sig her friske og arbejdsdygtige hele Væksttiden igennem, ingen Grene og Knopper brydes af, og de nye Skud kan strække sig frit og langt ud i Luften. Aar for Aar vokser Trækronernes Østside sig derfor kraftigere end Vestsiden, de bliver mere og mere skæve, og naar lidt efter lidt ogsaa Stammerne giver efter for Vindens stadige Pres og Kronernes ulige Vægt, saa fremkommer den typiske Form paa det forblæste Landevejstræ. Er man paa en dansk Landevej med saadanne Træer i Tvivl om Verdenshjørnernes Beliggenhed, skal man blot se paa Stammerne, — de peger alle mod Øst, bort fra Vest.

Hvor Træerne slutter sig sammen til større Samfund, til Skov, formaar de langt bedre at modstaa Vindens Magt. Den gensidige Hjælp gør sig gældende. Yderst i Skovhegnet, og særligt i Hegnet paa Skovens Vestside er Vindens Virkning paa Trævæksten stadig meget iøjnefaldende. Randtræerne bliver kun lave og forkrøblede; de er Skovens Forsvarstropper til Værn mod Vinden, og de ofrer deres Førlighed til Gavn for hele det Samfund, som staar bagved dem. Paa Grund af de særlige Lysforhold i Skovranden søger disse Træer med deres Blade og Skud bort fra Mørket og Skyggen inde i den tætsluttede Skov, ud mod Lyset, som frit strømmer til fra det aabne Land, men hvert Skud, som vover sig for langt frem, bliver snart beklippet af Vinden, der her virker som en usynlig Havesaks. Ny Skud sendes Aar efter Aar frem til Erstatning for de afsvedne, og saaledes gaar det videre med usvækket Energi, til der i Tidens Løb bliver dannet en tætklippet Hæk, som formaar saa nogenlunde at holde Vinden ude.

Under Beskyttelse af denne Hæk kan de bagvedstaaende Træer frit vokse op, til deres Kroner naar over det forreste Brystværn, saa beskæres ogsaa de, men bag dem er der ny Rækker, som kan naa endnu et Trin højere til Vejrs, og paa den Maade fortsættes Udviklingen videre ind gennem Skoven; hver ny Række nyder godt af de foranstaaende Rækkers Læ.

I Tisvilde Hegn kan man se det smukkeste Eksempel paa, hvorledes Træerne indbyrdes hjælper hverandre og derved nyder godt af at leve i et sluttet Samfund.

I Skovens yderste Rand, langs Stranden mod Nordvest, findes endnu en Bevoksning af Skovfyr, som har deres Oprindelse fra nogle af de første Saaninger paa det store Flyvesandsareal, der nu takket være Forstvæsenets ihærdige Arbejde gennem mere end et Aarhundrede er forvandlet til Skov. Alle Træerne her er omtrent lige gamle, mellem 120 og 130 Aar. Paa Ydergrænsen af Bevoksningen, ca. 200 m fra selv Strandlinien, har Vinden imidlertid hærget disse Træer, saa at de ligger forvredne og krumbøjede hen over Sandet og knapt nok formaar at hæve sig op over Lyngen. De har hverken Stamme eller Krone, men danner et uigennemtrængeligt Fletværk af forlængst henvisnede Kviste og endnu levende Skud, og det er ganske umuligt at skelne de enkelte Træer fra hverandre. For hvert Skridt, man bevæger sig bort fra Stranden, bliver Forholdene imidlertid bedre og bedre. Hundrede Meter eller saa bag de første forkrøblede Buske, Skovens forreste Pionerer, om hvilke man kun vanskeligt kan tænke sig, at de er over 120 Aar gamle, begynder Skovfyrrene at blive til rigtige Træer med en tydelig Forskel paa Stamme og Krone. Disse Stammer er dog af en sælsom og fantastisk Form. De vrider og bugter sig hen over Jorden først i en, saa i en anden Retning, ja nogle slaar næsten helt Knude paa sig selv, og den hele Bevoksning ser ud som

en Ormegaard, fyldt med Slanger, der er stivnet midt i en pinefuld Dødskamp.

Færdes man her, kan man ikke undgaa at fængsles af det mærkelige Skue, og dette Skovstykke er derfor ogsaa kendt og omtalt af mange Mennesker under Navnet »Troldeskoven« eller »Den vejrslagne Skov«. Det sidste Navn er utvivlsomt det bedste, for det giver samtidig en Forklaring paa Fænomenet som et Resultat af Skovens Kamp mod Vejrligets Kræfter.

Gaar man igen et Hundrede Meter dybere ind i Skoven, bort fra Stranden, ændrer Træernes Udseende atter helt Karakter. Stammerne staar stærkt paa skraa, men de strækker sig dog opad uden voldsomme Vridninger og Bugter; til mere end 10—12 Meters Højde naar de imidlertid ikke at løfte de naalebærende Kroner, saa bliver ogsaa disse beklippet og holdt i Ave af Vinden. Først ca. 800 Meter fra Stranden møder man Træer med en Vækst, der saa nogenlunde svarer til den ret anselige Alder, men Kronerne er endnu her præget af Vindens Paavirkning; de er skæve og uligevægtige med korte, krogede og naalefattige Grene ud mod Stranden, men langstrakte, rigtbenaalede Grene ind mod Skovens Læ. Man skal en hel Kilometer bort fra Stranden for at finde Træer, som er helt ranke af Vækst, med Højder paa op mod de 30 Meter, med hele og ligevægtige Kroner, men saa finder man til Gengæld ogsaa en Skov, der er lige saa skøn og pragtfuld i sin Udvikling og Vækst, som »den vejrslagne Skov« er mærkværdig og fængslende. Hver enkelt af de mange Tusinde foranstaaende Træer har ydet deres Skærv til Opnaaelsen af dette Resultat; selv er de kun blevet elendige Krøblinge, men deres Liv og deres Strid mod Vejrets Elementer har været af den største Værdi for den hele Skov. Ved sin Beklipning og Formen af Træerne har Vinden her selv skabt det Værn, som skulde bryde dens Magt.

Der er stor Forskel paa Træarternes Evne til at modstaa Vindens Slid og Følgerne af en for stærk Fordampning fra Blade eller Naale. Rødgran og Bjergfyr er langt mere modstandsdygtige end Skovfyr; de bøjer sig ikke for Vinden som Træerne i den vejrslagne Skov, men hver Gang en Top bliver ødelagt, sender den trodsigt en ny til Vejrs. Endnu mere haardfør er den østerrigske Fyr, der uanfægtet vokser lodret til Vejrs selv paa de mest vindudsatte Steder. Blandt Løvtræerne er Birk og Bævreasp de mest ømfindtlige baade overfor Vindslid og overfor stærk Fordampning, og derfor er disse to Arter daarlige Landevejstræer. Ælm, Seljerøn og Graapoppel er de mest haardføre, og det er derfor med fuldt Overlæg, at det fortrinsvis er disse Træarter, som er plantet langs de danske Landeveje.

Paa Meteorologisk Institut og ved vore Fyr maales Vindens Styrke efter *Beauforts* Skala, hvis Inddelingsskala gaar fra 0 til 12, og har følgende Betydning:

Vindstyrke-skala 0-12	Luftens Hastighed. Meter pr. Sekund	Anmærkninger
0 Vindstille.	0—1	Røg stiger lige op eller gaar fra een Skorsten i een, fra en anden Skorsten i en anden Retning. Vandet i en Sø er spejlblankt.
1 Let Brise.	2—3	Røgen fra flere Skorstene gaar i samme Retning. En Vimpel rører sig næppe.
2 Svag Kuling.	4—5	Bladene paa fritstaaende Træer bevæger sig. En Vimpel løftes, et Flag hænger slapt ned. En Vindmølle kan næsten ikke gaa.
3 Moderat Kuling.	6—7	Kviste bevæger sig. En Vindmølle kan arbejde, et Flag løftes. En Vimpel strækkes.
4 Frisk Kuling.	8—9	Grene bevæger sig. Et Flag strækkes. En Vindmølle arbejder udmærket.
5 Stiv Kuling.	10—11	Store Grene paa Træerne bevæger sig. Støvet fyger paa en tør Vej.
6 Meget stiv Kuling.	12—13	Mindre Træer og store Grene bevæger sig stærkt. Det er trættende at gaa mod Vinden.
7 Haard Kuling.	14—15	Selv store Træstammer bevæger sig, nogle Blade blæser af, svage Kviste knækkes.
8 Stormende Kuling.	16—18	Træstammer bevæger sig livligt, mindre Grene knækkes. Man standser af og til, naar man gaar mod Vinden.
9 Storm.	19 21	Træstammer bevæges stærkt. Selv store Grene kan knækkes. Man standser ofte, naar man gaar mod Vinden. Besværligt at staa stille.
10 Haard Storm.	22—25	Træstammer svajer og kan knækkes. Daarlige Tage og enkelte Tagsten blæser ned. Man kan ikke staa uden af og til at maatte flytte Benene.
11 Orkanagtig Storm.	26—30	Talrige ødelæggende Virkninger. Gode Tage blæser itu, Skorstene blæser ned. Træer rives op med Rod. For at staa maa man holde sig fast eller uafbrudt bevæge Benene.
12 Orkan.	over 30	Voldsomme ødelæggende Virkninger.

Skalaen anvender, som det fremgaar af Anmærkningerne, i udstrakt Grad den Maade, hvorpaa Træernes forskellige Dele, Blade, Kviste, Grene og Stamme, bevæges af Vinden som Maalestok for Vindstyrken. Stiger denne til Storm af Graderne 10, 11 eller 12, kan den, som anført, blive katastofal for Trævæksten ved, at den knækker

Forblæste Rødgran ved Ruinerne af Hammershus.

selv tykke Stammer og river Træer op med Rod.

Træernes Evne til at modstaa Stormens Magt beror i væsentlig Grad paa Rodsystemets Form. Nogle Træarter, som f. Eks. Eg og Skovfyr, sender deres Rødder som kraftige Pæle dybt ned i Jorden, og disse Træarter staar derfor særlig godt fast. Andre Arter, f. Eks. Æl og Ædelgran, har mere buskede Rødder, der søger skraat ned i Jorden og ud til Siderne, saaledes at Rodsystemet faar en hjertelignende Form. Træer med Rødder af denne Art staar knapt saa godt fast som Træer med »Pælerod«, men de har dog et ret kraftigt og solidt Greb omkring Jordmasserne. Atter andre Træarter, f. Eks. Rødgran og Bøg har helt overfladiskt strygende Rødder, der med deres mindre Siderødder og Trevlerødder danner et skiveformet Rodsystem, som kun dækkes og fastholdes af ret smaa Jordmængder, og Træer med saadanne »Skiverødder« har kun meget ringe Modstandsevne mod Stormens stærke Haand.

Fritstaaende Træer lider stærkere under det daglige Vindslid end Træerne i den sluttede Skov. Til Gengæld volder de store Storme undertiden mere Fortræd paa Skovens Træer end paa enkelte fritstaaende Træer. Disse sidste har nemlig fra Barnsben haft Plads til at danne sig et stort og kraftigt Rodsystem, og ved den ofte gentagne Paavirkning Livet igennem, bliver de ogsaa ægget til at befæstige sig stærkest muligt i Jorden. I Skoven bevirker derimod den indbyrdes Kamp om Pladsen, at hvert enkelt af de mange Træer faar et svagere Rodsystem, og saalænge Skovens gode Læforhold bevares, har Træerne heller ikke Behov for en særlig kraftig Jordbefæstigelse. Aabnes der ved ufornuftig Hugst eller paa anden Maade Vej for Stormen til Skovens Indre, kan Ødelæggelsen derimod her blive langt mere omfattende end langs Landevejene.

Den voldsomste Storm, som i Mands Minde har hærget vort Land, var Julestormen, der rasede Natten mellem Første og Anden juledag 1902. Den Nat maaltes Vindhastigheder paa ca. 40 m pr. Sekund, hvilket omsat til Nutidens Benævnelser for Automobilkørselshastighed giver 144 km i Timen. Virkningerne var frygtelige. Det er ikke opgjort, hvor mange Træer der faldt langs Landeveje, i Haver og Parker, men i Skovene alene faldt op mod 600,000 Stammer. Ser man paa en Statistik over, hvorledes Tallet paa de vindfældede Træer fordeler sig til de forskellige Træarter, fremtræder den ulige Modstandsevne tydeligt. Der faldt 515,752 Rødgraner, 7326 Bøge og kun 742 Ege, og selv om man ved Bedømmelsen af disse Tal selvfølgelig maa tage Hyppigheden af Træarternes Forekomst med i Beregning, viser de dog en udpræget Forskel i Modstandsevne i nøje Overensstemmelse med Rodsystemernes forskellige Udformning, og denne Forskel træder endnu skarpere frem, naar man bemærker, at af Egene var omtrent Halvdelen knækket, d v. s. Stammen og ikke Roden havde givet efter for Stormens Pres, medens omtrent alle Rødgranerne og Bøgene var revet op med Rod.

Naar man betænker, hvor svært det kan være for et Menneske at holde sig oprejst i en Storm af Styrke 11 eller 12, er det næsten ufatteligt, at Træerne overhovedet kan klare sig. De højtopløftede Kroner fanger Vinden omtrent som Sejl paa en Mast, og

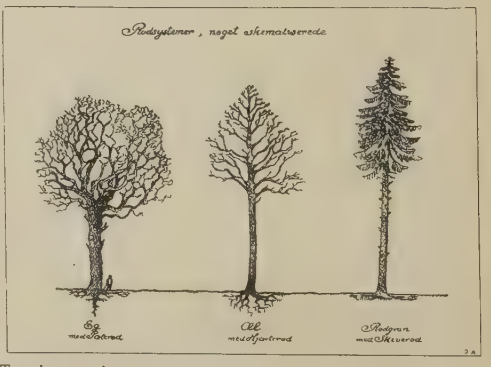

Tegningen viser tydeligt det ulige Förhold mellem Kronestørrelse og Rodstørrelse.

det Tryk og Træk, som derfra udøves paa Rodsystemet, bliver mange Gange fordoblet ved, at Stammen virker som en Vægtstang med en lang Arm op i Luften og kun en kort Arm ned i Jorden; selv de dybestgaaende Rødder naar ikke mere end 2—3 m ned under Jordoverfladen, medens mange Stammer og Kroner naar op til 30 m Højde.

Vindfældet Bøg med „Skiverod". Silkeborg Vesterskov. J. HELMS FOT.

Foraaret er den Aarstid, paa hvilken Træerne er mest følsomme for Vindens Paavirkning. Alle nyudsprungne Blade og Skud er da saa sarte og fine, at de meget let rives i Stykker, og ganske særligt ødelæggende virker den Storm, som indtræffer, medens Frugthavernes Træer staar i Blomst, Kirsebær og Pære med hvide Brudeslør, Æble i lyserød Festdragt. En eneste Nats farende Vind kan udslette alle de dæmrende Drømme om Frugthøstens Herlighed. Som Skyer af Konfetti hvirvles Blomsterpragten til Jorden i en løssluppen Festdans, men naar Vindorkestret tier, kommer den graa Dag med sine knuste Forhaabninger. Lignende Fortræd kan foraarsages af en Sensommerstorm. Den høster umoden Frugt i Tøndevis, stenhaarde Pærer og sure Blommer, og sætter gennem Uger Æblegrøden paa Bordet i alle Haveejeres Hjem.

Vinden volder dog ikke alene Fortræd paa Trævæksten, den gør ogsaa Gavn paa flere Maader og først og fremmest som »Postbud« mellem Blomsterne til Ombæring af de lette Støvkorn. Adskillige Træarter har kun smaa og uanselige, i Reglen grønne Blomster, der ikke som f. Eks. Frugttræernes Blomster ved farveprægtige Reklameplakater — saaledes kan man med fuld Ret benævne de farvede Kronblade i Blomsterne, for deres eneste Opgave er at hidlokke Insekter, — frister Insekterne til Besøg, men naar Vinden bevæger de blomsterbærende Grene, slynges de fine Støvkorn ud og gives Tilfældighederne i Vold. Af Vinden bæres de vidt omkring, langt de fleste gaar til Grunde paa den vaade Jord eller fastklæbes til fugtige Stammer og Grene, men de faa, som bringes til Leje paa Støvfanget i Hunblomster af samme Art, naar at fuldbyrde deres Bestemmelse, Blomstens Befrugtning.

I et gammelt Folkeeventyr berettes om en Bondemand, som af Vorherre fik Lov til selv at bestemme, hvorledes Vejret skulde være et Aar igennem. I Begyndelsen gik alting godt. Kornet groede som ingen Sinde før, for det fik al den Solskin og al den Regn, som Bondemanden syntes var gavnlig. Men da Høsttiden kom, bragte den dog en stor Skuffelse, for Kornet satte ikke Kerne. Den gode Bondemand havde under al sin Omsorg for at passe Solskin og Regn hver til rette Tid glemt at lade Vinden blæse. Hvor Vorherre selv passer Vejret, der kommer Vinden, naar Blomsterne strækker deres modne Støvdragere ud af Aksene og fejer de mange Milliarder Støvkorn i en gylden Sky hen over Marken, — nu dræer Rugen, siger Landmanden, — alle Blomsterne bliver befrugtede. I den kloge Bondemands Mark, hvor ingen Vind havde flyttet omkring med Støvkornene, blev Blomsterne derimod ikke befrugtet, Aksene var golde, og Høsten gav kun Halm.

Paa tilsvarende Maade vilde det gaa alle vindbestøvede Træarter, uden Vindens Hjælp kan de ikke sætte Frugt og skabe ny Generationer.

Hvor Træerne faar Lov til helt at passe sig selv, i Urskovene, hvor der aldrig hugges, har Vinden ogsaa den Opgave at rense og rydde ud. Den bryder raadne Grene og visne Blade ud af Kronerne, og naar de gamle Kæmper efter Aarhundreders Magt og Vælde bliver affældige og skrøbelige, er det Vinden, som slaar dem omkuld og derved skaffer Lys og Plads til de ny Generationers Fremvækst. Der er sørget for, at intet Træ vokser ind i Himlen.

A. HOWARD GRØN

ODYSSEUS, DEN GAMLE SØFARER

Øen Ithaka, hvor efter Sagnet Odysseus' Kongerige laa.

Iliaden og Odysseen er de to største fortællende (»episke«) Digterværker i den gamle græske Digtning. De er endnu Hovedværker i Europas Litteratur. De er blevet til i Tiden omkring 800 f. Kr. og er den første klare og levende Skildring af tidlig europæisk Kultur. De har al en primitiv Tidsalders Kraft og Oprindelighed i Tanke og Udtryk, paa een Gang simple og ophøjede i deres Skildring af Menneskenes Lidenskaber og Kampe.

De gaar begge under Homers Navn, om hvem i Oldtiden 7 Byer stredes, Smyrna, Rhodos, Salamis, Kolophon, Chios, Argos og Athen, efter al Sandsynlighed er det Smyrna, der er hans Fødested, medens han har tilbragt det meste af sin Levetid paa den joniske Ø Chios, hvor hans Digte er blevet til. Hvor meget af de to store Digte, der skyldes ham, og hvor meget andre, kan ikke nu afgøres. I Virkeligheden er en hel Række gamle Sagn og Eventyr samlet i Digtene, for en Del fra den trojanske Sagnkreds, de er ogsaa forskellige baade indbyrdes og inden for de forskellige Sange i hver Samling. Iliaden er ældre end Odysseen, den er et Krigsdigt, Odysseen en Række Eventyr.

Disse er samlet om Odysseus, den gamle Søfarer. Grækerne paa de mange smaa græske Øer knyttede deres kæreste Eventyr til den tapre og snilde Odysseus, Konge paa Ithaka, deres Yndlingshelt fremfor alle, som i 10 Aar maatte flakke om paa Havet, inden han kunde naa hjem til sin Gaard og sit Land, udstaaende de eventyrligste Farer og Hændelser, som han alle overvandt ved sin Raadsnarhed og sit Mod. Digtkredsen om ham er en stor digterisk Sammenarbejden af Eventyr, Sagn og Myter fra de forskelligste Egne af Grækenland og Lilleasien. Eventyrenes Indhold er mærkelige, opdigtede Fortællinger om overnaturlige Væsner, gode og onde, og Menneskenes Møde med dem. Sagnene gaar tilbage til fjerne Tider, hvor for Fantasien Guder og Mennesker færdedes mellem hinanden, og hvor Konger og Høvdinge var Halvguder, Heroer, i Slægt med Guderne. Odysseus var saaledes gennem sine Forfædre Laërtes, Arkeisios og Kephalos en Ætling af selve den øverste af de olympiske Guder, Zeus. Sagnene er halvt Historie, halvt Digt. Heltene i Iliaden, der skildrer det græske Tog mod Troja for at befri Helena, den spartanske Konge Menelaos's Dronning, den skønneste af alle Grækerinder, hvem den trojanske Prins Paris havde røvet, mens han var Gæst ved Menelaos's Hof, er næsten alle af guddommelig Æt, og Guderne staar dem bi i Kampen, men Troja selv er historisk nok. Tyskeren

Efter at Odysseus med sine Mænd havde blindet Kyklopen Polyfem, gjaldt det om at slippe ud af Hulen i Tide. Men da Kæmpen selv vogtede Hulens Udgang, maatte den snilde Søfarer lade sine Mænd binde fast under Bugen paa Kæmpens Faar; selv bandt han sig fast under en stor Vædder, Polyfems Yndlingsdyr. Tre og tre gik Dyrene forbi Kæmpen, der følte efter, om de fremmede red bort paa dem. Da Yndlingsvædderen kom sidst studsede Polyfem og talte til den, men slap den og lod den gaa efter de andre. Men saa snart de alle var kommet et lille Stykke bort, gjorde Odysseus sig fri fra sin Vædder og løste derefter de andre. (Billedet efter en gammel fransk Illustration til Odysseen).

Schliemanns Udgravninger paa Højen ved Hissarlik i Lilleasien har bragt det gamle homeriske Troja med dets Paladser og Borge frem for Dagen. Flere Byer er her blevet afdækket, den ene over den anden, den sjette er den, Homer fortæller om som den rige Kongestad, der ligger i Nærheden af Hellespont, lige over for den lille Ø Tenedos. Myterne er oprindeligt religiøse Personifikationer af Naturens Kræfter, Regn og Torden, Lys og Mørke, senere bliver de Udtryk for etiske Magter, Pligt, Dyd, Ligevægt og Tapperhed. De homeriske Myter samler sig om de olympiske Guder, en stor Gudefamilie, der tænktes boende paa Bjerget Olympos i Thessalien, der er deres evige Hjem, der ikke vædes af Regnen, hvor der ingen Sne falder, men hvor der altid er en klar, skyløs Luft. Skyerne er Portene til denne græske Himmel. De vigtigste af Guderne er Zeus og hans Hustru Hera, Poseidon, der er Vandenes Gud, Hephaistos, Ildens og Smedenes Gud, Krigsguden Ares, Visdommens Gudinde Pallas Athene, Sangens Gud Apollon, Hermes, der er Gudernes Sendebud — han er det i Odysseen, i Iliaden er det Iris — Kærlighedens Gudinde Afrodite, endelig Dionysos, som først efter Homer optages i Gudefamilien paa Olympen. I Dødsriget Hades hører de onde Dæmoner hjemme, Uhyret Kerberos, der flænger de dødes Kød fra Knoglerne, og Erinyerne, Hævngudinderne. I de homeriske Digte færdes Guder og Mennesker imellem hinanden, saarer hinanden i Kampen, uden at Guderne mister deres guddommelige Højhed eller tilsætter Tillid og Tro, og uden at Menneskene træder udenfor det jævne, daglige Liv, som det er Homers Evne at gengive med en lige levende Rigdom i Hverdagens Smaahændelser og Historiens store Begivenheder. Guderne er Menneskenes Hjælpere. »Hvis Athene vil raade mig i mit Hjerte, vil jeg gøre det,« siger Odysseus.

Skuepladsen for Odysseus's Eventyr er Middelhavet. Grækerne kendte af store Have intet andet. For Homer er Jorden en fast, vidtstrakt Flade, der yderst ude er omgivet af Okeanosfloden og over hvilken Himlen hvælver sig som et Loft, baaret af vældige Søjler, der hviler paa Skuldrene af Havguden Atlas. Paa den anden Side Okeanos er Nedgangen til Hades, Dødsriget, der strækker sig ind under Jorden og er omgivet af den underjordiske Flod Acheron. Her bor de døde som Skygger, blege og sørgmodige, levende af Asfodelos-Planten. helliget Dødsgudinden Persefoneia, en lillieagtig Plante med tykke Blade og gullige Blomster, som vokser paa stenet Grund og som forekom

Da Odysseus vilde bjerge sit Mandskab og sig selv fra Sirenernes daarende men falske Kalden, lod han sig binde til Masten og bød Mændene, hvis Øren var tilstoppet med Voks, ro til. Skibet slap da bort fra Kystens Skær. (Billedet efter et engelsk Kobberstik fra 1720'erne).

Odysseus kaster sig for Fajakerkongen Alkinoos' Fod og bliver budt et Velkomstbæger. Billedet — ligeledes et engelsk Kobberstik fra 1720'erne — viser, hvor lidt man da formaaede at give et Billede af homerisk Kultur, Sceneriet er fri Fantasi, præget af Samtidens Forhold.

Grækerne hæslig. I dette Dødsrige er det, Odysseus i en af Sangene i Odysseen møder Akilles, Helten fra Iliaden, der hellere vil være Daglejer paa Jorden end Konge i Hades, her ser han de ulykkelige, der har sat sig op imod Guderne, Tantalus, der aldrig kan naa de Frugter, han rækker efter, eller det Vand, han bøjer sig imod, Sisyfos, der evigt ruller Stenen op ad Bjerget, ogsaa Herakles, men kun hans Skygge, siger Homer, han selv glædes i Lykke blandt de evige Guder. Helt ude mod Vest, hvor Solen gaar ned, laa Elysium, de saliges Øer og Hesperidernes Have, hvor Hesperiderne vogtede Træet med de gyldne Æbler. Almindelige dødelige kom ikke hertil, kun enkelte lykkelige førte de evige Guder derhen, saaledes Menelaos, der var gift med Helena, som var en Datter af Zeus. Inden for Okeanos ligger hele den da kendte Verden, Lilleasien, Grækenland, Nordkysten af Afrika, Italien og Sicilien. I Forhold til Okeanos er Middelhavet det indre Hav. Af dette kendte Homer bedst den østlige Del, det ægæiske Hav, Kysterne af Lilleasien, Trakien, Peloponnes og Vestkysten af Grækenland med Øerne Ithaka og Leukas, maaske Ægypten og Nord-Afrika, hvortil nogle af Odysseus's Eventyr er henlagt. De fleste af Eventyrene foregaar i fjerne Lande, de er blevet til i Homers Fantasi, maaske støttet paa fønikiske Søfolks Fortællinger og Beretninger. Fønikierne kom vidt omkring, de kunde fortælle om Strædet ved Messina, hvor Uhyret Scylla med de seks Hoveder laa i en Bjerghule lige over for det sugende Dyb Charybdis, i hvis Hvirvler Skibene gik til Grunde, de kunde fortælle om Kimmerierne, der boede ved de yderste Have i evig Taage og Mørke, og det beretter, at de kom saa højt mod Nord, at de naaede Lande, hvor Solen altid stod paa Himlen og ikke gik ned om Natten. I Odysseen naar Odysseus helt ud til Okeanos og de dødes Rige.

Indholdet af Odysseen falder i tre Dele. Den første Del, den saakaldte »Telemachi«, som af nogle menes at være en sen Tildigtning, og som optager de første fire Sange, handler om Odysseus's Søn Telemachos's Rejser rundt til de hjemvendte Helte fra

Toget mod Troja for at spørge nyt om Faderen. Anden Del, fra femte til tolvte Sang, handler om den vidtomtumlede Helts Farer og Eventyr. Den sidste Del, fra trettende til fireogtyvende Sang, behandler Odysseus's Hjemkomst til Ithaka og hans Hævn over Bejlerne, de mange Fyrster og Høvdinge, der har slaaet sig ned i hans Hus for at vinde hans Hustru Penelope og vende hendes Tanker fra ham, mens han er borte. De 24 Sange spænder over et Tidsrum af 41 Dage. I Virkeligheden varer Odysseus's Hjemfærd i ti Aar, men de fleste af de Eventyr, han oplever, fortæller han selv under Opholdet hos Fajakerne ved Kong Alkinoos' Hof. Syv Aar af Tiden er han blevet tilbageholdt i en paradisisk og blomstrende Have hos Nymfen Kalypso paa Øen Ogygie langt ude i det fjerne Vest. Nymferne er kvindelige erotiske Naturguddomme, og Odysseus møder flere af dem paa sin Fart, bl. a. Sirenerne, som lokker Søfolk til deres Ø med deres søde Sange, men Odysseus stopper Voks i sine Mænds Øren og lader dem binde ham selv til Masten for at komme frelst forbi. Hos Kalypso lever han længe lykkeligt, men Længslen efter Penelope fører ham til sidst bort, og Kalypso lader ham rejse, efter at Hermes har bragt hende Bud derom fra Zeus. Men stadig venter ham Farer og Besværligheder, oftest rejste imod ham af Havguden Poseidon, hvem han har fortørnet. Under et af sine Eventyr har han med en glødende Træstamme blindet hans Søn, den enøjede Kæmpe, Kyklopen Polyfem, og narret sine Mænd fra ham ved at lade dem klamre sig til Bugen af hans Faar, en Morgen de fra Polyfems Hytte gaar ud paa Græsgangene.

Mange af Odysseus's Oplevelser er ældgamle Eventyr og Folkesagn, som det morer Grækerne at høre fortælle med deres altid oplagte Sans for Fabler og spændende Hændelser. Han kommer til Lotofagernes Land i Libyen, hvor Lotofagerne giver hans Mænd Lotos at spise, en Frugt, der vokser paa en tornet Busk og har Smag som Dadler, og som har den Egenskab, at den, der spiser af den, glemmer hele sit tidligere Liv; Odysseus maatte med Magt føre sine Mænd til deres Skibe og binde dem der. Han kommer til Vindenes Konge Aiolos, der lover ham en gunstig Vind til Hjemfarten og giver ham alle Modvindene med i en Sæk, men hans Folk, der tror, at den er fuld af Guld og Sølv, lukker op for den, mens han sover, og atter drives han ud paa det vide Hav. Han kommer til Troldkvinden Kirke, der forvandler hans Mænd til Svin. Og Gang paa

Paa Hjemfærden kom Odysseus til Troldkvinden Kirkes Ø; en Del af Mandskabet naaede Kirkes Hus før Odysseus. Kirke bad Mændene sidde ned inde i Stuen og hentede pramnisk Vin, som hun blandede med reven Ost, Mel og Honning, men ogsaa med en Tryllesaft. Det satte hun for Mændene, og da de havde drukket det, rørte hun blot ved dem med sin Tryllestav, og straks var de allesammen forvandlet til Svin. De havde Krop og Børster som Svin og gryntede som Svin; men de vidste alligevel, at de var Mennesker, og det var haardt for dem, da Kirke drev dem ind i Svinestien og kastede Olden til dem at æde. Men da Odysseus selv kom til, vandt han let Kirkes Hjælp og Støtte til videre Færd. (Tegning af Niels Skovgaard).

Gang lider han Skibbrud. I den store Skildring af Stormen i femte Sang mister han sine Skibe og sit Mandskab og driver selv paa en Planke i Land paa Fajakernes Kyst:

Bedst som han taled, ham ramte en vældig Bølge fra oven;
Frygtelig styrted den frem, og rundt den drejed hans Flaade.
Roret af Hænder han slap, og et Stød af de susende Vinde
Knækkede Masten paa tværs, saa vildt som de raste paa een Gang;
Langt i Bølgerne ud fløj Sejl og Raa med det samme.
Selv over Bord han faldt og blev slængt langt bort fra sin Flaade;
Bølgen ham lang Tid holdt under Vand; ej var det ham muligt
Straks at hæve sig op af den voldsomt bovnende Søgang;
Thi de Klæder ham tyngede ned, som han fik af Kalypso.
Endelig dukked han op, og af Mund udspytted han Søvand
Besk og salt, som fra Hovedet ned ham risled i Strømme.
Dog, skønt han ilde var stedt, han ej forglemte sit Fartøj:
Rask gennem Bølgen han svømmed, fik Tag igen i sin Flaade,
Svang sig derop og satte sig midtskibs for Døden at undgaa.
Højt gik Søen, og hid og did drev Flaaden for Strømmen:
Som naar i Høsten en Storm, der blæser fra Norden, henvejrer
Tidslernes Fnug over Mark, tæt filtrede ind i hverandre,
Saaledes Stormene drev over Havet den frem og tilbage;
Snart Sydvinden den kasted i Vold paa den frostbaarne Nordvind,
Snart Østvinden til Pris den gav for den tudende Vestvind.

Her finder Alkinoos' Datter Nausikaa (udtales med to a'er), ham nøgen, skjult bag en Busk:

Odysseus's Møde med Nausikaa. Tegning af Niels Skovgaard.

I Odysseen skildres Mødet saaledes:

Saaledes taled Odysseus; derpaa krøb han ud af sit Kratskjul,
Brød med sin senede Haand af de filtrede Buske en løvrig
Gren og holdt den for Kroppen for dermed at dække sin Blusel;
Saa gik han frem som en Løve fra Fjeld, der i Lid til sin Styrke
Kommer i øsende Regn og i Blæst med gnistrende Øjne:
Enten forfølger den Skovenes Hjort, eller ogsaa den søger
Efter sin Fangst blandt Faar eller Okser; thi Bugen den byder
Selv i den hegnede Fold at gaa ind for at angribe Kvæget.
Saa vilde Helten Odysseus nu hen til de haarfagre Piger
Træde, endskønt han var nøgen; thi haard Nødvendighed tvang ham.
Græsselig syntes han for dem, saa fælt havde Søen ham tilredt;
Angst de flygtede hver sin Vej til Havkystens Fremspring.
Ene Alkinoos' Datter blev staaende: hende Athene
Indgød jo Mod i Barm og jog hende Frygten af Lemmer.
Stand hun holdt, og hun vendte sig mod ham; da tænkte Odysseus
Paa, om med Bøn han om Knæ skulde favne den dejlige Pige,
Eller han kun paa Afstand med smigrende Ord skulde bede,
At hun ham Vej vilde vise til Byen og give ham Klæder.
Medens han grunded, det tyktes ham da at være det bedste,
Fjernt paa Afstand med smigrende Ord hende bønlig at bede,
For at hun ej skulde vredes, ifald han om Knæ hende favned.
Straks han med smigrende Ord da snildelig talte til Pigen:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ham Nausikaa svared, den liljearmede Jomfru:
„Fremmede! hverken en uselig Mand eller Taabe du ligner:
Zeus Olymperen selv bestemmer jo Menneskers Lykke,
Godes saavel som slettes, enhvers, som det selv ham behager;
Dig han vel ogsaa gav d i n, og trods alt bør du taalig den bære!
Men da du nu er kommen herhid til vor By og vort Øland,
Da skal hverken paa Klæder det mangle dig eller paa andet,
Hvad der bør gives en haardtprøvet Mand, som Beskyttelse søger.
Staden jeg vise dig vil og sige dig Navnet paa Folket:
Det er Fajakiske Mænd, som bor her i Byen og paa Landet;
Selv en Datter jeg er af Alkinoos, Drotten den stolte,
Og paa Kongen beror Fajakernes Styrke og Vælde."

Hun fører ham da hjem til sin Faders Gaard, og herfra naar han saa endelig til Ithaka. Skildringen af Odysseus's og Nausikaa's Møde er et af de smukkeste Steder i Odysseen. Nausikaa er et Idealbillede af den unge græske Pige.

Paa Ithaka, hvor Odysseus vender hjem forklædt som en pjaltet Tigger, kender til at begynde med ingen ham uden hans gamle Hyrde og hans trofaste Hund Argos. Den ligger svag og syg paa Møddingen uden for Paladset, men da den ser Odysseus, genkender den ham og løfter sit gamle Hoved imod ham, lograr med Halen og sænker Ørene til Tegn paa Genkendelse, inden den dør. Senere mødes han med sin Søn, og endelig staar han i Paladset overfor de overmodige Bejlere. Ingen kender den fattige Tigger ved Døren, men han overvinder dem alle, da Penelope for at sætte Bejlerne paa Prøve opfordrer dem til at spænde Odysseus's Bue. Ingen formaar det, men saa gaar Odysseus frem og tager sin Bue i Haanden og spænder den saa let, som en Mand spænder Strengen paa sin Lyre. Odysseus siger til Bejlerne:

Laan dog den glattede Bue til mig, at her iblandt eder
Prøve jeg kan, hvad Kraft jeg i Armene har, om min Styrke
End er den samme, som før jeg besad i de smidige Lemmer,
Eller om Flakken og Mangel paa Pleje har alt mig den ødet."
Saa han taled; men d e blev heftig fortørnede alle;
Bange de blev, at han Strengen maaske kunde spænde paa Buen.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Men h a n alt tumled med Buen,
Drejed og vendte den ivrig og syned den trindt for at prøve,
Om ikke Hornet af Orme var ædt, mens dens Ejer var borte.
En da talte saaledes, idet han saa' hen til sin Nabo:
„Visselig er han en rigtig forslagen Betragter af Buer!
Enten har han vel selv i sit Hjem en lignende Bue,
Eller ham lyster at lave en slig; se, hvordan i Hænder
Hid og did han den drejer, den Landstryger, dreven i Slethed!"
Atter en anden til Orde nu tog af de brøsige Knøse:
„Gid der maa times ham *saa* stor Lykke, som *han* nogensinde
Vil kunne magte at spænde en Streng paa en Bue som denne!"
Dette var Bejlernes Ord. Men saa snart den snilde Odysseus
Havde sin vældige Bue haandteret og nøje beset den,
Fik han — som naar en Mand, der til Sang og Lyrespil kender,
Spænder med Lethed en Streng om en ny, fastsluttende Skrue,
Naar han foroven og neden har fastgjort den snoede Tarmstreng —
Straks uden Møje sat Streng paa den vældige Bue, Odysseus.
Derpaa han tog med sin højre i Strengen et Tag, den at prøve:
Liflig sang den derved med en Klang lig Svalernes Kvidren.
Heftig Smerte betog nu Bejlerne; alle de skifted Farve.
Men Zeus et Tordenskrald højt lod gjalde til Varsel:
Straks da fyldtes med Glæde den prøvede Ædling Odysseus,
At han et Jertegn ham sendte, hin Søn af den snedige Kronos.
Dernæst den hurtige Pil han greb, som blottet paa Bordet
Laa i Nærheden af ham; endnu i Koggerets Hulning
Alle de andre laa gemt, som Achaierne snart skulde smage.

Saaledes har vel det gamle Hellas' Fortællere foredraget Homers Digte under spændt Tavshed fra Tilhørernes Side. Efter Maleri af Lawrence Alma Tadema (1836—1912).

Pilen ved Midten af Buen han holdt, dens Kærver og Strengen
Til sig han trak, mens han sad paa sin Stol, og sigtende ret ud
Afskød han Pilen; og Hullet i Spidsen af samtlige Øksers
Skaft han ikke forfejled, men helt gennem Rækken og ud af
Det, der var sidst, kom Pilen med Malmod. Derpaa han raabte:
„Ej har du Skam af den Gæst, Telemachos, som i din Højsal
Sidder; thi ej skød jeg fejl af Maalet, ej heller jeg længe
Sled for Buen at spænde; endnu min Kraft er urokket,
Ikke saadan, som Bejlerne tror, der mig haaner og laster.
Nu er det Tid, at vi ogsaa Achaierne laver en Nadver,
Mens det er lyst; og saa kan vi siden os more desuden
Baade med Kithar og Sang, thi sligt er jo Maaltidets Tilgift."
Derpaa med Brynene gav han et Vink; og Sværdet det skarpe
Hængte Odysseus' Søn Telemachos nu sig om Skuldre,
Lagde sin Haand om sit Spyd, og nær ved sin herlige Fader
Stod han nu dér ved sin Tronstol, bevæbnet med funklende Kobber.

De sidste Sange af Odysseen slutter derefter med Bejlernes Drab og Odysseus' og Penelopes Genforening. Odysseus' Kamp med Bejlerne er Højdepunktet af det store Digt. Georg Brandes skriver i sin Bog om Hellas disse Linier derom: »Odysseus med Buen i sin Haand, det er Alexander paa Bukefalos, Cæsar med sin 10. Legion, Napoleon med sin gamle Garde, Demosthenes paa Pnyx, Michelangelo med sin Mejsel, Rembrandt med sin Pallet, Bellman med sin Cithar, Beethoven ved sit Piano, Manden, som i sin Haand har det Middel til Sejr, som er *hans*, og uden hvilket han ikke er sig selv.«

Odysseus er af Karakter haardfør og snild, og han er, hvad Grækerne kunde vurdere, haardtprøvet. Allerede i Iliaden tegnes hans Billede med tydelige Træk. Han er klog, klar og har Evne til at forhandle, vanskelige diplomatiske Sendelser betros gerne ham, og naar de andre Helte er ved at tvivle om Sejren, sætter han Mod i dem og maner dem til Udholdenhed. Han er tillige kyndig i List. Det er paa hans Raad, Grækernes bedste Mænd skjules i Bugen paa en Træhest, der skænkes Troerne og føres ind i deres By, hvorved den græske Hær vinder den endelige Sejr. Odysseus er en sand græsk Skikkelse, om hvem alle Eventyrene i Odysseen med god Grund kan samles, udholdende, heroisk og trofast, aldrig træt overfor Skuffelser, altid ved nyt Mod, klart og fast tegnet som alle Skikkelserne i Odysseen. Homers Mennesker er altid typiske, ligetil, formet efter et sikkert Mønster. De er Forbilleder i græsk Kultur helt op mod Sokrates' Tidsalder.

I de græske Skoler læstes gennem Aarhundreder da ogsaa Iliaden og Odysseen. De unge Mænd dyrkede Homer. Der for-

Da Odysseus kom som den fattige Tigger, kendte ingen ham i hans egen Borg, men da hans gamle Barnepige Evrykleja skulde tvætte hans Fødder, genkendte hun sin Herre paa et Ar, han havde paa Benet, og som skrev sig fra et Saar, et Vildsvin havde givet ham paa Jagten i hans Ungdom. Men Odysseus forbød hende at fortælle nogen derom, og hun lovede at bevare Hemmeligheden. (Tegning af Niels Skovgaard.)

Antik græsk Keramik: Odysseus i Havsnød efter Stormen, hvorom Homer fortæller i Odysseen, femte Sang.

rodot fortæller, at Homer er den, der giver den bedste Kundskab i græsk Religion. Grækerne betragtede Homer selv som den ældste Historieskriver, Athenienserne og Spartanerne henviser hver for sig til ham som en Autoritet. Filosoffen Aristoteles fremstiller i sin Bog om Digtekunsten Homer som Mønstret for alle Digtere; han forbinder, siger han, Enhed med Mangfoldighed, lige saa ypperlig i Udtryk som i Tanke, han holder sig altid selv i Baggrunden og lader Begivenhederne tale for sig selv, han bryder aldrig Illusionen, hvor dristigt han saa anvender usandsynlige og overnaturlige Elementer, og Aristoteles fremhæver endelig, hvilken Betydning det har, at den græske Litteratur er begyndt med Mesterværker som Homers to store Digte.

tælles, at Alkibiades en Gang pryglede en Skolelærer, der ingen Homer besad. Hos Komediedigteren Aristofanes prøver en gammel Mand en ung Discipel i »svære Steder hos Homer«. Historieskriveren He-

De skænker endnu Læseren Berigelse og Underholdning.

×

Odysseus følger Nausikaas Vogn (Parkers Kobberstik 1805 efter John Flaxman).

Men nu fatted den væne Nausikaa anden Beslutning:
Tøjet hun folded og lagde det op i den prunkende Fading,
Spændte de stampende Muldyr for Vognen, og selv hun besteg den.
Derpaa hun muntred Odysseus op, tog Ordet og sagde:
„Op da fremmede Mand! og begiv paa Vej dig til Byen,
At til min kløgtige Faders Palads jeg hen kan dig føre;
Dér vil Fajakernes ypperste Mænd du lære at kende.
Gør dog nu, hvad jeg siger; du ej uforstandig mig tykkes:
Medens vor Vej over Markerne gaar og de dyrkede Agre,
Da skal du bag efter Vognen og Mulerne med mine Terner
Rask gaa fremad til Fods ad den Vej, jeg selv eder fører.

Interesserede Læsere kan, foruden Wilsters, af Gertz gennemsete, Odysseen-Oversættelse, henvises til: R. C. Jebb, Homer; Homers Gedichte ved Prof. Oskar Henke; Georg Brandes, Hellas; Prof. J. L. Heiberg, Afhandling i „Verdenskulturen“; og tre smaa Bind af Holten-Bechtolsheim: Græsk Religion, Mythologi og Sagn.

DIALEKTERNES BROGEDE FLOR

Efterat vi nu i tidligere Artikler har forsøgt at trænge ind til Kerneomraaderne i de danske Dialekter, kunde det maaske være morsomt at fare udover det danske Bondeland mere som Turister, og i Flæng mærke os nogle af de mangfoldige Særegenheder, som lettest fanges af Øret, naar man som flygtig tilrejsende kommer i Berøring med de danske Dialekter.

Ægtepar fra Ellekilde ved Hornbæk, Danmarks skaanske Side.

Som vi skal se i en senere Artikel fæstnedes det danske Rigsmaal først i Tiden henimod 1600, og det var vel i særlig Grad visse østsjællandske Dialekter og deres Udtalevaner, der kom til at præge det, nærmere bestemt Sproget i *København*, som den Gang var endnu mere særpræget end nu, og som paa flere Punkter stemte overens med Danskens østligste Dialekt, *Skaansk*. Man har talt om »Sunddansk«, en særlig skaansk-klingende Dialekt, som den Dag i Dag kan høres langs Sundet i Fiskerlejerne lige fra Amager og op til Hornbæk, og Tonefaldet kan minde en Del om Bornholmsk. Især hvis en Dragørbo og en Bornholmer begge forsøger at tale Rigsmaal, falder Forsøget for den overfladiske Lytter meget beslægtet ud, og der er ogsaa endnu i den lidt monotont-syngende Zünftighed i Grønnegadesproget en vis overfladisk Lighed med Skaansk og Bornholmsk.

I et meget iørefaldende Lydforhold staar Rigsmaal ogsaa imod de sjællandske Nabodialekter og gaar sammen med Sunddansk og Bornholmsk. Som bekendt udtales Ord som *høj, drøj, Løg* nærmest som *håj', dråj', Låj'*, og *mig, Steg, dreje, Regn* som *maj, Staj', draje, Raj'n*. Derimod udtaler de omboende Sjællændere disse Ord med et virkeligt *ö* og *æ*: *höj', dröj', löj', mæj, Stæj', Ræj'n* o. s. v. I det gamle Københavnsk sagde man som bekendt ogsaa *Båj'er* i Stedet for *Bøger*, men hverken denne Udtale eller de gamle Københavneres *inte* i Stedet for ikke, regnes nu mere for »fint« nok. Engang i Firserne gik der et Stykke her paa Teatret, som hed »Dante« og ifølge »Punch« kunde man dengang høre følgende Samtale blandt Stadens agtværdige Borgere: »Ska dunte se »Dante««. »Næh, je skante«. Ogsaa paa dette Punkt stemte det gamle københavnske Talesprog med Amagermaal og det øvrige Sunddansk. Oppe i Nordøst Sjælland er *inte* blevet til *enne: Je venne ha'ed. Ha kanne faastu'ed. Ha maanne fu'ed.* Her skal man ikke langt Vest for København, før det velkendte sjællandske *itte* tager fat: *Je vitte hå'ed. Ha katt faastu'ed.*

En ikke sjælden Brander, som dog ikke udmærker sig ved sit dybe Vid, er det Svar, som ofte gives paa et sjællandsk *»ded vid' jætte«* (det ved jeg ikke): *Ja, naar Jætte vid'ed, saa er der daaw naawen aa vid'ed.*

Der er dog ogsaa flere Punkter, hvori Sjællandsk stemmer med Skaansk. Saaledes siges vist over hele Nord- og Midt-Sjælland *ing* i Stedet for *ind;* man kan f. Eks. høre *bare ingvæn'di aa ydvæn'di* (baade indvendig og udvendig), og et saa besynderligt Ord som *inghawbow'* (Indhavebo d. v. s. Bohave). Stærkt udbredt er jo ogsaa *dåm* for *dem* (Nordøst-Sjælland har *döm*). Disse to Ejendommeligheder genfindes hos vore Naboer »från hinsidan«. I det hele taget minder det sjællandske *yd, Knyd* eller *dyw' nyw'* i Nordøst Sjælland (ud, Knud, du, nu) jo ogsaa om den y-agtige svenske Udtale af u. De to sidste og lignende Ord udtales dog mere almindeligt som *döw', nöw'*, Former som *Brøstdöw'* (Brystdug, det gamle Ord for en Vest) eller *Øwedaw'* (Ugedag) kendes baade ad Hedehusene til og helt ude paa Reersø mellem Korsør og Kalundborg. Men slet saa udbredt er denne øw-Lyd dog ikke som paa Sletten (Slæjden) i Nord Fyn, hvis man tør tro Naboernes noget overdrevne Parodi af »Slæj'boernes« Tale: »Röwwe Böwwe höwwe nöwwe, Göwwe löwwe«, det er udlagt: Rug og Boghvede har vi nok af, Gud være lovet.

Ægtepar fra Darup ved Roskilde, klædt i den gamle Hedebodragt.

Sjællandsk Pige fra Roskildeegnen

Hele det sydlige Sjælland stemmer med Møen og Laaland-Falster overens deri, at de mangler det karakteristiske danske »Stød«, hvad Lægfolk plejer at betegne som en Syngen paa Ordene. Man skal efter Sigende med Lethed kunne høre paa Bønderne, der er til Marked i Præstø, om de er fra Byens sydlige eller nordlige Opland. De, der er nordfra siger paa almindeligt »stødende« Sjællandsk »*Godaw'*, *Haa'ns*«, men de sydlige siger deres »syngende«: *Goddæww*, *Haa-aans*«.

Ellers er der i Midt-Sjælland, især Sorø-Ringsted-Egnen sandelig ingen Mangel paa Stød. Maalet formelig knirker og knager af dem: »*Godda'a*« eller »*Goda'aw*«, »*ydde po Ma'arken aa lægg Katå'åfler*«, og dette besynderlige sjællandske »Knirk«, som man med et heldigt Ord har kaldt Spaltestødet, giver ogsaa et løjerligt »Bagslag« ind i sammensatte Ords andet Led, saa dette faar Stød: et *Kvindemæn'neske*, en *Tjænstepi'e*, noget der er de fleste Jyder en Vederstyggelighed, men som stadig breder sig mere og mere i Rigsmaalet, hvor f. Eks. *Godsej'er*, *Fruentim'mer* har Stød i andet Led, og hvor det er stærkt paa Veje til at erobre ogsaa Ord som *Gadefej'er*, *Stupi'e*, ret alm. er det jo ogsaa at sige *Arving'er*, *Regning'er* med Stød.

Der er dog een Egn i Jylland, der har den samme Ejendommelighed, nemlig det østlige Djursland. Her siger man: *A ska te Daawdæ'æn* (Jeg skal til Doktoren) o. lign. Det er sikkert ikke nogen Tilfældighed, at det just er denne jydske Egn, som har denne Ejendommelighed. Egnen fra Grenaa til ned imod Aarhus er nemlig paa flere Punkter præget af en utvivlsomt oldtidsgammel Forbindelse mellem »Kalundborg og Aars«. Denne gamle Sejlrute har sikkert, længe før Peder Paars foretog sin mindeværdige Sejlads, ja, uden al Tvivl længe før Esbern Snare byggede Borg og Kirke i Kalund-Borg, og længe før Købingen Aaros (egtl. Aamunding) opstod i Mølleaaens Munding, været kendt og befaret af Jyder og Sjællændere. I Dyrsaaens Munding ved Grenaa og indenfor, i den nu udtørrede Indfjord Kolind Sund, var Samlingsstedet for den jyske Ledingsflaade, og i Hærvig ved Kalundborg samledes de sjællandske Ledingssnækker. En bekvem Station paa Vejen var Samsø, hvor Knud 6. holdt Danehof.

Derfor findes der talrige Spor, ikke blot i Dialekten, af sjællandsk Paavirkning i Aabosyssel, og Maalet i Kalundborg-Egnen har en egen dump og lukket Klang, som minder langt mere om Jydsk end det mere aabne og brede, knirkende Midtsjællandsk. Der skal jo ogsaa være en Folkerace, der af Naboerne har faaet det talende Navn Kalundborg-Jyder. Samsømaalet indtager en ejendommelig Mellemstilling. Der kan næppe være Tvivl om, at Øens nordlige Del, Nordby Sogn er stærkt knyttet til Mols og Djursland, hvorimod den sydlige Del (sønjenlaa'njs) har haft stærkere Forbindelser dels med Øen Endelave og Gylling Næs i Hads Herred (Labo-Endelavebo, og Gylling er alm. Slægtsnavne »søndenlands« paa Samsø), dels med Hindsholm og Nord Fyn.

Ægtepar fra Sorøegnen.

Ung Pige fra Røsnæs ved Kalundborg, klædt i den gamle Røsnæsdragt.

Mand fra Halvøen Reersø, Sjælland.

Maalet er jydsk paa Øen, derom kan der ikke være Tvivl. Man siger *a* til sig selv; men der er flere ejendommelige Forhold, f. Eks. ved Stødet, der peger mod Sjælland, og som iøvrigt ogsaa findes i Djursland: Man siger f. Eks. *Smærreha'wi, Laemha'wi Tråånmu'es,* ligesom det paa Sjælland vilde hedde *Smeddeha'wen, Lammeha'wen, Tranemou'sen,* medens Jydsk ellers ikke vilde have Stød paa andet Led. Man har paa den anden Side den samme Forkærlighed for Ordet *net,* som Fynboerne: *De wa da net!* (det var da rart!), og hele Maalet lyder ofte som Jydsk med fynsk Tonefald. Der er endnu et vigtigt Forhold, hvori Samsø- og Djurslandsmaalene stemmer med Ømaalene: De har *tre Køn.* Det er velkendt, at Tysk har tre forskellige Køn ved Navneord, det hedder *der Mann, der Bär, der Mond,* og i Omtale af disse Ord benævnes de *er* (han); det hedder *die Frau, die Liebe, die Sonne* og *sie* (hun); det hedder *das Kind, das Haus, das Mädchen* og *es* (det). Paa ganske lignende Maade havde vort gammeldanske Sprog tre Køn, og i de fleste Ømaal tilligemed Samsøs, Djurslands og Vendsyssels Maal er disse tre Køn endnu bevaret: *Solen* er *hun, Maani* er *han, Barnet* er *det. »Maani* han sidder i svarten Sky, *han* skinner saa grove dejlig«, begynder en fynsk Vise. Man siger *han* til en *Særk* og *hun* til en *Skjorte,* fordi disse Ord i olddansk *(serkr* og *skiorta)* var Hankøn og Hunkøn; man siger *hun* til *Sengen* og *han til Bænken,* fordi *sæng* og *benkr* var Hunkøn og Hankøn i Olddansk.

Ikke blot i Navneordenes Endelser kan man spore Kønnet. *Guerind* (Gaarden), *Bænkind, Mandind* er Hankøn i Sjællandsk, mens *Solen, Spaden, Konen* er Hunkøn, og *Barned, Hused* er Intetkøn; *Præsti* og *Maani* er Hankøn i Fynsk, medens *Pien, Konen* er Hunkøn. Der er i Samsisk Forskel paa Ordene *den* og *en* i de tre Køn: *dænj'* Manj', *dæn'* Kuen, og *de* Baa'en, hedder det, *inj* Manj', *en* Kuen, *aa* Baa'en. Staar to Samsinger og kiger ud af Vinduet, kan der siges: »Dær kommer jinj' hænn po Wæj'i;« »Næj de er ent *jinj',* de er *jæn'*«. Dette betyder, at det er ikke en Mand, men en Kone, og kan det ikke nøjagtig ses af hvad Køn, den kommende er, kan der siges »der kommer *jit*«, hvor Intetkønsformen angiver det ubestemte, »noget«. Den Slags fine Nuancer kan Rigssproget ikke længere udtrykke, efter

Bønderfolk fra Samsø.

Gammel Kone fra Aasum paa Fyn.

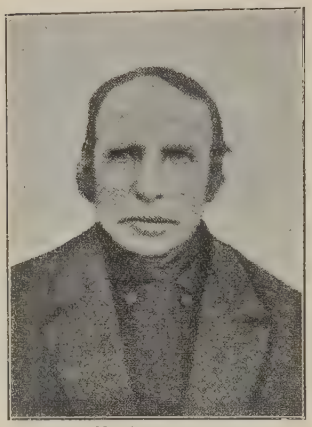
Nordfalstring.

Vendelbo.

at Han- og Hunkøn er gaaet op i Fælleskøn.

Naar Samsø- og Djurslandsmaalene her har beholdt de tre Køn, skyldes det formodentlig atter den mere livlige Berøring med Ømaalene. Naar derimod den samme Ejendommelighed er bevaret i Vendelbomaalet, skyldes det maaske det gamle og stærke Samkvem mellem Vendsyssel og dets nordøstlige Naboer Norge og Gøtland. Her har vel Anholt og Læsø været lignende Stationer paa Sejlfærden som Samsø, og det er derfor næppe tilfældigt, at man paa Anholt kalder en Dreng for en *Gut (Guj')*, og siger *denne Torsken, denne Slanten.*

Der er ogsaa andre Ejendommeligheder i Vendsyssel, rent bortset fra selve Ordforraadet, der peger mod Nordøst. Saaledes, at *køre, Købmand, Gæst* og *give* hedder *tjyer, Tjømaj', Jæst* og *ji.*

Er det maaske for dristig en Tanke, at Mangelen paa Stød i hele det syddanske Omraade, skyldes Samkvem med og Paavirkning fra de sydlige Naboer? Baade Syd Sjælland, Møen, Laaland-Falster, Syd-Fyen, Langeland og de mindre Sydøer, Als og store Dele af Sønderjylland (mod Øst fra Kongeaaen) mangler nemlig Stød. Ærø, Als og Sundeved har som Erstatning, ligesom Svensk og Norsk, to forskellige »Melodier« paa Ordene, nogenlunde svarende til Stød eller Stødmangel i det øvrige Dansk.

Det vilde blive altfor vidtløftigt at gøre Rede for de mange og lydelige Forskelle, der kan være paa Maalene i de danske Egne. De forskellige Sprogsamfund har selv en meget tydelig Fornemmelse af Forskellene, og utallige er de Remser, hvori Naboer gør Nar af hinandens Sprog: *»Hejer aa dejer aa alle Stejer, seer di ewwe paa Slæten«* (siger de ovre paa Sletten), forkynder »Sletten«s Naboer i Nord-Fyn, »Øwni aa Vøwni, Kakkeløwni, Skaastæjni aa Katti«, driller man. Eller: *»Naar je tæj'er mæj en Skraaw', saa maaw'ler je fra Muj'i aa om te det æjne Ojre«* (Naar jeg tager mig en Skraa, saa maaler jeg fra Munden og om til det ene Øre).

I det nordlige Jylland bruger de dobbelt-w i Forlyd overalt, ogsaa foran e, i, æ, ø, medens Naboerne her har alm. *v*, og kun *w* foran a, o, u. W-Folkene bor overalt norden for Limfjorden, i Thy og Vendsyssel, paa Mors og Fur, og fra Thy er de gaaet paa Vandring over til Harboøre og henimod Lemvig. I Himmerland gaar Skellet mellem Farsø, der har *v* og Bjørnsholm, der har *w*, og Farsøerne driller derfor Bjørnsholmerne med, at de siger: *»Wæjsten for Wæj'en ligger Wællingen wælt«.*

Fiskerne ude fra Harboøre — som selv kalder deres Fødeby for noget der lyder som »Hr. Bør« (hær*bør*) — kom meget omkring med Fisk, og Folkene inde i Landet sagde da om »æ Hawboer«, at de roste Varerne med disse Ord: *Ta så æ Tåjsk* (Torskene), *å ed så æ Tåjsk, å æ så æ Tåjsk ett gowe nok, så ka æ ta mi Tåjsk ijæn* (saa kan *jeg* tage mine Torsk igen). Naboerne siger nemlig *Tåsk, gue nok* og *a.*

Ofte giver disse Remser Oplysninger om forlængst uddøde Maalsærheder. Sallingboernes Naboer siger: *»Hier å dier å hjæmm te was, søen sæj'er æ hiel Sallingbo-Gras«* (Her og der og hjemme hos os, saadan siger det hele Sallingbo-Slæng). Nu er det stadig rigtigt, at Sallingboerne siger *»te was«* og *»war Præjst«* i Stedet for *»te wos«* og *»wor Præjst«*, men derimod kan der højst blive Tale om Udtalen *hier* og *dier* i Stedet for *hær* og *dær* i den nordøstlige Spids op

imod Fur, og saa paa selve Fur; men gamle Præsteindberetninger fra 1740'erne nævner Udtalen helt nede fra Lyby og Jebjerg Sogn en Milsvej Nord for Skive, saa det er troligt nok, at den engang har været gængs hos »det hele Sallingbo-Gras«.

Om Reersøerne herude i Vest-Sjælland siger Folk »oppe i Landet«: *»ind Spå'end, en Å'end å ed Vå'end, ded sier di yde po Riese Lå'end«* (en Spand, en And og et Vand, det siger de ude paa Reersø Land); men nu siger Reersøerne hverken *Lå'end* eller *»Riese«*, men Spand, And, Vand og Land, som andre ordentlige Folk, og deres »Ø« kalder de *Reersy'ø*. Saaledes kalder ogsaa Sejrøboerne deres Ø for *Sæjery'ø*, men Naboerne siger *Siire*, og heri stemmer Naboerne overens med de ældste Skriftformer (*Syræ* i Kong Valdemars Jordebog 1231).

Selv inden for saa lille et Omraade som Stevns er der store Forskelle, som Naboerne ogsaa har iagttaget hos hinanden. Ved Køge, siger de *Han's, Vånd, Rew', Grew'* og *slew'* (Hans, Vand, Reb, Greb og sleb), men nedad ved Fakse siger de *Hå'ens, Vå'end, Ri'en, Gri'en* og *sli'ew*.

Den, der er rigtig fortrolig med en Egns Maal, kan næsten høre Forskelle Sogn og Sogn imellem, undertiden kun smaa, eller kun ved enkelte Ord, men næsten altid tydelige nok. Saa mærkelig broget og mangfoldig er vore Folkemaals rige Flora.

SVEND AAKJÆR

Jydsk Husmand og Lægprædikant og hans Hustru fra Møborg i Vest-Jylland.

Gamle Rebekke fra Velding, Ringkøbingegnen.

ENGELSK

TWENTY-THIRD LESSON
(twenti-þörd)
Treogtyvende Time.

goat (gōt) = Ged
face to face (feis to feis) = Ansigt til Ansigt
side (sajd) = Side
steep (stīp) = stejl
mountain (maun'tin) = Bjerg
narrow (nar'rō) = smal, snæver
ledge (leddsj) = Klippeafsats
room (rūm) = Plads, Værelse
pass (pās) = passere
turn round (törrn raund) = vende om
precipitous (pricip'itos) = brat, stejl
rock (rǫkk) = Klippe
rise (rajz) = hæve sig
straight (streit) = lige
dark (dark) = mørk
deep (dīp) = dyb
precipice (pre'sipis) = Afgrund
butt (bött) = stange
perish (per'isj) = omkomme
foolish (fū'lisj) = dum, taabelig
press (press) = trykke
while (hwajl) = medens
cantiously (kå'sjesli) = forsigtigt
cross each other (krås itsj ǫðer) = komme udenom hinanden
ever (ev'er) = nogen Sinde
Switzerland (swit'serland) = Schweitz
the Alps (ði alps) = Alperne
climb a mountain (klajm) = bestige et Bjerg
do any climbing = foretage nogen Bjergbestigninger
guide (gajd) = Fører
mountaineer (mauntinīr') = Bjergbestiger
experienced (ekspi'riensd) = erfaren
air (ær) = Luft
wonderful (wǫn'derfull) = vidunderlig

Exercise XLV.

Please translate.

The Two Goats: Mutual Help.

Two goats met each other face to face on the side of a very steep mountain. The ledge on which they met was so narrow that there was no room for them either to pass each other or to turn round and go back. A precipitous rock rose straight above them, and a deep dark precipice lay below. What were they to do? If they had butted each other, one, if not both, must have perished. They were not so foolish. One of them laid himself down on the narrow ledge, pressing as close as he could to the side, while the other stepped cautiously on his body and passed over. In this way they managed to cross each other in safety and neither of them came to any harm.

Exercise XLVI.

Please translate.

Har De nogen Sinde set Bjerge? Ja, for to Aar siden var jeg i Schweitz, og der saa jeg Alperne. Foretog De nogen Bjergbestigninger? Nej, men min Broder besteg et Bjerg sammen med en Fører, og de passerede nogle stejle Afsatser. Min Broder var imidlertid ikke bange, da Føreren var en erfaren Bjergbestiger. Vejret var smukt og Luften klar, og derfor var Udsigten vidundertig.

Nøgle til Øvelser XLIII og XLIV.

XLIII

De Rejsende og Bjørnen.

To Mænd, der rejste sammen til Fods, traf sammen med en Bjørn. Uden at spilde et Øjeblik klatrede den ene af dem, da han var yngre og raskere end den anden, op i et højt Træ, der stod tæt ved, og skjulte sig mellem Grenene. Den anden, der var ude af Stand til at følge ham, kastede sig fladt ned paa Jorden og laa der ubevægelig, som om han var død. Bjørnen kom hen til ham og snusede til hans Øre og Ansigt; men da Manden holdt Vejret og forblev fuldkommen stille, antog Bjørnen ham for død og forlod ham; thi en Bjørn vil ikke spise et Lig, med mindre den selv har dræbt det. Da han var kommet ned af Træet, sagde den yngre Mand til sin Ven: „Jeg saa, at Bjørnen anbragte sin Mund tæt ved dit Øre; hvad sagde den til dig?“ „Den fortalte mig,“ sagde den anden, „at undgaa deres Selskab, som i Farens Stund kun tænker paa deres egen Sikkerhed og lader deres Venner i Stikken.“

XLIV

Where does the bear live? It depends upon whether it is the brown or the white bear; the brown bear lives in the woods, and the white one near the sea. When winter comes, the bear creeps into a cave, in which it makes itself a bed of leaves and twigs, and there it sleeps during the winter.

188 m fra Stranden.

377 m fra Stranden.

400 m fra Stranden.

560 m fra Stranden.

750 m fra Stranden.

Fot. J. Helms.

Den forblæste Skovrand i Tisvilde Hegn.

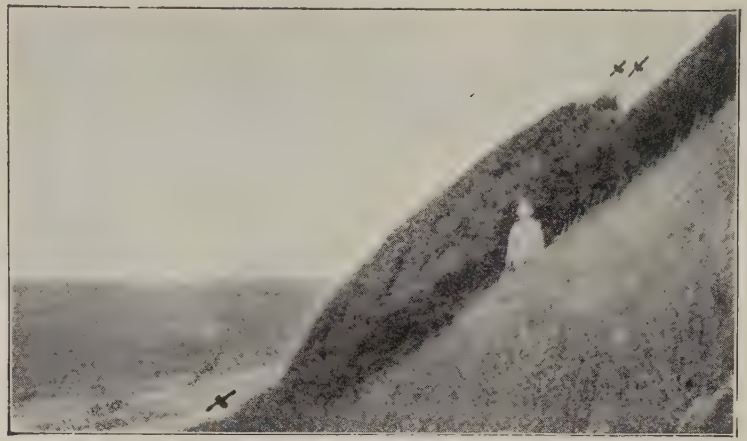

Forblæst Tjørnebusk paa en Brink ved Sejrøbugten. Vestenvinden tvinger Tjørnen til i sin Vækst nøje at følge Brinkens Heldningsretning. Roden er ved ×, Toppen ved ××.

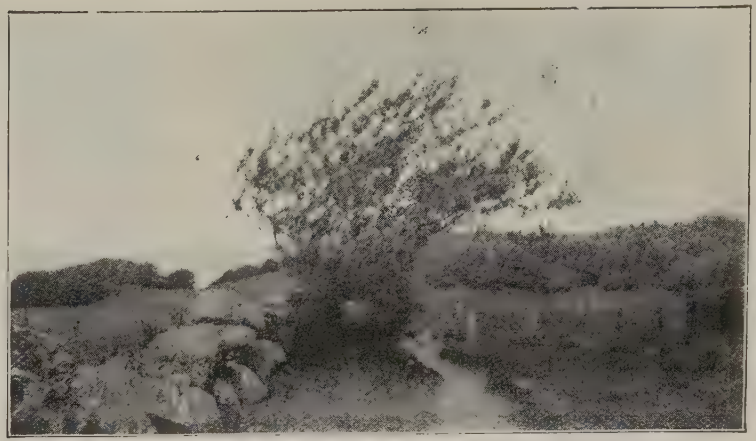

Vild Æble ved Hammerhus. Grenenes Bøjninger og Kronens Form viser umiddelbart, at Billedet er fotograferet i Retningen fra Syd til Nord, at Vest er til venstre.

Vindfældet Rødgran. Selv om „Skiveroden" rejst paa Kant er højere end et Menneske, saa er dens Udstrækning og Dybtgaaende dog forbavsende ringe i Forhold til Stammens Mægtighed og Træets hele Højde.

Rødgraner væltet og knækket i Julestormen 1902.

MENNESKESLÆGTENS OPRINDELSE

1

2

3

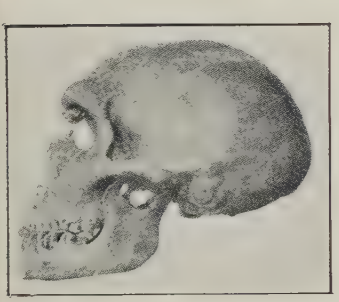

4

5

6

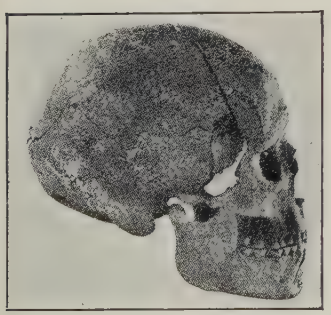

7

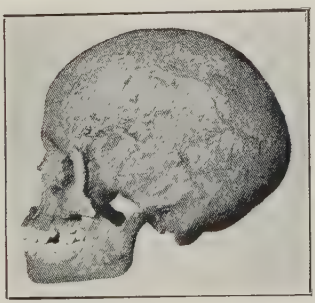

8

9

HOVEDSKALLER AF FORTIDENS MENNESKER

1. Pithecanthropus erectus, efter Dubois, restaureret. 2. Eoanthropus Dawsoni, efter Smith Woodward, restaureret. Paa Fig. 1 og 2 angiver den mørke Tone de bevarede Dele af Kranierne. 3—6. Neandertal-Hoveder: 3 fra Spy, efter Fraipont; 4 fra La Ferrassie og 5 fra La Chapelle aux Saints, efter Boule; 6 fra La Quina, efter Martin. 7 Hoved fra Combe Capelle, antagelig Krydsning mellem en Cro-Magnoner og en Neandertaler, efter Klaatsch. 8. Grimaldi-Racen, Hovedet af den unge Mand, efter Verneau. 9. Cro-Magnon-Racen: Hovedet af den høje Mand fra Børnegrotten, efter Verneau. $^1/_6$ naturlig Størrelse.

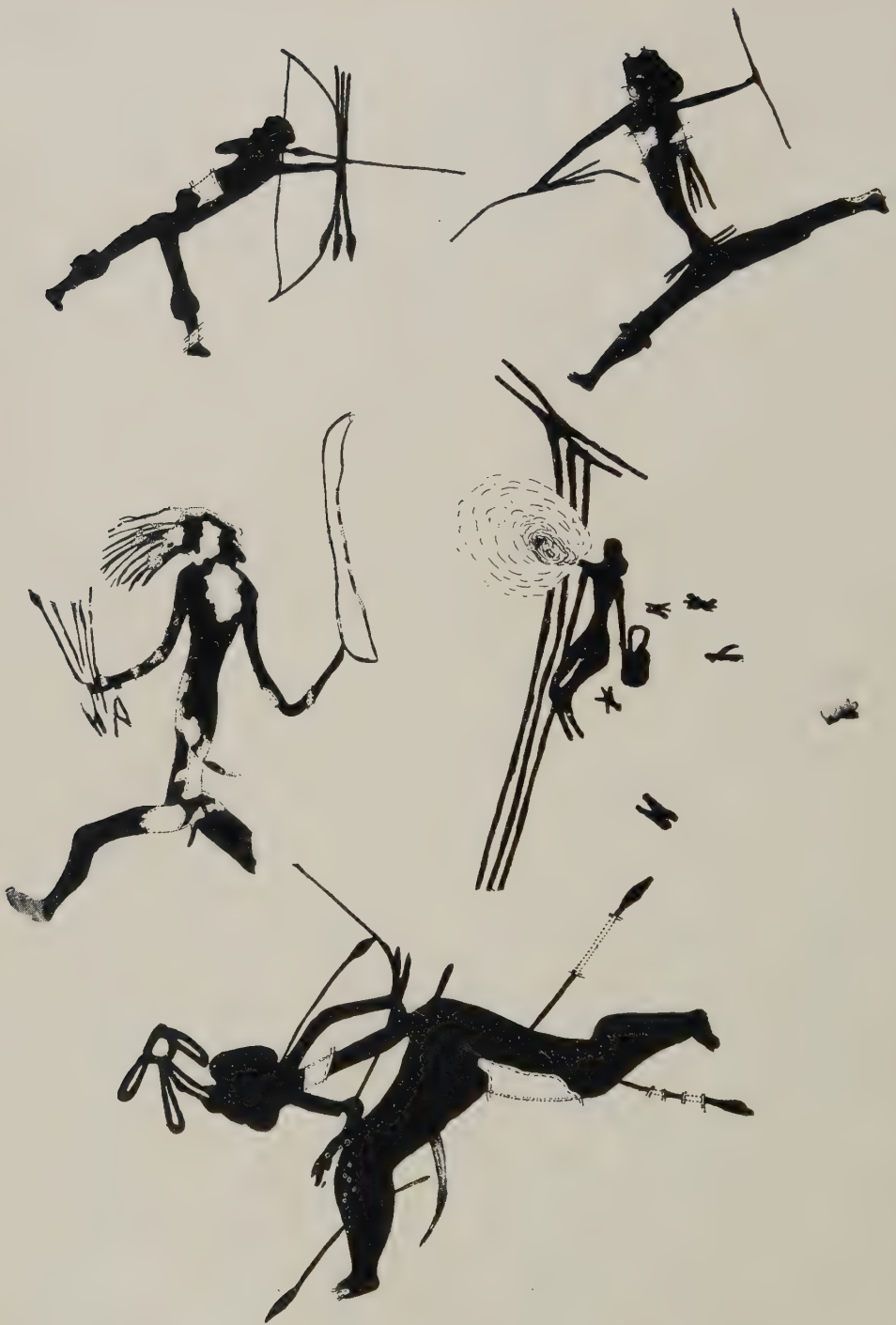

Malerier i spanske Klippehuler af Cro-Magnon-Folk. Foroven til venstre en Bueskytte fra Saltadora-Hulen i Castellón, under ham en dansende Kriger fra Alpera, Albacete. Foroven til højre en løbende Bueskytte fra Cueva del Mas d'en Josep., under ham en Mand, der samler Honning, omsværmet af Bier, fra Cuevas de la Araña, Bicorp. Nederst en saaret Kriger fra La Saltadora, Castellón. (Efter Obermaier).

PRÆSTEN SOM SJÆLESØRGER

Præsten bliver hentet til en syg paa den anden Side af Aaen.
Maleri af J. V. Sonne.

I den katolske Kirke spiller Præstens Sjælesørgergerning i Skriftestolen en meget stor Rolle; til Skriftestolen søger man jo ikke blot for at bekende sine Synder, men ogsaa for at hente Raad i Livets vanskelige Spørgsmaal, faa Klarhed over sit eget Sjælelivs Spind af Tanker og Følelser, i Tvivl og Anfægtelse, i Sorg og Nød, i alt, hvortil der kræves Erfaring og Visdom. Da Protestantismen brød igennem, og Skriftestolen fjernedes fra Kirken, fjernedes Præsterne ogsaa ofte fra Menneskers Fortrolighed. Det var saa nemt blot at gaa ind i Kirken med den altid aabne Dør, ringe paa en lille Klokke ved Skriftestolen (i vore Dage trykke paa en elektrisk Knap) og saa, naar en Kirkens Mand havde sat sig bag Forhænget, hviske sin Nød eller sine hemmelige Spørgsmaal ind til ham. At komme til en protestantisk Præst er ikke altid saa nemt. Først kommer der maaske en Pige og lukker op; man kan aldrig vide, hvad Tanker hun gør sig om ens Besøg »hos Præsten«; maaske man derefter risikerer at blive præsenteret for Fruen omend blot i Forbigaaende; maaske Huset er fuldt af fremmede, naar man kommer; maaske Præsten har travlt, saa man forstyrrer. Vore Dages Præster i al Fald i Byerne synes ofte saa fortravlede, at ens stille Længsel eller Sorg ikke rigtig passer ind i dette Tempo.

De fleste Mennesker, der trænger til Sjælesorg her i Landet, søger utvivlsomt ind i en Kirke og haaber at faa Hjælpen gennem Prædikenen. Lykkes det ikke, forsøger man maaske i et Par andre Kirker; bliver det ogsaa forgæves, opgiver man det.

I den katolske Kirke er Prædikenen af forholdsvis ringe Værdi; igennem Skriftestolen prædikes der jo for den enkelte, dybt personligt og saaledes, at Præsten søger at hjælpe og opbygge vedkommende, som denne nu netop har Trang til og Modtagelighed for. Præsten faar ofte gennem denne Fortrolighed fra mange Menneskers Side en stor Menneskekundskab, et rigt Fond af psykologiske Erfaringer. Dog ikke altid; det gælder baade katolske og protestantiske Præster, at nogle har af Naturen fin psykologisk Sans, som da stadig udvikles gennem deres Gerning, andre er og bliver underlige Træmænd i dette Stykke, selv om de ellers er intelligent nok! — Det er umuligt at vide, i hvor høj Grad de katolske Præster i Skriftestolen har tjent Mennesker for Menneskers egen Skyld og ikke udnyttet deres Samtalekunst, deres religiøse Magtstilling og Menneskers Nød i klerikal Retning eller saaledes, at Sjælene er blevet aandeligt bundne af Dogmer og Tanker, der lod dem betale Hjælp med Frihed, Fred med Personlighed, autoritativ Afstivning med menneskelig Lykke. For de protestantiske Præster gælder det bl. a., at er de emsige efter at faa Mennesker ind i en eller anden Baas, hverve dem for en bestemt kirkelig Retning

eller lignende, og derved svækkes Tilliden til dem hos mange.

Fra protestantisk Side er man meget betænkelig ved det Pres, der lægges paa Samvittighederne, idet den katolske Kirke *kræver*, at Mennesker søger Skriftestolen; tvungen Fortrolighed tilmed i en Skriftestols ret ukontrollerede Hemmelighedsfuldhed fristeer, mener man, Kirken til Misbrug af sin Magtstilling, og den skriftende til ikke altid at være helt personlig sand, ja er aandelig Vold. Forudsætningen for al Fortrolighed maa være, at den er frivillig. Hvor Sjælesorgen sker gennem Gudstjenesten, er der i alt Fald fuld Frihed; og enhver — ogsaa den saa let paavirkelige Ungdom — ved i Reglen saa temmelig, hvad man gaar ind til, naar man søger til en Kirke. Man kender af Omtale Præstens kirkelige Retning, Livssyn og Maade at tage de aandelige Spørgsmaal paa. Men netop det, at Præsten her taler til de mange paa een Gang, gør, at det ofte kan glippe, hvor det gælder at hjælpe den enkelte i dennes specielle Nød eller Vanskelighed. Her er det i øvrigt ganske naturligt, at jo mere psykologisk Sans Præsten har, og jo mere han trods alt faar Menneskers Fortrolighed i privat Sjælesorg, som dog ogsaa hører med til den protestantiske Præsts Gerning, des rigere vil hans Prædiken blive. Der vil lyse Menneskekundskab, Erfaring og Forstaaelse af Hjerternes forskelligste Trang ud af den; den vil være præget netop af Præstens Følelse af, at det er højst forskellige Mennesker, han skal bringe Hjælp, lige fra de mest intelligente til de mest naive, fra de gladeste til dem, hvem Livet har skuffet dybest, fra de afklaret troende til de søgende, tvivlende, skeptiske, fra de ganske unge med *deres* Spørgsmaal til de ældre med deres, fra Forstandsmennesker til de mere følelsesbestemte Naturer, fra Kulturdyrkere til primitive Sjæle o. s. v.

Heldigvis er som sagt privat Sjælesorg da heller ikke helt bortfaldet i den protestantiske Kirke; ja der er i vor Tid adskillige Tegn paa en Renæssance for den. Det virksomme Menighedsliv, der er brudt frem, har som alt nyt mange Børnesygdomme; men det har ogsaa sine gode Sider og deriblandt den, at Præsten gennem Arbejdet kommer i Berøring med en Mængde Mennesker; og det fører — ofte uventet for begge Parter — til mange Samtaler af dybt alvorlig Art. Utvivlsomt kommer Præsten paa denne Maade til at øve megen Sjælesorg. Paa Vej til og fra Møder, under Husbesøg, under Samarbejdets mange Drøftelser, gennem fælles Interesse for f. Eks. ydre Mission knyttes mange Fortrolighedens Traade. Og »Pastoren« stiger ned fra den Sognepavens Trone, der holdt saa mange borte fra den myndige Velærværdighed; Præsten bliver et Menneske, lige saa let tilgængelig som alle andre, ja meget mere, idet Præsten jo netop har den levende Trang til at komme i Forhold til Mennesker, saa mange som muligt, og derfor hurtigt fornemmer, hvor der er en Trang til Sjælesorg, han skal komme i Møde. Jo mere »menneskelig« Præsten er — hvis han ellers er en alvorlig kristen Personlighed samtidig — des oftere vil han da opleve, at Mennesker kommer til ham som Sjælesørger.

Præstens Tavshedspligt spiller en meget væsentlig Rolle. Atter her kan den katolske Kirke synes at have et Fortrin, hvad Sjælesorgen angaar. Utvivlsomt kan det af nogle føles tryggere at betro sig til en ugift end til den, der *maaske* fortæller det videre til sin Kone, til hvem han maaske fortæller alt, ikke mindst fristet til at fortælle det særlig interessante, naturligvis under Tavsheds Løfte fra Hustruens Side, men dog alligevel betænkeligt nok; thi »hvad tre ved, ved Alverden!« Men en saadan Betænkelighed vil vist i Reglen kun melde sig, hvor det gælder mindre alvorlige Ting, som man slet ikke behøver at betro Præsten; alt skal nu heller ikke fyldes i ham. Virkelig alvorlige Ting betror man jo kun den Præst, man har fuld Tillid til; har man blot mindste Mistanke om, at det for ham er en interessant Historie, Konen senere underholdes med, slaar man sikkert syv Segl for sin Mund. Af større Betydning er det, at protestantiske Præster, der gerne vil demonstrere deres Psykologi eller virke interessante paa Prædikestolen, kan fristes til at anvende Oplevelser, give »Sjælebilleder«, der omend tilsløredе, saa vedkommende, det gælder, aldrig vil kunne røbes personligt derigennem, dog skræmmer Folk fra at udlevere sig alt for meget over for Præsten. Her er der Grund til at understrege den overordentlig store Betydning, det har for et Samfund, at der er en Stand, som Mennesker kan betro sig til i meget vanskelige Situationer og gøre det trygt. Og fra alle Sider bør man derfor føle sit Ansvar her. Mange Menneskers Ulykke kunde have været undgaaet, dersom de var gaaet til deres Præst i det skæbnesvangre Øjeblik, da de selv var maaske ganske ude af Ligevægt, under et overmægtigt Pres af en eller anden Art eller i Vildrede med baade Tanker og Forhold, saa de hverken vidste ud

eller ind og derfor til sidst handlede i Desperation, Fortvivlelse eller gav skæbnesvangert op. Hos en alvorlig Mand som Præsten havde de faaet Hjælp og anvist den som oftest gode og rigtige Udvej! Og hvad har Præster ikke ofte udrettet som Mellemmænd, hvor alt klarede sig, naar en uhildet og moden Mand fik Lejlighed til at gribe ind i rette Tid. Uskaansomme og uskønsomme Angreb paa og Omtale af Præsterne betyder derfor ofte et stort Tab af Lykke for Mennesker; man ved ikke, hvilken Skade man gør, naar man nedbryder Menneskers Tillid til den Stand, der ellers har Muligheder som ingen anden for at hjælpe dem, der er i Nød, blot disse har den rette Tillid til Præsterne.

Og lad os saa se lidt paa saadanne Tilfælde, hvor Mennesker, enten de nu ellers staar Kirken og dens Arbejde nær eller fjernt, kommer til Præsten for at faa Hjælp i sjælelige Anliggender, eller hvor han f. Eks. kaldes til et Sygeleje.

Udelukkende sjælelige Anliggender drejer det sig nu ikke altid om. I utrolig mange Tilfælde kommer de, pint f. Eks. af økonomiske Bekymringer; i alle Aldre kommer de, arbejdsløse, pladssøgende, Familieforsørgere, der har mistet deres Stillinger, og spørger, om Præsten ikke kan hjælpe dem; hans sociale Niveau, hans Forbindelser, hans venlige Sindelag og formentlige Indflydelse giver dem Haab; og samtidig letter de deres Hjerte for alt det, Kampen for Tilværelsen har samlet sammen i deres Sind, af Skuffelse, Forpinthed, maaske Bitterhed, Vrede mod Gud og Mennesker, maaske ogsaa Taalmod, Tapperhed og Nøjsomhed, som dog trænger til Opmuntring. Lykkeligt, om Præsten i al Fald kan give denne sidste; lykkeligst, om han kan hjælpe ogsaa paa anden Maade.

Lykkeligt er det ogsaa, naar f. Eks. en ung Fyr løber hjemmefra og har prøvet at sove en Nat paa en Trappegang eller i en fugtig Vejgrøft, og det saa ender med, at han ringer paa hos Præsten og kommer ind i dennes Studereværelse; saa bryder snart hele Sammenhængen ud af ham under Præstens kærlige Maade at tage det hele paa. Og der bliver god Brug for Præstens Evne til at tage Mennesker paa den rette Maade, baade naar den unges Tillid til Hjemmet skal fornyes og Hjemmets pædagogiske Fejlgreb skal rettes.

Eller et ungt Ægtepar søger Separation, og Præsten bliver hurtigt klar over, at egentlig er der ikke andet i Vejen end, at det er to store Børn, der har troet, at de var voksne, men i Virkeligheden slet ikke var det. Og saa snakker han med dem som en fornuftig Far, og de gaar helt glade hjem efter i al Venlighed at have faaet den Omgang, de trængte til! De er hver for sig blevet sat paa Plads, og saa begynder de at blive forelsket i hinanden igen.

Ogsaa over for andre Familiestridigheder, der virker oprivende paa Sindene, kan Præsten komme til at staa. Den Respekt, Mennesker har over for fremmede, mangler de ofte f. Eks. over for Søskende, som de kender »altfor godt«; derfor byder de ofte deres Familie, hvad de aldrig vilde byde fremmede. Deraf følger, at »Frænde er Frænde værst«, saa at man ofte saarer sine nærmeste ganske utilbørligt. Jalousi og andet deslige kan spinde mange ulykkelige Traade ind i Menneskers Skæbner; og kommer et saadant forpint Hjerte til Præsten, kræves der den Ansvarsfølelse hos ham, at han søger virkelig at sætte sig ind i Vanskelighederne, for at faa vedkommende sjæleligt indstillet saaledes, at Knuden efterhaanden kan løses paa en Maade, der giver Parterne Sjælefred og den Glæde over hverandre, som dog er det eneste naturlige og lykkelige.

Anledningen til, at man søger Præsten, er ofte, at man har hørt ham tale, i Kirken eller ved et Møde; derved er der faldet nyt Lys over noget i ens Tankeverden, og nu kommer man for at faa helt Klaring. Undertiden kan Folk ogsaa komme, fordi de er blevet vrede over noget af det, Præsten sagde; men da Præsten jo i Reglen ikke siger andet, end hvad der maaske gennem lange Tider er gennemtænkt og gennemlevet af ham, medens det, der forbløffede Tilhøreren, netop var ganske nyt for denne, ender det i Reglen med, at Præsten viser sig at have tilstrækkelig Underbygning for det, han sagde, og man gaar beroliget hjem. Det er i Reglen Mennesker, der staar Kirken fjernere og kun sjældnere kommer til Gudstjenesterne, der forarges, saa snart de hører noget, der ikke stemmer med deres »Børnelærdom«; Resultatet af deres Forsøg paa at korrekse Præsten bliver da i Reglen en noget nedslaaende Følelse af, at det maaske er dem selv, der endnu befinder sig betænkelig nær Konfirmandstadet. Mange Mennesker har en meget naiv Forestilling om, at Kristendommen er visse Meninger, man har »lært« i sin Skoletid og heldigvis »kan«; at Kristendommen er en Aandsverden af uanede Dimensioner og aandelige Vækstmuligheder, fik de maaske først en svag Forestilling om, da de kom i Disput med Præsten.

Med Hensyn til de syge i Sognet er der mange Steder den Vanskelighed for Præsten, at kommer han af sig selv for at se til en syg, vækker det Forskrækkelse, idet den syge da straks opfatter det som Tegn paa den visse Død. En anden Vanskelighed bestaar i, at den syge eller de paarørende kan vise sig at være Fritænkere eller uvenligt stemte mod Præster i Almindelighed eller vedkommende Præst i Særdeleshed, hvad enten det nu er med eller uden Grund. Præsten kan opleve ved sit første Besøg kun at faa Lov at hilse paa den syge, idet den ganske, maaske talrige Familie anbringer sig i en Bue omkring ham for at kontrollere, at han ikke »kommer ind paa det sentimentale«. Men desuagtet kan et saadant Besøg resultere i, at den syge nu selv beder om at maatte være ene med Præsten, næste Gang han kommer, og at »Vagten« med de strenge Miner forvandles til de rare, elskværdige Mennesker, de i Virkeligheden er.

Bedst er det, naar den syge selv ytrer Ønske om, at Præsten skal komme; da er Vejen banet paa Forhaand paa den lykkeligste Maade. Paa den anden Side: kommer man af sig selv og vinder lykkeligt Indgang, kan man f. Eks. opleve, at en ældre dødssyg siger: »Er *det* virkelig Kristendom? Hvorfor har jeg ikke vidst det for længe siden?« Mennesker selv med høj Intelligens har levet til op i Alderdommen fyldte til Randen af vrange Forestillinger om Kristendommen, Fordomme og Misforstaaelser, der opløser sig i det Øjeblik, de for første Gang kommer i fortrolig Samtale med Præsten — Hjerte mod Hjerte — hvor Præsten, der kender disse Fordomme ud og ind og ved, hvor de bunder, kan faa de kristelige Værdier sat i det rette Lys. Og den syge faar en ukendt Tryghed og Fred.

Hyppigst gælder Præstens Sjælesorg vel nok Mennesker, der kommer for at melde et Dødsfald, eller Mennesker, der stadig gaar og ikke kan komme ud over Sorgen efter et saadant. Der hjælper det ikke, at Præsten ser saa deltagende ud, at hans Ansigt næsten bliver lige saa sørgmodigt som deres, han skal trøste.

I Bjørnsons »Over Evne« plejer det at vække Munterhed paa Tilskuerpladsen, naar Falk taler om Præsten, der skal være »bedrøvet med de bedrøvede over Graven Kl. 1 — saa glad med den glade Bryllupsskare Kl. 3 — og saa til Middag paa Slottet Kl. 5«. — Imidlertid er det sikkert den almindelige Opfattelse, at saadan maa det være; hvis Præsten ikke er f. Eks. bedrøvet med de bedrøvede, er han ikke rigtig Præst. Og saa er Forholdet netop det modsatte: Præsten skal netop ikke lade sig rive med af andres Følelser — eller Tankeliv, men med rolig Sindsligevægt og afklaret Livssyn fremfor alt være som et fast Punkt midt i al den sjælelige Bølgegang, han kommer til at staa overfor.

Som nu over for Menneskers Sorg. Der som Præsten aabnede sit Sind for den samme Lidelse, som har bemægtiget sig de sørgende — hvad disse overmaade ofte absolut helst vil have, ja betragter som noget af en Selvfølge — vilde han snart bukke under selv, saa megen Sorg han da skulde slides af. Eller han vilde havne i en Similisorg, som han tog over sig som en Kappe ved passende Lejligheder, men som for dem, der gennemskuede den, kun virkede latterlig som i Pastor Falks Replik, hvor det er en saadan, der tænkes paa. Men navnlig ved at Præsten lader andres Sorg gribe sig selv, mister han Evnen til virkelig at hjælpe disse Mennesker. Det bliver *deres* Følelsesliv, der løber med ham, i Stedet for, at *hans* skulde have Magt til at dæmme op for deres og lede det ind i en sund og god Bane. Mennesker, der sørger og fristes til opgivende at gaa til Bunds i deres Sorg, trænger ikke til en, der staar lige saa ramt som de selv, men til en, der netop med Vægt og Virkning kan se paa det skete fra et helt andet Synspunkt.

Og nu har Præsten jo ofte set Mennesker i dyb Fortvivlelse i Januar, men dejligt trøstede allerede i Maj samme Aar; han har Gang paa Gang mødt forloren Sorg, der kun var en Maade at drapere sig paa, en Form for Selvnydelse, et privat Filmsnummer; og han har set megen Sorg, der kun var et Forsøg paa at dække over en daarlig Samvittighed over for Omverdenen; men han har ogsaa tit staaet over for Mennesker, der sørgede ærligt og dybt, ja til sidst *vilde* deres Sorg og lod den bide sig fast i deres Sind, saa de modstandsløst lod sig rive med af den ind i et sjæleligt Skyggeliv, maaske for lange Tider; og han har set dybe og kærlige Sind kæmpe en haard og oprigtig Kamp for trods den smertelige Oplevelse at bevare sig sjælelig sunde og uden at være troløse og overfladiske vinde deres Livsglæde tilbage og Dygtighed til at tage deres Ansvar her i Livet op igen med Kraft. — Der er rigelig Brug for al den Sindsligevægt og Selvstændighed, Præsten ejer, for med den yderste Varsomhed og kærligste Omhu at hjælpe Mennesker til at tage fornuftigt og sundt paa Sagerne, saadan som hver især trænger til det.

Præsten har herunder den Opgave paa den ene Side at højne Menneskers Alvor, uden at de mærker nogen pædagogisk Pegefinger, at føre dem uden om alle Nykker og Fagter, neutralisere ethvert Forsøg paa at lave Numre, og paa den anden Side søge at neutralisere Sorgen, der ellers ubarmhjertigt kan udsuge Sjælens Kraft. Præsten skal, hvor han staar over for virkelig Sorg, om jeg saa maa sige repræsentere det lyse Syn paa Livet, der ud fra Troen paa en kærlig Gud med en evig Alvors Vægt aldrig gaar paa Akkord med Sorgen, men i stilfærdig, vederhæftig Tale altid søger at føre Livet og den sunde Glæde frem til Sejr over al Sjælstyngsel og alle mørke Tanker. Tillid til Gud maa altid betyde, at Sorg bør og kan overvindes paa en alvorlig Maade.

Men maa Præsten have Sindsligevægt, saa alene hans Nærværelse i Sygeværelset eller hans Maade at tale paa i Studereværelset virker beroligende, maa han være overordentlig varsom, naar han prøver paa at gribe ind i de fine sjælelige Traade i andres Sind. Den Præst, der buldrede ind til den dødssyge med Ordene: »Naa, nu gælder det om at have Papirerne i Orden, for nu kniber det nok!« var ganske simpelt en Bøffel. Og han, der hersede med den gamle Kone for at faa Syndserkendelsen vakt i hende, saa hun Gang paa Gang saa efter i sin Skudsmaalsbog, om hun havde forset sig i sine unge Dage, men intet graverende fandt, opnaaede kun det modsatte af, hvad han vilde. Og den, der er emsig efter at faa sin Katekismus og Dogmatik bejaet inden den syges Bortgang, forveksler egen personlig Tilfredsstillelse med den andens Behov og er en aandelig Strikkemaskine, der mener, at den ene Strømpe maa være ganske som den anden. Ogsaa hvad Trostankerne angaar, gælder det for Præsten om at være det afklarede, faste Punkt, men saaledes, at intet indekserseres i Mennesker som aandelig Dressur, men at der ydes dem en Hjælp til at finde sig selv, indefra forme sig deres Tanker personlig sandt, og yde dem den Haandsrækning, de virkelig her er modtagelige for.

Dette fører os over til et andet Omraade for Præstens Sjælesørgergerning: det religiøse.

Det er en broget Verden af Synspunkter, en Præst staar overfor her. Hvad skal Præsten sige til den Morlille, der spørger, om ikke Religionen er blevet skærpet i den sidste Tid, for hun var i Kirke Juleaften og syntes, at Præsten prædikede saa længe? Og hvad skal han stille op med Rentieren, der erklærer, at selvfølgelig maa man have Præster, der prædiker et Helvede, ellers bliver Folk saa rebelske, at man risikerer, de tager ens Penge; og derfor spørger han — modsat Morlillen —, om Præsterne ikke er ved at blive for eftergivende nutildags? Eller helt andre Eksempler: der kommer en udpræget intelligent og kultiveret, belæst og berejst Mand ind til Præsten og siger: »Jeg er Fritænker, men vil gerne være Kristen; kan De hjælpe mig?« Eller et dybt alvorligt Menneske kommer og spørger: »Jeg har mistet den, jeg elskede højest af alle; jeg føler, at jeg er ved at miste Troen paa en kærlig Gud; hvad kan De sige til mig?« Eller igen andre Eksempler: Præsten kræves til Regnskab for sin Tro paa Underne, sit Syn paa Sakramenterne; han skal redegøre for Bibelkritikken, og han skal staa for Skud paa Kirkens Vegne for alle dens Fejlgreb og alle de Dumheder, hans Kolleger og Medkristne har præsteret.

Det er et Utal af Tankevanskeligheder, det er de forskelligste sjælelige Brydninger og de mangfoldigste Standpunkter, Præsten skal tage Stilling til. Altid skal han være oplagt, altid paapasselig, altid dybt interesseret. Altid ventes det af ham, at han skal kunne yde en virkelig Hjælp. I modsat Fald skuffes man maaske dybt. Forslidte Talemaader og dogmatiske Grammofonplader duer ikke her. Der kræves en levende Aand, der forstaar, at Mennesker aldrig kan rubriceres i denne Sammenhæng; hver enkelt er en Verden helt for sig, hver med sin Nøgle til sin Hemmelighed, hver med sin sjælelige Knude, der alene kan løses paa sin særlige Maade. Og paa den anden Side maa Præsten aldrig blive træt af at gentage, hvad han maaske i forskellig Sammenhæng har sagt de tusinde Gange før. I en vis Forstand er Sandheden altid den samme; og hvad Præsten anser for selvfølgeligt, bliver maaske en Opdagelse for et Menneske, i det Øjeblik det siges til dette personligt.

Jeg har hørt mange Præster klage over for meget Arbejde; jeg har aldrig hørt en eneste ønske sig mindre, end han havde, af personlig Sjælesørgergerning. Den Del af hans Arbejde, der bestaar i Samtale om det religiøse Liv og dets utallige Problemer, betyder for ham noget af det rigeste i hans Tilværelse.

Over for en religiøst søgende gælder det i øvrigt som altid for Præsten om ikke at være »præstelig«. Ethvert Præg af Maner, Facon, Rutine, Embede eller Pavelighed er

af det onde. Hvorfor tale om »Miskundhed«, naar man har Ordet Godhed; hvorfor sige »kære Ven«, naar man knap nok kan huske, hvad den Mand, man taler med, hedder; hvorfor optræde docerende, naar alt afhænger, ikke af præstelig Veltalenhed og Salvelse, men af Sammenspillet, der kommer i Stand mellem de to Sjæle, der her skal søge at finde og forstaa hinanden i den fælles Søgen mod det evige, kun med den Forskel, at den ene er lidt mere vejkendt?

Men endnu et Omraade af særlig Betydning for Præstens Gerning som Sjælesørger skal her omtales, nemlig overfor dem, der er blevet bevidst kristne. Atter her staar Præsten over for en Verden af Vanskeligheder; alskens sygelig Religiøsitet maa han bestandig være paa Vagt over for; og en sund Udvikling af Religiøsiteten hos Mennesker er af vital Betydning.

Han maa ikke tage det for gode Varer, naar en sidder i hans Stue og med Selvglæden lysende ud af begge Øjne erklærer, at vedkommende »elsker Jesus«; der er noget her, der er piskende galt! Og Præsten møder bestandig den begejstrede Fanatisme, der mener at gløde af Tro, i samme Grad, den overtræder Mesterens Bud om ikke at dømme; og den, der vil *herske* med sine Idealer, sine Dogmer, sine Metoder, i Stedet for at *tjene* med dem, vil i Reglen ikke blive kritiseret af Præsten, uden at denne faar et Skær over sig af Lunkenhed i det kristelige, siden han ikke kan billige denne Aktivitet!

Og mange indgroede Forestillinger, der anses for at være tip top kristelige, maa nedbrydes, fordi de i Virkeligheden er gammelt Hedenskab, blot i kristeligt Antræk.

Og mange bevidst kristne er i vore Dage kommen til at føle sig som Professionals i Kristendom, de trænger alle til lempeligt at »skæres ned!«

I øvrigt skal Præsten lige saa lidt selv føle sig som Professional her; i det religiøse staar vi alle over for saa store og dybe Spørgsmaal, at det virker saare ydmygende paa enhver, der er af Sandhed. Den Sjælesørgergerning, der er en fuldt færdig Kæp i Hjul-Religiøsitet, kommer ganske til kort overfor dem i vor Tid, som der virkelig er noget ved, og hvis religiøse Søgen gælder mere end en nem Indregistreren i et eller andet kirkelig Parti. Med de evige Stjerner kan der ikke spilles Klink af enhver rutineret Stymper. Det religiøse betegner en Higen mod Menneskeaandens højeste Maal: Gud; den, der skal gøre Tempeltjeneste her, maa først og fremmest selv i sit eget Indre kende noget til denne søgende, bedende, ufærdige Higen.

Paa den anden Side skulde Præsten gerne kunne føre frem til en virkelig Klarhed. Samtidig med at han føler sig ufærdig i mange Maader, fjern fra selvsikker Doceren og dømmesyg Overlegenhed, maa han dog have et virkelig fast Stade kristeligt, med Evne og Vilje til at føre de tvivlende, søgende, famlende *igennem* til Klarhed. Det sker næppe ved en enkelt Samtale, sjældent ved privat Sjælesorg *alene;* den afklarede, modne Kristentro vindes vanskeligt uden gennem det kristelige Fællesskab i videre Forstand, som alt sundt Kirke- og Menighedsliv er Udtryk for. Kun ved at man kommer ind i en større aandelig Sammenhæng, gaar den kristelige Aands Storhed og Rigdom i Reglen rigtigt op for et Menneske; men den private Sjælesorg kan her gøre uvurderlig Gavn i Retning af at vise Vej gennem den Urskov af Fordomme, der ofte maa ryddes af Vejen, af Tanker, der slynger sig i hverandre, men maa redes ud, og Spørgsmaal, der hver især rummer en Verden af Problemer. Men Vanskelighederne for Tanken ved at naa til klar Kristentro var ofte det, der arbejdede Sagen saadan ind paa Livet af den tvivlende eller søgende, at Sindet blev samlet alvorligt nok sammen, til at en virkelig alvorlig Tro kunde fæste Rod i Sindet. Jordbunden maatte forberedes, i alt for løs Jord kan en Kristendom, der skal holde, ikke gro.

Præstens Gerning som Sjælesørger kan samles i dette, at han skal være sjælelig Læge; Sindet, Karakteren, Tanker og Følelser, hele den Verden, som rummes i et Menneskes Indre, spiller en saa afgørende Rolle for dets egen og mange andres Lykke og Velfærd, at en kyndig Hjælp til at fjerne alt vrangt og sygt, alt, hvad der paa en eller anden Maade kan blive skæbnesvangert, er af allerstørste Værdi. Og alle de rige Muligheder, der ligger i ethvert Menneske, skal hjælpes frem til Udfoldelse! Kærligt og forstandigt, psykologisk forstaaende skal Præsten fremfor alt give Sindene Indtryk af Godhed, Haab, af, at der altid er Hjælp selv i de største Vanskeligheder og Sorger! Og en Præst vil altid som sit sidste og største Maal søge at hjælpe Mennesker til en stadig lykkeligere og klarere Kristentro. Hans egen Oplevelse af Guds Godhed og Rigdommen i Guds Aand er det Fond, hvoraf han selv øser alt, hvad han siger og føler, naar han som Sjælesørger søger at være Mennesker til Hjælp og Gavn.

K. E. Nielsen

Se Indersiden af Omslaget til FREM Hefte 40: *Et geologisk Ur.*

MENNESKESLÆGTENS OPRINDELSE

Naar Nedstamningslæren, eller, som den endnu ofte fejlagtig kaldes, Darwinismen, stadig har saa mange Modstandere, at man endog i nogle af de nordamerikanske Fristater ved Lov har forbudt at medtage den i Undervisningen, og nylig har faaet en Lærer dømt, som overtraadte dette Forbud, saa er Grunden til denne Modstand vel egentlig ikke den, at man har noget særligt imod, at en salamanderagtig Paddes Afkom en Gang for længe siden skulde have vist sig at være firbenagtige Krybdyr, eller et Krybdyrs Afkom Pattedyr; til Pattedyrene regner vi jo dog Næbdyret, som baade har Næb og lægger Æg. Nej, Grunden er den, at man saa ogsaa maa antage, at Mennesket nedstammer fra laverestaaende Væsener, fra Dyr, maaske fra Aber, og det krymper man sig ved.

Paa Livets Vej møder man imidlertid en eller anden Gang Problemet Nedstamningslæren. Først skyder man det maaske fra sig, men en Dag opstaar der et Ønske om at naa til Bunds i denne Sag, og man spørger da: Hvad *ved* man egentlig om Menneskets Nedstamning? Hvor længe er det siden, at Mennesket viste sig her paa Jorden, og hvorledes er de første Mennesker blevet til?

Man har søgt at finde Svaret ved at studere Menneskets og Abernes og andre Dyrs Bygning og paapege de og de Ligheder og de og de Forskelligheder og saaledes komme til et Resultat, eller man har studeret det enkelte Menneskes og det enkelte Dyrs Udvikling fra Fostertilstanden til den modne Alder for derigennem at faa et Svar, som kan lyde mere eller mindre sandsynligt, men fuld Sikkerhed kan man kun faa ad geologisk Vej, nemlig ved at finde Menneskets Stamformer i Jordskorpens Lag. Hvor langt er man da naaet ad den Vej med Besvarelsen af Spørgsmaalet om Menneskeslægtens Oprindelse?

Da man henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede var begyndt at foretage videnskabelige, geologiske Undersøgelser, blev man snart klar over, at Jordskorpen er opbygget af en Række geologiske Formationer, dannet i lige saa mange geologiske Perioder (Tidsrum). De geologiske Formationer indeholder Fossilier (Forsteninger) af Dyr og Planter. Jo længere vi gaar tilbage i Formationerne, desto mere lavtstaaende er gennemgaaende de fossile Dyr og Planter, vi træffer i dem. I de ældste Formationer er der ingen Hvirveldyr, i en noget yngre Formation finder vi Resterne af de ældste Fisk, og efterhaanden, som vi naar op gennem Formationernes Række, møder vi de ældste Padder, de ældste Krybdyr og de ældste Pattedyr.

I de første Aartier af det 19. Aarhundrede var man af den Mening, at hver geologisk Periode sluttede med store Naturkatastrofer, ved hvilke alle, eller i hvert Fald største Delen af de levende Væsener omkom, hvorefter en ny Skabelse fandt Sted. Ogsaa den sidste af de geologiske Perioder sluttede — det antog man — med vældige vulkanske Udbrud, Jordskælv og store Oversvømmelser, og saa kom Nutidens Periode med Nutidens Planter og Dyr — og med Mennesket. At der ikke havde været Mennesker paa Jorden i den sidste af de geologiske Perioder, den der — hvad man senere fandt ud af — bestod af Istiderne og de varme Tider mellem disse, betragtede man som ganske sikkert. Mennesket var først blevet til i den nuværende Jordperiode; Mennesket var den yngste af alle Skabninger.

Det varede dog ikke saa længe, inden man gjorde nogle Fund, som tydede paa, at dette ikke var rigtigt. En fransk Geolog Ami Boué (udt. Bué) stødte 1823 ved Lahr i Baden (o. 20 km SSØ for Strassbourg) paa et Menneskeskelet i et Jordlag, der indeholdt Knogler af uddøde Pattedyr, og som altsaa maatte være antediluviansk. (Dette Ord er dannet af de latinske Ord ante, før, og diluvies, Vandflod, Oversvømmelse, Ødelæggelse; man kaldte den Gang den sidste geologiske Periode for den antediluvianske). Boué sendte Skelettet til Paris til den berømte Cuvier (udt. Kyvié), den Tids største Naturforsker og Grundlæggeren af Videnskaben om de uddøde Dyr (Palæontologien), men Cuvier ansaa ikke Fundet for paalideligt: »Alt tyder paa, at Menneskeslægten

Samtidigt Billede af en Mammut, graveret paa en Elfenbensplade af en Cro-Magnoner, fundet af Edouard Lartet ved La Madeleine i Frankrig. Hovedet med Snablen og Stødtænderne ses til venstre. Efter Lartet

Neandertal-Hovedskallen, fundet i Neandertal i den preussiske Rhinprovins 1856. Den er meget forskellig fra Nutidsmenneskenes Hovedskaller, idet den er større og kraftigere bygget. Panden er lav og hældende og Øjenbrynsbuerne stærkt fremtrædende. Den ansaas af Nedstamningslærens Tilhængere for at være en Mellemform mellem Mennesket og Aberne, Nedstamningslærens Modstandere mente, at dens ejendommelige Form skyldtes Sygdom, eller at den var Hovedskallen af en Idiot. Det blev senere klart, at den repræsenterer en særlig Menneskeart, Neandertal-Arten, som befolkede Mellem-Europa under den sidste Istid. (Fot. af G. Schwalbe).

ikke var til i de Lande, hvor man finder de fossile Knogler, under de Naturkatastrofer, som har begravet disse Knogler.« Man har bebrejdet Cuvier denne Udtalelse, men den er let at forstaa, for Cuvier havde allerede den Gang undersøgt en stor Mængde Knogler, som man havde anset for antediluvianske Menneskeknogler. Nogle af disse var virkelig Menneskeknogler, men de var ikke fundet under saadanne Forhold, at man med Sikkerhed kunde sige, at de var antediluvianske; andre var antediluvianske, men det havde vist sig, at de ikke var Menneskeknogler, men Knogler af en uddød Elefant, en Hval, en Skildpadde eller en Kæmpesalamander. Dette maatte gøre Cuvier tvivlende, saa meget mere som man den Gang aldrig havde fundet det mindste Spor af fossile Aber, men han tilføjede for Resten forsigtigt: »Jeg vil dog ikke slutte, at Menneskene slet ikke var til før de sidste store Naturkatastrofer. De kan have beboet et eller andet Land af ringe Udstrækning, hvorfra de saa har befolket Jorden efter disse skrækkelige Begivenheder. Maaske er de Lande, som Menneskene boede i, sunket i Dybet, og deres Ben ligger begravet paa Havets Bund, med Undtagelse af nogle faa, som har fortsat Slægten.« Cuvier døde 1832 paa en Tid, hvor nye Opdagelser fulgte rask paa hinanden. Havde han levet længere, havde han maaske gentaget, hvad han en Dag sagde til en Medarbejder: »Kære Ven, vi har taget fejl.«

Omkring 1830 foretog man Undersøgelser i Klippehuler i Frankrig, Belgien og England; i disse fandt man Menneskeknogler sammen med Knogler af uddøde Dyr eller af Dyr, som ikke mere lever i disse Lande: Elefanter, Næsehorn, Hyæner, Bjørne, Rensdyr. Tillige fandt man Redskaber af Flint og af tildannede Knogler. Den officielle, videnskabelige Verden stillede sig imidlertid kølig ogsaa til disse Fund og betvivlede deres Paalidelighed, og bedre gik det ikke Boucher de Perthes (udt. Busjé døh Pert, 1788—1868, Tolddirektør i Abbeville, udt. Abbøhvill, i Frankrig), da han 1846 udgav første Bind af sin Bog »Keltiske og antediluvianske Oldsager«, i hvilken han beretted om sine Fund af antediluvianske Oldsager sammen med Knogler af uddøde Dyr ved Abbeville. Han tabte dog ikke Modet, men vedblev at kæmpe for sine Anskuelser, og det blev ham, der fik Videnskabsmændene overbevist om, at Mennesket gaar tilbage til den antediluvianske Tid, saa at snart nogle uafhængige Videnskabsmænd gik over til ham og ved egne Undersøgelser bekræftede hans Meninger. Videnskabernes Selskab i Paris vedblev dog med sin Opposition. Saa sent som 1863 udtalte dets Sekretær, den gamle berømte Geolog Elie de Beaumont (udt. Elih døh Bohmaang): »Jeg tror ikke paa, at Mennesket har levet samtidig med Mammuten.«

I Mellemtiden havde Udforskningen af de fossile Menneskeknogler udviklet sig til en særlig Videnskab, og dette skyldtes navnlig Franskmanden Edouard Lartet (udt. Eduahr Lardé, 1801—1871). Han var oprindelig Sagfører, men da han kom i Besiddelse af en Tand af en Mastodont (uddød Elefantart), gav han sig til at studere Palæontologi og foretog Udgravninger ved Sansan (udt. Sangsang) i Departementet Gers (udt. sjær), hvor der findes Aflejringer med Pattedyrknogler fra Tertiærperioden (Perioden forud for Istiderne). Blandt andre hidtil ukendte Dyr fandt han 1837 Knogler af en uddød Menneskeabe, som han kaldte Pliopithecus, nær beslægtet med Gibbonaberne. Dette Fund, det første Fund af en uddød Menne-

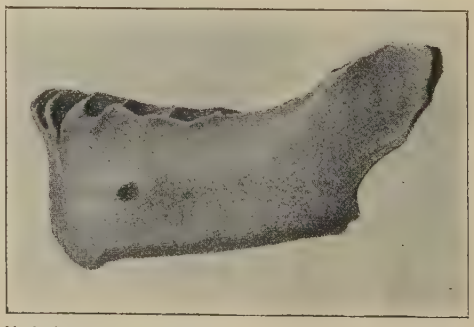

Underkæben fra La Naulette i Belgien, fundet 1865. Den afviger fra Nutidsmenneskets Underkæbe ved ikke at have Hage. Dette Funds Ægthed blev ikke betvivlet. Man blev senere klar over, at det var Underkæben af en Neandertaler. (Efter Quatrefages og Hamy).

skeabe, var af stor Betydning, idet en af Indvendingerne mod den Anskuelse, at der skulde have levet antediluvianske Mennesker, netop var, at man aldrig havde fundet fossile Aber. Knoglerne af en anden Menneskeabe, Dryopithecus, beslægtet med Sjimpansen, blev beskrevet 1856, og 1860 holdt Lartet et Foredrag i Videnskabernes Selskab i Paris om »Menneskeslægtens geologiske Alder i Vest-Europa«. I Mødeberetningen findes kun Foredragets Titel, men ikke dets Indhold; det blev trykt i Genèves Verdensbiblioteks Videnskabsarkiv og i de af det geologiske Selskab i London udgivne Skrifter. Og dog var dette Foredrag af den største Rækkevidde. Det indeholdt en Beskrivelse af Klippehulen ved Aurignac (udt. Ohrinjak), som Lartet lige havde udgravet, og det gav Videnskabsmændene nye Synspunkter for deres Forskninger.

Allerede tidligere havde Lartet erklæret sig for Modstander af Katastrofe-Teorien; han hævdede nu, at Menneskeslægtens geologiske Historie, ligesom Dyreverdenens og Jordens, aldrig har været afbrudt. »Hvis man kan bevise, at de Dyrearter, der er ejendommelige for den geologiske Periode, som er forud for den nuværende, ikke uddøde paa samme Tid, kan man bestemme den indbyrdes Alder af de Jordlag, som indeholder Knoglerne af disse Dyr, og hvilke af Istidsaflejringerne disse Jordlag er samtidige med.« Han gør et første Forsøg paa at opstille en saadan Tidsregning: »Vi faar da det primitive Menneskes Periode inddelt i Hulebjørnalderen, Elefant- og Næsehornalderen, Rensdyralderen og Uroksealderen, omtrent som Oldforskerne nylig har antaget Inddelingen i Stenalderen, Bronzealderen og Jernalderen.«

Lartets Inddeling kunde ikke være fuldkommen, men den fik stor Rækkevidde ved at hævde, at Menneskets Oprindelse er et geologisk Problem, og ved at vise, at Menneskehedens Historie kan føres mange Aartusinder tilbage.

Snart efter fandt Lartet det berømte indgraverede Mammutbillede fra La Madeleine (udt. Madlæhn) i Frankrig, der godtgør, at der har levet Mennesker samtidig med Mammutten, og sammen med en Englænder foretog han Udgravninger i Klippehulerne i Vézère-Dalen (udt. Vesæhr) i Dordogne (udt. Dordaanj), hvor han stødte paa de mærkelige Hulebilleder fra Rensdyralderen. Desværre blev Beskrivelsen af disse aldrig færdig, idet Lartet snart efter døde.

1856 fandt nogle Arbejdere i Neandertal i den preussiske Rhinprovins et Stykke af et mærkeligt Menneskekranium (Hjerneskal). Det var meget forskelligt fra Nutidens Menneskekranier, idet det var større og kraftigere bygget; Panden var lav og hældende og Øjenbrynsbuerne stærkt fremtrædende, langt mere end hos Nutidens Mennesker. Det blev i de følgende Aar undersøgt af adskillige lærde, som fremhævede dets abelignende Træk og erklærede det for at være det mest dyriske Menneskekranium, man kendte.

Skelet af en Cro-Magnoner, fundet af Rivière 1872 i en af Grimaldi-Hulerne Øst for Menton. Den døde ligger i Sovestillingen: paa Siden med bøjede Arme og Ben. Paa Hovedet ses Rækker af Konkylier, som har siddet paa Hovedbeklædningen. Omkring den døde ligger hans Flintredskaber. Findes i Museum d'Histoire naturelle i Paris (Efter Boule).

Dette skete paa en Tid, hvor den videnskabelige Verden kom i stærk Gæring ved, at Udviklingslærens Tanker begyndte at trænge frem. 1859 udgav Darwin On the origin of species (Om Arternes Oprindelse), hvori Darwinismens Lære fremsættes. Boucher de Perthes vandt Terræn, vigtige Arbejder om de uddøde Pattedyr udgaves, og Huxley fremkom med sin berømte Afhandling om »Menneskets Stilling i Naturen« (1863), der snart efterfulgtes af Carl Vogts udmærkede »Forelæsninger om Mennesket« (1865).

Neandertal-Kraniet toges til Indtægt af Udviklingslærens Tilhængere, der ansaa det for at være en primitiv Form, som formindskede det Svælg, der i Nutiden adskiller Mennesket fra Aberne. Modstanderne gjorde imidlertid gældende, at det ikke var fundet af en Videnskabsmand, men af en Arbejder, saa at man ikke kunde være sikker paa, at det havde saa høj en Ælde, og fremragende Videnskabsmænd, særlig den berømte tyske medicinske Professor Virchow ansaa dets mærkelige Form for at skyldes Sygdom, eller man mente, at det var Kraniet af en Idiot. Hertil kom Modstanden i de kirkelige Kredse. Det var et Indlæg fra den Side, som fremkaldte Huxleys berømte Ytring, at »det var bedre at være en forbedret Abe end en vanslægtet Adam.«

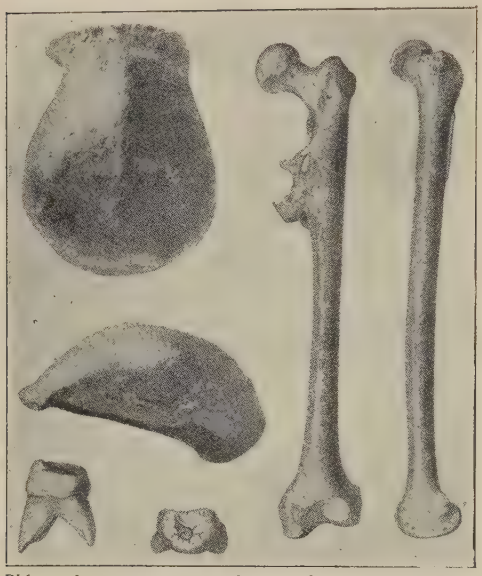

Pithecanthropus erectus, „det oprejste Abemenneske", fundet af Dubois 1891—92 ved Trinil paa Java. Hovedskallen og en Kindtand, set fra oven og fra Siden, venstre Laarben forfra og fra venstre Side. Fundet vakte den største Opsigt. Hovedskallen er abeagtig, Laarbenet utvivlsomt af et Menneske. Man er ikke sikker paa, at Stykkerne hører sammen. Fundet er for ufuldstændigt til at oplyse noget sikkert om Menneskets Afstamning. (Efter Dubois).

Midt i alt dette kom Fundet af Menneskekæben ved Moulin-Quignon (udt. Mulæng-Kinjong). Den blev fundet 1863 af Boucher de Perthes, der for enhver Pris vilde opdage Knoglerne af de Mennesker, som havde lavet de af ham fundne Redskaber; men det synes, at han var blevet Offer for et Bedrageri. De lærde, der før havde støttet ham, vilde ikke tro paa Kæben. Evans udtalte sit »Requiescat in pace« (Lad den hvile i Fred), hvis Ekko længe gav Genlyd. Dette skulde ikke forstærke Tiltroen til de nye Tanker.

Der fremkom dog snart nye Vidnesbyrd. Da Dupont (udt. Dypong) 1865 foretog Udgravninger i belgiske Knoglehuler, var han saa heldig at finde en Menneskeunderkæbe ved La Naulette (udt. Nolett) ved Floden Lesse (udt. Læss). Om dette Funds Ægthed var der ingen Tvivl. Kæben blev fundet i en dybtliggende Aflejring sammen med Knogler af Mammut, Næsehorn, Rensdyr o. fl. Den afveg fra Nutidsmenneskets Underkæbe i et vigtigt Træk, som slog en ved første Øjekast: den havde ingen Hage. Dette var atter et Abe-Karaktertræk, som forekom sammen med ægte Menneske-Karaktertræk. Man var fristet til at forene La Naulette-Kæben med Neandertal-Kraniet, som havende tilhørt samme lavtstaaende Menneskeart.

Ved et Jernbaneanlæg i Vezère-Dalen 1868 fandt Arbejderne under en Klippe ved Cro-Magnon (udt. Kromanjong) en Boplads fra Rensdyrtiden med Menneskeskeletter. Forekomsten blev nærmere undersøgt og udgravet af Louis Lartet, Søn af den ovenfor omtalte Edouard Lartet. Der fandtes 5 Skeletter, af en Olding, af to voksne Mænd, af en Kvinde og af et Foster. Kvinden havde et Hugsaar i Panden. Det viste sig, at Ligene var begravet ovenpaa Ildsteder, og sammen med Skeletterne fandtes en Mængde Konkylier og Tænder med Huller i, som aabenbart havde været trukket paa Snore og anvendt som Smykker; desuden traf man paa en Mængde Flintredskaber og Dyreknogler. Skeletterne lignede imidlertid i alle Karaktertræk Nutidsmennesket, Homo sapiens; de hørte til en Race, som man endnu træffer Repræsentanter for, og som kaldes *Cro-Magnon-Racen*. Paa Grund af Skeletternes Nutidspræg og fordi man ikke vilde tænke sig, at Rensdyrtidens Mennesker begravede deres døde, blev Aldersbestemmelsen af disse Skeletter betvivlet af de fleste Antropologer (Menneskeforskere). Det samme blev Tilfældet med nogle flere Skeletter af Cro-Magnon-Racen, som fandtes 1872 og de følgende Aar i Klippehulerne ved Middelhavet i Italien lige ved den franske Grænse, de saakaldte Grimaldi-Huler.

Et vægtigt Indlæg i Spørgsmaalet om Menneskets Nedstamning fremkom 1871 ved Darwins Bog: Descent of man (Menneskets Nedstamning). I denne udviklede den berømte Naturforsker sin Teori om Menneskets Nedstamning fra Aberne, ihvorvel de faa Fund, man havde af fossile Menneskeknogler, ikke kunde yde ham nævneværdig Støtte; men stor Betydning fik det, at den indflydelsesrige tyske Professor Häckel sluttede sig til ham.

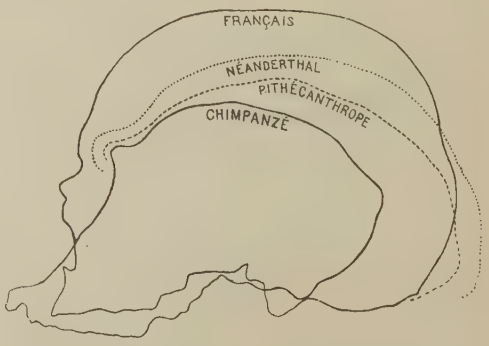

Profilerne af en Sjimpanse, af Pithecanthropus, af en Neandertaler og af en Nutids-Franskmand, tegnet over hverandre. (Efter Boule).

Der skulde nu ikke gaa mange Aar, før man atter gjorde et vigtigt Fund. 1887 fandt Belgierne Fraipont (udt. Fræpong) og Lohest (udt. Loest) to Skeletter i Spy-Hulen (udt. Spej) i Provinsen Namur (udt. Namyr). Dette Fund fik stor Betydning, dels fordi der ingen Tvivl var om, at den Aflejring, hvori Skeletterne laa, var fra Istidsperioden, den indeholdt nemlig Knogler af Mammut, Næsehorn, Vildhest, Hulehyæne o. fl., og dels fordi Kranierne ganske lignede Neandertal-Kraniet. Antagelsen, at dettes Form skulde skyldes Sygdom eller Idioti, havde saaledes intet paa sig, og det fremgik med fuld Sikkerhed af det belgiske Fund, at der virkelig i hine fjerne Tider i Mellem-Europa har levet en lavtstaaende Menneskeart, Homo neandertalensis, *Neandertal-Arten*, meget forskellig fra Nutidens Menneskeracer.

Vi kommer nu til et af de mærkeligste og mest omstridte Fund, som nogen Sinde er blevet gjort, denne Gang ikke i Europa, men paa Java. Omtrent midt paa denne Ø, Øst for Byen Soerakarta ligger der en Vulkan, Lavou-Koukousan. Paa dennes Nordøstside ved Landsbyen Trinil, ved Bredden af Floden Solo, findes der Aflejringer af vulkansk Aske, som indeholder fossile Dyreknogler. 1890 fik den hollandske Militærlæge Dubois Ordre af sin Regering til at foretage Gravninger her og indsamle Knogler. Gravningerne varede flere Aar. Sammen med en Mængde Knogler af forskellige Dyr fandt han nogle Rester af et »Abemenneske«, i September 1891 en Tand, en Maaned senere en Kraniekalot, en Meter fra Tanden, i August 1892 et Laarben, 15 m fra Kraniet, og lidt senere en Tand til, 3 m fra Kraniet. 1894 offentliggjorde Dubois en Beretning om Fundet. Skabningen blev kaldt *Pithecanthropus erectus*, det oprejste Abemenneske. Det var »en Mellemform mellem Abe og Menneske«, og »Menneskets Stamform«. Overalt blev Dubois' Beretning læst og omtalt. Palæontologer og Antropologer gav deres Mening om Fundet til Kende, og talrige Afhandlinger om Pithecanthropus saa Dagens Lys. Paa den internationale Zoolog-Kongres i Leyden 1896 kom der vel nogen Uenighed frem om, hvorledes Fundet skulde opfattes, men alle var enige om, at det var af den største Interesse, og beklagede, at det var saa ufuldstændigt, og man ønskede ivrigt, at der maatte blive foretaget fornyede Undersøgelser paa Stedet. I 1906 udrustede Fru Selenka, Enke efter en tysk Zoolog, en Ekspedition, der skulde foretage nye Udgravninger. Disse varede 18 Maaneder. Stedet, hvor Pithecanthropus var

De to Menneskeskeletter, hørende til den negeragtige Grimaldi-Race, som fandtes i Bjørnehulen ved Menton. Til højre ses Skelettet af den unge Mand, til venstre Skelettet af den gamle Kone. Skeletterne laa tæt sammen med bøjede Ben. Paa Mandens Hoved ses Rækker af Konkylier, der har prydet hans Hovedtøj. Paa Kvindens venstre Arm ses to Armbaand af Konkylier. De to Skeletter laa begravet oven paa et Ildsted. (Efter Vernau).

opgravet, blev let genfundet, takket være et lille Monument, som Dubois havde rejst. Omkring dette gravede man ned til en Dybde af 12 m og flyttede over 10,000 Kubikmeter Jord. Der samledes en Mængde fossile Knogler, som nu findes i Museerne i Berlin og München, og man studerede Egnens geologiske Forhold, men man traf ikke en eneste Knogle af Pithecanthropus. Aflejringen fandtes at være et Overgangslag mellem Pliocænet (det yngste Tertiær) og Kvartæret (Istidsformationen).

Da Resterne af Pithecanthropus ikke er fundet sammen, er det ikke sikkert, at de hører sammen. Havde man kun fundet Kraniet og Tænderne, vilde man sikkert tyde dem som hidrørende fra en stor Menneskeabe, beslægtet med Gibbonaberne, havde man kun fundet Laarbenet, vilde man sige, at det var af en Menneskeart. Om Menneskets Afstamning oplyser disse sparsomme Rester saa at sige intet. Kendte man hele Tandsættet og Forholdet mellem Forlemmer og Baglemmer, vilde man have større Klarhed. Men hvis Pithecanthropus i disse

Stenfigur forestillende en Kvinde. Haaret synes at angive, at hun hører til en negeragtig Race, maaske Grimaldi-Racen. Den er fundet ved Willendorf i Østrig. (Efter Obermaier).

Henscender ligner Gibbonaberne, som af Menneskeaberne staar Mennesket nærmest, vilde den dog ikke kunne høre til den Linie, som udviklede sig til de nuværende Gibbonaber, dertil er den for stor og har for stor en Hjerne. Den maa da være Repræsentant for en Sidelinie. Den kan kun komme i lignende Slægtskabsforhold til de nulevende Gibbonaber, som den kæmpemæssige, uddøde Hulebjørn staar i til den nulevende brune Bjørn, eller den uddøde Kæmpehjort staar i til den nulevende Daahjort. (Man kan maaske sige som et Slags Næstsøskendebørn). Hvis Pithecanthropus i Forholdet mellem Forlemmer og Baglemmer og i Tandsættet viser sig at høre til den Linie, som udviklede sig til de nulevende Mennesker, og ikke til en Sidelinie, vil det være saa temmelig en Smagssag, om man vil betegne den enten som et »Menneske« eller, om man har Lyst, et »Abemenneske« eller en »Overgangsform«. Det kommer an paa, hvor man drager Grænsen mellem de ældste, virkelige Mennesker og disses Stamformer, som jo dog ikke har noget direkte at gøre med de nulevende Aber.

Omkring Aarhundredskiftet følger Fundene af fossile Menneskeknogler Slag i Slag, men Pladsen tillader os kun at omtale de mærkeligste af disse.

Et vigtigt Fund blev gjort 1899 ved Krapina i Kroatien. Her udgravedes paa en Boplads i Ly af en Klippe Dele af 10—12 Kranier, 14 Kæbestykker, 144 løse Tænder og talrige Knoglestykker af Neandertalere. Adskillige Knogler var spaltet for Marvens Skyld, saa at man maa antage, at Krapina-Folkene var Menneskeædere.

1895—1902 lod Fyrst Albert I af Monaco foretage betydelige Udgravninger i Grimaldihulerne ved Menton. I den Hule, som ligger nærmest ved den franske Grænse, og som kaldes Bjørnehulen, blev Huleaflejringen gravet helt igennem. Den var o. 10 m tyk. Paa Hulens Klippebund fandt man et Ildsted, der hidrørte fra Neandertalerne. Disse boede dog kun kort Tid i Hulen, saa blev den taget i Besiddelse af Hulehyæner, som gennemrodede Askelagene, gnavede de efterladte Knogler og efterlod deres Ekskrementer. I Dybder af 9,3 og 8,9 m fandtes atter Askelag og de for Neandertalerne karakteristiske Oldsager. Saa kom der et Lag af Huleler, o. 1 m tykt, svarende til en lang Tid, hvori Hulen var ubeboet. Da Menneskene atter tog Hulen i Besiddelse, var den sidste Istid forbi, omend Klimaet endnu var koldt. I en Dybde af o. 8 m fandt man en Begravelse. Oven paa et Ildsted laa Skelettet af en ung Mand, 15—17 Aar gammel, og Skelettet af en gammel Kone tæt sammen, begge med stærkt sammenbøjede Ben. Den unge Mands venstre Arm laa udstrakt, den højre laa under den gamle Kone, hvis Arme var bøjet. Begges Hoveder var beskyttet af en Stenplade, som hvilede paa to Sten, sat paa Højkant. Manden har haft et Hovedtøj paa, besat med regelmæssige Rækker af Konkylier, Kvinden Armbaand af Konkylier. Skeletterne repræsenterer en særlig Race, som man har kaldt for *Grimaldi-Racen*, og som udmærker sig ved negeragtige Karaktertræk, særlig et stærkt fremtrædende Mundparti. Efter Begravelsen er Hulen blevet forladt, og der samlede sig i den Jordmasser af en Tykkelse paa 70 cm. Oven paa disse fandtes Skelettet af en 1,94 m høj Mand af Cro-Magnon-Racen liggende paa Ryggen med strakte Ben og bøjede Arme. Paa Brystet har han haft et Smykke af Snegleskaller og paa Hovedet et Smykke af Hjortetænder og Snegleskaller. Stenplader laa over Hovedet og

Skelettet af den 1,94 m høje Cro-Magnon-Mand, som fandtes begravet i Bjørnehulen ved Menton. Skelettet laa paa Ryggen med strakte Ben og bøjede Arme. Der var lagt Stenplader over Hovedet og over Fødderne. Ved Skelettet ligger de Flintredskaber, som den døde havde faaet med i Graven. Skelettet findes nu paa Museet i Monaco. (Efter Verneau).

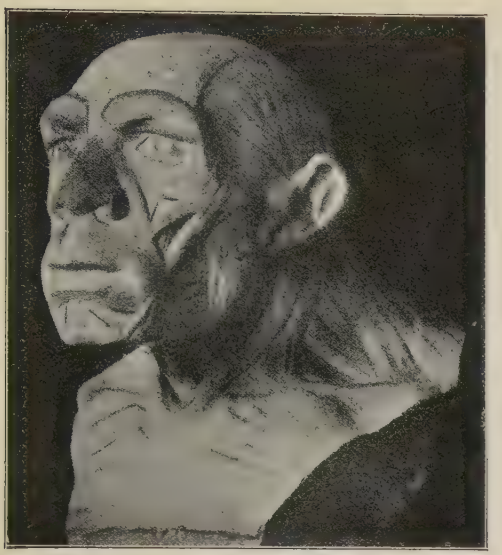

Hovedet og Halsen af den i Hulen ved La Chapelle aux Saints fundne Neandertalmand forsynet med Muskler. (Efter Boule).

over Fødderne. I Jordlagene over denne Grav fandtes Askelag i forskellige Dybder, Vidnesbyrd om, at Hulen gentagne Gange har været beboet. Omtrent 2 m under Overfladen var der atter en Grav, som indeholdt Skelettet af en Kvinde, 1,54 m høj, og over denne Grav laa der to Børneskeletter, ved hvilke der laa gennemborede Konkylier i Tusindvis.

Ogsaa i de andre Huler fandtes lignende Begravelser med Skeletter af Cro-Magnonere. De døde havde haft Smykker som de oven for omtalte. Undertiden laa de paa et Lag af rød Okker, og Ligene havde været bestrøet med det samme Stof.

At Cro-Magnonerne har tegnet og malet de Dyr, de jagede, paa Klippehulernes Vægge og Loft, havde Lartet allerede opdaget, men Fundet af Billederne i Altamira-Hulen i Nærheden af Santillana del Mar i Provinsen Santander i Spanien fik større Betydning. Den besøgtes af Sautuola, der hurtigt fandt Spor af, at den havde været beboet. Stor var hans Overraskelse, da hans lille Datter i 1879 gjorde ham opmærksom paa et Dyrebillede paa Hulens Loft. Det viste sig, at der var en hel Mængde saadanne, navnlig af Bisoner, udført med sort, brun og rød Farve, 1,3—2,2 m lange. Da Sautuola offentliggjorde sine Iagttagelser, mødte han Tvivl og Modstand; man vilde ikke tro, at Billederne var af saa høj Ælde, og Sagen gik i Glemme, til Rivière (udt. Riviæhr) 1895 fandt lignende Billeder i La Mouthe-Hulen (udt. Mut) i Dordogne. Nu kender man 82 Klippehuler med Billeder, i Frankrig 24, i Spanien 56, i Italien 1 og i England 1. Der er afbildet Mammutter og Elefanter, uldhaarede Næsehorn, Huleløver, Hulebjørne, vilde Heste og Æsler, Urokser og Bisoner, Hjorte, Rensdyr, Stenbukke, Gemser, Vildsvin, Ulve, Fugle, Fisk, Slanger og Mennesker, ogsaa Jagtoptrin og Kampe. Mange af Billederne vidner om kunstnerisk Begavelse. Mærkelig nok er de fleste udført paa vanskelig tilgængelige Steder i Hulerne og i fuldstændig Mørke. Hensigten har aabenbart ikke været at dekorere Hulerne. Man maa antage, at Billederne har religiøs Betydning. Opdagelsen af de fleste af disse Billeder falder i det første Aarti af dette Aarhundrede.

Et af de aller vigtigste Fund blev gjort 1907, denne Gang i Tyskland. I en Sandgrav ved Maur, 10 km SØ. for Heidelberg, traf man paa en Menneske-Underkæbe. Sandlagene, hvori den fandtes, er fra den varme Tid mellem den første og den anden Istid. Underkæben er saaledes den ældste Menneskeknogle, som er fundet i Europa; den viser, at der har været Mennesker i Europa i en 400,000 Aar. Den er meget kraftig bygget og dens opstigende Gren er meget bred. Hagen mangler aldeles. I visse Henseender frembyder den mere primitive Karaktertræk end Menneskeaberne og peger saaledes hen paa, at Menneskestammen maa gaa langt tilbage gennem de geologiske Tidsrum uden Forbindelse med Menneskeaberne. Den har faaet Navnet *Homo heidelbergensis, Heidelbergmennesket.*

Nu følger en Række vigtige franske Fund. 1908 udgravedes en Hule ved La Chapelle aux Saints (udt. Sjapæll o Sæng) i Departe-

Den ældste i Europa fundne Menneskeknogle, en Underkæbe som fandtes 1907 ved Maur i Omegnen af Heidelberg, i Sandlag fra den varme Tid mellem den første og den anden Istid; den maa anses for at være en 400,000 Aar gammel og viser saaledes, at der har været Mennesker i Europa i dette lange Tidsrum. Den udmærker sig ved at være meget kraftig, og den opstigende Gren er meget bred; Hagen mangler aldeles.

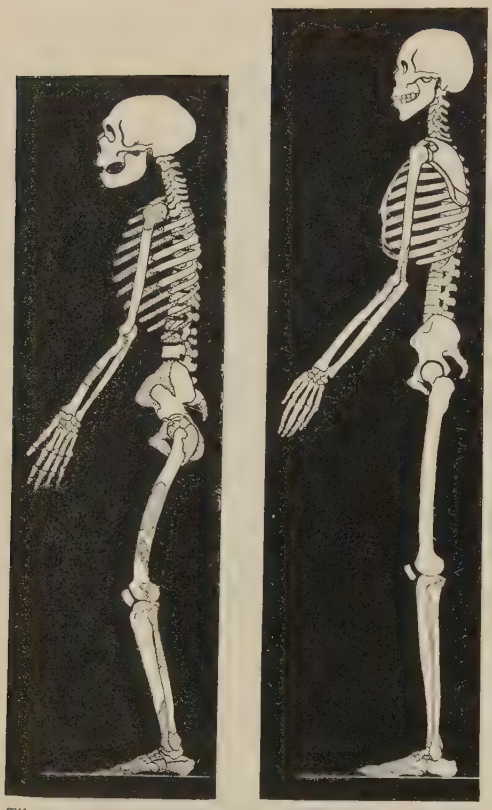

Til venstre: Skelettet af den ved La Chapelle aux Saints fundne Neandertaler. — Til højre: Skelettet af en Australneger. (Efter Boule).

mentet Corrèze. Under Huleaflejringen, som indeholdt Flintredskaber og Knogler af Næsehorn, Rensdyr, Bison og Hulehyæne, fandtes der i Hulens Bund dannet en Grav, 1/3 m dyb, hvori man fandt Skelettet af en halvtredsaarig Neandertaler, liggende paa Ryggen i Sovestilling med bøjede Ben og med højre Arm bøjet op mod Hovedet. Ved Skelettet laa der Flintredskaber og Knoglerne af et Stykke Bisonkød, som den døde havde faaet med i Graven. Samtidig fandtes ved Le Moustier (udt. løh Mustié) i Dordogne Skelettet af en o. 16 Aar gammel Neandertaler, begravet paa samme Maade. Ved La Ferrasie (udt. Ferrasih), ligeledes i Dordogne, fandt man 1909 og 1910 Skeletterne af en hel Neandertalfamilie, Mand, Kone og tre Børn, og 1911 fandt man ved La Quina (udt. Kiná) i Charente (udt. Sjarangd) Skelettet af en Neandertaler og forskellige Knogler af 19 Individer.

Man har nu ialt en 20 Fund af Neandertal-Menneskerester, hvoraf 10 er saa gode, at de kan anvendes til et nøjere Studium. Det fremgaar af disse Fund med al ønskelig Klarhed, at der under den sidste Istid, for rundt 50,000 Aar siden, i de isfri Lande i Mellem-Europa levede en lavtstaaende Menneskeart, Neandertalmennesket, vidt forskellig fra Nutidens Mennesker. De var smaa, o. 1,55 m høje, med korte, kraftige Lemmer og store Hænder og Fødder; i staaende Stilling var Knæene lidt bøjet og Hovedet ludende. Dette var stort, med meget lav og hældende Pande, mægtige Øjenbrynsbuer og kraftig Underkæbe uden Hage.

Den 18. Decbr. 1912 forelagde Dawson og Smith Woodward i Londons geologiske Selskab nogle Brudstykker af et Menneskekranium, fundet i en Grusgrav ved Piltdown i Sussex i England. Smith Woodward havde restaureret Kraniet, og da dettes Hjernehulhed syntes at være meget lille, og da Underkæben var abeagtig, mente Smith Woodward, at man her havde Resterne af et af de første Mennesker. Han kaldte det derfor *Eoanthropus Dawsoni* (af græsk Eos, Morgenrøden og anthropos, Menneske). Dette Fund er blevet stærkt diskuteret, der findes allerede over 100 Afhandlinger om det. Man er navnlig uenig om, hvorvidt Underkæben og Hovedskallen hører sammen. En fremragende engelsk Anatom Keith hævdede, at Kraniet var daarligt restaureret, det var langt rummeligere, end Smith Woodward antog, og stammede fra et Menneske, der meget lignede Nutidens Londonere. Senere har man fra samme Sted faaet nogle flere Kraniebrudstykker af et eller to andre Individer. Skønt der mangler en hel Del af Kraniet, kan man se, at Øjenbrynsbuerne ikke er stærkere udviklet end hos Nutidsmennesker; ogsaa andre Karaktertræk peger snarere hen paa disse end paa Neandertalerne. Brudstykkerne er dog ualmindelig tykke, 10—12 mm. Underkæben er uden Hage og ligner i den Grad en Sjimpanse-Underkæbe, at adskillige mener, at den ikke hører sammen med Kraniet, men er af en Sjimpanse. Gruset, Brudstykkerne er fundet i, anses for at være fra den varme Tid mellem den sidste og den næstsidste Istid. Dette Fund har, saa ufuldstændigt det end er, den store Betydning, at det viser, at der i England har levet Mennesker med Kranier, der langt mere stemmer overens med Nutidsmenneskenes Kranier end Neandertalernes, paa en Tid, der ligger forud for den Tid, da Neandertalerne levede. Stamformerne til Nutidens Mennesker skal altsaa snarere søges blandt Menneskeformer, der ligner Piltdownmændene, end blandt Menneskeformer, der ligner Neandertalerne.

Til sidst skal kort omtales to danske

Fund, som har stor Interesse, skønt de ikke er nær saa gamle som de øvrige, her omtalte Fund. Paa Sjælland har man fundet forskellige Bopladser fra det Tidsrum efter den sidste Istid, som man har kaldt for Fastlandstiden eller Fyrreskovens Tid; de mest bekendte er Bopladserne i Maglemose ved Mullerup mellem Slagelse og Kalundborg og i Sværdborg Mose ved Lundby Station. Paa den sidste var man saa heldig at finde det meste af Skelettet af en ung Mand; Kraniet manglede, men Underkæben fandtes. Paa Mullerup-Bopladsen fandt man en Barne-Underkæbe. En Undersøgelse af disse, foretaget af H. A. Nielsen, har givet det interessante Resultat, at Underkæberne og Armene har Neandertaler-Præg, medens Benene har Cro-Magnoner-Præg. De to Individer synes saaledes at tilhøre en Race, som er opstaaet ved Krydsning af Cro-Magnonere og Neandertalere.

Hvad lærer nu alle disse Fund os om Menneskeslægtens Ælde og om dens Oprindelse?

Ældst er vel *Pithecanthropus erectus* fra Java. Fundet anses for at være omtrent samtidigt med den første Istid og er saaledes vel en halv Million Aar gammelt. Saa ufuldstændigt det end er, og saa delte Meningerne om det er, saa er dog alle enige om, at Laarbenet er af et Menneske. Fundet viser altsaa, at Menneskestammen i det mindste gaar saa langt tilbage i Tiden.

Derefter følger i Alder *Heidelberg-Kæben,* som er fra den varme Tid mellem den første og den anden Istid. Den viser os, at der allerede den Gang levede Mennesker i Tyskland. Om Heidelbergerne var Neandertalernes Stamfædre eller ej, ja derom er Meningerne delte.

Fra den varme Tid mellem den næstsidste og den sidste Istid er *Piltdownerne.* Saa lidt dette Fund oplyser, viser det os dog, at der den Gang boede Mennesker i England, hvis Kranier staar nærmere ved Nutidens Mennesker end Neandertalernes. Piltdownerne kan saaledes ikke anses for at være Neandertalernes Stamfædre; Menneskene maa altsaa allerede da have været delt i flere Arter, og Piltdownerne havde allerede naaet et højere Udviklingstrin end de senere Neandertalere.

Samtidig med den sidste Istid og vel ogsaa noget før, levede *Neandertalerne* i Mellem-Europa. Af disse har vi saa mange Fund, at vi kender deres Legemsbygning nøje, og vi ved, at de begravede deres døde i Sovestilling og gav dem deres Flintvaaben og Redskaber og Proviant med i Graven.

I Slutningen af den sidste Istid indvandrede til Europa den negeragtige *Grimaldi-Race* og *Cro-Magnon-Racen,* og med denne Race kom Nutidsmennesket, Homo sapiens, til Europa. I Rensdyrtiden naaede Cro-Magnonerne en forholdsvis høj Kultur. De havde fint forarbejdede Flintredskaber og Redskaber af Ben og Hjortetakker samt af Træ: Buer, Pile, Harpuner, Kastestokke og Lamper.

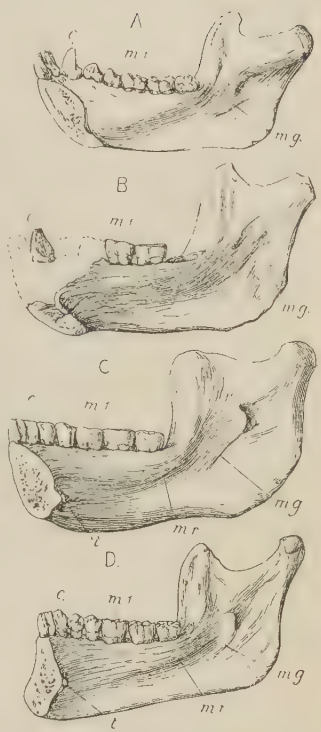

4 Underkæber, set fra Indersiden. A af en Sjimpanse, B af Piltdownmennesket, C af Heidelbergmennesket, D af et Nutidsmenneske. c Hjørnetanden, m. 1. første ægte Kindtand, t benet Spids, der markerer Tilhæftning af den „tvebugede" Muskel, mg Fure, der markerer Forløbet af en Gren af 5te Hjernenerve til Musklerne i Mundhulens Bund. mr den „indre Skraalinie", der markerer Udspringet af den Muskel, som danner Mundhulens Gulv.

De smykkede disse Redskaber med udskaarne Figurer og Ornamenter. De malede Billeder af de Dyr, de jagede, i Klippehulerne, og udskar smaa Figurer af bløde Stenarter eller af Elfenben. At Cro-Magnonerne har krydset sig med Neandertalerne, fremgaar af de danske Fund. Neandertal-Arten er uddød eller udryddet, men endnu lever der forskellige Steder ret ublandede Cro-Magnoner.

Uheldigvis er de ældste Fund af fossile Menneskeknogler meget ufuldstændige, og de er indskrænket til Java og til et ringe Omraade af Europa. Det er derfor for tidligt at forsøge paa at konstruere Menneskeslægtens Stamtavle. Man maa afvente Undersøgelser og Fund i andre Verdensdele, særlig i Asien; først naar disse foreligger, kan man haabe paa, at det Slør vil blive løftet, som endnu dækker Menneskeslægtens Oprindelse.

VICTOR MADSEN

ATMOSFÆREN

Naar man er Fagmeteorolog, kommer man i det selskabelige Liv ofte ud for de mærkeligste Spørgsmaal — og naturligvis ogsaa jævnlig for ubehagelige Tilkendegivelser af den almindelige Mening angaaende ens Fag! Og disse Spørgsmaal røber næsten altid et forbavsende Ukendskab til Ting, som man egentlig har vænnet sig til at betragte som saa selvfølgelige og almindeligt bekendte, som at Jorden er rund, og lignende. F. Eks. hører man tit det Udbrud: »Naa! Saa er det Dem, der sidder oppe under den grønne Kuppel paa Nørrevold og kiger Stjerner?« Og naar Svaret saa er benægtende saavel med Hensyn til den grønne Kuppel som med Hensyn til Stjernerne, synes Spørgeren ofte at være i Vildrede med, hvor og hvorledes en Meteorolog da rettelig maa tænkes at udføre sit Arbejde. Man maa saa give sig til at forklare, at man tilbringer sin Tid paa det meteorologiske Institut, og at der bliver Vejret »kontrolleret« paa mange forskellige Maader; og da alle de Fænomener, vi sammenfatter under Betegnelsen »Vejret«, er fysiske Processer, som foregaar i Lufthavet eller Atmosfæren, er det første og sidste, en Meteorolog maa beskæftige sig med, Undersøgelser af, hvordan denne Atmosfære er opbygget, og hvad den bestaar af, — Spørgsmaal, som intet har med Stjernerne at gøre. (En anden Ting er Spørgsmaalet om, hvorvidt enkelte Himmellegemer, som f. Eks. Maanen, udøver nogen Indflydelse paa Vejret, hvilket er en ret almindelig udbredt Anskuelse; til Afgørelsen af den Ting behøver man dog heller ikke at kige Stjerner).

Et andet Spørgsmaal, man saa ofte faar stillet, naar man er kommet saa langt, er:

Fig. 1. *Det danske meteorologiske Institut* ved Langelinie i København.

»Hvor højt op naar i Grunden Atmosfæren eller »Luften«?« (som der ofte siges). Det er jo et ret interessant og tillige et ret vanskeligt Spørgsmaal at besvare, da Mennesket indtil for ganske kort Tid siden var bundet til Jordens Overflade, og vi selv *nu* kun kan naa op til forholdsvis ubetydelige Højder; vi er derfor til Besvarelse af Spørgsmaalet henvist til fysiske Spekulationer over, hvordan et »System« som Atmosfæren, det vil sige en Luftmasse, som, fastholdt af Tyngdekraften, hviler paa en stor Kugle, der snurrer rundt i det tomme Verdensrum, hvordan et saadant System vil »opføre sig«, idet vi naturligvis i videst mulig Udstrækning maa tage Eksperimentet til Hjælp, ja, vi kan gaa saa vidt at sige, at uden visse, grundlæggende Eksperimenter vilde alle Spekulationerne overhovedet være haabløse. Blandt disse Eksperimenter maa først og fremmest nævnes det berømte Forsøg af *Torricelli* (1608—1647), der førte til Konstruktionen af Barometret. Dette ses i Fig. 3, bestaaende af en flad Skaal med Kvægsølv, hvori er stillet et knap 1 Meter højt Glasrør; naar Luften pumpes ud af Rørets øverste Ende, viser det sig, at Kvægsølvet efterhaanden stiger op i Røret, men kun indtil en vis Højde, c. 76 cm. Naar al Luften er fjernet, lukkes Røret foroven, og det øverste Rum i Røret, det over Kvægsølvet, er altsaa fuldstændig tomt. Nu er Kvægsølv som bekendt en meget tung Vædske, og det er derfor meget paafaldende, at det ikke rutcher ud igen af Røret og stiller sig lige højt i dette og Skaalen. Forklaringen herpaa fandt *Torricelli,* idet han indsaa, at oven paa Kvægsølvoverfladen i Skaalen ligger Luften og trykker ned med hele sin Vægt, mens Kvægsølvoverfladen i det lufttomme Rum i Røret overhovedet ikke er udsat for noget Tryk[1]); Kvægsølvet bliver derfor ligefrem presset op i Røret af Luftens Tryk paa Overfladen i Skaalen, og af den Omstændighed, at det ikke stiger højere, jo længere Røret er, men kun naar en ganske bestemt Højde, maa det sluttes, at Lufthavet ogsaa har en ganske bestemt Højde — eller Dybde — og ikke f. Eks. strækker sig ud i det uendelige Verdensrum; Barometret er saa at sige en Vægtskaal, der, med Kvægsølvsøjlen i Røret som »Lod«, vejer den Luftsøjle, som, strækkende sig fra Kvægsølv-Overfladen i Skaalen til

[1]) Naar man ser bort fra det praktisk umærkelige Tryk af Dampen fra Kvægsølvet.

Lufthavets Overflade, netop afbalancerer Kvægsølvsøjlen. En Bekræftelse paa disse Forestillinger fik Torricelli ved at gaa op paa et Bjerg med Apparatet. Det er jo nemlig indlysende, at da den Del af Lufthavet, som ligger under Barometret, ikke kan trykke paa Kvægsølvet i Skaalen, bliver den Højde, Kvægsølvet presses op til i Røret, mindre, jo højere Barometret er over Bunden af Lufthavet, d. v. s. Jordens Overflade; og netop dette iagttog Torricelli, da jo Barometret, som nu almindelig bekendt, viser lavere, jo højere man stiger op med det.

Dermed er jo imidlertid det stillede Spørgsmaal endnu ikke besvaret; tænker vi os f. Eks. at Rørets Tværsnitareal er 1 Kvadratcentimeter, bliver Vægten af Kvægsølvsøjlen i Røret omtrent 1 kg — lidt mere —, og Vægten af en Luftsøjle med samme Tværsnitareal altsaa ogsaa 1 kg; gaar vi endvidere ud fra, at Luftens Vægtfylde — ligesom det er Tilfældet med Vandet i Havet — er omtrent ens gennem hele Højden, c. o. 0013, beregnes Lufthavets Dybde eller Højde til c. 8 km, som altsaa skulde være Atmosfærens Højde! Rent bortset fra, at der i den nyere Tid har været Balloner oppe i endnu større Højder, har man nu meget længe været paa det rene med, at saa simpelt er Forholdet ikke. Luften er jo nemlig i Modsætning til Vandet, et i meget høj Grad *elastisk* Stof; udøves der Tryk paa en Luftmasse, formindskes dens Rumfang, idet den samtidig selv udøver større Tryk imod; og formindskes Trykket paa en Luftmasse, udvider den sig, idet den samtidig selv udøver mindre Tryk; det er indlysende, at der til disse Rumfangsforandringer er uløselig knyttede tilsvarende Forandringer i Vægtfylden; bliver Rumfanget af en bestemt Vægtmængde mindre, maa Vægtfylden, d. v. s. Vægten af 1 Kubikcentimeter blive større, og omvendt. Naar man nu betænker disse Forholds

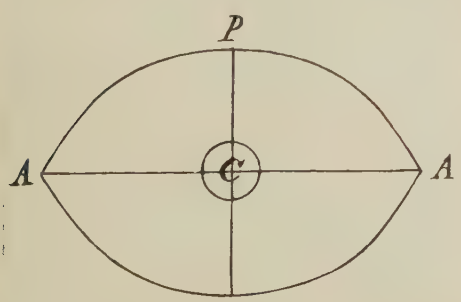

Fig. 2 viser Atmosfærens Form, som man kan tænke sig den under Indflydelse af Tyngdekraften og Centrifugalkraften. Den lille Cirkel forestiller Jorden; AA er Ækvator.

Indflydelse paa Lufthavets Struktur, saa inder man, at dets Højde maa være langt større end de 8 km; stiger vi f. Eks. 100 Meter til Vejrs, bliver Trykket af den endnu overliggende Luft, som beskrevet, mindre, og Barometret vil falde omkring 1 cm; men selve den Luft, vi nu befinder os i, maa jo saa, efter det sidst omtalte, være i en Tilstand af stærkere Udvidelse, end Luften ved Jorden, og idet den udvider sig, maa den skubbe den endnu overliggende Luft bort, og den eneste Vej, denne kan slippe bort ad, er opad — fordi der jo er Luft overalt paa Jorden. Stiger vi endnu 100 Meter op, finder vi igen mindre Tryk og derfor tyndere Luft, der yderligere har flyttet den overliggende Luft højere op, o. s. fr. Resultatet af det hele bliver, at naar vi stiger til Vejrs — paa et Bjerg eller i en Ballon — finder vi stadig tyndere eller lettere Luft. Lufttrykket i en vis Højde vil altid være større, end man skulde vente ved direkte at sammenligne Lufthavet med et Vand-Hav, og tænker vi os at søge efter Atmosfærens øverste Grænse eller »Overflade«, vil denne ligesom »løbe fra os«, fordi Luften, efterhaanden som Trykket bliver mindre, kan udvide sig ganske ubegrænset. Disse mærkelige Trykforhold i Atmosfæren kan udtrykkes matematisk, og ved Hjælp deraf kan man beregne Lufttrykket eller Barometerstande i en hvilken som helst Højde. Beregningerne giver — omtrentlig — at Lufttrykket bliver halveret for hver 5000 Meter, man stiger op, altsaa 38 cm i 5000 Meters Højde, 19 cm i 10,000 m, 9,5 cm i 15,000 m o. s. v.[1])

Fig. 3. Torricellis Forsøg.

Selv om dette Resultat er særdeles tilfredsstillende, fordi det stemmer meget nøje med alle hidtidige Observationer, saa gør det det imidlertid praktisk talt umuligt at besvare Spørgsmaalet om Atmosfærens Højde. Man kan jo beregne et »Lufttryk« i en hvilken som helst Højde over Jorden — selv oppe ved Maanen.

For at komme til et mere bestemt Resultat har man saa prøvet at danne sig en mere

[1]) Man plejer at angive Lufttrykket ved Højden, i cm eller mm, af den Kvægsølvsøjle, som i et Barometer netop kan afbalancere det; det var mere korrekt at angive det i kg eller gr.

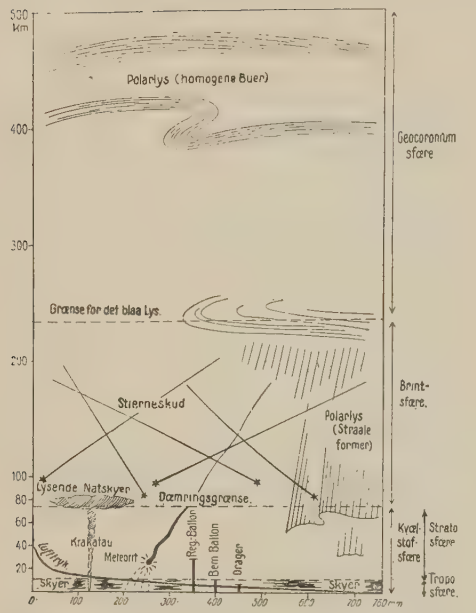

Fig. 4 viser et tænkt Tværsnit af Atmosfæren; ved Hjælp af Højdeskalaen til venstre kan man se i hvilke Højder de forskellige Fænomener forekommer. (Efter A. Wegener).

detaljeret Forestilling om Forholdene oppe i de store Højder. Vi ved jo, at Tyngdekraften strækker sig op i de største Højder, ja, det er endog den, der holder Maanen i sin Bane; men i de store Højder kommer der tillige andre Kræfter til at virke med (ganske vist virker de ogsaa hernede ved Jordens Overflade, men de faar først afgørende Betydning i de store Højder). Til disse Kræfter hører først og fremmest *Centrifugalkraften*. Dennes Virkning er særdeles godt kendt af Cyklister, idet den er Skyld i, at Vejsnavset ikke bliver siddende paa Hjulene, naar man kører, men slynges af dem, bort fra Hjulets Centrum — undertiden op paa Ryggen af den cyklende — voldsommere, jo hurtigere Hjulet snurrer rundt.

Man maa nu tænke sig Jordkloden som et saadant snurrende Cyklehjul, og Vejsnavset maa da forestille Atmosfæren, som Tyngdekraften søger at fastholde, mens Centrifugalkraften søger at slynge den bort. Spørgsmaalet bliver da, hvem der er stærkest. Her ved Jordoverfladen ved vi jo nok, hvordan det gaar; Tyngdekraften er langt den stærkeste; men det forandres, og endda ret hurtigt, med Højden, fordi ikke alene tager Tyngdekraften af med Afstanden fra Jordens Centrum, men Centrifugalkraften tager til; idet vi hele Tiden tænker os, at Atmosfæren følger med i Jordens Rotation, vil man naturligvis saa kunne finde en bestemt Højde — forskellig paa forskellige Breddegrader — hvor Tyngdekraft og Centrifugalkraft netop er lige store; i større Højder er Centrifugalkraften størst, hvorfor det kan sluttes, at der ikke kan være Luft i større Højder, da den, hvis den var der, vilde blive slynget bort. Hvis man forsøger at beregne, hvorledes Atmosfærens »Overflade« vil indstille sig under Paavirkningen af disse to Kræfter, finder man en Form omtrent som en Cykleklokke (se Fig. 2); Atmosfærens Tværsnit (Diameter) ved Ækvator bliver omtrent 6 Gange Jordens Diameter og Atmosfærens Højde — 4 Gange Jordens Akse (i Fig. 2 forestiller den lille Cirkel Jorden).

Blev nu en Meteorolog spurgt, om han virkelig troede, at Atmosfæren har akkurat denne Form og Størrelse, vilde Svaret ganske sikkert blive Nej! For det første er Forudsætningen, at Atmosfæren som Helhed følger med i Jordens Rotation, ganske utvivlsomt gal; dels er det i og for sig usandsynligt at antage, og dels tyder mange Observationer paa, at der i de store Højder findes en overvejende Vind fra Øst mod Vest — samme Bevægelsesretning som Solens paa Himlen — svarende til, at Jorden med den laveste Del af Atmosfæren drejer sig fra Vest mod Øst inden i den øvrige Kappe af Luft; det er derfor rimeligere at antage, at Jordens og de lavere Luftlags Omdrejning

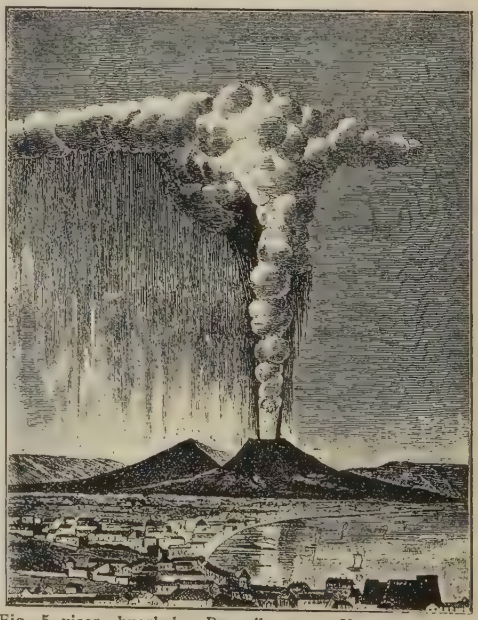

Fig. 5 viser, hvorledes Røgsøjlen over Vesuv breder sig vandret ud i en vis Højde, fordi Røgmasserne ikke kan trænge ind i de overliggende Luftlag.

efterhaanden taber sig udefter; noget bestemt vides dog ikke derom.

Men yderligere er det meget godt tænkeligt, at andre Kræfter kan gribe ind og virke med; det nævnte Resultat er derfor nærmest at betragte som et Fingerpeg i Retning af, hvad man kan tænke sig, hvorved det tillige belyses, hvor umaadelig vanskeligt det hele Spørgsmaal er.

Gaar vi derefter over til at spørge om, hvad Atmosfæren bestaar af, saa husker sikkert de fleste, at vi i Skolen lærte Svaret: $^4/_5$ Kvælstof, $^1/_5$ Ilt og en ganske lille Smule Kulsyre — eller »Kultveilte«, som man nu lærer at sige i Skolen! Dette Svar er ogsaa rigtigt, kun har meget nøjagtige Undersøgelser vist, at det ikke alene er Kulsyren, hvoraf der findes en ganske ringe Mængde; dels findes der ganske lidt Brint og Helium, og dels fandt den engelske Kemiker *Ramsay* i Atmosfæren nogle hidtil ukendte Luftarter, Argon, Neon, Krypton og Xenon, hvoraf der forekommer c. 1 % af det første, men kun overordentlig smaa Mængder af de sidste. I denne Opgørelse er der ikke taget Hensyn til Vanddampene, hvis Mængde, som bekendt, er overordentlig variabel.

Nu er disse forskellige Luftarter af en forskellig Vægtfylde, navnlig Brint og Helium er meget lettere end de andre. Dette har til Følge, at de, ligesom Fløden i et Fad Sødmælk, hovedsagelig samler sig ovenpaa. Under Forudsætning af, at ingen forstyrrende Kræfter griber ind, har man nu beregnet, at over 80 km Højde findes næsten kun Kvælstof, Helium og Brint, og over 100 km Højde væsentlig Helium og Brint, navnlig det sidste. Overgangen fra et forholdsvis stort Kvælstofindhold til et forholdsvis stort Brintindhold finder jo utvivlsomt nok Sted gradvis, men dog alligevel inden for et ret snævert Højdeomraade, c. 60—90 km, hvorfor man med en vis Ret kan sige, at Atmosfæren bestaar af to Dele, en lavere »Kvælstofatmosfære« og en højere »Brintatmosfære«; at disse to Atmosfærer i mange Henseender vil forholde sig forskelligt — f. Eks. over for Meteorer eller Stjerneskud, som trænger ind i dem — er jo utvivlsomt; men paa den anden Side gaar det ikke an at tænke sig de to Atmosfærer, som værende i for høj Grad uafhængige af hinanden; den hele Forestilling begrundes i det mindste foreløbig væsentlig paa rent teoretiske Betragtninger, selv om man mener at have konstateret enkelte Bekræftelser derpaa.

En meget »effektiv« eller virkelig Grænseflade synes at forefindes i en meget ringere

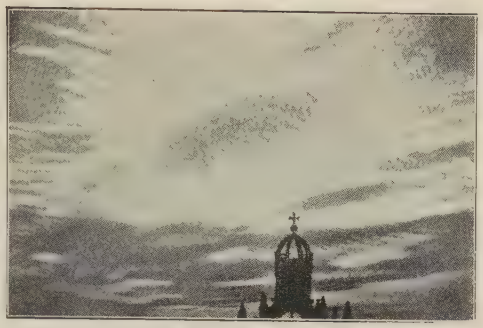

Fig. 6. Idet Solstraalerne varmer Jordens Overflade, bliver den Luft, der er denne nærmest, ophedet. Da den derved bliver lettere end den omkring liggende, koldere Luft, stiger den til Vejrs; men naar den opstigende Luft naar op til en Højde, hvor dens Temperatur er lav, fortættes dens Vanddampe til ganske smaa Draaber, — og det er dem, der viser sig i Form af Skyer. Den Sammenhæng, der viser sig at være mellem visse Skyformer og dertil svarende Vejrforhold, har gjort det nødvendigt for Meteorologerne at sondre mellem de forskellige Former af Skyer og henføre dem til forskellige Typer med bestemte Navne. Billedet viser vifte- og stribeformede cirrocumulus Skyer, der findes i en Højde af 6—11 km. De er som Regel ledsaget af smukt Vejr.

Højde over Jorden, nemlig omkring 8—10 km; Opdagelsen heraf skete omkring Aarhundredeskiftet, da man for Alvor begyndte at udforske de højere Luftlag ved Hjælp af Drager og Luftballoner, som medfører meteorologiske Instrumenter. Man lagde nemlig saa Mærke til, at mens Temperaturen i Luften almindeligvis aftager ret jævnt, efterhaanden som man stiger op — omkring $^1/_2{}^0$ for hver 100 Meter — saa holdt denne Aftagen for det meste op i Højderne paa 8—10 km og derover, ja undertiden kunde Temperaturen endog stige lidt igen i de meget store Højder. Dette mærkelige Forhold er blevet bekræftet af de siden da stadig hyppigere foretagne Undersøgelser af Tilstanden i de højere Luftlag, og saavidt man kan overskue det hele nu, synes Virkeligheden at være saaledes, at Atmosfæren er delt i en indre Del, *Troposfæren*, som ved Ækvator naar op til omkring 10—15 km og ved Polerne til c. 6—8 km, og en ydre Del, *Stratosfæren*, fra de nævnte Højder og udefter; Grænsen mellem de to Dele ligger netop der, hvor de omtalte Temperaturforhold begynder at blive uregelmæssige. Det interessante er nu, at en saadan Temperaturfordeling opefter — et nederste Lag, hvor Temperaturen falder ret hurtigt med Højden, og et overliggende Lag, hvor Temperaturen næsten ikke forandrer sig med Højden, i udstrakt Grad maa bevirke, at Atmosfæren »bærer sig ad«, som om de to Lag var helt adskilte, idet alle de Processer, vi sammenfatter under Betegnelsen »Vejret«, udelukkende bliver henviste til at foregaa i Tropo-

sfæren. At det maa være saadan, vil fremgaa af følgende Overvejelser:

De Processer, vi betegner som »Vejret«, er næsten altid knyttet mere eller mindre nær til Strømninger i Atmosfæren; flyder disse Strømninger *langs med* Jordoverfladen, kalder vi dem Vinde. Selv om man nu fra det praktiske Liv kun kender disse vandrette Strømme, er det dog sikkert nok, at der ogsaa findes lodrette Strømninger, saavel opad- som nedadgaaende, og disse er lige saa vigtige for Vejret som de vandrette. Men vedrørende Drivkraften for de lodrette Strømninger gør der sig nu nogle særlige Forhold gældende, som staar i Forbindelse med den ovenfor omtalte Udvidelse af Luften, naar den stiger til Vejrs og kommer under mindre Tryk. Der gælder nemlig den Regel, at Luft, der hurtig udvides, afkøles derved, og Luft, som sammentrykkes, bliver opvarmet; det sidste vil være almindelig kendt fra Pumpning af en Cyklering; Pumpen kan jo, ved hurtig Pumpning, blive saa varm, at man brænder sig paa den. Hvis nu nogen Luft, som Led i den almindelige Bevægelse i Atmosfæren, stiger til Vejrs, udvides den og bliver som Følge deraf afkølet, mere og mere, jo højere den kommer; men hvor længe dette kan gaa, kommer an paa den omgivende Lufts Temperatur; den bliver jo nok ogsaa lavere med Højden (se oven for), men sker det, at den opstigende Luft bliver koldere end den omgivende Luft, bliver dens Vægtfylde samtidig større, og, svarende til den bekendte Sag, at »varm Luft stiger til Vejrs«, vil saa den »kolde Luft synke ned« eller i alle Tilfælde standse den opadgaaende Bevægelse. Nu er det jo netop en af de mærkeligste Ejendommeligheder ved Stratosfæren, at inden for den bliver Temperaturen *ikke* lavere i større Højder; de opstigende Luftstrømme maa derfor standse, naar de naar derop, det er ligefrem, som om Grænselaget gjorde Modstand mod at blive gennembrudt af dem. Luftmasserne viger i Stedet ud til Siden langs Grænseladen, et Fænomen, som ofte direkte er set i den bekendte pludselige »pinieformede« Udbredning af Dampmasserne over Vulkaner, om hvilke Maalinger har vist, at de netop finder Sted i den Højde, hvor Stratosfæren maa antages at begynde (se Fig. 5). Men naar saaledes Strømningerne i Luften overhovedet ikke kan naa ind i Stratosfæren, kan der heller ikke være noget »Vejr«, o: Skyer, Regn eller lignende deroppe.

HELGE PETERSEN

FATA MORGANA

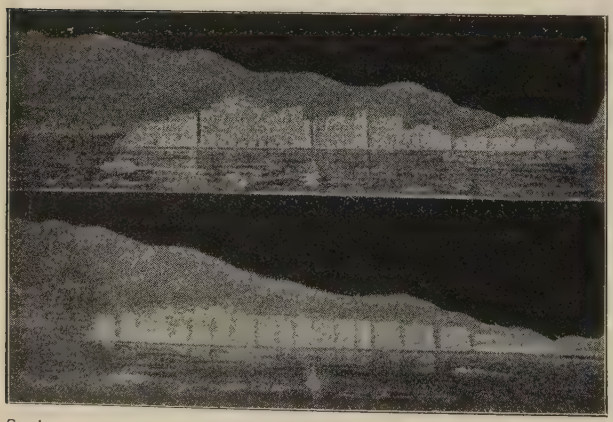

Naar de atmosfæriske Forhold er meget rolige, kan der undertiden i de laveste Lag, langs Jord- eller Havfladen indstille sig en Lagdeling, som bevirker, at Lysstraalerne ikke gaar lige igennem, men brydes eller kastes tilbage. Lysstraalerne fra en Genstand kan saa ligesom krybe hen over Jordens Runding, saa Genstanden kan ses fra Steder, for hvilke den ellers er skjult under Kimingen. Dette kaldes *Fata morgana*.

Professor Boccara giver en interessant Skildring af et saadant, som han saa af Messina paa Sicilien: Den 27. Juni 1900 var en Dag med Sønden vind. Det var saa lummert, at man næsten ikke kunde faa Vejret. K. 11 fik jeg Bud om at komme hen paa det meteorologiske Institut, som ligger lige ved Havet. Jeg skyndte mig, ivrig efter at se Fata morganaet, ned til Kysten, og hvad saa jeg? Langs med Siciliens Kyst drog der fra Siciliens nordøstligste Forbjerg Scilla forbi Byen Messina ligesom et gennemsigtigt, fint, hvidligt Slør. I Løbet af nogle Minutter blev det mørkere med et blaaligt Skær og tog til i Styrke, saa at det var, som man havde en meget høj Mur for sig, og paa denne kom Husene i Messina til Syne i overdreven Størrelse. (Den nederste Halvdel af Billedet viser dette Syn).

Jeg saa mig omkring for at overse, hvor langt Fata morganae: strakte sig, og hvad saa jeg — hele Calabriens Kyst fra lidt paa den anden Side af Reggio til Villa San Giovanni, som ligger 14 km Nord for Reggio, rykkede ud i Havet, som om den drejede sig om Fintimele, for at forene sig med Billedet af Messina. Det saa ud som en eneste kæmpemæssig Gruppe af Huse, tæt ved mig, som tonede sig i hvidt mod Havets blaa. (Den øverste Halvdel af Billedet viser dette Syn).

Efter nogen Tids Forløb var det, som om Husmurene delte sig i to Dele, som derpaa langsomt sank i Havet, saa at det saa ud, som om dette trak dem til sig og slugte dem. Slutningen af Fata morganaet var ikke mindre smukt end dets Begyndelse. Synet varede omtrent en halv Time.

FOLKEVISER OG ADELSLIV

Kalkmaleri i Ørslev Kirke ved Skelskør. Maleriet har højrøde, gule, brune og grønne Farver. Disse fremhæver de enkelte Klædningsstykker, af hvilke man faar et Indtryk af „*Moden*" i Middelalderen. *Kjortelen,* den simpleste Form for Dragt er fremherskende her. *Personerne* forestiller dansende Mænd og Kvinder. Yderst til højre og venstre ses *Fordansere,* som i Haanden bærer et Tegn paa deres Førerskab. Dansen er den almindelige *Kædedans,* som kan minde om visse Partier af den velkendte franske Tur-Dans Lancier (udt. langsjé), som er en af de faa ældre Danse, der endnu træffes i vore Dage, jævnsides med Shimmy og Foxtrot. Overgangen fra Kædedans til *Pardans* skete allerede i det 16de Aarhundrede, da *Polskdansen,* den hvirvlende Pardans, gik sin Sejrsgang over Europa. Den gammeldags *Vals* menes først at være blevet ført frem i en wiensk Operette, „Corsorano" 1789 og gik siden til Paris, hvor den franske Danser *de Trennis* kæmpede for den. Den var oprindelig en Gaadans — en „One Step", om man vil; man gik een Omgang rundt i 2 Takter, altsaa 6 Trin. Herhjemme klagede *Bournonville* over „den mere og mere om sig gribende Valseren rundt paa vore Baller". Valsen gennemgik siden sin Fremkomst en lang Udvikling, indtil dens hvirvlende Tempo i vore Dage er gjort roligere og behageligere ved den amerikanske Fornyelse af den i *Bostonvalsen.*

Fra Læsningen af Ingemanns Romaner er det ret naturligt, at vi har bevaret Forestillingen om en middelalderlig Herregaard som en lille Fæstning med svære Taarne og tykke Mure af røde Sten, utilgængelig paa Grund af den dybe Voldgrav og den snilde Vindebro, som spærrer for den eneste Adgang til Borgen; og maaske er den Opfattelse den almindeligste, at Adelen i Middelalderen udelukkende beskæftigede sig med at fejde mod Kongen eller drog i Leding med ham, naar Riget truedes af Fjendens Indfald, medens Fruer og Jomfruer sad tilbage i den skumle Borg, alene hengivet til et unyttigt Tidsfordriv som at brodere og spille Brætspil.

Men slet saa romantisk et Liv har Adelen vel næppe ført i den virkelige Middelalder.

— De Herresæder, som skildres i Ingemanns Romaner, tilhører først senere Aarhundreder. Ganske vist fandtes der saadanne Borge i Middelalderen, som han fortæller om. Men de tilhørte Kronen og Stormændene og var forholdsvis faa. Langt den største Del af Adelens Herregaarde tilhørte *Lavadelen,* hvortil de fleste Adelsmænd i det 13de og 14de Aarhundrede maa regnes. Deres Gaarde saa ud som og var paa Størrelse med en dansk Proprietærgaard eller større Bondegaard i Nutiden. Det var egentlig kun Gaardens Indretning, som adskilte den fra en af Nutidens Bøndergaarde.

Om den middelalderlige Herregaard ved man ikke meget; men takket være de 500—600 gamle *Folkeviser,* som er blevet til paa Adelens Gaarde i det 13de og 14de Aarhundrede, og som handler om det Liv, der er ført i Adelskredse, kan man danne sig et Billede af den Tids Adelsboliger og det Liv, man har levet der. De gamle Folkeviser er nemlig ikke blevet til i »Folket«. De er digtet af Adelsmænd af Lavadelen — rimeligvis — og har tjent som *Danseviser,* det vil sige, de er blevet sunget til Dansen, der ogsaa i Middelalderen var en yndet Tidsfordriv.

Folkeviserne handler om Adelens Liv. Undertiden er Motivet hentet fra den jævne Lavadels daglige Færden — til andre Tider fra Højadelens Bedrifter og Fejder eller endogsaa fra Hoflivet i Kongsgaarden. Hver af disse Kredse i det middelalderlige Samfund har naturligvis kendt baade til et mere stille Dagligliv og et Liv med Fest og Højtid. I Viserne findes af og til Træk fra Hverdagslivet i det middelalderlige Adelssamfund. Men oftest skildres *de* Fester og Begivenheder *uden for* Hverdagslivet, som Visernes anonyme Digtere nu engang har haft Interesse af at besynge. Det er derfor ikke underligt, at man i senere Aarhundreder har heftet sig særlig ved de adelige Kredses *flotte Liv* ved Højtiderne og derved faaet en noget for poetisk Opfattelse af Livet i Middelalderen i Almindelighed. Folkeviserne giver selv Anledning til en saadan ensidig Betragtning, og en Fremstilling af Visernes Indhold vil derfor ogsaa let give et skævt historisk Billede af de virkelige Forhold. Men denne Ensidighed i Viserne bør man ikke anke over. Fol-

Færøsk Dans. Indtil vore Dage har denne næsten fuldstændig bevaret Præget af den oprindelige Folkevisedans. De dansende, der er klædt i Nationaldragter, optræder i en lang Sal med lavtliggende Bjælkeloft. Man ser hvorledes „Kæden" i Dansen ikke danner en lige Række af de dansende, saaledes som paa Maleriet paa Ørslev (se Fig. 1). Nogle løber frem foran de andre — vel sagtens blot paa Grund af umiddelbar Glæde ved Dansen. Nogle løfter Armene højt i Vejret, imens de holder deres Sidemand i Haanden. Andre af Mændene tager deres Sidemænds Arme ind til sig, imens de holder Sidemanden i Hænderne (f. Eks. Manden til venstre). — Det er kun naturligt, at Dansen har holdt sig i denne Form paa Færøerne (d. e. Faare-Øerne), fordi de ligger saa afsides, og fordi man der daarligt har Adgang til nogen anden Adspredelse.

keviserne er ikke Historie, men Digtning. Det er netop dette, der giver dem Værdi for den enkelte Læser.

Indgangen til den adelige Gaard dannedes af et »Borgeled«, der dog aldrig spillede nogen Rolle ved Gaardens Forsvar. Her holdt maaske kun en enlig Tjenestedreng Øje med de vejfarende, og han maatte saa gøre Anskrig i Gaarden, hvis der kom Fjender. Paa Siderne af Leddet laa der en Vold eller en Grav eller et Palisadeværk, der dog heller ikke egnede sig til at hindre pludselige Fjender i at trænge ind i Gaarden.

Inden for disse Udenværker laa selve *Borggaarden*, hvor man kunde danse eller lege Bold i ledige Stunder; og grupperet omkring Gaardspladsen laa Gaardens enkelte Bygninger, der som oftest var af Træ eller i det højeste af Bindingsværk; de var tækket med Straa og havde klinede Vægge. Midt i Gaarden stod en stor Lind, Middelalderens Yndlingstræ, og bredte sine Grene næsten helt ned til Jorden. I den sildige Aftenstund skjulte dette Træ megen lønlig Snak mellem Svende og Terner, og ofte gik Dansen her i Borggaarden ved Linden, paa Toften eller ude paa Engen; thi som det hedder i et Par af Omkvædene til Viserne: »Den Sommer og den Eng saa vel kunne sammen«, og der »vinder den Svend sin Jomfru!«

I Borggaarden sørgede den tilrejsende for at hænge sin Kappe i Lave — »aksle sit Skind« — før han gik ind i »Stuen«, der fyldte den nederste Del af, hvad vi vilde kalde Hovedbygningen. Langs hele denne Bygning løb en *Svalegang*, en aaben Gang af Træ, enten i Flugt med Gaardspladsen eller et Stokværk fra Jorden som en »Højeloftsbro«, hvorfra man havde vid Udsigt over Omgivelserne. »Svalen«, som den kort og godt kaldtes — spillede en omfattende Rolle i Husets Dagligliv. Herfra viftede Kvinderne Farvel til Adelsmanden og hans Svende, naar de skulde følge Kongen paa Krigstog, og her stod de ofte ængsteligt ventende og spejdede efter det Bud, der kunde melde om Sejr eller Nederlag:

„De Fruer stander i Højeloft
de venter deres Herres Komme;
Hestene de kom blodige hjem,
og Sadlerne de var tomme".

Men ogsaa vigtige indre Begivenheder paa Gaarden foregaar paa »Svalen«. Da *Ebbe Skammelsøn* i den berømte Vise af samme Navn er vendt hjem fra sin Tjeneste »for Guld og Ære« i Kongens Gaard og har erfaret, at hans Broder Peder holder Bryllup med hans Fæstemø, den stolte Jomfru Adelus, saa er det paa »Svalen« eller »Højeloftsbroen«, hvor han om Aftenen ledsager hende til Brudekammeret, at han med Sorg i Sinde spørger hende ad om hendes Svig:

„Silde om den Aften,
Rimen han faldt paa,
det da var den unge Brud,
hun skulde til Senge gaa.

Fulgte de den unge Brud,
alt til det Brudehus;
for gaar Ebbe Skammelsøn,
han bær for hende Blus.

Ledte han den unge Brud,
alt ad den Højeloftsbro:
„Mindes I det, stalten Adelus,
I gav mig eders Tro?" "

„Al den Tro, jeg eder gav,
den har Peder, eders Broder;
men alle de Dage, jeg leve maa,
jeg vil eder være for Moder."

Fra »Svalen« kom man ind i Husets forskellige Sove- og Opholdsrum for Husbond og Husfrue. I *»Højeloftet«* havde Husets Herre sin Bolig, og her modtog han sine Gæster. Gik man videre gennem Værelserne, kom man til »Fruerstuen«, og hver Gaard havde som Regel ogsaa sin »Borgestue«, hvor Svendene holdt til. »Jomfruburet«, der var net smykket og vel aflaaset, laa ikke altfor afsides; thi ellers kunde en dristig Bejler let »bryde Buret«.

De fleste større og anseligere Gaarde havde ogsaa en Stenstue eller et *Stenhus*. Det var det Sted, man flygtede hen, naar Fjendens Angreb truede Gaarden. Derfor bragtes ogsaa Husets Frue og andre af Gaardens Kvinder herhen, naar de skulde føde. Stenhuset var bygget som et mindre Taarn af Sten og var Gaardens eneste paalidelige

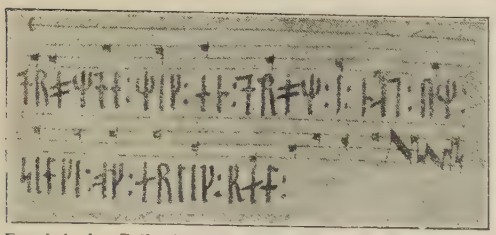

En af de faa *Folkevisestumper,* som er blevet os overleveret direkte fra Middelalderen. Den er skrevet med Runer og staar under en Nodeskrift, som antyder Melodien til den Folkevise, hvorfra Linien er taget. Grunden til, at Folkevisesteksten her er skrevet med Runer, er den simple, at den findes i et Runehaandskrift, det berømte *Codex Runicus,* som stammer fra ca. 1300 og nu opbevares paa Universitetsbiblioteket i den *Arnemagnæanske Samling.* Runehaandskriftet indeholder gamle, danske Landskabslove, de saakaldte *Skaanske Lov* og *Skaanske Kirkeret.* Skriveren, som har prentet Lovene, har vel hvilet en Stund fra sit Arbejde, og Folkevisens Ord og Melodi er da rundet ham i Hu — maaske efter en personlig Oplevelse, en Forelskelse, en Fest med Folkevisedans el. lign., thi Teksten lyder romantisk: *Drømte mik en drøm i nat — um silki ok ærlik pæl (ɔ: Tøj).* I et andet Haandskrift fra samme Tid — og som opbevares samme Sted som det oven for omtalte — findes ligeledes en Folkevisestump, tilføjet med en anden Skrift end Skriverens: *haui that Skanunga ærliki mæen — toco vithar oræt aldrigh æn,* hvilket vil sige saa meget som: Det maa man lade de brave Skaaninger, de har endnu aldrig fundet sig i Uret. Endelig findes der syv Strofer af Visen *Ridder i Hjorteham* i et Skrift fra o. 1450, og et Par Omkvæd til Viser, dels under et Kalkmaleri i Floda Kirke, Södermanland, Sverige, dels i et latinsk Haandskrift. Men interessantest er maaske det Vers, der findes gemt i en Beskrivelse af Grønland, som Fynboen, Kartografen *Claudius Clavus* eller Claudius Claussøn Swart, som han egentlig hed, har affattet. I en Fortegnelse over Navne staar der (efter Carl S. Petersens Litteraturhist.):

Der Forbjærg — — —
Bor Flodmunding — — —
En Forbjærg — — —
Mand Flodmunding — — —
I Forbjærg — — —
En Grønlandsaa Flodmunding — — —
o. s. v.

Læser man de fremhævede Ord fra oven nedad, faas efterhaanden et Folkevisevers:

Der bor en Mand i en Grønlands Aa,
og Spjeldebod monne han hedde;
mer haver han af Luseskind (?),
end han haver Flæsk hint fede.
Nord om driver Sandet paa ny. —

Med disse faa Visestumper er den direkte Overlevering fra Middelalderen forbi. Resten af Folkevisetekserne er samlet senere.

Befæstning. De tykke Mure med Tinder og de høje Taarne, hvor Vagten vaager Dag og Nat for at spejde efter Fjender, hører hjemme paa Kongeborgen — eller Eventyrslottet.

Til Gaarden hørte som oftest en lille Skov, »Rosenlunden«. Den laa i Gaardens Nærhed, og til den knyttede sig en Frugthave eller »Abildgaard« (Æblegaard) og en Køkken- og Blomsterhave: »Urtegaarden«, hvor Roser og Liljer dyrkedes ved Siden af nyttige Grønsager. Disse Haver har vel ligesom paa vore Bøndergaarde staaet under Husfruens Opsigt og været passet af Gaardens kvindelige Tyende. Husherren og hans Svende færdedes paa Mark og i Skov, og selv om Husherren ikke undsaa sig for at gaa bag Ploven og hjælpe til i den travle Høsttid, har han som Adelsmand søgt at skille sig ud fra de jævne Bønder ved særlig at give sig af med Jagten i den grønne Lund »med Hund og Høg paa Hænde«; og hjemkommen fra Jagten eller ved særlige festlige Lejligheder fordrev man da Tiden med alle Slags Friluftslege, »kastede med Stok og Stene« eller »legede Bold«. Faldt Mørket paa, trak Adelsmanden og hans Riddere og Svende — *Ædlinge,* som de tilsammen kaldtes — sig tilbage til Stuerne, hvor de »legede Tavl« med Terninger eller Skakbrikker eller sang Viser til Harpespil. Ved saadanne Lejligheder var Bægrene altid rede og fyldt med den brune Mjød og den klare Vin, som ved Fester perlede i Guld- og Sølvbægre.

Imedens Mændene drak og spillede, havde Kvinderne nok at tage Vare paa. Brygningen og Bagningen sørgede Tjenestefolkene for; men i al anden Haandtering tog Adelsdamerne Del. Alle Klæder blev jo som Regel syet paa Gaarden, og Husfruen havde da nok at gøre med at lede Vævningen, Spindingen og Syningen, som hendes Jomfruer udførte. Mændenes og Kvindernes Dragt var ikke meget forskellig, saa Tilskæringen forvoldte ikke større Vanskeligheder, ligesom skiftende Moder, som vi plages af nu om Dage, sikkert kun har været kendt i ringe Grad. Men var Husførelsen ellers ret tarvelig, og Gaardens Indretning ret primitiv, har Middelalderens Adel næppe sparet paa Stofferne, der anvendtes til Klæder. Inderst bar man, Kvinde som Mand, en Skjorte af hvidt Lin, udsyet med Silke og Guld, hvis den da ikke var helt af Silke. Derover bares en Kjortel, vid og folderig, som hos Mændene var noget kortere, saa Hoserne kunde ses. Gik man udendørs, dæk-

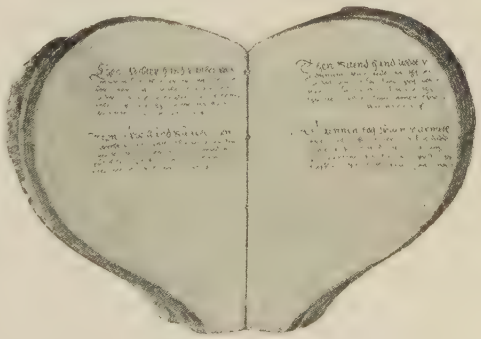

Hjertebogen, et af de berømte Folkevisehaandskrifter, kaldes saaledes, fordi Bogen, naar den er opslaaet, har Form som et Hjerte. Den er — som de ældste Haandskrifter med Folkeviser — fra det 16de Aarhundrede og findes paa det kgl. Bibliotek i København.

Jagtbillede fra et Kalkmaleri i Skiby Kirke paa Sjælland. Der jages med Falk eller Høg paa Haanden.

kedes man helt af den vide Kappe eller Kaabe, der var syet af saa kostbare Silkestoffer som Bliant og Sindal — men oftest af det yndede Skarlagen. Det var Klæde med iøjnefaldende, især rød Kulør. Skarlagen ansaas for finere end Vadmel, der havde Uldens naturlige Farve. Kostbare Skind anvendtes ligeledes i udstrakt Grad, og Folkeviserne taler ofte om »at slide Sobel og Maar«. Paa eet Punkt viste denne Luksus og Forfinelse sig ogsaa i Værelsernes Udstyrelse: Sengene var opredte med blaa Bolstre og bløde Dyner med hvide Lin — ja, til Riddersengen hørte helst Silke: »Jeg lod Eders Seng med Silke brede, som en Ridder plejer i at sove«.

Over sin almindelige Dragt bar Adelsmanden saa sin Brynje, Skjoldet med Adelsmærket og Sværdet ved Siden, og paa Hovedet en straalende Hjelm, hvis han skulde paa Krigstog. Ved festlige Lejligheder gjorde Kvinderne naturligvis ekstra Toilette, kæmmede og børstede Haaret omhyggeligt og flettede det med Silkebaand; og Jomfruen bar en gylden Krone, medens Husfruen maatte nøjes med et beskednere Hovedtøj, »Strygen«.

Ved Festen, hvor der ikke er blevet sparet noget af, hvad Gaarden formaaede af Pragtudfoldelse, Bespisning af Gæsterne og Underholdning, har Dansen gennem hele Middelalderen været den mest yndede Forlystelse. Oprindelig kom Dansen fra Frankrig og bredte sig derfra til hele Europa, og over alt greb Danselidenskaben Ungdommen saa stærkt, at selve Bisp Absalon omkring 1165 maatte sætte en Stopper for Dansetrangen hos Munkene paa Eskildsø, der ved Aarets store Fester indbød Slægt og Venner, Kvinder som Mænd, og dansede til den lyse Morgen i Klosterets Spisehal. Men alle Forsøg paa at hæmme Danselysten nyttede intet. Dansen gik sin Sejrsgang gennem Middelalderen, som den gør det i vore Dage, og den var ogsaa den Gang den mest populære Underholdning i Selskabslivet.

Den middelalderlige Dans var ikke som vor en Pardans, men en *Kædedans*, saaledes som den i næsten uforandret Skikkelse er bevaret paa Færøerne. De dansende tog hinanden i Hænderne og dannede en Kæde eller Rundkreds, hvorefter man »traadte Dansen«. Den lededes af en opførende Kavaler, Fordanseren, der havde sin Plads ude paa Fløjen og til Tegn paa sin Værdighed bar et Bæger, et Kar eller en Ring i Haanden, saaledes som det ses paa det gamle Kalkmaleri i Ørslev Kirke ved Skelskør. Fordanseren sang en Folkevise, efter hvis Melodi og Takt der dansedes, Vers for Vers, medens de dansende efter hvert Vers sang Omkvædet.

Dansetrinene var faa og enkle. Man gjorde et Skridt fremad med venstre Fod og førte dernæst den højre frem mod venstre; venstre Fod førtes atter et Skridt fremad og højre nærmedes til venstre; endelig traadte højre Fod et Skridt til Siden eller tilbage, og venstre førtes hen til højre, hvorpaa Trinene gentoges forfra. Disse seks Trin kunde naturligvis varieres og udvides af mere letbenede Dansere, der pyntede paa dem ved at springe i Vejret engang imellem.

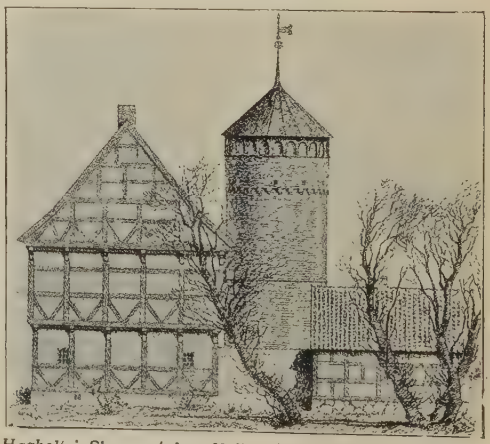

Høgholt i Skaane (efter Mejborg). Saaledes har den middelalderlige Gaard, som en *Lavadelsmand* kunde besidde, vel omtrent set ud. Man ser det stensatte Taarn og de enkle en- og toetages Bindingsværkshuse. Mere borgagtige har de Tiders Proprietærgaarde næppe set ud.

Musikken blev altsaa erstattet ved, at man sang de gamle Folkeviser, som enten var kendt fra tidligere Fester eller blevet digtet til Lejligheden. Og saadanne Viser handlede mest om Kongen og hans Krigere, Dronningen og hendes Terner og fremfor alt om Adelsmænd og deres Fruer og Jomfruer, om deres hele Liv, deres Familiestridigheder eller deres lykkelige Bejlerfærder. Det hyppigste Emne i Folkevisen er *Kærligheden* mellem Mand og Kvinde. Det findes varieret under mange Former i de allerfleste af Folkeviserne. Det var vel ganske naturligt, at de unge Adelsmænd, som har digtet Folkeviserne, tog deres Motiver fra de adelige Kredse. Mærkeligt er det at se, hvor lidt selv de saakaldte historiske Folkeviser behandler Fædrelandets Historie, saaledes som den havde formet sig i de Aarhundreder, da Folkeviserne blev til. Togene mod Venderne, Kampene mod Fjenden ved Sydgrænsen og Toget til Estland behandles ikke i nogen af de bevarede Viser. Derimod ynder Digterne at behandle de store Valdemarers Forhold til deres Hustruer og Elskerinder, som i Viserne om Valdemar den Store (ikke Valdemar Atterdag, som man tidligere har ment) og Tove, om Dronning Dagmar og Dronning Bengerd; og Digterne af de berømte Viser om Marsk Stig og Niels Ebbesen har ved Skildringen af disse utvivlsomt historiske Skikkelser evnet at skabe nogle ridderlige Idealfigurer, som ganske naturligt gjorde disse Viser særlig populære.

Folkeviserne fortæller os om Nordens jævne Kultur, langt ringere end det straalende Syden, hvorfra den kom. Et Sovekammer som dette er europæisk næppe nordisk, men den samme Aand har boet i Tidens Mennesker, hvor de end har holdt deres Morgenbøn.

Men det rette Liv har disse Viser dog først faaet, naar de blev sunget til Dansen. Læser man de gamle Folkeviser nu om Dage, kan de virke ret trættende i Længden, men naar Dansen har gaaet paa en middelalderlig Herregaard eller, naar Stuerne var for trange, ude paa Grønsværet, i Borggaarden eller ved Borgleddet, er de gamle Viser kommet til deres fulde Ret.

Mangfoldige er Folkevisernes Motiver. Nogle Viser er sørgelige og andre er muntre. Til de tristeste hører vel den om *Aage og Else:*

Der sidder tre Møer i Bure,
de to slynger Guld;
den tredje hun græder sin Fæstemand
under sorten Muld.
For hun har trolovet den Ridder.

1. Det var Ridder Hr. Aage,
han red under Ø;
fæsted han Jomfru Elselille
saa væn en Mø.

2. Fæsted han Jomfru Elselille
med meget Guld;
Maanedsdagen derefter
laa han i Muld.

Da Jomfru Elselille begræder Hr. Aage, beslutter han at besøge sin elskede om Natten; thi Natten var Genfærdets Tid. Han tager Kisten paa Ryggen, vandrer til hendes Jomfrubur, hvor hun lukker ham ind og samtaler med ham, til Hanen galer ved Morgengry. Saa maa Ridderen tilbage til Graven. Hun følger ham paa Vej, og medens han faar hende til at se paa Stjernerne, forsvinder han i Graven. Men Indtrykket af den elskedes Besøg har været saa stærkt, at Jomfru Elselille tager sin Død derover, og hermed slutter Visen i det 26de Vers:

Hjem gik Jomfru Elselille
saa sørgefuld;
Maanedsdag derefter
laa hun i Muld.
For hun har trolovet den Ridder.

I saa formskønne Vers formaaede man i Middelalderen at give Udtryk for ulykkelig, men trofast Hengivenhed mellem de elskende.

Heldigvis var Stemningen ikke altid saa tung i Folkeviserne. I Visen om *»Kong Erik og den spotske Jomfru«* tager Digteren Parti for den fattige Svend med de arbejdsvante Hænder. Svenden vil danse med Jomfruen;

Da Erik Glippings Mordere efter den blodige Sankt Cæcilie Nat i 1286 red fra Finderup Lade, maatte det danske Folk sande, at der var mange, der i Danmark Herrer vilde være. Naar Folkevisen senere forandrer Motivet fra politisk til privat, fra Magtkamp til Hævn for Uret mod Marskens Hustru, saa er det et mærkeligt Bevis paa en Forskydning i Vurderingen fra den navnløse Sangers Side. Billedet efter Maleri af Otto Bache.

men hun vrager ham, fordi hans Hænder er saa haarde af Arbejde, og fordi hans Klæder er usle. Hun aner blot ikke, at Svenden er den unge Kong Erik, der har forklædt sig. Da hun af sin Tjenestemø erfarer, at det er Kong Erik, hun har spottet, vil hun vende tilbage og indsmigre sig. Men Kong Erik haaner hende for det Hovmod, hun har vist.

Ligesom de her omtalte Viser synes at hentyde til oprindelig forefaldne Begivenheder i Middelalderen, og som paa en eller anden Maade er kommet Digterne for Øre og derved har inspireret dem til at skrive en Vise, finder vi i flere Viser de optrædende Personer unavngivne og kun omtalt som »Ungersvenden« og »Jomfruen«, som f. Eks. i den berømte Vise »*Tærningspillet*« (1—3 Vers):

„Hør du, goden Ungersvend,
leg Tavlebord med mig!"
„Jeg haver ej det røde Guld
at sætte op mod dig."
For de legte og de spillede Guldtærning.

„Sæt du op din gode Hat,
og fast om den er graa;
jeg sætter mod min Perlesnor,
tag den, om du kanst faa."
For de legte og de spillede Guldtærning.

Den første Guldtærning,
som over Tavlebord randt,
den Ungersvend han tabte,
saa glad den Jomfru vandt.
For de legte og de spillede Guldtærning.

Som bekendt tabte Jomfruen til sidst og Ungersvenden vandt, da Guldterningen for tredie Gang »over Tavlebord randt«; og Jomfruen fik Ungersvenden, der viste sig at være en ædel Prins:

„Er du den bedste Kongesøn,
i Verden leve maa,
da skal du ha' min Ære
og saa dertil min Tro."
For de legte og de spillede Guldtærning.

I Visen gik det saa let med at faa hinanden! Og dog beretter Folkevi-serne om, hvorledes de virkelige Forhold har været, naar man skulde forloves i Middelalderen. Naar en Ungersvend fattede Elskov til en Jomfru, red han ud for at »gilje« hende, d. v. s. for at bejle til hende; og at bejle til en Pige i Middelalderen vilde atter sige — for at følge god Skik — at henvende sig til Jomfruens Forældre, der i Samraad med deres Slægtninge tog Bestemmelse om, hvor vidt Bejleren var værdig, og Partiet i det hele taget standsmæssigt. Ofte foregik Forhandlingerne om Trolovelsen paa Landstinget, og Jomfruen, som langt fra altid blev spurgt, om hun ønskede Bejleren til Ægtemand, har siddet hjemme og ventet i Spænding paa, hvad hendes hjemvendende Fader kunde meddele om hendes Skæbne.

Blev hun trolovet, var hun Ridderens *Fæstemø;* og »Fæstensøllet« blev drukket, og Ridderen gav »Fæstensgave« i Form af Guldsmykker eller lignende. Kort Tid efter holdtes Brylluppet, der fejredes med et stort Gilde, hvortil Gæster langvejs fra var indbudt. Ved Brylluppet foregik den kirkelige Vielse, som ikke altid var fast Regel, foran Kirkedøren; i et straalende Optog førtes Bruden til Gildehuset, der var smykket til Parrets Ære; og da Brylluppet var »drukket«, og Bruden havde faaet Gaver, blev der danset til Mørkets Frembrud. Saa førtes Bruden af Riddere og Jomfruer, der bar brændende Kerter, til Brudehuset, hvor hun blev sat paa Sengen og blev afklædt af Fruerne. Dernæst ankom Brudgommen, hvorpaa Gæsterne trak sig tilbage og fortsatte Gildet, der varede flere Dage. Efter Brylupsnatten skænkede Brudgommen Bruden Morgengave, ved hvilken Lejlighed Bruden søgte at faa særlig vanskelige Ønsker opfyldt. Saaledes fortælles der i Visen om den blide *Dronning Dagmars Bryllup,* at hun i Morgengave ønskede, at de Fanger, som Kong Valdemar nødigst vilde slippe, skulde have deres Frihed:

„Den første Bøn, jeg eder beder,
den beder jeg eder saa blide:
I lade ud Bisp Valdemar,
allerkæreste Morbroder min!

Den anden Bøn, jeg eder beder
den beder jeg eder saa gerne:
I give alle Plovpenninge til
og alle Fanger af Jerne!"

Ved Siden af Ægteskabet var det ikke ualmindeligt, at Ridderne i Middelalderen levede i frie Kærlighedsforhold og holdt en Elskerinde eller *Slegfred,* som hun kaldtes. Hun var ofte af samme Stand som han selv; og indgik Adelsmanden Giftermaal og søgte at skille sig ved sin Frille eller Slegfred, kunde hun endog midt i hans Bryllupsglæde hævne sig ved at dræbe Brudgommen, saa Fæstemøen stod sørgende tilbage.

For den Mø, som ingen Elsker eller Ægtemand fik, aabnede Klostret sine Døre. Men hun gik kun nødigt derind. Middelalderens Mennesker elskede Jordelivets Glæder og var alt andet end Asketer. Kristendommen havde ikke præget dem udover dette, at de fulgte Kirken i Sæd og Skik. Den unge Jomfru, der blev lukket inde i Klostret, betænkte sig derfor ikke paa at følge den modige Elsker, som vilde røve hende tilbage til Frihed og det eftertragtede Ægteskab. Da den dristige Hr. Morten i Folkevisen har røvet sin Jomfru ud af Klostret, hører man derfor ogsaa ligesom et Suk fra de tilbageblevne Medsøstre inden for Klostermurene; det hedder saaledes i et Par Vers af Visen:

„Alle da stode de Klosterjomfruer
og læste i deres Bog;
de tænkte, det var Guds Engel,
som Jomfru Adelus tog.

Alle da stode de Klosterjomfruer
og tænkte hver ved sig:
Gud give, der kom slig Engel,
der ogsaa vilde tage mig."

Folkevisernes Kvindetype var ikke af den Art, som vi finder skildret i den øvrige europæiske Ridderdigtning. Det blege Kvindeideal, som samtidig var paa Mode Europa over, er vidt forskelligt fra det, Folkeviserne viser os. Kunde Folkevisens Kvinde være baade trofast og hengiven, hensynsløs og grusom, var hun dog altid sund og oprindelig i sin Natur, og hendes Sind havde Rod i den kraftige Kultur, som Middelalderens Mennesker var fælles om. At Kvinderne var, som de var, er dog ikke at undre sig over, naar man betænker, at de tilhørte et adeligt Riddersamfund, hvor blodige Hævn, idelige Slægtsfejder og stadige Krigsbedrifter var de Handlinger, som prægede Mandens Liv. —

De gamle Folkeviser, som altsaa udgik fra de middelalderlige Riddere af Lavadelen, gik ikke til Grunde, da den middelalderlige Ridderkultur i de følgende Aarhundreder forsvandt. De levede videre paa Folkets Læber, og som de lød i det 16de Aarhundrede, har flittige Adelsdamer optegnet dem og bevaret dem til vore Dage, indtil det blev Romantikernes Fortjeneste i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede at drage dem frem og bringe deres Poesi til Hæder og Ære igen. Oprindelig kaldtes Viserne *Kæmpeviser;* men Romantikerne kaldte dem Folkeviser efter det tyske »Volkslieder«, skønt disse Viser, som vi nu har set, er blevet til i adelige Kredse.

KAI RIEDEL

Middelalderens Ridderliv prægedes af Troskaben mellem Mænd. Svor en Lensmand som paa Billedet sin Lensherre Ed, saa holdt han den til sin Død Folkevisen nævner ingen Lensmand, Nordens Len var faa, men Troskaben prises højt endda.

SAMMENLIGNENDE SPROGFORSKNING

En kendt engelsk Forfatter og Kritiker kom engang til Berlin; han kunde ikke et Ord Tysk, men mente, at han nok kunde klare sig alligevel, dels fordi Tysk og Engelsk er nært beslægtede Sprog (de hører begge til den germanske Sprogfamilie), og dels ved Hjælp af Gestus og Mimik; han gik ind paa en Restaurant og fik ogsaa forklaret, at han vilde have noget at spise, og efter Maaltidet kunde han ogsaa forstaa, hvor meget han skulde betale. Som han nu gaar ned ad Unter den Linden, slaar det pludselig ned i ham, at han ikke har betalt den Cigar, han fik paa Restauranten; han iler tilbage og søger at gøre Betjeningen begribeligt, at han ikke har betalt Cigaren; men her maa hans Evne til at gøre sig forstaaelig melde Pas. Denne saa simple, praktiske Ting er han ikke i Stand til at udtrykke. Han peger paa Cigaren, tager Pengepungen op af Lommen og ryster paa Hovedet; Betjeningen tror da, at han er misfornøjet med Cigaren og Prisen for den; han prøver saa noget andet; han tilbyder Betjeningen det omtrentlige Beløb og peger paa Cigaren; det bliver straks opfattet, som om han vil have en ny Cigar. Han *kunde* ikke med de forhaandenværende Hjælpemidler gøre sig forstaaelig paa nogen som helst Maade. Historien viser, at det kun er meget faa og meget elementære Ting, som vi kan udtrykke uden Sprogets Hjælp, og den er ogsaa et Vidnesbyrd om, hvor meget Sprog, der staar hinanden meget nær i sproghistorisk Henseende, i Virkeligheden adskiller sig fra hinanden, naar et Menneske, der taler det ene Sprog, skal forklare sig over for et Menneske, der taler det andet Sprog.

Gaar vi imidlertid en 1400 Aar tilbage i Tiden, talte man det samme Sprog i England, som man talte nede i Holsten og Friesland. I 450 drog nemlig en Skare Vikinger fra Elbens Munding til England, undertvang den indfødte, keltisktalende Befolkning og paatvang den deres eget Sprog nede fra Friesland. En Frieser og en Sachser kunde da rejse overalt i England og blive forstaaet; gaar vi op til Aar 1000, vil Frieseren og Saksseren have den største Vanskelighed med at forstaa hinanden, og i vore Dage vil en Tysker slet ikke blive forstaaet i England, med mindre han selv kan tale Engelsk eller den, han taler med, kan tale Tysk. I vore Dage er det ikke altid, at en Dansk kan forstaa en Svensker eller en Nordmand, der taler hurtigt; dels er Sproglydene saa ganske forskellige fra Dansk og dels er der mange Ord, som findes i det ene Sprog, men ikke i det andet; en Islænder vil en Dansk i det 20. Aarhundrede slet ikke kunne forstaa.

For 1000 Aar siden var Forholdet helt anderledes, da talte man det samme Sprog over hele Norden; man kaldte dette Fællessprog: Dansk Tunge. I de gamle Krøniker fortælles der Gang paa Gang om, hvorledes islandske Købmænd og Skjalde kom sejlende paa deres store Drageskibe til de danske Kongsgaarde; de havde ingen Vanskelighed ved at gøre sig forstaaelig eller selv at forstaa. Gaar vi mod Syd, finder vi det samme gentage sig der.

Vi har nu 4 skarpt adskilte Sprog: Spansk, Italiensk, Fransk og Rumænsk; en Nutids-Rumæner vil ikke forstaa et Ord af, hvad en Spanier siger, og en Franskmand kan kun forstaa enkelte italienske Ord, og dog talte man i det 2. Aarh. e. Kr. eet og samme Sprog i alle 4 Sprogomraader, nemlig Latin. Det er den samme Regel, der gentager sig alle Steder; i Tidens Løb spalter et enkelt stort Sprog sig i flere Underafdelinger, og til sidst bliver Forskellen mellem dem saa stor, at den, der taler een Underafdelings Sprog, ikke længere forstaas af et Menneske, der taler en anden Underafdelings Sprog; af det oprindelige fællesnordiske er der opstaaet de 4 adskilte Sprog: Dansk, Norsk, Svensk, Islandsk; af det oprindelige Latin er opstaaet de 4 moderne Sprog: Spansk, Italiensk, Fransk, Rumænsk.

Hvis man følger denne Regel, maa man forvente, at Sprogenes Antal bliver færre og færre, jo længere man gaar tilbage i Tiden, og at man til sidst maa kunne samle Jordens omtrent 2000 forskellige Sprog i et lille Antal store Grupper af Sprog. Denne Gruppering kan man virkelig foretage, og den Videnskab, der beskæftiger sig med dette Arbejde, kaldes *den sammenlignende eller komparative Sprogvidenskab*. Denne Videnskab er meget ung; den er en ren Aarsunge i Sammenligning med andre Aandsvidenskaber som f. Eks. Historie, Filosofi og Litteraturhistorie, der har været dyrket lige fra den graa Oldtid.

Før omkr. 1800 kan man ikke tale om nogen sammenlignende Sprogvidenskab i egentlig Forstand. Den Metode, man an-

vendte, var milevidt fjernet fra almindelig videnskabelig Metode. Det hele blev fantastiske Sammenligninger mellem Sprog, som ikke havde noget som helst med hinanden at gøre. Saaledes sammenstillede man hebraisk *apal* med *Æble* og hebraisk: *ben* Søn med dansk *Barn*, fordi dette paa Jydsk hed *ban*.

Det Kendemærke, man brugte, var Overensstemmelse i *Betydningen* af Ordene og saa en nogenlunde Overensstemmelse i Formen; men med dette sidste tog man det ikke saa nøje; var der Betydningsoverensstemmelse til Stede, kunde man ved vidunderlige Omstillinger af Bogstaver ogsaa faa Formens og Lydenes Overensstemmelse fastsat. En morsom Parodi paa denne Form af sammenlignende Sprogvidenskab giver Blicher i en af sine Noveller; han lader her »Oldgranskeren« Kammerraad Urold forklare et Selskab Oprindelsen til Navnet: Luushøj. »Mine Damer og Herrer! De see her de jordiske Levninger af den danske Kong Hadding og hans Dronning, Hartgrepe. Mine Damer og Herrer! Denne Paastand er ikke grebet ud af Luften; jeg skal føre Dem Beviserne: denne Høj kaldte Almuen *Luushøj*. Denne Benævnelse maa ingenlunde udledes af et vist almindeligt Insekt; men af det gamle ubrugelige *Lius*, det samme som *Lys*, der atter er blevet udtalt *Lis*. Englænderne, som nedstammer fra Jyderne, kunne endnu ikke udtale Vokalen *y*. Konsonnanterne *L* og *R* forveksles let, og saaledes faar vi *Ris*høj; Dette er en forkortet Udtale af *Rips*høj; *Ripshøj* ligesaa af *Gripshøj*. Dette er kommet af Grepshøj; Grepshøj af *Grepeshøj*, og Grepeshøj igen af Hartgrepeshøj. Nu kommer det af sig selv: Hartgrepeshøj — Grepeshøj — Grepshøj — Gripshøj — Ripshøj — Rishøj — Lishøj — Lyshøj — Liushøj — Luushøj — der har vi det!« Dette er Spøg; men Metoden er nøjagtig den samme som den, det 17. og 18. Aarhundredes Sprogforskere anvendte. Mod denne Form for sammenlignende Sprogvidenskab var det, at Voltaire vendte sit vittige og ofte citerede: »I Ethymologien gælder Vokalerne intet og Konsonanterne meget lidt.«

En Forandring i denne Stilling kom først, da Europæerne stiftede Bekendtskab med Indernes Sprog og Kultur. Der blev her pludselig aabnet en Dør til en uanet skøn Kulturverden, og Sprogforskere, Filosoffer, Historikere og Æstetikere styrtede sig over Studiet af Indisk. Det viste sig nu, at det oldindiske Sprog Sanskrit paa væsentlige Punkter af sin Grammatik og sit Ordforraad nærmede sig Græsk og Latin, saaledes at den engelske Forsker William Jones i Aaret *1786* kunde skrive, at Sanskrit i Forhold til *Latin* og *Græsk* »udviste større Overensstemmelse baade i Udsagnsordets Rødder og i Grammatikens Former, end der kunde være fremkommet ved et Tilfælde; saa stærk, at ingen Sprogforsker vilde kunne undersøge alle tre Sprog uden at faa den Tro, at de er udsprunget af en anden fælles Kilde, der maaske ikke længere eksisterer; der er en lignende, om end ikke fuldt saa tvingende Grund til at antage, at Gotisk og Keltisk, skønt blandede med et fælles Sprog, har haft Oprindelse tilfælles med Sanskrit.« Her har vi den Teori, som den sammenlignende Sprogforskning skulde give sig til at undersøge: Der er en vis Forbindelse mellem de forskellige Sprog, men intet nulevende eller bekendt dødt Sprog kan være Grundsproget, fordi alle de Sprog, vi kender noget til, har haft en lang Udviklingshistorie bag sig, som selv fordrer et Grundsprog til Forklaring.

Rasmus Kristian Rask, f. 1787 i Brændekilde paa Fyn, død 1832, Søn af en Husmand, viste allerede i Skolen store Evner for Sprogstudium. I København kastede han sig med stor Iver over Studiet af næsten alle mulige Sprog, og i 1818 udkom hans epokegørende Værk „Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske Sprogs Oprindelse", hvorved Grundstenen lægges til den nye Videnskab, som kaldes „Sammenlignende Sprogvidenskab". Ved denne Bog gør han denne Videnskab, som tidligere havde været en Tumleplads for Fantaster, til en virkelig videnskabelig Disciplin. Som det er paavist i Artiklen, beviser han, at det er den grammatiske Bygning, der viser Slægtskabet mellem to Sprog, ikke Ordforraadet; naar Ord som „jeg", „du", „han", „hun", „være", „have" samt Talordene er fælles for en Række Sprog, maa man betragte disse Sprog som beslægtede. Rask formulerede ogsaa de to germanske Lydforskydningslove; den 1., hvorved Germansk skilte sig ud fra de øvrige indoeuropæiske Sprog, den 2., hvorved Højtysk skilte sig ud fra de øvrige germanske Sprog. Disse Lydlove gaar ellers under Navnet Grimms Lydlov, fordi Tyskeren Jacob Grimm i Værket „Deutsche Grammatik" 1819 formulerede dem paa en lidt skarpere og tydeligere Maade.

Undersøgelsen af denne Teoris Rigtighed er foretaget af Danmarks berømte Sprogforsker Rasmus Rask. I sin Bog »Undersøgelser om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse« fra 1818 giver han de Hovedregler, som den sammenlignende Sprogvidenskab siden har fulgt. Han siger heri: »Naar man skal udfinde noget om et

Karl Adolf Verner, f. i *Aarhus* 1846, død 1896, navnkundig dansk Sprogforsker, hvis Berømmelse i den udenlandske sprogvidenskabelige Verden endog fordunkler Rasks. Han har skrevet meget lidt, men det, han har skrevet, har haft en ganske overordentlig Betydning. En særlig Berømmelse har han faaet for en lille Afhandling „En Undtagelse fra den første Lydforskydning", hvor han paa en overraskende simpel og let forstaaelig Maade paaviser, at visse Uregelmæssigheder i den af Rask og Grimm forfattede „Første germanske Lydforskydningslov" skyldes Accentforhold, som disse to Forskere ikke havde taget med i deres Betragtning. Verner var Æresdoktor ved Universitetet i Heidelberg og fungerede i Aarene 1876—82 som Bibliotekar i *Halle*. I 1882 blev han Docent i slaviske Sprog ved Universitetet i København. *Verner* er et af vore internationale Navne.

Sprogs Slægtskab, maa vi gaa *metodisk* til Værks i Stedet for at sammenligne Detailler. Hvad der her er af den største Betydning, er det grammatiske System, fordi *Ord* ofte overtages fra det ene Sprog til det andet, men meget sjældent grammatiske Former. Denne Gren af Overensstemmelse, som er den vigtigste og visseste, har man ikke desmindre hidtil overset, og dette er den største Hovedfejl ved det meste, som er skrevet om den Materie; det er herover, at det er saa usikkert og af saa ringe videnskabelig Værdi. Et Sprog, i hvor blandet det end maa være, hører til samme Sprogklasse som et andet, naar det har de væsentligste, uundværligste og første Ord, Sprogets Grundvold, tilfælles med samme.

Naar der i slige Ord findes Overensstemmelser mellem to Sprog og det saa mange, at man kan uddrage Regler for Bogstavernes (d. v. s. Lydenes) Overgange fra det ene til det andet, da findes der et Grundslægtskab mellem disse Sprog; især naar Ligheden i Sprogenes Bygning og Indretning svarer dertil.« *Som første Grundregel* sætter han altsaa, at man *ikke skal sammenligne enkelte tilfældige Ord, men de to Sprogs Grammatik. Hvor der findes Overensstemmelse mellem to Sprog i Bøjningen af saa almindelig brugte Ord som »være«, »have«, »jeg«, »du«, »han« og i det hele taget Stedordene, der maa der nødvendigvis bestaa et Slægtskabsforhold.* Det er rigtigt, at dansk *Æble* og hebraisk: *apal* og at jydsk: *ban* og hebraisk: *ben* er ens baade betydningsmæssigt og lydeligt; men desuagtet er de to Sprog ikke beslægtet, for Ordene: være, have, jeg, du, han, den, det er fuldstændig forskellig i de to Sprog. Omvendt hedder *Barn* paa Engelsk: *child* og *Bukser trousers*. Gloserne er forskellige, men ikke desto mindre er Engelsk og Dansk meget nær beslægtet, for at *have* hedder to *have* og *du* hedder paa Oldengelsk *þu* o. s. v.; det vigtigste er altsaa, at de allersimpleste og almindeligste Ord stemmeroverens; naar Ord med samme Betydning ligner hinanden i to Sprog, kan det ene Sprog have laant fra det andet. Hvis man udelukkende saa paa *Ordenes* Overensstemmelse, vilde man komme til det Resultat, at Engelsk var meget nær beslægtet med Fransk, da der findes en Mængde Ord af fransk Oprindelse i *Engelsk*. At Zigøjnersproget stammer fra Indien, er et Faktum, da de vigtigste og »alleruundværligste« Ord i dette er af indisk Oprindelse.

I samme Afhandling gør Rask opmærksom paa, at man maa bruge de ældste Trin af Sprogene som Genstand for Sammenligning, fordi Bøjningsendelserne er bedst bevaret der. Nutidens Engelsk og Dansk kan man ikke bruge til Sammenligning, da alle Endelser er forsvundet i disse Sprog; men Oldnordisk, hvor Hest i Nævnefald hedder: hest*r*, i Afhængighedsfald: hest, i Hensynsfald: hesti og i Ejefald: hes*ts* og gotisk, hvor *jeg havde* hedder habaideda, *du* havde habaidedas, *han* havde: habaidedа, *vi* havde: habaidedun. *I* havde: habaideduth, *de* havde: habaidedan, kan man bruge. I Omtalen af

August Schleicher, f. 1821, død 1868. Schleicher var i 50-erne den sammenlignende Sprogvidenskabs Førstemand. Han har viet det litauiske Sprog, som er et af de Sprog, der opviser de ældste Sprogtrin inden for vor Sprogæt, et særligt Studium og skrevet en „Haandbog i det litauiske Sprog". Han er den første, som forsøger at rekonstruere det Sprog, som har ligget til Grund for de indoeuropæiske Enkeltsprog. Ud fra Enkeltsprogenes Ordformer rekonstruerede han de tilsvarende Ordformler i Ursproget; foran hvert saadant rekonstrueret Ord satte han en Stjerne * for at betegne det som rekonstrueret. Schleicher troede imidlertid, at det Sprog, han saaledes konstruerede, virkelig var blevet talt, og skrev selv smaa Fortællinger paa det. Nu bruger man ogsaa Rekonstruktioner, men mener ikke, at det, man konstruerer, er blevet talt; for Nutidens Sprogforskere er de rekonstruerede Ordformer kun Arbejdsformler, hvorved man faar lette overskuelige Formler for Enkeltsprogenes Former.

I *1872* fremkom Tyskeren *Johannes Schmidt* med en Teori om Slægtskabsforholdet mellem de indoeuropæiske Sprog. Han forestillede sig en bølgeformig Udbredelse af forskellige Dialektejendommeligheder. Dialektbølger havde fra forskellige Midtpunkter bredt sig til alle Sider, og undertiden havde visse Bølgekredse skaaret hinanden, saa at der fremkom Omraader, som havde nogle Træk tilfælles med Naboerne til højre, andre med Naboerne til venstre. Saaledes danner Slavisk-Baltisk Overgangsleddet mellem Indisk-iransk og Germansk; det vil, omsat paa Johannes Schmidt's Sprog, sige: Nogle Dialektbølger har forenet Slavisk-Baltisk med Germansk, andre med Indisk-iransk. Den danske Forsker, Prof. *Holger Pedersen*, har givet ovenstaaende grafiske Fremstilling af det Resultat, som denne Teori har hidført. Midterstregen i Tegningen skiller Sprogene i en østlig og en vestlig Afdeling (Satemgruppen og Centumgruppen). Af Tegningen fremgaar det ogsaa, at Græsk staar nærmere ved Armenisk end ved Italisk; endvidere at *Baltisk-Slavisk* ligger lige midt imellem *Germansk* og *Indo-iransk*.

dette Forhold vender Rask sig særlig mod en paa den Tid gængs Opfattelse, at *Persisk* og *Germansk* skulde være særlig nærbeslægtet. Han henviste til, at »*bad*« betød *syg* paa begge Sprog, og man havde fremsat den Paastand, at man paa Persisk kunde skrive hele Vers, som en Tysker vilde kunne forstaa. Klart og skarptseende skriver Rask i sin Afhandling derom: »Betænker man nu, at det er med det nyere Tysk og Dansk, man i Flæng sammenligner Persisk og de indiske Sprog, sædvanlig uden Hensyn til Slavonisk og Litauisk, saa skjønnes let, hvor uefterrettelig Udslaget maa blive. Det er fra Islandsk og de *ældste* germanske Sprog: Angelsaksisk, Friesisk, Allemannisk, Møsogotisk man bør gaa ud, og det er igennem Slavonisk, Litauisk og Græsk, man bør sammenligne disse med de kavkasiske Sprog, Zendsproget og Sanskrit. *Det er den anden Hovedregel, at man, for at se Slægtskabet klart, maa gaa tilbage til de ældste Trin af Sproget.*

Den tredie Hovedregel er Forsigtighed og Nøjagtighed med Formuleringer af Lydovergange. Man kan ikke længere bytte Bogstaverne (ɔ: Lydene) om paa maa og faa, hvorved man kan faa, hvilket Resultat man ønsker. *Nu* maa Sprogforskeren, for at kunne opstille en Lydlov, undersøge *alle* de Ord og Lydsammenstillinger, som har haft samme Udviklingsbetingelser, og først naar Loven passer paa alle Tilfælde, kan den betragtes som Lov. — Med dette Skrift af Rask var Metoden for Sprogsammenligning givet, og man kunde give sig i Lag med at gruppere Sprogene og fastslaa deres Slægtskab.

Vi vil nu med nogle faa simple Eksempler fra 3 saa kendte Sprog som Dansk, Tysk og Engelsk prøve paa at drive sammenlignende Sprogvidenskab.

I. *Dansk* har: *D*ag, Engelsk *d*ay, Tysk *T*ag.
*D*ansk har at *d*rage, Engelsk *d*raw, Tysk zu *t*ragen.
Mange andre Eksempler kan anføres.
Disse Ord har øjensynlig noget med hinanden at gøre; vi ser at Lyden *d* i Engelsk og Dansk konstant svarer til t i Tysk. Hvilken af disse Lyde skal vi nu ansætte som den oprindelige? Sandsynligheden vil tale for, at *d*, den Lyd, der findes i de to af de tre Sprog, er den oprindeligste. Følger vi nu Rasks Forskrift at sammenligne de ældste Trin i Sprogene, vil vi finde, at Oldtysk har *d* i Stedet for moderne Tysk *t*. Som Resultat faar vi altsaa, at *d*'et er det oprindelige for alle de germanske Sprog og at det er blevet bevaret i Engelsk og Dansk, men i Tysk er gaaet over til *t*.
II. Dansk har: (for)*t*ælle, Engelsk: to *t*ell, Tysk: zu (er)zä*h*len.
Dansk har: Hjer*t*e, Engelsk: hear*t*, Tysk: Her*z*.
Dansk har: *T*unge, Engelsk: *t*ongue, Tysk: Zunge.
Dansk har: *t*o, Engelsk: *t*wo, Tysk: zwei.
Atter her siger Sandsynligheden os, at de to Sprogs *t* er ældre end det ene Sprogs *z*, og atter godtgør de ældre Sprogtrin af Tysk dette Resultats Rigtighed; som Resultat faar vi altsaa her: Urgermansk *t* bevares i Engelsk og Skandinavisk, men bliver til *z* i Tysk.
III. Dansk har: *T*ing, Engelsk: *th*ing, Tysk: *D*ing.
Dansk har: *tr*e, Engelsk *th*ree, Tysk: *dr*ei.
Her har de tre Sprog hver sin Lyd. Der er intet andet for, end at vi straks maa gaa til Oldsprogene. I disse Ord finder vi, at Runeindskrifterne skriver *th* for *t*, og lige saa forholder det sig paa Gotisk, det ældste germanske Sprog; *th* er altsaa det oprindelige.

Som Slutresultat af denne Oversigt over de tre Lyde: *t, d, th* faar vi altsaa, at Urgermansk *d* forbliver i moderne Engelsk og Skandinavisk, men bliver til *t* i moderne Tysk (Oversigt I); Urgermansk *t* forbliver i moderne Engelsk og Skandinavisk, men bliver til *z* paa Tysk (Oversigt II). Urgermansk *th* forbliver i moderne Engelsk, men bliver til *t* i moderne Skandinavisk og til *d* i moderne Tysk. *Den Oversigt, der her er givet, kaldes den germanske Lydforskydning*, hvorved Højtysk skiller sig ud fra de øvrige germanske Sprog; den er første Gang formuleret af *Rask* i Arbejdet fra *1818* og senere — i 1822 — udførligere behandlet af Tyskeren Jacob Grimm i hans „Deutsche Grammatik". Hermed er de vigtigste Lydovergange inden for Germansk blevet paavist; men vi kan komme videre endnu.

I. Dansk har: *T*and, Engelsk: *t*ooth, Tysk: *Z*ahn. Deraf faar vi, at Ordet paa Urgermansk har begyndt med *t*. Ordet for Tand hedder paa Latin *d*ens. Ved Sammenligning med andre gamle Sprog som Sanskrit og Græsk ser vi, at den latinske Form er oprindeligere end den græske. Vi faar altsaa her, at indoeuropæisk *d* er bevaret i Latin, men blevet til *t* paa Germansk; paa samme Maade kan man vise, at indoeuropæisk *g* er bevaret i Latin, men blevet til *k* i Germansk. Eksempel: Latin: *e*go (jeg), Islandsk: *e*k.

II. Latin har *t*u, Oldnordisk: *þ*u. Ved Sammenligning med Græsk og Sanskrit ser vi, at *t* er det oprindelige. Vi faar altsaa: Latinen bevarer indoeuropæisk *t*, der bliver til germansk *th* (Þ). Paa samme Maade gaar det med *p*. Vi har Latin *p*iscis, dansk Fisk. Indoeuropæisk *p* bevares i Latin, men bliver til *f* paa Germansk. Latin har calamus (*c* udtalt som *k*), dansk: *H*alm. Indoeuropæisk *k* bevares i Latin, men bliver til *h* i Germansk.

Den Række Lydlove, der her er givet, benævnes den første germanske Lydforskydning, hvorved Germansk skiller sig ud fra de øvrige indeouropæiske Sprog; den er første Gang formuleret af Rask i Arbejdet fra *1818*.

Saadanne Ting er det, den sammenlignende Sprogvidenskab giver sig af med. Den undersøger de Love, som gælder for beslægtede Sprogs Adskillelse fra hinanden, men ofte er det dog meget vanskeligt at konstatere to Sprogs Slægtskab. Vi har Or-

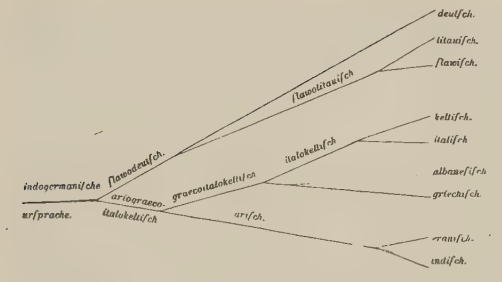

En grafisk Fremstilling af, hvordan *August Schleicher* forestillede sig Udviklingen af de indoeuropæiske Sprog, det saakaldte *Stamtræsbillede*. Han forestiller sig Slægtskabsforholdet i Billede af et Træ, hvor der fra Grundstammen: det indoeuropæiske Ursprog skyder sig Grene: de indoeuropæiske Enkeltsprog. *Schleichers* Stamtræ giver imidlertid ikke et paalideligt Billede af Tingenes Forhold. Han lader saaledes Albanesisk være en Sidegren til *Græsk* og Italisk udgaa fra samme Gren, mens det virkelige Forhold er, at *Grækere* og *Ariere* (ɔ: Indere og Persere) har vandret sammen, efter at have skilt sig ud fra den øvrige Del af Sprogætten. *Armenisk* findes slet ikke angivet som selvstændig Sproggruppe inden for den indoeuropæiske Sprogæt, men er stiltiende smeltet sammen med den indisk-iranske (ɔ: persiske) Gren. Schleichers Stamtræ er altsaa ikke rigtigt, men gaar stadig igen i flere populære Værker, bl. a. i Johan Ottosens i øvrigt mesterlige Bog: Vor Historie.

det: *to*, Latin: *duo;* men paa Armenisk, som kommer af det samme Ursprog som Latin og Dansk, hedder »to« *erku;* de sammenlignende Sprogforskere paastaar nu, at *erku* og *duo* er et og samme Ord. De fleste vil ved at se dette sikkert sige, at saa er de moderne Sprogforskere ikke bedre end det 18. Aarhundredes Fantaster, der sammenlignede *Dansk* med Hebraisk; mellem *erku* og *duo* er der jo ikke det ringeste Fællesskab. De sammenlignende Sprogforskere har imidlertid Ret i deres Paastand; det viser sig nemlig at være en fast Regel, at *alle* Ord, der paa Latin begynder med *du*, paa Armenisk kommer til at begynde med *erk;* der herſker altsaa den undtagelsesløse Lydlov, at latinsk *du* bliver til armenisk: *erk*.

Ved Hjælp af den sammenlignende Sprogvidenskab er det lykkedes at gruppere Verdens mangfoldige Sprog i store Grupper. Man har konstateret, at de fleste europæiske Sprog og en Del asiatiske alle er beslægtet og stammer fra et fælles Ursprog; Ursproget har man kaldt Indoeuropæisk, og det omfatter følgende Sproggrupper: Germansk, Keltisk, Italisk, Græsk, Slavisk (Russisk, Serbo-Kroatisk (tales i Serbien, Montenegro, Dalmatien, Bosnien og Kroatien), Bulgarsk, Slovensk og Cechisk), endvidere de baltiske Sprog (Lettisk, Litauisk og Oldprøjsisk, der nu er uddødt), Albanesisk, Armenisk og Indoiransk (de indiske Sprog og Persisk).

Som Eksempel paa, hvordan meget almindelig brugte Ord gaar igen paa alle disse Sprog, kan vi tage følgende Slægtskabsbenævnelser: *Fader, Moder,* Broder, Søster. Fader hedder oldn.: faðir, paa goth. faða, paa angelsachsisk faeder, paa oldsaksisk fadar, paa Sanskr. pitr, græsk patēr, lat. pater, paa oldirsk: athir (p faldt bort i Forlyd paa Irsk). Moder hedder paa Oldnordisk: móðir, paa Angelsaksisk modor, paa Sanskrit mātar, paa Græsk mētēr, paa Armenisk mair, paa Albanesisk motir, paa Oldslavisk *mati*, paa Lithauisk móte, paa Oldirsk mathir. Paa samme Maade kan man gaa en Række Ord igennem i alle Sprogene og vil finde, at de er ens.

Oven for viste vi, at man havde fundet, at det oprindelige indoeuropæiske Ursprog havde delt sig i Hovedgrupperne: Germansk, Italisk, Græsk, Keltisk, Slavisk, Baltisk, Albanesisk, Armenisk, Indoiransk; men mellem disse Grupper hersker der ogsaa et fjernere og nærmere Slægtskabsforhold, og dette er de sammenlignende Sprogforskere ogsaa i Stand til at udrede; det er jo en Selvfølge, at de Folk, som vandrede længst sammen paa den store Folkevandring, der førte Indoeuropæerne bort fra deres oprindelige Bopladser, kan opvise de fleste Lighedspunkter i deres Sprog. De indoeuropæiske Sprog deles i to store Hovedgrupper: den vestlige og den østlige. Skillemærket mellem dem er den forskellige Udtale, de giver den indoeuropæiske *k*-Lyd. I den østlige Del er den blevet til *s*. Eks. Persisk: Satem »100«, deraf Gruppens Navn Satem-Gruppen; i den vestlige Del er den forblevet *k*. Eks.: latin centum (udtales kentum) »100«, deraf Navnet: Kentum-Gruppen. Satem-Gruppen omfatter Indisk, Iransk, Armenisk, Albanesisk, Slavisk-baltisk; Kentum-Gruppen omfatter Græsk, Italisk, Keltisk, Germansk. Inden for og mellem disse to Sproggrupper er der atter inderligere Slægtskabsforhold, saaledes at Latin staar nærmere ved Keltisk end ved Græsk. Et interessant Forsøg blev gjort i 1905 af Danskeren Herman Møller, der paa et strengt sprogvidenskabeligt Grundlag forsøgte at bevise Slægtskabet mellem de semitiske og de indoeuropæiske Sprog; endnu kan man ikke med Sikkerhed sige, at det er bevist. Endelig har Italieneren *Trombetti* søgt at paavise et Slægtskab mellem alle Jordens Sprog. Med de Metoder, som den sammenlignende Sprogvidenskab gaar frem efter *nu*, kan et saadant Bevis ikke føres.

HENRY A. STEEN

En Hjortejagt, malet med mørkerød Farve paa Væggen i Cueva de los Caballos (Hestehulen) i Barranco de Valltorta ved Albocácer, Castellón, Spanien, et interessant Hulemaleri udført af en Cro-Magnon-Mand for en 16,000 Aar siden. (Efter Obermaier).

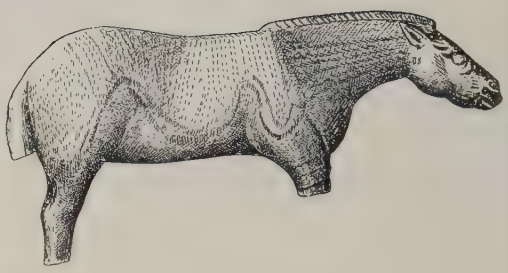

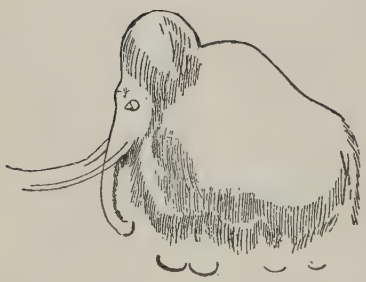

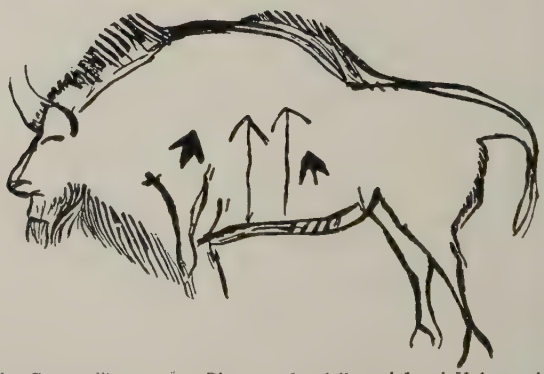

Figurer og Billeder udført af Cro-Magnon-Folk i Frankrig. Øverst til venstre to Bisoner udmodelleret i Ler i Hulen ved Tuc d'Audoubert, Ariège. (Efter Bégouen). Øverst til højre et Billede af en vild Hest, udskaaret i Elfenben, fra Hulen ved Espélugues, Lourdes. (Efter Piette). Derunder til venstre et uldhaaret Næsehorn, malet med rød Farve, i Hulen ved Fort de Gaume, Dordogne. (Efter Breuil); til højre et Rensdyr, graveret i Væggen i Hulen ved Limeuil, Dordogne. (Efter Boyssonie og Capitan). Nederst til venstre en Mammut, graveret i Væggen i Hulen ved Fort de Gaume. (Efter Breuil). Til højre Bison med Pile, malet med sort Farve i Hulen ved Ariège. (Efter Breuil).

Iskanten ud for Grønlands Østkyst paa ca. 79° N. Br. Isbæltet er her saa bredt som halvvejs mellem Grønland og Spitsbergen. Paa Billedet ses Hertugen af Orleans' Skib „Belgica", der i 1905 besøgte disse Farvande. I Baggrunden til højre er der en Skruning. Fot. paa „Belgica"s Rejse.

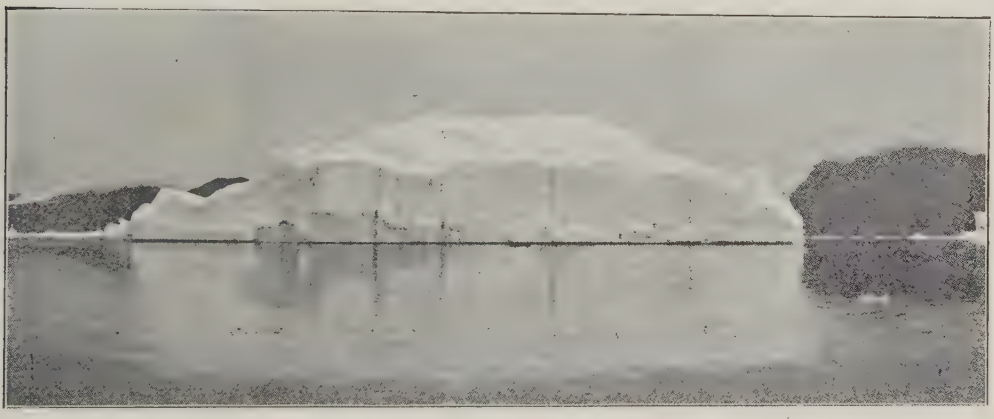

Isfjeld ud for Liverpoolkysten lidt Nord for Scoresby Sund, Grønlands Østkyst. Man faar et Begreb om Isfjeldets Størrelse, idet man midt paa Billedet ser en Robaad ved Foden af Isfjeldet. Fot. P. Dusén.

Isfjeld i Disko-Bugten. I Forgrunden til højre ses Bogstaverne M. A. O.; de er fremkommet ved, at Lavarterne er skrabet af Stenen. Disse Bogstaver holder sig i meget lang Tid. I Mangel af Træstammer foreviger den unge Grønlænder sin Elskedes Navn paa denne Maade. Fot. F. Froda.

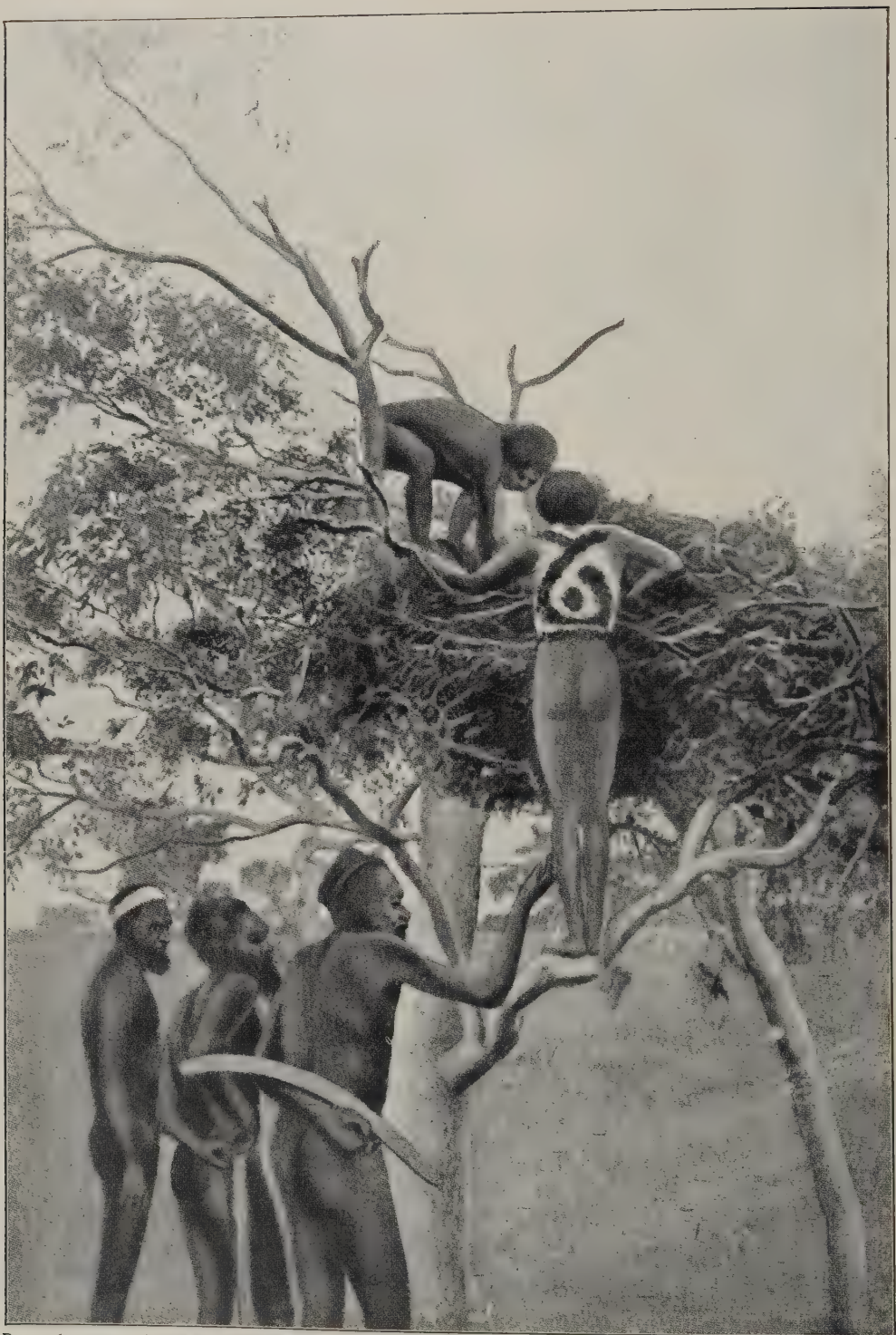

Begravelsesceremoni. Paa et Net af Grene oppe i et Træ ligger den døde. Ved Solopgang nogle faa Dage efter Begravelsen, undersøger den afdødes Slægtninge Liget for om muligt at finde Spor af Morderens Aand og Sjæl, som tænkes at besøge Gravstedet. (Fot. Spencer og Gillen).

NYTAARSBETRAGTNINGER

Hver Nytaarsaften er en Kilometersten. Hastigt ser man paa den. Hvad er Tallet? Hvor stærkt har du kørt?

Der var engang en lille Dreng, der til Jul fik Lov til at skrive 3 Ønsker op paa en Ønskesedel. Den kom til at lyde saadan:

»Det evige Liv«.
»Slesvig tilbage«.
»En levende Hest«.

Selv om Verdenskrigen nu har skaffet os noget af Slesvig tilbage, saa vedkommer dette ikke denne Historie. Drengen fik *ikke* det, han ønskede sig, han fik:

En Æske kulørte Blyanter,
en Magnet,
en Kæphest.

De fleste gaar det paa en noget lignende Maade her i Livet. Som ung, naar Verdens Storhed og Skønhed for første Gang gaar op for en, og man svimler ved Tanken om bare et enkelt Livs Muligheder, da ønsker man sig ganske uovervejet det utrolige, det allerstørste Tanken kan rumme. Og saa gaar det os alle, som det gik Drengen i Historien, man faar noget helt andet.

Men Drengen var henrykt. Med Blyanterne kunde han give alle Billeder Liv. En Farve her, en anden der, og det straalede for ham. Hans Fantasi tog Fart som ingen Sinde før, for han var selv Skaberen. Det var jo ham, der afgjorde, om Frakken skulde være rød eller grøn. Og saa stod den der Dag og Nat, netop som hans egen Tanke havde født den. Det var Skaberglæden, det højeste, et Menneske kan naa. Magneten var ogsaa god. Tusind Gange kunde han lade den løfte et Søm, for derefter langsomt at rive det af igen. Det var en hel Verden, der talte til ham. Det mystiske, uforstaaelige, som ingen kunde forklare ham rigtigt, og som dog altid var der alligevel, Naturkraften. Kæphesten var hans Ven, aaben og ærlig. Sundheden skinnede ud af hans Øjne, naar han havde faret rundt med den. Det var selve Livet.

Men hvordan var det gaaet ham, om han havde faaet sine egne Ønsker opfyldt? Et evigt Liv i Menneskeskikkelse, og andet har man vel ikke i sin unge Alder tænkt sig ved det evige Liv. Havde han faaet dette sit Ønske opfyldt, var det gaaet ham som den evige Jøde, der ikke kunde dø. I ungdommelig Livskraft havde han ønsket sig netop det, som ældre og klogere Mennesker i deres rige Fantasi har udregnet som den størst tænkelige Straf for et Menneske, aldrig at kunne dø. Slesvig tilbage var et smukt Ønske, ikke fordi det egentlig vedkom ham personlig, med mindre han havde tænkt sig som Nationalhelt hyldet og æret af alle. Men Slesvig tilbage kun i Kraft af hans Ønske, og uden at Forholdene havde medført det, vilde kun betyde ny Krig og Tusinder af Mennesker myrdet og dræbt. Og den levende Hest? Hvad skal en lille Dreng med en levende Hest, der baade bider og sparker. Han har uendelig meget mere Glæde af en Kæphest, han kan ride paa i Stuen og om Aftenen tøjre ved sin Seng.

* *
*

Denne lille Fortælling viser os, hvor viselig Verden er indrettet, hvordan Lykken ikke kommer til en gennem ens egne Ønsker, men gennem de klogeres, i dette Tilfælde Forældrenes, Viden om, hvad der er godt for en. Men naar man saa bliver voksen og opdager de aandelige Mangler hos ens Omgivelser — naar Kritikken vaagner — og man føler sig selv saa meget klogere, og ogsaa naar til den Alder, hvor man selv skal være Kaptajn, saa er det, at Livets store Vanskeligheder for Alvor begynder at komme til de unge.

Det er givet mange at vælge deres egen Livsbane, og det er givet mange at blive »sat« til noget, uden at de bliver spurgt. Men hvor mærkeligt det end lyder, saa vil Livet forme sig saa nogenlunde ens for begge Slags Mennesker. Hvad end Endemaalet er, saa vil det jo først kunne naas sent i Livet, og

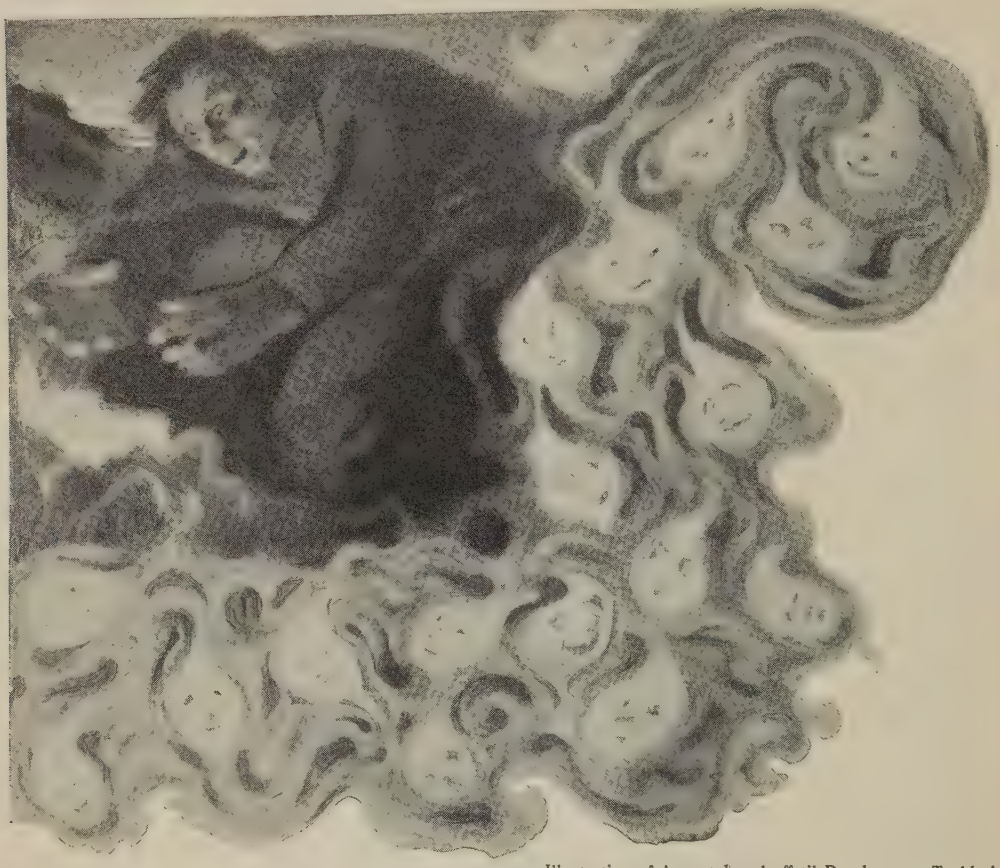

Illustration af August Jerndorff til Drachmann: Troldtøj.

»Der er mange Slags Lygtemænd, mange Slags Kær,
hvorved man kan miste sit Navn og sit Vejr.«

storste Parten af dette vil gaa i den daglige Ensformighed; det vil forme sig hos den ene omtrent som hos den anden. Maalet er det kun givet meget faa at holde sig saa levende for Øje, at det bliver en daglig Hjælp over længere Perioder. Nej, det er kun af og til, at det tages frem og benyttes til Afstiver for Dagliglivets graa Slid. I det store og hele maa Dagliglivet faa sit Indhold og hente sin Styrke fra Mandens eget Indhold, fra hans Evner til at holde sin Ligevægt og sit Humør og til at gøre sine Omgivelser saa gode og milde, at han ikke selv vantrives i dem. I alle Dagliglivets Tusinder af smaa Afgørelser er Mennesket alene, han er Kaptajn paa sin egen Skude, og det afhænger i saa overvældende Grad af ham selv, hvor han kommer hen.

Naar man altsaa skal indrette sit Liv, gælder det først og fremmest om at være klar over sig selv, over hvad der bor i en. I vor Tid prædikes der overalt i Verden: »Gaa paa, vær flittig, vær sparsommelig« o. s. v., alt hvad der kan give materiel Fremgang. Dette er meget godt, fordi materiel Fremgang er det, der falder mest i Øjnene, og derfor er det det allerførste, der ses af de unge og uerfarne. Vi kan ikke se, om vor Nabo lever et lykkeligt Familieliv, men alle kan se hans Automobil holde uden for. Altsaa gælder det om at tjene Penge for at faa Vognen, siger de ni af de ti unge, men maaske kun den ene af de ti overhovedet kan blive varig tilfreds ved materiel Fremgang alene, og de andre ni overhovedet ikke kan leve lykkeligt uden i kærlige og rolige Forhold. Nogle faa kan naa begge Goder, men nu til Dags er Konkurrencen om at komme frem i Verden materielt saa enorm, at saa at sige ingen naar frem blandt de første uden at ofre alt paa dette ene Kort. Læs Biografier over de store Pengefyrster eller Magthavere paa andre Omraader, Politikere, Kunstnere, Videnskabsmænd o. s. v., og det vil da vise

sig, at deres »Held« netop ikke skyldes Held, men uanet Slid, ukuelig Energi og hensynsløs Ofren af alle andre Goder i Livet. Edisons Seng staar i hans Laboratorium, Napoleon arbejdede rastløst 20 Timer i Døgnet, Thorvaldsens Flid, Rockefellers fænomenale Arbejdskraft, Cecil Rhodes's »never give up«, Frederik II af Prøjsens haarde Opdragelse, Lord Leverhulmes umættelige Arbejdsenergi, Darwins møjsommeligt samlede Kundskabsmængde etc. etc. Findes der overhovedet en »selfmade« Mand eller Kvinde, hvis Fremgang ikke i første Række skyldes Flid, d. v. s. Overarbejde, naar vi andre gaar fra vort Arbejde.

Af de Mennesker, der har levet deres Barndom og Ungdom paa Landet, er det kun faa, der kan blive lykkelige i en Stenby. Deres Savn kan ikke gøres op i Kr. og Øre som Urtekræmmerens Regning. Kunde det det, vilde mangt et Menneskes Budget komme til at se forbavsende anderledes ud.

De unge skal derfor gøre sig dette klart, at uden Flid naar de materielt set ikke op til Toppen, men samtidig skal de meget nøje overveje om det, at naa Toppen, er Opofrelsen værd. Det er dette, som ofte ikke stilles klart nok frem for Ungdommen. Der skal være et rimeligt Forhold mellem Indsatsen, det man giver Afkald paa, og saa det, man kan opnaa. Flid og Sparsommelighed har altid inden for rimelige Grænser en rig Belønning i sig selv, men al overdreven materialistisk Prædiken for Ungdommen bør efterfølges af Tallene paa de mange indtørrede Mumier, som de glansfulde Karricrers Lygtemænd har forvandlet frisk Ungdom til. Materiel Fremgang alene skaber ikke indre Rigdom eller aabner de unges Sind for det, meget faa af os kan være foruden, nemlig Følelsernes Verden.

Det synes, som om det, alle i vor Tid har sværest ved af alt, er netop bevidst at give Afkald paa noget for at opnaa noget andet. Man vil have baade i Pose og Sæk — man kan ikke brænde Lyset i begge Ender samtidig. Deraf uundgaaelige Misforhold og uundgaaelig Utilfredshed.

Hvad er det da, det kommer an paa, vil man spørge.

Hertil maa man svare, at hvert Menneske er en Enhed for sig, og to helt ens Mennesker findes ikke, men i store Træk kan man vel nok svare paa Spørgsmaalet saaledes: Det, det kommer an paa, er at leve Tilværelsen saaledes, at man i saa stor Udstrækning som mulig lever i Harmoni med det, man har i sig og det man har om sig. Har et Menneske levet sin Barndom og første Ungdom paa Landet, bliver han aldrig tilfreds i en Stenby. Omvendt gælder det samme for den, der forbinder Erindringen om Barnelege med en Bygaard eller Gade. Han bliver ikke lykkelig senere ved at bo paa Heden. Den, der er opdraget i et stille Hjem med Temaskine, skal ikke vente at blive glad i New York. Den, der ikke kan tage Bestemmelser, skal ikke stræbe efter at blive Chef. Den, der ikke kan taale hverken Ansvar eller Blod, skal ikke stræbe efter at blive Napoleon. At være Napoleon er ikke at sidde paa en hvid Hest under Indtoget i en By, men det er at være Aarsag og Vidne til Blodsudgydelser som paa et amerikansk Slagteri. Der skal haardere Hud, end de fleste ejer, til at faa sit Navn i Verdenshistorien. Præsident Wilson døde af det.

Det kommer altsaa an paa at kende sine Evner og sin Begrænsning, før man tager Ønskekvisten i Haanden. Bestem derfor ikke din Livsgerning for hurtigt. Vælg hverken en Rustning, der er for lille, eller en, du ikke kan udfylde. Se dig godt om, inden du vælger. Vælg ikke en Livsbane, du er for lille til at udfylde, vælg heller ikke en, du kvæles i. Studer dig selv, læg nøje Mærke til, hvilke Timer i din Tilværelse du er gladest i og vælg derefter. Dyb, inderlig Glæde kommer aldrig over uværdige Ting.

* * *

Er du en af dem, der gør noget for sin Sundhed? Gør du det, inden det er nødvendigt, bare for at blive i godt Humør, eller gør du det først, naar det er saa sent, at du *skal*. Stiger du som Lærken for Sangens Skyld? — *Flyver* du ud for at hente Føden, eller *kravler* du hen til Truget?

De ovenstaaende Linier er skrevet for de unge, for at advare dem mod overilede Valg og imod, at de i ungdommeligt Overmod vælger et Livsmaal, de ikke har Evner til at naa. Gabe over mere, end man kan sluge, hedder det vist; man kan kvæles og dø deraf. Naar Ungdommen mange Steder nu til Dags opfanatiseres til at stile efter højere Maal, end den har Evner og Kræfter til at naa, og til at tro den er klogere end den er, vil det let senere gaa saaledes, at Arnestederne for disse Illusioner bedst kan symboliseres ved Kirkegaarde, om ikke Kvinderne traadte til senere i Livet og gennem Kammeratskab og Hjemmenes Hygge erstattede de tabte Drømme. Det bliver ikke det fjerne Maals ideelle eller materielle Skær, der bærer en oppe gennem Livet, som tidligere sagt, men Dagliglivets Smaaglæder, der giver det Fylde. I Børnebøgernes Sprog har det i en Menneskealder lydt saaledes: Han drukned sin Sorg og fandt sin Trøst paa Bunden af Sagosuppen.

* * *

Hvis du ikke faar nok ud af Livet, er det saa ikke din egen Skyld? Tror du ikke, at som man reder, saa ligger man?

Arbejder du? Har du Pligtarbejder at gøre og udfører du dem saa godt, du kan? Er du af den Slags, der kun gør dit Arbejde af Pligt, eller er du en af dem, der lægger hele din Glæde i Arbejdet? Kender du den Lykke, det er at forlade sit Arbejde med god Samvittighed i Bevidstheden om, at man har udrettet noget og gjort det ekstra godt? Intet Menneske naar at blive saa gammelt, at det ikke blomstrer ved Ros.

Hvis du har Evne til at glæde dig over Naturen, gør du saa noget for at opsøge disse Stunder og beriges derved? Eller er du sunket ned til at blive et saa dovent Individ, at du bare tager derud, naar du drives dertil af andre?

Har du Trang til stille, rolige, rige Stunder, der gør dig godt og gør dig mere ligevægtig i Humøret (noget dine Omgivelser paaskønner i stedse stigende Grad), gør du saa noget for, at saadanne Øjeblikke skal komme til dig? Gaar du i Kirke, søger du god Musik, ensomme Spadsereture?

Er du af den Slags, der *kan*, naar du *vil*, d. v. s. trods daarligt Humør, vise et venligt Ansigt og fornøjeligt Sind, saa snart den første og bedste af dine Bekendte kommer ind ad Døren? Er du af den Slags, hvorfor saa ikke gøre Kraftanstrengelsen ogsaa over for dine egne? Maa du nødvendigvis give Luft for dit gnavne Sind, maa du hellere vise dette over for den fremmede end dine egne. Du kan tro det betaler sig hundrede Gange bedre.

Har du fundet ud af, hvad der morer dig at gøre i din Fritid? Har du en Fritidsbeskæftigelse, der optager dig saa meget, at du ligefrem gaar og glæder dig til at komme hjem? Ellers ved du jo ikke, hvad Frihed er.

Er du grov mod dine Omgivelser? Er du saa dum at tro, dette betaler sig? Tror du ikke, at »som man raaber i Skoven, faar man Svar«? Det Menneske er vist ikke født endnu, der er glad for, at andre er grove imod en selv.

Er du af de dovne? Er du saa lad, at du intet nyt gider lære og derfor gaar rundt og er sur? Eller er du af de lykkelige Mennesker, der har saa megen Energi tilovers, at de paa egen Haand sætter sig hen og lærer noget nyt, Sprog, Radio, Tegning, eller paa andre Maader udvide deres Horisont. Gider du gaa paa Udstillinger eller Museer mere? Eller i Teatrene?

Har du saa rummelig en Samvittighed, at du kan lade være at besøge en syg, som du ved vilde blive uendelig glad over dit Besøg?

Er du en Tyran mod dine Omgivelser, saaledes at du altid forlanger af dem, at de skal gøre noget, du inderst inde ved, de kun gør for at glæde dig, men ellers er dem imod. Er du saa dum at tro, at dette vil holde i Længden?

Er du af dem, der, naar du bebrejdes noget, du har gjort, og ved, det er med rette, det bebrejdes dig, da snakker dig fra det saa godt, at du selv falder til Ro? Kan du faa dig selv til at tro det modsatte af det, du begyndte med »at synes«?

Tror du, at man i nogen af Livets Forhold ustraffet kan blive ved med at tage uden selv at yde i tilsvarende Grad? Er du trods din Alder endnu saa uerfaren, at du virkelig tror, at dette gaar i det lange Løb?

Sløser du dit Liv bort, eller faar du som Amerikanerne siger 100 % ud af det? Du føler, at du maaske kun naar de 40 %. Det er der mange, der gør. Men det forbedrer jo ikke Sagen.

Tror du, at Folk er født onde *(nogle er det)*, og at de gør det onde med Vilje; eller er du blevet saa gammel og erfaren, at du forstaar, at de fleste kun er onde, fordi andre Mennesker har saaret og skuffet dem saa ofte. En Hund, der har været i daarlig Pleje, bliver altid ond og glubsk.

Har du aldrig truffet Mennesker, hvis Selskab gør dig godt? Ikke fordi de siger noget særlig mærkeligt, men man ligesom føler sig renere og bedre, naar man gaar fra dem, gladere, og det kan holde sig i mærkværdig lang Tid.

Bliver du vigtig, overlegen og hovmodig, naar du har økonomisk Medgang, da er der ikke stort ved dig. Har du hørt om Sagføreren, der fandt Universalmidlet mod Skilsmisser: »Tag Pengene fra dem, saa bliver de saa pæne mod hinanden,« sagde han. Kender du nogen af den Slags? Mand eller Kvinde?

Tror du ikke, at alle ved, at du ogsaa ved, at du var et langt lykkeligere Menneske, om du ændrede dine daarlige Smaavaner, bekæmpede det mindre gode i dig, og ærgrer det dig ikke at gaa rundt som en aaben Bog, hvori alle kan læse, og hvor det kun morer andre at læse netop det, der er mindst smigrende for dig?

Er du af dem, der gør noget for din Sundhed? Gør du det, inden det er nødvendigt, bare for at blive i godt Humør, eller gør du det først, naar det er saa sent, at du *skal?* Stiger du som Lærken for Sangens Skyld? *Flyver* du ud for at hente Føden, eller *kravler* du hen til Truget?

Tror du, at det samlede Verdensbillede er smukkere eller grimmere, fordi du lever? Er det smukkere, om end bare det er nok saa lille en Milliontedel af en uendelig lille Del, saa er du paa den rette Vej, da har du Lov at skyde Brystet frem og slaa dig paa det, saa alle kan lægge Mærke til dig. Men Haanden paa Hjertet først.

Tror du, at Verden er ringere, fordi du lever, saa hold op med at være under Gennemsnittet. Du ved jo saa inderlig godt selv, hvor du skal begynde. Det er kun en Viljessag. Søg det gode, rene og uskyldige i Verden, hvor du finder det paa din Vej; dette vil hjælpe dig som intet andet.

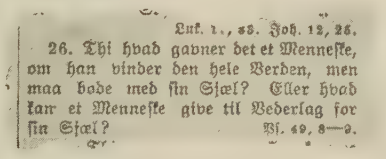
Luk. 1., 33. Joh. 12, 25.
26. Thi hvad gavner det et Menneske, om han vinder den hele Verden, men maa bøde med sin Sjæl? Eller hvad kan et Menneske give til Vederlag for sin Sjæl? Vi. 49. 8—9.

Matth. 16—26.

AUSTRALERNES LIV OG KULTUR

To Mænd af Warramunga-Stammen prydet til en religiøs Fest. Den bøjede, pølseformede Genstand, som Manden til højre bærer paa Hovedet, er lavet af Græsstængler, sammenbundet med Menneskehaar. I Enderne er den — ligesom Mændenes Bryst og Arme — smykket med Dun. „Pølsen" laves i al Hemmelighed og maa først ses af Stammens Medlemmer ved Festen. Dette „Symbol" sigter til Totemdyret *wollunqua* — en Slange.

Inde paa *Central-Australiens* tørre og plantefattige Stepper lever endnu nogle særprægede Stammer af Landets oprindelige Befolkning. Her træffer man den Dag i Dag Efterkommerne af de »vilde« og »sorte«, som hjemvendende Guldgravere, dristige Søfarere, deporterede Mordere og eventyrlystne Opdagelsesrejsende gennem Tiderne har berettet om for et undrende Europa. I dette golde, næsten ørkenagtige Landskab i Midten af *Ny-Holland*, som Australien engang kaldtes, i dette Kænguruhens Hjemland, hvor der kun ved Kysterne findes lidt Tropevegetation, der nyder godt af en større Regnmængde, strejfer de nøgne, mørkebrune, næsten sorte Australere om for at søge sig Føde. Hver Dag er for dem en brutal Kamp for Tilværelsen, et brydsomt Slid for at faa det nødtørftigste til Livets Ophold. De lever ganske vist uafhængig og er fri som Fuglen under Himlen, men Landet bærer kun enkelte forkrøblede Buske eller hist og her et Par fattige Totter Klitgræs, som, hvor Forholdene er særlig gunstige, kan vokse til store, stikkende Tuer, der paa de meterhøje, aksbærende Stængler er fulde af naalespidse Torne, som er til Plage for Mennesker og Dyr. Landet flyder langt fra med Mælk og Honning, og Regnen er lige saa sparsom, som Solen er gavmild over al Maade, idet den udtørrer de mindre Vandløb og bevirker, at Vandstanden synker i de faa Søer og Floder, hvor sorte Svaner, Ænder og Hejrer holder til.

Australeren, som fra Fødsel til Død er afhængig af den Natur, der omgiver ham, kender naturligvis hver Plante- og Dyreart i det Landskab, han færdes i som *Jæger*. Hvor et bestemt aflangt Mærke er afsat i den bløde, sandede Jordbund, ved han straks, at her har en Kænguruh siddet, støttende sig paa sin lange og tykke Hale; og naar Eucalyptustræets Blade er ribbet for alt, hvad der er grønt, ved han, at Træbukkens graadige Larver er kommet frem; han fryder sig ved Tanken om, at de kan blive lækre, naar de har ædt sig fede og falder til Jorden, tunge og mætte. Saa gælder det blot om at faa fat i dem før Konkurrenten, Pungmuldvarpen, der tusser omkring mellem Trærødderne, finder dem og udrydder dem. Australeren er fra først til sidst ligestillet med Dyrene i Kampen for Føden: Den, der er dygtigst til at narre de andre for Mad eller ved Snildhed og Smidighed bedre forstaar at fange Byttet, har vundet en Sejr fremfor de andre. Derfor maa Australeren skærpe sin Lugtesans, lære at vejre de forskellige Dyr paa

Dværgkænguruhen (Onychogale frenata) er en af de smukkeste og yndefuldeste af Kænguruharterne. Den er omtrent saa stor som en Hare. Den forekommer navnlig i den sydøstlige Del af Australien, hvor den bebor den nederste, varme, tørre, stenede Del af Bjergskraaningerne, som er bevokset med forkrøblet Krat. (Efter Brehm).

Afstand, ligesom hans Kampfæller, Dyrene, selv kan, og han maa evne at spore Vildtet gennem Landskabet blot ved Hjælp af nogle nedtrampede Planter eller et Par næsten usynlige Spor i Jordbunden.

Australerens Sporsans og rige Erfaring om Dyrenes Adfærd under alle Forhold og hans Legemes enestaaende Behændighed er hans bedste Jagtvaaben, naar han lister sig ind paa den forfulgte og intetanende vilde Hund, Dingoen, eller den springende Kænguruh. Hans klodsede, af Træ groft tildannede Kølle og det ildhærdede Træspyd, som han slynger mod Fjenderne ved Hjælp af et Kastetræ, er yderst primitive Redskaber. Selv den — ogsaa af Træ — snildt formede Bomerang er kun duelig, naar Jægeren er øvet i Kast, trænet i Taalmodighed og mere behændig end nogen Trækænguruh. Som det ses paa Billedet, er Bomerangen et meget primitivt Redskab. Det er, som ovenfor nævnt, lavet af Træ som de andre Jagtvaaben og Køkkengrejer. Bomerangen er et Kastevaaben, bestaaende af en knæbøjet, skarp Træliste. som ofte er sylspids i Enderne. Australeren griber den i den ene Ende, slynger Armen tilbage for at faa Svingkraft og kaster saa af al Magt Vaabenet i en stor Bue op i Luften. Hvis Jægeren er øvet og Kastet heldigt, kan Spidsen af Vaabenet bore sig ind i det flyvende Vildt og dræbe det i Flugten; thi Bomerangen anvendes særlig mod mindre Dyr, navnlig Fugle. Slynges den f. Eks. ind i en Flok Ænder, kan den med sine svirrende »Arme« ramme dem saa stærkt, at de bevidstløse styrter til Jorden og med Lethed kan dræbes. Rammer Vaabenet ikke, bevirker dets ejendommelige, skæve Form og dets Svingkraft, at det vender tilbage til det Sted, hvorfra det blev kastet. Australerne er øvet i Brugen af Bomerangen. Man har set dem slynge Vaabnene saa stærkt ud i Luften, at disse gik deres Bane to Gange rundt, før de vendte tilbage til Jægerne.

Bomerangen er et Kastevaaben, bestaaende af en knæbøjet, skarp Træliste. Australeren griber den i den ene Ende, slynger Armen tilbage for at faa Svingkraft og kaster saa af al Magt Vaabnet i en stor Bue op i Luften. Rammer den ikke Byttet, kommer den tilbage til Udsenderen.

Kæmpepungmaaren (Dasyurus maculatus) er mørk kastanjebrun af Farve. Den lever i de stenede Render, som fra Bjergene strækker sig ned i Urskoven, men klatrer ogsaa med stor Lethed i Træerne paa sin natlige Jagt efter Fugle. Den lever af disse og af mindre Pungdyr; den efterstræber ogsaa Farmernes Fjerkræ. (Efter Brehm).

Kun Mændene er Jægere. Kvinderne er *Samlere*, d. v. s. de vandrer hele Dagen om og samler tilfældig Føde. Alt kan bruges: Rødder, Løg og Knolde, Slanger, Firben, Orme og Larver, som de finder paa deres Vandring, putter de i en plumpt udhulet Træskaal eller Vidjekurv. Hvad de ikke kan faa op af Jorden med de bare Næver, som ellers intet skyer, pirker de frem med deres eneste Redskab: en tyk, tilspidset Stok. Børnene følger med og hjælper, saa godt de kan. Naar saa Kurven eller Træbaljen er fuld, vender Kvinderne og Børnene »hjem«, hvilket vil sige, at de søger tilbage til deres Ildsted, hvor de maaske har rejst en Skærm af Grene, Blade og Bark til Ly mod Nattekulden og Vinden; thi nogen egentlig Hytte ejer Australerne ofte slet ikke. De lever i Sandhed som Fuglen under Himlen.

Er man naaet »hjem« med Dagens Høst,

Australerkvinde med Hud-Ar. Baade Drengene og Pigerne bliver under Opvæksten forsynet med saadanne Ar paa Arme, Bryst og Mave. Arrene tilføjes ikke den unge Mand eller Kvinde paa een Gang, men i Løbet af Ungdomstiden. Arrene synes i nogle Stammer at blive anbragt paa det Tidspunkt i den unges Liv, hvor Forbudet mod at spise visse Fødemidler bliver ophævet. Arrene skulde saaledes angive en Tilladelse og være et Modenhedstegn. I andre Stammer synes saadanne Ceremonier som at slaa en Fortand ud eller at gennembore Næsens Skillevæg — at tjene lignende Formaal.

begynder Madlavningen. Smaakryb som Slanger og Firben gaar lige i Ilden, uden saa meget som at blive flaaet eller udrenset for Indvolde. Dyrene brændes blot sorte; saa er den bløde, stegte Indmad en Delikatesse for en Australer! Imens »Stegen« fortæres, tilberedes »Brødet« og »Grøden«. Det sker ved, at Løg og Rødder rives mellem to skarpe Sten, saa der fremkommer en Grød, som siden bages i Gløderne. Dette Brød er stenhaardt; og der skal holdbare Australertænder til for at faa noget ud af saadanne Beskøjter.

Naar Mændene vender »hjem« fra *deres* Dagværk og søger til Kvindernes Baal med deres Bytte, beretter de om deres snedige Overfald paa en dum Struds, eller de fortæller maaske, hvorledes de tre Mand høj løb en springende Kænguruh ind og gav den Naadestødet. Australerne er mesterlige Spejdere og kender saa vel til den aabne Kamp med Dyret som til den sindrigt udtænkte Fangstmetode. En ung Australer, der opdager svømmende Ænder, tager saaledes et Bundt Siv paa Hovedet og et Rør til Aandedræt i Munden, mens han svømmer; med Behændighed kan han da uset under Vandet nærme sig Byttet og overfalde det.

Har han først bragt sine Dyr »hjem«, forstaar han ogsaa at lade det stegte Kød smage sig. Graadigt svælger han det i sig, mens Kvinder og Børn ser til. Af og til falder der maaske et mindre rent afgnavet Ben af til dem. Men som Regel er Dyrekødet forbeholdt Australermanden og hans Jagtfæller. De er — ogsaa religiøst set — de egentlige Mennesker, Jordens Herrer! De steger deres Vildt, ligesom Kvinderne »steger« Firben. Efter at f. Eks. Blodet, Hovedet eller Indvoldene er taget fra som hellige Dele, kastes det hele i Ilden og brændes sort, hvorefter den indre stegte Masse fortæres. Undertiden flaar man Skindet af en Kænguruh for at benytte det til Værn mod Nattekulden; thi selv om den sandede Steppe kan brænde Fodsaalerne om Dagen, kan Temperaturen om Natten ofte gaa langt ned. Nogle Steder i Australien er Temperatursvingningerne store, andre Steder smaa. Undertiden kan der være en Forskel paa indtil 40° Celsius mellem højeste Dagtemperatur og laveste Nattemperatur. En Opdagelsesrejsende, *Stuart*, lagde i 1845 Mærke til, at Temperaturen i Aarets varmeste Maaned Januar, den 21de steg til 55° Celsius i Skyggen. Naar han lod Tændstikker falde ned paa Sandet, var det saa varmt, at der gik Ild i dem. Men kan end Dagene i det indre af Australien være saa ørkenhede, saa kan det ganske vist ogsaa fryse om Natten; og dog føler Australeren, der er hærdet til at leve i Klimaet, sikkert ikke den store Temperatursvingning saa stærkt som den europæiske rejsende, der kommer fra den tempererede Zones milde Kystklima.

Saa primitivt, d. v. s. med saa faa materielle Fornødenheder, lever de nøgne Australere deres »vilde« Liv. De lever mere tarveligt end noget andet kendt Folk paa Jorden. De lever i *Trælderen*, kunde man sige. Deres Vaaben er jo end ikke engang af Sten, saaledes som vore nordiske Forfædre brugte det. Materielt set maa Australeren saaledes siges at staa paa et Trin, der er endnu lavere end det, de nordiske Stenalderfolk stod paa; thi Flintespydets og Stenøksens øvede Forarbejdere her i Norden var jo rene Kunstnere i deres Haandværk ved Siden af Bomerangens Ophavsmænd, selv om Australeren i Jagtfærdighed ikke overgaas af nogen med de ringe Vaaben, han har til sin Raadighed.

Naar man dertil tager i Betragtning, at Australien, hvad Dyreliv[1]), Plantevækst og

[1]) Se Hefte 34 Artiklen „Pungdyr".

Naturforhold i det hele angaar, paa saa mange Punkter afviger fra det, man kender fra andre Verdensdele om disse Ting, er det intet Under, at dette »terra australis«, dette »Sydland«, som de Opdagelsesrejsende længe, efter at Amerika og Afrika var kendt, fablede om at finde, blev det mærkelige Land frem for noget, da Opdagelsesrejserne omsider tog Fart, og Kendskabet til Landet blev udvidet. Man kaldte Australien »den omvendte Verden« — for Spøg! Thi her var Menneskene næsten sorte, Svanerne sorte som Kul og nogle Træarters Blade stod lodret, for at Fordampningen fra deres Overflade ikke skulde være for stærk i det regnfattige Klima. Ja, om det saa var Dyrene, var de sære. Kænguruhen med de lange Bagben og den tykke Hale var som en Mellemting mellem en Ko og et Egern! Og ligeledes de andre Former for Pungdyr: Pungmaaren, Pungulven og Pungmuldvarpen — alt forundredes man over. Men mest forunderligt var det dog, at Pattedyr som Myrepindsvinet og Næbdyret lagde Æg!

Lige siden 1601, da de første Europæere, *Portugiserne*, lærte Australien at kende, har Landet tiltrukket *Kolonister* fra Alverdens Egne. De første egentlige Nybyggere var *Hollænderne*, der en Tid gav Landet Navn, som oven for nævnt; men Australiens *Erobrere* blev dog *Englænderne*. Deres berømte Opdagelsesrejsende *James Cook* udforskede *Ny-Zeeland*, berejste Australiens Østkyst og store Dele af det stille Hav, saa at alle Drømme om et »Sydland« ud over Australien forsvandt for stedse.

Australien var dog længe — og er det endnu for store Deles Vedkommende — et uudforsket Land. Men 1788 anlagde Englænderne Forbryderkolonien *Port Jackson*, der blev til den senere Storby *Sydney*. Dermed var en egentlig Kolonisation begyndt; og Interessen for Landet øgedes yderligere, da Australien snart efter blev Udvandrernes Haab ved Siden af Amerika, Kaplandet og Ostindien; thi i 1851 fandt en Englænder *Guld;* og da Rygtet herom udbredtes, var Tilstrømningen enorm. Landet har været i en rivende Udvikling siden da: ɔ: Australien er blevet en af Englands mest indbringende Kolonier. Landet, hvis officielle Navn er *»The Commonwealth of Australia«* (»Australiens forenede Stater«), er under det britiske Verdensriges Beskyttelse, men ellers selvstyrende. Dets uforholdsmæssigt store Byer, der er anlagt med snorlige Gader, og hvis Bygninger ikke er videre præget af gammel Kultur fra Europa, er smukke og ordentlig holdt, ligesom Administrationen i hele Landet er mønsterværdigt indrettet efter alle Erfaringer fra Europa. Et Nybyggerland som Australien har den Fordel frem for Europas gamle Stater, at det kan bygge et Samfund mere retfærdigt op, end det var muligt i et gammelt Kulturland, hvor Sædvane og Tradition hæmmer Reformernes Gennemførelse. Saaledes har Australien en vidt fremskreden Arbejderlovgivning og navnlig moderne Jordlove, der bevirker, at en *engelsk* Indvandrer altid vil kunne skaffe sig Brugsretten over et Stykke Jord, saa at han kan skaffe Føden til sig og sin Familie uafhængig af andres Hjælp.

Naar en Mand er smykket saaledes til Fest, betyder det, at han har Frøen til Totemdyr. Opsatsen paa hans Hoved antyder et helligt Træ; Dunene paa Hoved og Bryst betegner Træets Rødder.

Den indfødte Befolkning, »de sorte« Australere, har man ligeledes søgt at beskytte, undervise og tildele fredede Landskaber, hvor de kan leve deres Naturliv. Imidlertid er den lille Skare, maaske nu kun 100,000 Individer, gennem Tiderne blevet saa skaanselsløst myrdet, befængt med Sygdomme og ødelagt med Alkohol og andre Velsignelser fra det kultiverede Europa, at deres Tal stadig formindskes.

De Mænd, der først gjorde et alvorligt Arbejde for at forstaa disse Mennesker og deres Forudsætninger for at kunne leve, var kristne Missionærer og engelske Forskere. De engelske Forskere, der rejste i Landet, fik dog som Regel kun et overfladisk Kendskab til de indfødtes materielle og aandelige Liv; og hvad der var mest skæbnesvangert for disse rejsendes Forstaaelse af Naturfolkets Liv, var det Forhold, at *de saa alt med en Europæers Øjne.* Man betragtede Australerne som de lavest staaende Individer paa Jorden, idet man mente, at de nærmest var som Dyr, der aldrig var kommet videre end til det materielle og aandelige Standpunkt, som Menneskeheden maatte have staaet paa i den allerældste, graa Urtid.

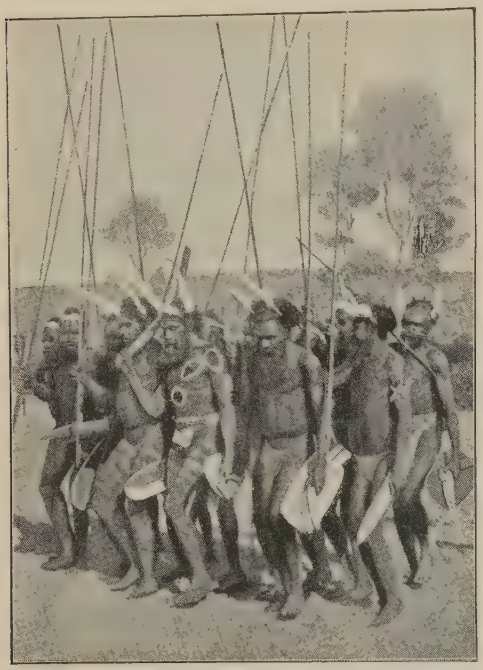

Krigere udstyret med Bomeranger, Skjolde og Spyd. De danser Krigsdans, før de foretager et Togt mod en anden Stamme for at hævne en Kammerats Død. Hævn er en Pligt, men man søger at undgaa ny Blodsudgydelse.

I Slutningen af det 19de Aarhundrede var dette Synspunkt raadende hos alle Etnologer, at Menneskehedens forskellige Kulturfolk gennem Tiderne lige fra de laveststaaende Naturfolk (som f. Eks. Australerne) dannede en Stige op til det højeste af alle Kulturfolk: Europæerne — og i Særdeleshed Englænderne! Det var navnlig *Spencers* og *Darwins* Udviklingsteori, der dannede Grundlaget for det fejlagtige Syn, som dog var undskyldeligt, eftersom man ikke kendte de primitive Kulturfolk tilstrækkeligt til at forstaa den rette Sammenhæng. Man gik ud fra en Teori, der ikke kunde holde Stik, naar de virkelige Forhold blev draget frem. Endvidere var man i den Grad blændet af Europas Fremgang i materiel Civilisation, at man følte det som bogstavelig talt en Betingelse for et Kulturmenneske, at han indrettede sig i sit ydre Liv som en engelsk Gentleman. Det var et utænkeligt Kætteri at hævde, at en Australer, der brugte Bomerang og aad Larver paa sin nøgne Færd gennem Australiens sandede Stepper, kunde have nogen Kultur end sige Religion. Man hævdede, at Australere og andre Naturfolk kun havde »begyndende Religion«; de havde *Animisme, Troen paa en Sjæl* — men det var ikke Religion, set med en Englænders Øjne. I Drømme og ved Døden skulde »de vilde« have faaet Troen paa en vandrende Sjæl. Og af denne primitive Forestilling mente man, at Religionen var *udviklet*. Alt blev jo set som *Udvikling;* og denne første Behandling af Naturfolkenes Liv vidnede egentlig ikke særlig om Forstaaelse af *deres* Kultur, men tjente til Belysning af den europæiske Kulturs høje Stade. Det var europæisk Kultur, man beundrede — en Art selvglad Stolthed, om man vil; og Interessen for de primitive Folk blev derfor, paa Grund af det manglende Kendskab til Naturfolkene, kun til en Hyldest til det 19de Aarhundredes Europæer.

Det blev som sagt forbeholdt enkelte Folk med Førstehaandskendskab til de indfødte paa Australien at aabne Øjnene paa Europæerne, saa at den rette Forstaaelse af disse »sortes« Kultur og hele Liv blev det raadende ved Afgørelsen af deres Skæbne. Professor i Biologi ved Universitetet i Melbourne, *Baldwin Spencer* og *F. J. Gillen* udgav i 1899 en Bog om de indfødte Stammer i Central Australien. Desværre kunde disse to Mænd ikke tale de indfødtes Sprog; deres Arbejde fik derfor kun Betydning som et Gennembrud i Forskningen af de primitive Folk. Men deres Oplysninger revolutionerede meget. Det blev dog Missionæren i Hermannsburg i Syd-Australien *Strehlow*, der ved at lære Stammernes Sprog og leve blandt de indfødte i en Menneskealder lagde Grunden til den fulde Forstaaelse af disse Folks religiøse Kulturliv. Strehlows egen Missionsgerning var derimod ganske spildt. Han traf her paa et Folk, som havde de aandelige Værdier, det behøvede. Han traf paa et Folk med en anden Psykologi end vi har, med et andet Syn paa Verden og en umiddelbar Tilknytning til Naturen. Hans Fortjeneste ligger i, at han redeligt erkendte sin Missions Umulighed blandt disse Mennesker, og navnlig i, at han gjorde det til sin Opgave at optegne Australernes religiøse Sange og Myter, saa vi nu bedre kan forstaa deres hele Kultur.

Australerne hører til de Folk, vi kalder *primitive* eller *Naturfolk*. Særkendet for dem og andre Naturfolk er det, der ligger i Betegnelsen. Hele deres Liv er baade materielt — som vi har set — og aandeligt knyttet til *Naturen*. Den er de afhængige af — intet Under derfor, at de har sluttet Pagt med den. Som deres daglige Liv i Kampen for Føden er en Kamp med Naturen, er deres aandelige Liv i Gæld til den, som vi skal se.

Et andet Kendemærke paa primitiv Kultur er dette, at et *individuelt Liv* — saaledes som vi forstaar Udtrykket — ikke leves

paa samme Maade som hos os. Hos Australerne kan man ikke tale om Individualisme. Vor moderne europæiske Kultur bygger paa Individet, det enkelte Menneske. Australernes Kultur hviler paa den Helhed, Samfundet udgør. Vore Samfunds Sammenhold beror paa en frivillig Sammenslutning af de enkelte. I Religion, i Kunst — baade Digtning og bildende Kunst — føler vi, naar undtages særlig stærkt bevægede religiøse Sekter, — som Enkeltmennesker. Hos Australerne er Samfundet, Helheden, det store »Jeg«. Over for Verdensaltet og Tilværelsens Gaader føler vi os saa uhyggeligt ene — med eller uden en Gud. Australerens aandelige Tryghed i Tilværelsen beror paa hans Tilknytning til det Samfund, han tilhører. Man ser saaledes Modsætningen mellem vor og de primitive Folks Psykologi og Kulturgrundlag. Vor Kultur har ikke som Australernes nogen Pagt med Naturen. Vor Kultur er en Bykultur, hvor vi har stillet Naturen i vor Tjeneste rent materielt, og vi føler os ikke forpligtet til at yde nogen Gengæld for det, vi frarøver Naturen.

Endelig maa det stærkt fremhæves, at mens vi skelner mellem Aand og Stof, mellem Sjæl og Legeme, kender Australeren ikke noget til et saadant Skel. For ham er Aand og Stof altid eet; og alt har »Aand« i sig og lever. Dette gælder ogsaa livløse Ting som Stene, Vand og Ild. Det er den skarpe Stens Væsen og Styrke, at den kan skære. Sin Aand og sit Liv aabenbarer den ved f. Eks. at kunne bearbejde Træ. Derfor eksisterer »Aand« som saadan ikke blot ved Ord og Tanker. *Aand* ser Australeren *i* alt og *bag* alt. Hans Liv, hans Redskaber og Forestillinger er gennemsivet med religiøs Aand.

Australerne lever i smaa Stammegrupper, *Klaner*, der baade socialt og psykologisk danner en Enhed. En Klan paa 20—40 Mennesker er lig med eet Individ blandt Australerne — bogstavelig talt. Klanen er som een stor Personlighed. Den enkelte er ikke et Individ, der handler med sin Person, som han vil, og under eget Ansvar. Enhver er fysisk og sjæleligt at betragte som *et Udtryk for Klanens samlede Personlighed.* Hvert enkelt Individ er en Repræsentant for Klanens Fællessjæl. Hvad man foretager sig, sker paa Klanens Vegne til dens Bedste og under Ansvar over for den. Har en Australer dræbt en Fjende, kan Fjenden blot dræbe en af hans Klansfæller. Saa er Ugerningen hævnet. Naar den enkelte Australer altsaa handler paa egen Haand, hviler der et tungere Ansvar paa ham end paa en af os,

Forskellige Smykker og Kultgenstande. De to Stokke til venstre og højre anvendes ved religiøse Ceremonier. Øverst ses et Halssmykke med Ørnekløer. I Midten findes et Lændebælte, der bæres af Mændene, og nederst ses en *churinga* af Sten eller Træ (se S. 205).

naar vi foretager os noget; thi hans Handling har Følger for *hele* Klanen. Forholdet kan maaske sammenlignes med det, der sker, naar en Families »sorte Faar« begaar en vanærende Handling i vort Samfund. Hele hans Familie brændemærkes i det offentlige Omdømme; hans Handling og den paafølgende Straf rækker saaledes videre end til hans egen Person.

Det australske Klansamfund er altsaa baade i aandelig og materiel Henseende solidarisk, kunde man sige. Men Solidariteten berører ikke blot Klanens Medlemmer. Sagen er, at i et primitivt Samfund staar Religion, dagligt Udkomme, Fødsel og Død, Naturens Orden og Sol og Maanes Gang i intim Forbindelse med Menneskenes Liv.

Hos mange primitive Folk — og i høj Grad hos Australerne — giver dette Samliv med Omverdenen sig et karakteristisk Udtryk i det Forhold, man har kaldt *Totemisme.* Ordet skal være dannet af en kanadisk Købmand *J. Long*, paa Grundlag af et Ord for »Slægt«, *otem*, som anvendtes af Algonkin-Indianerne ved Øvresøen i U. S. A. Totemisme er en Udformning, der er alt andet end almenmenneskelig, men derimod karakteristisk for visse primitive Folk. En Mands eller Kvindes *Totem* er den Dyreart, det

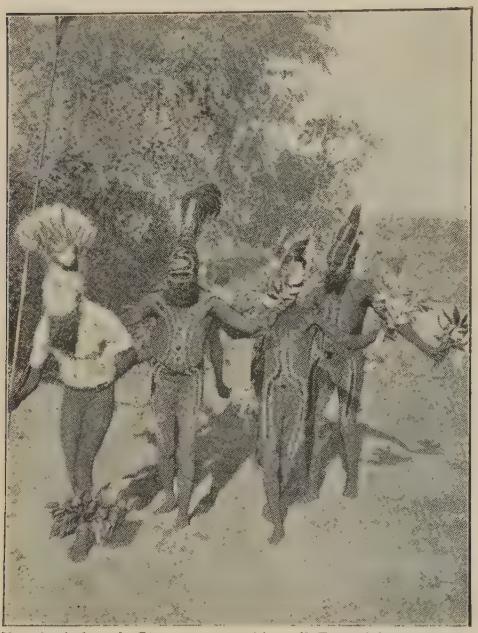

Mænd af Aranda-Stammen, smykket til Fest. Billedet giver et Begreb om, hvor fantastisk Australernes Udsmykning er. De hvide Linier, lavet af Dun, omgiver brede, røde, malede Striber, hvilket tager sig ejendommeligt ud paa Baggrund af Mændenes mørkebrune Hud.

Himmellegeme, den Plante eller det Vand, som vedkommende føler sig aandelig beslægtet med. Vandhøne-Mænd og Kænguruh-Mænd betegner da Mænd, der hører til en Klan, hvis Totem er henholdsvis en Vandhøne og en Kænguruh. Totemismen findes hos mange Folkeslag og er ofte meget varierende hos de forskellige Stammer. Den er højt udviklet hos Australerne, og den er saa at sige Kernen i deres Kultur, hvis Særmærke er: Samliv med Naturen.

At en Australer ved sin Fødsel er blevet Kænguruh-Mand, hænger sammen med Australernes strenge Ægteskabslove, som vi senere skal vende tilbage til. Men er han Kænguruh-Mand er han hele sit Liv knyttet paa særlig intim Maade til denne Dyreart. Kænguruhen er hans hellige Dyr. Han maa ikke omgaas det skødesløst, skal undgaa at dræbe det, og kun i yderste Nød maa han forgribe sig paa sit Totemdyr. I saa Fald skal han skaane dets ædlere Dele som Blodet og Hovedet og give visse Dele tilbage til Naturen. Til Gengæld beskytter Dyret ham. Han og Dyret har indgaaet et helligt Aandsfællesskab, som viser sig ved, at han faar Dyrets »Sjæl« i sig; dets springende Evne og hele Væsen bliver han delagtig i, ligesom den; der har Lynet til Totem, faar Lynets Kraft, medens han selv beskyttes mod at dræbes af det.

Et Totem maa man ikke omgaas med Ligegyldighed. Den, der har Maanen til Totem, maa vogte sig for at stirre for længe paa den. I Australerens Kultfester spiller Totemet en stor Rolle; thi ved Festen genoplives og styrkes Forholdet mellem Totemet og Menneskene, saa at man vinder ny Livskraft til at fortsætte Tilværelsen. Festen bestaar i Danse, Kultsange, d. v. s. hellige Hymner, og forskellige dramatiske Ceremonier, der hentyder til Totemets Art. Er Totemet en Kænguruh, udsmykkes Mændene med hellige Dele af Dyret, og efterligner saa under Sang og Dans Dyrets Liv. Dette primitive, religiøse Drama, som under forskellige Former gaar igen hos de fleste kendte Folk paa Jorden, ligger til Grund for vor Skuespilkunst, som vi har faaet overleveret gennem Grækerne (se Artiklen i Hefte 19). Hos Australerne og andre primitive Folk findes dette Verdens første Skuespil i sin oprindelige Skikkelse. Et Friluftsdrama, der er en religiøs Fest. Naar et Par af Mændene saaledes efterligner Dyret i Bevægelser og Lyde, betyder det mere end en Efterligning, Det er paa een Gang et Symbol og en Virkelighed. Tilsammen er det en Oplevelse af det dybeste, helligste og mest opbyggende, som Klanen ejer: Forholdet til Dyret, Naturen og den evige Fortsættelse af Livet gennem Slægten. Det er her atter Solidariteten, Sammenholdet og Samhørigheden, som styrkes. (Jvf. Artiklen om Nordboernes Religion i Hefte 39). I denne religiøse Oplevelse henter Australerne Kraft til at leve Livet trods alle Trængsler. Man kan godt forstaa, at Missionæren har staaet fuldstændig udelukket fra at kunne omvende disse Mennesker til en ny religiøs Anskuelse af Verden og de evige Værdier. For det første var Australerens Verden (Menneskelivet og Naturen i Forening) og hans evige Værdier (Slægtens Fortsættelse, godt Forhold til Naturen, der opretholder hans Klan) ganske forskellig fra det, Europæeren kunde bringe. Australeren kunde altsaa ikke assimilere de nye religiøse Værdier, ikke optage dem i sit Sjæleliv, ikke bruge dem i sin Verden, fordi ogsaa den var en anden. For det andet havde Australeren aabenbart ingen ny Religion Behov, hvilket Missionæren indsaa; thi hvad der er al Religions første Opgave at bringe, nemlig Kraft og Styrke til at leve Livet i aandelig og materiel Modgang — det blev Australeren rigelig forsynet med ved sine Fester, der var hans religiøse Oplevelse.

Ligesom Jøderne kun tillader deres *Mænd* at gaa ind i selve Synagogen og henviser

Kvinderne til at overvære den religiøse Fest fra Galleriet, saaledes maa kun de ældre, indviede Mænd overvære Helligfesten hos Australerne. Kvinderne og Ynglingene maa paa Afstand nøjes med at følge Begivenhederne og virker højst som et Kor. Naar Festens Tid stunder til, maa man afføre sig — aandelig talt — alt hvad der er profant og indvie sig til den hellige Fest. Legemlige Renselser maa gaa forud for Højtiden, og streng Overholdelse af det hellige Ceremoniel er en Betingelse for, at Festens Velsignelse ikke skal gaa tabt. Den, der synger Sangene eller reciterer dem ved Festen, maa kunne dem som en Rolle; og svigter hans Hukommelse, er alt ødelagt og maa gøres om forfra.

Er alt i Orden til Festen, er Deltagerne malet med de Farver, som deres Totem-Dyrkelse fordrer, og er de beklædt med Ørnedun, hvis de har Ørnen til Totem, begynder den monotone, ældgamle Hymne at lyde ud over de øde Stepper:

Af Kviste vil vi bygge Redens Bund,
oven paa den vil vi to lægge Kviste paa langs,
kredsende kaster vi Løv i den hvælvede Rede,
kredsende kaster vi det paa Redens Rand.
I Reden sidder Ørnenes Unger, mens Vinden rejser deres Dun.
I Reden sidder de, mens Vinden blæser Dunene op.
I Kreds svinger vi Ørne os op over Ungerne,
begge to svinger vi os i Kreds;
højt i Luften flyver vi kredsende,
knap naar noget Øje os fra Jorden:
i Himlens Blaa flyver vi kredsende,
mens Vinden rejser vore Dun.
Vort Bytte ligger slaget i Krattet,
vor Klo slaar vi i Byttet.
Nordenvinden suser,
hylende suser den os i Møde.
Over de stejle Bjerge svinger vi os i Kreds,
næppe naar Øje: os fra Jorden;
under vor Kredsen fanger vort Øje Reden.
Spydet vil vi lægge paa langs ad Spydkasteren,
vi to lægger vort Spyd til Rette,
Vildtets Ryg er knust,
nu vil vi to give det Dødsstødet.[1])

Mens Sangen bliver sunget, har et Par Stykker af Klanen efterlignet Ørnens Bevægelser i Flugten og ved Reden og samtidig gjort Gebærder, der hentyder til Ørne-Klanens Jagtmetoder. Som det vil ses af Sangen, er der intet tydeligt Skel mellem det, som Ørnene foretager sig og det, der skildres som Mændenes Jagt paa dem. Snart ses Ørnene fra Jorden, snart er Mændene selv Ørnene, der glæder sig over deres Herredømme i Luften, og mod Slutningen af Sangen har Jægeren Ordet. For os er denne Sammenblanding af Skildring, Virkelighed og Drama nærmest Kaos. Men for Australeren er det lige til. Man maa jo erindre, at i hans Forhold til Ørnene er der ingen Forskel paa Ørn og Mand. De har blandet Sjæl,

[1]) Oversættelsen er taget fra Prof. Vilh. Grønbechs Bog: Primitiv Religion.

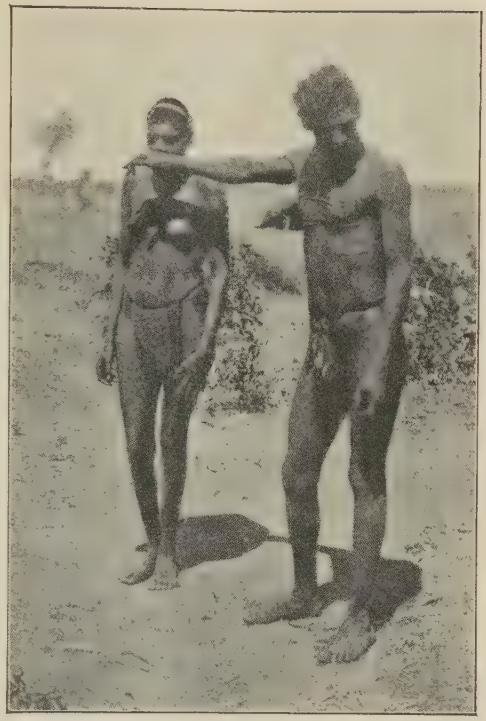

Ceremoni ved et Dødsfald. I nogle Maaneder efter et Dødsfald er flere af den afdødes kvindelige Slægtninge forpligtet til Tavshed. Naar Tiden for Tavshedspligten er udløbet, bringer Kvinderne nogle af de mandlige Slægtninge en Gave, og enhver af Kvinderne bider dernæst hver enkelt af Mændene i Fingeren.

Kraft og Evne. *De er eet;* og denne Enhedsfølelse og Samvirken med Naturen er primitiv Kulturs Styrke. Det er netop Festens Opgave at genoplive denne Vekselvirkning mellem Klan og Totemdyr. Australeren ved, hvad der skal foregaa. Han kender sin Klans »Historie«, dens Myter om Forbindelsen med Ørnene i Tidernes Morgen; og ved Tradition fra Mand til Mand, i Slægt efter Slægt, har han faaet overleveret Kultsangene, de hellige Hymner. De antyder blot, hvad der sker. Selv udfylder Festdeltagerne Resten ved fuldstændig at *genopleve* deres aartusindgamle Pagt med Ørnen. Naar Festen er endt, bliver den Kraft, det hellige Livsindhold, som har fyldt Festdeltagerne paa forunderlig Maade, samlet til en aandelig Kerne, der tager Bolig i de saakaldte *churinga*, flade, aflange Sten- eller Træplader med Billeder, der hentyder til Klanens Historie og karakteristiske Livsindhold. I disse churinga opbevares da »det hellige« til næste Fest.

Af stor Betydning for Klanens Liv er det, at de unge Mennesker sættes ind i de hellige Ceremonier. Dette sker ved Indgangen

til Manddommen som en Slags Konfirmation. Den unge Australer gennemgaar en Række Ceremonier og indvies ude i Naturens Stilhed til fremtidig at deltage i Klanens religiøse Liv.

Er Australeren saaledes blevet optaget i de voksnes Kreds, kommer snart den Tid, da han skal stifte Familie og sørge for sig selv. Australernes Ægteskabslove er strenge. Sin Hustru kan man ikke vælge vilkaarligt. Er man Emu-Mand og har Strudsarten Emuen til Totem, maa man ikke ægte en Kvinde med samme Totem. Denne Lov tjener til at hindre Indgifte og kaldes *Exogami*, »Udgifte«, om man vil. For Totemets Overførelse paa Børnene er der indviklede Regler, som atter søger at faa Slægten giftet bort fra den oprindelige Klan. I saa smaa Stammer, som Australerne lever i, er denne sindrige Ordning, som kræver megen Paapasselighed, af stor Betydning, hvis Stammerne ikke skal degenerere. Systemet har vel nu bestaaet sin Prøve tilstrækkeligt ved at have virket heldigt gennem al den Tid, der har eksisteret Australere.

Efter denne Skitsering af Australernes Liv og Kultur vil Læseren let kunne finde afgørende Forskelle mellem primitiv Kultur og vor europæiske Bykultur. Det vil ogsaa være klart, at selv om vi har uhyre Fordele fremfor de nøgne Kænguruh-Mænd ved hele vort moderne Bylivs Civilisation med Videnskab, Teknik og i det hele rigere Indsigt i mange Ting, har vi dog ogsaa meget at lære af dem. Dette beror maaske navnlig derpaa, at vi hos dem kan studere Menneskelivets allernødtørftigste Behov saa at sige i Renkultur. Australernes Liv er ikke udstyret med nogen Art af Overflødighed. Hvad de hæger om, er nødvendigt, for at de kan staa Livet igennem. Endvidere lægger man Mærke til, at de alle er ens stillet i deres Tilværelse. Klasser kender de ikke, kun Mennesker og deres Fæller i Naturen. De kender kun *Venner og Fjender*, det kendte og det fremmede. Og dog er maaske det, der falder en materialistisk-sindet Europæer mest i Øjnene, det Forhold, at for Australeren er *Religionen det første*. Det praktiske kommer bagefter og i Følge dermed. Det religiøse i hans Liv, — det, der har Rod i Evigheden, — har Rang frem for alt det materielle; *og dette er Kendetegnet for et Kulturfolk*. Højtudviklet historisk Aandsvidenskab og sindrig Teknik borger ikke for høj Kultur. Det er ikke nok, at vi vælger, vrager og ordner i Verden. Tingene faar først Værdi ved at præges af vor Sjæl. Derfor er Kultur »en Genskabelse af Verden til en ny Form i Menneskets Indre«. KAI RIEDEL

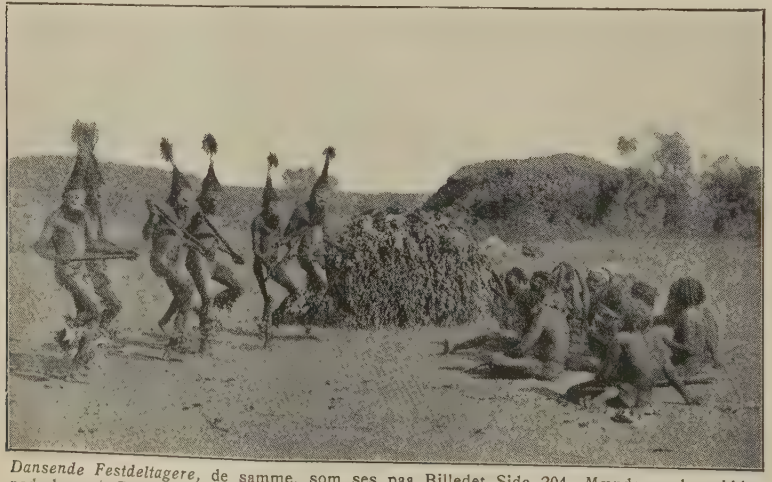

Dansende Festdeltagere, de samme, som ses paa Billedet Side 204. Mændene, der sidder ned, hamrer Danserytmen frem ved at slaa Bomeranger mod hinanden. Løvskærmen midt i Billedet tjener til Skjul for de optrædende under „Omklædningen". Paa Afstand ser Kvinderne til.

Det er meget vanskeligt at skaffe Billeder af australske indfødte og deres hellige Skikke, idet Landet er vanskeligt at berejse, og de indfødte modsætter sig, at de og deres religiøse Ceremonier fotograferes. Alligevel er det ved Velvillie fra England lykkedes os at faa denne Artikel illustreret med den Række meget oplysende Billeder, vi bringer, baade i Teksten og paa Bilagene.

Billederne efter Spencer og Gillen: The Native Tribes of Central Australia.

POLARISENS LIV

I de arktiske Farvande træffes ofte store, ubrudte Ismarker. Paa Billedet ses, at Tykkelsen er paa det nærmeste lig med Isbjørnens Højde, men Tykkelsen er større længere fra Iskanten, der er fortæret af Vandets Skvulpen. Scoresby beretter at have set en Flok paa 100 Isbjørne paa en saadan Ismark, de kan iøvrigt træffes 40 Mil fra Land, et Bevis paa, hvor fortrinligt de svømmer og dykker. Fot. paa „Belgica"s Togt.

Vi ved, at der er saa koldt ved Jordens Poler, at Havet altid er dækket af Is, og Sneen kan ikke smelte helt bort om Sommeren. I Polarhavene er der saaledes altid Is i større eller mindre Udstrækning efter Aarstiden, Isen breder sig om Vinteren, aftager atter i Sommerens Løb og har gennemgaaende sin mindste Udstrækning i September—Oktober. Det er ikke alene paa Havet, at Isen dominerer, ogsaa Polarlandene er til en vis Grad isdækket; Sneen falder i uhyre Mængder over Land, smelter om Sommeren — hvor Solen kan staa paa Himlen Døgnet rundt — til en kornet Masse, der i Tidernes Løb ved Trykket af sin egen Vægt bliver til Is — Landis, og den ny Sne, der falder, forøger Isdækket. Paa denne Maade vil Landene i Tidens Løb faa et stedse større Isdække, hvis ikke denne Is er plastisk, d. v. s. meget tyktflydende; ved Trykket af sin egen Vægt flyttes den ud mod Havet i store Isfloder, Isbræer, der som Regel har deres Udløb i Bunden af Fjordene, og som kan have en daglig Bevægelse af 38 Meter i 24 Timer. Ved Bræens Rand knækker vældige Stykker løs fra den faste Bræ (Bræen kælver), og herved dannes de store Isfjelde, som kan have en Højde over Vandet af 100 Meter og et Flademaal af ca. 70,000 m². Man kan faa et Begreb om, hvilken uhyre Mængde Is, det drejer sig om, thi Fladeindholdet af det største isdækkede Land i Norden, Grønland, er 2,14 Mill. km² og heraf er 1,85 Mill. km² dækket af Indlandsisen, en umaadelig Sne- og Isørken af 2700—3500 Meters Højde og over 2000 Kilometer i Distance, og hvor kun hist og her i Nærheden af Kysterne de højeste Klippetoppe, de saakaldte Nunatakker, rager op.

Man kan da skelne mellem 3 forskellige Slags Is, *Havis*, som dannes paa Havet, *Landis*, Isfjelde, der dannes paa Land, og *Flodis*. Sidstnævnte spiller en underordnet Rolle, den kommer fortrinsvis fra de nordrussiske, sibiriske og nordamerikanske Floder. Ved Sydpolen mangler Flodis ganske.

Isfjeldene findes kun i Polarhavet, hvor der er Bræer; der findes ikke Isfjelde i Bering-Havet, ingen i selve Polarhavet og kun mindre Isfjelde i Farvandet omkring Spitsbergen. Det egentlige Isfjeldsomraade er Øst for Grønland og i Davis Stræde, baade paa Øst- og Vestsiden, og herfra driver Isfjeldene med Strømmen sydefter ned mod de store Newfoundland Banker, hvor man om Foraaret og Forsommeren kan møde dem særlig langs Bankernes Østrand i uhyre Mængder. Her møder de varmt Vand kommende sydfra og tilintetgøres. Kun ganske enkelte store Isfjelde kan i sjældnere Tilfælde drive langt ud i Atlanterhavet, og af

Skibsfarten gennem Kara-Hav til Ob og Jenissej kan kun foregaa i August og September. Hvert Aar gaar en lille Flaade paa 6 à 7 Dampere fra London til Sibirien. Her ses disse Dampere i Drivisen uden for de store sibiriske Floder.

saadanne abnorme Drifter kan nævnes, at man har mødt de sidste Rester af et Isfjeld kun 550 Sømil (Fjerdingvej) Vest for Irland, og i 1902 saas paa Vestsiden af Skotland ved Øen Mull et mindre Isstykke, der blev observeret af to forskellige Baadelag paa samme Dag. Saadanne Isstykker er med Atlanterhavsstrømmen, der gaar østefter, drevet fra de store Banker tværs over Atlanterhavet, men dette hører til de store Sjældenheder.

De paa Vestkysten af Grønland maalte Isfjelde har kun sjældent en Højde af mer end 100 Meter, af 70 maalte Isfjelde var kun 4 over 100 Meter. Af saadanne Isfjelde rager kun $^1/_8$ over Vandet, hele Resten er nedsænket i Vandet. En saadan svømmende Isklippe er noget af det skønneste, man kan tænke sig med Taarne og Spir, med Kløfter og Revner, hvori smaa Vandfald styrter ned; Farverne veksler fra alle blaagrønne Nuancer til hvidt, Fugle giver Kolossen Liv, og Søen udhuler ved Isfjeldets Fod store blaagrønne Grotter.

Det er farligt i Baad eller Skib at gaa hen til et Isfjeld, det kan naar som helst kæntre og søge sig en anden Ligevægtsstilling, og naar dette sker, kommer Havet i stærkt Oprør omkring Isfjeldet og Masser af Stykker falder ned og knuses.

Havis er frosset Saltvand; dette fryser ikke som Ferskvand ved 0°, men ved en lavere Temperatur. Oceanisk Vand af 35 ‰ Saltholdighed har saaledes sit Frysepunkt ved ÷ 1,9° C. Naar Vandet fryser, udskilles Saltet, men sker Frysningen meget hurtigt, kan Saltet tit ikke undvige, men fryser med ind, lejrende sig mellem Iskrystallerne.

Isdannelsen i Havet gaar selv under gunstige Omstændigheder ikke for sig i det uendelige, et flere Meter tykt Islæg er en Hindring for videre Frysning, Isen er jo en slet Varmeleder. Man har beregnet, at en Temperatur paa 5° under Havvandets Frysepunkt giver i en Frostperiode paa 100 Dage en Istykkelse af 71 cm., i 200 Dage ialt 100 cm. Er Temperaturen 20° under Frysepunktet, giver 100 Dage en Istykkelse af 142 cm og 200 Dage giver 201 cm. Efter Nansen kan Tykkelsen af en Vinters Is i Polarhavet dog næppe være mere end 1 à $1^1/_2$ Meter, thi naar Isen har naaet en vis Tykkelse, indtræder der Ligevægt mellem Afkølingen fra oven og Varmetilførslen fra forholdsvis varmere Vandlag nede fra, hvorfor Istykkelsen nu ikke mere tiltager. Tykkelsen kan dog tiltage — selv om Sommeren — ved et mægtigt Snefald, idet Smeltevandet kan danne et mægtigt, næsten saltfrit Lag. Baade paa denne Maade og ved at Isflagerne skubbes over hinanden, kan Isstykket vokse. Oppe i det egentlige Polarhav dannes derved de store Ismarker og Iskodser, hvis Højde og Omfang vokser ved de frygtelige Isskruninger, der ikke alene opstaar ved Vindens Pres, men ogsaa ved Isens Afkøling om Vinteren, fordi Isen udvider sig ved Afkøling. Disse Storismasser har Makaroff maalt til 13 Meter i Dybden.

Noget anderledes forholder den sydpolare Is sig, fordi denne hovedsagelig bestaar af frosset Sne.

Det nordpolare Hav er fyldt med Is, der imidlertid af Strømmen føres ned mod lavere Bredder. Hovedafløbet af Polarhavets Ismasser fører ned langs Grønlands Østkyst, og mellem Spitsbergen og Grønland er Havet, der her er 500 Kilometer bredt, baade Sommer og Vinter dækket af Is, der søger sydpaa. Omtrent $^1/_3$ af den Pakismængde, der befinder sig i Polarhavet, kommer denne Vej. En anden langt mindre Isstrøm gaar vestom Grønland gennem Baffin-Bugt, en tredie Isstrøm gaar mellem Spitsbergen og

Overgangen fra isfrit Hav til Is staar oftest saa skarp som vist paa Billedet, der er taget i August 1925 ved Hvide-Ø uden for Mundingen af Ob og Jenissej.

Jakobshavn Isfjord er en af de store Isfjorde paa Grønlands Vestkyst, her ligger et Virvar af Isfjelde, der efterhaanden driver ud af Disko Bugt og langs Baffin Land sydefter. Fot. Poul Harder.

Novaja Zemlja. Man har beregnet, at der aarlig føres 20,000 Kbkm Is bort fra Polarhavet mod lavere Bredder.

Der er intet Afløb fra Polarhavet gennem Bering Stræde; i Bering Hav bliver der dog hver Vinter dannet Is, der fra Maj begynder at trække sig tilbage nordefter.

Vi maa se lidt nærmere paa de 3 Udløb fra Polarhavet for at forstaa, hvorledes Isen optræder i de arktiske Farvande, hvor der om Sommeren kan være Tale om Besejling.

Kara Hav, der ligger Øst for Novaja Zemlja, og hvor igennem Skibsruten gaar til de store sibiriske Floder Ob og Jenissej, kan være isfyldt hele Aaret, men som Regel er Havets sydlige Del isfrit i August, hvorfor Skibene venter til denne Maaned med at befare Havet.

Barents Hav er Farvandet Nord for Norge, her har Isen sin største Udbredelse i Marts—April, men den naar aldrig ned til Norges Kyst. Om Foraaret og Sommeren trækker Isen sig nord- og østpaa til Iskanten i September ligger udfor Novaja Zemljas nordlige Del. Derfor kan man naa til Novaja Zemlja, og i nogle Aar kan Frans Josefs Land naas, men dette hører til Undtagelserne.

Ved *Spitsbergen* er Vestkysten næsten altid isfri. En forholdsvis varm Strøm fra Syd holder Isen borte; det er en Hovedregel i de nordlige Have, at Vestkysterne er ret isfri, medens Østkysterne er blokeret af Is. I April og Maj kommer Isen østfra rundt om Spitsbergens Sydpynt og kan nu i et Par Maaneder blokere Vestkysten. September er isfri og Forløber for den isfri Vintersæson.

Paa Nordkysten begynder der i Juni at blive isfrit paa korte Strækninger; man kan dog risikere, at Polarisen sætter ind mod Kysten. I August og September er her ret isfrit under Land, selv om Polarisen ikke ligger langt borte, og i Oktober sætter den atter ind til Kysten.

Østkysten er saa at sige hele Aaret belemret af uigennemtrængelig Is, meget sjældent har de norske Sælfangere kunnet omsejle Øgruppen, og fra September maa dette anses for umuligt.

Langs *Øst-Grønlands* Kyst findes som nævnt Hovedafløbet for Polarhavets Ismasser, derfor er Kysten saa godt som altid belemret af Is, mindre og mindre efterhaanden som man kommer sydpaa. Østlig Vind kan presse Isen haardt mod Kysten, vestlig Vind kan sprede den og drive den langt til Havs. Isen har i Maj i nogle Aar ligget omtrent halvvejs til Norge.

Ude ved Iskanten findes først et Bælte spredt Is, inden for findes i den nordlige Del store, indtil 30 Sømil lange Ismarker, ofte med brede Kanaler imellem. Paa Grund af Polarstormenes Virkninger findes ofte Skruninger, og 8 à 10 Meter er her en normal Skrunings Højde.

I Løbet af Sommeren bliver Isbæltet normalt smallere og smallere, og om Efteraaret kan hele den sydlige Del af Kysten fra Grønlands Sydspids til mellem Angmagsalik og Scoresby Sund blive isfri. Fjordisen kan f. Eks. i Scoresby Sund bryde op i sidste Halvdel af Juli; endnu nordligere i Begyndelsen af August, men kort efter begynder atter Isdannelsen.

Ved *Angmagsalik* er der hele Vinteren, Foraaret og Forsommeren et tæt Isbælte, der forhindrer Besejlingen, i Juni spores Spredning, i Juli kan man i nogle Aar komme ind til Kolonien, i August endnu lettere, og i September er Kysten de fleste Aar isfri. Oktober er den mest isfri Maaned og kun i ganske enkelte Aar kan Isen optræde, men

Norske Sælfangere fanger om Foraaret fra Marts til Maj Sæler paa Vinterisen uden for Hvide-Hav. Fot. Tutein.

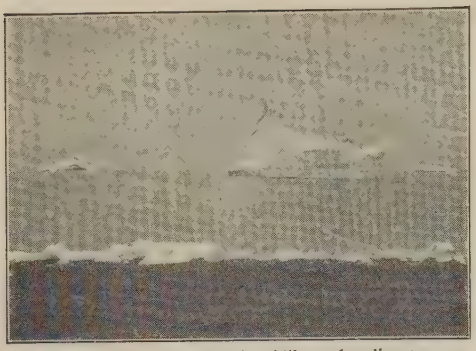

Paa Isfjeldet ses tydeligt, at det tidligere har ligget paa en anden Vandlinie, den mørke Stribe i Isfjeldet.

det er nu saa mørkt og stormfuldt, at man ikke kan besejle Kolonien i denne Maaned. Gennemsnitlig den 6. November kommer Isen atter nordfra og ligger nu Vinteren igennem.

Isbæltet langs Øst-Grønlands Kyst kan blive saa bredt, at Isen naar over til *Island*. For hvert fuldstændigt isfrit Aar er der her 4 Aar med Is af kortere eller længere Varighed, oftest dog kun enkelte Dage, men Isen kan dog ligge her over 3 Maaneder. I de senere Aar har der været meget lidt Is ved Islands Kyster. De Maaneder, hvori Isen ligger hyppigst, er fra Marts til Juni, næsten aldrig fra September til December, og i Oktober er der ikke i over 100 Aar nogen Sinde observeret Is ved Island. Isen tager først Land ved Islands Nordvestpynt, breder sig derefter langs Nordkysten og kan i enkelte Aar fylde Østkysten; saare sjældent har Isen bredt sig langs Sydkysten.

Strømmen, der gaar sydefter ned langs Grønlands Østkyst, bøjer omkring Kap Farvel og søger op i *Davis Stræde* langs Grønlands Vestkyst, efterhaanden bøjende ud i Strædet. Strømmen fører Polarisen med sig fra Østkysten, og denne Is benævnes Storis. Da der om Efteraaret er saa nogenlunde isfrit langs den sydlige Østkyst, er ogsaa Efteraarsmaanederne isfri under Grønlands Vestkyst. Aarets første Storis kan passere Kap Farvel til forskellige Tider, men man kan regne, at Aarets første Is — der passerede Angmagsalik den 6. November — gennemsnitlig viser sig ved Kap Farvel omkring den 25. Januar. Efterhaanden kommer der ny Forsyninger af Is omkring Kap Farvel, og i April ligger Isen normalt i et ca. 60 Sømil bredt Bælte langs Kysten op til mellem Frederikshaab og Godthaab. I Maj er Isbæltet endnu bredere og kan strække sig til i Nærheden af Godthaab; den er nu til Stede i størst Mængde, men allerede i Juni kan der spores en Aftagen af Isen, der dog i de mest isrige Aar kan naa til Sukkertoppen. I Juli aftager Isen yderligere, og i August kan hele Sydvestkysten være isfri; normalt forsvinder Storisen i Maanedens Løb.

Selv om der fra September og Aaret ud er isfrit langs Grønlands Vestkyst, kan der dog undtagelsesvis ligge Is, men det er dog meget sjældent, at Isen naar forbi Julianehaab-Bugt.

Nordligere end Sukkertoppen kommer Storisen aldrig, her kan Isen fra Davis Stræ des Vestside, kaldet Vestisen, komme ind til Kysten, særlig i Foraarsmaanederne; om Sommeren er Kysten helt isfri.

I Juli og August begynder Isfjeldene at drive ud fra Isfjordene omkring Disko og nordligere, der kan da i Farvandet være et Virvar af store Isfjelde, og de kan spærre for al Sejlads.

I Januar dannes der Vinteris omkring Disko og nordligere; det er af stor Betydning for den grønlandske Befolkning, at Islægget bliver godt for Samfærdselens Skyld. Denne Vinteris bryder op i Løbet af Foraaret, og i Slutningen af Maj kan den nordligste Koloni, Upernivik, besejles.

Endnu nordligere, over Melville Bugt, hvor Skibsruten gaar til Thule, er der megen Is, men fra Juli kan man trænge over Bugten om end ofte med stort Besvær.

Midt i Baffin Bugt findes saa at sige altid Is, men nordligere op ad Thule til findes et isfrit »Nordvand«, hvor der altid er aabent en Del af Aaret.

Foruden Storisen driver ogsaa Isfjelde omkring Kap Farvel; April har den største Isdrift, Mængden aftager jævnt i Sommerens Løb, til der i August kommer en ny Drift rundt om Kap Farvel, og denne Drift, der er for intet at regne mod Foraarsdriften, aftager ogsaa jævnt i de følgende Maaneder.

Naar Isfjeldene optræder i størst Mængde, kan der være saa mange, at man fra et Skib i Julianehaab Bugt har talt over 700 paa een Gang.

I hele Polarhavet og mellem Øerne Nord for Kanada ligger der saa at sige Is Aaret rundt, kun i Hudson Bugt bliver der isfrit om Sommeren, saaledes at Skibe kan trænge gennem Hudson Stræde og besejle Steder ved Hudson Bugt.

Isfjeldene river sig som nævnt løs fra Grønlands Isbræer og driver til Søs, de standses om Vinteren af Fastisen, men tidlig paa Aaret driver de sammen med Fladisen ned langs Labradors Kyst mod *Newfoundland Bankerne*. Isfjeldene følger Strømmen, hvorfor en Del søger langs Newfound-

lands Kyst, medens største Parten driver langs Bankernes Østrand (de færreste paa selve Bankerne) og kan her findes i uhyre Mængder om Foraaret. Man anslaar Maj til at være Sæsonens Højdepunkt, fra Midten af Juni aftager Driften efterhaanden, og om Efteraaret er her som Regel isfrit. Isfjeldene driver ned til Bankernes Sydspids, hvor de møder en varm Strøm, der fører dem nordøstefter, hvorefter de hurtigt fortæres.

Disse Isfjelde kan være aargamle og kan ofte bære Sand og Jord paa deres Overflade, man har ogsaa observeret Isbjørne, saaledes passerede Damperen »Hannover« i 1903 et Isfjeld, hvorpaa taltes ikke mindre end 6 Bjørne.

En engelsk Orlogsmand passerede i 1794 langs Bankernes Østrand ganske tæt ved et Isfjeld, hvorpaa laa et strandet Skib; det var usigtbart Vejr, og Isfjeldet forsvandt snart i Taagen, men samme Vrag saas lidt efter fra et andet Orlogsskib.

I April 1851 mødte Briggen »Renovation« paa Bankernes Østside nogle meget store Isflager, og paa en af disse laa to fuldriggede Skibe; det har rimeligvis været Hvalfangerskibe, som der paa den Tid var mange af i Baffin Bugt.

Et ganske mærkeligt Tilfælde hændte det amerikanske Skib »Ajax«, som i Marts 1826 blev indesluttet af Isfjelde og Flageis paa Bankerne. Til Tider laa Isen saa tæt om Skibet, at man gik paa den — et ret enestaaende Tilfælde i Atlanterhavet.

Bering Hav er endnu i April fyldt med en uigennemtrængelig Barrière af svær Is, som naar ned til Kamchatkas Kyst, men ikke til Kurilerne. Mange Aars Erfaring har vist, at Hvalfangerskibene om Foraaret søger langs Asiens Kyst for at komme nordefter. I Maj og Juni trækker Pakisgrænsen nordpaa, og i Juli gaar Isen Nord for Bering Stræde, hvor der altid er isfrit fra August. Isen gaar aldrig langt Nord for Strædet, men Skibe kan i August trænge østpaa i et smalt Bælte isfrit Vand langs Alaskas Nordkyst for at besejle Stationerne her. I September har Isen sin nordligste Beliggenhed, men allerede nu dannes Isen saa hurtigt, at Skibe, der i Oktober befinder sig Nord for Bering Stræde, hurtigst muligt maa søge sydefter for ikke at blive indesluttet af Isen. Hvis Isen tager et Skib her, kommer man næppe fri, men maa drive med Pakisen ud i Polarhavet, hvis Is bevæger sig langsomt vestefter henimod Udløbet mellem Spitsbergen og Grønland, og 4 à 5 Aar er Isen om at drive over Polarhavet fra Bering Stræde til Spitsbergen.

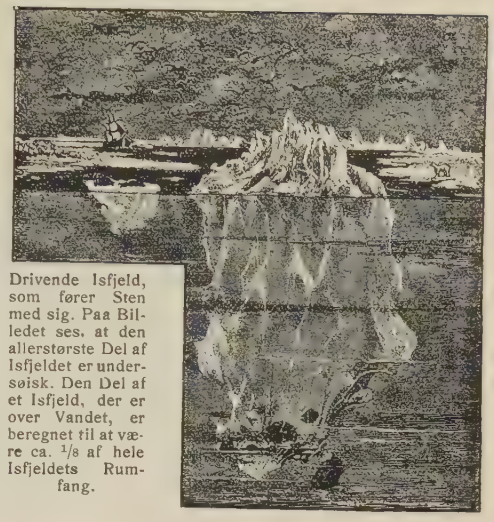

Drivende Isfjeld, som fører Sten med sig. Paa Billedet ses, at den allerstørste Del af Isfjeldet er undersøisk. Den Del af et Isfjeld, der er over Vandet, er beregnet til at være ca. 1/8 af hele Isfjeldets Rumfang.

Helt forskellig fra den nordlige er Isdriften paa den *sydlige Halvkugle*, hvor det isdækkede antarktiske Fastland afgiver Isfjelde af kæmpemæssige Dimensioner; her er Isfjeldene af ensartet Højde og ofte flere Kilometer lange. Da disse Isfjelde flyder i koldt Overfladevand, men i Dybet i varmere Vand, er det opadstigende Smeltevand forholdsvis varmt, man har nærmet sig et Isfjeld, hvor Havets Overfladetemperatur steg fra ÷ 0,6 til 0° ved Isfjeldet. Nordpaa kan Isfjeldene blive et Par Aar gamle, men sydpaa anslaar man dem til at være en halv Snes Aar gamle, hvilket ikke er usandsynligt, da Isfjeldene kan være saa store som f. Eks. Møen. I 1884 observeredes en saadan Is-Ø, der var 40—60 Sømil i Udstrækning eller hele Øresunds Længde. Disse Isfjelde breder sig nordefter og kan naa til 45° S. Br. Ved Kap Horn er ofte set Isfjelde, ligeledes ikke langt fra Afrikas Sydspids.

Man ser, at Polarhavets Is i Aarets Løb regelmæssig foretager samme Bevægelser, breder sig en vis Tid af Aaret, og atter aftager til en vis Grænse. En vis Mængde Is bliver endvidere aarlig og altid paa de samme Steder af Strømmene ført sydefter for at blive tilintetgjort, og dette har gentaget sig paa samme Maade saa langt tilbage, som vi har Efterretninger om. Det er de store Havstrømme, hvis Drift og Hastighed atter er bestemt af Solen, den store Fornyer og Styrer af alt, hvad der sker paa Jordens Overflade.

C. I. SPEERSCHNEIDER

OSTIAS RUINER

Fra Rom til Ostia er der 22 km. Man kan tage derud med Jernbane, men fornøjeligere er det at cykle eller at tage med Automobil ad Ostiavejen (Via Ostiense), der begynder ved Porta San Paolo, og som gaar langs med Tiber omtrent der, hvor den antikke Vej til Ostia gik. Lidt forbi 21 km Stenen naar man det nuværende Ostia, nogle Huse, beboet af Bønder og Arbejdere, omkring den antikke St. Aurea Kirke og en Renaissance-Fæstning, opført 1486; i dette er der et Museum med Sager, fundet ved Udgravningerne i Ostia. 200 m længere borte begynder Gravenes Vej (Via dei Sepolcri), som fører til Ostias Ruiner.

Gravenes vej, som fører til Ostias Ruiner. Romerne begravede deres døde uden for Byerne langs med Landevejene. Paa begge Sider af den med Lavafliser brolagte Vej ses Ruiner af romerske Gravsteder.

Romerne begravede deres døde uden for Byerne langs med Landevejene. Naar en Romer døde, lukkede en af de nærmeste Slægtninge Ligets Øjne, og de tilstedeværende udraabte den dødes Navn. Man vadskede derpaa Liget, indgned det med Salve og iførte det en Toga. I Munden fik det en Mønt til Betaling til Charon, der færgede den døde over Floden Styx til Dødsriget. Liget blev derpaa lagt paa et Leje, omgivet af Blomster og brændende Lamper. Nogle Dage senere fandt Begravelsen Sted. Foran Ligbaaren gik nogle af Følget, som bar Masker af den dødes Forfædre, samt frigivne Slaver. Liget bares paa Baaren med udækket Ansigt; bagefter gik Slægt og Venner i sorte Sørgedragter, idet Kvinderne udstødte Klageskrig, rev sig i Haaret og slog sig for Brystet. Fremragende Personers Lig bares hen paa Torvet, hvor en Slægtning holdt en Mindetale over den døde. Saa bragtes Liget uden for Byen. Snart begravedes Ligene ubrændt, snart brændtes de paa et Baal, og Asken blev samlet sammen, overgydt med Vin og Olie og anbragt i en Urne, som nedsattes i Familiens Gravsted.

Ved Gravenes Vej findes der paa begge Sider Familiebegravelser. (Se Tavlen i Hefte 59). Man ser her et saakaldt Columbarium, et Rum med Rækker af Nicher, hvori Urnerne blev anbragt. Endnu staar nogle af Urnerne paa deres Plads med deres Indhold af Aske og brændte Stumper af Knogler. Man træffer ogsaa Begravelser med ubrændte Lig. Liget er da blevet lagt i en Kiste af brændt Ler eller simpelt hen i en muret Grav. Saadanne Grave anbragtes i Gravstederne ligesom Urnerne i Rækker over hverandre; foroven laa Familiens Medlemmer, forneden frigivne og Slaver.

Gravenes Vej ender ved Ostias Bymur, i hvilken der paa dette Sted, sandsynligvis under Kejser Domitian, blev bygget en Port, men kun de nederste Dele er bevaret.

Gaar vi nu ad en Vej, langs med Byens Mur mod NV., naar vi snart den gamle Landevej, Via Ostiense, der førte fra Rom til Ostia, og som fortsætter sig gennem Byen som dennes Hovedgade. Ogsaa ved Landevejen var der uden for Byen Gravsteder. Vi træffer straks paa Hjørnet et fra det 2. Aarh. e. Kr., hvori der ligger en ung Mand begravet, Lucius Domitius Fabius Ermogenes, romersk Ridder, Dekurion (Medlem af Byraadet), Flamines (Offerpræst) og Ædil (Politimester). Han døde i sit Embede, blev hædret ved at blive begravet paa Byens Bekostning, ved at der paa Torvet blev rejst en Rytterstatue af ham, og ved, at der ikke blev udnævnt nogen ny Ædil det Aar. I Taknemmelighed skænkede hans Fader til Byen et Legat paa 50,000 Sestertier (o. 8,000 Guldkroner), af hvis Renter der paa Sønnens Fødselsdag skulde udbetales til hver af Byraadets 110 Medlemmer 20 Sestertier (3 Kr. 20 Øre). Dette fremgaar af Gravskriften og af Indskriften paa Rytterstatuen, som blev fundet ved en Udgravning paa Torvet, og som nu er opstillet i Lateranmuseet i Rom.

Hovedlandevejen er brolagt med uregel-

mæssige Lavafliser, der er nøje sammenpasset; denne Brolægning er fra Kejsertiden. Under den ligger Vejen fra Republikkens Tid, der er bygget af sammenstampede Skærver. Under Kejsertids-Vejens sydlige Fortoug ligger der endnu en Kloakledning.

Følger vi Landevejen indad mod Ostia, naar vi snart Ruinerne af Byporten. Lidt før denne staar der en Marmorsokkel, paa hvilken der læses: Saluti Caesaris August(i) Glabrio, patronus coloniæ, d(ecurionum) d(ecreto) f(aciundum) c(uravit). — For Kejserens Velfærd lod Glabrio, Koloniens (Ostias) Patron, efter Byraadets Beslutning, oprejse denne Statue. Sokkelen har vel baaret en Statue af en Gudinde for Kejserens Velfærd; den er formodentlig blevet rejst i Anledning af et Besøg i Ostia af Kejser Domitian som en Velkomsthilsen til ham. Familien Glabrio, ved vi fra andre Kilder, havde store Besiddelser i Ostias Omraade, og antagelig er den i Indskriften omtalte Glabrio den Acilius Glabrio, som var Konsul i Aaret 91 e. Kr., og som blev dømt til Døden, anklaget for at være Gudsfornægter og Kristen eller Jøde.

Ostias gamle Port havde en Portaabning, der var 12 m lang og 6 m bred. Porten var bygget af Tufblokke, beklædt med Travertin og Marmor; den havde to Taarne. Dens Piller er slidt af Vognene, som kørte gennem Porten. Inden for Porten begynder Byens Hovedgade, Via decumana (Storegade), som med en Længde af 1½ km (omtrent fra Københavns Hovedbanegaard til Kongens Nytorv) i lige Linie førte igennem Ostia til Kysten. Med prægtige Søjlegange og skønne Bygninger paa begge Sider gik den forbi Byens største Termer (Badeanstalt), Teatret og Hovedtemplet til Kajerne.

Ved Landevejen til Ostia staar der en Marmorsokkel, paa hvilken der staar: Saluti Cæsaris August(i) Glabrio, patronus coloniæ, d(ecurionum) d(ectreto f(aciundum) c(uravit). — For Kejserens Velfærd lod Glabrio, Koloniens (Ostias) Patron, efter Byraadets Beslutning oprejse denne Statue. Sokkelen har vel baaret Statuen af en Gudinde for Kejserens Velfærd; den er formodentlig blevet rejst i Anledning af et Besøg i Ostia af Kejser Domitian.

Hvor meget Jordsmonnet har hævet sig gennem Tiderne, ser man lidt inden for Porten, hvor man har udgravet Kornmagasiner fra Republikkens Tid; deres Gulve ligger over 2 m under Gaden. I denne har man fundet Kloakledninger og Vandrør af Bly til Byens Drikkevand, som blev hidført gennem en Akvædukt fra Colli di S. Paolo (St. Pauls Højderne) S. for Rom.

Via decumana (Storegade) i Ostia. Med en Længde af 1½ km førte den i lige Linie fra Byporten til Kysten. Med skønne Bygninger og prægtige Søjlegange paa begge Sider gik den forbi Byens største Termer (Badeanstalt og Idrætsplads), Teatret og Hovedtemplet til Kajerne. Den var brolagt med Lavafliser.

Lidt længere henne ser vi paa højre Haand Byens største Termer, som danner et firkantet Bygningskompleks, hvis Sider er o. 67 m og hvis Flademaal er o. 4500 m². Ogsaa paa de tre andre Sider er der Gader, og fra hver af disse er der en Indgang til dem. Gaar vi ind ad den østlige Indgang, kommer vi ind i en pragtfuld Sal med et smukt Mosaikgulv, som forestiller Havets Gud Neptun paa en Vogn, trukket af fire Havheste og omgivet af forskellige Dyr. Til venstre har vi en anden Sal med et lignende Mosaikgulv, forestillende Havets Gudinde Amphitrite paa en Havhest, foran hvilken der svæver en Amorin med en Fakkel. Gudinden er omgivet af glade Tritoner (Havmænd), der bortfører hende. Gaar man lige ud, kommer man ud paa den store Idrætsplads (Palæstraen), der var omgivet af Søjlegange, og i hvis nordvestlige Hjørne man finder W. C.et. Til højre kommer man fra Neptunsalen ind i de til Badningen indrettede Rum. Her som alle Vegne i Romerriget var det væsentligste ved Badningen Svedebade, som toges i to store Rum, der kunde opvarmes. Det ene opvarmedes kun let og kaldtes derfor Tepidarium (tepidus lunken), det andet ophededes stærkt og kaldtes derfor Caldarium (calidus varm). Opvarmningen skete ved, at varm Luft cirkulerede i Hulrum under Gulvet og inde i Væggene. Til Tepidariet og Caldariet, der stod i Forbindelse med hinanden, sluttede sig et Afklædningsrum og et Rum, Frigidarium (frigidus kold), uden Opvarmning med et Bassin med koldt Vand,

Idrætspladsen (Palæstra) i Ostias største Termer (Badeanstalt).

samt den aabne Plads til Legemsøvelser Palæstra. Det hele Kompleks kaldtes Thermæ.

Den almindelige Badetid var om Eftermiddagen og om Aftenen. Man begyndte i Reglen med Legemsøvelser paa Palæstraen, efter at man havde afført sig sine Klæder. Naar man var færdig med Øvelserne, skrabede man Sveden og Støvet af Huden med en Bronzeskraber, og saa tog man et koldt Bad i Frigidariet. Derefter gik man ind i Tepidariet og, efter et kort Ophold der, ind i Caldariet, hvor der var saa varmt, at man af og til maatte overstænke sig med koldt Vand fra et Bassin; i et andet Bassin kunde man tage Bad i varmt Vand, hvis man ønskede det. Man endte gerne med en Neddykning i koldt Vand. Under og efter Badet indgnedes Huden med Salve. Man badede som oftest dagligt, og man opholdt sig i Reglen længe i Termerne, hvor man traf gode Venner og Bekendte, som man fik sig en Passiar med.

Nord for Termerne ligger Kasernen. Den rummede 600 Soldater, som stilledes vekselvis af Roms 7 Kohorter (Hærafdelinger paa 600 Mand. Legionen bestod af 10 Kohorter à 3 Manipler à 2 Centurier). De dannede

Korporationernes Plads. Den var omgivet af Søjlegange, i hvilke Korporationerne havde deres Kontorer. I Midten ses Ruinen af et Tempel, omgivet af Haveanlæg.

Byens Garnison, Brandkorps og Politi. I Midten er der en stor Eksercerplads, omgivet af Søjlegange. V. for Eksercerpladsen ligger en Bygning med Augusteet, et Tempel, hvori Kejsertilbedelsen fandt Sted. I Forhallen til det er der et Mosaikgulv, som fremstiller Scener af Tyreofringen, som foregik, naar der holdtes Gudstjeneste for den regerende Kejsers Genius. Selve Hallen har et Mosaikgulv med sorte og hvide geometriske Figurer; Væggene er beklædt med skønne Marmorplader. Ved Bagvæggen er der en Forhøjning, paa hvilken der har staaet 5 Kejserstatuer. I Midten af Hallen stod Alteret.

I Rummene ved Siden af Augusteet mener man, at Sprøjterne og de øvrige Brandredskaber havde deres Plads. Selve Kasernebygningen havde to Etager; rundt om i den ser man endnu forskellige Indskrifter, som Soldaterne har skrevet paa Væggene. Mod SØ findes der et hvælvet Rum, som blev benyttet til W. C., i Ordets egentlige Forstand, idet Ekskrementerne faldt ned i rindende Vand. Der er Plads i det til en Snes Soldater. For os er det lidt mærkeligt at finde paa dette Sted, gjort fast paa Væggen $1^1/_2$ m over Gulvet, et lille Alter, bærende Indskriften: Fortunae sanctæ (for Lykkens hellige Gudinde), som man kunde henvende sig til, naar det kneb. En Indskrift paa en Marmorplade viser, at det er anbragt af C. Valerius Myron, Præfekt for den 4. Kohorte.

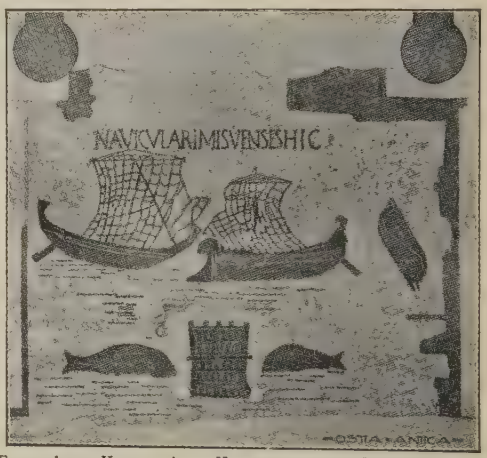

Foran hver Korporations Kontor ser man Korporationens Emblem i Søjlegangens Mosaikgulv. Paa det afbildede Emblem læses endnu Naviculari Misvenses hic (Det misuensiske Rederikontor er her).

V. f. Kasernen og Termerne findes Fontænegaden (se Billedet S. 119 i Hefte 59), som har faaet Navn efter den bedst bevarede Fontæne i Ostia, ved det nordvestlige

Ostias største Tempel. En mægtig Trappe fører op til en Forhal, som har haft 10 Søjler, 1 m i Tværmaal; den nederste Del af nogle af Søjlerne er bevaret. Templets Portaabning er meget stor. Paa Plads findes endnu det 6 m lange Dørtrin af afrikansk Marmor. Det indre var beklædt med Marmorplader. Gulvet var ogsaa af Marmor. Templet havde ingen Vinduer, undtagen maaske over Porten. Ved Bagvæggen er der en Forhøjning, der har baaret Gudestatuer. Under Templet er der et stort Rum, hvori Offerredskaberne opbevaredes. (Fot. Alinari).

har man en pragtfuld Udsigt. — Bag ved Scenen er der en Søjlegang, som danner en Firkant; her kunde Tilskuerne gaa hen, hvis Forestillingen blev afbrudt af en Regnbyge, og her kunde Koret, der skulde optræde, samle sig. Paa den aabne Plads i Midten var der Haveanlæg. Saaledes beskriver Arkitekten Vitruvius (under Kejser Augustus) Forholdene. I Midten af Pladsen er der en Ruin af et Tempel, som man formoder har været helliget Ceres, Agerdyrkningens og Kornets Gudinde. Bag ved Søjlegangene mod Øst og Vest havde Ostias Korporationer eller Laug deres Kontorer. Foran hvert af dem ser man Korporationens Emblem i Gulvets Mosaik. De fleste var Sømandskorporationer. De, der havde med Skibe at gøre, som for paa Ægypten, dannede en Korporation, de, der sejlede til Tripolis, en anden, de, der for paa Sicilien, en tredje, de, der tog til Spanien, en fjerde o. s. v. I Nutidens Sprogbrug vilde man maaske snarest kalde dette Bygningskompleks for Ostias Børs; i hvert Fald vidner det om Ostias blomstrende Søfart og Handel.

Hjørne af Termerne. I denne Gade er der flere Huse, der er saa vel bevaret, at man kan se, at de ikke er bygget som Husene i Pompeji, men at de har lignet Nutidens Huse. De har haft flere Etager og Vinduer til Gaden som i vore Huse. Væggene i Værelserne er smykket med Freskomalerier. Man har boet til Leje i dem; et Sted kan man godtgøre, at en Lejlighed har bestaaet af 3 Værelser og en Korridor. Hvor Gaden støder op til Hovedgaden, ligger der en Restaurant, hvis Vært hed Fortunatus. Mosaikgulvet er bevaret; i dette er afbildet en Drikkeskaal og omkring denne staar der: Dicit Fortunatus: vinum cratera quod sitis bibe (Fortunatus siger: Drik Vin af Skaalen, saalænge du er tørstig).

Vest for Teatret ligger der et Hus, som har tilhørt L. Apuleius Marcellus. Det er bygget ligesom de velkendte Huse i Pompeji og er det eneste Hus af denne Type, som man har fundet i Ostia. Ved Siden af Apuleius' Hus ligger der en Mitra-Helligdom.

Vi gaar længere frem ad Hovedgaden og træffer paa højre Haand Teatret (se Tavlen i Hefte 59). Af en Indskrift ser vi, at det er bygget af Agrippa, Augustus's Hærfører og Svigersøn, og udvidet af Septimus Severus og Caracalla. Som de fleste af Oldtidens Teatre var det et Friluftsteater. Det mærkeligste ved det er en hvælvet Indgangskorridor, der fra Hovedgaden fører midt ind i Teatret; det er noget usædvanligt, da de antikke Teatre i Reglen var bygget paa en Skrænt. Fra det øverste af Teaterruinen

Hus med Balkon i Dianagaden. Det har haft mindst 3 Etager. (Fot. Alinari).

En „Bar" i Ostia. Den er ret vel bevaret. Man ser Disken, den Sten, hvorpaa Udskænkeren stod, trappeformede Hylder, hvorpaa de forskellige Drikkevarer var anbragt, dels ved Siden af Disken og dels længere inde i Lokalet. Under disse ser man et Rum til Opbevaring af forskellige Sager. (Fot. Alinari).

Sydvest for Mitra-Helligdommen findes der 4 smaa, sammenbyggede Templer, og mellem disse og Hovedgaden en Nymfe-Helligdom og et Tempel for Jupiter Optimus Maximus (den bedste og største).

Vest for disse Helligdomme træffer man en Bygning, der antages at have været et Garveri, da der i den findes en Mængde Kar af forskellige Størrelser, og en anden Bygning, opført af svære Tufblokke; man faar det Indtryk, at den er opført særlig solidt i den Hensigt at tjene til Opbevaringssted for kostbare Sager. Maaske har den været benyttet af Ostias Bankierer. Længere mod Vest er der en Bygning, hvori der findes Rester af talrige Kværne; det har altsaa været en Mølle.

Vi naar nu Ostias Torv, men dette er endnu ikke udgravet. At det er her, Torvet er, ved vi af forskellige Indskrifter, der er fundet, bl. a. den allerede omtalte paa Fabius Ermogenes's Rytterstatue.

Paa Nordsiden af Torvet ligger Ostias største Tempel. En mægtig Trappe fører op til en Forhal med 10 Søjler, 1 m i Tværmaal. Porten til Templet er meget stor; paa Plads findes endnu det 6 m lange Dørtrin af afrikansk Marmor. Det indre var beklædt med skønne Marmorplader, og Gulvet var ogsaa af Marmor; Templet havde ingen Vinduer, undtagen maaske over Porten. Ved Bagvæggen er der en Forhøjning, paa hvilken der har staaet Statuer. Ogsaa i 3 Nicher i hver af Sidevæggene har der været Statuer. Under Templet er der et stort Rum, hvori der opbevaredes de Redskaber, som brugtes ved Ofringerne. Hvilken Gud, der har været dyrket i dette mægtige Tempel, ved man ikke. Man antager, at det har været Vulkan, idet man ved, at han var meget anset i Ostia. Vulkans Ypperstepræst stod i Spidsen for den gejstlige Domstol i Ostia.

Bag ved det store Tempel fører en Gade ned til Tiber; paa begge Sider af denne findes Søjlegange og bag disse 15 Magasiner, hvori det Korn opbevaredes, som skulde uddeles i Rom; det er en af Ostias bredeste Gader, idet den mellem Søjlegangene er 9 m bred og mellem Bygningerne 15 m. Over Magsinerne var der en Mezzaninetage med Vinduer ud til Søjlegangen og desuden over denne flere Beboelsesetager. Gaar vi ad en Sidegade mod Øst, træffer vi en Bygning, som kaldes det store Salt-Hus. Den anvendes nu til Kontorer for Udgravningsarbejderne. Foran denne Bygning er der et Hus, hvori der findes ikke mindre end 35 store Kornbeholdere, nedgravet i Jorden. (Se Tavlen i Hefte 59). Hver af dem bærer en Indskrift, som angiver, hvor meget Beholderen rummer. Ialt kunde der her opbevares 367 hl. Korn. Nogle af disse Beholdere var gaaet i Stykker allerede i Romertiden og var repareret med Bly.

Vi gaar nu til Dianagaden. I denne Gade ligger der Huse med Vinduer til Gaden. De to nederste Etager er bevaret i adskillige af dem, over disse er der paa et af dem en Balkon, som viser, at dette Hus mindst har haft tre Etager. Føreren fortalte, at det havde været et Hotel; han kaldte det Hotel

Ruinerne af Kejserpaladset i Ostia. I Baggrunden ses Tiber og et Fæstningstaarn, Torre Bovacciana, opført 1420 af Pave Martin d. 5. til Forsvar for Tibersejladsen. (Fot. Alinari).

Diana. Nogle af Værelserne i den nederste Etage er nogenlunde hele. I et af dem er der malet et Billede af Diana. Her kunde saaledes Hotellets Gæster holde deres Andagt foran Dianas Billede. Naar de saa kom ud paa Gaden, var der over for Hotellet, hvad vi vilde kalde en Bar, Marmordisken er velbevaret og den Sten, paa hvilken Barkeeperen stod, er der endnu. Til højre for ham findes der trappeformige Marmorhylder, hvor han havde de forskellige Drikkevarer staaende, og under dem er der et Rum, hvor han kunde anbringe de snavsede Vidskestykker eller andet. Til Torvet var der kun faa Skridt. Der var der, som paa Torvene i de italienske Byer i Nutiden, altid en Del Folk, som man kunde faa sig en Passiar med. Saa havde man vel Ærinde i Banken eller maaske paa Børsen ved Teatret, eller man skulde ned til Havnen, hvor Skibene lossede deres Ladninger. Maaske skulde man først hen paa det saakaldte »Lille Torv« eller »Lukkede Torv«, en firkantet Plads, omgivet af en Søjlegang og Butikker.

Spadseregangen ved Siden af Termerne i Kejserpaladset. Det smukke Mosaikgulv er velbevaret.

Over for dette er der en Sidegade, der fører til Tiber. I denne Gade er der bevaret en smuk Portindgang, som fører ind til Kornmaalernes Kontor.

Gaar vi nu ad Gaden langs med Tiber mod Vest, kommer vi snart til Ruinerne af Bymuren i den republikanske Tid, og et Stykke længere fremme møder vi Resterne af et mægtigt Bygningskompleks, Kejserpaladset.

Kejserpaladset bestaar af tre Dele. Den nordligste og bageste af disse har Indgang fra Tibergaden; den indeholder en Del Rum, der har været anvendt til Magasiner. I Paladsets midterste Del findes dets Termer. Ved disse er der en lang, smal Sal til at spadsere i med et velbevaret, skønt Gulv. Et Peristyl, et aabent Rum med Søjlegange, skiller Termerne fra Paladsets forreste Del, der anvendtes til Beboelse. I denne Del findes Paladsets Hovedindgang (mod Syd). Gennem denne kommer man ind i Atriet (en Sal, hvis Tag bæres af Søjler), omgivet af Værelser. Her findes ogsaa en Mitra-Helligdom. Paladset har været en pragtfuld Bygning, rigt udsmykket ogsaa med Statuer; en skøn Statue af Juno, fundet her, er opstillet i Vatikanets Museum i Rom.

Endnu et Stykke mod Vest og vi naar et gammelt Fæstningstaarn Torre Bovacciana, opført af Pave Martin d. 5. 1420 for at forsvare Tibersejladsen. Den nederste Del af Taarnet er fra Romertiden og menes at være en Rest af Fyrtaarnet ved den dævrende Tiber-Munding.

Her kan man blive færget over Tiber, og over den hellige Ø mellem Tibers to Arme naar man Fiumicino ved Tibers anden Munding, et moderne Badested.

Ostia gik aldrig helt i Forglemmelse. De højeste Dele af Ruinerne ragede stadig op af Jorddækket, som havde dannet sig i Aarhundredernes Løb. I Middelalderen gravede man i Ruinerne, naar man havde Brug for Sten til Opførelsen af Bygninger, eller Brug for Marmor til at brænde Kalk af. Senere gravede man nu og da for at finde Statuer til Samlingerne i Rom. Nu foretages systematiske Udgravninger af den italienske Stat.

Det er dog kun en ringe Del af Ostias Ruiner, der hidtil er udgravet, men vor Spadseretur gennem dem har dog givet os et levende Billede af den blomstrende Havnestad, der laa her i Aarhundrederne omkring Kristi Fødsel, Oldtidens Antwerpen eller Hamburg, med al dens Glans og Pragt og dens myldrende Liv, der i meget minder os om Nutidens Havnebyer i Syd-Italien. Da Ostia havde naaet Højden af sin Udvikling, levede Danmarks Befolkning endnu i den forhistoriske Tid, i Jernalderen, en barbarisk Bondebefolkning i et Land uden Byer. Da Historiens Lys begynder at falde over Danmark, da Skjoldungerne samlede dette til eet Rige omkring Aar 500 e. Kr., var Ostia forladt af største Delen af sin Befolkning, og dens prægtige Bygninger og store Havneanlæg var ved at blive Ruiner.

VICTOR MADSEN

FALSKE FORESTILLINGSFORBINDELSER

UDVALG AF BØRNESPROGETS HUMOR

Ord er kun Lyd, tomme Klange, der først faar Betydning ved det Forestillingsindhold, der knyttes til dem. Dette Forhold giver Anledning til mange pudsige Misforstaaelser og falske Forestillingsforbindelser. Professor Jespersens morsomme og lærerige Bog om Børnesproget indeholder en righoldig Eksempelsamling, hvoraf en Del skal anføres, men for øvrigt har alle Forældre og Lærere stadig Lejlighed til at gøre lignende Iagttagelser, der kan virke højst oplivende i Samtale og Undervisning.

Efter Visitatsmiddagen er Præstens Søn kravlet op paa den rare Biskops Skød og siger: „Far siger, du har en Ræv bag Øret; den vil mig saa gerne se."

Børn selv kan ofte gribe hinanden paa fersk Gerning; de smaa har tit et skarpt Øre og en klar Tanke, og opdager de en Kammerats Misforstaaelse, er de hurtige til at afsløre den. Men mange Misforstaaelser er ogsaa sejlivede.

Overordentlig tidlig gaar det op for Smaabørnene, at de Lyd, de voksne frembringer, betyder noget særligt, og med rivende Fart knyttes der i de smaa, ivrige Hjerner faste Forbindelser mellem de forskellige Ords Lyd og Tyd; saa hurtigt sker dette, at mere end een voksen paa en ofte ret ubehagelig og overraskende Maade har erfaret Sandheden af det gamle Ord: »Smaa Gryder har ogsaa Øren«. Man tænke blot paa den Præst, hvis lille Søn kravlede op paa den rare Biskops Skød efter Visitatsmiddagen og sagde: »Far siger, du har en Ræv bag Øret; den vil mig saa gerne se.«

Sagen er nemlig den, at Ordene ofte er dobbelttydige eller endog mangetydige, og Barnet har kun faaet fat paa den ene Tyd, hvad der er ganske naturligt; hvor skulde en lille Barnehjerne kunne opfatte alle Sprogets Luner paa een Gang? Den ovenfor omtalte lille Præstesøn kendte en rigtig Ræv, men den overførte Brug af Ordet *Ræv* i Steden for en af Dyrets Egenskaber, laa selvfølgelig langt ud over hans barnlige Erfaring og Fatteevne.

Saadanne mangetydige Ord er talrige og giver ofte Anledning til de Pudsigheder, der hører ind under Børnesprogets Humor. Et *Blad* — i en Bog og paa en Plante —, en *Aare* — til at ro med og Legemets Aarer —, en *Pande* — Fars Pande og den Pande, Mor bager Pandekager paa, og Tusinder af lignende sproglige Mærkeligheder kan nok berede de smaa Vanskeligheder, som de store ikke tænker paa. Det er ganske naturligt, at en lille Fyr, der ofte har set en *Frø*, kommer til at sige: »Far er gaaet ud for at saa Skrubtudser«, fordi han endnu ikke kender Ordets anden Betydning. I en Stil fortalte en femtenaarig Dreng vidt og bredt om Frøens Vintersøvn i Mudderet og endte sin Skildring med at anføre Richardts Vers: »Det ved hvert eneste lille Frø« — saaledes: »Det ved hver eneste lille Frø: for ret at leve maa først man dø«. Her er der kun Tale om Tankeløshed, men i mange Tilfælde kan Misforstaaelsen vidne om en fra Barnets Forudsætninger helt rigtig Tankebygning. Skønt denne maaske før eller siden vil ramle sammen for Bulderet af en Kammerats Tordenlatter eller blive Genstand for uforstandige voksnes Spot, var den en bedre Skæbne værd; den kan røbe stor Tænksomhed og burde rettes med ærbødig Varsomhed. Den lille engelske Pige, der gradbøjede Tillægsordet syg saaledes: ill — worse — dead (syg — værre— død), vil vel blive rettet af sin Lærer i Sprog, men Logikken, den sunde Tanke, har hun egentlig ikke krænket. Den fireaarige *Arne*, der første Gang hørte Udtrykket »Hjemmets Arne« og forbavset spurgte: »Har alle Hjem da en lille Dreng, der hedder Arne?« bør ikke udles; den lille spurgte rigtig fornuftigt. Lige saa berettiget var en anden lille Fyrs Spørgsmaal, da hans Fader kom hjem til Provinsbyen efter en Københavnsrejse: »Far, saa du Kongen?« »Ja, min Dreng«.

»Har han Ho'de i begge Ender?« Dette forekom ham nok mærkværdigt, men han kendte kun *Kongen* fra et Spil Kort, og der saa han saadan ud.

Voksne Mennesker bruger mangfoldige Ord i overført Betydning; de smaa kender godt Ordet og maa ud fra deres Standpunkt protestere mod den urigtige Anvendelse; f. Eks. naar Mor siger: »Kakkelovnen er *gaaet ud*«. »En Kakkelovn kan da ikke gaa«, eller naar Far siger, at Drengenes Skole *ligger* paa Forchhammersvej. »Skolen ligger ikke, den staar«. Et Par andre af Prof. Jespersens Eksempler er følgende: En seks Aars Pige begyndte en Dag at græde heftigt, da hendes Fader skulde til Folketingsvalg; hun havde hørt, han skulde *afgive sin Stemme*, og troede nu, at han vilde komme stum hjem. En anden lille Pige, der hørte Tale om en Mand, der havde *tabt* mange Penge i Klampenborg, spurgte: »Hvorfor tog han dem da ikke op igen?« Bekendt er Anekdoten om Bondekonen, der hos Fotografen blev spurgt: »Skal det være et Brystbillede?« og svarede: »Jeg vilde da saa gerne ha Ho'det med«.

Svære Ord og Fremmedord misforstaas ofte, ikke blot af Børn, men ogsaa af voksne, der ikke har lært fremmede Sprog. Professor Nyrop har skrevet en morsom Bog om saadanne: »Sprogets vilde Skud«. Disse misforstaaede Udtryk beror tit paa sproglig Sammenblanding (omtalt i Artiklen »Sproglige Misfostre«, Hefte 17), men til Grund for dem ligger der i mange Tilfælde en helt fornuftig Tanke. Eksempler har enhver Lærer nok af; her skal nævnes et Udvalg af andres og mine egne Samlinger. *Skrivant* i Steden for Blyant og *Karnebal* i Steden for Karneval; *Havsnød* fortolkes ofte som Vandmangel, hvad der i og for sig er tænksomt; Forstander Vilhelm Rasmussen fortæller om sin lille Pige, at hun afledede Ordet *Morskab* af Mor, hvad der helt rørende viser et Barns Trang til at give Mor Ære for alt dejligt. Den ret almindelige Stavefejl *møgbydelig* for modbydelig vidner i Virkeligheden om Forstaaelse af Begrebet, ligesom *Ildtog* for Iltog viser, at Børn kender Ordet Ild, men ikke det sjældnere Il — ile. Saadanne Tankefejl er ogsaa *Undervisitetet* (Universitetet), et Sted, hvor der undervises, og *Karakteder* (Kateder), det Bord, hvor Karaktererne skrives, en *Visevært* (Vicevært), fordi han viser om, naar Værten er ude, *Lukout* (Lockout), *Følgeton* (Feuilleton), *Spillesanatorium* (Musikkonservatorium) o. m. fl. *Et Øjenvidne* opfattes ikke dumt som en Øjenlæge, en Mand, der ved meget om

„Kong Abel blev dræbt af en Barber", fortalte en Dreng, der havde læst Ordet Friser som Frisér.

Øjnene; »med *blot* Øje« opfattes af mange Børn som »blaat Øje«, hvorfor de undertiden tror, man kan se bedre med blaa end med brune Øjne; og en lille Pige fortalte medfølende om en Skolekammerat, der hos sin Musiklærerinde skulde spille Øvelser med *buldne* (bundne) Fingre.

Bekendt er Skolehistorien om den dovne Dreng, der gengav sin Sidekammerats Hvisken i en Historietime som »Marskandiser Andersen« (Marsk Stig Andersen), hvad der burde advare Skolebørn mod at lege Hviskeleg i Timerne. En anden Dovendiderik gengav frejdigt det tilhviskede Johannes den Døber som »Johannes den Døve«.

Andre Eksempler er *Køresel* for Karrusel og *Talefon* eller, som jeg for kort Tid siden hørte et Barn sige, *Hallofon* for det uforstaaelige Telefon. I denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes en Læredrengs Vrede over at blive kaldt *en Trekant* (intrigant); i denne sidste Misforstaaelse er Forstavelsen »in« opfattet som Kendeordet »en«, et meget almindeligt Fænomen, der med et lærd Navn kaldes Subtraktionsdannelse. Naar udannede Folk taler om *en slem Fluenza*, har de ogsaa opfattet Forstavelsen i Influenza som et Kendeord, der følgelig kan subtraheres og sættes foran et Tillægsord. En lille Pige, hvis Far var ansat i et Ministerium, opfattede Ordets første Stavelse som et Ejestedsord og sagde derfor: »Far er i *Sinisteriet*«, eller: »Skal du nu i *Dinisteriet*, Far?« Noget lignende gjorde Stuepigen, der skulde afstøve en Buste af Minerva og ærgerlig udbrød: »Jeg gad egentlig vide, hvis *Nerva* det er, for Fruen siger altid, at jeg skal passe paa »hendes Nerva«, og i Aftes sagde Studenten: »Min Nerva er egentlig for sort«. En musikalsk Dame sendte sin Kammerjomfru hen til en Musikhandler for at købe Klaverudtoget af Operaen »Mignon«;

En Dreng fortalte, at Kong Svend Estridsøn døde i en Jernbanekupé i England; i Bogen stod der „paa et Tog".

Jomfruen forlangte Klaverudtoget af »Frøkenens Jong«, en Opera, det viste sig umuligt at fremskaffe.

Ofte misforstaar Børn Lærebøgernes Udtryk. »Storken lægger 8 Æg«, sagde en lille Fyr, der havde læst »3 til 5 Æg«. I en forældet Historiebog stod følgende: »Rhea Sylvia var en Vestalinde, og Vestalinderne maatte ikke gifte sig; men saa hændte det, at Rhea Sylvia ved Guden Mars blev Moder til Romulus og Remus«. Denne Passus blev efter en overfladisk Gennemlæsning gengivet, som følger: »Rhea Sylvia var en Vestalinde, og de maatte ikke gifte sig; men saa hændte det ved Gud i Marts, at hun blev Moder til Romulus og Remus«. »Kong Abel blev dræbt af en Barber«, meddelte en Dreng, der havde læst Ordet *Friser* som Frisér, og en anden fortalte, at Svend Estridsøn døde i en Jernbanekupé i England; der stod »paa et *Tog*«, og han havde ikke grublet videre over denne Sag. Om Urias fortaltes der, at han blev sat paa en Brønd. Der stod *»en farlig Post«*, men Kanten af en Brønd er da altid et farligt Stade, saa det behøver man ikke at tilføje.

Ogsaa Lærerindernes Fortælling giver Anledning til pudsige Misforstaaelser. »Hvad hed saa Jakobs Svigerfader?« »Bølle«, kom Svaret omgaaende; Navnet *Laban* var glemt, men den lille vidste nok, hvad det svære Ord betød. »I Kampen faldt mange Isbjørne«, fortalte en lille Stump, han mente *Israels Børn*, og en anden havde opfattet *de vise Mænd* fra Østerland som »Avismændene«. I det hele faar man rig Høst fra Timerne i Bibelhistorie; dette Fag begyndes tidlig, og der bruges tit ukendte og svære Ord. Det vanskelige sjette Bud gengives saaledes paa mange forskellige Maader. »Du maa ikke skrive Ord«, eller »Du maa ikke drive Jord« — er et Par af disse, og et lille tysk Barn forvanskede »Du sollst nicht ehebrechen« til »Du sollst nicht erbrechen«, hvad der unægtelig gør en Forskel. En ni Aars lille Pige, der selvfølgelig ikke forstod Ordene »kysk og tugtigt Levned« i Forklaringen til samme Bud, sagde efter nogen Overvejelse »tysk og fugtigt Levned«, — det var da i hvert Fald Ord, hun kendte. Et Par Smaahistorier skal anføres efter Professor Jespersen. En lille Pige kom hjem fra Skole, hvor man hver Dag bad Fadervor efter Morgensangen, og fortalte, at Frøkenen altid sagde, at de »forlod deres Kyllinger«; det kunde hun ikke forstaa; hun havde ingen Kyllinger, men hvis hun havde haft nogen, vilde hun da ikke forlade dem. Hun havde altsaa opfattet »vi forlade vore Skyldnere« som »vi forlade vores Kyllinger«, Ord, hun bedre forstod end de første. En lille Dreng bad altid: »Giv os i Dag vort daglige Brød med Kød paa«, — bart Brød bad man da ikke om, — medens en anden var nøjsommere og bad: »Giv os i Dag vort dejlige Brød«. I en Familie, hvor Ammen lige var rejst, gjorde et Barn Indvendinger mod at slutte sin Aftenbøn med Ordet *Amen;* nu var hun jo borte og hørte ikke længer til den Kreds, der blev bedt for. En fortalte, at Adam efter Syndefaldet klædte sig i Aviser (Blade), en anden lod Noah bringe Gud Kartofler (Takoffer), og en tredje var længe lidt fornærmet over, at »Gud bevarer sine«, da hun opfattede det sidste Ord som Navnet paa sin lille Søster Signe og følte sig selv tilsidesat. I en Klasse syv-otteaarige blev der sagt: »Væk ham (Lazarus) ikke, han sover, og derved bliver han harsk«, — Ordet *karsk* var de smaa ganske fremmed.

I *Vers* bruges altid endnu flere Ord og Vendinger, som Smaafolkene ikke kender; men Verseformen tiltaler dem, Rytme og Rim fortryller dem, og de holder meget af at lære Børnerim, Salmer og Sange udenad. Selv om det kniber med For-

En Elev fortalte, at Adam efter Syndefaldet klædte sig i Aviser (Blade).

staaelsen af alle Enkeltheder, klarer de sig paa deres egen Vis. Det gør ikke en Smule. Børn elsker Vers, og Forstaaelsen kommer nok i det rette Øjeblik. Man skal hellere forklare for lidt end for meget; Børn elsker det dunkle og hemmelighedsfulde, og de mange Skolemesterforklaringer kan tage Glansen og Livet af et Digt. Det gaar som med Støvet paa Sommerfuglens Vinger, der ikke taaler for megen Begramsning.

Der sad en Moder og læste højt for sin lille Pige; bagefter vilde hun forklare det læste, men Barnet standsede hende: »Mor, jeg forstaar det saa godt, naar du bare vil tie stille«.

Oehlenschläger siger det samme:

„Har I opmærksomt læst det hele Digt, — — —
saa er det ej nødvendigt mer at pirre
i Lampen med Forstandens Lysesaks
for at forjage hver en Dunkelhed."

Men de barnlige Misforstaaelser kan være meget pudsige. Her skal gives en Række Eksempler.

Vi begynder med alle Børns elskede Ven, den klassiske »Store Bastian«.

„Dengang Moderen kom hjem,
Peter tren slukøret frem" — —

hedder det i Historien om Sutteper. Det blev i en lille Piges Mund til: »Peter slog sit Øre frem«; og hendes lille Broder, der holdt mest af Historien om Blækdrengene, fremsagde Verslinierne:

„Saa slog han op sin Paraply
for under den at søge Ly" — —

saaledes:

„Saa slog han op sin Paraply
og gik i Søgely",

hvad han aabenbart opfattede som et køligt Tilflugtssted for den stakkels Neger.

En anden klassisk Børnebog er »Peters Jul«.

„Sin Søndagspibe henter Far,
og Hanne hun maa stoppe" — —

hedder det i et af Versene. En lille Purk, der aldrig havde set nogen stoppe en Pibe, men tit havde set Mor stoppe gamle Strømper og strikke nye, fremsagde Linierne med en lille Variant:

„Sin Søndagspibe henter Far,
og Hanne hun maa strikke".

Børneverset

„Fare, Fare, Krigsmand,
Døden skal du lide" — —

synges af utallige Børn uden mindste Forstaaelse af, at Krigsmænd skal lide baade Fare og Død; men det gør ikke noget, det er Melodien, det kommer an paa. For øvrigt kan man høre forskellige Varianter, f. Eks. »Fagre fagre Krigsmand« — eller morsommere: »Faer, Faer, Lakridsmand«, — en Fortolkning, der røbede, at Far ikke var fri for at forkæle sin lille Slikmund. Vilhelm Rasmussens lille Pige saa en Dag Billedet af en Ugle. »Hvorfor har U(g)len ingen Paraply?« spurgte hun og røbede derved sin Opfattelse af »Den lille Ole med Paraplyen«. I en Gymnastiktime viste det sig, at en af Smaapigerne ikke sang Linien: »Kom, Maj, du søde, milde« — som de andre, men derimod efter sin Opfattelse som »Kom ej, du søde Mille!«

Om Urias fortalte en Elev, at han blev sat paa en Brønd. Der stod i Bibelhistorien „en farlig Post", men Kanten af en Brønd er da altid et farligt Sted, saa det behøvede man ikke at tilføje.

Af den rige Høst fra forskellige Skoler skal endnu nævnes nogle Udpluk:

„Ja, var der ingen Fader,
saa blev jeg her hos dig,
men alle Danmarks Piger
sætter Stole rundt om dig" — —,

endvidere fra Visen om Hr. Peder:

„Gud giver hvide Børn" (bliden Bør),

og frit opfattet efter Bjørnson af en lille Nordsjællænder:

„Og Ræven laa under Birkerød" — (Birkerod).

Salmevers er udsat for mange Misforstaaelser. Vi begynder med Julesalmerne, som de smaa nynner med paa, inden de endnu kan tale.

„Et Barn er født i Bethlehem,
thi glæde sig Jerusalem!"

er blevet meget forskelligt opfattet. »Far, hvorfor skal vi rutsje hjem!« spurgte et Barn, der — paavirket af Julesne og Slædefart — havde hørt: »De glæder sig, vi rutsjer hjem«. Et andet Barn havde hørt: »De glæder sig i Russeland«, et lidt hjemligere geografisk Begreb end det fremmede Jerusalem. Og i fjerde Vers:

„Og Østens Vise ofred der
Guld, Røgelse og Myrrha skær" —

opfattes den sidste Offergave i ni af ti Tilfælde som den velkendte Herreret »Mørbrad skær«.

I »Det kimer nu til Julefest« forekommer Linierne:

„Og Barnet tyder nu i Vang,
hvad David dunkelt saa og sang," —

der engang fremsagdes som:

„Og Barnet tuder nu i Vang,
hvad Davids Onkel saa og sang."

»Dejlig er den Himmel blaa« indeholder de farlige Linier:

— — — „At en Konge uden Mage
skulde fødes paa vor Jord."

Mange Børn har sunget om »en Konge uden Mave«, men det er dog vist kun en enkelt, der har tænkt sig, at der skulde fødes »atten Konger uden Mave«.

»Julen har Englelyd« indeholder hele to Farer:

„Om ham, som tog vor Kvide
og gav os Fryd igen" —

bliver ofte — især hos Børn paa Landet — til det for dem naturlige: »Ham, som tog vor Kvie«, og Slutningen:

„Bær os paa Børnevis
ind i Paradis" —

er i et enkelt Tilfælde blevet opfattet som:

„Bær os paa en Avis
ind i Paradis".

Endnu kan nævnes Julesalmen »Lad det klinge sødt i Sky«, hvor det Kingoske

„Nu er sket til Jordens Held,
hvad os meldte Gabriel,"

drastisk omdannedes til: »Lad os smelte Gabriel«.

Falder det Landbørn naturligt at gøre »Kvide« til »Kvie«, er det vel snarere Børn fra Byerne, der i den gamle Salme »Befal du dine Veje« omdanner Poul Gerhardts Ord: »Sorg og selvskabt Plage« til »Selskabsplage«, en Opfattelse, der viser, at ogsaa her har de smaa Gryder haft Øren.

I Højmessesalmen »Nu ringer alle Klokker mod Sky« synger Ingemann:

„Der sad en Engel paa Gravens Sten
blandt Liljer i Urtehaven" — —

Det var den Salme, en lille Pige mente, da hun bad, om de maatte synge »den om Æblet«; hun havde opfattet »Gravens Sten« som »Gravensten«.

Ingemanns Morgensang »Nu titte til hinanden« synges meget og misforstaas meget.

„Nu Sneglen med Hus paa Ryg vil vandre"

bliver til

„Nu Sneglen med Hus, Paryk og Vanter",

altsaa udstyret i barnlig Billedbogstil, medens

„Den kære Gud og Skaber"

mindre heldigt opfattes, som om der stod: »Den kære Gud sig skaber«.

»I Østen stiger Solen op«, eller »I Østrig stiger Solen op«, som en lille Dreng foretrak, har Linierne:

„Den kommer fra den favre Kyst,
hvor Paradiset laa",

der ret materielt blev til »den Kyst, hvor et Par Radiser laa«. Og den skønne Linie i »Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud!«

„Du kvæger i Ørken den tørstende Sjæl!"

er blevet til det glubende: »Du kvæler i Ørken den tørstige Sjæl«.

Til Slutning skal endnu nævnes nogle Misforstaaelser fra de to mest brugte Aftenbønner.

„Fader, se i Kærlighed
til mit ringe Leje ned" —

blev ogsaa før Bolignødens Tid omdannet til »min ringe Lejlighed«, og den anden lille Aftenbøn er blevet endnu grundigere misforstaaet. Vi kan den alle:

„Nu lukker sig mit Øje.
Gud Fader i det høje
i Varetægt mig tag!
Fra Synd og Sorg og Fare,
din Engel mig bevare,
som ledet har min Fod i Dag."

»Fare« opfattes desværre tit som »Faer«, og sidste Linie fortolkes yderst forskelligt; men tredje Linie er dog den, der giver Anledning til de pudsigste Misforstaaelser. En lille syg Dreng bad: »I varme Tæpper mig tag!« En lille Landbo sagde: »I Vare tæk mit Tag«; Sønnen af en Søofficer, der førte en Vagerdamper, sagde: »I Vagertægt mig tag!« Og en lille Københavnerpige bad af hele sit lille Hjertes Uskyld: »I Variété mig tag!«

De fleste af os ved af Erfaring, hvor sejlivede saadanne falske Forestillingsforbindelser kan være. Professor Kroman fortæller selv, at han var Universitetslærer, før det rent tilfældigt gik op for ham, at Udtrykket: »at arbejde i Jern paa Bremerholm« betød »at arbejde i Lænker» og ikke Smedearbejde, hvad han havde troet i hele den lange Aarrække.

INGEBORG SIMESEN

ENGELSK

TWENTY-FOURTH LESSON
(twenti-fårþ)
Fireogtyvende Time.

hungry (höng'ri) = sulten
fox (fǫks) = Ræv
bunch (bönnsj) = Klase
ripe (rajp) = moden
grape (greip) = Drue
vine (vajn) = Vinstok
jump (djömmp) = hoppe
nimbleness (nim'belness) = Adræthed
get hold of (get hōld ǫv) = faa fat i
try (traj) = prøve
at last (at lāst) = tilsidst
at the foot (at ðe fût) = ved Foden af
pant for breath (pant) = snappe efter Vejret
disgust (disgösst') = Afsky
sour (saur) = sur
proverb (prå'verb) = Ordsprog
worth (wörþ) = værd
for nothing (for nǫ'þing) = for intet
dissappoint (disapoint') = skuffe
Italy (i'tali) = Italien
Italian (ital'jen) = Italiener, italiensk
last year (lāst jier) = i Fjor
next time (tajm) = næste Gang
go (gō) = rejser
gather (gāðer) = plukke, samle
red wine (redd wajn) = Rødvin
in my opinion (opin'jen) = efter min Mening
rather (rāðer) = temmelig
often (å'fn) = ofte, tit
Rome (rōm) = Rom
capital (kap'itel) = Hovedstad
visit (viz'it) = besøge, gæste
number (nöm'ber) = Antal
tourist (tu'rist) = Turist

Exercise XLVII.

Please translate.

The Fox and the Grapes.

A hungry fox one day saw some bunches of ripe grapes hanging from a vine. But the branch from which the bunch of grapes hung was five or six feet above the ground. The fox could jump well; but with all his nimbleness he could not jump high enough to get hold of these grapes. After trying again and again he at last sat down at the foot of the vine and panted for breath. Then turning away with disgust he said, "The grapes are sour; I would not touch them, if I had them." So it has become a proverb. When men cannot get what they want, they say "It is not worth having. I would not accept it, if it were given me for nothing." This is what men say when they are disappointed. But other men call it "Sour grapes."

Exercise XLVIII.

Please translate.

Har De været i Italien? Ja, i Fjor. Hvor længe var De der? Omtrent en Maaned, det var om Foraaret; men næste Gang jeg rejser derned, haaber jeg, det maa være om Efteraaret. Jeg vil gerne være der, naar Druerne plukkes. Holder De af italiensk Vin? Ja, jeg kan godt lide den hvide Vin, Rødvinen er efter min Mening ofte temmelig sur. Rom er Hovedstaden i Italien og besøges altid af et stort Antal Turister.

Nøgle til Øvelser XLV og XLVI.

XLV.

De to Geder: Gensidig Hjælp.

To Geder mødte hinanden Ansigt til Ansigt paa Siden af et meget stejt Bjerg. Klippeafsatsen, paa hvilken de mødtes, var saa snæver, at der ikke var Plads for dem hverken til at passere hinanden eller til at vende om og gaa tilbage. En stejl Klippe hævede sig ligeover dem, og en dyb, mørk Afgrund laa nedenunder. Hvad skulde de gøre? Hvis de havde stanget hinanden, maatte den ene, om ikke begge, være omkommet. De var ikke saa dumme. En af dem lagde sig ned paa den snævre Klippeafsats, idet den trykkede sig, saa tæt den kunde op mod Siden, medens den anden forsigtigt traadte paa dens Krop og gik henover den. Paa denne Maade lykkedes det dem at komme udenom hinanden i Sikkerhed, og ingen af dem kom noget til.

XLVI.

Have you ever seen any mountains? Yes, two years ago I was in Switzerland and there I saw the Alps. Did you do any climbing? No, but my brother climbed a mountain with a guide and they crossed some steep ledges. However, my brother was not afraid, as the guide was an experienced mountaineer. The weather was fine and the air clear and therefore the view was wonderful.

ENGELSK

TWENTY-FIFTH LESSON
(twenti-fifþ)
Femogtyvende Time.

manger (me^{i}n′djer) = Krybbe
trough (tråf) = Trug
hay (he^{i}) = Hø
dried grass (drajd grāss) = tørret Græs
benefit (ben′ifit) = Gavn, Bedste
meal (mīl) = Maaltid
pause (påz) = standse
meekly (mīkli) = sagtmodig, ydmygt
move off (mūv o̧ff) = flytte sig, fjerne sig
snarl (snarl) = snærre
growl (graul) = brumme, knurre
refuse (rifjūz′) = nægte, afslaa
unfed (ön′fedd) = uden at have faaet noget at æde
selfish (sel′fisj) = egenkærlig
creature (krī′tjer) = Skabning
allow (alau′) = tillade
case (ke^{i}s) = Tilfælde
"dog in the manger" = lumpen Egoist
season (sī′sen) = Aarstid
divide into (divajd′) = dele i
charm (tjārm) = Charme, Tillokkelse
why (hwaj) = hvorfor
skate (ske^{i}t) = løbe paa Skøjter
pair of skates (pær ov ske^{i}ts) = Skøjter
be fond of (bī fånd o̧v) = holde af, lide
sleigh (sle^{i}) = kjælke
wish (wisj) = ønske
Christmas (kris′mas) = Jul
» holidays (hål′ide^{i}s) = Juleferie
» tree (trī) = Juletræ
a merry Christmas (mer′ri) = Glædelig Jul

Exercise XLIX.

Please translate.

The Dog in the Manger.

A dog had made its bed in a manger or trough, in which some hay or dried grass had been placed for a cow to come and eat. The cow for whose benefit the hay had been placed there came up to the manger for her usual meal; but seeing a dog lying on the top of the hay she paused and meekly asked the dog to move off. The dog did nothing but snarl and growl, and refused to move. The cow had to go away unfed; but before going she said to the dog, "You are a selfish creature; you can neither eat the hay yourself, nor will you allow me to eat it." So it has become a proverb, that when a person does not need a thing himself nor will let any one else have it, it is said to be a case of "the dog in the manger."

Exercise L.

Please translate.

I hvor mange Aarstider er Aaret delt? Fire. Foraar, Sommer, Efteraar og Vinter. Hvilken Aarstid holder De mest af? Det er vanskeligt at sige, da hver Aarstid har sin Charme, men jeg tror, jeg foretrækker Vinteren. Hvorfor? Fordi jeg holder meget af at løbe paa Skøjter; og jeg kan ogsaa godt lide at kælke. Derfor ønsker jeg ogsaa, at vi maa faa Frost og Sne i Juleferien.

Nøgle til Øvelser XLVII og XLVIII.

XLVII

Ræven og Druerne.

En sulten Ræv saa en Dag nogle modne Drueklaser, der hang paa en Vinstok. Men Grenen, paa hvilken Drueklasen hang, var fem eller seks Fod over Jorden. Ræven kunde hoppe godt; men med al dens Adræthed kunde den ikke hoppe højt nok til at faa fat i disse Druer Efter at have prøvet atter og atter satte den sig til sidst ned ved Foden af Vinstokken og snappede efter Vejret. Saa, idet den vendte sig bort med Afsky, sagde den: „Druerne er sure; jeg vilde ikke røre dem, selv om jeg havde dem." Saaledes er det blevet et Ordsprog. Naar Mennesker ikke kan faa, hvad de vil have, siger de: „Det er ikke værd at have. Jeg vilde ikke modtage det, selv om det blev givet mig for intet (jeg fik det forærende)." Det er, hvad Mennesker siger, naar de er skuffede. Men andre Mennesker kalder det „sure Druer". (Svarer til det danske Ordsprog: „De er sure," sagde Ræven om Rønnebærrene).

XLVIII

Have you been to Italy? Yes, last year. How long were you there? Nearly a month, it was in the spring; but next time I go there, I hope, it must be in the autumn. I should like to be there when the grapes are gathered. Do you like Italian wine? Yes, I like the white wine, the red wine is often in my opinion rather sour. Rome is the capital of Italy and is always visited by a large number of tourists.

Tre Mænd har paabegyndt en Tegning paa Jorden. Tegningen er indviet og maa ikke ses af Kvinder. Denne Ceremoni staar i Forbindelse med den sorte Slanges Totem; det bølgede Omrids af Slangen skelnes i den ufuldendte Tegning. (Fot. Spencer og Gillen).

Sørge-Ceremoni. De to Kvinder, som ses paa Billedet, er Enker efter en afdød Australer. Straks efter hans Død paabegynder de deres Sørge-Ceremoni. De flytter langt bort fra Stammens Tilholdssted, bygger sig en yderst tarvelig Løvskærm ude i den øde Steppe og sidder der og sørger over den afdøde — uden at maatte sige et Ord til hinanden. Deres Haar har de klippet af, og med Gravestokkens spidse Ende har de skaaret sig rundt om Hovedbundens Hud, der bærer Haaret. Endelig har de oversmurt Kroppene med Ler som yderligere Tegn paa deres fælles Sorg. I flere Maaneder varer denne strenge Sørge-Ceremoni. (Fot. Spencer og Gillen).

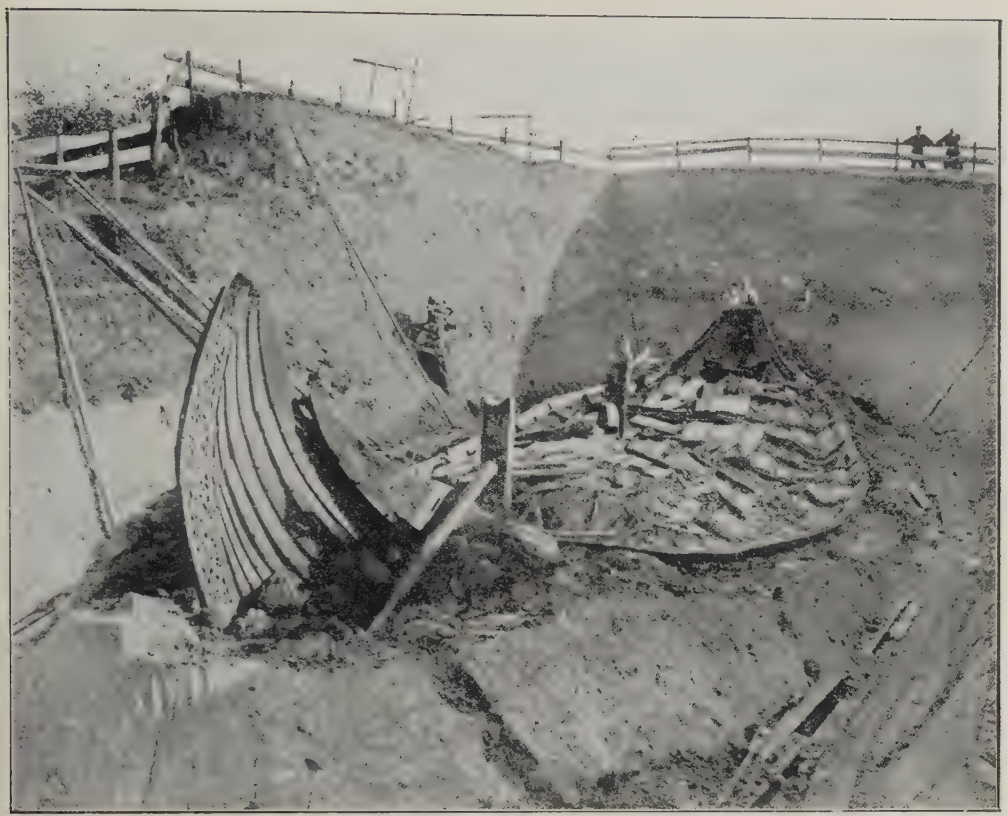

Osebergskibet i Højen, set bagfra, fra Styrbordsiden. Man ser den udskaarne Stævn, samt til højre for den Overenden af Roret.

Fra Udgravningen af Osebergskibet. Forrest to af Vognens Hjul, samt Vognstangen.

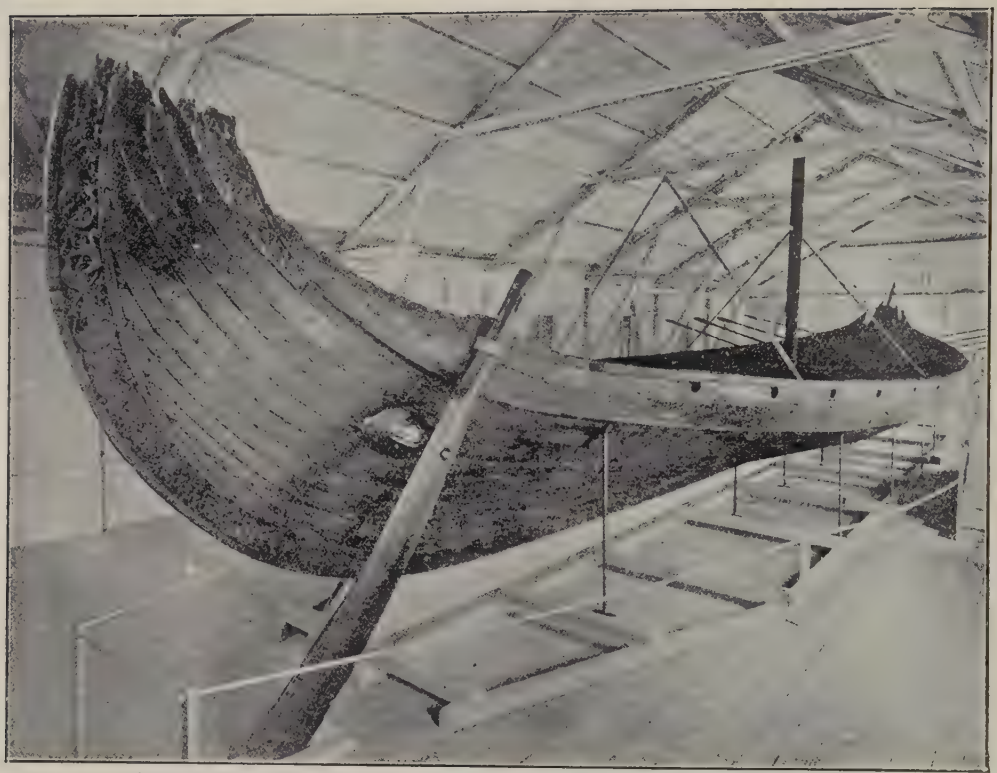

Osebergskibet, opstillet i Oslo. Forrest Bagstavn med Sideroret; i Rælingen Aarehuller.

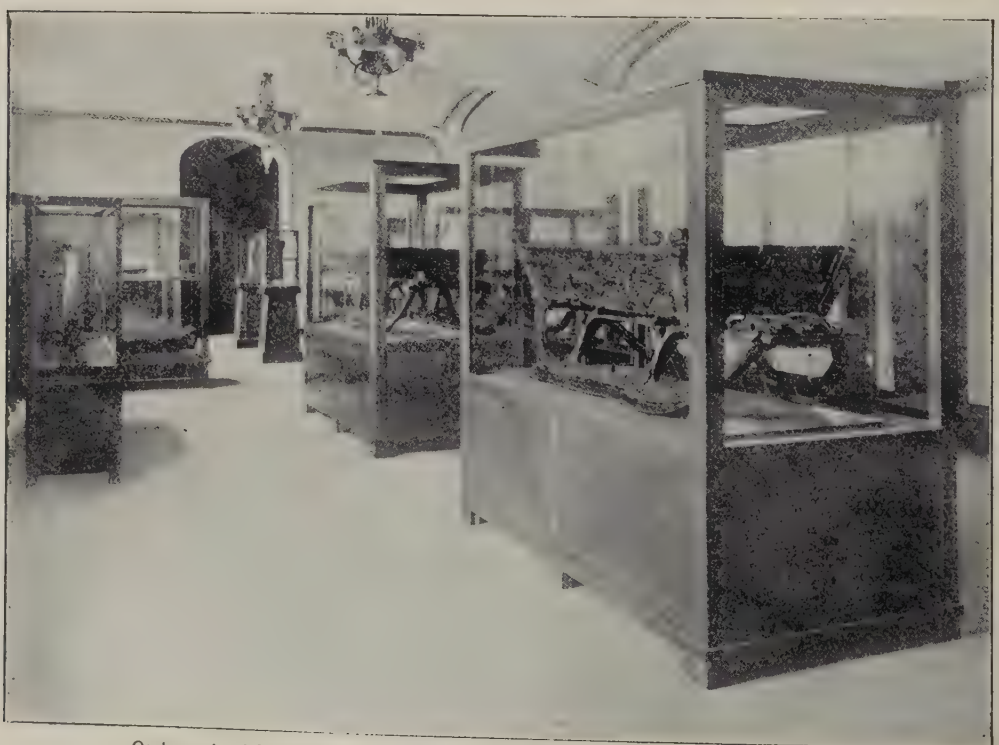

Osebergsalen i Universitetets Oldsaksamling i Oslo. Forrest til højre ses en af Slæderne.

FRI SKOLER FOR VOKSNE TIL ALMENMENNESKELIG OPLYSNING

For de unge er det altid det store Spørgsmaal, hvorledes man gennem Kundskaber og Forstaaelse af Livet kan naa de bedst mulige Betingelser for med Udbytte at deltage i Livets store Chancesejlads. Redaktionen af FREM har derfor ment, at det vilde have særlig Interesse for Ungdommen at læse, hvad Højskoleforstander Holger Begtrup, Frederiksborg Højskole, skriver om Landbefolkningens store Sejre gennem aandelig Paavirkning.

I vor Tid ved alle, at Oplysning er Magt. Ethvert voksent Menneske, der gerne vil »frem« i Livet, spørger først om, hvorledes han kan skaffe sig flere Kundskaber og mere Forstaaelse af Livets Forhold. Han føler, at han kun derved kan finde en gunstig Plads i Samfundet. Han aner maaske ogsaa, at Oplysningen vil gøre hans personlige Liv rigere og friere. — Men ad hvilken Vej naar han bedst at blive et oplyst og udviklet Menneske?

Lad os tænke os, at dette Spørgsmaal stilles af et ungt Menneske paa atten Aar, der i sin Barndom har gaaet i den almindelige Folkeskole, og som fra sin Konfirmation har »staaet i Lære« i et eller andet Fag, mens han maaske et Par Aftener om Ugen har faaet lidt dertil svarende faglig Undervisning.

Det nytter nemlig ikke at tænke paa et »Skolemenneske«, som uafbrudt har faaet Undervisning, fra han var syv, til han er blevet atten Aar. En saadan vil fortrøste sig til, at han længe har været paa den slagne Vej til »højere Dannelse«, selv om denne maaske er lidt maskingjort. — Hvis han er ked af den megen Skolegang, vil han formodentlig længes efter at faa en lille Ansættelse, hvortil hans Afgangseksamen kan give ham Adgang. Hvis han endnu ikke er mæt af Kundskaber, vil han stræbe efter at komme til Universitetet for med Tiden at blive Embedsmand eller søge til et Seminarium for at fortsætte i Skolefaget, saa længe han lever. — Men det brændende Spørgsmaal: Hvorledes skal jeg blive et dannet og oplyst Menneske? rører sig næppe i hans Sjæl. Han *er* jo saa oplyst og dannet, som Skolen kan gøre ham, og den levende Trang til Selvudvikling er sandsynligvis sløvet hos ham af det normale Trit gennem den offentlige Skoles mange Klasser.

Men der findes dog endnu heldigvis et Flertal af unge Mennesker, som uden højere Skoledannelse maa arbejde med Hænder og Hoved for det daglige Brød, for hvem Oplysningen ikke er blevet en banet Levevej, og som maaske netop derfor mere frit og menneskeligt spørger, hvorledes de skal vinde den.

Hvis et saadant Menneske midt under det daglige Livs Arbejde begynder at føle Savnet af nyttige Kundskaber og personlig Udvikling, da tør jeg sige, at han i denne Følelse har en bedre Hjælp til at vinde sand menneskelig Oplysning end mange af dem, der i deres attenaars Alder er overmætte af deres lange Skolegang. — Ja selv de, der Livet igennem maa sukke over, at de i deres Ungdom har lært alt for lidt, kan deri have en Spore til stadig Selvudvikling, som driver dem længere frem i »Livets Skole« end mange af deres velstuderte Kammerater.

Men naturligvis maa man ønske for dem, at de i den lærelystne unge Alder kan faa deres Trang til mere Oplysning tilfredsstillet. Og Spørgsmaalet bliver da, hvorledes det bedst kan ske.

For de fleste ligger det nær at tænke, at det er faglige Kundskaber, som de først og fremmest maa søge at skaffe sig. De vælger da at gaa paa en teknisk Skole, som svarer til deres Arbejdsfag. Men selv om de mærker nogen Nytte deraf i deres praktiske Virksomhed, vil Trangen til personlig Udvikling ikke kunne fyldestgøres ad denne Vej. De vil da maaske prøve, om en almindelig social Oplysning paa Grundlag af populærvidenskabelige Foredrag, Samtaler, Studiekredse o. s. v. kan udfylde det manglende. Og hvis de træffer gode Vejledere paa dette Omraade, vil det sikkert kunne udvide deres Syn paa Livet i det borgerlige Samfund. Men endda vil der savnes noget, som svarer til deres dybeste Trang til aandelig Udvikling. Og netop gennem saadanne Studier vil det kunne klare sig for dem, at det, som danner en Mand til fri og kraftig Virksomhed blandt hans Medmennesker, ligger dybere inde i Sjælen end Sansen for de sociale Spørgsmaal. — De vil da forstaa, at *en rent menneskelig Levelære* i Virkeligheden er Kærnen i al ægte Oplysning. Hvor dette føles, er Vejen banet til den frieste og bedste Ungdomsskole, som danske Mennesker kan holde for hinanden.

Ude paa Landet er noget saadant prøvet gennem mange Aar i *de grundtvigske Folkehøjskoler.*

Christian Flòr (1792—1875) dansk Professor i Kiel, bidrog væsentligt til Grundlæggelsen af Rødding Folkehøjskole, og ledede den eet Aar som Forstander.

Lars Bjørnbak (1824—78) grundlagde 1857 en Folkehøjskole i Viby ved Aarhus, hvor man lagde større Vægt paa borgerlig Udvikling end paa aandelig Vækkelse.

Ludvig Schrøder (1836—1908) ledede 1863—64 Rødding Folkehøjskole, efter Krigen grundlagde han den siden saa berømte Askov Folkehøjskole og ledede den til sin Død.

Ernst Trier (1837—95) grundlagde 1865 Vallekilde Folkehøjskole i Holbæk-Egnen. Født Jøde men ivrig Kristen blev han en af Folkehøjskolesagens iltreste Forkæmpere.

Det er en historisk Kendsgerning, at det brede Lag af den danske Landbostand i Løbet af de sidste hundrede Aar er forvandlet fra en uvidende Almue til en vel oplyst Befolkning, hvis Arbejde gør Danmark megen Ære i fremmede Folks Omdømme. Bjørnstjerne Bjørnson kaldte engang de danske Bønder for de mest oplyste i Verden. Og selv om der kan være nogen Overdrivelse i den Ros, som i vor Tid ødsles paa vort Landbrug med dets Andelsvæsen og folkelige Selvstyre, er det dog et mægtigt Fremskridt i udvortes og indvortes Henseende, som den danske Landbostand har gjort siden 1825.

Det er klart, at dette Fremskridt for en stor Del skyldes Bøndernes voksende Oplysning. Men naar man ad historisk Vej vil undersøge, hvorledes Folkeoplysningen er opstaact og har bredt sig ud over Landet, saa vil man snart se, at det er gaaet ad den Vej, som jeg ovenfor har antydet: indefra-udad, fra det rent menneskelige til det strengt faglige, og ikke omvendt.

Begyndelsen blev ikke gjort ved stor materiel Fremgang og dygtig landøkonomisk Undervisning. Tiderne var meget daarlige for Landbostanden efter Napoleons mangeaarige Verdenskrig. Landboreformerne fra Slutningen af det attende Aarhundrede gik aldeles i Staa, og de forarmede Bønder var saa træge og vankundige, at enhver videnskabelig Oplysning vilde have været spildte Ord paa dem. — Hvis man f. Eks. tænker sig, at Regeringen havde uddannet hundrede Landbrugskandidater og sendt dem ud for at sætte bedre Driftsmaader i Gang ved faglige Foredrag i alle Landets Sogne, saa kan man med Sikkerhed sige, at det vilde have været ganske frugtesløst. Frivillig var der ingen mødt til saadanne belærende Foredrag. Og hvis man, som et nyt Hoveri, havde tvunget en Flok Tilhørere sammen, saa vilde de uhjælpelig være faldet i Søvn under Landbrugskandidaternes lærde Taler. Der maatte være ansat Stokkemænd, som det før var sket i Kirkerne, for at pirre de sovende i Hovederne med lange Kæppe. Men selv om Folk derved vaagnede med Skræk, vilde de ikke kunne forstaa et Muk af, hvad de fik at høre. De vilde i al Fald have glemt hvert Ord igen, inden de kom hjem. Og hvis enkelte af dem kunde mindes noget af den sære Snak, vilde de aldrig have handlet derefter. Al den moderne Visdom vilde være prellet af mod en fast Mur af Fordom og sejg Vedhængen ved gammel Skik og Brug. Teori og Praksis vilde aldrig være kommet til at virke sammen ad den Vej.

Nej, det var fra en helt anden Side, den store Udvikling kom i Gang. Der gik en stærk aandelig Vækkelse forud for de materielle Fremskridt og den stigende Sagkundskab. Det var Menneskenes Samvittighed, der allerførst kom i Røre. Fromme Lægmænd, der selv var vaagnet af Syndesøvnen under haarde Sjælekampe, indbød deres Venner og Naboer til de saakaldte »gudelige Forsamlinger«, og da Præsterne var dumme nok til at ville standse dette »aandelige Kvaksalveri« ved Politiets Hjælp, voksede Bevægelsen under Forfølgelsen, og Vækkelsen gik i store Bølgedrag ud over hele Landet. — De vakte Mennesker viste snart, at »Gudsfrygt er nyttig til alt«. Lægprædikanterne blev Foregangsmænd for et nyt Landbrug. Naar de hjerteglade, med Kingos Morgensalmer paa Læberne drog fra Egn til Egn for at holde Møder, blev de med det samme Lysbringere i alle andre Henseender. Med Guds Ord var det, som om Solen stod op over det natmørke Land. Flere og flere kom op af Dynerne, tog Del i Morgenbønnen og gik saa ud til et vaagent Dagværk i Mark og Stald. — Igennem

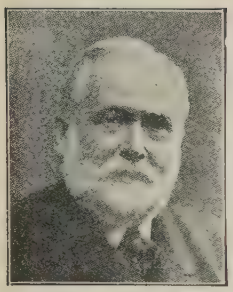

Jens Nørregaard (1838—1913) oprettede 1866 sammen med C. Bågø Testrup Folkehøjskole i Aarhus-Egnen, hvor han var Bjørnbaks Modstander; virkede som Leder indtil 1908. Dr. phil. 1886.

Poul la Cour (1846—1908), fra 1878 Askovs ypperlige Lærer i Fysik og Matematik paa historisk Grundlag, gjorde selv flere smukke Opfindelser.

Heinrich Nutzhorn (1833—1925), Schrøders uvurderlige Medarbejder paa Askov som Historie- og Sanglærer, betød navnlig meget for Elevernes Samliv.

Jakob Appel (f. 1866) Askovs nuværende Forstander, oprindelig la Cours Medarbejder har han arbejdet videre i hans Spor. 1910—13 og 1920—24 var han Kirke- og Undervisningsminister.

det nationale Røre, som fulgte efter den gudelige Vækkelse, blev den snævre *pietistiske* Synskreds udvidet. Og da der nu ogsaa kom bedre Tider med stigende Kornpriser, fik de vakte Bønder Lyst og Evne til at gøre noget mere for deres egen og deres Børns almindelige Oplysning.

Paa dette Grundlag og paa Barneskolens Arbejde var det, at *Grundtvigs* Tanker om en Folkehøjskole for voksne Mennesker blev virkeliggjort. Han satte som Maal for den ny, folkelige Ungdomsskole at meddele *Livsoplysning*. Og derved mente han en Oplysning, som stod i nøjeste Forhold til det virkelige Liv hos Folket, som udsprang af dette Liv og belyste Livet i dets højeste og dets jævneste Former.

Samtidig fremhæver Grundtvig, at Højskolens Oplysning maa staa i frugtbar Vekselvirkning med det praktiske Liv, hvorfra dens frivillige, voksne Lærlinge kommer. Højskolen, som henter sine Elever fra det virksomme Arbejde, maa paa ingen Maade give dem Afsmag for Haandens Gerning, men skal tværtimod give dem mere Mod derpaa. De unge maa ikke lokkes til at gaa videre ad den studerende Vej. De skal helst fra Skolen vende tilbage til den Virksomhed, hvorfra de kom; saa at Skolens Indflydelse kun viser sig i at de arbejder bedre, med oplyst Sans for Værdien af »et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord, opklaret Gang i ædle Fædres Spor med lige Værdighed i Borg og Hytte.«

Denne folkelige Levelære meddeles paa Højskolen gennem aldeles fri Tale, hvorafTilhørerne frit kan »nyde, hvad de nemmer«. Den er snarere en Forkyndelse end en Undervisning. Derfor maa der hellere stikke noget af en Profet end af en Professor i en folkelig Højskolelærer. Alting beror paa, om Ordet trænger ind i Tilhørernes Sjæle og derved vækker deres indre Liv til fortsat Selvvirksomhed. — En saadan Skoleform kan naturligvis udarte til den løseste Snak, som kun avler Vrøvl og Vigtighed hos en Flok umodne unge Mennesker. Men naar der er Aand og Alvor i Talen, kan den faa den dybeste Virkning paa de Sjæle, som gribes deraf. Og det er en Kendsgerning, at Tusinder af vort Folks Ungdom paa Højskolen har lært at danne sig et sundt Livssyn og at leve derefter.

Den Mand, som har gjort mest til, at Grundtvigs Højskoletanke blev gennemført i den rette Aand, er *Christen Kold* (1816—1870).

Hans Fader var en fattig Skomager i Thisted. Hans Moder var af Bondeslægt fra Thy. Han var altsaa selv udgaaet fra den Almue, som han siden var med til at vække og oplyse. Han mente derfor ogsaa, at han i særlig Grad var egnet til at faa det jævne Folk i Tale. »De samme Strenge,« sagde han, »er spændte i min Sjæl som i den menige Mands. Men de klinger renere hos mig. Derfor kan jeg ogsaa faa dem til at tone klart hos andre.«

Kold havde faaet sin aandelige Udvikling ved Deltagelse i den gudelige Vækkelse og under Paavirkning af Grundtvig. Da han efter 1848 begyndte sin Højskole i et straatækt Hus ved Ryslinge paa Fyn, var det fra gudelig vakte Hjem, han fik sine første Lærlinge. Det var hans Maal at give dem en bedre dansk og kristelig Oplysning, end de havde faaet i de rationalistiske Almueskoler. — Han havde en enestaaende Evne til at give sine jævne Ord tung Vægt i Tilhørernes Sind og at gøre smaa Oplevelser fra det daglige Liv til rammende Billeder for det højere Aandsliv. Han kunde mødes med de unge paa deres lave Stade og føre dem med sig dybt ind i Sjælelivet og

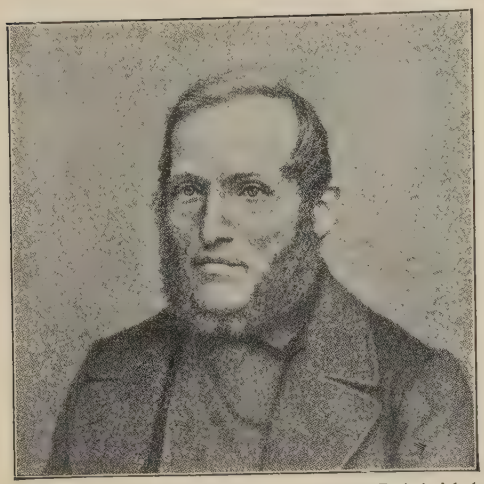

Christen Kold (1816—70) grundlagde 1851 sin Folkehøjskole i Ryslinge og Aaret efter en Friskole i Dalby, hvortil han 1853 førte sin Folkehøjskole, der 1862 overførtes til Dalum, utvivlsomt Danmarks originaleste Skolemand.

højt op i Aandens Verden, mens han dog altid passede paa »at blive med den ene Ende ved Jorden«, som Jyden siger. Han »talte sandt om smaat og stort, og jævnt om alt det høje«, saa de unge fornam, at »vi er alle Kongebørn, skønt fattige og ringe«.

Først og fremmest stræbte han efter at vække det indre Liv hos sine Tilhørere. En Gang, da han traf en ung Karl, som gik og pløjede, sagde han til ham: »De vilde have godt af at komme paa min Skole!« Og da Karlen spurgte, hvad Nytte det skulde være til, svarede Kold: »Vi har et Stueur derhjemme, som kan gaa i otte Dage, naar det er trukket op. Men jeg skal trække Dem saaledes op, at De aldrig gaar i Staa mere!«

Kold havde en urokkelig Tro paa den aandelige Tales Magt gennem dens umiddelbare Virkning paa lyttende Menneskers Sind. — Da en af hans Elever en Gang sagde til ham: »Jeg er altid glad ved at høre paa Dem. Men jeg glemmer desværre altfor hurtigt, hvad De fortæller os!« svarede Kold: »Det skal De ikke være ked af. Døde Ord, som kun er talt til Forstanden, maa vi passe godt paa, hvis vi siden skal faa Nytte deraf. Derfor maa vi sætte Mærker derved, ligesom naar vi lægger Drænrør i Jorden, for siden at finde, hvor de er lagt. Men med levende Ord, der er talt til Hjertet, gaar det ligesom med Kornet, vi saar i Marken. Der behøves ingen Mærkepæle, for Kornet kommer jo selv op af Jorden. Og det gør det levende Ord ogsaa, naar det først har groet sin stille Vækst i Deres Indre!«

Om denne fri Forkyndelse samlede Kold al sin Kraft, og den Skolekundskab, der blev meddelt ved Siden af, regnede han kun for en Biting. — Afdøde Landstingsmand *Jørgen Pedersen* har fortalt mig, at da han som ung nidkær Seminarist blev Lærer ved Kolds Højskole i Dalum, spurgte han ivrigt om, i hvilke Fag han skulde undervise. Men Kold svarede: »Jeg holder et Foredrag her paa Skolen hver Formiddag og fortæller noget for Eleverne om Aftenen. I Mellemtiden maa vi sørge for, at de unge Karle ikke gør gale Streger. Derfor maa vi sysselsætte dem med et og andet, og det bliver Deres Bestilling. Men hvad for »Fag« De vil vælge dertil, kan De selv bestemme!«

Det er intet Under, at en saa fri Undervisning, uden fast Timeplan og ordentlig Fagdeling, maatte forarge alle gammeldags Pædagoger. Det haglede fra alle Sider med Spottegloser over Kold og hans Lærlinge. Hans saakaldte »Højskole« ansaas for det vildeste Udslag af Grundtvigs løse Ideer. Først længe efter hans Død opdagede Almenheden, at han var »det eneste Geni, vi har haft paa Folkeskolens Omraade«, og at hans Genialitet bestod i, at han gik den lige Vej til Brændpunktet for al menneskelig Oplysning.

Det danske Folks Historie har vist, at Kold var begyndt fra den rette Ende med sin Oplysning af den menige Mand. Hans gamle Elever blev ikke tomme Snakkebasser, men djærve Førere for Fremskridt i alle Retninger. De blev ikke alene »kristelig og folkelig vakte«, men de blev Foregangsmænd i Landbruget og i Kampen for folkeligt Selvstyre, fordi de som tænkende Mennesker havde Evne til at lære af det virkelige Liv, som omgav dem. Og med Erfaringer fra det aandelige Fællesskab blev de Ledere af de store Sammenslutninger med praktiske Formaal, som har bidraget saa meget til Landbrugets høje Udvikling i Danmark. Det var Kold, der i første Linie uddannede det Menneske-Materiel, som, især efter 1864, gjorde den danske Jord fem Gange saa indbrin-

C. Kolds første Folkehøjskole i Ryslinge paa Fyn.

Maaltid paa en Folkehøjskole. Efter gammel Bondeskik spiser alle sammen, et Samvær, der er af stor Betydning for Aanden i Højskolens Verden.

gende som før. Skønt han aldrig underviste i Landbrugslære og ikke forstod sig paa Mejeridrift, skylder vort Folk ham dog en god Del af Takken for, at vi nu kan lave det bedste Smør i Verden.

Men naar Kolds aandelige Folkeoplysning har baaret saa rige Frugter i det praktiske Livs mange Forgreninger, saa skyldes det, at han sigtede paa det centrale i Menneskets Liv og Virksomhed ved at vække og udvikle Sjælelivet hos det menige Folk. — Paa et sovende Sind er al saglig Oplysning i Grunden spildt. Men et lysvaagent Menneske kan tit bedst selv skaffe sig de tekniske Kundskaber, han behøver i sit Fag. For en voksen Mand er det Hovedsagen, at han bliver stillet i et saadant Forhold til Livet omkring ham, at han kan drage Lære af det, som han oplever, mens mange af de døde Skolekundskaber kun gemmes som Ragelse i Hjernens Pulterkammer. Kan han kun læse, skrive og regne, og kan han tænke selv, saa kommer al anden Kundskab nok i Aarenes Løb.

I *vor Tids Folkehøjskoler* lægges der dog langt mere Vægt paa Meddelelse af nyttige Kundskaber, end Kold gjorde. Hver Skole har en Kreds af kyndige Lærere, der underviser, efter en velordnet Timeplan, i Dansk, Skrivning, Regning, Tegning, Historie, Samfundslære, Geografi, Naturlære m. m. Eleverne tilskyndes til Selvarbejde i forskellige Fag. — Desuden er der oprettet særlige Fagskoler: Landbrugsskoler, Havebrugsskoler, Haandværkerskoler og Husholdningsskoler, hvor der meddeles teknisk Undervisning paa Grundlag af Videnskabens Resultater i alle Fag. — Paa *Askov Højskole* gives der (fra 1878) en »udvidet Højskoleundervisning«, som strækker sig over flere Vintre og kan føre Eleverne temmelig langt frem i historiske, matematiske, naturvidenskabelige og sproglige Studier.

Folkehøjskolen kan altsaa ikke mere beskyldes for at forsømme Kundskabsmeddelelsen, og denne bærer paa flere Steder gode Frugter, naar Eleverne ved Selvarbejde, Boglæsning og Studiekredse virker med til et bedre Udbytte af Lærernes Foredrag. — Men trods det flittige Arbejde med mange forskellige Fag har den grundtvigske Højskole aldrig svigtet Grundtanken i Kolds Oplysning. Endnu er det Hovedsagen for enhver ægte Højskolemand ved en fri Forkyndelse af sit aandelige Livssyn at vække Sjælelivet hos de unge og ildne dem til selv at tænke over Livets Betydning. Og endnu vil de bedste af vore Elever altid regne det for det vigtigste Udbytte af deres Højskolebesøg, at de er blevet paavirket af denne aandelige Tale.

Hvis der ikke længer lød et Ord paa Højskolen, som kom fra Hjertet og gik til Hjertet med Bud om Menneskelivets høje Maal, saa var Lyset slukket, og saa vilde disse Skoler synke ned til at blive livløse Læreanstalter af samme Slags som saa mange andre Skoler for voksne i vore Dage. — Men den hellige Ild brænder endnu. Og vi, som lever for at holde den vedlige, kan kun ønske, at den ogsaa maa blive tændt for de Lag af vort Folk, der hidtil har staaet uden for Paavirkning af den frie, levende Tale paa de danske Folkehøjskoler.

Dette burde være et brændende Spørgsmaal for alle Venner af dansk Oplysning. Naar man er Vidne til, hvorledes Skolemænd fra alle Kanter af Jordkloden kommer rejsende til Danmark for at lære de grundtvigske Folkehøjskoler at kende med den Hensigt at prøve, om de samme Ideer ikke lader sig praktisere i vedkommendes Hjemland, maa man dobbelt beklage, at omtrent Halvdelen af vort eget Folk staar næsten fremmed overfor denne ejendommelig danske Skoleform.

Byboerne og især Københavnerne ser paa Folkehøjskolen som en Skole for Bønder,

Rødkilde Folkehøjskole paa Møen, oprettet 1865 i Tjørnemark, flyttet 1866 til sit nuværende Sted. Til venstre Frede Boisens Bolig.

Askov Folkehøjskole i Malt Sogn, Ribe Amt. 1865, det Aar, den blev aabnet.

og de færreste tænker paa, at der ogsaa i vor Hovedstad var god Brug for en fri Ungdomsskole af samme Art og i samme Aand. Og dog tør jeg sige, at en fri folkelig Højskole til almen-menneskelig Oplysning vil kunne gøre uberegnelig Gavn i den store By, selv om den derinde i mange Henseender maatte ændre Skikkelse efter Byfolks særegne Livsforhold.

Jeg har vist, hvorledes de landlige Folkehøjskoler er groet op af den historiske Udvikling hos den danske Bondestand. Men Folkelivet i København har udviklet sig paa en helt anden Maade, selv om der ikke er saa stor Forskel paa danske Mennesker i Byen og paa Landet, som mange bilder sig ind.

Naar man særlig tænker paa de brede Lag af Bybefolkningen, den saakaldte *Arbejderklasse*, saa er dens Historie ganske vist meget afvigende fra Bondestandens. Selve dens Tilblivelse er jo af temmelig ny Dato. Bønder har der været i Danmark, saa længe Landet har været beboet og dyrket. Men Nutidens talrige Arbejderstand er først fremkommet i Løbet af det sidste Aarhundrede gennem Nutidens Industrialisme. Arbejdernes Overgang fra en uvidende Almue i ringe Kaar til en oplyst og indflydelsesrig Klasse af Folket har derfor først kunnet foregaa i allernyeste Tid. Og mens Udviklingen paa Landet begyndte med en aandelig Vækkelse, der siden efterfulgtes af den materielle Fremgang, synes det materielle Livsspørgsmaal at have været den første, næsten eneste Drivkraft i Arbejdernes Fremgang.

Helt rigtig er denne materialistiske Opfattelse af den sociale Udvikling i Hovedstaden vistnok ikke. Det maa ikke overses, at der hos de gamle Socialister brændte en indre Ild for»Frihed, Lighed og Broderskab«, som var af aandelig Art, og som der ogsaa i Fremtiden maa bygges paa, naar det gælder en rent menneskelig Oplysning i disse Samfundskredse. Men for de fleste staar det vel som en historisk Kendsgerning, at det er Kampen for det daglige Brød, der har præget hele den store Arbejderbevægelse indtil denne Dag, i god Overensstemmelse med Karl Marx's Teorier. Og dette maa der regnes med, naar man vil bringe Arbejderne en Oplysning, som svarer til deres Livsførelse. — En Folkelærer maa jo altid tage sine Folk, hvor de staar, hvis han skal faa Held til at hjælpe dem frem til et højere Stade.

Vi maa alle beundre det Storværk, som det social-demokratiske Parti gennem Fagforeningerne har øvet til Arbejderklassens udvortes Fremgang. De andre Klasser af Folket maa indrømme, at den Forbedring af Arbejdernes Kaar, som de saa sørgelig forsømte, da de alene havde Magten dertil, er blevet mesterlig iværksat af Arbejderne selv gennem trofast Sammenhold. — Der kan endnu være noget at vinde, inden Sejren er fuldstændig. Men i det hele er Arbejderklassens materielle Frigørelse og Ligestilling med Landets øvrige brede Lag nu lykkelig gennemført. Kampen for dette har hidtil lagt Beslag paa alle Kræfter, og skønt der, som sagt, har været en Del Idealisme med deri, har det næppe kunnet undgaas, at en rent materialistisk Livsbetragtning er blevet stærkt udbredt under den almindelige Stræben efter materiel Opkomst.

Des mere gælder det nu om, at den aandelige Side af Menneskelivet maa vinde mere Indgang i disse Kredse af vort Folk.

Med et nærliggende Billede kan man sige, at Arbejderne i den sidste Menneskealder har opført en stor Fællesbygning og har faaet den godt under Tag. Men nu bliver det næste: at faa indrettet gode, hyggelige Lejligheder, varme og lyse Menneskeboliger i det store Hus. Dertil vil der kræves en ægte menneskelig Oplysning. Og dette, tror jeg, bliver Fremtidsopgaven for alle sande Arbejdervenner, hvis den næste Menneske-

Askov Folkehøjskole 1916.

alder skal præges af lige saa stor Idealisme som den, der fandtes hos de gamle Socialister her til Lands. Ja, her ligger en Opgave, som mere end Lønkampen kan blive gennemlyst af Frihed, Lighed og Broderskab!

Man vil maaske indvende, at København med sine utallige Skoler for Børn og voksne ikke trænger til noget nyt paa dette Omraade. Ogsaa Arbejderne har jo nu opnaaet fri Adgang til de fleste af disse Læreanstalter, har faaet egne Fagskoler til teknisk og social Uddannelse, har Bogsamlinger og populære Foredragsholdere i Hobetal o. s. v. — Men de savner i Virkeligheden endnu det vigtigste: en fri Skole for voksne Mennesker, hvis eneste Maal er at tage sig af deres aandelige Udvikling for derigennem at hjælpe dem til et rigere Menneskeliv i deres Ensomhed, i deres Hjem og i deres offentlige Færd.

Frederiksborg Folkehøjskole, oprettet i 1897, er beliggende ca. 2 km V. N. V. for Hillerød i Ullerød.

Mange Tegn tyder paa, at dette Savn føles af en Del unge Arbejdere. Nu, da man ikke længere er saa optaget af Lønkampen, der efter sin Form krævede tæt Sammenslutning og megen Enshed i Anskuelser, nu begynder Enkeltmandslivet at skyde friere frem. Begavede unge Mennesker af Arbejderklassen føler sig ikke længer alle drevne til at blive Agitatorer for den fælles politiske Sag. De ser ikke deres eneste Fremtid i at blive socialistiske Talere, Bladmænd, Forningsførere eller Rigsdagsmænd i Partiets Tjeneste. De føler derimod en stigende Trang til personligt Liv og ser et skønt Livsmaal i at kunne oplyse andre om den frie Menneskeligheds grænseløse Muligheder. Ingen Egn af Aandens Verden skal for Fremtiden være stænget for dem og deres jævnlige!

Ad hvilke Veje dette Maal skal naas, staar vel endnu dunkelt for os alle. — Nogle raader den københavnske Ungdom til at søge ud til Folkehøjskolerne paa Landet. Flere Tusinde Københavnere, af alle Aldre og begge Køn, har i de sidste fjorten Aar været *otte Dage paa Højskole* i deres Sommer-

Ryslinge Folkehøjskole i Ryslinge Sogn, Svendborg Amt, oprettet 1866.

ferie. Og vi herude skulde intet have imod, om de unge iblandt dem derved fik Lyst til at være en hel Vinter eller tre Sommermaaneder som Elever paa vore Skoler. Den dybere Livsbetragtning, som man maa ønske Tidens Ungdom, kan vel ofte bedre fremkaldes i fredelige, landlige Omgivelser end i den travle Bys forstyrrende Tummel. Kendskabet til den opvakte Ungdom paa Landet kunde vist ogsaa virke gavnligt paa en ung Københavners Sjæleliv. Sandt at sige, kunde vore Bønderkarle ogsaa trænge til at have nogle livlige Københavnere iblandt sig, naar det gjaldt om at drøfte Tidens brændende Spørgsmaal.

Andre har prøvet paa at begynde en grundtvigsk Højskoleundervisning inde i Hovedstaden. *Johan Borup* har jo i mange Aar virket som københavnsk Højskolemand. Jeg tror, at han, især ved sine egne Foredrag og Samtaler, har forøget den almindelige Dannelse hos sine Lærlinge ikke saa lidt. I *Grundtvigs Hus* gøres der ogsaa, under Ledelse af Mænd som *Ernst Borup*, et godt Oplysningsarbejde i Folkehøjskolens Aand.

Atter andre har ment, den almindelige Oplysning blandt københavnske Arbejdere fremmes bedst indenfor de bestaaende Or-

Vallekilde Folkehøjskole i Vallekilde Sogn i Odsherred, oprettet 1865.

Greverne Frijs' gamle Palæ ved Frederiksholms Kanal, som Johan Borup har erhvervet for at indrette det til en Københavnsk Folkehøjskole.

ganisationers Ramme. Med velvillig Støtte fra de gamle socialdemokratiske Ledere har yngre dygtige Mænd oprettet en Arbejdshøjskole, der synes at vinde god Indgang i Arbejderkredse. Naar Organisationerne, som jeg tror, vil give denne Skoles Lærere aldeles frie Hænder, saa kan en saadan Skole vist gøre god Gavn. Men Frihed maa der til, for at de rette Mænd skal kunne øve en forsvarlig Gerning paa Aandslivets Omraader. Jeg haaber, at denne Skoles Ledere mere og mere vil lægge Vægt paa en rent menneskelig Oplysning uden alt for meget Hensyn til den særlige socialdemokratiske Katekismus. Da vil der ogsaa ad denne Vej kunne udvikle sig en fri Ungdomsskole, som er i Slægt med vore landlige Højskoler.

Men alle disse frie Skoler i Hovedstaden er endnu kun smaa Tilløb og til Dels famlende Forsøg paa at løse den store Opgave. Vi synes endnu at savne sikre Foregangsmænd, som ad personlig Vej har lært, hvorledes man bedst kan forkynde aandeligt Liv i den store Stad.

Heller ikke jeg, hvis Gerning altid har staaet i den landlige Højskoles Tjeneste, har noget sikkert Raad at give i denne vigtige Sag. Men jeg har fremsat disse Betragtninger for FREMs mange Læsere i det Haab, at de kan virke ansporende paa den yngre Slægt. Det er aabenbart de unge selv, som her maa tage fat, og jeg siger til dem om dette Livsspørgsmaal for vort Folk, hvad *Hostrup* skrev i sin Højskolesang:

Derpaa maa I unge svare!
Det til eder staar,
Om af Røret sig skal klare
Dag med Krans om Haar!

HOLGER BEGTRUP

Ludvig Schrøder paa Talerstolen i Askov; i Forgrunden har han som Tilhørere (fra venstre til højre) den unge Fru Appel, Fru Schrøder, Nutzhorn, Jakob Appel (staaende), la Cour, H. F. Fejlberg. Maleri af E. Henningsen, findes paa Frederiksborg.

HVORDAN MAN KAN FINDE ARBEJDE I CANADA

Punnichy i Saskatchewan, en af de yngste Byer i det vestlige Canada.

BREVE FRA EN UNG FORSTMAND

1.

Canadian Pacific.
S.S. Montrose. Mandag d. 25. Aug. 24.

Kære Forældre!

For Øjeblikket befinder Karlsson og jeg os midt paa Atlanterhavet. Onsdag Aften kom vi til Parkstone, hvorfra vi kørte direkte til London i et Tog, der gik med en rasende Fart. Vi kom til Liverpool Street Station Kl. 11½, hvor der gik en Mand og samlede alle Passagerer til White Star, Cunard Line, Anchor Line og Canadian Pacific sammen. Vi blev alle sat op i en stor Omnibus og kørte til et Hotel, hvor vi skulde blive til Fredag Morgen. Den Dag kørte vi, atter med en vanvittig Fart, gennem England til Liverpool, hvor vi kom lige ud til »Montrose«, et mægtigt Skib, saa højt som et 5-Etages Hus; paa det har vi altsaa nu været i tre Dage. I Dag er det tæt Taage, og Dampfløjten tuder ustandseligt. Jeg har truffet en meget rar Franskmand, som er Professor i Kunsthistorie ved Universitetet i Saskatoon, Saskatchewan Territory. Jeg har tilbragt Formiddagen med at tegne bornholmske Rundkirker for ham; de interesserer ham meget. Han har givet mig en Mængde udmærkede Oplysninger om Forholdene i Canada. I Eftermiddag skal vi spille Bridge — but not for money (men ikke om Penge), som han siger.

Det er morsomt at se, hvordan Passagererne er blevet rystet sammen i de tre Dage, vi har været om Bord. I de første Dage var de meget reserverede, men nu er det een stor Familie, der spiller og danser sammen.

Professoren hedder Meunier; han har udgivet en Lærebog i Fransk for canadiske Børn. Vi studerede den i Formiddags, den er nemlig fuld af Billeder fra Canada.

Torsdag.

Vi spiller nu hver eneste Dag Bridge og taler meget med Professor Meunier. Han har givet os et Brev til en Advokat Johnson i Winnipeg, Manitoba, og bedt ham hjælpe os med Raad og Daad. Desuden har han sagt, at jeg altid kunde skrive til ham. Han har megen Indflydelse ved Universitetet i Saskatoon, — de har der en farm of forestry, der beskæftiger sig med Plantning af Skov i Saskatchewan. Desuden har han givet os Adresser, hvor vi skal købe Tøj o. s. v., kort sagt, han har været meget hjælpsom imod os. Vi stopper altsaa op en Dag i Winnipeg for at se denne By. Om Natten kan vi bo i K. F. U. M., og saa gaar vi altsaa op til hans Ven, Mr. Johnson, — der, som han siger, en Gang vil blive Canadas Premierminister.

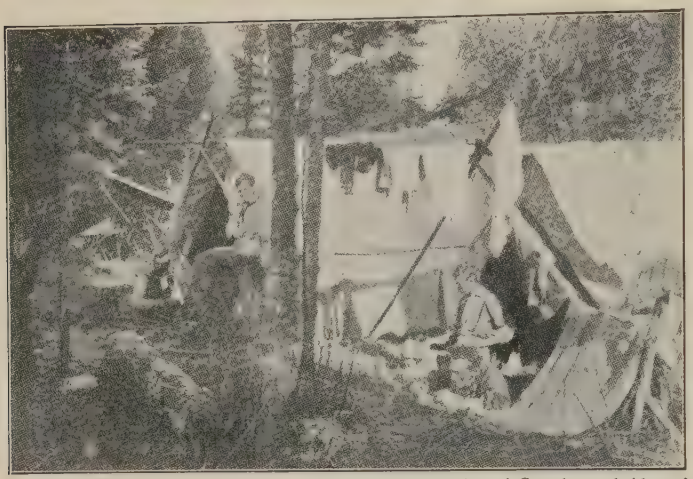

En Camp (Teltlejr) i en canadisk Skov. Omtrent Halvdelen af Canada er dækket af Skove af Birk, Ask, Elm, Eg, Ahorn og talrige Arter af fortrinligt Naaletræ. Skovbruget er af overordentlig Betydning. Træerne fældes, samles og flaades ned ad Floderne.

være velkommen i mit Hjem i Saskatoon.«

Nu gaar vi altsaa her i Standard og snakker Dansk. Alle siger du til hinanden: Præsten, Lægen, Tandlægen, Købmanden, Arbejdere og Cowboys; de er lige gode alle sammen.

Vi havde en interessant Rejse fra Montreal til Calgary, to Dage gennem Skove og Klipper, og to Dage over uendelige Prærier med vidunderlige Farver og Solnedgange. Vi kom til Winnipeg, Manitoba, Søndag Nat. Kl. 1 — 5 Timer forsinket paa Grund af et Jernbanesammenstød ved Fort William. Vi var sorte som Negere efter 48 Timers Ophold i en Colonist Car (Jernbanevogn) sammen med alle mulige Mennesker, det var et saakaldt »Harvester-Train« (Høstfolk-Tog), der befordrer Høstarbejdere fra Østen over til the far west. Vi gik til det tyrkiske Bad og blev rene, og den næste Dag gik vi en Tur i Byen, som er typisk vestamerikansk. Den bestaar af Hoteller, Banker, Biografteatre, Telefonstænger, 12—15 Etagers Huse, der ligger lige op ad gamle Trærønner fra de første Pionerers Dage.

Vi opsøgte Mr. Johnson i hans Hjem, da hans Kontor var lukket paa Grund af bank holiday (Bankferie). Vi blev vel modtaget og kom paa Biltur med Familien. Forstvæsenet hørte vi ikke noget om, men det spiller ingen Rolle, da Professor Meunier kommer der om et Par Dage.

Vi tog videre til Calgary Mandag Aften og kom dertil Onsdag Morgen Kl. 5. Calgary ligner Winnipeg, kun vrimler det her med Cowboys, der ligner dem, som man ser i Biografteatret hjemme. Vi var en Tur uden for Byen, hvor vi kunde se Rocky Mountains (Klippebjergene), der ser pragtfulde ud. Man kan ogsaa se dem her fra Standard.

Netop nu faar vi at vide, at vi skal ud til Farmeren. Vi skal altsaa rejse herfra med det samme, men blot 7 miles. Fordbil har de alle til Hobe. Der er to andre Danskere ude paa Farmen; det bliver spændende.

Quebec, Fredag Morgen.

Nu ligger vi i Quebecs Havn, vi kom ind Kl. 3 i Nat. Til Morgen er alle 3. Class. Passagererne gaaet i Land, og vi andre glider nu videre under den mægtige Bro til Montreal, hvor vi formodentlig er ved 3—4 Tiden. Papirerne er blevet undersøgt, og Lægen har set paa os, saa nu mangler vi bare Tolden i Montreal.

2.

Standard, Torsdag d. 4. Sept. 24.

I Gaar Eftermiddags kom vi her til Standard, og formodentlig skal vi allerede i Dag ud til en Farmer, i hvert Fald vil det ikke vare længe, inden de begynder at tærske. Standard er en morsom og pæn lille By. 75 pCt. af Befolkningen er dansk; det er helt underligt at høre Dansk herovre.

Christian Petersen er en meget rar og elskværdig Mand. Han er Bestyrer af et stort Tømmerfirma »Atlas Lumber Co.«, der har en Filial her i Byen. Han har lovet os Arbejde i Skoven, naar det begynder, men foreløbig tager vi Høsten her. Om vi i det hele taget kommer i Skoven, er ikke sikkert; jeg venter at høre fra Professor Meunier, som vil undersøge, om der er noget at gøre for os i Manitoba og Saskatchewan, hvor de eksperimenterer med Træplantninger. Tiden vil vise det. Det er i hvert Fald rart, at vi har et Sted her i Canada, hvor vi kan henvende os, og hvor vi altid er velkomne. Han sagde til mig den sidste Dag paa Skibet: »De vil i mig altid have en Ven, jeg mener en virkelig Ven og ikke en Mand, der søger at faa det mest mulige ud af Dem for den mindst mulige Betaling, og De vil altid

3.

Standard Lørdag d. 20. Sept. 24.

For Øjeblikket er jeg paa en Farm, der ejes af en Amerikaner. Den er paa 5000

Acres (c. 2000 Hektarer eller 3750 Tdr. Land), og vi tærsker Hvede af fuld Kraft. Vi er 16 Mand, Danskere, Svenskere, Amerikanere, Polakker, Østrigere og en Kineser. Vi bor i en saakaldt bush-car (Nybyggervogn), hvor vi ligger paa Hylder oven over hverandre, indsvøbt i Tæpper, vi har købt i Standard. Vi har 3 Vandfade og et Stykke Sæbe, det er alle Herlighederne. Men vi har det saamænd meget rart, de er alle sammen pæne Folk, ikke det Skrabsammen, som f. Eks. i Syd-Amerika. Kineseren laver Maden, som vi indtager i en anden Vogn. Vi kører nemlig rundt med Tærskeværket og hele Redeligheden, og sover et nyt Sted hver Nat.

En Strækning, som nylig er opdyrket. De vigtigste Kornsorter, som dyrkes i Canada, er Hvede, Mais, Byg og Havre. Hør og Hamp dyrkes ogsaa. Frugtavl spiller en ikke ringe Rolle, og Kvægavlen er af betydeligt Omfang.

Maden er glimrende. Om Morgenen Kl. 5½: Kaffe, Franskbrød, Smør, Havregrød, ristet Majs, Spejlæg, Bacon og Pandekager. Om Middagen Kl. 12: Steg, The, Franskbrød, Smør, Pølser, Pie, Abrikoser og Syltetøj. Om Aftenen Kl. 7 nogenlunde det samme, altsammen rent og vel tillavet, det kan ikke være bedre. The boss, som Farmeren kaldes, er meget venlig. Han lader os passe det hele selv. Han kører til Byen i sin Bil hver Dag og henter vor Post og køber til os, hvad vi har Brug for. Vor Løn er 3 Dollars om Dagen samt Kost og Logi. Jeg kører Hvede til Tærskeværket, der gaar med vanvittig Fart; der er 4 Mand, der propper i det, alt hvad de kan.

I Begyndelsen var der forskellige Ubehageligheder: Trykken for Brystet paa Grund af den tynde Luft, vi er o. 1500 m til Vejrs her, Mavepine af alkaliholdigt Vand, tørre Læber og Næseblod, men det er overstaaet nu. Om Natten fryser vi ubeskriveligt, men jeg har i Dag i Standard anskaffet et Uldtæppe til, foruden det jeg havde, samt en Uldskjorte; den er meget fornem: grøn med sorte Kvadrater, men den er dygtig varm. Desuden har vi faaet stillet en stove op i Vognen; den ligner en Strygeovn med et langt Rør, der gaar ud gennem et Hul i Taget. Den staar ved Fodenden af min Hylde, saa jeg er gloende varm om Tærne og kold paa Hovedet. Men bare man griner af det hele, selv om det ikke er morsomt, saa gaar det. Kl. 2 i Nat kom der fra min Overmand: »Jag fryser så grad in i hälvede,« hvad der kom meget morsomt. Der ligger et Par Danskere paa Hylden ved Siden af; de var ved at dø af Latter, skønt de frøs, saa Tænderne klaprede. De har kun en Overfrakke over sig; deres Tæpper ligger i Vancouver, men de venter dem en af Dagene.

De tre sidste Dage har vi ligget i Vognen hele Dagen og røget Pibe og spillet paa Mundharmonika, fordi det regnede. I Dag er jeg i Standard for at købe Uldtæppe, for vi kommer ikke til at tærske før paa Mandag. Naar vi ligger stille, har vi Kosten gratis, men naturligvis ikke vore 3 Dollars. Hestene slipper vi løs paa Prærien, de maa klare sig, som de kan.

Jeg venter nu snart Brev fra Professor Meunier, samt fra Forstvæsenet i Ottawa, hvortil jeg har skrevet. Desuden har jeg sat et Avertissement i »The canadian forest and outdoors«. Slaar det fejl, har jeg Skovcampen i B. C. tilbage, saa foreløbig har det ingen Nød. Tærskningen varer 20 Dage endnu.

I Standard tales det vidunderligste Sprog, alle Biord, Stedord o. s. v. er danske, medens alle Tillægsord og Navneord er amerikanske, men med danske Endelser. Jeg vil ikke sige, at det lyder kønt, naar Hr. Petersen »taker care of vores money«, og Købmand Hansen fortæller os, hvormeget vi skal pay for et blanket like dette. Det er ikke, fordi de ikke kan tale anderledes, de har alle været her i mange Aar og taler udmærket Engelsk, men naar Danskerne taler sammen, bruger de dette Amerikansk-Danske; og morsomt er det at høre, hvordan de Børn, der er født her ovre, taler Dansk, skønt al Undervisningen i Skolen foregaar paa Engelsk.

En Mand, som indfanger de løse Heste paa Canadas Prærier. Det sker ved Hjælp af en Lasso.

4.

Standard, Mandag d. 6. Okt. 24.

Fra Generalkonsulatet har jeg faaet et Brev, der ikke er særlig opmuntrende; dog mente de, at vi kunde faa Plads i de store Pulp- and Paper Companies ude østpaa; men vi maatte henvende os personligt, da de vilde se deres Folk, før de antog dem. De bruger en hel Del fremmede Forstmænd. Vi er imidlertid kun i Besiddelse af o. 125 Dollars hver, hvilket lige kunde strække til til at komme til Quebec, men saa havde vi ikke en Cent tilbage, og det er for stor Risiko at løbe. Jeg skrev saa til Professor Meunier, om vi kunde komme til Saskatoon, og jeg har haft Brev i Dag, at vi er velkomne. Vi vil saa se at faa noget at bestille der i Vinter, saa kan vi altid til Foraaret, naar vi har flere Penge, rejse østpaa. Paa Mandag rejser vi saa til Saskatoon og har dog saa tjent 50—60 Dollars i den Tid, vi har tærsket her.

Jeg har haft nogle Rideture paa Ranchhestene; det var meget morsomt. I det hele taget er det interessant at se Livet her ude vestpaa — det minder om Biografteatrene hjemme, kun er det ikke saa bloddryppende.

5.

Saskatoon, Oct. 16, 1924.

Mandag Morgen drog vi saa af Sted i Bil fra Standard for at tage Toget paa en af Canadian National Railways Stationer, der hedder Rockyford. Fjolset, der skulde køre os og vore mægtige Kufferter de 17 Mil til Rockyford, kunde ikke starte sin gamle Kasse af en Ford-Lastbil, og Tiden var saa knap, at vi maatte fare af Sted i en Sedan-Vogn og lade de forbistrede Kufferter sende efter os (en Sport, der kostede os 12 Dollars 85 Cents). Naa. vi kørte saa med den mest vanvittige Fart over Prærien for at naa Toget. Hvert Øjeblik for vi i Vejret og knaldede Hovedet i Loftet. Det sidste Stykke kørte vi Væddeløb med Toget, som, da vi endelig ankom til Rockyford, viste sig at være et Fragttog — vort Tog gik Kl. 8,14 Aften, og nu var den 8 om Morgenen, — det var morsomt — vi tilbragte saa en »fornøjelig« Dag med at se paa 3 Kalkuner og en fuld Cowboy, men det blev da omsider Aften, og vi besteg vort Tog og sov dejligt hele Natten i Sovevognen, som var pragtfuld, med Negerkonduktører o. s. v., kort sagt, som I kan gaa hen og se det i en Biograf.

Kl. 11,30 ankom vi til Saskatoon, en By paa 27,000 Indbyggere og for Resten den mest tiltalende af de amerikanske Byer, jeg endnu har været i; den er kun 20 Aar gammel. Vi vandrede ud til Professoren, som sammen med Mr. Jones bor i en lille Villa nede ved Saskatchewan River. Vi blev modtaget med aabne Arme. Om Aftenen snakkede vi om Sagerne, og det ser saaledes ud: *Hvis* vi kan faa Arbejde her i Byen, bliver vi her i Vinter for at lære Sproget ordentligt og tjene saa mange Penge, at vi kan tage til Quebec til Foraaret. Vi faar et Værelse og gaar ind i Familien og betaler vor Del af Omkostningerne. Vi skriver nu i Aften forskellige Steder hen. Faar vi ingen Ting, kan vi altid komme op i Skovene i Nord-Saskatchewan, men der kan vi kun tjene 26—30 Dollars om Maaneden som »Lumberjacks«. Det bliver ret spændende at se, hvordan det vil gaa. Vi vil gøre alt for at blive her i Vinter, da det jo vil være storartet for vor sproglige Uddannelse. Kommer vi op i Skoven, lærer vi ikke andet end at sige »God damn«. Først skriver vi til Paper-Compagnierne, for det er sikkert den Vej, vi skal. Havde vi bare vidst det, kunde vi have sparet Rejsen til Standard, men den var jo for Resten interessant nok.

Her hos Professoren er vi nu altsaa, og det er det morsomste, jeg nogen Sinde har været med til. Familien bestaar af Professoren, Mr. Jones, Karlsson og jeg. Professoren laver Mad, K. og jeg vasker op, tørrer af samt gør rent i Stuen. Alt er elektrisk: Komfuret, Strygejernet, Kaffekanden, Støvsugeren, Varmeapparatet, alt. Hver Morgen spadserer jeg rundt i Overall og tørrer Støv af i Stuen. Professoren og Jones gaar paa Universitetet Kl. 10 og kommer først igen Kl. 4—5, saa K. og jeg har hele Dagen for os selv. Formiddagen gaar med at ordne Huset, saa laver vi Frokost, og derefter læser vi, til

de andre kommer hjem, og saa laves der Middagsmad. Meunier laver fortræffelig Mad. Og om Aftenen spiller vi Bridge. Der er ikke et Kvindfolk i Huset. Vi laver det hele selv. Her skal vi altsaa blive, *hvis* vi faar Arbejde i Byen, mod at betale vor Del af Omkostningerne, som ikke beløber sig til mere end o. 20 Dollars om Maaneden. Det er billigt at leve i Canada.

Vi har været oppe at se Universitetet, som er en mægtig Historie, og vi skal en af Dagene ud til »the forestry farm«. Nu er det spændende, om vi kan faa noget at bestille, ellers maa vi op i Skovene.

6.

Brevkort.

Winnipeg, Oct. 18, 1924.

Hilsen herfra, — er gaaende østpaa til Papirfabrikkerne med den samlede Kapital. K. bliver i Saskatoon foreløbig.

7.

Ottawa, Ontario, Oct. 20, 1924.

Ja, nu er jeg altsaa pludselig i Ottawa, i det civiliserede Østen, Canadas Hovedstad, om end ikke den største By; men her er Regeringens Sæde og Parlamentsbygningen, som er smuk og imponerende. Af mit Kort fra Winnipeg har I jo set, at jeg var paa Vej østpaa. En Aften fandt Meunier, Karlsson og jeg pludselig paa, at det var det mest praktiske, at en af os laante saa mange Penge, at han kunde rejse hertil og se paa Forholdene. Fik han nu Arbejde, kunde han snart sende saa mange Penge til Saskatoon, at den anden kunde følge efter. Det var jo ogsaa lettere for een at faa Arbejde end for to.

Jeg, som den mest engelsktalende, drog derfor af Sted fra Saskatoon Lørdag, forsynet med 60 Dollars, foruden Billetten. Karlsson beholdt 30 Dollars. Med 60 Dollars kan jeg, om det skal være, klare mig en hel Maaned.

Rejsen hertil varede $2^3/_4$ Døgn. Det er en meget køn Tur; i to Døgn kører man gennem Manitobas og Ontarios Skove. Jeg snakkede en Del med en russisk Forfatter paa Vej Jorden rundt. Han kom fra Sibirien, Kina og Japan og var via Vancouver—Quebec paa Vej til Frankrig. Han havde været midt i Krigen i Kina. Desuden underholdt jeg mig med en lille japansk Student paa Vej til Universitetet i Toronto; han var fra Tokio og havde oplevet Jordskælvet. Han havde set Billeder fra København og kendte Asta Nielsen fra Biografteatret.

Jeg kom hertil i Morges Kl. 5, gik en Tur, og Kl. 9 vandrede jeg saa op i The Canadian Forestry Association, hvor jeg fik Adresserne paa alle Pulp- and Paper-Compagnierne i Provinserne Ontario og Quebec. Her i Byen er to, »The Booth Co.« (Svigerfader til vor Prins) og »The Eddy Co.« (Canadas største Tændstikfabrik og Pulp Co.). Jeg vandrede saa til »The Booth Co.«, hvor jeg foreviste en Anbefaling, Professor Meunier havde givet mig. De var meget elskværdige og spurgte, om jeg foretrak Skovene eller vilde blive her ved Fabrikkerne. Jeg sagde, at jeg vilde derhen, hvor de mente, at de bedst kunde bruge mig. Jeg skal komme igen i Morgen Kl. 3 for at tale med the manager (Forretningsføreren), som ikke var til Stede i Dag, og nu sidder jeg paa mit Værelse i Y. M. C. A. (K. F. U. M.) og haaber paa et godt Resultat i Morgen. Fejler det, saa gaar jeg til »The Eddy Co.« og videre til Montreal og Quebec; jeg har ca. 10 Compagnier at vælge imellem. Det er yderst spændende; men nu faar vi se i Morgen. —

Hytte i en canadisk Skov, opført af raa Stammer. Den er lun og forholdsvis hyggelig.

— Oct. 24. Nej, det nyttede ikke. Jeg talte med the manager, som bad mig sende en Ansøgning ind. Den fik jeg Svar paa i Dag, at de ikke kunde tage flere Folk. — Altsaa vandrede jeg til Eddy og fik samme Svar. Nu har jeg opholdt mig 5 Dage i Ottawa. I Morgen tidlig rejser jeg til Montreal; der er 4 Compagnier. Nu faar vi se, om jeg er mere heldig der. Jeg bliver ved, til jeg ikke har flere Penge. Saa gaar jeg paa Skovarbejde. Det er det dejligste Vejr, man kan tænke sig. Solen skinner, og det er saa varmt som midt om Sommeren.

7.

Montreal, Oct. 27, 1924.

Ja, nu er jeg altsaa i Montreal. Det har ikke nyttet stort. Jeg har været oppe i St. Maurice Paper Co. og talt med en rar Mr. Edge. Det er en skidt Tid, sagde han. Foraaret er bedre. Men tag, hvad De kan faa og lad mig faa Deres Navn og Adresse, saa

Sous-le-cap, en gammel Gade i Quebec.

skal jeg lade Dem det vide, naar vi faar Brug for Dem.

Jeg prøvede et Par andre Steder, forgæves, og gik saa ned og tittede paa Opslagstavlerne ved Arbejdsanvisningskontoret. De lød alle: Bushmen wanted for Spanish River Co. (Skovarbejdere ønskes af Sp. R. Co.) — 1000 Bushmen for St. Laurentide Co. o. s. v. 40 Dollars om Maaneden. — Saa jeg har jo altid den Udvej. Canadierne kalder Skoven for »the bush«, de siger aldrig forest. Naa, men i Morgen tidlig drager jeg atter af Sted, denne Gang til Trois Rivieres (fransk, udt.: Troa Riviær) længere nede ad St. Lawrence mod Quebec. Saa rejser jeg ikke mere. Der er tre Compagnier, og faar jeg ingen Ting, hvad jeg formodentlig ikke gør — saa gaar jeg i Lumbercamp i Vinter og holder Forbindelsen med St. Maurice vedlige. Gad vide, hvad Karlsson laver i Saskatoon, slaar Sten eller kører Kulvogn formodentlig; jeg aner det ikke, er komplet uden Forbindelse med Omverdenen, saalænge jeg ligger og roder rundt paa denne Maade. K. er jo sikker nok hos den rare Meunier, jeg er jo mere ude paa Vippen, men oplever saa meget desto mere. Jeg har bare været i Canada i 1½ Maaned og har allerede været helt ude ved Rocky Mountains og tilbage igen. Jeg har været i Montreal, Ottawa, Winnipeg, Calgary og Saskatoon — af store Byer mangler jeg bare Quebec, Toronto og Vancouver. — Det eneste, jeg ikke har set endnu, er det, jeg rejste ud til, nemlig British Columbia! og det er jeg 3000 miles fra nu — det gaar aldrig, som man tænker sig det!

Montreal er en typisk østamerikansk By med 10—15 Etagers Huse og en Trafik, der overgaar Londons. Den har 700,000 Indbyggere, og de løber alle sammen, naar de da ikke hænger i Stropperne i de mægtige grønne Sporvogne, der farer gennem Gaderne med en forfærdelig Fart. Over Halvdelen af Befolkningen her østpaa er fransk. I Butikkerne staar alt paa Fransk, og i Biografen faar man Teksten baade paa Engelsk og Fransk.

Bag Byen ligger Mount Royal, en stor Klippe, som jeg tilbragte Søndag Formiddag med at bestige. Det var anstrengende. Det sidste Stykke er lodret, og man maa op ad 500 Trappetrin; men det er Umagen værd, der er en prægtfuld Udsigt over Byen og St. Lawrence, helt ind i U. S. A.

Interessant er det at gaa ned ad Hovedgaden St. Catherine. Der er det ene Stormagasin ved Siden af det andet med de nydeligste Ting i Retning af Tøj, Møbler o. s. v. Jeg tror, det er alt Skrabet, Amerika eksporterer til Europa, for alt, hvad de har herovre, er overordentligt smagfuldt og gennemsolidt. Jeg har set mange praktiske Indretninger, som vi ikke kender hjemme, navnlig til Køkkenet og til Hjemmet i det hele taget, en naturlig Følge af Umuligheden af at faa kvindelig Hjælp herovre.

I Morgen tidlig drager jeg saa af til Trois Rivières, som er en By paa 22,000 Indbyggere, og saa skulde jeg helst snart faa fast Opholdssted. Gid Pokker havde min Kuffert, som bliver slæbt fra den ene Ende af Landet til den anden; den har kostet mig adskillige Dollars. Hvis I hører om nogen, som skal til Canada, saa hils dem fra mig og sig, at de maa for Himlens Skyld ikke tage andet med end en Haandkuffert, — en »trunk« er kun til Besvær, og Tøj er saa billigt, at man hellere maa købe det her, — et Sæt Tøj 30 Dollars, en Overfrakke 25 Dollars, Undertøj 2 Dollars o. s. v., og det er første Klasses, vel at mærke. Jeg skal have mig en Mackinaw Frakke for Vinteren; det er den Slags, som bruges i Skovene herude.

Trois Rivières, d. 29.

I Gaar kom jeg saa hertil og gik til St. Maurice Paper Co. (et andet end det i Montreal), og til min Forbavselse blev jeg denne

Gang taget med op til the chief forester, som forhørte mig om Kort og Instrumenter, som jeg heldigvis kendte. Der er et Apparat, — et Slags Kompas, — som de bruger i Skoven til Opmaalinger (det bruges ikke i Danmark); men ved et mærkeligt Held havde jeg siddet paa Biblioteket i Ottawa og læst om det. Han sagde, at der ikke var noget rigtigt at gøre før om et Par Maaneder, naar Sneen laa der, og man kunde gaa med Snesko; men ovre paa den anden Side af St. Maurice River laa the Wayagamack Co. Jeg skulde gaa over til the chief forester og tale med ham, og fik jeg ingen Ting, kunde jeg komme tilbage til St. Maurice, de vilde saa prøve at skaffe mig noget at bestille.

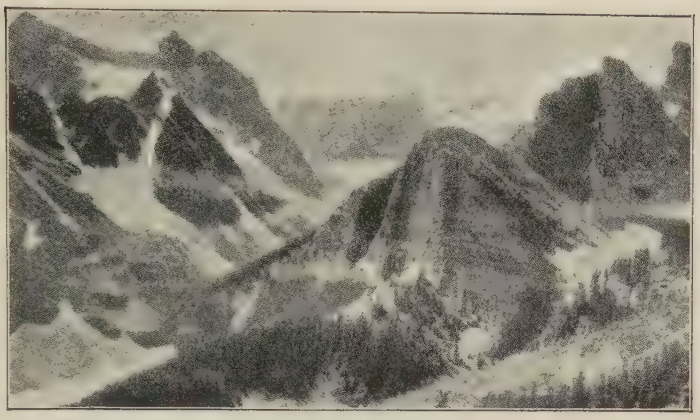

Rocky Mountains i Canada.

Jeg vandrede over til Wayagamack og traf the chief forester, en ualmindelig flink Mand, som bl. a. sagde: jeg ved nok, hvor forbandet det er at løbe rundt for at faa noget at bestille. Han sagde, at han naturligvis kunde bruge mig til Foraaret, og i Vinter vilde han saa prøve at faa mig anbragt som assistant scaler (jeg aner ikke, hvad det er). Han rinngede til the lumber department, og jeg skal i Eftermiddag over at tale med en Mr. Jackson, — saa haaber jeg meget, at det gaar.

The chief forester skaffede mig Logis og ringede for mig til et Pensionat; han var meget elskværdig. Jeg bor hos en Mme Deleuran og spiser hos en Mme Lecoque, og begge to snakker de Fransk til mig, og jeg snakker Engelsk til dem, og der er ingen af os, der forstaar et Muk; men det gaar storartet alligevel. Hele Befolkningen her er fransk; de eneste Amerikanere er dem i Pulp Compagnierne.

Det er den morsomste By med Masser af katolske Kirker og Krucifikser i Gaderne; gamle Præster gaar rundt i lange Kjoler og flade Hatte, man ser Nonner, og der er Munke med ragede Hoveder, Kutter, Tov om Livet og bare Ben, hvad jeg synes maa være noget køligt paa denne Aarstid.

Eftermiddag.

Mr. Jackson er taget op i Skovene! — Men saa gik jeg igen op i St. Maurice, og *de tog mig!* Jeg skal møde paa Kontoret Fredag Formiddag og have Instruktioner. — Fredag Middag rejser jeg saa langt Pokker i Vold nordpaa ved St. Maurice River for at maale Tømmer op, — det bliver spændende! Jeg har solgt alt mit Tøj — undtagen det nødvendigste. Jeg kan ikke ligge med den Kuffert oppe i Skovene. Jeg skal have købt en Machinaw Frakke, et Par Vanter samt Mokkasiner og en fransk Grammatik og Leksikon. — Det er nødvendigt at kunne Fransk. 82 % af Befolkningen er Franskmænd.

Mange venlige og kærlige Hilsner fra

IVAR

CANADA

Canada blev opdaget i det 16. Aarhundredes Begyndelse af Italieneren Verazzani og taget i Besiddelse for Frants d. 1. af Frankrig under Navnet Ny-Frankrig. 1608 grundlagdes Quebec af Champlain. Jorden var delt mellem Adelsmænd, til hvem Landboerne stod i Lehnsforhold. 1759 indtog den engelske General Wolf Quebec, og 1763 afstodes Canada til England, der straks afskaffede de gamle Love og Indretninger, men 1774 blev det nødt til at indrømme fuld Trosfrihed til Katolikerne og Fastholdelsen af de gamle Love. Derfor drog de engelske Nybyggere bort til Øvre Canada, hvor Samfundsforholdene ordnedes paa en helt anden Maade. 1791 deltes Canada i to Landskaber efter Grænsen mellem de to Folk; hvert fik sin Guvernør og sit Parlament. 1826 ophævedes den gamle Lehnsforfatning, men den vedblev at bestaa i Praksis til 1854. Efter adskillige Stridigheder forenedes de to Landsdele 1840. Som Landet gik frem, opstod Ønsket om at forene de andre engelske Kolonier med Canada til en Forbundsstat, og d. 1. Juli 1867 oprettedes Dominion of Canada med en Generalguvernør i Spidsen, udnævnt af den engelske Regering, et af ham valgt Senat og et folkevalgt Ting. Forsvar, Finanser, Toldlovgivning, Handels og Samfærdselsvæsen og hele den almindelige Lovgivning blev fælles; for de særlige Sager beholdt hver Stat sin Forsamling og en af Generalguvernøren valgt Guvernør.

HEDEPLANTNINGEN

I Slutningen af det attende Aarhundrede paa den Tid, da Hedens store Digter, Steen Steensen Blicher blev født (1782) levede midt i Hjertet af den jydske Hede nogle Mil Syd for Viborg, en lille Skare nøjsomme og stræbsomme Mennesker af fremmed Herkomst. Omkring 1760 havde Regeringen indkaldt 265 tyske og hollandske Familier, som blev bosat i Hedekolonierne Frederikshøj og Frederikshede, og som der skulde forvandle de øde Lyngarealer til kornbærende Marker. Efter nogle Aars haabløs Kamp mod det barske Vejrlig og den ugæstfri Jord vendte dog en stor Del af disse Kolonister tilbage til deres Hjemstavn, andre flyttede til mildere Egne i Landet, men en Del, — de haardføreste og de fattigste, der ikke havde Penge til at flytte for, — blev dog tilbage og fortsatte Kampen med den seje Lyng, stred taalmodigt for at fravriste det magre Hedesand en ringe Afgrøde.

Enrico Mylius Dalgas (efter Maleri af A. Jerndorf).

For at skaffe disse haardtstræbende Mennesker mere Læ om deres fattige Marker og nogen Hygge om deres forblæste Boliger blev det endelig ved kongelig Resolution af 4. Juni 1788 bestemt: »— at et Forsøg skal foretages til Skovs Anlæg og Plantning paa dertil tjenlige Strækninger i Alheden i Jylland efter den af Forstinspektør Brüel gjorte Plan.«, og dermed fødtes den jydske Hedeplantningssag.

Georg Wilhelm Brüel, der saaledes blev Danmarks første virkelige Hedeskovsdyrker, var født i Hannover 1752. Han kom til Danmark i 1777 og arbejdede i en Aarrække i forskellige private Skove. 1789 tog han fat paa Arbejdet i Heden. De første Par Aar blev kun nogle faa Tdr. Land pløjet og tilsaaet med Granfrø, men i 1791 blev hele Kolonigaarden Stendalgaard taget ind til Trædyrkning, og derefter tog Arbejdet stærkere Fart, saaledes at der med Udgangen af 1794 var kultiveret ca. 600 Tdr. Land. Stendalgaard Plantage, der nu som en frodig Skov strækker sine grønne Grantoppe højt mod Himlen, var grundlagt.

Det første halve Aarhundrede af Hedeplantningens Historie blev dog en Tid rig paa Modgang og Skuffelser.

I Begyndelsen gik alt saare godt, og Anlæggene blev stadig udvidet, først — i 1798 — med Ulvedal Plantage tæt Syd for Stendalgaard og derefter — i 1802 — da Plantningssagen havde fanget saa stor Interesse, at det var blevet bestemt, at ikke mindre end 14,000 Tdr. Land skulde tages ind til Skovdyrkning, paabegyndtes Anlægget af Gjøddinggaard Plantage ved Randbøl og Kultiveringen af Sandflugtsarealerne ved Kompedal Nordvest for Silkeborg. I 1804 sluttede sig hertil Anlægget af Palsgaard Plantage Vest for Horsens, men derefter kom der en Pause til 1823, da Havredal Plantage blev taget under Kultur som en Udvidelse mod Nord af Stendalgaard Plantage.

Ved de første Kultiveringsarbejder anvendte man talrige forskellige Træarter, dog fortrinsvis Birk, Skovfyr og Rødgran, og af disse var igen Skovfyrren den foretrukne, fordi man fra Hedekulturer ved Lüneburg i Tyskland havde Erfaring for, at denne nøjsomme Træart kunde trives særdeles godt selv paa en meget mager Sandjord. Imidlertid viste det sig allerede i Aarene omkring 1805, at Skovfyrren her i Landet blev stærkt angrebet af en Sygdom, som i Løbet af 3—4 Aar dræbte største Delen af de unge Træer, saaledes at de fra først af meget lovende Kulturer efterhaanden blev ødelagt. Heller ikke Løvtræerne trivedes særlig godt, og alt dette førte til, at man fra 1812 i overvejende Grad anvendte Rødgranen, der havde vist sig at være den af alle de forsøgte Træ-

arter, der trivedes bedst paa Heden.

Paa Grund af Uheldet med Skovfyrren og Løvtræerne skred Arbejdet trods al Ihærdighed og god Vilje kun langsomt fremad; paa vidtstrakte Arealer havde det været nødvendigt at efterbedre eller gentage Kulturarbejdet, og med Udgangen af 1816 var derfor alt i alt kun kultiveret knap 2500 Tdr. Land.

Hedeselskabets Bygning paa Hjultorvet i Viborg.

Frederik VI interesserede sig stærkt for Skovkulturarbejdet i Heden. Han berejste flere Gange Plantagerne og som et direkte Resultat af en af disse Rejser — i Juni 1824 — blev det bestemt, at 1800 Tdr. Land paa Heden ved Feldborg midt imellem Viborg og Holstebro skulde tilplantes, og at dette Arbejde skulde tilendebringes i Løbet af kortest mulig Tid.

Arbejdet paabegyndtes i 1827, men heller ikke her skred det saa hurtigt fremad som oprindelig paatænkt, idet Kulturarbejdet fik endnu større Vanskeligheder at overvinde end paa de tidligere indtagne Plantagearealer. Selv i de mest omhyggeligt udførte Kulturer vilde Granerne ikke trives, og af en Beretning fra 1861 fremgaar det, at disse endnu 30 Aar efter Plantningen kun var 1—2 Alen høje og stadig kæmpede med Lyngen om Herredømmet over Jorden.

Omkring 1853 begyndte man imidlertid i Feldborgplantagerne at anvende en ny Træart, nemlig Bjergfyren, og i Modsætning til Rødgranen og Skovfyrren trivedes denne, der har sin egentlige Hjemstavn i Pyrenæerne, fortrinligt saa godt som overalt, og derved blev for første Gang Opmærksomheden rigtigt henledt paa denne nøjsomme Træart, som senere har været af overordentlig stor Værdi for Arbejdet paa at klæde de jydske Heder med Skov.

Monument rejst i Plantagen Dalgas til Minde om Hedeselskabets 25-aars Jubilæum.

Trods al Modgang blev Interessen for Hedeplantningssagen dog ingenlunde svækket. Talrige Privatpersoner anlagde Plantager paa deres Jorder, og omkring 1850 fremkom flere Forslag til en udvidet Hedeplantning paa Statens Regning. Efter Krigen i 1864 talte man endda om at »erhverve et nyt Slesvig« i Jyllands Hedeegne.

Nyt Liv i Arbejdet kom der dog først for Alvor, da den Mand — Enrico Mylius Dalgas — hvis Navn er uløseligt knyttet til Plantningsbevægelsen, tog Sagen i sin stærke Haand. Han gjorde den til en Folkets Sag, han samlede i sin brede Favn Kræfter til at løfte i Flok paa dette Arbejde, der før kun havde været Statsskovbrugets og Enkeltmands Værk.

Enrico Mylius Dalgas blev født 1828 i Neapel, hvor hans Fader var dansk Konsul, men allerede fra sit syvende Aar blev han opdraget i København. Her gik han i Efterslægtselskabets Skole, og senere blev han paa Den militære Højskole uddannet til Artillerioffícer. Efter med Hæder at have deltaget i Treaarskrigen 1848—50 gik han imidlertid over til Ingeniørtropperne og blev knyttet til de jydske Vejanlæg. Dette var et lykkeligt Træf, for derved kom han til at lære den jydske Hede indgaaende at kende, lærte at elske den store Arbejdsmark, hvor han skulde komme til at udføre sin uforglemmelige Manddomsgerning.

Som Officer i Ingeniørkorpset tog Dalgas Bolig i Jyllands gamle Hovedstad, Viborg, hvorfra han arbejdede paa Bygningen af en ny Hovedlandevej fra Randers til Ringkøbing. Paa Jagter og Spadsereture færdedes han ofte med sin Ven Overretsprokurator N. G. C. Morville vidt ud over Heden, og

Hedeflader (lyse), og Bakkeformationer (mørke). Efter E. Dalgas.

paa disse Ture havde de to naturinteresserede Mænd rig Lejlighed til at iagttage og harmes over Følgerne af den Letsindighed, hvormed Befolkningen gennem lange Tider havde behandlet de gamle midtjydske Skove, saa at de var svundet ind til forblæste Krat med knapt mandshøje Træer eller helt havde maattet vige for Lyngens Overmagt.

Paa disse Ture lærte de dog ogsaa Statsplantagerne paa Alheden at kende, og de allerede dengang store og prægtige Graner i Stendalgaard Plantage viste dem, at der kunde gro Granskov paa Heden, naar man blot valgte de rette Steder og Træarter.

Da Plantningssagen efter den ulykkelige Krig i 1864 vandt ny Interesse, stod Dalgas derfor vel udrustet til at tage et Arbejde op paa dette Omraade, og medens flere omtrent samtidige Forslag til Dannelse af Selskaber for Hedens Beplantning ikke fandt større Tilslutning, lykkedes det ham paa et Møde i Aarhus den 28. Marts 1866 at faa stiftet »Det danske Hedeselskab«, hvis Hovedformaal skulde være Frugtbargørelsen af de jydske Heder.

Det vil her føre for vidt at komme nærmere ind paa Hedeselskabets videre Udviklingshistorie, der er ret alment bekendt ikke mindst takket være den Evne, Selskabets ledende Mænd har haft til stadig at vække en stigende Interesse blandt Befolkningen ikke alene for Plantningsbevægelsen, men ogsaa for de mange andre betydningsfulde Grene af dets Virksomhed, Sandjords- og Mosekulturer, Engvanding, Mergelsøgning, Mergeltransport og meget andet.

Dalgas selv var den førende Kraft lige til sin Død — 1894 — og siden da er Selskabets Virken blevet fortsat i hans Aand.

I det følgende skal derimod gives en kort Oversigt over Hedens geologiske og naturhistoriske Forhold, over de Vanskeligheder, som møder Plantningsarbejdet og over hvorledes disse nu om Stunder søges overvundet.

Jyllands Indre, den gamle Hede, er ligesom hele Danmarks øvrige Land præget og udformet af Istidens mægtige Gletscherdække. Gennem lange Tider strakte Isranden sig omtrent midt ned gennem Jylland i en Bue fra Skive Syd om Viborg, tæt Vest om Silkeborg, til Randbøl, ca. 25 km Vest for Vejle. Fra denne Rand flød store Smeltevandsfloder ud imod Vest og paa deres Vej mod Havet bunfældede de deres Indhold af Sand og Grus, akkurat paa samme Maade som Afløbsvandet under et heftigt Regnskyl fører Landevejenes Grus med sig til Foden af Bakkerne eller bundfælder det ved Udløbet i Grøfterne. Alle Lavninger i Terrænet blev udfyldt, alle Ujævnheder glattet, og hele den gamle Overflade blev skjult under et tæt Lag magert Sand, kun de aller højeste Bakketoppe blev ikke overskyllet, men som »Bakkeøer« blev de ved med at rage op over Sand- og Grushavet.

Denne særegne geologiske Udformningsmaade har bevirket, at der er stor Forskel paa Hedernes Jordbund, — paa Fladerne det magreste og næringsfattigste Sand, paa Bakkeøerne Indblanding af baade Ler og store Sten som almindeligt i de øvrige Dele af Danmark, — og dette Forhold har haft stor Indflydelse paa de vekslende Resultater, man har opnaaet, ved Trædyrkning i Heden.

Før Træplantningen og Opdyrkningen rigtig tog Fart, — for 100—150 Aar siden — bredte Lyngen sig overalt, saavel paa Bakkeøerne som paa Fladerne og langt Øst for disse ind over den gamle Istidsrand. Det var altsammen Hede, deraf Navnet *Alheden*.

Gennem mange Tider var det den almindelige Mening, at disse udstrakte Arealer engang i Fortiden ligesom hele det øvrige Danmark havde været dækket med Skov. Gennem senere Undersøgelser er det imid-

lertid blevet paavist, at de egentlige Hedeflader temmelig sikkert aldrig har baaret en Trævegetation, men at denne har været knyttet alene til Egnene bag Israndslinien og til Bakkeøerne.

Havde man for 100 Aar siden været klar over dette Forhold, var man sikkert gaaet mere varsomt til Værks med Valget af Plantningslokaliteter, og man var blevet sparet for mange Skuffelser. Efterhaanden som Plantningsarbejdet skred fremad blev man dog klar over, at der var betydelig Forskel paa Heden fra Sted til Sted, for i nogle Egne trivedes Planterne godt, f. Eks. i Stendalgaard Plantage, men i andre Egne var det næsten ikke muligt at holde dem i Live, hvorom f. Eks. Søndre-Feldborg Plantage gav et sørgeligt Vidnesbyrd. Med Nutidens geologiske Erfaring kan man let konstatere, at det vekslende Held stod i nøje Tilknytning til, om Plantagearealet laa bag Israndslinien, paa en Bakkeø eller paa de egentlige Flader.

Alene en nøjere Undersøgelse af det tilsyneladende saa ensartede Lyngtæppe kan vise, at Livsvilkaarene for en Plantevegetation veksler betydeligt. Fladernes Lyng er kun tynd og lav, stærkt blandet med Rensdyrlav, pletvis ogsaa med Tyttebær, Revling og Melbærris. Bakkeøernes Lyng er derimod høj og kraftig, og dens Indblandingsplanter er Gyvel, Visse, Gulblomme og Mos.

Undersøger man Jordbundsforholdene under Vegetationstæppet, viser der sig ligeledes at være en betydelig Forskel mellem Bakkeøerne og det gamle Skovland paa den ene Side og Fladerne paa den anden Side.

En Lyngvegetation, der gennem lange Tidsrum hersker over det samme Areal formaar i Forbindelse med Klimaets og Jordbundens Fugtighedsforhold at frembringe en gennemgribende Forandring af Jordbundsforholdene. De Affaldsstoffer — visne Blade, Stængelstykker og døde Rødder —, som stadig produceres af den levende Vegetation, gaar paa Grund af Fugtighed og andre uhel-

Bakket Hede (gammel Skovgrund) i Nærheden af Randbøl.

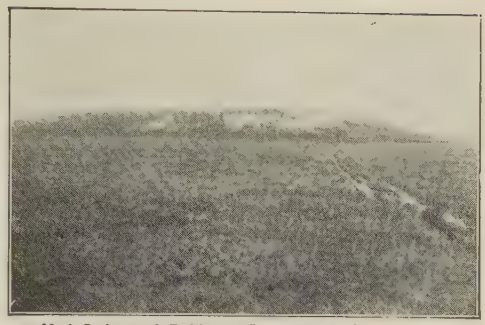

Hedeflade med Bakkeø i Baggrunden (Isenbjerg).

dige Omstændigheder ikke i Omsætning, men ophobes Aar for Aar til et stadig tykkere og tykkere Lag — et Humuslag. Efterhaanden som et saadant Lag bliver ældre og tættere sammenlejret, omsættes dets Indhold af Plantenæringsstoffer, der ved en hurtig Omsætning kunde være kommet den levende Vegetation til gode som »Mad«, til uopløselige organiske Forbindelser, der slet ikke kan udnyttes af Planterødderne.

Naar Regnvandet siver ned gennem et saadant Humuslag, mættes det med kemiske Stoffer, som giver det forøget Evne til at opløse Plantenæringssaltene i den underliggende mineralske Jord. Denne, der i Forvejen er meget næringsfattig, bliver efterhaanden ganske udtømt for alle opløselige Stoffer, den bliver lys og bleg som det reneste Strandsand — deraf Navnet »Blegsandet«. De opløste Stoffer forsvinder dog ikke helt, men dybere nede i Jorden, 30—50 cm under Overfladen, udskilles de atter. Dette har imidlertid ogsaa en højst uheldig Virkning, for i de Jordlag, hvor Udskilningen finder Sted, kittes Sand- og Gruspartiklerne sammen til en uigennemtrængelig stenagtig Masse — »Alen«.

Paa Hedefladerne, hvor Lyngen har hersket lige siden Istidens Ophør, fandt denne — som det kaldes med et fremmed Udtryk — »Podsolering« af Jorden Sted allerede for mange Aartusinder siden, og dette er rimeligvis Aarsagen til, at Skoven, i de Tider, da den erobrede det meste af Danmarks Jord, ikke formaaede ogsaa at tage Hedefladerne i sin Besiddelse. Det uomsættelige Humuslag paa Jordoverfladen bød for det spirende Træfrø kun de kummerligste Livsvilkaar, og nede i Jorden bredte Alen sig som en skjult Stenbrolægning, der forhindrede Planterødderne i at trænge dybere ned.

Paa Bakkeøerne og Øst for den gamle Israndhar Lyngen derimod kun hersket gennem en forholdsvis kort Tid, hist og her i Lyngtæppet kan man endnu finde Planter

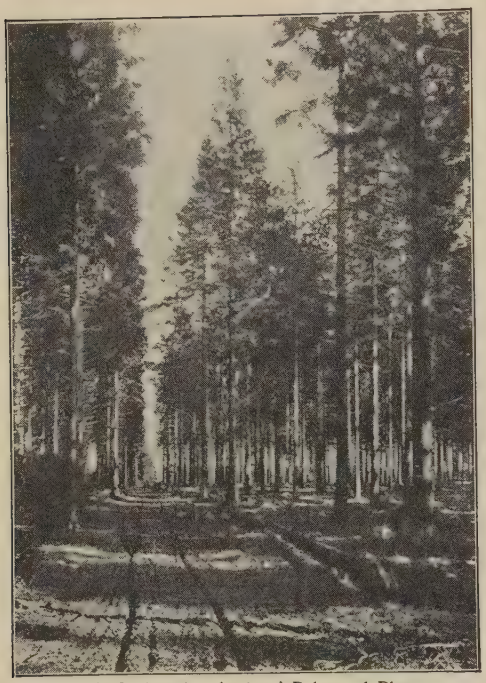

90-aarig Rødgranbevoksning i Palsgaard Plantage.

som Skovstjerne og Lidenkonval, der vidner om, at her i historisk Tid har staaet Skov, der imidlertid er forsvundet paa Grund af hensynsløs Hugst og anden daarlig Behandling fra Menneskenes Side. Her har ganske vist ogsaa fundet en Podsolering af Jorden Sted, men langt fra saa ondartet som paa Fladerne. Humuslaget er kun tyndt og helt lysebrunt af Farve, medens det paa Fladerne er mange cm tykt og næsten sort. Blegsandslaget naar sjældent mere end 25—30 cm i Dybden, og Alen er ikke haard, men letsmuldrende. Efter at man først har lært disse afvigende Forhold at kende, er det let at indse, at Livsbetingelserne for en Trævegetation er højst ulige paa de forskellige Lokaliteter.

Som det fremgaar af det foran anførte, rummer saavel Humuslaget som Alen betydelige Mængder værdifulde Plantenæringsstoffer, Ulykken er blot, at disse Stoffer er bundet og fastlejret paa en saadan Maade, at de er ganske utilgængelige for de fleste Plantearters Rødder. Den første Betingelse for Vedligeholdelsen af en Trævækst paa Hedearealerne er derfor, at Humuslag og Al blandes indbyrdes og med Blegsandet, og at de bringes i Omsætning, saaledes at Plantenæringsstofferne frigøres, men dette kan langt lettere gøres paa Bakkeøerne end paa Fladerne.

Det, der først og fremmest mangler i Heden, er Liv i Jorden, et Mylder af de Organismer — Bakterier, Svampe, Regnorme og mange andre levende Væsener —, som holder Stoffernes evige Kredsløb i Gang, Dannelsen af Humuslaget skyldes netop for en stor Del, at dette Kredsløb er gaaet i Staa. De Midler, hvormed der atter kan sættes Liv i Omsætningen og Kredsløbet, er for det første Jordbearbejdning, saa at den skarpe Lagdeling bringes i Uorden, for det andet Udluftning af Jorden, saa at Luftens Ilt kan komme til at indvirke paa de halvtraadne Planterester i Humusdækket, og for det tredje Tilførsel af Kalk eller kalkholdig Jord — Mergel — som kan ophæve den skadelige Virkning af Jordens sure Vædsker og derved gøre det muligt for en Bakterieflora at finde taalelige Livsvilkaar.

Er Heden først blevet behandlet gennem en Aarrække med dybtgaaende Pløjninger og Tilførsel af Kalk eller Mergel, frembyder den ret gode Livsvilkaar for en spæd Trævegetation. Saasnart Jordbearbejdningen ophører, ændrer Kaarene sig imidlertid hurtigt til det daarligere, og derfor maa Træerne, saalænge de ikke naar sammen med deres Grene og Skygger over Jorden, stadig hjælpes med en fortsat Jordbearbejdning, der forhindrer Lyngplanter og Græsvækster i varigt at slaa Rod, og som samtidig opretholder de gode Livsbetingelser for den stofomsættende Bakterieflora.

Har Træerne først vokset sig saa store, at Grenene danner et tæt Skyggetæppe over Jorden, kan de bedre selv bevare den rette Jordbundstilstand, men end ikke dermed er Bevoksningens Fremtid som Skov sikret, for vokser den paa et af Fladearealerne, kommer ret snart den Dag, da Næringsværdierne i den omsatte Humus og i Allaget er brugt op, og saa gaar Væksten i Staa paa alle de magre Arealer, hvis udvadskede Sand

40-aarig Bjergfyrbevoksning i Feldborg Plantage.

Den hannoveranske Reolplov.

ikke i sig selv rummer Næring nok til at fostre en Skov af store Træer, og dette er Tilfældet paa de fleste Fladearealer, medens Bakkeøernes lerblandede Grus frembyder betydeligt bedre Vækstvilkaar.

I Tidens Løb er som foran omtalt talrige forskellige Træarter, saavel Løvtræer som Naaletræer, blevet prøvet paa Heden, men hidtil har kun to Arter vist sig at være nogenlunde udviklingsdygtige under de særegne og trods al Jordbearbejdning og Træpleje meget vanskelige Kaar. Disse to Arter er Rødgran og Bjergfyr, og for Rødgranens Vedkommende er det endda mange Steder kun takket være Bjergfyrrens Hjælp, at den har formaaet at vinde frem.

Det Plantenæringsstof, hvorpaa det først og fremmest skorter i Heden, er Kvælstof, der af Planterne i Almindelighed optages gennem Rødderne i Form af letopløselige, salpetersure Salte. Naar Bjergfyrren formaar at trives saa nogenlunde selv paa det kvælstoffattigste Sand, skyldes det imidlertid efter al Sandsynlighed, at denne Træart formaar at dække sit Kvælstofbehov paa en anden Maade end den sædvanlige. Hvorledes og ad hvilke Veje dette foregaar, har det endnu ikke trods omhyggelige videnskabelige Undersøgelser være muligt at klarlægge, en fastslaaet Kendsgerning er det imidlertid, at Bjergfyrren saa godt som aldrig lider af »Kvælstofhunger« og at den ydermere er i Stand til ved sit Naalefald og sine henraadnende Rødder at forsyne Planter i sin umiddelbare Nærhed med den fornødne Kvælstofnæring.

Det er ud fra denne Erfaring, at man nu om Stunder ved Tilplantning af Hedearealer saa godt som altid anvender en Blanding af Rødgran og Bjergfyr. Med sin kraftigere og buskede Vækst naar Bjergfyrren ret hurtigt at dække Jorden mellem Planterne, saa at den langvarige, kostbare Jordbearbejdning mellem Planterækkerne kan undlades, og samtidig forsyner den — rimeligvis — Rødgranen med en værdifuld Kvælstofnæring.

I Blandingskulturerne maa der imidlertid stadig holdes et skarpt Øje med de kraftigt voksende Bjergfyr, at de ikke overvokser og kvæler Rødgranerne. Gradvis, efterhaanden som Rødgranerne selv kan udnytte mere og mere af Pladsen og selv beskytte Jordbunden under sig, maa Bjergfyrrene hugges bort. Her at træffe netop det rette er imidlertid grumme vanskeligt, hugger man for tidligt eller for kraftigt, gaar Granernes Vækst let helt i Staa, hugger man for sent eller for lidt, lider Granerne let Skade paa deres Livskraft.

Er en Rødgranbevoksning først naaet frem til selv at dække tæt over Jorden, maa den saa at sige kunne staa paa egne Ben, men atter her viser sig saare grelt den store Forskal paa Bakkeøernes og paa Fladernes Bund. Paa den sidste naar Rødgranerne trods Bjergfyrrens Hjælp stedvis aldrig at slutte sig sammen, Bjergfyrren tager bestandig Overhaand, og selv om den hugges til Fordel for Granerne, bliver disse dog ved med at være sygnende og usle, Aar efter Aar vokser de kun faa cm i Højden, kun de alleryngste Skud er naalebærende, og disse Naale er tilmed bleggrønne og spinkle, og naar de falder af, klædes Grene og Stamme med tætte Lag af tørt, graat Lav, der giver det hele Træ et spøgelsesagtigt Udseende. Lige saa hurtigt Bjergfyrren hugges bort, vandrer Lyngen ind, og Heden tilbageerobrer sin gamle Plads.

Tilplantet Areal, som atter er ved at springe i Lyng.

Anden Generation i Stendalgaard Plantage. Ædelgran med Skærm af Birk.

Ønsker man paa saadanne Arealer trods alt at frembringe en Trævækst, maa man nøjes med Bjergfyr, men en Bjergfyrplantage er langt fra det samme som en Skov. Fra Naturens Haand har denne Træart en buskagtig Vækst med mange Stammer, den bliver sjældent mere end 40—50 Aar gammel og 10—15 m høj, og saa maa man til at begynde forfra. Dens Vedproduktion er ikke stor og for den allerstørste Dels Vedkommende kun anvendeligt til Brænde, og dette fører igen med sig, at en Bjergfyrplantages Pengeudbytte kun vanskeligt kommer til at svare til de Udgifter og det Arbejde, som er sat ind paa dens Frembringelse. Til Gengæld kan Bjergfyrplantagerne skabe en Del indirekte Goder, — Læ over forblæste Marker, billigt Brændsel og lønnende Vinterarbejde for den fattige Hedebefolkning, og disse Goders samfundsmæssige Betydning kan ikke udregnes i Kroners og Øres Tal.

Paa Bakkeøerne og i de gamle Skovegne bag Israndslinien kan man derimod fremelske virkelig Skov, men her truer en anden Fare Skovens Trivsel. I de bedste Dele af Plantagerne, hvor der efter mange Tegn at dømme endnu for kun faa Aarhundreder siden har været frodig Løvtræskov, kan Rødgranerne efterhaanden, som den første Generation hugges, erstattes med Kulturer af andre Træarter, — Ædelgran, Eg, ja selv af Bøg — men paa de ringere Arealer er kun Rødgranen nøjsom nok til at trives, og her melder sig da en stor Vanskelighed. I Jorden under en Rødgranbevoksning udvikler sig mange Steder en Snyltesvamp, der med sit Væv trænger ind i Granrødderne og videre op i Stammernes Indre som derved bringes i Forraadnelse.

Aar for Aar, eftersom Træerne tiltager i Alder, bliver et større og større Antal angrebet af denne hærgende Svamp, der populært gaar under Navnet »Rodfordærveren« (Latin: Polyporus annosus). Derved sættes der en ret snæver Grænse for, hvor længe det kan betale sig at lade Træerne blive staaende. — 100 Aar er de fleste Steder det højeste. Men, hvad der er endnu værre, Svampens Udbredelse i Jorden forhindrer en Tilplantning af de samme Arealer med Rødgran i anden Generation, — de spæde, lidet modstandsdygtige Planter vilde i Løbet af faa Aar blive dræbt i et overvældende Antal.

Hvilken Træart skal man da vælge? Bjergfyrren er kun en kummerlig Erstatning og heller ikke den er særlig modstandsdygtig over for Svampeangrebene. Trods talrige Forsøg med mangfoldige udenlandske Naaletræarter hentet fra saa at sige alle Egne af Kloden er der endnu ikke givet noget endeligt Svar paa dette brændende Spørgsmaal, der bliver mere og mere paatrængende efterhaanden, som Plantagerne vokser til, og Rødgranerne over vidtstrakte Arealer skal afløses af en ny Trægeneration.

Før dette Spørgsmaal er løst og dertil Spørgsmaalet, om hvorledes man varigt og uden alt for urimelige Udgifter kan bringe Liv og Omsætning, bringe Kvælstofkredsløbet til at glide ogsaa i Hedefladernes døde Jord, er det usikkert, om den Gerning, som blev paabegyndt for mere end et Aarhundrede siden, kan tilendebringes, — om det overhovedet er muligt at klæde Jyllands Indre med blivende Skov.

A. Howard Grøn

VIKINGESKIBE

En frankisk Krønike beretter at o. 515 besejrede Klodvigs Sønnesøn Theudebert Vikinger, der hærgede ved Rhinen, og deres Konge Hugleik faldt. Dette er den første historiske Beretning om Vikingerne, hvis Skibe skildres i denne Artikel. Paa Billedet ses Vikingeskibe i Kamp.

Vikingetiden er et af de mærkeligste Afsnit i de nordiske Landes Fortid. Beretningerne om de nordiske Krigerskarers Togter til England og Frankrig, til Rusland og selv saa fjernt hen som til Middelhavets lokkende Lande maatte i Samtid og i Eftertid blive en rigt strømmende Kilde for Fantasi og Følelse. Det lyder endnu som et Eventyr, at vore i Forhold til Vesterlandene fattige, halvt eller helt barbariske Folkeslag havde Kraft og Evne til ikke blot at øve Sørøvertogter, vel at mærke med disciplinerede, velordnede Hære, men ogsaa, hvad der var ulige større, til i anden Omgang at grundlægge nye Riger og til i Lovgivning og Samfund at føje deres egen Islæt ind som ingenlunde uvæsentlige Led i de gamle Folkeslag, mellem hvilke de tog Bo.

Overmaade meget af Vikingetidens Forudsætninger og de Aarsager, som fremkaldte denne vældige Strøm, ligger endnu ukendte. Det er i Norden den Tidsalder, der ligger paa Grænsen mellem Historie og Forhistorie. Vore egne skrevne Kilder melder kun lidt af virkelig Historie og væsentlig om den sidste Tid, Afslutningen, da danske Konger vandt England, og Nordmændene grundede deres Rige i Dublin. Vi kan vel i vore Oldtidsfund drage frem et og andet fremmed, kostbart Stykke, som maaske kan være kommet hertil med en af de Vikinger, som ikke blev derude, men kom hjem igen. En og anden Runesten bevarer Mindet om de Mænd, som drog ud, stundom kom tilbage, men stundom ogsaa fik Forfald. Man mindes Danevirke-Runestenen over Skarde, Hirdmanden hos Kong Sven, som *havde faret vesterpaa*, men nu »blev død ved Hedeby«, og Bornholmeren Kaabe-Sven, der maatte rejse Sten for sin Søn Bose, »den gæve Svend«, som blev derude.

Mest Betydning havde Vikingetogene vel nok for de Lande, som de rettedes imod og i det lange Løb tilførte ny Kraft. Men det er ganske givet, at de ogsaa virkede tilbage paa de Lande, hvorfra de udgik. Studerer vi nøjere Kunststilen i de bedste af Tidsalderens nordiske Efterladenskaber, finder vi tydelige Tegn til, at de, som kom hjem igen, ogsaa havde lært noget paa Færden, tilegnet sig en rigere Smag end Tiden forud besad. Det har været mærkelig vaagne og udviklingsdygtige Mennesker. Men det giver dog kun Brudstykker af et Billede, og navnlig i Danmark er dette Billede endnu utilfredsstillende. Hver Gang der fremkommer noget nyt fra Vikingetiden, vækker det derfor en ganske særlig Interesse, Skade kun,

En af Osebergskibets „Brande". Begge Stævnene har Træskæringen paa begge Sider fra Vandlinie til Top, ligesaa de tilstødende Dele af Rælingen. I det hele var der i Osebergfundet 12—15 m² Træskæring!

at det sker saa sjældent. De nordiske Fortidsfund maa her som saa ofte udfylde hinanden. Der er intet *Vikingeskib* fundet i Danmark. Til Gengæld ejer vi ganske vist i Baadfundene fra *Hjortspringkobbel* paa Als, ældre end Kristi Fødsels Tid, og fra *Nydam* i Sundeved, vel fra fjerde Aarhundrede efter Kristus, de Midler til at følge Skibsbygningskunstens ældre Historie, som gør det muligt at forstaa det høje Udviklingstrin, som de norske Vikingeskibe vidner om, endda de Skibe, som har været benyttede til Gravfærd, aabenbart i Samtiden maatte regnes for mindre Fartøjer, der ikke paa nogen Maade kunde staa Maal med »Ormen hin lange«.

Naar det er saaledes, at Norge i Vikingetiden giver de mest omfattende Fortidslevn, som hjælper til at forstaa Tidsalderen og til at tegne et forholdsvis fyldigt Billede af dens Kulturforhold, beror det ganske overvejende just paa Skibsfundene. Egentlig kun i Norge har man fundet større Skibe anvendt til Gravfærd. Og vi kender nu vort eget Land saa godt, at der er ringe Udsigt til, at vi her til Lands skulde finde et Vikingeskib i en Høj. Skulde det ske, — og der *kan* vel være en lille Mulighed derfor, paa ganske enkelte Steder, — da vil det nok vise sig, at der er Tale om Minder fra en svensk eller norsk lokal Invasion, som den, der er paavist ved Hedeby i Sønderjylland.

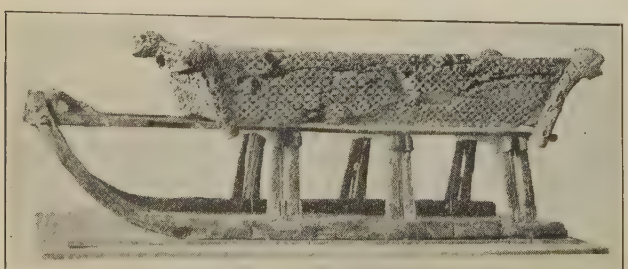

„Gustafsons Slæde", fundet i Osebergskibet.

Hvad Grunden kan være til denne mærkelige Forskel, er endnu uoplyst. Aarsagen er ikke, at Danerne først blev kristnet. Thi det begyndte ikke før i 9. Aarhundrede, og Skikken med Baad- eller Skibsgrave gaar helt tilbage i hvert Fald til ca. 600, altsaa et Par Aarhundreder forud for Ansgars Tid.

Men Skikken har efter de historiske eller halvt historiske Efterretninger haft en vid Udbredelse, der omvendt særdeles smukt bekræftes af Oldtidsfundene. Det maa være religiøse Forestillinger om en Rejse, som den døde skal foretage over Havet, der ligger bag. Snorre Sturlason fortæller i Ynglingesaga om Kong Halse i Svithjod, at hans Lig blev ført om Bord paa Skibet, og Roret blev lagt i Borde; der bliver sat Ild paa, og brændende sejler Skibet ud paa Havet. Vi hører hos os selv om Kong Skjold, hvis Lig bliver sat om Bord paa Skibet, der føres ud paa Havet og forsvinder i det ukendte, som det i sin Tid fra det ukendte var kommet med ham som lille Dreng; dette Sagn er dog vel en Genspejling af Fortællingen om Dødsrejsen. Vi kender alle den malende Skildring af Balders Baalfærd. Nu er ganske vist disse Beretninger digterisk mere eller mindre omformede; men der eksisterer i hvert Fald én nøgtern Beretning fra et Øjenvidne til en saadan Skibsfærd for den døde, ganske vist en fremmed, Araberen Ibn Fadhlan, der saa Begivenheden 921—22, og det skete langt herfra, i Bulgarernes Land ved Volga; men den arabiske Hjemmelsmand fortæller udtrykkeligt, at den, om hvem Gravfærden drejede sig, var en Høvding over *Russerne*, ɔ: de nordiske, svenske Vikinger, som grundlagde Riget i Novgorod. Og Araberen var ikke en tilfældig hvemsomhelst; men han var kommet som Sendemand til Bulgarerne, og tillige indeholder hans For-

tælling saa mange mærkelige Enkeltheder, at den i Hovedsagen maa staa til troende, selv om Araberen ikke helt forstod Betydningen af alt, hvad han saa.

Om den Del af Højtideligheden, som her især har Betydning, hedder det, at Beretteren paa den bestemte Dag sammen med andre gik til Floden, hvor Høvdingens *Skib* havde ligget. De fandt, at det allerede var trukket paa Land og støttet af Egeblokke. Paa Skibet anbragtes nu en Løjbænk med rige Tøjer, græsk Guldstof og Hovedpude. Indtil Forberedelserne til Skibsfærden var til Ende, havde *den døde* været anbragt i en midlertidig Grav, hvor man tillige havde henlagt Frugter, Rusdrikke og et Musikinstrument. Nu blev Liget hentet til Skibet, klædt i Undertøj, Benklæder, Støvler, Kaftan af Guldstof og Hue af samme Stof med Sobelskind.

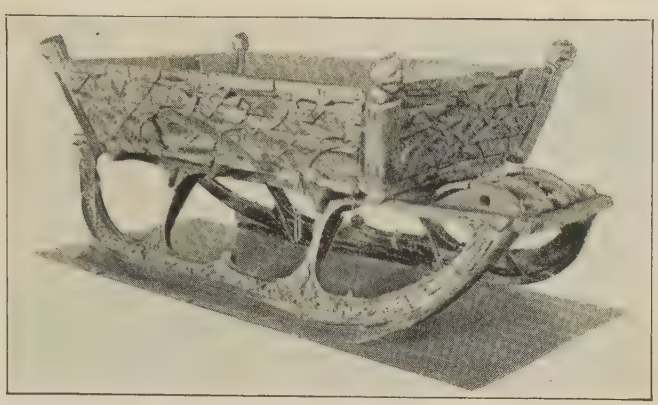

„Sheteligs Slæde" i restaureret Stand, fundet i Osebergskibet.

Paa Skibet var rejst et Telt; her lægges nu den døde paa Løjbænken; ved Siden ophobes alle Haande Levnedsmidler m. m., *Brød, Kød, Løg, Frugter, Drikke;* en *Hund,* to *Heste,* to *Okser,* en *Hane* og en *Høne* slagtes og anbringes i Teltet; endelig ofres under særlige, mærkelige Handlinger en *Kvinde,* som frivillig havde valgt at følge sin Høvding, efter alt at dømme som hans *Brud.* —

Efter *Oldtidsfundene* har Skikken at anvende Baad eller Skib ved Gravfærd været vidt udbredt i Norge, baade for Mænd og Kvinder, og ikke blot i Samfundets højeste Lag, med eller uden Forbindelse med Ligbrænding. Ganske vist er det sjældent, at ret meget af Baaden og det ofrede Følgegods er bevaret. Oftest er det kun gennem Klinknaglerne fra Baadens Sider, at man nu kan genfinde dens Form. Naar Ligbrænding har være anvendt, er der overhovedet meget lidt at finde. Og hvor det drejede sig om ubrændt Gravfærd er alt mere forgængeligt nu borte, naar der ikke har været et betydeligt og tæt Jorddække. Men de egentlige store Skibsfund repræsenterer kun Samfundets højeste Lag. Derfor er de gode, virkelig oplysende Skibsfund saa faa. Der er egentlig kun tre. I 1867 fremdroges en større Del af et Skib ved *Tune* ved Sarpsborg, i 1880 et andet, betydelig bedre bevaret ved *Gokstad* og endelig det tredje i 1903 ved Gaarden *Oseberg* i Nærheden af Tønsberg, midt for Vestsiden af Kristiania Fjord. Disse Skibe giver os en højst velkommen Illustration til, hvad Sagaerne beretter.

Men for at forstaa disse Skibe og hvad de betyder, bliver det bedst at gaa et Stykke tilbage. Og det er de danske Fund, som her udfylder Billedet. Fra vor egen Jord er de nævnte to ældre Skibe, Hjortspringkobbelbaaden og Nydamsbaaden.

Hjortspringkobbelbaaden fra Als er langt den ældste, fra en Tid, der ligger mindst et Aartusinde forud for Vikingeskibene. Som bekendt fandtes den i en Mose, dækket af Tørv. Fra først af havde den været hensat som Offer fra en overvundet Fjende, tilligemed adskillige af hans Vaaben, Sværd, Spyd, Ringbrynjer, Skjolde. Navnlig af Skjoldene er det lykkedes at fremdrage et stort Antal; Jernsagerne var meget medtagne; og selve Baaden har maattet optages i Stumper og Stykker, og om den nogen Sinde kan blive sammenstillet til noget blot nogenlunde helt, er et stort Spørgsmaal; flere Tørvegrave var gaaet ned igennem den. Men en Del Enkeltheder er alligevel opklaret. Det var et ganske anseligt Fartøj, omkring 15

Vognen med sin Trækstang og de runde Træhjul, fundet i Osebergskibet.

Nøgle af Bronze, med Dyrefigur.

m langt; en saa stor Baad kan selvfølgelig ikke være primitiv; men den viser ved mange primitive Træk, at vi staar ikke langt fra Begyndelsen til den egentlige, faste Skibsbygningskunst. *Sammenbinding* har spillet en stor Rolle. Baaden er sammensat af brede Planker; Baandene til at holde disse sammen, fæstedes ved Træøskener: Klamper; disse Klamper er skaaret i eet med selve Planken, et stort Spild af Træ; det er ganske som f. Eks. ved et Negerskjold, hvor Haandtaget er skaaret i eet med selve Skjoldet. Et andet primitivt Træk er, at der ingen Aaregafler eller Aarestropper findes, og Aarerne er smaa og korte. Baaden blev altsaa roet uden anden Støtte end Roernes Arme, ganske som Eskimoernes Konebaad.

Nydamsfartøjet viser i Forhold til Alsbaaden betydelige Fremskridt, men den er da ogsaa mere end et halvt Aartusinde yngre, vel fra henimod 400 e. Kr. »Nydam« er et langt, smalt Mosedrag i Sundeved, gennemstrømmet af et Aaløb, der falder ud i Alssund ved Slottet Sandbjerg. Stedet, hvor Baaden blev fundet, ligger et godt Stykke oppe fra Sundet. Egentlig var der 2 Baade, der var henlagt her som Offer tilligemed en stor Mængde Vaaben og Brugsgenstande. Den Baad, som er bevaret, først i Flensborgsamlingen, nu i Museet i Kiel, er af Egetræ; den anden, der var af Fyrretræ, blev fundet i 1863, kort forud for Krigen. Kong Frederik d. VII besøgte Stedet i de sidste Dage, han levede, og Mindet om dette Kongebesøg lever endnu paa Egnen. Da saa Krigen kom, blev Fyrretræsbaaden dækket til; men da Freden kom, og man saa til den, var den desværre smuldret hen.

Egetræsbaaden er altsaa alene om at vise Fremskridtene; men den viser dem ogsaa meget tydeligt. Det er et prægtigt, stort Fartøj at se til, selv i Halvmørket paa Kielermuseets Loft, hvor den tidligere stod og som den helt fyldte. Den er som en Nytidsbaad, meget stærkt forstørret, ens i begge Stævne. Længden er 24 m, Bredden midtskibs 3,30 m. Kølplanken er i hele sin Udstrækning 14¼ m, gjort af eet Stykke Træ. Det er altsaa et forholdsvis langt og smalt, men ret dybtgaaende Fartøj.

Fremskridtet i Konstruktionen viser sig stærkt i selve Bygningen: Det er »klinkbygget«, Skibssiderne er »klinkede« sammen, ɔ: Kanterne er lagt over hinanden og samlet med Klinknagler, svære, korte Søm, der i den ene Ende har Hoved, i den anden en lille Plade, som sættes ned over Sømmet og fæstes ved, at Sømenden hamres ud. Men endnu er de *bundet* til Spanterne. Fartøjet ros frem med 14 Aarer i hver Side. Der er Aareholdere til Støtte for dem under Roningen, og dertil svarer, at Aarerne er 3,60 m lange. 3 Gange saa lange som i Alsbaaden. Det gav selvfølgelig en ganske anderledes Fart. Styreindretningen er en svær, bredbladet Aare, anbragt i en Ophængning henimod Skibets Agterende i »Styrbords« Side, til højre, naar man ser fremefter. (Fra denne Oprindelse stammer en mærkelig sproglig Forvirring i det tyske Ord *Ruder*, det svenske *roder* og det danske *Ror*, og de Verber, som er dannet deraf, betegner snart *Ror* og *Styring*, snart *Aare* og *Roning*).

Nydamsbaaden sammenstilles ofte med Nordlandsbaaden, som bruges paa Norges Vestkyst, især mod Nord. Nordlandsbaaden er dog i Reglen bredere og har det sidste store Fremskridt med, Anvendelsen af Sejl. Men ellers er det en ganske god Maalestok for Nydamsbaaden, at dens Type endnu anvendes (den senere Tids Opfindsomhed har været mindre).

At man endnu ved Nydamsfartøjet finder Fastbinding anvendt i Konstruktionen, kan næppe kaldes en egentlig Mangel. Vel er det gammeldags, men det byder den Fordel at gøre Fartøjet mere eftergivende; navnlig i Brænding og Søgang har man rimeligvis erfaret, at dette var at foretrække.

Hjørnestolpe fra en Slædekarm (Kopi).

I Sagaernes Omtale af Skibe og Sejlads er der gennemgaaende Beundring over, hvad Tidsalderen i den Henseende evnede. Det er jo ogsaa ganske natur-

ligt, at der i Vikingetiden er sket nye, store Fremskridt. Man havde jo Brug for Skibene til Sejlads over det aabne Hav i langt højere Grad end før, og nu var det ikke alene Handelsskibet, men snarest i højere Grad Krigsfartøjet, det *hurtige Skib*, som man havde Brug for. Hvornaar man i Norden har lært at bruge Sejl, er uvist; men sikkert har Handelsskibene overvejende benyttet dette til Fremdriften og højst brugt nogle faa Aarepar til Hjælp. I Vikingeskibene, som vi kender dem fra Gravfundene, spiller Aarerne derimod en mærkelig stor Rolle.

Og saaledes er det ogsaa i Sagaerne. Skibenes Størrelse angives ved Antallet af Aarepar. En *Tyveaaring*, med 20 Aarepar, er Normalstørrelsen paa et Skib. Gokstadskibet er mindre; til Gravfærd har det af mange

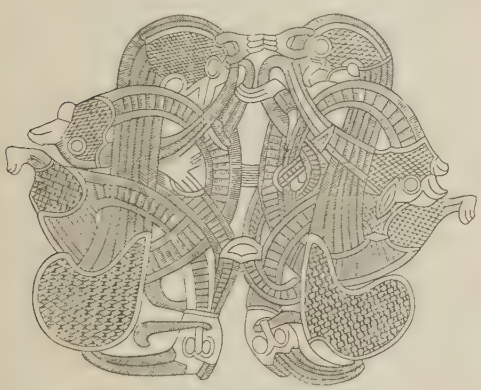

Udfoldet Mønster. Træskæring paa en Hjørnestolpe (væs. dannet af 2 Dyrefigurer).

Grunde været nærliggende at bruge et af de ikke alt for store Fartøjer. Det har kun 16 Aarepar og er af meget nær samme Længde som Nydamsfartøjet, 24 m. Ogsaa det ældste Fund af den Art, fra *Tune*, var af lignende Størrelse; men af det var kun det underste bevaret. Gokstadskibet var saa vel bevaret, at man kunde trække hele Planker ud af Jorden! Det lette og slanke, men udmærket sødygtige Fartøj er helt og samlet opstillet i Oslo. Man ser endogsaa den skiftevis lyse og mørke Farve af Skjoldene, der er opsat langs Skibskanten. Sejlet hejses op i Masten paa en Raa og styres ved Stag og Skøder; der er Anker, Tove, Landgangsbræt, Øsekopper og adskilligt andet Skibsinventar.

Gokstadskibet er et typisk *søgaaende Fartøj*. Af denne Art var de berømte, men ulige større Skibe, der omtales i Sagaerne. »Ormen hin lange«, Olaf Trygvasons Skib, førte 34 Aarepar og var vel altsaa godt og vel dobbelt saa stort; til de 1000 Mand, som

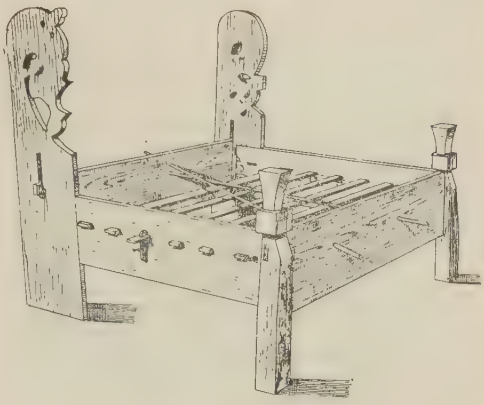

Skitse af den store Seng i Oseberg-Forskibet.

skulde have været dets Besætning, bliver der dog ikke Plads. Knud den Store havde en »Drage« paa 60 Aarepar. Man anvendte altid kun 1 Række Aarer« Den eneste Undtagelse var et Skib, som Erling Skakke i Norge lod bygge i 12. Aarh. Det havde to Rækker.

Men selv om Skibene var sejldygtige og hurtige, bød de ikke mange Bekvemmeligheder; de kan højst betegnes som store Halvdæksbaade. Naar de har været anvendt til Gravfærd, overbyggedes en Del af Rummet, og noget lignende har man vel gjort, naar Skibet skulde tjene til længere Rejser.

Imidlertid forstaar vi navnlig ud fra Gokstadskibet, hvad Indtryk Fartøjerne gjorde paa fremmede. Og Ejerne selv kælede for dem. Naar de fik Navnet »Drager«, beror det paa de rige Udskæringer, hvormed Stævnene prydedes; Sejlene farves; i Mastetoppen anbringes den »forgyldene Fløj«; et heldigt Træf har (i Sverige) bevaret en Vindfløj fra et Vikingeskib, udført som en »Dragefigur« i gennembrudt og forgyldt Bronze, med Rammeværk omkring og paa Spidsen en fritstaaende Figur, et firfødtet Dyr.

Paa andre Omraader giver det andet norske Skibsfund, Vikingefartøjet fra Oseberg,

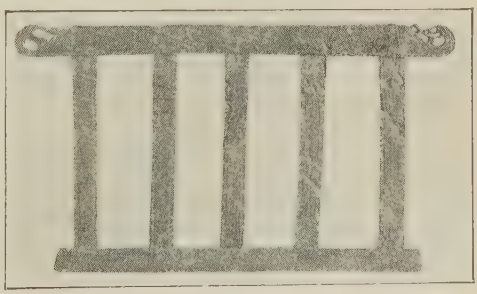

Sengehest, fundet i Osebergskibet.

Kvindesko; fra Osebergfundet.

os værdifulde Oplysninger. De to Fund udfylder mærkeligt hinanden. Gokstadskibet giver os mest med Hensyn til Skib og Sejlads. Osebergskibet har vist os en stor Del af Udstyret paa en Høvdingsgaard i Vikingetiden.

Osebergskibet fandtes i en enligtliggende stor Høj, lavt liggende og i Nærheden af et Vandløb, der kan have lettet Transporten op i Landet; Stedet er nu 4 km fra Fjorden. Heldigt var det, at dette Skib ikke var fremdraget tidligere, for et halvt Aarhundrede siden eller saa, thi da vilde næppe meget af det hele være bleven reddet; men Behandlingsmaaden ved den Slags Fund er nu stærkt fremskreden. Og det var nødvendigt. Det var nemlig ingenlunde som ved Gokstadskibet, at man kunde hale hele Planker op. Alt var meget stærkt knust og Træsagerne derhos saa opløste, at det er en Bedrift af de norske Arkæologer, *Gabriel Gustafson* som Leder (det undergravede hans Helbred saaledes, at man kan sige, at det kostede hans Liv) og blandt hans Hjælpere navnlig nuv. Professor *H. Shetelig* i Bergen, at det lykkedes at hjemføre det rige Fund. Siden er der arbejdet med Sagerne i Oslo og endnu er Behandlingen ikke til Ende, men allerede for en halv Snes Aar siden var *Osebergfundet* den vigtigste Seværdighed i Norges Hovedstad, tør man nok sige. Det optager en stor Sal, og Bogen om det bliver et vældigt Værk paa 5 store Kvartbind, hvoraf hidtil 2 er udkommet.

Bred, udskaaret Benkam fra Vikingetiden.

Og endda var ogsaa denne Grav ligesom Gokstadgraven ved et Indbrud formodentlig allerede i Oldtiden, 1000—1050, plyndret for sine rigeste Kostbarheder.

Skibet var ret lille, kun 22 m l., 5 m br. over Midten og med ringe Dybtgaaende, ca. 0,75 m. Det var overvejende af Egetræ, Stævnene var rigt prydet med Udskæringer, men deres højeste, opragende Del var bortraadnet; det havde Mast (dog næppe den oprindelige), samt Aarer (alle nye). Roret, Sideror af Form som en stor, bredbladet Aare, var lagt i Borde i højre Side (Styrbord), fæstet ved en kunstig Tovknude. Der var Skibsudstyr af alle Slags: Anker, Tovværk, Landgangsbro, Vandtønder, Øsekar o. s. v. Noget egentligt »Vikingeskib« var det ikke, uegnet til aaben Sø, snarere en Art Lystyacht til Fjordsejlads, men det var et fornemt Skib, et Dronningefartøj. Gokstadskibet var ulige mere søgaaende. Det viste

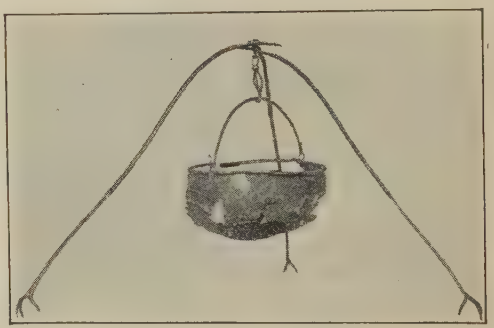

Jernkedel ophængt paa sit Stativ.

sig jo ogsaa muligt i dets Lige at bygge et Skib, som 1893 gik over Atlanten. Osebergskibet passede imidlertid i Karakter til den højbaarne Kvinde, hvis sidste Færd det skulde bære. Paa dets Midte var opført et Slags *Gravkammer*, nærmest som et Hustag, og her fandtes Skeletdele af en ældre, fint bygget Kvinde, noget til Aars, omkring de 45, værkbruden af Gigt. Desuden fandtes Knogler af en yngre Kvinde, omkring de 30. Det ligger nær at tro, at det var en Tjenerinde, som fulgte den døde Fyrstinde i Graven. Thi selv om alle Sager af Ædelmetal var plyndret, viste det øvrige, rige Udstyr (om end der spores en vis Økonomisering), at det drejede sig om en højbaaren Kvinde, vistnok af Navnet *Aase*, af Vestfoldkongernes Æt, hvortil hører Halvdan Svarte og hans Søn Harald Haarfager. Tiden for Gravlægningen er efter Oldsagerne at dømme ved ca. 835—850, og dette svarer meget vel til, at Graven kunde gemme just Halvdan Svartes Moder.

Udstyret var en Fyrstinde værdigt, efter Datidens Krav, som har været Storbondens i forstørret Maal; det giver et rigt Billede af Tidens almindelige Forhold, som de maatte fremtræde i Samfundets højeste Lag, paa et Grundlag af velhavende Bondekultur, men med den Islæt af højere Kultur, som maatte ventes i de højeste Lag af Vikingetidens Samfund. Udstyrelsen med rørligt Gods var (bortset fra rene Agerbrugsredskaber) bogstavelig talt alt det rørlige Gods fra en Stormandsgaard, eller i det mindste et meget fyldigt Udsnit deraf. Dog har man vistnok udvist nogen Sparsommelighed ved fortrinsvis til Udstyrelsen at vælge lidt ældre Sager. Ogsaa Skibet var gammelt, bygget ca. 800.

I selve Gravrummets Yderkant stod 3 (2 større og en mindre) jernbeslagne *Egekister*, fyldt med alle Haande Genstande; ved Væggen var fremdeles anbragt *Køkkenredskaber*. Derover *Tene* til Spinding, *Garnvinde, Baandvæv, Traadnøgle* med *Voks;* der var *Frø* til Havebrug, endogsaa *Frø* af en Farveplante, hvis *Blade* anvendtes til Farvestof; Udstyrelsen var saaledes paa længere Sigt. Der var *Spande, Truge, Tønder, Fade, Haandkværn, Klæder* og *Skotøj*. Blandt Klæderne var der overordentlig fine, silkevirkede, mønstervævede og broderede Tøjer. For det materielle i Køkkenet var sørget ved en *Okse, Korn* af flere Slags samt *Æbler*. Mærkeligst var dog næsten, hvad der fandtes paa Forskibet: Fire *Slæder* og en *Vogn*, rigt billedskaarne; ogsaa af *Senge* eller *Løjbænke* blev der fundet Stykker. Alt laa paa Grund af Stenenes og Jordens Tryk i Aarhundrederne knust og indfiltret i hinanden; først lang Tids taalmodigt Arbejde har bragt de Resultater frem, som nu viser sig. Endnu skal kun nævnes, at der fandtes Knogler af Trækdyrene, 10 *Heste* samt af 4 *Hunde*, alle dræbte ved svære Halshug, ligesom endnu 4 Heste, der laa tæt uden for Skibets Forstavn.

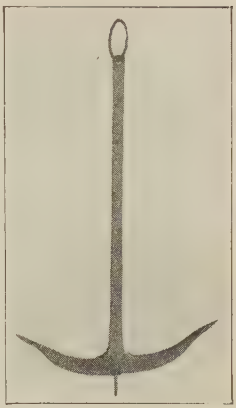

Osebergskibets Anker.

Navnlig ved Osebergfundet fremtræder den norske Vikingetid saare rigt. Vor egen tilsvarende Tidsalder maa nødvendigt vise sig tilsyneladende fattigere. Men vistnok ogsaa kun tilsyneladende. Ogsaa vor Vikingetid har haft tilsvarende eller højere Kultur og Sans for Luksus. Glimtvis kommer det til Syne i vore Fund, indlagte Vaaben, silkevævede og baldyrede Klæder har vi fra *Mammengraven;* det lille *Sølvbæger* fra Jellinggraven lader os ane Sølvopdækningen ved Kong Gorms Bordlag. Fra forskellige Egne af Landet viser *Mankestolene* det fornemme Køreudstyr. Talrige Sølvfund, Guldsmykker — Hornelundsmykkerne fra Vardekanten, for blot at nævne de skønneste — viser en Højde i Kunstflid, som man vanskelig finder Mage til. Set saaledes har da de norske Fund en stor Værdi ogsaa for Opfattelsen af, hvorledes Overklassen levede paa de danske Gaarde, hvorfra Vikingerne drog ud i Oldtidens sidste Aarhundreder.

HANS KJÆR

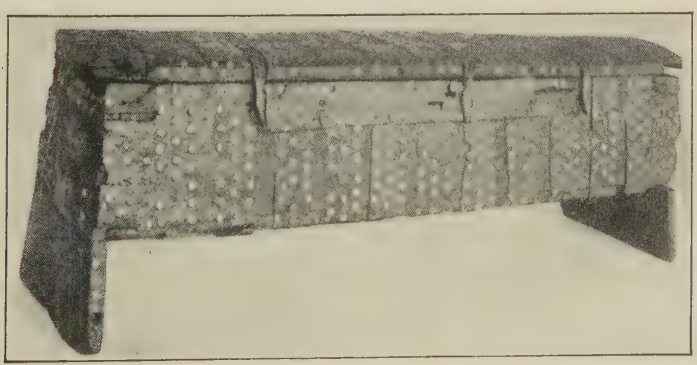

Stor, jernbeslaaet Egekiste med Laas. Fra Osebergskibet.

ORD FOR KVINDEN FØR OG NU

I. *Ordene for Kvinde og for Mand er indbyrdes ubeslægtede.*

Der staar i Genesis: »Og Jahve Gud byggede af Ribbenet, som han havde taget af Mennesket, en Kvinde og førte hende hen til Mennesket. Da sagde Mennesket: denne Gang er det Ben af mine Ben og Kød af mit Kød, hun skal kaldes *Mandinde*, thi af Manden er hun taget.« De Ord, der i den hebraiske Grundtekst svarer til Mand og Mandinde, hedder *ish* og *ishshá*. Det lyder jo ganske som der til *ish*, Mand, var føjet en Hunkønsendelse *a*, — og saadan er det ogsaa bleven opfattet fra Genesis blev skrevet indtil den nyeste Tid. Kvinden var kun et Appendiks — eller for at tale filologisk kun et Suffiks — til Manden. Men i Virkeligheden er *ishshá* med sine to sh-Lyd en selvstændig Dannelse. Til Grund for denne Kvindebetegnelse ligger vistnok et *inshá*, hvor *n* og *sh* er smeltet sammen til Dobbelt-sh, mens Mandsbetegnelsen *ish*, der har lang i-Lyd og Enkelt-sh, nok gaar tilbage til et *ivsh*. Med andre Ord, ved det berømteste Eksempel paa Hunkønsdannelse: Eva dannet af Adam — har vi slet ingen Afledning, men to selvstændige Ordvæsner.

Dette Symbol kan tjene som Eksempel paa den filologiske Kendsgerning, at den ældste Maade at danne Hunkønsord paa ikke var at tage Mandsnavnet og kvindeliggøre det. Man benævnede det, der for os føles som samme Begreb — blot forskellig kønsbestemt — med Ord, der var dannet uafhængigt af hinanden. I ikke faa Tilfælde har vi bevaret disse gamle ubeslægtede Betegnelser: Vi har Fader og Moder, som med Sikkerhed kan føres tilbage til et indogermansk Ursprog; vi har af Dyrenavne: Hjort og Hind, Okse og Ko gaaende tilbage til ældgamle Former, hvor Hunkønsordet har været en selvstændig Dannelse saavel som Hankønsordet — ikke karakteriseret ved nogen Hunkøns-Endelse. Oksen har jo nu i Dansk ofte Betydning af en gildet Tyr, men oprindelig var det Betegnelsen for Handyret i speciel Betydning: Sanskrit *uksán*, Okse, anses almindelig for beslægtet med Verbet *uks*, væde, besprøjte, saa den egentlige Betydning skulde være den avlende.

II. *Ordene for Kvinde er afledet af de tilsvarende Ord for Mænd ved nu tabte Endelser.*

En yngre Klasse af Hunkønsord er dannet af Ordstammer ved Tilføjelse af nu længst tabte Endelser. Hertil hører f. Eks. *Datter*, *Søster*, *Kone* og det beslægtede *Kvinde*, til hvilke ingen tilsvarende mandlige Betegnelser haves. I en Mængde Tilfælde kan vi dog paavise de Hankønsord, hvorfra Hunkønsordene udgaar, saaledes er *Frille* en yngre Lydform af oldnordisk *friðla*, Hunkønsdannelse til *fridill*, Elsker; *Hore* er udviklet af ordnordisk *hóra*, Hunkønsdannelse til *hórr*, Horkarl; *Frue* er laant fra oldsaksisk *frûa*, der gaar tilbage til et germansk *fraujōn*, Herskerinde, Hunkønsdannelse til *fraujan*, Hersker, et Ord, der i Nordisk er bevaret i Gudenavnet *Frøy*, hvortil *Frøyja*; *Mø*, Akkusativ til det fra Folkeviserne kendte Maar (»den væne Maar«), gaar tilbage til et germansk *magwí*, Hunkønsform til *magu-*, der er bevaret i oldnord. *mǫgr*, Søn, Yngling; *Mær*, hvis egentlige Betydning er Hoppe, svarer til oldnord. *merr*, germansk *marhí*, Hunkønsord til *marha-*, Hest, som findes i oldnord. *marr* og i første Led af *Marskalk*, der altsaa egentlig betyder Staldknægt, men senere blev Titel for de fyrstelige Hofstaldmestre.

For den umiddelbare Betragtning maa Hunkønsord som de her anførte synes selvstændige Dannelser; et Ordpar som *Herre* og *Frue* virker paa den moderne Bruger ganske ensartet med *Fader* og *Moder*, men i Virkeligheden har vi Resterne af 2 Ordpar: *Herre* er laant fra oldsaksisk *hērro*, hvortil fandtes et Hunkønsord *herra*, Herskerinde, ganske som der til Hunkønsordet *Frue* har svaret et Hankønsord (se ovf.). I Tidernes Løb er dette bukket under i Konkurrencen med *Herre*, medens *Frue* har besejret Hunkønsordet herra.

Hunkønsord kan ogsaa dannes direkte af Ordstammen ved Hunkønsendelse. Dette gælder Ordene *Brud* og *Enke*, hvis Grundbegreber »den lovede« og »den enligstillede« i Ursprogene kun var knyttet til Kvinden. De til disse Ord svarende Hankønsord: *Brudgom* (d. v. s. Brudemand: *-gom*, oldnord. *gumi* er samme Ord som latin *homo*), *Enk*, *Enkemand*, er i sen Tid dannet efter Hunkønsordene.

Endnu let gennemskuelige Hunkønsafledninger er *Dronning*, oldnord. *dróttning* af *dróttinn*, Herre, og *Kælling*, oldnord. *kerling* af *karl*, Mand.

Disse spredte Eksempler vil være tilstrækkeligt til at vise det andet Stadium i Udviklingen: Hunkønsdannelser ved nu tabte Endelser.

III. *Kvinde-ordene er dannet af Ordene for Mand ved endnu levende Endelser.*

Det tredje Stadium er Dannelsen ved endnu levende Endelser. Af saadanne findes i nuværende Dansk to — begge laant sydfra: den ældste plattysk *-ske*, den yngste plat- og højtysk *-inne*.

Paa Brugen af disse Endelser skal vi se lidt nærmere.

Endelsen *inde* er absolut den fineste, og den er fin. Den bruges fornemmelig til at udmærke højtstaaende Damer som Hustruer til deres højtstaaende Mænd. Saaledes kaldes en Admirals, en Kommandørs, en Generals, en Obersts Hustru: *Admiralinde, Kommandørinde, Generalinde, Oberstinde;* men længere ned ad Rangstigen gaar man ikke: man har hverken *Kaptajninde* eller *Løjtnantinde* eller *Sergentinde*. Med større Liberalitet anvendes *-inde* i Hunkønstitler; her har man Dannelser lige fra *Gehejmekonferentsraadinde* ned til *Justitsraadinde*, fra *Kammerherreinde* ned til *Kammerjunkerinde*. Som rene Titler maa endvidere betragtes *Bispinde*, ikke Biskopinde, *Provstinde, Pastorinde* (ikke Præstinde, der jo betyder en kvindelig Præst, ikke en Præsts Hustru). Uden for Militæret, Kirken og Titelvæsnet er Brugen sjeldnere: man har almindelig *Amtmandinde*, men kun spøgende *Borgmesterinde* og *Ministerinde* — som i den kendte Blæksprutteviise: »En fin Ministerinde . .«. — Paa Overgangen fra kun at betegne Kvinden som Mandens *Gemalinde* til at betegne hende som selvstændigt virkende staar Brugen af *-inde* i *Fyrstinde, Kejserinde*, der baade kan være Betegnelse for Fyrstens, Kejserens Hustru og for den selvstændige Regent.

Men *-inde* bruges ogsaa ganske uden Henblik paa Kvindens ægteskabelige Forhold, udelukkende til at udtrykke hendes Stilling i Samfundet. Indenfor Kunsten har vi saaledes: *Danserinde, Skuespillerinde, Sangerinde, Pianistinde, Malerinde, Billedhuggerinde, Kunstnerinde* o. s. v., *Forfatterinde, Skribentinde* og — sjeldent — *Digterinde;* indenfor Skolen: *Bestyrerinde, Lærerinde;* indenfor Juraen: *Arrestantinde, Citantinde* o. fl.; af mere smaaborgerlige Hverv kan nævnes: *Damefrisørinde, Dameskrædderinde*. Desuden bruges *-inde* halvt til Betegnelse af Kvindens Stilling, halvt til Betegnelse af hendes Egenskaber i: *Bakkantinde, Elskerinde, Heltinde* og *Helgeninde*, i det højtidelige *Tjenerinde* og *Synderinde* og i det ganske dagligdags *Veninde*.

Saa bruges *-inde* til Betegnelse af kvindelige Folkenavne: *Afrikanerinde, Amerikanerinde, Englænderinde, Russerinde, Spanierinde, Jødinde* — derimod ikke: Svenskerinde eller Danskerinde eller Tyskerinde; her bruger man Omskrivning: hun er svensk, dansk, tysk, ligesom man som Regel siger: hun er fransk, norsk, sjældnere: hun er Franskmand, Nordmand, og kun undtagelsesvis: hun er *Franskmandinde, Nordmandinde*, f. Eks. hos Jens Baggesen. Almindelig er Endelsen *-inde* til Betegnelse af kvindelige Byboere: *Københavnerinde, Berlinerinde, Pariserinde* o. fl.

Endelig anvendes denne Endelse til højtidelig Benævnelse af fornemme Hundyr saasom: *Løvinde, Ulvinde* og det bibelske *Aseninde*.

Endelsen *-ske* bruges saa at sige aldrig i Titler, aldrig til Betegnelse af fine Stillinger, aldrig i Folkenavne og Dyrenavne; man kan lige saa lidt tale om en Admiralske som om en Amerikanerske eller en Asenske. Denne Endelses Opgave er derimod at betegne Kvinden i hendes Arbejde: som *Boghol derske, Fødselshjælperske, Kniplerske, Syerske, Sygeplejerske* — desuden i hendes mere fremtrædende Egenskaber: som *Bolerske, Drømmerske, Eventyrerske, Koblerske, Løgnerske, Morderske, Plattenslagerske* og *Rufferske*.

Sjelden kan samme Ord bruges med begge kvindelige Endelser som f. Eks. *Digterske* ved Siden af *Digterinde, Borgerske* ved Siden af *Borgerinde, Sangerske* ved Siden af *Sangerinde*,

Foruden Endelserne *-inde* og *-ske*, der bruges ved Dannelsen af Fællesnavne, har vi i det nuværende Sprog en Endelse, der bruges ved Dannelsen af Egennavne: *Nielsine* er dannet af *Niels, Petrine* af *Peter. I* et nylig udgivet Festskrift om kvindelige Akademikere vil man finde en smuk Eksempelsamling paa denne Navnedannelse; saaledes: *Albertine, Augustine, Caroline, Jakobine, Jensine, Martine, Larsine, Sørine, Rasmine, Oline, Adolphine, Baltasarine* o. fl. I Tilslutning til disse Navnedannelser har man skabt et enkelt Fællesnavn, der omfatter alle de nævnte Damer og nogle til, det er — *Studine*.

Jeg kan desværre ikke her i denne korte Oversigt — hvor fristende det end kunde være, fordi det altid er fristende at give en fuldstændig og rundet Fremstilling i Stedet for et Fragment — komme ind paa de øvrige Maader, paa hvilke Kvindenavne dannes. Jeg maa ogsaa lade uomtalt de mange romanske Hunkønsord, der er optaget i Dansk som *Dame, Madam, Donna*, alle stammende fra lat. *domina*, Ord paa *-esse* som *Baro-*

nesse, Comtesse, Prinsesse, Patronesse; paa *-øse* som *Dansøse, Chantøse, Massøse, Suffløse;* paa *-trice* som *Aktrice, Akkompagnatrice, Improvisatrice, Kollektrice, Redaktrice, Translatrice.* Ved et enkelt af disse Ord findes et for Udviklingen ret betegnende Forhold, det er ved Ordet *Direktrice.* Medens en Aktrice er en kvindelig Aktør og en Redaktrice en kvindelig Redaktør, er en Direktrice aldeles ikke en kvindelig Direktør. Den Kvinde, der leder en Forretning, kaldes ved Mandsnavnet: Direktør; Direktricer er derimod de Damer, der i et Modemagasin dirigerer Kjolernes Tilpasning, det vil med andre Ord sige: Prøvedamer.

Jeg maa ogsaa lade uomtalt sammensatte Hunkønsord, saaledes Ord sammensat med *Dame* som *Anstandsdame, Adelsdame, Baldame* o. s. v., Ord sammensat med *Frue* som *Advokatfrue, Diplomatfrue, Officersfrue* o. s. v.; Ord sammensat med *Frøken* som *Barnefrøken, Butiksfrøken;* Ord sammensat med Kone som *Barselkone, Bondekone, Budkone;* Ord sammensat med *Kvinde* som *Barbarkvinde, Dannekvinde, Foregangskvinde;* Ord sammensat med *Mor* som *Farmor, Mormor, Amagermor* og mange, mange flere.

IV. *Samme Ord bruges uden Forskel for Mand og Kvinde.*

Vi er naaet til den sidste Maade, hvorpaa Kvindebenævnelser dannes. Denne Maade er af ganske ny Dato og viser den nøjeste Forbindelse mellem den sproglige og den kulturelle Udvikling. Den bestaar ikke som hine gamle Metoder, hvis Dage snart vil være talte, i at man tager Mandsbetegnelsen og kvindeliggør den, men simpelthen i, at man bruger Beævnelsen paa Mænd uændret, ogsaa naar Talen er om Kvinder. Medens i tidligere Tid de Kvinder, der som Lærere, Kunstnere o. s. v. tog Mandens Gerning op, blev *Lærerinder, Kunstnerinder* o. s. v., saa er Forholdet i det 20. Aarhundrede et andet.

Ved det før omtalte Kvindejubilæum saas paa Universitetet i festligt Kvindeskrud: *Adjunkter, Lektorer, Rektorer, Læger* og *Sagførere;* enhver vilde studse, om man kaldte disse udmærkede Kvinder: *Adjunktinder* og *Lægerinder,* — ja selv *Sagførersker,* der falder mere mund- og lydret, vilde nok snarest blive opfattet som en Art Forførersker. Og som den fornemste Kvinde ved Festen præsiderede ikke en *Ministerinde* — men simpelt hen: *Ministeren.*

V. *Forholdet mellem Form og Indhold.*

Jeg har i denne korte Oversigt over Ord for Kvinder delt Benævnelserne rent formalt efter den Maade, paa hvilken Ordene var dannet. Til Slut skal jeg give et kort Rids af den reale Inddeling. Der er det morsomme ved denne, at den i det væsentlige falder sammen med den formale.

Den ældste Gruppe af Kvindebenævnelser: Moder, Søster, Datter — Kone, Kvinde — Frille, Hore o. s. v. udtrykker alene Kvindens Egenskaber som Kvinde.

Den næste Gruppe, hvor Ordene dannes af endnu levende Afledningsendelser, betegner især kvindelige Sysler: Danserinde, Lærerinde, Fødselshjælperske, Syerske o. s. v.

Den sidste Gruppe har aldeles — realt som formalt — udskilt det kvindelige Element: fra *Adjunkt* til *Minister* rummes i Ordenes Indhold saa lidt som i deres Form, noget, der blot antyder det specielt feminine.

Men bagved Ordene er der en anden endnu mere betydende Realitet. Det er Menneskene. Ingen Lighed i Ord vil kunne udslette Forskellen mellem de Individer, Ordene samler i det fælles Begreb. Et Sprog bestaar jo af Abstraktioner. Jo højere udviklet Sproget er, des større er dets Evne til Abstraktdannelser, til at løsrive Benævnelsen fra det enkelte konkrete Individ og sammenfatte de fælles Egenskaber ved Individerne, ved Tingene, i et fælles Tegn: Ordet.

I en fjern Fortids Sprog var man endnu ikke naaet til at sammenfatte Betegnelser for Individer af forskelligt Køn, der indtog samme Stilling, man havde kun Blik for Forskellen; — i en — maaske nær — Fremtids Sprog vil Kønsforskellen bortset fra de fra Fortiden arvede Ord helt være udvisket, saa de ny Ord, der dannes, alene har Henblik paa Individets sociale Stilling.

Sprogets Magt er stor, men dets Magt over Tanken er større end over det, vi plejer at kalde Virkeligheden. — Vi Kvinder er glade og stolte over, at vi paa mange Punkter har kunnet optage Mænds Gerning, men vi vil vedblive at udfolde de Egenskaber, der som Kvinder er givet os fra en Fortid, der er endnu ældre end Sproget; vi vil af vor ganske Evne søge at tilegne os den mandlige Tænknings Klarhed, Dybsind, Vidsyn, men vi vil bevare — trods al sproglig Lighed — den stærke kvindelige Følelse, det særegne kvindelige Instinkt.

Lis Jacobsen

HEDEPLANTNINGEN

Afbrænding af Lyngvegetationen.

Skrælpløjning af Lyngskjolden. Man ser, at det lyse Blegsand efter Pløjningen vender op i Dagslyset.

Reolpløjning, hvorved Allaget gennembrydes.

Et bearbejdet Hedeareal umiddelbart før Tilplantningen. En større Arbejdsstyrke er samlet for at gaa i Gang med Plantningsarbejdet. Vogne bringer Planter fra en Planteskole.

Planteskole i Gludsted Plantage.

Rensningsarbejde i en blandet Rødgran- og Bjergfyrkultur.

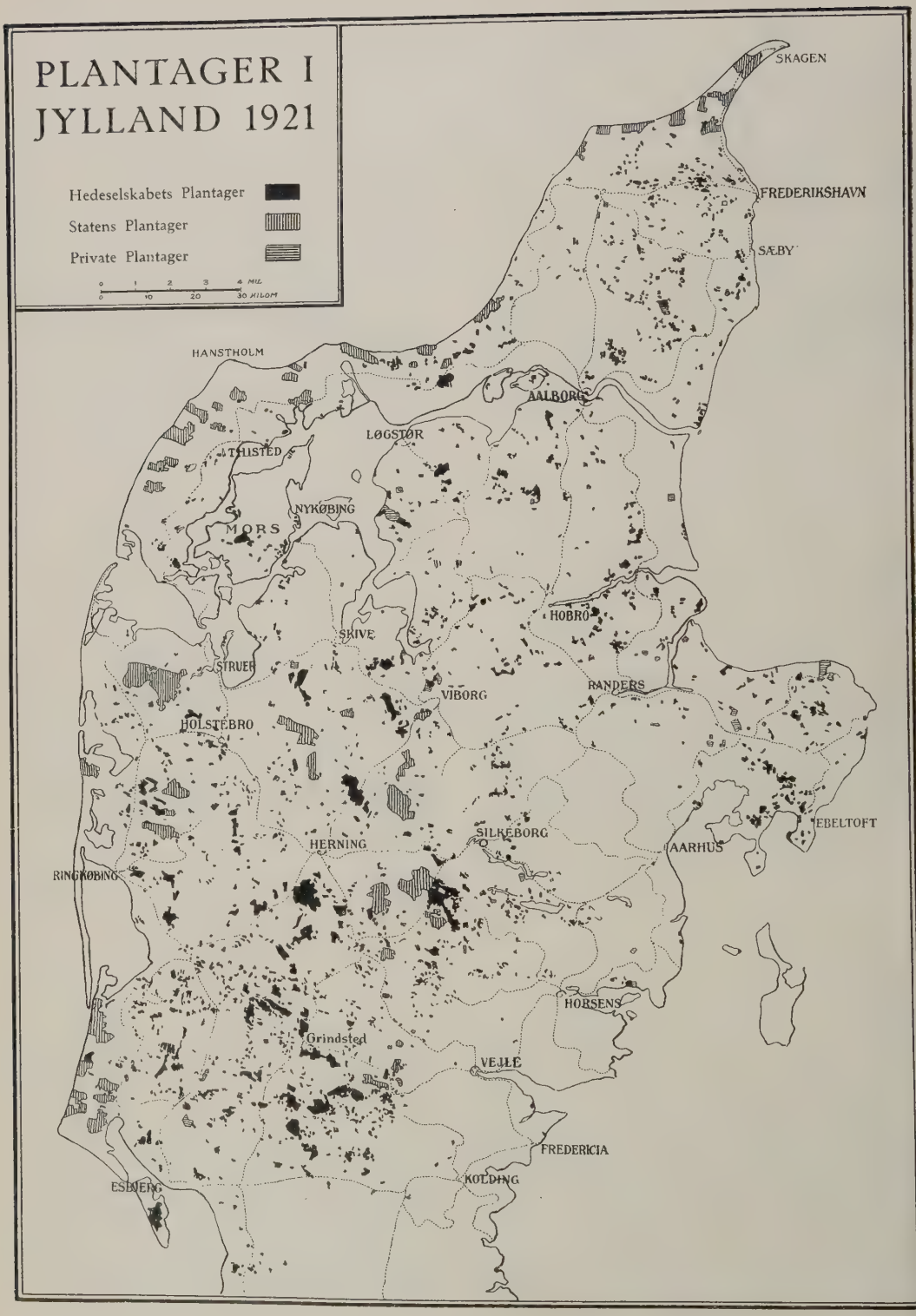
PLANTAGER I JYLLAND 1921
Hedeselskabets Plantager
Statens Plantager
Private Plantager
0 1 2 3 4 MIL
0 10 20 30 KILOM
SKAGEN
FREDERIKSHAVN
SÆBY
HANSTHOLM
AALBORG
LØGSTØR
THISTED
NYKØBING
MORS
HOBRO
SKIVE
STRUER
VIBORG
RANDERS
HOLSTEBRO
EBELTOFT
SILKEBORG
HERNING
AARHUS
RINGKØBING
HORSENS
Grindsted
VEJLE
FREDERICIA
ESBJERG
KOLDING

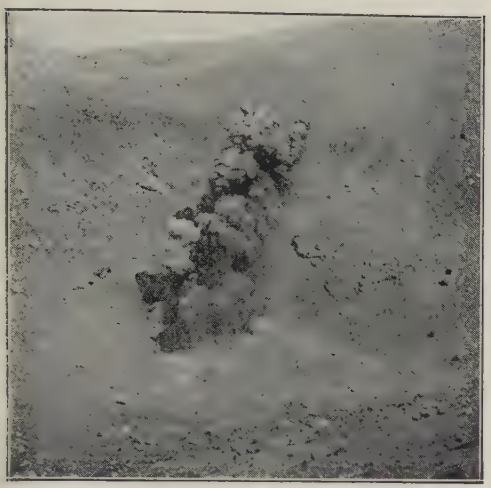

Det indre af et Krater paa Øen Volcano. En Eksplosion har lige fundet Sted i det, og Dampmasser slynges i Vejret.

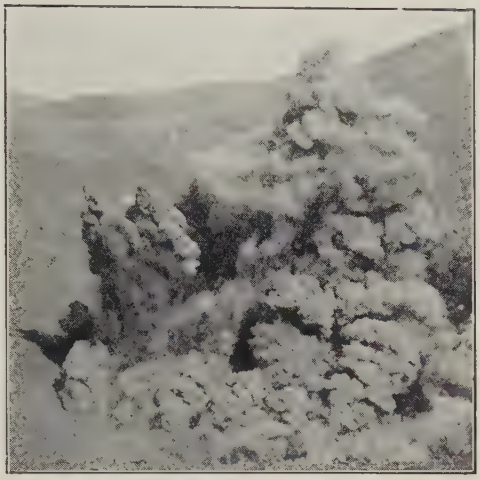

Sammesteds. 1/4 Minut senere. Dampmasserne breder sig og begynder at stige til Vejrs.

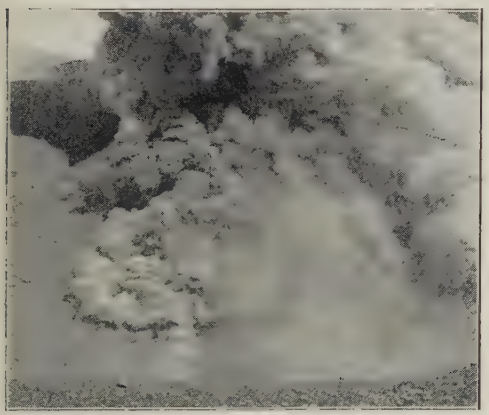

Sammesteds. 1/4 Minut senere. Dampmasserne breder sig endnu mere og naar højere op. Efterhaanden driver de bort og opløser sig, og efter nogen Tids Forløb kommer der en ny Eksplosion.

Lavastrøm paa Vesuv. Den løber dampende ned ad Bjerget. Afkølingen bevirker, at den størkner paa Overfladen, men Skorpen brydes stadig i Stykker, saa at Lavastrømmen til sidst er helt dækket af større og mindre Stumper af den størknede Skorpe. (Fot. Sommer).

Vesuvs store Udbrud d. 26. April 1872, fotograferet fra Napoli Kl. 2 E. Man ser de mægtige Eksplosioner slynge vældige askefyldte Dampskyer højt i Vejret. Vinden driver dem til højre og her ser man den mørke Askeregn. Ned ad Bjerget løber der tre dampende Lavastrømme. I Forgrunden ses Bugten ved Napoli, og Byerne paa Kysten ved Vulkanens Fod.

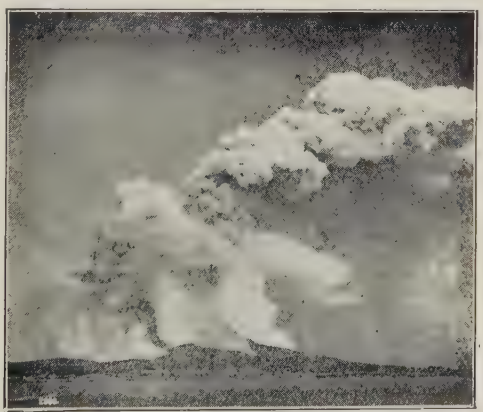

Det samme Udbrud fotograferet fra samme Sted to Timer senere. Udbruddets Voldsomhed er taget noget af, men endnu falder Askeregnen til højre i Billedet, og Lavastrømmene er naaet længere ned ad Bjerget. I Bjergsiden har der langt nede aabnet sig en lille Bocca, hvorfra mørke, askefyldte Dampskyer stiger op.

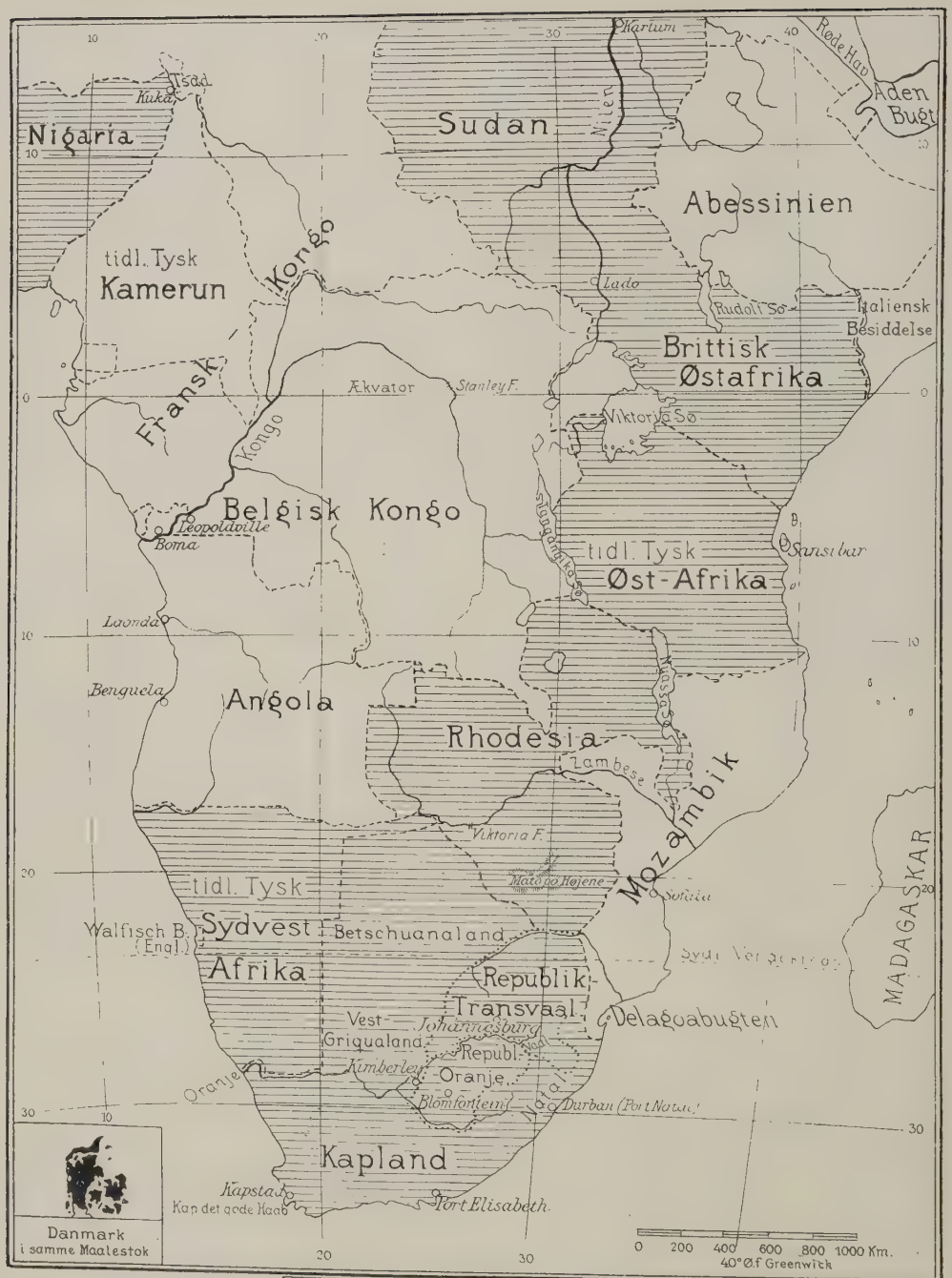

Kort over Syd-Afrika. Indtil for 2—300 Aar siden var Syd-Afrika udelukkende beboet af indfødte Stammer. De første Kolonister var Hollændere, som under idelige Kampe med de fjendtlige indfødte Stammer satte sig fast i Landet. Da Englænderne under Napoleonskrigene havde faaet Indpas i Landet, kom det snart til Rivninger mellem dem og Hollænderne (Boerne), og det endte med, at de sidste drog nordpaa, hvor de grundede *Oranje Fristaten* og *Transvaal* Republikken, opkaldt efter Oranje og Vaal Floderne. 1877 blev Transvaal annekteret af England, men tre Aar senere gjorde Boerne Opstand og tilføjede Englænderne et stort Nederlag ved Majuba Hill, hvorefter Transvaals Uafhængighed genoprettedes. Friktionen mellem Nationerne vedblev dog, og 1899 udbrød Boerkrigen, hvori ogsaa Oranje Fristaten tog Del paa Transvaals Side. I Maj 1902 bragte Lord Kitchener Krigen til Ende, og de to Republikker annekteredes, idet der dog indrømmedes dem Selvstyre indenfor den afrikanske Union, som omfatter alle de engelske Besiddelser i Syd-Afrika. Kaplandet er den ældste af de sydafrikanske Stater, i Hovedstaden, Kapstaden, har Parlamentet sit Sæde; Administrationens Sæde er i Johannesburg, Transvaals Hovedstad. *Natal* nordøst for Kaplandet, opdaget af Vasco da Gama 1497, erhvervedes for England i 1824; Hovedstad er *Durban*. *Rhodesia*, som *Cecil Rhodes* grundlagde og lagde ind under The Chartered Company, var indtil 1890 beboet af vilde Stammer, hvoraf de vigtigste var Mashonaerne og Matabelerne.

CECIL RHODES

I Skildringen af den engelske Imperialisme, hvilket vil sige Stræben efter et Verdensherredømme ved en stadig fortsat Udvidelse af Kolonier og deres nøjeste Sammenknytning med Moderlandet, er der to Navne, som vil lyse Side om Side, *Clive*, som i Midten af det 18. Aarhundrede grundlagde Englændernes Herredømme i Ostindien, og *Cecil Rhodes*, der for England i Afrika blev det samme som Clive for England i Østen. Det er om den sidste, om ham og hans Ideers Fremgang, der her skal berettes. Man kan tvistes om disse Ideers Berettigelse og om den Politik, de affødte, men der kan ikke være Tvivl om, at Cecil Rhodes dybest inde ikke var ledet af selviske Hensyn, og at han kæmpede sit Livs Kamp ikke alene for sit Lands Ære, men for hele Menneskeslægtens Lykke og Velfærd. Det Værk, han efterlod sig, var i Ordets egentligste Forstand et Storværk. Han vandt vel for sig selv uhyre Rigdomme, men han vandt mere for sit Land: Englands absolutte Herredømme i Syd-Afrika endelig befæstet, og Landstrækninger, hvor Danmark kan rummes op mod tredive Gange, lagt ind under den engelske Krone. Vel havde Præstesønnen fra Herfordshire drømt sig Maalene endnu større, Resultaterne end mere svimlende, men sjældent har dog vel en Mand, der begyndte med to tomme Hænder, kunnet efterlade sit Land en rigere Arv.

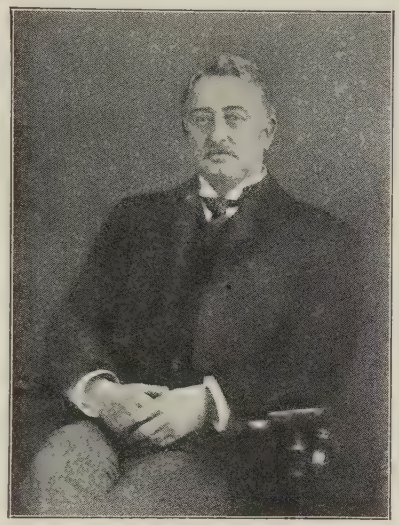

Sir Cecil John Rhodes, født 5. Juli 1853 i Bishop Stortford i Hertfordshire i England, død 26. Marts 1902 i Muizenberg ved Capstaden i Syd-Afrika, Skaberen af Englands store Rige i Syd-Afrika.

Cecil John Rhodes var af Landmandsslægt, hvoraf han selv afledede sin Forkærlighed for dem, der dyrkede Jorden, og sin lidenskabelige Kærlighed til Livet i den fri Natur. Faderen var dog ikke Landmand, men Præst i Hertfordshire, hvor Cecil fødtes den 5. Juli 1853, det femte Barn af elleve, hvoraf de ni var Sønner. Af disse ni var der ingen, der fulgte Faderens Spor; to døde som smaa, fire traadte ind i Hæren, og af dem blev den mest kendte Oberst Francis William Rhodes, der kom til at deltage i Kampe Kloden rundt, var under Boer-Krigen blandt de belejrede i Ladysmith og døde i Syd-Afrika i Broderens Hus, tre Aar efter denne. Den unge Cecil blev sat i Stedets Skole og synes at have været en stille, indesluttet Dreng, uden Anlæg af særlig Art, saa det var vanskeligt at se, hvad Vej han skulde gaa. Præst vilde han ikke være, heller ikke Krigsvæsnet lokkede ham, og saa tog han den Beslutning at rejse. Lidt skrøbelig af Helbred syntes han at være, hvorfor han vilde have godt af Luftforandring. Der var ogsaa dem, der ymtede om, at en ikke besvaret Kærlighed fik ham til at søge bort. Saa meget er dog rigtigt, at hans Helbred aldrig var helt godt. Paa et senere Tidspunkt skrev en Læge, han søgte, i sin Journal »Har ikke seks Maaneder at leve i«, en Spaadom, der dog slog fejl, og som Cecil Rhodes en Tid efter tilfældig fik at se. Hans tidlige Død i 1902 skyldtes den samme Svagelighed, — baade Hjerte og Lunger var angrebet — som hans uafladelige Arbejde ikke tillod ham at tage skyldigt Hensyn til.

Cecil Rhodes var sytten Aar, da han satte Kursen mod Natal, hvortil hans ældste Broder, Herbert, nogle Aar før var udvandret, og hvor han gav sig af med Bomulds-Dyrkning. Meget lovende var det Arbejde, der ventede den næppe udvoksede Knægt ikke. I mange Aar havde Arbejdet med Bomulds-Plantagerne ikke givet stort af sig; Klimaet var gunstigt nok, og Jorden overmaade frugtbar, men de fleste Anstrengelser hæmmedes af Mangel paa Kapital og af de indfødtes indgroede Uvilje mod legemligt Arbejde; det var først nogle Aar senere, da der vedtoges en Lov om at indkalde 50,000 indiske Kulier for at gøre det Arbejde, Landets egne Børn ikke vilde tage fat paa, at Kolonien blev frelst fra økonomisk Undergang.

Imidlertid tog de to Brødre fat med godt

„De Beers" Diamant-Miner, som de saa ud, da Minearbejdet paabegyndtes.

Mod, og det lykkedes dem ogsaa efter nogle Skuffelser at faa noget for deres sure Slid. Men mere end Fortjenesten betød det for Cecil Rhodes, at han kom til Forstaaelsen af, hvor let han havde ved at vinde de indfødtes Sympati. Han havde Respekt for deres Skikke, forstod deres Tankegang og vidste at vinde deres Hengivenhed, en Egenskab, der senere kom ham ypperligt til gode, da han fik mere end 10,000 indfødte Arbejdere under sig, Folk fra alle sydafrikanske Stammer, der kun bandtes sammen af deres Tillid til ham. Den samme Evne til at vinde Sympati var det, som i 1896 satte ham i Stand til ubevæbnet og uden Følge at ride ind i de oprørske Matabelers Lejr ved Matopos og alene ved sin Overtalelses Magt tvinge dem til Underkastelse.

Om Brødrene vilde have haft fortsat Held i Natal, er ikke godt at vide, Rygterne om de store Diamantfund ved Orange-Floden var naaet til Natal, og mange af Kolonisterne sluttede sig til de Skarer, som drog mod Syd for at faa Part i de nye Rigdomme. Herbert Rhodes var blandt de første. Senere fulgte Cecil efter; han vilde først have sin Bomulds-Høst af Vejen og deltage i et stort Landbrugsmøde, hvor han udstillede sin Bomuld, i det Haab at faa en Præmie, som han dog ikke fik. Saa var han klar til Afrejse, og i Oktober 1871 startede han i en med Okser forspændt Karre, bevæbnet med Hakke og Spade, medførende adskillige Bind klassisk Litteratur og et græsk Leksikon — jo nok den besynderligste Ekvipering for en ung Mand, der skulde paa Minearbejde. Han kom til sit Bestemmelsessted i Slutningen af November, og Broderen, der var en saare rastløs Mand, overdrog ham med det samme sit Minefelt at arbejde paa, hvorpaa han rejste til England. Der stod han. Midt i en ny, ukendt Industri, omringet af Minearbejdere af alle Nationaliteter, dristige Mænd uden alt for mange Skrupler og hurtige til Kniv og Revolver. Han selv en ensom, ung Fyr, som under et lidt sky Væsen skjulte en mægtig Vilje og en Intelligens, der satte ham i Stand til at lægge langtrækkende Planer og føre dem ud i Livet. Det blev en Kamp for Fremtiden, og i den Kamp blev han, som saa mange Gange senere, Sejrherre.

Vanskeligheder var der til en Begyndelse nok af. Kimberley eller Colesberg Kopie, som Stedet da hed, havde endnu ingen Jernbane, saa Forsyninger af Levnedsmidler og Redskaber maatte tilføres pr. Oksekarre, hvad naturligvis fordyrede dem betydeligt, det kneb ofte med at faa den nødvendige Arbejdskraft (Kaffere). Maskiner, Pumper og andre Redskaber kunde kun med Besvær fremskaffes, Minegangene faldt hyppigt sammen, hyppigere jo dybere man kom ned, ofte brød Flodvandet igennem og maatte pumpes op med stor Bekostning. Sommerdagene var utrolig varme, til Gengæld Vinternætterne isnende kolde, og mod Kulden havde man til Beskyttelse som oftest kun et Telts Sejldug. Hertil kom, at selve Arbejdet i Minerne var overordentlig farligt. Men maaske nok saa nedbrydende for Helbredet var Opholdet paa Sorteringspladserne, hvor Mineejeren sad imellem sine Kaffere i blændende Sol og kvælende Støv, stirrende mod det sigtede Tuf-Grus, hvori de kostbare Stene skjulte sig, til Øjnene sved. Det var et Arbejde, som nok kunde tage en Mands Kræfter, endsige da en Mands, der kom til det med et lidt skrøbeligt Helbred. Det gik da ogsaa snart op for Cecil Rhodes, at han kunde gøre noget bedre end at sætte sine legemlige Kræfter til i det opslidende Liv. Han saa, hvorledes de mange Minefelter var Genstand for Spekulation, og her tog han sin Chance. Det var ved stadig Køb og Salg af disse »Claims«, at han lagde den første, ganske lille Grund til de uhyre Rigdomme, det lykkedes ham at samle i sit ikke lange Liv.

Arbejdet slugte ham dog ikke. Han havde fra sin tidligste Ungdom været en ivrig Læser, og det var ikke »Morskab«, han var forfalden til. Hjemme havde han læst Sprog, Historie, Filosofi og meget andet; han læste videre i Natal, og paa sit Sorteringsbord ved Minen i Kimberley havde han altid en Bog liggende. Men det var ikke nok for ham, og efterhaanden modnedes hos ham den Overbevisning, at han maatte have en yderligere aandelig Uddannelse, og den kun-

de kun foregaa eet Sted — i England. Som tænkt, saa gjort! Efter at have ordnet sine Affærer og betroet sin Broder Francis, der nogen Tid forinden var kommet til Syd-Afrika, Bestyrelsen af sine Ejendomme, rejste han hjem og meldte sig som Student ved Universitetet i Oxford. Her levede han saa et baade flittigt og muntert Studenterliv som saa mange andre, læste og spillede Polo, som da var et ganske nyt Spil, og roede paa Themsen, tilsyneladende lignende sine Kammerater, dog med den Forskel, at der næppe har været nogen af dem, som ejede Diamantminer i det sydlige Afrika eller gik med »raa« Diamanter i Vestelommen. En Forkølelse, han havde paadraget sig ved en Rotur, nødte ham dog snart til at vende tilbage til Afrikas, for hans Helbred mere gunstige Klima. Rejsen gjorde ham saa godt, at han var »all right«, da han naaede tilbage til Kimberley, hvor han snart havde Hænderne fulde igen. Men dermed havde han ikke opgivet Studierne. Saa snart Forholdene tillod det, vendte han tilbage til Oxford, og saaledes fortsatte han fra Aar til Aar med at rejse frem og tilbage, til han i 1881 havde taget sin Grad ved det Universitet, som han altid havde elsket og som han efterlod en saa stor Del af sine Rigdomme. En Ven af ham skildrede ham som han var i disse unge Aar, »en ung Mand, men dog helt en Mand, smuk og høj, hyppig hensunken i dybe Tanker, med Hænderne begravet i Bukselommerne, Benene over Kors, ganske upaavirket af Snakken eller Larmen omkring sig; saa kunde han rejse sig uden at sige et Ord og gaa sin Vej, aabenbart tumlende med et eller andet, som han ikke havde synderlig travlt med at udtale sig om. Han var en mærkelig Sammenblanding af en lidt gnaven Tavshed og impulsiv Arbejdstrang. Han blev til Tider hed, endogsaa voldsom, men i Arbejdet mod sine Maal var han yderst omhyggelig og forsigtig. Han holdt af at se en Sag fra alle Sider og gennemdiskutere dens »for« og »imod«, og naar han blev ivrig, slog hans Stemme om i en pudsig Falset, som han ogsaa fik, naar han lo.« Med sig selv var han fordringsløs, snarest ligegyldig for sit Ydre, uden Smag for Raffinementer, næsten spartansk i sine Vaner og af faa Fornødenheder. Da den samme Ven saa ham igen efter Aars Forløb og spurgte ham, om han havde haft nogen Glæde af sit Liv og om det havde været alle Besværlighederne værd, svarede han: »Jo, jeg holdt af det. Det var Indsatsen værd.«

Betydelige Mænd fik Cecil Rhodes i de kommende Aar at arbejde med, baade

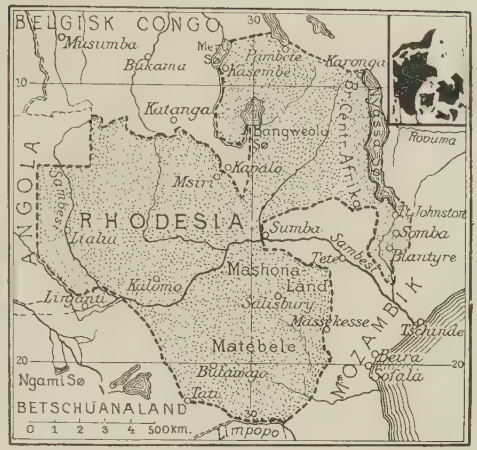

Kort over Rhodesia, det Land, som Cecil Rhodes vandt for England, et Rige o. 1.170,000 Kvadratkilometer stort, større end Tyskland, Frankrig, Holland og Belgien tilsammen. Navnet Rhodesia (efter Rhodes) fik det 1895. Den største By er Bulawajo, Regeringen har sit Sæde i Salisbury.

som Modstandere og som Medhjælpere. Blandt de første var den unge Jøde Barnett Isaacs, Søn af en lille Værtshusholder fra Spitalfields, den samme, som under Navnet Barney Barnato dannede det store »Kimberley Central Diamond Mining Co.«, samtidig med at Cecil Rhodes dannede sit »De Beers Co.«. Barnato var et financielt Geni, og det kom til en lang Kamp dem imellem, der dog endte med, at Rhodes blev den stærkeste. Barnato indrømmede det selv: »Rhodes var en stor Mand,« sagde han, »for han fik Krammet paa mig!« Men haardt havde det holdt gennem Aar, hvor Livet paa Diamantmarkerne syntes at blive sværere, med faa Lyspunkter, men saa mange des flere Bekymringer, med Feber, der gjorde lyst blandt Minefolkene, med Skakter, der styrtede sammen, med Oversvømmelser, der snart ikke levnede et Hus, med stigende Afgifter til Myndighederne og faldende Priser paa Diamanter. Rhodes var ofte haardt spændt for, men han holdt ud, og henimod Slutningen af 1874 syntes det at lysne, da mange særlig fine Diamanter, deriblandt Stene paa 114 og 237 Karat, blev fundet. Fra det Tidspunkt var Fremgangen at spore.

Det var dog ikke Rigdom alene, Cecil Rhodes drømte om. Ikke at han foragtede Penge eller undervurderede deres Betydning, tværtimod. Men det var ikke Pengene for Pengenes Skyld, det var for den Magt, de gav, og Magt elskede han. Men heller ikke den for dens Skyld, men for at han ved dens Hjælp kunde realisere de højtflyvende Drømme, han nærede, og som han ventede at se realiseret. Af hvad Art disse Drømme var, fremgaar af det Testamente, han

Cecil Rhodes paa Udflugt i Rhodesia, sammen med sin Privatsekretær. Rhodes sidder til venstre.

i Kimberley, 24 Aar gammel, oprettede, og hvori han overdrager sine kommende Millioner til et »Hemmeligt Selskab«, hvis Maal skal være det britiske Herredømmes Udbredelse over den ganske Verden, Kolonisation ved britiske Nybyggere i alle Lande, hvor man kan skaffe sig Livsophold ved Arbejde, Energi og Foretagsomhed, specielt Kolonisation af hele Afrikas Fastland, det hellige Land, Eufrat-Dalen, Øerne Cypern og Candia, hele Syd-Amerika, de Stillehavs-Øer, som endnu ikke ejedes af Storbritannien, hele det Malajiske Øhav, Kinas og Japans Kyster, den endelige Generhvervelse af Amerikas Forenede Stater som en Del af det britiske Herredømme, Oprettelse af en kolonial Repræsentation i det »Kejserlige Parlament«, hvis Opgave skulde være at sammensvejse Rigets spredte Lemmer, og endelig Grundlæggelse af en saa mægtig Krigsmagt, at den vilde gøre Krige umulige og befordre Menneskehedens Velfærd.

Det er vanskeligt ikke at have et Smil tilovers for disse Fremtidsdrømme hos den unge Mand, der nedskrev hele sin »last will« (sidste Vilje), siddende paa Randen af sin Kimberley-Mine. Hele Verden omkalfatrer han i disse Linier, hvor Nord-Amerika tilbagevindes, Syd-Amerika okkuperes, hele Afrika annekteres, Kina og Japan reduceres til at være Bilande, Øerne i Stillehavet koloniseres, det hellige Land bevares for Zionisterne, Vejen til Indien sikres ved Erhvervelsen af saa vigtige strategiske Punkter som Eufrat-Dalen og Øerne Cypern og Candia, og som et Resultat af det hele den genforenede angelsachsiske Race, een og udelelig, dens Skibe paa hvert Hav, dens Flag paa hver Kyst, herskende over Verden, forbydende, at der løsnedes noget Skud eller rørtes nogen Krigs-Tromme mod det genskabte Verdensrige. Det var Utopi, saa det kunde forslaa, og Cecil Rhodes var jo et godt Stykke fra sine Drømmes Maal da han døde, 49 Aar gammel.

Et ikke ringe Stykke Vej naaede han dog. Han kunde drømme, men han var ogsaa det praktiske Livs, Realiteternes Mand. Han naaede i hvert Fald at omlægge Syd-Afrikas Kort og »Rhodesia«s ukronede Konge vandt for sit Land et Rige saa stort som de tre Fjerdedele af Indien. Ikke ved Vaabenmagt. Hvor hensynsløs han end kunde være, var Cecil Rhodes, saaledes som det ogsaa fremgaar af hans Testamente, ikke nogen Ven af Krigen. Naar han vandt frem, var det ved en klog og forudseende Politik og ved rent menneskelige Egenskaber, der aftvang selv Modstanderne Højagtelse.

Cecil Rhodes første »Sidste Vilje« er dog ikke det eneste Tegn paa, at han tidligt drømte om at gøre en Indsats i engelsk Politik i Afrika. I hvert Fald fortæller en af hans Venner en lille Historie om, hvorledes fire unge Mennesker, deriblandt han selv og Rhodes, mødtes til en højtidelig Forsamling i et lille Værelse i Kimberley i Aaret 1876 for at diskutere Storbritanniens Affærer og besluttede at rette en Henvendelse til den daværende Premierminister, Lord Beaconsfield. Henvendelsen, som ogsaa blev afsendt, bestod i nogle strengt formanende og nøje formulerede Forslag til, hvorledes Riget skulde styres. Det vides ikke, om Ministeren nogen Sinde svarede de ungdommelige Politikere, men for Cecil Rhodes' Vedkommende var det den dybeste Alvor, og han erklærede senere, at han aldrig havde afveget fra den Politik, hvis Linjer blev udformet i Skuret paa Diamantmarkerne. Fem Aar efter traadte han for Alvor ind i Politikken, idet han den 7. April 1881 blev valgt ind i Kap-Parlamentet.

Som Politiker vandt han hurtigt Terræn, ikke saa meget fordi han var særlig velta-

lende, men fordi han aldrig talte uden at have noget paa Hjerte og altid var grundig inde i Sagerne. Som han i sit Privatliv kun brød sig lidt om de vedtagne Former, var han ogsaa ret formløs i sin offentlige Fremtræden, naar han talte, ofte meget nervøs og i uafladelig Bevægelse, enten han sad eller stod. Sine Meninger stak han aldrig under Stolen, sine Sympatier lagde han ingen Sinde Skjul paa. Betegnende for ham var, at den første Tale, han holdt i Kap-Parlamentet, var et varmt Forsvar for de indfødtes Rettigheder, og at han var umaadelig populær blandt alle Parlamentets Funktionærer lige ned til den allerlaveste. Om sine politiske Hensigter tav han foreløbig, men til en Ven udtalte han, da han var blevet valgt, idet han lagde sin Haand over Afrikas Kort: »Alt dette engelsk — det er min Drøm!«

Cecil Rhodes Landejendom „Groote Schuur“ („Store Skur“), set fra Haven.

I hvilken Grad det ikke lykkedes, er kendt nok, men Smaating var det ikke, han fik udrettet. Han havde Held til at standse Transvaals Udvidelses-Lyster mod Vest over Vest-Griqualand, han fik en Del af Betshuanaland lagt ind under den engelske Krone og skød dermed dens Magt ind mellem de tyske Kolonier og de hollandske Fristater, hvis Haab altid stod til Tysklands Hjælp, han udvidede senere de indvundne Omraader ved at træffe bindende Aftaler med Matabelernes Høvding Lobengula, hvorved han ogsaa afskar Transvaal fra Udvidelse mod Nord, han grundlagde 1889 det store Chartered Company, blev dets Leder og udvidede dets Omraader helt op til Tanganyika-Søen, et Rige, som i Omfang var saa stort som de tre Fjerdedele af Indien, han gennemførte, efter i 1890 at være blevet Premierminister i Kaplandet, en ny Valglov, der ogsaa gav de indfødte, som han omfattede med usvækket Interesse, Valgret, naar de tilegnede sig et vist Maal af Oplysning og Indtægt, ligesom han i al Almindelighed ivrigt arbejdede paa at skabe en fuld Ligestilling af Engelsk og Hollandsk — alt med det samme Formaal, som han lige saa fyndigt som kort gav Udtryk for i sit Svar til Dronning Victoria paa dennes Spørgsmaal, hvorfor han var i Afrika: »For at vinde Land til Dem, Madame!«

Biblioteket paa Cecil Rhodes Landejendom „Groote Schuur“.

Medens han stod i alt dette, kom den Begivenhed, der pludselig syntes at skulle afbryde hans lysende Bane — Dr. Jamesons ukloge og uforsigtige Indfald i Transvaal. Jameson, i mange Aar Rhodes' Læge, hans nære Ven og fortrolige Medarbejder, foretog 1895 med en bevæbnet Skare et Ridt ind i den hollandske Republik i det Haab derved at afstedkomme en Rejsning, som kunde give England Grund til at mægle og muligvis annektere Landet. Det vovelige Foretagende mislykkedes, Jameson og hans Mænd blev standset og fanget, og han var sikkert blevet dømt til Døden, hvis ikke Præsident Krüger havde været klog nok til at udlevere ham til England, som var nødt til at nægte at vedkende sig ham og idømte ham

Hytter paa Mattcpo-Højene, opført af Cecil Rhodes i Stil med Matabelernes Hytter. Her tilbragte han sin Sommerferie.

Hjælp, havde haft Held til at standse de bevæbnede Bander, som var trængt ind i hans Land — et Telegram, som bragte England og alle Englands Venner i flammende Raseri og nær havde bragt Verdensfreden i Fare.

Slaget havde ramt haardt, men helt havde det dog ikke kunnet bryde saa megen Kraft, omend det jo nok kunde tage paa et Helbred, som i Forvejen ikke var af de stærkeste. Der var endnu beskaaret Cecil Rhodes næsten syv Aar, og han anvendte dem til at udvikle Rhodesia, først og fremmest gennem Anlæg af Jernbaner og Telegraflinjer, som han førte helt op til Sydspidsen af Tanganyika-Søen. Forinden havde han dog maattet imødegaa et meget alvorligt Oprør blandt Matabele-Stammerne, og atter her var hans Kendskab og Kærlighed til den indfødte afrikanske Befolkning kommet ham i den Grad til gode, at han kunde begive sig ind blandt de fjendtlige Høvdinge og ved dagelange Forhandlinger med dem faa dem til at indse, i hvor høj Grad det var til deres eget Bedste, at de kom paa en god Fod med ham. I sit store Rige kunde han glæde sig ved en uhyre Popularitet, og Gang paa Gang, naar han paa sin fordringsløse Maade rejste rundt,

en Fængselsstraf, der forøvrigt snart efter, paa Grund af hans Helbred, blev ham eftergivet. For Rhodes var det et Slag, der øjeblikkelig helt lammede ham. Det er aldrig til fulde blevet oplyst, i hvilken Grad han var delagtig i Jamesons Foretagende, men det syntes dog udelukket, at han ikke skulde have vidst noget om det, selv om han ikke direkte havde bidraget til at sætte det i Værk, og han tilstod da ogsaa delvis sin Medskyld ved øjeblikkelig at tage sin Afsked, hvorpaa han trak sig tilbage til sit Landsted »Groote Schuur«, hvor han lukkede sig inde og nægtede at udtale sig. Kun til sine Kolleger i Bestyrelsen for Chartred Company sendte han en Meddelelse om, at Jameson havde »handlet uden Instruktioner«; andet var der ikke at faa ud af ham. I fem Dage og Nætter, fortæller en af hans Biografer, forlod han ikke sit Soveværelse, men vandrede ustandselig op og ned, uden at ville hvile eller spise. Som det vil vides, havde Begivenheden nær faaet skæbnesvangre Følger paa Grund af det Telegram, som Kejser Wilhelm umiddelbart efter Jamesons Tilfangetagelse sendte Præsident Krüger med en hjertelig Lykønskning til, at han uden at appellere til venligsindede Magters

Cecil Rhodes Grav paa „The Mattopos“ (Matabele-Landet). Indskriften paa Graven lyder: „Her hviler de jordiske Levninger af Cecil John Rhodes“.

saaledes som hans Helbred havde bedst af, blev han hyldet af Befolkningen som Syd-Afrikas første og største Mand, hvis Hensigters Renhed ingen var i Tvivl om.

Han gav sit Folk et sidste Bevis derpaa, da han ved Boerkrigens Udbrud, trods det, at han allerede da var en næsten dødsmærket Mand, ilede til det af Boerne truede Kimberley og organiserede Byens Forsvar med saa stor Klogskab og Dygtighed, at man kan tilskrive ham en ikke ringe Andel i den endelige Sejr, som kostede Fristaterne deres Uafhængighed.

Men saa var ogsaa Kraften brugt op. En Rejse til England og derefter et kortere Ophold i Ægypten bragte ham ikke den Lindring, som havde været Rejsens Formaal, og dødssyg vendte han hjem for at stride sin sidste Kamp der, hvor han havde stridt alle sine andre. Den 26. Marts 1902 drog han sit sidste Suk. De sidste Ord, Dr. Jameson, som var til Stede ved Dødslejet, hørte, var: »So little done, yet so much to do.« (»Saa lidt udrettet, saa meget endnu at gøre«). Efter sit Ønske blev han lagt til Hvile i sit elskede Rhodesia ved Mattopo Højene, paa det samme Sted, hvor han havde haft sine Sammenkomster med Matabele-Høvdingerne og vundet en af sit Livs største Sejre. Af sin uhyre Formue (flere Mill. Pd. St.) testamenterede han sine Slægtninge en ringe Del — Rhodes døde ugift —. Resten skænkede han til Universitetet i Oxford til Dygtiggørelse af unge Mænd, der skulde fortsætte det Værk, han selv havde sat sit Liv ind paa.

Cecil Rhodes Biograf *Lewis Michell*, der stod ham nær gennem mange Aar, refererer en Samtale, som Rhodes ved given Lejlighed havde med en Jesuit-Præst, Pater Barthelemy, hvem han satte overordentlig højt. Over for ham aflagde Rhodes, hvad man vel kan kalde en Slags Bekendelse, der helt giver ham og hans Tro paa at have handlet, som hans Samvittighed bød ham det: »Jeg tror paa et Liv efter dette, men hvad det er, ved jeg ikke, og hvad mere er, De ved det heller ikke. Jeg har aldrig truffet nogen, der kunde fortælle mig, hvad det er, og De har aldrig truffet nogen, der kunde fortælle Dem det, men jeg tror, at hvis jeg her i Verden har gjort mit bedste og ikke med Hensigt gjort nogen Skade, saa vil jeg faa en lige saa god Plads i det andet Liv som De, for hvem Religionen er en Profession.« »Det er den højeste Form for Religion,« svarede Pateren.

Paa et Mindesmærke, der rejstes over ham, blev indhugget de sidste Linier af et Digt, som Kipling skrev ved hans Død, og som blev læst op ved hans Begravelse. De lød:

Living he was the land, and dead,
His soul shall be her soul!

(Levende Landet han var, og død
hans Sjæl skal vorde dets Sjæl!)

H L.

Typisk, gammel Boerfarm i Syd-Afrika.

HVORLEDES MENNESKET LEVER

Intet Sted paa Kloden dyrkes Jorden saa intensivt som i Kina. Fra gammel Tid har Ploven været kendt, men Hakke og Spade spiller ogsaa en stor Rolle. Næsten alt Arbejde udføres af Menneskene selv. Overalt anvendes Gødning. Hvor det er muligt, anlægges Markerne i Terrasser, saa de kan overrisles med Vand fra Floderne. I det flade Land pumpes Vandet op fra Kanaler. Den vigtigste Kulturplante er Risen, der udgør Befolkningens Hovednæringsmiddel.

Der var Fest om Bord i M/S »Peru«, der laa til Ankers i Shanghai. Unge danske Mænd — ansatte i »Ø. K.« og »Store Nordiske« — var indbudt til dansk Frokost med groft Rugbrød og Spegepølse, Aalborg Akvavit og Carlsberg Eksport.

Vi nyankomne, der lige havde været en lille Smuttur gennem Nanking Road og Foochow Road, sad og lyttede til deres Snakken om Kina og Kineserne. Det var ikke bare Lovord, der blev sagt.

»Hvor mange Mennesker bor der egentlig i Shanghai?« var der en af de »nye«, som spurgte.

»Aah! 20—25,000,« lød Svaret.

»Nej, stop nu lidt,« faldt jeg ind, »ganske vist ved jeg nok, at de Tal, man angiver for de kinesiske Byers Størrelse, er meget usikre og unøjagtige, men saa galt kan det heller ikke være. I Danmark lærer vi, at Shanghai har mindst en Million Indbyggere.«

»Hvad for noget? En Million? — Naa, ja, maaske naar man regner Kineserne med!«

Naar man regner Kineserne med!

Tænk hvilken formastelig Tanke: i Kinas vigtigste Søhandelsstad at ville regne Kineserne med til Byens Indbyggere!

Jeg forsøgte at forklare, at Kineserne var i Besiddelse af en høj Kultur, men blev ikke forstaaet.

For denne unge Mand var Kineserne racemæssigt set »Halenegre« og kulturelt »vilde«.

Og som denne Mand tænker, tænker mange andre »hvide« saavel i Østen som i »old England« og gamle Danmark. Her er Forklaringen paa Fremmedhadet i Kina, det, der i de senere Aar har givet sig Udslag i Overfald og Røveri, Revolution og Borgerkrig. For Kineserne er nemlig et Folk med Kultur, endda med en Kultur, der er fuldt ud jævnbyrdig med den europæiske — eller var det i hvert Fald til for 100—150 Aar siden. Ja paa flere Punkter maa vi indrømme, at Kineserne har været et Hestehoved foran Europæerne. Krudt, Kompas, Bogtrykkerkunst, Papir- og Porcelænsfabrikation er opfundet og anvendt i Kina længe før end i Europa. Medens vi Europæere helt ned til den nyere Tid benyttede Haandens 5 Fingre som Gaffel, anvendte man i Kina Spisepinde. Og den Maade, Kineserne dyrker deres Jord paa, er saa intensiv, at den giver det 5-dobbelte af, hvad europæisk Jord gør. Der er derfor ingen Grund til

at føle sig særlig overlegen over for Kinesere.

Men selvfølgelig — hvis man ved Kultur vil forstaa noget med Dampmaskiner og Højspændingsværker, Oceandampere og Motorskibe, Automobiler og Flyvemaskiner, traadløs Telegraf og Radiokoncerter, ja, saa kan det ikke nægtes, at Kineserne mangler noget, men dette vil rigtignok ogsaa være at indsnævre Begrebet Kultur i en urimelig Grad.

Hvad forstaar man da ved Kultur?

Vi kan maaske kortest definere Kultur som Summen af alle de Fremskridt og Værdier af materielle og aandelige Goder, som Menneskeheden har erhvervet siden den første Begyndelse.

Det vil altsaa sige, at Kultur er et meget omfattende Begreb, som vi kan se paa fra forskellige Synspunkter: geografiske, nationaløkonomiske, sproglige, kunstneriske, religiøse o. s. v.

Vi maa derfor begrænse os og vælger at se paa den fra det førstnævnte Synspunkt — det geografiske, idet vi særlig vil betragte Erhvervskulturen og benytte denne som Inddelingsgrundlag. Den danner Grundlaget for alle andre Former af Kulturliv (Sprog, Religion, Videnskab, Kunst o. s. v.), da den skaffer Føden og saaledes opretholder selve Menneskelivet.

Og dette er saa meget naturligere for en Geograf, som Erhvervskulturen staar i det intimeste Forhold til Naturen og er nøje tilpasset til denne. Afhængigheden af Naturen viser sig, hvad enten der er Tale om Australnegre, Buskmænd og Ildlændere eller Kinesere, Indere og Europæere. Men i Almindelighed kan vi sige, at de lavtstaaende Folk er mere *direkte* afhængige af Naturen og maa underordne sig denne, medens de højere staaende Folk paa mange Punkter — men langt fra paa alle — har taget Naturen i deres Tjeneste. De lavestaaende Folk kaldes derfor ofte Naturfolk (i Modsætning til Kulturfolk), og vi kan godt anvende denne Betegnelse, naar vi blot husker paa, at det ikke betyder kulturløse Folk. For saadanne gives ikke. Alle Mennesker er i Besiddelse af Kultur — men i større eller mindre Grad: de befinder sig paa forskellige Kulturtrin.

Australnegrene er lavere Jægere. Deres Vaaben og Redskaber er af Træ: Spyd, Kølle og Boomerang. Paa Billedet ses en Australneger i Færd med at kaste en Boomerang. Rammer den ikke, vender den tilbage til Kasteren.

Dette forstaas bedst, naar vi betragter nogle af Jordens Folk paa lidt nærmere Hold.

Som Australnegrene hører Buskmændene til Jordens laveststaaende Folk. De lever i Syd-Afrika, er antagelig Landets oprindeligste Indbyggere, men er blevet mere og mere fortrængt, først af Hottentotter, senere af Bantunegre og i de sidste Aarhundreder af Europæere, især Hollændere, der daarligt nok betragter dem som Mennesker. Buskmændenes Vaaben er Bue og Pil.

Lad os begynde med Australnegrene — Australlandets oprindelige, nu næsten udryddede Beboere.

Det er Folk med mørk Hudfarve og lokket Haar. De hører altsaa hverken til Negrene eller Eranerne, men udgør en særlig Race — den indoaustralske, hvortil f. Eks. ogsaa Santhalerne i Indien regnes. I smaa Flokke vandrer de omkring fra Sted til Sted. Klædedragten indskrænker sig til det mindst mulige; i de varmere Egne nøjes man med et Bælte om Livet, i de sydligere noget køligere Egne bruges Skind. Som omstrejfende Folk har de ikke faste Boliger, men Mændene bygger om Aftenen, naar de gør Holdt, en »Hytte« ved at stikke nogle Grene i Jorden. Hermed skaffes i hvert Fald Læ for Vinden. Imedens tænder Kvinderne Baalet og tilbereder Maden.

Mændene gaar paa Jagt. De Vaaben og Redskaber, de anvender, er faa og simple og lavede af Træ og Sten. De har Spyd, Kastetræ og Kølle. Kastetræet er en glimrende Opfindelse. Ved Hjælp af det kan de gøre Sigtet bedre og give Spydet større Kraft.

Det mærkeligste af alle Vaaben er dog Bumerangen, dette ejendommelige Redskab, der bestaar af et Stykke fladt, vinkelbøjet Træ, som vender tilbage og falder ned i

Grønlænder i Kajak. Kajakken bestaar af et spinkelt Træ- eller Benskelet, der er overtrukket med Skind. Kun i Midten findes et Hul. Her tager Fangeren Plads. Foran ham ligger Snoren til Harpunen, bagved ham en oppustet Blære, der er bundet til Snoren og hives ud i Vandet, naar Harpunen er kastet og Sælen ramt. Blæren viser, hvor Dyret svømmer hen. — Det er en yndet Sport mellem de unge Grønlændere selv at kæntre Kajakken og derefter bringe den paa ret Køl. — Grønlænderens Dragt er fastgjort vandtæt omkring Hullets Kant. Fot. Poul Harder.

Nærheden af det Sted, hvorfra det er kastet, hvis det ikke rammer sit Maal.

Med disse Vaaben jages Smaapattedyr og Fugle. En stor Del af »Jagten« sker dog derved, at Mændene klatrer op i Træerne for at plukke Frugter eller samle Æg og Fugle-reder.

Men det er ikke Mændene, som alene tilvejebringer Familiens Underhold. Ogsaa Kvinderne maa hjælpe til. Naar de med Børnene paa Ryggen og Kurve i Hænderne eller hængende i en Snor om Livet vandrer om, roder de med Gravestokke i Jorden for at finde Rødder og Knolde eller de plukker lavtsiddende Frugter og tager Larver og Orme; de *opsamler* kort sagt alt, som overhovedet er spiseligt — og det udgør en meget stor Del af Føden — ofte mere end det, Mændenes Jagt indbringer.

Fra de hede Tropeegne vender vi os til Polarlandene, til Eskimoerne i Syd-Grønland. Grønlænderne er fastboende — i hvert Fald om Vinteren. Husene bygges af Jord, Græstørv og Sten. Om Sommeren — paa Rejser langs Kysterne — benyttes Telte.

Ogsaa Grønlænderne er Jægere, men Jagten foregaar mest paa Havet, og Genstanden for Jagten er i første Række Sælen.

I sin Kajak, der bestaar af et spinkelt Træskelet, helt overtrukket med Skind undtagen i Midten, hvor der er et Hul netop stort nok til, at en Mand kan faa Plads i det, begiver Fangeren sig paa Jagt.

Hans vigtigste Vaaben er Harpunen, et sindrigt indrettet Redskab, som udslynges med Kastetræ. Harpunskaftet, der er af Træ, ender fortil med en Benplade, til hvilken en Tap af Hvalrostand er fastsurret. Spidsen af Tappen passer nøje til et Hul i den egentlige Harpunspids, der bestaar af Ben med Jernod, og som ved en Snor holdes paa Plads. Snoren gaar fra Harpunspidsen til en Krog omtrent midt paa Skaftet og fortsættes i en lang Line, der ligger oprullet paa et Stativ foran Fangeren, og som ender med eller er fastgjort til en oppustet Blære bag Fangeren. Naar den anskudte Sæl ved voldsomme Bevægelser søger at befri sig for Grønlænderens Vaaben, bøjes Bentappen, som vist i Figuren, og Harpunspidsen bliver fri; Snoren slappes og glider af Krogen, og derved bliver Skaftet frit. Sælen sætter af Sted for at undgaa sin Forfølger, Linen trækkes af Stativet, og Blæren kastes i Vandet.

Sælen søger at gaa saa langt ned som muligt, men hindres i det af Blæren. Den trættes, maa til sidst op for at trække Vejret, og da er Fangeren der med sin Lanse og giver den Dødsstødet.

Grønlænderne har endnu flere Fangstmetoder og endnu flere Redskaber, men Pladsen tillader os ikke at komme ind derpaa, og det gør for saa vidt heller ikke noget, da Forskellen mellem Australnegrene og Grønlænderne er iøjnefaldende nok efter det allerede fremhævede. De første har faa og forholdsvis simple Vaaben, de sidste mange og højt udviklede Redskaber.

Australnegrene kan langtfra skaffe det fornødne til Livets Ophold ved deres Jagt, saa Kvinderne maa hjælpe til ved Indsamling. Hos Grønlænderne derimod sørger Mændene alene for Familiens Underhold, medens Kvinderne er henvist til husligt Arbejde: Tilberedning af Skind, Syning af Klæder, Madlavning etc.

Begge de nævnte Folk er Jægere, men de staar paa højst forskelligt Kulturtrin, — ingen er i Tvivl om, at Grønlænderne er langt forud for Australnegrene. De sidste betegner man derfor

Harpunen bruges af Grønlænderne til at bibringe større Dyr et dødeligt Saar og fastgøre Fangelinen dybt i Dyrets Kød. Den øverste, løse Spydspids bliver ved Hjælp af Modhagerne siddende i Dyret. Selve Spydet falder ud, og dettes Spids kan, som Billedet viser, vrides til Side, saa den ikke ødelægges, dersom Dyrets Kamp vrider Spydet skævt.

For Samojederne i Nord-Asien er Rensdyrene alt: deres Kød spises, deres Huder anvendes til Klæder og Telte og det er ogsaa dem, som maa trække Slæderne. En velhavende Samojedes Hjord kan tælle flere Tusinde Dyr. Om Sommeren strejfer Samojederne omkring i Tundraen, om Vinteren søger de sydpaa til Naaleskovsregionen.

som lavere Jægere eller som Samlere og lavere Jægere, ikke bare for at være galant mod Damerne, men fordi Indsamlingen betyder saa overordentlig meget. Grønlænderne derimod kaldes højere Jægere.

Omtrent paa samme Standpunkt som Australnegrene staar Buskmændene i Syd-Afrika og Ildlænderne i Syd-Amerika, visse Indianerstammer i Brasilien samt de kaliforniske Indianere i Nord-Amerika Vaaben og Redskaber er nok noget forskellige. Saavel Buskmænd som Ildlændere bruger Bue og Pil, men Antallet af Redskaber er faa, og de er alle primitive. Arbejdsdelingen er den samme. Hvert Køn har sit Erhverv. Mændene driver den mere kunstfærdige Jagt, medens Kvinderne foretager den forholdsvis simple Indsamling.

Som Eksempel paa højere Jægere foruden Grønlænderne kan nævnes Pampasindianerne, mange nu næsten uddøde Indianerstammer i Kanada og det nordlige U. S. A. og flere Folk i Nord-Asien.

Medens vi er i Nord-Asien, vil vi benytte Lejligheden til at stifte Bekendtskab med Samojederne. De er Nomader, der om Sommeren drager rundt paa Tundraerne med deres store Hjorde af Rener. Naar Dyrene har ædt alt Græsset et Sted, maa man forlade dette for at finde et nyt. Om Vinteren trækker man sydpaa og bor i Skovene.

For disse Folk er Rensdyrene alt. En Mands Rigdom maales i Antallet af Dyr, en enkelt Mands Hjord kan tælle flere Tusinde. Rensdyrene giver alt, hvad man har Brug for: Kødet spises, af Skindene laves Klæder og Telte, og det er Dyrene, som trækker Slæderne. Hos nogle Stammer — men ikke hos Samojederne — bruges ogsaa Mælken.

Selvfølgelig gaar Mændene ogsaa paa Jagt, men den spiller en forholdsvis ringe Rolle.

Rensdyrnomader findes i Europa i de allernordligste Egne, nemlig Lapperne i Skandinavien og Finland. I Asien kan foruden Samojederne mod Nordvest endnu nævnes Chukcherne og Korjakerne mod Nordøst.

Største Delen af Afrika Syd for Sudan er beboet af Negre, der efter Sprog hører til Bantuætten. Kulturelt set er de Agerdyrkere, d. v. s. det er Kvinderne, som er det; for Mændenes fornemste Beskæftigelse er Jagt og maaske Krig, desuden driver de Haandværk (Smedning, Pottemageri m. m.). Men det er ikke paa Jagten, at disse Negres Liv er baseret. Markens Afgrøde udgør den største og sikreste Del af deres Ernæring, ligesom ogsaa Indsamlingen spiller en Rolle.

For at faa Jord at dyrke er det nødvendigt at rydde Skov eller Savanne, et Arbejde, som er ret vanskeligt, og som derfor ogsaa besørges af Mændene. Disse sørger ogsaa for Afbrændingen af de fældede Træer. Men derefter er Mændenes Arbejde i Agerbruget forbi, og Kvinderne tager fat. Den askeblandede Jord bearbejdes med Gravestok eller Hakke. Kvinderne planter eller saar, luger og høster.

Negerkvinde fra Loango i Mellem-Afrika. Hos Halvagerbrugerne er det Kvinderne, som maa besørge Arbejdet i Marken. Kort før Regntiden begynder, behandles Jorden med en Hakke, derefter tilsaas eller beplantes den. Under Regntiden vokser Kornet, og naar det er modent, høstes det — ligeledes af Kvinderne, som ogsaa maa bære det hjem og male det til Mel. Ofte maa Kvinderne udføre Arbejdet med et Barn paa Ryggen, da det selvfølgelig ogsaa paahviler dem at passe Børnene.

Naar Jorden er udpint, eller naar Ukrudtet har taget Overhaand, forlades Marken, og en ny Rydning maa foretages.

Ogsaa hos Negrene i Sudan, der hører til flere helt forskellige Sprogætter, skaffes den største Del af Ernæringen ved Agerbruget. Men dette drives væsentlig forskelligt fra Bantunegrenes. Her er det nemlig *Mændene*, som dyrker Jorden, og Dyrkningen er ganske anderledes intensiv end hos de sydafrikanske Negre. Markerne renses omhyggeligt for Sten og Stubbe, Ukrudtet fjernes, saa man ikke behøver at skifte Mark hvert Øjeblik. Dette vilde dog mange Steder have været umuligt, om man ikke anvendte kunstig Vanding. Intet gør mere Indtryk paa den geografiske Forsker, end naar han staar over for disse Negres sindrige, vel udregnede Jordarbejde, hvorved Vandet ledes fra højere Egne til lavere, men hvor Højdeforskellen er saa ringe, at Øjet ikke kan se den. Ved Vandingen er endvidere opnaaet, at det bliver muligt at tage flere Afgrøder. Som Redskaber anvendes ogsaa her Gravestok, Hakke og Spade.

Paa samme Maade som vi skelnede mellem lavere og højere Jægere, kan vi her tale om lavere og højere Agerdyrkere eller som den danske Etnograf Dr. G. Hatt foreslaar Halv- og Helagerdyrkere. Hos de første er det Kvinderne, hos de sidste Mændene, der udfører Arbejdet i Marken.

Halvagerbrug drives foruden af Bantunegrene af forskellige Indianerstammer i Brasilien, og det var før Europæernes Erobring af Nord-Amerika ogsaa Kulturformen hos Indianerne i den østlige Del af det nuværende U. S. A.

Helagerbrug som i Sudan findes paa Madagaskar, i Ostindien og i Oceanien (ɔ: de australske Øer) og fandtes hos Indianerne i Andesbjergene og i Meksiko.

Men der gives en endnu højere Form for Agerbrug end den nævnte, nemlig den, hvor man anvender Plov, som i det gamle Ægypten og Mesopotamien, i Indien og Kina og Europa. Ved Anvendelse af Plov bliver Behandlingen af Jorden langt grundigere, end hvor man kun benytter Gravestok og Hakke, ligesom det personlige Arbejde bliver lettere for Menneskene, da Ploven trækkes af Dyr — Okse, Hest, Kamel, Æsel. Ved Anvendelse af kunstig Vanding, Gødning — naturlig og kunstig — bliver Udbyttet af Jorden mangedoblet. Det er hos disse Folk ikke nødvendigt, at hele Befolkningen tager Del i den egentlige Fødeproduktion. Den ikke agerdyrkende Befolkning — Haandværkerne, af hvilke der er mange Slags — bor i Byer. Befolkningstætheden er langt større end hos nogle af de tidligere nævnte Folk. Kulturlivet er langt rigere. Det bliver derfor naturligt at dele Helagerbruget i Helagerbrug uden Plov og Helagerbrug med Plov.

De kunstigt vandede Omraader ligger gerne i tørre Egne. Ofte findes de kun langs Floder som i Ægypten og Mesopotamien, eller der hvor Grundvandet kommer frem til Overfladen eller ved Boringer kan skaffes frem som Oaserne i Sahara. Det øvrige Land er for tørt til Agerbrug, men dog ikke saa tørt, at der ikke kan vokse noget, — det er Steppe eller Ørken. Her lever f. Eks. Arabere og Touareger, der holder store Hjorde af Faar, Geder og Kameler (i mindre Grad

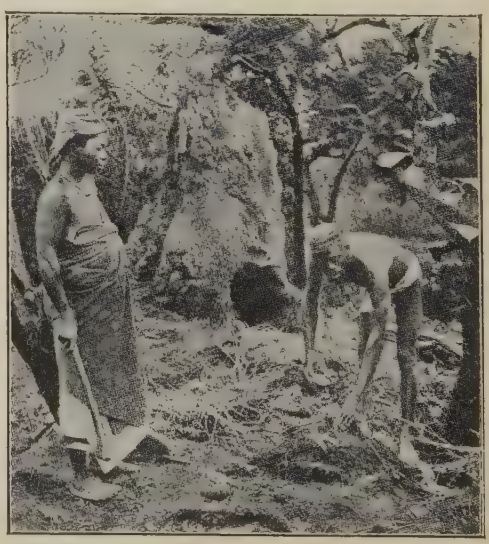

Negrene i Sudan er Helagerbrugere. Mændene besørger Arbejdet i Marken. Paa Billedet ses til højre en Mand i Færd med at plante en Yamsknold. Til venstre staar en Kvinde med en Hakke, der er det vigtigste Dyrkningsredskab, idet Ploven ikke kendes. I Baggrunden af Billedet ses et stort Termitbo.

Palæstinas Indbyggere driver Helagerbrug med Plov. Derved bliver Behandlingen af Jorden langt grundigere, end hvor man kun benytter Gravestok eller Hakke. For den fattige Bonde er det ikke altid lige nemt at skaffe sig et ensartet Forspand. Hyppigst anvendes Hornkvæg —, men det hænder undertiden, at Oksen som Sidekammerat faar en Dromedar. Ogsaa Kvinderne bliver nu eg da spændt for Ploven!

Køer og Heste). Som Lapperne og Samojederne er disse Folk stadig paa Vandring fra Græsningssted til Græsningssted. De er Nomader, men kaldes i Modsætning til de nordeuropæiske og nordasiatiske Rensdyrnomader for Steppenomader. De er udpræget krigerske og hersker i mange Tilfælde over deres agerdyrkende Naboer, som de ser ned paa med stor Foragt. Steppenomadernes Omraade er de subtropiske og tempererede tørre Egne: Sahara, Arabien, Syrien, Turan og Centralasien. Ogsaa i Sydvest-Afrika findes Hyrder (Hottentotter).

I Slutningen af det 18. Aarhundrede blev Dampmaskinen opfundet i Europa, og noget senere lærte man at benytte Elektriciteten som Kraft. Dette fik den allerstørste Betydning. Dampens og Elektricitetens Anvendelse i det praktiske Liv er uden Tvivl en af Menneskehedens største Kulturerhvervelser. Derigennem fik Europæerne et Forspring for andre Folk. Landbruget spiller endnu en afgørende Rolle for Fremskaffelsen af Ernæringen, men andre Næringsveje rykker stærkt frem. I flere europæiske Lande er end ikke Halvdelen af Befolkningen beskæftiget med Agerbrug.

Den danske Geograf Professor M. Vahl har kaldt denne Kulturform for Industrikultur — og med Rette. For det første er nemlig opstaaet en helt ny Næringsvej: Industrien eller Fabriksvirksomheden. Men ikke nok hermed. Alle andre Næringsveje — Agerbrug, Husdyravl, Skovbrug, Fiskeri og Minedrift — er industrialiserede. Man behøver blot at tænke paa Nutidens Dampplove og Traktorer, Selvbindere og Tærskemaskiner, Centrifuger og Motorfiskerbaade for at forstaa Meningen hermed. Udbyttet bliver langt større og Varerne langt billigere, end da man var henvist til udelukkende at benytte Haandkraft.

Erhvervslivet bliver paa en Maade mere ensidigt, — man specialiserer sig. Tidligere frembragte hvert Land næsten alt, hvad det havde Brug for. Nu lægges særlig Vægt paa enkelte Ting, som saa produceres i stor Stil. Danmark f. Eks. frembringer Smør, Flæsk og Æg til Udførsel; næsten alt andet — Landbrugsprodukter og Industriprodukter — maa indføres. England og Belgien har en uhyre Produktion og Udførsel af Industrivarer og Kul, men maa til Gengæld indføre næsten alle Landbrugsprodukter. England frembringer næppe saa meget Korn i Løbet af et Aar, at der vilde være nok til Landets Befolkning i en Maaned. Blev England i Krigstid afspærret fra Tilførsler udefra — som Tyskland forsøgte det under Verdenskrigen — vilde det snart være udsultet. Frankrig og Tyskland er for saa vidt bedre stillede, som de har saavel Ind- som Udførsel af baade Landbrugs- og Industriprodukter.

Den europæiske Industrikultur er kun mulig derved, at der tilføres Landene ikke blot Raastoffer til Industrien, men ogsaa andet Steds fra Fødemidler. Der er Lande som Australien, Syd-Afrika og Argentina, der lever af at eksportere Korn og Kvæg til det altslugende Europa. Handelen spiller derfor en enorm Rolle i Industrikulturlandene.

Beduiner paa Vandring i det nordlige Sahara. Beduinerne er Nomader og fører deres rørlige Gods med sig overalt. Fot. Victor Madsen.

Nogle Steder i Finland benytter man sig endnu af en meget gammeldags Opdyrkningsmaade. Man „svedjar" Skoven, brænder den af. I den af Asken gødede Jord saar man Korn mellem de ikke helt afbrændte Stubbe og de talrige Sten, som findes paa Marken. Der kan saas og høstes nogle faa Aar, saa vokser Skoven op igen, og man maa lave en ny Svedje.

Naar det har været muligt i den Grad at specialisere sig i det sidste Aarhundrede, skyldes det Samfærdselsmidlernes rivende Udvikling i samme Tidsrum. Det er som om Jorden bliver mindre og mindre — maalt i Tid. Det tog 3 Aar at sejle omkring Jorden første Gang (1519—21). Jules Verne lod Phileas Fogh bruge 80 Dage til at komme Jorden rundt (1860'erne). Med Benyttelse af Dampskibe og Jernbaner eller Automobiler kan man nu rejse Jorden rundt paa en Maaned. Og vi aner allerede, hvorledes Tiden dertil vil blive endnu kortere. I 1924 førte Tyskerne et Luftskib fra Europa til Amerika paa 3 Dage; i August 1925 fløj en Franskmand med Flyvemaskine fra Moskva over Warzawa og København til Paris paa een Dag! Om faa Aar vil der sikkert findes Flyveruter over hele Jorden.

Dette betyder bl. a., at Hungersnød for Fremtiden er utænkelig. Skulde Høsten glippe eet Sted, kan Korn omgaaende skaffes andet Steds fra. Der er ikke en Maaned i Aaret, hvor der f. Eks. ikke høstes Hvede et eller andet Sted paa Jorden.

Saa interessant det end kunde være at fortsætte Betragtningerne over Industrikulturen og dennes Betydning for Menneskeheden, maa vi dog af Pladshensyn standse her.

Den Rækkefølge, hvori vi i det foregaaende ganske kort har beskrevet nogle Folk og deres Erhvervskultur, er ikke tilfældig; der ligger en Tanke bagved — Udviklingstanken, selv om det ikke har været muligt helt at gennemføre den, da der findes flere Udviklingslinier.

Fra Oldtiden (Bibelen, græske Forfattere) stammer den Opfattelse, at Mennesket skulde være begyndt som Jæger for saa gennem Nomade at være blevet til Agerdyrker. Andre græske Forfattere har dog haft en helt anden Opfattelse, idet de mente, at Mennesket var sunket ned til dets nuværende ynkelige Tilværelse fra en Guldalder-tilstand, en Anskuelse, som nu helt er opgivet, ligesom Udviklingsgangen i den første, derimod er Inddelingsarten i denne — Jæger, Nomade, Agerdyrker — særdeles anvendelig.

Som allerede tidligere nævnt findes i vore Dage intet Folk paa Jorden uden Kultur, og saa langt vi gaar tilbage i Historien og Forhistorien, viser det sig, at Mennesket har været i Besiddelse af Kultur.

End ikke paa det laveste Kulturtrin befinder noget nulevende Folk sig. Paa dette har Mennesket i Begyndelsen været uden Redskaber ligesom det har været ukendt med Ildens Anvendelse, og selv i den første — lange — Tid efter disse 2 vigtige Kulturerhvervelser har Mænd som Kvinder været Samlere, idet de har taget alt, hvad spiseligt var, uden smaalige Hensyn til Arten.

Det er paa dette Stadium, at H. S. Vodskov tænker sig, at Menneskets Udbredelse paa Jorden er sket. Det var just det lave Standpunkt, der muliggjorde denne Udbredelse, for der, hvor Livsfornødenhederne er

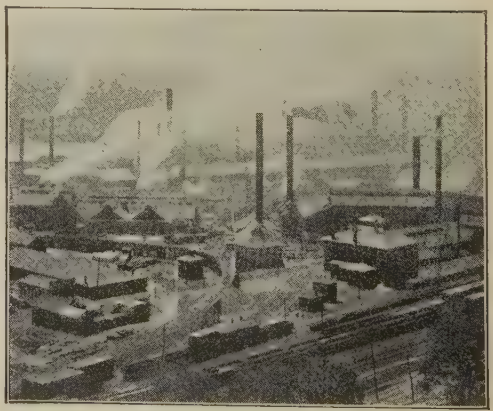

Jernværker i Pittsburg i U. S. A. Pittsburg er en By paa Størrelse med København. Omegnen er rig paa Kul, Petroleum, Gas og Jernmalm, og dette i Forbindelse med dens glimrende Beliggenhed har gjort den til den amerikanske Jernindustris Hovedsæde.

faa og simple, er Forskellen i Livsvilkaar mindst. Mennesket voksede ud over Jorden som en Plante. Idet Landet saaledes indvandtes Tomme for Tomme, kom Indvandreren aldrig ny og uerfaren til det nye Klima, den nye Flora og Fauna. Stadig støttet til det kendte gamle strakte han sine Følehorn saa langsomt og forsigtigt frem, at han til sidst havde naaet at tage hele Jorden i Besiddelse, uden at det enkelte Individ bevidst var kommet til at lide under eller blot mærke Overgangen. Mennesket har hele Tiden været tilpasset til Stedet — først senere er Specialiseringen begyndt.

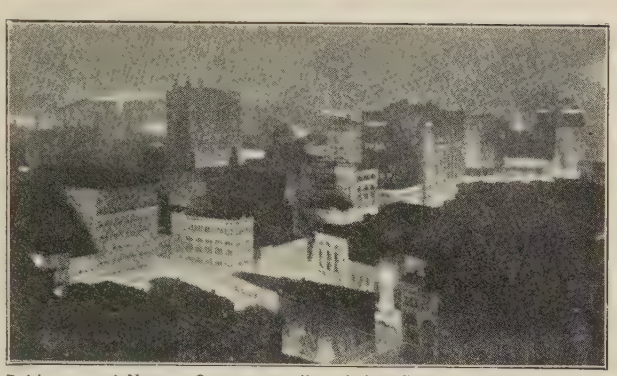

Baltimore ved Nat. — Overgangen til en højere Erhvervskultur betyder, at en tættere Befolkning kan leve i Landet. Der skal et stort Omraade til, naar man skal leve udelukkende af Jagt. Langt mindre Plads behøves, naar man driver Kvægavl og Agerbrug; jo mere intensivt dette bliver, desto flere Mennesker kan det ernære. Men Nutidens enorme Befolkningstæthed er kun blevet mulig ved Industriens og Trafikmidlernes mægtige Udvikling. Af vor Tids Kultur faar man et levende Indtryk gennem ovenstaaende Billede af en moderne amerikansk By ved Nat med de mange Skyskrabere i Lysskæret af de talrige elektriske Buelamper.

Lidt efter lidt — men uhyre langsomt er Redskaberne blevet flere og bedre. Dette betinger en bedre Udnyttelse af Naturens Frembringelser — Kulturen stiger. Men med stigende Kultur — tilpasset til et enkelt Sted — bindes Mennesket til Stedet.

Fra Samlerstadiet er Mennesket gaaet over til det lavere Jægerstadium, hvor Mændene gaar paa Jagt, medens Kvinderne fortsætter Indsamlingen. Ved Udbedring af Jagtmetoder og -redskaber bliver Udbyttet af Jagten større, saa at Hovedmængden af Ernæringen kan skaffes ad denne Vej. Man naar til det højere Jægerstadium. Af dette synes atter Rensdyrnomadismen at have udviklet sig, men hermed standser saa denne Udviklingslinie.

Hos de lavere Jægere var Kvinderne Samlere, og der er al Grund til at antage, at Agerbruget har udviklet sig af Samlererhvervet, og at det er Kvinderne, som har foretaget dette vigtige Skridt, hvorved den menneskelige Ernæring fik et langt bedre og sikrere Grundlag end tidligere. Med Mændenes Overtagelse af Arbejdet i Marken gaar Halvagerbruget over til Helagerbrug — i Begyndelsen uden Plov, men med kunstig Vanding.

Dr. G. Hatt har fremsat den Hypotese, at Ploven er opstaaet inden for et Omraade, hvor Agerbruget var baseret paa kunstig Vanding, og at dens første Anvendelse har været at frembringe Vandingsfurer i Markerne. Denne Anvendelse har den endnu flere Steder. Derefter udvidedes dens Funktioner, saa den for en stor Del kom til at erstatte Gravestok, Hakke og Spade. Nu har den sin største Udbredelse og sine højest udviklede Former i Egne, der ikke vandes kunstigt.

Steppenomadismen formodes at have udviklet sig af Helagerbruget med Plov, men herom er Forskerne endnu langt fra enige.

Hvorledes Helagerbruget med Plov efterhaanden gik over til Industrikultur, er allerede omtalt.

Vi kan samle, hvad vi har sagt om Udviklingen af Erhvervskulturens Hovedformer, i nedenstaaende Skema.

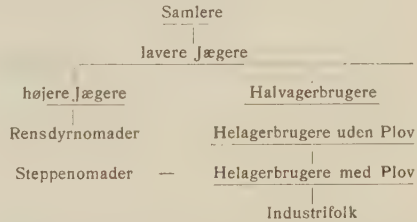

Udviklingen fra lavere til højere Kulturformer viser sig bl. a. ved Tilføjelsen af nye Erhverv, efterhaanden som Arbejdsdelingen skrider frem. Medens Udviklingen i tidligere Tider gik langsomt frem, er Tempoet nu et helt andet. Industrikulturen gaar frem med Stormskridt og erobrer større og større Dele af Jorden. Særlig gaar det ud over Jægerfolkene, men ogsaa de øvrige Kulturformer bliver mere og mere omdannede under Paavirkning af den europæiske Kultur, og den Tid er maaske ikke fjern, hvor alle Mennesker paa hele Jorden har samme Kultur, nemlig Industrikulturen.

EINAR STORGAARD

VESUV

Da Sven Lange, som opholdt sig i Napoli, om Morgenen den 5. April 1906 aabnede sine Vinduesskodder, saa han til sin Forundring, at alt uden for var graat. Balkonen var dækket med et fint Lag af graasort, vulkansk Aske, og i Parken lige over for, hvor mange Træer netop havde klædt sig i lysegrønt, stod de nu med hængende Løv, tunge, ubevægelige, gustne af Farve. Det saa sært ud. Og endnu mere fremmedartet virkede Vesuv. Op fra Krateret væltede Røgen i tætte, sorte Masser, isprængt rødgule Glimt; den spredte sig ud over Byen og Bugten som en uhyre Vifte af blaasorte, metalfarvede Skyer og opløste sig i en Art Taage af den rødbrune Farve, som Fabriksrøg har. Der faldt stadig Aske, men den var næsten usynlig; man gniggede med Øjnene, og det knaste let mellem Tænderne. Det hele var ikke noget videre, en ejendommelig dyster Stemning, en Paamindelse: Menneske, husk, at du er Støv! Og Gadedrengene skrev kaade Udbrud i Askelaget, og Grønthandlerne forhøjede deres Priser, og man morede sig over, at man ved Middagsbordet fandt Aske paa Bunden af Suppetallerkenen.

Vesuv set sydfra fra Castellamare. Til højre ses Monte Somma, Resterne af Vesuvs gamle Kraterrand fra før det store Udbrud Aar 79 e. Chr., ved hvilket Pompeji og Herculanum blev ødelagt, til venstre har man selve Toppen med det virksomme Krater, fra hvilket der stiger en Dampsky op.

Det var sidste Gang, at Vesuv viste sig i al sin Pragt; hen ad Aften indhyllede den sig i Dampmasser, og i de følgende Dage kom Bjerget ikke til Syne, — men snart lod det høre fra sig.

Først var det knitrende, smældende Lyde, som fjerne Artillerisalver, og Folk spidsede Øren og stirrede uroligt op mod de mørke Dampmasser, der indhyllede Bjerget: Skulde det virkelig blive Alvor? Saa fulgte med lange Mellemrum dumpe Drøn, en hul Buldren, der lød, som kom den fra Kanoner: Det kunde ikke være Spøg længere. Og gennem den hede, tunge Luft, der blev mere og mere kvælende, faldt den sortegraa Aske og blev ved med at falde, Dag og Nat, indhyllende alt i et tæt Slør, gennem hvilket Solen ikke kunde trænge. Samtidig fyldtes Atmosfæren af en underlig Lugt, en Blanding af Jern og Svovl, der pressede for Brystet og jog uhyggelige Anelser gennem Folk — man var nu for Alvor opskræmt.

Og Byen skiftede langsomt Udseende. Dens livlige Farver udviskedes lidt efter lidt under Askeregnen: Gaderne blev sorte, Parkerne med deres Palmer, deres Magnolier og Cypresser, deres funklende Blomsterbede og lysegrønne Græsplæner, alt blev graat og gustent. Ubønhørligt lagde der sig som et Liglagen over den hele By.

Bladene begyndte at udsende Ekstraudgaver, der reves bort af nervøse Hænder. Man læste om de voksende Rædsler deroppe paa Bjerget, om Mennesker, der dræbtes af Stenregnen eller knustes under de sammenstyrtede Huse eller kvaltes af Vulkanens giftige Dunster. Man læste om de glødende Lavastrømme, der med forfærdelig Hast væltede ned ad Bjerget og truede hele Egnen med Undergang. Og man samledes om de kæmpemæssige Plakater paa Murene, hvori Magistraten i alle Tonarter formanede til Ro og forsikrede, at der ingen Fare var for Byen. Men alt bidrog kun til at forøge Uroen.

Hvad var det da egentlig, der skete?

I April Aaret før (1905) var Vesuv, som den Gang var 1335 m høj, begyndt at vise forøget Virksomhed. Eksplosionerne i det 80 m dybe Krater blev hyppigere, og om Boccaen (Aabningen) i Kraterbunden dannede der sig af udslynget Aske og Lavastumper en lille Kegle eller Top. Den voksede hurtigt, og midt i Maj ragede den en 15 m op over Kraterranden. Den 25.—27. Maj

Askeregnen i Torre del Greco under Vesuvs store Udbrud 1906. Træerne tynges ned af den lyse Aske.

kom der en Række stærke Eksplosioner, som kunde høres i alle Landsbyerne paa Vesuvs Skraaninger; de bevirkede, at der udslyngedes vældige Dampmasser og en Regn af glødende Aske og Lavastumper. De ophørte om Aftenen d. 27. Maj samtidig med, at der dannede sig en Bocca i Ydersiden mod NV. af den store Vulkankegle i en Højde af 1245 m. Faa Timer efter aabnede der sig to andre Boccaer i en Højde af 1180 m Vest for den første og nærmere ved den øverste Station paa Tovbanen. Ud af Boccaerne kom der Lava, som flød ned ad Bjergsiden i to Strømme, der fra Napoli om Natten saa ud som to Ildlinier, der løb ned ad Skraaningen paa den store Vulkankegle. Ved dennes Fod, o. 800 m over Havet, standsede Lavaen, men snart skød en Strøm sig videre, henimod Monte Somma og derefter i sydvestlig Retning, og en anden, mere tyndtflydende Strøm løb hen imod den elektriske Bane. Men saa syntes det ikke at blive til mere; det saa ud til, at Bjerget vilde komme til Ro. — Men det samlede blot Kræfter til et vældigt Udbrud.

Onsdagen d. 4. April 1906 brød der Lava frem, denne Gang paa Sydøstsiden af Bjerget i en Højde af 1160 m over Havet; om Eftermiddagen naaede de mægtige Dampmasser, der slyngedes ud af Krateret, op til 2½ km o. H. Den 5. og 6. April aabnede der sig nye Boccaer i Højder af 800 og 600 m o. H., og Lavastrømmene fra disse tog Retning mod SSØ., mod Landsbyen Boscotrecase. Natten før Palmesøndag (mellem den 7. og 8. April) skete der to uhyre Eksplosioner i Bjerget, saa at hele Kraterranden sprængtes bort og Vesuvs Højde formindskedes til 1223 m SV. for Krateret og 1103 m NØ. for Krateret. — Man faar en Forestilling om Katastrofens Omfang ved, at det omtrent var lige saa meget som Himmelbjerget, der sprængtes bort. — Enorme Dampmasser slyngedes en 15 km op i Luften, Aske og Lavastykker og Stumperne af Kraterranden fulgte med, og en ødelæggende Askeregn faldt over Egnen Nord og Øst for Vesuv. Det gik navnlig ud over Byerne Somma vesuviana, Ottajano og San Giuseppe. Asken dækkede dem med et Lag, der sine Steder naaede en Tykkelse af 1¼ m. Dens Vægt bragte mange Huse til at styrte sammen. I San Giuseppe styrtede Kirken sammen, saa at over hundrede Mennesker, der hørte paa Messen i den, omkom. En Bocca til aabnede sig og gav Lavastrømmen ny Kraft; den strømmede gennem Boscotrecase, ødelagde alt paa sin Vej, og rykkede derpaa frem mod Byen Torre Annunciata ved Havet med en Hastighed af 1 km i Timen. Den gik over Banelinien, men lykkeligvis standsede den 30 m høje Lavastrøm dog Palmesøndag 500 m fra Byen ved Kirkegaarden; Dagen efter gik Vinden om og førte Askeregnen mod Sydvest. Den 10. April faldt der 5 cm Aske i Napoli, saa at en Torvehalle styrtede sammen. Endnu den 20. April var Askeskyen over 10 km høj. Asken naaede endog over til Montenegro. Man har beregnet, at der under Udbruddet strømmede over 10 Millioner Kubikmeter Lava ud, som dækker et Areal af 3 Millioner Kvadratmeter. Den anrettede Skade ansloges til 60 Mill. Lire (43 Mill. Guldkroner). Dette er i al Korthed de tørre Fakta om Vesuvs sidste store Udbrud 1906, men en Forestilling om, hvad et saadant Udbrud vil sige, og hvad det medfører af Rædsel og Skræk, af Død og Ødelæggelse, faar man bedst gennem Øjenvidners Fortællinger. En italiensk Forfatterinde beretter:

Natten til Palmesøndag skete de frygtelige Eksplosioner. Det var som Himmel og Jord stod i Flammer, og Verden skulde gaa under. Alt rystede og skælvede; det drø-

Torvet i San Guiseppe med Kirkeruinen. Taget styrtede ned i Kirken, og over hundrede Mennesker blev dræbt. Taget kunde ikke bære Vægten af den vulkanske Aske.

Sammenstyrtede Huse i Ottajano, ødelagt af Askeregnen.

nede, som om Tusinder af Kanoner blev affyret paa een Gang. Ilden mod Himlen var højere end selve Bjerget. Masser af glødende Sten slyngedes op af Krateret og faldt som en Ildregn ned over Vulkanen. I Siksak krydsede Lynene hverandre, Bulder og Drøn fulgte Slag i Slag. Jorden skælvede, og Dampene og Flammerne fra de glødende Lavastrømme steg højt i Vejret. Naar Bulderet et Øjeblik standsede, hørtes Stormklokkernes Klemten fra Kirkerne. Uafladelig strømmede Menneskemassen af Sted paa Landevejen Maria Rosaria, det hellige Madonnabillede fra Kirken i Valle di Pompei, blev baaret i Procession mod Bjerget. Sangen og Bønnerne blandede sig med Bulderet fra Vulkanen. Jeg kom ind i Skarerne. Længe travede jeg af Sted med en gammel Faarehyrde ved Haanden; vi støttede hinanden og bad sammen, og vi standsede ikke, før vi stod mellem de Tusinder af Mennesker ved Kirken i Torre Annunziata.

Alt var Forvirring, Raab og Skrig, — og nærmere og nærmere kom den mægtige Lavastrøm. Vi saa Husene i Boscotrecase staa i Brand midt i Lavastrømmen. Paa de flade Tage stod Mennesker — ulykkelige Mødre rakte deres smaa Børn mod Himlen, inden de sank i Flammerne. Heste, Køer, Æsler, Faar og Geder kom styrtende mellem de flygtende, mange blev saaret og nedtrampet af de rædselsslagne Dyr. Den gamle Hyrde og jeg var blevet skilt i Forvirringen, og ene vandrede jeg nu videre. Jeg saa en Mand staa fortvivlet paa Muren omkring den Vinmark, som tilhørte ham; han knyttede Hænderne mod den glødende Strøm, som langsomt nærmede sig hans Ejendom. Da den naaede lige til Muren, og alt syntes tabt, kastede han sine Nøgler i Ildhavet og raabte: »Hellige Madonna, tager du alt, hvad jeg ejer, saa tag Nøglerne med.« Da skete det forunderlige. Den mægtige Lavastrøm bøjede af og fortsatte sin Vej uden at ødelægge Vinmarken.

Saa gik jeg tilbage til Kirken, hvor Santa Anna var baaret ud. Omkring hende laa Tusinder af knælende Mennesker. Det var saa højtideligt, da Præsterne i deres hvide Klæder gik foran med Korset og strakte Hænderne ud mod den glødende Lavastrøm. Da saa jeg Underet ske. Strømmen bøjede af ved Kirkegaardsmuren og standsede lidt efter. Vi knælede alle og takkede Santa Anna og Madonna for den store Naade.

Jeg søgte Tilflugt i et Hotel i Pompeji. Ud paa Natten kom der en Mængde Flygtninge. Alle, som kendte det mindste til Ejeren, tyede dertil og fyldte baade Salonen og Læseværelset. Det komiske følger ofte med store Ulykker. En gammel Kone, en ren Mumie, vilde ikke sidde andre Steder end paa Klaveret. Hver Gang jeg satte en Stol til hende, puffede hun den bort. Den gamle Doktor og hans Kone fra Torre Annunziata sad der, hver med sin Bylt paa Skødet. Hun havde reddet nogle gamle Klæder og en Høne, han en Hovedpude og en Tang til at trække Tænder ud med. Hen ad Morgenstunden lagde Hønen kaglende et Æg i Papirkurven. En anden Kone sad med sin lille sorte Gris paa Skødet, — ingen syntes, at der var noget mærkeligt i, at Grisen var med i Hotellets Salon.

Rose Bruhn fortæller: Jeg kom med det første Tog, som efter Katastrofen skulde gaa til Pompeji. Ved Torre Annunziata standsede Toget, og snart efter stod jeg ved Kirken, der, hvor Lavastrømmen var standset. Her var det, at Miraklet skete, og Santa Anna hørte Folkets Bønner og dæmpede Bjergets Vrede. Hvem der endnu tvivler, kan komme og se. Ved Siden af den sorte

Lavastrømmen gik gennem Boscotrecase den 7. April 1906 ødelæggende alt paa sin Vej. Billedet er taget nogle Dage senere. Lavastrømmen udsender endnu Dampe. I Baggrunden ses Vesuv, hvis Top under Udbruddet blev 110—220 m lavere og ligesom afskaaret.

Lava, hvorfra blaalige Dampe stiger mod Himlen, staar Kirken fri og frank midt paa Kirkegaarden, hvor Roserne blomstrer og Vinen slynger sig op ad Kirkegaardsmuren.

Jeg kravler over Lavastrømmen, som her ikke er saa bred. Det brænder gennem Støvlesaalerne, og Fingrene svides lidt, naar jeg snubler. Jeg gaar hen til Soldaterne, som bevogter en Jernbanebro, hvorunder Lavastrømmen er gaaet. Lidt derfra gaar en anden Strøm mod Pompeji, — men den er standset og ligger nu størknet foran de Barrikader, som Soldaterne har kastet op foran den. Naar Soldaterne fortæller dette, truer Mængden. Hvem tør krænke Helgenerne og sige, at det er Menneskeværk. Evviva Santa Anna! Hun hørte Folkets Bønner, da hun blev baaret mod den glødende Strøm.

Lidt derfra er Lavastrømmen gaaet over Jernbanen og Hovedlandevejen. En lang Omvej maa jeg køre for at naa til Boscotrecase, som er gennemskaaret og halvvejs ødelagt af den brede Lavastrøm. Ude i den ligger omstyrtede Huse i et Kaos. Enkelte staar næsten urørt, de er løftet af den glødende Strøm og ført videre.

Jeg gaar over den sorte Stenmasse hen til et Sted, hvor blaalig Røg vælter frem. Det er som at stirre ind i en mægtig Ovn. Det røde Dyb gløder mig i Møde, og Heden er uudholdelig. Lidt derfra er der et Hus, hvis Indre er fyldt af sorte Slagger; mange Mennesker skal være omkommet her og ligger begravet under Lavaen. Ogsaa her er Strømmen standset ved Kirken. Kirken selv er rigtignok blevet en Ruin, men San Gennaro har dog frelst Byen fra fuldstændig Ødelæggelse, da hans Billede blev ført mod Strømmen. Evviva San Gennaro raabes der af de Hundreder Kvinder og Børn, som knæler foran Helgenbilledet uden for Kirken.

Ved den sammenstyrtede Kirke i Byen San Giuseppe havde Infanteriet slaaet Lejr. Præsten havde midt under Ildregnen samlet en 120 Mennesker derinde under Bøn til Byens Skytshelgen. Saa styrtede Taget ned og dræbte dem alle. Kun Præsten, som stod under Alterhvælvingen, undgik Døden.

Jeg saa Ligene blive gravet ud og den vanvittige Mængde styrte sig over dem. For Stankens Skyld maatte de begraves hurtigst muligt. Kister var der naturligvis ikke Tale om. Indhyllet i hvide Lagener førtes de straks til Kirkegaarden, hvor store Fællesgrave ventede dem. —

Da man efter Udbruddet opmaalte Krateret, fandt man, at det nu var 700 m dybt. Det var ovalt; det største Tværmaal var

Ottajano renses for den vulkanske Aske.

720 m, det mindste 640 m, medens det før Udbruddet var 210 og 180 m.

Nu kom der 5 Aar, hvori Vulkanen var i fuldstændig Ro; medens Krateret lidt efter lidt fyldtes med, hvad der skred ned fra Siderne, saa at det 1911 kun var 300 m dybt. Saa vaagnede den vulkanske Virksomhed atter lidt efter lidt, og en Del af det nedstyrtede Materiale smeltede, saa at der fremkom Hulheder, som efterhaanden styrtede ind. Den 5. Juli 1913 dannede der sig i den sydvestlige Del af Krateret en Bocca, gennem hvilken der under Eruptioner trængte smeltet Lava op. Omkring denne Bocca opbyggede der sig efterhaanden af det udkastede Materiale en Vulkankegle, som nu har en Højde over Kraterbunden af 60 m. I Oktober 1921 flød der saa meget Lava ud, at næsten hele Kraterbunden blev dækket. 1924 var Krateret kun en 100 m dybt. Fra Vulkankeglen sker der med korte Mellemrum Eruptioner, hvorved Aske og glødende Lavastumper slynges ud, og nu og da flyder der hvidglødende Lava ud. I Løbet af et Par Aars Tid vil hele det store Krater være fyldt, og Vesuv faar atter den Skikkelse, det havde inden Udbruddet 1906, — medens det næste store Udbrud forberedes.

Vesuv ligger paa den Slette, som kaldes Campania felice (det lykkelige Campanien), en af Europas frugtbareste Egne; foruden Udbyttet af Vinmarkerne og de utallige Frugttræer giver den aarlig to Kornhøste og en Høhøst. Sletten er gammel Havbund, efterhaanden opfyldt med vulkansk Aske. Fra Foden af Vesuv er der kun en 6 km til Napoli, Italiens største By, som nu har henved en Million Indbyggere, og som altsaa er noget større end København. Vesuvs Tværmaal er en 13 km. Tænkte man sig, at Napoli laa der, hvor København ligger, med sin Hovedbanegaard paa samme Sted som Københavns, vilde Vesuvs Krater være omtrent ved Fuglevad Mølle, lidt paa den an-

Vesuvs øverste Del med Krateret efter Udbruddet 1906, dækket af vulkansk Aske. Man ser Furerne i Bjergets Sider, fremkommet hvor Asken er skredet ned.

den Side af Lyngby, og Vesuv vilde strække sig ind mod København til Søborg og Gentofte; mod Vest vilde den dække Furesø, mod Nord vilde den naa til Holte By og ind i Rude Skov, mod Øst til Sundet.

Naar man betænker dette, forstaar man, hvilken farlig Nabo, Napoli har i Vesuv, — men til daglig tænker Napolitanerne ikke synderlig derpaa, dertil er de for sorgløse. Den fremmede derimod har Vesuv stadig i sine Tanker; ikke fordi han frygter den, men fordi en virksom Vulkan er et saa uvant Syn; Vesuv er jo den eneste paa Europas Fastland.

Man kommer lettest op paa Vesuv ved at tage med den elektriske Jernbane, som kaldes Circumvesuviana, til Stationen Pugliano. Der stiger man om i Cooks elektriske Vesuvbane og kører med denne op paa Bjerget til en Højde af o. 600 m o. H. Her ligger der et Observatorium, hvor der bor Videnskabsmænd, som stadig studerer og bevogter Vesuv, og som bliver paa deres Post, ogsaa under de store, farlige Udbrud. Saa gaar man over i Tovbanen (il Funicolare), som er 750 m lang og som med en Skraaning af 27 ° (51 %) i Løbet af 10 Minutter fører en op til en Højde af o. 1100 m. Derfra gaar man saa, med Fører, paa 10 Minutter op til Kraterranden.

I Oldtiden betragtedes Vesuv som udslukt. Den vulkanske Virksomhed aabenbarede sig for første Gang Aar 63 e. Kr. ved et heftigt Jordskælv. Aar 79 skete det første store Udbrud, som ødelagde Byerne Pompeji, Herculanum og Stabiæ. Man har en gribende Beretning om denne skrækkelige Katastrofe i Plinius den yngres to Breve til Tacitus. Plinius' Onkel, Plinius den ældre, romersk Admiral, blev kvalt af Dampene og Askeregnen ved Stabiæ (Castellamare), hvor han var sejlet hen med sin Flaade og gaaet i Land for at bringe Hjælp. Der berettes i Brevene om Havets Oprør, om den mørke vulkanske Sky, der dækkede Landet og Vandet, og fra hvilken det uafbrudt lynede, om den vældige Aske- og Stenregn og om Beboernes Rædsel, idet de troede, at den yderste Dag var kommet. Vesuvs gamle Krater sprængtes i Luften ved Eksplosionerne, dog saaledes, at den nordøstlige Halvdel af den gamle Kraterrand blev staaende. Den danner nu den halvkredsformede Bjergryg Monte Somma, som bevirker, at det fra Napoli ser ud, som om Vesuv har to Toppe. Samtidig opstod Vesuvs Askekegle, i hvis Top Vesuvs nuværende Krater er, og fra hvilken alle de senere Udbrud har fundet Sted. Den er adskilt fra Monte Somma ved Dalen Atrio del Cavallo.

I Oldtiden og i Middelalderen havde Vesuv adskillige Udbrud, men fra 1500 til 1631 var Bjerget i fuldkommen Ro, saa at det endog kunde blive helt skovklædt. I December 1631 skete der et af de frygteligste Udbrud, som man har Beretning om. Under voldsomme Jordskælv brød 7 Lavastrømme frem og ødelagde askillige af Byerne ved Vesuvs Fod. En umaadelig Askesky dækkede store Dele af Syd-Italien og formørkede Solen. 3000 Mennesker angives at være omkommet. I det 17. Aarh. havde Vesuv 4 Udbrud, i det 18. Aarh. 23. Af disse var Udbruddet 1794 mærkeligt ved, at Lavaen kom ud af Boccaer 470—523 m o. H. ovenfor Torre del Greco og strømmede helt ud i Havet. I det 19. Aarh. var der 27 Udbrud. Af disse var Udbruddet 1872 et af de frygteligste. Efter 10 Aars Ro begyndte der i Januar 1871 en Periode med heftige Eruptioner og smaa Lavastrømme; den endte med det vældige Udbrud den 24.—30. April 1872. Den 26. om Morgenen revnede Askekeglen ud imod Atrio del Cavallo og ud strømmede der en Lavamasse, ledsaget af en Regn af hvidglødende Sten, med en saadan Hastighed, at en Snes Mennesker, som befandt sig i Nærheden, omkom. Lavastrømmen løb 5 km i 12 Timer; den omsluttede Højen, hvorpaa Observatoriet ligger, og ødelagde adskillige af Husene i Massa og i San Sebastiano. Askeskyen naaede en Højde af 3 km. Derefter var Bjerget i Ro til 1875. I de følgende Aar kom der adskillige mindre Udbrud, til i 1905 den forøgede Virksomhed begyndte, som endte med det store Udbrud 1906.

I Vulkanens Krater udmunder der en Kanal, gennem hvilken den ildflydende Lava kommer op. Denne har en Temperatur af 1200—1300 °. Man tænkte sig tidligere, at

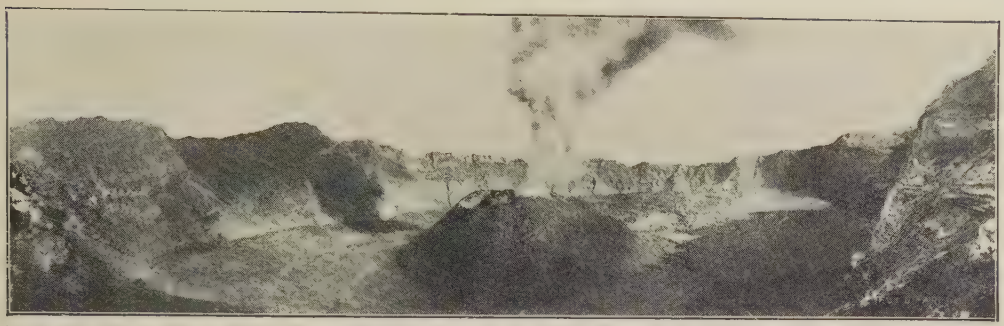

Det indre af Vesuvs Krater 1924. I Krateret har der dannet sig en lille Vulkankegle, 60 m høj, fra hvilken der sker Udbrud, hvorved der slynges Aske og glødende Lavastykker ud, som falder ned i Krateret og efterhaanden udfylder dette sammen med, hvad der falder ned i det fra Kraterets Sider. Nu og da flyder der hvidglødende Lava ud, hvilket ogsaa bidrager til, at Krateret fyldes. I Løbet af et Par Aars Tid vil hele det store Krater være fyldt, og Vesuv faar atter den Skikkelse, det havde inden Udbruddet 1906, — medens det næste store Udbrud forberedes. (Fot. Alinari).

Kanalen stod i Forbindelse med Jordens ildflydende Indre, og at Vulkanerne var en Art Sikkerhedsventiler, naar Trykket i det blev for stort. Nu er de fleste Geologer af den Anskuelse, at dette ikke er rigtigt. Man mener, at der under Vulkanerne i en Dybde af blot nogle faa Kilometer findes ildflydende Lavamasser, indesluttet i Jordskorpen. Naar Trykket paa disse bliver for stort, enten ved Vægten af de Stenlag, som findes over dem, eller ved Sammenpresning af Jordskorpen, baner den ildflydende Lava sig Vej op igennem Kraterkanalen ved at smelte sig frem eller ved at sprænge Tilstopningen. Den ildflydende Lava indeholder i Opløsning brændbare Luftarter: Brint, Kulbrinte, Kulilte og Svovlbrinte, som den afgiver, naar under Opstigningen Trykket paa den bliver mindre. Med Luftens Ilt danner disse Luftarter eksplosive Blandinger, som tændes af den glødende Lava i Krateret og eksploderer. Derved fremkommer der, hvad man kalder en Eruption (Latin eruptio Frembryden): de ved Eksplosionen dannede Dampmasser farer under Buldren op med stor Kraft og river Lavastumper og Stykker af Kraterkanalens Væg og af Kraterets Bund med sig. De medrevne Stumper, »Aske«, Smaasten og »Bomber«, falder snart ned igen i Krateret eller paa dettes Yderside og gør lidt efter lidt Vulkankeglen større. Dampen driver efterhaanden bort, og saa kommer der efter kortere eller længere Tid en ny Eruption. Om Natten ser man ligesom et Ildskær over Krateret, det er dog ikke Flammer, men Genskinnet paa Dampen af den glødende Lava i Krateret. Lavaen kan stige saa højt til Vejrs, at den løber ud paa Kraterets Bund eller endog over Kraterranden, men i Reglen baner den sig Vej gennem Huler og Gallerier i de gamle Lavastrømme paa Vulkanens Sider og bryder frem gennem en Bocca, ikke sjældent i ret ringe Højde, og løber videre ned ad Vulkanen som en ødelæggende Lavastrøm. Man kan ikke sjældent iagttage, at en Lavastrøm størkner paa Overfladen og paa Siderne, medens det indre af den i lange Tider holder sig smeltet. Den smeltede Lava bliver saa at sige liggende inden i et størknet Lavarør. Der kan da hænde det, at den smeltede Lava løber ud af Røret, saa at der i dette danner sig Huler eller Gallerier, der kan benyttes som »Udfaldsporte« af den Lava, der presses op ved et senere Udbrud.

Ved de store Udbrud presses store Lavamasser op. Eruptionerne følger hurtigt paa hverandre og er saa heftige, at mægtige Dampmasser slynges adskillige Kilometer i Vejret, medrivende store Mængder af Lavastøv, Aske, der saa som en Askeregn falder ned i Omegnen, hvor Vinden fører det hen. Dampmasserne fortættes til heftige Regnskyl, der under Lyn og Torden strømmer ned over Vulkanen, og som med den faldne Aske kan danne Askelaviner og ødelæggende Dyndstrømme.

Efter et stort Udbrud kommer der gerne en rolig Periode paa to eller flere Aar, saa begynder Virksomheden igen med mindre Eruptioner og smaa Lavastrømme, til der efter en længere Aarrække atter kommer et stort Udbrud.

Lavastrømmene smuldrer efterhaanden hen, og den vulkanske Aske danner en meget frugtbar Jordbund; dette gør, at Vesuvs Omegn dyrkes intensivt og er stærkt bebygget, endog langt op ad Vulkanens Sider. »Det gaar nok i min Tid. Der er længe til det næste Udbrud, og Helgenerne vil beskytte min Ejendom, saa at den ikke bliver ødelagt.«

VICTOR MADSEN

ASSYRISKE UDGRAVNINGER

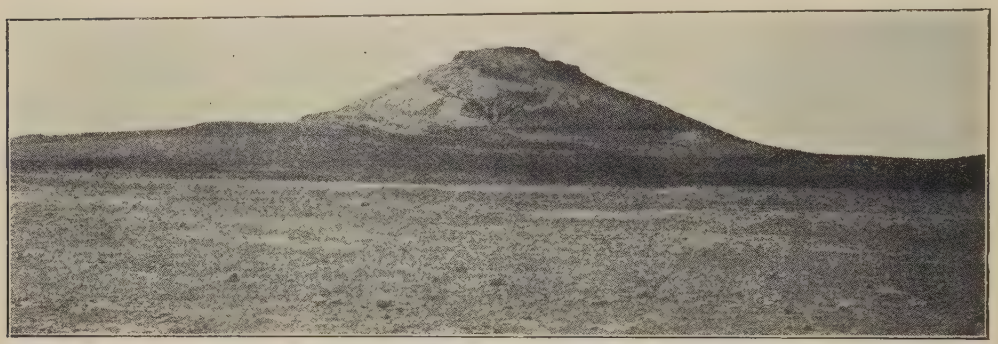

Ruinhøjen, der dækker over en af de ældste Byer, vi kender, nemlig Kish i Mesopotamien, som for Tiden udgraves af Englænderne. Den spidse Høj midt i Billedet er Tempeltaarnet, Zikkurat'en. En saadan Zikkurat havde de fleste store Templer, og det menes, at det er et saadant Tempeltaarn, der har dannet Grundlaget for Fortællingen om Babelstaarnet. Den her afbildede Zikkurat i Kish er ret lille, men har Interesse, da den er saa vel bevaret.

Den 8. November 1845 drog en Englænder paa Vildsvinejagt ned ad Tigris — det var i hvert Tilfælde, hvad man vidste eller troede at vide i Mosul. I Virkeligheden havde Jægeren Henny Austin Layard et helt andet Maal for Øje end at jage Vildsvin, nemlig at udgrave Ruinhøjene Birs-Nimrud og Kujundsjik, der dækkede intet mindre end de to gamle assyriske Hovedstæder Kalah og Ninive. Det kan lyde underligt, at noget saa uskyldigt som en Udgravning behøvede at holdes saa hemmeligt; ikke desto mindre var det en absolut Nødvendighed, og Layard, som var godt kendt med orientalske Forhold, havde selv udspredt det omtalte Rygte. Som tyrkisk Statholder — Pasja — i Mosul sad nemlig dengang den lumske og begærlige Muhammed — Krestenserens Søn, som han kaldtes, og det var at vente, at han paa alle Maader vilde søge at spænde Ben for Udgravningerne, hvis han fik mindste Nys om dem. Hans Karakter fremgaar tydeligt af en lille Episode, der hændte, kort før Layard kom til Mosul. En Dag var Pasjaen nemlig pludselig blevet syg og maatte bæres hjem til sit Palads, og paa alle Forespørgsler svarede hans Tjenere blot med saa bedrøvede Tegn og Miner, at kun een Forklaring var mulig. Rygtet om, at Pasjaen laa paa sit yderste, spredtes som en Løbeild over Byen, og Indbyggerne, som hadede Tyrannen af et inderligt Hjerte, samledes paa Torvet for at fejre en Glædesfest. Festen blev imidlertid kun kort; just som Glæden var paa sit højeste, viste Pasjaen sig i egen Person paa Torvet, rask og frisk som aldrig før. Hans Spioner havde været spredt overalt, og paa Grundlag af deres Angivelse tog han saa sin Hævn. Samtlige velhavende Borgere i Byen blev anholdt og udplyndret under Paaskud af, at de ved at vise deres Glæde havde bidraget til at forringe hans Myndighed.

En saa havesyg Mand kunde naturligvis ikke sætte sig ind i, at man gravede efter andre Skatte end Sølv og Guld, og vilde derfor aldrig have tilladt Layard hans Foreha-vende, hvis han havde vidst noget om det, — men det havde Layard, som sagt, været snedig nok til at forhindre. Den Ruinhøj, Layard begyndte med, danner en aflang Firkant omtrent 6000 m² stor, og til at udgrave den havde han 6 utrænede Arbejdere — Beduiner fra Omegnen — og 60 £, det vil sige ikke Hundrededelen af, hvad en moderne Udgravning koster. Med disse utrolig ringe Midler og uden nogen arkæologisk Erfaring, for det var den første store Udgravning, der overhovedet er blevet foretaget, begyndte Layard da Arbejdet, og da han havde ført det til Ende, havde han i Sandhed skabt sig et »Minde varigere end Erts«. Et Folk, som man hidtil kun havde kendt fra tilfældige Bemærkninger i Bibelen og hos enkelte klassiske Forfattere, var traadt ind i Historiens klare Dagslys, de Sale, hvorfra en Gang den halve dakendte Verden regeredes, havde Layard lagt aaben for sin undrende Samtid. Fremgangsmaaden ved Gravningen var yderst simpel; straks den første Dag havde han lagt Mærke til et Stykke Alabast, der ragede op af Jorden, og da det ikke lod sig rokke, satte han sine Arbejdere til at grave der. Stykket viste sig at være Overdelen af en lodret Alabastflise; ved fortsat Gravning viste der sig

flere, og til sidst stod Layard i et helt Værelse, hvis Vægge dannedes af Fliser. Samtidig med, at han udgravede dette, havde han sat Arbejderne i Gang paa det sydvestlige Hjørne, hvor han ligeledes fandt Alabastfliser. En Del af disse Fliser var bedækket med Indskrifter, derimod fandt han foreløbig intet af det, han allerhelst vilde opdage: Billedhuggerværker. Dette skete først om Eftermiddagen den 28. November, da en af Arbejderne med sin Hakke stødte paa noget haardt, der viste sig at være Overdelen af et Relief. Arbejderne blev lige saa henrykte over Fundet som Layard, og trods et heftigt Regnskyl arbejdede de med feberagtig Hast, lige til det blev mørkt. Saa havde de ogsaa blottet to smukke Relieffer. Det ene forestillede Assyrerkongen, jagende af Sted paa sin Stridsvogn, det andet Belejringen af en befæstet By. Med stadige Afbrydelser paa Grund af idelige Chikanerier fra Pasjaens Side — det var nemlig i Længden umuligt at holde Sagen hemmelig — fortsatte Layard med enestaaende Energi Arbejdet, og da han sluttede, havde han opdaget og udgravet otte pragtfulde Paladser, hvis Vægge var dækket af skønne Relieffer med Billeder af de gamle Kongers Liv. Vi ser saaledes bl. a., hvorledes Kongen paa Løvejagten modigt træder Løven i Møde, griber den i Halsen og gennemborer den med sit Sværd; paa andre Billeder jager han til Vogns og dræber de flygtende Dyr med sin sikre Lanse. Ogsaa Krigsbilleder er der. Man ser Tropperne paa Marchen, de flygtende Fjender og Kongen selv jagende frem i Stridsvogn over de faldne Krigeres Lig. Ved Indgangen til Salene stod der i Reglen kæmpemæssige Løver eller bevingede Tyre med Menneskehoveder, hugget ud i Basalt. Mindre opsigtsvækkende end Fundene af Relieffer og Billedstøtter, men mindst lige saa vigtigt, var det, da han i et Værelse i et af Paladserne i Højen Kujundsjik fandt et fuldstændigt Bibliotek. Gulvet var nemlig helt dækket af Kileskriftstavler i alle Størrelser. De var

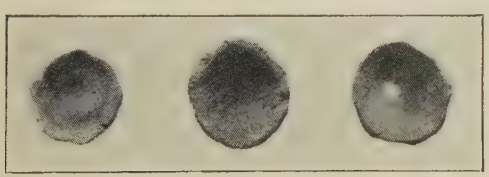

Ved Udgravningerne bringes ofte Ting for Dagen, der paa en ejendommelig Maade viser Ligheden mellem Fortid og Nutid, smaa Stykker Hverdagsliv fra for Tusinder af Aar siden, der i og for sig kunde have været fra i Gaar. Her er f. Eks. tre smaa Lerskaale, som et Barn har siddet og moret sig med at lave, man ser endnu tydeligt Aftrykkene af de smaa Fingre.

En Afløbskanal fra Abrahams ældgamle By, „Ur i Kaldæa" Afløbskanalen tjente til at lede Vandet bort fra Tempeltaget, som endnu overalt i Orienten bestod dette af Ler og var fladt. Under heftige Regnskyl vilde et saadant fladt Lertag opløses og styrte sammen, hvis Vandet ikke hurtigt blev ledet bort, man havde derfor overalt velbyggede Drænings-anlæg.

lavet af meget fint Ler og omhyggeligt brændt. Skriften paa dem var meget fin; nogle maatte endog læses med Forstørrelsesglas. Største Delen af Tavlerne var i Stykker, rimeligvis fordi Murene og Loftet var faldet ned over dem, men mange har man dog senere kunnet sætte sammen igen. Indholdet af Tavlerne er meget forskelligt, nogle indeholder religiøse Hymner og Bønner, andre handler om Lægekunst; ogsaa Grammatikker, Ordbøger, historiske Beretninger, Breve, matematiske Tabeller og Sagn fandtes i Biblioteket. Det var paa en af disse Tavler, at den berømte assyriske Syndflodsfortælling, der danner en nøje Parallel til den bibelske, stod.

Layard var imidlertid ikke ene om at grave ud dernede. Allerede et Par Aar før han tog fat, havde den franske Konsul i Mosul, P. Botta, foretaget et Par Smaaudgravninger, og da Resultaterne af disse havde vist sig at være over Forventning, var der i Frankrig opstaaet en levende Interesse for Udgravningerne. Denne Interesse voksede yderligere, da man nu hørte om Layards store Fund, og Regeringen besluttede sig derfor til at fortsætte Bottas Arbejde.

Disse nye franske Udgravninger, der hovedsagelig blev foretaget af Arkitekten Victor Place, resulterede i Blotlæggelsen af Kong Sargons Palads. Da Place jo som Arkitekt havde særlige Forudsætninger, fik man gennem denne Udgravning et særlig tydeligt og klart Billede af assyrisk Byggekunst.

Sargons Palads var bygget paa en kunstig Terrasse af ubrændte Teglsten, saaledes at det sikredes mod Oversvømmelser. Terrassen var paa Ydersiden beklædt med tilhugne Blokke af Kalksten. Da hver af disse Blokke

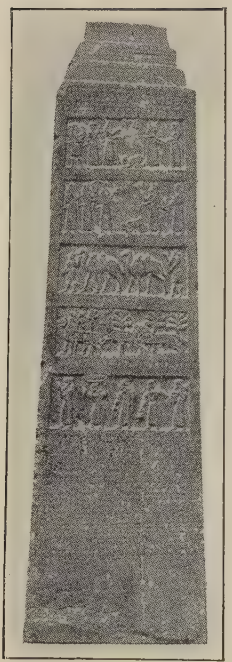

Den berømte „sorte Obelisk", som Layard fandt i Højen Birs-Nimrud. Den indeholder en Beretning om Kong Salmanassar II's Felttog, og Beretningen er ledsaget af Billeder, som skal illustrere Assyrerkongens Vælde. Paa det næstøverste af de her gengivne Billeder ser man saaledes Kong Jehu af Israel hylde Salmanassar. Jehu er afbildet, medens han kaster sig ydmygt ned for sin Herre, Salmanassar II, der staar foran ham med Kongehuen paa Hovedet. Bag Salmanassar staar Tjenere, den ene holder en Solskærm over Kongens Hovede. Oven over Billedet staar: Na-da-tu ša m Ja-u-a mâr m Hu-um-ri-i o: Tribut fra Jehu, Søn af Omri. „Søn af Omri" betyder her ikke, at han var Omris Søn, men kun at han hørte til „Omris Hus" o: var Israelit. Sammenlign i øvrigt Bibelens Beretning om Jehu, 2. Kongernes Bog, 9 og 10.

vejede omtrent saa meget som et lille Lokomotiv, og da Terrassen var 14 m høj, skulde der jo en god Oversvømmelse til, før der kunde ske nogen Skade. Paladset oven paa denne Terrasse bestod af en Mængde Værelser, som alle var firkantede og alle vendte ud mod store Gaarde. Murene i disse Værelser, selv Indermure i Paladset, var af forbløffende Dimensioner; 4—5 m tyk kan en saadan ganske almindelig Skillemur være. Man antager, at denne usædvanlige Tykkelse skyldes Hensynet til Tagene, som var hvælvede og af Ler og derfor krævede særlig stærke Støttemure. De mange Værelser har været brugt paa forskellig Vis, og man kan paavise 3 forskellige Afdelinger i Paladset: Kongens Festsale, som var beregnet paa officiel Brug, »Haremet« eller Privatboligen og endelig den sidste Afdeling, som bestod af Oplagsrum, Køkkener, Stalde og Tjenerboliger.

Skønt det vigtigste ved Place's Udgravninger var de rent arkitektoniske Oplysninger, de gav, var der dog ogsaa Enkeltfund, som var af betydelig Interesse; saaledes fandt man f. Eks. i et Værelse en hel Samling Kobbertøj, i et andet Værktøj og Redskaber af Jern; de sidste var endda saa godt bevarede, at Arbejderne straks kunde tage dem i Brug.

Vi har hidtil kun talt om de assyriske Ruinhøje og slet ikke nævnt de babyloniske, og dog har Udgravningerne af disse sidste givet næsten endnu interessantere Resultater end af de første. Resultaterne kom imidlertid ikke saa hurtigt, Assyrien er ganske vist et ubehageligt Land for Arkæologerne, men Babylonien er dog endnu værre, saa skønt man i og for sig begyndte at grave ret tidligt, saa havde det dog ingen Art, fordi de store Vanskeligheder tvang de fleste Forskere til at nøjes med mindre Udgravninger. Den første, der fik virkelig betydelige Resultater af babyloniske Udgravninger, var Franskmanden Erneste de Sarzec, som gravede i Højen Tello i Aarene mellem 1877 og 1900.

De Sarzec var blevet gjort opmærksom paa denne Høj af en kristen indfødt, som tidligere havde været Antikvitetshandler, og allerede paa sit første Besøg ved Højen var han saa heldig at opdage et Stykke af en Dioritstatue. Han gav sig da til at grave i Højen og opdagede snart, at den indeholdt en temmelig anselig Bygning af soltørrede Tegl.

Blandt de Enkeltfund, han gjorde, var en mægtig Dioritstatue af Præstefyrsten Gudea, der levede ca. 2325 f. Kr. Statuen er meget omhyggeligt udført i den haarde Sten og virker beundringsværdig levende. Endnu mere betydningsfuldt var dog Fundet af den saakaldte »Gribbestele«, der er et omtrent 5000 Aar gammelt Sejrsmonument. Navnet stammer fra, at Monumentet for oven er smykket med Afbildninger af Gribbe, der flyver bort med de faldnes Hoveder. Der er mange andre Billeder paa Gribbestelen, og ved Hjælp af dem kan man følge hele Slaget lige fra Begyndelsen, da Fyrsten rykker frem med sin Hær til Slutningen, da han ofrer til Guderne som Tak for Sejren. Gennem disse Billeder har man faaet mange værdifulde Oplys-

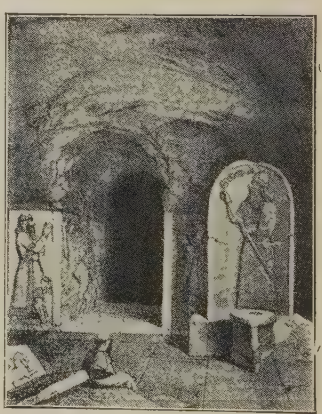

Et Billede af et af Værelserne i Assurnasirpals Palads, som Layard udgravede i Ruinhøjen Birs-Nimrud. Som man ser, er Væggene „tapetseret". Det er dog en særlig Slags „Tapeter", nemlig store Alabastrelieffer, der er anvendt til Udsmykningen. De fleste af dem er udført med stor Kunst. I Forgrunden til højre staar et Alter. Den skæggede Figur med Staven er Kong Assurnasirpal selv. Det er ham, der har bygget Paladset, han regerede fra 885—860 før vor Tidsregning. De mærkelige Figurer over hans Hoved er Gudeemblemer, der skal sikre Kongen de paagældende Guders Bevaagenhed.

ninger om Krigskunsten i disse fjerne Tider. — I det hele gav de Sarzec's Udgravninger god Besked netop om de allerældste Tider i Babylonien og om Sumererne ɔ: de Folk, der boede i Landet før Semitterne kom. Det er derfor et særlig mærkeligt Tilfælde, at de Sarzec, da han syg og nedbrudt af det usunde Klima forlod Bagdad for at rejse hjem, mødtes med den amerikanske Forsker Hilprecht. Hilprecht var nemlig paa Vej til Ruinhøjen Nuffar, hvor han, man kan næsten sige skulde komme til at fuldende, hvad de Sarzec havde begyndt. Nippurgravningerne danner nemlig sammen med de Sarzec's næsten hele Grundlaget for vor Viden om Sumererne.

Nuffar eller Nippur, som Byen hed i Oldtiden, er en meget gammel By. Den eksisterede allerede 3—4000 Aar før vor Tidsregning, og den gik ikke til Grunde før omtrent 1000 Aar efter. Det interessanteste i den er uden Tvivl Templet, det dækker med tilhørende Trintaarn, Embedsboliger, Oplagsrum, Bibliotek og Præsteskole ca. 40 Hektarer Land. Et babylonisk Tempel var imidlertid ogsaa en temmelig kompliceret Virksomhed, der nok kunde behøve god Plads; foruden de religiøse havde Præsterne nemlig ogsaa en hel Del verdslige Interesser at passe, ja man kan ligefrem sige, at Templet var Byens økonomiske Centrum. Hvor mægtig en Handels- og Fabriksvirksomhed et saadant Tempel havde, kan man se af de Regnskaber, Hilprecht fandt i Tempelarkivet. Man maa dog ikke heraf lade sig forlede til at tro, at de aandelige Sysler blev forsømt, Hilprecht fandt nemlig ogsaa et stort Bibliotek med Værker om videnskabelige og religiøse Emner. Til Biblioteket hørte ogsaa en Skole, og her i de gamle Skolestuer fandt man baade Skrivebøger, Gangetabeller og Regneopgaver, saa vi kan i det store og hele tænke os til, hvorledes Undervisningen er gaaet for sig.

Et Stykke af den saakaldte „Processionsgade" i Babylon. Gennem denne Gade førtes paa de store Festdage Gudernes Billeder i højtideligt Optog. Værd at lægge Mærke til er Brolægningen, idet aibur-šabu, som denne Gade blev kaldt af de gamle Babyloniere, er det ældste Eksempel paa en brolagt Gade, som man kender. Nebukadnezar fortæller om, hvorledes han udbedrede Gaden: „Med Turminabanda-sten og Sadu-sten gjorde jeg aibur-šabu fra Illu-porten til Ištar-sakipet-tebisa-porten passende for hans (nemlig Guden Marduks) Guddommeligheds Procession". — Manden, der staar nede i Udgravningen, er Professor Koldewey, der ledede de store tyske Udgravninger i Babylon.

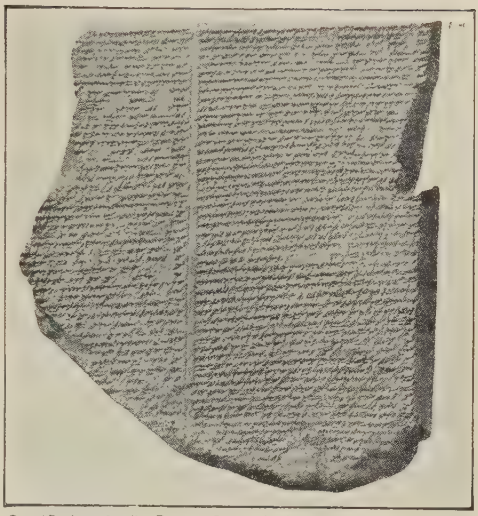

„Syndflodstavlen". Denne Lertavle blev fundet af den unge Assistent i British Museum George Smith; den indeholder en babylonisk Beretning om Syndfloden, der meget stærkt ligner den bibelske. Smith havde, medens han i British Museum sorterede Lertavler, opdaget et lille Brudstykke, hvorpaa han læste: „Skibet strandede paa Bjerget Nisir" og et Par Linier længere nede: ušesima summatu umassir, illik summatu ituramma manzazu ul ipassumma issahra ɔ: „Jeg lod en Due gaa ud, slap (den) løs; Duen gik, den vendte tilbage, da der ikke var en Siddeplads, vendte den om". Fundet vakte stor Opsigt og det engelske Dagblad Daily Telegraph tilbød en Sum paa 1000 Pund Sterling, for at Smith kunde tage til Assyrien og søge efter Resten af Tavlen. Dette lykkedes virkelig Smith, han fandt den ovenfor afbildede Tavle, der indeholder det meste af, hvad der manglede i Fortællingen.

Tronsalen i Nebukadnezars Palads i Babylon. Hvis Daniels Bog staar til troende, maa man tænke sig, at Belzazars berømte Gæstebud er blevet afholdt i denne Sal, og at det var paa en af disse Vægge, at den hemmelighedsfulde Haand skrev sit: Mene Mene Tekel ufarsin, der efter Daniels Udlægning betød: Mene, „talt" har Gud dit Kongedømmes Dage og gjort Ende paa det; Tekel, „vejet" er du paa Vægtskaalen og fundet for let; ufarsin, „delt" er dit Kongedømme og givet Mederne og Perserne.

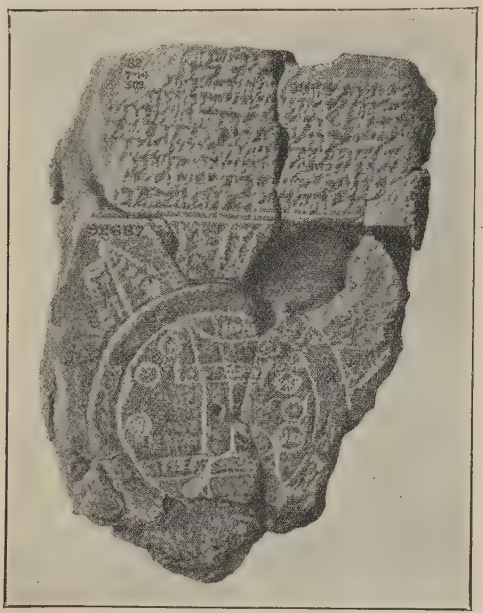

Babylonisk Verdenskort. Kortet er tegnet paa en Lertavle, og Navnene paa det er skrevet med Kileskrift. Afmærket er Babylon ved Eufrat, Bjærgene ved Flodens Kilde, Landet Assyrien, Omraadet Bit Jakinu i Syd-Babylon, samt Sumpene ved Eufrats Munding. Af størst Interesse er dog det cirkelformige Baand; det forestiller Oceanet, som Babylonierne mente gik rundt om hele Jorden. Fra dem gik denne Tanke over til Grækerne, ja, den holdt sig til langt ned i Middelalderen; først Opdagelsesrejserne gjorde Ende paa den.

Ved Siden af Templet laa som ved de fleste større babyloniske Templer et »Trintaarn« ɔ: en Slags firkantet Taarn, der bestod af Etager, saaledes at den ene stadig var mindre end den neden under. Paa det øverste Trin laa som Regel et lille Tempel.

Af andre interessante Fund fra Nippur kan nævnes, at Hilprecht et Sted ude i Byen stødte paa et Handelshus, »Murasju og Sønner«, der har drevet en stor Handels- og Bankvirksomhed, mellem 465 og 404 f. Kr.

Den sidste store Nation, der gav sig i Lag med Udgravningerne, var den tyske. I Grunden var det mærkeligt, at netop Tyskerne tøvede saa længe, for Assyriologien havde i lang Tid staaet meget højt hos dem; til Gengæld tog de, da de endelig kom, ogsaa fat paa en af de allersværeste Opgaver, nemlig at udgrave selve Babylon. Arbejdet begyndte 1895, og endnu ved Krigens Udbrud 1914 var Byen ikke helt udgravet; det er dog kun ubetydeligt, hvad der mangler.

Udgravningerne har vist, at Babylon var omgivet af hele tre Mure, hvoraf den yderste, der er den yngste, sammen med Floden Eufrat danner næsten en Firkant uden om Byen. Gennem Murene førte flere Porte, deriblandt den berømte Isjtarport. Denne Port ligger for Enden af den saakaldte Processionsgade, hvorigennem hvert Nytaar Gudernes Billedstøtter førtes i højtideligt Optog. Porten selv er 12 m høj og pragtfuldt smykket med farvede Afbildninger af Tyre, Løver og Drager, medens Processionsgaden er mærkelig ved at være et af de ældste Eksempler paa brolagte Gader, der kendes.

Af de mange Templer, der blev udgravet, skal kun nævnes to, nemlig Esagila ɔ: »Huset, der løfter Hovedet«, som var Babylons Hovedtempel, og Templet for Ninmakh. Det sidste har især stor Interesse, fordi det er mere fuldstændigt bevaret end de andre, og følgelig giver Forskerne en Mængde nye Oplysninger.

Foruden i Babylon har Tyskerne ogsaa gravet i Assur, Assyriens ældste Hovedstad, og har ogsaa der fundet mange vigtige Ting, saaledes er en Række Indskrifter kommet for Dagen, hvorigennem vi har lært omtrent 1000 Aars hidtil ukendt assyrisk Historie at kende. Ogsaa disse Udgravninger blev standset af Krigen, der jo satte Bom for saa meget.

Krigen gjorde dog ikke udelukkende Fortræd hvad Udgravningerne angaar; thi selv om den standsede dem for en Tid, gavnede den dem dog indirekte paa mange Maader; de Slagmarker, hvor Verdenskrigens østerlandske Slag udkæmpedes, var de samme som de, hvor de gamle Assyrerkonger kæmpede og sejrede. I Pauserne mellem Slagene blev der af de forskellige Hæres Officerer udført et stort og værdifuldt orienterende Arbejde, der i høj Grad er kommet Efterkrigstidens Udgravninger til gode.

De vigtigste af disse er foreløbig de engelske Udgravninger i Byen Ur og Højen Tell el Obeid omtrent en Mil derfra. Der er endnu ikke kommet nogen officiel Beretning, men af de fore-

Den for nylig af Glyptoteket i København erhvervede Statue af Gudea, der herskede i Sumerernes største By Lagash ved Midten af det 3. Aartusinde f. Kr.

løbige Meddelelser ses det, at det er ret betydelige Resultater, man har opnaaet; saaledes er Trintaarnet i Ur ganske særlig godt bevaret og har givet helt nye Fingerpeg i Retning af, hvorledes vi maa tænke os, at disse Trintaarne oprindelig har set ud. Overmaade betydningsfuld er ogsaa en ældgammel sumerisk Indskrift, den ældste hidtil kendte; den er antagelig mellem 5000 og 5500 Aar gammel.

Naar Udgravningerne i Babylonien og Assyrien altid har kunnet paaregne saa stor Interesse, skyldes det hovedsagelig deres Betydning for Forstaaelsen af Bibelen, særlig det gamle Testamente. I endnu højere Grad har dette naturligvis været Tilfældet med Udgravningerne i selve Bibelens Land Palæstina.

De egentlig systematiske Udgravninger begyndte her 1890. Ogsaa før den Tid var der dog blevet arbejdet; i 1868 fandt saaledes en tysk Missionær Klein den bekendte Meshasten, hvis Indskrift fortæller, at den er blevet rejst af Moabiterkongen Mesha til Minde om hans Sejre over Israeliterne; dernæst havde man gravet i Jerusalem og fundet Rester af Davids og Salomons gamle Bymure, og endelig havde man fundet en mærkelig Indskrift fra Kong Hiskias Tid, der beretter om Gravningen af en Tunnel for at lede Vand ind til Jerusalem.

Først i 1890 tog man imidlertid for Alvor fat, den berømte Arkæolog Flinders Petrie blev udsendt, og det lykkedes ham og hans Medarbejder Bliss at udgrave Ruinhøjen Tell el Hasi, der vistnok er det gamle Lakis; den bestod af ikke mindre end otte forskellige Lag oven paa hinanden, idet hvert Lag repræsenterede en ny Bebyggelse.

Fra 1898 til 1900 udgravede Bliss og Macalister fire andre Ruinhøje, hvoraf den ene muligvis er Filisterbyen Gath, og fra 1902—05 har Macalister gravet i det gamle Gezer, hvor han fandt en hel Massebehelligdom bestaaende af otte Masseber ɔ: hellige Stenstøtter og, hvad der unægtelig var overraskende, Spor af Menneskeofre.

Dette ejendommelige Fund blev bekræftet af de Udgravninger, Østrigeren Sellin samtidig foretog i Højen Ta'anek; han fandt nemlig her en Mængde Lerkrukker af Skeletter af smaa Børn, der var blevet dræbt ved at blive stillet paa Hovedet i Krukken, som derpaa var blevet fyldt med Sand. Disse Fund stammer dog fra førisraelitisk Tid. Sellin fandt ogsaa et meget smukt Røgofferalter.

For Fuldstændighedens Skyld kan det nævnes, at man spredt over hele Landet har fundet talrige Stengrave, der ganske ligner vore nordiske Stendysser.

De palæstinensiske Udgravninger er endnu i deres Vorden; hvad der hidtil er fundet, er maaske mindre, end man havde kunnet vente, men de bør kun betragtes som en Begyndelse; ingen kan vide, hvad Fremtiden vil bringe, og det er ikke umuligt, at der venter os store og interessante Opdagelser i Palæstinas Jordhøje.

THORKILD JACOBSEN

Kort over Forasien, som viser de vigtigste Ruinhøje. I Oldtiden saa Babylonien dog ikke helt ud som nu, idet de to store Floder dengang mundede ud hver for sig. Hele det Stykke Land, som ligger om deres nuværende fælles Løb, var dengang Hav, og er først senere blevet opfyldt af det Dynd, Floderne fører med sig.

HIEROGLYFFER

„Hendes Skønhed er skjult, og ingen formaar at løfte Sløret for hendes Hemmeligheder," hedder det i en Hymne til en af det gamle Ægyptens Gudinder, og indtil for lidt over 100 Aar siden kunde de samme Ord anvendes om Landet, dets Kultur og Sprog, hvor denne Gudinde hørte hjemme.

Man siger, at »Aarene har en helliggørende Kraft«, og er der noget Punkt inden for de glemte Oldtidskulturer, hvor dette Ordsprog kan siges at have Berettigelse, er det ved den ægyptiske Skrift. Denne har naturligvis aldrig haft anden Opgave end enhver anden Skrift, at være et Middel til at bevare det flygtige Ord. Endnu medens den var i Brug, havde en lærd Ægypter fundet ud af, at den stammede fra Visdomsguden *Thoth*, der havde opfundet den og givet Menneskene den. Da den saaledes var af guddommelig Oprindelse, maatte den være hemmelighedsfuld og dybsindig. Denne Betragtning af den ægyptiske Skrift faldt i god Jord hos de Folk, der i Oldtiden besøgte Nilens Land, det Land, som mere end noget andet gjaldt for Visdommens Land, og den holdt sig, lige til det 19. Aarh.s Videnskabsmænd lærte os at forstaa Indskrifternes Tegn og Sprog. Men før vi fortæller om, hvorledes dette gik til, maa vi standse et Øjeblik og betragte den ægyptiske Skrift.

Enhver, der har været paa et Museum, hvor der findes ægyptiske Oldsager, ved, hvor besynderlig denne ser ud. Det er en Samling Billeder og Figurer af alle Arter; det ægyptiske Alfabet bestaar af adskillige Hundrede saadanne Tegn, af hvilke ca. 500 er almindelig brugt. Naar disse skulde skrives paa haardt Materiale, som f. Eks. Sten eller lign., indridsede man dem nøjagtigt med alle Enkeltheder; i denne Form kaldes de Hieroglyffer, et græsk Ord, som betyder: de hellige indridsede (underforstaaet Tegn). Skulde den ægyptiske Skrift anvendes paa Papyrus, Oldtidens Papir, fik Tegnene en anden Form, de afkortedes, ved hvert af dem lagdes Hovedvægten paa et enkelt Træk, som udformedes, medens de andre traadte tilbage. Sammenligner vi Hieroglyfferne med vore trykte Bogstaver, staar vi ved den sidst omtalte Form over for en Skriveskrift. Denne findes i to Former, en ældre, der kaldes hivatisk ɔ: den hellige (Skrift) og en yngre demotisk (ɔ: den folkelige). I den første er største Delen af Tegnene genkendelige fra de oprindelige Tegn, medens de i den sidste er ganske udvisket.

Den ægyptiske Skrift er begyndt som alle andre Folks. Hvad den gamle Ægypter vilde »nedskrive« af det, som han tænkte eller saa, søgte han at udtrykke i Billeder. Vi kender slet ikke den ægyptiske Skrift paa et saa tidligt Tidspunkt af dens Udvikling. Naar vi alligevel kan forstaa Hovedtrækkene af dens Tilblivelse, skyldes dette Ægypternes sejge Vedhængen ved det gamle. De lod aldrig det nye helt fortrænge det, men søgte altid, hvor vanskeligt det end kunde være, at passe det gamle og det nye sammen.

Af den gamle Billedskrift er der endnu talrige Spor i de senere Tiders Hieroglyffer:

☉ som forestiller Solen og læses *ra*
★ — — en Stjerne - — *sib*
— — et Ansigt - — *hör*

En Handling, som kunde iagttages, tegnede man. Enhver, der talte Ægyptisk, forstod, at de to Tegn og , som læses *hiwe* og *pa*, betød slaa og flyve. Undertiden forkortede man Tegnene og skrev kun det afgørende, f. Eks. Ordet *je* »at gaa« blev betegnet med Med en saadan Billedskrift var det svært at udtrykke abstrakte Begreber, det var kun muligt at tegne Billedet af en Genstand, som paa en eller anden Maade havde Forbindelse med det Ord, der skulde

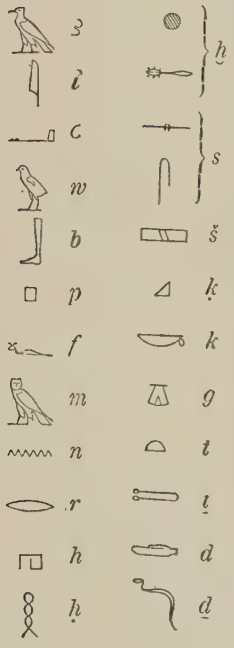

Det ægyptiske Alfabet, som kun er en ringe Del af det ægyptiske Skriftsystem, bestaar af 24 Tegn for *Medlyd*, idet man paa Ægyptisk lader Selvlydene være ubetegnet. Om de anvendte Bogstavbetegnelser skal bemærkes, at: *i* og *ɔ* er to Strubelyd, den første af en nogen lignende Art, som det „Stød" eller Ophold, der forekommer paa Dansk (og andre Sprog) ved Sammenstød af Vokaler, f. Eks. i Ordet be-ære, *ɔ* er en noget skarpere Lyd af samme Art. Medens man paa europæiske Sprog har ladet disse Lyd ubetegnet, er deres Bogstaver i alle orientalske Sprog en vigtig Del af Alfabetet. *ḥ* er stærkt h, som i haf. *ḫ* svarer til tysk ch i auch, *š* betegner den samme Lyd som i tysk schön, *ḳ* er stærkt k, *ṯ* er vist th i eng. thing, i senere Tiders Sprog er det omtrent *tj*, *ḏ* = dj.

skrives og kunde bringe Læseren til at tænke paa det. For Ordet Fyrste, *haq*, tegnede man et Scepter, for ren, *wab*, et Kar, hvorfra der løb Vand ud.

En Skrift som den her omtalte kunde naturligvis kun være til Nytte hos et primitivt Folk; for det ægyptiske, der hurtigt skred frem i Kultur, blev den snart ubrugelig, Ægypterne maatte arbejde sig videre frem, ud over Billedskriften, og fandt ogsaa hurtigt med Bibeholdelsen af en Mængde Gods fra den urgamle Billedskrift en Lydskrift.

De Billeder, som man i den ældste Skrift anvendte for at betegne Ord, blev ved Læsning udtalt. For at udtrykke en Sætning som »Gaasen flyver« tegnede man: (paa Ægyptisk staar Udsagnsordet først i Sætningen), et Billede af en flyvende Fugl og en Gaas, og man læste den: *pa sa*. Hvert Tegn havde altsaa sin Lydværdi. Denne Opdagelse aabnede Mulighed for videre Fremskridt.

En Skriver ved sit Arbejde. Læg Mærke til Stillingen og Skrivetøjet.

Tidligere havde man nøje sammenknyttet Billedet og Ordets Indhold, ved , f. Eks forstod man *kun* Ordet at flyve. Nu knyttedes Billedet til Ordets Lyd. Tegnet kom til at staa som Symbol paa Lydforbindelsen *pa*. Med dette Tegn kan der altsaa skrives alle Ord, som lyder *pa*, uanset deres Betydning. Ægypteren gaar videre. Nu forekommer en Lydforbindelse, for hvilken han har et Tegn, f. Eks. *pa*, som Del af et Ord — Stavelse, man fandt da paa, hvor disse Stavelser forekom, at skrive sa-Lydtegn. For os forekommer det naturligt at opløse Ordene i Stavelser, men for de gamle var det en Opgave af uhyre Betydning, med den forandredes deres ubehjælpsomme Billedskrift til en forholdsvis anvendelig Stavelsesskrift, der anvendtes efter omtrent de samme Principper, der kendes fra vore egne Rebusgaader. Hvor betydningsfuldt Fremskridtet fra Billedskrift til Stavelsesskrift end var, kunde det dog ikke tilfredsstille det unge, fremadstræbende, ægyptiske Kulturfolk. De Ord, der blev skrevet med Stavelsesskrift, var i Grunden kun lydligt antydede, ikke nøjagtigt gengivne. Da dukkede et nyt Problem op, hvorledes skulde man betegne enkelte Lyd. Man havde indset, at de Tusinder af Ord var opbygget af et ikke særlig stort Antal Stavelser. Ægypteren standsede ikke her, han saa, at de enkelte Stavelser

Den ægyptiske Skrift bestaar af adskillige Hundrede Tegn af alle Arter, af disse er omtrent 500 i Brug i daglig Skrift. Naar man skriver Tegnene fuldt ud, hvad der særlig er Tilfældet med Indskrifter paa Sten o. lign., kalder man Skriften Hieroglyffer. Nogle af Tegnene betegner hele Ord, andre kun Stavelser eller enkelte Lyde. Hvorledes en Tekst skrevet med Hieroglyffer ser ud, viser Afb. Den er dels en Recept for et Lægemiddel mod syg Mave, dels et Husraad mod Slanger, der er en Landeplage i Ægypten. Der staar: 1: En anden [o: Recept] for Maven, naar den er syg: 2: Kommen, Gaasefedt og Mælk, 3: kog [det]. 4. En anden for ikke at give, at en Slange kommer ud af sit Hul: 5: Læg en tørret Fisk ved Munden af dens Hul, 6: [saa] kommer den ikke ud.

atter kunde opløses i nogle faa Lyde, og at hele det indviklede Sprog laa gemt i kun ca. 30 Lyde.

Det gjaldt nu om at skabe Tegn for hver af disse, at lave det, vi forstaar ved et Alfabet. Og det lykkedes for Ægypterne af deres Stavelsesskrift at skabe en alfabetisk Skrift bestaaende af 24 *Medlyd*stegn. Tegn for Selvlyd mangler i den ægyptiske Skrift; noget saadant kunde ikke være muligt i vore Sprog. Hvis vi skrev Ordenes Medlydsskelet alene, var det skrevne ganske ulæseligt, *bg* kunde læses: bag, Bog, Bøg, Bug, Byge, uforstaaeligt vilde *ll* være, hvori der skjuler sig det ikke ualmindelige Ord alle. Paa Ægyptisk kan man lade Selvlydene være ubetegnet, dels fordi Ordenes Betydning ligger i Medlydsskelettet, idet Selvlyden kun tjener til en nærmere Bestemmelse, og dels fordi enhver Stavelse paa Ægyptisk begynder med en Medlyd. Da den ægyptiske Alfabetskrift er opstaaet af en ældre Stavelsesskrift, hvor man i de enkelte Tegn kun har beholdt den første Lyd, kan der saaledes ikke dannes Tegn for Selvlyd ad denne Vej. Den virkelige Nyskabning, der laa i at danne Tegn for Selvlydene til den ægyptiske Skrift, frembragte Ægypterne aldrig, en afgørende Grund hertil var sikkert, at de ingen Trang følte til at være i Besiddelse af saadanne Tegn.

Da det nu var lykkedes for Ægypterne at skaffe sig en alfabetisk Skrift, som passede for deres Sprog, kunde man vente, at de kastede alle Levninger fra Fortidens Skriftarter over Bord og skrev hvert Ord alfabetisk. Det gjorde Ægypterne imidlertid ikke. Ærbødighed for det gamle, for det, som stammede fra Forfædrene, var et af de mest fremtrædende Karaktertræk i den ægyptiske Aand. Stadig finder man i den ægyptiske Skrift som levende Forsteninger de gamle Billeder og Tegn for Stavelser Side om Side med de nyopfundne Medlydstegn.

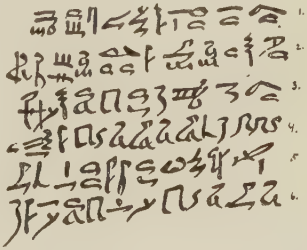

Naar den ægyptiske Skrift skrives med Blæk paa det bløde Papyrus, kommer den til at se saaledes ud: Tegnene forenkles, og kun enkelte Træk af dem bevares. Hvorledes den samme Tekst ser ud i Hieroglyffer ses ovenfor. Ved at sammenligne de to Tekster vil det ikke være svært for Læseren at opstille en Række hieratiske Skrifttegn.

Efter det fonetisk skrevne Ord tilføjede Ægypterne ofte et

Hieroglyfferne var, som flere af Billederne viser, gode Tegn til praktisk Brug. I Sammenligning med vore almindelig anvendte Bogstaver havde de den store Fordel, at de, som denne Afbildning viser, havde stor dekorativ Virkning. Indskriften viser to Kongenavne: øverst Dronning Hatschepzowet's, nederst Kong Thutmez III's, der begge regerede i det 16. Aarh. f. Kr.

Billede af dets Betydning. Det er altsaa nydannede Billedtegn, men af en ganske anden Art end de oprindelige, de læses ikke med som Del af Ordet; i den ofte ret vanskelig forstaaelige Skrift har disse Tegn til Opgave at lede Læseren paa det rette Spor m. H. t. det skrevne Ords Betydning. Disse Tegn er af Nutidens lærde blevet betegnet som Determinativer, hvad der paa Dansk vil kunne gengives med Bestemmelses- eller Betydningstegn.

Fra den græske Tid har man bevaret en Bog om den ægyptiske Skrift, som siges at være af en Mand ved Navn *Horapollon*. Forfatteren af dette Værk har, kan man se, haft de bedste Oplysninger om ægyptisk Skrift, sandsynligvis en Liste over Tegnene, hvortil var føjet en græsk Forklaring. Men sjældent er et saa godt Materiale blevet udnyttet saa slet. Overalt, hvor der var Mulighed for at begaa en Fejl, har Horapollon ikke ladet Lejligheden gaa fra sig. Naar man paa Ægyptisk skriver Ordet Søn med Billedet af en Gaas og Moder med en Grib, er, siger han, Grunden, at Gaasen elskede sine Børn højere end alle andre Dyr, og at der blandt Gribbe kun fandtes Hundyr! Grunden er naturligvis, at Ordene Søn og Gaas, Moder og Grib var omtrent ensbydende. Medens største Delen af den fornuftige græske Litteratur om det gamle Ægypten er tabt, blev Horapollons Bog, fuld af Daarskaber, tilbage. Men netop derved har den sin store Betydning. Gennem den bredte Forestillingen om den ægyptiske Skrifts Væsen sig. Den var en Skrift fuld af Hemmeligheder, og den, som vilde forstaa den, maatte selv gaa ad Mystikkens Vej.

I det 17. Aarh. tog Studiet af den ægyptiske Skrift Fart. I denne Periode kulminerede den mystiske Retning i *Anathasius Kircher* († 1680 i Rom). Efter hans Formodning var den ægyptiske Skrift, som han siger i sin Bog »Prodromus« (»Forløberen« d: for den fuldstændige Tydning) ikke en almindelig Skrift, men »meget mere ophøjet, udmærket nærmere ved Abstraktioner, som med eet fremtrylle hos den vidende en Tænkning, som er skjult i Naturens eller Guddommens Skød«! Den kan derfor ikke dreje sig om almindelige Ting, den beskæftiger sig kun med ophøjede Emner. Hvert Tegn er et hemmeligt Symbol, og først naar dettes Betydning var kendt, kunde Indskrifterne læses. Og dette forstod Kircher til fulde. Det maa indrømmes, at i filosofisk Dybsindighed forstod han at bringe meget mere ud af en ægyptisk Tekst end en moderne Videnskabsmand. Kong Apries (581—569) Fornavn tyder han: Guden Osiris' Velgerninger skal frembringes ved Hjælp af hellige Ceremonier og Geniernes Kæde for Nilens Velgerninger kan opnaas! Tre Ord, som blot betyder Osiris siger, oversætter han: Tingenes Liv efter Typhons Besejring, Naturens Fugtighed ved Anubis' Aarvaagenhed. Disse og alle hans andre Oversættelser er naturligvis fri Fantasi, nu har de kun historisk Interesse. I hele det følgende Aarhundrede hvilede Kirchers Aand stadig over Studiet af den ægyptiske Skrift. Først 1797 kom der fra den berømte danske Oldforsker *Georg Zoëga* en Opdagelse af Betydning. I et af sine Værker opstillede han den Formodning, at de ovale Krese, som findes i mange ægyptiske Indskrifter, omslutter Kongenavne, en Formodning, der under de følgende Aars Arbejde med Tolkningen af Hieroglyfferne skulde blive af allerstørste Betydning for denne og hvis Rigtighed derigennem blev fuldt bevist. Som en sidste Blomst af den gamle Forskning staar Zoëga's Opdagelse; Aaret efter, 1798, drejedes Studiet af Ægyptens Oldtid ved Storpolitikkens Indgriben paa Videnskabens Omraade ind i ædruelige Baner i Stedet for som før at færdes i Fantasiens og Mystikkens Verden.

General Napoleon Bonaparte havde fore-

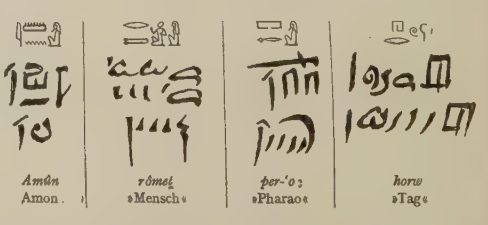

Viser fire forskellige Ord skrevet i de tre i det gamle Ægypten anvendte Skriftarter, som omtales i denne Artikkel. Øverst ses den opr. Skrift, Hieroglyfferne, hvorfra de to andre stammer og som stadig anvendtes ved Indskrifter i Sten o. lign. Nederst den yngste Skriftart — demotisk — og mellem dem den i Ægyptens gode Tid alm. anvendte Skrift paa Papyrus. Hieroglyfferne læses fra venstre, de to andre Skrifter fra højre.

slaaet den betrængte franske Regering at hjælpe paa den fortvivlede politiske Situation ved at foretage et Tog til Ægypten. I Orienten havde Frankrig fra gammel Tid Interesser, og desuden vilde et saadant Tog være truende for Englands Magt i Indien. Da Regeringen gerne vilde have Bonaparte fjernet, blev Ledelsen af Toget overdraget ham. Dette skulde dog ikke blot bringe Frankrigs Vaaben Ære og Sejr, Europa skulde se, hvor højt Videnskaben stod i det fri Frankrig. Derfor fulgte med Hæren en Skare Videnskabsmænd, som, medens Soldaterne stred, skulde gennemforske Ægypten. Det militære Udbytte var som bekendt ikke stort, saa meget mere det videnskabelige.

Den videnskabelige franske Ekspedition virkede som en Aabenbaring. Man saa de ægyptiske Monumenter i det Land, hvor de hørte hjemme. Man begyndte at ane den ægyptiske Kunsts Storhed, og atter dæmrede Ønsket og Haabet om at kunne trænge ind i den ægyptiske Skrifts Hemmeligheder og at forstaa Indskrifternes skjulte Ord. Men denne Ekspedition bragte mere end den begyndende Forstaaelse af Ægypten, mere end Længselen efter at læse det gamle Kulturlands Skrift, den bragte det Monument, som skulde blive Nøglen til fuld Forstaaelse af den mærkelige Skrift.

Midt paa Sommeren 1799 fandt en fransk Ingeniørofficer ved Befæstningsarbejder nær Byen *Rosette* ved den vestlige Nilmunding en Blok af sort Basalt; paa dens flade Side var en Indskrift i 3 forskellige Slags Tegn. Øverst Hieroglyffer, nederst Græsk og i Midten Demotisk. Hvad denne Indskrift indeholdt, fremgik klart af den forstaaelige græske Del, den var et Dekret fra Memphis' Præster til Ære for Kong Ptolemæus V Epiphanes (c. 200 f. Kr.). Ifølge Indskriftens Slutningsord skulde det offentliggøres i den hellige, folkelige og græske Skrift, havde man altsaa her en ægyptisk Tekst med græsk Oversættelse. Med Rosettestenen var det saaledes muligt at skaffe sig en Nøgle til Forstaaelsen af den ægyptiske Skrift. Spørgsmaalet var blot, hvorledes Sagen skulde gribes an. De franske lærde indsaa hurtigt denne Stens enorme Betydning og sørgede for, at der spredtes Aftryk og Kopier af den ud over hele Europa. Men Stenen selv vedblev ikke at være i fransk Eje, 1801 maatte Hæren i Ægypten overgive sig til Englænderne, og ved denne Lejlighed tilfaldt Stenen dem. Nu staar denne for den ægyptiske Oldforskning saa hellige Levning paa en Hædersplads i British Museum.

Hvilken af de to Arter ægyptisk Skrift var det nu klogest at gaa i Lag med? Da den demotiske havde mest Lighed med andre kendte Skriftarter, kastede man sig straks over denne, men selv om det lykkedes Svenskeren Åkerblad 1802 at fastslaa flere Ord og læse et Par Navne, maatte dog den Vej, man var slaaet ind paa, snart betegnes som ufarbar. Det eneste Haab om at komme til Klarhed over den ægyptiske Skrift var nu Hieroglyfferne. Nu viste Betydningen af Zoëgas Formodning, at de ovale Ringe indeholdt Kongenavne, sig.

Blandt Louvresamlingens Mesterværker af ægyptisk Kunst er Statuen af denne siddende Skriver vel det ypperste. Atter og atter er han blevet gengivet, men han hører jo ogsaa til de faa af Verdenskunstens Frembringelser, man stadig betragter med lige stor Glæde. Med spændt Opmærksomhed, rede til at begynde sit Arbejde, venter han paa sin Herres Diktat. I højre Haand holder han Pennen, medens den venstre fatter om Papyrusrullen, der ligger opslaaet paa Skrivebrættet over hans Knæ. Godt lykkedes er det fint modellerede Ansigt med dets tydelige Overgange fra de stærkt fremspringende Kindben over de bløde Kinder til den faste Hage. Benene og Underkroppen er derimod ikke fuldt saa fint udført.

Ved Hjælp af Resultaterne fra Studierne over Demotisk lykkedes det den engelske Fysiker Dr. med. Thom. Young, der allerede i lang Tid havde beskæftiget sig med Tolkningen af Hieroglyffer, i Aaret 1819 at bestemme den rigtige Lydværdi af 5 Tegn. Naar han ikke naaede videre, skyldtes det hans fejlagtige Syn paa den ægyptiske Skrifts Væsen, han holdt den for at være en symbolsk Skrift. »Det hele var et aandrigt Indfald uden Følger,« er der sagt om hans Arbejde.

Netop i det samme Aar, som Young fremsatte sin Opdagelse, arbejdede en ung Franskmand ihærdigt med det samme Problem og var uafhængigt af ham naaet til samme Resultat. Den unge Franskmand, som 3 Aar senere skulde løse Hieroglyffernes Gaade, var *Jean François Champollion*, der 1790 var født i den lille By Figeac i Syd-Frankrig. Under en ældre Broders Vejledning udviklede Champollion sig til et Vidunderbarn; 12 Aar gammel fik han tilfældigvis fat i en ægyptisk Indskrift og fra nu af stod det fast for ham, at hans Livsopgave

Læsende Mand. Naar man skulde læse i en Papyrusrulle, foregik det næsten, som man den Dag i Dag i Orienten ser Folk læse i Bøger. Manden har sat sig paa Hug paa et lille Tæppe, han har bredt ud paa Jorden, og over sine Knæ har han bredt Rullen. En saadan er skrevet med sin Tekst i mange smaa Kolonner, som kan sammenlignes med en Bogside. Da Rullen begynder fra højre, er første Side altsaa den længst til højre. Under Læsningen har man kun een Side slaaet op for sig. Med venstre Haand ruller man stadig nye Sider frem, medens den anden lukker Bogen. Naar Læsningen er endt, er Bogen atter lukket, men sidste Side er blevet den første, og den maa derfor rulles om. Manden (en Skriver) ses her at sidde læsende over for et Gudebillede, en Abefigur, Sindbilledet paa Guden Thoth, Visdommens og Bøgernes Gud og derfor ogsaa Skrivernes særlige Gud.

var at tyde Hieroglyfferne, og fra det Øjeblik gik alt hans Arbejde bevidst ud paa at naa dette Maal. Alt, hvad han kunde faa af ægyptiske Tekster, gennemarbejdede han omhyggeligt; han undersøgte de enkelte Tegns forskellige Former til forskellige Tider; han iagttog, hvorledes de ændrede sig, naar de blev skrevet paa Papyrus. Hvor stor Betydning disse Studier end havde, tilfredsstillede de ikke Champollion, da de ikke førte til Tegnenes Tydning. Lige op til Julen 1821 ansaa han ogsaa Hieroglyfferne for at være en symbolsk Billedskrift. Da viste en ganske simpel Iagttagelse ham, at dette ikke kunde være muligt. Den hieroglyfiske Del af Rosettestenen indeholdt mere end 3 Gange saa mange Tegn, som den græske indeholdt Ord, følgelig kunde hvert Tegn ikke betegne et Ord. Med denne Opdagelse havde Champollion endelig faaet fri Bane for sit videre Arbejde. Han omskrev de græske Navne fra Rosettestenen til Demotisk og derfra til Hieroglyffer. Meget mislykkedes ganske, men hvor stor var ikke hans Overraskelse, da han for Navnet Ptolemæus endte med en hieroglyfisk Form, der var i nøjeste Overensstemmelse med Rosettestenens. Champollion fik altsaa:

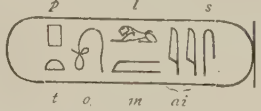

Gennem Demotisk omsatte han derefter Navnet Kleopatra til Hieroglyffer, og med Utaalmodighed ventede han paa at kunne faa dettes Rigtighed bekræftet. Han vidste, at dette Navn skulde findes i en Indskrift paa en Obelisk, der ligesom Rosettestenen havde en ægyptisk og græsk Indskrift. Endelig fik han i Januar 1822 en Afskrift af denne Tekst, hvor Navnet Kleopatra stod skrevet, saaledes som han havde det. Heraf havde han faaet fire nye Bogstaver og Rigtigheden af 3 gamle bekræftet, de to sidste Tegn er Endelser i Kvindenavne. Nu gik det hurtigt videre frem. Snart efter læste han Navnet Alexander, hvorved han fik 15 Bogstaver at arbejde med, senere fulgte andre Navne, der alle blev tydet og viste Rigtigheden af hans Resultater. Saa vovede han sig uden for Navnene. Ofte havde han fundet et lille Ord det skulde læses *arp* og efter sit Determinativ være noget flydende. Han formodede, at det betød Vin. Da han fra de kristne Ægypteres hellige Sprog vidste, at Vin hed *erp*, var han sikker paa Rigtigheden af sin Oversættelse.

Med disse og lignende Arbejder gik hele Foraaret og Sommeren 1822. I Midten af September stod han ved den foreløbige Afslutning paa sit Arbejde. Da fik han d. 14. Septbr. nye Afskrifter fra Ægypten, og da han i dem straks formaaede at læse to Kongenavne fra Ægyptens Storhedstid, var han sikker i sin Sag.

En Uge efter, d. 27. Sept. 1822, meddeltes det, at Hieroglyffernes Gaade ikke mere var til. Champollion havde atter givet de gamle Skrifttegn Talens Brug efter Aarhundreders Tavshed. Endelig var man efter mange Aars forgæves Forsøg naaet til at forstaa Oldtidens Skrift i det gamle Ægypten. Og ved Forstaaelsen af de gamle Tegn er vi naaet til Forstaaelsen af den gamle Kultur. Ganske vist mistede Ægypten meget af sin Glans, da Hieroglyffernes mystiske Slør blev hævet, men hvad det tabte, vandt det igen paa andre Omraader. Lige op til Slutningen af det 18. Aarh. gjaldt Ægypten som Visdommens Land; nu, da vi kender Ægypternes Viden, er vor Ærbødighed for den ikke saa stor, nu beundrer vi det gamle Land for det Arbejde, der der gjordes for at skabe den Kultur, der er en af Grundpillerne i vor egen.

Otto Koefoed Petersen

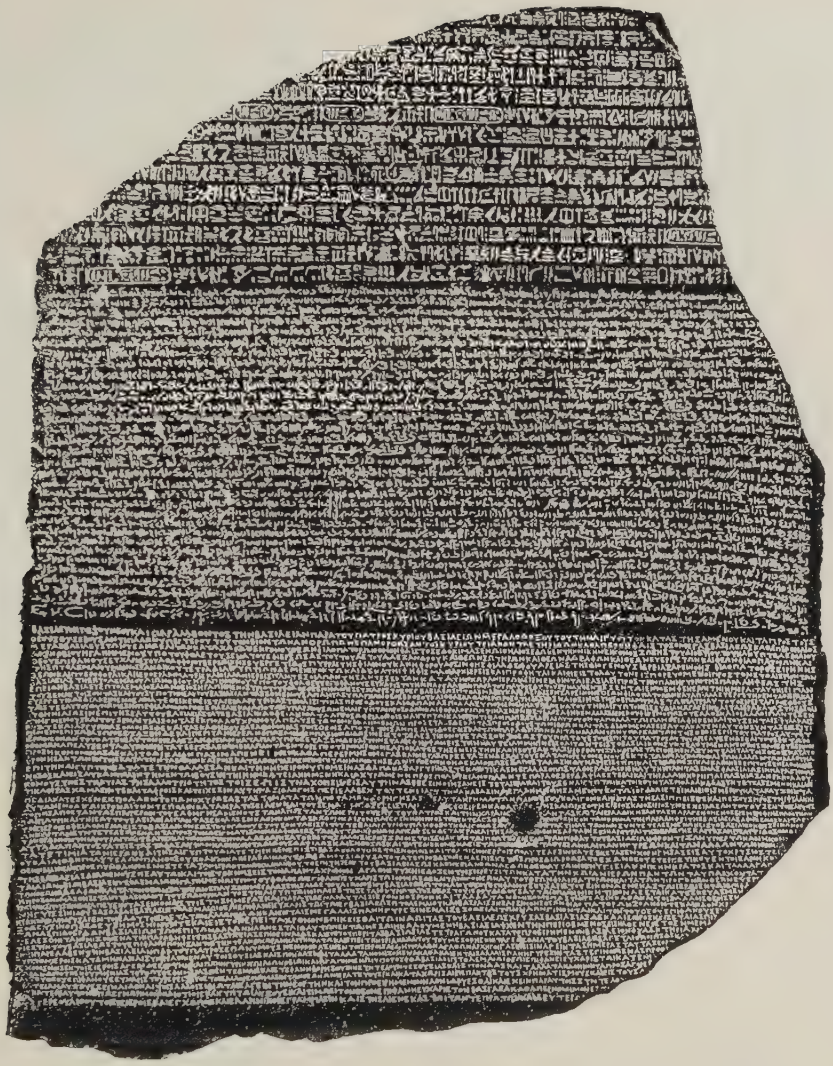

Rosettestenen, som er en sort Basaltblok af uregelmæssig Form med Indskrift paa den flade Side, blev ved Skansearbejder i Ægypten fundet af den franske Ingeniørofficer Bouchard ved Byen Rosette nær Nilens vestlige Udløb i Aug. 1799. Da den franske Hær i Ægypten overgav sig i Foraaret 1801, blev Stenen i Følge Kapitulationstraktatens § 16 overdraget Englænderne, hvorefter den om Efteraaret førtes til British Museum. Her har den faaet en Hædersplads i den sydlige Ende af „det ægyptisk Galleri". Stenen er en Del beskadiget, begge de øverste og det nederste højre Hjørne er slaaet af. Sandsynligvis har Stenen været afrundet foroven og prydet med et Relief af den vingede Solskive. Indskriften paa Rosettestenen er skrevet i to Sprog, den nederste Tredjedel er Græsk, de to andre Ægyptisk, skrevet foroven med Hieroglyffer og i Midten med demotisk Skrift. Indskriften, der er dateret Foraaret 196 f. Kr., indeholder en Beslutning af Memphis' Præsteskab om, hvorledes Kong Ptolemæus V Ephiphanes skulde hædres. Den demotiske Del er den oprindelige, fra den er de andre to blevet oversat. Hvorledes vi ved denne Stens Hjælp fandt ud af at læse den ægyptiske Skrift, fortælles i Artiklen.

Jean François Champollion, der den 14. Sept. 1822 tydede Hieroglyfferne, blev født d. 23. Dec. 1790 i Figeac og døde i Paris d. 4. Marts 1832. Han blev Student 1807, studerede 2 Aar i Paris Historie og orientalske Sprog og blev ved Napoleon I's Universitetsordning kun 19 Aar gammel udnævnt til Professor ved Universitetet i Grenoble, en Stilling han beholdt til Napoleons Fald. Arbejdede i de følgende ti Aar med Hieroglyfferne, som han tydede 1822; nogle Aar efter denne Opdagelse blev han udnævnt til Inspektør ved den ægyptiske Samling i Louvre. I Aarene 1828—30 berejste han som Chef for en fransk Ekspedition Ægypten, efter sin Hjemkomst blev han optaget som Medlem af det franske Akademi og 1831 kun et Aarstid før sin Død, blev han udnævnt til Professor i Ægyptologi (ɔ: den Videnskab, som udforsker det gamle Ægypten) ved Collège de France.

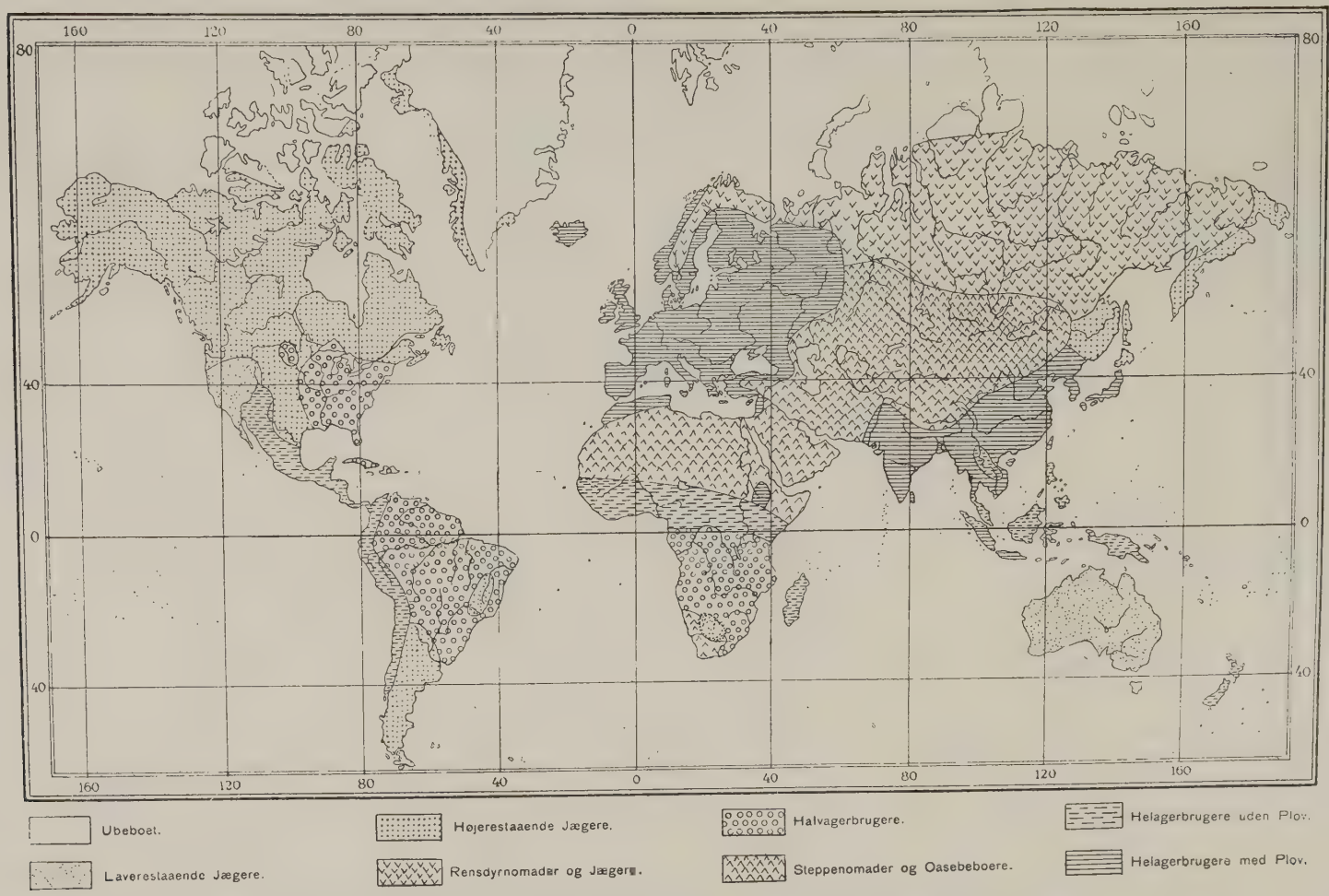

Kortet viser de forskellige Kulturformers Udbredelse før Industrikulturens Fremtrængen (G. Hatt).

KARAVANEVEJEN

Over dette endeløse Sandhav, som Vinden har optaarnet i mægtige Klitter, bevæger „Ørkenens Skib" sig den Dag i Dag som for Aartusinder siden. Vældige Mængder af sjældne Tøjer, Krydderier og andre kostbare Handelsvarer er gennem Tiderne blevet transporteret paa denne Maade.

STOIKERNE

Naar Talen er om de gamle Athenere, tænker de fleste sig et Folk i sollys, uhæmmet Frihed, en let og sorgløs Slægt, omgivet af Kunst og Fest. Kunde vi genopleve Virkeligheden, som den var, vilde den se helt anderledes ud. I Athens Storhedstid, i 5te Aarh. f. Kr., herskede en Statsdisciplin, til hvilken intet moderne Samfund, ikke engang det prøjsiske før Krigen, kender Mage. Naar Bystaten, Polis, skulde bevare sin Selvstændighed i Forvaltning og Lovgivning, sin Uafhængighed, og være sig selv nok med Hensyn til Forsyning med Levnedsmidler og Fabrikata, det Grækerne betegnede med Ordet: Autarki, saa maatte alle Borgernes Kræfter midtsamles og alle midtpunktflyende, egenkærlige Tendenser kues, og det blev virkelig ogsaa virkeliggjort i det atheniske Demokrati. Ingen athenisk Statsmand vilde have vovet som Frederik Wilhelm IV af Prøjsen at tale om »den Rakker til Stat«, heller ingen Rigmand i sin Beklagelse over de høje Byrder. Og dog forbredte Staten netop af Rigmanden ofte det rent uhyrlige i Form af Ydelser til det offentlige Vel. Baade Udrustningen af Krigsskibe, Fremskaffelsen af Heste og Vaaben til Hæren, Opstillingen af Kor til Skuespillene, ja selv Honoraret til Digtere og Skuespillere var Liturgier, d. v. s. Ydelser, paalagt den enkelte eller en Kreds af Velhavere. Selv Gymnastikken var en politisk Handling, ment som Hærdning til Krig og derfor under skarpt Tilsyn af det offentlige. I kritiske Stunder paalagdes der Skatter, mod hvilke Nutidens er den rene Uskyld, og hjalp det ikke, foretoges der Annulering af Gæld (Chreokopia) eller »Afrystning af Byrder og Forpligtelser« (Seisachteia), Foranstaltninger, for hvilke de moderne Sprog ikke engang ejer Udtryk.

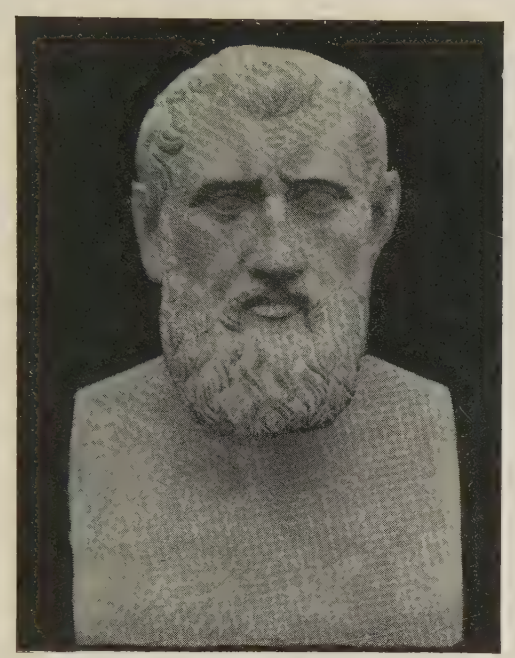

Filosoffen Zenon, Stoicismens Skaber. Buste i Ny Carlsberg Glyptotek.

Saa stærk var nemlig Fællesfølelsen, at Staten overhovedet ikke kunde tænke sig at se blot en ringe Kreds af Borgerne forarmede. Arbejdsløshed modvirkedes ved planmæssig Kolonisering i fremmede Egne, den øvrige Armod ved Understøttelser, hvis Byrder blev paalagt de velhavende.

Om det Sind, hvormed selv uretfærdige Krav opfyldtes, og om den dybe Taknemlighedsgæld, den enkelte følte sig i til Stat og Samfund, vidner ingen ringere end Sokrates. Han viste sin barnlige, gammeldags Lydighed mod sit Land og dets Love ved at modtage en Dødsdom, han meget vel kunde have undgaaet. Ogsaa Platon har følt Ærbødighed mod sit Folk, selv om han nærmest saa paa det demokratiske Athen som en Søn ser paa en haabløs syg, utilregnelig Far.

Men inden for Staten tilstræbte den enkelte det samme, som Bystaten i Forhold til andre Bystater: Autarki, det at være sig selv nok. Det var et Samfund af Mænd, der ikke vilde plage hinanden med Klager eller uden tvingende Nød hænge sig om Halsen paa Næsten og lade ham forsørge sig og Familien. Paa det Punkt var den atheniske Demokrat stoltere end Nutidens. Men den fattige kunde kun naa Autarki gennem Hærdning, Indskrænkning af Fornødenhederne. For et Sportsfolk som Hellenerne var Hærdning, forbunden med Forsagelse, en naturlig Ting under Træningen. Og da Profeterne stod frem af Folkemassen og gav Mængden Raad og Retningslinier, var det ikke Misundelse, ikke Oprørskhed, de anbefalede de fattige, men Autarki og Foragt for den Rigdom, hvis Farer og taabelige Fornødenheder de ikke blev trætte af at udmale.

Dette var i Korthed det Evangelium, de

Marcus Aurelius, Stoikeren paa Roms Kejsertrone.

saakaldte kyniske Filsoffer i 4de Aarh. f. Kr. forkyndte paa Athens Gader og Stræder. Deres Efterfølgere var Stoikerne, der gav Forkyndelsen om den aandelige og legemlige Hærdning en større Rækkevidde, stillede den i Sammenhæng med Gud og Naturlovene.

Stoicismens Fader var Zenon, Mnaseas' Søn fra Kypern, en semitisk Købmand, der led Skibbrud med en Ladning Purpur ved Peiraieus, Athens Havnestad, og saaledes ufrivilligt kom til at leve en længere Tid i Athen.

Ved et Tilfælde hørte han den kyniske Filosof Krates, blev grebet af Læren, men formaaede dog ikke helt at frigøre sig fra sin medfødte Undseelse og trodse Skik og Brug, som Kynikerne krævede. Krates bød ham da som Sjælekur bære en Krukke med Linser tværs over Torvet, og da Zenon søgte at skjule Krukken under Kappen, gav Filosoffen den et Slag med Kæppen, saa den knustes, og Linserne løb ned ad Zenons tynde Ben.

Omkring 300 f. Kr. begyndte Zenon selv at præke og valgte sig som »Foredragssal« den brogede Søjlegang, Stoa Poikile, efter hvilken hans Skole har faaet Navn. Denne Søjlehal var smykket med Malerier af Polygnotos, det 5te Aarh.s berømteste græske Maler, og i denne Museumshal samlede han dem om sig, der vilde høre ham, blev altsaa en Gadens Filosof ligesom Sokrates og Kynikerne.

Den gamle Statsidé var død, efter at Alexander den Stores Erobringer og hans Efterfølgeres Herredømme havde gjort de græske Bystaters politiske Liv betydningsløst, og Individualismen baade paa godt og ondt var traadt i Fællesfølelsens Sted. Den enkelte kunde nu trygt skabe sig en ubegrænset Formue, Proletariatet formeredes og forarmedes. Antallet af Slaver steg, og den velstillede turde bekende sin Ligegyldighed over for Statsopgaverne og lade Medborgerne skøtte sig selv. Som det rigtigt er sagt, var den antikke Religions egentlige Gud Staten. Dens Død var ogsaa Gudernes Død. Vantro hos de oplyste, raa Overtro hos Proletarerne traadte da i det gamle Gudeforholds Sted.

De, der i dette Sammenbrud søgte efter aandeligt Fodfæste, fandt det i Filosofskolerne, hos de Filosoffer, der kaldtes Epikuræerne, eller, paavirket af Zenon, hos Stoikerne.

Zenon var en fremmed i det helleniske Samfund, følte sig derfor ikke bundet af dets Traditioner; og da han begyndte sin Løbebane som Skribent med et Skrift om Staten, der i Lighed med Platons berømte Værk af samme Navn skulde angive Linierne i en Fremtidens Idealstat, var Indholdet præget af en haardhændet Radikalisme, der saarede mange. Han vilde opløse ikke alene de bestaaende Statsformer lige til Gudsdyrkelsen, men selve Statsideen og den dertil knyttede Borgerfølelse haanede han. I Stedet forkyndte han, at Kosmos, hele Menneskeheden, var den sande Stat, hvor alle Mennesker skulde være ligeberettigede Borgere, hvor ikke Byrd og Blod, men Dyden alene skulde bestemme Rangfororordningen. Bidsk rasede han mod Templer og Gudebilleder, som han vilde have ødelagt, kun Eros, Kærlighedsguden, nænnede han — ægte semitisk — ikke at forfølge. Eros og Vin kunde gøre denne mørke og strænge Mand mildere, »ligesom Lupiner, der i sig selv har en bitter Smag, men kogt i Vand bliver velsmagende,« plejede han at sige.

Meget i Zenons Radikalisme maatte hans Efterfølgere og Arvtagere ændre og mildne; af disse arbejdede Kleanthes og navnlig Chrysippos derpaa. Den sidste var den stoiske Skoles frugtbareste Skribent, der skrev ikke mindre end 705 lærde Værker, deraf 311 om Logik. Til alt Held er kun Brudstykker bevaret af disse Skrifter, om hvilke en ondskabsfuld Kritiker sagde, at hvis man strøg Citaterne, blev kun de hvide Blade tilbage.

Stoikerne delte Filosofien i Logik, Etik og Fysik. Ved det sidste forstod de Læren om Verdens Opstaaen, om Guderne, Verdensrummet og hele Naturen.

Hovedvægten lagde de paa Etikken, Morallæren, der lige siden Sokrates var rykket i Forgrunden i græsk Filosofi, og hvis Maal var at skænke Mennesket den indre, urokkelige Lykke: Eudaimoni. Platon fandt Eudaimonien ad Forskningens Vej, gennem Indsigten (Epistēme), Aristoteles betegnede den som en harmonisk Forbindelse af Indsigt og Handling, men Stoikerne lagde Hovedvægten paa Handlingen, paa den praktiske Indøvelse i Dyden. Som Zenon sagde: »Jeg vil hellere se en eneste Inder, der kan taale at lægges paa en glødende Rist, end lære alle Beviser for Smertens Overvindelse at kende.«

Det minder om Indiens Yoga-Lære, og Stoikerne var først og fremmest Karakterfilosoffer.

Etikkens Maal var for dem at leve i Overensstemmelse med Naturen. Deres Udgangspunkt var Selvopholdelsesdriften, der er fælles for Dyr og Mennesker. Det, der interesserer Individet, er dets egen Bestaaen og Bevidstheden om, hvad der fremmer dets Vel. Lystfølelsen kommer først i anden Række, er en Følge af, at man — Planten, Dyret, Mennesket — lever i harmonisk Overensstemmelse med Naturen. At jage efter Lyst og Nydelse er derfor taabeligt, Lystfølelsen skal gro op med Naturlivets Selvfølgelighed. Driften er blind, kun Fornuften kan lede Mennesket til et Liv, der er i Harmoni med Natur og Omgivelser.

Fornuften lærer, at der kun er et Gode: Dyderne, kun et Onde: Lasterne og deres Kilde: Uforstand. Alt andet er et fornuftledet Liv ligegyldigt: Sundhed, Rigdom, Skønhed, Sygdom, Hæslighed, ja selv Døden. Der er blandt disse ligegyldige Ting mere eller mindre ønskværdige Ting, men det kan ikke berøre den Tilstand, den vise kan naa og maa naa: Eudaimonien. Den er en Lyksalighed, der kun vindes ved konsekvent Livsførelse, en Tanke ogsaa Kant og Goethe har udtalt. Konsekvensen i det gode er Betingelsen for god Samvittighed. Ordet for Samvittighed er først skabt af Stoikerne. Saa konsekvent skal den vise være, at han end ikke kender til Anger. Her ligner Stoikerne Filosoffen Spinoza (f. 1632, d. 1677), der taler om Anger som et Tegn paa Svækkelse. Af kristelig Ydmyghed eller sjælelig Sønderknuselse er der da intet i den stoiske Lære.

Det, den vise naar, er stadig Autarki og Frihed. Kun den vise er fri, den uvidende altid Slave, fordi kun Vismanden formaar at beherske Sjælelivets Affekter, kue de pludselige Lyster, der fører Daaren vild. Stoikerne har ingen Respekt for Instinktet, kun for den fornuftledede Vilje. Fornuften staar højt over Samfund og Vedtægt og bryder sig kun om at være i Harmoni med Naturen. Den vise har naaet Apathi, ikke hvad vi forstaar ved dette Ord: sløv Følelsesløshed, men Ligegyldighed over for Affekter som Vrede, Begær, Medlidenhed, Frygt og Lyst. Det er en Hærdning, der gør skudfri mod Livets Tilskikkelser.

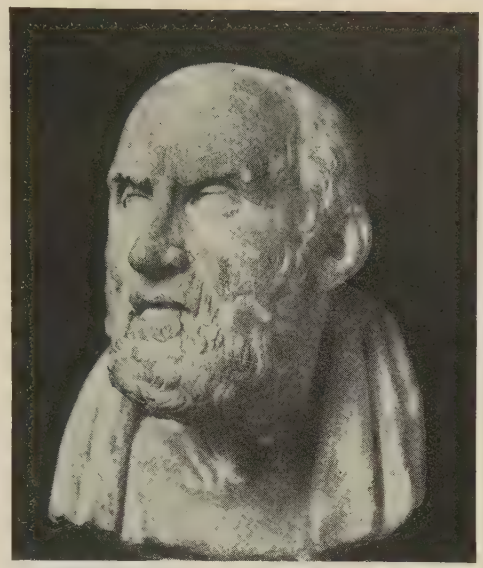

Chrysippos, den lærde, meget skrivende Stoiker. Buste i Firenze.

Men Dyden er ikke blot Selvbeherskelse, den er tillige virksom. Foruden Ordet Samvittighed har Stoikerne skabt Ordet Pligt. Ogsaa Pligten forklares biologisk som Trangen til Selvopholdelse; den er den rette Daad i rette Øjeblik, udledet af den rette Tænkemaade. En Daare kan ved Slumpetræf komme til at handle rigtigt, men det er efter stoisk Opfattelse ikke nogen Fortjeneste, snarest Synd. Her er et Punkt, hvor Stoicismen ligner streng Kristendom. »Hvad der ikke udgaar af Troen, er Synd,« siger Paulus.

„Hvad du evner, kast av
i de nærmeste Krav."

Denne Bjørnsons Strofe kunde være digtet af en Stoiker. Thi den stoiske vise er aldrig i Tvivl om, hvad han bør gøre. Verdensstaten stiller altid hans Pligtfølelse Opgaver. »Den, der vredes paa et Medmenneske, er en Desertør,« siger Mark Aurel, Stoikeren paa Roms Kejsertrone. Stoikeren skylder Samfundet at være en god Borger, en god Ægtemand — Ægteskabsbrud fordømmes med ganske uantik Strenghed — og en

Statue af Chrysippos, talende til sine Elever. Hovedet hører dog ikke til Figuren, der er i Louvre; det er et Portræthoved af Aristoteles, som man i moderne Tid har sat paa Statuen.

god Arbejder. For første Gang i Hellas kom Arbejdet, ogsaa det ellers ringeagtede legemlige Arbejde til Ære, og Stoikerne vilde have bifaldet den italienske Pædagog Pestalozzis (f. 1749, d. 1827) Forslag om at opdrage Skoleungdommen ved at forbinde almindelig Skolelærdom med Undervisning i Haandens Arbejder. Det tredie Ord, Stoikerne skaber, er Ordet: Flid, der ikke findes i ældre græske Ordforraad. Stoikeren Kleanthes var en Tid lang ved sin Fattigdom tvunget til at leve som Vandbærer til Athens Haver om Natten for at kunne hellige sig Studierne om Dagen. Han blev derved Stoikernes Helt.

Strenghed mod sig selv, men Mildhed mod andre, det var en helt ny Fordring. Den gammelgræske Moral gik ud paa at overtræffe sine Venner i Velgerninger, sine Fjender i Hævngerrighed. Mod denne Synsmaade havde allerede Sokrates og Platon stillet sig med deres Grundsætning: bedre at lide Uret end at øve den. I Stoa blev det begrundet i den altomfattende Menneskekærlighed, der ikke skelnede Barbaren eller Slaven fra andre Mennesker. Selv mod den, der vil skade ham, maa Stoikeren være uforandret mild. Det var især den romerske Stoiker Seneca, der forkyndte denne Mildhedens Lære, for hvis Skyld Kirkefaderen Hieronymus (4de Aarh.) vilde gøre ham til Kristen, en Tanke, der saa sent som i 1853 blev forfægtet af Franskmanden Amédée Fleury.

Om Kristentroen minder ogsaa Forestillingen om Dydernes og Lasternes Enhed eller Sammenhæng. Den, der har een Dyd, har alle, den, der har een Last, har alle Laster. Omsat i et forstaaeligere Sprog vil det sige: den Mand, der ved, hvad Pligten kræver, maa underkaste sig alle de Ubehageligheder, der følger med Pligtens Opfyldelse, maa give enhver sit, maa følge sin Retningslinie, maa være upartisk, med andre Ord maa forene Indsigt, Tapperhed, Retfærdighed og Fornuft, alle de fire Hoveddyder.

Paa samme Maade som en Mand, der er 1 Mil fra en By, lige saa lidt er i Byen som den, der er 100 Mile borte, gøres der heller ingen Forskel paa den, der er mere, og paa den, der er mindre nær Dyden. »Der gives,« skrev Chrysippos, »intet sandere end det sande, intet falskere end det falske. Altsaa er heller ingen enkelt Synd større end en anden.« Saaledes jonglerede Stoikerne med Moralen for at naa Dydens højeste Trin og stredes bravt, om Dyd kunde mistes igen, naar den var vundet, eller ej. Dydens Herlighed udmaledes i begejstrede Vendinger: en god og vis Mands Sjæl er som et helligt Ansigt, der straaler af Højhed.

Mærkeligt er det, at Stoikerne trods denne Ensidighed alligevel undertiden fandt fine og rigtige Begrebsbestemmelser i deres Sjælelære, som f. Eks. at Vreden er underordnet Begæret, er et Udslag af dette, og at Hadet er indgroet Vrede. Det er langt mere træffende end Spinozas' Definition, ifølge hvilken Hadet var den primære, Vreden den sekundære Affekt, fordi den er udløst af Hadet, er en Bestræbelse paa at skade den, vi hader. I moderne Etik er Stoikernes Definition igen blevet den herskende.

I deres Verdensopfattelse var Stoikerne Materialister. Verden var bygget af de 4 Elementer, der i sig selv var foranderlige, ikke udelelige og uforanderlige som Atomerne, Epikuræerne gjorde til Tilværelsens Kilder. Ilden var for Stoa Urelementet, i hvilket alt forgik, og af hvilket alt genopstod.

Ogsaa Sjælen var Ildens Barn, et varmt Aandepust, udstrømmet af Verdens Ildsjæl, ja selv Gud var materiel: skabende Ild og

Verdensfornuft, men legemlig: han optager det materielle i sig og genføder det. Han staar øverst paa Livets Rangstige, efter ham følger Stjernerne, i tredie Række den jordiske Verden. Stoikerne tænkte sig ikke Gud i Menneskeskikkelse, men dog som et fornuftbesjælet Væsen, der ligesom Spinozas og den tyske Filosof Leibnitz's (f. 1646, d. 1716) Gud var Lovene underkastet. »Gud gennemtrænger,« siger Zenon, »Verden som Honningen Bikubens Celler.« Denne øverste Gud kaldte Stoikerne Zeus, og ogsaa Hellas' øvrige Guder lod de leve som Bærere af Naturens Kræfter og derfor altfor mægtige til, at Menneskene kunde glæde dem ved Templer og Ofringer.

Gud, den besjælede og den besjælende Fornuft, er tillige Verdens og særlig Menneskets Forsyn, der forud har bestemt alt, hvad der skal ske, lige til den enkeltes lille Skæbne. Gud, der har udviklet det bedre af det slettere: det levende af det livløse, Fornuftvæsenet af det levende, har særligt Velbehag i Mennesket, selv om alt lige til de lavest staaende Dyr er hans Værk og omfattes af hans Kærlighed. Her minder Stoikerne om Spinoza, der forkyndte, at ingen Substans er foragtelig i Guds Øjne. Stoikerne gik i deres Tro paa Guds Velvilje for Mennesket saa vidt, at de rammes af en tysk Filologs Spot: »Gud lader altid en stor Flod flyde, hvor der ligger en stor By«.

Stoikerne, hvis Stifter havde saaret Hellenerne med sit radikale Fritænkeri, endte derfor som fromme, forsynstroende Mænd, der optog det mest mulige af Folketroen, blandt andet Troen paa Orakler og Varsler, i deres Lære. Deres Fromhed ytrede sig ogsaa i deres Forhold til det onde i Verden, som de forklarede »som Øvelsesmidler for at lære Menneskene Tapperhed«. Chrysippos forklarede, at Pantere, Løver og Bjørne altsaa i Grunden var skabt af Velvilje mod Mennesket, andre motiverede det onde med, at Hensynet til Helheden ofte krævede den enkelte Dels Undergang: Verden var som en overbefolket Stat, hvor ogsaa de gode maa lide under Ulemperne. Mod disse skal Mennesket hærde sig, og bliver Tilværelsen den vise uudholdelig, staar Selvmord ham aaben. For at forklare det ondes Lovmæssighed bruger Chrysippos Billedet af Hovedet, der er fintbygget og bestaar af smaa og sarte Knogler, saadan som Fornuftens Finhed kræver det, og derfor er let at beskadige og ødelægge ved Stød og Slag.

Stoikernes Stilling til Udødeligheden var noget vaklende. Nogle holdt paa, at selve Fornuftdelen af Sjælen var udødelig, andre,

Rekonstrueret Billede af Chrysippos' Statue, der var opstillet paa et af de store Torve i Athen.

at alt, hvad der er underkastet Sygdom, maa dø, følgelig ogsaa Sjælen. De gamle Grækere var gennemgaaende ret ligegyldige i Spørgsmaalet om den personlige Udødelighed. For dem var Eftermælet langt vigtigere, saaledes som Aristoteles har udtrykt det: »Kun Ære eller Skændsel er for den døde godt og ondt«. Men Stoikerne lod her den enkelte have sin Frihed, og i Romertiden var Stoikeren Seneca stærkt paavirket af Platons Udødelighedslære og Forestilling om Legemet som Sjælens Fængsel. Saaledes siger han: »Hin Dag, du frygter som den sidste, er Sjælens Fødselsdag.« Seneca udmalede Udødelighedens Fryd med en Fantasi, der yderligere bestyrkede senere Kristne i Troen paa, at han havde været kristen.

For Stoikerne var Filosofien Læren om at leve og dø. Videnskaben som saadan interesserede dem ikke synderligt. Zenon betegner den som Lediggangens Tidsfordriv. Men lærte Stoicismen da virkelig sine Disciple at leve efter de store Ord, der ofte i vore Øren lyder som hule Fraser og har irriteret mange moderne Forskere, bl. a. den tyske Historiker Mommsen (f. 1817, d. 1903), der kalder Stoikerne, som det 18de Aarhundredes Filosoffer havde elsket og beundret, for »storskrydende og kedelige Farisæere«?

Historien viser, at Stoikerne i hvert Fald ofte var beredt til at dø for deres Overbevisning. Under Nero led ikke mindre end 7 berømte Stoikere Dødsstraf eller blev landsforviste, fordi de opponerede mod Tyranniet, og dette gentog sig under Domitian.

Hugo Grotius, hollandsk lærd, Forkynder af stoiske Idealer.

Og Historien lærer endvidere, at den stoiske Moral satte Frugt i Lovgivningen, ganske særlig i den romerske Kejsertids Love, der bygger paa Stoikernes Krav med Hensyn til menneskelig Behandling af Slaver, giver Kvinderne juridisk Ligeberettigelse og lægger Grunden til en Folkeret eller — som den med et stoisk Navn kaldes — Naturret. Stoikerne havde ud fra humane Synspunkter bekæmpet den i Oldtiden udbredte Skik at udsætte spæde Børn, som man ikke gad opfostre, og lade dem dø. Mod dette Barbari havde selv Platon intet at indvende, skønt Udsættelsen enten førte til Børnenes kvalfulde Død eller, hvis de smaa blev fundet og optaget, til deres Opdragelse enten til Prostitutionen eller til Tiggeri efter alle Slags Lemlæstelser. Her lykkedes det dog ikke Stoikerne at gennemføre Forbud i Lovgivningen. Det blev de Kristne, der fik den Ære at virkeliggøre, hvad Stoa havde opstillet som ideelt Krav.

Det blev da som Menneskekærlighedens Forkyndere mere end ved deres Strenghed og ofte overspændte moralske Krav, at Stoikerne fik Betydning for de kommende Tider. Meget betød det naturligvis, at en af Stoas varmeste Tilhængere, Marcus Aurelius Antoninus, i 2det Aarh. e. Kr. besteg den romerske Kejsertrone. Han efterlod sig ved sin Død i 180 e. Kr. en lille Bog: Selvbetragtninger, som ingen ringere end den engelske Filosof Stuart Mill (f. 1806, d. 1873) har betegnet som »det mest fuldendte etiske Produkt af den antikke Aand«. Faa har varmere og skønnere forkyndt Menneskekærligheden og det menneskelige Broderskab end denne milde, resignerede Mand, der synes træt og besværet af al den Magt, der ligger i hans Haand. Men at komme ind paa Mark Aurel her vil føre for vidt.

Lige til Hedenskabets Slutning bestod Stoicismen, der afløste den strenge, borgerlige Disciplin i de helleniske Samfund og kun forstaas paa denne historiske Baggrund. I 5te Aarh. e. Kr. var Digteren Rutilius Namatianus Stoiker, og først i 529 e. Kr. blev alle Filosofskoler ophævede ved et Edikt af Kejser Justinian, og dermed forsvinder ogsaa Stoa.

For moderne Tænkning og Moral har Stoicismen ikke betydet saa ganske lidt. I 16de—17de Aarh. dyrkede en Mængde Humanister et Ideal, de kaldte den naturlige Religion. Hos Platon, Aristoteles og Stoikerne fandt Datidens lærde en Mængde religiøse Forestillinger, der var nærbeslægtede med Kristi Lære. Da man ikke vilde lade de kristne Aabenbaringsskrifter være afhængige af hedensk Litteratur, dannede man sig en Teori om en naturlig Religion, der var alle ædle Folkeslag medfødt. Man fantaserede om denne Naturreligion som f. Eks. Englænderen Thomas Moore (f. 1480, d. 1535) i et Værk om Idealstaten Utopia, man skrev Samtaler, ført mellem en Jøde, en Muhammedaner, en Katolik, en Kalvinist, en Lutheraner og to Repræsentanter for den naturlige Religion og søgte dristigt at smugle udogmatiske Tanker om Gud og Verden, der for største Delen var laante fra Stoa, ind i Sindene.

Stoikerne gav saaledes Anledning til det første Fritænkeri i Europa, og den første, der kaldte sig med Navnet Fritænker, Englænderen Shaftesbury, betegnede sig som Forkynder af en Naturens Religion, der i sin Kerne var stoisk. Den sidste Udløber af denne Bevægelse er Franskmanden Rousseau, hvis Bog »Emile« var det 18. Aarhundredes Naturevangelium, men ogsaa Revolutionstidens Fornuftdyrkere, Hebertisterne, der kundgjorde Kristendommens Ophør og Fornuftgudindens Indsættelse som Verdens Herskerinde, var i deres Slagord og navnlig i deres materialistiske Verdensforklaring Stoicismens Lærlinge.

Paa lignende Maade kom Stoikernes Naturret, der bygger paa deres Opfattelse af alle Menneskene som Brødre, i det 17. Aarhundrede til Ære paany ved den hol-

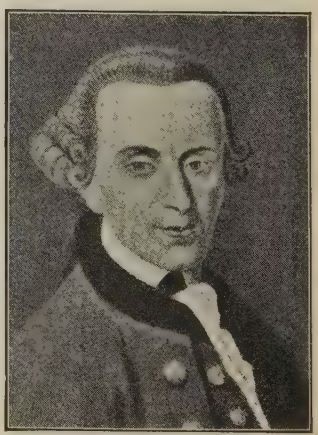

Emmanuel Kant, den moderne Filosofis Grundlægger.

landske lærde og Jurist Hugo Grotius (f. 1583, d. 1645). Han hævdede i et Værk om Naturretten, at al Straf bør tage Sigte ikke paa Fortiden, men paa Fremtiden, at Straffens Formaal er Forbedring, ikke Gengældelse, og at Tortur er Mennesket uværdigt. I 18. Aarhundrede genoptog Franskmanden Montesquieu (f. 1689, d. 1755) Grotius' Tanke, og virkelig afskaffede i 18. Aarhundredes Slutning de fleste europæiske Stater Torturen. Den moderne Straffelov har da lige saa vel som det bedste i den gamle Romerret sin Rod i Stoicismen, et glædeligt Vidnesbyrd om, at »alle gode Tanker de kan slet ikke dø«.

Saa længe som Vest-Europas Folk anerkendte Paven, var den katolske Kirke under Krig og Ufred Humanitetens Bærer og fastslog de internationale Regler, som selv krigsførende maatte følge. Efter Reformationen saa det længe fælt ud, og Lovløshed og Grumhed trivedes frodigt under Troskampene, men ogsaa med Hensyn til den internationale Ret blev Hugo Grotius banebrydende. Han fastslog nemlig, at Krige førtes mellem Staterne, ikke mellem private; derfor maatte Privatejendom respekteres, være ukrænkelig, og Krigsfanger maatte under ingen Omstændigheder behandles som Strafefanger. At Grotius' Bog »Om Krigens og Fredens Ret«, der udkom 1625, trængte igennem, viser bl. a. den Omstændighed, at Kong Gustaf Adolph af Sverige altid havde den med sig paa sine Felttog. Grotius forenede i den omtalte Bog kristelige Tanker med Stoicismens Idé om Verdensstaten, der omfatter alle Fornuftvæsener.

I moderne Etik er Stoikerne heller ikke blevet glemt. Naar den tyske Filosof Kant (f. 1724, d. 1804) taler om at tage Forestillingen om Loven til Rettesnor ved Arbejdet paa Dyden, og om, at »det, som det gælder om i Verdenskampen, er at bevare det moralske Sindelag«, saa priser han udtrykkelig Stoikerne, fordi de erklærede det moralske Onde for Tilværelsens eneste virkelige Onde. Og hans Elev Fichte taler gerne om »den Vilje, der er evig og uforanderlig bestemt, og paa hvilken man kan regne sikkert og ufejlbarligt«, som det højeste, et Menneske i sin Stræben kan naa.

Frederik II af Preussen levede og aandede i stoisk Filosofi og skrev i et af sit Livs mest fortvivlede Øjeblikke et Digt: *Le Stoïcien* for at gengive sig selv Mod og Kraft.

Selv Goethe indrømmer: »Hverken Aristoteles' Tankeskarphed eller Platons Fylde gavnede mig det mindste. Derimod havde jeg allerede tidlig Tilbøjelighed for Stoikerne ....«

Og er det ikke, som om vi hører Stoa selv tale til os, naar Schiller skriver:

»At være et moralsk Væsen er Menneskets Pligt. Dyd, ikke Dyder er dets Opgave. Og Dyd er kun Instinktet med Hensyn til Pligt.«

FREDERIK POULSEN

Stoikeren Kratos. Overdel af en Broncestatuette i British Museum, London.

PRIMITIV KULTUR

Stort *Fiskenet* eller *Ruse*, lavet af Fletværk og forarbejdet af Polynesiere.

»Vi lever ganske primitivt,« kan vi høre vore gode Venner forklare, inden de drager af Sted for at tilbringe deres Ferie ved Skov og Strand. Vi ved straks, hvad de mener dermed. De skal — hele Familien, fem Mand høj — ud til en lille Sommerhytte, der ligger bortgemt paa »den mest idylliske Plet, man kan tænke sig«. De cykler dertil og indretter sig i de 14 Dage saa enkelt som muligt. Man sover i Hængekøjer, koger Mad paa et Primusapparat — og Børnene vadsker op! Man lever *ganske* primitivt!

Det er almindelig bekendt, at Ordet *primitiv* nu anvendes med den Betydning: at have faa Livsfornødenheder. At leve primitivt vil i vort Sprog sige det samme som at stille saa faa Krav til Livet som muligt. Oprindeligt betegnede Ordet imidlertid en Tings eller et Forholds *første* Tilstand — noget der stod paa Begynderstadiet. I denne Betydning anvendtes Ordet særligt af engelske Etnologer i Slutningen af forrige Aarhundrede. Man talte om »primitive Folk« og »primitive Kulturer« og forstod derved Folk og Kulturer, som stod paa Menneskehedens Begynderstadium. Forskerne saa Menneskeheden tilbage gennem Aartusinder under een Synsvinkel: Alle Folk havde oprindelig i Tidernes Morgen været Naturfolk og levet et Liv i nær Tilknytning til Naturen. Med Frejdighed og brændende Tro paa denne Teoris Rigtighed henviste man stolt til det synlige Bevis: I Australien løb »de Sorte« jo endnu om som Folkene i Stenalderen; paa Stillehavs-Øerne og hos Indianerne i Amerika var man jo blevet »staaende« paa Menneskehedens *første* Stadium. De *primitive* Folk afgav tilstrækkeligt Grundlag for Teoriens videre Udførelse: Fra Naturfolkene havde Menneskeheden *udviklet* sig; alle de Kulturfolk, som vor Historie melder om, var kun Trin, der førte op til Kulturens yperste Spids: de europæiske Folk.

Denne Synsmaade er imidlertid opgivet som uholdbar. Man har indset, at Historien melder om Kulturfolk, der ikke kan stilles ind i denne Udviklingsteori som Trin paa Vejen fra Naturfolkene til en europæisk Gentleman. Perus og Meksikos mærkelige Kulturer er saa særprægede, at de aldrig vil kunne passe ind i en opstillet Udviklingsrække, der begynder med Central-Australiens mørkebrune, larveædende Jægere og ender med Repræsentanter for Frankrigs og Englands Aandsvidenskaber. Ligeledes kan Kinas og Indiens Kulturer heller ikke stilles

ind i Udviklingsrækken. Man har forlængst maattet indrømme, at der hos Østens Folk fandtes en Visdom, en Digtning og en Religion, der hver for sig rummede saa store Kulturværdier, at det vilde være til Gavn for Europa, om det *forstod* og *lyttede* til Buddhas Tilhængere. Kina og Indien var kulturelt set Europas jævnbyrdige. Hvad der kendetegner en Kultur: Tænkning, Digtning og Religion fandtes hos Østens Folk i lige saa original og dybsindig en Form som i Europa. Hvad der særprægede Europa: *Teknikkens enestaaende Udvikling* kunde ikke komme i Betragtning ved Bedømmelsen af Kulturernes egentlige Værdi. Vor Tids tekniske Vidundere fra Dampmaskinen til Radio- og Flyvevæsen, samt Hæres og Flaaders Helvedsmaskiner var ikke mere i Stand til at holde et europæisk Aandshovmod oppe. Man saa klart, at Teknik ikke var en Betingelse for en høj Kultur. Den rummede snarere en Fare for Kulturen; thi i Beundring for Teknikken kunde man risikere, at Kulturen i Europa stod for Fald — med andre Ord: at Tænkning, Digtning og Religion mistede sin Magt over Europas Mennesker og gjorde dem kulturløse, saa de sank ned i aandelig Raahed.

Ved denne Indsigt i, hvorledes enhver Kultur ikke var at nedlede fra en foregaaende som et højere Trin eller Stadium af denne, men som en selvstændig Form for menneskelig Erfaring og Oplevelse paa det Sted og i den Tid, hvor den enkelte Kultur blomstrede, begyndte der en ny Tid for Vurderingen af de primitive Folks Kultur. Australere, Polynesiere i Stillehavet og Indianere paa Amerikas Fastland blev med eet Slag slaaet til Riddere blandt Kulturens andre Adelsmænd. Forskerne tog ivrigt fat, og snart naaede Beretningerne til Europa om stadig mærkeligere Kulturfænomener hos de Mennesker, man engang havde haanet med Udtrykkene »sorte« og »vilde«, fordi de ikke som de blege Europæere gik omkring i en skræddersyet Modedragt![1])

Det, der først og fremmest karakteriserer primitive Folk, er deres umiddelbare Tilknytning til Naturen. Primitive Folk er altsaa efter den sidste Sprogbrug lig med Naturfolk. Alle deres Oplevelser er præget af Samlivet med Naturen i Modsætning til vore, der er mærket af Livet inden for Bymure.

Vi elsker Naturen, siger vi. Vore Digtere hylder den og priser den som en Lægedom

[1]) I Tilknytning til denne Artikkel bedes Læseren gøre sig bekendt med Artiklen i Hefte Nr. 19: Helligfesten i et nordisk Gudehov, samt Artiklen i Nr. 65: Australernes Liv og Kultur. —

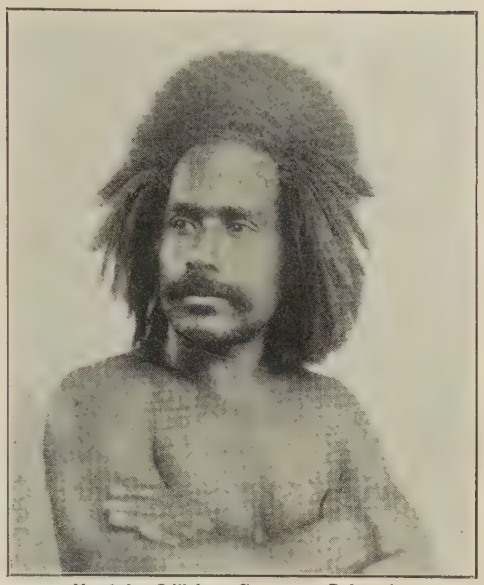

Mand fra Stillehavs-Øerne, en *Polynesier.*

mod den aandelige Træthed, som moderne Mennesker kommer ud for i et forceret Byliv. Vi kalder os Naturens Herrer, vi gør os den underdanig, udnytter dens Kraft, *laver* elektrisk Kraft af Vandfaldene, hugger store Skove op til Papirfabrikation for at tilfredsstille Avisredaktionernes kolossale Forbrug. Hele Bylivet grundes paa Naturens Rigdomme — lige fra vort Spisekammer til de mindste Smaadele i Storindustriens Kæmpeværksteder: Slaar Høsten fejl lider Byernes Menneskemasser derunder; og kan Minerne med Kul og Jern ikke levere tilstrækkelige Raastoffer, ligger Fabrikkerne stille.

Menneskene har saaledes al Grund til at bevare et ydmygt Forhold til Naturen, selv om de udnytter den. Naturen er simpelthen Grundlaget for alt Liv o: *for alt materielt Liv.* Thi vort aandelige Liv er saa godt som revet løs fra Naturen. I Skolen, Kirken, Videnskaben og Kunsten lever vi vort aandelige Liv; og Naturen har i vor Kultur ingen Andel i Forøgelsen eller Formindskelsen af de aandelige Værdier. Med andre Ord, vi kan sige, at vor Kultur er skabt indefra, fra vore sjælelige Oplevelser, hvad enten det saa er enkelte Personligheder eller en Samvirken mellem os alle, der til de forskellige Tider har skubbet Kulturen fremad.

Hos Naturfolkene, de primitive Folk, er derimod aandeligt og materielt Liv en organisk Sammenhæng, eftersom Menneskene og Naturen *stadig* staar i intimt Forhold til hinanden. Naturfolkene skelner altsaa ikke mellem Materie og Aand, mellem Sjæl og

Smaa *Tabu-Huse* fra *Salomon-Øerne*. I disse Tabu-Huse opbevares to Høvdingers Hjerneskaller, der altsaa anses for hellige og *tabu*.

Legeme paa samme Maade som vi gør. De skelner mellem det, der virker Ulykke og det der bringer Lykke, mellem det, der er kendt og venligsindet — og det, der er fremmed og fjendsk. Dyre- og Planteriget er for dem ikke uafhængige af Menneskenes Verden, og Menneskene kan ikke uden videre lade haant om, hvad Kænguruen foretager sig eller hvorledes Blomster og Træer sætter Frugt. Alt spiller en Rolle i den primitive Mands Liv, hvad enten man vil undersøge hans Religion, hans Moral, hans Kunst, hans Samfunds Indretning eller hans Verdensanskuelse i det hele taget.

Endvidere er der det karakteristiske for primitive Folk, at de ikke interesserer sig for — og heller ikke har Brug for — en saadan Inddeling af Dyre- og Planteriget, som vi kender fra Fagene Zoologi og Botanik i Skolen. Lærer vi om Australien, faar vi at vide, at der er Pattedyr, Krybdyr og Fugle (foruden Insekter, Fisk o. s. v.). Vi inddeler Dyrene efter et System, som Australeren ingen Interesse har af. Vi lærer, at Pungdyrene er karakteristiske for Australien og hører om, at Næbdyret lægger Æg, skønt det er et Pattedyr. Det vækker *vor* Forundring, fordi Næbdyrets Natur gaar imod vort opstillede System. Men Australeren studser ikke derved; thi han danner sig Billeder af Dyrene efter en helt anden Metode, som tjener *hans* Formaal. Han ser Dyret, som et enkelt Fænomen med de og de Livsvaner, de og de Farver, i de og de Omgivelser i Skov eller paa Slette. I hans Sprog finder man derfor Betegnelser for Dyr i den Situation og til den Tid, medens samme Dyreart kan betegnes paa helt anden Maade under andre Forhold. Australeren har saaledes mange Betegnelser for de *enkelte* Dyr og kun faa Betegnelser for Grupperne. Han finder intet mærkeligt i at kalde visse Firben og Fugle for »Venner«, fordi de netop gerne ses sammen i Landskabet paa samme Tid.

Paa lignende Maade ser den primitive Mand paa Menneskene. Han mærker sin Næste, sin Ven, gennem hans Legemsvarme, kender ham paa hans Ord og hans Handlinger og hans Vaaben. Men han betragter ham ikke som een Personlighed, der er afgrænset til eet Legeme og een Sjæl. Han ser ham som *Repræsentant* for en Helhed, en *Klan*, en større Gruppe af Individer. *Kun Gruppen er en Helhed*, en Individualitet eller Personlighed, eller hvad vi nu vil kalde det. Hver Gruppe eller Klan har sin Ejendommelighed, sit Ansvar og sine særlige Opgaver. En Klan bestaar af dygtige Smede, en anden af Vævere o. s. v. Men alle Klanens Medlemmer er Fæller i Livskampen, staar sammen i Liv og Død og har *uendeligt Fællesskab;* og ved deres Klans Ejendommeligheder skiller de sig ud fra alle andre Mennesker.

Den primitive Mand anser saaledes Livet for at være noget, der giver sig Udtryk baade i Handlinger og sjælelig Kraft. Han er klar over, at eet Menneske kan være

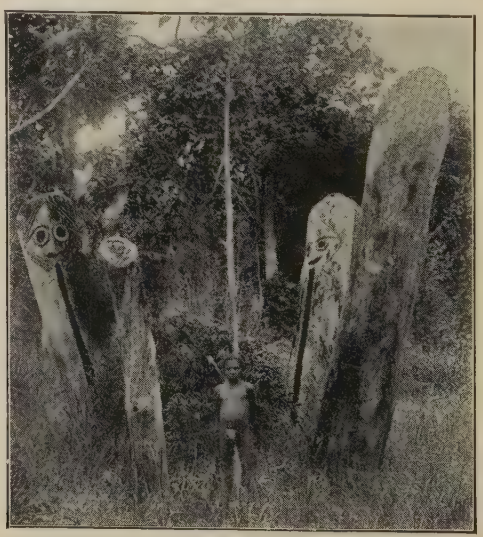

Musikinstrumenter fra *Ny-Hebriderne*. De er lavet af Kokospalmernes hule Stammer, og de anvendes dels i de religiøse Ceremonier, dels naar der skal meddeles et Budskab.

slankt og have lange Ben. Men han tager det ikke som et af Naturens Luner eller en Tilfældighed i denne Mands legemlige Bygning. Den primitive Mand ser dette som Udtryk for sit Medmenneskes Væsen: Han er klar over, at Manden er hurtig, og at Færdighed i Løb er et af hans Karaktermærker.

Man ser heraf, at den primitive Mand aldrig vilde anerkende, at Legemet var et blot og bart Hylster for »Sjælen«, Menneskets aandelige Liv. I primitiv Tankegang hører Kroppen med til »Livet« og er formelig en Del af »Sjælen«. I denne Samhørighed af Sjæl og Legeme træder en af al primitiv Kulturs Særmærker klart frem. (Ved vor Brug af Ordet »primitivt« — som i Begyndelsen af denne Artikkel — tænkte Familien, der skulde feriere i Sommerhytte, jo kun paa sin tarvelige *materielle* Levevis). I Forholdet til Dyret træder dette Forhold tydeligt frem, naar den primitive Mand nyder Dyrets Kød. Det er ikke blot »Mad«, en stoflig Næring, han faar. Han overfører et fremmed Livsprincip til sin Organisme, han optager en fremmed Kraft og faar derved aandelig Næring tillige. For at denne Forbindelse mellem Dyrets Kraft og Mandens Aand kan komme i Stand, er det imidlertid ikke nødvendigt at nyde hele Dyret — ja, overhovedet ikke en Betingelse, at man spiser af Dyrets Kød. Sagen er, at et utydeligt Spor i Mulden kan under Jagten mane hele Dyret frem for den primitive Jægers Bevidsthed. Dyrets Væsen og Liv findes i selve Sporet. Det indeholdes deri og maner til Varsomhed og Andagt.

Ved en saa intim Forbindelse med Dyrets Væsen, som knyttes ved Nydelsen af dets Kød, maa den primitive Mand derfor være forberedt paa, at Dyret bryder frem i ham med alle sine Egenskaber. Dets Mod og Vildskab kan i den Grad gaa ham i Blodet, at han bliver som »forvandlet«. Dyret og Jægeren har blandet Sjæl! Det samme kan ske under Dansen ved de religiøse Ceremonier. Ved at efterligne Dyrets Færd i Naturen, paakalder den mimiske Danser Dyrets Væsen — og ingen vil undre sig over, om Dyret aabenbarer sig i Danserens ekstatiske Dans.

Hvad der gjaldt om Dyret, gælder ogsaa om Menneskene. I en Mands Ejendele ligger hans Magt, hans Væsens Kraft. Kender man hans Navn, kan man faa Magt over hans Velfærd eller blive ramt af hans Styrke. Det er karakteristisk for primitiv Kultur, at der ingen Modsætning er mellem en Helhed og en Del af Helheden; en Mand er en Del af Klanen og repræsenterer Klanens

Et Forsamlingshus og en Del indfødte fra *Salomon-Øerne*.

Væsen; det vil sige, han har hele Klanens Væsen i sig. Han *er* Klanen. Møder man *ham*, møder man Klanen — og spiser man en Kænguru, er det hele Arten, man spiser! Man bevirker, at Klanen faar Kraft og Styrke fra Kænguruartens Væsen.

Naar det har været saa vanskeligt for europæiske Missionærer at komme i Forbindelse med primitive Folk, ligger det deri, at den primitive Verden er en anden end vor. Naturfolkene har Kendsgerninger ligesom vi. Men de erfarer dem anderledes og ud fra et andet Synspunkt. Taler vi om *Livet* som noget ubestemt og maaske upersonligt, noget helt farveløst, vil det sikkert daarligt kunne forstaas af en primitiv Mand. For ham er Livet det faktiske. Livet aabenbarer sig i forskellige Former, Mennesker og Dyr. Han ser en hel Uendelighed af Udformninger, og han kender ingen Grænse for, under hvilke nye Former »Livet« kan aabenbare sig. Hver Dyreart og hver Menneskeklan er en Verden for sig, og hver af dem har sin »Urtype«, som den er udgaaet fra. Men Livet eller Eksistensen, som man maaske hellere bør kalde det, er kun en Virkelighed, saa længe den skaber nye Repræsentanter. — Hos visse Australere sidder Livskraften i de saakaldte *churinga*. Det er flade, aflange Sten- eller Træplader med Billeder, der hentyder til Klanens Historie og hele Særpræg. Disse Kultgenstande spiller en stor Rolle ved de religiøse Fester. Naar Festen er endt, ven-

Polynesier fra Salomon-Øerne. Han har en Skærm for Øjnene mod Solen, store Ørenringe, Koral-Armbaand og Halssmykke; han ryger en Cigar, som laves paa Øerne.

der Slægtens Kraft tilbage til *churinga* og tager Bolig der, efter at Festdeltagerne har nydt Kraftens Tilstedeværelse ved det religiøse Drama.

I al primitiv Kultur maa Kraften vise sig i Gerninger. Vil en Mand prale af, at han er dygtig Agerbruger eller Jæger, maa han kunne vise, at han kan behandle Jorden paa rette Maade, faa Regnen til at falde og Skyerne til at glide til Side, saa Solen skinner. Han maa *kunne*, hvad han *vil*.[1]) Han maa evne, hvad han har planlagt. Thi gennem hans Handlinger aabenbarer hans Sjælekraft sig; lykkes hans Forehavende, siger man, at han har *mana*. Med dette polynesiske Ord betegnes hos primitive Folk alt det, vi vilde benævne som Begavelse, Geni, Kunst, Held eller en hvilken som helst Form for Indflydelse. Den, der udfører noget, viser sin materielle og aandelige Styrke ved at kunne udrette, hvad han tilsigter. Paa den anden Side er Arbejdet inspireret af Arbejderens Aand. Haandværkerens Smedearbejde har hans inderste Væsen i sig; og hvis en fremmed Klan faar fat i f. Eks. et Spyd, hvis Ophavsmand er Klanen ubekendt, kan det være nødvendigt at hente en kyndig Mand fra Fabrikationsstedet til at uskadeliggøre den fremmede »Sjæl« i Spydet. Det, vi kalder *Affektionsværdi*, er en svag Mindelse om den intime Forbindelse mellem Ejer og Ejendel. Vi kan have ondt ved at skille os ved et gammelt Arvestykke, fordi vi netop føler, at det rummer noget af det bedste i Slægten; og er vi os ikke til daglig Følelsen bevidst, viser den sig i hvert Tilfælde, naar vi behandler vort Arvegods som andre Varer, der kan sælges.

En anden intim sjælelig Forbindelse mellem Tingene og deres Ejere betegnes med det polynesiske Ord *tabu*. En Høvding er tabu, at røre ved Lig er tabu o. s. v. Man mener hermed ikke, at noget er ondt og noget andet godt. At noget er *tabu* vil blot sige, at man ikke skal omgaas det tankeløst; thi det indeholder en Kraft, som *kan* virke Ulykke. Men Kraften kan ogsaa bringe Velsignelse. Den maa blot ikke behandles skødesløst og hverdagsagtigt. *Kraften er hellig*, vilde vi sige nu om Dage. Og med et Udtryk fra Eventyret vilde vi maaske sige, at der er Troldtøj med i Spillet! Forklaringen paa, at en Ting eller en Person har en større og stærkere virkende Kraft, end almindelige Genstande og Hverdagsmennesker er i Besiddelse af, hænger sammen med de Samfunds sociale Indretning, i hvilken *tabu*-Fænomenet er særlig fremherskende. Tabu er karakteristisk for Polynesierne, der bebor de utallige Smaaøer i det store, stille Ocean. Polynesierne, egl. de, der bebor de »mange Øer«, hører til de mest aristokratiske Folk i Verden. Naar vi føler, at vore Samfund er tynget af en Klasseinddeling, en Standsforskel mellem formuende, mindre bemidlede og fattige, er det polynesiske Samfund tynget af Forskellen paa den aandeligt rige Høvding og de andre, som saa indbyrdes har den aandelige Kraft ulige fordelt imellem sig. Derved opstaar *tabu*-Skikken. En almindelig Mand kan ikke uden videre løbe ind og ud hos Høvdingen. Høvdingens Ejendele, hans Klæder, hans Mad — alt hvad der tilhører ham, er fyldt med hans større Sjælskraft og bør derfor omgaas med Varsomhed. Spiser en almindelig Mand Levningerne fra Høvdingens Maaltid, faar han bogstavelig talt Krampe og dør. Den stærkeres Kraft har dræbt ham. Omvendt kan den aandsstærke Høvding uddele sin Kraft som »Velsignelse«, og Virkningen heraf er mere værd end Guld og grønne Skove. — Hvis man har skaaret i en Mands Klæder eller flænget hans Fiskenet, saa har man dermed ogsaa tilføjet hans Krop og Sjæl ondt; thi Manden »selv« findes i hans Redskaber. Man maa derfor bøde for sin Ugerning paa samme Maade, som hvis man stak ham med sit Spyd. — Vil man sikre sig mod Tyveri, kan man blot sætte et *Tabu-Mærke* op. Ingen tør da røre de mærkede Genstande — under Forudsætning af, at Ejeren besidder en tilstrækkelig kraftig Personlighed, der kan

[1]) Sammenlign Olaf Trygvesøns Kongelykke i „Hellig-festen i et nordisk Gudehov" i Hefte Nr. 19.

fylde Tabumærket med Kraft, saa det virker. Kun Høvdingens Tabumærke virker *absolut*. Ingen tør krænke hans mærkede Ting eller betræde hans tabuerede Marker. Det kunde let koste Livet!

I det foregaaende er omtalt de primitive Folks Forhold til Naturen, deres særegne Form for aandeligt og materielt Liv og Følgerne deraf. I det følgende skal omtales de religiøse Ceremonier, hvorved de søger at underbygge Livets Kræfter og sikre sig deres Bestaaen og Hjælp. Dette sker i al primitiv Kultur i *Kulten*, der former sig som et religiøst Drama. Ved aarlige Fester samles den mandlige Del af Klanen for at styrke Forholdet til de Dyr, som Klanen føler sig særlig knyttet til. Indianerne har deres Maade at feste paa, Australerne igen et andet Ceremoniel, ligesom Nordboerne havde deres Drikkelag, hvori de ved Samlagsaanden fandt ny Kraft til at fortsætte Livet med. »Det er nemlig en umiddelbar Forudsætning i primitiv Tankegang, at skal man kunne bruge noget af det, som er i denne Verden, og faa virkelig Nytte af det, maa Forholdet grundfæstes i aandelig Samfølelse.«[1]) I Kulten fornys Sjælepagten mellem Dyr og Mennesker. Særlig udvalgte »Skuespillere« udfører det religiøse Drama, der bestaar i, at man mimisk efterligner Dyrets Bevægelser i Naturen. »Skuespillerne« er »maskeret«, d. v. s. udstyret med Udsmykninger, som er lavet af Dele af Dyret (Fuglefjer el. lign.). Hver Bevægelse og hvert Ord, som ledsager de mimiske Fagter, har Betydning for Virkningen af Dramaet i opbyggelig Henseende. Mislykkes noget, maa det hele gøres om fra; thi ellers udebliver den »Velsignelse«, som de øvrige Deltagere skulde faa ved at overvære Dramaet.

Det, der sker i Dramaet, er altsaa dette, at Menneskene og Dyrene under højtidelige Former indgaar et helligt Forbund. I det daglige Jægerliv forpligter den primitive Mand sig i Følge denne Sjælepagt med Dyret til at behandle det med Ærefrygt. Fælder han et Dyr, tager han, hvad hans er — i Almindelighed Kødet og Huden. Resten eller særlig hellige Dele deraf gives tilbage til Naturen, og Dyrets Hoved opstilles paa en Hædersplads i Nærheden af Jægerens Bolig. Ærer Jægeren derimod ikke Dyret, og undlader han at give det, hvad dets er, tilbage til Naturen, vil Følgerne ramme ham selv. Men lader han være med at knuse Knoglerne, og dækker han Blodet til med Jord for ikke at ødelægge Dyrets »Sjæl«, ja, saa kan han ogsaa være tryg i Fremtiden. Han vil ikke

[1]) Vilh. Grønbech: Primitiv Religion.

Kriger fra Fiji-Øerne, smykket og malet til at gaa i Kamp, i Færd med at kaste et Spyd mod Fjenden.

komme til at mangle Føde. Dyret vil byde sig frem til Bytte og give sit Kød som Gave til Jægeren, og han kan derfor med god Grund synge med Indianeren: »Bisonen er min Kraft«; thi uden Jagtbytte intet Liv. —

I Bisonfesten hos Indianerne skildres i Drama og Sang Bisonen og Indianeren i deres hellige Forbund lige fra Urtiden til Dagen i Dag. Dramaet begynder med at skildre, hvorledes Dyret begynder at aande og lukke Øjnene op. Dernæst skildres Tyrens og Koens Møde og den unge Kalv, som de avler; og Dramaet glider nu over i en Fremstilling af Hjordenes Masser, der spredes over Sletterne og mødes med Menneskene. Fra dette Øjeblik skildrer Dramaet Jagtens Begyndelse, og med eet Slag er man altsaa inde i Nutiden og borte fra den historiske Skildring. Man ser, hvorledes Spejderne haster hjem og melder om store Jagtudsigter. Jægerne tumler af Sted. Deres Kamp med Dyrene, og Ynglingene, der slæber det parterede Bytte hjem til Lejren, hvor Vagtbaalene allerede flammer i Vejret — alt dette kommer frem som Lynskud i Bisonfestens Drama. Natten er allerede faldet paa, før Byttet er bragt hjem; og mod Dramaets Slutning holder de unge Indianersønner Vagt ved de fældede Bisonokser, mens Mørket lægger sig tungt over Prærierne. —

Bisonfesten er ikke et Skuespil i vor Forstand. Det er en Gudstjeneste. Alt, hvad der benyttes af Redskaber, og alle, som op-

En malerisk *Maori-Kvinde* i Dansekostume. Hun bærer en Fjerkappe paa Bryst og Ryg og har to Fjer paa Hovedet som Tegn paa, at hun er gift. *Maorierne* er de oprindelige Beboere af *New-Zealand*.

træder paa Festpladsen, er fyldt med Guddommelighed. Det, der fremstilles, er baade Virkelighed og Symbol paa samme Tid. Ved »Skuespillerne«s Fremstilling *mindes* Indianerne deres aarhundredgamle Traditioner i Slægten, og ved Gengivelsen af Jagtens Herlighed beriges de med en religiøs Oplevelse. Hvad denne bestaar i, faar man maaske bedst at vide ved at lade den primitive Mand selv tale: »Festen er alt; uden den er vi intet. Den giver os Lykke og Velsignelse; uden den vilde vi inden mange Dage fattes alt til Livets Ophold. *I Festen er Livet;* uden den vilde vi alle sygne hen og omkomme, inden Aaret var omme. Det er Festen, som giver os Haab og Mod; uden dens Oplevelse maatte vi krybe sammen i angstfuld Forventning om Fremtiden. Det er Festen, som gør, at vi lyder Loven; den, der faar os til at glemme Kiv og Splid; den giver os Vilje og Mod til at staa Last og Brast med hinanden og føle os samansvarlige i alle vore Handlinger.«

Festen binder Deltagerne sammen, saa der er materielt og aandeligt Fællesskab mellem dem. Festen rummer altsaa en praktisk Levevisdom for dem, der har den primitive Manns Kaar, og samtidig knytter den en Forbindelse med de usynlige Kræfter, der ligger bag Alnaturen og skænker Menneskene Liv og Styrke.

Foruden at være i Pagt med de Kræfter, der udvirker Goder til Anvendelse i det daglige Liv, sørger den primitive Jæger ogsaa for at være i Kontakt med Himmellegemer som Sol, Maane og Stjerner og Naturfænomener som Regn og Torden. Solen skal ikke blot lyse og varme; den skal ogsaa passe sin daglige Gang over Himlen, og det er almindeligt i primitive Folks religiøse Fester, at der sørges for at opretholde Solens Gang ved, at man foretager mimiske Bevægelser, som følger Solen fra Øst til Vest. Indianeren gør sig saaledes til eet med Himmelrummet ved at udøve sine Handlinger mod alle Verdenshjørnerne. —

Vi har nu søgt at gøre os klart, hvad der er det karakteristiske for de primitive Kulturfolk. At de lever i umiddelbar Tilknytning til Naturen betyder altsaa ikke, at de er uden Kultur — tværtimod. Et af Verdens første kulturløse Folk var maaske netop de engelske Minearbejdere, som ved Midten af forrige Aarhundrede levede et Hundeliv uden Andel i Religion, Tænkning eller Kunst. Trods det, at de var Medlemmer af det europæiske Kultursamfund, havde de intet med Kulturen at gøre. Australiens og Amerikas frie Jægere levede et langt højere kulturrigt Liv end Industrikongernes Maskinslaver. Siden har den sociale Forsorg og større Humanitet mildnet vore Samfund. Men ovennævnte Eksempel viser, hvor varsomme vi skal være med at gøre os til af vor Kulturs Værdi over for de primitive Folk. *Verden er fyldt med Kultur.* Ethvert Kulturfolk har skabt og skaber sig stedse sine egne Former for Liv, Samvirke og Modtagelse af Værdierne til Livets Opretholdelse. Australeren har med sine Totemdyr[1]) og sit Drama fundet ind til de Livskræfter, han behøver. Indianeren føler sig under Bisonfesten i Samklang med Tilværelsens inderste Kraft, naar han synger:

„Bisonen er min Kraft.
Han er en vældig Kraft at have i sig.
Træerne er min Kraft.
Naar jeg færdes blandt dem, *er jeg omgivet af min egen Kraft.*“[2])

Endvidere havde Kineserne og Inderne fra tidlige Tider deres Kultur og religiøse Forestillinger, ligesom Jøder, Grækere og Romere, hedenske Nordboere og kristne Europæere og Amerikanere havde dannet deres religiøse Kulturer efter deres Livs Behov.

Men efter alt, hvad vi kan skønne, kan enhver Kultur bedst bestaa Livskampen med sin egen Form for Kultur. En Kulturform kan degenerere, ødelægges ved Misbrug. Men dens Betydning kan ikke gøres lig Nul. Den er jævnbyrdig med andre Kulturformer og har i Historiens Gang sin egen Værdi og Opgave i Livets Tjeneste.

KAI RIEDEL

[1]) Om Totemisme hos Australerne, se Artiklen „Australernes Liv og Kultur“ i Hefte Nr. 65.
[2]) Vilh. Grønbech: Primitiv Religion.

ØRKENNATUREN

Et trist Møde i Ørkenen: Skelettet af en Mand, der har forvildet sig, og som til sidst er styrtet om, udmattet af Sult og Tørst.

Den første Dag, da Sahara-Ekspeditionens Udstilling i Industribygningen i København var aaben, blev jeg tiltalt af en ældre Herre, som af en af Damerne ved Tombolaen havde faaet at vide, at jeg havde været med paa Professor Olufsens Ekspedition.

»Det maa da have været en forfærdelig anstrengende Tur,« sagde han, »og især er der een Ting, som jeg ikke kan forstaa: Hvordan kunde De dog holde Varmen ud dernede?«

»Varmen,« gentog jeg, »aah, den var nu ikke saa slem; det var meget værre med Kulden!«

Det Svar havde Manden aabenbart ikke ventet, og da han saa mere end forbavset paa mig, førte jeg ham op paa første Sal, viste ham de grønlandske Soveposer, som vi havde benyttet paa Ekspeditionen, viste ham, hvorledes en saadan bestod yderst af en tyk, vateret Pose, inden i hvilken der var en Uldpose, inden i hvilken der var en Lærredspose, inden i hvilken der var 2 tykke, uldne Tæpper, lagt flere Gange sammen!

»Ja — og inde i alt det laa saa vi og — frøs!«

Manden saa om muligt endnu mere tvivlende ud. Han vidste tydeligt nok ikke, om han skulde tro mig eller ej.

»Men trættende maa det da have været Dag ud og Dag ind, Maaned efter Maaned at gaa i Sand og Sand og ikke se andet end Sand,« fortsatte han.

»Benægte, at der er Sand i Sahara, vil jeg ikke,« svarede jeg, »men Folk nærer i Almindelighed overdrevne Forestillinger om Sandmængden. Se f. Eks. paa det Kort henne paa Væggen.«

Og vi saa ud over det saakaldte Araberorkester til det store Ekspeditionskort paa den modsatte Væg.

»Ser De,« sagde jeg, »kun det, der er tegnet med gul Farve, er Sandørken. Resten, —

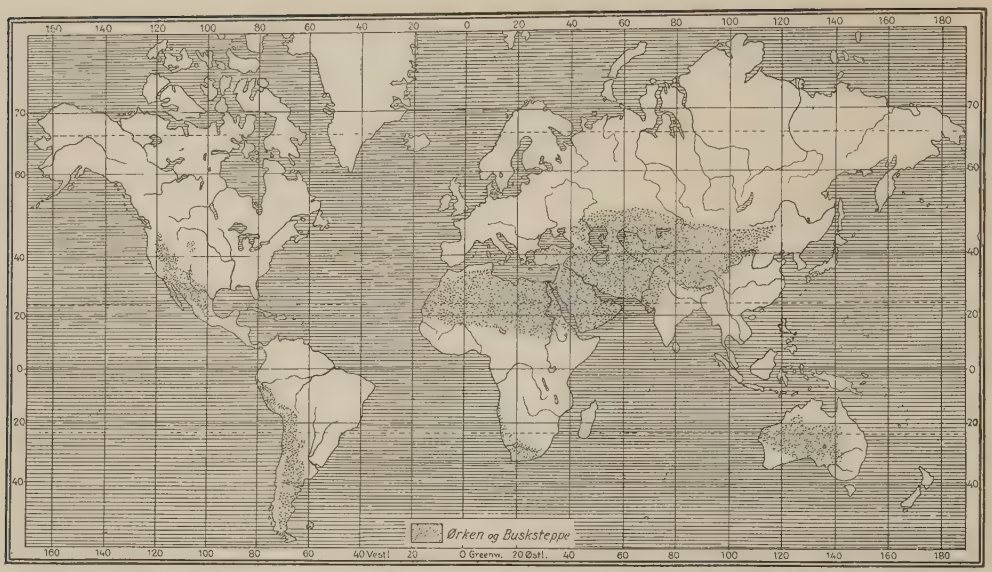

Kort over Jorden visende Ørkenernes Udbredelse. Man ser, at Ørkenerne gaar helt ud til Havet paa Fastlandenes Vestsider, hvilket skyldes kolde Havstrømme og opstigende koldt Bundvand. I Midten af Kontinenterne findes Ørkener, ikke blot i den tropisk-subtropiske Zone, men ogsaa i tempererede Egne. Paa Fastlandenes Østsider, hvor Monsunvinde blæser i Sommerhalvaaret, findes ingen Ørkener. Det prikkede Land i det sydlige Syd-Amerika er Buskstepper.

og det er mere end ³/₄, er Stenørken, Grusørken og Klippeørken.«

Jeg vil ikke paastaa, at den ældre Herre saa meget overbevist ud.

I det samme holdt Musikken op. En klar Kvindestemme naaede vore Øren: »Vil De ikke forsøge Tombolaen? Gevinst hver Gang! De kan vinde en Rejse til Sahara.«

»Ja, det var ikke saa ilde, om man kunde vinde en saadan Rejse. Hvad vilde De saa nævne som den største Ubehagelighed, jeg kunde faa, om jeg vandt den store Gevinst og benyttede mig af den?«

Og nu kunde jeg ikke dy mig længere.

»Regnvejr,« sagde jeg.

»Hvad for noget, regner det i Sahara?« udbrød Manden og glemte helt at faa sin Gevinst: 5 Prospektkort.

»Om det regner? Ja, den første Tid, vi var i Sahara, øsede det ned — flere Dage i Træk.«

Men nu slog den pæne, ældre Herres Taalmodighed ikke længere til, og det var ikke uden Irritation i Stemmen, at han udbrød:

»Men hvad er da Sahara? Hvad forstaar man da ved en Ørken?«

Hvad forstaar man ved en Ørken? Det Spørgsmaal blev stillet mig utallige Gange under Udstillingen og i det hele efter min Hjemkomst fra Sahara, og Hensigten med denne lille Artikkel er netop at give Svar paa dette Spørgsmaal.

Ørken er et Land, der ganske vist ikke er regnløst, som mange tror, men hvor det kun regner lidt, meget sjældent og meget uregelmæssigt, et Land, hvor der kan fordampe adskilligt mere Vand, end der falder i Form af Regn, og hvor derfor Plantevæksten er reduceret til det mindst mulige.

Da Ørkener saaledes er en Funktion af Klimaet, hvor et bestemt Element — nemlig Tørheden — har faaet Overhaand, findes de altid paa bestemte Steder.

Mest bekendt er Sahara i Nord-Afrika — uden Sammenligning Jordens største og ogsaa den, der er bedst undersøgt, hvorfor vi her særlig vil beskæftige os med den. I Afrika findes ogsaa Ørkener mod Syd, nemlig Namib og til Dels Kalahari. Som en Fortsættelse af Sahara mod Øst findes i Asien Arabien, Syrien, Eran, Tibet, Øst-Turkestan og Gobi. I den nye Verden træffes Ørkener i det vestlige U. S. A. og Meksiko samt i Syd-Amerika, nemlig Atacama langs Stillehavet (Peru, Chile). Endelig er det meste af Vest-Australien Ørken.

Ved at betragte et Kort over Jorden med indtegnede Ørkener vil man straks lægge Mærke til, at de paa Vestsiden af Fastlandene gaar helt ud til Havet paa Grænsen mellem Troperne og Subtroperne, noget som ofte forbavser Ikke-Geografen.

Det forstaas imidlertid let, naar man kender Forholdene i Havet. Her gaar nemlig langs Kysten kolde Havstrømme mod Ækvator, og her findes koldt opstigende Bund-

vand. Dette forhindrer Dannelsen af lave Lufttryk — Minima — lige uden for Kysterne, og det bevirker endvidere, at Vinde, som blæser fra Havet mod Land paa deres Vej over det kolde Havstrømsbælte, afkøles saa stærkt, at Luften afgiver sin Fugtighed, og Vinden er derfor tør, naar den naar Land.

I Midten af Kontinenterne gaar Ørkenerne længere mod Nord paa den nordlige Halvkugle og mod Syd paa den sydlige, saaledes at de her ogsaa findes i tempererede Egne. Her er de omgivet af høje Randbjerge, der lukker fugtige Vinde ude. Naar de — som det ses paa Kortet — har en langt mindre Udbredelse paa den sydlige Halvkugle, skyldes det de 3 Kontinenters Tilspidsning mod Syd.

Paa Østsiden af Fastlandene findes derimod aldrig Ørkener — her blæser om Sommeren Monsunvinde fra Havet.

Der har tit været Planer fremme om at grave Kanaler fra Middelhavet og Atlanterhavet ind i Sahara, idet man saa mente at kunne lede disse Haves Vandmasser ind i Ørkenen og derved frugtbargøre denne. Man troede, at Sahara var et udtørret Havbækken, og at man atter kunde faa det fyldt med Vand, naar man bare fik gravet nogle Kanaler.

Forlængst er disse Projekter opgivet! Forlængst er man blevet klar over, at de Steder, der ligger lavere end Havets Overflade, kun er af ringe, endda meget ringe Udstrækning, ja at selv Lavlandet, d. v. s. Land mellem 0—200 m's Højde over Havet, kun dækker et forholdsvis lille Areal.

Langt den største Del af Sahara er en Højslette, der i Gennemsnit hæver sig 500—600 m over Havets Overflade, og op over dette

Undertiden antager Bjergene mærkelige fantastiske Former. Det ser ud, som om store Klippeblokke er stablet oven paa hverandre af overnaturlige Kræfter, men det er Hedesprængningen, som har frembragt det besynderlige Udseende.

Store Strækninger af Sahara er Sten- og Grusørken, dækket af snart skarpkantede, snart sandslebne Sten, der gør Marchen gennem Ørkenen overordentlig ubehagelig.

Plateau løfter Ahaggarbjergene sig saa indtil 3000 m, Tibesti endog indtil 3300 m.

Noget lignende gælder for de øvrige Ørkener, ja, de centralasiatiske ligger i endnu større Højde, Tibet saaledes 4000—4500 m, medens Randbjergene naar 7000—8000 m.

Men hvorledes kunde man da tidligere komme paa den Tanke, at f. Eks. Sahara var et udtørret Hav?

Jo, for det første er det nu vitterligt, at der findes Depressioner, d. v. s. Omraader, hvor Landet ligger lavere end Havets Overflade, f. Eks. Syd for Tunis og Vest for Ægypten.

Men dernæst lod man sig vildlede af Landets flade Sletteform, der er mest udpræget mod Nord, af Jordbundens Saltholdighed og endelig og ikke mindst af Klitterne, hvis Sand man tænkte sig stammede fra Havet ligesom Sandet ved Jyllands Vestkyst. Først de senere Aars ihærdige Forskningsarbejde har givet os en rigtig Forstaaelse af de geografiske Forhold.

Undersøger man Bjergarterne i Sahara, viser det sig, at en stor Del af dem gaar helt tilbage til Jordens Urtid og Oldtid, og at de i sidstnævnte Periode er blevet foldet i Vejret til mægtige Bjergkæder, Millioner af Aar før Alperne og Pyrenæerne, Atlasbjergene og Himalaja blev dannet. Disse Bjerge er saa blevet slidt sønder og sammen, skaaret ned, eroderet bort af Vind og Vejr og Regn, saa kun Rødderne staar igen — de er blevet omdannet til det, man kalder et Peneplan, der senere er blevet hævet.

Andre Steder træffes Lag af Sandsten og Kalksten, ligeledes fra Jordens Oldtid, men

Da Vinderosionen er størst i Nærheden af Jordoverfladen, faar Klipperne i Ørkenen ofte Form af Paddehatte. Til venstre for den store „Paddehat" ses en anden, som er væltet, idet dens Stilk er eroderet saa tynd, at den ikke har kunnet bære Klippen.

liggende næsten vandret, som da de blev aflejret.

Snart over, snart mellem disse gamle foldede og ufoldede Bjergarter breder sig saa i mere end Halvdelen af Sahara Lag af yngre Dato, mest bestaaende af vandret liggende Kalksten og Sandsten fra Kridt- og Tertiærperioden.

Men de højeste Partier — Ahaggar, Aïr, Tibesti — d. v. s. alt, hvad der pludseligt og tilsyneladende umotiveret hæver sig op over det mere flade Land, bestaar af yngre tertiære og kvartære vulkanske Dannelser, — Ahaggarbjergene saaledes af Basalt og Fonolit.

Det næste, vi skal betragte lidt nærmere, er Klimaet, som er af fundamental Betydning for Forstaaelsen af Ørkennaturen, da det er Klimaet, der gør visse Lande til Ørkener.

Her støder vi imidlertid paa en ny Vanskelighed: det er næsten umuligt at give nøjagtige Oplysninger. Sammen med Polaregnene hører Ørkenerne til de mindst kendte Dele af Jorden. Først i de senere Aar har man faaet meteorologiske Stationer; men de ligger for det første uhyre spredt, og de passes for det andet grumme daarligt. Det hænder ofte, at Observatøren — i Sahara gerne en menig Soldat — glemmer at aflæse Instrumenterne i rette Tid. Hvad gør han saa? Han indfører simpelthen saadanne Tal, som han mener kan passe, i sin Journal, — for Tabellerne skal være udfyldt, naar de indsendes til de meteorologiske Institutter — og paa Grundlag af disse delvis opdigtede Tabeller maa saa Videnskabsmændene anstille deres Beregninger.

Man har dog efterhaanden faaet nogle ret

Floder i almindelig Forstand findes ikke i Ørkener. Floddalene — de saakaldte Oued'er eller Vadi'er — er udtørret og man ser som oftest ikke andet end større og mindre Sten i Flodlejet og maaske en Plantestrimmel langs Brederne. Men disse Oued'er kan, naar der nu og da — med mange Aars Mellemrum — falder Regn i store Mængder, fyldes med brusende Vandstrømme, der river alt med.

Det er en udbredt Opfattelse, at Ørkenerne udelukkende bestaar af Sand. Nyere Undersøgelser har vist, at dette langt fra er Tilfældet, man regner nu med, at kun 20 % af Sahara er Sandørken. Klitterne i Sahara kan naa meget betydelige Højder. Paa ovenstaaende Billede ses nogle forholdsvis smaa Klitter. Vinden, der har dannet dem, har blæst fra venstre til højre. Man ser den næsten flade Vindside — den danner en Vinkel paa 5—10° med Jordoverfladen — og den stejle Læside, som danner en Vinkel paa 30° med Jordoverfladen. For den, der paa Kamelryg skal ned ad disse Skraaninger, ser det dog ud, som om de er langt stejlere.

paalidelige Oplysninger. For Ouargla — en Oase i det nordlige Sahara — angives som Middelgennemsnitstemperatur for Januar, der er den koldeste Maaned, 15,5° (Københavns har til Sammenligning 0°), for Juli — den varmeste Maaned — 33,9° (Københavns 16), medens Nedbøren for et helt Aar kun beløber sig til 10,7 cm (Danmark 60—70 cm).

Lufttemperaturen kan i Sommertiden i Sahara stige til 50° eller mere om Dagen — for In Salah angives 52°. Paa saadanne Dage stiger Temperaturen i Sandet til 70° og derover, d. v. s. det bliver saa varmt, at man umuligt kan ligge i det eller gaa med bare Ben. Man har Eksempler paa, at indfødte Soldater har ladet sig skyde ned i staaende Stilling, da de ikke kunde holde ud at ligge i Sandet.

Om Vinteren er det til Gengæld ikke sjældent, at Vand, som man har ladet staa i Potter og Pander Natten over, er frosset om

Det er nødvendigt for Ørkenplanterne at have lange Rødder eller Jordstængler for at kunne opsuge Fugtigheden i dybere liggende Jordlag. Planten paa Billedet er knæhøj, men Roden (Jordstængelen) gaar mange Meter ned i Jorden. Paa Billedet ses kun den øverste Trediedel af den.

Morgenen. I de tempererede, højtliggende Ørkener er Vinteren endog meget kold.

Selv inden for det enkelte Døgn kan der være en Temperaturforskel paa 30°. Og Temperaturovergangen fra Dag til Nat sker brat og pludseligt. Det kan Klipperne ikke staa for. Selv de haardeste sprænges i Stumper og Stykker — til sidst bliver de til Sand, og derfra er det — og ikke fra Havet — at det meste af Saharas Sand stammer. Undertiden sker Sønderspræng̃ningen med voldsomme Knald, saa det lyder, som om man skød Bøsser eller Pistoler af. Marco Polo fortæller, at han i Gobi hørte Aanderne synge og slaa paa Tromme, naar det blev Nat. Aarsagen har utvivlsomt været Hedesprængning. En tysk Missionær i Sydvest-Afrika beretter, at de indfødte, han havde med sig, en Nat pludselig blev vækket ved en kraftig Skydning. De troede, det var fjendtlige Hottentotter og greb deres Vaaben for at forsvare sig. Men det viste sig blot at være Klipperne, som gik i Stykker.

Visse Steder (Tanezrouft) i Ørkenen er ganske blottet for Plantevækst. Gennem saadanne Strækninger maa Kamelerne selv medføre „Hø“ paa deres Ryg.

Den stærke Opvarmning foraarsager vertikale (lodrette) Strømme, hvorved der dannes Luftsøjler med forskelligt Tryk og Lysbrydningsevne, saa Luften ikke bliver saa gennemsigtig, som man ofte venter det. De vandrette Luftlag giver Anledning til Dannelsen af Luftspejlinger (Fata Morgana).

Da Lufttrykket paa den nordlige Halvkugle er højere mod Nord, blæser Vindene mod Ækvator. For Saharas Vedkommende er den fremherskende Vind Passaten. Den kommer fra Nordøst, den blæser hovedsagelig over Land, den blæser fra koldere Egne mod varmere, det vil med andre Ord sige, den bliver paa sin Vej mod Sydvest mere og mere tør. Selv om der nu og da dannes lokale Minima inde over Land, er Luftopstigningen i disse ikke tilstrækkelig til at fortætte Luftens ringe Indhold af Vanddamp, og man faar i Stedet for blot Støvstorme. Nedbøren er derfor yderlig lille, og Regnen falder meget uregelmæssigt og ganske uberegneligt — ofte med Aars Mellemrum. Luften bliver som Følge heraf usædvanlig tør, saa tør, at Neglene f. Eks. kan springe som Glas. Fordampningen fra det menneskelige Legeme bliver af samme Grund uhyre. Dette bidrager i høj Grad til, at de høje Temperaturer ikke føles saa stærkt. Det er i Virkeligheden saaledes, at 20° C. nærmest føles koldt — man gaar i Vinterfrakke i den Temperatur —, 30° er behageligt og 40° egentlig ikke ubehageligt. Men denne Luftens Tørhed fører ogsaa med sig, at man bestandig føler Tørst og maa drikke — en Neger siges daglig at kunne sluge 20 l Vand, hvis han kan faa det.

Da der kun sker meget ringe Udvadskning af de ved Forvitringen dannede Salte, er Jordbunden i Ørkenerne undertiden saa rig paa disse Salte, at de ligefrem udkrystalliserer. Ørkenroserne (Sahararoser) er Eksempler paa saadanne naturligt udskilte Gipskrystaller.

Vindene kan undertiden blæse med stor Voldsomhed. Det gælder Samumen i det vestlige Sahara og Chamsinen i Ægypten. Sandet hæves da højt i Vejret, hvilket selvfølgelig er meget ubehageligt, men at saadanne Sandstorme skal kunne begrave hele Karavaner, hører vist nærmest til Fablernes Verden.

Vind er der næsten altid. Det er en kendt Sag, at Ørkenens Beboere nødigt vadsker sig, men det er for saa vidt overflødigt, for

Hvor Vandet kommer frem til Jordoverfladen eller findes i ringe Dybde, viser det sig, at Jorden er meget frugtbar. Plantevæksten kan saadanne Steder — mest i Dale i Bjergland — blive helt yppig. De høje Træer i Baggrunden er Daddelpalmer. Stedet er nu ubeboet. Derfor har Palmerne faaet det mærkelige Udseende, da de gamle Blade ikke bliver fjernet.

den sandfyldte Vind skal nok holde dem rene, den bogstavelig talt slider alt Snavs bort.

Idet Sandet føres af Sted af Vinden, eroderer det i Klipperne og Stenene. Da der altid er mest Sand i Luften i Nærheden af Jorden, er Vindens, d. v. s. Sandets, Erosionskraft størst her. Det kender enhver rejsende i Ørkener, idet Sandflugtens Ubehageligheder straks formindskes, naar man kommer op paa Kamelryggen. Det er ogsaa Grunden til, at saa mange af Ørkenens enligtstaaende Bjerge har Form af Paddehatte.

Medens det ved Vejrsmuldringen dannede grovere Materiale bliver liggende og det ofte i saa store Mængder, at for Eksempel hele Systemer af Foldekæder i Asien er dækket dermed (Udfyldningshøjsletter), saa føres de finere Bestanddele — Sandet — bort af Vinden, og derfor er saa store Strækninger enten Grusørken (reg) eller Klippe- og Stenørken (hammada, sserir).

De store Sandmasser, hvoraf Klitlandet (erg, areg) bestaar, er muligvis ført til Stedet af Floder i en Periode, da Klimaet var fugtigere end nu — i en Pluvialtid svarende til Istiden i Europa. Det er i hvert Fald karakteristisk, at Klitter findes i og omkring de gamle, nu udtørrede Floddale.

Det allerfineste Materiale bliver for øvrigt slet ikke i Ørkenen, men føres over Bjergene og aflejres i fugtigere Egne som Løss (Kina) eller i Havet.

Floder i almindelig Forstand findes ikke i Ørkenen. Floddalene — de saakaldte Oued'er eller Vadier — er udtørret. Deres Dannelse gaar muligvis tilbage til ovennævnte Pluvialtid. Som oftest ser man ikke andet end store og smaa Sten i Flodlejet og maaske en Plantestrimmel langs Siden.

Kun naar der nu og da kommer et Regnskyl — og det kan komme, selv om der kan gaa 10—11—12 Aar mellem Regnskyllene — bliver Oued'en omdannet til brusende Vandstrømme, der river alt med sig. Vé da den Karavane, som har slaaet Lejr i Bunden og ikke kommer væk i Tide!

Undertiden kan der falde saa megen Regn, at der kan blive store Oversvømmelser. Hvor Stuart var ved at omkomme af Tørst, var Mac Kinley ved at drukne nogle Aar senere (Australien).

Vandet forsvinder dog hurtigt, dels fordamper det, dels siver det ned i Jorden. Ørkener er derfor afløbsløse, og de enkelte Søer, som findes, er Saltsøer eller maaske kun Saltmoradser.

Da der normalt ikke findes Floder, sker der næsten ingen Udvadskning af de Salte, som dannes ved Forvitringen. Derfor er Jordbunden saltholdig, undertiden saa stærkt, at Saltene udkrystalliserer. Ørkenroserne (Sahararoser) er netop Eksempler paa saadanne naturligt udskilte Gipskrystaller. Som Følge af Jordbundens store Saltholdighed opløses straks saa meget Salt, naar Regnen falder, at Flodvandet bliver saltholdigt og derfor udrikkeligt.

Forvitringen er for øvrigt ogsaa anderledes end i fugtige Egne. Jernforbindelserne omdannes saaledes ikke til Brunjernsten, men til Jernglans, hvilket giver Ørkenen den rødgule Farve.

For dem, der kun kender Ørkenen af Omtale, vil Tanken om, at der eksisterer en Sahara-Flora uden Tvivl synes mærkelig. Men opholder man sig der bare en lille Tid, vil man opdage, at Jorden, hvor tør den end ser ud, dog nærer et ret stort Antal Planter. Ørkenen er med andre Ord ikke plantetom, men det er selve den nøgne Jordbund, der præger Landskabet, og ikke Plantevæksten.

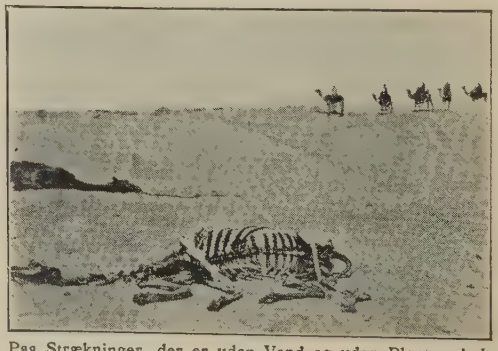

Paa Strækninger, der er uden Vand og uden Planter, bukker mange Dyr under. End ikke Kamelen (Dromedaren), der kan gaa flere Dage uden at drikke og uden at æde, kan altid klare disse golde Ørkener. Deres Kadavere og Skeletter ses langs med de mest benyttede Karaveneveje og kan der tjene som en Slags Vejvisere.

For at unddrage sig Solvarmens direkte og indirekte Indflydelse benytter disse Planter sig af forskellige Midler. De har lange, kraftige Rødder eller Jordstængler, bestemt til at suge Fugtigheden op af Jorden endog fra meget store Dybder og i meget store Afstande. Ved Suez-Kanalens Udgravning fandt man levende Rødder, trods det der ikke var Planter at se lige i Nærheden. Eller Planterne søger at formindske Vandfordampningen ved en stærk Formindskelse af Bladene, der ofte kun er Torne. Eller de har en hygroskopisk Haarbeklædning, der opsuger Atmosfærens Fugtighed, eller er dækket af Voks eller Harpiks, som nedsætter Vandfordampningen.

Til Værn mod planteædende Dyrs Begærlighed har de Gift- og Bitterstoffer, og fra flere af dem udgaar der en saa kvælende Stank, at selv Kamelerne, der ikke er Kostforagtere, skyndsomst fjerner sig fra dem.

Ørkenplanterne faar derfor et graagrønt, vissent Udseende og ligner allesammen mer eller mindre hverandre, trods det de ikke er i Familie.

I den haarde Kamp for Tilværelsen er selv de mindste Forskelligheder i Henseende til Omgivelser, Solbestraaling, Højde, Saltholdighed tilstrækkelig til, at Vegetationen tydeligt er forskellig paa Steder i ringe Afstand fra hinanden.

Da der kun er lidt Vand i de øvre Jordlag, kræver hver Plante stor Plads — derfor er der ogsaa forholdsvis stor Afstand mellem de enkelte Planter eller Plantetuer —, men man vil dog næsten altid se Planter i Nærheden af sig, selv om de er lave og forkuede. Der findes dog Steder, hvor der absolut ingen Planter er; saadanne Strækninger kaldes i Sahara for Tanezrouft.[1])

Medens fleraarige Urter ikke forekommer, findes en hel Del Planter, som er tilpasset til i Løbet af forbløffende kort Tid at fuldende deres Levnedsløb. De ligger som Frø i Aarevis i Jorden og venter paa Regnen. Naar den kommer, spirer de, vokser til, blomstrer, sætter Frugt og kaster Frøene i Løbet af nogle faa Dage.

I Bjergene, hvor der falder mere Regn, træffes Buskstepper og i de ofte storslaaede Slugter, som Floderne har udgravet, er Vegetationen saa yppig, at den sine Steder næsten er uigennemtrængelig.

Jordbunden i Ørkenen er altsaa egentlig ikke ufrugtbar; den indeholder store Mængder af de Salte, som Planterne har Brug for — men i uopløst Form. Hvor der kan skaffes Vand, viser det sig paa den mest slaaende Maade. Her opstaar Oaser, der nærer Tusinder af Mennesker. Vandet stammer enten fra Grundvand, Floder eller artesiske Brøndboringer. De fleste Oaser findes derfor ved Foden af Bjergene eller langs Floder (Nilen).

Dal i Ahaggarbjergene.

De klimatiske og plantegeografiske Forhold udelukker delvis Dyrene. Løven, der foruden at bære Navnet Dyrenes Konge, ogsaa kaldes Ørkenens Konge, vilde ynkelig omkomme af Sult og Tørst, om den blev henvist til at leve i Ørkenen. De Dyr, som findes, er let bevægelige, saa de hurtigt kan komme fra Sted til Sted. I de bedre Egne, hvor der er lidt Vand, træffes Gazeller og Antiloper, Ørkenhare og Ørkenræv, Springmus og forskellige andre Gnavere. I Sandet ses ofte vævre Firben smutte omkring. Giftige er bl. a. Hornslangen og Skorpionen. I Oaserne er der Millioner af Fluer, men Lopper findes ikke. Saa meget desto talrigere er da Menneskets anden Snylter Pediculus vestimenti (Lus). Ogsaa Kamelerne er plaget af Lus — en Mide.

Spørger vi til sidst: Hvilken Betydning har Ørkenen for Menneskene, saa maa Svaret lyde: Ørkenen er menneskefjendsk! Det, Mennesket der lider mest af, er Vandfordampningen. Kan man ikke faa Vand til Erstatning for det, der fordamper, dør man, idet der daglig fordamper mere Vand, end der findes i Blodet. Ørkener har derfor altid været Hindringer for højere Kulturers Fremtrængen.

EINAR STORGAARD

[1]) Se Artiklen „I Automobil gennem Sahara" FREM Hefte 62.

KULTURAFLEJRINGER FRA SKJOLDUNGTIDEN. I

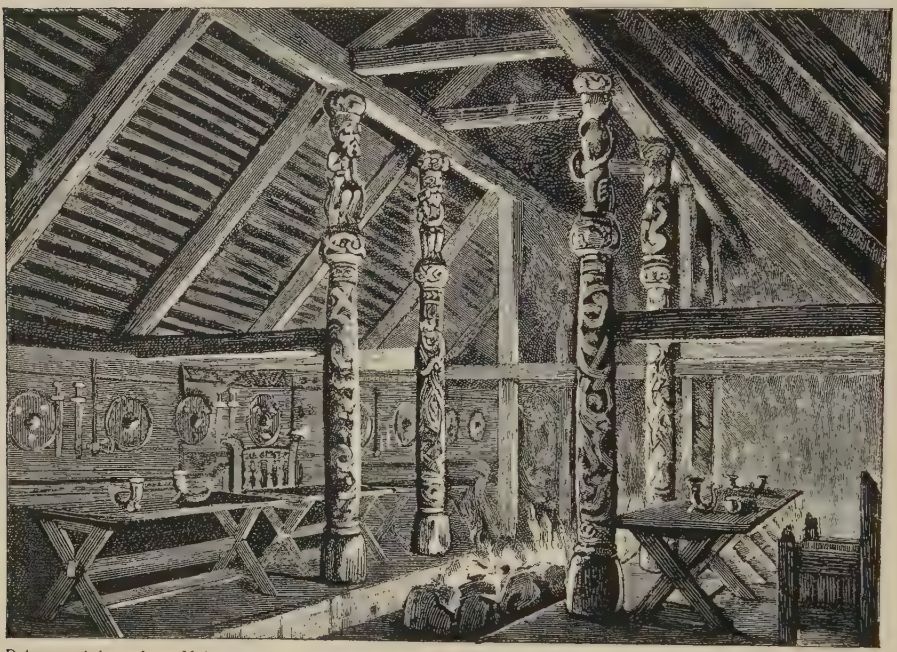

Rekonstruktion af en Hal som den maa have set ud i Skjoldungtiden, naar Kongen samlede sine Kæmper til et festligt Lag. Langs Langvæggene stod Bænke med Siddepladser for Kæmperne, midt for stod Højsæderne, Kongens og Hædersgæstens Plads, adskilt ved det luende Baal i Hallens Midte.

Mange Forskere har flittig gransket dansk Kulturs Saga. Men Resultaternes Udmøntning for den store Almenhed har ikke paa alle Punkter holdt Skridt med Studiernes Fremgang; særlig har man undladt at anskueliggøre Udviklingen gennem sammenlignende Kort og grafiske Fremstillinger. Her skal der ydes nogle Kortprøver, der ikke udgiver sig for andet end foreløbige Skitser.

Vi vil søge at kaste Strejflys over Forholdet mellem Øerne og Fastlandet i visse Tidsrum af Danmarks Historie.

Gennem Aartusinder lader der sig spore ligesom en Vekseldrift i Kultur: snart er Jylland foran, snart Øerne. Historisk er Jylland Nr. 1; her blomstrede Ravhandelen i 4. Aarhundrede f. Kr., da den græske rejsende Pytheas fra Marseille opdagede vore Strande, og for to Tusind Aar siden drog Kimbrerne med deres navnkundige »kimbriske Hyl« ud fra Himmerland og bragte Rom til Undergangens Rand. Men Sjælland vil ikke lade sig lumpe; her rejser sig Skjoldungrigets Vugge i 4.—5. Aarhundrede e. Kr., og Skjoldungriget bliver til det samlede Rige Danmark, en Svanerede, der lader Kuld efter Kuld sværme ud over Havene i Vikingetiden og grunde Danevælden.

I den kristne Missionstid er Jylland atter ovenpaa; her knejser Gorm den Gamles og Thyra Danebods stolte Gravhøje i Jelling, og jydske er de fleste af Granitkirkerne, der staar som de stolteste og uforgængeligste Minder om vor unge Kristenkultur. I Valdemarstiden sætter atter Sjælland Rekord; her rejser sig Esben Snares faste Hus Kalundborg med sin Kirkes fem kække Fingre pegende mod Himlen, og her skriver Saxo vor Middelalders navnkundigste Bog, Danmarks Krønike. I de følgende mørke Aarhundreder er det frem for alt Jylland, der digter og synger i vore skønneste Folkeviser. Med Reformationen kommer Øerne og Skaane forrest; de driftige Købstæder mellem Sund og Bælt bliver Hovedsæder for Bogtrykkerkunsten og andre af Tidens Banebrydere for en Kulturudvikling i hastigt stigende Tempo. Saadan gaar det Slag i Slag.

Skulde nu Danmarks Saga for Alvor teg-

nes op med Billedskrift og Landkort, da maatte vi gaa ud fra den fjerneste Urtaage, saa langt vi kan naa ved at rette den forhistoriske Lyskasters Søgelys mod Gravhøje og Stednavne, der lader os følge Bosættelsen fra Arilds Tid. Det har allerede *Vilhelm la Cour* og *H. V. Clausen* gjort inden for mindre Omraader.[1]) At sætte en almindelig Anskuelsesundervisning af denne Art i Gang er dog en uløselig Opgave for Enkeltmand; derfor vil FREM nøjes med en Prøve fra Skjoldungtiden, som byder et særlig rigt og let tilgængeligt Stof for Iagttagelser.

Skjoldungtiden er Staten Danmarks Fødselsstund. Vor store Folkemindeforsker *Axel Olrik* har i »Danmarks Heltedigtning« træffende peget paa, hvordan der omkring 6. Aarhundrede e. Kr. pludselig bliver Larm og Røre om Danernes Navn. I Aarhundreder forud var der historisk Øde og Tomhed paa Øerne, mens allerede Kimbrerne og andre jydske Stammer for længe siden var straalet frem i Historiens Dagslys. Da byder Saga sit »Bliv Lys!« og af Taagen fødes pludselig Danernes Stat, Skjoldungriget. »Lyt! Vi har hørt om Spyddaners Ry,« saaledes indledes Englands navnkundigste Epos, Bjovulfskvadet. Hist ovre Vesten for Hav ved Skjalden intet stoltere og mere fængslende at synge om end Skjoldungkongen Halvdans Æt, end Hroars og Hrolf Krakes Storværker, og det muntre, farverige Liv

[1]) „Geschichte des schleswigschen Volkes" 1922. „Aarbøger for nordisk Oldkyndighed" 1916. Prøver i sort Gengivelse er aftrykt i FREM Hefte 11.

Efter at Bjovulf havde øvet mange og store Bedrifter i Skjoldungernes Gaard, hvor han bl. a. havde kæmpet med Trolden Grendel, vendte han tilbage til sin Konge Hugleik. Denne modtog ham og hørte, siddende i sit Højsæde, Bjovulf fortælle om sin Færd og modtog til sidst de rige Gaver, Bjovulf havde med til ham fra Skjoldungekongen. (Tegning af Niels Skovgaard).

Blandt alle Bjovulfs Storværker var Sejren over Trolden Grendel det største og det, der skabte hans Ry. Morgenen efter Kampen drog Bjovulf i Spidsen for de danske Hirdmænd tilbage til Kongsgaarden. Iblandt Hirdmændene var en Skjald, der kvad om Bjovulfs Daad. Da de nærmede sig Kongsgaarden, stod Solen op. Kongen selv gik dem i Møde paa Fruerstuens Tærskel, ved hans Side stod Dronningen; alle fejrede Heltens Sejr. (Tegning af Niels Skovgaard).

paa Kongsgaarden i Lejre. Og Ekkoet lyder samtidig fra Frankrig, fra Italien, fra Grækenland. Skjoldungerne blev Nordens første Kongeæt med paa een Gang fællesnordisk og engelsk Ry.

Nationalsagnet i Lejrekrøniken henlægger Danrigets Vugge til *Videslev*, som omfatter Sjælland, Lolland, Falster og Møen. Rigsnavnet *Videslev* (Vides Arvelod) er mærkeligt, har intet Sidestykke hos noget andet Folk. Men det falder godt nok i Traad med dansk Sprogskik, thi »Krongods« kaldtes paa vort gamle Maal for »Kongelev«, og paa Sjælland vrimler der med Bygdnavne paa *-lev*.

Et andet, men knapt saa udbredt Kendemærke for de gamle Skjoldunger er Indbyggernavnene paa *-far:* Sjællandsfarer, Laalandsfarer, Lavindsfarer (paa Lavind = Langeland), Hallandsfarer, Blekingfarer. Anglerne laante Skikken og tog den med til Lincolnshire i England, hvis Indbyggere kaldtes Lindisfarer. Og den pommerske Stamme Burgunderne, som uden Tvivl kom fra Borgundarholm (Bornholm), kaldte sig tilsvarende for Burgundafarer. De forsvandt til Syd-Europa allerede i 3. Aarhundrede e. Kr.; saa allerede *inden* den Tid maa

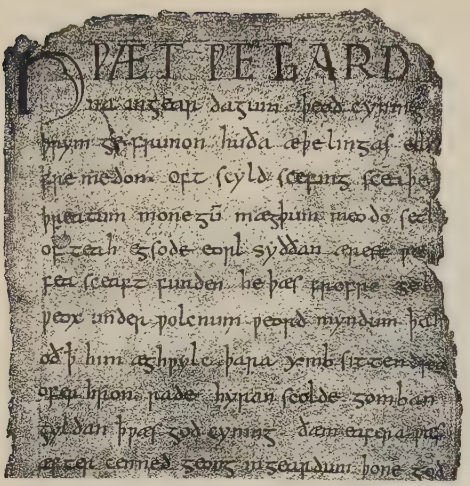

Det angelsaksiske Bjovulfskvad, det ældste gottonske Epos, der kendes fuldstændig, skildrer Gøtehelten Bjovulfs Bedrifter i Skjoldungernes Rige. Sagnet, hvis Kerne er en historisk Tildragelse fra Tiden o. 515, er af Anglerne ført over til Britannien, hvor det er blevet genfortalt atter og atter, til det har faaet sin nuværende Form. Det eneste Haandskrift, hvoraf de første Linjer gengives her, er først fra det 10. Aarhundrede.

Navne af den nævnte Slags have været gængse hos Danerne, og allerede *inden* den Tid maa Danerne have boet paa de danske Øer — ellers kunde Burgundafarerne umuligt have faaet fat paa Navnetypen og have slæbt den med sig sydpaa. Naar Danernes Skik optoges af Naboer mod Øst og Vest, saa er det et Tegn paa, at der fra Sjælland allerede den Gang kunde udgaa en selvstændig skabende Kulturindflydelse.

Grundvolden for Skjoldungernes Magt var væsentlig den Rigdom, der strømmede ind i Landet ved Samhandel med Romerriget. En Del kom vel ad den vestre Vej, gennem Kattegat eller med kort Landtransport over Handelscentret Hedeby ved Sli-Fjordens Bund. Andet og snarest mere kom fra Weichseldeltaet, hvor romerske Købmænd i Kejsertiden havde slaaet sig ned for at faa Haand i Hanke med Ravhandelen i Preussen. En samlet Prøve paa den svundne Rigdom er Sølvskatten fra Skibelund Mark ved Hoby paa Laaland, en mærkelig Samling af romerske Pragtgenstande fra 1. Aarhundrede e. Kr.

Selvfølgelig blev Landet ikke romaniseret derved. Romerne naaede jo aldrig at sætte Fod paa Sjælland som Erobrere, saadan som de i alt Fald een Gang, da Kristus var 5 Aar gammel, var i Land i Jylland. Højt regnet kunde en og anden romersk Træl ad Markedsvejen naa over Storebælt.

Vor Kultur i Skjoldungtiden var da godt nok dansk. Det viser dens Heltedigtning, hvis navnkundigste Afglans vi har i Kvadet *Bjarkemaal* — Forherligelsen af de to Hirdmænds sidste Kamp for Hrolf Krake.

Vaagner, vaagner, Venneskare!
I vækkes ej til Vin eller Vivs Tale,
heller til Hildes haarde Leg.

Saaledes lyder Kvadets første Linier, som endnu kendes i den gamle, nordiske Form; i øvrigt er det nu kun overleveret i Saxos latinske Gengivelse, som har inspireret Grundtvig til hans Opsang: »Sol er oppe, Skovens Toppe glimrer alt som Gimles Tag«. Axel Olrik har i »Danmarks Heltedigtning« oversat Kvadet saa nær som muligt tilbage til dets gamle Form.

Danske i deres Udformning, om end vel østerlandske af Ophav, er ogsaa Myterne om den store Guldalderkonge og Fredstifter *Frode Fredegod* i Lejre, og om den milde Frugtbarhedsgud *Balder*, »Herren«, til hvem Kilden Baldersbrønde skal have været viet. Hvert niende Aar, saaledes fortæller den tyske Klerk Thietmar af Merseburg, stævnede Folket til den store Fest i Lejre, og der ofredes 99 Væsener, nemlig Mennesker, Heste, Hunde og Høge eller Haner. Offerdyrenes Navne stavrimede med Tempelnavnet Hleidra, Lejre; samme Stavrim finder vi i Navnene paa Skjoldungfyrsterne i tre Slægtled, f. Eks. Halvdan, Hroar, Helge, Hrodmund, Hrolf, hvad der hænger sammen med, at denne Æt røgtede Hvervet som Helligdommens Præster. En særlig Familiehelligdom var sikkert Skuldelev, for der fortælles i Lejrekrøniken, at denne Bygd sammen med det tilhørende Herred Horn blev skænket af Hrolf Krake til »Prinsesse Skuld« (i Virkeligheden Slægtens Skæbneaand eller Dis) til Underhold for hendes Terner, d. v. s. Præstinderne.

Dansk er endelig den Bosættelsesform, der kendemærkes ved Stednavnene paa *lev*. Den er i fortrinlig Grad knyttet til Skjoldungerne, hvad vi ser af Navne som Skuldelev, Hroarslev, Helgelev, Hrodmundalev.

Men netop denne Navnetype viser tillige et stærkt Tilskud af udenlandsk Kulturindflydelse, som ad Søvejen bragtes fra Vesterleden til Sjælland og derfra atter udstraaledes mod Øst, Nord og Vest. Med *-lev* følger Stednavnene paa *-stad*, som er af tysk Byrd, og i begges Fodspor fremvokser *Torperne*, en Slags Udflytterbyer, hvis Mønster ligeledes kommer fra Tyskland. Alle disse Typer for Bosættelse opkaldes efter Personer, et Vidnesbyrd om, at en mere personlig Ejendomsret er ved at afløse den løsere, skiftende Agerdrift. Og Indbyggernavnene i de nye Bygder dannes ikke mere efter æld-

gammel Skik paa *ing*, som *Nibinger* i Nibe, Tøndringer i Tønder, men derimod efter nyere tysk Skik paa *-ere:* Haslevere, Ringstedere osv.

Ogsaa i retslige Indretninger synes Skjoldungdanerne at have taget Lære efter Udlandet, thi vi finder ofte deres Tinghøj kaldt »Maalhøj« stundom ogsaa »Maalebjerg«, hvad der synes at være en Omplantning af det frankiske »Malberg« d. v. s. »Tingbjerg«.

En religiøs Paavirkning røber sig i Indførelsen af den krigerske Religion Asedyrkelsen med Hovedguderne Thor og Odin. Der er blot den Uregelmæssighed, at disse to Guder synes at have for sparsomme Helligdomme i Levbosættelsens Centralomraade Sjælland; Centret synes snarere at have ligget paa Fyn.

Skjoldungevældets gradvise Opstigen i 4.—5. Aarhundrede unddrager sig vor Kundskab. Dets episk navnkundige Glanstid er glimrende, men kort som et Stjerneskuds Bane. Slægtens Stigen til dens Toppunkt og Fald fuldbyrdes i 3 Slægtled: Halvdans, Hroars og Hrolf Krakes. Om Halvdan vides ikke stort mere end det blotte Navn, men vi kan skønne, at under ham tilspidses Konflikten mellem Skjoldungerne og et vistnok tysk Medbejlerfolk Hadbarderne, som for en Tid sætter sig fast paa Sjælland. Det lykkes Skjoldungerne i Halvdans eller Hroars Kongetid at fælde den mægtige Hadbarderkonge Frode, men Striden æder sig stadig videre. Hroars Kongetid lader sig historisk nogenlunde fastslaa, thi medens han regerede, foretog en nordisk Nabokonge Hugleik et Vikingetog til Rhinmundingen, hvor han bukkede under for de forenede Franker og Friser, og denne Tildragelse kan gennem de frankiske Aarbøger fastsættes til omkring 515—520. Paa omtrent samme Tid maa Danerne have kuet det i den sydlige Del af den skandinaviske Halvø boende Nabofolk Erulerne; thi Rygtet om denne Daad fortaltes af en norsk Konge Hrodulf til Goterkongen Theoderik den Store, som døde Aar 529. Den her omtalte Sejr vil da sige det samme som, at Danerne fra Sjælland udvider deres Herredømme til Skaane og Halland. Folkevandringstidens store Offerpladser i Skaane (ved Finja Søen), i Vestergötland ved Finnestorp og paa Bornholm og Øland kan vel sættes i Forbindelse med en saadan Udvidelse østpaa. Om den vestgaaende Fremtrængen har vi ingen direkte historiske Minder, men de store Offerpladser synes at tyde paa Kampe langs Jyllands Østkyst fra Vendsyssel til Sydangel, og i Himmerland er der Sagn om Kong Skjolds og Kong Dans Gravlæggelse, hvad der tyder paa tidlig Indlemmelse i Skjoldungriget. En af Dans Gravhøje ligger tæt op ad et Dandige, en gammel Fæstningsvold Syd for Hobro, hvor der aabenbart en Tid lang har været et omstridt Grænsepunkt mellem Danerne og Jyllands ældre Indbyggere. Dette er, hvad vi kan faa ud af Historiens, Sagnenes og Stednavnenes Minder fra Skjoldungvældets Grundlæggelsestid.

Dragt og Vaaben fra Mosefundene. Saaledes maa Skjoldungetidens Kæmper have været klædt og bevæbnet, naar de drog ud til de Kampe, der førte til Danerigets Grundlæggelse.

Kong Hroar skildres i øvrigt baade i Bjovulfskvadet, i Lejrekrøniken og hos Saxo som en mild og fredelig Hersker. Han mæglede Fred mellem stridende Naboer og skal have grundet Handelsstaden Hroiskelda, Roskilde. Selv med Skjoldungernes Arvefjender, Hadbarderne, søgte han at holde Fred. Det lykkedes ham ogsaa for en Tid at forsone den faldne Kong Frodes Søn Ingjald ved at give ham sin Datter til Ægte. Men netop denne Fredsstiftelse bragte Ufreden til at bryde ud igen i lys Lue. Bjovulfskvadet fortæller, at ved selve Brylluppet var der nogle af Brudens danske Følgesvende, der udæskede Hadbarderne ved frækt at prange med den faldne Frodes Vaaben. Det harmede en gammel Hadbarderkæmpe, og han gav sig til at haane Kong Ingjald, fordi han fejgt glemte at tænke paa sin Faderhævn. Det ene Ord tog det andet, og det endte med, at Ingjald rasende brød Gildesfreden og slog sin Bruds Følgesvende ihjel. Dermed var Kampen atter i fuld Gang, og Ingjald truede Skjoldungerne ved selve deres faste Borg Hjort i Nærheden af Lejre. Men Hroar havde faaet sig en daadkraftig Medhjælp i sin Broder Helges Søn Hrolf. I Forening drog de mod Ingjald og knuste hans Magt uden for Borgen Hjort.

Fra nu af var Hrolfs Lykke gjort. Han

Den navnkundigste Skjoldung, Hrolf Krake, fik engang Lyst til at gense sin Moder, Dronning Yrsa, der nu levede i sit andet Ægteskab med Svenskekongen Adils i Upsal. Adils var lidet glad ved sin Stedsøns Komme, men vilde dog ikke kriges med ham, og bænkede Hrolf og hans Kæmper langs Kongshallens ene Langvæg. Luerne fra det store Baal midt paa Gulvet sved deres Kapper, og Svenskerne spurgte spottende, om det var sandt, hvad man sagde, at Kong Hrolf og hans Mænd hverken flyede Ild eller Jern. Men da Heden blev for stærk, rejste Hrolf sig og sagde: „Den flyer ej Ilden, som over den springer". Og i det samme kastede han sit Skjold paa Ilden og sprang over Ilden, Kæmperne gjorde ligesaa. (Tegning af Lorenz Frölich).

sattes i Gildeshallen paa Bænk med Kongen, medens dennes egne Sønner Hrørik og Hrodmund maatte nøjes med et lavere Sæde. Og i en Scene, der giver Anelse om kommende Frændestrid, lader Kvadet Hroars Dronning tiltale ham med smigrende Ord og bede ham om endelig at tage sig venligt af de unge Kongesønner, naar deres Fader en Gang falder fra.

Det skulde gaa anderledes. Næppe havde Hroar lukket sine Øjne, før Hrolf skubbede sine Fætre til Side. Det lader til, at Hrørik holdt sig som Smaakonge i Jylland og overlevede Hrolf. En anden Fætter, Hjarvard, træffer vi som Underkonge under Hrolf i Skaane.

Hrolf holdt nu Skjoldungrigets Hovedpart i sin Haand. Stor var han ikke just af Vækst, hans Tilnavn Krake vil sige en tynd Stage. Men hans Aand var stærk; han styrede Riget med Kraft og Vælde og blev Nordens første store Heltekonge. De ypperste Kæmper fra alle Nordlande flokkedes i hans Kongsgaard og kappedes om at tjene i hans Hird. Det festlige Liv i Gildeshallen skildres med kraftige Farver, der ikke just giver et alt for højt Billede af den Tids Kultur. De afgnavede Knokler smed Kæmperne hen i en Krog af Hallen, og ingen tænkte paa at fjerne dem; og da en eventyrlysten Dreng vovede sig derind, tog de ham til Skydeskive for deres Knokkelkast, imod hvilket han garderede sig ved at bygge sig en »Skjoldborg« midt inde i Affaldsdyngen!

For Resten fortælles der ikke meget haandgribeligt om Hrolfs Gerninger efter Stridighederne med Fætrene. Han foretog et Tog til Sverige, hvor imidlertid Sveakongen Adils kom bag paa ham med Overmagt, saa Hrolf maatte redde sig ud af Kniben ved at saa Guld paa Fyrissletten for at opholde Forfølgerne; »Fyrissæd« blev siden en af de mest yndede digteriske Omskrivninger for »Guld«.

Trods dette lille Uheld gik alt ellers godt og vel, men kun for en Tid. Den afhængige Fætter Hjarvard i Skaane kunde kun med Møje finde sig i sin Underkastelse. Han pønsede paa Svig mod Hrolf og omsider bragte han den til Udførelse. En mørk Nat landede han ved Lejre med en Overmagt af gøtiske Hjælpetropper. Hrolfs Kæmper vaktes til den yderste Strid for deres elskede Drot — sidst Bjarke, hvis tunge, dødlignende Søvn næsten ikke var til at overvinde. Efter en vidunderlig tapper Modstand laa Hrolf og hans Kæmper slagne paa Valen. Men Hjarvards Sejr blev kun en stakket Glæde. Endnu i samme Døgn blev han ifølge Sagnet fældet af den tro Vøggs Hævnersværd.

Med denne tragiske Frændestrid var Skjoldungættens Saga endt paa Sjælland og i Skaane. Kun i Jylland var der endnu levnet Skjoldungfyrsten Hrørik, som vist havde ringe Magt.

Sjælland blev nu for en Stund Skueplads for Kampe mellem nye Ætter, indtil den skaanske Høvding Harald Hildetand lagde det under sig. Han satte saa ogsaa over til Jylland og gjorde det af med den sidste Skjoldung Hrørik.

Dermed var Skjoldungættens Saga uigenkaldelig endt. Men dens Værk var ikke spildt og omstyrtet. Dette Værk var at lægge Grundvolden til det samlede Rige Danmark, og det holdt sig urokket gennem Tiderne trods nok saa megen personlig Kappestrid mellem forskellige Tronkrævere. Hin Tids Rigssamlere og Rigsbygmestre maa have gjort godt og solidt Arbejde. Fra vor sammenhængende Histories Gry, fra Gorm den Gamles Dage, fremtræder Danmark som en fasttømret, national Enhed.

Hvad det vil sige, skønner vi bedst ved en Sammenligning med Tyskland, der indtil 1918 endnu var et Kludetæppe af Kongedømmer, Storhertugdømmer og Fyrstendømmer — en Tilstand som Danmark i det væsentlige havde overvundet for tusind Aar siden.

Dette er altsaa Skjoldungtidens nationale Storværk, dens lykkelige Kongs-Arv til Efterslægten. Derfor har den Krav paa vor Taknemlighed, vor glade Tilbageskuen, vore Digteres Lovtaler, der spiller paa samme Strenge som det gamle engelske Kvads Indledningsord:

Lyt! Vi har hørt om Spyddaners Ry.

GUDMUND SCHÜTTE

AF SPORTENS ORDBOG

Jeg tager paa Maa og Faa et Par Sætninger af et kjøbenhavnsk Dagblads Fodboldreferat:

»A. var i ypperlig Kondition og som centre-half ubestridelig bedste Mand paa Holdet. Hans Placering var altid udmærket, hans kick præcist og velberegnet, og han var utrættelig i at fodre sine forwards. Kort før time i første Halvleg modtog han en Centring fra højre wing og head'ede smukt mod Maal; kun med Besvær lykkedes det Maalvogteren at fiste Kuglen over til corner. I Begyndelsen af anden Halvleg driblede han sig fri og skulde lige til at score, men blev saa paa unfair Vis tacklet af Modpartens back; det var en haard Tur, der handicappede ham svært for Resten af Kampen.«

Der er ingen Tvivl om, at den unge Sportsmand her ikke alene véd, hvad han taler om, men ogsaa formaar at udtale det svære Ord fuldt korrekt. Han sparker daglig Fodbold hjemme i Baggaarden og bevæger sig med Virtuositet baade i de tekniske Mysterier og i Sportens Udtryk, naar han diskuterer den sidste Landskamp med sine Sportskammerater. (Tegning af Robert Storm-Petersen).

Ingen, der nærer svageste Interesse for den ædelige Fodbold, er et Øjeblik i Tvivl om, hvad hermed menes, selv om hele Referatet strutter af Fremmedord, og paa samme Maade forholder det sig med Cricket, Fægtning, Hestesport, Cycling o. s. v. Hver Sportsgren fører sine Benævnelser med sig fra Hjemlandet, og disse Benævnelser glider — rettende sig efter Graden og Varigheden af vedkommende Sports Popularitet — enten uforandrede eller mundafrettede over i den daglige Tale og derfra eventuelt ind i de respektive Landes Sprog. Undertiden oversættes eller omskrives de og naturligvis danner hver Nation sig et Antal malende Supplementsord i sit eget Sprog; men mange Ord forbliver uforandrede, optages i Sproget og udvides i Betydning, saa de til sidst faar fuld Borgerret. Dette gælder i første Række de universelle Udtryk, der er fælles for al Sport og Idræt.

Medens andre Lande har optaget Fællesordet *Sport,* har Nordboerne fra Oldtiden et godt, gammelt Ord, nemlig *Idræt,* (af oldn. íð = Gerning, og þróttr = Kraft, Styrke). Det brugtes i Begyndelsen om enhver Fuldkommenhed i aandelig eller legemlig Sysel, men gled efterhaanden over til ene at bruges om legemlig Færdighed. Der var for saa vidt intet i Vejen for i vore Dage at bruge denne prægtige Benævnelse om det meste af det, vi nu benævner *Sport;* men dette Ord falder maaske lettere paa Tungen og er bleven mere populært, saa *Idræt* bruges nu kun om enkelte, direkte Legemsøvelser. Dog maa det nævnes, at den danske Centralforening for Sport holder det gamle Ord i Hævd og kalder sig »Dansk Idræts-Forbund«. (D. I. F.).

Ordet *Sport* stammer fra latinsk *sporta,* en flettet Kurv, hvori Sejrskransene ved Idrætslegene opbevaredes. Senere gik Ordet over til at bruges om Legene selv, og i Betydningen »Adspredelse«, »Fornøjelse«, »Løjer« gik det over i Engelsk, hvorfra det som Fællesbenævnelse er udbredt i alle Sprog.

Ordet har altsaa ikke i sig selv nogen moralsk, ideel Grundtone, der prædiker om at holde Legemet sundt for Sjælens Skyld. I Amerika er Ordet tilmed gaaet over til at betyde ligefrem Stræben efter materielt Udbytte og dækker over mange, ikke altid lige hæderlige Manøvrer indenfor Handel og Industri. Noget egentlig heldigt Ord er *Sport* altsaa ikke.

De Personer, der driver Sport i Ordets almindelige Forstand, kan være *Professionals* eller *Amatører.* Ordet Professional betyder ligeud, at vedkommende Person er Sportsmand af *Profession* og driver Sport for Betaling, og jo mere populær en Sportsgren er, jo mere staar den i Fare for at blive *professionel,* idet den naturligvis naar sin højeste Udvikling, naar dens Udøvere kan ofre sig helt for den. Professionals er ogsaa Personer, der giver Undervisning i Sport for Betaling, f. Eks. Lærere i Gymnastik, Fægtning, Ridning o. s. v. *Amatør* kommer af lat. *amo,* »elske«, saa det betyder, hvad vi med en Germanisme kalder for *Liebhaver,* altsaa en Person, der driver Sport af ren Interesse og for Fornøjelsens Skyld uden at vente sig materielt Udbytte deraf.

Selvfølgelig er det meget svært at drage Grænsen mellem Amatører og Professionals, f. Eks. naar en Klub sender et Fodboldhold til et fremmed Land og afholder alle Deltagernes Udgifter. Strengt taget er de saa ikke længere Amatører; men her og i lignende Tilfælde maa Fornuften raade. Spørgsmaalet er dog meget omdisputeret.

Englænderne anerkender ikke Begrebet Amatør og bruger ikke Ordet, men derimod deres eget særlige *Gentleman* (djen'telman) og har derfor for Alvor foreslaaet sine Gentleman-Sportsklubber at afholde sig fra al Konkurrence med Udlændinge — selv ved de olympiske Lege — da de ikke her træffer paa virkelige Gentlemen. Englæn-

derne har ogsaa et særligt Ord for Sejlsportsamatører, nemlig »Corinthian«; *The Corinthians* var i sin Tid en Sammenslutning af engelske Adelsmænd, der protegerede Sejlsporten.

Sportens Udøvere er organiserede i Foreninger eller *Klubber* og disse igen i Forbund eller *Unioner*. Medens de tre af disse Udtryk ikke behøver nærmere Forklaring, er det maaske værd at dvæle nærmere ved Ordet *Klub*. Det kommer af eng. *club*, »Kølle«, (Ordet genfindes i norsk *Klubbe*), hvilket Instrument overalt i England, fra Parlamentet til den mindste Hønseavlerforening, er Formandens Myndighedstegn, hvormed han opretholder Ro og Orden; Dirigentklokken er altsaa en nyere Opfindelse. Derfra er *Klub* gaaet over til at betyde en Forening, der ogsaa har selskabeligt Samvær for Øje, saa en Sports*klub* maa være klar over, at dens Medlemmer venter sig noget andet end altid at skulle slide i det.

Selve det at udøve Sporten for Offentlighedens Øjne benævnes kun ved højtidelige Lejligheder ved det gamle Ord »Leg«. Naar det ikke drejer sig om Kappestrid, bruges Ordet »Opvisning«, men ellers Ordet *Konkurrence*, og Deltagerne bliver da *Konkurrenter*. Da Ordet stammer fra lat. *concurro*, »løbe sammen« eller »løbe imod«, burde det i Grunden kun anvendes, hvor det gælder om at bruge Benene for at naa først til et Maal, saa man kan kun i uegentlig Forstand tale om *Konkurrencer* i Sejlads, Boldspil og Athletik. Ordet er imidlertid udvidet og er blevet Fællesbetegnelse for al Kappestrid. Indenfor Søsporten bruges Ordet *Regatta*, ital. »Kaproning«, og indenfor Fægtningen Ordet *Sèance*, fr. »Møde«; de brugtes oprindelig om den enkelte Kappestrid, men er senere overgaaet til at betyde en fortsat Række Kampe. I alle andre Sportsgrene bruger man i denne Betydning Ordet *Meeting* (mi'ting), hvis man ikke foretrækker det danske *Stævne*. Meeting er Engelsk og betyder ligesom det franske Sèance »Møde«, dog mest »Sammenkomst«, »Massemøde«, saa det dækker ganske godt over det sportslige Begreb. Fægtningen har ogsaa et andet Ord for sine Konkurrencer: *Assaut* (assoh), fr. »Angreb«.

Forud for enhver Konkurrence eller ethvert Meeting gaar visse Forberedelser for saavel Arrangører som Deltagere. Arrangørerne skal først og fremmest udsende *Propositioner*, lat. »Forslag«.

Propositionerne indeholder Tid, Sted og Betingelser for Konkurrencerne og er at betragte som ligefremme Forslag. De, der indvilliger, anmelder sig til Kampene og indgaar altsaa paa Forslagene; hvis ingen eller ganske faa anmeldes, da er Forslagene forkastet, og Arrangørerne maa da udskrive nye Propositioner.

Anmeldelserne skal altid være indgaaet inden en bestemt *Termin*, lat. *terminus* = »Grænse«; den anførte Dato og Klokkeslet er yderste Tids*grænse*. Som oftest indeholder Propositioner ogsaa Bestemmelser vedrørende *Indskud*, og undertiden dannes en Konkurrences Præmiesum ligefrem af de erlagte Indskud og bliver altsaa større og mindre, alt eftersom der er flere eller færre Konkurrenter. En saadan Konkurrence bliver da et *Sweepstakes* (swipste'ks), eng. *sweep*, »feje«, og *stakes*, »Indskud«; Indskuddene fejes altsaa til Bunke og gives til Vinderen. Ved Indskuddene opføres, om der er *Forfeit* (får'fit), eller om Konkurrencen er *p. o. p. Forfeit*, eng. »Bøde«, »forfaldet Gods«, er den Del af Indskuddet, der fortabes i Tilfælde af Deltagerens Udeblivelse; *p. o. p.* er en Forkortelse af eng. *pay or play*, (»betal eller leg med«), saa her er i alle Tilfælde det fulde Indskud fortabt. Undertiden begrænses en Konkurrence til kun at maatte tælle to Deltagere og bliver saa en *Match* (matsj), eng. »Ligemand«, »Mage«, ogsaa »Ægtemage«. Naar man undertiden ser en Kamp mellem tre-fire jævnbyrdige Individer blive kaldt en »Match«, da er dette en Misforstaaelse.

Ogsaa Deltagerne maa forberede sig paa Konkurrencen, og dette sker gennem *Træning*. Det engelske *train* (trein) betyder »trække af Sted«, »slæbe af med«, og derfor hedder den Togstamme, et Lokomotiv slæber efter sig, og den Masse Gods, der danner Halen af et Armékorps, *the train*. Fra »at trække af Sted« er Ordet overgaaet til at betyde »skubbe foran«, »drive frem« og deraf figurligt »opøve«, »uddanne«; *Træning* er derfor det samme som Opøvelse til den forestaaende Konkurrence. En *Træner* sørger for, at Uddannelsen foregaar paa bedste Maade, saa det enkelte Individ yder sit højeste og Holdene som Helhed arbejder godt sammen mod det fælles Maal. Det gælder nemlig om at faa Individet eller Holdet i bedst mulige *Kondition*, lat. *conditio*, »Betingelse«; Deltagerne skal opfylde alle de Krav og Betingelser, der stilles dem. Som oftest afholdes der forinden selve Konkurrencen en Prøvekonkurrence, *Trial* (traj'el), eng. *try* (traj), »prøve«. Det administrative og forretningsmæssige varetages som Regel af en *Manager* (man'idjer), fr. *ménage*, »Husholdning«; Manageren skal »holde Hus« med Pengene, og hans Sag er det ogsaa, om Deltagerne er anmeldt til de Konkurrencer, hvor de er *kvalificerede*. Opfylder de ikke Pro-

Den slanke, blondlokkede Svaneridder har som den skønne Dames Forsvarer kastet den lumske Bagvasker til Jorden og modtager nu som Sejrens Pris den ædle Frøkens Haand og Hjerte — uden derfor at være gaaet til Professionalismen. Saaledes var en ægte Champion i det Herrens Aar 1226. (Denne og de følgende Tegninger af Karl Rønning).

Et *noget* andet Billede frembyder Champion'en af 1926. Han er Sværvægtsbryder, og hverken Harnisk eller Lokkehaar er noget for ham; det vilde blot virke generende under Kampen. Laurbærkransen, Medaillerne og Sølvpokalen er hans Kamppris, og hvis han er Professional, gaar han ikke i Kamp, uden at Honoraret forinden er deponeret i en Bank.

positionens Betingelser, da er de *diskvalificerede,* og det samme er de, naar de overtræder de for Konkurrencen givne sportslige Regler. Ordene *kvalificeret* og *diskvalificeret* er nylatinske Orddannelser, der betyder henholdsvis »egnet« og »uegnet«. Deltagernes legemlige Kvalifikationer sørger som sagt Træneren for.

Paa Kampens Dag skylder enhver sig selv og sin Klub at kæmpe *fair* (fær) (eng. »fager«, »pæn«, »ordentlig«), og ikke bruge noget *Trick* (trikk), (eng. »udmaje«, »pynte paa«, deraf »Kunstgreb«, »Fif«), da dette er *unfair play* (önfær' pleⁱ) (»ikke ærligt Spil«). I saa Fald risikeres der *Protest,* (ital. »Indsigelse«), og en saadan Protest kan eventuelt *appelleres,* (lat. *appello,* »kalde, »paakalde« en højere Instans).

Selvfølgelig er *Publikum,* (lat. *publicus,* »offentlig«), ogsaa spændt paa Konkurrencens Udfald; de særlig Sagkyndige giver deres *Tips,* (eng. *tip,* »berøre«, nemlig den sandsynlige Vinder), og alle studerer ivrigt *Programmet,* (lat. »det forud skrevne«). Naturligvis er der en Deltager eller et Hold, der er *Favorit,* (lat. *favora,* »Gunst«, deraf »Yndling«); men undertiden skuffer jo Favoritten, og Sejren gaar da til en *Outsider* (aut'sajder), (eng. »Fremmed«, »Udenforstaaende«). Sejrer et Individ Gang paa Gang over de stærkeste Modstandere, da kan han blive *Champion* (tjam'pion).

Med dette Ord træffer vi paa en af de mærkeligste Benævnelser indenfor Sportens Ordbog. Den sproglige Oprindelse kendes ikke med Sikkerhed, men allerede i Normannertiden kendes det nuværende Ord i Engelsk og Fransk. At være *Champion* paa den Tid var at beklæde en ærløs, skiden Bestilling; en Champion maatte altid gaa klædt i afstikkende Dragt, skulde være skaldet og glatraget og maatte ikke vise sig til Hest. Men hvad var da hans Bestilling? Jo, den var for Betaling at gaa i Tvekamp for en anden Person, naar denne var ude af Stand til selv at give Møde paa Grund af Alder, legemlig Brøst ell. l.; en Champion var altsaa en Slags professionel Fægtemester eller Landsknægt. I Riddertiden derimod, hvor enhver ærlig Ridder ifølge Ridderloven *skulde* gaa i Kamp for Kvinderne og de værgeløse, gik Champion'en fra Professionalismen over til Amatørskabet og Ordet selv blev Benævnelsen paa en saadan Ridder uden Frygt og Dadel; Lohengrin er f. Eks. en typisk Champion. Fra at være den laveste og mest foragtede blev Champion'en nu den ypperste og højest priste, og i denne Betydning er Ordet gaaet over i Sporten som Betegnelse for „Mesteren", for Sejrherren i et *Championat* eller et *Championship.*

Et andet mærkeligt Ord indenfor de universelle Sportsudtryk er *Handicap* (han'dikap). Oprindelig var det Benævnelsen paa et irsk Hasardspil, der paa Engelsk hed »hand in the cap« — »Haanden i Huen«. En *Handicapper* bestemte, hvor meget hver Deltager skulde betale i Indskud, og saa skulde disse af en Hat udtrække Numre paa større og mindre Gevinster; Chancerne var altsaa ens, men Risikoen forskellig, da Indskuddene var af forskellig Størrelse. Denne Forskel gjaldt

Han stod saa stolt ved Gærdet, den unge keep'er, og saa sine seks Points sveve for sig, da en infamt skruet Bold fra bowler'en ramte den haarde Jord og ricochetterede lige op i hans højre Øje! Hans Chancer er ude! Han er regulært „handicappet".

det for Handicapperen om at udjævne, og derfor er Handicap gaaet over til at betyde »Udjævning«.

Handicapperen skal ved Belastning eller Godtgørelse af forskellig Art udjævne Forskellen mellem Deltagernes Evner, saa at Chancerne bliver som at gribe med Haanden i Huen, altsaa rent Lykketræf. Det afhænger af Handicapperens Dygtighed og Upartiskhed om Handicappet bliver godt og Resultatet af Konkurrencen umuligt at beregne paa Forhaand. Handicapning foregaar paa forskellig Vis, ved Paaligning af Vægt, ved Godtgørelse eller Tillæg i Distance, ved at lade Deltagerne gaa fra samme Maal, men til forskellig Tid, ved til den virkelig opnaaede Tid at tillægge eller fradrage bestemte Tidsrum etc etc. Idealet er, at samtlige Deltagere skal komme til Maal paa nøjagtig samme Tid — men saa heldigt gaar det sjældent, og en Handicapper er altid den mest hadede og mistænkte Mand paa en Sportsplads.

Handicap har ogsaa faaet en anden og misforstaaet Betydning, nemlig »Forringelse af »Vinderchance« eller ligefrem »Straf«; de Deltagere, der ikke er stillet paa gunstigste Plads, vil altid føle sig forurettede og paastaa, at Chancen er dem fuldstændig berøvet, og dette kalder de at være »handicappede«. Naar Fodboldspilleren i Indledningen blev *handicappet* ved Modstanderens Tackling, da betyder det, at hans normale Ydeevne og dermed hans Chance for at hævde sig er blevet forringet.

Enhver Konkurrence begynder med en *Start*, eng. *start*, »fare sammen«, »faa et Chock«. Starten tilkendegives altid paa iørefaldende Maade, nemlig ved Tilraab, Skud, Klokkesignal, gennemtrængende Fløjt, Gongonslag ell. l., og Formaalet er ved denne grelle Lyd at faa Deltagerne til »at fare sammen«, saa de med eet Slag udfolder al deres Energi.

Endelig kan der i enhver Konkurrence sættes en *Rekord*, hvad enten denne nu bestaar i at tilbagelægge et Stykke Vej i kortest mulig Tid, at faa de fleste Bolde i Maal, de fleste Points paa Papiret ell. l. Ordet stammer fra lat. *recordare* og deraf kommende eng. og fr. *record*, »det opskrevne«, »det vidnefaste«, »det protokollerede«, altsaa det, om hvis Gyldighed der ikke kan diskuteres.

— — —

Alle de her nævnte Udtryk bruges indenfor saa godt som enhver Gren af Sport og Idræt og er derfor ogsaa saa at sige uden Undtagelse indgaaet i de fleste Sprog og vundet Borgerret i alle Lande. Selv da under Krigens Tid de germanske Sprogrensere vilde erstatte dem med germanske Ord, løb de Panden mod en Mur; Ordene sad for fast baade paa Sportspladserne og i daglig Tale.

Men saa har desuden hver Sportsgren sine egne Ord og Udtryk, hvoraf nogle bevæger sig hjemmevant i Landets Sprog og er adopteret af dette. Her retter det sig dog noget efter vedkommende Sportsgrens Popularitet, og det er alligevel forholdsvis faa Ord, der bevares, naar denne Sport engang gaar af Mode. For Tiden snakker alle Mennesker Fodbold; for et Par Aartier siden snakkede de Brydning. Alle ved, hvad en *off-side* (åfsajd) er; men udenfor Brydernes Fagkreds ved nu om Dage ingen, hvad man forstaar ved *en flyvende Mare*. Maaske bliver om nogle Aar det amerikanske *Basse-ball* (beisbåll) højeste Mode, og saa synker Fodbolden i Forglemmelse og efterlader eventuelt trefire Ord og Udtryk i Sproget — ingen kan vide det!

I al Sport gælder det om at komme først, at blive den bedste. Hvor det gælder om i Ordets bogstaveligste Forstand at komme først, er det en Forudsætning, at der maa tilbagelægges en given Afstand, en *Distance*, lat. *distantia*, »Fjernstaaen«, og er en Konkurrent sine Kolleger saa overlegen, at de ved hans Ankomst til Maal endnu er langt tilbage, da er de *distanceret*, staar ham altsaa fjernt. Distancer kan være længere eller kortere, og det er ikke enhver givet at kunne holde ud over den lange Distance; derfor skelner man i al Distance-Kamp mellem *Stayers* (stei'ers) og *Flyers* (flaj'ers). *Stayer* kommer af eng. *stay*, »forblive«, »holde ved«, medens Flyer kommer af eng. *fly*, »flyve«; Benævnelserne er altsaa ganske træffende. I Stedet for Flyer bruges undertiden Ordet *Sprinter*, af eng. *sprint*, »tage alvorlig fat«, »anstrenge sig«, »sprænge«; Sprinteren styrter altsaa af Sted, saa han er ved at sprænges derved. Overanstrenger han sig, da *bryder*

han ned og *bliver sprængt* eller *Hjertet gaar af ham;* alle tre Udtryk er hentet fra Hestesporten og betyder den Overlast, der sker med henholdsvis Ben, Lænd og Hjerte. Taber han Vejret undervejs, da bliver han *udpumpet* eller *roarer* (rå'rer), eng. »Lungepiber«, egentl. »Brøler«; Aandedrættet bliver altsaa brudt og pibende. Undertiden bestaar en Distancekamp af flere efter hverandre følgende korte Løb og bliver saaledes baade Hurtigheds- og Udholdenhedsprøver; saadanne Afdelinger kaldes *Heats* (hīts), af eng. *heat,* »opvarme«, »hede«; de stammer fra Hestesporten, hvor man forinden Løbet lod Dyret løbe en kort Distance for at varme det op. Under Løbet veksles uafbrudt *Tempo,* lat. *tempus,* »Tidsmaal«, »Hastighedsgrad«, og vil en Deltager *ryste en Modstander af sig,* da prøver han en *Spurt* (spörrt), eng. »Sprøjt«, »Udbrud«; han samler sine Kræfter og *bryder ud.* Den sidste Spurt kommer til sidst, i Løbets *Finish* (fin'isj), af lat. *finis,* »Ende«, »Slutning«. En Spurt benævnes ogsaa *Rush,* eng. *rush* (rössj), »ile«, »storme«, styrte af Sted«; men der er dog den Forskel, at en Spurt, altid er velberegnet og for at *benytte* en Chance, medens et Rush nærmest er en blind Fremstormen for at *fremkalde* Chancen. Selve Bevægelsen under Løbet benævnes *Speed* (spīd), eng. »Fart«, »Hastighed«; det brugtes oprindelig kun i Hestesport, men er nu udvidet til de fleste Distancekampe. Af dette Ord kommer saa atter Benævnelsen paa det i Automobilsporten brugte *Speedometer* af *speed* og græsk *meter* »Maal«, altsaa ligefrem »Hastighedsmaaler«. I Fodsporten bruges følgeligt et *Pedometer,* lat. *pes,* »Fod«. Til at maale den Tid, der medgaar til at tilbagelægge Distancen, bruges et særlig fint Væddeløbsur, en *Kronograf,* græsk *chronos,* »Tid«, og *grafo,* »skrive«; det er i sin højeste Form et Apparat, der baade maaler og markerer, skriver, Tiden.

Under Løbet gælder det for en Deltager at *placere* sig, eng. *place* (pleⁱs), »Plads«, altsaa udsøge sig en gunstig Plads mellem Konkurrenterne, saa han ikke er *spærret inde,* men til enhver Tid har Bevægelsesfrihed. Helst lægger han sig ved Siden af eller bag en, der kan *pace* (peⁱs) ham. Ordet er Engelsk og betyder egentlig »Skridt«, »Gang«, men har i Sportens Sprog faaet tre forskellige Betydninger. Naar et Løb gaar i hurtigt Tempo, da siges det at gaa i *god Pace;* det er Ordets oprindelige Betydning. Men naar en Deltager holder Skridt med en anden, der gaar i god Pace, da bliver han *pacet,* og denne anden Mand er da hans *Pacer;* man kender da ogsaa Konkurrencer, hvor Del-

Det gælder om at slaa Verdensrekorden, firsindstyve Stem med sværeste Kuglestang i ti Minutter, og nu *skal* Nr. 81 til Vejrs, om saa alle Knokler i Underekstremiteterne bliver til Proptrækkere derved!

tagerne paces af en hurtigere Bevægkraft. Endelig er Pace ogsaa Betegnelsen for den Gangart hos Hesten — og enkelte andre Dyr, — hvor de parallelle Benpar bevæges samtidig. (Om Hestens tre rene Gangarter se Artiklen »Heste« i FREM Nr. 14). Hvor en Pacer er mekanisk forbundet med en Løbsdeltager, da er han dennes *running-mate* (rönning-meⁱt), eng. *run,* »løbe«, »rende«, og *mate,* »Kammerat«, »Hjælper«. Hvis en Løbsdeltager er en rigtig *Crack* (krakk) (eng. »Knald«, »Smæld med Tungen«), altsaa af saadan Kvalitet, at vi ikke finder Ord til at udtrykke det, men maa nøjes med at spærre Øjnene op og slaa Smæld med Tungen, naar vi skal tale om hans Færdighed, da risikerer han, at ingen vil konkurrere med ham, og da bliver hans Løb en *walk-over* (wåk-ōver), eng. »spadsere over« nemlig Distancen. Endelig skal her nævnes et Ord, der er Fællesbenævnelse for Startstedet ved Konkurrencer til Lands, nemlig *Scratch* (skratsj), eng. »kradse«; Startstedet markeredes ved en Streg, som blev kradset i Jorden.

Distancekonkurrencer foregaar enten til Lands eller til Vands, (Flyvesporten kan vi vist foreløbig se bort fra), og Hestesport, Cykling, Gang, Løb, Ski, Skøjter og Motor har hver sin omfangsrige Ordbog. Det samme gælder naturligvis Vandsporten, Sejlads, Roning og Kanosport. Jeg skal her kun nævne de mest brugte Udtryk. Enhver, der giver sig af med Hestesport, skal være i Besiddelse af *horsemanship* (hårs'manship), (eng. *horse* »Hest«, *man* »Mand«, *ship* »Kunst«), for at have Held paa *Turf'en* (eng. *turf* (törf),

»Tørv«, »Grønsvær«, deraf den Græsplæne, hvor der holdes Væddeløb). Rytteren skal altid være en god *Jokey*, (eng. Navn *Jack*, Fællesnavn for alle Rideknægte; deraf *Jackie*, »Lille Jack«, *Jockie* og til sidst *Jokey*). Vinder en Hest overlegent, da vinder den i *Canter* (kan'ter), (eng. »kort Galop«), og Jockey'en har *hands down* (hands daun), (eng. »Hænderne nede«, d. v. s. Tøjlerne er slappe), eller *Pundene i Haanden* (kunde have redet med større Vægt). En Hest, der aldrig har vundet et Løb, er en *Maiden* (meid'en), (eng. *maid*, »Jomfru«, »Nonne«); dens første Sejr bliver derfor en *Jomfrusejr*. (Angaaende andre Væddeløbsudtryk henviser jeg til den omtalte Artikkel »Heste«).

Travsportens fleste Ord er allerede nævnt; jeg vil kun her nævne *Sulky* (söll'ki), det lette, tohjulede Køretøj; Ordet er amerikansk Slang, og dets Oprindelse kan ikke efterspores. Gaar en Traver i en Blanding af Trav og Pace, da er den *Dobbeltgænger* eller *paddler*, hvilket sidste Udtryk stammer fra Kanosporten. Hesten gaar »til hvilken Side hveranden Gang« ligesom Pagajen i en Kano.

En Væddeløbscyklist skal helst køre med en *Racer* (rei'ser), (eng. *race*, »Løb«), altsaa en Cykle, der løber rigtig let, og en Fodsportsmand gaar helst *heel-and-toe* (hil-and-tō), (eng. »Hæl og Taa«, altsaa først Hælen til Jorden og dernæst frem paa hele Fodballen for paa ny at sætte af med Taaen), da de hver for sig da opnaar størst Hurtighed.

En Kaproningsbaad kan være *inrigget* eller *outrigget*, *Rigningen* — paa en Baad Aaregangene — sidder altsaa enten *inde* (paa selve Essingen), eller *ude*, (paa et Jernrørstværk). Første Mand i Baaden er Styrmanden, *Cox* (kåks). Ordet er en Forkortelse af *cox-swain* (kåk'sen), der betyder »Kvartermester«. Det er formodentlig sammensat af *cock*, (eng. »Hane«, »en, der bryster sig«), og *swain* (swein), (eng. »Ungersvend«, »Knøs«), altsaa kort og godt »Manden for det hele«. I en Sejlbaad hedder derfor Styrmandens Plads *Cock-pit* (kåk-pit), (eng. *pit*, »Hul«, »Grube«). Vigtigste Mand i Baaden sidder Ansigt til Ansigt med Cox. Han angiver Tempoet for Baadelaget og har Særnavnet *Stroke* (strōk), (eng. »Træk«, »Tag«), eller *Tagaaren*. En Enmandsbaad hedder *Sculler* (sköl'ler), eng. *scull*, »vrikke sig frem«. Styrmanden har i Haanden *Juklinerne; Jukket* er det med Roret forbundne flade Træstykke, hvori Rorlinerne er befæstet, og det hedder paa Grund af sin Form *the yoke* (jōk), (eng. »Aaget«); Juk er altsaa en Fordrejelse af det engelske Ord.

Hvad Sejladsen angaar, da tror jeg, at de fleste Udtryk allerede har været nævnt i Artiklen om Lystsejlads i FREM Hefte 26. Af Athletiksportens Ordbog skal her nævnes nogle særlige Bokseudtryk. Et *hook* (huk), (eng. Hug), er et kort Stød. Et langt Stød kaldes et *Sving;* et *uppercut* (öpperkött) er et Stød under Kæben, (eng. *up*, »op«, og *cut*, »Slag«). Er Kæmperne kommet saa tæt paa hinanden, at de hænger sammen, da er de gaaet i *clinch* (klinsj), (eng. »Nitte«, »Nagle«); de er altsaa nittede sammen. En rigtig Kamp skal helst ende med *Knock-out* (nåkaut), eng. *knock*, »slaa« og *out*, »ud«.

Af Fægtesportens Udtryk er allerede nævnt *Sèance* og *Assaut*. Ved Kampens Begyndelse *engageres* Klingerne, fr. *engager*, »fæste«, »binde«, og ved Kampens Slutning bliver den ene Part *Touchè*, fr. *toucher* (tustè), »berøre«, »ramme«.

Og saa er der Boldspillets store Verden! Der er de aristokratiske Spil, Polo og Golf, af hvis Terminologi intet er trængt ned i de dybere Lag. Nærmere staar vi ved Tennis. Vi kender en *Ketcher*, eng. *catch*, »gribe«, »fange«, og ved, at den ogsaa har et andet Navn, nemlig *Racket* (ra'kit), der ligefrem betyder Boldtræ. Naar en Bold gives op, bliver den *servet*, af eng. *serve* (sörv), »lægge frem«, »servere«, »betjene«; Ordet stammer fra Latin *servus*, »Tjener«.

Cricket er kun i ringere Grad trængt igennem herhjemme, men vi kender dog Benævnelserne paa de to Modstandere, *the bowler* (bō'ler), der angriber Gærdet, og *the keeper* (kīper), som forsvarer det. *Bowl* (bōl), eng. »Bolle«, betyder i Grunden alt afrundet, lige fra Bladet paa en Teske og til det fuldkomne Legeme, Kuglen; *keep*, eng., betyder ligefrem »holde«, »beholde«, »forsvare«, og Keeper'en er følgelig en Vogter, en Opsynsmand.

Endelig er der Fodbolden, men — som allerede sagt snakker vi jo i det Herrens Aar 1926 Fodboldsprog som vort Modersmaal, og hvorfor byde Bagerbørn Hvedebrød?

MARKS-JØRGENSEN

TIL FARVEBILLEDET

Man ser her en spændende Situation fra en Landskamp Norge-Danmark. Danskernes center-forward (i Midten) har lige sendt et højt Skud paa Maal, men en af de norske backs har med Held forhindret dette ved med et Hovedstød at sende Bolden ud paa Banen igen. Danskernes innerwing følger interesseret den spændende Situations Udvikling.

KLARET!

Typisk Situation fra en Fodboldkamp. Ved et Hovedstød har Spilleren hindret Bolden i at gaa i Maal.

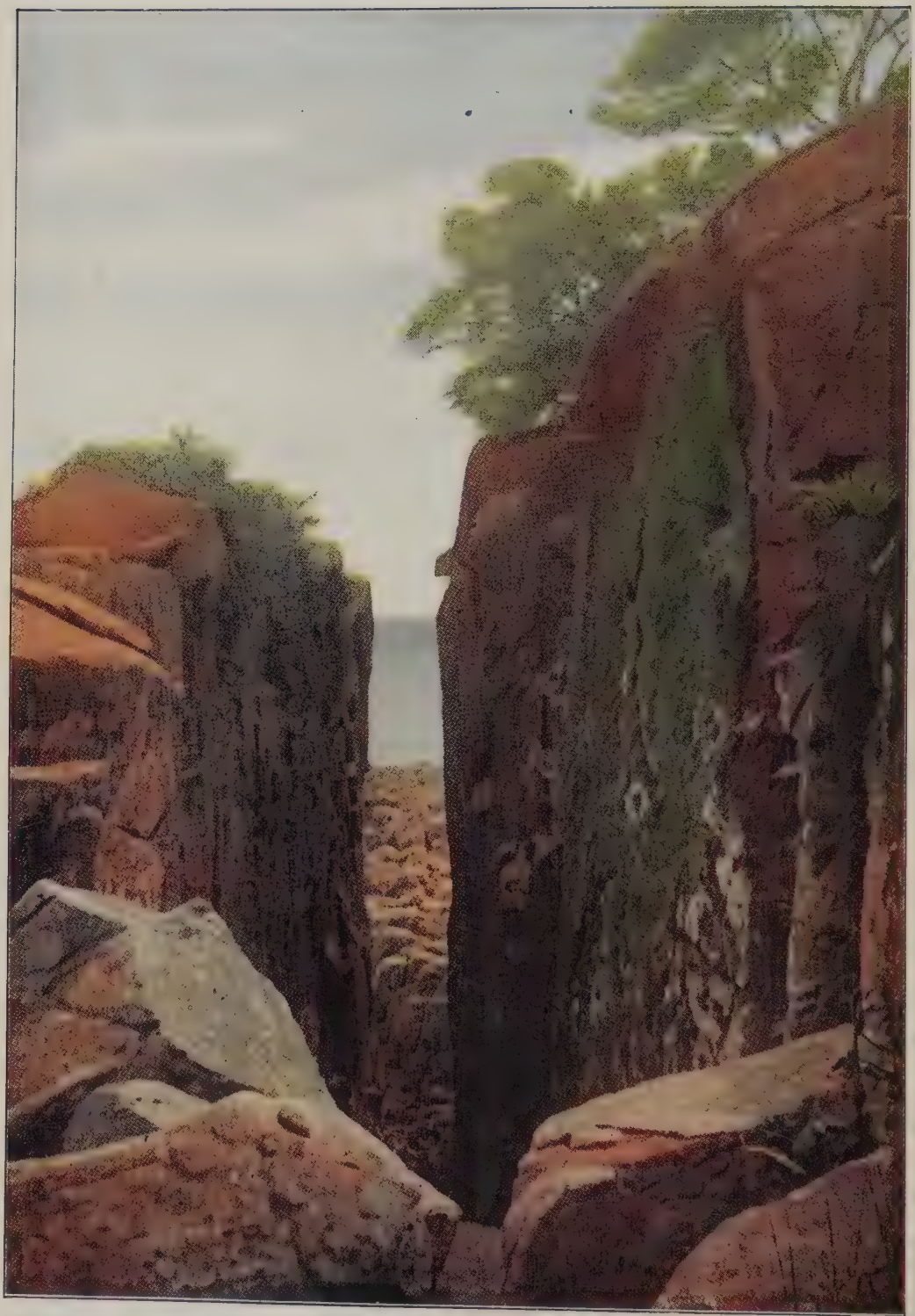

Randkløveskaaret, en malerisk Kløft i Granitten paa Bornholms Nordøstkyst, omtrent midtvejs mellem Svaneke og Gudhjem.

FRA ARBEJDER TIL ASTRONOM

Bruno Bürgel blev født 1875 i en Forstad til Berlin, et Stykke uden for den store Hovedstad med dens Lejekaserner. Han tillægger det selv stor Betydning, at han voksede op derude, hvor der fandtes smaa, landlige Huse med tilhørende Smaahaver, lidt Solskin og lidt af Vorherres fri Natur. Hans Forældre døde tidligt, og han har aldrig kendt dem. Plejeforældrene boede i et Hus ved Navn »den graa Elendighed«. Plejefaderen, der var Landsbyskomager, og Plejemoderen var begge af den Slags flittige og nøjsomme Mennesker, som prægede det forrige Slægtled. Den gamle Skomager holdt meget af at læse; men da det ikke gaar at skomagerere og læse paa samme Tid, maatte Bürgel tidlig læse højt for ham, og det kunde hænde, at der faldt et Hug af til ham, naar han læste fejl midt i en spansk Fægtning.

Bruno H. Bürgel er Eksemplet paa, hvorledes et Menneske ved Flid, Stræbsomhed og ideal Tænkemaade kan naa frem fra bar Bund. Han fødtes i Fattigdom, fik kun den nødtørftigste Skolelærdom, var Skomagerdreng og Bogtrykkerlærling, men endte som anset Astronom og er nu en af sit Fædrelands største populærvidenskabelige Forfattere og Foredragsholdere.

Han gik i Landsbyskolen og var i Begyndelsen en daarlig Elev, skønt Fordringerne i Regning, Læsning og Skrivning den Gang ikke var store. Han var altid uopmærksom og drømmende og fandt Skolekundskaberne ganske unødvendige. Hans Ideal var nemlig en Cirkuskunstner, som kunde balancere med en brændende Petroleumslampe paa Hovedet og spille med et helt Dusin Kugler i Luften, og det mente han nok, han kunde naa uden den lille Tabel og Skønskrivning! Efter et mislykket Forsøg paa at eftergøre Kunsterne med Tallerkener og Bolde, et Forsøg der endte med en Bunke Porcellænsskaar og en Endefuld, tog han fat paa Tabellen og Læsebogen og blev hurtigt en af Skolens bedste Elever, saa at man tænkte paa at skaffe ham Understøttelse til videre Skolegang.

I Skolen hørte Bürgel aldrig saa meget som et Ord om Astronomi; men alligevel begyndte han pludselig at føle en sand Lidenskab for den stjerneklædte Himmel. Egnen var ganske flad, og der var intet, der spærrede for Udsigten. Sommeraftener kunde han ligge timevis ganske alene og stirre op paa Nymaanen og paa de tindrende Stjerner, som sendte Hilsner ned til Jorden. Det var ham en stor Fornøjelse og en stille Glæde, som ingen kendte og ingen forstyrrede ham i; men Kammeraterne betragtede ham som en Særling, der næppe var rigtig i Hovedet. Den Gang var han tretten Aar gammel og drømte om at blive Astronom. Det er han ogsaa blevet.

Skæbnen lader ham paa denne Tid træffe en Mand — »Hr. Lucius«, som kom til at betyde meget for ham. Det var en underlig, forhutlet og forsumpet Mand, som var endt paa den »sociale Ladegaard«. Han havde tidligere været Matematiklærer, men var sunket dybere og dybere og tjente nu knap det nødvendige ved at spille Klaver om Aftenen i en Knejpe, ved at give nogle faa Privattimer og besørge lidt Skriveri for Folk i Landsbyen. Hans Paaklædning gav ham Øgenavnet Frynse-Professoren.

Bürgel oplevede paa denne Tid en Maaneformørkelse og iagttog med Interesse den langsomme Udslukning af den sølvskinnende Skive og den mærkelige brunlige Maane, der blev hængende deroppe. Det gjorde ogsaa Indtryk paa ham, at Formørkelsen havde været forudsagt i Aviserne. Pludselig stod Hr. Lucius ved Siden af ham og spurgte ham, om han nu ogsaa vidste, hvorfor Maanen blev formørket, og hvorfra den fik den mærkelige brunlige Farve. Den tidligere Matematiklærer gav ham en udmærket Forklaring, og fra denne Dag begyndte Bürgel at nære en videbegærlig Interesse for Stjernehimmelen, som han hidtil blot havde beundret. Før havde han blot drømt; men nu ønskede han at forstaa, at lære. Ude paa Markerne lavede Frynse-Professoren Kugler, Kegler, Terninger o. s. v. af Roer og Kar-

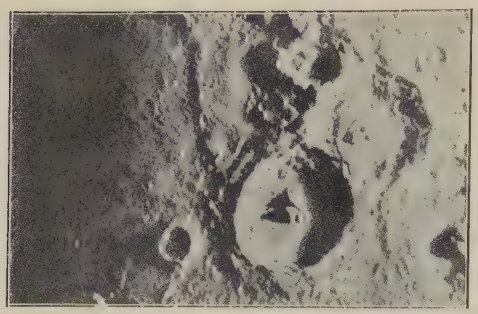

Dette var det første, der aabenbarede sig for Bürgels Blik, da han satte Øjet til den store Observatoriekikkerts Okular, — Maanens stille, fjerne Verden, Maanebjerget „Theophilus"' skinnende Omkreds og som Modsætning hertil Kratersidernes natsorte Skygger.

tofler til ham og gav ham lidt Begreb om de første Begyndelsesgrunde i Matematikken. Han begynder at læse lidt i Aviser og Almanakker om Sol, Maane og Planeter og at lege Sol- og Maaneformørkelser med Gipskugler og Lysestumper.

Efter Konfirmationen kom han i Skomagerlære hjemme hos Plejefaderen; men det varede ikke længe, før han blev ked deraf, da den gamle Længsel stadig sad i ham. En Dag søgte et Bogtrykkeri en Dreng, og Bürgel troede, at der maatte han kunne lære rigtig meget. Han søgte Pladsen og fik den — og studerede hver eneste Stump trykt Papir ivrigt i Trykkeriet. Det gik imidlertid hurtigt op for ham, at der ikke var megen boglig Lærdom at høste ved at rive Farver og trykke Prislister m. m. Han blev syg og prøvede forskelligt Arbejde.

En Overgang fik daarlige Kammerater ham med paa Lørdagsaftensudskejelser; men saa skete det, at han en Lørdag Aften sent eller rettere en Søndag Morgen tidlig kom hjem forslaaet og ør i Hovedet. Han lagde sig træt ned ved et Markhegn og laa der omgivet af bølgende Korn. Saa brød Morgenen frem i Øst med Lærkesang foroven, diamantskinnende Dugdraaber i Græsset og Klokkeklang i det fjerne. Han følte pludselig det jammerlige ved de forødte Dage. Og hvilken Fornøjelse havde der været ved dem. — — — — Han mindedes alle de smukke og storslaaede Tanker, han havde læst i sine Bøger, sammenlignede dem med sit øget Liv i den sidste Tid og blev klar over, hvor langt han havde fjernet sig fra den Vej, der førte til det Maal, han havde sat sig. Han svor, at nu skulde det være Slut med den Slags, og han holdt sin Ed. De Stjerner, som havde truet med at gaa ned, steg igen lysende op for ham paa Himmelen! —

Omsider fik Bürgel fast Arbejde i et Trykkeri, hvor der blandt andet blev trykt brogede Etiketter. Han havde halvanden Times Gang til sit Arbejdssted, og i fem Aar gik han Vejen frem og tilbage Sommer og Vinter for at spare de tresindstyve Pfennig, som et Arbejder-Ugekort til Forstadsbanerne den Gang kostede. Han sparede for at kunne købe Bøger for Pengene. Ugelønnen var femten Mark, hvoraf han betalte de tolv hjemme.

Stadig grublede han paa, hvordan han kunde skaffe sig Kundskaber. Han kendte ikke engang Navnene paa de enkelte Naturvidenskaber. Her maa man huske paa, at Fag som Fysik var ganske ukendt i den Tids Landsbyskoler, og at der hverken fandtes Ungdomsskoler, billige populærvidenskabelige Bøger eller Foredrag.

Paa sin daglige Vandring til Arbejdet kom Bürgel to Gange om Dagen forbi en lille Bogbinder, i hvis Vindue han engang saa et Utal af de smaa, billige, rødgule »Reclam« Bøger, der har fundet saa stor Udbredelse i Tyskland. De kostede i sin Tid kun tyve Øre Heftet og bragte det bedste og det smukkeste, der er skrevet i Fortiden og i Nutiden. Uden paa et af Hefterne stod: »Paa Observatoriet eller hvorledes Astronomen arbejder«. Det var skrevet af den bekendte Astronom Dr. M. Wilh. Meyer, der har gjort mere end nogen anden for at udbrede Kendskab til Astronomien i Tyskland.

Den lille Bogbindermester anede ikke, at det uanselige Hefte, han rakte Bürgel, skulde blive dennes Rejseforer gennem Livet! Den lille Bog er efterhaanden blevet slemt medtaget og laset; men den staar paa Hænderspladsen i Bürgels Bogsamling, da det var den, der endelig gav ham ordentlig Besked om Astronomien, om Observatorier, samt om hvilken Mængde Kundskaber, der er nødvendige, om man overhovedet vil trænge ind i Naturvidenskabernes Rige.

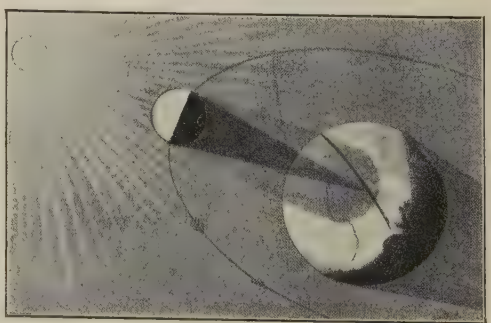

Ved sin Læsning om Himmelfænomenerne følte Bürgel en dyb Trang til at eksperimentere og i det smaa efterligne de store Naturbegivenheder. Apparater besad den fattige Haandværker ikke, saa Gipskugler og Lysestumper maatte erstatte Kloder og Solstraaler, naar han vilde fremstille en Solformørkelse.

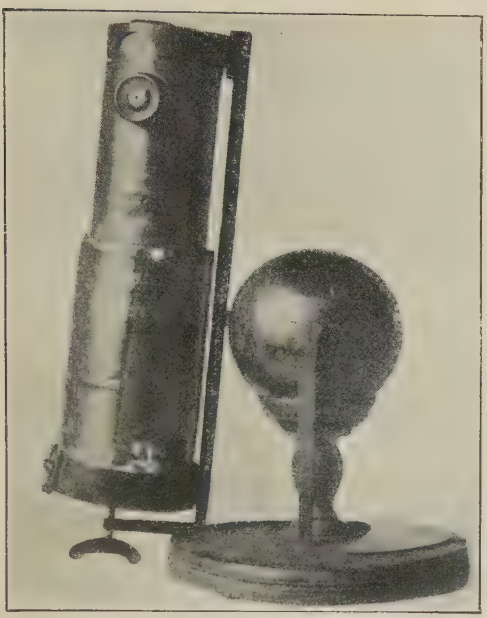

Et historisk Instrument, nemlig Newton's hjemmelavede Spejlkikkert. Paa Størrelse med dette lille Instrument var den første Kikkert, Bürgel købte for sine første, fattige Spareskillinger.

Fra nu af sparede Bürgel hver Pfennig, der kunde spares, sparede paa Mad og Drikke for at faa Raad til at købe Bøger. Han maatte selvfølgelig holde sig til de smaa, billige Bøger; men for hver ny Bog, han læste, aabenbarede der sig en ny Verden for ham. Han stiftede Bekendtskab med Digterne, som han næsten ikke kendte fra Skolen, og de store Digterværker gjorde mægtigt Indtryk paa ham.

Paa denne Maade gik det langsomt, meget langsomt for Bürgel at bore sig ind i Digtningens og Kundskabens uhyre Klippe. En Aften, da han spillede Billard med en Arbejdskammerat — det eneste, han nu tillod sig Lørdag Aften — var der et eller andet, han vilde forklare sin Medspiller, tegnede derfor Kuglernes Bevægelser paa Tavlen og viste ham Hastighedernes Parallelogram. Pludselig var der en, der lagde sin Haand paa Bürgels Skulder og forundret spurgte ham, hvorfra han dog kendte den Slags. De kom i Samtale, og det viste sig, at den fremmede var en ældre, frisindet Student og et hjælpsomt Menneske, der fik Interesse for Bürgel og forærede ham nogle naturvidenskabelige Bøger samt viste ham til Rette i Kataloger over videnskabelige Værker.

Nu først indsaa Bürgel, hvorledes det ene greb ind i det andet, og hvor der var meget i Verden, som han ikke havde Anelse om! Han saa, at han maatte sætte sig ind i Astronomi, Astrofysik, Geologi, Kosmologi, Geofysik, Kemi, Mineralogi, Filosofi, Mekanik, Optik, og de mange matematiske Fag. Og desuden indsaa han, at det vilde være nødvendigt, at han tilegnede sig og kom til at forstaa det vigtigste fra de andre Omraader af den almindelige Dannelse. Han stod her foran en Kæmpeopgave og maatte arbejde sig ind i alt dette ad en lang Omvej, da han endnu for en stor Del kun kendte Navnene paa alt det, en nybagt Student er hjemme i. Og alt dette skulde han nu til at lære, ikke i Fred og Ro og under Vejledning af Lærere, men om Aftenen efter Arbejdstid og uden nogen til at hjælpe sig! Hans Længsel efter Kundskaber overvandt imidlertid alle Betænkeligheder, han tog fat med stor Energi og sejrede i den fattige Autodidakts evige Kamp.

For at spare Kraft indrettede han sig systematisk. Han gik tidligt i Seng og anbragte sin Lampe saaledes bag ved Sengen, at han ikke kunde komme til at vælte den, naar han faldt hen af Træthed, hvad der skete ret hyppigt. Under Sengen havde han sit Bibliotek i en Kasse. Dette Sengestuderekammer var jo ret ejendommeligt; men der blev arbejdet i det med Jernenergi og Glæde: Vinternætterne blev saa dejlige, og det var, ligesom hele Himmelen kom ned til

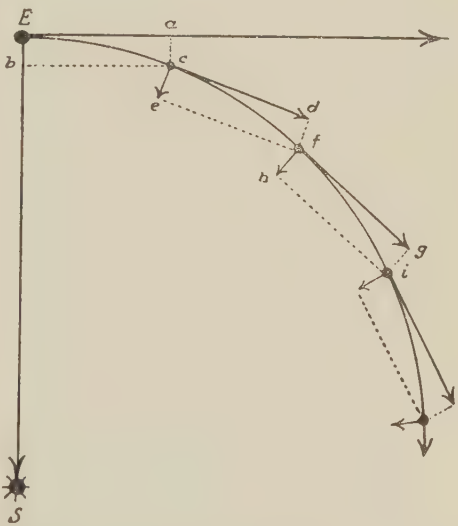

Hastighedernes Parallelogram. I sin Bane om Solen har Jordkloden to Bevægelser, sin Egenbevægelse E—a fremad og (paa Grund af Solens Tiltrækning) en Bevægelse ind mod denne E—b. Følgen bliver, at den gaar ad Mellemvejen E—c, der danner Diagonalen i det saakaldte Hastighedernes Parallelogram, og Jordens Kredsen om Solen bliver altsaa en fortsat Række saadanne Diagonaler. Dette demonstrerede Bogtrykkersvenden Bürgel en Aften for en Kollega ved Billardet og paa Regnskabstavlen og holdt ved denne Lejlighed sit første populære Foredrag for Arbejderklassen.

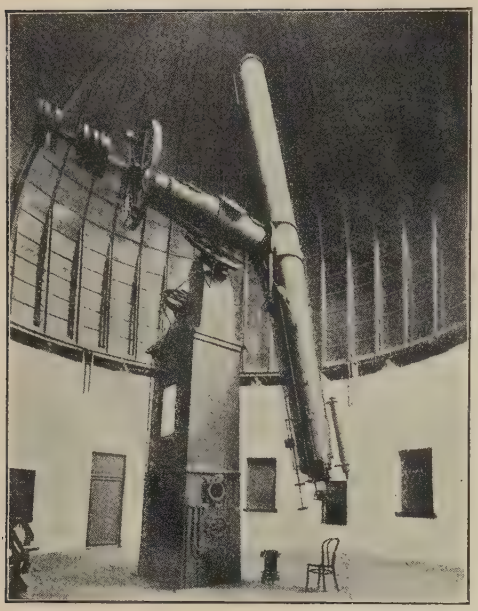

Vel 15 Meter i Længden, $^3/_4$ Meter i Gennemsnit er det Instrument, der nu staar til vor Himmelforskers Raadighed paa det moderne Observatorium.

ham paa et oprullet Pergament, som Studenten siger i »Faust«. Den gamle Skomager sad over for ham og læste i sine gamle Yndlingsbøger, og naar han opdagede, at Bürgel var faldet lidt hen, kom han listende for at slukke Lampen. Saa fo'r Bürgel gerne forskrækket op — og lod, som om han blot havde tænkt over det læste med lukkede Øjne!

Han havde altid sine kære Bøger hos sig, læste paa Vejen til og fra Arbejdet nu og da en Sætning og gik saa og tænkte paa det læste. Denne utrættelige Søgen efter Kundskaber Aar efter Aar bar Frugt! Og i Fabrikken lagde han sig i Middagstiden ved Siden af Maskinerne, læste og tænkte. Saa var der saa stille der, hvor Maskinerne larmede i Arbejdstiden. Henne paa Hjørnet hentede han sig en Kop Suppe for fem Pfennig, og det kunde ske, at der var en Stump Kød deri! Dertil spiste han Brød.

Sit Arbejde paa Fabrikken passede han samvittighedsfuldt og pligtopfyldende, men heller ikke mere, og han har næppe været nogen særlig værdifuld Kraft, da hans Tanker ofte var ganske andre Steder henne, og han jævnlig var overanstrengt af sit Nattearbejde.

Sine Søndage satte han stor Pris paa. Lørdag Aften hentede han sig en Bog eller et Hefte hos Boghandleren. Og saa tidlig op Søndag Morgen og ud i Heden med Bøgerne for at kunne være i Fred, for rigtig at kunne læse og lære!

Nu var Bürgel kommet saa vidt i Kundskaber, at han kunde give sig i Lag med sværere Bøger og selv gøre Iagttagelser med hjemmelavede Maaleinstrumenter og en lille Kikkert, han købte for sine beskedne, sammensparede Midler. Aar igennem gjorde han i sin Arbejdstid Optegnelser om Solpletterne og Stjerneskud, iagttog foranderlige Stjerner og udførte smaa Beregninger. Derved gjorde han mange selvstændige »Opdagelser«. Da han senere kom paa et Observatorium, fik han at vide, at det var gammelkendte Ting, han havde opdaget; men han havde ogsaa den Tilfredsstillelse at se, at han havde forstaaet at iagttage rigtigt og at drage de rigtige Slutninger.

Nitten Aar gammel var han første Gang i Teatret og saa et af Verdenslitteraturens bedste Stykker. Denne Oplevelse gjorde et overvældende Indtryk paa ham og hensatte ham flere Dage i en Febertilstand.

Af den føromtalte lille Bog af Dr. Meyer havde Bürgel set, at Astronomerne undertiden savner Medhjælpere, der ikke behøver at være videnskabeligt uddannet. Han søgte en saadan Plads paa Dr. Meyers Observatorium »Urania« i Berlin og fik den. — Verden blev paa een Gang saa sollys for ham, og han anede og følte, at nu stod han over for en Vending i Livet!

Dr. Meyer modtog ham venligt, samtalede med ham og undersøgte hans medbragte astronomiske Arbejder, som Dr. Meyer straks syntes godt om. Doktoren forærede ham et astronomisk Værk, gav ham Frikort

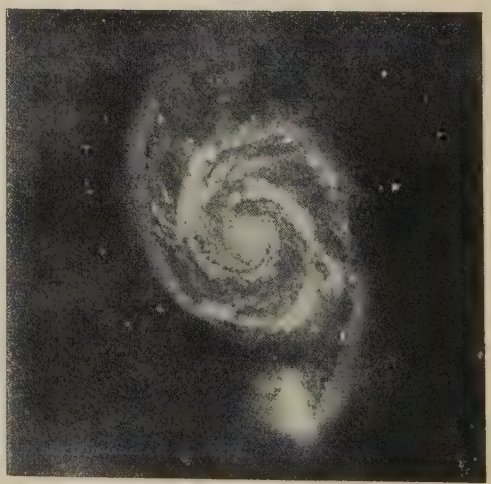

Fr en Taage som denne i „Jagthundene" en Gastaage, der hører til vort Mælkevejssystem, en vordende Stjerne eller maaske en hel Verden som den Stjerneverden, hvortil vi selv hører? — Den tidligere Bogtrykkersvend har bragt det saa vidt, at han kan tale med, selv om disse de største Gaader i Verdensrummet.

til videnskabelige Foredrag og opmuntrede ham paa enhver Maade. Blandt andet fortalte han ham, at den berømte Astronom Wilhelm Herschel var begyndt som Militærmusiker og endt som kongelig engelsk Astronom, at Leverrier, der opdagede Planeten Neptun, begyndte som Tjenestemand i den franske Tobaksforvaltning og endte som Direktør for Pariser Observatoriet, at den amerikanske Astronom Newcomb var begyndt som Tømrer o. s. v. Af største Betydning for Bürgel var det, at han fik Tilladelse til selv at arbejde og studere paa Observatoriet under Astronomernes Vejledning. Den første Dag paa Observatoriet var overvældende for Bürgel, og hans Stemning svarede til Pilgrimmens, naar denne naar det hellige Tempel efter en lang og anstrengende Pilgrimsfærd. Det var første Gang, han saa i en stor Kikkert. Han saa Maanens stille, fjerne Verden med dens sølvglinsende Bjergkæder og natsorte Kratere, Jupiter med dens Maaner, der stadig bevægede sig i de samme Baner, som da Galilæi saa dem første Gang for tre Hundrede Aar siden. Han saa Mælkevejens Taageslør opløse sig i Millioner af Sole og meget andet.

Nu var Bürgel blevet tjenende Broder i Himmelgudindens Tempel, og det gavnede ham uhyre meget. »Urania« var den Gang som nu et Folkeuniversitet i Ordets bedste Forstand. Det var forsynet med Bibliotek og videnskabelige Tidsskrifter, der blev holdt Foredrag af fremragende Videnskabsmænd, og der fandtes kemiske og fysiske Laboratorier, hvor man kunde eksperimentere. Bürgel hjalp Astronomerne om Natten og fik Tilladelse til selv at udføre passende Maalinger.

Han blev omtrent fem Aar i sin Stilling paa Observatoriet og lærte her selvfølgelig lige saa meget i Løbet af det første Aar, som han havde lært i de foregaaende fem. Han havde Lejlighed til at uddanne sig videre i Naturvidenskaberne og særlig i Astronomien og dennes praktiske Udøvelse. Det var ikke altid let, da Arbejdet om Natten paa et Observatorium er i høj Grad anstrengende, især i de lange, kolde Vintermaaneder. Bürgel indsaa allerede nu, at det er helt forkerte Forestillinger, man har i Arbejderkredse om aandeligt Arbejde, og at Aandsarbejderen ofte er daarligere økonomisk stillet end Kropsarbejderen.

Efterhaanden begynder Bürgel at se sit Maal: som tidligere Arbejder at tale til Arbejderne om Kundskab og Kundskabsglæde. De ydre Forhold tvang ham ogsaa ind paa denne Bane, idet han ikke kunde vedblive

Dette er et astronomisk Instrument i Kæmpeformat, en saakaldt Murkvadrant, der staar i det ældgamle Observatorium i Delhi. Fra det gamle Ægyptens og Kaldæas Dage har Menneskets Øje været rettet mod det uendelige Himmelrum og søgt at tyde dets Mysterier.

at leve af den yderst beskedne Løn, han fik, og ikke saa nogen Mulighed for Forfremmelse. Han var jo Autodidakten, den der havde lært sig selv alt uden fremmed Hjælp, og manglede alt, hvad der hed højere Skolegang, Eksaminer, Universitetsstudium o. s. v.

»Videnskaben kan sammenlignes med en stor Ild, der stadig maa holdes vedlige i et Land, hvor Fyrtøj er ukendt. Nogle har der den Bestilling at kaste nyt Brænde paa Baalet, medens andre maa bringe den hellige Ild ud til Folk, ud til Landsbyer og Hytter.« Saaledes siger Gustav Freytag. Bürgel valgte at tage Del i den sidste Bestilling, og dertil mente han, at han havde baade Ret og Pligt. Han havde jo givet sig af med Astronomi, siden han var Dreng, og Aar igennem havde han taget Del i det praktiske Arbejde paa et Observatorium. Dertil kom, at det havde kostet ham uendelig megen Anstrengelse at tilegne sig de fornødne Kundskaber, og at han kendte sine arbejdsklædte Landsmænds Sjæle som næppe nogen anden populærvidenskabelig Forfatter og vidste, hvor langt de formaaede at følge ham, og hvorledes Tingene skulde afpasses efter deres Opfattelsesevne. Han havde selv lidt under Afhandlinger, der skulde gaa for populære og vel ogsaa var forstaaelige nok for boglig dannede Mennesker fra et andet Videnskabsomraade, men aldeles ikke for en Folkets Mand, der kommer træt hjem fra sit Arbejde og vil tage en Bog i Haanden for at lære noget. Bürgel havde selv tilegnet sig sin Viden overordentlig møjsommeligt og mente derfor, at han maatte have Muligheder for at kunne gengive den paa en letfattelig Maade.

Hans Afhandlinger blev saa søgte af Aviser og Tidsskrifter, at han i Løbet af atten

Der findes i Danmark et ikke ringe Antal Privatobservatorier, og dette er et af de mest kendte, nemlig Torvald Køhl's Observatorium „Carina" i Jylland. Privatastronomerne yder Statsobservatorierne megen Hjælp ved Iagttagelser af foranderlige Stjerner, Meteorfald o. l.

Aar skrev seks Hundrede saadanne til tyske, engelske, amerikanske og russiske Blade. Alene »Berliner Morgenpost« bragte langt over hundrede, og da dette Blad udkommer i et Kæmpeoplag paa fire Hundrede Tusinde Eksemplarer, fik han en stor Læsekreds. Hans Hovedværk er »Aus fernen Welten« (»Fra fjerne Verdener«), der er udkommet i mægtige Oplag og oversat paa Engelsk. Det er en populær Astronomi, der gav Ernst Häckel Anledning til at kalde Bürgel »den tænkende Astronom«.

Efterhaanden modnes Bürgels Verdensopfattelse. Han fortæller selv, at han i lange Tider hørte til dem, der troede, at Naturvidenskaberne saa at sige havde Vorherre i Lommen, og at de havde afluret ham alle hans Hemmeligheder. Men da han var otteogtyve Aar gammel, kom han i Forbindelse med Direktøren for det kongelige Observatorium i Berlin, og denne skaffede Bürgel Adgang til i to Aar at høre naturvidenskabelige og filosofiske Forelæsninger paa Universitetet i Berlin. Her fik han afrundet sine gode og omfattende, men meget ulige fordelte og noget usammenhængende Kundskaber til en dybtgaaende Verdensopfattelse. Samtidig blev han mere og mere klar over, at Naturvidenskaben kun er i Stand til at beskrive Tingene, at undersøge det, der gaar for sig, og at opdage en vis Sammenhæng mellem Aarsag og Virkning, men at den ikke formaar at trænge ind i det indre, i Kernen, ind i den virkelige Virkeligheds Verden, og at den aldrig vil formaa dette.

I ledige Timer under Verdenskrigen blev hans »Doktor Ullebuhles mærkelige Historier« til. Han siger selv i Forordet: »Ligesom Apotekeren giver de bitre Piller, der skal gavne os og kurere os, et Overtræk af Sukker, for at vi skal synes bedre om at tage dem, saaledes iklædte Doktor Ullebuhle sine Fortællinger om Naturens mange mærkelige Sager en Eventyrdragt«. Og naar man med stor Interesse og Fornøjelse har læst disse Historier, har man samtidig faaet lært en Mængde om Solen, Maanen og Stjernerne, om Skyer, Regn, Sne og Vind, om Vulkaner og Havdybder.

Astronomen Bruno H. Bürgel, den tidligere »Arbejder«, bor nu i Neubabelsberg ved Potsdam, ikke langt fra Berlin. Som det vil fremgaa af det foran fortalte, er det lykkedes ham at bane sig en Vej som populærvidenskabelig Forfatter. Foruden de tidligere omtalte Skrifter har han udgivet en Række Bøger med væsentlig astronomisk Indhold. Og alle er de præget af Bürgels Trang og Evne til at sprede Kundskab paa rette Maade. Atter og atter indprenter han sine Læsere, at vi Mennesker ikke maa glemme vor Lidenhed i Forhold til Verdensaltet, og at vi og vort Menneskeværk her paa Jordens Overflade i Størrelse svarer til Bakterierne og deres Værk uden paa Appelsinskallen. Foruden som Forfatter virker han som en søgt Foredragsholder. At hans Virksomhed er ret betydelig, forstaar man af et Brev, hvori han undskylder, at han har ladet dette skrive paa Maskine, med den Bemærkning, at han har ti Bøger i Gang i ca. 700,000 Eksemplarer, kaldes til Foredrag i Hundreder af Byer og er Medarbejder ved mange Tidsskrifter.

Bürgel skriver selv et Sted i sine Bøger, at Folk, der ikke kender noget til Forfattervirksomhed, maaske tror, at han er blevet en hovedrig Mand — »men Vorherre har ogsaa her sørget for, at Træerne ikke vokser op i Himmelen«. Han har dog naaet, at han, foruden at ernære sin Familie, har faaet anskaffet sig et Bibliotek og et lille Privatobservatorium med de fornødne Instrumenter, saa at han kan udføre nogle Observationer, der særlig interesserer ham. Hans eneste Sorg synes at være, at han ikke opnaar at blive Professor, da hans Familie og Ungdomsbekendte stadig spørger ham, om han dog ikke snart bliver det!

G. F. Barfoed

STØVLER OG SKO

Hvilket uhyre Arbejde maa et Par Fødder ikke præstere for et Menneske blot en eneste enkelt Dag, end sige et Aar, end sige et helt langt Liv, og hvor lidet Hensyn tager de fleste Mennesker ikke desto mindre til deres »Undersaatter« — ja, i Sandhed *Under*saatter!

Der sidder disse nøjsomme, flittige, storartede Tæer indelukket, sammenklemt og forsømt, den følsomme Fodsaals bløde Puder trykkes og skamferes, det spændstige Svangs fine, elastiske Baand vrides og strækkes i de naturstridigste Former, og den stakkels Hæl skrues til Vejrs, saa Mennesket — i alt Fald Hun-Mennesket i civiliserede Lande — fra plantigrad snart er blevet digitigrad, d. v. s. udvikler sig mere og mere fra

Fig. 1. Til venstre: *En tyrkisk Dames Tøfler.* De er af overordentligt fint garvet Skind med polstrede røde Fodflader og grønt Saffiansoverlæder broderet med Sølv. Meget rige Damer udfolder i Tøfler stor Luksus. Til højre: *Et Par Sko fra Korfu.* De ligner fuldstændig en Baad, Skoen er haard som Saalelæder, og yderst ubehagelig at gaa med.

solid, vel afbalanceret Saalegænger til et trippende, uligevægtigt Taagængervæsen.

Hos Naturfolk, som aldrig har baaret noget trykkende Hylster, der har kunnet betegnes som Fodtøj, er Fødderne endnu en uendelig bevægelig, vidunderlig Mekanisme. Tæerne er Fodfingre og hele Foden en Skønhedsaabenbaring. En Malay tager en Tændstik or fra Jorden med Tæerne, og de gamle Laoskongers Musikanter vender Nodebladene med Fodfingrene. Men hos Nutidens Kulturmennesker er Fødderne blevet uskønne, forkrøblede, knystbefængte Klodser, og alt dette alene for Modens Skyld. Thi en Gang i Tidernes Morgen, da Mennesket fandt paa at binde Fødderne ind i Skind eller Bast, var det praktiske Hensyn, der lærte det at benytte Fodtøj. Det, Dyrene havde i deres Trædepuder, deres hornagtige Fodsaaler og

Fig. 2. *Meksikanske Sandaler.* De er yderst simple, blot en udskaaret Saal med Remmeværk, og dog meget sindrige. idet Remmen — der er nemlig kun een — er slynget saa kunstfærdigt ind i Saalen, at Sandalen med et eneste Træk kan strammes om Foden.

deres Hove, maatte Mennesket kunstig forskaffe sig som Beskyttelse imod haarde, stenede Veje, tornede Planter, brændende Sand eller isnende Sne.

Det første Fodtøj, *Sandalen,* et Stykke Læder, Bast eller Træ, bundet om Foden med Snore, findes endnu mange Steder i Verden, maaske endog uforandret som det opstod, naturligvis først og fremmest i Tropelande, hvor Fodtøjet kun skal tjene som Beskyttelse for Fodsaalen og helst lade den øvrige Del af Foden saa fri som muligt, men ogsaa blandt Folkeslag i tempererede Himmelstrøg.

Af de mange mærkelige Ting, man har draget frem fra Kong Thut-Ankh-Amons Grav i Thebenkongernes Gravdal, er de Smaating, der har hørt til den unge Konges

Fig. 3. *Et Par Tartarstøvler.* Af al Verdens Fodtøj er Tartarernes Støvler vel nok det smukkeste. De er af blødt Saffianslæder, i Grunden mere Strømper end Støvler. Broderiet er indsyet forskelligfarvet Læder. Tartaren stikker Støvlen i en Sko, som nan tager af, naar han betræder sin Moske.

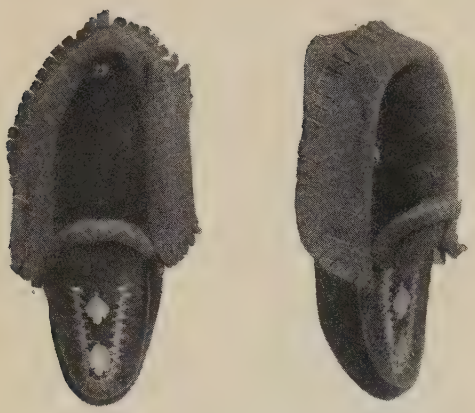

Fig. 4. *Barne-Mokkasiner,* af blødt, vinrødt Skind. Har tilhørt et nordamerikansk Indianerbarn.

intimeste Eje, vel nok det mest interessante, ikke det, der mest imponerer os ved Kostbarhed eller kunstfærdig Udførelse, men det, som taler til vort Hjerte, fordi et Menneske, et levende og aandende Menneske slaar os i Møde derfra. Til disse Smaating hører f. Eks. Kongens Barnelegetøj, hans daglige Brugsgenstande, men allermest hans Klæder.

Blandt disse er et Par Sandaler (Fig. 5) fuldstændig vel bevaret, med Farverne paa Broderierne ganske friske, blankslidte paa Hælen og Taaremmen, som kunde Kongen lige have skudt dem af sin Fod for 3300 Aar siden, men man vil sikkert den Dag i Dag kunne finde ægyptiske Rigmænds Børn bærende Sandaler af samme Form og til Dels med samme Broderi.

Hvor langt tilbage Kineserne har benyttet Sandalen, er det ikke muligt at faa fastslaaet, men den simple, men saare praktiske

Fig. 5. *3000 Aar gammel Sandal.* Den er fundet i Kong Thut-Ankh-Amons Grav i Luksor, og Kongen har baaret den, da han levede for ca. 3300 Aar siden. Den er fuldstændig vel bevaret, og Farverne paa Broderierne paa Fodremmen har holdt sig fuldkommen friske. Den ser ud, som havde Kongen skudt den af sin Fod i Gaar, blankslidt paa Hælen og Taaremmen som den er. Moderne Ægypterbørn bærer noget lignende Sandaler den Dag i Dag.

Straasandal, som den jævne Kineser endnu bruger, har næppe forandret sig i Aartusinder.

Med endnu større Haardnakkethed har Japanernes Træsandal (Fig. 9), holdt sig op igennem Tiderne, dette lystigt klaprende Træspil paa enhver Japaners Stortaa. Hvor langt tilbage dette Fodtøj gaar, vides ikke, men ingen kan undgaa at lægge Mærke til, at det har præget hele Folket, dets Gang, dets Holdning, ja, i visse Henseender endog dets Karakter.

Forklaringen paa, at Japanernes Træsandaler har holdt sig saa uforandret og sikkert vil blive noget af det sidste af det gamle Japan, der falder, er ganske nærliggende. Lige saa lidt som en blot nogenlunde skikkelig Europæer vil vade op i sin Seng med Ga-

Fig. 6. *Kinesiske Damesko.* Dukkesko vil mange maaske mene. Nej, en virkelig Damesko, nemlig Selskabssko til en fornem Kineserinde. Vel nok Verdens mærkeligste Fodtøj. Kun den store Taa kan gaa i Skoen, men Resten af den mishandlede Fod snøres saaledes ind i Bind, der gaar over i Benet, at det nok kan se ud, som om Damens Fod virkelig kun var af selve Skoens Størrelse. Skoene er akkurat 72 mm lange.

loscher eller Træsko paa, vil en Japaner betræde sit Hus med sit Udendørsfodtøj. Risstraamaattegulvet i hans Hus er nemlig tillige hans Seng, og ingen Fodbeklædning er derfor mere praktisk end disse Sandaler, lette at skubbe af Foden og lige til at stikke i. Hvor ganske umulige europæiske Snørestøvler er i Japan, faar den rejsende, der bevæger sig lidt uden for de fortrampede Turistruter, meget snart at føle, og vilde føle det endnu mange Gange mere trykkende, saafremt ikke de venlige smaa Musmehs, Japanernes Tjenestepiger, hvor man saa end kommer frem, øjeblikkelig kommer vrikkende for at hjælpe den europæiske Gæst Støvlerne af.

Med Hensyn til Fodtøj er Japan i Virkeligheden et meget mærkeligt Land, thi det er vistnok det eneste i Verden, hvor der kun findes et eneste Slags Fodtøj, nemlig denne Træsandal, ens for høje og lave, smaa og store, rige og fattige. Den kan være forfær-

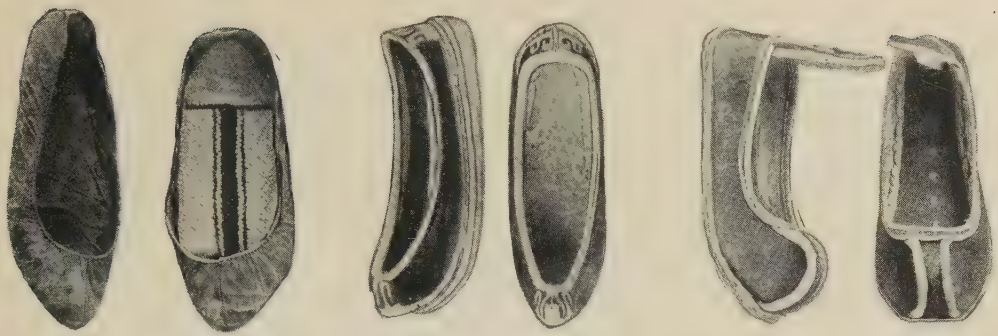

Fig. 7. Til venstre: *Islandsk Hudesko* med indlagt strikket Saal. I Midten og til højre: *Koreanske Mands- og Kvindesko.* Skoene har omtrent samme Form, men medens Mandens er klodsede og tunge, er Kvindens overordentlig fine og smukke. Mandens er af groft sort Rulæder med en flerdobbelt Lædersaal, medens Kvindens er af højrød Silke.

diget af mere eller mindre fint Træ, være poleret eller lakeret, være belagt paa Trædefladen med fin Straafletning eller ikke, have Rem af Silke eller Fløjl eller en simpel Bastsnor, men i det store og hele er den den samme. Sko kendes ikke, Støvler lige saa lidt, kun af og til er Sandalen af Straa.

I de fleste europæiske Lande er Sandalen for mange Aarhundreder siden afløst af *Skoen,* der naturligvis er opstaaet ved, at Læderet, Barken, Basten, eller hvad nu Sandalen var lavet af, er krammet mere og mere op omkring Foden og til sidst er blevet syet sammen.

Endnu i lange, lange Tider var det dog Fodbeklædningens praktiske Nytte og Livets strenge Krav, der var afgørende for dens Form og Udseende. Senere voksede Skoene i Højde, dækkede mere og mere af Benet og blev til *Støvlen.* Men en rigtig Sko eller Støvle med Hæl og Svang og Højre- og Venstrefod er en meget nyere Opfindelse, end de fleste almindeligvis forestiller sig. I ældre Tider kunde enhver Sko passe enhver Fod. Først i det 15. Aarhundrede fik Støvler og Sko Hæl og Svang, og ikke før hen imod det 18. Aarhundrede begyndte man at lave Fodtøj, der svarede til hver sin Fod.

Nu var Betingelserne der for Modejunkerne og Modedamerne og for Modefabrikanterne til ogsaa at tage Fodtøjet ind under deres Behandling, og det kan nok være, at de med glubende Appetit kastede sig over det hidtil upaaagtede Fodtøj og lod Fantasien spille. Skomageren blev en meget vigtig Mand, og Skomagerne søgte at overgaa hverandre. Hælene blev højere og højere, til de endte i rene Stylter, og i forskellige Perioder fandt man ogsaa paa at male Hælene, fortrinsvis højrøde. Det saa dejligt ud! Spænderne blev større og større, indtil de næsten dækkede hele Skoen, og blandt Adelen, der allerede havde Eneret paa at bære Silkestrømper, blev der i Spænder udfoldet en Luksus og Rigdom, der nok kunde virke overvældende og udfordrende paa de andre Stænder. Skoene blev længere og længere, saa lange, at det blev en yndet Fornøjelse at sømme drukne Snabelskobærere til Gulvet, mens de sov Rusen ud. Til sidst blev Snuderne saa lange, at de maatte bindes op til Knæet og endelig blev det forbudt ved Lov at gaa og stritte med disse Snabelsko paa Gaderne.

Saa blev Snuderne pludselig brede og firkantede, saa de blev kaldt »Komuler«, »Andenæb«, »Bjørneklør« og lignende mere betegnende end smukke Navne, Hælene blev flade, og Spænderne forsvandt, og saaledes vekslede Moden op igennem Tiderne fra den ene Yderlighed til den anden, som alle Moder til alle Tider har skiftet.

Mest stabil holdt Støvlen sig, fordi Ridderne og Adelen skulde bruge den til at beskytte Benet med, naar de red, og der var noget maskulint (mandligt) ved Støvlen, ligesom Skoen i alle Lande op igennem alle Tider er blevet Symbolet paa det feminine (kvindelige). Støvlen kunde veksle i Højde, og saa var det denne, ligesom tidligere Snudernes Længde, der angav Ejermandens Fornemhed. Opslagene, „Kraven", kunde være ganske minimale,

Fig. 8. *Samojedesko* af ugarvet Hud og med Haarene siddende paa Saalelæderet. Dette har sin Hensigt; man staar nemlig bedre fast i Sne med saadanne Sko end med Fodtøj med almindelige Saaler.

Fig 9. *Tre Par japanske Træsandaler.* Det første Par er af umalet Træ med Fløjls-Taarem. De er til Bybrug i Regnvejr, hvilket ses af de smalle, men høje „Klamper". Det andet Par er lakeret med den velbekendte, røde, japanske Lak. Forklampen er her tykkere, hvilket viser, at de er beregnet til blødere Veje. Det tredie Par er meget fine, lakerede, med Straafletning og Silkerem. De ser nok tunge ud, men er lavet af meget let, men dog stærkt Træ.

til Tider endda helt forsvinde, eller de kunde svulme op, saa Støvlernes Ejermand maatte skræve som en Træhest, naar han skulde gaa, og Opslagene kunde bruges til at gemme Alverdens Ting i. Skafterne kunde være saa snævre, at de sad om Benet som en Strømpe, eller saa vide, at Støvlerne maatte forsynes med Afløbsrende i Bunden, for at Vandet, naar det regnede, kunde løbe ud igen — kort sagt Støvlen kunde underkastes de samme Modeluner som Skoen, men i det hele og store var den den samme i et Par Aarhundreder.

Saa begyndte Fodtøjet lidt efter lidt, lige som saa meget andet, at blive Industri. I gamle Dage lavede een Mand hele Støvlen, men saa opdagede man, at det gik meget nemmere, naar een Mand skar Læderet til, en anden syede det sammen og en tredie satte Saaler under o. s. v. Det var den første Begyndelse til Fodtøj-Industri, og da man saa fandt paa Symaskinen — som for Resten i England afstedkom en langvarig Skomagerstrejke — saa var man inde paa Skotøjs-Fabriksvirksomhed.

Og nu — ja, nu er en moderne Skotøjsfabrik et Under af Teknik, der spytter Sko og Støvler ud saa hurtigt, som man kan tælle. Tidligere kunde en Skomager, hvis han var meget dygtig og meget rap paa Fingrene, lave et Par Sko om Dagen. Nu kan et Par Støvler laves paa Maskine i Løbet af 10—15 Minutter, lige fra det raa Læder, til Støvlerne kan stilles i Butiksvinduet. I en saadan Fabrik gennemløber Læderet 170 forskellige Processer, inden det ender som Sko og Støvler, og behandles i komplicerede Maskiner, der bogstaveligt arbejder, som havde de Menneskeforstand, og at de ikke har mindre Fantasi end en gammeldags Skomager, det faar man et overbevisende Indtryk af, naar man blot kaster et eneste Blik ind igennem et Nutids-Skomagervindue.

At Europæerfodtøj med den storartede Fremstillingsevne, de moderne Skotøjsfabrikker er drevet op til, og den forbavsende billige Pris, Støvler og Sko er naaet ned paa, vil erobre hele Verden, kan forudses. Den, der Gang paa Gang er kommen rundt i Verden, vil ikke have kunnet undlade at 'be-

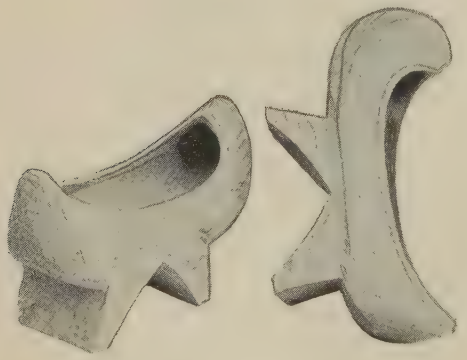

Fig. 10. *Et Par koreanske Træsko.* De er ikke mindst interessante ved, at de har nogen Lighed med hollandske og danske Træsko. At Koreanerne ikke har fundet paa at sætte Overlæder paa deres Træsko, er mærkeligt, thi det er umuligt at holde dem paa Foden, med mindre man slæber dem efter sig uden at hæve Foden fra Jorden.

Fig. 11. *To Par Kinesertøfler,* det første, som er til at gaa inde med, er flettet af ganske fine Fibre, det andet Par er flettet af Bast; disse Tøfler, som er stærke og billige, er Kuliernes almindelige Fodbeklædning.

Fig. 12. Til venstre: *Japanske Straasandaler;* de bruges om Sommeren, ja hele Aaret rundt af f. Eks. Kurumaja'en eller, som han hedder i Kina, Rickshaw-Kulien, der løber som en Hest foran en af de smaa tohjulede Vogne, der er et saa almindeligt Befordringsmiddel i Østen. Til højre: *Perlebroderede Mokkasiner.* De nordamerikanske Indianeres Sko er et af de faa Fodtøj i Verden, der har et særligt Navn, lige som Grønlændernes „Kamikker". Om Ordet Mokkasiner staar der Glans og Eventyr; fra Indianer-Fortællingerne er Mokkasinerne og Tomahavken ganske særlig blevet de to Ord, der sætter enhver Drengs Fantasi i Bevægelse. Det var paa Mokkasiner som disse, at Indianerne listede om, naar de var paa Krigsstien.

Fig. 13. Til venstre: *Kinesisk Drenge- og Mands-Sko.* Noget af det smukkeste Fodtøj fra vor Tid er Kinesernes Silkesko med de tykke Fibersaaler og det nydelige Fløjlsbroderi. Til højre: *Mandsjurske Kvindesko.* De mandsjurske Kvinder har aldrig som de kinesiske misdannet deres Fødder, og deres Fodbeklædning er derfor ikke Kineserdamernes Dukkesko, men samme Sko som Mændenes, kun endnu finere og smukkere broderet.

mærke, hvorledes selv halvt civiliserede Folk, ja, endda saadanne Folk, som i deres nøgne Fødder hidtil har haft den mest fuldkomne Erstatning for andre Menneskers Lædersaaler, er begyndt at anlægge Europæerfodtøj, og hvilket uhyre Marked for Skotøjsfabrikationen aabner der sig ikke hermed.

Men at der dog endnu vil gaa en rum Tid, forinden moderne Støvler og Sko vil naa ud til fjernere boende Folkeslag, kan der ikke være Tvivl om. Kinas 400 Millioner Mennesker benytter endnu saa godt som udelukkende de smukke, tyksaalede Fløjls-, Silke- eller Filtsko (Fig. 13) eller de simple Straasandaler, Indiens 300 Millioner gaar endnu for største Parten paa bare Fødder eller — de fornemste — med Tøfler, Afrikas og Amerikas Tropefolk er heller ikke endnu kommet ud over Barfodsstadiet, og at der selv i Europa mange Steder er Folk, der ikke kender, eller i ethvert Fald ikke har villet anlægge moderne Fabriksfodtøj, viser Billederne til denne Artikel.

Saa længe Europæerfodtøj ikke har erobret hele Verden og udslettet ogsaa den Forskel imellem os, som Fodtøjet endnu er, er der næppe noget af Klædedragten, som er mere karakteristisk end netop den Del, der dækker vore Fødder. Man kan deraf læse sig til mange Ting, ikke blot til Bærerens Livsstilling men ogsaa til hans Omgivelsers Art, om han lever paa Sletteland eller i Bjerge, paa Sand eller Sne, ja, der er endda kloge Hoveder, som mener, at de kan læse sig til et Menneskes Karakter blot ved at kaste et Blik paa vedkommendes Støvlehæle, lige som andre, ikke mindre kloge, læser sig til det samme af et Menneskes Haandskrift. At de tyrkiske Dametøfler (Fig. 1) er en fornem og i Luksus og Rigdom levende Orientalerindes er let at se, og ikke mindre aabenbart er det, at de kinesiske Straasandaler (Fig. 11) tilhører en Mand, der træller haardt i Mark eller paa Landevej i et Land, hvor Kvægavl er ualmindelig og hvor Huder og Skind derfor er kostbare. Hvor typisk er ikke Mokkasinerne (Fig. 12) for et Folk, der færdes i Ørken eller paa Steppe, listigt og snigende, pyntelystent og barnligt. Mokkasinen er for Resten et af de aller bedste Beviser for, hvor talende et Fodtøj kan være, thi hvem husker ikke fra Coopers Indianerhistorier, hvorledes den ene Stamme af Mokkasinernes Spor i Sandet kunde se, hvor den anden Stamme færdedes.

I øvrigt kan Læsere, som det maatte behage, selv drage videre Slutninger af de her vedføjede Illustrationer, der er Fotografier af Støvler og Sko, samlet sammen fra hele Verden af den, der har skrevet disse Linier.

HOLGER ROSENBERG

Fig. 14. *Albanesiske Snabelsko.* Albanernes røde Snabelsko med de store Pomponer er blevet det almindelige Mands-Fodtøj ikke blot i Albanien, men i hele Grækenland og store Dele af den øvrige Balkanhalvø. Jo større Pomponen er, jo fornemmere Mand.

FRA HAMMERSHUS TIL LÆSAA

Granitten strækker sig utvivlsomt under hele Bornholm, men under Sydlandet og langs Vestkysten ligger den saa dybt, at man end ikke har truffet den ved Boring; i den nordlige og midterste Del af Øen ligger den derimod saa højt, at den enten rager frem i nøgne Klipper eller kun er dækket af et tyndt Lag Ler eller Sand. Dette ses bl. a., som Billedet viser, i Brudesengsdalen i Midten af Bornholm. Fot. K. A. Grønwall.

En solklar Sommerdag var jeg paa en Fodtur naaet til den gamle Herregaard Glimminge i Øst-Skaane; jeg blev vist rundt paa Borgen, og oppe i dens øverste Etage aabnede min Vejviser en Luge, pegede ud og sagde: »Der ser De Deres Fædreland.« Forbavset kiggede jeg ud og havde den herligste Udsigt over Østersøens Havflade og langt ude saa jeg *Bornholm* tegne sig som en Skude, hvis skumomsprøjtede Forstavn, Hammeren, var løftet højt i Vejret. Der laa Bornholm, engang en Del af et sammenhængende Fastland, der strakte sig over til Sverige og Finland, nu ved Brud og Forskydninger løsrevet derfra ligesom Kullen og Hallandsaas, kun er de mellemliggende Dele her sunket saa dybt, at Hammervandet ruller hen over det druknede Land, mens den skaanske Slette stadig er oven Vande og forbinder de gamle Grundfjeldskuller.

Vi vil nu i Tankerne sejle over Østersøen og se, hvad den gamle Horst[1]) byder Geologen. Vi gaar i Land i Rønne og tager med Nordbanen, maaske Danmarks smukkest liggende Jernbane, over Rø til Sandvig; først kører vi gennem et Stykke Lavland, men ganske pludseligt, saa det næsten stemmer os for Brystet, er vi inde i Klippelandet og ser Granitten rundt omkring os.

Granitten strækker sig utvivlsomt under hele Bornholm, men under Sydlandet og langs Vestkysten ligger den saa dybt, at man end ikke har truffet den ved Boring, i den nordlige og midterste Del af Øen ligger den derimod højt, saa at den enten rager frem i nøgne Klipper eller kun er dækket af et tyndt Lag Ler eller Sand. Den bornholmske Granit hører med blandt de ældste af Jordens Bjergarter. Den kan se forskellig ud paa de forskellige Steder af Øen, ved Rønne er den saaledes mørk og temmelig finkornet, ved Svaneke rød og grovkornet; men det er altsammen kun Afarter inden for den Lavamasse, som engang er brudt frem og størknet langsomt nede i Dybet under de Vulkaner, som fandtes der, hvor Bornholm nu er. Overalt er Granitten fuld

[1]) Ved en Horst forstaas et Stykke Land, som er blevet staaende, mens Omgivelserne er sunket.

af Revner og Sprækker, hvoraf en Del er dannet ved Afkølingen af Lavamassen, der trak sig sammen og revnede; men de fleste er opstaaet ved Jordskælv, Hævninger, Sænkninger og andre Formforandringer, som Jordskorpen har været udsat for i de uhyre lange Tidsrum siden Granittens Dannelse. Vejr og Vind gør, hvad de kan, for at uddybe Revnerne og frembringe de skarpe, takkede Klippeformer, som er saa karakteristiske for Øen. Isen i Istiden har ogsaa gjort sit, det ser vi bedst, naar vi med Banen over Rø er naaet ud til Nordkysten, og Udsigten mod Hammerens afrundede Klippeparti med Hammershus Ruin aabner sig for os. Her har Isen skuret og afglattet Overfladen, men har til Gengæld for, hvad den fjernede, efterladt Ler og Sandlag, den frugtbare bornholmske Agerjord, som et Dække over største Delen af Øen.

Havet har ogsaa gjort sit bedste og udformet Bornholms Nordkyst til den herligste lille Skærgaardskyst med Halvøer, Fjorde, Klipper og Skær. Her har Brændingen ædt sig ind og dannet »Ovne«; de tørre Ovne viser, at Landet nu ligger højere end tidligere, de vaade Ovne der, som den mest kendte ved Hammershus, kan strække sig indtil 40 m ind i Fjeldet, viser os endnu Havets voldsomme nedbrydende Kraft, naar det med Stenene som Værktøj i Stormvejr arbejder løs paa Klipperne.

I Granitten findes mange Steder lodrette Spalter fyldt med en grønlig Bjergart, Diabas, en Lava, som neden fra er trængt op i Spalterne og størknet der ved hurtig Afkøling, hvorfor den er meget finkornet. Den smuldrer lettere end Granitten og findes derfor ofte i Bunden af Kløfter, opstaaede ved dens Hensmuldren. »Jons Kapel« mellem Hammeren og Hasle er en malerisk Klippekløft dannet paa denne Maade.

Mange Kræfter slider paa Granittens Urfjeld: Frosten, Havet, Planterne, hvis Rødder borer sig ind i Revner og udvider dem, og alle bidrager de til at smuldre og findele Granitten. Dens Bestanddele taaler dette i forskellig Grad, Kvartsen omformes ikke, den bliver til Sandskorn, men af Feldspatten og Glimmeret opstaar *Leret*, som, hvis det er meget rent og hvidt og fint, faar Navneforandring og kaldes med det fine kinesiske Navn Kaolin. Netop i den Form træffer vi det paa Bornholm, hvor Kaolinen fra det store Leje ved Rønne i fordums Tid leverede Raastoffet til vore Bedsteforældres københavnske Porcelæn, men nu er degraderet, fordi det i Virkeligheden ikke er helt rent, og kun anvendes til ildfaste Lervarer,

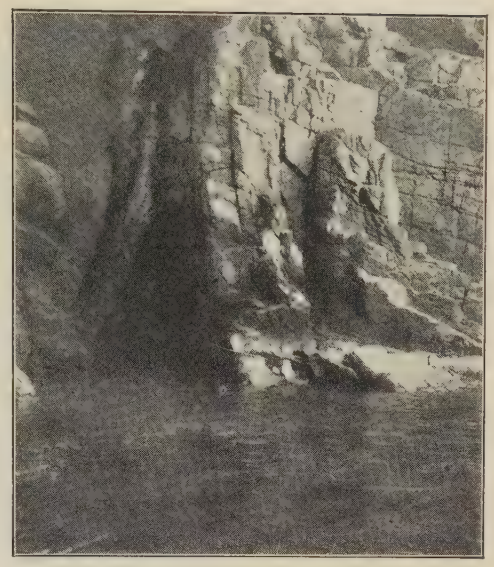

„Den vaade Ovn" paa Nordøstkysten af Bornholm ved Rø, en Klippehule i Granitten, dannet af Havets Brænding. Fo . V. Milthers.

til at blande i Papirmasse og til Isolationsklokker paa Telegraf- og Telefonpæle.

Ja, Bornholms Nordland er noget for sig selv i Danmark, et Klippeland, der dog kun ved 8 Timers Sejlads er skilt fra Københavns; men den, der tror at kende Bornholm, naar han har set dette, tager meget fejl, Øen har ogsaa andet at byde paa, som er helt forskelligt fra den sædvanlige danske Natur.

Tilsyneladende ligner det sydbornholmske Landskab med sin bølgende Overflade, hvor Marker og Gaarde, Haver og Skove ligger som paa Sjælland og Fyn ganske den ødanske Natur; men Undergrunden er en helt anden. For at lære den at kende og derigennem forstaa Øens Udviklingshistorie vil vi tænke os, at vi vandrer langs en af de største bornholmske Aaer, Læsaa, lige fra dens Udspring inde paa Højlandet i Almindingen til dens Udløb i Østersøen.

Det bliver rent landskabeligt en smuk Tur, da Aaen snoer sig gennem Smaaskove og Lunde med Ask, Hassel og Avnbøg, langs dens Bredder gror mandshøje Bregner, og Hybenroser og Kaprifolier danner et tæt Krat, som ofte gør Vandringen besværlig.

Paa det første Stykke har Aaen, som her endnu kun er ganske lille, ikke kunnet grave sig ned i den haarde Granit, men har benyttet de gamle, dybe Kløfter, som i Forvejen fandtes deri. Vi følger den nu fra »Ekkodalen« sydpaa over Mosedrag ned til Spidlegaard, hvor Granitten afløses af en

I Granitten findes mange Steder lodrette Spalter, som er fyldt med en mørk Stenart, Diabas, en Lava, der nedenfra er trængt op i Spalterne og størknet der. Disse Spalter viser os, at der i Jordens Oldtid har været Vulkaner paa Bornholm, men forlængst er Vulkanbjergene og Landets daværende Overflade faldet som Offer for „Tidens Tand", de nedbrydende Kræfters Virksomhed. Tilbage er kun Vulkanernes „Rødder", de Spalter, hvorigennem Lavaen trængte op fra Jordens Indre. Paa Billedet ses to saadanne „Diabasgange". De findes i Paradisbakkerne Nordvest for Neksø. Maalestokken, Damen holder i Haanden, er 1 m lang. Fot. K. A. Grønwall.

rødgraa Sandsten, som vi ser tydeligt mange Steder i Aaens Bund og Sider. Det er den saakaldte *Neksø Sandsten,* som i alt Fald enhver Københavner kender fra Frihedsstøtten og Eliaskirken paa Vesterbros Torv. Den bestaar af sammenkittede Kvartskorn, der ligger tydeligt lagdelt, og er ofte i Aaens Sider ved naturlige Skilleflader, der følger Lagretningen, delt i »Bænke«.

Man finder ingen Forsteninger, det, som ellers er Geologens Middel til at bestemme en Bjegarts Alder, i den; og dog er man ikke i Tvivl om, at den hører til en af de ældste forsteningsførende Perioder i Jordens Historie, *den kambriske*[1]) *Tid,* man har nemlig i Sverige fundet en ganske tilsvarende Sandsten, men med sparsomme Spor og Rester af Dyr. Sandet er aflejret paa Bunden af et Hav, som den Gang sikkert har dækket hele Bornholm og skyllet hen over Urtidens Granitoverflade, igennem de lange Tidsrum er Sandet blevet sammenkittet til Sandsten, og denne til sidst ved Hævning bragt frem i Dagen.

Efter at Læsaa har passeret Sandstensbæltet, drejer den mod Sydøst og løber paa en Strækning af omtrent en Kilometer i en Bjergart, som hedder den grønne Skiffer; man kan ved Skifferens Begyndelse tydelig se, at Sandstenslagene, som skraaner mod Syd, fortsætter sig under Skifferen, der altsaa er aflejret *oven paa* Sandstenen. Den grønne Skiffer er mest karakteristisk ved hverken at være grøn eller skifret! Den er en Mellemting mellem Sandsten og Skiffer og af Farve ofte paa Grund af Forvitring brunlig; i mange Stykker finder man Knolde, som ligner Kartofler; det er Fosforitknolde, opstaaet ved at der har udskilt sig Fosforforbindelser mellem Sandskornene. Man har i Skifferen især ved Vejrmøllegaard fundet de ældste danske Forsteninger, nogle kegleformede Skaller med Laag, som har tilhørt en uddød Gruppe Bløddyr,

Kaolingraven ved Rabekkegaard Øst for Rønne. Man ser øverst det tynde Dække af Moræneler og under dette det hvide Porcelænsler (Kaolin), som er opstaaet ved Forvitring af Granittens Feldspat og Glimmer. Denne værdifulde Lerart findes Øst for Rønne i et Bælte, som er 4 km langt og 300 m bredt. Det er det eneste Sted i Danmark, hvor der forekommer Kaolin. Den er dog for uren til at anvendes til fint Porcelæn, den benyttes kun til teknisk Porcelæn, f. Eks. Telegrafklokker, til ildfaste Lervarer og til at blande i Papirmasse. Fot. K. A. Grønwall.

[1]) Navnet stammer fra Kambria, Wales, fordi Lag fra den Tid først er fundet og undersøgt der.

Væg i Frederiks Stenbrud ved Neksø I dette ses den saakaldte „Neksø"-Sandsten, hvis Korn er sammenkittet med Kisel. Det er en Havbundsdannelse fra Begyndelsen af den kambriske Periode i Jordens Oldtid. Dens Alder kan anslaas til 6—700 Millioner Aar. I dette Stenbrud er Sandstenen taget, hvoraf Frihedsstøtten i København er opført. Fot. K. A. Grønwall.

beslægtet med Vingesneglene. Skifferen er lidt yngre end Sandstenen, men tilhører ligesom denne den kambriske Periode; den er opstaaet af lerblandet Sand, som er aflejret paa Havbunden og senere ved Sammenkitning og Sammenpresning blevet til Skiffer. Da Ler aflejres paa *dybere* Vand end Sand, fortæller Skifferen os, at Havet over Bornholm den Gang maa have været dybere, end da »Neksøsandet« aflejredes, de grønne Farvekorn i Skifferen, som bestaar af et Mineral, Glaukonit, der aflejres paa middelstore Havdybder i Nutidens Have, fortæller os dog samtidig, at der ikke kan være Tale om større Dybder end omkring 200 m.

Vi fortsætter langs Aaen og naar lidt Sydvest for Aakirkeby ved Kalbygaard ind paa en Strækning af Læsaas Løb, hvor de grønne Skifre afløses af mørke Skifre og Kalksten. Dette er maaske det smukkeste Stykke af Aaløbet, de sorte Skifervægge indsuger Solvarmen i en voldsom Grad og er bedækket af en pragtfuld Bregnevegetation. Paa den første Strækning bestaar Aaens Bund og Sider af Alunskiffer, der paa sine Steder rejser sig i Vægge paa 5 Meters Højde. Alunskifferen er en sort Lerskiffer, der indeholder meget Kul og lidt Svovlkis, som ved Skifferens Forvitring gør, at den ofte bedækkes med tynde Lag af gule Svovlforbindelser. Den hedder Alunskiffer, fordi den tidligere, især i Sverige, anvendtes meget til Fremstilling af Alun; man brændte Skifferen og udludede den med Vand; Leret i Forbindelse med Svovlet dannede da Alun. Nu til Dags lønner denne Fabrikation sig ikke. I Alunskifferen findes Lag af en tæt sort Kalksten, Andrarumkalk, der har Navn efter et svensk Findested, men der findes tillige Kalksten under en anden Form: nogle mærkelige linseformede »Boller«, de saakaldte Antrakonitboller.

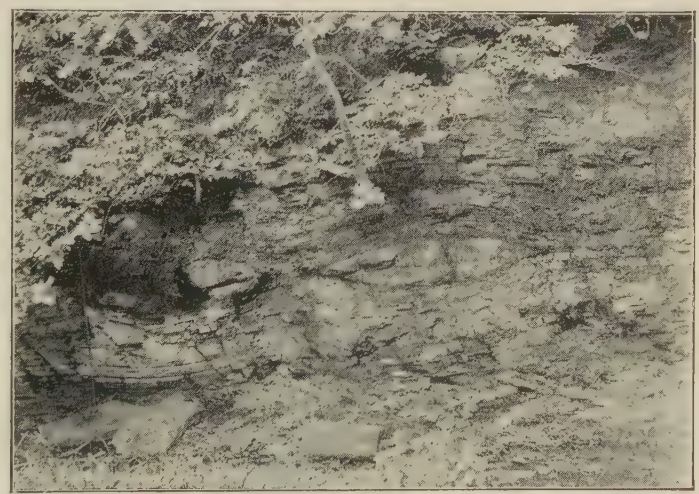

De øvre Lag af Alunskifferen ved Læsaa. Det er en sort Lerskiffer, som indeholder noget Svovlkis (Svovljern) og derfor i gamle Dage kunde anvendes til Fremstilling af Alun (Kaliumaluminiumsulfat), — nu kan denne Fabrikation ikke betale sig. Alunskifferen er fra den sidste Del af den kambriske Periode i Jordens Oldtid. Den indeholder en Mængde Forsteninger, navnlig af Krebsdyr (Trilobiter) og Brakiopoder. Som man ser paa Billedet, findes der i Alunskifferen nogle mærkelige linseformede „Boller" af sort Kalksten; de kan være indtil 1 m i Tværmaal og $^1/_2$ m tykke. De er, hvad Geologerne kalder Konkretioner. Saadanne Dannelser opstaar ved, at nedsivende Regnvand paa sin Vej gennem Lagene opløser Kalk; naar saa det kalkholdige Vand dybere nede møder en Kalkforstening, udskiller det Kalk omkring denne. Denne Udskilning kan fortsætte sig gennem lange Tider, og Kalkbollen vokser efterhaanden og presser de omgivende Skifferlag til Side for at faa Plads. Fot. K. A. Grønwall.

Den ældste danske Forstening, en Skal, forsynet med et Laag. Man mener, at den har tilhørt en Slags Vingesnegl. Den kaldes Hyolithus. Til venstre ses eet Stykke af de grønne Skifre med et Aftryk af Skallen og et Stykke af dens Stenudfyldning i naturlig Størrelse, til højre Laaget forstørret 3 Gange. Man anslaar denne Forstenings Alder til en 600 Millioner Aar. Efter Holm.

der bestaar af en sort *krystallinsk* Kalksten; de ligger fordelt rundt om i Skifferen og kan godt være indtil 1 m brede og ½ m tykke. Det er Konkretionsdannelser, opstaaet paa lignende Maade som Flinten og Svovlkisen i vort Kridt, ved at det nedsivende Vands Kalksalte har udskilt sig paa Steder, hvor der i Forvejen var lidt Kalk, f. Eks. omkring en Dyreskal. »Hver »Bolle« er vokset ud fra en ringe Begyndelse, er efterhaanden blevet større og har samtidig skubbet de omgivende Lag lidt til Side. I Alunskifferen og især i »Bollerne« og i Andrarumkalken vrimler det med Forsteninger.

De fleste af dem er Rester af en uddød Gruppe Leddyr, der nærmest var beslægtet med Krebsdyrene, de saakaldte Trilobiter, hvis nærmeste Slægtninge i Nutiden er Dolkhalerne i Stillehavet og det indiske Ocean. Deres Navn betyder »det tredelte«, fordi Legemet er delt i et Hoved-, Krop- og Haleskjold. Mange af dem er store, tornede Former; vi kan være saa heldige at finde hele Dyret bevaret, men hyppigst findes kun Rester af Tornene fra Hovedskjoldet. Andre meget hyppigt forekommende Forsteninger er Skaller af Brachiopoder, en Gruppe i det ydre muslingelignende Dyr, men efter deres indre Bygning at dømme nærmest i Slægt med Ormene. Dyrearterne viser sig ved Eftersyn at være meget forskellige i de paa hinanden følgende Lag af Alunskifferen, saa at man har kunnet inddele den i en Række Zoner, hver karakteriseret ved sine Forsteninger. De samme Zoner genfindes i den svenske Alunskiffer. Der maa derfor være medgaaet uhyre lange Tidsrum til Skifferens Aflejring, siden Havets Dyreliv saaledes har kunnet skifte Præg flere Gange under dens Tilblivelse. Forsteningerne fortæller os, at Alunskifferen med dens Kalksten ogsaa er dannet i Kambrium; den er opstaaet af det fine Lerslam, som er aflejret paa Havbunden, der nu maa have været betydelig dybere, end da den grønne Skifer blev til.

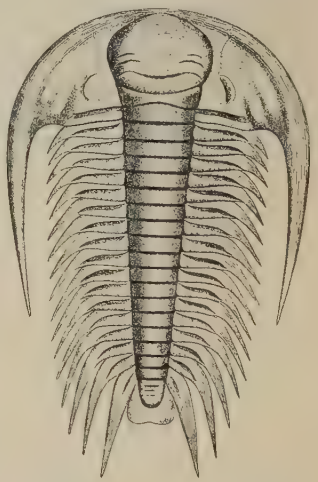

Paradoxides Forchhammeri, en Trilobit, som er karakteristisk for den nedre Del af Alunskifferen paa Bornholm. Trilobiterne er en ejendommelig Gruppe Krebsdyr, som levede i Jordens Oldtid og uddøde i Slutningen af denne. Efter Angelin.

Vi følger Aaen videre og maa ud at vade i den flere Steder for rigtigt at kunne studere Lagene. Alunskifferen hører nu op og forsvinder ned under en graa Kalksten, den saakaldte Ortoceratitkalk, der rager højt op i Aaens Sider, fordi den bedre end Skifferen har kunnet modstaa Isens nedbrydende Arbejde i Istiden. Den har faaet sit Navn efter Ortoceratitforsteningerne. Det er en Slags uddøde, skalbærende Blæksprutter, som i det ydre mindede om Nautiler. De havde en lige Skal, der var delt i en Række Kamre med en Kanal igennem. I Sverige er de meget almindelige i den tilsvarende Kalksten, paa Bornholm er de forholdsvis sjældne; her findes især nogle Trilobiter, som har saa stort et Haleskjold, at de har kunnet beskytte sig mod Fjender ved at rulle sig sammen. I Sverige brydes denne Stenart meget og udføres ogsaa til Danmark, hvor den ofte ses anvendt som Flise- og Façadesten.

Graptolitter (Cyrtograptus) fra Bornholms øvre Graptolitskiffer. Graptolitterne, som findes i Massevis i Graptolitskifferne paa Bornholm, levede i Havet i Jordens Oldtid og uddøde med denne. Man mener, at de var en Slags Koloni-Gopler. Efter Tullberg.

Den nedre Graptolitskiffer Vest for Broen ved Vasagaard ved Læsaa. Denne Skiffer er yngre end Alunskifferen, idet Graptolitskifferen findes oven paa Alunskifferen. Det er en Havbundsaflejring fra Begyndelsen af Silurtiden. Den indeholder store Mængder af de mærkelige Forsteninger, som kaldes Graptolitter. Fot. K. A. Grønwall.

Ortoceratitkalken forsvinder snart igen i Aalejet og dukker ned under en Række Lerskifre, de saakaldte Graptolitskifre, der ligesom Kalkstenen er afsat paa Bunden af et ret dybt Hav. De danner Aaens Vægge paa en kilometerlang Strækning mod Sydøst. De har faaet Navn efter nogle ejendommelige Forsteninger, der ligner Skrifttegn. Det var Kolonidyr, beslægtet med Nutidens Kolonigopler; deres Skelet bestod af et langt smalt Legeme, Stammen, der ligner et Savblad, fordi det paa Siderne bærer en Række tandlignende Fremspring, »Bægrene«, hvori Enkeltdyrene har siddet. Baade Ortoceratitkalken og Graptolitskifrene er fra den næste Periode i Jordens Udviklingshistorie: den siluriske Tid[1]). Ude paa Havbunden uden for Læsaas Munding fisker man undertiden nogle Kalkboller op, der indvendig har et Hulrum, hvori der sidder klare Bjergkrystaller, »bornholmske Diamanter«, som de ofte kaldes; de brugtes i det 18de Aarhundrede meget til Smykkesten og havde høj Værdi; paa Kosenborg Slot findes de saaledes i Smykker, som har tilhørt danske Dronninger.

Med Lerskifrene slutter Rækken af Oldtidslag paa Bornholm. I Sverige og Norge findes Sandsten, Kalksten og Skifre fra endnu yngre Afsnit af Silurtiden. De viser, at en stor Del af Skandinavien endnu mod Slutningen af Silurtiden har været dækket af Havet. *Muligvis* har saadanne Lag ogsaa været afsat paa Bornholm, men er ved senere Tiders Nedbrydning atter blevet fjernet.

Paa vor Vandring langs Aaen har vi hele Tiden kunnet se, at Lagene laa skraat i Forhold til hinanden, og at de ældre Lag stadig dukkede skraat ned under de yngre. Saadan har det ikke altid været, oprindelig laa Neksø-Sandstenen, den grønne Skiffer, Alunskifferen, Ortoceratitkalken og Lerskifrene vandret over hinanden paa den gamle Havbund, men senere skete der vældige Bevægelser i Jordskorpen, hvorved der i Nord- og Vest-Skandinavien dannedes mægtige Bjergkæder. Paa Bornholm blev Havbunden løftet op i skraa Stilling, og Lagene blev forskudt i Forhold til hinanden. Samtidig blev hele den hævede Del udsat for stærk Nedbrydning, saa at meget af de kambrisk-siluriske Lag forsvandt. Derved blev Granitten blottet og forvitrede; som en Rest af denne Forvitringsskorpe finder vi den Dag i Dag Kaolinlejet ved Rønne.

Nu laa Bornholm gennem uhyre lange Tidsrum (Devon, Kul, Perm og Dele af Triasperioden) ligesom det øvrige Skandinavien hævet over Havet, og først i Slutningen af Trias brød dette atter ind og dækkede Syd-Skandinavien. Dels paa selve Havbunden, dels i Bugter og Søer nær den da-

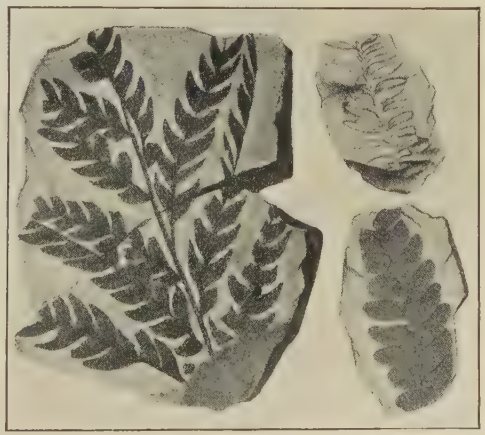

Planteforsteninger fra Bornholms Juraler. 1. Stykke af et Bregneblad (Asplenium). 2. Gren af et Naaletræ (Pagiophyllum). 3. Stykke af et Koglepalmeblad (Otozamites). Efter Bartholin.

[1]) Navn efter et keltisk Folkeslag Silurerne, som en romersk Feltherre pralede af at have tilintetgjort endog Navnet paa.

værende Kyst har der aflejret sig Dannelser, hvis Rester endnu findes i Skaane omkring Helsingborg—Höganäs, paa Bornholm Syd for Hasle og Sydøst for Rønne.

Disse Dannelser bestaar af Sand, Sandsten, Ler, Lerjernsten og Kul. Leret er paa sine Steder ildrødt, ellers er det graat og hvidt; det er ildfast og anvendes i Lervarefabrikationen (P. Hjorts Fabrik og Ipsens Enkes Fabrik i Rønne). Lerjernstenen er Ler blandet med Jernforbindelser; den forekommer kun i ringe Mængde og kan ikke bruges til Jernfremstilling som den Lerjernsten, der findes i Udlandets Kullejer. Kullene er nærmest Brunkul, de har kun ringe Brændselsværdi og er ikke saa gode som de skaanske Kul. Paa Kristian IV's Tid begyndte man at bryde dem, Lejringsforholdene var imidlertid saa vanskelige, da Lagene ligger skraat og omgivet af løse Sandlag, at man senere opgav Brydningen, og 1880 lukkedes det sidste Brud.

Efter de kulførende Dannelsers Aflejring har Bornholm sandsynligvis ligesom største Delen af Skandinavien været hævet over Havet gennem Resten af Juraperioden og det meste af Kridtperioden. Men i Slutningen af Kridttiden er Havet atter trængt ind over Bornholms Sydland og har aflejret Kalk- og Sandlag. Dem finder man Nordøst og Sydøst for Rønne og kan bedst iagttage dem ved det lille Fiskerleje Arnager, hvor de kommer frem i Kystklinterne, der minder om Klinterne ved Calais og Dover; de bestaar af Lag af Sand, Sandsten (Grønsandslag) og Kalksten (Arnagerkalken).

Fra Resten af Kridttiden og hele Tertiærtiden findes ingen Lag paa Bornholm, men derefter har Isen i Istiden dækket hele Øen og som en Kærlighedens Kaabe lagt et Lag af Ler og Sand (Morænelag) hen over den, saa at de ældgamle, slidte og forskudte Lag fra de tidligere Jordperioder blev dækket godt til og nu kun ses, hvor Havet eller Aaer æder sig ned i Undergrunden og for os afslører disse Lag fra de ældste Tider, som er ukendt andre Steder i Danmark.

Bornholm er et sandt Paradis for Geologen, det rummer paa sine faa Kvadratkilometre ikke alene en Skønhed og Afveksling i landskabelig Henseende som intet andet Sted i Danmark, men er tillige et Frilufts-museum, hvor man kan gaa ud og se paa den ene geologiske Aflejring efter den anden og undersøge deres Indhold af Forsteninger. Man træffer her repræsenteret de fleste Afsnit af Jordens Historie fra Urtidens Grundfjeld til Istidens Ler.

SOPHIE PETERSEN

Grav ved Bagaa mellem Rønne og Hasle, hørende til Hasle Teglværk. I Graven ses lyst ildfast Ler, som anvendes til Fremstilling af ildfaste Lervarer. Leret indeholder en Mængde Planteforsteninger, som viser, at det er afsat i Begyndelsen af Juratiden i Jordens Middelalder. Dets Alder kan anslaas til en 200 Millioner Aar. Fot. K. A. Grønwall.

LIVET I BYZANTS. II

(Fortsættelse af Artiklen i Hefte 31).

»Naar du her i Byzants beder en om at veksle dig nogle Penge,« skriver en Kirkefader, der aabenbart selv har set skævt til den ulærde Mængdes Interesse for religiøse Spekulationer, »serverer han dig en spidsfindig Udredning af Forskellen mellem Gud Fader og Gud Søn. Vil du vide Prisen paa Brødet, svarer Bageren, at Faderen er større end Sønnen, og naar du spørger Bademesteren, om Badet er færdigt, faar du at vide, at Sønnen er skabt af Gud Fader.« Det er nu ikke nogen Tilfældighed, naar vor Kirkefader lader baade Bageren og Bademesteren tale nedsættende netop om Sønnen. Den kætterske Lære, at Sønnen er ringere end Faderen, var første Gang bleven fremsat i Begyndelsen af 6. Aarhundrede af *Arius*, en opsætsig Kannik fra Aleksandria i Ægypten. *Arianismen*, som Læren kaldtes efter dens Ophavsmand, bredte sig over hele Østen, og skønt den ortodokse Kirke fordømte den ved et Møde i *Nikæa* 325, havde den i Byzants Tilhængere helt ned til Aar 700.

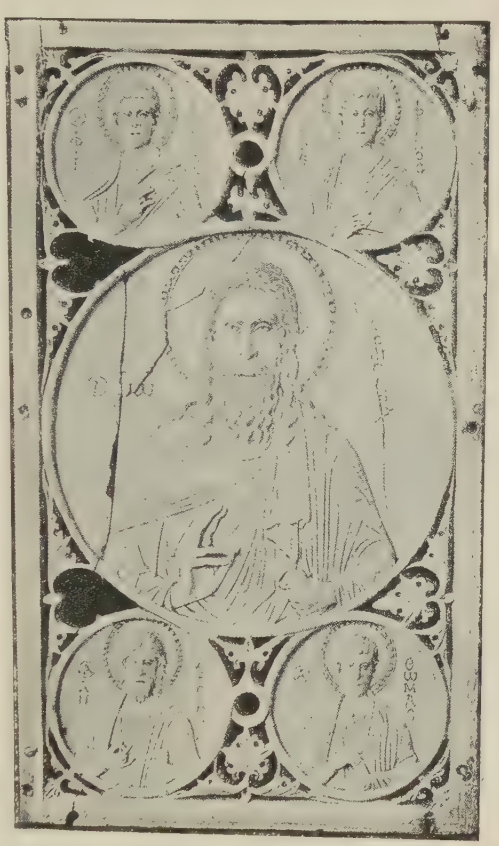

Byzantinerne elskede smukke Bøger; de anvendte megen Omhu, særlig paa de hellige Bøger og Traktater, som de læste meget for at være i Stand til at deltage i de mange religiøse Diskussioner, som er omtalt i Teksten. Billedet her forestiller en Elfenbensplade, som har været lagt oven paa et Bogbind. I Elfenbenspladen er udskaaret med beundringsværdig Dygtighed Billedet af Johannes den Døber (i Midten), omgivet af Philip, Stephanos, Andreas og Thomas.

Da man saa nogenlunde havde faaet Bugt med Arianernes Vranglære, fandt *Eutyches*, en Abbed i et Kloster i Konstantinopel, paa at udtale, at Kristi menneskelige Natur havde blandet sig med den guddommelige Natur ligesom en Draabe Mælk, der falder i Verdenshavet; derfor kunde man efter denne Forening, d. v. s. efter Kristi Fødsel her paa Jorden kun tale om een Natur i Kristus; fremdeles paastod Eutyches, at Kristi Legeme ikke bestod af samme Materiale som Jomfru Marias. Hans Tilhængere kaldtes *Monophysiter* (af *monos* = een, *physis* = natur), og de fordømte deres Modstandere, de ortodokse, der tildelte Kristus to Naturer, en guddommelig og en menneskelig, ved følgende uhyggelige Udtalelse: »Maatte de, som deler Kristus, blive delt med Sværdet, maatte de blive hugget i Stykker, maatte de blive brændt levende.« Den Tone, hvori Monophysitternes fromme Ønsker for deres Modstandere finder Udtryk, er betegnende for den religiøse Febertilstand, der herskede i »Stædernes Dronning« og i det Rige, hun var Midtpunkt for.

Bestræbelserne for at føre Monophysitterne tilbage til den ene saliggørende Moderkirke fremkaldte de saakaldte *Monoteleters* Vranglære. Monotcleterne indrømmede vel i Overensstemmelse med de ortodokse, at Kristus havde to Naturer, men de holdt dog paa, at han kun havde een Vilje. Deraf deres Navn (*monos*, een; *telos*, Formaal). — Atter andre hævdede, at Kristus havde vandret her paa Jorden i et Skinlegeme; de kaldtes *doketer* (*dokein*, synes) — og »Doket« var i lang Tid det værste Skældsord i Byzants.

Som man har været uenig om den anden Person i den treenige Guddom, om Sønnen, har der ogsaa været dem, der vilde fornedre den tredie Person, Helligaanden. De

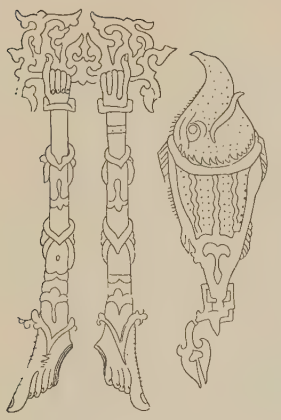

Et andet Udslag af Byzantinernes Begejstring og Kærlighed til smukt udførte Bøger. Rundt omkring i de talrige Klostre, som fandtes i det byzantinske Kejserrige, var Munkene altid travlt beskæftiget med at skrive de hellige Bøger af. Nogle Steder illustrerede man de hellige Bøger; derfra stammer de mange smukke Miniaturmalerier, vi har fra den byzantinske Tid. Andre Steder udførte man Begyndelsesbogstaverne til de enkelte Afsnit paa en kunstnerisk Maade; derfra de mange smukke Initialer, der er bevaret. Billedet her forestiller et Initial fra et Bibelhaandskrift, som stammer fra et Kloster paa Forbjerget Athos i Makedonien. Bogstavet ser i sin simple Form saaledes ud: π, altsaa to lodrette Streger og en vandret oven over; det er det samme som vort *p*; det er næsten ikke til at kende igen. Mange Steder blev Initialbogstavet til et helt lille Maleri.

erklærede sig betænkelige ved at kalde Helligaanden »Herre«, eftersom det ny Testamente ikke giver Helligaanden dette Tilnavn — de kaldtes *Pneumatomachiter* (d. v. s. Aandsbekæmpere).

Vi har nu om Dage ondt ved at forstaa, at saa haarfine Meningsforskelle om saa lidet haandgribelige Emner Aarhundrede efter Aarhundrede har formaaet at sætte Sindene, stundom ogsaa Sværdene, i Bevægelse. Holberg haaner sin Samtids teologiske lærde, fordi de spilder deres Tid med at disputere om, hvor mange Engle der havde Plads paa en Synaalespids — de Emner, hvorom Byzantinerne skændtes: hvorvidt Sønnens Væsen er lig eller forskellig fra Faderens o. l. synes os lige saa urimelige. Imidlertid maa man ikke glemme, at for de Folkeslag, der mødtes i Byzants, faldt det betydelig naturligere at interessere sig for den Slags Spekulationer end for den danske Bondesøn Rasmus Berg. Tænk blot paa Grækerne, der udgjorde Hovedkernen i Byzants's Befolkning, eller paa Jøderne, der jo den Dag i Dag i de Egne, hvor de endnu lever forholdsvis samlet, alle som een er optaget af at finde paa ny spidsfindige Fortolkninger af Skriften. I Byzants har den religiøse Optagethed til Tider nærmet sig en Tilstand af fuldstændig religiøst Vanvid. Fanatiske og desperate Munke sørgede for, at Pøbelen beholdt sin Sensationstørst frisk, selv om de Dogmer, hvorom de gejstlige Partier kæmpede — bortset fra Mariadyrkelsen, som var af en halvt sanselig Karakter — maaske stod mindre klart for Mængden. Til selve det spændende ved Optøjerne, Nervernes Rus, kom der stadig tilbagevendende Lejlighed til Plyndring og naturligvis Krav om Revanche og Hævn fra de tabendes Side. Efter at Patriarken Dioskuros var afsat, kunde hans Eftermand kun bevare Magten ved Hjælp af en stærk militær Garde. Og da Kejser Marcianus døde, blev dette Signalet til et Pøbeloprør, hvor Patriarken blev dræbt. Under Forfølgelserne i det 5te, 6te og 7de Aarhundrede trak Levningerne af de lidende Sekter — ofte dygtige og arbejdsomme Mænd — gerne østover, hvor de ved Kalifernes Hoffer fandt bedre Vilkaar at leve under end inden for Kristenheden. Kejser Justinians Omvendelseskrig mod Samaritanernes Sekt kostede ca. 100,000 Mennesker Livet og lagde en af Kejserdømmets rigeste Provinser øde.

En enkelt Scene kan staa som Symbol paa byzantinsk Kirkestrid. Efter at Kejseren paa alle Maader havde arbejdet paa at bringe Forsoning mellem to Partier, opstod der blandt de to teologiske Førere den lyse Idé, at et Mirakel muligvis kunde afgøre Sagen. Historikeren Georg Pachymeres fortæller:

»Partiførerne blev med Kejserens Samtykke enige om Betingelserne. Disse var, at det ene Parti skulde opskrive de Grunde til Anklage, som de havde mod deres Modstandere og de Midler, hvormed de ønskede, at man skulde imødekomme deres Krav, og at de andre skulde skrive de Ting op, som tjente til deres Forsvar; at de saa skulde antænde en meget kraftig Ild og der anbringe begge Skrifter, hvis et af dem blev uskadt, skulde samtlige betragte det, som om Gud her havde fastslaaet, hvilket Parti han billigede; hvis begge Skrifter blev fortæret, skulde Partierne give Afkald paa deres Uoverensstemmelser og optræde i Enighed. Kejseren bevilligede rigelige Midler til det Baal, hvor Ilden skulde antændes, og han vilde gerne have tømt Statskassen for at forsone Partierne. Til den Dag, hvor Prøven skulde finde Sted, valgte han Paaskeaften. Da Partierne den bestemte Dag havde samlet sig, opsendte de lange og brændende Bønner for et lykkeligt Udfald af deres Foretagende. Mens Kejseren var til Stede, overrakte de de to Skrifter til saadanne Mænd, som var kendt for deres Fromhed og hævet over enhver Mistanke. Disse kastede Skrifterne samtidig paa Ilden. Men dette Element, som ikke havde glemt noget af sin vanlige Aktivitet, fortærede dem som om det havde været Hø, saa grundigt, at der efter en Times Forløb kun var en lille Smu-

Der dukkede hurtigt Klostre op i Byzants, som naturligt var, da man lagde saa megen Vægt paa religiøse Spørgsmaal og Stridigheder. De første Kejsere paalagde Munkene, at de skulde drive nyttigt Haandværk og bo i Nærheden af Byerne, men Munkene brød sig ikke om denne Befaling og søgte bort til ubeboede Egne. Store Klosterkolonier dannede sig i den syriske Ørken, paa Sinai-Halvøen og i Grækenland paa Athos-Forbjerget. Her skød det ene Kloster op efter det andet som Paddehatte.

le Aske igen. — Den Dag gav Partierne efter. Næste Dag havde de begge fundet ud af, at ens Tro ikke maatte forandres ved et Tilfælde, men kun gennem indre Overbevisning. Kort Tid efter blussede Fjendskabet op værre end nogen Sinde.«

Stridens Genstand var naturligvis ogsaa ofte mere haandgribelig end Kristi Dobbeltnatur eller Skinlegeme. Der var f. Eks. Bogumilernes Lære, der gik ud paa, at *Arbejde er Synd*. Deres Hovedmiddel til Frelse var Bøn og Askese. Navnet Bogumil kommer af det bulgariske bog = Gud, og milni = forbarm dig, det skyldes denne Sekts stadige Bønfaldelser og asketiske Øvelser. De blev stærkt forfulgt, til sidst fandtes kun nogle faa oppe i Balkanhalvøen, og de endte med at gaa over til Muhammedanismen, skønt næppe alle af religiøs Overbevisning. Om »den sidste Bogumiler« fortælles, at han i sin Søns Fravær bortgiftede dennes Brud for at bibringe Sønnen den rigtige Opfattelse af bogumilisk Askese. Sønnen misforstod ham og gik over til Islam. Fulgt af en tyrkisk Hær rykkede han mod Faderens Borg, Stjepanograd, og indtog den. Faderen døde 1466 som sin Søns Fange — hans Land blev tyrkisk og hans Undersaatter Muhammedanere.

En af de alvorligste Stridigheder var den om *Billeddyrkelsen*. Oprindelig havde den kristne Kirke stillet sig afvisende over for Billeddyrkelsen — det var jo gammelt Hedenskab. Men den kunde ikke forhindre, at de troende bevarede synlige Erindringer om Helgenerne (Kors og Relikvier), siden ogsaa Billeder. Det endte med, at man brændte Lys foran dem, ærede dem med Røgelse, knælede foran dem og anraabte dem om Hjælp. Efterhaanden som den hjælpende Virkning blev knyttet til Billedet og til Relikvien selv, ikke til hvem det forestillede og mindede om, var man vendt tilbage til en Billeddyrkelse, der ikke væsentlig adskilte sig fra det gamle Hedenskab. Den dannede ved sin Letfattelighed en behagelig Modvægt til de spidsfindige Spekulationer om Guddommens Natur. Den jævne Byzantiner holdt af sine Helgener og man har Beretninger om, at selv Mænd, der ellers ikke tog det saa nøje med et Gift- eller Massemord mer eller mindre, nærede den ømmeste Kærlighed til deres Yndlingshelgener. Saaledes fortæller Nicephoros fra Cone, en byzantinsk Historieskriver, om Andronikus I af Komnenernes Dynasti, at han under det Rædselsstyre, hvormed han paa sine gamle Dage fyldte Byzants, fik Lejlighed til at vise sin Yndlingshelgen, St. Paulus, en særlig Opmærksomhed. Han havde engang fundet et Billede af Paulus, »malet af en gammel Mester« som han lod »rigt udstyre med Guld« og hænge op i en Kirke. Kort Tid før Andronikus indhentedes af sin Skæbne, blev det meldt ham, at Billedet græd. Han sendte da nogle af sine Folk, deriblandt en Stefan Agiochristophorites, til Kirken for at se, hvordan det forholdt sig. Stephan stod op paa en Stige og »tørrede Billedets Øjne med et hvidt Lommetørklæde«. »Men Taarerne styrtede bare desto rigeligere ligesom fra to Kilder« af Pauli Øjne. Da Andronikus hørte dette, mente han, at der maatte true ham en overordentlig Ulykke, og at det var over denne, at Paulus græd, fordi han elskede Andronikus, ligesom Andronikus el-

Billede af en Klostergaard paa Athos. Der er rigtig smukt her. Athos-Forbjerget blev det videnskabelige Midtpunkt i Byzantinertiden. Munkene her beskæftigede sig med den gamle græske Litteratur og skrev den af, og mange af de græske Værker, vi kender, kan vi takke Athosmunkenes Afskrivervirksomhed for. I øvrigt maa man sige, at de byzantinske Munke aldrig kom saa langt ned som Munkene i Vest-Europa. De var i ikke ringe Grad Kulturbærere.

skede Paulus. — Billeddyrkelsen havde givet Anledning til en stor Kunstindustri; mangfoldige Mennesker levede — ligesom for faa Aar tilbage i Rusland — af at forarbejde Helgenbilleder, finere og simplere alt efter Kundernes Smag og Betalingsevne. Man forstaar, at Kejser Konstantin V Kopronegneos ved sit Forbud mod Billeddyrkelsen vakte Harme ikke blot hos de Munke, der snittede Billeder i deres Celler. *Billedstriden varede i 120 Aar (726—846)* og endte med, at den ortodokse Kirke fik sat sin Vilje igennem over for den billedfjendtlige Kejsermagt. Billeddyrkerne havde endda Støtte fra Rom, skønt Forholdet til Vestens Kirke i øvrigt begyndte at tilspidses, for at ende med det store Skisma i 1054, som den Dag i Dag skiller græske Katolikker fra romerske.

Modsætningen mellem den østromerske og den vestromerske Kirke, mellem Konstantinopel og Rom, var baade af politisk og religiøs Art. Patriarken i Konstantinopel, selv en mægtig Mand med ikke mindre end 57 Metropolitter, 49 Ærkebisper og 514 Bisper under sig, vilde nødig give sig ind under Romerbispens Bestemmelser, og Romerbispen var fra gammel Tid vant til at betragte sig som Kristenhedens Midtpunkt. Da Rom blev erobret fra Justinian, blev den romerske Biskop simpelthen Undersaat i Justinians Rige — men han var ikke som de byzantinske gejstlige vant til at underordne sin Vilje under Kejserens. Mere og mere støttede Bispen i Rom sig politisk til Frankerne, og i 756 modtog Pave Stefan II af Frankerkongen Pipin den Lille de Omraader, Byzants havde mistet paa italiensk Grund. Saaledes oprettedes Kirkestaten. Den romerske Biskop var dermed blevet en Slags Højforrædder over for den byzantinske Kejser. Til denne Modsætning kom den dybe Forskel mellem Grækere og Romere; Romerne interesserede sig ikke det mindste for de græske spidsfindige Spekulationer, men fulgte slet og ret den Lære, Ortodoksien bestemte. Ganske instinktmæssigt nærede man Afsky for disse Grækere, der efter hvad Gregor den Store (i 5. Aarhundrede) erklærede »vel var skarpsindige, men ogsaa falske«. I Aar 1056 lod Patriarken i Konstantinopel, Michael Caerularios, Kirkerne lukke for Latinerne under Paaskud af, at de afkortede Fastetiden, og i de syv Fasteuger tillod Nydelsen af Mælkespiser, at de sang Halleluja i Fastetiden og ikke anerkendte gifte Præster — men alt dette var kun Paaskud; i Virkeligheden var det et Magtspørgsmaal, der skilte Kirken i Vest fra Kirken i Øst.

Naar det byzantinske Rige trods de voldsomme indre religiøse Brydninger alligevel i henved tusind Aar dannede et kraftigt Bolværk mod de fremstormende Arabere og Tyrkere, og selv efter i VII. Aarh. at have mistet Ægypten og Syrien alligevel oplevede den ene Glansperiode efter den anden, har dette væsentlig to Aarsager. Riget havde *een Herre* og — i det store hele — *een Tro*. Thi den ortodokse Lære, som Patriarken i Konstantinopel hyldede, havde som Regel Magten, og selv om der nu og da kunde være Patriarker, der som Michael Caerularios attraaede de røde Tøfler, d. v. s. Tegnet paa Kejsermagten, herskede der som Regel skøn Enighed mellem Krone og Kirke. I saa Henseende minder det byzantinske Rige meget om det for nylig opløste østrig-ungarske Monarki: ogsaa der var alle mu-

lige Folkefærd — der taltes i Østrig-Ungarn i alt 28 forskellige Sprog — samlet under *een »apostolisk Majestæt«*. Staten var Kirken taknemmelig for, at den lærte sine Undersaatter at svare Skat til Staten uden at kny, Kirken var Staten taknemmelig for, at dens Jorder slap for Skat o. lign. Naar man havde undertvunget et barbarisk Folkefærd, var de første, der holdt deres Indtog i det besatte Omraade, Munkene; deres Opgave var at vinde Barbarerne for den ortodokse Lære. Omvendt blev paa denne Maade Slaverne i Makedonien, og paa Peloponnes, Araberne paa Kreta og ved øvre Eufrat og mange andre. Fremgangsmaaden var forskellig. Om Nubierne, der levede i det indre af Afrika, ved vi, at de blev omvendt af den fromme Julianos paa følgende Maade: Missionæren trak sig under Paaskud af den store Varme ind i nogle Huler fyldt af Vand, nøgne var selvfølgelig baade Missionæren og hans Tilhørere. Da han havde prædiket færdig, gjorde han sine Tilhængere opmærksom paa den glimrende Lejlighed der var til straks at lade sig døbe. Resultatet var, at hele Stammen, »Kongen, hans fornemme og mange af Folket« fik Arvesynden tvættet af sig paa Stedet.

Betegnende for den altovervældende Rolle Religionen spillede i det byzantinske Samfund, er, at over Halvdelen af den byzantinske *Litteratur* er religiøs, dels Salmedigtning, dels lærde teologiske Afhandlinger om Monophysitisme, Monotelisme o. s. v. *Kunsten* endelig — som den dyrkedes af verdslige Kunstnere i Byzants og af Klostermunkene rundt omkring i Landet, er hovedsagelig religiøs Kunst. Noget af det skønneste og ejendommeligste, den byzantinske Kunst har ydet, er de talrige Mosaikker, der den Dag i Dag findes spredt over hele det Omraade, hvorover den byzantinske Kultur har strakt sig. Der er en sjælden afklaret Ro over saadan en byzantinsk Mosaik, hvad enten den nu med sine utallige farvede smaa Stene fremstiller Frelseren i Apostlenes Midte eller Jomfru Maria med Barnet paa sin Arm. Der lyser ud af en byzantinsk Madonnas Øjne en Lykke og en Alvor, som ingen anden kristen Kunst har formaaet at give Udtryk for.

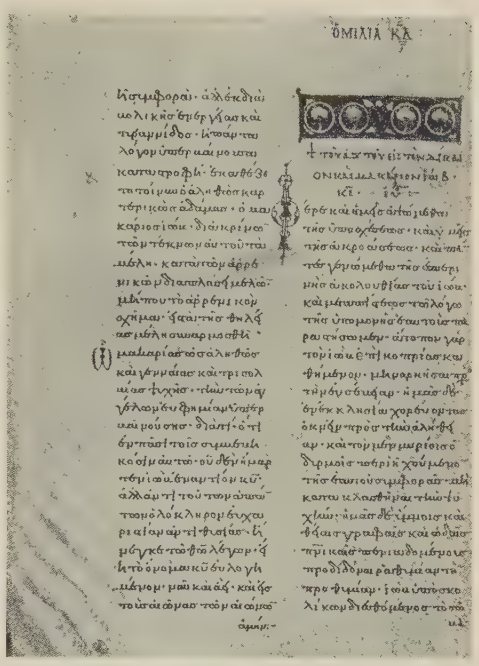

Type paa et byzantinsk Haandskrift. Selv om mange af FREMs Læsere ikke kan læse Græsk, vil de dog kunne se, at det er en nydelig, sirlig og tydelig Haandskrift. De byzantinske Haandskrifter er altid en Glæde for de Mennesker, der er nødt til at læse græske Haandskrifter, fordi det ikke frembyder Besvær at læse disse Haandskrifter.

Mange Klostre stængede sig fuldstændig ude fra Omverdenen, saaledes Meteoraklostret (o: Luftklostret) i Thessalien. Det er bygget paa en Klippeknold; der er ikke nogen som helst Adgang til det; hvis nogen vil besøge Klostret, bliver man hejst op i en stor Kurv.

Det vilde imidlertid næppe være lykkedes Religionen alene at holde Riget sammen, dersom ikke *en kraftig Fyrste gennem en stærkt centraliseret Styrelse havde holdt alle Traade i sin Haand*. Den byzantinske Kejserliste er næsten lige saa international som Rigets Befolkning. En af dets dygtigste og første Kejsere, Justinian (518—565), var en Bonde fra Makedonien. I ottende Aarhundrede oplevede Riget en Glansperiode under det isauriske Dynasti (717—867), der paafulgtes af et nyt makedonsk Dynasti (869—1081) med Basilius II »Bulgardræberen«. Komnenernes Dynasti (1081—1204) og Paleologernes Dynasti (1261—1453) betegner de næste Glansperioder. Det var Byzants's Styrke, at de enkelte Herskerætter ikke fik Lov til at vanslægte — der indfandt sig al-

En ualmindelig smuk byzantinsk Mosaik i Domkirken i Kiev. Russerne stod tidlig i Forbindelse med Byzantinerne og blev kristnet af dem. Hele den tidlige russiske Kultur er præget af den byzantinske; ja, som det er vist i Artikelen, gaar Rasputins berygtede Læresætning, at det er nødvendigt at synde saa meget som muligt for at kunne angre saa meget desto mere, saa at man kan faa Naaden, tilbage til en byzantinsk Sekts Forskrifter.

tid i rette Øjeblik en ny Hersker med nyt Blod. Og selv de Kejsere, der var »Porfyrogenetoi«, d. v. s. født til Magten i Purpurhuset, — en Pavillon, hvor *Dronningerne* blev bragt hen, naar de skulde føde — var ingenlunde udygtige.

Ministerierne stod under Ledelse af »den store Logothet«, Statsministeren. Der fandtes Logotheter for Finanser og for Krigsvæsen, og i deres Kontorer sad de mange navnløse, der uden egen Vilje omsatte den højestes Vilje til Virkelighed. Et af de vigtigste Ministerier var »Barbarkontoret« — Udenrigsministeriet, om man vil. Herfra modtog det drevne byzantinske *Diplomati* sine Ordrer. De Repræsentanter, som »det højlykkelige romerske Rige« — saaledes kaldtes Byzants langt ned i Tiden som Arvtager efter Rom, — havde anbragt rundt omkring hos sine forholdsvis uciviliserede Naboer, har næppe givet det berømte franske Diplomati i vore Dage noget efter. Man smigrede bulgarske og serbiske Potentater om ikke ved at stille dem Æreslegionen i Udsigt, saa ved fine Titler, der gav dem Ret til at sidde nærmere ved Fyrsten eller iføre sig en særlig broderet Dragt, næste Gang de gæstede Byzants. Det var Diplomatiets Opgave at faa de fremmede til at føle Byzants's Indflydelse, at paalægge dem Kejserens Vilje og styre dem som Vasaller. Man har i Byzants forstaaet at vurdere den Evne, en Diplomat først og fremmest maa være i Besiddelse af, Evnen til uden Sværdslag at trumfe sin Vilje igennem over for den, man har med at gøre. Midlerne dertil var de samme den Gang som i Europa i det XX. Aarhundrede. Det brutaleste Middel, *Bestikkelse*, har Byzantinerne anvendt til alle Tider og over for alle Folkefærd. Saaledes vandt man Hunnerne paa Krim, de arabiske Emirer, der havde Magten paa Syriens Handelspladser og Berberne i Nord-Afrika. Det kejserlige Diplomati er altid gaaet ud fra, at enhver Mand er til fals og i den Henseende gjorde det ikke Forskel paa de uciviliserede Hunner og den kristne Korstogsfarer Gotfred af Bouillon. Historieskriveren Nicetas fra Cone beklager sig udtrykkelig over at se Kejser Manuel Komnenos alt for rundhaandet øse de Penge ud til Barbarerne, der med saa megen Møje var blevet inddrevet fra Monarkiets Undersaatter. Et andet virksomt Middel i det byzantinske Diplomatis Tjeneste var at vække Fjendskab, Had og Misundelse mellem Byzants's Modstandere. Justinian skrev saaledes til en af Hunnernes Førere: »Jeg har rettet mine Gaver til den mægtigste af jer; de var bestemt for dig, idet jeg ansaa dig for den mægtigste. Men en anden har med Magt fjernet disse Gaver og erklæret, at han var den første iblandt jer. Vis ham, at du overgaar alle, tag tilbage, hvad man har taget fra dig, hævn dig. Hvis du ikke gør det, vil det staa klart for enhver, at han er den store Fører, vi vil da vise ham vor Naade, og du vil miste de Privilegier, vi har ladet dig blive til Del.«

Paa lignende Maade vakte Byzants Splid mellem Vest-Europas mere kultiverede Stater, idet det støttede sig til Tyskland mod Frankrig og Sicilien, til de italienske Stæder mod Frederik Barbarossa, Tysklands Kejser, til Venedig mod Vikingerne o. s. v.

Til det blændende Diplomati svarede en dygtig Hær, hvis Udrustning stod højt over Modstandernes. Man havde endda et Forsvarsvaaben, der fremkalder Forestillingen om den moderne kemiske Krig. Det kaldtes »den græske Ild« — det maa have haft en vis Lighed med eksploderende og brændende Gasarter, Nafta var vistnok en af Hovedbestanddelene; Ilden betegnes som flydende. Den græske Ild spillede baade til Søs og under Belejringer en yderst vigtig Rolle. Fremstillingsprocessen blev bevaret som en vigtig Statshemmelighed. Ved en Ekspedition mod Saracenerne paa Kreta 960 mobiliserede Byzants 2000 Fartøjer bevæbnet med »Ildkastere«. Den forreste Del af Skibet beherskedes af en vældig Dyresnude — f. Eks. af en Løve — i forgyldt Bronze, med brølende Gab, hvoraf der stak lange med Metal beklædt »siphones« ud, bøjelige og letbevægelige, noget i Retning af vore Brandsprøjter. Det var dem, der udsendte de brændende Vædsker; de skal have haft en djævelsk Virkning, og selvfølgelig gjorde Vaabenets Uhyggelighed sit til at forfærde Fjenden. Paa en stor russisk Flaade, som Fyrst Igor 940 førte mod Konstantinopel, udbrød der paa Grund af »den græske Ild«, til Dels allerede ved Synet af Ilden, en voldsom Panik; en Mængde Russere sprang over Bord og druknede. Man faar Indtryk af, at »den græske Ild« i nogle af de værste Trængselsperioder, Byzants oplevede, blev Rigets Redning. I almindelig Landkrig lod den sig ikke let anvende; dog havde man ogsaa smaa »Haandsiphoner« (Cheirosiphones), hvoraf i alt Fald enkelte Former anvendtes som en Slags Haandgranater.

Ved sin Overlegenhed i Diplomati og Teknik og ved en Anspændelse til det yderste af Rigets økonomiske Kræfter — man stønnede ligefrem under Skatter, baade direkte og indirekte — lykkedes det Byzants at indtage den Førerstilling hele Middelalderen igennem, der bevirkede, at den byzantinske Mønt var den eneste, der gjaldt i alle Middelhavslandene. Fra Byzants vedligeholdtes Forbindelsen paa Persien og Indien, Byzants var Nøglen til Sortehavet. Inden for selve det byzantinske Rige blomstrede en rig Kunstindustri; bl. a. havde Østens Silkeproduktion tidlig fundet Vejen til Byzants, hvor der udviklede sig et stort Marked for alle Slags

Miniaturmaleri fra en Salmebog. Det forestiller den russiske Fyrste Jarapolk og hans Moder i Bøn og Tilbedelse for Kristi Trone. Man lægge Mærke til deres perleoversaaede orientalske Dragt, og man synes at kunne bemærke deres slaviske Ansigtstræk.

Luksusvarer. Et lille Skrift fra 10. Aarhundrede giver et godt Indtryk af, hvilke Forretningsgrene, der særlig blomstrede i Byen ved det gyldne Horn. »Ved Siden af de Korporationer, hvorpaa Forsyningen af Hovedstadens Fødevarer hviler (Kolonialhandlere, Slagtere, Bagere o. s. v.), ved Siden af Bygningsindustrien (Snedkere, Smede, Marmortilhuggere o. s. v.), som naturligvis har deres store Betydning i en By, hvor der altid bliver bygget saa meget, ved Siden af Bankier'ne, hvis Talrighed viser Pengeomsætningens Betydning, er der en anden Gruppe af Korporationer, den rigeste, maaske den mest blomstrende: det er Fabrikanterne af de Luksusartikler, som hele Verden over befæster Konstantinopels Ry. Der er vidunderlige Guldsmedearbejder, Smykker, tindrende af indlagte Stene og Perler; Plader med indrammet Emaille, der lige saa godt kunde tjene til at pryde Relikvier og Helgenbilleder som til at forskønne en Dragt; Bronzer med indlagt Sølv; alle Slags Kunstgenstande fremstillet gennem Ild og Metal. Der er tunge Guldbrokader og fine Slør, elegante Glasvarer, Elfenbensarbejder, Dyrehuder malet i Purpur — alt, som Middelalderen har kendt af kostbar og raffineret Luksus.«

Man forstaar, at Byzantinerne nød Livet i fulde Drag, naar man tænker paa, at Fjen-

En byzantinsk Alterkalk fra det 10. Aarhundrede, lavet af Onyx og prydet med kostbare Ædelstene. Foroven ved Bægerranden er der i drevet Sølv udført Billeder af forskellige Helgener. Et smukt Vidnesbyrd om, til hvilken Fuldkommenhed de byzantinske Juvelerer og Guldsmede kunde naa.

derne hver Dag kunde staa ved Byens Porte. I det hele taget træder Byzants's Storhed først rigtig frem paa Baggrund af de Bulgarere, Russere, Serbere og Tartarer, om hvis Kulturstandpunkter den byzantinske Historieskriver Georg Pachymeres giver et tilforladeligt Indtryk: De elsker Krig. De bygger ikke Huse, men bytter Bolig, som det falder dem bekvemt. De gaar paa Jagt, naar de trænger til Fødevarer; er det nødvendigt, aabner de en Aare paa deres Heste og drikker Blodet. Bliver der Behov for solidere Kost, fylder de Faaretarme med Blod og lægger dem under Hestenes Saddel, hvorved de koges gennem Varmen under Ridtet o. s. v.

For disse barbariske Folkefærd blev Byzants den store Opdrager. Men ogsaa til Vest-Europa bragtes med de byzantinske Varer Kendskabet til byzantinsk Kunst og Aandsliv.

Kejser Justinian havde ladet optegne alle de Love, hvorefter hans Rige styredes og som delvis gik helt tilbage til Romerrigets Tid. Denne Lovbog blev Grundlaget for den skrevne Ret i Vest-Europa. Paa Universitetet i Bologna, hvis juridiske Fakultet gjaldt som det fineste hele Middelalderen igennem, bestilte de højlærde Professorer ikke stort andet end at fortolke Justinians Lovbog. De tyske og franske Jurister, der tog til Bologna for at studere, vendte hjem gennemtrængt af det byzantinske Retssystem, hvis Hovedhjørnesten var den, at Rigets Kejser er hævet over Lovene (solutes legibus), »den levende Lov paa Jorden«. Man vil forstaa, at Kejser Frederik Barbarossa i en Bekendtgørelse af 1158 udtrykkelig tilkendegav sin Velvilje over for de Jurister, der var udgaaet fra Bologna.

Ogsaa de religiøse Strømninger i Byzants afsatte Spor i Vesten. Albigensernes Sekt i Frankrig hyldede de samme Vranglærdomme som Paulicianernes: Billedkultusens Forkastelse og Læren om, at Kristus havde vandret her paa Jorden i et Skinlegeme. Imidlertid var Roms Indflydelse i Vesten for stor til, at alle de græske Spekulationer fik Lov til at fæste Rod. Og desuden er Vesterlændingen ikke slet saa tilbøjelig til at interessere sig for, hvad man ikke kan tage og føle paa. Med Glæde tog man derimod mod alle de østerlandske Sagn, Byzants formidlede lige saavel som Silke og Krydderier.

Veltalenheden blomstrede i Byzants. Var den end hul, saa bevirkede den dog, at man interesserede sig for den klassiske Oldtids Værker. De fromme Bisper lod deres Skrivere udføre pragtfulde, forsirede Afskrifter af de gamle Forfattere, baade de gejstlige og de hedenske — var de sidste for ugudelige, da forsynedes Afskrifterne med Skældsord i Randen; der var f. Eks. Lukianos, der i 3. Aarhundrede e. Kr. havde behandlet de Kristne ret haanligt; i de byzantinske Afskrifter af Lukian møder man idelig Tilføjelser som: dumme Lukian, du skal brænde evigt i Helvedes Ild og lignende fromme Ønsker. Men alligevel maa vi takke Byzantinerne for, at de har bevaret saa meget af det, der kan oplyse os om vor egen Kultur.

Den betydeligste Indflydelse, Byzants har øvet, er paa Kunstens og navnlig paa Arkitekturens Omraade. Markuskirken i Venedig, Domkirken i Périqueux i Frankrig, Karl den Stores Gravkapel i Aachen er blot de mest kendte vesteuropæiske Bygningsværker i byzantinsk Stil. Selv Trondhjems Domkirke er et Arbejde af græske Munke, som Harald Haarderaade indkaldte, efter at han med sine Væringer havde staaet 8—10 Aar i byzantinsk Tjeneste og modtaget blivende Indtryk af byzantinsk Kultur og Tankegang.

Ingen staar dog i saa stor Taknemmelighedsgæld til Byzants som de slaviske Folkefærd, Russere, Serbere, Bulgarere o. s. v. De skylder Byzants alt lige fra Alfabetet — det var to byzantinske Munke, Kyrillos og Methodios, der skabte det ud fra det græske — og til Religionen. Russernes Saxo, den saakaldte Nestorkrønike, giver om Czar Vladimirs — og dermed hele Ruslands — Omvendelse til Kristendommen følgende rørende Beretning: Vladimir havde besluttet at vælge en Religion for sig og sit Folk. Baade romerske og græske Katolikker, Jøder og Muselmænd søgte at vinde ham for sig. Men

Vladimir lod anstille en Enquête om, hvilken der var den bedste af de fire Religioner. Og Byzants gik af med Sejren. De russiske Udsendinge vendte tilbage fra Byzants, aldeles blændede af, hvad den græske Liturgi (Gudstjeneste) formaaede at præstere. »Vi har set, hvordan der er i Rom,« erklærede de, »vi indrømmer, det er stort og smukt. Men hvad vi har set i Byzants, overgaar al menneskelig Forventning.« Vladimir bestemte sig for Grækerne. Han modtog Daaben 989 og bestemte det samme for sit Folk. Han indkaldte græske Munke i Mængde; Munkene fra Athos bragte Klosterreglerne til Kiev, der siden skulde blive de fire Hundrede Kirkers Stad; desuden bragte de den verdslige byzantinske Litteratur, Historieskriverne, der blev Forbillede for de russiske Krønikeskrivere. Uden Byzants vilde hverken Russere, Bulgarere eller Serbere kende noget til deres Nationers Barndom. Ogsaa Kunsten holdt med Kristendommen sit Indtog i Rusland: »i Byer omgivne med Volde af Smuds lod Vladimir rejse Kirker med Kupler af Guld«. Da Czarens Rusland svandt, svandt den trofaste Cliché af Byzants' Rige: det samme despotiske Enevælde her og der, den samme strenge Ortodoksi, ved hvis Side ogsaa i Rusland Sekterne skød op som Paddehatte — til Dels var de russiske Sekter en direkte Arv fra Byzants. Betegnende i saa Henseende er den Sekt, *Rasputin* tilhørte.

Allerede i 2. Aarhundrede e. Kr. prædikede en Kætterprofet Montanus i Lille-Asien (det senere byzantinske Omraade), at Angeren er det eneste saliggørende. Man maa *synde for at angre*. Fra den Tid fandtes bestandig Talsmænd for denne farlige Opfattelse. Nicolaitternes Feltraab var: »Overmæt dit Kød med, hvad det begærer — søg at udrydde det ved Udskejelser!« Paterniernes (en anden Sekt): De ringere Dele, skabt af Djævelen, tilhører ham! Drik, æd og bedriv Hor! Messaliernes: Arbejde er Synd! Et langt Tog af Nøgendansere, Selvpiskere o. lign. fører fra det religiøst ophidsede Byzants direkte frem til Rasputin, hvis Lære i Hovedtrækkene gik ud paa følgende: »Det er ved Angeren alene, at vi kan blive frelst. Vi maa da synde for at have Anledning til at angre. Naar Gud sender os Fristelser, skal vi give efter for at opnaa den nødvendige Betingelse, som gaar forud for en frugtbar Anger. Er ikke Livets og Sandhedens første Ord, som Kristus har bragt Menneskene, dette: Gører Bod. Men hvorledes skal man gøre Bod, naar man ikke først har syndet?« Den Sekt, som Rasputin var Lederen af, og hvis Læresætninger her er gengivet, bar Navnet »Khlisty«.

I henved 1000 Aar holdt Byzants, som siden Polen, Barbarerne ude af Europa. 1453 faldt Konstantinopel for Tyrkerne, og siden den Tid har Halvmaanen erstattet Korset over Sofiakirken. Mangt og meget har virket med til, at Riget styrtede sammen: Stigende Finansnød, stigende Opsætsighed fra Lensherrernes Side mod det despotiske Styre, nationale og religiøse Modsætninger, Korsfarernes Plyndringer.

Aarhundreder igennem har en utaknemmelig Efterslægt kun fremlagt disse mørke Sider i Byzants's Liv; den uretfærdige Behandling er dels begrundet i den katolske Kirkes Uvilje mod Kætterne, dels i de oldtidsbegejstredes Syn paa Byzants — for dem var det kun »degenereret Oldtid«. Først i den allernyeste Tid er der bleven Rum for en retfærdigere Fordeling af Lys og Skygge.

HENRY A. STEEN

Et af de første Billeder af den russiske Krigsflaade. Billedet er taget fra en Miniatur til den byzantinske Historiker Skyleitze's Skildring af Kampene mellem Byzantinere og Russere. De lange Baade, Monoxyler, var lavet af Træstammer, som de havde udhulet ved Ild.

Rettelse. Redaktionen er blevet opmærksom paa, at i Underskriften til Figuren S. 88 i Hefte 57 er Professor Dr. F. C. C. Hansen anført som Antropolog, medens han er Professor i normal Anatomi.

TYSK

Fra mange Sider har Redaktionen faaet Anmodning om at bringe et Kursus i Tysk i Lighed med det engelske. Vi har derfor henvendt os til Borgmester, Dr. phil. ERNST KAPER om Udarbejdelsen af et saadant Kursus. Efter at vi har forhandlet om Planen i store Træk med Borgmesteren er Udarbejdelsen efter dennes Anbefaling foretaget af Adjunkt Aksel Nielsen, der tidligere har assisteret Borgmesteren ved nye Udgaver af dennes Bøger.

Dette korte Kursus kan ikke gøre nogen „perfekt" i Tysk. Det vil kun give et Indblik i et Sprog, der paa Grund af vor Beliggenhed er saa uhyre vigtigt for os, og yde en Hjælp til den første Læsning eller til den enkleste Samtale med en Tysker; men maaske det ogsaa hos en eller anden Læser vil vække Lysten til senere at erhverve sig et grundigt Kendskab til det tyske Sprog.

Den følgende Fremstilling henvender sig altsaa hovedsagelig til dem, der aldrig har lært noget Tysk. At lære at udtale Tysk rigtigt uden at høre det talte Sprog er umuligt. Benyt derfor den første givne Lejlighed til at faa et Menneske, der kan Sproget, til at læse noget højt eller sige noget paa Tysk. Det vil straks hjælpe betydeligt. Tysk er i øvrigt for os Danske lettere at udtale end f. Eks. Svensk eller Engelsk.

I

1.

I Forbindelsen *chs* udtales *ch* som Regel *som k,* f. Eks. Ræven, der Fuchs. Udtal *ellers aldrig ch som k!* Sæt Tungen saadan, som om De vil sige k — og „smæk" saa ikke med Tungeroden, men lad den blive i den indtagne Stilling, imens De lader Luften suse ud gennem Munden, saa De ligefrem hører den „skrabe" mod Ganen. Lyden skal paa en Maade „hvæses" frem.

En anden Lyd, der er særlig for Tysk, er *sch.* Naar De skyder Læberne frem og samtidig siger sj, har De nogenlunde den rigtige Udtale af *sch,* f. Eks. allerede, schon.

v udtales *som f,* f. Eks. Faderen, der Vater;
z udtales *som ts,* f. Eks. Tiden, die Zeit;
ä udtales *som æ*; *ö* udtales *som ø*;
ü udtales *som y*; *ie* udtales *som i*;
äu og *eu* udtales *som øj*; *ei* udtales *som ai*;
ee udtales *som langt e*;
aa udtales *som langt a,* f. Eks. Salen, der Saal.

Ligesom paa Dansk har som Regel det tyske Ord det stærkeste Tryk paa første Stavelse. Hvor anden eller tredje Stavelse bærer det stærkeste Tryk, har vi sat Tegnet | foran denne Stavelse.

2.

Der Winter ist schön. Aber kalt ist es. Besonders am Morgen und in der Nacht. Am Tage steht *die* Sonne am Himmel. Da glänzt *der* feine weisse Schnee. Nun ist *das* Wasser Eis. *Das* Eis trägt *die* Knaben und *die* Mädchen. Sie sind so froh. Sie rufen und singen und spielen den ganzen Tag. Nein, das tun sie nicht. Sie gehen auch zur Schule. Aber bald kommen die Ferien. Das ist eine herrliche Zeit. *Die* Jungen und *die* Alten tanzen um den grünen Weihnachtsbaum herum. Wir sitzen in der warmen Stube und essen Reisbrei und Gänsebraten.

3.

Oversættelse:

Vinter*en* er smuk. Men koldt er det. Især om Morgenen og om Natten. Om Dagen staar Sol*en* paa Himlen. Da skinner *den* fine hvide Sne. Nu er Vand*et* Is. Is*en* bærer Dreng*ene* og Pig*erne*. De er saa glade. De raaber og synger og leger hele Dagen. Nej, det gør de ikke. De gaar ogsaa i Skole. Men snart kommer Ferien. Det er en herlig Tid. *De* unge og *de* gamle danser rundt om det grønne Juletræ. Vi sidder i den varme Stue og spiser Risengrød og Gaasesteg.

4.

Grammatik:

der Winter: Vinter*en*.
die Sonne: Sol*en*.
das Wasser: Vand*et*.

die Knaben: Dreng*ene*.
die Mädchen: Pig*erne*.

Til den danske Endelse *-en, -et,* Flertal *-ne,* der sættes bag ved et Navneord, svarer paa Tysk den saakaldte *bestemte Artikel,* der staar *foran* Navneordet. — Noget tilsvarende anvendtes ofte i ældre Dansk: *den* Havmand (= Havmand*en*) han tren ad Kirkedøren ind Brevet til *de* Hebræer (= Hebræer*ne*).

Paa Dansk sagde man i ældre Tid — og gør det for Resten paa Landet endnu — „han" ikke blot om Mand*en,* Dreng*en* osv., men ogsaa om Hest*en,* Maan*en,* Kakkelovn*en* osv., og „hun" ikke blot om Kon*en,* Pig*en,* Høn*en* osv., men ogsaa om Sol*en,* Tid*en,* Stu*en* osv. — Hvad der hverken følte som „han" eller „hun", var (og er) Intetkøn: Vand*et,* Hus*et* osv. — Saaledes skelner Tysk ogsaa mellem *Hankøn* (f. Eks. *der* Mann „Mand*en*", *der* Winter), *Hunkøn* (f. Eks. *die* Frau „Kvind*en,* Kon*en*", *die* Sonne) og *Intetkøn* (f. Eks. *das* Wasser). I *Flertal* skelnes der *ikke.*

5.

Ich bin der Lehrer; *ich* lehre dich Deutsch; ich sehe dich nicht; ich habe viele Schüler; ich unterrichte jeden Tag.

Du bist der Schüler; *du* lernst Deutsch; du hast das Buch; *du* studierst es; du kannst schon etwas; *du bist* so fleissig; du siehst mich nicht; du siehst nur das Buch; aber du verstehst mich.

Dein Vater *ist* zu Hause. *Er ist* müde; *er* ruht aus; er sitzt im Lehnstuhl und raucht seine Pfeife. Die Mutter *ist* in der Küche. Sie arbeitet immer. Die kleine Schwester *ist* zu Bett; *sie* schläft.

„*Wir sind* schläfrig," sagen die Eltern, „*wir* gehen zu Bett, wir müssen früh auf, wir haben heute abend keine Lust zu lesen;

du und dein Bruder, *ihr seid* noch nicht schläfrig, *ihr seid* jung und stark; *ihr* müsst lernen; ihr bleibt wohl noch eine Stunde hier und lernt Deutsch?"

So sprechen die Eltern; *sie sind* nicht mehr jung; *sie sind* über fünfzig Jahre alt. Nun schlafen sie schon. Wir übersetzen dieses Stück:

6.

Oversættelse:

Jeg er Læreren; jeg lærer dig Tysk; jeg ser dig ikke; jeg har mange Elever; jeg underviser hver Dag.

Du er Eleven; du lærer Tysk; du har Bogen, du studerer den; du kan allerede noget; du er saa flittig; du ser mig ikke; du ser kun Bogen; men du forstaar mig.

Din Fader *er* hjemme *Han er* træt; han hviler ud; han sidder i Lænestolen og ryger sin Pibe. Moder(en) er i Køkkenet. Hun arbejder altid. Den lille Søster er i Seng; *hun* sover.

„*Vi er* søvnige", siger Forældrene, „vi gaar i Seng, vi maa tidlig op, vi har i Aften ingen Lyst til at læse;

du og din Broder, *I er* endnu ikke søvnige, *I er* unge og stærke; I maa lære; I bliver vel endnu en Time her og lærer Tysk?"

Saadan siger Forældrene; *de er* ikke mere unge; *de er* over 50 Aar gamle. Nu sover de allerede. Vi oversætter dette Stykke.

7.

Ental, første Person:	jeg	er:	*ich bin*
„ , anden „	: du	„ :	*du bist*
„ , tredje „	: han / hun	„ :	*er / sie*	*ist*
Flertal, første „	: vi	„ :	*wir sind*
„ , anden „	: I	„ :	*ihr seid*
„ , tredje „	: de	„ :	*sie sind*

NB. *Udtal* d i sind og seid som et t!

Den, der *taler,* kaldes *„første Person"*; den, der *tiltales,* kaldes *„anden"*, og den, der *omtales,* kaldes *„tredje"*.

8.

Wer („hvem") bin ich? [Sie sind der Lehrer!]
Wer bist du? [Ich bin der Schüler!]
Wer ist der Knabe? [Er ist mein Bruder!]

Wo („hvor") sind die Eltern? [Sie sind zu Hause!]
Wo sitzt der Vater? [Er sitzt im Lehnstuhl!]
Wo steht die Sonne? [Sie steht am Himmel!]
Wo tanzen die Knaben und die Mädchen? [Sie tanzen um den Weihnachtsbaum herum!]

Was („hvad") lernst *du*? [*ich* lerne Deutsch!]
Was esset *ihr*? [*Wir* essen R . . . und G . . .]
Was *hast du*? [*Ich* habe ein Buch!]

9.

Oversæt *til* Tysk:

Eleven er flittig. Han lærer Tysk. Den lille Broder danser, han er saa glad. Moder(en) er træt. Hun sidder i den varme Stue Sneen er kold, men den *(er)* er smuk. Er du hjemme i Aften? Jeg er 20 *(zwanzig)* Aar gammel. Ser du mig? Nej, jeg ser dig ikke, du er ikke her. Forstaar du mig?

II

1.

Guten Morgen, Herr Hansen! — Guten Morgen, Fräulein Petersen. — Wohin so früh? In die Stadt, gnädiges Fräulein! — *Viel Vergnügen,* Herr H.! — *Danke schön.* — —

Guten Tag, Herr H.! — Guten Tag, Herr Jensen! — Sie hier in der Stadt? — Ja, ich bin heute morgen angekommen und reise heute abend wieder zurück. Ich habe Eile. — Gut. *Auf Wiedersehen!* — Auf Wiedersehen, Herr J. — —

Guten Abend, liebe Kinder! Guten Abend, lieber Vater! Wo *bist du* heute *gewesen*? — *Ich bin* in der Stadt *gewesen; seid ihr* den ganzen Tag zu Hause *gewesen*? — Nein, *wir sind* auf dem Eis *gewesen* und nun sind wir müde. Wir gehen zu Bett. *Gute Nacht,* Papa! — Gute Nacht, liebe Kinder. — — Guten Abend, lieber Mann! Was *hast du* im Koffer? — *Ich habe* etwas für dich, ein Paar schöne, warme Handschuhe. Hier, *bitte!* — *Danke schön,* das ist sehr nett! *Hast du* Herrn Jensen gesehen? — Ja, *wir haben* ein Glas Bier getrunken; *er hat* in der letzten Zeit viel Geld verdient. — *Habt ihr* von seiner Familie gesprochen? — Ja, *wir haben* von Hans und Anna gesprochen; *sie haben* ein kleines Geschäft in der Königstrasse.

2.

Oversættelse:

God Morgen, Herr H.! — God Morgen, Frøken P. — Hvorhen saa tidligt? — Til Byen, (naadige) Frøken! — *God Fornøjelse*, Herr H. — *Mange Tak!* — — *God Dag*, Herr H.! — God Dag, Herr J. — De her i Byen? — Ja, jeg kom i Morges og rejser tilbage igen i Aften. Jeg har travlt. — Godt. *Paa Gensyn!* — Paa Gensyn, Herr J. — —

God Aften, kære Børn! — God Aften, kære Fa'r! Hvor *har du været* i Dag? — *Jeg har været* i Byen; *har I været* hjemme hele Dagen? — Nej, *vi har været* paa Isen og nu er vi trætte. Vi gaar i Seng. *God Nat*, Fa'r! — God Nat, kære Børn! — — God Aften, kære Mand! Hvad *har du* i Kufferten? — *Jeg har* noget til dig, et Par dejlige, varme Handsker. *Værs'god*, her (er de)! *Mange Tak*, det er meget godt! *Har du* set Herr J.? — Ja, *vi har* drukket et Glas Øl; *han har* i den sidste Tid tjent mange Penge. — *Har I* talt om hans Familie? — Ja, *vi har* talt om H. og A.; *de har* en lille Forretning i Kongensgade.

3.

Læg især Mærke til de Ord, vi har fremhævet i de to forrige Stykker, og oversæt saa følgende:

jeg har en Bog til dig, kære Fader.
du har et Par Handsker, kære (liebe) Moder.
han har en lille Forretning i Byen (in *der* S.).
vi har mange Penge.
I har travlt.
de har Tid nok (genug).

jeg *har været* paa Isen (: ich *bin* auf dem Eis ge|*wesen*).
du *har været* i Byen.
Vinteren *har været* smuk.
vi *har været* i den varme Stue.
I *har været* her hele Dagen.
Drengene *har været* hjemme hver Dag.

NB. I de sidste seks Sætninger skal *gewesen* staa som *sidste* Ord!

4.

Die Uhr ist *eins;*
eine Uhr hat *zwei* Zeiger;
die *drei* nordischen Reiche sind Dänemark, Norwegen und Schweden;
der Hund hat *vier* Beine;
die Hand hat *fünf* Finger;
mein Bruder ist *sechs* Jahre alt;
die Woche hat *sieben* Tage;
der *erste* heisst der Sonntag,
„ zwei*te* „ „ Montag,
„ *dritte* „ „ Dienstag,
„ vier*te* „ „ Mittwoch,
„ fünf*te* „ „ Donnerstag,
„ sechs*te* „ „ Freitag,
„ siebente „ „ Sonnabend (oder der Samstag);
zweimal vier ist *acht;*
der Hut kostet *neun* Kronen;
ich komme in *zehn* Mi|nuten zu|rück;
du arbeite*st* täglich *elf* Stunden;
das Jahr hat *zwölf* Monate.

Wie viel Uhr ist es? Es ist halb acht Uhr.
Wann kommt der Zug? Punkt zwölf.
Wann geht er wieder? Drei Viertel eins.

5.

Oversættelse:

Klokken er *et;* et Ur har to Visere; de 3 nordiske Riger er D., N. og S.; Hunden har 4 Ben; Haanden har 5 Fingre; min Broder er 6 Aar gammel; Ugen har 7 Dage: den første hedder Søndag . . . . osv. (oder = eller); to × fire er 8; Hatten koster 9 Kroner; jeg kommer tilbage om 10 Min.; du arbejder daglig 11 Timer; Aaret har 12 Maaneder. — *Hvor mange* er Klokken? Den er halv otte. *Hvornaar* kommer Toget? Præcis 12. Hvornaar gaar det igen? 12¾.

6.

Ich habe zwei Auge*n*; ich sehe mit den Augen; du has*t* zwei Ohre*n*; du hör*st* mit den Ohren; das linke Auge sieh*t* besse*r als* das rechte; das rechte Ohr hör*t* schlechte*r als* das linke; wir habe*n* zwei Hände, zwei Arme und zwei Beine; ihr hab*t* zwei Füsse; ihr geh*t* zu Fuss; die Menschen habe*n* einen Mund, die Pferde habe*n* ein Maul; die Menschen trage*n* Kleider, viele Tiere haben ein dickes Fell. —

Meine Augen sind nicht gut; ich trage Brillen (auf der Nase); *deine* Kleider sind schmutzig; bürste sie! *seine* Stiefel sind schief, *er* muss neue kaufen; *ihre* Strümpfe sind *zu* dünn, *sie* ist so unvorsichtig; *unsere* Eltern schlafen schon, *wir* stören sie nicht; *eure* Beine sind müde, geh*t* langsame*r*! *Ihre* Zi|garren sind schlecht, mein Herr! Kaufe*n Sie* lieber von dieser Sorte!

7.

Oversættelse:

Jeg har to Øjne; jeg ser med Øjnene; du har to Ører; du hører med Ørene; det venstre Øje ser *bedre end* det højre; det højre Øre hører daarligere end det venstre; vi har to Hænder, to Arme og to Ben; I har to Fødder; I gaar til Fods; Menneskene har en Mund, Hestene har en Mule; Menneskene bærer Klæder, mange Dyr har et tykt Skind. —

Mine Øjne er ikke gode; jeg bærer Briller (paa Næsen); *dine* Klæder er snavsede; *børst* dem! *hans* Støvler er skæve, han maa købe nye; *hendes* Strømper er *for* tynde, hun er saa uforsigtig; *vore* Forældre sover allerede, vi forstyrrer dem ikke; *jeres* Ben er trætte, *gaa* langsommere; *Deres* Cigarer er daarlige, min Herre; *køb* hellere af denne Slags!

8.

Hans, rauche nicht, geh lieber nach Hause! Hans und Anna, stör*t* die Mutter nicht, geh*t* leise! Herr Hansen, grüsse*n Sie* in der Stadt, komme*n Sie* bald wieder!

Oversættelse:

H., *ryg* ikke, *gaa* hellere hjem! H. og A., *forstyr* ikke Mor, *gaa* sagte! *hils* i Byen, *kom* snart igen.

ENGELSK

TWENTY-SIXTH LESSON
(:wenti-siksþ)
Seksogtyvende Time.

Africa, African (a'frika) = Afrika, afrikansk
elephant (e'lefant) = Elefant
train, training (trein) = træne, Træning
require (rikwajr') = forlange, kræve
capture (kap'tjur) = fange
take in hand (teik in hand) = tage under Behandling
party (pārti) = Selskab, Afdeling
consist of (konsist') = bestaa af
duty (djūti) = Pligt. herd (hörrd) = Flok
make up (meik öpp) = samle
in search of (in sörrtsj ǫv) = for at søge
footprints (futprints) = Fodspor
track (trakk) = Spor. calf (kāf) = Kalv
indicate (in'dikeit) = vise, antyde
presence (prez'ens) = Tilstedeværelse, Nærværelse
at least (at līst) = i det mindste
undergo (öndergō) = gennemgaa
description (diskrip'sjen) = Art, Beskrivelse
sight (sajt) = øjne, faa i Sigte
gun (gönn) = Gevær. fire (fajr) = affyre
frighten (fraj'ten) = skræmme
flee (flī) = flygte. terror (terror) = Rædsel
slowness (slōness) = Langsomhed
permit (pörrmit') = tillade
hunter (hönnter) = Jæger
catch up (katsj öpp) = indhente
secure (sikjur') = sikre sig. rope (rōp) = Reb
pass round (pāss raund) = lægge rundt om
fore legs (fǫr) = Forben
hind legs (hajnd) = Bagben
lead off (līd ǫff) = føre bort
henceforth (hennsfårþ) = fra nu af
master (māss'ter) = Herre
resist (rizist') = gøre Modstand imod
injure (in'djur) = beskadige, lide Skade
care (kæer) = Omhu, Omsorg
great care has to be taken = man maa passe nøje paa
wound (wūnd) = Saar
dangerous (dein'djeros) = farlig
health (hellþ) = Sundhed, Helbred
well-being (well-bīing) = Velvære
task (tāsk) = Opgave
of late (ǫv leit) = i den senere Tid
former (fǫrmer) = tidligere
assist (a'sist) = hjælpe, bistaa

Exercise LI.

Please translate.

How young Elephants are captured in Africa.

An African elephant can easily be trained to do any kind of work that may be required of it, if it is captured and taken in hand while it is still very young. A party is made up consisting of three men at least, whose duty it is to go out in search of a herd of elephants, wherever they may happen to come upon the footprints that these animals make in the grass or on sand. They follow only those tracks, in which they find some footprints small enough to indicate the presence of at least one calf of the right age to undergo training. As soon as a herd of this description is sighted, a gun is fired to frighten the animals and set the old ones fleeing away in terror. The calf also runs or tries to run, but its slowness permits the hunters to catch it up and secure it. A rope is then passed round its neck, a second one round its body behind the fore legs, and a third in front of its hind legs. By means of these ropes it is led off, as quietly as it will permit, towards the house of the man who is henceforth to become its master. As the young animal resists being led away, great care has to be taken that it shall not be injured in any way by the ropes, as even slight wounds are dangerous to the health and well-being of the calves. The task has been made much easier of late, because several of the elephants captured in former years have been trained to assist the hunters.

Nøgle til Øvelser XLIX og L.

XLIX

Hunden i Krybben.

En Hund havde lavet sig et Leje i en Krybbe eller et Trug, i hvilket der var anbragt noget Hø eller tørret Græs til en Ko til at komme og æde. Koen, til hvis Bedste Høet var anbragt der, kom hen til Krybben for at faa sit sædvanlige Maaltid; men da den saa en Hund ligge paa Toppen af Høet, standsede den og bad sagtmodig Hunden om at fjerne sig. Hunden gjorde intet andet end at snærre og knurre og nægtede at flytte sig. Koen maatte da gaa bort uden at have faaet noget at æde, men før den gik, sagde den til Hunden: „Du er en egenkærlig Skabning; du kan ikke æde Høet selv, ej heller vil du tillade mig at æde det.“ Derfor er det blevet et Ordsprog, at naar en Person ikke behøver en Ting selv og heller ikke vil lade nogen anden faa den, siges det at være et Tilfælde svarende til „Hunden i Krybben“ d. v. s. en lumpen Egoist.

L.

Into how many seasons is the year divided? Four: spring, summer, autumn and winter? Which season do you like best? It is difficult to say as each season has its own charm, but I think I prefer the winter. Why? Because I am very fond of skating; and I also like sleighing. Therefore I wish that we may get frost and snow in the Christmas holidays.

ENGELSK

TWENTY-SEVENTH LESSON
(twenti-sevenþ)
Syvogtyvende Time.

city (si'ti) = By
population (påpjulei'sjen) = Befolkning
Paris (pa'ris) = Paris
Berlin (börr'lin) = Berlin
Vienna (vien'na) = Wien
combined (kombaj'nd) = i Forening
situate (si'tjuei't) = beliggende, ligger
river (riv'er) = Flod
Thames (temz) = Themsen
no less (nō less) = ikke mindre
bridge (bridsj) = Bro
cross (kråss) = gaa over
centre (sen'ter) = Centrum, Midtpunkt
warehouse (wær'haus) = Lager, Pakhus
stand (stand) = ligge
traffic (tra'fik) = Trafik
simply (simp'li) = simpelt hen
unparalleled (önnpa'raleld) = uden Sidestykke
vehicle (vi'ikl) = Køretøj
boundary (baun'dari) = Grænse
whereas (hwæraz') = medens
resident (rez'ident) = bosiddende, bosatte
mainly (mei'n'li) = væsentlig, hovedsagelig, især
caretaker (kær'tei'ker) = Opsynsmand
fashionable (fa'sjonebl) = moderne, fornemme
aristocracy (aristå'kresi) = Aristokrati
well-to-do (well-to-du) = velhavende
public building (pöb'lik bil'ding) = offentlig Bygning
extensive (eksten'siv) = udstrakt, omfattende
lung (löng) = Lunge
Hyde Park (hajd park)
Regent's Park (rī'djent's park)
Zoo (zū) = Zoologisk Have
zoological (zōolå'djikl) = zoologisk
botanical (bota'nikl) = botanisk
Westminster Abbey (ab'i) = Westminster Abbedi
St. Paul's Cathedral (sei'nt pål's kapī'drel) = Paulskatedralen
Houses of Parliament (par'liment) = Parlamentsbygningen
Buckingham Palace (bökk'ingham pa'les) = Buckingham Paladset
reside (rizajd') = residere, bo
the Tower (tau'er) = Tower

Exercise LII.

Please translate.

London.

London is the capital of England and the largest city in the world with a population of over seven millions or more than Paris, Berlin and Vienna combined. London is situated on both sides of the river Thames, and no less than nineteen bridges cross the river. The centre of London is the City where all the big banks, offices and warehouses stand. The traffic in the streets of the City is simply unparalleled, over one hundred thousand vehicles and over one million persons enter and leave its boundaries every day, whereas the resident population is only thirteen thousand, consisting mainly of caretakers of the offices and business-houses. The West End is the fashionable part of the town where the aristocracy and the well-to-do people live. There we also find most of the public buildings and the extensive parks, the so-called "lungs of London". The two largest are Hyde Park and Regent's Park, the latter containing the "Zoo" (the Zoological Gardens) and the Botanical Gardens. Of the churches the most famous are Westminster Abbey and St. Paul's Cathedral. Other prominent buildings are the Houses of Parliament, Buckingham Palace, where the King resides when he is in London, and the Tower.

Nøgle til Øvelse LI.

LI

Hvordan unge Elefanter fanges i Afrika.

En afrikansk Elefant kan let trænes til at udføre et hvilket som helst Slags Arbejde, der forlanges af den, hvis den bliver fanget og taget under Behandling, medens den endnu er meget ung. Et Selskab samles bestaaende i det mindste af 3 Mænd, hvis Pligt det er at drage ud for at søge efter en Flok Elefanter, hvor som helst det hænder, at de træffer paa Fodspor, som disse Dyr laver i Græsset eller paa Sand. De følger kun de Spor, i hvilke de finder Fodspor, der er smaa nok til at antyde Nærværelsen af i det mindste en Elefantunge af den rigtige Alder til at gennemgaa Træning. Saasnart som de har faaet en Flok af denne Art i Sigte, affyres et Gevær for at skræmme Dyrene og faa de gamle til at flygte bort i Rædsel. Ungen løber ogsaa eller prøver paa at løbe, men dens Langsomhed tillader Jægerne at indhente den og sikre sig den. Saa bliver et Reb lagt rundt om dens Hals, et andet rundt om dens Krop bag ved Forbenene og et tredie foran Bagbenene. Ved Hjælp af disse Reb føres den bort, saa roligt som den vil tillade det, til den Mands Hus, som fra nu af bliver dens Herre. Da det unge Dyr gør Modstand mod at blive ført bort, maa man passe nøje paa, at det ikke paa nogen Maade skal blive beskadiget af Rebene, da selv lette Saar er farlige for Ungernes Helbred og Velvære. Opgaven er blevet meget lettere i den senere Tid, fordi adskillige af de Elefanter, der er fanget i tidligere Aar, er blevet trænet til at hjælpe Jægerne.

Da FREM stadig faar mange Anmodninger om at bringe nogle flere Farvefotografier, optaget direkte efter Naturen, reproducerer vi her endnu 2 Billeder, taget af H. Waagø. Billedet til venstre er en blomstrende Kaktus. Billedet til højre er en blomstrende Æblegren.

Billedet viser en Del af de store Mosedrag ved Engesvang mellem Silkeborg og Herning, efter at Tørvefabrikanten har fjernet den øverste, [illegible] Tørvemasse og transporteret den til Fabrikken, som ses i Billedets Baggrund ved Foden af de skovløse, lyngklædte Bakker. Man har gravet sig ned til den gamle Skovbund, hvis Stubbe, ofte af anselige Dimensioner, og Rodtræer [illegible] dækker Fladen. Her er Fyrrestubbe, Rester af Fyrreperiodens Urskove, [illegible] Tørvemasse blev dannet af det saakaldte Tørvemos, [illegible] Fund af Flintredskaber i Mosen viser, at Stenalderfolk [illegible] her. Kun det allerøverste Tørvelag gemmer Rester af Bøgen. [illegible] Fot. [illegible]

Kirsten Munk og nogle af hendes Børn. Paa Bordet sidder Sønnen Grev Valdemar Christian. Den mindste Pige er Leonora Christina. Maleriet er malet af Jacob van Doordt ca. 1622; det findes paa Wedellsborg.

HVAD BLEV DE SAA TIL?

Naar Barnet nærmer sig Konfirmationsalderen, bliver Spørgsmaalet om dets fremtidige Anbringelse brændende. Et Samarbejde mellem Skole og Hjem er derfor fornødent, i høj Grad ønskeligt i denne Anledning og finder vel ogsaa som Regel Sted. I den allernyeste Tid er man jo tilmed i Forstaaelse og Følelse af denne Sags Vigtighed begyndt med at anstille Intelligensprøver og lignende for at kunne retlede og vejlede saavel Skole som Hjem og Børn angaaende disses Valg af Livsstilling. Hvilken Betydning, en saadan Prøve har, er det for tidligt at udtale noget om endnu. Tiden og Erfaringen vil om en 30—40 Aar give Beviset for dens Nytte; men alene en saadan Prøves Fremkomst viser, hvor vigtigt og betydningsfuldt Spørgsmaalet om Barnets Anbringelse er, og der er jo heller ingen Tvivl om, at en officiel Vurdering af Barnets hele Standpunkt *kan* blive en god Vejledning for Skole og Hjem, ja muligvis for Barnet selv, skønt Udviklingsmulighederne hos et 14—15 Aars Barn er saa individuelt forskellige, at en afvisende Dom efter en daarlig bestaaet Prøve kan sætte et Stempel, der virker hæmmende og nedslaaende paa et Barn, der er sen i Udviklingen, men ved Flid, god Vilje og fornøden Tid kan dygtiggøre sig i det Fag, han har Lyst til.

Tiden vil som sagt vise de omtalte Prøvers Nytte og Betydning. Indtil for faa Aar siden kendte man jo intet til saadanne Prøver, hvorledes var Forholdet da? Hvilke Resultater opnaaede man, hvorledes anbragtes Børnene, og hvad *blev* de til?

Skønt det vel ikke er almindeligt, ja i de store Skoler vel endog umuligt, findes der dog saavel Skoler som Institutioner her i Landet, der har ført nøjagtig Bog over Børnenes Anbringelse efter Konfirmationen. De i vore Dage saa almindelige Studenterjubilæumsbøger giver for Latinskolens Vedkommende god Indsigt i, hvor langt de enkelte Skolers Elever er naaet efter 25 eller 40 Aars Forløb. Men hvad der gælder Latinskolens Studenter, maa ogsaa kunne paavises gennem Underskolens Konfirmandprotokoller, hvor saadanne findes. Herigennem kan der undersøges, om Anbringelsen har været rigtig, og om Børnenes (og deres Slægtninges) Valg af Livsstilling har været et Fejlgreb eller ej.

Ved den Skole, hvor jeg i over en Menneskealder har virket som Lærer, er der gennem snart 200 Aar ført nøjagtig Protokol over Børnenes, Drenges som Pigers, Anbringelse efter Konfirmationen. En Bemærkning i vistnok 1794, i et polemisk Skrift om, at man aldrig hørte noget om, hvad Skolens Børn blev til, gav mig for en Snes Aar siden den Idè at undersøge Forholdet, saa godt det kunde lade sig gøre. Det er klart, at det kun var ganske faa og spredte Oplysninger, jeg kunde opspore, for de første 100 Aars Vedkommende, dem vil jeg derfor aldeles se bort fra i det følgende, men heldigvis stiller Sagen sig betydelig gunstigere for de sidste 100 Aar.

Efter at have opsporet Adresser udsendte jeg i 1907 en Række Spørgeskemaer til saa mange dalevende tidligere Elever som muligt og fik derved et Materiale i Hænde, som stadig er suppleret og fortsat indtil Dato. Ganske vist var mit Formaal nærmest af biografisk og personalhistorisk Art, og Hovedhensigten var saa godt som muligt at undersøge: hvad blev saa de Børn til, og hvorledes er det gaaet dem i Livet, efter at de med de i Skolen erhvervede Kundskaber som Ballast selv maatte klare Skuden gennem de mange og farlige Skær, Livssejladsen byder. Nævnte Materiale kan imidlertid tillige være vejledende i Spørgsmaalet om, hvorvidt Skolens Bedømmelse og Børnenes Anbringelse var rigtig eller et Fejlgreb samt give visse Antydninger om Betingelserne for, at Konfirmanden skal kunne staa paa egne Ben og danne sig en Fremtid.

Til Forstaaelse af det benyttede Materiale maa forud bemærkes, at Skolen omfatter Drenge og Piger fra 7 til 16 Aar, der stammer saa at sige fra alle Samfundsklasser. Hovedparten af Børnenes Fædre var Haandværkere eller handlende, en ikke ringe Del Arbejdsmænd eller lignende, et Faatal Embedsmænd: Lærere, Præster, Officerer og Læger. Skolen, der er stiftet og hviler paa et kristeligt Grundlag, har sin egen Afgangseksamen, som hverken er Mellemskole- eller Præliminæreksamen, men vel nærmest midt imellem begge disse, og Hovedvægten er lagt paa Regning og skriftlig Dansk, skønt der selvfølgelig undervises i alle andre af Nutidens Skolefag, Tysk og Engelsk indbefattet. Ved hvert Skoleaars Slutning holdes der et samlet Lærermøde angaaende Konfirmandernes Skudsmaal, der under de tre Synspunkter: Evne, Flid og Opførsel i hele Skoletiden, siden 1890 indføres i den dertil indrettede Protokol med Betegnelserne flink,

flittig, brav som normal Vidnesbyrd og særdeles flink, ret flink, mindre flink o. s. v. om de bedste eller mindre gode Elever. Før 1890 blev Dommene udtrykt i Karakterskalaen fra ug. til tg., men nu formuleres Dommen som anført i Ord, og tillige har der fra allertidligste Tid været en særlig Rubrik, der angiver, hvor og hvorledes Barnet er blevet anbragt.

Paa Grundlag af disse Konfirmandprotokoller har jeg udarbejdet en særlig Fortegnelse over alle Drenge-Konfirmander, ca. 1890, i Hundredaaret 1824—1924 og over ca. 1000 Piger i Tiden fra 1874—1924, altsaa i alt ca. 2900 Børn. Regnes der med gennemsnitlig ca. 35 Konfirmander aarlig og fraregnes de sidste ti Aargange, som jo endnu knapt er over 25 Aar og derfor ikke alle endnu har naaet en fast Livsstilling, bliver der godt 2500 Elever tilbage, der danner Grundlaget for nedenstaaende Undersøgelser.

Det er jo givet, at ca. 2500 Konfirmander maa repræsentere alle Arter af Udviklingsmuligheder og frembyde stor Forskel i Karakterdannelse, udmærket begavede vil findes blandt jævnt og svagt begavede, ligesom støtte og paalidelige Karakterer optræder ved Siden af uselvstændige, letsindige ja upaalidelige Naturer, med andre Ord Dukse- og Fuksenaturer — i hvert Fald efter Skolens Opfattelse — foruden de mange Mellemstandpunkter. Ved første Øjekast vil det da kun synes menneskeligt og naturligt, om Skolen sætter sin Lid til Duksen og venter sig noget betydeligt af ham, men lader haant om Fuksen og anser hans Fremtidsudsigter for ringe. Livet og Erfaringen vil snart lære den Skolemand, der faar Lejlighed til at følge Eleverne en længere Aarrække efter Udgangen af Skolen, noget ganske andet; det hører ikke til Sjældenhederne, at Skolens Fuks bytter Plads med Duksen, naar Livet gør sine Krav gældende. Aarsagen hertil er forskellig, for det første er »Læsehestene« vant til kun at tage det for gode Varer, der »staar i Bogen«, og ret uvant til det praktiske Livs Foreteelser, hvorimod Fuksen har været vant til at klare sig fra Skolens Ubehageligheder i en snæver Vending, og hans Interesser i Skoletiden har været optaget af saa meget andet, hvorved han allerede har erhvervet sig en Del praktiske Færdigheder, som den anden staar ukendt over for. Men Hovedaarsagen er dog det gamle Ord om, at det er *Lysten, der driver Værket*. Kommer Eleven ved Udgangen af Skolen paa sin rette Hylde, og bliver han sat til det, han har Lyst til, sker der en gennemgribende Forandring med ham, fra den dovne ugidelige Dreng bliver han den flittige og agtpaagivende unge Mand. Men netop derfor er det jo af en saa gennemgribende Betydning, at der vælges rigtigt, naar Konfirmanden skal anbringes. Et saare betydningsfuldt Moment ved dette Valg er Konfirmandens eget Ønske. Selv om det kan være vanskeligt for 14—15 Aars Drenge at træffe Bestemmelse om, hvad de vil være, kan de fleste dog allerede i den Alder udtale sig om, hvad de *ikke* vil være, og dette kan allerede i og for sig være en Vejledning for Hjem og Skole, naar Valget efter en Række Forespørgsler og Overvejelser i det sidste Skoleaar endelig skal træffes. Efter hele det Grundlag, hvorpaa min Skoles Undervisningsplan hviler, *skal* Barnet i Lære efter Konfirmationen, hvad enten det bliver ved Handel eller Haandværk, hvortil Hovedparten søger, en Del lokkes af Søen eller Landvæsenet, medens kun en ganske ringe Part vælger at gaa den studerende Vej med bestemt Formaal for Øje og hjælpes i saa Fald efter Skolens Evne økonomisk hertil.

Af de ca. 1700 Drengekonfirmander, der foreligger Oplysninger om, valgte ca. 1200 Handel eller Haandværk, og at Valget har været nogenlunde rigtigt, viser sig derigennem, at kun 50—60 har skiftet Lære og at i hvert Fald Resten har staaet Læretiden ud. Efter at de unge Mennesker er blevet Svende, og navnlig efter at de har aftjent deres Værnepligt, er der i mange Tilfælde sket væsentlige Forskydninger, idet Etaterne: Militæret til Lands eller til Vands, Jernbane-, Post-, Sporvogns- og Politietaten med de faste Funktionærgager har lokket, men der er dog ogsaa mange Eksempler paa, at Længslen efter det gamle Haandværkerfag har drevet dem tilbage fra det ensformige Funktionærliv. Andre har efter udstaaet Læretid følt en levende Kunstnertrang og er gaaet til Teatret — de mindre saavel som det Kongelige — som Skuespillere og Sangere, eller de har banet sig Vej som anerkendte Arkitekter, Billedhuggere og Kunstmalere. Omvendt har en afdød kendt Skuespiller og Teaterdirektør i 50 Aars Alderen taget Magistergraden. Enkelte andre valgte den studerende Vej: 2, en afdød Politiinspektør og en endnu levende Dommer, tog juridisk Eksamen, 5 tog teologisk Embedseksamen og blev Præst og Provst, 3 blev Læger, 3 Professorer ved Universitetet, 2 blev Magistre, og hertil kommer en Snes, der tog Seminaristeksamen og gik ud som Lærere i København eller paa Landet; 3 blev Professorer og Lærere ved Akademiet for de skønne Kunster foruden 6, der blev og er Charlottenborg-

Udstillere. Militæretaten og ikke mindst Marinen drog omtrent et halvt Hundrede til sig, og mange af disse rykkede op til de højeste Stillinger.

Inden for Haandværk, Handel og Industri fandt dog som anført de fleste af Eleverne deres blivende Plads, og i disse Erhverv findes og fandtes Elever, der har opnaaet de højeste Stillinger som Mestre, Direktører og Kontorchefer, foruden de mange, der løste Grossererborgerskab og stiftede egen Forretning, ikke at tale om alle dem, der nøjedes med Detailhandlerborgerskab. Hovedparten af Eleverne vil dog findes i mindre Stillinger som Svende, Kommis'er, Assistenter, Fuldmægtige, Bogholdere og Kasserere. Naar Kontoristernes og Ekspedienternes Antal er saa stort, skyldes dette i en ikke uvæsentlig Grad den forholdsvis store Dødelighedsprocent: i de sidste 50 Aar afgik 96 ved Døden inden 30 Aars Alderen, og over Halvdelen af disse opnaaede ikke at blive 20 Aar.

Spørges der saa om, hvilke Betingelser disse Mennesker havde og har for at komme frem, og hvilke Karakteregenskaber de særlig maatte og maa være i Besiddelse af for at naa Maalet efter at have nydt Skolens Undervisning, der jo ganske vist gennem de 100 Aar har været forskellig, men dog altid paa Højde med Tidens Krav, vil Undersøgelsen og den derigennem vundne Erfaring vise, at det er *Fliden* og den faste *Vilje*, der har banet Vej. Hertil kommer endnu en væsentlig Bevæggrund: blandt Eleverne fandtes ingen Velhavere eller »Fars Sønner«, ingen, der kunde stole paa, at en rig Fader eller velhavende Slægtning vilde bane Vej for dem. Betingelsen for at blive Elev af Skolen var og er, at Faderen eller Forsørgeren er død. Netop derved vænnedes Eleverne fra tidligste Barndom til *Nøjsomhed* og fik fra tidligste Tid Forstaaelsen eller i hvert Fald Fornemmelsen af, at de selv maatte være med til at bane Vej, og at der stilledes store Krav til deres eget personlige Arbejde, om dette skulde lykkes. Hvad Skolen muligvis ikke har kunnet indprente dem, har Livet ude i Verden og Kampen for Tilværelsen snart givet dem fuld Forstaaelse af. I denne Sammenhæng er det mærkeligt og for Læreren opmuntrende at se, hvorledes Fuksen tager sig sammen og bliver et nyttigt Samfundsmedlem. Til Illustration skal blot nævnes et Par Eksempler blandt de mange: en ringe begavet og alt andet end flittig Dreng gik ud af Skolen med daarlige Vidnesbyrd for Flid og Evner. Han valgte Søvejen, men ingen af os Lærere ventede, han skulde drive det videre end højst til Matros. Til Trods for sine svage Evner lykkedes det ham imidlertid ved umaadelig Flid at faa ikke blot Styrmandseksamen, men ogsaa Skibsførereksamen, og han har derfor nu i en halv Snes Aar haft god Stilling og godt Udkomme. En anden, der i Skoletiden regnedes for en fuldstændig Sinke, baade hvad Flid og Evne angik, sparede som Matros saa meget sammen, at han kunde begynde paa Navigationsskolen og sled sig under uhyre vanskelige Kaar gennem saavel Styrmands- som Radioeksamen og vil sikkert paa Grund af sin støtte Flid og paalidelige Karakter i den nærmeste Fremtid opnaa sine Ønskers Maal at sætte Foden paa eget Dæk. Lad disse to Eksempler, som kunde forøges med mange, være nok til at vise, at Skolens Sinker efter Udgangen af Skolen, naar de kommer paa det rette Felt, viser en i Skoletiden ukendt Energi og Flid, der i Forbindelse med deres Paalidelighed, Nøjsomhed og urokkelige Vilje fører til Maalet. Selvfølgelig gives der ogsaa mange og endnu flere Eksempler paa, hvorledes de flinke Skoleelever tog Kampen for Tilværelsen op og med sjælden Energi kæmpede for højt stillede Maal. Som Eksempel kan anføres en ung Mand, der sad og stadig sidder paa sit Kontor hver Dag fra 9—5 og samtidig i sine Aftentimer læste til Artium og blev Student og stadig passende sin Kontorgerning forberedte sig til Prøven paa Akademiet for de skønne Kunster, fremlagde sine Tegninger og blev antaget. Nu er han Charlottenborgudstiller, har sit eget Atelier, hvorhen han søger, naar Kontortiden er forbi. Eller en Dreng, der gaar ind som Piccolo i en Bank, men da denne Stilling ikke er ham nok, i sine Fritimer gaar paa Aftenkursus, bestaar Præliminæreksamen ved Universitetet og rykker op i Bankassistenternes Klasse. Som andre Eksempler paa Flid og Energi hos dem, der vil frem, kan nævnes de mange unge Haandværkere, der før Verdenskrigen — under denne var det jo saa godt som umuligt, og selv nu er det paa Grund af Pasforholdene vanskeligt — med Svendebrev i Lommen gik »paa Valsen« fra Land til Land og fægtede sig frem gennem Tyskland, Frankrig, Schweiz, Østrig eller England, tog Arbejde derude ved Faget og efter et 5—6 Aars Ophold i fremmed Land kom tilbage beriget med Erfaring og nedsatte sig som Mester i Faget i det gamle Fædreland.

Hvad her er sagt om Haandværkerne, gælder ogsaa om de unge Handelsmænd: efter udstaaet Læretid — og i den sidste Menneskealder efter grundig købmandsmæssig Un-

dervisning paa Købmandsskolen — drog de til Udlandet for i de fremmede Lande at udvide deres Kundskaber i Faget, høste nye Erfaringer og dygtiggøre sig i vedkommende Landes Sprog for atter efter en Aarrække derude at vende hjem til gode Stillinger i det gamle Land.

Om alle disse Mennesker, der *vilde* frem og havde sat sig et stort Maal, gælder det, at de naaede kun deres Maal efter forudgaaende ihærdigt Arbejde, en ubetvingelig Arbejdslyst og en urokkelig Vilje til at overvinde al Modstand og Modgang. De naaede deres Maal at faa en Stilling og eget Hjem. Lad saa være at deres Fordringer til Hjemmets Elegance var mindre, og at deres pekuniære Udbytte ikke blev de store Kapitaler — skønt ogsaa dette var der nogle, der naaede — et uvurderligt Gode blev Lønnen for deres Kamp: at sætte Foden under eget Bord og at blive nyttige Samfundsborgere, saa hver paa sit Omraade kunde udføre samfundsnyttigt Arbejde, paa samme Tid som de med Tilfredshed kunde tænke paa, at de ved egen Flid selv havde skabt deres Stilling og deres Hjem, hvor de nu kunde leve trygt med Hustru og Børn.

Det er klart, at der mellem de ca. 1700 Elever ogsaa maa være nogle, som ikke blot ikke har gjort Lykke, men ligefrem er gaaet i Stykker eller er forsumpet under de mange Fristelser, Verden og ikke mindst Kong Alkohol byder, men det er dog heldigvis kun et ganske forsvindende Antal, som virkelig er gaaet til Bunds. Som oven for anført, var det kun faa, der skiftede Lære, og endnu færre løb af Lære og gik ind i Arbejdsmændenes Klasse, eller tog til Takke med hvad som helst. Skolen har aldrig givet sit Minde til, at nogen Elev havde Byplads i Skoletiden, men den har heller aldrig i hvert Fald i de sidste 40 Aar fundet sig i, at en Dreng ikke kom i Lære efter Konfirmationen. Men derfor er det jo ikke udelukket, at en enkelt som anført kan have forladt sin Lære og søgt Plads som Bydreng og Bud. Af de ca. 1200 Konfirmander, jeg personlig har haft med at gøre, har læst med og været med til at vejlede og anbringe, og hvis Veje jeg har kunnet følge — og jeg mener at vide nogenlunde Besked om dem alle — er der sikkert ikke en Snes, det er gaaet helt skævt. En Del af disse og nogle andre, der var begyndt at glide paa Skraaplanet, har taget sig sammen igen og er kommet paa ret Køl; kun et Par Stykker har Alkoholen og deres egen Ugidelighed haft et saa stærkt Tag i, at de næppe kan reddes til at blive samfundsnyttige Borgere, men andre har rejst sig af Sumpen og er kommet tilbage til ordnede Forhold. Som Eksempel kan nævnes en ung Mand, der for en Snes Aar siden blev idømt alvorlig Straf, og Dagen efter udstaaet Straf kom til mig med udmærket Anbefalingsskrivelse fra Fængselsinspektøren for sit gode Forhold i Fængslet, hvor han havde lært at indse sine Fejl. Ved Fængselshjælpen blev han sendt til Amerika, og jeg har haft Breve fra ham, der ikke blot vidner om, at han har arbejdet sig ind i en god Stilling, men at hans Beslutning om at blive et hæderligt og flittigt Menneske har været ægte.

Som oven for anført bedømte Konfirmandprotokollen Eleverne efter de tre Hovedsynspunkter: Evner, Flid og Opførsel. Skønt Rubrikken Evne staar som Nummer eet, fordi den viser Elevens aandelige Standpunkt og det mer eller mindre gode Resultat, hvortil Undervisningen har bragt ham, er det dog ikke de gode Evner alene, der betinger Konfirmandens Fremtid, det være sig saa gode Evner i teoretiske eller i praktiske Spørgsmaal. Gode Evner er en stor og en uvurderlig Gave, men Livet kan ikke bygges paa dem alene. Det, der skal til, er først og fremmest Fliden og Arbejdsmodet — i vore Dage tales der saa meget om manglende Arbejdsmod, men dette ikke er et finere Udtryk for Ugidelighed eller Mangel paa Energi, naar Modgangen kommer? — og den gode Opførsel. Den unge Mand, der er paalidelig, ærlig, hæderlig og omgængelig, har Rygrad og god Vilje, selv om Omgivelserne, der i Læretiden kan være og mangen Gang er vanskelige nok og virker hæmmende og forknyttende, han har gode Betingelser for at komme frem. Hertil kommer, at den unge Mand maa være i Besiddelse af en vis Nøjsomhed og Sans for Sparsommelighed. Vor Tids høje Svendeløn er sikkert en Fare for de ganske unge Mennesker og giver dem Adgang til Fornødenheder, som var ukendt for 40—50 Aar siden.

De gode Evner er et stort Kort at have i Hænde, men Erfaringen viser, at de ikke blot kan vække en uberettiget Selvtillid, der i Forbindelse med manglende Flid i høj Grad er af det onde og standser den unge Mands Fremgang, men de kan jo ogsaa benyttes i daarlige Formaals Tjeneste, og i saa Fald gaar det den unge Mand galt før eller senere. Det saa man under Verdenskrigen, da Pengene var saa let at komme til for den »smarte« unge Mand og lige saa let forsvandt, da de vanskelige Tider kom. Desværre viser min Erfaringskreds ogsaa Eksempler paa, at flinke, velbegavede Elever,

der udgik med Skolens bedste Vidnesbyrd, i Dansen om Guldkalven — ganske vist ogsaa før Verdenskrigen — benyttede deres gode Evner, deres smartness og umiskendelige Dygtighed til Fiksfakserier, som skønt længe uopdaget til sidst førte til Ruin ikke blot for dem selv personlig, men ogsaa for deres Hustru og Børn.

Hvor gammeldags det end lyder — og jeg er jo en Mand af den gamle Skole — er det dog sikkert, at det gamle Ord: Ærlighed varer længst, endnu staar ved Magt, og uden Flid og kraftig Viljeanspændelse naas intet Maal her i Livet, hvad enten det gælder Haandens eller Aandens Arbejde. Men netop derfor bør efter min foran anførte, maaske fejlagtige men i hvert Fald paa Erfaring grundede, Mening, Konfirmanden have Lov at udtale sin Mening og sine Ønsker ved Valget af Livsstilling. At sætte en Dreng til en Gerning, han har absolut Ulyst til, fører ikke til noget, selv om andre: Paarørende eller officielle Prøver formener, at han bedst egner sig dertil, hvorimod en ubetinget Lyst til et Fag eller en Gerning, ligegyldig hvilken, nok skal faa selv den daarligt udrustede til at lægge alle Kræfter i og, om maaske end langsomt, føre til Maalet.

I det ovenanførte er kun talt om Drengekonfirmanderne. Angaaende de ca. 800 Pigekonfirmander er det sværere at udtale sig, ikke mindst af den Grund, at de ældre Aargange er vanskelige at opspore, fordi saa mange ved Ægteskab har skiftet Navn. Ligesom Hovedparten af Drengekonfirmanderne gik til Handel og Haandværk, er største Delen af Pigekonfirmanderne gaaet ud til Husvæsen og Forretning — Kontor eller Ekspedition — paa samme Tid som en ikke ringe Del af dem fandt og finder Udkommet som Lærerinder, Syersker, Sygeplejersker og Telefonistinder, men foruden 320, om hvem sikre Oplysninger haves, har sikkert mange andre fra nævnte Stillinger fundet Hvile i Ægteskabets Havn.

Men ogsaa for Pigekonfirmanderne gælder det, at det var Fliden, Arbejdslysten og Ærligheden, der skaffede dem de gode Resultater. Naar saa mange af dem nu sidder eller har siddet i betroede Stillinger som Kassererske, Bogholdere, Lærerinder og Sygeplejersker, er disse Stillinger kun naaet efter energisk Arbejde og Flid paa Købmandsskoler, Handelsskoler, Seminarier eller Hospitaler, hvor de søgte Uddannelse, hver efter sit Formaal.

Efter Skolens Princip skal Pigerne ligesom Drengene anbringes til nyttigt Arbejde efter Konfirmationen, i Lære om man saa vil. I Tidernes Løb er der jo sket store Forandringer paa dette Omraade: for 40—50 Aar siden var det Hovedreglen, at de unge Piger gik til Husvæsen, nu er det desværre Undtagelsen, og det til Trods for at Skolen fra sin første Begyndelse — selv om Pigerne nu faar omtrent samme boglige Uddannelse som Drengene — har lagt om ikke Hovedvægten saa dog en betydelig Vægt paa Undervisning i kvindeligt Haandarbejde og Husgerning. Nu til Dags er det Kontorerne og, for de flinkeste Elever, endog Studenterhuen, der lokker, medens kun faa, men ikke just de ringeste, søger til Husvæsenet efter Konfirmationen.

Et typisk Eksempel paa, at det ogsaa for Pigekonfirmanden er af Betydning, at hun faar en Stemme med ved Valget af Fremtidsstilling, og tillige et Eksempel paa, at Skolen ud fra sit Synspunkt kan faa en ganske fejlagtig Opfattelse af et Barns Udviklingsmuligheder, er en 14 Aars Pige, der paa Grund af sin ringe Begavelse af os alle blev anset for en »Umulighed«. Ved et Besøg i hendes Hjem, hvor jeg saa hende passe og pleje en syg gammel Bedstemoder og gennem denne erfarede, hvorledes Barnet lavede al Maden og ganske alene holdt Huset i Orden, fik jeg et ganske andet Syn paa hende og ligefrem Respekt for hende. At hun ved Konfirmationen kort efter valgte at blive Husassistent, var kun saare naturligt, og hun sidder nu i sit lille Hjem som flink Hustru og Moder.

Ogsaa blandt Husassistenterne har jeg blandt mine Elever fundet Eksempler paa saadanne, der efter Dagens Arbejde i Huset i deres knap tilmaalte Fritid om Aftenen har søgt videre Uddannelse saavel paa Købmandsskolen som paa Artiumskursus med bestemte Formaal for Øje, ligesom en anden i sin Fritid har uddannet sig til at blive Missionær.

For Forældre og Pædagoger er det fristende og interessant allerede i Barnets Skoletid at anstille Betragtninger over, hvad Barnet *kan* blive, men ofte stilles der Horoskoper, som Tiden, den store Læremester, faar Anledning til at korrigere. I ovenstaaende Fremstilling er i grove Træk angivet: *hvad blev de saa til?* Det forekommer mig, at det gamle engelske Fyndord: where there is a will is a way staar ved Magt fremdeles, eller som Ingemann saa kønt udtrykker det paa Dansk: *Viljen* ser Vorherre paa, giver Kraften Vinge!

X

OM LEONORA CHRISTINA

Som en spændende Roman er Beretningen om Leonora Christinas Liv. Snart fejres hun af alle som sit Hjemlands fornemste Dame, snart maa hun i Løn snige sig bort fra sit Hjem, fra det Land, hvis Konge var hendes Halvbroder; det ene Aar er hun den højt skattede og beundrede Gæst ved Pariserhoffet, det andet flakker hun truet og forklædt i Mandsdragt rundt i Nord-Europa. Stadigt drejer Skæbnens Hjul sig, Ophøjelser og Fængselstider veksler; hun, som den ene Dag regnes blandt Hoffernes mægtigste, lever den næste den politiske Flygtnings tilbagetrukne og urolige Liv; til sidst bliver hun i London af selve Kongen modtaget og fejret som hans nære Slægtning, for en Maaned derefter, forraadt og bedraget, at blive overgivet til det lange, lange Fængselsophold i Blaa Taarn.

Leonora Christina. Malet under hendes Ophold i Nederlandene 1647 af Gerard van Honthorst. Bemærk Hatten, hun altid bærer som Tegn paa hendes fornemme Byrd, og de talrige Juveler, som vakte Dronningens Skinsyge (Maleri paa Frederiksborg).

En saadan Livsskæbne var i sig selv nok til at fængsle Eftertidens Interesse. Men da Leonora Christina desuden var et Menneske med udpræget kunstneriske Evner, i Besiddelse af en sjælden fast og ejendommelig Karakter og i en ualmindelig Grad med Evne til at vinde sig Værdier ud af alle Livets Tilskikkelser, er det en Selvfølge, at Interessen har forvandlet sig til Sympati, og at hun er indlemmet i Rækken af vort Lands betydeligste og mest beundrede Kvinder. Denne Plads kan hun saa meget lettere hævde, da det, hun har ydet, i sin skriftlige Produktion, hører til Nationens ypperste litterære Værdier; hendes »Jammersminde« er unægtelig det 17. Aarhundredes bedste danske Prosaværk.

I al Enkelhed og Korthed skal der her gives en Fremstilling af hendes Liv. Hun blev født paa Frederiksborg 8. Juli 1621; men selv kendte hun længe ikke sin rigtige Fødselsdag, men antog, at hun var født 11. Juni. Faderen var Kong Christian IV, Moderen Kirsten Munk, en dansk Adelsdame, Kongen i sin Enkestand havde taget til sig som sin Hustru, og muligvis ogsaa har ægtet paa fuld lovformelig Maade; i hvert Fald gav han Ordre til, at der skulde bedes for hende paa Prædikestolen under Bønnen for Kongehuset, lod hende og deres Børn udnævne til Grevinder og Greve af Slesvig og Holsten og gav hende ubestridt Pladsen som Hoffets første Dame.

Leonora Christina voksede fra 1629 op ved Hoffet sammen med sine Søskende; de havde deres Hofmesterinde og en hel Stab af Lærere. Hun var allerede halvvoksen, da Kongens Jalousi og Kirsten Munks Lede ved ham og taabelige Opførsel for at skade ham, foraarsagede et ulægeligt Brud mellem Forældrene; som de andre større Børn blev hun hos Faderen. Adskilligt tyder paa, at hun i en særlig Grad var hans Øjesten. Som Barn var hun bleven trolovet med en ung dansk Adelsmand, Corfitz Ulfeldt, en Søn af Kansleren; da hun 1636 i en Alder af 15 Aar ægtede ham, var han dobbelt saa gammel som hun.

Det var to ejendommelige Mennesker, som da sluttede sig til hinanden. Hun, som stod saa højt i Christian IV's Gunst, havde arvet mange af hans Egenskaber, hans rastløse Arbejdsiver, hans vidtomspændende aandelige Interesser, hans Følelse for sine Omgivelsers Vel, men ogsaa hans Sans for Værdighed, hans Selvfølelse og disputerlystne Stædig-

hed; men saa ung, hun var, var disse Egenskaber endnu ikke komne til deres Udfoldelse.

Corfitz Ulfeldt derimod stod i sin fulde Blomstring. Højt begavet, meget belæst og udstyret med en ejendommelig Evne til at vinde de Mennesker, hvem han ønskede at gøre Indtryk paa, var han en Person, som allerede udpegedes som den kommende Mand i vore politiske Forhold. Han var fuldblods Adelsmand og hævdede ubøjeligt denne Stands Privilegier og Rettigheder, baade over for de andre Stænder og over for Kongen; men han var ingenlunde ensidig knyttet til sin Kreds. Hans Hus blev Hjemsted for Borgerskabets bedste Mænd, Københavns Borgmestre og Magistrat, Videnskabsmænd og Kunstnere og de rige fremmede, som paa Handelens Vegne gæstede Byen. Alle disse Kræfter forstod han at vinde og utvivlsomt har han ofte hentet finansielle Raad fra deres Kreds. Han var en frygtløs og letsindig Natur, en Mand, som aldrig satte sin Mening under Stolen, men uden at vare sin Tunge ofte gik mod de mægtigste, og som tog sit Parti, uanset om det faldt i god Jord eller ej. Følelsen af sin Overlegenhed over sine samtidige, og Bevidstheden om sin Evne til, om det gjaldt, at kunne vinde Modparten for sin Sag, gav ham en skæbnesvanger Overvurdering af sin Magt, og hans Selvfølelse kunde udarte til ilde anbragt Praleri. Han var en stadselig, værdig og fornem Mand at se til, og en munter og trofast Stalbroder.

Forstaaeligt, at denne Mand ganske vandt Leonora Christinas Hjerte. For Resten af hendes Liv svandt alle andre Hensyn bort over for den ene Pligt: altid at staa Manden bi. Ægteskabet synes at have været meget lykkeligt; man ansaa dem for at have fuld Fortrolighed til hinanden, og Samtiden antog, at alle vigtige Foretagender nøje blev afhandlet mellem dem indbyrdes. Talrige Intriger for at skille Ægteparret blev afvist af dem, og i Modsætning til de fleste af Datidens Ægteskaber i Adelskredsene, og især da hos Leonora Christinas Søstre, hvor Voldsomheder, fræk Utroskab og uværdig Opførsel var Dagligvane, ser man her intet til Uenighed eller Uoverensstemmelser. Der fødtes mindst 10 Børn i Ægteskabet.

Havde Leonora Christina saaledes Lykken med sig, hvad Familielivets indre Forhold angik, saa var de ydre Vilkaar i Begyndelsen ikke mindre straalende. Hendes Mand, der allerede før Brylluppet var blevet Ridder af Elefanten og Medlem af Rigets Raad, blev snart udnævnt til Statholder i Køben-

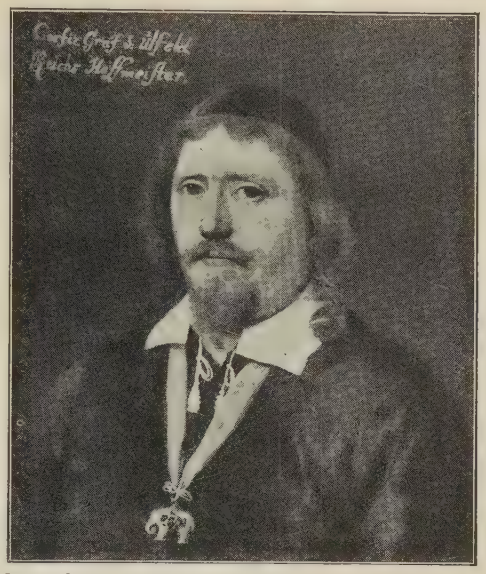

Greve Corfitz Ulfeldt, Danmarks Riges Hofmester, Leonora Christinas Ægtefælle. Jaget over hele Europa som Landsforrædder døde han i en Baad paa Rhinen 1664.

havn, en af de betydeligste Poster i Riget og senere (1643) til Rigshofmester, den vigtigste Stilling næst Kongens; han skulde modtage og forhandle med de udenlandske Gesandter, lede Hofholdningen og Proviantforsyningen for Hof og Flaade og have Overopsynet med Finanserne. Ofte drog han nu i Gesandtskabsærinder til Udlandet; 1641 hjembragte han fra Kejseren Rigsgrevеværdigheden for sig og sine Sønner; han havde paa denne Rejse formentlig ogsaa inspiceret de store böhmiske Godser Grädlitz og Herschmanitz, som han havde overtaget efter sin i 1636 afdøde Broder Frands Ulfeldt, der i Trediveaarskrigen under Wallenstein havde svunget sig op til at blive Rigsgreve, Generalvagtmester og Feltmarskal. Disse Besiddelser, i Forbindelse med de store Indkomster fra de Len, Ulfeldt i Kraft af sit Embede og paa Grund af Ægteskabet med Leonora Christina sad inde med, skaffede ham rigelige Midler til en prægtig Levevis, og ved et alt andet end hæderligt Maskepi med Leverandørerne og ved ublufærdig Udnyttelse af sin Embedsstilling fik han i utrolig kort Tid samlet en kolossal Formue. Saa forkastelig denne hans Opførsel end synes os, var den dog ikke i samme Grad til Forargelse for Samtiden; thi over alt, omend paa mere forsigtig Maade og i mindre Stil, synes lignende Svindlerier at være praktiseret.

Som sagt, Corfitz Ulfeldts Transaktioner var næppe almenkendte, og gav højst Anledning til Skumlerier. Alle saa derimod den

Kong Frederik III.s Dronning Sofie Amalie, som var Leonora Christinas bitreste Uven, og som mægtede, saa længe hun levede, at holde hende i Fængsel. Hun er afbildet med en Hofdværg. Maleri af Jacob d'Agas paa Frederiksborg.

storartede Pragt og rige Glans, som han og Leonora Christina udfoldede; der var ingen Dronning ved Hoffet. Ved sin Byrd, ved sin Mands Stilling og ved sine egne Fortrin blev Leonora Christina da en Tid lang den mest fremtrædende Dame i København. Utvivlsomt indtog hun med Tilfredshed denne Plads, og naar ikke Selskabelighed eller Rejser optog hende, syslede hun med Læsning, med Sprogstudier og med at musicere, tegne eller male; i de sidste Kunstarter havde hun Maleren Karel van Mander til Lærer.

Denne Periode synes at have været hendes lykkeligste, og det paa Trods af, at Corfitz Ulfeldts Forhold til Kongen ikke altid var helt godt. Der var Rivninger mellem dem om politiske og finansielle Spørgsmaal, men mest saarede det Kongen, at Ulfeldt uden Vaklen tog Parti for Kirsten Munk i den evige Strid mellem Kongen og hende. Først sent, kort før sin Død, gav Kongen Køb og gjorde Skridt til en Forsoning, men nu var Kirsten Munk fornærmet, og før hun havde ombestemt sig, var Christian IV død, »da kom Graad og Anger altfor silde«. Leonora Christina plejede sin kongelige Fader i hans sidste Dage; med Bekymring saa han Fremtiden i Møde, men trøstede sig med, at han havde sat hende, sit Hjertebarn, »saa fast, at intet kunde rokke hende«. Hun var hos ham i hans Dødsstund, og hende var det, som lukkede hans Øje.

Efter hans Død var Rigsraadet Herre i Landet. Riget gik ej i Arv, og en Tronfølger var ej valgt, efter at Christian IV's ældste Søn Prins Christian Aaret før var død; frit kunde Stænderne under Adelens Ledelse vælge den nye Konge. Naturligvis var den afdøde Tronfølgers Broder, Hertug Frederik Kandidat; men han havde tidligere voldt Regeringen mange Fortrædeligheder, og man vidste ogsaa, at han var stærkt paavirket af en Række ikke adelige Raadgivere, der fungerede som hans Kammerskrivere o. l., saa Adelen saa med ringe Sympati paa ham. Man kunde jo ogsaa vælge hans lille Søn til Konge, den senere Kong Christian V; men ogsaa en anden Efterkommer af Frederik I søgte Tronen, nemlig den meget ansete Hertug af Holsten-Gottorp, den afdøde Tronfølgers Svoger. Det er betegnende for Ulfeldts Magtstilling paa den Tid, at Hertugen for at vinde hans Støtte for sin Kandidatur tilbød ham hele Fyn og Dobbeltgiftermaal mellem deres Børn. Endelig var der dem, der mente, at Kirsten Munks Søn Grev Valdemar Christian nok kunde komme i Betragtning, og endelig var der flere, som under Henvisning til England, hvor Kongemagten nylig var afskaffet, og til Holland, der var Republik, tænkte, at man ganske kunde spare en Konge og i hvert Fald foreløbig lade Rigsraadet, ligesom nu efter Kongens Død, regere Staten. Der er adskilligt, som tyder paa, at Drømme om en Dronningekrone i disse Dage ikke har været Leonora Christina helt fremmede. Men hvorom alt er, Forhandlingerne endte med, at Christian IV's Søn Frederik, trods alt, blev udpeget som Konge. Adelen fik ved den nye Haandfæstning sin Magt forøget. Der gjordes store Anstrengelser for at bringe Kroningshøjtideligheden i Orden, og Corfitz Ulfeldt ydede beredvilligt sin Hjælp og gik f. Eks. personlig i Borgen for et større Laan, hvorved Kronen og Regalierne, der var pantsat i Hamborg, kunde indløses. Men der var kommen en bitter Tone ind i Forholdet mellem ham og den nye Konge.

Over for Leonora Christina synes Frederik III's Stemning at have været bedre. Efter deres fælles Faders Død havde han trøstet hende med, at han vilde være hende i Faders Sted, og ofte synes man at se Tegn til, at han har haft venlige Følelser for hende. Men dels førte Forholdene med sig, at Kongen, for at bryde Adelens Magt, først maatte ødelægge den Prestige, hans Halvsøstres Mænd besad, og derfor blev deres skarpe personlige Modstander, dels blev hans muligt forsonlige Følelser fuldstændig stillet i Skygge

af det lidenskabelige Had til Leonora Christina, som havde grebet hans Gemalinde, den beregnende, intrigante, men storslaaede Dronning Sophie Amalie.

Var det en kvindelig Rivalisering om en Førsteplads i pragtfuld Optræden, nu da Dronningeværdigheden aabent tilkendegav, hvem der var den fornemste; var det Misundelse over Smykker og Udstyr, eller var det Hævn for tidligere Tilsidesættelser, det bliver vel for stedse en Gaade; men sikkert er det, at Dronningen uforsonligt arbejdede paa Leonora Christinas Ruin. Man stillede sig fra Hoffets Side tvivlende over for Forældrenes Ægteskab; man fratog Børnene Titlerne som Grever af Slesvig og Holsten; man nægtede dem de vante Æresbevisninger og generede dem ved at anerkende en forløben Eventyrers Krav paa at være deres Broder.

Alt dette var svære Krænkelser for Leonora Christina, og lettere blev det ikke, da de evindelige Stridigheder inden for Familien tilspidsede sig, saa Moderen og de forskellige Søskende indbyrdes laa i Spektakler med hverandre. Det skal dog bemærkes, at Leonora Christina med Varme værgede Moderen og til Gengæld af denne omfattedes med stor Kærlighed; af sine Søskende betragtedes hun absolut som Familiens klogeste Hoved, hvem man helst skulde gaa uden om med den sædvanlige Kævl og Sladder, da hun forstod selv uangribelig at give hvast igen. Elsket af sin Slægt var hun ikke. Hannibal Sehested, hendes Svoger, kalder hende »den forbandtest Kvind, som kunde være til«, og det er ikke netop Blomster, som Broderen udtrykker sig med, naar Talen er om hende. Hun synes dog trods alt at have været det samlende Element, og til hende tog Søstrene stadig deres Tilflugt, naar de var i Nød.

Var Forholdene i Hjemlandet saaledes ikke altid lige lystelige, saa havde hun andre Glæder. Baade før og efter Christian IV's Død fulgte hun sin Mand til Nederlandene og Frankrig, og hun nød i høj Grad den Virak, som blev ofret paa dem begge Steder. En fransk Memoire fra denne Tid skildrer det Indtryk, hun ved sin Rigdom, Værdighed og fornemme og elegante Optræden gjorde ved selve den franske Dronning Maria af Medicis Hof.

Ulfeldts lange Ophold i Udlandet bevirkede imidlertid, at man i Danmark havde gjort Indskrænkninger i Rigshofmesterembedets Myndighed og f. Eks. givet de finansielle Ledere, Rentemestrene, et selvstændigt Ansvar. Fornærmet herover holdt Ulfeldt sig

Greve Hannibal Sehested var Leonora Christinas Svoger, men en bitter Uven af Corfitz Ulfeldt. En Tid lang havde han samme Skæbne som Ulfeldt, men han forsonede sig med Kongen og steg atter til Magt og Værdighed i sit Fædreland. Maleriet (nu paa Frederiksborg) er malet paa Frederik III.s Begæring af Karel van Mander.

tilbage fra Hoffet og fra Regeringen, formentlig for at fremkalde en Krise. Et Brud med Kongen paafulgte, men Ulfeldts Stilling var tilsyneladende urokkelig; da indtraadte der en Intrige, som udgik fra Dronningens Partigængers Side og maaske havde sit Udspring helt oppe fra hendes Majestæt. Det meddeltes nemlig Kongen, at en offentlig Kvinde, Dina, havde berettet, at hun var bleven overrasket i Ulfeldts Seng af Leonora Christina, som dog ikke havde bemærket hende, men berettet sin Mand, at nu var Giften til at dræbe Kongen i Orden. Mens Kongen, foruroliget ved denne Meddelelse, traf Foranstaltninger til sin Sikring, hvilket spredte Nervøsitet rundt i Byen, hvor man intet vidste om Anklagen, gik Dina til Leonora Christina og angav, at en Kreds af Dronningens Tilhængere vilde bryde ind hos Ulfeldts for at myrde dem og havde sikret sig Nøglerne til Huset hos en af Tjenerne. Det viste sig senere, at denne virkelig havde borttaget nogle Nøgler, og at de var havnet hos Oberst Walter, den Mand, der havde været Mellemmand mellem Dina og Kongen. Ulfeldt gjorde Anskrig og nu offentliggjorde ogsaa Kongen Dinas Beskyldning; under en Proces, hvor Corfitz Ulfeldt var udsat for store Fornærmelser, og hvor Formerne næppe blev fyldestgørende opretholdt, blev det be-

Et udskaaret Stykke Træ og dets meget slidte, grønne Silkehylster. Det skal have være baaret af Leonora Christina og forlenet hende med Trolddomsmagt (Frederiksborg).

vist, at Dinas Paastande mod Ulfeldterne var Opspind; Corfitz Ulfeldt havde været i Udlandet paa den Tid, da hans Bekendtskab med Dina skulde have fundet Sted; han havde næppe før under Processen set Dina, og hendes Beskrivelse af det Værelse, hvor hun angav at have besøgt ham, var fejlfuldt; der havde saaledes aldrig staaet en Seng deri o. s. v. Dina blev dømt til Døden og henrettet, og Walter blev senere forvist fra Landet.

Men hele Sagen havde været en dyb Ydmygelse for den Ulfeldtske Kreds, og den var saaledes iscenesat, at Offentligheden aabent havde taget Parti for Kongen. Han forfulgte sin Sejr og opfordrede Rigsraadet til at foretage Undersøgelser om Ulfeldts Embedsførelse og Finansforvaltning.

Da Corfitz Ulfeldt fik denne Meddelelse, og da han frygtede for Undersøgelsens Partiskhed, idet han pegede paa, at nogle netop afsagte Kendelser i Dina Sagen havde været uretfærdige over for ham, og da det endvidere blev fortalt ham, at han vilde blive belagt med Arrest, samlede han i Hast sine Kostbarheder og flygtede med Leonora Christina ud af København den 14. Juli 1651.

Udlændighedsaarene begyndte. Fra Holland drog Ægteparret til Stockholm og senere til Stralsund i svensk Pommern. Hun var af Frygt for danske Intriger, trods sin Graviditet, forklædt som Mand, hvad der skaffede hende adskillige spøgefulde Oplevelser. Corfitz Ulfeldt kom i høj Gunst hos Dronning Christina, Gustaf Adolphs Datter, men Leonora Christina synes at have holdt sig noget tilbage. Da Dronningen nedlagde Regeringen, formaaede Ulfeldt ved sin Dygtighed og sin Rigdom ogsaa at sikre sig Efterfølgeren Karl X Gustafs Bevaagenhed.

Familien levede stille paa Slottet Barth, som de havde i Pant; flere Forsoningsforsøg med Danskerne blev afvist; da derfor Danmark 1657 erklærede Sverige Krig, lod Ulfeldt, hvis Stilling som Rigshofmester var ham berøvet, og hvis danske Godser var beslaglagt, sig overtale til at blive Svenskekongens Geheimeraad; han fulgte ham paa det berømte Tog over de islagte Bælter og gjorde alt, hvad han formaaede, for at bevæge den danske Adel, hvis Rettigheder han ansaa for krænket af Frederik III, til at slutte sig til Svenskerne. Paa en Del af dette Togt fulgte Leonora Christina ham. Karl Gustaf belønnede ham rigeligt og gjorde ham til en af de svenske Forhandlere ved Roskildefreden. Ved denne vandt han selv, at hans Ejendomme i Danmark blev ham tilbagegivet, og at Erstatning for hans Tab tilsikredes ham.

Da Svenskekongen kort Tid derefter brød Freden, holdt Ulfeld sig tilbage, levede stille i Malmø, hvor han, der mente sig krænket i sine Adelsrettigheder af den svenske Konge og derfor havde stillet sig i Opposition til ham, blev anklaget for dette og for at have forraadt Danskerne Planerne til Stormen paa København. Arresteret og tiltalt fik han et Slagtilfælde; med stor Energi og blændende Dygtighed forsvarede Leonora Christina hans Sag. Vel blev han dømt, men Regeringen besluttede at slaa en Streg over Sagen; forinden dette var ham meddelt, havde Leonora Christina, ved en Intrige muligvis fra Hannibal Sehesteds Side, faaet Underretning om, at Ægteparret skulde fængsles og deporteres til Finland. Hun iværksatte da Corfitz Ulfeldts Flugt, og naaede senere selv til København, hvor hun til sin Skræk, mod al Aftale, traf sin Mand. De havde her ventet sig fuld Oprejsning i Henhold til Roskildefreden, men blev arresteret og sendt til Bornholm, hvor de i et strengt og forsmædeligt Fængsel paa Hammershus blev plaget af Kommandanten Oberst Fux, indtil de ved at anraabe Kongen om Barmhjertighed og ved at afstaa Størsteparten af deres Ejendele slap fri, og ydmyget og ødelagt tog Bolig paa Ellensborg (Holckenhavn), deres fynske Gods.

Men Ulfeldts urolige Aand kunde ikke finde Ro uden at sysle med store Planer. Med Orlov rejste Ægteparret til Udlandet for at gennemgaa en Badekur. Her søgte Ulfeldt at opnaa nye Stillinger baade hos Ludvig XIV, med hvem han personligt forhandlede, og andet Steds. Men der skete det Uheld, at en

Maleriet fra Ledreborg (nu paa Frederiksborg). Det er malet overensstemmende med en Beskrivelse, Leonora Christina selv giver af et Billede, som hun har udført. Det viser hendes Fængsler, Guds Haand, som bærer hendes Kors, og hende selv som Enke-Grevinde (Hermelinet). Versene underneden er, med enkelte Forandringer, som nogle Vers, hun havde skrevet. Maleriet synes malet i Maribo af Leonora Christina selv eller af en af hendes nærmeste.

af deres Sønner tilfældig i Brügge traf deres Bøddel fra Hammershus, Oberst Fux, og myrdede ham, hvad der skaffede dem Kongens Unaade. Værre blev Sagen, da der til København kom Meddelelse om, at Ulfeldt, aabenbart blot for at opnaa Audiens og indynde sig hos Kurfyrsten af Brandenborg, havde ladet denne sige, at et Oprør var ved at udbryde i København, nu kunde Ulfeldt muligt, naar Frederik III var forjaget, skaffe Kurfyrsten Danmarks Krone. Paa dette Grundlag blev Corfitz Ulfeldt uden Forsvar og i sin Fraværelse dømt til Døden; over hele Europa blev der gjort Jagt paa ham. Med fremmed Navn og under uhyggelige Omstændigheder døde han 1664 paa en Baad paa Rhinen. Liget blev udplyndret, men Børnene fik det udleveret og jordede det i Stilhed paa et ukendt Sted.

Mens dette Uvejr brød løs, opholdt Leonora Christina sig i England, hvor hun, da Familiens Finanser var slette, skulde kræve den engelske Konge for nogle Penge, de i deres Velmagtsdage havde laant ham, da han som en fattig, fordreven Prins søgte at genvinde sit Rige. Mens Kongen tilsyneladende gjorde alt for at tilfredsstille hende, kom Frederik III.s Anmodning om hendes Arrestation paa Grund af hendes formentlige Deltagelse i Højforrædderisagen. Kongen vilde ikke aabent udlevere hende, men magede det saaledes, at hun under et intetsigende Paaskud blev holdt tilbage, da hun vilde rejse hjem til sin Mand; man gjorde hende derfor nervøs, tilbød at hjælpe hende til at undgaa Danskernes Efterstræbelser ved at lette hendes Flugt, men førte hende i Stedet i den danske Residents Hænder. Paa et lille Skib førtes hun til København og indespærredes paa Københavns Slot i det Blaa Taarn. Først anbragtes hun i »den mørke Kirke«, et stort hvælvet Rum uden Vinduer, og her blev hun gentagne Gange taget i Forhør af Rigets fornemste Embedsmænd, dog uden at hun blev overbevist om nogen Forseelse.

Efter en Uges Forløb blev hun flyttet til et bedre Værelse ved Siden deraf, et stort Kammer med Vindue mod Slotspladsen, og her henlevede hun nu 22 Aar. Hvorledes Sjælenød her greb hende, hvad hun gennemgik og hvorledes hun fandt Ro i Sindet, fortæller hun udførligt i sit »Jammers Minde«, det mærkelige Manuskript, hun udarbejdede i sit Fængsel, og som nu hører til Frederiks-

Det gamle Københavns Slot med Blaa Taarn. Med × er Vinduerne, hvor Leonora Christina var fængslet, afmærket. Til højre Kongens Opholdsrum, til venstre Riddersalen. Fotografi efter Modellen paa Frederiksborg Slot.

borg-Museets kosteligste Skatte. Side efter Side fører hun frem for Læseren de mærkelige Mennesker, som omgav hende i Fængslet; man følger hendes Kamp for at finde Beskæftigelse, hendes Trætte med Slotsfogeden og med nogle af de tyvagtige og falske Kvinder, som var givet hende til Opvartning; stundom krydrer hun Beretningen med en Spas, og det ikke af de allerfineste. Slægtens Djærvhed havde ogsaa sat sit Præg paa hende.

Men mærkeligst er Bogen, fordi den saa tydeligt indirekte skildrer denne store Kvindes Karakter, hendes Fasthed i Ulykken, hendes Gudsfrygt og Følelse af at gøre sin Pligt; men ogsaa om hendes mindre gode Sider, hendes Heftighed, Hovmod og Selvfølelse finder man Vidnesbyrd. Man mærker, hvorledes Rygterne har beskæftiget sig med hendes ejendommelige Skæbne og tillagt hende Egenskaber, hun ikke besad, som Grusomhed, og paadutter hende Evner som Heks, hvad hun ofte gør sig lystig over.

Men trods alle Fortrædeligheder og Ærgrelser har hun forstaact at hygge sig i Fængslet; da Christian V kom paa Tronen fik hun ogsaa store Lettelser, og Dagen gik nu med at skrive eller tegne, med Haandarbejde og Musik (hun købte sig et lille Klaver) eller med lærde Studier, idet hun gav sig til at samle Stof til en Bog »Heltinders Pryd«, en Samling Kvindebiografier, ordnede efter den fremtrædende Egenskab. Stundom skrev hun Digte, mest af religiøs Natur, Salmer, som nu i Reglen forekommer forældede og uden Dybde. Hun havde ogsaa Mulighed for at føre Korrespondance med Omverdenen.

Ogsaa hendes personlige Forhold var mere taalelige, end man skulde tro; fra Hofskræddereren fik hun hvert Aar et meget kostbart og fornemt Udstyr; hun fik Rationer fra Hoffet, som kun de allerfornemste, f. Eks. om Vinteren 21 Lys, om Sommeren 14 Lys ugentlig. Hver Dag leveredes der hende 1 Pot Vin og 2 Potter fint Øl, medens hendes Pige fik 2 Potter tarveligere Øl. Vinen og Lysene brugte hun i Reglen til en Slags Bestikkelse af Vogterne, saa hun fik friere Hænder. Og naar man ser hen til de Mængder Mad, som beregnedes hende, forstaar man, at den Anvendelse, hun ofte gør deraf, for at mildne sine Kaar eller lette andres, ikke behøver at have berøvet hende noget Middel til at stille sin Sult. Thi daglig skulde hun have fire Retter Mad, og hver Ret var saa rigelig beregnet, at den f. Eks. skulde indeholde en hel Gaas, et kvart Lam eller to Ænder.

Hun fandt sig ogsaa roligere i Fængslet i Bevidstheden om, at hun sad der uden Dom, og hun mente, at saalænge dette var Tilfældet, forbeholdt hun sine Børn Retten til noget af det danske Jordegods, idet man ved Dommen kun kunde inddrage Corfitz Ulfeldts Del, ikke hendes. Det var vel et skuffende Haab, hun heri nærede; Dommens Ordlyd var hende imod, og Enevoldsregeringen gav nødigt konfiskeret Gods tilbage. Medens Sverige senere gav hendes Arvinger en Del af deres svenske Gods tilbage, og der formentlig ogsaa ad anden Vej i Udlandet er sket en Regulering af Familiens Krav, synes Spørgsmaalet her i Landet forlængst afsluttet uden Indrømmelser til Slægten. Men i sit Haab havde hun en Kraft, som værnede hende mod Forsøg paa Flugt, om denne havde været mulig.

Dog savnede hun Friheden, og baade hun selv og hendes Børn, saavel som de udenlandske Magter, som havde staaet Familien nær, henvendte sig Gang paa Gang til Kongen for at opnaa hendes Løsladelse. Hvad Christian V.s gode Hjerte end har tilsagt ham, saalænge Moderen levede, fik han for Husfreds Skyld være ubøjelig. Der fortælles om nogle forfærdelige Scener fra Enkedron-

ningens Side, naar hun paa dette Punkt ikke fik sin Vilje. Men da den gamle Dame i 1685 lukkede sine Øjne, slog Befrielsens Time. Et lille Kobberstik af Christian IV var kommet i Leonora Christinas Besiddelse; dette malede hun med Farver og skrev bagpaa følgende Rim, som lægges i den portrætterede Konges Mund:

Min Sønne Søn og største Navne!
Du ligner mig i Magt og Mod.
Lad det min Levning (ɔ: Efterkommer, Leonora Christina) og nu gavne
at Du, som jeg, er Naade god!

Det bragtes Kongen, og snart efter blev der truffet Beslutning om hendes Skæbne. Hun skulde frigives og flytte ned til Maribo, hvor Klosterbygningerne skulde overlades hende, og hvor der anvistes hende en Pension paa 1200 Rigsdaler aarlig samt nogle Naturalydelser; alt i alt en meget standsmæssig Behandling. Den 19. Maj 1685 om Aftenen forlod hun højtideligt sit Fængsel.

Om hendes senere Liv er der ikke meget at sige; i Stilhed levede hun i Maribo, plejet af sin ældste Datter Anna Catharina og stundom modtagende Besøg af sine yngre Børn, af Leonora Sophia, der var gift med Lave Beck i Skaane og Stammoder til Slægten Beck-Friis, og af hendes elskede Søn Leo, der blev kejserlig Generalfeltmarskal og Kammerherre, og hvis Sønnedøtres Efterkommere endnu lever i Czekoslovakiet og Østrig.

I Kamp for sine Interesser og Krav, i Studier og med litterært Arbejde gled hendes sidste Aar hen. Den 16. Marts 1698 lukkede hun sine Øjne og blev stedt til Hvile i Klosterkirken. Senere fandtes hendes Kiste tom; hun hviler nu formentlig ved sin Ægteherres Side i en lille böhmisk Kirke.

Men her i Landet har hendes Berømmelse holdt sig i Live og med dyb Respekt og Beundring bevares Mindet om denne ejendommelige, stolte og trofaste Kvinde, sit Køns Pryd og sin store Faders værdige Ætling.

Otto Andrup

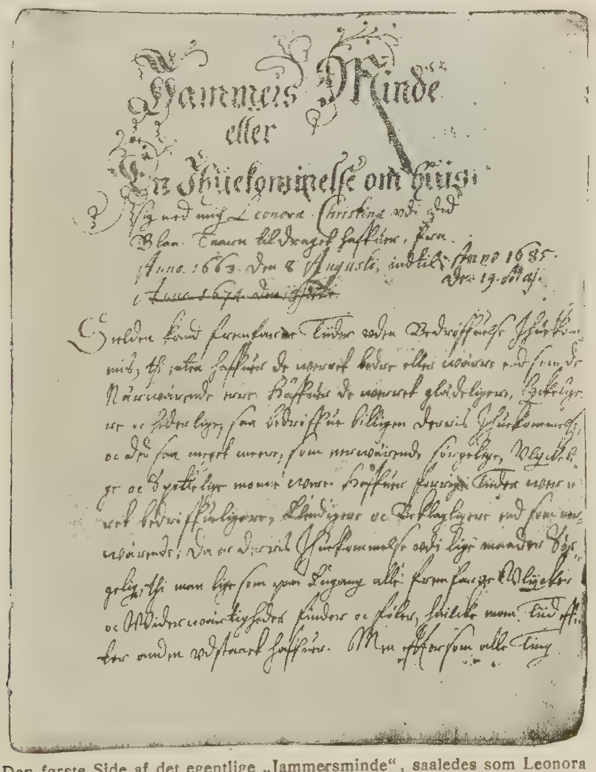
Jammers Minde
eller

Den første Side af det egentlige „Jammersminde“, saaledes som Leonora Christina har prentet det i Blaa Taarn. Man bemærke, hvorledes den oprindelige Datering 1674 er rettet til 1685, til den Dato, da hun forlod Fængslet. — Paa dette Heftes Bilagsblade gengives to Prøver af Teksten, trykt med moderne Typer.

HVAD SKOVMOSEN GEMMER. II

Der blev i en tidligere Artikkel i Hefte Nr. 51 fortalt om, hvad der kan findes i en Tørvemoses forskellige Lag. Man har sammenlignet saadanne Mose- og Søaflejringer med Arkiver, der rummer rige Skatte til Oplysning om Fortiden; men ligesom Kongerne i gamle Dage benyttede Statsarkivernes Dokumenter til Forladning i Kanonerne, naar en kgl. Majestæts Festlighed skulde fejres, saaledes har man nu i Aarhundreder været travlt beskæftiget med at opbrænde Mosernes Arkivalia og vil fortsætte dermed til sidste Rest. Her gælder det da at redde, hvad reddes kan, og heldigvis har man nu rundt omkring i Nord- og Mellem-Europa faaet Øjet op herfor — efter at en dansk Mand, Japetus Steenstrup, i Midten af forrige Aarhundrede havde vist Vejen — og talrige Specialister i mange Lande er nu travlt beskæftiget med at tyde de Beretninger om Dyrenes og Planternes Indvandringshistorie, Klimaets Udvikling og ofte ogsaa om Menneskets Færden, som Tørvearkiverne gemmer. Vi blader i disse Beretninger og finder nogle frem til nærmere Eftersyn.

Fig. 1. Nordsvensk Birkeskov.

Først ser vi lidt nærmere paa, hvorledes de *klimatiske Forhold* udviklede sig i Danmark i Senglacialtiden, og vi henviser til Beskrivelsen i den foregaaende Artikkel af Bundlagene i Mosen og Lagene i Teglværksgraven. Rypelyng, de smaa Pilearter og Stenbræk kendes næsten kun fra de to Lerlag, Øvre og Nedre Dryasler, medens der i Gytjelaget mellem disse findes andre Arter, der tyder paa, at der den Gang, da dette Gytjelag afsattes, herskede et noget varmere Klima i Landet. Karakterplanten fra dette Gytjelag er nemlig vor almindelige store Birk, dunhaaret Birk. Den har dannet aabne Skove eller Krat i hin Tid, der benævnes *Allerødtid*, fordi dette Gytjelag (Allerødgytje) mellem Lerlagene første Gang blev paavist i Teglværksgraven ved Allerød i Nord-Sjælland. Sammen med Birken voksede Enebærbusken, og de arktiske Arter var erstattet af Graapil og Seljepil, der begge er almindelige hos os nu. Formodentlig havde ogsaa enkelte Fyrretræer indfundet sig. I Skovbunden sendte den lille Brombær-Art, Fruebær, sine krybende Ranker vidt omkring.

Det vilde nu være interessant, om man kunde faa at vide, *hvor* varmt det var om Sommeren i de tre forskellige Perioder, Ældre Dryastid, Allerødtid, Yngre Dryastid. Spørgsmaalet har man ogsaa søgt at besvare ved en Undersøgelse af, hvilke Snegle- og Muslingearter, der har efterladt deres Skaller i Lagene fra disse tre Tidsrum, og saa sammenholde dette med Temperaturforholdene i de Egne, hvor de samme Arter nu har deres Nordgrænser. Thi først da Sommertemperaturen i den senglaciale Tid blev saa høj, som den er i Nutiden ved disse Snegle-arters Nordgrænser, kan man vente, at Dyrene var i Stand til at indvandre til Danmark. Man finder da, at Middeltemperaturen for den varmeste Maaned i de to Dryastider sandsynligvis svingede mellem ca. 8° C og ca. 12° C og i Allerødtiden omkring 14° C. Til Sammenligning tjener, at Middeltemperaturen for Juli i Danmark nu er 16° C.

I de foran nævnte Eksempler var de senglaciale Lag som anført her til venstre, men i mange andre Tilfælde

Øvre Dryasler	Øvre Dryasler
Allerødgytje	Allerødgytje
Nedre Dryasler	Muld
Moræneler	Moræneler

ser Profilet ud som det, der er anført til højre.

Hvorledes skal nu dette forstaas? Ja, man har givet følgende Forklaring, der tillige viser, at der maa regnes med anselige Tidsrum: Da Isranden trak sig tilbage, efterlod den ofte, især i bakkede Egne, store, saakaldte »døde« Isklumper, som blev liggende uden Forbindelse med den store Is. Disse døde Isklumper smeltede naturligvis efterhaanden, hvorved de dækkedes af et Lag Moræneler, samtidig med at de stadig sank sammen. I den milde Allerødperiode bredte der sig saa et Birkekrat hen over det Lerdække, der skjulte Isklumpen, og derved dannedes der et Lag Muld oven paa Moræneleret. Den »døde« Isklump sank imidlertid stadig mere sammen, og til sidst kunde der fremkomme en lille Sø oven paa den, mellem Bakkerne, som omgav den. Muldlaget kom derved til at ligge paa Bunden af Vandet og dækkedes af et Lag Gytje. Senere blev det saa atter køligere, og det Øvre Dryasler aflejredes over Gytjen og Muldlaget. Disse to mærkelige Profiler af Senglacialtidens Søaflejringer er hidtil kun kendt fra Danmark, hvor de er paavist paa talrige Steder fra Bornholm til Øst-Jylland, samt i Skaane og i tysk Slesvig ved Kielerkanalen.

Da saa den yngre Dryastid havde varet sin Tid, bedredes Klimaet endelig for Alvor, Fyren og Birken bredte sig i Landet, og Skovtiden begyndte; der blev da saa mildt og godt her, at de arktiske Planter og Dyr ikke kunde klare sig i Konkurrencen med de nyindvandrede Arter, men maatte vandre videre mod Nord, hvor Livskaarene vedvarende var saa barske, at de mere kælne Arter, der kom fra Syd, ikke kunde tage Kampen op med dem. Men mange af den senglaciale Tids Planter forstod dog udmærket at finde sig til Rette ogsaa under de nye Kaar. Vi behøver blot at tænke paa Lyngen. Rester af denne lille Busk kender vi fra de foran omtalte Lerlag, men den har lige indtil vore Dage ikke haft nogen Grund til at klage over Mangel paa Plads i Danmark, det var der nok af paa de jydske Heder, hvor der ikke var mange, der kunde gøre den Rangen som Enevoldsherre stridig. Først i de senere Aartier er Mennesket begyndt at blive den noget nærgaaende der.

Fig. 2. Øverste Ende af en Rensdyrtak, der forneden viser Snitmærker efter Flintkniv; Takken fandtes i en Mergelgrav ved Hjorthede nær Viborg.

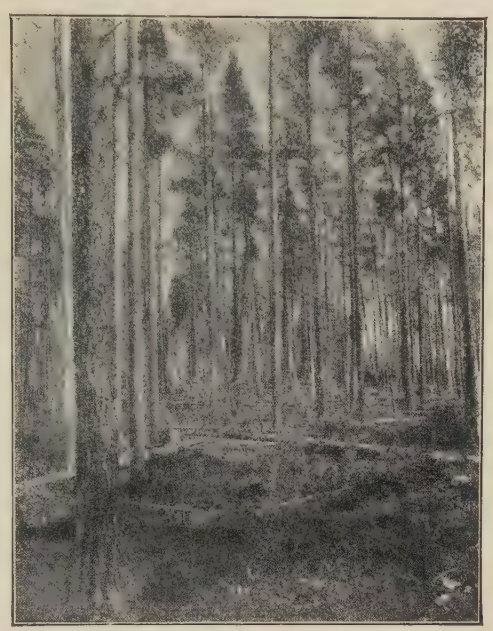

Fig. 3. Urskov af Fyr i Nord-Sverige.

Hvorfra kom alle disse arktiske Dyr og Planter til Danmark, da Indlandsisen trak sig tilbage? Lerlagene i Mosernes Bund og lignende Steder i Mellem-Europa giver Svaret, thi ogsaa der har man fundet Resterne af de samme Dyr og Planter som hos os og flere til. Det sydlige Tyskland var isfrit, medens hele Nord-Europa og Alperne med deres Forland laa isdækket. Flere Gange trak den nordeuropæiske Indlandsis sig tilbage og svandt maaske ind til lignende Smaarester, som dem, der nu udgør Skandinaviens Isbræer, og flere Gange stødte Indlandsisen frem igen, naar Kulden atter knugede vor gamle Klodes nordlige Del. Paa tilsvarende Maade gik det med Alpernes Iskappe. Alle disse mægtige Klimaforandringer fremkaldte storstilede Vandringer af Planter og Dyr, der fulgte Isen frem og tilbage. Da Isen sidste Gang trak sig bort fra Mellem-Europa, og Danmark endelig blev isfrit, fulgtes den atter i Hælene af Syd-Tysklands arktiske Arter, og Danmark fik det Dyre- og Planteliv, som vi foran har talt om, men samtidig rykkede en anden Del af Syd-Tysklands arktiske

Fig. 4. Elsdyr Tyr med Ko og Kalv. (Efter Maleri af Axel Borg).

Bestand op i Alperne, efterhaandne som der blev for varmt i Lavlandet. Dette giver os altsaa Forstaaelsen af det mærkelige Forhold, at talrige Arter, som f. Eks. Rypelyng, flere af de smaa Pilearter, Stenbræk o. s. v. dels er udbredt i de højnordiske Lande, dels i Højalperne, men mangler i de mellemliggende, vidtstrakte Lavlande. Tidligere har disse Arter haft en sammenhængende Udbredelse, der imidlertid blev sprængt af Efteristidens varme Klima, men dybt i Jordlagene ligger Vidnesbyrdene om, at det, der nu er adskilt, før var forenet. Et Eksempel blandt mange andre paa, at Forstaaelsen af Nutiden ofte maa søges i Fortiden.

Den Klimaforbedring, der drev Indlandsisen tilbage til de skandinaviske Højfjelde, gjorde det samtidig mildt og godt at være i Danmark for talrige Dyre- og Plantearter, som ikke tidligere levede her, men som nu indvandrede fra Syd. En ny Tid oprandt for Nordens Lande, den saakaldte *Postglacialtid*. Man hører et Sted i den klassiske Musik, hvorledes den herligste Udfoldelse af Liv og Bevægelse blandt Dyr og Mennesker følger efter Uvejrets Hvirvelstorme og Regnskyl, Fuglene synger, og Bønderne danser. Saaledes ogsaa her. De første nordiske Skove af Birk og Fyr har genlydt af Fuglesang i den nye Dag efter Istidens Nat, og Mennesket — dog Jæger og ikke Bonde — fandt snart sin Vej her op. Vi ser tydelige Spor deraf, og Fig. 2 er et af disse. I de Smaaklumper af Ler, som klæbede ved denne Tak, paavistes Rester af baade Fyr og Birk. Mennesker og Rensdyr har altsaa levet sammen i Danmark, og dette bekræftes yderligere ved Fund af flere Økseskafter af Rensdyrtak, men vi ved med Sikkerhed, at denne højnordiske Hjort, der egentlig hører hjemme i skovløse Egne, ikke var helt sjælden her i Danmark i den ældste Del af Postglacialtiden, da Landet var begyndt at iklæde sig Skove af Birk og Fyr. Der foreligger da endnu intet Bevis for, at Rensdyrjægerne havde fundet Vej hertil allerede i Tundratiden, men tidlig i den postglaciale Tid har Smaahorder af Mellem-Europas Jægerstammer fulgt Vildtets Spor ind i Danmarks aabne og lyse Birke- og Fyrreskove.

I hurtig Rækkefølge efter hinanden vandrede Dyr og Planter ind og tog Landet i Besiddelse. Hvor før den triste og aabne Tundrahede bredte sig over uendelige Vidder, bruste senere den duftende Fyrreskov, der helt ud til Jyllands nuværende Vestkyst har efterladt sig Spor i Form af mægtige Stublag i Moserne, medens de hvidstammede Birke trængte sig omkring Sø og Kær. Her var Dyrenes Drikkesteder, hvor Ulv, Bjørn og sikkert ogsaa Los laa paa Lur efter Elsdyr, Urokse, Kronhjort, Raa og Vildsvin, medens Tjuren spillede i Skovens Lysninger, og Tranerne opførte deres sælsomme Danse. Ingen Steder er Tilstanden i Nordens Urskove i Fyrreperioden bedre kendt end paa Sjælland. Her har man nemlig paa flere Steder fundet udstrakte Bopladser fra denne Tid — de ældste og største, der kendes Nord for Østersøen — indesluttet i Mosernes Lag, saaledes ved Slagelse, Næstved og Vordingborg, og de indgaaende Undersøgelser, som er foretaget af disse Kulturlag, har bragt for Dagens Lys ikke blot uhyre Mængder af Jægerstammernes Redskaber og Affald fra Tildannelsen af disse, men ogsaa i Tusindvis af Knogler fra de fortærede Dyr samt Trækul fra deres Baal, foruden talrige andre Planterester fra den samtidige Vegetation i Skov, Sump og Sø. Foruden de ovenfor nævnte Dyr — Los er dog ikke paavist i disse Lag — indeholdt disse Kulturlag ogsaa Knogler eller Tænder af f. Eks. Sumpskildpadde, forskellige Ænder, Knopsvane, Havørn, Fiskeørn o. a. Fugle, Bæver, Vildkat, Ræv, Grævling og Odder, men de nævnte Drøvtyggere og Vildsvinet var dog dem, der først og fremmest stod paa Spisesedlen.

Fig. 5. Urokse, tegnet efter et Maleri fra det 16. Aarh., fundet i Augsburg. Uroksen blev først helt udryddet i Mellem-Europa i Slutningen af det 16. Aarh.

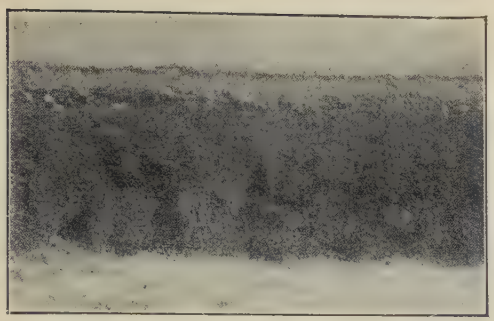

Fig. 6. Kulturlaget fra den ældste Stenalder i Sværdborg Mose. Under c. 60 cm Tørv ses det flintrige Kulturlag, der hviler paa Gytje.

Kulturlaget i Mullerup Mose Nord for Slagelse var det første, der blev kendt, og efter dette benævnes Perioden, der falder i Slutningen af Fyrretiden, ofte *Mulleruptid*. Bosættelsen fandt Sted paa lave Holme eller Næs i de fordums Søer, og i hvert Fald for Sværdborg- og Holmegaard-Bopladserne maa det forudsættes, at de var oversvømmet og derfor ubeboet om Vinteren.

Trækullet fra Baalene bestod aldeles overvejende af Fyrreved, som man havde hentet inde i Skovene, men samtidig medbragte man ogsaa Grene bl. a. af Æl og Hassel, samt — kun enkelte Gange — af Ælm og Eg; disse to sidstnævnte Træarter, der senere blev Hovedrepræsentanterne for Løvskovene i Danmark, var i Mulleruptiden yderlig sjældne. Dette faar man ogsaa paa den smukkeste Maade bekræftet ved statistiske Undersøgelser over Forekomsten af Skovtræernes Støvkorn i Kulturlagene; denne fintmærkende Metode har givet det værdifulde Resultat, at Skovtræerne er repræsenteret ved omtrent den samme Procentmængde af deres Støvkorn i de tre Kulturlag. Sjællands Urskove bestod i Mulleruptiden hovedsagelig af Fyr og Birk med en rig Undervegetation af Hassel, medens Eg, Ælm og Lind saa smaat var begyndt at trænge sig frem. Hvor man nu i andre Moser i Øst-Danmark træffer netop dette Mængdeforhold mellem Skovtræernes Støvkorn i de dybtliggende Lag, tør man da med Sikkerhed henføre disse til Mulleruptid.

Hvorledes var nu Temperaturforholdene i Danmark i hin vel omtrent 8000 Aar fjerne Tid, da Mullerupfolket fristede Livet paa de fugtige Bopladser i Sjællands Moser? Der er flere Fund af Dyr og Planter i Kulturlagene, hvoraf man faar Oplysning herom. Det er nemlig saadanne Arter, der — som f. Eks. Sumpskildpadden — nu enten ikke lever saa langt mod Nord som her i Danmark, eller som har deres Nordgrænse i dette Land. Grunden til disse Arters begrænsede Udbredelse er sandsynligvis, at de længere mod Nord ikke kan faa det nødvendige Antal varme Dage i de afgørende Perioder af deres Liv, og henholder man sig ogsaa til andre Iagttagelser, som det her vil føre for vidt at komme nærmere ind paa, er man berettiget til at slutte, at Sommervarmen var i rask Stigning Fyrreperioden igennem, og at den i Mulleruptiden i hvert Fald var lige saa høj som i Nutiden.

Danmarks geografiske Forhold var dengang vidt forskellig fra dem, vi kender nu. En enkelt Iagttagelse vil straks anskueliggøre dette, den nemlig, at man under Anlæggelsen af en Kloakledning ud i Kongedyb stødte paa en Tørvemose, som laa der ude paa Bunden, indtil 14 m under Havfladen. Af de i de øvre Lag af denne Mose indesluttede Planterester kunde man se, at disse Lag var yngre end Mulleruptidens Kulturlag, og dette vil altsaa sige, at store Dele af Øresunds Bund var tørt Land i Fyrreperioden, idet den maa have ligget mindst 14 m højere end nu. Mangfoldige andre Undersøgelser og Iagttagelser har imidlertid godtgjort, at hele det sydlige Danmark i Virkeligheden laa hævet langt højere dengang, maaske endog indtil 74 m højere end i Nutiden. Der var altsaa i Begyndelsen af den postglaciale Tid landfast Forbindelse mellem Nord-Tyskland og de danske Øer og mellem disse og Skaane, medens den resterende Del af Østersøen var en mægtig Ferskvandssø. Mennesker saavel som Dyr og Planter havde da de bedst mulige Betingelser for at kunne indvandre til de nordiske Lande, efterhaanden som Klimaet blev mildere i Norden. Fyrretiden benævnes derfor ogsaa *Fastlandstiden*.

Vi springer nu et langt Stykke frem i Tiden. Det var ikke mere Fyrren, som herskede i Danmarks Skove, men den bredkronede, stærke Eg sammen med Ælm, Lind og andre Løvtræer. Det er i *Egeperioden* eller *Egeblandingsskovens* Tid. Store Dele af Nord-

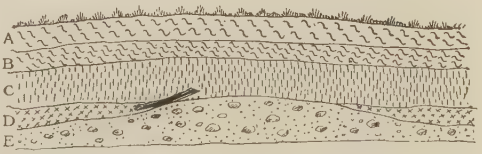

Fig. 7. *Skematisk Snit gennem Holmegaards Mose med Kulturlaget fra den ældste Stenalder. A.* Højmosetørv fra Bøgeperioden, dannet i en fugtig Tid. *B.* Lynghede-Tørv, dannet i den store Tørhedsperiode i Slutningen af Egeskovens Tid. *C.* Sumptørv, hovedsagelig dannet i den første, fugtige Del af Egeskovens Tid. *D.* Gytje fra Fyrreskovens Tid. Paa Grænsen mellem C og D ses Kulturlaget, den tykke, sorte Streg, fra de ældste Stenaldersfolks Bosættelse paa Bredden af en lille Holm i den oprindelige Sø. Kulturlaget har paa Tegningen en Udstrækning af ca. 45 m. *E.* Istidslagene, der danner Mosens Underlag.

Fig. 8. Danmark i Fastlandstiden.

Fig. 9. Danmark i Egeperioden.

Europa laa da betydelig lavere i Forhold til Havfladen end i Fastlandstiden, navnlig Egnen omkring Kattegat og Skagerak. Vendsyssel og Thy var opløst i en Gruppe af større og mindre Øer, nemlig de højst opragende Bakkepartier; dybe Fjorde skar sig langt ind f. Eks. i Himmerland, Djursland og Nord-Sjælland, Bælterne og Sundet havde skilt de danske Øer fra hinanden. Det varme og salte Atlanterhavsvand kunde den Gang i højere Grad end nu trænge ind i de danske Indhave, og dette bidrog til for Nord-Europas Vedkommende at forstærke Virkningen af den Klimaændring, som ved denne Tid foregik i store Dele af Europa, hvorved den foregaaende Periodes mere kontinentale Klima (Fastlandsklima) ændredes i atlantisk Retning (Kystklima). Under disse Forhold kunde Fyrren, der netop foretrækker et Fastlandsklima, ikke klare sig i Kampen om Pladsen i Skovene mod Egen og dennes Ledsagere, der da ogsaa erobrede Landet overalt,

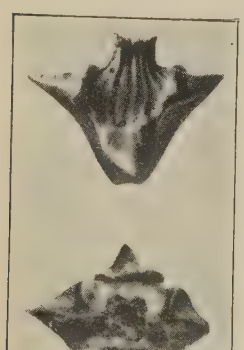

Fig. 10. Hornnød (Trapa natans).

hvor Jordbunden var blot nogenlunde god. Paa de fattigste Sandbakker havde Fyrren dog sikkert Fristeder endnu i lange Tider, men jo længere mod Vest — mod Havet — den voksede, des vanskeligere blev det for den, og her i Jyllands magre Egne mødte den en ny og farlig Fjende, der i særlig Grad begunstigedes af det fugtige Klima, Lyngen. Denne lave, sejge Kammerat taaler tilmed langt bedre end Træerne Vesteregnenes stærke Blæst, og i den tresidede Kamp mellem Fyrren, Egen og Lyngen blev det i Tidernes Løb den sidste, der fik Overhaand i Vest- og Midt-Jylland, thi der, hvor Lyngheden breder sig, omdanner den Jordsmonet, saa Træernes Frø vanskelig kan spire, og i mangfoldige Tilfælde har Mennesket selv, ved uforstandig Hugst i Skoven, beredt den Vejen. Lyngheden havde dog sikkert eksisteret paa Jyllands golde Sandflader helt siden den mod Slutningen af senglacial Tid fortrængte Tundravegetationen fra disse, men nu begyndte ret — tør man formode — dens sejrrige Fremtrængen, og at den efterhaanden trængte ind paa Omraader, hvor det ellers kunde ventes, at Skoven havde vokset, fremgaar tydeligt af, at man under mange af den yngre Stenalders Gravhøje i Jylland finder den for Lyngheden karakteristiske Albund udviklet, ligesom Højene ofte er opbygget af Lyngtørv.

Tørvemosernes Lag fra denne Tid er rige

paa mægtige Egestammer, der ofte findes liggende saaledes, som Vestenstormene fældede dem, med Rodenden nærmest Bredden og Toppen ud mod Mosens Midte. Samtidig er Lagene rige paa Levninger af den øvrige, frodige Vegetation. En af de mærkeligste Planter, som findes i Nord-Europas Moser, er Hornnødden *(Trapa natans)*, der nu er uddød Nord for Østersøen, og som først i det østlige Mellem-Europa eller i Syd-Europa finder de Livskaar, der rigtig tiltaler den. Det er kun dens fir-piggede Frugter, som findes i Moserne, men de viser ved den store Mængde, hvori de forekommer, navnlig i de sydfinske og sydsvenske Moser, at Planten engang var almindelig i mange Egne i disse Lande. I Danmark er den fundet sjældnere og kun i den sydøstlige Del af Landet, Nord-Sjælland og Lolland; men i de Søer, hvor den levede, var den meget hyppig. Mange andre varmekrævende Planter havde paa samme Maade en langt større Udbredelse mod Nord i Norge og Sverige samtidig med Hornnødden, f. Eks. Hasselen, og det er en nødvendig Antagelse, at Klimaet i hine Tider var mildere end nu; i hvert Fald maa der have været varmere om Sommeren. Paa Grundlag af Forskellen mellem Hasselens fortidige Nordgrænse i Sverige, bestemt ved Fund i Moserne af dens Nødder, og dens nuværende Nordgrænse, har man kunnet beregne, at Sommeren den Gang var indtil 2,5° C. varmere end nu, d. v. s., at Sommeren i Danmark var lige saa mild, som Sommeren i Paris er nu om Stunder.

Det var ikke blot Plantelivet, som udfoldede sig med en senere uovertruffen Fylde i denne milde Periode, ogsaa Dyrelivet var rigt. Ganske vist var der færre store Dyreformer end i Fyrreperioden. Elsdyr og Urokser forsvandt — udryddedes maaske af Mennesket — allerede tidligt, og i Køkkenmøddingerne, der stammer fra vor ældre Stenalder, er Knogler af disse Dyr meget

Fig. 11. Udtørringslaget bestaaende af Lynghede-Tørv (den sorte Stribe) i en sydnorsk Mose.

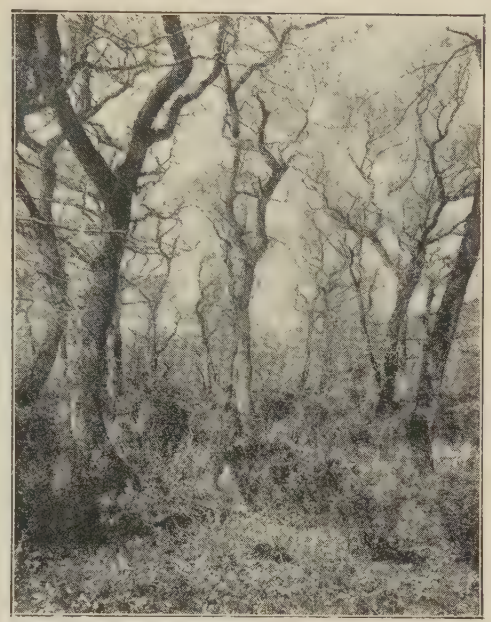

Fig. 12. Fra den fredede Del af Hald Egeskov, der er en af de faa Levninger af de oprindelige Egeskove i Jylland.

sjældne. Men Kronvildtet var udbredt over hele Landet. Stærkt talende om Egeperiodens Frodighed er det i hele Norden enestaaende rige Fund af Kronhjortegevirer, der fremkom efter Udtørringen af den lille Bølling Sø, nogle Mil Vest for Silkeborg. Her i denne nu næsten skovløse, men til Gengæld meget lyngrige Egn husede de engang vidtstrakte Egeskove store Rudler af Kronvildt. Tid efter anden fandt Hjortene Døden i den lille Sø, hvor de søgte Drikke eller Hvile, og saa mange Dyr omkom der, at Søbunden fremtraadte som en veritabel Kirkegaard for Hjorte, hvor Takkerne — ofte med indtil 32 Ender — blev pløjet op i Tusindvis. Nu er Hare og Ræv det eneste »Storvildt« paa de nøgne Marker og Bakker omkring Bølling Sø.

Medens den første Del af Egeperioden havde et fugtigt og varmt Klima, blev Vejrliget efterhaanden mere tørt. Dette kan man slutte af, at Moserne normalt i hele Nord- og Mellem-Europa fremviser et Udtørringslag, der stammer fra Slutningen af Egeperioden. Der bredte sig Skov eller Lynghede ud over de tidligere fugtige Moser, hvorved der dannedes et Lag af Skovtørv med Stubbe — her i Landet oftest af Birk, Æl eller Eg — eller af Lyngtørv. At Klimaet samtidig stadig var varmt, fremgaar af, at de foran nævnte varmekrævende Planter endnu i denne Tørhedsperiode var vidt udbredt ud over deres nuværende Nordgrænser. Tidsrummet, hvori denne Udtørring foregik, er meget godt be-

Fig. 13. Gammel dansk Bøgeskov.

stemt ved Hjælp af talrige Fund af Oldsager i Moserne. Det faldt samtidig med den senere Del af den yngre Stenalder og med Bronzealderen, medens den ældre Stenalder (Køkkenmøddingtiden) og Begyndelsen af den yngre Stenalder falder i den forudgaaende fugtig-varme Del af Egeperioden.

Den Landsænkning, som foregik efter Mulleruptiden, og som naaede sit største Højdepunkt under den ældre Stenalder, var nu blevet afløst af en Landhævning, der i Løbet af Bronzealderen og maaske den første Del af Jernalderen i Hovedsagen gav Danmark dets nuværende Omrids.

Omslaget i Klimaet lod imidlertid nu ikke længe vente paa sig. Der indtraadte en fugtig og kølig Periode omtrent samtidig med Jernalderens Begyndelse — i Aarhundrederne nærmest f. Kr. F. — og Moserne fortæller det enslydende fra Færøerne til Alperne, fra Moskva til Skotland. Overalt, hvor Tørvelagene i de lidt større Moser endnu ligger uforstyrret, finder man hvilende paa det foran omtalte Udtørringslag et Lag af Tørv, der bestaar af Planter, som har krævet en langt større Fugtighed til dens Vækst end Skoven eller Lyngheden, der tidligere dækkede Moserne. At samtidig Temperaturen (Sommervarmen) var blevet lavere fremgaar dels af, at de varmekrævende Planter, saasom Hornnød, Hassel o. m. a., normalt kun kan paavises i dette yngre Lag i sydligere Egne, dels af, at nordlige Arter som Dværgbirk *(Betula nana)* nu viste Tilbøjelighed til at trænge frem mod Syd. Det er Jernets Tidsalder, der i Norden indledes med denne raa og barske Periode.

Den sidste store, naturlige Forandring, der foregik i Danmarks Skove, fuldbyrdedes, efter at denne Klimaforværring var indtraadt. Det var Overgangen fra Ege- til Bøgeskoven. Resterne af Bøgen, der nu staar som Symbolet for Danmark, findes kun i de yngste Lag af Moserne. Ganske vist kan man finde Bøgelevninger i Udtørringsperiodens Lag, altsaa samtidig med Bronzealderen eller stedvis endog i endnu ældre Lag, men Bøgen blev dog først almindelig udbredt i hele Øst-Danmark i Løbet af Jernalderen. Dog maa man ikke tænke sig, at disse ældste Bøgeskove havde samme Udseende som Nutidens, thi ogsaa andre Træarter, navnlig Egen, levede Side om Side med Bøgen i mange Egne. Efterhaanden blev imidlertid Egene borthugget til Brug i Huse og Skibe, og i Løbet af de sidste Menneskealdre endelig er den rene, ublandede Bøgeskov blevet fremelsket gennem Forstvæsenets Indsats. Sandsynligvis var netop Forandringen fra Bronzealderens Fastlandsklima til den efterfølgende Periodes stærkt udprægede Kystklima medvirkende til, at Bøgen kunde fortrænge Egen, thi et Vejrlig omtrent som det, vi nu har i Danmark med gennemgaaende milde Vintre, er meget fordelagtigere for Bøgen end et Klima, der byder paa større Temperaturforandringer. Over for en saaledes begunstiget Modstander maatte Egen, der ikke kan vokse frem i Bøgens Skygge, efterhaanden give op og vige Pladsen. Danmark blev i Løbet af godt et Par Tusinde Aar til det Bøgens Land, som Digteren besynger: »Og gamle Danmark skal bestaa, saa længe Bøgen spejler sin Top i Bølgen blaa«. Om denne Forsikring nu ogsaa vil bevare sin Værdi for alle kommende Generationer af Danske kan ikke siges med Vished, thi intet varer jo evigt, Nutidens Naturforhold saa lidt som Fortidens, alt forandres, og tusinde Aar er kun een Dag, ja mindre end det, i Udviklingens Gang, der stadig vedvarer.

Knud Jessen

MIDDELALDERLIGE BREVE

Middelalderen har altid haft Ord for at være en »Mørketid«, en barbarisk og vankundig Tid, og sammenlignet med Oldtidens høje Kultur synes Middelalderens Aandsliv os maaske ringe. Men lad os da ikke glemme, at dette Aandsliv først kunde begynde at gro mellem Oldtidskulturens Ruiner, foreløbig formummet i Oldtidens Klædebon: Latinen. Ganske naturligt, thi den eneste Kulturbevarer fra Oldtiden var Kirken, hvis Sprog var Latin; uden for denne var Kundskaberne næppe store, selv i de førende Kredse: Oldtidens Skoler var nu en Saga blott, Klosterskolerne bød vel en delvis Erstatning, men de var navnlig indstillet paa at tjene Kirkens Behov og opdrog kun ret faa Lægmænd. Desuden er det sikkert gaaet mere end een, som det gik Karl den Store, der erklærede, at hans Haand var blevet for stiv af at føre Sværdet til at kunne føre Pennen. Skrivekunsten forblev Klerkenes Fortrin fremfor Lægmændene, og de fromme Skrivere fortsatte da efter Evne Oldtidens Kultur ved at benytte Latinen som Skriftsprog, ogsaa i private Breve.

Dette Billede fra et Haandskrift fra d. 15. Aarhundrede viser, hvorledes man skrev i Middelalderen. En gejstlig sidder i en stor Stol, til hvilken der er fastgjort et skraat Skrivebræt, paa hvilket den Bog ligger, som den gejstlige skriver i. Bogens Blade er af Pergament, Pennen er en Svingfjer af en Gaasevinge, Blækket er fremstillet af Galæbler og Jernvitriol.

Ogsaa med Hensyn til Materialet fulgte man trofast i Oldtidens Spor. Papyrusbreve med romersk Uncialskrift var gængse, indtil Pergamentet og Minuskelskriften fortrængte dem for atter senere at maatte kæmpe med Papirbrevet og den navnlig af Germanerne yndede Frakturskrift. Nord-Europas særegne Skrift, Runerne, egnede sig ikke til Breve, men bevarede længe en halvt mystisk Betydning, navnlig i Trylleformler og lignende, der da ristedes paa Trætavler.

Brevskrivningen blev drevet med stor Iver i Klostrene, der opretholdt en livlig Brevveksling indbyrdes; snart fulgte et Brev med en Relikviegave, snart sendte en lærd Munk en fjern Aandsbroder et lærd Arbejde eller et Haandskrift eller disputerede med ham om et teologisk Stridsspørgsmaal. Disse Breve var ikke altid affattet paa det mest klassiske Latin, men fra det 9. og 10. Aarhundrede bestræbte man sig ivrigt for at efterligne de store romerske Brevskrivere. I Klosterskolerne vaagede man over Kunsten at kunne skrive Breve, og man holdt paa den klassiske Stil; endnu i det 12. Aarhundrede fremhæver en Lærer i en Klosterskole Cicero som Mønster for Brevskrivere.

Trods det pyntelige Latin har middelalderlige Breve dog en ganske anden Tone end Oldtidens, selv nok saa mange Citater fra Klassikerne og Kirkefædrene overbeviser os ikke om, at Brevet taler med Skriverens Mæle, Sindet bagved maa være et andet.

Saaledes møder vi i Halvmørket under Kirkens romanske Hvælvinger Middelalderens skønneste, elskende Par i en Brevveksling ført paa mønsterværdigt Latin mellem Abailard og Heloïse.

Pierre Abailard (1079—1142) huskes næppe saa meget mere, fordi han var en af sin Samtids store frisindede Teologer, som for sin skibbrudne Kærlighedslykkes Skyld; og Heloïse har gennem Aarhundrederne staaet som Idealet af en elskende Kvinde. Efter at have nydt et kortvarigt Kærlighedsforhold, der var blevet beseglet med et hemmeligt Ægteskab for at forsone Heloïses Onkel, — hemmeligt for ikke at spærre Abailard Vejen til Kirkens højeste Embeder, — led Abailard den smertefulde Tort at blive overfaldet og gildet af den hævngerrige Onkel, hvorefter begge de elskende gik i Kloster, Heloïse paa Befaling af Abailard. Henved en halv Snes Aar efter skrev Abailard et meget langt Brev til en Ven for at trøste denne i hans Elende.

I hine urolige Tider, hvor Postvæsenet ikke kendtes, var Sikkerheden paa Landevejene saa ringe, at Afsenderen helst sendte et bevæbnet Bud med Brevet lige til selve Modtageren. Her ses en fornem Herre modtage det forseglede Brev fra Hellebardistens Haand. Billedet er efter en hollandsk Krønike fra det 15. Aarhundrede.

Indholdet er nærmest en Selvbiografi og giver navnlig et mesterligt Billede af den første Forelskelse: .... »Der var nemlig i selve Staden Paris en ung Pige ved Navn Heloïse, en Niece af en Kannik, der hed Fulbert. Med en Iver, der stod i Forhold til hans store Kærlighed til hende, havde han stræbt efter at faa hende uddannet i al mulig videnskabelig Indsigt. I Skønhed stod hun over mange, i Kundskabsfylde over alle .... Under Paaskud af Undervisning hengav vi os uforstyrret til vor Kærlighed, og den Ensomhed, fjernt fra andres Blikke, som Elskoven attraaede, gav Studeringerne os let Adgang til. Naar vi derfor havde aabnet vore Bøger, indfandt der sig flere Ord om Kærlighed end om Læsning, Kyssene var talrigere end Sentenserne. Oftere lod Kærligheden Øjnene mødes, end Læsningen rettede dem mod Bogens Skrift.«

Medens Abailard mindes sin Kærlighed som et Syndefald, der næppe kan sones med den haarde Askese, han nu lever i, saa mindes Heloïse hine Dage med Glæde i sit første Brev til Abailard: »Til sin Herre, nej til sin Fader; til sin Husbond, nej til sin Broder — skriver Tjenerinden, nej Datteren; Hustruen, nej Søsteren; til Abailard skriver Heloïse. Det Brev, du sendte som Trøst til din Ven, min egen elskede, har man ved et Tilfælde nylig bragt mig. Jeg saa straks af Overskriften, at det var fra dig, og begyndte derfor at læse det med en Iver, der i Glød svarede til den Kærlighed, hvormed jeg omfatter Brevskriveren, for at jeg i det mindste i Ordene til min Vederkvægelse kunde finde et Slags Billede af ham, hvis Besiddelse jeg har mistet.«

Saa dybt vil Heloïse ydmyge sig blot for at redde Mindet om sin Ungdomskærlighed, som hun saare vel vidste stred mod de Tiders ægteskabelige Begreber.

Mens Abailards Ydmyghed gør Indtryk af at være forskruet og til Dels paataget, saa kan vi finde sand Ydmyghed lagt for Dagen i det smukke Brev, som Abbed Peter af Celles i Aarene 1155—61 har skrevet til sin mægtige Ven, den berømte Thomas à Becket. »Til min kære Herre og Ven, Thomas, Kongen af Englands Kansler, fra hans Broder Peter, Guds Tjeneres Tjener... Den Mand, som ikke er kommet frem ved egen Fortjeneste, er mere at beundre for sin Ydmyghed end for sin Forfremmelse. I eder kæmper, saa vidt jeg har hørt fra dem, som har set jer, Hæder med god Lykke, og Kampen skyldes snarere Ærgerrighed end Stridslyst, saaledes at Nederlag ingen Skuffelser bringer og Sejre ingen Triumf — men det er Hæder og ikke Hovmod. Derfor er det, at I, fra eders Sindsuros Højder, ude af Stand til at komme til eder selv, har henvendt et Brev til min Ringhed. I beder mig om Venskab, hvilket, hvis jeg bad eder om det, og I tilstod mig det, i Sandhed vilde være Grund til Beundring — fra den underlegnes Side. Thi hvilken For-

Budet har bragt et Brev fra sin Herre, hvis Vaabenmærke pryder hans Bryst, og venter nu paa Svar. Husherren har brudt Seglene for Brevet og læser det op for sin Hustru, der spørgende peger paa Budet; dette slaar ud med Haanden og er ved at give en Beretning om, hvorledes det staar til hos hans Herre. Billedet efter Manuskript fra det 15. Aarhundrede.

bindelse kan bestaa mellem Abbeden af Celles og Kongen af Englands Kansler? Hvem ved ikke, at I er den mægtigste Mand i fire Kongeriger, næst Kongen selv? Jeg vil tale kort: jo højere jeg tænker om eder, des lavere maa jeg tænke om og føle for mig selv. Paa ingen Maade vil jeg da strække Haanden ud for at tage imod dette Venskab; men hvis I vil anbringe mig i Kredsen af eders tilfældige Venner, tror jeg, at eders Højhed har handlet smukt imod mig.« Sligt lyder opstyltet, men for det første stod Thomas à Becket paa sin Magts Tinde, og for det andet var Abbed Peter vel mægtig, men tillige en virkelig ydmyg Kirkens Tjener.

Skraberen er færdig med at skrabe en Hud, der skal bruges til Pergament, nu prøver en anden det efter. Klostrene tilberedte ofte selv ved Lægbrødre det Pergament, der skulde anvendes til dets Bøger og Breve.

At ikke alle Thomas's Venner var af samme Støbning, fremgaar tydeligt af et andet Brev fra Abbeden af Saint Remy til John af Salisbury, den første af Thomas's Venner, der maatte flygte, da Kongen lagde sig ud med Kansleren. »Sandelig, min kære Ven, du har slaaet dig ned paa et højst behageligt Landflygtighedssted: alle Slags Fornøjelser, omend tomme, er samlet i Paris, sjældent Underhold og udsøgte Vine, som du ikke kan faa dem hjemme, og det mest henrivende Selskab. Men alt dette er intet nyt, har du nogen Sinde kendt nogen, som ikke elsker Paris? Det er et højst yndigt Sted, en fuldkommen Glædens Have. Imidlertid er mangt et sandt Ord ofte udtalt i Spøg. O Paris! hvilket Sted bruger du til Tidsfordriv og Fortrydelse, hvilke Snarer har du til at fange Folk med, hvilke Lokkemidler udsætter du for at drage Mænd i Fristelse, hvilket Spyd udslynger du for at gennembore Taabens Hjerte Og min egen John tænker tilmed selv saaledes, og derfor har han gjort Paris til sit Landflygtighedssted! Jeg haaber i sand Alvor, han maa finde det utaaleligt og vende hjem igen til sit eget Land.«

Overalt i Europa har vi i denne Tid Kirkens Mænd fremme i Samfundets første Plan, som oftest i endrægtig Kamp mod verdslige Magter, men en Gang imellem ogsaa i indbyrdes Strid. Et Stridens Tegn finder vi saavist i det Brev, den iltre Abbed Vilhelm af Æbelholt i Vinteren 1196—97 skrev til Absalon i Anledning af, at en Kardinal Fidantius under et Ophold i Danmark kræver Afgifter og Underhold af de sjællandske Klostre, herunder Æbelholt. Abbed Vilhelm skælder bravt ud og skriver bl. a.: »I Kristenforfølgensens Dage blev det sagt til de hellige Blodvidner: »Tilbed Afguderne! ellers bliver I slaaet ihjel!« Til *os* siger man: »Fyld Kardinalens Sække! ellers mister I jeres Embeder!« Aa, den vrange Gridskhed og det blinde Hovmod! Herren lever, og eders Sjæl lever, min Fader og Herre, og dog maa alle fattige Abbeder og Munke ofre til hans Pengepung, om de ikke vil se sig afsat. Men jeg gør det ikke! — Var det saaledes, St. Peter kom til Romerne? Nej, det er nok langt fra! Han kom ikke for at hente Sølv eller Guld, men med Tegn og Undere kom han de syge til Hjælp og gav Gud, hvad han fravristede Djævelen. Sagde han ikke til ham, som led ilde: Sølv og Guld har jeg ikke, men hvad jeg har, det giver jeg dig: i Jesu Nazaræerens Navn, staa op og gaa.« Var det ikke saaledes, at ved den store Legats, det vil sige Apostelen Peters Stav, rejste de døde sig af Graven her og der? Men lad den Stav ligge og lad os tale om Kardinalens Gøren og Laden! Hvad Kraft og Styrke har han, der roser sig af at være Legat? Hvem har han ført fra Vantro til Tro? Hvem har han gengivet Øjnenes Lys? Hvilke syge har han helbredet? Hvem har han renset for Spedalskhed? Hvilke døde har han opvakt? Hvis Kardinalen var en saadan Mand, han, der kaldes vor Kardinal, hvem vilde da ikke imødekomme

Skriveren ved sit Arbejde, en hellig Mand efter Glorien at dømme. Foran ham ligger det afstregede Pergament, tjenligt til et Brev, affattet i klassisk latinske Vendinger. Billedet er et Begyndelsesbogstav C fra Skriveren Karls Bibel.

Minnesangeren Bligger von Steinach dikterer sine Sange. Minnesangere kaldtes de tyske Digtere, som levede i det 12. og 13. Aarhundrede. De opstod først i Øvre-Østrig, men deres Digtnings Karakter ændredes ved en over Rhinlandene udbredt fransk Indflydelse. Da disse Digtere navnlig besang Elskoven (Minne), fik deres Digte Navnet Minnesang, skønt den ogsaa omhandlede andre Emner. I Formrigdom, i Følelsens Glød og Inderlighed staar Minnesangen ofte højt. Digtene blev sunget af Digteren selv til Strængespil; af ham lærte vandrende Spillemænd at foredrage dem. I Slutningen af det 13. Aarhundrede tabte Minnepoesien sig i haandværksmæssig Aandløshed. Billedet er fra et stort Visehaandskrift fra det 14. Aarhundrede.

ham? Hvem vilde afslaa ham det timelige Gods? Men se, nu kræver han, hvad vi ikke vil give, fordi vi hverken har Midler eller Vilje dertil. Fra Arilds Tid er det ikke hørt, at St. Victors Orden af Paris har svaret Skat til nogen Kardinal. Skal jeg da være den første og eneste, der nedbryder Ordenens privilegerede Skattefrihed? Hellere vil jeg have en Møllesten om min Hals og sænkes i Havet.« Sandelig skarpe Ord, Brevet har baade Næb og Klør; senere i Brevet kaldes Kardinalen og hans Lige »rovgridske Ulve«.

Saa voldsom en Tone er ret sjælden i gejstliges Breve, snarere præges disse af en vis lærd Forfængelighed og Ærgerrighed efter at kunne mestre Latinen. En interessant Type af denne Art finder vi i Pietro della Vigna, Hohenstauferen Frederik II.s berømte Kansler. Pietros Fader Angelo, der er Dommer i Capua, har skrevet til sin store Søn, fra hvem han ikke har hørt i lange Tider, hvilket han dog undskylder med, at Kejseren vel lægger Beslag paa Sønnens Tid. Sønnen svarer: »Hvis I, kære Fader, ønsker at se den eder saa fortrolige Haandskrift i eders Søns Breve, saa lad være med at filosofere, læg Cicero til Side og bandlys Veltalenhedskunstens Regler.« Ganske vist, føjer Sønnen til, ved han, at han dermed forlanger det næsten umulige, men Besværet ved at skulle korrespondere i samme udsøgte Stil har afholdt ham fra at svare, naar Embedet lagde Beslag paa ham. Han vilde heller ikke have vovet at sende Faderen nogle Linier, som, allerede efter at de første Ord var læst, skulde lægges til Side som uværdig Læsning; men hvis Faderen vilde tage til Takke med mere prunkløse Breve, saa vilde Sønnen gerne skrive til ham. Her mærkes tydeligt Indflydelsen fra klassiske Forbilleder, der foraarsager, at Pietro ikke tør skrive, for at Brevet ikke skal blive smagfuldt nok. I øvrigt kunde Pietro della Vigna udmærket godt skrive lige til, naar Modtageren blot ikke var nogen akademisk dannet Person. Saaledes skriver han til sin Moder i Anledning af Faderens Død: »Eftersom jeg paa Grund af Krigsforholdene længe havde været fjernet fra mit Fædrenehjem, ventede jeg, at en af mine Landsmænd vilde komme fra min Hjemegn og bringe Sønnen glædelige Nyheder om Forældrenes Sundhed. Men Efterretningen om Faders Død nedstyrtede mig fra slige Forhaabninger i dyb Sorg. Bedrøver Meddelelsen om, at Fader, som jeg kan takke for min Tilværelse, nu er unddraget min fromme Kærlighed, mig, saa beredte det mig en virkelig stor Smerte, at jeg ikke kunde være hos ham i hans sidste Time, og at jeg ikke kunde lette ham den skrækkelige Hedengang ved Synet af den elskede Søn. Eftersom jeg var blevet hans Alderdoms Støttestav, vilde jeg gerne have modtaget hans sidste Velsignelse og have lagt den døende Faders fromme Hænder i Bøn paa mit Hovede« .... Et saa skønt Billede maa være tænkt i Sydboens levende Fantasi og derfra oversat paa det tillærte Sprog Latin.

Thi Latinen var virkelig en Spændetrøje, men Folkesprogene trænger paa, og en Gang imellem kan vi spore dem. I en Brevsamling fra det 12. Aarhundrede finder vi et Brev fra en Husfrue til hendes Elsker. Lærd begynder hun med et Citat af Ovid, i afpudsede latinske Sætninger skælder hun ud paa Mændene i Almindelighed og Elskeren i Særdeleshed, dog er hendes Sind saa oprørt, at hun tror, at den elskede er i Nærheden, og pludselig bryder hun ud i tyske Ord og Sætninger, i en pudsig Blanding med Latinen; og et andet Brev slutter hun med en Stump Folkevise lige saa levende og sprælsk, som Latinen syntes død i hendes Breve. Som Kir-

ken havde plejet Latinen, for at dens Mænd som skrivekyndige kunde besørge alle de officielle Skrivelser i de kongelige og kirkelige Kancellier, saa blev det nu overvejende Kvinderne, der begyndte at bruge Folkesprogene i de Breve, de afsendte fra deres Fruerstuer.

Men Kirken var da heller ikke alene om at præge Middelalderens Breve, ogsaa Ridderlivet har sat sine Spor. Fra det 13.—14. Aarhundredes urolige England bringer vi her nogle Breve, skrevet paa Overklassens fransk-engelske Blandingssprog, der giver os yderst levende Billeder fra Ridderlivet. Lorden af Pembroke, der er borte fra Hjemmet i et vigtigt Ærinde, sender i 1267 sin Hustru, der sidder hjemme og vogter sin Husbonds Borg, dette Brev: »William de Valence, Herre til Pembroke, med Hilsen til sin kære Livsledsagerske og Veninde. Vid, at vi sender Eder hermed Sir Robert af Immer, for at han skal forsyne Borgen Winchester med Korn og Levnedsmidler og forblive hos eder for at forsvare omtalte Borg sammen med Sir Martin de Roches og Philip le Clerc. Og du skal befale dem, som var du os selv, at de i alle Forhold arbejder i Enighed og efter Raadslagning, og vi giver eder Magten over dem alle, til at befale over dem alle og til at træffe Foranstaltninger i alle Forhold, eftersom I selv synes vil være bedst. Til Vidnesbyrd om dette sender vi Eder dette lukkede Brev.« Fra denne myndige Borgfrue, der kan befale over Mænd af den fornemmeste normanniske Adel, er der tilsyneladende et langt Spring til Hertuginde Blanche af Bretagne, der paa samme Tid skriver til Kong Henrik III af England om dennes Datter Beatrice, der opholder sig hos Hertuginden, antagelig som Hofdame: »Til min meget høje og meget kære Herre, Henrik af Guds Naade Englands Konge, Irlands Herre og Hertug af Akvitanien, skriver Blanche, Hertuginde af Bretagne, i Ærbødighed og med Hilsen, og gid, at hun maa være rede til at gøre hans Vilje, som man er sin Herre det skyldig. Herre jeg beder eder om, hvis det behager eder, at I meddeler mig eders Tilstand, hvilken Vorherre ved sin Naade gøre stedse god; thi vid, min Herre, at jeg er meget glad hver Gang, jeg hører godt nyt om Eder. Vid Herre, at min Frøken Beatrice, eders kære Datter, endnu er svag af Feber, men har det meget bedre, Gud være lovet, og Lægerne siger os, at Feberen ikke kan vare længe. Og jeg beder Eder, kære Herre, at hvis De har det mindste at befale, at De da lader mig det vide og befaler over mig som eders Tjenerinde. Thi vid min Herre, at jeg vil blive meget glad ved at gøre eders Vilje efter min Evne. Og vid Herre, at Artur er et meget godt Barn og meget smuk, derfor Gud være lovet. Og Vorherre bevare Eder.« Denne fornemme Husfrue, der skriver saa hjertevarmt til den bekymrede Fader, glemmer ikke i Moderstolthed at fortælle om sin egen Dreng. Trods den tilbagetrukne Holdning, Husfruen oftest indtog, øvede hun dog en meget stor Indflydelse fra sin Fruerstue, ikke mindst over sin Herre og Husbond, der gerne fulgte hendes kloge Raad; at denne Indflydelse lod sig benytte af andre, ser vi af det Brev, John Peckham i 1283 har skrevet til Dronning Eleonora af England. »Til den meget høje Dame Eleonora af Guds Naade Englands Dronning, Irlands Frue, Hertuginde af Akvitanien, sender Broder John, ved Guds Miskundhed Præst i Canterbury, hele Englands Primas, Hilsen i stor Ærbødighed. Frue! Helgenen lærer os, at Kvinder af Naturen er mere fromme og mere gudfrygtige end Mændene, og derfor siger Skriften: »Hvor Kvinden ikke er, der sukker den trængende.« Og fordi Gud har givet eder større Hæder

Dette Billede viser den tidligste tyske Humanist Doktor Albrecht von Eyb ved sin Skrivepult med Fjerpennen i Haanden og Blækhornet paa Pultens Side. Von Eyb havde studeret ved italienske Universiteter og havde vundet sig sin Doktorhat der, nu blev han Oldtidskulturens første Forkæmper Nord for Alperne; her har han ladet sig afbilde i sit Studerekammer paa Titelbladet til sin Bog „Sædernes Spejl", der udkom 1511.

Enea Silvio Piccolomini (1405—65) gik, efter at have studeret i Siena, i Kirkens Tjeneste og deltog navnlig ivrigt i dens politiske Intriger. Mens han en Tid gik i Kejser Frederik III.s Tjeneste som Sekretær, fik han denne ført over paa Pavens Side; til Løn blev han i 1447 Biskop i Triest, 1455 Kardinal og 1458 Pave under Navnet Pius II. Som yngre havde han nydt Livet i fulde Drag og vundet sig en fremragende Plads blandt Italiens Humanister som Historiker og Geograf. Efter at have forsøgt at rejse et Korstog mod Tyrkerne, døde han i 1464 under Forberedelserne til Toget.

end andre i eders Rige, er det rimeligt, at eders Barmhjertighed overgaar Barmhjertighed hos alle, som er i eders Rige. Derfor kræver vi for Guds og Vor Frues Skyld, at I vil blødgøre vor Herre Kongens Hjerte mod vor kære Broder Bispen af Winchester. Og vid Frue, at de Haardheder, som man har øvet mod ham, vil den romerske Kirke holde for øvet mod sig selv; og det vil ikke være godt i de Tider, som staar for. Frue, vi kræver af eder for Guds Skyld, at I gør saa meget for denne Sag, saa at de som siger, at I leder Kongen til at øve Haardhed, kan se og føle det modsatte. Og vær overbevist om, at Gud vil huske alle dem, som i denne Sag ikke tager det godes Parti. Frue, for Guds Skyld forbarm eder, og Vorherre bevare eder paa Sjæl og Legeme for alle Tider.« Dette mærkelige Brev, der begynder saa fromladent smigrende og slutter med truende Ord, viser, at den mægtige Prælat prøver at naa sit Maal gennem Dronningen privat, da Kongen aabenbart er ubøjelig. Fra omtrent samme Tid er dette hjerteskærende Rykkerbrev fra en adelig Enke, Ela Longespee, Komtesse af Warwick, til Kong Edvard I, der aabenbart maa være en efterladende Skyldner. »Til min kære Herre, af Guds Naade Englands Konge, skriver hans hengivne Ela Longespee, Komtesse af Warwick, med Hilsen og saa meget, som hun formaar, af Ærefrygt og Ærbødighed. Kære Herre, jeg beder og anraaber eder indstændigt om Barmhjertighed, ved det Højsind og den store Godhed, som er i eder, saa taal ikke, at man forholder mig de Renter, som I skylder mig gennem eders Exchequer (Skatmester). Opsættelsen er kun en ringe Fordel for eder, men mig er den til stor Forstyrrelse og Tab. I vil gøre saa meget for min Sag kære Herre paa Grund af den store Godhed, som bor i eder; saa meget af eders Fortjeneste for Jesu Kristi Aasyn vil være vokset. Gud give eder kære Herre et langt Liv.« Brevet rummer ikke meget af Riddertidens festlige Farver, men des mere af dens graa Virkelighed, den unge Enke led virkelig Nød, fordi hendes kække Husbond, der var faldet i en Fejde, kort før Brevet er skrevet, havde laant Kongen ret store Summer, hvoraf end ikke Renterne blev betalt.

Lidt mere af Ridderlivets Romantik med lumske Munke o. s. v. lyder til os fra det morsomme Brev, som Maud, tidligere Amme for Hertugen af Lancasters Datter, skriver til Hertugen o. 1390. »Meget udmærkede og meget mægtige Herre, jeg anbefaler mig ydmygst til eders høje Herskab med Ønsket om at høre gode Nyheder om eders meget ædle Herskab, som jeg beder til vor Herre Jesus Kristus, at han vil opretholde ved sin store Miskundhed. Og fordi, ædle Herre, at det gamle Ordsprog siger, at den, som er advaret i Forvejen, ikke er til Skamme, er det, mægtige Herre, at jeg vil advare eder mod nogle af eders Fjender, som jeg har opdaget ved tydelig Erfaring; det drejer sig om Brødrene Hugh Baudon og Johan Drikestor af Mindrebrødreordenen i Canterbury og Brødrene Johan Pykworthe, Johan Robert og Broder Johan Hill af føromtalte Tiggerbrødreorden i Canterbury, som alle paa ond og forræderisk Vis har talt om eder, som jeg har hørt til stor Forbitrelse for mit Hjerte; derfor beder jeg eder, min allermægtigste Herre, at I vogter eder vel for Vievand og alt andet til guddommeligt Brug og for den hellige Barmhjertigheds Værk. Allernaadigste Herre, den velsignede Treenighed opretholde eders Herredømme længe og give eder Sejr over alle eders Fjender. Eders ydmyge Tjenerinde, Maud, fordum Amme for den højbaarne Dame, Frk. Philippa, eders meget kære Datter.« Unægtelig et fængslende Indhold og des mere interessant, fordi den Munk Johan Hill, som Ammen advarer imod, antagelig er den samme som den

Klerk, der i 1392 undveg fra Londonerbispens Fængsel, altsaa formentlig virkelig en Ulv i Faareklæder.

Ridderlivets skønneste Udtryk, Minnesangen, hvad enten den lød i Schwaben eller Provence, øvede ogsaa sin Indflydelse paa Brevskrivningen paa de nationale Sprog. Saaledes er den første tyske Brevveksling af poetisk Indhold: Ridderen hører en Kærlighedssang, lader den afskrive og sender sin elskede den o. s. v. Kærlighedsbrevene skrev man paa lange Pergamentstrimler, der ruledes sammen eller sammenfoldedes som almindelige Breve og afsendtes med et paalideligt Bud. Ofte maatte Brevet befordres paa en anden Vis, en bandt det til en Pil og skød den af, saa den over Grav og Mur faldt for den udkaarnes Fod, en anden sneg sig efter den elskede, naar hun gik fra Messe, og hængte ubemærket Brevet fast paa hendes Klædning med en lille Kastekrog; i øvrigt er Brevene tørre af Indhold eller ogsaa Kærlighedsdigte. Siden er det Kancelliernes stive, formeltunge Sprog, der tynger Ridderes Privatbreve, som disse jo ikke selv kan skrive, ja, knap selv læse, med mindre de kontorvante Klerke hjælper dem. Men det gik efterhaanden paa Hæld med baade Ridderliv og Kirkemagt, nye Tider stod for Døren og prægede ogsaa Brevene.

Paa Overgangstiden til det nye staar det mærkelige Brev fra Jeanne d'Arc, hvori hun opfordrer Englænderne til at rømme Frankrig. Brevets Stil er Tidens, Indholdet ganske Jeannes. »Jhesu Maria«, Englands Konge og I, Hertug af Bedford, som kalder eder Herrer i Kongeriget Frankrig, Vilhelm af La Poule, Greve af Suffort, John af Talbot og I, Thomas af Escalles, som kalder eder Løjtnanter hos nævnte Hertug af Bedford, vær retfærdige mod Himlens Konge. Giv Jomfruen, som er sendt af Gud, Himlens Konge, Nøglerne til alle de Byer, som I har taget og tilranet eder i Frankrig. Hun er ogsaa kommet fra Gud, Himlens Konge for at genrejse det kongelige Blod, hun er rede til Fred, saaledes at I øver Ret ved at gøre Frankrig fri og betaler, hvad I har taget. Hvad angaar eder, Bueskytter, Krigsfolk, Riddere og andre, som ligger foran den gode By Orleans, gaa med Gud til eders Land. .... Konge af England, hvis dette ikke gøres, er jeg Feltherre, og hvor end jeg træffer eders Folk i Frankrig, vil jeg tvinge dem til at forlade det med eller uden deres Vilje, og hvis de ikke vil adlyde, vil jeg lade dem alle dø, og hvis de adlyder, vil jeg tage dem til Naade. ....« Disse stolte Ord fra den lille Bondepige, der nu gik til Værket: at frelse Frankrig, staar

Kejser Frederik III af det tysk-romerske Rige kroner Piccolomini, der paa den Tid var hans Sekretær, med Digterkronen, en Laurbærkrans. Med den stigende Interesse for Oldtidskulturen optog Humanismen ogsaa flere af Oldtidens Skikke, bl. a. Digterhyldningen med en Laurbærkrans som Tegn paa særlig Yndest. Piccolomini har næppe faaet Digterkronen for sine Værkers Skyld, thi disse var ofte saa platte, at selv hans Venner væmmedes ved dem, snarere skyldes den hans Stilling ved Kejserhoffet. Mangen en poeta laureatus — laurbærkronet Digter — hørte hjemme blandt Tidens bedste Brevskrivere, saaledes Petrarca og Boccacio. I senere Tider bruges Titlen især om Englands Hofdigtere.

som Symbolet paa den dybt religiøse Middelalder, selv om maaske nok en Kannik har ført Pennen for hende.

Ganske anderledes staar hendes samtidige, den italienske Humanist Enea Silvio Piccolomini, der trods sin gejstlige Uddannelse, der førte ham til Pavestolen som Pius II, skriver Breve, der i Tone og Indhold peger frem mod den nye Tidsaand. Brevene har en ganske anden moralsk Vurdering end Middelalderens kirkelige, og dog peger de tilbage til denne Tid. I et Brev til Hertug Sigismund af Østrig skriver han i 1443: »For nylig har du beskedent ytret Ønsket om, at jeg skulde sende dig et Kærlighedsbrev fra en eller anden, for at du dermed kunde føre en Pige, som du elsker, til Genkærlighed. En anden havde maaske afslaaet din Bøn af Frygt for, at du skulde komme paa Afveje, men jeg mener ikke at føre dig vild, thi jeg ved, hvorledes det gaar i Livet. Hvem der nemlig ikke elsker, mens han er ung, han gør

det som Olding, og saa bliver han udlet, og alle spotter ham, da hin Alder nu en Gang ikke egner sig til Kærlighed. .... Tilmed bør man heller ikke spærre unge Mennesker inde, for at de ikke skal blive temperamentsløse og kedelige, men man bør lade dem rase lidt ud, for at de kan blive til friske, frejdige Mænd og lære at skelne mellem godt og ondt, saaledes at de som Mænd kan undgaa Livets Faldgruber. Derfor efterkommer jeg dit Ønske og sender dig det ønskede Brev paa den Betingelse, at du ikke forsømmer dine Studier, men at du uddrager det ædle af Kærligheden, som Bierne suger Honning af Blomsterne«; hertil føjer Piccolomini saa det ønskede Kærlighedsbrev, der er spækket med klassiske Citater og i øvrigt skrevet i et sødladent Sprog, saa det nærmest virker frastødende. Piccolomini maa i det mindste efter sine Breve at dømme have været en Kyniker, der havde ret let ved at leve, naar blot det materielle var i Orden.

Saaledes skriver han i et Brev til sin Ven Johann Frunt, Byskriver i Køln, i Anledning af, at denne er blevet bedraget af sin Hustru: »Den fortræffelige Johannes, Raadsskriveren fra Nürnberg, som sætter saa stor Pris paa dig, har været hos os og fortæller, at han har forladt dig nedsunket i Sorg. Et svært Slag maa have truffet dig. Han fortalte, at du ved hans Afrejse havde været saa forstyrret, at du ikke havde kunnet sige et Ord. Jeg forstod ikke Manden helt, blot at du led, og jeg vil nu gerne tale et Trøstens Ord til dig. Kære Johannes, hvad skal det nu betyde? Jeg har kendt dig som Mand, hvad i al Verden har kunnet angribe dig saa haardt. En Mand maa dog være fattet paa alt. Er en Ven af dig død — du maa vide, at han er dødelig. Har du mistet en Formue, saa maa du vide, at et Vink af Skæbnen er nok til at berøve dig den. Har den elskede bedraget dig, — saa maa du kende Kvinders Ubestandighed og Lunefuldhed. Du, kære Johannes, og jeg gaar begge vor Livsaften i Møde, og vi skal ikke mere give os af med Kvinderne. Man ler os i det høieste ud, spotter os. Kære Johannes, hvis din Kone er løbet fra dig, saa volder hun ikke dig noget ondt dermed, thi nu plager hun jo en anden. Vær glad, at du er fri for hende.« Det er unægtelig lidt andre Toner end i Middelalderens Begyndelse.

Mens Oldtidens Breve forekom os saa levende ved deres Umiddelbarhed, — læs nogle af disse i »Breve fra Oldtiden« — saa er der et vist stift Præg over Middelalderens, hvilket er ganske naturligt, eftersom man skrev med »ført Pen«. Kun Kirkens Mænd mestrede fuldt ud Brevskrivningens Kunst, Adelen kom først senere til, og da blev Kvinderne de førende Brevskrivere. Borgerklassen kommer først frem som Brevvekslere, da Middelalderen gaar paa Hæld, og Bondestanden tier ganske, ukendt med Brugen af Pen og Blæk. Men læser man sig ind i Brevene, glemmer man det stive Præg, som Efterligningen af klassiske Mønstre lægger over Indholdet, saa er det virkelig levende Mennesker, man møder, saa er det de samme Mennesker, der lever og jubler i Folkevisen, Minnesangen og Troubadurdigtene, som skriver Brevene. Dog, der maatte en Renaissance til for at afkaste Aaget, gennem det 15.—16. Aarhundredes kunstfærdige og dog sprudlende Brevkunst udviklede Privatbrevet sig til vort nuværende intime Præg, mens det officielle Brev blev staaende i de afsjælede Former, vi nu kalder Kancellistil.

V. Gay

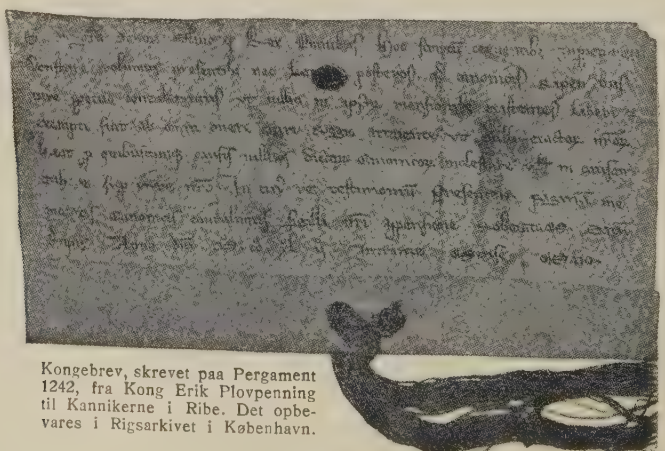

Kongebrev, skrevet paa Pergament 1242, fra Kong Erik Plovpenning til Kannikerne i Ribe. Det opbevares i Rigsarkivet i København.

TYSK

III

1.

Herr Hansen ist wieder in die Stadt ge|fahren. Aber diesmal nicht allein. Er hat seine Frau und ihre drei Kinder mit. Die Reise hat sie schön hungrig gemacht. Sie wollen frühstücken. Nicht weit vom Bahnhof ist ein kleines Restau|rant. Da kehren sie ein. Herr H. winkt dem Kellner und bestellt Kaffee, vier Tassen Kaffee, acht Semmeln, ein Glas Bier und be|legtes Brot mit Schinken und Käse.

Dann setzen sie sich an einen Tisch, und nachdem sie das Ver|langte be|kommen haben, fangen sie an zu essen und zu trinken. Herr H. giesst so|fort das Bier hinter die Binde, er hat nämlich einen ge waltigen Durst.

Die Kinder sind zum erstenmal in der Stadt. Schon in dem Abteil haben sie sich über so manches ge|wundert: die schnelle Fahrt, die Notbremse — ja, selbst der Schaffner kam ihnen so |merkwürdig vor, als er ihnen die Fahrkarten abnahm. Die Stadt aber über|traf doch alles.

Jetzt haben die Eltern aber ihren Plan ge|macht und er|heben sich vom Tisch. „Herr Ober, zahlen!“ ruft H. „Wie|viel bin ich Ihnen schuldig?“ — „Sechs fünfundzwanzig“ lautet die Antwort. Herr H. gibt dem Kellner 7 Kronen. „Sie be|kommen fünfundsiebzig her|aus, bitte!“ „Be|halten Sie das nur als Trinkgeld.“ —

„Es ist doch viel billiger zu Hause,“ meint nach|her seine Frau.

2.

Oversættelse:

Hr. H. er atter rejst til Byen. Men denne Gang ikke alene. Han har sin Kone og deres tre Børn med. Rejsen har gjort dem dygtig sultne. De vil spise Frokost. Ikke langt fra Banegaarden er (der) en lille Restaurant. Der tager de ind. Hr. H. vinker ad Kelneren og bestiller Kaffe, fire Kopper Kaffe, 8 Rundstykker, et Glas Øl og Smørrebrød med Skinke og Ost. — Saa sætter de sig ved et Bord, og efter at have faaet det ønskede begynder de at spise og drikke. Hr. H. stikker straks Øllet under Vesten (egentlig: bag Slipset), han er nemlig voldsom tørstig. — Børnene er for første Gang i Byen. Allerede i Kupeen har de undret sig ov r saa meget: den hurtige Kørsel, Nødbremsen — ja, selv Konduktøren forekom dem saa mærkværdig, da han tog deres Billetter. Men Byen overgik dog alt. — Men nu har Forældrene lagt deres Plan og rejser sig fra Bordet. „Kelner, (maa jeg) betale!“ raaber H. „Hvor meget skylder jeg Dem?“ „6,25“ lyder Svaret. Hr. H. giver Kelneren 7 Kr. „De skal have (egentlig: De faar) 75 tilbage.“ „Behold dem i Drikkepenge.“ — „Det er dog meget billigere hjemme,“ siger hans Kone senere.

3.

Auf der Strasse ver|abschiedet sich Herr H. von seiner Fa|milie, be|steigt die E|lektrische, setzt sich in eine Ecke des Wagens und nimmt aus der Tasche die heutige Morgenausgabe seiner Lieblingszeitung. In einem Vorort der Stadt wohnt sein Geschäftsfreund, er muss unbedingt mit ihm sprechen. Die Linie fährt di|rekt hin, er braucht also nicht um*zu*steigen.

Das erste, was er liest, sind die Kurse. Sein Freund und er haben an der Börse speku|liert, und mit|unter haben sie grosse Summen verspeku|liert. „Man kann nicht immer Glück haben beim Spiel,“ meint H. „Gott sei Dank, alles habe ich doch nicht verloren.“

„Die Zeiten sind schlecht,“ murmelt er, sich eine frische Zi|garre ansteckend. „Früher brauchte man nur die Hand aus*zu*strecken und man hatte so|fort eine Unmenge Geld ver|dient. Jetzt ist das ganz, ganz anders, sagt er mit einem kleinen Seufzer. — Wir lassen ihn aber weiterfahren und kehren zu seiner Fa|milie zu|rück.

4.

Oversættelse:

Paa Gaden tager Hr. H. Afsked med sin Familie, tager Sporvognen, sætter sig i et Hjørne af Vognen og tager Dagens Morgenudgave af sin Yndlingsavis op af Lommen. I en Forstad til Byen bor hans Forretningsven; han maa absolut tale med ham. Sporvognen kører lige derhen, han behøver altsaa ikke at stige om. — Det første, han læser, er Kurserne. Hans Ven og han har spekuleret paa Børsen og undertiden har de bortspekuleret store Summe . „Man kan ikke altid have Held i Spil,“ mener H., „Gudskelov, alt har jeg dog ikke mistet.“ — „Tiderne er daarlige,“ mumler han, idet han tænder sig en frisk Cigar. „Tidligere behøvede man kun at strække Haanden ud, og man havde straks tjent Masser af Penge. Nu er det helt, helt anderledes,“ siger han med et lille Suk. — Men vi lader ham køre videre og vender tilbage til hans Familie.

5.

„Ma|ma!“ schreit plötzlich die kleine Schwester, in|dem sie an einem Schaufenster vor|übergehen. „Ist das eine schöne Puppe!“ „Du hast recht, mein Kind; *die* Puppe kaufe ich dir.“ *Die* Puppe be|wegt die Augen, wie niedlich! Und das Kleid *der* Puppe ist so fein. Marie gibt *der* Puppe einen Kuss, so ent|zückt ist sie.

„*Der* Wagen hier ist auch ganz billig“, sagt das Ladenmädchen. „Kaufen Sie *den* Wagen; die Räder *des* Wagens sind stark; die Farbe

des Wagens ist schön, und in *dem* Wagen liegt die Puppe ja wie eine kleine Prinzessin". Die Kleine will *den* Wagen durchaus haben. Die Mutter muss bezahlen.

Die Knaben haben aber ganz andere Interessen. *Das* Leben der Stadt ist ihnen neu. Sie kennen *das* Leben nicht, auch nicht die Gefahren *des* Lebens. Mitten in *dem* Leben lauert der Tod.

Plötzlich hört die Mutter einen Schrei. Sie erkennt die Stimme *der* Kinder und sieht *die* Kinder mitten auf dem Fahrdamm. Vor *den* Kindern hält ein Auto — um ein Haar und sie wären des Todes.

6.

Oversættelse:

„Mor!" raaber pludselig den lille Søster, idet de gaar forbi et Udstillingsvindue. „(Hvor) er det dog en dejlig Dukke!" „Du har Ret, mit Barn; den Dukke køber jeg dig." Dukken kan bevæge Øjnene, hvor nydeligt! Og Dukkens Kjole er saa fin. M. giver Dukken et Kys, saa henrykt er hun. — „Vognen her er ogsaa ganske billig," siger Butiksfrøkenen. „Køb Vognen; Vognens Hjul er stærke; Vognens Farve er smuk, og i Vognen ligger Dukken jo som en lille Prinsesse. Den Lille vil absolut have Vognen. Moder maa betale. — Men Drengene har ganske andre Interesser. Byens Liv er dem (noget) nyt. De kender ikke Livet, heller ikke Livets Farer. Midt i Livet lurer Døden. — Pludselig hører Moderen et Skrig. Hun genkender Børnenes Stemme og ser Børnene midt paa Kørebanen. Foran Børnene holder en Bil — paa et (hængende) Haar og de var Dødsens.

7.

Grammatik:

Hvorfor hedder „Vognen" snart *der* Wagen og snart *den* W.; „Dukken" snart *die* Puppe, snart *der* P. og „Børnene" snart *die* Kinder og snart *den* Kindern?

Det beror paa den Rolle, som Ordet spiller i „Sætningen":

Vi kan more os over Børn, der siger: „*Mig* vil med" i Stedet for „*Jeg* vil med." Paa samme Maade vil en Tysker kunne more sig, hvis nogen forveksler *der* Wagen og *den* W. osv.

Vi opstiller nu Formerne skematisk og giver dem Navne:

	Ental		
	Hankøn:	Hunkøn:	Intetkøn:
Nævnefald:	der Wagen	die Puppe	das Leben
Genstandsfald:	den „	die „	das „
Ejefald:	des „ s	der „	des „ s
Hensynsfald:	dem „	der „	dem „

	Flertal, alle tre Køn.
Nævnefald:	die Wagen, (Puppen, Kinder)
Genstandsfald:	die „ („ „)
Ejefald:	der „ („ „)
Hensynsfald:	den „ („ , Kindern)

Dette Skema er det nødvendigt at *lære* paa alle Leder og Kanter.

Læg Mærke til, at Navneordet (som Regel) tilføjer et *s* i Ejefald Hankøn og Intetkøn, derimod ikke i Hunkøn og i Flertal.

Og: Hensynsfald Flertal ender paa *n*.

Nævnefald anvendes, naar Ordet staar som „*Grundled*" i Sætningen: *der* Wagen kommt; *die* Puppe schläft; *das* Leben ist schön; *die* Kinder spielen.

Genstandsfald anvendes, naar Ordet staar som „*Genstandsled*": wir mieten („lejer") *den* Wagen; ich kenne *den* Mann; er liebt („elsker") *die* Schwester; sie kennt *das* Leben; wir kaufen *die* Puppen („Dukkerne").

Ejefald anvendes ligesom paa Dansk, bemærk dog *Ombytningen:* Vognens Farve: die Farbe *des* Wagens; Dukkens Øjne: die Augen *der* Puppe; Livets Farer: die Gefahren *des* Lebens; Børnenes Moder: die Mutter *der* Kinder.

Hensynsfald anvendes, naar Ordet staar som „*Hensynsled*": Manden giver *Kelneren* Drikkepenge: der Mann gibt *dem* Kellner Trinkgeld; hun køber *Børnene* Dukken: sie kauft *den* Kindern die Puppe.

Desuden kræver et „*Forholdsord*" (t. Eks. *an*: „paa", „ved"; *in*: „i", „til"; *vor*: „foran"; *mit*: „med", osv. osv.) som Regel *Genstandsfald* eller *Hensynsfald.*

Det vilde være en god Øvelse at notere alle disse Tilfælde op og selv forsøge at finde Rede i dette Forhold.

Se f. Eks III 3: *der Strasse* er Hf., „styret" af *auf; seiner Familie* er Hf., styret af *von; eine Ecke* er Gf., styret af *in; der Tasche* er Hf., styret af *aus; einem Vorort* er Hf., styret af *in.*

Prøv saa at samle alle de Forholdsord, der *kun* styrer eet bestemt Fald, og dem, der *snart* styrer *Gf., snart Hf.* — Paa den Maade indprenter man sig ogsaa bedre Faldenes forskellige Endelser.

IV

1.

Nachmittags um halb eins ist Herr H. wieder da. Sie stehen nun alle fünf auf dem Rathausplatz. „Wo *warst du* also den ganzen Vormittag, lieber H.?“ „*Ich war* bald hier, bald da; mein Freund *war* nicht zu finden. Und wo *wart* denn *ihr*, liebe Frau?“ „*Wir waren* einige Zeit im Innern der Stadt.“ „Ja, und dann waren wir am Hafen, wo die grossen Schiffe *waren*,“ ruft Marie.

2.

Oversættelse:

Om Eftermiddagen Kl. halv et er Hr. H. der igen. De staar nu alle fem paa Raadhuspladsen. „Hvor *var du* altsaa hele Formiddagen, kære H.?“ „*Jeg var* snart her, snart der; min Ven *var* ikke til at finde. Og hvor *var* saa *I*, kære Kone?“ „*Vi var* nogen Tid i Byens Indre.“ „Ja, og saa var vi ved Havnen, hvor de store Skibe *var*,“ raaber Marie.

NB. Sammenlign de fremhævede Ord med Stk. 17 og lav et tilsvarende Skema af disse *Datids*former!

3.

Das Mittagessen ver|zehrt man in einem kleinen ge|mütlichen Lo|kal an der Ecke. Es gibt Suppe und Kalbsbraten. — Eine halbe Stunde später wandern sie alle in Reih' und Glied durch die Strassen, über die Brücke und weiter an dem kleinen See entlang, bis sie müde werden und sich auf eine Bank setzen. — Es ist schönes Wetter *heute. Gestern* war ein trüber Tag, es regnete, dunkle Wolken ver|bargen die Sonne; aber jetzt ist die Luft heiter; das Blau des Himmel spiegelt sich im Wasser; ein bisschen kühl ist es freilich, das schadet aber nicht; *morgen* friert es ge|wiss. — Aus den hohen Schorsteinen steigt der Rauch ge|rade em|por. In der Ferne er|blickt man eine Flugmaschine. In zwei Stunden ist sie über die Ostsee ge|flogen, nach Deutschland. Über Land und Meer, über Felder und Wälder, Städte und Dörfer fliegt der kühne Führer da|hin — nur ein kleiner Punkt zwischen Himmel und Erde.

4.

Oversættelse:

Middagsmaden fortærer man i et lille hyggeligt Lokale paa Hjørnet, „Den staar paa“ Suppe og Kalvesteg. — En halv Time senere vandrer de alle i sluttet Trop (egentlig: Række og Geled) gennem Gaderne, over Broen og videre langs den lille Sø, indtil de bliver trætte og sætter sig paa en Bænk. Det er dejligt Vejr *i Dag*. *I Gaar* var det Graavejr; det regnede, mørke Skyer skjulte Solen; men nu er Luften klar; Himlens Blaa spejler sig i Vandet; en Smule køligt er det ganske vist, men det er ingen Skade til; *i Morgen* fryser det sikkert. — Fra de høje Skorstene stiger Røgen lige i Vejret. I det Fjerne ser man en Flyvemaskine. I Løbet af to Timer er den fløjet over Østersøen, til Tyskland. Over Land og Hav, over Marker og Skove, Byer og Landsbyer flyver den kække Fører af Sted — kun en lille Prik mellem Himmel og Jord.

5.

„Mich friert,“ sagt H., „wenn ich länger sitzen bleibe, kriege ich ge|wiss einen Schnupfen.“ „Ja, man er kältet sich leicht, wenn man so still sitzt; eine Lungenentzündung ist gerade nicht das angenehmste.“ — Vor einer Woche haben die Kinder alle einen ge|hörigen Husten ge|habt und mussten das Bett hüten. Frau H. leidet oft an Kopfweh, Zahnschmerzen, Ver|dauungsbe|schwerden und der|gleichen, und der Arzt hat ihr die grösste Vorsicht emp|fohlen.

6.

Oversættelse:

„Jeg fryser,“ siger H., „hvis jeg bliver siddende længer, faar jeg sikkert Snue.“ „Ja, man bliver let forkølet, naar man sidder stille; en Lungebetændelse er just ikke det behageligste.“ For en Uge siden har alle Børnene haft en ordentlig Hoste og maatte ligge i (egentlig: vogte) Sengen. Fru H. lider ofte af Hovedpine, Tandpine, Fordøjelsesbesværligheder og deslige, og Lægen har anbefalet hende den største Forsigtighed.

7.

Oversæt *til* Tysk:

Hr. H. har tre Børn; de er i Byen (Hf.); Marie ser en Flyvemaskine; den *(sie)* flyver til Tyskland. Fru H. køber Dukken (Gf.); Dukkens Øjne er blaa; M. leger med Dukken (Hf.); Hr. H. var snart her, snart der; hvor var du? Drengene har haft Tandpine; man bliver let forkølet; det var godt Vejr i Gaar; jeg drikker *(-e)* Øl; du drikker *(-st)* Kaffe; han drikker *(-t)* Vand; vi køber *(-en)* en Bil; I køber *(-t)* Vognen (Gf.); Børnene køber *(-en)* Rundstykker. — Er du sulten? Hvor mange er Klokken? Vi var ved Havnen; mine Billetter er her; det fryser, det er koldt. Paa Gensyn.

NB. Læs de tyske Stykker saa mange Gange igennem, at De kan fremsige dem frit, naar De blot følger den tilsvarende danske Oversættelse.

8.

13: dreizehn, 14: vierzehn, 15: fünfzehn, 16: *sech*zehn, 17: *sieb*zehn, 18: achtzehn, 19: neunzehn, 20: zwanzig, 21: einundzwanzig, 26: sechsundzwanzig, 30: dreissig, 40: vierzig, 50: fünfzig, 60: *sech*zig, 70: *sieb*zig, 80: achtzig, 90: neunzig, 100: hundert.

ENGELSK

TWENTY-EIGHTH LESSON
(twenti-eitþ)
Otteogtyvende Time.

sailor (seilor) = Sømand
crowded (krau'did) = befærdet
thoroughfare (þöro'fæı) = større Gade, Hovedgade
infirm (införrm') = svagelig, skrøbelig
signal (sig'nel) = Tegn, Signal
driver (draj'ver) = Vognstyrer, Kusk
tramcar — tram (tram'kar) = Sporvogn
thrice (þrajs) = tre Gange
crowd (kraud) = Mængde
ashore (asjår') = i Land
good-natured (gud'-neitjurd) = godhjertet, godmodig
roughness (röff'ness) = Haardhændethed
pain (pein) = Smerte
carry (kar'i) = bære
safely (seif'li) = uskadt, i god Behold
scarcely (skærs'li) = knapt, neppe
anger (an'ger) = Vrede
liberty (li'berti) = Frihed
move on (mūv ǫn) = køre videre
utmost (ött'mōst) = yderste, største
composure (kompō'sjur) = Fatning, Ro
pay attention to (pei aten'sjen to) = tage Hensyn til
ill temper (ill tem'per) = slette Humør
amusement (amjūz'ment) = Morskab
passer-by (pās'er-baj) = Forbigaaende
witness (witt'ness) = være Vidne til
scene (sīn) = Scene
meet with (mīt wið) = træffe
omnibus — bus (ǫm'niböss) = Omnibus
indicate (in'dikeit) = angive
route (rūt) = Rute, Vej
travel (tra'vel) = køre
seat (sīt) = Plads
inside (in'sajd) = indvendig
on the top = ovenpaa
forbidden (forbid'den) = forbudt
platform (plat'fårm) = Platform

Exercise LIII.

Please translate.

The Old Lady and the Sailor.

In a crowded thoroughfare an old lady, who was infirm with age, was standing on the edge of the pavement making signals to the driver of a passing tramcar to stop and take her in. Thrice she was about to step into the road, but was afraid to do so on account of the crowd of other wehicles that were passing. A sailor, who happened to have come ashore and saw her difficulty, with good-natured roughness, but yet without giving her a moment's pain, picked her up with his two hands as he would have picked up a child, and carried her safely to the spot where the tramcar had stopped to take her in. The old lady, when set on her feet, could scarcely speak for anger at the liberty, as she considered it, which the honest sailor had taken. As the driver of the car could not wait any longer, he moved on and left the old lady and the sailor standing in the middle of the street. With the utmost composure, and paying no attention to the ill temper that she had shown, Jack took her up again, carried her back to the pavement, and left her there, much to the amusement of passers-by who had witnessed the scene.

Exercise LIV.

Please translate.

I London træffer man ikke Sporvogne i Citys befærdede Gader eller i det aristokratiske West-End, men kun Omnibusser. Alle London-Omnibusserne har Numre, der angiver den Rute, de kører. Hvis der ikke er nogen Pladser indvendig, kan man gaa ovenpaa, men det er forbudt at staa paa Platformen.

Nøgle til Øvelse LII.

LII.

London.

London er Englands Hovedstad og den største By i Verden med en Befolkning paa over 7 Millioner eller mere end Paris, Berlin og Wien i Forening. London ligger paa begge Sider af Floden Temsen, og ikke mindre end 19 Broer gaa over Floden. Londons Midtpunkt er City, hvor alle de store Banker, Kontorer og Lagre ligger. Trafikken i Citys Gader er simpelt hen uden Sidestykke, over 100.000 Køretøjer og over 1 Million Mennesker betræder og forlader dens Grænser hver Dag, medens den bosiddende Befolkning kun er 13.000, der i det væsentlige kun bestaar af Opsynsmændene ved Kontorerne og Forretningsbygningerne. West-End er den fornemme Del af Byen, hvor Aristokratiet og de velhavende Folk bor. Der finder vi ogsaa Størstedelen af de offentlige Bygninger og de udstrakte Parker, Londons saakaldte „Lunger". De to største er Hyde Park og Regents Park, hvoraf den sidste rummer den Zoologiske og den Botaniske Have. Af Kirkerne er Westminster Abbedi og Paulskatedralen de mest berømte. Andre fremragende Bygninger er Parlamentsbygningen, Buckingham Paladset, hvor Kongen residerer, naar han er i London, og Tower.

LEONORA CHRISTINAS JAMMERSMINDE

I Tilknytning til Museumsinspektør Andrups Artikel i dette Hefte om Leonora Christina bringes her en Tekstprøve fra Jammersmindet, opsat med almindelige moderne Typer og gengivet med en enklere Stavemaade. Jammersmindet er skrevet paa Dansk, men Samtalerne har ofte været ført paa Plattysk. I denne Tekstprøve er de oversat til Dansk, dog saaledes, at Oversættelserne er sat i Parentes ligesom Udgiverens Indskud.

Derpaa bød Grev Rantzau mig Haanden, og jeg hannem med faa Ord mit Fængsels Haardhed erindrede. Grev Rantzau lovede det hans Kongelig Majestæt at andrage[a]. Derefter gave de andre Haanden og ginge bort.

Mit Fængsel var lidt tillukt, hvorfor jeg tog[b] den Leilighed og stak hid og did i Huller og iblandt Gruus et Guld-Slagværk[c], en Sølv-Pen, som giver Blæk fra sig, og som med Blæk var fyldt*), og et af Skildkrøt[d] og Sølv Saxefoder[e].

Dette var neppeste forrettet, der Døren atter blev igien oplukt, og kom ind til mig Dronningens Hofmesterinde, hendes Kammerqvinde og Proviantskriverens Qvinde, Abel Catharina. Den sidste kiendte jeg. Hun og Dronningens Kammerqvinde havde Klæder at bære, som bestode udi en lang silkestoppet Natkiortel, overdragen med Livfarve Skellert[f] og hvid Skellerts Underdræt[g], et Lerreds Skiørt, trykt med sort i Kniplings-Mønster omkring, et Par Silkestrømper, et Par Tøfler, en Særk, et Forklæde, en Natmantel og tvende Kamme.

De hilsede mig ikke.

Abel Catharina holdt Ordet og sagde: »Det er hendes Majestæt Dronningens Befaling, at vi skal klæde Eder af Eders Klæder, og at I skal have disse igien.«

Jeg svarte: »I Guds Navn!«

Saa løste de af mit Hoved min Valk, udi hvilken jeg Ringe og mange løse Demanter indsyet havde.

Abel Catharina følte overalt i mit Hoved, om intet var stukken i Haaret; sagde til de andre: »Der er intet. Vi haver ikke Kammene behov.«

Abel Catharina begierte Armbaandene og Ringene, som for den anden Gang mig bleve fratagne. Jeg tog dennem af og flyede hender, saa nær som en liden Ring, mig gik paa det yderste Led af min Liden-Finger; kunde være lidet meer end som een Rigsdaler værd; den bad jeg om at maatte beholde.

»(Nei!)« svarte Hofmesterinden —, »(I maa intet beholde.)«

Abel Catharina sagde: »Det er os saa høit forbuden at lade Eder (beholde) det allerringeste; jeg haver maattet sværge Dronningen paa min Siæl og Salighed, at jeg skulde flittig søge og ikke lade Eder (beholde) det allerringeste; men derfor skal I ikke miste det; det skal alt-

a) forebringe b) greb c) Guldur d) Skildpadde e) Sakseetui f) rød Silke g) Foer.

* Som man ser altsaa en Slags Fyldepen.

sammen forsegles og Eder til Bedste forvares; det haver, som Gud![a] Dronningen sagt.«

»Vel, vel, i Guds Navn!« svarte jeg.

Hun drog mig alle mine Klæder af. Udi mit Underskiørt havde jeg giemt *Ducater* under de brede Guld-Kniplinger; udi min Silke-*Camisolle*[b] et lidet Demant Smykke; udi Foden af mine Strømper *Jacobusser*[c] og Saphirer i mine Skoe.

Der hun vilde drage mig Særken af, bad jeg den at beholde. Nei! svor hun ved sin Siæl, ei at turde.

Saa blottede de mig ganske, og gav Hofmesterinden Abel Catharina en Nik, hvilken hun ikke strax forstod, hvorfor Hofmesterinden sagde: »(I husker vel, hvad Eder er befalet!)«

Derpaa søgte Abel Catharina med sin Haand paa et hemmeligt Sted og sagde til Hofmesterinden: »(Nei! Ved Gud! Der er intet.)«

Jeg sagde: »I handler uchristeligen og utilbørligen med mig.«

Abel Catharina svarte: »Vi ere ikkun Tienerinder; vi faar at giøre, hvad os er befalet; vi skal lede efter Breve og ikke efter andet. Alt det andet skal I faae igien; det skal vel forvares.«

Der de mig saaledes spoleret[d] og i de Klæder, de bragte mig, igien iklædt havde, kom Hofmesterindens Dreng[e] ind og ledte overalt med Abel Catharina, fandt og alt, hvis jeg skiult havde.

Gud forblinde dennem alligevel, saa de ikke bleve mine Demant Ørenringe vaer og nogle *Ducater*, jeg udi Læder indsyet havde om mit ene Knæ; en Demant paa en 200 Rigsdaler reddede jeg og; den havde jeg paa Skibet bidt ud af Guldet, og kastede jeg Guldet i Stranden[f]; Stenen havde jeg da i Munden.

Hofmesterinden var meget haard. De kunde ikke lede hender vel nok. Hun loe mig ud nogle Gange og kunde ei heller lide, jeg sad; spurgte, om jeg ikke kunde staae, om mig skadede[g] noget.

Jeg svarte: »Mig skader altfor meget; men ellers kan jeg vel staae, naar fornøden giøres« — det var ei Under, at Hofmesterinden kunde vel Plyndrings *Ordre exequere*[h]*;* hun havde længe fulgt henders Salig Mand, Oberste Schaffshausen, udi Krigen —.

Der de nu alle Steder, med Flid oversøgt havde, toge de alle mine Klæder, foruden en Taftes Kappe til Hovedet, med sig og ginge bort.

Og kom Slotsfogden strax ind med sin Hat paa og sagde: »(Leonora! Hvorfor havde I giemt Eders Sager bort?)« Jeg svarte hannem ikke eet Ord; thi jeg havde den *Resolution* fattet ikke at svare hannem, i hvad han og kunde sige. Hans *Qvaliteter* vare mig bekiendte; jeg vidste, at han mesterligen en Snak forbedre kunde og dreie Ordene, paa den Maade hannem syntes, de gierne hørtes, (hvad) de betrængte skadeligt vare. Han spurgte atter igien med de samme Ord, tilføiede alene: »(Hører I ei?)«

[a] saa sandt som Gud lever! [b] Trøje [c] Engelske Guldmønter med Jacob I's Billede paa [d] plyndret [e] Tjener [f] i Vandet [g] om jeg fejlede [h] udføre.

TO MÆRKELIGE KONGER. IV

Frederik den Store.

Man har ofte drøftet det Spørgsmaal, om Opdragelsen har nogen virkelig Betydning for et Menneskes Karakter og Udvikling; eller om ikke de medfødte Anlæg, heldige eller uheldige, altid vil bryde gennem Opdragelsens tynde Fernis og være det afgørende for Menneskets Skæbne. Frederik den Stores Historie synes at vise, hvilken afgørende Betydning Opdragelse og Selvopdragelse kan have med Hensyn til det at bringe heldige Naturanlæg frem til Sejr over mindre heldige. Han syntes jo i sin Opvækst at skulle blive et sart, forkælet Væsen, der vilde søge sit Livs Maal i et forfinet æstetisk Nydelsesliv, kun til Fornøjelse for sig selv. Men hans Kald som Konge bød ham jo at have sin væsentlige Interesse i at bringe sit Land frem, at give sig mest af med Økonomi, Administration og Militærvæsen; og for det havde han nærmest Afsky. Det var gennem Faderens haarde Skole, at han blev tvungen til at beskæftige sig med disse Ting. Og da Begyndelsen var gjort, blev hans Interesse for dem saa stærk, at den efterhaanden blev den herskende hos ham og lagde Beslag paa alle hans rige Evner, uden dog at fortrænge de æstetiske Interesser. Han længtes til sidst ligefrem efter Faderens Død; ikke for at kunne nyde Goderne ved at være enevældig Hersker over Mennesker og Penge, men for at kunne faa Lov til i Praksis at anvende sine store Evner i sit Lands Tjeneste, føre det frem til Magt, Berømmelse og Rigdom; thi han mente at kunne gøre Arbejdet bedre end andre, ogsaa end Faderen. Men da han saa virkelig kom til Magten, fik han at føle, at ikke alt gik saa let, som han i sit ungdommelige Overmod havde tænkt, og at der endnu var meget at lære.

Frederik den Store til Hest. Engelsk Stik af R. Houston efter et Maleri af A. Pesne.

Vanskelighederne ved at føre den lille splittede Stat frem til Samling og til en Stormagts Rang med hans begrænsede Midler og imod de gamle, rige og berømmelige Stormagters Modstand viste sig langt større, end han havde drømt om; de var lange Aar igennem Gang paa Gang ved at faa ham til at segne af Træthed og ved at slaa ham til Jorden. Han drev een Gang sit Land op til stor Velstand og maatte saa se det ødelagt i Bund og Grund af Krig og atter tage fat paa dets Genrejsning. Men i Kampen for disse store Maal gav han aldrig op; han tog stadig Lære af de Fejl, han gjorde, blev uhyre opfindsom og snarraadig. Vanskelighederne bragte ham til at udvikle sine store Evner til den yderste Fuldkommenhed. Og han, der som ung kun havde tænkt paa sin egen Nydelse og paa Fornøjelser for sig selv, gik efterhaanden helt op i Interessen for Staten, blev saa at sige eet med den, saa at hans egen Personlighed tabte sig i den. Og det helt at blive et med sin Opgave og føre den frem til Sejr er vel det højeste, et Menneske kan opnaa, især naar Opgaven er saa stor som det at føre en hel Stat frem. Om hvorledes Frederik den Store udførte det, skal der nu fortælles ganske kort, som det kan ske paa en Tidsskriftsartikels begrænsede Plads. Først skal vi høre om nogle ledende Træk i Frederiks Personlighed.

Frederik den Stores Personlighed.

Da Frederik blev Konge, var han lige fyldt 28 Aar. Den bedste Skildring af hans Personlighed er sikkert den, som er givet af hans samtidige, den preussiske Undervisningsinspektør A. F. Büsching i et Værk, som hedder »Character Friederichs des Zweyten«

og som blev udgivet kort efter Kongens Død 1786; Büsching har dertil samlet et stort Materiale; ved Selvsyn, ved at udspørge Kongens nærmeste Omgivelser og ved at skaffe sig alle mulige Dokumenter lige fra Spisesedler fra hans Middage og Auktionsregnskaber over hans Efterladenskaber til Regeringsdokumenter. Og skønt han var en stor Beundrer af Kongen, studerer han ham nærmest som en meget omhyggelig Zoolog vilde studere et mærkeligt Dyr med Redegørelse for alle dets Livsvaner og Ejendommeligheder.

Frederik var som ung en smuk Mand, lidt under Middelhøjde, vel bygget. Hans Ansigt havde af meget Friluftsliv en rødbrun Farve; Næsen, der gik lige med den noget skraa Pande, var noget stor; Munden var ganske smal og bestemt, men mest beherskedes Ansigtet af et Par store, klare, mørkeblaa, noget nærsynede Øjne, der kunde se venlige ud, men som oftest var kolde og gennemtrængende. Hans Holdning var noget ligegyldig, han hældede lidt til højre med Hovedet, sagtens af det meget Fløjtespil; men der var alligevel over hans Fremtræden noget stolt, kongeligt og bydende, som ingen tog fejl af, og som Folk uvilkaarlig veg til Side for.

Der er i Frederik den Stores Karakter, saaledes som den havde udviklet sig i hans Manddom, en vis Dobbelthed, en Blanding af modstridende Elementer. Det er det »Vægelsind«, som Holberg, hvem Frederik den Store paa mange Punkter ligner, betegner som et fremtrædende Træk i sin egen Karakter. Der var stadig, som en Arv fra Moderen og Bedstemoderen og en Mindelse fra Ungdommen, hos ham et Drag mod forfinede Nydelser, mod Aandfuldhed og Forbindtlighed i Omgang, mod Kærlighed, noget følelses- og stemningsbestemt, et artistisk Drag. Men paa den anden Side havde han Faderens nøgterne Kølighed og Klarhed, hans stærke Virkelighedssans, hans Barskhed og Herskersjæl — et kvindeligt og et mandligt Element. Men det sidste var langt det stærkeste og blev med Aarene mere og mere det herskende. Vi skal betragte disse to Sider af hans Sjæleliv noget nærmere.

Et Udslag af den artistiske, følelsesbestemte Side var Trangen til at leve i skønne, komfortable Omgivelser: Haver, Stuer, Møbler, Malerier og Statuer. Slottene i Berlin og Potsdam var ham for store, pragtfulde og umagelige, som Fortidens Slotte var det for den lette Rokokotids Mennesker; i dem tilbragte han Vintermaanederne, i Berlins Slot særlig Karnevalstiden med dens store officielle Fester med gammeldags Pomp og Ceremoniel. Men i Fyrrerne byggede han sig uden for Potsdam det lille yndefulde Rokokoslot Sans-souci (Sorgenfri), beliggende paa Toppen af en Række kunstige Terrasser, med vid Udsigt over det flade Landskab og omgivet af Haver i fransk Stil, med stive Hække, sydlandske og orientalske Træer, japanske Lysthuse, Marmorstatuer og Marmorbassiner med Guldfisk. Slottet selv er en lav, munter, gul Bygning, en af de skønneste Rokokobygninger uden for Frankrig; en hvid Kuppelsal af Marmor i Midten, Musikværelse og et skønt, rundt Biblioteksrum med lyse Trævægge og lette japanske Dekorationer i Guld. Ellers kun smaa, hyggelige Rum. Han ordnede ved Indretningen selv, hvor hvert Møbel og hvert Maleri skulde anbringes, mest galante franske Rokokomalere, senere Værker af de store Nederlændere. Her kunde han ogsaa have sine brogede, billige Liebhaverier: Guldsnustobaksdaaser og Ure, Stene, Silkeforhæng, Aber, Papegøjer og de uundværlige slanke Myndehunde, der altid ledsagede ham. En Fornødenhed for ham var god Læsning — klassiske og franske Forfattere, ikke en tysk Bog — og god Musik; i Sans-souci øvede han sig paa sin Fløjte, mellem Ministrenes Referater og Paraden i Potsdam, spadserende fra Stue til Stue eller i det lange Galleri langs Slottets Bagside. Om Aftenen var der Koncert. Og ikke mindre behøvede han stadig tvangfri Omgang med Mennesker, han holdt af for deres personlige Egenskaber eller for deres Aand; en Række Aar var Voltaire hans Gæst her ude; ogsaa berømte Musikere færdedes her som Graun og Ph. Em. Bach; ogsaa selve den berømte Joh. Seb. Bach besøgte ham. Samlingspunktet var Middagsmaaltidet med ikke for mange, men fint tillavede Retter, som Kongen selv censurerede, og faa gode Vine. Samtalen var her en lignende Kunst som i Tidens franske Saloner, om Litteratur, Filosofi, Politik eller en munter og vittig Kasten Bold med Ordene i Tidens Stil; Kongen var selv en Mester heri, »han er — skriver den franske Forfatter d'Alembert — den eneste, jeg har truffet i Tyskland, som kan føre den Art af Konversation, som man ikke kender uden for Frankrig og som man ikke kan undvære, naar man engang har lært den at kende.« Han forstod ogsaa i høj Grad at goutere et kvikt Svar fra andre paa en nærgaaende Bemærkning af ham selv, især naar det var holdt i en forbindtlig Form, som naar den hannoveranske Læge Zimmermann paa Kongens Spørgsmaal: »Naa, hvor mange Kirkegaarde har De saa fyldt?« hurtig svarede: »Ikke saa mange som Deres Majestæt, men

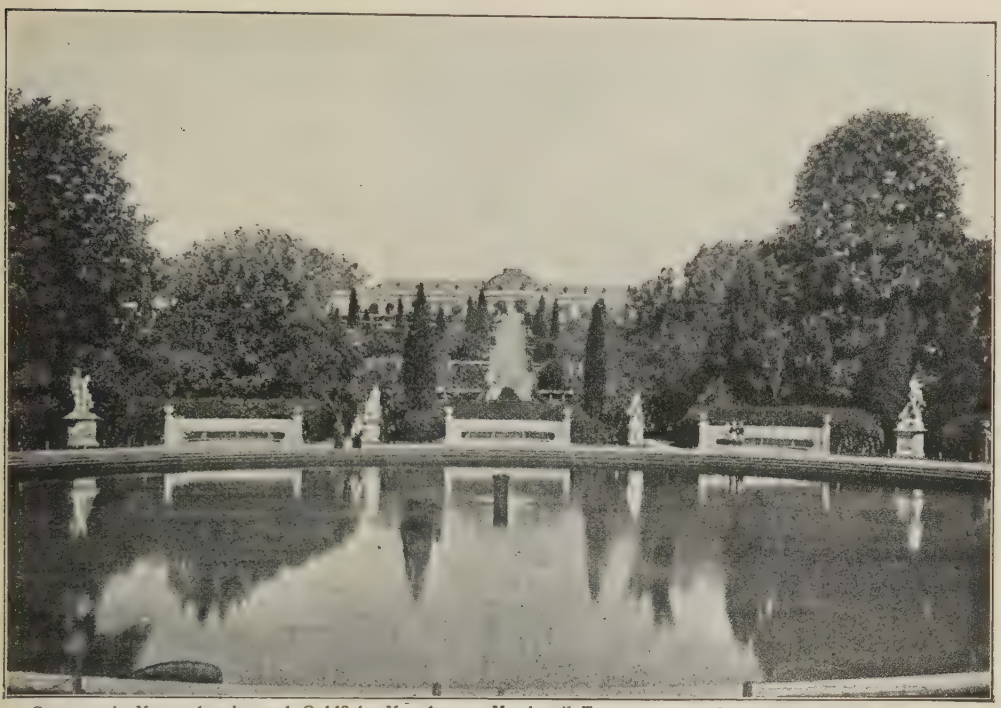

Sans-souci. Marmorbassin med Guldfisk. Man lægger Mærke til Terrasserne og de sydlandske Træer i Parken.

ganske vist heller ikke med saa stor Berømmelse.« Over for Læger og gejstlige kunde Kongen sjælden holde sin Tunge i Tømme; han yndede ingen af dem. I sin Bog »om den tyske Litteratur« fraraader han at bruge Læge; skal det endelig være, bør man helst tage »en af de erfarne gamle, der allerede har fyldt mange Kirkegaarde, ikke en ung en, der maaske aldrig har slaaet et Menneske ihjel.« Ogsaa over Præsterne spottede han stadig; men især de høje katolske Prælater kunde ofte svare ham igen i hans egen Form. Saaledes Kardinal Zinzendorff, Biskop i Breslau, hvem Kongen sendte følgende Anmodning om en Embedsbesættelse: »Den Helligaand og jeg er blevet enige om, at Prælaten Schaffgotsch skal være Koadjutor i Breslau; og de af Deres Domherrer, som modsætter sig det, skal betragtes som Folk, der er Wienerhoffet og Djævelen hengivne og som er modne til den evige Fortabelse, fordi de modsætter sig den Hellig Aand.« Kardinal Zinzendorff svarede: »Den dybe Overensstemmelse mellem den Helligaand og Deres Majestæt er en stor Nyhed for mig; jeg vidste ikke engang, at Bekendtskabet var gjort. Jeg ønsker, at den vil indgive Paven og Domherrerne Tanker, som svarer til vore Ønsker« — en fin Maade at sige Kongen paa, at Embedsbesættelsen efter Kardinalens Mening ganske afhang af Paven og Domkapitlet; og Frederik kunde fuldt vel nyde Svaret.

Hans Dagligliv havde nærmest samme Karakter som en rig forfinet fransk Stormands. Store Rum, store Gæstebud, mange Hoffolk, Tjenere og Gardere var ham til Besvær, han yndede jo heller ikke for store Udgifter; Udgifterne til hans Hofholdning og Betjening var derfor meget smaa i Sammenligning med, hvad Tidens Fyrster ellers anvendte; hans Taffel kostede ham kun 12,000 Thlr. aarlig, og Vagten paa Sans-souci bestod af 6 Mand og 1 Underofficer, den trak op hver Aften og drog bort om Morgenen.

Kvinder spillede, maaske med Undtagelse af en kort Tid i hans tidlige Ungdom, ingen Rolle i hans Liv. Med sin Hustru skilte han sig af, saa snart han blev Konge; hun satte aldrig sin Fod i Sans-souci; de mødtes kun ved de store officielle Fester om Vinteren i Berlin; men han behandlede hende altid med den yderste Høflighed. Derimod var Forholdet til Moderen og til Søstrene, især Markgrevinde Wilhelmine af Baireuth, meget inderligt. Men ud over dem og deres Damer savnedes det kvindelige Element næsten ganske paa Sans-souci.

Derimod var Samlivet med livfulde, aandrige og trofaste Venner ham en Nødvendighed som Musik og Litteratur, sin »Tilværel-

Middagsmaaltid i Kuppelsalen i Sans-souci. Voltaire (til venstre) bejer sig med en skarp Bemærkning frem mod Kongen. Efter Maleri af Adolf Menzel.

ses Krone« kaldte han det selv. Vennerne fra hans Ungdom paa Rheinsberg som Keyserlinck, Suhm og Jordan stod hans Hjerte nærmest; men de døde næsten alle i de første Aar af hans Regering. Lige saa nær stod noget senere den fintdannede Grev Rothenburg, hvis Død 1751 gik ham overordentlig nær: »Jeg har ikke Tanke for andet end min Sorg; alle mine Tanker dvæler ved Tabet af en Ven, med hvem jeg i 12 Aar har levet i det fortroligste Venskab.«

Med en sjælden Trofasthed holdt han Forbindelsen vedlige med tidligere Venner, som Embedsvirksomhed havde ført bort fra Potsdam; sendte dem Smaagaver af Frugt og Vin og besøgte dem paa sine Inspektionsrejser. Følgende lille Billet fra 1764 til en af Rheinsbergvennerne, General Fouqué, da Domherre i Brandenburg, viser den frie og ugenerte Tone, der raadede mellem ham og Vennerne: »Paa min Gennemrejse til Brandenburg tænker jeg at besøge Dem som gammel Ven sans façon. Jeg kommer til Middag om 4 Dage og medbringer kun en Ven, der i fuldt Maal fortjener Deres Venskab og Agtelse. Vi vil altsaa, hvis det passer Dem, kun være 3 i alt. Til Middag behøver jeg kun lidt og beder kun om en god Suppe og en Ret Spinat ligesom om et venligt Ansigt og et godt Helbred for Dem selv. Det sidste Punkt anbefaler jeg Dem mest indtrængende af alt.« Ganske ejendommeligt var hans Forhold til et Par Venner af et andet socialt Lag end de øvrige, som han havde lært at kende i sin Trængselstid i Küstrin; den ene af dem, en stor og smuk Hoboist ved Navn Fredersdorff, havde været ham til Selskab med sin Musik; han var senere blevet hans Kammertjener og havde, da Frederik blev Konge, faaet Titel af »Kæmmerer«; han var noget havesyg men Kongen ubrødelig tro og anvendtes af ham i hemmelige private og politiske Missioner. Frederiks Smaabreve til ham er af en ejendommelig munter og fortrolig Art; et Par af dem skal anføres ogsaa som Prøver; de er fra April 1754, Fredersdorff havde da lige været syg: »Naar Solen skinner til Middag, saa vil jeg ride ud. Kom saa til Vinduet, jeg vil gerne se dig; men Vinduet skal være lukket godt til, og der maa være stærk Ild i Kammeret. Jeg ønsker af Hjertet, at du med hver Dag maa blive bedre. I Gaar har jeg fejret din Bedring med 2 Flasker ungarsk Vin. Gud bevare dig.« I en anden Billet skriver Kongen: »Jeg har i Gaar faaet Linned; nu maa du uddele Gaver deraf. Jeg tænker, at du vil skælde og smælde over, at der i Gaar er blevet spist for 180 Daler Kirsebær; det bliver en rent liderlig Reputation, jeg skaffer mig. Det glæder mig ret meget, at det igen gaar godt med dig. Man siger i Berlin, at (Operasangerinden) Astrua er blevet tosset i Hovedet (rappel Køppisch); men hun har sin Kontrakt og maa holde den. Gud bevare dig. De Operafolk er saadan Karnaillebagage, at jeg er 1000 Gange træt af dem.« Brevene viser Tonen i Kongens og Kammertjenerens Samtaler: om Gaver, Husholdning og Opera, munter og fortrolig; og en mærkelig hjertelig Klang har det stadig og i ret underlige Forbindelser forekommende: »Gott bewahre dihr« i den ugudelige Frederiks Mund.

Den Side af Frederik den Stores Personlighed, der vender ud mod Sans-souci, mod Kunst, Musik og Samlivet med Vennerne er maaske menneskelig den mest tiltalende. Men det er ikke den, der har givet ham hans Betydning. Naar vi ser ham paa de Omraader, der har skaffet ham Navnet den Store,

i Udenrigspolitikken, i Diplomatiet og i Administrationen af hays Lande, er det, som det var en helt anden Person, vi mødte: kølig, haardfør, barsk, med en ubøjelig Vilje, et mærkeligt Overblik og en enestaaende Arbejdsevne og Gave til at beherske andre. Denne underlige Dobbelthed lagde sig allerede for Dagen i hans ydre Optræden; Samtiden beundrede i selskabelig Omgang hans indtagende bløde, ligesom noget slørede Stemme og hans fransk forbindtlige og imødekommende Væsen; men uden for Selskabslivet var hans Stemme kort og bydende og hans Optræden skarpt iagttagende og barsk.

Hans Helbred havde i de unge Aar været noget vaklende; han havde ikke troet, at han skulde blive gammel, hvad han maaske paa Grund af sit uordentlige Levned heller ikke havde Grund til. Men som Aarene gik, hærdedes han; og indtil sit sidste Leveaar led han næppe af anden Sygdom end Gigt og Podagra, som han mente at have arvet fra Faderen. Han kunde byde sig overmaade meget af legemlige Anstrengelser, Savn, Arbejde og Sindsbevægelser; dog maaske lige saa meget paa Grund af sin Vilje som paa Grund af Overskud af Kræfter. I Felten og paa sine stadige Inspektionsrejser rundt i Riget nøjedes han, der elskede Komfort og udsøgte Maaltider, meget ofte med ringe, tilfældig og utilstrækkelig Forplejning og Hvile. Paa Marchen red han altid ved Siden af Soldaterne; i koldt Vejr stod han af Hesten og gik ved Siden af dem. Og hans Inspektionsrejser foregik med saa stor Hast, at baade hans Følge og Dyrene led meget derunder og ofte, ligesom han selv, udsattes for Farer.

Hans Styremaade var ganske den samme som Faderens. Han drev sit Land som en dygtig Herremand sit Gods. Han vilde som Faderen ikke blot have Ledelsen af de store Linier, men ogsaa tage Bestemmelse om alle Enkeltheder. Ministrene havde, da den unge æstetiske Fyrste kom paa Tronen, ventet, at der her skulde ske en Forandring fra Frederik Wilhelms Tid, at der vilde blive afholdt Ministermøder med Drøftelse af Sagerne. Men de tog fejl; Frederik den Store ønskede lige saa lidt Diskussion som Faderen havde gjort det; de havde at gøre deres Indstillinger og Forslag skriftligt, klart og sagligt; Kongen afgjorde da Sagen ved en kort Randbemærkning[1]); der anskaffedes ikke nogen ny Protokol til de nye Love ved Frederiks Tronbestigelse; han fortsatte i Faderens gamle Protokol med et »Her har Hs. Maj. Kong Frederik II begyndt at undertegne«; der skete intet Brud med Fortiden. Ukaldede Raad af Ministrene blev skarpt afvist; »naar Ministrene ræsonnerer over Forretninger, er de dygtige Folk; men naar de taler om Krigsvæsen, er det, som naar en Irokeserindianer taler om Astronomi«, lyder Kongens Randbemærkning til en ukaldet ministeriel Indblanding i et Militæranliggende lige efter at

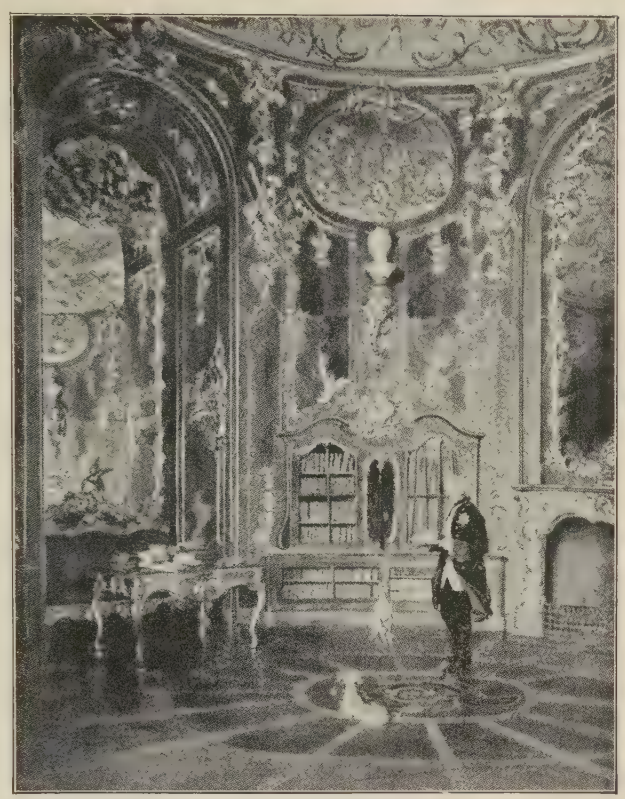

Det runde Biblioteksværelse i Sans-souci. Kongen og hans Mynder. Maleri af Fritz Werner.

[1]) Flere af disse korte Randbemærkninger er blevet bekendte for deres ganske uceremonielle rammende Form og besynderlige Tysk. Et Par skal anføres. Det kurmarkiske Domænekammer ansøgte 1740 om 195 Thaler til Udbedring af Vejen fra Ruppin til Rheinsberg, hvad Kongen ansaa for for meget; Svaret lyder: „Ich kenne den Weg und musz Mihr die Kammer vohr ein groszes Beest halten.“ — Major du Moulin ansøger 1763 om Ansættelse i det pommerske Kammer; Svaret lyder: „Das währe den bock zum gertner gemacht.“ — Hofpræst Cochius søger 1768 om Forflyttelse til Domkirken i Berlin. Svaret: „Jesus Saget: mein Reich ist nicht von dieser Welt. So müssen die prediger auch denken; denn Predigen Sie nach Ihren Thodt im Duhm vom Neuen Jerusalem.“

Frederiks Ven General Grev von Rothenburg (Se S. 388). Efter en Radering af Glume.

han er blevet Konge. Særlig i Krigstiden krævede han ubetinget Lydighed. Tonen over for Ministre, der prøvede at gaa uden om hans Ordrer, blev da meget skarp; »jeg advarer Dem — hedder det i et Brev fra 1741 til selve Statsministeren v. Podewils — lav ingen Krumspring, men udfør min Befaling efter Bogstaven, eller deres Hoved springer uden videre.« Selv til den gamle Fyrste af Anhalt-Dessau, Faderens fortrolige Ven, hedder det, da han i Begyndelsen af Syvaarskrigen gaar mod Kongens Ordre i en saa ubetydelig Sag som Frigivelsen af en Rekrut: »Jeg ser ikke gerne, at De gør Indsigelser, naar jeg har givet en Ordre. Jeg forstaar ikke Spøg desangaaende, og maa De, Os Elskelige, ikke anse mig for en Skillingsfyrste, men udføre min Ordre; ellers kommer der Fortrydelse deraf.« Han stolede ikke paa sine Ministre, men stod stadig bag om dem i Forbindelse med Embedsmændene ude i Landet, og omvendt kunde Undersaatterne stadig uden om Embedsmændene henvende sig direkte til Kongen; de stillede sig da om Vinteren op ved et stort Træ uden for hans Værelse i Slottet i Potsdam og fik saa Foretræde. Men mest stolede han paa sine egne Øjne, og foretog hvert Aar rivende hurtige Inspektionsrejser over hele Riget; forud udsendtes der da til Embedsmændene Skemaer med Spørgsmaal, som han ønskede besvaret, ofte op til 100; Svar og Akter maatte ved hans Ankomst ligge rede og Embedsmændene ledsage ham og paavise Forholdene paa Stedet. Han forstod i en sjælden Grad at spørge og komme til Bunds i en Sag og især at bruge sine Øjne. Paa Grundlag af Indberetninger og Erfaringer paa Rejserne søgte han saa efter sin Hjemkomst at indføre Forbedringer.

Et saadant personligt Styre kræver jo en uhyre Arbejdsevne, Viden og Overblik. Men Frederik besad disse Egenskaber i høj Grad; han arbejdede i Reglen sine Ministre og Embedsmænd sønder og sammen, ja til Døde; den Mængde Sager, han personlig har gennemgaaet og truffet Bestemmelse om, er ganske overvældende. Det blev kun muligt ved den store Erfaring, han i sin Kronprinstid havde erhvervet og endnu mere i sin lange Regering fik, til alle mulige Forhold: Dræning, Bro- og Dæmningsbygning, Kanonstøbning, Kreaturracer, Nytteplanter o. s. v.

Paa samme Maade havde han i Krigstiden ikke blot Overledelsen, men gav sig af med de mindste Enkeltheder, for at alt kunde gaa, som det skulde. Den franske Marechal Belle-Isle, der efter Slaget ved Mollwitz mødte i Frederiks Lejr for at forhandle om Forbund, var i høj Grad forundret over hans Virksomhed, et Forhold, han jo slet ikke kendte fra sin egen Konge. »Kong Frederik fører ikke blot Kommandoen i Hovedsagerne, som en simpel General vilde gøre, men han passer ogsaa de andre vigtigere Sager. Afset fra at han kamperer i sit Telt midt i Lejren, uddeler han alle Befalinger og indlader sig paa alle de Detaljer som hos os en Kvartermester; han drager ogsaa Omsorg for Tilførslen, Artilleriet og Ingeniørvæsnet. Kongen staar op Klokken 4 om Morgenen, stiger til Hest og afrider samtlige Forposter og Lejrens Omgivelser. Til samtlige højere og lavere Officerer, som sendes ud til en eller anden Operation, uddeler han selv Ordrer, og paa den anden Side indgaar alle Beretninger om den Slags Sager til ham personlig. Saaledes bliver ogsaa Desertører, Spioner og Krigsfanger bragt for ham og udspurgt af ham ... Mandstugten, Subordinationen og Punktligheden er uddannet i en Grad, som jeg kun besad en ufuldkommen Forestilling om, skønt jeg i Forvejen havde hørt derom.«

Og lige saa lidt som han sparede sig i Arbejdet for Landets Opkomst og for Hæren, gjorde han det i selve Slagene. I Slaget ved Mollwitz 1740, det første, hvori han deltog, lod han sig rive med paa Flugten, da den preussiske Hær blev redet over Ende af det østrigske Rytteri. Men efterhaanden tænkte

han i Slagene næppe mere paa sin egen Person; ved Kunnersdorff blev 2 Heste skudt bort under ham, to Kugler gennemborede hans Hat og kun et Guldetui hindrede en tredje Kugle i at ramme hans Hjerte, og det var kun med Møje, at han kunde bringes til at forlade det tabte Slag; i Slaget ved Leuthen lod han midt i Kugleregnen sin Livpage spænde det gode Kidetøj af den Hest, der var skudt bort under ham, og bære det med ud af Kampen. Natten efter Slaget ved Leuthen trængte han med ikke mange Ledsagere ind i Slottet Lissa, hvorom der laa 3500 Østrigere, gik op i Spisesalen, hvor de østrigske Generaler spiste til Aften, og fik ved sin koldblodige Tiltale dem, der ikke anede, hvor faa Mand han havde med sig, til at overgive sig; det var med Rette, at han senere paa Aftenen sagde til Slottets Ejer: »Ved han, hvad det er at spille va banque? Det har jeg gjort i Aften.« Og han havde gjort det meget oftere. (Se Billedet S. 392).

Napoleon kalder Frederik II for »et af alle Tiders største militære Genier« og skal, da han 1806 stod ved hans Kiste i Garnisonskirken i Potsdam, have sagt: »Hvis han havde levet, stod jeg næppe her.« Han beundrer hos ham »Foreningen af lang taalmodig, forstandsmæssig Tilrettelægning af Grundlaget for sine Planer, stort Vovemod, en lynsnar Forstaaelse af, hvor han i hvert givet Øjeblik skal sætte ind, og en stor Optimisme«. Denne Dom falder sammen med, at Büsching betegner hans Karakter som kolerisk-sangvinsk og derved forstaar, at han havde en Tilbøjelighed til i alle Forhold, ogsaa uden for det rent militære, at gaa angrebsvis, aktivt frem, og at han altid havde en urokkelig Tro paa, at det nok vilde gaa. I militær Henseende stod han her i Modsætning til Tidens andre Feltherrer som hans Broder Prins Heinrich, der yndede en forsigtig Manøvrering og Udsultningstaktik. Han foretrak som Napoleon I altid Offensiven og fremhæver ofte dens Fordele, saaledes i et Brev fra 1744 til sin Forbundsfælle Ludvig XV af Frankrig, holdt i en meget mere ugenert og belærende Tone, end denne Monark ellers var vant til; »jeg maa endnu tilføje« — skriver han — »at største Delen af det slette Resultat, som Deres Tropper har haft i Bayern, hidrører fra, at de har villet gaa defensivt frem i et fjendtligt Land. Naar man indskrænker sig til Forsvar, maa man passe paa mange Ting og give Fjenden frit Spil til at fatte og udføre de dristigste Planer. Det er altid bedst at angribe, selv naar man er svagere i Tal. Ofte forskrækker Forvovenhed Fjenden.« I samme Retning gaar de korte, skarpe Tilrettevisninger til sendrægtige Generaler: »Tror han« — skriver han i 1759 til General Puttkammer — »at han staar med 1500 Heste for at staa stille og kratte sig i Bukserne; han maa gribe om sig.« Dette ivrige, angrebsvise Initiativ er noget centralt i hans Karakter paa alle Omraader og hele Livet igennem. Og hans sangvinske Tro paa, at det alligevel nok gik, bar ham over mange fortvivlede Situationer, hvor ingen Redning syntes at være i Sigte. En Ting, der ogsaa bidrog til at muliggøre hans ofte uhyre Arbejde, var en Evne til at afspænde sig og selv i de vanskeligste Stillinger at forfriskes og for et Øjeblik at glemme alt ved lidt Musik, Læsning af en god Bog og Samtale med en god Ven. Paa et kritisk Punkt af Krigen 1758 viste han i Lejren ved Olmütz sin Forelæser Catt, hvorledes en Menuet skulde danses med Gratie og morede sig ved Tanken om, hvad den østrigske General Daun vilde sige, hvis han saa sin Modstander »staa og lave Entrechats i en Bondestue«.

Preussiske Soldatertyper fra Syvaarskrigen. Efter Tegning af J. H. Ramberg.

Naar de gamle Embedsmænd og Generaler, ogsaa da Frederik II var ganske ung, fandt sig i hans Krav og Tone og anstrengte sig til det yderste, havde det jo mange Grunde: først og fremmest, at han var Konge og skulde lystres; saa det, at han selv kunde sit Fag og passede sit Arbejde; endelig det ubestemmelige ved hans Personlighed, der fik Faderens Generaler til, mod den gamles Ordre,

Frederik den Store trænger om Aftenen den 5. Decbr. 1757 med faa Ledsagere ind i Slottet Lissa og hilser de overraskede østrigske Officerer: Bon soir messieurs, De har sikkert ikke ventet mig her, maa man være med her. (Samtidigt Stik.)

uvilkaarlig til at springe op, da han som ganske ung traadte ind i Tobakskollegiet. Men det var vel ikke mindst det, som hans Minister Podewils betegnede som en Oplevelse, at han »aldrig tænkte paa sin egen Person, men kun paa Staten«. Han var lige saa nøjeregnende med Statens Midler over for sig selv som Faderen; hans Forbrug til Hofholdningen og Betjening var i Sammenligning med andre Fyrsters yderst ringe; hans Garderobe og Sengetøj indbragte efter hans Død kun 400 Thaler. Han havde ingen kostbare Liebhaverier, som Faderen havde sin store Garde, der »kostede ham mere end en Maitresse kostede den franske Konge«. Hans Venner fik de Stillinger, hvor de kunde gøre Nytte, ikke mere; den Guldstrøm, de havde ventet, udeblev, »jeg har ikke Ret til at disponere over Kongen af Preussens Kasse til private Formaal«. Han dømmer om sig selv og sine Fejlgreb med samme Klarhed som om sine underordnedes; i hans Breve til Ministrene er der aldrig noget Forsøg paa at udsmykke eller undskylde Nederlag; kun at afværge Følgerne; og i hans Beretning om Syvaarskrigen hedder det: »Aldrig har en General begaaet flere Fejl, end Kongen (han selv) begik paa Toget 1744«; og sin af Samtiden saa højt beundrede Sejr ved Soor vurderer han saaledes: »Jeg havde fortjent at blive slaaet ved Soor, men mine Generalers Dygtighed og mine Troppers Tapperhed frelste mig fra en saa stor Ulykke.«

Stærkest kommer denne kølige og fuldstændige Underordnen af sin egen Person under Hensynet til Staten frem i de næsten enslydende Ordrer, han udstedte til Minister Podewils, før han drog ud i den schlesiske Krig og i Syvaarskrigen: »Hvis jeg skulde blive dræbt, saa maa Forretningerne gaa deres Gang uden ringeste Forandring og uden at man mærker, at de er i andre Hænder ... Hvis jeg skulde have den Ulykke at blive taget til Fange af Fjenden, saa forbyder jeg, at man tager selv det ringeste Hensyn til min Person, og at man agter det ringeste paa, hvad jeg maatte skrive fra mit Fængsel. Hvis en saadan Ulykke indtræffer, maa jeg ofres for Staten; man maa adlyde min Broder, der ligesom mine Ministre og Generaler med deres Hoved maa staa inde for, at man hverken tilbyder en Provins eller Løsepenge for mig, og at Krigen fortsættes med Benyttelse af de vundne Fordele, som om jeg aldrig havde eksisteret.«

(Sluttes).

TH. A. MÜLLER

KAFFERNE

Zulupiger gør Toilette. Haaret redes kegleformet i Vejret og sammenholdes forneden med et Metalbaand. (Fot. af Trappist Mission, Mariann Hill, Natal).

Næst efter Nord-Amerikas Indianere er der næppe noget »Naturfolk«, som har opnaaet en saa almindelig Verdensberømmelse som de afrikanske Kaffere — Zulukafferne, som man ofte siger. Deres blodige Kampe indbyrdes og med Europæerne har optaget Sindene i den civiliserede Verden lige saa meget som den hvide Races Udryddelseskrig mod »Rødhuderne«, ja paa en vis Maade mere, fordi disse Kampe har fundet Sted i det 19. Aarhundrede og saaledes ligger os nær inde paa Livet. Som Indianerne har haft deres Forfatter i Cooper, har Kafferne haft deres i Rider Haggard, hvis spændende Bøger — »Kong Salomons Miner«, »Det hvide Folk« o. m. a. — vi sikkert alle har læst i vor Barndom.

Kafferne bor i Syd-Afrika, nærmere bestemt i det nordøstlige Kapland, Natal og det sydøstlige Transvaal, d. v. s. i Landet mellem det indiske Ocean og Drakensberge. Det er et Land, som fra de indtil 3000 m høje Bjerge sænker sig i Trin ned mod Havet. Største Delen er et af Floder sønderskaaret Plateauland, der ligger i en Gennemsnitshøjde af 1000—1500 m. Kun langs Kysterne findes en smal Strimmel Lavland, der for det meste er sandet og med Strandsøer, andre Steder dog mere sumpet. Klimaet er tropisk-subtropisk. Regnen falder hovedsagelig om Sommeren. I de bedste — d. v. s. de regnrigeste — Egne er der Skov, dels løvfældende, dels stedsegrøn; i de noget regnfattigere Omraader findes græsrige Savanner med spredte Buske, Træer eller Trægrupper, bestaaende af tornede Acacier og bladfattige Euphorbier (Vortemælk). Mange Steder findes dog hverken Træer eller Buske: de er blevet hugget bort eller ødelagt ved Græsbrande. Ved Kysterne af Strandsøerne og i rolige Bugter træffes Mangrovevegetation. Dyreverdenen er — eller har i alt Fald tidligere været — overordentlig rig i Savannelandet, Hjemstedet for talrige planteædende Dyreformer, i hvis Spor de kødædende følger. Elefanterne strejfede for blot et Par Menneskealdre siden omkring i store Flokke; nu har man maattet frede de faa tilbageblevne, for at de ikke helt skal uddø. Det samme gælder Næsehornet. Almindelige er endnu Antiloper. Af Rovdyr

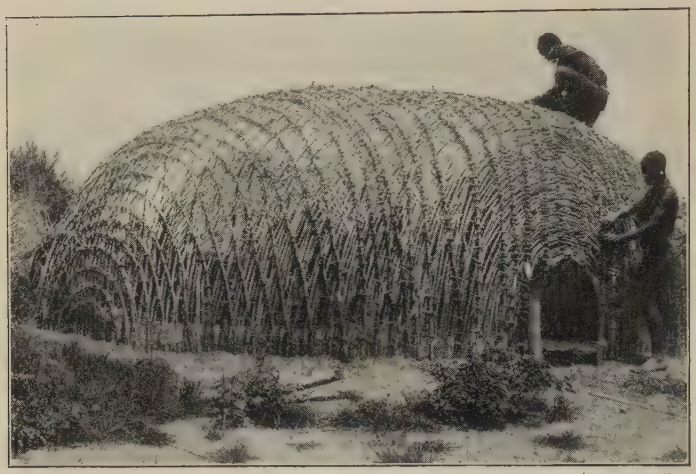

Kaffernes Hytter er bikubeformede. De bestaar af et Skelet af smækre, bøjelige Stænger, som er stukket ned i Jorden i Kreds og bundet sammen foroven. Dertil kommer saa et Sæt vandrette Stænger. Det hele dækkes med Ler og Straa. Som det ses paa Billedet, er Indgangen til Hytten saa lille, at man maa krybe ind i den.

findes Leoparder, Hyæner, Sjakaler; Løven er derimod sjælden.

Alt i alt maa vi sige, at det er et Land, som byder særdeles gode Betingelser for Menneskelivet, og det har da ogsaa været beboet meget langt tilbage i Tiden af forskellige Folkeslag. Nu er det altsaa Kafferne, som bebor Landet.

I sproglig Henseende hører Kafferne til Bantuerne, der bebor det meste af Mellem- og Syd-Afrika, og som uden Tvivl helt vilde have fortrængt Verdensdelens ældste Befolkning — Buskmændene og Hottentotterne, om de ikke var blevet standset af Europæerne. De falder i flere Stammer, af hvilke de mest kendte er Xosa, Tembu, Pondo, Swazi og frem for alt Zuluerne, der i det 19. Aarhundrede blev det førende Folk i Syd-Afrika.

Deres Udseende har været Genstand for megen Diskussion. Ifølge de første Beskrivelser, som Opdagelsesrejsende gav af Kafferne, skulde de allesammen være rene Adonis'er, legemliggjorte Statuer fra den klassiske Tid i det gamle Hellas. Disse Beretninger var overdrevne og maa ses paa Baggrund af det, man tidligere vidste om Negre. For selv om Kafferne hører til den sorte Race, er de langt fra saa negroide som Befolkningen i Sudan. Det er kraftige, slanke, velbyggede Mennesker med nærmest mørkebrun Hudfarve. I Almindelighed er de højere end Nord-Europæerne, nemlig i Gennemsnit over 170 cm. Fødderne er smaa og Hænderne smalle og velformede. Ansigtet er bredt, Underkæben kraftig, men Læberne er knap saa tykke og opsvulmet som hos de egentlige Negre, og Ansigtet er derfor aldrig saa frastødende som hos disse.

Som hos mange andre Naturfolk er Kvinderne som ganske unge smukke og indtagende, men det haarde Arbejde, der paahviler dem, bevirker, at de meget hurtigt »falder af« og bliver uhyggeligt grimme med grove, slappe Træk.

Naar man ser bort fra de højst liggende Egne, er Klimaet saadan, at det ikke stiller store Fordringer til Klædedragten. For Mandens vedkommende indskrænker den sig ofte til et Bælte omkring Livet med nogle Skindstrimler for og bag — om ikke til endnu mindre. De unge, ugifte Kvinder bærer et kort Skørt, pyntet med Perler; den gifte Kvinde bruger derimod Skørt, der gaar til Fødderne og som minder om den malajiske Sarong. I køligere Vejr bruges af begge Køn en Kappe af Oksehuder, den saakaldte Karos.

Farvede Glasperler spiller en stor Rolle hos alle Kaffere — Mænd som Kvinder. De trækkes paa Snore og bæres om Hals, Arme, Ben og paa Brystet sammen med andre Smykker som Dyrehaler, Fjer, Dyretænder etc.

Straalende og fantastisk var Zuluernes Krigsdragt. Paa Hovedet havde de en Fjerkrone, som hos Høvdinger bestod af hvide Strudsfjer og blaa Tranefjer. Om Halsen bandt de en Krave med Skindstrimler og

Zulukvinder i Færd med at male Korn. Ved Hjælp af en mindre Sten knuses Kornet mod en større Sten. Melet opbevares i Kalebasser. Kvinden til venstre fylder netop Meler i en saadan.

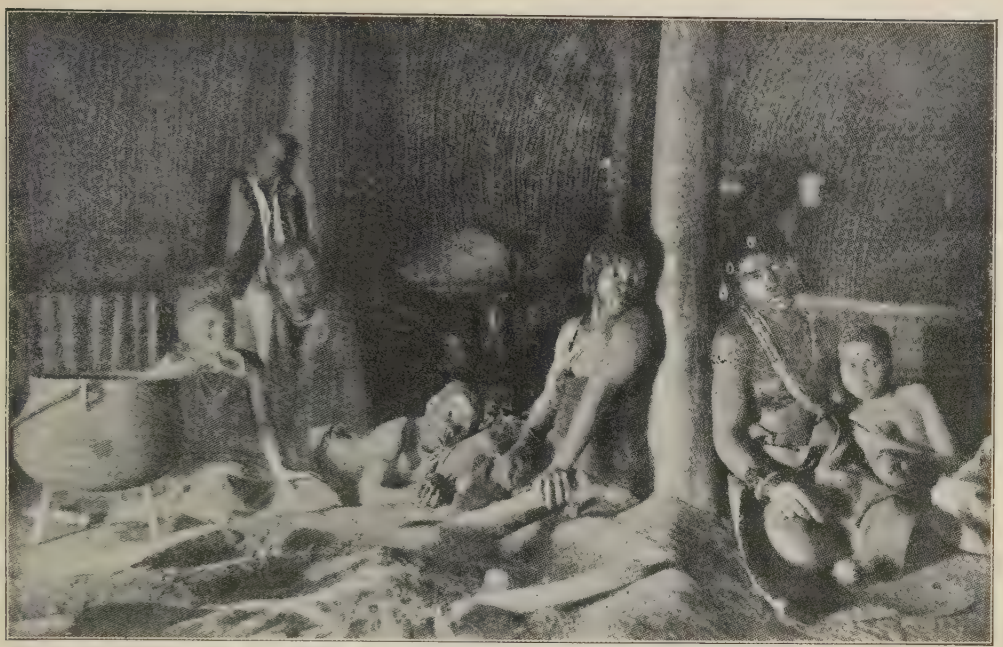

Det indre af en Zuluhytte. Der er mørkt herinde, da den lave Indgang er det eneste Vindue i Hytten. Midt paa Gulvet findes Ildstedet, og da der ikke er andre Trækhuller end Indgangen, er Rummet altid fyldt med Røg. Af Husgeraad er her ikke meget: Træskaale, Lerkrukker, Kalebasser og Nakkeskamler. (Fot. af Trappist Mission, Mariann Hill, Natal).

Dyrehaler, og saadanne blev ligeledes anbragt paa Armene og paa Benene under Knæet.

Det er langt fra, at Kafferne forsømmer deres Legeme, om de end plejer det paa en anden Maade end vi. Kroppen bemales med rød Okker og andre Farver, saa den egentlige mørkebrune Farve skjules, hvilket har været Aarsag til, at man troede dem lysere end Tilfældet i Virkeligheden er. For at blødgøre Huden indgnides den med Fedt, og da der yderligere udgaar en ubehagelig stram og gennemtrængende Lugt fra den, tør det nok antydes, at det ikke just er »4711« eller »Quelques fleurs«, som strømmer en i Møde fra de unge Kafferskønheder.

Hos de fleste Stammer gøres i Almindelighed ikke meget ved Haaret; det bæres ret kortklippet. Herfra danner dog Zuluerne en Undtagelse. De unge Krigere, der i særlig Grad har udmærket sig, faar Tilladelse af Kongen til at lade Haaret barbere af med Undtagelse af en Ring, der sammenflettes med Senetraad og indgnides med Fedt og Gummi. Haarringen er fast og haard at føle paa og kræver en omhyggelig Pleje, ved hvilken Krigerne maa hjælpe hinanden. Ogsaa Zulukvinderne ofrer en Del Tid paa Haarplejen. Ejendommelig er især den høje, kegleformede Frisure.

Kaffernes Boliger er halvkugle- eller bikubeformede Hytter. De bestaar af et Skelet af bøjelige, smækre Stænger, som er stukket ned i Jorden i Kreds og bundet sammen foroven. Dertil kommer saa et Sæt vandrette Stænger. Til yderlig Dækning anvendes Straa og Ler. Indgangen til Hytten er lille og saa lav, at man maa krybe paa alle fire for at komme ind. Den kan lukkes med en Skærm. Da der ikke kan komme Lys ind andre Steder fra end gennem den lave Dør, er det indre mørkt. Midt paa Gulvet findes Ildstedet, og da Indgangsaabningen er det eneste Trækhul, er Rummet altid fyldt med Røg. Husgeraadet er ringe. Til Opbevaring af den sure Mælk benyttes Træskaale, udskaaret af Mændene i deres Fritid, Lædersække eller flettede, men vandtætte Kurve. Endvidere findes her Lerkrukker, som Kvinderne har lavet, og Nakkeskamler (Hovedskamler), som om Natten bruges af de Stammer, der har en mere kunstfærdig Haarsætning. Man sover i Nærheden af Ildstedet paa flettede Maatter eller Skind, dækket af Karos'en.

Medens de fattige maa nøjes med een Hytte, har de mere velhavende, som har Raad til at holde flere Koner, gerne flere Hytter, saaledes at hver Kone har sin Hytte, i hvilken Manden saa nu og da giver Gæsterolle. Hytterne omgives af et Gærde af Tjørn. Hytterne og »Gaardene«, som man maaske kunde kalde de velhavendes Samling af Hytter, ligger i Kreds omkring en med tornede Buske eller Sten indhegnet Plads,

Foruden saa meget andet Arbejde maa Kvinderne ogsaa brygge Øl. Hertil bruges Durra og Majs. Kafferne drikker Øl i store Mængder. (Fot. af Trappist Mission, Mariann Hill, Natal).

hvor Kvæget drives ind om Natten for at være i Sikkerhed, saa det ikke skal blive røvet af fremmede. Saadanne Landsbyer, der rummer fra en halv til en hel Snes Hytter, kaldes undertiden Kraaler, der egentlig er Navnet paa Kvægindhegningen. Zuluernes Krigerkraaler var dog langt større, idet de kunde rumme flere Tusinde Mennesker.

Efter Erhverv er Kafferne oprindelig Halvagerbrugere og Kvægavlere. Det er Kvinderne og Slaverne, som maa besørge Arbejdet i Marken. Kun een Ting nedværdiger den frie Mand sig til, nemlig i de skovklædte Egne — og saadanne foretrækkes, hvis de findes — at fælde Træerne og brænde dem af, men derefter trækker han sig tilbage og overlader Resten til Kvinderne. I Flok og Følge — ofte med »Baby« paa Ryggen — begiver de sig ud til Markerne og bearbejder den askeblandede Jord med Hakker, forsynet med Jernblade. Først med den europæiske Kolonisation kom Ploven til Syd-Afrika. Hvor Jorden er »hakket« eller pløjet, saas Hirse (Durra), Majs, Græskar, Bønner, Hamp og Tobak, hvilken sidste ligesom Majsen først er indført efter Amerikas Opdagelse. Udsaaningen sker efter den første Regn i Oktober. Marken omgives med et Gærde for at forhindre, at Afgrøden skal ødelægges af Vildsvin, Aber eller tamme Dyr. Til yderlig Sikring opholder en ung Pige sig til Stadighed paa Marken i en lille Hytte. Hun skal holde saavel de vilde Dyr (bl. a. ogsaa Finkerne) som Husdyrene borte. Frem for alt skal hun have sin Opmærksomhed henvendt paa Græshoppesværme. Slaar en saadan Sværm sig ned paa en Mark, er alt ødelagt paa et Øjeblik. Saa snart derfor den unge Pige faar Øje paa en Græshoppesky i Horisonten, giver hun Advarselsskrig, og i største Hast tændes Baal rundt omkring for ved Ild og Røg at drive Græshopperne i en anden Retning.

I Maanederne Februar —April foregaar Høsten. Ogsaa den besørges af Kvinderne. Majskolberne og Hirseaksene tørres paa Træstilladser, hvorefter de tærskes med Stokke paa Lergulv. Rensningen foregaar ved Kastning, naar det blæser: de tunge Korn falder lige ned, medens de lettere Avner flyver bort. Kornet opbevares i underjordiske Gruber i Lerkrukker eller flettede Kurve.

Kornet koges og males. Grutningen foregaar ved, at Kvinderne med en mindre Sten knuser det kogte Korn paa en større, flad Sten. Melet opbevares i Kalebasser eller Lerkar. Af Melet bages Brød eller tilberedes en Slags Grød. Almindeligt er det at riste Majskolberne hele i Asken. Af Durra og Majs fremstilles ogsaa Øl, der nydes i store Mængder.

Kvinderne maa selvfølgelig ogsaa passe Børnene, og endelig foretager de en Indsamling af alt muligt spiseligt, særlig i daarlige Tider, naar Høsten har slaaet fejl eller Græshoppesværme trods al Paapasselighed har

Som hos alle Halvagerbrugere nedlader Kaffermanden sig ikke til at udføre Markarbejde. Dette overlader han til Kvinderne, som bearbejder Jorden med en Hakke, der er forsynet med Jernblad. Det er ingenlunde noget let Arbejde, og lettere bliver det ikke, naar det er nødvendigt at have „Baby" med paa Ryggen. Kvinderne maa ogsaa høste og tærske Kornet. De vigtigste Kulturplanter er Hirse, Majs, Græskar, Bønner, Hamp og Tobak.

Zulukrigere, der særlig havde udmærket sig, fik af Kongen Tilladelse til at anlægge den saakaldte Haarring. Haaret barberedes af med Undtagelse af en Ring, der sammenflettedes med Senetraad og indgnedes med Fedt og Gummi, hvorved „Ringen" blev haard. Undertiden blev Tilladelsen til at bære Haarring givet til et helt Regiment paa een Gang. Mændene maatte hjælpe hinanden med at passe Haaret.

ædt hele Afgrøden. Saa tager man til Takke med Rødder, Knolde, Græsser, Bær, Termitter og Græshopper, de sidste 2 Slags bagt sammen.

Man kunde maaske af ovenstaaende faa det Indtryk, at det var Kvinderne, som udførte alt Arbejdet. Saadan er det dog ikke. Som allerede nævnt er det Mændene, der rydder Skoven for at skaffe Plads til Marker. Da der hverken anvendes kunstig Vanding eller Gødning, udpines Jorden hurtigt, og det bliver derfor nødvendigt ret hyppigt at tage nyt Land under Kultur.

Men Mændenes fornemste Beskæftigelse er Kvægpasningen. Det græsrige Savanneland er som skabt til Kvægavl. Der holdes Okser, Faar og Geder. De første er Kafferens Yndlingsdyr, han fremelsker særlige Racer, pynter dem ved at give Hornene de mærkeligste Former eller ved at skære Takker i Ørerne og Striber i Huden. For Kafferen er Kvæget alt. Alle hans Tanker beskæftiger sig med det. Kvæget betyder Rigdom. Hans Anseelse afhænger af Størrelsen af hans Hjord. Kan han ikke paa naturlig Maade forøge sin Bestand, saa stjæler eller røver han fra andre, hvad der ofte har givet Anledning til Krige. Kvæget er i den Grad agtet af Kafferne, at end ikke Malkningen maa foretages af Kvinder.

Kvæget betyder Rigdom ogsaa paa anden Maade. Det er nemlig med det som Betalingsmiddel, at en Mand skaffer sig en Kone. Prisen for en almindelig Kafferpige er 6—7 Køer; en Høvdingedatter faas dog ikke for mindre end 30 Køer. Vi synes vel nok, at det er brutalt og umenneskeligt at købe en Kone, og Missionærerne blandt Kafferne har da ogsaa søgt at forandre dette Forhold, men er stødt paa stærk Modstand — fra Kvindernes Side. Det er i den Grad gaaet Kafferne i Blodet, at Konen købes, at Kvinderne vilde føle sig som Fattigmandstøse, om man ikke betalte Forældrene. Jo flere Køer, der maa betales, jo finere føler Pigen sig.

I Almindelighed er det kun den sure Mælk, som nydes. Man slagter ikke frivilligt en Okse. Kun Kødet af selvdøde Dyr spises.

I øvrigt faas Kød ved Jagt, Mændenes anden Yndlingsbeskæftigelse. Mindre Pattedyr og flyvende Fugle nedlægges med Kiri'en, en lille Kølle, der bestaar af et kort Skaft og et lille Hoved af tungt Træ. Da Indøvelsen i Kastningen allerede begynder i de tidligste Drengeaar, opnaas en glimrende Færdighed, saa Kastet næsten aldrig mislykkes. Større Dyr — Elefanter, Zebraer, Bøfler, Antiloper — jages i Fællesskab og med Assegaj eller ved, at Dyrene drives ned mellem 2 Rækker Palisader, der v-formet nærmer sig hinanden. For Enden af denne Tragt har man gravet en Faldgrube, hvis Bund kan være forsynet med spidse Pæle. Selvfølgelig er Gruben dækket med Jord og Grene, saa at Dyrene intet ser, før de styrter ned i den. Derefter dræbes de med Spyd.

Kafferne er udmærkede Smede, hvad der har været af stor Betydning for dem ved Forfærdigelsen af deres Vaaben. Det vigtigste Krigs- og Jagtvaaben er Assegajen. Det bestod oprindelig af et $1^1/_2$ m langt Træskaft og et 30—40 cm langt Jernblad, fastholdt til Skaftet med Skind og anvendtes som Kaste-

Kafferne har mange ejendommelige Skikke. En af dem gaar ud paa, at Svigerforældre og Svigerbørn ikke maa se hinanden. Møder en ung Mand en Dag sin Svigermoder, kaster hun sig derfor øjeblikkelig ned paa Jorden og søger at skjule sig bag en Busk, medens Svigersønnen i en stor Bue lusker uden om hende, dækkende sig med Skjoldet.

Stævnemøde bag Hytten.
(Fot. af Trappist Mission, Mariann Hill, Natal).

spyd. Hver Kriger var udstyret med et helt Bundt Assegajer. Hos Zuluerne blev Assegajen imidlertid omdannet til et Stødvaaben, idet Skaftet gjordes kortere og kraftigere. Assegajen anvendes ogsaa til Slagtning, Udskæring af Træsager og Barbering. — Hos Zuluerne og enkelte andre Stammer benyttedes ogsaa Krigsøkse.

Som Dækvaaben bruges et spidsovalt Skjold, lavet af Oksehud og helst saa stort, at det kan dække en Mand i staaende Stilling.

Medens vi er ved Mandens Udstyr, maa vi ogsaa nævne, at man vanskelig vil træffe en Kaffer, som ikke har Pibe og Snustobaksdaase hos sig. Næsten alle Mænd er lidenskabelige Røgere.

Kafferne har en fuldstændig gennemført patriarkalsk Samfundsordning. Som Manden er Familiens Overhoved og hersker over sine Koner og Børn, regerer Underhøvdingerne over Landsbyens Befolkning og Storhøvdingen over Stammen. Storhøvdingen (Kongen) har ved sin Side et Slags Raad, der sammensættes af Stammens ældste og mest ansete Medlemmer. Mændene er delt i Aldersklasser. Klasseinddelingen naaede sin højeste Udvikling hos Zuluerne, hvor de unge Krigere boede i befæstede Soldaterlejre eller -kraaler. Først naar de var blevet 40 Aar, fik de Lov til at gifte sig og stifte Familie.

Ved Overgangen fra Barn til voksen holdes store Fester. Hos de fleste Stammer fandt Omskærelse Sted. Fester blev holdt ved Bryllup og andre Lejligheder (Krigsdanse).

Et ejendommeligt Forhold er det, at Svigerforældre og Svigerbørn ikke maa se hinanden. Møder en ung Mand sin Svigermoder, kaster denne sig paa Jorden og søger at skjule sig bag en Busk eller andet, medens Svigersønnen i en stor Bue lusker uden om hende, dækkende sig med Skjoldet.

De religiøse Forhold er kun lidet udviklet. Kafferen giver sig ikke af med mere dybtgaaende Spekulationer, hans Tanker drejer sig først og fremmest om Kvæg, og hvad der er derudover interesserer ham kun lidt. Han dyrker og ofrer til Forfædrenes Aander, særlig de store Høvdingers. Hos Zuluerne var den største af dem alle Unkulukulu. Men i det praktiske Liv vistes der kun liden Respekt for Aanderne. Først naar det gik galt, anraabte man dem om Hjælp.

I Forbindelse hermed maa Shamanerne nævnes. Nogle var Præster, der stod for Ofringerne, f. Eks. af Krigsoksen, hvis ene Forben blev skaaret af, medens Dyret endnu var i Live. Benet brændtes, og Asken blev indgneden i Krigernes Hud. Derefter blev Dyret dræbt og spist, og Krigerne var nu klar til at gaa mod Fjenden. Andre Shamaner var Doktorer, der skulde udfinde Sygdommens Aarsager og helbrede de syge. Sygdom bliver betragtet som Besættelse eller Hekseri, og man søger at helbrede den ved Besværgelse og Behandling med f. Eks. Kogødning. Lykkes Kuren ikke, skal »Heksefinderne« lugte, hvem der er Skyld i Sygdommen. Da samles hele Landsbyens Befolkning under Angst og Bæven. Vé den Mand, der er Uvenner med Shamanen eller i Besiddelse af meget Kvæg, som Høvdingen eller Kongen gerne vil have. Heksefinderne danser, snuser, lugter og arbejder sig efterhaanden op i en vild Ekstase. Krybende paa alle fire med Fraade om Munden nærmer han sig Mændenes Kreds. Pludselig standser han foran en — et Lettelsens Suk gaar gennem Forsamlingen, medens den udpegede Heks dræbes paa Stedet eller maaske først efter frygtelige Pinsler.

Mindre uhyggelige end disse Heksefindere er Regndoktorerne, der ved Trusler og Spydkastning mod Himlen søger at skaffe Regn, og Slangedoktorerne, der helbreder Bid af Slanger, og som selv er immune (uimodtagelige) for Slangegift.

Kafferne boede indtil det 16.—17. Aarhundrede i Zambesi-Omraadet, men drog derefter sydpaa og fortrængte Hottentotterne. Længe varede det ikke, før de ogsaa kom i

Krig med de europæiske, d. v. s. hollandske Kolonister. Foruden af Landbrug levede disse Nybyggere af Elefantjagt for at skaffe det kostbare Elfenben, der var en vigtig Handelsvare.

Efterhaanden som Elefanterne blev udryddet i de sydlige Dele af den oprindelige Koloni, gik Jagttogene længere nordpaa, og paa et af disse i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede stødte Hollænderne paa Kafferne, der angreb Jægerne, dræbte flere af dem og erobrede deres Oksevogne med Forspand samt bemægtigede sig 10 Tons Elfenben. Denne Begivenhed bevirkede, at Jagttogene for en Tid holdt op, men Ønsket om Elfenben lokkede stadig Folk mod de store Jagtomraader, og flere og flere Hollændere slog sig ned ved Store Fiskeflod, Kaffernes Sydgrænse, og i 1780 blev den hollandske Koloni udvidet hertil. Herefter var Krig med Kafferne uundgaaelig. Xosaerne plyndrede det nyannekterede Land, røvede Kvæget, mishandlede og dræbte Mænd og Kvinder, og den første Kafferkrig endte med Nederlag for Kolonisterne, der maatte opgive det besatte Omraade.

1806 blev Kaplandet engelsk, og Englænderne søgte at forbedre Kaffernes og Hottentotternes Stilling, men herover følte Efterkommerne af de hollandske Nybyggere sig forurettet, og i den følgende Tid hørte man ofte om, hvorledes Boerne og Kafferne angreb og plyndrede hos hinanden. Men samtidigt skete der en fuldstændig Omvæltning imellem Kafferne. Zuluerne, der indtil det 19. Aarhundredes Begyndelse havde været en lille, uanselig Stamme, som ingen regnede med, fik nu en Høvding, der gjorde dem til Syd-Afrikas mægtigste Folk. Denne Mand var Chaka, Syd-Afrikas Napoleon. Han var en udmærket Feltherre og en enestaaende Organisator. Det var ham, der omdannede Assegajen fra Kastevaaben til Stødvaaben ved at gøre den kortere og sværere. Alle Zulumænd var Soldater, blev inddelt i Regimenter paa 2000 Mand og boede i særlige Lejre. Chaka indførte endelig en ny Kampmaade. I Stedet for den spredte Fægtning paa længere Afstand, anvendte han Masseangrebet i tæt sluttede Regimenter. Stamme efter Stamme blev underlagt, oprevet eller fortrængt. Men Chaka var samtidig en grænseløs Despot. Han troede at se Fjender om sig alle Vegne. Tusinder af Mennesker blev hugget ned uden Grund.

Naar der holdtes Fest i Kongens Hovedstad, flød der Strømme af Blod. Snesevis af »Heksefindere« kunde være i Virksomhed, og altid gik det ud over de fornemme og rige.

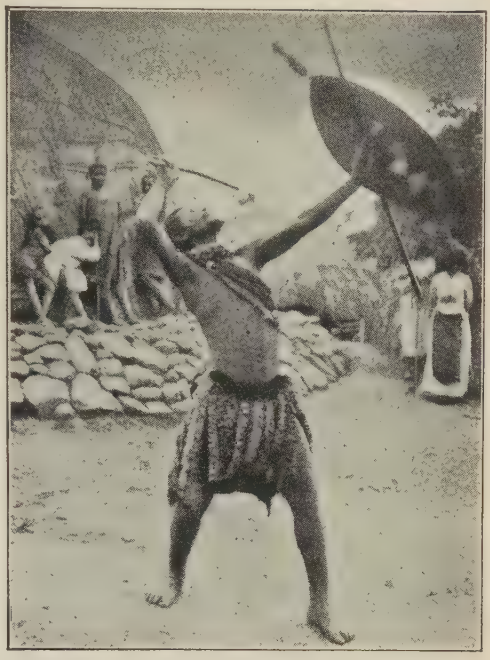

Zulu-Shaman, Regndoktor, der ved Trusler eller Spydkastning mod Himlen søger at skaffe Regn eller afværge Haglvejr. (Fot. af Trappist Mission, Mariann Hill, Natal).

Rider Haggard har givet en rystende Skildring af disse grufulde Fester i »Kong Salomons Miner«. Værst var det maaske efter hans Moders Død. Rygterne gik, at Chaka selv havde foraarsaget den. For at bevise sin Uskyldighed og for at vise, hvor nedtrykt han var, lod han Tusinder af Mennesker dræbe i Løbet af 14 Dage, og samtidig bestemte han og gennemførte, at alle de Mænd og Kvinder, der i det følgende Aar satte Børn i Verden, skulde dræbes sammen med Børnene. I Sandhed en mærkelig Maade at vise sin Sorg paa. For nogle af Zulustammerne blev det efterhaanden for uhyggeligt, og de udvandrede til andre Egne: Angoni saaledes helt til Egnen omkring Nyasa-Søen, Matabelerne under Umsilikatse til Machonaland. Chakas Maal var at samle alle Kafferne i een Stat. Det lykkedes ham ikke helt, men da han i 1828 blev myrdet af sin Broder Dingan, stod dog 40 Stammer under Zuluerne.

Baade Dingan og dennes Efterfølger og Broder Panda, der kom til Magten ved at dræbe Broderen, fortsatte Chakas Blodregimente.

Paa samme Tid førtes Krig med Boerne, der i Mellemtiden var udvandret fra Kapkolonien og havde grundlagt Staterne Oranje og Transvaal.

1872 blev Pandas Søn Cettivajo, der i nogle Aar havde været Faderens Medregent, Ene-

hersker. Han fik i de følgende Aar skabt en fortrinlig, veldisciplineret Hær, søgte Forstaaelse med Englænderne og havde som Maal: at jage Boerne ud af Transvaal for at give Landet til Zuluerne. Da kom Englænderne ham i Forkøbet og besatte 1877 Transvaal. Dermed var Signalet givet til den sidste store Zulukrig. I denne var det, at Englænderne til at begynde med led det frygtelige Nederlag ved Isandlana. En Del af den engelske Hær blev indesluttet i Etsjove, men blev befriet, da der kom Forstærkninger fra England. Nye Forstærkninger kom til, og mellem disse var Kejserprinsen, Napoleon III.s og Kejserinde Eugénies Søn, Louis Napoleon, der under en Rekognosceringstur blev dræbt. I Længden kunde Zuluerne ikke staa sig. Kampen stod til sidst om Kongens Hovedstad Ulundi, og her var det Englænderne, som sejrede. Zulukrigen var endt. Kongen blev fanget og ført til England; men da det kneb for Englænderne at holde Orden i de nyerhvervede Lande, fik han atter Lov til at tage til Zululand, og her døde han 1883. — Efterhaanden kom ogsaa de andre Kafferstammer under England, den sidste var Matabelerne i 1896.

Kafferne er nu pacificerede. De lever af Agerbrug og Kvægavl paa særlige Reservationer og drømmer om deres krigerske, glansfulde Fortid. Deres Stammeorganisation er væsentlig den samme nu som før. En Del er gaaet i de hvides Tjeneste enten til Stadighed eller forbigaaende (i Minerne). Kafferne har vist sig som et livskraftigt Folk, hvis Antal — efter at det er forbudt at slaa hinanden ihjel — vokser med rivende Fart, hvad Englænderne ikke ser paa helt uden Bekymring. Mange søger at tilegne sig den europæiske Kultur. De mere intelligente faar Universitetsuddannelse. Det vil med andre Ord sige, at Kampen mellem Negrene og de hvide fortsættes, men blot paa en anden Maade, og det er et stort Spørgsmaal, om Englænderne i Længden kan klare sig over for Landets egne Indbyggere, om de ikke i sidste Instans kommer til at trække det korte Straa.

EINAR STORGAARD

Zuluerne, der indtil det 19. Aarhundredes Begyndelse havde været en lille, uanselig Stamme, blev med Høvdingen Chaka det herskende Folk blandt Kafferne. Chaka indførte i Stedet for den spredte Fægtning paa lang Afstand Masseangrebet i tæt sluttede Regimenter. Naar disse Zuluregimenter stormede frem, kunde ingen modstaa dem. Stamme efter Stamme blev underlagt eller kastet paa Flugt. Da Kastespydet er uden Betydning ved denne Kampmaade, omdannede Chaka Assegajen til et Stødvaaben ved at gøre Skaftet kortere og sværere.

VIND OG VEJR

Fig. 1. Dette Billede er taget i Københavns Nærhed og viser en Skypumpe under Opløsning. En Skypumpe opstaar ved en voldsom, hvirvlende Bevægelse af Luften, som begynder oppe under en Sky og efterhaanden forplanter sig ned til Jordens Overflade. Skypumpen er synlig, fordi dens centrale Del er opfyldt af en tæt Skymasse; den kan bevæge sig, saa den giver Indtrykket af en Slange, der „dinglende" hænger ned fra Skyen. Paa det Sted af Jorden, den berører, hersker der en voldsom Hvirvelvind, der kan afstedkomme store Ødelæggelser. (Fot. Ernst Hannuss).

»Det er jo rent hen i Vind og Vejr!« — Det Udtryk kender vi alle og ved, at det betyder, at det, Udtalelsen gaar ud paa, er noget ekstra slemt Vrøvl. Det er ikke godt at vide, hvordan denne Talemaade har udviklet sig; at det skulde staa i Forbindelse med det noget tvivlsomme Ry, Fagmeteorologerne undertiden har — i øvrigt som oftest med Urette — er næppe sandsynligt; Udtrykket er sikkert meget ældre end Fagmeteorologerne, der først er »opfundne« for ½—¾ Aarhundrede siden; det er vel rimeligere, at der dermed hentydes til den flygtige, upaalidelige Karakter, Vejrforholdene ofte har, særlig hos os. Vi vil her se lidt paa, hvordan det kan være, at Vejret netop har den Grundegenskab, at det er saa umaadelig foranderligt.

Man maa saa for det første huske paa, hvilken Betydning det har, at der overhovedet er Mulighed for mange Slags Vejr; det var jo i og for sig ikke utænkeligt, at der kun havde været f. Eks. to Slags Vejr, ligesom der kun er Nat og Dag — og deres Mellemting —; nu har vi imidlertid baade Varme eller Kulde, Regn eller Tørke, Solskin eller Skyer, Blæst eller Stille o. m. a. og disse forskellige Ting kan indtræffe samtidig paa mange forskellige Maader. Forholdet bliver omtrent, som om lige saa mange Mennesker havde Evne til at bestemme Vejret — hver efter sit Ønske og saa sloges om at »faa mest at sige«.

Helt saa galt er det nu dog ikke; alle de enkelte »Vejr« har paa en eller anden Maade deres Oprindelse fra Solens Virkning paa *Lufthavet* eller Atmosfæren, og som Følge deraf bliver der en vis Forbindelse mellem de forskellige Slags Vejr, saa der dog bliver nogen Mening i Galskaben. Dette ses maaske tydeligst for Vindforholdenes Vedkommende. Det, vi mærker som Vinde, er som bekendt Strømninger af Luft; en almindelig, svag Vind har en Hastighed paa nogle faa Meter i Sekundet; bliver Farten 6—8 Meter i Sekundet, mærkes det som en ret stærk Vind, som det kan være trættende at cykle imod; blæser det 10—15 Meter i Sekundet, siger Folk: »Uh, hvor det stormer i Dag,« og er Vindhastigheden 20 Meter i Sekundet og derover, blæser det Storm efter meteorologisk Sprogbrug. De største Vindhastigheder, der er maalt her i Landet, er nogle og tredive Meter i Sekundet; under

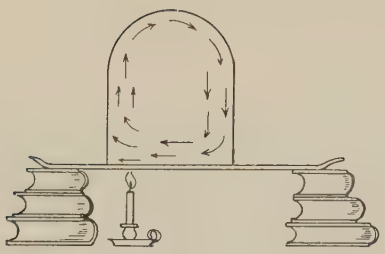

Fig. 2.

voldsomme, tropiske Orkaner er der endog saa konstateret Vindhastigheder paa over 50 Meter i Sekundet. For at danne sig et Skøn over, hvor meget disse Hastigheder egentlig betyder, maa man betænke, at et Jernbanetog, som kører med en Fart af 100 km i Timen — vel den største Fart, vore Iltog lejlighedsvis kører med — har en Hastighed af omtrent 30 Meter i Sekundet, saa man, hvis man stod udenpaa, vilde mærke det som en meget stærk Storm. I øvrigt er det ingen let Sag at danne sig et rigtigt Skøn over Vindhastigheden; om Vinteren, naar Luften er kold, vil man uvilkaarlig føle Blæsten som værende forholdsvis stærkere end om Sommeren, fordi den er ubehageligere, og det samme gælder, naar Luften er usædvanlig tør.

Drivkraften for Vindene er, som omtalt ovenfor, Solens Opvarmning af Jorden. Hvis Jorden med sit Lufthav omkring sig befandt sig ganske alene i Verdensrummet, vilde Luften forblive i Ro. Men nu er Solen der og opvarmer Jorden, og det sker oven i Købet i forskellig Grad paa forskellige Steder af Jorden — Jordoverflade og Havflade, ved Ækvator og ved Polerne — og til forskellige Tider — Dag og Nat, Sommer og Vinter —; og af den Grund bliver det ikke til noget med Roen i Lufthavet, i Stedet kommer en meget kraftig »Omrøring«. Denne Omrøring paa Grund af Opvarmning kan let vises ved følgende simple Forsøg (Fig. 2).

Paa en Metalbakke stilles en Glasklokke med Bunden i Vejret (evt. et Akvarieglas, et godt vidt Syltetøjsglas eller lignende). Idet Bakken stilles f. Eks. paa to Stabler Bøger, saa Midten er fri, opvarmes Bakken nedenfra med et Lys eller en Spritlampe; man løfter nu forsigtig den ene Kant af Klokken og blæser rigelig Tobaksrøg ind under den. Det ses meget tydeligt, hvordan Røgen stiger til Vejrs over det opvarmede Sted af Bakken og falder ned i den modsatte Side af Klokken og bevæger sig herfra langs Bakken hen til det opvarmede Sted; Opvarmningen har saaledes frembragt en vandret »Vind« inde i Klokken (det ses bedst lige straks, mens Røgen endnu er i en hvirvlende Bevægelse). Havde vi stillet Lyset midt under Klokken, vilde Luften stige op i Midten, falde ned langs Siderne og derfra, som »Vinde« fra alle Verdenshjørner, strømme ind igen mod Midten.

Dette simple Forsøg kan nu ganske direkte overføres paa Lufthavet over Jorden; selv om Solstraalerne nok kommer *ude*fra, gaar de dog praktisk talt usvækket igennem Luften og opvarmer først Jordoverfladen; og hvor denne Opvarmning bliver stærkere over nogle Omraader end over andre, finder Forsøget Anvendelse. Tænker vi nu først paa hele Jordkuglen, er det jo let at se, at den maa blive stærkest opvarmet i Bælterne omkring Ækvator, fordi Solstraalerne der falder næsten lodret ind; og den varme Jordbund — eller Havflade — virker saa ligesom den varme Bakke i Forsøget, Luften ovenover bliver meget varm og udvides derfor og stiger til Vejrs. Forholdet bliver omtrent, som om hele Lufthavet i et Bælte omkring Ækvator svulmede op paa Grund af Varmen; men da nu Luft, som bekendt, er meget letbevægelig, kan der ikke bestaa en saadan »Luftvold« rundt om Jorden, den vil søge at jævne sig ud, idet Luften i de store Højder saa at sige »rutscher ned ad Bakke« mod Nord og mod Syd. Da Luften ved Ækvator nu ikke kan blive ved saaledes at »koge over« foroven, uden at der stadig tilføres ny Luft forneden, bliver Følgen, at Luften ved Jordens Overflade maa strømme ind mod Ækvator nordfra og sydfra, ligeledes svarende til vort Forsøg. Og paa denne Maade opstaar de kendte Passatvinde i Bælterne mellem Ækvator og de to Vendekredse.

Imidlertid er Passaternes Retninger ikke nøjagtig nordlig og sydlig, henholdsvis Nord og Syd for Ækvator, og Grunden hertil er, at Jorden drejer sig fra Vest mod Øst, og det med en saadan Fart, at en Mand ved Ækvator, hvis Luften ikke deltog i Omdrejningen, vilde føres igennem Luften med en Hastighed af 1700 Kilometer i Timen eller ca. ½ km i Sekundet! Nord og Syd for Ækvator, hvor Jorden er lidt mindre tyk, er Farten ogsaa mindre; en Mand, der stod nogle Skridt fra en af Polerne, vilde jo i et Døgn komme netop en Omgang rundt om Polen; og da det vilde være en meget lille Kreds, han bevægede sig i, blev hans Fart umaadelig langsom. En Vind, som kommer nordfra paa Vej mod Ækvator og rammer en Mand paa sin Vej, vil derfor have en ringere Fart *fra* Vest *mod* Øst, end Manden, hvilket *han*

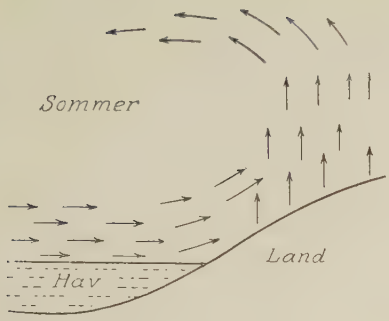

Fig. 3.

vil mærke, som om Vinden havde nogen Fart *fra* Øst *mod* Vest. Passatvindene blæser derfor som nordøstlige Vinde Nord for Ækvator og sydøstlige Vinde Syd for Ækvator.

Fra de Bælter omkring Vendekredsene, hvorfra de ovennævnte *Nordøst-* og *Sydøstpassater* udgaar, strømmer endnu et Sæt Vinde ud, nemlig fra den nordlige Vendekreds mod Nord og fra den sydlige mod Syd. Jordens Omdrejning gør sig naturligvis ogsaa gældende her, og ved samme Betragtning som før, idet man husker paa, at disse Vinde blæser mod Steder af Jorden, som har en langsommere Fart omkring Aksen, vil man forstaa, at de mærkes som henholdsvis sydvestlige og nordvestlige Vinde, *Sydvest-* og *Nordvestpassaterne.*

Disse Passater blæser med en meget stor Regelmæssighed ude over det aabne Hav; det fortælles, at Columbus's Søfolk blev bange, da de paa Vejen til Amerika traf Sydøstpassaten, paa Grund af dens forbavsende Stadighed, og mente, at den skyldtes Trolddom. Formodentlig har dog Søfolk ellers kendt Passaterne allerede den Gang fra Rejser paa andre Have, bl. a. fra Turen Syd om Kap. Da deres Oprindelse staar i saa direkte Forbindelse med Solens Højde paa Himlen, er de dog lidt foranderlige i Aarets Løb, men selve disse Forandringer er ogsaa regelmæssige, ligesom Forandringerne i Solens Højde paa Himlen.

Over store *Land*omraader er Passaterne langt mindre fremtrædende; dels bliver de en Del bremset af ujævne Terrænforhold, og dels kan selve Tilstedeværelsen af Landet give Anledning til særlige Vinde, som griber forstyrrende ind i Passaterne. Saadanne mere lokale Vindsystemer er f. Eks. *Land-* og *Søbriserne.* Disse kan i det smaa iagttages ved vore Kyster paa stille Sommerdage; op paa Formiddagen faar Solen varmet Landjorden saa stærkt op i Forhold til Vandet, at der kommer en Luftstrømning i Gang som den i vort Forsøg; Luften vil derfor strømme fra det koldere Vand ind mod Land og videre ind over en smal Kyststrimmel; det er Søbrisen. Om Aftenen, efter Solnedgang, afkøles Landjorden mere end Vandet, Luften strømmer saa fra Kysten ud over Søen, Landbrisen, et Fænomen, som bl. a. kan iagttages ved, at man kan »lugte Folks Aftensmad« (Røg o. lign.) temmelig langt ude paa Søen. Men medens det saaledes hos os er et ret betydningsløst Fænomen, er der andre Steder, hvor det indtræffer daglig og med betydelig Styrke. Dette er f. Eks. Tilfældet i Senegambien i Afrika; naar Temperaturen godt op ad Formiddagen er steget meget stærkt, begynder lige paa een Gang — i Løbet af faa Minutter — Søvinden at blæse, og med den bliver lige saa pludselig Vejret anderledes, idet den høje Temperatur synker en halv Snes Grader eller mere og Luftfugtigheden, som paa den varme Del af Dagen er meget lille, nu bliver forholdsvis stor, da Vinden fører Vanddamp med ude fra Havet; hen paa Eftermiddagen eller Aftenen skifter Vinden saa igen, og denne Vekslen finder Sted ganske regelmæssig, Dag efter Dag.

Over nogle Egne af Jorden fremkalder Solens forskellige Opvarmning af Land og Hav til de forskellige Aarstider lignende Vekslinger i Vindens Retning som her beskrevet; kun indtræder Forandringerne til bestemte Aarstider i Stedet for til bestemte Dagstider. Saadanne Vinde kaldes *Monsuner.* Fig. 2 og 3 forestiller det samme Kystomraade om Sommeren og om Vinteren; om Sommeren er Landjorden varmest, Luften »hovner« derfor op over Land og breder sig oppe i Højden ud over Havet, medens den forneden, langs Havets og Jordens Overflade, strømmer ind mod Land som Paalandsvind, »Sommermonsunen«. Om Vinteren foregaar det samme i modsat Orden (se Fig. 4), saa Vintermonsunen bliver Fra-

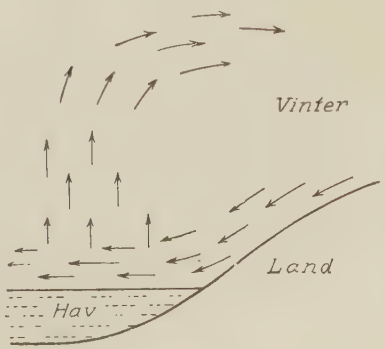

Fig. 4.

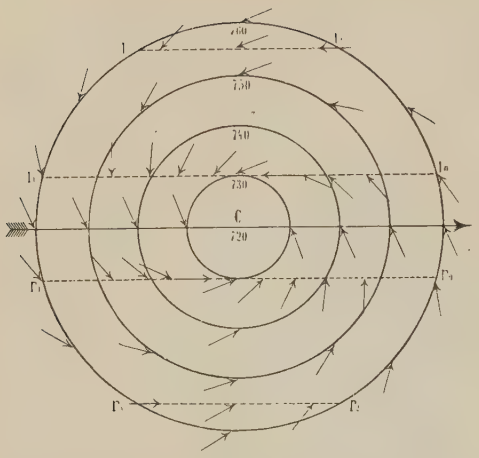

Fig. 5. Skematisk Billede af en *Cyklon;* Pilene viser Vindretningerne paa de forskellige Steder inden for den, og Cirklerne er Isobarer, d. e. Linier trukket gennem Steder med samme Lufttryk. Den store Pil angiver den Retning, Cyklonen tænkes at bevæge sig i. Ved Hjælp af de punkterede Linier ser man, hvorledes Vindretningen skifter under Cyklonens Passage, eftersom man befinder sig Nord eller Syd for dens Centrum.

landsvind. Disse Vinde, med deres regelmæssige Skiften, spiller en meget stor Rolle ved adskillige af de store Fastlandes Kyster, f. Eks. over For- og Bagindien og i Kina; men idet de blæser over meget store Strækninger, bliver ogsaa deres Retning forandret paa Grund af Jordens Omdrejning, saa de ikke blæser lige tværs paa de paagældende Kyster, men mere eller mindre paa skraa langs Kysten.

De hidtil nævnte »Vindsystemer«, der herskер over en meget stor Del af Jordens Overflade, udmærker sig jo ved en særlig paafaldende Regelmæssighed — i Modsætning til Vindene hos os, der, som antydet, snarere gør sig bemærket ved det modsatte; men de er ogsaa af en hel forskellig Oprindelse, For at se hvorledes, maa vi igen vende tilbage til at betragte hele Jordkloden med sit Luft-hav omkring. Faar Solstraalerne Lufthavet til at »bulne ud« omkring Jordens Ækvator, saa finder til Gengæld det modsatte Sted ved begge Polerne. Der, hvor Solens Straaler kun har saa ringe Magt, findes til Stadighed uhyre Ismasser — noget større om Vinteren, noget mindre om Sommeren — som udøver en meget stærk Afkøling paa den overliggende Luft; Følgen bliver, at denne — i Modsætning til ved Ækvator — skrumper sammen over de to »Polarkalotter«. Men idet Luftmasserne saaledes synker sammen omkring Polerne, maa der fyldes efter ovenover dem, ved at der i de store Højder strømmer Luft til fra Egne af Jorden, som er nærmere ved Ækvator; og da der saaledes ophobes forholdsvis store Luftmasser over Polarkalotterne, bliver det endelige Resultat, at den kolde Luft ligesom presses ud ved Jordens Overflade og søger at strømme sydpaa fra Egnene omkring Nordpolen. Naar man nu husker paa de ovenfor omtalte Luftstrømme (Passater), som fra Egnene ved Vendekredsene flyder nordpaa er det nærliggende at tænke, at paa de Steder af Jordens Overflade, hvor saa forskellige Luftmasser mødes — kolde fra Polaregnene og varme fra de varme Bælter — maa der ske noget frygteligt. Og det er netop her, vi er saa uheldige at befinde os! Det, der sker, er, at snart har Polarluften Overtaget og sender en »Skylle« forholdsvis kold Luft ned over os, og snart har »Ækvatorialluften« Overtaget og sender Strømme af varm Luft ind over os. Men det er ikke nok hermed; her, som ved de andre »Vindsystemer« gør Virkningen af Jordens Omdrejning sig ogsaa gældende og bevirker, at vi ikke, som man maaske kunde tænke sig, faar skiftevis nordlige og sydlige Vinde, men Luftstrømningen bliver hvirvlende, saa de varme Vinde sydfra begyndende med at være sydvestlige, drejer af til venstre, saa de efterhaanden bliver sydlige, sydøstlige og østlige, og de kolde nordlige Vinde, begyndende fra Nordøst, efterhaanden bliver nordlige, nordvestlige og vestlige. Paa den Maade opstaar de mærkelige Dannelser, som kaldes *Cykloner* og som spiller en altovervejende Rolle for Vejret hos os. Man vil let indse, at naar et saadant System, hvor Vindene hvirvler rundt, som Rytteren paa en rund Vaddeløbsbane (se Fig. 5) passerer hen over os, kan vi risikere i Løbet af kort Tid at faa meget forskellige Vinde; vandrer Cyklonen fra

Fig. 6. *Tornado'erne,* de voldsomme, ødelæggende Hvirvelvinde, som ikke sjældent optræder i Amerika, kan udfolde kolossale Kræfter. Ovenstaaende Billede viser en Del Træstykker, hvori der under en saadan Tornado ved Vindens Kraft ligefrem er „skudt" Græsstraa, som er trængt indtil 1 cm ind.

Fig. 7. Fotografi af en lukket Bro, gennem hvis Side af 5/8 Tomme Jernplade Tornado'ens Vind har „skudt" en Fyrretræs Planke (ses til venstre paa Billedet, hængende skraat nedad).

Vest mod Øst, hvad den næsten altid gør, og gaar lige ind over os, begynder vi med at have sydlige Vinde, som saa ret pludselig gaar over til nordlige Vinde, naar Cyklonens bageste Del har naaet os. Passerer den noget nordlig forbi os, begynder vi med sydvestlige Vinde, som efterhaanden (man huske, at Vinden hos os bøjer rundt til *venstre* i Cyklonen), gaar gennem vestlige til nordvestlige o. s. fr. (se Fig. 5). Paa den sydlige Halvkugle drejer Vinden i Cyklonerne sig til *højre*.

Vinden er jo nu imidlertid ikke *hele* Vejret; ja, mange vilde maaske endda sige, at den er den mindre Del af Vejret, naar det da ikke ligefrem er Storm. Selv om dette maaske er rigtigt paa en vis Maade, fordi vi ikke mærker meget til en svag Vind, saa er det nu ogsaa kun til Dels, fordi Vinden indirekte er af den største Betydning for andre Sider af Vejret, særlig Temperaturen og Nedbøren. Naturligvis kommer al Varmen til sidst fra Solen, men den bringes os meget ofte alligevel ad en Omvej gennem Vinden. Det er f. Eks. almindelig bekendt, at om Vinteren, naar det er klart Vejr og Solen skinner rigtig stærkt, er det dog som Regel koldere end ved overtrukket Vejr. Forklaringen herpaa er den, at nok sender Solen, ogsaa om Vinteren, megen Varme ned til os, men ikke mere, end at det meste kan naa at straale bort fra Jorden igen om Natten, saa der bliver ikke ret meget tilovers til at varme Luften op. Men falder det i med vestlige eller sydvestlige Vinde, faar vi gerne overtrukken Himmel, saa Solskinnet forsvinder, men samtidig mildt Vejr, fordi den Luft, som bringes os med de vestlige og sydvestlige Vinde, kommer fra varmere Egne af Jorden; kommer Vindene derimod fra Nord eller Øst, bliver Kulden ofte særlig haard, fordi der dermed bringes os Luft fra meget kolde Egne af Jorden, Lapland og Rusland. Og denne Transport med Vinden af Luft og dermed af Varme eller Kulde, finder Sted, selv om Vindene ikke er særlig stærke. Om Sommeren gør Vinden sig gældende paa lignende Maade, men i modsat Retning. I stille Vejr bevirker Solskinnet en stærk Opvarmning af Luften, fordi den staar højt paa Himlen og er oppe i saa stor en Del af Døgnet, de sydvestlige Vinde derimod, som bringer Skyer, hindrer Solskinnet og medbringer køligere Luft fra de vestlige Have, medens de østlige Vinde er meget varme, fordi de kommer fra det stærkt ophedede Indre af Rusland.

Og hvad Nedbøren angaar, er Vinden, selv om det er endnu mere indirekte, af en tilsvarende Betydning; men for at forstaa det, maa vi først se lidt paa, hvad det egentlig er, som faar det til at regne. Som alle ved, indeholder Luften altid nogen Vanddamp, selv om det kan være i meget forskellige Mængder (man maa her huske paa, at vir-

Fig. 8. En Spade, som af Tornado'en er hugget dybt ind i en Træstamme.

Fig. 9. Fotografi af en Skypumpe; den er temmelig langt borte, saa den stærkt bugtede Skyslange træffer ikke Huset, som det kunde synes paa Billedet, men maa tænkes at fortsættes nedad mod Jorden bagved dette.

kelig Vanddamp er usynlig ligesom Luft; den hvide Taage, som staar ud af Tuden paa en Tekedel eller af Skorstenen paa et Lokomotiv, er ikke Vanddamp, men bestaar af ganske smaa Vanddraaber, ligesom Skyer og »rigtig« Taage), og det er endda ikke saa smaa Mængder, der er Tale om; om Sommeren indeholder en m^3 Luft ofte over 10 gr Vand, om Vinteren dog betydelig mindre. Hvad skal der nu til for at faa denne Vanddamp til at »fortættes« til draabeflydende Vand? Svaret herpaa faas fra det velkendte Fænomen, at et Glas koldt Vand bedugges paa Siderne, naar det kommer ind i en varm Stue, eller at Vinduesruderne bedugges paa den indvendige Side i meget koldt Vejr. Det, der sker her, er nemlig, at Luften afkøles stærkt ved at berøre de kolde Flader paa Vandglasset eller Ruderne, og vi ser altsaa, at denne Afkøling bevirker, at Luftens Vanddamp bliver til draabeflydende Vand. Vi maa følgelig vente, at naar Luften ude i Naturen afkøles stærkt, afleverer den en hel Del Vand; det sker jo ogsaa, det viser sig f. Eks. i den stærke Dug, som kommer paa klare Nætter, da Jordoverfladen og dermed de laveste Luftmasser afkøles ved at udstraale Varme til Verdensrummet.

Men hermed er vi dog endnu ikke naaet til Dannelsen af draabeflydende Vand højt oppe i Luften, hvorfra jo Regnen kommer. Den Afkøling, som er virksom her, skyldes en *opstigende Bevægelse* af Luften: Der gør sig her en særlig fysisk Lov gældende, som siger, at naar en Luftmasse trykkes sammen, opvarmes den, og naar den udvides, afkøles den. Det første turde være alm. bekendt fra Pumpningen af en Cyklering; Pumpen kan ved hurtig Pumpning blive saa varm, at man brænder sig paa den. Det modsatte er sikkert mindre kendt, men kan dog lejlighedsvis iagttages, f. Eks. naar Luften pludselig lukkes ud af en Cykelring. Hvis nu Luften ude i Naturen ved Vindens Bevægelse bringes til at stige opad, som det f. Eks. maa ske, naar Sommermonsunen rammer en høj Kyst (se Fig. 3), ankommer de strømmende Luftmasser stadig til Steder med lavere Tryk — da Trykket i Atmosfæren jo bliver mindre, jo højere man stiger op (se Art. *Atmosfæren* i Hefte 63), og idet de antager de ny Omgivelsers Tryk, maa de udvide sig og, ifølge ovenstaaende, samtidig afkøles. Naar dette fortsættes længe nok, bliver den strømmende Luft til sidst saa kold, at den medførte Vanddamp fortættes, først til smaa bitte Vanddraaber, d. v. s. Taage eller Skyer, og senere til større Vanddraaber, der falder ned som Regn. Bliver Luften afkølet til under Vandets Frysepunkt, dannes der i Stedet for Hagl eller Sne. Naar f. Eks. Norges Vestkyst har saa megen Regn (indtil c. 200 cm om Aaret), er det fordi de meget hyppige Vestenvinde tvinger Luften opad over Fjeldene, saa den beskrevne Afkøling bliver meget virksom.

Paa denne Maade dannes Regnen mange Steder paa Jorden. Det Sted, som faar den største — bekendte — Regnmængde om Aaret, c. 1080 cm, er *Cherra Punji*, i Bunden af den bengalske Havbugt; det er netop et Eksempel herpaa, idet Sommermonsunen dér tvinges op ad et stejlt Klippeparti. Undertiden kan denne »Mekanisme« ved Vanddampens Fortættelse vise sig meget tydeligt, naar en Passatvind rammer en høj Fjeldtop; idet Luften tvinges op ad denne, dannes der en Sky paa den *mod* Vinden vendende Side, som holder sig paa Stedet, lige saa længe Vinden blæser, medens Himlen er klar paa den *fra* Vinden vendende Fjeldside; Fænomenet giver paa Afstand Indtrykket af en Fane, som strækker sig *mod* Vinden.

Hos os, hvor der hverken blæser Monsuner eller Passater, falder Regnen som oftest i Tilslutning til de ovenomtalte Cykloner. Hvordan den fornødne Opstigning her kommer i Stand, har man egentlig hidtil ikke været ganske paa det rene med. Efter de nyeste Forestillinger tænker man sig nu noget i Retning af, at den ovenfor omtalte Skvulpen frem og tilbage af den kolde Polarluft og den varmere og mere fugtige Ækvatorialluft giver Anledning til, at den sidste skyder sig hen over den første og derved tvinges opad ligesom Vestenvinden ved de norske Fjelde.

HELGE PETERSEN

KULTURAFLEJRINGER FRA SKJOLDUNGTIDEN. II

• Stednavne på -lev, -löv. M Målhøj el. Målshøj } = Tinghøj
⊡ Herredstingsteder. M Målebjærg

VIDESLEV = urdansk Rige (Sjælland, Låland, Falster, Møn). Jarl(s)lev, Årslev, Herslev, formodentlige Embedssæder for Jarl, Ármand, Hense.

Kort over Levbosættelsen.

II. *Levbosættelsen.*

Stednavnene paa *lev* er Skjoldungernes Visitkort; ingen andre Efterladenskaber bringer os i mere lyslevende Føling med de Steder, hvor denne mærkelige, rørige Slægt af Statsgrundlæggere levede og færdedes.

De fleste enkelte Felter af Levbosættelsen er kortlagt af Magister *H. V. Clausen* og for Sønderjyllands Vedkommende af Magister *Vilh. la Cour;* men en sammenfattende Oversigt er aldrig givet før her i FREM; paa Kortet mangler blot Levbygderne i Nord-Tyskland.

»Lev« vil sige »Levning, Arvelod, Efterladenskab«. »Konunglev« er det gamle danske Ord for Kongens særlige Ejendom, Krongodset. »Oldeleve« er et lignende gammelt Udtryk for nedarvet Ejendom; f. Eks. hedder det om en Ejendom Aar 1475: »Holm haver været Hr. Eskils Olde Leffue af Arilds Tid.« Snorre Sturlesøn taler i den yngre Edda om et navnkundigt Sværd Dains-lev, »som Dværgene gjorde«; Dain er altsaa den kunstfærdige Dværgesmed, der har efterladt det.

Der findes næppe noget ældre nationalt dansk Skud paa Stednavnenes Stamme. Vort endnu ældre Forraad har vi *fælles* med Englændere og Tyskere; det er Typer som Kolding, Kalund (Kalundborg), Vibjerg (»de vilde Bjerge«). Smørhem (»Hjemmet, hvor Offeralteret smurtes med Blod«) o. s. v.

Med *Lev* er det anderledes. Danmark er det *eneste* Land i Verden, hvor »Lev« danner en fast, organisk Islæt i Folke-Personligheden. Intet andet Land har skabt et Rigsnavn som Videslev, Danrigets Vugge. Intet andet Land har symboliseret sin Urtid i den mytiske Figur Fridlev, »Fredens Arv«, Faderen til den store Fredsstifter Frode Fredegod.

Plade fra Gundestrupkarret, forestillende en Menneskeofring (til venstre) og en uddragende Krigerskare til Hest og til Fods.

Intet andet Land har givet Krongodset Navnet Konunglev. Intet andet Land har brugt Lev til at afmærke Lagene i Samfundets Trinstige: øverst Konunglev og Jarlslev; derunder de lavere Embedsmandssæder Aarslev og Herslev, hvor Aarmanden og Hersen residerer; og nederst Privatmandens Arvegods, hans »Oldeleve af Arilds Tid«. Intet andet Land er som Danmark favnet og omslynget af Lev.

To af de gamle, danske Landskaber savner det dog helt, nemlig Bornholm og Bleking, og endda rækker Lev østpaa forbi Bleking hen til Øen Øland. I Norge kikker Lev kun lige akkurat ind ad Døren yderst mod Sydøst. Stærkere udbredt er det i Götalandene og i et nordtysk Strøg fra Mellem-Elben til ind i Thüringen. Men det er altsammen kun som Skumsprøjt ud fra et dansk Bølgecentrum.

Et Blik paa Kortet vil hurtig vise os, at ingen Egn passer bedre som Levbosættelsens Vugge end Sjælland, det toneangivende Land i Urtidsriget Videslev; her vrimler Levbygderne, herfra kan de sprede sig mod Øst og Vest over Sund og Bælt som den første store Kulturbølge med typisk dansk Nationalpræg.

Mønstret for Lev er sagtens at søge i Gallien (Frankrig). Under de senere romerske Kejsere dækkedes Nord-Gallien med romerske Godsejeres Landgaarde, som fik Navn efter Ejerne, f. Eks. Pierrecourt, »Petergaard«. Gaardens Navn endte ofte paa *-cohorte*, fransk *-court*, hvormed sigtedes til det Vagtmandskab, der skulde vogte den fæstningslignende Bygningsfirkant mod Bander af hærgende Franker eller Allemanner. Eller man sagde »Villa«, hvorved man særlig tænkte paa Herskabsboligen. Til sidst gjorde Frankerne Ende paa Romervældet, jog Godsejerne ud og tog selv deres Plads. Der blev hægtet et tysk Ejernavn paa i Stedet for det romerske; *-court* blev i de stærkt tyskblandede Egne oversat til *heim* eller *-hof*, medens *-villa* el. *villers* overtoges uændret og paa Tysk siden blev til *-weil, -weiler*.

Oprindelig har Danerne sikkert væsentlig dannet simple eller sammensatte Naturnavne som *Tved* eller *Hund-bjerg*, eller Sammensætninger med *-heim*, »Hjem«, som det førnævnte *Smør-hem*, eller af *Hallæ's* Indbyggernavn *Hallinger* kunde dannes et nyt Bygdnavn *Halling;* men Opkaldning efter menneskelige Personer kendtes sikkert ikke.

Nu lærte Danerne hos Frankerne det aristokratiske Godsejervæsen og den personlige Stednavngivning at kende; men de formede Mønstret videre paa selvstændig Vis. De første nordiske Vikingetog mod Frankerlandene forefaldt omkring 515 og 560, og forud maa der vel i alt Fald have været en indirekte Handelsforbindelse mellem Danmark og Vesterleden. Nok er det, vi ser

Tyren paa Sølvkedlen fra Gundestrup i Himmerland. Kedlen er gjort allerede i 2. Aarhundrede i Danmark, men dens Billeder er saa fremmede og unordiske, dels romerske, dels keltiske, at den kun kan tænkes gjort af Sølvsmede, der har levet og lært hos Kelterne i Gallien. I Tyren ærede Levbyggerne Kraften til at trække Plov gennem Muld og Frugtbarheden til at avle rigt Afkom.

pludselig en dansk Stormandsbosættelse fremblomstre under Løsenet »Lev«. Vi ser, at dens Indbyggernavne efter tysk Skik formes paa *-ere*, f. Eks. Haderslevere. Og Arm i Arm med »Lev« fremtræder Bygdnavnene paa *-stad*, som sikkert oprindelig er af tysk Byrd.

Til Levbosættelsens Tid kan vi henføre Udviklingen af *Herredet*, som inden for Norden oprindelig kun kendtes i Danmark, og som skal være en Overførelse af oldtysk *herireit*, »Hærridt«, det vil sige en Kriger-Afdeling med 42 Mand; det danske Herred var et Landområde, som oprindelig omfattede netop 42 Frimandsejendomme. Men skønt Roden til Herredet altsaa ligger i en tysk Hærordning, er det først i Danmark, at der af »Krigerskaren« har udviklet sig en Enhed for Landsinddelingen i det almindelige borgerlige Liv.[1])

Vaabenfund fra Hjortespring paa Als fra Tiden o. 400 f. Kr. Hovedangrebsvaabnet var Spydet, hvoraf der fandtes Rester af henved 200, Spydspidser af Metal eller Ben og Spydstager af Asketræ, undertiden blot afkvistede Grene. Forsvarsvaabnet var det firkantede, aflange Skjold af Ask eller Løn, et enkelt af Egetræ. Desuden fandtes Ringbrynjer af Jern, men ingen Hjelme, og i alt otte Sværd, 50 cm lange, af Jern med Bronzeknapper. Vaabnene er ofret til Guderne af Sejrherrerne i en af de mange Kampe, der førte til Levfolkets faste Tilegnelse af Landet.

I det store og hele har Levbygderne ofte Sognerang og er udstyret med det højeste Maal af Hartkorn; fra det Synspunkt set er der ingen fornemmere Stednavnetype i Danmark. Eksempelvis tæller Sjælland 52 Lev*sogne* mod 28 Lev af lavere Rang, Laaland 7 mod 2, Viborg Amt 11 mod 4, Vejle Amt 5 mod 2; kun i meget faa Egne er de mindre fornemme Levbygder i Overtal. Om Levbygdernes Skatteværdi gælder ifølge Johs. Steenstrup, »at der paa det sydsjællandske Omraade, hvor Hartkornsgennemsnittet er 120 Tdr., af 30 Byer kun findes 4 med et Hartkorn under 70 Tdr.; i Nord-Sjælland af Byer med Gennemsnit 117 Tdr. kun 1 under 89 Tdr.; paa Fyen med Gennemsnit 95 Tdr. gaar 4 af 25 ned under 70«.

Vilh. la Cour har paavist, hvordan Levbosættelsen i Sønderjylland ikke søgte de Strøg, der i ældre Tidsaldre allerede var opdyrket, at den altsaa ikke skyldes Erobring og Bortjagning af tidligere Ejere; den synes tværtimod *at have vendt sig mod de Strøg, der endnu henlaa som Skovtykninger.* Her laa nemlig den sværere Jord, der lovede det bedste Driftsudbytte; men Opgaven havde været for tung for ældre Tiders meget ufuldkomne Landbrug med den løse Fællesdrift. For at rydde Skoven og udnytte Jorden krævedes der bedre Organisation og nyere Metoder, og det var netop det, som Levbyggerne maa have været Mænd for at tilvejebringe. Disse myndige Herrer, der kom og trykkede deres Navnestempler dybt ind i det danske Landkort, var Landbrugets Foregangsmænd, der fik Bygdernes Fællessløseri afløst af fast rationel Fællesdrift under skarp personlig Ledelse.

Levbyggerne var ligesom Frankerne Bærere af en Samfundsopfattelse, der styrkede Kongemagtens Fremadstræben og understregede de kongelige Embedsmænds Myndighed. Noget af den Planmæssighed, der udmærker Frankervælden ved Anlægget af Støttepunkterne for dens Magtudfoldelse, genfinder vi ogsaa i Levbosættelsen. Vi har ovenfor set, at det danske *Krongods* fik Navnet »Konunglev«. Dette Ord optræder i Reglen ikke som Egennavn, men dog finder vi i Øst-Himmerland Bygdnavnet Kongerslev. I øvrigt har de enkelte »Konunglev« vel ofte haft Tilknytning til navngivne Konger og Prinser. Dette kan vi f. Eks. tænke om de forskellige Lev med Skjoldungnavne — 2 Hroarslev, 3 Hroe(s)lev, 1 Helgelev, 1 Hrodmundelev, og om de 4 Sigerslev eller Sejerslev, som minder om Kong Sigar i Sigersted, Fader til Helten Hagbards elskede,

[1]) Jvfr. herom: Svend Aakjær i Historisk Tidsskrift, 9. Rk. 2. Bd.

Frøbjerg Bavnehøj paa Fyn har fastholdt Mindet om de store Levbønders Agerbrugsgud Frey, Guden for god Avling og rig Grøde, der tilmed mindedes mange andre Steder i Danmark, saaledes var han sikkert Ejer af Frøsherred i Sønderjylland.

Signe. Fremragende Plads har især de to Hroarslev (Roerslev), det ene nær Njørds Helligdom Nørre Næraa ved Fjorden Næraa Strand i Nord-Fyn, det andet i Vest-Fyn ved det vigtige Overfartssted Strib. Ogsaa Sallings Hroeslev (Roslev) er udmærket ved sin Plads, idet det ligger centralt paa Halvøen, lige inden for en Fjordvig og tæt ved Herredshelligdommen Hargæ. Meget tyder da paa, at de nævnte tre Levbygder virkelig har været Kong Hroars Godser. Og endnu i 11. Aarhundrede synes en Række Godser i Smaaland at have faaet Navnet Sigridlev efter Svend Tveskægs Dronning Sigrid Storraade.

Efter Kongen følger i Rang *Jarlen;* men to jyske Lev — Jerslev i Vendsyssel og Jerlev ved Vejle — der er opkaldt efter Jarler, er egentlig fornemmere end de ovennævnte Eksempler, idet de har Rang af Herredstingsteder. Denne Uorden i Rangfølgen tyder paa, at de i Jerslev og Jerlev residerende Jarler har været tænkt som Kongens Stedfortrædere.

Efter Jarlen følger *Aar*'en eller *Aarmanden,* »Ærendmanden«, en Embedsmand af noget lavere Rang, bosat i Aarslev. Der er intet Aarslev, der har opnaaet den Ære at blive Herredstingsted, og ogsaa det rigeligere Tal — 6 i alt — tyder paa lavere Rang. Imidlertid synes dog Aarmanden at have efterladt sig Minder ved to Herredstingsteder, blot med andre Navnetyper: Årstad i Halland og Aarshøj i Himmerland; og Sjøring Sø, hvor den kgl. Aarmand i Ty havde sit Sæde ifølge Knytlinga Saga, hed i gamle Dage Aarsø.

Gennemgaaende indtager de forskellige Aarslev ogsaa en ret fremskudt Plads inden for deres Omgivelser, saaledes som Svend Aakjær paaviser. Fire Landskaber, nemlig Vendsyssel, Sønderjylland, Fyn og Sjælland, har hver kun et eneste Aarslev; og naar vi flytter Sønder Hald Herred ud af Aabo Syssel og forener det med Nørre Hald Herred i Ommer Syssel, — hvad der sikkert er den oprindelige Fordeling, — kommer det ogsaa til at passe for disse to Sysler. Vi faar da Reglen gennemført i fire jydske Sysler og i to Ølandskaber. — Sikkert er det, at de fleste Aarslev ligger paa vigtige Punkter: ved Bunden af Randers Fjord, ved Bunden af den oprindelige Aarhus Fjord (Brabrand Sø), ved Bunden af Aabenraa Fjord og ved Njørdshelligdommen Sønder Næraa. Trods lavere Rang end Jarl(s)lev er altsaa Aarslev dog en fornem Bosættelsestype.

Endnu en Embedsmand kan vi vistnok finde knyttet til Levbygder, nemlig *Hersen.* De 5 forskellige Herslev stiller sig omtrent som Aarslev: de har aldrig Herredstingsteds Rang; der er aldrig mere end eet Eksemplar i hvert Hovedomraade; Pladsen er ofte ved vigtige Søfartspunkter: ved Lejre Vig, ved Lindelse Nor paa Langeland og ved Randsfjord. I Almindelighed kan vi sige, at Aarslev tilhører mere det vestlige Omraade, Herslev mere det østlige.

Under eet frembyder navnlig Jyllands Østkyst en interessant Perlerad af administrative Lev: Jarlslev Herredstingsted og Aarslev i Vendsyssel; Kongeslev i Himmersyssel (jfr. Aarshøj sammesteds); Aarslev, sikkert oprindelig hørende til Ommersyssel; Aarslev i Aabosyssel; Jarl(l)ev Herredstingsted og Herslev i Almindsyssel; Aarslev i Barwithsyssel. Vi ser, hvordan den grundlæggende Indsættelse af kongelige Embedsmænd udgaar fra Østkysten; kun her har de sat sig et regelmæssigt Minde i Stednavnene.

Om der blandt Levnavnene findes *Tempelnavne,* viede til Guderne, er et Stridsspørgsmaal. Naar Lejrekrøniken lader Kong Hrolf Krake henlægge Skuldelev med hele Hornsherred til Underhold for sin »Søster« Skuld og hendes Terner, saa er det utvivlsomt blot en Omskrivning for, at han indrettede et Tempelgods for Skjoldungernes Slægtsaand. Thi en almindelig dødelig Person kunde efter de Tiders Navneskik slet ikke have baaret Slægtens Opnævnernavn Skuld. Ud fra denne Iagttagelse føres vi videre til at formode, at de fire Frøslev og for-

skellige Thorslev samt Sønderjyllands Balderslev kan have været viet til henholdsvis Guderne Frey, Thor og Balder. Thor kan ogsaa tænkes at have ejet det sjællandske Sogn Terslev; *Ter* er ligesom i Mandsnavnene Therkel, Thermand og Therje en Fordrejelse af Thor, fremkaldt af Frygten for at tage det hellige Navn forfængelig. Frøslev paa Mors, i Stevns og Sydøst-Skaane og ved Bunden af Flensborg Fjord ligger paa fremskudte Pladser. Thorslev i Vendsyssel har været Skuepladsen for en Masseofring i Stil med den, der foregik i Thorsbjerg Mose i Angel. Ved Terslev har man fundet Sjællands største og mærkeligste Sølvskat. Alle disse Træk kan nok tyde paa, at saadanne Lev har været Helligdomme. Professor Steenstrup formoder vel, at Frøslev og Thorslev og Terslev er opkaldt efter Mennesker med Navne som Frøsten og Thorbjørn; dette forandrer i Grunden ikke stort ved Sagen. I Skjoldungtiden var Opkaldelse efter Guderne noget nyt i dansk Navneskik, et radikalt Brud med forrige Tiders strenge Forbud mod at tage de hellige Navne forfængelig. Levbyggerne, disse myndige Herrer, var saa selvfølende, at de vovede at opkalde deres Børn efter de høje Guder for at stille Slægten under guddommeligt Værn. Men deraf følger atter, at ikke den første den bedste Knoldesparker kunde gaa hen og kalde sin Søn med Navne som Frø-sten, Thorgny eller Thor-kedel. Det var Navne, der medførte Indvielse til de paagældende Guder. Derfor er det intet blindt Træf, at en Mil fra den store Offerplads Thorsbjerg Mose i Angel ligger der et Tolfuesleve, d. v. s. et Thorlevslev: den Høvding Thorlev, som har grundet denne Levbygd, har sikkert været i Slægt med den Thorsdyrker, der i sin Tid har foretaget Ofringen af de utallige Vaaben og Kostbarheder i den viede Mose, — maaske har det været ham selv i egen høje Person. Altsaa med andre Ord: hvis Frøslev, Thorslev og Terslev ikke netop er »Guden Freys Ejendom« og »Guden Thors Ejendom«, saa maa de i alt Fald opfattes som »Freysdyrkerens Ejendom« og »Thorsdyrkerens Ejendom«, saa en Freyshelligdom og en Thorshelligdom kommer vi alligevel ikke udenom.

Et lignende Stridsspørgsmaal som ovenfor kan rejse sig ved to Sneslev paa Sjælland og ved Raklev og Hagnelev (Havnelev) paa samme Ø samt ved Høgnaløv i det sydlige Smaaland. Er det Skuepladser for Dyrkelsen af stedlige mytiske Væsner, eller er disse Bygder simpelthen grundet af Mænd med Navnene Sne, Rakke og Høgne? Sikkert er det i alt Fald, at Navnene røber os, hvilke Myter der var i høj Kurs som Digtstof og Fortælleemner blandt Levbyggerne. Der var saaledes *Myten om Kong Sne*, en højnordisk Vinterjætte, som har Frænderne Frost, Jøkel og Snedrive, og som plager Danmark med Uaar og Hungersnød, indtil han endelig omkommer jammerlig for Lusebid. Der var endvidere *Myten om Hundekongen Rakke*, som ligeledes hersker i Danmark og faar et lignende sølle Endeligt, da han en Dag vil skille en Trætte blandt sine Medkøtere og af en Fejltagelse bliver revet i Stykker af dem — rimeligvis et Minde om dansk Dyrkelse af en Guddom i Dyreham. Der var endelig *Myten om Kong Høgne*, hvis Kamp med Kong Hedin aldrig faar Ende, idet Høgnes Datter Hild hver Nat ved Kogleri vækker Kæmperne til det evige fortsatte Hjadningavig, d. v. s. »Hedinkæmpernes Strid«; Skuepladsen for dette mytiske Drama tænkes ved Hedinsø, det nuværende Hiddensee nær Rygen.

Dyssekammer ved Aarslev i Hasle Herred ved det inderste af Brabrand Sø, der i hine Levtider var en Del af Aarhus Bugt. Her var et passende Embedssæde for den Aarmand — paa en Gang Storbonde og Embedsmand —, hvis Embede har givet Stedet Navnet Aars-lev.

Blandt *menneskelige* Heltesagn, der særlig optog Levbyggernes Sind, samlede Hovedinteressen sig om Skjoldungerne og om Kong Sigar i Sigersted. Ovenfor har vi set paa de forskellige Levbygder, der minder om Skjoldungfyrster. Endnu maa tilføjes Sønderjyllands Bjærkelev, hvis Navn fastholder Mindet om Hrolf Krakes tro Hirdmand Bjarke.

Levbosættelsens Myter og Sagnminder hober sig saaledes i særlig Grad sammen paa Øerne Sjælland og Fyn. Paa Sjælland har vi: Slægtshelligdommen Skuldelev centralt i Isefjordsomraadet, Helgelev i Indlandet sydligere; Sigerslev mod Nordøst; Sigerslev, Hagnelev og Sneslev mod Sydøst; Sneslev mod Sydvest; Raklev mod Nordvest. Paa Fyn: Hroarslev mod Nord og mod Vest. —

Langt mere spredt er den Slags Navne i Fastlandet Vest for Lillebælt og Øst for Sundet: Skuldelev, Nordvest for Aarhus, Hroeslev i Salling, Sigerslev paa Mors, i Sønderjylland og 2 Gange i Thüringen, Hrodulfslev i Thüringen, 2 Hro(s)lev i Skaane, Hrodmundelev i Vester Gøtland.

Denne Fordeling er et tydeligt Vidnesbyrd om, hvordan særlig Sjælland var Brændpunktet for den Rørighed og Virketrang, der bar Levbosættelsen frem.

Det er denne Artikels Forf., der først har paapeget, hvordan Levbosættelsen kommer til Jylland østenfra og søger ind i Landet fra de mange Fjorde, der frembyder sig som naturlige Indfaldsporte; saaledes især fra Kongerslev nær Limfjordens Østmunding og ind langs Fjordens Løb til Mors, Ty, Tyholm og Salling; endvidere fra Aarslev ved Aabenraa Fjord og tværs gennem Sønderjylland til Kysten Nord for Vidaas Munding. Udbredelsen over Nord-Tyskland maa tænkes i Forbindelse dermed; en Afdeling Levbyggere er ved Vendernes Indtrængen bleven forslaaet langt sydpaa og ved at tabe Forbindelsen med Danmark blevet opslugt af den omgivende Tyskhed. — Tanken om Levbyggernes Indtrængen i Jylland føres videre af Mag. *H. V. Clausen,* der paaviser ogsaa den tilsvarende Spredning mod Øst over ad Sverige til. Ved Pile viser han paa Kortet, hvordan der fra Sundet strækker sig en Række østgaaende Indmarchlinier, som han kalder »Fremskridtsudløbere«. Et særlig energisk Fremstød trænger fra Laholms Bugt op ad Lagaa lige til Søen Vettern. Spredte Blænkerposter naar desuden som ovenfor nævnt til Øland og Sydøst-Norge. Alt i alt er Kortet over Levbosættelsen det mest slaaende Anskuelsesbillede til Oplysning om Danmarks Samling.

Det yngste Lev, og det eneste fra fuldt historisk Tid, er som ovenfor nævnt det Jordegods Sigridlev, som vistnok Dronning Sigrid Storraade i det 11. Aarhundrede har efterladt sig i Smaaland. Dette Eksempel paa fortsat Navnedannelse er imidlertid helt enestaaende. Der findes intet Lev, som minder om Kongerne Gudfred, Hemming, Hrørik, Harald Klak, Gorm den Gamle, Svend Tveskæg og Knud den Store; intet Lev, som indeholder de yngre Embedstitler Hertug og Foged; intet Bispelev, Munkelev, Præstelev, Degnelev, Kirkelev; intet Lev sammensat med kristne Navne som Jon, Magnus, Peter, Marie.

Levbosættelsen er en Oldtidslevning fra fuldhedensk Tid, et ærværdigt og fængslende Minde om Skjoldungtiden, den frugtbareste og mest solidt opbyggede Periode i dansk Rigsgrundlæggelses Saga. Derfor vil den til alle Tider kunne gøre Krav paa baade lærdes og Lægmænds Opmærksomhed og forstaaende Interesse.

GUDMUND SCHÜTTE

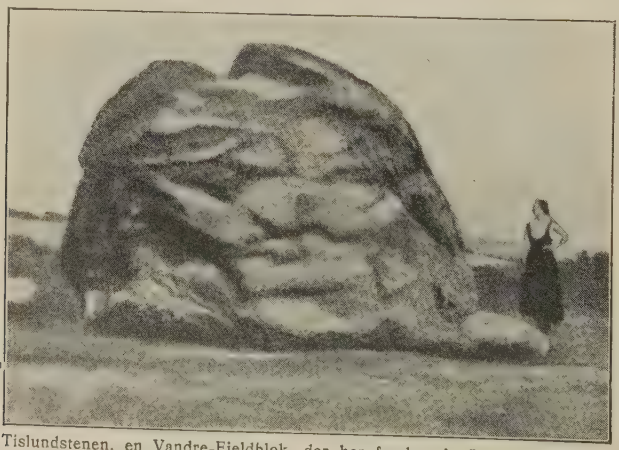

Tislundstenen, en Vandre-Fjeldblok, der har fundet sin Plads ved Tislund i det sydlige Nørrejylland, hvor den har været brugt som naturlig Gudestøtte eller Offeralter for Himmelguden Ty, for hvem Danmark i øvrigt ejer andre Helligdomme, f. Eks. i Nord-Sjælland Tibirke og Tisvilde — „Tis Væld", den senere Helene Kilde.

TYSK

V

1.

Im Winter sind die Nächte *länger* und die Tage *kürzer als* im Sommer. *Am* einundzwanzigsten De|zember haben wir den *kürzesten* Tag und die *längste* Nacht. Die Bäume haben schon *längst* die Blätter ver|loren. Viele Vögel sind in *wärmere Länder* ge|zogen. Wiesen und Äcker sind leer. Will man die Pferde, die Kühe, die Kälber und Schafe sehen, muss man in die Ställe gehen. Da haben sie ihre Krippen, die die Bauern mit Futter füllen. Das Pferd zieht den Wagen und den Pflug. Die Kuh gibt uns die Milch. Diese wird in die Meie|reien geschickt, wo man die Butter und den Käse da|raus macht. Was wir nicht essen können, schicken wir nach dem Ausland. Die Dänen verkaufen sehr viel Butter an die Engländer und die Deutschen.

2.

Oversættelse:

Om Vinteren er Nætterne længere og Dagene kortere *end* om Sommeren. Den enogtyvende Dec. har vi den korteste Dag og den længste Nat. Træerne har allerede forlængst mistet Bladene. Mange Fugle er draget til varmere Lande. Enge og Agre er tomme. Vil man se Hestene, Køerne, Kalvene og Faarene, maa man gaa ind i Staldene. Der har de deres Krybber, som Bønderne fylder med Foder. Hesten trækker Vognen og Ploven. Koen giver os Mælken. Denne bliver sendt til Mejerierne, hvor man laver Smørret og Osten af den. Hvad vi ikke kan spise, sender vi til Udlandet. Danskerne sælger særdeles meget Smør til Englænderne og Tyskerne.

3.

Grammatik:

a) *Sammentrækning* af *Forholdsord* og det bestemte *Kendeord: im* = in dem; *am* = an dem; saaledes ogsaa: *zum* = zu dem; *beim* = bei dem; *vom* = von dem; *zur* = zu der; *aufs* = aufs das.

b) lang „lang" — *länger* „længere" — (der) *längst*(e) „(den) længst(e)"; kurz — *kürzer* — (der) *kürzest*(e); stolz „stolt" — stol*zer* — (der) stol*zest*(e). *Tillægsord gradbøjes* ved Hjælp af Endelserne *-er* og *-(e)st;* nogle faar tilmed *„Omlyd":* a til ä, o til ö osv.

c) Ligesom paa Dansk Navneordenes Flertalsendelse ikke er een, men flere, f. Eks. Dag, Flt. Dage; Ko, Flt. *Køer*, saaledes ogsaa paa Tysk:

For Hunkønsordene (Huk.) gælder Regelen, at kender man Nævnefald Ental og Flertal, saa kender man ogsaa de andre Fald, idet nemlig Ental helt igennem er uforandret, og det er Flt. ogsaa, blot at Hf. Fl. tilføjer -n, hvis der ikke i Forvejen er et -n. (Sammenlign III 7.)

Vel 99 % af Huk. bøjes saaledes (saakaldt „svagt"):

die, die, der, der Meierei;
Flt. „ „ „ den Meierei*en*;
„ „ „ der Wiese;
Flt. „ „ „ den Wiese*n*;
„ „ „ der Schwester;
Flt. „ „ „ den Schwester*n*;

nogle faa Enstavelseshuk. saaledes (saakaldt „stærkt"):

die, die, der, der Nacht;
Flt. „ „ „ Nächte, den Nächte*n*;

2 Ord: Mutter, Tochter hedder i Flt. Mütter, Töchter.

Hankønsordene (Hak.) og Intetkønsordene (Itk.), der kan behandles under eet, opviser flere Flertalsendelser; og alle Fald i Ental er ikke ens; Hf. Flt. ender ogsaa her paa *-n*.

„svag" Bøjn.:

der Knabe, den, des, dem Knabe*n*;
die, die, der, den Knabe*n*;
der Mensch, den, des, dem Mensche*n*;
die, die, der, den Mensche*n*;

„stærk" Bøjn.: Ejefald Ental ender paa *(e)s*!

der, den, dem Stall, des Stall*es*;
die, die, der Ställe, den Ställe*n*;
der, den, dem Tag, des Tage*s*;
die, die, der Tage, den Tage*n*:
das, das, dem Schaf, des Schafe*s*;
die, die, der Schafe, den Schafe*n*;
der, den, dem Vogel, des Vogel*s*;
die, die, der Vögel, den Vögel*n*;
der, den, dem Wagen, des Wagen*s*;
die, die, der, den Wagen;
das, das, dem Fenster, des Fenster*s*;
die, die, der Fenster, den Fenster*n*;
der den, dem Wald, des Walde*s*;
die, die, der Wälder, den Wälder*n*;
das, das, dem Blatt, des Blatte*s*;
die, die, der Blätter, den Blätter*n*;
der, den, dem Bauer, des Bauer*s*;
die, die, der, den Bauer*n*;
das, das, dem Ohr, des Ohre*s*;
die, die, der, den Ohre*n*;
der, den, dem Scheck, des Schecks;
die, die, der, den Schecks;
das, das, dem Auto, des Autos;
die, die, der, den Autos.

Den allersidste Slags er mest Fremmedord og ender ogsaa i Hf. Flt. paa *-s*!

Prøv saa at bøje: der Winter (som der Vogel), der Baum (som der Stall), das Land (som das Blatt), der Acker (som der Vogel), das Pferd (som das Schaf), die Kuh (som die Nacht), das Kalb (som das Blatt), die Krippe (som die Wiese), der Käse (som der Vogel), der Däne (som der Knabe), der Engländer (som der Vogel).

Forsøg selv med andre Ord, vi har haft.

4.

In der Nacht schlafen die Menschen und die Tiere. Kein Vogel singt, kein Hahn kräht, kein Pferd wiehert, keine Kuh brüllt. Alles schweigt. Nur *manche* alte Leute schnarchen und *viele* Kinder reden im Traume. Früh morgens muss man *aufstehen*. Die Er|wachsenen *stehen* zu|erst *auf*. Wenn die Kinder auf*ge*standen sind, be|kommen sie ihr Essen. Aber erst müssen sie *sich* wasch*en*. *Ich* wasch*e mich*. *Du* wäsch*est dich*. Und dein Bruder? *Er* wäsch*t sich*. Also: *wir* wasch*en uns*, ihr wasch*t euch* und *sie* wasch*en sich*. Dann muss man *sich anziehen: ich ziehe* mich *an; vor* fünf Mi|nuten *zogst* du dich *an* und *in* acht Mi|nuten hat der kleine Bruder sich an*ge*zogen: Ich *ziehe* das Nachthemd *aus*, *ziehe* die Strümpfe *an*, die Beinkleider und die Stiefel. Auch ein Oberhemd, einen Kragen und eine bunte Kra|watte. Dann noch eine Weste und eine Jacke. Willst du *ausgehen*? Ja, ich *gehe aus*. Gib mir den Überzieher und den Hut. Das Taschentuch und die Handschuhe stecke ich in die Tasche, den Stock nehme ich in die Hand. Auf Wiedersehen!

5.

Oversættelse:

Om Natten sover Menneskene og Dyrene. Ingen Fugl synger, ingen Hane galer, ingen Hest vrinsker, ingen Ko brøler. Alt tier. Kun *mange* gamle Folk snorker og *mange* Børn taler i Søvne (egentlig: Drømme). Tidlig om Morgenen maa man *staa op*. De voksne *staar først op*. Naar Børnene er *staaet op*, faar de deres Mad. Men først maa de *vaske sig*. *Jeg* vasker *mig*. *Du* vasker *dig*. Og din Broder? *Han* vasker *sig*. Altsaa: *vi* vasker *os*, *I* vasker *jer* og *de* vasker *sig*. Saa maa man *klæde sig paa:* jeg *klæder* mig *paa; for* 5 M. *siden klædte* du dig *paa* og *om* 8 M. har den lille Broder *klædt* sig paa: Jeg *tager* Natskjorten *af, trækker* Strømperne *paa*, Benklæderne og Støvlerne. Ogsaa en Manchetskjorte, en Flip og et kulø t Slips. Og saa en Vest og en Trøje. Vil du *gaa ud*? Ja, jeg *gaar ud*. Giv mig Overfrakken og Hatten. Lommetørklædet og Handskerne putter jeg i Lommen, Stokken tager jeg i Haanden. Paa Gensyn!

6.

Oversæt *til* Tysk:

(Se II 1) Jeg har en Ko, du har to Køer. Fuglen tier. Bønderne har mange Heste. Bogen har 20 Blade. Du tager Støvlerne paa. Han har et broget Slips. Staar du op? Gaar du ud? Fader har købt Moder nye Handsker. Jeg vasker mig om 10 Min. Bilerne kører paa Kørebanen. Jeg har Hovedpine, jeg bliver siddende. Giv mig Stokken! Kom snart igen Hr. Hansen! Smørret er dyrt *(teuer)*. Bønderne pløjer *(pflügen)* Marken med Ploven. Skovens Træer har Blade. Bladenes Farve er grøn *(grün)*. Hestens Ører er gode. Englænderne køber Danskernes Smør. Flyvemaskinen flyver over Østersøen. Du køber en Flip. Lommetørklædet er hvidt *(weiss)*. Faaret er mindre end Kalven (se V 3 b og brug *klein)*. Den mindste Dreng vasker sig. Børnenes Moder gaar over Broen. Himlen er blaa *(blau)*. Menneskene drikker Køernes Mælk. Vi giver Dyrene Foder.

7.

Nøgle til IV 7:

Hr. H. hat drei Kinder; sie sind in der Stadt; Marie sieht eine Flugmaschine; sie fliegt nach Deutschland. Frau H. kauft die Puppe. Die Augen der Puppe sind blau; M. spielt mit der Puppe. Hr. H. war bald hier, bald da; wo warst du? Die Knaben haben Zahnschmerzen ge|habt; man er|kältet sich leicht; gestern war schönes Wetter (el. war das W. schön); ich trinke Bier; du trinkst Kaffee; er trinkt Wasser; wir kaufen ein Auto; ihr kauft den Wagen; die Kinder kaufen Semmeln. — Bist du hungrig? Wie|viel Uhr ist es? Wir waren am Hafen; meine Fahrkarten sind hier; es friert, es ist kalt. Auf Wiedersehen!

VI

1.

Es ist acht Uhr. Die Schule hat an*ge*fangen. Die Lehrerin ist in die Klasse ge|treten und bittet Hans. das Stück vor*zu*lesen. Hans liest vor:

„Als es nun Morgen *wurde* und die Kinder aufstanden, *wurde* der Zinnsoldat in das Fenster gestellt und, war es nun der Kobold oder der Zugwind, auf einmal flog das Fenster auf und der Sol|dat fiel Hals über Kopf aus dem dritten Stockwerke hin|unter. Das war eine schreckliche Fahrt! Er streckte das Bein ge|rade in die Höhe und blieb auf dem Tschako mit dem Bajo|nett zwischen den Pflastersteinen stecken. — Das Dienstmädchen und der kleine Knabe kamen so|gleich her|unter, ihn zu suchen; *ob|gleich* sie nun nahe daran waren, auf ihn zu treten, sahen sie ihn doch nicht. Hätte der Zinnsoldat ge|rufen: Hier bin ich! so hätten sie ihn wohl ge|funden; aber er fand es nicht für passend, laut zu schreien; *weil* er in Uni|form war.

2.

Oversættelse:

Kl. 8 er Skolen begyndt. Lærerinden er traadt ind i Klassen og beder Hans læse Stykket op. Hans læser:

„Da det nu *blev* Morgen og Børnene stod op, *blev* Tinsoldaten stillet hen i Vinduet og, (om) det nu var Trolden eller Trækvinden, paa een Gang fløj Vinduet op og Soldaten faldt hovedkuld ned fra 3. Sal. Det var en skrækkelig Fart! Han strakte Benet lige i Vejret og blev staaende paa Sjakoen med Bajonetten mellem Brostenene. — Tjenestepigen og den lille Dreng kom straks ned (for) at søge (efter) ham; *skønt* de nu var nær ved at træde paa ham, saa de ham dog ikke. Havde Tinsoldaten raabt: Her er jeg! saa havde de vel fundet ham; men han ansaa det ikke for passende at skrige højt, *fordi* han var i Uniform."

3.

„Das mag ge|nug sein," sagt die Lehrerin. „Du hast sehr schön ge|lesen. Kannst du mir denn auch sagen, wer das ge|schrieben hat?" — „Ja, das kann ich! Das ist ja ein Märchen von Hans Christian Andersen. Er hat ja die allerschönsten Märchen ge|schrieben: Das hässliche junge Entlein, Der Schweinehirt, Des Kaisers neue Kleider und viele andere. Beim Buchhändler habe ich „Wiesbadener Volksbücher, Nr. 132 (hundertzweiunddreissig) ge|kauft; das Buch hat nicht 'mal fünfzig Øre ge|kostet und doch sind elf Märchen drin."

(Unseren ver|ehrten Lesern wollen wir auch dieses Buch aufs beste emp|fehlen).

4.

Oversættelse:

„Det kan være nok," siger Lærerinden. „Du har læst meget smukt. Kan du saa ogsaa sige mig, hvem (der) har skrevet det?" „Ja, det kan jeg! Det er jo et Eventyr af H. C. A. Han har jo skrevet de allersmukkeste Eventyr: Den grimme Ælling, Svinedrengen, Kejserens nye Klæder og mange andre. Hos Boghandleren har jeg købt „W. V." Nr. 132. Bogen har ikke engang kostet 50 Øre og dog er (der) 11 Eventyr i den."

(Vore ærede Læsere vil vi ogsaa paa det bedste anbefale denne Bog).

5.

Nutid (af lieb*en* „elske") (se ogsaa II 6, IV 7 og V 7):

1 ich liebe („elsker") meinen Vater.
2 du liebst deine Mutter.
3 er liebt seine Schwester.
3 sie „ ihren Bruder.
1 wir lieben unsere Tante.
2 ihr liebt euren Onkel.
3 sie lieben ihre Grosseltern („Bedsteforældre").

Datid (af kauf*en*, „købe") („købte"):

1 ich kaufte dir („dig" Hf.) einen Wagen.
2 du kauftest mir („mig" Hf.) eine Kuh.
3 er kaufte ihr (hende" Hf.) neue Schuhe.
3 sie „ ihm („ham" Hf.) das Buch.
1 wir kauften euch („jer" Hf.) etwas („noget") Butter.
2 ihr kauftet uns („os" Hf.) einen Käse.
3 was kauften sie den Kindern?
3 sie „ ihnen („dem") Schokolade.

Læserne vil sikkert paa egen Haand kunne oversætte dette. Indøv Nutids- og Datidsendelserne. Indsæt i første Afsnit i Stedet for liebe (liebst osv.) f. Eks. suche (suchst osv.) „søger", hole „henter", grüsse „hilser" og suchte (Datid) „søgte", holte, grüsste osv. — Og i andet Afsnit i Stedet for kaufte: holte „hentede", schenkte „forærede".

6.

Nutid (af geb*en* „give"):

1 ich gebe dem Mann ein Glas Milch.
2 du gibst der Frau eine Krone.
3 er gibt dem Kind einen Kuchen („Kage").
1 wir geben den Bettlern eine Tasse Kaffee.
2 ihr gebt dem Pferd Futter.
3 sie geben uns nichts („intet").

Sammenlign hermed Nutidsformerne (af lieben) i Stk. 5 og (af *waschen*) i V 4 og bemærk „Omlyden" a til ä, e til i i 2 og 3 Ental! Bøj i Nutid ich esse „spiser", ich helfe „hjælper", ich lese „læser", ich nehme „tager", ich sehe „ser", ich spreche „siger, taler", ich werfe „kaster" *ligesom ich gebe!* Og: ich fahre „kører", falle „falder", fange „fanger", lasse „lader", trage „bærer" med Omlyd af a til ä i 2 og 3 Ental!

Datid (af geben):

1 ich gab(!) ihm nichts.
2 du gabst ihnen etwas.
3 er gab(!) mir das Geld.
1 wir gaben dem Schaffner die Fahrkarten.
2 ihr gabt dem Kellner ein Trinkgeld.
3 sie gaben den armen („fattige") Leuten alles.

Sammenlign hermed ich *war* osv. i IV 1. Bemærk, at de Udsagnsord, der i Datid ikke tilføjer *t*, er ganske uden Endelse i 1 og 3 Ental!

7.

Oversæt *til* Tysk:

Drengen gav Kalvene Mælk. Tjenestepigen stillede Tinsoldaten hen i Vinduet. Bonden fyldte Hestenes Krybbe. Vognen kører hjem. Vinteren er lang. Dagen er længere end Natten. Hvem har skrevet Eventyret? Tyskerne spiser Ost. Bilen har fire Hjul. Han vasker Bilerne. Vinduet fløj op. Klokken er 9. Vi læser Eventyr. Her er jeg. Hvor er du? Soldaten er i Uniform. Hun faldt ned fra fjerde Sal. Lærerindens Bog er dyr. I giver Lærerinden en Kage. Kører du til Byen?

ENGELSK

TWENTY-NINTH LESSON
(twenti-najnþ)
Niogtyvende Time.

Hampton Court (ham'ten kårt) = Hampton Slot
residence (re'zidens) = Residens
object (åb'djekt) = Genstand
study (stödd'i) = studere
grounds (graunds) = Parkanlæg
add to (add) = forøger
attraction (atrak'sjen) = Tiltrækning
sight (sajt) = Seværdighed
visitor (vi'sitor) = besøgende
century (sen'tjuri) = Aarhundrede
merely (mir'li) = blot. slip (slipp) = Stikling
vine-grower (vajn-gröer) = Vindyrker
nursery (nör'seri) = Gartneri
notwithstanding (nåtwiðstan'ding) = til Trods for
lb = Forkortelse af det latinske libra = pound (paund) = Pund
girth (görþ) = Tykkelse, Omkreds, Omfang
inch (insj) = Tomme. cause (kås) = Aarsag
nourishment (nö'risjment) = Næring
percolate (pörr'koleit) = sive
chief (tjif) = første, vigtigste
continuance (kontin'juens) = Varighed, Fortsættelse
marvellous (mar'veloss) = vidunderlig, ganske mærkværdig
fertility (förrti'liti) = Frugtbarhed
cultivate (köll'tiveit) = dyrke
majesty (ma'djesti) = Majestæt
institution (institju'sjen) = Institution
when (hwen) = hvornaar
during (dju'ring) = gennem, i Løbet af
several (sev'rel) = flere, forskellige
favourite (fei'verit) = yndet
pleasure resort (ple'sjer rizårt') = Udflugtssted

Exercise LV.

Please translate.

The Vine at Hampton Court.

Hampton Court, which is situated by the side of the Thames and was once the summer residence of the kings and queens of England, contains within its walls many objects of historical interest that are well worth studying. The gardens and grounds around the building add much to the attractions of the place. One of the sights that the visitor should not omit to see is the wonderful old vine that was planted about a century and a half ago, when it was merely a slip taken from a vine-grower's nursery in Essex. Notwithstanding its great age it still bears about three hundred bunches of grapes year by year, and some of these are over two lbs. in weight. Although this is not the largest vine in England, it has the largest stem of any, the girth being over forty-five inches, while its principal branch is one hundred and fourteen feet long. The stem which has reached this extraordinary girth is outside the wall of the hothouse, in which the main part of the vine has been trained to grow. It was planted very near the river; and the nourishment which it receives from the water percolating towards its roots is probably the chief cause of the continuance of its marvellous fertility. The grapes are primarily cultivated for the King's table; but His Majesty sends a great many bunches to hospitals and other institutions in which he is interested.

Exercise LVI.

Please translate.

Hvad er Hampton Court? Det er et Slot, der ligger paa den venstre Bred af Temsen, ca. 4 danske Mil fra London. Hvornaar blev det bygget? Det blev bygget i 1515 og var igennem flere Aarhundreder de engelske Kongers Sommerresidens. Slottet er omgivet af en stor og meget smuk Park, der er et yndet Udflugtssted om Søndagen.

Nøgle til Øvelser LIII og LIV.

LIII

Den gamle Dame og Sømanden.

Paa en befærdet Hovedgade stod en gammel Dame, der var skrøbelig af Alderdom, ved Kanten af Fortovet og gjorde Tegn til Vognstyreren paa en forbikørende Sporvogn om at standse og tage hende med. Tre Gange var hun i Færd med at træde ud paa Gaden, men var bange for at gøre det, paa Grund af den Mængde af andre Køretøjer, der kørte forbi. En Sømand, der tilfældigvis var kommet i Land og saa den vanskelige Stilling, hun var i, samlede hende op med godhjertet Haardhændethed, men dog uden at give hende et Øjebliks Smerte, som han vilde have samlet et Barn op og bragte hende i god Behold til det Sted, hvor Sporvognen var standset for at tage hende med Da den gamle Dame stod paa sine Ben igen, kunde hun neppe tale for Vrede over den Frihed, som den ærlige Sømand efter hendes Mening havde taget sig. Da Vognstyreren ikke kunde vente længere, kørte han videre og efterlod den gamle Dame og Sømanden staaende midt paa Gaden. Med den yderste Ro og uden at tage noget Hensyn til det slette Humør, hun havde vist, løftede Jack hende op igen, bar hende tilbage til Fortovet og efterlod hende der, i høj Grad til de Forbipasserendes Morskab, der havde været Vidne til Scenen.

LIV

In London we do not meet with trams in the crowded streets of the City or in the aristocratic West-End, but only omnibuses. All the London buses have numbers indicating the route they are travelling. If there are no seats inside, you can go on the top, but it is forbidden to stand on the platform.

Cirro-Cumulus (Makrelskyer, Lammeskyer). Smaa, runde Skytotter af et hvidt, uldagtigt Udseende, uden Skygger; de er som oftest ordnet i Grupper eller i Rækker. Disse Skyer ligger i Almindelighed i en Højde af 5—7 Kilometer.

Alto-Cumulus lenticularis, en Overgangsform mellem *Alto-Cumulus* og *Alto-Stratus*. Skyerne er hvide i Randene, men som Regel graalige i Midten; de har ofte Form som Gennemsnit af en Linse eller minder om Luftskibe eller Mandler (deraf Navnet Mandelskyer); de ligner i Bygning Lammeskyer.

TO MÆRKELIGE KONGER. V

Frederik den Store paa en af sine Inspektionsrejser. Amtmanden rider ved Siden og maa give Svar paa hans Spørgsmaal.

Frederik den Stores Værk.

Da Frederik den Store levede som Kronprins i Rheinsberg, tumlede han efter unge Menneskers Vane med Drømme om en stor og straalende Fremtid for sig og sit Land, naar han og hans unge Venner kom til Magten. Og i disse Drømme vævede han Islæt fra flere og modstridende Hold. Han var paa den ene Side Ætling af et ældgammelt Fyrstehus, og han var meget stolt deraf; han skulde nu gøre Slægten Ære, drive sit Land op til Rigdom og til en Stilling jævnsides de gamle Stormagter. Paa den anden Side var han en Beundrer af de franske Tænkere, han vilde nu virkeliggøre deres Tanker om en Idealfyrste: fremme Undersaatternes Lykke, sprede Oplysning iblandt dem, tilintetgøre Fortidens Uret og Taabelighed, lade Videnskab og Kunst blomstre i sine Lande. Og han havde i Aarene før Faderens Død paa alle Maader forberedt sig til sit Kald.

Det var ham en Fryd at komme til at prøve sine Kræfter efter Faderens Død; han syntes at kunne overkomme alt, og at alt maatte lykkes for ham. Endnu medens Faderen stod Lig begyndte han et rastløst Arbejde i Regeringskontorerne. »Jeg arbejder med begge Hænder« — skriver han til Voltaire Dagen efter sin Tronbestigelse; »paa den ene Side Hæren, paa den anden Side Folket og Litteraturen. Jeg staar lige i Færd med en Begravelse (Faderens!), en Forøgelse af Hæren og mange Rejser«; og endnu mere flot til Vennen Jordan: »Farvel; jeg skal skrive til Kongen af Frankrig, komponere en Solo, skrive Vers til Voltaire, forandre Reglementet for Hæren og hundrede andre Ting«.

Den Del af Styrelsen, han mest havde længtes efter at komme i Gang med, var Udenrigspolitikken. Her kunde han ikke som i den indenrigske Styrelse beundre Faderens Værk; her var meget at gøre. Preussen var jo ikke et samlet Rige, men en Række spredte Lande, der laa tværs gennem Europa lige fra Rusland til Holland, adskilt fra hinanden ved andre Stater. Det polske Vest-Preussen kilede sig ind mellem Øst-Preussen og Brandenburg, og Landene ved Rhinen laa som ensomme Øer midt i fremmed Land. Og hans Lande var fattige; de havde tilsammen kun 2¼ Mill. Indb., medens Østrig havde 13 og Frankrig 20 Mill. Og saa var Preussens Lande omgivet af truende Stormagter paa alle Sider: Rusland med dets uhyre Menneskemateriale, de gamle rige Monarkier Østrig og Frankrig.

Faderen havde ofte udtalt, at hvis Preussen skulde hævde sig, maatte det ved Erobring skabe Sammenhæng mellem sine splittede Lande og bedre økonomiske Betingelser ved at besætte Dele af de rigere Nabolande. Han havde for at kunne virkeliggøre disse Planer skabt en Hær paa 83,000 Mand af Europas bedste Tropper og en Statsskat, større end nogen anden Stat ejede den; og han holdt nok af at fantasere om, hvad han vilde gøre, hvis der »kom Brand i Europa«, f. Eks. naar »Gud bortrykkede« hans Venner Kongen af Polen og den tyske Kejser, og Tronfølgen efter dem var usikker; det vilde saa ikke være utænkeligt ved et dristigt Kup at erhverve Vest-Preussen eller det dejlige, fede Schlesien. Men Frederik Wilhelm døde selv førend Nabokongerne; han havde sikkert heller ikke, naar det kom til Stykket, nænnet at sætte sine veldyrkede Lande, sin sammenpugede Statsskat og sine velholdte Soldater paa Spil i Krigens Lotteri.

Anderledes med Frederik II. Han havde hele Ungdommens Selvtillid og Optimisme. Han brændte, som han selv siger, efter »at se sit Navn i Aviserne og engang i Historien«. Det forekom ham ikke farligt at »stikke Europa i Brand«. Han syntes, at han havde beregnet alle Muligheder, baade militære og diplomatiske, hvis det skulde komme til en »Verdenskrig« i Anledning af Tronskifterne i Polen eller Østrig. Han besluttede straks efter Faderens Død at gøre en Generalprøve i det mindre paa, hvad man kunde tillade sig; Preussen havde ligget i Proces med Bispen af Liège om noget Land ved Maas. Den var trukket ud i det uendelige, Akterne alene i Berlin fyldte 20 tykke Bind. Frederik besatte nu efter et Ultimatum Bispens Lande og fik sin Vilje. Alle Stormagter var forargede, men ingen rørte sig. Saa skete faa Maaneder efter det, Faderen havde drømt om, Kejseren døde og efterlod sig kun en Datter, den 20aarige Maria Theresia, mod hvis Arveret Bayern og Frankrig gjorde Indsigelse. Frederik besluttede straks, da det trak op til en Verdenskrig, at vove det store Kup; han tilbød den unge værgeløse Fyrstinde sin Anerkendelse mod Afstaaelse af Schlesien, hvis Rigdomme paa Landbrugsprodukter og Miner kunde passe det fattige Preussen vel, og da hun forarget afviste denne Røver og Parvenukonges Krav, besatte han Landet uden Modstand, Østrig havde endnu ingen Hær paa Benene. Alt var tilsyneladende gaaet efter Ønske. Hans Breve til de ængstelige Ministre og Vennerne er fulde af ungdommeligt Overmod; »min kære Hr. Jordan« — skriver han f. Eks. til en af Vennerne — »min søde Hr. Jordan, min gode, min milde, min fredselskende Hr. Jordan, min allerlivsaligste Hr. Jordan. Jeg melder herved din Elskelighed, at Schlesien er saa godt som erobret. Jeg forkynder dig den største Lykke, som Fru Fortunas Skød nogensinde har født til Verden. Vær du min Cicero ved Forsvaret af min Sag, ved Udførelsen vil jeg være din Cæsar.« Han fik snart at lære, at det var farligere for en lille Stat at stikke Europa i Brand, end han havde drømt om; det gik trods al hans diplomatiske Mesterskab og Feltherredygtighed ikke saa let, da Østrigerne først havde samlet deres Hære. I det første Slag, hvor han selv førte Kommandoen, døjede han den Ydmygelse at blive revet med paa Flugten af det østrigske Ryteri, og Sejrene i det skyldtes ikke ham, men en af Faderens gamle Generaler, der tog Kommandoen. 1744 blev han manøvreret ud af Bøhmen; hans Hær svandt ind ved Tyfus, og 17,000 Mand af de hvervede Tropper deserterede. Ingen af de gamle Stormagter, selv ikke hans egen Forbundsfælle Frankrig, undte heller Preussen Fremgang; den anden unge Stormagt, Rusland, med dens uhyre Hære var til hans Rædsel et Par Gange af Skinsyge ved at gribe ind i Krigen og anfalde ham. Trods alt førte han dog Felttoget sejrrigt til Ende ved den Feltherredygtighed, han efterhaanden erhvervede sig, ved sin Paapasselighed og Selvopofrelse og ved den Aand, han forstod at indgyde Hæren. Efter de store Sejre ved Hohenfriedberg, Soor og Kesseldorff afstod Maria Theresia om end med største Sorg det rige Schlesien. Han opnaaede ogsaa at se sit Navn i Aviserne; han havde faaet Ry som Tidens største Feltherre; hans Hær ansaas for uovervindelig; hans Undersaatter, der med Uvilje og Angst havde set ham styrte Landet i den farlige Krig, var nu stolte af ham og kaldte ham »den Store«. Men hans Syn paa Krig og paa Krigsberømmelse havde ændret sig; han havde for ofte følt sig »paa Kanten af en Afgrund«, havde set hvor meget der i Krigene — trods alle Beregninger — er afhængigt af Tilfældet. Han ønskede helst aldrig mere at komme i Krig: »Engang frelst fra denne Storm, vil vi holde os rolig i Havn og aldrig mere forlade den; jeg vil i Fremtiden aldrig angribe en Kat uden for at forsvare mig.« Ærgerrigheden forekom ham »en Dyd for Narre, en Fører, der leder vild og styrter os i en Afgrund, dækket af Blomster«. Men han var paa det rene med, at han havde sat Kræfter i Bevægelse, som han vanskelig vilde kunne besværge: »Vi har ved Schlesiens Erobring paadraget os alles Misundelse og vakt en

Mistro hos alle Naboer, som mit Liv er for kort til at berolige«. Han var helbredet for sit Overmod. Han havde begyndt sin Erobringspolitik overmodigt og letsindigt. Ulige smukkere er det at betragte den Iver og Dygtighed, hvormed han i de følgende Fredsaar søgte at fremme sit Land og gøre sine Undersaatter lykkelige, og den Genialitet, Udholdenhed og Selvfornægtelse, hvormed han holdt ud, da Krigen atter kom over ham, og da han stod alene over for Europas tre største Magter.

Han fik Lov til at nyde Freden i 10 Aar. Han benyttede dem til at fuldende Faderens Værk baade med Udviklingen af Hæren og af sit Lands Hjælpekilder. Overopsynet med alt og det største Arbejde var ligesom i Faderens Dage Kongens. »Efter vor Forfatning« — skriver Frederik 1747 til sin Efterfølger — »gør Kongen alt. De andre udfører kun, hver paa sin Plads, hvad der falder inden for deres Omraade. Er Kongen ikke paa det nøjeste underrettet om Sammenhængen i samtlige Sager, er det umuligt andet, end at Staten mærker de værste Følger deraf.« Han ledede ogsaa selv alle militære og civile Sager. I Fredsaarene skabte han, med den Hævnkrig for Øje, som han frygtede, af den solide preussiske Landadel en ypperlig *national* Officersstand — ellers var Tidens Officerer ligesom Soldaterne hvervede og fædrelandsløse; han forlangte, at alle adelige skulde tjene som Officerer eller Embedsmænd; han begunstigede og ærede denne adelige Officersstand paa alle Maader for at faa den til at føle sig som en privilegeret Kaste[1]), forbød ogsaa adelige at gifte sig med borgerlige og saa ugerne, at et adeligt Gods gik over paa borgerlige Hænder. Paa den Maade skabte han en Stand, der helt ofrede sig til Kongen og Staten, og som blev et fast Holdepunkt i de hvervede internationale Hære. Og ved sine fremragende Haandbøger i Krigskunsten og de aarlige store Manøvrer uddannedes Officerer og Soldater til en enestaaende Dygtighed; det indskærpedes dem altid at tage Offensiven: »Kongen forbyder under Straf af infam Kassation alle Kavalleriofficerer at lade sig angribe; Preusserne skal altid angribe Fjenden«. Men »endnu vigtigere end Angrebet er Forfølgelsen af Fjenden«. Og i Modsætning til andre Landes Hærordning befales det at behandle Soldaterne med Godhed og ikke unødvendigt at anstrenge dem.

Og han fortsatte Faderens Værk for at

[1]) En Rangstrid mellem Legationsraad Grev Schwerin og en ganske ung Fændrik afgjordes af Kongen derhen: det er en Selvfølge, at Fændrikker har Rang fremfor alle Legationsraader. Schwerin forlod da Civiltjenesten og blev Fændrik.

Frederik den Store. Tegning af I. H. Ramberg.

hæve det fattige Land til at kunne sørge for sig selv. Ved store Udtørringsarbejder indvandtes uhyre Arealer især ved Oderen; Faderen syntes ikke, at han havde haft Raad til Oderdæmningen og skrev paa Projektet: »For min Søn Frederik.« Brandenburgs Sandsletter beplantedes med Fyrreskove. Han indførte Kartoffeldyrkningen og lod Masser af Læggekartofler uddele; Faareracerne forbedres; Roesukkerproduktionen, der 1747 opfandtes af Kemikeren Marggraf, fremmedes. Ogsaa Industrien søgte han paa alle Maader at ophjælpe. Og Udførslen var 1752 23 Mill. Thaler mod 17 Millioners Indførsel. Overalt var han rede med Pengetilskud, og ved stor Sparsommelighed med sin egen Person bragte han uden Skatteforhøjelse Statsskatten op til 13 Mill. Thaler. »At give lidt ud for sig selv, at yde rigeligt paa passende Sted til andre, at hjælpe de trængende, at forvalte Statens Penge uden Uorden og sparsommeligt, det er kongelige Egenskaber, lige langt fra Gerrighed og Ødselhed.«

Men ogsaa til Videnskabernes Fremme fik han Raad; »Videnskabernes Selskab« i Berlin fik rigeligt Tilskud, Kongen mødte der ofte selv og oplæste undertiden Afhandlinger, f. Eks. om Ordningen af Retsplejen; og han indkaldte betydelige lærde, mest Franskmænd.

I det væsentlige ser jo Frederik den Stores indre Styrelse ud som en Fortsættelse af Faderens. Men helt ny er den Aand, der gaar igennem den, mest i Opfattelsen af Fyrstens

Slottet i Potsdam med Træet, hvor audienssøgende stillede sig op med Bønskrifter uden for Kongens Vindue.

Stilling til Undersaatterne; her er Frederik de franske Oplysningsfilosoffers Lærling. Faderen havde over for sine Undersaatter staaet som Herremanden over for Fæstebønderne; de havde været til for hans Skyld; det var to Parter med modstridende Interesser; han havde stadig ment at burde være paa sin Post over for dem som en mistroisk Husbond, og de havde søgt at snyde ham paa alle Maader. Frederik den Store belærte faa Dage efter sin Tronbestigelse sine Ministre om, at denne Opfattelse ikke var hans — »hans højsalige Fader havde sikkert haft sine Grunde for sin Anskuelse — for ham faldt Undersaatternes og Fyrstens Interesser sammen; Undersaatternes Lykke var Fyrstens Maal«; han skal ofre dem alle sine Kræfter. Nogen Del i Statsstyrelsen skal de ikke have; det er de ikke modne til; og Statens Tarv ses ogsaa bedst af en enkelt overlegen Intelligens, der har Overblik over det hele. Til en Fyrstes Embede stiller han derfor ogsaa de højeste Krav i Retning af Intelligens, Arbejdsevne og Selvfornægtelse; han er ikke til for sin egen Skyld, han er Statens første Tjener. Smukkest faar hans Opfattelse af Fyrstens Stilling Udtryk i en Formaningsskrivelse til den unge, uduelige Hertug Karl Eugen af Württemberg, Schillers Plageaand; han skriver: »Tro ikke, at Landet Württemberg er skabt for Deres Skyld, men tro, at Forsynet har skabt Dem for at gøre Deres Undersaatter lykkelige. Foretræk altid deres Velstand for Deres egne Fornøjelser. Naar De allerede i Deres Ungdom ofrer Deres egne Ønsker for Deres Undersaatters Vel, vil De ikke blot blive en Glæde for Deres Land, men ogsaa faa Verdens Beundring. De er Overhovedet for den *borgerlige* Religion i Deres Land, der bestaar i Retskaffenhed og alle moralske Dyder og især i Menneskelighed, der er en Hoveddyd for enhver tænkende Skabning. Den *gejstlige* Religion maa De overlade det højeste Væsen. I dette Punkt er vi alle blinde og farer vild ad forskellige Veje. Hvem er saa dristig, at han vil bestemme det absolut rigtige. Vogt Dem altsaa for Fanatisme i Religionen.« Den oplyste Fyrste skulde derfor ikke blot skabe Undersaatterne Sikkerhed, Orden i Retsplejen, god Administration og Velstand men ogsaa Frihed i Anskuelser; derfor gik hans første Ordre ud paa Religionsfrihed, Trykkefrihed selv hvor Fyrstens Person blev angrebet, og Sikkerhed mod Vilkaarlighed af Embedsmændene; især paa det sidste Punkt tog han altid ivrigt Undersaatternes Parti. Han hører til den saakaldte »oplyste Enevælde«s Mænd.

Kun i 10 Aar efter sin første Erobringskrig fik Frederik Lov til at nyde Freden. Saa maatte han tage Følgerne af sin ungdommelige Krigslyst og sit Forsøg paa at berige og afrunde sit Land paa Naboernes Bekostning. Maria Theresia kunde ikke glemme Tabet af Schlesien, »Perlen i hendes Krone«. Det lykkedes da hendes dygtige Minister Kaunitz at forene alle de Stormagter, der omgav Preussen, til et frygteligt Forbund, som det syntes umuligt for en lille Stat som Preussen at modstaa. Men vi skal nu høre, hvorledes det alligevel lykkedes Frederik ved Udviklingen af alle sine Evner til den højeste Ydeevne at redde sig frelst ud af det, et smukkere Syn end hans første Erobringskrige og hans senere Erhvervelse af Polens Lande.

1756 vandt hun for sig Rusland og Østrigs gamle Fjende Frankrig, den Gang anset for Europas første Militærmagt, som Tyskland var det i vore Dage før Verdenskrigen; til dem sluttede sig det tyske Rige, Sachsen og Sverige. Hensigten var ikke blot at fratage Frederik Schlesien, men at trykke Preussen ned fra dets Stilling som Stormagt til dets ydmyge Stilling fra før 30-Aarskrigen; Frederik skulde atter kun være Kurfyrste af Brandenburg. Stillingen var meget vanskeligere for ham end i den schlesiske Krig; han var omgivet af Fjender paa alle Kanter; de havde mod hans 130,000 Mand næsten ubegrænsede Menneskemasser og Pengemidler.

Paa hans Side stod kun England, der endda faldt fra, da han havde mest Brug for det.

Han maatte denne Gang holde ud i 7 lange, endeløse Aar under stadig mere fortvivlede Forhold. Hans godt indekserecerede og vel disciplinerede Hære blev slidt op; i Slaget ved Prag mistede han 16,000 Mand, ved Kunnersdorff 26,000 af 48,000. Hans bedste Generaler og Officerer faldt. De nye Hære, han kunde rejse, blev stadig mere faatallige og af ringere Materiale, medens Fjenden havde næsten uudtømmeligt Menneskemateriale. 1759 ønsker han: »Ak, havde jeg blot 10 af mine gode Batailloner fra 1757.« Pengene slap op, saa han døjede med at skaffe Vaaben og Proviant; han maatte smelte sit Pragtservice og slaa slet Mønt. Fjenderne trængte gentagne Gange ind og ødelagde hans Lande, selv Berlin blev et Par Gange besat og brandskattet. Ofte syntes han, at alt var ganske haabløst, især da han 1759 led Nederlaget ved Kunnersdorff. »Af en Hær paa 48,000 Mand« — skriver han til sine Ministre — »har jeg ikke 3000 igen. I det Øjeblik, hvor jeg skriver dette, flygter alt; jeg er ikke mere Herre over mine Folk. Man vil i Berlin gøre bedst i at tænke paa sin Sikkerhed. Det er et grusomt Slag, jeg vil ikke overleve det. Følgerne af Affæren vil være værre end Affæren selv. Jeg har ingen Hjælpemidler mere; for ikke at lyve, jeg tror alt tabt. Jeg vil ikke overleve Fædrelandets Undergang. Farvel for bestandig.« Og naar han saa alligevel ved sin Spændstighed kom over et Nederlag, stod nye fjendtlige Hære beredt i Øst og i Vest, Aar efter Aar; han kunde ingen Ende se paa det. »Mit daglige Slid er mit eneste Middel til at dæmpe min Smerte,« skriver han; »var jeg faldet ved Kollin, saa befandt jeg mig nu i en Havn, hvor jeg ikke havde flere Storme at frygte. Nu maa jeg stadig sejle videre paa det urolige Hav, indtil en lille Plet Jord giver mig den eneste Lykke, jeg kan finde i denne Verden.« Han regnede i de senere Aar stadig med, at alt vilde gaa galt, og han bar Gift hos sig for at kunne »ende Tragedien«, hvis han skulde falde i Fangenskab eller blive helt tilintetgjort.

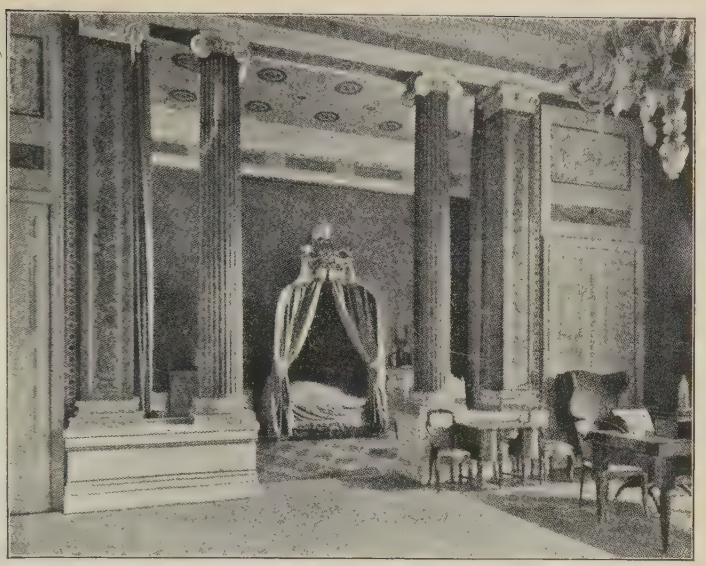

Frederik den Stores Soveværelse paa Sans-souci.

Naar han ogsaa slap ud af denne lange og frygtelige Krig som Sejrherre, skyldtes det mange Grunde. Fjenderne var uenige og misundelige paa hinanden og handlede ikke efter fælles Plan. Efter hans Nederlag ved Kunnersdorff havde de kunnet endt Krigen ved at forfølge Sejren; men de blev staaende uvirksomme af Frygt for ham og af indbyrdes Jalousi — »Huset Brandenburgs Mirakkel« kaldte han det — og gav ham Tid til at trække Vejret og samle sig. Mere end Fjendernes Daarskaber og hans dygtige Officerer og Soldater skyldtes hans Frelse dog vel hans personlige Egenskaber. »Det var ikke den preussiske Hær« — skrev Napoleon I — »der 7 Aar igennem forsvarede Preussen mod Europas 3 største Magter, men Frederik den Store.« Han *vilde* ikke give tabt, ikke ydmyge sig, ikke købe sig Fred ved Landafstaaelse. »Jeg har overskredet Rubicon og vil hævde min Magtstilling eller gaa til Grunde og tage alt — selv Preussens Navn — med mig i Graven,« svarer han sine Ministre; og selv i det sidste vanskelige Aar 1761 afviser han med Forargelse William Pitts Forslag om at se at købe Fred ved smaa Afstaaelser. Hans Udholdenhed, hans Utrættelighed i at beskæftige sig med alle Detaljer voksede snarest i Krigens Løb; og hans Opfindsomhed, hans Udnyttelse af enhver Mulighed og hans frygtløse Gaaen paa vakte Napoleons Beundring. Han slog gentagne Gange — ogsaa i Krigens sidste Aar — Fjenderne med forholdsvis ringe Styrker; ved Leuthen slog han 85,000 Østrigere med 34,000

Frederik den Store betragtende Solnedgangen paa Sans-soucis Terrasse. Stik af Jügel.

Mand, ved Rosbach 43,000 Franskmænd og den tyske Rigshær med 22,000 Mand, ved Liegnitz 90,000 Østrigere med 30,000 Mand. Det var stadig den hurtige Offensiv, der bragte ham Sejren. Og midt i alle sine Klager over Haabløsheden bevarede han en mærkelig Spændstighed, saa at han rettede sig ved blot et lille Glimt af Haab, og en Optimisme, der trods alt lod ham mene, at det dog nok gik alligevel. »Betragtningen af hans Storhed og Genialitet i Ulykkerne,« forekom Napoleon I, »lærerig og smuk.«

Til sidst kronedes hans Udholdenhed med Sejr; i Januar 1762 døde hans farligste Modstander, Kejserinde Elisabeth af Rusland, og hendes Efterfølgere sluttede Fred med ham. Østrig og Frankrig gav da op; ved Freden med dem beholdt han Schlesien og slap uden Landafstaaelser.

Han havde ved den langvarige og forfærdelige Krig ikke vundet nyt Land, men Preussen havde bevaret sin Stilling som Stormagt. Og Frederik den Stores Berømmelse var vokset uhyre; han havde i fuldt Maal opnaaet det, han som ung havde drømt om, at se sit »Navn i Aviserne og engang i Historien«. Mest var hans eget Folk stolt af ham. Men ogsaa i hele det øvrige Tyskland blev han uhyre populær, især efter hans Sejr over Franskmændene ved Rosbach; den franske Hær ansaas jo indtil da for uovervindelig. Trods sin franske Dannelse og Foragt for tysk Aandsliv, og skønt han havde slaaet den tyske Rigshær sammen med Franskmændene ved Rosbach, kom han paa en underlig Maade til at staa som Tyskhedens Repræsentant og som et Enhedsmærke for det splittede Tyskland. Goethe huskede fra sin Barndom, hvor optaget alle havde været af Kongens Sejre, og hvorledes Familierne havde delt sig for og imod ham. Men i England og selv i det fjendtlige Frankrig beundredes han lige saa højt. »I Paris syntes der at være flere Preussere end Franskmænd«. Og i Danmark løb Johannes Ewald som en halvvoksen Dreng hjemmefra for at blive Kammerhusar hos den beundrede Konge og for at tjene sig op til General i hans Hær og kunne hjemføre sin Arendse paa en standsmæssig Maade.

For Frederik den Store selv havde Berømmelsen ikke mere samme Betydning som i hans Ungdom. Han havde set og oplevet for mange skrækkelige Ting; Krigens Romantik var forsvundet. »Hvilke Menneskeofre! Hvilket forfærdeligt Slagteri! Jeg kan kun tænke derpaa med Gysen,« skriver han allerede i Krigens Begyndelse hjem til sin Søster. Ham selv havde Anstrengelserne og Oplevelserne gjort til en gammel Mand. »Det uafladelige Arbejde, den evindelige Uro har gjort mig saa gammel, at man vil have Møje med at kende mig igen« — skriver han 1760 til sin Opdragerinde, den gamle Grevinde Camas. — »Paa højre Side er mit Haar bleven helt

graat, mine Tænder bliver møre og falder ud; mit Ansigt er saa fuldt af Rynker som en Fruentimmerdragt og min Ryg saa krum som en Bue.« Han vendte hjem til et ødelagt Land, hvor alt hans Arbejde var spildt. Hans nærmeste Slægt og Venner var døde under Krigen. »Jeg befinder mig i en By, hvor jeg kender Bygningerne, men hvor jeg ikke genfinder de Mennesker, jeg agtede og elskede. Jeg er en fremmed her, kære Søster; disse 7 Krigsaar har forandret hele Byen.«

Han syntes ikke, at det var Tid at fejre Sejrsfester. Han undgik den festlige Modtagelse, Berlinerne havde beredt ham med Optog og Illumination og kørte ubemærket ad en Sidegade ind i Byen sent om Aftenen. Næste Dag lod han afholde et Tedeum i Slotskapellet i Charlottenburg, som han overværede ganske alene med sine egne Tanker. Den unge, straalende, overmodige Fyrste, der 1740 drog ud i den schlesiske Krig som til et Eventyr, var bleven til den ensomme, haarde »gamle Fritz«.

Frederik den Stores Dødsmaske. I Hohenzollermuseet i Slottet Monbijou i Berlin.

Da Frederik kom hjem efter Krigen, ventede ham nyt, strengt Arbejde; atter at bringe sine ødelagte Lande paa Fode; de var hærget af Russere og Østrigere, og Befolkningen var afvænnet med fredeligt Arbejde. Han tog fat umiddelbart efter Fredsslutningen og berejste trods Træthed og Gigt Landene et for et for at hjælpe dem op. Finanserne blev forbavsende hurtigt bragt paa Fode, og saa begyndte atter Aar efter Aar Genopførelsen af Huse og Byer, Uddeling af Saakorn, Dræning, Beplantning og Eksperimenterne med nye Nytteplanter. »Jeg har« — skriver han til Voltaire — »i Schlesien genopført 8000 Huse, i Pommern 6500, i alt efter Newtons og d'Alemberts Regnebog 14,500.« Ogsaa Industrien fremmedes; der droges Kul og Erts frem af de schlesiske Miner, og han kunde selv frembringe sine Kanoner i Stedet for at købe dem i Sverige; 1784 beskæftigedes 84,000 Familiefædre i de schlesiske Miner og Værksteder.

En værdifuld Forøgelse af sine Lande opnaaede han 1772 ved Erhvervelsen af det polske Vest-Preussen, der tilmed skaffede Forbindelse mellem Øst-Preussen og Brandenburg, en af Faderens Yndlingsdrømme. Det skete tilmed ganske fredeligt. Krig var efter Syvaarskrigen blevet ham en Rædsel. Men 1772 saa det ud til, at han skulde blive indraget i en ny Verdenskrig; han havde 1764 sluttet et Forbund med Rusland, og nu stod Østrig i Begreb med at angribe Rusland af Frygt for dets Fremtrængen paa Balkanhalvøen, og Frederik maatte da sende Rusland Hjælp. Som et Middel til at undgaa Krigen foreslog da Preussen, at Rusland som Erstatning for sine Erobringer paa Balkanhalvøen stilledes tilfreds med et Stykke af Polen. Preussen og Østrig skulde saa ogsaa hver have sin Del. Maria Theresia tog kun under store Samvittighedskvaler sin Part; Frederik saa kun paa de store Fordele, han opnaaede for sin Stat, og bragte gennem den dygtige Domhardts Styrelse hurtig det halvbarbariske og forsømte Vest-Preussen til Blomstring. Som Anerkendelse af sit dygtige Arbejde modtog Domhardt efter en Audiens af den sparsommelige Konge en af hans Krykkestokke.

Paa Sans-souci blev Livet mere og mere ensomt. Vennerne døde bort, og Kongen blev selv gammel. Det var nu mest Generaler og Embedsmænd, der færdedes om ham og deltog i hans Tafler, hvor han stadig elskede en aandfuld Samtale. Kun enkelte som den unge Fyrste af Anhalt-Dessau og »den smukke Lentulus« stod ham personlig nær. Med sin Person blev han mere og mere ligegyldig; han gik altid klædt i sit Garderegiments Uniform med Skulderbaand og Stjerne og lange Støvler. Men Fjerene paa hans Hat var næsten ganske skallede, og der var ikke sjældent Huller paa hans Strømper og Benklæder. Sko og Silkestrømper bar han aldrig, og da Storfyrst Paul besøgte ham, lod han sy et sort Fløjls Overtræk over sine rynkede Støvler, for at det skulde se ud, som om han bar Sko. Hans Sengetøj og Garderobe blev efter hans Død solgt for 400 Thaler, og da han døde, fandtes der ikke en hel Skjorte i hans

Eje til at iføre Liget, saa at Krigsraad Schiønning maatte give en af sine dertil. Fløjtespillet havde han maattet opgive siden 1778, fordi hans Tænder var faldet ud. Derimod havde han stadig Glæde af Læsning og fremsagde undertiden franske Tragedier halvhøjt for sig selv.

Men trods sit slidte Tøj gjorde han et stort Indtryk paa alle, der kom i Berøring med ham; noget hvortil vel ogsaa hans eventyrlige Liv og hans Krigsberømmelse bidrog. Den forhutlede Magister Laukhardt, der var endt som hvervet Soldat og paa hvem ikke meget gjorde Indtryk, skildrer i sin Levnedsbeskrivelse, hvorledes han ved en Revy 1784 »første Gang saa den store Konge. Synet af ham rystede mig helt igennem; jeg havde kun Øje for ham. Paa ham var jeg og alle koncentreret. Mange Tusinde Personligheder omsmeltet til een. Een Hær, een Handling«. I Berlin var han uhyre populær. General Marwitz fortæller: »Naar han kom derind, stod Folk i tætte Skarer, og Gadedrengene løb ved Siden af hans Hest og kastede Kasketterne i Luften og tørrede Støvet af hans Støvler. Efter at han var forsvundet ind i Søsterens, den gamle, lamme Prinsesse Amalies Palæ, blev alle staaende tavse en Stund. Og hvad var der egentlig sket? Ingen Pragt, ingen Kanonskud, ingen Piber og Trommer. Kun en 73aarig Mand, der slet klædt, støvet vendte hjem fra sit Dagværk. Men enhver vidste, at denne gamle ogsaa arbejdede for ham, og at han i 45 Aar ikke havde forsømt een Dag.«

Han vedblev lige til sit sidste Aandedræt at udføre sit Arbejde og holde Statens Tøjler i sin Haand. Han blev syg, da han ved Manøvrerne i 1785 trods stærk Støvregn blev siddende til Hest fra Klokken 6 til 12. Maven hørte op at virke, han led af stadige Brækninger og fik Vattersot. Tidlig om Foraaret 1786 lod han sig bringe fra Slottet i Potsdam ud til Sans-souci, hvor han ofte sad i en Lænestol ude paa Terrassen. »Jeg har altid elsket Lys,« sagde han. Men han vedblev at udføre sit Arbejde med stedse større Rastløshed; Ministrene blev kaldt til Konference Kl. 6 og til sidst Kl. 4 om Morgenen. Den 16. August svigtede Mælet ham, da han vilde give General Rodich Parolen, og ved Ettiden næste Morgen døde han siddende i sin Stol. Han havde ladet indrette et hvidt Marmorgravkammer for sig i Terrassen foran Sanssouci »for at ligge i Solen« og forlangt at blive begravet der. Men hans Efterfølger lod ham jorde i det lave, mørke Gravkammer bag Altret i Potsdams Garnisonskirke ved Siden af Faderen.

I et Brev til Voltaire fra hans senere Aar fortæller Frederik den Store en Drøm, han har haft. Hans Fader er kommet for at besøge ham, og han spørger da Faderen, om han er tilfreds med hans Arbejde, og vaagner glad over, at den gamle har svaret: Ja, min Dreng! I Virkeligheden var han jo i endnu højere Grad end Faderen gaaet op i Arbejdet for Staten, var ligesom blevet et med den. Han havde ogsaa opnaaet at faa virkeliggjort de fleste af sine Drømme fra Ungdommen; han havde bragt Samling i sine spredte Lande, havde udvidet dem mægtigt og gjort Preussen til en Stormagt; og hans eventyrlige Person var blevet et Samlingsmærke for det splittede Tyskland. Men det var ikke gaaet saa let og saa muntert, som han havde tænkt. »Naar man ret betænker, hvad Livet er, saa er det kun at se sine Medmennesker fødes og dø,« skriver han til en af Søstrene faa Dage før sin Død.

TH. A. MÜLLER

Vignet af G. M. Schmidt fra Frederik den Stores Værk: „Huset Brandenburgs Historie."

RIBE

Ribe, som hører til Landets ældste Byer, træffer vi første Gang paa i Historien, da *Ansgar* af Underkongen i Jylland *Erik Barn* fik Tilladelse til at bygge en kristen Kirke der. Det var den 2. kristne Kirke, der byggedes i Danmark. Kirken i Slesvig var omtrent 10 Aar ældre. Navnet *Ribe* findes første Gang paa Dokumenter i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede. Inden den Tid — paa et flensborgsk Haandskrift fra det 13. Aarhundrede — staves det *Ripæ*. Byens Borgere kaldes jo endnu for *Ripensere*.

Apotekets Gavl. Johan Pouch fik 26de Decbr. 1611 Privilegium til „at holde Apoteket i Ribe ved Magt". Han blev Raadmand i Ribe, og i Domkirken findes Epitafium over ham og hans 2 Hustruer. Apotekets Facade er fuldstændig ombygget. Blandt det oprindelige, som ikke er undergaaet Forandring, er ovenstaaende Gavl, der vender ud mod Haven.

Det er ikke godt at sige, hvorfra Navnet har sin Oprindelse. Nogle Forskere holder paa, at Navnet stammer fra det latinske Ord *Ripa* (Flodbred), og Flertalsformen *Ripæ* begrundes dermed, at der i sin Tid har været 2 Byer: *Ripa* Cimbrorum (Nørre Jyder) og *Ripa* Phundusiorum (Sønder Jyder). Andre mener, at Navnet skyldes en Rive, som var et saa almindeligt Redskab paa de store Græsgange, og de støtter denne Antagelse paa den Kendsgerning, at Ribe og Rive i gamle Dage baade stavedes og udtaltes som *Ryfwe*.

Byen ligger ca. 7,5 km Syd for Kongeaa og ca. 6 km fra Vesterhavet. Beliggenheden er ejendommelig, da Landet i Miles Omkreds er fuldkommen fladt. Mod Vest og Syd vider Landet sig ud i Marsken. Set oppe fra Domkirketaarnet breder denne sig som en mægtig Plæne, gennemskaaret af Kanaler. Det er store Mængder af meget velnærede Kreaturer, som græsser derude. Høslettet er af saa stor Betydning for Byen og hele Omegnen, at der i den Anledning festes ude i Marsken. Det er særligt paa nogle Enge Vest for Ribe — de saakaldte Holme —, hvor der i Begyndelsen af Juli udfolder sig et muntert Folkeliv med Dans og anden Moro.

For at komme over Grøfterne fra Mark til Mark benyttede baade Karle og Piger meget lange Spring-Stokke. De kunde foretage høje og lange Spring, og det gav Anledning til smukke Væddekampe med til Tider morsomme Situationer — NB. for Tilskuerne —, hvis Springet endte i Grøften.

Aaen, der løber igennem Ribe, bærer Byens Navn. (Allerede i 1294 forekommer Navnet *Amnis Ripensis*). Den kaldes ogsaa *Nebs* Aa efter *Svend Neb*, som omkring det 16. Aarhundrede byggede *Midtmøllen*. Aaen deler sig ved Ribe i 4 Arme, hvoraf de 3 strømmer igennem Byen. Mod Øst er Aaens Udvidelse saa stor, at der er anlagt Kaj med Plads til Baade, der besørger Trafikken og Transporten ud til Marsken. Pladsen kaldes *Ribe Skibbro*. Her laa i gamle Dage Havnen. Ribes gode Forbindelse med Havet gjorde da Byen til Danmarks største Handelsstad og Forbindelsesled med de vigtigste Kulturlande i Europa.

Efterhaanden som Ribes Betydning som Handelsstad voksede, kunde den glæde sig over at blive begunstiget med talrige kongelige Privilegier. Det ældste, som endnu eksisterer, er udstedt paa Latin af Valdemar II. Aarstallet mangler desværre, men det ligger mellem 1203 og 1242. Det lyder:

Valdemar, af Guds Naade Danskes og Slavers Konge, Hertug i Jydland, og Herre over Nord-Albingen. — Alle Lehnsmænd og Fogeder i Vort Rige Helsen og Vor Gunst. — Endskiønt det er en Pligt Os af Gud paalagt, at hielpe og hædre alle Vore Undersaattere, saa erkiende Vi Os dog at være dem i Særdeleshed forbundne, som have vilst den største Velviilighed imod Os, og ei sparet enten Arbeide eller Bekostning for at fremme Vort Velbehag. I Betragtning heraf, og i Kraft af Vor Kongelige Myndighed skienke Vi Borgerne i Ribe denne fortrinlige Frihed, at *hvorsomhelst de i Vort Rige ankomme, for at handle, maa ingen paalægge dem nogen Besværing eller fordre noget af dem, enten i Torvepenge eller i Told;* men enhver bør lade dem frit passere. Understaar nogen sig til mod denne Vor Kongelige

Interiør fra en 700 Aar gammel Gaard. Materialet til Dele af denne Gaard siges at være hentet fra Riberhus Ruiner. Der paavises Dør og Sten i venstre Længe, som stammer fra det gamle Slot.

Benaadning at besvare eller tvinge dem til at betale det, de herved ere befriede for, den vide, at han forgriber sig mod Vor egen Høje Person. Denne Vor uforanderlige Villie have Vi stadfæstet med Vort Signete.

Ribes sidste Frihedsbrev, som stadfæster tidligere givne Privilegier og Friheder, er givet af Christian I 1450.

Hvor Marsken flader ud mod Vesterhavet, er der bygget Diger for at holde Havet i Ave. Det lykkes ikke altid. Vi erindrer den sidste voldsomme Stormflod i 1923, hvor Mennesker, Dyr og Huse blev revet bort af det brusende Vesterhav, som oversvømmede Landet og Græsgangene og forvandlede de brede Kanaler til rivende Strømme.

Blandt de mange Optegnelser der findes om de Stormfloder, der har været ved at lægge Ribe øde, nævnes som særlig mærkbar Oversvømmelsen 1. Januar 1513, der overværedes af Kong Hans, som udbrød, da han af Vandet var indesluttet i Bispegaarden: Kongen over alle Konger kan alene ved *et* Element holde os indesluttet imod vor Vilje, for ham alene maa vi give os fangne. Vandfloden, der optraadte 1362, kaldes af holstenske Skribenter: de grote Mandranck. Betegnelsen giver et Indtryk af dens Alvor og Uhygge.

I 1634 steg Vandet voldsomt og pludseligt. I Domkirken findes et *Vandmærke*, der angiver, at Vandstanden i Kirken var 1,5 Meter. Man kan tænke sig, hvor galt det har været i hele den øvrige By, som er meget lavere beliggende end Kirken.

Biskop i Ribe *Jens Dinesen Jersin* fortæller i sin Bog om *Mirakler, Tegn og Aabenbaringer*, hvorledes Ribe By forud paa en mærkelig Maade var advaret:

I den *Ribe-Borgermester Ditlev Hansens* Hus kom i det Herrens Aar 1630 paa den første Søndag i Advent nedenstaaende Indskrift pludselig til Syne paa en Rude, udtrykt i en ret klarlig og tydelig Bogstavrække, og inden den Tid aldrig set af nogen. Naar Ruden blev fugtig og vædet med Dugg, plejede den ved 8 Slet at udsvede den. Hvisaarsag adskillige honette Folk oftere gav sig til at udslette den med en Svamp. Men hvad sker? De udslettede Bogstaver kommer kort efter atter uskadte til Syne, altid bagvendte, med Benene i Vejret.

Det var, som man siger, ligesom at toe en Tørv hvid, idet hvert af Skrifttrækkene efter kort Tids Forløb atter antog sin forrige Form. Og dette Syn varede forvist ved i et Tidsrum af nogle Uger. — —

Efter at have meddelt ovenstaaende fortsætter den Ribe-Rektor Christian Falster: Denne overmaade dunkle og underlige Indskrift, til hvilken ingen Etrusciske Fortolkeres Forfarenhed kunde trænge ind, vakte siden saa meget større Forundring, fordi hin usædvanlige og jammerlige Vandflod fra Havet, som paafulgte Aar 1634, saaes at stige til denne Rudes øverste Kant, som til et Maal, om Rygtet taler sandt, og slikkede det Sted, hvor vor Indskrift stod.

Der var i de Tider ikke megen Tvivl over for Troen paa Mirakler, og Falster antyder ogsaa, at *det er Guds Finger*, og sætter Indskriften i Klasse med *hin guddommelige hos Daniel.*

Den minderige gamle Borg *Riberhus* laa tæt uden for Byen. Nu er kun Voldene tilbage. Det vides ikke, hvorledes den har set

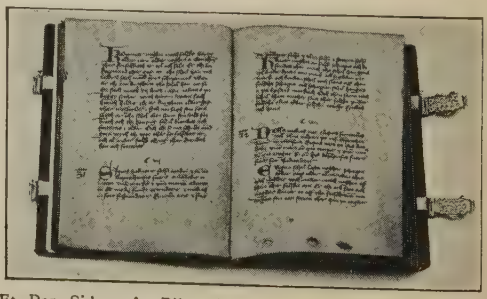

Et Par Sider af „Riber Ret" (Raadhusmuseet). Haandskrift fra Begyndelsen af det 15. Aarhundrede.

ud, men den har sikkert været af ringe Udstrækning, da Kongerne til Tider foretrak at opholde sig hos Byens Borgere og til større Forsamlinger benyttede Klostrenes Stuer.

Slottet menes at være bygget 1115, og Kong Hans holdt 1127 Bryllup der for sin Søn Magnus.

Navnet Riberhus sætter Tanken i Svingning, saa vi drømmer os tilbage til den gamle danske Riddertid med de skønne Folkeviser.

Dronning Dagmar ligger i Ribe syg.
Til Ringsted lader hun sig vente;
Alle de Fruer fra sønden Aa
Dem lader hun til sig hente.
Udi Ringsted hviles Dronning Dagmar.

Og senere i Visen:

Der Kongen red ud af Gurreborg
Hannem fulgte vel hundrede Svende,
Men før han red over Riberbro,
Da var han Mand alene.

Om Tidspunktet for den Begivenhed, hvor Riberhus blev generobret ved en List, som skjultes under en Fest i Ribe med paafølgende Dans paa Slottet, er der Uenighed. »Frost« angiver, at Marsk Stiigs Tilhængere besad Slottet efter Mordet paa Erik Glipping, og at dennes Venner dansede sig Slottet til, til Fordel for Kongesønnen Erik:

Der gaar Dands paa Riber-Bro
Slottet det er vundet.
Der dandser Ridder' med udskaaren Sko.
For Erik Konge hin unge.
Med dem saa var de.
De dandsed dem paa Slottet ind
Med dragne Sværd under Skarlagenskind.

Fra Platformen paa Domkirkens Taarn har man en dejlig Udsigt over Byen. Man ser ned over de gamle, krogede Gader og lave Huse med deres røde, morsomt uregelmæssige og smukke, mosgroede Tage, hvis Linier Alderen, med sin Respektløshed for alt, har kroget og forskubbet til et vidunderligt Broderi.

At Ribe har været en livlig og urolig By, faar man et Indtryk af ved Læsning af de strenge Forholdsregler, der maatte tages for at holde Orden. En Fortælling, der stammer fra Biskop Hans Laugesen (Midten af det 16de Aarhundrede) beretter, at en Kone, som saa sin Søn hænge i Galgen i Varde, udbrød: Tak Du Gud min Søn, at Du ikke kom for Riber Ret.

Den almindelige jydske Lov blev indstiftet 1241. Dog havde forskellige Byer deres egen Ret. Blandt disse var Riber Ret (1269) berygtet for sin Strenghed.

I Sager, som angik Liv og Lemmer og andre alvorlige Straffe, skulde den anklagede »rense« sig, det vilde sige, faa 12 af sine Naboer til at sværge med sig (12 Mands Ed). Undlod blot een at sværge, blev anklagede erklæret skyldig. Drab paa sagesløs Mand, Bortførelse af anden Mands »Kone og Ejendom«, Falskmøntneri, Forfalskning af Honning, bødedes med Livsstraf. Med Galgen straffedes Tyverier af mere end en halv Marks Pengeværdi. »Om det tilkom nogen Kvinde at hænges, da skulde hun for sin kvindelige Æres Skyld ikke ophænges, men sættes levende i Jorden, saa kun Hovedet ragede op«. Det var en særlig Begunstigelse at faa anbragt en Ballie over Hovedet.

Maren Spliids Hus. (Huset i Forgrunden).

At saare en anden med livsfarlige Vaaben kostede højre Haand. At indgaa Ægteskab med 2 Koner slap man forholdsvis billigt fra, saa blev man blot jaget ud af Byen.

Har Kvinderne været ivrigere til at skændes i fordums Dage end nu om Stunder? Følgende fornøjelige Bestemmelse tyder derpaa:

Kvinder, som skændes, skulle bære Sten om deres Hals op og ned ad Byens Gader. (Mænd omtales ikke i denne Forbindelse).

Bytinget, hvor alle disse Sager blev afgjort, holdtes oprindeligt paa Torvet. Her fandtes ogsaa Torvebrønden, paa hvilken de 2 sammenlænkede Sten, som de dømte skulde bære om Halsen, var anbragt, og ligeledes »Kagen« med sit Halsjern. Brønden blev derfor ogsaa kaldet: Kagkilde. Der er næppe nogen dansk By, hvor Baalstraffen har forkullet saa mange Mennesker (Hekse), som Ribe. Begrebet Heks var et af de uhyggeligste Udslag af Menneskers Overtro.

Det var saa godt som umuligt for den, der havde faaet Heksenavnet paaklistret, at rense sig. Naar en med »onde Øjne« havde set paa et Kreatur, saa det ikke kunde give

Mælk, eller truet et Menneske, saa det blev »slagen med Sygdom«, som hverken den kloge Kone eller nogen anden kunde kurere, saa bredte Rygtet sig, hendes Liv blev trævlet op, der hviskedes i Krogene, de uhyrligste Historier fortaltes og gentoges saa tit, at de blev til uomstødelige Sandheder, som man roligt kunde aflægge Ed paa. En saadan »Forbryder« var i første Række henvist til at finde 12 Naboer, som vilde sværge hende fri (12 Mands Ed), men hun gik selvfølgelig forgæves i de fleste Tilfælde. Saa var der Uskyldsprøverne tilbage. En af disse var Jernbyrden. Den ornatklædte Præst anbragte under fuldt kirkeligt Ceremoniel et Stykke glødende Jern i den anklagedes Haand. Dette skulde bæres 9 Skridt. Derpaa forbandtes Haanden. Var den saa ikke 3 Dage efter frisk, var Synderen overbevist.

Vandprøven bestod i, at den anklagede blev kastet nøgen i Vandet, efter at Arme og Ben korsvis var bundet sammen. Sank hun straks til Bunds, var hun uskyldig, thi det indviede Vand vilde i modsat Fald sky hende! Var disse Forsøg ikke tilstrækkelig overbevisende, var der tilbage Torturkammerets Pinsler, og de virkede prompte. Hekseriet var en indbildt Forbrydelse. Ingen vidste, hvad det var. Men Forfølgelserne bredte Rædsel om sig, saa Folk, for at fri sig selv, anklagede Naboen. Hekseprocesserne har Europa over kostet flere Menneskeliv end alle Krige i samme Tidsrum.

Maren Spliid, gift med Skrædder og Værtshusholder Laurids Sørensen Spliid, var den sidste Heks, som blev brændt i Ribe (1641).

Begyndelsen til Sagen var, at en Person (Dirik Harman) 1637 blev syg og opkastede en slimet Masse, som efter Naboernes Udsagn løb rundt i Vandbeholderen, som om den var levende. Han blev derefter i et Tidsrum stum og senere lam. Da han ved at gruble over sin Sygdom kom i Tanke om, at Maren Spliid for 13 Aar siden havde lovet ham en Ulykke, maatte han føle sig overbevist om, at det var hende, der ved Hekseri havde paaført ham Ondet! I samfulde 4 Aar arbejdede Retfærdigheden paa at komme til Bunds i Sagen. Men da var baade denne og den stakkels Maren fuldkommen overbevist, saa Dommen kunde fuldbyrdes.

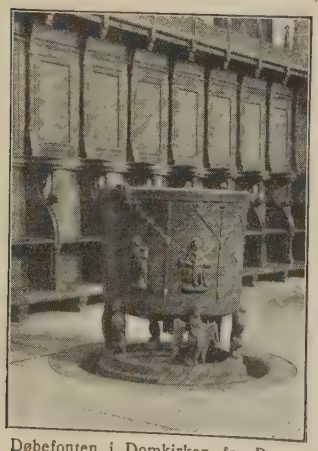

Døbefonten i Domkirken fra Dronning Margrethes Tid.

Vestpartiet af Ribe Domkirke. Efter Professor Ambergs Tegning.

Mennesker kunde besættes af Dyr eller omskabe sig til Dyr, det var ganske vist.

Paa Maren Spliids Tid levede en daarlig anset Kvinde med Øgenavnet Krøbbel-Ane. Hun blev engang syg af en Benskade, og da hun rejste sig fra Lejet, var hun halt. Nu kunde Slagteren fra Boderne fortælle, at paa den Dag, Ane blev syg, havde han med sin Økse saaret en Hund i Benet, da den havde stjaalet Kød fra ham. Saa nu var der da Bevis for, hvordan Ane var, og paa hvilken Maade hun skaffede sig sin Føde.

Mod skadelige Dyr brugtes baade Forbandelsesformularer og Rettergang. »Christian Falster« fortæller om en rettelig forkyndt, skriftlig udfærdiget Stævning imod visse skadelige Dyr, Rotter og Mus, saalydende:

Vi, den ganske Almue i Als By, Gaardmænd og Inderster, forkynder Eder, Rotter og Mus, paa Land og i Vand, uden Undtagelse, saa mange som leve inden for vor Bys og Agers Indemærker, lovlig Stævning her for vort Ting til i Dag otte Dage, den 19de Augusti Kl. 10 Form., og befale Eder at indfinde Eder paa Tinge paa vort Grandestævne her i Als, for at høre paa vore Anklager og Vidnesbyrd og give Svar paa Tiltale, nemlig om den uforskammede og umaadelige Skade, som I have anrettet paa vor Sæd, vore Agre, vort Græs.

Eder, Rotter og Mus, sættes fremdeles alle tilsammen Stævne til i Dag fjorten Dage, Tirsdag Frist den 26de Augusti, at underkaste Eder vor afsigendes Dom, og enten godtgøre os vor Skade eller vige bort fra vor Byes Marker, hvorved I kunne medbringe før Retten alt, hvad der synes Eder at kunne tjene til Bedste .... derpaa opramses Navne paa Vidner og Bisiddere, og Dokumentet slutter: at saalunde er tinglæst paa Als Grandestævne den 26de Augusti 1711, bevidner *Lars Styrmand*.

Den 29. August falder Dommen, som gaar ud paa, at disse skadelige Dyr ved Guds Godhed og Miskundhed skal befales at forlade vore Agre og vige ud i Havet, dog Fiskene og Menneskeslægtens Tarv ubeskaaret, og de skal være landflygtige og forflyttede til sit Sted, og det inden 14 Dages Forløb!

Givet under mit Segl den 29. Aug. 1711.

Niels Nielsen (L. S.)

I Vidding, Gjørding og Ribe er en lignende Landsforvisningslov givet, og *der* findes i Mands Minde ikke længer nogen Rotte.

Ribe Bispekrønike beretter, at Biskop *Thore,* der faldt i Slaget ved Fodevig 1134, var den, der grundlagde Ribe Domkirke (Vor Fruekirke, St. Mariækirke). Der havde tidligere staaet en Trækirke i Ribe, bygget af Ansgar i 860, som saa senere er blevet afløst af Thores Stenkirke. Den er bygget af vulkansk Tufsten, graagule Sten fra Rhinegnen. Denne Del af Kirken er den oprindelige. De røde Tilbygninger paa Siderne og det mægtige Nordvesttaarn er Tilbygninger af nyere Dato. Kirken har undergaaet mange Forandringer, da den i Tidernes Løb har været hærget af Ildebrande, Krige og Vandflod. Og Pengemangel har været Aarsag til dens Forfald. Dens sidste Istandsættelse blev tilendebragt i 1904 ved Professor Amberg, og nu staar Ribe Domkirke som et af de ældste og ejendommeligste Bygningsværker fra Middelalderen. Det oprindelige Nordvesttaarn blev ødelagt ved Branden 1176. Noget senere opførtes det nuværende røde Taarn (Stormklokketaarnet), hvoraf Overdelen styrtede ned Julemorgen 1283 under Gudstjenesten og dræbte mange. Hvorledes denne Del af Taarnet saa ud, vides ikke. Taarnet, der er ca. 50 Meter højt, staar nu som et pompøst firkantet Bygningsværk med det slanke graa *Mariataarn* ved den anden Side af Kirkens vestlige Hovedindgang.

Selve Kirken ligger i en indhegnet Lavning. Man har maattet grave Grunden bort for at befri Kirkens skønne Sokkel.

Af Kirkens 3 Indgange er *Kathoveddøren* den mærkeligste. Selve Døren er paa Midten prydet med et Løvehoved, og dens Indramning er forsynet med Søjler og Buer, der ender i en stor Spidsgavl af Sandsten. Mellem Buerne over Døren findes vort vistnok ældste middelalderlige Billedhuggerarbejde, som forestiller Nedtagelsen af Korset. Oven over i Spidsgavlen er en Fremstilling af »det himmelske Jerusalem«.

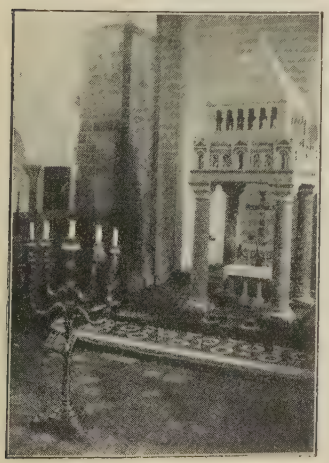

Lysestagen og Alteret i Ribe Domkirke.

Kathoveddøren, en af de tre Indgange til Ribe Domkirke. Om den oprindelige Kathoveddør fortælles: I Ribe boede fordum 2 Brødre. Den ene var rig og sejlede paa fremmede Lande, den anden var fattig og ejede ikke andet end en Kat, og denne bad han den rige Broder om at sælge. Broderen tog den med om Bord, men Skibet strandede paa en fjern Ø, som var saa gruelig plaget med Mus. Da Beboerne, for hvem Katten var et ukendt Dyr, saa, hvorledes den kunde rydde op i Musebestanden, købte de Katten for en utrolig Sum Penge. Handelen med Katte fortsattes, og for al den Rigdom, der nu strømmede ind til den fordums saa fattige Mand, viste han sin Taknemmelighed mod Gud ved at bygge en Omgang ved Kirken og forsyne Indgangen til denne med de omtalte Prydelser. Denne Fabel findes udførligt fortalt paa Latin hos Terpager.

Om den oprindelige Kathoveddør, der i sin Tid var prydet med et Kattehoved, udført i Messing, og omgivet af Mus, fortælles i Billedunderskriften.

Kirkens Indre er imponerende. Det mægtige Rum bestaar af 5 Skibe, hvad der gør Ribe Dom til Danmarks bredeste Kirke.

Orglet, der er anbragt i Vestenden over Forhallen, er forsynet med en pragtfuld udskaaret og dekoreret Façade, der samtidig danner Indramning om Hovedindgangsdøren. Modsat denne staar det ejendommelige, fritstaaende Alter midt under Korets Kuppel. Det er overbygget med et Ciborium (det Gemme, hvori det aller helligste opbevares), der hviler paa Søjler. Ciboriet afsluttes for oven med et Pyramidetag med forgyldt Kors. Foran Alteret staar en 2,5 Meter høj 5-armet Lysestage med fastgjort Bogstol, hvorpaa St. Katarinas Billede er indgraveret. Døbefonden (Døbestenen eller Daaben kaldtes den ogsaa) stammer fra Middelalderens Slutning. Den oprindelige Grund til, at denne og andre gamle Kirkers Døbefond

Domkirkens Indre.

har saa stor Udstrækning, er, at Daaben i hine Tider blev foretaget ved hel Neddypning i Vandet.

Da Skikken senere blev ændret, saa der kun skulde bruges en ringe Mængde Vand, anbragtes et Fad oven i selve Døbestenen. I Koret staar 2 Rækker Kannikestole, 10 i hver Række, forsynet med rige Udskæringer og figurlige Fremstillinger. Kirken rummer meget af historisk Interesse, bl. a. Kapeller, Epitafier (Gravmæler med Indskrift) og Ligsten. Af disse findes en over *Iver Munk*, som var Ribes sidste katolske Biskop.

Byens *Slagteboder*, som laa paa Torvets Sydside, kaldtes Byens *Skrang*. De lejedes ud til Slagterne, som var kontraktlig forpligtet til at holde passende Priser. (Vor nuværende Prisregulering er altsaa ikke af helt ny Dato). Lamme- og Svinekød betaltes den Gang med — 1 Skilling pr. Pund. Man kommer herved til at mindes Gedskes Udbrud i Holbergs Barselstuen, da hun græder over, »at et Pund Øxekiød koster 5 Skilling, og det er saa mavert, at man seer ikke den mindste Pille Fæt derpaa«.

Sortebrødreklostret i Ribes sydøstlige Hjørne er Danmarks ældste, helt bevarede Klosterbygning. Den er opført i Midten af det 13. Aarhundrede. Dens 4 Fløje omslutter den meget smukke *Fratergaard*. I dette Kloster levede Munkene indtil Reformationen, da Christian III skænkede Bygningen til Ribe Hospital. Den tjener nu til Fribolig for Lemmer og Pensionærer. I den ene Fløj af Fratergaarden kan endnu paavises de Celler, som blev benyttet til Indespærring af de sindssyge. Langs Klostrets Nordfløj ligger den i gotisk Stil byggede *St. Katharinæ Kirke*, der indtil for faa Aar siden var fuldstændig faldefærdig, men nu er under Reparation under Ledelse af Arkitekt Lønborg-Jensen.

Raadhuset omtales første Gang 1496. Det er bygget i gotisk Stil. I Aarenes Løb er det forandret og bygget større (Taarn og Sidefløje 1894). Det rummer en Forsamlingssal med Billeder af Stiftsbefalingsmænd og Stiftamtmænd, desuden By- og Amtsraadssal i gammel Stil og en interessant Samling af Dokumenter: Haandskrifter af *Riber Ret*, Skøde fra 1393, Haandskrift af *Jydske Lov*, Morgenstjerner, Tomandssværd og andre historiske Ting. Der findes et Bord betrukket med Svinelæder, ved hvilket Dødsdommen over Maren Spliid skal være skrevet.

Under Raadhuset fandtes »Kieldere for Arrestanter, efter enhvers Vilkaar og Forseelse«. *Børstekammeret* blev brugt til de smaa Syndere. De grove Misdædere blev anbragt i underjordiske Rum, som kaldtes henholdsvis *Finkeburet* og *Troldkonernes* Kammer. Under Torturen, hvor det gik ud paa at faa baade skyldige og uskyldige Ofre til at bekende, maatte Raadmænd og Præster i flere Timer være Vidner til de gruelige Smerter, »de ulykkelige Fruentimre maatte lide, der underkastedes pinlig Tortur«.

I Raadhusets rummelige og smukke Loka-

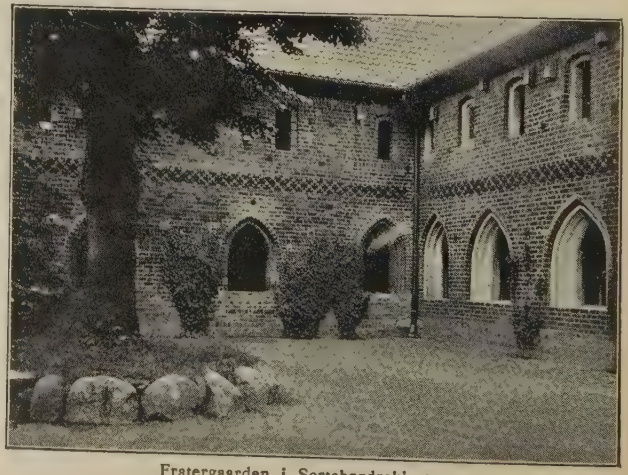

Fratergaarden i Sortebrødreklostret.

Puggaardsgade med Brorsons Bolig (Taarnborg) i Baggrunden.

ler holdtes Bryllupsgilder og andre Fester. Det var indrettet dertil, da der baade var Køkkener og Vinkælder, hvor der solgtes Vin, til hvem der ønskede det.

Var Skafferne ved de store Fester skikkelige, gav de ofte Fangerne rigeligt baade af Gildesmad og Vin og bragte dem derved Lindring og Glemsel om kun for en Nat. Naar om Morgenen Disciplenes Sang lød ned til dem fra Domskolen, kunde Haabet for en Stund spire i de ulykkeliges Hjerter:

Den mørke Nat forgangen er,
Og Dagen oprinder saa vide.
Solen, hun skinner over Mark og Kjær.
De Fugle, de sjunge saa blide.

Gud give os Lykke og gode Raad,
Sin Naades Lys os tilsende!

Kommer man ind i Ribe fra Banegaarden, møder man allerførst Gasværkets grimme Beholdere. Men straks efter smiler Anlæg, Aa, gamle Gader og Huse en i Møde. Der er meget, der er bygget om og moderniseret, men mange af Forandringerne skyldes Hygiejnens Krav. Baade Byen og Turistforeningen har i de senere Aar arbejdet paa at bevare og istandsætte, hvad der stod for Fald. Gadenavnene fortæller om gammel Kultur og om gamle Sæder. Der er: Grydergade, Graabrødregade, Puggaardsgade (Pogegade), Sviegade, Hundegade, Mellemdammen, Nederdammen, Rykind og alle dem, der ender paa »Slippe« (Kølholt-, Skomager-, Mellem-, Smalle-, Bredeslippe o. s. v.). I Badstuegade var der offentlig Badeanstalt, og i denne Gade blev der oprettet et *Myntsted*, efter at Knud den Store havde givet Ribe Privilegium til at udmønte Penge. Dette gjaldt i Begyndelsen kun Kobberpenge (thi Kongen og Biskopperne forbeholdt sig Ret til at slaa Sølvpenge), men Privilegiet udvidedes i Tidens Løb.

Ribe var den første jydske By, som havde *Bogtrykkeri*. Af Fortalen til Valdemar II's Jydske Lov ses, at den er trykt i Ribe 1504 af Bogtrykker Mathias Brandt. Senere fik Magister Wedel kongelig Privilegium. Paa de af ham udgivne Bøger (deriblandt Kæmpeviserne) staar: Prændet i Ribe paa Lilliebjerg.

Paa Hjørnet af Fiskergade og Skomagerslippen ligger en ca. 700 Aar gammel Gaard, som er fredet. Gaardinteriøret er meget malerisk, og udvendig giver de udbulede, skæve Mure Bygningen et morsomt Udseende. Det store Antal Storkereder, der findes i Ribe, bidrager til at særpræge Byen. I Fiskergade findes en meget gammel Rede; Husets Vedbend er vokset op over Taget, hvor den med sine tykke Grene helt har omsluttet Storkefamiliens Hjem.

Største Parten af de gamle Bygninger i Byen er Bindingsværkshuse med solidt Egetømmer. Her skal blot nævnes Ehlers Gaard, Apotekets Gaardfaçade, Quedens Gaard, Clausens Gaard og den af Ribe Turistforening nylig istandsatte Gavl med mønstret Murværk, der er beliggende paa Torvet Vest for Domkirken.

Ribe Katedralskole. Den 13. Juni 1145 indstiftede Biskop *Helias* (Elias) *Ribe Domkapitel* og overdrog Kannikerne Styrelsen af den til Kapitlet knyttede Skole. Helias var Flamlænder. Han flygtede til Danmark, begyndte som Klokker og endte som Biskop. Domkapitlet bestod oprindeligt af de til Kirken knyttede Præster (Kanniker kaldtes de, fordi de førte et »canonisk« Liv i Lighed

Latinskolen paa Rektor Falsters Tid.

Storkereden i Fiskergade.

med Munkene). De øverste af Domkapitlets Medlemmer kaldtes: Provst, Dekan, Ærkedegn og Kantor.

Domkapitlet havde Hvervet at uddanne Præsterne i deres Stift. Derfor var der til Domkapitlet knyttet en Skole, der lededes af en Rektor. Disse Skoler var ikke alene anlagt med gejstlige Formaal for Øje, de var tillige almindelige Børneskoler. Lærdommen tabte sig imidlertid tit i Spidsfindigheder. Ved Prygl og haarde Straffe indterpedes en Uendelighed af latinske Ramser. Forsømmelige Disciple maatte staa med Riset — som Gevær paa Skulder — i Skoledøren eller i Vinduet, eller sidde paa Ærter med blotte Knæ. Mørk Arrest paa Vand og Brød blev ogsaa anvendt. Lørdagen var almindelig Straffedag. Saa blev de omhyggeligt opnoterede Forseelser, som havde fundet Sted i Ugens Løb, talt sammen og udlignet ved Hjælp af Spanskrøret eller Tampen.

Foruden Skolen havde Disciplene ogsaa Kirken at passe. Her ofredes megen Tid paa Bøn og Sang. De skulde møde Kl. 7 Morgen, Kl. 5 Eftermiddag og om Søndagen i »Kappe og Krave«.

Disciplene kunde gaa i Skolens øverste Klasse (Mesterlektien) i 16 til 20 Aar, før de var perfekte i »Munkelatinen«, som tit havde en meget hjemmelavet Karakter. En foret Kappe oversattes ved »Kappa forata«, en brun Hest ved »Equus bruneus« o. s. v. God Levemaade lærtes paa Vers:

> Ad mensam de nare tuo non extrahere nudis
> sordes cum digitis, ne videare rudis.

(Ej ved Bordet af Næsen med bare Fingre du drage Smudsighed ud, at ej synes en Tølper du skal).

Skolen arbejdede under fattige Forhold, men det bedredes dog, da den indflydelsesrige Biskop *Kristjern* 1298 stiftede *Puggaard* med Gaarde og Gods til Understøttelse for 20 fattige Skolebørn. I Tidens Løb flød Indtægterne rigeligt, bl. a. fra ledige Præstekald, Jordegods, Gaver og meget andet. Af Kapitlets ældste Jordebog fra 1530 ses, at ikke mindre end 251 Gaarde og 20 Bol har tilhørt Kapitlet før Reformationen.

Ribe regnedes en Gang for at være Danmarks lærdeste By, ligesom den i Holbergtiden maatte betragtes som vor første Digterby. Dette medførte, at Tonen i Byen var præget deraf. I en slesvig-holstensk Beskrivelse af Slesvig, skrevet paa Tysk i det haderslevske Ugeskrift »*Lyna*« (stiftet 1797), omtales, hvor meget bedre Tonen var i danske end i tyske Kredse: I de førstnævnte møder man meget mere Liv og Munterhed, større Deltagelse og Utvungenhed, større Veltalenhed og mere Lune end i sidstnævnte.

Da Kongen ved et Besøg i Ribe spurgte Rektoren, hvorledes det gik til, at der kom saa mange lærde Mænd fra Ribe, svarede denne: »Det skal jeg sige Deres Majestæt, der er en skjøn Birkeskov ikke langt fra Ribe, den gjør gode Disciple.«

Blandt Skolens store Antal Rektorer bør nævnes *Christian Falster* (indsat som Rektor 1723). Han indførte nye Reformer for Undervisningen, god Skoletugt og human Behandling af Eleverne. Han var en kundskabsrig og levende Aand. Hans satiriske, med den Holbergske Stil beslægtede Skrifter, er samlet og udgivet af Jørgen Olrik.

Ehlers Gaard.

I Falsters Tid laa Skolen i den Ejendom, der ligger over for Domkirkens Vestgavl. At den forholdsvis lille Bygning omkring Aar 1500 har rummet 700 Elever, staar som en Gaade for Nutidsmennesker.

Adskillige gamle Huse bærer indmurede Marmortavler til Minde om historiske Begivenheder og berømte Ripensere. Paa Latinskolen fra Rektor Falsters Tid er en Tavle, som fortæller, at her var Ribe Domskole fra ca. 1500 til 1856 og herfra udgik af navnkundige Elever Anders Sørensen Vedel, Peder Palladius, Anders Bording, Ole Borch og Hans Adolf Brorson.

Livet i Skolen har trods alt været fornøjeligt. Drengene blev ikke forkuet og heller ikke forraaet, selv om de blev haardt straffet til Tider. De lavede, hvad der nu en Gang er Drenges Natur, mange Spilopper, og Krudt var et dejligt Middel til at fremkalde Virkning. Belysningen fik man fra Tællelys, at disse kunde udhules og stoppes med Krudt, skulde der jo ikke stor Opfindsomhed til, og Timen vilde saaledes faa en meget dramatisk Afslutning. Det samme vilde ske, naar de Bolde, som man ulovligt spillede med i Timen, blev konfiskeret og puttet i den gamle treetages Kakkelovn, der da raslede sammen, naar de krudtfyldte Bolde eksploderede.

De kunde ogsaa lave Skælmsstykker, saa hele Byen morede sig, som den Gang de en Nytaarsaften listede sig til at binde Klokkeren fast i Rebet, da han skulde ringe i Kirken, og derpaa laasede Døren. Da lykkedes det at faa hele Byen paa Benene i Anledning af den ustandselige Ringning.

Byens 2 aarlige Sommerbegivenheder var 1. Majdagen og St. Hansaften, hvilken sidste højtideligholdtes med Blus og Aftenfest, og da der var Tilladelse til denne Aften at holde offentlig Dans paa Gaderne, har det muligvis været Aarsagen til de Orgier, der St. Hans Nat holdtes paa Kirkegaarden, hvor alt, hvad der mentes at staa i Forbindelse med Djævelen og hans Gerninger, samledes. Her gjaldt det om at faa alle dem ud, som man vilde lokke med ind i Heksesamfundet. Og for manges Vedkommende blev dette det første Skridt mod Baalet. Heksesalverne og Heksedrikkene blev brygget af Skarntyder og Valmuer, Knokler, hentede fra Galgehøjene, Rust fra Kirkeklokken og andre gode Ting. Baalet, over hvilket Sejden kogtes, skulde antændes paa en Gravsten.

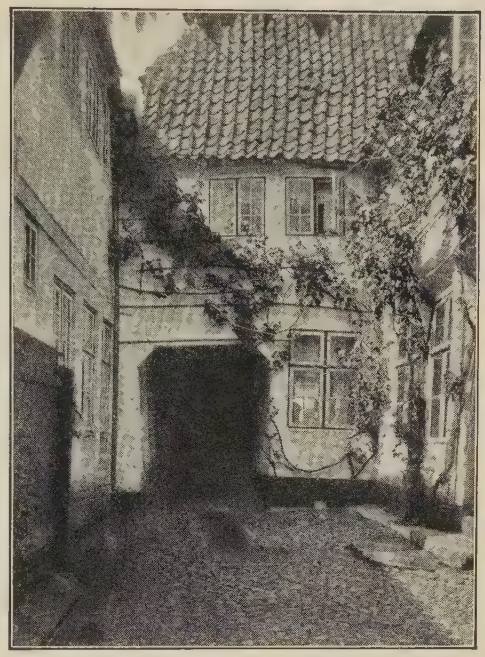

Clausens Gaard.

Majfesten var i første Række Skolens Fest, og den førte an for hele Byen. Uden for denne samledes Disciplene for at pynte sig med de nys udsprungne Grene, og med »Majgreven« i Spidsen drog de i Optog Byen rundt sammen med Lærerne og blev beværtet. Festlighederne sluttede med Gilde, Sang og Dans. Majgreven var en af øverste Klasses fornemste Disciple, der var prydet med »Guld og ædle Stene«. Var Faderen tilmed velhavende, kunde det ske, at han paatog sig alle Omkostningerne ved Gildet.

I Brydningsaarene omkring 1848 har Ribe Latinskole ogsaa nationalt haft sin Betydning. Eleverne paavirkedes i Skolen, hvad der mægtigt bidrog til Udviklingen af de unges nationale Følelse. Ved Festerne paa Skamlingsbanken forstod Professor Flor fra Rødding Højskole (en af Danskhedens Forkæmpere i Nord-Slesvig) at tale til Ungdommen og begejstre den. »Da var det,« siger V. Bloch, »at vi satte den danske Kokarde paa vore Huer.«

S. Levin Hansen

SKYER

Lufthavet, der omgiver Jorden, bestaar som bekendt af en Blanding af Ilt og Kvælstof; Forholdet mellem disse to Hovedbestanddele er meget nær det samme altid og paa alle Steder af Jorden, saaledes at et bestemt Luftrumfang indeholder omtrent $^1/_5$ Ilt og $^4/_5$ Kvælstof.

Nimbus, de velkendte mørke, graa Regnskyer, hvorfra der — navnlig til højre paa Billedet — falder Regn eller Sne. Ligger i Reglen i en Højde omkring 1 km.

Foruden disse Hovedbestanddele forekommer der i Luften tillige smaa Mængder af Grundstofferne Argon, Neon og Helium, hvilke Luftarter ogsaa findes i konstant Mængde, medens de luftformige kemiske Forbindelser Kulsyre, Ammoniak, Salpetersyre og Ozon, der ogsaa findes i den atmosfæriske Luft, er mere variable, men de forekommer alle kun i ringe Mængde.

Endvidere findes der i Jordens Atmosfære altid Vanddamp, og det er denne Bestanddel af Luften, der er underkastet de største Forandringer saavel fra Sted til Sted som fra Tid til anden, og til Trods for at Luftens Indhold af Vanddamp er forholdsvis ringe — under vore Breddegrader kan den aldrig beløbe sig til mere end 3 pCt. af Luftens Vægt — er den vekslende Mængde og Tilstand, hvori Vanddampen optræder, den vigtigste Faktor i det, man i daglig Tale kalder »Vejret«.

For at forstaa de Forandringer, der finder Sted i Luftens Indhold af Vanddamp, vil vi tænke os følgende simple fysiske Forsøg udført.

En Glasklokke fyldes med ren og fuldstændig tør Luft, og derefter anbringes en Skaal med en i Forvejen afvejet Mængde Vand inde i Glasklokken. Vejer man nu Skaalen med Vandet efter nogen Tids Forløb, vil man se, at den vejer mindre end før; en Del af Vandet er fordampet og i Dampform gaaet over i Luften i Glasklokken. — Vejer man Skaalen med lige store Tidsmellemrum, vil man finde, at Vandet i Begyndelsen fordamper forholdsvis hurtigt, men senere langsommere, og til sidst forandres Vægten slet ikke mere; Luften i Glasklokken har da optaget saa megen Vanddamp, som den overhovedet er i Stand til at indeholde under de forhaandenværende Forhold, og man siger da, at Luften er *mættet* med Vanddamp.

Den Mængde Vanddamp, som Luften er i Stand til at optage, er afhængig af Luftens Tryk og Temperatur, saaledes at Luften kan optage mere, jo større Trykket er, og navnlig forandrer Mængden sig stærkt med Luftens Temperatur: jo højere denne er, desto mere Vanddamp kan Luften optage, inden den bliver mættet.

Ved normal Barometerstand og 0 Grader kan en Kubikmeter Luft, der vejer omtrent 1,29 Kilogram, indeholde 4,9 Gram, naar den er mættet med Vanddamp, ved 10° Celsius 9,4 Gram, ved 20° C. 17,3 Gram, og ved 30°, ved hvilken Temperatur en Kubikmeter Luft kun vejer ca. 1,16 Kilogram, kan den indeholde 30,7 Gram Vanddamp. Ved Temperatur under Frysepunktet er Dampindholdet temmelig ringe, ved ÷ 10° C. 2,4 Gram, ved ÷ 20° C. 1,1 og ved ÷ 35° C. kun 0,2 Gram.

Tænker vi os, at Glasklokken i ovennævnte Forsøg havde et Rumfang af 1 Kubikmeter og var fyldt med Luft, hvis Temperatur var 30° C., og at denne Luft var mættet med Vanddamp, indeholdt den altsaa 30,7 Gram. Trods det store Dampindhold er Luften fuldstændig klar og gennemsigtig, men afkøler vi nu Glasklokken og Luften til 20° C., viser det sig, at Luften bliver taaget, og denne Taage afsætter sig efter kort Tids

Forløb som Dug paa Glasklokken ganske paa samme Maade, som der danner sig Dug paa Ruderne i en varm Stue, naar det bliver koldt udenfor.

Den ved Afkølingen frembragte Taage opstaar, fordi Luften ved 20° kun kan indeholde 17,3 g Vanddamp, medens den oprindelig indeholdt 30,7 g. Forskellen mellem 20,7 og 17,3 altsaa 13,4 g fortættes, som man siger, og bliver til yderst smaa, mikroskopiske Vanddraaber, der svæver omkring i Luften og gør denne uklar, indtil de ved Berøring med Beholderens Bund og Vægge slaar sig ned paa disse som Dug. Fortsættes Afkølingen, fortættes endnu mere af Vanddampen, medens en Opvarmning har til Følge, at Vanddraaberne igen fordamper, og naar Temperaturen bliver 30° eller derover, bliver Luften og Klokken efterhaanden igen fuldstændig klar.

De samme Processer som i det omtalte Forsøg foregaar dagligt i Naturen. Fra Overfladen af Havene, af Søer og Floder, fra Planternes og ogsaa fra Jordens Overflade fordamper der Vand, som i Dampform stiger op i Luften, og denne er som bekendt snart udsat for en Afkøling, hvorved Vanddampen kan fortættes til smaa Vanddraaber, snart for en Opvarmning, hvorved Draaberne igen gaar over i Dampform.

Fordampningen er stærkest i de varme ækvatoriale og mindst i de kolde polare Egne. Vanddampen stiger dels til Vejrs, dels føres den af Vinden til andre Egne, og Luften i Nærheden af Jordoverfladen naar derfor kun sjældent at blive helt mættet med Vanddamp; hvis Luften indeholder $^3/_4$ eller 75 pCt. af den Mængde Vanddamp, den kunde indeholde, naar den var helt mættet med Vanddamp, siger man, at Luftens relative Fugtighed eller dens *Fugtighedsgrad* er 75.

Afkøler man Luft, der *ikke* er mættet med Vanddamp, finder der ingen Fortætning Sted, men Fugtighedsgraden vokser efterhaanden, indtil man kommer ned til den Temperatur (Dugpunktet), hvorved Luften bliver mættet med Damp (Fugtighedsgraden bliver 100). Har vi f. Eks. en Luftmasse, hvis Fugtighedsgrad er 56, og hvis Temperatur er 30° C., er dens Dampindhold altsaa 0,56 × 30,7 = 17,2 Gram pr. Kubikmeter (idet den ved 30° kunde indeholde 30,7 g, naar den var mættet), og denne Luft kan da afkøles til 20°, før den er mættet med Damp, men ved yderligere Afkøling under 20° vil en Del af Vanddampen fortættes.

Fortætningen foregaar lettere, naar Luften indeholder Støv eller elektrisk ladede Partikler, end naar den er ren; i sidste Tilfælde kan det indtræffe, at Luften kan afkøles flere Grader under Dugpunktet, uden at Fortætningen begynder, hvilket spiller en stor Rolle i Naturen, men det vil føre for vidt at komme nærmere ind paa dette her.

Da Luften altid indeholder Vanddamp og tillige smaa Støvpartikler eller saakaldte »Kondensationskerner«, vil der altsaa altid ved tilstrækkelig Afkøling af Luften fortættes Vanddamp som yderst smaa Vanddraaber; naar disse forekommer i større Antal, bliver Luften »taaget«, d. v. s. mere eller mindre uigennemsigtig, og det er af saadanne mikroskopiske Vanddraaber, at Skyerne bestaar.

Det er imidlertid ikke alene ved Afkøling af Luften, at Skyerne opstaar, men de dannes ofte ved Blanding af to Luftmasser, der har forskellig Temperatur og Dampindhold. Dette forstaas lettest af et Eksempel.

Vi tænker os, at vi blander to lige store Luftmasser, der begge er mættet med Vanddamp, men den ene har en Temperatur af 0°, den anden af 25° C.; den første indeholder da i hver Kubikmeter 4,9 Gram Vanddamp, den anden 22,8 Gram. Ved Blandingen faar man ikke en Luftmasse med Temperatur 12,5° og 13,85 Gram Vanddamp i hver Kubikmeter, thi ved Temperaturen 12,5° kan Luften, naar den er mættet, kun indeholde 10,94 Gram, og Forskellen mellem 13,85 og 10,94 altsaa 2,91 g maa da fortættes til Draaber. Ved Fortætningen frigøres der imidlertid en Del Varme, og den nøjagtige Beregning giver, at Blandingsproduktets Temperatur bliver 14,9°, og der fortættes ved Blandingen 1,2 g i hver Kubikmeter af Blandingsproduktet.

De Vandmængder, der paa denne Maade fortættes til Draaber, er gennemgaaende langt mindre, end Tilfældet er ved Afkøling af Luften, og følgelig er de Skyer, der er opstaaet ved Blanding af to forskellige Luftstrømme, som Regel tyndere og derfor mere gennemsigtige end de Skyer, der opstaar ved Afkøling af varm og fugtig Luft.

Den store Mangfoldighed af Skyer har man naturligvis forsøgt at klassificere og har dertil benyttet 2 væsentlig forskellige Fremgangsmaader. Efter den ene inddeler man Skyerne efter den Højde, hvori de befinder sig, og henfører dem da til en af 3 Klasser: 1) Høje Skyer, 2) Middelhøje Skyer og 3) Lave Skyer.

Ved den anden Inddeling tager man Sigte paa den Maade, hvorpaa Skyerne er opstaaet, og man adskiller da 3 forskellige Hovedtyper nemlig: 1) *Cirrus* eller Fjer-

Paa Fjeldsiden ses *Fracto-Stratus*, der indhyller en Del af Fjeldet i Taage.

skyer, 2) *Cumulus* eller Hobeskyer og 3) *Stratus* eller Lagskyer. Fjerskyerne bestaar altid af Ispartikler, Cumulus i Reglen af Vanddraaber, medens Stratus snart bestaar af Is, snart af Vanddraaber alt efter deres Højde og efter Aarstiden.

Af disse tre Hovedtyper opstaar forskellige Skyformer, imellem hvilke der tit findes ganske jævne Overgange, saaledes at det kan være tvivlsomt, om en Sky skal henregnes til den ene eller den anden Art, men saa vidt muligt søger man nu at henføre Skyerne til en af følgende 10 Skyformer, der anvendes i det internationale meteorologiske Samarbejde, og som vi skal forsøge at beskrive nærmere i det følgende.

1) *Cirrus* (Fjerskyer) er de velkendte højtliggende, lette, hvide Skyer, der navnlig i Sol- eller Maaneskin har en skinnende hvid Farve. Denne Sky har altid en tydelig Struktur; de Bestanddele, hvoraf Skyen er dannet, er ordnet i lange Traade, der efter Omstændighederne kan være parallelle eller tilsyneladende krydse hverandre eller løbe sammen i Knipper; ofte er de ordnet som lange Haarhaler eller minder om Svanedun eller Fjer (deraf Navnet Fjerskyer). Hyppigt er Cirrusskyerne ordnet i parallelle Striber som Storcirkler over Himlen, og paa Grund af den perspektiviske Virkning synes Striberne da at løbe sammen i et eller i to modsatte Punkter i Horisonten; disse Striber betegnes med Navnet Polarbaand.

Cirrusskyerne forandrer kun langsomt deres Form og bevæger sig tilsyneladende kun med ringe Hastighed, hvad der tyder paa, at de ligger meget højt; dette ses ogsaa af, at Solen efter at være gaaet ned vedbliver at skinne paa Cirrusskyerne længe efter, at de andre Skyer henligger i Mørke, og bekræftes i øvrigt ved direkte Maalinger, der viser, at disse Skyer hos os som Regel ligger i en Højde af 8—10 Kilometer.

2) *Cirro-Stratus*. Naar de højtliggende, lette Skyer ikke længer har den karakteristiske traadede Struktur, men dækker en Del af eller hele Himlen med et ensformigt, taagelignende, hvidt Tæppe, kalder man Skyformen *Cirro-Stratus*. Dette Skylag, der om Dagen giver Himlen et mælkeagtigt Udseende, kan være saa tyndt, at man om Natten tydeligt ser Stjernerne igennem det, og det er aldrig saa tæt, at det skjuler Solen eller Maanen. I det ensformige Cirro-Stratus-Slør ser man ofte Partier med mere eller mindre udpræget traadformet Udseende, der minder om Cirrus, og de to nærbeslægtede Skyformer optræder i øvrigt tit samtidig eller gaar jævnt over i hinanden. Cirro-Stratus ligger ligesom Cirrus-Skyerne som oftest i en Højde af 8—10 Kilometer, og Gruppen »de højeste Skyer« omfatter disse to Skyformer.

Som bekendt aftager Temperaturen opad i Luften, og i den Højde, hvori disse Skyer forekommer, er Luftens Temperatur som Regel mellem ÷ 40° og ÷ 50° C. Ved saa lav Temperatur er som tidligere berørt Luftens Indhold af Vanddamp meget ringe, de Skyer, der dannes, er følgelig tynde og delvis gennemsigtige, og som Følge af den stærke Kulde fortættes Vanddampen naturligvis ikke som Vanddraaber, men derimod som meget smaa Iskrystaller, der kan være af meget forskelligt Udseende.

Naar Lyset fra Solen eller Maanen paa Vejen til Jorden passerer en saadan Sky, brydes Lysstraalerne i eller tilbagekastes fra Overfladen af Iskrystallerne, og dette giver Anledning til visse ejendommelige Lysfænomener. Det almindeligste af disse er en Ring omkring Solen eller Maanen med en Radius af 22° (Ringens Diameter er altsaa halv saa stor som Afstanden fra Horisonten til Zenith). Ringen har de samme Farver som Regnbuen, men er svagere, og Farvernes Rækkefølge er den omvendte af Regnbuens, idet den røde Farve ligger inderst i Ringen og den violette yderst.

Undertiden forekommer der ogsaa en større Ring med Farverne i samme Orden men med omtrent dobbelt saa stor Radius som den nævnte, og desuden kan der optræde andre cirkulære, farvede Ringe, der tangerer de to første, samt endelig en horisontal hvid Stribe, der gaar gennem Solen. Paa de Steder, hvor disse Ringe tangerer eller skærer hinanden, er Lyset stærkest, og man ser de saakaldte *Bisole* eller *Bimaaner*. Bisolene ses sædvanligvis i en Afstand af

22° fra Solen og i samme vandrette Plan som denne eller lodret over eller under Solen. Et særlig kraftigt Lysfænomen af denne Art saas Pinselørdag den 3, Juni 1922 (beskrevet af Helge Petersen i »Naturens Verden« for 1922, Side 325 »Tegn i Sol og Maane«).

Cirro-Stratus og Cirrusskyerne opstaar sandsynligvis hyppigst ved, at der i den nævnte Højde af 8—10 Kilometer trænger en Luftstrøm frem, der har større Fugtighedsgrad og højere Temperatur end de i Forvejen tilstedeværende Luftmasser; ved Grænsefladen mellem den fremtrængende Luftstrøm og den nedenunder liggende Luft fortættes da en Del af den nye Lufts Vanddamp til Iskrystaller.

Tiltagende Cirrus eller Cirro-Stratus er ofte det første synlige Tegn paa, at et Barometerminimum nærmer sig, hvilket har sin naturlige Forklaring deri, at Luften stiger til Vejrs i de vandrende atmosfæriske Hvirvler (Cykloner) og breder sig ud til Siderne i store Højder; paa denne Maade kan Ringene om Sol eller Maane altsaa være Regnbebudere.

Cirrus. Højtliggende, lette, hvide Skyer med en traadet Struktur, der ofte minder om Fjer (deraf Navnet „Fjerskyer"). Paa Billedet ses den blaa Himmel mørk, Skyen lys.

De højestliggende af de »middelhøje« Skyer er

3) *Cirro-Cumulus.* Disse Skyer bestaar af smaa afrundede Skytotter af et hvidt, uldagtigt Udseende uden Skygger eller højst med meget svage Scatteringer (se Bilaget). Skyerne er oftest ordnet i Grupper eller i Rækker og minder om Lammeuld eller om Siden af en Makrel, hvoraf de danske Navne Lammeskyer og Makrelskyer. Cirro-Cumulus ligger hos os gerne i en Højde af 5—6 Kilometer, nærmere Ækvator kan deres Højde beløbe sig til over 8 Kilometer.

4) *Alto-Cumulus* (store Lammeskyer, Bølgeskyer, se Omslagsbilledet) bestaar af tykke, hvide eller graahvide Skyklumper, der kan minde om Cumulus, men som aldrig har Klodeskyens skarpt afskaarne, vandrette Basis (se Bilaget). Alto-Cumulus er tættest i Midten med fremtrædende Skyggepartier og har henimod Udkanten ofte et trævlet Udseende eller bestaar af mindre Totter, der danner en temmelig jævn Overgang til Cirro-Cumulus.

Alto-Cumulus ligger gennemsnitlig i en Højde af 4 Kilometer og er ofte ordnet i lange Rækker, der giver Himlen et bølgeformigt Udseende; Afstanden fra Bølgetop til Bølgedal er i Reglen flere Hundrede Meter, undertiden flere Kilometer. I Modsætning til Bølger paa Vand, hvor Bølgetoppen er smal og Bølgedalen bred, har Bølgeskyer en bred Bølgetop (Skyen) og en smal Bølgedal (Mellemrummet mellem Skyerne), idet Skyerne ofte ligger saa tæt, at Randene næsten berører hinanden.

Bølgeskyer opstaar som Følge af Vanddampens Fortætning ved Blandingsprocesser paa Grænsen mellem to forskellige Luftstrømninger og da som Regel, naar en Strømning af varmere og fugtig Luft bevæger sig hen over et lavereliggende, koldere Luftlag. Der opstaar da udstrakte Bølger paa Grænsefladen, og i Bølgetoppene kan Blandingsforholdet mellem de to forskellige Luftmasser blive et saadant, at en Del af Vanddampen fortættes, medens dette ikke finder Sted i Bølgedalen. Alto-Cumulus og navnlig Cirro-Cumulus kan derfor dannes ret pludseligt og lige saa hurtigt forsvinde.

5) *Alto-Stratus* optræder ligesom Cirro-Stratus som et Skyslør, der ofte er udbredt over hele Himlen, men det er langt tættere end Cirro-Stratus og har en graalig, undertiden en blaalig Farve. Solen eller Maanen ses som Regel ikke tydeligt igennem dette Skyslør, men det er dog ikke tættere, end at der ses en stærk Lysning omkring Solen og Maanen; Sløret er meget ensformigt og har ikke den traadformige Struktur, der kan findes i Cirro-Stratus.

Alto-Stratus ligger gerne i en Højde af 3—4 Kilometer og bestaar i Reglen ikke som Cirro-Stratus af Iskrystaller, men derimod af smaa Vanddraaber. De store Sol- og Maaneringe, der opstaar i Skyer af Iskry-

Strato-Cumulus. Mørke, graa Skyer, der ofte har Form af parallelliggende Ruller eller Valser. Skylaget er — trods den mørke Farve — ikke særlig tykt og giver ikke Regn.

staller, dannes følgelig ikke i Alto-Stratus, men derimod dannes der i denne Sky ved Lysets Bøjning uden om de smaa Vanddraaber ofte smaa farvede Ringe uden om Solen og navnlig omkring Maanen. I disse smaa Ringe eller *Hove* ligger — i Modsætning til de store Ringe, der dannes i Cirro-Stratus — den røde Farve yderst og den violette inderst.

De smaa Ringes Diameter er noget varierende, men beløber sig aldrig til mere end nogle faa Grader, altsaa nogle Gange saa stor som Maanens Diameter. Ringene opstaar kun, naar Vanddelene er meget smaa, og Flertallet af dem har samme Størrelse; jo mindre Draaberne er, desto større bliver Ringene. Lysfænomenet er det samme som det, man ser, naar man betragter Maanen eller en Gadelygte igennem en svagt dugget Rude.

Det regner ikke fra Alto-Stratus, men da dette Skylag ofte viser sig, naar et Barometerminimum nærmer sig, er Alto-Stratus hyppigt Forløber for udbredt og vedholdende Regn (»det trækker op til Regn«, naar Alto-Stratus viser sig).

De lavere Skyer naar som Regel ikke højere op end til 2 Kilometer, og de højeste af disse kaldes

6) *Strato-Cumulus* (buklede Lagskyer), der som oftest ligger i en Højde af 1—2 Kilometer. Disse Skyer bestaar af mørke graa Masser, der ofte — navnlig om Vinteren — dækker hele Himlen og er delt i mere eller mindre regelmæssige Stykker; ofte har de Form af mørke Skyruller eller Valser, der ligger parallelt, og saafremt de ikke helt berører hinanden, ser man da som Regel den blaa Himmel gennem Mellemrummene. Denne Skyform adskiller sig fra Regnskyerne ved sin tydelige Struktur og navnlig derved, at den ikke giver Regn.

7) *Nimbus* (Regnskyer) er de velkendte mørke Skyer uden nogen bestemt Form og med flossede Rande; fra disse Skyer falder der vedvarende Regn eller Sne. Saafremt der opstaar Huller i Skylaget, ser man næsten aldrig blaa Himmel gennem disse, men derimod et Lag af Alto-Stratus eller Cirro-Stratus.

Regnskyerne ligger gerne i en Højde af 1 Kilometer, men neden under det egentlige Skylag ser man ofte smaa forrevne Stykker *(Fracto-Nimbus),* der driver af Sted — tit med stor Hastighed — nær ved Jordoverfladen.

8) *Cumulus* (Klodeskyer, se Bilag) dannes ved opstigende Luftstrømninger og fortrinsvis om Sommeren i roligt og varmt Vejr. Det er oftest mægtige, tætte Skyer med vandret, skarpt afskaaret Grundflade og kuplede Toppe i mange Afsatser — det engelske Navn »Blomkaalsskyer« er meget træffende. Skinner Solen paa den Side, der vender mod Iagttageren, er Skyen blændende hvid, staar Skyen mellem Iagttageren og Solen, ses Skyen mørk men med skinnende hvide Rande, der ofte er i stærk Bevægelse, saaledes at man ser nye Afsatser dannes paa ganske kort Tid.

Klodeskyernes Basis ligger i Reglen temmelig nær i en Højde af 1400 Meter og deres Top henved 2000 Meter, og de opstaar som nævnt ved Luftens Opstigen i Dagens Løb. En smuk Sommermorgen findes der ingen Cumulus, men op ad Formiddagen, naar Solen har opvarmet Jordoverfladen og denne igen Luften, bliver Luften lettere og stiger til Vejrs, men under denne Opstigen afkøles den omtrent 1° for hvert Hundrede Meter, den stiger. Naar den opstigende Luft er naaet til henved 1400 Meter, er den afkølet til Dugpunktet, og Vanddampen begynder at fortættes til Draaber, der danner Skyen.

Paa den varmeste Tid af Dagen er den opadgaaende Luftstrømning kraftigst, Cumulusdannelsen er da ogsaa stærkest, og Skyernes Basis ligger da højest; henad Aften aftager Luftstrømningerne, Dannelsen af nye Klodeskyer ophører, og de allerede eksisterende opløses uden at give Regn, dels ved at de opvarmes af Solstraalerne, saa Draaber-

ne igen gaar over i Dampform, dels ved at Skyen synker nedad, hvorved Luften igen opvarmes, og Draaberne fordamper, saaledes at Himlen om Aftenen og Natten igen er skyfri, indtil Kredsløbet begynder igen næste Formiddag.

Naar den opstigende Bevægelse er særlig kraftig — f. Eks. naar Luften ved Jordoverfladen er særlig varm og fugtig, og Temperaturen opad i Luften tillige aftager paa passende Maade — ophører Cumulusdannelsen ikke i den sædvanlige Højde af 2 Kilometer, men der dannes

9) *Cumulo-Nimbus* (Bygeskyer, Tordenskyer, se Bilag), der bestaar af vældige Skymasser, der hæver sig som Bjerge eller Taarne og ofte ligner uhyre Paddehatte eller Ambolte, fordi de foroven gaar over i lettere, hvide traadede Skyer, der breder sig ud til Siderne og minder om Cirrus, hvorfor de betegnes med Navnet *»falske Cirrus«*. Den nederste Del af en Cumulo-Nimbus gaar over i nimbuslignende Skymasser, og naar den ligger i Skygge, har den et mørkt og truende Udseende, idet Farven kan variere fra graagult til blaasort.

Cumulo-Nimbus strækker sig gennemsnitligt fra ca. 1400 Meter op til Højder af 4—6 Kilometer, men man har i Schweiz iagttaget Toppen af en Tordensky i en Højde af over 12 km, og denne Sky havde altsaa et vertikalt (lodret) Gennemsnit af ca. 10 km.

Overgangen fra en Cumulus, der ikke giver Nedbør, til en Cumulo-Nimbus gaar tit meget hurtigt for sig. Den Nedbør, der falder fra en Cumulo-Nimbus, er gerne kortvarig men til Gengæld tit meget voldsom og ofte ledsaget af Torden. Som et særlig alvorligt Eksempel kan nævnes, at der under et Tordenvejr paa Bogø den 30. Juli 1918 faldt 120 mm Regn paa et Par Timer; samtidig faldt der i Vordingborg og paa den vestlige Del af Møen kun omtrent 1 mm.

Nedbøren fra en Cumulo-Nimbus kan bestaa af Regn eller Sne og selv paa den varmeste Aarstid af Hagl. Forklaringen derpaa er naturligvis den, at den øverste Del af Skyen naar saa højt op i de kolde Luftlag, at Vanddampen fortættes som Is. Naar Iskrystallerne falder ned gennem Skyen, træffer de Vanddraaber, der er afkølet til under Vandets Frysepunkt, men endnu ikke gaaet over i fast Form; ved Berøring med Iskrystallerne fryser de pludseligt, og paa denne Maade tiltager Iskrystallerne i Størrelse paa Vejen nedad. Man har Eksempler paa Hagl af Størrelse som Hassel- eller endog som-Valnødder; i Mellem-Europas Bjerglande er Hagl om Sommeren langt hyppigere end hos os.

Mammato-Cumulus er ejendommeligt afrundede mørke Skyer, som man ikke sjældent ser, naar en Tordensky opløser sig.

10) *Stratus* (Lagskyer, Taageskyer) er en lavtliggende, graa Sky, der ofte danner et sammenhængende Skydække over hele Himlen. Skylaget er meget ensformigt, uden nogen Struktur og minder tit om Nimbus, men adskiller sig fra denne ved, at Stratus ikke giver Nedbør. Stratus ligger i Højder af mindre end 1 Kilometer; er Skylaget iturevet af Vinden i uregelmæssige Stykker, betegner man Skyerne med Navnet *Fracto-Stratus*. Ligger en Stratus saa lavt, at den berører Jorden, giver den Taage.

Som allerede nævnt kan det ofte være vanskeligt at afgøre, om en Sky skal henføres til den ene eller den anden af de beskrevne 10 Hovedformer, fordi der tit findes ganske jævne Overgange fra en Form til en anden. Saaledes er den paa Bilaget afbildede *Alto-Stratus lenticularis* en Overgangsform mellem Alto-Stratus og Alto-Cumulus; denne Sky ser man ofte i Bjerglande staaende tilsyneladende ubevægelig ved en Bjergtop, men den opstaar i Virkeligheden, fordi Luften er i stærk Bevægelse, idet Vanddampen stadig fortættes ved Bjergtoppen, og Draaberne fordamper igen i nogen Afstand derfra.

En anden Skyform, som vi ikke sjældent ser, umiddelbart før et Tordenvejr begynder, eller naar en Tordensky opløser sig, er *Mammato-Cumulus*, der bestaar af ejendom-

meligt afrundede, mørke Skyer, der imidlertid er meget lidt bestandige og som Regel i Løbet af ganske kort Tid gaar over til en anden Skyform.

Et Spørgsmaal, der paatvinger sig i samme Øjeblik, som vi siger, at Skyerne bestaar af Vanddraaber, er dette: Hvorfor falder Vanddraaberne ikke ned? Eller med andre Ord: Hvorfor regner det da ikke fra alle Skyer?

Grunden dertil er, at Vanddraaberne, hvoraf Skyerne bestaar, er meget smaa; deres Diameter beløber sig kun til Tusindedele, højst nogle faa Hundrededele af en Millimeter, og naar saa smaa Legemer falder gennem Luften, spiller dennes Modstand mod Draabernes Fald en meget betydelig Rolle, og denne er desto større, jo mindre Draaberne er. De smaa Draaber falder derfor kun yderst langsomt gennem Luften, f. Eks. falder en Draabe, hvis Diameter er 0,01 mm, kun med en Hastighed af et Par Millimeter i Sekundet, medens en Draabe, hvis Diameter er 0,1 mm, falder ca. $^3/_4$ Meter i Sekundet.

Selv om de smaa Draabers Faldhastighed er meget ringe, vilde Skyerne dog efterhaanden synke nedad, men derved kommer Draaberne som Regel ned i varmere Luft, der ikke er mættet med Damp; her fordamper Draaberne igen, og Dampen stiger til Vejrs, saaledes at Resultatet bliver, at Skyen opløses paa Undersiden og nydannes højere oppe d. v. s., den bliver liggende i samme Højde.

For at der skal falde Regn fra en Sky, maa altsaa et stort Antal af de smaa Draaber forene sig til større Draaber, og at det er muligt, forstaar man let, naar man hører, at der kan forekomme henved 1000 smaa Vanddraaber i en Kubikcentimeter af en Sky, og at Afstanden mellem dem altsaa gennemsnitlig kun er omtrent 1 mm.

Imidlertid vil den Omstændighed, at mange Skyer dannes i en opstigende Luftstrøm, have til Følge, at Draaber skal have en vis Minimumsstørrelse for overhovedet at falde nedad. Hvis f. Eks. en Cumulo-Nimbus dannes i en opadgaaende Luftstrømning, hvis Hastighed er 4 Meter i Sekundet, vil Draaber med en Diameter mindre end $^1/_2$ mm føres opad med Luftstrømmen, medens Draaber med denne Diameter vil staa stille, og kun Draaber, hvis Diameter er større end $^1/_2$ mm, vil kunne falde ned til Jorden.

Undertiden kan man iagttage, at der falder Regn fra en Sky, men at Regnen dog ikke naar Jorden; i saa Fald er Forklaringen den, at Regndraaberne atter fordamper i det Luftlag, der ligger mellem Skyen og Jorden.

I. N. Nielsen

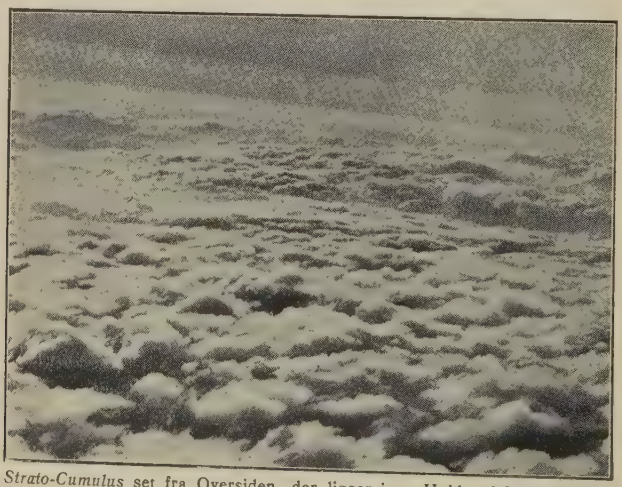

Strato-Cumulus set fra Oversiden, der ligger i en Højde af henved 2 km (efter Fotografi fra en Flyvemaskine). Da Solen skinner paa Oversiden af Skyerne, er disse lyse, og Mellemrummene mørke i Modsætning til Udseendet nede fra Jorden.

KULTURAFLEJRINGER FRA SKJOLDUNGTIDEN. III

• Torp-Sognebyer.
⊡ do. som Herredstingsteder.
⊡ Torp-Smaaby som Herredstingsted.

Kort over Torpbosættelsen.

III. *Den ældre Torpbosættelse.*

For at følge Traaden videre fra Levbosættelsen nedefter kunde vi se paa Typer som *-stad*, *-løse* og *-høj*, men de ligger lovlig tæt op ad *-lev* i Tid, og Aldersforholdet er endda delvis Genstand for en Meningsforskel blandt Forskerne, som vi ikke vil ind paa.

Derfor vælger vi Torperne, vel at mærke kun de ældste og fornemste, som har opnaaet Sognerang. FREMs Kort over dem er den første *samlede* Fremstilling, hvori de enkelte Bygder kendemærkes.

Torpen stammer fra Tyskland og er oprindelig en Udflyttergaard, især paa nyryddet Skovgrund. Gaardforstanderens Navn er tilføjet i Ejeform. I Rang staar Torp afgjort under Lev. Kun i Sønderjylland er der Torper, der har opnaaet at blive gjort til Herredstingsteder.

Flertallet af Torperne har ikke opnaaet Sognerang, og deres Hartkorn er smaat. Samfundsklassen Torpere omtales i Kilderne ofte med Ringeagt. Som vi kan skønne af Ordet Torpere, dannes Indbyggernavnene normalt paa *-ere*, ligesom ved Lev: Knapstruppere, Møruppere; Former som Stenstringer i Stenstrup er Undtagelser.

De Torpsogne, der er afmærket paa FREMs Kort, tør vi regne for de ældste og fornemste inden for hele Klassen. Blandt dem findes der en Jarlstorp, nu Jelstrup, i Vendsyssel, altsaa en Ejendom underlagt den Jarl, der havde sit Sæde i Jarlslev; men i Sogneklassen findes ogsaa en Trælstorp, nu Drelsdorp, i Nord-Frisland. Under Sognerangen kendes Kongstorp, Jarlstorp, Fogdarp og Brydetorp, d. v. s. »Forvaltertorp«. Mange Vandmøllegaarde har Torpnavne.

Til Danmark naaede Torperne allerede i førkristelig Tid. Hedenske Vikinger førte dem med sig til England. Naar vi derovre

Mens Bønderne gav sig i Lag med den Opdyrkning af Landet, der førte til Torpbosættelsen, drog Levbyernes Høvdingesønner ud paa Vikingetog især til England, hvor de endnu spores i Navne som Swainsthorpe (Svends Torp) o. lign. Rytteren med det runde Skjold og Lansen med den lille Fane paa pryder Aalumstenen, paa hvilken der staar: „Vegot rejste denne Sten efter sin Søn Esge. Gud hjælpe hans Sjæl vel".

træffer Navne som Swainsthorpe, Mablethorpe, Caythorpe, Woolsthorpe, ved vi altsaa, at de ligesom Navnene -by og -toft stammer fra de Danske; men til syvende og sidst er denne danske Udførselsvare i England dog egentlig»made in Germany« (lavet i Tyskland). — Det hedenske Aldersprøg fornægter sig ikke, naar vi da blot tager Hensyn til Torperne af Sognerang; deres Grundlæggere har nemlig aldeles overvejende ægte nordiske Navne. Der er bl. a. ogsaa enkelte med Klang fra Skjoldungtiden: Skellerup paa Fyn og Ommersyssel, vel = Skjolds Torp; Rorup ved Roskilde = Hroetorp, Hellerup paa Fyn = Helgetorp. Men det kristne Element dukker dog allerede op: Kristrup ved Randers, to Kirkerup paa Sjælland, Munkarp i Skaane, Mogenstrup ved Næstved, Pederstrup ved Viborg, Alsønderup paa Sjælland = Alexandertorp. Saa snart vi forlader Sogneklassen og vender os til de tarvelige Torper, pipper de kristne Navne kraftigere frem: Bis(kop)trup, Munkerup, Anderstrup, Ibstrup, Jonstrup, Jenstrup, Pederstrup, Poulstrup, Mikkelstrup, Mogenstrup, Mortenstrup, Nielstrup, Sørenstrup. Det vil ved første Øjekast ses, i hvor høj Grad Torperne viser sig som yngre end Lev. Deres Maal røber dem.

I øvrigt er det nok at kaste et eneste Blik paa FREMs Kort for at indse, at Levbosættelsen og Torpbosættelsen ikke er hinanden uvedkommende, men at den ene maa kaldes Fader, og den anden Afkom. Her sandes Ordsproget: Æblet falder ikke langt fra Stammen. Med største Lethed kan man forveksle de to Kort, saa lig hinanden er de. Torpsogne savnes nok i visse Levfelter, nemlig Øst-Skaane, Øst-Smaaland, Laaland og Nordøst-Vendsyssel. Men ellers ligner Udbredelsesfelterne oftest hinanden som to Draaber Vand; eller, naar der fremtræder nogen Forskel, saa ligger den ganske naturlig deri, at Torpsognene adskillige Steder vokser videre og udbygger Levbosættelsens tomme Flader, som f. Eks. i Nord-Sjælland, Odsherred, Syd-Fyn, Ty, Hardsyssel, det sydlige Nord-Frisland. Men der er gabende tomt baade for-lev og for-torp i Bleking, paa Bornholm og de frisiske Øer og i største Delen af Hardsyssel. Det er først i den yngre Fase, at Torpbosættelsen gennemføres i næsten hele Danmark (Bornholm og de frisiske Øer dog stadig undtaget), og samtidig ogsaa i større Dele af Sverige.

Tidligere hørte vi, at Levbosættelsen kan kaldes Danmarks første udprægede nationale Type, hvorved det gør sin Folke-Ejendommelighed tydelig gældende over for Naboer baade mod Nord, Øst og Syd. Om noget saadant kan der jo ikke være Tale ved Torpbosættelsen, da den simpelthen er laant fra Tyskland. Men paa sit ældste Udviklingstrin — ved Torperne med Sognerang — kan Typen dog i alt Fald siges at sætte nationalt Skel mod *Nordøst*. Thi Torperne holder sig foreløbig næsten slavisk i Levbygdernes Fodspor og er langt svagere udviklet paa svensk Grund. Disse ældre, fornemme Torper maa kaldes Børn af Levbygderne, det vil sige, om ikke ligefrem Tegn paa dansk Nationalitet, saa dog Virkninger af dansk Kulturindflydelse. Først efterhaanden som Udviklingen skrider videre og store Flader af det svenske Land udfyldes med Smaatorper, ophører Typen at danne nationalt Skel. Det er ligesom med Herredsinddelingen, der oprindelig var særegen for Danmark, men i Tidens Løb optoges ogsaa i Sverige. Saaledes forskydes Billedet fra Tidsalder til Tidsalder, og kun den historiske Forskning er nu i Stand til at afdække de tilslørede Minder om den gamle Lagdeling.

IV. *Gamle Vandnavne.*

I vor Oldtid havde vi klingende, nordiske Personnavne; nu drukner vi i Per Sørensener og Søren Jensener, opkaldt efter Helgener af romersk, græsk eller jødisk Byrd. Vore Byers Indbyggernavne dannedes fordum paa nordisk Vis: Rajsinger i Randers, Nibinger i Nibe, Skerninger i Skern, Høvringer i Højer, Tøndringer i Tønder. Nu kender vi kun Former som Randrusianere, Højeranere, Tønderanere. Hvor man fordum brugte det danske Inddelingsnavn Hardsyssel, hvad Sallings Bønder gør den Dag i Dag, gælder officielt og paa næsten alle Kort kun en Afløser efter tysk Mønster, Ringkøbing Amt. Bønderne i Nord-Sjælland kender endnu en Sø ved Navn Æse, men paa

Landkortene ties Navnet ihjel og afløses af Esrum, som egentlig er »det ved Æse liggende Rum«. Tilsvarende er Valsø afløst af Valsølille Sø. Den Aa, der fordum bar det poetiske Navn Gevn, d. v. s. »givende«, hedder nu slet og ret Lejre Aa.

Udryddelsen af gamle Navne har gjort det danske Sprogforraad fattigere, røvet det en Afskygningsfylde, et Farvespil, som vi med Sorg maa undvære. Hvor stolt og ejendommeligt lyder ikke Norges Elvnavne som Glommen, Laagen, Vormen, Bægna! Hvilken Poesi er der ikke over et svensk Sønavn som Siljan, der i sig ligesom rummer de skønne birkekranste Bredder og de Hundreder af Baade med kirkesøgende Dalkarle og Dalkuller i deres brogede Nationaldragter! Og tænk saa Siljan udslettet og afløst af et borgerligt dansk Vestergaard Sø eller for at gøre det rigtig godt Søby Sø.

Bag ved Navnet Esrum Sø med den kedsommelige, fantasiløse Opkaldelse efter et Kirkesogn ligger der et Sønavn af den gode norske og svenske Type, *Æse*, som endnu kendes og bruges den Dag i Dag af de indfødte Bønder paa Egnen. Det har endogsaa sin Personlighed, sin mytiske Sjæl. Engang, fortælles der, gik Høstfolk og slog Græs i Engene deroppe. Da hørte de fra Skoven en advarende Røst: »Mand! Mand! gaa i Land! Nu vil Æse til at hvæse.« Og knap var det udtalt, saa brusede Vandet frem og slugte den bageste af de flygtende Karle.

Paa samme Maade som Esrum skjuler et ældgammel Æse, kan vi i Randers finde »Aaen Rands Munding«. Blandt de flove Vandnavne »Værebro Aa«, Valsølille Sø, Ivø Sø, Sorø Sø ligger Være, Valsø, Iv og Soer. Rent ud latterligt er et Aanavn som Aarhus Aa, der bogstavelig vil sige »Aamundingens Aa«.

Desværre synes Udviklingen at gaa i Retning af stedse større Forfladning. Indtil ind i forrige Aarhundrede var det i det mindste Skik at skille Vandnavnet fra Tilføjelsen »Sø« eller »Aa«, altsaa: Skærn Aa, Jul Sø (rettere Hjul Sø); men nu til Dags skrives der rask væk Skernaa, Julsø osv. Og Landkortene gennemtrumfer haardnakket den forfladende Opkaldelse efter Bygdnavne selv dèr, hvor det ægte gamle Vandnavn endnu lever i Folkemunde, f. Eks. Esrum Sø i Stedet for Æse.

Skern Aa er dog *ikke* opkaldt efter Skern By, men det er omvendt Byen, der er opkaldt efter Aaen; saadanne Forhold maa vi ikke glemme at tage Hensyn til; ellers kommer der Kludder i Regnskabet.

Mærkeligt er det, at medens Aaernes

Bag ved Navnet Esrum Sø med den kedsommelige, fantasiløse Opkaldelse efter et Kirkesogn ligger der et Sønavn af den gode norske og svenske Type, *Æse*, som endnu kendes og bruges den Dag i Dag af de indfødte Bønder paa Egnen. Det har endogsaa sin Personlighed, sin mytiske Sjæl. Engang, fortælles der, gik Høstfolk og slog Græs i Engene deroppe. Da hørte de fra Skoven en advarende Røst: „Mand! Mand! gaa i Land! Nu vil Æse til at hvæse.“ Og knap var det udtalt, saa brusede Vandet frem og slugte den bageste af de flygtende Karle.

Navne ubarmhjertig erklæres fredløse, gaar Bækkene lige saa regelmæssig Ram forbi, enhver kender f. Eks. paa Sjælland Navne som Hellebæk, Humlebæk, Hulebæk, Hornbæk, Villingebæk og Tibæk.

Hvem skal nu Omdøbningen lægges til Last?

Ved *Personnavnene* er der ingen Tvivl. Det var vore Kristenmissionærer, der brændemærkede vore gode, gamle, nordiske Navne som hedenske og syndige og erstattede dem med Helgennavne som Søren, Jens og Peder.

Skylden for Fortrængelsen af vore gamle Indbyggernavne og Vandnavne har en anden Klasse Medborgere. Alt tyder paa, at det er ingen andre end selve Grundlæggerne af Danmarks Rigs-Enhed, Levbosættelsens Foregangsmænd, Stifterne af Skjoldungvældet.

Det er ganske tydeligt, at Levbyggerne foretrækker de oprindelig tyske *Indbyggernavne* paa *ere:* Haderslevere, Køgere, Københavnere —, og systematisk undgaar de gammeldags Former paa *-ing*, der kun rent undtagelsesvis kommer til Syne: de Gaarslev Gæslinger ved Vejle, Venslinger i Venslev, Ferslinger i Ferslev.

Ved *Vandnavnene* viser Kortene, at største Delen af Sjælland er fattigt paa gamle Vandnavne, men derimod fuld af Opkaldelser efter Bygdnavne paa *-lev, -løse, -stad, -by, -torp.* Kun Nordøst-Sjælland danner et virkeligt sluttet Tilflugtssted for Urtidsnavnene. Først kommer et Bælte, hvor det gamle Lag mest kun skimtes i Bronavne og i Returopkaldelse efter Bygdnavne: Værebro Aa, Gerebro, Gundsømagle Sø, Gentofte Sø, Farum Sø, Søllerød Sø, Birkerød Sø, Hillerød Sø; — fra Jylland, Sverige og Norge

Torperne er Udflytterbyer paa Levtidens hidtil udyrkede Overdrev, der nu lægges under Ploven. Levbøndernes Plov var saare enkel i to Stykker: *Aasen,* hvortil Okserne spændtes, og de derigennem stukne *Styr,* der neden for Aasen dannede Plovhovedet. Torpbønderne kunde overkomme meget mere med den nye Plovtype: Hjulploven. Her ses pløjende, saaende og harvende Bønder fra Torpernes Grundlæggelsestid.

kender vi de uforklædte Vandnavne Vær, Ger, Gudon, Gevn, Far, Birk, Hilde. Men bag ved denne Kæde, der viser os de gamle Navne ligesom vigende og i udvisket Tilstand, naar vi ind til den ægte, uforklædte Urtid, der klinger os i Møde i Navne som Æse, Arre, Grib, Sjæl, Løv, Bure, Fure, Jælle Aa, Nivaa osv. Ogsaa disse Former har deres Ekko andensteds i Norden; i Sverige genfinder vi f. Eks. Æse, Fure og Jælle. Det er de tætte Skove, der har givet Ly for de ærværdige Fortidslevninger; Gribskovboernes og Kulsviernes Land minder i den Retning om Skovbygderne Øst for Sundet.

Fyn og Øerne Syd for Smaalandshavet er endnu grundigere raserede end Sjælland.

I Jylland er det særlig gaaet ud over Limfjordens Bredder og Strøget Syd for Linien Skern Aa — Aarhus Aa. De gamle Navne klamrer sig til Midt-Jylland og en Del af Vest-Jylland, særlig Hardsyssel. Ogsaa her ses det ret tydelig, hvorledes Forfølgelsen af de gamle Navne hænger sammen med fremskudte Forposter af *-lev, -stad, -by* og *-torp.*

Den østlige Kyst af Øresund har mærkeligt nok undgaaet at faa de gamle Navne udryddet, skønt der her strøgvis er en stærk Levbosættelse; kun en Gærsløv Aa ved Kullen danner en Undtagelse fra denne Regel. Men i Levbygden paa Skaanes Sydkyst tager Ødelæggelsesværket fat. Mellem Gisløv Aa og Ellestad Sø har vi en tæt Række Søer med typisk danske, indholdsløse Navne: Næsbyholm Sø, Fjelltofte Sø, Björkeåkra, Søfde Sø, Snogeholm Sø, Ellestad Sø. Ovre paa Bornholm har vi tilsvarende: Melsted Aa, Grødeby Aa, Muleby Aa. Og saa fortsætter det forfladede Navnepræg op gennem det østre Skaane, idet Fremstødet efterhaanden taber sin Kraft inde i Nord-Skaanes og Smaalands Skovbygder. I disse Egne er det særlig tydeligt, hvordan den usalige Navnereform udgaar fra Grundlæggerne af Lev- og Stadsbygderne. Fra Helgeaacns Munding strækker sig en fremrykkende Kile op langs Aaløbet: Råbeløv Sø, Arasløv Sø, Balingsløv Sø, Virestad Sø. Derfra springer den over til den store Sø Åsnen, hvis nordvestre Vig har faaet Navnet Skatelövsfjärden; her findes yderligere: Vedersløv Sø, Fiskestad Sø, Östad Sa, Kårestad Aa. En Enklave mod Nordvest dannes af Harrestad Sø, Næsta(d) Sø, Hubbestad Sø; og paa Øland ligger en enlig Djurstad Sø. Særlig Forholdene ved Åsnen er værd at lægge Mærke til; det er aldeles klart, at de to Levbygder og de tre Stadbygder danner Udgangspunktet, hvorfra Omløbnings-Manien efterhaanden har bredt sig til de bagved liggende Bybygder og Torpbygder.

Et Slags Tids-Holdepunkt for Omdøbningen faar vi i den Omstændighed, at Knytlinga-Saga ved Omtalen af Slaget paa Lyrskov Hede 1043 nævner en Skotborger å, d. v. s. Skodborg Aa. Altsaa kan vi skønne, at Omdøbningen har været i Gang senest i det 11. Aarhundrede,

Men vi kan komme det endnu nærmere paa Sporet. Det er klart af Kortet, at Omdøbningen af Vande efter Lev og Stadbygder næsten overalt følges med Indvielse af Vande til vore vigtigste Guder; særlig mange indvies til Odin og Thor, hvis Dyrkelse kom til Danmark omtrent samtidig med Levbosættelsen. Odin har tre Herreder i det gamle Danmark, og i hvert af disse er et Vand viet til ham: Odense Aa paa Fyn, Othænshyllæ (Onsild) Aa i Øst-Jylland, Odensjø i det midterste Skaane, desuden findes endnu to andre Odinssøer i Skaane og Halland. Af Thorssøer vil man finde to eller tre i Jylland, to i Skaane, en i Halland. Særlig ejendommeligt er atter Forholdet ved den smaalandske Sø Åsnen, hvor vi ovenfor fandt den stærke Koloni af Lev og Stadbygder; der ligger en Odensjø ved det nordvestre Hjørne, en Thorssjø med en Thorså Nordøst for Østerenden, og en Frösjö Syd for Østenden, samt en Holm Frösö i Åsnens sydligste Vig. Det er klart, at her er de tre Hovedguders hellige Søer blevet fordelt sy-

stematisk i en Trekant med Åsnen som Midtpunkt.

Vi ser altsaa, at Levbyggerne i vidt Omfang har brugt at give Vande Navn efter Guder; disse Vande var ikke i Forvejen navnløse; overalt er et gammelt ejendommeligt Egennavn blevet jaget paa Porten, dengang Odin eller Thor eller Frey holdt sit Indtog. Vi kan ogsaa se, hvordan Odensjø som Navn for Åsnens nordvestre Vig har prøvet at fortrænge det gamle Sønavn, hvad der dog ikke er lykkedes.

Men hvem der saadan kunde afløse gamle Sønavne med Opkaldelser efter Guder, kunde vel ogsaa finde paa at indføre Opkaldelse efter de Bygder, der saa at sige var mærkede med Levbyggernes private Visitkort. Eksempelvis har Bækken ved Sejerslev i Sønderjylland faaet Navnet Sejersbæk, saa det ser jo stærkt ud til, at den har tilhørt den Hr. Sejer, der gav Bygden Navn. Sejer skreves paa ældre Dansk Sigar, og derfor kan ingen forsværge, at Sejerslevs Grundlægger var selveste Kong Sigar i Sigersted, den skønne Signes grumme Fader. Men hvem det nu end er, saa tør vi formode, at denne Hr. Sigar har sat Pris paa at fiske i Bækken, saa han har tilegnet sig Ejendomsretten, og af den Grund hedder Bækken den Dag i Dag Sejersbæk.

Det gjaldt tillige om at sikre sig og udnytte Herredømmet over *Vandets Drivkraft.* Den Opfindelse at lade Vandet drive Kværne havde Romerne lært at kende i de sidste Aarhundreder før Kristus, og med den romerske Kultur bredte den sig nordpaa, som vi skønner af vort latinske Ord for Kværn, »Mølle«. Hvornaar Møllebruget har fundet Vej til Danmark lader sig næppe sige med fuld Nøjagtighed, men der er næppe noget i Vejen for at antage, at det var Levbosættelsens Foregangsmænd, der hjembragte dette vigtige Kulturfremskridt. Det synes knap at være naaet hertil i Levbosættelsens ældste Tidsafsnit, i hvilket vi væsentlig maa tænke os Levbyggerne indskrænket til Sjælland og de nærmestliggende Øer; thi her findes ingen Vandmølle med Navn efter en Levbygd, heller ingen med Navn efter en Stadbygd, og kun en enkelt Torpmølle, nemlig i Fristrup Syd for Bramsnæs Bugt. Saa snart vi derimod følger Levbosættelsen over til Jylland, ændrer Forholdet sig iøjnefaldende: her er der en fast Forbindelse mellem Vandmøllerne og Bygderne paa *-lev, -stad* og *-torp.* Himmerlands Højslev er den Dag i Dag intet andet end en Møllegaard; tæt Syd for Varde ligger Alslev Vandmølle ved Alslev Aa, i Aabo Syssel Ingerslev og Edslev Vandmølle. Der er hele fire *sted,* der ligesom Højslev kendemærker enkeltliggende Møllegaarde: Vingsted ved Vejle, ved en navnkundig Massefofferplads fra Folkevandringstiden; Tingstedholm ved Skanderborg, vel en gammel Tingplads; Ovst ved Randers; Most ved Viborg; Rusted ved Rusted Møllebæk i Salling. En gammel Møllegaard er vel ogsaa Alsted ved Alsted Mølleaa Vest for Horsens; den tilhørende Landsby Lille Alsted synes efter Navnet at dømme at være en Bygd af afhængige tjenende Bønder. Endvidere findes Brøndsted Vandmølle Sydøst for Vejle, og Seest ved Seest Møllebæk tæt Syd for Kolding. Vandmøller opkaldte efter Torper findes i Aldrup, Branderup, Bjerndrup, Børkop, Follerup, Hagenstrup, Hastrup, Mattrup, Randrup, Slumstrup, Søllerup, Tolstrup, Torupdal, Tulstrup. — Til Sammenligning tjener, at der kun findes ganske faa Vandmøller med Navne paa *-bøl, -toft* eller *-hus.*

Stednavnenes Vidnesbyrd synes ikke at levne nogen Tvivl. Møllebruget er kommet til Danmark i Levbosættelsens senere Afsnit og i dens Fortsættelse, Torpbosættelsen. Grundlæggerne af vore Bygder paa *-lev, -stad* og *-torp* var ikke bare Foregangsmænd i Tidens mest fremskredne Landbrug; de ønskede ogsaa selv at male det Korn, de havde avlet. De kom og fortalte de tvære gammeldags Jyder, at det var Tid- og Kraftspild at lade Kværnen trække af Mennesker og Stude, naar man havde saadanne vældige Trækkræfter som Guden- og Skern- og Hvirl- og Arn-, og hvad Aaerne nu allesammen hed. Saa lærte de Jyderne at spænde Studene fra og Aaerne for. Derved kom der anderledes Skred i Mølleriet. Men det gik ud over de gamle Vanddæmoners Navne. Hvor man fordum havde givet den utøjlede Naturkraft et Navn med Fynd og Klang, der vænnede man sig nu til at tale om Alslev Aa, og Alsted Mølleaa og Rusted Møllebæk osv. Og denne forfladende Skik bredte sig siden stedse videre, saa der som sagt nu til Dags kun er levnet kummerlige Rester af de gamle danske Strømnavne.

Nu er hele denne Omdannelsesproces endelig langt om længe bleven draget frem for Dagens Lys, saa dansk Almenhed er bleven underrettet om den Navneskat, som engang har været til Stede, og som vi ved Tidernes Ugunst har sat over Styr. Lad os herefterdags i det mindste vise de gamle Navne venlig Forstaaelse og frede om de faa levnede Rester.

GUDMUND SCHÜTTE

TYSK

VII

1.

Gestern brach*te* der Briefträger einen Brief:

Herrn Holzpan|tinenfabri|kanten

A. Hansen

—löse

Dänemark.

So laute*te* die Aufschrift. H. *war* nicht zu Hause, deshalb er|*brach* seine Frau den Brief und las:

Chicago, den 15ten März 1926.

Lieber Bruder!

Vor vierzehn Jahren *nahm* ich Abschied von dir, von unseren Eltern und von meinem Vaterland. Ich be|*sass* nur soviel Geld, dass ich meine Reise be|zahlen konn*te*, und mein ganzes Eigentum *lag* in dem kleinen Koffer, den ich mit mir *trug*. Es war ein schöner Frühlingsmorgen, als ich mein Heimatland ver|*liess*. Als in der Ferne die Küste Seelands ver|*schwand*, *rann* eine Abschiedsträne über meine Backen. Aber die Sonne *schien* so klar, die blauen Wellen blink*ten*, und bald ver|*gass* ich alles, was hinter mir *lag*. — Als dann nach einer langen Fahrt die Göttin der Freiheit aus dem Meer em|por*stieg* und die Wolkenkratzer New Yorks in Sicht *kam*en, da dachte ich nur daran: Was werde ich hier er|leben? Wie werde ich mein Brot ver|dienen können? Werde ich hier elend ver|hungern oder werde ich einst in einigen Jahren als reicher Mann zu|rückkehren?

2.

Oversættelse:

I Gaar bragte Postbudet et Brev: Hr. Træskofabrikant A. H. . . . . Saaledes lød Adı essen. H. var ikke hjemme, derfor brækkede hans Kone Brevet og læste: C. den 15. 3. 26. Kære Broder! For 14 Aar siden tog jeg Afsked med dig, med vore Forældre og mit Fædreland. Jeg ejede kun saa mange Penge, at jeg kunde betale min Rejse, og hele min Ejendom laa i den lille Kuffert, som jeg bar med mig. Det var en smuk Foraarsmorgen, da jeg forlod mit Hjemland. Da Sjællands Kyst forsvandt i det Fjerne, randt en Afskedstaare over mine Kinder. Men Solen skinnede saa klart, de blaa Bølger blinkede, og snart glemte jeg alt, hvad der laa bag mig, Da saa efter en lang Rejse Frihedens Gudinde steg op af Havet og N. Yorks Skyskrabere kom i Sigte, da tænkte jeg kun paa: Hvad skal jeg opleve her? Hvorledes skal jeg kunne fortjene mit Brød? Skal jeg her ynkeligt sulte ihjel eller vil jeg engang om nogle Aar vende tilbage som en rig Mand?

3.

(Fortsetzung des Briefes:) Vier Tage nach meiner Ankunft be|*fand* ich mich mitten im dunklen Urwald. Ich war Holzhauer *ge*|*worden*. Tag|aus, tag|ein haben wir Bäume *ge*|*fällt* und nachts in einer Hütte *ge*|schlaf*en*, die wir selbst *ge*|*baut* hatten. Das ist kein Spass *ge*|*wesen*. Als Heizer auf einem der vielen Dampfboote, die im Sommer auf den ka|nadischen Seen fahren, habe ich Kohlen *ge*|schaufel*t*. Als Pelzjäger habe ich Füchse und Bären *ge*|*tötet*, als Goldsucher habe ich *ge*|grab*en* und *ge*|wasch*en*, — über endlose Grasfelder bin ich *ge*|*ritten*; *ge*|hunger*t* und *ge*|dürst*et* habe ich, habe Geld *ver*|dient und wieder *ver*|*loren*.

Als der Krieg *er*|klär*t* wurde, habe ich mich zu den Fahnen *ge*|meld*et*. In Nacht und Nebel sind wir nach Eu|ropa transpor|tier*t worden* und in Frankreich habe ich die blutigen Kämpfe mit*ge*macht, habe wochenlang in den Schützengräben *ge*|*legen* und bin doch mit dem Leben da|von*ge*kommen. Wieder bin ich nach der neuen Welt *ge*|*zogen* und habe in Chicago die einzige Tochter eines reichen Gastwirtes *ge*|heirat*et*. Da aber zur Zeit dieses Ge|schäft durchaus kein gutes ist wegen des Alkoholver|bots, habe ich mich *ent*|schloss*en*, meine Heimat, „das Land der Tollheit", zu be|suchen. Wenn du diese Zeilen *ge*|les*en* hast, bin ich schon längst unter|wegs.

Dein Bruder Christian.

4.

Oversættelse:

(Fortsættelse af Brevet:) Fire Dage efter min Ankomst befandt jeg mig midt i den mørke Urskov. Jeg var blevet Skovhugger. Dag ud (og) Dag ind har vi fældet Træer og om Natten sovet i en Hytte, som vi selv havde bygget. Det var (egl. har været) ingen Spøg. Som Fyrbøder paa en af de mange Dampbaade, som om Sommeren sejler paa de kanadiske Søer, har jeg skovlet Kul. Som Pelsjæger har jeg dræbt Ræve og Bjørne, som Guldsøger har jeg gravet og vasket — over endeløse Græsmarker har jeg redet; sultet og tørstet har jeg, har tjent og atter mistet Penge. — Da Krigen blev erklæret, har jeg meldt mig til Fanerne. I Nat og Taage er vi blevet transporteret til E. og i F. har jeg deltaget i de blodige Kampe; har Uger igennem ligget i Skyttegravene og er dog sluppet fra det med Livet. Atter er jeg draget til den nye Verden og har i C. ægtet en rig Gæstgivers eneste Datter. Men da denne Forretning absolut ikke er nogen god paa Grund af Spiritusforbudet, har jeg besluttet mig til at besøge mit Hjem, „Galskabens Land". Naar du har læst disse Linier, er jeg allerede forlængst undervejs. Din Broder C.

5.

Grammatik.

De i Stk. 1 fremhævede Ord er nogle *Datidsformer*, som det vil være bedst at lære og sammenholde med det i VI 5 og 6 lærte.

I Stk. 3 er den saakaldte „Datids Tillægsmaade" fremhævet. Vi ser, at den overalt begynder med Forstavelsen *ge-*, hvis ikke Ordet

selv begynder med en ubetonet Forstavelse (f. Eks. *ver*|loren, *er*|klärt osv.).

Og „blevet" hedder *geworden* (f. Eks. ich war Holzhauer *geworden*) — men: *worden*, hvor det bruges som „Hjælpeudsagnsord" (f. Eks. wir waren transportiert *worden*).

De Udsagnsord, der i *Datid* tilføjer *-te*, ender i *Datids Tillægsmaade* paa *-(e)t* (f. Eks. ge|fäll*t* — Datid: fäll*te*; ge|bau*t* — Datid: bau*te*), medens de andre ender paa *-en* (f. Eks. ge|grab*en* — Datid: grub; ge|leg*en* — Datid: lag osv.).

6.

Nøgle til V 6:

Ich habe eine Kuh, du hast zwei Kühe. Der Vogel schweigt. Die Bauern haben viele Pferde. Das Buch hat zwanzig Blätter. Du ziehst die Stiefel an. Er hat eine bunte Kra|watte. Stehst du auf? Gehst du aus? Der Vater hat der Mutter neue Handschuhe gekauft. Ich wasche mich in zehn Mi|nuten. Die Autos fahren auf dem Fahrdamm. Ich habe Kopfschmerzen, ich bleibe sitzen. Gib mir den Stock! Kommen Sie bald wieder, Herr H.! Die Butter ist teuer. Die Bauern pflügen das Feld mit dem Pflug. Die Bäume des Waldes haben Blätter. Die Farbe der Blätter ist grün. Die Ohren des Pferdes sind gut. Die Engländer kaufen die Butter der Dänen. Die Flugmaschine fliegt über die Ostsee. Du kaufst einen Kragen. Das Taschentuch ist weiss. Das Schaf ist kleiner als das Kalb. Der kleinste Knabe wäscht sich. Die Mutter der Kinder geht über die Brücke. Der Himmel ist blau, Die Menschen trinken die Milch der Kühe. Wir geben den Tieren Futter.

VIII

1.

„Hansen! Hier ist ein Brief, *der* gestern ge|kommen ist.

Er ist von deinem Bruder, *den* du vierzehn Jahre lang nicht ge|sehen hast.

In Chi|cago wohnt der Gastwirt, *dessen* Tochter er ge|heiratet hat.

Das ist ge|wiss der Brief, von *dem* ich Freitag nacht ge|träumt habe."

„Aber ich liebe nicht eine Frau, *die* meine Briefe er|bricht!

Das ist eine neue Ordnung, *die* du er|funden hast.

Und zwar eine Ordnung, *deren* Folgen nicht immer die besten sein können, und von *der* ich ferner nichts wissen will!"

„Lieber Mann! du musst mir das Kleid kaufen, *das* so billig ist!

Du weisst, das Kleid, *das* wir vorgestern im Schaufenster sahen.

Es ist ein Kleid, *dessen* Stoff das Doppelte wert ist und in *dem* ich um zehn Jahre jünger aussehen werde.

„Nein, das können wir uns nicht leisten! Viel|leicht be|kommst du von meinem Bruder Stoffe, *die* viel besser sind und *die* keine andere hier hat.

Es gibt ja in Amerika Sachen, *deren* Wert ungeheuer ist, Sachen, von *denen* wir uns gar keinen Be|griff machen!"

2.

Oversættelse:

„H.! Her er et Brev, *som* (el. *der*) er kommet i Gaar. Det er fra din Broder, *som* du ikke har set i 14 Aar. I C. bor den Gæstgiver, *hvis* Datter han har ægtet. Det er sikkert det Brev, *som* jeg har drømt om i Fredags Nat." „Men jeg holder ikke af en Kone, *som* (el. *der*) aabner mine Breve. Det er en ny Orden, *som* du har opfundet. Og det en Orden, *hvis* Følger ikke altid kan være de bedste og *som* jeg for Fremtiden ikke vil vide noget af!" „Kære Mand, du maa købe mig den Kjole, *som* er saa billig. Du ved, Kjolen, *som* vi saa i Udstillingsvinduet i Forgaars. Det er en Kjole, *hvis* Stof er det dobbelte værd og *som* jeg vil se 10 Aar yngre ud i." „Nej, det har vi ikke Raad til (egentlig: det kan vi ikke yde os)! Maaske faar du af min Broder Stoffer, *som* (el. *der*) er meget bedre og som ingen anden her har. Der findes jo i A. Ting, *hvis* Værdi er uhyre, Ting, *som* vi slet ikke gør os noget Begreb om!"

3.

Grammatik:

Det „*henførende Stedord*" (Dansk: „der", „som", „hvem" — Ejefald: „hvis") hedder paa Tysk som det bestemte Kendeord: *der die*, osv. — se III 7. — Dog tilføjes der *-en* til Ejefald Ental og Flertal samt til Hensynsfald Flertal.

4.

„In acht Tagen sind sie da!" sagt H. „Das lässt sich aus den Schiffsnachrichten in der Zeitung leicht be|rechnen. Und gut müssen sie emp|fangen werden. Wir müssen das Zimmer oben für sie einrichten. Hoffentlich wirst du noch in dieser Woche mit der grossen Wäsche fertig werden?"

„Ganz be|stimmt, mein lieber Herr und Ehegemahl!" antwortet ihm die Frau. „Beim Bäcker muss ich einen feinen Kuchen be|stellen, vom Schlächter muss ich einen guten Braten haben, ein paar junge Hühner musst du schlachten und für Wein, Zi|garren und dergleichen sorgen."

„Das werde ich tun. Und im Fenster da oben ist eine Scheibe ka|putt. Da muss mir der Glaser eine neue einsetzen. Der Anstreicher wird die Tür mit frischer Farbe malen, der Tischler repa|riert die beiden wackeligen Stühle, auf den Fussboden wird ein Teppich ge|legt — hübsch wird es! — Hier unten muss gründlich ge|kehrt und ge|scheuert werden ...."

„Da brauchst du keine Angst zu haben," unter|bricht ihn seine Frau. „Ich kenne die Pflichten einer Hausfrau. Wenn sie kommen, werden sie bei uns kein Stäubchen finden."

5.

Oversættelse:

„Om otte Dage er de her!“ siger H. „Det lader sig let beregne af Skibsefterretningerne i Avisen. Og godt maa de modtages. Vi maa indrette Værelset deroppe til dem. Forhaabentlig bliver du endnu i denne Uge færdig med Storvasken?“

„Ganske bestemt, min kære Herre og Ægtefælle!“ svarer Konen ham. „Hos Bageren maa jeg bestille en fin Kage, fra Slagteren maa jeg have en god Steg, et Par unge Høns maa du slagte og sørge for Vin, Cigarer og den Slags.“

„Det skal jeg gøre. Og i Vinduet deroppe er en Rude i Stykker. Der maa Glarmesteren sætte mig en ny i. Maleren maler (egentlig: vil — male) Døren med frisk Farve, Snedkeren reparerer de to vaklevorne Stole, et Tæppe bliver lagt paa Gulvet — pænt bliver det! — Hernede maa der fejes og skures grundigt . . .“

„Det skal du ikke have nogen Bekymring for,“ afbryder hans Kone ham. „Jeg kender en Husmoders Pligter. Naar de kommer, skal de ikke finde et Støvgran hos os.“

6.

Hans und Peter, sein Mitschüler, wandern in den Nachmittagsstunden draussen auf den Feldern. Hans hat einige Federn in die Mütze ge|steckt, aus der Hosentasche guckt ein feiner Dolch her|vor, in der Hand trägt er eine gewaltige Waffe, seinen Flitzbogen. „Ich bin die Rothaut, und du, P., bist der weisse Jäger, den ich ge|fangen habe. Wenn wir ins Lager kommen, wirst du an den Pfahl ge|bunden und von meinem Pfeil totgeschossen!“ Im selben Augenblick kommt eine Krähe ge|flogen. Im Nu hat H. den Bogen ge|spannt, ge|zielt und — fehlgeschossen. „Das hätte ich auch tun können,“ sagt P. etwas spöttisch; „wenn du mitgehst, wollen wir bei uns zu Hause auf den Heuboden steigen und uns Ge|schichten erzählen!“

7.

Oversættelse:

H. og P., hans Skolekammerat, vandrer i Eftermiddagstimerne ude paa Markerne. H. har stukket nogle Fjer i Kasketten, frem fra Bukselommen kigger en fin Dolk, i Haanden har han et vældigt Vaaben, sin Flitsbue. „Jeg er Rødhuden, og du, P., er den hvide Jæger, som jeg har fanget. Naar vi kommer ind i Lejren, bliver du bundet til Pælen og skudt ihjel af min Pil.“ I samme Øjeblik kommer en Krage flyvende. I et Nu har H. spændt Buen, sigtet og — skudt forbi. „Det kunde jeg ogsaa have gjort,“ siger P. noget spotsk; „hvis du gaar med, vil vi stige op paa Høloftet hjemme hos os og fortælle hinanden Historier.“

8.

Nøgle til VI 7:

Der Knabe gab den Kälbern Milch; das Dienstmädchen stellte den Zinnsoldaten in das (el.: ins) Fenster. Der Bauer füllte die Krippe der Pferde: der Wagen fährt nach Hause; der Winter ist lang; der Tag ist länger als die Nacht; wer hat das Märchen ge|schrieben? die Deutschen essen Käse; das Auto hat vier Räder; er wäscht die Autos; die Fenster flogen auf; es ist neun Uhr (el.: die Uhr ist neun); wir lesen Märchen; aa bin ich; wo bist du? der Sol|dat ist in Uni|form; sie fiel aus dem vierten Stockwerk hin|unter; das Buch der Lehrerin ist teuer; ihr gebt der Lehrerin einen Kuchen; fährst du in die Stadt?

9.

Oversæt *til* Tysk:

Fabrikantens Kone læste Brevet, som var kommet fra hans Broder. For 14 Aar siden saa hans Broder Frihedens Gudinde. Hvad har hun i Haanden? Fædrelandets Kyster forsvandt i det fjerne. Foraarsmorgenen var smuk. Ch. glemte ikke sin Broder og sine Forældre. Han vender tilbage som en rig Mand. Hvor høje er N. Yorks Skyskrabere? Han fældede Træer i Urskoven og boede i en Hytte, som de selv havde bygget. Han har gravet Guld og tjent mange Penge. Danskeren er *blevet* rig. Værelset er *blevet* pænt. Kjolen er *blevet* købt. Brevet er *blevet* bragt af Postbudet. H. slagtede 8 Høns. Fruen maatte feje og skure. Drengen har skudt en Fugl ihjel. Han sigtede godt. Jægerne havde bundet Rødhuden, som var *blevet* fanget.

10.

Der Knabe ist fleissig —: flittig
das Kind „ „ —: flittig*t*
die Kinder sind „ —: flittig*e*
er arbeitet „ —: flittig*t* (Biord).
Han *har bragt* Brevet: er *hat* den Brief *ge|bracht.*
vi *har læst* Avisen: wir *haben* die Z. *ge|lesen.*
Du *vil komme* til K.: du *wirst* nach K. *kommen.*
I *skal finde* Gaarden: ihr *sollt* den Hof *finden.*
Jeg vil *vende tilbage:* ich will *zu|rückkehren.*
Jeg ønsker *at vende tilbage:* ich wünsche *zu|rückzukehren.*
Jeg er *vendt tilbage:* ich bin *zu|rückgekehrt.*
Jeg *vender tilbage:* ich *kehre zu|rück.*
Jeg *vendte tilbage:* ich *kehrte zu|rück.*
Vend tilbage!: Kehre zu|rück.
Jeg tror, at jeg *vender tilbage:* ich glaube, dass ich *zu|rückkehre.*

Af de tre første Eksempler ses, at Tillægsordet i denne Stilling — som „Omsagnsled“ i Sætningen — ikke bøjes i Tysk.

Af fjerde Eks. ses, at Tillægsordet anvendt som Biord ligeledes er uden Endelse.

Af Eks. 5—8 fremgaar, at paa Dansk staar de to Udsagnsordsformer, der tilsammen danner en en saakaldt „sammensat Tid“, sammen, hvorimod de paa Tysk er skilt ad ved andre Sætningsled. I en Bisætning møder de dog hinanden — fra dansk Synspunkt i omvendt Orden: ich weiss, dass er den Brief *ge|bracht hat;* sage mir, wann („hvornaar“) du nach K. *kommen wirst: I en Bisætning paa Tysk staar Udsagnsleddet sidst!*

Cumulus, Klodeskyer, saaledes som vi ser dem dannet ved opstigende Luftstrømninger paa en varm Sommerdag. Man lægger Mærke til den vandrette Basis, der ligger i omtrent samme Højde for alle Skyerne.

Cumulo-Nimbus, Bygesky eller Tordensky. Oprindelig en *Cumulus,* men Tordenskyen strækker sig langt højere op i Luften end Klodeskyen og er foroven sløret af lette, hvide, traadede Skyer (falske Cirrus), medens den forneden har et mørkt og truende Udseende. Den ligner ofte en uhyre Ambolt eller Paddehat.

Fra de tyske Udgravninger i Byen Babylon: Omraadet her paa Billedet er beliggende i den nordligste Del af Byen, hvor Nebuchadnezzars første Palads laa.

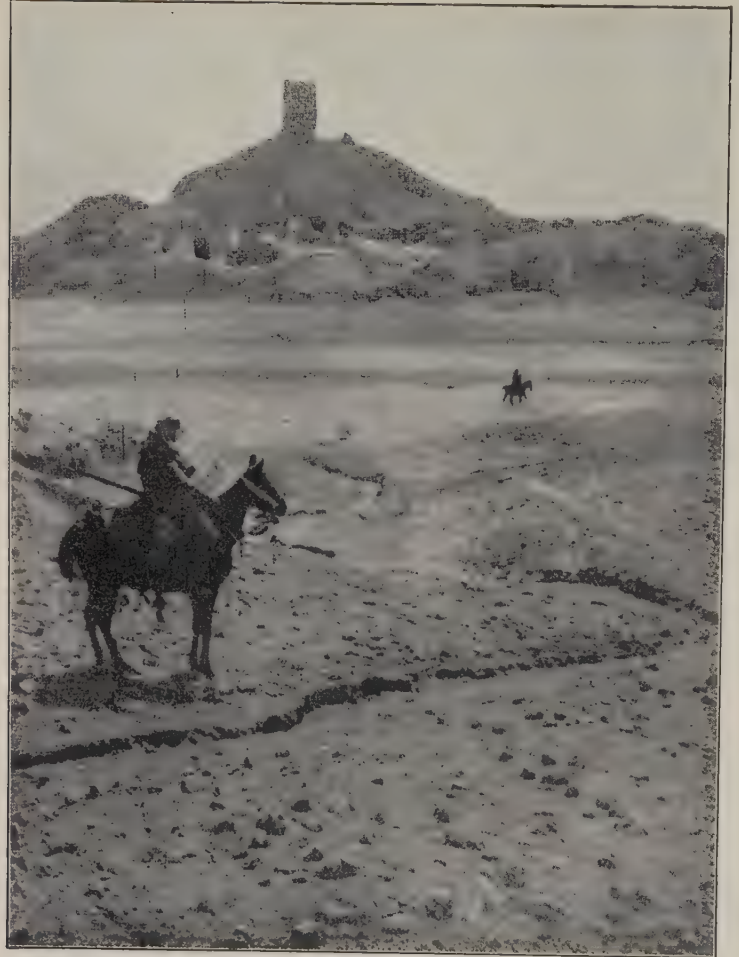

Ruinhøjen Birshimrud, hvorunder Resterne af Byen Babylons Søsterstad Borsippa skjuler sig. Det høje Taarn ansaa Forskerne tidligere for at have været Forbilledet for det i Bibelen omtalte „Babels-Taarn".

Udsigt over den mesopotamiske Slette fra Ruinhøjen, hvor Byen Ur tidligere laa. Det var derfra, at Abraham vandrede til Palæstina. Dette Landskab var tidligere, før Mongolerhærenes Hærgninger, en af Verdens frugtbareste Egne.

HVAD SKAL MIN DATTER VÆRE? I.

Da dette aktuelle Spørgsmaal sikkert beskæftiger mange Forældre og unge, bringer vi her Oplysning om 28 Erhverv, som vi mener vil interessere vore Læsere, og som kan have Betydning ved Valg af en ung Kvindes Fremtidsgerning.

Hvor det ikke er nævnt, at Eleven faar Ophold under Læretiden, som f. Eks. ved Sygepleje, Jordemoder etc., er der med de Beløb, der er nævnt som Honorar for Undervisningen, regnet med, at Eleven kan bo i sit Hjem.

Børnehavelærerinde.

Enhver Børnehaveforstanderinde kan antage unge Damer som Elever. Denne Gerning kræver dog stor Evne til at omgaas Børn, Taalmodighed, Bestemthed og en udpræget Retfærdighedsfølelse.

Cornelia Tvermoes.

Uddannelsen varer en Vinter eller to, og der betales pr. Vinter op til ca. 200 Kr. Eleven faar i Børnehavetiden sin praktiske Uddannelse, og efter Børnehavetiden arbejdes der saa med Flette-, Folde-, Sy- og Udklipningsskolen, samt Ler-, Bast-, Maler- og Tegneskolen. Naar de unge Damer er færdige med dette Kursus, faar de et skriftligt Bevis og kan da søge Assistentstillinger ved Skoler eller private Børnehaver. Assistentgagen varierer fra 40—70 Kr. pr. Maaned. Der er nu, til de forenede Skolers Underskoler, ofte knyttet Børnehaver, og herved bliver Udsigterne ved de forøgede Assistentstillinger ikke saa lidt bedre.

Den uddannede Børnehavelærerinde kan jo ogsaa selv oprette private Børnehaver, men de maa da helst kunne benytte deres Hjem, hvis de vil regne med pekuniært Udbytte. Skal der lejes Lokaler og købes Udstyr og betales dyre Rengøringspenge, bliver Fortjenesten ikke stor. I det hele taget er det jo ikke nogen storlønnet Erhvervsstilling, men det kan man heller ikke vente sig af kun 4 Timers Arbejde om Formiddagen; desuden er Uddannelsestiden forholdsvis kort og ikke kostbar. Selve Virksomheden er meget tilfredsstillende, hvis man forstaar og holder af Børn. Man faar mere og mere Interesse for sin Gerning og bevarer Sindet friskt og ungt i den fornøjede, glade Børneflok.

For de faa, der kan opnaa Stilling som Forstanderinde ved Skolerne, opnaas en Gage af ca. 2000 til 2400 Kr. om Aaret.

Cornelia Tvermoes.

Sygeplejerske.

Denne Gerning kræver et godt Helbred samt Lyst og Anlæg for Sygeplejen.

Som Elever antages unge Kvinder, der er mellem 21—30 Aar. Ansøgningsskemaer, Lægeattest samt andre Oplysninger faas paa Hospitalerne. De udfyldte Skemaer skal vedlægges en Attest for sædelig Vandel og en bekræftet Afskrift af Anbefalinger.

Uddannelsestiden strækker sig over 3 Aar, og ved Siden af den praktiske Uddannelse gives teoretisk Undervisning, der som Regel afsluttes med Eksamen.

De første 6 Maaneder er Prøvetid. Efter denne betragtes Eleverne som bundne til ikke at fratræde i Resten af Uddannelsestiden.

Der ydes paa de fleste Provinssygehuse en Løn af 30—40—50 Kr. pr. Maaned, i henholdsvis 1., 2. og 3. Aar, og fri Station og Uniform.

Efter endt Uddannelse paa Hospitalerne suppleres denne med 2 Maaneders Barselpleje, i hvilken Tid der ikke gives Løn eller Uniform, og 6 Maaneders Sindssygepleje paa et Sindssygehospital, hvor der for Tiden ydes en Løn af 80 à 100 Kr. pr. Maaned samt fri Station og som Regel Uniform.

Denne Supplering faar Eleverne tildelt gennem Dansk Sygeplejeraad, af hvilket de maa være ekstraordinære Medlemmer.

Efter endt Uddannelse, kan de kvalificerede Elever blive ordinære Medlemmer af Dansk Sygeplejeraad, Sygeplejerskernes faglige Organisation, som i Øjeblikket autoriserer Uddannelsen, og som giver bl. a. Kursus for Sygeplejersker, er behjælpelig ved Ansættelse i Udlandet, har talrige Legater, Hjælpefond, Alderdomskasse, Pensionsfond, Sygekasse samt Rekreationshjem og Feriehjem.

Af Hospitalsuddannelsen skal mindst 8 Maaneder være paa en kirurgisk Afdeling, 8 Maaneder paa en medicinsk Afdeling eller 16 Maaneder paa et Sygehus eller et Hospitals blandede medicinsk-kirurgiske Afdeling.

Efter Uddannelsen kan der søges Stillinger som Sygeplejersker, Vikarer for Sygeplejersker, Assistenter, Hjemmesygeplejersker og senere ved ledende Stillinger.

Sygeplejersker, som kan Sprog, har let ved, naar de er Medlemmer af Dansk Sygeplejeraad, at faa Stillinger i Udlandet.

Vil man til Udlandet, maa man selvfølgelig kunne Sprog.

Ansættelser ved vore hjemlige Badesteder og Sanatorier er meget efterspurgt, men ogsaa meget vanskelige at opnaa.

Ingeborg Buhl.

Massøse.

En Uddannelse som Massøse og Sygegymnast tager, her i Landet, 14 Maaneder, men der er Tale om at forlænge Læretiden til 20 Maaneder. Et Kursus paa 14 Maaneder koster ca. 1400 Kr., eller maaske man hellere maa regne med de 1500 Kr.

Ingeborg Buhl.

Saavidt vore hjemlige Institutter, Gymnastikdirektør Theilmanns, Dr. Lunds og Dr. Clod-Hansens.

En noget mere indgaaende og langvarig Læretid er gældende i Sverige ved f. Eks. Dr. Arvidsons Institut og »Centralen« i Stockholm og »Sydsvenska Institut« i Lund, der alle er svenske statsanerkendte Institutter. Her er Uddannelsen 2-aarig, men man faar foruden Massage og Sygegymnastik ogsaa almindelig Gymnastik-Uddannelse og slutter med at faa Gymnastikdirektør-Eksamen. Der kræves gode Skolekundskaber for at kunne følge med i Teorien og en stærk Fysik for at udholde Arbejdet, der er meget anstrengende. Selv om det er anstrengende, er det dog et interessant, taknemmeligt og friskt Arbejde, der sætter en i Forbindelse med mange Mennesker. Det er ret svært at komme frem, da der er stor Overproduktion her som i saa meget andet, og det tager Tid at skabe sig en god Stilling.

Paa Hospitalerne betales gennemsnitlig fra 100—200 Kr. pr. Maaned for 4 Timers haardt Arbejde, — men de færreste kan jo opnaa fast Ansættelse. Mange tager til Udlandet og prøver sig frem, men her er det, foruden en virkelig Dygtighed, meget de gode Forbindelser og Anbefalinger, der hjælper en frem; men har man først faaet Foden indenfor, opnaas gode Resultater.

Jævnt Arbejde hele Aaret rundt er en Sjældenhed. Ofte er der overvældende meget at gøre, til andre Tider kun meget lidt.

Tandlæge.

For at blive optaget paa Tandlægeskolen forlanges Præliminær-, Real- eller anden ligestillet Eksamen med 3 Sprog og en Tillægsprøve i Latin. Det er meget vanskeligt at blive optaget, da Skolen kun kan tage et begrænset Antal Elever hvert Aar.

Det tager 3 Aar at blive Tandlæge. I Skolepenge betales 400 Kr. om Aaret og i Eksamensgebyr for alle 3 Aar i alt ca. 300 Kr. Eleverne maa selv holde sig med Instrumenter og Værktøj til teknisk Brug, hvilket beløber sig til ca. 1500 Kr.

Hertil kommer forskellige Materialer, men hvor meget dette beløber sig til, afhænger af de Arbejder, man kommer til at udføre.

Efter endt Tandlægeeksamen fordres 2 Aars Assistenttjeneste enten her i Landet eller i Udlandet. Det har tidligere været let for danske Assistenter at faa disse Stillinger i Udlandet, f. Eks. i Sverige og Schweiz. Det er det ikke mere, derimod er der stadig Adgang til denne Assistenttjeneste i Norge, hvortil mange rejser. Kun mod Bevis for udført Assistenttjeneste erholder man sit Tandlægebrev, og har man det i Orden, har man Lov til at praktisere selvstændigt.

Rigmor Clausen.

Assistenterne er godt lønnet. Dog afhænger det som Regel af Assistenterne selv, hvor stor Gagen bliver, da denne i de flestc Tilfælde beregnes i Procenter af Omsætningen.

Vil man etablere sig selv, maa man regne, at en fuldtud tidssvarende Klinik for Tiden vil koste ca. 10,000 Kr. (heri er ikke indbefattet Røntgenapparat), men Beløbet kan naturligvis variere.

Udsigterne for unge kvindelige Tandlæger maa siges at være gode, da der stadig bliver Brug for flere og flere Tandlæger.

Rigmor Clausen.

Pharmaceut.

Har man Helbred og godt Mod, saa vælger man Pharmacien. Den har mange Goder at byde paa, og de fleste af dens Arbejder er mere egnet for Kvinder end saa mange andre Stillinger, der vælges. Med den fornødne Foreksamen (Real-, Pigeskole-, Studenter- eller Præliminæreksamen med Latin) varer Læretiden (Discipeltiden) 3½ Aar, for Studenter kun 3 Aar, og bestaar i dagligt praktisk Arbejde paa et Apotek og de sidste to Aar tillige ugentlig teoretisk Uddannelse hos Manuduktør eller et samlet 2 Maaneders Kursus uden Apotekertjeneste. Gagen som Discipel er ca. 80 Kr. pr. Maaned. Studieudgifterne afholdes af Apotekeren.

Ellen Heise.

Efter endt Discipeltjeneste afholdes »Medhjælpereksamen«s praktiske Del paa et københavnsk Apotek og den teoretiske paa farmaceutisk Læreanstalt. Den nybagte examinata pharmaciae kan glæde sig til ca. 300 Kr. pr. Maaned, med en Stigning hvert 3. Aar paa ca. 40 Kr. maanedlig, hvis man altsaa er saa heldig at faa Ansættelse, — der er nemlig her som i saa mange Fag en Overproduktion, der gør, at der er mange, der gaar ledige paa det uvisse.

Gaar Ærgerrigheden videre, kan der læses til Kandidat paa 1½—2 Aar paa den farmaceutiske Læreanstalt, hvor man *kun* skal gennem 13 Fag, væsentligst Kemi, praktisk og teoretisk. Hele Uddannelsen paa Læreanstalten, med tilhørende Manuduktion, beløber sig til ca. 1000 Kr.

Forskellen mellem Gagen for en exam. pharm. og en cand. pharm. er ikke nævneværdig. Kandidatens Begyndelsesgage er ca. 315 Kr. pr. Maaned og 5 Kr. pr. Nattevagt. Gagen stiger hvert 3. Aar med 40 Kr. maanedlig og slutter med 9000 Kr.

Kandidattitlen giver Ret til, at man — ad Aare (i ca. 50 Aars Alderen) kan søge Apotek eller, hvis ens Formueforhold tillader det, da købe et eventuelt ledigt Apotek (ca. 100,000 Kr.), uanset ens Alder eller Ancienitet.

Findes der ingen Stilling ved et Apotek, kan en Pharmaceut ogsaa godt blive f. Eks. Laboratorieassistent, Assistent hos en Læge eller ansat ved en kemisk Fabrik.

Ellen Heise.

Bibliotekar.

Biblioteksgerning kræver Interesse for Bøger og Læsning og for Folkeoplysning — desuden Evne til at omgaas Publikum og udpræget Ordenssans. Er man i Besiddelse af disse Egenskaber, er det et *meget* interessant Arbejde, der egner sig udmærket for Kvinder.

Ingrid Jarnøe.

For at blive ansat ved de kommunale Biblioteker kræves som som Regel Studentereksamen. Ved København Kommunebiblioteker, hvor Arbejdstiden er 7 Timer daglig, gaar den antagne først som Elev i 3 Aar, lønnet med et bestemt Honorar, der stiger hvert Aar (f. T. henholdsvis 100, 135 og 170 Kr. pr. Maaned). Efter de 3 Aars Forløb opnaas fast Ansættelse som Underassistent i Komunens 14. Lønklasse; Gagen stiger hvert 3. Aar i 9 Aar. Grundlønnen er fra 1860 Kr. stigende til 2700 Kr. og de for Kommunen til enhver Tid gældende Konjunktur- og Dyrtidstillæg. Opnaas der saa Ansættelse som Assistent, rykker man op i 9. Lønklasse. — Stilling som Underbibliotekar kræver særlig Uddannelse, helst i Amerika, der ubetinget er det førende Land paa det offentlige Biblioteksvæsens Omraade.

Har man haft mindst 1 Aars praktisk Arbejde ved et Bibliotek (i Provinsen lønnes Elever med indtil 100 Kr. maanedlig), og er man mindst 20 Aar, kan man søge Optagelse paa Statens Biblioteksskole. Dertil kræves Studentereksamen eller Lærereksamen med særlige Sprogkundskaber eller anden dertil svarende Uddannelse. Optagelsesprøve afholdes i Maj, Undervisningen begynder i September og strækker sig over 3 Maaneder. Dette Kursus fører til eventuel Ansættelse som Assistent ved et af Provinsens Biblioteker. Det næste Kursus, 2. Klasse, varer 2—5 Maaneder og er beregnet paa Bibliotheksledere i større Købstæder. Betalingen er for 1. Klasse alene 100 Kr., for begge Klasser 150 Kr.

Muligheden for Ansættelse ved Statens videnskabelige Biblioteker er kun ringe, da der er saa faa Stillinger, men vil man alligevel forsøge sig, kræves der en Embedseksamen eller en Magisterkonferens.

Ingrid Jarnøe.

Jordemoder.

Jordemoderuddannelsen, som foregaar paa Statens Jordemoderskole paa Rigshospitalet, varer f. T. 1 Aar, men vil dog sikkert snart blive toaarig, da alle interesserede Parter arbejder stærkt herfor. Eleven bor i den Tid paa Hospitalet og modtager saavel teoretisk som praktisk Undervisning.

Bertha Petersen

Det er et meget strengt Læreaar, som stiller store Fordringer til Elevens intellektuelle og fysiske Evner, da hun samtidig med at tilegne sig den nødvendige teoretiske Viden maa deltage i alt forefaldende Arbejde Dag og Nat, saavel praktisk Jordemodergerning som Sygepleje, Rengøring m. m.

Læreaaret slutter med en Eksamen for Jordemoder-Eksamenskommissionen, som bestaar af Professoren ved Jordemoderskolen, et Medlem af Sundhedsstyrelsen og en praktiserende Jordemoder.

Den udlærte Jordemoder aflægger nu Jordemoderløftet og erholder jus practicandi (Ret til at praktisere).

Betalingen for Uddannelsen, Ophold og Vadsk er f. T. ca. 625 Kr., som naturligvis langtfra dækker Omkostningerne, men tillige regnes Elevernes Arbejde i Læreaaret som en Del af Betalingen. Eleven maa desuden selv holde sig med hvide Kjoler og Forklæder og al anden Garderobe. Bøger maa Eleven selv betale.

En uddannet Jordemoder har Ret til at praktisere overalt i Kongeriget Danmark med Bilande, hvor hun selv ønsker det, enten som Distriktsjordemoder eller som privat praktiserende, men Udsigterne til at danne sig en sikker Levevej bliver mindre og mindre. Distriktsjordemødrene er naturligvis mest fordelagtigt stillet, men da Amterne har Tendens til at inddrage saa mange Embeder som muligt og lade Betjeningen overgaa til privat Praksis, er det meget vanskeligt at faa Embede. Ogsaa for privat praktiserende Jordemødre er Stillingen vanskelig, da Fødselstallet er i stadig Nedgang og der ikke desmindre aarlig uddannes 35—40 Jordemødre, hvilket er langt flere, end der er Brug for. I alle Tilfælde vil der altid gaa en Række Aar, inden en Jordemoder kan danne sig en Praksis, som hun kan leve af.

Bertha Petersen.

Læge.

Dette Studium er langt og trangt. Efter Studentereksamen maa man regne med 7 Aars Studium, og i denne Tid kan den unge Pige absolut intet tjene. Udgifterne til Manuduktør og Bøger er ikke overvældende, og det er alt, hvad der skal til, hvis den unge Pige kan bo i sit Hjem.

Der kan søges Legater eller et Kommunitets Stipendium, der svarer til Opholdet paa Regensen. Naar den unge Pige har studeret et Par Aar, kommer der 1 Aars tvungen Hospitalstjeneste. Senere igen er der atter Volontørtjeneste ved et Hospital.

Efter endt Embedseksamen kan der opnaas Ansættelse paa Hospitalerne. Den unge Læge faar Kost, Logi og Gage og kan saaledes straks klare sig. I denne Retning staar hun paa lige Fod med sine mandlige Kolleger, men det er altsaa først, naar hun *har* opnaaet Ansættelse. Er der nemlig en Mand, der samtidig søger Stillingen, vil han uvægerligt blive den foretrukne, med mindre hun er mindst et Hestehoved foran i alle Retninger af Kunnen og Viden.

Efter den afsluttende Eksamen kan man søge videre Uddannelse, dels ved Sanatorier, Sindssygehospitaler eller som Specialist.

Man kan ogsaa nedsætte sig som praktiserende Læge, men dette er meget vanskeligt, selv om den Uvilje, der for en halv Snes Aar siden fandtes mod kvindelige Læger, til Dels er overvundet. Det tager dog adskillige Aar at skabe sig en Praksis, som man kan leve af, med mindre man gifter sig med en mandlig Kollega; dette er nemlig en god Støtte. At gifte sig med en Ikke-Læge kræver store Ofre, hvis Hustruen vil fortsætte sin Gerning.

Paa Landet siges kvindelige Læger, gift med Læger, at have særlig gode Udsigter.

Harriet Møller.

Kontorvejen.

Blandt de Erhverv, som i vore Dage staar aabne for Kvinder, er Kontorarbejdet et af dem, der egner sig bedst. Det kræver ikke store legemlige Kræfter, det giver med en begrænset Arbejdstid en god Løn, men det

fordrer ganske særlige faglige Kundskaber, som kun den kan have, der har gennemgaaet en systematisk merkantil Uddannelse paa en Handelsskole, f. Eks. »Handelsskolen for Kvinder«. Her kontrolleres Undervisningen saavel af Staten som af Københavns Skoledirektion, og den omfatter alle moderne Handelsskolefag: Bogføring, Handelsregning, Kontorarbejde, Stenografi, Skrivning, Maskinskrivning, Handelslære, Handels- og Vekselret, Samfundslære, Handelsgeografi, Handelshistorie, Dansk og Tysk.

Læretiden er 1 Aar. Der oprettes nye Klasser 2 Gange om Aaret, henholdsvis 1. Maj og 1. November. Undervisningen koster 24 Kr. pr. Maaned. Ved Indmeldelsen udfyldes en Blanket, som er bindende for hele Kursustiden.

Et Kursus afsluttes med Eksamen, og for bestaaet Eksamen erholder Eleven Eksamensbevis, undertegnet af Skolens Forstander.

Handelsskolen modtager Understøttelser af Staten, Københavns Kommune, Det Classenske Fideikommis, Den Raben-Levetzau'ske Fond, Julius Skrikes Stiftelse, De Spannjerske Legater, Antikvar Petersens Hjælpefond og De samvirkende Købmandsforeningers Centralisation for København, hvilket sætter Skolen i Stand til at yde Hjælp i Form af hele eller halve Fripladser for mindre bemidlede.

Alpha Kryger.

Efter endt Kursustid har den unge Pige saa Lejlighed til at gøre sine Kundskaber frugtbringende, ved Ansættelse i større eller mindre Forretninger eller Stats- eller Kommunetjeneste. Hvor vidt de kan naa, afhænger saa af eget Initiativ og Energi. Arbejdsløsheden inden for Kontorfaget rammer i særlig Grad dem, der ikke har den fornødne Uddannelse og derfor ikke kan udføre kvalificeret Arbejde.

Alpha Kryger.

Bankvejen.

For at komme ind i en Bank kræves der Realeksamen og helst gode Forbindelser. Arbejdstiden er ca. 8 Timer. Den unge Pige faar straks Gage, i nogle Banker 50 Kr. om Maaneden, i andre mere og Dyrtidstillæg. For kvindelige Bankassistenter kan Gagen kun stige til fra ca. 3600—5000 Kr. og Dyrtidstillæg.

Bankvejen er eftertragtet af mange unge Piger, fordi det er godt lønnet Kvindearbejde, og i de unge Aar vil det tilfredsstille hende. Men dette vil dog næppe vare ved, da hun kun har Adgang til det elementære Arbejde. Hun har derfor ikke nemt ved at tilegne sig Bankkundskaber, har *ingen* Forfremmelsesmuligheder og faar derfor ikke den Frihed i Arbejdet, som Udsigt til en overordnet Stilling giver, og heller ikke den Lettelse og Frihed i Arbejdet, naar hun bliver ældre, som den overordnede har. Derfor kommer Bankarbejdet nemt til at virke ensformigt paa dem, der gerne vil sætte sig højere Maal, og paa initiativrige unge Kvinder virker det i Længden enerverende.

Alvoren i dette hæmmende Arbejde gaar først op for hende, naar det er for sent at skifte Livsstilling, og Lysten til at yde noget virkelig godt hæmmes ved Bevidstheden om, at den Gage, som den middelmaadige mandlige Bankassistent naar som en Selvfølge, skal den kvindelige Bankassistent være ekstra godt begavet og om sig for at naa.

Men Stillingen lokker jo, fordi Lønnen som sagt i Forhold til den almindelige Kvindeløn maa siges at være god, og man er pensionsberettiget omtrent som i Stats- eller Kommunetjeneste.

Statsvirksomhederne.
Statsbanen, Telegraf-, Post- og Toldvæsen.

Det, der først og fremmest maa præge den unge Kvinde, som vil gaa i Statsvirksomhedernes Tjeneste, er *et stærkt Helbred.* Har man den mindste Sumle Anlæg for *»Pylrethed«* eller legemlig Sarthed, vil det være højst uheldigt at blive anbragt i disse Etater. Der kræves nemlig 8—9—10 Timers dagligt Arbejde, og dette Arbejde er ikke Legeværk eller »let Arbejde«, det er alvorligt og ofte ret haardt Arbejde. Den, der ikke tager det alvorligt, den, der »skal tjene til Klæder og Fornøjelser«, bør endelig gaa til andre Erhverv, for hende vil Anbringelsen i Statstjenesten blive

Anna Westergaard.

en Skuffelse. Kun den, der har Kræfter til at tage fat og Lyst og Mod til en virkelig Livsstilling, Arbejdsvilje og Raskhed i Opfattelsen, saa at hun efter fornøden Læretid hurtigt kan klare en indviklet Situation — og Humør til at betjene det store Publikum imødekommende og venligt uden at trættes, kan man anbefale Stillingerne i Statens Virksomheder.

De nævnte fire store Etater arbejder under fælles Lønningslov og har i det hele saa mange Lighedspunkter, at det vilde give en Række Gentagelser at behandle dem hver for sig, hvorfor de her skal tages under eet, — naturligvis saaledes, at Forskellighederne paavises.

Adgangen til Etaternes Stillinger staar som bekendt i Henhold til Lov aaben for Kvinder paa de samme Vilkaar, som gælder for Mænd. For Øjeblikket er Chancerne ikke store, hverken for Mænd eller Kvinder, ved Statsbane, Post og Telegraf, idet de gennemførte Spareforanstaltninger overalt har medført Indskrænkninger i Personalestyrkerne, saaledes at ny Tilgang ikke finder Sted, forinden de tilstedeværende Styrker er bragt langt nok ned.

Den, der vil gaa ind i Statsvirksomhedernes Tjeneste, kan vælge mellem to Veje, nemlig *Kontoristvejen* og Vejen til og gennem *Assistentklassen.*

Til *Kontoriststillingen* kræves ingen særlig forudgaaende Eksamen, men blot almindelig god Skoleuddannelse og Øvelse i Kontorarbejde og Betjening af Regnemaskine. Alderen maa for *Statsbanerne* ikke være højere end 28 Aar, for *Telegrafvæsnet,* hvor Stillingen benævnes »Telegrafist«, ikke højere end 20 og for *Post- og Toldvæsnet* 22 Aar. Ingen kan fast ansættes som Kontorist, før hun er fyldt 20 Aar.

Der gives ikke Kontoristen nogen teoretisk, faglig Uddannelse, men hun oplæres paa sin specielle Post i de forefaldne praktiske Arbejder — ved *Statsbanerne* f. Eks. — Billetsalg, Ekspedition af Gods, Bogføring, Telefonbetjening, Kontortjeneste o. s. v., ved *Statstelegrafen* Telefonbetjening, Kontorarbejde og anden Ekspedition og ved *Post- og Toldvæsnet* ligeledes Ekspedition og Kontorarbejde af mere enkel Natur.

Lønningsloven foreskriver en Prøvetid af mindst et Aar; derefter følger i Reglen Ansættelsen som Kontorist af 2. Grad med en Løn, der stiger fra 1320 Kr. til 2040 Kr. aarlig, hvortil kommer Dyrtids- og Konjunkturtillæg — hvilke Tillæg jo svinger efter Prisniveauet — og i visse Byer Stedtillæg.

Særlig dygtige Kontorister af 2. Grad avancerer til 1. Grad og Lønnen stiger da til 2610 Kr. aarlig og Tillæggene. Dog findes ikke mange Kontorister af 1. Grad, saa det kan ingenlunde paaregnes, at denne Forfremmelse altid vil kunne naas.

Ud over Kontoristklassen kan i Statsbane- og Toldetaten ingen Kontorist avancere; dette kan derimod ske i Telegraf- og Postvæsnet, hvor Kontoristen paa visse Betingelser, herunder Realeksamen eller Modenhedsprøve svarende dertil, kan faa Adgang til at overgaa til Assistentklassen — selv om det er ret vanskeligt og kun sker i faa Tilfælde. Disse to sidste Etater er derfor at foretrække, hvis man kan vælge, thi det er naturligvis ofte trist for en dygtig og energisk Kontorist ikke at have ringeste Udsigt til, selv med største Dygtighed og Iver, at kunne arbejde sig frem, ud over den Klasse, man først er kommen ind i, og hvis underordnede Karakter gennem Aarene for mange næppe vil være tilfredsstillende.

Har man Real- eller højere Eksamen, bør man derfor søge frem ad *Assistentvejen* og begynde som Elev. Antagelsesalderen ligger her mellem c. 17—21 Aar, og det anbefales den unge Kvinde, der vil denne Vej, at møde med en Studentereksamen. Det vil give hende en Chance i det Kapløb, som jo vil komme, naar Tilgangen til Etaterne atter aabnes. Den unge Elev lønnes med 900, 1020 og 1140 Kr. i de første 3 Aar, samt de sædvanlige Tillæg. Hun faar en ret omfattende teoretisk og praktisk Uddannelse. Ved *Statsbanerne* foregaar denne dels paa Jernbaneskolen, der ligger i Hellerup, og dels ved metodisk Indøvelse paa Stationer af forskellig Størrelse i *alle* forefaldende Forretninger — Sikkerhedstjeneste (Toggang), Ekspedition af Publikum, Gods, Telegrafering, Kontorarbejde. Uddannelsen varer i 3 Aar med 2 Gange Skoleundervisning. 1ste Gang 1 Maaned, 2den Gang 2 Maaneder. Efter bestaaet Eksamen forfremmes Eleven til Medhjælper.

Under *Telegrafvæsnet* finder Uddannelsen ligeledes Sted paa Telegrafskolerne — en i Fredericia og en i København — og dels ved Arbejde paa Stationerne. 1ste Uddannelse paa Skole varer ca. 2 Maaneder, 2den Gang ca. ½ Aar. Resten af de 3 Uddannelsesaar gaar med praktisk Indøvelse i al Slags Telegrafering og Stations-Ekspedition, og efter bestaaet Eksamen sker Forfremmelsen til Medhjælper. Det er heldigst, hvis Eleven paa Forhaand har gode Sprogkundskaber og Anlæg for Fysik og Matematik.

I *Postvæsnet* foregaar Uddannelsen paa tilsvarende Maade, men her tages 2 Fageksa-

miner, hvoraf den sidste er Betingelsen for at avancere ud over Assistent-Stillingen. Denne 2den Eksamen tages inden det fyldte 30te Aar.

I *Toldvæsnet* foregaar først den praktiske Uddannelse paa 3 af Toldstederne, og derefter følger den teoretiske Uddannelse paa Toldkursuset i København (½ Aar) med afsluttende Eksamen.

Medhjælpere lønnes med 1470 Kr. aarlig, stigende i 3 Aar til 1710 Kr. samt Dyrtids-, Konjunktur- og Stedtillæg. Efter 3 Aars Medhjælpertjeneste kommer saa Forfremmelsen til *Assistent*. Lønnen i denne Klasse stiger fra 2220 til 3660 Kr. aarlig (og Tillæggene) med 300 Kr. hvert 3die Aar og efter 16 Aars Tjeneste i Klassen 240 Kr. Forfremmelse fra denne Klasse sker efter Dygtighed, naar først en passende — for øvrigt ret høj — Tjenestealder er naaet, til Stillinger af mere overordnet Art — Trafik-, Telegraf-, Post- og Toldkontrolør, Fuldmægtig, Stationsforstander, Telegrafbestyrer, Postmester, Toldforvalter o. s. v. Men da der ikke paa langt nær er tilstrækkelig mange Avancementsstillinger til, at alle kan avancere, er Konkurrencen her meget haard, idet de store Etaters Assistentklasser rummer et stort Antal Personer.

Til Statens Stillinger er som bekendt knyttet Pensionsret, og til Pensionen betaler Tjenestemanden et Bidrag af sin Løn, nemlig 2 pCt. af denne. Dette Beløb fragaar altsaa i de foran angivne Indtægter.

— — —

Som det vil ses, kan man ikke lokke med store Lønninger og gode Chancer i Statens Tjeneste. Men for den, der kan forstaa Charmen ved at være medvirkende i en stor samfundstjenende Virksomhed, og det Gode, som det er at være uafhængig af en enkelt Forretningsleders Held — eller Sindelag — vil det lønne sig at gaa ind i en af disse fire Etater, som hver for sig er uundværlige Led i Samfundsordningen og Betingelse for, at Landets Befolknings daglige Liv overhovedet kan afvikles paa den Maade, der i vort Teknikkens og Trafikkens Aarhundrede er den eneste mulige.

Dette er Charmen for Trafikkens og Teknikkens Tjenere, Opretholderne af Kredsløbet i Samfundets Pulsaarer. — Men naturligvis ikke Idealet for den, der ser Livets Maal i Rigdom og materielt Velvære.

Anna Westergaard.

Telefonistinde.

For at blive ansat ved Københavns Telefon Aktieselskab maa en Ansøgning udfyldes. Ansøgerinden maa have dansk Indfødsret, være ikke under 16 og for Tiden ikke over 20 Aar. For Nattelefonistinder ikke under 25 og ikke over 35 Aar. Der forlanges skarp Hørelse og en klar, tydelig Stemme samt god Helbredstilstand. Det forlanges ogsaa, at den unge Pige skal have Tilhold i sit Hjem eller hos Slægtninge.

God Skoleuddannelse er en Betingelse samt Evne til at udtrykke sig korrekt, skriftligt og mundtligt. En ung Pige med en afsluttende Eksamen vil blive foretrukket.

Bliver den unge Piges Ansøgning antaget, vil hun blive tilsagt til en Prøve i Skrivning, Oplæsning, Hørelse m. m., og hvis Prøven faar et heldigt Udfald og Selskabets Læge ikke fraraader Ansættelse, bliver den unge Pige antaget som Elev og maa straks eller senere gennemgaa et 1—2 Maaneders Kursus, der afsluttes med en Eksamen. Bestaas denne, ansættes Eleven paa Prøve.

Elever til Dagtjenesten opnaar under Indøvelsen et Vederlag af 40 Kr. pr. Maaned og i Resten af Prøvetiden 50 Øre pr. Time, dog ikke under 60 Kr. maanedlig.

Efter en Prøvetid af 2 Aar (Elevtiden medregnet) kan Ansøgerinden, for saa vidt hendes Forhold har været tilfredsstillende, ansættes som Junior-Telefonistinde, 5. Lønningsklasse.

Har den unge Pige gjort Tjeneste 1 Aar som Junior-Telefonistinde, kan hun (ikke under 22 Aar) blive Telefonistinde, 4. Lønningsklasse.

Elever til Nattjenesten oppebærer under Indøvelsen 40 Kr. pr. Maaned og i Resten af Prøvetiden — 1 Aar — 70 Øre pr. Dag-Time. For Nattjeneste og paa Helligdage betales 90 Øre Timen. Til ovennævnte Vederlag kommer et Dyrtidstillæg, beregnet efter Statens Regler — for Tiden omtrent en Tredjedel af Grundbeløbet.

(Fortsættes.)

KULTURLEVN I FOLKEEVENTYR

Ved Brødrene Grimms verdenskendte »Kinder- und Hausmärschen«, hvis første Bind udkom i 1812, lagdes Grunden til det moderne Eventyrstudium, som efterhaanden har udviklet sig til et omfattende Forskningsomraade, idet det beskæftiger sig med Eventyrenes Udvikling og Oprindelse, Lovene for deres Bestaaen og Forfald, deres Udbredelse og Vejene for deres Vandringer fra Folk til Folk, fremdeles de enkelte Motivers Urbetydning, Motivernes Sammensætning, Eventyrets Teknik og Æstetik, Tillempning efter nye Kulturmilieuer o. s. v. Man fandt en nøje Sammenhæng mellem Folkeeventyr og Sagn paa den ene Side, Folketro og Folkeskikke paa den anden, og i 1846 skabte Englænderen Thams for hele dette Studieomraade Ordet *Folklore*, der ogsaa anvendes paa Dansk ved Siden af det tunge, navnlig i Afledninger og Sammensætninger uhandlelige Ord »Folkemindevidenskab«.

Haaret som Kraftens Sæde. Dalila lokker Samson til at røbe, at hans Kraft ligger i hans lange Haar. Tegning af Gustave Doré.

I Eventyrforskningen har en Række Skoler afløst hinanden. En Overgang herskede den mytologiske Skole; Eventyrets Skikkelser skulde ligesom Sagnets Helte være oprindelige Sol-, Maane- og Uvejrsguder. Meget er der ikke blevet staaende af disse Teorier. Hvad der har kunnet paavises i Eventyret af gamle Gudeskikkelser i menneskelig Omtydning, tilhører en lavere Sfære; det er Dødsdæmoner og Dødsgudinder (»Frau Holle«). Langt større Betydning har den særlig af Englænderne E. B. Tylor, Andrew Lang og Frazer repræsenterede etnografiske Skole haft, idet den i de primitive Folks mærkelig ensartede Trosliv og Tænkesæt har paavist en Mængde Træk, som lever videre i Kulturfolkenes Eventyrverden. Saadanne Folkeoverleveringers Sejghed er forbløffende. Mangt et Motiv, der lever i vor Tids Folkeeventyr, finder sin Forklaring i Tilstande og Forestillinger, der tilhører Tider, fra hvilke ingen historiske Efterretninger er naaet til os, Tider, som kun Arkæologien, idet den støtter sig paa Sammenligninger med nulevende primitive Folkeslags Liv og Sæd, kan give os spredte Oplysninger om.

For det primitive Menneske er alt i Tilværelsen besjælet. Dyr og Planter, Stene og Himmellegemer opfattes som fyldte med virkende Kraft, med »Sjæl« ligesom Mennesket. Barnet forholder sig her som »den Vilde«. Derfor øver Eventyret, i hvilket Dyr og Ting taler og handler som Mennesker, sin Tiltrækning paa det barnlige Sind. Kunstdigtningen har til alle Tider vidst at benytte dette primitive Træk til sine særlige Formaal. I Dyrefablerne har Tidernes Livsvisdom nedtældet sig, og med hvilken underfundig, halvt vemodig Humor har ikke H. C. Andersen givet de døde Ting Liv, for at de kunde afspejle Menneskesind og Menneskeskæbne!

Menneskets Sjæl har efter en primitiv Forestilling sit Sæde i Blodet; derfor spiller Blodet en stor Rolle i Magien. En forgjort Person faar sin gamle Skikkelse tilbage ved at bade sig i Blod (Tang Kristensen, Eventyr fra Jylland, III, Nr. 12.) En anden primitiv Forestilling gør Haaret til Sjælens Sæde. Da Dalila lumskelig havde berøvet Samson hans Haarpragt, var hans overmenneskelige Kraft borte. Naar Harald Haarfager ikke vilde lade sit Haar klippe, før han havde underlagt sig hele Norge, saa har Grunden dertil efter Sagnets oprindelige Form aabenbart været den, at han til Gennemførelsen af sit store Værk havde hele sin Kraft behov. Det er vistnok den samme Tanke, der ligger til Grund for det hyppigt forekommende Eventyrtræk med Afklipning

af Haaret, selv hvor den oprindelige Forestilling, er bleven gjort ukendelig ved Indførelse af nye Motiver, saaledes naar Heksen klipper den skønne Rapunzels Fletninger af (nyt Motiv, fordi det i Taarnet indespærrede Pigebarn har hejset Kongesønnen op til sig ved Hjælp af Fletningerne). Den, der indgaar Pagt med Fanden, skal købe sin Lykke bl. a. med i en vis Tid ikke at klippe sit Haar; i dette Tilfælde er den tilsyneladende Forsømmelighed med det ydre blevet understreget derved, at Manden heller ikke maa kæmme eller vadske sig. Den oprindelige Mening er ikke længere blevet forstaaet.

Sjælen er indtil Døden knyttet til Legemet, men kan dog i Drømmetilstanden midlertidig forlade dette og opleve mærkelige Hændelser paa fjerne Steder. Man forestillede sig den ved Døden eller under Søvnen frigjorte Sjæl i Skikkelse af en Slange eller et Insekt, som krøb ud af vedkommendes Mund. Disse Fortællinger genfindes i Eventyret. Hyppigst tænker man sig dog Sjælen i Skikkelse af en Fugl. I Grimms Eventyr om »Enebærtræet« (»Machandelboom«) genfødes den dræbte Dreng i Fugleskikkelse.

Ogsaa den primitive Tro, at det er muligt at bortgemme Sjælen eller Hjertet — et af de forskellige Organer, der tænkes som Sjælens Sæde — et Sted uden for Legemet, er vel kendt i Eventyret; her er det gerne Troldens eller den onde Troldmands Hjerte, der er skjult i en Fisk eller en Plante eller i et helt System af kinesiske Æsker, den ene inden i den anden. Helten finder Hjertet, og faar saaledes Bugt med dets Ejer. I en Historie i Tusind og een Nat er Aandens Liv knyttet til en Fugl, som Helten bemægtiger sig og kvæler.

Et Stadium af primitiv Kultur, som endnu træffes hos australske Folk og Indianerstammer i Amerika, og som ogsaa asiatiske og europæiske Kulturfolk synes at have gennemlevet, er den saakaldte Totemisme. Hver Klan har sin »Totem«. Det kan være en Plante eller et Himmellegeme, men er hyppigst en Dyreart, Denne Dyreart, hvormed Klanens Medlemmer er blodbeslægtet, og hvis Navn de bærer, betragtes som hellig. Totemdyret yder sine menneskelige Fænder Hjælp og forlener dem med sine særlige Egenskaber, og ved de religiøse Fester efterligner Totembrødrene i deres Dans det hellige Dyrs Bevægelser for ad magisk Vej i højere Grad at tilegne sig dets Natur.[1]) Af denne Totemdyrkelse findes talrige Levn i Eventyr. Et hyppigt Træk i Folkeeventyret

[1]) Se Artiklen „Australiernes Liv og Kultur" i Frem, Hefte 65.

Hundedans hos en indiansk Stamme. Ved religiøse Danse søger Totemfolkene at tilegne sig deres særlige Totemdyrs Natur.

er det hjælpende Dyr, der ledsager Helten paa hans farefulde Færd og overvinder alle Vanskeligheder for ham. I mange Tilfælde viser det hjælpende Dyr sig at være et forgjort Menneske, der i Fortællingens Slutning forløses og antager sin oprindelige Skikkelse. Ogsaa dette Motiv, Forvandlingen fra Menneske til Dyr og fra Dyr tilbage til Menneske, har sin Rod i den primitive Opfattelse, der ikke ser nogen Væsensforskel mellem Dyr og Menneske, og for hvilken Omskabelser af denne Art staar som en naturlig Sag. Ridder Grønhat i Svend Grundtvigs Eventyr af dette Navn har i sine Drengeaar midlertidig været omskabt til Pindsvin, Hjort og Falk og kan siden efter Behag forvandle sig til et af disse Dyr. Det er en Omformning af den gamle Forestilling om Tilegnelse af Totemdyrets Egenskaber.

Et andet primitivt Træk i Eventyret er den hyppige Forekomst af Menneskeæderi. Kannibalismen hos vilde Folk hænger sammen med den Tro, at man kan erhverve den afdødes Egenskaber ved at fortære hans

Smede hos en primitiv Stamme paa Borneo. I Folkeoverleveringen har Smeden Ry for Trolddomskyndighed.

Kød. Man æder Dele af en tapper Fjendes Legeme for derved at vinde hans Tapperhed. Folkeeventyret har naturligvis ogsaa her foretaget en Omtydning og Omvurdering; det er her Hekse, Trolde og Uhyrer, der optræder som Menneskeædere, men i indiske Eventyr finder man endnu Tanken om, at Nydelsen af Menneskekød giver Trolddomsmagt. Naturmenneskets skarpe Lugtesans, der straks vejrer Mennesker af fremmed Race, kommer frem i det staaende Træk, at Trolden »lugter Menneskekød«.

Et vigtigt Led i primitiv Tro er Tabu-Forestillingen. Tabu er en Ting, der er ladet med Kraft og som saadan hellig og urørlig. At berøre en Ting eller Person, der er Tabu, er en livsfarlig Sag. Undertiden tør en Tabu-Person end ikke ses. Visse Slags Føde er absolut Tabu eller maa ikke nydes under bestemte Forhold; Totemdyrets Kød er f. Eks. Tabu og maa kun spises i yderste Nødsfald under Iagttagelse af særlige Ceremonier eller ved bestemte Fester, hvor det netop gælder om, at Klanens Medlemmer gennemtrænges af dets Egenskaber. Fra Tabu-Forestillingen stammer de sælsomme Forbud, som møder os i Eventyrene, Forbud mod at se eller lade Lys skinne paa Ægtefællen, mod at tale i en vis Tid og under bestemte Forhold, mod at aabne en bestemt Dør eller betræde et bestemt Værelse, mod at berøre eller nyde noget i overnaturlige Væsners Rige o. s. v. Forbudet overtrædes naturligvis altid, fordi det er Overtrædelsen, der betinger den dramatiske Konflikt.

Totemdans hos Australere. Totemdyret ridset i Jorden forestiller en Kænguru.

En almindelig Form for Tabu hos primitive Folk er Forbudet mod at nævne visse Personers Navne; Slægtninges, afdøde Menneskers eller hellige Væsners Navne kan belægges med Tabu. Paa senere Kulturtrin er det undertiden forbudt at nævne Guds Navn, hvorfor Omskrivninger maa bruges, et Forhold, der endnu kendes ved Eder (»ved Grød!« og om den Onde: »av for Katten!«). Navnetabu træffes i mange Eventyr. I Tusind og een Nat maa den, der bæres gennem Luften af en Aand, ikke nævne Allahs Navn. I europæiske Eventyr hænder det, at en

Livstræet i babylonisk Fremstilling.

Mand, der har ægtet en Fe, ikke maa forske efter hendes Navn. Navnetabu knytter sig til den Forestilling, at Navnet er en Del af Personen; den, der kender Navnet, har Personen i sin Magt. Middelalderlige Spekulationer over Guds egentlige, ukendte Navn bygger paa denne Tro. Kendskabet til dette Navn eller blot til enkelte af dets Bogstaver, aabner al hemmelig Visdom for en. Almindelig kendt er den Eventyrtype, i hvilken Helten skal udfinde Troldens Navn; naar Opgaven er løst, er Troldens Magt brudt.

Overgangen fra Stenalder til Metaltid har sat sine Spor i Folkeoverleveringen. De Folk, der var vant til at bruge Stenredskaber, betragtede med ærbødig Undren Udøverne af den nye Kunst at forfærdige Vaaben og Genstande af Metal. Smeden bliver Repræsentanten for menneskelig Snilde (Vølund), han er ofte en mægtig Troldmand. Han er Fandens Overmand, og skønt det ellers ikke hører til hans Beskæftigelse at hamre Sække flade eller slaa Nødder itu, er det dog ham, der maa tage Affære, naar Helten har faaet Djævelen indespærret i sin Pose eller i en hul Nød. Magiske Statuer er i Tusind og een Nat gerne af Bronze. Men Jernet er dog det Metal, der fremfor noget ejer Tryllekraft. Rundt om i Verden optræder den Folketro, at man er sikret mod al Slags Djævelskab, naar man bærer Jern paa sig. Til en lang og farlig Rejsefærd udstyres Helten med Jernsko eller Stenstøvler. Thi Stenredskaber kommer nu paa den anden Side til Værdighed, da de hører en fjern Fortid til. Opgravede Stenøkser o. l. anvendes i Magien; de giver Brugeren Magt over de Folks Aander, som har skabt disse Redskaber.

Med Metallernes Brug er vi inde i en ny Kulturperiode. Totemismens primitive sociale Forhold er afløst af organiserede Stater, Fetichisme og Sjæletro af Troen paa menneskelignende Guder. Sæderne er barbariske nok. Af Bruderovets gamle Skik findes forskellige Levn i Eventyret, bl. a. i Historien om, hvorledes Helten vinder sin Fe-Brud ved at røve hendes Fugleham, medens hun bader. Særdeles hyppigt forekommer Børneudsættelse, ikke blot i Sagn (Moses, Oidipus, Romulus og Remus), men ogsaa i Folkeeventyr; Rige Per Kræmmer lader Møllerdrengen sætte ud paa Elven i en Kiste, og Hans og Grethe bringes af deres fattige Forældre ud i Skoven for at efterlades der som Bytte for de vilde Dyr. Undertiden forbindes Udsættelsen med et Levn fra totemistisk Tid, idet Barnet eller Børnene opammes af et Dyr (Hunhund eller Ulvinde).

Gammelægyptisk Fremstilling af en afdøds Sjæl, der færdes ved Graven i en Fugls Skikkelse.

I det i nogle italienske Eventyr forekommende Træk, at man laver et Drikkebæger af en afdød Persons Hovedskal, genfinder vi en Skik, som fra Oldtidens Skythere har bredt sig til andre Folk.

Men det var ikke blot Raahed og Grusomhed, der kendetegnede den nye Tid. Tanken fik en højere Flugt. Ved Siden af Krigshelten optræder nu Kulturheroen, som frarøver Guderne Ilden eller andre kostelige Goder til Gavn for Menneskene (Prometheus). Der opstod Forestillinger om et Udødelighedsland, hvor udvalgte Helte fik Bo. Fra dette Elysium stammer Eventyrets Lykkerige under Jorden eller i Havdybet og — som en Karikatur — Slaraffenlandet. Og Babylonernes Livstræ og Livsvand blev yndede Eventyrrekvisitter. Hvad der oprindelig var Midler til at vinde Udødelighed, blev i Eventyret blot til de mest virkningsfulde af alle Lægemidler. Helten drager ud paa en farefuld Færd for at hente Frugter af Livets Træ eller en Flaske med Livets Vand for dermed at gengive den syge Konge eller Prinsesse Sundheden.

Endelig har Folkeeventyrene laant en Række Motiver fra gamle Tiders Retsregler. I Eventyret om den taknemmelige døde, hvis Hovedmotiv forekommer allerede i Oldtiden, betaler Helten med sine fattige Skillinger en død Mands Gæld og forskaffer ham derved en hæderlig Begravelse. Siden optræder en ukendt Person som hans trofaste Hjælper i Nød og Vanskeligheder og afslører sig til sidst som den døde, der saaledes har afbetalt sin Taknemlighedsgæld. Den Skik, at en afdød ikke kan komme i Jorden, før hans Gæld er betalt, kendes fra ældre Tider og skal endnu findes hos visse Folk.

I de tolv Tavlers Love i det gamle Rom fandtes den Bestemmelse, at Kreditoren havde Ret til at skære et Stykke Kød af Skyldnerens Legeme; heraf er opstaaet et Eventyrtræk, som forekommer forskellige Steder, og som er bedst kendt fra Shakespeare's »Købmanden i Venedig«.

Dette er kun nogle faa, spredte Eksempler, hentet ud af et allerede meget rigt Materiale. Endnu skal blot nævnes, at ikke blot enkelte Kulturtræk, men ogsaa Aandsretninger af meget afvigende Art har nedfældet sig i vore Folkeeventyr. Heltetyperne er forskellige. Man beundrer Kraften og Vovemodet, og man glæder sig ved at høre om vidunderlige Bedrifter øvet af Personer, der er begavet med mærkværdige Færdigheder og overnaturligt skærpede Sanser, som Løberen, den fjernsynede og Manden, der kan høre Græsset gro — Træk, der stammer fra primitive Jægerfolk —, men ogsaa Snildheden forherliges. Over for den snilde Helt kommer den raa Styrkes Repræsentant, der nu gerne udstyres med et fornødent Maal af Dumhed, til kort. Ja, Beundringen for Snildheden gaar endog saa vidt, at den heldige Bedrager faar Sympatien paa sin Side. Moralsk set er lille Klavs en ret betænkelig Type. Mestertyv-Motivet er kendt allerede i det gamle Ægypten og gaar siden sin Sejrsgang ud over Verden.

En moralsk Vurdering kommer derimod frem i alle de Eventyr, hvis Tendens er den, at Retfærdigheden sker Fyldest; den brave Helt naar Lykken efter Farer og Genvordigheder, og den falske Ridder Rød eller den onde Stifmoder faar sin Straf (Eventyrets barbariske Dødsstraffe er ofte direkte laant fra middelalderlig Retspraksis). Af og til forekommer besynderlige Træk af vidtdreven Medlidenhed med alt levende, som naar Helten skærer et Stykke Kød af sit eget Legeme for dermed at fodre et forsultent Dyr. Det er indisk Buddhisme, der klinger igennem Eventyret. Hvor en kristelig Tendens kommer frem i Folkeeventyret — bortset fra det egentlige Legendestof —, er den oftest ret udvendig. Præst og Degn fremtræder i Reglen ikke i flatterende Belysning. Her er det nærmest den folkelige Opfattelse fra den katolske Kirkes Forfald i den senere Middelalder, der har sat sine Spor.

ARTHUR CHRISTENSEN

Præst og Degn i Folkeeventyret. Her strides Præsten og Degnen om Huden af den stjaalne Stud. Tegning til Sv. Grundtvigs Danske Folkeeventyr.

OM METEORSTEN

Et gammelt Billede visende Faldet af en Meteorsten i Ensisheim i Elsas i 1493.

Ved en Meteorsten eller Meteor forstaar man en Sten, der er faldet ned fra Verdensrummet eller, som man i Almindelighed udtrykker sig, fra Himlen. Det er klart, at den Slags Legemer til alle Tider har vakt en umaadelig Opsigt, og det er ogsaa selvfølgeligt, at man til dem har knyttet mange overtroiske Forestillinger, og at man har betragtet dem som Helligdomme. Man har fra gamle Tider mange Beretninger om Meteorfald, og de fleste af disse er sikkert rigtige nok; men det er derimod meget smaat, hvad man har af opbevarede Rester af disse Fald, selv om man maaske nok vilde kunne faa en Del frem, hvis man gav sig til at undersøge nærmere i Tempelruiner eller lignende Steder.

Blandt de talrige ældre Beretninger skal her anføres nogle enkelte: Ifølge Cardanus faldt der i 1510 ved Crema i Italien 1200 haarde, rustbrune, svovllugtende Sten, og en gammel Krønike tilføjer om det samme Fald, at det dræbte Faarene paa Marken, Fuglene i Luften og Fiskene i Vandet. Den svenske Kaptajn Olaf Erikson beretter, at der paa en Rejse til Indien i rum Sø kom en »Kanonkugle« farende ind i Skuden og slog to Matroser ihjel. I det 17. Aarhundrede dræbtes en Munk i Klostret Santa Maria della Pace af en liden Meteorsten, som trængte ind i Siden og standsede ved et Ribben. Mest ejendommelig er en Beretning af Geologen Quenstedt om et Fald ved Juvenas i 1821. Først begyndte der et voldsomt Spektakel som af en hel Flok brølende Okser, derpaa kom to hurtig paa hinanden følgende Knald som af Kanonskud og en Knitren som af Geværild. To Bønder, der gik hen ad Vejen der i Nærheden, blev meget forskrækket ved Larmen, da de troede, at det var 500 Djævle, som var sendt ud specielt for at afhente dem. »Hør en Gang,« raabte den ene til den anden, »hvordan alt det Pak sludrer i Munden paa hverandre.« — »Ja, jeg kan nok høre det,« sagde den anden, »men jeg forstaar ikke et Muk af, hvad de siger.« Derpaa faldt de begge paa Knæ og holdt Hænderne for Øjnene, mens de ventede paa at blive afhentet af de formentlige Sendebud. Kun en lille Pige paa 14 Aar havde Mod og Aandsnærværelse nok til at følge en af de største Sten med Øjnene og saa, hvorledes den slog ned i en nærliggende Kartoffelmark.

Karakteristisk for mange af Beretningerne om Meteorfald er det, at de angives at have fundet Sted i Tordenvejr. Hertil kan nu bemærkes, at selve Meteorfaldet kan medføre Lys- og Lydfænomener, der ligner Lyn og Torden; men at der netop skulde falde en Meteor ned under Tordenvejret, er paa Forhaand overordentlig usandsynligt, og det har vist sig, at de Sten, man har ment at iagttage Faldet af under saadanne Forhold, næsten altid er noget ganske andet, mest visse Forsteninger, enten Vættelys eller Søpind-

Arizona Krateret dannet af en vældig Meteorsten.

svin, som man af den Grund fra gammel Tid har givet Navnet Tordensten.

Man kan ikke undre sig over, at de mange mystiske Beretninger bevirkede, at det varede ret længe, inden man i den videnskabelige Verden troede paa Meteorstenenes Ægthed. Man var jo unægtelig vant til, at meget af, hvad der i ældre Værker fremførtes som god Latin, deriblandt Beretninger med Afbildninger om de mest mystiske Dyr, maatte henføres til Fabelens Verden. Endnu i 1800 var det gængs i den lærde Verden at fornægte Meteorernes Eksistens, men netop ved samme Tid indtraf der en Del Fald, som blev særdeles godt dokumenteret, og snart ophørte derfor enhver Tvivl. Hertil bidrog navnlig ogsaa, at man begyndte at undersøge Stenenes ydre og indre Egenskaber nærmere, hvorved man saa, at de ikke ligner noget, man kender af jordisk Oprindelse, saa nu er man saa vidt, at man kan erkende talrige Sten for at være Meteorer, selv om man ikke har set dem falde ned.

Hvor Meteorerne i Virkeligheden kommer fra, ved man meget lidt om. Teorier om, at de skulde stamme fra selve Jorden, komme til Vejrs ved Storme, Skypumper eller Vulkanudbrud, maa efter det ovenfor sagte forkastes, og det er ligeledes meget usandsynligt, at de skulde hidrøre fra Maanen eller Solen. Snarere kan de staa i Forbindelse med sønderdelte Kometer og skulde i saa Fald repræsentere de større og solidere Elementer blandt dem, der frembringer Stjerneskud, men det er dog ret paafaldende, hvor faa Meteorer der er faldet ned i Forbindelse med de egentlige Stjerneskudssværme. Vi kan næppe sige andet, end at det er Legemer, der farer rundt i Verdensrummet med meget store Hastigheder (saadan noget som 50 km i Sekundet), og at de saa af mere eller mindre tilfældige Aarsager en Gang imellem kommer ind i Jordens Atmosfære. Her vil de da naturligvis ved Gnidning mod Luften opvarmes meget stærkt i den yderste Del, og store Masser vil smelte bort og forsvinde; mange Sten vil sandsynligvis gaa helt til, og kun en Del naa ned til Jorden. Ved Bevægelsen gennem Luften gaar den største Del af den oprindelige Hastighed tabt, saa at Stenen næppe kommer ned med større Fart, end om den faldt frit fra en stor Højde.

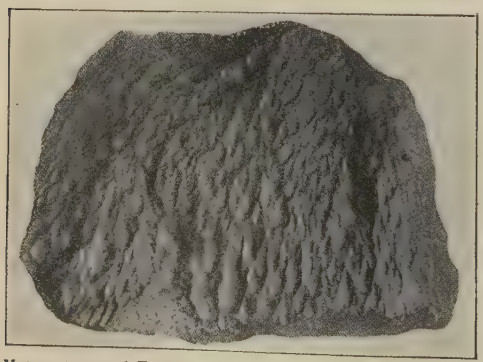

Meteorsten med Furer, der viser, i hvilken Retning Stenen har bevæget sig gennem Luften.

For at give et Billede af de forskellige Fænomener, der ledsager Faldet af en Meteorsten, vil det vistnok være det mest praktiske at gengive Beretningerne om et Par Fald, der er iagttaget af mange og under gunstige Forhold; disse Beretninger maa betragtes som ganske objektive og nøgterne. Den 9. Juni 1866 saa man ved Kniahinya i Ungarn pludselig en Ildkugle dale omtrent lodret ned, efterladende en Sky paa den fuldkommen klare Himmel. Meteoret havde en vis Lighed med en hvidglødende Jernmasse, og kun Halen var omgivet af en Ultramarin-Bræmme, der forneden gik over i en Orangefarve, og inden for dette lysende Hylster syntes man at kunne skimte et fast Legeme. Under Faldet spredtes der rundt om Ildkuglen en Mængde mindre, glødende Legemer, hvoraf igen ethvert var omgivet af en Lyssfære, der efterlod en uigennemsigtig graa Røg, som tilsammenlagt dannede en skylignende Stribe, der først forsvandt i Lø-

bet af et Kvarters Tid. Fænomenet sluttede som sædvanligt med en voldsom tordenlignende Bragen, som om mange Kanoner var blevet affyret umiddelbart efter hinanden, og derefter hørtes en Larm, der lignede en Raslen med Stene. I Nærheden saa man intet til selve Ildkuglen, men derimod kun Skydannelsen omkring den, mens den tydelig viste sig for alle Iagttagere længere borte. Dette var ved højlys Dag, og man kan tænke sig, at Fænomenet er langt pragtfuldere i Mørke. Saaledes berettes der om et Fald ved Pultusk i Polen d. 30. Jan. 1868 Kl. 7 om Aftenen: I Warschau saas pludselig et lysende Punkt, der hurtig tiltog i Størrelse, saa at det, da det passerede denne By, havde en Diameter omtrent halvt saa stor som Maanens. Fra Ildkuglen udsendtes en svagt lysende Hale med en Udstrækning som Vognstangen i Karlsvognen. Lyset, der udgik fra Kuglen, forandrede sig med den tiltagende Størrelse; i Førstningen var det blaagrønt, men antog senere en blodrød Farve, og Lysstyrken, der i Begyndelsen var lig Maanens, tog derefter til i en saadan Grad, at Beboerne, der forskrækkedes ved det stærke Genskin inde i Værelserne, styrtede ud af Husene i den Tanke, at der var udbrudt en voldsom Ildebrand i Nærheden. Lyset var ikke roligt, men forstærkedes stødvis, efter som flere eller færre Dele bortslyngedes fra Ildkuglen, og var henimod Slutningen saa stærkt, at man næsten blændedes deraf. I begge de her omtalte Tilfælde faldt der en ret betydelig Mængde Meteorsten ned paa Jorden.

Verdens største Meteor, „Ahnighito", under Transporten ned mod Kysten.

Hvad Form Meteoren oprindelig har, kan man ikke sige noget om; naar den falder ned, har den enten frisk Brudstykkeform eller er mere eller mindre paavirket af Afsmeltningen, der har bevirket, at Overfladen kan blive furet eller grubet paa en meget karakteristisk Maade. Det yderste, tynde Lag udgøres af en sort Smeltningsskorpe, mens det indre i Modsætning dertil oftest har en lysegraa Farve.

At en Meteorsten ved at støde mod Jorden, maa frembringe et Hul i denne, er indlysende, og Hullets Størrelse maa naturligvis afhænge, baade af Stenens Vægt og af Jordbundens Art. Langt det mest storslaaede Fænomen i den Retning er en kraterlignende Fordybning med en Diameter af henved 1 km, som man for en Snes Aar siden fandt i Arizona, og som man sluttede maatte være frembragt af en Meteor, da man omkring Aabningen fandt smaa Brudstykker af en saadan. Man har i lange Tider boret forgæves efter selve Meteoren, men for nylig angives den at være fundet, og man har formodet, at dens Vægt skulde være henimod 12 Millioner Tons. Man maa med Spænding afvente nærmere Efterretninger om denne Meteor, og tillige om hvad man har i Sinde at foretage sig med den.

Meteorfald er i det hele ret sjældne, i Reglen kun nogle ganske faa hvert Aar; dog maa man naturligvis antage, at en Mængde falder i Havet eller paa ubeboede Steder og saaledes gaar helt tabt. Man kender i det hele henved 800 Fald eller »Fund«, hvorved man betegner saadanne Sten, hvis Fald man ikke har iagttaget. Til hvert Fald hører i de fleste Tilfælde kun een Sten, men der kan ogsaa være mange; den største Mængde er vistnok faldet ved Holbrook i Arizona den 19. Juli 1912, hvor det samlede Antal anslaas til 15,000. Størrelsen er meget forskellig fra de 12 Mill. Tons og ned til ganske faa Gram. De meget store Meteorer, der altid bestaar af Jern, er aldrig nogen Sinde iagttaget at falde ned.

Det er indlysende, at Ting som Meteorsten, der er sjældne og kun forefindes i en meget begrænset Mængde, egner sig som Samlingsobjekt. Baade Museer og adskillige private lægger Vægt paa at have saa mange Fald som muligt repræsénteret, og det kan jo ikke nægtes, at det hele smager noget af Frimærkesamlen, da mange af Meteorerne er ret ensartet bygget og saaledes ikke hver

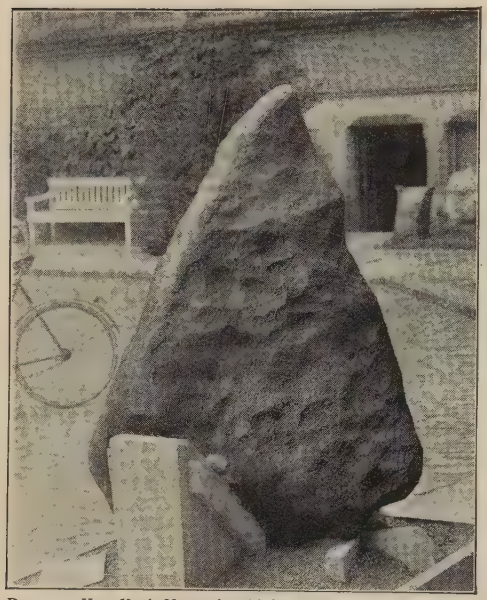

Den nye Kap York-Meteorjernblok i Mineralogisk Museums Gaard.

for sig frembyder nogen særlig videnskabelig Interesse. Da en Masse Fald kun repræsenteres af en enkelt Sten, der tilmed ofte er ret ubetydelig, kan naturligvis ingen enkelt Samling besidde alle Fald; den største, i Chicago, har henved 600. Den store Iver for at faa fat paa Meteorsten, bevirker naturligvis, at saadanne er ret kostbare; før Krigen var det en ret almindelig Regel, at Prisen for Stykker fra et mellemstort Fald var 1 Kr. pr. Gram, men de meget store Fald medførte væsentlig billigere Priser, og omvendt med de smaa Fald. Selv den mindste Sten maa siges at være adskillige Hundrede Kroner værd, naar den er den eneste, der foreligger fra et særskilt Fald. Det store Publikum er vistnok tilstrækkelig paa det rene med Meteorernes store Værdi, men derimod har Folk meget ringe Begreb om, hvordan en Meteorsten skal se ud, og dette Forhold medfører, at der til alle mineralogiske Museer indsendes talrige Sten, som formodes at være Meteorer. Her i Landet viser saadanne sig i de allerfleste Tilfælde at bestaa af Svovlkis, hvilket Mineral har et ret ejendommeligt Udseende, som man straks lægger Mærke til. Det har imidlertid ikke noget med Meteorsten at gøre og er ganske værdiløst.

Ved kemisk Undersøgelse af Meteorsten viser det sig, at de ikke indeholder noget Grundstof, som er ukendt her paa Jorden; dog er det kun en mindre Del af de kendte Grundstoffer, der indgaar i Meteorerne, og det indbyrdes Mængdeforhold mellem dem er ogsaa et ganske andet, end man ellers er vant til. Ogsaa de enkelte kemiske Forbindelser i Meteorstenene kender man for største Delen som jordiske Mineraler men det er her særdeles paafaldende, at en Mængde af vore almindeligste Mineraler som Kvarts, Kalifeldspat, Hornblende og Glimmer mangler i Meteorerne, ligesom der ogsaa fuldstændig mangler Vand eller vandholdige Forbindelser. Som et Kuriosum kan nævnes, at man har fundet ganske smaa Diamanter som Bestanddel i enkelte Tilfælde. Særlig Interesse har det, at man ofte finder asfalt- eller kulagtige Forbindelser, ja enkelte Meteorer bestaar overvejende af saadanne. Heraf kan man dog imidlertid ikke slutte med nogen Grad af Sikkerhed, at der eksisterer levende Væsner paa andre Kloder, da saadanne Forbindelser ogsaa kan tænkes at være dannet ad uorganisk Vej. Det vilde naturligvis være overordentlig interessant, om man kunde finde Forsteninger af tidligere levende Væsner fra andre Kloder, da man saa nok vilde faa mange mærkelige Former at se, som ikke i nogen særlig Grad lignede, hvad man kender her fra Jorden; men det er hidtil ikke lykkedes.

Hovedmassen af Meteorer falder ganske naturligt i to Grupper: Sten- og Jernmeteorerne; dog er der en Del Sten, som danner et Mellemled mellem disse. En Stenmeteor har omtrent samme Vægtfylde som enhver anden Sten, man finder paa Marken, ligesom Udseendet for en løselig Betragtning i Reglen ikke er særlig paafaldende, og man vil derfor i de fleste Tilfælde slet ikke lægge Mærke til den, hvis man ikke har set den falde ned, tilmed da den vistnok som oftest smuldrer hen i Løbet af ret kort Tid. Ved nærmere Undersøgelse er den dog let nok at kende; den har en glinsende sort Smeltningsskorpe, mens det indre oftest er lysegraat, og endvidere er den sammensat af en Mængde smaa Kugler, som man ikke kender noget tilsvarende til fra jordiske Sten, og om hvis Oprindelse man ikke ved noget som helst. Den eneste danske Meteor, man kender noget sikkert til, er en saadan Sten af Vægt ca. 3,8 kg, der faldt i Nærheden af Mern ved Præstø d. 29. August 1878. Hovedparten af den findes nu i vort mineralogiske Museum,

Den anden Slags Meteorer bestaar af næsten rent Jern med et Nikkelindhold af fra 5 til 20 pCt. og med smaa Mængder andre Bestanddele indblandet. De er kun i ganske faa Tilfælde iagttaget under Faldet, men da de synes at kunne bestaa gennem meget

lange Tider uden at ruste, og da de paa Grund af Vægten er meget paafaldende blandt andre Sten paa Marken, vil de altid før eller senere blive fundet, hvis de befinder sig paa et tilgængeligt Sted. En stor Mængde er vistnok blevet tilintetgjort i tidligere Tider for at anvendes til primitive Jernredskaber. Naar man sliber og polerer en Flade i en saadan Sten, kan man ved Ætsning med Syrer frembringe nogle højst ejendommelige, regelmæssige Figurer, de saakaldte Widmanstätten'ske, ved Hjælp af hvilke man altid med absolut Sikkerhed kan kende Meteorjern fra andet Jern.

Blandt Jernmeteorerne maa først og fremmest mærkes de store Blokke, der er fundet i Nærheden af Kap York i Nord-Grønland, ikke alene fordi de paa Grund af Findestedet har særlig Interesse for os, men ogsaa fordi de i Henseende til samlet Masse repræsenterer en usædvanlig stor Meteorforekomst. Det første, man hører til dem, er, at Polarforskeren J. Ross paa sin Rejse i Aaret 1818 fandt Eskimoerne i Besiddelse af Knive og andre Redskaber af Jern. Paa Spørgsmaalet om, hvor de havde faaet disse fra, fortalte de, at de hidrørte fra to eller flere Sten, der laa i Nærheden. Ross fik imidlertid ikke selv Lejlighed til at besøge Stedet, og det samme gjaldt flere senere Ekspeditioner, der blev udsendt i den Hensigt at faa fat paa dette Jern. Det var først Peary, der baade var i Besiddelse af en uhyre Energi og tillige havde betydelige Midler til sin Raadighed, som havde Held med sig. Han fandt tre Blokke, af hvilke den ene, som Eskimoerne kaldte »Ahnighito« (Teltet), laa paa en Ø for sig, mens de to andre, »Konen« og »Hunden«, fandtes paa en Halvø inden for denne. Med store Anstrengelser lykkedes det ham at faa alle tre Blokke om Bord, hvorefter de førtes til Amerika og opstilledes i Museet i New York. Den største af dem, der er den næststørste af alle kendte Meteorer, vejer henved 35 Tons, de andre henved 3 og 1 Tons. Peary var overordentlig glad ved den Tanke, at han havde medbragt hele Fundet, men det viste sig dog heldigvis ikke at være Tilfældet, idet det senere lykkedes Knud Rasmussen at paavise endnu en Blok, som han forærede til Museet her. Den laa paa en Halvø et Stykke fra de andre Forekomster og paa et væsentlig ugunstigere Sted, som meget sjældent er tilgængeligt direkte fra Søen. Imidlertid lykkedes det at faa Bevillingsmyndighederne til at stille det nødvendige Beløb til Raadighed, for at Stenen kunde blive transporteret hen til en belejlig Plads og derfra ført med Skib hjem, og nu i dette Efteraar (1925) er den ankommet til København og vil senere blive stillet op i Mineralogisk Museum. Stenen har Form af en uregelmæssig, spids, trekantet Pyramide; den er i Overfladen forsynet med de sædvanlige Smeltningsgruber, som dog ikke er særlig dybe eller regelmæssige; dens Vægt har vist sig at være 3,4 Tons, hvad der er en Del mindre, end hvad den var anslaaet til at være af dem, der havde set den oppe paa Stedet. Det er naturligvis en meget vanskelig Sag at vurdere Rumfanget, og dermed Vægten, af et saa uregelmæssigt formet Legeme; det viste sig f. Eks. ogsaa, at Peary havde anslaaet den største af sine tre Blokke til at veje 100 Tons. Imidlertid har vor Jernblok en smuk Plads i Rækken af Meteorer, idet man kun kender 8 i hele Verden, der er større, og blandt dem er der kun een eneste i Europa, nemlig en i British Museum i London; den er ganske ubetydeligt større end vor Blok.

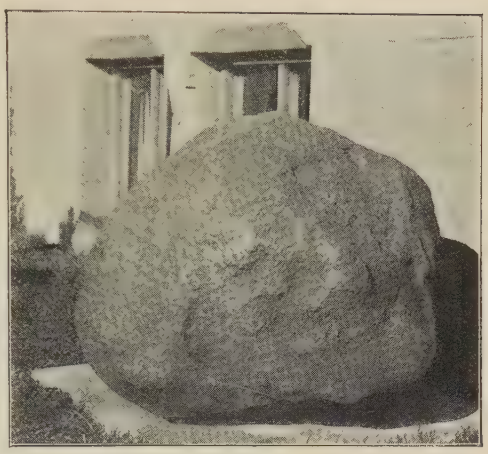

Den store Jernblok fra Uifak i Mineralogisk Museums Gaard.

I Forbindelse med Meteorerne bør ogsaa nævnes de store Jernblokke fra Uifak paa Disko i Grønland, da de i Almindelighed forveksles med Meteorjern, som de dog ikke har noget at gøre med, da de er af jordisk Oprindelse. Ogsaa i denne Del af Grønland havde man tidlig fundet Beboerne i Besiddelse af Jernredskaber, der var lavet af naturligt Jern, men det var først Nordenskiöld, hvem det i Aaret 1870 lykkedes at opdage selve Blokkene, som han i det følgende Aar fik transporteret til Europa. Den største Blok, paa ca. 25 Tons, kom til Stockholm, hvor den blev opstillet i Riksmuseet, Nr. 2, paa 6½ Tons, kom her til Byen, hvor den nu staar i Mineralogisk Museums Gaard, og Nr. 3, paa 4 Tons, kom til Helsingfors. Da

man den Gang endnu ikke vidste, at gediegent Jern kunde dannes her paa Jorden, antog Nordenskiöld selv, at Blokkene var Meteorer, selv om han nok havde lagt Mærke til, at der ogsaa fandtes smaa Jernmasser i den basaltiske Bjergart, der udgør Hovedmassen af Disko og omliggende Egne. For at forklare dette Forhold, greb han til den mærkelige Forklaring, at Jernet skulde være faldet ned som Meteorsten netop i den Tid, da den basaltiske Lava var flydende. Vor Landsmand Dr. K. J. V. Steenstrup paaviste imidlertid, at Jernet forekom paa en saadan Maade, at denne Antagelse var ganske umulig, hvorefter Nordenskiöld senere opstillede den ganske vilde Teori, at ikke alene Jernet, men hele Basaltmassen, skulde være af meteorisk Oprindelse, altsaa i Smaaportioner være faldet ned fra Verdensrummet. Nu er alle Fagfolk klar over, at Steenstrups Teori er den rigtige, og man har for øvrigt senere fundet lignende Jern andre Steder, selv om det dog stadig er en stor Sjældenhed, væsentlig sjældnere end Meteorjernet. Man maa her erindre, at det drejer sig om det gedigne Jern, og at Jern i kemiske Forbindelser, som Malme, er noget ganske almindeligt. Det viser sig ved nærmere Undersøgelse, at Jernblokkene fra Disko i væsentlige Henseender afviger fra Meteorjern: Overfladen har ingen Smeltningsgruber, og ved Polering og Ætsning faas nok karakteristiske Figurer, men de ligner slet ikke de Widmanstätten'ske. Jernet indeholder ogsaa langt mindre Nikkel end Meteorjernet. Efter man er blevet klar over, at Disko-Jernet er af jordisk Oprindelse, har man fremsat forskellige Teorier om, hvordan det skulde være dannet. Nogle mener, at det skulde være frembragt af de Jernforbindelser, der i saa rigelig Mængde findes i Basalten, muligvis ved en Afiltning ved Berøring med Kullag, der findes i de samme Egne, altsaa en Proces, der svarer til den, hvorved man i Almindelighed udvinder Jern. Andre mener, at Jernet skulde være slæbt med op fra Jordens Indre, der sandsynligvis bestaar af Jern. I al Fald maa Jordens Indre være meget tungt, da hele Jordens Vægtfylde er mere end $5^1/_2$, medens Jordskorpens Vægtfylde er under 3.

Hvis denne Teori skulde være rigtig, at Jernblokkene skulde være Prøver af Jordindret — hvad der dog næppe synes at være megen Sandsynlighed for —, vilde der muligvis være et vist Slægtskab mellem de to Slags Jern. Meteorerne kan muligvis antages at være Brudstykker af tidligere Kloder, der af en eller anden Grund er sprængt i Smaastykker, og skulde det en Gang hænde sig, at Jorden skulde undergaa en saadan Behandling, vilde de inderste Dele nok kunne tænkes at levere Legemer af Lighed med Jernmeteorer, mens de ydre Dele kunde blive til Stenmeteorer. Kun for den yderste, granittiske Skorpe har man ikke blandt Meteorerne fundet nogen sikker Repræsentant; men man maa ogsaa betænke, at denne Skorpe kun udgør en meget ringe Del af hele Jordens Masse, og at følgelig Meteorer af den Beskaffenhed vilde blive overordentlig sjældne.

O. B. Bøggild

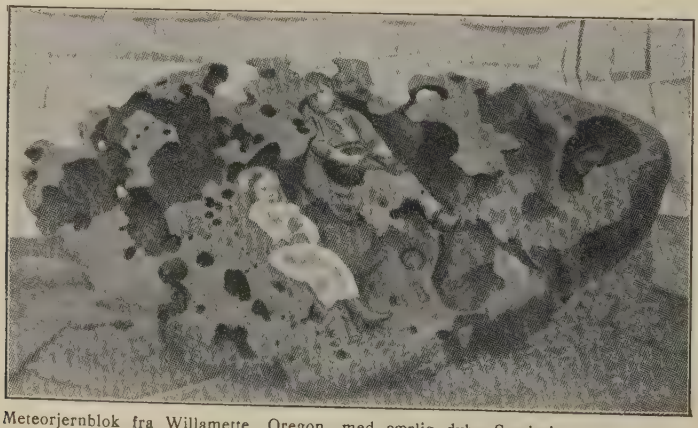

Meteorjernblok fra Willamette, Oregon, med særlig dybe Smeltningsgruber. Vægt ca. $13^1/_2$ Tons.

BIBLIOTEKER I OLDTIDEN

Fig. 1. Kouyunjiks Ruinhøj set fra Syd.

I vore Dage er Bøger i egentlig Forstand Folkets Eje; de forskellige Landes Administrationer har overalt, gennem Oprettelsen af Biblioteker og ved omsorgsfuld Vedligeholdelse af deres Indretning og af Bogbestandens Forøgelse, sørget for, at Folket vederlagsfrit kan skaffe sig Indsigt i et hvilket som helst Vidensomraade, foruden at Skøn- og Underholdningslitteratur i videste Forstand staar til dets Raadighed. Dette Forhold er imidlertid et Resultat af den stærke demokratiske Udvikling i Europa efter den franske Revolution. Før denne er det væsentlig den lærde Stand, der har Adgang til at benytte Bibliotekerne, og disses Trivsel er overalt afhængig af den enevoldsherskende Regents Gunst. Herhjemme i Danmark var det som bekendt Kong Frederik III, den tidligere Ærkebiskop over Bremen og Verden Stift, en lærd og kundskabstørstende Natur, der grundlagde vort Kongelige Bibliotek. Og paa samme Maade er det gaaet rundt omkring i de andre Lande; man tænke blot paa det af Rhinpfalzgreverne samlede pragtfulde Bibliotek i Heidelberg (Bibliotheca Palatina), som under Trediveaarskrigens omskiftende Begivenheder erobredes af Tilly (1622) og derpaa af Maximilian I af Bayern skænkedes til Pave Gregor XV, der lod det indlemme i Vatikanets Bibliotek.

Medens man fra Kejsertidens Rom har Efterretninger om offentlige Biblioteker, er vor Viden om saadanne i det gamle orientalske For-Asien lig Nul. De mange Udgravningsekspeditioner i Lille-Asien og Mesopotamien har kun gjort Fund, der viser os, at de orientalske Biblioteker var Kongernes private Ejendom; Storkongen og Staten er her i disse Tider og Egne ensbetydende Begreber. Haand i Haand med de vigtige Udgravninger af talrige Tempelomraader i Mesopotamien har vel gaaet Fund af disses private Arkiver.

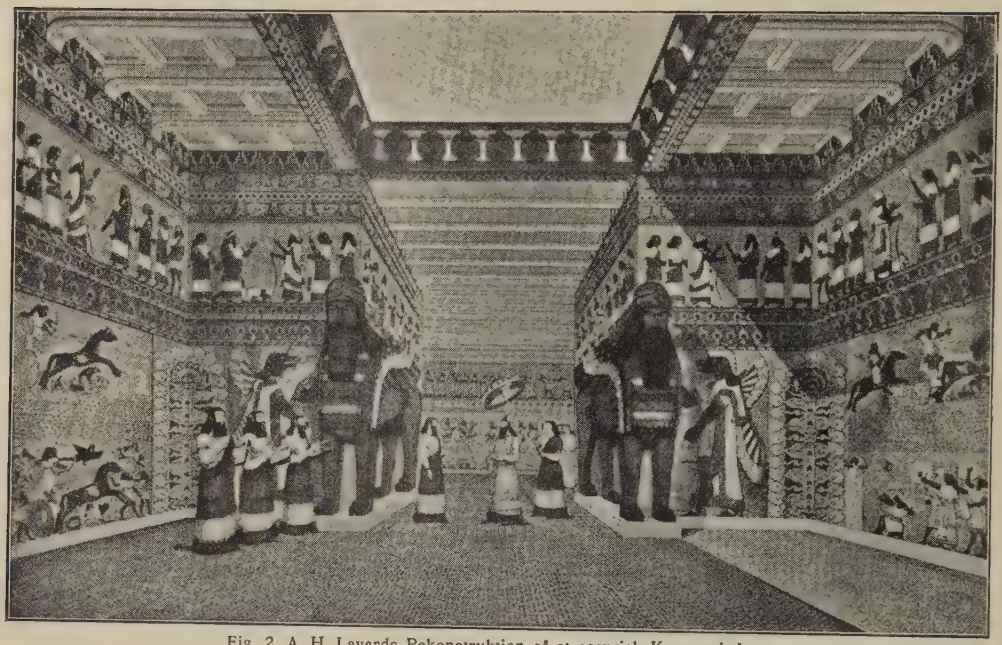

Fig. 2. A. H. Layards Rekonstruktion af et assyrisk Kongepalads.

Men virkelige Biblioteker, som kan sidestilles med Renæssance- og Reformationstidens Fyrstebiblioteker, finder vi blot inden for Paladsomraaderne i Mesopotamiens gamle Storbyer.

Allerede i 1842 begyndte en fransk Konsul i Mosul, ved Tigris's øvre Løb, Udgravninger i Ruinhøjene ved den nærliggende Landsby Kouyunjik (Fig. 1), uden synderlig Held. Men i 1846 genoptog Englænderen Sir Austen Henry Layard, hvis Landsmand J. Rich allerede i 1820 havde formodet, at Kouyunjik var det Sted, hvor det gamle Ninive havde ligget, Udgravningsarbejdet her, oprindelig paa privat Initiativ, men senere for British Museum, og talrige dygtige Forskere fortsatte efter ham Arbejdet. Rich's Formodning viste sig rigtig, man fandt Resterne af ikke mindre end tre assyriske Kongepaladser (Fig. 2) i Ruinhøjene omkring Kouyunjik og Nebi Yûnus, tilhørende henholdsvis Sancherib, Asarhaddon og Ashurbanipal, af Herodot kaldet Sardanapal. I det sidste fandt Udgravningsekspeditionen (1852, under Hormuzd Rassams Ledelse) et mægtigt Bibliotek, der stadig, trods vedholdende Udgravninger, hvori ogsaa Frankrig, Tyskland og Amerikas Forenede Stater har deltaget, i de efterfølgende 60 Aar i Mesopotamien, maa betragtes som vor Hovedkilde for Kendskabet til assyrisk-babylonisk Sprog, Religion og Kultur samt ydre som indre Historie.

Ashurbanipal (668—626 f. Kr.) var en af de sidste assyriske Herskere; udadtil mister han Landomraade, idet Ægypten river sig løs, trods flere sejrrige assyriske Tog herned, og med Sydstaten Babylon og med Elam mod Øst fører han forbitrede, sejrrige, men ganske opslidende Kampe. Iranske Folk (Medere og Persere) trænger ind paa Elams Plads, og i 607 f. Kr. deltager de i Ninives Erobring og Ødelæggelse. Om de sidste 15 Aar af Ashurbanipals Regering ved vi intet, han synes dog at have holdt sammen paa Riget og tillige indadtil været en Beskytter af Kunst og Videnskab, et Særsyn blandt de krigslystne og erobrende Assyrerkonger. Hans enestaaende Bibliotek vidner herom.

Ninive-Biblioteket, som fra Kouyunjiks Ruinhøje er ført til British Museum i London, er en af dettes dyrebareste Skatte. Det bestaar af over 20,000 brændte Lertavler, beskrevet med Kileskrifttegn; de store Konge-Aarbøger (se nedenfor) er hyppigt indskrevet paa mangesidede Lercylindre (sml. Fig. 10). Tavlernes Størrelse varierer en Del, de mindste (f. Eks. Brevene) er kun lidt større end en Tændstikæske og betydelig tyndere; de største er af Størrelse som de to modstaaende Sider i en opslaaet, jævnstor Bog, medens Flertallet af Tavlerne er saa store som Halvdelen af en enkelt Side i en almindelig Bog. Lertavlerne er, i de omtalte forskellige Størrelser, blevet skaaret ud af store, pressede, vaade Lermasser; Skrifttegnene er derefter, medens Tavlerne endnu var vaade, blevet

presset ned i For-, hyppigt ogsaa i Bagsiden med et tresidet stumpt Instrument, lavet af Træ, Metal eller Elfenben. Herefter er Tavlerne blevet brændt i Ovne, saaledes at Skrifttegnene ses paa dem den Dag i Dag efter mange Tusind Aars Forløb. Paa Overfladen af de største Tavler ser man af og til et Antal smaa Huller med visse Mellemrum, for at Dampen herigennem kunde slippe ud under Brændingsprocessen. Skriften løber fra venstre til højre, modsat andre semitiske Folks Skriftvaner (Hebræerne, Araberne), i Linier under hinanden, og bestaar blot af et eneste Tegn, en Kile med større eller mindre Hoved i forskellige Stillinger og i de mangfoldigste Antal af Sammensætninger. Denne Skrift, som indhugget paa de skønne Alabasterrelieffer fra Paladset i Kalah (Fig. 3), der før Ninive var Hovedstad, har et smukt ornamentalt Præg og er meget tydelig, men er vanskelig at læse paa selve Tavlerne. Netop fordi Tegnene er præget i vaadt Ler, som senere er brændt, faar en Tavleside et uroligt Udseende, og da Kiletegnene er trykket ned i Leret og staar meget tæt sammen, udslettes ofte den tynde Del af Kilen, foruden at de enkelte Tegngrupper let flyder over i hinanden. Kun ved at holde en saadan Tavle i Hænderne og dreje den heri, saa at Lyset falder paa forskellig Maade ned i Tegnfordybningerne, er det muligt at aflokke Tavlen Forstaaelsen af de rigtige Tegn.

Tydningen af de mangfoldige Kiletegns sproglige Værdi, Dechiffreringen (Tydningen) af Kileskriften, er en af det 19. Aarhundredes stolteste aandelige Bedrifter. Mange er de Forskere, der har arbejdet med paa denne vigtige Opgaves Løsning, men et Par enkelte Navne melder sig med større Krav paa at blive mindet af Efterverdenen end andre: Georg Friedrich Grotefend og især Sir Henry Rawlinson. Naar Forskeren vil søge at tyde en ganske ukendt Skriftart, er det en stor Hjælp for ham, hvis han kan opstille sandsynlige Formodninger om, hvilket Folks litterære Mindesmærker Skriften optegner. Er dette Folks Sprog Forskeren bekendt gennem andre Overleveringer, eller fordi andre hermed beslægtede Sprog foreligger fuldt oplyste, saa har Videnskaben her et fast Holdepunkt. Langt vanskeligere er Vilkaarene, hvor baade Folk, Sprog og Skrift er ubekendte; her er blot to Veje mulige: Forskeren maa enten haabe paa, at Udgravninger og Fund vil bringe for Dagen en Bilingue, ɔ: en Indskrift, eller et andet Skriftvidnesbyrd, der i to Sprog, hvoraf det ene er bekendt, meddeler den samme Beretning, det være sig nu om en Konges Erobringstog, en retslig Afgørelse

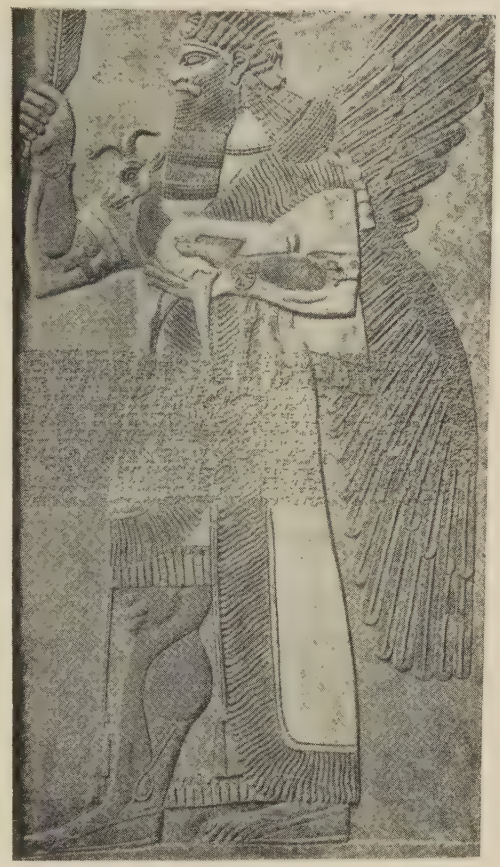

Fig. 3. Alabasterrelief fra Ashurbanipals Palads i Kalah (885—860 f. Kr.), forestillende et vigtigt mytologisk Væsen, med Kileskrifttegn, indhugget i Stenen.

eller en afdød Stormands Bedrifter. Ved Hjælp af en saadan Bilingue kan Forskeren langsomt arbejde sig ind i den Beretning, som findes i den ham ukendte Skriftart; han ved nu, hvad der staar i Teksten, men det videre Arbejde er forskelligt for hvert Sprog. Det var ved Hjælp af en saadan Bilingue, Rosette-Stenen, at Champollion løste de ægyptiske Hieroglyffers Gaade (1822). Uden Bilinguer maa Forskeren søge, ud fra stadig tilbagevendende ens Forbindelser af de samme Tegn inden for den ukendte Skrift, at danne sig en Forestilling om Sprogets Bygning; Opdagelsen af Egennavne heri og omfattende sproglig Viden kan hjælpe videre fremad ad denne Vej. Men de mangfoldige Tydningsforsøg af de hettitiske Indskrifter har vist, at hvor Forskeren savner Kendskab til det ukendte Sprogs Slægtskab med andre Sprogætters, er næsten uløselige Vanskeligheder forbundet med Tydningen af en saadan Skriftart.

De første Kileindskrifter blev bekendt i

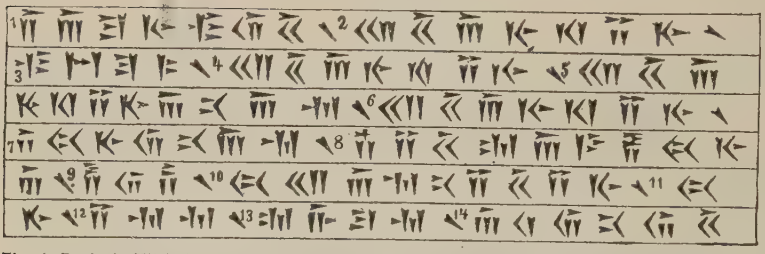

Fig. 4. Darius's Kileindskrift fra Persepolis, der i Oversættelse lyder saaledes: „Darius, Kongen, den store, Kongernes Konge, Hystaspes's Søn, Achæmeniden, som har bygget dette Palads." Navnene Darius og Hystaspes indeholdes henholdsvis i Linierne 1 og 8, Titlerne „Konge" og „Kongernes Konge" henholdsvis i Linierne 2, 6 og 4—5.

Sønnen af den Konge, der nævnes foran i Nr. 1. Dette indser man let, naar man erindrer den oven for omtalte af Silvestre de Sacy fremhævede Indskriftformular. Altsaa stammer disse to Indskrifter fra to persiske Konger,

Europa gennem Afskrifter fra Paladsruinerne i den gamle persiske Hovedstad Persepolis, foretaget af Orientrejsende i det 16. og 17. Aarhundrede, men afgørende Betydning fik først Danskeren Carsten Niebuhrs Rejseekspedition (1765) og hans hermed følgende Undersøgelser. Han formodede, at Indskrifterne skulde læses fra venstre til højre, og at der fandtes tre forskellige Skriftsystemer, der alle bestod af Kiletegn. I de følgende Aar arbejdede mange Forskere, paa Grundlag af Niebuhrs nøjagtige Afskrifter af Persepolis-Indskrifterne, videre paa Løsningen af det interessante Spørgsmaal: Indskrifternes Tydning. Man formodede rigtigt, at disse var skrevet paa Oldpersisk, hvis senere Udvikling til middelpersisk og nypersisk Sprog man var fortrolig med. Af Niebuhrs Efterfølgere maa fremhæves, at den store franske arabiske Sprogforsker Silvestre de Sacy gjorde opmærksom paa, at Sasanidekongernes Indskrifter (227 f. Kr.—641 e. Kr.), affattet i Middelpersisk, havde følgende faste Indledningsform: »NN, Kongen, den store, Kongernes Konge, Kongen over Iran, XX's, Kongens, den stores, Kongernes Konges, Søn o. s. v.« Og endelig maa vi fremhæve, at vor Landsmand, den lærde Biskop Friedrich Münter, rigtigt udpegede det Tegn i Persepolis-Indskrifternes første Kileskriftsystem, som betyder »Konge« (se Fig. 4, L. 2 og 6; Fig. 5, L. 2 og 7).

Her er det da, at den 27-aarige tyske Gymnasiallærer i Frankfurt am Main Grotefend sætter ind (1802). Han tager to Indskrifter af det første Skriftsystem (Fig. 4 og 5) foran sig; ved Hjælp af Kongetegnet (se ovenfor) finder han heri Kongenavnene, som staar foran dette. Det Kongenavn, som staar foran i Nr. 1 (Fig. 4, L. 1), møder han i Slutningen af Nr. 2 (Fig. 5, L. 6), altsaa, slutter han, maa Indskrift Nr. 2 stamme fra Fader og Søn, Faderens Fader nævnes ved Navn sidst i Indskrift Nr. 1 (Fig. 4, L. 8), men her iagttager Grotefend, at Kongetegnet (Fig. 4, L. 2 og 6; Fig. 5, L. 2 og 7) ikke følger efter dennes Navn. Vi har saaledes Navne paa Bedstefader, der ikke er Konge, Fader og Søn, der begge efter hinanden har været Konge. Og hvilke Navne paa Herskere inden for det gamle persiske Dynasti skal vi søge efter? Her er kun een Mulighed: Hystaspes, Darius og Xerxes. Grotefend havde en Tid tænkt, at Kyrus, der grundlægger Achæmenidernes Dynasti, var Faderens Navn, men denne Formodning maatte han opgive, da saavel Kyrus's Fader som Søn hed Kambyses. Navnene vilde da være Kambyses, Kyrus, Kambyses, hvilket bl. a. udelukkes af den Omstændighed, at de tre Navne alle er forskellige; to af dem er ikke ens. Ved at indsætte Navnene Darius og Hystaspes i Indskrift Nr. 1 og Xerxes og Darius i Nr. 2 i en Form, der var en Blanding af de hebraiske, græske og middelpersiske Former for disse Navne, vandt Grotefend Lydværdier for i alt 13 Tegn, som var tilnærmelsesvis rigtige. — De følgende Aars Studier af det gamle persiske Sprog, som kendes fra Avesta, Persernes hellige Skrift, bragte Grotefends Tydning fast Grund under Fødderne, og snart forstod man at fastsætte Tegnværdierne sprogligt rigtigt og at læse Indskrifternes Ord i det første Kileskriftsystem. Saaledes havde man ved omhyggelige Undersøgelser og genial Skarpsindighed og Gætning tydet en ukendt Skrift, hvis Sprog man paa Grund af Findestedet rigtigt havde formodet maatte være Persisk.

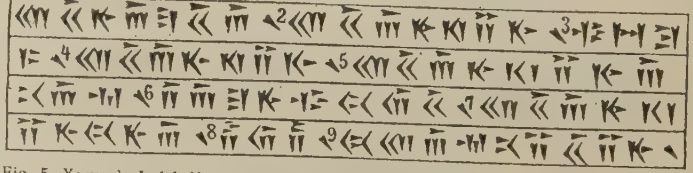

Fig. 5. Xerxes's Indskrift samme Steds fra: „Xerxes, Kongen, den store, Kongernes Konge, Darius', Kongens, Søn, Achæmeniden." Navnet Xerxes staar i L. 1, Darius, som vi kender fra Fig. 4 L. 1, staar i L. 6; Titlerne „Konge" og „Kongernes Konge" henholdsvis i Linierne 2, 7 og 4—5.

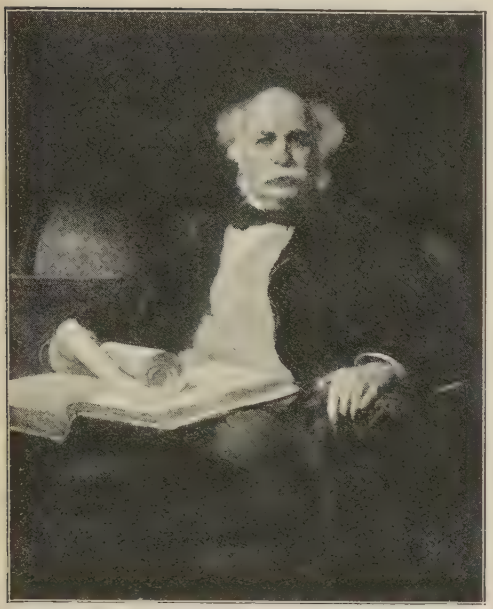

Fig. 6. Sir Henry Creswicke Rawlinson 1810—1895.

Men hermed var blot en Begyndelse gjort; Niebuhr havde jo allerede fremhævet, at der fandtes tre forskellige Systemer af Kileskrift, men om Sprogene i de to øvrige havde man blot Gisninger. Ved Hjælp af de kendte Tegn fra de oldpersiske Kileindskrifter lykkedes det dog snart, især ved Danskeren N. L. Westergaards Skarpsindighed, at tyde det andet Systems Sprog og Skrift, men først i 1890 kunde Weissbach fremlægge en fuldstændig Oversættelse heraf; Sproget kaldes Nysusisk. Om det tredie System formodede man, efterhaanden som Udgravningerne i Mesopotamien (1842 ff.), som er omtalt foran, tog Fart og bragte Fund af Tavler for Dagen, der var beskrevet med dette Kileskriftsystem, at dets Sprog var det gamle assyrisk-babyloniske, et Søstersprog til Bibelens Hebraisk og til Arabisk. Dette tredie System havde langt flere og meget mere sammensatte Tegngrupper end de to andre omtalte (se Fig. 7), og trods rigtige Tilløb af flere Forskere (f. Eks. af den engelske Præst E. Hincks), er Tydningen af den assyrisk-babyloniske Kileskrift væsentlig een Mands Værk, den engelske Officers Sir Henry Rawlinsons (Fig. 6).

1833 berejste han Persien — for at deltage i Omorganisationen af dette Lands Hær — og lagde i persisk Kurdistan i Nærheden af Hamadan Mærke til en Række Indskrifter; den største af disse var meget omfangsrig, affattet i tre forskellige Systemer af Kileskrift ligesom Persepolis-Indskrifterne, og var indhugget ca. 100 Meter over Jorden paa Behistân-Klippen; oven over Indskriften fandtes en reliefagtig Fremstilling af Kongen, der senere viste sig at være Darius I Hystaspes' Søn (ca. 514 f. Kr.). Med stor Møje, ofte forbundet med livsfarlige Klatringer, kopierede Rawlinson denne store Indskrift, og 1835 havde han, uafhængig af og uvidende om Enkelthederne ved Grotefends Tydning 33 Aar tidligere, tydet den persiske Del af Indskriften. 1851 forelagde han sin Dechiffrering (Tydning) af den assyriske Del og udførte hermed en af de største Bedrifter i den menneskelige Aandshistorie. Han grundlagde herigennem Assyriologien som Videnskab og gav med genial Skarpsindighed en Oversigt over den uhyre vanskelige Skrifts Karakter, foruden en Oversættelse og en Omskrivning af Skriften med almindelige Bogstaver. — Hvad der især vanskeliggør Læsningen af denne Kileskrift, er Tegnenes Mangetydighed; Skriftens Tegn udgør intet Alfabet, men angiver dels Vokal + Konsonant (f. Eks. as, ul, ri, sa, lu o. s. v.), dels Konsonant + Vokal + Konsonant (f. Eks. dan, kal, rib o. s. v.), men endvidere har Skriften en Række Tegn, man kalder Ideogrammer, og som skal læses som et helt Ord (f. Eks. ilu »Gud«, sharru »Konge« o. s. v.). Dette vilde for saa vidt være klart nok, hvis disse tre Grupper af Tegn holdtes ude fra hinanden, men vi har Tegn, som kan have alle tre Slags Værdier, f. Eks. har det enkleste Tegn, een vandret Kile de lydlige Værdier ash, rum, dil, endvidere kan det læses som Ordet ina, Præpositionen »i, imod«, som Lands- og Gudenavnet Ashur og kan endelig i Sammensætninger have Be-

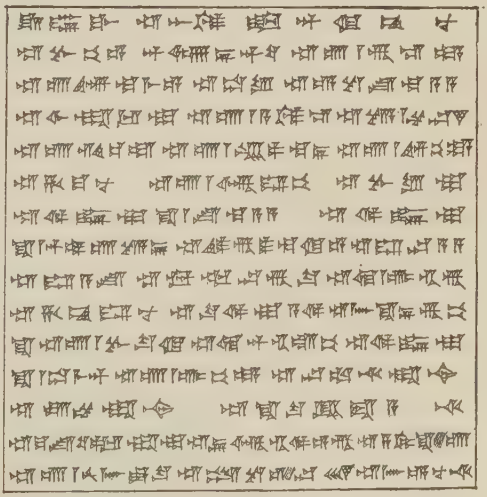

Fig. 7. Et Stykke af Sancheribs Kongeannaler (sml. Fig. 10) i en moderne europæisk Forskers Afskrift.

Fig. 8. En babylonisk Tegnliste med Angivelse af Tegnenes Navn, Udtale og Betydning.

tydningen nadânu »at give«. Den assyriske Skrift bestaar af ca. 600 saadanne simplere Tegn, men paa Grund af Forbindelser imellem disse indbyrdes maa Forskeren regne med Titusinder af nye Tegnværdier.

Det store Bibliotek i Ninive synes grundlagt allerede af Ashurbanipals Oldefader Sargon II (722—705 f. Kr.), Samarias Erobrer, og saavel hans Søn Sancherib som Sønnesøn Asarhaddon har forøget dets Bestand af Kiletavler. Men Ashurbanipal organiserer Bibliotekets rivende Tilvækst af Tusinder af Tavler gennem systematisk Afskrivning af Tekster, som fandtes rundt omkring i Rigets Byer, og af hvilke ingen Duplikat fandtes i Biblioteket. Kongen sendte Skrivere til de gamle Byer, saavel i Assyrien som Babylonien, hvori fandtes Biblioteker, og lod dem tage Afskrifter af sjældne og vigtige Værker; paa samme Maade skaffede han sit Bibliotek Afskrifter af de vigtigste Tempelarkivers Indhold, hovedsagelig bestaaende af religiøse Ritualer og Hymner. Men foruden denne systematiske Samlen af historiske, litterære som religiøse Tekster til Biblioteket, udfoldede Ashurbanipal tillige en anden for Samtiden som for Nutidens Forskning saare betydningsfuld Virksomhed; han gav Befaling til, at Skriverne udarbejdede Lister over Kileskrifttegnene og deres lydlige Værdier, hvorved store Ordlister, de saakaldte Syllabarer (Fig. 8), fremstilledes. Den væsentligste Tilskyndelse hertil for Kongen var den Realitet, at mange religiøse Hymner og en stor Del af Tempelritualerne var affattet i et Sprog, som taltes af Assyrernes og Babylonernes Forgængere i Eufratdalen, Sumererne, og som efter disse kaldes Sumerisk. Det samme Forhold kender vi fra vore Dages katolske Kirke, hvor Ritualet oplæses paa Latin, et Sprog, hvoraf den katolske Befolkning intet forstaar, men som i Præsteseminarerne særlig studeres. Paa samme Maade var i det gamle Assyrien og Babylonien Sumerisk det lærde og religiøse Sprog. Ordlisterne, som Ashurbanipal lod udarbejde, skulde tjene til at lette Forstaaelsen og Tilegnelsen heraf, men tillige lod Kongen adskillige af de Kopier af sumeriske Værker, som han havde ladet afskrive, forsyne med assyriske Oversættelser, saaledes at de kunde tilegnes ogsaa af dem, der var uden Kendskab til Sumerisk. Disse Oversættelser har været af stor Betydning for den moderne Forskers Indtrængen i dette Sprog.

Paa næsten enhver Tavle af Betydning findes i det kongelige Bibliotek i Ninive Kongens Mærke, d. v. s. hans Navn og Titler, og hyppigt findes til Slut eller bag paa Tavlen en lang Formular, i hvilken Kongen fortæller, at Guderne har bistaaet ham med at afskrive Tavlen (Tavlerne); Formularen ender saaledes: »Jeg har ordnet dem (ɔ: Tavlerne) i Klasser, har revideret dem og anbragt dem i mit Palads, saaledes at jeg, Herskeren, som kender Gudernes Konge Ashurs Lys, kan læse dem. Den, som borttager denne Tavle eller skriver sit Navn paa den ved Siden af mit Navn, gid Ashur og Belit maa forfølge ham med Vrede og Had og ødelægge hans Navn og Efterkommere i Landet.« Ofte bestod en afskrevet Tekst af mange Tavler; disses Samhørighed fremgaar dels af den saakaldte »Catch-line«, en enkelt Linie, der angiver, til hvilken Serie Tavlen eventuelt kan høre, dels angives paa sidste Tavle Antallet af den Række af Tavler, hvorpaa Teksten stod skrevet. Om selve Ordningen og den systematiske Inddeling af den mangeartede Litteratur, som Biblioteket rummede, ved vi intet, men at Bagsiden af Tavlerne er rundede eller konvekse synes at udelukke den Mulighed, at Tavlerne, enten de nu til-

hørte samme Serie eller ej, har været stablet oven paa hinanden.

Biblioteket blev totalt ødelagt 607 f. Kr., da Mederne og Kaldæerne (Nybabylonierne) i Forening erobrede Ninive, som de brændte ned til Grunden saa fuldstændigt, at man i Oldtiden i lange Tider var ganske uvidende om, hvor Byen havde ligget. Alexander den Store vandt 331 f. Kr., ikke meget Øst for det gamle Ninive, ved Arbailu, sin store Sejr over den sidste Perserkonge, uden at han eller hans Historieskrivere vidste noget om Stedets historiske Karakter. Og først ved vor Tidsregnings Begyndelse omtales et nyt Ninive, beliggende i Nærheden af den gamle Assyrerhovedstad, og som, indtil Islams Fremtrængen i disse Egne, var Sæde for en af den syriske Kirkes Biskopper. Ved Ninives Erobring 607 f. Kr. er det først og fremmest gaaet ud over Kongepaladset med tilhørende Bibliotek; begge er blevet nedbrændt til Grunden. En enkelt Tavle i British Museum, en Del af et Forretningsbrev, viser Spor af den umaadelige Hede, som den har været udsat for, da Ashurbanipals Bibliotek nedbrændte. Heldigvis for Eftertiden var dets litterære Skatte overleveret paa et Materiale, som Ilden ikke formaaede at tilintetgøre; adskillige Tavler forefandtes vel sprukne og sammenkrøllede af Heden eller var sammensmeltet til ulæselige Masser, men Hovedbestanddelen af Bibliotekets Indhold var velbevaret til vor Tid, skjult under de store Ruinhøje, paa hvilke Kurderne og Araberne i Aarhundreder har ladet deres Faarehjorde græsse.

1851 forelagde Rawlinson som omtalt sin geniale Tydning af den assyrisk-babyloniske Kileskrift, 1852 begyndte Rassams Udgravninger af Ashurbanipals Bibliotek i Ninives Ruinhøje. Hermed var baade Betingelserne for og Materialet til Forstaaelsen af en mægtig Oldtidslitteratur givet Forskerne i Hænde. Det herefter følgende Tiaar blev en mægtig Arbejdstid for den nye assyriologiske Videnskab, der til den Dag i Dag har haft en uafbrudt Strøm af stadig nye Kileskrifttavler at arbejde med, idet Udgravningsarbejderne i Mesopotamien, siden Midten af forrige Aarhundrede, har omfattet alle de gamle Hovedbyer. — Før 1850 havde vi vor væsentligste Viden om Assyrien og Babylonien fra de ganske spredte Bemærkninger i det Gamle Testamente, der oftest kun bestaar i en hadefuld Omtale af eller i en kort historisk Beretning om Israelitternes mægtige Fjender og Erobrere. Men denne Omtale gav os intet virkeligt Indblik i de store Rigers Kultur, Religion og Litteratur og bragte

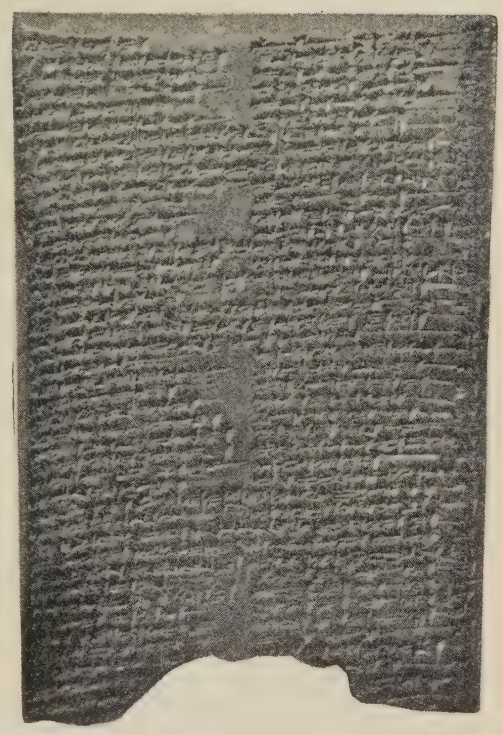

Fig. 9. Beretning om Kampen mellem Marduk og Tiamat (Enuma elish, 4. Tavle.)

os kun ganske faa historiske og kronologiske Holdepunkter. Vor øvrige Viden stammede fra tilfældige Vidnesbyrd hos græske og latinske Forfattere, af hvilke blot Herodots er af større Udførlighed. Alle disse Efterretninger kunde nu nøje eftergaas, bekræftes som rigtige eller afvises som løse Vidnesbyrd, paa Grundlag af selve de originale Tekster, der stammede fra de gamle Riger, og som Ninive-Biblioteket var et sandt Arsenal for.

Vi skal her kort nævne, hvad Fundene i dette bragte os Viden om. Af størst almen Interesse var vel nok de Tavlefund, der oplyste os om den assyrisk-babyloniske Religion. Gennem utallige Tekster har vi faaet nøjagtige Oplysninger om det Ritual, som brugtes ved de store Templers religiøse Aarsfester, om Præsteskabets forskellige Ordensklasser, om Indholdet af de Hymner, der lød fra de troendes Læber, naar de bragte Guderne deres Takofre, eller naar de kom, bedende for disses Fødder, for at Guderne skulde hjælpe dem i Nød, mod Sygdom, Uaar eller Krigstilstand. Hymnerne giver os Indblik i de troendes absolutte Underkastelse over for Guderne, og talrige Besværgelsestekster mod onde Dæmoner viser os, at disses Herredømme strakte sig alle Vegne, hvor Menneskelivet rørte sig. En Slags Dæmoner

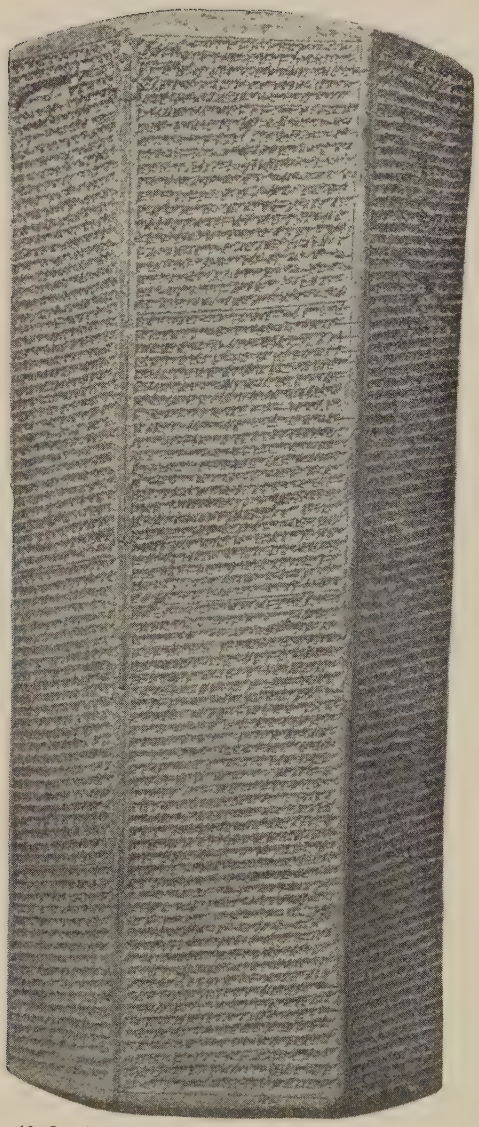

Fig. 10. Sancheribs sekssidede Lercylinder, der beretter om hans Felttog (bl. a. Belejringen af Jerusalem) og hans Byggeforetagender (sml. den moderne Afskrift deraf i Fig. 7).

angriber Menneskets Hoved, en anden dets Bryst eller Haand, medens andre igen bringer Pest og Epilepsi eller rider det som en Mare om Natten. Kun ved Hjælp af Gudernes Kraft, som overalt paakaldes i Besværgelserne, kan Dæmonernes Skare hæmmes i deres Anslag mod Menneskene. Thi Guderne har en Gang i Tidernes Begyndelse bevunget de onde Dæmoner og herefter skabt Universet med Menneskene. Herom beretter det berømte syvtavlede (?) Skabelsesepos, som kaldes Enuma elish, »Dengang da foroven«, efter 1. Linie i Digtet. I den babyloniske Redaktion af dette, er Marduk, Storstadens ældgamle Guddom, Hovedpersonen, og den af de øvrige Guder valgte Gudeøverste. I den 4. Tavle (Fig. 9) skildres Marduks afgørende Kamp med Dæmonernes øverste Tiamat, som han efter Besejringen spalter i to Dele; af den ene Halvdel bygger han Himmelhvælvingen, og af den anden synes han at danne Jorden. I 5. Tavle skabes Stjernerne paa Himmelhvælvingen, Maanen sættes til at bestemme Dagene, og Aaret deles i 12 Maaneder. Herefter har maaske fulgt Skabelsen af Plantevæksten og af Dyrene. Thi den 6. Tavle omtaler Menneskets Skabelse, der finder Sted, for at Guderne kan have nogle, der dyrker og tilbeder dem. Denne Handling foregaar, saa vidt man af den stærkt itubrudte Tavle kan se, saaledes, at Marduk opfordrer en anden Guddom til at afhugge sit (?) Hoved; af Ben og Blod fra Marduks Legeme danner den anden Gud derpaa Mennesket. — En anden mytologisk Tekst fortæller om, hvorledes Gudinden Ishtar, den samme assyrisk-babyloniske Person som Fønikernes Astarte, vi kender fra det Gamle Testamente, drager til Underverdenen for at udfri sin døde elskede Tammuz. Teksten omtaler Underverdenens Udseende, de afdøde lever her som Skygger i Mørke og Støv, der lejrer sig paa Døre og Laase. Gudinden maa først igennem syv Porte og foran hver af disse aflevere et Klædningsstykke som Pant, saa at hun nøgen træder ind i Underverdenen. Men først da hun truer med at stænke af »Livets Vand«, som hun har bragt med sig, paa alle de henfarne Sjæle, saaledes at de lever op igen, lykkedes det hende at overtale disses Herskerinde til at lade hendes elskede slippe op til Jorden igen. Denne mytologiske Fortælling er bl. a. interessant paa Grund af sine Lighedspunkter med de klassiske Sagn om Orpheus og Eurydike og om Amor og Psyche, hvilket sidste vi kender fra Paludan-Müllers fine Digt. — Et Brudstykke af en Tavle, der fortæller Legenden om den oldbabyloniske Kong Sargon I's Fødsel og Barndom, er interessant, fordi Fortællingen er en Parallel til det Gamle Testamentes Fortælling om Moses; Sargon fødes i Hemmelighed, da hans Liv efterstræbes, hvorfor hans Moder lægger ham i en Vuggekurv af Siv, tættet med Jordbeg, og sætter den ud paa Eufrats rivende Strøm. Barnet findes af Gudinden Ishtar, som tager det under sin Beskyttelse.

Endelig maa vi kort omtale det store tolvtavlede Gilgamesh-Epos, som man daterer fra Tiden mellem 4000 til 2300 f. Kr. I dette

fortælles om Helten Gilgamesh, der stammer fra Syd-Babylonien, og de Bedrifter, han udførte sammen med Vennen Engidu. Dennes pludselige Død bringer Gilgamesh til at klage utrøstelig, og han begiver sig derefter paa Vandring for at skaffe sig Viden om, hvorledes Mennesket kan undgaa Dødens Magt. Han vandrer mod Vest, hvor Solen gaar ned, og lærer af en guddommelig Skikkelse Sabitu ved Jordens yderste Grænse, at det evige Liv blot er Gudernes Eje, og at disse har fastsat Døden som Menneskets Lod, den Gang det blev skabt. Alligevel drager Gilgamesh videre over Oceanet ved Jordens Grænse ud til en af sine Forfædre, Utnapishtim, der i Tidernes Begyndelse var den eneste, som blev reddet, da den store Vandflod hærgede Jorden. Utnapishtim fortæller Gilgamesh herom (paa den 11. Tavle), og denne vender herefter tilbage til Jorden, efter forgæves at have forsøgt at opnaa det evige Liv ved Hjælp af en Plante, der formaar at forlænge Livet, men som en Slange røver fra ham. Digtet er interessant, fordi det giver os Indblik i et Menneskes fortvivlede Kamp mod Dødens Realitet, i et Oprør mod Verdensordenen. — Først efter mange Aars Forløb har man faaet alle Tavlerne samlet til en Helhed. Det første, man lærte at kende heraf, var et Brudstykke af den 11. Tavle, som ved sin Offentliggørelse af den engelske Assyriolog George Smith, der oprindelig var Kobberstikker af Profession, og som havde fundet det i British Museum i 1872, vakte fuldkommen Sensation (Fig. 10). Paa dette Tavlebrudstykke genkendte Smith først Kileskrifttegnet for »Due« og læste herefter: »paa den 7. Dag tog jeg en Due og lod den flyve afsted; Duen fløj hid og did, men da der ikke fandtes noget Sted, hvor den kunde hvile, vendte den tilbage igen.« Videre læste han, hvorledes en Svale sendes ud, men atter vender tilbage til Utnapishtim i Arken; først da en Ravn udsendes, er Vandet sunket saa meget, at den forbliver paa Jorden og ikke vender tilbage. — Der var ingen Tvivl om, at man her havde en, til det Gamle Testamentes Beretning om Noah og Syndfloden, parallel Fortælling, som senere Undersøgelser har vist os var Forbilledet for den bibelske. Da den engelske Regering intet foretog sig, udsendte den engelske Avis »Daily Telegraph« en Ekspedition til Ninive under Ledelse af George Smith, der virkelig i det gamle Bibliotheks Ruiner fandt de manglende Stykker af Tavlen, foruden andre til Digtet hørende Tavler. Hermed var Begyndelsen gjort til den Sammenligning mellem det Gamle Testamentes og den assyrisk-babyloniske Kulturs religiøse Beretninger, som siden den Tid har været af afgørende Betydning for vor Opfattelse af det Gamle Testamente.

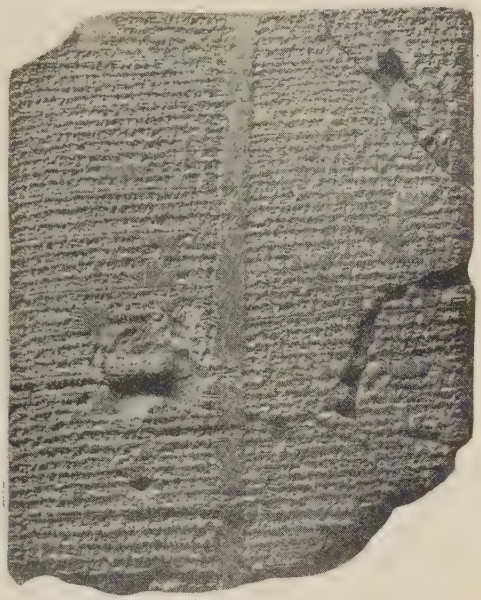

Fig. 11. Babylonisk Krønike omfattende Aarene 744—668 f. Kr.

Foruden de ovenfor nævnte Ordlister og andre sproglige Tekster, der har beriget vor Viden om det assyrisk-babyloniske Sprogs Karakter og Ordforraad, dets Skrifts Historie samt om Summerernes Sprog, maa vi her til Slut nævne Bibliotekets rige Indhold af historiske Tekster. Disse foreligger især i Form af Aarbøger (Annaler) eller Krøniker, der fortæller om Tildragelserne inden for denne eller hin Konges Regering, især om hans Felttog og hans Bygningsarbejder, Restauration af forfaldne Templer saavelsom Opførelsen af helt nye. Gennem disse Tekster, af hvilke vi især fremhæver den saakaldte Babyloniske Krønike (Fig. 11) og Sancheribs Cylinderindskrift (Fig. 10), er vor Viden blevet beriget om det gamle assyriske Rige i dets Forhold til Øst- og Vestmagterne.

SVEND AAGE PALLIS

TYSK

IX

1.

Vor einem Ho|tel ersten Ranges in Hamburg hält das Auto. Drei Fahrgäste steigen aus: eine junge ele|gant ge|kleidete Dame, ein Herr in der Mitte der Dreissiger und ein älterer, etwa sechzigjähriger Mann in einem dicken Pelz. Im Flur be|stellen sie ein Einzelzimmer und ein Doppelzimmer mit Bad im ersten Stock nach der Strasse zu. Sie füllen so|gleich den Anmeldezettel aus: Wie sie heissen? Vorname? Familienname? Ge|boren wann und wo? Tag der Ankunft? Alle diese lästigen Fragen, die jeder be|antworten muss, um in einem Ho|tel über|nachten zu können. Die Zimmer Nummer sechs und acht sind frei. Die be|kommen sie. Fahrstuhl ist da, sie be|nutzen ihn aber nicht. Sie steigen ruhig die Treppen hin|auf und be|treten das erste Zimmer, das ihnen der Por|tier [-tje] zeigt.

2.

Oversættelse:

Foran et første Klasses Hotel i H. holder Bilen. 3 Passagerer stiger ud: en ung elegant klædt Dame, en Herre i Midten af Trediverne og en ældre, cirka tresaarig Mand i en tyk Pels. I Vestibulen bestiller de et Enkeltværelse og et Dobbeltværelse med Bad paa første Sal ud til Gaden. De udfylder straks Anmeldelsesblanketten: Hvad de hedder? Fornavn? Efternavn? Født naar og hvor? Ankomstdag? Alle disse ubehagelige Spørgsmaal, som enhver maa besvare for at kunne overnatte i et Hotel. Værelserne Nr. 6 og 8 er fri. Dem faar de. Der er en Elevator, men de benytter den ikke. De stiger roligt op ad Trapperne og betræder det første Værelse, som Portieren viser dem.

3.

„*Weisst du*, Christian," fing der alte Herr an, „*wir wollen* nun ein paar Tage hier bleiben und dann *müsst ihr* al|lein weiterfahren. *Ich muss* die kleine Stadt noch einmal sehen, in der ich einst als barfüssiger Junge her|umsprang und tolle Streiche machte. *Du musst* nach Dänemark und meine Tochter *muss* mit dir gehen. Wo|hin *du willst*, da|hin *will sie* auch. Sie wird dir folgen durch dick und dünn, denn *sie mag* dich, das *weiss ich*." „Ge|wiss, Papa! *er weiss*, dass *ich* ihn *mag*." „*Wisst ihr* aber," fuhr er fort, „wie die Strasse heisst, die *wir* von hier aus sehen *können*? Der Jungfernstieg heisst sie und *soll* die bekannteste Strasse in ganz Hamburg sein."

4.

Oversættelse:

„Ved du, Ch.," begyndte den gamle Herre, „vi vil nu blive her et Par Dage, og saa maa I rejse videre alene. Jeg maa endnu en Gang se den lille By, i hvilken jeg en Gang sprang rundt som barbenet Dreng og lavede gale Streger. Du maa til D. og min Datter maa tage med dig. Hvorhen du vil, vil hun ogsaa. Hun vil følge dig gennem tykt og tyndt, thi hun holder af dig, det ved jeg." „(Det er) rigtigt, Far! han ved, at jeg holder af ham." „Men ved I," vedblev han, „hvad Gaden hedder, som vi kan se herfra? „Jomfrustien" hedder den og skal være den bekendteste Gade i hele H."

5.

Grammatik.

Læg Mærke til, at følgende 7 Udsagnsord: *dürfen* „maatte, turde", *können* „kunne", *mögen* „holde af; gide", *müssen* „maatte, skulle", *sollen* „skulle", *wollen* „ville", *wissen* „vide" i *Nutid* har samme Endelser som Datidsformerne *war* og *gab* — se VI 6 —, og at der desuden er Forskel paa Ordets Stamme i Ental og Flertal: ich d*a*rf: wir d*ü*rfen, ich k*a*nn: wir k*ö*nnen, ich m*a*g: wir m*ö*gen, ich m*u*ss: wir m*ü*ssen, ich soll: wir sollen, ich will: wir wollen, ich weiss: wir wissen — ligesom i ældre Dansk: jeg k*a*n, vi k*u*nne; jeg v*e*d, vi v*i*de osv. — *Datid* ender paa *-te* og bøjes som *kaufte* — se VI 5: ich *durfte, konnte, mochte, musste, sollte, wollte, wusste.*

6.

Nøgle til VIII 9:

Die Frau des Fabrikanten las den Brief, der von seinem Bruder gekommen war. Vor vierzehn Jahren sah sein Bruder die Göttin der Freiheit. Was hat sie in der Hand? Die Küsten des Vaterlandes verschwanden in der Ferne. Der Frühlingsmorgen war schön. Ch. vergass nicht seinen Bruder und seine Eltern. Er kehrt zurück als (ein) wohlhabender Mann. Wie hoch sind die Wolkenkratzer N. Yorks? Er fällte Bäume in dem Urwald und wohnte in einer Hütte, die sie selbst ge|baut hatten. Er hat Gold ge|graben und viel Geld ver|dient. Der Däne ist reich *ge|worden*. Das Zimmer ist hübsch *ge|worden*. Das Kleid ist ge|kauft *worden*. Der Brief ist von dem Briefträger ge|bracht *worden*. H. schlachtete acht Hühner. Die Frau musste kehren und scheuern. Der Knabe hat einen Vogel totgeschossen. Er zielte gut. Die Jäger hatten die Rothaut ge|bunden, die ge|fangen *worden* war.

7.

Oversæt *til* Tysk:

Nu er Hansens Broder i Hamborg. Hans Kone og hans Svigerfader *(Schwiegervater)* er ogsaa der. De bor i et fint Hotel. De maa betale mange Penge for deres Værelser. Hvad hedder Gaden, i hvilken de bor? Det maa du vide. Jeg ved det ikke. Hvem ved det? Hvorhen vil Ch.? Den gamle Mand vandrer alene i Hamborgs Gader. Han vilde se Raadhuset og Børsen. Han havde været Gæstgiver i C. Men han var født i en lille By i Tyskland. Hans Forældre var døde *(ge|storben)*. Livet er saa mærkværdigt. Kan du forstaa det? Jeg kan

ikke. Kan De? — Han sætter sig paa en Bænk ved Søen. Aftenen er kølig. Han lukker *(schliesst)* Øjnene og drømmer. Men han sover ikke. En halv Time senere blev (se VI 1) han forstyrret *(ge|stört)*. De havde set ham. De havde søgt og fundet ham. De havde raabt hans Navn („svagt" Hak., se V 3). Nu tog de ham med hjem. Der laa paa Bordet et Telegram *(das Telegramm)*. De vilde straks læse Telegrammets Indhold *(der Inhalt)*.

X

1.

Unsere drei Ameri|kaner hatten ein paar lustige Tage ge|habt. Im Zirkus waren sie ge|wesen und hatten die Kunststücke der Pferde, die Reitkünste der Kunstreiterinnen, die Seiltänzer usw. be|wundert. Es war über|haupt eine feine Vorstellung ge|wesen. Die dummen Witze hatten sie na|türlich nicht alle ver|standen. — Im Ope|rettentheater hatten sie „Die Dollarprinzessin" ge|sehen. — Zuletzt hatten sie aber das Kursbuch her|vorgeholt, um die Fahrpläne zu stu|dieren. Eigentlich war es die Absicht Christians ge|wesen, nach Kiel zu fahren und von da mit dem Dampfer nach Korsör. Auf die Bitte seiner Frau hatte er nun be|schlossen, einen anderen Weg zu reisen, nämlich über Berlin, und so sassen sie nun im Speisewagen des Schnellzuges.

Unter den Fahrgästen war auch einer — ein Deutscher —, den sie so|gleich er|kannten. Er hatte auf dem Dampfer seine Ka|jüte neben der ihrigen ge|habt, und sie hatten mitten auf dem At|lantischen Meere seine Be|kanntschaft ge|macht. Als er sie er|blickte, er|hob er sich und ge|sellte sich zu ihnen.

2.

Oversættelse:

Vore tre Amerikanere havde haft et Par lystige Dage. De havde været i Cirkus og havde beundret Hestenes Kunststykker, Kunstrytterskernes Ridekunster, Linedanserne osv. Det havde overhovedet været en fin Forestilling. Alle de dumme Vittigheder havde de naturligvis ikke forstaaet. I Operettetheatret havde de set „Dollarprinsessen". Men til sidst havde de taget Rejselisten frem for at studere Køreplanerne. Egentlig havde det været C.'s Hensigt at rejse til K. og derfra med Damper til K. Paa sin Hustrus Bøn havde han nu besluttet at rejse en anden Vej, nemlig over B., og saaledes sad de nu i Hurtigtogets Spisevogn. — Blandt Passagererne var ogsaa en — en Tysker —, som de straks genkendte. Han havde paa Damperen haft sin Kahyt ved Siden af deres og de havde gjort hans Bekendtskab midt paa Atlanterhavet. Da han fik Øje paa dem, rejste han sig og sluttede sig til dem.

3.

„Ge|statten Sie, dass ich hier Platz nehme?" „Bitte sehr!" „Sie frühstücken? Darf ich Ihnen diese ge|räucherten Aale emp|fehlen? Gnädige Frau haben noch keine solche ge|schmeckt? Das müssen Sie aber! Ein wahrer Leckerbissen! Oder diesen Lachs hier? Nein?" „Er|zählen Sie uns, bitte, etwas, Herr M.," bittet Frau H. „Sehr gern. Hören Sie mal: Ein Herr sagte zu einem Stu|denten: „Als ich gestern über den Marktplatz ging, sah ich Sie ge|rade aus dem Wirtshaus kommen." „Das war ich nicht! Ich komme nie *ge|rade* aus dem Wirtshaus!" antwortet ihm der Student. Gut, nicht wahr? Man muss einfach lachen, wenn man so etwas hört. — Ein Kaufmann hat seinen Ge|hilfen fortgejagt und wird von seinem Freund nach der Ursache ge|fragt. „Siehst du," sagt er, „erstens war der Kerl zu gar nichts zu brauchen, und zweitens war er zu allem fähig."

„Sie haben ohne Zweifel ein gutes Ge|dächtnis, Herr Meyer! Und der Lachs war wirklich vor|züglich!"

4.

Oversættelse:

„Tillader De, at jeg tager Plads her?" „Værsaagod!" „De spiser Frokost? Tør jeg anbefale Dem disse røgede Aal? Har Fruen aldrig smagt den Slags? Det maa De virkelig! En sand Lækkerbisken! Eller denne Laks her? Ikke?" „Aah, fortæl os noget, Hr. M.," beder Fru H. „Meget gerne. Hør engang: En Herre siger til en Student: „Da jeg i Gaar gik over Torvet, saa jeg Dem komme lige ud af Værtshuset." „Det var ikke mig. Jeg kommer aldrig *lige* ud af Værtshuset!" svarer Studenten ham. Godt, ikke sandt? Man maa ligefrem le, naar man hører saadan noget. — En Købmand har jaget sin Medhjælper bort og bliver af sin Ven spurgt om Aarsagen. „Ser du," siger han, „for det første var Fyren ikke til at bruge til noget, og for det andet var han i Stand til alt." „De har uden Tvivl en god Hukommelse, Hr. M.! Og Laksen var virkelig fortrinlig!"

5.

„Lieber Christian! sage mir, weisst du ganz ge|nau, welche Endungen die deutschen Eigenschaftswörter haben?" „Selbstverständlich weiss ich das! *Entweder* haben sie gar keine Endungen *oder* sie haben die|selben Endungen, wie sie der be|stimmte Ar|tikel hat (die sogenannten „starken" Endungen) — ausgenommen im Genitiv Einzahl des männlichen und sächlichen Ge|schlechtes, wo sie *-en* haben statt *-es, — oder auch* haben sie die Endung *-e* oder *-en* (die sogenannten „schwachen" E.).

Hier kannst du sie sehen:

„stark"				„schwach"			
er	e	es	e	*e*	*e*	*e*	en
en	e	es	e	en	*e*	*e*	en
en	er	*en*	er	en	en	en	en
em	er	em	en	en	en	en	en

„*Wann* haben sie aber die „starken" Endungen und wann die „schwachen"?" „Ja, das ist es eben! *Wenn* vor dem Eigenschaftswort ein Fürwort steht, welches die „starke" Endung hat, dann darf das Eigenschaftswort bloss die „schwache" haben — *sonst* schmückt sich das Eigenschaftswort selbst mit der „starken". — Ver|suchen vii' mal! Es heisst: *der* liebe Gott aber: (du) lieb*er* Gott; das kleine Kind — aber: ein (mein, ihr) klein*es* Kind; die alt*en* Leute — aber: alte Leute; wir trinken von dies*em* rein*en* Wasser — aber: wir waschen uns in rein*em* Wasser. — Notwendig ist es natürlich, das richtige Ge|schlecht und den Fall zu wissen. — — Gar *keine Endung* haben die Eigenschaftswörter, wenn sie so stehen: die Strasse ist *rein,* das Wasser ist *rein,* die Strassen sind *rein* — und: er ist *rein* ver|rückt. — Hast du es nun ver|standen?" — „Ich glaube, ja!"

6.

Oversættelse:

„Kære Ch.! sig mig, ved du helt nøjagtigt, hvilke Endelser de tyske Tillægsord har?" „Selvfølgelig ved jeg det. *Enten* har de slet ingen Endelser *eller* de har de samme E. som det bestemte Kendeord (de saakaldte „stærke" E.) — undtagen i Ejefald Ental Hak. og Itk., hvor de har -en i Stedet for -es, — *eller ogsaa* har de E. -e eller -en (de saakaldte „svage" E.). Her kan du se dem: — — — „Men *hvornaar* har de de „stærke" E. og hvornaar de „svage?" „Ja, det er netop det! *Naar* der foran Tillægsordet staar et Stedord, som har den st. E., saa maa Till. blot have den sv. — *ellers* smykker Till. sig selv med den stærke. — Lad os engang prøve ad! Det hedder den kære Gud — men: (du) kære G.; det lille Barn — men: et (mit, hendes) lille B.; de gamle Folk — men: gamle F.; vi drikker af dette rene Vand — men: vi vasker os i rent V. — Naturligvis er det nødvendigt at vide det rigtige Køn og Faldet. — — Slet *ingen Endelse* har Till., naar de staar saaledes: Gaden er *ren,* Vandet er rent, Gaderne er rene — og han er rent forrykt. — Har du nu forstaaet det?" „Ja, det tror jeg."

7.

Man langweilt sich oft in ein*er* fremd*en* Stadt. Auch wenn es ein*e* gross*e* Stadt in ein*em* fremd*en* Land ist. Man sehnt sich nach d*en* still*en* Abenden in sein*er* eigen*en* Stube. Da hat man sein*e* lieb*en* Freunde. So|gar d*er* alt*e* Lehnstuhl war ein gut*er* Freund, der zu uns sprach, und di*e* treu*e* Uhr an der Wand war ein*e* gut*e* Freundin. Sie hiess uns morgens aufstehen und an di*e* ge|wohnt*e* Arbeit gehen, sie lächelte uns froh ent|gegen, wenn wir nach voll|brachter Arbeit nachmittags nach Hause kamen zum wohlverdient*en* Essen, sie lächelte überfroh, wenn wir uns mit gut*em* Ge|wissen auf d*as* grüne Sofa legten und uns um nichts auf der Welt kümmerten. Und hatte unsere Mutter oder unsere Frau über unser*en* vierbeinig*en* Freund ein schneeweiss*es* Tischtuch ge|breitet und eine Tasse dampfend*en* Kaffees vor uns ge|stellt — was blieb uns dann noch zu wünschen übrig?

8.

Oversættelse:

Man keder sig ofte i en fremmed By. Ogsaa naar det er en stor By i et fremmed Land. Man længes efter de stille Aftener i sin egen Stue. Der har man sine kære Venner. Endog den gamle Lænestol var en god Ven, der talte til os, og det trofaste Ur paa Væggen var en god Veninde. Det bød os om Morgenen staa op og gaa til det vante Arbejde, det smilede os glad i Møde, naar vi efter fuldbragt Arbejde om Eftermiddagen kom hjem til det velfortjente Maaltid, det smilede lykkeligt, naar vi med god Samvittighed lagde os paa den grønne Sofa og ikke brød os om noget i Verden. Og havde vor Moder eller vor Hustru over vor firebenede Ven bredt en snehvid Dug og stillet en Kop dampende Kaffe hen for os — hvad havde vi da mere at ønske?

9.

Oversæt *til* Tysk:

Jeg saa den skønne Gudinde. Den nye Verdens Soldater var tapre *(tapfer).* Han ægtede den rige Gæstgivers eneste Datter. En lille Kuffert er god. Havet (Itk.) havde blaa Bølger. Den rige Mand vendte tilbage. Han blev en rig Mand. Brevet var fra den rige Mand. Elsker du unge Høns? Maleren maler den blaa Dør med frisk Farve. En god Steg er bedre *(besser)* end en god Kage. Snedkeren har repareret de vaklevorne Stoles Ben. Storvadsken er færdig. En Husmoder har mange Pligter. Den nye Ordens Følger er ikke de bedste. Han fortalte gamle Historier. Hun var bevæbnet med et vældigt Vaaben (Hf.). Den fine Dolk kiggede frem fra Lommen.

10.

Nach langem, trübgrauem Regentag
Wird's endlich golden im schweigsamen Hag;
Über tausend Knospen, noch ganz verweint,
Geht plötzlich ein Lächeln, die Sonne scheint.

Ging's nicht auch dir, liebe Seele, so?
Mitten im Leid wardst du plötzlich froh,
Lächeltest still mit Augen, noch feuchten,
und sahst über dir eine Sonne leuchten . . .

(M. Janitschek.)

11.

Oversættelse:

Efter (en) lang, mørkegraa Regndag bliver det endelig gyldent i den tavse Lund; over tusinde Knopper, endnu ganske forgrædte, gaar pludselig et Smil, Solen skinner. — Gik det ikke ogsaa dig, kære Sjæl, saaledes? Midt i Smerten blev du pludselig glad, smilede stille med endnu fugtige Øjne og saa en Sol lyse over dig . . .

ENGELSK

THIRTIETH LESSON
(þörr'tiiþ)
Tredivte Time.

þurchase (þörr'tjis) = købe. fair (fær) = Marked
stranger (streⁱn'djer) = fremmed
hard (hard) = vanskeligt. tell (tell) = sige, fortælle
at all (at åll) = i det hele taget. inn (inn) = Kro
vicious (vi'sjes) = ondskabsfuld, fuld af Nykker
seller (sell'er) = Sælger. favour (feⁱver) = Gunst
vice (vajs) = Fejl, Lyde. rightful (rajt'full) = rette
temper (tem'per) = Natur, Temperament
advice (advajs') = Raad. owner (ōner) = Ejer
puzzled (pözz'ld) = perpleks, uforstaaende
stable-man (steⁱbl) = Staldkarl. thief (þīf) = Tyv
meanwhile (mīn'hwajl) = imidlertid
stop (stǫp) = Tegn. mark (mark) = Tegn
narrative (nar'rativ) = fortællende
descriptive (diskrip'tiv) = beskrivende
composition (kåmpozi'sjen) = Stil
full stop = Punktum
sentence (sen'tens) = Sætning
dull (döll) = dump. heavy (hev'i) = tungt
distant (dis'tent) = fjernt. thud (þödd) = Brag
Greece (grīs) = Grækenland
Spain (speⁱn) = Spanien
peninsula (penin'sjula) = Halvø
frugally (frū'gelli) = sparsommeligt
actively (ak'tivli) = virksomt. set (sett) = gaa ned
abroad (abråd') = i Udlandet, ude
asleep (aslīp') = i Søvne. awake (aweⁱk') = vaagen
sorrow (sårō) = Sorg, Kummer

Exercise LVII.

Please translate.

A Horse purchased from a Stranger.

A gentleman once bought a horse at a fair. Now it is very hard to tell if a horse bought from a stranger has any unpleasant tricks or is at all vicious. So the gentleman who had bought it said to the seller: — "Will you tell me, as a favour, if the horse has any vice?" "Well," said the man, "I know nothing against its temper, except that it does not like to go to an inn (of which he gave the name) a few miles away; so, if you take my advice, you will never go near that inn. Everywhere else the animal is perfectly quiet." The new owner took the horse home, and rode it every day for more than a week. The animal was so quiet that the gentleman was more puzzled than ever why it should not like to go near that particular inn. At last he said to himself, "I will ride it past the inn and see what happens." He did so; but nothing happened, and the horse was as good as ever. The gentleman then rode it into the yard of the inn, and of course the stableman came out to see what was wanted. "Why!" he exclaimed as soon as he saw the horse, "here's our old horse back again!" and he told the gentleman that the horse had been stolen from the inn a short time before. Meanwhile the thief had had time to get safely away; and the stolen horse had to be given up to its rightful owners.

Exercise LVIII.

Please translate.

The four principal stops or marks most frequently used in narrative and descriptive composition are: comma, semicolon, colon, and full stop. The use of stops divides one sentence from another sentence or one part of a sentence from another part. The main uses of the comma can best be seen from the following examples:

(1) My cousin, William, has gone out to sea,
(2) A dull, heavy, and distant thud was heard. (Adjectives).
Greece, Italy, and Spain are peninsulas. (Nouns).
He lived quietly, frugally, and actively. (Adverbs).
(3) The sun having set, we all went home.
(4) By night or by day, at home or abroad, asleep or awake, he is never free from sorrow.
(5) He will succeed, because he works hard. I will gladly do this, if I am allowed.

Nøgle til Øvelser LV og LVI.

LV

Vinstokken i Hampton Court.

Hampton Court, der ligger ved Temsen og engang var Sommerresidens for Englands Konger og Dronninger, rummer indenfor sine Mure mange Genstande af historisk Interesse, der er vel værd at studere. Haverne og Parkanlæggene rundt om Bygningen forøger i høj Grad Stedets Tiltrækning. En af de Seværdigheder, som den besøgende ikke bør undlade at se, er den vidunderlige, gamle Vinstok, som blev plantet for omtrent 150 Aar siden, da den blot var en Stikling taget fra en Vindyrkers Gartneri i Essex. Til Trods for dens høje Alder bærer den endnu ca. 300 Drueklaser om Aaret, og nogle af dem vejer over 2 Pund. Selv om den ikke er den største Vinstok i England, har den den største Stamme, hvis Tykkelse er over 45 Tommer, medens dens Hovedgren er 114 Fod lang. Den Stamme, der har naaet denne overordentlige Tykkelse, ligger udenfor Drivhusets Mur, i hvilket Hovedparten af Vinstokken er blevet trænet op til at vokse. Den blev plantet meget tæt ved Floden, og den Næring, som den faar fra Vandet, der siver henimod dens Rødder, er sandsynligvis Hovedaarsagen til dens fortsatte vidunderlige Frugtbarhed. Druerne dyrkes først og fremmest til Kongens Bord, men Hs. Majestæt sender en hel Mængde Klaser til Hospitaler og andre Institutioner, i hvilke han er interesseret.

LVI.

What is Hampton Court? It is a castle which is situated on the left bank of the Thames, ca. four Danish miles from London. When was it built? It was built in 1515 and was during several centuries the summer residence of the English kings. The castle is surrounded by a large and very beautiful park which is a favourite pleasure resort on Sundays.

ENGELSK

THIRTY-FIRST LESSON
(þörrti-först)
Enogtredivte Time.

Gibraltar (djibrål'tar) = Gibraltar.
ape (eip) = Abe
colony (kå'loni) = Koloni
Barbary ape (bar'beri) = Berberaber
Europe (ju'rop) = Europa
prize (prajz) = skatte
protect (protekt') = beskytte, værne
inhabit (inha'bit) = bebo
portion (por'sjen) = Del
famous (fei'moss) = berømt. rock (råkk) = Klippe
lower (lōer) = lavere. major (mei'djer) = Major
render (ren'der) = yde. chatter (tjat'ter) = pludre
obedience (obī'djens) = Lydighed
homage (håm'idsj) = Hyldest
the reason why (ðe rīzn hwai) = Grunden til
occasion (å'keisjen) = Lejlighed
fortress (får'tris) = Fæstning
capture (kap'tjur) = Tilfangetagelse, Paagribelse
excitement (eksajt'ment) = Ophidselse, Sindsbevægelse
action (ak'sjen) = Handling
give rise to (rajs) = give Anledning til
suspicjon (söspi'sjen) = Mistanke
authority (åþå'riti) = Autoritet, Myndighed
drum (drömm) = Tromme. grain (grein) = Korn
attentively (a'tentivli) = opmærksomt
watcher (wåt'sjer) = Iagttager
conclude (konklūd') = slutte
attempt (atemt') = Forsøg
mine (majn) = minere, anlægge Miner
timely (tajm'li) = betimelige
warning (wår'ning) = Advarsel
enable (eneibl') = sætte i Stand
defender (difend'er) = Forsvarer
frustrate (fröstreit') = forstyrre, forpurre

Exercise LIX.

Please translate.

Gibraltar saved by Apes.

In Gibraltar there is a colony of Barbary apes, the only such colony in Europe. Only twenty of these animals are now living there. They are highly prized and carefully protected by all classes of men inhabiting Gibraltar. Their home is on the higher eastern portion of the famous rock, except when they are driven lower down by cold winds. The oldest ape is known as Major, and all the members of the colony appear to render him obedience, if not homage.

The reason why these apes are so highly thought of is that on one occasion they saved the fortress from capture. A group of them was seen chattering in a state of great excitement. One after another they put their ears to the ground in a certain spot. This action gave rise to suspicion on the part of the authorities, and a drum, on which was sprinkled a handfuld of sand, was placed near the spot where the apes had been listening so attentively. The grains were observed to dance, and the watchers immediately concluded that an attempt was being made to get into the fortress by mining. This proved to be true, and the timely warning given by the apes enabled the defenders to frustrate the attempt.

Nøgle til Øvelser LVII og LVIII.

LVII

En Hest købt af en fremmed.

En Mand købte engang en Hest paa et Marked. Nu er det meget svært at sige, om en Hest købt af en fremmed har nogle ubehagelige Vaner eller i det hele taget er ondskabsfuld. Derfor sagde den Mand, som havde købt den, til Sælgeren: „Vil De som en Gunst fortælle mig, om Hesten har nogen Fejl?“ „Aah“, sagde Manden, „jeg ved intet uforsagtigt om dens Temperament, undtagen at den ikke holder af at komme til en Kro (hvis Navn han opgav), der ligger et Par Mil borte; derfor hvis De vil lyde mit Raad, skal De aldrig komme i Nærheden af den Kro. Alle andre Steder er Hesten fuldkommen rolig.“ Den nye Ejer, bragte Hesten hjem og red paa den hver Dag i over en Uge. Dyret var saa roligt, at Manden blev mere perpleks end nogen Sinde over, at den ikke skulde kunne lide at komme i Nærheden af den særlige Kro. Til sidst sagde han til sig selv. „Jeg vil ride forbi Kroen og se, hvad der sker.“ Det gjorde han, men der skete intet, og Hesten var lige saa føjelig som nogen Sinde. Saa red Manden ind i Krogaarden, og selvfølgelig kom Staldkarlen ud for at se, hvad han ønskede. „Ih,“ udbrød han, saasnart han saa Hesten, „der har vi jo vores gamle Hest igen!“ Og han fortalte Manden, at Hesten var blevet stjaalet fra Kroen for kort Tid siden. Imidlertid havde Tyven haft Tid til at slippe bort i Sikkerhed og den stjaalne Hest maatte tilbageleveres til dens rette Ejermænd.

LVIII

De fire vigtigste Tegn, der hyppigst bruges i fortællende og beskrivende Stil, er: Komma, Semikolon, Kolon og Punktum. Brugen af Tegn adskiller en Sætning fra en anden Sætning, eller en Del af en Sætning fra en anden Del af samme. Den vigtigste Brug af Kommaet kan bedst ses af følgende Eksempler:

1) Min Fætter, William, er draget til Søs.
2) Et dumpt, tungt og fjernt Brag hørtes (Adjektiver). Grækenland, Italien og Spanien er Halvøer (Navneord). Han levede roligt, sparsommeliet og virksomt (Adverbier).
3) Da Solen var gaaet ned, gik vi alle hjem.
4) Ved Nat eller ved Dag, hjemme eller ude, i Søvne eller vaagen aldrig er han fri for Sorg.
5) Han vil have Held med sig, fordi han arbejder haardt. Jeg vil gerne gøre dette, hvis jeg faar Lov til det.

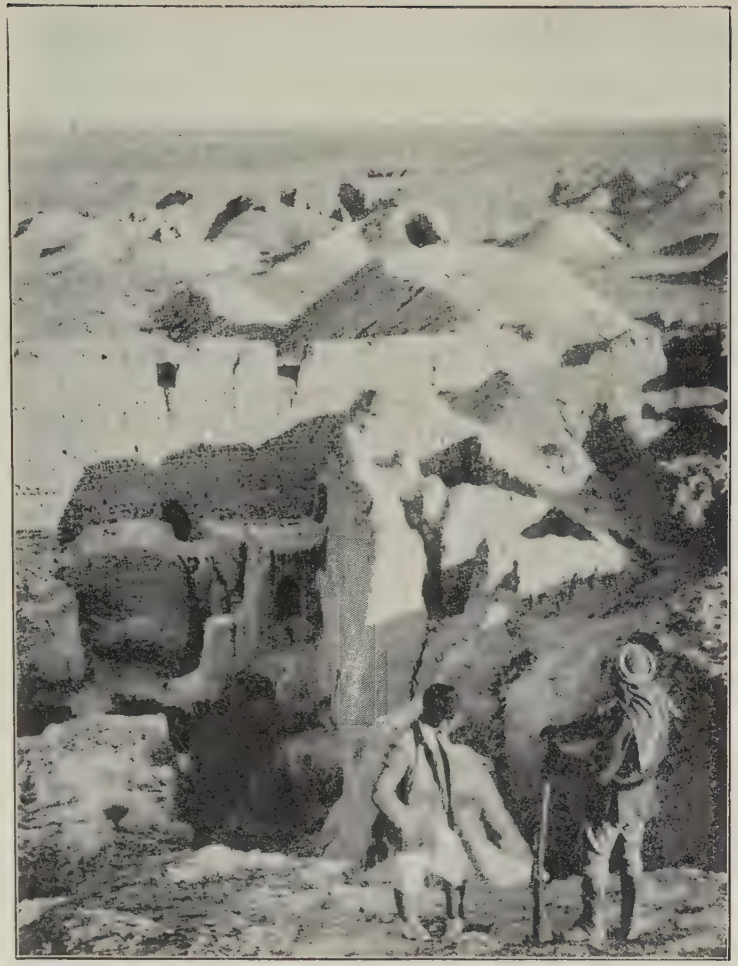

En Del af de amerikanske Udgravninger i Byen Nippur, en af de ældste Byer i det gamle sumeriske Rige i Mesopotamien.

Floden Eufrat, Syd for Byen Babylon. Eufrat udspringer i det armeniske Højland; efter at have forenet sig med Tigris løber den ud i den persiske Havbugt. Den er 2770 km lang

Den eneste Meteorsten, som man ved med Sikkerhed er faldet i Danmark. Den faldt den 29. August 1887 i Nærheden af Mern ved Præstø og findes paa Mineralogisk Museum i København. Dens Vægt er 3,8 kg. Paa Billedet ses tydeligt den sorte Smeltningsskorpe og det lysere Indre.

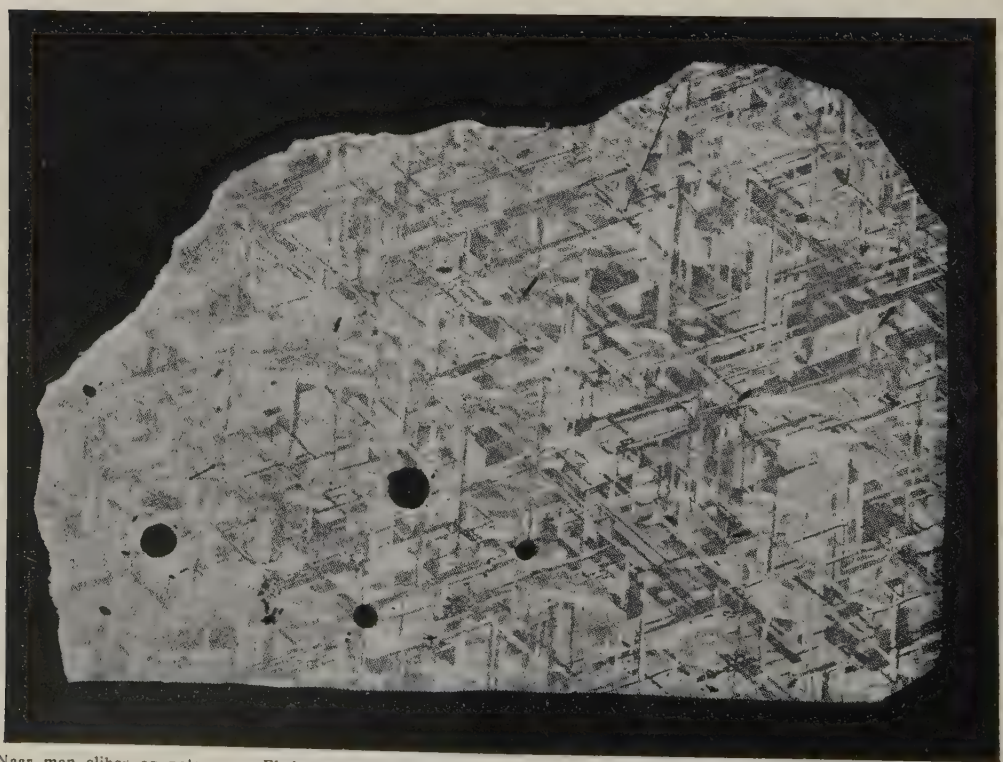

Naar man sliber og polerer en Flade paa en Jern-Meteorsten, kan man ved Ætsning med Syre frembringe paa den de ejendommelige Figurer, som ses paa dette Billede. Derved kan man med Sikkerhed kende Meteorjern fra andet Jern. Disse Figurer, kaldes til Ære for deres Opdager, Widmanstätten'ske Figurer. De blev opdaget 1808

Udskridende plastisk Ler i Røgle Klint ved Strib paa Fyn. Regn kan opbløde det plastiske Ler saa meget, at det glider ned paa Stranden medførende Buske og Træer. (Fot. K. J. V. Steenstrup).

Det saakaldte Brunkulsprofil „Slusen" ved Engetved i Salten Aas Dal i Jylland. Den øverste Halvdel bestaar af Smeltevandssand fra den sidste Istid. Den nederste Halvdel er lyst Glimmersand og mørkt Glimmerler. Den mørke Stribe forneden er et tyndt Lag af Brunkul. (Fot. Axel Jessen).

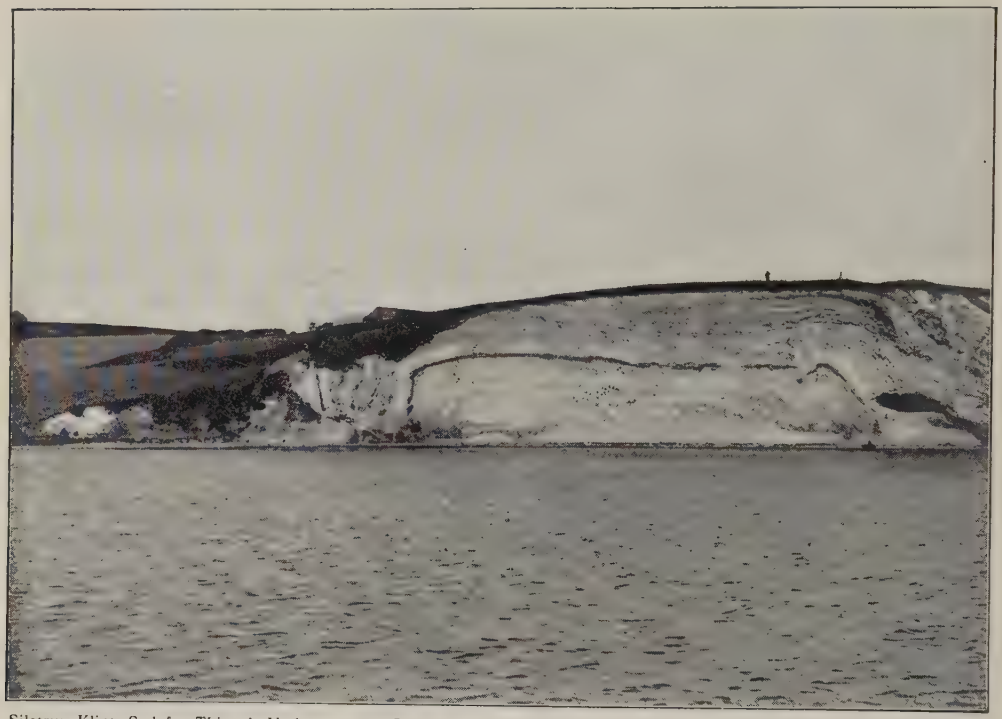

Silstrup Klint, Syd for Thisted. Under et tyndt Dække af Istidsdannelser kommer det hvide Moler til Syne i bøjede Lag, gennemsat af talrige tynde Lag af mørk vulkansk Aske. Den tykke mørke Stribe midt i Klinten bestaar af den saakaldte Cementsten. (Fot. Victor Madsen).

Lundsgaard Klint ved Kerteminde. Den nederste Halvdel bestaar af det saakaldte Kertemindeler, som hører til Danmarks aller ældste tertiære Aflejringer. Den øverste Halvdel dannes af Sandlag

HVAD SKAL MIN DATTER VÆRE? II.

Husassistent.

Igennem mange Tider har man hørt, at da det at være Husassistent bare var et midlertidigt Arbejde, maatte de unge Kvinder hellere søge over i andet Erhverv. Og saa er Sandheden den, at Husassistentens Fag er det, der bærer længst, idet ca. 70 pCt. af alle Kvinder bliver gift og saaledes fortsætter Husassistentens Arbejde, og selvfølgelig klarer hun sig bedre end den Kvinde, som i sin Ungdom har været beskæftiget i et andet Fag.

Hvorledes bør Husassistenten da uddannes?

Den rigtige Vej er følgende: Fra 15—16 Aar ind i et Hjem (helst privat) som Medhjælper. Hun maa tage Del i *alt* Arbejde for at lære Mennesker og Materialer at kende. Dernæst tilraades et Kursus paa f. Eks. Husassistenternes Fagskole. Et halvt Aars Kursus for Begyndere koster ca. 20—30 Kr. pr. Maaned for Undervisning og fuldt Ophold paa Fagskolen. Dette Kursus indeholder Borddækning, Servering, Servietlægning, Syning, Reparation, Rengøring af Værelser og Teori i disse Fag. Desuden daglig Madlavning, Bagning, Paalæg, Syltning, Henkogning, Køkkenrenholdelse, Næringsmiddellære, lidt Barne- og Sygepleje, Husholdningsregnskab, alt angaaende Vask, Rengøring og Hjemmebagning.

Har Eleven Raad dertil, er det fornuftigt bagefter at tage et 3 Maaneders Kursus for viderekomne. Kursustiden er daglig fra 12—7, og et Kursus koster 30—45 Kr. pr. Maaned. Efter denne Uddannelse er den unge Pige i Stand til at arbejde selvstændigt og bygge videre paa det, hun har lært. Den saaledes uddannede Husassistents Gage ligger mellem 50—80 Kr. maanedlig og fuldt Ophold.

Det er Fagskolens Opgave at bibringe de unge Kvinder et saadant Grundfond af Viden og Kendskab til alt det Arbejde, som findes i Hjemmene, at de maa blive i Stand til med Sparsommelighed, Orden og Forstaaelse at udfylde deres betydningsfulde Plads saavel i andres som i eget Hjem.

Marie Christensen.

Lærerinder i Husgerning.

I 30 af vore Købstæder er Skolekøkkenundervisningen indført i Barneskolen; desuden gives der en saadan Undervisning ved Aftenskoler, Fortsættelsesskoler og nogle Højskoler.

For at kunne blive ansat i den offentlige Skole til at undervise bl. a. i Skolekøkkengerning skal man have den almindelige Lærerindeeksamen samt tillige Afgangseksamen fra Skolekøkkenet ved Statens Lærerhøjskole, hvilken man opnaar efter i et Aar — med eller uden Stipendium — at have været Elev paa Lærerhøjskolen.

Lønningsvilkaarene er de samme, som Lærerinder i øvrigt opnaar.

Saadan uddannede Lærerinder i Husgerning kan naturligvis ogsaa opnaa Ansættelse ved Aftenskoler, Fortsættelsesskoler o. l., men de søger kun sjældent en saadan Gerning, fordi den som oftest kun rækker over en Del af en Dags Virksomhed og en Del af Aaret, f. Eks. Vintermaanederne.

Lærerinder til den Art Skolegerning bliver uddannet paa private statsunderstøttede Skoler (Den Suhrske Husmoderskole og Fru Birgith Berg-Nielsens Skole i København samt Fru Magdalene Lauridsens Skole i Sorø). Adgangsbetingelserne og Undervisningen ved disse Skoler er forskellige, Afgangsprøverne ligeledes. En Del af Disciplene fra disse Skoler har opnaaet en Livsstilling ved Husholdningsskoler o. l.

Gymnastiklærerinde.

Uddannelse til Gymnastiklærerinde ved Skolerne kan ske ved Statens Gymnastikinstitut i København, hvis Kursus varer fra 1. Sept. til 4. August.

Undervisningen ved Instituttet er fri. Der kan af Statens Midler tilstaas trængende Deltagere en Understøttelse paa mellem 300—600 Kr. Endvidere har Instituttet et Studiefond, hvoraf der kan ydes rentefri Laan.

For at blive optaget som Elev ved Gymnastikinstituttet kræves, at Ansøgeren: 1) som Regel ikke er under 20 og ikke over 30 Aar, 2) har bestaaet Lærereksamen eller Studentereksamen med tilfredsstillende Resultat, 3) har et sundt og veludviklet Legeme, hvilket godtgøres ved Lægeerklæring, 4) har nogen Øvelse i at undervise i Gymnastik og god Uddannelse i praktisk Gymnastik og Boldspil.

Ansøgere, som ikke har den i Punkt 2 nævnte Uddannelse, kan dog optages, naar de arbejder eller ønsker at uddanne sig til at arbejde ved private Børneskoler, Højsko-

ler, Gymnastikforeninger eller lignende Institutioner og for øvrigt har den fornødne Almendannelse. — Forinden Optagelse af saadanne Ansøgere sker, fordres der aflagt en Prøve i skriftlig Behandling af Modersmaalet, i Fysik og Kemi og i praktisk Gymnastik. Denne Optagelsesprøve holdes i Reglen i Midten af April.

Den, som kun har Uddannelse som Lærerinde i Gymnastik, vil som Regel ikke kunne skaffe sig en Levevej ved Undervisning i dette Fag alene. Dels kan fast Ansættelse ved den offentlige Folkeskole som Regel ikke opnaas uden Lærerindeeksamen fra et Seminarium, dels er det endog ved private Skoler vanskeligt at faa Plads, naar man kun kan undervise i Gymnastik. De, som vil skabe sig en Levevej som Lærerinde, men som ikke kan gennemgaa et Seminarium, kan tage Faglærerindeeksamen, hvortil der kun kræves Uddannelse i to Fag, men saa ogsaa en grundig og ret vidtgaaende Uddannelse heri. Gymnastik kan være et af disse Fag, naar man har gennemgaaet Statens Gymnastikinstitut; der kræves altsaa kun eet Fag til for at faa Faglærerindeeksamen. Nærmere Oplysning om denne Eksamen faas hos Dr. phil. Fru Kirstine Meyer, der er Formand for Eksamensstyrelsen.

For dem, der ønsker at undervise i Gymnastik blot som Bisyssel ved Siden af andet Arbejde, kan der faas Uddannelse ved Gymnastikhøjskolerne i Ollerup (Sydfyn) og Snoghøj ved Fredericia, hvor der holdes Kursus for kvindelige Elever i de 3 Sommermaaneder Maj—Juli; i Snoghøj tillige i 5 Vintermaaneder, November—Marts.

Undervisningsministeriet foranstalter aarlig Kursus i Gymnastik i Sommerferien, gerne ved forskellige Højskoler, nærmest beregnet for Lærerinder der trænger til at faa deres Uddannelse suppleret.

De danske Skytte-Gymnastikforeninger lader aarlig afholde Gymnastikkursus paa en Maaned, i Reglen i September, beregnet for Ledere af den kvindelige Ungdom særlig paa Landet.

Endelig maa nævnes Frkn. Ingeborg og Magdalene Paul-Petersens toaarige Kursus i Gymnastik, Svømning og Dans i København, der begynder i Oktober.

Nanna Reimer.

Ciselør.

Uden at have særlige Evner i Retning af Tegning og Modellering kan det ikke nytte at ville uddanne sig som Ciselør. Chancerne er for Øjeblikket ganske overordentlig smaa i dette Fag som i alle Luksusfag, og paa Værkstederne vil mandlig Arbejdskraft altid blive foretrukket. Vil den unge Pige frem, maa hun derfor arbejde mod at blive selvstændig Mester, og for at blive det maa hun være dygtig baade som Ciselør og Tegner.

Tager den unge Pige sin Uddannelse paa Værksted, maa hun gaa i Lære i 5 Aar med en Løn stigende fra 3 til 12 Kr. ugentlig. Samtidig maa hun gaa paa teknisk Skole om Aftenen. Dette er den billigste Uddannelse, men de færreste unge Piger har Kræfter nok til at arbejde baade Dag og Aften. Det er heller ikke paa alle Værksteder, at Tonen just egner sig for unge Piger.

Marie Christiansen.

Den unge Pige kan ogsaa tage sin Uddannelse paa *Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder.* Læretiden er 5 Aar, og det koster 25 à 30 Kr. maanedlig. Det første Aar bruges udelukkende til Tegning. Dernæst følger et Aar, hvor Undervisningen deles mellem Tegning, Ciselering og Modellering o. s. v. Til allersidst vil et Aar paa et stort Værksted fuldstændiggøre Uddannelsen, idet Eleven der gennem Masseproduktion faar Øvelse i Hurtighed, noget Skolen jo ikke kan lægge an paa, da den ikke modtager Bestillinger og derfor ikke har det store Materiale til Eleverne.

Som Svend, efter Svendeprøven, kan en ung Pige opnaa 40—60 Kr. ugentlig. Det kan jo ikke kaldes et særlig indbringende Arbejde, men har hun Evner nok — det er det *allervigtigste* — og kan oprette eget Værksted, er det et interessant og fængslende Arbejde.

Paa Kunstindustriskolen for Kvinder lærer Eleverne ogsaa Guldsmedning, Montering af Arbejder og Indfatning af Stene, og dette kommer dem som Smaamestre meget til gode.

Marie Christiansen.
f. Bache.

Bager.

Dette Fag anses af udenforstaaende som værende et specielt Kvindefag, og der er derfor mange, der sikkert undrer sig over, at saa faa Kvinder tager det op. Ved Bagning tænker de fleste nemlig paa Fremstilling af

finere Brød — Konditorkager, Smaakager o. s. v., som det baade er nemt og morsomt at fremstille. Men til den virkelige Bagers Arbejde hører der meget, som udenforstaaende ikke har Kendskab til. Der kræves stor Udholdenhed, mange Kræfter, Hurtighed, praktisk Sans, god Hukommelse og klar Opfattelse.

Aagot Johansen.

Kun faa Bagermestre antager Kvinder i deres Bagerier. De har langt større Fordel af at betale højere Løn til en Mand, der passer sit Arbejde sikkert og støt, og som ikke lader sig forhindre af Upasselighed, som saa mange Kvinder gør.

Læretiden er 4 Aar, og her gør forskellige Aftaler m. H. t. Løn sig gældende. Nogle betaler en mindre Sum for at lære, andre maa gøre rent som Vederlag for deres Lærdom, atter andre faar deres Lærdom mod at hjælpe til i Bageriet. De fleste tager ogsaa et Kursus paa 3—4 Maaneder op til 1 Aar i finere Bagning. Læretiden afsluttes med en Svendeprøve, som overværes af 3 Skuemestre.

Den ikke faglærte kvindelige Bager er nødvendigvis en billigere Arbejdskraft, fordi hun ingen Øvelse og Erfaring har, men hun hører ogsaa mere til i Hjemmebagerierne.

Som sagt overstiger Bagerarbejdet de fleste Kvinders Kræfter. De store Dejge, den store Brødmængde paa Pladerne, Fyring i Ovnen og meget andet er tungt og svært Arbejde. Desuden skal en Bager arbejde i meget stærk Varme, og det kræver en stærk Konstitution.

Saafremt den kvindelige Svend skal tage Arbejdet op paa lige Fod med den mandlige, skal hun møde Klokken 4 om Morgenen, og ogsaa her skorter det paa Energi til at gennemføre dette tidlige Klokkeslet.

Chancerne for faglærte kvindelige Svende er i Øjeblikket ikke store, fordi saa mange mandlige Svende gaar ledige, og da disse foretrækkes, er det vanskeligt for den unge Kvinde at faa sig en Stilling.

Men den energiske, maalbevidste Kvinde, som siger: *Jeg vil og jeg kan*, og som er i Besiddelse af almindeligt godt Helbred, vil kunne blive en god og dygtig Bager og maaske sin egen Mester. Den udlærte Svend opnaar fra ca. 72—76 Kr. ugentlig (Minimalløn).

Aagot Johansen.

Translatrice.

Vælger man denne Gerning, maa man straks gøre sig det klart, at det kræver ganske overordentlig Flid, Udholdenhed og Intensitet. Er man nysproglig Student, kan man, med alvorligt Slid, tage Translatøreksamen paa 5 Aar, er man ikke Student, tager det længere Tid. De 5 Aar bør helst afbrydes, saaledes at f. Eks. det 3die eller 4de tilbringes i det paagældende Land. Det forlanges ikke, men det er en stor Hjælp.

Man kan tage Privatundervisning, hvilket er *meget* dyrt, eller man kan tage sin Uddannelse ved f. Eks. Translatørskolen. Er man Student, er der 5 Klasser at gennemgaa. Skoletiden er 4 Timer ugentlig og for det betales der ca. 33 Kr. om Maaneden, i Begynderklasserne dog kun 25 Kr. Er Eleven ansat i en Bank eller større Forretning, betaler denne gerne i hvert Fald det halve. Eleverne maa selv holde sig med Bøger, hvilket ikke er helt billigt. Staar man over for Eksamen, skal det sædvanlige Eksamensgebyr betales.

Naar Eleven har læst nogle Aar, skal eet af følgende 3 Specialer vælges: Jura, Teknik eller Handelsvidenskab.

Jura kræver, at man er mer eller mindre Jurist, Teknik, at man nærmest er Ingeniør. Dog kræver Eksamen, hvilket Fag man saa end vælger, at man ogsaa er grundigt inde i de to andre Fag.

Der forlanges kun forholdsvis ringe Kendskab til det paagældende Sprogs Litteratur, hvorimod Landets Samfundskundskab skal kendes til Fuldkommenhed.

Ragna Schack.

At være kgl. edsvoren Translatrice og Tolk borger for ufejlbarligt Arbejde. Man aflægger Ed paa intet at røbe af de Manuskripter, man faar at gøre med, samt at man ikke vil gøre uhæderlig Brug af sine Oversættelser.

Det er en Fjer i en ung Piges Hat at tage Translatøreksamen, fordi den fordrer Flid, Dygtighed, Energi o. s. v., men det er ikke

et straalende Levebrød. Sin Indtægt skal man have ved Undervisning. Oversættelser er meget vanskelige at faa, men er man saa heldig, betales det godt. Det er et interessant og berigende Arbejde.

Ragna Schack.

Lærerinde.

Der findes ved det offentlige Skolevæsen noget over 1000 Embeder for Forskolelærerinder og godt 3000 for eksaminerede Lærerinder. Ved private Skoler og ved Statsskoler har 4—500 eksam. Lærerinder og enkelte Forskolelærerinder fundet Ansættelse.

For at opnaa en Post som Lærerinde ved en Forskole maa man, tidligst som 18aarig, have bestaaet en Adgangsprøve i almindelige Skolefag til et Seminarium (Femmers i København, Th. Langs i Silkeborg, Odense eller Vejle Forskoleseminarium) og 1½ Aar efter have opnaaet Afgangsbevis derfra. Forskolelærerinder ansættes kun ved Landsbyskoler og underviser kun de mindste Børn samt de større Piger i Haandarbejde. De lønnes med 1650 Kr., stigende hvert tredie Aar med 180 Kr. til 2550 Kr., samt med Konjunktur- og Dyrtidstillæg. For Bolig med Have yder de 1/12 af Begyndelseslønnen. De har Pensionsret. Ofte ligger en Forskole ret ensomt mellem to Landsbyer, hvilket paa flere Maader gør Tilværelsen vanskelig for Lærerinden.

Den, der vil være eksamineret Lærerinde, kan tidligst tage Eksamen, naar hun er fyldt 21 Aar. Efter at have bestaaet en Adgangsprøve tager hun Uddannelse paa et Statsseminarium (Skaarup, Ribe, Tønder, Hadersley og Ranum) eller paa et Privatseminarium (N. Zahles, Femmers, Haslev, Vordingborg, Odense, Gerner, Silkeborg, Th. Langs, Aarhus og Nørre Nissum) og aflægger Lærerprøven efter tre Aars Forløb, Studenter med god Eksamen efter to Aar. Paa Statsseminarier betales i Undervisningspenge 40 Kr. aarlig, paa de private ca. 200—300 Kr. aarlig.

Lærerinden skal forud for Adgangsprøven i et Aar daglig have arbejdet med i en Børneskole, og efter Afgangsprøven skal hun i et Aar have virket i en Privatskole eller som Vikar, før hun kan opnaa Ansættelse i den offentlige Skole.

Som Lærerinde paa Landet lønnes hun med 2100 Kr., stigende i Løbet af 16 Aar til 3660 Kr. samt med Konjunktur- og Dyrtidstillæg. For Tjenestebolig afkortes 1/12 af Begyndelseslønnen.

Ved Købstadskoler er Grundlønnen 2820 Kr., stigende i Løbet af 15 Aar til 4620 Kr. eller 2640 Kr., stigende til 4440 Kr., hvortil kommer Konjunktur-, Dyrtids- og Stedtillæg.

I København faar Lærerinden 3700 Kr., stigende til 6667 Kr. samt Dyrtidstillæg. For en Lærerinde, der er Forsørger, er Begyndelseslønnen ca. 4000 Kr.

Forud for Ansættelsen i en Købstad gaar i Reglen en Tjeneste paa nogle Aar som Vikar og i Provinsbyerne som Timelærer. Saadanne faste Vikarer lønnes med 80 pCt. af den faste Løn, Timelærere med 90 pCt., i København med 2304, 2880 og 3456 Kr. samt Dyrtidstillæg i henholdsvis 1ste, 2det og 3die Vikaraar.

Under Uddannelsen opnaar en stor Del af Seminarieeleverne Statshjælp paa 100—300 Kr. aarlig, ligesom adskillige faar et Studiebeløb fra deres Amtsraad.

Snedker.

Den unge Pige, der vil være Snedker, maa have Talent for Tegning og være i Besiddelse af Energi og gode Kræfter. Uddannelsen foregaar paa et Snedkerværksted og varer 5 Aar. Den unge Pige bør ikke begynde, før hun er fyldt 18 Aar. Almindeligvis faar den kvindelige Lærling samme lille Løn som den mandlige, men der er ogsaa nogle Mestre, der kræver et lille Vederlag for Uddannelsen af den kvindelige Lærling under det Ræsonnement, at hun ikke kan sendes i Byen med Trækvogn, som den unge Mand jo af og til bliver det. Ellers er Uddannelse og Løn ens for mandlige og kvindelige Lærlinge senere hen. Samtidig med den praktiske Uddannelse om Dagen maa Lærlingen søge Aftenskolen paa Teknisk Skole. De sidste 2 Aar af Læretiden maa hun ogsaa helst søge Dagskolen efter Overenskomst med sin Mester.

Læretiden afsluttes med Svendeprøve, som afholdes paa Raadhuset Foraar og Efteraar, og bedømmes af et Udvalg fra Snedkerlauget og Haandværkerforeningen.

Efter endt Læretid kan den unge Pige supplere sin Uddannelse ved Studierejse, ekstra Tegnekursus og lignende.

En Snedkersvend faar for Tiden ca. 1,25 à 1,85 Kr. i Timen eller en ugentlig Fortjeneste paa ca. 60—80 Kr.

Det fraraades den nybagte Svend straks at begynde med eget Værksted, da der kræves flere Aars Erfaring, inden man med Held kan begynde selv. Eget Værksted kræver ogsaa lidt Kapital.

Den kvindelige Snedkersvend mødes med nogen Skepsis, indtil hun har vist sine Evner, sin Energi og Vilje.

Helga Bramsaa.

Fotograf.

Den unge Pige, der har i Sinde at blive Fotograf, maa have et godt Helbred, da det Arbejde, hun gaar ind til, er ret anstrengende og fordrer gode Kræfter. Den, der vil uddanne sig som Retoucheuse, maa have stærke, gode Øjne.

Uddannelsen foregaar hos en Fotograf og varer i 3 Aar. I Reglen anses de første 3 Maaneder for en Prøvetid. I disse Aar lærer Eleven alle de forskellige praktiske Arbejder, som Faget bestaar af: Arbejde i Mørkekammeret med Fremkaldelse af Negativer, Retouchering af Plader og Billeder, Kopiering af Billeder o. s. v. Eleven faar desuden Lejlighed til at hjælpe med ved Optagelserne baade i Atelieret, i Hjemmene og i fri Luft. Det er til stor Hjælp ved Retouchering, om den unge Pige har lidt Tegnetalent, og det vilde være praktisk, om hun, inden hun begyndte sin Uddannelse som Fotograf, havde gennemgaaet et Tegnekursus. Desuden skal hun gerne være lidt fingernem, da det vil komme hende til gode ved de forskellige Arbejder, som ikke netop hører Fotografien til, men dog altid forekommer i det daglige Liv i Atelieret.

Læretiden ender med et 2 Maaneders Kursus paa Dansk Fotografisk Forenings Fagskole paa »Teknologisk Institut«, og afsluttes med en Eksamen. Dette Kursus afholdes hvert Aar i Februar—Marts Maaned. Der undervises i Optik, Kemi, Atelierlære, Stillære og flere andre Fag. Dette Kursus, der koster 100 Kr., betales som Regel af Eleven selv.

Hedevig Helms.

Hvorledes Betingelserne ellers er i Læretiden, retter sig efter de forskellige Fotografer. I Almindelighed forlanges og gives der intet Honorar, dog er der enkelte Steder, hvor en flink Elev faar en mindre Gage i det sidste Læreaar. Før en ung Pige er 17—18 Aar, bør hun helst ikke tage fat paa sin Uddannelse til Fotograf.

Den færdig uddannede unge Pige opnaar en Gage, der stiger fra ca. 100 Kr. maanedlig op til ca. 3000 Kr. aarlig.

Hedevig Helms.

Porcelænsmaling.

Der kan siges baade for og imod om Porcelænsmaling som Erhverv.

God Tegneundervisning er en nødvendig Begyndelse. Denne faas paa Teknisk Skole eller Kunstindustriskolen for Kvinder. Af stor Betydning er selvfølgelig ogsaa det medfødte Talent og Ynde i Arbejdet. Den, der ønsker at gaa denne Vej, bør raadføre sig med faglærte Malerinder. Der er nemlig opstaaet mange Dilettant-Malerskoler i de senere Aar, en Uddannelse paa disse giver ikke Grundlag nok, hvis man vil drive Porcelænsmaling som andet end Tidsfordriv. Der er ikke saa faa af »Den kongelige Porcelænsfabrik«s dygtige Kunstnerinder, der giver privat Undervisning, og disse vil altid kunne raade og vejlede.

Stillingen paa »Den kongelige Porcelænsfabrik« er akkordlønnet, og naar der er fuldt op at gøre, kan man godt betragte Stillingen som en god Levevej, men i Nedgangstider er det svært at klare sig, hvis man ikke har et Hjem at ty til, eller hvis man ikke har mange Privatelever. Malerinderne er ikke pensionsberettigede, det er kun Funktionærerne, der nyder den Fordel.

Det er ret vanskeligt at faa Ansættelse ved »Den kongelige Porcelænsfabrik«, da de Malerinder, der een Gang er oplært, som Regel bliver der i mange Aar. Kun paa Mussel- og Blaablomsterafdelingen kan der i den travle Tid faas Arbejde for uddannede Porcelænsmalerinder.

Det er en fornøjelig og smuk Gerning, men har man ikke udpræget Talent og virkelig Trang og Lyst til denne Gerning, bør man absolut vælge sig en anden Levevej.

Ingeborg Debois.

Bogbinder.

De fleste tror vist, at det er et nemt Stykke Arbejde at binde Bøger ind. En Bog er en net lille Ting, som just Kvindehænder maa egne sig for.

I Virkeligheden er Bogbinderi et vanskeligt Fag for Kvinder, meget sværere, end man tror. Det kræver ualmindelige Kræfter og stor fysisk Udholdenhed. Læretiden er 5 Aar. Den unge Pige ansættes som Lærling paa et Bogbinderværksted, hvor der begyndes Kl. 7—8 om Morgenen med en 8 Timers Arbejdsdag. Mandlige Lærlinge faar straks Løn. Noget anderledes ligger Sagen for de kvindelige. De kan betale et Honorar og opnaar til Gengæld en lidt kortere Læretid. Lønnen som Lærling begynder gennemsnitlig med ca. 5 Kr., stigende til 15 Kr.

Efter endt Læretid kommer Svendeprøven, og bestaas den, er den unge Dame Bogbindersvend.

Den udlærte Svend har meget vanskeligt ved at opnaa Arbejde paa et Værksted. Lykkes det, er Ugelønnen ca. 53—67 Kr.

De kvindelige Bogbindere nødes derfor til ret tidligt at etablere sig. Dertil kræves en Del Penge, da de nødvendige Maskiner er kostbare, samt en hel Del bogkøbende Bekendtskab. Som oftest bliver Virksomheden ikke af stort Omfang; hertil bidrager det en Del, at der findes adskillige kvindelige Bogbinderdilettanter. Efter faa Maaneders Øvelse hos en Amatørbogbinder begynder de for sig selv, som Regel bliver Kunderne skuffet, og de vender sig da bort fra de kvindelige Bogbindere uden at skelne mellem den fuldt uddannede Bogbinder af Fag og Amatøren.

En speciel kunstnerisk Uddannelse efter Svendeprøven, enten her hjemme eller i Udlandet, er ikke paakrævet og søges vel efter Individets kunstneriske Krav. Her som i de fleste Tilfælde er det dog ikke den kunstneriske Bogbinding, men derimod Massefremstillingen, der betaler sig bedst.

Ekspeditrice — Handelsvejen.

Mange unge Piger vælger at gaa Handelsvejen, men de fleste naar kun at besætte de underordnede og daarligst lønnede Stillinger. Og hvorfor? Fordi de gaar ind til deres Arbejde under forkerte Forudsætninger og uden Plan.

Naar man staar over for det at skulle vælge en Stilling, maa man først og fremmest tage det alvorligt og ikke paabegynde noget under det Synspunkt, at Stillingen kun er midlertidig, for man bliver jo nok gift. Nej, betragt Stillingen, der vælges, som en *Livsstilling!* Der hører forskellige og særlige Evner til næsten enhver Stilling og Lyst dertil. Lyst til Arbejdet og Glæden derover mangler desværre ikke saa sjældent. Her kan Forældrene gøre uhyre meget i Opdragelsen af deres Børn ved, lige fra de er smaa, at lære dem at bestille noget, udvikle deres Ansvars- og Pligtfølelse og deres specielle Evner, hvis saadanne skulde vise sig.

Har man Lyst til en bestemt Stilling, bør man vælge den uden Hensyn til, om den anses for at være »fin«. Disse gamle Fordomme, om hvad der er »fint« og »ikke fint«, har Krigen og Tiden derefter — der har vendt op og ned paa saa mange Begreber — med Rette ogsaa rokket kraftigt ved.

Vælger man at gaa Handelsvejen gælder det her, som ved enhver anden Stilling om, at man har Lyst og Evner dertil, og først og sidst, at man skaffer sig *den bedst mulige Uddannelse.* Først saa god en Skoleuddannelse som muligt, der eventuelt senere fortsættes paa Købmandsskolen i de Aar, Eleven staar i Lære i en Forretning. Faar en ung Pige Ansættelse i en Forretning i 15—16 Aars Alderen, er Læretiden som Regel ca. 3 Aar og Lønnen i det samme Tidsrum almindeligvis stigende fra 45 Kr. til 75 Kr. maanedlig. Derefter bliver den unge Pige Ekspeditrice og skal nu lære den vanskelige Kunst at ekspedere. Til at blive en virkelig dygtig Ekspeditrice hører der megen Takt, Intelligens og et grundigt Kendskab til Varerne. Et stort Skridt videre frem er det, om den unge Ekspeditrice kan faa Lejlighed til at studere Sprog, og især, hvis hun kan opholde sig nogle Aar i Udlandet for at se og lære endnu mere og udvide sin Horisont. Ekspeditricelønnen er meget forskellig og retter sig efter Kvalifikationen, varierende fra ca. 125 til 300 Kr. maanedlig.

Fra Ekspeditrice kan den unge Pige avancere til Første-Ekspeditrice, Underafdelingschef og derefter arbejde sig videre op til Afdelingschef eller Leder. Eller hun kan begynde sin egen Forretning, alt efter Evne og Formuesforhold.

Har man Lyst og Evne til Forretning, er det en Levevej, der er rig paa Interesse og Afveksling, der ikke binder Udøveren til noget bestemt Land, og som aabner en Fremtid med mange og store Muligheder.

Else Trock Jansen.

RENÆSSANCETIDENS OVERMENNESKER: DE STORE ALSIDIGE

I det 14. og 15. Aarhundredes Italien træffer man en hel Række ualmindelige Personligheder, der ligefrem overvælder en ved den Alsidighed, hvormed de behersker alle den datidige Dannelses forskellige Elementer. Deres Fremkomst er naturligvis ikke noget tilfældigt; den skyldes et Sammenspil af mangfoldige Kræfter. Naar noget nyt og stort skal se Lyset, kræves der for at naa til et heldigt Resultat ikke blot de rette Mennesker til at bære Sagen frem, men ogsaa de rette Mennesker paa rette Sted og til rette Tid, det vil sige det Øjeblik, da der er Trang til det nye og derfor Modtagelighed og lignende gode Betingelser for dets Vækst. Saaledes ogsaa, da Renæssancetidens store alsidige saa Lyset og udfoldede sig som straalende Pragtblomster i en i Forvejen dejlig Have. Tiden og Tidsaanden, Stedet — Italiens lykkelige Jordbund — og Personlighedernes egne rige Anlæg virker alt sammen med til at frembringe den imponerende Menneskетype, Italienerne har kaldt *l'uomo universale*, det alsidige Menneske.

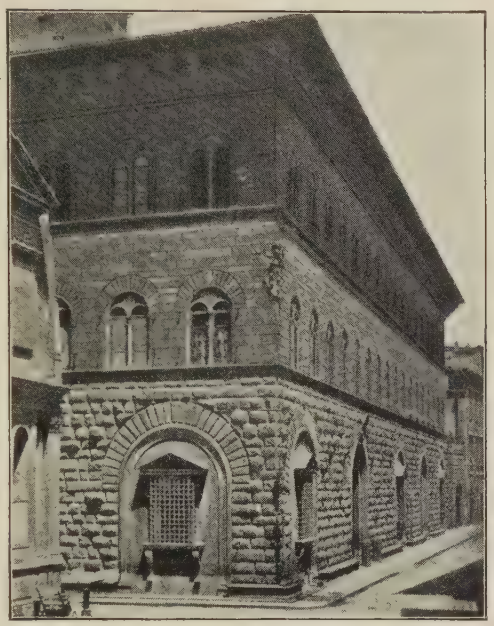

Palazzo Medici (nu kaldet Riccardi og anvendt som Politipræfektur); bygget omkring 1430 til Cosimo de' Medici af Michelozzo. I dette Hus fødtes 1449 Lorenzo il Magnifico og 1475 hans Søn den senere Pave Leo X. Paa Hjørnet ses Mediciernes Vaaben. [Se Side 490].

Det ypperste af disse Overmennesker hed *Leonardo da Vinci* (udt. Vintji).

Naar de unge Florentinere, Kunstnere og de rige Købmænds højtdannede og kunstelskende Sønner, i muntre og farverige Optog drog gennem deres skønne Fødebys Gader, var det altid en, der fangede alles Blikke ved sin straalende Skønhed: den unge Leonardo. Naar de unge samledes paa Sportspladserne eller til Fest med Leg og Dans, var det altid en, der vandt Prisen: den samme Leonardo. Med legende Ynde udførte han de vanskeligste Legemsøvelser; han fægtede og dansede til Fuldkommenhed, og de vildeste Heste blev som Lam under hans Tøjler. Naar de fattige bedende strakte Hænderne ud mod den unge, jublende Skare, var det altid en, der kongelig højsindet gav dem sin sidste Hvid: atter Leonardo, og hans Mildhed omfattede alle Guds levende Skabninger; især elskede han Heste — hans Tegninger vidner højt derom — og kom han forbi en Fuglehandlers Bod, maatte han købe Fuglene for at slippe dem løs. Naar Sangen tonede, og Musikken lød, eller de unge Digtere fremsagde deres Vers, var det ligeledes altid en, der vandt Prisen: Leonardo, og endnu større var han som Bygmester og Billedhugger, Maler og Tegner. Den første i alt var og blev Leonardo, altid Leonardo.

Og denne sejrrige Kunstner var lige saa stor som Videnskabsmand. Det lyder som et Eventyr, men er Virkelighed. Hans Viden omfattede alt, hvad der falder ind under Naturfag og Teknik. Naar en Fyrste eller Rigmand skulde males, naar et vanskeligt Bygningsværk skulde konstrueres, naar en Fest skulde imponere ved nye og sindrige Paafund, var det Leonardo, der gik Bud efter; ham alene vilde man have fat paa; kun een formaaede at løse alle Opgaver: Leonardo da Vinci.

I det følgende skal vi se lidt paa Betingelserne for et saadant Universalgenis Fremkomst og derefter dvæle ved et Par af de største, først og sidst ved Leonardo selv.

Et lille historisk Tilbageblik er nødvendigt. Den store Sejr, som Oldtidens Grækere vandt over Persernes Millioner, blev den Grundsten, hvorpaa det lille frie græske Folk kunde udvikle sin herlige Kultur

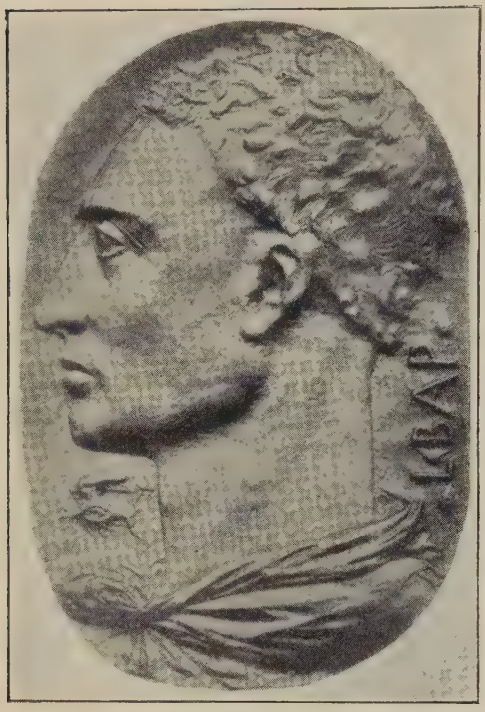

Leon Battista Alberti.
[Se Side 491].

til en i kunstnerisk Henseende enestaaende skøn, men kortvarig Blomstringstid.

Den antikke Kulturs Aandsmagt afløstes af Roms Soldaterherredømme og Folkevandringens barbariske Nedtrampen af Oldtidens Kulturværdier.

Da de urolige Masser omsider var faldet til Ro i de forskellige Lande, begyndte Middelalderens stadige Strid mellem de to Stormagter: Staten og Kirken, der begge byggede paa det undertrykte Folks brede Ryg. Medens hver eneste græsk Borger var fri og frank og kunde føle sig som et selvstændigt Menneske, var Middelalderens Børn mere eller mindre underordnede Led af et stort og sammensat Hele; man var bundet af sin Slægt, sit Lav, sin Stand og sit Folk; Munkene opgav helt deres Personlighed, og Kirken gøs ikke tilbage for at straffe de enkelte fribaarne med Daarekiste eller Kætterbaal. Hele Samfundsmaskineriet var et eneste kunstfærdigt, opadstræbende Bygningsværk, der ligesom de mægtige gotiske Domkirker for oven tilspidsede sig i to Taarne: Kejser og Pave.

Men Menneskeaanden lader sig ikke kue i Længden. Perioden fra Midten af det 14. Aarhundrede til Midten af det 16. danner en skarp Modsætning til Middelalderens hele Væsen og tyranniske Aandstvang. Den er en Oprørets og Frigørelsens Tid, der bygger Bro til vor Tid og gengiver Menneskene Aandens og Tankens Frihed. I Kunst- og Kulturhistorien kaldes denne Tid *Renæssancen*. I Kirkehistorien betegner Reformationen en lignende Frigørelse. Som Reformationen vendte tilbage til Apostelkirkens Kristendom, vendte Renæssancens Kunstnere og Tænkere sig mod den græske Kultur som det store Forbillede; derfor frigør de sig mere og mere fra Kirkens livsfjendske Tvang og stræber efter en fri og livsglad Udvikling af alt menneskeligt. Selve Navnet »Renæssance«, d. v. s. Genfødelse, understreger netop denne Trang til at forny Livet i Overensstemmelse med græsk Aand, først som en Efterligning af de store Forbilleder i antik Kunst og Litteratur og senere som en Forherligelse af det frigjorte, herligt udviklede og uddannede Menneske.

Nye Opfindelser som Bogtrykkerkunst og Kompas hjælper med til at sprede de nye Tanker og muliggøre de store Opdagelser, Amerika og Søvejen til Indien f. Eks., der gør Verden større og aabner uendelige Riger for Fantasi og Forskeraand. Alle de snævre Kredse sprænges; der bliver flere Muligheder og større Plads til at udfolde og hævde sin Personlighed, men Konkurrencen bliver ogsaa skrappere; det gælder om at dygtiggøre sig baade legemligt og sjæleligt for at kunne overflyve de andre og naa frem

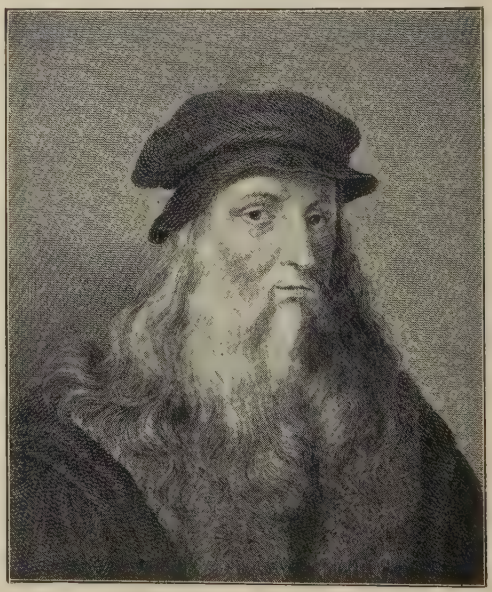

Leonardo da Vinci. Efter Maleriet i Uffizierne i Firenze; nu overflyttet til Palazzo Pitti.
[Se Side 492].

i første Række; det viser sig nemlig, at i den frie Konkurrence mellem Individerne bliver det altid den dygtigste og stærkeste, den genialeste og alsidigste, der sejrer; den store Personlighed ægger den større frem, og denne kalder atter paa den endnu større; flere og flere bliver de, og trinvis kan vi følge Udviklingen af alle menneskelige Evner og Kræfter, til Menneskenaturen i de enkelte udvalgte og særlig rigt begavede saa at sige har naaet det fuldkomne.

Renæssancen er i Sandhed de store Personligheders og de stærke Karakterers Tidsalder. Selvfølende og viljestærke er de, storslaaede i godt som i ondt; den Menneskenatur, der saa længe havde været under Middelalderens Tugt og Tvang og nu pludselig følte sig fri, slog sig ofte vildt og voldsomt løs; men i de største og bedste af disse løsslupne og uvorne Børn vakte den nye og stolte Følelse af Menneskets Herlighed ogsaa mægtige Evner, der formaaede det utrolige. Med Undren ser vi disse Skarer af Aandsfyrster og store Karakterer: Regenter og Statsmænd, Opfindere og Opdagere, Videnskabsmænd og Digtere, Helte og Reformatorer, Musikere og Malere, Bygmestre og Billedhuggere. Ingen anden Tidsalder kan opvise en saadan Overflod, og langt de fleste er Italienere.

Gaarden i et Kanonstøberi. Tegning af Leonardo; nu i Windsor Slotsbiblioteket i England.

Under de stadige Stridigheder mellem Kejser og Pave var der i det 14. og 15. Aarhundrede opstaaet talrige mindre Fyrstendømmer i Italien. Herskerne, de saakaldte Tyranner, var yngre Fyrstesønner eller Krigere og Lejetropsanførere, der alle stræbte efter Selvherredømmet og ikke var bange for at købe og befæste det ved Forbrydelse og Vold. Denne Kamp udviklede i høj Grad Individualiteterne; kun de ypperste, de stærkeste, de ualmindelige naaede jo Magtens Tinde. Var denne naaet, begyndte en ny Kappestrid; de forskellige Tyranner omgav sig med pragtfulde Hofstater og udfoldede en storstilet Gæstfrihed. Medens Selskabslivet Nord for Alperne endnu bestod i at drikke og at slaas, udformedes der i Italien en fin og elegant Selskabstone. Ogsaa her var der Kappestrid; det gjaldt om at overgaa hverandre i Talenter og Færdigheder; Sekretærer og Selskabsbrødre, Embedsmænd og Kunstnere, alle maatte de lære at udvikle deres Evner til den højest mulige Fuldkommenhed for ikke at gaa bag af Dansen.

Ogsaa Undersaatterne, Borgerne, blev grebet af denne Drift til Selvhævdelse og skabte de frie og mægtige Republikker, Venezia og Firenze (Florens) f. Eks., der beherskedes af store Købmandsslægter, hvis Paladser i Rigdom og kunstnerisk Pragtudfoldelse rigeligt kunde tage Kampen op med Hofferne. Lige saa ofte som Tyrannerne knyttede disse højtdannede Handelsherrer Kunstnere og Videnskabsmænd til sig; de var jo selv Kunstkendere og Videnskabsdyrkere, samtidig med at de var Købmænd og Politikere. Alle var de opfyldt af mangfoldige Interesser. Datidens Biografier fortæller altid om, hvorledes den skildrede foruden sit Hovederhverv dyrkede flere Bibeskæftigelser med en Alvor og Indsigt, der gik langt ud over Dilettantisme. Renæssancemenneskene fandt

Brystbillede af en Kriger med Pragthjælm; ypperligt Udtryk for en Lejetropanførers trodsige Brutalitet. Tegning af Leonardo; nu i Privateje i Paris.

Tid til alt; her kan det sandes, at Varme og Begejstring udvider alt — ogsaa Tiden.

Eksempelvis kan nævnes Familien Medici i Firenze; Cosimo og hans Sønnesøn Lorenzo fik de stolte Tilnavne »Fædrelandets Fader« og »Il Magnifico«, den herlige; de var ikke blot Statsstyrere og Storkøbmænd, der gennem deres Banker beherskede Europas Pengemarked, de var tillige Videnskabsdyrkere og Kunstkendere af høj Rang; de havde Raad til at være Mæcener og var det i stor Stil; bl. a. stiftede de det berømte og kostelige Bibliotek, der bærer deres Navn, hvor de selv studerede de græske og latinske Oldtidsforfattere; de samlede antikke Billedhuggerarbejder og lod Samtidens største Kunstnere arbejde for sig; deres Liv var fuldt af Virksomhed, men de fandt dog Tid til at pleje deres Aand, og af deres store og skønne Fester gik der Ry.

Familien Medicis stolte Hjem er et godt Eksempel paa et florentinsk Slægtspalads, saaledes som den rige Købmandsadel lod dem bygge »for at give deres grundmurede Velstand og borgerlige Anseelse et monumentalt Udtryk«. Her holdt Lorenzo Hof, og intet Sted var det daglige Arbejdsliv og de store Festers Indfatning skønnere. Mellem udskaarne eller indlagte Panelvægge, Marmorkaminer, venetianske Glas, florentinske Sølv- og Guldsmedearbejder, Malerier og Statuer færdedes et udsøgt Selskab i brogede Dragter af Silke og Fløjl. Tonen var ogsaa udsøgt. Der kæmpedes ikke blot for at opnaa Rigdom og Magt; man vilde ogsaa gøre det til en Ros for et Menneske, naar der om ham blev sagt, at han syntes født og opdraget blandt Medicierne, Strozzierne, Pittierne, Albertierne eller hvad nu alle disse fyrstelige Købmandsslægter hed. Ved Festerne var der dækket i Buegangene uden om den firkantede Gaard, hvor den store Billedhugger Donatellos »David« dannede Midtpunktet. I disse Omgivelser levede Drengen Michel Angelo i tre Aar, til Lorenzos Død (1494) gjorde Ende paa dette betydningsfulde Afsnit af den vordende Kunstners Ungdomsliv.

De andre store og indflydelsesrige Familier levede nogenlunde paa samme Vis. Et typisk Eksempel paa den indbyrdes Kappestrid er Historien om Palazzo Pitti, det største af alle de florentinske Købmandspaladser. Det er bygget af selve Domkirkekuplens Mester, Brunelleschi, og Bygherren stillede kun den Betingelse, at Vinduerne skulde være af samme Størrelse som Dørene i hans Rivaler Mediciernes Palads. Den imponerende Bygning staar endnu og rummer bl. a. en af de ypperste Malerisamlinger i Verden, men Hovmod staar alligevel for Fald. Pittierne blev ruineret, og 1549 købte Hertug Cosimo de' Medici Paladset.

Der byggedes imidlertid ogsaa for andre Penge end Mediciernes. Alle Byens jævne Borgere var fyldt af den aabne Modtagelighed for Skønhed og Kunst, der drev de forskellige Haandværkerlav til at slutte sig sammen og kappes om at lade de største Kunstnere opføre herlige Bygningsværker, der den Dag i Dag vidner om Firenzes Stor-

Hestestudier af rasende, vildtbidende Heste. Tegning af Leonardo, muligvis tegnet i Florens, nu i Windsor.

Nadveren. Vægmaleri af Leonardo fra 1499 i Klostret Santa Maria delle Grazie i Milano. Apostelgrupperne forestiller: Bartholomæus, Jacob og Andreas yderst til venstre; Judas, Peter og Johannes paa Frelserens højre Haand; Thomas, Jacob d. ældre og Filippus paa Frelserens venstre Haand; Matthæus, Thaddæus og Simon yderst til højre. [Se Side 493].

hedstid. Domkirken blev f. Eks. bygget for Uldvæverlavets Penge. En lille florentinsk Oplevelse fra vore Dage viser bedst, hvor dyb en Rod Kærligheden til god Kunst endnu har i Folkets brede Lag. En engelsk Kunsthistoriker stod beundrende ved Foden af Donatellos Statue af St. Georg, Idealbilledet af en ung Korsridder, da han hørte en Stemme bag sig, der sagde: »Han er lavet af *vores* Donatello«; Stemmen tilhørte en Søn af det jævne Folk, en Arbejder, der sad i Skyggen af Husene og spiste sin fattige Middagsmad og nu glad og stolt gav sig til at fortælle den fremmede om den store Renæssancekunstners Liv. Mon en dansk Arbejdsmand vilde gøre noget lignende, naar han saa en fremmed staa uden for Thorvaldsens Museum og betragte hans »Jason« gennem de aabne Døre?

I en florentinsk Bog fra Slutningen af det 14. Aarhundrede fortælles der om et Selskab ude paa den ansete Købmandsfamilie Albertis Lystejendom »Paradiset«. Her samles Købmænd og Humanister — de lærde Dyrkere af klassiske Sprog og Litteratur — med gejstlige, Embedsmænd og Kunstnere, Mænd og Kvinder imellem hverandre, og der musiceres og danses i den skønne Have, medens Tjenerne serverer Vin i fine Glas og Frugter paa skønt udhamrede Sølvfade. Men »man er ikke kommet sammen for at tylle i sig som Dyr, men for at nyde Livet ved Samtale og gensidig Elskværdighed«; derfor fortælles der aandfulde og vittige Noveller, eller der drøftes alvorlige Emner, i hvilke Diskussioner de klassiske Forfattere ofte citeres. Alle kendte dem, og ingen behøvede at sidde uforstaaende og uvidende.

Endnu mere fremragende Eksempler paa Renæssancetidens mangesidige Begavelser er de to store Florentinere Dante og Michel Angelo. *Dante* var ikke blot Italiens største Digter, men ogsaa højt anset som Teolog og Filosof; desuden var han meget musikalsk og tegnede ypperligt. Og *Michel Angelo* naaede det ypperste baade som Billedhugger, Bygmester, Maler, Tegner og Digter.

Selv den allerstørste Naturbegavelse naar dog ikke saa højt uden en mægtig Indsats af Alvor og Viljesanspændelse; derfor udstraaler der ogsaa fra disse store og mangesidige Personligheder en tvingende Magt, der virker overvældende og uimodstaaelig. Over for disse Kæmpemennesker synker en almindelig dødelig i Knæ.

Og saa overrages de mangesidige dog af de enkelte alsidige.

Leon Battista Alberti var et saadant alsidigt Geni.

Han levede fra 1404 til 1472 og var i Livsførelse, i alsidig og dybtgaaende Viden og i kunstnerisk Skaberkraft et fuldblods Renæssancemenneske. Født i Landflygtighed af florentinske Forældre var han 30 Aar, før han fik Lov til at bosætte sig i Firenze, »vort fremfor alle Lande udmærkede Fædreland«, som han kalder det, og han jubler over sine store samtidige, hvis Værker overbeviser ham om, at han lever i Kunstens Guldalder. Ifølge sin Herkomst kunde han omgaas Fyrster paa lige Fod, men han foretrak Aandsadel og færdedes snart hjemmevant og beundret i Mediciernes straalende Kreds.

Alberti var ypperlig opdraget og vilde tidlig være den første i alt; hans Gang, Tale og Ridekunst var fuldkommen; hans Legeme

Isabella d'Este. Kultegning af Leonardo; nu i Louvre i Paris.

var saa trænet i Kraft og Smidighed, at han f. Eks. kunde springe med samlede Fødder over Folks Skuldre eller i Domkirken kaste en Mønt saa højt i Vejret, at den slog imod Hvælvingerne. Og som han havde opøvet sit Legeme, havde han ogsaa uddannet sin Aand, saa han kom til Firenze som en lærd Humanist og en alsidig Kunstner. Musik havde han lært sig selv saa godt, at Fagmænd beundrede hans Kompositioner; desuden digtede, malede og modellerede han og portrætterede Folk efter Hukommelsen. I sin Udlændighed havde han endvidere studeret Retslære, Fysik og Matematik og lært sig alle Slags Haandværk ved at gaa rundt og spørge sig for hos de arbejdende Haandværkere i Smaagaderne.

I Kunsthistorien omtales Alberti især som Arkitekt, fordi hans geniale og banebrydende Bygningsværker har bidraget meget til Renæssancekunstens Udbredelse Verden over. Det stemmer godt overens med hans høje Herkomst; Bygninger og Bøger var jo de florentinske Stormænds to Hovedtilbøjeligheder.

Alberti var ogsaa mekanisk Opfinder og blev især beundret for et bevægeligt Panorama, hvor Maanen kunde gaa op og ned over skønne Bjerglandskaber og Havbugter med sejlende Skibe. Kvadratnettets Anvendelse i Tegning og »Storkesnablen«, et Redskab til at gengive Tegninger i formindsket Maalestok, skyldes ogsaa hans Sindrighed.

Som Forfatter skrev han paa Latin ansete Værker om Kunst og desuden alle Slags Digterværker baade paa Latin og paa Italiensk, lige fra Komedier og Noveller til en spøgende Ligtale over sin Hund, og han var saa beundret, at man samlede hans alvorlige og skæmtefulde Udtalelser og udgav dem i Bogform.

Ved Siden af denne Aandsrigdom ejede Alberti en ædel og uegennyttig Karakter med stort Hjerte og dyb Følelse. Naturens Skønhed kunde faa ham til at græde eller fylde ham med Fryd. I Menneskesjæle læste han som i en aaben Bog, og flere Gange forudsagde han kommende Begivenheder. Det siger sig selv, at en saa mangfoldig Personlighed maa sammenholdes af en mægtig Viljestyrke. Som de andre store Renæssanceskikkelser sagde han ogsaa: »Menneskene kan *alt* ud af sig selv, naar de blot *vil*.«

Og saa er der dog eet Menneske, som rager højt op over Alberti og alle de andre store som Egen over Smaakrat: *Leonardo da Vinci*. I Forhold til hans Kæmpeskikkelse, Mestren over alle Mestre, bliver de store smaa.

I Leonardo fra den lille toscanske Bjergby Vinci bliver Eventyret skøn og levende Virkelighed; han er et Særsyn: en stor Kunstner, der ogsaa er en stor Videnskabsmand. Alle Kunstarter behersker han til Fuldkommenhed, og hans efterladte Manuskripter og Tegninger viser, at han som videnskabelig Forsker har tænkt Tanker og anet Opdagelser og Opfindelser, der først er blevet virkeliggjort Menneskealdre efter hans Død. Han levede fra 1452 til 1519. Sammen med Raffael og Michel Angelo udgør han Høj-Renæssancens uforlignelige kunstneriske Kløverblad. Kun Goethe kommer ham nær i Alsidighed.

Den unge Leonardo var skøn som en Gud; vi har allerede hørt om hans legemlige Fuldkommenheder og hans Hjertes Godhed; han var saa stærk, at han med Hænderne kunde bøje en Hestesko, og saa blød, at han ikke kunde taale at se et lidende Menneske eller en fangen Fugl. Vi har hørt om hans Kunstnersnilde og hans videnskabelige Dygtighed.

Han skrev lærde Afhandlinger om Kunst saavel som om Astronomi, Fysik og Matematik, Geologi, Zoologi og Botanik og meget andet, samtidig med at han som praktisk Ingeniør og Mekaniker tegnede og konstruerede Fæstninger, Broer, Møller og Kanalanlæg, Krigsmaskiner, Dykkerhjælme og mekaniske Kunstværker.

Han var saaledes den første, der foreslog

at kanalisere Arnofloden fra Pisa til Firenze, ligesom han en Menneskealder før Kopernikus vidste, at Jorden ikke er Verdens Midtpunkt. Oplysende er en Skrivelse, i hvilken han tilbyder Lodovico il Moro, Tyran i Milano, sin Tjeneste som Ingeniør og Billedhugger; for øvrigt kom han til Milano paa Foranledning af Lorenzo de' Medici, der tidlig havde opdaget den unge Kunstners Geni, for at overbringe en kostbar Lut, han selv havde bygget, men i Brevet tilbyder han at tjene Tyrannen med ganske andre Arbejder: i Krigstid med sindrige og ødelæggende Krigsmaskiner til Søs og til Lands, blandt hvilke nogle Panservogne minder om Verdenskrigens Tanks, og i Fredstid med Bygningsværker, Kanaliseringer o. l. foruden med al Slags Billedhuggerarbejde. Med Forstørrelsesglas undersøgte Leonardo Planter saa indgaaende nøjagtigt, at han kaldes den moderne Planteanatomis Grundlægger. Ogsaa Menneskets og Hestens Anatomi har en banebrydende Foregangsmand og Skildrer i ham.

Sine forskellige fyrstelige Herrer tjente han ogsaa som Festarrangør i stor Stil. I Milano konstruerede han i Anledning af den yngre Hertugs Bryllup en Maskine, der i kolossal Størrelse fremstillede Himmellegemerne i Bevægelse; hver Gang en Planet nærmede sig Bruden, traadte den Gud, hvis Navn Planeten bar, ud af Himmelkuglen og sang et Hyldestvers. Ved en anden Fest paraderede Modellen til hans herlige Rytterstatue af Hertug Francesco Sforza under en Triumfbue paa Slotspladsen, og ved de franske Kongebesøg var den store Kunstners Festbidrag sindrigt opfundne Automater.

Malerkunsten naaede i Leonardos Billeder en hidtil ukendt Fuldkommenhed. Hans Ry hviler dog kun paa faa Malerier. Som Ryterstatuen blev ødelagt i Krig, er ogsaa mange af hans berømteste Billeder gaaet helt eller delvis til Grunde.

Om Portrættet af Mona Lisa er der talt i FREMs 16. Hefte. Verdensberømt er ogsaa Leonardos store Nadverbillede, malet paa en Klostervæg i Milano. Der er ikke faret lempeligt frem mod dette Mesterværk. Under en Oversvømmelse stod Salen helt under Vand, Munkene har slaaet Dør gennem Væggen og derved bortskaaret Midterskikkelsernes Ben, og franske Soldater har brugt Salen til Stald og moret sig med at kaste til Maals efter Apostlenes Hoveder. Ikke des mindre er det stadig et af Verdens mest

Den hellige Anna, Jomfru Maria, Jesusbarnet og den lille Johannes. Tegning af Leonardo; nu i Royal Academy i London.

gribende Billeder. Det forestiller det Øjeblik, da Jesus har udtalt Ordene: »En af eder skal forraade mig!« og viser Apostlenes Ophidselse. Vor fremragende Kunsthistoriker Julius Lange gør opmærksom paa Sandheden i Leonardos Opfattelse, naar han — i Modsætning til ældre Fremstillinger af samme Emne — anbringer Judas midt imellem de andre Apostle; vi finder ham med Peter og Johannes nærmest Jesu højre Haand: Peter har grebet en Kniv og beder halvhøjt Johannes spørge Mestren, hvem Forrædderen er; Judas er faret sammen og har i sin Skræk væltet Saltkarret; de øvrige Apostle ses tre og tre sammen i karakteristiske, levende Grupper.

En vidunderlig skøn og sjælfuld Tegning af den hellige Anna, Jomfru Maria, Jesusbarnet og den lille Johannes findes i England. I det hele lærer man den store Mester allerbedst at kende gennem hans Haandtegninger, der omfatter alt.

Omridsene af Leonardo da Vincis Væsen er saa uhyre, at man i ham mere aner end egentlig opfatter Legemliggørelsen af det høje Ideal, hvorefter hele Renæssancekulturen stræbte. Han var i Sandhed det herligt udviklede og uddannede Menneske.

INGEBØRG SIMESEN

VORE MÆRKELIGSTE JORDARTER

Gram Teglværksgrav i Sønderjylland. I Graven ses det sorte Glimmerler fra Tertiærtiden, hvori Skelettet af Bardehvalen blev fundet. Glimmerlagene er dækket af et tyndt Lag af stenet Ler (Moræneler fra Istiden), som ikke kan anvendes i Teglværket og derfor bortfjernes, inden man opgraver Glimmerleret. (Fot. Victor Madsen).

I Sommeren 1925 var en af de unge Geologer fra »Danmarks geologiske Undersøgelse« i Færd med at optage det geologiske Kort over Tønder-Egnen. Han fik da en skønne Dag at vide, at der i Gram Teglværk var fundet Rester af et stort Fortidsdyr. Fuld af Forventning rejste han straks derhen og blev sandelig heller ikke skuffet. I den øverste Del af Teglværkets Lergrav, i noget fint, sort, glimmerholdigt Ler fra Tertiærtiden, laa Resterne af en vældig *Bardehval*. Under Geologens kyndige Vejledning blev Dyrerester nu gravet ud; de viste sig at bestaa dels af et mægtigt Kranium paa halvanden Meters Længde, dels af en Mængde Dele af Ribbenene, Hvirvlerne og begge Underkæbegrene. For at kunne faa Kraniet transporteret til København i uskadt Tilstand fandt Geologen nu paa at slaa en Træramme omkring det, saaledes som det laa i Jorden, og hælde Gips derned, saa at det hele størknede i Kassen til en fast Masse; kun derved blev det muligt at faa det transporteret. Yderligere var det saa heldigt, at der fra Gram Teglværk gaar Jernbanespor til Hovedbanelinien, saa at den 1000 kg svære Kasse med Skeletdelene ad denne kunde føres direkte til København. Af Hovedets Størrelse kan man slutte, at den udgravede Hval har haft en Længde paa 6—7 m; det har altsaa været en anselig Kammerat paa Størrelse med en af de nulevende, færøske Grindehvaler.

Fundet er ganske enestaaende her i Landet og kan faa international videnskabelig Betydning. Vel har man tidligere flere Steder truffet Hvalhvirvler og en enkelt Gang en Tand af en uddød Tandhval, men det er første Gang, at et helt Hoved er fundet bevaret, og første Gang, at man har fundet Rester af en Bardehval i vore Jordlag.

Hvilken Betydning har nu et saadant Fund?

Gennem dette og mange andre lignende Fund faar man efterhaanden mere og mere Kendskab til Dyrelivet og idet hele taget til Forholdene i de tidligere Jordperioder, og man kan derigennem faa noget at vide om, hvorledes vort Land har set ud i disse. Bardehvalen fra Gram laa i det saakaldte *Glimmerler*, en brunsort Lerart, der indeholder en Mængde smaa bitte Skæl af lys Glimmer. Det findes under Istids-Aflejringerne sammen med *Glimmersand* over hele den sydvestlige Del af den jydske Halvø. Glimmersandet er hvidt og bestaar næsten udelukkende af Kvarts og Glimmer. Begge disse Jordarter stammer fra det Hovedafsnit af Jordens Historie, der hedder *Tertiærtiden*, det Tidsrum, som gik forud for Istiderne. Rundt om i Jylland har man i Teglværksgrave, anlagt i Glimmerler, fundet en Del

Hvidbjerg ved Vejle Fjord. Det bestaar næsten udelukkende af tertiært Glimmersand, hvidt Kvartssand med smaa, skinnende Glimmerblade. (Fot. V. Nordmann).

Forsteninger, mest Skaller af Snegle og Muslinger, som har levet i Havet. De fortæller os, at Glimmerleret og Glimmersandet er aflejret paa Bunden af et ikke særlig dybt Hav, som i Slutningen af Tertiærtiden strakte sig over det vestlige Danmark. I dette Hav har Hvalerne boltret sig, her har Havskildpadder og Hajer svømmet rundt, hvad andre Fund vidner om, og her har Snegle og Muslinger i store Mængder beboet Havbunden.

Mange Steder i Midt- og Vest-Jylland finder man imidlertid andre Ting i Glimmerleret. Havdyrene mangler, og i Stedet for ligger der *Brunkul*. Man finder dels hele forkullede Træstammer, dels mere lerholdige, løse og skøre Kul. Hvordan er nu disse Lag blevet til? Ja, for at afgøre dette maa man undersøge, hvad Brunkullene hviler paa, og de synes i de fleste Tilfælde at hvile paa en Slags Dynd, som man kender fra Bunden af Ferskvandssumpe. Om de Dele af Jylland, hvor Brunkullene findes, maa man derfor antage, at de henimod Tertiærtidens Slutning har været Øer. I Sumpe paa disse er Brunkullene efterhaanden opstaaet af de Træer og Urter, som voksede der, omtrent som Tørvemoserne har dannet sig i den nyere Tid. Aftryk af Planterester i Kullene fortæller os, at El, Birk, Fyr og Sumpcypres har vokset i Datidens Sumpskove. Den sidste vokser i Nutiden i Floridas Sumpe. Brunkullene i Danmark er i Modsætning til de tyske Brunkul i Schlesien, der laves til Briketter, ret daarlige; de er fugtige, smuldrer, naar de tørres, og giver megen Aske. Som Middeltal af en Række Analyser af jydske Brunkul, som er udført af Statsprøveanstalten, er fundet, at de i den indleverede Tilstand havde et Fugtighedsindhold af 49,3 pCt., Askeindhold 13,6 pCt., Svovlindhold 1,7 pCt. og nyttig Brændværdi 1838, hvilke Resultater, beregnet paa fuldstændig tørre Kul, giver et Askeindhold af 26,2 pCt., Svovlindhold 3,4 pCt. og nyttig Brændværdi 42,50.

Man havde allerede tidligere forsøgt Brydning af Brunkullene, først i Silkeborg- og Viborg-Egnen, senere ogsaa ved Troldhede og Fasterholt i Herning-Egnen. Brændselsnøden under Verdenskrigen bevirkede imidlertid, at man tog kraftigere fat paa at udnytte dem; baade Staten og private lod foretage Undersøgelser, og der blev brudt ret betydelige Mængder. Private Ejere af Brunkullejer bragte hurtig en Del Kul i Handelen, men der blev ofte drevet Svindel med dem. Det kunde hænde for den, som i bedste Tro havde købt et Læs Brunkul og anbragt det i sin Kulkælder, at han senere hen kun fandt en Bunke, som væsentlig bestod af Glimmerler, der ikke engang kunde bruges til Urtepottejord! »Kullene« var blevet tørre og var derved smuldret hen til det bare Ler! De bedste Brunkul findes ved Troldhede og paa forskellige nærliggende Lokaliteter, samt ved Studsgaard og Fasterholt. Ved Troldhede udviklede der sig under Krigen en ret betydelig Brydning; der findes her kun eet Lag Kul af en Mægtighed paa 1—2 Meter, men Kullene er bedre end de fleste andre Steder, og den samlede Mængde, der kan naas uden underjordisk Bjergværksdrift, er ret betydelig (maaske 1 Mill. Tons). Ved Fasterholt er Kullene mere

Væg i Ballastsandgraven i Øksenbjerg ved Svendborg, som den saa ud for nogle Aar siden. Man ser de overordentlig regelmæssige Lag af det hvide tertiære Glimmersand, som overlejres af lidt Moræneler fra den sidste Istid. (Fot. Victor Madsen).

hensmuldrende; her findes 5—7 Lag af 0,3—1,5 Meters Mægtighed; den samlede Mængde Kul er næsten den samme som ved Troldhede. Brydningen ophørte her i 1925. For Øjeblikket brydes der kun Brunkul eet Sted, nemlig ved Videbæk mellem Herning og Ringkøbing. Her kan Folk selv komme og hente Kullene ved Bruddet, og Ejeren af dette bruger Affaldet til Brændsel i sit nærliggende Teglværk. Kullene konkurrerer her med Tørv. Med de nuværende lave Kul- og Kokspriser har Brunkullene ingen større Betydning, — men de kan atter faa det under en ny Krig.

Glimmerleret har en ikke ringe praktisk Anvendelse; det udnyttes nemlig dels som Teglværksler f. Eks. ved Gram, Esbjerg, Skyum (ved Thisted) og Skærum Mølle (ved Holstebro).

Stamme af en Sumpcypres i Troldhede Brunkulleje. (Fot. Graversen).

I »Morsø Avis« stod i Juni 1916 følgende Notits:

En Snedrive i Juni Maaned.

I Skarrehage Molerværks Lergrav paa Mors fandt man forleden ved at bortrydde noget i Vinterens Løb nedskredet Moler, en hel Snedrive, som laa velbevaret under et Moler-Lag, der paa sine Steder kun var en halv Alen tykt. Under Snedriven var Jorden stivfrossen, som midt om Vintren. Der maa aabenbart være en stor Isoleringsevne i Moleret, siden det trods Solskin og Regn kan holde Temperaturen nede under Frysepunktet.

Hvad er det dog for en mærkelig Jordart, som omtales her? Ja, nu vil vi gaa et Stykke længere tilbage i Tertiærtiden til dennes ældre Del og se, hvilke Jordarter der findes her i Danmark fra den Tid. Blandt disse træffer vi først og fremmest det mærkelige Moler. Det er graalighvidt og saa let, at det i tør Tilstand kan svømme paa Vand, indtil det efterhaanden bliver gennemtrængt deraf, da det er saa porøst, at det kan indsuge sin egen Vægt Vand. Lægger man lidt Moler under Mikroskopet, ser man, at det er bygget op af Millioner af fine Kiselskaller, som stammer fra Kiselalger eller Diatomeer, en Gruppe lavtstaaende Planter, som baade i Fortid og Nutid forekommer i Massevis saavel i Havet som i Ferskvand. Molerets Diatomeer er dog udelukkende Saltvandsformer, det er altsaa aflejret i Havet.

Moleret findes især omkring Løgstør og Thisted Bredninger: paa det nordlige Mors i Hanklit, Fæggeklit og Ejerslev Klint, paa

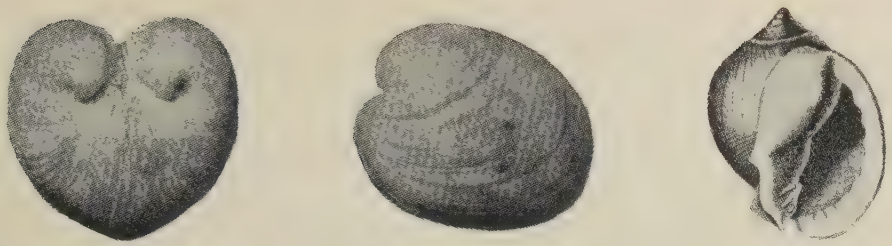

En Musling, Isocardia Forchhammeri, og en Snegl, Cassis saburon, fra Glimmerleret i Jylland. De er Havdyr og viser saaledes, at Glimmerleret er afsat i Havet.

Fur, samt i Silstrup Klint Sydvest for Thisted. Det danner høje, smukke Klinter, der er karakteristiske ved en Mængde sorte Striber, foldede og bugtede ligesom selve Moleret. Man var allerede i det 18. Aarhundrede opmærksom paa, at her var en mærkelig Jordart, uden at det dog lykkedes Videnskabsmændene at klare, hvad de sorte Striber bestod af. Rent tilfældigt opdagede en dansk Diatoméforsker i 1902 ved at gennemblade nogle Afhandlinger om Diatomeer, som han havde forskrevet fra Udlandet, at et Par belgiske Videnskabsmænd allerede 1883 havde offentliggjort en Undersøgelse af vort danske Moler og paavist, at de sorte Striber var — Lag af *vulkansk Aske*. Denne Opdagelse blev nu stadfæstet gennem en Række smukke Undersøgelser fra dansk Side. De sorte Striber bestaar af Aske af lignende Slags, som man træffer ved vulkanske Udbrud i Nutiden. I dette Afsnit af Tertiærtiden har der altsaa været stærke Vulkanudbrud i Danmarks Nærhed. I Skaane finder man ogsaa Rester fra vulkanske Udbrud nemlig Basaltsøjler af lignende Slags, som træffes i Fingalshulen paa Staffa blandt Hebriderne (se Artiklen om »Huler« i Hefte 25). Her har der aabenbart været Vulkaner; men Afstanden fra disse til vort jydske Moler er dog vist for stor til, at Asken kan hidrøre derfra. Ganske vist kan vulkansk Aske ofte flyve længere end denne Afstand, men det er kun støvfine Askedele og ikke saa grove som Asken i Moleret. Askelagene tiltager desuden heller ikke i Tykkelse fra Vest til Øst, hvad de i saa Fald burde gøre.

Da man imidlertid har fundet Askelag ogsaa andre Steder i Danmark, f. Eks. ved Lillebælt, og i Tyskland i Nærheden af Rügen og i Hamburgs Omegn, er der maaske Grund til at antage, at der i denne Periode har været vulkanske Øer eller et Fastland med Vulkaner fra Skagerrak gennem Kattegat, Øresund og Østersøen til Rügen. Paa dette Landomraade har de Insekter og de Planter levet, hvis Rester træffes i Moleret, og herfra er Asken og de organiske Rester af Vinden ført ud i det Hav, som den Gang skyllede sine Bølger hen over Thy, Fur og Mors. Her er Asken faldet ned, sunket gennem Vandet og er blevet aflejret sammen med de mange Kiselskaller fra Havets Diatomeer. I Tidens Løb hærdnede Lagene paa Havbunden, blev til det faste Moler med Askelagene og bragtes ved senere Tiders Hævninger og Foldninger op i Dagen, hvor vi nu kan studere den gamle Havbund i Hanklits og Fæggeklits lysende Klinter. Insekt- og Planteresterne findes mest i den saakaldte Cementsten, Kalkudskillelser i Moleret; de fortæller os baade, at der har været Land i Nærheden, og tillige, at Klimaet har været varmt. Planteresterne stammer nemlig fra Planter, som hører til Laurbærfamiljen, en Familje, der har hjemme i de varme Lande.

For nogle Aar siden vilde man paa Statsprøveanstalten forsøge, om ikke Moleret kunde anvendes til Fremstilling af Mursten, naar man blandede det med Kalk; man skulde altsaa derved kunne faa en Slags

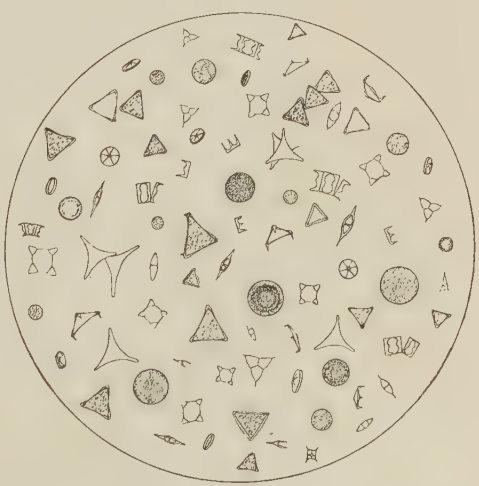

Moler set under Mikroskopet. Det viser sig at bestaa væsentlig af Skaller af Kiselalger (Diatomeer).

„Kulminen" ved Sandfeldgaard i Midt-Jylland. I Udgravningen ses det mørke Brunkullag, dækket af stenet Istidssand (Fot. N. Hartz).

Kalksandsten, hvor Sandet var erstattet af Moler. Man forsøgte at brænde Sten af forskellige Blandinger af Moler og Kalk og fremstillede tillige en Prøvesten af Moler alene uden nogen Tilblanding. Man kom derved til det overraskende Resultat, at man af Moleret *alene* fik en smuk rød Sten, meget fast og let; man kunde slaa en Stift ind i den, uden at den revnede. Derimod opnaaede man intet i Retning af brugbare Sten ved Forsøgene med Blandingerne, hvorfor man helt opgav at eksperimentere videre med Moler og Kalk.

Moleret har den mærkelige Egenskab, at det er stærkt isolerende over for Varme og Elektricitet, hvorfor man anvender det som Isolationsmateriale. Molerstenene har man god Anvendelse for til Etageadskillelse og til Skillerum, dels paa Grund af deres Letheid og dels paa Grund af deres ringe Ledningsevne over for Lyde. Til Etageadskillelse støbes Betonribber mellem Molerstenene, nederst i Ribben lægges Rundjern; man har saaledes et Jernbetongulv, hvori Molerstenene virker som lettere Udfyldningsmateriale; for at Stenene ikke skal falde ud, er de riflet paa Siderne.

Der er Brud i Moleret ved Gullerup ved Hanklit, ved Skarrehage og ved Ejerslev paa Mors.

Dels samtidigt med Moleret, dels noget senere, men dog før Glimmerleret, blev der paa andre Steder i Danmark aflejret en ejendommelig Jordart: *det plastiske Ler.* Det er en rødlig eller graalig, meget fed Lerart, som i tør Tilstand er saa haard, at den revner stærkt; i fugtig Tilstand opbløder den til en fuldstændig Vælling. I Regnvejr kan man særlig i vore Kystklinter se det bløde, vaade Ler blive plastisk og skride ud under Trykket af de ovenliggende Masser; det glider da ned paa Stranden og fører ofte Træer og Buske med sig. Hele Marker kan paa den Maade forsvinde i Havet. Som Eksempel skal anføres de store Udskridninger ved Bjørnsknude paa Nordsiden af Vejle Fjord, som bevirker, at dette fremspringende Punkt efterhaanden aftager i Størrelse. Jordebøgerne oplyser, at der i Løbet af de sidste Hundrede Aar maa være bortskyllet 20—25 Tdr. Land og deraf i Tidsrummet 1794—1857 omtrent 8 Tdr. Fordum skal Bjørnsknude have været saa stor, at den har baaret en Skov, hvori der kunde

holdes 32 Svin paa Olden. Paa Fæstestedet skal der tidligere have været holdt 4 Heste og adskillige Køer, medens Kreaturholdet nu er yderst ringe, og der ikke engang kan holdes en Hest. I vor Tid er der forsvundet en Ager, paa hvilken Ejeren kunde saa en Skæppe Byg. Aarligt skal der i Gennemsnit skride $2^1/_2$ m ud.

Det plastiske Ler findes i to Former, som Lillebæltsler og som Septarieler.

Lillebæltsler kaldes det typiske plastiske Ler, som sandsynligvis er samtidigt med Moleret. Denne Form for plastisk Ler indeholder kun meget faa Forsteninger; dog har man fundet enkelte Krabber deri, som har faaet stor Betydning for Lagets Aldersbestemmelse. I det plastiske Ler findes ogsaa Konkretioner, der bestaar af Svovlkis (Svovljern); ved dennes Forvitring dannes Svovlsyre, som kan omsætte sig med Kalk i Jordbunden, hvorved der udskilles Gips. Derfor er det netop meget karakteristisk for det plastiske Ler, at der i det findes hele Klumper eller Kager af klare, farveløse Gipskrystaller. Lillebæltsleret findes især omkring det sydvestlige Kattegat; det danner f. Eks. smukke Klinter paa Røsnæs, Æbelø, i Røgle Klint ved Strib, ved Fredericia og ved Juelsminde. Nogen større Anvendelse har denne mærkelige Lerart endnu ikke fundet. Den er for fed til at benyttes som Teglværksler; derimod kan den anvendes til Valkning.

Septarieleret er noget yngre end Lillebæltsleret; det ligner dette i mange Henseender, men bliver i tør Tilstand grønligt,

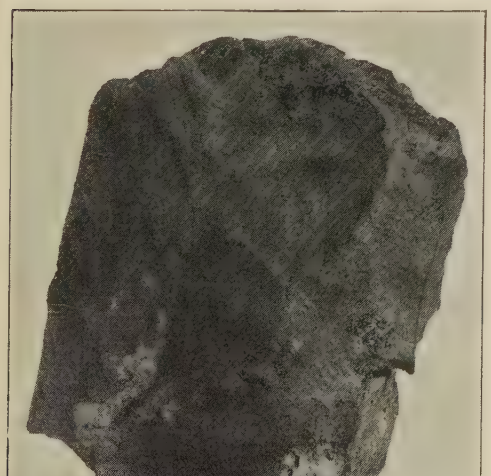

Et Blad af Planten Cocculites Kanei, som hører til Laurbærfamiljen, fundet i Cementstenen i Hanklit paa Mors. Det viser, at Klimaet har været varmt i Danmark, da Moleret blev afsat.

Moleret optræder som oftest i stærkt bøjede eller foldede Lag. Den afbildede, smukke Fold kom for nogle Aar siden til Syne ved et Skred i Hanklit paa Mors. De tynde, sorte Lag er de vulkanske Askelag, det tykkere, mørke Lag er Cementsten.

fordi det indeholder Korn af et grønligt Mineral, Glaukonit, som aflejres paa middelstore Havdybder. Man finder i det, foruden Forsteninger af Snegle og Muslinger, nogle ejendommelige Kalkudskillelser af uregelmæssig Form, der indvendig er fulde af gabende Revner. De kaldes Septarier, og det er efter dem, at Leret har faaet Navn. Dette Ler findes i Salling, i Skive Egnen og Vest for Langaa, hvor det flere Steder benyttes som Teglværksler; endvidere findes det særlig udbredt langs Mariager Fjord, hvor det har givet Anledning til betydelige Skred. Da der her ogsaa findes Skrivekridt, har der udviklet sig en betydelig Cementfabrikation, idet Leret sammen med Kalken bruges til Fremstilling af Portland-Cement. Nogle af Landets største Cementfabrikker (Cimbria, Dania, Kongsdal) ligger her, og en stor Del af vor aarlige Cementproduktion, der er paa 681,921 Tons, kommer herfra.

De allerældste tertiære Aflejringer i Danmark er alle meget kalkholdige og danner i Virkeligheden en jævn Fortsættelse af Kridtperiodens Lag. Saadanne Aflejringer er *Kertemindeleret*, en kalkholdig Lerart, som bl. a. findes i Klinten ved Kerteminde, den glaukonitholdige *Grønsandskalk*, som kom-

En Musling, Leda Deshayesiana, og en Snegl, Tritonium flandricum, fra Septarieleret. De er Havdyr og viser os saaledes, at Septarieleret er afsat i Havet.

mer frem i Skrænterne omkring Lellinge Aa ved Køge, samt *Kraniakalken.*

Kraniakalken har faaet Navn af nogle kranielignende Skaller, som i stor Mængde findes i den. Det er Skaller af de muslingelignende Brakiopoder (Armfødder), der i Virkeligheden er mest beslægtet med Ormene.

Kraniakalken har især Interesse for Københavnerne; man lærte den nemlig særlig at kende ved Udgravningerne til Byens Sydhavn, og i flere Aar har der, som et sandt Eldorado for Geologer, ligget store Dynger af Kraniakalk, fuld af Forsteninger, paa Rydepladser ved Islands Brygge og i de omgivende Gader.

Meget af disse ældre tertiære Aflejringer er senere bortfjernet af Isen i Istiderne, hvad Kraniakalkens stærkt isskurede Overflade tydeligt bærer Spor af.

Vi har nu efterhaanden omtalt alle de mærkelige Lag, som kendes fra Danmarks Tertiærtid og kan samle dem i følgende Oversigt, hvor de ældste Lag staar nederst:

Pliocæn: Danmark hævet over Havfladen.

Miocæn: Yngre Glimmerler (Vest-Jylland), Glimmersand og -ler med Brunkul (Jylland).

Oligocæn: Ældre Glimmerler (Jylland), Septarieler (Øst-Jylland).

Eocæn: Danmark hævet over Havfladen, Lillebæltsler, Moler med Askelag (Jylland).

Paleocæn: Kertemindeler, Grønsandskalk (Lellinge), Kraniakalk.

Græsk: palaios = gammel; eos = Morgenrøde; kainos = ny; oligos = ringe; meion = mindre; pleion = mere. Altsaa: paleocæn = gammel ny Tid; eocæn = tidlig ny Tid; oligocæn = ringe ny Tid; Miocæn = mindre ny Tid; pliocæn = mere ny Tid.

Tertiærtiden, som har skænket os Danmarks mærkeligste og i teknisk Henseende mest værdifulde Jordarter, var ude i den store Verden en meget urolig Tid. Kræfterne i Jordens Indre var i stærk Virksomhed, der skete Jordskælv og mægtige vulkanske Udbrud. Store Partier af Jordskorpen foldedes op i vældige Bjergkæder, der endnu hører til nogle af Jordens største: Pyrenæerne, Alperne, Karpaterne, Kaukasus, Himalaya og Andeskæden. Der skete vældige Hævninger og Sænkninger. Bornholm blev løsrevet fra Skaane; Kattegat, Skagerrak og det nordlige Øresund opstod, og ved store Vulkanudbrud i det nordlige Atlanterhav dannedes Hebriderne, Færøerne og Island samt det midterste Grønlands mægtige Basaltlag.

Som svage Spor af alle disse voldsomme Begivenheder finder vi de fine Striber af vulkansk Aske i vort Moler, ellers ser vi i Løbet af denne Periode Danmark fredeligt stige op af Havet. I Periodens Begyndelse var det dækket af et Indhav, hvis Bund var Kridttidens Kalkaflejringer; senere blandedes dette Kalkslam med det Sand og Ler, som mægtige Floder førte ud fra de omgivende Lande. Derved dannedes først de ældste kalk- og sandblandede Leraflejringer, og senere, da Materialet blev renere, Moleret og det plastiske Ler. Noget af Danmark blev allerede da hævet op af Havet; det var bevokset med Laurbærtræer, hvis Spor vi finder i Moleret. Saa hævede Landet sig endnu mere; og mens Brunkullene dannedes, og Glimmerleret aflejredes i Havet, bestod det af en Mængde Øer, bevokset med Sumpcypres og andre Træer. Til sidst, henimod Periodens Slutning, ser vi endnu engang, før Isen lægger sin kolde Haand over Landet, Havet skylle ind over Syd-Jylland og aflejre et nyt Lag Glimmerler, det Hav, hvori den Hval boltrede sig, som var Udgangspunktet for vort Besøg i Tertiærtiden.

SOPHIE PETERSEN

MAHÂBHÂRATA

Mahâ-bhârata (det store Digterværk paa Sanskrit om Bhârata-Slægtens Kampe) er Navnet paa det største af de to gamle indiske Heltedigte, som indtager omtrent en lignende Plads i den indiske Oldtidslitteratur, som Homers Iliade og Odysee har i den gamle græske Litteratur, kun at Omfanget er langt større, ja selve Mahâbhârata er mindst 8 Gange saa stort som Iliaden og Odysseen tilsammen.

Scenen fra Kong Drupada's Hof, hvor Arjuna sejrer i Væddekampen. Bueskydningen er her fremstillet saaledes, at Arjuna skal ramme en lille ophængt Fisk, der spejler sig i et Kar med Vand; han maa kun se paa Spejlbilledet, naar han skal skyde efter Maalet. Indskrifterne er øverst til venstre „Drupada-râjah, til højre Draupadî, nederst Arjuna.

Det kan saaledes betegnes som Verdens største Digterværk. Ligesom Iliaden behandler Kampene om Troja, saaledes handler Mahâbhârata om de forhistoriske Kampe mellem to nær beslægtede Fyrstehuse i Nord-Indien, medens det andet store indiske Heltedigt, Râmâyana, mere minder om Odysseen, idet det skildrer Kong Râmas Omflakken og mærkelige Trængsler, som for øvrigt ogsaa kortelig genfortælles i Mahâbhârata. Som vi straks skal se, indeholder Mahâbhârata navnlig meget andet indflettet Stof, der er Hovedemnet uvedkommende. Skildringen af Kampene er imidlertid Digtets oprindelige Kerne, og disses Forhistorie og Forløb vil vi her give et kort Uddrag af.

Der fortælles, at Kong Çântanu i Hastinâpura havde med Gudinden Gangâ (ɔ: Floden Ganges) en Søn ved Navn Bhîshma, og med en Fiskerdatter havde han to andre Sønner, som han havde tilsagt Arveret til Tronen. Den ældste af disse døde dog tidlig, og da Faderen var død, lod Bhîshma derfor den yngste salve til Konge. Uheldigvis dør ogsaa denne som ung, og Dronningemoderen opfordrede nu Bhîshma til at forplante Slægten ved Ægteskab med den unge Konges Enker; men Bhîshma, der havde aflagt et helligt Løfte om Kyskhed, afslog dette. Dronningemoderen havde imidlertid en uægte Søn, Vyâsa, som giftede sig med den afdøde Konges 2 Enker og fik de 2 Sønner Dhritarâshtra og Pându. Den første af disse var født blind og frasagde sig Tronen til Fordel for Pându; men begge Brødre giftede sig og fik Sønner: den blinde Dhritarâshtra 100 Sønner, af hvilke den ældste hed Duryodhana; den anden fik 3 Sønner med Prinsesse Kuntî fra Yâdava-Landet og 2 Sønner med en Prinsesse Mâdrî fra Madra-Landet.

Hermed er vi inde paa Hovedemnet i Digtet: den Strid, som førtes mellem Fætrene: Dhritarâshtra's 100 Sønner paa den ene Side og Pându's 5 Sønner paa den anden. Det er dog særlig de 5 Pându-Sønner, som er Hovedfigurerne, idet det gaar ud paa at skildre den Forfølgelse, som disse er Genstand for fra deres Fætter Duryodhana og hans Brødre. De 5 Brødre kaldes almindeligvis for Pândava'er i Modsætning til Fætrene, som kaldes Kaurava'er (ɔ: Kuru's Efterkommere).

Sagnet fortæller imidlertid, at Pându ikke var disse 5 Brødres virkelige Fader; han havde nemlig paadraget sig en svær Forbandelse, der bevirkede, at han ikke selv kunde avle Børn. Hans første Dronning Kuntî paakaldte derfor Gudernes Hjælp, og saaledes skete det, at hendes 3 Sønner Yudhisthira,

De 5 Pându-Sønner.

Bhîma og Arjuna paa overnaturlig Vis blev født som Sønner af de tre Guder: Dharma (Retfærdighedens Gud), Vâyu (Vindenes Gud) og Indra (den indiske Torden- og Krigsgud). Paa lignende Maade fik Pându's anden Dronning Mâdrî de 2 Sønner Nakula og Sahadeva med de 2 Açviner (ɔ: to Gudeskikkelser, som er ganske parallelle med Kastor og Pollux i den græsk-romerske Religion). Skønt de 5 Brødre saaledes ikke er Helbrødre, kaldes de dog almindelig alle for Kuntî-Sønner; det er ogsaa hendes 3 Sønner, der spiller den væsentligste Rolle: Yudhisthira som deres egentlige Chef og retfærdige Leder, Bhîma med de vældige Kræfter som den, der i Farens Stund træder frelsende til, og Arjuna som den førende Krigsmand i Slagene.

Da Kong Pându døde, overtog hans blinde Broder Regeringen, og de 5 Pându-Sønner med deres Moder Kuntî fik Ophold ved Hoffet, hvor Brødrene fik deres Uddannelse sammen med Fætrene. Men Dronning Mâdrî havde ladet sig brænde paa Baalet ved Pându's Ligbrænding. Det viste sig snart, at Pându-Sønnerne under den krigerske Opdragelse var de andre langt overlegne i alle Slags Idrætter, hvilket avlede stærkt Had hos Duryodhana og hans Brødre. Hadet brød ud i lys Lue, da den gamle blinde Konge lod Yudhisthira salve til sin Efterfølger. Duryodhana og hans Parti lagde onde Planer og fik Kongen overtalt til at sende de 5 Brødre bort paa en Sendefærd til Byen Varanâvata. Her havde Duryodhana ladet bygge et Hus af Lak og brændbare Stoffer, i hvilket Brødrene skulde indebrændes; men deres gamle Onkel Vidura røbede Planen for dem og advarede dem. Pându-Sønnerne og deres Moder lod sig ikke mærke med noget, tog ind i det farlige Hus, gravede sig en underjordisk Gang derfra ud i Skoven, hvorhen de flygtede efter at have anbragt en Lavkastekvinde med hendes 5 Sønner i Huset. Da Bygmestren bagefter om Natten havde afbrændt Huset, fandt man de forkullede Rester af 5 Mænd og en Kvinde, som man antog for Kuntî og hendes Sønner.

Paa deres paafølgende Flugt havde nu Pându-Sønnerne mange Eventyr at bestaa. Først maatte Bhîma dræbe den farlige Jætte, Menneskeæderen Hidimba, med hvis Søster han avlede en Søn, der senere i den store Kamp blev en trofast Stalbroder for Pându-Sønnerne. Forklædt som hellige Bodsøvere vandrede disse nu videre og kom til en By ved Navn Ekacakra og fik Bolig hos en Brahman. Her frelste Bhîma igen Beboerne fra den farlige Menneskeæder Baka, som hver Dag forlangte et Menneskeliv. De 5 Brødre og deres Moder forblev stadig ukendte, og nogen Tid efter besluttede de

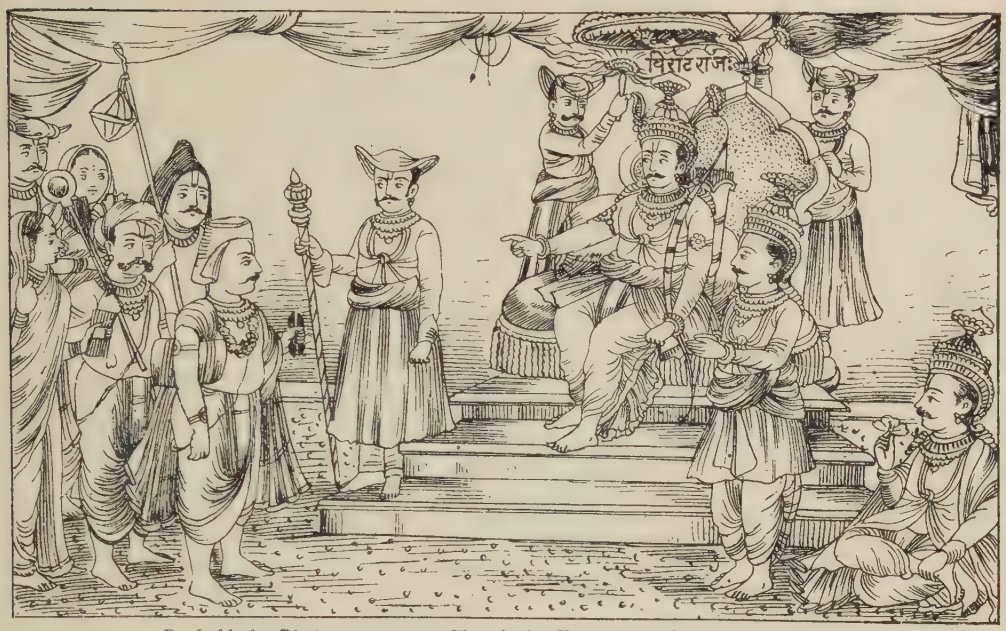

De forklædte Pându-Sønner fremstiller sig for Kong Virâta. Indskrift: Virâta-râjah.

at drage videre og kom saa til Pancâlâ-Landet, hvor Kong Drupada herskede. Hans Datter Draupadî havde faaet Lov til selv at vælge til Husbond, hvem hun vilde, og talrige Friere indfandt sig ved de i den Anledning anstillede Festlege. Pându-Sønnerne fik nu Lyst til ogsaa at melde sig som Friere og drog til Hovedstaden, hvor de indlogerede sig hos en Pottemager og færdedes omkring i Byen forklædt som Tiggermunke. Draupadî havde bestemt at ville vælge den, der sejrede i en Væddekamp, der bestod i en Bueskydning af særlig vanskelig Art, indrettet saaledes, at Maalet var meget vanskeligt at træffe (se Billedet), og Buen var saa stiv, at den var meget vanskelig at spænde. Mange Friere traadte frem, men ingen kunde spænde Buen. Da traadte Arjuna frem i sin Forklædning, spændte Buen og vandt Prisen, hvorefter han bortfjernede sig med Prinsessen. Kongens Mænd blev nu oprørte over, at en Mand uden for Krigerstand skulde beholde Prinsessen; de vilde afsætte og dræbe Kongen. Men alle 5 Brødre ilede til Hjælp og sejrede i en frygtelig Kamp, hvorefter de førte Draupadî hjem til deres Moder, og det blev aftalt, at Draupadî skulde være alle 5 Brødres fælles Hustru. Hendes Broder havde imidlertid hemmelig fulgt efter for at udspionere, hvem disse Personer var, som havde ført Søsteren med sig. Snart opdagede han, at det var virkelige Krigere, og fortalte sin Fader dette. Pându-Sønnerne blev nu kaldt til Hoffet, hvor de gav sig til Kende, og et pragtfuldt Bryllup blev holdt. Men det rygtedes snart ved Dhritarâshtra's og Duryodhana's Hof, at de 5 Brødre endnu var i Live. Duryodhana pønsede igen paa at komme dem til Livs, men den gamle Konge mente, at det var raadeligst at afstaa Halvdelen af Riget til dem. Dette skete ogsaa, og Pându-Sønnerne opslog nu deres Residens i Byen Indraprastha, som laa nær ved det Sted, hvor det nuværende Delhi ligger. Her førte de 5 Brødre en Tid lang en lykkelig Tilværelse med deres fælles Hustru; en ubehagelig Afbrydelse var det dog, at Arjuna tilfældig paadrog sig Gudernes Forbandelse og til Straf maatte vandre 12 Aar i Landflygtighed. Dette gav ham dog Lejlighed til at udføre en Mængde Bedrifter og gode Gerninger og til Oplevelse af mange Eventyr. Imidlertid førte Yudhisthira som deres Overherre Regeringen med Visdom og Retfærdighed, og han underlagde sig efterhaanden de øvrige Konger i Indien, saa at han fik Titel af Verdenshersker; men Duryodhana og hans Parti blev mere og mere hadefulde mod Brødrene og pønsede stadig paa ondt. Efter forskellige mislykkede Attentater fandt de til sidst paa en List af en særlig Art: En forslagen Terningspiller raadede dem til at indbyde Yudhisthira til et Spilleparti ved den gamle Dhritarâshtra's Hof. Yudhisthira lod sig overtale til at komme, drog af Sted med sine

Scene fra den store Kamp. Til højre Yudhisthira.

Brødre og deres Hustru og blev venlig modtaget af den gamle Konge. Næste Morgen samledes man i Spillesalen, og den snu Spiller udfordrede straks Yudhisthira til Spil med høje Indsatser. Yudhisthira tabte bestandig, og til sidst havde han intet mere at sætte ind. Saa bortspillede han først sine 4 Brødre og til sidst sin egen Person. Skurken mindede ham derefter om, at han endnu havde Draupadî tilbage at bruge som Indsats; ogsaa hende tabte han, og da Duryodhana derpaa lod hende slæbe frem med Magt, opstod der frygtelige Scener, under hvilke det blev gjort gældende, at det sidste Spil maatte regnes for ugyldigt, eftersom Yudhisthira umulig kunde bortspille Hustruen, da han først havde bortspillet sin egen Person. Det endte med, at Dhritarâshtra erklærede sidste Spil for ugyldigt og satte Draupadî i Frihed, idet han ydermere tilstod hende Opfyldelsen af 3 Ønsker. Hun valgte da først Frigivelse af Yudhisthira, derefter det samme for de 4 andre Brødre; det 3die Ønske gav hun Afkald paa. Dhritarâshtra sendte nu Pându-Sønnerne bort og besluttede, at de skulde beholde deres gamle Andel i Riget, idet han haabede, at der saa ikke mere skulde opstaa mere Fjendskab. Det varede dog ikke længe, før Duryodhana fik lokket Yudhisthira til Terningspil for anden Gang, men denne Gang paa den Betingelse, at den tabende skulde gaa 12 Aar i Landflygtighed. Udfaldet var igen ugunstigt for Yudhisthira, og de 5 Brødre maatte alle vandre i Landflygtighed til Kâmyaka-Skova ledsaget af deres tro Hustru, medens Kuntî blev tilbage.

Medens Digtets Handling hidtil har holdt sig saa at sige nogenlunde til Jorden, kommer der nu under Skildringen af Brødrenes Landflygtighed en hel Mængde rent mytologisk og fantastisk Stof frem. Blandt andet fortælles, hvorledes Arjuna aflægger et Besøg i Himlen og af Guderne bliver forlenet med en Række uovervindelige Vaaben. Paa sin Vandring møder han den berømte Abekonge Hanumat, som spiller en stor Rolle i det andet store Heltedigt Râmâyana, hvis Indhold han fortæller til Arjuna i Udtog. Arjuna er borte i hele 5 Aar paa sin lange Rejse, og ved sin Hjemkomst modtages han med stor Glæde af Brødrene, som under hans Fraværelse havde maattet bestaa svære Kampe med alle Slags farlige Uhyrer. Da saa endelig de 12 Landflygtighedsaar var gaaet, og da Retfærdighedens Gud Dharma havde lovet dem, at de skulde forblive ukendte endnu et helt Aar, brød de op fra deres Bolig i Skoven og besluttede at drage til Kong Virâta, hvor de fremstillede sig forklædte og under falske Navne og fik Ansættelse i hans Tjeneste. Yudhisthira som Terningspiller, Bhîma som Kok, Arjuna som Danselærer for Kongens Datter Uttarâ, Nakula som Hestepasser og Sahadova som Kvæghyrde, medens deres Hustru Draupadî

Vandringen til Himlen.

blev Dronningens Kammerjomfru. Ogsaa her udfører de 5 Brødre mange Bedrifter og hjælper Kong Virâta mod fjendtlige Indfald i Riget. Herved vinder de sig mange Venner, og omsider beslutter de sig til at føre Underhandlinger med deres Fætter Duryodhana for at faa deres Rige tilbage; men samtidig ruster begge Parter sig til en mulig forestaaende afgørende Kamp, som heller ikke udebliver. Den udkæmpes i et mægtigt 18-Dages Slag med morderisk Blodbad paa begge Sider og under Udførelse af de mest vidunderlige Heltegerninger. Slaget ender dog med Pându-Sønnernes Sejr. Alle Heltene lader for øvrigt deres Liv med Undtagelse af den gamle Dhritarâshtra, der trækker sig tilbage til Skoven og omkommer i en Skovbrand.

De sejrrige Pându-Sønner har nu atter Herredømme i Riget, men er blevet livstrætte og beslutter at vandre til Himlen; dog kun Yudhisthira naar derop levende, de andre dør undervejs, og Yudhisthira møder dem i Himlen ved sin Ankomst. Paa denne Maade er det naturlige og mirakuløse indvævet i denne gamle Sagnhistorie, hvoraf vi her kun har gengivet Hovedtrækkene vedrørende de 5 Helte; de øvrige Deltagere i det store Drama maa vi her forbigaa, ligesom alle Enkeltheder i selve Kampen, hvor baade Guder og Mennesker deltager. Kun en af Heltene bør særlig nævnes, nemlig Krishna, som var Arjunas Vognstyrer i Kampen. Krishna har en Dobbelttilværelse, idet han sagnhistorisk set er en Prins af Yâdava-Folket, men han er tillige en Guddom, den samme som Vishnu, der har ladet sig føde paa Jorden i Krishnas Skikkelse. Han optræder saaledes i Digtet baade som en mægtig Kriger i Kampen paa Pându-Sønnernes Side og overlever Kampen sejrrig med dem; men samtidig optræder han som den eneste sande Gud med sin Aabenbaring af Moralen, som han belærer Arjuna om i det store Afsnit af Digtet, som har Titlen Bhagavad-gîtâ (Højsangen). Dette er et helt religiøst Læredigt, som indeholder Krishna-Religionens Evangelium og endnu den Dag i Dag er en af Vishnudyrkernes hellige Bøger. Den fylder hele 6. Bog af Mahâbhârata. Saadanne Partier af Digtet vedkommer hverken de gamle Sagn eller Hovedhandlingen; men af den Slags uvedkommende Stof er en Mængde indført overalt, oftest i Samtaler mellem de optrædende Personer, hvor Lejligheden gribes til at fortælle andre gamle Sagn eller Myter, eller til at fremstille religiøse, moralske og filosofiske Læresætninger. Saaledes fortælles, som ovenfor nævnt, Râma's Historie i Uddrag, og mange andre gamle Digtninge er os her overleveret paa samme Maade. Vi nævner den spændende Fortælling om Nala og Damayanti, som er kendt gennem talrige Oversættelser, bl. a. ogsaa paa Dansk (af Harald Rasmussen, 1903); det skønne Digt om Sâvitrî, der af

En Scene fra Helvede. Yudhisthira ønskede efter sin Ankomst til Himlen at se, hvad der blev af de afdøde, som ikke kom i Himlen. Guderne medgav ham da en Fører, der viste ham, hvorledes Helvedes Bødler behandler de ulykkelige.

Dødsguden faar sin afdøde Husbond givet tilbage til Livet; den vidtberømte Episode om Çakuntalâ, som er Kilden til Kâlidâsa's Drama af samme Navn (oversat ogsaa paa Dansk af M. Hammerich). Blandt de mange Legender om hellige Vismænd kan nævnes Fortællingen om Vibhandaka's Søn, den kyske Yngling Rishyaçringa (eller Isisinga), som aldrig havde set en Kvinde, og om hans Følelser, da han første Gang staar over for en dejlig ung Pige; Fortællingen er vidt udbredt i den indiske Litteratur og vil erindres af Læserne af Dr. Fr. Moth's smukke Bog om Aristoteles-Sagnet eller Elskovs Magt (1916). Emnet er ogsaa kendt fra Ennas danske Opera, der med en Forvanskning af Navnet har faaet Titlen Vifandaka. Mange Fabler og moralsk belærende Eventyr har ligeledes fundet Plads i Mahâbhârata indflettet i Samtalerne, men det er dog mest de religiøse og rent filosofiske Partier, som breder sig og bringer det store Værk til at svulme op til det mægtige Omfang, det har faaet. Vi nævnte allerede før Bhagavad-gîtâ; af endnu større Omfang er de filosofiske Partier i 12. og 13. Bog, som næsten udgør en Fjerdedel af hele Digtet; deriblandt kan nævnes Afsnittet Moksha-dharma (ɔ: Læren om Sjælens Befrielse). Mahâbhârata er saaledes ikke et Enkeltmands Digterværk, men et stort Samlerværk, der snarere kunde kaldes en Encyclopædi over Samtidens aandelige Arvegods af Sagn, Myter, Religion, Moral og Digtekunst. Indholdet maa derfor være af højst forskellig Ælde, og det er ikke let at give Svar paa Spørgsmaalet om Mahâbhâratas Alder; thi dets Tilblivelse strækker sig maaske over henved et Aartusinde. Saa meget kan dog tilnærmelsesvis siges, at hele Værket forelaa samlet ca. 600 efter Kristus. Efter denne Tid har det været i stadig Brug til Oplæsning i Templerne. Det mærkelige er, at Digtet selv fortæller om sin egen Tilblivelse og om, naar det første og anden Gang blev offentlig foredraget for Tilhørere. Dette er dog senere Tildigtninger, der er indsat som Indledning tilligemed en Del Indholdsangivelser af de enkelte Partier og Opregning af lange Slægtregistre. Sagnet siger, at den gamle Vismand Vyâsa, Pându-Sønnernes Bedstefader, var Forfatter til Mahâbhârata, men Navnet betyder vel blot »Samleren«, thi at mange Forfattere her har været med, før det hele blev samlet i den nuværende Skikkelse, er en given Ting. Vi finder ogsaa paa mange Steder Uorden og indbyrdes Modsigelser i Stoffet, foruden idelige Gentagelser og Fejl, som har indsneget sig paa den lange Vandring gennem Afskrifter.

Mahâbhârata blev for ca. 100 Aar siden trykt i Calcutta i 4 store Foliobind (ogsaa indeholdende den fra senere Tid stammende Del, som kaldes Harivamça), senere i Tredserne i Bombay, ledsaget af en Kommentar paa Sanskrit til vanskelige Steder; de to Tekster afviger en Del fra hinanden i Enkeltheder, men viser dog i det hele en beslægtet Redaktion af det overleverede. Derimod frembyder den for en Snes Aar siden trykte Udgave efter sydindiske Haandskrifter ikke saa faa Afvigelser, dels i Inddelingen, dels ved forskellige Udvidelser. En europæisk Udgave var længe paatænkt, men Planen derom strandede ved Verdenskrigens Udbrud. I den internationale Kommission, som skulde forberede en samlet europæisk Udgave, sad vor Landsmand, nu afdøde Professor Søren Sørensen, hvis Specialitet netop var Studiet af Mahâbhârata; han efterlod sig ved sin Død 1902 en næsten fuldstændig Materialsamling til en Indholdsfortegnelse til hele Mahâbhârata, indeholdende alle Navne i alfabetisk Orden med korte Uddrag af Værkets enkelte Kapitler. Han havde netop begyndt Trykningen heraf paa engelsk Forlag, nogle Maaneder før han døde fra dette store Værk, der havde kostet ham 25 Aars anstrengende Arbejde. Ved Hjælp af offentlige Midler besluttedes det dog at faa Værket ført videre, hvilket ogsaa skete, idet en af hans Elever, cand. mag. E. Olesen paatog sig Udarbejdelsen og Fortsættelsen af hans Materialsamlinger. Efter godt 20 Aars Forløb blev Arbejdet endelig afsluttet i 1925 og staar saaledes som en af de betydeligste Indsatser fra dansk Videnskab paa den indiske Oldtidsforsknings Omraade.

DINES ANDERSEN

AF SPORTENS ORDBOG. II

Fornylig løb en Vitighed gennem den tyske Sportspresse. Man ser en Tegning af en ung tennisspillende Dame, der raaber til sin Partner:

Aber Fritz, du blamierst uns; du darfst doch nicht auf deutsch zählen!

Meningen er tydelig nok!

Ved alle internationale Tennisturneringer tælles *Points*'ene (udt. eng. pøjnts, fransk poæng, »Punkter«, »Øjne«) paa Engelsk — det internationale Sportssprog — og den ivrige unge Dame maatte virkelig kræve, at hendes betydningsfulde Kamp forløb efter alle Kunstens Regler!

Den berømte franske Tennischampion, Mlle Lenglen i et Forhaandsmash. Bemærk den enorme Aktivitet. For Enden af Nettet ses Dommerstolen med en kvindelig Dommer, der noterer hver Bold, som bliver spillet.

Mon ikke de fleste af os første Gang træffer de specielle engelske »Sportsgloser« ved det første Bekendtskab med Tennis? Her er de engelske Ord nemlig slet ikke til at komme udenom, de er groet ind i Spillet, hvor som helst paa Kloden det øves.

Naar en Bold i et Tennisparti er slaaet ud over Banens Grænselinier, siger man, at Bolden er *out* (aut, eng. »ude«). Det vilde i og for sig være meget let at erstatte dette engelske Ord med det danske »ude«, men det er ikke sket!

Tennis benævnes almindeligvis og officielt som *Lawn-Tennis*, fordi Spillet i England sædvanlig spilles paa en Græsplæne, *lawn* (lå'n), og der spilles enten *single* (eng. »enkelt«), een paa hvert Parti, eller *double* (døbbl), to paa hvert Parti. Et haardt, fladt Slag, som Regel fra Banens Baggrund, er et *drive* (draiv), eng. »driven«, medens et *lob* (låb), eng. »falde slapt«, er en »høj« Bold, der daler ned mod Baglinien. Den anvendes, naar Modstanderen befinder sig ved Nettet, eller naar det gælder om at vinde Tid.

At *flugte* vil sige at returnere Bolden, uden at den har rørt Jorden, og at *halvflugte* er at tage den netop i Opspringet.

— — —

Ogsaa selve Ordet *Sport* er kommet til os over England og er en Forkortning af det gammelengelske *disport* (»Fornøjelse«, »Morskab«), hvis oldfranske Stamme *desporter* betyder »at adsprede«. Paa Engelsk bruges Ordet dels i videre Betydning om alle *outdoor games* (autdor' gæims), »Udendørssport«, dels i snævrere Betydning om *field sports* ɔ: Jagt og Fiskeri (*sportsman* næsten kun lig Jæger eller Fisker).

Medens Sport saaledes oprindelig kun blev drevet som Underholdning, er Betegnelsen senere blevet gældende for den Leg, der groede frem til at blive en Del af Nationernes Kulturhistorie, en Stræben efter *mens sana in corpore sano* (»en sund Sjæl i et sundt Legeme«), og maa vel nu siges at være Hovedbetegnelsen for alle sunde Idrætskampe og Legemsøvelser.

Sportens Udøvere deles i Amatører og Professionals, og Grænsen mellem disse to Klasser er for Danmarks Vedkommende skarpt angivet i de af Centralorganisationen, »Dansk Idræts-Forbund«, vedtagne Bestemmelser, der giver det til enhver Tid værende Amatør- og Ordensudvalg Magt til at erklære en udøvende Sportsdyrker for Professional, naar denne paa en eller anden Maade krænker Amatørreglerne, der er ret strenge og affattet i Overensstemmelse med de internationale Forbund.

I England bruger man i visse Forbindelser Ordet *gentleman* for at betegne en *Amatør* i Modsætning til en *professional*, hvilket ganske særligt er Tilfældet inden for Nationalsporten: Cricket. Der spilles nemlig hvert Aar en med stor Interesse imødeset Kamp,

Situation fra en Fodboldkamp i Københavns Idrætspark. Maalmanden er løbet frem fra sit Maal for at „fiste" (slaa eng. *fist*-„Næve") Bolden bort over Hovedet paa den fremstormende *forward* (Angriber). Maalmandens Medspillere, de to (stribede) *backs*, hindrer — ved at stille sig i Vejen — Modstanderen i at naa Bolden med Hovedet, og gør samtidig Plads for Maalmanden. (Fot. „Idrætsbladet").

mellem *gentlemen* (Amatørerne) og *players* (de prof. Spillere). En saadan Styrkeprøve mellem de to Sider af Sporten finder ogsaa Sted for Fodboldspillets Vedkommende.

Som den fineste Repræsentation for engelsk Fodboldspil kan i denne Forbindelse nævnes *The Corinthian Football Club*, der tæller udvalgte Universitetsfolk fra Landets større Amatørklubber, og som har taget Navn efter en Sammenslutning af engelske, adelige Sejlsportsamatører.

»Corinthians« har flere Gange spillet Kampe i København, og udøver den smukkeste og ædleste Form for Spillet med stor Hensyntagen til Modstanderne og Overholdelse af Spillets Love. Ridderlighed, Loyalitet og Mandighed har stedse været Klubbens Kendemærke, og det var ogsaa disse fremragende Amatører, der første Gang efter Verdenskrigen spillede Fodboldkamp mod Tyskere — i Tyskland.

— — — —

Fodboldspillet har — ligesom Lawn-Tennis — optaget adskillige engelske Ord, hvis Antal, grundet paa vor stærke Forbindelse med engelske Fodboldklubber, synes at tiltage.

Lad os i Tankerne tage til Fodboldkamp en Søndag paa Københavns Idrætsparks herlige Opvisningsbane ved Østre Alle. Avisserne har forlængst meddelt os om Chancerne i Dagens *Match*, og vi passerer de knirkende Tælleapparater, dersom vi ikke er saa heldige at have *Partout*-Kort (par'tu, fr. »overalt«).

Foran os ligger Fodboldbanens store grønne Rektangel, der med Kridtlinier er inddelt i de kendte Felter. Spillerne kommer frem fra Omklædningslokalerne, og de to Hold folder sig ud i den sædvanlige Vifteformation: I Maalet Maalmanden (*keeper*, kîper, eng. »Bevogter»); foran ham de to *backs*, (eng. »Støtter«), og foran disse de tre *half-backs* (ha'f). Forrest i Angrebsrækken endelig fem Angribere eller *forwards* (eng. »fremad«), bestaaende af *centre-forward* i Midten, paa begge Sider af ham en *innerwing* og paa hver Fløj en *wing*.

Dommeren fløjter til *kick-off* (kik o'ff, eng. »Spark til«), og Kampen begynder. Det hænder, at centre-forward sparker Bolden ud til højre *wing* (eng. »Vinge«, »Fløj«), der *dribbler* (eng. »drypper« d. v. s. med korte eller lange Træk fører Bolden) forbi nogle Modstandere og *centrer* (sparker mod Midten, mod Centrum) til sin *innerwing* (Inderfløjspiller), der maaske *head*'er (head, eng. »Hovede«, d. v. s. nikker Bolden) videre til *centre-forward*, der imidlertid bliver *tacklet* (eng. »bearbejdet«, her: angrebet med det Formaal at fratage ham Bolden) af en fjendtlig *back*, eller — i en vis Position — dømt *off-side* (åf-said).

Off-side-Reglen er med Rette blevet kaldt for Fodboldspillets onde Aand, idet den for uindviede tilsyneladende er ganske uforstaaelig og urimelig. Den blev indført i Spillet i 1866 for at forhindre, at een eller flere af det angribende Partis Spillere pla-

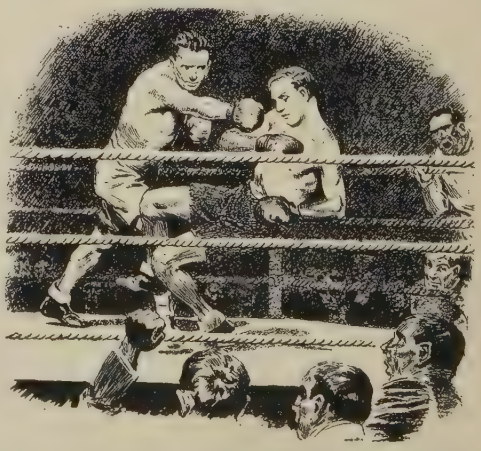

Et typisk knock-out i en Boksering. Den nærmeste Bokser gaar i Gulvet for et lige Højrehaandsstød. Til højre ses Kamplederen, der er parat til at tælle de ti Sekunder, inden for hvilken Frist Bokseren skal være rede til at fortsætte — eller blive erklæret for Taber!

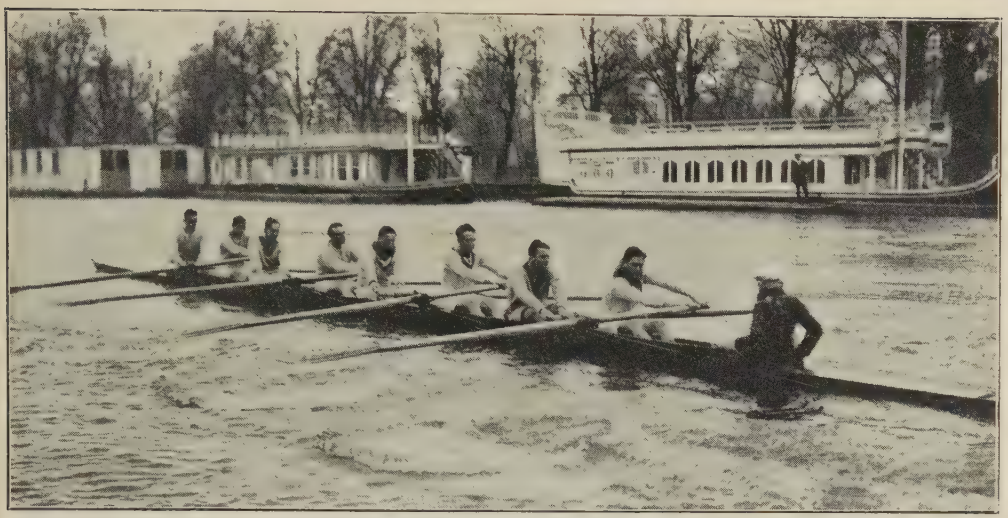

Hvert Aar afholdes der en stor Kaproning paa Themsen mellem Universiteterne Oxford og Cambridge. Der ros i 8-aarers *outriggers*, og Billedet viser Oxfords Hold paa en Træningstur op ad Floden. Til højre — i Agterenden af Baaden — sidder Styrmanden *(cox)*, og foran ham Tagaaren, *stroke*. Roerne bærer under Træningen tykke Uldsweaters *(sweater* udtales: swetter!).

cerede sig umiddelbart foran Modpartiets Maal for der at afvente, at Bolden blev spillet til dem, saaledes at de forholdsvis let kunde lave Maal. Man ønskede, at et Angreb skulde føres systematisk frem, og skabte derfor den Regel, der i den nuværende Form gaar ud paa, at en Spiller er paa »fejl Side« af Bolden, off-side, naar der i det Øjeblik, hvor Bolden bliver spillet frem til ham af en Medspiller, ikke er mindst to Modspillere nærmere Modstandernes Maallinie end han selv.

Har man en finere Forstaaelse af Spillet, kan man tale med om Forskellen mellem *long passing* (lång passing, eng. »lange Træk«), og *short passing* (sjårt, »korte Træk«), og forstaar at skelne imellem *fouls* (fauls, eng. »Uærligheder« i Spillet), og *hands* (eng. »Hænder«), Berøringer af Bolden med Haand eller Arm.

— — — —

Enhver reglementeret Boksekamp foregaar i en *Ring*, et kvadratisk, ved Tove indhegnet Areal, hvis Sider ved Amatørkampe ikke maa være under 3,65 m. Handskerne, som benyttes, angives sædvanligvis i engelsk Vægt, *ounces*, »Unser«, og skal ved Amatørkampe veje mindst 8 oz hver. En *ounce* (auns) er lig 28,3 Gram.

Man skelner mellem »lige Stød« og Sving, og mellem *cut* (køtt, eng. »Klip«) og *hook* (huk, eng. »Hug«), der er en Mellemting mellem et lige Stød og et Sving.

Et *uppercut* er et Løftestød, som føres nedenfra og opad, og som sædvanligvis rettes efter Hagen. Ved *clinch* forstaar man en Situation, hvor den ene Bokser holder paa den anden, saaledes at denne ikke kan komme til at slaa, endsige ramme, de mest saarbare Steder, *the point*, Hagepartiet, og *the mark* (eng. »Mærket«, lat. Nervecentret: solar plexus), den Trekant under Brystbenet, der begrænses af de nederste Ribben.

Naar en Bokser ikke har Kontrol over Sanser og Muskler, men er ved at blive »slaaet ud«, siger man, at han *»svømmer«*, og naar han bliver slaaet ud ved et Færdigstød, *knock-out* (udt. nåk'aut), hedder det i Boksesproget, at han har faaet en *»Sovepille«*. Heldigvis er der i Boksesporten en stærk Tendens henimod Benyttelsen af større og stærkt polstrede Handsker, saaledes at *knock-out* og den dermed følgende Forstyrrelse af Hjernefunktionerne undgaaes. Den i mange Kredse herskende Anskuelse, at en »rigtig« Kamp helst skal vindes ved *knock-out*, maa derfor forkastes!

Naar en Bokser efter længere Tids *Passivitet* atter gaar i Kamp, taler man om hans *come back* (eng. »Tilbagekomst«), og for de Professionelles Vedkommende er det oftest den garanterede Gevinst, *purse* (pø's, eng. »Pung«), som lokker. Det er dog sjældent, at en Bokser spinder Guld paa sin Sport. Oftest nødes han til at holde op, førend han egentlig selv har tænkt sig det, idet det har vist sig, at jo oftere han bliver knock-out'et, des lettere vil det som Regel være for Fremtiden at slaa ham ud. Der vil derfor komme en Tid, hvor Bokseren faar *»Glaskæbe«*, idet et Stød til Kæben let bringer ham i

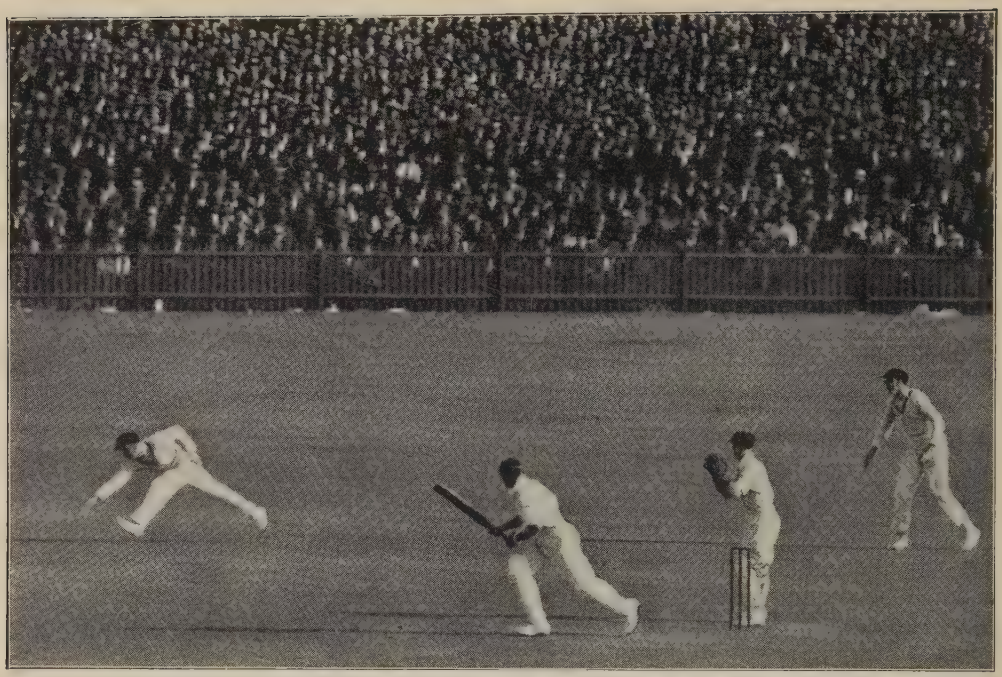

Scene fra en Cricketkamp i Australien. Foran Gærdet, med Boldtræet (bat) i Hænderne, staar „Slaaeren" rede til et Løb mellem Gærderne (run). Bag ved Gærdet er „Stokkeren" (keeper) parat til at gribe Bolden, naar den bliver stukket ind til ham. Til venstre ses en Spiller (point), som kaster sig efter Bolden og til højre short-slip. Bemærk den enorme Tilskuermængde uden for Banen. Perspektivet i Fotografiet narrer noget; i Virkeligheden er Afstanden fra Spillerne ud til Tilskuerne ca. 80 Meter.

Gulvet. Betegnelsen »Glaskæbe« er let at forstaa i denne Forbindelse.

— — — —

Hvad *Brydningen* angaar, sondrer man i Almindelighed mellem græsk-romersk Brydning og den særligt i England og Amerika anvendte Form *catch-as-catch-can* (kätsjäds-kätsj-kän, eng. »Greb, som man bedst kan faa dem anbragt«), idet Forskellen er den, at der i den sidstnævnte Form maa anvendes alle Greb, medens det i den græsk-romerske Brydning kun er tilladt at gribe fra Isse til Bæltested, saaledes, at de farlige Bengreb, Benspænd og Armvridninger er forbudt. Af de forskellige Greb skal i Hovedtrækkene blot nævnes den *»flyvende Mare«*, der udføres ved at Angriberen fatter om Modstanderens højre Arm og derefter bringer sin højre Skulder ind under Modstanderens højre Armhule for da at svinge Modstanderen frem over Skulderen og ned paa Madrassen. En *Nelson* — man taler om 1/4, 1/2, 3/4 og 1/1 Nelson — anvendes for at tvinge en liggende Modstander om paa Ryggen, og et *Smidighedsbælte* udføres ved at man bagfra fatter med begge Arme om Modstanderens Bug og selv gaar bagover i »Bro« (d. v. s. hviler kun paa Isse og Fodsaaler), idet Modstanderen kastes ud til højre over Hovedet.

Ved et *Hovedfaldgreb* fattes der om Modstanderens Hals og frie Arm, hvorefter han løftes op paa Angriberens Hofte for dernæst at blive rullet ud til Siden og i Gulvet, medens en *Backhammer* benyttes ved Gulvbrydning, naar det gælder om at faa Modstanderen drejet om paa Ryggen. Princippet er her, at man anvender den ene Arm som Løftestang, men Grebet, der kan varieres paa flere Maader, kombineres oftest sammen med en *Nelson*.

Udgangsstillingen for al Gulvkamp er *»Bænken«*, en Hvilestilling, hvor Bryderen hviler paa Gulvet med Hænder og Knæ, og der vaages meget nøje over, at der ikke benyttes forbudte (nemlig farlige!) Greb, f. Eks. som *Kravatter*, Strangulergreb.

Brydesporten har mange Udløbere. Fra Japan kendes *Jiu-Jitsu*, der ligesom det antikke *Pankration* er en Kombination af Boksning og Brydning. Jiu-Jitsu tillader saaledes bl. a. Slag med Haandkanten, der gaar ud paa at lamme visse Nervegrupper, og Greb, der gør Modstanderen uskadelig, brækker Fingre o. s. v. Den islandske *Glima* er en Art Bæltebrydning, hvor man fatter ikke direkte paa Modstanderens Krop eller Lem-

mer, men i det særligt konstruerede Bælte med Stropper, evt. Bukselinningen.

— — — —

Man tør næsten sige, at det vilde være klogt at tage et populært Kursus i Engelsk, forinden man giver sig af med at lære *Cricket,* thi Spillet indeholder saa mange engelske Ord, at det saa at sige er nødvendigt at tilegne sig disse for at forstaa Spillets System.

Efter en ret død Periode under Krigen er Cricketspillet i stor Fremgang herhjemme. Englænderne omtaler stedse Cricket som »*the noble game*« (det ædle Spil), og sikkert er det, at har man een Gang fattet Kærlighed til Cricket, saa hænger ens Hjerte fast ved det hele Livet. Det er træffende sagt om Spillet, at »hvor Englænderen planter Union Jack (det britiske Flag), der planter han ogsaa sine Gærdepinde«.

Om Oprindelsen til selve Navnet *Cricket* hersker der forskellige Anskuelser. Sandsynligvis kommer det af det angelsaksiske Ord *crycc,* der betyder »Krykke«, idet de oprindelige »Gærder«, der benyttes i Spillet, i Udseende lignede Krykker, men muligt er det ogsaa, at Ordet staar i Forbindelse med Betegnelsen for en lille (trebenet) Skammel, der hedder *cricket.*

Kasteren, *the bowler* (bôuler, eng. *bowl,* »Bolle«), angriber Gærdet med Bolden, og Slaaeren, *the batsman,* forsvarer det med sit *bat* (eng. »Boldtræ«). Stokkeren, *the keeper* (kî'per, eng. »Bevogteren«), har Plads bag ved Gærdet og arbejder i intim Forstaaelse med Bowler'en. Der er engelske Betegnelser for Markspillernes forskellige Pladser, som *point, slip, sqare-leg, mid-on, long-stop* o. s. v., og disse Ord er forlængst gledet ind i Cricketsproget som ganske selvfølgelige. En Udredning af dem vilde blive for omstændelig her.

At skaffe Points kaldes at *score* (eng. »at sætte Skaar (Mærke)« navnl. i Regnskabsbogen, og en Spiller, der slaar godt til og hurtigt scorer, kaldes en *hitter* (eng. *hit,* »ramme«).

En Bold kan slaas enten til *leg* (eng. »Ben«) eller til *off,* og man taler om haard eller *slow* (slou, eng. »langsom«) Kastning. En Slaaer kan miste sit Gærde paa forskellige Maader. Han kan blive kastet ud, stokket ud, revet ud, løbet ud og grebet ud, men at gaa nærmere ind paa disse Spørgsmaal er Cricketvidenskab.

— — — —

De største internationale Sportsstævner er *de olympiske Lege* (se FREM Hefte 31), hvor nu til Dags Nationerne mødes til fredelig idrætslig Kamp. Oprindelig afholdtes Legene i Elis i Olympia (Grækenland) til Ære for Zeus, og Ordningen af dem skyldes efter Sagnet Herakles. Stedet, hvor Festlegene afholdtes, var helligt og maatte ikke betrædes af væbnede Folk, og Legene fandt — trods Krig og Fejder i Landet — Sted hvert fjerde Aar, indtil Aar 393, da de ophævedes, fordi de af Datiden blev anset for at være i Strid med Kristendommen.

En Franskmand, Baron *Pierre de Coubertin,* tog Tanken op om at bringe alle Verdens Idrætsmænd i Forbindelse med hverandre, og man genoptog Betegnelsen *olympiske Lege* ved det første Stævne i Athen 1896.

I gængs Tale bruger man Betegnelsen *Olympiade* for olympiske Lege, hvilket er ukorrekt. En Olympiade betyder nemlig Tiden mellem to olympiske Lege og er altsaa et Tidsrum paa fire Aar. De græske Historieskrivere anvendte Olympiaderne som Tidsregning.

Af de olympiske Væddekampe var Hurtigløbet det ældste. Det var *Stadion* (gr. 1 Stadie = 600 gr. Fod, den alm. Distance for Løbene ved de første olympiske Lege; senere Betegnelse for selve Løbebanen og Idrætsanlægget) een Gang igennem, altsaa kun 200 Meter, men i løst Sand. Naar flere Personer skal gennemløbe den samme Distance, bruger man af praktiske Grunde at dele Deltagerne i Hold, saaledes, at man til Slut lader foretage en Kamp mellem Vinderne — eller de bedste — fra hvert Løb eller *heat* (hit, eng. »gøre varm«). Udtrykket er naturligt opstaaet deraf, at man forinden den egentlige Start løber en kort Distance for at faa Varme i Musklerne, »bløde dem op«, som man siger.

— — —

Der kan skrives Kapitler om hver enkelt Sportsgren og dens specielle Udtryk. Der kan opstaa nye Ord og Udtryk, som synes rammende, men som det vil ses af foranstaaende, har det engelske Sprog haft størst Indflydelse paa den hjemlige Sports »Ordbog«, og vil sikkert have det ud i en uoverskuelig Fremtid.

JØRGEN COLD

Rettelser. I Artiklen „Af Sportens Ordbog", Hefte 71, Side 315, Sp. 1, Linie 18 f. o. *dribble* læs *dribble.* Side 315, Sp. 2, Linie 19 f. n. *amo,* læs *amare.* Side 317, Sp. 1, Linie 3 f. n. *favora,* læs *favor.* Side 318, Sp. 2, Linie 27 f. n. „*Basse-ball*", læs „*Baseball*". Side 319, Sp. 1, Linie 19 f. n. „*grafo*" læs „*grafein*". Side 320, Noten, *center-forward,* læs *centre-forward.*

ENGELSK

THIRTY-SECOND LESSON
(pörrti sek'end)
Toogtredivte Time

snake (sne^{i}k) = Slange
crane (kre^{i}n) = Trane
mongoose (mån'gūs) = Mungo
weasel (wīzl) = Væsel
tribe (trajb) = Familie, Stamme
shape (sje^{i}p) = skabe
ferret (fer'rit) = Fritte
India (in'dja) = Indien, Forindien
venomous (ven'emoss) = giftig
fable (fe^{i}bl) = Sagn, Fabel
be wont to (wōnt) = være vant til, pleje at
crawl (krål) = kravle, krybe
nest (nest) = Rede
devour (divau'er) = opsluge, sluge
young ones (jöngg wons) = Unger
fast (fāst) = hurtig, rask
hatch (hatsj) = udruge
utterly (ött'erli) = aldeles, fuldstændig
fear (fier) = frygte, være bange for
taste (te^{i}st) = Mundsmag, Smag
neighbouring (ne^{i}'boring) = nærliggende, i Nærheden
brook (bruk) = Aa, Bæk
break up (bre^{i}k öpp) = dele, pulverisere
line (lajn) = Række
hole (hōl) = Hul
hence (henns) = heraf
apt (apt) = tilbøjelig
overlap (ōverlapp') = gribe ind i hinanden
clause (klåz) = Sætning
conjunction (kondjönk'sjen) = Konjunktion
misinform (misinfårm') = underrette fejl
fact (fakt) = Forhold, Kendsgerning

Exercise LX.

Please translate.

The Snake, the Crane, and the Mongoose.

The mongoose is an animal of the weasel tribe, having very short legs, a long body, and a long tail, shaped something like the English ferret, but found only in India, where it is very useful for killing the most venomous snakes. A fable is told of the help that a certain mongoose once gave to a crane.

A snake was wont to crawl up to the nest of this crane and devour its young ones, as fast as they were hatched. The crane, being utterly helpless, thought of a plan by which it could get the help of the mongoose. Now, a mongoose is very fond of fish; but as it fears water, it seldom gets a taste of such food. So the crane with its long neck picked some fish out of a neighbouring brook, broke them up into a large number of small pieces, and laid a line of them along the way between the hole of the mongoose and that of the snake. The mongoose coming out of its hole followed the pieces of fish, till it reached the hole of the snake; then entering in, it killed both the snake and its young ones.

Exercise LXI.

Please translate.

The semicolon is the shortest stop after he comma, and hence their uses are apt to overlap. A semicolon is used to distinguish clauses which are separated from each other by conjunctions such as *or*, *otherwise*, *for*, therefore.

I met him, as he was leaving the house; *otherwise* I should not have known where he lived.

I refused to do what he asked me to do; *for* I was convinced that he had been misinformed of the facts.

Nøgle til Øvelse LIX.

LIX

Gibraltar frelst af Aber.

I Gibraltar er der en Koloni af Berberaber, den eneste Koloni af den Slags i Europa. Nu lever der kun tyve af de Dyr der. De er højt skattede og omhyggeligt værnet af alle Samfundsklasser, der bebor Gibraltar. Deres Hjem ligger paa den højere østlige Del af den berømte Klippe, undtagen naar de drives lavere ned af kolde Vinde. Den ældste Abe er kendt under Navnet Major, og alle Medlemmerne af Kolonien synes at yde den Lydighed, ja endog Hyldest.

Grunden til at disse Aber sættes saa højt er den, at de ved en bestemt Lejlighed frelste Fæstningen fra Erobring. En Klynge af dem saas pludrende i en Tilstand af stor Ophidselse. En efter en lagde de Øret mod Jorden paa et bestemt Sted. Denne Handling gav Anledning til Mistanke for Myndighedernes Vedkommende, og en Tromme, paa hvilken der var strøet en Haandfuld Sand, blev anbragt nærved det Sted, hvor Aberne havde lyttet saa opmærksomt. Man saa, at Sandskornene dansede, og lagttagerne sluttede øjeblikkeligt, at der blev gjort et Forsøg paa at trænge ind i Fæstningen ved at anlægge Miner. Dette viste sig at være sandt, og den betimelige Advarsel, som Aberne havde givet, satte Forsvarerne i Stand til at forpurre Forsøget.

Scene fra den store Kamp i Mahâbhârata. Til højre ses Pândusønnernes Modstandere; til venstre Pândusønnernes Hær grupperet om Arjunas Stridsvogn med Krishna som Vognstyrer; foroven til venstre ses Abekongen Hanumat (efter den sydindiske Textudgave).

Scener fra det store Heste-Offer til Ære for de faldne efter Mahâbhârata-Kampen. Forneden ses Offerilden omgivet af de fungerende Præster; i Midten Yudhisthira (efter den sydindiske Textudgave).

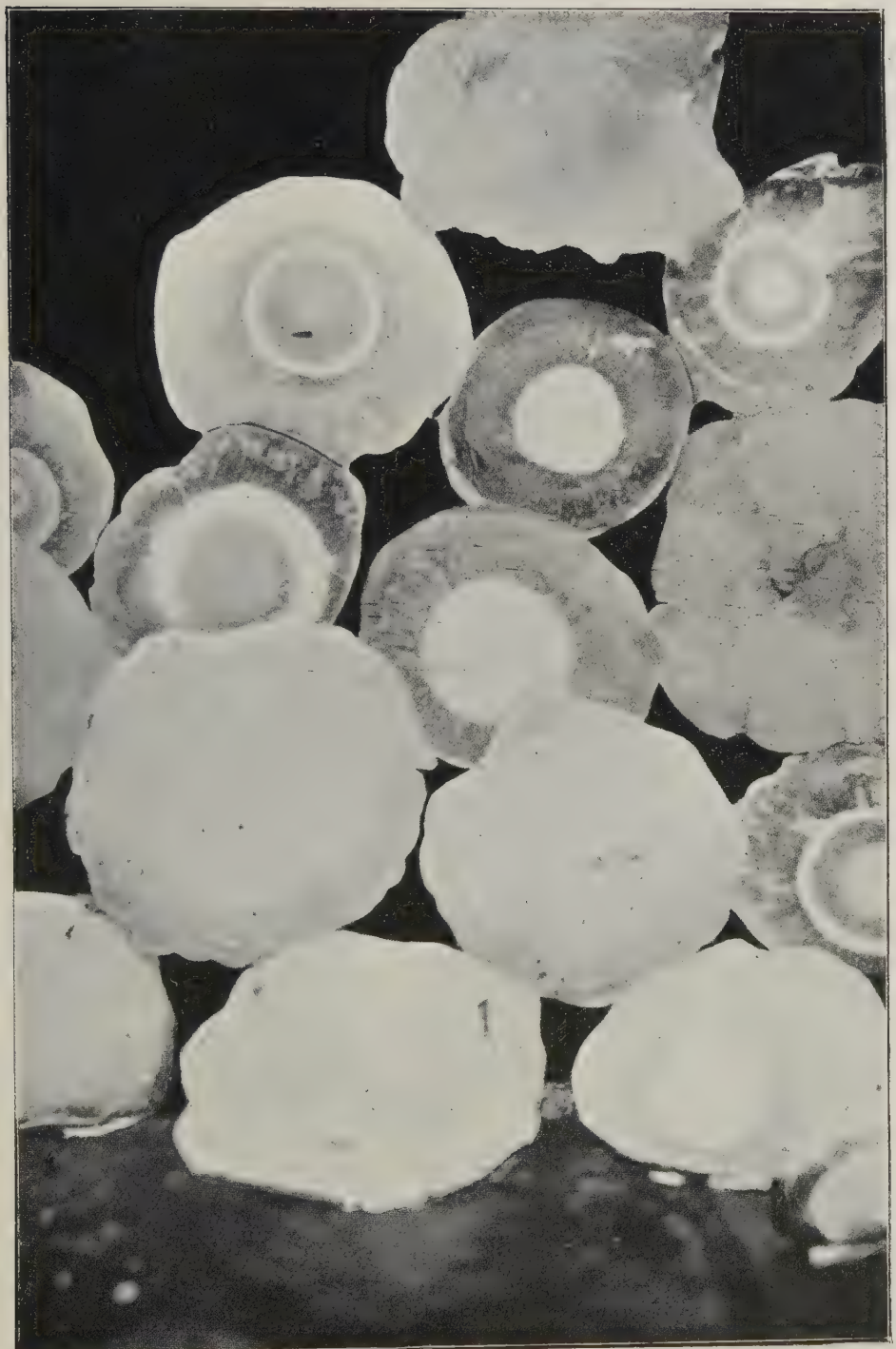

Fotografi af store Hagl, faldne i England (naturlig Størrelse). Saa store Hagl er næppe iagttaget hos os. Det er let forstaaeligt, at de kan ødelægge Korn paa Marken, o. a. I øvrigt kan saadanne Hagl være endnu større; der er iagttaget Haglkorn, d. v. s. Isklumper, af 5—800 gr. Vægt og 10—14 cm Tværsnit. Hagl falder i voldsomme Byger, ofte under Tordenvejr.

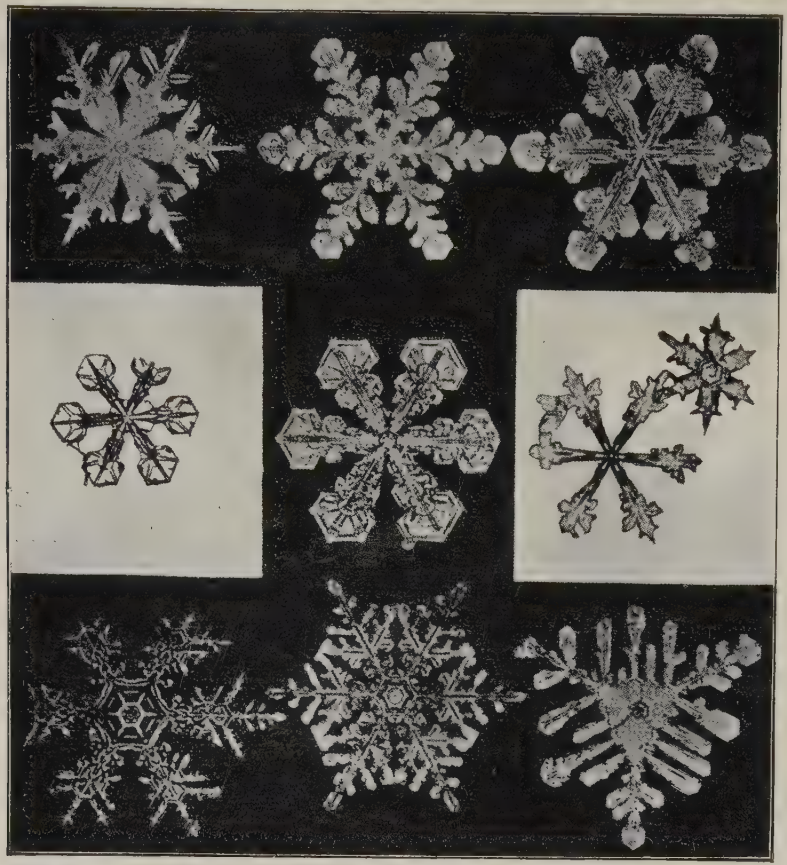

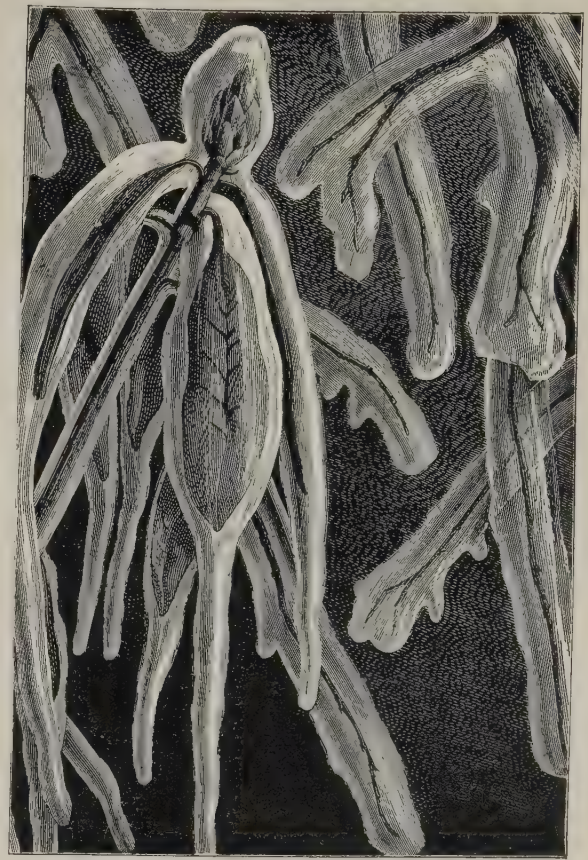

Til venstre ses forstørrede Billeder af de fine, smaa Iskrystaller, der, naar de klumpes sammen, udgør Snefnugget. Man kan let iagttage dem i Virkeligheden ved at opfange et Fnug paa Frakkeærmet og betragte det under et Forstørrelsesglas, og de smaa Stjerner er da endnu smukkere, end paa Billedet, fordi Lyset reflekteres fra de talrige Krystalflader. — Til højre ses Islag, som afsættes paa Jorden, Husmure, Grene, Kviste o. l., naar disse Genstande under en Frostperiode er afkølet til Temperaturer under Frysepunktet, og der derefter pludselig indtræder en Temperatur over Frysepunktet med lidt Regn; denne fryser da ved Berøring med de kolde Genstande til klar Is, saaledes som det ses paa Billedet.

SØREN KIERKEGAARD. I

Nytorv og en Del af Gammeltorv 1839. Til højre paa Billedet, bag Springvandet, mellem Hjørneejendommen og Domhuset, ses Kierkegaards Ejendom. Huset er nu, tillige med Hjørneejendommen, blevet nedrevet og erstattet med den kendte hvide, moderne Bygning. I første Sals Højde findes paa Façaden en Mindetavle over den berømte Digterfilosof.

»*Genierne er som Tordenvejr: De gaae mod Vinden, forfærde Menneskene, rense Luften.*«

Disse Ord af Søren Kierkegaard passer paa ham selv og hans Værk; thi *Søren Aabye Kierkegaard* var et Geni. Han hører til de faa af vore store, aandelige Personligheder, der har opnaaet Berømmelse udenlands — omend ikke i levende Live. Hans store samtidige og polare Modsætning, *Grundtvig*, som han ikke forstod, var, ligesom Kierkegaard selv, stor som Digter og religiøs Personlighed; hans Liv og Værk behandles fyldigt baade i Litteraturhistorien og Kirkehistorien. Men for Søren Kierkegaard har tillige Filosofiens Historie maattet afse en rundelig Plads. Man kunde derfor sige, at han var en *genial, religiøs Digterfilosof*.

Prægede Grundtvig sit Værk med en myndig Patos, saa gennemglødede Kierkegaard sit med en heftig *Lidenskab;* og hvad angaar hans Evne til at give Sproget en Tone af umiddelbar *Inderlighed*, staar han ingenlunde tilbage for Eventyrenes geniale Skaber, *H. C. Andersen*.

Søren Kierkegaard var Dansker af Sind og Væsen saa godt som nogen. Hans Slægt var af vestjydsk Afstamning. Men han blev Københavner i sin Tilværelse. I København laa hans Skæbne, og den store Verden uden for Byen og Landet kom som Regel kun til at betyde noget for ham gennem Bøgerne. Han dyrkede Oldtidens Klassikere og fandt særlig et menneskeligt Forbillede i *Sokrates*. Han hentede Livsvisdom og Trøst hos tyske Digtere og Filosoffer. Teatret elskede han, og danske Digterværker forstod han at værdsætte som faa. Hans egen Aandfuldhed blev beundret tidligt i hans Liv, hvor han end færdedes: I Hjemmet, i Selskab eller paa Gaderne. Han syntes i sjælden Grad at være udrustet til at gennemføre et fuldkomment Levnedsløb som Menneske.

Og dog! Han blev ikke lykkelig. Trods alle fortræffelige Egenskaber kom han ikke til at leve et normalt Menneskeliv. Han kom aldrig ud i Livet for at gribe *det*, leve *det* — og intet andet! Han kom stadig dybere ind i sig selv — og reagerede derved skarpere og voldsommere over for Omverdenen, dens aandelige Standpunkt, — *Kirken!* Forskellige Forhold i hans Hjem, hans Opdragelse og hans medfødte Natur bevirkede, at han blev slaaet ud af sin Bane — og ført ind i sit eget Jeg.

Mikael Pedersen Kierkegaard, Søren Kierkegaards Fader, som ældre; født 12. Dec. 1756 i Sædding ved Ringkøbing, død 8. Aug. 1838 i København. Denne mærkelige, højtbegavede — men tungsindige og ulykkelige — Mand drev det til fra Vogterdreng paa den jydske Hede at sidde, 40 Aar gammel, i København som forhenværende Hosekræmmer og hovedrig Partikulier. Den anden Halvdel af sit Liv — han blev 84 Aar gammel — syslede han med religiøse og filosofiske Problemer. Han var lige saa aandelig begavet og intelligent, som han var dygtig Forretningsmand. Med Overlegenhed deltog han i de teologiske Diskussioner, som hans højtbegavede Sønner, Søren og den ældre Peter Christian, førte i Hjemmet. Han blev deres kloge og myndige Opdrager. I Hjemmet gik han omkring som en streng Patriark, paa Torvet købte han selv ind til Husholdningen, og ved Mynsters Prædikener fik han Kraft til at bære de Sorger, Livet bragte ham, og til at udholde det melankolske, religiøse Sind, han havde faaet i Arv fra sin jydske Slægt.

Han blev en Eneboer, en »Undtagelse«, ligesom hans Værk blev »en Litteratur i Litteraturen«, en Enklave. Det var intet Under, at det blev hans Livs Resultat, at have midtsamlet al Livsvisdom i eet Tyngdepunkt: *Den Enkelte.*

Da han efter en bitter Kamp med sig selv og Omverdenen var naaet saa vidt, døde han.

Den Eftertid, som vil læse Søren Kierkegaards Værker, maa være væbnet godt. Det maa bestemt fraraades religiøst foruroligede Mennesker at give sig i Kast med det fængende Stof i hans Bøger. Det kan rumme en stor Fare for vedkommende. Men for den, der kan gaa sindsligevægtig til Læsningen, vil de mange Bind rumme umaadelige Rigdomme.

I det følgende vil der blive givet en kort Udsigt over hans Slægts, hans eget Livs og hans Værks Historie, samt et Rids af hans Tanker og deres Betydning for os. Mellem hans Liv og hans Værk er der en saa stor Vekselvirkning, at Indsigt i begge Dele er nødvendig for at forstaa Meningen med hans Forfatterskab.

I

Inde paa den jydske Hede, tre Mil Sydøst for Ringkøbing ligger *Sædding.* Her fødtes den 12. December 1756 *Mikael Pedersen Kierkegaard* som det fjerde Barn af en Flok paa ni Piger og Drenge. Navnet Kierkegaard havde Faderen, Peder Christensen, faaet, fordi han havde en af de »Kirkegaarde«, der hørte til Bølling og Sædding Præstekald, i Fæste.

Mikaels Forældre var fattige. Han maatte derfor tidlig ud for at slide for Føden, og da han engang som en lille Knøs paa en halv Snes Aar vogtede Faar paa Heden, hændte der en Begivenhed, som fik uhyre Betydning for ham selv og hans senere Børn (navnlig Sønnen *Søren Kierkegaard*). I sin forkomne Tilstand som Vogterdreng — mens han sultede og led meget ondt — og under Indtryk af Hedens Ensomhed og det barske, blæsende Vejr med skiftende Sol og Regn, stod han op paa en Sten i Heden og forbandede Gud, der saaledes kunde lade ham lide uden at komme ham til Hjælp.

I den aabenbart tidligt religiøst bevægede Dreng blev dette Oprør mod Forsynet bevaret som en Hemmelighed, der, alt som Aarene gik, tyngede hans Sind og stemte ham til Alvor.

Allerede i Barndommen forlod han den dystre Hedeegn, hvor han var vokset op, kom til *København* — rimeligvis i 12-Aars Alderen — og blev oplært i Handelen hos en Morbroder. Fra 1780 drev han selv Forretning, og fra 1788 handlede han blandt andet med Kolonialvarer fra de vestindiske Øer. Forretningen laa — mod Slutningen af Aarhundredet — paa Købmagergade, hvor nu »Camillus Nyrops Etablissement« har til Huse.

1794 giftede »Hosekræmmer« M. P. Kierkegaard sig med Kirstine Nielsdatter Røyen, som imidlertid døde barnløs 2 Aar efter. 1797 afstod han sin Forretning til en Fætter og ægtede samme Aar sin Tjenestepige, Ane Sørensdatter Lund, som 5 Maaneder efter Brylluppet fødte ham en Datter, der blev døbt Maren Kirstine.

M. P. Kierkegaard var da 40 Aar gammel

Ane Sørensdatter Lund, M. P. Kierkegaards anden Hustru, død Natten mellem den 30. og 31. Juli 1834 af Nervefeber, fremkaldt ved Sorgen over en Søn, der døde i Paterson, et Par Mils Vej fra New York. Hun var en Modsætning til sin Mand. Hun, der oprindelig var hans Tjenestepige, var en jævn Kone med et lyst Gemyt, en Morlil, der kærligt tog sig af den store Børneflok, saa længe Børnene var smaa og hun kunde pusle om dem. Senere, da hun ikke kunde følge dem paa deres Tankeflugt og paa deres Veje ude i Livet, sad hun ensom tilbage med sine Moderfølelser. Men Børnene, navnlig Søren, sørgede bittert, da hun døde.

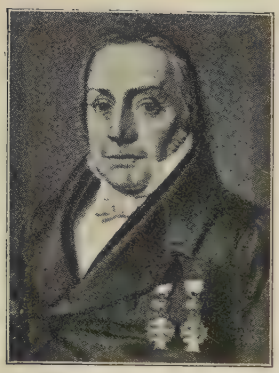

Mikael Nielsen, fra 1813 Ene-Rektor ved *Borgerdydskolen* i København; den laa i *„Gyldendals Gaard"* i Klareboderne. Da Nielsen i 1811 sammen med en anden overtog Skolen, var den i Forfald; men ved personlig Dygtighed og ved Støtte fra sine jydske Landsmænd, Hosekræmmerne M. P. Kierkegaard og Henrik Lund (se Billede og Tekst), der begge satte deres Børn i hans Skole, fik Skolen snart Ry for at være Byens bedste. Rektor Nielsen var en streng og gammeldags Skolemand, der i god Forstaaelse med M. P. Kierkegaard, manede Børnene til at vise Alvor og Flid. Han interesserede sig for hvert enkelt Barns Ejendommelighed, søgte at udvikle dets særprægede Karakter, og fik derved Betydning som Pædagog. Da Søren Kierkegaard i 1821 kom ind i Skolen, blev han modtaget af Rektor Nielsen med særlig Omhu. Sagen var, at en af Sørens ældre Brødre, Søren Michael, to Aar før, under Leg i Skolen, var kommen ulykkelig af Dage. Drengens Død gik baade Rektoren og Faderen nær. Da nu M. P. Kierkegaard kom med sin anden lille Søren, den sidste Søn, fik denne selvsagt en særlig omhyggelig Behandling. — Baade Broderen Peter Christian og Søren K. stod senere, efter deres Skolegang, i nær Tilknytning til Borgerdydskolen, hvor de en Tid, efter hinanden, underviste i Latin.

og havde haft en enestaaende Karriere. Som fattig Vogterdreng var han kommet til Hovedstaden — og kunde fra nu af og til sin Død leve som rig Partikulier. Han boede i den følgende Tid snart paa Strøget i København — en Tid i Hillerød — og sidst, fra 1809, paa Nytorv, mellem Domhuset og Frederiksberggade, hvor der paa det nuværende Hus findes en Tavle til Minde om Sønnen *Søren*. Sin Forretning havde han opgivet, skønt han var i sin bedste Alder. Ifølge Familieoverleveringen skulde Aarsagen være den, at han havde tjent »en Tønde Guld« (= 100.000 Rigsdaler); dette vilde han lade sig nøje med og lade yngre komme til. For Fremtiden vilde han ofre sig helt for sine Børns Opdragelse, sine Interesser, Kirken og religiøs-filosofisk Læsning. Sin religiøse Trang fik han tilfredsstillet først i Brødremenigheden i Stormgade, senere ved Gudstjenesten i Helliggejsts Kirke (nu Helligaandskirken) og navnlig ved *J. P. Mynsters* Prædikener i Frue Kirke. Af filosofiske Værker dyrkede han særlig Tyskeren Wolffs.

Men Uroen, Bevidstheden om Synd, forlod ikke den aldrende Mand. Ulykken var, at hans eget alvorlige, ængstede Sind fik en saadan Magt, at den yngste Søn *Søren* lige fra Barneaarene blev mærket deraf under Opdragelsen. I sit begivenhedsfattige, men indholdsrige, Liv forblev *Søren Kierkegaard* derfor ligesom i sine Værker, en *»poniterende«*, der indadtil led i Ensomhed og udadtil — over for andre Mennesker — anlagde Livlighedens og Overlegenhedens Maske og forlenede den med aandfulde og ironiske Træk.

»1813 blev jeg født,« siger han i de ofte citerede Ord, »i det gale Pengeaar, da saa mangen anden gal Seddel blev sat i Cirkulation.« Ordene sigter jo tydeligt til Statens vanskelige Pengeforhold i hin Tid og — ironisk — til hans egen Fødsel og Liv. Mens Forordningen af 5. Januar 1813 gjorde mange velstaaende fattige ved at Courantsedlerne afløstes af Rigsbanksedler — blev Sørens Fader rigere. Til 1 Daler Courant kom ellers kun til at svare $^1/_6$ Rigsbankdaler; men Sørens Fader havde forsigtigt anbragt sin Formue i kgl. Obligationer: Naar man lod disse gaa over til Rigsbankobligationer, blev 1 Daler Courant regnet lig med 1 Rigsbankdaler, saaledes at den velstaaende Hosekræmmer ved heldige Dispositioner og ved Formuens videre Frugtbargørelse blev en rig Mand. Selv om han i sin Rigdom snarere saa en Gudsstraf end en Belønning for sit Levned, maa han rent menneskelig talt siges at have fortjent sin jordiske Lykke; thi han var dygtig, nøjsom og punktlig i Pengesager. Han var »født i Terminen« (f. 12. Dec.), som Søren sagde.

Rigmandssønnen Søren var et Alderdomsbarn. Da han blev født, var hans Moder 45 og hans Fader 56 Aar gammel. Ved Begyndelsen af hans Skoletid var Faderen en gammel Mand, og da Mynster konfirmerede ham i 1828, havde Faderen passeret Støvets Aar. »Min Fader var en Olding, anderledes har jeg aldrig kendt ham,« skrev han senere.

Moderen omtaler han sjældent, men fra hans Kusine, Henriette Lund, har vi en Skildring af hende. Hun beskrives som en lille buttet Kone med et jævnt og fornøjet Sind. Hun tog sig moderligt af de mange Børn, hun fik, og plejede dem med Omhu, mens

Henrik Lund, Hosekræmmer i København, M. P. Kierkegaards jævnaldrende Kollega og gode Ven. H. Lund og M. P. Kierkegaard var i sin Tid begge kommet til København fra Jylland og havde gjort deres Lykke som Hosekræmmere. To af H. Lunds Sønner blev gift med to af M. P. Kierkegaards Døtre, og Familjerne blev derved endnu nærmere knyttet til hinanden. Naturforskeren P. V. Lund (se Billedet S. 516 og Teksten) var en Søn af Henrik Lund og altsaa Broder til Søren K.'s to Svogre.

Peter Christian Kierkegaard (1805—88), Søren Kierkegaards ældste Broder, studerede som ung Teolog i Berlin og Göttingen, hvor der gik Ry af hans Disputerekunst. *„Disputeredjævelen fra Norden"* blev han kaldt. — Modsat Søren sluttede han sig til Grundtvigianerne, som Broderen ansaa for et „Vrøvlekompagni", Peter Christian indbefattet. 1856—75 var P. C. Kierkegaard *Biskop i Aalborg*. Han var større som Taler end som Skribent. I sit personlige Liv var han ulykkelig. Hans første Hustru døde et halvt Aar efter Brylluppet; hans anden Hustru laa til Sengs næsten uafbrudt i 40 Aar. Ogsaa han følte sig — ligesom Søren — som Medlem af en Ulykkesslægt. Da han naaede samme Alder som sin Fader, opgav han Embedet og helligede sig sine sidste Dage til en Præstegerning blandt Fattiglemmer.

de var smaa og i hendes Varetægt; og da de voksede til og ogsaa voksede hende aandeligt over Hovedet, har hun maaske med Sorg set Sønnerne, navnlig den ældste, Peter Christian, og den yngste, *Søren*, ty til Faderen, der da ogsaa blev deres aandelige Opdrager.

Det er ikke historisk Pertentlighed at omtale Søren Kierkegaards Slægt og hans personlige Liv ret indgaaende, naar man vil skrive om hans Værkers Betydning; thi faa Digtninge i Litteraturen er saa subjektivt bestemte som hans. Store Dele af hans Værk er at betragte som poetiske Udformninger af hans eget Livs Historie og hans Faders tragiske Oplevelser; og Resten af hans Værk, de filosofisk-religiøse Betragtninger, maa ses paa Baggrund af den strenge, religiøse Opdragelse, han modtog af sin Fader.

I Hjemmet udviklede Sørens Karakter sig hurtigt. Han var vittig, slagfærdig, selv over for Faderen. Tidligt blev han klar over sin Evne i denne Retning, og i Skolen, hvor hans Lidenhed kom til kort over for større Drenge, gjorde han flittig Brug af sit snertende Vid. I Hjemmet blev han kaldt »Gaffelen«, fordi han selv paa Spørgsmaalet om, hvad han helst vilde være, svarede: »En Gaffel.« — »Hvorfor?« — »Jo, saa kunde jeg jo »gaffle« alt, hvad jeg vilde, paa Bordet.« — »Ja, men naar vi saa kom efter dig?« — »Saa stak jeg Jer.«

Hans Vid var hans Vaaben i Hjemmet, i Skolen som i Livet. Bag Vittigheder og Aandrigheder kunde han forskanse sig, naar han som ungt Menneske gik i Selskab. Han opøvede sin Forstillelsesevne til, sammen med en lattervækkende Vits, at indbilde andre, at han var glad. Det modsatte var i hans senere Liv som oftest Tilfældet.

Ogsaa Disputerelysten udvikledes hos ham allerede i Barneaarene. I Samtaler med Faderen og den ældre Broder lærte han tidligt Tankens Brug; og paa »indbildte« Spadsereture indendørs, op og ned ad Gulvet, sammen med Faderen, fik han fortalt om alt det, de saa undervejs, saa at den lille Søren kunde være segnefærdig af Træthed, naar de endelig »naaede hjem«!

Da Søren 8 Aar gammel, i 1821, blev sat i Borgerdydskolen, der laa i Klareboderne i Gyldendals Gaard, kom han en Tid til at gaa i Skole sammen med sin ældre Broder, den senere Biskop Peter Christian Kierkegaard, og fjernere Slægtninges Børn, saaledes Vilhelm Lund, den senere Naturforsker i Brasilien; og blandt hans ældre Klassekammerater var den senere Digter H. P. Holst. I Skolen kom Sørens Karakter ret levende for Dagen. Hans Trang til Frihed og Uafhængighed gav sig her ofte kraftige Udslag, saavel over for Lærerne som over for Kammerater, der var ham langt overlegne i fysisk Styrke. Men han manglede langt fra Mod; og kunde han ikke give igen paa Knubs, riposterede han med ironiske Bemærkninger, der gjorde hans Modstandere latterlige i Kammeraternes Øjne. I een Henseende har han sikkert hadet Skolen: Den skaffede ham Øgenavne. Hans strenge Fader, der krævede Lektierne lært til Punkt og Prikke, var desværre Skyld deri. Han havde givet Søren en Dragt paa, som blandt Skoledrenge uvægerligt maatte fremkalde Spot, fordi den stak af fra det almindelige: Trøje med Skøder, korte Benklæder og lange, tykke Uldstrømper og Sko. Dette Antræk indbragte Bæreren Navne som: »Søren Sok« og »Kordrengen«!

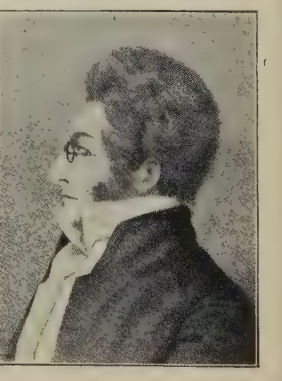

Peter Vilhelm Lund (1801—80), dansk Naturforsker, Søn af Henrik Lund. 1825 vandt han Universitetets Guldmedaille for to Afhandlinger, en fysiologisk og en zoologisk. Rejste kort efter til Brasilien for sit Helbreds Skyld. 1829—31 besøgte han Danmark, men vendte atter tilbage til Brasilien. For Søren Kierkegaards Udvikling havde han stor Betydning. En Tid følte S. K. sig draget af Naturvidenskaben. Det Brev, som S. K. 1. Juni 1835 sendte Lund, og som citeres i Artiklen giver os et værdifuldt Bidrag til Forstaaelsen af S. K.'s Tanker paa dette Tidspunkt og hans Indtryk af Lunds Besøg i Hjemmet.

I Oktober 1830 blev Søren Kierkegaard Student med første Karakter, og næste Aar blev han cand. phil. Efter Faderens Ønske skulde han studere Teologi som den ældre Broder. Men det gik kun smaat dermed; thi han benyttede sig rigeligt af sin akademiske Frihed til at gøre alle mulige Afstikkere bort fra Studiet. Det Tidsrum, der ligger mellem 1830 og 1838, er Søren Kierkegaards bevægede Ungdomstid, hvor det saa ud til, at han kunde blive hvad som helst og ingenting. I sit tyvende Aar begyndte han at føre Dagbog over Tanker, Udkast og enkelte Oplevelser. Det skyldes denne Dagbog, som han førte til sin Død — at vi dog nogenlunde kan skimte, hvad der har bevæget ham, og hvad han har oplevet i disse kritiske Aar.

Han kom i Studenterforeningen i Boldhusgade og forsøgte endogsaa Optagelse i Studenterkorpset, men blev kasseret. Som Barn var han i et Sommerferiebesøg uden for Byen faldet ned fra et Træ og havde slaaet Ryggen saa slemt, at det pinte ham legemligt og sjæleligt Resten af Livet. Denne Skade skaffede ham nu Fritagelse for Soldatertjenesten, hvilket egentlig glædede ham.

I Studenterforeningen kunde han træffe Digteren og Professoren *Poul Martin Møller*, som han beundrede saa vel for Digterens friske Novelle »En dansk Students Eventyr« og andre Digtninge som for Professorens filosofiske Forelæsninger og Øvelser paa Universitetet. Mellem Poul Møller og Søren Kierkegaard udvikledes der et Venskab, som altfor snart blev afbrudt ved Poul Møllers tidlige Død. Skønt disse to Mænd var Modsætninger, paavirkede de hinanden — umiddelbart — under deres Samtaler; og Søren Kierkegaard saa op til Poul Møller, hvis mandige Personlighed fik stor Indflydelse paa ham i disse Aar.

I Søren Kierkegaards Søsters Hjem traf han Naturforskeren *Vilhelm Lund*, der var en Broder til Søsterens Mand. En Tid var Søren Kierkegaard stærkt betaget af Naturforskningen som Videnskab. Men han indsaa dog snart, at han skulde gaa ad andre Veje. »Mig har altid Livet i Kraft af Fornuft og Frihed interesseret mest; *at klare og løse Livets Gaade har bestandig været mit Ønske*,« skriver han til Vilh. Lund i 1835, da denne var draget til Brasilien for at studere Naturforholdene der.

Søren Kierkegaard havde saaledes allerede tumlet med forskellige Muligheder for en »Fremtid«, mens han eksperimenterede med Teologien og dens Forhold til andre Videnskaber. Han planlagde et Digt om en »Mestertyv«, tænkte paa at skrive en Roman, en Novelle eller et Skuespil — ja, kunde endog ønske at blive Skuespiller »for at jeg ved at sætte mig ind i en andens Rolle kunde faa, saa at sige, et Surrogat for mit eget Liv — —.«

Søren Kierkegaard. Ungdomsbillede. Blyantstegning.

Det teologiske Studium gik under alt dette i Staa for ham. I det oven for citerede Brev til Vilhelm Lund skriver han: »Jeg er i Færd med at læse til teologisk Attestats (Embedseksamen), en Beskæftigelse, som slet ikke interesserer, og som derfor heller ikke gaar synderlig rask fra Haanden. Jeg har altid holdt mere af det frie, maaske derfor ogsaa lidt mere ubestemte Studium, end af den Beværtning ved sluttet Bord, hvor man ved forud, hvilke Gæster man træffer, og hvilke Retter Mad man faar hver Dag i Ugen.«

I Efteraaret 1835 ophørte han da at studere Teologi til stor Sorg for Faderen. Af Søren Kierkegaards Optegnelser samme Aar kan vi se, hvad han søgte: »Det kommer an paa at forstaa min Bestemmelse, at se, hvad Guddommen egentlig vil, at *jeg* skal gøre; det gælder om at finde en Sandhed, som er Sandhed *for mig*, at finde *den Ide, for hvilken jeg vil leve og dø*. Og hvad nyttede det mig dertil, om jeg fandt en saakaldt *objektiv Sandhed* — — — hvad nyttede det mig at kunne udvikle Kristendommens Betydning — — — naar den for *mig selv* og *mit Liv* ikke havde nogen dybere Betydning?«

Søren Kierkegaard vilde være selvstændig *Livsforsker*. Hans ukuelige Frihedstrang drev ham frem ad Baner, han selv valgte, uden at han dog altid kunde styre ad dem. Han var paa Vej mod sin Personligheds Fuldendelse, og han indsaa, at han maatte »føre et *fuldkomment menneskeligt Liv*.« — — — »Se, det er det, *jeg mangler og derhen stræber jeg*,« betroede han Dagbogen.

Under denne Søren Kierkegaards Diskussion med sig selv — for at faa Klarhed over sin Skæbne og sit Maal — havde Døden kastet sin Skygge ind over hans rige Barndomshjem. I Løbet af to Aar, fra 1832—34, døde to af hans gifte Søstre; en Broder bukkede under for en hidsig Feber, fjernt fra Hjemmet, i Amerika; og Søren Kierkegaards Mo-

Søren Kierkegaard. Efter en Tegning fra 1838, det Aar, da Faderen døde, Eksamenslæsningen begyndte og hans første Bog: „*Af en endnu Levendes Papirer*", udkom.

der døde af Sorg over at hun maatte være borte fra en døende Søn. Den gamle Faders Tungsind tog under alt dette til, og hans Hoved bøjedes endnu mere under denne »Guds Straf«, som han mente, det var.

Fra den senere Biskop Martensen har vi en Beretning om det Indtryk, det gjorde paa Søren Kierkegaard, da han mistede sin Moder. Martensen skriver: »Min Moder har gentagne Gange forsikret, at hun — — aldrig i sit Liv har set et Menneske saa dybt bedrøvet som S. Kierkegaard ved sin Moders Død.«

Søren Kierkegaards Moder var den opofrende, lyssindede Sjæl i Hjemmet. Hun var alt det, en Moder kan være for sine Børn. Hun kom ikke meget med i hans *intellektuelt* prægede Dagbog. Men hun havde givet ham en Arv, der bestod i et lyst og muntert Sind, en blid, kærlig Følelse for Mennesker og ikke mindst for Børn. Søren Kierkegaard elskede Børn — men fik aldrig nogen selv.

I hans kritiske Aar var denne Lyssindets gode Aand, Moderen, blevet taget ud af hans Tilværelse. Han havde ingen til kærligt at paaminde ham under hans følgende Jag efter at opleve »Livet«. Han fik Kammerater, der slog Gækken løs; og han selv holdt ikke igen. Han svirede, drak, gjorde Gæld og var paa Nippet til at begynde paa værre Udskejelser, saa at han i denne Tid endogsaa gik i Selvmordstanker!

I sit ejendommelige, billedrige Sprog skildrer han selv sine Oplevelser: »Saavel paa Forlystelsernes bundløse Hav har jeg forgæves søgt en Ankerplads som i Erkendelsens Dybder. Jeg har følt den næsten uimodstaaelige Magt, hvormed den ene Forlystelse rækker den anden Haanden; jeg har følt den Art uægte Begejstring, som den er i Stand til at fremkalde; jeg har ogsaa følt den Kedsomhed, den Sønderrevethed, der følger derpaa. Jeg har smagt Frugterne af Kundskabens Træ og tidt og ofte glædet mig ved deres Velsmag. Men denne Glæde var kun i Erkendelsens Øjeblik og efterlod ikke noget dybere Mærke i mig selv.«

Søren Kierkegaard havde altsaa faret paa »Forlystelsernes bundløse Hav«; han havde opnaaet at mærke dets Bølgegang og rædes for dets Dyb; men naar han truedes med at lide Skibbrud, var han i Virkeligheden altid kommet hen, hvor han kunde bunde! Men Togtet var blevet dyrt nok. Den gamle Kierkegaard maatte udrede hans Gæld til Konditor, Skrædder, Boghandler, Laangiver o. s. v. — tilsammen 1262 Rigsdaler, samtidig med at Søren Kierkegaard fik Lov til at bo for sig selv i Løvstræde (nuværende Nr. 7) og oppebære en aarlig Understøttelse fra Faderen paa 500 Rigsdaler. Resten af de Penge, han behøvede til sit Underhold, skulde han saa tjene ved at give Undervisning i Latin paa Borgerdydskolen.

Der er ingen Tvivl om, at Søren Kierkegaard befandt sig vel ved denne Ordning. Han kunde nu — fra Begyndelsen af Aaret 1838 — indrette sig som han ønskede det og hengive sig til det Arbejde, der interesserede ham.

Med andre Ord: »Livsforskeren«s Drømme tegnede til at skulle gaa i Opfyldelse. —

II

Imidlertid gik det ikke, som Søren Kierkegaard havde tænkt sig. Aaret 1838 kom til at betegne et Vendepunkt i hans Liv. Den 13. Marts 1838 døde hans højt beundrede Ven Poul Møller, kun 44 Aar gammel. Søren Kierkegaard følte sig endnu mere ensom ved at miste Samværet og Venskabet med denne noble Personlighed.

Men han fik ikke Lov til ret længe at fordybe sig i Mindet om Vennen. Knap to Maaneder efter dennes Død indtraf nemlig den Hovedbegivenhed i Kierkegaards Liv, som han selv træffende kalder *»den store Jordrystelse«*, og som snart optog hele hans Sind.

Begivenheden fandt rimeligvis Sted paa hans 25 Aars Fødselsdag den 5. Maj 1838, da han vel aflagde Besøg hos Faderen paa Nytorv. Saa meget er vist: Søren Kierkegaard blev paa dette Tidspunkt indviet i den Brøde, hans Fader havde begaaet ved som lille Vogterdreng at forbande Gud paa den jydske Hede.

Søren Kierkegaards samtidige Optegnelser er tilsløret; men *18 Aar efter* betroede han Dagbogen den fulde Sandhed, saaledes at den digterisk udformede Optegnelse »25 Aar gammel« forstaas umiddelbart: »Da var det, at den store Jordrystelse indtraf — — Da anede jeg, at min Faders høje Alder ikke var en guddommelig Velsignelse, men snarere en Forbandelse; at vor Familjes ud-

mærkede Aandsevner kun var til for gensidig at oprive hinanden — — — En Skyld maatte hvile paa hele Familjen, en Guds Straf maatte være over den; den skulde forsvinde, udstryges af Guds vældige Haand, udslettes som et mislykket Forsøg; og kun stundom fandt jeg lidt Lise i den Tanke, at min Fader havde faaet den tunge Pligt at skulle ved Religionens Trøst berolige os, berette os alle, saa at dog en bedre Verden skulde staa aaben for os, om vi end tabte Alt i denne — — —.«

Fra dette Øjeblik var Søren Kierkegaards Skæbne faktisk afgjort. Han var af Faderen bleven paanødt Familiens aandelige Gæld til Gud: *At sone Brøden paa Heden*, som Faderen frygtede var en Synd mod den Helligaand, og som derfor aldrig kunde tilgives. Faderens Forbandelse af Gud var saaledes blevet til en Forbandelse fra Gud over Faderen og hans Slægt. Sønnen var dermed kommen ind under Guds Straf; og for Søren Kierkegaards let bevægede Sind betød dette, at det blev præget af en knugende Alvor. Den medfødte Arv fra Faderen: Tungsindet, fik mere og mere Overhaand, og Lyssindet, Arven fra Moderen, trængtes tilbage, nu da Faderens kraftige Personlighed var alene om den aandelige Paavirkning.

Efter at have trøstet sin gamle Fader, maatte Søren Kierkegaard love at blive teologisk Kandidat. Selv om dette Skridt betød et Brud med »Livsforskeren«s Planer, var det ham dog som Søn en kær Pligt at følge den tungsindige, gamle Mands Vilje.

Den 84-aarige Hosekræmmer opnaaede dog ikke at se Sønnen Søren som Kandidat. Allerede 3 Maaneder efter »Jordrystelsen« døde han, den 8. Aug. 1838. Paa Søren Kierkegaard gjorde Faderens Død naturligvis et stærkt Indtryk. Han havde haabet, at han kunde have levet saa længe, at han fik Resultatet af Eksamen at se. Da dette Haab nu var bristet, tog Søren Kierkegaard med hele sin lidenskabelige Aandskraft fat paa at opfylde Løftet til den afdøde. Han vilde læse til teologisk Attestats.

Først bragte han dog med forbavsende Hast et andet Arbejde fra Haanden: Han blev *Forfatter* og udgav sin første Bog — en Kritik af H. C. Andersen som Romanforfatter »med stadigt Hensyn til hans sidste Værk: »Kun en Spillemand«.« I Søren Kierkegaards samlede Forfatterskab staar dette Arbejde uden for Sammenhængen mellem de øvrige Værker og skal derfor ikke omtales yderligere her.

Poul Martin Møller (1794—1838), dansk Digter, bedst kendt som Forfatter af den ufuldendte Novelle: *„En dansk Students Eventyr"*. Han var Søren Kierkegaards personlige Ven, skønt han var 19 Aar ældre. Saa store Modsætninger de end var, fik deres indbyrdes Samtaler stor Betydning for Søren Kierkegaard. Poul Møller var en af de faa Samtidige, som Søren Kierkegaard saa op til og uforbeholdent beundrede for Personlighed og Klarhed. Søren Kierkegaard følte dybt Savnet af Vennen, da Poul Møller døde tidligt, i 1838.

Da denne Bog var udgivet, tog Kierkegaard fat paa Eksamenslæsningen; og han viste her en saa fænomenal Arbejdsevne, at han paa 2 Aar kunde tilendebringe Læsningen og blive teologisk Kandidat med første Karakter den 3. Juli 1840. Han var nu atter en fri Mand og glædede sig over at have lagt et stort Pligtarbejde bag sig. Om Eksamenslæsningen skrev han ironisk: »Jeg er altid beskyldt for at bruge lange Parenteser. Min Eksamenslæsning er den længste Parentes, jeg har oplevet.«

For at forfriske sig efter Sliddet, besluttede han at gøre en Rejse til Jylland og besøge *Sædding* ved Ringkøbing, hans Slægts Hjemstavn. Da han omsider skuede ud over Heden, hvor den ulykkelige Begivenhed i Faderens Liv havde fundet Sted, skrev han i Dagbogen: »Heden maa netop være skikket til at udvikle kraftige Aander; her ligger alt nøgent og afsløret for Gud — — — »Hvor skulde jeg henfly for dit Aasyn« maa man vel med Sandhed sige her — — —.«

Efter Ferien i Vest-Jylland vendte han tilbage til København, forfrisket paa Legeme og Sjæl. Minderne fra Samværet med den gamle, tungsindige Fader i dennes sidste Levetid, — »Jordrystelsen« og Eksamensarbejdet — var lagt bag ham. Han aandede nu atter for at leve og har vel følt Trang til at *opleve* noget lykkeligt. Længe kom han heller ikke til at vente paa Skæbnens Naade; thi Lykken kom ham i Møde i Skikkelse af en ung Pige. Han blev forelsket i hende og hun i ham. Herved indtraf den anden Hovedbegivenhed i hans korte Liv; men den fik et tragisk Forløb.

(Fortsættes.)

Kai Riedel

LIVSSYNETS SKIFTEN GENNEM TIDERNE

Menneskenes Livssyn gaar saa langt, som deres Synskreds rækker. Der er en vis Del af Verden, som de ser og opfatter, som de kan tilegne sig og lærer at sætte Pris paa; den indeholder deres Livsbetingelser, og paa den bygger de deres Livssyn; der ligger deres Viden, deres Tro og Haab.

Skiftende Syner stiger frem for vort Øje, hvis vi kaster Blikket tilbage over Slægternes Gang, saa langt som vi kan følge den:

Frem drager Slægternes lange Karavane,
trodsende Ørkenens Sand,
skiftende Førere, Feltraab og Fane,
stræber den mod Strimen i Himmelens Rand.
(C. Ploug.)

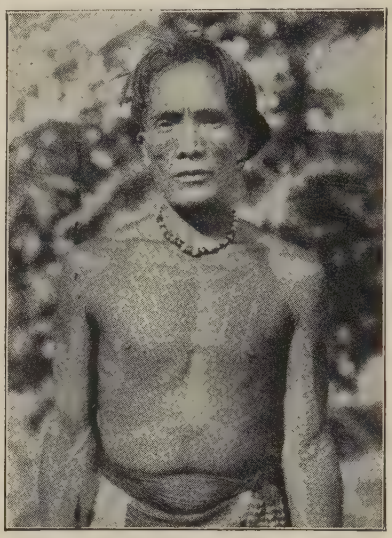

I Stammen er Høvdingen den ledende Kraft, hvem alt beror paa; derfor bærer han ogsaa en bestemt Dragt og bestemte Smykker, som ved Sædvanens almægtige Bud er forholdt almindelige Mennesker. Saaledes optræder denne stolte Maorihøvding i en linned Kappe, paa Hovedet har han to Fjer og paa Brystet et Halssmykke af Nefrit.

I denne bestandigt stigende og synkende Kulturstrøm vil man se det ene nye Land dukke op efter det andet, medens det gamle skrider og sænkes og synes at forsvinde. Dog bliver der altid Rester tilbage af de svundne Kulturer, som blander sig ind i de nye, ikke blot fordi lavt staaende Folkeslag lever Side om Side med fremskredne Kulturfolk, men ogsaa fordi der inden for samme Folk findes forskellige Befolkningslag og Dannelsesgrader, som maa søge at forliges med hinanden, saa godt de formaar, og som har forskelligt Livssyn, endskønt de efterhaanden har faaet samme Livsbetingelser.

Den første »Verden«, Mennesker synes at have kendt, var deres egen lille Kreds, det tæt sammenbyggede Samfund, til hvilket de hørte: *Stammen*. De kender ikke andet end denne og har ikke andet at stole paa. Af den geografiske Verden kender de kun den lille Plet, paa hvilken de bor, eller de Strækninger, som de gennemstrejfer. Naturen er dem en broget og gaadefuld Mangfoldighed, uden Sammenhæng, endsige Love, uoverskuelig og uberegnelig; ikke engang Aarets Forløb er de sikre paa, — maatte ikke Noah efter Syndfloden modtage Forsikring om, at herefter skulde Sommer og Vinter, Sæd og Høst, Kulde og Hede ikke ophøre — — en Afspejling af den Utryghed, man oprindelig har følt over for Tidens Gang og Naturens Forløb.

Ikke Love, men *Magter* behersker Naturen: lunefulde, dæmoniske Magter, upaalidelige og ofte ondsindede. Ikke blot Torden og Lyn, Jordskælv, Orkaner og andre pludselige Hændelser er deres Værk, men selv de mest dagligdags Begivenheder er i deres Vold, alt er Handlinger som de udøver; og kommer vi til Sygdom og Død og andre skæbnesvangre Indgreb i Menneskelivet, saa er de først ret paa Spil og fylder Menneskene med Angst og Rædsel.

Hvor findes der en Hjælp mod dette? Hvad er der at bygge paa? Der er kun Stammen selv, Menneskenes Sammenhold, Flokkens Førere, som gaar i Spidsen og værner og vogter dem, ligesom Føreren i de vilde Dyreflokke. Høvdingen er deres Trøst og Tro; hans Kraft er stærk nok til at bære dem. Thi denne er ingen sædvanlig Menneskekraft; han er udstyret med overnaturlige Evner, med en Trolddomsmagt, som kan mane og binde det onde, der omlejrer hans Flok. Magiske Ceremonier, udførte af ham eller hans Troldmænd, er det Vaaben, hvormed han slaar de dæmoniske Fjender, ja Fjender af Kød og Blod paa Flugt. Men han behøver ikke altid saadanne Vaaben: hans egen hellige Person, hans blotte Nærværelse er nok til at fri os fra det onde. Thi hele Stammens Kraft er samlet i denne, og det er i Virkeligheden denne, man lider paa, idet man ærer og følger sin Høvding eller lægger alt i Troldmandens mægtige Haand. Han raader over denne Kapital af Kraft, som han ogsaa kan fordele til de enkelte alt efter Livets Behov.

Denne Tro paa Stammekraften og disse bindende Forpligtelser til at bevare denne, baade ved Frugtbarhed og ved Sammenhold, er ikke blot Stammefolkenes Religion, men den er deres Moral, deres hele Livsforstaa-

else, saa længe Stammelivet er den eneste tænkelige Livsform. Og dette er Tilfældet, saa længe Mennesket lever det vandrende Liv, som vi i Almindelighed kalder nomadisk, men som kan staa langt lavere end dette: et omstrejfende Hordeliv saadan som det endnu føres af Syd-Afrikas Buskmænd eller Australlandets halvvilde Stammer.

Hvor sejgt dette Stammeliv kan holde sig, ser vi hos Araberne paa Muhammeds Tid, der endnu levede under de gamle Ordninger, hvor alt drejede sig om Stammens Ve og Vel. Beduinernes berømte Gæstfrihed var blot et Udslag af dette. I Virkeligheden betød den blot, at enhver fremmed maatte optages i Stammen for overhovedet at kunne eksistere i deres Samfund, medens Stammerne selv laa i bestandig Kiv med hinanden paa Grund af den evige Pligt til Blodhævn, som paahvilede dem alle, at Stammens fælles Liv og fælles Ære altid kunde være ukrænket. Derfor værgede de ogsaa Edens og Pagtens Hellighed, at de Aftaler, som blev truffet inden for Samfundet eller med fremmede Samfund, kunde staa ved Magt, — og i Grunden var der ikke andet, som var dem helligt. Muhammed nedbrød disse sociale Skranker og samlede Araberne i en større Enhed: Menigheden; men dertil krævedes et andet Livssyn end disse primitive Nomaders, det han havde skabt med sin Monoteisme (Troen paa een Gud). — Vore nordiske Fædre levede endnu i Vikingetiden under lignende Forhold, skønt de for en stor Del var gaaet ind i en anden Kultur; for dem var Frændskabet den egentlige Helligdom, der ogsaa beskyttedes ved Blodhævn. Slægtens Ære og Fred var det, der først og fremmest laa alle paa Sinde, Opretholdelsen af Stammekraften, og dette Maal sigtede ogsaa Asadyrkelsen paa; thi disse Guder var ikke den enkeltes, men hele Ættens Guder, og ved Ofrene til disse styrkede man sig selv.

Jorden.

Men Vikingerne var ogsaa Bønder, og blandt deres Guder var der Magter, som havde Jordens Frugtbarhed i deres Hænder. Blandt disse først og fremmest Frej, til hvem man ofrede ved Juletid for Aarets Grøde. Dermed er vi ovre i et andet Livssyn, det, der overalt kommer op, hvor Mennesket har slaaet sig til Ro paa den moderlige Jord og nu drager Næring af hende. Ogsaa dette kan vi følge tilbage til Østerland, ja, til det gamle Testamentes Beretninger om Menneskehedens tidligste Tider. Da Loth efter Striden med Abraham skuer

Græsk Relief med Motiv fra de religiøse Mysterier i Eleusis (ved Athen). Agerbrugsgudinden Demeter (til venstre) og Underverdenens Gudinde Persephone (til højre) udsender Ynglingen Triptolemos, for at han skal udbrede Agerbrugets Evangelium over Jorden til Velsignelse for Menneskeheden. Demeter giver sin Apostel et Aks i Haanden, mens Persephone trykker en Krans fast paa hans Lokker.

ud over Landet, synes det ham en »Guds Have«. Det var Udtrykket for en frugtbar Jordstrækning, en Oase e. l. dyrkeligt Land. Det var Guds Gave og Guds Ejendom; der kunde man leve trygt og godt af Jordens Frugter, i Fred for de onde Dæmoner, som drev deres Spil derude i Ørkenen og paa Steppen, i det øde og udyrkede Land. Man kan forstaa den Glæde og Iver, med hvilken man nu, da man er blevet »boende«, er blevet Bonde, øser af Naturens Kilder, som man selv kan aabne og beherske, medens Nomaden drives om af Vejr og Vind, af Dyrenes og Aarstidens Luner. Jorden bliver Helligdommen, i Jorden bor Guddomskræfter. Det ser man af Grækernes ældste Religionsformer. Der tænker man sig Guderne som boende i Jordens Dyb, de saakaldte chtoniske Guder. De er Herrer over Sæd og Høst; det er fra dem, Velsignelsen kommer. Dernede samles ogsaa Sjælene; der er et Dødsrige under Jorden. Moder Jord er ikke blot Jordens Gudinde, som nærer Kvæg og Korn, men Menneskelivet hviler i hendes Skød, Kvindernes Frugtbarhed er hendes Gave, hun beskytter de diende og værgeløse; hun tager mod de døde, der sænkes i

Ægyptisk Symbol paa Verdensbygningen.

Mulde, de lever videre i Underverdenens Skygger. Nu har Mennesket Ejendom, ikke enkeltvis, men slægtvis, man har Hus og Gaard, og til Gaarden knyttes Slægtens Liv. Det er rimeligt nok, at det gamle Sammenhold flyttes fra Stammen til Ætten, som vi ser det i Norden; Æt og Eje bliver det Fællesskab, der knytter Menneskene sammen. Her er Helligdommen, her er Livssynet, Bondens Livssyn: nedadvendt mod den Jord, han træder og dyrker, fremadvendt mod næste Høst, og længere frem, mod den Slægt, som atter skal høste, udadvendt blot mod den nærmeste Kreds, det Naboskab, han staar i Samfund og Samarbejde med, den Landsdel, han og de andre maa værge mod Fjendevold og anden fælles Nød; opadvendt maaske mod Guder eller en Gud, som har Jorden og Livet i sin Haand og styrer det fra sin Himmel. Raadspørger man Litteraturen, vil man finde det samme Livssyn hos den nulevende Bonde, der hvor han endnu fører et virkeligt Bondeliv. Saaledes har Emile Zola skildret den franske Bonde i Romanen La Terre (»Jorden«) som et Menneske hvis hele Interesse og Livsforstaaelse kredser om Jordejendommen, og Selma Lagerlöfs »Jerusalem« skildrer svenske Bondeslægter, hvis Moral og Livsstemning er bundet til Marken og Gaarden; derfra alle deres Dyder, derfra den Brøde, de begaar — og over denne Mark de hedengangne Fædre, som fra Himlen skuer ned til Sønnernes Færd og Gaardens Trivsel!

Himlen.

Thi ogsaa fra oven kan Velsignelsen komme. Vandrende Stammer har ikke altid haft nok i deres eget Liv, og selv Bonden ved sin Plov har ikke bestandigt set nedad. Ørkenens Sand har tvunget Blikket opad for at finde Vej over den uvejsomme Flade og Havfladen lærte Skipperen at pejle efter Stjernerne. Der er et Gudenavn, der forener næsten alle de Folk, som hører til vor Race, den indoeuropæiske, og som er et af de Ord, der røber deres fælles Byrd. Det er Navnet *deva*, som Inderne kaldte det, den Guddom som Latinerne kaldte *deus*, og Franskmændene derefter *dieu*, Navnet paa Gud. Det betyder oprindelig »lysende«, »himmelsk«, — et Vidnesbyrd om, at de ariske Stammer, der i en fjern Fortid færdedes hen over Græsningerne mellem Østersøen og det kaspiske Hav, ikke blot har set til sig selv og deres Hjorder, men ogsaa har skuet opad, og her, under en nordligere Himmel, søgt Liv og Trøst i det Lys, som Tropefolkene knap har saa megen Grund til at frydes ved. De tænkte sig Guddomsmagter oventil, som skuer alt og har Skæbnemagten i Hænde, som giver Sol og Regn, men ogsaa Uvejr og Tørke, som følger med, hvorhen man end drager, og som man altid kan kalde paa, naar man tænder Baal mod Himlen og lader Offerduften stige op til dens Velbehag. En saadan Gud blev Indernes gamle *Dyaus Pitar* »Himmelfaderen«, Grækernes *Zeus*, Romernes *Jupiter*, — bestandig det samme Ord — saaledes saa de homeriske Kæmper op til Olympens Gudekreds. Paa Bjergtoppen boede disse Guder, skjulte bag Skyerne og lysende igennem dem, med Troers og Helleners Sejr i deres Magt. Opad ser man, Mennesket er blevet en *anthropos*, en »opadskuende«, som Grækerne just kaldte ham. Men ikke blot i Grækenland eller hos de ældste (de »vediske«) Indere eller hos vor Races andre Folk! Ogsaa Kinas forstandige Sønner har forstaaet, at Himlen deroppe var en Magt, større end Jorden, en altomspændende Enhed over Tid og Rum, over »Midtens Rige« og alle dets Slægter. Himlens Vilje er Livets Lov; Rigets Regering maa kende og lystre denne; Kejseren er Himlens Søn, alle hans Embedsmænd dens Tjenere. Det mægtige Rige, som har bevaret sig gennem fire Aartusinder, har været holdt sammen af denne Himmeltanke; alle Kinas Sønner har lært at bøje sig for den. De dyrker Jorden, og de dyrker Slægten, men Kejseren dyrkede Himlen for dem alle og skaffede sit Folk dens Gunst, saa længe han selv var Himmelgunsten værdig.

Naar der har ligget saa stor en Magt i denne Himmeltro, er dette ikke tilfældigt. Mennesket føler sig derved løftet op over de tilfældige Vilkaar, som Naturen og hans eget Livsløb byder ham, hans nærmere Verden bliver lille og betydningsløs mod det vældige, der højner sig over ham; Øjeblikket forsvinder i de store Tidsrum, som Himmellegemerne udmaaler. Tanken om en Hel-

hed, ja om et Univers, udformer sig i ham, og de blivende Værdier forlægges til dette. Verden og Livet styres af Magter, der ikke er betinget af Jordelivets Omskiftelser: »Al god Gave og al fuldkommen Gave kommer ovenfra, fra Lysenes Fader, i hvem der ikke er Forandring eller Skygge af Omskiftelse«. Af disse Magter bæres Mennesket, om han med Tillid lægger sit Liv i deres Haand. Frigjort fra Timelighedens Kaar og fra sin egen Begrænsning kan han med Tro og Fortrøstning arbejde for en Tilværelse, der rækker ud over hans eget korte Spand af Aar; først nu kan der virkeligt skabes en historisk Kultur, med Udvikling fra Slægt til Slægt, fra Land til Land. Troen paa Lysets Magt opliver og forædler Mennesket.

Og Himlen behøves, nu paa de højere Trin, mere end før, thi Menneskelivet bliver bestandig mere truet, jo længere det vover sig ud. Det er ikke mere en ensformig Gliden i givne Former og Kaar. Bylivet er kommet til: de store Stæder i Babylonien, Ægypten og Kina, Værkflid og Handelsliv. Stammelivet opløses i Byerne, Mennesket fjernes fra Jorden; ukendte sociale Forskelle opstaar, Fattigdom og Rigdom. Pengene er begyndt at rulle og Lykken med dem; den smiler til den ene og svigter den anden. Det gaar i det hele taget ikke Menneskene ens, de har forskellig Lod og skiller sig ud fra hinanden, de overlades hjælpeløse til sig selv og til deres Undergang. Hvad er det for en Skæbne, der raader over alt dette? Atter skuer man opad, og jo mere man taler om Skæbne, jo mere finder man den skreven i Stjernerne. De stiger stolt og stille frem og vandrer i urokkelige Baner; i dem er Love skrevet, som sikkert ogsaa er Jordelivets Grundlov. Kunde vi læse disse Love, kunde vi forstaa og bestemme vort Liv. Det vi oplever hernede, — hvad er det andet end en Afspejling af den fjerne Verdens Begivenheder?

Det er Astrologien, som er rykket frem, Stjernetroen eller Stjernevidenskaben, der som en dyb Naturkundskab bygger Verden sammen for Menneskene og aabenbarer en Helhed, styret af en evig Vilje. Hvad Under at denne blev baade Religion og Videnskab for Aarhundreder, ja i Orienten for Aartusinder! Fra Babylon, Ægypten og Kina, just de store Bycentrer, breder den sig over hele den senere Oldtid, ogsaa i Europa, ja ind i Middelalderens Teologi. Araberne fornyede dens Magt i Europa og i Renæssancetiden ser vi en Wallenstein, ja selv en Melanchton hengiven til Astrologien, ja en Tyge Brahe bebyrdet med dens Beregninger. Ogsaa de gamle Gudemagter opslugtes af denne Tro. Allerede Babylonerne tolkede deres Guder som Himmellegemer, de stoiske Filosoffer gjorde det samme, og saaledes kunde man forlene de gamle Skikkelser en ny Virkelighed og forsone Mytologien med Videnskaben.

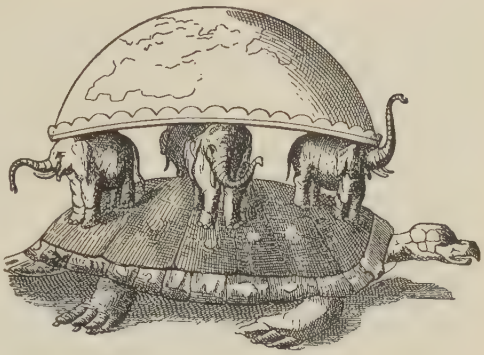

Hinduisk Forestilling om Jordens Understøttelse.

Sjælen.

Den Frihed, der er vundet, har ogsaa vendt Blikket indad. Mennesket er blevet sig sit Enkeltliv bevidst og lærer efterhaanden at finde en Verden i sig selv.

> Vend mod det indre dit Blik,
> hvad i din Verden forgik
> skal i din Tanke du finde;
> — alt det forgangne derinde
> Liv og Tilværelse fik.
>
> *(J. L. Heiberg.)*

Vi finder det vel først hos Indiens Brahminer. Ensomt og fastende, tavse og ubevægelige, grublende og stirrende, indtil Sans og Samling forgaar dem, sidder de, fortabte og nedsunkne i den ene Tanke om det ene, som besjæler Himmel og Jord, Mennesker og alt det levende: Brahma selv, Verdensaanden, for til sidst at fyldes helt af denne Tanke, fyldes af Brahma selv og blive et med ham. Brahma eller Atman er det højeste, som Tanken kan naa: Sjælen, Selvet med hvilket mit eget Selv skal smelte sammen, for at løftes op og frigøres. Fra hvad? Fra Sjælenes evige Lod; bestandig at skulle vandre i Kredsløbets Evindelighed, fra Krop til Krop gennem alle Naturens Riger; thi Sjælen kan aldrig dø, kun skifte Lod og Opholdssted, alt som den har fortjent at stige opad eller nedad mellem Himmel og Helvede. En forstærket Anspændelse af alle Sjæleevner satte den grublende Asket i Stand til at løfte sig selv ud over alle materielle Betingelser og føle sig selv som udelukkende Sjæl, ja, som Verdenssjæl, som et og alt, som det eneste eksisterende. Han

Prometheus danner Mennesket af Ler. Athene sætter Sommerfuglen (*Psyche* — Sjælens Symbol) paa dets Hoved. — Maleri af Constantin Hansen.

naaede dette Maal, naar den ydre Bevidsthed var udslukket, naar han var sanseløs, ja, bogstavelig uden Sanser; det var en hypnotisk Selvophævelse, der løber ud i fuldkommen Sløvhed.

Vi omfatter alle disse Sjæleøvelser i Selvfordybelse og Selvforglemmelse, denne Flugt fra Verden og Virkelighed og Forsvinden i Guddomsdybet med Ordet »Mystik«, og vi genfinder denne regelmæssigt overalt, hvor Mennesker er naaet til at finde sig selv og alligevel helst vil være fri for sig selv; hvor Sjælenød og Sjælefryd rækker hinanden Haanden, en indre Kamp i tidt krampagtig Spænding og taabelige Udtryksformer. Men det er Fødselsveer, for et Sjæleliv, som er i Vorden, der vrider sig frem som af et Puppehylster, som maa sprænges, førend det fulde Liv kan fødes og Frihedens Flugt kan vindes.

Men der er andre, som med den samme Overbevisning om at Sjælen er det eneste der er til, eller det eneste, der har Værdi, gaar frem paa sikrere Veje og med roligere Sind. Der gik en tænkende Mand omkring paa Torve og Gader i Oldtidens skønne Athen, en Menneskeven og en Sjælelærer, en Sandhedssøger og Dydens Vogter, som uden Forkyndelse og uden Skrifter, uden System og uden Skolevisdom, blot ved at samtale, spørge og lede til Svaret, ved at udæske de alvidende og opmuntre den naturligt tænkende til blot at tænke sig om, fik givet Menneskeheden en Lære, som ikke er glemt endnu. Hans Lære var den, at det gælder at kende sig selv og følge de Livets Love, der er skrevet i Menneskesjælen, givet med vor Forstand og vor Samvittighed; Renhedens, Enkelhedens, Ærlighedens Lov, Dydens og Pligtens simple Vej. Hans Navn var *Sokrates*. Ogsaa han fandt en indre Verden for Mennesket at leve i, men en Verden, hvorfra Vejen fører frem til ydre Liv, som skal leves, og som vi aldrig løber fra. Spørgsmaalet om Livet er et Spørgsmaal om det gode, det rette, det sande. Dette er den Virkelighedens Lov, efter hvilken den ydre Virkelighed maa rette sig; og dette kan ske, hvor Livsførelsen er indstillet paa at virkeliggøre disse Idealer.

Hvad Sokrates lærte om Dydens simple og naturlige Vej, blev af hans Efterfølgere af den *stoiske* Skole gjort til Pligtens strenge Bud, og i Romernes stærke Hænder blev disse smedet til jernhaarde Love, som Republikkens og Kejserdømmets bedste Mænd tavse og lydige bøjede sig for. Vi kan betegne dette Livssyn som det *moralske*, og Stoicismen har i Virkeligheden været Europas moralske Opdrager, baade i den senere Oldtid og i kristne Tider. Dens Bud blev optaget i Teologiens Moralsystemer saa vel som i det daglige Livs Leveregler, og den oplevede den ene bevidste Fornyelse efter den anden. Først i Humanismens Tid fra det 14. Aarhundrede, senere i det 18. Aarhundredes Rationalisme, hvis største Aand, Filosoffen *Immanuel Kant* indskærpede en Morallære, hvor Pligten, dikteret af Samvittigheden, er den eneste Rettesnor. Ogsaa her er Sjælen det sikre Udgangspunkt for al Bedømmelse af godt og ondt. Intet er godt undtagen den gode Vilje. Hvad den har i sin Magt, det er den Frihedens Verden, hvori vi kan hvile trygt og røre os uhindret; det øvrige bringer kun Verdens svigefulde Lykke.

Og netop *Lykken* er det jo, Mennesker søger. Ogsaa den har faaet sit Livssyn. Den Filosofi, som i Oldtiden kaldtes den *epikuræiske* efter Stifteren Epikuros, lærte paa en vis Maade det modsatte af Stoicismen, nemlig at man skal indrette sit Liv saaledes, at det bringer Mennesket den størst mulige Sum af Lykke, en Lykke som kan nydes uforstyrret, og som derfor naturligvis maa nydes med Forstand, med det Maal af Selvbegrænsning, som er nødvendigt, for at afværge Nydelsens uheldige Følger. Ogsaa denne Lykkelære kom til vid Udfoldelse i Rationalismens Tid, hvor den især antog Form af en borgerlig Nyttelære, en Formaning til at leve saaledes, at det kunde tjene Almenheden til størst mulig Nytte og derigennem bringe den enkelte hans sikre Del af Lykken. Mod denne Livsbetragtning ivrede Kant, idet han betragtede den som en

blødagtig Selviskhed, der hverken bragte den sande Dyd eller sand indre Tilfredsstillelse. Thi denne findes blot i den gode Samvittigheds rene Luft.

Saa langt var man ad Tankens Vej naaet ind til det, der næsten to Tusind Aar tidligere var blevet forkyndt for Verden gennem Kristendommens Evangelium. De Saligprisninger, hvormed Jesus aabnede sin Bjergprædiken, er en syvfoldig Forkyndelse af Sjælens Eneret i Livets Verden. »Frygter ikke for dem, der vil slaa Legemet ihjel, men frygter for dem, der vil slaa Sjælen ihjel, thi hvad kan et Menneske give til Vederlag for sin Sjæl?« Verdens Kaar og Verdens Lykke, hvad angaar de den, der har fundet Sjælens Fred i Troens Favn? »Hvad gavnede det et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tog Skade paa sin Sjæl?« Fra dette Udgangspunkt er den Verdensfornægtelse bygget op, der strækker sig gennem Middelalderens Askese, men rigtignok ogsaa den Verdensbeherskelse og Livsbekræftelse, der har udgjort Europas aandelige Storhed siden det blev kristnet, ja, det Verdensherredømme, der ogsaa i det praktiske Liv har præget vor Verdensdel og er udgaaet fra denne.

Adams Skabelse. — Freskomaleri af Michelangelo.

Naturen.

Men Kristendommen havde mødt saa meget paa sin Vej, at den kom til at indeholde adskilligt mere end den oprindeligt havde tænkt paa. Dens første Møde paa Europas Grund var med Grækenland og den aartusindgamle Kultur, som havde udviklet sig paa Hellas Grund. Denne var først og fremmest vokset ud af den dybe Sans for *Naturen*, som var Grækerne egen. Om Naturen havde de gamle joniske Tænkere filosoferet: hvad den bestod af, hvorledes den var opstaaet; Naturbilleder fyldte den homeriske Digtnings friske Lovprisning af de kæmpende Heltes Liv. Den græske Videnskab søgte at udgranske Naturens Love og se Verden som en »Kosmos«, som en storartet Harmoni af underfulde Kræfter; og samtidig med at Aleksander den Store erobrede den halve Verden, havde hans Lærer, Filosoffen *Aristoteles*, erobret den hele Verden ved at sammenføje den til et Natursystem, som i mere end tusind Aar skulde beherske den europæiske Videnskab.

Ogsaa Menneskenaturen blev frigjort ved den græske Virkelighedssans. Den fremstod i sin nøgne Skønhed i det græske Marmor; længere og længere trængte man ind i dens Muskelspil som i dens Sjæleliv, og Kunsten naaede her i denne sin Fremstilling af Mennesket en Højde, som aldrig er blevet overgaaet. Naturlig Menneskelighed var da ogsaa det sædelige Ideal, som Sokrates havde forkyndt, og de demokratiske Samfund, som først blev grundlagt ved de græske Kyster, var den første politiske Frigørelse af Menneskeheden.

Sin virkelige Sammensmeltning med disse Aandskræfter kom Kristendommen dog først til at opleve et Aartusinde efter at den havde sejret paa Europas Grund i den saakaldte *Renæssance*tid fra det fjortende Aarhundredes Begyndelse. Middelalderens Kirkeliv havde været den strenge Skolegang i Aandelighed, den Fordybelse i Sjæleliv og Hengivelse i Gudslivet, som var Kristendommens egentlige Ærinde til Menneskene. Men nu gik det op for Bevidstheden, at der en Gang i det samme Italien, hvor Romerkirken udfoldede sin Vælde, i fordums Tider havde været ført et Menneskeliv uden Kirke, Præster og Munke, uden verdensflyen-

Jean Jacques Rousseau. (1712—1778).

de Tanker og verdensforsagende Liv. Følelsen af *Menneskenaturens Ret* vaagnede mægtig til Live, men dermed tillige Forstaaelsen af den omgivende Natur, dens Bygning og dens Betydning. Det er i denne Renæssancetid Naturvidenskaben bliver til paa ny, frigjort fra Aristoteles og andre gamle Traditioner, grundlagt paa nye Undersøgelser. Eksperimentet tages i Brug i Fysik og Kemi, og Verdensbilledet undergaar en fuldstændig Omvæltning ved Galilæis og Kopernikus's Iagttagelser og Beregninger af Jordens Bevægelser og Solsystemets Bygning. Fra denne nye Begyndelse gaar Naturvidenskaben ustandselig fremad, og der danner sig et *videnskabeligt Livssyn*, som kun sparsomt og enkeltvis var traadt frem i tidligere Tider: Livet og Verden opfattes som naturbestemt, ja som et Naturforløb, med hvilket man maa indrette sig, ja hvori man maaske endogsaa ubetinget maa føje sig. Man godkender Naturens Vilkaar, tager dens Goder og bærer dens Onder; nyder dens Glæder og beruser sig i dens Skønhed, bøjer sig for dens Skæbnemagt og søger med sit Arbejde at løse de Opgaver, den stiller os. Saaledes former Livssynet sig allerede i Renæssancen med dens blomstrende og glade Kunst, dens Skønhedsdyrkelse og Livsnydelse, med dens Oldtidsstudier og Naturforskning. Men det løb ikke ud i blot Naturalisme. Kristendommens Alvor sad ogsaa i Sjælene, og netop den nye Virkelighedssans tvang de søgende til ogsaa at trænge ned i Sjælelivets Dybder, i Livets Lidelse, i Samvittighedens Nød og Angst: Reformationen fuldbyrder det Værk, som var begyndt paa Livets Overflade, ved at gøre Menneskenaturens Rettigheder gældende ogsaa under Livets dybeste Ansvar. »Et kristent Menneskes Frihed« var Titlen paa et af *Luthers* første Skrifter. Det er det kristelige Udtryk for den Frihedens og Menneskelighedens Forkyndelse, der var udgaaet fra Renæssancens Kunstnere og Videnskabsmænd.

Dermed var ikke blot Personligheden frigjort, men ogsaa Tanken. Filosofien former sig efter Naturens Lovs, Matematikken bliver ogsaa for Tænkeren Sandhedens Maalestok, *Klarhed* og *Sandhed* i det hele taget Idealer, hvorefter den »oplyste« stiler. Det blev *Rationalismens* Livssyn, da den med det attende Aarhundrede bredte sit Herredømme over Europa. Det forstandige, det fornuftige, hvad der kunde tjene til Nytte og gøre Mennesket lykkeligt, det var det rigtige, det, man skulde lægge Vind paa. Men ogsaa under denne Form var det Naturen, der gjordes gældende. Det mekaniske Verdensbillede var den Forudsætning, som alle delte, og som Galilæi og Kopernikus fremgik af Renæssancen, stod Newton og den store Natursammenhæng, han havde afsløret, bag Rationalismens Kultur.

Nu er man ikke længere Rationalist, thi Fornuftens Begrænsning har man altfor vel lært at indse; men mangen vil sikkert kalde sig Naturalist og hylde Naturens Evangelium. Dette blev forkyndt af Schweizeren *Jean Jacques Rousseau* i det 18. Aarhundredes Midte. En ny Naturfølelse vældede frem med ham gennem hans glade Budskab: »Lad os vende tilbage til Naturen«. Naturens Ret, Naturens Krav, Naturens Skønhed, Naturens Velsignelse — alt var givet med det ene Ord, og en Frigørelsens og Fornyelsens Tid, en Følelsens og Begejstringens Tid fulgte paa som den nødvendige Følge: den franske Revolution og Europas Demokratisering, den tyske *Romantik* og al den Poesi og Kunst, Filosofi og Religion den affødte, ogsaa i vore nordiske Lande. Men ogsaa en virkelig Naturalisme tog til Orde, før og efter Rousseau, en kortsynet Selvbegrænsning til den umiddelbart givne Natur, som kan ses med Øjne og gribes med Hænder, en *Materialisme*, der var saa forskellig som mulig fra den romantiske Løftelse med dens vide Udsyn over Uendelighed og Evighed. En saadan Materialisme af en helt og holdent verdslig Karakter havde allerede søgt at gøre sig gældende i de franske Saloner før Revolutionen; men den overskylledes af de store Verdensbølger, der udgik fra denne og fra Napoleonstiden. Men efter denne vendte den tilbage og tog Form: i Frankrig som *Positivisme*, i Tyskland som *Materialisme*, i England som *Evolutionisme*.

Alle disse tre Retninger var grundet i Naturvidenskaben og vilde bygge Livssynet op alene paa denne: Positivismen ved streng Begrænsning til det eksakt bevislige, Materialismen ved en mere filosofisk Konstruktion af et Verdensbillede og en Livsanskuelse med »Materien« d. v. s. de stoflige Grundelementer som eneste Udgangspunkt, Evolutionismen ved en Forklaring af Verdensløbet med Udviklingstanken som Rettesnor. Darwin, Herbert Spencer, Ernst Häckel er de Navne, som nærmest betegner denne sid-

ste Verdensanskuelses Udfoldelse. Den første endnu med sand Videnskabeligheds Begrænsning og Forsigtighed, skønt hans Teori om Menneskets Afstamning forekom hans Samtid det dristigste af alt; Spencer med videre Udsyn over hele Verdensudviklingen fra de glødende Verdenstaager, af hvilke Solsystemet er opstaaet, og fra Livets første Kim paa den nydannede Klode til vort nuværende Kulturliv og den store Fremtid, der er dette beredt, om blot Udviklingen overlades til sig selv og frit kan udfolde alle sine Kræfter. Häckel vidste endnu bedre Besked om det hele og har gjort Religion af, hvad der for Darwin kun var Videnskab og for Spencer Filosofi.

Menneskeheden.

Men denne vor Tids Livssyn kredser ikke om Naturen alene; det samler sig mere og mere om selve det nærmeste Udgangspunkt, det, vi har i os selv: *Mennesket*. Dette dog ikke som Sjæl alene, men med alle Legemets Kræfter og Krav, ej heller blot som den enkelte, men som samlet Menneskeliv, som hele *Menneskeheden*. Kristendommen talte jo heller ikke blot om Sjælen men om Sjælene, om deres Samliv og Samhørighed, et Liv i Hengivelse og Hengivenhed, det store Hjerteliv i Kærlighedens Forstaaelse og Kærlighedens Gerninger, alle Børn af samme Fader, alle Brødre i samme Aand og Liv! Bestandig har denne Broderskabets Stortanke rørt sig under alt Kristenliv. Men her i Europa kom alle Kulturens Kræfter til, og den Menneskelighed, som gennem Grækerne, Renæssance og Reformation havde udviklet sig til frit og blomstrende Liv, kommer bestandig mere til sin Ret, alt som man lærer at se Menneskeslægten som en Menneskehed, der omspænder Kloden og alle dens Tidsaldre. At *leve selv* og *leve for hinanden* — det er Foreningen af alle de Menneskетanker, der har bevæget sig gennem Europas Folk fra Oldtid til Nutid, det er Frugten af Hedenskabs og Kristendoms samlede Kræfter. Ikke Stammeliv eller Stedliv, ejheller løsrevet Enkeltliv; ikke himmelske Sværmerier i verdensflyende Forsagelse saa lidt som Trældommen under Naturens Aag — Broderskabet mellem Mennesker, et trofast Kammeratliv af frie Personligheder, kun bundet til hinanden ved fælles Idealer og fælles Arbejde, samdrægtigt i fælles Hengivelse i Menneskehedens Tjeneste, — det er det Livssyn, der er oprundet med vor Tid og som præger den, trods Krig og Kiv, frem for alle andre Tider og Slægter.

Edv. Lehmann

Vor Tids Livssyn præges i stedse højere Grad af en Fællesaand; enhver føler sig som Led i et fælles Hele: Menneskeheden. Politisk har denne Fællesaand faaet sit Udtryk i Menneskerettighedernes Erklæring, Revolutionens maaske største blivende Værdi, som Kunstneren har fremstillet paa en Tavle, omgivet af den truende Natur og Menneskenes Livsglæde, alt imens en Moder viser sit Barn denne Fremtidens politiske Forjættelse. (Efter en Tegning af Niquet i Dayat. La Révolution française).

OM KLIMAET

Et af de smukkeste Fænomener ved vor Vinter er stærk Rimfrost. Den dannes, naar Luften indeholder forholdsvis rigelig Vanddamp og der da indtræder pludselig stærk Afkøling, saa at faste Genstande, Jorden, Træer, Grene, eller Ledninger o. s. v. afkøles under Frysepunktet. Vanddampen fortættes da til Iskrystaller paa disse Genstande, ligesom den paa klare Sommeraftener fortættes til Dug.

I det gamle Eventyr om Prinsen, der drog ud for at finde Prinsessen af Rosenland, staar der, at han mente, at naar han blot stadig drog mod Syd, kom han nok derhen til sidst. Dette tyder paa, at det er af dansk, eller dog i alle Tilfælde af nordisk Oprindelse; vort Klima er saadant, at vi som Regel ønsker os det varmere og mere solrigt, end det er; og da Solen som bekendt den meste Tid af Døgnet staar i en sydlig Retning, er det nærliggende, ogsaa ganske umiddelbart, uden særlige geografiske eller meteorologiske Kundskaber, at vente den ønskede Forbedring ved en Rejse i samme Retning. Den Eventyrglans, der jo i Almindelighed er knyttet til Tanken om en »Rejse til Syden«, har sikkert en lignende Oprindelse; de ventede eller antagne forbedrede klimatiske Forhold sættes uvilkaarlig i Forbindelse med en Forbedring af alle andre Forhold tillige. Er det nu rigtig nok, at Klimaet, som almindelig Regel, bliver varmere nærmere ved Ækvator, er det dog maaske tvivlsomt, om den almindelige Tilværelse derfor er bedre; det er vistnok den almindeligste Antagelse, at det Klima, der behersker det meste af Europa, med ret betydelige Forandringer i Aarets Løb, men uden særlig stærk Varme eller Kulde — den koldeste Vintermaaned en gennemsnitlig Temperatur i Nærheden af Frysepunktet, den varmeste Sommermaaned omkring 20° — at dette Klima er det gunstigste for Udvikling af den menneskelige Kultur, idet det virker opmuntrende paa Menneskesindet og ikke er hemmende for Arbejdsomhed, som meget høje og meget lave Temperaturer er det.

Hovedaarsagen til, at Klimaet er saa forskelligt paa forskellige Steder af Jorden, er, som bekendt, at Solen til samme Aarstid har en saa forskellig Højde over Horisonten i forskellig Afstand fra Ækvator, hvoraf følger, at Solstraalerne træffer Jordens Overflade mere eller mindre skraat, hvilket igen giver Anledning til en svagere eller stærkere Opvarmning. Imellem den nordlige og sydlige Vendekreds — 23½° Br. Nord og Syd for Ækvator — kommer Solen to Gange i Aarets Løb til at staa i Zenith, saa dens Straaler falder lodret ned paa Jorden; men

selv paa de Aarstider, hvor dette ikke er Tilfældet, er Solen dog her saa højt paa Himlen, at Opvarmningen, og altsaa Temperaturen, kun undergaar ringe Forandringer i Aarets Løb. Disse Omraader kaldes *Troperne*.

Imellem Vendekredsene og Polarkredsene kommer Solen aldrig i Zenith, Solstraalerne træffer altid Jordoverfladen paa skraa. Den aarlige Forandring i Solens Højde paa Himlen, der beløber sig til ca. 45° eller Halvdelen af Vinkelrummet mellem Horisonten og Zenith, kommer til at bevirke en stor Forandring i Solstraalernes Skraahed — de bliver stejlere om Sommeren, mere skraa om Vinteren — hvoraf følger en stor Forskel i Temperaturen om Sommeren og om Vinteren, altsaa Udvikling af egentlige *Aarstider*, som ikke findes i Troperne. Dette er de *tempererede Omraader*.

I Polaromraaderne, mellem Polarkredsene og Polerne, bliver Solen flere Døgn over og under Horisonten, henh. Sommer og Vinter, mest ved Polen selv, hvor den er et halvt Aar over og et halvt Aar under, mindst ved Polarkredsen selv, hvor Solen ved Midsommer er et Døgn over og ved Midvinter et Døgn under Horisonten. Trods den lange Tid, Solen her gennemgaaende er paa Himlen om Sommeren, er dens Højde over Horisonten dog det meste af Tiden saa ringe, at Sommertemperaturen gennemsnitlig bliver lav; at Vinteren maa være meget kold, er jo selvfølgeligt.

Hvis Jordklodens Overflade nu var ens over det hele, vilde Vejret eller Klimaet forandre sig ganske jævnt efter ovenstaaende Beskrivelse, eftersom man rejste fra Ækvator mod en af Polerne. Imidlertid er Forholdene jo helt anderledes, kun den mindste Del, ca. $^3/_4$ af Jordens Overflade er dækket af Land, og Landomraaderne er endda meget ujævnt fordelt over Jorden, som man kan se paa ethvert Verdenskort. Denne Omstændighed, Forskelligheden i Jordens Overfladebeskaffenhed, forrykker Forholdene fuldstændigt, saa at man mange Gange kan finde vidt forskellige Vejrforhold paa Steder, der er beliggende paa samme Breddegrad.

De Maader, hvorpaa Fastlandene indvirker paa Vejrforholdene, er navnlig deres Indflydelse paa Vindene (Monsuner. Sø- og Landvinde, se Art. »Vind og Vejr«), og deres ejendommelige Forhold over for Solens Straaler. Uden Fastlandene vilde der sikkert over hele Jorden bestaa en nogenlunde jævnt fordelt Udveksling mellem Luften fra Jordens varme Bælter og Luften fra Polaromraaderne. Paa Grund af den Hindring for saadanne Luftstrømninger, som Fastlandene med deres Bjerge o. s. v. udgør, er denne Udveksling for en stor Del henvist til at foregaa over Mellemrummene mellem dem, d. e. over de store Have; paa et Kort som hosstaaende over de overvejende Vindforhold over Atlanterhavet ser man derfor, at Sydvest-Passaten fra Azorerne gaar over i en stor Sydveststrømning langs Europas Vestkyst, rækkende helt op i Nordhavet; omvendt skyder de kolde Luftmasser nordfra sydøstover fra Nord-Amerikas Polaromraade. Men saadanne stærkt fremtrædende Strømninger medbringer jo store Luftmasser fra de Steder, de kommer fra; da de sydvestlige Vinde naturligvis maa medbringe Varme, faar Vest-Europa derfor et usædvanligt mildt Klima i Forhold til andre Steder paa samme Breddegrad, ganske særlig om Vinteren. I Danmark er Vintermaanedernes Temperatur gennemsnitlig omkring Frysepunktet; i England, der ligger mere midt ude i SW-Strømningen, er Vintertemperaturen mange Steder flere Grader over Frysepunktet; det samme er Tilfældet paa Færøerne, skønt de ligger meget nordligere. Omvendt er de Steder, der ikke er saa stærkt udsat for SW-Vinden, koldere om Vinteren; f. Eks. har Kønigsberg gennemsnitlig

Kort over de mest fremherskende Vinde over Atlanterhavet. Pilenes Længde angiver de paagældende Vindes Stadighed, Pilenes Tykkelse, deres Styrke.

2—3° Frost om Vinteren, og de fleste Steder i Syd-Tyskland, der dog er betydelig sydligere end Danmark, har en gennemsnitlig Vintertemperatur paa 1—2° Frost. Endnu længere østpaa, i Riga f. Eks., er Vintertemperaturen gennemsnitlig 4—5° Frost.

Om Sommeren derimod vendes Forholdet om; da er der køligere i den sydvestlige Luftstrømnings Omraade end over Land; de samme Steder som ovenfor har følgende gennemsnitlige Temperaturer: Danmark 15—17°, Thorshavn 10—11°, England 14—16°, Syd-Tyskland 17—19°, Riga 16—18°.

Ved Nord-Amerikas Østkyst derimod, hvor disse sydvestlige Vinde mangler, og særlig om Vinteren erstattes af kolde nordvestlige Vinde, bliver Klimaet et ganske andet end paa tilsvarende Bredde ved Europas Kyst: Streng Kulde om Vintren og ikke særlig stærk Varme om Sommeren; saaledes hersker der ved Canadas Kyst, paa samme Bredde som Danmark, 15—20° Frost om Vinteren og 8—10° Varme om Sommeren; længere sydpaa har New York ½—1° Frost i Januar og Februar, skønt det ligger omtrent paa Neapels Bredde, men 20—23° om Sommeren.

Tilsvarende Forskelligheder gør sig gældende ved de fleste andre Vest- og Østkyster mod de store Have, under de temperede Klimaomraader.

I de store Fastlandes Indre er Vindforholdene langt mindre regelmæssige, og Solens Bestraaling af Jorden faar en meget større Betydning, fordi Jordoverfladen opvarmes til en meget højere Temperatur end Havfladen (denne Omstændighed vil være enhver bekendt fra Badning i stærkt Solskin, da Sten o. l. ligefrem kan brænde paa Fødderne, medens Vandet aldrig er saa varmt). Da nu Luften ikke opvarmes kendeligt ved Solstraalernes Gennemgang, men kun ved Berøring med den varme Jordoverflade, er det let forstaaeligt, at der ved rolige Vindforhold, naar den opvarmede Luft ikke føres bort og giver Plads for ny, koldere, kan komme meget højere Temperaturer end over Havet under samme Bredde. Hvor meget dette kan beløbe sig til, ses tydeligt ved at sammenligne de ovenfor anførte Temperaturer i Vest-Europa med dem, der indtræffer, f. Eks. i Rusland. Paa samme Bredde som Danmark er Sommerens Temperatur 17—20°; under samme Breddegrad som Færøerne er Sommeren 13—16° varm; og paa Syd-Tysklands Bredde er Sommerens gennemsnitlige Temperatur 20—22°.

Men disse Omstændigheder, som er gunstige for en stærk Varme om Sommeren, giver ogsaa Anledning til en stærk Kulde om Vinteren. Ligesom Solen straaler Varme ned til Jorden om Dagen, straaler omvendt Jorden Varme ud i Verdensrummet om Natten; i Virkeligheden straaler nu Jorden Varme ud baade om Dagen og om Natten; men om Dagen modtager den som Regel mere fra Solen, end den selv afgiver, mens den om Natten kun afgiver Varme og derfor afkøles. Nu er det jo imidlertid en kendt Sag, at Luft, der varmes op (f. Eks. Røg) gaar til Vejrs, og at Luft, der er kold, er tung og synker til Bunds. Ved Luftens Opvarmning ved Berøring med den varme Jordoverflade stiger den derfor noget op, men ikke meget, saa det dog er et Lag af en vis Tykkelse, der paa den Maade bliver opvarmet. Men naar Jordoverfladen afkøles ved den ovennævnte Udstraaling, bliver Luften umiddelbart over den kold, og da den derved bliver tungere, forbliver den, hvor den er; kun hvis Terrænet er skraanende, glider den afkølede Luft nedad og lægger sig, bogstavelig som en Sø af kold Luft, paa det dybeste Sted. Af denne Grund er der paa klare, kolde Vinternætter altid haardest Kulde i Lavningerne; i Blæsevejr derimod bliver Frosten aldrig saa haard — selv om den maaske mærkes mere —, fordi den afkølede Luft stadig fejes bort og blandes med anden, mindre kold Luft. Det vil heraf forstaas, at et Klima med forholdsvis stille Vejr, der giver stærk Opvarmning om Sommeren, vil give Anledning til meget stærk Afkøling om Vinteren, da Solen er lavt paa Himlen og ikke oppe saa lang Tid. Paa Danmarks Breddegrad har December—Januar saaledes i Rusland mange Steder Gennemsnitstemperaturer paa 10—12° Frost, og selv Astrachan, der ligger paa samme Bredde som Nord-Italien, har 3—7° Frost om Vinteren. Dette saakaldte kontinentale Klima bliver endnu mere udpræget i Asien; i Tomsk og Barnaul i Sibirien, omtrent paa vor Bredde, har Maanederne November—Marts ca. 10—20° Frost, mens Sommermaanederne er 15—20° varme; saa langt sydpaa som i Taschkent (i Turkestan), paa Syd-Italiens Bredde, er Januars Gennemsnitstemperatur 1° Frost, mens Sommeren er 25—27° varm.

Ganske særlig kommer denne voldsomme »Udstraalingskulde« til Udvikling i Øst-Sibirien, hvor man i Verchosjansk har iagttaget Jordens laveste Temperatur; paa dette Sted, der er beliggende paa ca. 67½° n. Bredde, d. v. s. saa nordlig som Lofoten i Norge, har Maanederne Oktober—April føl-

I Ørkner, hvor Sandet ikke er bundet af Plantevækst eller Fugtighed, hvirvles der af Stormen uhyre Sandmængder op i Luften, saa Solen bliver helt formørket deraf. Stormens Kraft og Sandets Pisken hindrer fuldstændig Karavanernes Bevægelse, saa de paa Stedet maa afvente Stormens Ophør. Billedet viser en saadan Sandstorm fra *Sven Hedins* Ekspedition gennem Turkestans Ørken. De benævnes undertiden *Buran'er* efter de tilsvarende voldsomme Snestorme i Rusland og Asien.

gende Temperaturer: ÷ 15°, ÷ 37°, ÷ 47°, ÷ 50°, ÷ 44°, ÷ 31°, ÷ 14°, og Maanederne Maj—September: 2°, 13°, 15°, 10° og 2°! De højeste og laveste Temperaturer, der er iagttaget dér, er henholdsvis 31° og ÷ 67°. At denne uhyre Kulde virkelig opstaar paa denne Maade, ved Straaling, idet den afkølede Luft bliver staaende i en Lavning og derfor afkøles mere og mere fra Nat til Nat i det stille, klare Vejr, fremgaar bl. a. af, at Kulden paa nærliggende Steder, der er lidt højere beliggende, er meget mindre haard; disse Steder »rager« altsaa ligefrem op af »Søen« af kold Luft, der staar over Lavningernes Bund.

Imidlertid er der endnu en Omstændighed, der er medvirkende til, at Kulden bliver saa streng, nemlig Luftens store Tørhed. Luftens Vanddampindhold, som under visse Omstændigheder skilles ud som Regn eller Sne (se ovenn. Art. om »Vejr og Vind«), stammer i Hovedsagen fra Havenes Fordampning. Det gælder derfor, som en almindelig Hovedregel, at Nedbøren og Luftens Fugtighedsindhold aftager med et Steds Afstand fra Havet. Dog findes der adskillige Undtagelser derfra, navnlig betinget af speciel Beliggenhed og specielle Vindforhold. F. Eks. vil en Vestkyst med overvejende østlige Vinde jo have vanskeligt ved at faa en stor Nedbør.

Nu faar Europa sin Luftfugtighed overvejende gennem de sydvestlige Vinde, hvis Virkning i Virkeligheden antages at naa langt ind i Sibirien; men idet en stor Del af Fugtigheden efterhaanden afgives, dels over Bjerglandes Skraaninger — som i Norge og Skotlands Højland — og dels som almindelig Landeregn eller Tordenregn, bliver der jo mindre Fugtighed tilbage, jo længere østpaa man kommer. Overensstemmende hermed viser det sig ogsaa, at de aarlige Nedbørsmængder bliver mindre og mindre, jo længere østpaa man kommer. Over det vestlige Europas Bjerge falder der mange Steder en aarlig Nedbørsmængde svarende til et Vandlag paa flere Meter; i øvrigt falder der over store Dele af Europa 600—800 mm, i Rusland ca. 350—550 mm og i Sibirien gennemgaaende 300—400 mm eller mindre. I det ovennævnte Verchosjansk falder der saaledes kun 126 mm om Aaret.

Det vil heraf forstaas, at Luftfugtigheden gennemgaaende maa være ringe i Sibirien; men dette har nu en ejendommelig Indflydelse paa Straalingsforholdene, idet den tør-

re Luft er i ganske særlig Grad gennemstraalelig for Jordens Varmestraaler, saa disse afgives til Verdensrummet langt stærkere — med deraf følgende Afkøling af Jorden — end det f. Eks. vilde være Tilfældet hos os, med lige saa stille Vejr; og derved forklares de meget lave Temperaturer, der hersker der om Vinteren. — For øvrigt bidrager den tørre Luft og det stille Vejr meget til, at den haarde Kulde slet ikke føles saa ubehagelig; det angives f. Eks., at den ikke skal være nær saa slem, som en kold Vinter hos os med kun 10—15° Frost og Blæst og Sne! Det er de to sidste Omstændigheder, der er de afgørende. Tilmed skinner Solen jo der med en ganske særlig Kraft paa Grund af den klare, tørre Luft. Denne Tørhed er saa stor, at hvis man lægger vaade Klæder ud paa Jorden, fryser de øjeblikkelig — men er tørre paa en halv Time! Og det kan ske, at mindre Vandløb, der bundfryser straks ved Vinterens Begyndelse, tørrer helt ud i Løbet af Vinteren.

Man kunde maaske tænke, at da man i Øst-Sibirien igen nærmer sig til Havet — det stille Ocean, — derfor kunde vente noget mere Regn; dette er ogsaa Tilfældet for det *østligste* Asiens Vedkommende, hvor Sommermonsunen bringer rigelig Fugtighed og Nedbør. Men de ovenfor omtalte Egne i Sibirien udgør netop en ejendommelig, kæmpemæssig Gryde, der er afspærret mod Syd, mod Vindene fra det indiske Ocean ved Himalaya og Tibets umaadelige Højland, og mod Øst og Sydøst af andre Bjerge imod Monsunvindene med det stille Oceans Fugtighed.

Som et Eksempel paa, hvorledes et saadant kontinentalt Klima kan udvise rentud tropiske Temperaturer, selv paa ret høje Breddegrader, kan anføres *Bagdad* i Mesopotamien. Sommermaanederne er her *gennemsnitlig* 30—34° varme; om Dagen stiger Temperaturen alm. over 40°, Maksimumstemperaturerne for de enkelte Aar er 46—50°! Januars Middeltemperatur er ca. 9°, og der kan indtræffe Frost. — Det er altsaa langtfra nødvendigt at rejse helt ned til Troperne for at træffe adskillig stærkere Varme end behageligt!

Luftens Tørhed giver sig her et meget tydeligt Udslag i den ringe Nedbør; saaledes faar (gennemsnitlig) Maj 6 mm, August 2 mm, Oktober 1 mm og Juni, Juli og September slet ingen! De øvrige Maaneder faar hver ca. 30—50 mm. Til Sammenligning kan anføres et Par Ørkenstationer: *Cairo*, der ingen Nedbør faar i Juni—September og i de øvrige Maaneder tilsammen har 32 mm, og *Agata* i Sahara, der kun er helt uden Regn i Juli og August, mens Nedbøren i de øvrige Maaneder varierer mellem 2 og 19 mm.

De forskellige hidtil beskrevne klimatiske Forhold maa betegnes som karakteristiske ogsaa for de øvrige Lande Jorden over, beliggende under de tempererede (nordlige og sydlige) Zoner; kun er det efter den mere specielle Beliggenhed det ene eller det andet Karaktertræk, der bliver det fremtrædende. Dog er der endnu et Fænomen, som maa siges særlig at henhøre under samme Klimazone, nemlig de store Cykloner (se ogsaa »Vind og Vejr«). De for disse ejendommelige Vejrforhold vil være de fleste her i Landet velbekendt; om Sommeren regnfuldt, køligt Vejr med sydlige Vinde, der efterhaanden drejer gennem Vest til Nordvest med opklarende Vejr. Om Vinteren er Vejret derimod mildt med de sydlige eller sydvestlige Vinde og ofte tillige taaget eller diset; holder de afsluttende nordvestlige eller nordlige Vinde ved i nogen Tid, bringer de Kulde, fordi de fører Luftmasser herned fra nordlige Egne med streng Frost, og de bliver saaledes ofte Indledningen til en Frostperiode, ligesom denne afbrydes igen af en paafølgende Cyklons sydvestlige Vinde.

Denne Temperaturvekslen, som saaledes ofte er knyttet til en Cyklons Passage, kan i Nord-Amerika naa en ganske forbavsende Udvikling.

Den varme Luft kommer her fra den meksikanske Golf, den kolde fra det canadiske Fastland langt mod Nord, hvis Vintertemperaturer mange Steder er ÷ 20—÷ 30°. Idet Nord-Amerika paa en vis Maade er at betragte som en uhyre Dal (Mississippi og Missouri) i Retningen Nord—Syd, begrænset af Klippebjergene mod Vest og Alleghany-Bjergene mod Øst, suger Cyklonerne dér den varme Luft langt op mod Nord med de sydlige Vinde paa Forsiden (se »Vind og Vejr«), mens omvendt Bagsidens nordlige Vinde kan føre de — om Vintren — iskolde Luftmasser fra Canada helt ned til Golfens Nordkyst. Naar en Cyklon passerer hen over een, kan man saaledes i Løbet af ganske kort Tid — nogle Timer — opleve et Fald i Temperaturen, svarende til en Rejse fra Golfen til højt op i Canada! Temperaturen kan under saadanne Omstændigheder falde 30—40°, fra + 10° til ÷ 20—30° i mindre end et Døgn! Undertiden indtræffer dette Temperaturfald med stormende Vind og blændende Snefog af støvfine Isnaale, der gør det umuligt at se sig om for at orientere sig; disse »Blizzards«

Dette er „den hvide Ørken", modsat den graagule Sandørken. Grunden bestaar af lutter Is med fast sammenføget Sne; men den kan være gennemtrukket med dybe Spalter, saa det er fuldt saa farligt at færdes der, hvor Snestormen kan være lige saa voldsom som Sandstormen. (Efter Koch: Gennem den hvide Ørken).

kan sætte ind saa pludselig, at Folk ikke naar at komme indendørs, og det sker derfor, at Mennesker omkommer ganske nær ved deres Hjem, fordi de bliver fuldstændig blændet og forvirret af Sneen og Stormen. Det skete f. Eks. under en Blizzard i Januar 1888; Temperaturen faldt fra + 10° til ÷ 34° og 2—300 Mennesker skal være omkommet i Sneen og Stormen!

I Australien kan Cyklonerne medføre lignende abnorme Temperaturforhold; her er det dog de varme Vinde, der er de ubehagelige. Ganske særlig paa Sydkysten kan der undertiden med nordlig Storm medbringes Luftmasser fra Landets Indre med Temperaturer paa over 40° og med saa ringe Fugtighed, at Planter og Træer ødelægges, fordi Bladene tørres fuldstændig bort!

Mens vi saaledes har set, at Vejret i de tempererede Zoner udmærker sig ved en betydelig Omskiftelighed og store Forandringer, er det modsatte Tilfældet i Troperne; det er endog blevet udtrykt saa skarpt, som »at i Troperne er Vejret det samme som Klimaet«; der forekommer overhovedet ikke mange Slags Vejr som hos os. Dette er en Følge, dels af de regelmæssige Vindforhold, Passater og Monsuner, der er saa fremherskende i Troperne, og dels af Solens stærke Bestraaling i Forbindelse med Luftens store Fugtighedsindhold, som bevirker, at Jorden om Natten ikke straaler saa megen Varme bort og altsaa ikke afkøles saa meget. Som nogle Tal vil vise, bliver der derfor, navnlig i Nærheden af Ækvator, slet ikke Tale om 4 forskellige Aarstider som hos os. Paa Øen *Ascension* i Atlanterhavet, ca. 8° Nord for Ækvator, er den varmeste Maaned ca. 27° og den koldeste ca. 23½° varm; et Sted, der hedder *Bolobo* i Kongo, paa ca. 2° n. Br., er den varmeste Maaned ca. 26°, den koldeste ca. 25°! I *Colon* i Pamana er Forskellen endog saa ringe som mellem 26,7° og 26,1°, altsaa ca. ½°! De højeste og laveste Temperaturer i Aarets Løb er de to sidste Steder henholdsvis 35,6° og 16,5°, og 34,5° og 18,9°. Sommeren i Bagdad f. Eks., er saaledes betydelig varmere end under Ækvator, men til Gengæld er Vinteren jo rigtignok ogsaa meget koldere! — Henimod Vendekredsene bliver Forskellen mellem den varmeste og den koldeste Maaned større, saa der efterhaanden bliver Mening i at tale om »Sommer og Vinter«, selv om der er langt igen til Vinter i vor Forstand, f. Eks. er den varmeste Maaned i *Hongkong* i Kina (ca. 22° n. Br.) 27,6° og den koldeste 14,3° varm; i *Allahabad* i Forindien paa ca. 25° n. Br., er den varmeste og koldeste Maaned henholdsvis 33½° og 15½° varme, og de højeste og laveste Temperaturer, der overhovedet er maalt, 48,5° og 2,2°.

Er der saaledes mange Steder i Troperne ingen nævneværdig Forskel paa Sommerens

og Vinterens Temperatur, er til Gengæld Nedbøren mange Steder fordelt over Aaret paa en, efter hvad vi er vant til, meget ejendommelig Maade, idet den ikke er nogenlunde ligelig fordelt, men falder ganske overvejende i visse Maaneder, medens andre kun faar meget lidt eller slet ingen Nedbør; man regner derfor i disse Egne med en »Regntid«, hvor det regner næsten hver Dag, og en »Tørtid« med kun ringe eller ingen Regn. I de Lande, hvor Monsunerne hersker, er Sommerhalvaaret med Paalands-Monsunen (se »Vind og Vejr«) Regntid, Vinteren med Fralands-Monsunen Tørtid. Som et udmærket Eksempel kan anføres *Bombay* paa Forindiens Vestkyst, der i Maanederne Maj—Oktober har følgende Nedbørsmængder: 14, 522, 624, 379, 278 og 45 mm, mens November—April faar: 12, 1, 3, 1, 0 og 1 mm. Steder, der overvejende er under Passaternes Indflydelse, har derimod gerne størst Nedbør om Vinteren, da Passaten blæser kraftigst.

Hvor der ikke hersker saadanne regelmæssige Vinde, falder Nedbøren navnlig som Tordenregn, d. v. s. som voldsomme Regnskyl, der oftest, men dog ikke altid, er ledsaget af Lyn og Torden. Som Tordenvejrene hos os hører hjemme i den varme Aarstid, saaledes ogsaa i Troperne; er Forskellen mellem Aarstiderne i den Henseende end kun ringe, er den dog tilstrækkelig til, at disse Tropetordenvejr ofte indtræffer ganske regelmæssigt hver Dag i den varme Aarstid; i Løbet af Formiddagen bliver det stadig varmere og mere trykkende, midt paa Dagen bryder Uvejret løs med en Voldsomhed, der er ganske ukendt hos os, Lynene flammer ustandseligt; hen paa Eftermiddagen eller Aftenen klarer det op med friskt og køligt Vejr. Den varmeste Tid er naturligvis den, hvor Solen kommer i Zenith; i Egnene omkring Ækvator sker dette to Gange aarlig, nemlig ved Jævndøgnene. Svarende hertil er der ogsaa mange Steder dér to Regntider i Nærheden af Jævndøgnene med to mellemliggende regnfattige eller tørre Tider; som Eksempel herpaa kan anføres en Station, *Muanza*, ved Victoria Sø i Afrika, paa ca. $2^1/_2°$ s. Br., hvis Nedbør for hver Maaned har følgende Værdier (beg. med Januar): 59, 84, 156, 250, 94, 44, 2, 28, 38, 89, 117 og 109 mm, altsaa mest i April og November, d. v. s. noget efter Jævndøgn.

Undertiden kan et Sted være saa uheldigt beliggende, at det har fremherskende Monsun om Sommeren, med tilhørende Sommerregn, men fremherskende Passat om Vinteren, med tilhørende Vinterregn; der er da bogstavelig voldsom Regn hele Aaret rundt; et Sted paa Sumatra's Vestkyst faar saaledes *hver Maaned* 3—400 mm Regn, d. e. halvt saa meget som den Nedbør, vi faar i et helt Aar! I Oktober alene faar samme Sted 582 mm!

Nogle af de varmeste Steder paa Jorden, hvor Temperaturen i Aarets Løb gennemsnitlig er højest, findes i det østlige Afrika i Nærheden af det røde Hav. I *Berber*, ca. 18° n. Br., er f. Eks. de 7 Maaneder mere end 30° varme, og den varmeste af disse 34,8°; den højeste Temperatur i Aarets Løb er gennemsnitlig 46,8° og Middeltemperaturen for hele Aaret er 29°. I *Massaua*, ca. $15^1/_2°$ n. Br., har den varmeste Maaned 35,2°, og Aarets Middeltemperatur er 30,2°.

Af Polaromraaderne er som bekendt ganske særlig det nordlige udforsket. Klimaet dér er, som tidligere berørt, særlig karakteriseret ved en lang Vinter, der dog ikke er særlig streng i Sammenligning med, hvad der kan findes paa lavere Bredder (Verchosjansk), og en kort, kølig Sommer, hvor der dog paa klare, stille Dage kan forekomme ret høje Temperaturer. I *Upernivik* i Nord-Grønland (ca. 73° n. Br.) har saaledes Maanederne Oktober—Maj Middeltemperaturer fra ca. ÷ 4°—÷ 23°, mens de 4 Sommermaaneder har 1,7°, 5,0°, 4,9° og 0,5°; den højeste Temperatur i Løbet af Aaret beløber sig dog gennemsnitlig til 15,5°. I Grønlands aller nordligste Del, nordligere end 80° n. Br., har Maanederne Oktober—Marts ÷ 20°—÷ 40°, Juli 3—4°, mens Juni og August akkurat kommer over Frysepunktet.

HELGE PETERSEN

GAMLE HAANDSKRIFTER

Da Folkevandringerne begyndte, og det litterære og videnskabelige Liv, som fandtes i Oldtidens Kulturlande, dermed gik til Grunde, afbrødes ogsaa den begyndende Biblioteksudvikling, og en Overgang saa det ud, som om alle litterære Mindesmærker om den svundne Tid skulde gaa tabt.

At dette ikke skete, kan vi takke de kristne Munke for, og det blev i det hele taget dem, der i Middelalderen blev de ledende i al Videnskab og Oplysningsarbejde. Efterhaanden som den kristne Mission trængte frem over Europa, udbredtes de hellige Skrifter, og desuden alle de Bøger, der kunde tjene Præsterne og Munkene til aandelig Udvikling. Først og fremmest er det Benedictinerordenen, der fremmede Udviklingen. I alle deres Klostre fandtes der Samlinger af værdifulde gamle Haandskrifter, ikke blot kirkelige Bøger, men ogsaa Oldtidens Forfattere. Latin var jo Kirkesproget, og for at vinde fuld Færdighed i det, maatte man studere de gamle Skribenter. Det er paa denne Maade, og af denne Grund, at disse Forfattere er bevaret for os den Dag i Dag. Klostrene betragtede Bibliotekerne som deres største Skat og var meget ivrige efter at forøge Antallet af deres Bøger, og mange Klosterbrødre — og det er ikke de ringeste — anvendte hele deres Tid paa at afskrive Værker, som man laante fra andre Klostre eller hos lærde Mænd.

De gamle Klosterbiblioteker eksisterer ikke mere. Overalt, hvor Reformationen sejrede, ophævedes Klostrene, og deres Skatte spredtes for alle Vinde. Store og uerstattelige Værdier er gaaet til Grunde paa denne Maade, og de Rester, der endnu findes, udgør nu de værdifuldeste Dele af Europas store Biblioteker.

Engelsk Billede af Barnemordet i Bethlehem i et latinsk Haandskrift af Davids Salmer fra 12. Aarh. Tegningen er daarlig, baade Perspektivet og Figurernes indbyrdes Størrelsesforhold er umulige. Billedet er ganske blottet for Tidspræg: Kong Herodes er ikke en orientalsk Fyrste paa Kristi Tid, men en ægte engelsk Konge fra Richard Løvehjertes Tid; de romerske Soldater er blevet til raa normanniske Krigere i Ringbrynjer; de jamrende Mødre tilhører den europæiske Race og har intet med Jødinder at gøre.

Det var tit den mærkeligste Skæbne, de gamle Haandskrifter fik. I Tøjhusregnskabet fra 1608 findes følgende Bemærkning om »76 gamle Munkebøger« fra Sorø Kloster:

»De haver staaet »her til Forvaring til »denne Dag, fordi man »vidste ikke, hvort »Kongelig Majestæt »vilde have dennem »hen, førende nu at »Hans Majestæt gav »Befaling at forbruge dennem til Fyrværk.«

De gamle Pergamentblade var sikkert fortræffeligt egnet til Fyrværkeri og Karduser, men de kunde ogsaa udmærket bruges til Omslag om Regnskaber, og paa Lensmændenes Kontorer har man brugt Mængder af middelalderlige Haandskrifter til at binde Skattelister, Toldregnskaber o. lign. ind med. Paa den Maade har man senere fundet Blade af Saxos Haandskrifter som Omslag til Kronborg Slots Jordebog for 1627. Ja selv Universitetsregnskaber er blevet indbundet i Pergamentblade. Man vil forstaa, at naar end ikke Universitetet har kunnet vurdere dem efter deres Værdi, er det ikke underligt, at de sjældneste Ting er sporløst forsvundet. Til Dels hænger det sammen med, at Pergamentet var kostbart og skulde udnyttes saa meget som muligt. Det er ogsaa Grunden til, at vi fra Middelalderen har bevaret en Del Palimpsester. Ved Palimpsest forstaas et Haandskrift, der er skrevet paa Pergament, hvorpaa der har været skrevet, men som er blevet befriet for sin tidligere Skrift. Det gjorde man ved at radere paa Pergamentet med en Kniv, til Teksten forsvandt, og derefter glattede man det ud med Pimpsten. Nu til Dags kan man

ved Kemikalier faa den gamle Skrift frem igen, og paa denne Maade er der bragt værdifulde Skrifter fra Oldtiden for Dagen. De vigtigste er et Haandskrift i Milano af den romerske Komedieforfatter Plautus og et i Vatikanet, som indeholder Ciceros Skrift: De Republica (Om Staten). Til at skrive med havde man ikke Penne som nu, men man anvendte Rør, som man for det meste fik fra Nillandene. Senere hen gik man over til at anvende Fjer af Fugle: Pennæ. Den første Gang, det omtales, er i en Beretning om, hvorledes Østgoternes berømte Konge Theoderik den Store satte sin Underskrift under Breve ved at lade Pennen følge Linierne i en Form, som var lagt paa Brevet. Blækket tilberedte man som oftest af Galæbler.

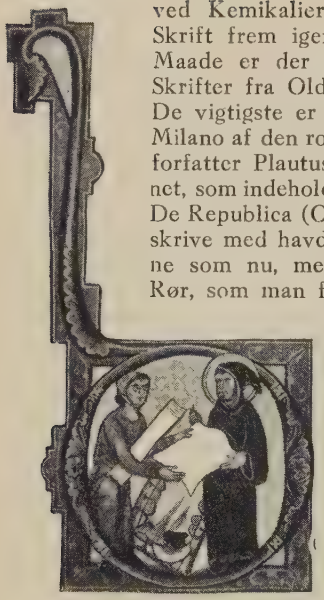

Paa Billedet ser vi en Munk, der er ved at købe et Stykke Pergament hos den handlende. Munkene maatte være meget omhyggelige med at efterse, om nu ogsaa Pergamentet var godt og ikke af den saakaldte „flydende Slags", paa hvilken Blækket flød ud, saa snart man skrev derpaa. Det Stykke, som Pergamentmageren holder under Armen, er han maaske parat til at byde Munken, hvis det første ikke er tilfredsstillende. Bag ved de to Personer ser vi en Ramme, hvori der er udspændt en Hud, som den handlende har været ved at skrabe ren for Haar og Kødrester, der er blevet løsnet i Badet. Pergamentet var ogsaa spændt ud i denne Ramme, medens det tørredes i Solen.

De berømte nordiske Haandskrifter stammer næsten allesammen fra Island. De er alle af svært og godt Kalveskind; de bedste stammer fra omkring Aar 1300. Mange er nydeligt skrevet med pragtfulde Begyndelsesbogstaver. Desværre er adskillige gaaet helt til Grunde, og af mange har vi nu kun Stumper tilbage.

I det 17. Aarhundrede begyndte man at faa Øjnene op for de gamle Bøgers Betydning, og lærde Folk gav sig ivrigt til at opleде, hvad der endnu fandtes. En af disse var den islandske Biskop Brynjolfur Sveinsson, som fra Tid til anden sendte sin Samlings Pragtnumre til Danmark og forærede dem til Frederik den Tredie, der var en stor Bogelsker og har lagt Grunden til Det kongelige Bibliotek. De findes i Biblioteket den Dag i Dag og er dets største Skatte. Her er det enestaaende Haandskrift af den ældre Edda (Codex Regius) med de ældgamle Kvad om Guder og Helte. De mest kendte af disse Kvad er »Vølvens Spaadom« om Verdens Tilblivelse og Undergang, »Havamal«, Odins dybsindige Leveregler, og Digte om de enkelte Guder og deres Eventyr og Kampe med Jætterne. Andre Kvad er om de gamle oldnordiske Helte. Det største og berømteste er Fortællingen om Vølsungerne og Gjukungerne og Sigurd Fafnersbane og Brynhil. Et andet meget vigtigt Haandskrift er »Flatøbogen«, som bl. a. indeholder Beretning om Nordboernes Opdagelse af Amerika (det saakaldte Vinland) allerede før Aar 1000.

Derimod eksisterer der ikke noget komplet Haandskrift af Saxos berømte Danmarkshistorie. Allerede i Middelalderens Slutning var de meget sjældne, og da den store lærde, Christian Pedersen, vilde udgive det (1514) lykkedes det ham kun efter megen Møje og Besvær at faa opsporet et Haandskrift; og det er desværre siden hen gaaet tabt.

Men saa blev man i forrige Aarhundrede opmærksom paa nogle Pergamentblade, som fandtes i Biblioteket i den franske By Angers, som havde været brugt til Indbinding af de andre Manuskripter; og ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at de 4 Blade havde tilhørt et Saxo Haandskrift. Disse Fragmenters Tekst er rettet og forbedret flere Steder, og da de fleste af disse Tilføjelser og Rettelser ogsaa findes i Christian Pedersens Udgave, er der Mulighed for, at det er Saxos eget Udkast, der er fundet. Det lykkedes de danske Myndigheder ved en Byttehandel at erhverve disse Pergamentblade, og de findes nu paa det kongelige Bibliotek.

Munkene, der skrev Haandskrifterne, har ofte gjort sig overordentlig Umage for at gøre dem saa nydelige som muligt. Skriften er tit ligesaa let læselig, som om den var trykt, og den kunstneriske Udsmykning staar overordentlig højt i mange Tilfælde. Det er særlig de bibelske Tekster og

Munken har sat sig paa sin Stol og bredt Huden ud paa Pulten og er ved at skære et Ark ud. I venstre Haand holder han Linealen, som er presset ned mod Pergamentet, og langs med Linealens Kant fører han sin skarpe Kniv. Det er ikke noget nemt Arbejde. Skindet er sejgt, og man maa presse godt til, for at Kniven kan gaa igennem.

andre gejstlige Bøger, man ofrer denne Udsmykning paa. Munkene udvalgte med Flid det fineste Pergament, som farvedes med kostbare Purpurfarver og blev beskrevet med Guld og Sølv, og alt lavedes paa den kunstfærdigste Maade. Et berømt Bibelhaandskrift, der nu findes i Upsala, er den saakaldte »Codex Argenteus«, der hedder saaledes, fordi den er skrevet med pragtfulde Sølvbogstaver. Det er en gotisk Oversættelse, foretaget af Biskop Ulfila, og den har ogsaa stor selvstændig Betydning, da den er det ældste gotiske Sprogmindesmærke, vi ejer. Dette Haandskrift er skrevet i Italien, men kom senere til det tyske Kloster Werden og derfra til Prag. Da denne By under Trediveaarskrigen erobredes af Svenskerne, blev det ført til Sverige sammen med meget andet Krigsbytte, og i 1669 blev det af Rigskansleren Grev Magnus Gabriel de la Gardie skænket til det nylig oprettede Universitetsbibliotek i Upsala. Sølv anvendtes i øvrigt ikke saa sjældent til at skrive med. Vi har et Haandskrift, hvor Teksten er skrevet med Sølv, men de tre første Linier i hvert Evangelium med Guld, og ofte er de som sagt forsynet med de nydeligste Ornamenter og Miniaturbilleder.

Ordet Miniature kommer egentlig af Minium, Mønje, og da de med rødt malede Bogstaver ofte var udført med stor Kunst, fik Verbet miniare Betydning af at tegne sirlige og kunstfærdige Bogstaver, og forsyne Teksten med Smaabilleder uden Hensyn til, om rødt overhovedet blev anvendt dertil. Ogsaa Bindene om Haandskrifterne er der ofret meget paa, saa meget at det undertiden grænser til Ødselhed. De er ofte af drevet Sølv og Guld og besat med pragtfulde Ædelsten; men undertiden udarter hele denne Bogkunst næsten til Snurrepiberier. Et godt Eksempel herpaa er et Bibelhaandskrift fra det 14. Aarhundrede, skrevet med fire Farver: Jesu Slægtregistre, Englenes Ord og alle Jesu Ord er skrevet med Karmoisin, Apostlenes, Zakarias's, Marias, Elisabeths, Simeons og Johannes Døberens Ord og alle Citaterne fra det gamle Testamente er skrevet med blaat. Farisæernes og de skriftkloges og Judas's og Djævelens Ord er naturligvis med sort, mens der er anvendt Zinoberfarve til selve Fortællingen.

Paa det kongelige Bibliotek findes en latinsk Bibel i tre store Foliobind, som indeholder en hel Del Miniaturer, der er udmærket egnet til at illustrere de middelalderlige Pergamenthaandskrifters Tilblivelse. Pergamentets Tilvirkning begynder med, at den afflaaede Hud af Kalve, Geder eller Faar bliver lagt i et Kalkbad, hvorved man opnaar, at Haarene og Kødrester kan løsnes. Dette foregik dog ikke i Klostrene, men var et særligt borgerligt Erhverv. Fra Klostrene sendte man ligefrem Huder ind til Tilberedning i den nærmeste By. Private, der ikke selv kunde skaffe Huder til Veje, gik ganske simpelt hen til en Pergamentmager og købte deres Skrivematerialer.

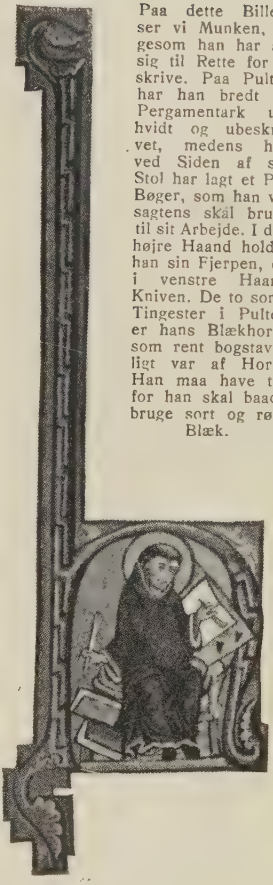

Paa dette Billede ser vi Munken, ligesom han har sat sig til Rette for at skrive. Paa Pulten har han bredt sit Pergamentark ud, hvidt og ubeskrevet, medens han ved Siden af sin Stol har lagt et Par Bøger, som han vel sagtens skal bruge til sit Arbejde. I den højre Haand holder han sin Fjerpen, og i venstre Haand Kniven. De to sorte Tingester i Pulten er hans Blækhorn, som rent bogstaveligt var af Horn. Han maa have to, for han skal baade bruge sort og rødt Blæk.

Naar nu Munken havde faaet det Pergament, som han skulde bruge i hele Huder, hvor kun de takkede Rande var skaaret af, maatte han til at snitte Huderne ud i Ark af en saadan Størrelse, som han nu maatte have Brug for.

Men der hører mere til, før man kan skrive paa det, thi den Behandling, Pergamentet har faaet hos Pergamenthandleren, er langt fra tilstrækkelig til at gøre det tjenligt til Beskrivning. Man maa først glitte det med Pimpsten. Dette Arbejde plejede dog ikke at paahvile Skriveren selv; men en Munk — vel oftest en, der skrev daarligt — havde det som sit særlige Hverv. Dette ses bl. a. paa et smukt Billede, der forestiller, hvad der kan ses af det Sted i Bibelen, hvor Billedet er anbragt, Apostlen Paulus i det Øjeblik, hvor han er ved at adressere det andet Korinthierbrev. I den ene Haand holder han sin Pen, og i den anden en Raderkniv, og Brevet, som han lige har gjort færdigt, ligger i hans Skød. Personen ved Siden af, hvis Glorie ikke er saa fin som Apostlens, er hans Discipel, Timotheus, der ogsaa nævnes i Indledningen til Brevet. Han holder i sit Skød et gult Bræt, hvorpaa der er udbredt et Pergamentark, som han glitter

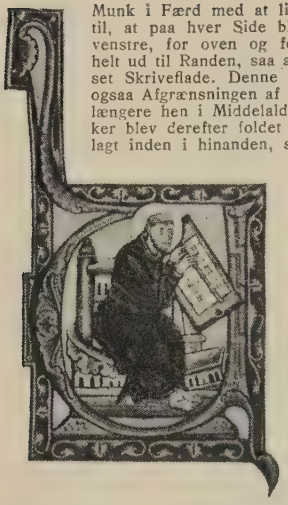

Munk i Færd med at liniere. Vi lægger Mærke til, at paa hver Side bliver baade til højre og venstre, for oven og for neden to Linier ført helt ud til Randen, saa at der dannes en afgrænset Skriveflade. Denne Liniering og undertiden ogsaa Afgrænsningen af Skriftfladen hørte dog op længere hen i Middelalderen. De linierede Stykker blev derefter foldet omhyggeligt sammen og lagt inden i hinanden, saa at de dannede Læg, der indeholdt fire, seks, otte eller ti Blade, men ogsaa undertiden kun to. For at undgaa at bytte Bladene om, er Læggene som oftest mærkede med tydeligt Nummer nederst paa det sidste Blad, og tit finder vi ogsaa her noteret de første Ord, som skal findes i det næste Læg, for at der ikke skulde ske nogen Fejl ved Hæftningen.

med Pimpsten, mens han samtidigt lytter andægtigt til, hvad Apostlen fortæller. Det er et nydeligt lille Genrebillede, der giver et fornøjeligt Indtryk af, hvorledes Maleren har tænkt sig Samlivet mellem den første Kristendoms Forkyndere. — Naar nu Pergamentet er blevet godt glittet, maa det gnides ind med Kridt, hvorved Overfladen bliver endnu mere glat, og desuden styrker det Skindet. Dernæst maatte man meget nøje se efter, om der ikke enkelte Steder skjulte sig Revner eller mindre Huller, der saa maatte sys sammen. Hvis der fandtes store Huller, maatte man ligefrem sætte Lapper ind. Nu stod der kun tilbage at skrabe Smuds af med en Kniv, og hvis der fandtes nogen ru Steder, jævnede man dem ud med et særligt Jerninstrument.

Men endnu kan man ikke begynde at skrive. Man maa først have sit Pergamentark linieret. Det gik til paa følgende Maade: I højre og venstre Rand af Siden blev der stukket smaa Huller, og ved Hjælp af en Passer sørgede man meget omhyggeligt for, at de fik nøjagtigt samme Afstand fra hinanden. Ved Hjælp af disse Huller, en Trælineal og en Pen, eller nok saa ofte en Blystift trak man saa fine smaa Streger, først over Retten og derefter over Vrangen, altsaa en dobbelt Side ad Gangen.

Først naar hele Teksten var skrevet med sort Blæk, føjede Munken Overskrifter, Titler og Kapitelangivelser til med rødt. Eller hvis Bogen i særlig Grad skulde udsmykkes, tilføjede man med en fin lille Skrift ude i Marginen en Vejledning for den, der skulde forsyne Værket med Initialer eller Miniaturer, eller man gjorde ligefrem en lille Fortegning til disse. De først nævnte Notitser skulde naturligvis egentlig skæres bort, naar Bogen blev indbundet, men ofte glemte man det, saa man støder ret hyppigt paa dem. Det er heller ikke altid hændt, at Udsmykningen har fundet Sted, og derfor har vi Haandskrifter, hvor Pladsen til Billederne staar aaben den Dag i Dag. At afskrive Bøger ansaas i Middelalderen for en overordentlig fortjenstfuld Gerning. Der er overleveret en gammel Legende, hvori der fortælles en rørende Historie om en Munk, der havde levet et meget syndigt Liv, men ved Siden heraf var en overordentlig flittig Skriver, som endogsaa en Gang, skønt ingen havde opfordret ham dertil, havde afskrevet en vældig Foliant. Da han nu døde, kom Djævlene for at slæbe ham ned til Helvede, men Englene vilde forsvare ham, og mødte frem med hans Skrifter. De blev saa lagt paa Vægtskaalen og vejet saaledes, at hvert Bogstav lige skulde opveje en Synd, og det vidunderlige indtraf: Der blev netop eet Bogstav tilovers. Munken fik saa af Herren Lov til at vende tilbage til Jorden, for at han i et nyt og bedre Liv kunde gøre Bod for sine tidligere Synder.

Ved den Slags fromme og opbyggelige Fortællinger har sikkert nok Abbederne opildnet Klosterbrødrene til at være flittige med deres Skriveri.

Det var maaske ogsaa nødvendigt, for de var vel ikke altid lige ivrige. Et Eksempel herpaa er et Bibelhaandskrift, hvor der efter Teksten er tilføjet med en anden Haand: »Den sidste Del skrev han tvungen og i Lænker.«

De fleste Skrivere ender ellers med ret ensformige Jeremiader over, hvor elendige, ringe og syndefulde de selv er. Men af og til træffer vi dog Bemærkninger, som lyder ægte. En Munk føjer saaledes til sit Navn disse Ord: som om lidt er Støv. — Mindre tiltalende er det derimod, at man ogsaa undertiden kan finde grov Spøg. To Afskrivere slutter deres Arbejde med at fortælle, at de har

Irlands Munke udformede, ret uafhængigt af Tidens romanske Stil, en egen meget fantastisk Miniaturkunst, hvis Menneskefremstilling vel synes yderst urimelig, mens navnlig Rammen med dens slyngede Dragemotiver og Fletværk er høj Kunst.

skrevet under Spøg og Latter ved et Gilde mellem Venner, ved hvilket ogsaa en Hetære var til Stede.

En anden Miniature i det omtalte Bibelhaandskrift forestiller en Person, der er ved at male et Mandshoved paa Pergament. Meget i Udseendet tyder paa, at det er en Kvinde, vi her ser. Det kan hænge sammen med, at det ikke blot var Munkene, der gav sig af med at illuminere (udsmykke) Manuskripter. Det blev efterhaanden et særligt Erhverv, og dets Udøvere organiserede sig i et Laug. Der var to Slags Bøger, som man med Forkærlighed udsmykkede, dels kirkelige Værker og historiske Bøger, og dels de smaa Tidebøger eller Horae, som de hedder paa Latin. (Det kommer af horae canonicae, de kanoniske Tider, som i den katolske Kirke er de Tidspunkter paa Dagen, der er fastsat for Bøn, Salmesang og Læsning i den hellige Skrift. Man lavede meget ofte i Middelalderen smaa Bøger, der indeholdt Bønner og opbyggelige Stykker til Brug ved disse Stunder). Arbejdet maatte udføres med den største Forsigtighed og Akkuratesse, og paa Billedet ser vi da ogsaa, hvorledes den røde Farve meget forsigtigt anbringes paa Panden. Paa Pulten ved Siden af ligger de Farver, der i Øjeblikket er i Brug, mens de andre findes i den store velforsynede Farvelade, der staar opslaaet paa Gulvet ved Siden af.

Illumineringskunsten har gennemgaaet en lang og ret forskelligartet Udvikling. De ældste Eksemplarer, vi kender, er et Par Haandskrifter i Vatikanet fra den romerske Kejsertid, som har Illustrationer, der staar det antikke Vægmaleri nær, saadan som vi f. Eks. kender det fra Pompeji. Senere udvikledes den byzantinske Bogkunst, der er særpræget ved en meget rig Anvendelse af Guld, saa det næsten grænser til det overdaadige, og ved at Billedfremstillingerne er meget virkelighedsfjerne. Nogle af de skønneste Ting stammer fra Irland, hvor Kristendommen som bekendt blev udbredt allerede i det syvende Aarhundrede. De irske Munke brugte en Rigdom af forskellige Farver

Italiensk Billede af Dante og Vergil i Underverdenen. Aanlerne svæver hen imod dem. Hører til et Pragthaandskrift af Dantes „Guddommelige Komedie" fra det 14. Aarh.

Nedskriveren af et stort tysk Visehaandskrift har smykket sit Værk bl. a. med dette kostelige Billede af Sangerkrigen paa Wartburg. I Midten hører Landgreve Herman af Thüringen interesseret til, mens Sangerne (fra venstre til højre): Walter von der Vogelweide, Wolfram von Eschenbach, Reimar den Gamle, den dydsirede Skriver, Heinrich von Offerdingen og Klingsor von Ungarland synger om Kap.

til deres Billeder, som ofte er Helsideillustrationer, og altsaa hele smaa Malerier. Tit er Billederne omgivet af Rammer, der forestiller tæt Løvværk med nydelige smaa Ornamenter ind imellem. Til andre Tider fandt man, at det var at gaa for vidt, og nøjedes med at udsmykke Initialerne, men ogsaa paa denne Maade er der lavet overordentlig smukke Bøger. I Frankrig varede det ret længe, før man gik over til egentlig Figurfremstilling. Man nøjedes med at pryde Haandskrifterne med Ornamenter, der oftest beherskes af Fiske- eller Fuglemotiver. Senere blev Bøgerne mere lig de engelske, og vi træffer nu de nydeligste Smaabilleder paa Guldgrund eller paa Baggrund af et mønstret Tæppe. Ogsaa i Nederlandene og i Tyskland fik Miniaturmaleriet en rig Udvikling.

I det sidste Land var det særlig paa Tilskyndelse af Kejserne af det saksiske Hus. I det hele taget var det meget almindeligt, at Fyrsterne, der ofte var ivrige Bogsamlere, lod Bøger udsmykke hos særlig dygtige Munke. Fra Italien stammer nogle af de allerpragtfuldeste Bøger, der findes. Teksterne er her indesluttet i Rammer af broget Løv med Fugle, Blomster og legende Amoriner eller med Vaser og antikke Smykker og Buster.

Naar Skriveren og Illuminatoren har sluttet sit Værk, føler han, at det er en virkelig Daad, han har udført. Det er meget almindeligt at slutte med Bemærkninger, der giver Udtryk herfor. En Munk skriver saaledes til allersidst: »Ligesom den fremmede glæder sig over at se Fædrelandet (der menes hermed Sjælen, naar den kommer til Himlen), saaledes glæder Skriveren sig over at være kommet til Ende med Bogen.«

N. BONNESEN

PRØVER AF DET DANSKE SPROGS UDVIKLING

Den gamle Konge, Valdemar Sejer, giver 1241 i Vordingborg, Jydske Lov, i Overværelse af Rigets bedste gejstlige og verdslige Mænd.

De ældste sammenhængende danske Sprogtekster af nogen betydelig Længde, vi har, er de gamle danske Love. Ganske vist er ogsaa enkelte af vore Runeindskrifter saa lange, at vi af dem kan se, hvorledes det danske Sprog da lød, men de er dog saa kortfattede og efter deres Hensigt saa knappe og højtidelige, at det Billede, de giver af Datidens Sprog, vilde blive lige saa ensidigt, som det Billede, vi vilde faa af Nutidsdansken, om vi ikke havde andre Kilder dertil end Gravskrifterne paa Vestre Kirkegaard.

Skønt ogsaa Lovenes Ordforraad er ret begrænset og ofte formelagtigt, saa giver det dog sig selv, at Love, som griber ind i alle Livets forskellige Forhold, maa tage et større Ordforraad i Brug end knappe Gravskrifter over de døde.

Lad os tage for os et Kapitel af Eriks sjællandske Lov, som vi vil gengive ikke bogstavret, for det er ikke det danske Sprogs Retskrivning, der her skal beskæftige os, men paa en saadan Maade, at Sprogets gamle Ord og Tone kommer til deres Ret.

Vi tager Jydske Lov I. 33.

Hure Mæn skulle kvænes.

Hvå sum Kunè vil take, bide af henne Fader, eller Sun, of han er fullvoxen æd Broder. End er desse engi til, da thiggi han af hin, der er næst Nivi, og do med Ja ok Villie. End hæver Kune ei Frænder, da biude hun um hvem sum hun vil at gifte sik. End hæver hun svå nær Frænder, at de ere rette Værie, svå sum er Fader, Broder, Sun æd Aldefader æd Faderbroder æd Moderbroder, ok gifter hun sik sialv uten dere Råd, da vålde de henne Egen e meden hun liver. End ganger Kune Våld yver, hav ekki for dy taped sit Gots.

I Oversættelse lyder det:

Hvorledes Mænd skal tage sig Kone.

Hvo som vil Kone tage, bede om hende af hendes Fader eller Søn, hvis han er fuldvoksen, eller Broder. Men er ingen af disse til, da bede han af hin, der er nærmeste Slægtning, og dog med (hendes eget) Ja og Vilje. Men haver Kvinde ej Frænder, da byde (bede) hun hvem som hun vil om at gifte sig (give sig bort). Men haver hun saa nære Frænder, at de er rette Værger, saasom er Fader, Broder, Søn eller Bedstefader eller Faderbroder eller Moderbroder, og gifter hun sig selv uden deres Raad, da styrer (volder) de hendes Ejendom imedens hun lever. Men overgaar Kvinde Vold, da haver hun ikke fordi (af den Grund) tabt sit Gods.

Om Forulempelser paa Alfarvej handler Jydske Lov II. 76.

Of Man ufyrmer anden å farne Væge.

Finder Mand anden å farne Væge, ok vc= ter han Ufyrmd, antig at han taker hans Øk af ham, æd vælter hans Vagn, æd toder ham, svå at han må ei burt med hans Koste, num forsaker dem dere, den der ham rænte, hvat helder han førde de Koste burt, æd han later dem efter ligge, da er han e hans Rans-Mand at de Koste. End kendes hin sialf vid sine egne Koste, ok taker efter i sin Hævd svå sum fyrre, da må ei han søke ham med Rans Dele, for det han haver sialf i Hævd. End of hin, der rænte, før til Hus antig Hest æd andre Koste, der han rænte, ok fær hin, der rænt vard, ok kender sit i hans Gård med gode Mænds Vitne, do at hin, der rænte, før antig hem æd later løpe, ok finder hin, der åtte, efter gode Mænds Vitne, der visse, at han var rænt, da må han med Ran dele det.

I Oversættelse lyder det:

Hvis en Mand forulemper anden paa farne Veje (Alfarveje).

Møder (finder) en Mand en anden paa farne Veje, og gør ham Fortræd (forulemper ham), enten at han tager hans Øg fra ham eller vælter hans Vogn eller støder (puffer) ham, saa han kan ikke komme bort med sine Sager, men efterlader dem (forsager dem, lader dem i Stikken) dér: Den der ranede fra ham, hvadenten han førte de Sager (Ko= ster) bort eller han lader dem ligge tilbage, da er han altid hans Ransmand til de Koster. Kendes hin (Ejeren) selv ved sine Sager, og tager dem atter i sin Hævd ligesom før, da kan han (Ejeren) ikke søge ham med Rans-Sag, for det han haver dem selv i Hævd. Men hvis hin, der ranede, fører til sit Hus enten Hest eller andre Ting, som han ra= nede, og farer hin der blev ranet hen og kender sit (Gods) i hans Gaard med gode Mænds Vidnesbyrd, dog at (ligegyldigt om) hin der ranede enten fører det hjem eller lader det løbe (af sig selv), og finder hin det, der ejede det efter de gode Mænds Vid= nesbyrd, som vidste, at han var bestjaalet (ranet), da kan han føre Rans-Sag om det.

Vi lægger allerede her Mærke til en hel Del gammeldags Ord og Former: kvænes, tigge, Nivi, volde, vide ham Ufyrmd, tode, rane, Dele, vorde. Lovenes Ordforraad er i det hele taget rent nordisk: Man *lyser* Drab paa Tinge, *bekendtgør* ikke; man *gaar ved*, at man har stjaalet, *bekender* ikke; man *holder* en Ting, *beholder* den ikke; man kender nok *Lød*, men ikke *Farve*, *Anlede*, ikke *Ansigt;* man *kærer* paa Tinge (eller *ildsker*, *ilder*), men *klager* ikke; man *gem= mer*, men *vogter* ikke.

Allerede i Jydske Lovs Fortale dukker dog enkelte nedertyske Laaneord op: *Ondskab*, *forfange* (hindre), *ærlig*, *understande* (for= staa), *underdanig*.

Allerede fra gammel Tid var der dog Laa= neord i Sproget, som stammede fra Germa= nernes Møde med den overlegne romerske Kultur: *Kiste*, *Mur*, *Kalk*, *Mølle*, *Kaal*, *Kirse= bær* o. s. v. Med Kristendommens Indførelse kom endnu flere: *Kirke*, *Præst*, *Bisp*, *Degn*, *kristne*, *Alter*, *Kloster* o. s. v. Ogsaa fra den førromerske Tid, da Kelterne var Germaner= nes Læremestre, var der Laaneord i Spro= get, saaledes vistnok Ordet *Rige*, og i hvert Fald *Ambat*, egtl. Træl, hvoraf det nuvæ= rende *Embede*, ligesom det franske *Ambas= sade* og *Ambassadør*.

Med Hansestædernes voksende Indflydel= se her i Norden tog dog Fremmedordene en voldsom Vækst, og Ord indførtes fra Ne= dertysk og fik i den Grad Borgerret i Dansk, at de nu aldeles ikke opfattes som fremmede. Man tænke f. Eks. paa Forstavel= sen *be-* i *begynde*, *betale*, *bestemme* o. s. v. eller *for-* i *forstaa*, *Forretning*, *fortumlet*, *fortvivle* o. s. v. Hvem tænker nu paa, at *Farve*, *ærlig*, *agte*, *ægte*, *Art*, *from*, *Skæbne* o. s. v. er nedertyske, og hvem husker eller kender de Ord, som de afløste?

Vi kan bedst se det store Spring imellem det olddanske Lovsprog, som er fuldt af gamle, nu længst glemte Arveord, og det danske, der taltes efter 1400, fuldt af alle de nedertyske Laaneord, som Forbindelsen med Hansestæderne bragte, naar vi læser nedenstaaende Brev fra Eggert Frille til de fynske Rigsraader 1468. De fremmede Laa= neord er sat med *spærret Tryk*.

Kære Herrer og Venner! Jeg haver her *fornummet*, at min *Herres Naades* Brev ha= ver varet paa Fynbo Landsting, lydende som denne Skrift her indelukt. Er det svå, og kan jeg rettelige *forstande*, da er det gjort deruppaa, at søger jeg ikke den Dag og Mode til Kalundborg, da vil det sies for Almugen, som ikke grundelig og retlige kunne forstaa, hvad mig skeet er, at mig biudes alt det, der Ret er, og jeg tør ikke komme for Rette. Søger jeg den Mode, da *formoder* jeg vel, hvad mig vil *vederfares*. Jeg haver ikke glømd, hvad mig *vederfores*, sidst jeg vaar udi København, den Tid min *Herre personelige* var der og alt *Hans Naa= des ærlige menige* Rigens Raad og mange af de ypperste Ridder og Svende, udi Dan= mark vaar, og dertil *Burgmester* og Raad af mange Købstæder og andet stor Almuge.

Nu at komme til Kalundborg for saadan *Tilskrivelse*, kommer mig det udi Sinde, da styre mig den hellige Aand deraf! *Vederfares* mig *svaadant* udi alle deres Nærværende, som allerstørst Fred burde da og der at vare, hvad maatte jeg da nu *formode* mig ikke udi flere og anden Nærværende, som der røres (omtales) udi fornævnde Skrift til Landsting; og er det et gammelt Ord: *Si hoc in viridi, in arido quid puid* (Naar det gaar saaledes med det grønne, hvad vil da ske med det tørre)? Paa det at alle Mand skal vide, at jeg vil alt Tid *overbodig* (villig) vare for Rette at komme, om mig kan Ret *vederfares*, da vil jeg gøre alt det, der ret er, uden al *Naade*. Kan mig Ret vederfares, som jeg skriver, det mue (maa) I saa *forstaa*, da bedes jeg først *Genfangelse* af alt det, mig er voldeligen fratagen, det jeg med Rette længe og rolige haver havd udi min havende Være (Værge), som Kirkeret og Kejserlog og alt Retvis*heds* (Retfærdigheds) Log udi alle *Cristnehed* udviser, at den, der vældelige (med Vold) fran er tagen, han bør for (før) alle Retgang først have alt sit igen, *quia spoliatus ante. omnia restituendus est* (fordi den udplyndrede først og fremmest skal have sit tilbage). Kan mig detta ikke *vederfares*, da er jeg ikke *pligte* at komme for nogen Ret, førre jeg fanger alt mit igen, uden mig lyster og vil gør'et; men paa det at alle Mand, aandelige (gejstlige) og verdelige (verdslige), mue (maa) vide og høre min Skyld og Uskyld, da vil jeg gerne vare *overbodig* fore (villig til) at komme for Hans *Naades ærlige* og *menige* Raad udi Kalundborg eller ander Sted udi Danmark, hvore min *Herres Naade* mig have vil, der som mig møgeligt er at komme udi svaa Maade, at jeg fanger hid *betydende* aabne *besegld Leidebrev* med min *Herres Naades Insegle* (Segl) med flere Hans *Naades mærklige* Raads, svaa at mine Venner her og mig tykkes, at jeg er fuldelige med *forvart*, og dertil 2 *mærkelige* gode Riddermændsmænd, som jeg maa fuldkommelige tro, og *Magt* haver mig kunne *forvare* til den for-nævnde Dage, der at blive udi *Felighed* (Sikkerhed) og *felige* (trygge) hid udi mit *Behold* igen; dem vil jeg med Guds Hjælp følge, om jeg *svaadan Forvaring* fanger. Kære *Herrer* og Venner, kan mig detta skee, da beder jeg *gerne* Eder *raskelige* Svar heruppaa. Kan jeg ikke og saa vorde *forvaret*, da seer min *Herres Naade*, at Hans *Naade* ikke tager til Utak, at han tørvt (behøver) ikke umage sig, Eder eller nogen Danmand til det for-nævnde Mode udi Kalundborg for min Skyld. Kære *Herrer* og Venner, beder jeg Eder *kærlige*, at I ikke ville holde udi Dølg denne Eder *Tilskrivelse*. Mig sies her, at der tages aabne *besegldе* Breve efter mine Breve, som jeg fra mig skrive, ligervis som jeg vilde ikke tilstaa (vedkende mig dem). Det skal ingen *Behov* gøres, fordi jag haver længe været gammel orvt (nødt) ti lat vide, hvad jeg *uforvidt* (uden Bebrejdelse) maa fra mig skrive, at *beholde Copie* af *saadan mærkelige* Breve, og *begære* I noget Sinde at see *Copie* af de Breve, her ud fra mig skrives, da skulle I *gerne* fange dem at see paa Dansk, Tysk eller Latine, hvilket I helst ville.

Kære *Herrer* og Venner, vaar'et godt, det (at) I vilde gøre det, Eder tilbør, *undervise* min *Herres Naade*, at han toge fra ingen Mand, uden han havde forbrott sit Ærve (sin Arv) og dertil lovlige forfulgd.

Man ser, hvor det vrimler med de nedertyske Laaneord; Ord med Forstavelsen *be-* og *for-*, med Endelsen *-else* og *-hed*. Almindelige Smaaord som *saadan* og *gerne*. Tillægsord som *mærkelig, ærlig, pligtig, overbodig, menig*. Ordet *Pant* har erstattet det gamle *Væd, vederfares* er kommet i Stedet for *ske* eller *hænde*.

Med Reformationen og den følgende livlige Forbindelse med Tyskland kom der nu en hel Række *højtyske* Laaneord ind i Sproget, Ord som *erfare, erstatte, fornumstig, Gestalt, Gevalt, Gevær* o. fl. En stor Del af dem forsvandt siden igen, mange af dem, saaledes en hel Række Haandværkerudtryk *Gerikt, Gesvejfning, Felleisen* o. s. v. naaede aldrig uden for en snævrere Fagkres, men mange har dog holdt sig haardnakket endnu, og Floden fik stadige Tilløb op igennem Tiden lige indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede, da en kraftig Modstrøm gjorde sig gældende.

Et overordentligt levende og malende Sprog taler følgende Brev fra Hans Skade til Roelsegaard 1636 til hans vanartede Søn. Det minder en Del om den Glæde ved lange Skældsord, Eder og Remser, som vi træffer hos Shakespeares Falstaff, og man mærker i Brevet baade den tyske Strøm og — omend endnu noget svagere — de første Spor af den franske Strøm, som i Løbet af Aarhundredet og ind i Holbergtiden tog saadan Fart, at man end ikke kunde omtale en Viking som Regnar Lodbrog uden som »een af sin Tids mest *remarquable avanturiers*« (betydelige Eventyrere).

Hilsen med GUD

Kære Niels Skade! Din Skrivelse haver jeg bekommen den 14. November, hvorudi

jeg erfarer, som og tilforn kender dine Skælms Stycken, forbandede Cor eller og bøffelske Gerninger imod din bedagede Moders og mit Raad. Du est som den forlorne Søn, der gjorde sin Fader alle Tide imod, saa GUD give, at Pestelence slo din Hals i to, for stor Hjerte Sorrig du haver gjort os arme Folk. I den Stund man kunde have spurdt, at du forholdt dig som en brav Cavallier under din Herres Compagnie, saa har du indlogieret dig til Leyden og ladet dig som en stor Monsieur tractere paa fyrstelig Viis, og tænker ikke at blive hos din Herre i Marken, dér lære at gøre en god Schlachtordning og føre dit Folk imod Fienden. Død giver Ære og Reputation og ikke at ligge til Leyden i Holland og fylde din skælmiske Vom med Viin og tydsk Øl og dandse ved Tællelys. Sid nu der saa længe til du lugter, og Fanden fører dig derfra, for stor Hjerte Sorrig du gør os gammel Folk. Jeg haver vel sat i Aar paa din elemenske Skælm baade i Klæder og rede Penge meer end 100 Rdl., som er dette Aars Indkomst. Din Bøffel skal tænke, at vi ikke haver uden en halv Snes Bønder, og dem kan man ikke flaa Huden af for din elemenske Skælms Skyld, at fylde dig med, saa GUD slaa din Skabhals til Døde! Jeg og din Moder haver raadet dig gode Raad, men du haver dem ikke mere agtet, end om en Hund kunde gøet af dig.

Betænk, Tølper, Esel, Bärenheiter, kan jeg skikke dig til Leyden at dominere, og du kommer dog en moxen Tølpel hjem igen? Lov saa, du Flegel, at du ligger Ære ind igen for den store Spot dig overgaaer. Se, din Skylhals, til Canzeler og andre flere store Herrer, de fik ett uden 200 Rd., der de rejste udenlands, men de forholdt dennem som ærlige, fattige Soldater, vare deres egen Navne ei bekendte og bade undertiden om et Styck tørt Brød. Din Skabhals, gør du ligesaa, saa vil GUD hjælpe dig, og vær ikke din Navn bekendt, men lad dig kalde Niels Rasmussen, Peder Nielsen eller Ole Pedersen, saa gjorde Hartvig Kaas og flere andre Cavalliers. Naar du igen som en Cavallier kommer hjem, saa du vel din rette Reputation igen. En ærlig fattig Soldat holdes i Agt og Ære, men en lumpen Hund, Dominerer, Fyldevom, Svirebroder, Skyllehals, som du est, foragtes hos forstandigt Folk. Mit Hoved kan ej længer taale at skrive din forbandede Krop til. Vil du nu enten rejse ad Ostindien eller Vestindien, gør du hvilket Fanden du vilt. Ser du der til enten du bliver Ritmeister, Figtmeister, Dansemeister, Kedelflikker, Hestemanger, Børstenbinder, Skoflikker, Sosnider eller Rakker, gør det og far Fanden i Vold!

GUD befalet af Roelsegaard den 26. December 1636.

Hans Skade.

P. S. Skrivt du Hans Søffrensen Noorhus din Faktor til og ej til mig, din Dromedarius.

Slægten Skades Vaaben var to fra hinanden vendende Sølvmaaner mellem to grønne Kløverblade i blaat Felt.

Netop i denne Tid begyndte som vi ser af Hans Skades Brev, de unge Adelsmænd at rejse mod Sydvest til Nederlandene og Frankrig, ikke faa var de nye Ideer, de bragte med sig dernede fra, og fra Enevældens Indførelse blev den franske Indflydelse paa vort Sprog stærkere og stærkere, og naaede i Holbergtiden sit Højdepunkt, saadan som vi kender det fra Holbergs Komedier.

Den saakaldte »zirlige Stil«, som hos Holberg har fundet sin kostelige Repræsentant i Else David Skolemesters, blomstrede kraftigt i Datidens Skriftsprog, og var stærkt spækket med franske Laaneord. Mærkeligt, at denne Syndflod af Fremmedord kunde forsvinde som Dugg for Solen, og at det danske Sprog atter fra ca. 1780 kunde befri sig for alle disse Skiftinger! At Holberg ingenlunde har overdrevet Stilens Latterlighed, kan ses af efterfølgende Brev fra en Dame af Viborgs bedre Selskab til sin Sognepræst. Hendes Mand er, grundet paa Beskyldninger for et utilladeligt Forhold til sin Tjenestepige, blevet nægtet at tages til Alters, og Konen udebliver ogsaa. Som Svar paa en mundtlig Formaningstale desangaaende fra Præsten Hr. Hans Rahr, sender hun ham efter hans Visit nedenstaaende Skrivelse, der maa betragtes som typisk for den zirlige Stils fulde Udfoldelse.

Velærværdige, højstærede Hr. Hans Rahr!

Naar jeg med min qvindlige Forstands Begreb og Overveyende eftertænker Deres Foreholdende ved Æren af seeniste gode *Visite*, særlig angaaende min separate Altergangs skyndeligste Fremme og Fortsættelse, saa synes mig, at dette Deres Raad sigter meere til min gode Mands og Ægtefælles af onde Lemmer paaførte løgnagtige Beskyldings *Confirmation* (Stadfæstelse), Bestyrkelse og yderligere *Eclatation* (Udraabelse) for Verden end allerede skeet er, alt vel-

meldte min Mand med mig og mig med ham (som uforanderlig til Døden er og skal blive Eet) til saa megen større *Dishoneur* (Vanære), meere end Deres Hensigt er *en particulair* (i særlig Grad) at søge og see mig i Hoved-Sagens Raadgivelse *soulageret* (trøstet). Ja, meere, som vel maae ansees vigtig, om jeg slig Raad til min og kiære Mands Forkleinelses Bestyrkelse vilde følge, under den, lige saa uretfærdig, som ellers i sig selv ulovlig i sin Omgiænge forøvede, og i lige Fald anlagte Sag imod min Mand, der joe er lige saa fuldt som var mig skeet og hændet. Hvad kunde der ikke vel møde og underdrages ham og mig i Misforstaaelse fra Morgen til Aften, ey alleene til Styrtning i vores fælles timelig Værks og Verbs Bestridigelse og Handlende, men høystbetænkende vores aandelig og ævige Sags og Agtes Forsættelse under slig daglig Misforstaaelse, som ikke sømmer sig imellem Mand og Kone, da vi alle just skal og endelig maae *argumentere* (drage Slutninger) fra det førstes Vil og Vel til det sidstes upaatviflelig naaende Held. Ney, førend dend imod min Mand anlagte løgnagtig Beskyldning, som til des har hindret vores velagtede Altergangs Fremme, bliver i sin yderste *Extremitet* (Yderpunkt) ud- og fuldført, er og skal det være mit faste Forsæt ey i ringeste *Part* at *distrahere* (bortdrage, unddrage) min qvindelige Omgang, Følge og Raadførelse med min Ægte Mand, i de jordiske langt fra mindre i de himmelske Tings Samqvems ordentlige Følge og Adgang. Hvo eller Hvem, som raader mig fra denne min retsindige Agt, holder jeg ikke for min Ven, men rettere for en Ægteskabs Mellem-Trædere til u-Enigheds Stiftelse. Nægtes os, der er Eet i Toe, paa saa urimelig en Grund og Maade, som skeet er, vores forsonende Frelseres Høystværdige Legems og Blods udvortes Brug og Tildelelse; Velan! saa veed dog vi, som Toe i Eet ved GUDs Naade, af vores indvortes og for Verden skyvlte Deele, at Altarens Sacramente er vores Nadvere, kraftigere for det indvortes u-synlige end for det udvortes synlige Brug. Jeg siger, i saa Fald og Maade skal mit øyeblikkelig Levnets Viisning være min Capellan. Indbyder mig egen Værdighed mig dertil, fordrister jeg mig ikke at komme. Forbyder mig min egen Synds angrende Erindring, fordrister jeg mig ikke, det at forsømme. Er min Troe stærk, saa bekræftes dend derved; Er den svag, bestyrkes dend, thi dend alleene, som fattes Troen, er dend u-værdige, ja, forbudne Giæst.

Jeg er stedse med ald Høyagtning Deres Welærværdigheds Tienstærbødige
Tienerinde
Elisabeth Pors.

Wiborg, den 4. September 1754.

Siden da er den danske Sprogtone jo forandret meget betydeligt, men endnu langt ned i det 19. Aarh. var der i enkelte Ord store Forskelle fra Nutiden, ligesom Ord, der nu har fuld Borgerret, har maattet kæmpe sig frem Fod for Fod. 1765 latterliggjorde Charlotte Dorothea Biehl i sin Komedie »Haarkløveren« de nye Sprogrenseres Ord som »nymodige« Udtryk, og vi forundres, naar vi finder Ord deriblandt som *Genstand, Bisager, Vindesyge, Fornemmelser, Duft, virksom.* Ord, som af Filosoffen Eilschou foreslaaes indført 1749 er f. Eks. *eftertænke, Enkelthed, Omkreds, Overflade, Personlighed, regelret, Retslærd, Selvstændighed, Sædelighed, Valgsprog, Ærekærhed* o. s. v., og man maa jo sige, at han har haft Held med sig. Med en let Vrængen, som vi ikke mere forstaar, siger Professor J. Baden i 1766, at »nu *beundrer* og *bedømmer* enhver Pedant og enhver Spradebasser alting«.

Saa sent som 1841 stiller C. Molbech Forslag om at optage fra Dialekterne følgende Ord, at *bjærge, bjærgsom,* at *evne, færdes, gante,* at *stunde; Lavning, Omtanke; sidelæns, synsk.* Forslaget maa aabenbart være bleven fulgt!

Endnu for godt 100 Aar siden kunde man dog bruge velkendte Ord i meget forskellige Betydninger fra Nutidssprogets. »Dette har Hensigt til Tilhørerne i *Besynderlighed* (Særdeleshed) og Nationens Tænkemaade i Almindelighed.« At være *henrykt i* en Bog (fordybet i den). Man var *lækker* (kræsen) og kunde godt lide *kræsne* (lækre) Retter. Det var *slibrige* (vanskelige) Tider for Landet. Man gjorde *Udsvævelser* (Digressioner i Talen). Man talte om *eenfoldige* Huse (simple, tarvelige), og om skarpsindige og *nervøse* (kraftige) Sprog som Tysk og Engelsk. Naar en Mand var *ufordragelig,* mente man, at han var uudholdelig; var han *smaalig,* mente man nøjagtig; og en *vittig* Mand var en forstandig Mand. Bibelen 1806 formanede os til ikke at tragte efter de høje Ting, men holde sig til de *nedrige* (lave) og *Brorson* skrev i sin Salme: Ak, søger de *nedrige* (ydmyge) Steder! Endnu Carl Bernhard lader 1836 en besvimet Baldame blive bragt ind i *Damernes Retirade,* men Udgaven 1856 har: Værelse.

Svend Aakjær

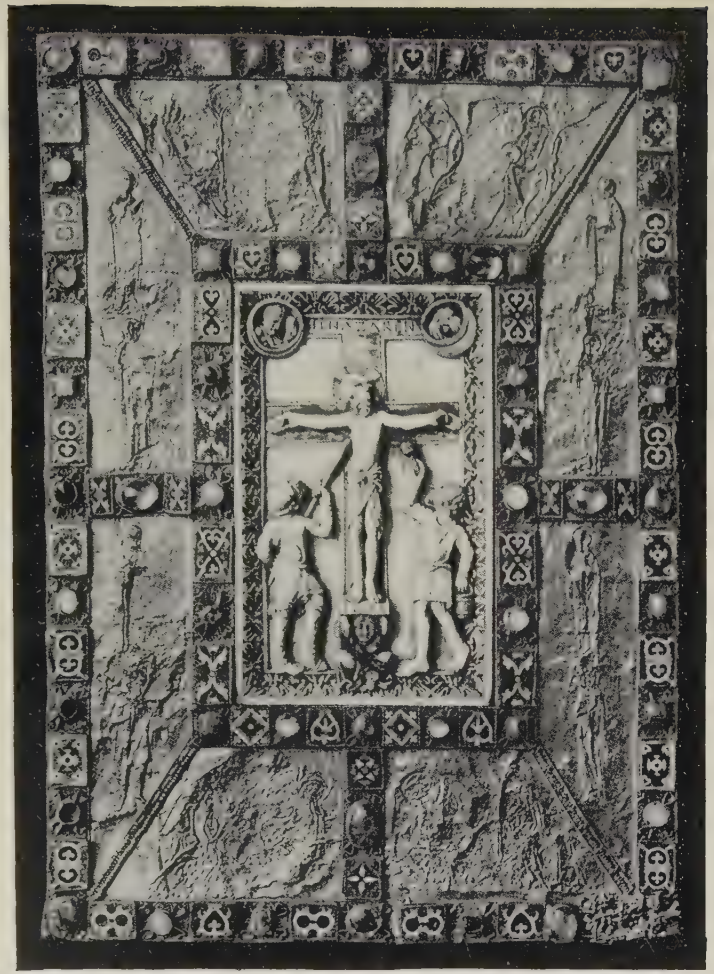

Bindet om Evangeliaret fra Echternach fra det 10. Aarh. er et pragtfuldt Emaillearbejde i byzantinsk Stil; den inddelende Ramme er af Guld og besat med Ædelsten.

Nederlandsk Billede, forestillende en Almisseuddeling, fra det kgl. Biblioteks bedste Miniaturhaandskrift: en haandskreven latinsk Bønnebog, der er udstyret med en Række lignende, mesterlige, nederlandske Genrebilleder.

I Kejser Henrik II's Periskopbog, o: et Evangeliar inddelt i Tekstrækker (fra 10. Aarh.), har Skriveren illustreret Biblens magtfulde Ord om de dødes Opstandelse af Gravene paa Langfredag med dette kunstnerisk svage, men naivt gribende Billede.

Den skrivende Kunstner, der har malet dette Billede i Kejser Otto III's Evangeliar (fra 10. Aarh.), har formaaet at holde hele Gangen i Salomes Dans for Herodes og hendes Modtagelse af Johannes den Døbers afhugne Hovede inden for sin enkle Ramme.

Pælebygninger ved Matanna-Søen i det sydøstlige Celebes. Skrøbelige Broer forbinder Husene indbyrdes og med Land

Malajlandsby ved en Flod paa en af Sunda-Øerne. De høje Træer er Betelpalmer (Arekapalmer). Andre Steder vokser Betelpeberbuske. Denne sidstes Blade sammen med den førstes Frø — de saakaldte Betelnødder (Arekanødder) — og Kateku som udvindes af en Akasie ved at koge Kærneveddet med Vand, inddampe Afkoget og tørre det, det, samt læsket Kalk puttes i Munden og tygges i det uendelige. Beteltykningen virker oplivende og fremmer Spytafsondringen; man ser derfor hvert Øjeblik de beteltyggende Malajer spytte „rødt". Munden og Tænderne farves helt røde.

Til Malajernes Fornøjelser hører ogsaa Hanekamp. Hanerne holdes af deres Ejere lige over for hinanden til de ved at rejse Halsfjerene viser Lyst til Kamp. Saa slippes de løs paa hinanden, og Malajerne følger spændt Kampens Forløb.

Malajisk Orkester, det saakaldte Gamelang. Instrumenterne er Metalbækkener, Broncegongon'er, Trommer, Træspil med Broncetangenter, Guitar og endnu flere. For Europæerne har Larmen fra disse Instrumenter ikke meget med Musik at gøre, men Malajerne kan ikke tænke sig en Danseopvisning eller et Skuespil uden Ledsagelse af Musik fra dette Orkester.

SØREN KIERKEGAARD. II

En Maanedstid efter Hjemkomsten blev han forlovet med den smukke *Regina Olsen*, Datter af Kontorchef i Finanskollegiet, Etatsraad Olsen. Et Par Dage efter holdtes der en lille Familiefest i hendes Hjem. Ungdommen synes at have været stærkt repræsenteret, og selv Søren Kierkegaards unge Søsterbørn var iblandt de indbudte. Han selv har vel med sin Kærlighed til Børn ogsaa denne Gang ført an i deres Lege — uheldigvis. Thi midt under denne muntre Kaadhed blev han syg og spyttede Blod.

Søren Kierkegaard, tegnet af *H. P. Hansen* efter Skizzer, der blev udført i Digterens sidste Leveaar. Af de faa, mere eller mindre gode, Kierkegaard-Billeder, der findes, kommer dette sikkert „Originalen" nærmest. — Har Kierkegaards Ansigtstræk end været uskønne, saa var hans Smil til Gengæld mildt og hans Blik forunderlig sjælfuldt, — ligesom hans Tale og blotte Nærværelse betog alle dem, han var i Stue sammen med. Allerede som ung kunde han blive Midtpunktet i et Aftenselskab. Hans Vid, hans Ironi — al hans aandfulde Tale — fik da frit Spillerum og skaffede ham beundrende Tilhørere. — Men naar han kom hjem faldt hans Tungsind atter over ham; og i sin Fortvivlelse kunde han saa fristes til at tage sig af Dage for at blive sine sjælelige Lidelser kvit.

Han blev derved for det første mindet om sin Svaghed i Ryggen, som han havde paadraget sig, da han selv legede som lille Dreng. Men værre blev det i de nærmeste Dage derefter, da alle Minder om Faderen, dennes Skæbne og hans egen Opgave i Fremtiden, strømmede ind paa ham og stillede ham det Spørgsmaal: Kan du drage en anden med ind under din egen fortvivlede Skæbne?

Han forstod straks, at han ved at forlove sig var kommen paa Vildspor: Det var ikke hans Opgave at blive Familieforsørger. Han besluttede derfor at bryde med Regina, skønt han elskede hende lidenskabeligt og aldrig siden kunde glemme hende. Han stred med sig selv, søgte at skjule sin Sorg for hende og vendte derved Smertens Brod indad mod sig selv. Hun beundrede paa sin Side ham, blev betaget af hans Væsen og klyngede sig med Trofasthed og Hengivenhed til ham, da hun blev klar over, at han fortrød Forlovelsen. Skylden for Bruddet og Fejlgrebet i det hele taget forblev hans, eller rettere sagt hans Naturs — ikke hans Kærligheds. Det var Lyssindet og Tungsindet, der kæmpede en bitter Kamp i ham — og det sidste sejrede.

Han havde indset, at hans Tungsind, hans tiltagende fortvivlede religiøse Alvor i Forhold til Minderne om Faderen og Løftet til denne gjorde et Kærlighedsforhold mellem Regina og ham umuligt. Han kunde ikke betro hende sin religiøse Opgave og drage hende med ind under Ansvaret. Ej heller turde han gifte sig med hende, idet han indtil Vanvid plagedes af Mistanken om, at han i sine Ungdomsforvildelsers Tid havde ladet sig forlede til Utugt, da han engang havde været fuld. For hans sensible og samvittighedssarte Natur betød blot Anelsen derom halvvejs en Virkelighed. Af samme Grund turde han aldrig blive Præst, kunde saaledes ikke komme til at ernære en Familie, da han nok selv — men ikke et Ægtepar — formaaede at leve af den Formue, som hans Fader havde efterladt ham. — Endelig kom saa hertil dette, at han ikke ansaa sig selv for at være bestemt til et ægteskabeligt Borgerliv, men til at følge *et Kald*. Han var *en Undtagelse*, udtaget af Forsynet til en særlig Mission. Et Ægteskab forekom ham derfor som en »Standsning, en Hindring paa Vejen«, — hvorimod hans Kærligheds Dronning, hans Regina, ansaa samme Ægteskab for at være »den harmoniske Enhed af alle tre menneskelige Bestanddele: Legeme, Sjæl, Aand.«

Havde *hun* et typisk kvindeligt Ideal for Livet, Ægteskabet, Kærligheden og Religiøsiteten, saa havde *han* en Helts eller en Martyrs Anskuelse om de Dele. Han stod i en højere Magts Krigstjeneste; han var en »Grænsesoldat« paa Aandslivets vanskeligste Enemærker, hvor der kaldes til Kamp hver Time Døgnet rundt. Og »tør en Grænsesoldat, aandeligt forstaaet, gifte sig, en Yderpost, der Dag og Nat kæmper ikke just med Tartarer og Skyter, men med et oprindeligt Tungsinds Røverhorder, en Yderpost, der, om han end ikke kæmper Dag og Nat,

Regina Olsen, Datter af Etatsraad Olsen, blev 1840, atten Aar gammel, forlovet med Søren Kierkegaard. Aaret efter hævede han Forlovelsen, da han indsaa, at de, trods gensidig Kærlighed var for uens af Sind til, at deres Ægteskab kunde blive lykkeligt. — Regina Olsen giftede sig senere med *Joh. Fred. Schlegel,* der fra 1855 blev Guvernør i Vestindien. — — Skønt Søren Kierkegaard kun var forlovet et Aar, blev Forelskelsen i Regina Olsen en af de rigeste Oplevelser i hans Liv; senere hen virkede Mindet om „Hende" inspirerende paa ham; og store Stykker af hans Digtning er blot lette Bearbejdelser af Dagbogsoptegnelser fra Forlovelsestiden. I et af de Breve, han sendte hende i 1840 hedder det: „— vid, at hver Gang, Du saaledes gentager for mig, at Du elsker mig af Din Sjæls inderste Fylde, da er det, som om jeg hørte det for første Gang — Vid, at hver Gang, Du saaledes højtidelig forsikrer mig, at Du elsker mig altid lige meget, baade naar jeg er glad, og naar jeg er bedrøvet — vid, at da frelser Du en Sjæl af Skærsilden." — — — — — — — —

om han end i længere Tid har Fred, dog aldrig kan vide, hvilket Øjeblik Krigen igen begynder —?« Nej, naar »Kejseren kalder, saa kender han (Soldaten) ogsaa straks Rø-sten. Han slipper alt. Et Haandtryk til Farvel. Med et raskt Ryk Flinten ned fra Væggen! Og ud, af Sted til Farer og Møje, til Kamp under brændende Sol eller paa Rus-lands endeløse Snemarker, til Død eller Sejr. Det er Aandens Vilkaar, det er Aandens Liv. — — — Kejseren og Gud er her een og samme. Det er kendeligt paa, at de taler i samme Aand og siger det samme: »Slip alt og følg mig.«« —

Saaledes følte han, at »Styrelsen« vilde faa Part i hans Fremtids Værk; Gud havde kaaret ham til Kamp og udset ham til Forpost i Aandslivets Grænseland. Hans Kærligheds Tid var derfor blevet ham tilmaalt meget knapt. Dens Dage var talt; og i Fremtiden skulde Forlovelsens Tragedie kun gaa poetisk afklaret over i hans Værk og tjene til Belysning af en Idé.

Trods al Beslutning om et Brud havde han dog elsket — om nogen havde det! Han havde omfattet Regina med den kærligste Ømhed og skrevet Breve til hende og underskrevet dem »din for evig« — forstaaet saaledes, at det var ham egentlig en Lidelse at bryde med hende, og at han derfor lovede hende Troskab i Erindringen. I sit Hjem havde han indrettet et Skab af Palisander-Træ, kaldet »Tempel-Arkivet«, hvori han opbevarede deres Kærligheds Minder og Papirer. Indtil sin Død nedlagde han her trofast hvert nyt Skrift, han udgav — tilegnet hende.

Han led ubeskriveligt i den Tid, da Beslutningen om Bruddet blev taget. Kun en saa enestaaende Aandskraft, som han ejede, formaaede at holde sammen paa de voldsomme Modsætninger, som brødes i hans Sind. Lidenskabelig Kærlighed og religiøst Tungsind søndersled hans Sjæl, saa han næsten segnede derunder. Men han holdt ud som den »Grænsesoldat«, han var udset til at være. Tilsyneladende rolig og behersket sendte han hende i August Maaned 1841 Ringen tilbage, ledsaget af et Brev, der gik ordret over i hans Værk »*Stadier paa Livets Vej*«: »— — — Glem fremfor alt den, der skriver dette! Tilgiv et Menneske, der, om han end formaaede noget, dog ikke formaaede at gøre en Pige lykkelig.

At sende en Silkesnor er i Østen Dødsstraf for Modtageren; at sende en Ring bliver nok her Dødsstraf for den, som afsender den.« Da Regina modtog Ringen, fortvivlede hun og tryglede ham om at vise Barmhjertighed. Hun kunde ikke bære Sorgen, men vilde tage sin Død derover. For at hjælpe sin elskede over den triste Nødvendighed, som Adskillelsen var, besluttede han at gennemføre en ny Taktik i sin Optræden over for hende. Han optraadte som en »*Skurk*«, der gav det Udseende af, at hun var ham ganske ligegyldig, kedede ham og derfor var ham til Besvær.

Det lykkedes ham at give Rollen nogenlunde, saa at han paa denne Maade stødte hende bort og gjorde deres Forhold køligt. Imens fristede han selv en lidelsesfuld Dobbelttilværelse: »Jeg tilbragte Nætterne græ-

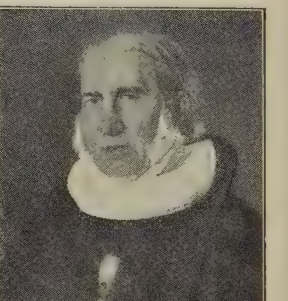

N. F. S. Grundtvig, efter Maleri af C. A. Jensen, 1843. Grundtvig (1783—1872) var dansk Digter og Præst, — til sidst med Biskopsrang. Man kan sige, at han var Kierkegaards fødte Modsætning. Derfor forstod de to store Aandskæmper ikke hinanden. De fik hver sit Virkefelt. Hvor Kierkegaards Idé blev *den Enkelte,* blev Grundtvigs *Menigheden, Folket.* Grundtvigs Kristendomsforkyndelse var lys og frejdig, hvor Kierkegaards var mørk og alvorlig. Kierkegaard vilde vække den enkelte, men Grundtvig vilde vække et Folk til kristelig Forstaaelse. Grundtvig var *nationalt* i sit Synspunkt, mens Kierkegaard saa alt gennem Personligheden. Ved sit kæmpemæssige Forfatterskab, sine mange *Salmer* og ikke mindst sine geniale Tanker om *Højskolen,* har Grundtvig — ligesom ved sin personlige Forkyndelse — haft en større almen Betydning end Kierkegaard. Grundtvig blev en *Fører* i dansk Aandsliv — hvad Kierkegaard aldrig blev. Grundtvig og Kierkegaard kan dog siges at have villet det samme: *Vække Kristenheden til nyt Liv.* Men deres Personligheders Forskelligartethed bød dem at vælge hver sin Vej for at naa det fælles Maal.

Søren Kierkegaard. Tegning af *W. Marstrand.* Tegningen er en Karikatur og gengiver aabenbart det Indtryk, Kunstneren fik af Kierkegaard, naar denne gik sin Tur paa Strøget. I sin Bog om Kierkegaard betegnede Georg Brandes senere S. K. som en Gade-Original. Marstrands Tegning kunde passende forklares med dette Udtryk.

dende i min Seng; men var om Dagen den sædvanlige, mere kaad og vittig end nogen Sinde; det var nødvendigt.«

Den 11. Oktober 1841 kom det da til det endelige Brud. De gav hinanden Haanden og det sidste Kys. 14 Dage efter rejste Søren Kierkegaard til Berlin for at høre Forelæsninger og for at faa Ro til sit Arbejde som Skribent.

I Forlovelsestiden havde han bragt endnu et Værk fra Haanden: *»Om Begrebet Ironi,* med stadigt Hensyn til Sokrates«. Han havde indleveret det til Universitetet, faaet det antaget og derved erhvervet sig *Magistergraden* efter et ærefuldt mundtligt Forsvar.

I Berlin tumlede han nu med Planer om en ny Bog. Den kom til at hedde *»Enten—Eller«.* Et Livsfragment af Victor Eremita«, og den saa allerede Lyset i Februar 1843. I forbavsende Hast tilendebragte han dette store omfattende Værk, der fyldte 29 Ark. Det aabenbarede straks hans Geni og indbragte ham Berømmelse og Ros. Selv dækkede han sig her og i de følgende Værker bag et Pseudonym og dukkede kun af og til op som »Udgiver«. Kun nogle omtrent samtidigt udgivne »opbyggelige Taler« lagde han Forfatter-Navn til. Man kunde flygtigt set tro, at dette kun var en Grille hos ham; men ogsaa dette havde sin Hensigt, idet han aldrig handlede tilfældigt men altid efter en nøje Beregning. Ved at anvende et Navneskjul vilde han ligesom selv forsvinde bag Værkerne som en ligegyldig Person og lade Læseren være alene med de Problemer, der blev fremsat.

Vi har hørt, at han var en »Livsforsker«, der stod paa sin Post, uniformeret som »Grænsesoldat«. Det blev nu hans Opgave *»at klare og løse Livets Gaade«* for saa til sidst *at finde en Sandhed, der var Sandhed for ham;* han maatte derfor anvende den Taktik: Først at kortlægge Livet og finde dets *Grænser* og saa senere orientere sig og opdage sit Rige. Opgaven var omfattende og vanskelig; men han var Mester for at kunne holde den fast i hele sit Omfang — og løse den.

Han nedsatte sig paa Nytorv i København og indrettede sig som Forfatter og Eneboer. Blev hans Tilværelse indadtil bevæget, saa fik den udadtil Præg af en Særlings Stilleliv, selv om han færdedes snart her, snart der. Man kunde i Eftermiddagstimerne møde ham paa Strøget, finde ham i Teatret om Aftenen eller træffe ham rullende af Sted i Wienervogn i Nord-Sjælland, hvor han særligt elskede Gribskov og dens »Ottevejskrog«. Alligevel levede han nøjsomt af sin Formue, indtil den var brugt op og han selv var død. Det var nemlig kun tilsyneladende, at han altid var paa Farten og ingenting bestilte! I Virkeligheden sad han den meste Tid hjemme og skrev paa sit vældige Værk. Han var myreflittig; og Indfaldene kom hurtigere fra hans Tanke og Fantasi, end Pennen kunde overføre dem til Papiret. Han besad en uhyre Produktionsevne. Fra den 20. Februar 1843, da *»Enten—Eller«* udkom, og til den 30. April 1845, da *»Stadier paa Livets Vej«* blev udsendt, havde han udgivet 14 forskellige Skrifter: digteriske, religiøse og filosofiske. Han havde hermed — i Løbet af godt og vel 2 Aar — tilendebragt den berømteste Del af sit Forfatterskab og kunde saaledes ikke siges at have ruttet med sin Tid, hverken til Strøgture. Teaterbesøg eller Skovudflugter.

Hvad indeholdt de da — disse mærkelige Bøger?

I den første *»Enten—Eller«* og den sidste *»Stadier paa Livets Vej«* trak han Grænserne op for tre forskellige Livsformer: For det første *det æstetiske Nydelsesliv,* hvor Øjeblikkets Lyst anses for Tilværelsens Toppunkt og Maal, og hvor Geniet prises som den højeste menneskelige Skabning — for det andet *det etiske Virkelighedsliv,* hvor

M. Goldschmidt. (Tegning af J. V. Gertner, fra 1849. Frederiksborgmuseet). G. var dansk Digter og fra 1840—46 Udgiver af det frygtede satirisk-politiske Ugeblad *Corsaren.* Personlig var G. en Beundrer af Kierkegaards Værker; men da Kierkegaard udfordrede „Corsaren", maatte Bladet, for at bevare sit „Rædselsherredømme", falde over S. Kierkegaard. Han blev heller ikke skaanet! Men da Striden med Kierkegaard i denne Anledning bevirkede bl. a., at Goldschmidt opgav Bladet.

„Corsaren" s Rædselsherredømme. Tegning af *Marstrand.*

det dagligdags, jævnt borgerlige Menneske, Assessor Wilhelm, lever lykkeligt i sit Ægteskab og gaar slidsomt og pligttro til sit Arbejde og glæder sig over det og sin Kone — og endelig for det tredie *den religiøse Indstilling over for Tilværelsen,* hvilket »Stadium« i »Enten—Eller« kun antydes mod Slutningen af Bogen, hvor der tales »om det opbyggelige i den Tanke, at over for Gud har vi altid Uret«.

De enkelte Afsnit, disse »Stadier paa Livets Vej«, var fra Kierkegaards Haand behandlet med blændende Virtuositet. Særlig *de æstetiske Afsnit,* hvor det *æstetiske* Livs-Stadium karakteriseres, vakte Opsigt i hans Samtid og maa stadig beundres saavel for deres Indhold som for deres originale Form. I vittige, ironiske, ofte *aforistisk* formede Smaastykker, de saakaldte *»Diapsalmata«,* gav han — som i en Ouverture til hele Værket »Enten—Eller« — smaa skarpe Lynskud af en genial Dagdrivers nydelsesrige — men ulykkelige — Tilværelse: »Lad andre klage over, at Tiden er ond; jeg klager over, at den er ussel; thi den er uden Lidenskab. Menneskenes Tanker — — — ere for usle til at være syndige. — — — Deres Lyster er adstadige og dorske, deres Lidenskaber søvnige; de gøre deres Pligter disse Kræmmersjæle. — — — Derfor vender min Sjæl altid tilbage til det gamle Testamente og til Shakespeare. Der føler man dog, at det er Mennesker, der taler; der hader man, der elsker man, myrder sin Fjende, forbander hans Afkom gennem alle Slægter, der synder man.« —

»Det hændte paa et Teater, at der gik Ild i Kulisserne. Bajads kom for at underrette Publikum derom. Man troede, det var en Vittighed og applauderede; han gentog det; man jublede endnu mere. Saaledes tænker jeg, at Verden vil gaa til Grunde under almindelig Jubel af vittige Hoveder, der tro, at det er en Vits.«

»Jeg taler helst med Børn; thi om dem tør man dog haabe, at de kan blive Fornuft-Væsener; men de, der ere blevne det — Herre Jemini!« —

Dernæst følger en Række Afhandlinger, hvoraf særlig maa fremhæves den ypperlige om Mozarts geniale Musik til *»Don Juan«,* der sammen med de øvrige Afhandlinger saasom *»Vekseldriften«, »Den ulykkeligste«* og *»Skyggerids«* tjener til at belyse den æstetiske Livsanskuelses Væsen og Resultat. Til Slut kulminerer Skildringen af *Æstetikerens* Syn paa Livet i den djævelske *»Forførerens Dagbog«,* hvor en københavnsk Don Juan forfører sin Elskede Cordelia — og forlader hende. Johannes Forføreren lever nemlig efter *Devisen:* Eje een helt — og saa tage Flugten! Han ejer »den sanselige Genialitet«, som maa være den fødte Forførers inderste Væsen.

I *»Stadier paa Livets Vej«* repræsenteres det *æstetiske* Stadium af Afsnittet *»In vino veritas«* ɔ: I Vinen findes Sandheden, og dette skal igen forstaas som: I Nydelsen ligger Livets Mening gemt. Her træffer vi Johannes Forføreren igen samt to af de fingerede Udgivere af Kierkegaards Bøger og endelig to, der kun omtales som »det unge Menneske« og »Modehandleren«. Disse fem er stævnet sammen i smukke Naturomgivelser for paa aftalt Tid og Sted at deltage i et fælles natligt Drikkelag. Ingen Kvinder deltager; men enhver af de fem Drikkebrødre holder, beruset af Vinen, en aandrig Tale om Elskov og Kvinden og karakteriserer hende som et Bedrag af Guderne, en Spas o. lign. Victor Eremita (sejrrige Eneboer), den opdigtede Udgiver af »Enten—Eller«, kommer saaledes i sin Tale med adskillige sarkastiske Bemærkninger: »Som bekendt takker Plato Guderne for fire Ting,

Karikatur af Søren Kierkegaard i „Corsaren". „Corsaren" udgik hver Fredag — „undtagen naar det er beslaglagt" (af Censuren). Angrebene paa Søren Kierkegaard begyndte i det første Nummer af Bladet fra 1846 og varede — med enkelte Afbrydelser — til ud paa Foraaret 1846. Kierkegaard tog sig den bidende Haan meget nær. Angrebene var som oftest personlige. Han blev karikeret baade i Billeder og Tekst. Selv hans Forlovelse blev forhaanet: Man afbildede ham — i Karikatur — ridende paa Nakken af en Kvinde, for at vise, hvorledes han „trainerede" sin Pige. Han blev afbildet i Skikkelse af en Stork, der gaar forbi en Brolægger-Jomfru: „Hvorledes Frater (ɔ: S. K.) gaar forbi et offentligt Fruentimmer." Endelig blev der gjort Nar af hans Værker, hans omstændelige Bogtitler og hans Forbindelse med Bladet „Fædrelandet". —

I. P. Mynster (1775—1854) blev 1812 Kapellan ved Frue Kirke i København, 1823 Konfessionarius og Slotspræst og endelig 1834 *Sjællands Biskop*. Han blev den Prædikant, som Søren Kierkegaards Fader søgte baade om Søndagen i Kirken og privat om Hverdagen, naar han trængte til Trøst. 1828 konfirmerede Mynster Søren Kierkegaard, og igennem hele sit Liv bevarede denne en Ærbødighed over for Mynster — ikke mindst fordi han var Faderens Præst. Ved Skæbnens Ironi blev det den senere Biskop Martensens Mindetale over Mynster, der gav Søren Kierkegaard Anledning til sit sidste, voldsomme Angreb paa Kirken.

og for det fjerde takker han, fordi han var bleven samtidig med Sokrates. — — — Ak! men vilde jeg end takke som hine Grækere, jeg kan jo dog ikke takke for, hvad der blev mig nægtet. Saa vil jeg da samle min Sjæl i Tak for det ene, der ogsaa blev mig givet: at jeg er bleven en Mand, ikke en Kvinde. — — — Jeg for mit Vedkommende, hvis jeg var Kvinde, vilde hellere være det i Orienten, hvor jeg var Slavinde; thi at være Slavinde, hverken mere eller mindre, er dog altid noget i Sammenligning med at være hu hej og ingen Ting. — — — Kvinden har i en ganske anden Forstand Vendepunkter i sit Liv end Manden; thi hendes Vendepunkter vende op og ned paa alt. — — — Hedder Pigen Juliane, saa er hendes Liv følgende: »forhen Kejserinde i Elskovens vidtudstrakte Overdrev og Titulær-Dronning af alle Fjanteriets Overdrivelser; nu Madam Petersen paa Hjørnet af Badstuestræde«.«

Da Drikkelaget slutter, skilles Deltagerne, og et Nedrivningskorps tilintetgør ethvert Spor af det natlige Møde. Som det sømmede sig *Æstetikere*, havde de fejret en Øjeblikkets Fest, hvorom intet Minde skulde tale til Eftertiden. —

De etiske Afsnit i baade »Enten—Eller« og »Stadier paa Livets Vej« virker tungere i Modsætning til de *æstetiske*, som er omtalt oven for. Under Læsningen af dem har man af og til den Følelse, at disse Betragtninger over Ægteskabet kun er taget med i de tre Stadiers Trinrække for Fuldstændigheds Skyld. Personligt var Kierkegaard jo ogsaa gaaet uden om Ægteskabet. Han kunde derfor ikke tale med Erfaring derom; og dog formaaede hans digteriske Indlevelsesevne at give smukke og slaaende Udtryk for Kernen i Ægteskabets Idé: Den *etiske* eller sædelige Kærlighed.

De religiøse Afsnit staar derimod fuldt paa Højde med de *æstetiske* Afsnit baade hvad Form og Indhold angaar; thi her er Kierkegaard atter inde paa at skildre noget oplevet — ja, de mest dyrekøbte Selvoplevelser, maa man vel sige. I »Enten—Eller« udgør det religiøse Afsnit kun den føromtalte Prædiken til Slut. I »Stadier paa Livets Vej« er det religiøse Afsnit til Gengæld stort. Dets Indhold er en Forlovelseshistorie *»Skyldig — Ikke Skyldig?«* og Søren Kierkegaard skildrer heri sin egen og Reginas Kærlighedstragedie eller »Lidelseshistorie«, der behandles som et *»psykologisk* Eksperiment« og udformes digterisk. Den religiøse Konflikt opstaar ved Forskellen mellem de to elskendes Sind: Hun er umiddelbar, han religiøs og tungsindig.

Lidelseshistorien skildres i en Dagbog, som er affattet af den unge Mand. Den er ført saaledes, at hvad der fortælles om Morgenen, er hændt samme Dag et Aar forud, og hvad der skrives ved Midnatstid, er den tungsindiges Grublerier over de svundne Oplevelser.

Søren Kierkegaard har fyldt denne Dagbog med sit Livs rigeste og samtidig smerteligste Erindringer, dels om Hjemmet, Faderen og den strenge, kristelige Opdragelse, dels om hende, hans »Dronning« — senere Geheimekonferensraadinde Schlegel! Han har endvidere lagt al sin Stilkunst ind i dette Værk og evnet at lade den ofte lyriske Prosa vække en ejendommelig Stemning hos Læseren, som derved faar et Indtryk af Digterens menneskelige Inderlighed og religiøse Alvor. —

I de Værker, der ligger mellem »Enten—Eller« og »Stadier paa Livets Vej«, nemlig *»Frygt og Bæven«*, *»Gjentagelsen«*, *»Philosophiske Smuler«* og *»Begrebet Angest«*, har Søren Kierkegaard gennemprøvet forskellige *etiske*, religiøse og *filosofiske* Problemer, før han gav den endelige, samlede Fremstilling af Stadierne paa Livets Vej. Men han havde da ogsaa opnaaet, hvad han ønskede. I sit Digterværk havde

H. L. Martensen (1808—84), Biskop Mynsters Efterfølger fra 1854. I Søren Kierkegaards Liv spiller han den Rolle, at det var hans Sørgetale over Biskop Mynster, der fremkaldte Kierkegaards sidste, voldsomme Angreb paa Kirken.

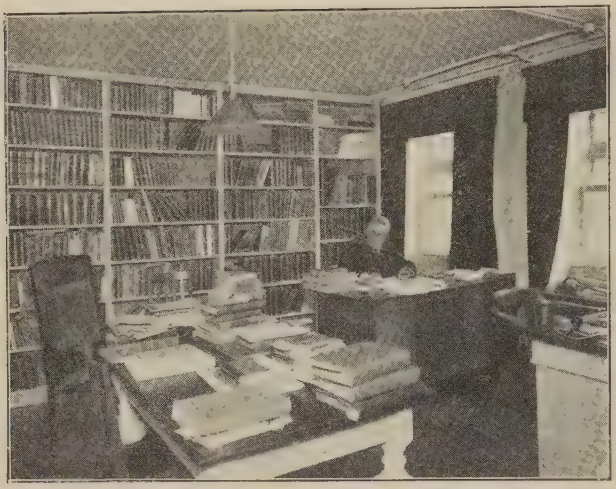

Interiør fra „FREM" s Redaktion. Af nogle Erindringer, *Fem og halvfjerdsindstyve Aar,* som en Skolekammerat af Søren Kierkegaard, Distriktslæge *Jørgen Heinrich Lorch,* udgav 1885, fremgaar det, at *Borgerdydskolen,* hvorfra Søren Kierkegaard blev Student 1830, har haft til Huse i *Gyldendalske Boghandels* Ejendom, Klareboderne 3, i København. I Lorcks Bog hedder det: „Bogladen var i Stuen, Skolen paa første og anden Sal." — Paa anden Sal ligger nu *„FREM" s Redaktionslokaler,* hvorfra ovenstaaende Billede er taget.

hån faaet udskilt det religiøse Stadium, Menneskets Gudsforhold, fra alle andre »Stadier« og Livsanskuelser. Han havde stillet Individet som Enkeltmenneske over for Gud.

Jævnsides med disse Værker havde han endelig udsendt de *»opbyggelige Taler«* — to, tre og fire ad Gangen — og havde saaledes med »Enten—Eller«, »Stadier paa Livets Vej« og den derimellem liggende Produktion i alt udgivet 14 Skrifter.

Hans næste Opgave blev da at bestemme, hvad det vilde sige som Enkeltmenneske *at blive kristen.* Problemet opstilledes i det vældige Værk *»Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de philosophiske Smuler«* (1846). Dette Værk danner ligesom Overgangen til *anden Del* af hans Forfatterskab — den Del, som indeholder, hvad han i det efterladte Skrift *»Synspunktet for min Forfattervirksomhed«* kalder »blot religiøs Produktivitet«. Han udgav *»Opbyggelige Taler i forskellig Aand«, »Christelige Taler«,* Taler om »Lillien paa Marken og Fuglen under Himlen« eller om »Ypperstepræsten«, »Tolderen« og »Synderinden«. I *»Kjærlighedens Gjerninger«* gav han i Talers Form et Billede af den kristelige Næstekærlighed og dens Krav til Menneskene, og i *»Sygdommen til Døden«* skildrede han Fortvivlelsen, denne Sygdom til Døden, der i sin forstærkede Form er Synd.

Efter de sidstnævnte Værker med deres strenge Fordringer om kristelig Selvtugt lyste de milde, naadefyldte Ord Læseren i Møde fra den næste Bog *»Indøvelse i Kristendom«* (1850): »Kommer hid alle I, som arbejde og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.« I dette *Kierkegaards religiøse Hovedværk* træder Kristusskikkelsen frem i al sin guddommelige Storhed. Han kaldes Gud-Mennesket, »Paradokset«, der enten maa fremkalde Forargelse eller Tro, enten—eller!« —

Da det religiøse Forfatterskab hermed nærmede sig sin Afslutning, stod det vel for Søren Kierkegaards Tanke saaledes, at naar han nu havde fremstillet, hvad *Kristendom* egentlig var for noget, vilde *Kristenheden* ogsaa ærligt vedkende sig Afstanden fra Idealet.

Imidlertid — det skete ikke! Hans Produktion standsede da i 1851, efter at han havde udgivet endnu et Par mindre Skrifter. Fra 1851—1854 udgav han intet; men det var kun Stilheden før Stormen. I December 1854, henimod Jul, begyndte han nemlig et voldsomt, længe forberedt, Angreb paa Kirken og dens Mænd, hvilket udviklede sig til hans sidste bitre Strid, og affødte *tredie Del* af hans Forfatterskab: *Religiøs Polemik.* Det pinlige ved denne Fejde var, at Kierkegaard næsten hele Tiden kæmpede mod en tavs Modstander.

Personlig var han langtfra nogen Ynder af at give sig i Kast med Offentligheden. I Begyndelsen af Aaret 1846 havde han dog selv fremkaldt et spottende Angreb paa sig fra det frygtede Vittighedsblad *»Corsaren«,* der udgik hver Fredag, »undtagen naar det var beslaglagt«. Dets Redaktør, Digteren *Goldschmidt,* havde beundret Kierkegaard og rost hans Værker. Men da Kierkegaard tillod sig at haane Vittighedsbladet, blev Hævnen sød. I flere Numre af »Corsaren« blev Kierkegaards Person derefter gjort til Genstand for en perfid Spot, der længe nagede den ømfindtlige Ironiker. Hans Værker, hans Person og hans Forlovelse blev bragt til Torvs og begrint ved en Vittighed. Man forstaar let, at dette maatte krænke ham, der helst holdt sig uden for det offentlige Liv. Selv i 1848, da Folketoget gik til Kongen, og da der siden i de bevægede Krigsaar herskede en national Samfølelse i Folket, forblev Søren Kierkegaard uanfægtet ved sin Digterpult. Højt hævet over »Udvortesheds Spektakel« sad han indenfor og fejdede med sig selv. —

Men ved Juletid 1854 havde han altsaa erklæret Krig udendørs og aabnet Ilden mod Fjenden — der holdt sig skjult! Nu var *han og hans Idé* blevet udfordret — og saa var det hans Pligt at tage Handsken op og kæmpe, til han segnede — ubesejret.

Striden drejede sig om den Tale, den nye Biskop *Martensen* havde holdt ved sin Forgænger Biskop Mynsters Død. I sin Mindetale i Slotskirken havde Martensen kaldt Mynster »et tjenende Led i den hele Række af Sandhedens Vidner, der ligesom en hellig Kæde strækker sig fra Apostlenes Dage«. Kierkegaard begyndte sit Angreb paa Martensen ved i »Fædrelandet« at indrykke en Artikel: »Var Biskop Mynster et »Sandhedsvidne«, et af »de rette Sandhedsvidner« — er dette Sandhed?«

Efter at Biskop Martensen havde svaret skarpt men utilfredsstillende, fortsatte Kierkegaard sit Angreb, der til sidst med Udsendelsen af Flyvebladet *»Øjeblikket«* resulterede i et voldsomt Opgør med Kirken, Præsterne og den officielle Kristendom. Skaanselsløst spottede han de »1000 Levebrød« (Danmarks Præster) og hævdede, at man holdt Gud for Nar ved at deltage i *den offentlige Gudsdyrkelse:* »I den pragtfulde Domkirke fremtræder den højvelbaarne, højærværdige Geheime-General-Ober-Hof-Prædikant, den fornemme Verdens udvalgte Yndling, han træder frem for en udvalgt Kreds af Udvalgte, og prædiker rørt over den af ham selv udvalgte Text »Gud har udvalgt det i Verden Ringe og Foragtede« — og der er Ingen, som ler.« Med Myndighed tiltordnede han Samtiden, at Kristendom var Lidelse og Alvor: »Vær Pjat — og Du skal se, alle Vanskeligheder forsvinde.« Atter for han rasende frem og sagde, »at Præsterne ere Menneske-Ædere, og paa den afskyeligste Maade«. — Til sidst mundede hans Angreb ud i dette: »Det nye Testamentes Kristendom er slet ikke til,« »Kristendommen er slet ikke kommen ind i Verden.« Det maa blive ved Forbilledet og et Par Apostle.

Geheimekonferensraadinde *Regina Schlegel,* født Olsen, døde 1904, over 80 Aar gammel. I sin Ungdom var hun Søren Kierkegaards Forlovede, fra 1840—41. Det skyldes hendes Velvilje, at vi nu besidder Brevene fra Søren Kierkegaard til hende.

Da Kierkegaard var naaet saa vidt, styrtede han. I Oktober 1855 blev han syg og indlagt paa Frederiks Hospital. Kun en Maaned i Forvejen havde han ind imellem de polemiske Flyveblade udsendt den stilfærdige Tale om *»Guds Uforanderlighed«*, der vidner om den hensynsløse Kirkestormers Tillid og Ydmyghed i Troen paa den uforanderlige, hvem intet forandrer. Indtil Døden, der indtraadte den 11. November, bevarede han saaledes samtidig Inderligheden i sit Gudsforhold og Uforfærdetheden udadtil i Kampen for en sandere Kristendom. Han havde da stridt den gode Strid og fuldkommet Løbet. Han døde kun 42 Aar gammel.

Den Gyldendalske Gaard, hvor Søren Kierkegaard har gaaet i Skole.

Paa Gravstenen paa Assistenskirkegaarden blev der — efter hans eget Ønske — anbragt et Vers af Brorson:

Det er en liden Tid,
saa har jeg vundet,
saa er den ganske Strid
med eet forsvundet,
saa kan jeg hvile mig
i Rosensale,
og uafladelig
min Jesum tale.

III

Søren Kierkegaard blev ikke selv en Apostel, ikke en Martyr, ikke et Sandhedsvidne i den Forstand, han tog det. Hans Liv blev viet til at finde en Sandhed, der blev Sandhed for ham og for saa vidt som hans Motto for al Stræben var det ene: *Jeg vil Redelighed,* kan han siges at have vidnet om Sandheden. Han blev en Livsforsker og fandt meget paa sin Vej; men da til sidst Kristenheden ikke vilde høre om hans Resultater og tage dem til Følge, stormede han i Raseri mod Kirkedøren og forblødte.

Sit Værk anlagde han saadan, at han straks fik Samtiden til at lytte. Han talte med Tidens Tunge, viste Tidens Mennesker, hvor de var, og hvad de ikke var. Han opmaalte Digtningens og Moralens Fortjenester paa Livets Vej for at bringe sin Sam-

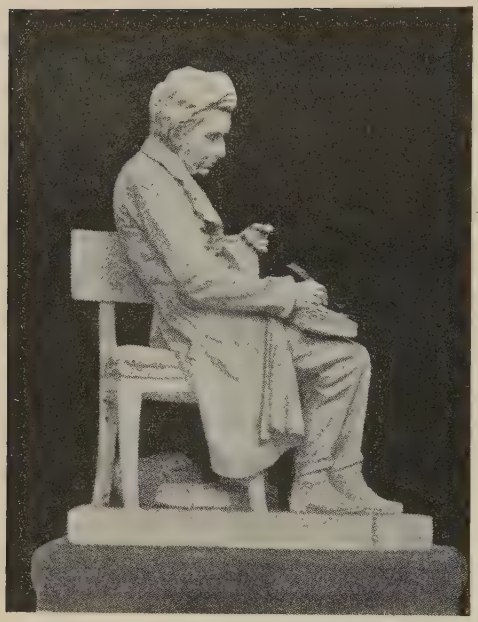

Søren Kierkegaard. Statuette af L. Hasselriis. En Bronzeafstøbning i Legemsstørrelse er nu anbragt i Det kgl. Biblioteks Have.

tid til i Redelighed at tjene Gud og bekende sin Afstand fra det kristne Ideal. Han trak Grænserne op for tre Livsanskuelser og hævdede, at Lidenskab, Hengivelse, maatte der til, hvis Livet skulde være Alvor og Værdierne tages i Brug. Endvidere paaviste han, at Vejen til denne Fordybelse gik gennem *Subjektiviteten,* dette: At blive det enkelte Menneske, der selv leder sit Liv og selv finder *sin* Sandhed.

Det er nemlig Kierkegaards største Fortjeneste at have fremdraget *»den Enkelte«;* thi i den Enkeltes alvorlige Valg mellem Tilværelsens Værdier ligger Sandheden, eller som han selv udtrykker sig: *»Subjektiviteten er Sandheden.«*

Det var i det store Værk *»Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«,* at denne Grundsætning blev slaaet fast; men allerede i de foregaaende Værker var Personerne ofte blevet set som Enkelte, som *subjektive* — ikke som *socialt* bestemte Væsner, der deltager i et Samfundsliv (Assessor Wilhelm ene undtaget; men hans Livsanskuelse laa jo ogsaa Kierkegaard fjernest).

Hvad Kierkegaard ansaa for at være det afgørende og grundlæggende for ethvert Menneske, udtrykte han et Sted i Dagbogen i »Stadier paa Livets Vej«, dateret: 14. April Midnat: »Det er det, jeg vil, det jeg fordrer af en Enhver, jeg skal beundre, af Enhver, jeg egentlig skal anerkende, at han om Dagen kun tænker paa sit Livs Kategori og drømmer om den i Natten.«

Det at tænke paa sit Livs Kategori, det at blive *subjektiv* — det at blive en *Personlighed,* var altsaa det højeste et Menneske kunde naa til. Ud fra dette maatte Valget af en Livsanskuelse træffes. Man kunde blive *æstetisk, etisk* eller religiøs Personlighed — det blev ens egen Sag og kunde være lige agtværdigt. Det afgørende var, om ens Overbevisning var personlighedspræget og gennemlevet — og ikke blot en Frase eller et usselt Dogme, man pyntede sig med.

For Kierkegaards Syn paa Kristendommen blev dette Krav om Personlighed afgørende. I Modsætning til *Grundtvig,* for hvem Menighedens aandelige Fællesskab blev Kristenlivets Grundvold, rev *Kierkegaard* — sikkert med fuld Ret i vor *individualistiske* Kultur — den Enkelte ud af Helheden og forlangte, at han eller hun i Ensomhed — som ude paa »70,000 Favne Vand« — skulde tro paa Kristus som et *Paradoks,* uden historiske eller *filosofiske* Beviser for Frelserens Tilværelse.

Søren Kierkegaards Idé blev altsaa *Isolationen:* at skabe Enkeltmennesker, Personligheder. Ved stringent Tænkning indhentede han denne Idés Konsekvenser og fandt en Sandhed, der blev Sandhed for ham. Andre maatte saa selv søge deres, naar han havde vist Vejen: *Personlighedens Inderliggørelse. Han* havde søgt — og fundet sig selv; og ved at søge dybere i dette Selv havde han fundet Troen paa Gud.

Mere naaede han ikke og mere havde han ikke fundet det værd at hige efter. Om Personlighedens Rigdom skrev han et Sted de smukke og kloge Ord: »Saaledes gaar det altid, saa barmhjertig, saa rig er Tilværelsen: jo mindre man har, jo mere seer man. Tag en Bog, den maadeligste, der er skreven, men læs den med den Lidenskab, at det er den eneste, Du vil læse: Du læser til sidst Alt ud af den, ɔ: saa meget, som der var i Dig selv, og mere læste Du Dig dog aldrig til, om Du saa læste de bedste Bøger.«

Kai Riedel.

MALAJER

Malajlandsby paa Øen Penang. Husene staar paa Pæle, der er 1—1½ m høje. Hensigten hermed er at løfte Huset over den fugtige Jordbund, at skaffe Træk under Huset og at sikre sig mod Slanger og andet giftigt Kryb. Rummet under Huset er ofte Opholdssted for Husdyrene. Bygningerne er omgivet af Kokospalmer. I Forgrunden ses nogle Malajer, af hvilke Manden til venstre er klædt i Sarong og Jakke, medens de to til højre er iført et lettere Kostume.

Det er paa »Eastern and Oriental Hotel« paa Øen Penang ved Malakkahalvøens Vestkyst en tidlig Morgenstund i September Maaned. Vi er nogle Stykker, som skal paa en Biltur Øen rundt, inden vi skal videre med Skibet. Lidt før Kl. 7 træder jeg ud af Hotellets Port, og i det samme kører et stort og elegant Automobil frem. Det er til os, siger Hotellets Boy. Mine Rejsefæller er endnu ikke færdige, og jeg prøver paa at komme i Snak med Chaufføren. Han besvarer høfligt mine Spørgsmaal, men uden et Smil. Jeg staar og betragter Manden, der ryger en Cigaret. Det er en Malaj. Man ser det paa hele hans Holdning og hans værdige og korrekte Maade at optræde paa. Han er klædt i brunt Khakitøj — Benklæder, Vest, Jakke — har europæiske Sko paa Fødderne og Europærhat paa Hovedet. Vi venter — jeg meget utaalmodig, han ganske rolig, som havde han et Aarhundrede eller to at leve i. Endelig kommer Arkitekten og hans Frue, og vi tager Plads i Automobilet. Da jeg beklager mig til Arkitekten over, at jeg har glemt mine Solbriller om Bord, trækker Malajen et Etui op af Lommen og rækker mig det. Han er aabenbart vant til, at Europæerne, der altid har saa travlt, har glemt et eller andet, som man ikke godt kan undvære, — hertil hører blandt andet Solbriller.

I susende Fart kører vi ud ad Øens Veje langs den blændende skønne Kyst, op ad Bjerge og ned igen ad Zig-zag-Veje og langs stejle Skrænter, saa det hvert Øjeblik kipper i os. Men Chaufføren sidder rolig, uanfægtet, drejer Rattet i sidste, d. v. s. i rette Øjeblik, saa vi trykkes snart mod den ene Side, snart mod den anden. Det er en Mand uden Nerver, som sidder ved Rattet. Han er som skabt til at være Chauffør, og han elsker denne Bestilling, hvor han kan sidde ned og flyve af Sted. Med Foragt ser han paa de kinesiske Kulier, der trækker af Sted med deres smaa tohjulede Rikshawer, saa Sveden driver af dem. Det var ikke noget for ham — dertil er han for magelig.

Chaufføren er som Regel den første Malaj, Europæeren stifter Bekendtskab med, naar han kommer ud til Sydøst-Asien. Men han er ikke Malajen i den oprindelige Tilstand.

Det er ikke saa helt let at svare paa Spørgsmaalet: »Hvad forstaar man egentlig ved Malajer?« Den tyske Antropolog J. F. Blumenbach (1752—1840), der foretog den første mere videnskabelige Gruppering af Men-

Ung Dajak-Kvinde fra Borneo. Hendes Dragt bestaar af et kort Skørt (Sarong) med broget Mønster og et Slags Korset, dannet af Rotang (Spanskrør) pryde med Messingringe. (Fot. Ch. Hose).

neskene efter deres Udseende[1]), og som delte Jordens Befolkning i 5 Racer, kaldte sin femte Race for den malajiske eller brune Race, og hertil regnede han alle Folkene i det sydøstlige Asien med de indiske Øer, i Australien og Oceanien. Det kunde man kun gøre i Blumenbachs Tid. Det 19. Aarhundrede har lært os, at Folkene i hele dette uhyre Omraade er meget forskellige i Udseende; der findes helt negeragtige Folk — sorte og med kruset Haar — som Papuaerne paa Ny Guinea og Melanesierne paa Øerne Sydøst derfor. Der er andre sorthudede Folk, men med lokket Haar, som Australnegrene paa det australske Fastland, — de regnes i vore Dage for en særlig Race — den indoaustralske. Der er rene Dværgfolk som Negritoerne paa Filippinerne, det indre af Malakkahalvøen o. a. Steder, og saa er der endelig mere mongoloide Folk, og det er nærmest — men ogsaa kun nærmest — dem, vi kalder for Malajer. Den store franske Palæontolog og Antropolog Georges Cuvier (1769—1832) regnede da ogsaa uden videre Malajerne med til den af sine 3 Racer, som han kaldte den mongolske. Naar man nu taler om Malajer, tænker man mere paa en sproglig Enhed end paa en antropologisk, og man bruger Betegnelsen snart i en snævrere, snart i en videre Betydning.

I videst Betydning forstaar man ved Malajer Mennesker, som hører til den malajiske — eller bedre malajisk-polynesiske — Sprogæt — af andre kaldet den austronesiske —, og det vil sige Folk, som bor paa et Omraade, der strækker sig til Madagaskar i Vest over Bagindien og de ostindiske Øer til Polynesien i Øst. Denne Sprogæt bestaar af flere Grupper, bl. a. den polynesiske, melanesiske og mikronesiske, samt den egentlige malajiske, og Malajer i denne snævrere Betydning vil vi behandle udførligere her.

Disse egentlige Malajer bor paa Malakkahalvøen og de ostindiske Øer, og hertil hører Folk, der taler forskellige, men beslægtede Sprog. Deres Hjem er antagelig Malakkahalvøen. Herfra har de i 12., 13. og 14. Aarhundrede bredt sig over alle de indiske Øer, dels som Erobrere og Sørøvere, dels som Handelsmænd. Halvøens Sprog — Malajisk i den snævreste Betydning — fik derved stor Betydning i alle Lande omkring det indiske Ocean som det almindelige Handels- og Søfartssprog, hvortil det egner sig fortræffeligt, da det er simpelt bygget og derfor let at lære. Selv der, hvor der ellers findes veludviklede Sprog af samme Gruppe — som paa Java — er Malajisk det mest udbredte Sprog i alle Havnestæder, og det bliver saaledes det Sprog, Europæerne betjener sig af under disse Himmelstrøg.

I antropologisk Henseende er disse Folk imidlertid ret forskellige, og denne Uensartethed kan kun forklares ved, at Malajerne ikke er nogen ren Race, men en Blandingsrace, der endog er sammensat af mange forskellige Elementer. Trods den almindelige Forskellighed findes dog visse Fællestræk, der lader ane en oprindelig renere Race, som undertiden kaldes den proto-malajiske, undertiden den sydmongolske.

Hvorledes ser da Malajerne ud?

Det er Folk af Middelhøjde — eller noget derunder — med en lys gulbrun til brun Hudfarve og med sort glat Haar. Skægvæksten er yderst sparsom og bestaar som oftest kun af faa tynde, spredte Haar, der endog gerne rykkes ud. Ansigtet er temmeligt bredt, Kindbenene noget fremstaaende og Næsen ret bred og flad; Læberne er lidt tykkere end hos Europæerne, men langt fra negroide. Øjnene er i Almindelighed ikke saa »skæve« som hos de egent-

Ung Batak-Mand fra Sumatra.

[1]) Vil blive behandlet i en Artikel om „Menneskeracer" i FREM Hefte 91

Javanske Kvinder med Batik-Stoffer af Bomuld. Tøjet belægges med et tyndt Lag Voks paa de Steder, der ikke skal farves, før det dyppes i Farvevædsken. Ved efterhaanden at lægge Voks paa forskellige Steder og dyppe Tøjet i forskellige Farver frembringes smukke brogede Mønstre.

lige Mongoler. Mange af dem, især de unge, er virkelig smukke.

Den sydlige Del af Bagindien og de ostindiske Øer ligger i den tropiske Zone — paa begge Sider af Ækvator. Her er derfor altid varmt og altid fugtigt. Ved Havet ligger Gennemsnitstemperaturen for alle Aarets Maaneder mellem 25—27° C. For saa vidt er det ikke nødvendigt at have meget Tøj paa; — hos mange Stammer i Øernes Indre er Klædedragten da ogsaa indskrænket til det mindst mulige — et Lændeklæde, og Børnene løber rundt i paradisisk Kostume. Ved Kysten og hos de højere staaende Stammer bruger saavel Mænd som Kvinder et Slags Skørt — Sarong —, der vikles om Livet og som hos Mændene gaar til Knæene, hos Kvinderne er fodsid. Mændene kan paa Overkroppen have en Jakke eller Trøje, medens Kvinderne svøber et Stykke aflangt Tøj omkring Brystet under Armene, hvorover maaske saa yderligere bæres et kjortelligende Klædningsstykke. Kvinderne gaar gerne barhovede, men Mændene slynger et Tørklæde om Haaret som en Turban, eller de bærer Straahatte eller Huer. Hos visse Stammer bruges meget vide Benklæder. Begge Køn gaar barfodet eller med Sandaler. Spæde Børn bæres af Moderen i et Skærf over Skulderen.

Som Stof til Klædedragten bruges mest Bomuld, som fra gammel Tid har været dyrket paa alle Øerne. Kvinderne er dygtige Vævere og Farvere og har frembragt smukt farvede Stoffer, hvis Berømmelse gaar langt ud over Øernes Grænser. Særlig berømt er Batik- og Ikat-Stofferne.

Batik-Stofferne frembringes ved, at Tøjet forinden det dyppes i Farvevædsken, belægges med et tyndt Lag Voks paa de Steder, som ikke skal farves. Ved efterhaanden at dyppe Tøjet i flere Farver frembringes meget smukke Mønstre. Mest bekendt er den javanske Batik.

Ved Ikat-Stofferne, som tilvirkes af Dajakerne paa Borneo, Batakerne paa Sumatra og Balineserne (paa Øen Bali), er det selve Garnet, der skal anvendes til Vævningen, som ombindes paa de Steder, der ikke skal farves, før det dyppes i Farvevædsken. Farvningen af Garnet er saa nøjagtigt afpasset, at der ved Vævningen fremkommer smukke flerfarvede Mønstre.

Foruden Bomuld anvendes ogsaa Silke, særlig paa Java og Bali. Dajakerne bruger Trevlerne af Ananasblade, og forskellige Steder — Borneo, Celebes, Molukkerne og Filippinerne — benyttes Tøj af Bast. Paa Filippinerne anvendes endelig Manillahamp, som er Fibre i en Bananplante (Musa textilis).

Smykker af Guld, Sølv, Bronze o. s. v. pryder Haar, Ører, Hænder og Fødder. Tatovering og Bemaling af Legemet spiller kun en underordnet Rolle, men derimod regnes det for fint at have Tænderne filet skraa — dette sker ved Overgangen fra Barn til voksen. Tænderne farves sorte og belægges med tynde Guldblade.

Malajhusene staar for det meste paa Pæle, hvis Højde varierer fra ½ til 6 m. Hensigten hermed er dels at skaffe Træk under Huset, hvad der kan være meget ønskværdigt i den altid fugtigvarme Luft, og dels at sikre sig mod Slanger og andet giftigt Kryb. Ved Kysten staar

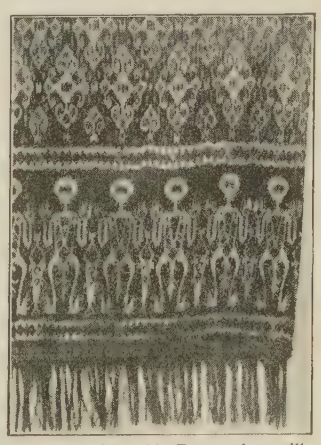

Ikatstof af Bomuld. For at fremstille Ikat-Stoffer bliver Garnet før det dyppes i Farvevædsken ombundet paa de Steder, der ikke skal modtage Farve. Farvningen er saaledes afpasset, at der fremkommer flerfarvede Mønstre og Figurer ved Vævningen.

Ved Kysterne ligger Husene ofte helt ude i Vandet, selvfølgelig hvilende paa Pæle. Maaske er det af Forsvarshensyn, maaske for at faa Affaldet bort ved den skiftende Ebbe og Flod. Mange Steder ligger Stykket mellem Husene og Land tørt ved Ebbetid. Ovenstaaende Billede er fra „Byen" Libukang paa Celebes ved Flodtid.

Husene endda paa Pæle ude i Vandet, hvilket maaske kan være af Forsvarshensyn, maaske ogsaa for at skaffe Affaldet bort med Tidevandet. Husene rummer oftest kun een Familje, men der findes Huse med flere Familjer, ja undertiden en hel Landsby. Saadanne Huse kan da naa antagelige Størrelser og være 50—100 m lange.

Foruden almindelige Huse findes andre Bygninger til særligt Brug. Hertil hører blandt andet de Huse, hvor Landsbyens unge Mænd sover, og hvor fremmede modtages. Her tilbringer Mændene for øvrigt en stor Del af Dagen med Snakken, Raadslagning og Rettergang. Endvidere maa nævnes Forraadshuse og Dødshuse. Husene, især Gavlene, udstyres undertiden med Snitværk.

Beboelseshusene, der er omgivet af luftige Verandaer, bygges enten af Træ eller Bambus og dækkes med Palmeblade. Da Bambus er rørformet, kan de enkelte Stykker passes ind i hinanden, saa at det er muligt at opføre Huse af mægtig Størrelse uden at anvende Søm eller andre Bindemidler.

Malajernes vigtigste Erhverv er Agerbrug og den vigtigste Kulturplante er ubetinget Risen, der dyrkes dels som Bjergris, dels som Sumpris. Bjergrisen saas umiddelbart før Regntidens Indtræden paa Steder, hvor Skoven er fældet og brændt af. Naar Ukrudtet atter faar Overhaand, — og det sker saa hurtigt, at man som Regel kun faar en Afgrøde — maa man flytte til et andet Sted. Sumprisen dyrkes i lavere Egne og kræver kunstig Vanding. Undertiden anlægges Terrasser. — Gødning af Markerne er nødvendig. Som Agerbrugsredskaber bruges Gravestok, Hakke og Plov.

Mod Øst aftager Risens Betydning som Hovednæringsplante og afløses paa en vis Maade af Sagopalmen, der ikke kræver megen Pleje.

Foruden Ris og Sago dyrkes Majs, Taro, Bananer, Maniok, Batater, Sukkerrør, Tobak, Kokospalmer, Mangostan, Mango, Melon og Durian. Den sidste er en Frugt paa Størrelse med en Melon og er en 5-klappet Kapsel med grøn Skal, som bærer kraftige kegledannede Torne, et stort Frugtkød og talrige Frø. Malajerne elsker disse Frugter til Trods for, at de stinker som en Blanding af Geder, harsk Smør og raadnende Løg.

I udstrakt Grad udnytter Beboerne, hvad Naturen giver dem, saaledes bl. a. Bambus og Rotang.

Bambus især spiller en enorm Rolle for Malajerne. Det er som bekendt en Græsart, der kan blive indtil 15 m høj, altsaa omtrent halvt saa høj som Rundetaarn i København (35 m). Ikke alene bestaar hele Huset — Pæle, Planker, Gulv, ofte ogsaa Vægge og Tag — af Bambus, men det anvendes til mangfoldige andre Ting.

Et Afsnit af et Bambusrør med en Skillevæg bevaret danner et naturligt Kar, som kan benyttes som Vandbeholder eller Forraadskar, ja endog til Kogekar. Mindre Bambusrør bruges til Opbevaring af Tobak, Betel, Pile o. s. v.

Tilspidset i den ene Ende er Bambusrøret en udmærket Lanse. Det er antagelig Bam-

Libukang paa Celebes ved Ebbetid.

Malajiske Danserinder. Malajerne elsker at se Dans. Dansene udføres af Bajaderer, som fra ganske smaa er opdraget dertil og som derfor er blevet overordentlig bevægelige i alle Lemmer og Led. Dansen bestaar mest i en Række Bøjninger og gratiøse Bevægelser til Musik af et Orkester — Gamelang —, der ses paa et andet Billede.

busrøret, som har givet Anledning til Opfindelsen af Pusterøret. Smaa Stykker Bambus kan skærpes og bruges som Knive.

Mange Musikinstrumenter — baade Blæse- og Strengeinstrumenter — er af Bambus. Da det er let spalteligt og meget bøjeligt, egner det sig fortrinligt til Flettearbejder. Naturligt er det ogsaa at fjerne Skillevæggene og sætte mange Rør sammen for at faa Vandledninger. Endnu skal vi nævne, at sammenbundne Bambusrør danner udmærkede Tømmerflaader med stor Bæreevne, og at Bambus endelig ogsaa anvendes til Hængebroer, Fiskeruser, Brændsel og meget andet.

Stor Betydning har Betelpalmen (Arekapalmen, hvis Frø — de saakaldte Arekanødder — tygges sammen med Blade af Betelpeber, Kateku, der udvindes af Katekutræet (en Akacie) og læsket Kalk. Beteltygningen er almindelig udbredt mellem Malajerne og spiller større Rolle for dem end Tobaksrygningen for Europæerne. Den virker oplivende og stimulerende og fremmer Spytafsondringen, hvorfor man hvert Øjeblik ser Malajerne spytte. Tænderne og Munden bliver helt røde.

Af Husdyr holdes især Høns og Bøfler, endvidere Heste, Faar, Geder, Hunde og Katte. Til Malajernes største Fornøjelser hører Kampe mellem dertil opdrættede Haner. Jagt og Fiskeri er ogsaa af Betydning for Befolkningens Ernæring.

Malajerne er paa mange Punkter dygtige Haandværkere. Vi har allerede tidligere — under Omtalen af Klædedragten — nævnt Væveri og Farveri. De forstaar at flette Maatter, der har stor Anvendelse i Husene som Vægge eller paa Gulvene. Deres Bronze-, Guld- og Sølvsmedearbejder er glimrende udført — bekendt er især deres Bronzetrommer — og de har en højt udviklet Jernteknik.

Som Sømænd overgaas de ikke af noget andet Folk i denne Del af Asien. Den malajiske Prau er et ret stort Skib, hvis Planker sammenbindes med Rotang; i den østlige Del af Omraadet anvendes nok saa meget Udliggerbaaden.

De fleste Malajer er nu Muhammedanere. Indførelsen af Islam har haft gennemgribende Betydning i social Henseende. Begrebet Stat har nemlig oprindelig været ukendt for disse Mennesker. De levede i Landsbysamfund. Familjen spillede en stor Rolle. Den styredes af et Overhoved, hvis Værdighed var arvelig i Familjen paa Kvindesiden, saaledes at i Reglen den yngre Broder eller Søstersøn var den nærmeste til at indtage den ledige Plads. Overhovedet repræsenterede Familjen udadtil, og hans Vilje var bestemmende for Forholdet mellem de forskellige Familjer, hvoraf Stammen bestod. Det vil af dette forstaas, at Kvindens Stilling i denne Tid var anset, hun var nærmest jævnbyrdig med Manden.

Efter at Muhammedanismen er indført, er Kvindens Stilling blevet forringet. Der dannedes Stater (Sultanater), med hvilke Europæerne har haft haarde Kampe at udstaa. Der blev en skærpet Forskel mellem Over- og Underklasse. Slaveriet greb om sig, og Malajerne blev berygtede Sørøvere, der hær-

Moske i Jehore paa Sydspidsen af Malakkahalvøen De fleste Malajer er Muhammedanere. Moskeen har 4 Taarne: i Vest, Øst, Syd og Nord. I Almindelighed er den tom og kan besøges af Turister, der begejstres over den mægtige Hal, hvis Lofthvælving er malet lyseblaa med gyldne Stjerner og en Halvmaane. Om Fredagen samles Tusinder af Malajer her for at overvære Gudstjenesten.

Kenjaherne i Sarawak (Britisk Borneo) bestemmer Aarstiderne ved Hjælp af et Slags Solur. Naar den opstillede Stoks Skygge har naaet en bestemt Længde, ved man, at det er Tid til at saa. (Fot. Charles Hose).

gede alle Øernes Kyster. Først i vore Dage er Slavehandelen forsvundet.

Malajerne er krigerske Folk. Tidligere var der evindelige Fejder mellem Stammer og Smaastater. Efter Europæernes — først Spaniernes, senere Hollændernes — Kolonisering, foregaar disse Kampe nu kun i det indre af de større Øer — Borneo og Sumatra —, men det har kostet Hollænderne Tusinder af Mennesker og Millioner af Gylden at faa nogenlunde ordnede Retsforhold i Stand.

I Kampene indbyrdes og med Europæerne benytter Malajerne sig af forskellige Vaaben, som vi skal omtale lidt nærmere, idet vi begynder med de mere primitive. Hertil hører Bue, Pil og Pusterør. Buen er hos nogle simpel og enkelt, hos andre mere sammensat. Pilene er snart med, snart uden Fjer. I Krig og Jagt benyttes undertiden forgiftede Pile.

I den vestlige Del af Omraadet er Pusterøret almindeligt. Det benyttes til Udskydning af Pile og bestaar enten af Bambusrør eller af Palmetræ. Rækkevidden af dette Vaaben er ikke overvældende stor, med Sikkerhed rammer man kun paa 20—25 m's Afstand, og mere end 50 m flyver Pilene overhovedet ikke. Pusterøret forsynes ofte med et Slags Lansespids, saa det kan bruges baade i Nær- og Fjernkamp.

I Kamp benyttes endvidere Lanser baade som Kaste- og Stødvaaben. Undertiden er Lanserne forsynet med Modhager. En stor Rolle spiller ogsaa Sværd eller Sabler, der forekommer i 2 Former, af hvilke den ene minder om vore. Det er lette, slanke og krumme Vaaben, hvis Vægt ligger i Haanden. Den anden Form udmærker sig ved, at den breder sig fra Haandfæstet mod Spidsen, saaledes at Vægten ligger langt fremme; derved opnaas ganske vist et kraftigere Slag, men paa den anden Side mister man for en Tid Herredømmet over Vaabnet; ikke desto mindre er det et meget yndet Vaaben, og hver Ø, hvert Landskab og Stamme, har udviklet en særlig Form.

Foruden disse større Vaaben forekommer ogsaa Efterligninger af dem: Dolke og Knive. Nogle af dem er dog i den Grad blevet omdannet, at deres Værdi som Vaaben er minimal. De benyttes til Pynt eller som Værdighedstegn. Hertil hører blandt andet den berømte malajiske Kris, et kort Sværd med lige eller flammeformet Klinge. Disse Vaaben viser, til hvilken Fuldkommenhed Smedehaandværket er naaet. Ciselering og Indlægning spiller en stor Rolle ved Vaabnenes Udsmykning.

Som Dækvaaben benyttes Skjolde, der har mange Former. Skjolde til at opfange Pile bestaar gerne af blødt Træ, medens Skjolde, der skal afværge Slag af Sværd eller Stød

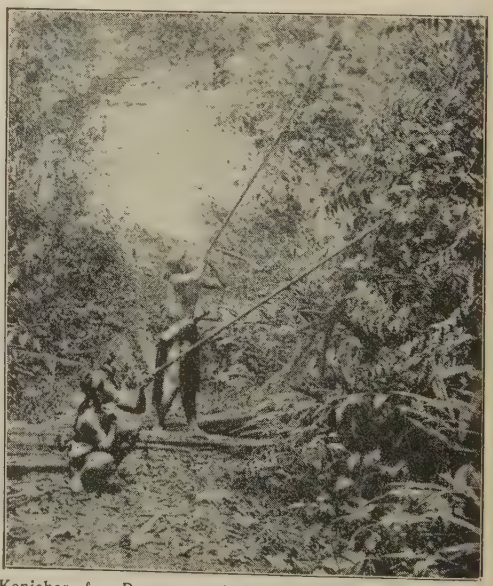

Kenjaher fra Borneo med Pusterør. Pusterøret bestaar af Bambusrør eller Palmetræ, og det benyttes til Udskydning af Pile. Rækkevidden af Vaabnet er ikke overvældende stor; med Sikkerhed rammer man kun paa 20—25 m's Afstand, og mere end 50 m flyver Pilene overhovedet ikke. (Fot. Charles Hose).

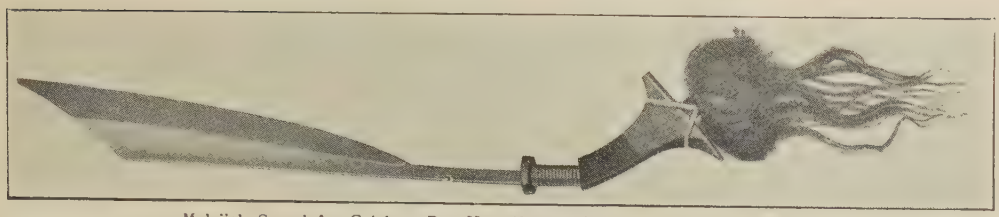

Malajisk Sværd fra Celebes. Paa Haandfæstet sidder en Dusk Menneskehaar.

af Lanser, nødvendigvis maa laves af mere modstandsdygtigt Materiale; bl. a. benyttes Rotangskjolde, der dækker endog mod Bajonetstød. Skjoldene er for øvrigt snart store og runde, snart høje og smalle. — Hos en Del Malajer benyttes et Kyrads (Brynje) af flettede Snore eller af Læder (Panterskind).

En vigtig Drivfjeder til Krig mellem de malajiske Stammer var tidligere Ønsket om at komme i Besiddelse af afskaarne Menneskehoveder. Denne Skik har været udbredt over næsten alle de ostindiske Øer, men er særlig kendt og berygtet hos Dajakerne paa Borneo. Enhver Begivenhed i Dajakens Liv maa fejres ved, at et Hoved fra en fjendtlig Stamme tages, om det bliver af en Mand eller Kvinde eller et Barn, er ligegyldigt. Ingen ung Dajak vil vove at fri til en ung Pige uden at medbringe et Hoved af en Fjende. Jo flere Hoveder, man er i Besiddelse af, jo større er ens Anseelse. Denne Hovedjagt foretages mest af enkelte Mennesker, kun undtagelsesvis af en hel Stamme. Krigeren, der vil forøge sin Samling, gaar ud om Natten, lægger sig i Baghold og udskyder med Pusterøret en forgiftet Pil, naar Ofret nærmer sig. Hovedet afhugges med Sværdet, paa hvis Skede er fæstet en lille Kniv, der anvendes til at bortskære Kødet paa det erobrede Hoved. Ved Hjemkomsten til Landsbyen modtages Krigeren med store Festligheder. Efter at Hovedet er skeletteret, prydes det med Indlægning af Farver eller tynde Metalblade. Senere anvendes Hovederne ved religiøse Danse, der spiller en stor Rolle hos mange malajiske Stammer.

Højst mærkeligt er det at træffe lovordnet Menneskeæderi hos et Folk som Batakerne paa Sumatra, der har et veludviklet Agerbrug, Skriftsprog og en rig Litteratur, som er skrevet paa Barkstykker, der kan sammenfoldes til Bøger. Den, der gribes i Ægteskabsbrud med en Høvdings Hustru, i Landsforræderi eller Spionerí, skal efter Loven dræbes, og hans Legeme fortæres. Fjender, der tages til Fange med Vaaben i Haand, bliver derimod dømt til at spises levende! Bunden til en Pæl overfaldes Ofret af den rasende Forsamling med Høvdingen i Spidsen, og enhver søger at bemægtige sig et Stykke Kød, som ristes og spises med Saltvand og Citron som en stor Lækkerbidsken. Kranier og de større Knogler anbringes som Sejerstegn paa Husene. Det er til Dels lykkedes Hollænderne at komme Menneskeæderiet til Livs, men Batakerne søger at holde sig skadesløse ved at spise Menneskeaber — Gibbonen, hvis Kød i Smagen skal minde om Menneskekød (se Omslagsbilledet med Forklaring).

Malajerne er, som nævnt i Indledningen, af Karakter tilsyneladende rolige og magelige, men under den rolige Maske skjuler sig ofte dybe og heftige Lidenskaber. En Fornærmelse glemmes ikke og skal nok blive hævnet. Lidenskaben kan undertiden slaa over i en sindssyg Ophidselse, der viser sig ved, at den paagældende »gør Amok« d. v. s. at han styrter af Sted som afsindig og dræber enhver, han møder. Om denne »Gøren Amok«, som især forekommer paa Java, siger Englænderen A. R. Wallace i sin Bog »The Malay Archipelago«: »Amok er den nationale og derfor den hæderligste Maade, paa hvilken man kan begaa Selvmord, og den bedste Maade til at slippe ud af Vanskeligheder paa. Romeren styrtede sig i sit Sværd, Japaneren sprætter Maven op paa sig, og Englænderen skyder sig en Kugle for Panden. Den malajiske Mode har mange Fordele for den, der har Lyst til Selvmord.

Malajiske Sværd og Kriser. De sidste — forneden — har snart lige, snart flammeformet Klinge. Vaabnene er ofte udført med stor Kunstfærdighed, idet de er ciseleret og indlagt.

Dajakerne paa Borneo er „Hovedjægere". Enhver Begivenhed i Dajakernes Liv kræver et Hoved fra en fjendtlig Stamme. Efter at Kødet er fjernet, prydes Kraniet med Indlægning af Farve eller tynde Metalblade. Kranierne benyttes blandt andet ved Dajakernes religiøse Danse. I Modsætning til de fleste andre Malajer er Dajakerne Hedninger. (Fot. Ch. Hose).

En Mand mener sig forurettet af Samfundet, han har Gæld og kan ikke betale, han er bleven gjort til Slave eller han har bortspillet sin Hustru eller sit Barn til Slave, han ser ikke nogen Udvej til at generhverve det tabte, og han bliver desperat. Han vil ikke underkaste sig en saa blodig Uret, men vil hævne sig paa Menneskeheden og dø som en Helt. Han griber om Krisens Haandtag, drager i næste Øjeblik Vaabnet og støder det i Hjertet paa en Mand. Han løber af Sted med den blodige Kris i Haanden og støder enhver ned, han møder. »Amok! Amok!« lyder det da gennem Gaderne. Spyd, Kriser, Knive og Bøsser bringes frem mod ham. Han styrter rasende af Sted og dræber, hvem han kan — Mænd, Kvinder og Børn — og falder overvældet af Antallet i en Ophidselse som i et Slag.«

Saavidt Wallace. I Byerne er Vagtposterne forsynet med en flere Meter lang Træfork, besat med Torne, ved Hjælp af hvilken de søger at standse Amokgøreren og holde ham fra Livet, idet man samtidigt gør Alarm paa de svære Trætromer, der er anbragt paa Gadehjørnerne for at advare de kommende for den truende Fare.

Malajerne er i Almindelighed velbegavede og i Besiddelse af en hurtig Opfattelsesevne; dertil kommer en stærkt udviklet Efterligningstrang, som bevirker, at de let tilegner sig ny Kultur. 2 store Kulturbølger, en forindisk med Brahmaisme og Buddhisme og en arabisk med Muhammedanismen, er gaaet hen over den malajiske Øverden og har i høj Grad omformet Samfundsforholdene. Talrige Tempelruiner vidner om den blomstrende forindiske Kultur. Berømtest af alle er Buddhatemplet i Borobudoer ved Djokjakarta paa Java. En Blanding af Hinduisme og Buddhisme har holdt sig paa Øen Bali. I de sidste Aarhundreder gaar en europæisk Kulturbølge over Archipelet. Med en forbløffende Hurtighed har Malajerne forstaaet at tage ved Lære af Europæerne og indføre Forbedringer i deres Erhverv. De ostindiske Øer med nærliggende Fastland er blevet Produktionsstedet for mange Raastoffer, som Europa har Brug for. Og Malajerne har haft det Held at komme under et Folk — Hollænderne, der behandler dem som Mennesker og ikke som Dyr. — Hollænderne har bragt Orden i mange Forhold, forbudt og bekæmpet Menneskeæderi, Hovedjagt, Sørøveri og Slavehandel, men i øvrigt lader de Malajerne leve deres Liv som de vil. For Malajerne tegner Fremtiden sig lys og venlig.

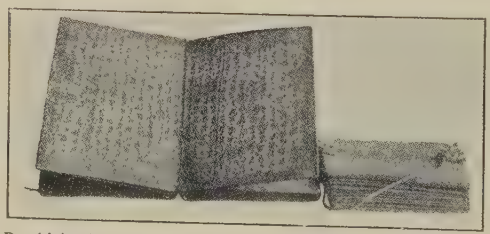

Batakiske Bøger. Batakerne paa Sumatra er trods Menneskeæderi i Besiddelse af en høj Kultur og har bl. a. Skriftsprog og en rig Litteratur. Skrivekunsten er meget gammel, og Batakernes Bøger indeholder historiske Optegnelser og Tryllesprog mod onde Aander eller Helbredelsesformularer. Bøgerne skrives med Damortræets sorte Saft paa Blade af præpareret Træbark, der foldes sammen og beskyttes af Træbind.

EINAR STORGAARD

SARGASSOHAVET

Sargassohavets Udstrækning er fabelagtig. Disse drivende Masser af Tang, som vi i vor Skoletid opfattede som overskuelige Flager »af den Slags, vi selv havde mødt ved vore egne Kyster«, breder sig over et Areal, der fra Nord til Syd har samme Udstrækning, som fra Nordkap til Kairo. Og dog er det Sargassohavets korteste Tværsnit, der spænder saa vidt, den samlede Overflade er mellem 8—9 Milioner Kvadratkilometer. Grænserne er udflydende, dannede som de er af den flydende Tang. Man kan dog angive Udstrækningen paa tværs af Atlanterhavet til omtrent fra 70° til 30° vestlig Længde. Den største Afstand fra Nord til Syd er fra 45° til 15° nordlig Bredde. Nordgrænsen er uregelmæssig, idet Golfstrømmen fører Tangen med sig og udvider Arealet nordpaa langs Amerikas Kyst, medens den kolde Labradorstrøm trænger Grænsen nedad mod Syd, saa at den danner en stor Bue sydpaa omkring den 50° Længdegrad.

Er Grænserne ikke skarpe i Rum, saa er de dog faste nok med Hensyn til Tid, idet allerede Columbus angav, at han traf paa Sargassotangen der, hvor Damperne endnu den Dag i Dag passerer dens Grænse. Over hele dette Areal driver Tangen omkring, dog danner den intet sammenhængende Hele. I gule Streger og Pletter fletter den sit Mønster paa Havets dybblaa Flade, et Tæppe, vævet i vekslende Farver, der spænder fra de unge Tangplanters lyse olivengrønne til de visnes næsten sortbrune Toner. Parallelt med Vindretningen ligger Striberne, snart tæt ved hinanden i fine Linier, der synes dannet af en enkelt Række Planter, og snart mere spredt i grove Baand, hvert paa flere Meters Bredde, men fjernere fra hinanden, saa at Mellemrummene synes afpasset efter Mønstrets Finhed.

Vindens Væv, der har fremstillet disse brogede Tæpper i gult og blaat, kan forbavse os med Striber, som fortsætter sig mange Kilometer, saa at Skibe, selv med god Fart, Timer igennem kan følge dem, uden at opdage nogen Unøjagtighed i deres Bygning.

Men Vinden nøjes ikke med at arrangere Striber i den blaa Havflade, den væver den ind med Klatter og Prikker, nogle saa fine, at de kun bestaar af en enkelt Plante, andre saa tætte, at Bundfarven under dem forsvinder, saa at de danner et helt brunt Dække over Vandet. Samlet ligger det som en gyngende Ø.

Først Stormen afslører Havet igen og river Mønstret op i Trevler, for atter at væve det paa ny, naar den stilner af.

Undertiden kan det holde haardt for Vinden atter at sprede det, som den nylig har samlet. De stærke Dønninger kan forgæves sætte Ryggen imod, for at sprænge det Tæppe, de selv har lagt over sig. Det brune Dækken folder sig, som var det kastet over et Utal urolige Dyr, som om mægtige Hvaler i lange Rækker passerede i Kølvandslinie under det, indtil sluttelig de indestængte Bølger slaar sig løs og som vilde Heste stejler og pruster for skummende at fare af Sted, befriet fra alle Tøjler.

Oftest passer dog Vinden stille sin Dont, den kan forandre Retning og blæse fra en ny Kant, for at faa et nyt Mønster frem, men stadig væver den i de flydende Tangplanter, kun sjældent giver den helt op for i Raseri at ødelægge sit Værk.

Thi det er jo Vindenes Værk dette mærkelige Omraade af stille Vand, der selv synes uden Strøm, midt i Atlanterhavets Strømme. Mod Nord driver Vestenvinden Vandet fra Amerikas Kyst over mod Europa, mod Syd danner Passaten den nordlige Ækvatorialstrøm, som fører fra Afrika over til de vestindiske Øer, og langs Vest sørger Golfstrømmen for at slutte Kredsen af Strømme, der drejer Atlanterhavet rundt, for ligesom at indhegne Sargassotangen og holde den paa Plads.

Menneskeværk synes altid groft, naar det bliver set efter i Detaillerne, det mister sin Charme, ved at blive undersøgt nøjere, men det, Naturen har bygget op, bliver mere vidunderligt, jo grundigere man kender det. Vore fineste Tøjer synes sammensat af Tovværk, naar de kommer under Mikroskopet, men Sargassotangens Tæppe afslører blot nye Detailler, finere Enkeltheder, jo nøjere vi undersøger det.

Allerede Columbus har beskrevet Tangen og fortalt om de Frugter, den bar. Og for saa vidt har han Ret, som den er besat med smaa runde Knuder paa en Ærts Størrelse, blot er det ikke Frugter, det er netop det mærkelige ved Tangen, at den ikke bærer Frugt, og alligevel formerer sig, nej Kuglerne er dens Svømmeapparater, smaa Blærer, som netop betinger, at den kan flyde i

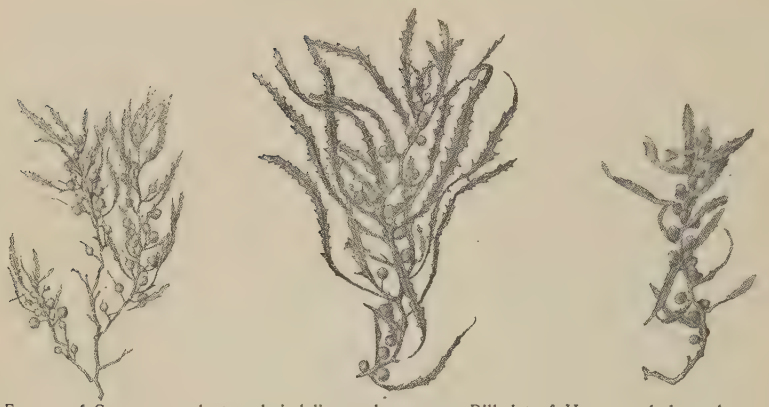

Former af Sargossum, de tre almindeligste, der præger Billedet af Havet med deres brune Skud, der flyder ved Hjælp af de runde Blærer, som ses paa Siderne af Stænglen. (Efter Winge.)

Overfladen, at den kan holde sig svævende paa de godt 3000 Meter Vand, hvor den findes. Undertiden kan Blærerne rives af og samles i Tusindvis af Strømmen, da ser det ud, som svømmede Skibet i en uhyre Tallerken med gule Ærter, saa tæt ligger de.

Sargassotangen har Svømmeblærer i Overflod, men den skal ogsaa holde andre oppe med dem, en hel Dyreverden trives i dens snirklede Net. Masser af Former er der, som igennem lange Tider paa den vidunderligste Maade er blevet tilpasset til at være dens Gæster.

Der er nu Mosdyrene, som bygger Hus og lægger deres Kalkskorper over Tangen, saa at de gamle Planter bliver helt hvidklattede af deres Belægninger. De virker som en Ballast, jo længere ned i Vandet man søger, desto tættere finder man dem, og langt ned kan man se i det utroligt klare Vand.

Vi, som færdes ved Kysterne, hvis fine Slampartikler stadig hvirvles rundt af Bølgerne uden at finde Hvile, gør os kun daarlig Begreb om, hvor langt man kan se ned i Atlanterhavets Vand. I 1889 gjorde en Ekspedition et Forsøg paa at prøve dette, man sænkede en hvid Sejldugsskive, to Meter i Tværsnit, lodret ned i Vandet og kunde se den tydeligt med det blotte Øje i en Dybde af 66 Meter. I de nordlige Have vilde den blive utydelig allerede 20 Meter under Vandfladen. Det er Grøden i Vandet, der skjuler den. De kolde Have, der synes saa forladte, at kun en enkelt Hval af og til sender sin Dampstraale til Vejrs, er i Virkeligheden et vrimlende Liv, en Ophobning af de mindste smaa, saa tæt, at de, skønt mikroskopiske, ved deres Masse kan ernære de vældige Hvaler.

I Sargassohavet er der hundrede ja indtil to Hundrede Gange færre af disse Smaadyr, som man finder saa mange af i de nordlige Have.

Med større Dyr er det en anden Sag. Her ser man om Dagen Sejl ved Sejl hen over det blaa Vand. Man kunde antage det for Flaader af smaa Legetøjsskibe, der drev af Sted for den svage Vind. Det er Goplekolonier, der glider gennem Dønningerne, ført af en luftfyldt Blære, som rager op over Vandskorpen og drives af Sted af Vinden; men om Natten lyser andre Gopler, Vandmænd, der holder sig nede i Vandet og, forskrækkede ved Skibets Bevægelser, flammer op for paa ny at svinde i Mørket.

Særlig rigt er dog Dyrelivet, der er knyttet direkte til Sargassotangen. Der er Orme, som kryber omkring og Snegle, der skjuler sig i Bladene, der er Langhalse, som hænger fasthæftede, og smaa Børsteorme, der danner deres Rør. Der svømmer Rejerne og der kryber Krabberne. Ja, selv Insekter findes her, Havtæger, der minder om vor hjemlige Damtæge, Skøjteløberen, som vi saa ofte har set glide over Andedammens Vandflade, findes her i den store Dam. Fisk derimod er der forholdsvis faa af.

Der er saaledes en helt anden Dyreverden der ude, end vi skulde vente os, og de enkelte Individer er helt anderledes i deres

Tudsefisken, denne mærkelige lille Fyr i Tangen, der ikke blot i Udseende minder om en Trold, men som ogsaa er en ren Troldmand til at forvandle sig. I Løbet af en halv Time kan den skifte Farve fra solgylden til natdunkel.

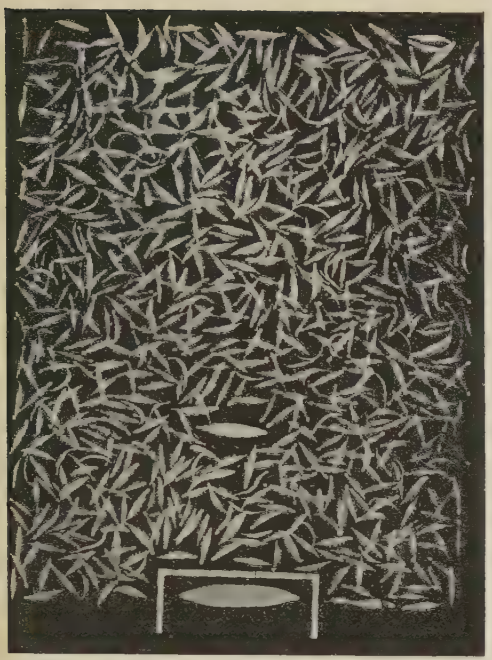

Et smukt Jagtudbytte, ca. 800 Aalelarver fisket i Løbet af to Timer ved at trække en enkelt Fiskepose gennem Vandet i Sargassohavet. Næsten alle Larverne er 25 mm lange og ca. 3 Maaneder gamle. Eksemplaret midt i Billedet er dog ca. eet Aar gammelt; den nederste store Larve under Centimeterskalaen er medtaget for Sammenligningens Skyld. Den er ca. 2 Aar gammel.

Opførsel, end vi aner. De Dyr, som vi hos os er vant til at betragte som bundet til Havbunden, som f. Eks. Krabberne, svæver her paa tusinde Meter Vand.

Vor Landsmand Magister Jespersen, som i 1913 undersøgte disse Forhold paa Motorskonnerten Margrethe, fortæller om den høje Grad af Tilpasning, disse Dyr udviser. Sargassotangens Krabber er nøjagtigt farvet som de Planter, de opholder sig paa. De nøjes ikke med at være lyse paa unge Planter og mørke paa de gamle, de efterligner Udseendet i den Grad, at man paa dem ogsaa finder hvide Pletter, som paa Tangen. De efterligner endogsaa Uregelmæssighederne, selv Mosdyrenes Kalkskorper synes at spejle sig i Krabbernes Rygskjolde. Man skulde tro, at der maatte gaa lang Tid, for at en saadan Efterligning kunde gennemføres, at der maatte fordres Taalmodighed i Dage, ja Uger, for at kunne følge Krabbernes Tilpasning. Men Akvarieforsøg har vist, at det modsatte er Tilfældet. Krabber, som havde siddet paa unge Planter, og derfor var lyse, blev sat over i et Glas med mørke, mosdyrbevoksede Tangdele, og i Løbet af et Par Timer havde de tilpasset sig til disse i Farven.

Vilde Folkeslag ynder at bemale Kroppen med spraglede Farver, for at indgyde deres Fjender Frygt. Før Kampen iører de sig et Harnisk af hvide og røde Streger. Krabberne bærer sig ad paa mere moderne Vis, de skifter Farve, for ikke at blive set, de nøjes ikke med en enkelt Feltuniform, men skifter, saa snart Omgivelserne kræver det, ja, de formaar at forandre Farve saa hurtigt, at det maaske kan konkurrere med de vildes Bemaling før Slaget. Vi har hørt om Dyr, som i Løbet af mange Slægtled har erhvervet en Lighed med Omgivelserne, der er forbavsende, men Krabberne her i Tangen er endnu mærkeligere, de behøver blot et Par Timer til det, som har taget Generationer for andre.

Og dog har ogsaa de fundet deres Overmand i Retning af Farveforandring. Det er Tudsefisken (antennarius marmoratus), den mærkelige, kluntede Fremtoning, som færdes sammen med dem. Een Time er for den Tid nok til at skifte fra gulbrunt til sortbrunt. To Individer af samme Slægt bliver paa den Tid hinanden saa ulige, som Kineser og Neger. Det er Tangens Rovdyr. Deres Føde er Rejerne, der oftest er af samme Længde, som de selv, men naar det gaar højt, spiser de i et Maaltid Fisk, der er dobbelt saa lange som de selv, da gælder det at være godt skjult, for uformodet at kunne komme over det vældige Bytte.

Tudsefisken har en egen Maade at fange Rejer paa, den griber dem bagfra og holder fast med sit vældige Gab, til Matheden gør Byttet lettere at behandle. Da ser man det langsomt sættes i Bevægelse. Den mægtige Middagsmad forsvinder Led for Led, til sidst er kun Følehornene tilbage. Endnu en halv Time efter, at Maaltidet begyndte, rager de frem af Munden som Resterne af

En af Sargassotangens Smaakrabber, som i Modsætning til dens Slægtninge lever langt fra Kysten svævende i de øverste Vandlag. Den er i den Grad tilpasset til sit Opholdssted i Farve, at ikke to Dyr er ens.

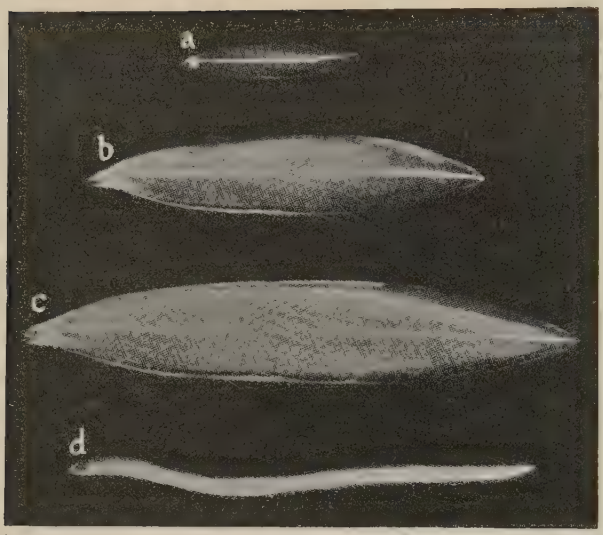

Aalens Udvikling. Naar den almindelige Aal bliver voksen, vandrer den ud i Atlanterhavets varmeste og dybeste Del (Sargassohavet); her gyder *alle* Europas Aal deres Æg, og Ynglen vandrer herfra ind til Europas og Nord-Afrikas Kyster. Billedet viser i naturlig Størrelse: a. Aalelarve, ca. 25 mm lang og ca. 3 Maaneder gammel. Findes i Sargassohavet inden for Linien, der paa Kortet (Side 565) er mærket med 25. — b. Aalelarve, ca. 45 mm lang og ca. 1 Aar gammel. Findes inden for Linien, der paa Kortet er mærket med 45. — c. Aalelarve, ca. 75 mm lang og ca. 2 Aar gammel. Findes inden for Linien, der paa Kortet er mærket med ul — altsaa hovedsagelig lige Vest for Europa og i Middelhavet. — d. Glasaal, der er ca. 70 mm lang og ca. 3 Aar gammel. Findes indvandret i de fleste Lande i Europa og Nord-Afrika, hvor Kysten paa Kortet er optrukket med bred, sort Linie. (Efter Undersøgelser foretaget af „Kommissionen for Havundersøgelser" ved Dr. phil. Johs. Schmidt).

en brudt Snøre, hvis Træk Fisken lige havde overvundet, det er som om Trætheden efter Kampen havde taget dens sidste Kraft, længe ligger den ubevægelig og fordøjer.

Men Sargassotangen skjuler ikke blot de ædende og de ædte, den trækker ikke blot sit Tæppe over Dagens Dramaer, den har ogsaa skjult i sit Vand Løsningen paa en af de Gaader, som fra gamle Tider har beskæftiget Menneskeheden.

Der er andre Maader at skjule sig paa her, end ved at ligne Tangen, man kan ogsaa forsvinde uden at være brun og gul, man kan efterligne Havet ved selv ingen Farve at have, eller laane dets Farveskær. Det har Aalelarverne gjort. Som klare Smaablade svømmer de omkring her, Sargassohavet er deres Barnekammer, i det findes Løsningen paa Aalens Gaade. Vor Landsmand Dr. Johs. Schmidt har belært os derom. Fra disse Egne har Aalene paa deres Vandring spredt sig til Kysterne, her har Starten fundet Sted, ved hvilken de begyndte den Tusinder af Kilometer lange Rejse, som ogsaa skulde føre dem til vore Kyster.

Men Linierne peger ikke blot udad, de synes ogsaa, og navnlig, at søge fra alle Sider mod Sargassohavet. Som Midten i en uhyre stor Strømhvirvel, hvortil hele Atlanterhavet bidrager, synes det at samle alt, hvad Vandet først har sat i Drift. Mange og mærkelige er Eksemplerne derpaa. Det er ikke blot Tang, som hvirvles sammen her. Alt, hvad der kan flyde, bliver draget mod Havets Centrum, selv herreløse Skibe kan, bundne af Strømmenes Bud, i Aarevis drive om her uden at lande paa en Kyst. Skonnerten Fanny Wolston er et Eksempel derpaa. I hele tre Aar gennemkrydsede den med sin Ladning af Træ Sargassohavet, efter at Mandskabet havde forladt den. I denne Tid er der indsendt 64 Meldinger fra Skibe, som har iagttaget den, snart langt mod Øst og snart nær Amerikas Kyster. Man har kortlagt Skonnertens Rute, den er indviklet som Vejene i en Labyrint, og alligevel har den bevæget sig med en vis Fart. I ca. 11,000 Døgn har den tilbagelagt omkring 14,000 Kilometer, uden at slippe ud af Sargassohavets Hvirvel.

Siden da har man undersøgt Strømmene ved Hjælp af udkastede Flasker. I Hundredevis er disse sat i Hav med deres indlagte Meddelelser, der beder om Oplysninger angaaende Findestedet. De har ved deres Stranding fortalt deres om den store Hvirvel. Kun de, som blev kastet ud i Omkredsen, naaede i Land, de andre svømmer endnu rundt i Strømmenes Kreds, og dog har deres Fart været betydelig. De Flasker, man har kunnet kontrollere, har bevæget sig mellem 10 og 20 Kilometer i Døgnet. Vor Landsmand Dr. Ø. Winge har ved disse Forsøg vist, hvordan de mægtige Tangsamlinger rimeligvis er opstaaet. Løsrevne fra Kysterne er de kommet ind i Strømhvirvlen, hvor de stadig føres rundt. Der har de i Tidens Løb glemt at formere sig som forhen ved det faste Land.

Ligesom Jordbærplanterne i vore Haver kan formere sig ved de røde Frugter, som vi hæger om, og de lange Udløbere, vi skærer af, har ogsaa Sargassotangen to Maader, hvorpaa den kan sørge for Slægtens Fremtid.

Vi kender den ene af disse Formeringsmaader, den kønnede, fra vore egne Kysters Blæretang, der ligesom Sargassoen hører til Brunalgerne. I dens Spidser finder man nog-

le rundagtige Udvidelser, som flygtigt kunde minde om Blærerne. De indeholder dog ikke Luft, der holder den enkelte Plante oppe, men det, som skal holde Slægten oppe, Æg og Sædceller, ved hvis Hjælp nye Planter dannes. Disse smaa Celler synker da til Bunds, hvor de finder en Sten, der kan være deres fremtidige Stade. Den Udvej har Sargassotangen ikke.

Løsreven fra Kysten benytter den kun den ene Udvej, den sætter stadig nye Skud.

Man regner, at der findes otte forskellige Arter af Sargassum, men deraf er de fem ret sjældne og begrænsede til det Omraade, som beherskes af Golfstrømmen. De er desuden i mindre Grad knyttet til Sargassohavet, idet de viser sig som ret nylig løsrevne Kystplanter, ved endnu ofte at besidde Fodskive, den Udvidelse, hvormed ogsaa andre Alger hefter sig til Kystens Sten eller Klipper.

Hele det store Omraade bliver derimod præget af tre Arter eller Varieteter af Sargassum, som vel oprindelig er løsrevet fra Syd-Amerikas Nordkyst, men nu i Aarhundreder har levet svævende i Havet uden Berøring med nogen Strandbred.

Sargassohavet er som en Have langt fra Land, hvor Aflæggere trives og vokser midt i Atlanterhavet paa de 3000 Meter, Aflæggere, som i svundne Tider er plukket af de Bølger, der skyllede mod Vest-Indiens Kyster.

THS. BARTHOLIN

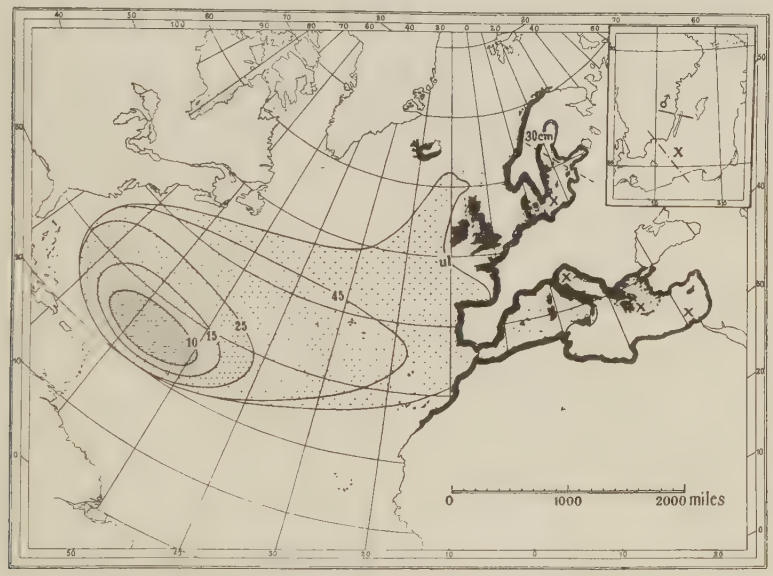

Kort over Aalens Gydeplads. Det, der for en dansk Læser gør Sargassohavet interessant er, at det er Aalens Barnekammer, hvor de Tusinder af Smaaaal vokser op, der engang som Glasaal skal vandre ind langs vore Kyster. Figuren viser, hvor de forskellige Stadier af Aalelarver findes ifølge Dr. Johs. Schmidts Undersøgelser. I det prikkede Omraade findes Larverne, og den voksne Aal langs de Kyster, hvis Kontur er trukket op med sort. Linierne ude i Atlanterhavet angiver Grænserne for Udbredelsen af de forskellige Størrelser af Aalelarver. Saaledes findes alle Aalelarver mindre end 15 mm inden for Linien mærket med 15, og alle endnu uforvandlede Aalelarver inden for Linien mærket med ul. Tegnet X angiver de østligste Findesteder for helt klare (unge) Glasaal i Østersøen og Middelhavet. Tegnet ♂ angiver den østligste Grænse i Østersøen for Forekomsten af Hanaal; og „30 cm" angiver, at alle Aal inden for denne Linie i Østersøen er Hunaal over 30 cm lange. 2000 miles = ca. 500 danske Mil = = ca. 3700 km.

DRONNING HAT-SHEP-SUT

De fleste Bøger om det gamle Ægypten er skrevet af Ægyptologer, og den almindelige Læser af disse Skrifter har ofte svært ved at finde de levende Mennesker bag Ordene, det er ligesom det vældige Tidsrum har gjort dem uvirkelige. „De gode gamle Ægyptere" hører næsten hjemme i Eventyret. Fornylig har en Amerikaner, Mr. Robert Forrest Wilson, skrevet en Bog om Ægypten, ganske vist med Historien som Grundlag, men ellers bygget op af alle de Indtryk, som Turisten faar, naar han gennem Maaneder lever i Nillandet og færdes mellem de utallige Ruiner med alle deres Indskrifter. Det er et Uddrag af et Kapitel af denne Bog, „The living Pageant of the Nile", vi bringer i den følgende Artikel. Mr. Wilson har fremmanet de menneskelige Skikkelser og ladet dem leve og aande.

Det er mærkeligt at tænke sig, at Kong Thutankamon, som vi i de sidste Aar har hørt saa meget om, nu faktisk er langt mere berømt, end han var for 3300 Aar siden, hvor han kun var som en svagt lysende Stjerne imellem flammende Sole, medens andre Herskere af hans Dynasti udførte Bedrifter, der fik Verden til at skælve. — En af dem var oven i Købet en Kvinde.

Dronning Hat-shep-sut „Solgudens Datter", en af de skønneste og klogeste Kvinder, der har levet, og som i Kraft af sin Personlighed og Viljestyrke anbragte sig selv paa Faraonernes Trone som den første regerende Dronning af Ægypten.

Hendes Navn var Hat-shep-sut (Trykket ligger paa anden Stavelse). Hun er den første store Kvinde i Historien, og man kan trygt sidestille hende med fire-fem af de største Kvinder, der nogen Sinde har levet. Hun er den første Kvinde, der har hersket over en stor Nation, og hun hævdede sit Krav paa Kronen mod Datidens Tradition og imod den Opposition, der blev rejst imod hende, og i Spidsen for hvilken hendes egne kongelige Slægtninge stod.

I vore Dage er Hat-shep-suts Navn ukendt blandt Mængden, og dog har der levet Kvinder, hvis Navn nu er paa alles Læber, men som har gjort meget mindre for at fortjene udødelig Berømmelse end denne ægyptiske Dronning. Man vil maaske undre sig over, hvordan hun kan have været saa stor i historisk Betydning, naar hun i den Grad er glemt af Menneskeheden, men der er den ganske simple Forklaring, at det gamle Ægyptens autentiske Historie praktisk talt først er bragt for Dagens Lys i Løbet af de sidste tyve Aar. Før vort Aarhundredes Begyndelse var alt, hvad vi lærte og vidste om Ægyptens Historie ikke meget andet end taagede Sagn, overleveret os af græske og romerske Forfattere. Tyve Aarhundreders Forglemmelse var den Bod, som Ægyptens Folk maatte betale, det Folk, der sejrrigt løftede Oplysningens Fakkel i Historiens første tre Tusinde Aar, blot fordi det havde undladt at nedskrive Beretningen om, hvordan det havde holdt Faklen brændende. Nu ved vi, at dette ikke var Tilfældet, det havde nedskrevet sin Historie paa Klipperne og paa Papyrus-Rullerne, en vidunderlig, omfattende Beretning, men denne Beretning var skrevet med Hieroglyffer, en Skrift, som ingen kunde tyde.

For et Aarhundrede siden gav den berømte Rosette-Sten (se FREM Hefte 69) Nøglen til den ægyptiske Histories Skatte. Muhammedanernes fremmedfjendtlige Styre af Ægypten voldte i Begyndelsen, at Fremskridtene i Tydningen kun blev langsomme, men i 80'erne aabnede Englænderne Ægypten helt for Efterforskningen. De vigtigste Opdagelser er blevet gjort siden da, og langt de fleste Opdagelser er først blevet gjort efter Aar 1900. Deraf kommer det, at den ældste Nations Historie er lige saa frisk og ny for os som den sidst udkomne Novelle.

Omtrent hundrede Aar før Dronning Hat-shep-sut's Fødsel var i Ægypten en af de mørke Perioder forbi, som er saa karakteristiske for dette Lands Historie. Der havde været Ulykkesaar i Ægypten, under hvilke Nilfolket var saa svækket under Adelens Stridigheder, at det var muligt for nogle Nomadestammer fra Asien at trænge ind i Deltaet og gøre sig til Faraoner. Det var de Erobrere, der er kendt under Navnet Hyksos eller Hyrdekonger. Men deres Skæbnetime kom ogsaa. Omsider blev de fordrevet af Prins *Ahmose*, efter at han havde undertvunget sine Medbejlere i Theben.

I Dronning Hat-shep-suts Regeringstid blomstrede Ægypten som ingen Sinde før. Freden herskede i Landet, og hun anvendte Ægyptens Rigdomme til at bygge dels sit eget pragtfulde Tempel og udbedre og smykke de øvrige. Igennem en af Indskrifterne i Deir-el-Bahri faar man et tydeligt Indtryk af, hvor stor hendes Magt er, og hvor langt den rækker. „Min sydlige Grænse er saa fjernt borte som Punt min Østgrænse som Asiens Sumpe, og Asiaterne er i min Vold. Min Vestgrænse saa fjernt som Solnedgangen — og mit Ry er blandt Sandboerne (Beduinerne)."

Saaledes begyndte det 18. Dynasti, hvis Monarker i hvert Fald sagde sig at nedstamme fra Ahmose I.

Ahmose I blev efterfulgt af sin Søn Amenhotep I og denne atter af sin Søn Thutmose I. Thutmoses Ret til Tronen var tvivlsom, fordi hans Moder vel var Amenhoteps ægteviede Hustru, men ikke af kongelig Byrd. Prinsen skyndte sig derfor at sikre sin Stilling ved at gifte sig med en af sine Halvsøstre, en Prinsesse ved Navn Ahmose, hvis kongelige Afstamning ikke kunde betvivles.

Thutmose I var en drabelig Kriger. Han undertvang Palæstina, det var to Aarhundreder før Israelitterne kom til Landet, og marcherede lige til Euphrat. Da han blev ældre, kom Arvespørgsmaalet igen paa Dagsordenen, da der atter ikke var nogen Søn af kongelig Æt. Prinsesse Ahmose havde født ham to Børn — begge Prinsesser. Den ene af dem var død, den anden var den skønne Prinsesse Hat-shep-sut.

Det var imidlertid paa dette Tidspunkt aldeles utænkeligt at sætte en Kvinde paa Tronen. Ægypterne havde end ikke et Ord i deres Sprog for Dronning eller Kejserinde. Men det gik heller ikke an at vælge en Prins, hvis Moder ikke var af kongelig Æt. Faraonerne mentes at nedstamme fra Solguden Amon Ra, men Ægypterne krævede, at Afstamningen skulde være paa den mødrene Side, og den eneste, der kunde opfylde dette Krav, var Prinsesse Hat-shep-sut.

Man kan spore, hvorledes denne højt begavede unge Kvinde har virket i Paladset, for der opstod et politisk Parti, som krævede, at man skulde fortsætte med Ahmoses ophøjede kongelige Æt, selv om dette var ensbetydende med at sætte en Kvinde paa Tronen. Partiet var saa stærkt, at Thutmose omkring Midten af sin Regeringsperiode blev tvunget til at udnævne Hat-shep-sut til sin Efterfølger. Da dette var naaet, var Prinsessen tilfreds med at se Tiden an og lade Folket gøre sig fortrolig med Tanken.

Da Thutmoses Kræfter begyndte at svinde, udklækkedes der andre Intriger. I Faraos Palads fandtes en Dreng, hvis Moder ikke en Gang var Thutmoses ægteviede Hustru, men kun en Medhustru, — sandsynligvis en Slavinde. Denne Søn lod Thutmose anbringe i Karnak Templet i Theben som Præst blandt de mange underordnede Præster, der ledede Tempeltjenesten og Tilbedelsen af Guden Amon Ra.

Tæppet gik op for Dramaet. Vi finder den unge Mand beskedent staaende, saaledes som det sømmer sig for en Præst i hans Stilling, i Baggrunden af en af de store Søjlehaller i

De to Relieffer paa denne Side er fra Dronning Hat-shep-suts eget Tempel Deir-el-Bahri, hvor Hovedinteressen for os — bortset fra dets kunstneriske Værd — knytter sig til dets talrige historiske og kulturhistoriske Indskrifter og Billedhuggerarbejder. Navnlig skildres vidt og bredt den store Handelsrejse til *Punt*, Røgelseslandet paa Somalikysten eller Arabiens Sydvestkyst. Før hendes Tid havde man nærmest betragtet *Punt* som et Eventyrland, men Hat-shep-sut troede fuldt og fast, at Guderne for det første var kommet fra Punt til Ægypten, og at Kystskrænterne i Punt gik i Terrasser ned til Bredden. Paa disse Terrasser var Enge beplantet med røgelsesbærende Træer. Hat-shep-suts Terrasser i Deir-el-Bahri var derfor en Efterligning af Punt, og hendes Forsøg paa at bringe selve Punt til Theben, for hun troede, at hun derved skabte et virkeligt Hjem for Amon Ra i dette Tempel.

Karnak. Et stort Mirakel skal ske paa denne Dag, et Mirakel som den unge Præst er medvidende i. Staaende, som det sømmer sig en af de indviede Præster, stirrer han i ekstatisk Henrykkelse mod Processionen, som kommer dragende gennem de hellige Enemærker, bærende Guden Ras gyldne Statue.

Men drager Processionen ikke som sædvanlig gennem Søjlehallen ind til det inderste af Templet, hvor det allerhelligste findes? Det er, som om Bærerne af Guden imod deres Vilje maa dreje til Siden hen imod den hvidklædte Præst, som kaster sig næsegrus ned foran det ophøjedes Billede. Guden løfter ham op og fører ham ind i det allerhelligste, hen foran det inderste hellige Skrin, hvor ellers kun Faraonerne maa staa. Da den unge Præst kommer til sig selv, fortæller han sine undrende Kollegaer, at Amon Ra har talt til ham og sagt, at han skulde regere over al Ægyptens Land.

Beretningen om Underet gik som en Løbeild gennem Theben, og det stod Prinsesse Hat-shep-sut klart, at hun havde en baade stærk og snedig Medbejler til Tronen. Sandsynligvis har de Aar, der fulgte efter hendes Udvælgelse til Tronfølger, ikke fremmet hendes Sag. Da Thutmose I's Dage gik paa Held, er Folket begyndt at knurre mod Planen, at en Kvinde skulde regere dem. Det er rimeligt, at Præsten har været klar over dette og har handlet derefter, og Hat-shep-sut har været klog nok til at indse, at en saadan Modstander var bedre at have som Ven end som Fjende. For Præsten betød en Forbindelse med Hat-shep-sut store Fordele, idet den styrkede hans eget, kun paa et Mirakel støttede Krav til Tronen. Resultatet blev altsaa, at de to Halvsøskende giftede sig, afsatte den ældede Thutmose I og indsatte sig selv som Regenter i hans Sted, saaledes at Præsten tog Navnet Thutmose (Thutmose III). De ny Regenter kan ikke have haft særlig store Tanker om den afsatte Thutmose I, for de gjorde sig ikke den Ulejlighed at dræbe ham.

Herved begik de imidlertid en stor Fejltagelse, der opstod snart Borgerkrig, hvor Thutmose I af Hævn støttede en anden Søn af sig, der var tilsidesat som Tronarving. De unge Regenter blev tilsyneladende overrasket over dette Statskup, for det næste, vi hører om dem, er, at de har trukket sig tilbage fra Regeringen, og at Prinsen er blevet udnævnt til Farao under Navnet Thutmose II.

Hans Regering varede ikke længe, han var

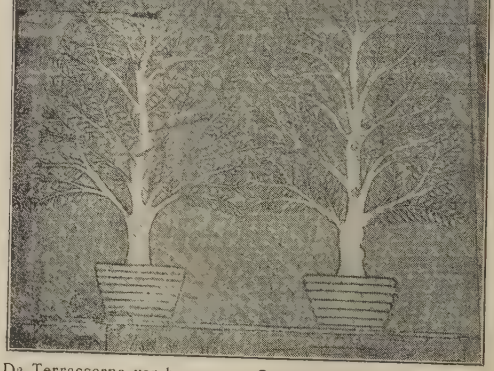

Da Terrasserne var bygget, og Græsset saaet, var Hat-shep-sut endnu ikke tilfreds, og hun bestemte sig til at sende en Ekspedition til „Gudelandet", som hun kaldte Punt for at hjembringe Røgelsestræer til Beplantning af Terrasserne. Hun lagde Ledelsen af Ekspeditionen i Hænderne paa sin Yndling Nehsi, og en skønne Dag sejlede en Flotille paa fem Skibe med farverige Sejl og pragtfuldt udstyret overdækkede Kahytter gennem en Kanal ud i det røde Hav og derefter sydpaa. I lange Tider hørte man intet til Ekspeditionen, men endelig bragte en Løber Besked om, at Skibene var i Sigte, og et Par Dage efter saa Thebens Beboere det forunderligste Syn, der nogen Sinde havde mødt deres Øjne. Skibene var ladet til Ræerne med „Vidundere" fra Punt, al Slags vellugtende Træ, Myrra-Træer, Elfenben, Guld, Røgelse, Aber, Hunde, Panterskind, indfødte fra Punt og deres Børn." Da Røgelsestræerne var plantet paa Terrasserne, fejredes denne Begivenhed med en pragtfuld Fest, hvor hun selv fra sin Kongetrone holdt en Tale, der endte med de jublende Ord: „Det er udført — — jeg har lavet ham (Amon Ra) et Punt i hans Have, netop som han befalede mig det. Den er meget stor, han kan vandre rundt i den."

sandsynligvis en Svækling, holdt oppe af sin ukuelige gamle Fader, som forsødede de sidste Maaneder af sit Liv ved at fjerne sine to revolutionære Børns Navne fra alle Monumenter. Efter hans Død sluttede Thutmose II Fred med den landsforviste Thutmose III, og vi hører om, hvorledes de to Halvbrødre en kort Tid deler Regeringen mellem sig, saa forsvinder Thutmose II fra Skuepladsen, og Thutmose III og Hat-shepsut har atter Magten.

Omsider er Timen kommet for Hat-shepsut, hvor hun kan frigøre sig for Slavindens Søn, som har vovet at tiltvinge sig Magten ved hendes Side ved Hjælp af et frækt arrangeret Mirakel.

Intet kongeligt Hof har været Vidne til en mere dramatisk Kamp end den, som nu fulgte. Thutmose III var sin glimrende begavede Dronning underlegen, hvor det gjaldt Intriger og Ränker, Trin for Trin vandt hun Tilhængere fra sin Ægtefælle, og Fod for Fod blev Thutmose trængt i Baggrunden. De samtidige Indskrifter fortæller derom. I Begyndelsen forekommer Thutmose III's Navn alene som Farao, medens Hat-shep-sut bærer den sædvanlige Titel »den kongelige Hustru«. Dernæst ser man dem begge betegnet med Kongenavn, og saa forsvinder Thutmoses Navn og Hat-shep-suts staar alene: »Amons kongelige Ægtefælle, den Mægtige, Hersker over Øst og Vest, den gode Gudinde, den fromme Due, den opstigende, guddommelige, gyldne Falk, Kongen over Øvre og Nedre Ægypten, Ras Datter, Khnumil-Amon-Hat-shep-sut.«

Thutmose III's Billede forsvinder ogsaa fra Murene, med Undtagelse af en enkelt Gang i Dronningens sidste Regeringstid. Han er nu blevet reduceret til en ydmyg Hofmand, som, tvunget af Omstændighederne og en Vilje, stærkere end hans egen, spiller en underordnet Rolle i et af sin Hustrus Triumftog, hvor han maa hylde hende, som han hadede mere end noget andet levende Væsen.

I Stedet for Thutmose finder vi nu i Indskrifterne andre Mænds Billeder og Navne, Dronningens Yndlinge — Senmut, hendes Arkitekt og nære Ven, Lederen af hendes Parti Thutiy, hendes Skatmester Nehsi og hendes Storvezir Hapuseneb. »Det skete«, skrev Hat-shep-sut om sig selv i denne Periode, »at Hendes Majestæt var en vidunderskøn Pige.« De fleste Historikere tror hende paa hendes Ord. »Ægypten bøjede sit Hoved for denne Gudens Ætling,« skrev Anna, en af hendes Embedsmænd.

Hat-shep-sut holdt ikke af Krig, og hendes Regering var som et fredeligt Mellemspil i det blodige Aarhundrede, i hvilket Ægypten grundlagde sin Magtstilling. Tributterne fra Thutmose I's militære Togter strømmede til Theben, og Dronningens Skatkammer, der ikke skulde afholde Udgifter til kostbare Hære, bugnede af Rigdomme.

Dronning Ahmes, Thutmose I's Dronning. Relief i Deir-el-Bahri Templet.

Det kongelige Metal var Elektrum, en hvidgul Legering af Guld og Sølv, i hvilket Sølvet udgjorde mere end en Femtedel. Saa meget Elektrum samledes i hendes Skatkammer, at det ikke længere blev talt eller vejet, men maalt med Korn. Thutiy fortæller en Gang, at der var fjorten (engelske) Skæpper. Ved disse rige Midler blev Hat-shepsut i Stand til at udføre sine Planer efter sit Hjertes Ønske.

Af Naturen var Hat-shep-sut meget religiøs, og for at takke Guden Amon Ra for Opfyldelsen af hendes ærgerrige Drømme, lod hun opføre et pragtfuldt Tempel til hans Ære. Dette Tempel regnes, maaske paa en Undtagelse nær, for det skønneste Bygningsværk, den ægyptiske Arkitektur har frembragt. Hun havde imidlertid ogsaa et praktisk politisk Formaal med Rejsningen af dette Tempel. Naar en Faraos Afstamning var tvivlsom, var det Skik, at han lod opføre en Slags Sidebygning eller Kapel til et af Templerne. Paa Væggene viste han i Billeder, hvorledes Guden havde blandet sig i Sagen og derved skænket ham guddommelig Fød-

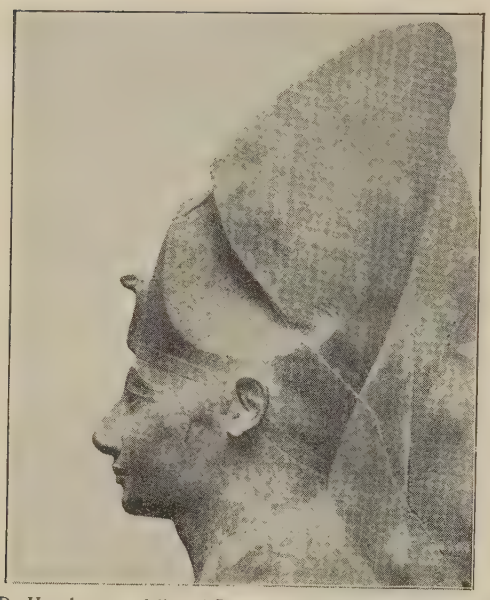

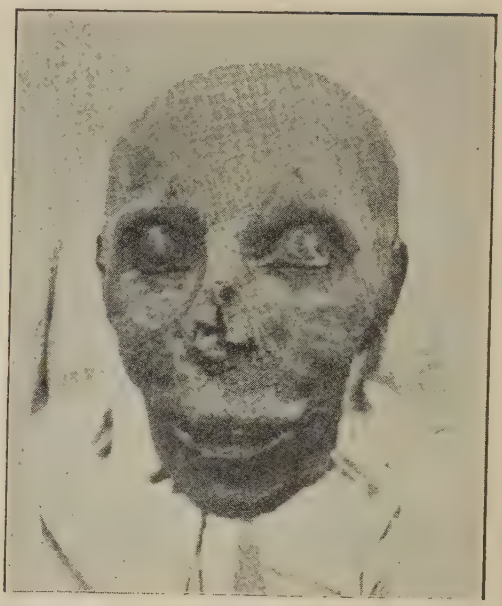

Da Hat-shep-sut afgik ved Døden, var Thutmose III, hvis Billede ses til venstre og hvis Mumie til højre paa Siden, midt i Trediverne. Han var indtil Alexander den Stores Dage Oldtidens største Militærgeni, og da han overtog Regeringens Tøjler, forefandt han en Hær, der var led og ked af den Uvirksomhed, som Hat-shep-suts Regimente havde holdt dem i. Han satte sig straks i Spidsen for Hæren og begyndte at føre Krig mod sine Naboer. Da han var færdig med sine Feltog, havde han udvidet og befæstet Ægyptens Grænser mod Øst til Eufrat og i Lille-Asien mod Øst til de krigeriske Hititters Land, medens han imod Syd havde erobret Afrika omtrent til det nuværende Kartum. Aldrig nogen Sinde hverken før eller siden har Ægyptens Grænser været saa udstrakt. Thutmose III indledte det Gyldne Aarhundrede, der endte med Thutankamon.

selsret. Man ser overalt Historien fortalt paa næsten samme Maade. Guden Amon Ra finder det nødvendigt, at et nyt Dynasti bestiger Tronen, paatager sig menneskelig Skikkelse som Bygherrens Fader og viser sig for hans Moder. Barnet, der fødes, er saaledes af guddommelig Herkomst og har Ret og Adkomst til Tronen. Den lavere Befolkning har sandsynligvis optaget dette i god Tro og ikke lagt Mærke til den Ensartethed, som gik igen i alle disse Billeder.

Hat-shep-sut, der var af kongeligt Blod, behøvede ikke at frembære nogen Undskyldning af den Art, men vel paa Grund af sit Køn. Morsomt nok valgte hun den samme Fremgangsmaade og den samme Historie og fremstillede den paa Væggen bag et af sit Tempels Kolonnader. Man kan slutte sig til den Forskydning i den herskende Tradition, som fandt Sted ved hendes Regering, af, at paa alle disse Gengivelser fremstilles Barnet Hat-shep-sut som en Dreng, skønt Indskrifterne ikke lader en i Tvivl om hendes Køn. Det er ligeledes værd at bemærke, at naar Dronningen afbildes hugget i Sten eller malet, er hun klædt som en Mand og bærer endog det Skæg, som kendetegner den kongelige Byrd.

Ved Planlæggelsen af Deir-el-Bahri lagde hun igen en aandelig Uafhængighed for Dagen, der virker forfriskende i en Tidsalder, som ellers var lænkebundet til Fortidens Skikke. De andre Tempelbyggere, baade før og efter Hat-shep-suts Tid, omgav deres Bygninger med uhyre Mure, saa at de ude fra lignede Fængsler, medens de enorme Murtaarne, der var høje som otte Etagers Huse og lige saa massive i Forhold, saa ud som Bastioner paa et uindtageligt Fort.

Hat-shep-sut var ikke til Sinds, at hendes Tempel for Ra skulde ligne en Fæstning. Hun lod haant om de sædvanlige Ydermure og erstattede dem med Terrasser, der førte op til Façaden. Det lignede ikke noget andet Tempel i Ægypten, men ikke desto mindre havde hun et Forbillede for den Stil, hun anvendte, i en lille Helligdom, der var bygget af en af Kongerne i det ellevte Dynasti ca. 500 Aar før hendes Tid.

Men først og fremmest var det nødvendigt, at det fik en passende Beliggenhed, og hun fulgte uden Tvivl Senmuts kloge Raad, da hun valgte en Aabning i de vestlige Bjerge lige over for Theben, et Sted, hvor Kalkstensklipper hæver sig lodret adskillige Hundrede Fod i Vejret. Op imod disse Klipper byggede hun sit Tempel. De inderste Rum blev hugget ud i selve Klippen, medens der foran var Altre, aabne Gaarde og Forgaarde. Det hele var rammet ind af en pragtfuld

Søjlegang, bestaaende af to- og tredobbelte Rækker af Søjler i det frie. Fra Templets Forgrund førte to lange Terrasser ned til Lavlandet ved Nilen, og de Mure, der indhegnede dem, blev baaret af to Rækker Søjler, imellem hvilke der løb Trapper.

Ogsaa i en anden Retning røber Valget af Templets Beliggenhed denne Oldtidskvindes store Kløgt. Selv i hendes Tid var Karnak, der laa paa Nilens østlige Bred ved Theben, det største af alle ægyptiske Templer. Det var Hovedsædet for Dyrkelsen af Amon Ra og laa højt oppe paa Skrænten med Façaden vendt mod Bjergene, der rummer Kongernes Grave. Hat-shep-sut saa straks, at et Tempel, bygget paa den modsatte Bred lige over for Karnak og som et Slags Sidestykke til dette, vilde blive et imponerende Midtpunkt blandt Bygningerne paa den venstre Bred af Nilen. Og den Dag i Dag beundrer Alverdens Arkitekter og Kunstnere den Maade, paa hvilken Arkitekturen i Deir-el-Bahri, som Hat-shep-suts Bygning nu kaldes, er passet til efter Omgivelserne og synes at svare til Karnak Templet, der ligger en tre Fjerdingvej borte.

Hat-shep-sut gjorde selv alt, hvad hun kunde, for at fremhæve Tilknytningen mellem de to Templer. Naar man ser den brede Vej, hun anlagde fra den nederste Terrasse, i Deir-el-Bahri tværs over Dalen i en Længde af en halv Mil, og som munder ud ved Flodbredden lige over for Karnak, kan man ikke lade være med at tænke sig, at der fra Karnak og ned til den østlige Nilbred har gaaet en lignende Vej. Da hun var færdig med at anlægge denne Vej, havde hun dermed frembragt den pragtfuldeste Boulevard i Verden. Vejen gik imellem to Rækker tæt staaende Sfinxer, der alle bar Dronning Hat-shep-suts Træk.

Under hele sin Regeringstid byggede hun paa sit Tempel, men hun oplevede ikke at se det fuldt færdigt. Hun indskrænkede sig dog ikke til dette ene Bygningsværk. Ovre i Dalen, der ligger bag ved hendes Tempel, trællede hendes Slaver i Aarevis for i Klipperne, der begrænser den, at udhugge en kæmpestor Hule, som en Gang skulde være hendes Gravsted. Hun var den første Kvinde, og en af de faa Kvinder, der overhovedet ligger begravet i Kongernes Dal.

Alle hendes store Byggeforetagender skred frem, og de sjældne Træer, der var hjembragt fra en kostbar Ekspedition til Landene syd for Ægypten (se Billedunderskriften Side 568), blomstrede lige saa overdaadigt paa Terrasserne som Ægypten i hendes Regeringstid. Hun stod paa sin Magts Tinde, og hun saa sig

Billedet forestiller en af de Sfinxer, der bærer Hat-shep-suts Træk og som hun anbragte langs Vejen, der førte fra hendes Tempel ned til Nilens Bred.

omkring for at finde nye Maader at sikre sit Navn paa til evige Tider. Hun bestemte sig til, i Lighed med de øvrige Faraoner, at rejse Obelisker til Ære for sig selv — blot skulde de være endnu højere og endnu pragtfuldere end nogen anden Obelisk i hele Ægyptens Land, og de skulde opstilles i det store Tempel i Karnak.

Senmut fik overdraget Udførelsen af denne Ordre. Han drog til Granitbruddene i Assuan, og han fremskyndede Arbejdet med en saadan Energi, at han efter syv Maaneders Forløb kunde vende tilbage med to kæmpestore Obelisker af lyserød Granit, dækket med udhuggede Billeder, og næsten 30 m høje. Han flaadede dem ned ad Nilen i kæmpemæssige Baade, som vi endog kender Maalene paa.

Hat-shep-sut havde planlagt at opstille disse Monumenter i selve Karnaks store Hal, hvor hendes forstødte Husbond i sin Tid havde hørt den guddommelige Kaldelse til Tronen; men Senmut havde overgaaet sin Dronnings Ønsker i Retning af Obeliskernes Størrelse, for da de skulde anbringes, viste det sig, at de ikke kunde staa oprejst i den høje Hal, der var baaret af Cedertræs Søjler og opstillet af hendes Fader, Thutmose I. Hat-shep-sut beordrede derfor Taget fjernet, eller rettere sagt den midterste Del af det, samt de Søjler, der hindrede den frie Udsigt til Obeliskernes Fodstykker. Desuden viste det sig nødvendigt, da de store Obelisker skulde føres ind i Hallen, at nedrive en Del af den ene Sidevæg i Templet.

Da Obeliskerne var opstillet, ragede Toppen af dem højt op over Karnak og beher-

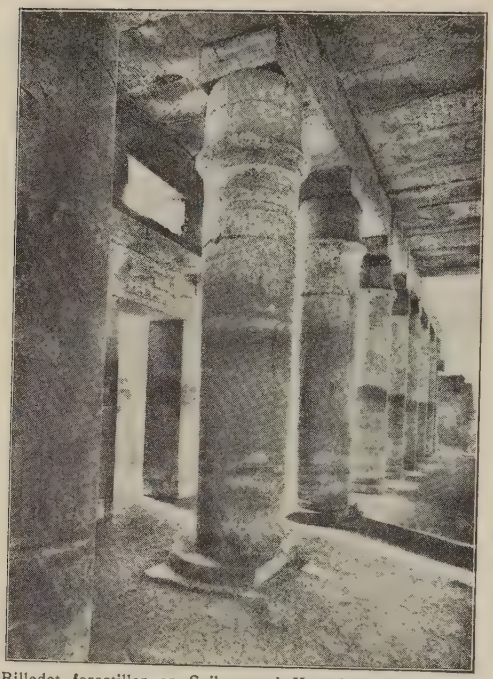

Billedet forestiller en Søjlegang i Karnaktemplet, Hovedsædet for Amon Ra Dyrkelsen, der blev bygget i det XII Dynasti af Senusert I og blev udvidet under det XVIII Dynasti af Thutmose III. I Hovedhallen rejste Hat-shep-sut sine to pragtfulde Obelisker.

skede hele Bygningen. Men selv da var de ikke pragtfulde nok efter Hat-shep-suts Mening. De Dele af Obeliskerne, der ragede op over Tempeltaget, lod hun overtrække med svære Plader af det lyse, skinnende Electrum, det Metal, der var kostbarere end Guld. Og paa den ene Obelisks Fodstykke lod hun indridse et Triumfskrig, der giver Genlyd igennem Aarhundrederne til vor Tid.

»Oh, I Folk, som skal se mit Mindesmærke, naar mange Aar er gaaet, tag Jer i Agt for at sige: »Jeg ved ikke, jeg ved ikke, hvorfor dette blev lavet og et Bjerg skabt af det pure Guld.« Disse to store Obelisker har Min Majestæt ladet forfærdige af Elektrum, at mit Navn skal leve og bevares i dette Tempel til evige Tider.«

Ogsaa mange andre Steder ser vi Vidnesbyrd om hende. Bag ved Obeliskerne i Karnak Templet byggede hun to Kapeller med Døre af Guld og Lapis lazuli. Og overalt, hvor hendes Værker rejste sig, efterlod hun Inskriptioner. Da hun stod paa sin Magts Tinde, indridsede hun i sin triumferende Jubel følgende Indskrift: »Jeg har ingen Fjender i mit Land; alle Lande er mig underkastet; han (Amon Ra) har ladet mine Grænser udstrække sig til Himlens yderste Rand; Solens Kredsløb har arbejdet for mig.«

Hun havde da været Dronning i femten Aar, og det var tredive Aar siden Thutmose I var blevet tvunget til at udnævne hende som sin Efterfølger. Derfor bestemte hun sig til at afholde en Jubelfest. Det er i disse Relieffer, der afbilder denne Fest, at vi ser den forstødte Thutmose III naadigst faa Tilladelse til at brænde en lille Smule Røgelse foran Amon Ras Billede, da det bæres i Hat-shep-suts Procession.

Men denne dybt krænkede Mands Time var nu inde. Naar vi næste Gang hører om Hat-shep-sut, er hun død, og Thutmose III er igen dukket frem af Forglemmelsen. Fra de Ting, vi nu ved om hans Karakter, er det ikke umuligt, at han har været med til at hjælpe hende paa Vej til hendes kostbare Grav. De Ydmygelser, han havde lidt, havde i Sandhed været store. Hans første Regeringshandling var at faa gjort sit Regnskab op med Hat-shep-sut og hele hendes forhadte Kreds. Vi kan være overbevist om, at der er faldet nogle ophøjede Hoveder, da Hat-shep-sut døde. Thutmose III's Hævnfølelse forfulgte hans afdøde Hustru og hendes Medhjælpere endog ud over Graven. Han fjernede hendes Billeder, hvor han traf dem, indsatte sit Kongenavn i Stedet for hendes, slettede ufravigeligt alle Vegne Senmuts og Thutiys Navne, og undertiden ogsaa Nehsis og Hapusenebs, der dog kun havde staaet i ringere Yndest, og overantvordede dem dermed til Glemsel paa Jorden og evig Fordømmelse i den hinsidige Verden.

Der er ingen Tvivl om, at Thutmose gerne vilde have nedrevet Hat-shep-suts Obelisker, der stod som en daglig Mindelse om hans Ydmygelse, men han turde ikke. De var blevet Nationens Stolthed og en af Thebens Seværdigheder. Thutmose gjorde da det næstbedste: han rejste store Stenmure, der dækkede dem fra Fodstykkerne op til Tempeltaget. Han lod deres skinnende Toppe staa ubedækket, men han gjorde det umuligt for Templets besøgende at læse de triumferende Indskrifter, som hans stolte Hustru havde smykket dem med til Ære for sig selv.

Thutmose III regerede derefter over Ægypten i tredive mindeværdige Aar som en af de mægtigste af alle Faraoner. Hans Alsidighed, Kløgt og utrættelige Energi øger dog Glansen om Hat-shep-suts Navn. Det var ikke nogen Svækling, hun og hendes Ministre havde sat fra Styret, men en dygtig Hersker, og det er et af Historiens Vidundere, at hun i Kraft af sin Personlighed formaaede at holde ham i ydmygende Uvirksomhed gennem femten lange Aar.

TYSK

XI

2.

Vi giver her en Fortegnelse over de almindeligste uregelmæssige Udsagnsord og opfører for hvert Ord 4 Former, f. Eks. 1. *nehmen*, 2. *nimmt*, 3. *nahm*, 4. *ge|nommen*.

1 er den saakaldte „*Navnemaade*". Af denne dannes Nutid med de fra VI 5 og 6 bekendte Endelser. 2 er *tredje Person Ental Nutid* og angiver, hvorvidt der er Omlyd i anden og tredje Person Ental, se VI 6. 3 er *Datid*, der bøjes som *gab* VI 6. 4 er den saakaldte „*Datids* Tillægsmaade", se VII 5. Ved Hjælp af denne og Udsagnsordet haben (el. sein, „være") dannes to „sammensatte Tider": *Førnutid*, f. Eks. ich *habe ge|nommen*, og *Førdatid*, f. Eks. ich *hatte ge|nommen*. — *Fremtid*, f. Eks. ich *werde nehmen*, „jeg vil tage", dannes ved Hjælp af Navnemaaden og Nutid af Udsagnsordet werden.

2.

be|fehlen	*befale*	be|fiehlt	be|fahl	be|fohlen
be|ginnen	*begynde*	be|ginnt	be|gann	be|gonnen
beissen	*bide*	beisst	biss	ge|bissen
biegen	*bøje*	biegt	bog	ge|bogen
bieten	*byde*	bietet	bot	ge|boten
binden	*binde*	bindet	band	ge|bunden
bitten	*bede*	bittet	bat	ge|beten
bleiben	*blive*	bleibt	blieb	ge|blieben*
brechen	*bryde*	bricht	brach	ge|brochen
essen	*spise*	isst	ass	ge|gessen
fahren	*fare, køre*	fährt	fuhr	ge|fahren*
fallen	*falde*	fällt	fiel	ge|fallen
fangen	*fange*	fängt	fing	ge|fangen
finden	*finde*	findet	fand	ge|funden
fliegen	*flyve*	fliegt	flog	ge|flogen*
fliehen	*flygte*	flieht	floh	ge|flohen*
fliessen	*flyde*	fliesst	floss	ge|flossen*
frieren	*fryse*	friert	fror	ge|froren
geben	*give*	gibt	gab	ge|geben
gehen	*gaa*	geht	ging	ge|gangen*
gelten	*gælde*	gilt	galt	ge|golten
ge|niessen	*nyde*	ge|niesst	ge|noss	ge|nossen
ge|schehen	*ske*	ge|schieht	ge|schah	ge|schehen*
ge|winnen	*vinde*	ge|winnt	ge|wann	ge|wonnen
giessen	*gyde*	giesst	goss	ge|gossen
gleiten	*glide*	gleitet	glitt	ge|glitten*
graben	*grave*	gräbt	grub	ge|graben
greifen	*gribe*	greift	griff	ge|griffen
halten	*holde*	hält	hielt	ge|halten
hangen	*hænge*	hängt	hing	ge|hangen
heben	*hæve*	hebt	hob	ge|hoben
heissen	*hedde*	heisst	hiess	ge|heissen
helfen	*hjælpe*	hilft	half	ge|holfen
kommen	*komme*	kommt	kam	ge|kommen*
lassen	*lade*	lässt	liess	ge|lassen
laufen	*løbe*	läuft	lief	ge|laufen*
leiden	*lide*	leidet	litt	ge|litten
lesen	*læse*	liest	las	ge|lesen
liegen	*ligge*	liegt	lag	ge|legen
lügen	*lyve*	lügt	log	ge|logen
nehmen	*tage*	nimmt	nahm	ge|nommen
pfeifen	*pibe, fløjte*	pfeift	pfiff	ge|pfiffen
raten	*raade, gætte*	rät	riet	ge|raten
reiben	*gnide*	reibt	rieb	ge|rieben
reissen	*rive*	reisst	riss	ge|rissen
reiten	*ride*	reitet	ritt	ge|ritten*
rinnen	*rinde*	rinnt	rann	ge|ronnen*
rufen	*raabe*	ruft	rief	ge|rufen
scheiden	*skille(s)*	scheidet	schied	ge|schieden*
scheinen	*skinne*	scheint	schien	ge|schienen
schieben	*skubbe*	schiebt	schob	ge|schoben
schiessen	*skyde*	schiesst	schoss	ge|schossen
schlafen	*sove*	schläft	schlief	ge|schlafen
schlagen	*slaa*	schlägt	schlug	ge|schlagen
schliessen	*slutte, lukke*	schliesst	schloss	ge|schlossen
schlingen	*slynge*	schlingt	schlang	ge|schlungen
schneiden	*skære*	schneidet	schnitt	ge|schnitten
schreiben	*skrive*	schreibt	schrieb	ge|schrieben
schreien	*skrige*	schreit	schrie	ge|schrieen
schweigen	*tie*	schweigt	schwieg	ge|schwiegen
schwimmen	*svømme*	schwimmt	schwamm	ge|schwommen*
schwinden	*svinde*	schwindet	schwand	ge|schwunden*
schwören	*sværge*	schwört	schwur	ge|schworen
sehen	*se*	sieht	sah	ge|sehen
singen	*synge*	singt	sang	ge|sungen
sinken	*synke*	sinkt	sank	ge|sunken*
sinnen	*tænke*	sinnt	sann	ge|sonnen
sitzen	*sidde*	sitzt	sass	ge|sessen
sprechen	*tale*	spricht	sprach	ge|sprochen
springen	*springe*	springt	sprang	ge|sprungen*
stechen	*stikke*	sticht	stach	ge|stochen
stehen	*staa*	steht	stand	ge|standen
stehlen	*stjæle*	stiehlt	stahl	ge|stohlen
steigen	*stige*	steigt	stieg	ge|stiegen*
sterben	*dø*	stirbt	starb	ge|storben*
stossen	*støde*	stösst	stiess	ge|stossen
streiten	*stride(s)*	streitet	stritt	ge|stritten
tragen	*bære*	trägt	trug	ge|tragen
treffen	*træffe*	trifft	traf	ge|troffen
treiben	*drive*	treibt	trieb	ge|trieben
treten	*træde*	tritt	trat	ge|treten*
trinken	*drikke*	trinkt	trank	ge|trunken
tun	*gøre*	tut	tat	ge|tan
ver|gessen	*glemme*	ver|gisst	ver|gass	ver|gessen
ver|lieren	*tabe*	ver|liert	ver|lor	ver|loren
wachsen	*vokse*	wächst	wuchs	ge|wachsen*
waschen	*vaske*	wäscht	wusch	ge|waschen
weichen	*vige*	weicht	wich	ge|wichen*
werfen	*kaste*	wirft	warf	ge|worfen
wiegen	*veje*	wiegt	wog	ge|wogen
ziehen	*trække*	zieht	zog	ge|zogen
zwingen	*tvinge*	zwingt	zwang	ge|zwungen

De med * mærkede danner i Almindelighed de sammensatte Tider med *ist, war*, hvorimod de øvrige anvender hat, hatte osv.

3.

Vi tager I 2 frem og erstatter alle Nutidsformerne med Datidsformer. Saaledes (med nogle Forkortelser):

Der Winter *war* schön. Am Tage *stand* die Sonne am Himmel. Da glänz*te* der weisse Schnee. Das Eis *trug* die Knaben. Sie *waren*

so froh. Sie *riefen* und *sangen* und spiel*ten* den ganzen Tag. Nein, das *taten* sie nicht. Sie *gingen* auch zur Schule. Aber bald *kamen* die Ferien. Sie tanz*ten* um den Baum her|um. Wir *sassen* in der Stube und *assen* Reisbrei.

Gør selv et lignende Forsøg med III 3 og V 4. — Tag dernæst VI 1 og indsæt Nutid i Stedet for Datid; altsaa saaledes:

„Als es nun Morgen *wird* und die Kinder auf*stehen, wird* der Zinnsoldat in das Fenster gestellt und, *ist* es nun der Kobold oder der Zugwind, auf einmal *fliegt* — — —" osv.

4.

Tag VII 1 og indsæt Førnutidsformer i Stedet for Datidsformerne. Saaledes:

Vor 14 Jahren *habe* ich von dir, — — von meinem Vaterland Abschied ge|nommen. Ich *habe* nur soviel Geld *be|sessen*, dass ich meine Reise *habe* bezahlen *können*(!!), und mein ganzes Eigentum *hat* in dem Koffer *ge|legen*, den ich *ge|tragen habe*. Es *ist* ein schöner Morgen *ge|wesen*, als ich mein Heimatland *ver|lassen habe*. Als die Küste Seelands *ver|schwunden ist*, *ist* eine Träne über meine Backen *ge|ronnen*. Aber die Sonne *hat* so klar *ge|schienen*, die Wellen haben *ge|blinkt* — — — — fortsæt selv!

Tag saa VII 3 og indsæt Datidsformer i Stedet for Førnutids- og Førdatidsformerne. Saaledes:

Ich *wurde* Holzhauer. Tag|aus, tag|ein *fällten* wir Bäume und *schliefen* nachts in einer Hütte, die wir selbst *bauten*. — — Als Pelzjäger töte*te* ich Füchse und Bären, als Goldsucher *grub* und *wusch* ich, ich *ritt* über endlose Grasfelder, ich hunger*te* und dürste*te*, ich ver|diente Geld und ver|lor wieder. Als der Krieg erklärt wurde, meldete ich mich zu den Fahnen. In Nacht und Nebel *wurden* wir nach Europa transpor|tiert und in F. mach*te* ich die blutigen Kämpfe mit, — — — fortsæt selv!

5.

Oversæt *til* Tysk:

Hvem har befalet dig (Hf., se VI 5) det? Isen begyndte at bære. Solen stod paa Himlen. Sneen faldt ned fra Skyerne *(Wolken)*. Skolen er *(hat)* begyndt. Ferien (Flt.) er kommet. Børnene har spist Gaasesteg. Hun har læst Tysk. De har siddet i Lænestolen. Aarene svandt. Den lille Søster har sovet længe. Hr. H. traf Frøken P. paa Gaden (Hf.) H. var kørt til Byen. Familien nød Middagsmaden. H. talte om sin Familie, medens *(während)* han drak et Glas Øl. Hans Ven var gaaet i Seng. Du ser med Øjnene. Vi løftede Hænderne. Hans Næse frøs. H. hældte Øllet i Glasset. Toget kørte hurtigt. Forældrene rejste sig fra Bordet. Kelneren beholdt Drikkepengene. H*an* fandt ikke *sin* Ven (*sein*en F.). *Hun* har fundet sin Hat (*ihr*en H.). Hun tog sin Dukke. H. gav sin Søster et Kys. Hans lille Søsters nye Dukke hed Else. Marie trak sin lille Vogn hjem. Bilen *blev* pludselig *staaende (stehen*, sml. IV 5 Lin. 2). Hvad skete for en Uge siden? Lægen anbefalede hende Forsigtighed. Min Moder led af Hovedpine. Fuglene er fløjet bort. Hans har ikke glemt sin Onkel. Jeg tabte min Hue. Den faldt i Vandet.

6.

Nøgle til IX 7.

Nun ist der Bruder Hansens in Hamburg. Seine Frau und sein Schwiegervater sind auch da. Sie wohnen in einem feinen Ho|tel. Sie müssen viel Geld für ihre Zimmer be|zahlen. Wie heisst die Strasse, in der sie wohnen? Das musst du wissen. Ich weiss es nicht. Wer weiss es? Wo|hin will Ch.? Der alte Mann wandert al|lein in den Strassen Hamburgs. Er wollte das Rathaus und die Börse sehen. Er war Gastwirt in C. ge|wesen. Er war aber in einer kleinen Stadt in Deutschland ge|boren. Seine Eltern waren ge|storben. Das Leben ist so merkwürdig. Kannst du es ver|stehen? Ich kann nicht. Können Sie? — Er setzt sich auf eine Bank am See. Der Abend ist kühl. Er schliesst die Augen und träumt. Aber er schläft nicht. — Eine halbe Stunde später wurde er ge|stört. Sie hatten ihn er|blickt. Sie hatten ihn ge|sucht und gefunden. Sie hatten seinen Namen ge|rufen. Nun nahmen sie ihn mit nach Hause. Da lag auf dem Tisch ein Telegramm. Sie wollten so|gleich den Inhalt des Telegrammes lesen.

XII

1.

Der Tischnachbar Frau Hansens war ein be|rühmter Pro|fessor der Bo|tanik, der ihr während der Mahlzeit diese köstliche Ge|schichte er|zählte:

„Ich ging eines Morgens aus, um Pflanzen zu sammeln. Da ich be|absichtigte, be|sonders die Pflanzen eines Sumpfes zu unter|suchen hatte ich alte, zer|rissene und schmutzige Kleidungsstücke angezogen, die ich bei ähnlichen Ge|legenheiten zu be|nutzen pflegte. Nach einigen Stunden eifrigen Um|herwanderns wurde ich hungrig und steuerte auf ein nahegelegenes Wirtshaus los, um mich ein wenig gütlich zu tun. Nachdem ich hier ein recht tüchtiges Frühstück eingenommen hatte und mich wieder auf weitere Streifzüge hin|ausbegeben wollte, fragte ich den Wirt, was ich schuldig wäre. „Zwanzig Pfennig", antwortete dieser etwas zögernd.

Ich konnte nicht um|hin, über diesen ungewöhnlich niedrigen Preis meine Ver|wunderung auszudrücken. „Von jedem andern würde ich eine Mark ge|fordert haben", erwiderte der mitleidige Wirt, „aber ich hatte nicht das Herz, so viel von Ihnen zu ver|langen, denn man merkt es Ihnen gleich an, dass Sie einst bessere Tage ge|sehen haben."

2.

Oversættelse:

Fru H.s Nabo ved Bordet var en berømt Professor i Botanik, der under Maaltidet fortalte hende denne kos'elige Historie: „Jeg gik en Morgen ud for at samle Planter. Da jeg havde til Hensigt særligt at undersøge Planterne i en Sump, havde jeg taget gamle, lasede og snavsede Klædningsstykker paa, som jeg ved lignende Lejligheder plejede at benytte. Efter nogle Timers ivrig Vandren omkring blev jeg sulten og styrede løs paa en nærliggende Kro for at gøre mig en Smule til gode. Efter at jeg her havde indtaget en ret kraftig Frokost og atter vilde begive mig ud paa videre Strejftog, spurgte jeg Værten, hvad jeg var skyldig. „Tyve Pf." svarede denne noget tøvende. Jeg kunde ikke lade være med at udtrykke min Forundring over denne lave Pris. „Af enhver anden vilde jeg have forlangt en Mark," svarede den medlidende Vært, „men jeg havde ikke Hjerte til at forlange saa meget af Dem, thi man mærker straks paa Dem, at De har set bedre Dage."

3.

Nøgle til X9:

Ich sah die schöne Göttin. Die Sol|daten der neuen Welt waren tapfer. Er heiratete die einzige Tochter des reichen Gastwirtes. Ein kleiner Koffer ist gut. Das Meer hatte blaue Wellen. Der reiche Mann kehrte zurück. Er wurde ein reicher Mann. Der Brief war von dem reichen Mann. Liebst du junge Hühner? Der Anstreicher malt die blaue Tür mit frischer Farbe. Ein guter Braten ist besser als ein guter Kuchen. Der Tischler hat die Beine der wackeligen Stühle repa|riert. Die grosse Wäsche ist fertig. Eine Hausfrau hat viele Pflichten. Die Folgen der neuen Ordnung sind nicht die besten. Er er|zählte alte Ge|schichten. Er war mit einer ge|waltigen Waffe bewaffnet. Der feine Dolch guckte aus der Tasche hervor.

4.

Während der Professor die Ameri|kanerin lachen machte, gab ihr Mann am anderen Ende des Tisches eine grauener|regende Ge|schichte zum besten:

„Eine Ge|sellschaft Reisender fuhr in einem ge|schlossenen Wagen über die Felsengebirge in Nordamerika. Nachts schlugen sie ge|wöhnlich im Walde Zelte auf und banden ihre Pferde an die Bäume. Einmal wurde einer aus der Ge|sellschaft mitten in der Nacht durch das Wiehern eines Pferdes ge|weckt. Er stand so|gleich auf, um nachzusehen, was es gäbe. Da schien es ihm, als ob er eine dunkle Masse neben einem der Pferde sich be|wegen sähe. Da er glaubte, dass es ein Mensch sei, der ge|kommen wäre, um zu stehlen, zog er seine Pistole her|vor und über|zeugte sich, dass sein Messer im Gürtel stecke. Darauf schlich er vorsichtig näher. Er schaute um|her, um zu sehen, wo der Dieb ge|blieben wäre, als er plötzlich eines grossen, schwarzen Bären ansichtig wurde, der ge|rade vor ihm stand. Seine Pistole war klein, er spannte je|doch den Hahn und zielte auf den Kopf des Bären. Allein der Schuss wollte nich losgehen. Der Bär guckte auf die Pi|stole, als ob er da|rüber nachdächte, was für ein Ding das sein könnte. Der Mann er|griff nun sein Messer und trat Schritt für Schritt zurück bis an den nächsten Baum. Der Bär folgte nach und packte ihn mit seinen ge|waltigen Tatzen. Trotz seiner ver|zweifelten Lage ver|lor der Mann doch nicht die Be|sinnung. Er zog sein Messer und stiess es, so tief er konnte, in die Brust des Bären. Dieser wälzte sich auf dem Boden, ausser sich vor Schmerz, in|dem er noch immer mit seinen Krallen den Mann umfasst hielt. Nun ging es auf Tod und Leben. Der unglückliche Mensch stiess sein Messer immer wieder in den Körper des Bären. Schliesslich ge|lang es ihm, ihn zu töten. Als am nächsten Morgen die Reisenden aus ihren Zelten traten, fanden sie ihren Ge|fährten halbtot und zer|fleischt neben der Leiche des Bären."

5.

Oversættelse:

Medens Professoren fik Amerikanerinden til at le, gav hendes Mand ved den anden Ende af Bordet en gruopvækkende Historie til Bedste:

„Et Selskab Rejsende kørte i en lukket Vogn over Klippebjergene i N. Om Natten slog de sædvanlig Telte op i Skoven og bandt deres Heste til Træerne. Engang blev en af Selskabet midt om Natten vækket ved en Hests Vrinsken. Han stod straks op for at se efter, hvad der var i Vejen. Da forekom det ham, som om han saa en mørk Masse bevæge sig ved Siden af en af Hestene. Da han troede, at det var et Menneske, der var kommet for at stjæle, trak han sin Pistol frem og overbeviste sig om, at hans Kniv sad i Bæltet. Derpaa sneg han sig forsigtig nærmere. Han saa sig omkring for at se, hvor Tyven var blevet af, da han pludselig fik Øje paa en stor, sort Bjørn, der stod lige foran ham. Hans Pistol var lille, han spændte dog Hanen og sigtede paa Bjørnens Hoved. Men Skuddet vilde ikke gaa af. Bjørnen kiggede paa Pistolen, som om den spekulerede paa, hvad det kunde være for en Ting. Manden greb nu sin Kniv og traadte Skridt for Skridt tilbage til det nærmeste Træ. Bjørnen fulgte efter og greb ham med sine vældige Labber. Trods sin fortvivlede Situation tabte Manden dog ikke Besindelsen. Han drog sin Kniv og stødte den, saa dybt han kunde, i Bjørnens Bryst. Denne vældede sig paa Jorden, ude af sig selv af Smerte, idet den stadig væk holdt Manden omsluttet med sine Kløer. Nu gik det paa Liv og Død. Det ulykkelige Menneske stødte atter og atter sin Kniv i Bjørnens Krop. Til Slut lykkedes det ham at dræbe den. Da de Rejsende næste Morgen traadte ud af deres Telte, fandt de deres Rejsefæ'le halvdød og sønderflænget ved Siden af Bjørnens Lig."

ENGELSK

THIRTY-THIRD LESSON
(þörrti-þörrd)
Treogtredivte Time.

polar (pō'lar) = polar
airship (ær'sjip) = Luftskib
island (aj'lend) = Ø
Arctic Ocean (ārk'tik ō'sjen) = Nordishavet
Spitzbergen (spitsbör'gen)
distance (dis'tens) = Strækning
captain (kap'ten) = Kaptajn
essay (esei') = forsøge
daring (dæ'ring) = dristig
feat (fīt) = Bedrift
Pole (pōl) = Polen
Point Barrow (point ba'rō)
north-eastern (nårþ i'stern) = nord-østlige
farther (far'ðer) = yderligere
icy (ajsi) = iskolde
flight (flajt) = Flugt
accomplish (akåmp'lisj) = tilbagelægge
within (wiðin') = indenfor
amazing (amei'zing) = forbavsende
performance (perfår'mens) = Præstation
consider (konsid'er) = betænke
explorer (eksplå'rer) = Opdagelsesrejsende
unique (junīk') = enestaaaende
voyage (voj'idsj) = Rejse
Siberia (sajbi'ria) = Sibirien
least-known (līst-nōn) = mindst kendte
globe (glōb) = Klode
unexplored (önneksplård') = uudforsket
sparsely (spārsli) = tyndt, spredt
populate (på'pjulei't) = befolke
Indian (in'djen) = Indianer
Eskimo (es'kimō) = Eskimo
settlement (settl'ment) = Nybygd, Koloni
isolated (aj'soleitid) = ensomme
remote (rimōt') = afsidesliggende
mail (meil) = Post
infinite (in'finit) = uendelig
toil (toil) = Besvær, Strabads
pein (pein) = Lidelse. canoe (kanū') = Kano
dog sleigh (dågg slei) = Hundeslæde
frozen (frōzn) = frossen
north (nårþ) = Norden
continual (kontin'juel) = uafbrudt
darkness (dark'ness) = Mørke
thermometer (þörrmå'miter) = Termometer
drop (dråpp) = falde. degree (digrī') = Grad
below (bilō') = under. zero (zi'rō) = Nulpunkt

Exercise LXII.

Please translate.

When the polar airship Norge flies from Petrograd to the island of Spitzbergen in the Arctic Ocean, a distance of 2,000 miles, it will be joined by Captain Amundsen, who will then essay the daring feat of crossing the Pole to Point Barrow on the northern coast of Alaska, a farther flight over these icy seas of 2,200 miles.

Given favourable wind and weather conditions, the flight should be accomplished within 65 hours, an amazing performance when one considers the years spent by other explorers in attempting to reach the Pole.

In its unique voyage the airship will pass along the coasts of Alaska and North-Eastern Siberia, one of the least-known portions of the globe. Alaska, the land of gold, is still largely unexplored, and but sparsely populated by Indians and Eskimos. The settlement at Point Barrow is so isolated and remote that a mail reaches it only once a year, being carried with infinite toil and pain, from the point where it leaves the railway, by canoe and dog sleigh for 2,300 miles across the frozen north. Through the long winter months there is almost continual darkness, and the thermometer drops to 60 degrees and 70 degrees below zero.

Nøgle til Øvelser LX og LXI.

LX

Mungoen er et Dyr af Væsel-Familien, der har meget korte Ben, en lang Krop, og en lang Hale, skabt noget lig den engelske Fritte, men findes kun i Indien, hvor den er meget nyttig til at dræbe de mest giftige Slanger. Der fortælles et Sagn om den Hjælp som en vis Mungo engang gav en Trane.

En Slange plejede at kravle op til denne Tranes Rede og sluge dens Unger lige saa rask som de blev udruget. Da Tranen var fuldstændig hjælpeløs, udtænkte den en Plan, hvorved den kunde skaffe sig Mungoens Hjælp. Nu holder en Mungo meget af Fisk; men da den er bange for Vand, smager den sjældent den Slags Føde. Derfor hentede Tranen med sit lange Næb nogle Fisk i en nærliggende Aa, delte dem i en hel Mængde smaa Stykker og lagde en Række af dem langs Vejen mellem Mungoens Hul og Slangens. Da Mungoen kom ud af sit Hul, fulgte den Fiskestykkerne, til den naaede Slangens Hul; dernæst gik den indenfor og dræbte baade Slangen og dens Unger.

LXI

Semikolon er det korteste Tegn efter Kommaet, og som Følge heraf er deres Brug tilbøjelig til at gribe ind i hinanden. Et Semikolon bruges til at skelne Sætninger, der er skilt fra hinanden ved Konjunktioner som *eller, ellers, thi* og *derfor*.

Jeg mødte ham, da han var ved at forlade Huset; *ellers* vilde jeg ikke have vidst, hvor han boede.

Jeg afslog at gøre, hvad han bad mig om at gøre; *for* jeg var overbevist om, at han var blevet fejlt underrettet om Forholdene.

Deir el Bahri bygget af Dronning Hatshep sut.

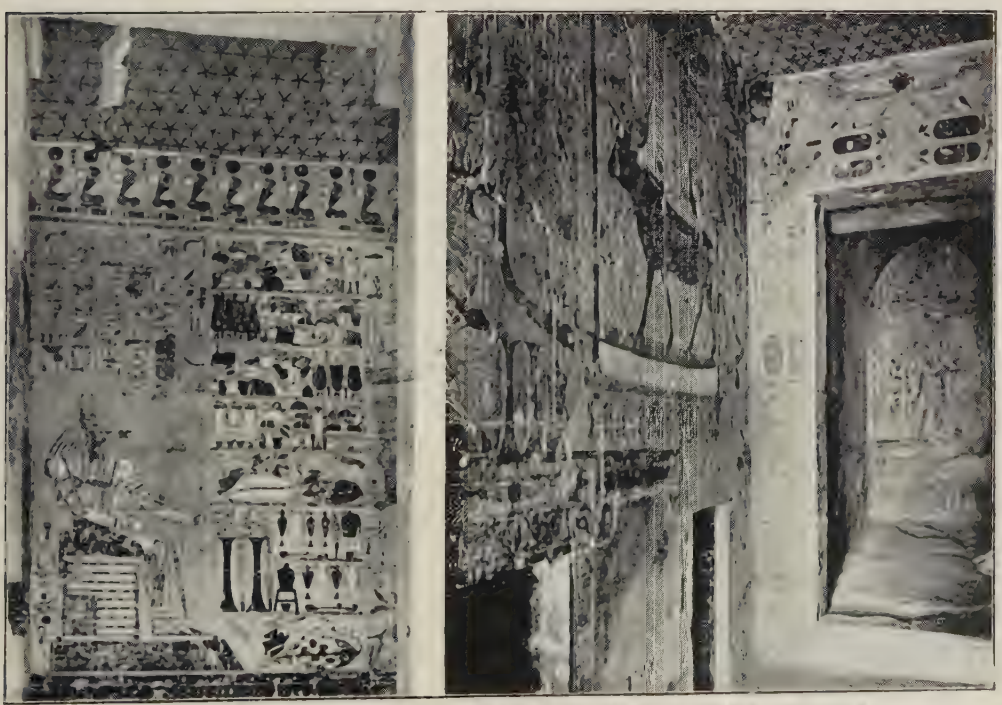

Kamre fra Deir-el-Bahri, der viser de vældige Rum og overdådige Indskrifter paa Væggene.

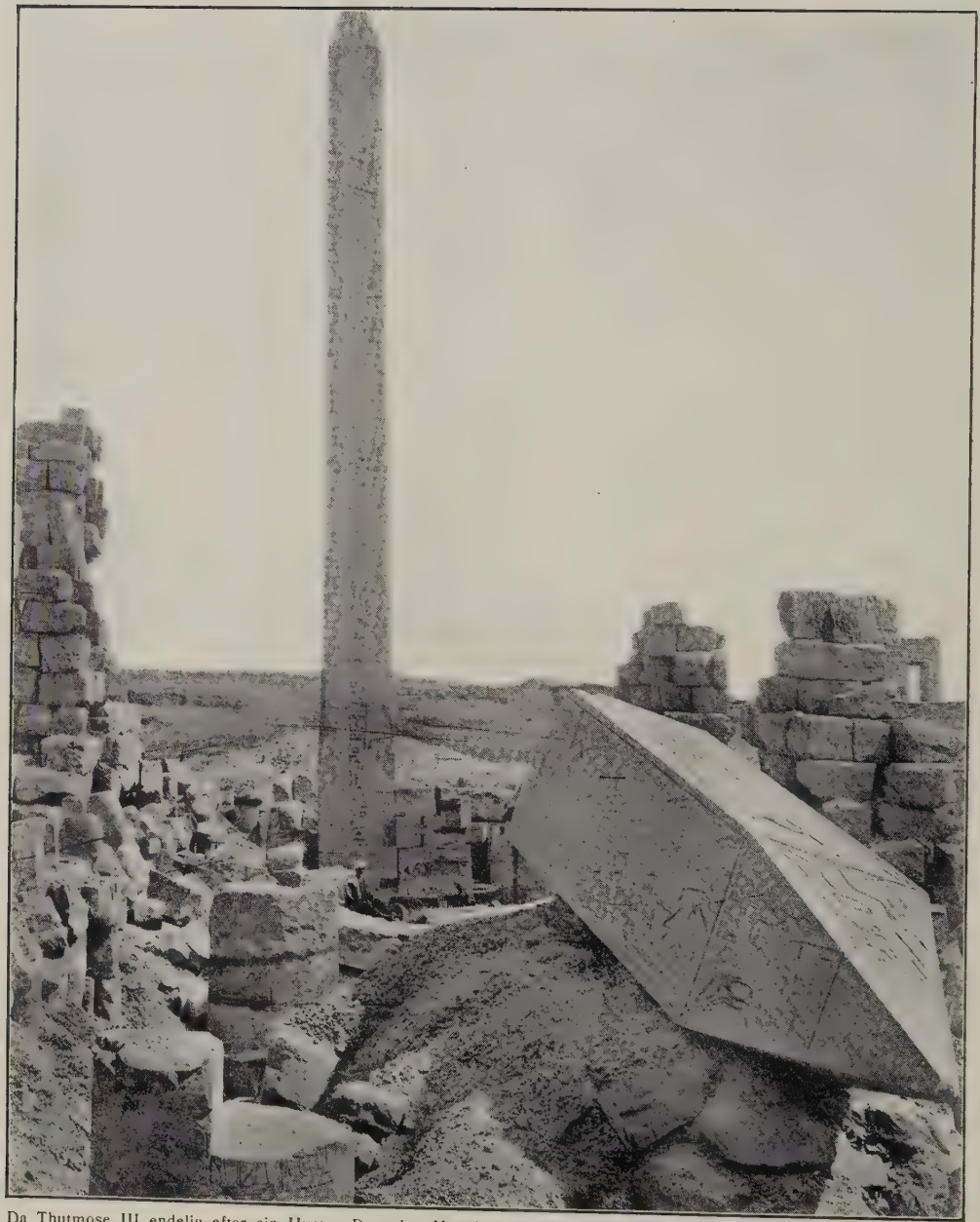

Da Thutmose III endelig efter sin Hustru Dronning Hat-shep-suts Død kom til Magten, kan man være sikker paa, at mange af hendes Tilhængere omgaaende maatte lade Livet. Men ikke nok dermed, Thutmose III forfulgte sin afdøde Hustru og hendes tro Mænd ud over Graven: Overalt, hvor han kunde, udslettede han deres Navne og satte sit eget Kongenavn ind i Stedet (se dette i FREMs Hefte 69). Uden Tvivl har han gerne ogsaa villet rive hendes Obelisker ned, men har dog ikke vovet dette, han gjorde det næst bedste, han omgav dem med høje Mure, saa kun de skinnende Toppe stod ubedækket, og gjorde det derved umuligt for nogen at læse de triumferende Indskrifter, som hans Hustru havde smykket dem med til Ære for sig selv.

Stormogulen Jahangir, Aurangzebs Bedstefader, holder Audiens. Samtidigt Miniatur (1614).

HVORLEDES KOMMER MAN FREM I VERDEN?

En Onkel af mig var Købmand. Hans Fader havde haft en Forretning, der, som man siger, fødte sin Mand; den arvede min Onkel. Det lykkedes ham at arbejde den op til at blive den første i sin Slags her i Landet. Han blev en rig Mand, fik Titler og Ordner, øvede Velgørenhed i betydelig Udstrækning, støttede Kunst og Videnskab, byggede en Kirke og efterlod sig en Million Kroner til hver af sine Børn.

En Dag, da vi sad og talte sammen, sagde jeg til ham: „Sig mig engang, Onkel, hvordan har du egentlig baaret dig ad med at komme frem i Verden?" „Ja, hvad mener du egentlig med at komme frem," svarede han, „mener du blot at tjene Penge, eller mener du ogsaa den Kunst at kunne holde paa de Penge, man har tjent? Mener du at vinde „Prinsessen og det halve Kongerige", mener du at blive tilfreds og lykkelig her i Livet? Husk paa Fortællingen om den tilfredse og lykkelige Mand, som ikke engang ejede en Skjorte. Det er jo ikke Rigdom eller Magt eller Ære, som bringer Lykken. Husk paa, man kan købe Medicin, men ikke Sundhed, man kan købe god Mad, men ikke Appetit, man kan købe Bøger, men ikke Lærdom, man kan købe sig en smuk Ejendom og fine Møbler, men ikke Tilfredshed. Læg dig Skriftens Ord paa Sinde: „Hvad gavner det et Menneske, om han vinder den ganske Verden, men tager Skade paa sin Sjæl." „Ja, det ved jeg altsammen, Onkel," sagde jeg, „men det er ikke det, jeg mener. Jeg mener, hvorledes har du baaret dig ad med at drive din Forretning frem, saa at den er blevet den største i sin Art her i Landet, og hvorledes er du naaet op til den ansete og indflydelsesrige Stilling, du indtager?" „Ja, skulde jeg lære dig den Kunst, maatte du til Udlandet og gaa i Lære der, men du har jo ikke Lyst til at være Købmand. Jeg kan nu dog maaske alligevel give dig nogle Raad, som du kan have Nytte af:

— — Til at komme frem i Verden, som du kalder det, hjælper tre Ting, som jeg vil kalde: *Dygtighed, gode Forbindelser og Kapital.* Nu maa du ikke misforstaa mig, det er ikke nødvendigt at have alle tre Ting. En af dem er i og for sig tilstrækkelig, det er rart at have to af dem, men bedst, om man har noget af dem alle tre. Har du ingen af Delene, kan du lige saa godt gaa hjem og lægge dig, for saa driver du det aldrig til noget. Dygtighed er det vigtigste, for saa kommer tit de to andre Ting af sig selv. Men jeg skal forklare dig nærmere, hvad jeg mener.

Det Menneske er vist ikke til, som ikke har Anlæg for et eller andet, som han kan blive dygtig i. For ikke at spilde Kræfter, Tid og Penge *maa man se saa tidlig som muligt at blive klar over, hvad man egner sig til,* og det er tit netop det, som man har Lyst til. Er der et Fag, man særlig har Lyst til, skal man vælge det, for »Lysten driver Værket«. Gode Raad er ikke at foragte, derfor bør man raadføre sig med sin Fader og erfarne Mænd, som man kender, og ikke mindst med sin Læge, for man maa være klar over, om man har skjulte Fejl, om man er farveblind, eller om ens Lunger eller Hjerte fejler noget. Nu er det jo moderne med psykotekniske Prøver (se FREM Hefte 54 og 56). Det kan jo aldrig skade at underkaste sig en saadan; den kan altid give en Oplysninger og Vink, som man kan have Gavn af.

Naar man saa har bestemt, hvad man vil være, skal man sætte al sin Kraft ind paa at blive saa dygtig som mulig, at skaffe sig saa god *Uddannelse i sit Fag* som muligt. Her i Landet er det jo saa godt indrettet, at ethvert Barn, Dreng eller Pige, som har tilstrækkelig gode Evner, kan faa den højere og højeste Undervisning, uden at økonomiske Forhold stiller sig hindrende i Vejen. Men Staten og Kommunen kan ikke gøre mere end tilbyde Undervisningen, det beror paa en selv, om man vil drage Nytte af Tilbudet. I Læreaarene skal man ikke sky nogen Møje for at lære saa meget som muligt. Man kan godt, selv om man har været paa Værkstedet eller i Butikken eller paa Kontoret hele Dagen, anvende Aftentimerne til at lære noget paa en teknisk Skole eller paa en Handelsskole. Og saa siger jeg, lær Sprog, først og fremmest Engelsk og Tysk. Læs, om ikke mere, saa blot ti Minutter hver Dag. Er der noget Sted, Reglen »Lidt men tit« gælder, saa er det der. Der siges saa ofte, gør ti Minutter daglig Müllers System, men jeg tilføjer: læs ti Minutter daglig et fremmed Sprog. Det er utroligt, saa meget man kan lære paa den Maade. Man spilder tit Tid med at vente paa andre. Hav en lille tynd Lærebog i Lommen og anvend din Spildetid til at læse i den, saa bruger du ogsaa den Tid til noget nyttigt. Og omgaas Udlændinge, hvis du har Lejlighed til det, og tal deres Sprog med dem. Bryd dig ikke om, at du begaar Fejl, eller at man maaske ler ad dig, le med. En Udlænding i et fremmed Land er altid glad ved at faa Lejlighed til at tale sit Sprog, og han retter dig gerne. Han faar Interesse for dig, fordi du agter hans Land saa højt, at du vil lære dets Sprog. Og inden du ser dig om, kan du tale det.

Kommer du i din Undervisning til noget, du synes er for vanskeligt, saa vis, at du har en fast Vilje og sig til dig selv: *Never give up* (udt. nevver giv öpp). Man skal aldrig opgive noget, man er begyndt paa. Da jeg gik i Skole og engang havde skrevet en mindre vellykket dansk Stil, skrev min Lærer, der interesserede sig stærkt for Sanskrit (Oldindisk), under den dette urgamle Sanskrit-Ordsprog: *»Ikke at begynde paa en Ting er den første Visdom, men har man*

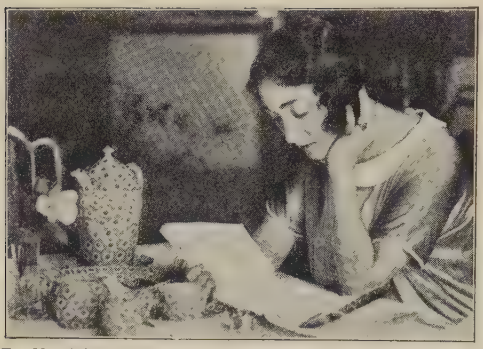

En Mand havde den Vane, altid at komme ti Minutter for sent til Middag. Hans Hustru læste tilfældigt en Dag i en engelsk Læsebog og benyttede derefter hver Dag disse Minutter til at lære sig Sprog. Inden sit Sølvbryllup havde hun lært sig 6 Sprog.

begyndt paa en Ting, saa at fuldende den er den anden Visdom.«

Synes du, at du umuligt kan lære det eller det, saa husk paa General Grants Ord, da en Mand engang sagde til ham, at det kunde han ikke gøre: *Cannot, that word isn't in my dictionary* (udt. Kannot, ðat wörrd isnt in maj dik' sjonari): Kan ikke, de Ord staar ikke i mit Leksikon.

Vær flittig, baade naar du skal lære noget og naar du skal udrette noget senere hen i Livet. Hvad du kan gøre i Dag, skal du ikke opsætte til i Morgen. Mange Amerikanere har paa deres Kontor hængende en Plakat med: *Do it now* (udt. du it nau), gør det nu.

Ja, jeg kommer med saa mange engelske Fyndord, men Englænderne og Amerikanerne er jo de Folk, som gaar i Spidsen i Nutidens Udvikling. Endnu et: *Business before pleasure* (udt. biz'niss bifår ples'jer), Forretning gaar forud for Fornøjelse. Du kan godt gaa ud at more dig, og det kan du endda have godt af, men aldrig mere end, at du den næste Dag møder i rette Tid paa dit Kontor uden at være træt og med klart Hoved.

I mange Forhold gælder det, *saml dig om hvad du har med at gøre,* og spred ikke dine Kræfter til uvedkommende Ting. Det er Tiden ikke til, Livet er i vore Dage for vanskeligt for os alle. Handler du med Korn, skal du ikke give dig til at handle med Malerier, selv naar du faar et aldrig saa godt Tilbud. Du bliver let pudset, naar du giver dig af med noget, som du ikke forstaar.

Vær villig og nidkær i alt, hvad du har med at gøre. Selv om du kun er en af de mest underordnede i den Virksomhed, du er i, saa betragt den, som om den tilhører dig. Forsøm intet, som kan fremme dens Trivsel. Hver eneste Øre, du tjener til din Chef eller sparer for ham, er det fælles Bedste til Gavn og dig en Erfaring, som før eller senere kan komme dig til Nytte. Lad Forretningens Krav altid gaa forud for dine personlige Krav. Lad dens Vel være din Tanke og Maalet for alle dine Bestræbelser Dag og Nat. En af mine Bekendte, en Godsejer, sagde engang til mig om sine Staldkarle: den Staldkarl der siger til mig om Hestene: *Deres* Heste, ham beholder jeg ikke. Siger han: *Vore* Heste, saa beholder jeg ham, men siger han: *Mine* Heste, saa gør jeg mig Umage for at beholde ham og forfremmer ham ved given Lejlighed.

Hav altid Orden i dine Sager, baade i Forretningen og i det private Liv. Kun faa Mennesker er virkelig dygtige og driver det vidt, uden at have Sans for Orden i deres Arbejde og i deres Forhold. Paa et Kontor saa jeg engang en Plakat, paa hvilken der stod: Orden er, at enhver Ting har sin bestemte Plads og er paa sin bestemte Plads. Da jeg kom med en Bemærkning om denne Plakat til Chefen, sagde han: Ja, og naar jeg opdager, at en af mine Kontorister ikke har Orden nok i sine Sager, bliver Plakaten hængt op over hans Plads. Det hjælper altid.

Uordentlige Mennesker spilder en Masse Tid af deres Liv til ingen Verdens Nytte med at lede efter, hvad de skal bruge, fordi det ikke er paa Plads. *Time is money* (udt. tajm is mon'i), Tid er Penge.

Vær punktlig i alt, hvad du har med at gøre særlig med al Bogføring og alle Regnskaber. Punktlighed er Forretningslivets Sjæl. Mød præcis om Morgenen. Den, som ikke generer sig for at komme for sent til sit Arbejde, har ingen Respekt for det. Udfør dit mindste Arbejde lige saa omhyggeligt som dit største. Man kan tjene mere ved at lave en god Synaal end ved at lave en daarlig Automobil. Selv om du kun har en lille Stilling, maa du være aarvaagen i dit Arbejde; en gøende Hund gør større Gavn end en sovende Løve.

Ulysses S. Grant (1822—85) vandt som Overgeneral den nordamerikanske Borgerkrig (1861—65) for Nordstaterne. Senere var han knap saa heldig som Staternes Præsident (1869—77), idet han, trods sin personlige Hæderlighed og Stejlhed, ikke kunde hindre Spekulationens Ulykke i Aarene efter Krigen.

Søg Omgang med Folk, der er dygtigere, end du selv er, og lær, hvad du kan, af dem.

Hvem er den bedste Mand i Forretningen? Det er ham, som alle spørger efter.

Søg at erhverve dig saa megen Menneskekundskab som muligt, det er en meget vigtig Sag, naar man vil naa frem.

Behandl de Folk, du skal gøre Forretninger med, godt. Som jeg en Gang læste i en engelsk Bog: Søg at se Sagen fra din Kundes Synspunkt, for naar alt kommer til alt, er han værd at tage Hensyn til, da det er ham, der betaler — eller som en dansk Forretningsmand sagde: Mine Kunder har altid Ret. Det hjælper til at udvikle ens Forretningstalent. En Ven af mig, der er Apoteker, sagde engang til mig: »Det er ingen Sag at sælge et Stoppepulver til en Mand med Mavepine, men gaar han bort med Stoppepulveret i den ene Haand og en Flaske amerikansk Olie i den anden Haand, ja saa har man Forretningstalent.«

Vær altid *fair* (udt. fær betyder favr, ren, reel) i alt, hvad du har med at gøre. Man skal kunne stole paa dig. Jeg hørte engang en Amerikaner sige: En Mand maa først og fremmest vinde andres Tillid, og han maa *aldrig* skuffe den. Laaner han 10 Dollars til Lørdag Aften, skal han vide, at Lørdag Aften ikke er Søndag Morgen. Det givne Ord skal holdes. Man bygger mere paa et Menneskes Karakter end paa, hvad han ejer. Har han Karakteren, kan han altid faa Pengene. Det modsatte gaar ikke. Jeg har kendt Mænd, som ikke havde denne Egenskab, og som derfor aldrig naaede frem. Altsaa Orden, Paalidelighed og Punktlighed er det vigtigste. At Folk ogsaa skal være flittige, stræbsomme og sparsommelige, er saa selvfølgeligt, at det vel er overflødigt at sige det.

Lær at bruge din Omtanke. In the Far West, hvor der er langt mellem Folk, kom der en Dag til en Farmer en omvandrende Handelsmand, der blandt andet havde Ure at sælge. Farmeren havde Brug for et Ur og købte et, men saa sagde han til Handelsmanden: De kan for Resten lade mig faa tre, for mine to Naboer trænger ogsaa til et Ur, og vi har aftalt, at naar der kom en Handelsmand, som havde Ure at sælge, skulde vi købe et til hver af os. Hvorpaa Handelsmanden gik hen og solgte tre Ure til hver af de to Naboer. — Farmeren brugte ikke sin Omtanke; naar Tosser kommer til Torvs, tjener Kræmmeren Penge.

Men nu skal du høre en anden og bedre Historie. I London var der et stort og rigt Firma Parker & Jones, som havde en kostbar og vanskelig Forretning at ordne med det mægtige Handelshus J. C. Koopman i Amsterdam. Parker og Jones sendte en meget dygtig Kontorist, der, som der staar i Romanerne, var fattig men dydig, til Amsterdam for at ordne Sagen. Dette lykkedes ham saa godt, at han blev modtaget i Hr. Koopmans Hjem, hvor han forelskede sig i dennes smukke Datter og hun i ham. Kontoristen søgte saa en Dag Hr. Koopman paa hans Kontor og bad om hans Datters Haand, men den rige og stolte Handelsherre tog den fattige Kontorist dette meget unaadigt op og sagde, at det kunde der selvfølgelig ikke være Tale om, men da Kontoristen havde ordnet Forretningen saa godt, vilde han ikke klage hos Parker og Jones i Anledning af den frække Anmodning. Saa røg det ud af Kontoristen: »Men hvis jeg nu var Kompagnon i Firmaet Parker & Jones. Kunde jeg saa blive Deres Svigersøn?« Saa lænede den stolte Købmand sig tilbage i Stolen og legende med sin svære Guldurkæde sagde han: »Ja, kan De blive Kompagnon i Parker & Jones, saa kan De ogsaa blive min Svigersøn.« Hvorpaa Kontoristen gik hen paa Telegrafstationen og telegraferede til Parker & Jones: Kan J. C. Koopmans Svigersøn blive Kompagnon i Parker & Jones? Svaret indløb 3 Timer efter: Ja. Hvorpaa Kontoristen gik hen til Hr. Koopman og fik Datteren, og Ugen efter var han Kompagnon i sit Firma.

Lad dit Arbejdes Krav altid gaa forud for dine personlige Krav! En Godsejer sagde engang til mig om sine Staldkarle: den Staldkarl, der siger til mig om Hestene: *Deres* Heste, ham beholder jeg ikke. Siger han: *Vore* Heste, saa beholder jeg ham, men siger han: *Mine* Heste, saa gør jeg mig Umage for at beholde ham og forfremmer ham ved given Lejlighed.

Der er endnu en vigtig Sag, dobbelt vigtig i vor Tid, hvor Konkurrencen er saa haard, og alt skal gaa med fuld Kraft, *vogt*

Man bør vogte sig for ikke at støde; hvad der er god Tone og passer sig i en Kreds, behøver ikke at være det i en anden. I gamle Dage kaldte man ofte Billetgrossererne for Billetsjovere. En Mand, som skulde købe nogle Teaterbilletter hos en saadan, bad om at laane Telefonen og ringede hjem: „Sjoveren har ikke Balkonbilletter, men kun Parketbilletter, skal jeg tage dem?" Hvorpaa der lød en Røst bag ved ham: „Hør, De skulde ikke kalde den Mand for en Sjover, som er fin nok til, at De kan laane hans Telefon."

paa dit Helbred, gør ikke noget, som kan ødelægge din Arbejdskraft, driv Gymnastik og Sport, pas i det mindste paa, at du hver Dag faar Motion nok og frisk Luft nok. Gaa ikke for meget ud at more dig, hold Maade med Spiritus, Mad og Tobak, og pas paa din Nattesøvn. Væn dig til at gaa tidlig i Seng og staa tidlig op: *Early to bed and early to rise that makes a man healthy, wealthy and wise* (udt. örr'li to bed and örr'li to rajs ðat meiks a man hellþi, wellþi and wajs). Tidlig i Seng og tidlig op det gør en Mand sund, rig og klog.

I Livet møder man *Skuffelser og Modgang*. Det maa man ikke lade sig kue af. Paa'en igen, eller, som man jo nu siger her i København, »Op med Halen.« Man maa tage Livet overlegent, helst med et Smil. Hvad der ikke er noget at gøre ved, skal man ikke spilde Tid og Kræfter paa:

Things without a remedy should be without regard (udt. þings wiðaut a rem'idi sjud bi wiðaut rigard'). Hvad der ikke kan raades Bod paa, skal man ikke ændse.

Saa kommer vi til den anden Ting, der er nyttig, naar man vil frem i Verden: *Gode Forbindelser*. I alle Livsstillinger er det til stor Hjælp at kende Folk, der kan støtte en med Raad og Daad, naar det gælder. Til at bevare gamle Bekendtskaber og erhverve sig nye hjælper Velopdragenhed, Høflighed, Takt, Diskretion og Elskværdighed meget. Det er noget, der heldigvis er mange medfødt, men man kan altid udvikle disse Sider af Karakteren mere og mere, og det er en Sag, man særlig bør have Opmærksomheden henvendt paa. Omgang med velopdragne, høflige og elskværdige Folk kan hjælpe meget, ligesom daarlig Omgang fordærver gode Sæder. Høflighed koster ingen Penge, siger man; bare Folk forstod, hvor meget Høflighed gavner her i Livet og gør alt Samarbejde lettere. Man bør vogte sig for ikke at støde, og det er ikke altid saa let, for hvad der er god Tone og passer sig i en Kreds eller et Land, behøver ikke at være det i en anden Kreds. I gamle Dage kaldte man jo ofte Billetgrossererne for Billetsjovere. Det hændte en Mand, som skulde købe nogle Teaterbilletter hos en saadan, at han ikke kunde faa de Balkonbilletter, han ønskede, men kun Parketbilletter. Han bad om at laane Telefonen for at ringe hjem og telefonerede: Sjoveren har ikke Balkonbilletter, men kun Parketbilletter, skal jeg tage dem? Hvorpaa der lød en Røst bag ved ham: »Hør, De skulde ikke kalde den Mand for Sjover, som er fin nok til, at De kan laane hans Telefon.«

Man kan vinde mange ved at være glad og munter, ved at smile. Paa en Telefoncentral i Amerika var opslaaet: *The voice with the smile wins* (udt. ðe vöjjs wið ðe smajl winns), Stemmen med Smilet vinder.

Vær i det hele taget opmærksom mod Folk, gør Besøg, husk Fødselsdage og andre Festdage. Giv Smaagaver. En lille Blomst aabner mange Døre.

Vær præcis. Der er ikke noget, som støder saa meget, som at lade Folk vente.

Lad ikke et Brev blive liggende ubesvaret. Svar omgaaende, eller senest i Løbet af en Uge, det indskærpede min Bedstefader mig. Kan man af en eller anden Grund ikke besvare et Brev straks, saa bør man sende et Par Linier om, at man rigtigt har modtaget det. Skriv tydeligt. En utydelig Skrift er en Fornærmelse mod den Mand, hvis Tid skal spildes med Læsningen. Skriv klart og skriv kort, men ikke saaledes, at det ser køligt og uvenligt ud, og undgaa disse frygtelige, udanske Vendinger som »og undlader vi ikke at meddele«. Den overfladiske Patina, som derved lægges for Dagen, viser Brev-

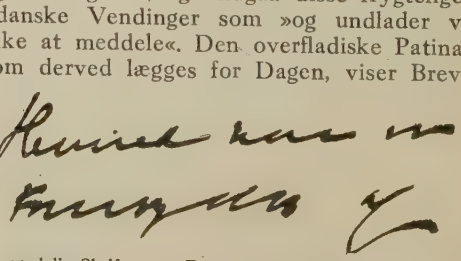

En utydelig Skrift er en Fornærmelse mod den Mand, hvis Tid skal spildes med Læsningen. Det er heller ikke flot at skrive sit Navn som en Hieroglyf, kun dumt.

skriverens Usikkerhed og Uselvstændighed, idet han stiver sig af med saadanne Godtkøbsfraser. Vær aldrig bange for at skrive Deres ærbødige i Stedet for Deres ærb. De fem Bogstaver, du sparer i Tid og Blæk, kan blive kostbare.

En god Regel, naar man vil opnaa noget hos en Mand, er, at man skal komme selv, man skal aldrig lade en anden gaa i sit Sted, man skal ikke sende en Skrivelse. Og saa maa man selvfølgelig være saa taktfuld, at man vælger et Tidspunkt, hvor man ikke kommer til Ulejlighed. Gør man det, udsætter man sig for at opnaa det modsatte af det, man ønsker.

Der kunde siges meget endnu om denne Sag. Jeg har bidt Mærke i, hvad en Direktør for et stort Aktieselskab engang sagde. En Direktør skal være en Mand, der har god Tid til at ryge en god Cigar og tale med nyttige Folk. Jeg har altid givet mig god Tid til at tale med Journalister og Lærere. De Ord, man siger til dem, er saaet i frugtbar Jord. De gror. Maaske denne Mand var en Optimist!

Saa er der endelig den tredie Ting, der hjælper en til at komme frem i Verden, *Kapital*. Om denne Side af Sagen kan jeg fatte mig i Korthed, da det er saa selvfølgeligt, alt hvad jeg kan sige. Kapital er ikke blot Penge og Værdipapirer, men ogsaa Landejendomme, Huse, Skibe, Fabrikker, Værksteder, Maskiner, Værktøj, Redskaber og Bøger, men navnlig, frem for noget andet, ogsaa Kredit (Tillid). At Besiddelsen af saadanne Ting, som man har Brug for i sit Fag, hjælper en frem, og at man bør sætte alt ind paa at erhverve dem, er jo lige til, og man behøver ikke at anvende mange Ord derpaa. Til at erhverve sig dem hjælper, at man er sparsommelig, og til at bevare, hvad man har erhvervet, at man er ordentlig og paapasselig. Der er endnu en Ting, som man kan regne med til Kapital, og det er Eksaminer, Beviser for, at man har lært det og det, og Anbefalinger. Her i Landet spiller disse Ting vist en større Rolle end mange andre Steder; vil man have en Stilling, spørges der efter dem, og der lægges ofte megen Vægt paa dem. Derfor vil jeg give det Raad, at kan man faa dem, skal man tage dem. Det hænder somme Tider, at en ung Mand er kommet tre—fire Aar ind i et Studium, der fører til en Eksamen, og saa bliver han ked af det og vil gaa over i noget andet, skønt der kun er et Aar tilbage til Eksamen. Det bør han absolut ikke gøre, han har da spildt for megen Tid og Arbejde. Han bør gøre sit Studium færdigt og tage sin Eksamen, og

Kunstsmeden Caspar Fincke, hvis Arbejder er noget det fortrinligste, der er os levnet af Renæssancens Kunsthaandværk, er sandsynligvis indvandret til Danmark i Begyndelsen af 17. Aarh. Han var bosat i Helsingør og blev meget benyttet af Christian 4., som ofte nævner ham i sine Breve. 1631 blev han udnævnt til Klejnsmed ved de kgl. Slotte i København, Frederiksborg og Kronborg. Hans berømteste Arbejde er Gitrene for Christian 4.s Kapel i Roskilde Domkirke, hvorfra Billedet er taget. Paa Foden af Gitteret satte han Indskriften: *Dieser Arbeit bin ich bekannt.* Disse Ord er enkle og faa, men vel nok de stolteste en Mand kan sætte under et fuldført Arbejde. Sjældent mærker man i vore Dage, at en Mand tør staa saaledes bag sit Værk; nu om Stunder yder saa faa det bedste i deres Gerning — Personen gaar oftest frem for Sagen, men den Mand — i lille eller stor Stilling — der tør sætte Caspar Finckes Ord under sit Arbejde, han hører til dem, der bygger vort Land op.

saa kan han gaa over i det andet Fag, han har mere Lyst til. Han er saa i Besiddelse af en »Kapital«, som ingen kan tage fra ham, og som kan komme ham til Nytte senere i Livet paa Maader, som han maaske i Øjeblikket slet ikke tænker paa.

Ja, nu har jeg givet dig en Sækfuld gode Raad, maaske saa mange, at du ikke kan huske dem. Jeg vil derfor samle dem sammen i eet eneste Raad: Udfør hver Gerning, du har med at gøre, saa godt, som det er dig muligt, ikke for de Penges Skyld, som du tjener derved, men af Respekt for Gerningen og til Ære for dig selv. Saa bringer Gerningen dig fremad, den gør dig dygtigere og den hærder din Karakter. Udfør din Gerning saaledes, at du kan sige om den, naar den er endt, de stolte Ord, som den gamle Smed, der har lavet det herlige Gitter paa Christian den Fjerdes Kapel i Roskilde Domkirke, satte paa dets Fod: *Dieser Arbeit bin ich bekannt.* H. H.

DEN GEJSTLIGE TALER

ET KULTURBILLEDE GENNEM TIDERNE

Fra Vuggen, der gynger, til Graven, der kastes, og over mange af Livets mellemliggende Stationer maa den gejstlige Taler — og det vil jo i slet og ret Forstand sige *Præsten* — tolke Slægtens skiftende Skæbner og Oplevelser, baade Fryd og Vemod, saavel Glæden som Fortvivlelsen.

Til ingen anden Taler stilles der derfor saa store Krav om aandelig Spændstighed og sjælelig Elasticitet som til ham. For at ikke hans Ord skal blive et tomt Kling-Klang eller en ny og aldrig forbedret Udgave af Hr. Floumand, der stadig tænker paa, hvad han vilde have sagt, maa det forventes, at det er en Karakter og en Personlighed, der giver Ordene deres Liv og varige Værd.

Den gejstlige Taler tilhører en Stand, som har givet en aandelig og kulturel Indsats i vort Folks Liv som ikke nogen anden Stand. Det nærmeste Bevis for denne Paastand er den anselige Række Mænd, som i vort Folk paa alle Omraader er vokset op og udgaaet fra lutherske Præstehjem, og som derfor i Vuggegave og Arv har faaet et Eksempel paa Fromhed, Selvfornægtelse og Idealitet. Ikke fordi deres Fædre maaske var særlig betydelige Talere, men fordi der bag de jævne — ja kan hænde ubehjælpsomme Ord, som lød om Søndagen, blev levet et hjerteligt Hverdagsliv, som troværdigt illustrerede Søndagens Ord. Ordene der lød under de buede Kirkehvælvinger, og Livet, der blev levet under Hverdagens Bjælkeloft, laa ikke i to forskellige Planer, skurrede ej heller mod hinanden, men gik sammen i en indbyrdes Harmoni.

Med *Reformationen* sætter den lutherske Præstetype ind i sin Egenskab af Forkynder (eller Taler). I den katolske Tid havde Præsten ikke i første Række været *Taleren*, men derimod den, der forvaltede Sakramenterne, hvori Guds overnaturlige Naadegaver formidledes fra Himlen til Jorden. Den katolske Præst var Dommer i Skriftestolen og ved Forvaltningen af Sakramenterne, den, der gennem Fremsigelsen af de liturgiske Formler gjorde Symbolet levende og nærværende for Folket, der i Tilbedelse bøjede sig for Mysteriet, det ufattelige og uudsigelige. Det kunde Præsten — og han alene — gøre. Thi gennem Ordinationen havde han faaet et Særpræg, som i Kvalitet adskilte ham fra Lægfolket og hævede ham højt over det. Prædikenen stod ganske i Baggrunden, og i Almindelighed var dens Tema en Genfortælling af visse Helgeners Liv og underfulde Evner.

»Nu er det blevet noget andet med det gejstlige Embede«, siger *Luther*. Med disse faa Ord udtrykte han, hvad Reformationen havde bragt, og hvad den vilde kræve af sine Ordførere i Menighederne. En Præstekaste og et Præsteherredømme var til Ende. Det var en helt ny *Stand*, Reformationen skabte. Denne Stand kunde ikke beraabe sig paa nedarvede Forrettigheder eller paa en aandelig Særstilling. Dens Ret til at leve og gøre sit Arbejde beroede paa dens *personlige* Kald, og dens Opgave blev at forkynde Evangeliet, saaledes at det raktes ud til Folket ved enhver given Lejlighed. Det er altsaa Reformationen, der gjorde Præsten fra hovedsagelig at have været Liturg, til i første Række at være *Forkynderen*.

Denne Ændring i Kald og Opgave kunde naturligvis ikke ske paa et Øjeblik. Der maatte Tid til. Da Reformationen blev gennemført, blev der en Tid lang prædiket daglig i de større Byer. Disse Prædikener sigtede ikke blot i første Række mod at give Opbyggelse, men de var nok saa meget oplysende, belærende og kundskabsmeddelende. Den mundtlige Meddelelse og Gennemgang af Katekismen, de ti Bud, Lignelserne og lettilgængeligt Stof af den Art tilsigtede at give en elementær og fornøden Undervisning, som ellers maatte fattes i en Tid, der ikke som vor kendte Oplysning ad litterær Vej. Gennem den mundtlige Forkyndelse blev der lagt et Hovedgrundlag for den religiøse Belæring og moralske Opdragelse.

Denne Forkyndelse var gennemgaaende yderst jævn. I den første Tid efter Reformationen blev den — navnlig paa Landet — ofte besørget af de tidligere katolske Præster, hvis Speciale havde været Gennemgang af Helgenundere og Jærtegn. At disse Mænd nu, da de skulde prædike, ikke kunde det, vil næppe undre nogen. Det maatte derfor ofte befales dem at læse (ikke deres egen), men en andens Prædiken højt fra Prædikestolen af en eller anden Postille. Tit magtede de end ikke det, lige saa lidt som Landsbymenighederne evnede at opfatte det læste. Efterhaanden som der kom flere og flere dyg-

tige unge Mænd, der baade havde Latinskolens og siden ogsaa Universitetets Uddannelse bag sig, gik Prædikenen ud paa at vise Tilhørerne Forskellen mellem Lov og Evangelium, altsaa mellem den *gamle* Pagt, som kun bragte Fordærvelse og Fordømmelse, og den *nye* Pagt, som i Evangeliet bragte Guds Naade i Kristus. Forkynderne maatte naturligvis dertil kende Forskellen paa katolsk og evangelisk Lære og være i Stand til at begrunde den sidstes bibelske Skriftsmæssighed. Desuden stilledes der Krav til dem selv om en højnet moralsk Livsvandel. Paa det sidste Omraade var adskillige i Præstestanden selv langt tilbage og havde derfor svært baade ved at give Kravet om en moralsk Vandel — naar de lod det gaa videre til Menigheden — den fornødne Autoritet og selv at skaffe sig en nødvendig borgerlig Agtelse. Tiden havde Sankt Grobian til Skytshelgen. Bispemødet i København 1555 beskæftigede sig blandt andet med de Krav, der maatte stilles til Præstestandens Livsførelse. Det blev forbudt Præsterne at bære upassende Klædedragt, at bære Vaaben, at drive Købmandsskab, at holde Kro eller Drankerhus, og endelig truedes de paa det alvorligste, hvis de forsyndede sig mod det *sjette* Bud. Retssager godtgør tilstrækkeligt, at der var Grund nok til Klager over Drukkenskab, Usædelighed og til Dels ogsaa over Drab. — Den lutherske Reformations Præst er saaledes i første Række Prædikanten, som skal gøre Ordet levende og nutidigt. Han er *Forkynderen* eller Taleren — *dels* paa Prædikestolen, hvor han skal tale Evangeliets Sag i den Forstand, at han underviser i Troens Lærdomme, *dels* i Skriftestolen, desuden ved Dødslejet og ved Graven. Ved Siden deraf skal han rette sig efter de liturgiske Haandbøger, som efterhaanden blev udgivet, ikke som en Tvang, men tværtimod som en Hjælp; Anvendelsen af dem skete ved Daab, Nadver og Ægtevielse.

Den *Dragt*, Reformationens gejstlige benyttede, var ikke ensartet. Nogle af dem havde ganske brudt med det katolske Ornat og traadte baade frem for Alteret og op paa Prædikestolen i deres Pludderbukser og med Snabelsko. *Enten* gjorde de det ud fra en Slags puritansk Trang, som vilde en grundig Udrensning af alt, hvad der lugtede af Forbindelse med den katolske Tid. *Eller* de gjorde det af lutter Armod, altsaa mere af Nød end af Kærlighed. Andre beholdt ganske simpelt deres katolske Præsteklæder, enten fordi de, ligesom de førstnævnte, gjorde en Dyd af Nødvendigheden, eller fordi de ansaa Dragten for at være en Biting, som

Prædikenen før Luthers Tid. Prædikanten, en gammel Munk, bærer ikke andet Ornat end sin Kutte. Menigheden, overvejende gifte Kvinder efter deres hvide Hovedlin at dømme, har samlet sig om Prædikestolen, siddende paa Klapstole eller staaende, idet Kirkestole i vor Forstand ikke brugtes i Tidens katolske Kirker.

intet gjorde fra eller til. I dette sidste fik de Medhold af Luther, som selv stedse ledes af det Grundprincip at anvise Ceremonierne den Baggrundsplads, der tilkom dem, naar i øvrigt Evangeliet blot fik frit Løb. Luthers Grundsynspunkt var, at Ceremonierne er til for vor Skyld og skal tjene os, men at vi hverken er til for deres Skyld ej heller skal lade os beherske af dem. Meget oplysende og ganske fornøjeligt er i denne Sammenhæng Luthers Brev til Præsten i Berlin *Georg Buchholzer*. Denne havde spurgt Luther til Raads om visse ydre Skikke og Ceremonier. I et Brev af 4. December 1539 svarede Luther blandt andet:

„Hvis Eders Herre, Markgreven og Kurfyrsten, vil lade Eder prædike Jesu Kristi Evangelium rent, klart og purt uden Mennesketilsætninger og uddele Daabens og Jesu Legemes og Blods Sakramenter efter Jesu egen Indstiftelse, og dersom han vil lade Anraabelsen af Helgenerne som Nødhjælpere, Midlere og Forbedere falde og vil afstaa fra at lade Sakramentet bære omkring i Procession og vil lade de daglige Messer falde tilligemed Vigilierne og Sjælemesserne for de døde og lade være med at indvie Vand, Salt og Urter, og dersom han vil lade afsynge rene Vekselsange, hvad enten det er paa Latin eller Tysk, under Processionerne, — saa gaa i Guds Navn med, og bær et Sølv- eller Guldkors, en Korkappe af Fløjl, Silke eller Linned; og har Eders Kurfyrste ikke nok i een eller to Korkapper, saa træk den tredie paa, ligesom Ypperstepræsten Aron var iført 3 Kapper over hinanden . . .; har Eders Kurf. Naade heller ikke nok i een Omgang eller Procession under Sang og Klang, saa gaa kun syv Gange med omkring, ligesom Josva gik med Israels Børn omkring Jeriko og opløftede Krigsskrig og blæste i Basuner. Og hvis Eders

Herre, Markgreven, har Lyst dertil, saa kan han jo gaa foran og springe og danse med Harper, Pauker, Cymbler og Bjælder, ligesom „David gjorde foran Herrens Ark, da den blev bragt ind i Jerusalem."

Et Stød til Indførelsen af den senere evangeliske Præstedragt gav *Luther*, da han i Oktober 1524 prædikede i en sort Kappe, saadan som de lærde brugte den; det var den saakaldte »Schaube«, som naaede et Stykke under Knæene og var forsynet med vide Ærmer. Aaret i Forvejen havde Zwingli gjort Kirketjeneste i denne Dragt i Zürich. Langsomt trængte den igennem, saaledes at den egentlig med nogle Ændringer danner Udgangspunktet for den senere *Præstekjole*. Som Hovedbedækning benyttede man *Baretten*, som ogsaa hørte til de lærdes Dragt. Først henimod Slutningen af det 16. Aarhundrede blev *Pibekraven* en almindelig Del af den gejstlige Dragt. Pibekraven var ikke noget nyt; den var netop en Del af den *borgerlige Dragt* — frem for alt i de højere Stænder, hvor baade Mænd og Kvinder benyttede Pibekrave som en Prydelse. I Begyndelsen ivrede dog adskillige af de gejstlige mod at anvende en Del af den borgerlige Dragt paa det gejstlige Ornat, ligesom adskillige tidligere havde ivret mod at bruge det katolske Messetøj. Pibekraven sejrede dog og voksede endog i Omfang. Paa deres Højdepunkt blev de til de saakaldte Møllestenskraver, og selv om de atter tog af i Omfang og Størrelse, blev de ved at være en fast Bestanddel af den gejstlige Talers Dragt.

Da nu alt det, Reformatorerne havde vundet, blev fæstnet og udbygget i afgrænsede og nøje udtrykte Læresætninger, da skiftede den gejstlige Talers Opgave Karakter. Nu blev han ikke alene Forkynderen, men nok saa meget *Vogteren* af den rene, uforfalskede Lære, ofte en Stridsteolog, en statskirkelig Embedsmand af den Opfattelse, at *Religionens Enhed* udtrykt gennem et spidsfindigt Væv af udspundne Dogmer var den nødvendige Betingelse for *Rigets Enhed*. Derfor maatte ethvert Kætteri, som bestod i Afvigelser fra den engang formulerede Lære, afvises og afskys. Og jo *mindre* dette Kætteri eller denne afvigende Opfattelse hos dette eller hint Menneske var, desto *farligere*. Thi jo mindre Kætteriet var, desto lettere kunde det uopdaget snige sig ind og undergrave Grundvolden for Kirke og Stat. Stod der ikke skrevet i Skriften: »En liden Surdejg fordærver hele Dejgen?« Og var dette netop ikke en Advarsel mod det tilsyneladende uskyldigste og ubetydeligste Kætteri, en Opfordring til paa det omhyggeligste at være nøjeregnende og uhyre paapasselig over for de *smaa* dogmatiske Læreafvigelser? Den gejstlige Taler, som før havde været Evangeliets Talsmand, blev nu Kirketugtens Haandhæver, Dogmets Advokat og Lærer i ægte luthersk Dogmatik. I Timevis kunde de fromme Tilhørere sidde under Prædikestolen og høre paa Talerens Angreb til højre og venstre mod Calvinister og Jesuitter, ofte en bitter Polemik med personlig Brod med Navns Nævnelse, hvor man gav skarpe Svar paa drøj Tiltale. Som oftest havde Tilhørerne naturligvis ingen som helst Forudsætninger for at forstaa Forskellene i de dogmatiske Spidsfindigheder og Forskelle. Kirkegangen var nødtvunget eller vanemæssig.

I dette efterreformatoriske Tidsrum er det, at *Ligprædikenerne* i Særdeleshed over de fornemme og adelige antager et saa betydeligt Omfang, at Prædikanten ofte maa have brugt flere Timer til at tale over den døde. Ligtalens Opbygning er sædvanligvis denne, at ud fra en bibelsk Tekst, der vælges enten fra det gamle eller det nye Testamente, forudskikkes der en »Indgang«, hvis Hensigt er at vise, at den afdøde var en af de sande og virkelige hellige. Derefter følger ofte en meget omstændelig biografisk Redegørelse for den afdødes Slægt, Liv, Virken og salige Død. Og endelig kommer den egentlige Ligprædiken, der er vel fyldt med en Overflod af bibelske Citater. Denne sidste Del er den direkte Henvendelse til Tilhørerne, som faar lagt Livets Uvished og Dødens Vished sammen med Evangeliets Trøst paa Sinde.

Mangfoldige grelle Udslag af Sjæls og Legems Raahed i dette Tidsrum er os overleveret og er historisk troværdige nok. Det skal ikke miskendes, at der i det stille rundt om — navnlig paa Landet — løb dybere Strømme, som øste deres Kraft af en dybere Mystik. Under vanskelige økonomiske og moralske Kaar gik den lutherske Præst — som i denne Sammenhæng ikke i første Række var Taleren — foran med trofast Hjælp til Sjælene og Hjemmene, tillige hyppigt under den største personlige og heroiske Opofrelse. Talerens Opgave var her under saadanne Forhold blevet Sjælesørgerens. Men Hovedpræget hos Almuen og i Stæderne var en grobiansk Raahed, og hvad der af Liv udgik fra Kirken og Præsten, som ikke faa Steder følte og betonede sit *Embedes* høje Rang og Betydning, blev som oftest druknet i lutter Lære. *Stridsteologen* — af Temperament eller af Nidkærhed — et Sidestykke til Slagmarkens Landseknægt, *Embedsmanden*, den stille *Sjælesørger* og den dogmatiske *Lærer*,

det er de Billeder, vi faar af de forskellige gejstlige Talere i denne Rettroenhedens eller Ortodoksiens Tid. Maaske træder Billedet af den sidste — *Læreren* — stærkest frem i Tidens aandelige Fysiognomi. Men derfor skal Sjælesørgeren fra Trediveaarskrigens forfærdelige Nød ikke glemmes. Han er i Virkeligheden Tidens betydeligste aandelige Stormagt.

Efter Rettroenhedens Tidsalder kommer *Pietismens* Tid. Den gejstlige Taler er for den pietistiske Bevægelse den, som fører Sjælen som en Brud til Brudgommen, som er Kristus. Med hele Mystikkens Inderlighed og tillige ofte efter Højsangens Forbillede med Mystikkens hede Sensualisme forkyndes Formælingen mellem Kristus og Sjælen som mellem Brudgom og Brud. Taleren er den fromme, rørte og inderlige Brudefører, som kærligt og indtrængende eller sentimentalt og paatrængende kun vil overtale Sjælen til at slippe »Verden« og lade sig bevæge af den himmelske Kærlighed til at give sig hen til Frelseren. Taleren kan ikke komme Hjertet nær nok. Frem for alt færdedes Pietismens Præster derfor med Forkærlighed i de smaa, afsondrede Kredse, hvor de kunde tage sig af den enkelte. Privat skulde der tales med hver enkelt om paagældendes Sjælstilstand. Man søgte derfor at opdrive de flest mulige »*Occasioner*«, som man sagde — det vil sige Anledninger og Lejligheder til at tage Sjælen under Behandling. At adskillige af disse »Occasioner« blev grebet ret plumpt og paatrængende an vil næppe undre nogen. Ved Siden af det paatrængende møder vi det vamle og smagløse.

Pietismens gejstlige Taler var i dobbelt Forstand forkynder, idet han først holdt sin Prædiken og for at sikre sig, at baade unge og ældre havde opfattet dens Indhold, gentog han den i kateketisk Form, det vil sige gennem Samtale og Eksamination gennemgik han dens Indhold med Kirkegængerne. Ogsaa herigennem blev der givet Muligheder for de attraaede »aandelige Henvendelser« til de enkelte. At Præsten umiddelbart før Konfirmationen — en kirkelig Handling, som Pietismen hævede til ny Ære og Værdighed — tog hvert Barn for sig »for at gøre de sidste Forsøg med dets Hjerte« har vel været Reglen. Derimod har det sikkert været en Undtagelse, hvad der berettes om Præsten Machtolf i Möttlingen, at han foranledigede, at Børnene nogle Dage før Konfirmationen med Navns Underskrift »forskrev« sig »til Herren Jesus«.

Den pietistisk indstillede gejstlige Taler førte sit »Sjæleregister«. Det vil sige en Fortegnelse over de enkelte Menighedsmedlemmer, deres aandelige Status og over Dag, Dato og Emner for de Samtaler, han havde ført med dem om deres Sjæles Tilstand.

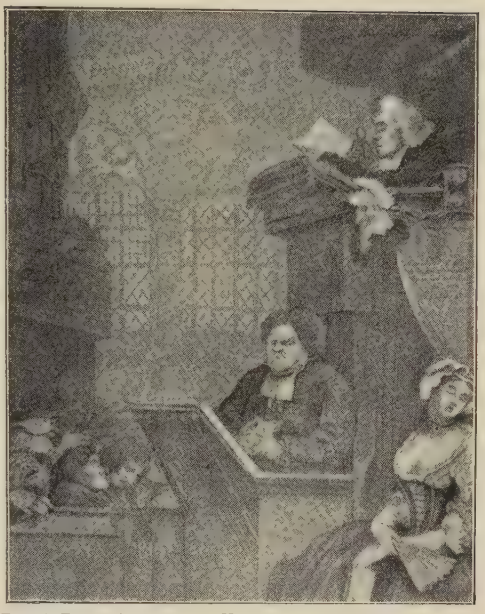

En af Englands ypperste Kunstnere Hogarth har i dette kostelige Billede fra 1736 gjort sig lystig over Præsten, der har talt sin Menighed i Søvn. Billedet er en stærkt overdrevet Spot, men det ramte dog som et Pletskud Datidens langsommelige gejstlige Taler.

— Den højst usikre Kaldelsesmaade til et Embede gjorde, at den, der agtede at beklæde et gejstligt Embede, først ofte hos Kaldsherren, der bortgav Embedet, maatte tale sin egen Sag og gøre det med Opbud af alle til Raadighed staaende Pengemidler.

Efter Pietismens Tid kom det saakaldte *Oplysningens* eller *Rationalismens* Tidsrum. Dette Tidsafsnit er karakteristisk derved, at det danner en fuldkommen Modsætning til Pietismens Tid. Pietismen vilde lægge alt i Menneskelivet ind under et kirkeligt Formynderskab, som sigtede mod et direkte religiøst Formaal; Oplysningen derimod vilde unddrage de størst mulige Omraader af Menneskelivet fra det kirkelige Formynderskab.

I dette Tidsrum føler Præsten sig udpræget som *Embedsmanden*, hvis Embede det er at forkynde Religionens Sandheder og indskærpe Dydens Fordringer. Som en Religionslærer i en Skole har sin Klasse at undervise, saaledes har Præsten sin Menighed. Han er da i første Række *Læreren*, føler sig som *Lærer* og kaldes i Almindelighed *Religionslærer*, en Titel, som i øvrigt ikke er ganske ny. Ogsaa fra Pietismens Tid er Navnet Religionslærer benyttet om Præsten. Den

En rationalistisk Kunstners Opfattelse af Luther, hvis Renæssanceskikkelse imidlertid er blevet ganske forvansket. I Stedet giver Kunstneren os Rationalismens Præsteideal: Læreren, klædt i Tidens Ornat. Haaret er blevet tætklippet, redt ned i Ansigtet i en Spids, Ansigtet surt, koldt og ærbart, alt er kølig Klogskab, skarp Iagttagelse og Redelighed, ikke den mindste Gnist af Lidenskab og Temperament.

enkelte gejstlige Taler — eller Religionslærer — havde i Virkeligheden et ret stort Maal af Bevægelsesfrihed. Saalænge han ikke gav Forargelse eller vakte Uro, kunde han omtrent gøre, hvad han vilde. Til en vis Grad kunde han selv ændre de liturgiske Udtryk og Formler, og ogsaa Forkyndelsens Indhold kunde han afpasse efter sin egen private Dogmatik eller efter »Tilhørernes Fatteevne«. Var Tilhørerne selv efter Datidens Udtryk »oplyste« eller »frisindede« — det vil sige stillede sig frit prøvende og med nogen Skepsis over for den vedtagne Dogmatik uden i alle Punkter og Paragraffer at ville underskrive den, og hyldede nu »Religionslæreren« eller Taleren det samme Standpunkt, idet han mente at maatte tage Hensyn til den fremadskridende Tids Kultur og Oplysning, da kunde man faa en »oplyst« Prædikant at høre, en optimistisk Lovprisning af Videnskabens Resultater, en Henvisning til Guds uomtvistelige Forsyn sammen med en Fremstilling af Dydens Krav i aktiv Næstekærlighed. Men — var Tilhørerne overvejende »konservative« — det vil sige antog de den overleverede Dogmatik, da kunde man faa en ganske anden Prædiken at høre, idet Taleren viste hen til Kristi Forsoningsdød for Syndens Skyld og den deraf følgende Retfærdiggørelse. Nu var det imidlertid ingenlunde altid Tilfældet, at Taleren personligt stod inde for Sandheden af det, han sagde. Og jo længere man kommer ned mod Aarhundredskiftet, desto mere udpræget blev det konservative Lægfolks Mistillid til mange Præster, der vel brugte alle de gammelkendte dogmatiske Udtryk (som f. Eks. Offer, Forsoning, Retfærdiggørelse, Straf) som en Slags gængs og gangbar Skillemønt — men tilbage blev der en vis Tvivl om, hvorvidt de selv stod inde for disse Udtryks Troværdighed, eller om de ikke snarere lempede (eller akkomoderede) sig efter deres Tilhøreres Stade.

Aarsagen til at bringe en saadan i moralsk Henseende omtvistelig Smidighed i Anvendelse var meget nærliggende, idet ingen inden for Religionslærernes Kreds (før henimod Aar 1800) havde Mod til at staa op og sige til deres Tilhørere: Disse gamle Udtryk som f. Eks. stedfortrædende Offer og Forsoning er ikke alene forældede Begreber, som ikke passer til vor Tid med dens klare Oplysning, fordi de er jødiske og tidsbestemte Formuleringer, der er blevet til ud fra en fjern og barbarisk Tids begrænsede Forudsætninger; men foruden at være ganske forældet er de ganske uden Realitet i sig selv. Gennem en saadan Udtalelse vilde adskillige af Oplysningens mest optimistiske gejstlige Talsmænd have gjort klart, hvad der egentlig var deres Fremtidsforhaabning — nemlig en dogmeløs og skriftløs Forstandskristendom.

Men inden Udviklingen skred saa langt frem, var den gejstlige Taler — i hvert Fald *Typen* paa Oplysningstidens »Religionslærer« — blevet en varmhjertet Forkynder af praktisk Næstekærlighed, en Raadgiver i alle materielle Spørgsmaal, f. Eks. om Biavl, Kartoffeldyrkning og Staldfodring, og — som »en fornuftig Bonde blandt Bønder« — en Foregangsmand for sine Sognefolk paa hele det landøkonomiske Omraade. Disse Interesser kunde ogsaa give sig Udslag efter Prædikenen, saaledes at Præsten i Tilknytning til de vidt forskellige Regeringsreskripter, han skulde læse op fra Prædikestolen, gav en varm Anbefaling af den bedste Form for Staldfodring eller Gødningsmetode. Saadanne Anbefalinger kunde vokse sig store og blive smaa teoretiske Kursus i Landbrug eller Havebrug og detaillerede Raad angaaende Kartoffelavl eller Svinehold. Disse Udredninger skete i Almindelighed i Tilknytning til de oplæste Reskripter. Gennem saadanne Funktioner følte Præsten sig i udpræget Grad som Statens Embedsmand og blev til Gengæld af Staten ogsaa brugt som saadan paa talrige Omraader som den billigste Arbejdskraft.

Dertil kom, at næppe nogen anden Tid i den Grad har lagt Vægt paa Præstens Opgave som *Taler* som netop Oplysningstiden. Det mest bemærkelsesværdige Bidrag til Betoning af denne Side af hans Virksomhed er den danske Hofpræst *Christian Bastholms* Skrift: »Den geistlige Talekonst«, der blev udgivet hos Gyldendal i 1775. Denne Bog har til Hensigt at skabe den fuldkomne Taler, og den er derfor fuld af Raad og Anvisninger om, hvorledes en Tale — det vil sige en Prædiken — skal holdes saavel hvad Form som Indhold angaar. Naar Taleren træder

op paa Prædikestolen, bør han — hedder det i det nævnte Skrift — træde op med nedslaaede Øjne, hvorved han røber en Slags Undseelse, der klæder ham godt og er smigrende for Tilhørerne. Men bliver han ved at staa med nedslaaede Øjne, vilde han røbe Mangel paa Opdragelse, et sky og barnagtigt Væsen, der vilde sætte ham i Miskredit. Paa Prædikestolen maa Taleren staa ret op og ned; han maa ikke ligge paa Ryggen (et Tegn paa Stolthed) ej heller ligge forover (et Tegn paa Dorskhed og Nederdrægtighed), hvortil jo yderligere kommer, at Tilhørerne maa sidde i Skræk for, at Taleren skulde falde ned oven paa dem. Paa Prædikestolen maa Taleren staa pænt og naturligt — ikke ubevægeligt, men paa den anden Side heller ikke opføre sig saa uroligt som en Rorkarl, der kaster sig fra den ene Side til den anden. Hovedet skal løftes, naar Taleren taler om Gud, Himmelen og de salige; hvis den Genstand, der behandles, er bedrøvelig, maa det hænge lidt; hvis man vil vække Medynk, kan Hovedet bøjes lidt til Siderne og hælde til venstre ned mod Skulderen, hvis Taleren i et kort Suk vil anraabe om Guds Barmhjertighed. Hovedet maa ikke være ubøjeligt eller ubevægeligt, da man saa kunde fristes til at tro, at Taleren havde ondt i Halsen. Alle Bevægelser maa ske med Maade. Hvis nemlig Taleren bevægede sig for meget, kunde Tilhørerne tro, at Taleren havde en Naal, som stak, paa sig. Hvis Fremstillingen drejer sig om sørgelige Ting, kan Taleren nok faa Lov at fælde en mandig Taare, medens Bastholm dog advarer mod en stadig Plaskregn som usømmelig. »Næsen haver intet at bestille med Talerens Foredrag; det er næsten den eneste Del af Ansigtet, som bør være ubeskiæftiget .... At fnyse er ikke et Tegn paa en fornuftig, men en rasende Vrede, og at bevæge Næseborene er dyrisk«. — Ogsaa for Armenes og Hændernes Brug giver Bastholm nøje Forskrifter. Taleren maa ikke ryste med Armene som en Fugleunge, som om han vilde flyve. Taleren maa ikke for ofte slaa i Prædikestolen; han maa ikke knytte sine Hænder, som om han vilde slaa sine Tilhørere i Ansigtet; ej heller maa han vende Haandfladerne opad, som om han bar paa noget. Nogle Talere, fortæller Bastholm, har den Vane, saa snart de aabner Munden paa Prædikestolen, straks at løfte Armene i Vejret, som om de vilde give Signal til en Bataille; det maa man ikke; thi det røber Frækhed og Mangel paa Ærbødighed over for Tilhørerne. Bastholm ved intet bedre Raad at give Taleren, end at han kan øve sig hjemme foran et Spejl.

Den danske Hofpræst Christian Bastholm (1740—1819).

Bastholms Hensigt med at give disse og adskillige andre Raad var den bedste. Han vilde give en gejstlig Veltalenhedslære og hjælpe den gejstlige Taler frem ad den skønne Forms Vej. Han syntes selv, at det fuldkomne Indhold maatte bæres frem i en fuldkommen Form. Han har sikkert ogsaa gjort adskillig Nytte med at gøre opmærksom paa Formens Ret og ved at gøre smagløse Billeder umulige paa en Prædikestol. Efter hans Tid var det næppe mere muligt at bruge Sammenligninger som disse: Troen er Piben, Kristus den aandelige Tobak og Ilden den hellige Aand. Eller: Ligesom en Tjærekande ikke er uden Hank, saaledes er en Kristen ikke uden gode Gerninger. At saadanne Eksempler er forekommet i Prædikener eller Opbyggelsesbøger nævner han. Her gav han virkelig Forstaaelse for, hvad en sømmelig Takt maatte paabyde og forbyde.

Men paa den anden Side laa den skæbnesvangre Fare for Døren at ville give detaillerede Regler for det naturlige og det selvfølgelige. Det naturlige blev til Kunst, og det kunstlede blev udgivet for at være naturligt. Den Fare undgik han næppe selv, og i hvert Fald ikke største Parten af hans ukritiske Eftersnakkere.

Jo videre Oplysningens Ideer og den franske Revolutions Eftervirkninger *naaede* ud, desto mere foragtet blev Præstestanden. Den sidste Konge hængt i den sidste Præst Tarme, saaledes lød en af Revolutionstidens røde Fraser. Man ansaa Præsten som en betalt Forkynder af antikverede Meddelelser, som man — hvis man selv var oplyst — ingen som helst Brug havde for, men som man maaske nok mente, at Almuen kunde have Brug for. Adskillige »oplyste« Præster gik ind paa Tidens Tanker og søgte at forstaa det berettigede i dem for saaledes at komme Tiden i Møde. Deres Arbejde satte vel ikke blivende Spor, men havde tidsmæssig Betydning — dog nok i ringere Grad end de selv mente. En Del af dem aflagde paa Grund af Tidens Spot over »de sorte« deres Embedsdragt, som Loven forudsatte de *altid* (ogsaa uden for deres Embedsvirksomhed) skulde færdes i; de deltog i Selskabslivet, spillede Kegler, Billard og Komedie.

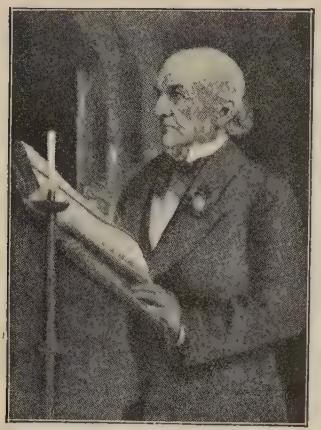

Englands største liberale Politiker, Gladstone (1809—98) var stærkt religiøst præget og meget kirkeligt interesseret. Derfor deltog han selv aktivt i Gudstjenesten, hvad der i angelsachsiske Lande er mere almindeligt blandt Lægmænd end her; saaledes oplæste han selv Teksten i Howarden Kirke, og ved Møder prædikede han.

Et ganske nyt Afsnit i »den gejstlige Talekunst« dannede den senere Biskop Mynsters Spjelleruppræ-dikener fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. De foregav ikke paa nogen Maade at være en Revolution paa Forkyndelsens Omraade. Men de var det. Thi her var baade fra Formens — men navnlig fra Indholdets — Side givet de stærkeste Tilskyndelser til at iklæde det gamle Troens Indhold en ny Form.

— Hvad betinger den gejstlige Talers Virksomhed? Dertil maa svares, at vedkommende, der staar som Forkynder af og Talsmand for de højeste Sandheder, selv maa have *Tillid* til, at det er virkelige og eksistentielle Forhold, han taler om. Han maa selv med sin Tro og i sit Liv personligt staa inde for sin Tales Sandhed og Tilforladelighed. Den, der prædiker for andre, maa først have prædiket for sig selv.

Men dertil kommer i næste Række en Sum af menneskelige Egenskaber og medfødte eller erhvervede Evner, som hænger sammen med Kaldet og Uddannelsen til denne særlige Opgave at være »Taler«. Her kommer baade Hensyn til at kunne behandle Sproget og kende dets Love i Betragtning, tillige Evne til at opstille en klar Disposition, en gennem Omgang og Læsning erhvervet Kundskab baade til sine Tilhørere og til sin Samtid. Paa det sidste Omraade spiller Kendskabet til *Litteraturen* for dem, der skal føre Ordet — navnlig i Købstadens eller Hovedstadens Kirke — en ikke ringe Rolle. Forskellige Tider har her stillet forskellige Krav, men i øvrigt vil Kravene rette sig efter den bestemte Virkeplads, den enkelte har faaet anvist. For disse Forhold lader der sig ikke give Regler i Almindelighed.

De forskellige menneskelige Individualiteter, som beklæder de forskellige gejstlige Taleres Pladser, vil atter udpræge sig i forskellige *Typer*. Jo flere Typer en Kirke har, desto rigere er den. Indtil Aarhundredskiftet lod der sig paavise tre ret markerede Typer paa gejstlige Talere. Den ene var den *grundtvigske* Type, hvis Tale naaede til Højskolens og Forsamlingshusets Sale. Den anden var *Vækkelsestypen*, hvis frodige Form Vilh. Beck var et udmærket Udtryk for. Den tredie var *Harmonitypen*, den Mynster-Martensenske højkirkelige Type, der i sin ægte harmoniske Form uddøde med Stiftprovst Paulli i 1915. Men omkring Aarhundredskiftet kom der et stærkt Indslag fra engelsk-amerikansk Kirkeliv. Dette Indslag gaar i sine Rødder tilbage til Metodismen. Som et Tilskud af fremmed Aand har det paa den ene Side stødvis bidraget til at udviske enkelte kirkelige Retningslinier, men har paa den anden Side givet et Plus til Vækkelsestypen, *dels* gennem den engelsk-amerikanske Helliggørelsesbevægelse (f. Eks. Keswick Bevægelsen), hvis Motto er Helliggørelse gennem Tro, *dels* gennem de kristelige Ungdomsforeninger i K. F. U. M. og K. F. U. K.

Lede ved de mange ofte kunstige Afgrænsninger har faaet ikke faa yngre til at stille sig selvstændigt uden for »Baasene«. Ogsaa her har Udlandet — navnlig Paavirkning fra den engelske Kirkes *sociale* Interesse — givet sit Tilskud. Man kan derfor foruden de andre Typer i vor Tid ogsaa godt tale om en særlig kristelig-*social* Type. Selvfølgelig vil alle disse Strømninger give sig Udtryk i Forkyndelsen og præge dens Talsmænd. — Vi kan samle det hele i Valdemar Rørdams Hyldest til den gamle Præstegaard:

„Vuggen gynger, Hjertet slaar
Aandestrid og Vuggegænge
fulgtes trofast, fulgtes længe
i de gamle Præsters Gaard.

Her, i Folkets Midte, stod,
ofte svagt, men aldrig slukket,
Lyset af et helligt Mod.
Her blev Død og Tanke vugget.

Se! Saa længe Danmark staar,
gynget mellem Høst og Vaar,
hører vi de Vuggers Gang
i vort Sind og i vor Sang.“

MICHAEL NEIIENDAM

DET STORE JAPANSKE JORDSKÆLV

Det var den 1. September 1923. Klokken slog to. Forstanderen for Jordskælvsobservatoriet i Auckland (Ny Zealand) rejste sig fra sit Skrivebord for at gaa hjem at spise til Middag, men først gik han som sædvanlig en Runde til Apparaterne for at se, om alt var i Orden. Pludselig standsede han. Apparaterne begyndte at dirre. Registreringsstifterne svingede frem og tilbage over Papirsstrimlerne, som Urværkerne trak forbi dem, og tegnede Kurver med meget store Spidser. »Der er et stort Jordskælv,« raabte han til Assistenten i Værelset ved Siden af, »kom dog«. Assistenten ilede til. I flere Minutter stod de to Mænd tavse og stirrede paa de rystende Apparater med de tegnende Stifter. »Det er et svært Jordskælv,« udbrød Forstanderen. »Det er underligt at tænke sig, at her staar vi to og mærker ingenting, medens Apparaterne viser os, at et eller andet Sted ryster Jorden saa voldsomt, at Husene styrter sammen og alt er vild Forvirring, mange Mennesker omkommer maaske i de brændende Ruiner.« Efterhaanden blev Apparaternes Rystelser mindre. »Nu er det snart forbi, lad os vente lidt og se, om vi kan finde ud af, hvor Jordskælvet har været.« De skiftede Papirsstrimlerne og satte sig til at beregne Afstanden til Jordskælvet af Formen af de tegnede Kurver. Efter en Stunds Forløb sagde Forstanderen: »Det maa være enten i Kalifornien eller Japan, maaske er det San Francisko-Jordskælvet om igen. Det er dog snarere i Japan, der har de jo Jordskælv hvert Øjeblik. Det maa være en frygtelig Ulykke. Lad os nu se, naar Telegrammerne kommer.«

Tokyos Centrum, ødelagt af Jordskælvet. Redningsarbejdet er i Gang.

Den næste Dag bragte Aviserne nærmere Underretning: *Frygteligt Jordskælv i Japan. Tokyo fuldstændig styrtet sammen og brændt. Over 100,000 Mennesker dræbt. Den japanske Flaade ødelagt.*

Det var dog ikke muligt paa Grundlag af Telegrammerne at danne sig en klar Forestilling om Jordskælvets Omfang, men saa meget fremgik dog af dem, at det var den største Katastrofe, der nogen Sinde var hændt. Japans Hovedstad Tokyo, en By med over 2 Millioner Indbyggere, var ødelagt og med den Øst-Asiens vigtigste Havnestad Yokohama, Orlogshavnen Yokosuka og mange andre Byer. Antallet af omkomne angaves til et Par Hundrede Tusind. Alene i Tokyo skulde 36,000 Huse være styrtet sammen og 300,000 brændt.

Først da Aviser og Breve fra Øst-Asien naaede frem til Europa, fik vi nærmere Meddelelser om Ulykken. En af de mest gribende Skildringer er givet af en berlinsk Kunsthandler, O. Burchhardt, der var Passager paa Dampskibet »Empress of Australia«, som laa i Yokohamas Havn, da Jordskælvet fandt Sted.

Skibet skulde netop til at afsejle, da Katastrofen begyndte. Det var ved Middagstid, de fleste af Passagererne stod paa Promenadedækket og iagttog det myldrende, travle Liv paa Kajen. Pludselig føltes det, som om Kæmpeskibet blev løftet flere Meter i Vejret, og i samme Øjeblik styrtede de store Pakhuse i Skibets umiddelbare Nærhed sammen indhyllet i brune Skyer. I det første Øjeblik troede man om Bord, at der havde fundet en frygtelig Kedeleksplosion Sted i et af Pakhusene, men et Blik ind over Byen var tilstrækkeligt til at vise, hvad der var sket. Brune Støvskyer indhyllede alt, men de kunde dog ikke tilsløre, at hele Gader, hele Kvarterer var rystet i Ruiner. Under de følgende Stød kunde man se, hvorledes Jorden formelig bølgede under Byen. Intet Under, at der kun var ganske faa og stærkt ødelagte Bygninger tilbage af hele Yokohama, da Katastrofen endelig var overstaaet.

Efter det tredie store Stød brød en voldsom Storm løs, og samtidig kom en mægtig

Flygtninge i Trængsel paa et Torv i Tokyo under Jordskælvet.

Havbølge skyllende mod Land. Alle Vegne udbrød der Ildløs, og Orkanen førte en saa overvældende Varme fra de utallige Baal ned over Havnen, at alle Skibe, der ikke raadede over særlig gode Slukning-Apparater, kom i Brand. Røgen fra Byen var saa tæt, at der snart over det hele rugede et Nattemørke, som farvedes rødt af de frygtelige Brande inde i de sammenstyrtede Gader.

Efterhaanden som Ilden bredte sig til hele Havneomraadet, lød der voldsomme Eksplosioner. Det var Gasværket, Oliebeholdere og Ammunitionslagere, som fløj i Luften. Oliebeholdernes Indhold flød ud i Havnen og kom i Brand og antændte adskillige Skibe.

Den af Rædsel vanvittige Befolkning, der ikke var omkommet under Ruinerne, styrtede i tætte Skarer mod Havnen, for der at finde Lindring mod den dræbende hede Luft. Adskillige styrtede om undervejs, idet Varmen antændte deres Klæder. Mange omkom i Havnen. De første Baade, der sattes ud fra »Empress of Australia«, maatte arbejde sig frem mellem de Dynger af Lig, der drev i Vandet. Ogsaa Kanalerne gennem Byen blev Tusinders Grav. Til Byens store Park var der uhyre Tilstrømning. Man søgte Tilflugt i Træernes Kroner, men kvaltes der af den glødende Røgluft. Andre naaede ikke op i Træerne, men omkom i Vandet fra Vandværkets Hovedledninger, som gik gennem Parken, og som sprængtes. Dette reddede dog ogsaa mange ved, at det udstrømmende Vand beskyttede dem mod den voldsomme Hede.

Fangerne, som under Katastrofen blev løsladt fra Fængslerne, benyttede sig af Lejligheden til at røve og plyndre, saa at Soldater maatte sendes ud imod dem.

Skibet maatte blive i Yokohama otte Dage efter Katastrofen. Da brændte det endnu i Byens Ruiner og i Marinestationen, af hvilken der ikke syntes at være Sten paa Sten tilbage. Krigsskibene laa drevet sammen som et Kaos af sværtede Ruiner.

En dansk Chef for et amerikansk Firma, Christian Seemann beretter: Lørdag den 1. September fem Minutter i tolv stod jeg inde i International Banking Corporation i Yokohama. To Minutter før tolv hørte jeg pludselig en besynderlig Lyd bag ved og oven over mig, — jeg tror, at det tog mig et Sekund at dreje mig rundt og gøre mig klart, at det var et Jordskælv. Jeg saa, at en af Loftspillerne opførte sig paa en usædvanlig Maade og forstod, at det gjaldt om at handle hurtigt.

Nu er det blevet sagt os mange Gange, at under et Jordskælv skal man blive staaende i en Døraabning, og det varede ikke tre Sekunder, før jeg stod i den store Indgangsport til Gaden. Støjen rundt om mig steg stadig i Styrke. Jeg saa Bankens Direktør fare forbi mig ud paa Gaden. Et Øjeblik tænkte jeg paa at holde ham tilbage, jeg raabte hans Navn, men Larmen overdøvede mig, — og jeg følte mig overbevist om, at han var Døden vis.

Jorden skælvede nu i lange vandrette Rystelser, værre end noget, jeg nogen Sinde før havde oplevet, alt muligt styrtede til Jorden omkring mig. Jeg sagde til mig selv: Det er galt fat, det er meget galt fat, men Porten er solid. Imidlertid, da der var gaaet en femten, seksten Sekunder, begyndte ogsaa den at vakle. Jeg klyngede mig til et stort Messinghaandtag i Portens venstre Fløj og mærkede, at Portens Piller rokkede, som om de hang paa et Hængsel et Sted nede ved Jorden. Et Øjeblik tænkte jeg: Dette er værre, end jeg havde troet. Nu skal jeg dø! Og jeg sendte en sørgmodig Tanke til mine kære. Men der var ikke megen Tid til den Slags Tanker, og da jeg forstod, at nu var de svære Blokke over Porten ved at

Bygninger med Staalskelet, Bygninger opført af Jernbeton og solidt byggede Murstenshuse klarede sig nogenlunde i Tokyo under Jordskælvet, medens de Huse, der ikke var solidt opført, og Træbygningerne styrtede sammen.

falde, pressede jeg mig lynsnart ned i Portens venstre Hjørne. Nu bragede Sten mod Sten ned der, hvor mit Hoved for et Øjeblik siden havde befundet sig, Søjlen knækkede og faldt, og jeg befandt mig som i et mørkt Hul med Øjne, Næse og Lunger fyldt med Kalkstøv.

Ganske langsomt tog nu Larmen af og døde efterhaanden bort. Fra Tid til anden hørtes endnu et Skred i Ruinhoben og hjerteskærende Skrig fra de saarede, der laa begravet under Dyngerne.

Under Ruinerne ligger der Mennesker, udsat for at blive brændt levende. Brandvæsenet gør, hvad det kan, for at redde dem.

Efter nogle Sekunders Forløb opdagede jeg en Lysning mellem Blokkene, og det lykkedes mig at krybe ud fra mit Skjul, lykkelig ved at undgaa den frygtelige Skæbne at brænde levende. Jeg stødte nu paa et haardt saaret Menneske, saa sort, at jeg først troede, at det var en Neger. Det var Bankens Direktør, som var løbet forbi mig, ud paa Gaden. Der begyndte nu et hastigt Redningsarbejde. Sammen med nogle Japanere løftede jeg Stenblokke og Bjælker op for at redde dem, der laa i Dyngernes Udkant. Men saa maatte jeg videre.

Jordskælvet blev selvfølgelig straks nærmere undersøgt af de fremragende japanske Videnskabsmænd, og der nedsattes en kejserlig Jordskælvsundersøgelseskomite; efterhaanden som Beretningerne offentliggøres, kan man danne sig et nøjere Billede af, hvad der foregik i Japan den 1. Sept. 1923.

Paa Sydøstkysten af den midterste og største af de japanske Øer, Nippon eller Honshu, skærer Havbugten Sagami Nada sig ind i Landet inden for den mindre Ø Oshima. Den begrænses mod Vest af Halvøen Izu, mod Øst af Halvøen Awa-Kazusa. Paa Østsiden af Sagami Nada fører Strædet Uraga Kaikyo ind i Bugten Tokyo Wan. Paa Vestkysten af denne ligger Flaadestationen Yokosuka, den store Havneby Yokohama og Hovedstaden Tokyo, der har over 2 Millioner Indbyggere.

I Sagami Nada, paa 34° 58,6' n. Br. og 139° 21,8' østl. L., Nord for Øen Oshima paa omtrent to Femtedele af Afstanden fra denne Ø til Nordkysten af Sagami Nada fandtes Jordskælvets Udgangspunkt i en Dybde af ca. 50 km. Hovedstødet indtraf Kl. 11 T. 58 M. 32 S. efter japansk Tid, eller Kl. 3 T. 58 M. 32 S. efter mellemeuropæisk Tid.

Tokyo Universitetets seismografiske Institut (Jordskælvsobservatoriuin) var et af de bedst udstyrede i Verden. Det havde et Antal Seismografer (Jordskælvsoptegnere), der var indrettet til at optegne stærke Jordskælv, og en Del meget følsomme Apparater, der kunde optegne meget fjerne Jordskælv. Efter faa Sekunders Forløb var alle Apparater ødelagt, undtagen et af den kraftigste Type, der vedblev at være i Virksomhed under hele Jordskælvet. Med stort Mod blev de japanske Videnskabsmænd ved med at gøre deres Iagttagelser. Inden 5 Minutter efter Jordskælvets Begyndelse havde Professor Imamura faaet 4 Seismografer i Virksomhed igen, og flere andre af mere følsom Art føjedes til i de næste Dage, skønt Hovedbygningen brændte ned Natten mellem den 1. og 2. Sept.

For den umiddelbare Iagttagelse varede Forløberne i Tokyo 12 Sekunder; i de næste 15 Sekunder var Jordskælvet paa sit højeste, saa blev Svingningerne langsommere og svagere og følte i 4 eller 5 Minutter som dem, man føler i en Baad i Blæst, men længe efter, at de var blevet umærkelige, kunde man se, at den Seismograf, der endnu var i Virksomhed, vedblev at angive de langsomme Bevægelser, som danner Afslutningen paa et stærkt Jordskælv. Det er vanskeligt at afgøre, naar Bevægelsen hørte op, idet Seismografens Kurve ofte blev afbrudt af Efterstød, men man maa antage, at den Bevægelse, der skyldes det store Jordskælv, varede 2 Timer 20 Minutter i Tokyo.

Skønt de fleste af Seismogrammerne (de af Seismograferne optegnede Kurver) i Tokyo er ufuldstændige, giver de dog nogle Maal af Styrken af Stødene i denne By. Un-

Yokohamas Havn. Til venstre lægger en Bugserbaad med reddede til ved Kajen. De reddede maa over den til Dampskibet paa højre Side af Kajen, hvilket ikke er let, da den er delvis oversvømmet og fuld af opskyllet Vraggods.

der den stærkeste Rystelse naaede Svingningerne en Størrelse af 8,86 cm og Maksimum-Accelerationen (Hastighedstilvæksten), som er et Maal for Stødets Kraft, omtrent 960 mm pr. Sek.^{2} — Maksimums-Accelerationen ved de stærkeste Rystelser i en Jernbanevogn kan naa 2000 mm pr. Sek.^{2}. Ved Slutningen af denne omtalte Rystelse gik Seismografens Skrivearm uden for Papirsstrimlen, og Resten af Registreringen gik tabt. Efter den Kurve, som er optegnet af den Seismograf, som forblev i Virksomhed under hele Jordskælvet, synes der senere at have været en meget stor Rystelse med Udslag paa 20 cm, men Perioden i denne Rystelse var imidlertid saa lang, mellem $2^1/_2$ og 4 Sek., at Kraften af dette Stød var mindre end den ovenfor angivne. Hvor stor Stødkraften var i Nærheden af Udgangspunktet, kan ses af, at i Kozu og Odawara paa Nordvestkysten af Sagami Nada flyttedes almindelige Træhuse 0,9—1,3 m til Siden.

Den lange Række Efterstød begyndte allerede, før selve Jordskælvet var endt. I Tokyo taltes den første Dag 213.

Den 2. Sept. Kl. 11 T. 47 M. 44 Sek., næsten nøjagtig 24 Timer efter det store Jordskælv, indtraf et nyt Jordskælv, omtrent lige saa stærkt som det første, men Tokyos Seismograf viste, at Udgangspunktet laa et andet Sted, nemlig paa 30° 40' n. Br. og 140° 20' østl. L., næsten Syd for Katsuura paa Halvøen Awa-Kazusa. Nu blandedes Efterstødene fra de to Jordskælv sammen. Der taltes den anden Dag 177 og den tredie 105. Derefter aftog de, indtil det daglige Gennemsnit i den næste Uge af September kun var 6. Det samlede Antal Efterstød i den første Maaned beløb sig til 1256. En nærmere Undersøgelse har vist, at de har haft forskellige Udgangspunkter, hvilket var at vente.

Ødelæggelserne strakte sig over et Omraade af omtrent 12500 Kvadratkilometer.

Paa Havet mærkedes Jordskælvet som et Havskælv af Skibe og Baade. Det var, som om Skibsskruerne løb hurtigere rundt, eller som om Maskinerne kom i Uorden. Jordskælvet dræbte en Mængde Fisk, saakaldte Shige, der er omtrent 1 m lange og som lever paa Bunden af Sagami Nada i en Dybde af en 900 m; mange opsamledes senere paa Nordkysten af Oshima.

Snart efter Jordskælvet skyllede de af dette frembragte Havbølger ind over Kysterne. Ved Ito gik Vandet 5 Minutter efter Jordskælvet først omtrent 100 m tilbage, saa kom en Bølge ind med en Højde af 3 m, fulgt af en anden og kraftigere Bølge, ca. 8 m høj, som førte Fiskerbaade paa 70—100 Tons en 250 m ind i Landet og som tog 300 Huse bort. I Atami blev 155 Huse revet bort, og 60 Personer druknede. Havbølgerne foraarsagede her mere Skade end Jordskælvet. I Kamakura, paa Nordkysten af Sagami Nada, naaede Bølgerne en Højde af 5 m, og et stort Antal Fiskerbaade og omtrent 100 badende blev ført ud i aaben Sø. Paa Awa-Kazusa Halvøens Sydspids naaede Bølgerne en Højde af 9 m, men den største Højde, 12 m, naaede de paa Vestkysten af Sagami Nada ved Atami.

I Tokyo var det ikke selve Jordskælvet, der gjorde den største Skade, men de Ildebrande, der udbrød i de sammenstyrtede Træhuse. Da Jordskælvet indtraf, var Folk ved at lave Mad, hvorved de benyttede de aabne Ildsteder, som findes alle Vegne i Japan, og som nærmest er en Krukke med Trækul-Gløder og Aske oven paa et Sandlag. Ildløs brød straks ud i de let fængelige Træhuse, og Følgen blev den største Ildebrand, som Verden nogen Sinde har set og formodentlig nogen Sinde kommer til at se. I Tokyo rasede Ilden over et Omraade paa 31 Kvadratkilometer. Ogsaa i de andre Byer udbrød der store Ildebrande. I Yokohama

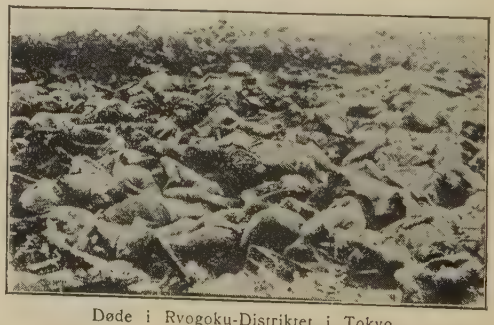

Døde i Ryogoku-Distriktet i Tokyo.

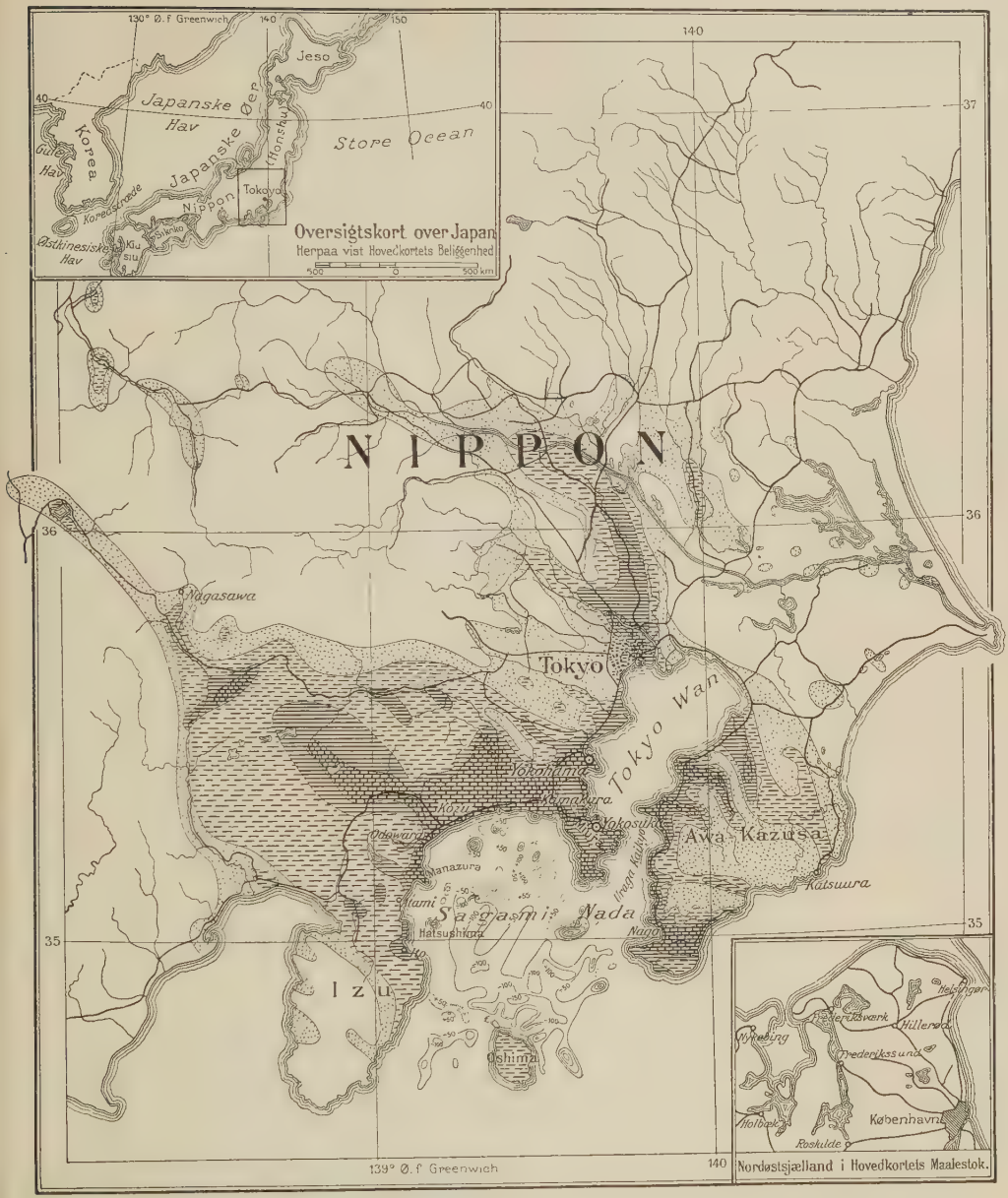

Kort over den midterste Del af Japans Hovedø, Nippon, med Hovedstaden Tokyo. I de Omraader, hvor Skraveringen er mørkest, var Jordskælvets Virkninger stærkest, svagest derimod, hvor Kortets Bund er helt hvid. Læg Mærke til den højst ujævne Havbund i Sagami Nada; de fuldt optrukne Dybdekurver betegner Sænkningsomraader, de prikkede Hævningsomraader.

Skibe, som de ved Jordskælver fremkomne Havbølger har skyllet op i Kamakura paa Nordkysten af Sagami Nada.

brændte det saaledes over 8 Kvadratkilometer.

Ved Jordskælvet forandredes Bunden i Sagami Nada i betydelig Grad. Der er efter Jordskælvet blevet udført 83286 Lodninger i Sagami Nada, som sine Steder har en Dybde af 2,7 km. Det har vist sig ved disse, at Havbunden paa nogle Steder var blevet mindre dyb og paa andre mere dyb end før. Dybdeforøgelsen naaede sine Steder et Beløb af indtil 400 m, og Dybdeformindskelsen et Beløb af indtil 250 m. Ifølge Professor T. Ogawa gør to forskellige Forhold sig gældende herved. I nogle Tilfælde skyldes Dybdeformindskelsen, at Sedimenterne paa den øvre Del af stejle Skraaninger er rutsjet ned af disse, saa at Dybdeforøgelsen paa den øvre Del af Skraaningerne svarer til Dybdeformindskelsen af Bunden ved Siden af dem. Det mærkeligste Eksempel paa et saadant Tilfælde frembyder Nordskrænten af Okinoyama, en lav Grund, som danner en vestlig Fortsættelse af den sydligste Del af Awa-Kazusa Halvø; her beløber Forandringerne i Havbunden sig til ÷ 230 m og + 400 m. Lignende Forandringer, af forskellige Størrelser, er iagttaget paa Skrænterne af Bassinet Nord for Øen Oshima. En anden Slags Forandring af Havbundens Dybdeforhold, mindre i lodret Retning, men af betydelig Udstrækning, er den almindelige Forøgelse af Dybden i den dybeste Del af Sagami Nada. Da denne Forøgelse er ledsaget af barrelignende Dybdeformindskelser, dels mod Sydvest, strækkende sig mellem Øen Oshima og Halvøen Izu, og dels mod Nordøst i Mundingen af Uraga Strædet, maa denne Slags Dybdeforandring skyldes, at Jordskælvshavbølgerne har flyttet Havbundens let bevægelige Sediment, som er blevet rystet op ved Jordskælvsstødene. De, som vil antage, at Dybdeforandringerne skyldes Hævninger og Sænkninger af selve Havbunden, maa forklare, at der ikke skete lignende Forandringer i Højdeforholdene paa Landjorden. Paa Miura Halvøen var Hævningen 0,6—1,6 m. En lignende Hævning skete af Sagami Nadas Nordkyst og Vestkyst saa langt som til Ito. To smaa Øer Øst for Atumi hævedes 2,1 og 2,5 m. Syd for Ito sank Kysten, men intet Sted mer end 0,5 m. Vestkysten af Halvøen Awa-Kazusa hævedes 1,5—1,8 m. Imanura, der har meddelt disse Tal, omtaler dog ikke, paa hvilket Tidspunkt disse Maalinger er foretaget, hvilket er en Mangel, da Hævningerne ved Jordskælvet ikke holdt sig. Saaledes var Hævningen af Hatsushima, en lille Ø Sydøst for Atami, d. 1. Sept. 4,0 m, men d. 14. Sept. var den formindsket til 2,2 m. Ved Manazura paa Vestkysten af Sagami Nada var Hævningen under selve Jordskælvet 3,9 m og en 14 Dage senere kun 2,6 m.

Under Jordskælvet opstod der paa Øen Hatsushima (ud for Atami) en Revne i Jorden, omtrent 1 km lang, med Retningen N. 30 ° V. Dens Sider forskød sig indtil 1 m. Et andet Spring, omtrent 2 km langt, opstod i Nærheden af Nagasawa paa Miura Halvø, og et tredie omtrent lige saa langt i Nærheden af Nago paa Awa-Kazusa Halvø. Maksimum af den lodrette Hævning ved disse Spring var lidt over 1 m.

Tabet af Menneskeliv var vel stort, men dog mindre, end man straks antog. Efter de sidste officielle Meddelelser var Antallet af døde 99,331, af saarede 103,733 og af savnede 43,476, deraf i Tokyo 59,065 døde, 15,674 saarede, og 1,055 savnede, og i Yokohama 23,440 døde, 42,053 saarede og 3283 savnede. I Forhold til Befolkningens Størrelse før Jordskælvet var Antallet af døde dog ikke stort, i Yokohama 5,5 pCt. og i Tokyo 2,7 pCt.

Værdien af ødelagt Ejendom anslaas til det uhyre Tal 4586 Mill. Dollars (17113 Mill. danske Guldkroner). I hele Jordskælvsdistriktet styrtede 128,266 Huse helt sammen, 126,333 halvt, 447,128 brændte og 868 skylle-

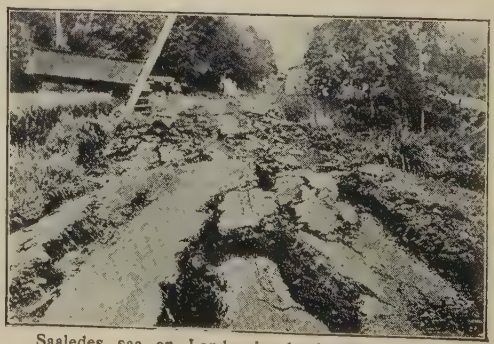

Saaledes saa en Landevej ud efter Jordskælvet.

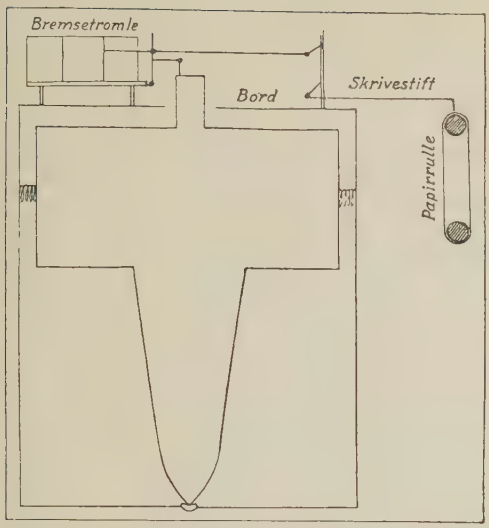

Skematisk Billede af en Jordskælvsoptegner (Seismograf). De Svingninger, i hvilke det omvendte Pendul sættes af Jordskælvsbølgerne, hæmmes af Bremsetromlen. Skrivestiften tegner Svingningsudslagene paa en roterende Papirrulle.

des bort af Havbølgerne. Hvor overvejende Ødelæggelsen ved Ild var, fremgaar af Tallene for de to vigtigste Byer. I Tokyo styrtede 3886 Huse helt sammen, medens 366,262 brændte, for Yokohama er de tilsvarende Tal 11,615 og 58,981. I Tokyo brændte det kejserlige Teater, det kejserlige Museum, Universitetet med dets Bibliotek paa 700,000 Bind, og Undervisningsministeriet.

Ødelæggelsens Omfang forstaas tilfulde, naar man betænker, at Tømmerværket i det almindelige, japanske Hus bestaar af lette Opstandere, som kun er fastgjort ved Tappe i tynde Planker i Gulv og Loft. Disse er af Træ og de indre Vægge af Træ og Papir. Naar et svært Stød knækker Tappene, falder Huset sammen og indespærrer dem af dets Beboere, som ikke slipper hurtigt ud. Trækul-Ilden tænder straks Ruinerne i Brand. Det er ufatteligt, at lige til Jordskælvet blev saadanne Bygninger opført, endog i Hovedstaden Tokyo. Templerne er ogsaa bygget af Træ og har i deres Konstruktion kun lodrette og vandrette Bjælker; Tømmeret i dem er imidlertid meget svært, og disse Bygninger er meget modstandsdygtige mod Jordskælv og Storme. I Tokyo blev de første betydeligere Murstensbygninger opført af Regeringen; næsten alle saadanne Bygninger overlevede Jordskælvet, men enkelte brændte. Tokyos Banegaardsbygning, som er paa 3—4 Etager og en Hundrede Meter lang, og som er opført af røde Mursten, blev ikke beskadiget hverken af Jordskælvet eller af Ild. Hvor Stødene var stærkest, styrtede dog Murstensbygningerne sammen, som i Yokohama, hvor den danske Ingeniør Neergaard og hans Hustru omkom ved Sammenstyrtningen af Grand Hotel. Jernbetonbygningerne kom ikke saa godt fra Jordskælvet som de bedre Murstensbygninger. Nogle faldt fuldstændig sammen paa Grund af mangelfuld Sideafstivning, paa andre faldt meget af Murstensbeklædningen ned, og Betonen slog Revner, men mange vel opførte forblev saa godt som uskadt. Det er dog vistnok de Bygninger, som er sikrest, idet Benyttelsen af adskillige Kontorbygninger af denne Art ikke blev afbrudt under Jordskælvet. Ogsaa af Staalskelets-Bygninger faldt enkelte ganske sammen. Men de fleste stod sig nogenlunde. Nogle opførte sig ejendommeligt; fra faa Meter over Grunden og to eller tre Etager op revnede Murværket, men højere oppe, i nogle Tilfælde 8 Etager, skete der ingen som helst Skade.

Hvor store Ødelæggelser, Jordskælvet foraarsagede, fremgaar af følgende Tal for Japans Indførsel og Udførsel:

1923	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Decbr.
Indførsel	159	155	85	142	155	176
Udførsel	119	136	74	136	119	146

Millioner Yen (1 Yen i Guld = 3 Kr. 72 Øre i Guld).

Hvad var da Aarsagen til Jordskælvet? Ja, fuld Klarhed over dette har man ikke endnu, men de japanske Jordskælvsforskere synes at samle sig om den Anskuelse, at der er sket et Brud i Jordskorpen paa Bunden af Sagami Nada, og en uhyre Blok af Jordskorpen eller maaske flere har pludselig sat sig, er sunket lidt ind, i Forhold til Omgivelserne.

Under Jordskorpen findes Jordens ildflydende Indre. Jordskorpen omslutter dog ikke dette som et fast Hylster, som Skallen paa

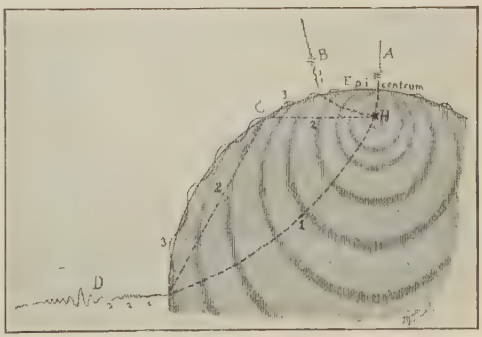

Fra Udgangspunktet H (Hypocentrum) inde i Jordskorpen forplantes de Svingninger, der fremkommer ved Jordskælvet, sig ud til Punkterne A. B. C. D. paa Jordoverfladen, dels direkte gennem Jordindret (som første Forløber), 1, dels gennem dette tilbagekastet fra Jordskorpens Inderside (som anden Forløber) 2, dels i Jordskorpen (som Hovedsvingningerne) 3. Jordskælvsmaalernes forskellige Udslag ses ved A. B. og D. Det Punkt, paa Jordoverfladen, som ligger lodret over Udgangspunktet, kaldes Epicentrum.

et Æg omslutter Hviden og Blommen. Jordskorpen kan ikke bære sig selv, den svømmer paa Indret som Is paa Vand. Jordindret forandrer Form ved Polernes Bevægelse. Det trækker sig sammen ved Afkølingen og ved kemiske og fysiske Processer, som stadig foregaar i det. Nogle Steder lettes Jordskorpen ved Vejrsmuldringen og det rindende Vands og Havets nedbrydende Virksomhed, andre Steder belastes den af det Sediment, som afsættes paa Havbunden. Det er saaledes let at forstaa, at der maa opstaa Spændinger i Jordskorpen; og naar disse har naaet en vis Størrelse, holder Jordskorpen ikke længere; Spændingen udløses ved Brud, Revner, ligesom Lofter og Vægge revner i et Hus. Jordskorpens Brud sker pludselig og ytrer sig som Jordskælv.

Mægtige løse Jordlag svækker dog Jordskælvenes Virkninger meget. Derfor føles de temmelig hyppige Jordskælv i Sverige og Norge kun sjældent hos os. I det 19. Aarhundrede indtraf der i Danmark 13 Jordskælv, deraf de 5 i det nordvestlige Jylland og de 4 i Øst-Sjælland. Det stærkeste skandinaviske Jordskælv, man kender, indtraf Søndagen den 23. Oktober 1904 Kl. 11,26 F. Det havde sit Udgangspunkt i det nordøstlige Skagerrak ved Oslo Fjord. Det mærkedes nordpaa til Trondhjem og Sundsvall og paa Østersøens Østkyst og Sydkyst til Warnemünde. I Jylland føltes det sydpaa til Struer, Viborg og Aarhus, men ikke i det sydvestlige Jylland. I Oslo voldte det saa megen Skræk, at Gudstjenesten i Kirkerne maatte afbrydes, og enkelte Bygninger beskadigedes i ringe Grad, ogsaa i Aalborg tog enkelte Skorstene Skade.

Jordskælv kan indtræffe alle Vegne. Hyppige og stærke er de dog kun over visse Omraader, hvor Jordskorpen synes at have særlig Tilbøjelighed til at revne og forskyde sig: i Syd-Italien, Grækenland og Alperne, paa Java, i Japan og paa Amerikas Vestkyst. Japan er Jordens jordskælvrigeste Land; man regner, at der indtræffer gennemsnitlig to Jordskælv i Døgnet.

Under Jordskælv svinger alle Genstande som omvendte Penduler. Dette Forhold kan lægges til Grund for Konstruktionen af Jordskælvsoptegnere (Seismografer), selvregistrerende Apparater, hvormed man i særlige Observatorier studerer Jordskælvene. Disse Apparater haves saa fintmærkende, at de giver Udslag for alle blot nogenlunde kraftige Jordskælv paa den hele Jord.

Naar der sker et Jordskælv langt borte, viser Seismograferne, at først indtræffer de Svingninger, som med stor Hurtighed (ca. 14 km i Sek.) forplanter sig gennem Jordindret, og dernæst de Svingninger, som med en ringere Hastighed (ca. 3,8 km i Sek.) forplanter sig i Jordskorpen. Herved er det muligt at beregne, hvor langt borte og paa hvilket Klokkeslet Jordskælvet er foregaaet.

VICTOR MADSEN

Husvilde leder efter deres Ejendele i Ruinerne af deres sammenstyrtede Hjem.

STORMOGULEN PAA REJSE

Aurangzeb paa Rejse, baaret i Bærestol, altid læsende Indberetningen og afsendende egenhændige Ordrer. Samtidigt Miniatur.

Der levede engang for omtrent 200 Aar siden en hellig Eneboer oppe i Himalaya. I den Bjergkæde, der skiller det indiske Lavland fra Kashmirdalen, ligger der et Bjerg: Pir Panjal, »den hellige Mands Bjerg«, opkaldt efter ham. Det er omtrent lige saa højt som Mont Blanc. Og oppe, nær ved den højeste Top, hvor Pas-Overgangen er, der havde han sin Hule og der døde han, saa gammel, at ingen, ikke engang han selv havde Rede paa, hvor gammel han var. Ja, det er egentlig endnu mærkeligere, at man heller ikke vidste Besked med, om han var Muhammedaner eller Buddhist eller Brahmin. Men da han omsider døde, saa gav Muhammedanerne, fordi de var de stærkeste i Landet, ham en fin Begravelse efter Profetens Skik. Og endnu den Dag i Dag kan vi se, at hans Grav holdes hellig af Profetens Tilhængere.

I den lange Vintertid, i mindst otte Maaneder af Aaret, er Overgangene gennem Passerne i Himalaya utilgængelige paa Grund af Sneens Dybde og farlige Vejrforhold. Saa længe ad Gangen har Eneboeren maattet leve ganske ensomt deroppe. Men om Sommeren hændte det jo, at der kom vejfarende forbi, som ofrede ham Gaver. Det gjorde de klogt i. For han havde en forfærdelig Magt over Vind og Vejr. Og fortørnede man ham, saa var Pokker løs med Snestorm, Stenskred eller hvad andet, der kan være skæbnesvangert at opleve til Højfjelds.

Hvordan var det ikke gaaet Stormogulen Jahangir, der var draget igennem Passet en Sommerdag med Trommer og klingende Spil! Døde han ikke Aaret efter ved Bjergets Fod, da han vilde drage op til sine elskede Dale, som han har beskrevet saa begejstret i sine Livserindringer?

Hans Søn og Efterfølger Shajahan var der-

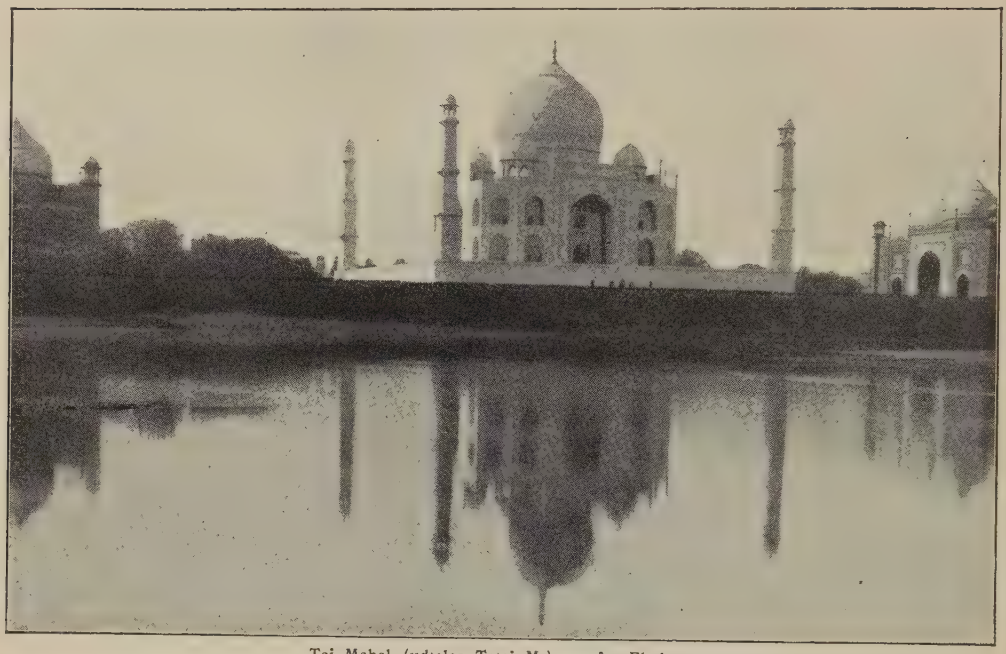

Taj Mahal (udtales Tatsj M.) set fra Floden.

for mere forsigtig og vovede, belært af Erfaringen, ikke at forstyrre den hellige Mands Ro. Han gav Ordre til, at hans Følge skulde drage gennem Passet i lydløs Stilhed. Sytten Gange drog Shajahan op i Kashmir sammen med sin elskede Hustru for med hende at glædes og forfriskes ved de kølige Bjergstrømme og de blomsterfyldte Enge. Men disse aarlige Bjergture fik en brat Ende ved hendes Død efter 18 Aars lykkeligt Ægteskab. Nu fik den hellige Olding Fred i mange Aar. For nu anvendte Shajahan al sin Tid og al sin Id paa at rejse sin Hustru et Minde, som var deres Kærlighed værdigt.

Overalt i Nord-Indien ligger Pragtbygninger, som Shajahan, alle Tiders største og mægtigste Bygherre, har ladet opføre. Hans Paladser og Moskeer hører til det skønneste og pragtfuldeste, som Verden ejer af Bygningskunst. Der er sagt om dem, at de er planlagt af Jætter og fuldført af Juvelerer. Saa vældige er de i Maal og saa kunstfærdige i de mindste Enkeltheder. Men skønnere, renere, rigere og vældigere end alt andet byggede han sin Hustrus Grav ved Agra, det berømte Taj Mahal, besunget og lovprist som næppe nogen anden Bygning i Verden.

I 20 Aar byggede han paa Gravmælet. Saa, paa sine gamle Dage, oplevede han, at hans fire Sønner kom i Haarene paa hinanden for Arvens Skyld. Den snedigste af dem, den tredie i Rækken, fik ved List og Vold de tre andre ryddet af Vejen og spærrede saa sin gamle Fader inde i Slottet i Agra, hvor han tilbragte sine syv sidste Leveaar som Fange, plejet af sin elskede Datter Jahanara. Hans Trøst var, at han fra sit Fængsel kunde se op ad Floden til Taj Mahal. Og da han skulde dø, lod han sig bære ud paa Verandaen, og hans sidste Blik søgte den elskede Hustrus Grav, mens Datteren sad ved Faderens Fødder for at lukke hans Øjne. Selv fik hun en Græstue til Grav, som hun havde ønsket sig det, fordi, som hun sagde, en saadan bedst sømmer sig for den ydmyge.

Men nu havde Jahanaras Broder, Aurangzeb, der havde tilrevet sig Magten ved Brodermord og ved Vold imod Faderen, været syg, og Lægerne havde raadet ham til at tage en Sommer op i Bjergene for at komme til Kræfter igen.

Han var den Gang 49 Aar og havde hidtil haft et Jernhelbred. Allerede som Dreng havde han udvist usædvanlig Styrke og Mod i alskens Sport og Ridderfærd.

En Gang overværede han sammen med sine Brødre til Hest en af de hyppige Kampe imellem Elefanter, der blev afholdt paa Pladsen imellem Slottets Mure og Floden. En rasende Elefant vendte sig pludselig imod Tilskuerne, som rædselsslagne flygtede med Prinserne i Spidsen, alt hvad deres Heste

kunde strække ud. Men Aurangzeb tvang sin Hest til at blive staaende og slog løs paa den rasende Elefant med sit Spyd. Med et Stød af sin Hugtand dræbte Elefanten Hesten under Rytteren. Alle troede Aurangzeb fortabt. Men han sprang op og var parat til at forsvare sig til Fods, da til alt Held Vogterne kom styrtende til med brændende Fakler, hvormed de fik Dyret drevet bort. For Elefanter er meget bange for Ild.

Faderen, der havde overværet hele Optrinet oppe fra en af Slottets Altaner, kaldte Sønnen til sig og udbrød: »Mit Barn, tak Gud for, at han lod det ende saa vel. Dersom Sagen havde taget en anden Vending, hvilken Skændsel havde det ikke været.« Aurangzeb bøjede sig i dyb Hilsen for sin høje Fader og svarede: »Dersom det var endt anderledes, vilde det ingen Skændsel have været. Nej, Skammen laa i, hvad mine Brødre gjorde.« Da Prinsen faa Dage efter fyldte 15 Aar, blev han fejret over hele Riget som en Helt, og hans Fader forærede ham hans egen Vægt i Guld.

Aurangzeb som gammel Mand paa en Trone i et Telt. Samtidigt Miniatur.

Aaret efter blev han kommanderende General i en rigtig Krig og vendte hjem som Sejrherre. Atten Aar gammel blev han udnævnt til Statholder i de udstrakte og urolige sydlige Provinser. Men han styrede dem med fast Haand og udvidede Riget ved stadige Erobringskrige. Der er nogle, der siger, at hans Brødre, der var ængstelige over hans ærgerrige Planer, fik Faderen overtalt til at sætte ham paa denne Uriaspost. Det er maaske senere gaaet op for ham og forklarer hans mærkelige Opførsel.

Da han var 25 Aar gammel, Familiefader med et ret talrigt Harem og en Del Børn, trækker han sig pludselig tilbage fra Familielivet og fra det offentlige Liv og forsvinder en Tid lang, uden at nogen rigtig vidste, hvor han var henne. Han levede som Tiggermunk imellem hellige Eneboere. Og meget vilde være kommet til at se anderledes ud, om han var blevet der. Men saa skete det, at hans Søster, den af alle elskede Jahanara, lige nær var kommet ulykkelig af Dage ved, at der gik Ild i hendes Kjole. Hun laa længe for Døden af sine Brandsaar, opgivet af Lægerne. Familiens Medlemmer samledes ved hendes Sygeseng. Selv Aurangzeb dukkede frem af sin Eneboertilværelse. Saa kom hun sig alligevel, nogle siger ved en Troldmands Hjælp. Og den glædelige Begivenhed blev blandt andet fejret ved, at Søsteren fik overtalt sin Særling af en Broder til at vende tilbage til sit vigtige Statsembede.

Han bevarede dog hele Livet Præget af denne Eneboertid. Han blev »Pietisten paa Tronen«, en Karakter saa udpræget muhammedansk, at han endnu den Dag i Dag giver Anledning til Diskussioner i Indien. Han har

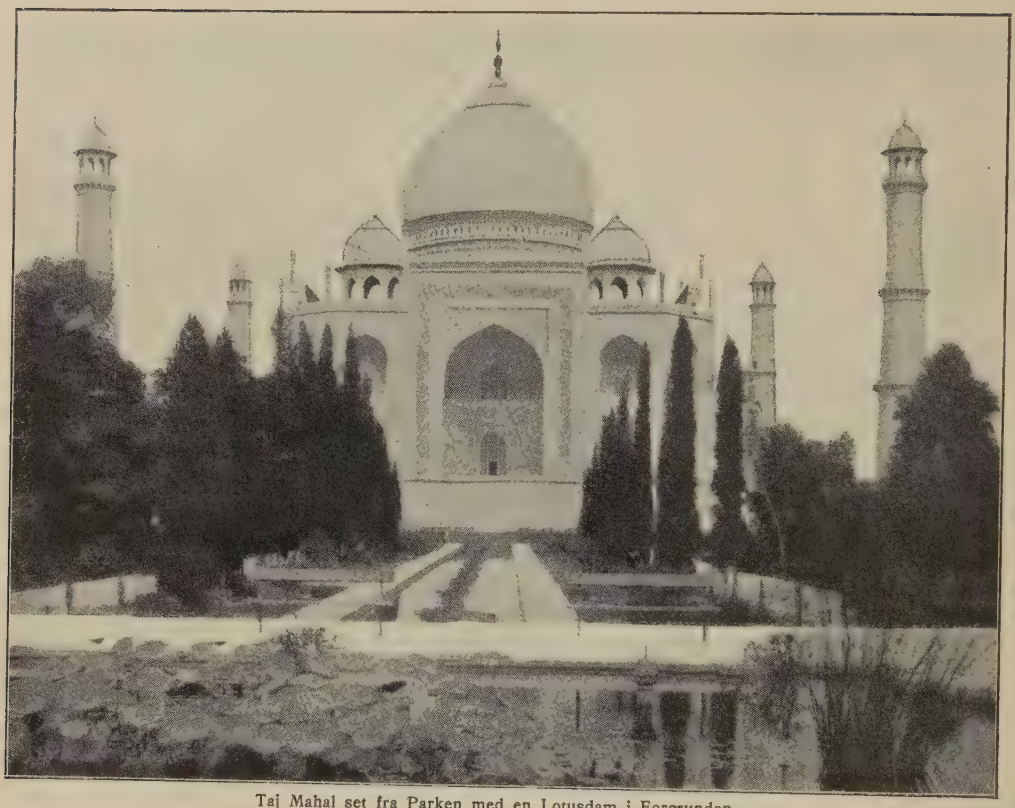

Taj Mahal set fra Parken med en Lotusdam i Forgrunden.

sine glødende Forsvarere, der i ham ser en hellig Troens Forkæmper, mens andre betragter ham som en afskyelig Hykler.

Der er dog ingen Tvivl om, at hans Gudsfrygt var ærlig nok. Og hans hjerteløse Haardhed er vel den samme, som man overalt kan finde hos nidkære Forkæmpere for Troens Sag.

Næppe følte Aurangzeb sig fast i Sadlen — Brødrene ryddet af Vejen og Faderen i Fængsel — før han begyndte paa en Politik, der var stik imod hans store Forgængeres Traditioner.

Hans Oldefader, Akbar den store (død 1605), havde i sin 60-aarige Regeringstid, en af de mest storslaaede, Menneskehedens Historie kender, indført lige Ret for alle sine Undersaatter, for de undertrykte Hinduer som for sine egne Trosfæller, de indvandrede muhammedanske Erobrere. Han sagde, at han vilde være en Fader for alle og gav fri Religionsøvelse og lige Adgang til Statens Embeder, selv de højeste.

Akbars Søn og Sønnesøn havde levet videre paa den engang skabte Magt og Rigdom, og de havde ikke ændret Akbars frisindede Politik eller opgivet hans religiøse Tolerance.

Men maatte den rette Tros nidkære Forkæmper ikke gribe ind her? Var det ikke en hellig Pligt at uskadeliggøre den lunkne og vege Fader og forhindre Brødrene, der syntes at ville fortsætte i samme Spor, i at faa Magten! Allah vilde, at han skulde herske! Allah er stor, Allah være priset!

Aurangzeb følte det derfor som sin Pligt at forfølge Vantroen uden at være alt for nøjeregnende med Midlerne. Han lagde en tung Skat paa alle, der ikke var Muhammedanere, for paa den Maade at friste eller tvinge sine fattige Undersaatter til at lade sig omskære og blive Profetens Børn. Med et Pennestrøg afskaffede han alle Hinduernes næsten hundredaarige Rettigheder, gjorde det lille muhammedanske Mindretal skattefrit og Hinduerne, Folkets store Flertal, praktisk talt til retsløse Trælle.

Han hærgede Hinduernes Templer, sønderslog deres Gudebilleder og byggede en Moské midt i Benares, deres helligste By. Med sine himmelstræbende Minareter behersker den endnu den Dag i Dag Byen

med de tusind Templer og er en Haan imod Hinduerne, naar de besøger Badepladserne langs den hellige Flod Ganges.

Aurangzeb fulgte med Rettroens Nidkærhed Koranens Forskrifter efter Bogstaven. Han forbød Musik ved Hoffet, han, der dog som Dreng havde vist gode musikalske Anlæg. Og han forbød at plante Roser i de Haver, som hans blomsterelskende Forfædre havde anlagt med saa enestaaende Skønhedssans. Samtidig med, at han holdt meget nøje paa Etikettens strengeste Fordringer, levede han selv nærmest som en Arbejder. Han vilde ikke modtage Appanage af Statskassen, men tjente sit daglige Brød ved at afskrive Koranen og ved at sy Kapper. Jeg tænker, at han har skrevet, mens hans Hustruer sad ved Sytøjet.

Bedetimerne overholdt han nøje. Det fortælles, at han engang midt i et Slag, som han kommanderede fra sin Stridselefants Ryg, da Bønnens Time kom, lod sit Bedetæppe udbrede paa Jorden, steg ned fra Elefanten og forrettede sin Andagt, som om intet usædvanligt var paa Færde. Da den fjendtlige Hærfører saa dette, afbrød han Kampen, »fordi,« sagde han, »at slaas mod en saadan Mand er at ødelægge sig selv.«

Aurangzeb havde, som den Slags Naturer, ikke Tillid til nogen, men vilde gøre alting selv. Alle Regeringsforretninger skulde gaa igennem hans egne Hænder. Da det var et Rige paa flere Snese Millioner Mennesker, var det ikke heldigt for Forretningsgangen, og det bidrog til at opløse Stormogulernes Herskermagt, der efter ham smuldrede hen, selv om der efter hans Død hengik 150 Aar, inden Englænderne afsatte den sidste stormogulske Skyggekejser i 1857.

Aurangzeb havde Spioner ude i hele Riget til at give sig hemmelige Meddelelser om sine Embedsmænds Handlinger og Opførsel. Han modtog daglig Masser af saadanne hemmelige Bud, og han besvarede dem alle selv, Derfor skrev han altid, skrev naar han opholdt sig i sit Palads i Delhi, skrev naar han blev baaret af otte stærke Mænd i sin Bærestol igennem Landet paa sine hyppige Inspektionsrejser. Vi har ikke mindre end 6000 Breve fra hans Haand, som næppe alle har været behagelige at modtage. De er i Reglen kattevenlige og ydmygt fromme i Tonen, fulde af Skriftsteder fra Koranen; men de er skarpe og hjerteløse i Indholdet.

Som han var ubønhørlig i Kravene til sin egen Pligtopfyldelse, var han en haard Herre mod sine undergivne, sikkert ærligere frygtet end elsket. Men alt sker til Guds

Aurangzeb i den Alder da han blev Stormogul. Samtidigt Miniatur.

Ære: Krige, Overfald, Forræderi, Mened, Vold og Mord. »Allah er stor, Allah være priset« er hans stadige Omkvæd.

Da hans gamle Fader fra Fængslet skriver til sin mægtige Søn og klager over, at han fryser om Fødderne paa de kolde Marmorgulve og beder om, at der maa forundes ham et Par Tøfler, svarer hans fromme Søn blandt andet: »Intet hænder uden Guds Vilje. Derfor skyldes denne store Begivenhed (at han holder sin Fader i Fangenskab) ikke nogen dødeligs Magt eller Vilje. Hvorfor søger du, skønt du er en vis Mand, at kaste Skylden for noget, som i Virkeligheden er Guds Værk, paa en anden Ophavsmand. Bøj dig under Guds Vilje, saa vil dine Sorger og Klager vende sig til Glæde og Tilfredshed.«

Kun een Gang hører vi, at denne haarde og beherskede Karakter tabte Sindsligevægten.

Det var den lille Gud Amor, der spillede den strenge Pietist det Puds. Han var den Gang endda ikke nogen brusende, uerfaren Yngling, men en moden Mand paa 35 Aar med 4—5 Koner og en hel Flok Børn i sit Harem.

Det hændte, at han en Dag kom uventet

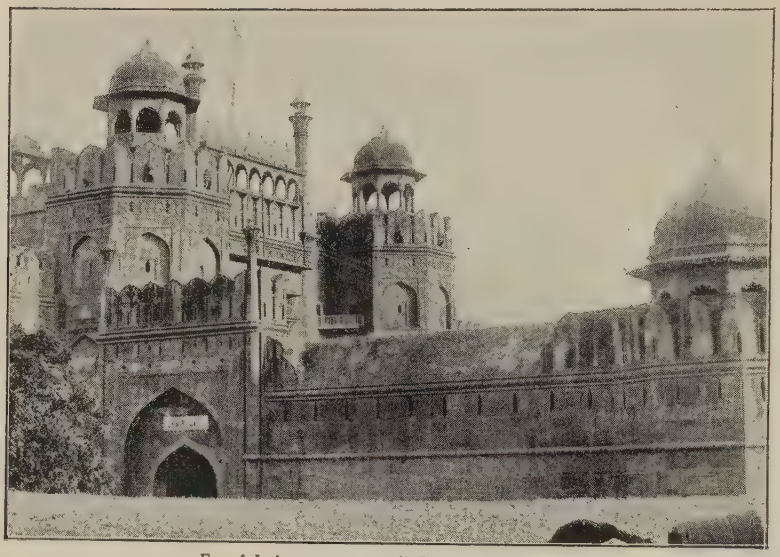

En af Indgangsportene til Stormogulslottet i Delhi.

i Besøg hos sin Moster. Da han var saa nær i Slægt med Husets Frue, gik han uanmeldt ind, saa man ikke fik Tid til at fjerne Husets kvindelige Beboere, som det jo ellers er god Tone i muhammedanske Hjem, naar der kommer Herrebesøg.

Da Aurangzeb kommer ind ad Porten til Haven, hvori Huset ligger, faar han Øje paa en ung Kvinde, der staar sagte syngende under et Træ og holder med højre Haand om en Gren over sit Hoved.

Ved det Syn blev Aurangzeb saa betaget, at han faldt om paa Stedet og blev fundet bevidstløs udstrakt paa Jorden. Der blev naturligvis stor Opstandelse i Huset. Fruen blev tilkaldt og brast højlydt i Graad, da hun saa sin Søstersøn liggende tilsyneladende livløs paa Jorden. Han blev baaret ind i Huset og behandlet med alle mulige Husraad. Efter at have ligget i Afmagt i næsten en Time kom han til sig selv igen. Nu blev der en Spørgen: »Hvordan gaar det! Hvordan kom det! Har du haft det før« o. s. v. Men der kom intet Svar, Aurangzeb havde tabt Mælet. Ny Forfærdelse og Jamren i Huset! Men henved Midnat begyndte den syge dog at kunne tale lidt og hviskede til sin Moster: »Dersom jeg siger dig min Sygdoms Art, vil du saa bringe mig Lægemidlet?« Mosteren svarede glad: »Nævn du kun Lægemidlet. Jeg vil give mit Liv for at hjælpe dig.« Saa betroede Aurangzeb hende Sagens sande Sammenhæng. Men da Tanten hørte dette, blev hun meget betænkelig. Thi hun havde jo ikke nogen Rettighed over sin Mands Hustruer. Alle Kvinder i et muhammedansk Hus er jo enten Husherrens Hustruer eller Døtre. Paa saa elegant en Maade har den vise Profet løst Husassistentspørgsmaalet, Kvindens Ret til Moderskab og mange andre af de Problemer, der piner det moderne Samfund og vore Foredragsforeninger.

»Naar min Husbond hører om mit Løfte, vil han sikkert,« sagde den stakkels Kone, »myrde baade Pigebarnet og mig, for han er blodtørstig og ikke til at spøge med i huslige Anliggender.«

Saa blev de da enige om for at skaane den unge Piges Liv, at Aurangzeb selv skulde forsøge sig hos sin Onkel. Og Enden paa Historien blev, at det virkelig lykkedes Aurangzeb at faa en Byttehandel i Stand med en Dame fra sit Harem, som Onklen fik i Stedet. Og saa blev den skønne Hira Bai Aurangzebs Hustru.

At denne Kærlighed ikke havde været blot en flygtig Opbrusen, kan vi skønne deraf, at han blev heftig syg af Sorg, da hun efter nogle Aars Ægteskab døde.

Og nu mente Lægerne altsaa, at han burde tilbringe Sommeren oppe i Bjergene, ligesom hans Forfædre havde haft det for Skik lige siden Akbar den Stores Dage.

Der var et vældigt Postyr paa Slottet og i Byen den 6. December 1662 Kl. 3 om Eftermiddagen, da Stormogulen tiltraadte sin Rejse.

Dag og Time havde Stjernetyderne udregnet som særlig lykkebringende.

December Maaned er midt i Indiens Vinter. Den varme Aarstid begynder midt i Marts og varer ved, til Regntiden kommer i Juni og fremkalder et Slags Foraar. Men med de store Anstalter, der skulde til, for at Stormogulen kunde tilbringe den varme Aarstid i Bjergene, var det godt at begynde paa Rejsen i god Tid. Nu var Vejene ogsaa tørre og nogenlunde støvfri efter Regntiden, der hører op i Oktober, saa Aars-

tiden var praktisk valgt.

Det var ikke noget helt lille Følge, der nu satte sig i Bevægelse. Livgarden talte 35,000 Ryttere og 10,000 Infanterister. 70 store Bronzekanoner blev trukket af 20 Par Okser hver. For hver Kanon var der Elefanter parat til at skubbe bagpaa, naar det gik op ad Bakke. Og saa var der de 50—60 fint dekorerede Salutkanoner, hver trukket af to udsøgte Heste. De fulgte altid nær efter Stormogulens Person for at give Salut, naar han gjorde Holdt og naar han startede igen. Foruden selve Livgarden fulgte der med en Mængde Hestepassere, Marketendere, handlende og hele det mangeartede Tros, der følger i Hælene paa en Hær paa Rejse.

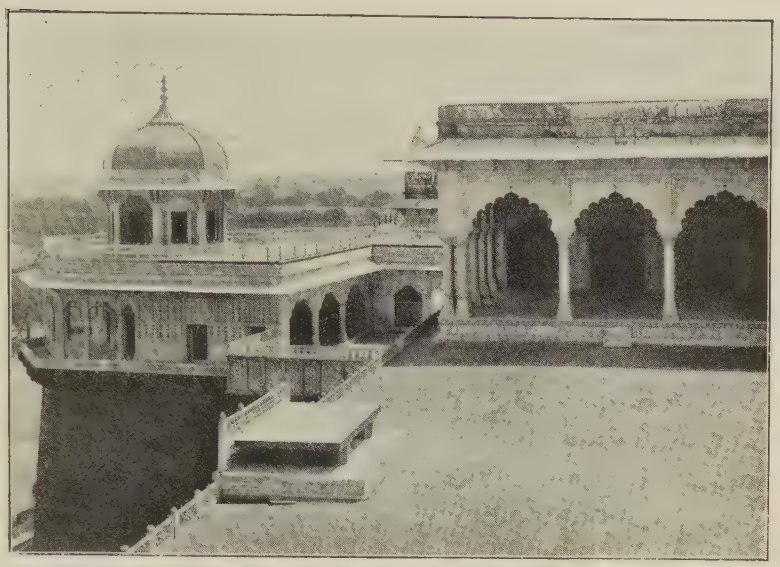

En Terrasse fra Slottet i Agra med Udsigt over Flodlandskabet og Taj Mahal i det fjerne.

Man regnede med, at der i alt var 100,000 Ryttere med mer end 150,000 Heste, Elefanter og Muldyr. Dertil 50,000 Kameler og lige saa mange Okser og Heste til Trænet. Rejseselskabet talte 3—400,000 Mennesker, lige saa mange som der er i Danmarks Hovedstad. Heldigvis var de nøjsommere med Mad og Drikke end Københavnere er, naar de er ude for at more sig. Ellers havde Forplejningen været en Umulighed. Skønt: Det var nok ofte vanskeligt at skaffe Vand og Ris, de eneste Fornødenheder, til alle disse Munde.

Der var to komplette Lejrudstyr, saadan at det ene altid var paa Vej forud for at staa parat til at modtage Hoffet. Den Ordning ser man den Dag i Dag i Indien, naar en Fyrste er paa Rejse uden for Jernbanelinierne. Til at transportere den kejserlige Lejr brugtes 60 Elefanter, 200 Kameler, 100 Muldyr og 100 Kulier. Alt var fordelt imellem disse Afdelinger efter Vægt, Størrelse og Skørhed. Menneskene bar saaledes det fine kinesiske Porcellæn og Elefanterne de store Telte, hvis vældige Stænger kunde deles i tre Stykker hver.

Der hørte stor Øvelse og Sikkerhed til for at slaa Lejr under saadanne Forhold. Symmetrisk og regelmæssigt skulde det hele være, ellers vilde det jo ende i kaotisk Forvirring. Midt paa en stor aaben Plads blev først Kejserens Telt rejst og Pladsen blev omgivet med et Hegn af mandshøje Lærredsskærme, der blev hængt op paa Bambusstokke.

Det første og største af alle Teltene var Modtagelsesteltet. I det holdtes der Audiens hver Morgen Kl. 9 for alle Rangklasser. En Gang endnu hen paa Dagen holdtes atter en saadan Parade. Aurangzeb vilde nok holde Øje med, at alle hans betroede Mænd var til Stede i Lejren. Hvor han end opholdt sig og hvor syg og gammel han end blev (han døde 88 Aar gammel), saa holdt han dog fast paa den Regel at have to Audienser i Døgnet.

Det næste Telt var Badet, hvor Hoffets Kavalerer skulde møde om Aftenen med Fakler. Det tredie Telt i Midterrækken var det private Raads Telt, hvor der holdtes Statsraad med Ministrene. Saa kom Aurangzebs Sovetelt, der var særlig rigt smykket med Silkedrapperier — og saa Damernes Telte. Men dem har vi ikke Lov til at titte ind i.

Alle de kejserlige Telte var udvendigt røde med hvide Striber. Indvendigt var de rigt broderet og Teltstængerne var forgyldt. Jorden var dækket med tommetykke Kokosmaatter, hvorover der laa persiske Tæpper. Det eneste Bohave var store Brokadespuder til at læne sig op ad. Thi man sidder jo i Østerlandene paa selve Gulvtæppet.

Ung indisk Pige læsende og lænende sig til et Træ. Yndet Motiv i indisk Malerkunst.

Ud for Indgangen til den kejserlige Lejrplads var der rejst to fine Telte, et paa hver Side. I dem stod der altid en Mængde ekstra gode Heste fuldt opsadlet, nærmest til Parade, men vel oprindelig tænkt som Middel til en hastig Flugt. Her stod ogsaa Salutkanonerne og en Tribune til Musikken samt et Vagttelt, hvor de fornemme Herrer skiftedes til at holde Vagt et Døgn ad Gangen.

I Nærheden laa i et Antal af 15—16 Køkken-, Spisekammer-, Oplags-, Tjenertelte o. s. v. Saa kom Teltene for Jagtdyrene, en hel zoologisk Have med Løver, Næsehorn, Bøfler, Leoparder, Antiloper, Hunde, Falke o. s. v. Dyrekampe og Jagt med afrettede Dyr hørte til Tidens største Forlystelser.

Alt dette tilsammen dannede den store røde Teltby, der laa midt i den umaadelige, almindelige Lejr. Denne var ordnet med lange lige Bazargader i Korsform, der delte Lejren i fire Dele med Kejserteltet i Midten. Gaderne betegnedes med høje Master, fra hvis Top der hang tibetanske Oksehaler ned. Det kunde nok gøres nødigt at have disse Vejvisere i denne Teltlabyrint, der var omtrent to danske Mil i Tværmaal. Jo længere man kom bort fra den vel ordnede Midte, jo sværere blev det at finde Vej. Derinde blev der holdt strengt paa Regelmæssighed og Rangforordning. Teltene maatte ikke være saa høje som de kejserlige, og de skulde alle vende Aabningen hen imod Kejserteltet.

Støvet kunde trods Aarstiden lægge sig som en tyk Taage over det hele, og om Aftenen, naar Risen blev kogt ved Kamelgødning, den eneste Slags Brændsel, saa kunde Røgen blive ligefrem kvælende. Trods alle Vagtposter mod Tyve og Ildløs var det raadeligst at gaa tidlig til Ro og saa selv vaage i de smaa Timer over Liv og Ejendom.

Som Regel lod Aurangzeb sig bære i sin Tronstol. Men ofte steg han til Hest og red i prægtigt Optog ledsaget af alle sine Riddere. Naar det var allerfinest, besteg han sin Elefant, der var behængt med Perler og Ædelstene.

Damerne blev baaret helt usynlige for alle nysgerrige Blikke i tildækkede Bærestole. Naar de red paa Elefanter, var disse behængt med Sølvklokker for at advare Folk imod at opholde sig inden for Synsvidde. Hele Landsbyer maatte flygte for Livet ved Lyden af disse Sølvklokker.

Naar Vejen faldt forbi et af de udstrakte kejserlige Jagtdistrikter, tilbragtes Dagen paa Jagt indtil Kl. 3. Længere tillod Regeringspligterne det ikke.

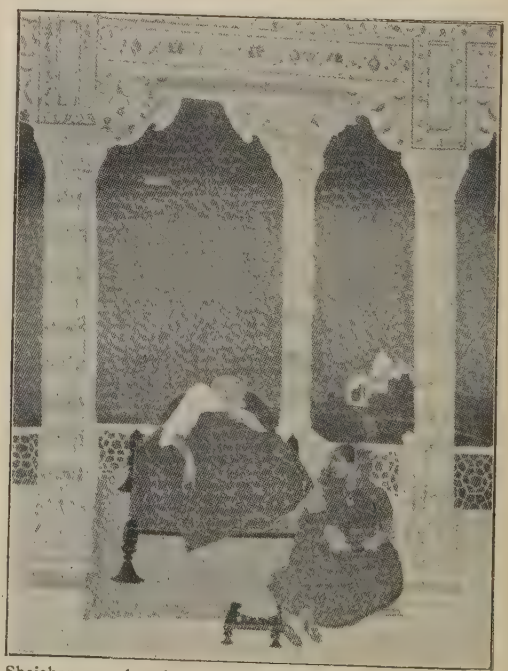

Shajahan ser døende over til Hustruens Grav. Indisk Miniatur fra 18de Aarhundrede.

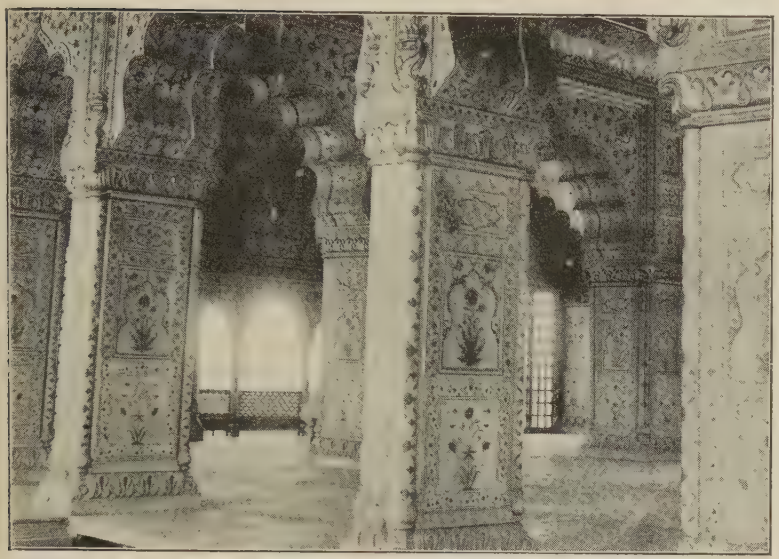

Tronsale i Slottet i Delhi med Indskriften paa Persisk: „Er Himlen nogetsteds Jorden nær, saa er det her".

Det var meget yndet at jage Antiloper med Leoparder. Naar man fik Øje paa en Flok fredelig græssende Antiloper, blev Leoparden kørt frem, bundet paa en Vogn og med tildækkede Øjne. Saa blev den sluppet løs, og Legen begyndte. Det spændende var at se den snige sig uset ind paa Hjortene. En Leopard kan ikke løbe Antiloper op, saa den maa bruge List. Naar den er kommet Flokken tilpas nær, gør den et Par vidunderlige Spring og slaar ned paa sit Bytte. Dersom den springer fejl, lader den sig flov paa ny binde paa Vognen. Men er Jagten lykkedes, faar den Ofrets Lever og Lunge til Belønning.

Falkejagt paa Traner var ogsaa meget yndet og kunde give Anledning til spændende Luftkampe. Mange af Tidens Stormænd har ladet sig portrættere med deres Yndlingsfalk paa Haanden.

Ingen maatte jage Løver uden Stormogulen selv. Men onde Tunger sagde, at Løverne forinden blev fodret med Opium, saa de ikke var synderlig farlige at skyde med Gevær oppe fra en Elefants Ryg.

Naar man skulde passere Floderne, maatte der bygges Broer af Baade — to ved Siden af hinanden. Det tog tre Døgn at passere over disse Broer med Travlhed Dag og Nat. Ved Broernes Ende blev Uføret efterhaanden saa slemt, at mange Dyr ved hver Overgang omkom i Pløret.

Det er ikke underligt, at det tog to Maaneder at komme den Vej, som man ellers regner til femten Dagsmarcher.

Da man omsider naaede til Foden af Bjergene, kom man i Tanker om, at det vilde være ugørligt at skaffe Føde til hele dette vældige Rejseselskab oppe i den tyndt befolkede Kashmirdal. Derfor blev største Parten ladt tilbage i Lejren der paa Stedet for at afvente Stormogulens Tilbagekomst om Efteraaret. Der herskede stor Skuffelse og Fortrydelse hos de tilbageblevne og de kom til at døje forfærdeligt af Heden i de lange Sommermaaneder. Kun en udvalgt Fjerdedel af det snævrere Hof fik Tilladelse til at komme med op i »Paradiset«, som Kashmir med Rette kaldtes. Der blev sat Vagter ved Pasovergangen for at tilse, at ingen uvedkommende slap med. Dog var der tilsagt 30,000 Bærere til at slæbe Bagagen over

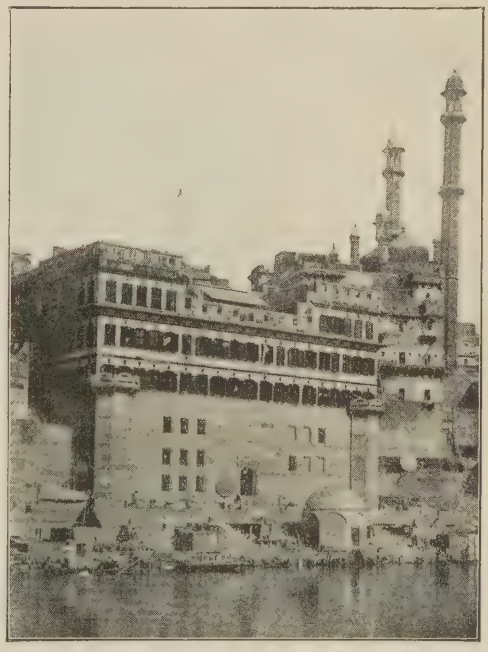

Aurangzebs Moske med de høje Minareter ved Ganges Bred i Benares.

Fjeldet. Den hellige Eneboer kunde nok faa Anledning til at blive fortørnet over at faa sin vante Ro forstyrret.

Og enten det nu var hans Hævn eller det var en Tilfældighed, saa skete der ved Pasovergangen en forfærdelig Ulykke.

Paa den smalle Bjergsti, i den lange Række af Mennesker, der gik en for en bag hinanden over Bjerget, kom der ogsaa en Snes Elefanter bærende Aurangzebs Yndlingshustruer og Haremets øvrige Damer. Da Vejen just gik langs en Afgrund, blev en af de forreste Elefanter pludselig sky og rykkede baglæns ind paa den følgende. Der kom Uro og Forvirring imellem de store Dyr, der ikke fandt Plads nok paa den smalle Vej. Og før man havde fundet paa Raad, styrtede femten Elefanter ned i Afgrunden med deres dyrebare Byrder. De fleste Damer blev vel reddet, men Elefanterne maatte man overlade til deres Skæbne. Ulykken medførte, at Passagen blev spærret for dem, der kom efter, saa de maatte blive hvor de var, i flere Døgn uden at kunne komme frem eller tilbage og led forfærdeligt af Sult og Kulde.

Den franske Livlæge Bernier passerede nogle Dage efter Katastrofen Ulykkesstedet. Han saa, at nogle af Elefanterne endnu bevægede Snablerne.

Aurangzeb tog sig denne Begivenhed meget nær. Han, der havde ført store Krige, som havde kostet Tusinder af Menneskeliv og som med koldt Blod havde ladet selv sine nærmeste myrde, han kunde ikke komme over, at det jo var Allah, der havde talt til ham gennem denne Katastrofe. Han lovede aldrig mere at drage over Bjergene og forstyrre den hellige Oldings Ro. Og fra nu af blev han mere bitter, tavs og haard end nogen Sinde. Nu begyndte vel de Tanker at tage Form i hans Sind, som han siden hen nedskrev i Breve til sine Sønner. De danner et Slags Testamente, som man kort kan sammenfatte i følgende Sætninger:

»Jeg er meget gammel og mine Lemmer er svage. Mange omgav mig, da jeg kom til Verden. Men nu vandrer jeg bort, ensom. Jeg ved ikke, hvo jeg er, eller hvi jeg kom ind i denne Verden.

Jeg begræder de Øjeblikke, som jeg har tilbragt forglemmende at tilbede Gud. Livet er flygtigt og det forspildte Øjeblik vender aldrig tilbage. Der er intet Fremtidshaab for mig. Mine Aar er gledet hen til ingen Nytte.

Intet bragte jeg med mig ind i denne Verden. Men bort drager jeg med Byrden af mine Synder. For hver Sorg, jeg voldte, for hver Uret, jeg begik, bærer jeg Følgerne med mig. Sælsomt: jeg kom til Verden tomhændet og drager nu bort med denne uhyre Karavane af Synd. Komme hvad der vil, jeg lader min Baad glide ud paa Vandene. Jeg er bedrøvet til Døden. Farvel, farvel, farvel.«

Axel Jarl

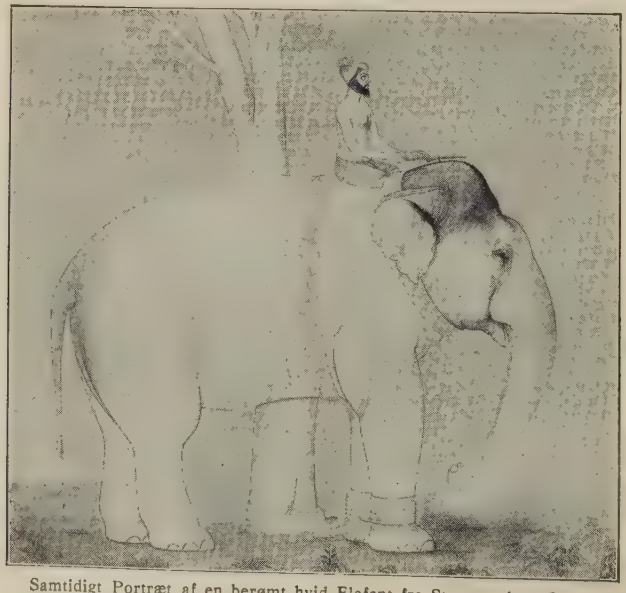

Samtidigt Portræt af en berømt hvid Elefant fra Stormogulens Stalde.

ENGELSK

THIRTY-FOURTH LESSON
(þörrti-fårþ)
Fireogtredivte Time.

Napoleon (napō'liån) = Napoleon
propose (propōz) = foreslaa
annex (aneks') = annektere
add to (add to) = lægge el. føje til
territory (ter'ritori) = Territorium, Omraade
France (frāns) = Frankrig
reason (rīzn) = Grund, Aarsag
alluvial (aljū'vjel) = alluvial, opsvømmet, opskyllet
deposit (dipå'zit) = Aflejring
French (frensj) = fransk
the Rhine (ðe rajn) = Rhinen
the Meuse (ðe mjūz) = Maas
Egypt (ī'djipt) = Ægypten
occupy (åk'jūpaj) = indehave, besidde
husband man (hözz'bend man) = Jordbruger, Landmand
village (vil'idsj) = Landsby
gift (gift) = Gave
course (kårs) = Løb, Bane
enormous (inår'mes) = enorm
quantity (kwån'titi) = Kvantum, Mængde
mud (mọdd) = Mudder
source (sårs) = Kilde
delta (del'ta) = Delta, Landdannelse i Flodmunding
recede (risīd') = vige tilbage, falde
flood season (flọdd sīsen) = Oversvømmelsestid
flow (flo) = flyde
the Ganges (ðe gan'djīz) = Ganges
the Sunderbunds (sönn'derbönndz) = Sunderbunds
Calcutta (kalkö't'a) = Calcutta
vowel (vau'el) = Vokal, Selvlyd
consonant (kån'sonent) = Konsonant, Medlyd
sound (saund) = lyde, udtale

Exercise LXII.

Please translate.

When Napoleon proposed to annex Holland and add it to the territory of France, he gave as one reason for doing so that Holland belonged to France by nature, being merely the alluvial deposit of three French rivers — the Rhine, the Meuse, and the Schelde. There are many more instances of lands being made by rivers. The land of Egypt, at least all that part of it which is cultivated and occupied by husbandmen and their villages, is the gift of the Nile, which, coming down from high mountains in different parts of its course, has for thousands of years past been bringing with it enormous quantities of mud and making new lands further and further from its source. This is how the great delta of Egypt has been formed. The water recedes when the flood season is over, but the mud remains. The great rivers of Northern India, that flow from west to east, have been doing the same thing for thousands of years past and are doing it still. The alluvial deposits at the mouth of the Ganges, which are called the Sunderbunds, are perpetually growing. Calcutta itself stands upon ground that has been made by its great river, as Alexandria stands on land that has been made by the Nile.

Exercise LXIII.

Da vi er ved at nærme os Slutningen af dette Kursus, har vi ment, at det var praktisk i korte Træk at gennemgaa Grammatikken igen — dog paa Engelsk denne Gang.

Please translate.

The Articles.

A, an. — The form "a" is used before a consonant. It is also used before a vowel, when the vowel is sounded as if it were preceded by a consonant: —

A box. A chair. A useful thing. A one-eyed man. We say a useful, not an useful, because useful is sounded as jus'full, and a one-eyed, not an one-eyed, because one is sounded as won.

The form "an" is used before a vowel. It is also used before the letter *h*, when the *h* is not sounded: —

An ox. An omnibus. An hour. An heir. An honest man.

Nøgle til Øvelse LXII.

LXII

Naar Polar-Luftskibet Norge flyver fra Petrograd til Øen Spitsbergen i Nordishavet, en Strækning paa 2000 *miles*, vil det blive mødt af Kaptajn Amundsen, som saa vil forsøge den dristige Bedrift at gaa tværs over Polen til Point Barrow paa Nordkysten af Alaska, en videre Flyvning over disse iskolde Have paa 2,200 *miles*. Med gunstige Vind- og Vejrbetingelser skulde Flyvningen kunne tilbagelægges indenfor 65 Timer, en forbavsende Præstation, naar man betænker de Aar andre Opdagelsesrejsende har brugt under deres Forsøg paa at naa Polen. Paa dets enestaaende Rejse vil Luftskibet passere langs med Alaskas og det nord-østlige Sibiriens Kyster, en af de mindst kendte Dele af Verden. Alaska, Guldlandet, er endnu for en stor Del uudforsket og kun sparsomt befolket af Indianere og Eskimoer. Nybygden ved Point Barrow er saa ensom og afsidesliggende, at en Post kun naar den engang om Aaret, og bliver da bragt med uendelig Besvær og Lidelse, fra det Sted hvor den forlader Jernbanen, med Kano og Hundeslæde over 2,300 *miles* tværs over det frosne Nord. I de lange Vintermaaneder er der næsten uafbrudt Mørke, og Termometret falder til c. 60 og 70 Grader under Frysepunktet.

THIRTY-FIFTH LESSON
(þörrti-fifþ)
Femogtredivte Time.

invention (inven'sjen) = Opfindelse
report (ripårt') = Forlydende, Rapport
recently (rīsnt'li) = for nylig
syndicate (sin'diket) = Syndikat, Konsortium
illustrate (il'löstreit) = illustrere, belyse
remarkable (rimār'kebl) = mærkelig, mærkværdig
value (val'ju) = Værdi
keen (kīn) = skarp
competition (kåmpitis'jen) = Konkurrence
commercial (komörr'sjel) = kommerciel, Handels-
labour saving (lei'ber sei'ving) = arbejdsbespa-
device (divajs') = Opfindelse, Plan rende
although (ålðō') = endskønt, uagtet
profitable (prå'fitebl) = indbringende
gold-mine (göld-majn) = Guldgrube
fortune (får'tjun) = Formue
toy (töj) = Legetøj.
game (geim) = Spil
puzzle (pözz'l) = Puslespil
tin-rattle (tin rattl) = Blik-Rangle
retire (ritajr') = trække sig tilbage
qualify (kwå'lifaj) = kvalificere
poet (pōit) = Digter
statesman (steit'sman) = Statsmand
repetition (repitisj'en) = Gentagelse
non-repetition (nǫn) = Ikke-Gentagelse
mixture (miks'tjur) = Blanding
original (åri'djinel) = oprindelig
stitch (stitsj) = Sting
exception (eksep'sjen) = Undtagelse
profession (profes'jen) = Stilling
stock phrase (ståkk freiz) = staaende Udtryk

Exercise LIV.

Please translate.

Inventions Worth Millions.

The report that an invention for making salt has recently been sold to an American syndicate for no less than £ 1,000,000 once again illustrates the remarkable value of good ideas in these days of keen competition in the commercial world. We cannot, of course, all think out time and labour saving devices which are going to bring us in a million, but we can keep our eyes open for useful iventions which, although they may not at the moment seem very profitable, may prove little gold-mines; for the fact should not be overlooked that some enormous fortunes have been made from little things. Simple toys puzzles, and games have often proved such a succes as to put thousands of pounds into the pocket of their inventors. The man who invented the tin rattle for babies retired with a quarter of a million.

Exercise LV.

Please translate.

Repetition of article. To distinguish one person or thing from another, you must repeat the article (1) before the two nouns, or (2) before two adjectives qualifying the same noun.

(1) Noun { The poet and the statesman *are* dead. / The poet and statesman *is* dead.

In the first sentence the repetition of the article shows that the poet and the statesman are two distinct persons, and therefore the verb (*are*) is plural; in the second the non-repetition of the article shows that he is one and the same person, and therefore the verb (*is*) is singular.

(2) Adjective { I have *a* black and *a* white cat. / I have a black and white cat.

The first sentence means that I have *two* cats, one black and the other white. The second means that I have *one* cat, the colour of which is a mixture of black and white.

Sometimes "*a*" is used in the sense of "one" (its original meaning): —

A stitch in time saves *nine*.
A bird in the hand is worth *two* in the bush.

As a general rule, a common noun in the singular should have some article placed before it. But the following exceptions should be noted.

(1) Names of titles and professions, when they precede a proper noun: — King Edward VII. Queen Victoria. Lord Ashley. General Roberts.

(2) Certain stock phrases consisting of a preposition followed by its object: — On foot. On horseback. At sea. At home. By name. At school. In bed. By day. By night. At sunset. From head to foot. In hand. On earth.

Nøgle til Øvelser LXII og LXIII.

LXII

Da Napoleon foreslog at annektere Holland og lægge det til Frankrigs Territorium, gav han som en Grund for at gøre dette, at Holland af Naturen hørte til Frankrig, da det blot var den opskyllede Aflejring af 3 franske Floder — Rhinen, Maas og Schelde. Der er mange flere Eksempler paa Lande skabt af Floder. Ægypten, i det mindste den Del af det, som er dyrket og indehaves af Jordbrugere og deres Landsbyer, er Nilens Gave, som, idet den kommer ned fra høje Bjerge i forskellige Dele af dens Løb, har igennem Tusinder af Aar ført enorme Mængder af Mudder med sig og lavet nyt Land længere og længere fra dens Kilde. Det er den Maade, hvorpaa Ægyptens store Delta er blevet dannet. Vandet falder, naar Oversvømmelsestiden er forbi, men Mudderet bliver tilbage. Nord-Indiens store Floder, der flyder fra Vest til Øst, har gjort den samme Ting gennem Tusinder af Aar og gør det stadig. De alluviale Aflejringer ved Ganges Mundingen, som hedder Sunderbunds, vokser stadig. Calcutta selv hviler paa Grund, der er blevet lavet af dens store Flod, ligesom Alexandria ligger paa Land, der er blevet skabt af Nilen.

LXIII

A, an. Formen "a" bruges foran en Konsonant. Den bruges ogsaa foran en Vokal, naar Vokalen udtales, som om der gik en Konsonant forud for den:

En Æske. En Stol. En nyttig Ting. Vi siger a useful, ikke an useful, fordi useful udtales som jusful etc.

Formen "an" bruges foran en Vokal. Den bruges ogsaa foran Bogstavet h, naar h ikke udtales:

En Okse. En Omnibus. En Time. En Arving. En ærlig Mand.

Stormogulen Jahangir, Aurangzebs Bedstefader, paa Løvejagt. Samtidigt Miniatur (1623)

Nordisk Race set forfra og fra Siden. Lys Langskalle.

Alpin Race.

Mediterran Race

Hamitisk Race.

Assyroid Race.

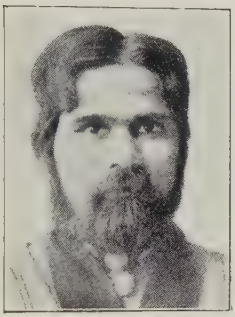

Aino.

Chukher.

Kineser.

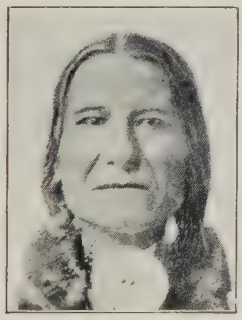

Dakota-Indianer.

Malaj.

Australneger.

Melanesier.

Negrito.

Neger.

Buskmand.

Typer paa Menneskeracer.

En bred Bjergdal i Alperne med omgivende Kamme og Toppe. Dalbunden er flad og bestaar af Jord, som er skyllet ned fra de omgivende Højder. Hist og her ses Rester af Dalbundens gamle Skovbevoksning, men ellers er denne ryddet og Jorden dyrket. Midt i Dalen ligger en stor Landsby. Uden om ses skovbevoksede Bjergtoppe og i Baggrunden Højfjeld med evig Sne.

Den øverste Del af en Dal i Tyrol. Øverst ses de af Vejrsmuldringen udformede, forrevne Toppe; Vejrsmuldringsprodukterne, Stene, Grus og Sand er styrtet ned og ligger som store, skraa Flader, Ur, ved Foden af Klipperne. Smaa Bjergbække kommer i Vandfald ned over Siderne. Vi er lige ved Trægrænsen.

Vajelett-Taarnene i Dolomiterne i Tyrol. Dette typiske Eksempel paa fantastiske og vilde Klippetinder er dannet ved Aartusinders Vejrsmuldring. Herom kan læses i Artiklen Bjerge og Dale.

DE, DER HAR HJÆLP BEHOV

Man forbløffes ofte over at høre ganske smaa Børn anvende Skældsord og saakaldte Kraftord med stor Færdighed. En ganske lille Purk kommer f. Eks. med en Strøm af Skældsord som: Dumme Tøs, frække Unge etc. som Svar paa en tilføjet Fornærmelse. Og jeg kender flere Børn, som i Almindelighed er meget lidt talende, og flere, som er belemret med Talefejl, men »dumme Unge« og »din Idiot« kan de alle sige. Heller ikke blandt voksne er det jo saa ualmindeligt, at den ene benævner den anden dum eller Idiot!

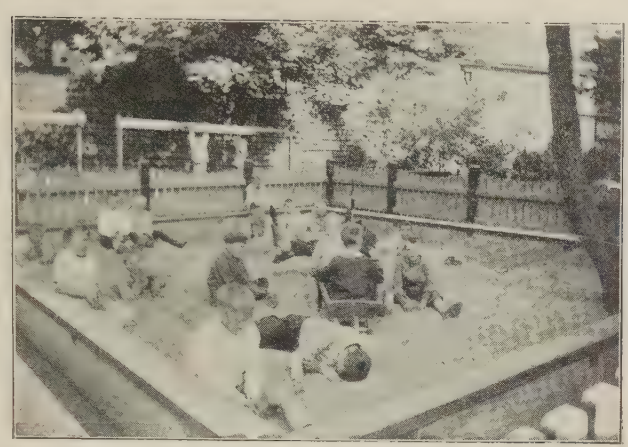

Sandkassen i Skolegaarden er et yndet Opholdssted for Børnene. De graver og tumler sig af Hjertenslyst.

Derimod har jeg aldrig hørt noget Menneske skælde et andet ud for svagtbegavet.

Hvad forstaas da ved svagtbegavet?

Hvis man spurgte Folk i Almindelighed, hvad de forstod ved et svagtbegavet Barn, vilde vel nok de fleste svare: Aa, det er vel de dumme, dem, der ingen Ting kan lære og ikke kan følge med i Skolen! Men ved nærmere Efterforskning skulde det nok vise sig, at der var megen Forskel paa, hvilke Betingelser de enkelte stillede til et Individ, for at det for Alvor skulde kunne kaldes dumt eller — svagtbegavet.

De samme store Forskelligheder i Opfattelsen, som man kan vente at finde hos Menigmand den Dag i Dag, fandt den franske Psykolog Alfred Binet, da han i 1906 udsendte Spørgeskemaer til Skolerne i Paris for at faa at vide, hvor mange svagebegavede der fandtes blandt Eleverne der.

Han fik da fra en Skole den Besked, at der var 25 pCt., fra en anden, at der var slet ingen.

Selv om der er stor Forskel paa Antallet af svagtbegavede i de forskellige Kvarterer i Paris, mente Binet dog, at saa store Afvigelser maatte have andre Aarsager, nemlig forskellige Opfattelser af, hvad der var normalt og unormalt. Nogle Skoleledere havde kun regnet dem for normale, som var over eller kun lidt under middel i Klassen, og var da kommet til de høje Procenttal. Andre havde kun regnet dem for unormale, som overhovedet ikke kunde tage mod noget af Skolens Undervisning, og de var kommet til det Resultat, at alle Skolens Elever var normale.

For at overvinde disse Uklarheder udarbejdede Binet Metoder, ved Hjælp af hvilke man mere skarpt kunde skelne mellem normale og unormale, specielt mellem det normalt dumme Barn og det unormalt dumme — det svagtbegavede.

Resultatet af hans Arbejde, som jeg ikke her skal komme ind paa, var Opstillingen af den saakaldte Binet-Simonske Skala, en Række Spørgsmaal, afpasset for Aarene fra 3 til 15 Aar, saaledes at der til hver Alder svarer 4—5 Spørgsmaal. Kan et Barn besvare de Spørgsmaal, der svarer til dets Alder, er det normalt; kan det det ikke, maa man undersøge, hvilket Aars Spørgsmaal det kan besvare. Hvis det er 2—3 Aar tilbage, regner Binet det for svagtbegavet. Hvis f. Eks. et syv Aars Barn klarer Spørgsmaalene for det syvende Aar, er det normalt. Klarer det Spørgsmaalene for det sjette, men ikke for det syvende, gaar det endnu an; men klarer det ikke Spørgsmaalene for det sjette Aar, er det svagtbegavet.

Siden Fremkomsten af denne Binet-Simonske Skala er der overalt i Europa arbejdet uhyre paa at uddybe og forbedre denne og paa at finde andre Midler, ved Hjælp af hvilke man kunde vurdere og maale de sjælelige Ydelser.

Den amerikanske Psykolog Lewis Terman gennemprøvede en noget ændret Binet Skala paa 905 Børn. Han indførte Brugen af Begrebet Intelligenskvotient, d. v. s. Forholdet mellem Intelligensalder og Levealder. Han fandt det mere korrekt og anskueligt at tale

Svagt begavede Piger ved Gaunø Fjord.

om dette Forhold end at tale om, hvor mange Aar Barnet var tilbage, da et vist Antal Aars Tilbagestand betyder forskelligt efter den Alder, Barnet har. Et fem Aars Barn, der er to Aar tilbage, er forholdsvis meget mere tilbage end et ti Aars Barn, der er to Aar tilbage. Det ene har en Intelligenskvotient (I. K.) paa $^3/_5$, eller 0,60, det andet en I. K. paa $^6/_{10}$ eller 0,80.

Ved sin Undersøgelse af de 905 Børn fandt Terman, at Intelligenskvotienterne fordelte sig paa følgende Maade:

0,3 % af Børnene havde en I. K. under		0,65
ca. Tiendedelen	2,3 %	mellem 0,66—0,75
	8,6 „	0,76—0,85
Tre Fjerdedele	20,0	0,86—0,95
	33,9	0 96—1,05
	23,1	1,06—1.15
	9,0	1,16—1,25
	2,3	1,16—1,35
	0,5	1,36—1,45

Efter dette Resultat af Undersøgelsen af de 905 Børn foreslaar Terman at anvende Betegnelsen svagtbegavede paa Børn, der har en I. K. omkring 0,70—0,80 med øverste Grænse omkring 0,80 og nederste Grænse omkring 0,60.

Den engelske Skolepsykolog Cyril Burt mener, at det nærmest er et økonomisk Spørgsmaal, hvor man vil sætte Grænsen mellem normalt og unormalt svagtbegavede. »Vi har Raad til at oprette Skoler for saa og saa mange svagtbegavede. Dette Antal svarer til et bestemt Procenttal af Befolkningen. Saa stort et Procenttal af Befolkningen har en Gennemsnitskvotient af mellem 0,70—0,80, altsaa gaar Grænselinien paa dette Sted.«

En nøjagtig Grænselinie vil det naturligvis altid være umuligt at trække, men i hvert Fald behøver ingen længere at lade sig skælde ud for Idiot eller dum, hvis han kan konstatere, at han har en I. K. paa 0,90 eller derover.

Fremstillet saa sammentrængt som ovenfor kunde det se ud, som man tænkte sig det menneskelige Sjæleliv i en Slags Daaseformat! Nogle havde lidt større Daaser, og dem kunde der puttes lidt mere i, andre havde lidt mindre Daaser, og de maatte altsaa nøjes med mindre Portioner.

Men for det første vil de Psykologer, der har opstillet og arbejdet med de omtalte Skalaer, kun forsøge at maale en Del af det menneskelige Sjælsindhold, Intelligensen, og for det andet er det talmæssige Resultat af Undersøgelsen kun ringe i Sammenligning med det Indblik, man faar i Barnets Sjæleliv gennem Prøverne. Navnlig vil en Sammenligning af en Række Prøver, foretaget med normale Børn, og en, foretaget med svagtbegavede, vise, at der foruden at være en absolut Forskel i de omtalte Intelligenskvotienter, vil være iøjnefaldende Forskelle baade med Hensyn til Indholdet og Formen af Besvarelserne. De svagtbegavedes ser helt igennem mere broget ud. De bereder en stadig Overraskelser. Maaske kan de ikke besvare de simpleste Spørgsmaal inden for et Omraade, og saa kan de maaske besvare temmelig indviklede Spørgsmaal paa et andet Omraade, hvor man ikke havde ventet det.

Omgaas man de svagtbegavede til daglig, faar man Bekræftelse paa Opfattelsen af, at de har et højst uregelmæssigt Sjæleliv.

Der er Uligevægt til Stede hos dem med Hensyn til deres intellektuelle Evner; en Dreng f. Eks. læser og skriver nogenlunde normalt, men synes ude af Stand til at føre en Samtale, opfatte en Historie e. l.; en anden kan hverken læse eller skrive ordentligt, men taler som et fornuftigt Menneske og er med Liv og Sjæl interesseret i Historie, Geografi og fysiske Fænomener. En er i sin daglige Færd som et 5—6 Aars Barn, trods sine 11—12 Aar, kun opfyldt af Leg, men med Intelligensprøven og ved andre Lejligheder, hvor han bliver stillet over for Opgaver, kan han vise stor Fornuft og Indsigt i Spørgsmaal, som man tænkte laa langt uden for hans Fatteevne.

En anden kan have en ret høj I. K. og til daglig blive anset for og behandlet som nærmest normal, og han forbløffer saa til Gengæld ved undertiden at være fuldstændig

uforstaaende over for Spørgsmaal, som man tænkte, han let vilde have klaret. Ogsaa inden for det samme Omraade er der ret store Forskelle hos det enkelte Barn fra Tid til anden, ja undertiden fra Dag til Dag.

Ogsaa paa Følelseslivets Omraade er de uregelmæssige og uligevægtige. De fleste af dem er meget hidsige, og da de i saa høj Grad mangler det Overblik, som en god Forstand skulde give dem, farer de i Totterne paa hinanden for den mindste Fornærmelse; da de tillige er meget følsomme, opfatter de tit en Fornærmelse, hvor der slet ikke er nogen. Ofte kan de huske Fornærmelser i Aarevis. Paa den anden Side ser man det ene Øjeblik to kæmpe bittert med hinanden, og det næste Øjeblik ser man dem optræde som de bedste Venner af Verden. Og selv om de kan være næsten sygelig følsomme over for Fornærmelser, er de gennemsnitlig mere tillidsfulde og hengivne end normale Børn. De gør heller ikke Forsøg paa at skjule deres blidere Følelser, et Forhold, der gør det lettere at arbejde med disse Børn, der i mange Henseender bliver ved med at være som smaa Børn. Det er dog kun, naar de behandles nogenlunde godt, at de viser denne Tillidsfuldhed og Hengivenhed. Der er enkelte af dem, hvis hele Færd er præget af Mistillid til voksne, og undersøger man de Forhold nøjere, hvorunder disse Børn lever og har levet (uægte Fødsel og skiftende Plejer), maa man indrømme, at denne Mistillid er i allerhøjeste Grad berettiget. Gennemsnitlig maa man sige, at Tilliden maa have været meget stærk oprindelig, siden den har kunnet staa for de stærke Stød, den har været ude for. Eller man undres med andre Ord over, at de fleste af disse Børn kan være saa indladende og elskværdige, som de er, naar man betænker det Milieu, de er vokset op i, og den Behandling, de har været Genstand for.

Paa Viljeslivets Omraade er der ogsaa stærke Svingninger, dog saaledes, at svag Vilje og ringe Energi er langt almindeligere end det modsatte; ja det er maaske, naar alt kommer til alt, de svagtbegavedes vigtigste Kendemærke, at de er viljesvage.

Den Energi og Handleiver, der skulde vælde frem paa Grund af et sundt og kraftigt Legeme, er de fleste af dem udelukket fra,

For mange af Børnene betyder et Landophold med frisk Luft, Sol og regelmæssig Forplejning en hel Genfødelse. De udfolder sig som Blomster i Solen.

eller den vælder i alt Fald ikke saa rigt frem hos dem som hos deres jævnaldrende normale Kammerater. De fleste af dem er jo nemlig ogsaa i fysisk Henseende Undermaalere. Mange af dem er født af ikke sunde Forældre, de fleste af dem er vokset op i usunde Omgivelser, og en Mængde af dem har flere legemlige Mangler: Daarlige Øjne og Øren f. Eks., de er let modtagelige for alle mulige Forkølelsessygdomme, og saadan noget som Saar og Bylder o. l. trives særlig godt hos flere af disse Børn.

Under Arbejdet med disse Børn ser man ofte ganske tydelige Eksempler paa, at det er legemlige Forhold, der er Aarsag til Viljesslapheden. Jeg tænker f. Eks. paa en Dreng, som paa Grund af aarelang Underernæring var ganske sløv og energiløs. Da han i længere Tid fik kraftig Middagsmad, viste det sig, at han i Virkeligheden var et meget livligt Barn, der trængte til at udtrykke sig paa mange forskellige Maader. Da det nu var saa ganske nyt for ham at føle Kraft til at komme frem med, hvad der laa ham paa Hjerte (i Tegning, i Sang og Tale), kneb det tit for ham at forme disse Udtryk paa en Maade, der var tiltalende for hans Omgivelser. Han, der i Dage- ja Ugevis havde siddet stille paa sin Plads uden at foretage sig andet end et Minimum af det, han blev sat til, følte nu Trang til at handle paa egen Haand, men paa Grund af Ubehændighed ramlede han ofte sammen med en eller anden Lov eller Tradition. Tidligere havde han aldrig sagt et Muk, nu snakkede han pludselig op med en mærkelig uøvet Stemme, der stak af mod den sædvanlige Lyd af smaasludrende Stemmer. Efter at han nu i nogen Tid har været holdt i »normal Foderstand«, stikker han ikke mere af mod de

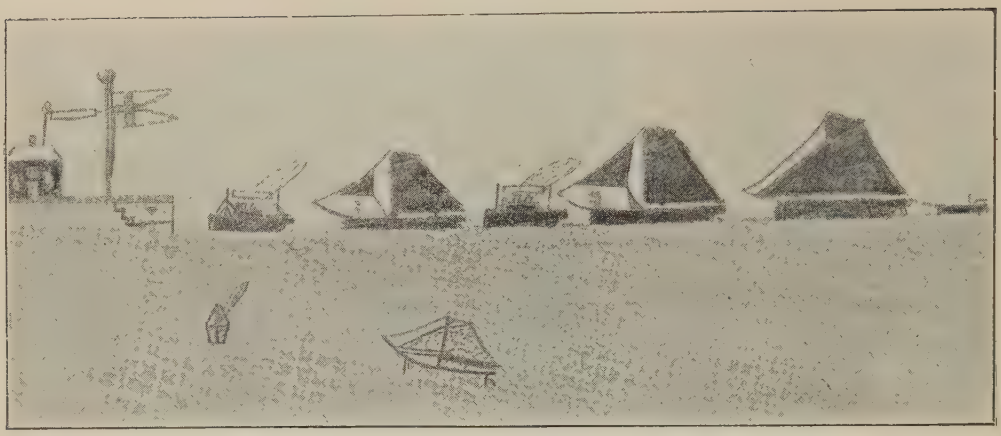

Skibe, Skibe og atter Skibe er det Emne, som beskæftiger Børnene i deres Tegninger.

andre i Klassen, om der end er langt igen dertil, at hans Energi, hans Villen og Kunnen, flyder jævnt og roligt som hos et sundt, normalt Barn.

Hos normale Børn ser man en hel Række Virksomheder opstaa paa Grund af deres Interesser. Nogle har Samlerinteresser (Frimærker, Blomster, Sommerfugle etc.), andre interesserer sig for Maskiner, andre for Teater o. l. Disse Interesser faar Børnene til at udføre en lang Række Handlinger, vækker deres Aktivitet og giver dem noget Stof at arbejde med. De svagtbegavedes Interessekreds er meget snæver, hvad man bl. a. kan se af deres Tegninger. Disse er ekspressionistiske i den Forstand, at Børnene næsten altid tegner »ud af Hovedet« og ikke i mindste Maade er interesseret i at tegne efter, hvad man sætter for dem af skønne Sager eller Billeder. Deres Emneudvalg er yderst ringe (Skibe, Flyvemaskiner og Huse!), og de er ganske ukritiske med deres Produktion. Ogsaa deres Lege og deres Samtaler viser deres snævre Idéverden. Naar de i det hele taget samler, interesserer de sig kun for Tingene, hvis deres Værdi kan gøres op i Penge. I Legene er det Synspunktet: Hvem er den stærkeste, som er det fremherskende. Derfor er Kamplege absolut de almindeligste Lege blandt svagtbegavede Drenge. I disse udfolder de naturligvis stor Aktivitet, og her kommer saa yderligere en Faktor til, som forøger Aktiviteten stærkt, nemlig Vredesfølelsen, som vækkes til Live under Legen. Det kan undertiden være svært for normale Børn at gennemføre Kamplege, uden at der opstaar virkelig Vrede; for svagtbegavede er det i Almindelighed umuligt. Dels er de fleste Lege, der ser ud som Kamplege, slet ikke Lege, men virkelige Opgør over et eller andet som oftest ganske ligegyldigt Smaatteri; men selv om en Virksomhed begynder som virkelig Leg, kommer Vredesaffekten saa hurtigt frem, at Legkarakteren ganske forsvinder, og Kampen bliver bitter Alvor.

Følelserne er langt de stærkeste Handlingsvækkere hos disse Børn. Tydeligst og tilsyneladende stærkest virker *Vreden*, medens *Frygten* virker mere i det skjulte. Men undersøger man, hvad der ligger bag ved mangen en pligtopfyldende og veldisciplineret Adfærd hos svagtbegavede Børn, opdager man, at *Frygten* har været den kraftigste Drivfjeder til deres Handlinger.

Men ogsaa Glæden skaber Aktivitet. I en Klasse, hvor baade Lærer og Elever er i godt Humør, gaar Arbejdet langt lettere, der er mere Skub i det end i en, hvor Humøret staar lavt.

Ordet *Arbejdsglæde* viser omvendt, at der frembringes Glæde ved selve Aktiviteten. Her er da et Vekselforhold, som det i Arbejdet med de svagtbegavede er uhyre vigtigt at have Øje for (netop fordi det kan være fristende at tabe Humøret baade hos Lærer og Elev — Følelsen af Afmagt kommer for tidt frem paa begge Sider).

Enhver Opdrager maa naturligvis gøre sig klart, hvilken af de tre Følelser: Vrede, Frygt eller Glæde, han især vil kalde frem hos sine Elever. Men særlig for Opdrageren af svagtbegavede er det af Vigtighed at gøre sig dette klart, da disse Børn helt igennem er meget mere afhængige af deres Omgivelser end normale Børn.

Vælger han at begunstige Vreden, som i hvert Fald tilsyneladende er den stærkeste Energiskaber, indfører han Kappestriden som den vigtigste Spore. Mellem Børn, der

kappes, vil Forholdet altid være noget spændt, og der vil uden Tvivl produceres temmelig megen Energi hos dem. Men om denne Spænding er sjælelig sund, er et andet Spørgsmaal. De svagtbegavede kan overhovedet næppe hidses op til nogen Grad af varende Spænding, de eksploderer saa at sige hurtigt, og Resultatet er snarest Kraftspild. For deres Vedkommende gør ogsaa et andet Forhold sig gældende: deres store Uensartethed.

Skal der være nogen Mening i en Kappestrid, maa Modstanderne være hinanden nogenlunde jævnbyrdige. Men hvor kan en Dreng, der ikke kan læse og skrive, men som er *sjælden flink* til at udføre Husgerning f. Eks., kappes med en, som læser og skriver nydeligt, men som er saa upraktisk, at han ikke engang duer til at være Ordensduks. Eller begge disse med en, som er uden nogen som helst Begavelse for finere mekaniske Færdigheder, men som er tjenstvillig og arbejdsivrig uden Grænse, naar det gælder om at udføre ganske enkle, manuelle Virksomheder; hugge Brænde, bære Byrder o. l.

Som vigtigste Faktor kan Kappestriden, hvor Vredesfølelsen er den vigtigste Bestanddel, altsaa ikke bruges i Opdragelsen af de svagtbegavede, men hvis den føjes ind i et System, der har Frygten som Hovedfaktor, kan den alligevel komme til at spille en ikke ringe Rolle. De svagtbegavede falder meget let til Rette i et saadant System. »Du skal møde i rette Tid om Morgenen, ellers skal du sidde over. Du skal kunne din Salme, ellers o. s. v.« Hvis Børnene ved, at der staar en Realitet bag ved Truslerne, forstaar de ganske godt dette System, som jo ogsaa falder sammen med Hjemmets og Gadens (Betjentens) Maade at tænke paa. Men om deres Evne til selv at ville udvikles derved, er et andet Spørgsmaal, som sikkert maa besvares benægtende. Naar de altid tvinges til at ville, hvad andre vil, lærer de aldrig selv at ville.

Undertiden har de en Raptus, hvor de tegner Huse, og det er da karakteristisk for dem som Bybørn, at de tegner Husrækker, undertiden tillige Gader, som gaar „indad", som de siger.

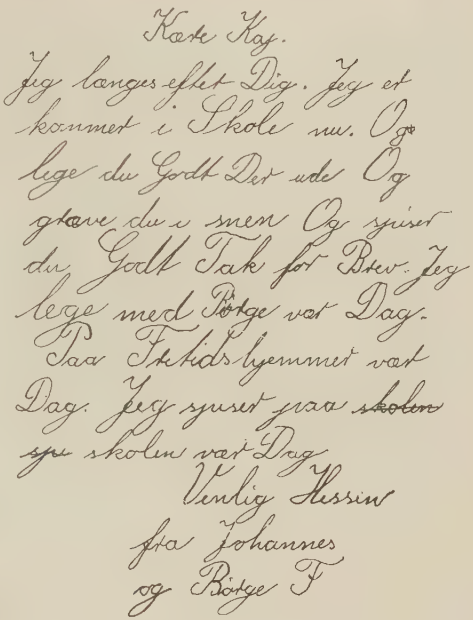

Kære Kay.
Jeg længes efter Dig. Jeg er kommet i Skole nu. Og lege du Godt Der ude Og gtave du i snen Og syver du. Godt Tak for Brev. Jeg lege med Børge vor Dag.
Paa Fritids-hjemmet vor Dag. Jeg syver paa ~~skolen~~ syr skolen vor Dag.
Venlig Hilsen
fra Johannes
og Børge F

Med Ortografien er det smaat bevendt. Store og stumme Bogstaver er til megen Besvær.

I Skoler, hvor dette Frygtsystem eller Straf-Belønningssystem gennemføres, begrundes det med, at det er det System, der virker lettest, men fremfor alt dermed, at det er den bedste Forberedelse for Børnene til deres senere Liv som voksne. »Naar de kommer ud i Livet,« hedder det, »skal de lyde, og har de ikke lært det som Børn, lærer de det aldrig.«. Men det er dog bedre at kunne handle selvstændigt end at kunne lyde, og de svagtbegavede er alt for ofte optraadt som lydige Redskaber i de stærkeres Hænder i højst tvivlsomme Foretagender.

Ved at fjerne Frygten saa meget, som det er muligt i de svagtbegavede Børns Verden, giver man dem for det første en friskere og gladere Barndom, og derved giver man dem tillige bedre Muligheder for at bevare deres Nervesystem sundt eller maaske til at faa Lægedom for et sygt, og endelig giver man dem Muligheden for paa en naturlig Maade at udvikle deres Viljes- og Handlingsliv, hvad disse ogsaa paa dette Omraade stærkt forfordelte Menneskebørn kan trænge meget til.

Ligesom med Hensyn til intellektuel Begavelse er der paa Viljes-Handlingslivets Omraade stor Forskel paa de enkelte svagtbegavede Børn. I deres Lege er de højst forskellige, baade m. H. t. Iver og Udholdenhed. Nogle laver et voldsomt Postyr og er snart

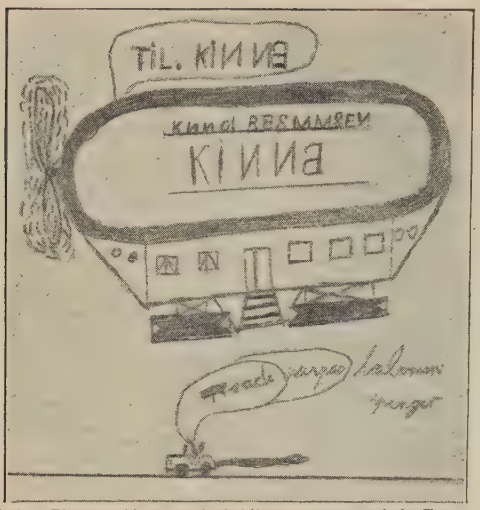

Biler, Flyvemaskiner og Luftskibe er ogsaa yndede Tegneemner. At Døgnets Begivenheder har Indflydelse paa Børnenes Sind, ser man, ogsaa, at deres Begreber er forvirrede.

færdige med Legen. Andre leger støt den samme Leg Time efter Time. Ogsaa det enkelte Barn svinger stærkt fra Uge til Uge, ja undertiden fra Dag til Dag.

I deres Forhold til de Arbejder og Pligter, som Skolen paalægger dem, er de naturligvis ogsaa meget forskellige. En styrter af Sted om Morgenen og kommer segnefærdig i rette Tid inden for Skoleporten. En anden tager det mere med Ro. Naar han Skolen i rette Tid, er det godt. Naar han det ikke, bliver han simpelthen udenfor og løber paa Gaden, til han formoder, Skoletiden er forbi. Eller han kommer slentrende ½ Times Tid, efter at Skolen er begyndt. Saa haaber han, at de strenge Guder paa Trappen er forsvundet, og han kan slippe ubemærket i Havn i sin Klasse. For nogle falder det naturligt og ganske behageligt Dag efter Dag at udføre det tilmaalte Pligtarbejde, og de har maaske endog et stort Overskud af Kraft til frivilligt Arbejde, medens det for andre er en sand Lidelse at udføre noget som helst Arbejde, og da i Særdeleshed noget Pligtarbejde (naar der altsaa ikke ligger Straf bagved. I de fleste Tilfælde er Frygten for Straf stærkere end Ulysten til Arbejde). Hver eneste Dag volder det dem store Anstrengelser at faa deres Arbejde til Side, og er der en nogenlunde hæderlig Udvej til at slippe udenom, griber de den straks.

I Straf- og Belønningssystemet maa Midlerne jo skærpes over for saadanne arbejdsskyende Individer. Og de vil rimeligvis efter endt Skolegang henfalde til den af dem ønskede Lediggang.

Hvor et noget friere System virker, vil det være lettere at finde et Omraade, hvor det er muligt at vække Barnets Interesse, saaledes at det kan naa at opleve, at ikke alt Arbejde er lutter Forbandelse, inden det som voksen gaar ind i de evigt arbejdsløses haabløse Rækker. Desuden vil en friere Opdragelsesform af sig selv medføre en stærkere Individualisering, saaledes at Opdrageren mere kommer til at beskæftige sig med det enkelte Barn end med Klassen som Helhed. Derved vil det ofte blive muligt at finde Aarsagerne til Barnets negative Forhold til Arbejdet og undertiden ogsaa at fjerne disse Aarsager. (Undertiden simpelthen ved at skaffe Barnet ordentlig, regelmæssig Føde.)

Hvor finder man nu disse svagtbegavede Børn? Ja, Landet over vil man sikkert kunne finde en Del i de almindelige Folkeskoler, og de daarligste vil være at finde paa Aandssvageanstalterne, hvor de svagtbegavede vil være de bedste af Eleverne. I København bliver de sigtet fra de almindelige Klasser allerede i første Klasse. Og saa bliver de samlede i særlige Klasser eller Skoler, Værneklasser eller Værneskoler.

Værneskolen er en forholdsvis ny Institution; her i Landet fra 1913. I de fleste større Byer er der nu Skoleafdelinger for svagtbegavede, men dog ikke endnu i den Udstrækning, som det var ønskeligt, i hvert Fald saa længe, som Klasseundervisning endnu er den herskende Undervisningsform i vore Skoler, og saa længe det manuelle Arbejde indtager den beskedne Plads paa Skemaet, som det gør i vore Dage. Thi det er jo klart, at blev Arbejdet i Skolen mere individuelt, blev der lagt mere Vægt paa det manuelle Arbejde, og blev Arbejdsprincippet: Kappestrid, erstattet med Princippet: Gensidig Hjælp, saa var det ikke nødvendigt i Skolen at udskille de svagtbegavede. Men disse kunde faa Lov at færdes og finde deres Plads mellem de flinkere og flinkeste af deres normale Kammerater.

De første Klasser for svagtbegavede fremstod i Tyskland. Allerede i 1859 oprettedes en saadan Klasse i Halle, i 1874 i Gera, og siden hen i flere tyske Byer. Det var dog først, efter at Sickinger havde udarbejdet sit bekendte Mannheimersystem, at Sagen tog Fart. Det centrale i Sickingers System er, at han fordrer en Deling i Klasser efter Intelligensen; og af de forskellige Klassesystemer, han forlangte, er de saakaldte »Hilfsklassen« dem, der har faaet størst Betydning. Der var dog i Tyskland allerede i 1912 1670 saadanne Klasser med 34,300 Børn.

Overalt i Europa og Amerika findes der nu saadanne Klasse- og Skoleformer.

Skønt de svagtbegavede altsaa længe har været skilt ud fra de normale, ved man ikke med Sikkerhed, hvordan deres senere Skæbne former sig. Saa meget er der vel næppe Tvivl om, at de har svært ved at klare sig i Kampen for Tilværelsen, og at mange af dem faar en meget trist Skæbne og bliver Aarsag til megen Elendighed. Et Bevis for, at de svagtbegavede har svært ved at klare sig som voksne, er, at der, hvor der findes Skoler for svagtbegavede, som Regel ogsaa findes Foreninger, der har det Formaal at tage sig af de udgaaede Elever. I England er der en »after-care Committee«, og hos os er der »Værneforeningen for svagtbegavet Ungdom«. Formanden for den danske Forening er en Politiembedsmand, som er kommet ind paa denne Virksomhed gennem sit Arbejde i Sædelighedspolitiet. Det var ham paafaldende, at saa mange af de unge Piger, hvis Sager han kom til at beskæftige sig med, var aandelig defekte.

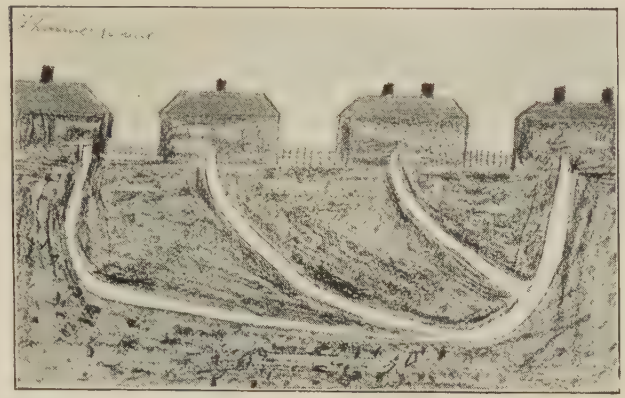

Havebyen med dens smaa Huse og Haver, omgivet af grønne Marker med en Mængde brogede Blomster, staar sikkert som et fjernt Ideal i mange af Børnenes Sind.

Da Foreningen saa at sige ad denne Vej er kommet ind paa sit Arbejde, har den indtil nu for største Delen taget sig af Piger, og det Arbejde, der er gjort for Drenge udgaaet fra Værneskolen, er endnu meget ringe. Men forhaabentlig vil dette Arbejde snart for Alvor blive taget op, saaledes at der kan blive gjort noget for de unge svagtbegavede Drenge, der højst umodne og skrøbelige træder ud af Skolen i Fjortenaarsalderen. De *maa* i nogen Tid (maaske længe) værnes, saa at de kan *undgaa Fængslerne* og undgaa at komme til at føre et *ørkesløst Dagdriverliv*, hvor det, at de intet nyttigt Arbejde udfører, er den mindste Ulempe. Saa mange som muligt maa hjælpes til at udføre et nyttigt Arbejde, og dem, der ikke kan dette, maa man give menneskelige Kaar at leve under, saaledes at de selv er beskyttet i en vildsom Verden, og saaledes at Samfundet er beskyttet mod dem.

SOFIE RIFBJERG

GRUPPE A II · MENNESKELIVET

MENNESKERACERNE

Sent vil dansk Ungdom glemme Sommeren 1924. Da holdtes den store Spejder-Jamborée paa Ermelundssletten i den sydvestlige Del af Dyrehaven.

Spredt over Sletten laa Hundreder af Telte, og 5000 Spejdere fra alle Jordens Riger og Lande myldrede mellem de Tusinder af besøgende, som i Ugen 10.—17. August hver Dag stævnede derud for at se og høre.

Det var en Oplevelse at komme derud — ikke blot for Spejderne, men for alle og enhver, for voksne som for Børn. Det var som et Pust ude fra den store Verden.

Aldrig nogen Sinde før har der været saa rig Lejlighed for Menigmand til at studere eller i hvert Fald lære de forskellige Folkeslag og Racer, som bebor vor Klode, at kende. Alle mulige Sprog blev talt, alle Farver var repræsenteret. Englændere og Franskmænd, Polakker og Czekoslovaker, Spaniere og Portugisere, Indere og Siamesere, Kinesere og Japanere, Negre og Indianere o. s. v. o. s. v. Der blev i de Dage taget Tusinder af Fotografier, og det er muligt, at der rundt omkring i Amatøralbums i danske Hjem findes Billeder, som udmærket kunde anvendes til Illustrering af denne Artikel, der skal beskæftige sig med Menneskeracerne.

Der lever rundt regnet 1700 Millioner Mennesker paa Jorden. Og de er allesammen forskellige; hvert enkelt Individ er noget for sig. To Mennesker kan vel mere eller mindre

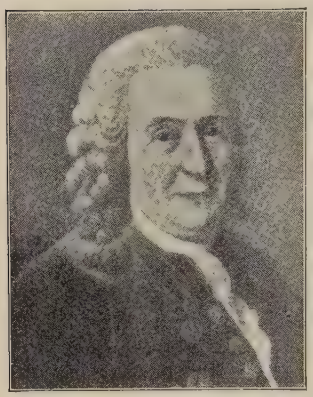

Carl von Linné (1707—78), svensk Naturforsker. Han betragtede Menneskene som hørende til een Art, der fik Navnet Homo sapiens, og han inddelte Jordens Befolkning i 4 Racer: Europæeren, Asiaten, Afrikaneren og Amerikaneren. Australien kendte man saa godt som intet til paa Linnés Tid.

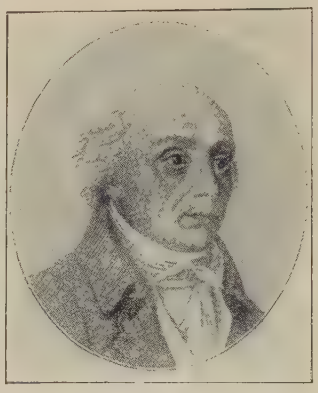

Blumenbach (1752—1840), tysk Læge og Antropolog, Professor i Medicin ved Universitetet i Göttingen. Blumenbach er den videnskabelige Antropologis Grundlægger. Han inddelte Menneskene i 5 Racer: den kaukasiske (eller hvide Race), den mongolske, den ætiopiske, den amerikanske og den malajiske.

Cuvier (1769—1832), fransk Naturforsker og Pælæontolog. Han nøjedes med at inddele Jordens Befolkning i en hvid, en gul og en sort Race. Denne Tredeling har vist sig saa praktisk, at den har holdt sig til vore Dage, selv om den i videnskabelig Henseende ikke er særlig godt underbygget.

ligne hinanden, ja Ligheden kan være saa stor, at vi finder den »slaaende«, men fuldstændig ens vil end ikke Tvillinger være. Vi vil altid kunne opdage en eller anden lille Ting, hvorved de adskiller sig fra hinanden. Som Regel er det mange Ting. Vi har jo da i Almindelighed ingen Vanskelighed ved at skelne vore Venner og Bekendte fra hinanden.

Paa den anden Side er det let nok at se, at der findes store Grupper af Mennesker, som hører mere sammen indbyrdes end med andre. Vi behøver blot at tænke paa Forskellen mellem de fleste af Europas Beboere og Befolkningen i Afrika Syd for Sahara.

Denne Forskel har man haft Øje for fra de ældste Tider, og man har forsøgt at inddele Menneskene efter legemlige Forhold — i Racer. Men næppe begyndte man derpaa, førend Vanskelighederne taarnede sig op. Man kunde ret nemt faa nogle store Hovedgrupper, visse udprægede Typer, men det var umuligt at samle alle Jordens Folk i dem. Der blev altid nogle tilbage, som man var i Tvivl om. Der findes nemlig alle mulige Overgange fra den ene Gruppe til den anden. Fuldkommen rene Racer forekommer maaske slet ikke. Vi er allesammen mere eller mindre Bastarder, og det er det, der gør hele denne Videnskab, som kaldes Antropologi, saa usikker. Men dertil kommer saa yderligere, at man alle Dage har sammenblandet to helt forskellige Begreber: Racer og Sprogætter. Forholdene i Naturen er imidlertid saadanne, at en Inddeling i Racer saa godt som aldrig falder sammen med en Inddeling i Sprogætter. Det er muligt, at det engang i en fjern Fortid har været Tilfældet, men i den Menneskeverden, som vi nu har for os, er der siden da sket saa store Omflytninger og Blandinger, Forandringer og Sprogbytninger, at det simpelthen er umuligt at sige, hvilken Race og hvilken Sprogæt, der oprindelig har hørt sammen. Et Par Eksempler vil oplyse dette Forhold.

Nedenstaaende Skema skal illustrere Slægtskabet mellem Arabere, Jøder, Armeniere og Persere. I sproglig Henseende er Araberne og Jøderne beslægtet, da de begge hører til den semitiske Sprogæt; ligeledes er Armeniere og Persere, der begge taler indoeuropæiske Sprog, sprogligt beslægtet. Men hvis man vil inddele dem antropologisk d. v. s. efter Udseende, da gaar Araberne og Perserne i een Gruppe og Jøderne og Armenierne i en anden.

Sprog	Race
Arabere, Jøder	
Armeniere, Persere	

Et endnu mere grelt Eksempel kan nævnes med Negrene i Syd- og Nord-Amerika. De taler nu som Modersmaal Spansk, Portugisisk, Fransk og Engelsk og hører saaledes, trods deres sorte Hudfarve og tykke Læber, som saa mange Europæere har saa ondt ved at forlige sig med, til den indoeuropæiske Sprogæt, de tre første til den romanske, de engelsk-talende til den germanske Sprogstamme.

— — —

Der har tidligere i FREM været adskillige Artikler om Sprog og Sprogfællesskab

(Gruppe A, 5), og vi vil derfor her kun beskæftige os med det racemæssige og søge at give en Klassifikation (Inddeling i Klasser) af Menneskene i antropologisk Henseende.

Et af de første Spørgsmaal, som melder sig er: »Hvor mange Racer findes der og hvorved adskilles de fra hinanden?« Til forskellige Tider har man regnet snart med færre, snart med flere, men det er umuligt selv for den dygtigste Antropolog at sige hvor mange.

Oldtidens Ægyptere var fuldt ud klare over den store Forskel mellem dem selv, de sorte Syd for dem, Syrerne med NØ og Berberne mod Vest, hvilket tydeligt nok fremgaar af deres Statuer og Vægmalerier, der med beundringsværdig Naturtroskab gengiver de forskellige Stammers Ejendommeligheder. Ogsaa Bibelens Beretning om Noas 3 Sønner og deres Efterkommere er et Forsøg paa Inddeling i Racer.

Men den første paa Iagttagelser byggede Inddeling af Menneskene i Racer blev givet af den store svenske Naturforsker Carl von Linné (1707—78). Han bragte ikke blot en foreløbig og haardt tiltrængt Orden i den botaniske og zoologiske Systematik ved at give hver Plante og hvert Dyr et Slægts- og Artsnavn og ordne dem i Familier og Ordner, men han anviste ogsaa Mennesket dets Plads i Systemet — og det blev i samme Orden som Aberne. Efter Linné — og ogsaa efter Nutidens Antropologer — udgør Mennesket een Art — Homo sapiens, og Racerne bliver kun at opfatte som Typer, Varieteter inden for denne Art. Af saadanne Typer nævner Linné 4, adskilt fra hinanden ved Hudfarven. De fire Racer er Europæeren, Asiaten, Afrikaneren og Amerikaneren, altsaa benævnt efter Verdensdelene. En saadan Inddeling kunde selvfølgelig ikke staa for en nærmere Kritik, og dette gjaldt i endnu højere Grad den Karakteristik, han gav af Racerne paa Grundlag ikke alene af Farve, men ogsaa af de 4 Temperamenter og andre Karaktertræk. Den lyder saaledes:

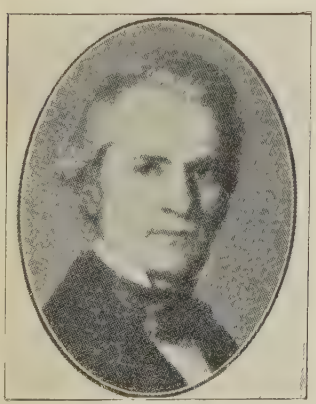

A. Retzius (1796—1860), svensk Naturforsker. Ved Studiet af Kranier fra forhistoriske Grave opdagede Retzius, at der fandtes 2 typiske Former, en langskallet og en kortskallet. De samme Former findes ogsaa hos den nulevende Befolkning, omend meget blandet.

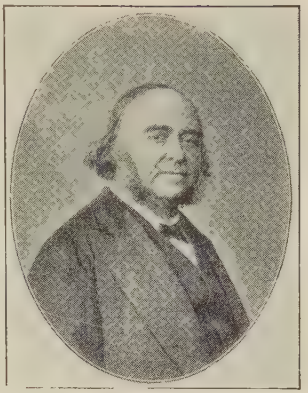

Paul Broca (1824—80), fransk Antropolog. Efter at Forskeren Retzius havde indført nøjagtige Maalinger blev det almindeligt at maale ikke blot Kraniet, men hele Legemet. Den Mand som satte System i disse Maalinger var P. Broca, som ogsaa konstruerede en hel Række af Instrumenter til Brug derved.

Amerikaneren er rødlig, kolerisk og opblæst, Europæeren er hvid, sangvinsk og flittig, Asiaten er gullig, melankolsk og udholdende. Afrikaneren er sort, flegmatisk og slap. Amerikaneren er stædig, tilfreds og fri; Europæeren er letbevægelig, skarpsindig og opfindsom, Asiaten er grusom, pragtelskende og gerrig; Afrikaneren er snu, lad og ligegyldig. Amerikaneren er bedækket med Tatoveringer og hersker efter Sædvaner; Europæeren er iført tætsluttende Klæder og hersker ved Love; Asiaten er indhyllet i hvide Gevandter og hersker ved Meninger; Afrikaneren er indsmurt i Fedt og hersker ved Vilkaarlighed.«

Linné er — hvad enhver kan se — gaaet for vidt i sin Skematisering. Naar Australnegrene ikke er medtaget, er Forklaringen simpelthen den, at man saa godt som intet vidste om Australien paa Linnés Tid.

Som et Kuriosum kan nævnes, at Linné ikke helt vovede at se bort fra de fantastiske Beretninger om mærkelige Menneskeformer, der skulde forekomme i fjerne Lande, og han opstillede derfor ved Siden af Homo sapiens en anden Menneskeart Homo monstrosus (misdannet), hvortil han regnede Kretinere, Hottentotter, Patagonier og — mirabile dictu — Kinesere. Ja Linné turde end ikke helt afvise Skildringerne om Mennesker, der skulde leve som Dyr, og for en Sikkerheds Skyld nævner han saa Homo ferus (vild). — Den Linnéske Klassifikation blev fremsat 1735 og den stod næsten uantastet i et halvt Aarhundrede, indtil Blumenbach i 1775 begyndte at udgive sit Hovedværk, der først afsluttedes 20 Aar senere.

J. F. Blumenbach (1752—1840), den egentlige Antropologis (Menneskeforskningens) Grundlægger, gør det første videnskabelige Forsøg paa at udrede Forholdet mellem de

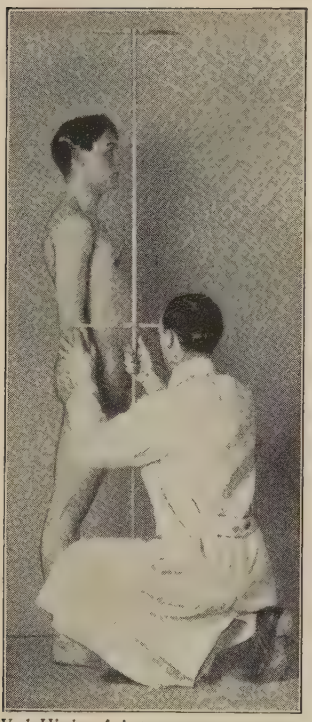

Ved Hjælp af Antropometer, sammensat af 4 Metalrør, hvert $^1/_2$ m langt, maales Legemets Højde og andre lodrette Længdemaal.

enkelte Typer og lægger foruden Hudfarven ogsaa Kranieformen til Grund ved sin Inddeling. Derved fik han følgende 5 Racer: den kaukasiske, den mongolske, den ætiopiske, den amerikanske og den malajiske. De 4 første Racer falder paa det nærmeste sammen med Linnés. Til sidste Gruppe regnes ikke blot Malajerne men ogsaa Australnegrene og Papuaerne, altsaa Folk, som er meget forskellige fra hinanden.

Naar Blumenbach gav den hvide Race Navnet den kaukasiske, var det, fordi han i Kaukasus mente at finde den smukkeste og oprindelige Form af Menneskene, en Form, fra hvilken alle andre Mennesker skulde være udgaaet ved en Slags Udartning eller Forfald.

Den næste Inddeling stammer fra Franskmanden G. B. Cuvier (1769—1832), der i 1817 udgav et større Værk om Dyreriget. Han nøjes med 3 Racer: den hvide eller eranske, den gule eller mongolske og den sorte eller negroide. Sammenlignet med Blumenbachs Racer vil det sige, at Malajer og Amerikanere indgaar i den gule Race. Racerne søger Cuvier i øvrigt at aflede af Noahs 3 Sønner. Japhet skulde være Stamfader til den hvide Race, Sem til den gule og Kam til den sorte.

For Resten er det denne Tredeling, som den Dag i Dag anvendes mest — i hvert Fald i Skolebøger og populære Værker. Den har vist sig at være den mest praktiske, og da den gaar ud fra de mest udprægede Typer, er det umuligt at komme helt uden om den. Men een Ting maa dog slaas fast: de 3 Cuvierske Racer er ikke Grundracer, hvori Arten Homo sapiens har spaltet sig, men Blandingsracer, sammensat af mange forskellige Elementer.

Vi saa, at Blumenbach til Klassifikation af Menneskene ogsaa benyttede Kranieformen, men han holdt sig til en almindelig beskrivende Metode. Først Svenskeren Anders Retzius (1796—1860) indførte nøjagtige Maalinger af Hovedskallen, og det lykkedes ham dermed at vise, at den saakaldte hvide Race i Virkeligheden bestod af flere — i hvert Fald mindst to — Typer. Det var ved at sammenligne Bredden og Længden af Hovedet, at han blev i Stand til at foretage en Inddeling.

Længden regnes fra Næseroden til Nakkens Midtlinie, Bredden fra Øre til Øre, begge maalt med Krumpasser. For nu at have noget bestemt at gaa efter indførte Retzius Betegnelsen Indekstallet, hvorved forstaas Bredden udtrykt i Procent af Længden. Det viste sig, at Indekstallet i Almindelighed laa mellem 70 og 90. Kranier med Indekstal over 80 kaldes Kortskaller, Kranier med Indekstal under 80 kaldes Langskaller.

Retzius vakte megen Opsigt med sin Opdagelse, og Maalinger og Forholdstal ikke blot af Kraniet, men af hele Legemet kom i den følgende Tid og lige til nu til at spille en stor Rolle. Særlig Franskmanden Paul Broca (1824—80) satte System i Maalingerne og skabte en hel Række af Instrumenter til Brug derved.

Der er imidlertid saa mange andre Ting, som har Betydning. Kun et enkelt Punkt skal yderligere fremdrages: Haarets Form. Allerede i Begyndelsen af Aarhundredet havde Franskmanden Bory de St. Vincent (1827)

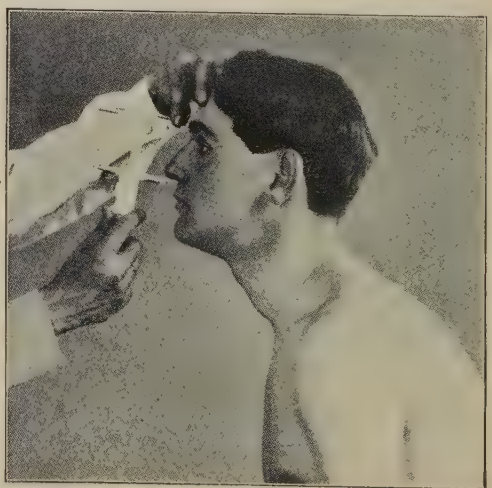

Mindre Afstande — i Særdeleshed de ikke lodrette — maales ved Hjælp af en Stangpasser (Glidepasser).

foretaget en Inddeling af Menneskene i de glathaarede og de uldhaarede, og i 1863 holdt Dr. P. Bey Foredrag i Paris og viste der, at Haarformen i Virkeligheden var det bedste Middel til Raceinddeling, idet den mere end noget andet Element syntes at nedarves, og de nyeste Inddelinger (Deniker 1900, A. H. Keane 1920) gaar ogsaa ud fra Formen af Haaret. Man skelner mellem tre Grundformer: Hos de uldhaarede (krushaarede) er Haarets Tværsnit elliptisk, hos de lokkede (Europæerne f. Eks.) er det ovalt, og hos de glathaarede er det cirkelrundt.

Til en fuldstændig antropologisk Beskrivelse af et Individ hører et stort Antal Maal og Bestemmelser foruden en almindelig Karakteristik og Angivelse af Alder, Køn, Nation (Stamme), Hjemsted m. m. Den tyske Antropolog F. von Luschan angiver saaledes ca. 80 Maal og Forholdstal af Legemsproportioner, ca. 40 Bestemmelser af Farve og Formforhold, endvidere Haarprøver, Aftryk af Hænder og Fødder, Afstøbning i Gips (f. Eks. af Ansigt) og naturligvis Fotografier saavel forfra som fra Siden. Det er imidlertid klart, at kun de færreste Opdagelsesrejsende vil være i Stand til at give en saa detailleret Beskrivelse af et Individ, og von Luschan har derfor udarbejdet et Skema til Brug for Forskningsrejsende, hvor de ca. 120 Maalinger og Bestemmelser er reduceret til 27, som vi skal anføre her: 1) Iris (Øjets Regnbuehindes) Farve, 2) Haarets Farve, 3) Hudens Farve, 4) Hovedets største Længde,

Krumpasser anvendes til Maaling af Hovedets Længde og Bredde.

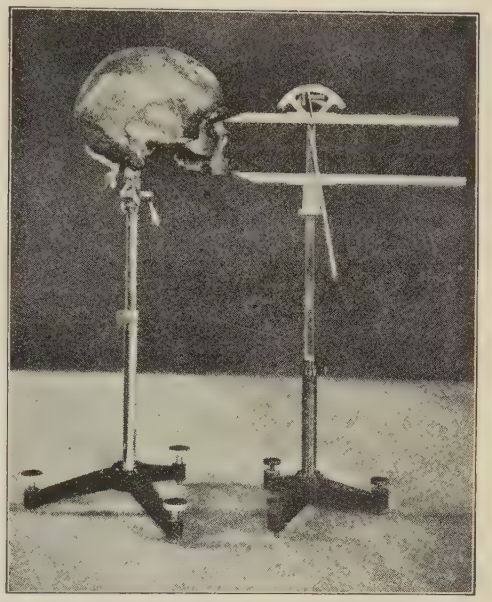

Til Vinkelmaaling af Kraniet anvendes Goniometret, der bestaar af to vandrette forskydelige Staallinealer paa et lodret Stativ, forsynet med Gradbue og Viser ved sin øvre Ende. Kraniet anbringes paa et andet lodret Stativ i en ganske bestemt Stilling.

5) Hovedets største Bredde, 6) Ansigtets største Kindbuebredde, 7) Hovedets Højde over Øregangene, 8) Ansigtets Højde fra Hage til Næserod, 9) Næsens Højde, 10) Næsens Bredde, 11) Hovedets Længde-Bredde-Indeks, 12) Hovedets Længde-Højde-Indeks, 13) den morfologiske Ansigtsindeks, 14) Næse-Indeks, 15) Legemsvægten, 16) Legemshøjden, 17) Højden over Jorden af øvre Brystbensrand, 18) Højden over Jorden af øvre Skambensrand, 19) Højden over Jorden af den højre Acromion (Skulderbladskammens Spids), 20) Højden over Jorden af højre Mellemfingerspids, 21) Kroppens Længde (fra øvre Brystbensrand til øvre Skambensrand), 22) Kroppens Længde i Forhold til Legemshøjden, 23) Armens hele Længde, 24) Forholdet mellem Armlængde og Legemshøjde, 25) Benets Længde, 26) Forholdet mellem Benlængde og Legemshøjde og 27) Forholdet mellem Arm og Benlængde.

Selv om en hel Del af ovennævnte Bestemmelser kan beregnes af de tagne Maal (nemlig 11, 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 26 og 27), er der dog nok at gøre for den Mand, der fra fjerne Egne vil bringe et virkeligt brugbart Materiale hjem til de antropologiske Laboratorier og Institutioner.

— — —

Som allerede tidligere nævnt maa vi betragte største Delen af Jordens Befolkning

Ovenstaaende Kort, som er laant fra W. Z. Ripleys Bog „The races of Europe“ („Europas Racer“), der udkom i Aaret 1900, viser Langskallernes og Kortskallernes Udbredelse i Europa. I de lyse Distrikter (nordlige og sydlige Europa) er Langskallerne (Indekstal under 80) overvejende, i de mørke Distrikter (Mellem-Europa) er Kortskallerne (Indekstal over 80) i Flertal. Man har søgt at forklare denne Udbredelse ved at antage, at Europa under Istiden var beboet af en langskallet Race, og at saa senere — efter Istiden — en kortskallet Race er trængt ind fra Vest-Asien over Balkan og Alperne til Frankrig, hvorved de nordlige Langskaller blev skilt fra de sydlige. De sydlige Langskaller er mørke, de nordlige lyse; Lysheden betragtes som et sekundært Fænomen, idet den af mange opfattes som en Tilpasning til køligere, mere solfattige Egne.

som Bastarder[1]), opstaaet ved Blanding af forskellige Raceelementer. Man kan med Sikkerhed gaa ud fra, at Menneskeslægten i Tidernes Løb har forandret sig stærkt[2]), og at adskillige erhvervede eller opstaaede Ejendommeligheder har vist sig at være arvelige. Dels herigennem og dels gennem kulturel og geografisk Prægning har Blandingsbefolkningen faaet et vist Fællespræg, saa det kan være berettiget at tale om en hvid, en gul og en sort Racegruppe. Men det er umuligt og vil sikkert altid være umuligt at give en Raceinddeling, som omfatter alle Jordens Folk. Vi vil derfor i det følgende begrænse os til at give en Oversigt over de Racer, som anses for at være de »oprindelige« — »Urracerne«, som man har kaldt dem —, og hvoraf Jordens nuværende Befolkning er opstaaet ved Blanding og Krydsning.

I Europa træffes som berørt foran 2 ret forskellige Urracer: Langskaller og Kortskaller. Langskallerne er karakteriseret ved udstaaende Nakkebensparti, smalt eller ovalt Ansigt og slank Legemsbygning, Kortskallerne ved ret opstigende Nakkeparti, afrundet Kranium, kort, bredt Ansigt og firskaaren Legemsbygning. Begge disse Typer kan være enten lyse eller mørke, saaledes at vi ialt faar fire Racer.

De lyse Langskaller findes mest udpræget i det nordlige og nordvestlige Europa og benævnes den nordiske Race. De mørke Langskaller har deres Hovedudbredelse i Syd-Europa, hvorfor de har faaet Navnet den mediterrane Race (Middelhavsracen). De mørke Kortskaller forekommer hyppigst i Mellem-Europa, og Racen kaldes den alpi-

[1]) Se herom FREM Nr. 7.
[2]) Se herom bl. a. Victor Madsens Artikel i FREM Nr. 63: Menneskeslægtens Oprindelse.

ne. Mindst udbredt er de lyse Kortskaller, som kun er beskrevet fra Vest-Norge, Litauen og i visse Alpeegne (dinariske Race).

Almindeligt antages nu, at Europa i Istiden har været beboet af en langskallet Race, som fra de sydlige Egne har bredt sig over hele Europa, og at saa senere — efter Istiden — en kortskallet Race er trængt ind fra Vest-Asien over Lilleasien, Balkan og Alperne og blandet sig med den derboende Befolkning og saaledes adskilt de nordlige Langskaller, der er blevet lyse, fra de sydlige.

Nær beslægtet med Langskalleracen i Europa er den hamitiske eller maaske bedre hamitoide Race, der findes i Atlaslandene, Sahara, Ægypten, Arabien og Abbessinien og hvortil ogsaa Somalierne og Gallerne maa regnes. Den spores endvidere i Sudan, Central-Afrika og Øst-Afrika som tilblandede Elementer hos adskillige negeragtige Folk (Bantu og Hottentotter). Den adskiller sig fra de europæiske Langskaller ved en betydelig mørkere Hudfarve.

I Forasien fra Lilleasien til Pamir findes derimod en kortskallet Race, den assyroide eller armenoide, der bl. a. udmærker sig ved den stærkt krummede Næse, og som staar den alpine Race i Mellem-Europa nær. Ogsaa i Øst-Europa spiller det kortskallede Raceelement en Hovedrolle, maaske mest beslægtet med den alpine Race. Men vi kommer nu til et ganske ejendommeligt Forhold, og det er, at man helt ovre i Øst-Asien paa de nordlige japanske Øer træffer et Folk, Aïnoerne, der antropologisk set er vidt forskellig fra de omboende mongoloide Folk, og som synes at have sine nærmeste Slægtninge i den russiske Landbefolkning. Foruden ved den lyse Hudfarve og de europæiske Ansigtstræk udmærker Aïnoerne sig ved en meget stærk Behaaring med kulsorte Legems- og Skæghaar. Man har søgt at forklare dette mærkelige Udbredelsesomraade ved at antage, at der fra Grænseegnene mellem Turan og Central-Asien i en fjern Fortid er gaaet en Folkestrøm mod Vest over Ural til Rusland, medens en anden er gaaet over Bajkal- og Amuregnene imod Øst, og Aïnoerne skulde da være den sidste Rest af disse Folk.

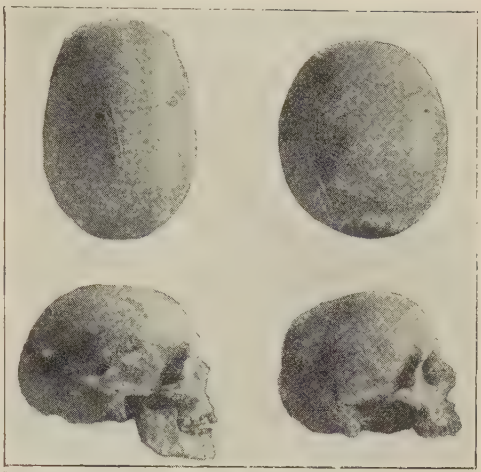

Kraniet set fra oven og fra Siden. Kraniet til venstre er typisk langskallet; Indekstallet o: Bredden udtrykt i Procent af Længden er 70. Kraniet til højre er ligesaa typisk kortskallet, Indekstallet er 88. I den videnskabelige Litteratur benyttes de græske Benævnelser Dolichocephaler (dolichos, lang; Kephalé, Hoved) og Brachycephaler (brachys, kort).

Afbildninger fra de gamle Ægypteres Kongegrave (19. Dynasti). De viser, at Ægypterne har været klar over, at der var stor Forskel mellem Jordens Folkeslag. Afbildningerne er givet med Farver; Ægypteren (foroven til venstre) er malet rødbrun, Syreren (foroven til højre) gul, Negeren (forneden til venstre) sort og Libyeren (forneden til højre) hvid. Ogsaa i andre Henseender er Gengivelserne beundringsværdige naturtro, f. Eks. med Hensyn til Skægvækst.

I Nord-Asien træffer vi en anden Race, Palæasiaterne (Gammelasiaterne), hvis bedste Repræsentanter er Chukcherne. De er middelhøje af Vækst og har lys Hudfarve, Ansigtet er bredt med fremstaaende Kindben, Næsen er lige, Øjespalterne er store og lige, Skægvæksten er ringe, og Hovedhaaret er stridt og sort.

Denne Race fortrænges nu mere og mere af den egentlige Mongolrace, der karakteriseres ved en bleg gullig til gulligbrun Hudfarve, ringe Udvikling af Skægvækst, sort stridt Hovedhaar, bredt, fladt Ansigt med fremstaaende Kindben og lav Næse, kort og højt Kranium, mørke Øjne og skraatstillede Øjespalter, lav Vækst, korte Lemmer og smaa Hænder og Fødder.

I Amerika træffes foruden en mere mongolsk Type (Eskimoerne) den saakaldte indianske Race, der af mange regnes nær Mongolerne, medens andre er mere tilbøjelige

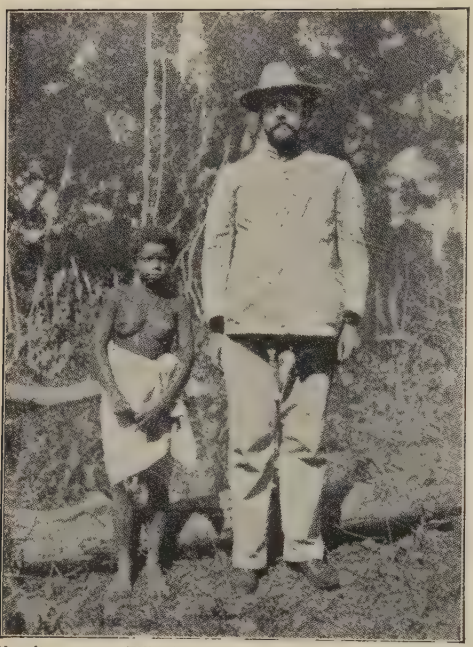

Negritoerne paa Filippinerne hører til Jordens mindste Mennesker, hvilket tydeligt fremgaar af ovenstaaende Billede, der viser en Negerkvinde ved Siden af en hvid Mand. — Ogsaa i Afrika findes en Dværgnegerrace — Negrillos kaldes de her. Som Eksempler kan man nævne Pygmæerne i Congo, og Buskmændene i Syd-Afrika.

til at stille dem i Nærheden af Eranerne. Indianerne har sikkert engang udgjort en mere ensartet Type, men i Tidens Løb er der sket saa mange Forandringer, at de nu er meget forskellige m. H. t. Legemshøjde, Kranieform, Næse, Hudfarve, der gaar fra meget lyst til næsten sort, hvorfor den »røde« Race er en uheldig Betegnelse.

I Syd-Asien findes to ret forskellige Racer: Malajerne og Indoaustralierne. Malajerne har en gulligbrun Hudfarve, groft, glat Haar, sparsom Skægvækst, bredt, kort Kranium, fremstaaende Kindben, lav Næse, og Øjespalterne er lige eller kun lidt skraatstillet (sammenlignet med Mongolerne). Malajer bor i Malaccahalvøens Kystegne, i Dele af Bagindien, Indonesien og hertil kan maaske ogsaa regnes Polynesien.

Indoaustralierne er middelhøje med forholdsvis lange Lemmer, Hudfarven er mørkebrun, Kraniet er lille, men langt. Øjenbrynsbuerne er kraftige, Næseroden indtrykt, Øjnene derfor dybtliggende, Næsen har tit en indbuet Ryg, Fløjene er altid brede, og Næsetippen er nedadkrummet, Skægvæksten er kraftig, det sorte, grove Haar er lokket, hvorfor mange Antropologer holder paa et fjernt Slægtskab mellem Indoaustralierne og Eranerne, saa meget mere som Kranier af Neanderthalracen[1]), der levede i Europa i Istiden, minder om de nulevende Indoaustralieres. Hertil hører Kolarerne i Forindien, Veddaerne paa Ceylon, forskellige Folk i Bagindien (Mon-Khmer Moi, Indlandsstammer paa Malaccahalvøen) og Australnegrene.

Paa Ny Guinea og Øerne Øst derfor bor Melanesierne, der gennemgaaende er ret store med stærk Legemsbehaaring og sort kruset Hovedhaar. Hudfarven er meget mørk (mela ɔ: sort), Kraniet er langt og smalt. Ansigtet er bredt og Underansigtet noget fremstaaende, Næsen smal og mere fremtrædende end hos de afrikanske Negre, om hvilke de ellers minder. Endelig udmærker de sig ved kraftige Øjenbrynsbuer.

En anden negroid Type findes spredt i Indonesien: Negritoerne. De ligner Melanesierne i mange Henseender, men er dværgagtige, Kraniet er ogsaa noget kortere, og Næsen er mere bred. Hertil regnes forskellige Stammer i det indre af Filippinerne, paa flere af Sundaøerne, Orang Semang og Malaccahalvøen og Minkopierne paa Andamanerne.

Hovedmassen af Befolkningen i Afrika Syd for Sahara tilhører den egentlige Negerrace. Negerne er mørke af Farve fra dybt ibenholtssort til smudsiggulbrun. De er kraftigt bygget, i Almindelighed slanke og ofte høje af Vækst. Hovedet er smalt. Panden skraat tilbagevigende, Kæbepartiet stærkt og fremspringende, Næsen bred og flad, Læberne tykke og svulmende. Haaret er mørkt, kruset og uldagtigt. Ejendommeligt er det, at Muskelvævet er svagere udviklet end Knoglerne, hvorfor Lemmerne ikke er særlig kraftige (tynde Lægge).

Ogsaa i Afrika findes en dværgagtig negroid Race, som til Forskel fra Negritoerne kaldes Negrilloes. Hertil hører Dværgnegrene i Ækvatorial-Afrika og Buskmændene i Syd-Afrika. Dværgnegrene bliver sjældent over 140 cm, Buskmændene sjældent over 145 cm. Benene er korte og Kroppen derfor forholdsvis lang. Hudfarven er lysere end hos de omboende Negre, og Kroppen er dækket med fine uldagtige Haar. Endelig kan nævnes en ganske besynderlig Ejendommelighed hos Buskmændskvinder, nemlig den saakaldte Steatopygi, hvilket vil sige lokal Ophobning af Fedt paa Sædepartiet og øvre Del af Laaret. Man antager, at denne Fedtbag har samme Betydning som Puklen hos Kamelen, altsaa Gemme til Brug i daarlige Tider.

Naar vi i ovenstaaende Oversigt ikke har

[1]) Se ovennævnte Artikel af Victor Madsen i FREM Nr. 63.

nævnt Inderne, er Grunden den, at disse — saavel de dravidiske som de indoeuropæiske — maa betragtes som Blandinger af den eranske og den indoaustralske Race. Ligeledes var Tasmanierne Blandinger af den indoaustralske og den melanesiske Race. Paa samme Maade kan vi ogsaa sige, at største Parten af Danskerne er Blandinger af en langskallet og en kortskallet Race, hvor Langskalletheden er det dominerende (fremherskende) Element. Hertil kommer saa et helt andet Element, idet der ogsaa findes Kranieformer, der minder om Neandertalernes, mest udpræget paa Anholt.

Trods det, man nu er enige om, at Menneskeslægten udgør en Enhed, er der ikke faa Europæere, som betragter den hvide Race som staaende over de andre og behandler de farvede Folk derefter, d. v. s. ofte kun som Dyr. Den nyere Tids Kolonisationshistorie byder os Eksempler nok derpaa. De hollandske Boerer i Syd-Afrika skal i sin Tid uden for deres Kirker have anbragt Plakater med Paaskriften: »Ingen Adgang for Hottentotter og Hunde«. Da en Missionær engang bebrejdede en Boer, at han havde dræbt et Menneske, svarede denne: »Ak, nej, min Herre, Gud bevare mig for en saadan Synd«. »Men har du da ikke skudt din Tjener,« spurgte Missionæren, og Boeren svarede: »Aa, De mener disse Kreaturer, jo dem har jeg skudt mange af!«

Englænderne er ikke meget bedre. De har holdt Klapjagt paa Tasmanierne(!), og de har gjort deres til at udrydde den oprindelige Befolkning i Australien. Der er til Stadighed et uoverstigeligt Svælg mellem dem og de indfødte i deres Kolonier. Det er forbudt endog højtkultiverede Indere og Kinesere at komme i de engelske Hoteller eller benytte de samme Jernbanevogne som Englænderne. Et saadant Standpunkt er i Længden uholdbart. Der er intet, som berettiger os Europæere til at betragte de ikke hvide Racer som laverestaaende Racer, som man har Lov til at behandle, som man vil.

Særligt er det gaaet ud over Negrene. Men vi maa huske paa, hvilken Rolle Klimaet spiller, i hvor høj en Grad det kan slappe og gøre en sløv. Hvorledes bliver ikke den hvide Mand, som tvinges til Ophold i længere Tid i de fugtigvarme Troper. Han er i Virkeligheden ganske ude af Stand til at præstere noget legemligt Arbejde. Han maa med ikke for mange Aars Mellemrum besøge Europa ikke blot for sin Fornøjelses Skyld, men ogsaa for sit Helbreds, om han ikke skal bukke fuldstændigt under.

Anbragt under bedre klimatiske og bedre sociale Forhold viser Negrene deres Udviklingsmuligheder, og de er dog i Forvejen *handicapet* af den hvide Mand paa Grund af deres sorte Farve. Saa meget mere beundringsværdigt er det da at se, hvad de kan præstere. Vi kender alle Booker Washington og hans Skole (Universitetet i Tuscagee i U. S. A.). Det var en Neger, René Maran, som i 1921 fik den litterære Goncourt Pris i Frankrig for sin Bog »Batoula«.

Negerpige fra Congo. Hendes ene Haand er hugget af, fordi hendes Fader ikke har samlet nok Kautschuk. Belgiernes grusomme Fremfærd mod Indbyggerne i Congolandet trodser enhver Beskrivelse. At noget saadant har kunnet finde Sted i vor Tid har ikke hævet den hvide Races Anseelse mellem de farvede Folkeslag. „Der gives ikke andre „Vilde" i Afrika end nogle „Hvide", der er blevet gale."

Hvad den gule Race angaar, saa har den forlængst vist, hvad den kan naa frem til. I Løbet af 25—30 Aar erhvervede Japanerne sig hele den europæiske Civilisation og Teknik og er blevet Europæerne skrappe Konkurrenter paa Verdensmarkedet, hvad Industriprodukter angaar. Jeg har i Japan truffet almindelige unge Mennesker, som om Danmark ikke blot vidste, at København var Hovedstaden, men ogsaa at det var et Mejeriland, og at vor vigtigste Eksportartikel var udmærket Smør, som gik til England, og jeg har været sammen med kinesiske Studenter, som kendte mere til Søren Kierkegaard og Harald Høffding end de $^{9}/_{10}$ af Danmarks Befolkning gør, og som var fulde af Beundring for H. C. Andersen og I. P. Jacobsen.

Det turde være paa Tide, at Europæerne fik Øjnene op for, at deres hovne og brutale Opførsel over for »the coloured people« er ganske uberettiget og ingen Steder hører hjemme. Som Forholdene nu er og har været, fristes man til at udvide til hele Jorden, hvad von Luschan sagde om Afrika, da Afsløringer om de belgiske Skændselsgerninger i Congo kom frem: »I Afrika gives der ikke andre »Vilde« end nogle hvide, som er blevet gale«.

FINAR STORGAARD

BJERGE OG DALE

De nederste Bjergskrænter begyndte ganske sagte at glide. Saa med eet styrtede et stort Klippestykke fra den højtliggende, stejle Fjeldvæg, ned paa de skraa, grønne Flader underneden, og nu kom ogsaa disse i en underlig Uro. Det saa ud, som om de øverste Jordlag vendte sig, den grønne Græsfarve forsvandt, og den underliggende brunsorte Jord væltede frem alle Vegne. Fuglene i Skoven lettede alle som een og skreg af Skræk, thi nu begyndte Træerne at svinge frem og tilbage, stærkere end i den voldsomste Storm. Folkene i Dalen fik nu en Anelse om, at der var noget galt paa Færde, idet nogle store Stenblokke kom humpende ned over Klippesiderne, men kun ganske enkelte havde noget Begreb om, hvad de følgende Minutter vilde bringe, thi ingen i Dalen kunde se, hvad der foregik i de højere liggende Dele af Bjerget. Heroppe blev Bevægelsen stærkere med hvert Sekund, alentykke Graner knustes som Tændstikker, Træer reves op med Rode og maledes sammen med Grus, Sand, Klippestykker og smaa Fjeldhytter fulde af Hø, og denne skrækindjagende Blanding kom ned mod Dybet, først i samlet Skred, saa i hurtigere Løb og til Slut i et lynsnart fremvæltende Kaos omgivet af tætte, brune Støvskyer. Nu forstod Dalens Folk Stillingen i al dens Gru og saa, at Døden fra Bjergene var over dem. Da Støvskyerne havde sat sig, saa Beboerne i andre Dele af Dalen, at et stort Stykke af deres Land med Landsbyer og frodige Marker var dækket af Skredet, der var løbet tværs over Dalbunden og først standset i sin vilde ødelæggende Fart af Bjergskraaningen paa den anden Side. En Del af Skredet gik ud i en Sø, hvis Vand kom i en saadan Bevægelse, at der skyllede hærgende Flodbølger ind over Bredderne og foraarsagede store Ulykker. 457 Mennesker mistede Livet, og endnu flere blev saaret og bragt til Tiggerstaven, fordi alt, hvad de ejede og havde, blev begravet under de nedstyrtende Jordmasser.

Tysklands højeste Punkt, Zugspitze, (2964 m). Billedet er taget fra selve Toppen ned paa en lang, smal Kam, et Krat, der danner Grænsen mellem to store Dalsystemer. Til højre ser man lige Kanten af nogle Sneflader dybt nede i Dalen Höllenthal. I højre Forgrund ses en lille Sneflade med Streger efter Stenslag.

Saadan omtrent ser det Billede ud, man faar frem ved Læsningen af de gamle Beretninger om det store Bjergskred, der i Aaret 1806 hjemsøgte Nordskraaningen af Bjerget Rigi i Schweiz, og Eksempler af denne Art kan nævnes fra alle Jordens Bjerglande. En ejendommelig Tryghedsfornemmelse ved den hjemlige Jord griber Sletteboeren ved Læsningen af Beretningerne om disse Katastrofer. Set med Geologens Øjne er de imidlertid kun et lille Led i en langt større Virksomhed, hvis Resultater ikke kommer frem i Aarhundreder men i Hundredtusinder af Aar, Udjævningen og Fladgørelsen af Jordens Overflade. Denne Proces kan iagttages overalt. Gaa f. Eks. ud en Foraarsdag, inden Kornet er kommet op, og se hvor tyndt Muldlaget er paa de danske Bakkeknolde, saa tyndt, at man mangfoldige Steder kan se Leret grine igennem, og Grunden hertil er den ganske simple, at Mulden langsomt kryber ned i Dalene bort fra de højstliggende Steder. Vi erkender her den samme Virksomhed, Bevægelsen mod Dybet, der er det karakteristiske for Lavineskredet i Schweiz og for Muldkrybningen i Danmark, og den drivende Kraft er overalt den samme, Tyngdekraften eller Jordens Tiltrækningskraft, der virker paa hver eneste stor eller lille Ting og forsøger at bringe den saa nær til Jordens Midtpunkt som muligt, at trække den nedefter.

Men Betingelsen for, at denne Kraft kan komme til at udføre et Stykke Arbejde, er naturligvis, at Jordens Overflade er ujævn, saa der kan blive noget at flytte med, og i den Henseende er der ingen Mangel. Vi har iagttaget, hvordan Jordoverfladen ved Jordskælv har forskudt sig op og ned nogle faa Meter; men straks er der en Højdeforskel at udjævne, og ved Studiet af tidligere Jordperioder er vi kommet til Erkendelse af, at Jordoverfladen til Tider skydes sammen og lægger sig i Folder af mange Tusind Meters Højde, og alt dette skal udjævnes, før der kan komme Ro til Stede, Vulkaner vælter store Masser af Lava, Sten og Grus op til Overfladen og danner Bjerge, der ogsaa skal nedbrydes, og Resultatet er, at Udjævningsprocesserne aldrig kommer i Ro eller rettere sagt, der er endnu ikke forekommet noget Tidspunkt i Jordens Historie, hvor Jordens Overflade har været i Ro og Hvile; *Jordskorpen er ikke den samme nu som om 5 Minutter.*

Paa alle højere liggende Dele af Jordens Bjerglande fryser det næsten hver Nat hele Aaret rundt, og det Vand, som sidder nede i Revner og Sprækker, bliver til Is; men det medfører, at Revnen bliver større, fordi Vandet udvider sig ved Frysningen. Næste Morgen, saa snart Solen begynder at skinne paa Klippesiden, smelter Isen i Revnen, og en skønne Dag er der sprængt en lille Klippeblok løs af Fjeldet, og hvis Skraaningen er stejl, suser den en Morgen ved Solopgang ned mod Dybet som det, Bjergbestigeren kalder et *Stenslag*, og ve den Mand, som staar i dens Bane og ikke kommer til Side i rette Tid. Mange Bjergstier i Alperne og andre Bjerglande kan om Sommeren overhovedet kun befærdes uden Livsfare i Tiden mellem Midnat og Solopgang, fordi det regner med Stenslag, saa snart Solen skinner. Ogsaa dette Fænomen gentager sig andre Steder under andre Former. Mulden i Danmark fryser praktisk talt hver Vinter flere Gange og tøer igen op efter forholdsvis kort Tids Forløb, men hver Gang sker der Sønderdelinger i den. *Vi kalder Processen Frostsprængning.* En anden Findeling af Jordens Overflade fremkommer ved, at selve Opvarmningen ved Solens Straaler foraarsager Udvidelse og dermed følgende Sprængninger, et Fænomen, der navnlig spiller en Rolle i tørre Omraader og benævnes *Hedesprængning.* Det fælles for disse to Virksomheder er, at de smuldrer den faste Jordskorpe, hvorfor vi ogsaa med et fælles Navn betegner den *Vejrsmuldring*, og deres geologiske Betydning er den, at de løsner de øvre Jordlag, saaledes at de andre Nedbrydningskræfter faar noget løst, let flytteligt Materiale at virke i.

De Landskabsformer, som frembringes af Forvitringen, udmærker sig ved stejle og dristige Former, skarpe Tinder og bratte Klip-

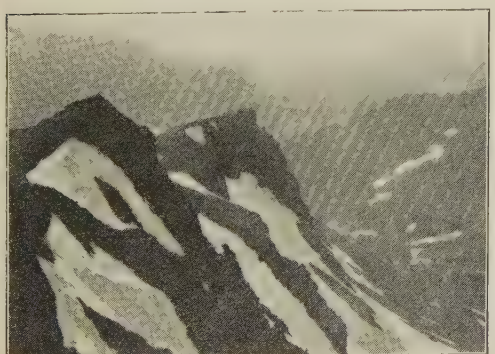

Bjerget Sulur i Sydvest-Island. Ogsaa her dannes der skarpe Kanter og Kamme, hvor Bjergsiderne skærer hinanden. Dalen til højre er udformet af en Ismasse, som tidligere, da Snegrænsen laa lavere end nu, strakte sig langt ud i Forlandet og afsleb Landskabet. I Baggrunden ses en stor Fjorddal.

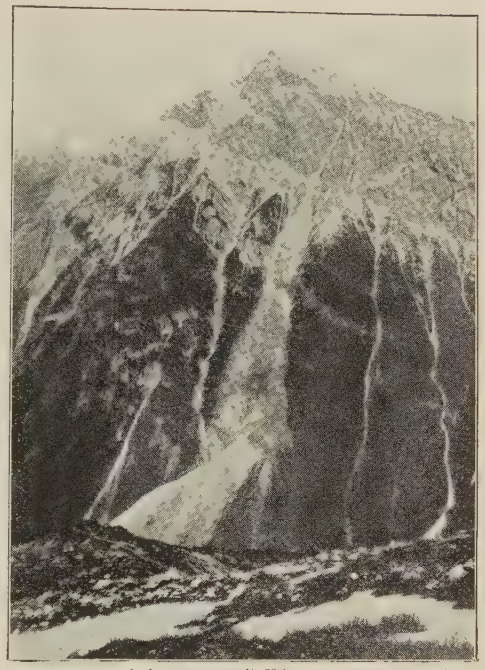

En 12-1300 m høj, meget stejl Klippevæg i Alperne (Karwendel-Gebirge). Billedet er taget fra en lignende Top og i Forgrunden ses lidt af denne. Dernæst følger en mægtig Dal, der adskiller to store Fjeldomraader. Det sorte paa Klippevæggen er Skov, øverst Krat af Bjergfyr, nederst Storskov af Naaletræer. Over ca. 2000 m er Bjerget nøgent, og mod Toppen ligger Nysne. De lyse Striber ned gennem Skoven er mægtige Vildbække, der danner sig oppe i Overkanten af den bevoksede Del, ved at mange Smaabække samler sig i store tragtformede Systemer. Forneden ses en stor Aflejringskegle af Grus og Sand, frembragt af den største Vildbæk.

Parti af en Stenlavine i Grosz-Glockner i Øst-Alperne, antagelig dannet 1918. Den er gaaet ned oven paa en Gletscher og har dækket denne fuldstændig til.

pevægge, der opadtil ender i takkede Kamme, som i Alperne er saa hyppige, at de har faaet et særligt Navn, *Grat*, der i mange Tilfælde er skarpe som en Tagryg. I Særdeleshed fremkommer smukke Former, naar de paagældende Bjergarter er forskellige med Hensyn til Haardhed, idet de haarde Partier saa vil komme til at staa frem højt over de bløde, der nedbrydes og føres bort. Paa den Maade er de fleste af de berømte Toppe i Alperne dannet, hvoriblandt vel nok Dolomiterne bærer Prisen med Hensyn til Skønhed og Kraft. Saadanne Egne stiller meget betydelige Fordringer til Bjergbestigernes fysiske og aandelige Kraft, det kræver et usvigeligt Herredømme over Legemets Bevægelser og Nerver af Staal at staa sikkert og uden Svimmelhedsfornemmelser paa disse smalle Kanter og Spidser med gabende Afgrunde paa Siderne, men den menneskelige Tilpasningsevne er stor, og selv Lavlandsbeboere kan ved fornøden Øvelse vænne sig til det.

Som omtalt er det Tyngdekraften, der driver de løse Masser mod Dybet, men i en Mængde Tilfælde kommer den nedadgaaende Bevægelse i Gang indirekte, nemlig ved det Skub, som Nedbøren giver, dels i Form af Vand og dels i Form af Is, og vi kommer herved ind paa de to andre geologiske Kraftsystemer, som bidrager til Bjerglandenes Udformning, nemlig Vandets og Isens bortgravende eller *eroderende, dens transporterende og dens aflejrende Virksomhed.*

I Almindelighed kan man sige, at det regner og sner mere i et Bjergland end i de omgivende Lavlande, men de to Former for Nedbør forholder sig væsentlig forskelligt. *Sneen* styrter i Reglen som Laviner ned fra de stejleste Toppe og Flader og samler sig i Fordybningerne i mægtig tykke Lag. Hvis vi er tilstrækkeligt højt oppe, vil Sommerens Varme ikke være i Stand til at bortsmelte den, og Resultatet bliver, at den ophobes fra det ene Aar til det andet, og efterhaanden bliver den saa omdannet til Is; men naar Is optræder i tykke Lag, mister den sin Sprødhed og bliver sejgtflydende omtrent som Dejg og heraf følger, at den langsomt glider nedefter, ned gennem Dale og Kløfter. Efterhaanden naar den saa ned til varmere Egne og smelter, men hvis Ismasserne er store og Skraaningerne stejle, kan disse Istunger blive mange Mil lange. De højtliggende Snemarker, der i Bunden er omdannet til Is, kalder man i Reglen *Firn*, og de derfra nedgaaende Istunger bærer i Alperne Navnet *Gletschere.*

En saadan skridende Ismasse slider naturligvis paa sit Underlag, og bortfører først det løse Materiale, og naar dette er borte, tager den fat paa det faste Underlag. Denne bortgravende eller eroderende Virksomhed fremskyndes derved, at Grus og Sten klistrer sig fast i Gletscherens Bund, og paa

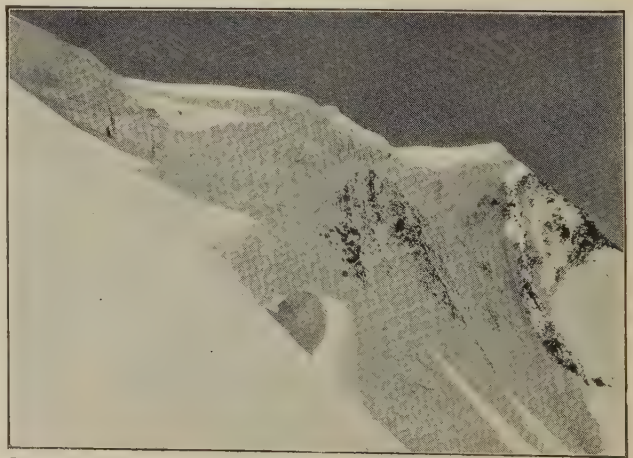

Sommerlandskab i Alpernes Højfjeld. Sneen ligger overalt tæt; kun paa meget stejle Skraaninger kan den ikke blive hængende og styrter ned som Laviner. Skraaningen er 6—700 m høj.

Firn- og Gletscheromraade i Alperne. I Baggrunden store Landskaber med stedseliggende Snedække. Heroppe dannes de store Isstrømme, Gletschere, der løber sammen i den forreste Del af Billedet. Man ser tydeligt, at disse Strømme, der er mange Kilometer brede, er fulde af Tværspalter. De lange sorte Striber er Grus og Sten, saakaldt Moræne, som Isen har ført med sig fra de højere liggende Fjeldpartier. Billedet er taget højt oppe fra, skraat ned mod Isstrømmene.

Grund af den overliggende store Isvægt pløjer disse den ene Fure i Klippegrunden ved Siden af den anden, men Helhedsindtrykket bliver alligevel en Afglatning, saaledes som hosstaaende Billede viser. Tværsnittet af en Dal, der paa denne Maade er udgravet af en Gletscher, bliver i Tidens Løb U-formet.

Vandet skyller ligeledes store Mængder af løst Materiale mod Dybet. I det smaa kan dette ses paa enhver Havegang efter et kraftigt Regnskyl; der hvor Vandet har skyllet, danner der sig smaa Render med stejle Vægge, og paa flade Steder aflejres de medførte Masser af Sand og Jord igen som svagt skraanende Flader. Det samme fremkommer i uendelig forstørret Maalestok i Bjerglandene. Naar det regner stærkt, danner Regnvandet alle Vegne paa Skraaningerne Smaabække, der samler sig til større Bække, som efterhaanden bliver til hele Floder, og med rivende Hast gaar det nedefter mod Dybet, men nogle Timer efter at Regnskyllet er overstaaet, er Vandet løbet af, og der hvor vi i Dag har en brusende Flod, som ingen menneskelig Magt kan gaa igennem, kan vi maaske i Morgen gaa tørskoet over, men ved næste Regnskyl følger det det samme Leje, og saaledes bliver det ved det ene Aarhundrede efter det andet, og efterhaanden graves der paa vedkommende Sted en dyb Kløft, hvis Bund er fuld af store Sten. En saadan Kløft, der kun fører nævneværdigt Vand efter stærke Regnskyl, kalder vi en *Regnkløft* eller en *Vildbæk*. Deres Virksomhed som *Bortførere af løst Materiale* er meget stor, men foregaar i Sæt efter hvert Regnskyl. Som bekendt er Plantevæksten meget forskellig i de forskellige Højder. I tempererede og tropiske Egne af Jorden er der nederst Skov, dernæst Krat, saa Fjeldhede og endelig nøgen Fjeldmark, Is og Sne. Det viser sig, at de voldsomste Vildbække danner sig oppe i det plantefattige Omraade over Skoven, og at de samler sig i store tragtformede Systemer, der løber sammen til enkelte Kolossal-Bække, som saa baner sig Vej ned gennem Skoven, saaledes som det kan ses paa vedføjede Billede.

En ganske særlig Betydning faar disse Vildbække i Foraarstiden. Vi er jo her i Landet stærkt optaget af det Ælte og Søle, der opstaar, naar et Snedække paa 10—20 cm smelter i Løbet af en Uges Tid. Til Sammenligning bedes man gennemtænke følgende: Snedækket i Bjergegne bliver hyppigt meget stort, langt over 1 Meter, og endnu en Faktor bliver ved denne Lejlighed af Betydning, nemlig den, at man i Reglen hvert

Højfjeldsnatur paa 69 ° nordlig Bredde, i Lapland, omtrent ved den norsk-svenske Grænse. De tunge Skyer fra Atlanterhavet driver hen over Fjeldene. I Forgrunden ses en af Skovens øverste Forposter, en Birk, som i mange Aar har fristet en kummerlig Tilværelse og nu for kort Tid siden har opgivet Kampen for Tilværelsen. Naar vi gaar længere ned i Dalen, træffer vi Skov, højere oppe i Fjeldet møder vi den nøgne Fjeldmark.

Billedet viser de haarde Vilkaar, Højfjeldsnaturen byder Planterne. Vi er midt i Højsommeren, og dog er Blomsten kun naaet til Udfoldelse efter en rasende Kamp med Sneen, men nu er det overstaaet, og den staar og bader sig i det stærke Sollys, Livet har denne Gang sejret.

Foraar paa Grund af særlige Vinde, som hedder Føhn, faar en ganske pludselig Temperaturstigning f. Eks. fra ÷ 2 til + 15 i Løbet af en Times Tid. En saadan Stigning medfører naturligvis en ganske uhyre Snesmeltning, og naar man tilmed betænker, at den foregaar paa meget stejle Skraaninger, vil man indse, at der paa en Gang maa frigøres overmaade store Vandmasser, der styrter sig ned mod Dalene med en umaadelig Kraft og Hastighed. I de Timer, da Snesmeltningen foregaar, er Vildbækkene større end nogen Sinde, der hvor vi om Sommeren kan hoppe over Bækken, ser vi nu 3—400 Meter brede, brusende Floder, der fører Sand, Grus og Sten, Træer og Huse med sig i det vildeste Virvar nedefter.

En stor Del af Floderne i Bjerglandene udmærker sig altsaa ved en meget uregelmæssig Vandføring, og navnlig i Sommertiden tørrer de til Tider ganske ud; til Gengæld faar Bjerglandenes Vandløb i den varme Aarstid en anden Vandforsyning, nemlig det fra Isen i Højfjeldet kommende Smeltevand, der adskiller sig fra det krystalklare Kildevand ved at være ganske mudret og leret. En Flod som den øvre Rhin vil om Sommeren føre uklart og mudret Vand, mens den om Vinteren, naar der praktisk ingen Afsmeltning finder Sted i Bjergenes Isregioner, vil føre langt mere klart Vand.

Alle disse forskellige Bække forener sig nu til større Vandløb, og derved forøges naturligvis Transportevnen. Dalen, hvori en saadan Flod løber, vil altsaa blive bredere og dybere, efterhaanden som Vandet graver sig ned, og hvis Løbet af en eller anden Grund bliver roligere, vil Vandet afsætte noget af sit opslemmede Materiale og danne Banker af Grus og Sand. En Dal, der er dannet af det rindende Vand faar altid et V-formet Tværsnit, *men hvis den bliver tilstrækkelig gammel vil dens Bund blive flad, og Dalen som Helhed vil komme til at ligne et Trug.*

Nu er der jo imidlertid den Mulighed, at Klimaet i et Landomraade kan forandre sig. Som bekendt var store Dele af Danmark for 20—30,000 Aar siden dækket af Is, fordi vort Klima paa den Tid var saa langt koldere end nu, men den samme Klimaændring har ramt f. Eks. Alperne, og det viser sig, at den her giver det morsomme Udslag, at Isen paa Bjerghøjderne har strakt sine Tunger af Gletschere længere ned i Dalene. Hvis nu i Forvejen disse Dale har været gennemstrømmet af Floder, har de haft et V-formet Tværsnit, men ved Isens Arbejde faar de nu et U-formet, og bliver samtidig uddybet.

Men nu Menneskene i saadanne Egne af Jorden, hvorledes lever de, og hvordan faar de Jorden til at yde de Produkter, som er nødvendige til Livets Opretholdelse?

Ja, her viser det sig, at Kaarene paa mange Maader bliver mærkelige og haarde, men paa den anden Side fører det med sig, at Menneskene udvikler en dertil svarende Kraft og Snedighed; det gaar her som i andre Forhold, at Folk vokser med Opgaverne, og tilpasser sig i den Grad til Overvindelsen af Vanskeligheder, at de til sidst ikke ser, at der i det hele taget er nogen Vanskelighed.

Alene med Hensyn til Anbringelsen af

Korntørring i Dalarne. I mange Bjergegne er det meget vanskeligt at faa Hø og Korn tørt, og man bruger derfor en Ophængning paa Stilladser, som oftest af Træ.

selve Boligen, Huset, kommer der den mærkelige Vanskelighed, at der er saa forholdsvis lidt flad Jord, og selv om man nok kan bygge et Hus paa en Klippeside, saa er det i visse Forhold ikke saa rart, og man undgaar det helst, det bruges i hvert Fald kun ved ganske særlige Lejligheder, som f. Eks. hvis en Mand vil beskytte sit Hus mod Overfald eller lignende, og selv da foretrækker han en Flade, men med stejle Kanter. Vi har ogsaa set, at Bjergskraaningerne til Tider bliver overskyllet af rivende Bække, og at de er udsat for de i Indledningen til denne Artikkel nævnte Skred-Katastrofer. Man bygger derfor sit Hus nede i Bunden af Dalene, hvor som omtalt Floderne har lavet smaa Sletter omkring deres Lejer. Her findes ogsaa den eneste dyrkelige Jord. Man kan ikke saa Korn paa en Klippe, og det meste af Løsjorden fra Højderne er, som omtalt, skyllet ned i Dalene.

Vi staar altsaa over for det mærkelige Forhold, at af et stort Bjergland som f. Eks. Norge kan kun en ringe Del endda en yderst ringe Del tjene som Virkeplads og Bolig for Mennesker. Til Gengæld bliver de gunstige Pladser i mange Tilfælde meget tæt bebygget, og i de fleste Bjerglande faar vi ikke den spredte Befolkning, der er saa karakteristisk for store Dele af Danmark og andre Lavlandsomraader. Menneskene ligesom klemmes sammen af Bjergene. Til Gengæld bliver saa de enkelte Bygder noget for sig selv, der kommer ikke den Ensartethed over en Bjergbefolkning som over en Lavlandsbefolkning, hverken med Hensyn til Sprog, Racepræg eller med Hensyn til Sæder og Skikke. Højlandene har fra tidlig Tid været en Fjende af Menneskene og deres Værk. I gamle Dage kom man der ikke uden at være nødt til det, men i den nyeste Tid har ganske vist mange faaet Sans for den ejendommelige og vilde Naturskønhed, der findes oppe i disse ugæstmilde Regioner, og hver Sommer besøges Bjergene i Europa og De forenede Stater af en Mængde Mennesker, der her henter Lægedom for de Saar, som det moderne rastløse Kulturliv bibringer Sindene. Nu har ogsaa den moderne Teknik paa mange Maader lettet Adgangen til Højfjeldet, og navnlig er Dalene ikke nær saa isoleret som i gamle Dage, paa Grund af de Fremskridt, som Vejbygningsvæsnet og navnlig Jernbanebygningen har gjort, man kører nu paa nogle Timer fra den ene Bygd til den anden ofte tværs igennem de Kæder, som man i fordums Tider var Dage om at komme over. Det kulturelle Samkvem er steget enormt, og derved har saa Bjergegnene faaet noget af Slettelandenes Ensartethed, men endnu er denne Udligning kun delvis gennemført, og stadig er Livet mellem Bjergene præget af en vis Strenghed og vil vel altid vedblive at være det. En Grund hertil er utvivlsomt de i denne Artikkel omtalte Naturforhold, der, som man vil se, udmærker sig ved, at de samme Kræfter virker her som andetsteds, men det er ligesom alt ytrer sig stærkere og heftigere. Vekslingen i Vejrliget optræder med uhyre Kraft, alle Jordens nedbrydende Kræfter faar ganske særlig gunstige Arbejdsvilkaar, og deres Virkninger bliver stærke og ofte ødelæggende for Mennesker og Menneskeværk.

NIELS NIELSEN

Bjergbestigere i Alperne. Billedet giver et Begreb om, hvor vanskeligt det er selv om Sommeren at komme fra den ene Dalbygd over til den anden, idet man ofte maa op i den evige Snes Regioner. Man gaar i Reglen, som Billedet viser, 3–4 Personer bundet sammen med et ca. 25 m langt Tov. I det Tilfælde at en af Deltagerne skulde styrte ned, vil nemlig de andre være i Stand til at holde ham. Der holdes Frokost midt i Sneen; bemærk Snebriller og Isøkser.

KRISTIERN I's REJSE TIL ROM

Den 9. Januar, Søndagen efter Helligtrekongers Dag i Aaret 1474 red en anselig Skare ud fra Segeberg Slot. Den fornemste af Skaren var øjensynlig en meget høj, kraftig Mand paa et halvt Hundrede Aar; sikkert og godt sad han til Hest, og i sin mørke Dragt saa han stadselig og fornem ud. Haaret bar han langt, men var glatraget, og ellers beherskedes hans fyldige Ansigt af en stor, lidt krummet Næse og ejendommelige sammentrukne Bryn under den lave Pande. Han talte muntert med sine Ledsagere; men naar han smilte, kunde man ikke undgaa at se, at han havde Underbid.

Kristiern I blev i 1448 valgt til Danmarks Konge af det danske Rigsraad, snart efter ægtede han sin Forgænger Kristoffer af Bayerns Enke, Dorotea af Brandenburg, der fødte ham Sønnerne Kongerne Hans og Frederik I. Efter at have sikret sig Norge ved den evige Forening mellem Norge og Danmark i 1450 kæmpede han for at vinde Sverige, hvor han da ogsaa blev Konge i 1457—63, indtil han maatte opgive Sverige efter Nederlaget paa Brunkebjerg 1471. Imidlertid havde han ved Forhandlinger i Ribe 1460 erhvervet sig Landene Slesvig og Holsten, dog kun mod store Pengeofre, der i Forbindelse med en i øvrigt svigtende Økonomi, forarmede ham i høj Grad. Ganske modsat sin Husbonds noget fantastiske Natur, arbejdede Dronning Dorotea klogt og maalbevidst med streng Økonomi paa at fremme sine Planer, saaledes lykkedes det hende efter Kristiern Is Død (1481), stik imod Ribeaftalernes Ord om Slesvigs og Holstens Udelelighed, at faa sin Yndlingssøn Frederik gjort til selvstændig Parthaver i Landene i Fællesskab med den ældre Broder Kong Hans. Billedet, der er malet i det 16. Aarhundrede, mange Aar efter Kongeparrets Død, findes paa Gavnø.

Det var den danske Konge Kristiern den Første, der var ved at begive sig ud paa en lang Rejse. Han havde aflagt et helligt Løfte om at drage paa Pilgrimsfærd til Rom, og Kong Kristiern var en from Mand, saa det Løfte skulde nu opfyldes, men Rejsen havde for Resten ogsaa politiske Formaal. Foruden Kong Kristiern selv var der flere tyske Fyrster, som havde sluttet sig til ham; saa var der den danske Marsk Claus Rønnow og flere andre Adelsmænd fra Kongens egne Riger og nogle lærde Doktorer; de sidste var ikke den mindst vigtige Del af Følget, da de skulde tjene som Tolk for Kongen, der ikke forstod eller talte det latinske Sprog, og for øvrigt heller ikke kunde et Ord Italiensk.

Desuden havde alle de høje Herrer en Del Tjenere med, saa der i alt var ca. 150 Mennesker, alle til Hest og klædt i sorte Dragter med hvide Pilgrimsstave — og til sidst kom saa endnu et halvt Hundrede Heste med Bagagen. Vogne havde de derimod ikke med, for paa Datidens daarlige, ujævne Veje var det langt lettere at komme frem til Hest end til Vogns, saa man næsten altid foretog en Rejse paa Hesteryg, selv naar det var Damer, det drejede sig om. Da Kristiern I's Dronning næste Aar foretog sin Pilgrimsfærd til Rom, havde hun saaledes kun een Vogn med, og som oftest benyttede hun den ikke, men red ogsaa selv. Kun i de italienske Byer var der netop i den Tid kommet god Brolægning, saa der var det almindeligt at køre, og vi hører ogsaa om, hvorledes Kristiern I paa Hjemrejsen paa Grund af øsende Regnvejr bliver kørt fra Pavia til Milano — oven i Købet i en Karet med Overtræk og Hynder af Guldbrokade og trukket af fire hvide Heste.

Rejsen gik sydpaa, gennem Brandenburg til Rothenburg, hvor Kristiern I traf selve den tysk-romerske Kejser Frederik III — og over Augsburg til Innsbruck. Derefter drog hele Skaren gennem Tyrol ad Hovedvejen til Bozen og derpaa til Meran, hvorfra Kong Kristiern vilde være draget over et af de vestlige Bjergpasser for ad den Vej at komme ned til Milano; men der var endnu ufremkommeligt paa den Tid af Aaret (det var den 6. Marts, de var i Meran), saa de maatte vende tilbage til Bozen og fortsætte ad den sædvanlige Vej til Trient og langs Gardasøen til Brescia. Allerede i Tyskland

var Kristiern I overalt blevet modtaget med stor Højtidelighed, og i de store Byer var der blevet holdt Bal og Turnering til Ære for ham; men da han nu naaede Italien — foreløbig Republikken Venedigs Omraade — begyndte Festlighederne for Alvor. Og Kristiern I har sikkert nydt alle Rejsens Glæder, og frydet sig over for en Tid at være borte fra alle de Bryderier og Pengesorger, der plagede ham hjemme i Danmark.

Fra Brescia red Kristiern I næste Dag, den 12. Marts, til Slottet Malpago, der tilhørte en af Italiens mest berømte Condottierer (Lejetropsførere) Bartholomeo Colleoni, der efter et omtumlet Liv, rig paa Ære, Gods og Guld havde trukket sig tilbage fra sit blodige Haandværk og tilbragte sine sidste Aar her. Slottet ligger paa en frugtbar Slette Syd for Alperne, lidt Syd for den lille By Bergamo; og med sine tykke Mure og Murtinder, med sit anselige Fæstningstaarn, omgivet af en vandfyldt Grav, over hvilken der kun fører en Vindebro, kan det nok se ud til at passe til sit Navn: Malpago, der betyder: »jeg betaler med Fortræd«, nemlig den der angriber mig.

Allerede Modtagelsen var pragtfuld; langs den Vej, ad hvilken Kongen kom ridende, havde Bartolomeo Colleoni ladet rejse en hel Teltby med Løbegrave og Pallisader, ganske som en virkelig Feltlejr, og i Spidsen for en 5—600 Ryttere i Slagorden, vel udrustet og med vajende Faner, red Colleoni selv paa en pansret Stridshingst, fuldt bevæbnet, kun uden sin Hjelm og Lanse, som to Svende bar efter ham. Efter at Colleoni med Trompetfanfarer havde modtaget sin høje Gæst, har han sikkert givet ham god Tid til at betragte — og beundre — italiensk Pragt og Krigerdygtighed — og Krigsvæsen var jo noget, der nok kunde interessere Kristiern I, der personlig havde deltaget i flere Krigstog.

Og først derefter er saa hele den glimrende Skare draget ind i Borgen, medens Danskerne i deres mørke Dragter har blandet sig med Italienerne, hvis blanke Vaaben og lyse Dragter har skinnet i Solen, og Colleonis Fane har vajet over Toget, Side om Side med den danske Fane med de tre springende Løver i den røde Bund. Gennem Porten blev Kongen ført ind i en rummelig Gaard, der var omgivet af Buegange i to Etager, og dernæst har Colleoni ført sin høje Gæst ind i Slottet, sikkert ikke uden Stolthed, for et saadant italiensk Slot var nok værd at se ogsaa indvendig.

Salene havde Parketgulve og fint udsmykkede Stuklofter, Gulvet og Væggene var dækket af kostbare Tæpper i brogede Mønstre, og de fleste Steder manglede heller ikke en aaben Marmorkamin forsiret med Søjler og Friserelieffer. Der var god Plads i Salene, for Møblerne var ret faa, men til Gengæld var de elegante og solide; og der var kostbart Nips, kunstfærdigt forarbejdede Skrin, formet som hele Paladser med et Utal af smaa hemmelighedsfulde Rum; og store Dragkister var der, udskaarne, eller med indlagt Træmosaik, som Florentinerne var Mestre i at forfærdige. Og saadanne Ting som Toiletsager, venetianske Spejle, Elfenbenskamme og alle mulige smaa Daaser og Æsker til Skønhedsmidler hørte ikke til de mindst kostbare, for Soveværelserne var ikke forsømt for Festsalene, det viste især de store pragtfulde Himmelsenge med deres bløde Puder og Silketæpper.

Torvet i Rothenburg, hvor Kristiern I boede i Adam Rheims Herrehus, et af de Gavlhuse, der ses til højre. Den 15. Februar 1474 forlenede den tysk-romerske Kejser Frederik III efter flere Dages Forhandlinger den danske Konge med Rigslenet Holsten, der nu ophøjedes til Hertugdømme, og indlemmede i Lenet det uafhængige Ditmarsken, som Kristiern I gerne vilde besidde, men som først erobredes i 1559. Forleningen fandt Sted paa en med kostbare Tæpper beklædt Tribune, der var rejst paa Torvet foran Raadhuset.

En italiensk Historieskriver, der har skrevet om Colleoni, fortæller en Anekdote, der viser, at Kristiern I dog har søgt at hævde Danskernes Ære over for Italienerne. Kongen havde nemlig i sit Følge en ung, stor og stærk Dansker, hvis Styrke han plejede at prale med for at vise Nationens Kraft og Vildhed. Han havde allerede prøvet Kræfter med adskillige Italienere og overvundet dem og udæskede nu hovmodigt alle til Brydekamp. Blandt Tilskuerne var en ung, firskaaren Bjergbo, der netop havde kørt Kul til Slottet, og da han blev forbitret over den andens Pralen og tillige saa, at Danskeren var mere stærk end behændig, sagde han til de omstaaende: »Hvis han havde med mig at gøre, vilde han maaske ikke overvinde mig«.

Da Colleoni fik det at høre, lod han Bon-

Slottet Malpagas Historie gaar tilbage til en dunkel Fortid, det vides kun, at det i 1450 kom i Republikken Venedigs Besiddelse, hvorfra det i 1456 overgik til Colleoni for en Købesum af hundrede Gulddukater. I Colleonis Tid blev Malpaga, som skildret i Artiklen, Rammen om den storslaaede Modtagelse, Slotsherren gav Danmarks Konge, og hvorom vi endnu bliver mindet i den farverige Rækker Fresker, der stadig smykker Slottet, et af Italiens bedst bevarede middelalderlige Slotte.

den klæde paa i Soldaterdragt og lod ham prøve at brydes med Danskeren. I Begyndelsen nøjedes han med at undvige den andens Angreb; men da der kom en gunstig Lejlighed, for han med et pludselig Sæt lige ind paa Danskeren, greb ham om Livet og kastede ham til Jorden med Hovedet nedad og Benene i Vejret til stor Glæde for alle Tilskuerne — dog har det jo nok mest været til Glæde for Italienerne. Bifaldet voksede yderligere, da Colleoni lod den kæmpendes gamle Klæder bringe ind paa Kampladsen, saa alle kunde se, hvem han var, og medens han beholdt Soldaterdragten som Løn, bandt han de gamle Klæder i en Bylt, kastede den over Ryggen og bar den hjem som Minde om sin Sejr.

Desuden blev Kristiern I underholdt med »Gæstebud, Jagt og Turnering«, og alle tre Dele ser man afbildet paa nogle Freskomalerier, der nu dækker Væggene i Slottets store Sal. De er først malet et halvt Aarhundrede senere, men trods en Del Unøjagtigheder kan de dog paa flere Omraader give et godt Billede af de Festligheder, der blev afholdt for den nordiske Konge.

Ude paa Sletten blev der holdt Jagt baade med Falke og Hunde; man ser Hundene jage Hjortene og Haren op, medens Rytterne følger efter før at gøre det af med dem, og samtidig ser man, hvorledes to Falke er ved at slaa ned paa en Hejre, medens en anden Falk øjensynlig skal til at slaa ned paa en And ved Bredden af Floden. Kongen og Colleoni er kun Tilskuere til Jagten, medens Falkejægerne og ogsaa Pager, der holder en af Mynderne, alle er iført Colleonis rød- og hvidstribede Livré. Bagefter overværede Kristiern I fra en af de aabne Loggiaer uden paa Slottet en Turnering. Ved Siden af Kongen sidder hans Vært og til den ene Side sidder en Del italienske Damer, til den anden Side har de fornemme Herrer faaet Plads, medens Loggiaen er behængt med pragtfulde Tæpper. Nedenfor er saa Dystbanen, der indhegnes af to parallelle Skranker og deles midt igennem af et Plankeværk i Mandshøjde. Her holder de to kæmpende Riddere med Ansigtet helt dækket af Hjelmens nedslaaede Visir og med lange Turnerlanser i Haanden. For at faa det hele til at se rigtig pragtfuldt ud er Hjelmen yderligere smykket med en Fjerbusk, og Hestene er udstyret med et Skaberak af kostbart Stof, indvævet med forskellige Figurer, oftest med Riddernes Vaabenmærke. Kampen gik nu ud paa at støde Modstanderen af Sadlen med den lange, stumpe Lanse, og kunde give Lejlighed til at udfolde megen Behændighed og til at vise megen Dygtighed i at tumle en Hest og haandtere sine Vaaben.

Endelig blev der selvfølgelig holdt Festmaaltid for Kongen; i en Sal, hvis Vægge var dækket af Tapeter i blaa og hvide Farver, var det lange smalle Bord dækket med en hvid Dug over det mønstrede Tæppe. Tallerkenerne og de store Opsatser har været af Sølv og Lyset fra de florentinske Sølvkandelabre har straalet over de brogede Majolikafade og de tynde, slanke venetianske Glas. Kong Kristiern fik Plads for Bordenden og hans Vært øverst ved højre Side, medens Kongens fornemste Ledsagere blev anbragt ned langs venstre Side af Bordet sammen med Colleonis Døtre og de øvrige italienske Damer og Herrer. Og her har ogsaa været straalende Farver og Pragt at glæde sig over, baade i Herrernes Dragter med de korte, tætsluttende Trøjer, der var opsplidset, saa man kunde se det fine Linned, og i Damernes Kjoler, der var af Damask, fantastisk mønstrede Silketøjer med indvævede Guld- og Sølvtraade eller af Guldbrokade og smykket med Kniplinger fra Venedig eller Brabant. Over Halsen og Haaret bar Damerne et fint hvidt Slør, og saa var de — sminkede og parfumerede — Skønhedsmidler af alle Slags forstod de at bruge — men alt for nøje tog man det endnu ikke med Renligheden — og det kunde ske, at de kostbart klædte Damer ganske ugenert kløede sig ned ad Ryggen, uden at nogen tænkte paa at tage det fortrydelig op!

Da Selskabet havde sat sig til Bords lød Trompetfanfarer, og en hel Procession, i Spidsen Køgemesteren med sin Stav og der-

efter en Række Tjenere, bar Maden ind; med samme Højtidelighed blev hver ny Ret serveret — og der blev serveret mange Retter, Fisk, Fugle og Vildt, alt stærkt krydret og anrettet paa forskellige kunstfærdige Maader — ikke mindst kunstfærdigt var de forskellige Desserter af fint Sukkerbagværk lavet — og endelig blev der selvfølgelig ikke sparet paa Vinen.

Medens Italienerne ellers med Iver dyrkede Selskabslivet og ikke mindst stræbte efter at blive Mestre i en fin og aandfuld Konversation, maa det jo have været særdeles vanskeligt at faa en saadan i Gang ved denne Lejlighed, da Kristiern I ikke kunde Italiensk, og det vist er temmelig tvivlsomt, om Colleoni kunde tale Tysk, saa Danskerne har maattet nøjes med at nyde den Sang og Musik, de formodentlig er blevet underholdt med bagefter.

Baade paa Ned- og Hjemrejsen opholdt den danske Konge sig hos sine Frænder, Familien Gonzaga, samlet om Markgrevinde Barbara, Kristiern I's Svigerinde; det karakterfulde Billede af hende er interessant, fordi Samtiden forsikrer, at hun havde en slaaende Lighed med sin Søster, Dronning Dorotea, af hvem vi ikke har noget rigtig godt Billede. Familiebilledet er malet af en af Italiens ypperste Kunstnere, Mantegna, der ogsaa har malet et desværre nu forsvundet Billede af Kristiern I under dennes Romerrejse.

Inden Kristiern I næste Dag drog bort, viste Colleoni ham yderligere den Opmærksomhed at forære ham en fint forarbejdet Rustning, og hele hans Følge blev udstyret med Dragter i Colleonis Farver, rødt og hvidt.

Saa fortsatte Kongen Rejsen til Milano og over Pavia, Mantua og Bologna til Rom, overalt modtaget paa den festligste Maade. I Milano var Gaderne bestrøet med Urter og Grønt og Husene behængt med Draperier, da Kristiern I under Klokkeringning drog ind i Byen, og Hertugen gav ham kostbare Gaver ved Afskeden. Besøget i Mantua havde særlig Interesse for Kongen, da Markgreven af Mantua Ludovico Gonzaga var gift med en Søster til Dronning Dorotea. Det mantuanske Hof var et rigtigt Renæssancehof, hvor Markgreven — foruden at styre sit Land med stor Dygtighed — samlede Kunstnere og Videnskabsmænd om sig. Hans Hustru Barbara af Slægten Hohenzollern var efter Datidens Skik blevet viet til ham allerede som lille Pige og var derfor blevet opdraget og uddannet der. Hun havde lært Græsk og Latin og havde tilegnet sig hele Renæssancetidens fineste Dannelse, saa hun foruden at være en myndig og værdig Husmoder, var almindelig beundret af alle, der kom i Berøring med hende. Men hun var ogsaa trofast mod sin Slægt og stod stadig i Brevveksling med sin kære Søster.

Her blev Kristiern I modtaget saa godt, »at det vilde være trættende at skrive om al den Hæder, Markgreven af Mantua viste Kongen« — som en italiensk Krønikeskriver siger.

Men Kongen havde ikke Tid til at blive der ret længe, for Paasken nærmede sig, og den skulde fejres i Rom.

En samtidig Krønikeskriver, der fortæller om Kongens Besøg i Mantua, siger om Danskerne, at de saa fornemme og smukke ud, en Dom, som er meget smigrende for de Danske, da Datidens højtkultiverede Italienere ellers nok kunde finde paa at gøre sig lystige over Nordens »Barbarer«, som naar samme Forfatter skriver om et tysk Gesandtskab, at »de lignede Kokke og Kokkedrenge«, og undrer sig over deres smagløse, grove Klæder og daarlige Manerer. Ogsaa i Bologna, hvor Kongen bl. a. overværede, at en af hans egne Undersaatter erhvervede sig Doktorgraden, gjorde han et fordelagtigt Indtryk ved sin jævne, men dog værdige Optræden — skønt Folk først paa Grund af hans prunkløse Dragt — og hans Ukendskab til Latinen — havde fattet temmelig ringe Tanker om ham. Hans Beskedenhed viser sig baade her og flere andre Steder f. Eks. ved at han, naar Byens fornemste Borgere modtog ham, nægtede at gaa under Baldakinen, naar de i Procession vilde føre ham ind i Byen — sligt passede sig ikke for en Pilgrim, sagde han. Og hans Ukendskab til Latinen har jo sikkert gjort ham de lange latinske Velkomsttaler, han flere Steder blev modtaget med, endnu drøjere at skulle høre paa, de kunde være

En nu slemt medtaget Fresko i Kirken S. Spirito in Sassia forestiller den højtidelige Handling, hvorved Pave Sixtus IV overrækker den knælende Kristiern I den indviede gyldne Rose, det største pavelige Venskabs- og Ærestegn, som Kongen da ogsaa blev saa stolt over, at han førte den med sig senere paa Dagen i en stor Procession til et Gæstebud hos en fornem Kardinal.

kedsommelige nok for en, der forstod dem, da de blot bestod af de skønneste, men ganske ligegyldige Fraser. Men Kong Kristiern har aabenbart forstaaet at kede sig med Anstand!

Endelig den 3. April naaede han Pavens Land, og gennem Viterbo, hvor de høje, lyse, smukke, vel beredne, sortklædte Ryttere vakte Opsigt, fortsatte hele Skaren, til den den 6. April naaede Rom, den evige Stad, — i Oldtiden Romerrigets Midtpunkt, hvorom endnu saa mange Ruiner minder, Ruiner, som man med Renæssancetidens Sans for Oldtiden netop var begyndt at fatte Interesse for paa den Tid. Men for den nordiske Konge betød dette vist intet, — for ham var det Pavens By, den katolske Kirkes Midtpunkt, hvor de utallige Kirker og Klostre med al deres Pragt og deres Minder om hellige Mænd og Kvinder var det vigtigste. Af flere af de høje gejstlige — ogsaa af Paven selv — bliver Kongens Fromhed og Ærbødighed over for Kirken fremhævet som et lysende Eksempel — som Italienerne kunde have godt af at lære af. Men man kan for Resten ikke fortænke Italienerne i, at de saa med mindre Ærbødighed paa Kirken, for den var paa det Tidspunkt i højeste Grad verdslig.

Blandt de Kardinaler, som Paven havde sendt ud for at modtage Kong Kristiern, var Kongens Nevø, Markgreven af Mantuas næstældste Søn, Kardinal Franciscus Gonzaga. Han var selv et godt Eksempel paa den Tids Kardinaler, smuk og livsglad, »mere skabt for Jagt og Glæde end for Kirken«, hans Gavmildhed og fyrstelige Luksus gjorde ham populær — men satte ham ogsaa i en stadig Pengeforlegenhed. Da han foruden at være en fint kultiveret Mand, med betydelige politiske Evner ogsaa under den daværende Pave Sixtus IV var en ret indflydelsesrig Mand, kunde han nok yde sin Onkel Støtte paa mange Omraader — for Kristiern I var jo ikke bare paa Pilgrimsrejse, der var en Del kirkepolitiske Spørgsmaal, som det var rart at faa ordnet, naar han var i Rom.

Kong Kristiern havde i Forvejen underrettet Paven om sin Ankomst og faaet et meget hjerteligt Svar — og efter en højtidelig Modtagelse, fik han som Pavens Gæst Bolig i et Palads Nord for Peterskirken, hvor Paven plejede at have fyrstelige Gæster boende, — altsaa i selve Vatikanet, saa Paven uden at gaa ud af sit Palads kunde vise ham den sjældne Ære at aflægge ham et Besøg — og undre sig højlig over, at en saa mægtig Fyrste ikke talte Latin!

Dagen efter sin Ankomst, Skærtorsdag, gik Kongen til Messe i St. Peters gamle Basilika. Sammen med sit Følge traadte han ind i det dunkle Kirkerum, hvor Lyset faldt broget ind gennem de kulørte Ruder, medens de hvide Vokskærter oppe paa Højalteret lyste gennem Halvmørket og kastede deres Skin hen over Altertavlens Forgyldning og Alterklædets brogede Pragt. Først

Paa Tilbagevejen opholdt Kristiern I sig hos sine Slægtninge Gonzagaerne i Mantova, hvor man til hans Ære slog en smuk Medaille, med den stolte Indskrift, der i Oversættelse lyder: „Kristiern, Danmarks Konge, hvem Sværdet og Gud underlagde tre Riger; saadan drog han til Rom i Pave Sixtus IV's tredie Regeringsaar. Tilegnet af Meliolus (Kunstneren, der har lavet Medaillen).

foregik den gamle Ceremoni, at Paven vadskede tolv fattige Pilgrimmes Fødder, — ligesom Kristus den Dag havde vadsket Apostlenes Fødder — og saa tog selve Messen sin Begyndelse. Den af Kardinalerne, der den Dag skulde fungere som Præst, kommer ind fra Sakristiet, klædt i den hvide Messeskjorte med den pragtfulde Messehagel over og fulgt af Kordrengene, der svinger de gyldne Røgelsekar. Han gaar op ad Altertrinene og kysser ærbødigt Altersteinen, og medens Røgelsen bølger frem gennem Rummet, begynder Koret at synge de gamle Hymner: »Kyrie Eleison« (Herre forbarm dig!) og »Gloria in Exelsis« (Ære være Gud i det højeste!). Efter mange Ceremonier og Bønner og Læsning af den hellige Skrift lægges Hostien frem, og Vinen hældes i Kalken, og nu vender Præsten sig mod Menigheden og maner dem med sit »Sursum corda« (opløfter Hjerterne!) til den dybeste Andagt, medens Koret falder ind med brusende Hosiannaraab. Men saa bliver der pludselig stille — kun en lille spinkel Klokke klinger — og ledsaget af ganske svag Musik udtaler Præsten de hellige Ord, hvorved Brødet og Vinen paa underfuld Maade forvandles til Kristi Legeme og Blod! — Han knæler for det — men løfter saa Hostien og den guldstraalende Kalk højt op, saa alle kan se og føle Underet, der paa ny er sket for at frelse Menneskene fra Synd, saaledes som Kristus lovede det hin første Skærtorsdag! Derefter nyder Præsten paa hele Menighedens Vegne Brødet og Vinen, og efter nogle afsluttende Bønner er Messen forbi, men nu følger Kristiern I Paven ud paa Peterskirkens Loggia. Og nede paa Pladsen, paa Trapperne til Peterskirken og i de tilstødende Gader staar Folk tæt, Hoved ved Hoved som et bølgende Menneskehav; og nu lyser Paven højtideligt Velsignelsen over dem alle, giver dem endda i Anledning af den danske Konges Nærværelse — »Eftergivelse af alle deres Synder fra Pine og Skyld.«

Kristiern I indvier Universitetet den 1. Juni 1479 ved en Fest i Frue Kirke i København. Naar Universitetet kom til at ligge i København og ikke ved Ærkebiskopsædet i Lund, saa vidner det om Københavns stigende Anseelse. I øvrigt blev Universitetet, der indrettedes efter kølnsk Mønster paa Grund af Pengenøden, temmelig tarveligt udstyret, saaledes maatte det laane Københavns Raadhus, den nuværende Bispegaard, for at faa Lokaler til Høresale. Billedet efter Maleri af W. Marstrand.

Fulgt af Kongen, der bærer hans Slæb, gaar Paven tilbage til Vatikanet, og bagefter er Kong Kristiern hans Gæst ved Festmaaltidet, og holder først ærbødigt Vadskebækkenet, medens Paven vadsker sine Hænder.

Langfredag var Kristiern I selvfølgelig atter til Stede ved Gudstjenesten og var med til den højtidelige Korskysning, men vilde først træde frem og kysse Korset *efter* alle Kardinalerne. Paaskedag gav Paven med egen Haand Kongen og alle hans Folk det hellige Sakramente, og næste Dag gav han foran Peterskirken Kongen den indviede gyldne Rose, det pavelige Venskabs- og Ærestegn, som Kristiern I senere paa Dagen bar i Procession, fulgt af Kardinaler, Prælater og det hele Hof til en af de fornemste Kardinalers Bolig, hvor Kongen den Dag var bedt til Gæst.

Straks efter Helligdagene begyndte Kristiern I at forhandle om de forskellige Sager, han ønskede at faa afgjort, mens han var i Rom, og i det store og hele var Paven meget imødekommende.

Samtidig brugte Kristiern I Tiden til paa ægte Pilgrimsvis at besøge Roms hellige Steder; to Gange besaa han alle Peterskirkens Relikvier, blandt hvilke den kostbareste var

»Veronikas Svededug«, et Klæde, hvormed en from Kvinde efter Sagnet skal have aftørret Kristi Ansigt, da han var paa Vej til Golgata; men da hun fik Klædet tilbage, var der et Aftryk af Frelserens Ansigt derpaa. Desuden besøgte han Roms syv Pilgrimskirker og flere Stiftelser af lignende Art som Helligaandshospitalet — og overalt viste han sin Fromhed ved at give rigelige Gaver og Almisser.

Enkelte Festligheder blev der dog ogsaa Lejlighed til, saaledes holdt Kardinal Gonzaga Søndag efter Paaske et stort Gilde for Kongen, og efter Maaltidet, der var prægtigt og rigeligt, men ikke pralende, gav Kardinalen Kongen Gaver: tre Muldyr, som Kongen nok kunde have Brug for paa Hjemrejsen over Alperne, og blandt mange andre Ting et juvelbesat Kors, der indeholdt en Splint af det hellige Kors, hvis Ægthed først blev prøvet over Ilden — det skulde nemlig ikke kunne brænde — og til Dronningen fik han et Krystalglas med en Torn fra Kristi Tornekrone.

Ogsaa af Paven fik Kongen Gaver: en Gyldenstykkes Dragt, Kostbarheder af Sølv og Guld, et Muldyr med forgyldt Sadel og sidst men ikke mindst Relikvier, bl. a. et Stykke af det hellige Kors og nogle »agnus dei« — d. v. s. smaa Vokskager, med et paatrykt Billede af et Lam med et Kors, hvilket betød Jesus, »det Guds Lam, som bærer al Verdens Synd«. Disse smaa Voksbilleder blev lavet af Vokset fra Paaskelysene og velsignet af Paven, før han uddelte dem til de troende, af hvem de betragtedes som en Art Amuletter, der kunde afværge alt ondt. Med slige Kostbarheder kunde Kristiern I ikke kappes, men han havde dog selv fra sine nordiske Riger Produkter, som paa Grund af deres Sjældenhed i Syden havde stor Værdi. Han skænkede Paven og Kardinalerne Sild og Bergfisk (Klipfisk), hvoraf Danmark og Norge havde en Mængde, og i alle katolske Lande var det en efterspurgt Vare, da det var noget, man maatte nyde i Fasten, hvor det ellers var forbudt at nyde Kødspiser. Og endelig fik de af Kongen Hermelin til at pryde deres kostbare Dragter. Kristiern I vidste nemlig i Forvejen, at det var en kærkommen Gave i Italien, da baade han og hans Dronning flere Gange i Forvejen havde sendt deres Slægtninge i Mantua Hermelin. Med dem stod det danske Kongepar nemlig stadig i Forbindelse, og det var undertiden ogsaa i den Slags praktiske Ting, at Dronningen maatte søge sin kære Søsters Hjælp. I Italien var Stofferne nemlig langt finere — Mantua var kendt for sine Væverier — og det var det toneangivende Land paa Modens Omraade. Og saa var det jo billigere, naar de Sendebud, der bragte Breve frem og tilbage, samtidig kunde udføre Kommissioner — og Dronning Dorotea var en sparsommelig Dame. I et Brev beder Dronningen saaledes om at faa sort eller graat Fløjl indvævet med Guld, en anden Gang skal hun have grønt og hvidt eller himmelblaat Fløjl, og især da hendes ældste Datter skal giftes med den skotske Konge, maa hun ty til Søsterens Hjælp for at faa hendes Garderobe gjort fin og kostbar nok — da maa hun baade have Fløjl og Gyldenstykker dernede fra.

Imidlertid var det snart Tid for Kongen til at tænke paa Hjemrejsen, men denne blev udsat lidt, fordi Kongen skulde komme sig helt efter et lettere Feberanfald, han havde haft — efter en romersk gejstligs Mening fordi han spiste for mange Løgspiser og krydrede Retter, saaledes som han var vant til fra Norden, men ikke kunde taale her i Syden. Kongen og hans Folk plejede nemlig straks om Morgenen at spise et kraftigt Maaltid, Suppe og Kød, og det har vel nok ikke været særlig sundt under italiensk Klima.

Men endelig kunde Kongen og hans Følge den 27. April efter en højtidelig Afsked med Paven drage ud fra Rom og begive sig hjemad ad omtrent samme Rute, som da de rejste ud. I Mantua gav Kongen sig nu bedre Tid og opholdt sig i seks Dage hos sine kære Slægtninge, der viste ham megen Ære. Interessant er det, at der der blev slaaet en Medaille af ham, og det er det Billede, der giver det bedste Billede af, hvordan Kristiern den Første har set ud — han blev ogsaa malet af en af Italiens berømte Malere, Mantegna, men hans Billede er desværre forsvundet.

I Tyskland gjorde Kristiern I flere Steder længere Ophold, saa han først den 24. August atter var hjemme i sine egne Riger og Lande.

Næste Aar gjorde ogsaa Dronning Dorotea sin Pilgrimsfærd til Rom, men den foregik under mere beskedne Former og havde slet ikke noget politisk Formaal, derimod var Dronningen endnu ivrigere efter at besøge Kirker og Klostre, saa ivrig, at hun aldrig kunde passe Spisetiderne.

En vigtig Institution i Danmark minder dog endnu om Dronning Doroteas og Kristiern I's Romerrejse, nemlig Københavns Universitet, som Pave Sixtus IV ved en Bulle af 19. Juni 1475 gav Tilladelse til at oprette.

GERDA NIELSEN

TYSK

XIII

1.

Eines Vormittags sass Christian sinnend am grossen eichenen Schreibtisch. Vor ihm lag ein Haufen eben angekommener Briefe, die er zu be|antworten hatte. Die Be|antwortung emp|fangener Briefe ist oft eine saure Pflichtarbeit und nur selten eine liebe Be|schäftigung. Oftmals tauchte er die Feder in das Tintenfass, aber das Pa|pier blieb unbeschrieben. Da nahm er nochmals einen der Briefe her|vor und las:

Weinheim an der Bergstrasse,
den 5. (lies: fünften) Mai 1926.

Liebe Kinder!

Schon seit Wochen bin ich in meiner Vaterstadt. Wieder atme ich da, wo ich zum ersten Male das Licht der Welt er|blickte. Der Frühling hat mich und alles, was um mich her ist, be|zaubert. Das frische Grün der Wälder, die Blüten der Obstbäume, die lachenden Ge|sichter der Kinder, alles ist so reizend, so schön. Die Burgen auf den Bergen, diese Trümmer einer grossen Ver|gangenheit, stehen noch da, wie sie in meiner Kindheit standen. Mag die Gegenwart noch so düster sein, mag die Zukunft in tiefste Finsternis gehüllt sein — es klopft das Herz vor Stolz und Freude beim Anblick dieser Zeugen unserer Vorzeit. —

Wieder wandle ich durch die Gassen der alten Stadt, an den altertümlichen, idyllischen Häusern vor|über, wo nun ein jüngeres Ge|schlecht wohnt. Die ich damals als meine Gleichaltrigen kannte, sind nun auch alte Grauköpfe ge|worden, und die, welche älter waren, sind fast alle ge|storben. Ich habe keine Ver|wandten wiedergefunden, und so musste ich mir denn im „Ratskeller", einem ge|mütlichen Gasthaus der guten alten Sorte, ein Zimmer mieten. Die Be|sitzerin, eine Witwe, war erst ein kleines schwarzlockiges Ge|schöpf von zwölf Jahren, als ich auszog. Ihr einziger Sohn stu|diert die Rechte an der Heidelberger Universität. Ihr Keller hat die vor|züglichsten Weine. Die Fa|milien schicken ihre Kleinen hierher, eine Kanne Wein zu holen, ganz wie man drüben oder bei euch die Kinder zur Milchfrau schickt. Abends sitzen die ehrsamen Bürger der Stadt, Zimmermeister, Schneidermeister, Oberlehrer, Kaufleute usw. an ihrem Stammtisch, plaudern und trinken einen Schoppen um den andern. Ich habe mich schon längst unter ihnen zu|rechtgefunden und ich bin ein ständiger Teilnehmer an ihrer abendlichen Unter|haltung. —

Hoffentlich geht es euch in Berlin gut, für Ver|gnügungen ist ja dort gut gesorgt. Und es freut mich, dass ihr schon guten Anschluss ge|funden habt.

Mit herzlichem Gruss. Euer treuer Freund und
Vater E. Braun.

2.

Oversættelse:

En Formiddag sad Ch. tankefuld ved det store Egetræs Skrivebord. Foran ham laa en Hob lige ankomne Breve, som han skulde besvare. Besvarelsen af modtagne Breve er ofte et surt Pligtarbejde og kun sjældent en kær Beskæftigelse. Ofte dyppede han Pennen i Blækhuset, men Papiret forblev ubeskrevet. Da tog han endnu en Gang et af Brevene frem og læste: „W. a. d. B. d. 5 (læs: femte) Maj 1926. Kære Børn! Allerede i Ugevis har jeg været i min Fædreneby. Atter aander jeg der, hvor jeg for første Gang saa Lyset (egl.: Verdens Lys). Foraaret har fortryllet mig og alt, hvad der er omkring mig. Skovens friske Grønt, Frugttræernes Blomster, Børnenes leende Ansigter, alt er saa henrivende, saa skønt. Borgene paa Bjergene, disse Ruiner fra en stor Fortid, staar endnu (der), som de stod i min Barndom. Lad Nutiden være nok saa mørk, lad Fremtiden være hyllet i dybeste Mørke — Hjertet banker af Stolthed og Glæde ved Synet af disse Vidner om vor Fortid. — Atter vandrer jeg gennem den gamle Bys Gyder, forbi de gammeldags, idylliske Huse, hvor nu en yngre Slægt bor. De, som jeg dengang kendte som mine jævnaldrende, er nu ogsaa blevet gamle Graaskægge (egl. Graahoveder), og de, som var ældre, er næsten alle døde. Jeg har ikke genfundet nogen Slægtninge, og jeg maatte derfor leje et Værelse i „Ratskeller", et hyggeligt Gæstgiversted af den gode gamle Slags. Ejerinden, en Enke, var endnu kun en lille sortlokket Skabning paa tolv Aar, da jeg drog bort. Hendes eneste Søn studerer Jura ved Universitetet i Heidelberg. Hendes Kælder har de fortrinligste Vine. Familierne sender deres Smaa herhen for at hente en Kande Vin, ganske som man derovre eller hos jer sender Børnene efter Mælk. Om Aftenen sidder Byens ærværdige Borgere, Tømmermestre, Skræddermestre, Overlærere, Købmænd osv. ved deres Bord, sludrer og drikker det ene Glas efter det andet. Jeg har allerede forlængst fundet mig til Rette mellem dem, og jeg er fast Deltager i deres Aftenunderholdning. — Forhaabentlig gaar det jer godt i Berlin, for Fornøjelser er der jo sørget godt der. Og det glæder mig, at I allerede har fundet gode Venner (egl.: Tilslutning). Med hjertelig Hilsen. Jeres trofaste Ven og Fader E. B.

3.

Nogle Tidsangivelser:

En Dag (en Morgen, en Aften, *en Nat*) oplevede han noget mærkværdigt: *Eines Tages* (eines Morgens, eines Abends, *eines Nachts*) er|lebte er etwas |Merkwürdiges. — *Næste Dag* (forrige Fredag, [den] første Dag efter Brylluppet) talte han med sin Moder: *Am andern Tag* ([am] vorigen Freitag, am ersten Tag nach der Hochzeit) sprach er mit seiner Mutter. — København, *den tredje* December: Kopenhagen,

den (el. *am*) *dritten* Dezember. — — *Om Morgenen* (om Dagen, om Aftenen, *om Natten*) sover jeg bedst: *Morgens* [el. am Morgen] (am Tage, abends [el. am Abend], *nachts* [el. *in* der Nacht]) schlafe ich am besten. — *Om Sommeren* spiller jeg Fodbold; om Vinteren løber jeg paa Skøjter: *Im* Sommer spiele ich Fussball, *im* Winter laufe ich Schlittschuh. —

Om nogle Dage (om en Uge) kommer jeg tilbage: *In* einig*en Tagen* (*in* einer Woche) komme ich zu|rück. —

For otte Dage *siden* var jeg hos min Svoger: *Vor* acht Tag*en* war ich bei meinem Schwager. —

Jeg spiser *hver Dag* (hver Søndag) Kl. 12: Ich esse jed*en* Tag (jed*en* Sonntag) um 12 Uhr. —

I Aftes var jeg i Teater, *i Morges* besøgte min Ven mig, *i Aften* gaar jeg i Biografen: *Gestern abend* war ich im The|ater, *heute morgen* besuchte mich mein Freund; *heute abend* gehe ich ins Kino. —

Hvor længe har du *siddet* her? *Seit wann sitzest* du hier? Jeg *har siddet* her *en Time og nogle Minutter:* Ich *sitze seit einer Stunde und einigen Minuten* hier. —

Hvor længe bliver han i Danmark?: *Wie lange* bleibt er in Dänemark? Han bliver her *en Maaned* og *nogle Dage.* Er bleibt ein*en* Monat und einig*e* Tage hier.

4.

Nøgle til XI 5:

Wer hat dir das be|fohlen? Das Eis be|gann zu tragen. Die Sonne stand am Himmel. Der Schnee fiel von den Wolken her|unter. Die Schule hat be|gonnen. Die Ferien sind ge|kommen. Die Kinder haben Gänsebraten ge|gessen. Sie hat Deutsch ge|lesen. Sie haben im Lehnstuhl ge|sessen. Die Jahre schwanden. Die kleine Schwester hat lange ge|schlafen. Herr H. traf Fräulein P. auf der Strasse. H. war in die Stadt ge|fahren. Die Fa|milie ge|noss das Mittagessen. H. sprach von seiner Fa|milie, während er ein Glas Bier trank. Sein Freund war zu Bett ge|gangen. Du siehst mit den Augen. Wir hoben die Hände. Seine Nase fror. H. goss das Bier in das Glas. Der Zug fuhr schnell. Die Eltern er|hoben sich vom Tisch. Der Kellner behielt das Trinkgeld. *Er* fand nicht *sein*en Freund. *Sie* hat *ihr*en Hut gefunden. Sie nahm ihre Puppe. Hans gab seiner Schwester einen Kuss. Die neue Puppe seiner kleinen Schwester hiess Else. Marie zog ihren kleinen Wagen nach Hause. Das Auto *blieb* plötzlich *stehen.* Was ge|schah vor einer Woche? Der Arzt emp|fahl ihr Vorsicht. Meine Mutter litt an Kopfschmerzen. Die Vögel sind weggeflogen. Er hat seinen Onkel nicht ver|gessen. Ich verlor meine Mütze. Sie fiel ins Wasser.

5.

Nogle *Forholdsord,* der *altid* „styrer" *Genstandsfald:*

Plötzlich fuhr ihm ein Ge|danke *durch* den Kopf: „Ich muss durch|aus einen neuen Koffer *für* die Reise haben." *Gegen* den Willen seiner Frau hatte er immer noch den alten gebraucht, nun wollte er aber *ohne* ihr Wissen einen anderen kaufen. Als er *um* die Ecke bog, fand er einen Laden, wo ge|rade Lederwaren verkauft wurden.

6.

Oversættelse:

Pludselig for en Tanke gennem hans Hoved: „Jeg maa absolut have en ny Kuffert til Rejsen." Imod sin Hustrus Vilje havde han stadig brugt den gamle, men nu vilde han uden hendes Vidende købe en anden. Da han bøjede om Hjørnet, fandt han en Butik, hvor der netop blev solgt Lædervarer.

7.

Nogle *Forholdsord,* der *altid* „styrer" *Hensynsfald:*

Ein Kunde war eben *aus* dem Laden ge|treten, einen feinen schwarzledernen Koffer in der Hand. *Bei* diesem Anblick fasste er einen raschen Ent|schluss und *binnen* wenig*en* Mi|nuten stand er schon drinnen. Kaum war er da, so kam ihm ein Handlungsgehilfe *entgegen.* Als dieser ihm *gegen|über*stand, fragte Chr. *mit* der Miene eines vornehmen Mannes *nach* dem Preis eines guten Koffers. Man zeigte ihm einen und nannte den Preis. „*Seit* viel*en* Monat*en* haben wir keinen besseren als diesen gehabt; er ist *von* feinstem Leder und *zu* einem billigen Preis."

8.

Oversættelse:

En Kunde var netop traadt ud af Butikken med en fin Kuffert af sort Læder i Haanden. Ved dette Syn fattede han en rask Beslutning og inden faa Minutter stod han allerede derinde. Næppe var han der, før en Ekspedient kom hen imod ham. Da denne stod overfor ham, spurgte Ch. med en fornem Mands Mine om Prisen paa en god Kuffert. Man viste ham en og nævnede Prisen. „I mange Maaneder har vi ikke haft nogen bedre end denne; den er af fineste Læder og til en billig Pris."

XIV

1.

Forholdsord, der paa Spørgsmaalet „*wo* = *hvor?*" eller, hvor man paa Dansk kan sige hen*ne, ope, omme, nede* osv., styrer *Hensynsfald,* medens de paa Spørgsmaalet „*wohin* = *hvorhen?*" eller, hvor man paa Dansk kan sige *hen, op, ned* osv., styrer *Genstandsfald:*

Zu Hause sass die Frau. *An* der Wand stand ein altes Kla|vier. Um die Zeit zu ver|treiben, ging sie *an* das Kla|vier und liess den Ro|man, den sie zu Ende ge|lesen hatte, *auf* dem Tisch liegen. Kaum hatte sie ihre Finger *auf* die Tasten ge|legt, als sie *hinter* der Tür Tritte hörte. Im nächsten Augenblick war

ihr Mann *hinter sie* ge|treten. Was hielt er *in* seiner Hand? Sie er|hob sich und sah ihm *in* die Augen. *Neben ihnen* war ein Sofa. „Setze dich *neben mich,* mein Schatz," sagte Christian, „lege den türkischen Schal, der *über* der Stuhllehne liegt, *über* deinen Rücken und stelle den Schemel, der sich *unter* dem Sofa be|findet, *unter* deine Füsse. So, nun sitzest du be|quem, nicht wahr?"

2.

Oversættelse:

Hjemme sad Fruen. (Henne) ved Væggen stod et gammelt Klaver. For at fordrive Tiden gik hun *hen* til Klaveret og lod Romanen, som hun havde læst ud, ligge (henne) paa Bordet. Næppe havde hun lagt sine Fingre (*ned*) paa Tangenterne, før hun hørte Trin (omme) bag Døren. I næste Øjeblik var hendes Mand traadt *hen* bag hende. Hvad holdt han i sin Haand? Hun rejste sig og saa ham *ind* i Øjnene. Ved Siden af dem var en Sofa. „Sæt dig *hen* ved Siden af mig, min Skat," sagde Chr., „tag det tyrkiske Sjal, der ligger (henne) over Stolearmen, over din Ryg og stil Skamlen, der befinder sig (inde) under Sofaen, (*ind*) under dine Fødder. Saa, nu sidder du bekvemt, ikke sandt?"

3.

Oversæt *til* Tysk:

Hans taler med sin Skolekammerat. De ligger paa Høloftet. Men de er ikke i deres Landsby (1). De rejser gennem fjerne (2) Lande (3), over dybe (4) Have (5). Snart (6) bærer de Bøssen (7) paa Ryggen, snart undersøger (8) de Planterne (9) i Afrikas mørke Egne (10). I deres lille Baad (11) sejler (12) de af Sted (13) paa Floderne (14), medens Krokodillerne (15) lurer (16) paa dem ved (17) Bredden (18). „I Gaar skød jeg en Løve (19)," bemærker (20) Peter, „den stod lige foran (21) min Næse (22) og strakte (23) sin Tunge (24) ud af (25) det store Gab (26). Det var ingen Spøg for mig. Skønt (27) jeg skød den ihjel, lod jeg den ligge. I Formiddags (28) dræbte jeg et Egern (29). Det sad i (30) et Træ. Da det faldt ned (31) paa Jorden (32), tog jeg det og puttede (33) det i min Jagttaske (34). Efter en Times Forløb (35) saa jeg over mig en mægtig (36) Ørn (37). Jeg lagde straks Bøssen til Kinden (38) og i Løbet af (39) faa Minutter laa Fuglen ved Siden af mig. Jeg puttede Ørnen i Jagttasken og gik videre. Da jeg var kommet ud af Skoven, kom en kæmpestor (40) Elefant (41) mig i Møde. Jeg rettede (42) Løbet (43) imod den, fyrede (44), og med et frygteligt (45) Brøl (46) styrtede (17) den om. Jeg løb derhen (48) og — —." „Hvis du ogsaa putter den i Jagttasken, saa (49) springer jeg ned paa Gulvet og gaar hjem!" raaber Hans.

Udsagnsordene (sml. VI) er opført i Navnemaade; Navneordene i Nævnefald Ental og Nævnefald Flertal, for Hankøns og Intetkøns Vedkommende ogsaa i Ejefald Ental (sml. V 3): 1 das Dorf, des Dorfes, die Dörfer. 2 fern. 3 das Land, des Landes, die Länder. 4 tief. 5 das Meer, des Meeres, die Meere. 6 bald. 7 die Flinte, die Flinten. 8 unter|suchen. 9 die Pflanze, die Pflanzen. 10 die Gegend, die Gegenden. 11 das Boot, des Bootes, die Boote. 12 segeln el. fahren. 13 da|hin. 14 der Fluss, des Flusses, die Flüsse. 15 das Kroko|dil, des Krokodils, die Krokodile. 16 lauern. 17 an. 18 das Ufer, des Ufers, die Ufer. 19 der Löwe, des Löwen, die Löwen. 20 bemerken. 21 vor. 22 die Nase. 23 recken. 24 die Zunge. 25 aus. 26 der Rachen. 27 ob|wohl. 28 heute vormittag. 29 das Eichhörnchen. 30 auf. 31 hinunter. 32 die Erde. 33 stecken. 34 die Jagdtasche. 35 der Ver|lauf. 36 ge|waltig. 37 der Adler, des Adlers, die Adler. 38 die Wange. 39 binnen. 40 riesengross. 41 der Ele|fant, des Elefanten, die Elefanten. 42 richten. 43 der Lauf el. das Rohr. 44 feuern. 45 furchtbar. 46 das Ge|brüll. 47 stürzen. 48 da|hin el. hin|zu. 49 dann.

4.

Heidenröslein (1).

Sah ein Knab ein Röslein stehn,
Röslein auf der Heiden,
war so jung und morgenschön,
lief er schnell, es nah (2) zu sehn,
sahs (3) mit vielen Freuden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Knabe sprach: Ich breche (4) dich,
Röslein auf der Heiden!
Röslein sprach: Ich steche dich,
dass du ewig denkst an mich,
und ich wills (5) nicht leiden (6).
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Und der wilde Knabe brach
's (7) Röslein auf der Heiden;
Röslein wehrte sich und stach,
half ihm (8) doch kein Weh und Ach,
musst' es eben leiden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden. *(J. W. Goethe.)*

1 lille Hederose; 2 nærved; 3 = sah es; 4 plukker; 5 = will es; 5 finde mig i; 7 = das; 8 den.

ENGELSK

THIRTY-SIXTH LESSON
(þörrti siksþ)
Seksogtredivte Time

ass (ās) = Æsel. drive (drajv) = drive
market-town (mār'kit taun) = Købstad
purchaser (pörr'tjisser) = Køber
sense (sens) = sund Fornuft, Forstand
trudge (tröddsj) = traske af
in front (in frǫnt) = foran
lazy (leⁱzi) = doven
rascal (rāskl) = Skælm, Slubbert
be ashamed (bī asjeⁱmd') = skamme sig
mount (maunt) = stige op paa
thereupon (ðær'öpon) = derpaa
cruel (krūil) = grusom
lash (lasj) = fastgøre. pole (pōl) = Stang
stagger (stag'ger) = vakle
mad (maedd) = gal
spectator (spekteⁱ'tor) = Tilskuer
hurt (hörrt) = skade
lay down (leⁱ daun) = lægge ned
be off (bī åff) = komme af Sted
please (plīz) = behage
position (posi'sjen) = Stilling
main (meⁱn) = vigtig. rule (rūl) = Regel
state (steⁱt) = anføre, fremsætte
fact (fakt) = Kendsgerning, Faktum

Exercise LVI.

Please translate.

The old Man, his Son, and the Ass.

An old man and his little boy were driving an ass before them to the nearest market-town, where the owner intended to sell it if he could find a purchaser.

"Have you no more sense," said a passer-by, "than for you and your son to trudge on foot, and let that fine ass of yours go on in front with an empty back?"

So the man put his boy on the ass, and they went on again. "You lazy young rascal," said the next person they met; "are you not ashamed to ride and let your poor old father go on foot?"

So he took the boy off, and mounted the ass himself. "Look at that selfish old fellow riding on in front, while his little son follows behind on foot," said one woman to another on meeting them.

The old man thereupon took up the boy behind him. "Are you the owner of that animal?" said a traveller passing; "one would certainly not think so from the cruel way in which you are using it. You two are better able to carry the poor animal yourselves than the animal is to carry both of you at once."

So they lashed the ass's legs to a long pole, and having swung the pole across their shoulders they entered the market-town, staggering under the weight. "This old man must be mad," said the spectators; "he is hurting not only the ass's feet, but his own shoulders and his son's shoulders too by carrying such a weight."

At this the old man laid down the ass with disgust, and said to his son, "Let us be off. In trying to please every one I have satisfied no one."

Exercise LVII.

Please translate.

Position of subject. There are two main rules: —

(1) In stating a fact, the subject stands first.

(2) In asking a question, the subject never stands first.

	(1) *Stating a fact*	(2) *Asking a question*
Present	He comes	Does he come?
	He is coming	Is he coming?
Past	He came	Did he come?
	He was coming	Was he coming?

Observe that in those sentences, in which a question is asked, the present and past tenses: He comes, He came are formed with the help of the verbs *do* and *did*.

Nøgle til Øvelser LIV og LV.

LIV

Opfindelser, der er Millioner værd.

Det Forlydende, at en Opfindelse til at lave Salt for nylig er blevet solgt til et amerikansk Konsortium for ikke mindre end en Million Pund, belyser atter engang gode Ideers mærkværdige Værdi i disse Dages skarpe Konkurrence i Handelsverdenen. Vi kan naturligvis ikke alle udtænke tids- og arbejdsbesparende Opfindelser, som kan indbringe os en Million, men vi kan holde vore Øjne aabne overfor nyttige Opfindelser, som, skønt de maaske ikke i Øjeblikket synes meget indbringende, dog kan vise sig at være smaa Guldgruber; thi den Kendsgerning bør ikke overses, at nogle enorme Formuer er blevet skabt af smaa Ting. Enkelt Legetøj, Puslespil og Spil har ofte vist sig at være en saadan Succes, at det har bragt Tusinder af Pund i Opfindernes Lommer. Den Mand, der opfandt Blik-Ranglen for smaa Børn, trak sig tilbage med en kvart Million.

LV

Gentagelse af Artiklen. For at skelne en Person eller Ting fra hinanden, maa man gentage Artiklen (1) foran de to Navneord eller (2) foran to Adjektiver der kvalificerer det samme Navneord.

(1) Navneord { Digteren og Statsmanden *ere* døde.
„ „ „ *er* død.

I den første Sætning viser Gentagelsen af Artiklen, at Digteren og Statsmanden er to forskellige Personer, og derfor er Verbet (are) i Flertal; i den anden viser Ikke-Gentagelsen af Artiklen, at han er en og den samme Person, og derfor er Verbet (is) i Ental.

(2) Adjektiv { Jeg har en sort og en hvid Kat.
„ „ „ „ og hvid Kat.

Den første Sætning betyder, at jeg har to Katte, en sort og den anden hvid. Den anden betyder, at jeg har een Kat, hvis Farve er en Blanding af sort og hvidt.

Undertiden bruges "a" i Betydningen "en" (dets oprindelige Betydning):

Et Sting i Tide sparer ni. En Fugl i Haanden er værd to i Busken.

Ifølge den almindelige Regel skal et Fællesnavneord i Ental have en Artikel foran sig. Men de følgende Undtagelser bør bemærkes:

(1) Navne paa Titler og Stillinger, naar de gaar forud for et Egennavn: Kong Edward VII. Dronning Victoria. Lord Ashley. General Roberts.

(2) Visse staaende Udtryk bestaaende af en Præposition fulgt af dens Styrelse: Til Fods. Til Hest. Til Søs. Hjemme. Ved Navn. I Skole. I Seng. Ved Dag. Ved Nat. Ved Solnedgang. Fra Hoved til Fod. I Hænde. Paa Jorden.

Festmaaltidet, som Slotsherren Colleoni gav til Ære for Kong Kristiern I under hans Ophold paa Slottet Malpaga, fandt Sted i den Sal, hvor de her gengivne Fresker nu findes. For Enden af Bordet sidder Kristiern I alene, mens en Adelsmand er i Færd med at skære en Fugl til for ham. Øverst ved Bordet af de med Ryggen mod Beskueren siddende Personer ses Colleoni med Ansigtet vendt mod Kongen. De øvrige Personer tilhører enten Kongens fornemste Følge eller Colleonis nærmeste Slægt.

Blandt de Fornøjelser, Colleoni kunde byde Kongen, var Jagten vel nok en af de bedste. Her ses Kongen (med det lange Skæg) sammen med Colleoni som Tilskuere til allehaande Jagt. Maleren har gengivet forskellige Jagtmaader samtidig, i Baggrunden Hjortejagt med Hunde, i Luften Falkejagt.

En Del af forrige Billede i forstørret Maalestok for bedre at vise det særdeles godt udførte Portræt af Kristiern I.

ADAM HOMO OG ALMA

Der er et gammelt Ord, der siger, at enhver er sin egen Lykkes Smed. Det er et Ord, det er sundt at holde sig for Øje. Der er Appel i det. Det er et Ord, der maner. Hvilket Ansvar lægger det ikke paa os.

Begrebet »Lykke« kan tages baade i en mere udvendig og i en dybere Betydning. Mange af de Artikler, FREM har indeholdt om Fremgang (ɔ: Lykke i udvendig Forstand) har vist, hvor rigtigt det nævnte Ord i saa Henseende er. Men en dansk Digter har hævdet lige saa stærkt, at det ogsaa gælder, naar Ordet tages i dybere Betydning. Det er *Paludan-Müller*. Hans Livs store Værk, *»Adam Homo«* handler først og fremmest herom. Det er nok et Tidsbillede, en Skildring af en bestemt dansk Type, men det er frem for alt et Tankebillede. Gennem det har Digteren villet vise, hvad Lykke dybest set vil sige. Han stiller os for Øje et Menneske, der *ikke* naar Lykken, og et andet, der naar den. Det ligger ham meget paa Sinde, at Mennesker skal forstaa, at denne Lykke kan alle naa. Det kommer kun an paa, om de for Alvor *vil*.

Det følgende er en nærmere Paavisning af Digtets Tankeindhold. Det forudsættes, at Digtets Handling ikke er helt glemt.

En af de berømteste Scener i »Adam Homo« er Samtalen mellem Præstekonen og hendes lille Søn hin yndige Sommer-Morgenstund, da han bekymret kommer til hende for at faa det svære Ord »at være« forklaret. En egentlig Forklaring kan hun ikke give, men hun kan oplyse ved Eksempler:

See Fuglen! talte Moderen til Drengen,
Der stirred efter den mod Himlens Skyer:
See, hvor den lille Fugl nu hjemad fly'er,
Og daler ned til Reden hist paa Engen.
Hør hvor den synger, mens den reder Sengen
For sine Unger, for de bitte Dyr!
At synge, flyve, deres Unger nære,
Det, Adam! kalde Fuglene at *være*.

Og hvis blot Træerne de havde Munde,
Som nu de Blomster og de Blade har,
Saa at de Alting dig fortælle kunde,
Da, naar du spurgte dem, fik du til Svar:
At være, er at staa i grønne Lunde,
Og skyde Blomsterknopper Par ved Par,
Og slynge Grene ud som lange Arme,
Og have nok af Regn og nok af Varme.

Adam har lyttet stille og alvorsfuld til Moderens Tale, men da hun standser, bliver han atter urolig. Moderen maa endnu en Gang forklare ham, hvad det da er, *at være:*

Veed jeg det selv, hun hvisked halvt i Løn,
Hvorpaa, bevæget mildt af Modervarmen,
Hun løftede fra Jorden op sin Søn
Og trykked ham med disse Ord til Barmen:

Som saa mange af vore bedste Digterværker er „Adam Homo" en Skildring i stor Frihed af Digterens eget Jeg. Som Adam Homo var Frederik Paludan-Müller (1809—76) selv af Præsteslægt, Faderen blev til sidst Biskop i Aarhus. Da han i 1841 udgav første Del af Værket, havde han bundfældet sine Minder fra Studenteraarene deri. Portrættet, der er fra 1840'erne, de Aar da Værket blev skrevet, giver et levende Indtryk af den af Publikum forkælede Digter og Salonlivets „Selskabsløve".

Naar dig, min lille Dreng, jeg har paa Armen,
Og beder i den samme Stund en Bøn
For dig og for mig selv og mine Kjære,
Da bedst jeg føler, hvad det er, *at være*.

Den lille Fugl, Træerne, hun selv — fælles for dem alle er, at *de er i hel Overensstemmelse med det dybeste i sig selv.*

Det er Forklaringen paa *at være*. Forklaringen paa, hvad *Lykke* er.

I hel Overensstemmelse med det dybeste i os selv, saadan som Træerne, Fuglen og Moderen (netop i Egenskab af Moder) er det, det er, hvad vi alle skal naa til at være. Det er det, Adam Livet igennem skulde se at faa lært.

Det er imidlertid ikke saa lige en Sag.

Paludan-Müller skelner mellem noget, han kalder Sind, og noget, han kalder Gemyt. Det kan hænde, at et Menneske kan blive helt fremmed for sig selv, naar Gemyt og Sind skilles ad, og hvor skæbnesvanger en Betydning dette kan have for et Menneske, gør han Rede for i Begyndelsen af 8. Sang:

Thi som bekendt kan femten Sind man have,
Mens aldrig meer end eet Gemyt man har,
Men Livets Holdning, der begrundet var
I begges Eenhed, kommer strax aflave,
Naar Sindet, ikke længer holdt i Ave,
Løvrevet fra Gemyttet Flugten ta'er;
Naar fra sit eget Selv sig Jeget skiller,
Og Sindet, uden Fører, sig forvilder.

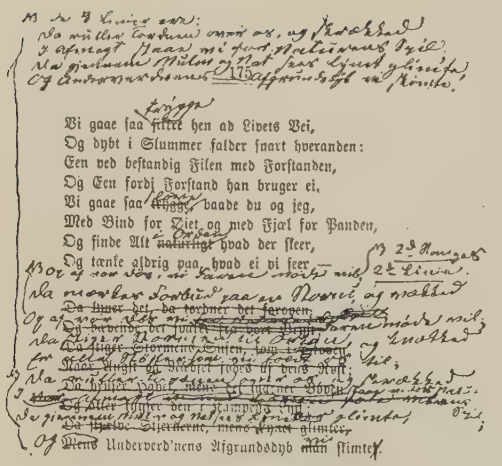

Vi gaae saa fikkre hen ad Livets Vei,
Og dybt i Slummer falder snart hveranden:
Een ved bestandig Filen med Forstanden,
Og Een fordi Forstand han bruger ei,
Vi gaae saa [illegible] baade du og jeg,
Med Bind for Øiet og med Fjæl for Panden,
Og finde Alt [illegible] hvad der skeer,
Og tænke aldrig paa, hvad ei vi seer —

En Side af Fr. Paludan-Müllers eget Eksemplar af „Adam Homo", 5. Udg. 1873, med Digterens egne Rettelser til Teksten, som han i høj Grad omarbejdede for at faa den til at lyde, som han nu vilde have den. Digteren vaagede nøje over Værkets Tekst, som han gennemgik omhyggeligt i hver ny Udgave, der udkom i hans Levetid. 5. Udgave blev den sidste, han selv saa, siden da er der udkommet endnu 9 Udgaver.

Det gaar da Sindet som det gaar en Skipper,
Der driver i en fremmed Stad omkring,
Og falder ind paa alle Kroer og Kipper,
Og gjør til hver en Dandsebod et Sving:
Af alle Livets Skaaler lidt det nipper,
Det smager lidt paa alle gode Ting;
Det neppe bundet atter les sig river,
Og strax igen det hængende dog bliver.

Det er da ikke meer det dybe Sind,
Der i Gemyttets Dyb sig sænker stille;
Ei meer det høje, der ved Hjertets Kilde,
Til høj Beslutning suger Kraften ind;
Det lader hvert et Indtryk med sig spille,
Det drejes som en Fløj af hver en Vind,
Det i sin Tomhed reent kan blive borte,
Kan krænges, vendes, skiftes som en Skjorte.

Vi Mennesker kan altsaa ifølge Pal.-M. have femten *Sind*, men aldrig mere end eet *Gemyt*. Sindet skal holdes i Ave af Gemyttet, »sænkes stille i Gemyttets Dyb«. Hvis ikke, vil ethvert Indtryk kunne spille med det efter Forgodtbefindende, det vil kunne drejes som en Fløj af hver en Vind.

Sind og Gemyt er det samme, som han i Slutningen af 9. Sang kalder Ydersjæl og Indersjæl:

— — — — hver Sjæl et Indre har,
Som udgjør Livets egentlige Kræfter,
Hvortil som Skal sig Ydersjælen hefter,
Der Rollen tidt af Indersjælen ta'er,
Hvis Kjærne den dog aldrig kommer efter,
Endskjøndt den handler som om Alt den var;
I denne Ydersjæl boer Anlæg, Evner,
Kort, hvad man „det betroede Pund" benævner.

I Ydersjælen findes Evner og Anlæg; men Indersjælen udgør »Livets egentlige Kræfter«. Her skal den *Kerne* dannes, hvorfra alt udgaar, og hvortil alt vender tilbage. Glipper Forbindelsen mellem det ydre og det indre i Sjælen, mellem Sind og Gemyt, gaar det vedkommende Menneske galt, saa ophører det »at være«, saa *synes* det blot at være. Det er det, der hænder Adam Homo. Derfor er det ogsaa blodig Ironi, naar Digteren lader ham i Selvforblindelse senere hen som Valgsprog vælge det gamle latinske *esse, non videri*, at være, ikke synes. Det er det Valgsprog, han mindst af alle svarer til.

Men hvad er da *Kernen, Gemyttet* i Adam Homos Personlighed?

Han tager Arv baade efter Faderen og Moderen. Hvor forskellige disse to er, kommer særlig tydeligt frem i de Breve, de sender Sønnen, da han er blevet Student. Faderen, der som Præst er en typisk Rationalist, tænker først og fremmest paa hans Karriére. »Lær Kunsten at behage«, er hans Raad til Adam. Det er Vejen frem. Moderen, der er et hjertevarmt Menneske, ser naturligvis ogsaa gerne, at det gaar hendes Dreng godt i denne Verden, men vigtigere er det dog for hende, at han aldrig glemmer hendes Kærlighed, er *tro* — mod hende og sig selv. — Hendes Haab staar til engang igen at forenes med ham:

Eengang igjen, om ikke her saa hisset,
At leve med dig er jeg dog forvisset.

Adam bevæges stærkt af begge Breve. Det kunde se ud, som om det, der hos ham er beslægtet med Faderen, næsten holdt det, hvori han ligner sin Moder, Stangen, som om der altsaa fra første Færd havde været en Grundskade, en ulægelig Brist i hans Sjæls Inderste; men det er ikke rigtigt. Man har aldrig mere end eet Gemyt, siger Pal.-M., og det er sandt, saa vist som det *dybeste* nu engang er dybere end noget som helst andet. Skulde Adam Homo

Paludan Müller lader Adam Homo gøre et Forsøg paa at stifte en Forening for almindelig Fuldkommenhed, men paa den første Generalforsamling gør han fuldstændig Fiasko som Taler, hvorover han føler sig meget ilde. Da trøstes han fra oven med Kammerherrenøglen og Ridderkorset og præsenterer sig ved en Hoffest med sine nye Dekorationer. De berømte Slutningslinier fra „Adam Homo", Gravskriften: „Her hviler Adam Homo med den blide Aand — Baron, Geheimeraad, Ridder af det hvide Baand, er efter Digterens eget Udsagn de førstskrevne Linier af hele Værket, og i disse har han samlet som i en Nøddeskal den hele Adam Homo Skikkelse.

Paa slige Baller som dette, der er malet af Maleren Otto Lehmann (1815—92) faa Aar efter, at „Adam Homo" udkom, har Adam Homo gjort Lykke. Hans Elegance og Veltalenhed har knust mangt et Kvindehjerte. Hans Livkjole af sidste Mode har fængslet manges Blikke, i det hele taget har han været en rigtig Salonløve. Ganske vist har han ikke levet sligt Liv ustraffet, der har sat dybe Spor i hans Sind, paa een Gang sløvet og forhærdet hans Sjæl.

have været i hel Overensstemmelse med dette dybeste i sig selv, skulde han have plejet alt det, hvori han lignede sin Moder, for det *var* det dybeste i ham. Han skulde være blevet Alma tro. Efter Pal.-M.'s Mening gælder det overhovedet for alle, at

— Den, hvis Liv skal Jorden skjønnest smykke,
Ham binder den i Quinders Ledebaand,
At gjennem Hjertet klares maa hans Aand.
(Slutn. af 5. Sang.)

Det Ideal, der viser sig for Adam, da han staar for Dommen, og som øjeblikkelig fælder ham, det er en Projektion ud i Fuldkommenheden af det Billede, han i sin Tid havde set af sig selv ved Almas Side. Den Gang havde han følt det som sit Livs lykkeligste Lod at leve Livet sammen med hende og som Præst at vise sin Menighed Vej ved selv at vandre den.

Der skal mig selv og Andre med jeg danne;
Dér, i en ufordærvet, frugtbar Jord,
Skal Aar for Aar jeg saae det rige Ord,
Beskære, plante, gjøde, luge, vande.
Der til et godt Exempel skal jeg stande,
At Menigheden følge kan mit Spor,
Mens i min Alma frem et Mønster stiger
For Byens Koner og for Egnens Piger.

Den Gang saa han rigtigt. I denne Periode dannede sig for hans indre Syn den »Anskuelse af Verden«, som skulde være blevet hans endelige, og som vel efter Pal.-M.'s Mening skulde være alle Menneskers, hvis de vil være i Overensstemmelse med det dybeste i sig selv, den nemlig, at »Princippet i alt er Kærlighed«. Dybt i et Menneskes Natur — hvad enten det nu direkte skyldes Moderen eller har anden Oprindelse — ligger der en Trang til at elske og blive elsket, en Trang til at »strække Grene ud som lange Arme«. Saaledes ogsaa med Adam Homo. Da han svigtede Alma — fordi Forbindelsen mellem Sind og Gemyt løsnedes — glippede dette Syn paa Livet for ham, og han blev en Kastebold for alle Vinde.

Sind og Gemyt bliver dog først sent helt løsrevet fra hinanden. Selv efter at han forlængst har ægtet Comtesse Mille, drømmer han om gennem en Talerklub at »gjenføde« sit Folk. Han forsøger »at gøre godt i Lønndom«. Midt i hans Tilværelses ydre Glans og indre Tomhed er det Gemyttets lønlige Mindelser til ham. Men alt, hvad han foretager sig, er kun usselige Surrogater for det, han egentlig skulde have ydet, og han har

Efter at være blevet en stor Mand, føler Adam Homo sig forpligtet til at gøre gode Gerninger, som sig hør og bør for en Storborger, men han vil øve sin Gerning i Løndom. Med et halvt Hundrede Daler i Lommen gaar han ud. Adresseavisen viser ham Vej ved sine Avertissementer om Laan til nødlidende, til Barselfærd, Hjælp til Lejen eller til Begravelse. Idet han opsøger nogle sørgende, efterladte i en ussel Rønne, kommer Adam Homo for Skade at overvære et Gravøl, der foregaar ved Ligets Side. Det er plumpt og utiltalende, men næppe nok til, at en hul Person som Adam Homo har Ret til at opkaste sig til Dommer derover. Billedet er af Hans Tegner.

derfor heller ingen Fred. Det er først (se 10. Sang), da Forbindelsen mellem Sind og Gemyt ganske afbrydes, og Gemyttet helt fornægtes, at vi hører, at han — foruden saa meget andet — ogsaa er den *glade* Mand:

Vor Helt tog sit Parti — thi paa Ideen,
Der hidtil i hans Hjerne havde spøgt,
Og af hvis Brokker tidt han havde søgt
At faae en Eenhed ud, for at bese'en,
Gav for sit Liv han Afkald, og tog Skeen
I anden Haand med mere Verdenskløgt;
Midt i sit Manddomsliv han rask omsa'led
Og pludselig han opgav Idealet.
— —
Det havde skaffet ham saa megen Møie,
Saa megen Sorg, Bekymring, Bryderi —
Ja, mens dets gyldne Aag han smægted i,
Saa meget Ondt han havde maattet døie,
At naar han kaldte frem nu for sit Øie.
Den lange Levetid, der var forbi,
Traf han i Rækken knap en halv Snes Dage,
Der kunde siges ganske fri for Plage.

Men før han Idealet reent blev qvit
Ved en Beslutning, som hver Vaklen ender,
Faaer af sin Tanke (Villiens rappe Tjener)
Saa gode Grunde han for dette Skridt,
At han sig undrer, han først nu erkjender,
At Valget her aldeles ei var frit.
Lod Idealet sig realisere,
saa var jo intet Ideal det mere.

Geheimeraaden, Ridderen af det hvide Baand, er en Mand, der efterhaanden er sunket saa dybt, at han kan beroliges ved en Flovse. Han har aldrig lært det, han skulde have lært. Han *er* ikke, han *synes* kun at være.

Dette kunde godt have været hindret.

Allerede i Prologen siger Pal.-M., at den »Helt«, han vil skildre, er en Helt, der »prøver alt, men vælger ej det Bedste«. Deri ligger, at der har været Tale om et Valg, hvad igen vil sige, at der har været Tale om Vilje. Valg og Vilje hører uvægerlig sammen. Adam Homos Liv havde kunnet tage en helt anden Vending, om han blot havde *villet*. Men Adam Homo er Manden med den blide Aand, og »blid« vil sige elskværdig, men ogsaa viljeløs og svag. Der var en Tid, da han virkelig vidste, hvad det for ham vilde sige *at være*. Det var Øjeblikket til Oprejsning eller Fald. Det blev til Fald. Der var ikke *Vilje* nok.

Hvad en virkelig Vilje formaar, og hvad sand Lykke er, har Pal.-M. saa vist os igennem Alma. Hun er Modstykket til Adam, hans store Modsætning. Da hans og hendes Veje efter de mange Aars Forløb atter krydses, og Adam, nu da han skal til at dø, forvirret og hjælpeløst stirrer tilbage paa sit Livs indfiltrede Spind, kan hun af egen Erfaring tale til ham om, hvad en stærk Vilje kunde have udrettet:

Er der ei Noget, som ret fast du vil?
En Attraa, hvori hvert et Haab sig dølger,
Et Maal, du fastholdt under Livets Spil?
Naar denne Villen i dig selv du følger,

Adam Homo gaar under sin Barmhjertighedsfærd fra Hus til Hus. Han er opbygget i sit Inderste over sin egen Godhed. Vel forfejlede hans Tale til Gravølgæsterne sin Virkning; hans Moraliseren mødte endda fra en enkelt kun Spot og trodsig Foragt, men til Gengæld gav han dem kun en enlig Daler. Mere Glæde havde han af at hjælpe en Familie, der skulde sættes paa Gaden, en Kone med smaa Børn og en ulykkelig Barselkvinde. Ganske vist kriblede det i ham efter at vise Folk, hvem deres gode Engel var, men han beholdt Kappen tæt sammentrukket om sig, og nøjedes med at lade sin Samvittighed være Vidne til en selvglad Sjæls Godgørenhed. Billedet af Hans Tegner.

Trækfuglen lig henover Dybets Bølger,
Den Evighedens Kyst dig bærer til.
Hvorhen med al din Villies Kraft du stunder,
Der maa du komme, skal der end skee Under.

Da Adam mismodig og forsagt spørger hende, om hun da virkelig tror, at Viljen formaar saa meget, kan hun kun endnu en Gang forsikre ham derom:

Ja, gav hun rørt til Svar: saa vist jeg troer,
At der med den sig Skaberkræfter blanded;
Thi Villien i vort Bryst hvad er den Andet,
End Roden, hvoraf ud vort Væsen groer?
Troer du, den mindste Blomst og Urt blev dannet,
Hvis ei af Villie var i den et Spor?
Alt Liv er Villen — Villien er det Første
I hver en Sjæl, den mindste som den største.

I Viljen er der Skaberkræfter[1]). Det er noget, hun selv har mærket. Som en stille Udfoldelse indenfra havde Livet formet sig for hende, indtil det pludselig skød Blomst i en stor og vidunderlig Lykke. Men da denne Lykke brast, kom Tidspunktet for hende, da ogsaa hun maatte *vælge*. For hende gjaldt det — Fortvivlelse eller glad Forsagelse i fortsat Kærlighed, Tilintetgørelse af sit dybeste Jeg eller dettes fortsatte Vækst, blot i en anden Retning. Da forstod hun, at den sidste Mulighed kunde hun kun naa ved at modtage sin Skæbne i absolut Underkastelse:

Til Skjæbnens Herre hun sig overgiver,
En Rytter lig, der ved en Afgrundsrand,
Naar stedse mørkere det om ham bliver
Og Sporet ei at see han er i Stand,
Den slupne Tømme til sin Ganger giver,
At Svælget den forbi ham bære kan.
En ubetinget Lydighed hun lover,
Og derved kom Fortvivlelsen hun over.

Hendes Maal er, at denne Skæbne »skønt dunkel, kan mig vorde kær«. Herom samler hun sig. Fra det Øjeblik er Viljen i hendes Bryst Roden, ud af hvilken hendes Væsen gror. I hendes »Efterladenskab« kan vi følge hendes trofaste Kamp og endelige Sejr.

Dette er da Digtets Idé:

Forfejlet er dens Liv, der aldrig lærer, hvad det er *at være*, d. v. s. den, der svigter det dybeste i sig selv, som *viljesvag* lader »Sindet« raade i Stedet for »Gemyttet«, som tager Midlet for Maalet og sætter det ydre (Evner og Anlæg) over det indre (Mulighed for Kærlighed og Hengivelse).

Lykkeligt er dens Liv, der *viljestærkt*, i ubetinget Lydighed mod det dybeste i sig selv (det er *at være*, og det er det samme som Lydighed mod *Gud)* modtager sin Skæbne af hans Haand, og som, naar denne

[1]) *Hvorledes* — forklarer Pal.-M. mange Aar senere i „Ivar Lykke", hvor han lader Tønnesen sige (Udg. I S. 154): Livets negative Side viste sig for mig i al sin Herlighed, og jeg saa med eet Blik, hvilke rige Domainer Aanden endnu besad, selv om al jordisk Lykke og alle ydre Goder svigtede den. Ja, jeg tvivlede ikke længer om, at *Negationen, Resignationen, Forsagelsen maattte betragtes som Villiekraftens egentlige Kilder, som det Væld, hvoraf den menneskelige Aands Styrke og Bekvemhed til Lyksalighed udspringer.*

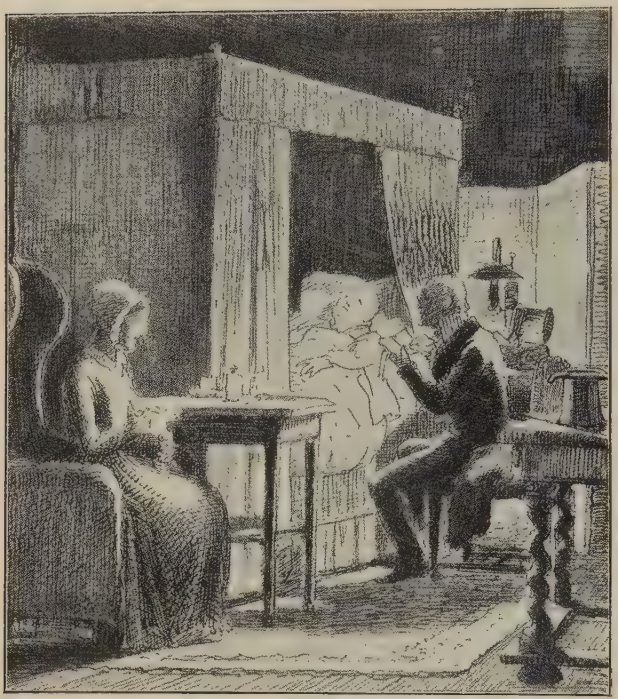

Maleren Wilhelm Marstrand (1810—73) har engang fæstnet Paludan-Müllers Skildring af Adam Homos Død i en Tegning, som han forærede Digteren. Adam Homo ligger paa sit Dødsleje, lille Jensen opnoterer foran Himmelsengen Excellencens testamentariske Bestemmelser, mens Alma — Adam Homos svegne ungdomselskede — som en gammel udslidt Vaagekone sidder lyttende i sin Krog med Strikketøjet i Hænderne.

Skæbne former sig anderledes end drømt og tænkt, kan bevare *Hjertet* ungt og forsage *glad*.

Hermed kunde man maaske have ventet at være naaet igennem Pal.-M.'s store Værk, men det er ingenlunde Tilfældet. Tilbage staar 12. Sang, Beretningen om Adam og Alma efter Døden. Hvad der føres os for Øje, er for en stor Del kun »Phantasiens farveblandte Skin«, »Daarlighedens lette Hjernespind«, og 12. Sangs Opgave er utvivlsomt i første Række den, *billedligt* at bekræfte den Dom, Digteren allerede forlængst har faaet os til at fælde over Adam og Alma. Men alligevel gaar dette Digtets apokalyptiske Afsnit videre. Det skal vise os, at vel er Adam hjemfalden til Dommen, men ikke til Fortabelsen.

Adam Homo kan reddes.

Pal.-M.'s Digt, der, som en Satire over baade Personer og Institutioner, tit har gjort et saa negativt Indtryk (se f. Eks. Brandes Indledning til Hovedstrømninger) er saare positivt i sin Udgang. Det munder nemlig ud i intet mindre end en storslaaet Forherligelse af Kærligheden mellem Mand og Kvinde, i selve denne Kærligheds Apoteose.

Alma har engang af Adams Haand modtaget selve Livet (jfr. Sonetterne: At ret jeg lever skylder dig jeg kun — — og. Hvad end du angrer, i hvor stor en Gæld — —). Til Trods for, at han har svigtet hende, har han dog været hendes »Lyst i Liv og Død«. Nu er hun den, der kan hjælpe ham.

Da det ser allermørkest ud for Adam Homo, staar Alma i al sin forklarede Skønhed ved hans Side. Med et Blik af »evig Kærlighed« ser hun paa ham. Hans Skæbne skal være hendes. — Ganske vist siger Djævelens Advokat:

> Kun En er Frelseren paa Afgrundsranden,
> (Og) ingen skabt Sjæl frelse kan den anden.

Det er ogsaa rigtigt, men hun kan dog befri ham fra *Fortabelsen*. Thi ikke blot er det saa, at »Hvor to er eet, er Helvede forbi«, men ifølge Meddelelsens den store Lov kan hun skænke ham af sin egen Naades Rigdom.

> Som Synd og Sorg og Mistvivl og Fortræd
> Meddeles kan som Pest til alle Sider,
> Saa gaar det og med Glæde, Trøst og Fred,
> Med Haab og Tro, der Frelsen Vei berede.

Først denne Lov fuldender Retfærdslov. Hun kan ikke *frelse* Adam — det kan kun Een — men hendes Glæde, Trøst og Fred, hendes *Haab og Tro* kan meddeles til ham og *berede Frelsen Vej*.

Pal.-M. har da endnu villet sige os dette:

Selv om det for et Menneske skulde gaa saa galt, at det i sit Jordeliv aldrig naaede til dette *at være*, behøver dog ikke dermed alt Haab at være ude.

Den Mand, der paa et eller andet Tidspunkt i sit Liv har evnet at bringe en ren og ædel Kvinde til at elske helt og fuldt, har evnet at skænke hende, hvad Adam har skænket Alma, han maa have haft det i sit Indre, der opvejer alle Fejltrin og Vildfarelser, den Kerne, der kan blive Spiren til nyt Liv.

Adam Homos Menneskeliv var forfejlet, men i sin Kærlighed til Alma havde han —

Svarer Paludan-Müllers Ungdom nogenlunde til Adam Homos, formede hans sidste Aar sig ganske anderledes. Paludan-Müller blev ingen tomhjertet Stormand i Samfundets Spidse, ingen Alma Stjerne sad forladt for hans Løbebanes Skyld. Fyldt af den dybeste Fred efter sit Livs Kampe, levede Paludan-Müller med sin Hustru Charité, f. Borch, stille i Fredensborg. Herfra har Kunstneren Hans Nikolaj Hansen hentet Motivet til sit Billede af Paludan-Müllers og Hustruens Spadseretur paa en sludfuld Efteraarsdag.

som Ibsen senere har udtrykt det i Per Gynt — Bestemmelsens Mærke paa sin Pande.

Vi synes tit, at Kærligheden gør blind, men Pal.-M. hævder tværtimod (se 6. Sang), at Kærligheden gør *seende*.

Det Billede, Alma saa af Adam i sin Kærlighed, var det rette. Det blev dækket af Aarenes Smuds, men kan atter bringes til at lyse i al sin Renhed og Klarhed.

Dertil kan Alma, *Kvinden*, hjælpe Adam, *Manden*. Hun er med ham, da han føres gennem Purgatoriets rensende Luer.

Her af Barmen os ud bliver revet
For at sænkes i Luernes Elv,
Hvad til *en anden Natur* var os blevet
Saa det er os, som brændte vi selv.
— — —
Hjertets smeltede Tanker henflyder,
Med vor Pynt drive Flammerne Spøg:
Vore Krandse, Bedrifter og Dyder
Gaae op som et Intet i Røg.

Naar denne Lutring er sket, kan Adam Homos Sjæl, sammen med hendes,

Fra sin tyngende Byrde løsreven,
Af sin Længsel paa Vinger ført frem,
Mere let da end Flammerne bleven
(Søge) op til sit himmelske Hjem.

Der er god Overensstemmelse mellem, hvad Pal.-M. har opstillet som Livets sande Maal, Jordelivets virkelige Lykke, og de Tanker, han lader Alma gøre sig om Livet efter Døden. (Se sidste Digt af hendes religiøse Efterladenskab). Den himmelske Lyksalighed maa deles med et Menneske, man elsker. Den er *Kærlighed* og Beskuelse i forenet Fylde:

Ved Siden af den Sjæl, vort Hjerte kaarer,
I Lyset, som Treenigheden skabte,
I Salighedens Skjød, ved Livets Kilde:

Med vor Forløsers Blod i vore Aarer,
Kun i Beskuelsen af Gud fortabte,
Fyldt af den Helligaand, *vi sidde stille.*

Th. C. Thors

NORSKE OG DANSKE, SET AF EN SVENSKER

Intet kan lignes ved det Skønhedsindtryk, man faar, naar Solen gaar ned, og Sommeraftenen stille glider over i den lyse Nat, der er Nordens Fortrin fremfor Syden. Lad være, at det samme Indtryk gør sig gældende overalt i Norden, men intet Sted virker det saa dybt og fredfyldt som ved Nord-Sjællands Kyst, hvor Horisontens vigende Linie skaber en Følelse af Uendelighed hos alle dem, der lader sig bjergtage af Stemningen. (Efter Maleri af V. Krogh. Carl Stenders Forlag.)

Ikke fordi Nordmænd og Danske er os fremmede, men just fordi de staar os saa nær, ser vi med et skarpt Blik paa den Forskel i Sind, Intelligens og Karakter, som adskiller dem fra os.

Vi Svenske er ikke tilbøjelige til at undervurdere andre Nationer. Det modsatte er snarere Tilfældet. Vi har en Tilbøjelighed just til at undervurdere os selv og at skatte andres Anlæg højere end vore egne. Naar derfor en Svensker bliver opfordret til at udtale sig om sine Naboer, har det ikke saa meget at betyde, om han — eller i dette Tilfælde hun — tillader sig en eller anden lille ondskabsfuld Bemærkning; hun vilde i hvert Fald give Luft for betydelig flere Ubehageligheder, hvis det gjaldt at tale frit ud om, hvad hun mener om sine egne Landsmænd.

Hvorledes skulde vi kunne andet end holde oprigtigt af Danmark, dette elskværdige Land, som for den svenske Turist slaar Dørene til Fastlandet paa vid Gab. Hele København virker paa os som et festligt Flag, hejst for at indlede en glad Sejlads i fremmede Farvande. Vi har altid en Følelse af, at det maa være lettere at leve Syd for Sundet end hos os. Det Folkesind, som der møder os, er saa langt lysere, gladere og lettere tilgængeligt end vort eget.

Spørgsmaalet: Hvorledes ser vi paa en Dansker? kan ikke besvares med et Par Ord. Thi det danske Gemyt rummer i sig et psykologisk Paradoks, der er vanskeligt at analysere for en fremmed. Danskhedens ene Side er, hvad man kunde kalde *den borgerlige Idyl*. Som dens afgjorte Modsætning staar den danske Intellektualisme, der hverken er borgerlig eller idyllisk, som den giver sig Udslag i Politik, Litteratur, Journalistik og almene, kulturelle Indsatser.

Arbejde, Brød og *Fred* kunde passende staa som Motto over den borgerlige Idyl. Naivitet, i dette Ords bedste Betydning, parret med en vis Livskunst, kendetegner Middelklassens Evne til at gøre det mest mulige ud af Tilværelsen. Mon der findes noget Land — Holland maaske undtaget — hvis Malerkunst ejer en saadan Utallighed af fredelige Interieurer som Danmarks?

Hjemlivets Hygge, Arnens stille Glæder gennemstraaler i forklaret Inderlighed denne Kunst. Dens tilsvarende Virkelighed møder os hvor som helst vi færdes i Danmark. Ved Hornbæk Strand, bag de tusinde Fiskenets maleriske Forgrundskulisser ligger, tæt op til hinanden, smaa Villaer, dækkede af Løv. Og paa hver eneste af disse Villaer er Verandaen en sand Hammershøj-Idyl. Man ser derinde Billeder i ovale Rammer, stribede Møbelbetræk og, først og fremmest, en Morlil med sit Hækletøj i Haanden, medens hun med stille Velbehag lader Blikket hvile paa den røde Solkugle, som langsomt synker i Horisonten.

Til Idyllen hører nemlig i høj Grad dette, at den danske Kvinde formaar at ældes med en vis Ynde. Malerne ynder da ogsaa, i Lighed med de store Hollændere, at fremstille gamle, blide Kvindeansigter. Naar man færdes i København, har man en Følelse af, at ingen Steder i Verden findes saa mange gamle Mennesker som i denne Stad. Statistisk set forholder det sig vel ikke saaledes; muligvis kommer denne Førerstilling af, at de gamle her færdes mere ude i Livet end andre Steder. Paa Forelæsninger, i Teatre, i Biografteatrene — hvor som helst man kommer, møder man disse smaa, klarøjede, forlystelsessyge Kvinder i deres sære, vaudevilleagtige Kostumer: Kapothat, Mantille og Halvhandsker, der synes at stamme fra H. C. Andersens Dage.

En Svensker med stærke Sympatier for Danmark, Forfatteren Carl G. Laurin, paastaar imidlertid, at »Danskerne er fortræffelige i alle Aldre«. Dette er en Paastand, som vi sikkert alle er rede til at underskrive, om end dog maaske med en og anden lille Randbemærkning. Naturen har i rigt Maal udøst sine Gaver over de unge Piger. De er i Almindelighed høje, slanke, udsøgt velvoksne, og deres Træk er baade smukke og pikante. Men de forstaar ikke rigtig at gøre deres Skønhed uimodstaaelig. De har den Utvungenhed i deres Væsen, som ikke forøger, men snarere forringer Kvindens Charme. De savner paa en vis Maade Koketteriet og har ikke lært at økonomisere, hverken med Bevægelser, Tale eller Latter. Københavnerinden savner det, som Anatole France kalder »la ligne«. Man kunde ønske hende noget af den Værdighed i Gang og Holdning, som Stockholmerinden har, og som hos hende næsten grænser til Stivhed. Det er en hos os almindelig udbredt Mening, at Danskerne ikke forstaar at klæde sig. Den rette Kjole til den rette Lejlighed, er den korrekte, svenske Dames

I Artiklen hævdes, at man ved at færdes i København har en Følelse af, at der ingen Steder i Verden findes saa mange gamle Mennesker som der; kan hænde det er rigtigt, Københavneren selv mærker det ikke, for ham er de mange milde Morlilleansigter kun endnu et kært Træk i Gadebilledet. Hvad enten det er en gammel Blomstersælgerske eller en omhyggelig Bedstemoder med sin Flok af Børnebørn, saa staar hun Københavnerens Hjerte saa nær, at han nødigt ser hende fortrængt af den stigende Trafik.

Løsen; men i Danmark synes man at tage paa, hvad man tilfældigvis faar fat i, naar man stikker Haanden ind i sit Klædeskab. Den Elegance, som Københavnerinden udfolder, naar hun f. Eks. cykler til sit Kontor, iført en vajende Rembrandthat med Fjer, rød Fløjlsdragt med Guldbroderier, samt lilla Strømper, gør paa os nærmest Indtryk af Garderobenød. Men hvad gør det, at den danske Kvinde efter vore Begreber er ilde klædt, naar hun selv er saa sød og selv virker saa inderlig tilfreds med sit Toilette!

Helhedsindtrykket af den unge danske Pige er, at hun er glad, fordringsløs, livlig og intelligent, og at hun maa være en baade fortræffelig og fornøjelig Hustru. Ganske vist bemærkede en Gang en, med alle huslige Pligter udstyret, tysk Dame: »Ja bevares, vist er de nydelige at se paa, de unge danske Piger, men ved De, hvordan de passer deres Børn, naar de bliver gift? De trækker et Par Gummibukser paa Ungen om Morgenen og tager dem af om Aftenen med samt alt, hvad der er i. Ja, det lyder ikke fint, men jeg siger det, som det er.« Men vi paa den anden Side Sundet vægrer os dog ved at fæste Lid til en saa ærekræn-

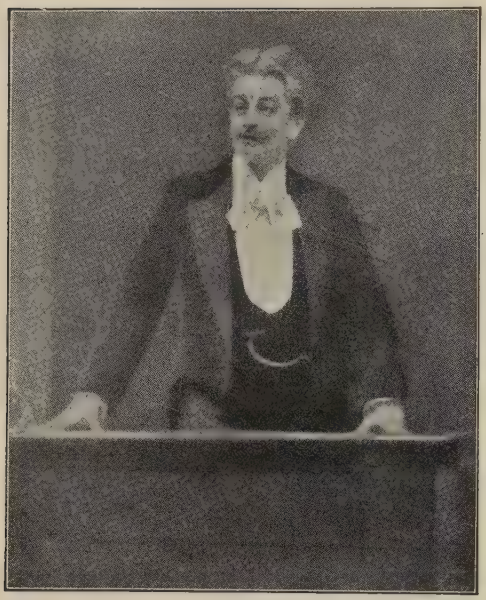

Maleren P. S. Krøyer (1851—1909) har i sit berømte Billede af Georg Brandes (f. 1842) paa Katedret, givet os Samtidens Indtryk af Brandes' ildnende Veltalenhed. Ingen i det sidste halve Aarhundrede har som Brandes været omstridt i dansk Aandsliv, men nu er der næppe nogen, der nægter ham Anerkendelse for hans store Fortjenester af dansk Kultur, ikke mindst for hans Kamp for Danskhedens Sag i Sønderjylland.

kende Paastand. Vi føler os forvissede om den danske Kvindes fremragende Egenskaber baade som Hustru og Husmoder — hvor langt staar ikke hendes Kogekunst over vor! — og vi tror paa de af Orden og Renlighed skinnende Interieurer fra Hjemmene, med de blankpolerede Mahognimøbler, velrøgtede Potteplanter og Smaabørn, der straaler af Sundhed og Livsglæde.

Den danske Folkekarakter, der møder os i det offentlige Livs forskellige Foreteelser, er dog saare langt fra Idyllen. Svenskerne ved — og indrømmer — at Danskerne er dem overlegne i Intelligens. Vi beundrer det Vid, den Aandrighed og Behændighed, hvormed de formaar at føre en Samtale — en Behændighed som vi kun sjældent opnaar. Men dette elskværdige Gemyt har sine Skyggesider, ligesom Solen har sine Pletter. Den danske Intellektualisme er ikke altid af konstruktiv Art. Den har et Anstrøg af Negativitet og Skepsis, som undertiden kan berøre os ubehageligt. Findes der overhovedet noget som helst, som den intelligente Dansker ikke trækker paa Skulderen af? Han afskyer Fraser, han er mistænksom over for store Ord, han er fri for Chauvinisme (overdreven Patriotisme), Overtro og Overspændthed. Man kunde umuligt i Danmark tænke sig et Sidestykke til den Folkeopinion, som, fuldkommen blottet for Humor og Godmodighed, i Sverige er opagiteret omkring Spørgsmaal som Totalforbudet og Forsvarssagen.

En Afspejling af disse kritiske, noget illusionsforladte Anlæg finder man ogsaa i Pressen, denne Presse, hvis lette, elegante Causeritone vore Aviser er saa villige til at efterligne. Den lette Tone og det glade Sind har til Dels sat sit Præg ogsaa paa de sceniske Kunstnere, som ved deres lette Gæstespil har opnaaet Publikumyndest ogsaa hos os: Anna Larssen, Dagmar Hansen, Charlotte Wiehe Bereny, Alstrup, Storm-Petersen og mange andre.

I den Litteratur, som er kendt hos os — den kulturhistoriske, saavel som den skønlitterære — maa man navnlig beundre den psykologiske Træfsikkerhed, det kritisk-analytiske Skarpsind. Hvor findes vel en saadan Overskuelighed, en saadan Evne til at gennemtrænge de store Tidspunkters inderste Liv som i Brandes »Hovedstrømninger« og Troels Lunds »Livsbelysning«? J. P. Jacobsen, Herman Bang, Peter Nansen og Gustav Wied hører endnu bestandig til de meget læste Bøger hos os. »Niels Lyhne« gennemsyrede et helt Slægtled af svenske Studenter med en interessant Weltschmerz og blev i lange Tider den Maalestok, efter hvilken en hel Serie af mindre Profeter gav deres Lede ved Tilværelsen Luft. »Haabløse Slægter« gav den naturlige Dovenskab og Træthed et festligt Skær af Forudbestemmelse og Skæbnebestemmelse. Og Nansens »Maria« blev, i det mindste for Halvfemsernes Ungdom, en veltalende Fortaler for den Erotik, der trodser Samfundet og sætter en Ære i Uanstændigheden. Man vil let kunne forestille sig en halvforstyrret, lundensisk Student, grebet af et krampagtigt Begær efter at være aandrig, underholde sin Borddame med den Wiedske Sentens: »Dyr er lykkelige, og Børn og Kvinder, men vi Mennesker er det ikke,« en Aforisme, som alle Svenske finder ubeskrivelig aandrig.

Eftersom vi Svenske er i Besiddelse af en vis Pilfingrethed, naar det gælder Verdensproblemer — Idealisme kalder vi det i højtidelige Øjeblikke — føler vi os ikke altid rigtigt hjemme blandt de blaserede Misantroper (Menneskehadere) og smilende Skeptikere, der siger Vittigheder paa Steder, hvor vi vilde blive højstemte, og som udveksler de store Ord med spøgefulde Paradokser.

Det synes næsten, som om Danskerne i al Almindelighed ikke har nogen større Tro paa, at Verden kan blive bedre, end den før har været. Den Undtagelse, som bekræfter

Reglen, udgøres for Øjeblikket af de danske Læger, som i de senere Aar med glødende Begejstring har ofret Tid, Kræfter og Penge paa at faa indstiftet, hverken mer eller mindre end: Europas forenede Stater!

Mennesker med en saadan Mentalitet er i Reglen gode Psykologer. Den individuelle Psykologi, d. v. s. den Forskerinteresse, som sætter alt ind paa at komme til Forstaaelse med sine Medmennesker, staar sikkert højere i Danmark end i Almindelighed hos de nordiske Folk. Et Omraade, paa hvilket denne Egenskab har sit specielle Felt, er Erotikken. Set fra vor Synskreds synes det, som om Danskerne har noget af det latinske Folks Talent for Erotik, som om de er i Besiddelse af den Trang til gensidig Forstaaelse, den Interesse for Sjælelivets ophøjede Sindsbevægelser, uden hvilket Samlivet bliver Hasard eller Dilettantisme. Med sin intellektuelle Smidighed og sin Sans for Psykologi har Dansken Betingelser for at forstaa det evigt kvindelige. Der findes Mennesker, hos hvem denne Interesse ikke vaagner førend ved det Tidspunkt paa Døgnet, da man begynder at fortælle Anekdoter. Og da er det maaske ikke saa meget Sjælelivet, hvorom det drejer sig.

Ogsaa paa andre Omraader har Danskerne et vist Slægtskab med den latinske Race. F. Eks. i Alkoholspørgsmaalet. I Norge og Finland er Totalforbudet resulteret i en Fiasko, i Sverige har vi gennem Reaktionen lige netop opnaaet halvsobre Tilstande. Kun Danmark er ædrueligt til Trods for fuld Spiritusfrihed. Ogsaa denne Omstændighed vidner levende ikke blot om Danskernes Sparsommelighed, men ogsaa om deres Forfinelse, Selvbeherskelse og Kultur.

Pennen løber unægtelig noget mindre flydende, naar det gælder som Svensk at give en Karakteristik af Nordmændene.

Naturligvis falder vi aldrig mere tilbage til den Jargon, som før 1905 kaldtes at »tala svenska med nordbaggarna« (tale Svensk med Nordbaggerne). Vi har tværtimod over for vore vestlige Naboer fattet noget af denne Sympati, som man uvilkaarlig faar for dem, mod hvem man selv har udvist Ædelmodighed. Unionsopløsningen har ikke blot skænket os en god Samvittighed, men tillige faaet vore Aktier til at stige i Verdens Omdømme. Historien vil sikkert engang skatte denne Fredsgerning højere end alle Karl XII.s Bedrifter tilsammen. Hvad vi har vundet med Sværdet, har vi mistet; men hvad vi har mistet *uden* Sværd, har givet os den Følelse af Tryghed og Tillid, som følger med et forsonligt Forhold til vore Naboer.

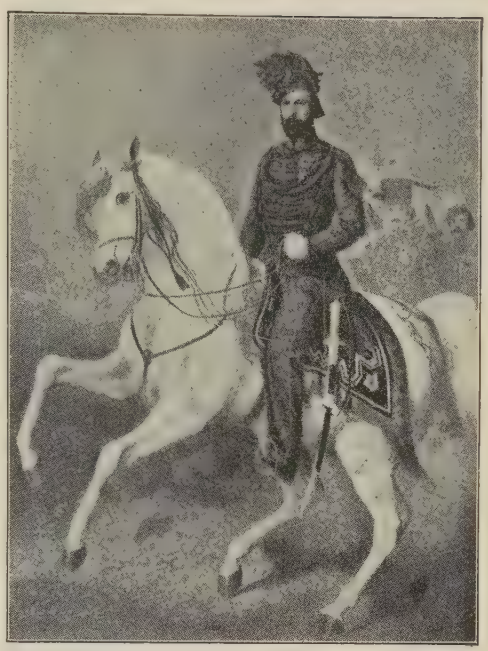

Karl XV regerede i Aarene 1859—72 over Brødrelandene Norge og Sverige saaledes, at han mildnede den skarpe Modsætning inden for Unionen. Over for Danmark var han en varmhjertet Ven, der i 1864 ønskede at komme Danskerne til Hjælp, men holdtes tilbage af sin Regering og Rigsdag.

Vi Svenske er absolut af den Mening, at vi altid har vist os elskværdige mod Nordmændene. En Replikveksling som fandt Sted mellem den norske Statsminister Sibbern og Karl d. 15., umiddelbart før dennes Kroning, kaster et Lys over vort Forhold til dem. Sibbern krævede med ægte norsk »Nationalfølelse« at føre den svenske Statsminister i Kroningsprocessionen. Kongen forklarede ham, at dette var en lovstridig Umulighed, som ikke kunde finde Sted, men tilføjede med den Elskværdighed, som altid udmærkede ham: »Har du derimod Lyst til at spadsere sammen med *mig* under Tronhimlen — saa skal du saa hjertensgerne faa Lov.«

Denne Anekdote, som er blevet klassisk, viser ikke blot Karl d. 15.s Gemyt, men peger tillige paa noget væsentligt i det norske Folkesind: den ømtaalelige Selvfølelse, Prikkenheden, og den med disse Egenskaber beslægtede Mangel paa Humor. Ligesom det i England vrimler med Historier om Skotternes Gerrighed, saaledes vrimler det hos os med Historier om Nordmændenes Selvfølelse. Det fortælles, at da Bjørnstjerne Bjørnson engang spadserede nede ved Havnen i Stockholm, sammen med den berømte Politiker S. A. Hedin, vakte det hans Forun-

Norges store Digter, Henrik Ibsen, har i sit pragtfulde Digt „Terje Vigen" tegnet den norske Skærgaardsfisker i al sin mørke Indesluttethed og knugende Barskhed. I dansk Digtning, især hos Sømandsdigteren frem for alle, Holger Drachmann, faar samme Type et blidere Strøg isprængt Humor. (Tegning af Chr. Krohg.)

dring, at Søfolkene ikke hilste paa Hedin. »I Norge hilser alle paa mig, som om jeg var en Konge,« ytrede han. Som et Bevis paa Rigtigheden af denne Paastand kom en Skipper fra en norsk Skude til Syne i det samme og hilste paa Bjørnson. »De kender mig altsaa virkelig igen, min kære Ven?« sagde den store Nordmand henrykt og gav ham et velvilligt Klap paa Skulderen.

»Ja, det tror *jeg*, skulde jeg ikke kende Skipper Rasmussen fra Drammen!« lød det uventede Svar.

I Betragtning af den norske Selvfølge er det intet Under, at Nordmændene gør saa flittigt Brug af Stedordet *jag*. Hos os anses det ikke for videre passende altfor aabenlyst at lægge vor Egocentricitet for Dagen; og i folkelig Sprogbrug erstattes ofte Jeg-Ordet med den noget svævende Omskrivning »en anden«. Naar man hører en Nordmand dekretere en af sine Trosbekendelser, virker det, som om han, lig en Atlas (græsk Sagnskikkelse), ene bar Verdenskuglen paa sine Skuldre. Selvkritikken er en Gave paa godt og ondt. Den kan slibe og forædle det Værk, som skal fuldbyrdes, men den kan ogsaa hindre Værket i at blive til. Den bristende Tillid, som hæmmer Handlekraften, er heldigvis ikke faldet i Nordmændenes Lod. Det er et Folk, der elsker Bedrifter og tillige udfører dem. De er Nordens sidste Vikinger. Som moderne Kvinde følte jeg mig i sin Tid noget brøstholden over for den Polarberømmelse, som blev opnaaet ved ikke at have opdaget Polen. Saa meget varmere føler jeg for de Fredens og Menneskekærlighedens Storværker, der stundom er et Udslag af den norske Trang til Daad. Da Nationernes Forbund besluttede at hjælpe det hungrende Rusland, komme Armenierne til Undsætning og udveksle Hundredetusinder af Fanger og Flygtninge, dannedes der ingen Komité, heller ikke stiftedes der noget som helst bureaukratisk Embede i den Anledning. Man henvendte sig blot til een eneste Mand, og det er betegnende, at denne Mand var en Nordmand: Fritjof Nansen.

Det er sikkert ikke nogen Tilfældighed, at det er en norsk Digter, der var Ophavet til den Paastand, at den ensomme altid er den stærkeste!

Det maa heller ikke glemmes, at der i Nordmændenes hyppige Anvendelse af Jegformen ligger, ikke blot Selvsikkerhed, men tillige en ærlig Vilje til selv at tage Ansvaret, og med sin Personlighed staa inde for sine Handlinger.

Og hermed er vi naaet frem til det bedste, det af os højt skattede Træk i den norske Folkekarakter: Modet, Idealiteten. Noget indestængt og isoleret vil altid komme til at præge dette Fjeldenes og Fjordenes Folk. Men Naturens vilde Storhed har ogsaa tildelt Menneskene et Anstrøg af Storhed og Heroisme. Naar en Nordmand hæver sig over Mængden, har ingen en stoltere Rejsning end han. Norge er, om end ikke kulturelt, saa dog i etisk Henseende Fremgangslandet i Norden. En hel Generation af Svenske — den, som nu tilhører Midalderen — staar i et ufor-

Naar Nordmanden i Artiklen let ironisk sammenstilles med den græske Gud, Atlas, der alene bar Verdenskuglen paa sine Skuldre, skyldes det udelukkende Nordmandens store Kraftudfoldelse i Adfærd og Udtryk, der synes den stillige Svensker og den ironiske Dansker en Kende for voldsom.

glemmeligt Taknemmelighedsforhold til dette Land. Den nye Tids Tanker og Ideer fik deres Manddom der og kom paa en kraftigere Maade til Orde end hos os. Vore Mærkesmænd paa Fantasiens Omraade har i Almindelighed været Lyrikere. Digtning, forenet med Livsanskuelse, finder vi mest udpræget hos de store Nordmænd. Medens hos os »Samfundsforbedringsarbejdet« repræsenteredes af det syge og bestandig utilfredse Geni, Strindberg stod den norske Tendenslitteratur i Ibsens, Bjørnsons og Kiellands Tegn. Hvor indbyrdes forskelligartede disse Forfattere end er, fastslaar et stærkt positivt Træk dog deres fælles Norskhed: det samme glødende Had til »Halvhedens Aand, til Samfundets Lykkeriddere og Humbugmagere, samme Sandheds- og Renlighedskrav, samme Overmenneskemoral over for Dusinmenneskenes spidsborgerlige Konventionalisme. Ingen Litteratur har større Ret til at bære den stolte Devise: »At digte, det er at holde Dommedag over sig selv.«

De trodsige Verdensstormere i den norske Litteratur har det fælles med Karl XII, at de kan falde, men ikke vige. Der er Sus af dybe Skove og Brus af salt Hav i denne Digtning, lige fra Henrik Ibsen til Olav Bull. Udtrykket for Erotikken — eller Kærligheden bør det vel hedde paa Norsk — er det samme, fra Epigramstilen i »Balkonen« og »Kærlighedens Tragedie« til et episk realistisk Værk som »Kirstin Lavransdatter«. Her findes intet Spor af Frivolitet, intet Forsøg paa at tage let paa alvorlige Ting, og fremfor alt ikke dette, at Digterens Suverænitet over sit Emne tillader ham at lade Hændelserne bære henimod en lykkelig Slutning. Begrebet »Lykke« indtager i det hele en underordnet Plads i den norske Litteratur. Det eneste væsentlige, det er, at, hvor vildt end Elementerne raser omkring en, at redde — ikke sit dødelige Hylster, men sin udødelige Sjæl fra Hoveri. Og over Skær af Brændinger klinger til Slut som en Sejrsfanfare de stolte Ord: »Og har jeg end sejlet min Skude i Sænk — saa var det dog herligt at fare.«

Hvad en Digtning som denne, paa samme Tid livsbejaende og verdensfjern, har betydet for os, skal jeg ikke komme nærmere ind paa i dette flygtige Causeri. Lad mig nøjes med at sige, at det typisk norske, som vi beundrer i denne Litteratur, sætter vi ogsaa Pris paa hos den enkelte Nordmand. Det trygge, tætliniede og stærke forsoner os let med det uslebne og naivt pralende, der undertiden skurrer i vore Øren, hos disse vore Venner og Naboer. Naar vi viser en

Frid jof Nansen (f. 1861) har vist Verden nogle af de bedste Egenskaber i norsk Folkekarakter, lige fra han i 1888 foretog sin dristige Skifærd over Grønlands Indlandsis. Hans berømte „Fram"-Færd i Aarene 1893—96 fastslog hans Navn som en af de største Polarforskere. Efter Unionsopløsningen i 1905 tjente han sit Land som Gesandt i London, og efter Verdenskrigens Ophør har han ikke alene været Norges Repræsentant i Folkeforbundet, men endog dettes højtskattede Udsending til Armenien, Lilleasien og Rusland, hvor han har udrettet et Kæmpearbejde for de nødlidende Befolkninger. Nansen har sidst været paa Tale som Samlingsmærke i norsk Indenrigspolitik, et Tegn paa, hvor højt han værdsættes af sit Folk.

Nordmand vor højeste Bjergtinde, og han ifølge sin Natur udbryder: »Kalder I det Bjerg? Det kalder vi i Norge for et Hul,« saa føler vi os ikke længere krænket over denne Ytring som før Unionsopløsningen. Thi vi har efterhaanden lært at reducere den Voldskhed i Sprog og Temperament, der udmærker Nordmændene, til dens rette Betydning.

Desuden gør de altid paa os Indtrykket af »Første Generation«. Selve deres fysiske Helbred synes vort overlegent. Det offentlige Livs Mænd trækker sig ikke saa tidligt tilbage som vore. Med usvækket Legems- og Aandskraft sidder Politikere fra mellem 70—80 Aar støt ved Statens Ror.

Og hvad mener vi her i Sverige om de norske Kvinder? De staar og har altid staaet meget højt i Kurs hos os. Selve Begrebet er hos os forbundet med Kækhed og godt Humør. En ung Pige i broget Skidragt med Kinder, der er røde af Kulden, og Haar med en Glans som spundet Guld, er et Syn, som man ofte ser i de norske Fjelde. Fjeldets og Skovens Friskhed straaler i hele hendes

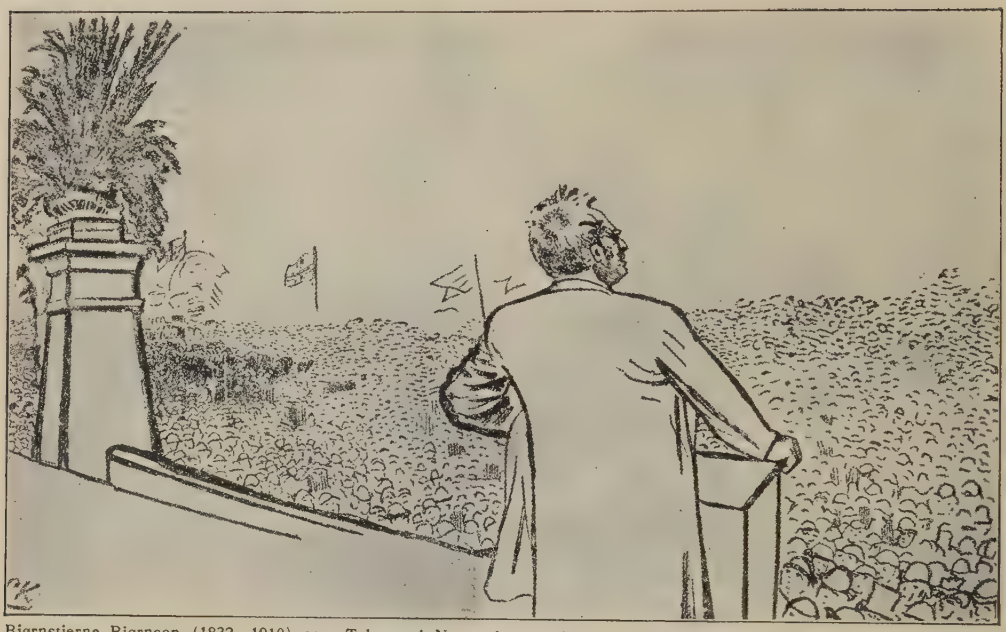

Bjørnstjerne Bjørnson (1832—1910) som Taler ved Nansenfesten 13. Sept. 1896. Norges store Høvdingedigter hyldede ved denne Fest sit Lands store Opdagelsesrejsende for hans berømte Bedrift: „Fram"-Færden og fandt her som saa ofte Udtryk for det norske Folks Stolthed over dets Land og Mænd, en Stolthed, der nu og da har kunnet lokke et Smil frem hos Nabofolkene, dog oftest med Urette. (Tegning af Chr. Krohg.)

Skikkelse, og hendes Væsen synes fuldkommen uberørt af den Indesluttethed og Egocentricitet, der ellers kendetegner Fjeldnaturen. Desuden synes det — men maaske er dette en Fejltagelse — som om de gavmilde Feer, der har staaet ved hendes Vugge, har givet hende noget af det Humør i Faddergave, som Mændene i Almindelighed savner.

— —

Helhedsindtrykket af en Svenskers Syn paa en Nordmand og en Dansker turde være dette, at han selv har meget lidt tilfælles med Nordmanden og endnu mindre med Danskeren, hvilken sidste staar den latinske Race betydeligt nærmere end vi andre Skandinaver. Men alt i alt tør vi dog med Tilfredsstillelse konstatere, at vi af det øvrige Europa betragtes som et Triumvirat. Ja, mere end det — man kan ganske simpelt ikke skelne os fra hinanden. Den rejsende Svensker modtager i hvert Fald meget ofte Komplimenter for sin skønne Hovedstad, København, og for sin berømte Forfatter Henrik Ibsen.

Udefra set udgør vi altsaa en Enhed. Og begynder ikke det samme at blive Tilfældet indadtil? Svundne Tiders Politik har splittet os, men den nuværende politiske Vaabenstilstand gør alt for at forene os. Sammenslutning til større og større Enheder staar som Tidens Løsen og Nationernes Redning. Ved Verdenskongresser i Genève er ingen mere enige end de skandinaviske Lande. De samarbejder ved Tilrettelæggelsen af Spørgsmaalene og staar, næsten uden Undtagelse, paa samme Side ved Beslutningerne. Og dog kender vi hver især vore Ejendommeligheder, vort vidt forskellige Gemyt. Er dette ikke Begyndelsen til den ideelle internationale Omgangsform: at være sig selv, men ikke sig selv nok — at leve sit eget Liv, men i fredeligt Samvirken med andre? En forstærket Enhedsfølelse mellem de skandinaviske Folk turde maaske være Begyndelsen til »Europas forenede Stater«, der, hvis det kommer i Orden, for den optimistiske Fredsven vilde staa som en Stolpe paa Vejen til Menneskehedens store Endemaal: »Verdens forenede Stater«.

Mia Leche

OM BRUGEN AF VEJRKORT

Billedet er et Fotografi af flere Lyn, der er fulgt kort efter hverandre. Man ser, hvorledes Skymasserne er blevet oplyst af Lynene, der udgaar derfra, medens enkelte smaa Skyklatter, der har været mellem Iagttageren og Lynene, ses mørke paa den oplyste Baggrund. Lynenes Forgreninger viser, at Skyen har været pos., Jorden neg. elektrisk.

I H. C. Andersens Eventyr »Springfyrene« fortæller den gamle Hofmand, at paa Ryggen af Springgaasen kan man se, om man faar en streng Vinter, »og det kan man ikke engang se paa Ryggen af ham, der skriver Almanakken«. Den Gang stod der nemlig i Almanakken smaa Notitser om Vejret. Havde H. C. Andersen levet nu, vilde det nok i Stedet for have heddet, at »det kunde man ikke engang have set paa Ryggen af Professoren i Meteorologi.« Og han maa da ellers vide det, skulde man tro.

Saa vidt er man dog ikke kommet endnu. Men hvis man vilde nøjes med at spørge om Vejret i Morgen, kunde den nævnte Tanke maaske endda bringes til Udførelse, — nemlig hvis vedkommende Person fik det daglige Vejrkort malet paa Ryggen af sin Frakke! Dette Vejrkort er nemlig det vigtigste Hjælpemiddel, den videnskabelige Meteorologi har til sin Raadighed, naar det gælder at forudsige Vejrets Forandringer i den nærmeste Fremtid. I det følgende skal det nu forsøges anskueliggjort, hvorledes det gaar til.

Enhver vil finde det indlysende, at den første Betingelse for at kunne vide, hvilke Forandringer, der vil foregaa med Vejret, er at have saa fuldkomne Oplysninger som muligt om, hvordan det er i Øjeblikket. Da det nu kun er en meget ringe Del af Himlen med dens forskelligartede Skyer (se FREM Hefte 79 Artiklen Skyer af Dr. J. N. Nielsen), man kan overse fra et enkelt Sted, og da Vejret *kan* være temmelig forskelligt selv paa ret nært beliggende Steder — det kan regne ved Landbohøjskolen i København, mens det samtidig er Solskin ved Meteorologisk Institut ved Toldboden —, saa er det første, der maa gøres, at skaffe Oplysninger om Vejret fra en hel Del Stationer. Disse Oplysninger om Vejret til et bestemt Klokkeslet, f. Eks. Klokken 8 Morgen, telegraferes ind til det Meteorologiske Institut — pr. Radio — ikke alene fra en Del Steder her i Landet, men ogsaa fra en stor Mængde udenlandske Stationer. Telegrammerne ankommer til Instituttet Kl. ca. 9—10 om Formiddagen, og det gælder da om at faa dannet sig et Skøn over Vejrets Tilstand paa Grundlag af disse Telegrammer. Det kan naturligvis ikke gøres blot ved at læse

dem; man har udarbejdet et Tegnsystem for de forskellige Egenskaber ved Vejret, saa man, ved at indlægge dem paa et Landkort, kan angive, hvordan Vejret er de forskellige Steder; de, der er øvet i at læse disse Tegn, kan saa direkte se paa Kortet, hvordan Vejret er de forskellige Steder, omtrent ligesom de var flyttet meget højt op i Luften, saa de derfra kunde overse, hvor det regnede eller sneede eller stormede o. s. v. Disse Tegn er følgende: Stedet, hvorfor Vejrangivelsen gælder, »Stationen«, markeres ved en lille Cirkel. Er denne tom, ○, betyder det, at der ingen Skyer er at se; ved at udfylde den mere eller mindre angives Mængden af Skyer, ● er Himlen helt overtrukket, ◐ halvt overtrukket, o. s. v. Er der *Taage*, sættes tre parallelle Streger, ≡; Dis vises ved et liggende 8, saaledes ∞. Regn angives ved en Prik (en Regndraabe), Hagl ved ▲, og Sne ved en lille Stjerne ✳. Torden tegnes som ↯. Vinden angives ved en Streg, der føjes til Stationsmærket i den Retning, hvor*fra* Vinden kommer; dens Styrke vises ved smaa Streger paa den første, ligesom Fjerene paa en Pil, saa Stationsmærket og Vindtegnet tilsammen danner en Pil, hvis Spids er Stationsmærket, og som flyver *i Vindens Retning*. Vindstyrken maales almindeligvis i en Skala 0—12; denne afsættes i halv Maalestok, saaledes at 1 Fjer paa Pilen betyder Styrke 2, to Fjer Styrke 4, o. s. v.; de ulige Styrkegrader angives ved at tilføje en halv Fjer til de lige. Tegnet — betyder saaledes: tre kvart overtrukken Himmel og østlig Vind af Styrke 5 (forudsat, at Nord er opad paa Siden).

Luftens Temperatur tilføjes lige ved Siden af Stationsmærket; ligeledes Luftens Tryk. Dels fordi det virker forstyrrende med de mange Tal, der paa denne Maade kommer, og dels fordi Lufttrykket meget ofte forandrer sig paa en ejendommelig, regelmæssig Maade fra Sted til Sted (se Art. »Vind og Vejr«), plejer man herefter at trække Streger gennem de Steder, der har samme Lufttryk, »Isobarer«, f. Eks. for hver 5 mm; paa de Vejrkort, der offentliggøres, er kun disse Isobarer gengivet, Tallene for Lufttrykket ved de enkelte Stationer er udeladt. Paa Kortet kan yderligere være angivet, hvor meget Lufttrykket eller Temperaturen har forandret sig i den sidste Tid, over hvilke Omraader, der er faldet Nedbør i sidste Døgn, eller andet; dette findes dog ikke paa de danske offentliggjorte Vejrkort.

Inden vi gaar over til at se paa de enkelte Vejrkort, skal det endnu kort omtales, hvilken Betydning Lufttrykket, som vi ikke direkte kan mærke med vore Sanser, har for Vejret (se i øvrigt Art. »Atmosfæren« i Hefte 63 og »Vind og Vejr« i Hefte 77).

Det, vi mærker som Vinde, er som bekendt strømmende Luftmasser, der kan sammenlignes med strømmende Vandmasser, f. Eks. Floder eller bedre med de saakaldte Havstrømme i de store Oceaner (Golfstrømmen). Drivkraften for saadanne Strømme fremkommer ved, at Trykket i Atmosfæren ved Jordens Overflade er forskelligt paa forskellige Steder. Hvor Trykket, der giver sig til Kende i Barometerstanden, er højt, maa Luftmasserne vige ud og strømme bort, idet de søger at strømme hen til de Steder, hvor Trykket er lavt; men paa Grund af Jordens Omdrejning om sin Akse (se de ovennævnte Artikler) forandres Strømningsretningen, saa den *ikke* gaar *fra* det høje Tryk *til* det lave Tryk, som man skulde vente, men næsten *paa tværs* af denne Retning, med det høje Tryk paa *højre Haand* (paa den nordlige Halvkugle; omvendt paa den sydlige). Idet man husker denne Regel, vil man paa de følgende Kort let se, hvorledes de forskellige Omraader med højt og lavt Tryk — betegnet med »Højt« og »Lavt« — giver Anledning til de Luftstrømninger, der fremgaar af Vindpilene, særlig naar Strømmene (Vindstyrkerne) er stærke.

Vi skal nu se, hvorledes vi herefter kan overskue Vejret over et meget stort Omraade ad Gangen. Fig. 1 paa Bilaget til dette Hefte er Vejrkortet, der er udsendt af det danske Meteorologiske Institut d. 23. Juli 1925. Eter den ovenfor beskrevne Betydning af de forskellige Tegn kan vi nu læse følgende. Lufttrykket er højt over Atlanterhavet Vest for Storbritannien og over Østersøen og de omliggende Lande, lavt langt oppe i Nordhavet, Vest for Frankrig og, om end i mindre Grad, over Nord-Italien. Vindforholdene er praktisk talt rolige overalt kun ganske enkelte Steder, ved Norges og Islands Vestkyster, er der Vindstyrker 6 og 5. Hos os og i Tyskland samt i det hele omkring Østersøen er der dejligt Sommervejr, Solskin (næsten ingen Skyer), varmt (nogle og tyve Grader om Morgenen Kl. 8) og kun ganske svage Vinde. Et saadant højt Lufttryk med stille Vejr, som hersker over disse Egne, er netop særlig skikket til at fremkalde »Sommervejr«, fordi Solstraalingen da kan faa stor Magt, mens det om Vinteren netop bringer Kulde.

Over Frankrig og England er Vejret helt anderledes; Himlen er overtrukket næsten overalt, det regner adskillige Steder og har sikkert i den nærmeste Tid regnet paa endnu flere Steder, (hvorom Telegrammerne og-

Vejrkort for Torsdag den 23. Juli 1925, Kl. 8 Morgen.

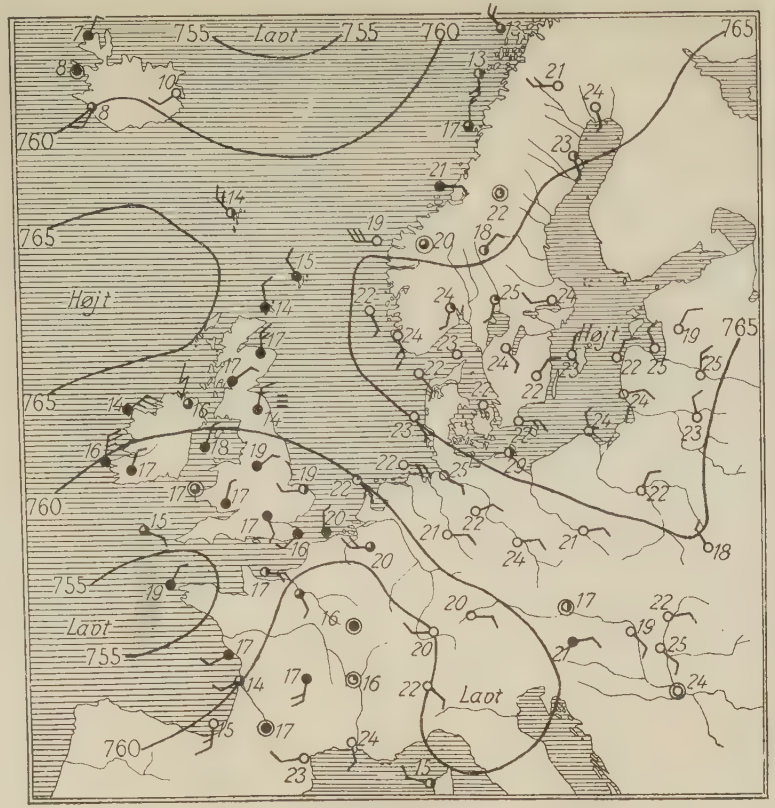

Fig. 1

Vejrkort for Lørdag den 11. Juli 1925, Kl. 8 Morgen.

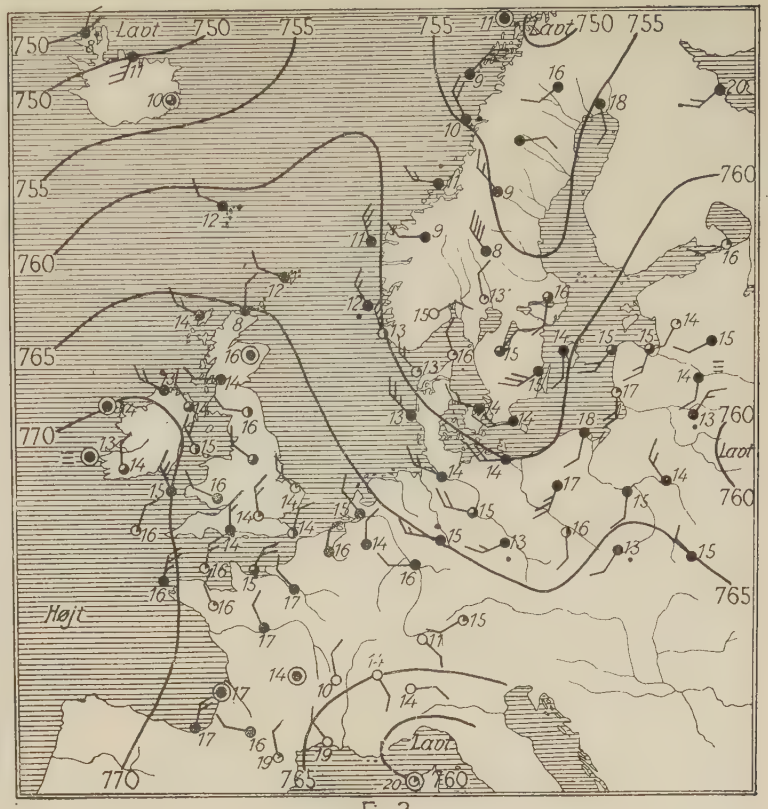

Fig. 2

Vejrlig: ○ klart ◔ letskyet ◑ halvklart ◕ skyet ● graat • Regn ✳ Sne ▲ Hagl ≡ Taage ϟ Torden

Vindstyrken: ◎ Stille svag frisk stiv haard Storm Orkan

Vindretningen er angivet ved Pilenes Retning. De krumme Linier (Isobarer) gaar gennem de Steder, der har samme Barometerstand. Tallene er Temperaturen i hele Grader Celsius.

Vejrkort for Torsdag den 17. Decbr. 1925, Kl. 2 Eftermiddag.

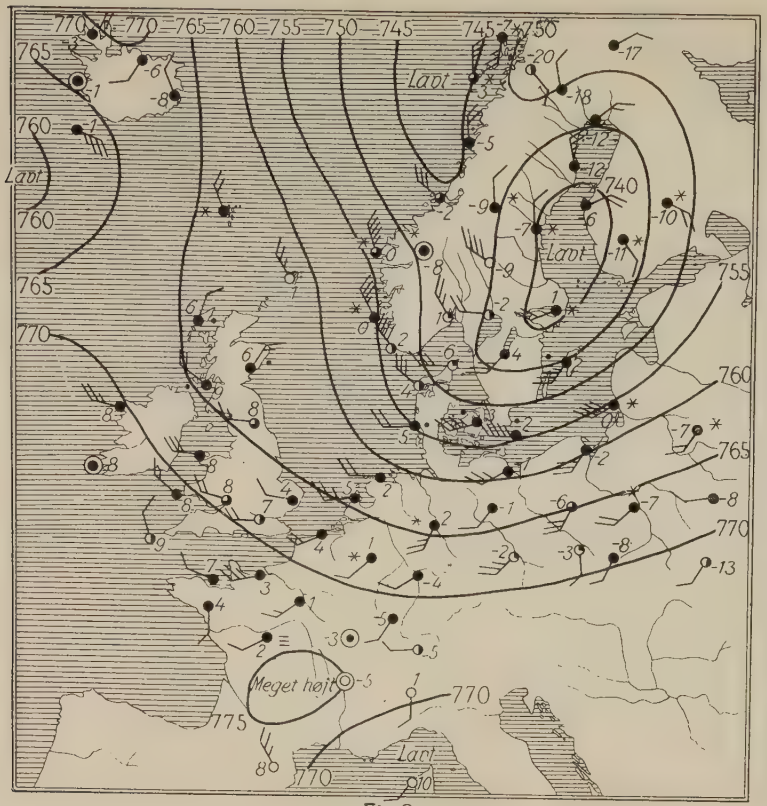

Fig.3

Vejrkort for Fredag den 18. Decbr. 1925, Kl. 2 Eftermiddag.

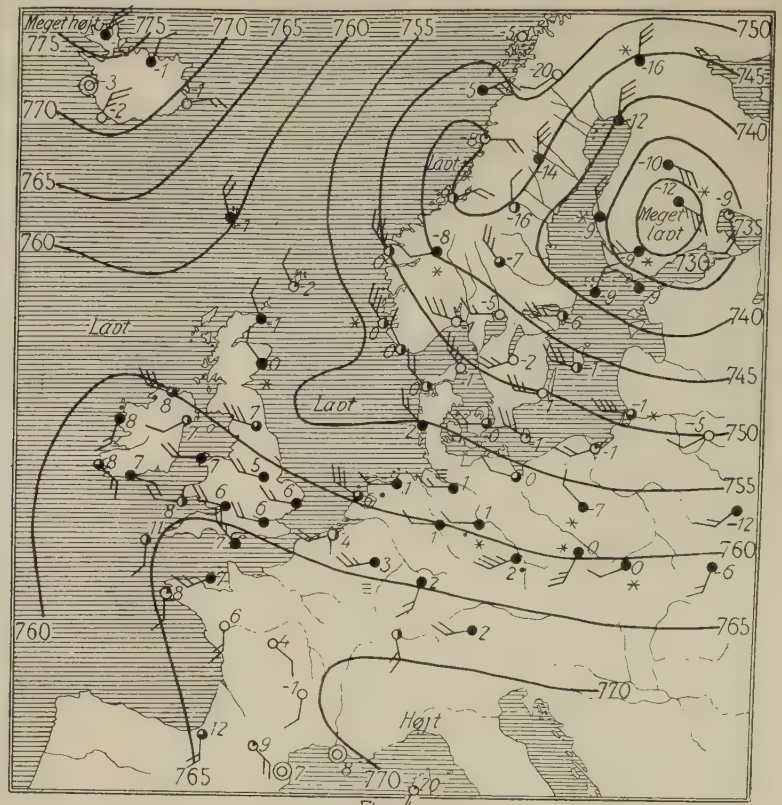

Fig.4.

Vejrlig: ○ klart ◔ letskyet ◑ halvklart ◕ skyet ● graat • Regn ✳ Sne ▲ Hagl ☰ Taage ϟ Torden

Vindstyrken: ◎ Stille ⟋ svag ⟋ frisk ⟋ stiv ⟋ haard ⟋ Storm ⟋ Orkan

Vindretningen er angivet ved Pilenes Retning. De krumme Linier (Isobarer) gaar gennem de Steder, der har samme Barometerstand. Tallene er Temperaturen i hele Grader Celsius.

Vejrkort for Mandag den 11. Januar 1926, Kl. 8 Morgen.

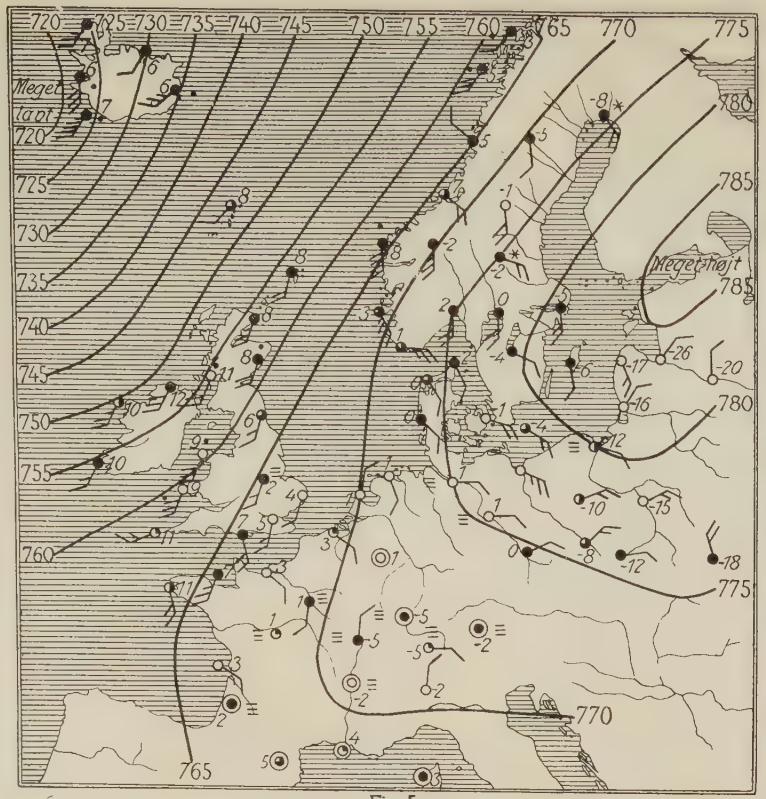

Fig. 5

Vejrkort for Tirsdag den 12. Januar 1926, Kl. 8 Morgen.

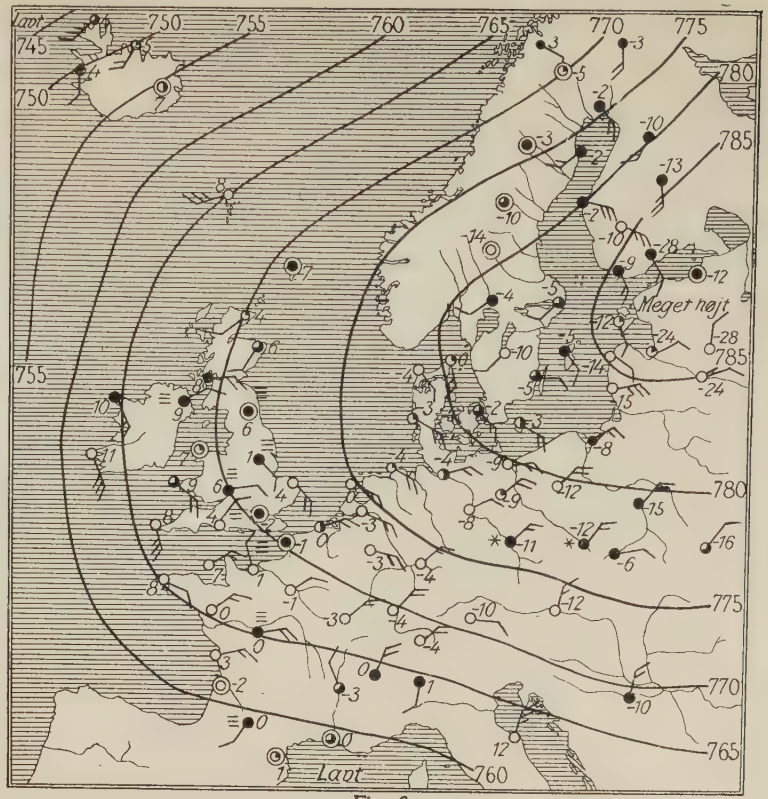

Fig. 6

Vejrlig: ○ klart ◔ letskyet ◑ halvklart ◕ skyet ● graat • Regn ✳ Sne ▲ Hagl ≡ Taage ϟ Torden

Vindstyrken: ◎ Stille svag frisk stiv haard Storm Orkan

Vindretningen er angivet ved Pilenes Retning. De krumme Linier (Isobarer) gaar gennem de Steder, der har samme Barometerstand. Tallene er Temperaturen i hele Grader Celsius.

Vejrkort for Fredag den 22. Januar 1926, Kl. 8 Morgen.

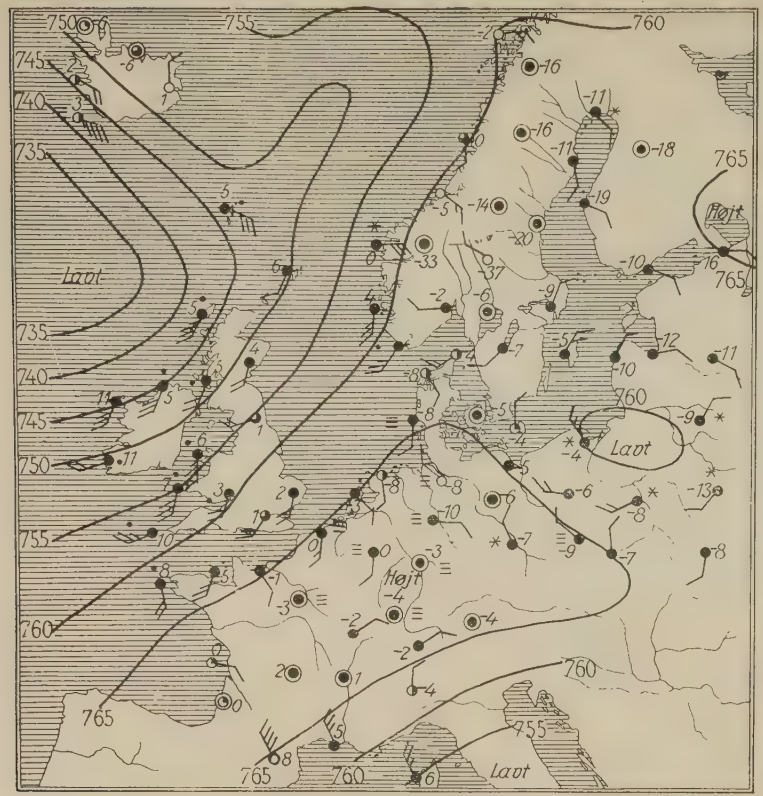

Fig.7

Vejrkort for Lørdag den 23. Januar 1926, Kl. 8 Morgen.

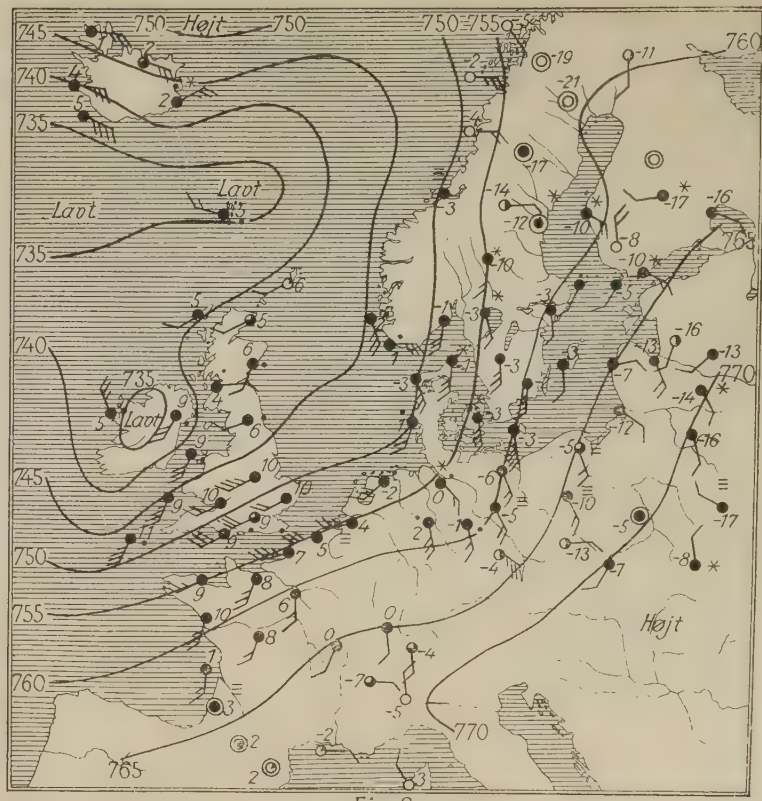

Fig.8

Vejrlig: klart letskyet halvklart skyet graat Regn Sne Hagl Taage Torden

Vindstyrken: Stille svag frisk stiv haard Storm Orkan

Vindretningen er angivet ved Pilenes Retning. De krumme Linier (Isobarer) gaar gennem de Steder, der har samme Barometerstand. Tallene er Temperaturen i hele Grader Celsius.

saa har givet Oplysninger), det tordner i Nord-Irland og er taaget ved Øst-England. Samtidig er Temperaturen betydelig lavere end hos os; dette staar i Forbindelse med, at disse Lande i Øjeblikket er og ifølge Vindpilene stadig bliver overskyllet med Luftmasser fra Atlanterhavet, over det nordlige af de britiske Øer endog af Luft fra Nordhavet. Da Luftens Opvarmning finder Sted igennem Jordoverfladens Opvarmning, og denne er meget ringere over Havet end over det faste Land (se Art. »Om Klimaet«), maa disse Luftmasser nødvendigvis betinge forholdsvis køligt Vejr.

Da saavel Vind- som Lufttrykforholdene er rolige, er der ingen Grund til at vente Forandring hos os, og der er derfor meldt Udsigt til roligt og varmt Vejr med nogen Tilbøjelighed til Torden.

I Fig. 2 har vi Eksempel paa det modsatte, nemlig køligt Sommervejr hos os; det er den 11. Juli 1925, saa vi kunde for Aarstidens Skyld godt have det lige saa varmt som paa det foregaaende Vejrkort. »Normaltemperaturen« for Kl. 8 Morgen, d. v. s. Middeltallet af de til det Klokkeslet iagttagne Temperaturer gennem en lang Aarrække, er ca. 16 °, saa Temperaturen var altsaa betydeligt over det normale den 23., det er den overhovedet altid, naar vi har »rigtig godt Sommervejr«. — Vejrkortet for den 11. Juli ser jo nu ogsaa helt anderledes ud; der er lavt Lufttryk først og fremmest over Skandinavien og Danmark, dernæst over Vest-Rusland, Nord-Italien og Nord for Island; særlig højt er Lufttrykket kun over Atlanterhavet Vest for Frankrig og Spanien, men her ude kan der jo ikke komme de høje Lufttemperaturer i Stand i Solskin og stille Vejr, som inde over Land. Idet det erindres (se Art. »Vind og Vejr«), at Vindene er tilbøjelige til paa den nordlige Halvkugle at kredse omkring Omraader med lavt Lufttryk (Cykloner) i en saadan Retning, at det lave Tryk er *til venstre*, giver den beskrevne Lufttrykfordeling god Forklaring paa det kølige Vejr, vi har; Cyklonen over Nord-Skandinavien giver Anledning til en Luftstrømning paa sin vestlige Side fra Nordvest mod Sydøst; man ser, hvor mange af Vindpilene, der flyver denne Vej, navnlig langs Kysterne, hvor de iagttagne Vindretninger kun i mindre Grad paavirkes af lokale Forhold — som f. Eks. Norges Fjelde —; og der er adskillige Steder stærkere Vind, 4—5. At denne Luftstrømning, der tilfører os Luftmasser fra Nordhavet, maa give Afkøling, er jo ikke mærkeligt; yderligere er der overtrukket Vejr, i det mindste i Øjeblikket, saa Solen næppe kan faa ret stor Virkning; det har regnet lidt om Natten de fleste Steder, og det regner i Øjeblikket et Par Steder i Tyskland, hvor Vind- og Tempetaturforholdene i øvrigt er ligesom hos os, saa det er vel ikke urimeligt, om der skulde falde noget af til os ogsaa i Dagens Løb. I øvrigt er Vejrforholdene af lignende Karakter de fleste andre Steder paa Kortet, det hele synes »oversvømmet« af Luftmasser ude fra Havet, som endnu ikke har haft Lejlighed til at blive opvarmet ved at være i Ro over Fastlandet.

Paa Grundlag af dette Kort er der givet Udsigt til Vinde omkring Nordvest med noget under normal Varme (se ovenfor) og stedvis Regnbyger.

Det er i det foregaaende gentagne Gange berørt, at vi om Sommeren faar Varme med Solskin og stille Vejr; det er dog ikke den eneste Mulighed derfor. Inde over det store Fastland Øst for os er Virkningerne af de kølige Havvinde langt mindre. Luftmasserne derinde opvarmes derfor mere end hos os. Hvis nu Lufttrykfordelingen er saaledes, at der er forholdsvis lavt Lufttryk over det sydlige eller sydøstlige Europa, følger det af den nylig anførte Regel om Vindenes Retning omkring et Lavtryk, at der paa dettes Nordside maa foregaa en Lufttransport fra Ruslands Indre ud over Europas nordvestlige Lande; er vi saa heldige at befinde os i dette Omraade for østlige Vinde, kan de bringe os meget varmt og tørt og klart Vejr, skønt det ikke er stille Luft og højt Lufttryk. Ligeledes vil et lavt Lufttryk over England eller Kanalen kunne bringe os køligt, regnfuldt Vejr, ligesom det er Tilfældet ved Frankrigs Vestkyst paa Fig. 1.

Vi skal nu gaa over til at se paa Vintervejret. Fig 3 er et Vejrkort for d. 17. Decbr. 1925.

Der ligger en voldsom Cyklon over den botniske Bugt; dens Virkeomraade strækker sig fra det nordlige Norge til det sydlige Tyskland og fra Atlanterhavet omkr. Færøerne til langt ind i Rusland; i Syd-Europa er der højt Lufttryk. Svarende til den store Trykforskel, der mange Steder bestaar mellem nært beliggende Steder, Isobarerne ligger tæt, blæser der de paagældende Steder stærke Vinde eller endogsaa Storm. Der er højst Stormvarsler. I Norge er der flere Steder Styrke 7 og 9 (Storm) og i Danmark Styrke 6 ved Skagen og Hanstholm og 10 (stærk Storm) over Bornholm. Over England er der mildt Vejr p. Gr. af de friske Vestenvinde, der fører Atlanterhavsluften ind over Landet, som paa den Aarstid ellers

er koldt. I Danmark og langs Kanalens Sydkyst er der ogsaa mildt Vejr, hidført paa samme Maade af de vestlige Vinde paa Cyklonens Sydside. I det indre af Europa, Tyskland, til Dels Frankrig og i Rusland, er der endnu Frost, hidrørende fra den foregaaende Tid, hvor der var stille og klart Vejr, som har fremkaldt Frost over Fastlandet. Udsigterne for os i den nærmeste Fremtid er bestemt af de stærke nordvestlige Vinde, som blæser ned over os fra Norge og Nordhavet, hvor Temperaturen i Øjeblikket er 0 ° og derunder; de vil sikkert bringe os kold Luft, hvorfor der ogsaa er stillet aftagende Temperatur i Udsigt, sammen med byget Vejr, hvilket sidste jo allerede er for Haanden (Regn flere Steder). Fig. 4 viser, hvorledes Udsigten er gaaet i Opfyldelse, paa Vejrkortet 24 Timer efter er de angivne Temperaturer over Danmark mellem ÷ 1° og + 2°, mens de i Gaar ved samme Tid var + 2°—6°! I øvrigt er Cyklonen rykket længere mod Øst, Vindstyrken er aftaget hos os men har stadig samme Retning, ved Norges Vestkyst er der endnu temmelig stærk Vind, 5—7. Men mens de nordvestlige Vinde har givet os koldere Vejr, er den vestlige Luftstrømning, der i Gaar gav de brittiske Øer, Kanalkysten og os mildt Vejr, nu trængt langt ind over Mellem-Europa, og har medbragt mildt Vejr der, idet der er Sne, Regn og Taage, hvor de forskellige Luftmasser mødes. Hvordan Vejret hos os nu videre vil udvikle sig, afhænger af, om vi igen vil komme under Indflydelse af den vestlige Strømning Syd for os, eller om den nordvestlige til nordlige Strømning vil vedblive at naa helt ned til os; det kan ske, at en saadan »Bagside« af en Cyklon (»Bagside« fordi Cyklonen bevæger sig østover) kan give vedholdende nordlige Vinde, der efterhaanden bringer stærk Frost.

Et andet Vejrkort, som ligeledes viser, hvorledes der om Vinteren kan bringes Kulde til Landet, er gengivet i Fig. 5 d. 11. Jan. 1926. Her er, som før, store Trykforskelle, Isobarerne ligger tæt, men det hele er anbragt paa en anden Maade. Der staar et meget lavt Lufttryk over Nord-Atlanterhavet, Vest for Island; der er kun dets »Forside« med paa Kortet. Men østover fortsættes det i en »Anticyklon«, det er et Omraade med højt Lufttryk, omkring hvilket Trykket efterhaanden falder. Omkring en saadan Anticyklon blæser Vindene — paa den nordlige Halvkugle — modsat af omkring en Cyklon, altsaa saaledes, at det høje Tryk er til højre, naar man ser i Vindens Retning (se »Vind og Vejr«); overensstemmende hermed ser vi, at Vindene i det nordøstlige Tyskland er østlige, over os sydøstlige og over Norge og Sverige overvejende sydlige. Da vi saaledes ligger lige for den store Luftstrømning inde fra det østlige Fastland, er der al Grund til at vente, at Temperaturen hos os, der i Øjeblikket er omkring Frysepunktet, vil falde betydelig i den nærmeste Fremtid. Over de britiske Øer hersker der, under Indflydelse af den store Cyklon, en meget ensartet, kraftig sydlig Luftstrømning, der medfører Luftmasser fra sydligere Dele af Atlanterhavet og derfor giver England en for Aarstiden usædvanlig høj Temperatur; Januars normale Temperatur er i England ca. 3°—6°, for Englands og Irlands Sydvestspidser dog 7°—8°. Disse varme Luftmasser naar helt op til Island, Færøerne og langs Norges Vestkyst; desværre bringer deres strengt sydlige Retning dem til at gaa vor Dør forbi; de kan ikke blæse ind imod det stigende Lufttryk østover.

Paa Kortet 24 Timer efter, d. 12. Jan. 1925 Kl. 8 (Fig. 6) ses det, at Udsigten til Frost er gaaet i Opfyldelse; vi har nu overalt flere Graders Frost — undtagen ved Skagens Fyr —, og det gælder ikke alene os men tillige store Dele af Europa. Anticyklonen, hvis »Kerne«, d. v. s. Omraadet for det højeste Tryk, ligger over de østlige Østersøstater, har udviklet sit Virkeomraade voldsomt; den strækker sig fra de britiske Øer til langt ind i Rusland, maaske endog helt ind i Sibirien, og bringer Kulde alle Vegne. Over dens centrale Omraade med stille og klart Vejr »dannes« Kulden saa at sige, idet Jorden udstraaler sin Varme, og, idet den selv derved afkøles, tillige gør Luften kold; derfor finder vi ogsaa i Omraadet for dens Kerne 20°—30° Frost! Hvor der er mere urolige Vindforhold, rundt omkring den centrale Part, ser vi de sydøstlige, østlige og nordøstlige Vinde bringe Kulden med, saa Europa ligefrem bliver oversvømmet deraf; de kolde Luftmasser er foreløbig naaet til den engelske Kanal; over de britiske Øer og det vestlige Frankrig er der endnu varme Luftmasser fra Cyklonen i Gaar; men denne har selv trukket sig tilbage over Nordhavet og med den den sydlige Luftstrømning, saa nu ogsaa de britiske Øer har overvejende Lufttilstrømning fra Sydøst, som vil bringe dem Kulde, hvis Lufttrykfordelingen ikke ændres snart. Udsigten for Vejret hos os er naturligvis sydøstlige Vinde og Frost.

Vi skal endelig se, hvilke Vejrforhold det er, der meget ofte gør Ende paa Vinterkulden hos os. Fig. 7 viser Kortet for d. 22.

Januar 1926. Der er Frost over det allermeste af det europæiske Fastland, kun undtagen Middelhavslandene; i det indre af Norge og Sverige er der endog 30—40° Kulde! Lufttrykket er højest over Tyskland og Frankrig, men over Nord-Atlanterhavet og de britiske Øer staar igen en stor Cyklon med sin sydlige eller sydvestlige Luftstrømning af varme Luftmasser. Idet det nu huskes, at Vinden blæser, saa man har det høje Lufttryk til højre, det lave til venstre, kan det ses, at der er nogen Mulighed for, at disse Luftmasser, med den Retning, Isobarerne har, ogsaa kan naa ind over Danmark, i det mindste i den vestlige Del. Inde over Frankrig og Tyskland er Lufttrykfordelingen saa ensartet, at der ikke er megen Aarsag for Vinden til at blæse særlig overvejende i nogen Retning; derimod ses det, at der allerede er Tøvejr ved Norges Vestkyst. Der er derfor angivet Udsigt til Vinde omkring Syd, til Dels med Taage — det er der jo allerede — og efterhaanden stigende Temperatur, navnlig i den vestlige Del af Landet. Fig. 8 gengiver Kortet for den følgende Dag, d. 23. Januar 1926; Temperaturen er ganske rigtig steget betydelig hos os, ved Fanø er der endog Tøvejr og Regn. Idet Lufttrykket er faldet stærkt inde over Frankrig og Tyskland, er der nu ogsaa der stærk sydlig og sydvestlig Luftstrømning, medførende varm Luft, som yderligere forøger vor Udsigt til Tøvejr; derimod er det sydøstlige Frankrig og Schweiz endnu ikke berørt af disse Luftmasser, der er der stadig Frost. De milde Vinde bringer, som meget ofte paa den Aarstid, rigelig Fugtighed, som mange Steder giver Anledning til Nedbør, Regn, hvor Temperaturen er lidt over Frysepunktet, Slud eller Sne, hvor Temperaturen er ved Frysepunktet eller derunder.

Der er derfor paa Grundlag af dette Vejrkort al mulig Anledning til at vente almindeligt Tøvejr, hvorfor Udsigten ogsaa lyder paa, at der kan ventes stærke Vinde omkring Syd med Tø, Sne og Regn.

Vejret for næste Dag, d. 24. Januar 1926, viste, hvorledes dette ogsaa gik i Opfyldelse; Cyklonen stod da over det sydlige Norge, og mægtige Luftmasser ude fra Atlanterhavet er under dens Virksomhed skyllet ind over store Dele af Europa og har fordrevet Frosten derfra; foruden paa enkelte Steder i de centrale Dele af Tyskland og Polen er der nu først Frost helt oppe ved Østersøens Østkyst og der indenfor. Ved Sammenligning med Vejrkortet paa Fig. 6 er det overordentlig iøjnefaldende, hvilken kolossal Virkning Cyklonen har haft i Henseende til at føre varmere Luftmasser ind over Europa. —

De i det ovenstaaende beskrevne Vejrkort er jo udvalgt, for at de skulde være særlig karakteristiske for de Vejrskifter, der følger med det Vejr, de udviser. Det er Vejrkortene nu langtfra altid; tværtimod hører det til de sjældnere Tilfælde. Meget ofte er der ingen saadanne karakteristiske Kendetegn, og dog kan der for den, der er øvet, være mindre iøjnefaldende Ejendommeligheder ved Kortet, som røber, at der forestaar Forandringer. Men det kan tit være vanskelig nok at afgøre, hvor gennemgribende de vil være, og det maa der dog dannes et Skøn over, naar der skal gives en Udsigt for Vejret. Dette kan f. Eks. gælde Stormvarslerne. Ved at se paa de forskellige Vejrkort ser man let, at der gælder den almindelige Regel, at jo tættere Isobarerne ligger, desto stærkere blæser Vinden. Naar man skal forudsige Storm, skal man altsaa kunne sige i Forvejen, at Lufttrykket det ene eller det andet Sted vil forandre sig saaledes, at Isobarerne kommer til at ligge særlig tæt over Danmark; det kan ikke nytte at vente, til Isobarerne ligger tæt, for saa er Stormen der allerede! Og Vanskeligheden forøges yderligere ved, at det kan ske, at selv om nu ogsaa den ventede Forandring i Lufttrykket indtræder, f. Eks. at Barometret staar særlig lavt over England eller Nordsøen, saa kan det jo være, at Forandringen ikke bliver *saa* stor, at den fremkalder fuld Storm, men blot noget stærkere Vind end sædvanlig. Eller det modsatte kan ske, at Barometret falder, men dog ikke saa stærkt, som det sædvanlig er nødvendigt for at fremkalde Storm — og saa naar Vinden dog nogle Steder op over den Styrke, som skal til, for at der kan være Storm.

Men til Gengæld er der jo ogsaa Vejrkort, som udviser saa rolige Forhold, at man med fuldkommen Sikkerhed kan sige, at Vejret ikke bliver anderledes de første 24 Timer. Det gælder saaledes det første her afbildede, varmt Vejr om Sommeren med højt Lufttryk, klar Himmel og stille Vejr; ligeledes kan den tilsvarende »Vejrsituation« om Vinteren, højt Lufttryk med klart stille Vejr og streng Frost, være meget stadig. Men naar Forandringerne nærmer sig, ustadigt, køligt og regnfuldt Vejr om Sommeren, og mildt fugtigt Vejr om Vinteren, da kommer Vanskelighederne; men saa kan ogsaa Fagmeteorologerne ved Hjælp af Vejrkortet faa Oplysninger derom forud, som det ikke var muligt at faa paa anden Maade.

HELGE PETERSEN

ERIK AF POMMERN

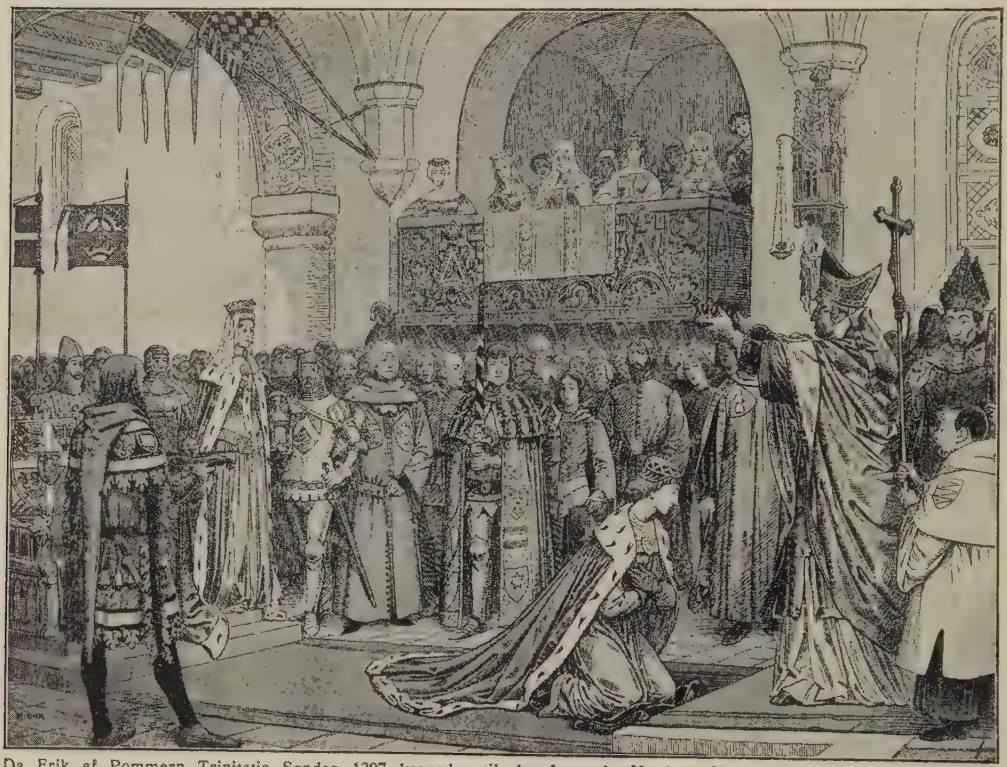

Da Erik af Pommern Trinitatis Søndag 1397 kronedes til det forenede Nordens Konge af Ærkebisperne Jacob af Lund og Henrik af Upsala, opnaaede Dronning Margrete saa at sige Kirkens Besegling paa sit Værk. Selve Kroningshøjtideligheden overværedes af Danmarks, Norges og Sveriges mægtigste Mænd. Prægtige Turneringer fandt Sted. Paven selv forherligede den ved at skænke Afladsbreve, og ikke mindre end 133 Herrer modtog Ridderslaget.

Den Snor, som lægges af Strenge tre,
den brister fuldt næppelige;
det siger Vismand foruden Spe,
om hun lægges lempelige.

Saaledes lader den danske Rimkrønike Dronning Margrete, Kalmarunionens Skaber, tale om sit Livsværk. Men hvad hendes kloge Fader, Valdemar Atterdag, havde lagt Grundvolden til, hvad hun selv havde bygget op med Lempe og stor Klogskab, det ødtes ved hendes Fostersøn, Erik af Pommerns Halstarrighed. Margrete anede vel næppe, hvad Sind hendes seksaarige Søsterdattersøn havde, da hun i 1388 tog ham til sig i Søns Sted og udsaa ham til sin Efterfølger. Drengens Forældre var en ret magtesløs Hertug Vartislav af Stolpe i Bagpommern, og Maria, en Datter af Margretes Søster Ingeborg. Faderen, hvis Eftermæle lyder paa, at han var en stor Røver, overlod gerne sin lille Søn til Margrete, der allerede 1389 lod Erik hylde som Norges Arvekonge, dog forbeholdt hun sig hele Magten, indtil han blev voksen. Siden opdroges Erik vel ved Hoffet, som en Fyrste blev det paa den Tid, men Historien tier om ham, indtil Margrete igen havde Brug for ham, denne Gang ved Fuldendelsen af Nordens Enhed. I selve Arbejdet for Kalmarunionen havde den mindreaarige Erik selvfølgelig ikke Lod eller Del udover, at han blev hyldet som Konge, om Vinteren 1396 i Danmark, om Sommeren samme Aar i Sverige, men hans Kroning blev Unionens store Symbol.

Trinitatis Søndag, den 17. Juni 1397, blev Erik af Pommern kronet til Nordens Konge i Kalmar. Ærkebisperne af Lund og Upsala forrettede den betydningsfulde Handling, imens Margrete og hendes Mænd stod hos. For Margrete maa der have ligget noget betryggende i, at hendes Myndling blev kronet til Konge i alle tre Riger paa *een* Gang, hvorved Rigernes Sammensmeltning saa at sige fuldbyrdedes i selve Kroningen. De nær-

mere Vilkaar, hvorunder Erik skulde regere, blev fastsat bagefter under langvarige Forhandlinger, der bundfældtes i to Dokumenter. Det ene, der udstedtes den 13. Juli, var et Vidnesbyrd om selve Kroningen, hvorved alle tilstedeværende Prælater og Adelsmænd tilsvor Erik Huldskab og Troskab og takkede Margrete for den Tid, hun havde ført Regeringen. Det andet Dokument er selve Unionsbrevet af 20. Juli, der er udfærdiget knap saa omhyggeligt som Kroningsakten. Mens denne er udstedt i fuldt lovgyldig Form paa Pergament med vedhængte Segl, er Unionsbrevet nærmest en Kladde paa Papir — i øvrigt det første nordiske Dokument, der er skrevet paa Papir — med paatrykte Segl. Den tilsyneladende skødesløse Form, det vigtige Dokument har faaet, skyldes ganske sikkert, at Indholdet ikke stemte med Margretes Ønsker. I Stedet for det sammensvejsede Norden, der var hendes Maal, lød Unionsbrevet paa en Forening ved Kongens Person og et Forsvarsforbund, mens Rigerne hver for sig i øvrigt bevarede deres eget Styre. Men Margrete, der forstod at lade sig nøje, regnede med, at hun med Tiden kunde naa sit Maal ad Sædvanens Vej; derfor lod hun være med at udfærdige noget fuldgyldigt Unionsdokument.

Tre Aar efter blev Erik erklæret for myndig, og han foretog derefter sin Eriksgata — Hyldingsrejse — gennem Sveriges Landskaber efter gammel Skik; han besøgte ogsaa de danske Landskaber. I 1405 sendte Margrete ham til Norge, hans eget Arverige, hvor han ogsaa blev hyldet paa Tinge. Uagtet Erik nu var en voksen Mand paa 23 Aar, lededes hans Optræden dog ganske af Margrete. Saaledes havde hun til hans Norgesfærd udfærdiget en Instruks, der ganske prægedes af hendes Aand. Tidlig og silde bør han vise Taalmodighed mod enhver; hvis man byder ham til Gæst, skal han indfinde sig; hvis man tilbyder ham Gaver, skal han tage derimod med Tak. Han skal sætte sig ind i alt, men han maa ikke afgøre nogen vigtigere Sag selv, i alt Fald maa han ikke udstede Pergamentbreve med hængende Indsegl, men kun Papirbreve med Seglet trykt bag paa (thi disse havde betydelig mindre Retskraft end hine). Han skal i det hele tøve, sigende, at han daglig venter sin Moder Dronningen, og intet gøre uden hende, thi — hedder det — »vi vide derom mere end han.« Alle disse Regler skal han læse nøje over paa, saa han begriber dem vel.

Samtidig arbejdede Margrete paa at finde en Dronning til den unge Konge, og efter en Forhandling med Englands Konge, Henrik IV af Huset Lancaster, modtog hun hans Forslag om at lade Erik ægte hans Datter Filippa. I Oktbr. 1406 stod Brylluppet i Ærkebispegaarden i Lund, hvorefter den trettenaarige Dronning Filippa blev overgivet til en Hovmesterinde, Dronning Margretes Plejesøster Katrine, der opdrog Eriks Hustru i nordisk Aand, saaledes som denne var præget af den hellige Birgitta og dennes Kloster i Vadstena.

I øvrigt arbejdede Erik med i Rigernes Styrelse, omend Margrete selvfølgelig var den, der prægede Forholdene. Hende tilkommer derfor Æren og Ansvaret for den Udvikling, der førte til, at Danmark, stik imod Aftalerne i Kalmar, fik Overvægten i Unionen; hendes kraftige Centralstyre, der udøvedes ved hendes Hofembedsmænd og ikke, som tidligere var Skik, af Mænd fra den selvraadige Adel, lagde en solid Grund under Eriks fremtidige Kongemagt. Men efterhaanden træder Erik dog mere selvstændig frem ved Margretes Side, navnlig da det store Spørgsmaal: Slesvig, der skulde blive hans Livsopgave, skulde løses.

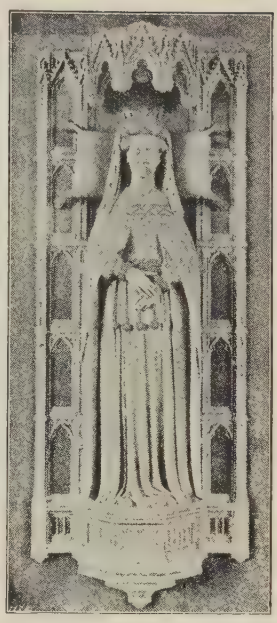

En halv Snes Aar efter, at Erik af Pommern i 1413 havde bivaanet Dronning Margretes Gravlægning i Roskilde Domkirkes Kor, lod han Dronningens Lig nedsætte i en prægtig sort Marmorsarkofag, der bærer hendes legemsstore Billede udført i Alabast af en udenlandsk Kunstner, hvorfor der næppe kan være Tale om Portrætlighed. Mens Laaget ikke har taget nævneværdig Skade, har Tidens Tand gnavet fælt paa Udsmykningen af Sarkofagens Sider, der har været rigt prydet med Billeder af Apostle og Bisper. Kong Erik, hedder det i Indskriften, har rejst den navnkundige Fyrstinde dette Mindesmærke, „da hele Efterverdenen ikke formaar at hædre hende, som hun fortjener det".

Første Gang Kong Erik optræder paa egen Haand i en større Sag, gælder det et Forhold, der maa have oprørt hans levende Retfærdighedssans, lad saa end Bimotiverne have været, hvad de være vil. Blandt Margretes mægtigste Hjælpere ved Unionsarbejdet i Sverige var den danske Adelsmand Abraham Brodersøn meget berygtet for sin uretmæssige Færd og store Griskhed; foruden at han besad store Len i sin Hjem-

Kejser Sigismunds Segl gjorde ikke Kejserdommen af 28. Juni 1424 mere frygtindgydende for Holstens Grever, der saare vel vidste, at der ikke stod nogen stærk Kejsermagt bag denne. For Erik af Pommern var Dommen en Triumf, en formel Sejr i den aarelange Strid, der var begyndt i 1410 og først sluttede i 1435. Naar Erik æskede Kejserens Dom, laa dette vel dels i, at Sigismund formelt var Kristenhedens verdslige Overhovede, men dels ogsaa i, at han var Lensherre over Eriks Fjender, Greverne, idet disse havde deres Stamland som Len af det tysk-romerske Rige. Ganske vist betød det ikke meget, thi Greverne formaaede med Hanseaternes Hjælp at trodse baade Kejseren og Nordens Konge.

stavn, Halland, havde han med Tiden skrabet sig store Rigdomme sammen, man regner med, at han har ejet henved 200 Gaarde og Byer, spredt fra Syd-Sverige til Sjælland, erhvervet dels ved Giftermaal og dels ved en Række tvivlsomme Godshandeler. Uagtet han var Margretes gode Ven, lod Erik ham dog anklage — under det første Krigstog i Anledning af Slesvigs Forhold — for at have voldtaget en Kvinde, og henrette. Det er værd at lægge Mærke til, hvorledes Dommen over Eriks Handling skiftede i Tiden. Mens man straks i Sverige var yderst tilfreds med, at Kongen havde befriet dem for den forhadte Abraham Brodersøn, der havde lagt et »Trældommens Aag« over alle, saa blev den henrettede senere, da Eriks Stjerne var i Dalen, til den vise og rige Ridder, som Kongen med Urette havde ladet henrette. For øvrigt synes Dommen over Abraham Brodersøn ikke at have været Margrete uvelkommen, i hvert Fald lod hun alt hans Gods inddrage under Kronen.

Mens Margrete var stemt for at fare med Lempe ogsaa i Spørgsmaalet om Retten til Slesvig, hvoraf hun allerede havde vundet en betydelig Del — sidst endog den vigtige By Flensborg — og maaske ogsaa havde kunnet vinde Resten med Tiden, saa var Erik et Brushoved, der stod stejlt paa sin Ret og kæmpede haardnakket for den det meste af sin Regeringstid. Ganske vist led Erik store Nederlag fra første Færd, da han i 1410 aabnede Kampen mod sine Fjender, Holstenerne, men Margretes Klogskab bødede paa hans Fejl. Da indtraf den skæbnesvangre Begivenhed, at Margrete døde den 28. Oktober 1412 om Bord paa sit Skib i Flensborg Fjord.

Margrete havde sikkert omfattet Erik med inderlig Kærlighed, al den Stund hun selv var barnløs efter Sønnen Olufs Død i 1387, og Erik havde da ogsaa været hende en lydig Fostersøn. Nu gravsatte han hendes Lig i Roskilde Domkirkes Kor ved en storslaaet Kirkefest. Mens Dødsmessen lød fra Kirkens halvhundrede Altre, vandrede Kong Erik og Dronning Filippa i Spidsen for en stor Skare Fyrster og Stormænd fra Norden og Udlandet rundt til dem alle og skænkede dem rige Gaver, hvert Alter modtog skønne Alterklæder og Kalke, hvoraf nogle endnu er bevaret; til sidst kastedes der Penge ud blandt de fattige. En halv Snes Aar efter lod Erik opsætte den Sarkofag, hvis Pragt endnu lader sig ane; paa Dækket hviler Dronning Margretes Billede i hvid Alabast udført af en fremmed Kunstner.

Da Erik nu ikke længere havde sin kloge Frænke ved sin Side, fik hans Rethaveri

Maribo Domkirke, et af Danmarks ejendommeligste Bygningsværker, er den betydeligste Levning af det Birgittinerkloster, som Erik af Pommern stiftede i Aarene 1416—18, efter at allerede Dronning Margrete havde forberedt den skandinaviske Ordens lollandske Hjem. Mens Erik af Pommern i øvrigt ikke synes at have staaet paa nogen særlig god Fod med Nordens Gejstlighed, som han ønskede at underlægge sin Kongemagt, synes Birgitterordenen at have nydt god af Kongens Velvilje, antagelig fordi den stod begge Dronningerne, Margrethe og Filippa, nær.

frit Løb, og til hans Tilfredshed faldt den Voldgiftsdom, som baade han og Holstens Grever havde underkastet sig, ud til hans Fordel, da den blev fældet i 1413 af Roskildebispen Peder Jenssøn Lodehat: Holstens Grever havde forbrudt deres Ret til Slesvig ved at føre Avindsskjold (ɔ: Krig) mod Erik. Men Holstenerne bøjede sig ikke, uagtet Dommen blev stadfæstet i 1415 af det tyske Riges Konge, deres Overherre i Holsten, men ganske vist ogsaa Eriks kødelige Fætter. Kampen blev derfor fortsat med stor Kraft fra begge Sider, i Begyndelsen til Fordel for Kong Erik.

Imedens førte Erik sit indre Styre videre i Margretes Spor, men knap saa lempeligt og i hvert Fald med ulige dristigere Skridt. Saaledes tvang han i 1416 ved Roskildebispen Peder Lodehats Død Efterfølgeren til at overlade København til Kronen. Herefter blev denne By for stedse Rigets Hovedstad; ganske naturligt i øvrigt, thi den var omtrent det danske Riges Midtpunkt og laa ved den store Pulsaare: Øresund, hvis Forhold stedse optog Erik stærkt. Derfor erstattede han den gamle Flynderborg, der havde været Portvagt ved Øresunds Indløb, med det nye Krogen, der blev flyttet ud paa Ørekrog, paa Kronborgs nuværende Plads. Siden gav han i 1426 den By, der laa ved Borgen, Købstadprivilegier, saa det er med fuld Ret, at Helsingør i Aar fejrer Femhundredaaret for sin Tilblivelse og rejser sin kongelige Grundlægger et synligt Minde, det første Danmark har haft tilovers for en af sine ejendommelige Konger. Ogsaa den anden Side af Øresund nød godt af Eriks Foretagsomhed, saaledes grundlagde han Byen Landskrona og befæstede Malmø.

Frem for alt slog Erik af Pommern ind paa en økonomisk Politik med Øresund som Centrum, hvis Konsekvenser han vel næppe engang selv har kunnet overskue. Fra det 13. Aarhundrede havde de nordtyske Kystbyer med Lybæk og Hamborg i Spidsen behersket Nordens Handel. Gentagne Gange havde Danmarks Konger forgæves gjort Forsøg paa at bryde dette Handelsvælde; sidst havde Valdemar Atterdag lidt et Nederlag over for disse Byer, som nu kaldtes Hansestæderne, og disse havde endda sikret sig Vest-Skaane i Pant i 15 Aar for deres Rettigheder. Vel havde Margrete med Lempe faaet de skaanske Borge tilbage, men Hansestæderne havde dog et fast Hold ved Øresund, navnlig ved de store Sildemarkeder ved Skanør og Falsterbo. Nu gik Erik angrebsvis til Værks, saaledes holdt han i 1423 en ligefrem Programtale til Hanseaternes Udsendinge, som han forhandlede med. Erik krævede gennemgribende Ændringer i de fremmede Købmænds Stilling i Danmark. Saaledes nægtede han dem den Særstilling, som de havde hævdet hidtil til Skade for den opadstræbende hjemlige Handelsstand. Hanseaternes Krav om, at deres handlende ikke skulde dømmes efter dansk Ret men efter deres Hjemstavns, afslog Kongen ogsaa. I sin egen Interesse krævede han Toldafgifterne i Sundet forhøjet. Eriks Politik var, omend rimelig, sandelig drigstig, thi derved udæskede han en Stormagt ved Østersøen paa et Tidspunkt, hvor han selv var fuldt optaget af Forholdet til Holsten.

Eriks levende Interesse for Øresunds Forhold viste sig navnlig i hans Omsorg for Byerne paa begge Kyster. Saaledes anlagde han paa Skaanes Kyst Byen Landskrona, han gav Malmø By nye Privilegier og et nyt Byvaaben, hvori han satte Hovedet af sin egen kronede pommerske Grif, saavel i Skjoldet som i Hjelmtegnet, et Udtryk for Kongens særlige Bevaagenhed.

Efter vekslende Krigslykke og Vaabenhvile var Erik ikke naaet et Skridt videre i Slesvig. Vel havde han i 1417 gjort et næsten vellykket Forsøg paa at erobre Holsteinernes Hovedborg i Slesvig, selve Gottorp, men den ene af Holstens Grever havde i rette Tid sikret sig Hjælp fra Hamborg, saa at Eriks Angreb til sidst mislykkedes. I 1420 havde Kongen rustet kraftigt og samlet en stor Flaade ved Lolland, men det hele var kun blevet til et uhørt grusomt Overfald paa Femern. Her blev Indbyggerne myrdet i Massevis, og selv om de havde søgt Ly under Kirkens hellige Værn, var de blevet truk-

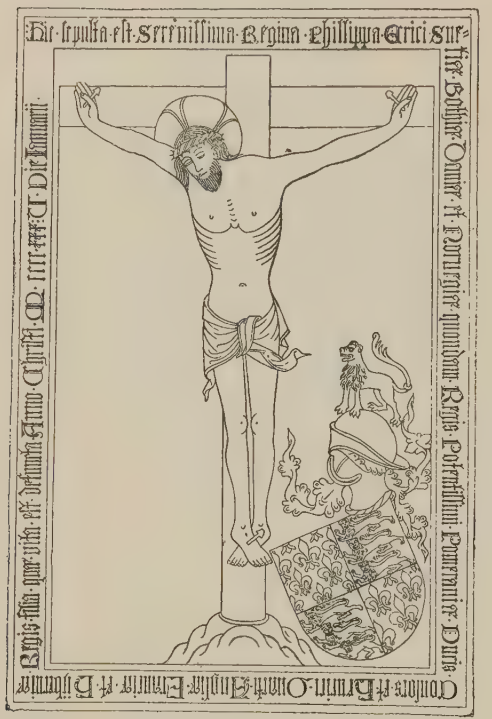

Samtiden har blandt alle de Lyder, der tilskreves Erik af Pommern, ogsaa tillagt ham en ilde Behandling af hans Dronning Filippa af England (1393—1430). Vel blev Ægteskabet barnløst, men derfor ingenlunde ulykkeligt. Tværtimod taler alt for, at Erik har holdt sin Dronning højt i Ære; under hans Udenlandsrejse styrede hun da ogsaa Land og Rige, ligesom hun med stort Mod forsvarede København mod Hanseaterne i 1428. Filippa var lige saa religiøs som sin Fostermoder, Dronning Margrete, og indførtes af denne i Birgitteordenen som Lægsøster. Under en Rejse i Sverige døde hun i 1430 i Vadstena Kloster, i hvis Kirke Erik lod hende gravsætte, og hvor hendes ovenfor afbildede Ligsten endnu ses.

ket ud, klædt af til Skindet og myrdet paa Kirkegaarden. Selv Præsterne undgik ikke Døden, og under Plyndringerne af Kirkerne vanhelligedes det indviede Guds Legeme, reves ud af Monstranserne og traadtes under Fødder. Sligt virkede ikke til Fremme af Kongens Sag, ej heller gavnede det ham, at han havde lagt sig ud med Hanseaterne ved at slaa ringere Mønt end gængs var. Hanseaterne blev rasende og standsede Handelen paa Norden, hvad Erik ganske roligt besvarede med at spærre Øresund og aabne sine Havne for Østersøens mest berygtede Sørøvere, Fetaljebrødrene, der skadede Hanseaternes Handel overmaade. I 1423 kom det dog til roligere Tilstande, fremfor alt indankedes Striden med Holstenerne paa ny for Sigismund.

Da Kongen saaledes havde indanket sin Livssag for den højeste verdslige Dommer i Kristenheden, selve den tysk-romerske Kejser, faldt det saare naturligt, at han selv begav sig udenlands for at overvaage Rettergangen. I Høsten 1423 drog Kongen da paa Langfærd, Samtidens Krønikeskrivere vil vide, at Rejsen straks gjaldt Jerusalem, og at Valfarten skyldtes Anger over Danskernes frygtelige Hærgen paa Femern i 1420 under Fejden mod Holstenerne. Kongen vides dog ikke at have næret en slig Anger, snarere fik Femeranerne efter hans Mening Løn som forskyldt, fordi de havde svigtet ham. Sandsynligheden taler for, at Tanken om det hellige Land som Maal for Rejsen først er kommet op i Kongens Sind under Opholdet ved Kejserhoffet.

Efter at Kong Erik havde overdraget Regeringen til Dronning Filippa, dog kun i Samstyre med Rigsraadet, drog han af Sted i August med et fornemt Følge, deriblandt Ærkebispen af Upsala, Rigens Kansler, Kongens egen Kansler og mange Riddere, alle tilhørte de Landets mægtigste Adelsslægter. Rejsen gjaldt først Pommern, hvor Kongen mødtes med sine Frænder, de pommerske Smaafyrster, der med Ærbødighed saa op til deres mægtige Frænde, det forenede Nordens Konge. Efter at have flakket rundt hos sine Frænder en rum Tid, drog Erik ved Aarsskiftet af Sted til Kejseren, der opholdt sig i Ungarn. Erik lagde Vejen gennem Polen, hvor han havde vigtigt Ærinde, idet han vilde virke for en storslaaet Plan. Selv barnløs havde Erik udset en pommersk Frænde Bugislaus til sin Efterfølger i Norden. Nu arbejdede han paa at faa et Ægteskab i Stand mellem Bugislaus og den polske Oldingekonges Datter Hedvig, der uden Tvivl vilde bringe sin Husbond Polens vidtstrakte Lande i Arv. Erik drømte saaledes om at skabe et Kæmperige, der vilde komme til at strække sig tværs over Europa, fra Tromsø til Sortehavet. Desværre var Kurfyrsten af Brandenburg kommet Erik i Forkøbet ved at sikre sin Søn det omtalte Ægteskab. Et Skæbnens Lune skulde dog vælte alle disse Planer, idet Polens Konge, den 74-aarige Vladislav, havde ægtet en ung russisk Storfyrstinde Sofie af Moskva, der til alles Forbavselse senere fødte sin Husbond en Søn og retmæssig Arving til Polens Trone.

Foreløbig drog Erik til Krakau for at virke for sin Plan. Her traf han Polens unge Dronning, der modtog ham med store Fester og Turneringer. Midt under en Fest henvendte Erik sig brat til Dronningen med Ønsket om at maatte overvære hendes forestaaende Kroning. Dronningen blev synlig overrumplet over denne Selvindbydelse, men efter et Vink fra en Hofmand takkede hun

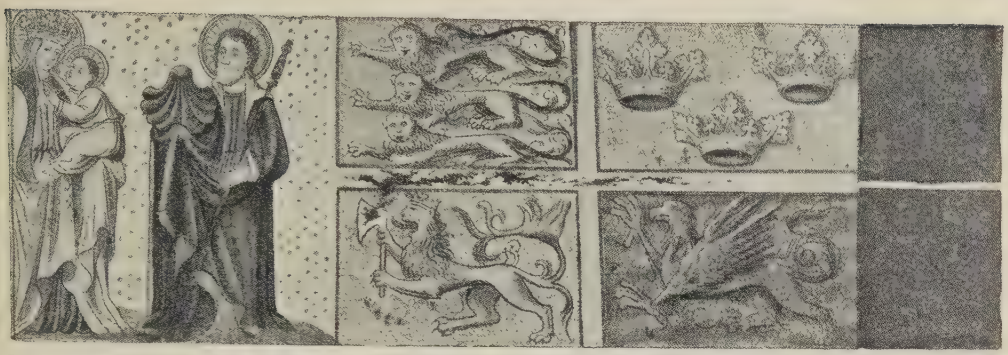

Den ældste kendte Dannebrogsfane, som Erik af Pommerns Flaade tabte til Lybækkerne i Slaget i Øresund 1427, hvorefter den siden har haft sin Plads i Mariakirken i Lybæk. Blandt Vaabenmærkerne i Fanedugen betegner de tre Løver Danmark, de tre Kroner Sverige, Løven med Øksen Norge og den vingede Grif Eriks Hjemland Pommern og Venden. Nederst er afbildet Guds Moder med Barnet, modtagende Tilbedelse af en Mand, efter Muslingeskallen at dømme Apostelen St. Jakob.

for den store Ære. Nordens Konge modtog knælende hendes Svar, senere beklagede han sig til Hofmanden over Dronningens Tøven, men da Hofmanden beroligede ham med, at Dronningen havde faaet paalagt af sin Husbond at spørge Stormændene, før hun gav et vigtigt Svar, trøstede Erik sig med, at slig Tilbageholdenhed jo kun var, hvad han krævede af sin egen Dronning hjemme.

Efter at have sikret sig sin Indbydelse til Kroningen drog Erik ned til Kejser Sigismund for at virke for sin Sag: siden fulgtes han med Kejserparret tilbage til Krakau og overværede Kroningen der i Marts 1424. Det er antagelig fra denne Tid, at den Skildring stammer, som Æneas Sylvius, den senere Pave Pius II, har givet af Kong Erik. »Erik af Pommern — siger han — havde et skønt Legeme, guldgule Haar, rødmosset Ansigt, en lang og smal Hals. Han bar ejendommelige Klæder; thi han dækkede sin Hals med et Linnedtørklæde, som var fastheftet med et gyldent Spænde. Alene, uden Hjælp og uden at berøre Stigbøjlerne, sprang han op paa sin Hest, og han drog alle Kvinder, især Kejserinden, til sig med Elskovs Længsel.«

Trods alle Overtalelser fra Kejserens og Eriks Side holdt Polens Konge fast ved sit Tilsagn til Kurfyrsten af Brandenburg, og de to Fætre maatte drage til Ofen med uforrettet Sag. Her nød Erik den store Triumf, at Kejseren i sin Dom i Juni tog hans Paastand til Følge og tilkendte Erik Retten til Slesvig — dog var Dommen uden Betydning, thi Holstenerne brød sig fejl om Dommen. Under Opholdet ved Kejserhoffet mødtes Eriks Beslutning om at valfarte til det hellige Land.

I Juli 1424 drog Kong Erik sydpaa fra Ofen; i August kom han til Venedig, det sædvanlige Samlingssted for Pilgrimme, og blev modtaget med store Æresbevisninger. Venedigs Doge sejlede ham i Møde paa sin Pragtgalej, den gyldne Bucentaur, i Spidsen for en straalende Skare af Venedigs Adel. Byen var vant til at modtage fyrstelige Gæster, men synes ved denne Lejlighed at have overgaaet sig selv. Canale grande vrimlede af rigt smykkede Baade med Tilskuere, og i festligt Optog førtes den mægtige Konge fra Norden op gennem hele Kanalen til Marquien af Ferraras Palads, som gennem Aarhundreder husede Republikkens fornemste Gæster. Kongen synes at have været i Pengenød, i hvert Fald fortæller en Krønikeskriver, at Eriks Sendebud, der meldte hans Ankomst til Venedig, tillige har bedt om et Laan hos Byens Raad til deres Herre, der udbad sig 10,000

Mens Unionen smuldrede hen, forlod Erik alt og drog over til Gulland, hvor han i en halv Snes Aar slog sig ned paa det af ham opførte Visborg. Paa den afbildede Ske, som Kongen i 1435 skænkede Slotshøvedsmanden Trued Hase og dennes Hustru Magda, hvorom Omskriften om det kronede E. paa Skeens Bagside vidner, har Kong Erik selv formet sit Valgsprog for denne Tid i de Ord, der staar omkring Lammet med Korsfanen: „Mit Haab er til Gotland og Havet". Et Valgsprog, han efterlevede gennem sit udstrakte Søroveri, der generede Hanseaterne i den Grad, at de klagede til Eriks Søstersøn og Efterfølger, Kristoffer af Bajern, hos hvem de dog kun fik ringe Trøst i hans morsomme, undvigende Svar: „Aah hvad! Min Morbroder skal dog ogsaa leve!"

Paa Trods af Kalmarunionens utvetydige Regel om, at hvert af Nordens Lande kun skulde styres af indfødte Mænd, havde først Margrete og siden Erik hovedsagelig styret baade Sverige og Norge ved danske Fogeder, der blev meget forhadte, navnlig i Sverige. Den mest berygtede af Eriks Fogeder var den ovenfor afbildede Jens Eriksen, Foged i Vestmanland og Dalarne, hvor han efter svensk Paastand skal have huseret ret slemt. Dalkarlenes Klager, der rejstes paa fuldt ud lovlig Vis af Engelbrecht Engelbrechtsøn først paa Tinge siden for Kongen, forblev frugtesløse. Erik svigtede ikke en tro Tjener, men hans Stejlhed ogsaa i denne Sag sammen med hans Forsømmelse af Sverige, fik dette Land til at falde fra Unionen.

Gulddukater, mod at han selv udrustede den Galej, der skulde føre ham til Palæstina.

Efter at Festlighederne var overstaaet, kom Erik endelig af Sted henimod September; ledsaget af nogle faa Mænd gik Kongen om Bord forklædt som Skibschefens Tjener eller Sekretær, en aabenbart nødvendig Forsigtighedsforanstaltning i de Tiders Middelhavsforhold.

Ankommen til Palæstina fandt Erik den hellige Gravs Kirke lukket paa Grund af Stridigheder mellem de Kristne, men det lykkedes Skibschefen at faa Statholderen til for en Gangs Skyld at hæve Forbudet. Ledsaget af Jerusalems Kommandant førtes Pilgrimmene ind i Kirken, hvor en højtidelig Procession fandt Sted til Ære for dem. Efter at Klosterøversten havde givet Pilgrimmene Ridderslaget, der viede dem til at være den hellige Gravs Værnere, maatte de alle igen forlade Kirken; forinden havde Kongen dog holdt Andagt. I de følgende Dage besøgte Kongen Oliebjerget, Betlehem og Jordanfloden, og efter at have givet Gaver til sine Værter, drog Erik atter tilbage til Skibet. Her skal der være hændt Kongen et lille Eventyr, en regulær Pengeafpresning.

Under Kong Eriks Ophold ved Kejserhofvet skal en græsk Prins have ladet ham male og sendt Portrættet til Sultanen af Damaskus med den Besked, at det forestillede en mægtig Konge over tre Riger, der kunde ventes til Jerusalem. Sultanen fulgte Vinket og lod Officeren, der ledsagede Kongen tilbage til Skibet, forevise denne Billedet. Officeren skal have sagt til Erik: »Tror du, at du er ukendt, fordi du rejser i en Tjeners Dragt? Nej, du er Konge over tre Riger og kalder dig de Danskes Konge. Og for at du kan se, at jeg ved, hvem du er, saa se her dit eget Portræt, som er blevet sendt vor Sultan.« Den forskrækkede Konge maatte betale en stor Sum Penge for at faa Lov at drage bort i Fred. Vor Hjemmel for Begivenheden er temmelig tvivlsom, men til Gunst for Sandheden taler, at Erik paa Tilbagerejsen maatte laane 4000 Dukater af de rige Borgere i Ragusa, saa Rejsen maa under alle Omstændigheder være blevet uventet kostbar.

Den sidste Tid af sin Udenlandsrejse tilbragte Kong Erik atter hos Kejseren i Ofen og hos Polens Kongepar, hvor imidlertid den lykkelige Begivenhed var indtruffet, der knuste alle Giftermaalsplaner. Omsider naaede Erik hjem igen efter 21 Maaneders Fraværelse og fandt alt som før, trods Kejserdommen. Der var da ikke andet at gøre end at tage Kampen mod Holstenerne op igen, men denne Gang maatte Erik tillige kæmpe mod Hanseaterne, der frygtede Kongens voksende Magt, saaledes som den blandt andet gav sig Udtryk i den nye Øresundstold, der opkrævedes ved Ørekrog.

Lange opslidende Fejder med Holstenerne, frygtelige Angreb fra Hanseaterne paa Bergen og København, der haardnakket forsvaredes af Dronning Filippa, svækkede mere og mere Erik af Pommerns Stilling i Norden, og da han omsider fik Fred med disse Fjender i 1435, var Unionen ved at briste bag ham, Sveriges Almue under Engelbrecht Engelbrechtssøn havde rejst sig imod hans Fogeder, navnlig Jens Eriksön i Dalarne.

Kristian Erslev, der har rejst Erik af Pom-

mern et Æresminde som Forkæmperen for vor Ret til Slesvig, og paa hvis Værker denne Fremstilling bygger, giver en rammende Karakteristik af Erik af Pommern i dennes Kamp mod Hanseater og Holstenere: »I hele sin Færd viser Erik sig besjælet af de stolte Tanker om Kronens Magt og Rigets Enhed, som han tog i Arv fra Valdemar Atterdag; men hvor forskellig var han ikke i Karakter fra sine Forgængere! »Snedig« er det Ord, som alle bruger om Margrete; ingen kunde falde paa at anvende det paa Erik. Forsigtig gaar Margrete frem Skridt for Skridt og aabenbarer ikke sit Maal, før hun staar umiddelbart foran det; Erik vedkender sig aabenlyst, hvad han stræber efter, og naar han over for Holstenerne højlydt kundgør Danmarks fulde Ret til Sønderjylland, taler han ogsaa over for Hanseaterne helt ud om, hvor uforenelig deres Friheder er med hans Interesser. Hun var smidig og bøjelig; han er retlinet og haardnakket«.

Professor Utzon-Francks Statue af Erik af Pommern, fotograferet i Kunstakademiets Have, forinden den blev ført til Helsingør, hvor den blev afsløret den 2. Juni 1926 til Minde om den Konge, der havde givet Byens Privilegier. Som man ser, har Kunstneren valgt at fremstille Erik af Pommern som Herskeren med Helsingørs Stadsprivilegium i sin Haand. Statuen kan ikke gøre Krav paa at have historisk Værdi som Billede af Erik af Pommern, men det er dog ikke alene Griffen — Eriks Symbol — paa Kongens Bryst, der fæstner Tanken ved Erik af Pommern, der er virkelig noget af vor Tids Dom over ham udtrykt i hans Holdning og Mine.

Kong Erik tabte sin Kamp for sin Livssag, eftersom hans Kræfter og Evner ikke slog til til at vinde den, men trods det reelle Tab af Slesvig, bevarede han ved Freden i 1435 dog sit Retsstandpunkt urokket, og først hans Efterfølger gav Køb. En Natur som Erik af Pommerns har vel daarlig kunnet taale at se sine Principper vraget uden selv at lide et moralsk Knæk, i hvert Fald er hans Modstandskraft brudt efter Aar 1435.

I Medgang og Modgang havde Dronning Filippa været sin Mand en god Støtte, ofte havde hun virket for hans Sag i Sverige; under Udenlandsrejsen havde hun styret Rigerne, sidst havde hun værnet København mod Hanseaterne. Overalt havde hun glattet ud, hvad hans Opfarenhed havde revet op, med hende ved sin Side kunde Erik maaske have rejst sig igen. Men da Dronning Filippa døde i Vinteren 1430, mistede Kongen sin stærkeste Støtte næst sin egen Selvtillid. Vel fik Erik sig en anden Livsledsagerske i Frillen Cæcilia, vistnok en af Filippas Hofjomfruer, der fulgte ham trofast Resten af Livet uden at være viet til ham, hvad der vakte Opsigt og Forargelse viden om.

Da alt brød sammen, da Rigsraadet faktisk blev Danmarks Herre, mens Unionen opløstes, brød Erik overtvært og tog Ophold paa det faste Visborg paa Gulland, hvorfra han fejdede paa Sverige og i øvrigt levede som Sørøver, aabenbart sin Fader op ad Dage. I ti Aar holdt Erik sig paa Visborg, indtil han, haardt trængt af Svenskerne, for sidste Gang viste sig som Danmarks Ven og underhaanden tilbød Kristian I at afstaa Gulland til ham. Havnen var spærret af Svenskerne, men ad en Løngang igennem Borgens Kalkklippe slap Kristian I's Mænd ind paa Borgen, mens Erik af Pommern ad samme Vej gik ud paa et af Skibene og sejlede bort til sin Hjemstavn, Pommern, hvor han levede upaaagtet Resten af sit Liv, indtil han døde 1459, 77 Aar gammel.

Uden Spor forsvandt Erik af Pommern af Danmarks Historie, Samtidens Dom var haard imod ham, der stod for stejlt paa sin Ret. Nutidens Dom er blevet en anden, vi ser saare vel hans Fejl, men vi glemmer ikke, at han holdt sit Livsmaal fast og kæmpede for det til det sidste, saa længe *han* evnede.

V. Gay

TYSK

XV

1.

Es ist elf Uhr vormittags. Draussen im Garten geht Hansen in Hemdärmeln und Holzpantinen. Seine Hose zeigt deutlich die Spuren weiblichen Fleisses; schon viele Jahre hat seine Frau da|ran ge|flickt. Es ist Sonntag, ein schöner Sonntag Anfang Juni. Der Himmel ist wolkenlos, tiefblau. Über|all spriesst und grünt es. Be|treten wir den Garten, da er|kennen wir so|fort, dass H. ein ordnungsliebender Mann ist. Die Fusswege sind ge|jätet, mit feinem Kies be|streut und mit dem Rechen sauber ge|harkt. Wa|rum arbeitet H., da es doch Feiertag ist? Ganz einfach, weil es ihm Ver|gnügen macht. Die übrigen sechs Tage der Woche hat er mit seiner Fa|brik, mit seinem Ge|schäft zu tun. Da arbeitet er mit seinem Ge|hirn, da schmiedet er Pläne und rechnet, um sich und seine Fa|milie zu er|nähren. Am Sonntag geht er hin|aus zu seinen ge|liebten Pflanzen. Sieh 'mal, wie die Kar|toffeln ge|wachsen sind, wie schön die Reihen stehen. Bald kann er seiner Frau einen Korb voll kleiner Knollen bringen. Hier schlängeln sich die Erbsen em|por, und dort in einer Ecke hat er eben gründlich ge|düngt und ge|graben und Beete angelegt. Nun bückt er sich. Was wird er wohl da machen? Gurken und Kürbisse will er da ziehen. „Was ver|steht H. vom Gurkensalat?“ werden Sie wohl fragen. Doch, da sind Sie an den Unrechten ge|kommen; und wenn das Sprichwort wahr ist, lässt sich da|rüber über|haupt nicht streiten.

2.

Oversættelse:

Det er Kl. 11 Fm. Ude i Haven gaar H. i Skjorteærmer og Træsko. Hans Bukser viser tydelig Spor af kvindelig Flid. Allerede i mange Aar har hans Kone lappet paa dem. Det er Søndag, en smuk Søndag i Begyndelsen af Juni. Himlen er skyfri, dybblaa. Overalt spirer og grønnes det. Betræder vi Haven, da ser vi straks, at Hansen er en Mand med Ordenssans. Gangene er luget, bestrøet med fint Grus og revet smukt med Riven. Hvorfor arbejder H, da det dog er Helligdag? Ganske simpelt fordi det morer ham. De øvrige seks Dage i Uden maa han slide med sin Fabrik, sin Forretning. Da arbejder han med sin Hjerne, da lægger han Planer og beregner for at ernære sig og sin Familie. Om Søndagen gaar han ud til sine elskede Planter. Se engang, hvor Kartoflerne er vokset, hvor smukt Rækkerne staar. Snart kan han bringe sin Kone en Kurv fuld af smaa Knolde. Her slynger Ærter sig i Vejret, og der i et Hjørne har han netop grundigt gødet og gravet og lavet Bede. Nu bukker han sig. Hvad mon han vil lave der? Han vil opelske Agurker og Græskar. „Hvad forstaar H. sig paa Agurkesalat?“ vil De vel spørge. Dog, der er De kommet til den urette; og hvis Ordsproget er sandt, kan man overhovedet ikke disputere derom.

3.

Grammatik:

1) Spor *af* kvindelig Flid: Spuren weiblich*en* Fleiss*es*.

Et Hjørne *af* Vognen: eine Ecke *des* Wagen*s*.

Morgenudgaven *af* sin Yndlingsavis: die Morgenausgabe sein*er* Lieblingszeitung.

En Kurv fuld *af* smaa Knolde: ein Korb voll klein*er* Knollen.

2) Du bliver skudt ihjel *af* min Pil: du wirst *von* meinem Pfeil er|schossen.

Jeg har faaet en ny Hat *af* min Broder: ich habe einen neuen Hut *von* meinem Bruder be|kommen.

Han læser et Eventyr *af* H. C. A.: er liest ein Märchen *von* H. Chr. A.

3) Frihedens Gudinde steg op *af* Havet: die Göttin der Freiheit stieg *aus* dem Meer em|por.

Af Mælken laver man Ost: *aus* der Milch macht man Käse.

4) Han lider *af* en Lungebetændelse: er leidet *an* einer Lungenentzündung.

5) Hansen er stolt *af* sin Have: Hansen ist stolz *auf* seinen Garten.

6) Han holder *af* dig: er liebt dich, er mag dich, er hat dich gern.

Vi ser heraf, at hvor vi paa Dansk bruger Udtryk med Forholdsordet *af*, der bruger Tyskerne enten blot *Ejefald* eller *von, aus, an, auf* osv. — *Omvendt* kan Forholdsordene von, aus, an, auf osv. ikke altid oversættes ved *af*, men ved en Række andre Forholdsord, f. Eks.:

1) ein Mädchen *von* zwölf Jahren: *paa; von* Kiel nach Korsør fahren: *fra;* sie träumte *von* einem Brief: *om;* er hat *von* seinem Bruder Abschied ge|nommen: *med.*

2) die Kinder kommen *aus* der Schule: *fra.*

3) er sass *an* seinem Schreibtisch: *ved;* die Teilnehmer *an* der Unterhaltung: *i; an* diesem Tage: *paa;* wir ver|kaufen Butter *an* die Engländer: *til.*

4) Die Burgen *auf* den Bergen: *paa.*

— Gør selv et Forsøg paa fra Teksterne at samle Eksempler paa, hvad der svarer til dansk *paa, i, for, om* osv. Samtidig repeteres det læste, og jo tiere det sker, desto mere lærer De.

4.

„Hans! komm schnell!“ ruft H., der eben seine kurze Pfeife angezündet hat. „Ja, Vater! Was soll ich denn?“ „Hol' mir den Spaten! Ich muss die Erde um den Apfelbaum ein bisschen auflockern; die Luft kann ja nicht an die Wurzeln kommen.“ Hans läuft in den Schuppen und bringt den Spaten. „Die Steine da musst du auf den Schubkarren laden und wegfahren! Nach|her rupfst du das lästige Unkraut zwischen den Kohlpflanzen aus!“ — „Hast du schon die vielen Erdflöhe ge|sehen die über|all um|herhüpfen, Vater?“ „Ja, leider!“ brummt H. und denkt an die Feinde seines Gartens: die Engerlinge, die die Wurzeln der Pflanzen zer|nagen, die Raupen, die die Blätter zer|fressen, die Blattläuse, die zu Tausenden auf den Blättern sitzen und sich breitmachen. Und im vorigen Jahr, da waren die meisten Äpfel und Birnen wurmstichig. — Da huscht ein Strahl der Freude über sein Ge|sicht: er denkt an seine lieben Freunde! Da ist der Star, der schon im März aus der Fremde zu|rückkehrte und seinen alten Kasten wiederfand. Zwar musste er erst den frechen Sperling ver|treiben, der im Winter von seinem Häuschen Be|sitz ge|nommen hatte. Wie hat er aber ge|jubelt, als er das fertiggebracht hatte und siegesfroh auf seinem Pflock sass.

5.

Oversættelse:

„H.! kom hurtigt!“ raaber H., der netop har tændt sin korte Pibe. „Ja, Far! Hvad skal jeg?“ „Hent mig Spaden! Jeg maa løsne Jorden omkring Æbletræet en Smule, Luften kan jo ikke trænge ned til Rødderne.“ H. løber ind i Skuret og kommer med Spaden. „Læs Stenene der paa Trillebøren og kør dem væk. Derefter rykker du det uforskammede Ukrudt mellem Kaalplanterne op!“ „Har du (allerede) set de mange Jordlopper, der hopper om alle Vegne, Far?“ „Ja, desværre!“ brummer H. og tænker paa sin Haves Fjender: Larverne, der gnaver Planternes Rødder over, Kaalormene, der æder Bladene op, Bladlusene, der i Tusindvis sidder paa Bladene og kror sig. Og forrige Aar, da var de fleste Æbler og Pærer ormstukne. — Da farer en Glædesstraale hen over hans Ansigt: han tænker paa sine kære Venner! Der er Stæren, der allerede i Marts vendte tilbage fra det fremmede og fandt sin gamle Kasse igen. Ganske vist maatte den først fordrive den frække Spurv, der om Vinteren havde taget dens lille Hus i Besiddelse. Men hvor jublede den, da den havde klaret det og sejrsglad sad paa sin Pind.

6.

Nøgle til XIV 3:

Hans spricht mit seinem Mitschüler. Sie liegen auf dem Heuboden. Aber s e sind nicht in ihrem Dorf(e). Sie reisen durch ferne Länder, über tiefe Meere. Bald tragen sie die Flinte auf dem Rücken, bald unter|suchen sie die Pflanzen in den dunkeln Gegenden Afrikas. In ihrem kleinen Boot segeln sie auf den Flüssen da|hin, während die Kroko|dile am Ufer auf sie lauern. „Gestern er|schoss ich einen Löwen,“ be merkt P., „er stand ge|rade vor meiner Nase und streckte seine Zunge aus dem grossen Rachen. Das war für mich kein Spass Ob gleich i h ihn tot-choss, lies s ich ihn liegen. Heute vormittag tötete ich ein Eichhörnchen. Es sass auf einem Baum. Als es auf die Erde her|unterfiel, nahm ich es und steckte es in meine Jagdtasche. Nach (Verlauf) einer Stunde er blickte ich über mir einen ge|waltigen Adler. Ich legte sogleich die Flinte an die Wange, und binnen wenigen Mi nuten lag der Vogel neben mir. Ich steckte den Adler in die Jagdtasche und ging weiter. Als ich aus dem Wald(e) ge|kommen war, kam mir ein riesengrosser Ele|fant ent gegen. Ich richtete den l auf meiner Flinte gegen ihn, feuerte, und mit einem furchtbaren Ge|brüll stürzte er nieder. Ich lief (da)hin — —.“ „Wenn du den auch in die Jagdtasche st ckst, springe ich hin unter und gehe nach Hause!“ ruft Hans.

XVI

1.

Hansens Villa liegt an der Landstrasse. Der Ver|kehr ist an den Werktagen nicht unbedeutend, heute ist er aber ge|radezu ungeheuer gross. Die Haupstadt, die, wenn wir die mo|dernen Ver|kehrsmittel in Be|tracht ziehen, nur in ziemlich ge|ringer Ent|fernung liegt, sendet Scharen von Autos und Radlern aufs Land. — Da kommen einige Fussgänger; das sind die Leute, die aus der Kirche kommen. Wahr|haftig, diese beiden kennen wir schon. Christian und seine Ida sind es, die auf dem Kirchhofe dem alten Fa|miliengrab einen Be|such abgestattet und in der Kirche dem Gottesdienst beigewohnt haben. Zwar hat Ida von der Predigt des Pfarrers nicht viel ver|standen, doch hat sie sich an dem Ge|sang und dem Orgelspiel er|freut. Das allerliebste war ihr die Taufe eines kleinen Kindes. „In dieser Kirche bin auch ich getauft und eingesegnet worden,“ er|zählt ihr Chr. „Und als Junge war ich oft ganz oben im Turme auf den Wölbungen, wo die Eulen und Fledermäuse wohnen. Da habe ich auch die Glocken läuten helfen.“

2.

Oversættelse:

Hansens Villa ligger ved Landevejen. Færdselen er om Hverdagene ikke ubetydelig, men i Dag er den ligefrem kolossal. Hovedstaden, som, naar vi tager de moderne Samfærdselsmidler i Betragtning, kun ligger i en temmelig ringe Afstand, sender Skarer af Biler og Cyklister ud paa Landet. — Der kommer nogle Fodgængere; det er de Folk, der kommer fra Kirke. Sandelig, de to kender vi allerede. Det er Chr. og hans Ida, som paa Kirkegaarden har aflagt den gamle Familiegrav et Besøg og i Kirken overværet Gudstjenesten. Ganske vist har Ida ikke forstaaet meget af Præstens Prædiken, dog har hun glædet sig ved Sangen og Orgelspillet. Det allerkæreste var hende et lille Barns Daab. „I denne Kirke er ogsaa jeg blevet døbt og konfirmeret,“ fortæller Chr. hende. „Og som Dreng var jeg ofte helt oppe i Taarnet paa Hvælvingerne, hvor Uglerne og Flagermusene bor. Der har jeg ogsaa hjulpet til med at ringe med Klokkerne.“

3.

Bemærk de fremhævede Spørgeord og de dertil svarende Ord, der indleder Bisætninger, i hvilke som bekendt Udsagnsleddet staar sidst.

Weisst du, *wer* ge|kommen ist (— *wen* man so lange er|wartet hat)? Christian ist es, *der* ge|kommen ist (— *den* man so lange er|wartet hat). Sml. VIII 1.

Hast du ge|hört, *was* man sagt? Man sagt, *dass* er ein steinreicher Mann ge|worden ist.

Wann ver|liess er sein Vaterland? Er reiste, *als* (eller: *da*) er noch ganz jung war.

Wann fühlte er Sehnsucht nach seinem Bruder? Er sehnte sich nach seinem Bruder, *wenn* (*so|oft*) er an ihn dachte.

Wann fuhr er nach Ber|lin? Er be|suchte diese Stadt, *ehe* er nach Dänemark reiste.

Wann sah Ida die Taufe eines Kindes? Sie sah sie, *während* sie in der Kirche war.

Wann kehren die Stare zu|rück? Sie kommen, *wenn* (*so|bald*) der Frühling da ist.

Wie lange bleiben sie hier? Sie bleiben hier, *bis* es ihnen zu kalt wird. *Dann* fliegen sie wieder fort.

Wann legen sie ihre Eier? Das tun sie erst, *nach|dem* sie ihr Nest gebaut haben.

Wa|rum (eller: *Wes|halb*) arbeitet H. an einem Sonntag? Er arbeitet, *weil* (eller: *da*) es ihm Ver|gnügen macht. [Er arbeitet, *denn* es macht ihm Ver|gnügen.]

War|um lockert er die Erde um die Obstbäume her|um? Das tut er, *da|mit* die Luft besser an die Wurzeln kommen kann.

Wo bist du? Ich bin hier im Garten!

Wie alt ist deine Schwester? Sie ist acht Jahre alt!

Was machst du? Ich begiesse die Blumen!

Wie heisst du? Ich heisse Hans?

Wir müssen fleissig sein, *wenn* wir etwas lernen wollen.

Er ver|steht uns, wenn wir deutsch sprechen, *ob|gleich* (eller: *ob|schon*) er sehr wenig ge|lernt hat.

4.

Oversættelse:

Ved du, *hvem* der er kommet (— *hvem* man saa længe har ventet)? Det er Chr., *som* er kommet (— *som* man saa længe har ventet). Har du hørt, *hvad* man siger? Man siger, *at* han er blevet en hovedrig Mand. *Hvornaar* forlod han sit Fædreland? Han rejste, *da* han endnu var ganske ung. *Hvornaar* følte han Længsel efter sin Broder? Han længtes efter sin Broder, *naar* (*saa ofte*) han tænkte paa ham. *Hvornaar* rejste han til Berlin? Han besøgte denne By, *før* han rejste til Danmark. *Hvornaar* saa Ida et Barn blive døbt? Det saa hun, *medens* hun var i Kirke. *Hvornaar* vender Stærene tilbage? De kommer, *naar* (*saa snart*) det er Foraar. *Hvor længe* bliver de her? De bliver her, *til* det bliver dem for koldt. *Saa* flyver de atter bort. *Hvornaar* lægger de deres Æg? Det gør de først, *efter at* de har bygget deres Rede færdig. *Hvorfor* arbejder H. en Søndag? Han arbejder, *fordi* det er ham en Fornøjelse. [Han arbejder, *thi* det er ham en F.] *Hvorfor* løsner han Jorden rundt om Frugttræerne? Det gør han, *for at* Luften bedre kan trænge ned til Rødderne. *Hvor* er du? Jeg er her i Haven! *Hvor* gammel er din Søster? Hun er otte Aar gl.! *Hvad* gør du? Jeg vander Blomsterne! *Hvad* hedder du? Jeg hedder Hans! Vi maa være flittige, *hvis* vi vil lære noget. Han forstaar os, naar vi taler Tysk, *selv om* (= *endskønt*) han har lært meget lidt.

5.

Oversæt *til* Tysk:

Kan du se, hvem der kommer der? Skønt mine Øjne ikke er gode, kan jeg dog let se, at det er Chr. og hans Kone. Hvornaar kom de? De kom en Dag, da vi ikke ventede dem. Hvorfor havde de ikke skrevet? Fordi deres Ankomst skulde være en Overraskelse (*die Über|raschung*) for os. Hvor længe bliver (*bleiben*) din Onkel her? Han bliver her, til Forretningen i Amerika bliver (*werden*) bedre. Hvad har han givet dig? Han gav mig et Guldur (*die goldene Uhr*) og en fin Kniv (*das Messer*). Før Chr. rejste fra Berlin, købte han en ny Kuffert. Peter er min bedste Ven. Hvis jeg vil lege, gaar jeg til ham. Min Moder sidder sjælden (*selten*) i Lænestolen. Hun opholder (*aufhalten*) sig for det meste (*meist*) i Køkkenet. Naar Fader har drukket sin Kaffe, tager han Avisen og læser, thi han interesserer (*interes|sieren*) sig for Politik. Hvad interesserer du dig for? [Hvad . . . for: *für was* eller: *wofür*.] Jeg interesserer mig for Tysk og derfor (*des|halb*) læser jeg ofte tyske Bøger. Om Sommeren, naar det er varmt, bader (*baden*) jeg i Havet. Idas Fader er nu i sin Fædreneby. Han bor i et Gæstgiversted, hvis (se VIII 1) Ejerinde kun var en lille Pige paa tolv Aar, da han drog bort. Om Aftenen sidder han ved Bordet og drikker Vin.

6.

Sprichwörter.

Aller Anfang (Begyndelse) ist schwer. — Lerne was (noget), so kannst du was. — Übung macht den Meister. — Ende gut, alles gut. — Mit Speck (Flæsk) fängt man Mäuse. — Man muss das Eisen (Jernet) schmieden, solange es warm ist. — Kommt Zeit, kommt Rat. — Zu wenig und zu viel verdirbt alles Spiel. — Einmal ist keinmal.

ENGELSK

THIRTY-SEVENTH LESSON
(þörrti-sevnþ)
Syvogtredivte Time.

philosopher (filå'sofer) = Filosof
Cra-tes (krei'tes)
Athens (a'þins) = Athen
habit (ha'bit) = Vane
disturb (distörb') = forstyrre
converse (konvörrs') = konversere
conversation (kånvörrsei'sjen) = Samtale, Konversation
if so (if sō) = i saa Fald
prefer (priförr') = foretrækker
take offence (tei'k ofens') = blive fornærmet
seriously (sī'riosli) = alvorligt
mind (majnd) = passe paa
company (kom'pani) = Selskab
turn out (törrn aut) = vise sig
after all (āf'ter åll) = naar alt kommer til alt; alligevel
eagle (īgl) = Ørn
harm (hārm) = Skade, Fortræd
confidence (kån'fidens) = Tillid, Selvtillid
society (sosaj'iti) = Samfund; Selskab
encourage (enkǫ'ridsj) = opmuntre
involve (invålv') = medføre
change (tjei'nsj) = Ændring, Forandring, Skiften
case (kei's) = Kasus.
bull (bull) = Tyr
order (år'der) = Befaling
promise (pråm'is) = Løfte
threat (þrett) = Trusel
assurance (asju'rens) = Sikkerhed, Fortrøstning, Selvtillid
confident (kån'fident) = tillidsfuld, sikker

Exercise LVIII.

Please translate.

The Young Man and the Philosopher.

Cra-tes, a philosopher of Athens, meeting a young man who was much in the habit of going about alone and taking walks by himself, said to him, "What are you about, my friend? I hope I do not disturb you by asking."

"I am conversing with myself," said the young man.

"Do you like that kind of conversation better than any other?" said Cra-tes; "and, if so, what is your reason?"

"I prefer it to any other," said the young man without taking offence; "for when I am conversing with myself, I know whom I am talking to."

"Let me speak to you a little seriously," said Cra-tes, "as an older man may speak to a younger. Mind what you are doing. You prefer, as you say, your own company to any other; but it might turn out without your knowing it that you are in bad company after all. Eagles can fly alone and come to no harm; they are strong enough to take care of themselves. But not all birds are eagles. The wiser animals, having less confidence in themselves than you have, live in societies, where one can help, advise, and encourage each other."

Exercise LIX.

When the verb of a sentence is changed from *active* to *passive*, what was the object of the active verb becomes the subject of the passive. The change from object to subject involves a change of case from objective to nominative: —

Active. — A bull attacked my brother and *me*.
Passive. — My brother and *I* were attacked by a bull.

The *future tense* is formed with *shall* in the *first* person and with *will* in the second and third persons: —

	1	2	3
Singular.	I *shall* go.	You *will* go.	He *will* go.
Plural.	We *shall* go.	You *will* go.	They *will* go.

If *will* is used in the First person, it expresses not merely future time, but intention. Thus "I *will* go" means "I *intend* to go." "It is *my will* to go." "I am *willing* to go."

If *shall* is used in the Second or Third person, it expresses not merely future time, but an order, or a promise, or a threat, or a confident assurance.

Note. — The word *not* or any other adverb is placed between the "shall" or "will" and the principal verb; as "He will *not* go," "He will *certainly* go."

Nøgle til Øvelser LVI og LVII.

LVI

Den gamle Mand, hans Søn og Æslet.

En gammel Mand og hans lille Dreng drev et Æsel foran sig til den nærmeste Købstad, hvor Ejeren havde til Hensigt at sælge det, hvis han kunde finde en Køber.

„Er De ikke i Besiddelse af mere sund Fornuft," sagde en Forbigaaende, „end at traske af til Fods og lade Deres gode Æsel spadsere i Forveien med tom Ryg."

Saa satte Manden Drengen op paa Æslet, og de gik videre igen. „Din dovne unge Slubbert," sagde den næste Person, de mødte, „skammer du dig ikke over at ride og lade din stakkels gamle Far vandre til Fods?"

Saa løftede han Drengen ned og besteg selv Æslet. „Se paa den gamle egenkærlige Fyr, der rider i Forvejen, medens hans lille Søn følger bagefter til Fods," sagde en Kvinde til en anden, da de mødte dem

Den gamle Mand løftede derefter Drengen op bag sig. „Er De Ejeren af det Dyr," sagde en rejsende, der kom forbi, „det skulde man sandelig ikke tro efter den grusomme Maade, De bruger det paa. I to er bedre i Stand til at bære det stakkels Dyr selv, end Dyret er i Stand til at bære jer begge paa engang."

Saa surrede de Æslets Ben til en lang Stang, og efter at have slynget Stangen over deres Skuldre drog de ind i Købstaden, vaklende under Byrden. „Den gamle Mand maa være gal," sagde Tilskuerne, „han gør ikke alene Æslets Fødder Skade, men ogsaa sine egne Skuldre og sin Søns ved at bære saadan en Vægt."

Ved disse Ord lagde den gamle Mand med Afsky Æslet ned og sagde til sin Søn: „Lad os komme af Sted. Ved at prøve paa at behage alle, har jeg ikke tilfredsstillet nogen."

LVII

Subjektets Stilling. Der er to Hovedregler:

(1) Naar man anfører en Kendsgerning, staar Subjektet først.

(2) Naar man stiller et Spørgsmaal, staar Subjektet aldrig først.

Læg Mærke til, at i de Sætninger, hvor der stilles et Spørgsmaal, er Nutid og Datid dannet ved Hjælp af do og did.

THIRTY-EIGHTH LESSON
(þörrti-eitþ)
Otteogtredivte Time.

Gladstone (gladd'ston)
prime minister (prajm min'ister) = Første-Minister
inclined (inklajnd') = oplagt
offer (åf'fer) = tilbyde
tempting (tem'ting) = fristende
persuade (pörrsweid') = overtale
necessity (nises'siti) = Trang
call (kåll) = Kaldelse
editor (e'ditor) = Redaktør
contribution (kåntribjū'sjen) = Bidrag
unheard-of (önn'hörrd åv) = uhørt
sum (sömm) = Sum
accede (aksīd') = gaa ind paa
request (rikwest') = Anmodning
actually (aktju'eli) = faktisk, virkelig
blank (blaenk) = blank, uudfyldt
fill up (fill öpp) = udfylde
name (neim) = nævne. price (prajs) = Pris
fail (feil) = ikke formaa
draw (drå) = faa paa Gled
addition (adi'sjen) = Tilføjelse
censure (sensjer') = dadle
fool (fūl) = Taabe, Idiot
knave (neiv) = Slyngel
degrade (digreid') = degradere
expel (ekspell') = jage ud
contented (konten'tid) = tilfreds
force (fårs) = Styrke, Kraft
emphasis (em'fasis) = Eftertryk
in full (in full) = helt ud, fuldstændig
none the less (nọn ðe less) = ikke destomindre
forcible (får'sibl) = kraftig
preceding (prisi'ding) = forudgaaende
disclose (disklōz') = aabenbare
tell in his favour (tell in his fei'ver) = tale til Gunst for ham

Exercise LX.

Please translate.

Although William Gladstone, the famous English statesman, who was four times Prime Minister, wrote for the magazines and papers, he only did so when he felt inclined or when he had something which he very specially wished to say, and no offer, however tempting, could persuade him to put pen to paper unless he felt some such necessity or call.

The editor of a certain American paper wrote to Mr. Gladstone for a contribution, offering him an unheard-of sum at that time if he would accede to his request. Mr. Gladstone refused, and the editor actually sent him a blank cheque asking him to fill it up for himself and to name his own price. Even this failed to draw Mr. Gladstone who returned the cheque as blank as it came.

Exercise LXI.

Please translate.

(a) The chief conjunctions expressing the *addition* of one statement to another are the following: —

And. — One was praised, and the other was censured.

Both . . . and. — He is both a fool and a knave.

Not only . . . but also. — He was not only degraded to a lower class, but was also expelled from the school.

As well as. — He was expelled as well as degraded.

(b) The chief conjunctions expressing a *contrast* or distinction between one statement and another are the following: —

But. — He is poor, but contented.

But then, still, yet, however. — These have the same force as *but.* But they throw a little more emphasis than "but" on the second clause; and when they are used, the second clause is generally written out in full.

He did not get the first place; still he was much praised for his energy. Or: he was much praised, however, for his energy.

Nevertheless; none the less; at the same time. — These phrases are rather more forcible than the preceding.

On the one hand . . . on the other hand. — On the one hand there were very strong suspicions against him; on the other the facts disclosed by the witnesses all told in his favour.

Nøgle til Øvelser LVIII og LIX.

LVIII

Den unge Mand og Filosoffen.

Crates, en Filosof fra Athen, sagde, da han mødte en ung Mand, som havde for Vane at gaa omkring alene og foretage Spadsereture: „Hvad bestiller du, min Ven? Jeg haaber ikke, at jeg forstyrrer dig ved at spørge." „Jeg konverserer med mig selv," sagde den unge Mand. „Holder du mere af den Konversation end af nogen anden?" spurgte Crates, „og i saa Fald hvad er Grunden dertil?" „Jeg foretrækker den for nogen anden," sagde den unge Mand uden at blive fornærmet, „for naar jeg taler med mig selv, ved jeg, hvem jeg taler med." „Lad mig tale lidt alvorlig med dig," sagde Crates, „som en ældre Mand har Lov til at tale til en yngre. Pas paa hvad du gør. Du foretrækker, som du siger, dit eget Selskab fremfor noget andet; men det kunde maaske vise sig, uden at du ved det, at du er i slet Selskab, naar alt kommer til alt. Ørne kan flyve alene og kommer ikke til Skade; de er stærke nok til at passe paa sig selv. Men ikke alle Fugle er Ørne. De klogere Dyr, der har mindre Tillid til sig selv end du har, lever i Samfund, hvor man kan hjælpe, raade og opmuntre hinanden."

LIX

Naar Verbet i en Sætning forandres fra *Aktiv* til *Passiv*, bliver Objektet for det aktive Verbum Subjekt for det passive. Forandringen fra Objekt til Subjekt medfører en Kasusforandring fra Objektiv til Nominativ.

Aktiv. En Tyr angreb min Broder og mig.

Passiv. Min Broder og jeg blev angrebet af en Tyr.

Fremtid dannes med shall i første Person, will i anden og tredje.

Hvis *will* bruges i første Person, udtrykker det ikke alene Fremtid, men Hensigt. Saaledes betegner „I *will* go" „Jeg har i Sinde at gaa". Hvis *shall* bruges i anden og tredje Person, udtrykker det ikke blot Fremtid, men en Befaling el. et Løfte el. en Trusel el. en tillidsfuld Fortrøstning. — *Bemærk.* Ordet *not* eller et andet Adverbium anbringes mellem shall el. will og Hovedverbet.

Lucas Cranach d. æ. hørte til Luthers nære Venner og har malet mange Billeder af Luther og dennes Familie. Dette Billede af Luther regnes for at være et af de mest vellignende; det er fra hans Manddomsaar.

MARTIN LUTHER

I Midt-Tyskland, blandt Thüringens for dens Skønhed saa berømte skovklædte Bjerge, skjuler sig en lille uanselig Landsby, Mähra, hedder den. Den har fra ældgammel Tid og indtil vore Dage været Hjemsted for en Slægt af djærve Bønder, som har fostret en af Historiens vældigste, en Mand, der er hadet som faa og elsket som faa. Tidlig havde denne Slægt som Udtryk for sin Troskab mod Landsherren taget Navn efter Kejsernavnet Lothar og kaldt sig Luther.

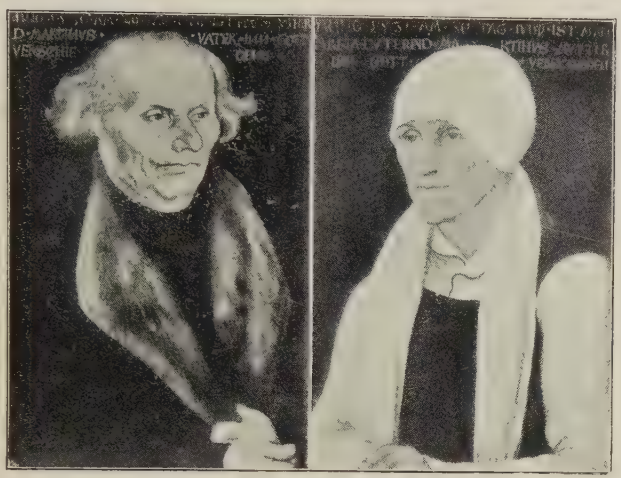

Luther nedstammede fra frie thüringske Bønder, men hans Fader, Hans Luther (død 1530) var blevet fordrevet fra sin Hjemstavn og havde slaaet sig ned i Byen Mansfeld ved Eisleben, hvor han i Tidens Løb blev en nogenlunde velstillet Mand. I Forening med Moderen, Margrete Ziegler (død 1531) opdrog han Sønnen, Martin, ret strengt, ja haardt, men begge æredes og elskedes dog højt af Sønnen. Begge Billeder er malet af Lucas Cranach i 1527, og Indskrifterne, der meddeler Forældrenes Dødsdag, maa da være paamalet senere.

Det verdensberømte Medlem af denne Slægt, Munken Martin Luther, stod den 18. April 1521 anklaget som en Forbryder mod det tyske Riges Love, idet han havde sat sig op mod den eneraadende katolske Kirkes Lære. Midt i Rigsdagens prægtige Forsamlingssal i Worms stod han, omgivet af en glimrende Forsamling af omkring 300 gejstlige og verdslige Fyrster. Lige over for ham sad den ganske unge, blege Karl den Femte fra Spanien, som Kurfyrsterne nylig havde valgt til tysk Kejser; ved hans Side sad Pavens Udsending, Kardinal Alexander, i skinnende rød Baret og Kappe, og omkring dem stod eller sad i prangende og spraglede Dragter de tyske Fyrster med vajende Fjer i Baretterne. Den fornemste var den gamle hvidskæggede Frederik den Vise af Sachsen, som kunde være blevet Kejser, om han havde villet; ogsaa en dansk Prins var til Stede: Hertug Kristian, den senere Kristian III. Endvidere flotte og stolte spanske Adelsmænd i Panser og Plade samt en Skare tyske Riddere; deres gyldne Halskæder skinnede om Kap med Biskoppernes store Fingerringe, medens Solen stod ind gennem Vinduerne ud til Pladsen foran Raadhuset, der var sort af Mennesker, som med Spænding ventede paa, hvad de høje Herrer vilde gøre ved den dristige Munk.

Kejseren lod nu bekendtgøre, at han krævede af Broder Martin, at han skulde tilbagekalde de Bøger, hvori han havde fremsat sine falske Meninger. Der blev Dødsstilhed, alles Øjne rettedes mod Munken. Han stak paafaldende af i al denne Pragt. Hans eneste Klædningsstykke var den mørke Augustinerkutte, holdt sammen om Livet med et Hampereb, han var barhovedet, saa man ret saa den tykke Haarkrans om hans efter Munkeskik ragede Isse. Hans eneste Pryd var af naturlig Art: hans Øjne. Alle de samtidige, som har været ude for disse Øjne, har ikke kunnet lade være at udtale deres Forbavselse og Beundring for dem; de var som to Fyrtaarne, saa skarpt og lysende var deres Blik, ikke til at udholde ret længe ad Gangen. Disse Øjne fæstede han nu paa Forsamlingen, og med Bevidstheden om, at hans Svar maaske vilde koste ham Livet, talte han med en Stemme saa høj og klar, at Mængden udenfor kunde høre hans Ord. »Det er ikke raadeligt at handle mod sin Samvittighed. Jeg kan ikke tilbagekalde, med mindre Eders kejserlige Majestæt overbeviser mig ud fra Skriften eller fra den hentede klare Grunde. Thi Paven og Kirkemøderne anerkender jeg ikke; de har ofte fejlet. »Her staar jeg, jeg kan ikke andet. Gud hjælpe mig. Amen!««

Saaledes sluttede denne Tale, som gjorde det stærkeste Indtryk paa de tilstedeværende, men som dog ikke ændrede Kejserens Stilling. »Denne usle Munk skal ikke gøre mig til Kætter,« sagde Karl V, og nogle Uger efter at Luther paa Hesteryg havde forladt

Som Skoledreng sang Luther efter Tidens Skik sammen med de andre Peblinge i Kirkens Kor og for Folks Døre. Da de engang sang for Fru Ursula Cotta, en ung, rig, barnløs Enke, blev hun saa indtaget i Luthers Væsen, at hun tog Drengen i Huset i Søns Sted. Hos hende blev Luther i fire Aar, indtil hans Fader fik Raad til at sende ham til Universitetet i Erfurt.

Worms omgivet af nogle trofaste Riddere, erklærede Kejseren ham i »Rigens Akt«, d. v. s. han blev fredløs, enhver, som vilde, havde Ret til at dræbe ham.

Hvad var nu det for en Sag, som denne Munk dermed havde vovet Livet for? Og hvorfra fik han Modet til at trodse Pave og Kejser og Fyrster med Fare for at blive bragt paa Baalet? For at kunne besvare dette Spørgsmaal maa vi lade nogle af de Hovedindtryk, som Luther havde faaet i sit Liv, passere forbi vort Blik.

Da Luther 1501 efter at være sluppet for Skolens Spændetrøje ankom til Universitetet i Erfurt for efter Faderens Ønske at lade sig uddanne til Advokat, havde man allerede gennem adskillige Aar kunnet mærke, at et Vendepunkt i Historien nærmede sig. Tiden var fuld af Uro og Usikkerhed; Undergangen maatte være nær, eller ogsaa maatte noget nyt være i Frembrud. Den tyske Kejser laa i bestandig Krig med Tyrkerne eller med Franskmændene og Paven, en stærk social Utilfredshed sporedes i flere Folkeslag. Stadig hørte man om Oprør af de forkuede Bønder, og Landevejene gjordes usikre af de forarmede Adelsmænd, Røverridderne; Usædelighed, Raahed og Drukkenskab var udbredt i alle Stænder, og endelig herskede der i Folket en stærk religiøs Angst og Ophidselse, som gav sig Udtryk i vældige Pilgrimstog og Helgenprocessioner.

Denne religiøse Opskræmthed — i vore Dage vilde den vel have vist sig som »religiøs *Søgen*« — havde sin Grund i, at den middelalderlige Katolicisme saa at sige var gaaet over Gevind, den formaaede ikke længer at tilfredsstille den religiøse Trang, at skaffe Sjælene Fred og Trøst. Dette skyldtes væsentlig to af den katolske Kirkes Lærdomme.

For det første den, at Betingelsen for at opnaa Fred i Sindet var, at man fuldt ud opfyldte de Krav, som Kirken gennem Paven og Gejstligheden stillede, nemlig at man udførte de Bodsgerninger, som Præsten i Skriftemaalet paalagde en: Valfarter, Gaver til Kirken, Bønner o. s. v. Men da man bestandig maatte skrifte paa ny og altsaa bestandig fik paalagt nye Bodsstraffe, forstaas det, at man aldrig kunde blive færdig, aldrig naa til Sikkerhed om Guds naadige Sindelag.

Paa denne Baggrund bliver det forstaaeligt med den umaadelige Iver efter at skaffe sig Aflad, d. v. s. Fritagelse for Bodsgerningerne mod Betaling af en Pengesum. Det var ikke saa sært, at store Mængder strømmede til, da f. Eks. Afladskræmmeren Tetzel slog sig ned lidt uden for Wittenberg og holdt sine ordrige Prækener, hvor han skildrede de dødes Pine i Skærsild og Helvede, hvordan smaa lodne Djævle med lange, duskede Haler, ondskabsfulde og grinende Fjæs og forsynet med Horn i Panden for rundt og stak de arme Mennesker med gloende Treforke. Ikke underligt, at man gerne pungede kraftigt ud for at faa en Skrivelse fra Paven, hvor der stod, at man selv eller ens afdøde Slægtninge skulde slippe for denne Pinsel. Tetzel udraabte fra sin Prædikestol sit: »Naar Pengene i Kisten klinger, straks Sjælen ud af Skærsilden springer!« Ved Siden af sad en Præst og modtog Skriftemaal, en Skriver, som uddelte Brevene, samt en Munk med den betydningsfulde Kasse, der modtog Folks klingende Mønt, som saa Paven siden brugte til Peterskirken, til Betaling af Gæld o. s. v.

Den uafladelige religiøse Uvished og Angst forstærkedes i Folket yderligere ved Kirkens Lære om »den dobbelte Sædelighed«: Gud var en streng Herre, som ikke var ganske tilfreds med almindelige borgerlige Menneskers Levemaade; kun de Mennesker havde hans ubetingede Velbehag, som skyede det almindelige Liv, levede uden al Ejendom og uden Hustru, og som hengav sig til Faste og Bøn. Altsaa alene Præster og Munke kunde leve saaledes, at Gud var tilfredsstillet.

Naar saaledes den store Mængde var afskaaret fra at leve det gudvelbehagelige Liv, er det klart, at det maatte forøge Angsten for Skærsildens Pine og den evige Fortabelse.

Dertil kommer, at den Stand: Gejstligheden og Munkene, der skulde føre et Liv,

som Gud krævede det, paa ingen Maade gjorde dette. Lige fra Paven til Munkene herskede det største sædelige Forfald. En Pave var optaget af at skaffe sine Børn fornemme Stillinger, en anden af at føre drabelige Krige, den tredie af at gaa paa Vildsvinejagt i de norditalienske Bjerge. Og som Herren er, saa følger ham hans Svende. En Mængde baade høje og lave gejstlige levede aabenlyst sammen med Kvinder, og ogsaa i Klostrene herskede Usædelighed, Vellevned og Pengegriskhed. For Afhjælpning af Folkets aandelige og timelige Nød mærkede man saare ringe Interesse; dog var naturligvis heller ikke denne Tid uden alvorlige Mænd, som haabede paa bedre Tider. Saaledes siger den store Prædikant Geiler af Kaisersberg: »Eftersom Pave, Kejser, Konger og Bisper ikke reformerer vor aandløse Fornuft og vort ugudelige Levned, saa vil Gud sende en, som skal gøre det og bringe den faldne Religion paa Fode igen. Jeg vilde gerne opleve den Dag og være hans Discipel. *Jeg* er for gammel, men mange af Eder vil opleve det.«

I denne ejendommelige Profeti lægger vi Mærke til, at Geiler ogsaa taler om den »aandløse Fornuft«. Dermed tænker han paa den i Kirken herskende Filosofi, den saakaldte Skolastik, hvis Opgave var at gøre Kristendommens Trossandheder indlysende for Fornuften, men som paa denne Tid fortabte sig i latterlige Overvejelser og tomme Spekulationer. Erasmus af Rotterdam spotter i sin Bog »Daarskabens Ros« over, at Skolastikerne med stor Skarpsindighed drøfter Spørgsmaal som disse: »Kunde Frelseren have taget Skikkelse af en Kvinde, en Djævel, et Æsel, et Græskar, en Flintesten? Sæt, han havde taget Skikkelse af et Græskar! kunde han saa have prædiket, gjort Mirakler og ladet sig korsfæste?«

Ogsaa Luther maatte vandre gennem denne spidsfindige Tænknings Labyrinter, medens han i Erfurt studerede til den forberedende Prøve i Filosofi og Teologi, som alle Studenter maatte tage. Men allerede i sin sidste Skoletid og endnu mere ved Universitetet lærte han den nye videnskabelige Retning at kende, som vi benævner Humanismen, og som betegner et Brud med Skolastikken. Her var altsaa allerede Fornyelsen i Gang, den nye Tid indledet.

Den katolske Kirke havde hidtil omsluttet alle Livets Sider, været Formynder for Menneskene paa alle Omraader: Den døbte Barnet, viede Brudefolkene, kronede Kejseren, kastede Graven til, bestænkede Agerjorden med Vievand. Vi saa, hvorledes Be-

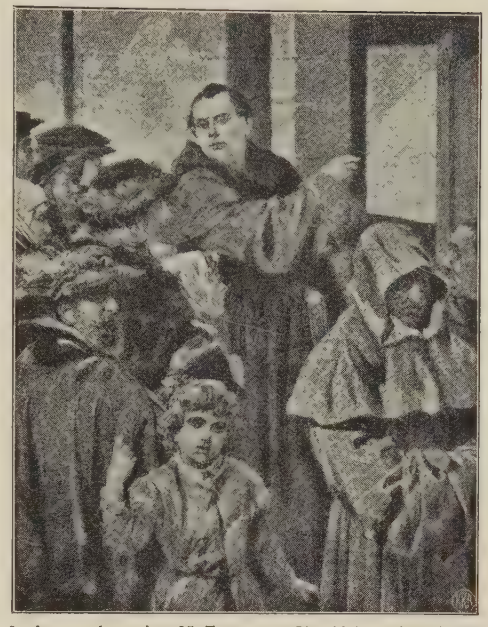

Luther opslaar sine 95 Teses paa Slotskirkens Dør i Wittenberg den 31. Okt. 1517, Aftenen før Allehelgensdag, hvor en Mængde Pilgrimme ventedes til Kirken for at se dens berømte Relikvier. Luthers første Tesis, der egentlig er Kærnen i alle 95, lyder: „Naar vor Herre Jesus Kristus siger: Gør Bod! da vil han lære os, at de troendes hele Liv skal være en *vedvarende* Bod".

skæftigelsen med de jordiske Ting kun kunde vinde Berettigelse ved, at Arbejdets Udøvere tyede ind i Kirkens Favn, men ogsaa hvad vi kalder Kulturen i snævrere Forstand: Videnskab, Kunst og Statsliv stod under Kirkens altoverskyggende Vinger: Filosofien var Teologiens Tjenerinde, af Sprog interesserede man sig kun for den officielle Kirkebibels Sprog: Latin, Kunsten var kirkelig Kunst, og Staten var »kristelig Stat«, Luther levede jo i »det *hellige* romerske Rige af den tyske Nation«. I dette Forhold var der ved at indtræde en Ændring, Kirkens faste Tag om Kulturen var ved at løsnes, Verdenslivet ved at frigøre sig for Religionen. Man opdagede, at Verden var skøn, selv om — ja især naar — man ikke tog de kirkelige Briller paa. Den italienske Digter Petrarca, en Forløber for den Bevægelse, som vi kalder Renaissancen, var det første Menneske, som besteg et Bjerg for at nyde Udsigtens Skønhed; og Renaissancekunstnerne saa med Begejstring, at de dejligste Billedværker, som fandtes, maatte søges i det gamle, *hedenske* Grækenland; her var Forbillederne og ikke i de ensformige Kunstværker i Kirkerne; Videnskabsmændene søgte tilbage til Oldtidsskrifterne paa det hebraiske og græske Sprog og fandt her større Skønhed —

Da Luther rejste til Worms i 1521 for at forsvare sin Sag paa Rigsdagen, var han klar over, at det gjaldt hans Liv. Hans bekendte Udtalelse om, at han vilde til Worms, selv om der var lige saa mange Djævle, som der var Tagstene paa Husene, vidner højt om hans Kampmod. Paa Rigsdagen forsvarede han da ogsaa sin Sag saa bravt, at alle forbløffedes over den dristige Teolog, der vovede at trodse baade Kejser og Pave. Eftersom Luther nægtede at afsværge sin Læres Hovedpunkter, lod Kejser Karl V ham lyse i „Rigens Akt", d. v. s. gøre fredløs.

og Sandhedsværdier end i de af Kirken anbefalede Bøger.

»Oh, hvilken Tid! Studierne blomstrer. Aanderne vaagner til Liv! Det er en Lyst at leve,« skriver den tyske Ridder Ulrich von Hutten, en begejstret Tilhænger af Humanismen, som Renaissancebevægelsen kaldes i dens videnskabelige Retning. Men til et virkeligt Brud med den katolske Kirke bragte denne Bevægelse det dog ikke; dens Tilhængere dannede sig enten en privat Religion bestaaende af de særeste Bestanddele, f. Eks. Italieneren Grev Pico della Mirandola, eller de holdt sig udvortes set inden for Kirken, idet de savnede moralsk Kraft, Begejstring og Vovemod til at tage Kampen op. Dette gælder de fleste tyske Humanister, f. Eks. Erasmus af Rotterdam.

I en saadan Verden fuld af Uro og Forvirring opholdt Martin Luther sig i Erfurt, en munter Svend, en af Universitetets dygtigste Studenter, afholdt af Kammeraterne, med Udsigt til en glimrende Løbebane som Advokat. Da var det, han gjorde det Skridt, som bragte ham saa megen Kamp, men ogsaa gjorde ham til en af Historiens Hovedpersoner: han gik i Kloster. Som saa mange andre nagedes han af Angst og Bekymring for sin Sjæls Frelse, og da han 1505 var blevet Magister, meldte han sig, tillige under Indtryk af en Vens Død og et vældigt Tordenvejr, som Munk i Augustinereremitternes Kloster i Erfurt. — Til sin Faders store Harme. Han vilde nu til det yderste gøre alt, hvad der krævedes for at vinde Sikkerhed om Guds Naade. Han pinte og plagede sig selv, fastede, arbejdede og var søvnløs (se hans magre og udtærede Ansigt paa Billedet som Munk), men det hjalp ikke, Fortvivlelsen blev blot større, Uvisheden forfærdeligere. Da læste han det berømte Bibelsted: Romerbrevets 1. Kap. 17. Vers, som med et friede ham ud af Kvalen ved at give ham Forvisningen om, at Guds Naade, uden Menneskets egne Ydelser, skænker den angrende Syndsforladelse og Velsignelse over Livet. Denne Tro blev nu det urokkelige og glæderige Grundlag for Luthers Gerning, den alene var det, som gjorde ham til den Fornyer, Geiler af Kaisersberg havde spaaet om.

I Troen paa Kristus fik han det Vovemod og den Uforfærdethed, som Humanisterne og Renaissancemændene manglede. Vi ser det f. Eks. i et Brev til hans Velynder, Kurfyrst Frederik den Vise, som var ængstelig for, at han ved sin Frimodighed skulde sætte Livet i Vove; der skriver han: »Jeg har ikke i Sinde at begære Beskyttelse af Eders Kurfyrstelige Naade. Ja, jeg holder for, at jeg vilde kunne beskytte E. K. N. mere, end I kan beskytte mig. Den, som har den stærkeste Tro, vil her kunne beskytte bedst. Siden jeg altsaa mærker, at E. K. N. er rigtig

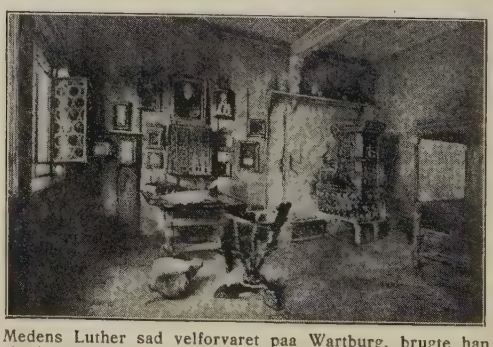

Medens Luther sad velforvaret paa Wartburg, brugte han sin Tid til at oversætte Bibelen fra Grundsproget til Tysk; herved lagde han Grunden til det nuværende højtyske Skriftsprog. Lutherstuen med dens Rigdom paa Lutherminder, navnlig Billeder af Luther og hans nærmeste, virker stedse dragende paa alle, saavel Venner som Fjender af Reformatoren. Paa Væggen ses endnu Sporene af den historiske Blækklat, der fremkom, da Luther i en Anfægtelsens Stund slyngede sit Blækhus mod Djævelen og ramte Væggen. Sporene har ofte maattet fornyes, da Turisterne har vist en beklagelig aktiv Interesse for dem og har medført Flager af Kalken.

Medens svære sociale Kriser hærgede Tyskland, sad Luther i Ro i Fæstningen Wartburg og oversatte Biblen og prædikede sin Lære for sin lille Menighed, der bestod af Slottets Besætning med Husstande. Men da hans Læres Fremtid syntes truet, forlod Luther trods sin Fredløshed sit sikre Tilflugtssted og kastede sig paa ny ud i Striden for sin Lære.

svag i Troen, kan jeg paa ingen Maade anse E. K. N. for den Mand, der skulde kunne beskytte eller redde mig.« Samme Sted siger han, at hvis Forholdene gjorde, at han burde drage ind i Leipzig, hans værste Fjende og Forfølger, Hertug Georgs Hovedstad, vilde han ride derind, »om det saa i ni Dage regnede med Hertug Georg'er, og om saa hver enkelt var ni Gange saa rasende som denne selv.« Bekendt er endelig hans Ord, da han med Døden for Øje drog til Rigsdagen i Worms: han vilde komme, om der saa var lige saa mange Djævle i Byen som Tagsten paa Husene. Dette Vovemod skyldtes hans religiøse Overbevisning: hans Sag skulde igennem, thi den var ikke hans Sag, men Guds.

Denne Overbevisnings Fasthed fik han straks efter de bevægede Dage i Worms Lejlighed til at prøve i Ensomhed og ydre Uvirksomhed. Paa Rejsen blev han nemlig overfaldet i de thüringske Skove, og om Aftenen genlød Wartburg Slotsgaard af den lille Rytterskare, som førte ham mellem sig. »Overfaldet« var ordnet af nogle Venner, som ønskede at skjule ham af Hensyn til Fjendernes Efterstræbelse. Luther fandt sig deri, lod Haar og Skæg staa og lignede snart en rigtig Ridder, Junker Jørg blev han kaldt. Han deltog i Jagten i Wartburgs Skove uden dog at kunne faa det over sit Hjerte at dræbe noget Dyr, han glædede sig over Natur og Fuglesang, men mest maatte han holde sig inde. Han skrev flere betydningsfulde Bøger i sin Stue, der endnu staar som i hans Dage. Han stred aandelige Kampe, der var saa haarde, at han somme Tider syntes at stride med Djævelen selv. Bekendt er Historien om, hvorledes han en Gang greb sit Blækhus og kastede det efter Djævelen, saa der blev en stor Klat paa Væggen. Denne Blækklat forevises endnu i hans Stue, d. v. s. alt det sorte er kradset bort af ivrige Turister! Men trods alle Djævle holdt han fast ved sin Overbevisning, og snart kunde han ikke holde Livet ud paa denne ensomme Borg paa Toppen af det skovklædte Bjerg, men forlod den og kastede sig, skønt fredløs, ud i Kampen. Som bekendt lykkedes det aldrig Kejseren at bringe Fredløshedsdommen til Udførelse.

Luther var allerede tidlig begyndt at meddele andre den Hjertefred, han selv havde vundet, idet han 31. Okt. 1517, Dagen før Allehelgensdag, havde slaaet de berømte 95 Teses mod Afladshandelen op. Det var Optakten til hans Kamp mod Pavekirken. Den ulidelige religiøse Frygt og Gru kunde ikke overvindes ved et forgæves Forsøg paa at opfylde de af Kirken paabudte Bodsgerninger, men alene ved Fortrøstningen til Guds naadige Velbehag.

Ogsaa den grundlæggende katolske Lære om »Den dobbelte Sædelighed« forkaster Luther fuldt ud. For ham fandtes der ikke et Liv paa et højere Plan og et Liv paa et lavere; Munkelivet var ikke Gud mere velbehageligt end Livet som Skomager, Bonde og Konge. Gud ser ikke med større Glæde paa en ugift Mand end paa en gift; tværtimod er enhver Stand Gud til Behag, naar der leves i Samvittighedens Overensstemmelse med Guds Vilje: »Om en Pige vogter Kreaturer, en Hustru føder Børn, en Mand passer sit Haand-

Katharina von Bora (1499—1552) var som ung Nonne i et Kloster i Sachsen, hvorfra hun i 1523 flygtede tillige med 8 andre Nonner. I 1525 ægtede hun Luther og blev siden hans trofaste Støtte. Efter hans Død opholdt hun sig afvekslende i Magdeburg, Braunschweig og Wittenberg og maatte kæmpe med smaa Kaar. Billedet er malet af Cranach i 1529.

Den tyske Reformations Kampkraft svækkedes i høj Grad ved den Splittelse, der var indtraadt mellem Lutheranere og Zwinglianere. Derfor sammenkaldte Luthers Ven, Landgreve Filip af Hessen, i 1529 et Møde i Marburg, hvor alle Reformationens Førere mødtes for at udjævne Modsætningerne. Mødet endte resultatløst, tværtimod uddybedes Spliden saaledes, at Luther i den Strid med Zwingli, som Billedet viser, lod sig henrive til den utaalsomme Udtalelse til Zwingli: „I er af en anden Aand end vi".

værk, en Karl strigler Heste, en Fyrste lader hugge Hovedet af en nedrig Skurk, saa lad dem alle holde fast ved hver sit Kald og sige: »Gud har gjort det.« Dermed fjernede Luther en af de vigtigste Aarsager til Uroen og Sjæleangsten, og dermed lystes Religionens Velsignelse over Kulturen. Han ophørte selv med at leve som Munk, og ret for at vise, at ingen burde skamme sig ved Ægteskabet, indgik han »Djævelen til Trods« 1525 Ægteskab med den fra Klostret bortrømte Nonne, Adelsdamen Katharina von Bora, hvilket vakte en Storm af Forargelse: Munk og Nonne! siger man ikke, at Antikrist skal fødes som en Søn af en Munk og en Nonne.

Men Luther og hans »Käthe« levede et smukt Liv sammen, snart fulgtes deres Eksempel af andre, og Synet paa Ægteskabet blev et nyt. De boede i det af Munkene forladte Augustinerkloster i Wittenberg, som saaledes er blevet den første evangeliske Præstegaard og tillige forbilledlig ved dens Fattigdom, Gæstfrihed, hjemlige Hygge, Børnerigdom og det fromme, glade og virksomme Liv, som levedes der. Luther havde i sin Ungkarletid i høj Grad savnet Pleje, f. Eks. kastede han sig et helt Aar igennem hver Aften dødtræt af Arbejde paa sin uredte Seng, indtil Madrassen var saa fuld af Knuder, at den var ulidelig at ligge paa, og sin Munkekutte lappede han selv paa i flere Aar, indtil den var et Monstrum af Styghed. Han lærte nu et Hjems Orden og Hygge at kende, og Fru Käthe tog sig tillige af hans Pengesager, som paa Grund af hans Gavmildhed altid var i den sørgeligste Uorden. Hun holdt Haven, skaffede sig Indtægt ved Pensionærer, opfødte Svin, indrettede Bistader og regerede i det hele i Huset med en Bestemthed, som fik Luther til spøgende at kalde hende »Hr. Käthe«.

Den Kamp, Luther førte mod Paven, gjorde ham ikke alene til en religiøs, men ogsaa til en national Helt. Han krævede nemlig, at Tyskland skulde frigøres for Indflydelsen fra Rom og ganske særlig, at Pavestolens økonomiske Udsugning af Tyskland gennem Afladshandelen, Afgifter til den pavelige Kasse o. s. v. skulde ophøre. Dette skete særlig i Skriftet »Til den kristelige Adel«, som vakte begejstret Tilslutning, bl. a. fra U. von Hutten. Luther gjorde sig altsaa i denne Bog til Talsmand for den nationale Selvstændighed og for Statsmagtens Uafhængighed af den gejstlige Magt, en Tankegang, der forekommer os selvfølgelig, men som dengang var epokegørende, et Led i Løsrivelsen fra Kirkens Formynderskab.

Luther levede i »Grobianismens Tidsalder«, det maa derfor ikke undre Læseren af hans Bøger, at han i sin Bekæmpelse af Paven benytter Ord og Udtryksmaader, som nu er bandlyst fra det gode Selskab, men som dengang anvendtes endogsaa i de højeste Stænder. At skælde sin Modstander ud for Svin, So, Æsel, Djævel ansaas ikke for

Filip Melanchton (1497—1560), Luthers Ven og Medarbejder, var som han af borgerlig Herkomst. Allerede 16 Aar gammel blev han Magister, og i 1518 blev han Professor i Græsk i Wittenberg, hvorfra hans Ry spredtes Tyskland over, saaledes at han fik Tilnavnet „Germaniæ præceptor" (ɔ: Tysklands Læremester). Melanchtons Indsats i Reformationen er overordentlig betydningsfuld. Saaledes er han den egentlig Forfatter af den augsburgske Trosbekendelse fra 1530. Efter Luthers Død blev han Reformationens Fører, men hans Virksomhed blev ret skarpt kritiseret af de mest rettroende Lutheranere, saaledes at man først langt senere lærte at skatte ham efter Fortjeneste.

upassende. Dette maa man ved Læsningen af Luther tit erindre sig om, f. Eks. naar han i Skriftet »Om Pavedømmet i Rom, stiftet af Djævelen« taler om »Paveæslet med de lange Æselører og den fordømte Løgnekæft« eller benytter en noget drastisk Lignelse som denne: »Ligesom en Gøgler tryller de taabelige Folk en Gylden ind i Munden, men naar de aabner den, har de en Hestepære, saaledes gør ogsaa denne skændige Levemand (Pave) Paul III, han udskriver nu for femte Gang et Kirkemøde, saa den, der hører Ordene maa mene, at det er hans Alvor, men inden vi ser os om, har han tryllet os en Hestepære i Munden.« I Virkeligheden var mange af hans Modstandere langt værre; man forfulgte ham ikke alene med Bandbuller og Trusler paa Livet, men ogsaa med de groveste Smædehistorier: han var fordrukken, usædelig, en kødelig Søn af Djævelen o. s. v., hans mindste Handlinger iagttoges, for at man kunde lægge noget ondt ind i dem — som han siger i sit kraftige Sprog: »Blot jeg slipper en .... lugter man det straks i Rom.«

Luther var religiøst og nationalt en Fornyer, en virkelig Reformator; hvorledes forholder han sig nu til Videnskab og Kunst? Er han en Fortsætter af Renaissancen og Humanismen? Saaledes kan Sagen ikke skildres, dertil var han for forskellig fra disse Rørelser. For ham maatte enhver Sag, enhver Beskæftigelse ind under et religiøst Synspunkt, Livet maatte bygges paa religiøs Grund; for dem var Religionen noget uvæsentligt, ja ligegyldigt, Livet behøvede ingen fremmed Grundvold, det var guddommeligt nok i sig selv. Men alligevel er der en afgjort Forbindelse. Renaissancemændene ønskede Frigørelse paa ethvert Punkt fra Kirkens og Gejstlighedens Formynderskab; det samme Ønske var Luther besjælet af i al sin Strid. Han var ivrig for Indførelsen af de nye humanistiske Studier ved de tyske Universiteter, ligesom han optog de humanistiske Skoleideer og førte dem ud i Livet, og adskillige Humanister sluttede sig til ham, f. Eks. Melanchthon og Maleren Albrecht Dürer. Luther var selv en betydelig lærd og respekterede Videnskabens Frihed, saa han bl. a. kunde benytte sine Sprogkundskaber til Kritik af flere af de bibelske Skrifter. Der er saaledes en Sandhed i det Ord, som kom i Omløb ved Luthers Fremtræden, at »Erasmus lagde Ægget, Luther udrugede det,« men det er ogsaa sandt, naar den store lærde fra Rotterdam dertil svarede, at »Luther udrugede en Unge, der slet ikke ligner.« Thi om end Luther anerkender, at Videnskaben skal staa paa egne Ben, kunde han ikke følge Erasmus, naar han alene benyttede sin Lærdom til spottende Kritik og lod den være nok i sig selv. For Luther havde Videnskaben en større Mission end at give Midler i Hænde til en formaalsløs Nedbrydning, den var for ham et Middel til Evangeliets Klarlæggelse og Fremgang, derfor brød han 1525 med Erasmus.

Luthers Dødsmaske, der er taget fire Dage efter hans Død og senere udbedret ved Næse og Mund, er det bedste Billede, vi ejer af Reformatoren fra hans sidste Aar.

Paa lignende Maade forholder det sig med Kunsten. Luther var selv en glad Udøver af Digtekunsten og Musikken, alle kender hans Salme »Vor Gud han er saa fast en Borg« og den Melodi, han komponerede dertil; han elskede at synge og lærte sine Børn Kærlighed til Sangen. Ligeledes glædede han sig over smukke Billeder og Kunstværker; han stod her i Modsætning til de to schweitziske Reformatorer Zwingli og Calvin, som begge bandlyste al kunstnerisk Udsmykning fra Kirkehusene, et Udslag af hele deres strenge, lovmæssige Opfattelse, der vilde sætte skarpe Skel og give Regler for alle Sider af den Kristnes Liv. Denne Betragtning var Luther fremmed, men ligesaa fremmed var ham Grundsætningen: Kunsten for Kunstens egen Skyld. Digtning, Malerkunst, Billedskæreri skulde bestandig være »til Guds Ære.«.

Paa samme Maade var Luther ligesom Renaissancemændene besjælet af en overstrømmende Livsglæde, men Livet i sig selv var ham ikke nok, det var *Guds* Gave, og Verden skulde være *Guds* Verden. Han var en Ynder af Vid, Billedtale og folkelige Ordsprog, han kunde fyldes med Naturglæde, men alt sammen var det ham tillige en Lære fra Gud.

Paa ethvert Punkt mærker vi altsaa, hvorledes det, der gjorde Luther til den store Mand, en Kæmpeskikkelse i et Historiens Vendepunkt, gennem hvem alle Tiders Vanskeligheder samledes og klaredes i et nyt Verdenssyn, var hans Tro, hans Overbevisning om Evangeliets Kraft, som bar ham indtil hans Død 18. Febr. 1546, det Aar, hvor man for første Gang kæmpede med Jern og Blod om denne aandelige Sag (den schmalkaldiske Krig).

N. NØJGAARD

UDVANDRING

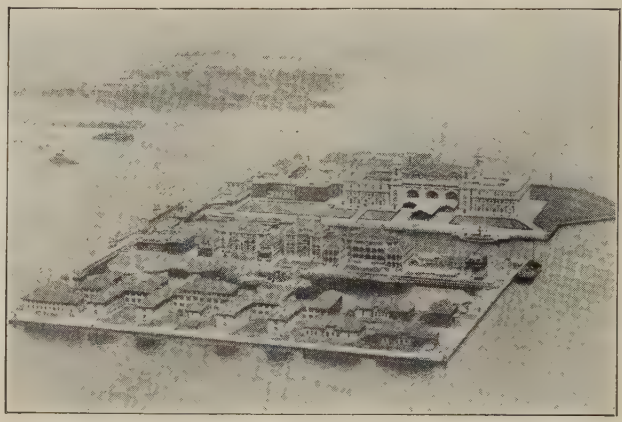

Billede af Ellis Island i New York (Undersøgelsesstationen for Emigranter). Den kan prise sig lykkelig, som slipper ind i U. S. A. og faar Arbejde der. Arbejdsløsheden er for øvrigt ringe, saa den, der er legemlig stærk og til at begynde med vil tage, hvad han kan faa fat i, og som har lært et Fag, vil praktisk talt altid kunne klare sig igennem, selv om de store Chancer kun bliver uendelig faa til Del. Lønningerne er adskilligt højere end i Europa, men selv om Priserne vel ogsaa er forholdsvis høje, er Levefoden dog gennemgaaende højere end i vor Verdensdel. — Men det er vanskeligt at faa Adgang til Staterne. Ikke alene er Antallet af Indvandrere fra hvert enkelt europæisk Land nøje fastsat; men Indvandrernes Forhold undersøges meget strængt paa Ellis Island, New Yorks berømte Karantæne-Station, som alle maa passere. Mange Tragedier er her udspillet om Personer, der ikke har haft Sagerne i Orden, og som har maattet blive paa Undersøgelsesstedet, til de har kunnet vende hjem med næste Skib. — Ellis Islands Historie synes nu at skulle være ude, idet Amerikanerne flere Steder er gaaet over til at prøve Udvandrernes Kvalifikationer paa Udvandringsstedet, en stor Behagelighed for Udvandrerne.

Gennem Tiderne har Vandringer, Togter og Kolonisationer været af stor Betydning for Folkeslagene i deres Søgen efter Udkommet — eller i gunstigere Tilfælde — efter Rigdom og Magt.

Vi skal her beskæftige os med den største af alle Folkevandringer, nemlig den moderne Emigration og Kolonisation, der begynder med Opdagelsen af Amerika og Australien og af Søvejen sydom Afrika, og hvis væsentligste Resultat i befolkningsmæssig Henseende har været en uhyre Tilvækst i Amerika og andre oversøiske Lande og en Aflastning af Befolkningsoverskuddet i Europa.

Europæernes Kolonisationer i Afrika og Asien har i *økonomisk* Henseende været af stor Betydning for Europa (tidligere navnlig for Spanien og Portugal, senere især for England, Frankrig og Holland); store Rigdomme har Moderlandene hentet hjem fra deres Kolonier; men i befolkningsmæssig Henseende har disse Kolonier aldrig haft store Virkninger. Der sendes ganske vist talrige europæiske Embedsmænd, Handelsmænd og Missionærer til Østen og til Afrika, men egentlige Folkemasser er der her ikke Tale om, og de fleste af de udsendte hvide vender som Regel efter en vis Tids Forløb tilbage til deres Fædreland. En Undtagelse herfra danner dog det sydligste og det nordligste Afrika; i Syd-Afrika koloniseredes oprindelig en Mængde Hollændere (Transvaal og Oranjestaten), senere Englændere, og i de afrikanske Middelhavslande (Algier, Tunis, Ægypten etc.) bor en Mængde Italienere, Grækere og andre Folk.

Som Optager af andre Landes Overskudsbefolkning har Amerika, og da navnlig — indtil for faa Aar siden — U. S. A., haft den største Betydning. Pionererne i denne Udvandrings- og Kolonisationsbevægelse var franske, engelske og irske Nybyggere i U. S. A. og Canada og Sydeuropæere i Mellem- og Syd-Amerika. Mange forskellige Bevæggrunde drev disse Kolonister over Havet; engelske Puritanere frigjorde sig ved Udvandring for den religiøse Tvang i deres Hjemland, Irlænderne søgte bort fra Godsejernes økonomiske Undertrykkelse, normanniske Adelsmandssønner søgte at opnaa Rigdomme ved at grundlægge Storgodser i de sydlige Stater, Forbrydere søgte at undgaa Straf ved Udvandring eller de blev ligefrem deporteret; men Flertallet var vel nok Folk, som blot søgte Udkommet.

Efterhaanden som Kolonierne blev større, fik de oprindelige Kolonister Brug for mere Arbejdskraft, og der begyndte en storstilet Menneskehandel, navnlig med Negerslaver til de sydlige Stater, hvor Storgodserne var fremherskende. Denne Overførsel af Negre fra Afrika standsedes i Løbet af det 19. Aarh., men samtidig hermed steg Indvandringen af Folk fra de europæiske Lande umaadeligt, først af Englændere, Irer, Skandinaver og Tyskere, senere Sydeuropæere, Russere og Polakker, og mellem disse talrige Jøder. Endelig kom hertil i en vis Periode en betydelig Indvandring til Amerika af Kinesere og Japanere.

Lad os først betragte Udvandringen fra den europæiske Side og undersøge dens Betydning for de Lande, hvorfra den udgaar. Om den europæiske Udvandring til oversø-

iske Lande foreligger der ret paalidelige Oplysninger, idet adskillige interesserede Lande allerede i Begyndelsen af det 19. Aarh. begyndte at optage Udvandrerstatistik. Af Tavlen S. 682 ses det, hvorledes denne Udvandring har formet sig paa forskellige Tidspunkter.

Medens Udvandrerstrømmen i 1880'erne hovedsagelig bestod af Englændere, Irer og Tyskere, saa var i 1913 de tyske Udvandreres Tal blevet meget mindre, de engelske Udvandrere var blevet noget talrigere, men denne Forøgelse vejede dog kun lidet mod den uhyre Tilvækst i Antallet af Emigranter fra Østrig-Ungarn, Italien, Spanien og Rusland. Naar Tyskland umiddelbart før Krigen næsten ingen Udvandring havde, skyldtes det den vældige industrielle Udvikling, der var saa stærk, at der endogsaa kunde beskæftiges megen fremmed Arbejdskraft.

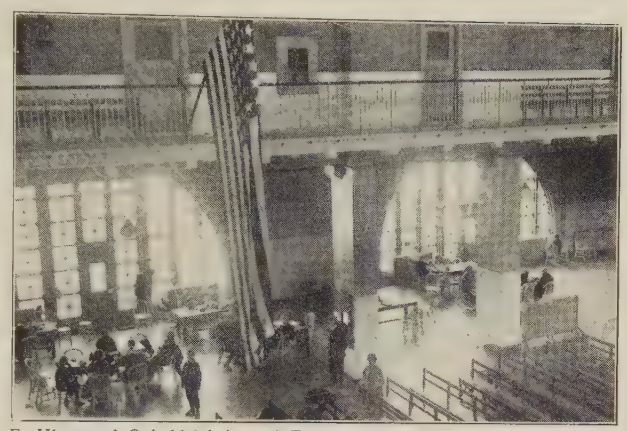

Et Hjørne af Opholdslokalerne i Emigrantstationen paa Ellis Island. Den, der vil udvandre, maa forskaffe sig et Pas paa Politikontoret og maa have dette forsynet med „Visum" paa det paagældende Lands Konsulat; som Regel behøves tillige en særlig Indvandringstilladelse. Den, der f. Eks. vil til U. S. A., maa henvende sig paa det amerikanske Generalkonsulat, Kongens Nytorv. — Uden Penge kan man ikke udvandre i vore Dage. Billetten til Amerika er dyr; med den danske Linie koster en Kahytsplads til New York nu 565 Kr., 3. Kl. 450 Kr. (heri er Kosten om Bord iberegnet). Overfarten varer 10—11 Dage. Naar man kommer til Bestemmelsesstedet, kan man heller ikke være helt pengeløs; men maa have til sit Ophold i den første Tid, eventuelt til Billetten fra New York eller Halifax ind i Landet.

Umiddelbart før Verdenskrigen beløb den europæiske Udvandring sig til omkring 2 Millioner Personer aarlig. Denne uhyre Menneskestrøm standsedes fuldstændig i 1914 ved Krigens Udbrud; under Krigen strømmede omvendt et uhyre Folketal til Europa, dog kun forbigaaende, for at kæmpe paa Slagmarkerne. Men fra 1920 begyndte Udvandringen fra vor Verdensdel paa ny.

Udvandringens Omfang beror for en stor Del paa Forholdet mellem Chancerne i Hjemlandet og Chancerne ude. Før Krigen var Forholdene altsaa saadan, at de kunde drage 2 Mill. Personer over Havet hvert Aar; men Misforholdet mellem de økonomiske Betingelser i de europæiske Lande og i Amerika er nu meget større end dengang; i en Mængde europæiske Lande er den økonomiske Mekanisme jo blevet alvorlig forstyrret af Krigsperioden og Efterkrigsperioden. Trangen til Udvandring maa derfor antages at være meget stærk mange Steder; saa meget des værre er det derfor, at Udvandringen nu er beheftet med betydelig større Vanskeligheder end umiddelbart før Krigen, navnlig derved, at U. S. A., der tidligere optog langt den største Del af Udvandrerstrømmen, har begrænset Indvandringen ved skærpede Lovbestemmelser.

De eneste Lande, hvis Udvandring i 1923 var større end i 1913, var Tyskland, Norge, Sverige, Holland og Schweiz, simpelthen fordi Udvandringen fra disse Lande netop i 1913 var meget lavere end før i Tiden; og da de amerikanske Indvandringsbestemmelser, som vi nedenfor skal omtale, beregner det Antal Indvandrere, der tilstedes Adgang fra hvert enkelt Land, paa Grundlag af Indvandringen i en tidligere Periode, faar de nysnævnte Lande saaledes en forholdsvis stor »Quota«. Udvandringen fra Danmark har i de sidste Aar været noget mindre end i Aarene før Krigen (der udvandrer ca. 7000 Individer aarlig her fra Landet).

Man vil paa Forhaand antage, at Udvandringen er størst fra de Lande, hvor Befolkningstilvæksten (Fødsler ÷ Dødsfald) er størst, navnlig hvis Befolkningstætheden i Forvejen er stor. En vis Sammenhæng lader sig ogsaa i mange Tilfælde paavise. Men i mange Tilfælde iagttager man dog en stærk Udvandring fra Lande med ringe Befolkningstæthed og med ikke betydelig Tilvækst; det, som det kommer an paa i denne Henseende, er jo ogsaa, om Moderlandet har tilstrækkelige Hjælpekilder til at sikre den voksende Befolkning et ordentligt Udkomme. Af Oversigtskortet (S. 683) faar man et Billede af, hvor stor en Procentdel af de forskellige europæiske Landes Befolkning, der aarligt udvandrer.

Det viser sig, at Norge har de fleste Emigranter i Forhold til Befolkningens Størrelse, idet der aarlig udvandrer mere end 7 af hvert Tusinde Indbyggere, og det uagtet Befolkningstætheden er meget ringe. Men de

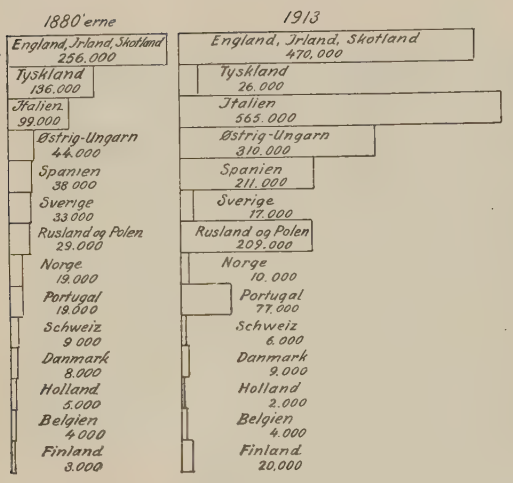

Antallet af Udvandrere fra Europa.

mægtige Fjelde trænger Befolkningen sammen i visse Dale og Kyststrækninger, hvor det er vanskeligt at skaffe Erhvervsmuligheder for den naturlige Tilvækst, der udgør 10 paa hvert Tusinde aarlig.

Fra England og Irland under eet udvandrer 5—6 pro Mille af Befolkningen; Befolkningstætheden er ganske vist meget stor i England (256 Indbyggere pr. km²); men Fødselsprocenten er gaaet meget langt ned, saaledes at Fødselsoverskuddet i de senere Aar kun har været 6—7 pro Mille, altsaa ikke meget mere, end hvad der er fragaaet til Udvandring, en Omstændighed, som formentlig maa tilskrives det haardnakkede økonomiske Tryk i England (stor Arbejdsløshed etc.). I Irland er Befolkningstætheden ikke synderlig stor; alligevel var Udvandringen fra dette Land navnlig i det 19. Aarh. større end Fødselsoverskuddet, saaledes at Irlands Befolkning formindskedes fra Aar til Aar; Aarsagen hertil maa sikkert søges i de meget uheldige Besiddelsesforhold til Jorden, som fuldkommen proletariserede Landbefolkningen; paa dette Omraade er der senere sket en Del Reformer.

Samme Udvandrerprocent som England har Portugal. Næst i Rækken kommer Spanien, Italien, Sverige og Finland; af disse Lande har kun Italien en stor Befolkningstæthed og et stort Fødselsoverskud (ca. 13 pro Mille aarlig); Sverigs Fødselsprocent er nu den laveste, der kendes, lavere end i Frankrig, der ellers har været forrest i denne Henseende (ogsaa England har i øvrigt nu lavere Fødselsprocent end Frankrig).

Videre i Rækken af Udvandrerlande kommer Polen, Holland, Østrig og Danmark, dernæst Tyskland. Tysklands Befolkningstæthed er stor, hvorimod Fødselsoverskuddet er ringe; de økonomiske Vilkaar i dette Land er efter Krigen saa daarlige, at det uden Tvivl maa være fristende for mange at udvandre; Udvandringen er da ogsaa nu betydelig større end før Krigen, og naar den i Forhold til Befolkningen kun udgør en ringe Procent, maa det tilskrives de store Vanskeligheder, der er forbundet med Udvandring (foruden Lovbestemmelserne i Indvandringslandet tillige Mangel paa Rejsepenge og Begynderkapital).

Frankrig og Rusland har den laveste Udvandrerprocent af samtlige europæiske Lande. For Frankrigs Vedkommende kan dette forklares ved den meget lave Fødselsprocent, som dette Land har haft i Aaringer, og som i det væsentlige kun lige dækkede Dødeligheden; Frankrigs egne Besiddelser i Nord-Afrika er da ogsaa for en meget væsentlig Del blevet koloniseret af Italienere. Om et Overskud til oversøisk Udvandring bliver der derfor ikke Tale.

I det foregaaende har vi udelukkende betragtet den oversøiske Udvandring fra de europæiske Moderlandes Side; vi vil nu betragte Sagen lidt fra den anden Side Oceanet og se, hvor Udvandrerstrømmen lander, og hvilke Vilkaar, der der møder den.

Det er U. S. A. og Canada, Argentina og Brasilien, Australien og Ny Zealand, som har optaget Hovedparten af de udvandrede Folkemasser.

U. S. A. har i Særdeleshed været Udvandrernes Maal, og dette er stadig Tilfældet. Før Krigen sendte Europa hvert Aar henimod 2 Millioner Mennesker over Oceanet, og heraf optog U. S. A. alene 1 Million. Af denne Million var omkring en Fjerdedel Italienere (d. v. s. ca. 40 pCt. af samtlige Udvandrere fra Italien), en Fjerdedel var fra Rusland (d. v. s. praktisk talt alle Udvandrere fra Rusland og Polen), 90,000 var Englændere (d. v. s. kun en Femtedel af samtlige engelske Emigranter), en kvart Million kom fra Østrig-Ungarn (d. v. s. tre Fjerdedele af samtlige Udvandrere fra disse Lande); endvidere kom 100,000 fra Canada og Meksiko, og Resten af Indvandrerstrømmen

bestod af Skandinaver, Japanere o. s. v.

Indvandrerne til Staterne bestod oprindelig næsten udelukkende af Bønder; de store uopdyrkede Strækninger maatte virke tiltrækkende paa Ungdommen i de europæiske Landdistrikter, hvor Arbejdskraft blev overflødiggjort af den stigende Teknik, af Landbrugets Industrialisering og det Tryk, der i lange Perioder hvilede over de europæiske Landbrug. Senere, da den amerikanske Industri og Trafik udviklede sig med rivende Fart, og da Rejsen over Atlanten blev billigere, kom ogsaa Haandværkere og Arbejdere med; Arbejdslønnen i Byerne var høj og kunde nok friste en europæisk Arbejder; det var navnlig Italienere, Slaver og til Dels Irer, som gik til Byerne; Italienerne gik især til Byggefagene.

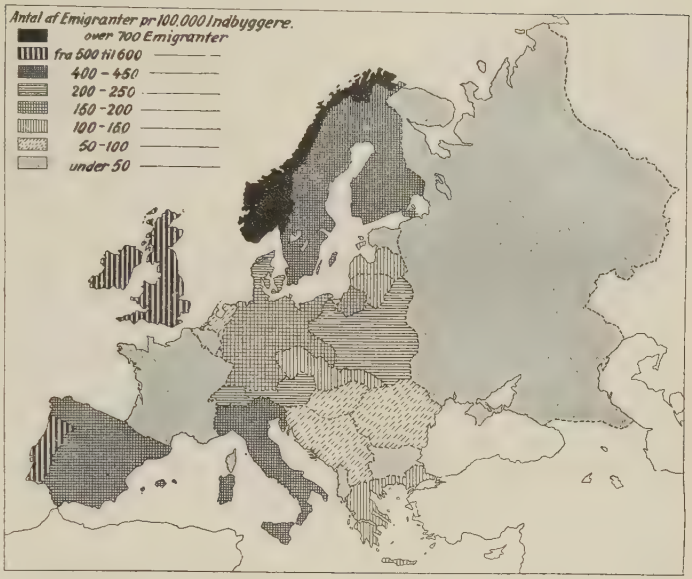

Oversigtskort over Udvandringen fra de forskellige europæiske Lande. Kortet viser, fra hvilke Lande Udvandringen er størst, regnet i Forhold til det paagældende Lands Befolkning.

Det er klart, at Arbejdsgiverne var interesserede i at faa en stadig Tilgang til Arbejdsmarkedet, naar Byerhvervene udvikledes sig saa stærkt, som Tilfældet var. Derimod var Arbejderorganisationerne meget betænkelige ved den stadige Tilstrømning af uorganiserede Arbejdere, der var vant til at faa en yderst ringe Løn i deres Hjemland, og som i hvert Fald i Begyndelsen var nødt til at tage ethvert Job, der bød sig.

Allerede før Krigen var der opstaaet en meget udbredt Modstand mod den ubegrænsede Indvandring, maaske fordi de saakaldte 100-pCt. Amerikanere i stigende Grad følte andre Racers Konkurrence ogsaa paa andre Omraader end paa Arbejdsmarkedet; og allerede før Krigen var der gennemført visse skærpede Indvandringsbestemmelser, som nødte adskillige Emigranter til at vende hjem igen med næste Skib; i Særdeleshed gik man strengt frem mod Kinesere og Japanere.

Under Krigen fik den amerikanske Nationalisme og Racehadet fornyet Vækst, og efter Krigen er Staterne slaaet ind paa den Politik at være sig selv nok i økonomisk Henseende. Landet er omgærdet med høje Toldmure, og i Samklang hermed er i Juni 1921 gennemført en Lov, der begrænser Indvandringen fra hvert enkelt Land til en bestemt »Quota«, nemlig 3 pCt., d. v. s. at der f. Eks. fra Danmark hvert Aar kun blev givet Indrejsetilladelse for saa mange Danske, som svarede til 3 pCt. af det Antal Danske, der optaltes i Staterne ved Folketællingen i 1910.

Som Følge af denne Lov reduceredes Indvandringen til U. S. A. fra 805.000 i 1920—21 til 310.000 i 1921—22. I det følgende Aar steg Tallet imidlertid atter (nemlig til 523.000); en ny Agitation kom i Gang, og Følgen var ny skærpede Bestemmelser, der traadte i Kraft i Juni 1924. Herefter modtages der fra hvert enkelt Land aarligt kun saa mange Indvandrere, som svarer til 2 pCt. af det Antal Personer af den paagældende Nation, som optaltes i U. S. A. ved Folketællingen af 1890. Grunden til, at man lagde en tidligere Folketælling til Grund for den nye Lov, var ikke alene, at man vilde begrænse selve Indvandrertallet, men man vilde navnlig begrænse Indvandringen af visse ikke ønskelige Racer, især slaviske og romanske Folk, og Indvandringen af disse Folk tog jo først Fart efter 1890.

Virkningerne af denne stærke Begrænsning har været meget følelig for visse Lande; Indvandringen af Italienere er saaledes blevet nedskaaret fra mere end 200.000 før Krigen til en Quota paa 3845, altsaa praktisk talt helt forbudt. Italiens almindelige økonomiske Fremskridt siden Fredsslutningen

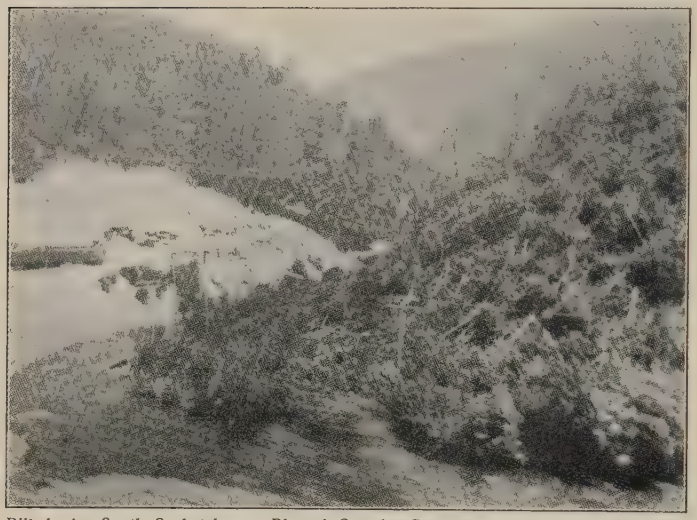

Billede fra South Saskatchewan River i Canada. Canada anbefales ofte som et for Nordboer særlig skikket Indvandringsland. Der er mange Muligheder i det store Landbrugs- og Skovland, men Pionerarbejdet er haardt. Indvandringen af Skandinaver søges særlig ledet nordvestpaa til de vidtstrakte Provinser Alberta og Saskatchewan. I disse Egne er der et haardt Fastlandsklima; Vinteren varer vel 7 Maaneder, i hvilke Sneen ligger højt. Haarde Hagelstorme ødelægger ofte Sæden. Afstandene er meget store, og Brydnings- og Rydningsarbejdet er haardt. Jernbaneselskaberne brandskatter Landmændene ved høje Fragter. Skatter og Afgifter er høje. Folk, der ikke selv har Landbrug, kan højst faa 4—5 Maaneders Arbejde paa Farmene; efter Høsten maa de rejse tilbage til Byerne, hvor der i Forvejen er stor Arbejdsløshed, og ingen Understøttelse eller Hjælp venter dem, naar Pengene slipper op. I den korte Sommertid kan man heller ikke tjene saa meget, at man kan lægge noget videre op.

Den uhyre Tilstrømning af Folk af alle Racer har givet Befolkningsforholdene i U. S. A. et Særpræg, som man ikke kender i de skandinaviske Lande, hvor Befolkningen er meget ensartet, og hvor en Neger eller en Kineser nærmest er en Seværdighed. Racerne i U. S. A. er aldeles ikke blandet sammen, men holder sig i Hovedsagen nogenlunde rene Side om Side med hinanden. En vis »fællesamerikansk« Aand er formodentlig ved at trænge igennem; men under Krigen saa man, hvordan Nationalitetspræget gjorde sig gældende i Amerikanernes Stilling til de krigsførende Grupper i Europa; Tysk-Amerikanerne agiterede voldsomt for Centralmagterne, støttet af Irerne, der i Europa stod i Opposition til Englænderne; omvendt sympatiserede f. Eks. sydslaviske og czekiske Amerikanerne med de allierede, fordi deres Stammefrænder i Europa følte sig undertrykt af Østrig-Ungarn.

har ganske vist mildnet Virkningerne heraf, men Fødselsoverskuddet er saa stort, at Spørgsmaalet om forøgede Beskæftigelsesmuligheder før eller senere vil blive yderst aktuelt. Men ogsaa for forskellige kriseramte europæiske Lande med betydelig Arbejdsløshed vil Quota-Systemet formentlig være af pinlig Virkning.

Fra Danmark udvandrede før Krigen ca. 8—9000 Personer aarlig; Danmarks Quota er sat til 2789.

Quota-Systemet har imidlertid ogsaa for U. S. A. medført visse ikke ønskede Virkninger; for det første har det medført en ret betydelig Indvandring af Negere fra Sydstaterne til Nord- og Mellemstaterne, idet den begrænsede Indvandring udefra har medført Mangel paa Arbejdskraft i Byerne; paa samme Maade drages en Mængde Mennesker ogsaa af andre Racer til Byerne, saaledes at der opstaar Mangel paa Arbejdskraft paa Bomuldsplantagerne og paa Farmene. For det andet er Quota-Systemet resulteret i en voldsom Stigning i Indvandringen fra Canada og Meksiko, hvilke Lande ikke er undergivet Indskrænkningerne; fra Canada indvandrede saaledes i 1923—24: 200.000 Personer (mod ca. 70.000 før Krigen) og fra Meksiko o. a. Lande 133.000 (mod ca. 50.000 før Krigen). —

Efter Krigen er der gennemført visse Bestemmelser for at tvangsamerikanisere alle Borgere i Staterne, hvilket har medført megen Bitterhed i forskellige europæiske Stater, f. Eks. i Italien. Det vanskeligste Problem i denne Henseende er vistnok i øvrigt

Den amerikanske Indvandrings-„Quota“. I den amerikanske Indvandringslov er der fastsat, hvor mange Personer der maa slippe ind i U. S. A. hvert Aar fra hvert enkelt Land i Europa. Ved Loven af 1924 fastsattes Antallet („Quota“) for en Række Lande til:

Storbritannien ...	34,007	Holland.....	1,648
Irske Fristat.....	29,567	Italien	3,845
Tyskland.....	51,229	Polen.....	5,983
Sverige	9,561	Frankrig	3,945
Norge	6,453	Grækenland	100
Danmark.....	2,789	Japanere	0

For Danmarks Vedkommende er de tilladte 2789 Personer kun en Trediedel af den samlede Udvandring herfra før Krigen. Mange andre Landes Emigrant-Antal er dog blevet endnu meget mere beskaaret end det danske. Dette er naturligvis saa meget mere pinligt, som de økonomiske Forhold i Europa netop nu er meget daarlige og ofte nok kunde friste til Udvandring til U. S. A. — Desværre ser det ud til, at „Quotaerne“ skal sættes endnu længere ned.

Negerspørgsmaalet; navnlig i Syden behandles Negerne ofte vilkaarligt (Lynchjustits etc.); men paa den anden Side er de sortes Tal saa stort, at de befolkningsmæssigt set er en meget betydelig Faktor. Der findes 10—11 Millioner Negere i Staterne, d. v. s. ca. 10 pCt. af hele Befolkningen. Største Delen af Negrene bor imidlertid i Sydstaterne (de gamle Slavestater), selv om mange i de senere Aar er vandret mod Nord og Nordvest; i Sydstaterne udgør de som Helhed mellem en Tredjedel og en Fjerdedel af Befolkningen, i Georgia endogsaa omtrent Halvdelen og i Syd-Carolina og Mississippi er de i Flertal.

Billede fra Australien. Australien er som saa mange andre oversøiske Lande i økonomisk Fremgang, baade med Hensyn til Agerbrug, Kvægavl og Industri. I Australien er navnlig Faareavlen af stor Betydning, i Nabolandet New Zeeland navnlig Mejeribruget. Det skal ikke være helt let at faa Jord i Australien, bl. a. fordi der er drevet megen Spekulation med Jorden. Selve Dyrkningen mødes af store Hindringer, bl. a. fordi meget ofte store Strækninger maa ryddes for ondartet Tjørnekrat. Skatter og Afgifter skal være ret betydelige.

Af farvede Racer findes i øvrigt kun ca. en kvart Million Indianere og ca. 200.000 Kinesere og Japanere. Disse sidste findes hovedsagelig i Californien.

Den fremmedfødte Befolkning af hvid Race udgjorde ved Folketællingen 1920 14 Mill., men regner man efter Modersproget, altsaa dem, der er født i et andet Land, og dem, der vel er født i U. S. A., men hvis Far eller Mor er fremmedfødt, kommer man op paa 36 Mill. Indbyggere, hvilket er en Trediedel af hele Befolkningen. Af disse 36 Mill. stammede 10 Mill. fra England og Irland, 8 Mill. var Tysk-Amerikanere, $3^1/_2$ Mill. Italiensk-Amerikanere, $2^1/_2$ Mill. var Polakker og 2 Mill. havde Hebraisk (eller Yiddisch) til Modersmaal. Der fandtes endvidere $1^1/_2$ Mill. Svenske, 1 Mill. Norske og $^1/_2$ Mill. Danske. Resten fordelte sig paa en Mængde forskellige Folkeslag.

Økonomisk og politisk set er alle disse forskellige Folk svejset sammen til en statslig Enhed paa samme Maade som i andre Lande. Derimod er en fuldkommen sproglig og kulturel Sammensvejsning, som de saakaldte 100-pCt. Amerikanere tilstræber, aabenbart forbundet med betydelige Vanskeligheder.

Canada, Brasilien, Argentina, Australien og *Ny Zeeland* samt *Syd-Afrika* og de *afrikanske Middelhavslande* er næst U. S. A. de Lande, der hidtil har været de mest søgte af Udvandrere. Før Krigen indvandrede til de førstnævnte 5 Lande tilsammen henimod 1 Mill. aarlig, i 1919 kun $^1/_2$ Mill., i 1920 kun 400,000, og i de senere Aar har Indvandringen vistnok været endnu mindre.

Af disse Lande har Canada og det latinske Amerika som Regel stillet sig velvilligt til Indvandringen, naturligt nok, fordi der her stadig ligger store urørte naturlige Rigdomme. I nogle Tilfælde har Regeringerne direkte opmuntret til Indvandring ved at give let Adgang til Jord, og transatlantiske Dampskibsselskaber og andre Forretninger har undertiden gennem Agenter i Europa virket for Udvandring ved at stille Udvandrerne bedre Forhold i Udsigt, end der viste sig at være. En Overgang har Brasilien ogsaa betalt Overrejsen for Udvandrere, som senere blev udsat for daarlig Behandling paa Kaffeplantagerne og Fazendaerne (de store Godser), hvilket medførte Modforholdsregler fra Udvandrerstaternes Side. Forholdet er siden ophørt.

I de senere Aar er Adgangen til Jord med nogenlunde let Forbindelse til Jernbane vistnok blevet meget vanskelig; uden Startkapital er det sikkert svært at komme i Gang, og desuden har Landbruget i Amerika, saa vidt man kan skønne, i en Aarrække lidt under trykkede økonomiske Vilkaar.

Australien, hvor Arbejderpartiet har megen Indflydelse, har altid været mere afvisende over for Indvandring end de andre Lande, navnlig over for japansk og kinesisk Indvandring, og man har i hvert Fald altid foretrukket Englændere. Ejendommeligt var det, at der i 1919, altsaa umiddelbart efter Krigen, indvandrede $^1/_4$ Mill. Personer til Australien (mod 164,000 før Krigen); saa vidt vides, drejede det sig om et Forsøg paa at anbringe demobiliserede, beskæftigelsesløse Folk som Kolonister; allerede i 1920 var Tallet imidlertid gaaet meget stærkt ned.

Indvandrerne til det latinske Amerika er hovedsagelig Spaniere, Portugisere og Italie-

Brasilianske Arbejderhjem omkring en stor „Fazenda". Brasilien indeholder enorme naturlige Rigdomme, baade fortrinlig Jord og mange Mineraler. Største Delen af Landet ligger imidlertid i Troperne, og mange Steder er der sumpet (f. Eks. omkring de store Floder). Brasiliens økonomiske Forhold er kun lidet udviklet, f. Eks. er Jernbanenettet forholdsvis beskedent, men Forholdene er vistnok i stærk Udvikling. Den vigtigste Næringsgren er Kaffedyrkning, der foregaar paa store Plantager („Fazenda'er"). Arbejdslønnen paa disse Plantager er saa vidt vides, ret lav, og det er vanskeligt at blive selvstændig for den, der ikke raader over store Kapitaler. Paa lignende Maade som i Brasilien ligger Forholdene i det øvrige latinske Mellem- og Syd-Amerika (Meksiko, Nicaragua, Peru o. s. v.); bedst er Forholdene vistnok i Argentina, hvor Klimaet i hvert Fald passer de nordiske Udvandrere godt; paa mange Maader er Argentina i øvrigt mere fremskredent i økonomisk Henseende end de øvrige sydamerikanske Stater.

nere; dog findes der ogsaa talrige Tyske. De forskellige Folkeslag har i øvrigt blandet sig — ogsaa med de indfødte Indianere — i langt højere Grad i Syd-Amerika end i Staterne.

Befolkningstætheden i de her omtalte Stater er meget ringe; de naturlige Rigdomme er mange Steder betydelige. Det samme gælder et Land som Meksiko. Men Indvandringen og Akklimatiseringen er naturligvis forbundet med en vis Fare, navnlig for Folk fra Lande med et Klima som det nordiske. Et Eksperiment med kolonivis Udvandring fra Danmark til den mellemamerikanske Republik Nicaragua faldt for nylig uheldigt ud.

Udvandrerne og Moderlandet. Det er klart, at der som Regel i lang Tid bestaar en vis Forbindelse mellem Udvandrerne og Moderlandet. Et af de Lande, hvor denne Forbindelse synes at være stærkest, er sikkert Italien; dette giver sig f. Eks. Udslag i de betydelige Pengesummer, Udvandrerne aarlig sender hjem (før Krigen anslaaet til ½ Milliard Lire, efter Krigen til 3—4 Milliarder Lire aarlig). Disse Pengesummer har haft stor Betydning for Italiens Økonomi, navnlig i Syden, hvorfra Udvandrerstrømmen altid har været stærkest; for Pengene har Udvandrernes Familie ofte kunnet købe sig Jord, bygge ny Huse o. s. v. Ogsaa paa anden Maade har Udvandringen betydet meget for Moderlandets Befolkning, f. Eks. ved at hæve Lønniveauet, og Arbejdsløshed har været et næsten ukendt Begreb i Napoliegnen og paa Sicilien. En særlig Betydning har ogsaa de saakaldte Sæsonudvandringer haft; mange Smaabønder i Italien har for lidt Jord til, at de kan leve af den; paa den Aarstid, hvor de ikke har kunnet arbejde med deres egen Jord, er de derfor rejst til Syd-Amerika, Syd-Frankrig eller andet Steds hen for at deltage i Landarbejdet der.

Mange af de udvandrede vender imidlertid hjem belastet med Sygdom eller Invaliditet, Følger af Ulykker eller usunde Forhold i amerikanske Fabrikker eller Slumkvarterer. Tuberkulose, Alkoholisme og Syfilis siges at være blandt de meget synlige Eksportartikler fra Amerika til Italien.

Man regnede før Krigen i Almindelighed med, at ca. en Tredjedel af de oversøiske Udvandrere i Tidens Løb vendte tilbage til Moderlandet. Men efter at Udvandrerstrømmen er formindsket, vil Tilbagevandringen muligvis blive mindre.

I det foregaaende er hovedsagelig omtalt Udvandringen til oversøiske Lande. Emnet: Befolkningernes Vandringer er imidlertid langt fra udtømt dermed. Inden for de enkelte Verdensdele har der ogsaa fundet mange Overflytninger Sted, f. Eks. af Tyske til Rusland, Svenske til Danmark o. s. v. En ikke ringe Rolle spiller Sæsonvandringerne for visse europæiske Lande, f. Eks. Italienere til Syd-Frankrig og Polakker til Roemarkerne paa Lolland.

Inden for de enkelte Landes Grænser har der i øvrigt i Aartier fundet en mægtig Vandring Sted fra Land til By, et Resultat af den moderne Erhvervsudvikling. Men ogsaa denne Bevægelse synes — i hvert Fald i Europa — nu at være naaet til et dødt Punkt; det er ikke mere saa fristende at vandre til Byerne, naar Arbejdsløshed og Bolignød hærger der.

Muligvis vil Landet i Fremtiden kunne optage nogle af de store industrielle Reservearméer, — som en Følge af den tekniske Udvikling, tabte Afsætningsmarkeder o. s. v. — har samlet sig i de fleste europæiske Byer og kendetegner Tilstandene dér. Men det vil dog sikkert i første Linje være gennem storstilet Udvandring og Kolonisation, at vor Verdensdel maa søge at aflaste sig for denne Byrde, hvis dette da skal ske i en nogenlunde nær Fremtid.

KNUD KORST

KORALREV OG KORALLER

Koraller — hvor mange ved i Grunden, hvad det egentlig er? Vi ved nok alle sammen, at det er en Slags Smykker, røde, hvide eller blegrøde, som bruges til Halskæder og Brocher, og at de kan være meget kostbare, naar de er fejlfri — men dermed hører ogsaa manges Viden op. Det er de færreste, der ved, hvad disse smukke Perler i Virkeligheden er. Det kan siges med eet Ord — Dyreskeletter. Det er Kalkskeletter af forskellige Dyr, som sidder fast nede paa Havbunden, især i Middelhavet. Disse Dyr kaldes Ædelkoraller og hører til en meget stor Dyregruppe, som hedder Koraldyrene. En Mængde af dem har i deres Legeme et fast Kalk- eller Hornskelet, men kun Ædelkorallen har Værdi som Smykkesten. Talrige af Kalk- eller Stenkorallerne er det, som vi senere skal se, der bygger Tropehavenes Koralrev op. Men der findes ogsaa talrige Koraldyr, hvis Legeme er blødt helt igennem, som altsaa intet Skelet har; vi behøver blot at tænke paa vore hjemlige og velkendte Søanemoner, som vokser saa almindeligt paa Sten og Bolværk ved vore Kyster.

En Flok Fisk i Koralskovens Kroner. Til venstre ses Korallernes Grene rage ind i Billedet, og imellem dem svømmer nogle Smaafisk, stribet paa tværs med afvekslende mørke og lyse Baand, medens Fiskene i Midten er stribet paa langs. Striberne gør Dyrene mindre iøjnefaldende, idet de mørke Baand ligner Skygger, som Korallernes Grene kaster. I Farvepragt staar disse undersøiske Skove langt over de jordiske, men de er stumme; Koralskovens „Fugle", de mange vævre Fisk, har ikke en Tone i Livet.

Ædelkorallens smukke blegrøde eller skarlagenrøde Skelet er opstaaet ved, at den i sin Krop frembringer et Utal af smaa bitte mikroskopiske Kalknaale, der efterhaanden smelter sammen med hinanden og danner en sammenhængende, fast Masse. Disse Kalknaale kan man altid skelne, ogsaa efter at de er smeltet sammen, og de anvendes som Kendetegn paa de ægte Koraller. De uægte, der ofte laves af Ostestof, vil, naar de slibes igennem og lægges under Mikroskopet, vise sig at bestaa af en fuldstændig ensartet Masse, medens de ægte altid vil vise, at Grundmassen bestaar af de mange sammenkittede, smaa Naale; deres Lysbrydningsforhold vil derfor være vidt forskelligt fra den kunstige Perles. Koralskelettet er imidlertid ikke dannet af eet, men af mange Dyr, som alle sammen er opstaaet ved, at et enkelt Dyr har formeret sig ved Knopskydning; hver lille Udvækst paa det vokser ud til et nyt Individ, som hurtigt igen er i Stand til at danne Udvækster, og saaledes gaar det i det uendelige. En Koloni kan tælle Tusinder af Dyr.

Det klassiske Sted for Koralfiskeri er de vestlige Dele af Middelhavet. Her vokser Ædelkorallen især paa Klippebund i en ret varierende Dybde, mest mellem 80 og 200 m. Fra Koralbankerne ved Algier og Tunis samt fra de joniske Øer stammer de fleste af de Koraller, der forekommer i Handelen. Fiskeriet gaar for sig paa følgende Maade: Koralfiskerne laver sig et Apparat, der bestaar af to tykke Træbjælker, der slaas sammen som et Kors. Til Korsets Arme fæstes der saa gamle Fiskenet, Tovender, Kæder o. l. Hele Historien sænkes ned paa Havbunden, fastgøres ved en solid Trosse til Fiskerbaaden og slæbes af den hen over Bunden. Korallernes fine og skøre Grene brækker da af og bliver hængende fast i Maskerne. De levende Dyr, der sidder i dem, børstes saa af, og det øverste Lag af Skelettet fjernes sammen med dem. Ved Hjælp af Smergellærred og Olie slibes Korallen til, den poleres med Staal, og Perlerne drejes paa Drejebænken. Jo mere regelmæssige og jo større Stykkerne er, og jo renere Farven er, des kostbarere er selvfølgelig Koralperlerne. Forarbejdningen af Ædelkorallen til Smykker, Signeter, smaa Figurer o. s. v.

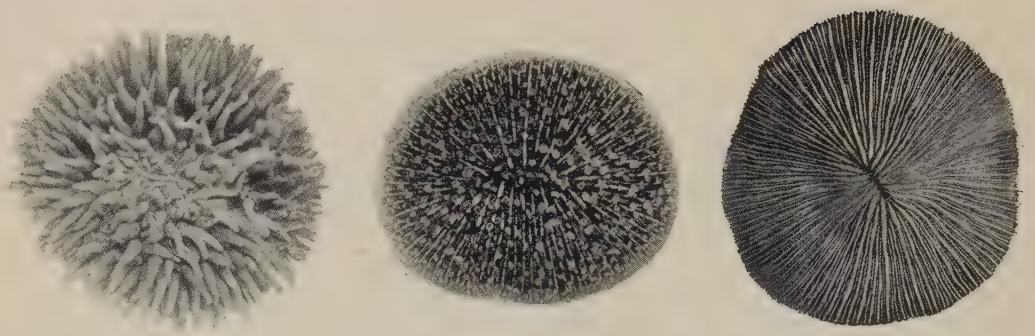

Paddehatkoral i 3 forskellige Tilstande. Billedet til venstre viser Korallen med alle sine Arme udstrakt, ordnet i Ringe omkring Munden. Paa Billedet i Midten er Armene trukket ind; kun en lille Del af dem ses. Billedet til højre viser det døde Kalkskelet med Kalkbladene, der radiært straaler ud fra Midten.

finder især Sted i Italien, navnlig i Napoli, Livorno og Genova, men ogsaa i Marseille og Paris.

Den skarlagenrøde Ædelkoral er kun kendt fra Middelhavet, men de hvide og blegrøde, som gennemgaaende er endnu kostbarere, findes ogsaa i de østasiatiske Have. I Japan drives der et yderst indbringende Fiskeri efter hvide Koraller, og ca. 1 kg af dem i raa, uforarbejdet Tilstand betales med ca. 1000—1200 Kroner.

Ædelkorallerne hører til en særlig Gruppe af Koraldyrene, som kaldes de ottearmede Koraller, fordi hvert enkelt lille Dyr er forsynet med 8 Fangarme; de øvrige, som vi nu skal se lidt nærmere paa, Stenkorallerne eller de revdannende Koraller, kaldes seksarmede, fordi de kun har 6 Fangarme. Deres Kalkskeletter danner meget større og langt massivere Kalkblokke, og de kan opbevares i umindelige Tider, fordi de er saa faste og og uforgængelige. Vi kender Koralbanker fra Jordens Oldtid, paa hvilke alt Liv blev udslukt for Millioner og atter Millioner af Aar siden, men Skeletterne findes endnu af de Dyr, som opbyggede dem. Disse uforgængelige Kalkskeletter er afsondret af utallige smaa levende Dyr, som alle er opstaaet ved Knopskydning fra et enkelt Individ.

Den smukke, røde Ædelkoral, voksende paa en undersøisk Klippe. Dyrene er strakt ud, med deres 8 Arme sidder de og vifter sig Næring til. (Efter Brehm: Tierleben.)

Gennem mange Forskeres Arbejde ved vi ret god Besked med Korallernes Livsbetingelser; de enlige Koraller stiller væsentlig andre Krav til Livet end de kolonidannende. De enlige foretrækker leret Havbund; overalt, hvor Vandet er roligt og Bunden dyndet eller leret, kan de trives, Havdybden spiller en mindre Rolle. En bestemt Slægt, Nellikekorallerne *(Caryophyllea)* lever i en Dybde, der varierer fra 1 til 2740 m. De opsøger sig gerne et eller andet Fremmedlegeme, som de vokser paa, enten det nu er et Sneglehus, en Sten eller noget andet.

De kolonidannende Revkoraller opnaar derimod ved deres store Kalkproduktion en betydelig Tyngde; derfor er et fast, ubevægeligt Grundlag nødvendigt for dem. Men foruden at kræve et fast Underlag forlanger de fleste revdannende Koraller, at Naturen skal byde dem adskillige andre Behageligheder. De kræver Lys for at befinde sig vel. De nye Individer opstaar næsten udelukkende paa den Side af Kolonien, der vender mod Lyset. Derfor vokser en Koralblok, der ligger frit, ligeligt til alle Sider, men sidder Kolonierne, hvad ofte sker, trappeformet lejret oven over hinanden, bliver den Del af Blokken, som er i Skygge, langt tilbage i Vækst for den belyste Del. Endvidere kræver Dyrene rigelig Tilførsel af Næring og Ilt. Det er en velkendt Sag, at de Koraller, der vokser paa Ydersiden af Revet, hvor Bølgerne stadig skaffer rigeligt af begge Dele, trives bedre end de, der vokser paa Indersiden. Thi da Korallerne sidder fast, er de helt henvist til at leve af det, Vandet fører til dem. Deres Næring er smaa Krebsdyr, Larver af Orme og Pighude, Alger, henraadnende Dele fra Dyrelig, der gaar i Opløsning, ja endog smaabitte Fisk.

Da Korallerne forlanger uroligt Vand, fordi kun det kan bringe tilstrækkelig Næring og stadig fornyet Ilt til Aandedrættet, kan de kun trives paa forholdsvis lavt Vand. Kun sjældent overskrides en Grænse paa 30—40 m Dybde. Indskrænkningen af Korallernes Udbredelsesomraade gaar imidlertid ikke blot i vertikal, men ogsaa i horizontal Retning. Koralrevene findes kun i de varme Have, i et Bælte som strækker sig fra ca. 25° nordlig til 25° sydlig Bredde. Kun sjældent gaar de ud over disse Grænser, og der er da næsten altid særlige Omstændigheder til Stede, som f. Eks. ved Bermudasøerne, der ligger paa 32° 15' nordl. Br., og som er det nordligste Punkt i det atlantiske Ocean, hvor vi overhovedet har Koralrev; her er det Golfstrømmens Varme, som muliggør Korallernes Eksistens. Denne Indskrænkning af de revdannende Koraller til de varmere Have viser, at de kræver en ret høj Temperatur for at trives; de er strængt bundet til en Minimumstemperatur af 20° C. Der, hvor der løber kolde Strømme langs Kysterne, mangler de ganske, selv i de tropiske Have, saaledes langs Vestkysten af Syd-Amerika og Afrika.

Men vi er endnu ikke helt færdige med de Krav, Korallerne stiller til Livet. De kræver, at Vandet skal være salt. I al Almindelighed kan siges, at Ferskvand eller Brakvand dræber Korallerne.

Vi har nu faaet et lille Indblik i, hvilke fordringsfulde Dyr Korallerne er, tilbage staar saa at skildre Koralrevene. Disse frembyder Studieobjekter ikke blot for Zoologen, men for Botanikeren, Geografen, Geologen, Palæontologen (Gransker af Forsteninger), ja for Fysikeren og Kemikeren med. Naturligvis er det Zoologen, som har den mest levende og umiddelbare Interesse af Koralrevene, og det ikke blot for Korallerne, skønt de er Hovedpersonerne i det Samfund, som er knyttet til Revene, men ogsaa for de utallige Væsner, som har fundet deres Hjem mellem Korallerne, og som paa den forunderligste Maade har vidst at tilpasse sig til Livet mellem dem.

Det er en broget Mængde forskellige Slags Koraller, der er at finde paa Koralrevene. Ind imellem dem »vokser« imidlertid ogsaa andre Dyr, som har faste Kalkskeletter, f. Eks. Mosdyr og Svampe, der som Klumper og Skorper er at træffe alle Vegne. Imellem Grenene paa de fastsiddende Dyr, i Spalter og Revner, lever der et broget Samfund af pansrede Dyr, smaa encellede Slimdyr, Søpindsvin, Søstjerner, Slangestjerner, Snegle, Muslinger, Krebsdyr o. s. v., hvis

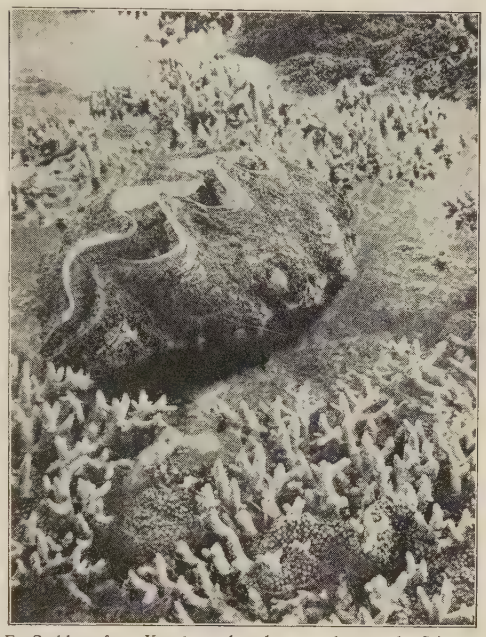

Et Stykke af et Koralrev, bevokset med grenede Stjernekoraller (alle de hvide „Fingre", der rager i Vejret) og store klumpformede Koralkolonier. I Midten ligger en Kæmpemusling; dens Skaller er bevokset med Svampe, Mosdyr og Goplepolypper, saa de ser helt lødne ud. Muslingen er i Stand til at lukke sine store Skaller saa kraftigt i, at det er umuligt at vriste dem fra hinanden igen; de skal kunne klippe Benet af et Menneske over.

Skaller efter Døden synker ned mellem Koralstokkene og bidrager til at øge Revets faste Bestanddele.

Den Fortryllelse, som Synet af et Koralrev kan udøve paa Beskueren, faar vi et godt Indtryk af, naar vi læser Häckels Beskrivelse af et Koralrev, som han besøgte i Slutningen af forrige Aarhundrede. Han sejlede ud fra Havnen i Tor paa den arabiske Kyst ved det røde Hav, »hvor vi ser de indiske Koralrevs vidtberømte Pragt i deres fulde Farveglans. — — — At skildre den formaar hverken Pen eller Pensel. Darwins og andre Naturforskeres begejstrede Skildringer havde spændt mine Forventninger højt, og dog blev de overtruffet af Virkeligheden. En Sammenligning mellem disse formrige og farveglinsende undersøiske Panoramaer med de blomsterrigeste Landskaber giver ingen rigtig Forestilling. Thi her nede i det blaa Dyb er egentlig alt overlæsset med Blomster, og alle disse henrivende Blomster er levende Koraldyr. De store Koralbankers Overflade — 6—8 Fod i Gennemsnit — er dækket af Tusinder af yndige Blomsterkroner. Paa Træernes Grene og Kviste sidder Blomst ved Blomst. De store brogede Blomsterkalke ved deres Fød-

Det store Barriere-Rev ved Australiens Nordøstkyst. Billedet viser Fastlandets Kyst, og parallelt med denne, et Stykke ude, Koralrevene. Vandet er lavt og smult, enkelte store Koralblokke ligger blottet; i Midten ses en vældig Hjernekoral, som har faaet sit Navn, fordi dens Overflade minder om Hjernevindinger.

der er ogsaa Koraller. Ja, om det saa er det brogede Mos, som udfylder Mellemrummene imellem de større Stokke, saa viser det sig ved nærmere Betragtning at være dannet af Millioner af smaa Koraldyr. Og al denne Blomsterpragt overgyder den lysende arabiske Sol i det krystalklare Vand med en eventyrlig Glans.«

»I disse vidunderlige Koralhaver, som overgaar de fortryllede Hesperidehavers sagnagtige Pragt, myldrer der et broget Dyreliv. Metalglinsende Fisk af de mærkeligste Former og Farver leger i Flokke mellem Koralblomsterne, ligesom Kolibrierne, der svirrer om Tropeplanternes Blomsterkalke. Endnu mangfoldigere og interessantere end Fiskene er de hvirvelløse Dyr af de forskelligste Slags, som driver deres Spil paa Koralrevene. Sirlige gennemsigtige Rejer klatrer om mellem Koralgrenene. Ogsaa røde Søstjerner, violette Slangestjerner og sorte Søpindsvin klatrer i Mængde paa Koralbuskenes Grene, for ikke at tale om den Hærskare af brogede Muslinger og Snegle. Nydelige Orme med brogede Gællefjerbuske kigger ud af deres Rør. Der kommer ogsaa en tæt Skare Vandmænd svømmende, og til vor Forbavselse genkender vi i den nydelige Klokke en gammel Bekendt fra Østersøen og Vesterhavet.«

»Man kunde fristes til at tro, at i disse henrivende Korallunde, hvor ethvert Dyr bliver Blomst, hersker de elysæiske Markers lyksalige Fred. Men et nærmere Studium af det brogede Liv lærer os hurtigt, at saavel her som i Menneskelivet raser bestandig den vilde Kamp for Tilværelsen, ofte ganske vist stille og lydløst, men derfor ikke mindre frygtelig og ubønhørlig. De levendes store Flertal, som her udvikler sig i yppig Fylde, bliver bestandig tilintetgjort, for at muliggøre et begunstiget Mindretals Eksistens. Overalt lurer Rædsler og Farer. For at overbevise os derom, behøver vi kun engang at dykke ned. Med en rask Beslutning springer vi over Bord og ser nu først, ombølget af vidunderlig grøn og blaa Glans, Koralbankernes Farvepragt i umiddelbar Nærhed. Men snart erfarer vi, at Mennesket vandrer lige saa lidt ustraffet blandt Koraller som under Palmer. Stenkorallernes spidse Takker tillader os ikke at vinde fast Fodfæste noget Steds. Vi udsøger os en Plet Sand til Stade. Men et i Sandet skjult Søpindsvin *(Diadema)* borer sine fodlange med fine Modhager bevæbnede Pigge ind i Fødderne; de er yderst skøre og gaar i Stumper og Stykker i Saaret og kan kun fjernes ved forsigtigt at skæres ud. Vi bukker os for at tage en prægtig, smaragdgrøn Søanemone op fra Bunden, som synes at sidde mellem en død Kæmpemuslings Skaller. Men lige i rette Tid opdager vi, at den grønne Krop er ikke nogen Søanemone men den levende Musling selv; havde vi uforsigtigt grebet fat i den, var Haanden ved de to Skallers kraftige Sammenlukning blevet sørgeligt kvæstet. Nu forsøger vi at brække en smuk violet Koralgren af, men tager hurtigt Haanden til os, thi en dristig lille Krabbe *(Trapezia)*, som i Skarer bor mellem Grenene, kniber os eftertrykkeligt med Saksen. Endnu værre Erfaringer gør vi under Forsøget paa at plukke en ved Siden af staaende Ildkoral *(Millepora)*. Millioner af mikroskopiske Giftblærer udtømmes ved den lette Berøring over vor Hud, og Haanden brænder, som havde vi rørt ved glødende Jern. Ligesaa heftigt brænder en lille nydelig Polyp, der ser i allerhøjeste Grad uskyldig ud. For ikke ogsaa at komme i smertefuld Berøring med en brændende Meduseflok, eller saagar at falde som Bytte for en af de ingenlunde sjældne Hajer, dykker vi igen op og svinger os om Bord i Baaden.

Hvilken fabelagtig Fylde af det mest brogede Dyreliv, der vrimler mellem hinanden og kæmper med hinanden om Tilværelsen paa disse Koralbanker, derom faar man først ved nærmere Studium en Anelse. Hver

enkelt Koralstok er egentlig et lille zoologisk Museum. Lad os f. Eks. forsigtigt sætte en smuk Koloni af Stjernekoraller, som Dykkeren lige har bragt op, i et stort Glas fyldt med Havvand, saaledes at Koraldyrene roligt kan udfolde deres nydelige Blomster. Naar vi saa ser til den en Time senere, er den rigtgrenede Koloni ikke blot oversaaet med de skønneste Koralblomster, men i Hundredevis af større og i Tusindvis af mindre Dyr kryber og svømmer omkring i Glasset. Krebs og Orme, Krabber og Snegle, Muslinger og Søstjerner og Søpindsvin, Vandmænd og Fisk, og alle var de før skjult i Koralblokkens Grene. Og selv hvis vi tager Koralblokken ud og hugger den itu med Hammeren, finder vi i dens Indre endnu skjult en Mængde forskellige Dyr, især borende Muslinger, Orme og Krebs. Og hvilken Rigdom af usynligt Liv aabenbarer os ikke Mikroskopet. Hvilken Rigdom af mærkelige Opdagelser venter der ikke her Fremtidens Zoologer, hvem den Lykke er beskaaret at tilbringe Maaneder og Aar igennem paa disse Koralkyster.«

I sin Bog om Koralrev skelner Darwin mellem tre Slags Koralrev: Ringrevene eller Atollerne, Barrierrevene og endelig Kystrevene.

Atollerne, som ogsaa kaldes Ringrev, er mer eller mindre lukkede Ringe af Koralsten, som omgiver en Flade af roligt Vand, den saakaldte Lagune. Barrierrevene ligger som en Dæmning foran et Fastlands Kyst, adskilt fra det ved en bred og dyb Kanal, Lagunekanalen. Kystrevene ligger tæt op langs Kysten, kun adskilt fra Landet ved en ganske lavvandet og smal Kanal.

Lad os bruge Kokosøen i det indiske Hav som Eksempel paa et Ringrev. Den er en omtrent lukket Ring; kun i dens nordlige Ende findes to aabne Steder, hvoraf det ene er stort nok til at lade Skibe passere ind i Lagunen. Herinde er altid roligt Vand, hvor stærkt end Brændingen slaar mod Revets Yderside, saa Skibene kan altid finde en rolig Ankerplads der. Talrige smaa Øer, der alle bestaar af ophobede Koralbrudstykker, ligger i ringe Afstand fra Revets indre og ydre Rand; næsten altid er de bevokset med Kokospalmer. Der findes kun levende Koraller paa Revets Yderside, og de blottes kun ved meget lav Vandstand (dybeste Ebbe), fordi de dør, naar de har ligget tørre i ganske kort Tid. Havbunden sænker sig umaadelig brat lige uden for Revet; tæt ved det er der 50 m Vand, og kun 2 km ude har man med en Lodline paa 2100 m ikke fundet Bund. Yderst paa Revet vokser

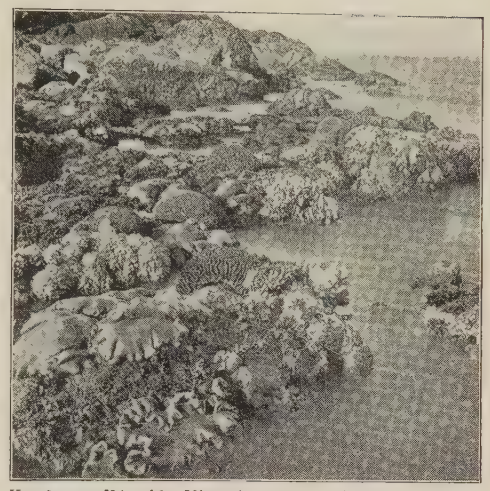

Koralrevets Yderside. Hjernekoraller og Stjernekoraller imellem hverandre. De store flade og jævne Puder i Forgrunden er levende Planter, en Slags Grønalger, som ligner vor Søsalat.

bestemte Koralarter, forskellige fra dem, der vokser paa Indersiden. Atollen er bygget op af følgende Lag: Yderst Randkorallerne, som afløses af en Vold af Kalkalger, der virker som Bølgebryder, og som hindrer Revet i at blive nedbrudt af Havet. Derpaa kommer et Bælte af Koralsten, som er dækket ved Højvande af Havet; det afsluttes af en lidt højere Vold, som Bølgerne netop naar ved Højvande. Saa kommer de før omtalte Smaaøer, som ligger saa højt, at de ikke overskylles af Tidevandet; de falder jævnt ned mod den rolige Lagune indenfor.

Barrierrevene er nær i Slægt med Atollerne, Lagunekanalen kan godt i alle Tilfælde sammenlignes med Lagunen inden for Ringrevet. Uden om Selskabsøerne træffes Barrierrev, og her varierer Dybden af Lagunekanalen fra 4 til 50 m. Afstanden fra Revet til Øerne er ca. 1,5 til 2,5 km, undertiden op til 5 km. Det ses meget hyppigt, at Øen ikke ligger i samme Afstand fra Revet til alle Sider; Antallet af Øer, som indhegnes af Revet, kan være meget forskelligt, deres Højde, Alder og geologiske Beskaffenhed ligeledes. Naar Revet er gennembrudt af Kanaler, ligger disse næsten altid uden for Dale og Vandløb paa Øerne. Ofte er Landet af vulkansk Oprindelse, men i mange Tilfælde bestaar det ogsaa af Koralkalk. Et af de største Rev af denne Art er »det store Barrierrev« langs Australlandets Nordøstkyst; det er omtrent 1900 km langt, gennemsnitlig fjernet 35—50 km fra Fastlandet, adskillige Steder dog 150 km. Lagunekanalen har en Gennemsnitsdybde af 20—50 m; dens største Dybde er 100 m.

Billedet giver et lille Begreb om de talrige og forskellige Slags Muslinger og Snegle, der lever mellem Korallerne. I en Kæmpemuslings Skal ligger der Skaller af Perlemusling, Porcellænssnegle, Keglesnegle, Taarnsnegle o. s. v. Inde i det store Sneglehus til venste og øverst til højre ligger to Nautilskaller; Nautilerne er Blæksprutter.

Den tredie store Gruppe Koralrev, Kystrevene, er som ovenfor sagt kun adskilt fra Land ved en grundet Kanal, som ofte ligger tør under Ebben. Ved Flodtid strømmer der Vand i den, men dog kun saa lidt, at kun fladbundede Baade kan komme ind i den. Revene løber parallelt med Kysten og har Gennembrud ud for hvert eneste Vandløb, som fra Land løber ud i Lagunekanalen. Derved føres alt det Nedbrydningsmateriale, som Vandløbet har revet med sig paa sin Vej, uden for Revet, og Lagunekanalen hindres i at blive udfyldt.

Det er ikke svært at forstaa, hvorledes Kystrevene er opstaaet. Det sker simpelthen ved, at Korallerne sætter sig fast i en forholdsvis ringe Dybde, det vil altsaa sige i forholdsvis ringe Afstand fra Land; de vokser saa op til Vandspejlet og dør, naar de naar dette. Derimod er det langt vanskeligere at forstaa, hvorledes de to andre Slags Rev er dannet, og talrige er de Teorier, der er blevet fremsat derom. Det vilde føre alt for vidt at gaa ind paa dem her, et Par af dem skal kun nævnes. En Teori siger, at Ringformen fremkommer ved, at Korallerne vokser hurtigere paa Revets Yderside, hvor Brændingen raser, end paa Inderside; følgelig naar Ydersiden Havspejlet før Indersiden, og der dannes da en Ring. Darwins Teori gaar i Korthed ud paa følgende: Oprindelig ragede der et Bjerg lidt op over Havfladen; Korallerne satte sig fast omkring denne lille Ø i passende Afstand og Dybde, dannede med andre Ord et Kystrev. Saa skete der en langsom Sænkning af Havets Bund, Bjerget sank, men Korallerne maatte da bygge højere opefter for at bevare samme Afstand fra Overfladen, og da Væksten paa Ydersiden gik hurtigere for sig end paa Indersiden, maatte der opstaa en Lagunekanal, Kystrevet blev altsaa til et Barriererev. Den lille Klippe, hvorom Revet havde dannet sig sank yderligere, forsvandt til sidst helt under Vandspejlet, og medens Korallerne stadig byggede opad for at holde Trit med Sænkningen af Havbunden, blev Barrierevet forvandlet til en Atol. De tre Slags Koralrev staar altsaa efter Darwins Mening i udviklingsmæssig Sammenhæng med hinanden. Atollen er fremgaaet af et Barrierev, dette igen af et Kystrev. Denne geniale Teori er blevet ivrigt bekæmpet især af Zoologerne, men Geologerne har aldrig helt kunnet eller villet opgive den, fordi Mægtigheden af mange fossile Koralrev kun lader sig forklare tilfredsstillende af Darwins Teori. En stærk Støtte har den ydermere fundet ved Undersøgelser for knap en Snes Aar siden paa Tunafuti Atollen i Sydhavet, hvor man har foretaget en Boring helt ned til 400 m's Dybde og udelukkende boret igennem Koralkalk. Det er dermed givet, at Havbunden maa have sænket sig; thi Korallerne har aldrig kunnet leve i den Dybde.

Efter denne Omtale af Koralrevene, der tilhører den geologiske Periode, vi nu tilhører, vil vi ofre et Par Ord paa Fortidens Koraldannelser, de forstenede Koralrev. Naar Havbunden hæver sig, eller hvad der i denne Forbindelse kommer ud paa et, naar Vandstanden synker saa langt, at Revet kommer op over Vandspejlet, maa Korallerne dø, og hele Revet kan da forstene. Nu maa man imidlertid ikke tro, at et forstenet Koralrev er en tro Kopi af et levende; i Løbet af den lange Tid, som Forsteningsprocessen varer, sker der mangfoldige Omdannelser baade af kemisk og mekanisk Art. De fine Grene paa Korallerne brækkes af, smuldrer hen til Sand, der falder ned mellem Kalkskeletterne, og langsomt kittes de sammen og danner et Bindemiddel, saaledes at de enkelte Koralkolonier ligesom mures sammen. De enkelte Kalke, hvori Dyrene har siddet, brækkes itu, kun sjældent finder man fuldt ud vel bevarede Huse, eller ogsaa overtrækkes de af Skorper af Kalkalger, hvorved deres oprindelige Form sløres. Vi har her i Landet et ret storslaaet forstenet Koralrev, ved Faxe, i hvilket der findes et stort Kalkbrud.

E. Wesenberg-Lund

JEANNE D'ARC

Jeanne d'Arc's Indtog i Orleans. Efter Maleri i Pantheon i Paris af Lenepveu.

Verdenshistorien fortæller om utallige store og mærkelige Menneskeskikkelser og om talløse forunderlige Menneskeskæbner. Men der er i den lange Række af Beretninger faa —, om der i det hele taget er nogen, der er saa mærkværdig, saa skøn og saa sørgelig, som Historien om den lille Bondepige Jeanne d'Arc.

500 Aar er henrundet, siden hun endte sit unge Liv paa Baalet efter kun at have virket i nogle Maaneder. Men hun fik sat saa dybe Spor i Menneskehedens Udvikling, at man kan føre mange af de Tanker og Følelser, der endnu den Dag i Dag bærer Folkeslagene, tilbage til hende.

De lærde har naturligvis ned igennem Aarhundrederne studeret Kilderne til hendes Liv og til hendes Samtid for at prøve paa at komme til Forstaaelse af, hvad der ser ud som et Mirakel.

Jernbanevogne vilde ikke kunne rumme alle de Bøger, der er skrevet og digtet om hende.

Vidt forskellige er de Resultater, hvortil Historikerne mener at være kommet. Til sidst afhænger Levendegørelsen af en historisk Person af Forskerens Karakter og personlige Livssyn. Noget maa enhver historisk Fortæller altid føje til af sit eget, naar han vil fremstille et helt og levende Menneske af de mangfoldige og ofte mærkeligt forskelligartede Træk, som han samler sammen.

Her er forsøgt at finde ind til Forstaaelse af den lille Bondepiges Sjæl, lige langt fra hendes blinde Tilbederes Forgudelse og hendes Spotteres Haan.

Begyndelsen af det 15. Aarhundrede var en Brydningstid. Middelalderens Samfundsformer var i Opløsning. Lensvæsnet var ved at forsvinde. Borgerstandens Selvbevidsthed var ved at vaagne. Kongemagten var i sin Tid opstaaet som Menigmands Forsvar imod de lokale Stormænd. Den stærkeste og retfærdigste Lensmand, der bedst forstod at holde sine Standsfæller i Ave og give Bonden sin Ret, blev Kongemagtens Indehaver. Men samtidig med at Kronen blev det bærende Centralorgan i Folkelegemet, voksede der en anden Samfundsmagt frem, der til sidst gjorde den Rangen stridig.

Det var Kirken, der efterhaanden blev den største Grundbesidder, og som ophobede

Jeanne i Domrémy. Statue af Chapu.

vældige Rigdomme, der endda var urørlige for Skattevæsnet. Og ved Siden af sin rent aandelige Magt over Sindene som Frelsens Vej for Synderne, hævdede Kirken en næsten diktatorisk Myndighed i alle politiske Forhold og verdslige Anliggender. Aldrig har vel en Institution haft en større Magt i Verden, end den kristne Kirke havde det i Middelalderen.

Intet var i de Tider en farligere Forbrydelse end at være en Kætter i Kirkens Øjne. Store Syndere kunde naa Magt og Anseelse, ja selv høje kirkelige Værdigheder. Men blev man mistænkt for den ringeste Afvigelse fra Kirkens Lære, saa hjalp det ikke, om man var renlivet som en Helgen, man risikerede baade Tortur og Døden paa Baalet.

Da Kongedømmet havde faaet en dyb Betydning for de brede Lag, fik Kirken ogsaa her øverste Myndighed ved at hævde, at ingen Regent var ret Konge uden at være salvet af Kirken.

Frankrig fik dette at føle. Kirken havde ingen Interesse i at støtte det gamle franske Kongehus. Karl den 6. havde været sindssyg i næsten hele sin Regeringstid og hans Efterfølger, Karl d. 7., var en letfærdig og svag Mand, der foretrak et lille provinsielt Hofs Fornøjelser for Kronens Byrde.

Derimod havde England en ung Fyrste, Henrik d. 5., der var ret en Kirkens Mand.

Kirken støttede af alle Kræfter Kong Henriks paastaaede Arvekrav paa Frankrigs Krone. Efter det berømmelige Slag ved Azincourt 1415 var han praktisk talt Konge i hele Nord-Frankrig og blev støttet af mægtige Partier i selve Frankrig, anført af Hertugen af Burgund, der var en halvgermansk Stat.

Landet var saaledes ikke alene i Krig med den aarhundredgamle Arvefjende England, men ogsaa i vild Borgerkrig. Og Pest og Hungersnød fulgte i Krigens Spor og bortrev hele Egnes Befolkning.

Sjældent i Historiens Løb har et Land været i større Vaande. Al Redning synes umulig uden ved et Mirakel.

Jeanne d'Arc reddede Frankrig.

Jeanne er født 1412 i Domrémy i Lotringen paa Grænsen af Champagne.

Hun var af gammel fransk Bondeæt, der endda var fri Odelsbønder under den franske Krone. Men Lotringen hørte dengang sammen med Burgund, hvis Hertug ogsaa havde Besiddelser i det nuværende Belgien og Holland og som holdt med Englænderne imod det gamle franske Kongehus. Dengang, som nu, opstod der i Grænseegne stærke Karakterer og modige Viljer.

Hun var det tredieældste Barn i Flokken i et efter Forholdene ret velhavende Bondehjem. Moderen havde været paa Pilgrimsrejse til Rom. Vi ved om Jeannes Barndom, at hun helst sad hjemme hos sin Moder og hjalp denne med at sy og spinde og blev dygtig i disse kvindelige Sysler. Hun var bekendt i Landsbyen for sin Fromhed og for sin Godhed imod Dyr, og hun forstod at passe syge. Men nogen ordentlig Skolegang fik hun ikke. Hun lærte aldrig at læse eller skrive.

De urolige Tider og Landets store Nød har sikkert givet Genlyd i hendes Barndomshjem. Hun var tre Aar gammel, da Englands Konge i Slaget ved Azincourt blev Herre i Nord-Frankrig. Hun oplevede ogsaa som lille Pige at se fjendtlige Tropper drage hærgende og plyndrende gennem Landsbyen.

Men saa 13 Aar gammel fik hun en Aabenbaring.

Hun fortalte senere derom, at hun var ene ude i sin Forældres Have ved Middagstid, mens Kirkeklokkerne ringede fra den nære Sognekirke.

Og saa skete det, at hun saa nogle Skikkelser ganske saadan af Udseende som de Helgenbilleder, hun altid sad og saa paa

under Gudstjenesten i Kirken, og som i deres fine Kjortler og Helgensmykker nok kunde sætte en lille Piges Fantasi i Bevægelse.

Gang paa Gang i den kommende Tid viste de samme Skikkelser sig for den fromme Pige, og somme Tider talte de til hende, fortalte hende, at de var den hellige Katharina og den hellige Marguerite og gav hende barnlige Formaninger til Fromhed og Flid.

Alt dette har næppe vakt Forbavselse hverken hos hende selv eller hos hendes Forældre, dersom hun har fortalt derom. Men det gjorde hun maaske slet ikke, saa naturligt forekom det hende. Thi i de Tider hørte Aabenbaringer baade af Engle og af Djævle med til Dagens Orden.

Jeannes Barndomshjem, som det endnu findes bevaret gennem Tiderne af det franske Folks Kærlighed.

Men som Aarene gik, som Jeanne blev en stor velvoksen Pige, og som Tiderne blev strengere og Rygterne om Krig og Ulykker for Land og Rige værre og værre, saa blev ogsaa Stemmerne alvorligere og de Fordringer, de stillede til hende, strengere.

Hun hørte i Landsbyen fortælle om, hvordan Landets rette Herre efter sin sindsyge Faders Død 1422 sad skjult i en fjern Krog af sit Rige, der var oversvømmet af Fjender.

Men han havde jo heller ingen Myndighed. Thi han var ikke kronet og blev derfor endnu stadig kun kaldt »Tronfølgeren«. Men hvordan skulde der blive Udvej i al den Jammer. Domkirken i Reims var jo i Fjendehaand, og ingen syntes at bekymre sig om hans Sag.

Og Jeanne hørte berette, hvordan Byen Orleans, der var Nøglen til Herredømmet over Syd-Frankrig, blev belejret af Englænderne. Beboerne havde frivillig stukket Ild paa alle de blomstrende Forstæder for at vanskeliggøre Belejringen. Men Nøden i Byen blev større og større, og dens gentagne Raab om Hjælp til Tronfølgeren fik stadig intet Svar.

Under disse Forhold var det saa, at Ærkeenglen Michael sluttede sig til de to Helgeninder og forlangte intet mindre af Jeanne, end at hun skulde drage ud i Krigen, befri Orleans og føre Tronfølgeren til Reims, for at han kunde blive kronet som Frankrigs Konge.

Det har sikkert kostet den 17-aarige Pige mange indre Kampe og lange Overvejelser, inden hun turde betro dette til sine Forældre. Hun græd meget i disse Tider, fortælles der.

Man forstaar ogsaa vel Forældrenes Modstand mod hendes Planer. Faderen sagde, at han hellere vilde drukne sin Datter med egen Haand end se hende imellem Soldater.

Men hun stod fast i Lydighed mod sine himmelske Venner og var selv dybt grebet af Medlidenhed med Frankrigs sørgelige Skæbne.

Forældrene prøvede paa at faa hende paa andre Tanker ved at se at faa hende gift med en ung Mand fra Landsbyen. Men hun nægtede at gaa ind paa disse Planer. Da man truede hende med at ville tvinge hende, gik hun til alles store Forbavselse til Dommeren i Byen Toul og talte sin Sag saa godt for ham, at hun slap for Ægteskabets Baand.

Men hun følte sig ulykkelig og forpint hjemme og greb derfor Lejligheden til at komme bort, da en Tante blev syg. Hende rejste hun hen til for at pleje hende. Manden i Huset, Jeannes Onkel, blev grebet af hendes Tro og lovede at hjælpe hende. Han talte hendes Sag for den nærmeste Stormand, Slotsherren paa Vaucouleurs. Da denne havde hørt Beretningen til Ende, sagde han blot: »Giv hende en ordentlig Lussing og før hende tilbage til hendes Forældre.«

Men Jeanne lod sig ikke skræmme. Nu skulde det være Alvor. Og Onklen lovede at støtte hende. Saa tog hun Mod til sig og sagde sit Barndomshjem Farvel.

Hun skildres da som en velvoksen sytten Aars Pige med sort Haar. Hun bar den gængse røde Bondepigekjole og holdt sit Hoved rankt paa de stærke Skuldre. Hendes Stemme var blid og klar.

Hvor hun kom frem, vakte hun Opmærk-

Slottet Chinon, som det nu ser ud.

somhed. En ung Adelsmand, som tilfældigvis mødte hende og Onklen, fortæller siden, at hun sagde til ham*): *»Jeg maa inden Midfaste stedes for Kongen, om jeg saa skal slide mine Ben af op til Knæene. Thi ingen i hele Verden, hverken Kongen eller Hertugen, ej heller engang den skotske Konges Datter kan tage Frankrigs Trone tilbage. Der er for det ikke anden Hjælp end mig, skønt jeg hellere vilde blive hjemme og spinde hos min stakkels Moder. Thi dette er jo ikke min Slags Arbejde. Men jeg maa af Sted, og jeg maa udrette dette. Thi min Herre vil det.«* »Hvem er da din Herre?« spurgte Ridderen, og hun svarede: *»Det er Gud«.*

Han blev saa imponeret, at han besluttede at følge hende til Hoffet. Andre hjalp ogsaa til. Folk skød sammen og købte en Hest til hende. Det viste sig allerede nu, at det menige Folks sunde Instinkt fattede Tillid til hende og troede paa hendes Opgave.

Det blev en haard Rejse, i Februar 1429, fuld af legemlige Anstrengelser, i krigshærgede Egne, uden banede Veje og uden Broer over Floderne, og fuld af Farer for Røvere og fjendtlige Soldater. Hendes Ledsagere var lige ved at tabe Modet. Men hun kendte ikke til Frygt. *»Frygt ikke,«* sagde hun til dem, *»Gud baner Vejen for mig. Det er for denne Sags Skyld, at jeg er født.«*

Hun undslap engang paa Vejen, næsten kun ved et Mirakel, et fjendtligt Baghold.

Da hun omsider kom til Chinon, hvor Karl d. 7., Kongen uden Land, holdt Hof med sin Moder, sin Hustru og sin Elskerinde, var Rygtet om Jeanne allerede forlængst naaet dertil, og man diskuterede hende ivrigt. Damerne var, drevet af Nysgerrighed, stemt for at modtage hende. Men Præsterne, Officererne og Statsmændene havde mange Slags Betænkeligheder og prøvede at overtale den svage Karl d. 7. til at afvise hende — en uvidende, forskruet Pige, der bildte sig ind at kunne klare, hvad hverken Statskløgt eller Militærmagt evnede. Og Gejstligheden ymtede om, at hun var sendt af Djævelen.

Men ogsaa det ulykkelige Orleans havde hørt om hende og skikkede Bud paa Bud til Navnekongen for at faa hende sendt.

Stemningen var saaledes stærkt delt, og til sidst fandt man paa at prøve hende ved en List. Ved en Hoffest gemte Karl, der i Forvejen saa sandelig ikke havde noget kongeligt Ydre, sig i en simpel Dragt imellem over 300 festklædte Gæster. Og Jeanne blev ført ene ind i den af 50 Fakler oplyste Hal. Et Øjeblik stod hun stille og saa sig om, saa gik hun lige hen til Karl, knælede ned og sagde: *»Ædle Tronfølger. Jeg hedder Pigen Jeanne. Himlens Konge befaler mig, at I lader Eder salve og krone i Byen Rheims, og at I bliver den himmelske Konges Statholder i Frankrig.«*

Alle var grebet af denne ædle Simpelhed. Man saa Kongen føre hende hen i en Vinduesfordybning, hvor de to talte en Stund alene sammen. Ingen fik nogen Sinde at vide, hvad de havde talt om. Men alle saa, at de havde skiftet Ansigtsudtryk og var stærkt bevæget.

Men nu opdagede Modstanderne først ret, hvor farlig hun var. Fem Biskopper paatog sig at krydsforhøre hende for at bevise hendes Kætterier. En Munk blev sendt af Sted til hendes Fødeby for at samle Sladderhistorier om hende. Det lyder utroligt, men ikke engang Sladderen havde noget ondt at sige hende paa. Derimod fortalte han om et rørende Brev, hun havde dikteret, hvori hun bad sine Forældre om Tilgivelse.

Imens pinte og plagede Teologerne hende

Karl d. 7., malet af den samtidige Maler Foucquat.

*) Alle de med Cursiv trykte Udtalelser af Jeanne d'Arc er historisk bevidnet og stammer fra Retsprotokollerne i hendes Processer.

med spidsfindige Spørgsmaal. Hun klarede dem alle ved en egen munter Aandfuldhed, der er saa typisk gallisk, at den kun kunde tænkes hos en Fransk. Her er et Par Eksempler.

Man krævede et Mirakel af hende til Bevis for hendes Ords Sandhed. Svar: *»Jeg er ikke kommen hertil for at gøre Tegn og Mirakler. Mit Tegn skal være at hæve Belejringen af Orleans. Giv mig Soldater, faa eller mange, og jeg skal drage af Sted.«*

Man foreholdt hende, at naar Gud vilde befri Frankrig, havde han da ikke Soldater nødig. Svar: *»Det er Soldaterne, der fører Vaabnene. Men det er Gud, der giver Sejren.«*

Hun vandt flere og flere for sig, der rejste sig ligesom en uimodstaaelig Bølge af Folkestemning, som slog fast: »Denne Pige er sendt os af Gud.«

Og Enden paa Sagen blev, at man ikke turde andet end at føje den offentlige Mening. Jeanne blev nu udstyret paa Riddervis. Hun fik en ældre, brav Mand til Staldmester, en Dreng til Væbner, to Vaabendragere, to Tjenere o. s. v. Hendes Broder, Peter, sluttede sig ogsaa til Følget. Hun fik en skøn, sort Hest, og der blev smedet, efter Maal, et hvidt Harnisk til hende. Fra nu af optraadte hun i Mandsdragt. Hun bar en lille Stridsøkse og en Kaarde, men hun sagde, at hun ikke vilde bruge sin Kaarde til at dræbe nogen med. Derimod førte hun selv, naar hun sad til Hest, sin broderede Standart, hvid og blaa — som hun sagde, hun elskede fyrretyve Gange højere end sit Sværd.

Trods alle Farer lykkedes det hende at komme frem igennem det af Fjender myldrende Land og holde sit Indtog i Orleans Kl. 8 om Aftenen, d. 29. April 1429. Hele Byen var paa Benene, som man kan tænke. Alle Klokker klang, og Jublen var uden Grænser. Den eneste, der ikke tog Del i Larmen, var Jeanne. Hun banede sig tavs med Møje Vej igennem Trængslen hen til den nærmeste Kirke, hvor hun stod af Hesten og gik ind og holdt Bøn.

Nu kom der nogle Dage med utrættelig Arbejde. Men hun var utrolig udholdende. Hun kunde sidde til Hest en hel Dag igennem uden et Øjeblik at stige af og uden at spise eller drikke. Kun om Aftenen spiste hun lidt Brød og drak dertil Vin blandet med Vand.

Hun gav sig straks i Lag med at sætte Skik paa de raa Soldater. Hun forbød Banden og Svir og forjog alle utugtige Kvinder.

Hun lod skrive et naivt Brev til Fjenden, hvori hun venligt foreslog dem at opgive Belejringen og drage hjem til England for at undgaa Blodsudgydelse, da deres Skæbnetime var kommet.

Brevet blev naturligvis Genstand for Haan og Latter blandt de sejrssikre Englændere. Men stor blev dog deres Undren, da de en Dag saa Byens Port blive aabnet og Jeanne ride ud lige langs deres Bastioner. Hun vilde bese Fæstningsanlæggene, dumdristig i sin sikre Tro paa sin Sag. Befolkningen, der havde været spærret inde inden for de snævre Bymure siden 12. Oktober, i næsten syv Maaneder, fulgte hende i store Skarer paa denne Tur, lykkelige over engang igen at se den fri Horisont. Fjenden var lammet af Forbavselse over dette Optog og glemte at angribe den vaabenløse Hob. Men de morede sig med at raabe Ukvemsord til Jeanne, hvad hun tog sig meget nær, saa hun kom grædende tilbage til Skatmesterens Hus, hvor hun logerede, delende Værelse med hans Datter Dorothea.

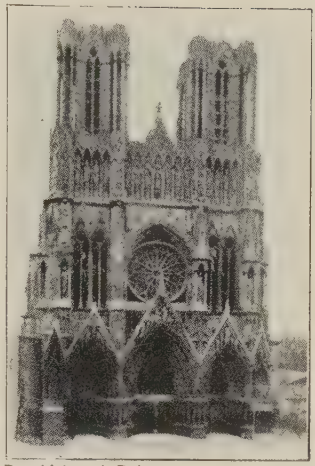

Domkirken i Reims som den saa ud endnu i 1914, inden Tyskernes Bombardement.

Generalkommandoen i Byen saa skævt til den Konkurrent, der vilde bestemme, hvordan Krigen skulde føres. Officererne vedtog at prøve paa at faa vundet en Sejr uden Jeannes Hjælp. Og en Dag, mens hun hvilte sig, foretog de et Udfald imod de engelske Bastioner. Jeanne opdagede det, da de første saarede blev bragt ind. Hun blev meget vred, forlangte sin Hest sadlet og kom netop tidsnok til at afvende en stor Ulykke. Thi da de allerede slagne Tropper saa hende, gjorde de omkring, og inden Aften var Tabet genoprettet. Men Jeanne græd ved Synet af de mange døde og saarede. Hun vænnede sig aldrig til Krigens Haandværk og saa et lidende Medmenneske baade i Ven og i Fjende.

Den næste Dag blev hun selv haardt saaret i Brystet af en fjendtlig Pil, da hun havde nærmet sig de fjendtlige Bueskytter alt for meget. Hun lod sig forbinde paa Valpladsen og blev derude ledende Angrebene i

Jeannes Fangetaarn i Rouen.

næsten 24 Timer. Dagen efter, Søndag d. 8. Maj, 10 Dage efter hendes Ankomst, var Orleans befriet og Belejringen, der havde varet i syv Maaneder, hævet.

Intet Under, at man endnu hvert Aar paa den første Søndag i Maj holder Mindefest for »Pigen fra Orleans«, ikke blot i Orleans, men i hele Frankrig.

Denne Begivenhed vakte en voldsom Bevægelse, ikke alene i Frankrig men over næsten hele Europa, hvor Rygterne om Jeanne fløj over Lande som en Løbeild. Nogle ansaa hende for en Satans Heks, andre for en Herrens Engel. Folk kom rejsende langvejs fra for at se hende. Man bragte syge til hende, for at hun skulde helbrede dem. Engang vilde man endog, at hun skulde vække en Dreng op af Døde. Hun led meget ved denne Overvurdering og ved at maatte skuffe de overdrevne Forventninger til hendes Evner.

Hun tænkte nu kun paa sit egentlige store Maal: Kongekroningen i Reims. Men atter stødte hun paa Modstand hos Hofpræsterne og hos Generalerne. Kirkens Mænd havde hellere kronet Englands fromme Konge, nu for Resten kun et Barn, thi Henrik V var død ung og havde efterladt en lille Dreng som Arving. Og Generalerne mente, at det var halsløs Gerning at føre Kongen og hans store Kroningsfølge til Reims, midt igennem det af Fjenden besatte Land.

Men Folkestemningen var atter her med Jeanne. Det var som en vældig Begejstringens Bølge, der førte Karl d. 7. op igennem Frankrig, ledsaget af Jeanne og jublende Folkeskarer.

Undervejs overraskede man tilfældigvis en stor engelsk Hær. Det kom til et Slag, som knuste den engelske Modstand og aabnede Vejen til Reims. Men Jeanne græd over de mange døde. Hun steg af Hesten for at vederkvæge de saarede uden at spørge, om det var Ven eller Fjende.

Og saa den 17. Juli blev Karl d. 7. salvet i den skønne, ærværdige Domkirke i Reims efter det gamle franske Kroningsceremoniel.

Jeanne laa grædende paa Knæ oppe ved Højaltret under den hellige Handling. Alles Blikke gjaldt sikkert mere hende end Kongen og Ærkebispen. Og hendes Stemning forplantede sig til de tilstedeværende, som efter Øjenvidners Udsagn alle græd af Sindsbevægelse.

Hvad der foregik i hendes Tanker, faar vi en Anelse om ved at høre, at hun, da hun red ind i Byen ved Ærkebispens Side og saa de store Folkemasser, sagde: »*O, det gode og fromme Folk. Dersom jeg skal dø, vil jeg være lykkelig, om man begravede mig her.*« »Hvor tror du da, Jeanne, at du skal dø,« spurgte Bispen. »*Det ved jeg ikke; hvor det behager Gud. Men jeg vilde ret ønske, om det behagede ham, at jeg maatte gaa hjem at vogte Faar med mine Søstre og mine Brødre. De vilde blive saa glade for at gense mig. Jeg har dog nu i det mindste gjort, hvad Vorherre havde befalet mig at udføre.*«

Efter Kroningen sagde hun til Kongen: »*O, ædle Konge, nu er Guds Vilje sket, han som vilde have, at jeg skulde befri Orleans, og at jeg skulde føre eder her til eders By Reims for at blive salvet med den hellige Olie og vise, at I er den rette Konge og at eder bør Frankrig tilhøre.*«

Af andre Ytringer til forskellige Personer fra denne og den nærmest følgende Tid kan anføres: »*Man maa benytte mig. Jeg holder næppe mer end et Aar.*«

»*Dersom jeg snart skal dø, saa stig fra mig til Kongen, at der bygges Kirker, hvor man beder for deres Frelse, der dør for Fædrelandet.*«

»*Det eneste, jeg frygter for, er Forræderi.*«

Stakkels lille Jeanne, det havde været bedre for hende, om hun havde faaet Lov til at følge sit Hjertes Trang og vende hjem.

Men nu fandt Generalerne, at hun var en nyttig Mascot for Hæren. Hun blev tvunget til at følge med som en Slags Krigsfange forgudet af de menige Soldater og holdt borte fra al Raadslagning af Befalingsmænde-

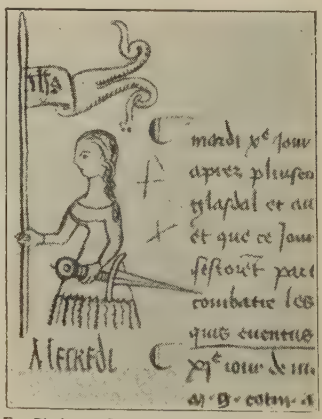

En Skrivers Tegning af Jeanne i en af Proces-Protokollerne.

ne. Hun var ogsaa nyttig, fordi man vidste, at hendes blotte Navn satte panisk Skræk i de engelske Soldater.

Hun blev imod sin Vilje sendt med Hæren imod Paris, som endnu var i Fjendens Hænder. Her blev hun en Dag haardt saaret i Laaret af en Lanse. Hun kom sig af Saaret, men hun tabte noget af sin Sindsligevægt. Hendes gamle frejdige, sikre Mod havde forladt hende. Hun forløb sig en Dag over for en daarlig Kvinde, paa hvis Rygstykker hun knækkede sin Kaarde, idet hun vilde prygle hende med den flade Klinge.

En Aften ser vi hende staa træt og bedrøvet lænet op ad en Pille i Kirken i Compiègne, omgivet, som saa ofte, af Børn og nysgerrige. Hun tog til Orde og sagde: *»Mine gode Venner og mine kære Børn, jeg siger jer for sikkert: der er en Mand, som har købt mig. Jeg er forraadt, og snart vil jeg blive udleveret til at dø. Bed for mig. Thi jeg kan ikke mere tjene Kongen og det ædle Frankrig.«*

Kort efter blev hun virkelig taget til Fange. Det var den 23. Maj 1430, altsaa kun et Aar efter, at hun havde befriet Orleans. Der var stor Forbavselse i den engelske Hær, da det viste sig, at den forskrækkelige Heks, der saa ofte havde givet hele Arméen Gaasehud af Angst, kun var en ganske ung Pige af Kød og Blod.

Det er ikke svært at regne ud, hvad der nu maatte ske. Det gjaldt for Englænderne at faa omstyrtet Betydningen af Karl d. 7.s Kongekroning, saa der kunde blive Haab for deres lille Barnekonge. Kunde man faa bevist, at Jeanne var en Heks, at hendes Aabenbaringer var Bedrag, saa vilde hele Forgyldningen gaa af Kong Karls Krone.

Kirken var kun alt for villig til at gøre England denne Tjeneste. Det blev ordnet saadan, at en kirkelig Domstol for gode Løfter og Betaling skulde paatage sig at faa Jeanne overbevist som Kætter og Bedrager.

I 7½ Maaned slæbte man hende fra det ene Fængsel til det andet. I Begyndelsen forstod hun ikke, at hun virkelig var Livsfange. Hun ventede saa sikkert, at Kongen og hendes himmelske Venner vilde befri hende. Men Kongen lod ligeglad, og de himmelske Stemmer var tavse. En Gang forsøgte hun at flygte, en anden Gang sprang hun i Fortvivlelse ud fra det Taarn, hvori hun var indespærret. Hun faldt ned i nogle tætte Buske og forslog sig slemt, men omkom ikke. En Tid forsøgte hun at sulte sig ihjel. Den stolte, frie unge Fugl kunde ikke taale Burets Tremmer.

Men alt var forgæves. Og rent galt blev det først, da den store Kætterproces, der skulde godtgøre for hele Kristenheden, hvilket Puds den Onde havde spillet Frankrig, omsider var klar til at begynde.

Det nuværende Udseende af Pladsen, hvor Jeanne blev brændt.

Den 9. Januar 1431 begyndte Kætterdomstolen i Rouen paa den Proces, der er en evig Skændsel for den kristne Kirke, i hvis Navn den førtes, og hvis frygtelige Uret ikke kan gøres god igen ved fem Hundrede Aar efter at erklære det ulykkelige Offer for Helgen.

I Maaneder igennem blev hun, den uvidende og forsvarsløse Pige, plaget med daglige timelange Krydsforhør af spidsfindige Teologer og retslærde. Man vilde forsøge ved snedige Spørgsmaal at faa hende i en Fælde, som saa kunde benyttes imod hende.

Retsprotokollerne findes endnu. Gennem de mange Vidneudsagn kan vi ikke alene følge Processens Gang fra Dag til Dag, men vi kan ogsaa i dem finde de sikreste Oplysninger om Jeannes tidligere Liv og Vandel.

Det viste sig at være vanskeligere at fange hende, end de lærde Herrer vel har tænkt sig. Hun havde en egen frejdig og rammende Maade at tilbagevise deres Spørgsmaal paa. Det ene Hold Dommere efter det andet løb sig trætte og maatte afløses.

Snart prøvede man paa at imponere hende ved at forhøre hende for store Forsamlinger af prægtigt klædte Prælater, der saa talte kælent og forlokkende til det stakkels vildfarne Kirkens Lam.

Snart afhørte man hende for lukkede Døre i selve hendes Fangehul, hvor hun var lænket Dag og Nat om Fødder og Hals, og hvor tre Landsknægte vogtede paa hendes mindste Bevægelser. Der var Huller i Væggen, saa Dommerne kunde lure paa hende, selv naar hun talte med sin Skriftefader. Ja, man gik saa vidt, at man prøvede paa at narre hende ved falske himmelske Røster, der raadede hende til at falde til Føje.

Alt dette holdt hun tappert ud. Men saa kom Paasken, den store Glædesfest, hvor

Frémiets forgyldte Statue af Jeanne, i Paris; den er altid blomstersmykket,

hele Kristenheden samledes ved Alterbordet i de helliges Samfund. Hun hørte i sit Fængsel alle Rouens skønne Klokker ringe Festen ind. Men man nægtede hende Altrets Sakramente. Hun følte sig forladt af alle og uden Himlens Trøst.

Hendes Sindsbevægelse var saa stærk, at hun faldt hen i en haard Sygdom. Nogle siger, at hun var blevet forgivet af en gejstlig, der paa denne Maade vilde se at faa Ende paa den langvarige Proces.

Men det gjaldt jo for Englænderne at opnaa ikke Straf eller Død, men Tilbagekaldelse. Saa de sendte en dygtig Læge, hvem det lykkedes at holde Liv i det stakkels Offer. Men nedbrudt var hun til Sjæl og Legeme. Og en Dag, da Bøddelen var tilkaldt med truende Torturredskaber, og de fromme Fædre lokkede for hende med Løfter om Frigivelse og Kirkens Velsignelse, dersom hun vilde underskrive nogle for hende ganske gaadefulde Linier i et Dokument, saa satte hun som Tegn paa sin Underkastelse et Kors under Skrivelsen.

Dog varede Glæden over Sejren ikke længe. Hun tog sig hurtigt sammen og tilbagekaldte sin Tilstaaelse. Men nu forstod hun sikkert ogsaa, at det bar mod en frygtelig Slutning. Vi har denne Ytring af hende:

»Englen Gabriel er kommet for at trøste mig. Det er ham og de Hellige, der har styrket mig. Gud har altid været Mesteren i det, som jeg har gjort. Djævelen har aldrig haft Magt i mig. Naar I slider mine Lemmer sønder og trækker Sjælen ud af Kroppen, saa vil jeg dog ikke sige andet.»

Snørerne strammedes stadig om hende. Man havde faaet det højlærde, teologiske Fakultet i Paris til at affatte en Kætterdom over hende. Hendes Brøde var sat op i 12 lærde Artikler, hvoraf Meningen simpelt hen var, at hun havde modtaget Befalinger og Aabenbaringer direkte fra Gud og ikke igennem den ene saliggørende Kirke. Straffen for denne forfærdelige Forbrydelse var Døden paa Baalet.

Den 30. Maj 1431, to Aar og en Maaned efter hendes Indtog i Orleans, blev hun ført til Retterstedet paa Markedspladsen i Rouen. Paa en Plakat stod Ordene: »Frafalden, Afgudsdyrker, Gudsfornægter.«

Da hun saa den høje Brændestabel, hvorpaa hun skulde brændes, raabte hun: *»Ak! behandler man mig virkelig saa skrækkeligt og grusomt, at mit Legeme, som aldrig blev besmittet og urent, i Dag skal fortæres af Ild og blive til Aske. O! o! jeg vilde ti Gange hellere halshugges end brændes levende. O! jeg paakalder Gud, den store Dommer, for den Uret og Tort, der gøres mig.«*

Rundt om var der Tribuner til Øvrighed og alle de fromme gejstlige Mænd, der nu skulde opbygges ved Synet af deres Offers Lidelser. Pladsen var fuld af Soldater og Borgere. Det blev en lang opbyggelig Ceremoni med Prædiken, vel spækket med Skriftsteder, med Salmesang og Røgelse.

Da hun kom op paa det høje Baal og saa ud over Mængden, hørte man hende sige: *»O, Rouen, o, Rouen, saa skal jeg altsaa dø her,«* — og noget efter tilføjede hun: *»O, Rouen, jeg er bange for, at du skal komme til at lide for min Død.«*

Da hun stod bundet til Pælen og ventede paa Flammedøden, begyndte den ene Dommer efter den anden at liste af. Til sidst var den kirkelige Tribune næsten tom. Og de engelske Soldater var saa bevæget, at de græd over den unge Pige med det forklarede Aasyn. Ja, det berettes, at alle udgød Taarer.

Fra det Øjeblik Røgen begyndte at skjule hende for de vaade Blikke, er Beretningerne vaklende og modsigende. Sindene har vel været saa oprevet, at ingen har kunnet sanse ret. Men det Vidnesbyrd har vi fra den Dominikanermunk, der stod hende nærmest, at hun inde fra Flammerne raabte: *»Ja, mine Stemmer var fra Gud. Mine Stemmer har ikke bedraget mig.«*

Og hendes sidste Skrig blev forstaaet som Raabet: »Jesus!«

For at udslette ethvert Spor af hende, blev hendes Aske kastet i Seinen. Men hendes Aand levede videre og frelste Frankrig. Hun har skabt den Nationalitetsfølelse, der igennem Aarhundreder blev Frankrigs Styrke.

AXEL JARL

MISFORSTAAEDE FREMMEDORD

Paa en Ø midt i Rhinens Løb ligger et Taarn, som bærer Navnet Mäuseturm *(Musetaarnet)*, og man fortæller paa Egnen følgende Sagn om det: Engang i den romantiske Middelalder, da Tysklands Kejser bød Paven Trods, og da mægtige Riddere beboede de Borge langs Rhinen, som nu ligger hen som romantiske Ruiner, udbrød der stor Hungersnød i Egnen omkring Mäuseturm. De arme Bønder og Borgere vidste ikke deres levende Raad, og i deres Nød henvendte de sig til Egnens rige og haardhjertede Biskop med deres Bønner. Han afviste dem Gang paa Gang, men til sidst syntes han at ville give efter og sagde: »Gaa ind i min Lade, saa skal vi se, hvad vi kan gøre.« Bønderne skyndte sig ind i Laden; men ikke saa snart var de alle derinde, førend alle Porte i Laden blev laaset, og der blev stukket Ild paa den, og mens de arme Mennesker udstødte hjerteskærende Skrig og Hyl over deres Pinsler, fortælles det, at Bispen skal have gnedet sig i Hænderne og sagt: »Hør, hvordan *Musene* piber;« men fra den Stund havde Bispen ingen rolig Time mere, for overalt, hvor han færdedes, var han forfulgt af Mus; naar han spiste, vrimlede det med Mus paa Bord og Stole, og naar han sov, var Sengen fuld af Mus, der benede over hans Legeme og bed ham. Af Fortvivlelse byggede han saa det Taarn, som senere i Folkemunde fik Navnet *Mäuseturm*, og lukkede sig inde der fjernt fra al Samkvem med Mennesker. Saaledes lyder Sagnet, og dermed har de fleste slaaet sig til Ro; men at dette ikke kan være den rigtige Forklaring paa Navnet, vil enhver, der tænker en Smule over, hvordan Sproget er og virker, hurtig være klar over. Man har antaget, at Taarnets Navn oprindelig ikke var Mäuseturm men Mautturm. *Maut* er et Ord, som ikke længere findes i moderne Tysk, men som fandtes i ældre Tysk, og som bruges endnu i Østrig; det betyder: *Told, Accise. Mautturm* betyder altsaa oprindelig: *Toldtaarnet;*

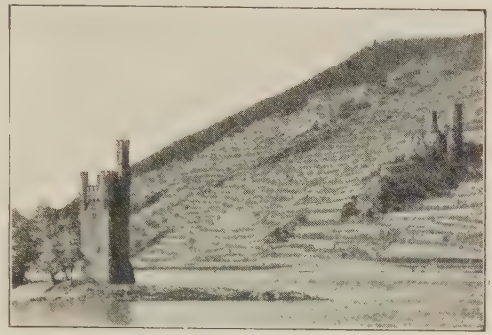

Det saakaldte Mäuseturm (Musetaarn) paa dets Ø i Rhinen. Man antager, at det oprindelig hed Mautturm (Toldtaarnet), men da det gamle Ord Maut gik af Brug, blev Navnet misforstaaet og gav Anledning til det i Artiklen omtalte, bekendte Sagn.

naar Købmændene kom sejlende ned ad Rhinen, skulde de lægge til ved *Mautturm* og betale Told. Der gik saa nogle Hundrede Aar, og saa var Ordet *Maut* forsvundet af det tyske Sprog og erstattet med et andet, nemlig *Zoll;* kun paa eet Sted havde man Ordet endnu, nemlig i Navnet *Mautturm*, men nu vidste man ikke længere, hvad det betød. For dog at faa lagt en Betydning ind i Navnet, hittede man saa paa Historien om Musene, og kaldte fra den Tid af Taarnet for Mausturm. Dette Ords Historie er et ypperligt Eksempel paa det, man i Sprogvidenskaben kalder Folkeetymologi. Folkeetymologiens Fremgangsmaade er følgende: naar den finder et Ord, hvis Oprindelse eller Form er fremmed, sætter den det i Forbindelse med et Ord, som lyder omtrent paa samme Maade, og som man med en Smule god Villie kan give det samme Betydningsindhold som det fremmedartede Ord. En Buket Eksempler, taget blandt de mest almindelige forekommende danske Ord viser med tilstrækkelig Tydelighed, hvordan Folkeetymologien arbejder.

De fleste Mennesker vil, naar de ser et Ord som »*Rytter*«, være fuldt og fast overbevist om, at det staar i Forbindelse med Udsagnsordet: at *ride;* dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet. Ordet er en fremmed Fugl og kommer langvejs fra. Vi har faaet Ordet fra Plattysk, hvor det hedder *ruter;* dette plattyske Ord kommer af hollandsk *ruiter* ɔ: en Røver; det hollandske Ord kommer af det franske Ord: *routier* (udtales: rutjé med Tryk paa sidste Stavelse), der hænger sammen med det franske Ord *route* (udtales: *rut*) »en Vej«. Det betyder egentlig en, der færdes paa Vejene, derefter: en Røver, en *Lejesoldat.* Da dette Ord kom til Tysk og Hollandsk, satte man det i Forbindelse med *reiten, hollandsk rijden* og fik saa Betydningen: en bereden Soldat og senere en bereden Person i al Almindelighed.

Paa den Maade har vi faaet Ordet i den Betydning, vi nu bruger det i. Paa samme

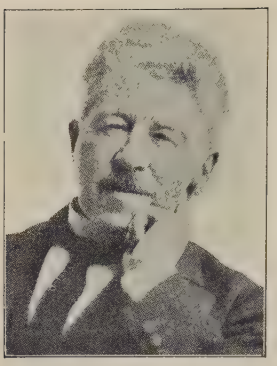

Kristoffer Nyrop f. 1858, berømt nulevende dansk Sprogforsker. Nyrops Arbejder har væsentligt koncentreret sig om de romanske Sprog. Hans Hovedværk er et 6 Binds Værk om fransk Grammatik; det bruges overalt, hvor Fransk gøres til Genstand for Studium. Nyrop har ogsaa givet sig af med Studiet af dansk Sprog, og det er især Semasiologien (Betydningslæren), han har haft sin Opmærksomhed hæftet paa. Hans Resultater er nedlagt i de 2 fornøjelige Værker: Sprogets vilde Skud og Ordenes Liv I—II, i hvilke der findes mange morsomme Eksempler paa misforstaaede Fremmedord.

Maade gaar det med mange andre Ord; man sætter dem i Forbindelse med kendte Ord, som de ikke har det fjerneste at gøre med. Tag f. Eks. et Ord som Hver-dag; man vil vel i Almindelighed være tilbøjelig til at mene, at *Hver-* er det samme som *hver* = enhver, og at *Hverdag* betyder en *almindelig* Dag til Forskel fra Fest- og Helligdage; den ældre Form er nu verkdage, og Ordet betyder: Arbejdsdag i Modsætning til Hviledagen. I Ordet Hvergarn vil man ogsaa i Almindelighed henføre *Hver-* til *hver* = *enhver; dette* Ords ældre Form er Verk-garn, hvor *verk* er et gammelt Ord for *Blaar;* det betyder altsaa: Garn, der er lavet af Blaar. Vi har et Ord som Bindsaal; af Ordets Form fremgaar det, at man har sat det i Forbindelse med Udsagnsordet: at *binde;* det skulde altsaa være Saalen, der binder; det er imidlertid en Tillempning af det tyske Ord: Binnensohle, der betyder: Mellemsaalen. *Haandtering* har ikke det fjerneste med *Haand* at gøre; det er en Tillempning af det franske Ord: *hanter,* der betyder: drive Handel, passe, besøge ofte. Et Ord som *blødsøden* har intet med Tillægsordet: *sød* at gøre; det staar i Forbindelse med Udsagnsordet: *syde,* der i ældre Tid betød *koge; blødsøden* betyder altsaa oprindelig: *blødkogt;* i ældre Sprog kunde man endnu tale om et »blødsødent Æg«, hvor man kan se den oprindelige Betydning af Ordet. I det gamle Testamente læser man Beretningen om Syndfloden, og da *Synd*floden kom som en Straf for Menneskenes mange *Synder,* vilde der jo være nogen Rimelighed i at stille det sammen med: *Synd.* Ordet: *Synd*flod har imidlertid en ganske anden Oprindelse; det er en Tillempning af det tyske Ord: *Sint-flut,* og *Sint* betyder: Stor, almindelig, *Synd*-flod betyder efter denne Forklaring: den *Stor*-floden, *Verdens*-floden, som hele Verden gaar under i.

Hele Danmark over synger Skolebørnene ved Morgensangen: »Morgenstund har Guld i *Mund*«. Betydningen er jo klar nok: det er dejligt og nyttigt at staa tidligt op om Morgenen; men gennemgaar man de enkelte Ord i Linien, vil de fleste blive en Smule forlegne. Det er da noget underligt noget, at Morgenstunden kommer med en Guldklump i Munden; *Mund* betyder her ikke *Mund,* men *Haand,* og saa kan man forstaa Billedet, og det bliver endda et meget smukt Billede: Morgenstunden, der skrider frem med Lysets og Rigdommens Guld i sin udstrakte Haand. Ordet *Havari* har intet med *Hav* at gøre; det kommer af det plattyske: havari; *Plattysk* har faaet Ordet fra de romanske Sprog, hvor det betyder Havneafgift. *Danne*mand betyder ikke en *dansk Mand;* det kommer af oldnordisk *dandi*maðr ɔ: en virksom og energisk Mand; *Danefæ* har heller ikke noget med *dansk* eller *Danmark* at gøre; det kommer af det oldnordiske Ord: dánarfé ɔ: Dødsbo, Dødsarv. Vort Flag *Dannebrog,* som man da skulde tro betød *Danskernes* Flag, kommer af det frisiske Ord *dan,* der betyder *rødfarvet;* vort Flags Navn betyder slet og ret: et rødt Stykke Tøj.

En Tingstud, der i visse Egne af Landet er Betegnelsen for en daarlig Sagfører eller Vinkelskriver, er ikke en Mand, som opfører sig som en Stud paa Tinge; ja, det vil sige, saadan opfattes Benævnelsen Mand og Mand imellem; men dette Betydningsindhold ligger ikke i Ordets oprindelige Form; det andet Led i Sammensætningen er nemlig et Ord, der betyder: *Støtte;* en Tingstud er som Følge deraf en Mand, der støtter en paa Tinge.

Disse Eksempler maa være tilstrækkelige til at vise Folkeetymologiens Fremgangsmaade, som overalt søger at give en Forklaring paa fremmedklingende, gammeldags Ord, som ikke lever i Sproget mere, men kun lever som et Levn i de Udtryk, som Folkeetymologien søger at forklare.

Folkeetymologien arbejder ogsaa i den nyere Tid og endnu i vore Dage. Den søger at give en naturlig Forklaring paa de mange Fremmedord, som i de sidste Aarhundreder er væltet ind over vort Sprog. Vi saa ovenfor, hvorledes Binnensohle = Mellemsaalen blev til Bindsaal; dette Ord har nu levet i lang Tid i vort Sprog; men den samme Virksomhed udøver Folkeetymologien stadig; i »Mit Livs Eventyr« fortæller H. C. Andersen, at han i sin Ungdom ivrigt læste Elmkvists *Læsefrugter.* Disses Indhold var af

forskellige Forfattere og svarer nærmest til, hvad vi nu med et fremmed Ord kalder Antologi.

Det synes os meget naturligt at give en saadan Samling Benævnelsen Læsefrugter; det var jo Frugter, plukket ud af forskellige Digteres Værker, bestemt til at læses; men at denne Forklaring ikke holder Stik, bliver vi hurtig klar over, naar vi faar at vide, at man i Tyskland netop paa den Tid dyrkede den Slags Antologier og kaldte Samlingerne: Lesefrüchte, ɔ: udvalgte Frugter fra Digteres Værker. Der kan bringes mange Eksempler paa denne Folkeetymologiens Tendens til at bringe Mening i Fremmedord. Et udmærket Eksempel herpaa er *Jubelaaret*, som Katolikkerne fejrede i Fjor. Jubelaar fejredes oprindelig hvert 100. Aar, nu hvert 25. Aar, og der bliver da givet gratis Aflad; der er altsaa god Grund til *juble*, mener Folkeetymologien. Ordet hører imidlertid hjemme i det jødiske Ritual og hænger sammen med det hebraiske Ord: *jobel* = *Basun;* det er altsaa det Aar, hvor man blæser meget i Basun, *Basunaaret*. *Kinin* hedder i Talesproget ogsaa *Kina*bark; det er en Omtydning af det peruanske Ord for Planten: *Quinquina*. *Charlotter* er en udmærket Løgart; de er imidlertid ikke opkaldt efter nogen Frk. Charlotte; de burde kaldes Skalotter eller Chalotter, da Benævnelsen maa afledes af Ascalonium, en By i Palæstina, hvorfra man tidligere fik Skalotløgene. Søsterkage er ikke en Kage, der er lavet af ens Søster; men en Kage, der stammer fra Byen *Soest* i Westfalen. Ordet Søsterkage har altsaa samme Oprindelse som Wienerbrød og Franskbrød; de har alle deres Benævnelse fra det Sted, hvor de oprindelig blev lavet. Et andet Ord, som Folkeetymologien har formet meget om paa, er *Merskum*. Det er den store franske Sprogforsker Vendryès, der har givet Forklaringen derpaa. Fabrikanten, der begyndte med at fabrikere Merskumspiber, hed Kummer (udtalt paa fransk: Kymær med Tryk paa sidste Stavelse); Merskumspiben blev derfor opkaldt efter Fabrikanten: pipe de Kummer (udt.: pip dö Kymær); men snart glemtes Manden Kummer, og man opfattede saa Betegnelsen: pipe de Kummer som pip d'écume de mer (udt.: pip decym dö mær) d. v. s. Pibe af Havskum; dette oversatte Tyskerne som Meerschaum, og fra Tysk har vi faaet Ordet: *Merskum*. Paa Fyn omtydede man den franske Benævnelse for Drainrør: Souterrains (udt.: suteræng med Tryk paa sidste Stavelse) ɔ: underjordiske Rør som Sutterender. I Syd-Sjælland kaldte man tidligere en Karrusel for en *Køre-sel*. Ouverture bliver endnu af mange opfattet som: Overturen, og en Kongres bliver af en Bonde i en af Anton Nielsens Historier i »Fra Landet« opfattet som *Kongerejsen*. Et morsomt Eksempel paa en Folkeetymologi frembyder Udtrykket *den sorte* Kunst. Dette Udtryk er en Oversættelse af det tyske Schwarzkunst; men dette er igen en Oversættelse af latinsk: *nigromantia*, der ogsaa betyder Sortkunst; Latinerne har imidlertid misforstaaet det græske: nekromanteia, der betyder Besværgelse af de døde (nekrós betyder *Lig;* vi har Ordet i *Nekrolog* ɔ: en Mindetale eller et Mindeskrift over en død); Romerne forvekslede nekros med *niger*, der betyder *sort*, og fra denne latinske Folkeetymologi stammer Tyskernes Schwarzkunst og vort: *den sorte* Kunst. Et andet Udtryk, som grænser op til Folkeetymologien, er *Hokuspokus*. Det stammer fra den latinske Messe; ved Altergangen, naar Altrets Sakrament blev frembaaret, sagde Præsten: »Hoc est corpus meum ɔ: dette er mit Legeme; dette beholdt Folket, efter at den latinske Gudstjeneste var forsvundet, i Betydningen: *Fiksfakserier*. Udtrykket: At være Karl for sin Hat er en gal Oversættelse fra Tysk; man har der Udtrykket: er ist Kerl für seine Hut ɔ: han er en Karl paa sin Post. Die Hut betyder nemlig *Post* paa Tysk, mens der *Hut* betyder Hat. Udtrykket: at være i sit *Es* har intet med *Esset* i et Spil Kort at gøre; det er en Oversættelse af det franske: être à son aise (udt.: ætre a sån æs), der betyder at have det godt og behageligt; *aise* betyder Velstand, Behagelighed. Man kan paa denne Maade blive ved med at opregne Eksempler paa, hvordan Fremmedord er blevet omtydet.

Aarhus Bysegl fra 1672. Det viser et Hus med tre Aarer i, idet man har misforstaaet Byens Navn og troet, at det kom af et Hus med Aarer. Byen hed oprindelig Aarus, som er afledt af det oldnordiske Ord árósS, der betyder Aamunding.

Med særlig Forkærlighed har Folkeetymologien kastet sig over Stednavne. Stednavnene er jo meget gamle, og de Ord, der har givet Stedet dets Navn, er ofte i Tidens Løb forsvundet og lever ikke mere i Sproget; man søger da at nærme Stednavnet til nulevende Ord og paa den Maade at faa en

Slags Forklaring paa, hvorfor Byen hedder det, den hedder. Vi saa i Historien om Mäuseturm, hvordan man lavede en hel Historie for at forklare Navnet. Den samme Omformning af Stednavne kan vi ogsaa finde paa Dansk. Lad os begynde med Landets næststørste By: *Aarhus*. Den hed oprindelig *Aarus*, som man maa aflede af oldnordisk *ár-óss* ɔ: Aaens Munding (det samme Ord *-óss* findes i *Randers* egentlig: Randar-óss, egentlig: *Rand*aaens Munding); Tiden gik, og *óss* forsvandt af Sproget, og saa antog man for at faa Forklaring paa Navnet, at det kom af Aar-hus ɔ: et Hus med Aarer; Aarhus' Byvaaben er den Dag i Dag et Hus med tre Aarer i. *Hinds*gavl er ikke kaldt op efter en Hind; dets ældre Form er nemlig *Hægnæths*gavl af gammeldansk: *hægnæth*, ɔ: en Indhegning. Vi har en Mængde Stednavne, der begynder med *Fugle-*, saaledes Fuglevad-Møllen, Fuglevang, Fuglehegn o. s. v.; oprindelig havde disse Ord ikke noget med *Fugle* at gøre, men hed Folevad, Folevang, Folehegn; *Fole* begyndte at forsvinde af Sproget, og straks indfandt Omtydningen Fugle sig. Der er en anden Række Stednavne, der begynder med *Brænde-:* Brændeholt, Brændegaard, Brændekilde (paa Fyn; Danmarks store Sprogforsker Rasmus Rask fødtes der); Brænde er en Omtydning af *Bregne*, der ogsaa findes i Stednavne som Bregentved, Bregningegaard o. s. v. *Dreiø* kommer af det gamle Ord *dragh*, som ogsaa findes i *Dragør*, og som betyder: en smal Landstrimmel; de har ikke noget med det tyske *drei* at gøre! Om Navnet Ringkøbing har der dannet sig et helt Sagn. Navnet skal efter dette Sagn stamme fra Kristian den Tredjes Tid. Kongen kom en Gang til Byen, og han sendte da sine Tjenere af Sted for at bestille Logi; de vendte imidlertid tilbage med uforrettet Sag og meldte, at der var ikke et Logi at opdrive, hvorpaa Kongen skal have udraabt, at det var en *ringe Køb*ing; dette Udraab skulde da have givet Byen dens Navn. *Ringkøbings* oprindelige Navn er imidlertid Rænnukøping, ɔ: den Køb ing (By), der ligger i Rænnum. Om Odense fortælles det, at dens Navn skal stamme fra Friggas Udbrud, da hun kom kørende med Odin: »Odin se.« *Odense* kommer af *Odins Ve*, ɔ: Odins Helligdom; der har ligget en Helligdom for Odin der, hvor Odense nu ligger. *Malmø* skal saaledes have sit Navn fra Sønder-malen mø, og man viser endnu paa Torvet den Sten, hvormed denne skrækkelige Daad skulde være fuldbyrdet. Det virkelige Forhold er det, at det kommer af Malm-öghe, hvis ældste Form er: Malmhauge, ɔ: Sandhøjene, idet Malm = Sand og hauge = Bakke. I Schweiz ligger Bjerget *Pilatus*, ved hvilket der tidligere var en Sø, og der fortælles mange Sagn om, hvordan *Pilatus* har været i Forbindelse med dette Bjerg; Bjergets Navn kommer nu af to keltiske Ord: *pil*, ɔ: Bjerg, og *lat*, ɔ: Vand; Ordet Pilatus er saaledes ikke andet end: *Bjergsøen*, og Navnet har oprindelig været givet til Søen ved Bjerget og er senere ogsaa blevet Benævnelsen for Bjerget selv.

Mange Udtryk, som lever i Folkemunde, er blevet forvansket, fordi de Kulturforhold, de svarer til, er blevet forandret. Der skal kun nævnes et Par Eksempler paa dette. Vi har et Udtryk som: en *Spidsborger*. Af de fleste vil det vel nok blive opfattet som den Borger, der er i *Spidsen;* det skulde egentlig hedde en Spydborger, da det er en Oversættelse af det tyske Spiessburger; i det 17. og 18. Aarhundrede var alle Borgerne nemlig Medlemmer af Byernes Borgervæbninger; Udtrykket: Spidsborger blev derfor hurtig en Benævnelse for den vadskeægte, adstadige Borger. Et andet Udtryk, som er blevet omtydet paa Grund af forandrede Forhold, er: Der er Ugler i Mosen. *Uglerne* plejer jo ikke at være særlig farlige for Menneskene; Udtrykkets oprindelige Form er: Der er *Ulve* i Mosen, og saa kommer der Mening i Sagen. Ulvene blev udryddet i det 17. og 18. Aarhundrede her i Landet, og saa var der ingen Grund til at sige: »Der er Ulve i Mosen« længere; saa hittede man paa at sætte *Ugler* i Stedet for.

Alle de her anførte Folkeetymologier er Omtydninger, der er foregaaet halvt eller helt ubevidst; man har ikke forstaaet eller ikke kendt det gammeldags Ord eller Fremmedordet, og man har saa hjulpet sig, som man bedst kunde. Der findes imidlertid en anden Gruppe Folkeetymologier, de bevidste Folkeetymologier, hvor Menigmand med et lunt Blink i Øjet giver et Fremmedord en komisk Betydning. De første Cykler hed Velocipeder; det blev i Folkemunde til: Væltepetre; Piedestal bliver til Peterstal o. s. v., o. s. v.

De ubevidste Folkeetymologier bliver sjældnere og sjældnere i vore Dage. Grunden dertil maa søges i den grundige Dansk undervisning, som gives i Skolen, med udførlig Forklaring af Fremmedord og gammeldags Udtryk, Fremmedordenes hyppige Forekomst i Aviser, hvorved de bliver mere kendt, samt Folks mere og mere overhaandtagende Brug af Leksikon, hvor de kan faa alt det forklaret, som de ikke forstaar. Næsten ethvert Hjem har i vore Dage et Leksikon.

HENRY A. STEEN

Maleren og Billedhuggeren Johannes Kragh, der har udført saa mange Glasmalerier til Landets Kirker, er ogsaa Mester

S-Broen ind til den inderste Slotsgaard. Den er svunget som et S for at tvinge Angribere til et Stykke Vej at passere med Siden vendt mod Forsvarerne. Broen blev sat om af Christian V. (se Gelænderet). I Baggrunden staar Christian IV.s pragtfulde Porttaarn (1620) „Fangetaarnet". Under Gennemkørslen var der Fangehuller dybt nede i Jorden.

Sal i Kongefløjens Stueetage med gotiske Møbler og med lidt senere udførte Gobeliner.

„Leonora Christina Værelset" paa Kongefløjens første Sal. I Midtermontien ligger „Jammersminde". I den bageste Vindueslysning hænger to Portrætter af hende. Paa Bagvæggen ses det store Billede af hendes Halvbroder, den udvalgte Konge Prins Christian, som døde før Christian IV, og hans Gemalinde.

SAM. EYDE

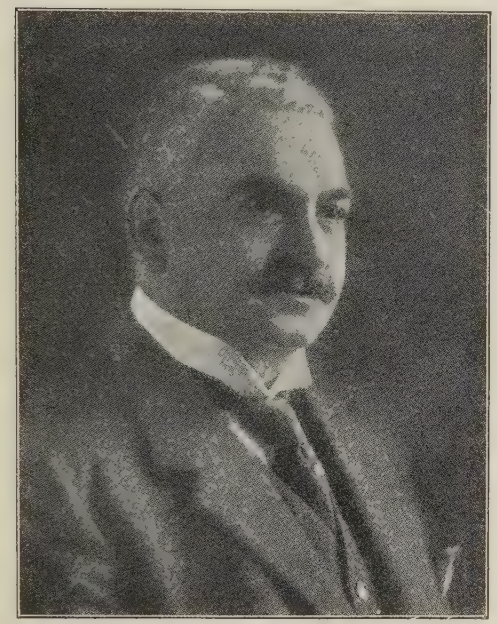

„Den Ungdom, jeg har søgt at knytte til mig, har ikke anset Arbejdet som en tør Pligt, men er gaaet til det med Glæde, og har i sin Stræben fremover dog bevaret et varmt Hjerte for sine Medmennesker og i sin Jagt efter Lykken aldrig glemt, at den havde et Fædreland." Sam. Eyde.

Vore Dages Ingeniører kan i mange Henseender sammenlignes med de gamle Eventyrdigtere, hvis Fantasi fremtryllede mægtige Aander, der paa udvalgte Menneskers Bud paa et Øjeblik bar disse gennem Luften til det ønskede Sted, beherskede Vind og Vand, og som ved Befalingen »Dæk dig, Dug« tryllede de lækreste Retter og de lifligste Vine frem, mættede selv den stærkeste Sult. Som Børn har vi med betagende Undren læst om disse Aander i Digtningens skønne Verden, som voksne ser vi nu, at Eventyret er ved at blive til Virkelighed, takket være geniale Opfindere og fremragende Ingeniører, som ikke blot har vist sig i Besiddelse af Eventyrdigterens Fantasi, men tillige har haft Evner og Energi til at virkeliggøre Eventyret. Flyvemaskinen er blevet Aanden, der fører Menneskene gennem Luften, elektriske Kraftstationer udnytter Naturkræfterne, lægger selv de største Vandfald med deres Millioner af Hestekræfter i Baand, og Trylledugen, der kan skaffe Mad til Veje paa Ordren: »Dæk dig, Dug« eksisterer ikke blot i Fantasiens Verden, idet det er lykkedes at øge Jordens Ydeevne betydeligt, saa den kan brødføde langt flere Mennesker end før. Trylledugen er et hvidt Gødningsstof, Salpeter, som ved Udnyttelse af Vandkraften i norske Elve er udvundet af selve Luften. Dette lyder som et Eventyr, men Norgessalpeteret er imidlertid en glædelig Virkelighed, der i den sidste halve Snes Aar er blevet kendt over hele Verden; det er fra Norden gaaet sin Sejrsgang gennem Landene som H. C. Andersens Eventyr for næsten et Aarhundrede siden.

Hvor overordentlig vigtig denne Opfindelse er for Menneskeheden, vil man let forstaa, naar man hører, hvilken Rolle Salpeter spiller som Gødningsmiddel i det moderne Landbrug. Dette maa paa Grund af Befolkningens stadige Vækst søge at udnytte Jorden mere og mere og gøre dens Ydeevne større og større for at undgaa Dyrtid og Hungersnød, men en intensiv Dyrkning kræver, at der tilføres Jorden store Mængder af Næringsstoffer til at fremme Planternes Vækst, den naturlige Gødning er langt fra tilstrækkelig, der maa anvendes megen kunstig Gødning, for at Afgrøderne kan blive tilfredsstillende. I Særdeleshed maa der tilføres Kvælstof, da Planterne behøver dette for at danne de uundværlige Æggehvidestoffer, og der findes som Regel oprindelig kun lidt deraf i Jorden; men det er netop den vigtigste Bestanddel af Salpeteret, saa dettes Betydning tiltager med Befolkningen.

Og der findes desværre ikke uudtømmelige Salpeterlejer; kun i Chiles regnløse Bjergegne finder man Salpeter i betydelig Mængde, og da der bruges overordentlig meget deraf, siden 1870 saaledes 75 Millioner Tons, vil det en Gang slippe op. Hvornaar dette vil ske, er ikke let at beregne, man har haft meget forskellige Meninger desangaaende. Saaledes mente de chilenske Salpetermyndigheder før 1880, at der maatte være Salpeter nok til Verdensforbruget i 150 Aar; men 1888 fandt de, at Lejerne sikkert vilde være tømt allerede omkring 1913, og skønt de ved Aarhundredskiftet forlængede Fristen til 1940, stod det dog i en Aarrække klart, at det var nødvendigt at fremstille Salpeter ad kunstig Vej, for at undgaa en Verdenshungersnød i en overskuelig Fremtid. Imidlertid ændredes denne Opfattelse atter i 1913, da Generalinspektøren over den chi-

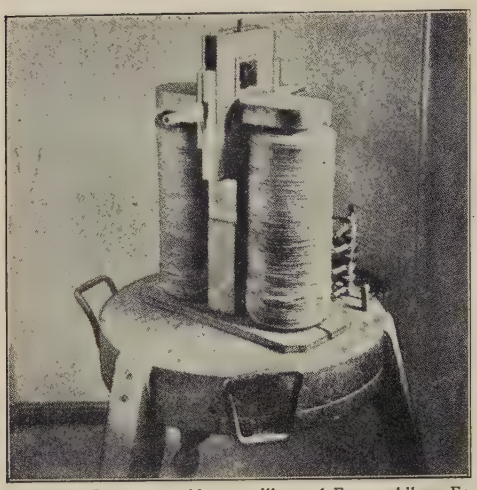

Den første Forsøgsovn blev opstillet ved Frognerkilens Fabrik i Juni 1903. Der anvendtes en Vekselstrøm af 50 Perioder og 5000 Volt.

lenske Salpeterindustri, Francisco Castillo, fastslog efter indgaaende Undersøgelser af Lejernes Rumfang, at der endnu var Salpeter tilbage til 200 Aar efter det daværende Forbrug at dømme — næsten 3 Millioner Tons aarlig.

Før Castillo gjorde denne glædelige Opdagelse, var det imidlertid lykkedes at fremstille Salpeter i større Mængde af Luftens Kvælstof. Som bekendt er næsten de fire Femtedele af Luften Kvælstof; men Planterne kan ikke optage dette i den fri Tilstand, de maa have det tilført i en kemisk Forbindelse, som en Del af et andet Stof, for at kunne optage Næring derfra, og det bedst egnede Stof derfor er Salpeter.

Kemiske Forskere har da ogsaa i flere Aarhundreder søgt at binde og nyttiggøre Luftens Kvælstof, allerede i 1781 paaviste Englænderen Cavendish, at der kunde dannes Salpeter af Luften, og siden har talrige Videnskabsmænd beskæftiget sig med Spørgsmaalet, nævnes kan Lavoisier, Pristley, Robert Bunsen, Bøttger og mange andre; men det blev kun vanskelige og kostbare Laboratorieforsøg, der ikke havde praktisk Betydning, før Bradley og Lovejoy i 1902 ved Niagara anlagde en stor Forsøgsfabrik og søgte at fremstille Salpeter af Luftens Kvælstof ved Udnyttelse af Bøttgers Opdagelse af, at der dannedes Salpetersyre, naar man lod elektriske Induktionsgnister slaa gennem Luften, — idet de lod en Kreds af Elektroder rotere forbi en anden fast Elektrodekreds. Salpeterfremstillingen blev imidlertid for dyr paa denne Maade og maatte opgives som urentabel et Par Aar senere efter talrige kostbare Eksperimenter.

Det var saaledes ikke Videnskabsmændenes opmuntrende Resultater, der i 1903 fik den norske Ingeniør Samuel Eyde til at gøre en Række Forsøg efter en anden Metode; men det var et Ønske hos ham om at udnytte Vandkraften i de norske Elve i Industrien, og vel at mærke inden for en Industrigren, hvor der den første Tid fordredes saa lidt Arbejdskraft som muligt, da Norge ikke havde overflødigt Mandskab, og desuden ønskede han at skabe en Industri, der kunde danne Grundlaget for nye Virksomheder, for andre Industriforetagender. Eyde fandt, at Salpeterfremstillingen i alle Henseender egnede sig godt herfor, og hans Forsøg lykkedes forbavsende hurtigt og godt. I 1905 byggede han sin første Forsøgsfabrik, der beskæftigede 39 Mand, nu lever godt 30,000 Mennesker af at fremstille Norgessalpeter, ved den første Fabrik udnyttedes 2500 Hestekræfter, nu er Tallet omkring en halv Million.

Sam. Eyde, der fra første Færd har været Sjælen i dette Arbejde, er stadig Generaldirektør for den kæmpemæssige Virksomhed, og hans Liv er ikke blot interessant, fordi det følger og viser den norske Storindustris Udvikling; men ogsaa fordi han kan være et lysende Forbillede for den handlekraftige, fremadstræbende og viljestærke Ungdom, han er den stoute, retliniede Høvdingeskikkelse, som alle beundrer, som alle ærer.

Kort over Telemarken.

Eyde, der tilhører en gammel anset norsk Skibsrederslægt, er født d. 29. Oktober 1866 i Arendal. Drengene fra denne By er kendt viden om som kække Søgutter, og Eyde stod ikke tilbage for nogen, allerede som seksaarig sejlede han i sin egen Baad, og et Par Aar senere havde han med sine Hænder rørt Fløjknappen paa

Maskinhallen i Saaheim Kraftstation, der udnytter et Fald paa 260 m i Maaneelven mellem Mosvand og Tinnsjø og kan omsætte indtil 150,000 Hestekræfter i elektrisk Energi.

Stormasten af de fleste Skibe, der hørte hjemme i Arendal. Som ganske lille Purk kunde han rigge sin egen Baad, og det varede ikke længe, før han ogsaa kunde bygge sig sin første Kano, der blev efterfulgt af flere andre. Skolearbejdet interesserede ham derimod kun lidt, hele hans Hu stod til Søen, og hans Fader skaffede ham da Plads som Volontør paa Korvetten »Nornen«, hvad der fik afgørende Betydning for hans Fremtid. Her lærte han nemlig en Skare jævnaldrende Kadetter at kende, som han fik Respekt for og kom til at beundre, da de ikke havde mindre Mod og Eventyrlyst end han, men tillige maalbevidste og energiske stræbte at faa saa stor Indsigt i deres Arbejde og at erhverve saa mange Kundskaber som muligt. Han lærte af dem, at Livet kræver mere af sin Mand, end at han er den første i Leg, den dristigste paa Søen, det fordrer tillige, at han gør en alvorlig Indsats for at blive en dygtig Samfundsborger, og han bestemte derfor, at han vilde i Skole igen, naar Togtet var endt. Forældrene gik med Glæde ind paa hans Plan, og han blev sendt til Kristiania, hvor han med stor Flid kastede sig over Studierne og blev Student fra Gjertsens Skole 1885, hvorpaa han gennemgik Officersskolen og blev Officer i Reserven. Derpaa rejste han til Tyskland og studerede Ingeniørvidenskab ved den tekniske Højskole i Charlottenburg, bestod sin Eksamen 1891 med Udmærkelse og vandt endog Højskolens Fortjenstmedaille for en Prisopgave. »Jeg glemmer aldrig,« har han selv siden udtalt, »min Fars Glæde, da han en Paaskemorgen løftede paa Servietten ved Frokostbordet og fandt et Etui med Højskolens smukke Medaille i, jeg havde holdt det hemmeligt for de gamle for ikke at skuffe dem, om det ikke skulde lykkes mig at vinde Prisen.« Dette Træk og denne Udtalelse er karakteristisk for Sam. Eyde, han tænkte altid i første Række paa at glæde sine Forældre.

Med særlig Forkærlighed havde han ved Højskolen studeret teknisk Mekanik og Brobygning, og han fik kort efter Eksamen Lejlighed til at vise sin Dygtighed, idet han blev ansat som Ingeniør i Lübeck, og her byggede han den bekendte Mühlenbrücke, som er en meget stor Hængebro, hvis Konstruktion er af en ganske ny Art. Byens Trafikforhold skulde paa dette Tidspunkt ogsaa omlægges, Eyde kom til at beskæftige sig med baade Havne- og Jernbaneanlæg og høstede mange Erfaringer, der senere kom ham til stor Nytte ved internationale Konkurrencer.

I 1897 vandt han saaledes sammen med den kendte tyske Ingeniør C. O. Gleim første Præmie for en Plan til Omordning af Kristiania Havne- og Stationsforhold og 1899 tredie Præmie for Byggeplan til Københavns nye Centralbanegaard ved store internationale Konkurrencer, og de følgende Aar deltog han i Anlæg og Ombygning af Havne og Stationsbygninger rundt om i hele Skandinavien, dog særlig i Stockholm, Göteborg, Helsingborg og Malmø.

Skønt Eydes Indsats ved disse Kæmpeforetagenders Løsning var tilstrækkelig til at gøre hans Navn udødeligt, saa skulde hans Livs Hovedopgave dog blive en helt anden. Udnyttelsen af Norges Vandkraft var et Problem, der havde beskæftiget ham meget allerede under Opholdet i Tyskland, hvor han havde beundret den store Kraftoverføring fra Laufen til Frankfurt. Efter sin Hjemkomst undersøgte han Spørgsmaalet nærmere og fandt snart, at det vilde være saare let at faa Vandkraften

Olaf Kristian Bernhard Birkeland (1867—1917), som skaffede Eyde „Lynet“ til at fremstille Salpeter med. Han er endvidere berømt for sine Undersøgelser over Nordlyset og over Solpletterne; han opstillede den Hypotese, at Nordlyset fremkaldes af Katodestraalerne, som udgaar fra Solen og indsuges mod Jordens Magnetpoler, og Solpletternes Antal retter sig efter Summen af Planeternes Tiltrækningskræfter, som er meget forskellige.

Rjukan 1905. Bjørnson skildrer med stor Kunst i „Arne", hvorledes det nøgne Fjeld bliver klædt med „furu og lyng og ener og bjørk". Eyde har paa faa Aar klædt denne Ødemark ved Rjukan med Hus ved Hus og skabt Nordens mest moderne By.

omdannet til nyttig Energi, til Elektricitet, hertil var der gode Forbilleder rundt om i Verden; men vanskeligere var det af afgøre, hvad den indvundne Elektricitet skulde bruges til, da der ikke i hele Landet fandtes nogen større Industri, som kunde aftage elektrisk Kraft i det Omfang, der her vilde blive Tale om, og Norge var saa tyndt befolket, at der ikke kunde afses mange Mennesker til at skabe en ny Industri i Kæmpeformat. Han vendte derfor — som vi tidligere har hørt — sin Opmærksomhed mod Kvælstofindustrien, mod Salpeterfremstillingen og fandt snart, at Grunden til at Forsøgene ved Niagara faldt saa uheldigt ud, laa i Ovnenes Konstruktion, de optog for smaa Energimængder, hvorved Anlægs- og Driftsudgifterne ikke kom til at staa i et rimeligt Forhold til Udbyttet. Der maatte konstrueres en Ovn, som kunde omsætte mere Energi, en Ovn, der var mere besparende i Driften.

Medens Eyde eksperimenterede med at løse dette Problem, førte Tilfældet ham uventet sammen med en Mand, der netop havde gjort en Opfindelse, som han endnu ikke selv forstod Betydningen af; men som, hvad der snart viste sig, overvandt alle Vanskeligheder for Eyde. Manden var Professor Kristian Birkeland.

De to Mænd mødtes i et Selskab hos Statsminister Gunnar Knudsen, hvor de kom til at drøfte en Række elektrokemiske Spørgsmaal, der interesserede dem begge meget. I Samtalens Løb kom Eyde da til at sige: »For Øjeblikket interesserer jeg mig mest for at faa fat i de allerstørste Lyn, som overhovedet kan skaffes ned her paa Jorden.« Hvortil Birkeland svarede, som om det var den naturligste Ting i Verden: »Det kan jeg skaffe Dem. Slige Lyn har jeg nemlig allerede.« Og derpaa forklarede han, hvorledes han en Dag kort før, medens han eksperimenterede i sit Laboratorium, havde opdaget en elektrisk Gnistrække, som ikke lignede nogen, han før havde set, den gik hverken i lige Linie eller i Zigzag som et Lyn, men i en Halvrunding. Han var snart blevet klar over, at det skyldtes en Magnet, som trak Gnistrækken over til den ene Side i en Bue. Forsøget var gjort med Enkeltstrøm, og da han senere havde prøvet med Vekselstrøm, trak Magneten Gnisterne til begge Sider, saa der dannedes en bred Flammeskive lodret paa Kulspidsernes Forbindelseslinie. Efter denne Forklaring forstod Eyde, at han her sikkert havde de »Lyn«, der kunde hjælpe ham, og de besluttede allerede den næste Dag at foretage de første Forsøg, der hurtigt lykkedes over Forventning. Lysbuen frembragte en Temperatur paa 3—4000 Grader, som muliggjorde Kvælstoffets og Iltens Forening til Kvælstofilte i

Rjukan er nu en henrivende Haveby med brede Gader, store Parkanlæg og smukke Villaer, udstyret med alle Nutidens Bekvemmeligheder. Eyde forstod, at „eget Bo er bedst" og hjalp saavel Funktionærerne som Arbejderne til at faa deres egne Huse.

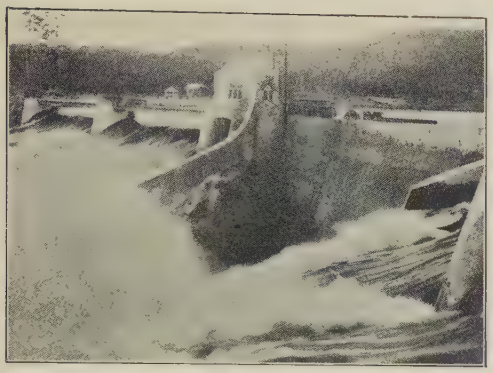

Af Vandmasserne ved Svælgfos udvindes 40,000 Hestekræfter. Overalt ved Kraftværkerne er der bygget mægtige Bassiner, saa man kan regulere Vandtilførselen. Flere Gange er der sket alvorlige Dæmningsbrud, men Eydes dygtige Ingeniører og Arbejdere har formaaet at overvinde alle Vanskeligheder.

langt større Udstrækning end før, hvorved der kunde opnaas en rentabel Fabrikation af Salpeter.

De første praktiske Forsøg paa Kvælstofforbrænding efter denne Metode blev gjort 1903 med en Hesteskomagnet og en mellem dennes Poler anbragt Kobberkasse paa 30 cm Højde, 20 cm Bredde og 3 cm Dybde. (Se Fig. 2). Kassen dannede Forbrændingsrummet, den omsluttede Elektroderne, hvorfra Flammeskiven udvikledes, og var forsynet med Rør for Tilførsel af Luft og Bortledning af det dannede Kvælstofilte, som ved Tilsætning af Kalk bliver til Salpeter. Ovnen var saaledes meget enkel og ret primitiv; men den omsatte dog en Energi paa ikke mindre end fem Hestekræfter.

I Efteraaret 1904 blev den første Ovn til industrielt Brug for ca. 400 Hestekræfter sat i Gang, og Aaret efter indrettedes en Salpeterfabrik i Telemarken ved Notodden med 3 Ovne paa ialt 2500 Hestekræfter, nu skulde Luften for Alvor omdannes til Salpeter. Fabrikationen gik ogsaa udmærket, der var Vandkraft nok, der var rigeligt af Kalk, og Luften indeholder uudtømmelige Mængder af Kvælstof, idet der er udregnet, at der over hver Kvadratkilometer af Jorden findes Kvælstof til Salpeter for mindst 25 Aars Verdensforbrug, og Jordens Størrelse er 509950714 Kvadratkilometer. Alligevel var der mange, som frygtede, at den nye Industri vilde volde Ulykker.

Det er almindelig kendt, at man i Lokomotivets Barndom var ængstelig for, at Luften vilde blive forpestet af Røgen, saa Fuglene vilde dø; nu blev man bange for, at Eyde skulde tage saa meget Luft, at man ikke kunde leve; og da den følgende Sommer blev meget regnrig i Telemarken, kom der hurtig Rygter i Omløb, at det skyldtes Eydes Fabrik, som havde taget alt det faste ud af Luften, saa der kun var det vaade tilbage.

Efterhaanden fortog denne uberettigede Frygt sig imidlertid, og de praktiske Forsøg i Landbruget med det fabrikerede Salpeter viste, at dette i flere Henseender, navnlig paa sandet Jord, var bedre som Gødningsstof end Chilesalpeteret, derfor fik det kun ringe Indflydelse paa Salget, da Castillo i 1913 opdagede, at Salpeterlejerne i Chile var betydelig større, end man havde antaget. Verdenskrigen gjorde ogsaa sit til, at Efterspørgslen efter Norgessalpeter steg, idet store Mængder deraf blev anvendt til Fremstilling af Krudt.

Produktionen kunde saaledes stadig øges, Fabrikkerne ved Notodden blev udvidet til 40,000 Hestekræfter, Energien hertil blev taget fra Svælgfos, og senere blev der anlagt et Kraftværk paa 15,000 Hestekræfter ved Lienfos. Langt større blev dog Anlæggene ved Rjukan, hvor Vemork Kraftværk blev sat i Drift 1911 med 120,000 Hestekræfter, som da var det største Vandkraftanlæg i Verden, og ved Saaheim aabnedes senere et Værk paa næsten samme Størrelse, tilsammen kan disse to Værker i fuld Drift udnytte godt 300,000 Hestekræfter, der anvendes i Fabrikkerne ved Rjukan til Salpeterfremstilling, og foruden disse Kraftværker i Telemarken er der i Bergenhus Amt anlagt et stort Værk paa 140,000 Hestekræfter ved Aarsdalselven. Tilsammen kan Værkerne nu udnytte over 500,000 Hestekræfter, der aarlig kan producere ½ Million Tons Salpeter, de anvendes dog for Tiden ikke alle dertil.

Disse mægtige Anlæg har naturligvis kostet svimlende Summer; det var nødvendigt for Eyde at rejse den ene Million Kr. efter

Et Hjørne af et Pakkeri for Norgessalpeteret og de øvrige fremstillede Produkter. Skønt der til Stadighed har været gode Afsætningsmuligheder, kræves der dog store Lagerlokaler, da der aarlig kan fremstilles ca. ½ Million Tons Kunstgødning. Man indser let, at Norge har faaet en virkelig Storindustri.

Notodden Salpeterfabrikker var de første, som i større Stil omdannede Luftens Kvælstof til kunstig Gødning. De aabnedes i 1905 og udnytter nu 55,000 Hestekræfter. Omkring Fabrikkerne er der rejst en By med godt 7000 Mennesker, som i det væsentlige ernærer sig af Salpeterfremstillingen.

den anden. Allerede i 1905 stiftede han »Norsk hydro-elektrisk Kvælstofaktieselskab«, hvor han som Direktør ikke blot maatte forestaa den tekniske Udvikling, men tillige den administrative og finansielle Organisation, og begge Opgaver løste han med genial Dygtighed. Der var ikke tilstrækkelig Kapital i Norge til at financiere Foretagendet, Eyde søgte derfor Hjælp i Udlandet, først i Sverige, hvor han fik privat Støtte, derefter, da denne ikke slog til, i Frankrig, hvor »Banque de Paris« stillede sin Indflydelse og flere Millioner til hans Disposition, og endelig hos engelske og amerikanske Finansmænd, og overalt lykkedes det for ham at vinde Tillid og at vække Interesse.

Der var ogsaa haardt Brug for Penge, det var ikke blot Anlæggene, der krævede Mønt, andre Vanskeligheder stødte til. Eydes Forsøg havde nemlig vakt stor Opmærksomhed, og man søgte at efterligne dem rundt om i Verden. Det lykkedes den kendte tyske Opfinder O. Schönherr at fremstille en Ovn af en anden Konstruktion, som viste sig at være lige saa driftsbillig som Birkeland-Eydes, og det store Badische Anilin- og Sodafabrik Aktieselskab begyndte en større Konkurrence, som Eyde befrygtede vilde blive meget skadelig, hvorfor han foreslog en Sammenslutning, som gennemførtes saaledes, at der blev dannet tre nye Aktieselskaber. Det var disse, der paabegyndte Anlæggene ved Rjukan, og Udvidelserne skred hurtigt fremad; men Eyde fandt det uheldigt, at Halvdelen af Aktierne i de nye Selskaber var paa tyske Hænder, hvorfor han fik udvirket, at Norsk hydro-elektrisk Kvælstofaktieselskab i 1911 overtog Aktiemajoriteten, og Eyde blev derefter ledende Direktør for samtlige Kvælstofselskaber.

Senere er der navnlig i Tyskland opfundet andre driftsbillige Metoder til at fremstille Salpeter ad syntetisk Vej; men Eydes Selskab var da grundfæstet tilstrækkeligt til at kunne magte Konkurrencen, og Eyde bestræbte sig herefter for, at hans Arbejde i første Række kunde komme det norske Landbrug til gode, han blev selv en landbrugsteknisk Foregangsmand, der købte 11 sammenliggende Gaarde i Jarlsberg og dannede et mægtigt Gods, hvor man ved Maskindrift i stor Stil og ved nye Dyrkningsmetoder gennemførte et rationelt Landbrug, der kunde være et Mønster for Bønderne, da der i alt blev lagt Vægt paa, at Driften kunde svare sig, Forsøgene omfattede ogsaa Havebrug, og der anvistes en udvidet Dyrkning af Køkkenurter.

Men heller ikke dette Arbejde lagde Beslag paa alle Eydes Kræfter. Han organiserede flere andre kemiske Storindustrier i Norge, navnlig Grundlæggelsen af Fabrikker til Udvinding af et vigtigt Slibemiddel, Karborundum, endvidere Aluminium og Kalciumkarbid, der bruges til Fremstilling af Acetylengas, ogsaa Kobberindustriens Udvikling tog han direkte Del i, og hans enestaaende Foretagsomhed udviklede Energien i hele den norske Industri, saa den tog nye store Opgaver op, hvortil den udnyttede Vandfaldene i langt større Udstrækning end før, og Eyde er saaledes dels ved sit eget Værk og dels ved den Indflydelse, han har haft, blevet Skaberen af vor Tids norske

Storindustri. Ogsaa Politikken har han haft Indflydelse paa, og i 1920 blev han norsk Minister i Polen.

Eyde har ikke blot interesseret sig for Industriens tekniske Udvikling, ogsaa de sociale Spørgsmaal, der samtidig rejste sig, har han taget sig af. Kraftstationerne og Fabrikkerne kom til at ligge i delvis øde Egne; paa Notodden boede der i 1905 omkring 400 Mennesker, og ved Rjukan var der saa godt som ingen Bebyggelse, der maatte saaledes skaffes Boliger til Arbejderne og Funktionærerne, og Selskabet laante dem Penge under gunstige Vilkaar, saa de kunde bygge egne Hjem. Paa Notodden bor der nu over 7000 Mennesker, og Rjukan er næsten dobbelt saa stor. Den er Nordens mest moderne By med brede Gader, store Parkanlæg og smukke Villaer, en henrivende Haveby med elektrisk Lys, Varme og Kraft og udstyret med alle Nutidens Bekvemmeligheder, saa selv forvænte Turister intet finder at kritisere.

Arbejdsforholdene har ogsaa været usædvanlig gode, Eyde har haft en sjælden Evne til at skaffe sig de rette Folk, og han har bygget sit Førerskab paa personlig Tillid og Forstaaelse, paa et godt Kammeratskab; han har begejstret alle for deres Arbejde og har stedse forstaaet at opmuntre det personlige Initiativ, saa de fra den øverste Ingeniør til den yngste Medarbejder har bestræbt sig for at yde det bedste. Da han desuden altid selv er gaaet foran i Arbejdet og har vist, hvorledes Vanskelighederne kan overvindes, er det forstaaeligt, at alle Medarbejderne betragter ham som den ideelle Chef og ikke har givet op over for de Uheld og den Modgang, der navnlig i de første Aar ramte Selskabet, men tværtimod fik mere Energi, naar Dæmninger sprængtes af Vandet, og naar Ovne brændte i Stykker. Der har da ogsaa været meget lidt Afgang blandt Medarbejderne, de bliver der i Reglen til deres Død; ved Notodden findes der saaledes endnu 30 Mand, der har været med fra Begyndelsen. At Afgangen i over 20 Aar har været saa ringe, skyldes ogsaa dette, at Eyde med Forkærlighed har valgt unge Mænd til sine Medarbejdere, i en Tale til de norske Studenter har han engang sagt desangaaende: »Der er een Ting, som mere end noget andet har bidraget til det Held, som har fulgt os i den industrielle Udvikling, vi har skabt, og det er, at jeg næsten udelukkende har benyttet unge Mænd til at drive Værket. Denne Udtalelse kan maaske synes underlig, men jeg forsikrer Dem, at det var Mangel paa Erfaring, som i sin Tid skabte denne vor Industri. Det vil ikke sige, at det er Mangel paa Erfaring, som har udviklet den; men Erfaringen har vi samlet os selv. Hvis jeg havde taget Hensyn til den Tvivl og Nølen, som de saakaldte Autoriteter fremkom med, vilde Norge i Dag ikke have haft sin Salpeterindustri.« Ungdommen kunde Eyde bruge, den havde ikke de forudfattede Meninger, men var villig til at tage fat uden Tvivl med Tro og Sejrsvilje, i Pagt med den har han udført sit Arbejde.

Eydes Værk er et Virkelighedens Eventyr, der har Bud til Ungdommen i alle Lande, og han selv bliver ikke blot i Norge, men over hele Europa hyldet som Eventyrprinsen, der er stor som Samfundsborger, men størst som Menneske.

JENS PEDERSEN

I 1911 aabnedes Vemork Vandkraftanlæg, som er Verdens største af den Art. Man ser paa Billedet den øverste Del af de 10 mægtige Trykrør, som har en Længde paa 720 m og et Fald paa 300 m. Fra Bassinerne ledes Vandet gennem disse Staalrør, der er 2 m i Diameter foroven og efterhaanden aftager til $1^1/_4$ m, ned til Kraftstationen, hvor dets Tryk udgør 150,000 Hestekræfter, Staalrørene maa da ogsaa være 22 mm tykke forneden, hvorimod de foroven kun behøver at have 8 mm's Tykkelse.

FREDERIKSBORG

Frederiksborg Slot i Christian IV.s Tid efter Maleren Heinrich Hansens Rekonstruktion. Springvandet er anderledes end det nye.

Den fremmede, som gennem Sundet rejser til Danmark, møder som sit første Syn af det Land, han skal besøge, det skønne Kronborgs graa, ornamentprydede Mure. Det var i gammel Tid en Velkomst fra en stolt og militærstærk Nation, som bød sit Goddag! paa en Vis, som i sin Kunst og Virkning var forstaaelig for Skipperne fra England, Nederlandene og de rhinske Byer.

Den, som i København beundrer Slottet, hvortil Kongerne fra Frederik IV til Frederik VI trak sig tilbage for at hvile ud fra Regeringens Byrder og Besvær, det fornemme, stille Frederiksberg, føler Luftningen af Italien og dets fornemme, stille Landslotte, værdige Huse for de trætte Ledere af Statens Politik og Rigernes Styre; værdigt, roligt og mildt breder dets store, okkerfarvede Façade sig mellem Træernes Løv og fortæller om, at vi ogsaa her i Norden vidste, hvorledes den dannede Fyrste skulde leve sine Fritidsstunder.

Men helt forskellig fra dem rejser ude i Nord-Sjælland Frederiksborg sine røde Mure. Murværkets brede Flader var i gammel Tid overkalket med rødt og tegnede med ligeligt delte hvide Furer; Sandstenenes Indfatninger straalede i rødt, Guld og blaat; Spirene med deres rige Forgyldning knejsede op over de grønne Kobbertage og over de stærkt buede, blytækte Taarne. Billedet af den stolte Borg kredses ind af den stille Søs flimrende Spejl, Alléernes grønne Bladhang og de store, regelmæssigt planlagte Haver med deres Urter, Buske og duftende, farverige Blomster. Set under Sommerens blaa Himmel danner det et Billede, enestaaende i Verden, saa fredeligt, trods de murklædte og buksbomhegnede Bastioner, saa idyllisk trods Taarne og Skydeskaar, saa dansk som vel intet andet Slot i vort Land. Elsket af alle Landets Beboere, beundret af alle fremmede, værdsat og gennemforsket af Indlandets og Udlandets Forskere, Kunsthistorikere og Arkitekter er det visselig et af Danmarks Klenodier.

Og Stedet er tungt af Minder. I Slotskapellet salvedes næsten alle de enevældige

danske Konger. I dets Sale blev den Fred undertegnet, som endte den lange Broderkrig med Sverige 1720; paa eller ved Slottet fødtes nogle af Nationens største Personligheder som Christian IV og Leonora Christina.

Da Rigets Styre centraliseredes mere og mere, valgte Kongerne, trætte af den stadige Flakken rundt i Landet fra Kongsgaard til Kongsgaard for der at pleje Ret, overvaage Styret og skaffe Hof og Embedsmænd Forplejning af de der ophobede Levnedsmidler og Naturalafgifter, sig enkelte faste Borge i de forskellige Landsdele til deres Residens. Nord-Sjællands store Skove og fiskerige Smaasøer fristede naturligt de jagtglade og sportselskende Fyrster. Nær Gribskovs mægtige Jagtdistrikter laa en Mængde Herregaarde med fede Enge, egnede for Studeopdræt, og med frodige Marker. Rigt Kirkegods var ved Reformationen kommet i Kongens Eje. Metodisk arbejdedes der nu paa at skabe store samlede Besiddelser for Majestæten, som ret kunde passe for hans Livsønsker. Slottet Hillerødsholm, som var bygget paa nogle Holme i Hillerød Sø, og som havde været i de Gøyers Eje, blev af Frederik II 1560 erhvervet fra Rigens berømte Admiral, Herluf Trolle, som til Gengæld fik Skovkloster ved Næstved, den Gaard, der senere under Navnet Herlufsholm fik saa stort Ry inden for dansk Kulturliv.

Ogsaa Hillerødsholm skiftede Navn. Efter sin kongelige Herre kaldtes det Frederiksborg, og stolt kunde Kongen over Indgangsdørene paa Slottets to Taarne sætte to store Sten med følgende Vers:

Frederik den Anden, god og from,
Hans Naade gjorde dette Bytte,
at Hillersholm under Kronen kom
og Herluf til Skovkloster flytte(d).

Ved Undersøgelsesgravninger fandtes for nylig den anden Sten, liggende som Fyld dybt i Grunden. Den lyder:

Frederiksborg er nu mit Navn,
Konning Frederik lod mig saa kalde.
Af hannem gaar saa vide Sagn
over Herrer og Fyrster alle.

Kong Frederik II byggede sig Kronborg ved Helsingør, Rigets stærkeste Fæstning og en tvingende Trusel mod de letsindige Skippere, som vilde bedrage Rige og Konge for Sundtolden. Men hans Hjerte laa andetsteds, ved Skovenes springende Hjorte og flygtende Vildt, ved det frodige Grønne og ved »de tidlige Violer i Græsset.« Herluf Trolles Borg blev forstørret og ombygget og paa Frederiksborg opholdt han sig, naar han vilde være sig selv og under Jagtridt og Drikkelag føle sig fri og uden Byrder. Slottet fik Navn i Landenes Historie. Af hans store Byggeforetagender staar endnu hele Anlægget paa den yderste Holm. Dertil hører det høje, toetages Hus, straks efter at den besøgende er kommen ind ad den gamle, skønne Port; endnu kaldes det Herluf Trolles Taarn, thi han blev nogle Aar boende paa Gaarden, som Kongens Lensmand. Her ligger ogsaa de runde, faste Taarne som Kongen byggede 1562 og hvorpaa han i svære Jernbogstaver satte sit pessimistiske Valgsprog: Treu ist Wildprecht (Wildbrat). (Troskab maa man jage efter). Af Udlængerne skriver den lange Fløj ved Karouselgaarden ved Vejen mod Fredensborg sig endnu fra hans Byggeperiode.

Kong Frederik II, som erhvervede Frederiksborg for Kronen 1560. Del af Hans Kriegers Billede paa Frederiksborg.

Hovedslottet, som prydedes med Jagttrofæerne, de store Gevirer, over hvert Vindue, var som to Huse, bygget sammen paa Langsiden, omtrent som Egeskov paa Fyn. Det laa midt i den nuværende Slotsgaard; paa den mellemste Holm knejsede Kirken og Lensmandens Hus.

Christian IV overtog Faderens Yndlingsresidens, og følte sig, født paa dette skønne Sted, knyttet til Slottet. Landet havde rejst sig efter Syvaarskrigen; det forholdsvis lille Slot, Faderen havde beboet, blev den store og rige Fyrste for trangt. Kort efter sin Kro-

Møntporten gennem Audienshuset; ad den kunde Kongen bekvemt komme ud af Slottet og ud til Skovene.

ning begyndte han at sysle med storslaaede Byggeplaner, og en til Landet indkaldt Nederlænder, Hans van Steenwinckel, udarbejdede en Model til et storartet Slot, den største og prægtigste Bygning i Norden i de Tider. Arkitekten døde kort efter; men fast efter sin Beslutning gik Kongen i Gang med Byggearbejdet. Det nye Frederiksborg rejste sig i de følgende Aar, som tre Huse, bygget sammen som en trefløjet stor Bygning. I henved 20 Aar byggede Kongen trods Krige og anden Modgang paa sit Yndlingsslot. 1620 stod det færdigt, straalende i Farver og Guld, med Porttaarnets mægtige Masser og det fantastisk højtstræbende Spir, med »Audienshusets« graa Stenfløj og den fornemme og skønne Løngang over Graven. Steenwinckels Sønner var blevet voksne og fuldendte Faderens Værk. Som det ydre viste Kongens Storhed og Magt, genspejlede det indre hans Rigdom. Kirken fik Prædikestol, Alter og Døbefont af Sølv, udført af den store Hamborgermester Jacob Mores. Bedestolens Vægge klædtes med hollandske Malerier af Kristi Liv. Riddersalen smykkedes med Sølvkroner og kostbart Udstyr af Møbler og Gobeliner, som viste Kongens Sejrvindinger; Værelserne prydedes med kosteligt Mobiliar, pragtfulde Senge, fintudarbejdede Tressorer, Gobeliner, Malerier fra Nederlandene og Portrætter af Kongens Slægtninge og kongelige Frænder. Paa den mellemste Holm rejstes et pragtfuldt Springvand, en Hyldest til Kongen som Østersøens Behersker, med en knejsende Neptun og med vandsprøjtende Løver og Genier, alt udarbejdet af Pragermesteren Adrian de Vriess.

Frederiksborg blev Landets største Seværdighed, beundret og misundt af alle fremmede. Med Stolthed dvælede Kongen her paa sin storslaaede Borg, sit Yndlingsslot; her hvilede han ud efter sine Rejser rundt i Landet, her stod hans Stridigheder med Kirsten Munk; her fødtes og opdroges i Reglen hans Børn, og indtil kort før sin Død levede den gamle Konge paa Frederiksborg.

Frederik III yndede, som Faderen, Frederiksborg; endnu var det den stolteste Borg i Riget. Der bød han efter den ulykkelige Roskildefred Sejrherren Karl X Gustav til Fest; næppe et Aar senere gæstede denne Konge atter Slottet, men med Vaaben i Haand. Hvad der ikke var bjerget og bortgemt, blev plyndret. Sølvkronerne forsvandt, Springvandsfigurerne afbrødes og førtes til Sverige — de findes endnu paa Drottningholm — og Værelser og Vægge berøvedes deres kostbare Udstyr. Efter Freden syntes det, som om Slottet skulde hævde sin gamle Værdighed. Rummene klædtes paa ny med kostbart nederlandsk Gyldenlæder; man tog fat paa Rummenes Udstyr, og da Kursachserne kom paa Besøg for at fejre den danske Prinsesses Trolovelse med Kurprinsen, kom Slottet til at spille en Hovedrolle under Festlighederne. Kort efter brændte det indre af Audienshuset og Løngangen.

Slottets Ry var endnu saa stort, trods det at det maatte synes den ny Tid, som var ved at vokse frem, gammeldags og ubekvemt, at Christian V valgte dets Slotskirke til Stedet for Salvingen; i Kapellets Galleri indrettede han Ridderkapellet for de danske Ordner, som han stiftede. Der skulde Ridderforsamlingerne holdes; Medlemmernes Vaaben-

skjolde ophængtes der til evigt Minde, og fra en Trone skulde Kongen uddele Ridderslaget. Ogsaa det øvrige Slot gik Kongen i Gang med at forskønne. Ved Generalbygmester Lambert van Haven indrettedes Audienshus og Løngang paa ny; fremmede Kunsthaandværkere indkaldtes. Disse Partier med den høje, smukke Kuppel og med Stukværkets skønne Børneskikkelser er den Dag i Dag den smukkeste Del af Slottets Indre.

I det følgende Aarhundrede stillede nyopførte Slotte (Fredensborg, Hørsholm) den gamle Borg i Skygge. Paa Frederiksborg samledes dog 1720 Underhandlerne om Freden med Sverige. Der salvedes alle Kongerne, undtagen Christian VII, og endnu Sofie Magdalene kunde som Enkedronning her lade sig bygge et lille Sommerslot, det desværre forlængst nedrevne »kinesiske Hus«, i Slotshaven.

Men i Folket levede Slottets Ry. Naar Kongerne flyttede andetsteds hen, kunde Menigmand faa Lejlighed til at beundre de gamle Minder i Slottets Sale, og de historisk interesserede begyndte at valfarte til den minderige Borg.

Løngangen over Kanalen. Dens Indre blev efter en Brand paa ny udsmykket paa Christian V.s Tid.

Det er derfor forstaaeligt, at Frederik VI, da man begyndte en mere planmæssig Ordning af Kongehusets Kunstsamlinger, bestemte, at Frederiksborg skulde være Hjemstedet for Samlinger af historiske Portrætter. Fra de øvrige Slotte og fra Kunstkammeret bragtes Fyrstebillederne og fortjente Danskeres Portrætter derhen; Privatfolk ydede Bidrag til Samlingens Komplettering, og for Hoffets Regning fik Kunstnere som Hans Hansen og C. A. Jensen ligefrem til Opgave at levere Billeder af de berømteste samtidige og afdøde Koryfæer. Frederiksborg blev et Danskernes Panteon (Æretempel), Stedet som var viet Mindet om Rigets store Mænd. Kun sjældent som ved Salvingshøjtideligheder eller under Jagttiden var Slottet beboet, ellers stod det aabent for de besøgende, og der findes talrige Vidnesbyrd om, hvor stærkt Udstyrets maleriske Karakter og de minderige Genstande og Billeder virkede paa de besøgende.

En Ændring indtraadte med Frederik VIIs Tronbestigelse. Med sin Sans for det historisk virkningsfulde valgte han Frederiksborg til sin Residens. Hoffet flyttede ind i de som Museum indrettede Værelser. Tilfældige Omflytninger fandt Sted, Gobelinerne af Christian IVs Sejrstog i Sverige tilpassedes med unænsom Haand til andre Værelser end dem, hvortil de var bestemt, og til Stedets gamle Minder føjede Kongen en ny historisk Begivenhed, som i de fleste Kredse vakte Afsky og Modbydeligehd ved Stedet: i Slotskirken lod han sig vie til sin Elskerinde, Louise Rasmussen, Lensgrevinde Danner. Til Slut ødelagdes alt, hvad Generationer havde samlet, og som et helt Land havde bragt sine Ofre for at udbygge og befæste. I Vinteren 1859 gik Slottet paa Grund af en taabelig og halsstarrig Uforsigtighed fra Kongens Side op i Luer, og nationale Skatte, som var af grundlæggende Betydning for Kendskabet til vort Lands Historie, Kunst og Kultur, blev Ildens Rov. Da viste det sig, hvilken Plads Frederiksborg havde i Folkets Hjerte; thi hele Landet følte Ulykken som en dyb Landesorg.

Slotskirken blev reddet, ligeledes Audiens-

Christian IV.s Sal i Kongefløjens første Etage. Man ser, blandt flere Billeder af Kongen, det store Rytterbillede, som Karel van Mander malede.

huset og Løngangen, og i det ydre stod Murene, helt op til Taggesimsen og Karnapperne. Ved offentlig Indsamling, Bidrag fra Stat og Konge og ved et Lotteri søgte man at skaffe Midler til Genrejsningen, og snart stod Slottet under Tag. Arkitekt for Genopførelsen var den senere Kammerherre og Etatsraad Ferdinand Meldahl. Paa ny skulde det gøres til et Residensslot for Kongerne; derfor indrettedes store Sale og pragtfulde Portaler (Hovedindgange). I Stedet for Taarnenes besværlige Vindeltrapper skulde der i det indre indlægges et pragtfuldt Trappeparti, mens Slottets historiske Samhørighed med Christian IV og Renaissancen skulde understreges ved en Paaklistring af, alle Steder fra hentede, Renaissanceornamenter i Lofter og ved Dørfatninger. Interessen for Indretningen af et nyt Kongeslot var dog for ringe ude i Landet; Midlerne udeblev, og kun langsomt kunde man gaa i Gang med det indre Udstyr.

Kong Christian IV, der byggede Hovedslottet paa Frederiksborg. Billedet er malet af Abraham Wuchters og ejedes tidligere af den østrigske Kejser, nu paa Frederiksborg.

Da fremtraadte en storsindet Borger og begejstret Patriot, Brygger I. C. Jacobsen. Bevæget af Minderne fra tidligere Besøg paa Slottet og betaget af den nationale Stemning, som et planmæssig ordnet historisk Museum, som Franskmændenes storartede Versailles, kunde fremkalde, tilbød han at bekoste Hovedparten af Slottets indre Istandsættelse og Vedligeholdelse mod, at det indrettedes som

Kong Christian IX, som gav Afkald paa at benytte Frederiksborg som Residensslot, hvorefter det nationalhistoriske Museum kunde oprettes. Maleriet er malet af Otto Bache og viser Kongen paa sin daglige Ridetur ved Fredensborg. Maleriet findes paa Frederiksborg.

et Hjemsted for nationale, vækkende Minder fra Valdemarernes Tid indtil vore Dage, og mod at Kongehuset gav Afkald paa at bebo det; det skulde dog staa det frit, naar det ved festlige og højtidelige Lejligheder maatte ønske det, at anvende de forskellige Sale og Værelser; men ingen maatte overnatte der. Christian IX støttede Planen og gav Afkald paa nogen Sinde at benytte det som Residensslot. 1877 blev derpaa det nationalhistoriske Museum stiftet, og Brygger Jacobsen henlagde først en Kapital til dets Skabelse og Drift og gav det senere en Part i sit Bryggeri. Som »tilforordnet« Bestyrelsen med Stemmeret ved Anskaffelse af Kunstværker deltog han lige til sin Død ivrig og offervillig i Samlingens Ledelse.

Snart er 50 Aar forløbet, siden det nationalhistoriske Museum blev stiftet, og mindst et Par Millioner Mennesker har i de Aar besøgt Frederiksborg og dets Samlinger. I de store Sale findes nu ikke blot en Række Møbler og Kunstgenstande, som vidner om, hvilken Dygtighed og Skønhedssans danske Haandværkere gennem de forskellige Tider har kunnet præstere. Riddersalen er klædt med store Gobeliner, vævede paa Museets Værksted i København og udførte med de Karel van Manderske vævede Tapeter som Forbillede. Men Hovedtyngden i Museet er dog Malerisamlingen. En Del historiske Billeder, som blev malet i Firserne, har vundet en overmaade stor Popularitet baade her i Landet og i Udlandet; Billeder som Carl Blochs Fremstilling af den gamle Kansler Niels Kaas, som paa sin Dødsseng overrækker den unge Christian IV Nøglerne til Rigens Skatkammer; Otto Baches Billede af de sammensvorne, som efter Erik Klippings Mord i Finnerup Lade rider bort over Hederne, eller hans Maleri af Christian IVs Kroningstog, for ikke at tale om hans og A. Jerndorffs Billeder af Generalerne Krogh og Schleppegrell, Bülow og Olaf Rye.

Men større historisk og kulturel Værdi har den omfattende Samling af Originalportrætter fra Tiden omkring Aar 1500 af til vore Dage, Reformationstidens forsigtige Menneskefremstilling, som vi f. Eks. kender den fra Jacob Bincks Arbejder, Renaissancetidens kraftige, monumentale og karakterfulde Portrætter, som Karel van Manders storartede Rytterbillede af Christian IV og Abraham Wuchters aandfulde Portræt af

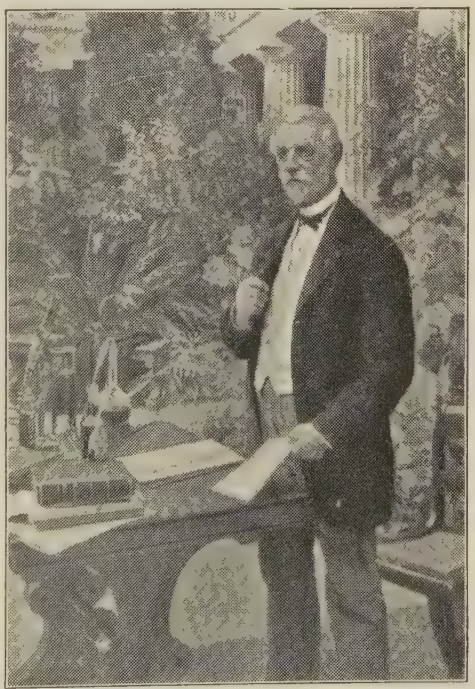

Kaptain og Brygger, Dr. phil. I. C. Jacobsen, som bar Hovedbyrderne ved Frederiksborgs indre Udstyr og skænkede Midler til Stiftelsen af det nationalhistoriske Museum. Maleri af Aug. Jerndorff paa Frederiksborg.

Griffenfeld, de mange Billeder fra en senere Tid af Udlandets fortrinlige Mestre som Nattier og Tocqué, Rigaud, Roslin og Cotes; kunstnerisk værdifulde Malerier af hjemlige Kunstnere som Pilo og Jens Juel, Eckersberg og C. A. Jensen, endelig findes et helt Galleri af Portrætter af de Mænd, som i Nutiden har gjort sig fortjent af Land og Folk.

Den besøgende stilles Gang paa Gang Ansigt til Ansigt med nationale Relikvier, Genstande eller Arbejder, der taler deres eget minderige Sprog; man tænke blot paa, hvilken historisk Duft der hviler over Leonora Christinas »Jammersminde«, som hun skrev i sit Fængsel i Blaa Taarn paa Københavns Slot.

I tre-fire Hundrede Aar har der Slægt efter Slægt været arbejdet paa at gøre Frederiksborg til et Nationen værdigt og skønt Sted. Dette Arbejde er gennem Tiderne blevet anerkendt og tiltraadt af Folket, saaledes at Frederiksborg paa sin Vis ikke alene er det stærkest besøgte danske Museum, men ogsaa det Slot, som staar Danskens Hjerte nærmest, et værdigt Monument ikke blot over henfarne Fyrster, men ogsaa et Minde om den borgerlige Nutids Nationalfølelse og Offervilje.

OTTO ANDRUP

Carl Blochs berømte Billede af den unge Konge Christian IV, som af den ledende Mand i Rigsraadet og i Forbundsstyrelsen, den gamle Kansler Niels Kaas, modtager Nøglerne til Rigens Skatkammer.

TIL OMSLAGSBILLEDET

Det paa Omslagets Forside gengivne Billede af Frederiksborg hænger paa Gripsholm Slot i Sverige, og er formentlig kommet derhen som Krigsbytte fra Danmark 1659. Det er malet 1652 af Hamborgeren L. Baratta, paa Frederiksborg hænger Karl Jensens Kopi derefter. I Forgrunden ser man Frederik III til Hest med sine Jægere og Hunde. I Baggrunden Slottet som det saa ud før Svenskekrigen (Springvandet kan skimtes i Slotsgaarden). Over for Slottet paa Søens nordlige Bred ser man det lille Lystslot „Sparepenge", hvor Kong Christian IV havde sine Kostbarheder og ofte opholdt sig, naar han var træt af Slottets store Sale og Hoffets ceremonielle Form.

DE GEOLOGISKE FORMATIONERS NAVNE

Harzen og Landene længere mod Sydøst, Thüringen og Sachsen, til Erzgebirge (Malmbjergene) hører til Mellem-Europas ældste Bjergværksegne. Grubedriften i Harzen gaar tilbage til det 10. Aarh., ja maaske endnu længere, og urgammel er ogsaa Tysklands vigtigste Kobber-Bjergværksdrift ved Mansfeld i den preussiske Provins Sachsen. Man bryder her den saakaldte »Kobberskifer«, en Skifer af ringe Mægtighed, kun ½—1 m tyk, men værdifuld, da den overalt indeholder Kobbermalme: broget Kobbermalm, Kobberkis og Kobberglans »indsprængt« d. v. s. i findelt Tilstand. Den er ogsaa mærkelig ved den Mængde forstenede Fisk, som findes i den.

Urgnejsen ved Marstrand paa Sveriges Vestkyst. Urgnejsen danner den ældste Del af Jordskorpen, som vi kender. Den hører til Grundfjeldet, hvilket Navn er Bjergmændenes Aarhundreder gamle Betegnelse for de ældste Klippemasser. Urgnejsen er skifret og bestaar af Mineralerne Kvarts, Feldspat og Glimmer.

Bjergmændene har deres særlige Udtryk. Naar de møder hinanden, siger de ikke »Goddag«, men »Glückauf«, gid du maa komme lykkelig op af Gruben! De kalder det Lag, som ligger under det, der brydes i Gruben, for »det liggende«, og det, som findes over det, for »det hængende«. Kobberskiferens liggende er en rød Sandsten, som Mansfelder-Bjergmændene har kaldt »das rote tote liegende« (det røde døde liggende, dødt fordi det ikke indeholder Kobbermalm). Kobberskiferens hængende er »der Zechstein«, en magnesiaholdig Kalksten, som har faaet sit Navn af de mange Gruber (Zechen), der er brudt i den for at naa Kobberskiferen. Over Zechstenen findes der en Sandsten, som kaldes »den brogede Sandsten«, og over denne »Muslingekalken«, der har faaet dette Navn paa Grund af de mange forstenede Muslinger o. l., som findes i den.

Allerede i det 18. Aarh. blev man opmærksom paa, at disse Klippelag fortsætter sig i samme Rækkefølge over store Strækninger, og dette gav Anledning til de første Forsøg paa at udrede, hvorledes Jordskorpen er sammensat. J. G. Lehmann, Lærer i Bjergværksdrift i Berlin, kom 1756 til den Anskuelse, at Jordskorpen bestaar af: 1) de oprindelige, ved Jordens Skabelse dannede Bjerge, som rager op over det flade Land, omkring dem, og som bestaar af oprejste, stejle Klippelag, der fortsætter sig ned i »det evige Dyb«, 2) »Flötsbjerget«, som bestaar af tilnærmelsesvis vandrette Klippelag, afsat i et Hav, som havde naaet op over de oprindelige Bjerge, det havde faaet sine Bestanddele fra disse, og 3) Jordlag, opstaaet Tid efter anden paa forskellige Steder. Flötsbjerget inddelte Lehmann i 30 forskellige Lag, som han gav en nøjere Beskrivelse af.

Rigtigheden af den Tanke, at de forskellige Stenlag, som danner Jordskorpen, ikke forekommer ganske tilfældigt, men at de ligger over hinanden i bestemt, lovmæssig Rækkefølge, blev godtgjort af A. G. Werner (1749—1817), der 1775 blev Professor ved Bjergakademiet i Freiberg i Sachsen. Inden for Mineralogien og Stenartslæren udførte han et lignende Ordningsarbejde som Linné inden for Botanikken og Zoologien og blev derved Grundlæggeren af den videnskabelige Mineralogi og Geologi. Han gjorde Freiberg til Centret for de mineralogiske og geologiske Studier. Fra alle Lande i Europa strømmede videbegærlige Elever til for at høre Werners Forelæsninger og lære Mineralogi og Geologi under hans æggende Vejledning. De spredte Mesterens Metoder og Læresætninger ud over Verden, og Werner fik derved en Indflydelse paa Geologiens Udvikling, som holdt sig længe.

Werner inddelte Jordskorpens Lag i 4 Hovedafdelinger: 1) Grundfjeldet. 2) Overgangsbjerget. 3) Flötsbjerget. 4) Det opskyllede Bjerg. Han delte derved de gamle Bjergmænds Grundfjeld i to Afdelinger, idet han ved Grundfjeldet forstod Gneis, Granit og forsteningsfri, krystallinske Skifere. Overgangsbjerget danner, som det fremgaar af

Kaleviske Skifere, gennemsat af Kvartsaarer, ved Pörövaara Gaard i Kontiolaks Sogn i Øst-Finland. (Efter Benj. Frosterus). At disse Skifere danner en særlig Afdeling af Algonkiet, blev paavist af Ramsay og Frosterus. Da den Egn, hvor disse Skifere forekommer, er den, hvori de berømte finske Kaleva-Heltesange blev samlet, opkaldte de Skiferne efter disse. Med Navnet Algonkium (efter en nordamerikansk Indianerstamme) betegnes den Afdeling, som ligger ovenpaa Grundfjeldet.

Navnet, en Overgang fra Grundfjeldet til Flötsbjerget, idet det ved sin delvis krystallinske Beskaffenhed staar Grundfjeldet nær, men ved sit i Reglen sparsomme Indhold af Forsteninger nærmer sig Flötsbjerget.

Werners Læresætninger udbredte sig som sagt over hele Europa, men uden for Tyskland maatte man ofte ændre dem i større eller mindre Grad, svarende til de geologiske Forhold i de forskellige Lande. Saaledes erstattede de franske Geologer de dem ubekvemme Navne Grundfjeldet, Overgangsbjerget og Flötsbjerget med Terrain primitif (bet. oprindelig), Terrain primaire (af Latin primus, den første), Terrain secondaire (af Latin secundus, den anden), og de tilføjede som en yngre Hovedgruppe Terrain tertiaire (af Latin tertius, den tredie), der er vel udviklet og indeholder en Mængde godt bevarede Forsteninger i Omegnen af Paris. Navnet Tertiæret har holdt sig til den Dag i Dag.

Werner og hans Elever fæstnede sig hovedsagelig ved Stenarternes Beskaffenhed og mineralogiske Sammensætning; om Stenarternes Forsteninger bekymrede de sig kun i ringe Grad. Den første, som indsaa, at man i Forsteningerne har en udmærket Hjælp til at bestemme den geologiske Alder af et Stenlag, var den engelske Ingeniør William Smith (1769—1839). I Geologien var han Autodidakt (Selvlærd), af Profession var han Landmaaler og Civilingeniør. Under sin Virksomhed og paa sine talrige Rejser i sit Hjemland samlede han en Mængde Iagttagelser over de forskellige Sten- og Jordlags Rækkefølge og over deres Indhold af Forsteninger. Af disse dannede han sig en stor Samling, ordnet efter Lagene, hvori de forekom; den findes nu i British Museum i London. Ved de geologiske Undersøgelser, som han igennem mange Aar foretog, kom han til det Resultat, at der gennem hele England, fra Sydkysten til Østkysten, strækker sig en ganske bestemt Lagrække, alle Vegne med samme Beskaffenhed og samme Lagfølge, og at hvert enkelt Lag i denne kan genkendes ved Hjælp af de Forsteninger, som det indeholder, idet naar Lagene er forskellige, saa er deres Forsteninger det ogsaa, og samme Lag har paa de forskellige Steder, hvor det forekommer, samme Indhold af Forsteninger; hver Forsteningsart hører hjemme i sit ganske bestemte Lag.

I 1799 gjorde William Smith Bekendtskab med Præsten B. Richardson i Farley, som havde en stor Samling af Forsteninger fra Omegnen af Bath. Til Richardsons Forbavselse vidste Smith bedre Besked med, fra hvilke Steder og fra hvilke Lag disse Forsteninger var, end Ejeren selv. Ved et Middagsselskab hos en anden Samler af Forsteninger, Præsten Townsend, fik man Smith til at diktere en Tabel over de engelske Lag fra Stenkulsformationen til Kridtet. Den blev skrevet i tre Eksemplarer; det af Richardson skrevne og af Smith underskrevne Eksemplar ejes nu af det geologiske Selskab i London. Det viser, at Grundlaget for den engelske Formationslære skyldes Smith; men han lod sig ikke nøje med at bestemme Tidsfølgen af Englands Lag og Forsteninger. I en Menneskealder anvendte han al sin Fritid og en stor Del af sine beskedne Indkomster paa at fremstille et geologisk Kort over England og Wales; det udkom 1815 i 15 Blade i Maalestokken 1 engl. Tomme = 5 engl. Mil. Det var første Gang, at der gaves en Fremstilling paa et Kort i stor

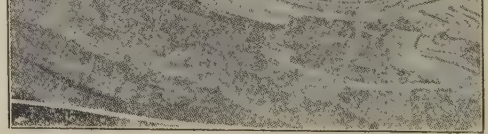

Stærkt foldede ladogiske Skifere paa Ilot Karponsaari i Ladoga Sø. De hører til Grundfjeldets mellemste Afdeling, som kaldes den ladogiske eller Ladogium efter Ladoga Sø. (Efter J. J. Sederholm).

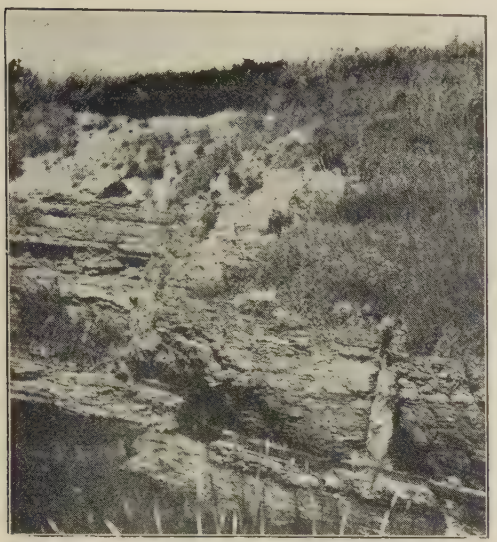

„De grønne Skifere" ved Grödby Aa paa Bornholm. De hører til den kambriske Formation, som har faaet sit Navn af Cambria, Romernes Navn paa Wales, hvor denne Formation først blev undersøgt. (Fot. K. A. Grønwall.)

Maalestok af de geologiske Forhold i et helt Land, og det blev Forbilledet for alle senere geologiske Kort. Det blev tillige epokegørende for Englands Formationslære, for i Beskrivelsen til det anvendte han de Navne paa de forskellige »Strata« (Lag), som var i Brug rundt omkring i Landet, og af hvilke adskillige anvendes den Dag i Dag i Geologien, saasom Lias (udt. laias), Gault (udt. Gaalt) o. m. a. Lias var et Navn, som Somerset-Stenbryderne havde givet nogle »layers« (Lag) af lerholdig Kalksten. Navnet Gault stammer fra Cambridgeshire.

Uden geologisk Uddannelse, uden Vejledning, uden Understøttelse og til at begynde med uden Opmuntring fra Geologernes Side lykkedes det Smith med sin sejge Udholdenhed at udrede Englands geologiske Bygning saa nøjagtigt, at de senere Undersøgelser ikke har formaaet at ændre hans Resultater paa noget væsentligt Punkt. Smith indskrænkede sig til den empiriske (erfaringsmæssige) Udforskning af sit Fædreland; han afholdt sig fra alle Spekulationer over Jordens Oprindelse og Historie. Hans Storhed hviler paa denne kloge Begrænsning, og det er med Rette, at han har faaet Navnet »den engelske Geologis Fader«.

Vi har set, at allerede i Geologiens Barndom inddelte man Jordskorpens Lag i store *Grupper*, og efterhaanden blev man enig om at dele hver Gruppe i visse Hovedafsnit, som kaldes *Formationer*. Disse har Underafdelinger, *Etager*, som viser Forskelligheder i Lagenes Stenart og Forsteninger. Det falder af sig selv, at det var Etagerne, man begyndte med at studere videnskabeligt; saaledes er »das rote tote liegende«, »der Zechstein«, »den brogede Sandsten« og »Muslingkalken« Etager, saavel som William Smiths Strata. Først senere samlede man flere Etager til en Formation. Etagerne deles atter i *Zoner* paa Grundlag af Forsteningerne, af hvilke een særlig karakteristisk giver Zonen Navn.

Nogle af Formationsnavnene er dog meget gamle. Saaledes indførtes Navnet Kulformationen 1822 af Englænderen Conybeare (1787—1857) og Navnet Kridtformationen samme Aar af Belgieren Omalius d'Halloy (1783—1875). Jordens yngste Aflejringer kaldte Franskmanden Desnoyer 1829 quaternære (af Latin quartus, fjerde), men han regnede til disse en Del af det yngste Tertiær; senere (1854) indskrænkede Schweizeren Morlot Udtrykket til kun at omfatte de Aflejringer, som er yngre end Tertiæret, og foreslog at ændre det til det mere grammatikalsk korrekte Quartær (eller Kvartær), hvilket endnu stadig benyttes om Istidsdannelserne. Navnet Juraformationen (efter Jurabjergene) blev indført 1829 af Franskmanden Brongniart (1770—1847), og 1834 samlede Tyskeren v. Alberti (1795—1878) den brogede Sandsten, Muslingkalken og Keuper (et Navn, der stammer fra Koburg-Egnen) til Triasformationen. Trias betyder Trehed, idet denne Formation i Tyskland og adskillige andre Steder bestaar af tre skarpt adskilte Afdelinger.

1832 foreslog den store engelske Geolog Charles Lyell (1797—1875), at man skulde dele Tertiæret i Eocæn (af græsk eos, Morgenrøden, og kainos, ny, d. v. s. den nye Tid), Miocæn (af græsk meion, mindre, og

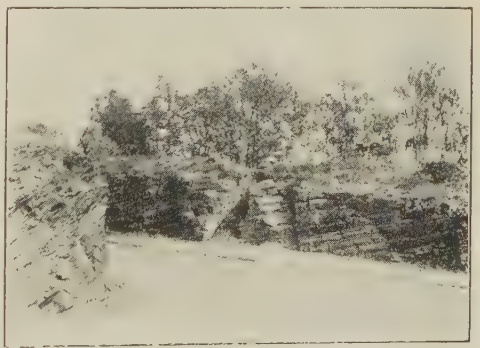

Siluriske Lag paa Hjørnet af Frognervejen og Nordraaksgaten i Oslo. Den siluriske Formation har faaet sit Navn af de tapre keltiske Silurer, som boede i Wales og blev hugget ned af Romerne, hvis Feltherre roste sig af, at han ikke blot havde tilintetgjort Folkestammen, men ogsaa dens Navn, — som blev genoplivet af Murchison, da han opkaldte Formationen efter den.

Loreley-Klippen ved Rhinen hører til Devonformationen, som har faaet sit Navn efter Devonshire i England. Loreley var en Nymfe, som sad paa Klippen og ved sin skønne Sang fik de forbisejlende til at styre i Land, saa at Skibene strandede og Mandskabet omkom i Rhinen. Bekendt er Heinrich Heines skønne Digt om Loreley.

kainos) og Pliocæn (af græsk pleion, mere, og kainos), hvilket fik almindelig Tilslutning, Til disse tre Afdelinger føjede Lyell selv 1839 en fjerde, Plistocæn (af græsk pleiston, mest, og kainos) som Betegnelse for de Aflejringer, der er dannet efter Tertiærtiden, Istidsaflejringerne, medens Tyskeren Beyrich (1815—1896) i Aaret 1854 udskilte det yngste Eocæn som en særlig Afdeling med Navnet Oligocæn (af græsk oligos, lidet, og kainos), og Elsasseren P. W. Schimper (1808—1880) i Aaret 1874 udskilte det ældste Eocæn som en særlig Afdeling under Navnet Paleocæn (af græsk palaios, gammel, og eocæn); endelig foreslog Franskmanden P. Gervais, at man skulde kalde Nutidsdannelserne Holocæn (af græsk holos, fuldstændig, og kainos).

I Begyndelsen af Trediverne i forrige Aarhundrede var man altsaa naaet saa vidt, at man havde faaet den tredie og den fjerde af Werners Grupper, Flötsbjerget og det opskyllede Bjerg, inddelt i Formationer; man begyndte da i England paa en nøjere Undersøgelse af hans anden Gruppe, Overgangsbjerget. Det var Sedgwick (1785—1873) og Murchison (1792—1871), der paatog sig denne vanskelige Opgave, vanskelig, fordi disse gamle Dannelsers Lejringsforhold ofte er meget indviklet, og fordi de i Reglen er fattige paa Forsteninger. I Sommeren 1831 begyndte de paa deres Undersøgelser i Wales, Sedgwick i det nordlige ved Snowdon, hvor man har den ældste af disse Dannelser, Murchison mod Øst og Syd, hvor der forekommer betydelig yngre Lag. 1835 var de naaet saa vidt, at Sedgwick kunde kalde sine Lag for den kambriske Formation (efter Cambria, Romernes Navn paa Wales) og Murchison sine for Silurformationen (efter de tapre, keltiske Silurer, som paa Romertiden boede i Wales, og som blev hugget ned af Romerne, hvis Feltherre roste sig af, at han ikke blot havde tilintetgjort Folkestammen, men ogsaa dens Navn, — som nu blev genoplivet af Murchison). 1839 kunde de to Geologer henføre den noget yngre Lagrække, der danner Underlaget for Kulformationen, til en særlig Formation, som de kaldte for Devonformationen (efter Devonshire i England). En Meddelelse om, at der i Rusland skulde findes vandret liggende, lidet forandrede Overgangsbjergarter, foranledigede Murchison til sammen med Franskmanden de Verneuil (1805—1873) at foretage en Rejse i Østersøprovinserne 1840 og Aaret efter en Ekspedition til Ural, der gav som Resultat, ikke alene Paavisningen af, at der i Rusland findes store Omraader med Silur og Devon, men ogsaa, at der fandtes en særlig Formation, yngre end Kulformationen; Murchison kaldte den Permformationen (efter det gamle Kongerige Permia, hvoraf Guvernementet Perm var en Del).

Var Vanskelighederne store ved at inddele Overgangsbjerget i Formationer, var de endnu større ved det saakaldte Grundfjeld. At gaa nærmere ind paa de forskellige ældre Forsøg paa at inddele dette, vil føre os for vidt. Her skal kun nævnes, at Amerikaneren van Hise 1892 udskilte den

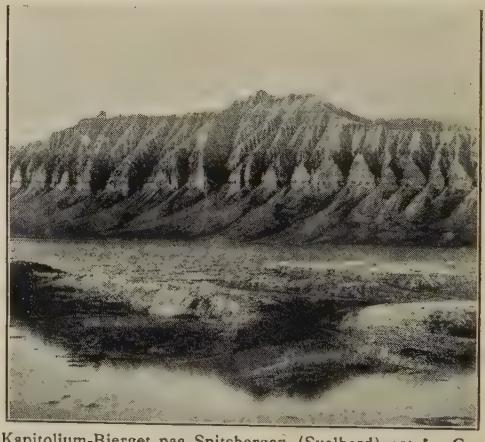

Kapitolium-Bjerget paa Spitsbergen (Svalbard) set fra Cora Ø. De Klippelag, som danner dette Bjerg, hører til Kulformationen, som har faaet sit Navn af de Stenkullag, som findes i den. Disse danner dog kun en ringe Del af Formationen, langt det meste af den er Kalksten (Bjergkalken), Sandsten og Skifere. Paa Spitsbergen findes der ikke Stenkul, de Kul, som forekommer der i Tertiæret, er Brunkul. (Fot. Victor Madsen.)

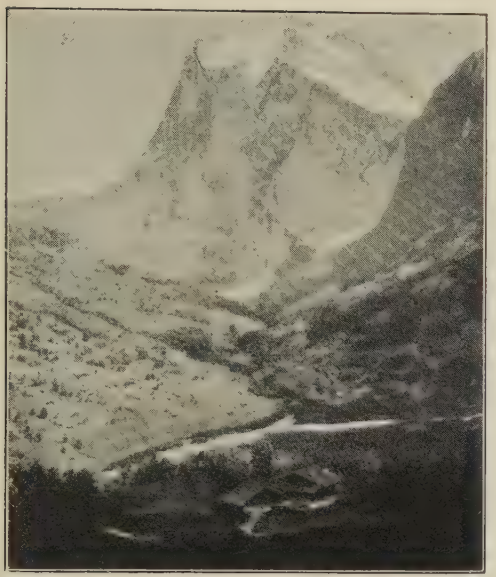

Wetterhorn ved Grindelwald i Schweiz bestaar af Kalksten, som hører til Juraformationen, der har faaet sit Navn efter Jurabjergene.

yngre Afdeling af Grundfjeldets krystallinske Skifere som en særlig Afdeling under Navnet Algonkium (efter en nordamerikansk Indianerstamme), hvilket har faaet Tilslutning af mange Geologer i de forskellige Lande. En Række meget fine Undersøgelser i Finland navnlig af J. J. Sederholm, W. Ramsay og Benj. Frosterus, offentliggjorte 1897 og 1902, har givet det Resultat, at Grundfjeldets ældste Afdeling kan deles i 3 Underafdelinger: 1) Urgnejsen, 2) Ladogium (efter Ladoga-Sø), 3) Bottnium (efter den bottniske Bugt), og Grundfjeldets yngste Afdeling ligeledes i 3 Underafdelinger: 1) Kalevium (af de finske Kaleva-Sange), 2) Jatulium (af finsk Jatulit, Jætter), 3) Jotnium (af svensk Jotnar, Jætter).

Tilbage staar nu blot at forklare de Navne, som Etagerne har faaet. Den kambriske Formations 3 Etager: Olenellus-, Paradoxides- og Olenus-Etagen har faaet Navne efter tre Slægter af Trilobiter (uddøde Krebsdyr), som er karakteristiske for de tre Etager.

Silurformationen har 2 Etager: 1) Ordovicium (Englænderen Lapworth 1881, efter den keltiske Folkestamme Ordovicierne) og 2) Gotlandium (Franskmændene Munier-Chalmas og de Lapparent 1894, efter Gotland).

Devonformationen deles i 6 Etager: 1) Gedinnium (af Gedinne i Belgien), 2) Coblenzium (af Coblenz i Rhinpreussen), 3) Eifelium (af Eifel i Rhinpreussen), — disse tre Navne er fra 1848 og skyldes Belgieren Dumont, — 4) Givetium (af Givet i Ardennerne), 5) Frasnium (af Frasne i Belgien), 6) Famennium (af Famenne i Belgien), — disse tre Navne er fra 1880 og skyldes Franskmanden Gosselet.

Kulformationen kan deles i 2 Etager: 1) Bjergkalken (Conybeare 1822) og 2) den produktive Kulformation (Tyskeren v. Dechen).

Permformationens og Triasformationens Etager er allerede omtalt med Undtagelse af den øverste, den rhætiske (Tyskeren Gümbel 1864, efter Rhætikon, en Alpekæde paa Grænsen af Tirol og Schweiz).

Af Juraformationens 3 Etager er den ældste 1) Lias allerede omtalt, 2) Dogger og 3) Malm er engelske Stenbrydernavne (Tyskeren Oppel, 1856—58).

Kridtformationen har 6 Etager: 1) Neokom (Elsasseren Thurmann 1835, af Neocomum, det latinske Navn paa Neuchâtel i Schweiz), 2) Gault, er allerede omtalt, 3) Cenoman (af Cænomanum, det latinske Navn paa Byen le Mans i Département Sarthe i Frankrig), 4) Turon (af Turonia, det latinske Navn paa Touraine), 5) Senon (af Senones, det latinske Navn paa Byen Sens i Dépt. Yonne), — disse tre Navne er fra 1842 og skyldes Franskmanden d'Orbigny, — 6) Danien (Franskmanden Désor, 1846, af Dania, Danmarks latinske Navn).

Glacial kommer af Latin glacialis, som hører til Is, interglacial af inter, imellem, og glacialis, postglacial af post, efter, og glacialis.

Af de danske Navne kommer Blegekridt af Blege, gammel, dansk Benævnelse paa Ble-

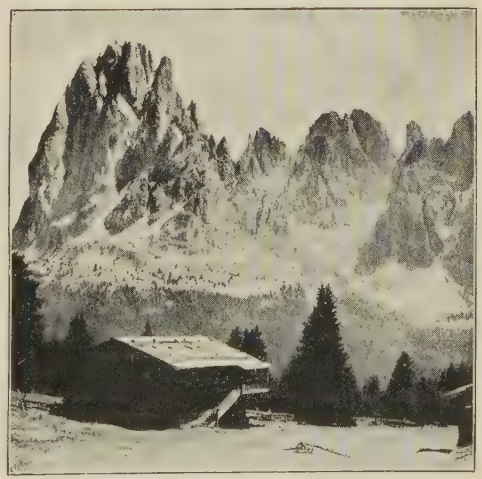

Langkofel-Gruppen i Tirol. Klipperne bestaar af magnesiaholdig Kalksten, Dolomit; de hører til Triasformationen. Trias er græsk og betyder Trehed, idet denne Formation i Tyskland og adskillige andre Steder bestaar af tre skarpt adskilte Afdelinger.

gekridtets faste Partier, af hvilke man kan brænde Kalk, Limsten af Lijm, gammel, dansk Benævnelse paa fast Kalk, og Moler af Mo, gammel, dansk Benævnelse paa lyse, ufrugtbare Jordarter. Paa Bornholm har Alunskiferen faaet Navn af, at man tidligere lavede Alun af den, Ortoceratitkalken af en uddød, skalbærende Blæksprutteslægt Orthoceras, Graptolitskiferne af en uddød Goplepolypgruppe Graptoloidea, og Trinucleusskiferen af den uddøde Trilobitslægt Trinucleus, Forsteninger, som er karakteristiske for disse Aflejringer.

Paa den Formationstavle, der som Bilag følger med denne Afhandling, er angivet Rækkefølgen af de store geologiske Perioder, af Formationerne og af Etagerne. Tillige er derpaa anført, hvilke Plante- og Dyregrupper der til de forskellige Tider har været fremherskende. Ser man nærmere paa disse, bliver man slaaet af den fremadskridende Udvikling, som herved aabenbarer sig. I Kambrium og Silur var det Algerne, der var de fremherskende Planter, de afløstes i Devon—Perm af træagtige Sporeplanter, disse atter i Trias og Jura af nøgenfrøede Planter, og fra Kridtet fik de to- og enkimbladede Planter Overherredømmet. Et tilsvarende Forhold frembyder Dyreverdenen. Dette er vel værd at lægge Mærke til. De ældste tokimbladede Planter, man nogen Sinde har fundet, er fra Kridttiden; meget ældre kan de allerældste af disse Planter ikke være, da man blandt den store Mængde forstenede Planterester, som man mange Steder paa Jorden har fundet i Rhæt-Lias

Rigi-Kulm ved Vierwaldstättersøen i Schweiz bestaar af en miocæn Sandsten. Miocænet er en Underafdeling af Tertiæret, hvis Navn (af Latin tertius, den tredie) betegner, at det danner den tredie af de store Grupper, hvori Jordskorpens Lag deles. Navnet Miocæn kommer af de græske Ord meion (mindre) og kainos (ny) og skal altsaa betegne, at det er det noget mindre nye Afsnit af Tertiærtiden. (Se i øvrigt S. 722.)

Klinterne ved Dover i England bestaar af Skrivekridt. Dette har givet Kridtformationen dens Navn.

Lagene, aldrig er stødt paa mindste Spor af tokimbladede Planter. Planteverdenen bestod den Gang udelukkende af Sporeplanter og nøgenfrøede Planter. Naar man nu spørger om, hvorledes de tokimbladede Planter da er blevet til, maa Svaret blive et af to, enten har de udviklet sig af lavere staaende Planter, antagelig nøgenfrøede, eller ogsaa er de blevet »skabt« i Kridttiden (eller maaske allerede i Juratiden) og blevet plantet i Landene, hvor der den Gang udelukkende voksede en Mængde Sporeplanter, navnlig Bregner, Padderokker, Ulvefødder, og nøgenfrøede Planter, navnlig Koglepalmer og Naaletræer.

Samme Slutning kan man drage af Dyregrupperne. De ældste Pattedyrrester f. Eks. er fundet i Trias. I endnu ældre Formationer har man aldrig fundet en eneste Pattedyrknogle. Altsaa maa de ældste Pattedyr have udviklet sig af lavere staaende Dyr, antagelig Krybdyr, eller ogsaa er de blevet »skabt« fuldt færdige i Triastiden og anbragt paa Jorden i en Dyreverden, hvis højeste Hvirveldyr var Kæmpepadder og store Krybdyr.

Da vel ingen vil antage, at der op igennem de geologiske Tidsrum stadig har fundet »Skabelser« Sted, saa af en Planteform eller Dyreform, saa af en anden, tvinges man til at antage, at de højere staaende Planter og Dyr har udviklet sig af de lavere, altsaa at Udviklingslæren er rigtig. Hvad det er, der bevirker denne Udvikling, ja derom har man mange Teorier, Lamarckismen, Darwinismen, Mutationsteorien, Bastardteorien o. s. v., men fuld Klarhed over dette Forhold har man endnu ikke, trods det store Arbejde, der af mange fremragende Naturforskere i de forskellige Lande er sat ind paa Besvarelsen af dette Spørgsmaal.

VICTOR MADSEN

VENDERTOGENE

Arkonas Fald den 15. Juni 1169 blev Kristendommens Sejr over Svantevit, hvis firehovede Træstøtte blev styrtet omkuld og slæbt til Danskernes Lejr, alt under høje Hurraraab fra fordums andægtige Dyrkere, nu kristne Vendere; Gudebilledet endte som Brændsel. (Billede efter Maleri af L. Tuxen.)

Medens de store Folkevandringer i Løbet af det 3.—7. Aarhundrede ganske forandrede Europas Forhold, fik vore Forfædre, Danerne, nye Naboer mod Syd, hvor Frændefolkene, Germanerne, blev fortrængt af Slaverne. Langt ovre fra Ruslands Stepper kom den store slaviske Folkebølge, der drev Germanerne hinsides Elben og pressede dem frem mod Romerrigets Grænser; mod Nord bosatte Slaverne sig langs Østersøens Kyst, hvorfra vi kender dem under Navnet Venderne, Danmarks farligste Fjender i det 12. Aarhundrede.

Venderne har oprindelig været et roligt og sindigt Bondefolk, der blot levede for dets primitive Landbrug og dets Naturguder. For fremmede at dømme har Vendernes Tro været mørk og trøstesløs. Guderne var haarde og vredladne og kunde kun tilfredsstilles med Blodofre. De kristne Missionærer skildrer Vendernes raat udskaarne Gudestøtter, plumpe Skikkelser med flere Hoveder paa en Hals, fra Sakso kender vi Arkonas Svantevit; disse Guder dyrkedes af særlige Præster i Templer eller hellige Lunde.

Med Kristendommens Fremtrængen mod Nord slog Vendernes Skæbnetime, ikke fordi den nye Lære slog an hos Østersøfolkene, men fordi germanske Bønder fulgte i Missionærernes Spor og gav sig til at kolonisere i Venderlandene. Paa en yderst brutal Maade tiltvang germanske Fyrster sig Overherredømmet over Venderlandene mod Syd og Vest, hvortil de indkaldte Westfalere, Flamlændere og Nederlændere, tyske Bønder med en langt højere Teknik end Vendernes, saaledes forstod Nederlænderne at opdyrke de vidstrakte Moser. Følgen blev, at Venderne maatte vige Skridt for Skridt; til sidst blev de tvunget ud paa Havet, de fordum fredelige Bønder og Fiskere blev Sørøvere paa Østersøen og gæstede bl. a. Danmarks Kyster.

Hvornaar vore Forfædre første Gang er traadt i Forbindelse med Venderne, oplyser Historien intet om; ganske vist lader vor store Historieskriver Sakso — paa hvis Værk denne Fremstilling til Dels bygger — Venderne optræde i vor Sagntid, men det kan ikke være rigtigt. Sandsynligheden taler for, at den første Forbindelse mellem Danske og Vender har været et fredeligt Handelssamkvem; har noget af Folkene vist krigerske Tilbøjeligheder, saa har det snarest været danske Vikinger, maaske lader Sagnkredsen om Jomsvikingerne sig henføre til den vendiske Ø Wollin i Odermundingen.

Endnu o. Aar 1000 synes der at have bestaaet et ret venskabeligt Samkvem mellem Danske og Vender, saaledes tog danske Konger f. Eks. Harald Blaatand og Svend Tveskæg sig vendiske Hustruer. Men midt i det 11. Aarhundrede begik Danskerne et ringe Overgreb, og Venderne gjorde derfor et stort Hævntog op i Sønderjylland, indtil de blev standset og slaaet paa Lyrskov Hede af Magnus den Gode. Efter den Tid synes Freden at have været forbi; vel søgte Svend Estridsøn at støtte sin Dattermand, Obotritterfyrsten Godskalk, der søgte at udbrede Kristendommen blandt sit hedenske Folk,

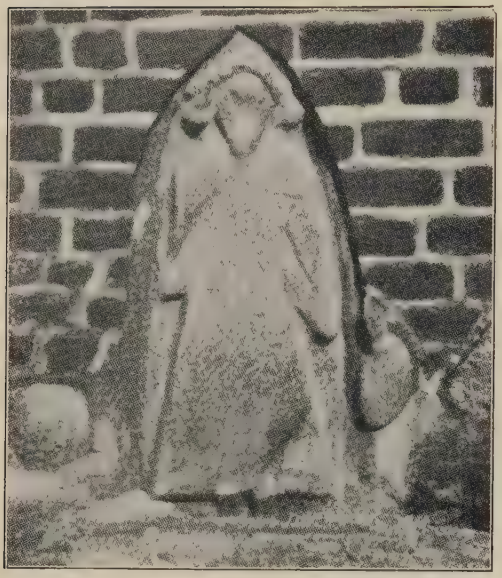

Blandt Vendernes mangfoldige Guder dyrkedes Lysguden Svantevit som en fælles Gud. Fra sin Helligdom paa Arkona skuede hans firehovede Billede udover Verden, indtil det blev ødelagt i 1169. Paa det afbildede Stenrelief fra Kirkemuren i Altenkirchen paa Rügen er Svantevit fremstillet med sit Drikkehorn, der ved hver Høstfest fyldtes paa ny.

men ellers var Venskabet blevet til bittert Fjendskab og til Had mod Nordens Kristne.

Haardt trængt, som de blev af Sakserne i deres Hjemland, blev Venderne stedse mere dristige og grumme Sørøvere, mens Danmark forfaldt under Svend Estridssøns Sønners svage Herredømme. I Oluf Hungers Dage maatte saaledes en tysk Munkeskare, der var paa Rejse til et Kloster i Danmark, paa Tilbagevejen i ni Dage vente paa at komme over Havet, fordi Venderne gjorde det usikkert. Ved samme Tid hændte det den mægtige sjællandske Høvding Skjalm Hvides Broder, Aute, at han blev overfaldet og dræbt af Venderne under sin Overfart fra Sjælland til Falster. Til Gengæld tog Skjalm Hvide en grum Hævn. Efter at have hidset Sjællænderne op paa Tinge, gik han med et sjællandsk Mandskab mod den vigtigste vendiske By, Julin, som maatte løskøbe sig og udlevere alle Sørøverne. For at skræmme fra Gentagelser af Overfaldet lod Sjællænderne Sørøverne lide en grusom Straf, idet de bandt dem til nedrammede Pæle og sprættede deres Underliv op, hvorefter Tarmene blev vundet omkring Pælene, indtil de martrede opgav Aanden; efter alt at dømme en Straf, som Danskerne havde lært af Venderne.

Var det end en af Rigets mægtigste Mænd, der paa denne Vis hævnede sig ved Selvtægt, saa gavnede det dog Landet langt mere, naar Kongen gik i Spidsen og tugtede Venderne. Saaledes standsede Erik Ejegod for en Tid Sørøveriet ved at gøre Togter til Venden, hvor han endog gjorde Øen Rügen skatskyldig til sig med Skjalm Hvide som Jarl over Øen. Men under Efterfølgeren, Kong Niels, gik det atter tilbage; denne fredelige Bondekonge havde forholdt sin vendiske Frænde Godskalks Søn Henrik dennes Mødrenearv; til Gengæld hærgede Henriks Vendere Sønderjyllands Kyst indtil Slien. Et Straffetogt, som Niels foretog til Øst-Holsten, endte med et ynkeligt Nederlag, ganske vist til Dels paa Grund af Forræderi fra Niels's Jarl i Hedeby, der følgelig blev afsat og haardt straffet. Først da Niels indsatte Erik Ejegods Søn, Knud Lavard, til Jarl og Landeværnsmand i Hedeby, fik Danmark nogenlunde Fred for Venderne.

Knud Lavard havde selv en Gang lidt under Vendernes Sørøveri, idet han under en Overfart fra Sjælland til Fyn var blevet overfaldet af Vender og havde maattet sænke sine Kostbarheder i Bølgerne for at undgaa, at de faldt i Sørøvernes Hænder. Nu satte han alt ind paa at bremse Venderne, fremfor alt Nabofolket Obotritterne med deres Knes (ɔ: Fyrste), den før omtalte Henrik, Kong Niels's og Knud Lavards Frænde. Siden sluttede han Venskab med Fyrst Henrik og blev hans Arving, saaledes at han forenede Stillingen som Jyllands Hertug med Herredømmet over Obotritterne.

Med Knud Lavards skændige Drab i Haraldsted Skov paa Sjælland den 7. Januar 1131 ophørte ikke alene Forbindelsen mellem Obotritterne og Danmark, men Danmark styrtedes ind i en Række Ulykkesaar, hvor Riget hærgedes af Borgerkrige, mens Kysterne lagdes aabne for Vendernes Plyndringer. Venderne strejfede rundt i vore Farvande og øvede Strandhug; efterhaanden som de blev dristigere, trængte de længere ind i Landet men undgik at angribe Købstæderne; hvad Skæbne disse vilde have faaet, om Venderne havde turdet, ses tydeligt af Byen Konghelles Hærgning. Konghelle, der laa ved Gøtaelven, var det sydlige Norges hidtil rigeste By, da den blev et Offer for Venderne. I April Maaned 1135 havde mange af Byens Borgere taget ilde Varsel af, at alle Hunde i Byen var blevet galne og var flygtet fra Byen; men de fleste af deres Medborgere var stadig lige sorgløse trods Varslet og trods Advarsler fra Danmarks Konge og Ærkebisp. Pludselig styrede paa St. Laurentii Dag (10. Aug.) en Venderflaade paa 300 Skibe, hvert med 44

Mand og to Heste om Bord, ind mod Byen. Borgerne havde spærret Hovedindløbet til Byen med et Pæleværk, men et snævert og grundet Sideløb havde de ladet ligge aabent, fordi de ansaa det for utilgængeligt for Fjender. Nu trængte Venderne, efter at de havde landsat de 600 Ryttere, ad Sideløbet ind i Havnen, hvor de faldt over 9 Handelsskibe, der forsvaredes tappert af Købmændene. Bymændene, der havde været til Højmesse, da Fjenden kom, ilede Købmændene til Hjælp i Kampen mod

Langs hele Østersøens Sydkyst boede de slaviske Folk Side om Side, splittet i Stammer, der dog lader sig samle i Grupper f. Eks.: Pomrerne fra Weichsel til ind i Mecklenburg, Wilerne i det nordvestligste Pommern og det nordøstligste Mecklenburg, og Obotritterne i Mecklenburg og Øst-Holsten. Landene synes at have været ret frugtbare, saaledes fortæller en gejstlig Forfatter fra 12. Aarh., at intet Land kan være rigere paa Korn, Kvæg og Honning. Der findes en utrolig Overflod af Fisk fra Hav og ferske Vande; for en Penning kan man faa et Vognlæs af den mest velsmagende fede Sild. Hver eneste Egn er rig paa alle Haande Vildt; der vokser Hamp og alle Slags Grøntsager, saa Landet er næsten at ligne ved det forjættede Land. Venderne, der af Udseende var og er typiske Slaver, sled med deres tarvelige Redskab: „Hakken" (o: en let Plov) i det tunge Jordsmon; i øvrigt har de tillige været Østersøens bedste Fiskere.

Venderne, der skal have mistet halvandet Hundrede Skibe med tilhørende Mandskab; til sidst sejrede Sørøverne og udplyndrede baade Skibene og Byen, som de lod gaa op i Luer. Imens havde Borgerne forskanset sig til et sidste haardnakket Forsvar, men de maatte bukke under for Vendernes Angreb og List, hvorefter Venderne kunde sejle bort med et stort Bytte og talrige Fanger. Konghelle laa hærget i Bund og Grund og genvandt aldrig sin fordums Storhed.

Aaret efter blev Konghelle dog hævnet, da den danske Konge, Erik Emune, udbød Leding mod den værste Venderrede, Øen Rügen, og sejlede mod Venderne med 1100 Skibe; for første Gang førte Danskerne Heste med sig over Havet, fire paa hvert Skib, for bedre at kunne hamle op med Vendernes Rytteri. Danskerne gik i Land paa Øen og belejrede Hovedbyen Arkona, der blev tvunget til Overgivelse, især fordi Erik Emune lod Venderne afskære fra den Brønd, hvorfra de fik Drikkevand. Venderne i Arkona overgav sig paa det Vilkaar, at Liv og Fred blev dem tilstaaet, mod at de gik over til Kristendommen, dog maatte Træbilledet af Svantevit, som Arkona før havde dyrket, ikke tilintetgøres. Sakso skildrer, hvorledes Arkonas Indbyggere ilede ud i Dammen, hvori de skulde døbes, dog mere af Iver for at stille deres Tørst end for at tage ved Troen; den hellige Handling var dem blot et Paaskud til at kvæge deres Legemer, som under Belejringen var blevet matte og mødige. Danskerne indsatte en Præst i Arkona, for at han skulde undervise Folk i den nye Tro; men aldrig saa snart var Erik Emune sejlet bort med sin Flaade, før Folkene i Arkona satte Præsten paa Døren og den nye Tro med, hvorefter de vendte tilbage til deres gamle Guder, navnlig Svantevit.

Et saadant isoleret Togt gavnede intet, snarere blev Venderne dristigere, naar de mærkede, hvor lidt Danskerne formaaede at sætte sig i Respekt. Under Erik Emunes Efterfølger, den for øvrigt fredkære Erik Lam, der indadtil kæmpede dygtigt, gik det rent galt over for Venderne, thi hans Ledingstog sydpaa forløb saa ynkeligt, at Venderne gjorde sig lystige derover. Sakso overdriver maaske en Del, men har dog Krav paa Tiltro, naar han beretter om Opløsningen i Rigets Værn, hvorledes Kongen gav efter for enhver fredkær Bonde, der raabte paa Hjemlov, og løste ham fra Ledingspligten; ofte skal Kong Erik endog have opløst Flaaden, blot fordi Madsvendene skræppede op om, at de vilde hjem. Slig Svaghed æggede kun Venderne op til større Dristighed, endog til et Overfald paa Kongen selv; da Erik Lam

Obotritterfyrsten Henrik lo ad Knud Lavard's Fejdebrev til ham og lignede Knud ved en ung Fole, der ikke vilde taale nogen Rytter paa sin Ryg; men, lagde Henrik til, *han* skulde nok faa lagt Bidsel paa slig vælig Ganger. Men Knud Lavard faldt saa brat over Henriks Borg, at Henrik maatte flygte og med Nød og næppe fik lagt en Flod mellem sig og Knud, der drillende raabte efter ham, om han var blevet vaad. Henrik spurgte ham, hvor det kunde være, at han for saadan frem, og fik til Svar, at Knud var kommet for at hente den Tømme, som Henrik havde lovet ham. Henrik gav dog ikke Knud meget efter, idet han svarede, at Knud lod til at have saa stærke Hove, at man knap kunde komme ham nær. Slet saa spøgende var Tonen næppe altid mellem Knud og Henrik, tværtimod hærgede Knud Lavard Obotritterlandet, indtil han fik Fred.

engang var paa Vej fra Sjælland til Fyn, fik han saa travlt med at redde sig for et Venderoverfald, at han maatte lade sit Skib i Stikken og hytte sig selv.

I den Tid, der fulgte efter Erik Lams Tronfrasigelse, naaede Danmark Fornedrelsens Dyb. Rigets Værn, der byggede paa den ledingspligtige Bonde, var brudt sammen under Landskabernes indbyrdes Kævl og Strid, mens Venderne hærgede Landet som Aadselgribbe. End ikke en Fællesopgave, som dog ellers formaaede at dæmpe Nag og Kævl mellem Europas Folk, et Korstog mod Hedningerne, under vore Forhold et Korstog mod Venderne, kunde samle Skaaning, Sjællandsfar og Jyde. Da de to stridende Konger Svend Grathe og Knud Magnussøn i 1147 fulgte Pavens Kald til et Korstog mod Venderne og i Forening med Sakserne belejrede den vendiske Røverrede Dobin, saa Jyderne med Skadefryd, at Skaaningernes Skibe blev overfaldet af Vendere fra Rügen, uden at Jyderne forhastede sig med Hjælpen. Korstoget fik intet Resultat, og tilsvarende Forsøg andre Steder paa Venderkysten fik lignende Skæbne.

Venderne, der som Vikingernes Lærlinge havde deres Styrke i det pludselige Angreb, synes at have været fuldt ud fortrolige med Danmarks Forhold og har altid vidst at ramme de svageste Punkter. Nu kan det være, at en kendt moderne, dansk Historiker har Ret, naar han antyder, at Vendernavnet er blevet heftet paa flere end Venderne alene, maaske har endog Danske gæstet Landsmænd paa Vendervis, saaledes at deres Gerning er blevet regnet Venderne til Last. Givet er det, som vi siden skal se, at der har bestaaet et nært Forhold mellem Venderne og vore sydligste Øboer Falstringerne og Lollikerne; maaske har Venderne koloniseret paa Lolland og Falster, et Par Stednavne paa Falster, bl. a. Corzelitze, kunde tyde derpaa. I øvrigt havde Venderne overalt efterladt sig sørgelige Spor. Fra Vendsyssel til Ejderen laa Øst-Jylland hen med ødelagte Landsbyer og udyrkede Marker, Øst- og Syd-Sjælland var folketomt, og Folket holdt til i Skovene, overalt er Landet hærget.

Eftersom Kongemagten svigtede som Folkets Værn i Opløsningstiden, tog Befolkningen selv fat. I Roskilde samlede Vethemann Borgerne om sig i et Vikingelag til Værn mod alle Vendernes Plyndringer, Vethemanns Mænd havde Lov til at tage de Snækker, de fandt bedst tjenlige, uden Ejerens Samtykke, mod at give ham Ottendedelen af Byttet i Skibsleje. Før de stod til Søs, skriftede de for en Præst deres gamle Synder, og efter udstaaet Kirkebod nød de saa den hellige Nadver, som om de allerede var paa Dødens Tærskel; de tænkte sig, at alt vilde lykkes bedre for dem, naar de var indviet til Kampen. De nøjedes slet og ret med Vaaben og Føde og undgik alt, der kunde sinke Togterne. Vaagenætter og knap Kost fik de nok af; Søvn fik de kun siddende med Haanden paa Aaregrebet; sejlede de langs Kysten, skikkede de Spejdere forud for ikke at blive overrumplet. Hver Gang, de kæmpede med Venderne, og det skete ofte, sejrede de næsten uden Tab; Byttet delte de lige, og Førerens Lod var ikke større end andres. Hvis de fandt kristne Fanger i de Skibe, de tog, saa gav de dem Klæder og sendte Staklerne til deres Hjemstavn. Med kun hen ved tyve Skibe lykkedes det Vikingelaget fra Tid til anden at tage to og firsindstyve Venderskibe; manglede Laget Penge, saa skød Roskildeborgerne sammen til dem, mod at faa Halvpart i Byttet.

Omend Vethemanns Vikingelag, der for øvrigt blev en af Spirerne til Middelalderens

mærkelige Gilder, udrettede overmaade meget med dets sparsomme Kræfter og blev et lysende Eksempel for andre, saa slog det private Initiativ dog ikke til, der maatte løftes i Flok, Vendertogene maatte blive en Fællessag for hele Riget. Dette skete med Absalons Fremtrængen; som Valdemar den Stores Hjælper bragte den store Hvide Ro og Orden i Landet, samtidig med at han organiserede Kampen mod Venderne. Den spredte Modstand, man havde ydet Venderne før, blev samlet i Absalons Haand; først og fremmest kom der Plan i Togterne mod Venden. Absalon havde indset, at man ikke maatte unde Fjenden Tid til Hvile, men man skulde angribe ham uafladeligt, indtil han lærte at holde sig i Ro.

Faa Maaneder efter, at Absalon 1157 var blevet Biskop over Roskilde Stift, meldtes der en Venderflaade i Store Bælt; med sine faa hjemmeværende Huskarle sprængte Bispen af Sted til Hest og kom over Venderne ved Landsbyen Boeslunde (mellem Korsør og Skelskør). Sakso fortæller, hvad der nok turde være en Overdrivelse, at Absalon med sin lille Skare paa 18 Mand slog Mandskaberne fra 24 Skibe; men Bispens tro Skriver gør med Rette meget ud af Sejren ved Boeslunde, thi den satte Tidsskel i Vendertogenes Historie. Fra nu af er Absalon stadig paa Krigsfod og leder Vendertog paa Vendertog, 22 i alt.

Straks da Absalon blev Biskop, laa Bispegaarden til Dels øde, men han savnede den ikke, thi han laa ude paa Vagt med sine Skibe eller i en Hytte i en Strandskov. Vejrliget skræmte ham ikke, selv i Vinterkulden laa Absalon ude med sine Vagtskibe. Nu maa man ikke forestille sig, at Absalon selv brugte Sværdet, som en Kirkens Tjener var det ham forment at dræbe nogen Fjende, var det end en Hedning. Den lille Økse, som Absalon afbildes med, brugte han i Kampen snarest som Kommandostav, i Mellemstunder brugte han den jo til at fælde Træer med.

De store Slag mod Venderne skulde slaas med Rigets Ledingsflaade, der skulde samles paa Kongens Opbud, om det blev fulgt. I Opløsningsaarene havde Landskab staaet mod Landskab, Skaane havde fylket sig om sin Ærkebisp, paa Sjælland havde Hviderne ført an og tilmed prøvet paa at faa de andre Landskaber med, i Jylland havde Bønderne holdt sig stejlt mod alt sjællandsk. Derfor gjaldt det nu om at overvinde Modsætningerne og forene alle i et Vendertog. Endelig kom det første af Sted i Foraaret 1159. Ved at lægge et personligt Pres paa

Den 14. Juni 1169 havde nogle unge danske Krigere haft en lille Kamp med Arkonas Forsvarere; da opdagede en af de unge Danske, at Voldens Lerfyld under Porttaarnet var skredet i Sommervarmen og havde dannet en Hulning under Træværket. Ved sine Fællers Hjælp naaede han op i denne Hulning og kunde herfra — dækket mod Venderne af disses eget Taarn — sætte Ild paa Træværket med Halmknipper, som Hjælperne langede op til ham, hvorefter han reddede sig ned igen. Ilden fængede og greb om sig, snart stod Taarnet i Lue og med dette den hellige Ørnefane, Vendernes Vartegn; forgæves søgte Venderne at slukke Ilden, samtidig med at de kæmpede mod Fjendens Angreb.

Ærkebiskop Eskil af Lund fik Valdemar den Store Skaaningerne med, Hviderne mødte med Sjællænderne, Lolliker og Falstringer opbødes først til sidst, for at de ikke skulde røbe Planen til Venderne; til Jyderne gik der ikke Bud denne Gang.

Fjorten Dage gik med at indøve Hæren paa Skaanes Kyst, hvor den blev vænnet til Vendernes Kampvis; disse angreb som oftest fra Baghold eller i Bandeoverfald paa Enkeltmand. Danskerne maatte derfor lære at gaa i sluttet Trop, til Angreb skulde de være fylket »hamalt« ɔ: ordnet som en vandrende kullet Skjoldborg, hvilket var vanskeligt nok. Omsider stak man i Søen med Absalon i Spidsen som Spejder, Maalet var Arkona paa Rügen, som man haabede paa at kunne overrumple. Men undervejs gik det galt, først vendte Kongen til Absalons store Harme om igen, dernæst havarerede Flaaden, da den igen satte Kursen mod Venden, og endelig formaaede Kongen og Bispen kun at øve Strandhug med den lille Rest af Flaaden, der fulgte dem. Ringe var Resultatet blevet; af de opbudte 260 Skibe havde Kongen til sidst kun 7! tilbage, men Vil-

Da Hertug Bugislau paa Frederik Barbarossas Bud i 1184 aabnede et Angreb paa Danmark, planlagde han et Overfald paa Rügen, hvis Fyrste, Jaromar, var Danmark lige saa hengiven, som han var Bugislau forhadt. Da Jaromar begyndte at ane Uraad, sendte han Bud til Danmark om Hjælp, og Absalon stak øjeblikkelig i Søen med de forhaandenværende Skibe; det 19. Vendertog var begyndt. Efter en ilsom Sejlads naaede Absalon Rügen, just som Pomeranerne var blevet samlet ved Kysten ud for Strela (nu Stralsund), uden at Bugislau anede noget om Absalons Nærværelse. Anden Pinsedag gav Absalon sig til at holde Messe paa Stranden, da Jaromars Spejdere meldte, at Fjenden kom. Mens Taage drev fra Pommerns Kyst over det smalle Sund mod Rügen, fulgte Bugislaus Flaade efter, indtil den i Taagen øjnede en Flaade, som man troede var Jaromars. I Forventning om at knuse Fjenden med et Slag blev Bugislaus Flaade ordnet saaledes, at de store Skibe lagde sig i en Kæde tværs over Sundet, mens de mindre Skibe skulde drive Fjenden ned mod Kæden. Absalon gik lige løs paa den forankrede Hovedstyrke uden at ænse Smaaskibene, eftersom de store Skibe var et ret Bytte i det smalle Farvand, hvor de daarligt kunde manøvrere. Pomeranerne forstod ikke Fjendens gaadefulde Dristighed, før de saa Danskernes Faner og hørte deres Slagsang; da blev de slagne af Panik og flygtede. Fra de store Skibe, der ikke kunde reddes, kastede Mandskabet sig i Vandet, mange druknede, færre blev reddet af andre Skibe. Atten Skibe blev derved saa overfyldte, at de sank med Mand og Mus. Bugislau flygtede med Resten af Flaaden. Henved hundrede Skibe blev sat paa Grund paa Kysten, hvorefter Mandskaberne flygtede op i Skovene. Kun en ringe Del af Bugislaus Flaade reddedes ind i Peeneflodens Munding, hvor Absalon opgav Forfølgelsen. Naar Sakso fortæller, at Pomeranerne kun reddede 35 Skibe af en Flaade paa 500, og at Danskerne kun mistede 41 Mand, saa er det naturligvis en Overdrivelse, omend Sejren vel nok er den største Søsejr, Danskerne nogen Sinde har vundet.

jen til at slaa igen var vist, og Gang paa Gang kom Danskerne igen. Krigen førtes nu i Fjendens Land.

Aar for Aar gik det bedre for Danskerne. Manglerne blev udbedret. Sammenholdet øgedes stadigt. Endnu paa det andet Togt viste Spliden sig, Jydernes Madforsyning var sluppet op, saa Østdanskerne maatte hjælpe dem, mens Fynboerne lukkede for deres Madposer. Efterhaanden steg Krigslysten hos alle Danske. Vikingeaanden kom op i dem igen; men derfor maa man ikke laste de sindige Jyder, der holdt igen. Danskerne fik jo saa godt som intet ud af de aarlige Togter i 1160'erne, hvor de kun hærgede Vendernes Kyster, afbrændte vendiske Landsbyer, nedhuggede fredelige Bønder med Kvinder og Børn, alt uden at faa andet ud af det end, hvad Bytte de kunde føre med sig.

Thi det maa jo ikke glemmes, at det blivende Resultat: Vendernes Underkuelse blev til Gavn for de omboende Tyskere og ikke for os; med fuld Ret i øvrigt, thi vi havde ingen til at kolonisere i Venden. En Gang sagde en vendisk Høvding til de Danske: »Forlang ikke Gidsler af os og hærg ikke paa vort Land; drag hellere hjem og hold bestandig Fred med os, indtil eders Land er lige saa vel bebygget som vort er nu; thi mange af eders Lande ligger øde og ubeboet hen, og derfor passer det sig bedre for jer at have Fred end Ufred«. Venderen havde egentlig Ret i sin Tale, med vore Vendertog gik vi foreløbig kun andres Ærinde.

Intet viser det tydeligere end Forholdet til Saksernes Hertug, den berømte Henrik Løve, der saa at sige lod Danskerne arbejde for sig, men slog haardt til, hvis Valdemar den Store gik for vidt. Da Danskerne paa det berømte 11. Vendertog, der i 1169 førte til Arkonas Indtagelse, havde taget Rügen i Besiddelse og dermed krænket Henrik Løves Interesser, slap Sakserhertugen Aaret efter Venderne løs paa os, og de danske Øer blev hærget paa det frygteligste; paa een Dag skal ikke mindre end 700 danske Fanger have været til Salg paa et Torv i Meklenburg. Slig Skæbne maatte lære Danskerne at fare med Lempe og huske, at Vender og Dansker endnu havde en fælles Overmand: Sakseren.

Naar netop det 11. Vendertog fik saa frygtelige Følger, laa det i, at Absalon og Valdemar den Store ved denne Lejlighed havde søgt at ramme Venderne saa haardt som muligt ved Angreb paa disses religiøse Midtpunkt, Arkona, samtidig med at de ved at underlægge sig Øen for stedse forhindrede Vendertog derfra. Senere Tider har navnlig heftet sig ved den raske Bedrift, selve Indtagelsen af Arkonaborgen, for Absalon var Maalet dog ulige væsentligere. Fra Arkona herskede Lysguden Svantevit over alle Vendere, herfra udgik det hedenske Rædselsherredømme, der paa Trods af Kristendommens Fremtrængen fik Venderne til at holde fast ved deres Fædres Tro, ja tvang kristnede Vender til at vende tilbage til Guderne; derfor gjaldt det for Absalon om at sejre netop her.

I Sommeren 1169 var den danske Ledingshær landet paa Rügen, i Juni samledes Hæren foran Arkonas Vold, Borgens eneste kunstige Værn. Paa tre Sider værnedes Svantevits By af ubestigelige Skrænter, der faldt brat ned mod Havet; mod Land var der opkastet en høj Jordvold, yderligere sikret ved Pæleværker og Forsvarstaarne af Træ, bag Volden stod henved tusinde kampdirrende Vendere. Absalon fordelte sine Folk foran Volden og forberedte alt til en langvarig Belejring. Der tømredes Stalde til Hestene, der rejstes Telte til Krigerne, og der blev opstillet store Kastemaskiner, som skulde slynge svære Sten mod de belejrede. Men da Volden var for høj til, at Blidekastene kunde naa over, gav man sig til at bygge høje Belejringstaarne af Træ for derfra at overdænge Venderne med Pile og Kasteskyts. En tilfældig Begivenhed gjorde dog alle Anstrengelser overflødige: Arkonas Brand. To Fjender paa een Gang var for meget, og Borgerne overgav sig den 15. Juni paa ret haarde Vilkaar: Hedenskabet skulde opgives,

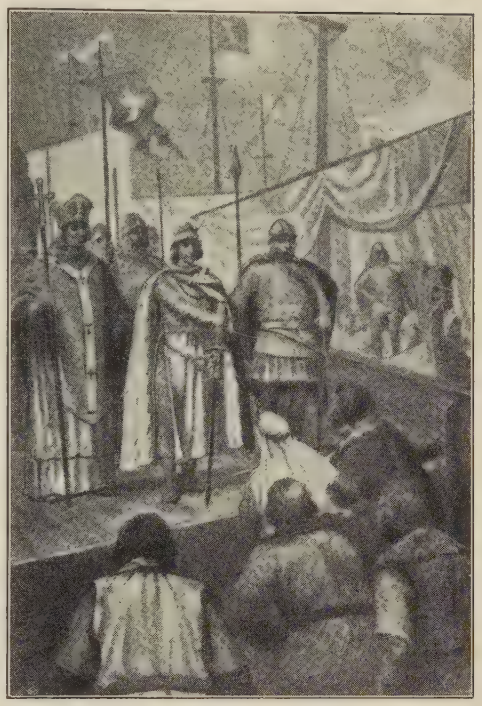

Aaret efter Kampen med Bugislau forfulgte Absalon Sejren og underlagde sig Pommerns Kystlande, hvor Fyrsterne maatte sværge Lensed til Danmarks Konge, Knud VI, der herefter kaldte sig „De Daners og *Venders*". Vendertogene, der var begyndt som Nødværge, endte som Erobringstogter. Den kortvarige Glansperiode, hvori Danmark var Østersøens Herre, var begyndt.

Svantevits Billede udleveres. Rügenboerne skulde lade sig døbe og yde Leding til den danske Konge.

Hermed var Øen Rügen i Danskernes Magt, tilbage stod at stække Venderne paa Pommerns Kyst. Held vekslede med Nederlag, ofte var Danskerne dumdristige og kom i en haard Knibe, omend man altid reddede sig ud af den — om man kan tro Sakso — altid ved Absalons Klogskab. Efterhaanden gik ethvert Præg af Korstog af Danskernes Togter, der blev til lige saa grumme Hærgninger, som Venderne før havde øvet i Danmark. Med sine Ryttere hærgede og plyndrede Absalon det frodige Pommern, Landsbyerne gik op i Luer, Kvæghjordene førtes som Bytte til Stranden, de faste Byer f. Eks. Stettin, blev stormet og brandskattet, engang gik et nyanlagt Munkekloster med i Løbet, alt imens de vendiske Bønder skjulte sig i Sumpene uden at have nogen Del i Venderfyrsternes Kampe.

Mens Vendertogene gik sydpaa til Angreb, forsømte Danskerne ikke at værne deres hjemlige Kyster, omend Venderne efterhaanden blev sjældne Gæster heroppe,

To Steder har København hædret sin Grundlægger Absalon (o. 1128—1201). Paa Raadhusets Façade luer hans Bispeskikkelse, paa Højbroplads holder Vikingehøvdingen sin Ganger an, mens han byder med Øksen. Begge Steder har Billedhugger V. Bissen og Arkitekt Martin Nyrop samvirket.

sidste Gang de angreb i stor Stil var i 1176, men vendiske Overfald med faa Skibe kunde være generende nok for Samkvemmet mellem Landsdelene. Derfor anlagdes Befæstninger paa Land, hvor der fra Naturens Haand var en gunstig Havn for Vagtflaaden. Ved Kalleboderne, Sundet mellem Sjælland og Amager, byggede Absalon fra o. 1167 en Borg, *Havn*, den Gang Kernen i et lille Fiskerleje, nu i Danmarks Hovedstad. Paa Sjællands Vestkyst byggede Broderen Esbern Snare det faste Kalundborg imellem Asnæs og Refsnæs for at beskytte Overfarten til Jylland; endnu vidner Kalundborgs femtaarnede Kirke om ham. Kongen selv byggede Vagttaarn paa Sprogø og Borg ved Smaalandshavet, Ledingsflaadens Samlingssted. Alle disse Befæstninger gjorde stor Gavn i Kampen mod Venderne, der som oftest undgik befæstede Steder; siden blev Borgene Kerner i den nye Kultur, Bykulturen, der voksede ud af Bondelivet.

Absalon havde naaet sit Maal at samle et enigt Danmark i Kamp mod Venderne, disse laa nu knugede under Saksernes frygtelige Pres og næsten stængt ude fra Havet af Danskernes Angreb. Herbards prægtige Skildring af Venderlandet, som det saa ud før Absalons Tid, stemte ikke mere, store Strækninger laa øde hen, Vendernes Udslettelse af Folkenes Tal var begyndt. Omvendt i Danmark, her blomstrede Kulturen i Valdemarernes begyndende Storhedstid. Mens Riget nød godt af den genvundne indre Fred og Kysternes Sikring, hævede Kongemagt og Kirke sig i Fællig til stor Magt; men det danske Bondesamfund begyndte at spaltes i to Lejre: Herremændene, der var Kongens og Krigens Mænd, og de fredkære Bønder, der hellere vilde betale for at slippe for Ledingspligten for at kunne passe deres Jord; ganske vist blev det det første Skridt til Bondens Underkuelse af Herremanden.

Med den stigende indre Styrke steg Danmarks Magt udadtil, men en Udvidelse af Herredømmet udover det allerede sikrede, nu tro Rügen, var nærmest utænkeligt, saa længe Henrik Løve stod paa sin Magts Højde; først efter Saksserhertugens Fald i 1181 for Kejser Frederik Barbarossas Unaade blev der fri Bane for Absalons Stormagtsplaner. Da Kejseren i 1184 krævede Lensed af Danmarks Konge, Knud VI, lod Absalon svare, at Danmark ikke var afhængig af Kejseren; som Hævn lod Frederik Barbarossa sin Lensmand i Venden, Hertug Bugislau af Pommern aabne et Angreb paa Danmark i 1184, der endte med Bugislaus Nederlag.

Sejren over Bugislau sætter Skel i Danmarks Historie paa mere end en Vis: Nedværdigelsens Tid var forbi, Storvældet begynder — det vendiske Bondefolk brød sammen under Trykket udefra, danske Bønder fandt de Høvdinger, der for en Tid blev Danmarks Førere til Sejr og i en rig indre Udvikling.

Men det sidste store Vendertog i 1185 har Absalon aabenbart sluppet Kommandostaven og bruger nu Krumstaven herefter. Vi kan med Grund antage, at han i sit stille Sorø Kloster, hans Faders og hans eget Værk, hvor han havde forbeholdt sig en lille Bolig, har dikteret og fortalt om sine Bedrifter til den stille, lærde Skriver, hvis Navn, Sakso, er alt, hvad vi sikkert ved om Manden. Men med det Æresminde, Absalon har rejst sig i Saksos Værk, ejer vi vel ogsaa det eneste staaende Resultat af Vendertogene.

V. Gay

TYSK

XVII

1.

„Wenn wir Knaben *wären*, so *hätten* wir nun dort ge|spielt und uns her|umgetummelt. So eine Wiese voller Gänseblümchen und Ver|gissmeinnicht ist doch etwas Köstliches. Gott *sei* ge|lobt, dass wir nie zu alt werden, um uns da|rüber freuen zu können! Wie gern *sässe* ich wieder dort oben auf dem Haufen, mitten im duftenden Heu, und *sänge* mit der Lerche um die Wette! Ich *gäbe* mein ganzes Ver|mögen, wenn ich wieder ein lustiger Junge von zehn Jahren werden *könnte*. Drüben im Bache liefen wir barfüssige Kinder und fingen Fische und badeten. Einmal *wäre* ich so|gar bei|nahe er|trunken. Da bist du aber schnell her|beigesprungen und hast mir das Leben ge|rettet, lieber Bruder! Wenn ich damals er|trunken *wäre*," — hier wandte sich Christian an seine Frau, — „so *hätte* ich nie eine so süsse Frau be|kommen!" — „Und ich nie einen so prächtigen Mann!" antwortete ihm die Frau. — Die ganze Fa|milie ging spa|zieren. Das Wetter war prachtvoll, die Erde wunderschön. Die Bienen, die in den Blumen nach Honig suchten, summten um sie he|rum; zahllose Mücken schwirrten in der Luft. In den Weizen- und Roggenfeldern wiegten die Ähren auf den hohen Halmen im Winde hin und her. — An dieser Stelle muss ich unwillkürlich an den Anfang des schönen Märchens denken: „Es war herrlich draussen auf dem Lande. Es war Sommer, das Korn stand gelb, der Hafer grün, das Heu war unten auf den grünen Wiesen in Schobern aufgesetzt, und der Storch ging auf seinen langen roten Beinen und plapperte ägyptisch, denn diese Sprache hatte er von seiner Frau Mutter gelernt. — —"

2.

Oversættelse:

„Hvis vi var Drenge, saa havde vi nu leget og tumlet omkring der. Saadan en Eng fuld af Gaaseurter og Forglemmigejer er dog noget dejligt. Gud *være* lovet, at vi aldrig bliver for gamle til at kunne glæde os derover. Hvor gerne sad jeg atter deroppe paa Stakken, midt i det duftende Hø, og sang om Kap med Lærken! Jeg vilde give hele min Formue, hvis jeg atter kunde blive en lystig Dreng paa 10 Aar! Derovre i Bækken løb vi barbenede Børn og fangede Fisk og badede. Engang var jeg endog nær druknet. Men da sprang du hurtig til og reddede mit Liv, kære Broder! Hvis jeg dengang var druknet" — her vendte Ch. sig til sin Kone — „saa havde jeg aldrig faaet saadan en sød Kone!" „Og jeg aldrig saadan en prægtig Mand!" svarede Konen ham. — Hele Familien gik Tur. Vejret var pragtfuldt, Jorden dejlig. Bierne, som søgte efter Honning i Blomsterne, summede omkring dem; talløse Myg svirrede i Luften. I Hvede- og Rugmarkerne vuggede Aksene paa de høje Straa frem og tilbage for Vinden. — Paa dette Sted maa jeg uvilkaarligt tænke paa Begyndelsen til det skønne Eventyr: „Der var saa dejligt ude paa Landet — — — —"

3.

Grammatik:

Als er in Amerika *war*, sagte er: „*Wäre* ich bloss in Dänemark!" Baade *war* og *wäre* er Datid og begge oversættes ogsaa i dette Tilfælde ved „var"; *war* kaldes *Indikativ* eller „Fortællemaade", *wäre* kaldes *Konjunktiv* eller „forestillende Maade". Udsagnsordene har paa Tysk særlige Konjunktivformer i Nutid og Datid. De udtrykker som Regel noget, der strider mod de faktiske Forhold, noget tænkt, noget, der ønskes o. l. Paa Dansk har vi kun Rester af en Konjunktiv — f. Eks. i Udtryk som: Kongen *leve!* (= es *lebe* der König!), Gud *være* med dig! (= Gott *sei* mit dir!). Her udtrykkes et Ønske, medens det betegnes som noget faktisk, naar man siger: Kongen lever (= der König leb*t*), Gud *er* med dig (= Gott *ist* mit dir). —

— Se Bøjningen af Indikativen VI 5 og 6 og sammenlign dermed disse Konjunktivsformer:

Nutid	Datid
ich lieb|e	ich gäb|e
du — |est	du — |est
er — |e	er — |e
wir — |en	wir — |en
ihr — |et	ihr — |et
sie — |en	sie — |en

a) Med Undtagelse af Nutid Konjunktiv af *sein* „være": ich *sei*, du *seiest*, er *sei*, wir *seien*, ihr *seiet*, sie *seien*, har alle Udsagnsord i Nutid Konj. ovenstaaende Endelser. *Bemærk især 3. Person Ental*, der udviser den væsentligste Forskel fra Indikativ. Og husk, at der er *ingen Omlyd i Nutid Konj.* saaledes som i Indikativ i nogle Udsagnsord (se VI 6); det hedder altsaa f. Eks.: ich gebe, du gebest, er gebe osv. — dog hedder Nut. Konj. af de i IX 5 nævnte Udsagnsord: ich dürfe, könne, möge, müsse, (solle, wolle, wisse).

b) De Udsagnsord, der danner *Datid* ved at tilføje *-te* (se kaufte VI 5), har Datid Konj. lig med Datid Indikativ (— med Undtagelse af fem

af de i IX 5 nævnte, der har Omlyd: dürfte, könnte, möchte, müsste, wüsste; og hätte af haben). — De uregelmæssige Udsagnsord (se Fortegnelsen XI 1) danner Datid Konj. ved Omlyd: *gäbe* overfor gab, *führe* overfor fuhr, *löge* overfor log osv., eller blot ved Tilføjelse af Endelserne: ich ginge (Indik.: ging), ich liesse (Indik.: liess) osv.

4.

„Was sagte deine Frau, als ich euch meine Ankunft meldete?" fragte Christian seinen Bruder. „Ja, ich hatte ge|rade eine Ge|schäftsreise unter|nommen, und als ich nach Hause kam, sagte sie, dass ein Brief da *sei,* der am vor|hergehenden Tag ge|kommen *sei;* er *sei* von meinem Bruder, den ich vierzehn Jahre lang nicht ge|sehen *hätte;* in C. *wohne* der Mann, dessen Tochter mein Bruder ge|heiratet *habe;* es *sei* gewiss der Brief, von dem sie ge|träumt *habe;* ich *müsse* ihr ein neues Kleid kaufen, in dem sie um zehn Jahre jünger aussehen *werde.*"

5.

Oversættelse:

„Hvad sagde din Kone, da jeg meldte jer min Ankomst?" spurgte Chr. sin Broder. „Ja, jeg havde netop fore aget en Forretningsrejse, og da jeg kom hjem, sagde hun, at der *var* et Brev, der *var* kommet den foregaaende Dag; det *var* fra min Broder, som jeg ikke *havde* set i 14 Aar; i C. *boede* den Mand, hvis Datter min Broder *havde* ægtet; det *var* sikkert det Brev, som hun *havde* drømt om; jeg *maatte* købe hende en ny Dragt, som hun *vilde* se 10 Aar yngre ud i."

6.

Grammatik:

Vi sammenligner nu ovenstaaende Stk. 4 med VIII 5. I VIII 5 finder vi Fru H.'s Ord, ganske som hun har sagt dem. Det kalder vi „*direkte Tale*". — I XVII 4 er hendes Ord gengivet paa anden Haand, saakaldt „*indirekte Tale*". Paa Dansk forandrer vi den direkte Tales Nutid til Datid i indirekte Tale („Der *er* et Brev." — Hun sagde, at der *var* et Brev). Paa Tysk forskydes ikke Tiden, men Indikativen i den direkte Tale bliver til *Konjunktiv i den indirekte Tale. Tiden* er som sagt *den samme* („Ein Brief *ist* da." — Sie sagte, dass ein B. da *sei* eller: sie sagte, ein B. *sei* da), medmindre Konjunktiven herved ikke bliver forskellig fra Indikativen; i dette Fald bruges *Datid* Konj., f. Eks. ovenfor i 4: gesehen *hätte* i Stedet for gesehen *habe* (Nutid Indik. hedder jo som bekendt i 1. P. Ent. ogsaa *habe.* — Derimod er: geheiratet *habe* Konjunktiv, idet Indikativen her jo hedder: geheiratet *hat, 3.* P. Ent.).

7.

Nøgle til XVI 5:

Kannst du sehen, wer dort kommt? Ob|gleich meine Augen nicht gut sind, kann ich doch leicht sehen, dass es Ch. und seine Frau sind. Wann kamen sie? Sie kamen eines Tages, als wir sie nicht er|warteten. Wa|rum hatten sie nicht ge|schrieben? Weil ihre Ankunft eine Über|raschung für uns sein sollte. Wie lange *bleibt* dein Onkel hier? Er bleib hier, bis das Ge|schäft in A. besser *wird.* Was hat er dir ge|geben? Er gab mir eine goldene Uhr und ein feines Messer. Ehe Ch. von B. reiste, kaufte er einen neuen Koffer. Peter ist mein bester Freund. Wenn ich spielen will, gehe ich zu ihm. Meine Mutter sitzt selten im Lehnstuhl. Sie hält sich meist in der Küche auf. Wenn mein Vater seinen Kaffee ge|trunken hat, nimmt er die Zeitung und liest, denn er interes|siert sich für Poli|tik. Wo|für interes|sierst du dich? Ich interes|siere mich für Deutsch und deshalb lese ich oft deutsche Bücher. Im Sommer, wenn es warm ist, bade ich im Meer. Der Vater Idas ist nun in seiner Vaterstadt. Er wohnt in einem Gasthof, dessen Be|sitzerin nur ein kleines Mädchen von zwölf Jahren war, als er fortzog. Abends sitzt er am Tische und trinkt Wein.

XVIII

1.

Hansen ist ein mo|derner Mensch, der für die neuesten Fortschritte Ohr und Auge offen hat. Da|her hat er sich auch ein Rundfunk-Lampengerät angeschafft. Zwar dauerte es einige Zeit, ehe er die richtige Be|dienung lernte. Er ver|lor aber die Ge|duld nicht, und nun kann er mit grösster Leichtigkeit seinen Emp|fänger einstellen und braucht nicht mehr den ganzen Abend zu sitzen, um einen fernen Sender zu finden. — Die Kurse, die Marktberichte und die Wetterberichte hat er nun so früh, wie man sie über|haupt haben kann. Die letzten po|litischen Er|eignisse, Mord und Diebstahl, Unglücksfälle und sonstige Be|gebenheiten von Be|deutung weiss er wenige Stunden, nachdem sie ge|schehen sind. Auch die schönste Unter|haltung für sich und seine Fa|milie holt er aus dem Äther her|aus. Zum Beispiel hören sie eine Oper in Berlin, ein Konzert in Schweden, die Aufführung eines plattdeutschen Lustspiels in Hamburg oder das Glockenspiel des Rathausturmes. Auf diese Weise werden auch seine Sprachkenntnisse erweitert. Man kann mit vollem Rechte behaupten, dass die Hörer erst dann den rechten Nutzen von ihrem Apparat haben, wenn sie die Sprachen unserer Nachbarländer ver|stehen.

2.

Oversættelse:

H. er et moderne Menneske, der har Øre og Øje aabne for de nyeste Fremskridt. Derfor har han ogsaa anskaffet sig et Radiolampeapparat. Ganske vist varede det nogen Tid, før han lærte den rigtige Betjening. Han tabte imidlertid ikke Taalmodigheden, og nu kan han med største Lethed indstille sin Modtager og behøver ikke mere at sidde

hele Aftenen for at finde en fjern Sender. — Kurserne, Markeds- og Vejrberetningerne har han nu saa tidligt, som man overhovedet kan have dem. De sidste politiske Begivenheder, Mord og Tyveri, Ulykkestilfælde og andre Begivenheder af Betydning ved han faa Timer efter, at de er sket. Ogsaa den skønneste Underholdning for sig og sin Familie henter han frem fra Æteren. F. Eks. hører de en Opera i B., en Koncert i Sverige, Opførelsen af et plattysk Lystspil i H. eller Klokkespillet fra Raadhustaarnet. Paa denne Maade bliver ogsaa hans Sprogkundskabe udvidet. Man kan med fuld Ret hævde, at Lytterne først da har den rette Nytte af deres Apparat, naar de forstaar vore Nabolandes Sprog.

3.

Christian hat seinem Koffer einige Sachen entnommen, und dadurch sind viele alte, deutsche Zeitungen zum Vorschein gekommen. Hans bittet sofort seinen Onkel, ihm diese zu geben. „Bitte, herzlich gern, mein Junge!“ sagt Ch. „Wenn dir das eine Freude macht, magst du sie für immer behalten; mir sind sie nichts mehr wert.“ H. nimmt sie, begibt sich in den Garten, und mitten auf dem Rasen vertieft er sich in die alten Anzeigen. Da wird eine besonders gute Zahnpasta gepriesen, womit man die Zähne bürsten muss, um den Zahnstein zu entfernen und schöne, weisse Zähne zu erhalten; dort ist eine fabelhafte Kamera abgebildet, mit der man die schönsten Aufnahmen erzielen kann. Hier liest er von einem Mittel gegen Hühneraugen. Er entdeckt, dass das Haar sich färben lässt, blond, braun oder schwarz, ganz nach Belieben. Da H., trotzdem er nur noch ein Kind ist, sehr eifrig Sport treibt und ganz besonders ein eifriger Fussballspieler ist, läuft er sehr oft seine Füsse wund: dagegen gibt es auch ein Mittel! Wenn eine Dame zu stark ist, soll sie nur eine gewisse Kräutertee zum Frühstück trinken, sofort erhält sie eine schlanke, graziöse Figur und ihr Stoffwechsel und ihre Verdauung wird auf ganz unschädliche Weise gefördert. — „Das ist ja zum Totlachen!“ ruft H. aus, springt hinein und zeigt es der Mutter.

4.

Oversættelse:

Ch. har taget nogle Sager ud af sin Koffert, og derved er mange gamle, tyske Aviser kommet til Syne. Hans beder straks sin Onkel om et give ham disse. „Værsgod, hjertelig gerne, min Dreng!“ siger Ch. „Hvis det er dig en Glæde, kan du beholde dem for stedse; mig er de intet mere værd.“ H. tager dem, begiver sig ud i Haven, og midt paa Græsplænen fordyber han sig i de gamle Annoncer. Der prises en særlig god Tandpasta, hvormed man maa børste Tænderne for at fjerne Tandstenen og faa smukke hvide Tænder; der er afbildet et vidunderligt Kamera, med hvilket man kan faa de skønneste Fotografier (egl. opnaa de sk. Optagelser). Her læser han om et Middel mod Ligtorne. Han opdager, at Haaret kan farves, blondt, brunt eller sort, ganske efter Behag. Da H., skønt han endnu kun er et Barn, meget ivrigt driver Sport og ganske særlig er en ivrig Fodboldspiller, løber han meget ofte sine Fødder ømme: imod det gives der ogsaa et Middel. Hvis en Dame er for svær, skal hun bare drikke en vis Urtethe til Frokost, straks faar hun en slank, graciøs Figur og hendes Stofskifte og Fordøjelse fremmes paa en ganske uskadelig Maade. „Det er jo til at le sig ihjel over,“ udbryder H., springer ind og viser sin Moder det.

5.

Oversæt *til* Tysk:

God Dag, kære Svigerinde (Schwägerin)! Hvorledes befinder du dig? Meget godt! Det glæder mig. Hvor er min Broder? Han er i Haven; han vander (begiessen) Blomsterne. Bliver du her eller gaar du dig en Tur (spazierengehen). Jeg bliver her, til Ida kommer. Hun klæder sig paa. Men jeg vilde ikke blive deroppe saa længe, derfor gik jeg. Hvis Vejret ikke bliver daarligt, vil vi i Eftermiddag rejse til R., hvor jeg har en gammel Bekendt (ein Bekannter, Gf.: einen B-ten). Min Kone vilde hellere til København, men der har vi jo nu været saa ofte. Tror (glauben) du, at I kan rejse med? Maaske; men jeg maa først tale med min Mand derom; jeg ved jo ikke, hvad for Planer han har; han sagde i Gaar, at han helst *vilde* (Nut. Konj.) (sml. XVII 6) blive hjemme i Dag; han *havde* (Nut. Konj.) saa meget at gøre. Han *troede* heller ikke, at det *var* rigtigt at forlade Huset. Han *havde* allerede forsømt (versäumen) saa meget Arbejde. En Mængde (Menge) Ordrer (der Auftrag, Flt. die Aufträge) *var* kommet, og han *maatte* i Dag skrive i det mindste (mindestens) 50 Breve.

6.

Gross ist das Leben und reich!
Ewige Götter schenkten es uns,
Lächelnder Güte voll,
Uns den Sterblichen, Freudegeschaffenen.

Aber arm ist des Menschen Herz!
Schnell verzagt, vergisst es der reifenden Früchte.
Immer wieder mit leeren Händen
Sitzt der Bettler an staubiger Strasse,
Drauf das Glück mit den tönenden Rädern
Leuchtend vorbeifuhr. *(O. E. Hartleben.)*

Livet er stort og rigt! Evige Guder, fulde af smilende Godhed, gav det til os, os dødelige, til Glæde skabte. — Men fattigt er Menneskets Hjerte! Hurtigt forsagt, glemmer det de modnende Frugter. Evig og altid sidder med tomme Hænder Tiggeren ved den støvede Vej, hvor Lykken med klingende Hjul lysende kørte forbi.

ENGELSK

THIRTY-NINTH LESSON
(pörrti-najnþ)
Niogtredivte Time.

fruitless (frūt'less) = frugtesløs
complaint (kǫmpleint') = Anke, Klage
long for (lǫng fǫr) = længes efter
mouthful (maup'ful) = Mundfuld
in exchange for (ekstjeinsj') = i Bytte for
truss (tröss) = Knippe, Bundt
in due course (in djū kårs) = til rette Tid
incur (inkörr') = paadrage sig
additional (adi'sjonel) = yderligere, ekstra
toil (tojl) = Slæb, Slid
in time (in tajm) = til sin Tid
harvest-work (har'vest-wörrk) = Høstarbejde
drudgery (drödd'sjeri) = slidsomt Arbejde
fancy (fän'si) = forestille, indbilde sig
peace (pīs) = Fred
harass (ha'rass) = udtrætte
perpetually (perpet'tjuelli) = bestandig
burden (börr'den) = bebyrde
fuel (fjū'el) = Ildebrændsel
provision (provi'zjen) = Proviant
convey (kǫnveI') = transportere
in fine (in fajn) = kort sagt
round (raund) = Kreds, Kredsløb
restless (rest'less) = hvileløs, rastløs
shed (sjedd) = Skur
assume (a'sjum) = antage
event (ivent') = Begivenhed
degree (digri') = Grad
completeness (kǫmplīt'ness) = Fuldendelse
ascribe to (askrajb') = tilskrive
occurrence (ǫkkör'rens) = Forekomst, Indtræffen

Exercise LXII.

Please translate.

Fruitless Complaints.

In a season of severe winter-cold an ass was longing for some warmer weather and a mouthful or two of fresh grass in exchange for a cold stable and a dry truss of hay or straw. In due course and at the proper season the warm weather and the fresh grass came, and the ass got what he had prayed for; but along with it he incurred so much additional toil, that he soon became as tired of the spring as he had been of the winter. The next thing that he longed for was the summer, and this too came in time; but what with harvest-work and other drudgeries of that season, he was now harder worked than he had been in the spring; and so he fancied that he would have no peace till autumn came. When autumn came, he was more harassed than ever; for now he was perpetually burdened with apples, grapes, fuel, and winter provisions of all kinds, all of which had to be conveyed from one place to another. In fine, after finishing the circle of the year in a round of restless labour, his last prayer was for winter again, and for rest in the very shed where he began his complaint.

Exercise LXIII.

Please translate.

Tense.—Tense is the form assumed by a verb for showing—(*a*) the *time* in which an event occurs; (*b*) the *degree of completeness* ascribed to an event at the time of its occurrence.

(*a*) Now as regards the question of *time* the verb may tell you—

(1) That an action *is done* in *Present* time; as, He *comes*.

(2) That it *was done* in *Past* time; as, He *came*.

(3) That it *will be done* in *Future* time; as, He *will come*.

Nøgle til Øvelser LX og LXI.

LX

Skønt William Gladstone, den berømte engelske Statsmand, der fire Gange var Første-Minister, skrev for Magasinerne og Aviserne, gjorde han det kun, naar han følte sig oplagt, eller naar han havde noget, som han i særlig Grad ønskede at sige, og intet Tilbud, hvor fristende det end var, kunde overtale ham til at sætte Pen paa Papiret, medmindre han følte en saadan Trang eller Kaldelse.

Redaktøren for et vist amerikansk Blad skrev til Mr. Gladstone om et Bidrag, idet han tilbød ham en Sum, der paa den Tid var ganske uhørt, hvis han vilde gaa ind paa hans Anmodning. Mr. Gladstone afslog det, og Redaktøren sendte ham faktisk en blank Check, idet han bad ham om selv at udfylde den og nævne sin egen Pris. Selv dette formaaede ikke at faa Mr. Gladstone paa Gled, der tilbagesendte Checken lige saa blank, som den kom.

LXI

(a) De vigtigste Konjunktioner, der udtrykker *Tilføjelse* af en Erklæring til en anden, er følgende:

Og. — Den ene blev rost, og den anden blev dadlet.

Baade — og. — Han er baade en Taabe og en Slyngel.

Ikke alene — men ogsaa. — Han blev ikke alene degraderet til en lavere Klasse, men blev ogsaa jaget ud af Skolen.

Saa vel som. — Han blev jaget ud saa vel som degraderet.

(b) De vigtigste Konjunktioner, der udtrykker en *Modsætning* eller Adskillelse mellem to Erklæringer, er følgende:

Men. — Han er fattig, men tilfreds.

Dog. Imidlertid. — Disse Konjunktioner har samme Styrke som *but;* men de lægger lidt mere Eftertryk end „but" paa Eftersætningen, og naar de bruges, skrives Eftersætningen i Almindelighed helt ud.

Han fik ikke den første Plads, dog blev han meget rost for sin Energi, eller: Han blev imidlertid rost meget for sin Energi.

Ikke destomindre etc. — Disse Konjunktioner er endnu mere kraftige end de foregaaende, d. v. s. giver Eftersætningen endnu mere Vægt.

Paa den ene Side — paa den anden Side. — Paa den ene Side var der meget stærk Mistanke imod ham, paa den anden Side talte alle de Kendsgerninger, der blev aabenbarede af Vidnerne, til Gunst for ham.

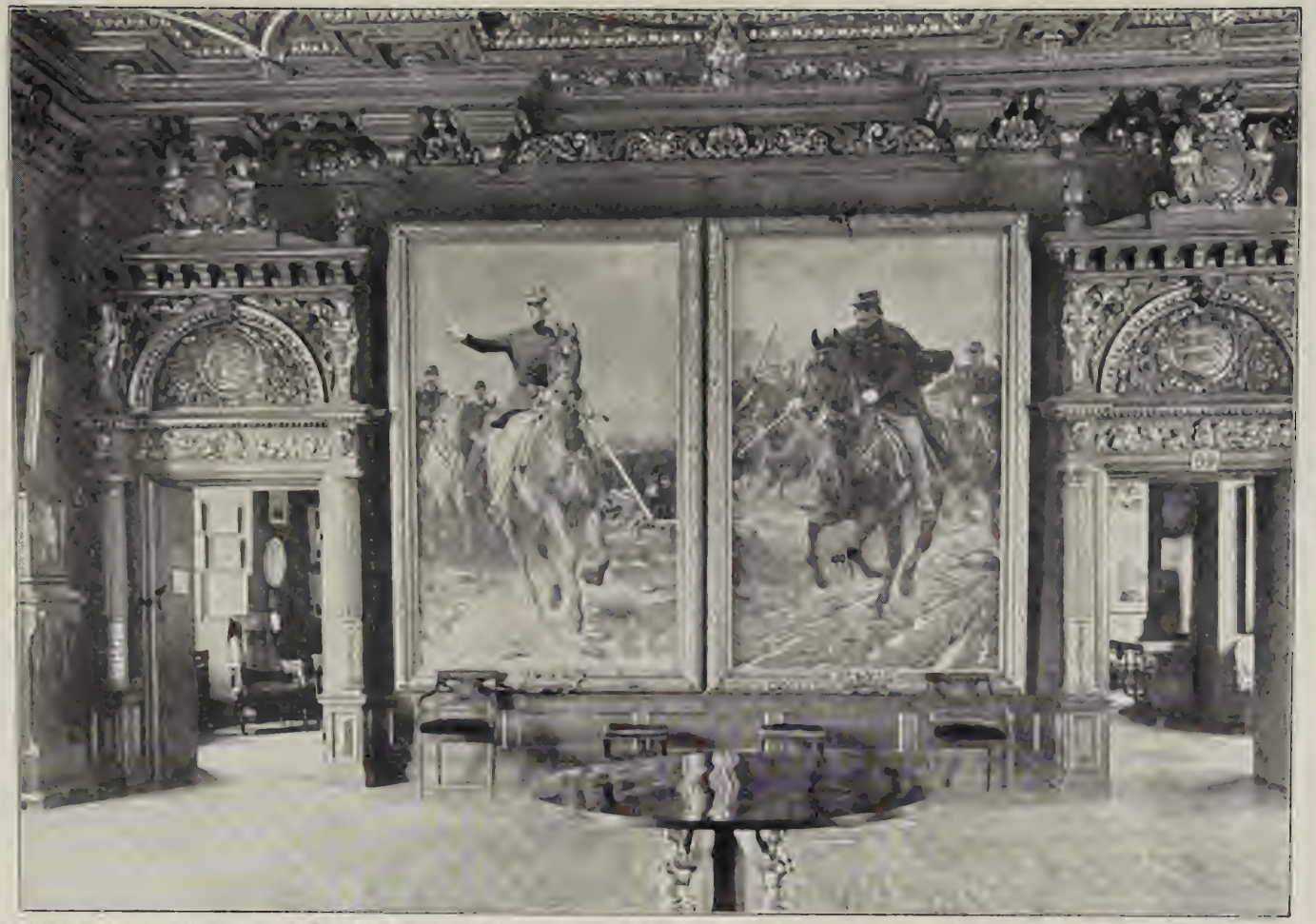

Salen paa Prinsessefløjens første Sal med Billederne fra den første slesvigske Krig. Her ser man Otto Bachkes Billeder af General Krogh, Selherren ved Isted, og General Schleppegrell, der faldt ved Øvre Stolk. Til venstre ses lidt af Adam Oehlenschlägers Værelse.

GEOLOGISK FORMATIONSTAVLE

Tidsrum	Formationer		Etager	Bornholm	Det øvrige Danmark	Fremherskende Former	
Nyeste Tid	**Kvartær**	Nutid	Holocæn	Postglaciale Lag			Mennesket
		Istider	Plistocæn	Senglaciale Lag			
				Glaciale og interglaciale Lag			
Nyere Tid	**Tertiær**	øvre	Pliocæn				Pattedyr og Fugle
			Miocæn		Glimmerler og -sand		
					Brunkul førende Lag		
		mellemste	Oligocæn		Glimmerler og -sand		
					Fedt, plastisk Ler		
		nedre	Eocæn				
			Paleocæn		Lillebeltler og Moler	To- og enkimbladede Blomsterplanter	
					Kertemindeler		
Middelalder	**Kridt**	øvre	Danskekalk (Danien)		Saltholmskalk, Blegekridt, Limsten og Faksekalk		Krybdyr
			Senon	Grønsand	Skrivekridt over graa, skifret Mergel		
			Turon	Arnagerkalk			
			Cenoman	Grønsand			
		nedre	Gault				
			Neokom				
	Jura	øvre	Malm			Nøgenfrøede Blomsterplanter	
		mellemste	Dogger				
		nedre	Lias	Kulførende Dannelser			
	Trias	øvre	Rhæt				
			Keuper				
		mellemste	Muslingkalk				
		nedre	Broget Sandsten				
Yngste Oldtid	**Perm**	øvre	Zechstein				Padder
		nedre	Rødliggende				
	Kul	øvre	Produktiv Kulformation			Træagtige Bladsporeplanter: Bregner, Ulvefødder o. a.	
		nedre	Bjergkalk				
Mellemste Oldtid	**Devon**	øvre	Famennium				Fisk
			Frasnium				
		mellemste	Givetium				
			Eifelium				
		nedre	Coblenzium				
			Gédinnium				
	Silur	øvre	Gotlandium	Øvre Graptolitskifer			Blæksprutter
		nedre	Ordovicium	Trinucleusskif.			
				Nedre Graptolitskifer			
				Ortoceratitkalk			
	Kambrisk	øvre	Olenus-Etage	Alunskifer		Løvsporeplanter: Alger	Krebsdyr
			Paradoxides-Etage				
		nedre	Olenellus-Etage	Grønne Skifere			
				Nexø Sandsten			
Ældste Oldtid	**Algonkisk**	øvre	Jotnium				
		mellemste	Jatulium				
		nedre	Kalevium				
Urtid	**Grundfjæld**	øvre	Bottnium	Granit			
		mellemste	Ladogium				
		nedre	Urgneisen				

Som bekendt bygger den katolske Kirkes Lære i høj Grad paa Pavens Autoritet. I 1870 vedtog en mægtig Kirkeforsamling endog, at Paven er ufejlbar, naar han taler som Kirkelærer. Paa Billedet ses Pave Pius IX, Pius X's Forbillede, efter hvem han i from Ærbødighed tog Navn, i Færd med at proklamere det Dogme om Guds Moders ubesmittede Undfangelse, der maaske mere end noget andet Trosspørgsmaal skiller Katolikker og Protestanter i vore Dage.

Omend Pavestolen som Leder af Verdens mægtigste Kirkesamfund selvfølgelig har et stærkt internationalt Præg, har den selvfølgelig ikke kunnet undgaa at præges i lige saa høj Grad af Byen Rom, en Gang Pavens By, nu hans „Fængsel". Ligesom Paverne som Regel vælges blandt Kardinaler af italiensk Adel, udtages hans fornemste Garde, *Nobelgarden,* af Roms fornemste Adelsslægter. Siden Nobelgarden oprettedes i 1801, har det været et Privilegium for Roms Nobiliat at rekrutere Nobelgarden, der næppe nogen Sinde tæller andet end Grever og Baroner i sine Rækker.

Udsigt over Vatikanets pragtfulde Have med Vatikanet og St. Peters Kirken i Baggrunden. I den vældige Park færdes Paven som „Fange“ i frivillig Udelukkelse fra Verdens Larm — og afskaaret fra al verdslig Magt. Læg Mærke til Beddet i Forgrunden med Pius X's Navn og Vaaben, det sidste kronet med Tiaraen.

Blandt Roms mærkeligste Skatte maa regnes *Scala santa* (ɔ: den hellige Trappe) en Marmortrappe paa 28 Trin, der skal stamme fra Pilatus' Palads i Jerusalem. Trappen, ad hvilken Kristus skal være blevet ført til Doms for Landshøvdingen, maa kun bestiges knælende. Til venstre for Trappen staar en nyere Gruppe „Kristus for Pilatus“, til

KVINDERS ERHVERV I VOR TID

Spørgsmaalet om »de selverhvervende Kvinder« er et af de Problemer, som til Stadighed er aktuelt i vore Dage.

Der er vel endnu dem, der mener, at de unge Piger gør rettest i at indrette sig paa en Gang at blive gift, at lade deres Uddannelse bestemme af dette Maal og foruden at opnaa denne Uddannelse i øvrigt blot finde en passende Beskæftigelse, en Slags Tidsfordriv i Ventetiden. Men langt de fleste Mennesker og ikke mindst unge Piger ser anderledes paa Sagen. De er vel klare over, at det i det overvejende Antal Tilfælde vil være det naturlige og det lykkeligste, at den unge Pige før eller senere bliver Hustru, og at det derfor ogsaa er rigtigt, at hun bør forberede sig paa at kunne varetage en Husmoders Pligter, men de er lige saa klare over, at det ikke bør blive alene ved dette.

Dels er det ikke alle Kvinders Lod at blive gift — blandt andet fordi Kvinderne er betydelig talrigere end Mændene; dels er man mere og mere klar over, at det er en utilfredsstillende Maade at bruge sin Ungdom — og maaske mange Aar — paa dette blot at faa Tiden til at gaa, og desuden inser man, at selv om en ung Kvinde har uddannet sig til en Gerning og har virket i en saadan, og hun saa efter nogle Aars Forløb ender som Husmoder, saa er dog Uddannelsen og det alvorlige Arbejde ved et Fag ikke spildt. Dels betyder det at arbejde under Ansvar og i Alvor i sin Gerning en Udvikling af Personligheden og Selvstændigheden, og dels har vel ingen Tid tydeligere end vor vist, at Lykken er omskiftelig, og at det ogsaa for en Kvinde, der bliver gift, kan være af Betydning, at hun selv kan tjene til Livets Ophold.

Paa hvilken Maade uddanner da den stadig voksende Skare af Kvinder sig, som vi betegner som selverhvervende, og hvori bestaar deres Erhverv?

Hvad den forberedende Uddannelse angaar, er det lettest at faa Oplysning om de unge Kvinder, der søger en boglig, teoretisk Uddannelse, som paa en eller anden Maade — i snævrere eller videre Forstand »studerer«, som tager en eller anden Eksamen eller lignende, og over Omfanget af denne Uddannelse skal vi give et kort Overblik.

Man hører jævnlig Klager over det voksende Antal Studenter, og denne Stigning i Antal finder man ogsaa inden for de kvindelige Studenter. Nu er det jo imidlertid kun en ringe Brøkdel af dem, der tager Studentereksamen, der giver sig til at studere ved Universitetet, et noget større Antal søger sammen med Ikke-Studenter videre Uddannelse ved andre højere Læreanstalter, og en stor Del fortsætter slet ikke med boglig Uddannelse, og for disse sidstes Vedkommende kan Studentereksamen derfor ikke betragtes som en Uddannelse til Erhverv. Den Del, der søger det, man vel vil regne for den »lærdeste« Uddannelse d. v. s. studerer ved Universitetet, er som nævnt meget ringe — i de sidste fem Aar har Antallet af Kvinder, der har taget en afsluttende Eksamen ved Universitetet, ligget mellem 20 og 30 aarlig. Af Studier ved Universitetet har navnlig Teologi, Jura og Statsvidenskab kun i ringe Grad Kvindernes Interesse; saaledes har i de sidste fem Aar (1920/21—1924/25) kun 5 taget teologisk Embedseksamen, 16 juridisk Embedseksamen og 7 statsvidenskabelig Eksamen. For Teologiens Vedkommende hænger den ringe Tilslutning fra Kvindernes Side naturligvis sammen med den ringe praktiske Anvendelighed, dette Studium i hvert Fald foreløbig har for Kvinder. Mere fristende synes Medicinen at være, idet i de nævnte fem Aar ialt 44 har taget Lægeeksamen; men ogsaa de Studier, der ender med en Skolecembedseksamen eller Magisterkonferens, og hvis praktiske Anvendelse oftest vil være en Lærergerning, synes at være søgt af de kvindelige Studenter. I Løbet af Aarene 1920/21—1924/25 inkl. har ialt 52 opnaact en af disse Eksamener.

I det hele synes Lærergerningen at være noget, Kvinder i forholdsvis stort Omfang søger til; saaledes er der i de senere Aar gennemsnitlig 140—150, der afslutter Lærerindeuddannelsen paa Skolelærerseminarierne, og som derefter i det væsentlige finder deres Fremtidsgerning i de kommunale Skoler. Blandt de højere Læreanstalters Uddannelse synes ogsaa den farmaceutiske Læreanstalts at øve en forholdsvis betydelig Tiltrækning paa Kvinder, — henimod 20 Kvinder tager gennemsnitlig den endelige farmaceutiske Kandidateksamen, medens et endnu større Antal — omtrent 50 aarlig — tager farmaceutisk Medhjælpereksamen, der danner en Slags første Afdeling af Kandidateksamen, og som mange synes at nøjes med. Heller ikke helt faa Kvinder uddanner sig til Tandlæger, gennemsnitlig 15—16 aarlig.

Derimod er det kun et ringe Antal Kvinder, der faar deres Uddannelse ved Polyteknisk Læreanstalt og Landbohøjskolen, de to

Læreanstalter, hvis Uddannelse vel ogsaa i ringest Grad egner sig for Kvinder, baade i Henseende til selve Undervisningen og til den praktiske Gerning, den giver Adgang til. Ved Polyteknisk Læreanstalt tog saaledes i Løbet af fem Aar ialt kun 20 Kvinder Eksamen, deraf langt de fleste som Fabrikingeniører, d. v. s. Kemikere — den af Læreanstaltens Eksamener, der med Laboratoriearbejde som Fremtidsudsigt er den eneste, der i Almindelighed kan formodes at give Kvinderne nævneværdige Chancer. Landbohøjskolen uddannede i samme Tidsrum ialt kun 7 Kvinder, hvoraf 1 tog Eksamen som Havebruger, de øvrige som Landbrugere.

Alt i alt udgør de Kvinder, der søger en videregaaende boglig Uddannelse, imidlertid som nævnt kun en ringe Brøkdel af de selverhvervende Kvinder; for de fleste af de nævnte Omraaders Vedkommende udgør Kvinderne ogsaa kun en ringe Del af samtlige paa det paagældende Omraade uddannede (Mænd og Kvinder) — dette gælder saaledes navnlig de — i snævrere Forstand — studerende. Dels vil Kvinderne i mange Tilfælde ikke have Kræfter til at gennemføre den langvarige Uddannelse, dels muliggør de mange Aar en ret stor »Afgang« til Ægteskab med deraf følgende Afbrydelse af Studierne. En forholdsvis betydelig Rolle i Forhold til det samlede Antal uddannede Personer spiller Kvinderne derimod for saa vidt angaar Skolelærere, Tandlæger og Farmaceuter, idet de nemlig her udgør fra ca. en Trediedel til Halvdelen af de uddannede. Større Udbredelse har naturligvis den noget mere praktiske og noget mindre langvarige og kostbare Uddannelse. Dette gælder saaledes Uddannelsen paa Handelsskolerne.

Her skal navnlig omtales den Undervisning, der gives paa de statsanerkendte statsstøttede Handelsskoler, saaledes som den i de senere Aar har været indrettet som Forberedelse til forskellige af Staten kontrollerede Handelseksamener.

Her afslutter aarlig omkring 500 unge kvindelige Handelslærlinge en til Handelsgerning afpasset Undervisning med en »Handelsmedhjælpereksamen«, medens noget over 100 hvert Aar tager den som Afslutning paa en videre Undervisning for Handelsmedhjælpere følgende »Handelseksamen«. Den højeste ved Handelsskolerne opnaaelige Undervisning med »Højere Handelseksamen« som Maal er derimod hidtil kun søgt af forholdsvis faa Kvinder — ialt har i fem Aar kun 34 eller gennemsnitlig 5—6 taget denne Eksamen.

Ved Siden af disse forskellige Former for lovordnet Undervisning søger naturligvis adskillige Uddannelse i enkelte Fag uden Eksamen som Maal — f. Eks. i Sprog, Bogholderi, Stenografi og lignende som Forberedelse eller Videreuddannelse til Kontorarbejde.

Ogsaa paa ganske andre Omraader søger et stort Antal unge Kvinder at skaffe sig en Uddannelse, som kan blive dem et solidt Grundlag for eller Supplement til den Uddannelse, de i øvrigt skal have ude i det praktiske Liv. Her kan saaledes nævnes Uddannelse i Husgerning, Haandarbejde (Syning, Tilskæring o. s. v.) og teknisk Undervisning.

Saaledes afslutter ca. 100 unge Kvinder aarlig en gennemført Husassistentuddannelse — foruden at adskilligt flere tager kortere Kursus paa dette Omraade.

Men hvor har nu alle disse Kvinder deres Gerning, baade de, hvis Uddannelse vi i det foregaaende har omtalt, og alle de øvrige selverhvervende Kvinder, hvis Uddannelse ikke hovedsagelig foregaar i særlige Undervisningsanstalter, men ude i det praktiske Liv, gennem Arbejdet i de Fag, de har givet sig i Lag med?

Oplysning om, hvad alle disse Kvinders Beskæftigelse er, kan det være vanskeligt nok at faa, men et meget væsentligt Bidrag til at faa Klarhed over det har man i Folketællingernes Oplysninger.

Af disse fremgaar det, at der her i Landet er meget nær $^1/_2$ Million Kvinder, der i den Forstand er selverhvervende, at de i hvert Fald ikke har nogen Forsørger; — de skal altsaa i det mindste forsørge sig selv, muligvis ogsaa andre. Heraf er imidlertid ca. 90,000 saadanne, som »lever af deres Penge«, enten det nu er Renterne af en Kapital, en Livrente, en Pension, Legater eller Alderdomsunderstøttelse, det drejer sig om. De er altsaa kun i temmelig uegentlig Forstand »selverhvervende«, og det bliver derfor hovedsagelig de resterende 400,000, vi skal interessere os for. Da der i alt i Alderen 16—65 Aar, d. v. s. i den Alder, i hvilken der normalt kan være Tale om at være selverhvervende, findes ca. 1 Million Kvinder, vil det ses, at det er en meget betydelig Del, der er Selvforsørgere og selverhvervende.

Af følgende Oversigt vil man i store Træk faa et Indtryk af, hvorledes Kvinderne fordeler sig paa Erhvervenes Hovedgrupper. Af de ca. 400,000 kvindelige Forsørgere var beskæftiget ved:

Husgerning	ca.	175 000
Landbrug	-	70 000
Haandværk og Industri	-	70 000
Handel	-	45 000
Trafikvæsen m.m.	-	10 000
Immateriel Virksomhed	-	30 000
Ialt	ca.	400 000

Man vil straks lægge Mærke til, at meget nær op imod Halvdelen af de selverhvervende Kvinder er beskæftiget ved Husgerning; et meget mindre Antal Kvinder er beskæftiget ved Landets to store Erhverv 1) Landbrug og 2) Haandværk og Industri, nemlig ved hver af disse Erhvervsgrupper ca. 70,000 eller ca. $^1/_8$ af samtlige selverhvervende Kvinder ved Handel er beskæftiget 45,000 eller godt $^1/_{10}$, og ved Immateriel Virksomhed og Trafik o.l. ialt 40,000 eller ca. $^1/_{10}$ af de 400,000.

Baade Fordelingen i Hovedgrupper og — som det i det følgende skal ses — Fordelingen inden for Grupperne paa de enkelte Fag tyder paa, at de selverhvervende Kvinder trods alt føler sig mest tiltalt af de mere »kvindelige« Erhverv, Fag, som efter almindelig Opfattelse har Tilknytning til, hvad der stemmer med Kvindernes særlige Anlæg og med, hvad de i tidligere Tider var beskæftiget med i Hjemmene, som f. Eks. Husgerning i enhver Form — Vadsk, Syning, Bagning, Børnepleje og -undervisning o. s. v.

Henimod Halvdelen af Landets selverhvervende Kvinder er som nævnt beskæftiget ved Husgerning, deraf ca. 30,000 som Husbestyrerinder, Økonomaer, Oldfruer o. l., de øvrige ca. 145,000 som Husassistenter, Kokkepiger, Stuepiger, Enepiger, Unge Piger i Huset, Frøkenpiger, Barnepiger og hvad man ellers kalder de huslige Stillinger. Nu kan det vist nok antages, at for en væsentlig Del af de 145,000 Kvinders Vedkommende beror deres Tilknytning til Husvæsenet mest paa, at de ikke har faaet taget Stilling til Spørgsmaalet om deres Fremtidsgerning, at de skal beskæftiges, indtil de i en nærmere eller fjernere Fremtid skal giftes, eller paa andre mere tilfældige Forhold, mindre paa, at de bevidst har valgt Husgerning som deres Livsgerning, fordi deres Lyst og Anlæg ligger paa dette Felt. Herpaa tyder blandt andet ogsaa den Omstændighed, at en meget stor Del af dem er ganske unge, ca. 40,000 under 18 Aar og ca. 60,000 18—25 Aar. Men paa den anden Side er der sikkert ogsaa et Antal unge Kvinder, og et Antal, der i de senere Aar er voksende, som har viet sig til Husgerning i den Hensigt at gøre dette Arbejde til en virkelig Livsgerning, og som søger at blive grundigt uddannet gennem praktisk Arbejde suppleret med Undervisning for at kunne danne sig en varig Stilling, ligesom det maa antages at være Tilfældet med en betydelig Del af de tidligere nævnte ca. 30,000 »Hovedpersoner« ved Husgerning.

I Landbruget var efter hosstaaende Oversigt beskæftiget ca. 70,000. Om en meget væsentlig Del af disse Kvinder gælder utvivlsomt noget tilsvarende som for adskillige af de Kvinder, der er beskæftiget ved Husgerning. Af de 70,000 er nemlig langt det overvejende Antal hjemmeværende Døtre (over 14 Aar) af Landbrugere — Gaardejere og Husmænd — omtrent lige mange Gaardmands- og Husmandsdøtre. De vil for de flestes vedkommende være beskæftiget dels ved den hjemlige Husgerning, dels ved Landbrugsarbejde, og om største Delen af dem gælder det, at den Uddannelse, de faar, mindre tjener til at gøre dem selverhvervende end til at gøre dem til brugbare Husmødre; deres Arbejde vil i øvrigt oftest være ganske det samme som for største Delen af det kvindelige Husgerningspersonale, der er omtalt ovenfor, idet ca. $^3/_4$ af dette var ansat paa Landet. Kun en mindre Del af de Kvinder, der er beskæftiget ved Landbrug, er egentlig selvstændige Landbrugere, maaske henimod 10,000, og af disse vil endda den største Del være Enker eller andre Arvtagere efter Landmænd, der uden selv at være uddannede Landbrugere findes opført som Indehavere af Landejendomme, som de driver ved Hjælp af Forvaltere, Bestyrere o. l.

Den anden af de store Hovederhvervsgrupper, hvori ca. 70,000 Kvinder har fundet Beskæftigelse — Haandværk og Industri er adskilligt vanskeligere at faa Overblik over, fordi der inden for denne Gruppe baade socialt og teknisk er saa store Afstande.

De 70,000 omfatter dels selvstændige Haandværks- og Industridrivende, derunder baade Indehavere af store Virksomheder og ganske smaa Erhvervsdrivende, der ikke beskæftiger andre end sig selv, dernæst Arbejdere beskæftiget i disse Bedrifter og endelig Funktionærer, derunder navnlig Kontor- og Lagerpersonale; paa den anden Side indeholder Gruppen en Mangfoldighed af rent teknisk forskellige Fag.

Selvstændige Haandværks- og Industridrivende er kun en ringe Del af de i denne Erhvervsgruppe beskæftigede Kvinder — ialt ca. $^1/_5$; disse ca. 14,000 Kvinders Bedrifter er i det overvejende Antal Tilfælde Bedrifter af mindre Omfang — kun faa egentlige Storvirksomheder drives af Kvinder.

Som rimeligt er, er disse selvstændige kvindelige Haandværks- og Industridrivende ogsaa fortrinsvis af deres Evner og Anlæg ført til de mere kvindelige Sysler — saaledes er ca. 10,000 af de 14,000 Kvinder Indehavere af Systuer, — deriblandt ogsaa mange, som blot i den Forstand er selvstændige,

at de ikke syr for en anden Arbejdsgiver, men direkte arbejder for Kunder.

Ogsaa enkelte andre Fag er overvejende søgt af Kvinder, saaledes er der af Indehavere af Vadskerier, Strygerier (derunder ogsaa Rulleforretninger) ca. 1500 og af Indehavere af Væverier og Strikkerier ca. 500. Mange af disse Bedrifter er naturligvis smaa; det samme gælder ogsaa Virksomheder som Bagerier (derunder Hjemmebagerier), som 2—300 Kvinder driver. Endelig kan det nævnes, at der findes en Del Kvinder som Bogbindere og Fotografer, de sidste især i Provinsen. Ud over disse Fag, der gennemgaaende er saadanne, som man paa Forhaand vil antage ligger for Kvinder, er det undtagelsesvis, man finder kvindelige Industriledere, og hvis der paa andre Omraader er særlige Muligheder for Kvinder i Retning af at skabe sig selvstændige Stillinger, tilkommer det Fremtidens Kvinder at føre Beviset herfor.

Langt de fleste af de Kvinder, hvis Livsgerning falder i Gruppen Haandværk og Industri, finder man derimod blandt de ikke-selvstændige, som Arbejdere i de forskellige Fag. Af saadanne industrielle Arbejdere findes ialt ca. 40,000.

Ogsaa blandt Arbejderne er det dog saaledes, at det er i de mere specielt kvindelige Erhverv, Kvinderne har fundet Anvendelse. Saaledes er ialt ca. 17,000 Syersker, medens henholdsvis 3—4000 og 2—3000 er beskæftiget ved Væveri o. l. og Vadskeri, Strygeri o. l.; en Del er ogsaa beskæftiget med Tilvirkning af Næringsmidler, derunder navnlig i Chokolade- og Sukkervarefabrikker.

Skotøjsfabrikationen anvender ca. 1200 Kvinder, der hovedsagelig er beskæftiget som Naadlere i Skotøjsfabrikker. Ved Siden af disse Fag finder Kvinderne navnlig Anvendelse i de mere kunstneriske Brancher, saaledes som Billedskærere (ca. 100 Kvinder), som Arbejdere i Porcelænsfabrikker, derunder Porcelænsmalere, som Guld- og Sølvarbejdere o. s. v. Endelig er en Del Kvinder beskæftiget i saadanne Fag, hvor der kræves meget ringe eller ingen Uddannelse, dette gælder saaledes foruden de ovenfor nævnte Arbejdere i Skotøjsfabrikker Arbejdere i Metal- og Blikvarefabrikker. Derimod finder man naturligvis ikke Kvinder i Fag, der kræver stor fysisk Styrke, som Grovsmede, Bygningshaandværkere, Brolæggere o. lign.

Foruden det egentlige industrielle Personale er der inden for Industrien en Del kvindelige Funktionærer — deraf langt det overvejende Antal som almindeligt underordnet Kontor- og Lagerpersonale, en mindre Del i overordnede Stillinger (Bogholdere, Kassererе); dette Personale er dog ikke væsentlig anderledes stillet end det tilsvarende inden for Handelen.

I den næste af de store Hovedgrupper, Handelen, er ialt ca. 45,000 Kvinder beskæftiget, deraf noget over Halvdelen ved almindelig Varehandel, de øvrige navnlig i Banker og Forsikringsinstitutioner og ved Restaurationsvirksomhed.

Af Kvinder beskæftiget ved egentlig Handel er ca. en Fjerdedel selvstændige. Ogsaa ved Handelen gælder det dels, at det navnlig er mindre Virksomheder, Kvinderne driver, dels at Kvinderne driver Forretning med saadanne Varer, som Kvinder har særlige Anlæg for at bedømme. Saaledes er langt de fleste Indehavere af Mode-, Lingeri-, Sæbe- og Parfumeforretninger Kvinder, det samme gælder for Blomster- og Konfektureforretningernes Vedkommende.

Men langt de fleste af de Kvinder, der er beskæftiget ved Handel, findes i de mindre selvstændige Stillinger, som Kontorister, Kasserersker og navnlig som Ekspeditricer.

Naar saa forholdsvis faa af Kvinderne naar længere frem end til de rent underordnede Stillinger som Ekspeditricer o. s. v., skyldes det vel dels, at de ikke »bliver ved Faget« saa længe, at de naar at avancere eller at begynde selvstændige Virksomheder, men i Løbet af nogle Aar gifter sig. Men helt uden Betydning for Handelens kvindelige Personale er det sikkert heller ikke, at de fleste regner med den Mulighed, og derfor ikke med samme Energi som de unge Mænd passer deres Uddannelse.

Ogsaa ved Omsætning i videre Forstand er en Del Kvinder beskæftiget. Saaledes er henved 3000 Kvinder ansat som Kontorister og lignende Medhjælpere i Banker og Forsikringsinstitutter, — Stillinger, der som Regel er eftertragtede, vel mest fordi de er anset som »pæne Stillinger«, men som i Virkeligheden almindeligvis ikke giver den unge Pige mange Fremtidsmuligheder. Derimod findes der inden for Restaurationsfaget en Del Kvinder i selvstændige Stillinger, navnlig som Pensionatsværtinder; paa dette Omraade er naturligvis ogsaa et betydeligt Antal Kvinder beskæftiget som Køkkenpersonale og Opvartningspersonale.

Det lyder ejendommeligt, at adskillige Tusinde Kvinder er beskæftiget ved Transportvirksomhed m. v. — det store Tal kommer man imidlertid til ved Hjælp af Tele-

fonistinderne, hvoraf der findes ca. 4,000; et betydeligt mindre, men dog ogsaa væsentligt Antal Kvinder er ansat ved Postvæsenet og Telegrafvæsenet.

Endnu staar kun tilbage at omtale de Stillinger, som falder ind under, hvad man sædvanlig kalder Immateriel Virksomhed, og hvor man paa forskellige Omraader finder en Del Kvinder, navnlig ved Undervisning og Sundhedsvæsen. For Undervisningens Vedkommende er det navnlig som Folkeskolelærerinder, en stor Del Kvinder har fundet deres Livsgerning, men ogsaa som Lærerinder ved højere Skoler og som Børnehavelærerinder og Musiklærerinder.

Inden for Sundhedsvæsenet er der Omraader, der saa at sige er forbeholdt Kvinder, — dette gælder navnlig Sygepleje- og Jordemodergerningen — ca. 8—9000 Kvinder er Sygeplejersker, dels paa Hospitaler og Klinikker, dels som private Sygeplejersker, og omkring 500 er Jordemødre. Saadanne Stillinger som f. Eks. Lærere og Sygeplejersker vil utvivlsomt i mange Tilfælde være de lykkeligste, Kvinder kan komme til, naar de virkelig tænker sig at tage en Livsgerning op, fordi Kvinder som oftest i langt højere Grad end Mænd trænger til at føle, at det er levende Mennesker og ikke døde Ting, de arbejder med og for.

Inden for Gruppen Immateriel Virksomhed findes i øvrigt en Del Kvinder som Farmaceuter og Apotekermedhjælpere, som Tandlæger og — knap 100 — som Læger. Endelig har en Del Kvinder fundet Stillinger ved Stats- og Kommuneadministration, deraf langt de fleste som underordnet Kontorpersonale, medens kun 1—200 har overordnede Stillinger, og en mindre Gruppe Kvinder er beskæftiget ved litterær eller kunstnerisk Virksomhed, som Journalister, Biblioteks- og Museumspersonale eller som Kunstmalere og Skuespillerinder.

Inden for Gruppen Immateriel Virksomhed findes i øvrigt saa godt som alle de Kvinder, der — som omtalt i Begyndelsen af nærværende Artikel — har søgt Uddannelse ved de højere Lærcanstalter, idet de foruden som Læger og Lærere ved højere Skoler, fortrinsvis indtager Stillinger som Stats- og kommunale Tjenestemænd, Sagførere, videnskabeligt Biblioteks-, Arkiv- og Museumspersonale o. s. v., Stillinger, hvis Opnaaelse enten altid har været eller i stigende Grad vil være afhængig af, at man har denne Uddannelse.

RIGMOR GRAN

GRUPPE A II · MENNESKELIVET

PIUS X's KIRKEREGERING 1903—1914.

I. Indre Politik.

Da Kapitoliums store Klokke den 20. Juli 1903 forkyndte for Romerne, at den 93aarige Leo XIII, den nyere Tids største Pave, til sidst var bukket under for Sygdommen, da ringede Klokkerne en Storm ind over den katolske Kirke. Under Leo's overordentlig rolige, om end mere politiske end religiøse Regimente havde Kirken vundet en Magtstilling, som den ikke havde ejet siden Middelalderens Dage. Man mærkede derfor ogsaa almindelig Spænding angaaende hvem, der skulde bære Leos faldne Pavekaabe.

Ved en Indiskretion i et fransk Tidsskrift fik man nøje Kendskab til Pavevalgets Enkeltheder. I Konklavet, som ifølge gældende Ordning træder sammen den 11. Dag efter den forrige Paves Død i den Del af Vatikanpaladset, der omslutter det Sixtinske Kapel, fremtraadte fra Begyndelsen to Partier. Den politiske Konstellation, som senere førte til Verdenskrigen, havde en Forpostfægtning allerede ved Pavevalget i 1903. Striden gjaldt, om Vatikanet skulde føre en tyskvenlig eller en franskvenlig Politik; ved Siden deraf spillede naturligvis personlige Synspunkter deres Rolle. Ententepartiet samlede sig omkring Leo XIIIs kraftfulde og politisk erfarne Udenrigsminister, Kardinal Rampolla. Triple-Alliancens Kandidat var Chefen for det største Kirkedepartement Propagandaen (under hvilket bl. a. Danmark som Missionsomraade hører), den fint dannede, jesuitisk opdragne Kardinal Gotti. Ved første Afstemning i det sixtinske Kapel Lørdag d. 1. August, da Loddets Træf bevirkede, at Rampolla selv var Stemmetæller, fik han 27 Stemmer og Gotti 17, foruden at der blev afgivet en hel Mængde spredte Stemmer. Flere af disse var givet til Patriarken (Ærkebiskoppen) af Venedig, Kardinal Sarto, paa Grund af hans upolitiske, udpræget pastorale Virksomhed. Blandt Kendere af Situationen regnede man imidlertid

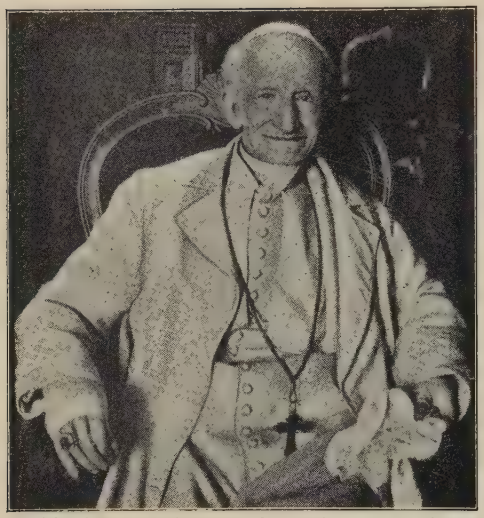

Leo XIII (1810—1903), Pave 1878—1903, var en fintdannet, rettænkende Mand; samtidig var han en smidig Politiker. Han fik tilvejebragt god Forstaaelse med Preussen og med den franske Republik; derimod stod han stadig paa en spændt Fod med den italienske Regering, som ikke vilde indvilge i, at Pavens verdslige Magt blev genoprettet.

fra Valgets Begyndelse slet ikke med, at han var blandt dem, der kunde tænkes at blive Tale om. Selv havde han saa lidt Tanker i den Retning, at han havde løst Tur- og Returbillet fra Venedig. Om Eftermiddagen var Rampollas Stemmer steget til 29, Gottis sunket til 16, medens Sarto havde faaet 10 Stemmer. Det var tydeligt, at Gottis Navn ikke kunde samle mod Rampolla, men at Længslen efter en religiøs Pave som Sarto var udbredt. Saa begyndte Triple-Alliancens Tilhængere at gaa over til Sarto.

Søndag Morgens Afstemning gav til Resultat, at Rampolla stod med sine 29 Stemmer, Gotti havde kun 9, medens Sarto var rykket op til en Hovedkandidat med 21 Stemmer. Sagen begyndte at klare sig. Det var aabenbart, at ingen af Partierne kunde naa den forlangte $^2/_3$ Majoritet. Det beroede altsaa paa, hvem der kunde faa en sikker enkelt Majoritet og saa moralsk tvinge Modparten til at give efter. Med overordentlig Spænding saa man derfor Søndag Aftens Valg i Møde. Det blev mere dramatisk, end man havde ventet. Rampolla naaede der 30 Stemmer; Sarto blev staaende ved 24. Sagen syntes klar, Rampollas Valg sikret. Da rejste en original Skikkelse sig nede ved Kapellets ene Væg fra sin Plads og tog til Orde. Det var Fyrstebiskoppen af Krakau, Kardinal Puzyna (død 1911). Han forklarede med lav Stemme, at den østrigske Regering mindre gerne saa Rampollas Valg til Pave. Der blev almindelig Bestyrtelse, fulgt af voldsom Ophidselse. Hvad var der sket? I det 16. og 17. Aarhundrede havde der dannet sig en gammel Rettighed for de katolske Stormagter, Østrig, Spanien og Frankrig, nemlig at de kunde nedlægge Veto, Eksklusivet, mod en Pavekandidat, der mishagede dem. Denne Rettighed var imidlertid for lang Tid siden gaaet af Brug og var glemt. Nu havde Italien, som da endnu var paa spændt Fod med Frankrig efter Tunis-Affæren, og som mest frygtede den franskvenlige Rampolla, overtalt sin Forbundsfælle Østrig til at begære Eksklusivretten gennem en østrigsk Kardinal. Sladderen i Vatikanet paastaar, at Østrig ikke gerne vilde rage Kastanierne af Ilden for Italien og derfor havde ladet Puzyna forstaa, at det ikke var farligt, hvis han glemte sin Opgave. Men da vilde Tilfældet, at den originale Puzyna havde en stor dansk Hund, fra hvilken han aldrig kunde skilles, og som han førte med sig i Konklavet. Den strenge Rampolla havde imidlertid ladet Dyret aflive; og dens klagende Tuden havde i den Grad opbragt Puzyna mod Rampolla, at han med Glæde benyttede sig af sin Opgave — eller som man siger i Rom: Den nye Pave blev indsat af en dansk Hund. Hvilken Sandhed, der ligger bag ved slig Snak, er ikke godt for den uindviede at vide; dens Værdi er den Belysning, den giver om Konklavets intime. Vist er det, at Puzynas Indgriben afgjorde

Pius X's slagne Modkandidat, den sicilianske Adelsmand, Mariono Rampolla (1843—1913) havde, siden han i 1887 blev Kardinal og pavelig Statssekretær, ledet Pavestolens Udenrigspolitik med stor Klogskab og lagt stor Vægt paa et godt Forhold til Frankrig. Da Østrigs Eksklusivveto ramte ham under Pavevalget, blev hans Indflydelse svækket for stedse, og han hengav sig derefter udelukkende til aandelige Studier.

Pavevalget. Rampolla var ude af Spillet. Og det franske Parti kunde ikke i en Hast finde en anden tilstrækkelig stærk Kandidat. Om Mandagen gik Sarto forbi Rampolla i Stemmetal, og Tirsdag Morgen valgtes den jævne Bondesøn, som engang havde drevet Faderens Æsler med Grøntsager til Torvet og vogtet Kvæget, til den højeste Leder af Verdens mægtigste Samfund med Rang over Kejsere og Konger. Den 67aarige Guiseppe Sarto var Pave med 50 Stemmer; Rampolla havde faaet 10 Stemmer. De afgivne Stemmesedler brændtes uden Halm i Kaminen med Røret ud til Peterspladsen, og den hvidagtige Papirrøg gav den ventende Mængde den første Underretning om, at Kirken havde faaet en ny hellig Fader. Imedens skete den første Hyldning for den valgte i det Sixtinske Kapel. Han tog der Navnet Pius X. I Procession blev han derefter baaret gennem Korridorerne over til Peterskirken, hvis Kobberporte aabnedes for Folkemasserne. Han uddelte Velsignelsen over Mængden, hvorunder han blev saa haardt medtaget af Sindsbevægelse, at han fik et lettere Besvimelsesanfald.

Hvilken Indflydelse vilde Pius X's Valg faa paa den katolske Kirkes Ledelse? Det var ikke let at slutte sig til. Man havde haft Brug for en særlig synsk Evne for at kunne forudsige Karakteren af denne Regering, da Michelangelos Sibyller og Profeter d. 4. August 1903 fra det Sixtinske Kapels Hvælvinger skuede ned gennem Røgelseduften paa den nye Paves Hyldning. Saa forskellig var Bedømmelsen af Pius X selv hos dem, der burde kende ham godt. Om en Ting var man absolut enig: Pius var en personlig from og mild Mand med uselviske Bevæggrunde og med stærke religiøst-pastorale Interesser; man vidste ogsaa, at han var godt kendt med kanonisk Ret og Kirkemusik, men manglede større Almendannelse og politisk Træning. Man kunde ligeledes forudse, at Leo XIIIs Kærlighed til ydre Pragt og Etikettevæsen vilde blive ombyttet med Ligefremhed hos en højst uceremoniel Pave, og at Leo XIIIs raffineret smidige Diplomati vilde blive erstattet af en djærv Enkelhed, der hadede alle Rænkesmederier. Men vilde med alt dette den nye Pave, som nogle mente, blive et uselvstændigt Værktøj i ærelystne og magtsyge Kurialisters Hænder, eller vilde med ham en selvstændigere og for Indflydelse udefra mindre modtagelig Karakter, end Pavedømmets Historie havde set gennem Aarhundreder, bestige Petri Stol? Nu er hans Kirkeregering tilendebragt, og stadig brydes de modsatte Bedømmelser

Ved Pavevalgene skal Afstemningerne foregaa saa hemmeligt som muligt, derfor maa Kardinalerne selv skrive deres Navn og Valgsprog, som vist paa den nederste Seddel. Derefter foldes Sedlen saaledes sammen, at den stemmende Kardinals Navn skjules under den Fold, der betegnes Nomen, og hans Valgsprog under Betegnelsen Signa. Stemmeoptælleren kender kun Valgsprogene, ikke Brugerne. Saaledes bærer Stemmesedlen kun Kandidatens Navn synligt, indtil man har opnaaet tilstrækkelig Majoritet, hvorefter den underste Fold paa Stemmesedlerne aabnes, indtil man finder den valgtes eget Valgsprog, derefter aabnes den øverste Fold for at kontrollere, om han har stemt paa sig selv, i givet Fald skulde Valget kasseres, men det sker aldrig.

med samme Styrke. For en udenforstaaende turde det altid være umuligt at afgøre, i hvilken Grad Pius X's Regeringshandlinger maa henføres til hans eget Initiativ, og i hvilken Grad hans nærmeste Omgivelser maa bære det virkelige Ansvar. Men en Ting er stadig bleven tydeligere og tydeligere. De to Vatikanbeslutninger fra 1870 om Pavens Universalepiskopat og om hans Ufejlbarhed har i sine Konsekvenser under Pius X udformet det ultramontane (pavelige) System til en Fasthed og Fuldkommenhed, hvor som aldrig tidligere Personligheden kun faar Plads i det Omfang, den tjener Systemet. Men Systemet, det er Jesuiterordenen; til syven-

Det sixtinske Kapel, hvor Pavevalget foregaar, er opført i 1473 af Pave Sixtus IV og bruges som Pavens Huskapel. Rummets Arkitektur er ikke særlig mærkelig, men det er verdensberømt for sin kunstneriske Udsmykning. Der findes Vægmalerier af de store Malere, Perugino, Signorelli og Ghirlandajo med Motiver fra Testamenterne. Men det stærkeste Indtryk faar man af Mesteren Michelangelos vældige Værker, Skabelseshistorien, Syndefaldet, Profeterne og Dommedag. Rummet er en mere end værdig Ramme om et Pavevalg.

velig Rundskrivelse) 1903, at hans Maal var »instaurare omnia in Christo«. Her stod en brændende personlig Overbevisning bagved. Der er udrettet meget, særlig for yderligere at styrke det, der er Katolicismens Naadegave: Den ubetingede Ærbødighed for det religiøse og den opofrende Kærlighedsvirksomhed. Der gik intet Aar uden pavelige Forordninger og Formaninger til bedre religiøst Liv; og en virkelig Forbedring kan konstateres mange Steder. Pius forsøgte at skaffe bedre Præster ved en Forandring

de og sidst er Jesuiterordenen Kirkens Herre og Hoved, selv om Ordenens egne Medlemmer ikke altid har den direkte Indflydelse paa Begivenhedernes Gang eller den fremskudte Plads i Kuriet (den pavelige Regering), som man fra visse Sider har ment.

Det ultramontane Systems, og derfor ogsaa Pius Xs Regerings Maal er forøget Magt for den absolutte papalistiske Kirke, indad over Menneskenes Sjæle, udad over Stat og Kultur. Endnu i Dag gælder officielt Læren om Kirkens Overhøjhed over Staten. Kirkestatsvæsenets Ide er en uovervindelig Bestanddel baade i katolsk Ret og Tro. Og Lydigheden mod Autoriteten fra Petri Stol er mere end nogen Sinde Hjertepunktet i katolsk Fromhed — det har Pius X med al Tydelighed betonet i en Tale til østrigske Professorer og Studenter i Foraaret 1909.

De Foranstaltninger, som karakteriserer Pius Xs Kirkeregering, samler sig under to Hovedsynspunkter: Intensiv Samling af de indre Kræfter og Forhøjelse af Katolicismens politiske Magt; Menneskenes Tilknytning med Hjerte og Samvittighed til Kirkelæren, for paa Grundlag heraf med aandelige Midler at genvinde den politiske Magt.

Pius X begyndte for Alvor Samlingen af den katolske Kirkes indre Kræfter ved som sit Maal at sætte Fromhedslivets Højnelse. Han tilkendegav i sin første Encyklika (paaf Præsteskolerne, som, hvis den kan gennemføres, vil betyde en Revolution i den katolske Gennemsnitspræsts Dannelse; og han arbejdede paa mange Maader for en bedre religiøs Folkeundervisning. Ordnerne og de religiøse Samfund har under Pius faaet en mere begunstiget Stilling end tidligere. Han opmuntrede Eukaristiforeninger til flittigere Altergang, var ivrig for mere Skriftemaal og flyttede 1910 første Skriftemaal og Kommunion tilbage til den Tid, da Barnet først kunde føle Andagt (omkring 7 Aar), et Paabud, som dog viste sig at være et tveægget Sværd, da Skriftemaalet i mindre varsomme Hænder virkede religiøst ødelæggende, og da den første Kommunion ofte blev den eneste. Den almindelige moralske Følelse søgte Pius paa flere Maader at holde oppe, delvis ved ret detaillerede Paabud, som Dekretet af 1912, at Katolikkerne ikke maa være til Stede ved Modtagelser og offentlige Selskaber, hvor Damer optræder dekolleterede. — Pius havde særlig interesseret sig for at søge at give Gudstjenesterne og deres Musik et værdigere Præg. Pius søgte ogsaa at udbrede Bibelkundskab, men da han i sin første Pavetid begunstigede Udbredelsen af udvalgte Stykker af Biblen i billige Udgaver, førte disses Læsning til protestantiske Tanker og maatte hurtig ombyttes med nogen kontrolleret Bibelundervisning gennem Gejst-

ligheden. Et virksomt Middel til at højne katolsk religiøs Selvbevidsthed har Pius fundet i den højtidelige Fejren af Kirkens store Minder lige fra 50-aars Mindet om den ubesmittede Undfangelses Dogme i 1904 til 1000-aars Mindet om Kristendommens Sejr ved Konstantin den Store, som fejredes over hele den katolske Verden April —December 1913, førte omkring 800.000 Pilgrimme til Rom og indbragte flere Millioner Lire til et Sejrsmonument. Aar 1914 skulde 100-aars Mindet om Jesuitterordenens Genoprettelse ogsaa have været en stor kirkelig Fest, men da kom Verdenskrigen imellem.

Men disse Jubilæer faar os ogsaa til at se paa de Hindringer, Pius selv skabte for den af ham ærligt og ivrigt eftertræbte religiøse Fornyelse. De viser, hvorledes han opmuntrede Afladsvæsenet og »Kristendom af anden Orden«, Helgen- og Relikviedyrkelse, Mariadyrkelse o. s. v. Jubilæet i Rom 1904 blev Udgangspunktet for et nyt Opsving i Valfarterne til Lourdes' Grotte; Pilgrimstogene dertil blev forøget fra ca. 200 Aar 1904 til 424 Aar 1911, med ca. 123.000 badende i Kildens Vand og over 100 Protokoller med Helbredelser. Og i at drage Pilgrimstog konkurrerer Sacré Coeur Kirken i Paris med Lourdes; det brændende Hjertes Dyrkelse giver Kristus paa en synlig realistisk Maade til de troende, uden at man risikerer de protestantiske Grublerier, som Studiet af det Nye Testamentes Kristus alt for let vækker. Hvor megen ægte religiøs Kerne der end gemmer sig i denne Valfartskristendom med dens Madonna- og Relikviedyrkelse, maatte den dog staa hæmmende for et sundt kristent Livs Vækst; hvor megen virkelig folkelig Fordummelse, der ogsaa knytter sig dertil, er ikke vanskeligt at skønne. — For os Protestanter ser det dog saaledes ud, som om denne af katolsk Fromhed omvævede Aflad er det farligste for personlig Religiøsitet med dens kvantitative Vurdering af aandelige Faktorer. Og Afladen har under Pius X mere end nogen Sinde gennemsyret Katolicismen; et typisk Eksempel gav den stor Jubelaflad for baade levende og døde ved det nysnævnte Konstantin-Jubilæum 1913; en ubetydeligere, men nok saa oplysende Enkelthed var Pius' Forordning af 1909 om, at den, som fromt kyssede en Biskops Ring, har 50 Dages Aflad. — I denne Sammenhæng maa til sidst peges paa, hvorledes Jubilæerne ogsaa giver fornyet Anledning til at prise den ægte katolske Sædelighedsopfattelse, som har sit centrale Udtryk i Cølibatet. For dette arbejdede Pius X med brændende Kærlighed; og det er utvivlsomt en Anordning, uden hvilken hele det ultramontane Kirkesystem og maaske selve den historiske Katolicisme vilde falde fra hinanden. Ingen protestantisk Kritiker søger at benægte, at Cølibattvangen i Forbindelse med det alt for talrige, fra borgerligt Arbejde afskaarne Præsteskabs faktiske Arbejdsløshed i Sydens katolske Hovedlande er en uovervindelig Hindring for den sædeligt, religiøse Løftelse, som Pius satte al sin Kraft ind paa. Der er

Giuseppe Sarto (1835—1914) fødtes som Bondesøn i Nord-Italien, steg siden ad Rangstigen til Biskop i 1884. Da Leo XIII i 1893 ønskede at besætte Ærkebispesædet i Venezia, gjorde den italienske Regering Krav paa Indstillingsret, men frafaldt det, da Valget faldt paa den fromme Sarto, der lige forinden var blevet udnævnt til Kardinal. Da han i 1903 valgtes til Pave, antog han Navnet Pius (ɔ: den fromme) for at angive Tendensen i sin Regering, og det voldte utvivlsomt den milde Kirkehyrde stor Sorg, da Verdenskrigen udbrød i August 1914, kort før han døde.

ingen Anledning til at betvivle Beretningerne fra Rom om de bitre Taarer, Paven mere end en Gang har fældet over de Usædelighedsskandaler, der udgør et aldrig svigtende Moment i den romerske Kirkes Aarskrøniker. Man behøver kun at læse den kyske Skildring »Aus dem Tagebuch eines römischen Priesters« (af E. Snugelski-Atmer, 1909) om Munken, der af Kærlighed til en svensk Pige blev drevet ud af Klostret og Kirken, for uden Sensationer at komme ind i den forfærdelige Virkelighed. Og hvorledes skulde det kunne blive anderledes, saa længe Præsterne ikke blot er bundet ved Cølibatet, men ved Siden deraf af Hensyn til Sjæleplejen i Skriftestolen skal studere ganske vist latinske Skriftehaandbøger af delvis saadant Indhold, at den lidet rigoristiske italienske Regering Aar 1900 ud fra et offentligt moralsk Synspunkt øjeblikkelig maatte konfiskere en da udkommen italiensk Oversættelse af selve den normerede Bog her, Liguoris »Theologia moralis«, eller at Tonkin-Guvernøren Paul Bert's franske Oversættelse af Uddrag af flere lignende Haandbøger i kristen Moral var kraftig medvirkende til, at Ordnerne og Kongregationerne blev uddrevet af Frankrig ved den tidligere omtalte Foreningslov af 1901!

Protestantismens inderste Væsen kræver aandelig Frihed. Derfor staar vi ogsaa afvisende over for den Del af Pius X's Kirkeledelse, der skænkede ham de store Sejre: Sammenvævningen af det religiøse og det retslige, Styrkelse og Bevarelse af den katolske Tro ved retslig bindende Bestemmelser og moralsk tvingende Forordninger. Det er netop et af de typiske Træk i Kirkens Ledelse under de nuværende Kulturforhold, at Kirkeretten tvinges mere og mere til at vige fra de verdslige Omraader, det ydre Forhold til Staten o. s. v., og at den nu med saa megen større Energi har samlet sig om at beherske det aandelige Omraade.

En Række Paabud fra Pius X's Tid kontrollerer Lærebøgerne ved de katolske Undervisningsanstalter; 1913 udelukkedes derfra de velkendte, ægte katolske Kirkehistorier af Funk og Kraus. Det videnskabelige Liv endda lige op blandt Universitetsprofessorerne blev bastet og bundet ved Antimodernisteden af 1910. Den kirkelige Forfatnings tusindaarige Hævd blev i 1910 brudt ved et Dekret, som gav Biskopperne Ret til ad administrativ Vej uden Lov og Dom og Undersøgelse at afsætte mistænkte Præster. Paa flere Steder blev der paabudt hemmelig Kontrol; i den katolske Kirke er nu dannet et Spioneri- og Angiversystem, som ikke engang skaaner Skriftehemmeligheder, og som har fostret en aandelig Terrorisme uden lige. Ligeledes faldt ogsaa Pius' Fordømmelsesdomme over alle katolske Bevægelser, som kunde mistænkes for Selvstændighedsbevægelser. Bibelforskning og Bibelfortolkning blev 1907 bundet ved en særlig pavelig Kommissions Afgørelse; saaledes er f. Eks. Katolikkerne ved et Edikt af 1913 i Samvittigheden bundet til at forkaste Tokildehypotesen angaaende Evangeliernes Fremkomst, at fastholde Fremkomstordenen: Mattæus, Markus, Lukas, at anse Mattæus' Evangelium for at være skrevet før Jerusalems Ødelæggelse, Apostlenes Gerninger i sin Helhed skrevet af Lukas og Pastoralbrevene forfattet af Paulus selv. Indeks er i flittig Virksomhed, ikke blot mod modernistiske Forfattere (som Fogazzaro 1905) men mod den katolske Videnskabs mest betydelige Mænd. Over for den ufejlbarlige Papalismes umaadelige Magt over Samvittighederne bøjer næsten alle sig og underkaster sig »Laudabiliter«. Omsorgen for Katolikkernes aandelige Diæt synes at overskride det barokkes Grænse, naar nu endogsaa den store, værdifulde amerikanske Encyklopædi »Catholic Encyklopædia« siges at være truet, skønt Pavens paalideligste Tilhængere, bl. a. den berygtede Benigni, er Medarbejdere derved. — Et andet Udslag af Ultramontanismens Stilling til aandelig Frihed er det baade i Tale og Skrift stærkere hørte Forsvar for Inkvisitionen og Teorien om Kirkens Ret til at dræbe frafaldne Kættere. I et Jesuitterkloster i Østrig hørte en kendt Protestant 1909 en Forelæsning om Inkvisitionens Værdi, der overgik alt, hvad han troede muligt i offentlig Undervisning i vore Dage. Her maa man ogsaa erindres om Genoprettelse i 1907 af Storinkvisitorembedet i Spanien med Løn. Den bl. a. ved sine Forskninger i Heksevæsenets Historie kendte de Cauzons nye værdifulde »Histoire de l'inquisition en France« med sin strengt katolske, men dog i visse Henseender mod Inkvisitionen kritiske Opfattelse er i 1912 kommet paa Indeks. Et andet Vaaben, som man troede rustent, i Kampen for Pavens Magt, nemlig Interdiktet, er igen kommen til Anvendelse ved Pius X, bl. a. mod Genua 1912—13 i Striden mod Italien om Pavens Kandidat til Ærkebiskop der.

Til de ydre Forordningers Kamp for den katolske Tros Renhed hører ogsaa Pius' talrige mere lokale Forskrifter eller Naalestik, saaledes i 1908 Forbud for den franske Klerus mod at besøge Statsuniversitetet, Forbudet i 1910 mod at Lærere i Elsass tilhører

Vatikanets Sala dei paramenti, i hvilken Paven iføres sine Værdighedstegn, forinden han begiver sig til Statsraadsforhandlingerne i Sala Regia eller til det sixtinske Kapel, hvor han som Regel selv forretter Messetjenesten. Som, saa godt som alle, Vatikanets Sale er Sala dei paramenti smykket med kostelig Malerkunst, der er offentlig tilgængelig; som man ser, er Billederne værnet mod paatrængende Tilskuere ved et Rækværk.

den almindelige Lærerforening og mod at konfessionelt blandede Sangforeninger synger paa katolske Kirkegaarde, Paabudet i 1912 om at de italienske Seminarister skal interneres i Seminarierne ogsaa i Ferierne med højst 10—14 Dages Besøg i Hjemmet for at beskytte Eleverne mod modernistisk Gift (hvilken Nødstilstand, naar man maa gribe til saadanne Midler!), o. s. v. Stor Opmærksomhed vækker den stadig standende Strid i Tyskland, om katolske Arbejdere kun maa tilhøre rent katolske Arbejderforeninger (som den saakaldte Berlin-Retning) eller ogsaa interkonfessionelle kristelige Arbejderforeninger (saaledes den saakaldte Køln-Retning). Pius X udtalte sig i en Encyklika i 1912 tydelig for Berlin, selv om det var med Forsigtighed af Hensyn til de større Køln-Foreninger, hos hvem det tyske Centrumsparti ogsaa tydeligt har søgt politisk Støtte. Denne Modsætning er nu under Tysklands Kamp for Livet mildnet, og der har vist sig en gunstigere Stilling for Køln-Retningen.

En særlig Stilling i Pius' Bestræbelser for ved kirkeretlige Midler at forøge Kirkens indre Sammenhold indtager tvende Ukaser, som ved deres Indgreb i moderne Retsbevidsthed mere end noget andet bringer Middelalderen i Erindring. Den ene omfatter de i det ovenfor omtalte kanoniske Kodifieringsarbejde fremførte Ægteskabslove af 1906, som bl. a. har til Hensigt at besværliggøre de for Protestantismen faktisk fordelagtige blandede Ægteskaber, hvilke nu med visse Koncessioner kirkeligt skal betragtes som Konkubinat (Samliv uden for Ægteskab). Den anden var Pius Motu proprio af 1911 om Klerus' privilegium fori, hvorved en Forordning af Pius IX fra 1869 blev udlagt derhen, at det blev forbudt troende Katolikker i civile og kriminelle Sager at stævne katolske Præster for en verdslig Ret uden de kirkelige Myndigheders Tilladelse. Denne Forordning vakte en saadan Storm, at Statssekretæren Merry del Val maatte tilkendegive for Preussens og Belgiens Udsendinge, at den ikke gjaldt de Lande, hvor der allerede er fastsat anden Retspraksis, og hvor der ikke findes kirkelige Domstole. Ligeledes har nu ogsaa en hel Række europæiske Regeringer forklaret, at Forordningen ikke berører deres Nationer, formodentlig under stor Sindsro fra Kuriets Mænd, som meget vel ved, at Pavens udtalte Mening dog forbliver autoritativ for fromme Katolikkers Samvittighed, selv om den aldrig saa meget strider mod deres Lands Retsopfattelse. Klerus' Ophøjethed

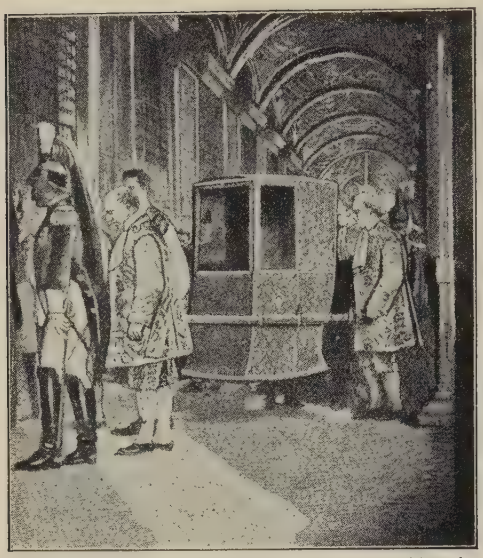

Naar Paven begiver sig paa en Tur i Vatikanets vidtstrakte Rum, former Turen sig som Regel som en hel Procession; forrest gaar Majordomus — Pavehoffets Ceremonimester —, fulgt af de tjenstgørende Kammerherrer, disse følges atter af en Eskorte af Nobelgardister, der omgiver hans Helligheds Person. Til Tider bæres Paven af sine Kammertjenere i en pragtfuld Bærestol, paa Billedet ses Processionen under Vejs for at hente Paven til en saadan Tur.

over Lægmænd skildres nu ogsaa intensivere end nogen Sinde i den ultramontane Litteratur og Skoleundervisning; saaledes hedder det f. Eks. i et nyligt udkommet, kirkeligt approberet kateketisk Arbejde (af Hower): »De, der hører til den aandelige Stand, er indviede Personer, og de har derfor faaet Værdighed og Magt, saa at endogsaa Englene bøjer sig for dem — — — I Mangel af Ærbødighed mod præstelige Personer ligger en enestaaende Ondskab og Foragt for de tre Guddomspersoner.«

Folkets fuldstændige Underordnen under Klerus, Klerus' under Biskopperne, Biskopperne under Kuriet i Rom, dette under Paven, Paven under Systemet — det er Ultramontanismens under Pius X fuldstændig gennemførte Regeringsprincip. Den har faaet sin maaske fornemste Manifestation i Kuriets berømte Omorganisation ved det betydningsfuldeste Edikt, Pius har udfærdiget, nemlig Bullen Sapienti consilio af 1908. Herved fremkom en virkelig Forbedring ved Forenkling af Embedsmandsapparatet og Forretningsordenen for kirkelige Sager ved Kuriet, ved Indførelsen af saakaldt Feriebehandling for hurtigere Fremme af hastende Sager, ved at ombytte Embedslønninger ved Sportler med fast Løn, og ved en forstandig Regulering af Skattevæsenet (bl. a. 10 Lire for »større Besked«, 5 Lire for »mindre Besked«, Stempelpapir o. s. v.), hvis blot Reformerne i Praksis formaar at overvinde gamle indgroede Misbrug. Saaledes nævnes nu Pius X's Navn med Rette over hele den katolske Verden med Velsignelse allerede for Sapienti consilio's Skyld.

Denne store Kurialreform, som nu bestemmer den katolske Kirkes Regeringsmaskineri, belyser begge de Hovedsynspunkter, under hvilke Pius X's Foranstaltninger som ovenfor sagt kunde ses: Samlingen af de indre aandelige Kræfter ved den spiritualiserede Rets Hjælp, for paa den Maade at naa politisk Magtstilling.

Hvorledes var den udenrigspolitiske Side af Pius X's Kirkeregering? Ogsaa her medførte den forandrede Stilling nye Former. Den katolske Kirke kan ikke mere optræde i den middelalderlige Rustning mod Staten. I Stedet for ligesom udefra at paatvinge Staten sin Vilje, søger den nu sin Vej til Magt inde fra selve Statslivet. Statslivet har ogsaa aabnet uanede Muligheder for en virksom Katolicisme ved Proklamering af Statstolerance med den for al Statstvang relativt frie religiøse Sfære og ved Indførelsen af det konstitutionelle System. Under det borgerlige Livs Frihedsdragt og med det politiske Partis Magt, kan den troende Katolik genvinde til sin Kirke det tabte Terræn og mere til. Det er hans Pligt som katolsk Kristen. I samme Grad som Koncentrationen af de indre Kræfter i Kirken gennemføres, vokser Kirkens Magt over Staten, lige saa vel som denne Magttilvækst igen yderligere fremskynder den indre Kraftsamling. Fromhedsliv og Politik, de to Sider i Pius X's Kirkeregering, støtter gensidigt hinanden i Arbejdet for det endelige Maal: Magten, den indre og den ydre.

LAURITS LARSEN

VORE KORNARTER

Deres Oprindelse og Forædling.

Vor Viden om Kornarternes Oprindelse er ikke meget omfattende. De Oplysninger, som foreligger herom, er i det væsentlige grundlagt paa Oldtidsfund og spredte Meddelelser i den ældre Litteratur. Ved at sammenstille disse med hinanden og fantasere sig til en Del, er det muligt at danne sig en ret sandsynlig Forestilling om, hvorledes Skæbnen har tumlet med vore fire Kornarter: Rug, Hvede, Byg og Havre.

Saa længe der fandtes i Overflod af Vildt, Fisk og Planter, levede Menneskene sorgløst. Men efterhaanden som Samfundene blev større, kneb det mere og mere med at skaffe Mad til alle Munde, og saa maatte man enten paa Smalkost eller ogsaa drage bort til andre Egne. Alle Aar var ikke lige frugtbare og vildtrige. Det ene med det andet medførte, at Mennesket mere og mere blev tvunget til at gemme Forraad fra de fede Aar til de magre, eller de ligefrem selv søgte at frembringe det nødvendige til Livits Opretholdelse. Det ligger da nær at antage, at de har forsøgt sig med Dyrkning af de Planter, der for dem havde den største Betydning som Næring.

Ved at indsamle Frø af forskellige Græsser og saa det i smaa Lysninger i Skoven har de taget de første vaklende Skridt paa Agerdyrkningens Vej.

Det, der paa denne Vis blev saaet eller plantet, kunde ikke overlades til sig selv. Det var nødvendigt at hegne om det til Beskyttelse mod omstrejfende Flokke af vilde Dyr eller for at tilkendegive sin Ejendomsret over for andre Stammer af Mennesker.

Paa disse indhegnede Smaastykker dyrkede Kvinderne de allervigtigste Planter til Familiens Forsyning. Med Tiden voksede de dyrkede Pletter i Omfang, og nu maatte Mændene træde hjælpende til med Redskaber trukket af tæmmede Okser, og efterhaanden udviklede der sig et veritabelt Agerbrug.

Af det høstede Frø blev det bedste taget fra til Udsæd. Resten blev brugt til Føde for Mennesker og Dyr. Kun yderst sjældent var Avlen Genstand for Handel, idet enhver holdt paa sit som det bedste og meget nødigt forskaffede sig Sædekorn andet Steds fra.

Derved opstod der i Tidens Løb af den samme Kornart en Mængde forskellige Sorter og Varieteter, som havde tilpasset sig efter de Vilkaar, man bød dem paa Stedet. Hvorledes disse Sorter har bredt sig til Jordens forskellige Egne og Folkeslag, kan vi ikke sige med Sikkerhed.

Det er historisk, at man i Kina har haft Kulturplanter saa tidligt som for ca. 5000 Aar siden.

Denne tidlige Dyrkning maa forudsættes at være original, da den, med det Kendskab vi har til Sønnerne af det himmelske Rige, sikkert ikke kan skyldes fremmed Indflydelse.

I Mesopotamien, Lilleasien og Landene omkring det Kaspiske Hav er der opstaaet et Agerbrug, som med Krige og Folkevandringer har bredt sig vestpaa til Grækenland, Rom og andre Dele af Europa, og at derved Kendskabet til Kornsorterne og deres Dyrkning er udbredt til de der boende Folk, meddeler de gamle romerske Forfattere.

Flere Oldtidsfund fortæller os, at der ogsaa i Ægypten har været dyrket Korn paa et meget tidligt Tidspunkt.

I de nordiske Lande er Agerbruget af gammel Dato. De første Vidnesbyrd herom afgiver Fund fra Sverige, hvor man ved Gammel-Upsala har fundet Bygkorn stammende fra Jernalderen. (5—600 Aar f. Kr.). Men i Danmark har Lektor Rostrup og Lærer Frode Kristensen fundet Aftryk af Planterester i Lerkar fra den yngre Stenalder og Broncealder, altsaa Vidnesbyrd om et Agerbrug, der er en 5000 Aar gammelt. Disse Planterester bestod af Kerner af Hvede, Byg og Hirse med vedhængende Aksdele. Endelig maa det nævnes, at man paa Gotland har fundet Aftryk af Rug.

Ud fra dette kan vi saa danne os et Billede af, hvorledes de enkelte Kornarters Historie har formet sig.

Rug (Secale).

Meget taler for, at Rugdyrkningen er begyndt i Egnene ved det Kaspiske Hav, og at den derfra under Folkevandringer og Krige er kommet til Europa. Rug er ikke fundet i de ægyptiske Grave, ej heller i Affaldet fra Pælebygningsfolkets Boliger i Schweiz. Her i Norden er der fundet Spor af Rug paa Gotland i Hustomter, som man mener stammer fra Jernalderen.

Ifølge de seneste Angivelser findes en vild Rug som et Ukrudt i Kornmarkerne i Landene omkring Kaukasus og benævnes i de

persiske og kaukasiske Dialekter enten som Hvede- eller Bygukrudt, eftersom den findes i Marken af den ene eller den anden af de to Kornarter. Almindeligvis antager man dog, at den oprindelige Stamform er det i de samme Egne vildtvoksende, fleraarige Græs *Secale montanum*.

Med Rugens Oprindelse som Kulturplante er det rimeligvis gaaet saaledes til, at den — ligesom Hejren i Rugen i mange jydske Egne — har været et almindeligt Ukrudt i de dyrkede Kornsorter (Hvede eller Byg), og at den saa, efterhaanden som Korndyrkningen bredte sig nordpaa til Central- og Nord-Europa, bedre og bedre har kunnet overvælde Hveden.

Der eksisterer kun faa Sorter af Rug. Det har sin Forklaring i, 1) at den er en yngre Kulturplante, 2) at den har et mindre Dyrkningsomraade — det er den af vore Kornarter, der har den mindste Udbredelse — og 3) at den har udpræget Fremmedbestøvning, saaledes at nyudviklede Former har meget vanskeligt ved at holde sig.

Man inddeler almindeligvis Rugen i tre Grupper: Vaarrug, Buskrugsorter og Vinterrugsorter.

Vaarrug er ikke meget udbredt hos os. Den anvendes bedst paa Egne med et barsk Klima eller paa Mosejorder, som fryser op om Vinteren.

Buskrugsorterne kaldes saaledes, fordi de i særlig Grad besidder Evnen til at buske sig og danne et frodigt Plantedække over Jorden. De har derfor særlig deres Berettigelse paa sandede og tørre Enge, hvor de kan benyttes som et Supplement til Græsmarkerne paa Tidspunkter, hvor Græsvæksten er knap eller maaske helt svigter. Den saas i sidste Halvdel af Juni Maaned og kaldes derfor *Sct. Hansrug*.

Begge disse Former giver imidlertid ca. 20 pCt. mindre Udbytte end Vinterrugsorterne, hvorfor disse ogsaa har den største Udbredelse her i Landet. Til denne Gruppe hører bl. a.: *Gammel dansk Rug*, *Provstirug*, *Bretagnerug* og *Petkusrug*.

De almindeligst dyrkede her i Landet er *Brattingsborgrug*, som er en lokal Varietet af *Bretagnerug*, og *Petkusrug*. Den første har i Forsøgene vist sig at være den bedst ydende Rugsort paa de lettere Jorder, medens Petkusrugen, som er mere stivstraaet, hører hjemme paa de bedre Rugjorder.

Petkusrug er fremgaaet af de to Sorter, *Pirnaerrug* og *Provstirug* ved en Krydsning foretaget paa Godset Petkus i Brandenburg af *v. Lochow*. Der fremkom derved to Typer, af hvilke den ene lignede Provstirug,

Rug. Til venstre Professor Heinrichs-Rug tiltrukket af Prof. Heinrich. Denne Sort har korte, brede, tætte og faste Aks. Paa Grund af den tætte Bygning er Akset ofte snoet. Til højre Petkus-Rug, der er en Krydsning mellem Pirnaer- og Provsti-Rug, foretaget af v. Lochow paa Godset Petkus i Brandenburg.

den anden Pirnaerrug. Den første blev kasseret, den sidste er Petkusrug.

Rugen har været og er til Stadighed Genstand for Forædling, saaledes at Brattingsborgrug nu bør erstattes af *Borrisrug* og Petkusrug af en af de nyere Sorter fra Sverige, enten *Stormerug*, *Stjernerug* eller *Staalrug*.

Hvede (Triticum).

Med Hensyn til Hvedens Oprindelse og Hjemstavn er vor Viden meget mangelfuld. Dog ved vi, at den har været dyrket i Kina for 4—5000 Aar tilbage i Tiden, og at den i Ægypten er endnu ældre som Kulturplante, idet man der har fundet Rester af Korn og Avner i Grave fra det fjerde Aartusinde f. Kr. I de nordiske Lande har den været kendt allerede i den yngre Stenalder. Derom vidner nogle Fund i Køkkenmøddinger fra den Periode.

Da Hveden ligesom de to efterfølgende Kornarter, Byg og Havre, i overvejende Grad er selvbestøvende, bevares de forskellige Sorter mere konstant, og da den tillige har en meget stor Udbredelse, optræder den i et Utal af Sorter, vel tæt op mod 1000 forskellige, som alle hører til Emmer- og Speltgruppen (se nedenfor).

De dyrkede Hvedeformer falder i 3 skarpt adskilte Grupper: Enkorn, Emmer- og Speltgruppen, der adskilles fra hverandre ved den Maade, hvorpaa det befrugtede Ægs Udvikling forløber.

Medens man kender Stamformen til de to førstnævnte, er der endnu ingen Stamform fundet for Speltgruppen, der er den vigtigste af dem.

Stamform for Enkorn er den paa Balkan og i Lilleasien vildtvoksende, hvedelignende Græsart *Triticum aegilopoides*. Under Udgravningerne i Troja er der fundet Rester af Enkorn. I Palæstina har man fundet Emmers vilde Stamform, *Triticum dicoccoides*.

Hvis man vilde forsøge at lave en Stamtavle over de forskellige Former, hvormed Hveden optræder, vilde den komme til at se saaledes ud:

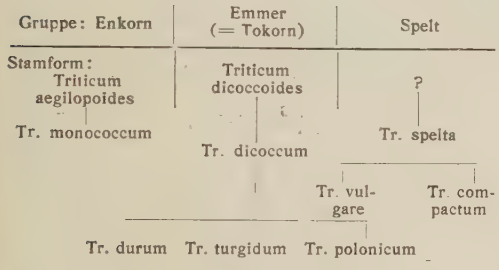

De dyrkede Hvedeformer, der hører til Emmergruppen, har mest deres Hjemstavn under varme Himmelstrøg, og de har mindre Betydning som Brødkorn end Speltformerne; derimod anvendes de til andre tekniske Formaal, f. Eks. til Fremstilling af Makaroni.

De for vort Landbrug vigtigste Hvedesorter hører alle til Triticum vulgare, og inden for denne Gruppe er det særlig Squareheadhvede, der er den herskende Type.

Squareheadhvede indførtes i 1874 fra England af det danske Frøfirma *»Kontoret for Fællesindkøb af undersøgt Markfrø«*, almindeligvis kaldet *»Markfrøkontoret«*.

Oprindelig bestod den af en stor Mængde Livstyper med forskellig Vinterfasthed og Ydeevne, saaledes at den ved Rendyrkning har kunnet give Ophav til en Række Stammer, af hvilke særlig bemærkes *Tystofte Smaahvede*, *Tystofte Standhvede* og *Tystofte Stakhvede*, som alle er tiltrukket af Forsøgsleder *N. P. Nielsen* paa Tystofte Forsøgsstation. Den nærmere Aarsag hertil var den strenge Vinter 1900—1901, hvor al Hvede frøs bort herhjemme. N. P. Nielsen tog da nogle faa Planter af Squareheadhvede, som havde overlevet den haarde Kulde, og udsaaede Korn af disse. Ved fortsat Udvalg dannede han de tre nævnte Stammer. Senere er der ved Udvalg af disse dannet en ny Form af hver, som da er blevet betegnet med Romertal II. Af disse indtager Tystofte Smaahvede II henved $^3/_4$ af Hvedearealet i Danmark.

Dernæst har Squareheadhvede haft stor Betydning for Krydsningsforædlingen, idet de nye Squareheadstammer er krydset dels med hverandre og dels med Stammer af anden Oprindelse. Som Eksempler herpaa kan nævnes *Dronning Wilhelminahvede*, *Pansserhvede*, *Standardhvede* og *Ridderhvede*. Den første er en hollandsk Sort, de tre sidste er fra Sverige.

Ved Udvalg har Forsøgsleder *Knud Larsen* paa Trifoliums Forsøgsgaard ved Taastrup frembragte *Trifoliumhvede Nr. 14*, der i Udbytte er lige med eller endog overgaar Tystofte Smaahvede II, men da hin ikke er saa vinterfast som denne, kan den i strenge Vintre fryse bort.

Byg (Hordeum).

Byg er en lige saa gammel Kulturplante som Hvede eller endog ældre end denne. Bygkorn er fundet i Dashurpyramiden, der formentlig stammer fra ca. 4000 f. Kr. Desuden er det fundet i Schweiz i Rester fra Pælebygningsfolkets Tid. Til vore hjemlige Egne er Bygget kommet i den yngre Stenalder om ikke før.

Der forekommer en vildtvoksende Form af Byg i Lilleasien i de Egne, hvortil Sagnet knytter Paradiset, men de lærde strides om, hvorvidt denne *(Hordeum spontanum)* er Ophavet til de dyrkede Bygsorter.

Bygget er den af vore Kornarter, der har den største Udbredelse, idet det anvendes ikke blot som Foder for Husdyrene, men ogsaa i stor Udstrækning til industrielt Brug. Der forekommer derfor mange Sorter af Byg, om end deres Tal ikke kan maale sig med Hvedesorternes. Der findes to store Grupper af dyrkede Bygarter, *Toradet Byg* og *Seksradet Byg*. Inden for disse findes der atter forskellige Typer.

Af de vigtigste her i Landet dyrkede Sorter har *Tystofte Prentiæbyg* længe staaet som den bedste. Det oprindelige Prentiæbyg er indført fra England af *»Markfrøkontoret«*. Den indførte Vare var Blandingsgods, men af dette oparbejdede Statskonsulent *K. Hansen* i Lyngby en særlig Type, *Lyngby Prentiæ*. Med denne som Udgangspunkt har Forsøgsleder N. P. Nielsen tiltrukket *Tystofte Prentiæ*, der nu er en af de mest udbredte Bygsorter her i Danmark. Men andre har begyndt at gøre den Rangen stridig. Til disse hører *Abed Buiderbyg*, *Abed Rexbyg* og *Svaløf Guldbyg*.

De hidtil nævnte Bygsorter hører til de Toradedes Gruppe. Seksradet Byg dyrkes

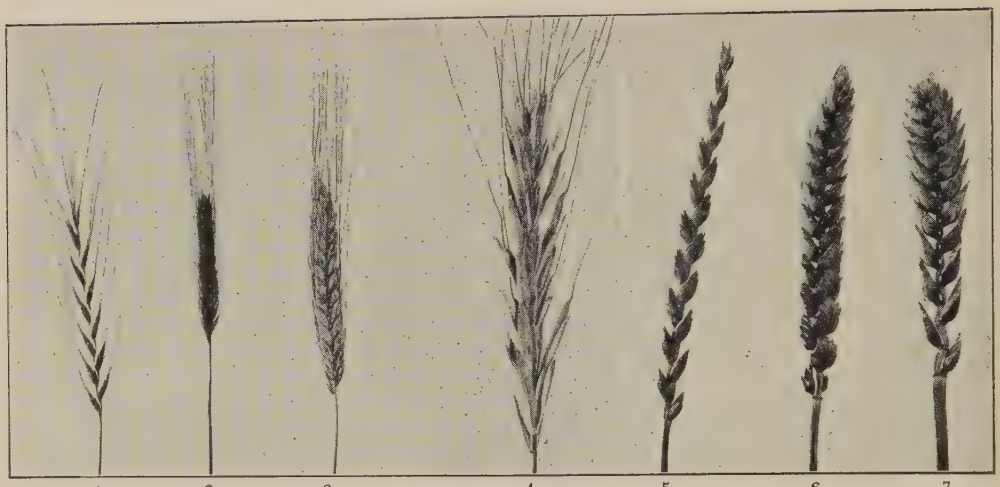

Hvede. 1 Triticum aegilopoides, Stamform til *2* Triticum monococcum eller Enkorn. *3* Triticum dioccum eller Emmed (Tokorn). *4* Triticum polonicum eller Polsk Hvede. *5* Triticum spelta eller Spelt Hvede. *6* Tystoftesmaahvede er en Forædling af *7* Squareheadhvede.

ikke saa meget, da det ikke kan maale sig i Udbytte med Toradet og er mere modtageligt for Sygdomme end dette. De seksradede Bygsorter modner tidligere og kan saaledes anvendes i mere barske Egne, hvor Voksetiden er kortere. De bedste Sorter under denne Gruppe er *Abed Julibyg* og *Tystofte Korsbyg.*

Havre (Avena).

Da Havre er en yngre Kulturplante end de tre andre Kornarter, skulde man mene, at dens Historie var fyldigere belyst end disses. Det er imidlertid ikke Tilfældet. De ældste Angivelser om, at Havre har været dyrket, finder vi hos de klassiske Forfattere. Senere har man fundet Havrekorn i de yngste Lag af Pælebygningsfolkets Affaldsdynger, hvilket vil sige, at den har været dyrket i Bronzealderen. I de nordiske Lande er Havren først sent blevet kendt og dyrket. Vi finder ingen Vidnesbyrd om den i Køkkenmøddingerne eller Gravene, ligesaa lidt som den omtales i vor ældste Litteratur. Først naar vi er kommet op i det 12. Aarhundrede, læser vi, at den er Genstand for Dyrkning, idet de gamle Love og Jordebøger nævner Havren som Tiende.

Den over det meste af Europa vildtvoksende *Flyvehavre (Avena fatua)* formodes at være Stamform til den dyrkede Havre, men det er dog ingenlunde givet.

Ligesom det var Tilfældet ved de andre tre Kornarter, at en bestemt Type slog igennem og dannede Udgangsmaterialet for Dannelsen af nye Sorter, kan man ogsaa for Havrens Vedkommende føre mange af vore bedste Sorter tilbage til et fælles Udgangspunkt, nemlig *Provstihavren.* Følgende 2 Sorter, *Grenaa-Havre* og *Førslev-Havre,* tilsammen kaldet *Dansk Havre* er udgaaet fra Provstihavren, ligesom den af Franskmanden *Vilmorin* fremstillede *Ligowohavre.*

N. P. Nielsen, der har arbejdet paa Forædling af saa mange af vore Kulturplanter, har ogsaa beskæftiget sig med Havre, og her har han tiltrukket *Gulhvid Tystofte Havre* og *Tystofte Stjernehavre,* begge med Provstihavre som Udgangsmateriale.

En anden Sort, som ogsaa giver godt Udbytte paa vore gode Jorder, er *Gul Næsgaard Havre* fra *H. A. B. Vestergaard* paa Abed Forsøgsstation.

Ingen af dem kan dog maale sig med den svenske *Sejrhavre,* som indtager den absolut førende Plads blandt de her i Landet dyrkede Havresorter.

Paa de tarvelige Jorder i Jylland vil disse Sorter ikke give saa stort Udbytte. Man anvender derfor saadanne Steder andre Sorter, som ikke stiller saa store Krav til Jordbundens Beskaffenhed og Kultur. De mest dyrkede Former i disse Egne hører til *Graa Havre.*

Blandt disse er *Lyngby Hedehavre* og *Lyngby Nr. 18* de bedste.

Efter saaledes at være gjort bekendt med Kornarternes historiske Forhold og nogle af de forskellige Former, de fremtræder med i Menneskets Tjeneste, vil vi fæste vor Opmærksomhed lidt nøjere paa de Metoder, der anvendes eller har været anvendt ved Arbejdet paa at udvikle og forædle disse Planter.

Hvis vi vil prøve at forklare, hvad vi forstaar ved Forædling, er det ikke helt nemt.

Man kan uden Vanskelighed frembringe nye og undertiden kuriøse Sorter, men det Facit, vi tilsigter, skulde gerne vise sig som en Fremgang i kvalitativ og kvantitativ Henseende og dermed i økonomisk Fordel. Enhver Handling, som stiler mod dette Maal, kalder man en Forædling.

Den første Forædling af Kornarterne er ikke foretaget ved menneskelig Hjælp eller Snille, nej den har Naturen selv sørget for. Hver Gang en Kornart paa sin Vandring ud i den store Verden kom til nye Egne, er den blevet underkastet andre og uvante Faktorers Indvirkning, som det saa har været nødvendigt for den at tilpasse sig efter. Var den uskikket til at leve under de nye Forhold, maatte Naturen gøre den bedre, forædle den, saa den ogsaa kunde blive en god og nyttig Plante i det nye Land, hvortil den var kommet. Man kan i denne Forbindelse med Rette citere det gamle Ord om, at man maa Skik følge eller Land fly.

Var en Kornart saa uheldig at komme fra en Egn, hvor der fandtes en passende Nedbør, ved hvis Hjælp det var muligt at drage Næring af den rige Muld, til et Land med mere tørt Klima, der ikke tillod Jorden at servere Plantenæringsstofferne opløst i rigelig Mængde, ja saa maatte den paa bedste Maade prøve at indrette sig efter dette, og hvis ikke det lykkedes, var dens Skæbne beseglet. Til en Begyndelse var det kun nogle faa Planter — de som i særlig Grad besad Evnen til at nøjes med lidt Vand —, der satte Aks, og paa disse Aks var det maaske ikke en Gang alle Kerner, der opnaaede fuld Modenhed. Men de faa Planter, hvem dette lykkedes, førte Slægten videre det næste Aar, og saa fremdeles den ene Generation efter den anden, indtil alle de fremspirede Kornplanter havde Evne til at forplante sig videre under de Forhold og Kaar, den stedlige Natur havde at byde paa.

Byg. Svaløf Guldbyg (til venstre) og Tystofte Prenticebyg (til højre). Begge er 2-rd. Det er karakteristisk for Prenticebyg, at Akset har svært ved at skyde helt ud af Straaet, et Kendetegn som kan benyttes, hvis det gælder om at bestemme, hvorvidt man har saaet rent Prenticebyg, eller Saasæden har været blandet med andre Sorter. Prenticebyg er endvidere blødstraaet og gaar derfor lettere i Leje end Guldbyg. Muligvis kan man ved Krydsning af de to Sorter modvirke denne uheldige Egenskab hos Prenticebyg.

Saaledes kunde vi tænke os, det vilde gaa, saafremt de nye Levekaar yttrede sig i Mangel paa Fugtighed. Men det selv samme vilde være sket, hvis den paavirkende Faktor havde optraadt som en smitsom Sot i Planternes Samfund, eller hvis et eller andet Insekt fandt særlig Behag i det Oplag af Næring, som var aflejret i de modne Kerner.

Naturen vilde have foretaget sit Udvalg blandt Planterne, indtil disse viste fuld Resistens eller Holdbarhed over for den uvante Fremtoning, og dermed have været underkastet dem en første Forædling, og naar en saadan Udsortering har kunnet finde Sted ved Naturens Hjælp alene, hænger det sammen med, at baade Kulturplanterne og alle de vildtvoksende Planter i de naturlige Samfund, hvoraf de bestaar, indeholder en stor Mængde saakaldte »Livstyper« eller »Linier«, der hver især har deres specielle Krav til Livet, og saaledes vil trives bedre eller daarligere under de vekslende Livsvilkaar, Planterne kan blive udsat for.

Byg. Til venstre en Repræsentant for Gruppen: Toradet Byg. Til højre en Repræsentant for seksradet Byg. 2-rd. Byg har større Kerner end 6-rd. Byg og giver derfor bedst Udbytte paa de rige Jorder. 6-rd. Byg er tidlig moden og anvendes derfor fortrinsvis i Egne med barskere Klima, hvor Voksetiden ikke er saa lang.

Da Menneskene begyndte at interessere sig for at forbedre eller forædle deres dyrkede Plan-

Havre. Havre har sine Blomster samlet i en Top, og ikke som Tilfældet er med de andre Kornarter i Aks. Toppen kan enten være spærret ud til alle Sider saaledes som hos Abed Sølvhavre (til venstre), eller den kan være samlet som en Fane til den ene Side, hvilket er Tilfældet hos Sværdhavre (til højre).

ter, fulgte de instinktivt den selv samme Maade som anvist af Naturen.

Den første Forædling bestod nærmest i en Rensning og Sortering af den høstede Vare, saaledes at man ved Kastning fraskilte de største og bedst udviklede Kerner — ud fra den Tankegang, at de store, kraftige og fuldmodne Kerner bedre var i Stand til at spire og frembringe et kraftigt og sundt Afkom end de smaa og daarligt udviklede Kerner.

At man forholdsvis tidligt har haft Forstaaelse af den Side af Sagen, kan vi læse om hos den romerske Digter Virgil, som levede omkring vor Tidsregnings Begyndelse. Han har skrevet et helt Digterværk til Landbrugets Pris. Den Betydning, det har at bruge godt Sædekorn, skildrer han med disse Ord:

„Sæd jeg saa, som i lang Tid var udvalgt og prøvet med Omhu,
dog at udarte, om ej ved Menneskets Hænder
aarlig det bedste udsøgtes. — Saaledes af Skæbnen
alt i Dybet nedstyrtes og synker tilbage i Slethed."

En anden af de gamle latinske Skribenter Columella, der levede ca. 100 Aar senere end Virgil, skriver i sin Bog »De re rustica« (»Om de landlige Ting«) følgende om det samme Spørgsmaal:

»Naar Afgrøden kun har været middelmaadig, maa man pille de bedste Vipper ud, som lægges til Side til Sædekorn, ellers vælger man den vægtigste Sæd, som man kan faa ved omhyggelig Kastning.«

Disse Ord skrevet af de to gamle Klassikere er gaaet videre fra Slægt til Slægt gennem Munkene, de følgende Tiders Landbrugskonsulenter, og lige til for omtrent 100 Aar siden var Planteforædlingen ikke kommet et Skridt videre.

Paa det Tidspunkt, omkring Aar 1800, begyndte man at faa et nøjere Kendskab til Planternes og Dyrenes indre Bygning, og man begyndte tillige at ane, hvorledes visse Egenskaber førtes videre fra Forældre til Afkom.

De grundlæggende Arbejder paa dette Omraade blev gjort af Franskmanden Jean-Baptiste Lamarck og Englænderen Charles Darwin. Den Interesse, som disse to Mænds Arbejder vakte, kom ogsaa Planteforædlingen til gode. Ikke faa Mænd, særlig i Frankrig, England og Tyskland, har ved Slutningen af det 18. Aarhundrede specielt helliget deres Arbejder til Forbedring af Landbrugets og Havebrugets Kulturplanter.

Af disse kan nævnes Franskmændene *le Couteur* og *Vilmorin*, Englænderne *Knight*, *Shirreff* og *Hallet* og saa en Mængde Tyskere.

Det første virkelige Grundlag for en rationel Forædling blev dog ikke tilvejebragt førend Østrigeren *Gregor Mendel* fremkom med sine »Spaltningslove«, som dog først fik Betydning, da de paa ny blev opdaget af *Correns* og *Hugo de Vries* og ved Danskeren *Wilhelm Johannsens* Undersøgelser over Nedarvning i *rene Linier*.

Vil man give sig til at være Planteforædler, maa man først gøre sig klart, hvorvidt man vil arbejde paa en Forbedring og Rendyrkning af de talrigt forekommende Lokalracer, eller om ens Lyster og Tilbøjeligheder gaar i Retning af at skabe noget helt nyt.

I det første Tilfælde er Sagen forholdsvis lige til, men vælger man det sidste, er det nødvendigt at underbygge sit Arbejde med et nøje og indgaaende Kendskab til Planternes indre Egenskaber og de Love, Naturen har givet for disse Egenskabers Sammenkobling og Nedarvning.

Et andet vigtigt Forhold, som man maa tage i Betragtning, er, om de paagældende Planter er *Selvbestøvere* eller *Fremmedbestøvere*. Naar det første er Tilfældet, foregaar Befrugtningen ved, at Han- og Hunorganerne inden for selve den enkelte Blomst paavirker hinanden, saa den samme Plante er baade Fader og Moder til sit Afkom. Er en Plante Fremmedbestøver, vil det sige, at Befrugtningen for at være normal sker paa den Maade, at der føres Støv fra en Plante til en anden af samme Art.

Hos Planter med Fremmedbestøvning vil de forskellige Typer stadig forandres ved Krydsbefrugtning med andre Sorter af samme Art, og de skattede Egenskaber vil ikke saa let kunne fastholdes.

Enhver, der vil begynde et Forædlingsarbejde paa det førstnævnte Grundlag, maa begynde med at foretage et Udvalg. Paa en Mark af de Planter, man vil underkaste Forædling, udvælger man de af dem, der bedst synes at befordre de Egenskaber, man sætter størst Pris paa. Frøet af disse udvalgte *Eliteplanter* saas nu i Blanding, og vi arbejder da efter den Metode, som kaldes Forædling ved *Masseudvalg*, altsaa en lidt mere omhyggelig Sortering end den af de gamle Forfattere skildrede. — Dygtige og indsigtsfulde Planteforædlere kom snart paa det rene med, at ad den Vej vilde man ikke naa frem til noget Maal; for det, man avlede efter et saadant Udvalg, viste sig at være af nøjagtig samme Beskaffenhed, som det Materiale, hvoraf Eliteplanterne var fremgaaet. Fordi man kun saaede store og sunde Kerner, skulde man ikke kunne finde de samme Egenskaber hos Afkommet.

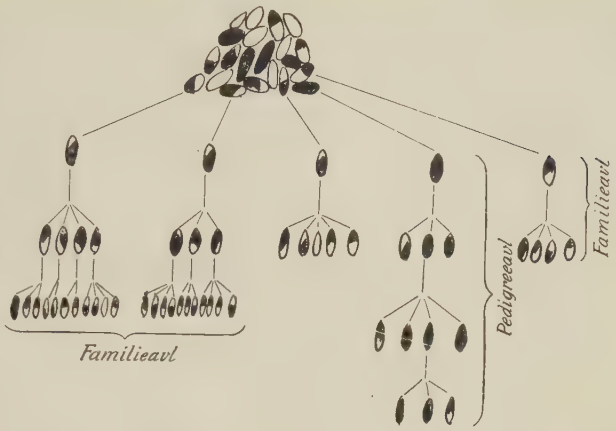

Forskellige Avlsmetoder. Af det foreliggende Materiale udvælger vi nogle Eliteplanter, som besidder den Egenskab, vi værdsætter, og som vi vil søge at fæstne yderligere (f. Eks. sort Farve). Saar vi disse Eliteplanter i Blanding, kaldes det Forædling ved Masseudvalg. Holder vi derimod hver Eliteplante og dens Afkom for sig, taler vi om Familieavl, og vælger vi endelig det bedste Afkom af den bedste Eliteplante den ene Generation efter den anden, kaldes det Stamtavle- eller Pedigreeavl.

Et Skridt fremad var det, da man fandt paa at holde hver Eliteplante for sig. Derved faar man flere Familier af den samme Sort, og hvis man foretager en Sammenligning af de enkelte Familier med hverandre og arbejder videre med dem, der bedst har kunnet staa for vor Kritik, kalder vi Metoden for *Familieavl.*

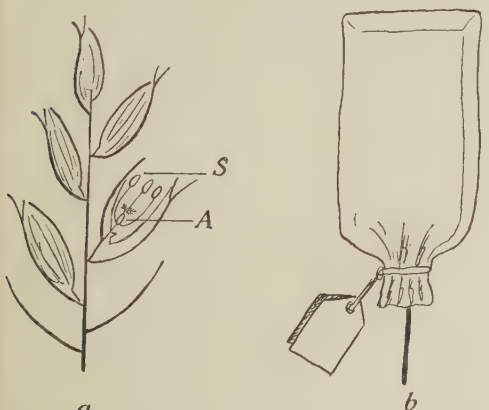

Kunstig Krydsning. Kunstig Krydsning af to Planter x og y sker paa følgende Maade: Nogen Tid før Blomstringen lukker man forsigtigt op for en af Blomsterne hos x (Fig. a), og med en Pincet fjernes det hanlige Element af Befrugtningsorganerne: Støvknapperne S. Blomsten foldes sammen igen, og hele Planten indesluttes i en Pergamentspose (Fig. b) eller tyndt Lærred for at hindre uvedkommende Bestøvning. Naar Befrugtningsorganerne er modne, aabnes Blomsten atter, og Arret A bestøves med Støv fra *y*. Dette overføres ved Hjælp af en fin Pensel eller bedre ved at lægge en à to Støvknapper ind til Støvfanget. Blomsten lukkes atter og indhylles i Pergamentsposen, til Blomstringstiden er forbi. Alle disse Operationer maa ske hurtigt for at hindre alt for stærk Udtørring af Blomsten.

Udvikler vi dernæst Familieavlen videre, saaledes at vi af den bedste Eliteplantes Efterkommere atter udvælger den, som giver det for Formaalet bedst egnede Afkom, og paa denne Maade Skridt for Skridt nærmer os vort Maal, taler man om *Pedigree-* eller *Stamtavleavl* (pedigree er en Anglisering af det franske par dégrés, som betyder trinvis).

Men selv om det, man efter denne omhyggelige Fremgangsmaade har faaet frem, ser ens ud paa Marken og synes at besidde de Egenskaber, vi mest skatter, er det dog ingenlunde Tilfældet. Det viser sig ved nærmere Undersøgelse at være en Blanding af utallige Typer med alle mulige Egenskaber, som kan udskilles fra hverandre og forædles i *rene Linier.*

Inden Professor Johannsen i 1903 gav sin første Meddelelse til det danske Videnskabernes Selskab om Opdagelsen af, hvad han har kaldt *rene Linier*, havde han gennem flere Aar foretaget omfattende Undersøgelser over den individuelle Variabilitet hos forskellige Racer af Byg og Bønne for at prøve, om det var gørligt gennem Udvalg af Varianter til den ene eller den anden Side af det normale (Plus- eller Minusvarianter) at forskyde Typerne i en eller anden Retning.

Dels fordi de Planter, Johannsen arbejdede med, var Selvbestøvere, og dels fordi

H. A. B. Vestergaard, f. 1872. Dansk Planteforædler. Har navnlig beskæftiget sig med Forædling af vore Kornarter.

N. P. Nielsen, 1865—1908. Dansk Planteforædler og Forsøgsleder. Har tiltrukket mange værdifulde Kornsorter.

han anvendte den af Franskmanden *Vilmorin* angivne Fremgangsmaade, at bedømme Individerne efter deres Afkom ved at holde disse skarpt afsondret fra hverandre, arbejdede han med usædvanlig rent Materiale, saaledes at der ikke kunde være Tale om nogen som helst fremmed Paavirkning af de enkelte Linier.

Gangen i Johannsens Forsøg var denne: Et Parti brune Prinsessebønner paa 12000 Stykker, der var indhøstet og indkøbt i Aaret 1900, blev sorteret i Klasser efter Størrelse og Vægt. Et Udvalg af Bønner fra forskellige Vægtklasser blev udsaaet i 1901 under saa ensartede Vilkaar som muligt. Afkommet fra hver enkelt Plante blev samlet og vejet for sig, og Resultatet af Forsøget var da:

De indkøbte og udsaaede Bønners Vægt var:	De høstede Bønners Gennemsnitsvægt var:
250—350 Milligram	374 Milligram
351 - 450 „	388 „
451—550 „	**401** „
551—650 „	434 „
651—750 „	446 „
751—900 „	457 „

1901 var ikke saa gunstigt et Aar for Bønnernes Trivsel og Udvikling, hvorfor Gennemsnitsvægten for de enkelte Klasser naturligt var noget mindre, men man vil dog af Tallene spore en Tendens hos de smaa Bønner til at forøge Vægten og hos de store og tungere Bønner det modsatte, saaledes at alle Bønnerne i Vægt nærmer sig Middelvægten for dem alle. Da de i 1901 avlede Bønner blev udsaaet og høstet 1902, var denne Tendens endnu tydeligere udtalt, hvilket man let vil se af de nedenfor angivne Vægttal fra to rene Linier henholdsvis af store og smaa Bønner.

	Linie B				Linie N		
Moderbønner 1901	400	500	600	700	200	300	400
Afkomsbønner 1902	572	549	565	555	410	407	408

Wilhelm Johannsen, f. 1857. Professor i Plantefysiologi ved Københavns Universitet. Har navnlig gjort sig bekendt ved sine Studier over Arvelighedsfænomenerne. Ved sine Undersøgelser har han paavist, at et Plantesamfund bestaar af en Blanding af forskellige „Livstyper", som kan adskilles i „rene Linier".

Johannsen havde saaledes vist, at man ikke ved et Udvalg af Plus- og Minusvarianter kunde forskyde de enkelte Typer, men at en Sort eller Race, som hidtil havde været at betragte som en Enhed, i Virkeligheden kunde spaltes i mindre Enheder eller rene Linier, og at disse var konstante. Det samme er senere paavist for mange andre Kulturplanter og Dyr, og det er det Hovedprincip, hvorefter det moderne Forædlingsarbejde ledes.

Men dette Princip er ikke fyldestgørende, hvis man vil frembringe Sorter med nye Egenskaber eller forene to eller flere Egenskaber i den samme Plante. Hvis dette er Maalet, er det nødvendigt at anvende *Krydsning* af Planter med de ønskede Egenskaber.

Man maa da tage sit Udgangspunkt fra Planter, hvis Egenskaber man kender. Det kan ikke nytte at lade Tilfældigheden raade og blande det første det bedste sammen. Der er Kilder nok til Skuffelser endda, og hvis man vil undgaa nogle af dem, bør man ikke krydse hinanden alt for fjerntstaaende Planter sammen.

Krydsningen foregaar ved, at man fra en Plante fjerner de hanlige Organer, Støvknapperne, førend de er fuldt udviklet. Senere naar disse Organer er modne, tager man dem fra den anden Plante, hvis Egenskaber man søger at knytte til den første Plante, og sætter dem ind til den Blomst, hvorfra man i Forvejen har fjernet det hanlige Element. Støvet fra de indpodede Støvknapper vil da muligvis befrugte Blomsten, og det er da muligt, at Afkommet besidder alle de ønskede Egenskaber. Som oftest slaar det fejl, saa man maa gøre Eksperimentet om igen, og det Hele er noget af et Taalmodighedsarbejde. Faar man endelig et Resultat frem, som duer, gælder det om at bevare det, hvilket sker ved at oparbejde det efter en af de angivne Avlsmetoder.

CARL SØGAARD

CHRISTOPHER COLOMBUS

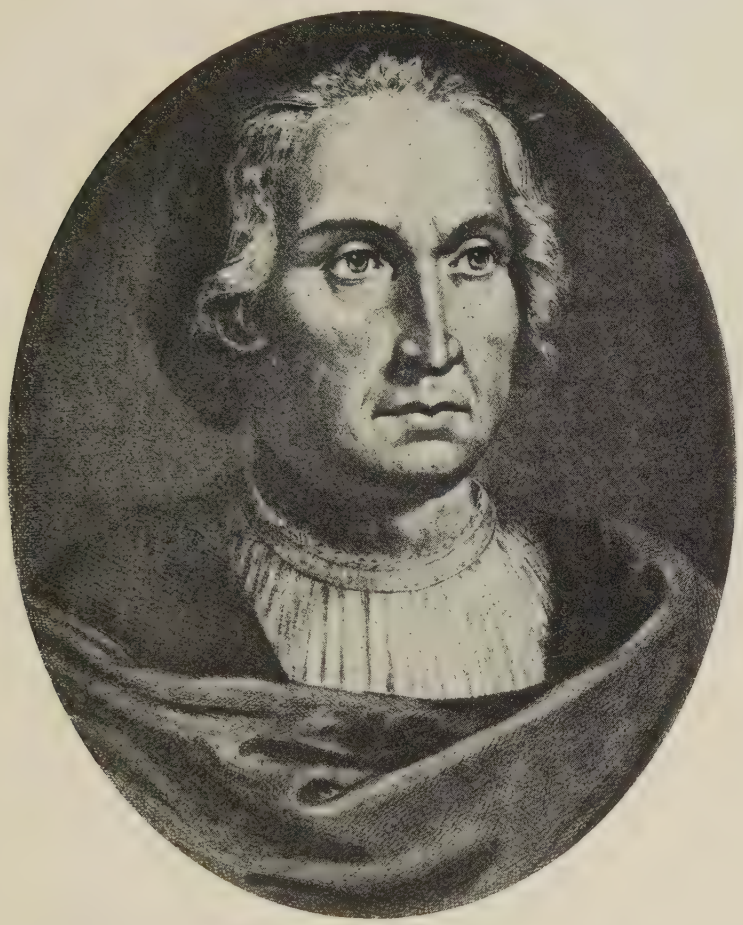

En moderne Kunstners tænkte Fremstilling af Colombus, som han kan have set ud.

En silde Aften i Januar Maaned 1485 bankede det paa Klosterporten hos Franciskanermunkene i Palos, en lille sydspansk By.

Dørvogteren fandt en hvidhaaret, sværlemmet Mand siddende paa Trappens Sten med en lille fem Aars gammel Dreng i sine Arme.

Den fremmede bad om en Drik Vand og om Husly. Munken saa med Undren paa den mærkeligt udseende Vandringsmand og kaldte paa Klostrets Abbed, for at denne kunde forhøre sig nærmere om, hvem Gæsten var.

Imellem Abbeden og den fremmede udspandt der sig nu en Samtale, som mangen lærd Gransker vilde give meget for at kunne høre.

Thi siden hen, da den fremmede Vandrer var blevet en af Historiens berømteste Mænd, blev hans Oprindelse og tidligere Liv indhyllet i en Taage af Modsigelser og Usandheder, som det nu, trods mange lærde Mænds aarelange Flid, ikke er muligt at finde Rede i.

Der er 18 Byer, der strides om Æren af at være hans Fødeby. Og om hans Alder er man saa uenig, at der diskuteres om alle Aargangene lige fra 1430 til 1456 som Aaret for hans Fødsel.

Men hin Aften i Franciskanerklostret har Christopher Colombus nok fortalt ærligt om sig selv. Han havde intet at skjule eller pynte paa. Han var dengang kun en Sømand, der hidtil var strandet i alle sine Foretagender.

Det smalle to-fags Hus til venstre i Billedet angives som Christ. Colombus' Barndomshjem.

Han har rimeligvis fortalt Abbeden, at han var født i Italien i Byen Genua i Aaret 1451. Hans Fader som hans hele Slægt var jævne Uldvævere, og han selv var udlært i Væverprofessionen i sin Faders Værksted i den snævre Gyde ved St. Andreas' Port, hvor et højt, smalt tofags Hus endnu vises som hans formodede Barndomshjem.

Men det er vel gaaet den Væverdreng som saa mangen anden ung Genueser, at Søen har lokket. Byen ligger jo klemt inde imellem stejle Bjergskrænter, men med det blaa Middelhavs Bølger rullende for sine Fødder. I de Tider var den, som nu, en af Verdens driftigste Handelsbyer. Store Skatte fra fjerne Lande strømmede ind til dens Pakhuse, især fra Østerlandene, fra det eventyrlige Indien. Derfra kom de tunge, farveprægtige Silkestoffer, Perler og Ædelstene, de berusende Parfumer og de dyrebare Krydderier. Man kunde nok trænge til vellugtende Sager i de stinkende Byer, hvor Svineriet var ubeskriveligt. Og man trængte til Peber og Carry for at faa den flove Kost til at smage. Datidens Malere svælger i at male de orientalske Stoffer, som Gejstligheden og Kvinderne svøbte sig i ved de store Kirkefester. Skade kun, at Indien skulde ligge saa langt borte. Det fordyrede Varerne umaadeligt at blive ført over Land igennem uvejsomme Ørkener. Og selv om man langsomt vovede sig frem med Datidens smaa skrøbelige Skibe fra Forbjerg til Forbjerg langs Afrikas endeløse Kyster, saa var der dog alt for langt til Indiens Skatte.

Men i Genuas Havn hørte Drengene paa de hjemvendende Søfolks Fortællinger. Og selv om det vel tør formodes, at der har været en og anden Skipperløgn iblandt, og at Farerne og Vanskelighederne ikke er blevet gjort ringere ved et Bæger Vin paa Kanten af Bolværket, saa kunde eventyrlystne Drenge dog nok faa vakt en ustyrlig Trang i sig til at komme ud paa de evigt rullende blaa Bølger bort fra de snævre Gyder og de glødende Bjergsider.

Det laa ogsaa i hele Tidens Aand at trænge til Udvidelse af Synskredsen og ny Oplevelse. Menneskeaanden havde hele Middelalderen igennem levet som i en lukket Klostergaard. Nu blev der for trangt under Krumstaven. Den aldrig hvilende Menneskeaand var nu ved at sprænge sine Lænker, saa den søgte halvt ubevidst ud paa Opdagelsesrejser, der skulde vise sig at gøre Jorden dobbelt saa stor, samtidig med at Tanken sprængte Himmelhvælvingen og tumlede ud i det uendelige Verdensrum som en Fugleunge, der kommer ud af Ægget.

Læredrengen Christopher, Væver Domenico Colombus' ældste Søn, var en af de Drenge, der lyttede til Sømændenes Skrøner og følte i sig Tidens store Higen. Maaske har han allerede som 14 Aars Dreng været en Tur til Søs. Vi ved det ikke for vist. Men 24 Aar gammel var han i hvert Fald beskæftiget ved Væverfaget. Men saa drev hans Uro ham ogsaa bort for bestandig. Han er sikkert paa den Tid stukket til Søs. Følge ham kan vi ikke, naar vi skal holde os til den sikre Historie. Men 1478, tre Aar efter, dukker han op i Portugal og oven i Købet som gift Mand og det med en fornem Dame. Hvordan den fattige Væversvend har opnaaet at blive optaget i en indflydelsesrig og adelig Familie i et fremmed Land, ved vi ikke noget om. Men det tyder jo paa, at han har besiddet ualmindelige Evner og en maalbevidst Vilje.

Portugal var dengang det rette Land at komme til for en Mand med Colombus' Id. Næsten alle den Tids hyppige Opdagelsesrejser udgik herfra. Den kongelige Prins, Henrik Søfareren (død 1460), havde viet sit Liv til Fremme af den geografiske og nautiske Videnskab. Paa sit Slot, der var bygget paa et Forbjerg med Udsigt ud over

Havet til tre Sider, samlede den strenge Afholdsmand og Pebersvend Tidens lærdeste Korttegnere og Matematikere. Her blev Planerne udklækket for de store Ekspeditioner, der lagde Vejen til Indien syd om Afrika aaben for Portugiserne.

Her i Portugal har Colombus undfanget sin store Plan om at vove sig vestpaa over det store, ukendte Atlanterhav til Indien. Han lærte sig lidt Latin, læste lærde Værker og skrev Breve om sine Planer til Samtidens berømteste Geografer. Han erhvervede sig derigennem nogle ret taagede Gisninger om Jordens Form og Havenes og Landenes Fordeling paa Kloden. Han arbejdede med Søfartsvidenskab og har maaske sejlet en Del og lært praktisk Navigation. Men det er sikkert, at han aldrig blev en virkelig belæst Mand eller en fulddygtig Sømand. Det synes, som om det var hans glødende Fantasi, forbundet med et enestaaende personligt Mod og en stædig Fastholden ved sine Ideer, der førte ham til Maalet. Ikke teoretiske Beregninger eller nogen videnskabelig Vished, men et enkelt Menneskes storslaaede personlige Egenskaber førte til en af de største Begivenheder i Menneskehedens Historie.

Da det var blevet ham klart, hvad han vilde, forelagde han sin Plan for Portugals Regering. Men man bortviste denne fremmede Sværmer med Haan. Mange store og dristige Foretagender havde i Mands Minde ført til uanede Resultater. Men denne Plan var dog for vild. At sejle ud paa det ukendte Taagehav, hvor der maaske herskede Vindstille eller, som andre mente, altid rasede Orkaner, eller hvor det hele endte i en sugende Afgrund — det Hav, hvorfra endnu aldrig noget Skib var vendt tilbage, det kunde ingen fornuftig Mand indlade sig paa.

Colombus ruinerede sig efterhaanden ganske og blev ældet før Tiden i Kampen for at gennemføre sine Planer. Da hans Hustru døde, og alt syntes haabløst for ham i Portugal, tog den forarmede Mand sin lille Søn Diego med sig og udvandrede til Spanien, hvor vi traf ham hin Vinteraften ved Klostret.

Det blev en skæbneafgørende Samtale imellem den fremmede Sømand og Abbeden. Denne havde været Skriftefader for Spaniens Dronning, Isabella, og var en indflydelsesrig Person. Han fattede stor Interesse for den sære Mand og hans Planer og lovede at tale hans Sag hos Spaniens Kongepar.

Det var dengang store Tider i Spanien. De to gamle Kongeriger Castilien og Aragonien var blevet forenet ved Isabellas Giftermaal med Aragoniens Konge, Ferdinand. Den Styrke, denne Forening gav, skulde først og fremmest bruges til at fordrive Maurerne, som siden Aar 711 havde dannet et selvstændigt muhammedansk Rige i Sydspanien, hvor nu Granada var Hovedstad.

Men Krigen mod Maurerne lagde Beslag baade paa Finanserne og paa al Offentlighedens Interesse. Dog blev den kloge og fremsynte Isabella Colombus' Ven og Beskytter og lod nedsætte en lærd Kommission, der skulde afgive en Kendelse om den fremsatte Plan. Som alle Kommissioner tog denne ogsaa sin Tid. Flere Aar gik hen, og Colombus led meget i Ventetiden. »Jeg har døjet Sult og Kulde,« sagde han senere om denne Periode. Men han fik dog efterhaanden mange Tilhængere, selv om den kongelige Kommission nærmest prøvede paa at latterliggøre hans Plan. Ja, hvad der var uligt farligere i Inkvisitionens Land, den søgte at bevise, at Planen stred imod Kirkens Lære, altsaa var et Kætteri.

Det har sikkert ramt Colombus haardere end noget andet. Thi han var en meget religiøs Natur, ja, han endte som en religiøs Mystiker, der mente sig at være et af Guds særlig udvalgte Redskaber.

I denne lange Ventetid fødte en Kvinde i Cordova ham hans senere saa højt elskede Søn Ferdinand. Hvordan Forholdet til denne Kvinde egentlig var, ved vi ikke, men i hans Testamente staar der: »Jeg paalægger min Søn Don Diego at sørge for Beatrice Enriques, Moder til Don Fernando, min Søn, saa at hun kan blive i Stand til at leve hæderligt, da hun er en Person, som jeg skylder meget. Dette skal gøres for at berolige min Samvittighed, fordi denne Sag tynger min Sjæl haardt. Grunden dertil passer det sig ikke at skrive her.«

Ydre politiske Omstændigheder kom ham omsider til Hjælp til Virkeliggørelsen af hans store Plan. Maurernes Hovedstad, Granada, overgav sig efter en lang Belejring, og Spaniens fromme Befolkning jublede over endelig at kunne fordrive de arge Kættere fra den spanske Jord. At man derved ødelagde den fine arabiske Kultur, som bl. a. havde bidraget saa meget til at bevare den klassiske Oldtids Dannelse igennem Middelalderens kirkelige Barbari, tænkte man først over, da det var for sent.

Under de store Fester i Alhambras mauriske Haller efter Erobringen gav Isabella Colombus Tilsagn om at udruste ham til hans Ekspedition. Men hele Sagen var nær gaaet i Vadsken. Columbus var nok ældet og forbitret af den lange Ventetid, men han

Gammel Fremstilling af Colombus' tre Karaveller.

var ingenlunde bøjet. Han var saa sikker paa, hvad hans Sag var værd, at han vovede at stille svimlende Fordringer om Belønning forud. Han vilde være Storadmiral for Livstid over alle de Øer og Farvande, han opdagede, Vicekonge over alle de ny Lande, have Ret til en Tiendedel af alle Indtægter o. s. v. — og alt dette skulde være arveligt i hans Æt til evige Tider.

Da man ikke straks gik ind paa alt dette, rejste han fortørnet sin Vej, vilde se om ikke den franske Konge vilde være medgørligere. Men dette vilde Isabella ikke risikere og fik ham kaldt tilbage. Og saa blev Pagten underskrevet, uden at Colombus slog af paa et eneste Punkt, — den Pagt, som skænkede Spanien en Verdensdel.

Men endnu var alle Vanskeligheder ikke overvundet. Der var ikke Penge i Statskassen til at bekoste Ekspeditionen. Granadas Erobring havde slugt store Summer, og Landet var i Forvejen yderlig forarmet, ved at Kirken havde forlangt Jødernes Fordrivelse og saaledes berøvet Landet den dygtigste og flittigste Del af Befolkningen.

Der viste sig ingen anden Udvej end at paalægge en Fiskerby, der skyldte en Bøde til Staten, den Straf at levere og udruste de to af de tre Skibe, som Colombus forlangte. Det blev mærkelig nok Byen Palos, hvor hans Munkevenner boede, der fik denne ubehagelige Pligt. Den kontante Sum, Foretagendet krævede, 20,000 Kr., blev skaffet af Colombus' Venner.

I Byen Palos boede nogle dygtige Brødre, erfarne Søfolk, som Colombus hyrede til Kaptajner paa de to mindre af sine Skibe. Det største styrede han selv. Men det kneb med Matroser. Ingen havde Lyst til at lade sig hyre til den Tur. En Tid lang syntes der ikke at blive anden Udvej end at sende dødsdømte Fanger om Bord. Den ene Død kunde jo være lige saa god som den anden for den Slags Folk. Denne Bemandingsmetode blev dog undgaaet. Der blev ikke hyret en eneste straffet Person. Men det var ikke første Klasses Mandskab, de 120 Mand, der blev samlet sammen fra Palos og omliggende Fiskerbyer.

Omsider laa den lille Flaade sejlklar. Den bestod af tre Karaveller, Fartøjer med en stor Midtermast og to ganske smaa Stager for og agter. Kun det største af Skibene havde et Dæk. De andre to havde kun lukkede Rum i Forstavnen og agter, hvor der var bygget en høj Bro op. Saa gammeldags og underlig denne Skibstype end virker paa os i Modsætning til moderne, slanke og ranke Sejlere, saa var de dog ret sødygtige, men ikke særlig holdbare. Navnlig Pæleorme kunde ødelægge dem paa nogle faa Maaneder. Yderst primitiv var naturligvis Observationsmetoderne og Navigationsmateriellet. Folkenes Forplejning paa en lang Sørejse i et tropisk Klima staar ogsaa for moderne Mennesker som en Gaade.

Naar man saa betænker, hvad de store Have byder paa af Farer i vore Dage med alle vore tekniske Hjælpemidler, med gode Søkort, Maaleinstrumenter, med Fyr og Sømærker, med Motor og Radio, saa svimler Tanken ved at følge de tre smaa Legetøjsskibe ud paa det store, ubekendte Hav med alle de uanede og alle de indbildte Farer og Forhindringer.

Da de den 3. August 1492 ved Solopgang stod ud fra Reden ved Palos, var der næppe nogen, hverken om Bord eller inde paa Bredden, der ventede at se dem styre ind til Havnen igen. Men jo, der var een, der var sikker i sin Sag: Colombus. Og han fik Ret. Men næppe nogen Sinde er større Resultater naaet med saa ringe Midler.

Kun een Faktor i dette Spil af tilsyneladende Tilfældigheder, men den, hvori Eventyrets Hemmelighed laa, var ud over det sædvanlige, var enestaaende, nemlig Colombus' Karakter.

Han, som nu gjorde Springet ud i det store ubekendte, var hverken en lærd, der kunde godtgøre sine Teoriers Rigtighed med videnskabelige Beviser, eller en Filosof, der havde regnet sig til Forstaaelse af Jord og Himmel gennem abstrakt Tænkning. Han tog tværtimod fejl i sine Beregninger som i sine Formodninger, saa det havde været let for Datidens lærde at vise ham til Døre som uvidende og vildfarende. Han var kun en jævn Almuesmand, Væver og Sømand, men han var genial. Han havde grebet en Tanke med sin vældige Fantasi, han havde

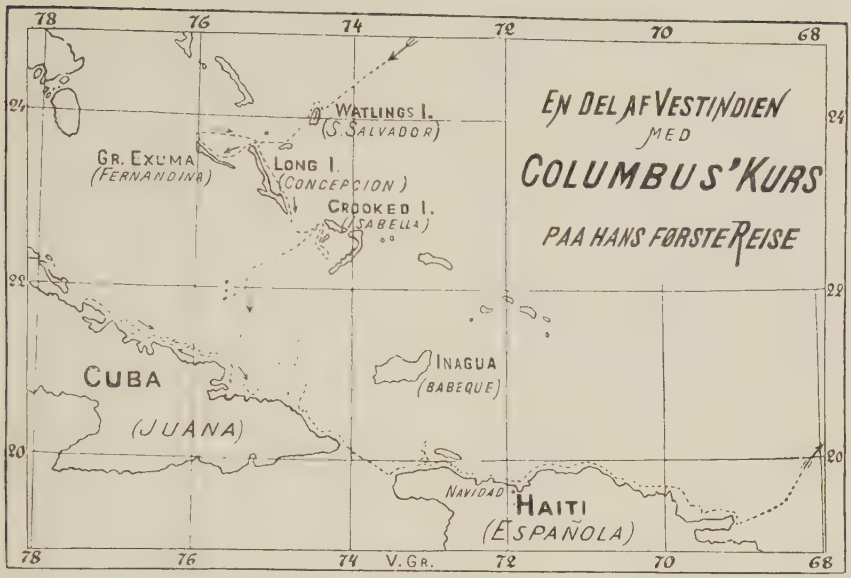

forstaaet at sammenstykke et Helhedsbillede af mange smaa spredte Træk, saadan som kun den skabende Fantasi formaar at gøre det. Og han havde en urokkelig Vilje og Udholdenhed til at sætte sit Liv ind paa denne sin Kongstanke. Han veg ikke tilbage for noget Offer, saadan som det maa bringes, naar Stordaad skal øves.

Men han var ogsaa en vennesæl Mand, der forstod at føre og lede andre Mænd og vinde deres Tillid og Hengivenhed. Og saa ejede han et aabent Øje for Naturens Skønhed og Mangfoldighed. Hans Dagbøger er fulde af Optegnelser over, hvad han har set og lagt Mærke til. Har han været i Land nogle Timer paa en Koralø, noterer han, hvor mange Slags Palmer der gror og hvor mange Slags Muslinger, der laa paa Stranden. Hans Glæde over Naturen giver sig Udslag i saa glødende, begejstrede Skildringer, at de ofte faar Rang af høj Poesi.

Vi kan fra Dag til Dag følge den lille Flaades Fart over Verdenshavet gennem Colombus' Dagbøger. Der blev efterhaanden haardt Brug for alle hans sjælelige Egenskaber. — Allerede efter tre Dages Sejlads gik Roret i Stykker paa et af de mindre Skibe. Det kneb i den høje Sø at holde Flaaden samlet og faa den ind til de canariske Øer, hvor det tog næsten en Maaned at faa Skaden udbedret.

Da de endelig kom af Sted igen, fik de Vindstille og laa nogle Dage og drev med Frygt for at blive angrebet af en portugisisk Flaade, som man mente var sendt ud efter de spanske Opdagere. Men endelig kom de ind i den friske Nordostpassat. Og nu gik det raskt vestover, til Glæde for Columbus, men til Ængstelse for Mandskabet, der nu vidste sig ude i ubekendte Farvande, hvorfra aldrig et Skib var vendt tilbage, og som fyldte en Sømandsfantasi med alle Rædsler. Colombus maatte gribe til den List at føre to Logbøger, den ene hemmelig for sig selv, den anden med falske, kortere Sejllængder for Besætningen. Han fik Folkene til at tro paa de bevidst forkerte Maal og troede vel selv paa sine egne, der for Resten ogsaa var forkerte.

Agtpaagivende som han var, kunde han

Et omtrent samtidigt Portræt af Colombus, der svarer til Beskrivelsen af ham.

Huset i Valladolid hvor Colombus døde d. 20. Maj 1506, 55 Aar gammel.

efter nogle Ugers Sejlads ikke undgaa at opdage, at der fandt en hidtil aldrig observeret Misvisning af Magnetnaalen Sted. Han havde al sin Selvbeherskelse behov for ikke at røbe sin Nervøsitet over dette for ham uforklarlige Fænomen. Da de andre Kaptajner opdagede det, maatte Colombus finde paa en umulig Forklaring for at trøste de rædselsslagne Søfolk, der mente, at de nu var ude i en hel anden Verden, hvad de jo for Resten ogsaa var. Det beroligede just heller ikke Stemningen, da der en Dag faldt et Meteor ned i Havet mellem Skibene, eller da de kom ind i Sargassohavets drivende Tangmasser, dette »Græshav«, der saa ud som et Djævelens Blændværk af grønt Land. Den stadige Medbør ængstede ogsaa: hvordan skulde de nogen Sinde komme tilbage igen imod den Vind!

Der var Anledning nok til Uro, og det manglede ikke paa Forsøg paa Mytteri. Men her viste den enkeltes Mandemod sin Magt over Hobens Fejghed.

To Gange narredes de af Skydannelser, som de antog for Landkending. Hver Gang gav Skuffelsen Anledning til et farligt Bagslag i Stemningen. Men den ensomme Fører, der troede paa sig selv og paa sin Sag, stod fast og urokket igennem alt.

Men der var ogsaa enkelte Tegn paa, at de virkelig nærmede sig Land: Fugles Flugt, flydende Tømmer med Mærker af Øksehug og en Dag en blomstrende Gren, som virkelig var den første Hilsen fra den vidunderlige amerikanske Planteverden til den gamle Verdens Beboere. Thi i den følgende Nats Mørke syntes Colombus at se et Lys forude. Og ved Totiden om Morgenen lød der et Kanonskud fra det forreste Skib, det aftalte Tegn: »Land i Sigte«.

Da Solen stod op den 12. Oktober 1492, saa alle med taarevædede Øjne en lille lav Ø ligge ude i Synskredsen. Nu var der ikke længere Tvivl. Vi forstaar deres rørende Glæde. Og de anede endda ikke, hvad vi nu ved, at i den Nat var Verden blevet fordoblet for Jordens Børn.

Hin Fredag d. 12. Oktober aabnedes der et helt nyt Afsnit i Menneskehedens Historie, et Kapitel paa godt og ondt. Vi kan nu vanskelig forstaa, hvordan den gamle Verden har undværet de Kartofler, som siden da har fulgt Mennesket i alle Verdensdele som en væsentlig Del af den daglige Ernæring. Og der er mange, der vist har ondt ved at tænke sig Tilværelsen uden den Tobak, der for nogle er en Nydelse og for andre en sand Plage.

Men dette er jo kun to tilfældige Eksempler paa, hvor indgribende en Betydning Amerikas Opdagelse har faaet selv for det daglige Liv. Men langt mere skæbnesvanger blev dens Indflydelse paa den hvide Races Moral.

Naar Oldtidens hedenske Rom havde erobret et nyt Folkeslag, oprejste det et Alter for dettes Guder paa Kapitol. Naar de kristne Regeringer, fra Middelalderen til vore Dage, traf paa andre Folketyper, tog de det som en Selvfølge, at de tilhørte dem som retmæssigt Bytte og Ejendom. At gøre de vantro til Slaver blev et Gud velbehageligt Værk. Som den eneste sande Guds Tilbedere havde de al Ret over de hedenske Indbyggere og over deres Land. Det faldt slet ikke Columbus og hans samtidige ind, at de ikke var eneraadende Herrer i de Lande, som de tilfældig var landet ved.

Colombus var endda selv en af de sjældne hvide Mænd i den Tid, der havde Forstaaelse af, at de farvede ogsaa var Mennesker. Han var venlig imod dem og forsøgte at vinde dem ved Mildhed og Gaver. Men det lyder allerede grimt, naar vi hører, at han lod en Del Indianere indfange for at kunne vise dem frem hjemme. Han fangede i Flæng Mænd og Kvinder uden at spørge om deres private indbyrdes Forhold. Rørende er Beretningen om den Indianer, der kom og bad om at blive taget til Fange, fordi hans Hustru og Børn allerede var i Fangenskab.

Men var Colombus selv mild og venlig, saa var hans Landsmænd og Efterfølgere saa tøjlesløst grusomme og vellystige i deres Færd, at Spaniens gradvise Erobring af Amerika danner et af de alleruhyggeligste Afsnit af Menneskehedens Historie. Og disse sorte Blade fortsættes jo langt frem i Aarhundredernes Bog med den store organiserede Import af afrikanske Slaver, efter at

den oprindelige Befolkning var udryddet ved Blodhunde og andre af den europæiske Kulturs Hjælpemidler.

Om Resten af Colombus' Liv er kortelig at melde, at han blev fejret af det ganske Land, da han kom tilbage fra sin første Rejse. Kongeparret holdt Hof i Barcelona. Hans Rejse op igennem Spanien blev et sandt Triumftog og hans Indtog i Byen en enestaaende Fest. De medbragte Indianere prydede Optoget sammen med nogle Papegøjer og andre Trofæer. Kongeparret rejste sig og gik Colombus i Møde, en Ære der endnu aldrig var vist nogen Mand ved det spanske Hof. Colombus holdt ved den Lejlighed en Tale, hvori han berettede om sin Rejse og om de opdagede Egnes Herligheder med en saadan Veltalenhed og en saa glødende Fantasi, at alle blev revet med.

Trangen til at udnytte de opdagede Skatte, særlig Haabet om stort Udbytte i Guld, drev Colombus ud paa hans anden Rejse, der blev een eneste lang og haard Kamp imod Naturkræfterne og Sygdom. Men han fik dog udvidet Omraadet af opdaget og annekteret en Del Land.

Nu strømmede Lykkeriddere og Eventyrere til, lokket af gyldne Løfter om alle de opdagede Herligheder. De blev snart Uvenner med den myndige Colombus, der ikke taalte Indblanding eller Konkurrence i, hvad han ansaa for sin rette Ejendom. Det blev paa hans tredie Rejse til bittert Fjendskab, Bagtalelse og Forræderi. Alt vendte sig imod ham, og han maatte opleve at blive ført som anklaget, i Lænker, tilbage til det Land, som han havde skænket en Verdensdel.

Isabella, hans stadige Beskytter, hjalp ham dog atter paa Fode, og han kom for fjerde og sidste Gang ud til den ny Verden. Det sidste Aar derovre levede han som skibbruden, forladt og overladt til sin egen Skæbne paa en øde Ø, ventende i mange Maaneder paa Hjælp. Men han havde da den store Glæde at have sin yngste Søn Ferdinand med sig. Og den 12 Aars Dreng viste sig til Faderens Stolthed at være en sand lille Helt i alle de store Vanskeligheder og Farer.

Christopher Colombus døde i Valladolid d. 20. Maj 1506. Hans Lig blev ført derfra 1513 og bisat i Klosterkirken Nuestra Señora de las Cuevas i La Cartuja ved Sevilla. 1540 blev det efter Columbus sidste Vilje ført over til Domkirken i Santo Domingo paa Øen Haïti. Da denne Del af Øen kom i fransk Besiddelse, blev Kisten 1795 ført til Domkirken i Habana paa Cuba. 1892 blev Colombus's formodede Rester bisat i den Sarkofag, som Billedet viser en Skitse af. Den skyldes Art. Mélida. Staaende paa en Marmorsokkel bærer fire allegoriske Bronzefigurer, som forestiller Castillien (med Taarnene), Léon (med Løven), Navarra (med Lænkerne) og Aragonien (med Bjælkerne — den ses ikke paa Skitsen), paa deres Skuldre Columbus's Kiste, — en værdig Hyldest til den store Søfarer. 1892 blev Sarkofagen efter Cubas „Emancipation", som Inskriptionen paa Sarkofagen siger, ført til Domkirken i Sevilla, hvori den er anbragt inden for San Cristóbal-Porten til højre for Koret. Ved sin Farvepragt og storslaaede Fantasi gør Monumentet et overvældende Indtryk. Skade kun, at det er saa godt som sikkert, at Colombus' Ben endnu hviler i en Zinkkiste i Domkirken i Santo Domingo.

Colombus kom tilbage til Spanien i 1504. Kort efter døde hans trofaste Velgørerinde Isabella, og 1506 døde han selv ganske uænset i en spansk Provinsby.

Ved en tysk Videnskabsmands Klodsethed fik den ny Verdensdel Navn efter en ganske uværdig Eventyrer. Men Colombus' Navn vil dog til alle Tider være uløselig knyttet til Amerikas Opdagelse, der satte det store Skel i Menneskehedens Levnedsløb og indledte den Tidsalder, der først ved Verdenskrigen fik sin forfærdelige Afslutning.

Axel Jarl

VORE FORNAVNE

Christen Nielsen kommer op til Præsten for at faa sin Søn i Kirke. — »Naa, hvad har De saa bestemt, at Drengen skal hedde?« spørger Præsten. »Ja,« siger Christen Nielsen, »min Kone og jeg vilde, at han skulde have et gammelt, godt dansk Navn, og derfor blev vi enige om, at han skulde hedde Jens Peter Nielsen.«

Et lignende Replikskifte har sikkert fundet Sted hos mangen en Præst, men lad os engang se, hvordan det egentlig forholder sig med Navnets Danskhed. — For det første er *Jens* opstaaet af det hebraiske Navn *Johannes*, der i Dansk har udviklet sig først til *Joannes*, dernæst til *Jønes* og endelig til *Jens* (smlgn. spansk *Juan*, fransk *Jean*, hollandsk *Jan*); *Peter* er udviklet af det græske Navn *Petrus*, og *Niels* af det græske *Nicolaus* (Overgangsformer er *Nikles*, *Nigels*, der findes i ældre Dansk). Det eneste danske, der bliver tilbage, er den lille bitte Endelse *-sen*, den afsvækkede Form af det oprindelige *-søn*. Alle tre Navne er kommet til Danmark med Kristendommen; de to første er bibelske Navne, det tredie et Helgennavn.

— „Pjanke? Hvorfor kalder Du Barnet for Pjanke?“ — „Dyr! Hvem siger Pjanke? Kan Du inte høre, jeg siger: Be-janga [1]), for saadan hedder nu Tøsen.“ (Fritz Jürgensen).

Læseren vil i det følgende se, at det forholder sig paa tilsvarende Maade med overmaade mange af vore alleralmindeligste Fornavne.

Vi vil imidlertid først se lidt paa Navneskik i al Almindelighed. Herhjemme kalder man en Dreng *Jens*, fordi hans Bedstefar maaske bar det Navn, men nogen særlig Betydning har selve Navnet absolut ikke for os — *Jens* er fuldstændig neutralt og uigennemsigtigt; uden at man nærmere har undersøgt dets Udviklingshistorie, vil man ikke kunne se, hvad det betyder; som nævnt, har det udviklet sig af *Johannes*, og de, der kan Hebraisk, vil vide, at Navnet betyder »Guds Gave«. Hvad der gælder *Jens*, gælder de allerfleste af de her i Landet brugte Fornavne. Det er kun meget faa Navne, man uden videre vil kunne sætte i Forbindelse med Sprogets almindelige Ord som *Karl*, *Svend*.

Anderledes forholder det sig, om vi gaar til primitive, mindre civiliserede Folk; hos dem opkaldes Børn meget ofte efter Naturforeteelser, legemlige Egenskaber, efter Dyr, Planter og Frugter. Alle, der har læst Indianerromaner, vil huske Navne som »den gule Ulv«, »den aarvaagne Ræv«, »Stikkelsbær« o. lign.; vender vi os til Grønlænderne, træffer vi hos dem karakteristiske Navne som *Aqigssiaq* (Rypekylling), *Asalôq* (Kajakstolen), *Iviangersunquaq* (den lille højbarmede), *Qasigiaq* (den spraglede Sæl).

Gaar vi til mere civiliserede Folkeslag, knyttes Navnene hos dem ofte til Guddomme. Det indiske Navn *Devamitra* betyder saaledes »Gudernes Ven«, det nordafrikanske *Hannibal* vil sige »Baals Naadegave«, det arabiske *Nureddin* kan oversættes ved »Religionens Lys«. — Oldtidens Grækere havde paa samme Maade Navne med symbolsk Betydning som *Damokles* (folkeberømt), *Sophokles* (berømt for Visdom), *Theodoros* (Guds Gave), *Petrus* (Klippemanden). Jøderne dannede paa tilsvarende Maade Fornavne af Sprogets almindelige Ord; nævnes kan *Jonathan* (ham Gud har givet).

Ogsaa hos Germanerne er dette Forhold det oprindelige. I Oldtiden var deres Navne lige saa gennemsigtige som f. Eks. Indianernes. I Reglen var Navnene toleddede, sammensatte af Ord, der for det meste betegnede Kamp og Sejr, Ære og Berømmelse, Vaaben og Jagt; meget ofte indgik ogsaa Dyre- og Gudenavne som Led i Personnav-

[1]) Bianca.

nene; Gudenavne alene forekom saa godt som aldrig som Navne, dertil havde man for stor Ærefrygt for Guderne, men til Gengæld saa meget des oftere som Sammensætningsled; Navnet skulde blot minde om vedkommende Gud (jfr. nordiske Navne som *Torkild, Torsten, Gudrun, Asbjørn).*

Mange af de Navne, der forekommer paa vore Runestene, er fuldtud gennemskuelige; jeg anfører nogle faa: *Biarngæirr* (Bjørnspyd), *Eirikr* (den altid mægtige), *Gunnulfr* (Kampulv), *Hroðulfr* (det nuværende *Rolf* = Berømmelsesulv), *Hærulfr* (Hærulv), *Thorkell* (Torhjælm).

Familienavne kendtes ikke hos de gamle Germanere, og Folk havde kun eet Navn. Netop da Navnene bestod af Ord fra det almindelige Sprogstof, kunde man jo danne nye Navne i ubegrænset Udstrækning, og i øvrigt var Samfundene smaa, det voldte ikke større Vanskelighed at adskille den enkelte fra de øvrige, som i vore Dage, hvor det kan være vanskeligt nok til Trods for vore 3—4 Navne til hver Person.

Skikken at opkalde var almindelig allerede paa Folkevandringstiden (ca. 450), dog saaledes, at Barnet, der blev opkaldt, kun fik første Led eller Begyndelsesbogstavet fælles med den, det blev opkaldt efter; hvis en Far f. Eks. hed *Gunnvald, kunde* hans Søn komme til at hedde *Gunnulf*, og hans Datter *Gunnhild*. Det er først op i det 8. Aarhundrede, at man opkalder med hele Navnet, og paa samme Tid sker der tillige det, at man nu gaar over til kun at opkalde afdøde. Vi har mange Vidnesbyrd om, at selve Navnet betragtedes som udgørende en uadskillelig Del af Mennesket; det ansaas næsten for Sjælen, der ved Opkaldelse gik over i det opkaldte Barn. Havde derfor en kær afdød været i Besiddelse af særlig udmærkede Egenskaber, som man gerne vilde skulde gaa i Arv til ens nyfødte Barn, hvad var da naturligere end at give Barnet den afdødes Navn.

Her i Danmark holdt de gamle nordiske Navne sig saa godt som uden fremmede Medbejlere til op imod 1200. Tager vi og undersøger Runeindskrifter og Haandskrifter fra før den Tid, finder vi det ene nordiske Ord ved Siden af det andet; ofte støder vi paa Navne, der forlængst er ude af Brug saasom *Basse, Bo, Gubbe, Lave, Saxe, Skammel, Strange;* men den største Del er dog stadig kendt, som *Aage, Arne, Asger, Astrid, Bodil, Børge, Ebbe, Erik, Esben, Eskild, Frode, Germand, Gunnar, Harald, Helle, Holger, Inger, Ingeborg, Ivar, Karl, Kjeld, Knud, Ole (Oluf), Palle, Ragnhild, Svend, Terkild, Torsten, Tove, Troels, Visti.* Flere af de nævnte Navne har imidlertid ikke været i stadig Brug op igennem Tiderne lige til vore Dage, de er vakt til Live af Romantikken i forrige Aarhundrede, navnlig af Oehlenschläger, Ingemann, Heiberg og Hertz. Ogsaa fra den gamle norsk-islandske Litteratur og Historie optog Romantikerne Navne, der bredte sig blandt Folk. Oprindelig udanske er *Ejnar, Fritjof, Gerda, Haakon, Hildur* og *Hjalmar.*

Det er først med Kristendommens Indførelse, at der tilføres vort Navneforraad udenlandske Elementer; imidlertid er det de første tre, fire Aarhundreder efter Troskiftet forsvindende faa bibelske Navne og Helgennavne, vi træffer paa. Traditionens Magt var for stærk, til at Forældre lige paa en Gang brød over tvært og gav deres Børn kristne Navne. Der var stadig Bedsteforældre og andre Slægtninge, der skulde opkaldes; først omkring 1200 finder vi de første Spor af den nye Lære i vore Runeindskrifters Navne, som *Absalon* (Biskoppen), *Jakob, Johanne, Margrethe* og *Martin.* Lidt efter lidt faar Kirken større Magt over Sindene, Helgendyrkelsen bliver mere og mere udbredt, og snart bliver bibelske Navne og Helgennavne saa almindelige, at de gamle nordiske Navne næsten fortrænges.

Sejrherrerne var af forskellig Nationalitet; de var fortrinsvis hebraiske, græske eller latinske.

Af bibelske Navne, der er blevet almindelige, anfører jeg: *Adam, Andreas (Anders), Anna, Axel* (af *Absalon), Daniel, Elisabeth (Elise, Else), Eva, Filip, Jacob (Jeppe), Johannes* (med de deraf udviklede Former *Johan, Jon, Jes, Jens, Hans), Joachim (Jokum), Marie, Markus, Marta, Mads* (af *Matthæus), Peter (Peder), Poul* (af *Paulus), Ruth, Sara, Simon, Thomas, Zakarias.*

Helgennavnene er gennemgaaende blevet lige saa almindelige som de bibelske Navne, hvad der ikke er til at undre sig over, naar man ser, hvilken Rolle Helgendyrkelsen spillede herhjemme før Reformationen; der var ikke den By, uden den paaberaabte sig denne eller hin Helgens særlige Gunst, næsten ikke det Lav, der ikke havde sin Skytshelgen. Man behøver ikke at gaa længere end til de gamle Gader rundt omkring i vore Byer, og man vil se, hvor forbavsende mange der er opkaldt efter Helgener (jfr. FREM, A I, S. 538).

Den hellige *Antonius* har været Stamfader til Navnene *Anton* og *Tønnes, St. Benedictius* til *Benedikt* og *Bent, St. Dionysius* til *Dines, St. Franciscus* til *Frands, St. Chri-*

stoffer til *Kristoffer, St. Laurentius* til *Laurits* og *Lars;* den hellige *Martin* af Tours, der blev traadt ihjel af Gæs, til *Martin* og *Morten, St. Michael* til *Mikael, Mikkel, St. Nicolaus* til *Nikolaj, Niels, Nis* og *Claus, St. Severinus* til *Severin* og med videre Udvikling *Søren, St. Stefanius* til *Steffen; Tøger,* der er opstaaet af *Theodgar,* er hverken af græsk eller latinsk Oprindelse, men er et germansk Navn; det betyder egl. »Folkespyd«. St. Theodgar var Thüringer og virkede ivrigt for Kristendommen i Thy omkring Aar 1000, hvorfor han blev gjort til Helgen for den Del af Landet; endnu den Dag i Dag er Navnet *Tøger* særlig udbredt i Thy.

Af Helgenindenavne er dannet *Sesel* (St. Cæcilia), *Gertrud* (St. Gertrud), *Maren* (St. Marina), *Katrine, Karen* (St. Catharina), *Kristine, Kirstine, Kirsten* (St. Christina), *Helene, Ellen* (St. Helena).

Man faar et udmærket Indtryk af, hvor udbredte disse med Kristendommen indkomne Navne var i den tidlige Middelalder, ved at undersøge Valdemars Jordebog (fra 13. Aarh.). Man vil der se, at langt den overvejende Del af de Personer, der nævnes deri, bærer et af Navnene *Peter, Niels* og *Johannes (Jønnes, Jens).*

Men Kristendommen i Egenskab af navnedannende Faktor fik snart en mægtig Konkurrent. I 14. Aarhundrede vokser Hansestædernes Magt enormt, Handelen her i Landet var næsten helt i Hænderne paa lybske Storkøbmænd, der havde deres saakaldte Pebersvende ude overalt; mange af disse Handelsfolk bosatte sig her og giftede sig med Danske. Det var ikke alene Sølv, Salt og Specerier (d. v. s. Krydderier), de indførte; de berigede, eller hvad man nu vil kalde det, vort Sprog med et Utal af plattyske Ord og Navne; hverken før eller siden har vort Sprog undergaaet en saa voldsom Forandring; endnu den Dag i Dag er sikkert henved en Fjerdedel af samtlige Ord i vort Sprog af nedertysk Oprindelse. For blot at anføre nogle faa af saadanne Ord kan nævnes *Arbejde, begynde, blive, dejlig, Farve, fri, Kro, Lugt, Magt, pleje, Skulder, Slagter, Svoger, Ære.*

Af Navne, der stammer fra Tysk, anfører jeg *Albert, Albrekt, Arnold, Bernt* sammentrukket af *Bernhard, Didrik, Ditlev, Engelbrekt, Frederik, Gert* sammentrukket af *Gerhard, Gothard, Helvig, Henning, Henrik, Herman, Konrad, Ludvig, Otto, Rikard, Sivert.* Tyske Navne som *Ernst, Frits* og *Ida* er først indkommet i senere Tid.

Den franske Indflydelse mærker vi ikke videre til før i sidste Halvdel af 17. Aarhundrede. Paa den Tid naar et Pust fra Ludvig XIV's straalende Hof herop; alt, hvad der var fransk, var fint, man efterlignede det paa alle mulige Maader. Vort Sprog blev i en næsten uhyggelig Grad overbrodderet med franske Gloser, saa hvorfor skulde Modens Magt saa lade være at vise sig paa Personnavnenes Omraade. Vi træffer nu hyppigt franske Navne som *Amalie, Antoinette, Antonie, Charles, Charlotte, Emil, Emilie, Henriette, Josefine, Julie, Louis, Louise, Terese,* o. s. v.

Engelske Navne holder først deres Indtog i Slutningen af det 18. Aarhundrede. De er sikkert hovedsagelig kommet her til Landet gennem Oversættelser af de meget yndede sentimentale Romaner fra den Tid, som f. Eks. Richardsons berømmelige »Pamela eller den belønnede Dyd«. Ogsaa i nyere Tid har adskillige engelske Navne vundet Indpas hos os. Jeg anfører af gængse Navne: *Alice, Annie, Betty* (egl. Kæleform for *Elizabeth), Emma, Emmy, Fanny, Harriet, Harry, Henry* (samme Navn som *Henrik), Jenny, Ketty, Lilly, Mary, Maud, Nelly, Robert, Tom* (Kæleform for *Thomas), William* med Kæleformen *Willy.*

Herunder kan ogsaa nævnes Navnet *Oskar,* der har ført en meget omtumlet og mærkelig Tilværelse. Egentlig er det et nordisk Navn; den oldnordiske Form er *Asgeirr* (vort *Asger);* i England (Skotland), hvortil det kom med Vikingerne, har det udviklet sig til *Asger* > *Asker* > *Oskar* Tilbage til Norden er Ordet kommet gennem Ossiandigtene, som blev særlig kendt herhjemme gennem Blichers Oversættelse fra 1897—09. *Selma* tilhører ligeledes Ossiandigtningen.

Fra vore Stammefrænder, Nordmænd og Svenskere, har vi laant forholdsvis faa Personnavne. Gennem Ibsen og Bjørnson har vi optaget *Aase, Solveig og Synnøve.* Sverige er næsten kun repræsenteret ved *Gustav* og *Ulla;* det sidste Navn, der er en Sammentrækning af *Ulrika,* er blevet udbredt gennem Bellmanns Digtning.

Den større og lettere Forbindelse mellem Landene, saavel i egentlig Betydning som i overført (gennem Aviser og Bøger), har gjort og gør stadig vort Navneforraad mere internationalt og mangefarvet. Snart hvert Land i Europa har givet sin Sten til vort Lands Navnemosaik. Jeg nævner nogle enkelte Eksempler.

Rusland er repræsenteret ved *Ivan* (egl. samme Ord som *Johannes), Sonja, Valdemar, Vera* og med Forbehold *Olga,* der op-

rindelig er et nordisk Navn, og som har haft en Skæbne, der fuldstændig svarer til *Oskar*'s. Den nordiske Form er det velkendte *Helga*, et Navn, Svenskerne har ført med sig til Rusland, da de omkring 800 grundlagde Garderige. Som man vil se, er i den russiske Form *h* forstummet og *e* rundet til *o* (paa Grund af det efterfølgende *l*).

Fra Czekkisk har vi faaet *Dagmar*, der naturligvis er kommet til os med Danmarks Yndlingsdronning, den blide, bøhmiske Prinsesse *Dragomir*, hvis fremmedklingende Navn hendes tilbedende og beundrende Folk ændrede til *Dagmar* d. v. s. Dagmaar, Dagmø, den straalende, lyse Mø.

Af italienske Navne har vi *Anine, Beatrice* (efter Dantes Elskede), *Bianca, Eleonora (Nora), Laura* (efter den store Middelalderdigter Petrarcas' Elskede), *Nina* og *Rita;* af spanske findes næppe mange flere end *Blanca* og *Isabella*.

Det er ret sjældent, at man af Kvindenavne danner Mandsnavne; man finder dog nu og da Navne som *Bodilius, Catharinus, Magdalus, Marinus* (svarende til *Maren*, hvis ældre Form jo var *Marin, Marina), Met(t)inus*, o. a. Det i hvert Tilfælde i Jylland meget udbredte Navn *Marius*, skylder i de fleste Tilfælde sikkert ikke den gamle romerske Feltherre sin Eksistens, men er sikkert et »Opkaldelsesnavn« til *Marie*.

Til Gengæld er den omvendte Fremgangsmaade saa meget des hyppigere; der findes næsten ikke det Mandsnavn, uden at man har dannet en Hunkønsform deraf ved Hjælp af Endelser, navnlig ved *-a* og *-ine*. Her nogle tilfældige Eksempler derpaa: *Axeline, Erikka, Ernestine, Frederikke, Georgia, Georgine, Hansine, Henrikke, Jensine, Jørgine, Larsine, Madsgine, Madsine, Martine, Matthæa, Mikkeline, Odine, Oline, Petra, Petrine, Povla, Povline, Rasmine, Severine, Simonia, Sørine, Theodora, Vigga, Vilhelmine*.

En særlig Gruppe danner Kortnavnene, d. v. s. Led eller Stykker af de fulde Navne, der efterhaanden er kommet til at gælde som selvstændige, »alvorlige« Navne. Oprindelig hører de alle hjemme i Barne- og Kælesproget. De er langt fra moderne Fænomener, vi træffer dem baade paa Vikingetiden og i Middelalderen. Fra Vikingetiden kendes *Gøte* for *Gøtulf, Gubbe* for *Gudbjørn, Thore* for *Thorvald* eller et andet med *Thor-* sammensat Navn; ogsaa Navne som *Aage, Ebbe, Toke, Tove, Tue* og *Uffe* er sikkert oprindelig Kæleformer.

I vor Tid er denne Fremgangsmaade at danne Navne overmaade udbredt. Vi har for det første de meget almindelige, *Bine* (af *Jacobine), Gine* (af *Jørgine), Line* (af *Mikkeline, Nikoline), Mine* (af *Vilhelmine), Sine* (af *Andersine, Hansine, Jensine), Stine* (af *Ernestine, Kristine), Trine* (af *Katrine);* men desuden *Dora* (af *Theodora), Esse* (af *Estrid), Grete* (af *Margrete), Julle* (af *Julie), Lene* (af *Helene, Magdalene), Lone* (af *Magdalone), Lotte* (af *Charlotte), Magda* (af *Magdalone), Malle* (af *Amalie), Mille* (af *Emilie), Nora* (af *Eleonora), Thea* (af *Dorothea), Tine* (af *Martine*). Særlig frugtbar har *Elisabeth* været, der har sat følgende Børn til Verden: *Elise, Else, Lisbeth, Lise, Lis*.

Navnegivning er i allerhøjeste Grad underkastet Moden. Et Navn dukker pludselig op, Alverden synes paa en Gang, at det er det eneste saliggørende. Ofte stammer et saadan folkeyndet Navn fra en aktuel Bog, hvor det bæres af Helt eller Heltinde. Saaledes var *Blanca* for ca. 100 Aar siden meget paa Mode; det var Ingemanns Bog af samme Navn, der havde det paa sin Samvittighed. Og, for at tage et Eksempel fra vor Tid, hvor mange Søskendepar findes der saa ikke Landet over, der bærer Navnene *Torben* og *Jytte*, efter Pontoppidans kendte Roman.

Aktuelle Begivenheder eller Personer kan fremkalde nye Navne. Efter Bombardementet af København i 1807 var der flere Børn, der blev gjort ulykkelige med Navne som *Bombardus, Bombardine, Raketta*. I Tyskland 1813 gik noget tilsvarende for sig; to Pigebørn dernede blev døbt *Landsturmine* og *Blücherine* (efter den berømte General Blücher).

Ofte er Folk ikke tilfreds med det forhaandenværende Navneforraad, hvorfor de resolut skaber noget nyt. Resultatet bliver let, at saadanne Navne indbyder til Latter. I Vendsyssel er en Dreng, der var Nummer 6 i Rækken, saaledes blevet udstyret med Navnet *Halvdusinus;* endnu hyppigere er *Dusine* og *Dusinus* som Betegnelse for Barn Nr. 12. Ogsaa fra Vendsyssel stammer Formerne *Ottea* og *Oktavia* for det ottende Pigebarn i Flokken; det gængse Navn *Ottilie* er i øvrigt ogsaa blevet anvendt paa samme Maade, som *Otto* om det ottende Drengebarn; hverken *Ottilie* eller *Otto* har noget som helst med »otte« at gøre. Som Navn paa den 10ende Dreng skal *Tinus* være ret yndet rundt om i Landet.

Helt idyllisk lyder et Navn som *Enig*, jeg en Gang har truffet; jeg husker ikke længer, om det var en Mand eller Kvinde, der bar det; og dejlig troskyldig lyder det bornholmske Navn *Arbejdsomhedsmine*.

Det falder sikkert de fleste lidt for Brystet, naar Forældre kalder deres Søn *Odin*, men mere underligt maa det dog have forekommet den svenske Præst, da han engang af en lykkelig Familiefader blev opfordret til at døbe hans nyfødte Søn *Lucifer;* Faderen syntes nu, der var saadan en Klang over det Navn. Denne Præst maa aabenbart have været i lige saa stor Vaande som en anden svensk »Kyrkoherde«, til hvem en Mand en Dag kom op og bestilte Barnedaab. Hans Søn skulde hedde *Hosianna.* Præsten protesterede og paastod, at det ikke var noget Navn og især ikke noget Drengenavn; havde det været en Pige, vilde han til Nød være gaaet med til det. Men Manden holdt paa sit og hævdede, at det var et fuldgodt Drengenavn, Præsten maatte da vide, at der i Bibelen stod: »Hosianna, du Davids Søn.«

For at vise, at ogsaa vore Præster kan blive udsat for lidt af hvert, skal jeg til Slut anføre følgende lille klassiske Navnehistorie. En Mand kommer til Præsten for at faa sin Datter i Kirke. Paa Præstens Spørgsmaal om, hvad hun skulde hedde, svarer Manden: »Ja, se, no æ hon den syvende, og vi synes i Grunden snart, de ko' væ' nok mæ den Faaen Børn; vi tænkt', om de æ ko' stands' mæ hinnær, og derfor vild' vi, hun skuld' hedde *Kostance.*« GUNNAR SKOV

ENGELSK

FORTIETH LESSON
(fårtiiþ)
Fyrretyvende Time.

native (ne^{i}'tiv) = indfødt
courteous — courtesy (kårt'jes — kårt'si) = høflig, Høflighed
indeed (indīd') = i Sandhed, virkelig
manners (man'ners) = Manerer
singularly (sin'gjularli) = ualmindelig
irritating (i'rite^{i}ting) = irriterende
polite (polajt') = høflig, beleven
bombard (båmbard') = bombardere
catechism (ka'tikism) = Katekisme
reverse (rivörrs') = modsatte
impertinent (impörr'tinent) = impertinent, uforskammet
veldt (vellt) = skovløs Slette (i Syd-Afrika)
indifferent (indif'ferent) = ligegyldig
sentry (sen'tri) = Skildvagt, Vagtpost
look-out (luk'aut) = Udkig
foe (fō) = Fjende, Uven
credentials (kriden'sjels) = Kreditiver, Legitimation
community (kǫmju'niti) = Samfund
fellow-member (fel'lō-memb'er) = Medborger Medmenneske

Exercise LXIV.

Please translate.

The Native of South Africa is by nature a courteous person. He does not certainly express his courtesy in quite the same way that we do. Indeed some of his manners are singularly irritating to the European. The Native considers it quite polite when he meets a stranger to bombard him with a whole catechism of questions. "Where do you come from?" "Where are you going to?" "What is your business when you get there?" "When will you be coming back?" . . . To the white man such questions are the very reverse of good manners — they sound impertinent — but he goes on to find that they belong to the courtesies of life on the veldt. To the Native mind it shows interest in a man to ask where he is going to and where he comes from. It would be wanting in good manners to be indifferent. The Native does not ask such questions like a sentry who is on the look-out for a foe, nor like a policeman who requires every man to have his credentials. He asks as the member of a community who is interested in his fellow-members.

Nøgle til Øvelser LXII og LXIII.

LXII

I en Aarstid af streng Vinterkulde længtes et Æsel efter noget varmere Vejr og et Par Mundfulde frisk Græs i Bytte for en kold Stald og et tørt Knippe Hø eller Straa. Til rette Tid og til den rigtige Aarstid kom det varme Vejr og det friske Græs, og Æslet fik, hvad det havde bedt om; men sammen med det paadrog det sig saa meget ekstra Slid, at det snart blev lige saa træt af Foraaret, som det havde været af Vinteren. Det næste, det længtes efter, var Sommeren, og ogsaa denne kom til sin Tid; men med Høstarbejde og andet af Aarstidens slidsomme Arbeide havde det endnu mere at bestille, end det havde haft i Foraaret; og derfor indbildte det sig, at det ikke vilde faa Fred, før Efteraaret kom. Da Efteraaret kom, var det mere udtrættet end nogen Sinde; for nu blev det bestandig bebyrdet med Æbler, Druer, Ildebrændsel og al Slags Vinter-Proviant, som altsammen skulde transporteres fra det ene Sted til det andet. Kort sagt, efter at have fuldendt Aaret med et Kredsløb af rastløst Arbejde, var dets sidste Bøn om, at det maatte blive Vinter igen, og om Hvile i selve det Skur, hvor det havde begyndt sin Klage.

LXIII

Tid er den Form, som Verbet antager for at vise: (a) det Tidspunkt, paa hvilket en Begivenhed finder Sted; (b) den Grad af Fuldendelse, der tilskrives en Begivenhed paa det Tidspunkt, da den finder Sted.

(a) Med Hensyn til Tidsspørgsmaalet kan Verbet sige Dem —: 1) At en Handling udføres i Nutid som: Han kommer. 2) At den er blevet udført i Fortid som: Han kom. 3) At den vil blive udført i Fremtid som: Han vil komme.

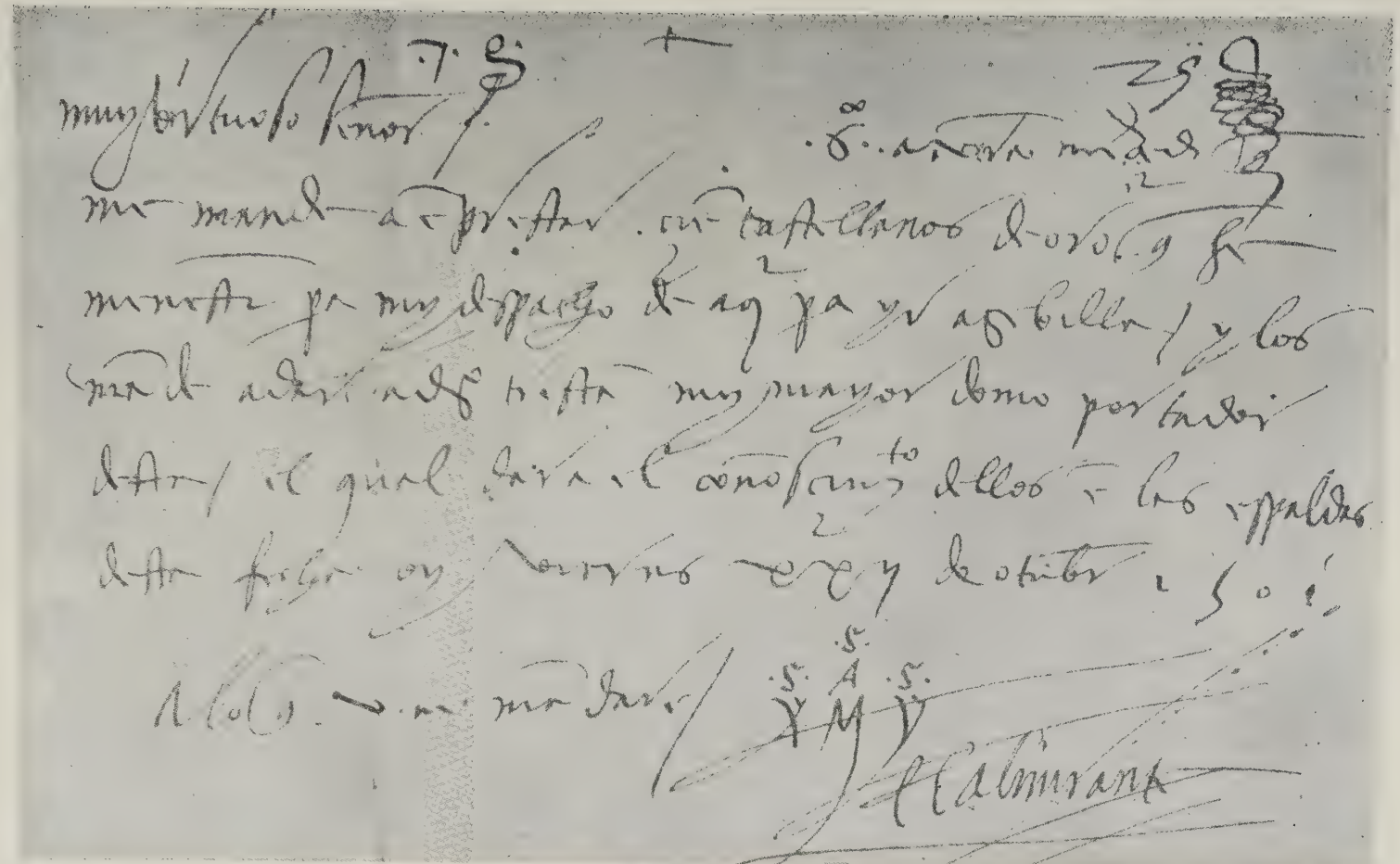

Egenhændigt Brev fra Columbus, undertegnet Admiralen, til Skatmesteren Alonzo de Morales. I Huset Albas Arkiv i Madrid: Meget dydige Herre: Jeg beder Deres Naade om at sende mig et Laan af 100 Guld-Castellaner, som jeg har Brug for til at forberede min Rejse herfra til Sevilla, og jeg beder Dem give dem til Diego Tristán, min Majordomus, Overbringeren af dette, som vil anerkende Modtagelsen paa Bagsiden af dette —. Udfærdiget idag, Fredag d. 22. Oktober 1501. — Til Deres Naades Tjeneste — S. — S. A. S. — X. M. Y. — Admiralen.

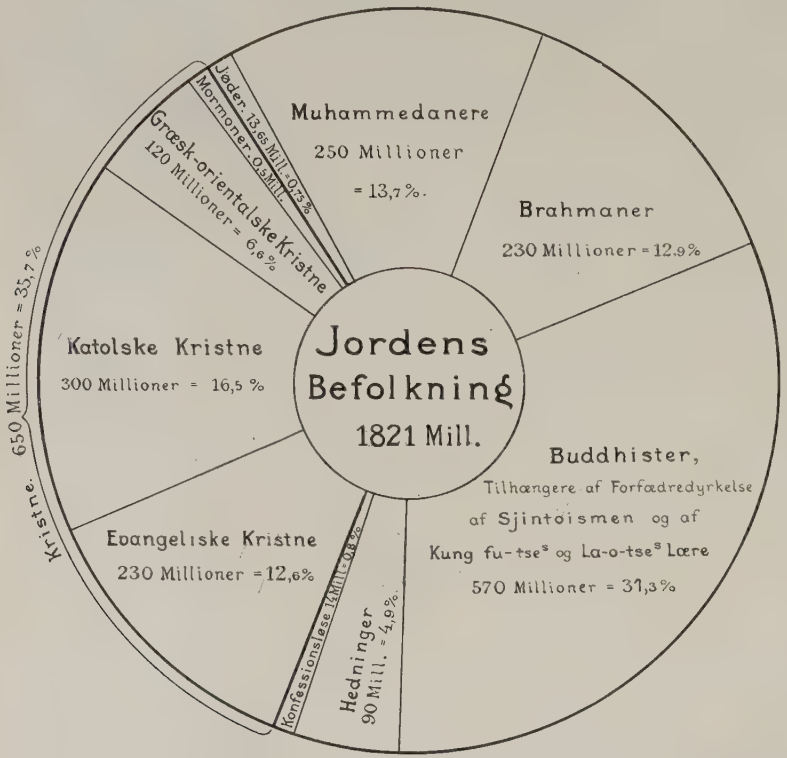

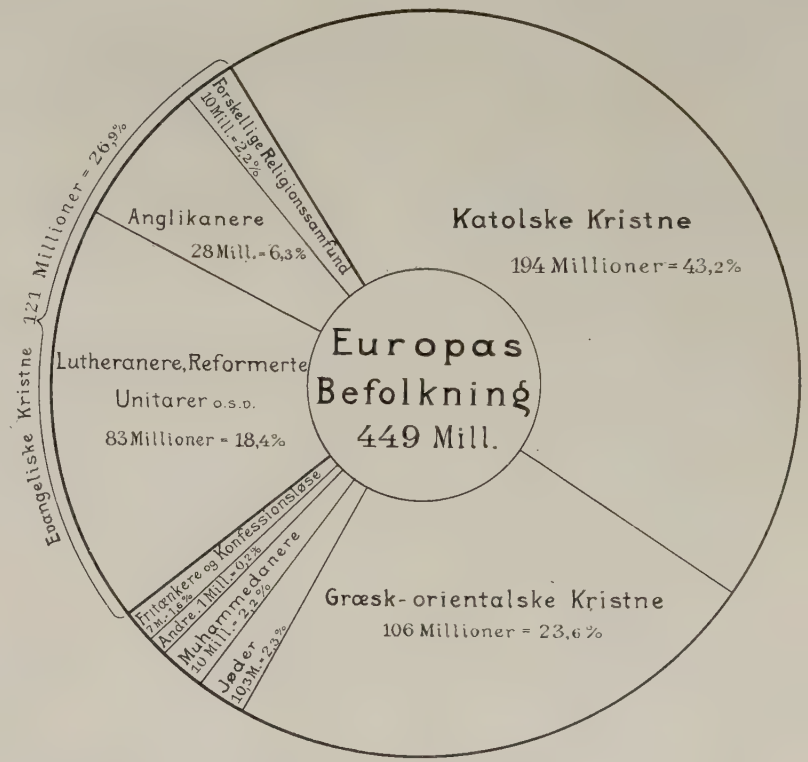

Fremstilling af Antallet af de forskellige Religioners Tilhængere paa hele Jorden og i Europa.

Den store Pragtsal i Vatikanbiblioteket er bygget af Domeniko Fontano, paa Sixtus V's Bud, som en Dobbelthal, og berømte Malere har smykket den med Billeder af Begivenheder i Sixtus V's Tid (ca. 1600). Vatikanbiblioteket gaar tilbage til 7. Aarhundrede og har siden da været Genstand for Pavernes levende Interesse og Omsorg. Omend langt fra det største, indtager Biblioteket med sine 26 000 Haandskrifter en fremragende Plads blandt Verdens Biblioteker.

Vatikanet besidder en Samling af klassiske Skulpturer, der kan jævnstilles med Louvres og British Museums, ordnet i pragtfulde Gallerier. I den afbildede Sala degliamali findes saaledes Verdens righoldigste Samling af antikke Dyrefremstillinger, Kunstværker, der griber ved deres Realisme, selv om de ikke naar paa Højde med Antikkens Menneskefremstillinger, der i øvrigt ogsaa er rigt repræsenteret i Vatikanet.

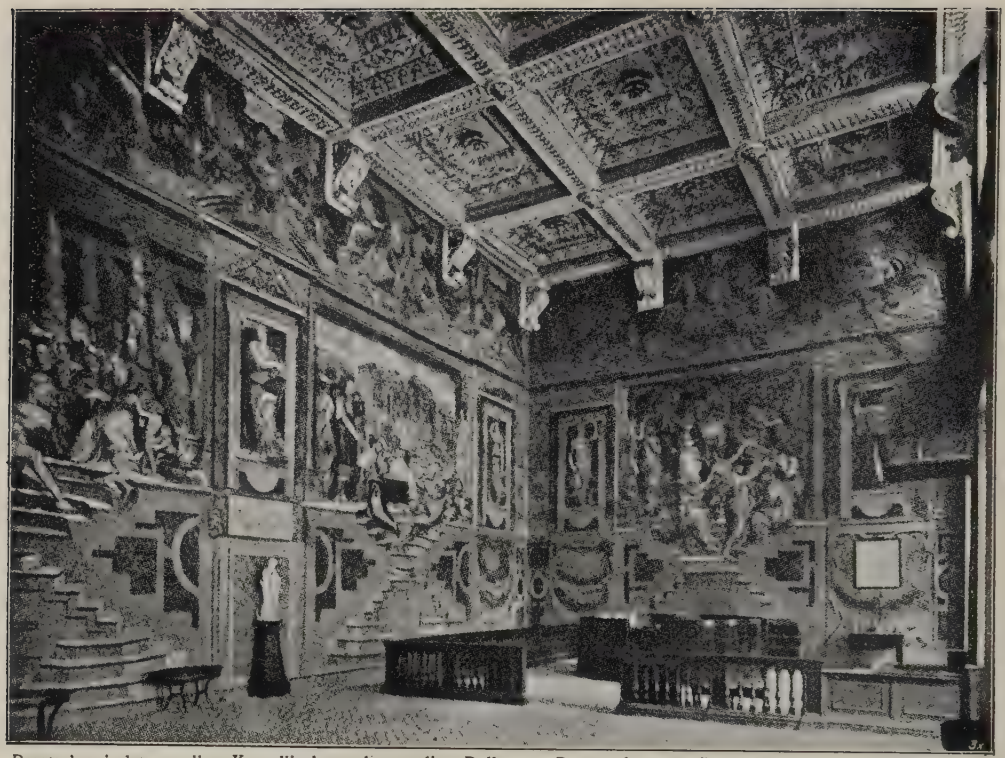

Pragtsalen i det pavelige Kancelli, hvor de pavelige Buller og Breve af større Betydning forelægges Embedsmændene til Udfærdigelse. Som faa Udenrigsministerier ejer pragtfuldere Lokaler, er der vel faa, der betyder mere i Verdenspolitikken end Cancellaria apostolica.

Vatikanets Konsistorialsal, hvor det hemmelige Statsraad afholdes. der bestemmer Retningslinierne for Kuriens Politik. Under Pavens Forsæde fra Tronsædet i Baggrunden drøfter Kardinalerne fra deres Pladser langs Væggene Kirkens politiske Spørgsmaal af uhyre Rækkevidde for Millioner af Sjæle.

FREMGANG MED FRELST SAMVITTIGHED

Den danske Kong Kristian den 'Anden havde sat sig til Maal at blive enevældig Hersker i et mægtigt nordisk Rige. For at virkeliggøre denne sin Drøm satte han alle Hensyn til Side og slog skaanselsløst ned, hvor han mødte Modstand. Det stockholmske Blodbad var et Udslag heraf, men ogsaa den *danske* Adel fik hans haarde Haand at føle. Dødsdommen over Adelsmanden Torben Okse, der med Rette eller Urette beskyldtes for at have voldt *Dyvekes* Død, var en aaben Krigserklæring til denne. Billedet gengiver Eilif Petersens Maleri: Kristian den Anden underskriver Dødsdommen over Torben Okse.

En Mand forløber sig i Vrede og Hidsighed, eller han fristes og fejler i Svaghed og Eftergivenhed. Og straks melder Undskyldningerne sig: »Javist, det var galt. Men det er nu *menneskeligt* at gøre det.«

Vurderingen af det menneskelige er højst forskellig alt efter Synspunktet for det menneskeværdige. Det ses klart deraf, at akkurat den stik modsatte Betragtning kan gøres gældende. Naar vi møder et rigtig naturligt Menneske, uden Opstyltethed og Forlorenhed, men med Hjertets fine Takt og umiddelbare Forstaaelse, med medfødt Retsind og Sanddruhed, saa siger vi: »Se, det er et *rigtigt Menneske.*« — I det ene Tilfælde Appel til Overbærenheden: vi er jo alle svage, og der er Grænser for, hvad man kan forlange af os. I det andet: Mennesket i ideal Belysning, Ordet brugt som Udtryk for høj Anerkendelse.

I Virkeligheden kan der vel ikke ydes en Mand nogen større Ros, end om man kalder ham »et rigtigt Menneske«. Det skulde da være, om man forstærkede Betegnelsen og kaldte ham »et *stort* Menneske«.

FREMs Læsere har nu igennem en længere Række Artikler set Spørgsmaalet *Fremgang* belyst, vel nærmest under Synspunktet: *Hvorledes bliver man til noget i Verden?* Det er et Spørgsmaal, hvis Berettigelse vi ikke kommer uden om. Vi er nu engang sat her i Verden for at udnytte de Evner og Kræfter, der er givet os. Og der vil altid lyde Fordømmelse over den, som graver sit Pund ned i Jorden og lader fem være lige. Hvem tør nægte Værdien af, at den enkelte dygtiggør sig i Kampen for Tilværelsen, udvikler og frugtbargør sine Evner, bringer det til det videst mulige ogsaa maalt med Verdens Maalestok? Vi anerkender de Krav, der kan stilles til os som Borgere i Samfundet, og ønsker gerne selv vore Børn frem i Verden.

Alligevel vilde dog Belysningen af Spørgsmaalet Fremgang være ufuldstændig, hvis den Betragtning ikke føjedes til — og gjor-

des til en Grundbetragtning — at der ikke gives nogen virkelig Fremgang i mit Liv, uden den er en Fremgang for *Mennesket, »det rigtige Menneske«* i mig, at det ikke nytter mig det ringeste at naa alt, hvad ydre Lykke kan bringe mig, hvis det menneskeligt værdifulde i mig lider Forlis. Eller for at tale i Jesu Sprog: »Hvad gavnede det et Menneske, om han vandt den hele Verden, men maatte bøde med sin Sjæl«.

Almindelig dansk Tankegang vil med Begrebet Fremgang forbinde noget *amerikansk*. Moderne Teorier om at komme frem i Verden bærer umiskendeligt den nye Verdens Stempel. Amerika er Landet, der i almen Bevidsthed er et Hestehoved foran alle andre Lande. Der har man som ingen andre Steder Greb paa at bringe Orden i Tingene. Man gaar rationelt til Værks, fordi man i sin Arbejdsmetode har lært at undgaa alt Spild af Kraft, al Slendrian, fordi man saa at sige videnskabeligt har udregnet det Tempo, den Kraft og den Tid, der vil medgaa for at fuldføre et bestemt Arbejde paa den rigtige Maade. Højeste Potens af Fart, *smartness* og Reklame er i vor Bevidsthed typisk amerikansk. Amerikansk er det ogsaa at anvende samme forretningsmæssige Metode, hvor det drejer sig om at kaste sig i Brechen for ideelle Formaal.

Nu er der ingen Anledning for os, der lever under mindre virkningsfulde Arbejdssystemer, til at kritisere *den* amerikanske Aand, der systematisk arbejder hen imod en Dygtiggørelse af Mennesket, en Udvikling af dets Evner, en Frugtbargørelse af dets Kraft. Det var kun at ønske, at vi kunde tage Eksempel efter amerikansk Greb paa Tingene til en højere Vurdering af Præcision, Hurtighed, Orden, Omløb i Hjernen, Ansvarsbevidsthed. Det vilde saa vist kun gavne vort Samfund som Helhed.

Men ofte standses der ved disse Betragtninger, som om dette System for Liv og Arbejde var tilstrækkeligt i sig selv. Og ofte ledsages denne Livslære af en Anbefaling af Hæderlighed, Sanddruhed etc, fordi det i det lange Løb *betaler sig bedst* at eje disse Dyder. Nej, hæderlig og sanddru er man ikke, fordi det betaler sig bedst, men fordi det er rigtigst saaledes. Moralens Bud tvinger os med umiddelbar Magt.

Heller ikke bør man se bort fra, at den, der udelukkende lever sit Liv hypnotiseret af Tanken: »Jeg vil frem«, meget ofte faar skarpe Albuer og lærer at bruge dem, at han fristes til at se Tilværelsen med sit eget lille Jeg som Centrum og glemmer den gyldne Regel at handle mod andre, som han ønsker, at andre skal handle mod ham. Med al Respekt for den Dygtighed og Overlegenhed, som Stræberens Fremdrift kan avle i det praktiske Liv, er det vel ikke for meget sagt, at just denne Aand, der betragter Livet saa selvisk og saa udvendigt, rummer Fare for at fremelske den Type, hvis klassiske Billede i Danmark er *Adam Homo*, Aladdin set paa Vrangen, (se FREM, Hefte 93) Mennesket, der naar vidt i Verden, men hvis indre Værdi er højst omdisputabel.

Adam Homo naaede højt i ydre Glans, men *Mennesket* i ham led Forlis. Og det var dog det, det kom an paa. Ingen af os er i Tvivl om, at saaledes er det. Der er i det menneskelige Sjæleliv noget umisteligt, men noget, *som tillige er i Fare* under Livet i Verden, ikke mindst naar Mennesket vil basere hele sin Tilværelse paa den udvendige Lykkes Værdier. Det er derfor paa sin Plads, at det bliver sagt og tilegnet, at al sand Fremgang, al sand menneskelig Storhed bestaar i at være tro mod sin Samvittighed, sit inderste Jeg — og i Forhold hertil at være frigjort over for alt, der laaner sin Glans fra denne Verden.

Fra Historien som Litteraturen kender vi afgjorte Typer paa begge Standpunkter: den konsekvente jordbundne Materialisme, der kun respekterer, hvad der kan maales og vejes, og den lutrede frigjorte Personlighed, der ikke føler sig bundet af andet end sig egen Samvittighed.

I Kulturens Forfaldstider vil de moralske Værdier som Regel være i Opløsning. Romerrigets Nedgang og Fald er her det store Eksempel. Men alle Tider kender Typen paa den hensynsløse *struggler*, for hvem intet er helligt, men som benytter alle Midler, selv de skændigste for at naa sine Maal. Fra Renæssancens Italien i en Tid med de størst tænkelige Modsætninger i Livssyn og Livsførelse, en Brydningstid, hvor gammelt og nyt mødes som i en sydende Heksekedel, stiger en Række Skikkelser frem, som til scne Tider vil være Eksempler paa den moralske Personlighed i Opløsning.

Macchiavelli gav med sin Bog *»Fyrsten«* saa at sige Programmet for den mest konsekvent hensynsløse og samvittighedsløse Livsførelse, navnlig med Henblik paa Statsmandens Ret til at forfølge personlige Formaal uden moralske Sideblink af nogen Art. Og den Tid, han tilhørte, har afgivet Eksempler nok paa Mennesker, der levede i dette Livssyns Aand. Mediceerne i Florens havde en Rem af Huden. Og for evigt vil *Borgia*-Slægten staa i Historien som Bille-

det paa Højdepunktet af Skændsel. *Cesare Borgia* — Søn af *Pave* Aleksander VI! — døde i den unge Alder af 31 Aar. Hans Eftermæle gaar ikke desto mindre ud paa, at der næppe gives den Forbrydelse, som det ikke i den korte Tid er lykkedes ham at gøre sig skyldig i.

Fra samme Tidsperiode kender vi i Danmarkshistorien vor egen *Kristian den Anden*, der er Renæssancekonge i samme Forstand. Skønt velbegavet i sjælden Grad og i alt Fald i Perioder af sit Liv ingenlunde blottet for ideal Stræben er hans Politik præget af en grænseløs Hensynsløshed over for alt og alle, der krydsede hans Planer. Det stockholmske Blodbad er et Udslag heraf. Og det er i samme Aand, naar han siden ved Forsøget paa Tilbageerobring af sit Rige lod sig anbefale som Lutheraner i Danmark og som Katolik i Norge.

Som Modtype i Renæssancetidens moralske Forfald staar en skarpt tegnet Profil, en stærk og glødende Personlighed: *Savonarola*. Som han træder frem i Florens som Mediceernes, som Byens, ja, som hele Tidens skaanselsløse Dommer er han ikke alene et Forvarsel om Tidsskiftet, men ogsaa et evig gyldigt Bevis for den moralske Karakters Højhed.

Mænd med Savonarolas asketiske Livsideal har altid eksisteret. Baade *Benedikt af Nursia* og *Frans af Assisi* og et talløst Følge af Klosterbrødre har forstaaet den Livsstræben at slippe det timelige for at vinde det evige. Men mange har ogsaa vist, at de midt i Livet med dets Konflikter og Problemer har kunnet være Samvittigheden tro og kæmpe for deres Idealers Virkeliggørelse. Mænd som *Washington, Lincoln, Gladstone, Livingstone, General Gordon* og Tusinder andre taler højt herom. Historiens store Bog er i store Linier en stadig fortsat Beretning om, hvorledes høj Idealisme og lav og brutal Egoisme har vekslet og kæmpet. Og hvor som helst enten Idealitet eller Samvittighedsløshed har været Drivkraften i de store Personligheders Handlinger, er Modsætningen traadt des grellere frem.

Hverdagsmenneskene bevæger sig ofte i en stærkere eller svagere Spænding mellem begge Yderpoler. Den jævne Almenopfattelse har paa een Gang Blik for den ydre Storheds blændende Glans og dens indre Tomhed; den drages magnetisk af Guld og Ære, men har dog samtidig en fintmærkende Fornemmelse af, at man netop ved at binde sig til alt det udvendige kan tage Skade paa sin Sjæl. Den imponeres vel af hensynsløst Magtstræb og tilgiver gerne sine Yndlinge deres Overgreb; men den gemmer denne sin Beundring i skøn Forening med det sunde Menneskes naturlige Forfærdelse over for Egoismens Vederstyggelighed.

Mennesket har aldrig nogen Sinde sluppet Troen paa, at der er usynlige Værdier, som det er farligt at lade haant om. Hvis de ikke var, hvorfor skulde man da føle sig bundet af Sandhed, Retfærdighed, Kærlighed? Det er, som der over os er umiddelbare Magtbud, der tvinger os til at handle paa en bestemt Maade. Gaar vi imod denne vor indre Følelse, er det, som om vi tilføjer os selv Smerte. Det er dette, vi i al Almindelighed kalder *Samvittighed*.

En Kineser blev engang spurgt, om han kunde forklare, hvad Samvittigheden er for noget. Han svarede da: »Inde i mit Hjerte sidder der et lille Hjul med skarpe Takker. Naar jeg handler ilde, begynder Hjulet straks at dreje rundt, og det gør meget ondt, fordi det skærer i mit Hjertekød. Saaledes drejer det rundt og smerter, hver Gang jeg handler ilde. Men til sidst har det slidt sig fri Bane i mit Kød, og jeg kan synde, uden at Hjulets Snurren smerter mig.«

Det er ualmindelig skarpsindigt set og sagt, thi just denne Egenskab har Samvittigheden. Det forvolder os sjælelig Smerte at handle imod den. Men bliver vi ved at trodse dens Stemme, sløves den til sidst, og Mennesket bliver — »samvittighedsløst«.

Vi taler om Samvittigheden og om Sjælen. Men hvad er Sjælen, og hvor er Samvittigheden?

Den konsekvente Materialist, som kun tror paa det, han kan tage og føle paa, vil ikke anerkende Berettigelsen af at tale om Sjæl og Samvittighed som særlige Organer for Livet i en aandelig Verden. En materialistisk Læge sagde engang: »Jeg har nu skaaret saa og saa mange Hundrede Mennesker op indvendig; men aldrig har jeg fundet fjerneste Spor af Sjælen.«

Naturligvis har Manden Ret. Hverken Sjæl eller Samvittighed har Sæde noget Steds i Legemet. Men det er dog vel nok temmelig dristigt at nægte Eksistensen af noget, der saa umiddelbart tvinger sig ind i vor Tro — blot fordi vi ikke kan opfatte det med vore Øjne eller Øren. Hvis vi kunde løse Tilværelsens dybeste Gaader, var det vel endda muligt, at det usynlige kunde være det mest virkelige eller i alt Fald det mest værdifulde. Det er svært paa Forhaand at nægte det.

Hvad er det for en sælsom Magt, som dømmer, at noget er godt og derfor attraa-

Den hellige Frans af Assisi er en af de Skikkelser i Verdenshistorien, der mest konsekvent har gennemført Tanken om Verdensforsagelsen. Skønt rig og anset valgte han at fly fra Verden og henleve sit Liv i Fattigdom og Selvfornægtelse. Han er Stifter af Franciskanernes Munkeorden. Tusinder har som han sluppet det timelige for at vinde det evige. Men Livskonflikterne har dog sikkert fundet ogsaa dem bag Klosterets Mure. — Ovenfor ses *Cimabue's* Billede af Frans.

værdigt og værd at efterfølge, noget andet ondt og derfor forkasteligt, strafværdigt, nødvendigt at undfly? Vi kan ræsonnere derover til Dagenes Ende. Dommen vil dog vedblive at bestaa. Noget er godt, noget andet ondt. Og den Kamp, som føres mellem godt og ondt, er ikke et Skuespil, som vi kan være neutrale Tilskuere til. Det griber tværtimod paa det dybeste ind i baade dit og mit Liv.

Dommen gaar nemlig videre endnu. Den skelner ikke alene mellem godt og ondt. Den føjer til: For denne eller hin onde Handling har *du* Ansvaret; du kan ikke løbe derfra. Du er den skyldige. Du er Manden.

Mennesket vil maaske prøve at undskylde sig. Hvor er det muligt at rette Bebrejdelser imod mig? Saadan er jeg nu engang. Jeg har ikke skabt mig selv. Kan jeg gøre for, at jeg fødtes med de Anlæg, eller at jeg voksede op under saa vanskelige Kaar? — Mennesket kan forsøge at undskylde sig saa meget, det vil. Samvittighedens Dom vil dog bestaa: Du — og ingen anden — har Ansvaret for de Handlinger, du har øvet.

Det synes saaledes umuligt at bestride, at der i Livet er usynlige Værdier, som Mennesket af Naturen føler sig bundet til at værne. Værdier, som er uerstattelige. Hvis de forlises, saa er det Mennesket selv, der lider Havari. Religiøst kaldes det »at gaa fortabt«. Med andre Ord har Jesus Ret, naar han taler om, at det, som det først og fremmest gælder om for et Menneske, det, som er vigtigere end alt andet i hans Liv, er at frelse sin Sjæl.

Naar vi derfor taler om Fremgang, lad os da ikke glemme at pege paa, at der er en »Fremgang« i Verden, som kan komme til at betyde Personlighedens Forlis. Ja, vi maa ikke tilsløre, at Risikoen erfaringsmæssigt er stor. Den, som knytter sit Liv til det forgængelige, han vil til sidst miste Sansen for det uforgængelige, det, »som Møl og Rust ikke fortærer«.

Det er en gammel Sandhed, der her drages frem, men ikke des mindre lige gyldig. Og den er ikke forbeholdt enkelte Profeter alene, nej, den er gaaet ind som noget uudsletteligt i Folkenes Tankegang. Den lever i Eventyr og Sagn som almen Livsvisdom. Oftest tager Sagnet Form efter et kendt Skema: Mennesket forskriver sin Sjæl til den Onde. Djævelen maa da tjene Mennesket, saa længe det lever, skaffe det alt, hvad det attraar: Rigdom, Magt, Ære, »Alverdens Riger og deres Herlighed«. Men til Gengæld har Djævelen Krav paa Sjælen. Naar Døden kommer, saa følger den Onde med, og da er Menneskesjælen Djævelens Bytte. Temaet varieres. I enkelte Sagn er Pointen den, at den Onde til sidst narres. Men Sagnet i dets Oprindelighed anskueliggør klart nok Tankegangen.

Det er dette Tema, der lever videre i Sagnet om Dr. Faust, som Goethe siden brugte i sit udødelige Værk. I den Pagt, som Faust slutter med Mefistofeles, er hele Problemet med aandrig Dybde givet som i en Nøddeskal.

Mefistofeles's Tilbud lyder:

> Jeg til din Tjeneste mig her forbinder
> og lystrer hvert dit Vink som lydig Svend;
> naar *hisset* atter vi hinanden finder,
> gør du mig samme Tjeneste igen.

Faust nærer ingen Betænkelighed ved at give sin Tilværelse i den anden Verden til Pris:

> Et Hisset skal mig ikke volde Nykker;
> gaar denne Verden først i Stykker,
> kan trygt for mig den anden blive til.
> Af denne Jord min Glædes Kilde rinder,
> og denne Sol paa mine Sorger skinner;
> naar deres Lænke ikke mer mig binder,
> lad da kun komme, hvad der kan og vil.

Genialt lader Goethe det blive Kontraktens springende Punkt, om Mefistofeles ved sine Kunster vil have Magt til at fange Faust i Nydelsernes Net, saa at denne ønsker i Ro at nyde, hvad han har vundet.

Faust: Den Stund, da jeg paa Nydelsernes Leje
mig slaar til Ro — min sidste vorde den!
Kan du med Løgn og Smigerkunster snilde
faa vakt hos mig en Gnist af Selvbehag,
kan du i jordisk Nydelse mig hilde:
da være det min sidste Dag!
Den Pagt jeg slutter!

Mefistofeles: Top!

Faust: Med Haand og Mund!
Hvis jeg til Øjeblikket siger:
o, dvæl endnu, du skønne Stund! —
da som din Fange ned jeg stiger
med dig til Underverdnens Riger.
Da lad kun Dødningklokken gjalde,
da er du for din Tjenest fri,
lad Uret staa, dets Viser falde,
for mig er Tiden da forbi!

Motivet er kendt fra Jesu Lignelse om den rige Bonde, Manden, hvis eneste Bekymring var, hvorledes han skulde faa Plads til al sin rige Afgrøde, indtil endelig den lyse Idé kommer til ham: »Nu ved jeg, hvad jeg vil gøre. Jeg vil nedbryde mine Lader og bygge dem større, og jeg vil samle deri al min Afgrøde og mit Gods; og jeg vil sige til min Sjæl: Sjæl! du har mange gode Ting liggende for mange Aar; slaa dig til Ro, spis, drik, vær lystig.« Det er med andre Ord, da denne Mand siger til *Øjeblikket:* »O, dvæl endnu, du skønne Stund,« da er det, at Gud bryder ind og krydser hans Planer: »Du Daare! i denne Nat kræves din Sjæl af dig; men hvem skal det høre til, som du har beredt?«

Den rige Bondes Tankegang gaar igen i de Ord, som ifølge Sagnet er tillagt Valdemar Atterdag: »Lad Gud kun beholde sit Himmerig, blot jeg maa beholde mit Gurre.« Folketroen har følt sig oprørt over dette verdslige Livssyn og har derfor ikke undet Kong Valdemar Fred i hans Grav. Han er nu fordømt til at drive sin vilde Jagt ved sit elskede Gurre.

— — — Det er ganske aabenbart Jesu Synspunkt, at Mennesket forspilder noget i sig selv, hvis det knytter sit Liv saaledes til det forgængelige, at det ganske mister Sansen for de evige Værdier. Der *behøver* ikke at bestaa et Modsætningsforhold mellem det forgængelige og det evige; det opstaar først, hvor Mennesket overvurderer det timeliges Værdi. Og til aabenlys og skæbnesvanger Konflikt kommer det, hvor Mennesket for timelig Fordels Skyld krænker sin egen Samvittighed og begaar Forræderi imod sig selv.

Historien har mange Eksempler paa store Mennesker, der tvunget af deres Samvittighedsliv siger Nej til al jordisk Velfærd, trodser Konger og Fyrster og udsætter sig selv for Ødelæggelse og Død. Et af de stolteste Eksempler er vel nok *Luther.*

Da han stod offentlig frem med sine Teser, var det i aabenlyst Oprør mod alle Magthavere. Men han lod sig ikke skræmme. Skønt den Baaldød, der var overgaaet Johan Huss, var Verden i frisk Minde og maatte være den store Trusel over Luthers Hoved, var han dog fast besluttet paa at modtage Kejserens Stævning til at møde for Rigsdagen i Worms. »Om der saa er saa mange Djævle i Worms, som der er Tagstene paa Husene, vil jeg dog drage derhen.« Gives der i Historien et stærkere Vidnesbyrd for Samvittighedens tvingende Magt end Luthers Optræden i Worms? Al menneskelig Beregning talte for, at det før eller senere vilde gaa ham galt, hvis han fastholdt sine kætterske Meninger. Hvilke Magter kæmpede han ikke imod. Den almægtige romerske Kirke og Kejseren i Europas stærkeste Stat. Alligevel var der ikke Tvivl i Luthers Sind. Efter en ærlig Betænkning afgav han sit verdenshistoriske Svar, hvis Marv er de udødelige Ord: *»Det er ikke raadeligt at handle imod sin Samvittighed.«*

Disse Ord er da ogsaa egnet til at være Rettesnoren for ethvert Menneske i hans Liv, til at være Vejleder i Kampen for at bevare Personligheden uskadt, naar Tilværelsens Konflikter melder sig. Den eneste Forudsætning, der nødvendigvis maa være til Stede, er den, at Samvittigheden ikke er vrangvendt eller ormstukken. Og her er just Problemets Kerne. Thi hvor ofte hænder det ikke, at Mennesker bedrager sig selv med Hensyn til det, som deres Samvittighed tilsiger dem. Den ormædte Samvittigheds Symptom er just dette, at Vurderingen umærkeligt skifter. Hvad vi før fandt ondt, er nu menneskeligt forstaaeligt. Hvad der før var det lysende Ideal, fortones nu som taaget Lyrik. Da Adam og Eva var i Paradis, var det Synd, da de brød Frugter af Kundskabens Træ paa godt og ondt. Siden er det lige modsat Kendemærket for det umoralske Menneske, at Forskellen mellem godt og ondt udslettes. Hvad er Sandhed? Hvad er Ret? Hvorfor er dette godt og hint ondt? Egenkærligheden kan drive et Menneske saa langt ud, at de moralske Værdier helt gaar i Opløsning. Det er paa denne Maade, at et Menneske kan »sælge sin Sjæl« for timelig Velfærds Skyld.

Kong Henrik IV af Frankrig var i sine

Viborg Domkirke skylder Joakim Skovgaard sin prægtige Udsmykning af Kalkmalerier med bibelske Motiver. Ovenfor gengives Illustrationen til Jesu Lignelse „Den store Nadvere", der nævnes tre Typer paa Mennesker, som lader verdslig Fremgang spærre dem Vejen til det evige. En har købt sig en Ager, en anden nogle Øksne, en tredie har taget sig en Hustru til Ægte. Derfor kan de ikke komme. Da gaar Indbydelse ud til Gader og Stræder, til Veje og Gærder for at hente de lamme, blinde og vanføre ind til den store Nadver. De, der timeligt har lidt Forlis i deres Liv, har ofte større Forudsætninger for at kunne faa Øje paa de usynlige Værdier.

unge Dage og som Tronprætendent ivrig Huguenot. Men siden, da han indsaa, at han kun kunde vinde Kronen, hvis han gik over til Katolicismen, saa sveg han sin Tro med den kendte Motivering: »Paris er vel en Messe værd«. Han var muligvis en tapper og dygtig Konge og i alt Fald meget afholdt i sit Folk. Men hans Tro har ingen Magt haft over hans Samvittighed. Og den Dom er fældende.

Det springende Punkt bliver i Virkeligheden, om ens Personlighed er til fals. Verdenshistoriens mest knusende Dom er fældet over Judas Iskariot, som solgte sin Herre for tredive Sølvpenge. Jesu Personligheds Renhed og Ophøjethed har givet Forbrydelsen en mørkere Baggrund. Men af Judasætten er enhver, der forraader sin Herre, sit Folk eller sin helligste Sag. Af samme Blod er den, som forraader sig selv ved at være utro mod sin egen Samvittighed, for at vinde, hvad Verden kan give, lader sin Sjæl i Stikken.

Det er kun de færreste, der faar betroet det *store* Ansvar, og kun Enerne fristes til at øve Skændsel i verdenshistorisk Format. De fleste gaar aandeligt i Stykker over for ringere Opgaver. — Men Spildet bliver næppe mindre.

En forraader sin Kærlighed og gifter sig i Stedet Penge til. Han forarmer sin Lykke indtil det ynkværdige. En anden er maaske Forretningsmand; hans Livskunst bestaar i at balancere paa Grænsen af visse Straffelovsparagraffer — alt i den lurvede Hensigt at skrabe sig en lidet misundelsesværdig Formue sammen. En tredie spekulerer i Folks slette Instinkter, lever af deres Fristelse og Fald. Verden er fuld af ynkelige Mennesker, der udvendig set er naaet saa vidt ved aandeligt at lide Forlis.

Det hele bunder i en Slags aandelig Kortsynethed, en svigtende Vurderingsevne. Vi hører om hvide Mænd, Opdagelsesrejsende eller Købmænd, der kommer til primitive Folkeslag i Afrika og tiltusker sig værdifulde Handelsvarer for — farvede Glasperler. Vi undres over Negrenes Naivitet. Men i Virkeligheden er de Mennesker ikke det fjerneste klogere, som griber efter det forgængelige og gaar glip af det evige, som kun

respekterer det synlige og lader haant om det usynlige.

En saadan usynlig Værdi er *Æren*. Ikke Æren i udvendig Forstand, den straalende, tomme. Der tænkes derimod paa den, som paa det dybeste hænger sammen med det ukrænkelige i Personligheden. Kvinden har sin Ære, og Manden sin. Ja, ogsaa et Land og et Folk har sin Ære. Der gaar rige aandelige Værdier tabt, hvor Æren voldføres. Det gælder derfor om at være paa Vagt over for dem, der spotter den, som var den et Gøglebillede. Et aandeligt Forlis begynder ofte her.

Blandt ondt og godt, som fulgte i Verdenskrigens Kølvand, stiger med særlig Glans det skønne Billede frem af det lille heltemodige belgiske Folk, som ikke vilde give sin Selvstændighed, sin *Ære* til Pris, og som tog Kampen op mod Overmagten. Og fra vort eget Lands Historie gemmer vi med Kærlighed paa Mindet om Danskhedens stille og sejge Kamp i Slesvig. Ofte har der Rigdom, Magt og Anseelse lokket de Danske til at svigte deres Sag. Vi ynker de faa, der lod sig friste. De tabte mest selv. Vi ærer de mange, som holdt Stand. Hvad de end tabte, de blev tro mod det dybeste i sig selv.

Men denne Kamp paa Æren, som endnu paa sin Vis fortsættes i Grænselandet paa begge Sider af Skelbækken, den melder sig altid under en eller anden Form i ethvert Menneskes Liv. Og der er en naturlig Sammenhæng imellem denne Kamp og den, som gaar endnu dybere: Kampen om Sjælens Frelse. —

Saa munder da disse Betragtninger ud i den Slutning, at al virkelig menneskelig Fremgang er betinget af, at man til enhver Tid er tro mod det bedste i sig selv. Og saaledes gaar det da til, at der kan komme Tider i et Menneskes Liv, hvor det betegner større Fremgang for ham, om han forstaar at give slip snarere end at gribe til.

Hostrup taler et Sted om det Skifte i hans Liv, der foregik, da Digteren maatte vige for Præsten. Han siger da:

> Og gik der en Smule Digter tabt,
> *et Menneske* blev bevaret.

Det er svært for andre at skønne over, om der virkelig forelaa dette tvingende Alternativ for Hostrup. Men Synspunktet er ægte nok. Det er vist og sandt, at der mange Gange bør gaa adskilligt tabt, for at Mennesket skal blive bevaret.

Hvor man lever sit Liv med den høje Vurdering af Menneskets Bestemmelse som Ideal, der er man aldrig paa den gale Side. Den norske Præst og Missionær Johannes Johnson siger et Sted: »Det gælder ikke om at blive lykkelig, men om at blive vellyket.« Med andre Ord: Den Fremgang er bedre, der gør dig til et *stort* Menneske, end den, der gør dig til et *rigt* Menneske.

Og et *stort* Menneske betyder i sin Kerne et *frigjort* Menneske. Et Menneske, som har vundet Herredømme over sig selv, og som ikke er Træl af noget, der kun hører denne Verden til.

Lad mig fra Litteraturen drage et Par af de skønneste Skikkelser frem: Munken *Sosima den Gamle* fra Dostojevskis dybe og aandfulde Værk *Brødrene Karamasov*. En ren og finttegnet Personlighed, hvis Væsen aander den dybe Fred, som kun den ejer, der har vundet Sjælsligevægt i evig Betydning. — Og den gamle Biskop *Bienvenu* i Victor Hugos *De elendige*, en Mand, i hvem Bjergprædikenens Aand er blevet Liv og Sandhed. Hvor gribende er ikke Skildringen af Straffefangen, der modtages som Gæst i Biskoppens Hus, og som siden bestjæler ham for hans Sølvtøj. Da Gendarmerne Morgenen efter konfronterer ham med Biskoppen, hilser denne ham med Udraabet: »Naa, er De der. Det glæder mig at se Dem igen. *Men jeg havde jo ogsaa foræret Dem Lysestagerne. Hvorfor tog De ikke dem tillige med det andet Sølvtøj?*«

Biskoppens rene og ud over alle Grænser tilgivende Sind viser sig her — ganske i Jesu Aand — at være saa stærkt, at det besejrer den forhærdede, utaknemmelige Forbryder, og fra samme Stund forvandler hans Liv.

Og hermed er da ogsaa Nøglen givet til det *store* Menneskes og det *rigtige* Menneskes Hemmelighed. Det, det gælder om, er, at ens Samvittighedsliv bliver renset og ledet af en højere og stærkere Magt, hvis Væsen er uforanderligt, og hvis Vilje er det fuldkomment gode.

Det er her, det religiøse Moment indtræder. Og paa et givet Spørgsmaal vil den Kristne ud fra sit Livssyn svare, at den stærkere Magt, der her lyses efter, just er den Gud, som Jesus i sit Liv og sin Gerning saa klart bragte Budskab om.

ALFRED BINDSLEV

PIUS X's KIRKEREGERING 1903—1914. II

II. Ydre Politik.

Grundtrækkene i vore Dages ydre Pavepolitik turde være ret klare. Rampolla blev ved Konklavet modarbejdet ikke blot af Jesuiterne, men ogsaa som sagt af den italienske og den østrigske Regering. Saaledes blev helt naturligt den sejrende Sartos Pontifikat karakteriseret af en Nærmelse til Triplealliancen, medens Kirkekriserne afløste hinanden i Vest-Europas romanske Lande. Det vanskeligste politiske Problem for Pius X var fra Begyndelsen Forholdet til Italien, takket være det nedarvede Krav paa Kirkestatens Genoprettelse. Bølgegangen i Forholdet mellem Kvirinalet og Vatikanet kan jeg ikke følge her. Pius følte sig sikkert som lige saa god Italiener som Kongen selv og vilde antagelig snart have sluttet Fred med Kvirinalet, hvis ikke Arven og Jesuiterne havde været. Han gjorde sit bedste for at faa et fordrageligere Forhold, men stilledes hurtigt i et skævt Lys ved Artikler i den pavelige Presse, som synes at være offentliggjort uden hans Kendskab. Størst Rækkevidde i hans mange Forsøg paa Nærmelse fik maaske hans Foranstaltning i 1905, hvorved han fragik Pius IX's Reskript Non expedit (»ikke katolske Vælgere, ikke valgte«.) og under visse Betingelser atter lod Katolikkerne i Italien deltage i de politiske Valg. Maaske laa bag ved dette Merry del Vals Plan om at skabe et katolsk Parti i Italien efter Centrums Mønster i Tyskland. Men under Trykket af de stridende Interesser i Kurien og Frygt for Modernismen blev Pius staaende ved Halvvejen (bl. a. derved, at en direkte katolsk Partidannelse formelt blev afvist), hvilket bragte Utryghed i de italienske Katolikkers politiske Handlemaade og forhindrede den tilsigtede politiske Magtforøgelse og Forsoningen med Italien. Derimod har Kirkens Optræden paa parlamentarisk Løbebane ført til, at de radikale Partier har optaget et nyt Punkt paa deres Program: Kamp imod Vatikanet, skønt Italienernes baade historiske, nationale og ikke mindst økonomiske Instinkter sikkert nok skal forhindre ethvert alvorligt Forsøg paa at forjage Paven fra Italien eller berøve ham nogle af hans Pilgrimme — eller Turister — og den Glans, der hænger sammen dermed, i Særdeleshed da Pius X ved væsentlige Forbedringer i Vatikanets Kunstsamlinger har vist sig at kunne opfylde Tidens Krav paa dette Omraade. Værre for Religionen synes det at være, at Kirkens Politiseren har drevet nye Skarer ud af Guds Hus; og for Ultramontanismen synes det værste at være, at den politiserende Klerus (Præstestand) har fyldt sin Sjæl med italiensk Patriotisme, som viste sig i Krigen mod Østrig, og som kan komme i et virkelig spændt og farligt Forhold til Overledelsens ofte antiitalienske internationale Interesser. Og det gælder ikke blot den lavere Klerus, hvor Gæringen under Medvirken af en dyb social Elendighed efter indviedes Skøn var meget stærk før Krigen; ogsaa meget indflydelsesrige Kardinaler, først og fremmest Ærkebiskop Ferrari i Milano, men ogsaa Maffi i Pisa samt Gotti, Vanutelli (død 1915) og Capecelatro i selve

Da Konklavet i 1903 valgte den udpræget pastorale Kardinal Giuseppe Sarto, Venezias Patriark, til Pave, var det, som fortalt i Artiklen for saa vidt et politisk Valg som Centralmagternes Intervention gjorde Udslaget. Men Pius X blev saare langt fra en politisk præget Pave, idet mange kyndige mente, at Paven selv stod uden for den Politik, Kurien førte. Alle var derimod enige om at prise det milde Sind og den sande Fromhed, der skaffede ham Tilnavnet „Fredsfyrsten" i Folkemunde.

Kurien viste mere eller mindre aabent nationalistiske Tendenser, under Modstand mod Merry del Vals og Jesuiternes Kirkestatspolitik. Det kom frem allerede under Italiens store Jubelaar 1910—11, som medførte nye Gnidninger i Forholdet mellem Kvirinalet og Vatikanet og beredte Pius personlig mange Sorger. Disse foraarsagedes ikke blot ved de politiske Demonstrationer og den skarpe Fremtræden af det nordlige og mellemste Italiens Antiklerikalisme (blandt de for den italienske Kamp karakteristiske Naalestik var, at det lykkedes de romerske »Fritænkere« til Trods for Vatikanets Anstrengelse at skaffe sig Lokaler og hejse deres røde Lygte tværs over Piazzaen lige over for Pavens Gemak). Den i Forbindelse med Jubilæumsaaret udbrudte Krig mod Tripolis, hvori man mente, at Paven havde haft en Haand med, lokkede Kardinal Vanutelli og flere Biskopper til at vise høj Patriotisme og prise Erobringstoget som »et herligt Civilisationens Værk«, et Korstog, hvorpaa Pavens officielle Organ »Osservatore Romano« i Oktober 1911 dementerede, at dette var Udtryk for Kirkeregeringens Stilling. Om denne meget omdebatterede Episode skal ses som et Udslag af Pavepolitikkens Forsøg paa forsigtig og under Dementier faktisk at nærme sig Italien eller som et Udslag af den ovenfor omtalte Modsætning mellem Kurien og et nationalistisk Præsteparti, turde være svært at afgøre for den uindviede; sandsynligvis paavirkedes Pavens forsigtige Holdning af Hensyn til de katolske Interesser inden for det tyrkiske Rige. Ny Spænding med Italien fremkaldte en Begivenhed i 1912, da Regeringen vægrede sig ved at anerkende en mod den fjendtlig Prælats Udnævnelse til Ærkebiskop i Genua, og Pius svarede med biskoppelig Interdikt over Genua. Men saa kom i Aarene 1913—14 en Række mærkelige Fænomener: Tilladelsen fra Kurien til de katolske Valgmænd til at danne særlige Valgforeninger, for hvilke selve Merry del Val udarbejdede Statutterne; katolsk Støtte ved de senere Rigsdagsvalg til den liberale Regerings Kandidater, naar disse gav Løfte om ikke at være med til Angreb paa de bestaaende kirkelige Ordninger og Læreanstalter. Der kan bag disse Begivenheder have ligget Skaktræk og Modtræk i den skjulte Kamp mellem Kurien og det nationale katolske Italien; men Udtalelserne kan lige saa vel betyde, at Pius og Merry del Val virkelig havde besluttet sig til det store Offer af Traditionerne fra Pius IX, som kun skulde muliggøre fornyet pavelig Magt over Italiens Folk, og at der saaledes her, til Trods for Observatore Romanos Dementier, er gjort en diplomatisk forsigtig Begyndelse paa at afvikle Pavedømmets Krav paa Kirkestaten. Hvis dette er Tilfældet, kom Verdenskrigen som et haardt Stød for denne Politik. Østrigs og Tysklands Katolikker, der atter saa Paven som faktisk Fange i Vatikanet, forlangte højt og tydeligt, at ved en eventuel Sejr for Centralmagterne skulde Kirkestaten og Pavens verdslige Magt genoprettes. Dog, det gik helt anderledes.

Raffaele Merry del Val (f. 1865) fødtes i London som Søn af Spaniens Gesandt Moderen var Englænderinde. Del Val steg paa sædvanlig Vis til Kirkens højeste Værdigheder og blev Husprælat hos Leo XIII, der brugte ham i diplomatiske Sendelser bl. a. til Canada. Pius X knyttede ham til sig som Rampollas Efterfølger som Statssekretær. I dette Embede udfoldede han en vældig Arbejdsevne og en ret betydelig Dygtighed.

Hvis Italien saaledes har voldt Papalismen Besværligheder, har denne kunnet glæde sig ved saa meget desto bedre Støtte fra Triplealliancens to andre af Italien forraadte Magter. I Virkeligheden har den katolske Kirkes politiske Tyngdepunkt under Pius X's Regering ligget der, ikke mindst i Østrig-Ungarn. Med hvilket Velbehag Pius da omfattede den »mod Petri Stol altid i Ærbødighed lydige« Kejser Franz Josef, er der mange Eksempler paa. Fra sit første Regeringsaar indledede Pius ikke uden Held en energisk Modaktion mod »Los von Rom«-Bevægelsen. Folketællingen i Ungarn 1910 viser, at Protestantismen i Ungarn langsomt

men sikkert gaar tilbage til Fordel for Katolicismen; derfra kom ogsaa i 1913 største Delen af den i Riget overordentlig store Overgang fra den evangeliske Kirke til den katolske. Derfor har ogsaa den følgende Pave Benedikt XV trods sine franske Sympatier (han var Rampollas Elev) dog set Kirkens elementæreste Interesse kræve en om end forsigtig centralmagtvenlig Politik. Paa Østrigs Bevarelse beror i ikke ringe Grad Resultatet af den vældige Tvekamp mellem romersk og græsk Katolicisme, som maaske bliver det 20. Aarhundredes kirkelige Kendetegn.

Mest typisk fremtræder Ultramontanismens Evne til at anvende den moderne Parlamentarisme til Forøgelse af den katolske Magt i Tyskland. (Da Begivenhederne fra Tyskland relativt bedst gengives i den danske Presse, maa de forbigaas her.) Det var jo et særegent Forhold, at den personlig stærkt reformerte og over Luthers protestantiske Fædreland regerende Kejser Wilhelm var Papalismens mest omsorgsfulde Støtte. Han var ogsaa endnu mere end de katolske Monarker Genstand for Hyldning i Kurien som »hellig«, ikke mindst siden han, aabenbart efter paveligt Ønske, afstod fra selv at besøge sin politiske allierede ved den nationale italienske Jubilæumsfest i 1911. Der var en Monark, som uden Betænkning under sit Besøg ved Kvirinalet kunde hylde det samlede Kongerige Italien, Sveriges Konge Gustav V; derfor blev denne paafaldende hjerteligt hyldet af Folket, og det faldt naturligt for Italiens katolske Konge ogsaa officielt at hilse ham velkommen, fordi han kom som Repræsentant for et Land, der i særlig Grad havde været Værn for aandelig Frihed. Den reformerte Kejser Wilhelm, nær nok helgenforklaret i Vatikanet, den lutherske Monark fra Gustav II Adolfs Land omBrust af Jubel i Kvirinalet! Historien giver undertiden sine Lærdomme gennem Visdomsord under Narrehuens Bjældeklang. — I Overensstemmelse med Rigsregeringens frivillige eller tvungne Holdning har Ultramontanismen i de senere Aar i Tyskland kunnet udføre deres dristigste Fordringer uden at behøve at tage det saa alvorligt med de obligatoriske Forestillinger fra den tyske Gesandt ved Kurien under de mere opsigtsvækkende Angreb. Katolicismens Vækst i Tyskland under Støtte af Pius's energiske Politik belyses maaske bedst ved, at Antallet af Skolebørn i de katolske Skoler i Aarene 1906—11 voksede med 101,703 flere end i de protestantiske. Katolikdagene om Efteraaret har Aar for Aar givet Vidnesbyrd om den Begejstring, hvormed de store troende Skarer samler sig om de mest yderliggaaende ultramontane Krav. Systemet har vundet endnu mere i Styrke derved, at da Ærkebiskop Fischer af Köln, som hørte til Kölnretningen, døde i 1912, blev Pladsen besat med den helt igennem ultramontane von Hartmann, som fik den røde Hat, og ved sin Protest over for Kejseren mod de franske Prælaters Skrift om Krigen (se nedenfor) yderligere styrkede sin Stilling. Centrumspartiet, som efter de store socialistiske Fremskridt i 1912 nærmest har forøget sin Betydning, er i det hele et Organ for Systemet. Forhenværende tysk Udsending ved Pavestolen von Richthofen forklarede i en Valgtale 1913, at hans Iagttagelse var, at Centrum modtog direkte Raad og Instruktioner fra Rom og det tilmed i rent nationale tyske Anliggender. Centrumspartiets Presse dementerede hurtigst denne Paastand; men dens svævende Forklaring, at Centrum ikke er et konfessionelt bestemt Parti (»Centrums Medlemmer er ikke underkastet Pavens Befalinger mere end katolske Medlemmer i andre Partier«), virkede nærmest som en Tilstaaelse. Det viste sig dog, at deres Hjerter var i Fædrelandet; i den heroiske Kamp for Tysklands Eksistens stod Katolikkerne ikke tilbage for Protestanterne. De kunde ogsaa ved deres Holdning vente sig en stor Magtforøgelse, naar Freden engang kom, selv om de selv forstod, at der maatte komme en ny Kulturkamp paa Grund af den forøgede Magt, der maatte gives Socialdemokratiet og liberal Skolepolitik efter Freden.

Den katolske Kirkes Evne til at udnytte den moderne parlamentariske Stats Former til sine Bestræbelser fremtræder ogsaa tydeligt i begge Tysklands smaa Nabostater i Nordvest, Belgien og Holland. I Belgien fejrede den ultramontane Regering sit 30-aars Jubilæum i 1914, og Landet er det renest katolske i Europa. Dets store katolske Universitet i Louvain, som har skaffet sig en Rangstilling inden for den katolske Verden allerede ved sin Kamp mod Luther, Erasmus og allehaande Kætterier fra det 16. Aarh., var sikkert den katolske videnskabelige Verdens fornemste Centrum, inden den lagdes i Aske i de uhyggelige Augustdage 1914. I Louvains Universitet anordnedes det første Bogbaal af lutherske Skrifter; nu er Louvains rige katolske Universitetsbibliotek blevet et stort Bogbaal. I Universitetets interessante Annexer (Collège du St. Esprit, Séminaire Léon XIII m. fl.) samledes Alumner fra næsten alle Europas Lande. Der føres

Sjældent har Pavestolen fejret saa stor en Triumf, som da Kejser Wilhelm i 1888, samme Aar som han tiltraadte Regeringen, aflagde et Hyldestbesøg hos Leo XIII. Besøget foregik under fuld Honnør, Leo XIII modtog Kejseren paa Dørtærskelen og førte ham personlig til sine Privatgemakker. Den unge Kejser kvitterede for den hjertelige Modtagelse ved at fremhæve den Fortryllelse, som Pavedømmet for Tiden udøvede over Menneskeheden. Det var unægtelig andre Toner end Bismarcks stolte Ord under Kulturkampen: at Tyskland aldrig vilde gaa til Canossa (d. e. ydmyge sig). Da Leo XIII's Henstilling om bedre Kaar for Katolicismen i Tyskland blev velvilligt optaget, var Grunden egentlig lagt til det hjertelige Forhold mellem Kejser Wilhelm II og Pavestolen, som Pius X i høj Grad nød godt af i sin Udenrigspolitik.

ogsaa stadig det ultramontane Scepter over Belgien af en af denne Retnings allerypperste Kræfter, Kardinal Mercier, hvis bekendte Hyrdebrev mod Tyskerne under Krigen hører til de vigtigste Dokumenter i Belgiens Nutidshistorie. Den forrige Konge Leopold II viste sig ganske godt at forstaa at forsone sit udsvævende Liv med skyldig Lydighed og Gavmildhed mod Kirken; den Maade, hvorpaa denne Konge ved Mindegudstjenesten efter hans Død 1910 i Rom blev lovprist af Monsigniore Angelini, giver et afskrækkende Billede paa det ultramontane Lydighedssystems etiske Konsekvenser. Ved den nye Konge, Alberts, Tronbestigelse syntes den ultramontane Regering truet; men de senere Rigsdagsvalg reddede dens Stilling, og inden for den store belgiske Arbejderverden synes den ifølge Statistik fra 1910 at vinde frem under Form af katolske Arbejderforeninger. Til de aarlige Lourdes-Valfarter giver Belgien næst efter Frankrig det største Bidrag. Hvorledes det i kirkelig Henseende vil forme sig i Fremtiden er ikke let at sige; men den katolske Kirkes Magt vil sikkert ikke foreløbig mindskes, da det er gaaet ind i Folkebevidstheden, at Krænkningen af Belgiens Neutralitet var et protestantisk Foretagende.

Fra Belgien trænger Ultramontanismen ogsaa stærkt frem i Holland. 1910 viste Statistikken, at Katolikkerne i Holland er vokset fra 1.596.000 i 1890 til 2.053.000. Holland blev ogsaa ved den sidste Kardinaludnævnelse af Pius X i Maj 1914 hædret med en Repræsentant. Ganske vist blev Katolikkernes politiske Overmagt brudt ved Rigsdagsvalgene i 1913. Men Stillingen er dog en saadan, at mange tror paa, at den stolte protestantiske Frihedsborg skal blive et katolsk Lydland. I alle Tilfælde synes Stillingen i Holland at kunne føre til en Iagttagelse med vidt historisk Perspektiv: Den kalvinistiske Verden, som i den ydre Kamp mod de katolske Overgreb ved Hjælp af Kirkeorganisation og Vaaben havde den stærkeste Forsvars- og Angrebskraft, viser nu i den lige saa stærke Kamp med aandelige Faktorer mindre Modstandsevne mod Katolicismen end de lutherske Kirkers Verden.

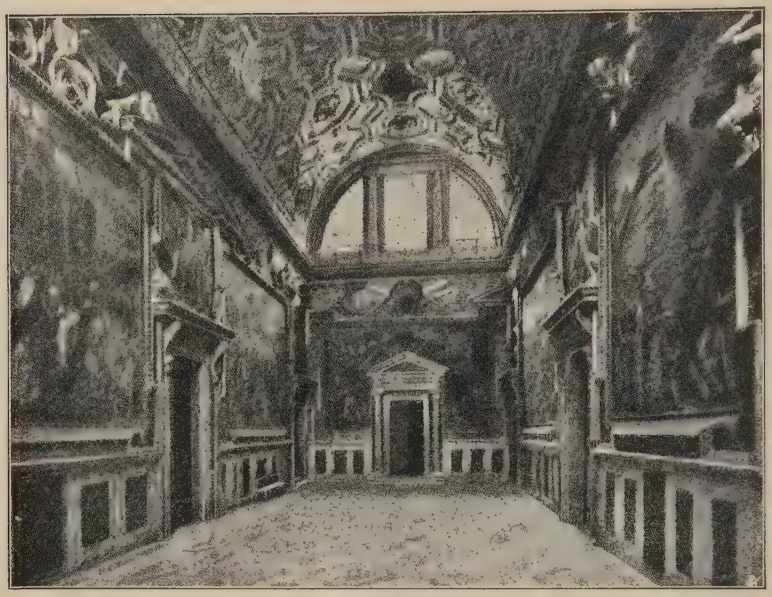

Blandt Vatikanets Sale er Sala regia, Kongesalen, en af de smukkeste. Den er bygget af Antonio da San Gallo den Yngre, og smykket med kirkehistoriske Billeder af Pavens Hjemkomst fra Fangenskabet i Avignon og lignende Situationer. Loftets Stukarbejde skal være det ypperste i sin Art.

densrigets politiske Magtstilling og dermed rette det dræbende Slag mod den eneste Kirke, der nu magter over hele Verden at konkurrere med den katolske Kirke, nemlig den anglikanske Kirke. Den Maade, hvorpaa den ultramontane Propaganda undertiden drives i England, er ogsaa Genstand for en skarp Kritik; det paastaas, at den kendte Forfatter Hockings Roman »Jesuiten« skal give sandfærdige Interiører derfra. Hall Caines »Kvinden du gav mig« har ogsaa adskilligt at berette. Naar Ulsters protestantiske Befolkning midt i det protestantiske britiske Rige som Offer til liberal Parlamentarisme skulde tvinges ind under et sikkert fanatisk katolsk-irsk Regimente, saa det ud til, at Pius X skulde indregistrere endnu en stor Triumf paa sin ingenlunde fattige Sejrskonto.

Derom vidner paa sin Vis ogsaa den konfessionelle Forskydning i Schweiz og England. I det første Land er denne relativt meget stor. Ved Folketællingen i 1910 var Katolikkerne fra en Trediedel af Befolkningen nogle Aartier tidligere naaet op til 1.590.000 eller 42 pCt. Ganske vist har Pius X's Regering ogsaa her haft sine Besværligheder. Den schweiziske Forbundsstyrelses Svar paa Pius's Forordning af 1911 og Præsternes privilegium fori (Særrettighed) aandede ikke netop større Respekt for Pavekirkens Ordrer.

I England er Katolikkerne gaaet frem fra 1½ Million i 1896 til 2.206.000 i 1910; og deres politiske Indflydelse er vokset i dobbelt Forhold. En i det mindste halv Sejr var utvivlsomt Kroningsedens Forandring ved den sidste Kroning. Man behøver ogsaa kun at have gjort et Besøg i den nye katolske Westminsterkatedral og set, hvorledes Skarerne trænges derinde, medens det mægtige Taarn drager Blikkene til sig fra store Dele af London, for at finde et talende Symbol for den engelske Katolicismes Sejrsstemning. Men paa mange andre Omraader er Uroen ogsaa stor. Hvorledes Roms virkelige Hensigter kan opfattes, derom vidner en i de senere Aar i flere Oplag anonymt udgivet engelsk Bog, der ved Dokumenter søger at føre Beviser for, at Rom i Alliance med Tyskland ved sin Propaganda i England har til Hensigt at undergrave Ver-

Da kom den store Verdenskrig imellem. Under det militære Forbund imellem England og Rusland viste det sig, at de mange katolske Træk, der stadig er bevaret i den engelske Statskirke op til vore Dage, udviklede sig mere og mere og traadte stærkere og stærkere frem, støttet ved en forberedende Dragning mod den græske Katolicisme.

Paa Sejrskontoen dvælede Pius's Blik sikkert med Velbehag ogsaa paa Amerikas Navn. Triplealliancen og Amerika, eller nærmere bestemt det overvejende protestantiske Tyskland og de overvejende protestantiske Forenede Stater, giver sikkert nu det papalistiske System dets bedste Rygstød. Allerede derved, at den katolske Kirke i de Forenede Stater ikke blot er det fastest organiserede religiøse Samfund, men ogsaa i de senere Aar er rykket frem til at blive mere end dobbelt saa stort som noget andet Kirkesamfund (Aar 1910 var der 12.575.000 kommunionsberettigede Katolikker, 6.819.000 Metodister, 5.634.000 Baptister etc.), har den

i det religiøst set hundredhovedede Rige ganske særlige Muligheder for at gøre sin Indflydelse gældende. Og dette har den under Pius's Ledelse absolut ikke forsømt at gøre. Forholdet mellem Pius og Præsident Taft udviklede sig meget venskabeligt, og Paven sparede ikke paa Lovprisninger, hvilket stak grelt af mod hans Stivhed mod Roosevelt efter Konflikten om den hjemrejsende Løvejægers Audiens i Vatikanet. Ved den store Kardinaludnævnelse i November 1911 gav man Purpuret til tre Amerikanere, deraf to Ærkebiskopper i de Forenede Stater. Taft bragte ogsaa Paven sin Tak for denne Hæder, der vederfores hans Land. Den Beredvillighed, hvormed Taft tog mod Raad fra katolsk Side, fremkaldte en Pressediskussion, og paa sine Steder fandt man i Amerika allerede det Spørgsmaal aktuelt, om Roms Magtstilling var en Fare for de Forenede Stater.

Kardinalsekretærens Konferencesal, hvor det betydningsfulde daglige Arbejde tilrettelægges i Samarbejde med de Kardinaler og Embedsmænd, der leder Propagandaen o. lign. Kongregationer. Pavestolens Modstandere hævdede i Pius X's Tid, at Kurialpolitikkens Centrum var langt mere i Kardinalsekretariatet end hos Paven.

Hvis Pius X's energiske Ultramontanisme medførte Fremgang inden for den overvejende germanske Verden, saa skabte den derimod de kirkelige Konflikter i det romanske Vest-Europa. Spørgsmaalet om, hvorvidt den nationale Stats egne Myndigheder eller det udenlandske internationale Pavedømme i sidste Instans skal befale over Statens katolske Indbyggere — dette uundgaaelige moderne Kulturproblem fik sin Tilspidsning i Frankrig. Dreyfus-Affæren og andre Begivenheder ved Slutningen af Leo XIII's Regering gav, som allerede sagt, en saa skarp Belysning af Konsekvenserne af en jesuitisk ledet katolsk Kirkes Magt, at de franske Statsmyndigheder fandt det nødvendigt at gaa over til Modangreb. De vigtigste Enkeltheder heri var Foreningsloven mod Ordnerne og deres Skoler i 1901 samt Fortolkningen af det berømte napoleonske Konkordat af 1801 paa en saadan Maade, at den franske Stat havde Ret til at udnævne Frankrigs Biskopper. Pius X fik her en foruroligende Arv; men hans Politik gav Kampen en uventet Form. Om han bestemtes af et vidtskuende Blik eller af Mangel paa Evne til at indrette sig efter Virkeligheden, er vanskeligt at sige. Vist er det, at Pius hurtigst traadte frem som angribende Part. Det blev et Drama med den rigeste Spænding og verdenshistorisk Rækkevidde. Pius greb ind mod de to republikanske Biskopper af Dijon og Laval, stævnede dem til Forhør i Rom og fastholdt dette Krav, skønt den franske Regering forbød dem at forlade deres Omraader. I Kurien kom det til et voldsomt Optrin mellem Pius og den for franske Forbindelser mistænkte Rampolla, som for flere Aar trak sig tilbage til Andagtsøvelser og Forfatterskab. I Frankrig fik Striden om Biskopperne Combes til at føre Tanken om Ophævelse af hele det napoleonske Konkordat og Kirkens fuldstændige Adskillelse fra Staten ind i den aktive Politik. Den egentlige Udarbejder af Forslaget til Skilsmisseloven blev Socialist-Radikaleren Briand. Combes's Fald i Januar 1905 standsede ikke Udviklingen. Ministerpræsident Rouvier omarbejdede Briands Forslag, som ogsaa efter et halvt Aars parlamentarisk Kamp og adskillige Lempelser definitivt blev vedtaget i December 1905 og underskreves af Præsidenten den 9. December. Derved blev Frankrig gjort til Skueplads for endnu en af Historiens store Revolutioner. Skilsmisseloven er saa omtalt og velbekendt, at den ikke

behøver at gentages her. Alle Kirker og Kirkebudgetter skulde tages bort og erstattes med private Kultusforeninger, som selv maatte lønne deres Præster og leje deres gamle Kirkebygninger af Stat eller Kommune. Kun eet religiøst Samfund kendte den franske Stat stadig til, det muhammedanske, hvilket af statslige Aarsager forblev uberørt i Algier o. s. v. Pius fordømte i Encyklikaen »Vehementer nos esse« i Februar 1906 med behændig Motivering den Voldsdaad, som laa i Konkordatets ensidige Ophævelse lige saa vel som i Lovens Bestemmelser. Endnu troede man dog, at han i Realiteten vilde føje sig, i Særdeleshed da Folkestemningen i Frankrig ved Valgene i 1906 gav et kraftigt Udslag til Fordel for Regeringsblokken, og Flertallet af Frankrigs Biskopper tilraadede Eftergivenhed. Da kom i Efteraaret 1906 en ny Encyklika af Pius, hvori han direkte forbød Frankrigs Katolikker Lydighed mod Landets egne Myndigheder i Overensstemmelse med Loven at danne Kultusforeninger. Bestyrtelsen blev almindelig baade blandt Katolikker og Radikale. De første vendte sig i deres Samvittighedsnød med gribende Angstraab til Paven for at faa en Mellemvej, der muliggjorde Lydighed baade mod Stat og Kirke; de sidste truede med yderligere Repressalier. Intet rokkede Pius's Holdning. Forsøg af enkelte franske Biskopper paa paa egen Haand at finde en Form for modus vivendi (Maade at komme ud af det paa) blev hurtigt slaaet ned fra Kurien. Denne Pius's »uforsigtige« Tilbøjelighed er blevet dadlet mere end noget andet under hans Regering; set fra katolsk ultramontant Synspunkt har dens jernhaarde Konsekvens i det mindste ført til delvis Sejr. I selve Hovedsagen om Kirkens fortsatte Eksistens i kanonisk Form er Sejren fuldstændig. Allerede den skæbnesvangre 11. December 1906, da alle af Kultusforeningerne ikke lejede Kirkebygninger skulde inddrages til Stat eller Kommune, viste det ufejlbarlige Pavedømme sin enorme Magt; der var blevet dannet 902 protestantiske og 78 israelittiske Kultusforeninger, men kun 80 katolske, hvilke for øvrigt som splidagtige var dømt til snarlig Undergang.

Hvad skulde nu Statsmagten gøre? Briand maatte begynde Tilbagetoget. Optegnelserne af Kirkernes Inventar blev kun en Formsag; man turde intet tage bort. Kirkerne selv vovede man naturligvis ikke af stænge. Regeringen kom med flere Kompromisforslag, og de franske Biskopper forsøgte med nye Udveje at omgaa Loven; men Pius afviste alt. Saa maatte ogsaa Deputeretkammeret begynde Tilbagetoget. Lovene af 1907 og 1908 gav faktisk Kirkerne fri til »fromme Sjæles« Brug, det vil sige til katolske Gudstjenester; og i denne Stund eksisterer den katolske Kirke i Frankrig trods Skilsmisseloven i hele sin kanoniske Organisation og med alle sine Gudstjenester som forud, uden at man saa meget som har kunnet aftvinge den Skat for Kirkebygningerne. Det skal dog ikke nægtes, at Skilsmissen har ført Kirken ud i en besværlig økonomisk Situation. De materielle Værdier, Kirken mistede, beregnes til omkring 400 Millioner Francs; og siden 1912, da de sidste Statsbidrag blev betalt til Præsterne og de sidste Præstegaarde inddraget (eventuelt udlejet til Gejstligheden), fører de katolske gejstlige stundom en rent ud miserabel økonomisk Tilværelse med Aarsindtægter ned ved 5—600 Francs. Det farligste var, at den økonomiske Misére ligesom den antiklerikale Stemning stærkt formindskede Tilgangen af Præster; Aar 1909 kom 2.077 nye teologiske studerende, 1910 kun 1.011 og 1911 under 900. Da det teologiske Studium ikke nu befrier fra Militærtjeneste, blev det ikke ualmindeligt, at Studenten under Rekrutskolen fik Smag for det borgerlige Liv og vendte tilbage til det. Stadige Drillerier mod Biskopper og Præster for utilladelig religiøs Propaganda — maaske lige saa ofte i Virkeligheden Drillerier af Klereciet mod Statens Forordninger for at fremkalde Konflikter og skabe Martyrer — karakteriserer ogsaa de senere Aars kirkelige Stilling i Frankrig. Den religiøse Intolerance, som sikkert da havde sit Hjem i Europa i Ateismens og Republikanismens frie Land, ytrede sig i rent utrolige Smaating; i Statsskolens Lærebøger og tilmed ABC-Bøger for Indenadslæsning borttog eller ændrede man Udtryk og Ordsammensætninger, der kunde faa Barnet til at spørge om religiøse Ting. Men netop angaaende Skolevæsenet faldt der for Ultramontanismen Lys over Kirkens Stilling. De under dens Ledelse staaende frie Skoler, som ingen Foranstaltninger efter 1905 kunde hindre i at slaa igennem, drog et hastigt voksende Antal Børn til sig, medens Elevtallet i Statsskolerne gik tilbage (Aar 1911 i Statsskolerne 4.135.886 Børn, i de frie katolske Skoler allerede 960.011). Her vokser i Frankrig en ny Generation op, fostret til at indtræde i Ultramontanismen, ogsaa med Parlamentarismen som Middel. Det sidste Aar før Krigen bragte en Del Notitser, som tydede paa, at Pius X havde til Hensigt ogsaa i Frankrig at optage Leo XIII's gamle Tanke om et katolsk Centrumsparti, en tillokkende Tanke midt i det Partianarki, som før Krigen syn-

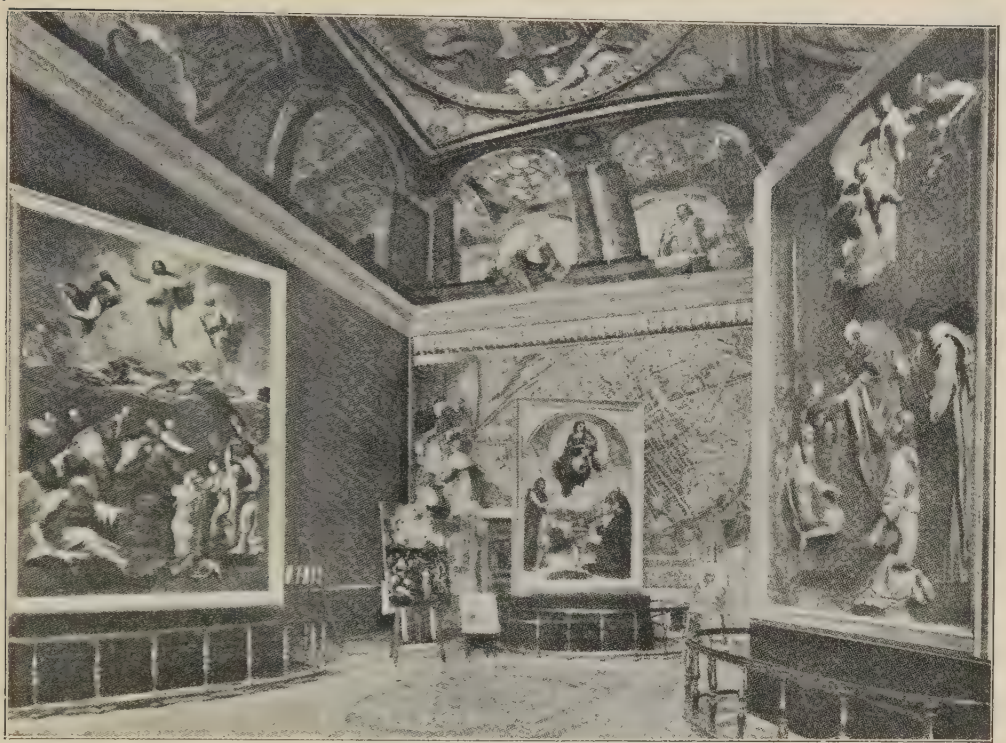

Selv om de verdenskendte Værker: Michelangelos i det sixtinske Kapel og Raffaels i hans Stanzer utvivlsomt er den bedste Malerkunst, der findes i Vatikanet, saa maa ingen glemme, at dettes Malerisamling, Pinakoteket, rummer over firsindstyve Billeder af de ypperligste italienske Mestre: Raffael, Tizian, Veronese og Guido Reni o. fl.

tes at blive Resultatet af den republikanske Regerings Parlamentarisme. Jeanne d'Arcs Beatifikation i 1909 udnyttedes behændigt af Pius X til at sammenblande fransk politisk Patriotisme og Kærlighed til den katolske Kirke. I den franske Modsætning mellem Republikanere, Monarkister og Bonapartister nærmede den franske Kirke sig de sidstnævnte, selv om det var med Forsigtighed, og uden at sammenkæde sin Sag med deres. Republikken angreb man derimod aabent, baade i Prædiken og Tale. Forbudet mod Ordner i Frankrig kunde trodses, idet et Nonnekloster af Josefssøstrene atter oprettedes i 1911 i det historisk berømte Clugny. Vist er det, at i Forholdet mellen den romerske Kirke og den franske Republik befinder den sidste sig for det meste i Defensiven, hvorom Poincarés Præsidenttid allerede bar tilstrækkeligt Vidne. Og ikke blot de franske Prælaters voldsomme Skrift »Den tyske Krig og Katolicismen« i 1915 og Udbredelsen af den Opfattelse af Verdenskrigen som en Religionskrig for at knuse det kætterske Tyskland, men ogsaa de franske Præsters overordentlige patriotiske Tapperhed i Felten, har skaffet Katolicismen en ny Flodbølge i Folkets Sind — en af Staten noget uberegnet Virkning af Ondskaben at tvinge Præsterne ind i Militærtrøjen. Hvorledes det derimod er gaaet med Pavedømmets Autoritet i Frankrig er vanskeligt at sige. Pius kunde glæde sig ved, at Skilsmisseloven med eller uden hans Beregning som Biprodukt førte med sig, at den gamle galliske Kirkeselvstændighed gik til Grunde. Uden Støtte fra Staten maatte Biskopperne helt kaste sig i Pavens Arme. De maatte endogsaa finde sig i Forbudet mod at samles til Konference uden Pavens Tilladelse. Fra Frankrig forstærkedes Kardinalkollegiet med fanatiske Ultramontane; at Ærkebiskoppen af Lyon Sévin udnævntes til Kardinal i 1915 betragtedes som et Slag i Ansigtet paa enhver Tendens til kirkepolitisk Liberalisme i Frankrig. Den franske Kirkes af tragiske Sjælsstridigheder, men i det mindste i det ydre fuldstændige Kapitulation under Rom gjorde Pius mere bevaagen mod den. Tidligere daarligt behandlet fik den i 1911 fire nye Kardinaler og havde efter Kardinalkompletteringen i December 1912 det største Antal (7) af alle ikke italienske Stater. Mistænksomme tyske Politikere udtalte offentlig den Formodning, at Kurien i Hemmelighed blæste til Krigsluen i Frankrig for med

„Den gyldne Rose" er en Udmærkelse, som Paverne fra ældgammel Tid, sikkert fra det 12. Aarhundrede, skænkede til fremragende Personligheder. Formen har ofte skuffet, til Tider var Rosen lille, med eller uden Stilk og Blade, mangen Gang bestod den af en Kvist med Blade og Torne og flere Roser, prydet med Perler, Safirer og andre Ædelstene. Rosen indvies under stor Højtidelighed paa Rosensøndag, og sendes siden ved en pavelig Gesandt til den Fyrste, som Paven ønsker at udmærke det Aar. Gaven skal erindre Fyrsten om, at som Rosen er den skønneste blandt Blomsterne, er Fyrsterne Guds udvalgte blandt Folkene; derfor bør Fyrsten fremme den katolske Kirkes Vel. Leo XIII skænkede den her afbildede gyldne Rose til Enkedronning Maria Christina, der var den katolske Kirkes mægtige Beskytterinde i Spanien ogsaa i Pius X's Tid.

et sejrende og da sikkert imperialistisk-ultramontant Frankrigs Hjælp at bryde den eneste protestantiske Fastlandsstormagts Modstandskraft mod Rom. De anede maaske ikke, at Krigen var saa nær, og at den skulde skabe en saadan Kombination, hvor Pavedømmet maatte ønske Tyskland ubesejret, og hvor følgelig en antipavelig Gallikanisme atter stak Hovedet op i Frankrig. Man forsøgte vel kun ved Truslen om en pavefri gallisk Kirke at skræmme Benedikt til et rigtigt Syn paa Verdenskrigen.

Særlig kompliceret blev Stillingen for Pius X paa den pyrenæiske Halvø. I Spanien var Papalismens Magt endnu ved Begyndelsen af hans Regering større end i noget andet Land. Enkedronning Kristine, som fortræffeligt svarede til Idealet paa en katolsk Dronning efter Jesuiternes Sind, turde ved Paapegen af den unægtelig kolossale Arbejdsivrighed og Kraft hos sin Yndling, den spanske Diplomatsøn med engelsk Mødreneblod i Aarerne Merry del Val, føre denne frem til Kirkens Leder ved Pavens Side; og del Val førte til Pius's Hjerte som Skriftefader en Ungdomsven, den fanatiske Kapuciner og Kætterhader Vivès y Tuto (død i 1913 i Sindsforvirring under Trykket af for højspændt religiøs Askese). Selv om disse Pius's nærmeste Raadgivere ikke altid har vurderet de italienske Forhold rigtigt, synes de desto bedre at forstaa de spanske, hvor Kong Alfonso voksede op som en tro Søn af den hellige Fader. Om Jesuiternes Magt i disse Aar beretter spanske Forfattere utrolige Historier, selv om man undtager saadanne almindelige Antagelser, som f. Eks. at Kirken afpressede Regeringen Dødsdommen over den bekendte Socialist Ferrer. Men Overdrivelse af det ultramontane Regimente fremkaldte ogsaa i Spanien en Kulturkamp, som saa truende nok ud, da det lykkedes Ministerpræsident Canalejas at finde en baade for Alfonso og Pius antagelig modus vivendi. Det var i Forbindelse med de vanskelige Forhandlinger herom, at Pius X i 1910 til Merry del Vals Forargelse atter fandt det nødvendigt at raadføre sig med den erfarne Rampolla — hvis stigende Indflydelse hurtig blev afbrudt af Døden. Canalejas's Mord i 1912 mente man skulde medføre fuldstændig ultramontan Reaktion; men den antiklerikale Stemning i visse Dele af Spanien, maaske ogsaa den protestantisk fødte Dronning, har hidtil forhindret dette. En Torn i Øjet paa Jesuiterne har den unge Dronning i alle Tilfælde været; selv om hun før Vielsen maatte optages i den eneste saliggørende Kirkes Skød, har hun vist en højst ubekvem Lyst til at forsvare aandelig Frihed og Tolerance. Derfor saa det ogsaa i lang Tid ud til, at en Skilsmisse mellem hende og Alfonso ikke har ligget uden for den jesuitiske Politiks Tankegang.

Pius's Diplomati blev ogsaa prøvet i Forholdene i Rusland og Orienten. Under hans Pontifikat har den hovedsagelig jesuitisk ledede romerske Propaganda i Polen og Rusland udviklet en saa fremgangsrig Aktivitet under Beskyttelse af Toleranceukaset fra 1905 (alene i Polen gik i Aarene 1905—10 omkring 300,000 over fra den græske til den

romerske Kirke), at Stolypin og Dumaen i 1911 fandt det nødvendigt at gribe til Modforholdsregler. Flere Love blev vedtaget; blandt andet fornyedes Forbudet mod Jesuiternes Virksomhed i Rusland og blev foreskrevet, at alle Pavens Encyklikaer, som vedrørte Katoliker i Rusland, kun maatte meddeles gennem det russiske Indenrigsministerium. Forbrydelserne i den romersk-katolske Nationalhelligdom i Polen, Klostret Jasna Gora ved det nu gennem Krigen velkendte Chenstochau, med dens undergørende og pengesamlende, »af Evangelisten Lukas malede« Madonnabillede, gav passende Anledning til energiske Processer mod katolsk Munkeliv, hvilket endte med de meget omtalte Domme i Marts og November 1912. Verdenskrigen gav Rusland Lejlighed til at udvide sin Kamp mod romersk Katolicisme til en virkelig Religionskrig, hvilken som saadan kan begejstre Folket. Da de russiske Hære trængte frem i Galicien, blev det den russiske Forvaltnings første Opgave efter Ærkebiskop Eulogius's Anvisninger at fortrænge den romerske Kirke til Fordel for den græske.

Balkankrigen i 1912 og dens Følger stillede nye Problemer eller skærpede de gamle for den romerske Kirkes Stilling i disse Egne. I det i Juni 1914 afsluttede Konkordat med Serbien lykkedes det Pius at vinde adskillige Fordele, bl. a. Oprettelsen af et katolsk Ærkebispeembede i Belgrad og et Bispesæde i Yskub med Statsløn og stor Bevægelsesfrihed. Midt under de første Krigsdage i August gennemførtes Konkordatet af den serbiske Regering, som ganske vist indeholdt Ophævelsen af Østrigs tidligere Protektorat over de serbiske Katolikker.

Til sidst maa tilføjes, at den katolske Propaganda under Pius noget mere end tidligere har begyndt at gøre sig gældende i Danmark og maaske ogsaa i Sverige. I 1910 stadfæstede Paven en af en Luxemburger stiftet Bønneforening for Nordens Tilbagevenden til Rom; den sædvanlige katolske Folkeagitation gennem nedsættende Skildringer af Luther er naaet hertil; Birgittamenigheden i Stockholm udsender Flyveblade etc. (jfr. »Vår lösen« Nr. 9 — 1914). I Danmark oprettedes det første Kloster af den evige Tilbedelsesorden, og den allerede tidligere ret aktive Katolicisme gjorde nye Fremskridt. Aaret 1901 var der i Danmark 5,373 romerske Katoliker, Aaret 1911: 9,821 og Aaret 1914: 12,087. De havde da 36 Kirker og Kapeller, omkring 80 Præster og 500 barmhjertige Søstre. Der findes et Ugetidsskrift. Skolevæsnet har udviklet sig. Den første romersk-katolske Biskop i Danmark siden Reformationen, Johannes van Euch, skrev 1914 i »Hovedstaden«: »Jeg tror, at Danmark atter skal blive katolsk. Vi Katolikker arbejder derfor«. Det er et Udtryk for den almindelige Sejrsstemning, som Pius X's Kirkeregering fremkaldte endda op til det fjerne Norden.

Som bekendt bygger den katolske Kirke paa Overleveringen om, at Paven er Apostelen Peters Efterfølger som Biskop i Rom. Overleveringen er ikke historisk sikker, men har bevaret sin Magt over Sindene, og St. Peter er stedse Genstand for en inderlig Dyrkelse. Billedet viser Apostelens Gravkapel i Peterskirken.

Pius havde ogsaa Fremgang for sin Politik i Syd-Amerika og Øst-Asien.

Midt under Pius X's trofaste og fremgangsrige Arbejder for hans Idealer kom Verdenskrigen og skabte et Utal af nye Problemer ligesom store Forskydninger i dem, der allerede var; i det foregaaende har vi paa flere Punkter allerede antydet dette. Pius fik ikke prøvet sine Kræfter i den nye Situation. Allerede i den første Krigsmaaned, den 20. August 1914, kaldtes den trætte Mand bort; Dødsklokkernes Lyd blandedes med Drønet af titusindvis af Kanoner i fire Verdensdele. Den Storm, som bebudedes allerede ved hans Tronbestigelse, havde antaget Former, hvis Følger gennem Aarhundreder for hele Menneskeheden ingen Tanke formaar at maale.

LAURITS LARSEN

UDVIKLINGSLÆREN I VORE DAGE

Den stærke Strid, der stod om Udviklingsteorien for Aar tilbage og længe efter, at Darwin 1859 havde udgivet sin første Bog herom, »Arternes Oprindelse« — er nu i det meste stilnet af; den blusser vel nok op her og der, som nylig i Amerika, men dog ikke med den samme Styrke som før — omend den mærkelige »Abeproces« i Dayton vakte Opsigt Verden over. En fremragende engelsk Arvelighedsforsker, W. Bateson, havde i et Foredrag erklæret, at han, ligesom Flertallet af moderne Biologer, ubetinget antog Tanken om en Udvikling, en Nedstamning; men samtidig erklærede han, at Videnskaben endnu ikke havde Kendskab til de bag Udviklingen virkende Kræfter, de Faktorer, der frembragte den. Dette Foredrag vakte stor Opsigt; og det gav egentlig Stødet til den Bevægelse, som den gamle Politiker Will. J. Bryan satte i Gang for at faa Tale om Udviklingslæren forbudt i Amerikas Skoler — den Bevægelse, der satte sin Frugt i Processen mod en Lærer i Dayton, der havde talt om det formastelige Emne.

Ogsaa her hjemme i Danmark har Udviklingstanken været til Behandling i den senere Tid, og især ud fra det man vil kalde den religiøse Uros Synspunkter. Og atter en Gang har man mærket, hvor megen Uklarhed, hvor megen Sammenblanding der er med Hensyn til, hvad der er selve Udviklingsteorien — Tanken om at lavere Væsner i Tidernes Løb kan udvikle sig til andre, højere Former — og hvad der er Darwinismen, en ganske særlig Forklaring paa denne Nedstamning. Selve Udviklingstanken er ældgammel og i sin moderne Form fremsat af Lamarck allerede 1809, netop halvtreds Aar før Darwin. Men denne gav den ikke blot en langt stærkere Begrundelse end nogen før; han gav den ogsaa en bestemt Forklaring — nemlig den, at Kampen for Tilværelsen blandt de mange varierende Former foretog en Udvælgelse af de bedst skikkede; — det kan kaldes den egentlige Darwinisme. Lamarck havde i sin Tid ogsaa fremsat sin Forklaring, Lamarckismen — men med Darwin slog Tankerne paa en Gang igennem, baade om Nedstamning og Udvikling, om Kampen for Tilværelsen og om Udvælgelsen (Selektionen), saaledes at mange af disse Tanker lidt efter lidt gled ind i den moderne, europæiske Tankegang, blev Almeneje; omend ofte i en noget uklar Form, saaledes at disse Ting smeltede sammen, saa f. Eks. Udviklingsteori og Darwinisme blev opfattet som egentlig det samme.

I de sidste Aartier har især den moderne Arvelighedsforskning gjort store Fremskridt og er nu den førende inden for Biologiens, Livsvidenskabens mange Grene. Arvelighedslæren har ogsaa kastet Lys over Udviklingsspørgsmaalene; og det kan ikke nægtes, at den især har øvet en stærk og uomgængelig Kritik af de to forklarende Hjælpeteorier, af baade den Lamarck fremsatte (vi skal straks vende tilbage til den) og af den særlige Darwinisme. Paa denne Baggrund er det, at Batesons ovenfor anførte Udtalelse falder. Selve Tanken om Udvikling, om Nedstamning antages lige saa fuldt den Dag i Dag som nogen Sinde; men hvilke Kræfter, der bevirker denne Udvikling — ja, derom ved man, naar det kommer til Stykket, ikke nær saa meget, som man troede at vide baade i Lamarckismens og Darwinismens første Tider. Og ogsaa paa et andet Felt er tidligere nærede Forhaabninger blevet skuffet: nemlig med Hensyn til selve Livets store Stamtavle; baade er der egentlig lige saa mange Huller i Opstillingen af den, manglende Led (missing links), som de fra først af blev kaldt — som nogen Sinde, trods mange og mærkelige Fund af uddøde Plante- og Dyreformer; — og saa lidt ved man om denne Stamtavle, dette Stamtræ, som i den ældre Litteratur om disse Ting spillede saa stor en Rolle, at man ikke tør sige, om Udviklingen udgaar fra een Urcelle fra først af — eller fra mange; om Udviklingen altsaa har gennemløbet een lang Slægtsrække eller adskillige.

Disse Forhold — og altsaa især Arvelighedsforskningens Kritik af de forskellige Forklaringshypoteser (Antagelser af Aarsager og Faktorer, der frembringer Udviklingen) — har, men fejlagtigt givet det Indtryk, at Udviklingstanken er faldet i videnskabelig Kurs. Dertil kommer saa sikkert ogsaa, at Aartierne før Verdenskrigen, med deres tilsyneladende stadige Fremgang i Civilisation og Kultur dannede en bedre Jordbund for Tanken om Udviklingen som en stor og altbeherskende Livslov — end Aarene nu, efter Verdenskrigen, gør det, med sin Tilbagegang og Nedgang paa saa mange Omraader. Selv Videnskabens Synspunkter, eller rettere: den almindelige Tilegnelse af

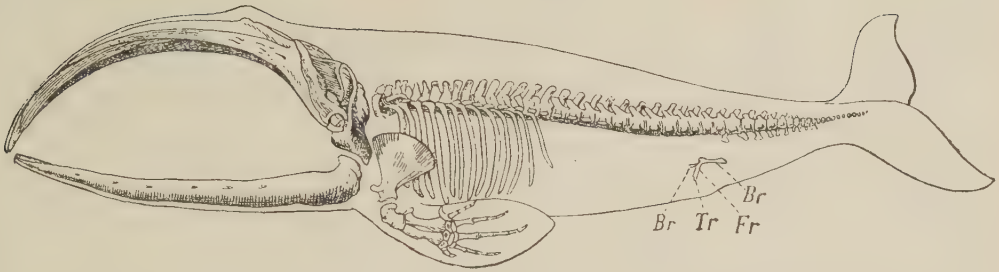

Grønlandshvalens Skelet, indtegnet i et Omrids af Kroppen. Br. Tr. Fr. Br. — Rudimenterne af Baglemmerne.

dem paavirkes af den almindelige sjælelige Atmosfære omkring dem.

Her skal endnu siges lidt, dels om selve Udviklingstanken, særlig om dens Begrundelse, dels om hvor meget eller hvor lidt man i Øjeblikket ved om dens inderste Kræfter, dens drivende Aarsager; om de Opfattelser deraf, der kaldes Lamarckisme, Darwinisme, Mutationsteori.

Begrundelsen af, at en Udvikling i den levende Verden har fundet Sted, er stærk og lige saa stærk den Dag i Dag som nogen Sinde. Det store Materiale, der skyldes ikke mindst Darwin, har naturligvis maattet lade sig sigte og kritisk undersøge; men det har bevaret sin Magt. Alene det forunderlige naturlige »System« inden for Planternes og Dyrenes Verden, den mærkelige trinvise Opstigning fra lavere til højere Former, fører Tanken hen paa et Slægtskab, en Nedstamning. Dertil Geologiens (rettere: Palæontologiens) Vidnesbyrd: hvorledes der i de dybeste, de ældste Jordlag findes i Forstening de lavere Former — omend man forbavses over, hvor mange forskellige Former der findes selv i de dybest kendte forsteningsførende Lag — medens de højere Jordlag, de yngste, rummer de højere Former. — Endvidere begrundes Udviklingstanken af de Iagttagelser, man har gjort over de nulevende Planters og Dyrs geografiske Udbredelse — ja, mange af de Forhold, man der møder, lader sig egentlig kun forstaa ud fra Antagelsen af en Nedstamning og en Forandring, en Udvikling; saaledes findes der paa adskillige Øer, der i lange Tider har været afskaaret fra direkte Forbindelse med Land, en Række stedegne Former, Former, som kun findes der; paa St. Helena, midt i det sydlige Atlanterhav, var der oprindelig omtrent 50 Arter af Blomsterplanter, hvoraf de 40 var stedegne. — Ogsaa naar man undersøger og sammenligner de nulevende Arters Bygning, finder man en Række Vidnesbyrd, der ikke blot ganske ukunstlet lader sig forklare ud fra Udviklingstanken, men som ogsaa i Virkeligheden kun vanskeligt vil kunne forstaas uden den. Ikke blot er der de mange ejendommelige Ligheder, som man finder, alle Forskellighederne til Trods; saaledes hvorledes Forlemmernes viser paa een Gang Ensartethed i det væsentlige og Forskelligartethed alligevel, f. Eks. hos forskellige Pattedyr som Flagermus og Muldvarp, Kat og Hval. Eller, ikke mindre talende, de saakaldte Rudimenters Vidnesbyrd. Ved et Rudiment eller, med et ikke saa heldigt Udtryk, et rudimentært Organ forstaar man en Legemsdel, der, som den nu er, ingen Nytte er til, ingen Opgave har at tjene — men som i sit Anlæg og Bygning peger tilbage paa et tilsvarende Organ af stærkere Udvikling og til en bestemt Nytte; disse Rudimenter kan da ikke naturligt opfattes paa anden Maade end som Dele af Legemet, der engang i en længst forsvunden Tid har gjort deres Nytte, haft deres Opgave, og den Gang ogsaa var langt større og kraftigere, end de er det nu, hvor de, indskrumpede, tilbageblevne, intet Arbejde har at gøre. Et af de bedst kendte af de mange Rudimenter, der findes, er Bardehvalernes Baglemmer. De kan slet ikke ses uden for Kroppen, ligger inde i den, dækket af Hud- og Fedtlag; de kan derfor heller ingen Nytte gøre; men det, at de er der, tyder paa, at Hvalerne i deres nuværende Form stammer ned fra andre, tidligere Former, der har haft en større Udvikling og en bedre Brug af deres Baglemmer; efterhaanden er disses Arbejde saa helt overtaget af den mægtige Hale og af Forlemmerne, der er omdannet til Luffer.

Saaledes er der en Række af forskellige Forhold og Iagttagelser, der stærkt støtter og begrunder selve Udviklingsteorien eller, med et rigtigere Udtryk, Nedstamningslæren. Som det er nævnt allerede foran, er de fleste blandt Nutidens Biologer da ogsaa enige om, *at* der har været en Udvikling. Udviklingslærens *At* er ikke det, hvorom der tvivles eller diskuteres. Men derimod om dens *Hvorledes* — om selve Udviklingens Forløb, hvorledes Stamtræet har været eller Stamtavlen kan optegnes. Og ogsaa om

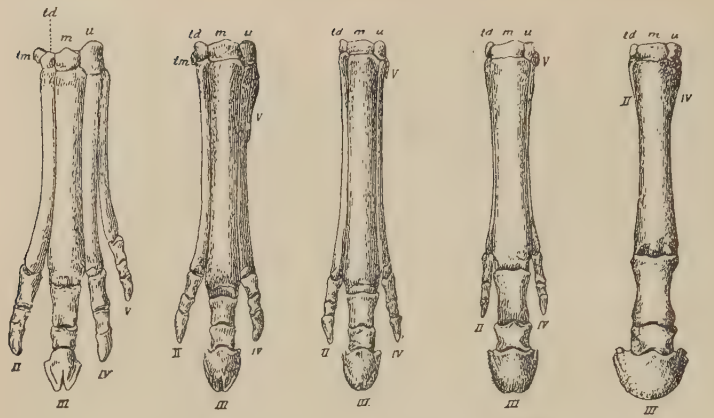

Pachynolopus. *Mesohippus.* *Anchitherium.* *Hipparion.* *Equus.*
Forfod af forskellige Hesteformer. Et af de oftest anførte Ekspl. paa Nedstamning. Tallene II til V angiver anden til femte Taa eller det tilsvarende Mellemfodsben. Det antages, at Equus (den nulevende Hest) nedstammer fra Hipparion, der levede i den Periode af Jordens Historie, der kaldes Miocæntiden, det næstyngste Afsnit af Tertiærtiden. Hipparion synes at nedstamme fra Anchitherium, der levede i et ældre Afsnit af Tertiærtiden, i en Tid, hvor Hipparion ikke er fundet. I to endnu ældre Tider, stadig dog i Tertiæret, i Oligocæn- og Eocæntiden findes Mesohippus- og Pachynolophus-Formerne. Man ser, hvorledes hos de ældste Tæerne II og IV er veludviklet, medens V kun findes hos den ældste Form, og hvorledes hos de yngre Former Tæernes Udvikling bliver mere og mere rudimentær.

Hvorfor — d. v. s. om hvilke Kræfter, hvilke Aarsager og Faktorer, der har gjort sig gældende.

Inden for snævrere Grænser har man fundet smukke Resultater af Slægtskabet, kunnet tegne en Stamtavle op; men selv inden for disse Grænser mangler der afgørende Beviser: om de ældre Former, man antager som Forfædre til yngre, virkelig er det — eller om de er Sideskud paa samme Linie. For Elefanternes Vedkommende f. Eks. har man ved Palæontologiens Fund, især i Nord-Afrika, kunnet tilvejebringe en sandsynlig Stamtavle, men man kan, og naturligvis, ikke naa længere end til at sige: Stegodon-Arten *kan* være Stamform for de nulevende Elefanter; Mastodon *kan* være Forfædre til Stegodon; og Palæomastodon atter til Mastodon. Saadan i mange Tilfælde; i Almindelighed vil mange nu i Øjeblikket være tilbøjelig til at regne ikke med et Stamtræ, en Stamme — men med flere Stammer; og ikke disse med en stadig opstigende Trinrække — men hver Stamme maaske busket, med mange Sidegrene. — Saaledes er Spørgsmaalet: Hvorledes for Udviklingslærens Vedkommende uløst, uafgjort; og man kan egentlig ikke engang sige, at de Aar, der er gaaet, siden Darwin bragte disse Tanker for Alvor under Drøftelse, eller siden Tyskeren Ernst Haeckel, tredive Aar efter, fremsatte sit dristige Stamtræ, har klaret disse Problemer. Snarere det modsatte.

Noget lignende gælder det sidste Spørgsmaal i denne Sammenhæng: Spørgsmaalet Hvorfor, hvilke Kræfter eller Faktorer, der er de drivende i Udviklingen. Vi vil over for dette standse lidt længere og høre paa de forskellige Svar og Forklaringsmaader, der i Tidernes Løb er givet.

Den første Videnskabsmand, der i nyere Tid har behandlet Udviklingslæren, er, som allerede nævnt, den franske Forsker *Jean Baptiste Lamarck.* I 1809 udgav han sin berømte Bog Zoologisk Filosofi. Heri udtalte han sig ikke blot afgørende for, at en Udvikling havde fundet Sted inden for Dyrenes Verden; men han gav ogsaa en Forklaring derpaa; og Hovedpunkterne deri var disse: de ydre Kaar, hvorunder Dyrene lever, sætter deres Præg paa dem: idet under visse Forhold Brugen af bestemte Organer eller Evner udvikler disse — medens under andre Forhold Ikke-Brugen vil svække dem; dermed vil Organismen ompræges; hertil kommer, hvad Lamarck lægger megen Vægt paa, at han regner med, at der hos Dyrene er en helt ubevidst, indre Trang til at tilpasse sig efter Livskaarene; og denne skulde i givne Tilfælde kunne ikke alene omdanne, udvikle eller føre tilbage de Organer, der var; men ogsaa lade helt nye opstaa, hvorved Organismen naaede højere op, videre frem i sin Udvikling. — Dette sidste er, selvfølgelig, et vanskeligt og ubevisbart Forhold. Men hvad der ogsaa gør Lamarcks Forklaringsmaade vanskelig at gennemføre er dette, at han roligt — ligesom i øvrigt Darwin og saa mange andre — regner med, at er der først sket en Ændring, ved Tilpasning til de ydre Kaar, ved Brug eller Ikke-Brug — saa gaar denne Ændring ogsaa i Arv til Slægten, saa er den gaaet ind i Slægternes Fremtid, saa er denne Ændring blevet en Udvikling. Her overfor kommer saa den moderne Arvelighedsforskning med sin mest alvorlige Kritik, idet den hævder, at en saadan Nedarvning af noget erhvervet, noget ude fra kommende, ikke kan bevises — og at man derfor ikke kan bygge en Forklaring af Udviklingens inderste Væsen derpaa. De ydre Kaar gør sig naturligvis individuelt stærkt gældende — men slægtsmæssigt ikke. Allerede for en Menneskealder siden optog den tyske Forsker *Weis-*

mann sin Kamp imod det, man sidenefter kalder: Dogmet om »de erhvervede Egenskabers Nedarvelighed«. Og selv om dette Dogme atter og atter dukker op, baade i videnskabelige Kredse og mere i Lægmands Bevidsthed, ja egentlig er ikke til at udrydde — saa beholder Arvelighedslæren hidtil stadig det sidste Ord i denne Diskussion og siger: endnu er der intet *bevist*, der godtgør, at nogen som helst ude fra erhvervet Egenskab kan nedarves. Siger man saa derimod, at saa kan man ikke forstaa dette og hint, baade i den biologiske Udviklingslinie og i Menneskeslægtens Civilisation — saa svarer Videnskaben roligt tilbage: saa er det eet iblandt saa mange andre Spørgsmaal, vi endnu ikke kan svare paa.

1859 fremtraadte *Charles Darwin* med sin store Bog om »Arternes Oprindelse«; og heri var ikke blot en ny og langt stærkere Begrundelse for, *at* en Udvikling havde fundet Sted — men ogsaa et stort anlagt og i Virkeligheden stærkt betagende Syn paa, *hvorfor* denne Udvikling fandt Sted; det sidste var altsaa den egentlige og særlige Darwinisme. Darwin gik ud fra som givet, at alle levende Væsner ejer en overordentlig stærk Formeringsevne og frembringer mere Afkom, end Livet normalt kan give Plads til; deraf opstaar der en Kamp for Tilværelsen; dernæst gaar han ud fra som ogsaa givet, at blandt dette Afkom er der altid en stor Forskellighed, en stor Variation; deraf kommer det, at disse forskellige ikke er lige godt egnede til Kampen, som den hvert Sted, under det for Stedet givne Kaar udkæmpes. Da der er for mange, og da disse mange ikke er lige godt egnet, vil mange af dem bukke under. Kampen for Tilværelsen besørger da, iblandt det altfor stærkt fremmyldrende Liv, en Udvælgelse, hvorved de, der er de bedst skikkede, overlever og faar Lov at forplante Slægten Og derved, at det er de bedste, de stærkeste, de til de givne Livskaar mest egnede, der faar Lov at leve, paa det Sted i hvert

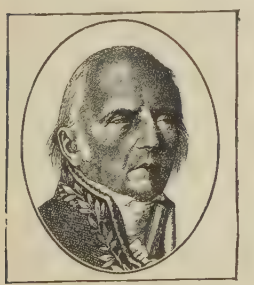

Jean Baptiste Lamarck (1744—1829).

Hugo de Vries (f. 1848).

Lamarcks Natlys (Oenohera Lamarckiana) var de Planer, Hvormed H. de Vries gjorde sine Iagttagelser over Mutationer. — Et Bed med Kimplanter, der stammer fra Frø af samme Individ, med tre i Størrelse og Farve afvigende Former.

Fald, og fortsætte Slægtens Liv — derved kommer Udviklingen i Gang, langsomt ganske vist, kun et Hanefjed rykkes frem for hvert Slægtled; men fremad gaar det; og i Jordens lange, ældgamle Historie bliver dette Udviklingen.

Betagende er baade Logikken og Storheden i Darwins Synspunkt; meget syntes saa uhyre nemt at forklares derved — saaledes den tilsyneladende saa hensigtsmæssige Tilpasning mellem de levende Væsner og de Kaar, hvorunder de lever: Polardyrenes lyse Farve; Ørkendyrenes Farve; og mange andre lignende Forhold. Det var saa nemt, som om det var et Columbus Æg; og det virkede stærkt i sin Samtid. Ikke blot bragte det selve Udviklingstanken frem til en Sejr, som Lamarck i sin Tid saa langt fra havde formaaet at skaffe den; den blev populær og anvendt langt ud over Biologiens egen Verden. Men ogsaa selve den egentlige Darwinisme, Læren om Kampen for Tilværelsen, og om dens udvælgende, dens udviklende Evne, blev grebet af mange som næsten et Tidens Budskab — vel egentlig ikke et godt Budskab, men saa i hvert Fald et for og til dem, der var de stærke og vilde sejre.

Imidlertid holdt Arvelighedsforskningen sit Indtog; og dens Kritik vendte sig ogsaa mod Darwins Forklaring. Med *Gregor Mendel* (den nyere Arvelighedslæres Grundlæg-

Bananflue.

ger fastslaas, at Arven ikke blot er underkastet bestemte Love, men at den ogsaa er i stærk Grad konservativ. Ikke mindst vor danske Landsmand, *W. Johannsens* Forsøg med Udvælgelse inden for det, han har kaldt de rene Linier, viste, at der var stærke Grænser for, hvad Udvælgelsen (Selektionen) var i Stand til at udrette.

Mere og mere indsaa man ogsaa, at Darwin paa en vis Maade var gaaet for let hen over et Hovedpunkt af saare vanskelig Art. I sig selv kan Udvælgelsen jo ikke skabe noget nyt; den kan kun, som det ligger i Ordet, vælge imellem de forskellige, de variérende Former, der allerede er; den kan udrydde de svage og de uskikkede og bevare de andre. Men hvorfra kommer selve disse Forskelligheder, denne Variation?

Darwin tog dette, som nævnt, som noget, der var givet. Men saa let gaar man i Nutiden ikke over dette. Og her har den moderne Mutationsforskning klaret Sagen, d. v. s. ikke løst Spørgsmaalet, men blot stillet det skarpere frem.

Allerede ved Aarhundredskiftet, da baade Lamarckisme og Darwinisme var ved at komme under Kritikkens skarpe Lys, og da det kneb med de faa antagelige Forklaringer paa Udviklingens egentlige Drivkræfter; da fremsatte den hollandske Videnskabsmand *Hugo de Vries* sin Mutationsteori, som siger, at det ikke alene eller mest var de smaa, af Darwin omtalte Forskelligheder eller Variationer, det kom an paa ved Udvælgelsen — men at der midt i Slægternes ellers rolige Vandring og maaske jævne, langsomme Udvikling med eet opstaar en ny Form, med væsentlig Afvigelighed fra de andre; et Spring i Udviklingen er sket, en *Mutation* er opstaaet.

Siden da er der forsket og fundet meget paa dette Omraade. En tysk Forsker, *Erwin Baur*, har i en Snes Aar arbejdet med en kendt Plante, der ogsaa dyrkes meget i vore Haver, Løvemund (Antirrhinum); han har aarlig dyrket og undersøgt mange Tusinde; han regner med, at der i hver Generation fremkommer Nydannelser, Mutationer, i næsten 10 pCt. af alle Planterne; og disse Mutationer er arvelige. — Amerikaneren *Morgan* og hans Elever har gennemført endnu større Undersøgelser over et lille Insekt, Bananfluen (Drosophila). Han har fundet ikke mindre end 400 forskellige Mutationer, d. v. s. arvelige Ændringer i Dyrenes Egenskaber. Disse Ændringer kan optræde helt uafhængige af hverandre; nogle følges ad i eet Tilfælde, andre følges i andre Tilfælde; alle Dyrets Egenskaber kan »mutere«, undergaa Ændringer.

Men hvorfra kommer disse Ændringer? I enkelte Tilfælde kan man maaske paavise, hvorledes ydre Kaar har grebet ind i Organernes Kimplasma, den Del, hvoraf Kimene dannes, og hvor i Kimene bor Generne, d. v. s. Anlæggene til Egenskaberne, der efterhaanden udfoldes. I enkelte andre Tilfælde kan Krydsninger ogsaa fremkalde saadanne Spring, Nydannelser. — Naar Variationerne eller Mutationerne er der, og, vel at mærke, naar de er arvelige — da kan Udvælgelsen, Selektionen blandt dem øve sit Arbejde. I den Forstand bliver Darwinismen i sin særlige Form stadig af en vis Gyldighed og faar Betydning for Udviklingen. Men det store, aabne Spørgsmaal er — hvorledes og hvorfor opstaar disse Variationer og Mutationer? Fra een Side vil man svare: Det er en Grundegenskab ved Livet, at det vil variere, og tilfældigt, i alle Retninger, saaledes at først Kampen for Tilværelsen kommer til at udvælge de bedst egnede blandt de mange tilfældige Variationer. Fra en anden Side vil man sige: Ja, Livet varierer; i hvert nyt Slægtled nye Former — men ikke i alle mulige tilfældige Retninger. Tværtimod: i en bestemt Retning, Livets egen; som Kuglen, udskudt af Bøsseløbet følger sin Vej, saaledes gør Livet det ogsaa.

Ingen af disse Svar tilfredsstiller helt. I Virkeligheden er det vel ogsaa saadan, at dette Spørgsmaal, saa frugtbart det i sig selv er for Videnskabens Arbejde, peger ud mod det, der er dens Grænseland.

JENS ROSENKJÆR

ISTIDENS KUNST

Isoleret Klippeparti i Vézère-Dalen i Dordogne, Midt-Frankrig. Denne stejle, imponerende Klippeknold gemmer en af Frankrigs berømteste Grotter fra Oldstenalderen, den saakaldte Font-de-Gaume, hvis 123 m lange Gange og Gallerier er smykket med malede Dyrebilleder, hvis Alder anslaas til 13—14000 Aar. I lange Rækker toner Rensdyr og Bisonokser, Istidsmandens bedste Vildt, frem paa Vægge og Lofter, mesterligt malt i dybe røde og brune Toner. Billedernes Mening har været paa magisk Maade at sikre Jægeren en god Fangst af de Dyr, han fremstiller. Grottens Indgang findes til højre i Billedet, ved Foden af den lodrette Klippevæg. Stedet har været en ypperlig Bolig, rummelig og let at forsvare; det har været beboet gennem lange Tidsrum.

Da den sidste Istid i Europa stod paa sit Højdepunkt — efter nogle Geologers Beregning for en 16—17000 Aar siden — var hele Nord-Europa dækket af en enorm sammenhængende Ismasse, hvis Sydgrænse strakte sig fra Irlands Sydspids over London, gennem Belgien og Mellem-Tyskland til Lemberg og Kiev og derfra videre mod Øst og Nord. Men foruden dette, det største Isareal, fandtes spredt over Mellem- og Syd-Europa adskillige mindre, isolerede Ispartier, hvoraf de 3 betydeligste dækkede henholdsvis Pyrenæerne, Alperne og Karpatherne. Hele Frankrig og Italien derimod, Syd-England og det meste af Spanien var isfri. I disse Lande og længere mod Øst, over Donaulandene mod det sorte Hav, har i disse fjerne Tider boet Mennesker, og hvad mere er, disse Mennesker har mestret og udøvet en Billedkunst, som eksisterer endnu den Dag i Dag, og som nok kan hensætte et Nutidsmenneske i Forbavselse.

Det gjorde den nu ogsaa, da den første Gang i vor Tid kom for en Dag, i den Grad at man ganske simpelt nægtede at acceptere den. Disse første Istidsbilleder, indridset og malet paa Væggene i den nu saa berømte Altamira-Grotte i Nord-Spanien, opdagedes ved et Tilfælde i Aaret 1879 af en spansk Amatør-Arkæolog, Don Marcellino de Sautuola, som, da han Aaret efter skrev derom paa Tryk, mødte den mest levende Mistillid hos Videnskabsmændene. Saadanne overlegent gjorte, impressionistiske Dyrebilleder kunde umulig have en saa høj Ælde. Og ærlig talt, denne Vantro var ikke saa mærkelig. Ser man historisk paa Tingen, som man jo bør, fristes man til at sige, at Sautuola, om han havde været paa Højde med sin Tids arkæologiske Viden, maaske selv vilde have tvivlet. Man maa huske, hvordan Stillingen var dengang. De ældste Kulturer, man kendte, var i det højeste 5—6000 Aar gamle, og naturalistisk Kunst ejede, mente man, hverken Ægyptere eller Assyrere; den kom først til Frembrud saa sent som i den græske Kunsts Blomstring. Kretas Kunst, som kunde have givet anden Besked, var da ukendt. Af rent kunstteoretiske Grunde maatte man fornægte Fænomenet Altamira. Den arkæologiske Horisont var dengang for Europas Vedkommende begrænset af hvad man kaldte den »geometriske« Periode i Grækenland, Tiden fra 1000 til 800 f. Kr., der med sine stive, lineære Billeder og »tekniske« (d. v. s. Flet- og Vævteknik efterlignende) Ornamenter mentes at repræsentere den europæiske Kunsts Barndomstid. Og saa præsenteredes man her for en Samling naturalistiske, veltrufne og ligefrem flot gjorte Dyrebilleder, der gjorde Fordring paa at være utalte Aartusinder ældre end den geometriske Tid og stamme fra en Periode saa fjern, at man maatte tvivle om, hvorvidt overhovedet Mennesket da eksisterede. Umuligt!

Imidlertid, Arkæologien er som bekendt et Detektivhaandværk, og den gjorde i de følgende Aar sit Arbejde i det stille. Som Detektiven saaledes arbejder Arkæologen med Spor og Efterladenskaber, der naar de bliver tilstrækkelig mange og tilstrækkelig sikre, vokser op til fældende Beviser. Saaledes gik det her. De arkæologiske Fund øgedes, og Istidens Mennesker, der saa længe havde fjælet sig for vor Tids Erkendelse, blev til sidst dømt paa Indicier til at have eksisteret. Nu ser vi det klart nok. Men det

En af Gangene i det indre af Grotten Fon-de-Gaume. Denne Gang ligger ca. 60 m. dybt i Bjerget, og først efter, at den er passeret gennem en smal Passage, se Stigen i Baggrunden begynder de egentlige Vægmalerier. Den stillestaaende Luft og uforanderlige Temperatur, som raader i disse dybtliggende Dele af Grotten, kan vi takke for, at Billederne har kunnet holde sig de mange Aartusinder igennem indtil vor Tid. De henstaar og har altid henstaaet i fuldkomment Mørke; de maa være malet ved Lys fra Stenlamper eller fra Baal. Af dette Forhold kan man slutte, at de ikke har været ment som blot Dekoration, men at de har haft den omtalte magiske Betydning.

er ikke værd at spotte Vantroen, som er et værdifuldt Element i den videnskabelige Samvittighed. Vor Tids Vildfarelser faar ogsaa engang deres Dom!

Om disse Istidsmennesker ved man nu ganske god Besked, hvordan de saa ud og hvor de færdedes, selv om Problemet, hvorfra de kom, endnu er uløst. Mennesket vil jo som bekendt stadig vide mere. Om hvad vi paa det nuværende Stadium ved om disse ældgamle Folks Racepræg og Herkomst, herom er FREM's Læsere godt orienterede gennem Artiklen i Hefte 63. Her skal vi tale lidt om Istidsfolkets Liv og Boliger og ganske særlig om dets Kunst.

»Istid« er et geologisk Udtryk. Der har været flere Istider i Europa — ved Alpernes Nordfod er tydelige Spor af 4 — men Menneskets Eksistens kan endnu ikke i sikker Sammenhæng paavises for Tider ældre end den varme Mellemperiode mellem de to sidste Istider. Arkæologernes Udtryk for den lange Tid, der falder sammen med Fremvæksten af den sidste Istids vældige Isblok hen over Nord-Europa, dens Kulmination og langsomme Tilbagegang til Nord-Skandinavien, er »Palæoliticum« d. v. s. Oldstenalderen. De franske Videnskabsmænd, som paa Grund af deres Lands Rigdom paa store Fund fra denne Tid, er de førende paa dette Omraade, har kunnet dele Oldstenalderen i to store Perioder, en ældre og en yngre, og endda kunnet findele hver af disse i 3 Underperioder, opkaldt efter de forskellige Hovedfindesteder. Den ældre palæolitiske Tid, der delvis ligger forud for den sidste Istid, har Perioderne Chelles (nær Paris), Acheul (ved Amiens) og Le Moustier (Midt-Frankrig), den yngre deles i Aurignac (Syd-Frankrig), Solutré (ved Rhôneknæet) og Madeleine (Midt-Frankrig). I den ældre palæolitiske Tid lever Neandertaleren, dette mærkelige, hæslige lille Menneske med vigende Hage og Pande, lille Hjernekasse, vældige Tænder og korte Arme og Ben; han øver ingen Kunst og hans Levevis og Redskaber har været saa primitive som vel muligt. I den yngre palæolitiske Tid derimod optræder det nye Menneske, Cro-Magnon-Manden, der i Bygning og Vækst er en virkelig, fuldt udviklet Mand, i hvem vi helst ser vor Stamfader, homo sapiens. Ham er det, som har udviklet hvad man kunde kalde en virkelig Redskabskultur og som har efterladt os sin mærkværdige Billedkunst.

Det synes, som om Mennesket i Oldstenalderens første Tider (Chelles—Acheul) har

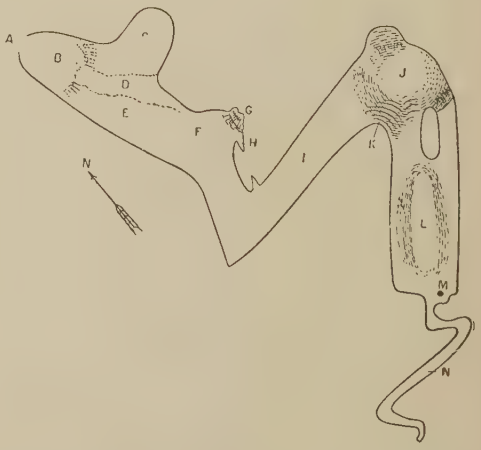

Plan over den berømte Altamira-Grotte i de kantabriske Bjerge i Nord-Spanien. Denne har en Længde af i alt 280 m og er bredere og rummeligere end de fleste andre Grotter fra Oldstenalderen. Den har paa Lofter og Vægge Mængder af prægtige Dyrebilleder. Indgangen ses foroven til venstre (A), den fører ind til et Forrum (B), hvorfra man ved at bøje til venstre naar ind til et halvrundt Sidekapel (C), hvis storartet dekorerede Loft (se Skitsen næste Billede) er Oldstenalderens navnkundigste Maleri. Altamira var den første af de malede palæolitiske Grotter, der kom for en Dag i Nutiden (1879), og dens Billeder vakte til at begynde med kun Tvivl og Skepsis hos Videnskaben. Nu er de forlængst anerkendt. Deres Alder er mindst 15000 Aar.

Skitse af Loftsdekoration i det runde „Kapel" i den spanske Altamira-Grotte. Den tidligst opdagede og stadig vel nok det berømteste af alle Oldstenalderens Malerier, „den palæolitiske Kunsts sixtinske Kapel" som Entusiaster har kaldt det. Loftsfladen er tæt bedækket af fortrinligt tegnede, i flere Farver lagte Dyrefigurer, som man ser, mest Bisonokser, men ogsaa Hest, Vildsvin og Hund. Det pragtfulde Billede af den sammensunkne Bisontyr, der vil være FREM's Læsere bekendt fra Omslagsbilledet paa Hefte 63, er herfra, ligesaa den i det følgende afbildede, springende Vildorne. Altamira-Grottens Indgang er lille, snæver og halvt skjult af senere Tiders Nedstyrtninger, et Forhold, der imidlertid kun er af det gode; saa meget mindre udsættes nemlig de berømte Fresker indenfor for Luftens Paavirkning.

foretrukket at leve paa aabne Bosteder i det fri. Klimaet var da endnu varmt. Men efterhaanden som de uhyre Ismasser nærmer sig, og Mellem-Europas Sletter bestryges af Ispust baade fra Nord og Syd, har Manden søgt Ly under fremludende Klippehæld — hvad Franskmændene kalder abri, et »Ly« — eller, endnu bedre, i de udstrakte naturlige Grotter og Huler, der findes saa mange Steder i Frankrig og Nord-Spanien, f. Eks. ved Pyrenæernes Skraaninger og paa de midtfranske Kalkstensplateauer i Dordogne. Saadanne Grotter aabner sig ofte ud mod Floddale, de kan strække sig flere Hundrede Meter ind i Klippen med lunefulde Bugtninger og Sidearme, med Indsnævringer og ikke sjældent imponerende »Sale«, »Kapeller« og lange Gallerier. I disse Huler er det, man finder Istidsfolkets Affaldsdynger, ofte i tykke Lag, sværtet af Trækul og opfyldt af Knoglerester og Redskaber af Flint og Ben. Saadanne Lag kan være adskilt af »sterile« (golde) Bælter, helt uden Kulturrester, kun bestaaende af vandaflejret Ler og Sand; de repræsenterer Tidsrum uden Beboelse. Undertiden veksler Menneskeaffaldet med trækulsløse Lag, der kun viser Rester af Vilddyr, Grottebjørn og Grotteløve; Rovdyrene har forjaget Mennesket. Nogen ligefrem Idyl har Grottelivet næppe været.

Istidsmanden har hverken kendt Agerbrug eller Kvægavl; han har ikke forstaaet den Kunst at slibe Flint eller den endnu nyttigere at brænde Ler til Potter. Der skulde endnu gaa Aartusinder, før Mennesket naaede saa vidt. Men han kunde hugge sig Økse- og Spydblade og Skrabeknive af Flint, lave sig Stave, Harpunspidser og Prene af Hjortetak og Ben, han kendte baade Kastetræ og Bue. Han var først og fremmest en vældig Jæger, og paa Vildt manglede det ham sandelig ikke.

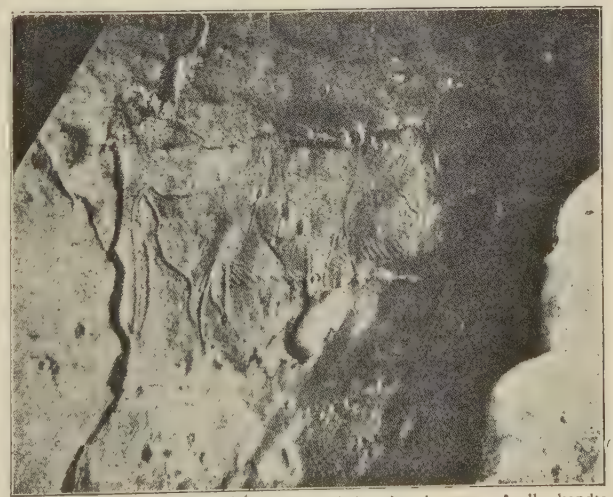

Vægflade fra Niaux-Grotten i Syd-Frankrig, den længste af alle kendte palæolitiske Grotter, over 1400 Meter i samlet Maal, men ikke saa rig paa Billeder som mange af de andre. Ristningen forestiller en Bison, der er saaret i Siden af flere Spyd, og den skal sikkert ikke forstaas blot som en Fremstilling af en tilfældig Jagtepisode, men den er det billedlige Udtryk for Jægerens hede Ønske om Jagtheld. Teknisk interessant er det, at Saarene i Dyrets Side udgøres af naturlige Huller i Klippen, der paa denne Maade behændigt er udnyttet af Kunstneren. Paa tilsvarende Maade er Altamira-Grotten og andre Steder tilfældige Fremspring i Klippevæggen indgaaet som Led i Billedet og har undertiden ligefrem skabt Reliefvirkning.

Ridstetegning paa et Benstykke fra Teynt i Dordogne, Midt-Frankrig. En vældig Række af Rener, en hel uoverskuelig Hjord. Det er den graadige og sultne Jægers herlige Drømmesyn, der her er fasholdt med faa, lette og sikre Streger, et ikke uden Grund berømt lille Stykke.

Selv om man ikke havde Knoglerestene i Fundenes Affaldslag at holde sig til, vilde man alene af Billederne paa Grottevæggene, hvorom vi straks skal tale, kunne vide meget nøje, hvad Slags Vildt det var, Istidsmanden jagede, levede af eller værgede sig mod. Den Dyreverden, der omgav ham, bestod ikke alene af den, der nu befolker de arktiske Egne: Rensdyr, Moskusokse, Polarræv, Snehare, og af den, der nu holder til i Alperne: Stenbuk, Gemse, Murmeldyr, men ogsaa af Steppedyr som Antilope og Hest, Rovdyr som Løve, Bjørn og Ulv, og endelig fortrinsvis Storvildtet. Bisonoksen, Næsehornet og den mægtige, nu uddøde Urelefant, den langhaarede Mammut, var hans Naboer, mere eller mindre farlige og frygtede, eller nyttige og eftertragtede. Dette Vildt har spillet en enorm Rolle i Istidsmenneskets Liv. Hans Jagt var intet Tidsfordriv, den var selve Livsopholdet, enten som Fangst eller Selvforsvar; Dyrene har været Grundlaget for hans Eksistens. Dette maa stærkt understreges. Det er denne Opfattelse, der giver os den eneste rette Baggrund til Forstaaelse af den mærkværdige Billedkunst, der øvedes af Istidsmanden, naar han sad hjemme i sin Grotte.

Vi finder nemlig paa Grotternes Vægge og Lofter fremstillet de allerfleste af disse nævnte Dyr, enkeltvis eller i lange Rader, det ene Dyrebillede staar ovenover eller inden i det andet. Fremstillingsmaaden er som Regel denne: Indhugning af den ydre Konturlinie, nu og da ogsaa af visse Inderlinier, og derefter Maling, enten kun som Schattering eller helt igennem Dækning af Inderfladen med Farve. Disse Farver er dybtrøde, brune, graa og sortagtige, altid holdt i en mørk Skala. Den uregelmæssige Klippeflade er sjældent forsøgt udjævnet; derimod er undertiden visse generende Fremspring og Ujævnheder meget snildt og behændigt komponeret ind i Dyrefremstillingerne og saaledes neutraliseret.

To Mamutbilleder fra en Væg i Grotten Font-de-Gaume i Midt-Frankrig. Mamutten er ofte afbildet af Istidens Jægere, dog ikke saa tit som Bisonen og Renen. Den er altid opfattet med skarp Karakteriseringsevne, undertiden, som her, ikke uden et vist godmodigt Lune. En højst paafaldende Fremtoning har den jo unægtelig ogsaa været med sin høje Kalot og svære Hængepels om Benstolperne. Nogle Forskere mener, at Mamutten i Oldstenalderen indvandrede fra Asien til Europa.

Her oprulles hele Istidsmandens Dyreverden for os, og det er aldeles mageløst, saa han har kendt den og taget den paa Kornet. Den laadne Mammut stolprer af Sted karikaturagtig i al sin Tykhudsmægtighed, dog trods de frygtindgydende Stødtænder godmodig at se paa som en Bedstefar. Truende staar den puklede Bisontyr med glimtende, onde Øjne, den springer i Vildskab eller segner i Dødskamp (se Omslaget Hefte 63), Bjørnen labber af Sted, de kronede Rensdyr græsser i Flok, Vildsvin, Heste og Vildokser springer og løber, og Ulven sniger sagtelig sin Sti. Yndlingsvildtet, ser man snart, er Bison og Ren. Atter og atter er disse to foreviget; i hele Hjorde, snesevis, myldrer de frem i Grotternes lange Gallerier og under »Salene«s brede Lofter. De klassiske Navne blandt de malede palæolitiske Grotter er Altamira i de nordspanske, kantabriske Bjerge, Font-de-Gaume, Les Combarelles og La Mouthe i Dordogne og den mægtig lange (1400 m) Niaux-Grotte i Syd-Frankrig. Men i alt kendes fra det hele europæisk-palæolitiske Omraade vel et halvt Hundrede malede Grotter.

Disse Billeder rejser et dobbelt Spørgsmaal. Først et stilhistorisk eller om man vil et teknisk, det samme nemlig som blev stillet med saa megen Skepsis straks ved Bil-

ledernes første Opdukken i vor Tid: hvorledes er et saadant naturalistisk Mesterskab muligt i hine fjerne Tider, da al anden højere menneskelig Virken endnu var ufødt eller dog i sin Vorden? Det andet retter sig mod Billedernes Betydning: hvad er egentlig Meningen med dem?

Til det første Spørgsmaal maa bemærkes, at det i Sandhed vilde være besynderligt, om disse i deres Art fuldendte Billeder var fremtraadt forudsætningsløst og pludseligt. Det var det, der til at begynde med gjorde dem ubegribelige for Nutiden. Alting i denne Verden har sin Rod og sin Vækst, og hvad er Videnskab andet end at finde ud af, hvordan et Fænomen er blevet til. Og det har nu virkelig vist sig, at disse Grottebilleder, som alt andet i Kunsthistorien, har deres Udviklingshistorie. Den fortjenstfulde franske Palæolitiker, Abbé Breuil, er den, der har set det. Disse Billeders impressionistiske Lethed og Sikkerhed, parret med en forbavsende Realisme, er i Virkeligheden den modne Frugt af en aarhundredlang Stiludvikling. Breuil har paavist, at de ældste Billeder er blotte Konturristninger i Klippen, dybt graverede, men summariske og primitive Stregtegninger uden Farve over Inderfladen. Det næste Trin anvender rigeligere Farve, kender baade Skravering og Punktering og er mere omhyggelig i Tegningens Detailler. Det tredie Trin lægger Vægten paa Gravering ogsaa af visse Inderlinier og anvender tyk Farve uden synderlig Schattering. Det fjerde og sidste Stadium endelig mestrer baade Gravering, Farvelægning og Schattering til Fuldkommenhed og raader for første Gang frit over hele den anvendte Farveskala. Selv om nu denne korte Fremstilling er skematisk, saa træffer den utvivlsomt i Hovedsagen det Rette ved at vise, at her, som overalt ellers, kun den gradvise Udvikling fører til det fuldkomne. Til den, der stadig undrer sig og ikke tilfredsstilles ved den Forklaring, er der ikke andet at sige end: Herregud, de Mennesker har haft Talent! Den Race har haft Øje og Sans for Fladekunst. Hvorfor ser vi f. Eks. i 2. Aartusind f. Kr. i Kretas Bronzealder en levende, ligefrem vidunderlig Livskraft og Naturalisme i Kunst og Ornamentik samtidig med, at i det nære Ægypten en stærk og traditionsbunden Stilisering var enehersken-de? Hvad anden Forklaring, end at de to Folk nu engang var bundforskellige i det kunstneriske Anlæg. Oldstenalderens Folk har haft en medfødt kunstnerisk Evne, hvortil vi ikke finder Magen før efter Aartusinders Forløb i Forasien og Ægypten.

Staaende nøgen Kvinde med et Horn i Haanden. Stenrelief fra Laussel i Dordogne. Hun er meget fed, men dog knap saa uformelig som adskillige andre palæolitiske Kvindebilleder. Om vi her har et Gudebillede for os eller, som nogle mener, en til Guddommen ofrende Kvinde, er umuligt at afgøre. I den vanskelige Kunst at gengive Menneskefiguren naaede Istidens Folk ikke tilnærmelsesvis saa højt som i deres Dyrebilleder.

Elfenbensstatuette af en staaende, nøgen Kvinde, fra Lespugue, Syd-Frankrig. Et typisk Eksempel paa den palæolitiske Kunsts mærkelige, utroligt fede Kvindeskikkelser (en anden, den ganske groteske, saakaldte „Venus fra Willendorf" er afbildet i FREMs Hefte 63). Hvad Meningen har været med denne barokt udviklede Fedme, maa staa hen i det uvisse. Nogle foreslaar Frugtbarhedsgudinder, andre den primitive Mands Kvindeideal, andre igen ser i dem simpelthen naturalistiske Billeder af Tidens Kvinder. Det første er maaske nok det troligste.

Hvad betyder Billederne? Pynt, blot Udsmykning, vil man vel svare. Men det gaar ikke. De fleste af dem er nemlig anbragt saa dybt ind i Grotternes bælgmørke Gallerier, at de umulig kan være ment som Dekoration. De maa være blevet malet ved Lys fra Lamper — saadanne er fundet — eller fra Baal og utvivlsomt i en bestemt praktisk Hensigt. Forklaringen er Jagtmagi. Jægeren

Hoved af en Elfenbensstatuette af en Kvinde, fra Brassempouy i Departementet, Les Landes. Det smukkeste Menneskehoved fra Istidskunsten, med et roligt og værdigt Præg, mindende om den langt senere ægyptiske Kunst, men højst sandsynligt har ogsaa hun haft den sædvanlige overfede Krop.

har villet sikre sig heldig Fangst af det dyrebare Vildt ved forud at aftegne dette eller Jagten paa det; derved fik han Magt til at tvinge Dyret, og derfor er det bedste og nyttigste Vildt, Renen og Bisonen, saa ofte og saa talrigt afbildet. — Denne Art Erhvervsmagi er ikke ukendt blandt vor Tids Naturfolk, og den er det sikkert, der ligger bag ved alle disse Billeder. Hvordan en saadan Idé kan tænkes opstaaet første Gang i et primitivt Menneskes Hjerne har engang en dansk Forsker, Prof. Blinkenberg, ytret sig om i et meget anskueligt Eksempel. Tænk Dem, siger han, Jægeren paa Lur, uset af Vildtet, der nærmer sig; Solen kaster Dyrets Skygge hen paa Klippefladen, saa at Jægeren øjner den, før han ser Dyret selv; efter heldig Jagt tænker Jægeren over Sagen og hvad er naturligere end at mene, at Billedet paa Klippevæggen har hidkaldt Dyret? — At saaledes Magien har været den drivende Kraft ved Billedernes Udførelse, forhindrer jo ingenlunde, at kunstnerisk Sans og Jægerøjets Glæde har virket med. Det hellige Øjemed forklarer ogsaa, hvorfor Billederne ofte er saa paafaldende dybt og godt gemt; for os en heldig Omstændighed, da de kun netop ved den stille Luft og ensartede Temperatur i Bjergets Indre har kunnet bevares gennem de mange Aartusinder.

Grottemalerierne er Istidsmenneskets største kunstneriske Ydelse. Men han har ogsaa arbejdet i mindre Format. Hans Redskaber og Vaaben kan være prydet med de mest henrivende Graveringer og Udskæringer, næsten altid forestillende hans kære, eftertragtede Vildt. At Magien ogsaa her spiller en Rolle, er indlysende. Se engang det her afbildede Benstykke fra Teyat i Dordogne. Er det ikke, som man hører den sultne Jægers Bøn: giv mig mange, mange Rener, Rener, Rener, Rener .... indtil det dejlige Dyr fortoner sig i det fjerne i en uendelig Rad af utalte Takker. Det er ren Ekspressionisme!

I Beundring for Istidskunstneren har man dog ikke glemt at forekaste ham svigtende Kompositionsevne. Og det er rigtigt. Den lille omtalte Tegning fra Teyat og de 2 Rener fra Font-de-Gaume er de Billeder, der kommer nærmest til, hvad vi forstaar ved Komposition. Men de er Undtagelser. Istidskunsten er som al primitiv Kunst begrænset til det enkelte Fænomen og Gentagelsen deraf.

Ogsaa Relief og Rundskulpturer, omend i lille Format, magtede Istidsmennesket, saaledes som adskillige aldeles fortrinlige Heste- og Bisonfigurer vidner om.

Dyrefremstillingen er denne gamle Kunsts Glæde og virkelige Emne. Hverken Planteornamentikken eller Menneskefiguren er lykkedes for den. Her svigter Evnen. Bekendtest blandt Istidens Menneskebilleder er de mange Statuetter og Relieffer, der forestiller nøgne Kvinder af en saa mægtig Legemsfylde, at det maa vække Forbavselse og Lede hos et Nutidsmenneske. Forklaringerne paa, hvad disse overfede Kvinder er og betyder, har været mange: frodige Frugtbarhedsgudinder? Idealet for det vilde og primitive Mandsbegær? naturalistisk Gengivelse af Grottebeboerens stillesiddende, fedt og godt levende Kvinde? (en Tolkning, som ikke har undladt at vække Forargelse hos moderne Fremskridtskvinder). Den eneste af disse smaa Friskulpturer, der giver en efter vor Smag værdig og tiltalende Kvindefremstilling er det lille, her afbildede Hoved fra Les Landes, udført i en rolig, om ægyptisk Kunst mindende Stil; om dog Kroppen har svaret hertil, turde vist være tvivlsomt.

Istidens Kunst har unægtelig ved sin uhyre Ælde en egen Tiltrækning. Det er kun halv Sandhed at sige, at dens Dyrebilleder har deres Værd i sig selv. Dens mærkværdige kulturelle Baggrund, det, hvorom den vidner, at Menneskets Evne til kunstnerisk Skaben eksisterede stærk og levende i saa fjern en Tid, er dog vel det, der giver den dens største Interesse.

J. Brøndsted

TYSK

XIX

1.

Sehr ver|ehrte Leser und Leserinnen! Sie werden uns gütigst ver|zeihen, dass wir Ihnen nichts mehr von H. und seiner Fa|milie be|richten. Wir lassen sie wieder in der Finsternis ver|schwinden, aus der wir sie ge|zogen haben. Sie sind Helden des Alltags und haben das Recht zu ver|langen, dass wir sie ge|währen lassen. Mögen sie lange leben und zu|frieden sein! —

Es ist einer unserer heissesten Wünsche, dass Sie hierdurch etwas ge|lernt haben mögen. Ohne Zweifel ist Ihnen manches dunkel ge|blieben. Die volle Klarheit über den Bau einer fremden Sprache lässt sich nicht im Handumdrehen ge|winnen. Wer sich aber Mühe geben will, wird Stunde für Stunde vorwärts kommen. —

Dieser kleine Kursus hat Ihnen in erster Linie eine *Anregung* zu weiterer Arbeit sein sollen. „Das hat ja keinen Zweck," wird einer viel|leicht sagen. Sprechen Sie nicht so! Keiner weiss, wann der Tag kommt, wo er bitter be|reuen muss, dass er dieses oder jenes nicht ge|lernt hat. Die Zeit er|hebt immer mehr Ansprüche an den Menschen. Je besser ge|rüstet man ist, um so leichter der Kampf ums Dasein.

2.

Oversættelse:

Ærede Læsere og Læserinder! De vil venligst undskylde os, at vi ikke beretter Dem mere om H. og hans F. Vi lader dem atter forsvinde i det Mørke, af hvilket vi har draget dem frem. De er Hverdagens Helte og har Ret til at forlange, at vi lader dem skøtte sig selv. Gid de maa leve længe og være tilfredse. — Det er et af vore varmeste Ønsker, at De maa have lært noget herved. Uden Tvivl er meget forblevet Dem dunkelt. Den fulde Klarhed over et fremmed Sprogs Bygning kan man ikke faa i en Haandevending. Men den, der vil gøre sig Anstrengelse, vil Time for Time komme fremad. — Dette lille Kursus har i første Linie skullet være Dem en *Tilskyndelse* til videre Arbejde. „Det er jo ikke til nogen Nytte," vil en maaske sige. Tal ikke saaledes! Ingen ved, hvornaar den Dag kommer, da han bittert maa angre, at han ikke har lært dette eller hint. Tiden stiller stadig flere Fordringer til Mennesket. Jo bedre rustet man er, desto lettere (er) Kampen for Tilværelsen.

3.

Dass Deutsch und Dänisch nahe ver|wandte Sprachen sind, werden Sie ge|wiss ent|deckt haben. In vorgeschichtlicher Zeit war der Unterschied viel ge|ringer. Dass die beiden Sprachen heute noch ein|ander so ähnlich sind, ist der grossen Menge von Wörtern zu ver|danken, die im Mittelalter be|sonders aus Norddeutschland in die dänische Sprache ge|drungen sind, z. B. (= zum Beispiel) Ritter, Lanze, Krieg, Schuhmacher, Arbeit, Jammer, reisen, wandern usw. — Wie wir in den ver|schiedenen Teilen unseres Landes ver|schiedene Mundarten sprechen, so spricht in Deutschland der Bayer eine Sprache, die der Mecklenburger gar nicht ver|steht, und umgekehrt. Und bei Köln und Breslau sprechen sie wiederum ganz anders. Selbst die Schriftsprache der be|deutendsten Schriftsteller weist oft grosse landschaftliche Unterschiede auf.

4.

Oversættelse:

At Tysk og Dansk er nær beslægtede Sprog, vil De sikkert have opdaget. I forhistorisk Tid var Forskellen meget ringere. At de to Sprog endnu i Dag ligner hinanden saa meget, skyldes den store Mængde af Ord, som i Middelalderen særlig fra Nordtyskland er trængt ind i det danske Sprog, f. Eks. Ridder, Lanse, Krig, Skomager, Arbejde, Jammer, rejse, vandre osv. — Ligesom vi i de forskellige Dele af vort Land taler forskellige Dialekter, saaledes taler i Tyskland Bajreren et Sprog, som Mecklenborgeren slet ikke forstaar, og omvendt. Og ved K. og B. taler de atter ganske anderledes. Selv de betydeligste Forfatteres Skriftsprog opviser ofte store provinsielle Forskelle.

5.

Nøgle til XVIII 5.

Guten Tag, liebe Schwägerin! Wie be|findest du dich? Sehr gut! Das freut mich. Wo ist mein Bruder? Er ist im Garten, er be|giesst die Blumen. Bleibst du hier oder gehst du spa|zieren? Ich bleibe hier, bis Ida kommt. Sie zieht sich an. Ich wollte aber nicht so|lange oben bleiben, deshalb ging ich. Wenn das Wetter nicht schlecht wird, werden (el. wollen) wir heute nachmittag nach R. reisen, wo ich einen alten Be|kannten habe. Meine Frau wollte lieber nach K., da sind wir ja aber so oft ge|wesen. Glaubst du, dass ihr mitreisen könnt? Viel|leicht. Ich muss aber erst mit meinem Mann da|rüber sprechen. Ich weiss ja nicht, was für Pläne er hat. Er sagte ja gestern, dass er heute am liebsten zu Hause bleiben *wolle;* er *habe* so viel zu tun. Er *glaube* auch nicht, dass es recht *sei,* das Haus zu ver|lassen. Er *habe* schon so viel Arbeit ver|säumt. So viele Aufträge *seien* ge|kommen und er *müsse* heute mindestens fünfzig Briefe schreiben.

XX

Und nun zum Schluss ein Bruchstück aus der Novelle „Immensee" von *Theodor Storm.* Es wäre schön, wenn Sie das meiste verstehen könnten, ohne die Übersetzung zu benutzen.

Die Kinder.

Bald trat die anmutige Gestalt eines kleinen Mädchens zu ihm. Sie hiess Elisabeth und mochte fünf Jahre zählen; er selbst war doppelt so alt. Um den Hals trug sie ein rotsei-

denes Tüchelchen; das liess ihr hübsch zu den braunen Augen.

„Reinhard," rief sie, „wir haben frei, frei! Den ganzen Tag keine Schule, und morgen auch nicht."

Reinhard stellte die Rechentafel, die er schon unterm Arm hatte, flink hinter die Haustür, und dann liefen beide Kinder durchs Haus in den Garten und durch die Gartenpforte hinaus auf die Wiese. Die unverhofften Ferien kamen ihnen herrlich zustatten. Reinhard hatte hier mit Elisabeths Hilfe ein Haus aus Rasenstücken aufgeführt; darin wollten sie die Sommerabende wohnen; aber es fehlte noch die Bank. Nun ging er gleich an die Arbeit; Nägel, Hammer und die nötigen Bretter lagen schon bereit. Währenddessen ging Elisabeth an dem Wall entlang und sammelte den ringförmigen Samen der wilden Malve in ihre Schürze; davon wollten sie sich Ketten und Halsbänder machen; und als Reinhard endlich trotz manches krummgeschlagenen Nagels seine Bank dennoch zustande gebracht hatte und nun wieder in die Sonne hinaustrat, ging sie schon weit davon am anderen Ende der Wiese.

„Elisabeth!" rief er, „Elisabeth!" und da kam sie, und ihre Locken flogen. „Komm," sagte er, „nun ist unser Haus fertig. Du bist ja ganz heiss geworden; komm herein, wir wollen uns auf die neue Bank setzen. Ich erzähl' dir etwas."

Dann gingen sie beide hinein und setzen sich auf die neue Bank. Elisabeth nahm ihre Ringelchen aus der Schürze und zog sie auf lange Bindfäden; Reinhard fing an zu erzählen: „Es waren einmal drei Spinnfrauen — —"

„Ach," sagte Elisabeth, „das weiss ich ja auswendig; du musst auch nicht immer dasselbe erzählen."

Da musste Reinhard die Geschichte von den drei Spinnfrauen steckenlassen, und statt dessen erzählte er die Geschichte von dem armen Mann, der in die Löwengrube geworfen war.

„Nun war es Nacht," sagte er, „weisst du? ganz finstere, und die Löwen schliefen. Mitunter aber gähnten sie im Schlaf und reckten die roten Zungen aus; dann schauderte der Mann und meinte, dass der Morgen komme. Da warf es um ihn her auf einmal einen hellen Schein, und als er aufsah, stand ein Engel vor ihm. Der winkte ihm mit der Hand und ging dann gerade in die Felsen hinein."

Elisabeth hatte aufmerksam zugehört. „Ein Engel?" sagte sie. „Hatte er denn Flügel?"

„Es ist nur so eine Geschichte," antwortete Reinhard; „es gibt ja gar keine Engel."

„O pfui, Reinhard!" sagte sie und sah ihm starr ins Gesicht. Als er sie aber finster anblickte, fragte sie ihn zweifelnd: „Warum sagen sie es denn immer? Mutter und Tante und auch in der Schule?"

„Das weiss ich nicht," antwortete er.

„Aber du," sagte Elisabeth, „gibt es denn gar keine Löwen?"

„Löwen? Ob es Löwen gibt! In Indien; da spannen die Götzenpriester sie vor den Wagen und fahren mit ihnen durch die Wüste. Wenn ich gross bin, will ich einmal selber hin. Da ist es viel tausendmal schöner als hier bei uns; da gibt es gar keinen Winter. Du musst auch mit mir. Willst du?"

„Ja," sagte Elisabeth; „aber Mutter muss dann auch mit, und deine Mutter auch."

„Nein," sagte Reinhard, „die sind dann zu alt, die können nicht mit."

„Ich darf aber nicht allein."

„Du sollst schon dürfen; du wirst dann wirklich meine Frau, und dann haben die anderen dir nichts zu befehlen."

„Aber meine Mutter wird weinen."

„Wir kommen ja wieder," sagte Reinhard heftig; „sag' es nur gerade heraus: Willst du mit mir reisen? Sonst geh' ich allein; und dann komme ich nimmer wieder."

Der Kleinen kam das Weinen nahe. „Mach' nur nicht so böse Augen," sagte sie; „ich will ja mit nach Indien."

Reinhard fasste sie mit ausgelassener Freude bei beiden Händen und zog sie hinaus auf die Wiese. „Nach Indien, nach Indien!" sang er und schwenkte sich mit ihr im Kreise, dass ihr das rote Tüchelchen vom Halse flog. Dann aber liess er sie plötzlich los und sagte ernst: „Es wird doch nichts daraus werden; du hast keine Courage."

— — „Elisabeth! Reinhard!" rief es jetzt von der Gartenpforte. „Hier! Hier!" antworteten die Kinder und sprangen Hand in Hand nach Hause.

Oversættelse:

Snart traadte en lille Piges yndige Skikkelse hen til ham. Hun hed E. og kunde vel være fem Aar. Han selv var dobbelt saa gammel. Om Halsen bar hun et lille Tørklæde af rød Silke; det klædte hende nydeligt til de brune Øjne. „R.," raabte hun, „vi har fri! Ingen Skole hele Dagen, og heller ikke i Morgen." R. stillede Regnetavlen, som han allerede havde under Armen, hurtigt om bag Gadedøren, og

aa løb begge Børnene gennem Huset ind i Haven og gennem Havelaagen ud paa Engen. Den uventede Ferie passede dem ypperligt. R. havde her med E.'s Hjælp opført et Hus af Græstørv; deri vilde de bo i Sommeraftenerne; men Bænken manglede endnu. Nu tog han straks fat paa Arbejdet; Søm, Hammer og de nødvendige Brædder laa allerede parat. Imens gik E. langs Volden og samlede den vilde Malves ringformede Frø i sit Forklæde; deraf vilde hun lave Kæder og Halsbaand; og da R. endelig trods mangt et Søm slaaet krumt alligevel havde faaet sin Bænk færdig og nu atter traadte ud i Solen, gik hun allerede langt derfra ved den anden Ende af Engen. „E.!" raabte han, „E.!" og saa kom hun, og hendes Lokker flagrede. „Kom," sagde han, „nu er vort Hus færdigt. Du er jo blevet helt varm; kom herind, vi vil sætte os paa den nye Bænk. Jeg fortæller dig noget." Saa gik de begge ind og satte sig paa den nye Bænk. E. tog sine smaa Ringe ud af Forklædet og trak dem paa lange Sejlgarnssnore; R. begyndte at fortælle: „Der var engang tre Spindersker — —." „Aa!" sagde E., „den kan jeg jo udenad; du skal heller ikke altid fortælle det samme." Saa maatte R. lade Historien om de tre Spindersker være, og i Stedet for den fortalte han Historien om den stakkels Mand, der var kastet i Løvekulen. „Nu var det Nat," sagde han, „forstaar du? en fuldstændig mørk, og Løverne sov. Men undertiden gabede de i Søvne og rakte de røde Tunger ud; saa gøs Manden og troede, at Morgenen kom. Da blev der paa een Gang et klart Skær rundt om ham, og da han saa op, stod en Engel for ham. Han vinkede til ham med Haanden og gik saa lige ind i Klipperne." E. havde hørt opmærksomt efter. „En Engel?" sagde hun. „Havde han da Vinger?" „Det er bare en Historie," svarede R.; „der er jo slet ingen Engle." „Fy, R!" sagde hun og saa ham stift ind i Ansigtet. Men da han saa mørkt paa hende, spurgte hun ham tvivlende: „Hvorfor siger de det saa altid? Mor og Tante og ogsaa i Skolen?" „Det ved jeg ikke," svarede han. „Men du," sagde E., „findes der da slet ingen Løver?" „Løver? Om der findes Løver! I Indien; der spænder Afgudspræsterne dem for Vognen og kører med dem gennem Ørkenen. Naar jeg bliver stor, vil jeg selv engang derhen. Der er der mange Tusinde Gange kønnere end her hos os; der har de slet ingen Vinter. Du skal ogsaa med mig. Vil du?" „Ja," sagde E.; „men saa skal Mor ogsaa med, og din Moder ogsaa." „Nej," sagde R., „de er da for gamle, de kan ikke komme med" „Men jeg maa ikke alene" „Du skal nok faa Lov; du bliver da virkelig min Kone, og saa har de andre intet at befale over dig." „Men min Moder vil græde." „Vi kommer jo igen," sagde R heftig, „sig det bare rent ud: Vil du rejse med mig? Ellers tager jeg af Sted alene; og saa kommer jeg aldrig igen." Den lille var nær ved at græde. „Lav dog ikke saa vrede Øjne," sagde hun; „jeg vil jo med til Indien." R. greb hende med overgiven Glæde ved begge Hænder og trak hende ud paa Engen. „Til Indien, til I.!" sang han og svang sig rundt med hende, saa det lille røde Tørklæde fløj af hendes Hals Men saa slap han hende pludselig og sagde alvorligt: „Der bliver dog ikke noget ud af det; du har ingen Kurage." — — „E! R.!" lød det nu fra Havelaagen. „Her! Her!" svarede Børnene og løb hjem Haand i Haand.

Tysk Nationalsang.

(Af *Hoffmann von Fallersleben.*)

Deutschland, Deutschland über alles,
Über alles in der Welt,
Wenn es stets zu Schutz und Trutze
Brüderlich zusammenhält;
Von der Maas bis an die Memel
Von der Etsch bis an den Belt —
Deutschland, Deutschland über alles,
Über alles in der Welt!

Deutsche Frauen, deutsche Treue,
Deutscher Wein und deutscher Sang
Sollen in der Welt behalten
Ihren alten schönen Klang,
Uns zu edler Tat begeistern
Unser ganzes Leben lang —
Deutsche Frauen, deutsche Treue,
Deutscher Wein und deutscher Sang!

Einigkeit und Recht und Freiheit
Für das deutsche Vaterland —
Danach lasst uns alle streben
Brüderlich mit Herz und Hand!
Einigkeit und Recht und Freiheit
Sind des Glückes Unterpfand —
Blüh' im Glanze dieses Glückes,
Blühe, deutsches Vaterland!

stets: stadig. *Schutz und Trutz:* Forsvar og Angreb. *Belt:* Østersøen, det „baltiske Hav". *Frauen:* Kvinder. *Treue:* Trofasthed. *Tat:* Daad. *Unterpfand:* Pant. *blühen:* blomstre.

Epigramme.

1.

Seh' ich die Werke der Meister an,
So seh' ich das, was sie getan;
Betracht' ich meine Siebensachen,
Seh' ich, was ich hätt' sollen machen.

2.

Alles in der Welt lässt sich ertragen,
Nur nicht eine Reihe von schönen Tagen.
(Goethe.)

3.

Willst du dich selber erkennen,
so sieh, wie die andern es treiben.
Willst du die andern verstehn,
blick in dein eigenes Herz.

4.

Kannst du nicht allen gefallen,
durch deine Tat und dein Kunstwerk,
Mach' es wenigen recht;
vielen gefallen ist schlimm. *(Schiller.)*

1. Ser jeg paa Mestrenes Værker, saa ser jeg det, de har gjort; betragter jeg mit Krimskrams, ser jeg, hvad jeg skulde have gjort. — 2. Alt i Verden kan man bære, kun ikke en Række gode Dage. — 3. Vil du erkende dig selv, saa se, hvordan de andre bærer sig ad. Vil du forstaa de andre, se ind i dit eget Hjerte. — 4. Kan du ikke behage alle ved din Daad og dit Kunstværk, saa gør faa tilpas; at behage mange er slemt.

ENGELSK

Da Kaptajn E. V. Maxwell, der paabegyndte dette Kursus, desværre for nogen Tid siden afgik ved Døden, har Redaktionen maattet bede en anden engelskkyndig Lærer om at afslutte dette. Vedkommende, der har sat sig grundig ind i Kursus'et, har sendt os nedenstaaende som Afslutning paa dette.

Ved Gennemlæsning af disse 40 Timer er det mest iøjnefaldende den Mængde af forskelligartede Gloser, som Læseren maa have lært. Dette er en meget vigtig Ting ved fortsat Selvstudium, og paa Grundlag af dette tør man rolig fremsætte følgende Regler til den Læser, der har fulgt Kursus'et gennem de forskellige Lektier.

Vil man selv lære sig et Sprog, er det vigtigste af alt at læse. Fremfor alt maa man til at begynde med læse Blade, Magasiner og lettere Romaner, det udvider yderligere Ens Gloseforraad og indstiller En paa de almindeligst forekommende Sætninger og Vendinger i Sproget. For Øjeblikket stiller det sig saa heldigt, at man i enhver Boglade Landet over kan faa saa godt som alle engelske Romaner, baade ældre og nyere, i Tauchnitz Udgaven, der kun koster ca. 1.80 Kr. De kan selvfølgelig ogsaa faa Bøgerne i andre billige Udgaver, som f. Eks. Collin's Udgave i de smaa gule Bind til ca. 80 Øre. Inden vi gaar over til at give en Liste over de Romaner, man bør begynde med, er der et Par almindelige Regler, vi gerne vilde have Lov at indprente Læseren.

Naar De begynder paa en Bog, maa De ikke hvert Øjeblik lade Dem standse eller skræmme af Gloser, De muligvis ikke kender. Det trætter og hæmmer En ustandseligt at skulle slaa op i et Leksikon, men der er en god, gammel Regel, der siger, at de to første Gange man træffer en Glose, man ikke kender, skal man gaa hen over den og haabe af Sammenhængen at kunne gætte sig til, hvad den betyder, men sker det tredje Gang, bør man slaa den op.

Dernæst vil vi ogsaa raade Dem til, hvis De har Tid, Lyst og Raad, at tage en 8—10 Timer hos en Lærer, saafremt De gerne vil have Sproget ind gennem Øret foruden gennem Øjet.

Og endnu er der et Raad, som ikke er at foragte: Lær en 10—15 Linjer udenad hver Dag. Og De behøver ikke at indvende, at De ikke har Tid, for De kan sætte det Stykke, De vil lære udenad, fast paa Væggen med to Tegnesøm i Deres Soveværelse, og medens De klæder Dem paa, kan De gøre det lille Ekstraarbejde, der ved Selvstudium betyder mere end noget andet, fordi De paa den Maade hamrer Sætninger og Vendinger fast i Deres Hjerne. Selvfølgelig skal det være en let Bog, helst med saa megen direkte Tale som mulig. I Tauchnitz Udgaven findes en Roman af den engelske Forfatterinde Beatrice Harraden (udt. bī'atris har'reden) ved Navn „Ships that pass in the Night", som har været det første, Tusinder af Mennesker har læst paa Engelsk, fordi Sproget i den er saa nemt og ligetil. Begynd med at læse den og lær samtidig 10 Linjer udenad af den hver Dag, og i Løbet af 3 Uger vil De selv være forbløffet over de Fremskridt, De har gjort. „Frem" har gennem dette Kursus givet Dem Chancen for at lukke Døren op til det store Rige, der hedder „Den engelske Litteratur", det ligger nu i Deres egen Haand, om De vil tage det Rige i Besiddelse.

1) *Liste over moderne, letlæselige Romaner:*

Beatrice Harraden: Ships that pass in the Night.
Arnold Bennett: Buried Alive.
A. Conan Doyle: The Sign of Four.
Baroness Orczy: The Scarlet Pimpernel.
Jack London: Burning Daylight.
A. E. W. Mason: The Broken Road.
— — The Four Feathers.
Henry Seton Merriman: The Sowers.
Gertrude Atherton: Patience Sparhawk and Her Times.
Baroness von Hutten: Pam and What became of Pam.

2) *Liste over klassiske Romaner:*

Charlotte Brontë: Jane Eyre.
Charles Dickens: David Copperfield.
William Thackeray: Vanity Fair.
George Eliot: Adam Bede.
Elizabeth Gaskell: Cranford.
Anthony Trollope: Barchester Tower.
Thomas Hardy: Tess of the D'Urbervilles.
John Galsworthy: The Forsyte Saga.
H. G. Wells: Tono Bungay.

Bisontyr fra Font-de-Gaume Grotten. Tirret og rasende gør det vældige Dyr Front mod Angriberne. Den er mesterligt tegnet. En voldsom Kraft i Bagkroppens Linier med de haardtspændte Muskler, de skrabende Klove og den højt strittende Hale.

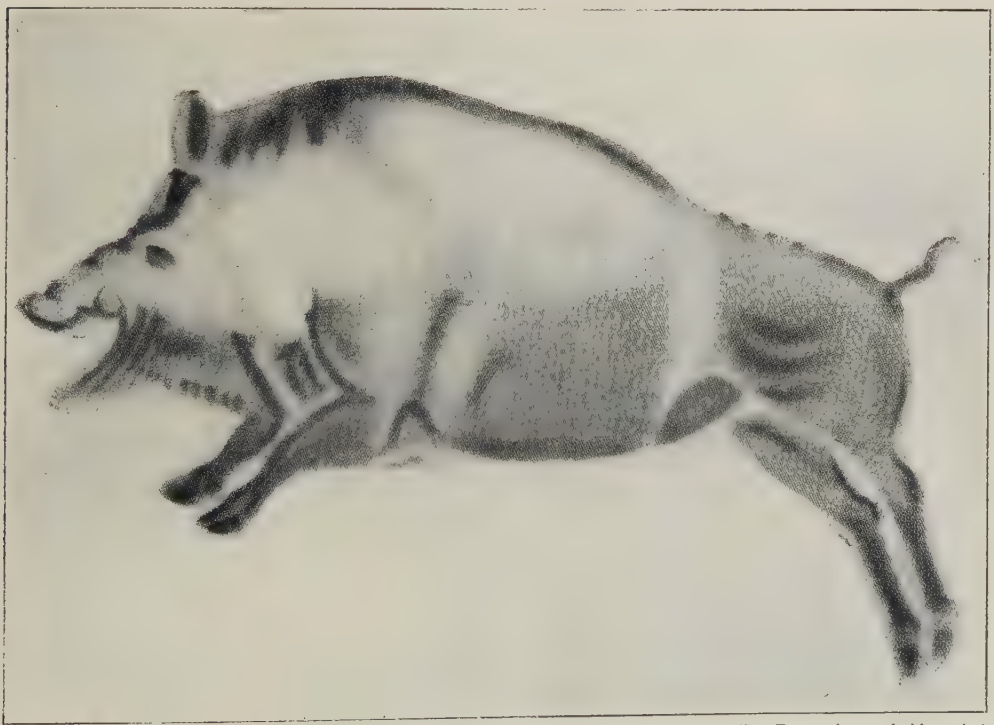

Springende Vildsvin fra det store Loft i Altamiragrotten. Malet i smukke hvidgraa og rødlige Toner, lysere holdt end de fleste andre Grottemalerier. Et af Istidskunstens finest detaillerede Dyrebilleder.

Dette Billede af 2 Rener fra Font-de-Gaume Grotten har altid været beundret som et af de meget sjældne Eksempler i palæolitisk Kunst paa Komposition eller dog Tilnærmelse dertil. At der virkelig er et fra Kunstnerens Side bevidst Sammenspil mellem de to Dyr synes utvivlsomt. Det er et yndigt Billede, hvor Maleren i hver Detaille har kælet for dette sit kæreste Vildt.

3858

Systematisk Indholdsfortegnelse

A

Hver af de fem store Hovedgrupper er delt i fem Underafdelinger, og Artiklerne er indenfor disse ordnet systematisk, saaledes at Stoffet bliver let overskueligt. Efter hver Afdeling er der desuden fra de andre Hovedgrupper tilføjet de Artikler, der har Tilknytning til Emnet.

Hvor Artiklen er signeret med Forfatterens Navn, er dette nævnt efter Titlen, hvorefter Heftets Nummer og Sidetal er angivet (f. Eks. Stoikerne. Frederik Poulsen. 71, S. 289 viser, at „Stoikerne" af Frederik Poulsen findes i Hefte 71, Side 289). De ulige Heftenr. findes i A, de lige i B, og Nr. 1—52 er Bd. I.

A I · FREMGANG

I. LIVSOPGAVER:

Om at naa frem. 1, S. 1.
Succes. I—VII. Lord Beaverbrook. 7, S. 97 — 11, S. 161 — 15, S. 225 — 21, S. 321 — 25, S. 385 — 33, S. 513 — 35, S. 545.
Et Budskab til Garcia. Elbert Hubbard. 59, S. 97.

II. LYKKEBEGREBER OG IDEALER:

Gode Forsætter. 13, S. 193.
Nytaarsbetragtninger. 65, S. 193.
Adam Homo og Alma. Th. C. Thors. 93, S. 641.
Stoikerne. Frederik Poulsen. 71, S. 289.
Præsten som Sjælesørger. K. E. Nielsen. 63, S. 161.
Fremgang med frelst Samvittighed. Alfred Bindslev. 101, S. 769.

Den uafhængige. 12, S. 161 — Sokrates om Liv og Død. 36, S. 559 — Livssynets Skiften gennem Tiderne. 85, S. 520 — Ideerne i Folkenes Liv. 84, S. 494 — Samvittigheden. 100, S. 749 — Forfængelighed og Moral. 92, S. 619 — Sportens Indflydelse paa Karakteren. 76, S. 379.

III. BETINGELSER FOR FREMGANG I LIVET:

Hvorledes kommer man frem i Verden? 89, S. 577.
Takt og Tone. 17, S. 257.
En klog Faders Raad til sin Søn. 19, S. 289.
Godt Humør i Modgang. 9, S. 129.
Vore Statsbiblioteker og deres Bogskatte. Jens Pedersen. 51, S. 801.
Kommunale Biblioteker og hvad de vil. Jens Pedersen. 53, S. 1.
De, der har Hjælp behov. Sofie Rifbjerg. 91, S. 609.
Frie Skoler for Voksne til almen menneskelig Oplysning. Holger Begtrup. 67, S. 225.
Eksaminer ved Universitetet. 39, S. 609.
Den polytekniske Læreanstalt. 41, S. 641.
Landbohøjskolen. 45, S. 705.
Grønlandsk Ungdom. I—II. 43, S. 673 — 49, S. 769.
Hvad skal en Japanerdreng kunne for at blive til noget? 37, S. 577.
Hvad skal en Amerikanerdreng kunne for at blive til noget? Sven V. Knudsen. 57, S. 65.

Fritidslæsning. 22, S. 344 — Om Læsning. 58, S. 91 — 60, S. 125 — Hukommelsen og dens Træning. 2, S. 15 — 20, S. 303 — Viljesopdragelse. 10, S. 142 — Kulturskabere og Kulturbærere. 80, S. 432.

IV. VALG AF LIVSSTILLING:

Hvad blev de saa til? 75, S. 353.
Hvad skal min Datter være? I—II. 81, S. 449 — 83, S. 481.
Kvinders Erhverv i vor Tid. Rigmor Gran. 99, S. 737.
Danske Udvandrerskæbner. 3, S. 33.

Om Valget af Livsstilling. 54, S. 14 — 56, S. 45 — Øvelse gør Mester. 3, S. 42 — Udvandring. 95, S. 680 — Breve fra danske Udvandrere. 29, S. 455 — Hvordan man kan finde Arbejde i Canada. 67, S. 233.

V. MENNESKER, DER ER NAAET FREM:

To Gudsøgere. Giordano Bruno og Frans af Assisi. 5, S. 65.
Martin Luther. N. Nøjgaard. 95, S. 673.
Søren Kierkegaard. I—II. Kaj Riedel. 85, S. 513 — 87, S. 545.
En Lysbærer. Mathilda Wrede. 23, S. 353.
To mærkelige Konger. I—V. Frederik Wilhelm I og Frederik den Store. Th. A. Müller. 29, S. 449 — 31, S. 481 — 55, S. 33 — 77, S. 385 — 79, S. 417.
Fra Arbejder til Astronom. Bürgel. G. F. Barfoed. 73, S. 321.
Alexander Foss. 61, S. 129.
Sam. Eyde. Jens Pedersen. 97, S. 705.
Cecil Rhodes. 69, S. 257.

Renæssancetidens Overmennesker. De store Alsidige. Leonardo da Vinci. 83, S. 487 — Jeanne d'Arc. 95, S. 693 — Christopher Columbus. 99, S. 757 — Hans Puggaard. 36, S. 545 — Det asiatiske Kompagni. N. Ryberg. 40, S. 609 — Det østasiatiske Kompagni. H. N. Andersen. 102, S. 769.

A II · MENNESKELIVET

I. FOLKESLAG:

Menneskeslægtens Oprindelse. Victor Madsen. 63, S. 167.
Menneskeracerne. Einar Storgaard. 91, S. 615.
Etnografisk Museum. 27, S. 417.
Danske og svenske seet av en nordmand — I. Danske. II. Svenske. E. Hagerup Bull. 49, S. 773 — 59, S. 101.
Norske og Danske set af en Svensker. Mia Leche. 93, S. 648.
En Valfart til Bretagne. Frantz Blatt. 45, S. 712.
Malajer. Einar Storgaard. 87, S. 553.
Kafferne. Einar Storgaard. 77, S. 393.
En nordamerikansk Indianerstamme. 15, S. 229.
Australernes Liv og Kultur. Kai Riedel. 65, S. 198.

Kimbrer og Teutoner. 29, S. 469 — Grønlandsk Ungdom. 43, S. 673 — 49, S. 769 — Grønlænderne og deres Sprog. 15, S. 251.

II. KULTURER:

Primitiv Kultur. Kai Riedel. 71, S. 296.
Hvorledes Mennesket lever. Einar Storgaard. 69, S. 264.
Livssynets Skiften gennem Tiderne. Edv. Lehmann. 85, S. 520.
Kulturlevn i Folke-Eventyr. Arthur Christensen. 81, S. 456.
Ædelstenes Mystik. 7, S. 102.
Renæssancetidens Overmennesker. De store Alsidige. Leonardo da Vinci. Ingeborg Simesen. 83, S. 487.
Den gejstlige Taler, et Kulturbillede gennem Tiderne. Michael Neiiendam. 89, S. 582.
Vatikanet. 21, S. 325.
Pius X's Kirkeregering 1903—14. I—II. Laurits Larsen. 99, S. 741 — 101, S. 776.

Kulturskabere og Kulturbærere. 80, S. 432 — Stoikerne. 71, S. 289 — Se ogsaa A IV. Fra fjerne Tider.

III. FOLKEPROBLEMER:

Europa i vore Dage. Georg Brandes. 57, S. 70.
Aarsagen til de armeniske Rædsler. 39, S. 616.
Den aftagende Dødelighed. 11, S. 166.
Øvelse gør Mester. 3, S. 42.
Udvandring. Knud Korst. 95, S. 680.
Breve fra danske Udvandrere. 29, S. 455.
Hvordan man kan finde Arbejde i Canada. 67, S. 233.
Singapore — en Verdenshandelsby. 41, S. 647.
Storfiskeri. 35, S. 550.
Naar den røde Hane galer over Landet. Axel Degenkolv. 51, S. 807.
Redningskorpset og Brand- og Redningsskolen. Axel Degenkolv. 55, S. 43.
Straffemidler gennem Tiderne. 9, S. 133.
Hvad en blind ser. 37, S. 582.

Om Valget af Livsstilling. 54, S. 14 — 56, S. 45 — Kvinders Erhverv i vor Tid. 99, S. 737 — Hvorfor bliver Folk Forbrydere? 62, S. 141 — Hvorfor straffer vi Forbrydere? 68, S. 239.

IV. DANSKE BILLEDER:

Uddrag af Danmarks Statistik. 61, S. 137.
Danske Øer og Øboer. I—II. Achton Friis. 31, S. 486 — 33, S. 516.
Hedeboere. 17, S. 263.
Husindustri paa Heden. S. Levin-Hansen. 53, S. 8.
Ribe. S. Levin-Hansen. 79, S. 425.
Om Leonora Christine. Otto Andrup. 75, S. 358.
Hvorledes Dagen gik for Christian IV. 13, S. 197.
Frederiksborg. Otto Andrup. 97, S. 712.
Perspektiver fra Kirketaarnet. 19, S. 295.

Vore Statsbiblioteker og deres Bogskatte. 51, S. 801 — Kommunale Biblioteker og hvad de vil. 53, S. 1 — Frie Skoler til almen menneskelig Oplysning. 67, S. 225 — Eksaminer ved Universitetet. 39, S. 609 — Den polytekniske Læreanstalt. 41, S. 641 — Landbohøjskolen. 45, S. 705 — Danske Landbrugsforsøg. 50, S. 769 — Statsfrokontrollen. 60, S. 97 — Andelsbevægelsen. 48, S. 737 — Moderne Lejrliv. 74, S. 349 — Adam Homo og Alma. 93, S. 641 — Se ogsaa Nordiske Kulturbilleder A IV. *Fra fjerne Tider.*

V. MENNESKEFÆRD, SÆD OG SKIK:

Paa Valsen. 43, S. 678.
Et Nederlag. Jeannette-Ekspeditionen. Evald Jensen. 47, S. 743.
Arktisk Lys og Mørke. I—II. 23, S. 359 — 25, S. 389.
Skønhedsbegreber. 1, S. 7.
Beklædning. 5, S. 70.
Støvler og Sko. Holger Rosenberg. 73, S. 327.

Nordpolarlandenes Udforskning. 53, S. 15 — Julen og Julens Skikke. 12, S. 172 — Hedenske Levn i vort daglige Liv. 76, S. 364.

A III · NATUREN

I. SAMMENHÆNGEN I NATUREN:

Kredsløbet i den livløse Natur. 29, S. 462.
Kredsløbet i den levende Natur. 43, S. 685.
Naturens Hensigtsmæssighed. 19, S. 303.

II. UDVIKLINGSLÆRE OG ARVELIGHED:

Udviklingslæren i vore Dage. Jens Rosenkjær. 101, S. 786.
Bastarder. 7, S. 107.

III. JORDEN OG DENS OVERFLADE:

De geologiske Formationers Navne. Victor Madsen. 97, S. 719.
Fra Hammershus til Læsaa. Sophie Petersen. 73, S. 332.
Stevns Klint. Sophie Petersen. 59, S. 108.
Vore mærkeligste Jordarter. Sophie Petersen. 83, S. 494.
Frems Sten. 47, S. 737.
Hvad Skovmosen gemmer. I—II. Knud Jessen. 51, S. 814 — 75, S. 366.
De svømmende Fastlande. 3, S. 47.
Fastlandene i Drift. 9, S. 142.
Bjerge og Dale. Dr. Niels Nielsen. 91, S. 624.
Støv. 35, S. 559.
Ørkennaturen. Einar Storgaard. 71, S. 303.
Huler. 25, S. 397.
Vesuv. Victor Madsen. 69, S. 272.
Det store japanske Jordskælv. Victor Madsen. 89, S. 589.
Koralrev og Koraller. E. Wesenberg-Lund. 95, S. 687.
Nordpolarlandenes Udforskning. Therkel Mathiassen. 53, S. 15.
Om Meteorsten. O. B. Bøggild. 81, S. 461.
Er kun Jorden beboet? 13, S. 208.

Kul. 84, S. 481.

IV. PLANTELIVET:

Et Kursus i Botanik. Ths. Bartholin. 45, S. 720.
Langs Markskellet. 37, S. 590.
I Strandkanten. 39, S. 623.

Klitten og dens Planter. 41, S. 654.
Hedeplantningen. A. Howard Grøn. 67, S. 240.
Blomsternes Bestøvning ved Insekter. 27, S. 424.
Frøspredning. Hakon Jørgensen. 47, S. 751.
Vore Kornarter. Carl Søgaard. 99, S. 749.
Insektædende Planter. 33, S. 525.
Sargassohavet. Ths. Bartholin. 87, S. 561.
Skovens Træer. 31, S. 495.
Skovtræernes Ernæring. 23, S. 366.
Træerne og Vinden. A. Howard Grøn. 61, S. 143.
Træernes Bark. 5, S. 77.
Frems Træ. 1, S. 17.
Kampen i Tropeskoven. 11, S. 172.
Plantevandringer. Hakon Jørgensen. 55, S. 51.

Fra de store Skove. Sommer. 42, S. 646 — Danske Landbrugsforsøg. 50, S. 769 — Statsfrøkontrollen. 60, S. 97 — Landbohøjskolen. 45, S. 705 — Vegetabilske Olier. 68, S. 225 — Sukkerindustrien. 98, S. 705 — Gummi. 74, S. 321 — Kaffe. 86, S. 513 — Engelske Villahaver. 90, S. 602.

V. VEJRET OG LYSET:

Atmosfæren. Helge Petersen. 63, S. 176.
Vind og Vejr. Helge Petersen. 77, S. 401.
Om Brugen af Vejrkort. Helge Petersen. 93, S. 655.
Vind og Vove. C. I. Speerschneider. 49, S. 780.
Isdannelse og Isvintre. 21, S. 333.
Polarisens Liv. C. I. Speerschneider. 65, S. 207.
Om Klimaet. Helge Petersen. 85, S. 528.
Skyer. J. N. Nielsen. 79, S. 434.
Røntgenstraaler. 15, S. 238.
Om Nordlyset og Zodiacallyset. 17, S. 272.
Oplevelser paa Havet. C. I. Speerschneider. 57, S. 76.

Arktisk Lys og Mørke. 23, S. 359 — 25, S. 389.

A IV · FRA FJERNE TIDER

I. HISTORISKE KILDER:

Hvor ved Historikeren det fra? V. Gay. 57, S. 84.

II. OLDTIDSKULTURER:

Istidens Kunst. J. Brøndsted. 101, S. 791.
Assyriske Udgravninger. Thorkild Jacobsen. 69, S. 278.
En Dag i Babylon. 1, S. 23.
Ægyptens Pyramider. 3, S. 55.
Dronning Hat-shep-sut. 87, S. 566.
Homers Land. 33, S. 532.
Odysseus, den gamle Søfarer. 61, S. 148.

Verdens syv Underværker. 5, S. 84.
En Dag i et græsk Teater. 19, S. 310.
En græsk Digter og hans Publikum. Frederik Poulsen. 55, S. 58.
Fra Karthagos Ruiner. 25, S. 403.
Rom og de romerske Bade. 17, S. 278.
Ostia, Roms Havnestad. Victor Madsen. 59, S. 114.
Ostias Ruiner. Victor Madsen. 65, S. 212.
En Palæstina Rejse paa Christi Tid. Erik B. Nissen. 53, S. 22.
En Gudstjeneste i Katakomberne. 41, S. 661.
Breve fra Oldtiden. 35, S. 564.
Bogen i Oldtiden. 9, S. 150.
Biblioteker i Oldtiden. Svend Aage Pallis. 81, S. 467.
Bibelske Haandskrifter. 43, S. 691.

Etnografisk Museum. 27, S. 417 — Kulturskabere og Kulturbærere. 80, S. 432 — Sokrates om Liv og Død. 36, S. 559 — Stoikerne. 71, S. 289 — Den hellige Maaned i Olympia. 8, S. 122.

III. NORDISKE KULTURBILLEDER:

Oldnordisk Museum. 27, S. 431.
Hvad rummer vore Kæmpehøje, og hvorledes udgraves de? J. Brøndsted. 49, S. 787.
Jættestuerne. 21, S. 339.
Lurerne fra Bronzealderen. J. Brøndsted. 47, S. 757.
Kimbrer og Teutoner. 29, S. 469.
Tiberius' Søtog til Jylland. 13, S. 214.
Kulturaflejringer fra Skjoldungtiden. I—III. Gudmund Schütte. 71, S. 310 — 77, S. 407 — 79, S. 441.
Vikingeskibe. Hans Kjær. 67, S. 247.
Helligfesten i et nordisk Gudehov. 39, S. 630.
Trondhjems Domkirke. 7, S. 114.
Vendertogene. V. Gay. 97, S. 725.
Erik af Pommern. V. Gay. 93, S. 660.
Kristiern I's Rejse til Rom. Gerda Nielsen. 91, S. 630.
Folkeviser og Adelsliv. Kai Riedel. 63, S. 181.
Middelalderlige Gilder. 37, S. 597.
Fabeldyr. 15, S. 244.

Om Leonora Christine. 75, S. 358 — Hvorledes Dagen gik for Christian IV. 13, S. 197 — Frederiksborg. 97, S. 712 — Ribe. 79, S. 425.

IV. MIDDELALDERKULTURER FRA SYD- OG MELLEMEUROPA:

Livet i Byzants. I—II. Henry A. Steen. 31, S. 502 — 73, S. 339.
Bayeux-Tapetet. J. Brøndsted. 51, S. 820.
Jeanne d'Arc. Axel Jarl. 95, S. 693.
Christopher Columbus. Axel Jarl. 99, S. 757.
Middelalderlige Breve. V. Gay. 75, S. 373.
Gamle Haandskrifter. N. Bonnesen. 85, S. 535.

V. KULTURBILLEDER FRA ANDRE VERDENSDELE:

Mahâbhârata. Dines Andersen. 83, S. 501.
Muhamed. 23, S. 373.
Marco Polos Rejse i Asien. 11, S. 179.
Stormogulen paa Rejse. Axel Jarl. 89, S. 597.
Inkaerne i Peru. N. C. Nielsen. 45, S. 724.

En Vismand og en Discipel. Buddha. 18, S. 270 — Malajer. 87, S. 553 — Kafferne. 77, S. 393 — En nordamerikansk Indianerstamme. 15, S. 229 — Australernes Liv og Kultur. 65, S. 198 — Primitiv Kultur. 71, S. 296.

A V · SPROG

I. ALFABETER:

Alfabetets Oprindelse og Udvikling. 7, S. 122.
Hieroglyfferne. Otto Koefoed Petersen. 69, S. 284.
Om Runer. I—II. Gunnar Skov. 49, S. 796 — 53, S. 29.

II. SPROGFORSKNING OG FORSKELLIGE SPROGS UDVIKLING:

Sammenlignende Sprogforskning. Henry A. Steen. 63, S. 188.
Vilhelm Thomsen. Henry A. Steen. 59, S. 122.
Det danske Sprogs Oprindelse. Svend Aakjær. 57, S. 91.
Prøver af det danske Sprogs Udvikling. Svend Aakjær. 85, S. 540.
Tingsted og Maalkærne. 35, S. 571.
Vore Folkemaals Oprindelse I. Dialekter. Svend Aakjær. 47, S. 763.
Dialekternes brogede Flor. Svend Aakjær. 61, S. 155.
Grønlænderne og deres Sprog. 15, S. 251.
Det engelske Sprog. 19, S. 316.
Arabisk og beslægtede Sprog. I—II. 39, S. 635 — 41, S. 668.
Skrift og Sprog i Kina. 21, S. 346.
Negersprog. 9, S. 156.
Kunstsprog. 43, S. 697.

Kulturaflejringer fra Skjoldungtiden. 71, S. 310 — 77, S. 407 — 79, S. 441.

III. ORDENES LIV:

Ordenes forskellige Betydning. 1, S. 29.
Mere om Ordenes Liv. 5, S. 92.
Den sirlige Stil. 13, S. 221.
Lidt om Poesi. 23, S. 380.
Bevingede Ord. 37, S. 603.
Nogle sproglige Bemærkninger. 29, S. 476.
Fremmedord og Laaneord. 31, S. 507.
Misforstaaede Fremmedord. Henry A. Steen. 95, S. 701.
Sproglige Misfostre. 17, S. 285.
Klassesprog og Slang. Gunnar Skov. 45, S. 731.
Udvalg af Børnesprogets Humor. Ingeborg Simesen. 65, S. 218.

Ord for Kvinden før og nu. Lis Jacobsen. 67, S. 254.
Modens Fremmedord. 27, S. 442.
Af Sportens Ordbog I. Marks-Jørgensen. 71, S. 315.
Af Sportens Ordbog II. Jørgen Cold. 83, S. 507.

IV. PERSON- OG STEDNAVNE:

Vore Fornavne. Gunnar Skov. 99, S. 764.
Navneskifte. Hauch-Fausbøll. 55, S. 62.
Vore ældre Landsbynavne. 11, S. 187.
Vore yngre Landsbynavne. 25, S. 411.
Gadenavne. 33, S. 538.

V. SELVSTUDIUM:

Engelsk. I—XXXX. E. V. Maxwell. 3, S. 62 — 3, S. 63 — 5, S. 96 — 7, S. 128 — 11, S. 192 — 13, S. 224 — 17, S. 288 — 21, S. 352 — 23, S. 384 — 25, S. 416 — 27, S. 448 — 29, S. 480 — 33, S. 544 — 35, S. 576 — 39, S. 640 — 43, S. 704 — 45, S. 736 — 47, S. 768 — 49, S. 800 — 57, S. 95 — 57, S. 96 — 59, S. 128 — 61, S. 160 — 65, S. 223 — 65, S. 224 — 73, S. 351 — 73, S. 352 — 75, S. 384 — 77, S. 416 — 81, S. 479 —81, S. 480 — 83, S. 512 — 87, S. 576 — 89, S. 607 — 89, S. 608 — 91, S. 640 — 93, S. 671 — 93, S. 672 — 97, S. 736 — 99, S. 768 — 101, S. 800 —
Tysk. I—XX. Aksel V. Nielsen. 73, S. 348 — 73, S. 349 — 75, S. 381 — 75, S. 383 — 77, S. 413 — 77, S. 414 — 79, S. 446 — 79, S. 447 — 81, S. 476 — 81, S. 477 — 87, S. 573 — 87, S. 574 — 91, S. 637 — 91, S. 638 — 93, S. 668 — 93, S. 669 — 97, S. 732 — 97, S. 733 — 101, S. 797 — 101, S. 799.

Personregister.

(Biografier, 99).

Registeret indeholder en alfabetisk Fortegnelse over de Personer, der har været omtalt i FREM. Navn og Sidetal staar med Kursiv, hvor Personen behandles i en hel Artikel.

Forkortelser: LH = Litteratur-Henvisning Hefte; * = Portræt og Tekst; ** = Tavle; A = A Bd. 1, A II = A Bd. 2; B = B Bd. 1, B II = B Bd. 2.

Eksempel: *Eyde, Sam., *A II 705,* LH 99 viser, at der findes en hel Artikel om Sam. Syde i A Bd. 2, Side 705 med Portræt, og der er Litteratur-Henvisning til Emnet i Hefte 99.

Specialregistre for de ni andre Hovedgrupper findes bag i B Bd. 2.

Aakjær, J., A 382.
Aarsbo, J., A II 4.
[illegible] P., A II 4.
Fechner, G. T., *B II [illegible]
Abildgaard, P. Chr., A 705.
Abraham Brodersøn, A II 661.
Abrahamsen, W. F., A 605.
Absalon, A 697, *A II 729.
Achab, Konge, A 21.
Achard, Forsker, B II 706.
Açoka, Konge, B 270.
Adam af Bremen, A 427
Addison, Læge, B II 758.
Adeler, Cort, A 417.
Adeodata, A 666.
Agatokles, A 408.
Aggesen, Svend, A II 87.
Ahmes, *A II 596.
Aischylos, A II 58.
Aitken, M., *A 97, *A 162.
Akbar den Store, A II 600, *B 89.
Akhamouk, *B II 158.
Akusilaus, B 126.
Albert, I, Fyrste, A II 172.
Alberti, Justitsminister, B II 240.
Albert I, Fyrste, A II 488.
Albertsen, Peder, A 805.
Albrecht, Ærkebiskop, B II 36.
Aleksander den Store, A 87, A 469, A 669, B 19, B II 620.
Aleksander Severus, Kejser, A 283.
Alexander III, Pave, A 179.
Alexander VI, (Borgia), *B II 282.
Alexander VIII, A 566.
Alexios III, Kejser, A 506.
Alexis, Kronprins, B 662.
Alkibiades, OH 61, A II 154.
Ambrosius, Biskop, A 666.
Amenophis IV, A 565, *A 570, A 668.
Amundsen, Roald, B 350.
Andersen, H. C., A 1, *A 5, A 223, A 252, A 605, B 493, B 709.
Andersen, H. N., *A 5, B 346, B II 769.
Andersen, Niels, *A 5.
Andersen, Nik., A 348.
Andersen, Rasmus, (Illustration, [illegible] B 559.
Andersen, V., A 220.
Anderssen, A., B 93.
Angengruber, L., **B 145.
Anker, Erik, Kaptajn, *B 16.
Anna Kathrine, Dronning, A 197.
Antigonos, Konge, B 276.
Antoninus Pius, A II 120.
Antonius, Kejser, B 277.
Antonius af Padua, *B 467.
Antonsen, C., Direktør, A 35.
Appel, J., *A II 227.
Appian, Historiker, A 406.
Aquilos, A 665 .
Aristofanes, A II 154.
Aristoteles, A 152, A II 154, B 127.
Arius, Kannik, A II 339.
Arkimedes, A 51.
Arlaud, O., A 603.
Arnould, B 20.
Arrhenius, S., A 276.
Arrian, B 350.
Artemisia, Dronning, A 89.
Aruzi, N., OH 39.
Ashurbanipal, A II 468.
Astrup, Eivind, B 344.
Atahuallpa, A 725.
Atticus, T., A 154.
Audouin-Dubreuil, B II 156.
August II af Sachsen, A 453.
Augustus, A 214, A 504.
*Aurangzeb, *A II 597.*
Bach, Johann Sebastian, A II 71.
Bache, Otto, (Maleri), A II 186.
Bachstrom, Forsker, B 218.
Bacon, OH 53.
Baden-Powel, R., *B II 286.
Baffin, Polarforsker, A II 19.
Baggesen, Jens, A 605.
Balboa, Vasco de, A 724, B 6.
Bang,Bernhard, A 706.
Banke, J., A II 3.
Banting. Dr., B II 119.
Barfod, Fr., A 606.
Barrat, Præst, B 527.
Barratt, Fabrikant, B 38.
Barraud, F., B 40.
Barrès, Maurice, A II 72,
Bastholm, C., *A II 587.
Bautz, Professor, B 433.
Beaconsfield, Lord, B II 96.
Beaumont, Elie de, A II 168.
Beaverbrook, Lord, *A 97, *A 162. A 513.
Beck, Vilhelm, A 297, *A 300.
Beethoven, L., *B II 180, *B II 434
Belizarius, General, A 410.
Benimcata, Caterina, *A 353.
Bennet, G., B 35.
Bennet, J. G., A 743.
Bennike, V., A 572.
Benoit, P., B II 156.
Berg, Kjeld, B II 186.
Berger, A., B 665, B 761.
Bering, Vitus, A II 19.
Bernard, C., B II 725.
Bernhard, C., A31.
Bernier, Polarforsker, A II 21.
Bert, Paul, B 262.
Berthier, General, B 352.
Bertin, J., Skakspiller, B 93.
Besant, Annie, *B 786.
Bindesbøll, T., A 705.
Binet, A., A II 609, B 270.
Birkedal, V., A 296.
Birkeland, O. K. B., A 276, *A II 707.
Birkenhead, Lord, A 165.
Birket-Smith, Polarforsker, A II 21.
Bismarck, O. von, B 350, *B 597.
Bjerre, N., (Maleri), A 301.
Bjørnbak, L., *A II 226.
Bjørner, Anna, B 527.

Bjørnson, B., *A II 651.
Bloch, Oscar, B 116.
Blomberg, K. A., *B 16.
Blumenbach, J. F., A II 553, *A II 616.
Blunck, D. C. (Maleri), A 250.
Blücher, B II 126.
Boas, F., A II 20.
Boccara, Professor, A II 180.
Boesen, Præst, B 177.
Bohr, N., A 610, B 33, B 220.
Boisdenier, F. B. de, (Maleri), *OH 68.
Bojerik, A 471.
Bolen, Krupp von, B 412.
Boleyn, Anna, OH 29.
Bolton, H., Skakspiller, B 96.
Bonaparte, se Napoleon I.
Bonowsky, Bogholder, B 611.
Bora, Katharina von, *A II 677.
Borch, Chr., A 705.
Borch, M., A 705.
Borgia, Cesare, *B 283.
Borgia, R. L., B 283.
Botha, Arkæolog, A 669.
Boué, Ami, A II 167.
Bourdet, B 626.
Bourdonnais, Skakspiller, B 93.
Braddon, Læge, B 24.
Brahe, Axel, A 203.
Brahe, T., OH 54.
Brahma, A II 523, A II 597.
Brandes, G., *A II 650.
Branting, H., *A II 101.
Brehm, A. E., B 46.
Brendstrup, B 545.
Brenghel, P., (Maleri), **A 32.
Brennus, Feltherre, A 471.
Bright, R., B 826.
Broca, P., *A II 617.
Brockdorff, Juel, B 3.
Brorson, H. A., A 31, *A 300.
Browning, E., A 2.
Brown-Séquard, B II 725, B II 758.
Bruno, G., *A 65, LH 10.
Bruun, C., A 802.
Bryan, W. J., B II 211.
Bryce, J., Statsmand, B 346.
Brüel, G. W., A II 240.
Brøndal, Viggo, A II 91.
Brøndum-Nielsen, Sprogforsker, A II 94.
Buddha, *A 421, *B 270, B 722, LH 23.
Bugge, Sophus, A 797.
Bugislau, A II 730.
Buhl, Frants, B 2.
Bull, Hagerup, *A 773.
Burt, C., A II 610.
Burton, R., B 348.
Büchmann, G., A 603.
Bühler, Charlotte, B 656.
*Bürgel, B. H., *A II 321,* LH 84.
Byron, G., B II 26.
Bøgh, Erik, A 606, B II 786.
Børresen, H. P., A 301.

Cabot, Sebastian, Polarforsker, A II 19.
Cagliostro, Alek., A 817.
Cagni, Polarforsker, A II 21.
Cajus, se ogsaa Gajus.
Cajus Marius, *A 471.
Callixtus, Biskop, A 664.
Camerarius, R., A 424.
Campbell, Sportsmand, B 98.
Candragupla, Kong, B 271.
Cannen, G., *B II 340.
Cannon, W. B., B II 721.
Capek, Forfatter, A 308.
Caracalla, Kejser, A 283.
Carl, se Karl.
Carlsen, Elling, A II 21.
Carlyle, T., A II 90.
Carnegie, A., *B 148, *B 345.
Carpini, J. de Plano, A 180.
Carrel, A., *A II 74, **B 417, B 435.
Cato, A 152.
Catulus, A 473.
Cettivajo, Zuluhøvding, A II 399.
Chaix, Jeanne, B II 720.
Chaka, A II 399.
Champollion, A II 127, **A II 287.
Chapin, C. E., B II 241.
Chapuis, *B II 157.
Chares, Billedhugger, *A 90.
*Chesterfield, Lord, *A 289,* LH 23.
Chievitz, Paul, A 776.
Chipp, Polarforsker, A 744.
Chosroe, Konge, B 90.
Christensen, Arthur, OH 39.
Christensen, H. V., *A 5.
Christensen, J. C., *A 5.
Christensen, Roar, B 702.
*Christian I, *A II 630,* **A II 640, LH 95.
Christian II, *A II 769, B 591.
Christian III, A 298.
Christian IV, **OH 13, *A 197, 224, *A II 713, B 707, LH 15.
Christian V, A 417, *B 707.
Christian VI, A 801.
Christian VIII, OH 60.
Christian IX, *A II 717.
Christiansen, Mads, *A 6.
Christie, C., A 116.
Chrysippos, *A II 291.
Cicero, A 151, A II 118, *B II 435, *B II 628.
Citroën, Andrée, B II 155.
Claudius, Kejser, A II 119.
Claudius Metellus, A 473.
Clausen, Anton, Skuespiller, *B 16.
Clausen, H. V., A 411.
Clemens VII, A 104.
Coke, Købmand, B 200.
Colleoni, B., A II 631, **A II 640.
Collinson, Polarforsker, A II 20.
Columbus, C., OH 99, *A II 757, **A II 768, LH 104.
Conan, Feltherre, *A 823.
Coogan, Jackie, B 98.
Cook, F. A., Polarforsker, A II 18.
Cook, James, B 218.
Cooper, J. F., A 229.
Cosley, J. C., *B II 259.
Coster, P., B 550.
Cotta, Ursula, *A II 674.
Cour, P. la, *A II 227.
Cour, Vilh. la, A II 407.
Cromwell, O., B 76.
Curie, Marya, *B 625.
Cuvier, G., A II 167, A II 616, B II 521.
Cyprian, Biskop, A 298.
Cæsar, A 153, A 475, B 19, B 277,
Dagmar, Kejserinde, A II 44.
Dahl, S., A II 3.
Dalgas, E. M., A II 10, A II 135, *A II 240, LH 73.
Dalsgaard, C., (Maleri), A 301.
Dam, Hugo, Grosserer, *B 16.
Dante, A 360, A 589, A II 491, *B 429, **B 448, **B 673, B 691.
Darius Hystaspis, *B II 211.
Darius, Konge, B II 238.
Darwin, C., A 71, A 426, A 524, *A 685, A II 691, A II 754, A II 786, *B 144, B 620, *B II 496, B II 581, B II 721.
Davis, John, A II 19.
Dawson, Naturforsker, A II 174.
Debell, P., A 36.
Decius, Kejser, A 661, A 665.
Defoe, D., B 348.
Delacroix, E., OH 88.
Delaroche, P., OH 29.
Demetrios, A 86.
Derby, Lord, B 201.
Deshnew, Polarforsker, A II 19.
Desmoulin, C., *B 494.
Deterding, H. W., B 290.
Detmar, Historiker, A II 89.
Dewitz, B 12.
Diamandi, B 20.
Dickens, C., A 129, *A 320.
Diodor, Historiker, A 408.
Diokletian, A 661.
Doctoroff, Kaptajn, B 548.
Doflein, A., OH 70.
Domitian. A II 120.
Doré, G. [illegible], S. 477 — 63.
Dorotea af Brandenburg, *A II 630.
Dorph, N. V., *B 295.
Dorsey, Oberst, B 392.
Dostojevski, F., * B 145.
Drachmann, A. B., A II 60.
Drachmann, H., A 606, B 234, B 509, **B 512.
Drake, Francis, B 265.
Drakenberg, C. J., **OH 11, A 171.
Dreyer, Carl Th., B 395.
Drusus, A 214.
Dubois, Militærlæge, A II 170.
Dupont, Naturforsker, A II 170.
Dutton, C. E., A 53.
Døssing, T., A II 2.
Edgar, J., A 59.
Edgar, M., A 59
Edison, T. A., *B 347, B 795.
Edvard Bekenderen, *A 820.
Edward VII, *A 257, B 199.
Egede, H., *A 675.
Ehrlich, Paul, *B II 793.
Eilschou, F. C., A 419.
Einstein, A., **B 148, B 220, OH 54.
Elfelt, P., B II 509.
Elisabeth, Dronning, *OH 29, OH 32.
Elisabeth Christine, *A II 38.
Ellis, H., A 781.
Ellis, John, A 525.
Engberg, G., A 299.
Engelsted, M., (Illustration), *B II 753.
Engstrøm, Albert, (Illustration), A II 106.
Erasmus af Rotterdam, A II 675, *B 352.

Erichsen, Jon, A 801.
*Erik af Pommern, *A II 660.*
Erik XIV, OH 29, **OH 57.
Erik Emune, A II 727.
Erik Menved, A 511.
Erik Plovpenning, A 599.
Erik Sejrsæl, A II 31.
Eriksen, Jens, *A II 666.
Eriksson, Karl, B 672.
Erslev, K., *A II 85.
Esmarck, Læge, B 87.
Ethelred, Konge, A 632.
Euck, J. van, A II 785.
Eufrasia, B 466.
Euripides, A II 58, B 686.
Eurydamus, B 125.
Eutyches, Abbed, A II 339.
Evan, Naturforsker, A II 170.
Ewald, Carl, A 751, B 324.
Ewald, J., A 604, A II 422.
Eyb, A. von, *A II 377.
*Eyde, Sam., *A II 705,* LH 99.
Eykman, Læge, B 23.
Eystein, Ærkebiskop, A 114.
Ezekiel, B 429.

Fabre, J. H., A 359, B II 264, B II 718.
Falbe, C. T., A 405.
Falck, S., *A II 43, B II 652.
Falster, C., A II 432.
Favre, J., B 597.
Fawcett, P. H., B 48.
Fechner, G. T., *B II 179.
Feidias, A 88.
Fejlberg, H. F., B 173.
Fejlberg, Ludvig, B 148.
Felix, E., *A 784.
Ferdinand af Østrig, B II 37.
Fibiger, J., A 3, *B 151.
Fichte, Filosof, A II 295.
Filip af Østrig, B II 33.
Filip II, B II 66.
Filippa, Dronning, A II 661.
Fincke, C., A II 581.
Finsen, Niels R., *B 143.
Fischer, A., **B 417, B 435.
Fitzgerald, E., OH 39.
Fiuren, D., A 200.
Fjord, N. J., A 706, *B 773.
Flammarion, C., A 816.
Fleury, Amédée, A II 292.
Flint, R. (Maleri), *A 76.
Flor, C., *A II 226.
Flournoy, Prof., A 822.
Ford, H., B 344.
Fortunatus, Digter, A 411, A 798.
*Foss, A., *A II 129,* LH 71.
Fraipont, Naturforsker, A II 171.
France, A., A 354, B 270.
Franklin, B., B 348.
Frans af Assisi, *A 67, *A II 771, *B 462, *B II 177, B II 697, B II 751, LH 10.
Frans I, B II 36.
Frederik Barbarossa, A 179.
Frederik den Store, A 450, *A II 33, *A II 385, *A II 417,* B II 50, LH 86.
Frederik III, Kejser, *A II 379, B II 34.
Frederik II, Konge, *A II 713, OH 29.
Frederik III, Konge, A 417, A 801.
Frederik den Vise, B II 36.
Frederik Vilhelm, Kurfyrste, A 483.
*Frederik Wilhelm I, *A 450, A 481.* A II 33, A II 418, LH 33, 64.
Frederik Wilhelm den Store, *A 450, *A 483, LH 33.
Frederiksen, Erhard, B II 708.
Freuchen, Peter, A II 21.
Freud, S., B 366.
Friedrich Wilhelm von Grumbkow, *A II 37.
Friesen, Otto von, A 797.
Friis, Achton, A 486, A 516.
Friis, P. C., A 116.
Friis-Johansen, Arkæolog, A II 93.
Frobisher, Polarforsker, A II 19.
*Fry, Elisabeth, *A 353,* LH 25.
Fry, J., A 353.
Fröding, G., *A II 103.
Frøhlich, Anna, B 242.
Fugger, Familien, *B II 33, B II 69, LH 64.
Funch, C., B 24.
Fürst, Læge, B 218.
Følger, Professor, *A 710.

Gabelsberger, F. X., *B 129.
Gajus Gracchus, A II 117.
Galilei, G., *A 48.
Gall, Frenolog, B 400.
Galton, Francis, B 17, B 627, OH 45.
Ganibasius, Johann, Billedhugger, B [illegible]
Maruz, Dr., A 12.
[illegible] A 481, A II 70, *B 146.
Garde, Polarforsker, A II [illegible]
Gardiner, A. H., A 126.
Garengeot, Kirurg, B 116.
Garibaldi, G., *B 146.
Garvin, J. L., A 227.
Gautama Buddha, se Buddha.
Geibel, Emmanuel, B II 7.
Geijerstam, G. af, *A II 104.
Gelasius, Pave, B 464.
Georg II, Konge, A 694.
Georg V, A 73.
Gertz, M. Cl., Sprogforsker, A II 87.
Gibbon, B II 95.
Gibreth, F., A 43.
Gibson, M. D., A 692.
Gielstrup, A. G., B II 765.
Gillen, F. J., A II 202.
Gillie, Kirurg, B 115.
Giotto di Bondono, (Maleri), A 68, B 462.
Gisico, Biskop, A 296.
Gjedde, Ove, B 347, B II 772.
Gjørup, V., Fabrikant, *B 16.
Gladstone, W., *A II 588, B 350, *B II 496.
Glaukus, B 125.
Gnudtzmann, Arkitekt, A 705.
Goes, van der, *B II 85.
Goethe, J. W., *A II 71, A II 772, *B 399, B II 26.
Goldschmidt, M., *A II 547.
Gonzaga, Familien, *A II 633.
Goodyear, Opfinder, B II 321.
Gor, Pierre, B 611.
Gorm den Gamle, A 431.
Gram, H., A 801.
Gram, Kaj, B II 157.
Granberg, V., A 607.
Grane, Jens, B II 288.
Grant, U. S., *A II 578, *B 147.
Graves, Admiral, A 781.
Gravesand, S., Professor, B 348.
Greco, Maler, A 665.
Greely, Polarforsker, A II 18.
Gregor af Tours, Biskop, A 804, A II 84.
Gregor X, A 184.
Griffenfeld, P., A 481, A 801, *B II 434.
Grimm, Jacob, A II 191.
Grotefend, G. F., A II 470.
Grotius, H., *A II 294.
Grundtvig, N. F. S., *A 300, A II 225, *A II 546, *B 143.
Grunth, Professor, *A 711.
Gudea, Præstefyrste, *A II 280.
Guicciardini, A II 85.
Guido, Greve, *A 820.
Guillio Guidi, B 19.
Guldberg, O. H., B 613.
Gunnarsson, Gunnar, B 2.
Gustafson, Gabriel, Arkæolog, A II 252.
Gyármatry, A II 123.
Gyldenstolpe, N., B 671.
Gätke, Ornitolog, B 262.
Gøransson, Runeforsker, A 796.

Haaber, Kancelliraad, B 613.
Haapoja, M., A 356.
Haardt, Direktør, *B II 156.
Habakuk, Profet paa Grønland, A 675.
Hadley, Universitetspræsident, B 347.
Hadrian, A II 120.
Hage, A., *B 547, B 549.
Hage, C., B 549.
Hage, G., B II 105.
Hagenbeck, C., B 207, *B II 491, OH 84.
Hakon Jarl, A 631.
Hall, Polarforsker, A II 18.
Hall, M., B 604.
Hamilkar, A 406.
Hammurabi, *A 25, A 669.
Hanka, Forfatter, A II 87.
Hannibal, A 406.
Hansen, Bendix, B II 224.
Hansen, Emil Chr., *A 6.
Hansen, Fr. C. C., Fysiolog, A II 85.
Hansen, Godfred, A II 21.
Hansen, H. (Maleri), *A 206.
Hansen, H. P., Folketingsmand, B II 161.
Hansen, O., A 103.
Hansen-Reistrup, K., OH 18.
Harald Blaatand, A II 30, B 253.
Harald Godvinson, *A 820.
Harald Haardraade, A 820.
Harald Haarfager, A 632.
Harmsworth, A., *A 163.
Harmsworth, H., *A 164.
Harper, Sporsmand, B 128.
Harrison, Forsker, B 435.
Hartvig-Møller, H., B II 288.
Harvey, Dr., B 472.
Hasdrubal, A 406.
Hassan—Ibn—en Noman, A 410.
*Het-shep-sut, *A II 566,* LH 91.
Hauch, H., B II 104.
Haugen, Sportsmand, B 254.
Hawes, Dr., B 604.
Hayes, Polarforsker, A II 18.
Hegel F., B 548.

Heiberg, G., A 119.
Heiberg, J. L., A 31.
Heiberg, P. A., A 605.
Heiberg, S. J., A 35.
Heidenstam, V. von, *A II 102.
Heine, H., *B II 720.
Helleqvist, Karl Gustav, (Maleri), B II 118.
Henius, Dr., A 35.
Henrik VII, Tudor, OH 29.
Henrik VIII, Tudor, OH 29.
Herholdt, J. D., A 296, A 804.
Herodes Antipas, A II 22.
Herodot, A 57, A II 84, A II 154.
Herostratos, A 87.
Herschel, OH 54.
Hertz, H., A 94, A 606.
d'Hervey, B II, 303.
Herz, O. F., OH 77.
Hesiodos, B 560.
Hetsch, G. F., A 297.
Heymans, G., B 622, B 781.
Hiero, Konge, A 51, A II 117.
Hieronymus, Kirkefader, A II 292.
Hieronymus Vida, Skakspiller, B 92.
Hilprecht, Forsker, A II 281.
Hoffmann, H. C., A II 9.
Hogarth, William, B 406.
Holbein, Hans (Maleri) *B II 23.
Holberg, L., A 31, A 94, A 347, A 477, B 593, B II 623, B II 737.
Holdensen, J. P., *A 6, *A 37.
Holm, G. F., *A II 19.
Holm, Hans J., A 803.
Holm, R. V., Læge, *B 16.
Holst, H. P., A 606.
Homer, *A 532, A II 148, LH 35.
Hooglandt, Direktør, B 613.
Hoppensach, J. H., 766.
Horapollon, A II 286.
Horats, A 608, B 127.
Hostrup, C., A 32, A 606.
Houssaye, Henri, B II 126.
Howard, J., A 140.
Howe, E. D., B II, 336.
Hrolf Krake, *A II 313.
Huascar, Fyrste, A 725.
Hubbard, E., A II 97.
Hudson, Henry, A II 19.
Huitfeld, Arild, A II 86.
Hunter, John, B II 23.
Huxley, Naturforsker, A II 169.
Huyghens, C., A 49.
Häckel, Professor, A II 170.
Händel, G. F., A 454.
Høffding, A., B II 105.
Høffding, H., B II 754.
Hørup, Viggo, A 777.
Høy, C. T., A 492.

Ibsen, H., A 606, B 597, B II 125.
Inaudis, B 21.
Ingemann, B. S., A 590, B 685.
Innocens IV, A 180.
Isaacs, Barnett, A II 259.
Isaac, P., (Maleri), A 197.
Isaacs, Rufus, *A 227.
Isabella den Katolske, **OH 99, A II 759, B II 35.
Iwan den Skrækkelige, *OH 26.

Jacob den Anden, *OH 32.
Jacobsen, Chr. P., B II 97.
Jacobsen, I. P., A 606.
Jacobsen, J. C., A II 135.
Jacobsen, J. C., Brygger, A 204, *A II 716.
Jacobsen, L., A 95.
Jahangir, **A II 577, A II 597, **A II 608.
Jahn, K., B 129.
Jahuda ibn Korais, Sprogforsker, A 638.
James, W., B 143, B II 656, B II 719.
Jameson, Dr., A II 261.
Jaromar, A II 730.
Jeanne d'Arc, A II 379, OH 95, *A II 693, **A II 704, LH 99
Jeffreys, Kaptajn, B 668.
Jenner, Læge, B 504.
Jensen, C. O., B 152.
Jensen, Frederik, *B II 574.
Jensen, J. A. D., Polarforsker, A II 19.
Jerndorff, August, (Illustration), A II 194.
Jespersen, J., Skakspiller, B 96.
Jespersen, Otto, A 158, A 318, A 319, *A 701, A II 127.
Johanna den Vanvittige, *OH 38, B II 33.
Johannes den Døber, A 255.
Johannsen, W., *A II 754, A II 790. B II 97, B II 104.
Johnston, H., B 672.
Jonas, Profet, A 663.
Jones, W., Skakspiller, B 92.
[illegible]
ristian IV, **OH 13, *A 197, [illegible]
24, *A II 713, B 707, LH 15
[illegible], Pave, B 280.
[illegible]tinian, A 505, **OH 31.
Juul-Jensen, H., A 95.
Jürgensen, F., (Illustration), *A 262, *A 607, B II 433, B II 624.
Jørgensen, Haakon, OH 45.
Jørgensen, Johs., A 353.
Jørgensen, Severin, B 738.

Kadaschman, Harke, A 570.
Kant, I., *A II 294, A II 524, B 751. *B 594, B II 45.
Kaper, E., B II 783.
Karl V, Kejser af Spanien, A 137, B 389, *B II 33.
Karl I, Konge af England, A 694.
Karl II, B 200.
Karl VI, Konge af Frankrig, B 282.
Karl VII, *A II 696.
Karl, Konge af Navarra, B 282.
Karl X, Gustav, Konge af Sverige, A 487.
Karl XII, OH 59, A II 651, B 103.
Karl XV, *A II 651.
Katerina af Siena, *A 353.
Katharina II, B 401.
Katte, H. H. von, *A II 36.
Kauffmann, M., B 240.
Kayser, O., B II 157.
Keats, J., B 50.
Kefren, Kong, A 55.
Keith, Forsker, A II 174.
Keller, Helen, *B 148.
Kellett, Polarforsker, A II 20.
Kelwin, Lord, B II 581.
Kepler, J., OH 54.
Kerschensteiner, G., B II 396.
Kheop, Konge, A 55.
Kierkegaard, M. P., *A II 514.
Kierkegaard, P. C., A 295, *A II 516.
Kierkegaard, S., *A II 513, *A II 545, *B 145, B 752, B II 788, LH 91.
Kingo, Thomas, *A 300.
Kipling, R., A 99, A 132, *A 320.
Kirchhoff, B 622.
Kirsher, A., A II 286.
Kiær, S., Dr., **B 417.
Kjeldahl, A 828.
Kjelland, A., B 9.
Kleinhans, Billedskærer, B 21.
Klemens IV, Pave, A 184.
Kleopatra, *B 277.
Knud den Hellige, A 599.
Knud Lavard, A 597, A II 726.
Koch, J. P., A 144, *A II 18.
Koch, Robert, *B II 793.
Kock, W. A., A 807.
Kohtz, Skakspiller, B 96.
Kold, Christen, A 296, A II 135, *A II 227.
Komnenos, Kejser, *A 505.
Konstantin, Kejser, A 502, A 504, *A 505, A 664.
Kopernikus, N., OH 54.
Korner, Historiker, A 89.
Kovalevskij, Sonja, *B 623.
Kraepelin, Dr., B 624.
Krantz, Albert, A II 89.
Krapotkin, P., A 133, *A II 70.
Krates, Filosof, A II 290.
Kratos, Stoiker, *A II 295.
Krieger, B 19.
Kristensen, Marius, A 572.
Kristensen, Niels, B 740.
Doré, B II 24.
Krupp, A., B 346.
Kruse, Sognepræst, B 177.
Kublai Khan, *A 182.
Kyros, A 26, B 19.
Køhl, T., *A II 326.
Köhler, Lærer, B 208.

la Gardie, M. G. de, Greve, A 694.
Lagerlöf, S., A 354, *OH 24.
Lagrange, Dr., B II 697.
Lamarck, J. B., *A II 786.
Lamia, Statholder, B 270.
Lange, H. O., A 802, *A II 2.
Lange, Julius, A II 123.
Lange, Thor, A 380, B II 3.
Langton, Stephan, Kardinal, A 692.
Laotse, A 464.
Laperrine, General, B II 157.
Larsen, Anker, B 596.
Larsen, H. C., B II 105.
Larsen, Johannes, A 486, *B 261, **OH 18.
Larsen, L. P., Professor, A 301.
Larsen, Poul, *A II 130.
Larsen, Sofus, Overbibliotekar, A 805.
Larsen, Thøger, OH 39.
Lartet, E., A II 169.
Lartet, Louis, A II 170.
Lasker, E., B 93.
Lavater, B 400.
Lavoisier, A 685.
Law, Bonar, A 164.
Layard, A. H., A 669, A II 278, A II 468.
Lehmann, A., *B II 45, B II 179.
Lehmann, J. G., A II 719.
Lehmann, O., B 550.

Leibnitz, Filosof, A II 293.
Lejesama, M. S. de, A 726.
Lemaitre, Professor, A 818.
Lenglen, Susanne, *A II 507.
Lenin, B 498.
Leo X, Pave, B II 36.
Leo XIII, Pave, A 693, *A II 741, A II 779.
Leonardo da Vinci, *A II 487, *B 256, LH 88.
Leonora Christine, **OH 75, *A 140, *A II 358,* **A II 705, LH 84.
Leopold, Fyrste af Anhalt-Dessau, A 454.
Leopold II, Konge af Belgien, A II 75.
Lepsius, J., A 621.
Lesseps, Ferdinand, B 6.
Levenstin, B II 15.
Lever, F. H., A 226.
Leverhulme, Lord, *OH 42, *A 226.
Leverrier, Astronom, OH 54.
Lewis, A. S., A 692.
Lexer, E., B 119, LH 12.
Lichtenberg, B 401.
Liebig, J. von, *A 685.
Lincoln, A., B 350.
Lindhard, E., B II 104.
Lindhard, J., A 360.
Linné, C. von, A 525, A II 616.
l'Isle, R. de, *B 498.
Lister, Lord, B 373, *B II 793.
Liszt, von, Gehejmeraad, B 113.
Liutprands, Biskop, A 503.
Livingstone, D., B 35, B II 23.
Livius, A II 84.
Lloyd-George, D., A 164.
Locke, J., *B II 179.
Lodehat, Biskop, A 519.
Loeb, J., **B 417.
Loewenfeld, B 367.
Lohest, Naturforsker, A II 171.
Lollo, Giambattista, Skakspiller, B 95.
Lombroso, C., B II 146.
Long, G. W. de, *A 743.
Long, J., Købmand, A II 203.
Louise, Dronning, *B 625.
Loyola, I., *B 465, *B 593.
Luca Pacioli, Munk, B 417.
Ludvig XI, *B II 118.
Ludvig XV, B 200.
Ludvig XVI, *B II 211.
Lukaris, Kyrillos, A 694.
Lukian, B 432.
Lumière, L., B II 506.
Lund, Ane Sørensdatter, *A II 514.
Lund, C., B 546.
Lund, Hendrik, Overkateket, A 673.
Lund, Henrik, *A II 515.
Lund, Macody, A 117.
Lund, P. V., *A II 516.
Lundequist, Gerda, **B II 576.
Luther, M., A 298, A II 582, A II 673, A II 773, LH 99.
Lyell, C., A II 721, B II 581.
Løwenstern, B II 127.

Månsdatter, Karin, **OH 57.
Macaulay, T., B II 314.
Machiavelli, N., B 593.
Mac Clictock, C., Polarforsker, A 237, A II 20.
Mac Clure, Polarforsker, A II 20.
Mac Donnell, Skakspiller, B 93.
McKenna, Finansmand, A 165.
Mackenzie, Eug., Polarforsker, A II 19.
Mac Leod, Professor, B II 120.
Macrinus, A 665.
Madvig, J. N., *A II 122, B 19.
Magnus, Hertug, A 597.
Magnus den Gode, A 114.
Magnussen, A., Professor, A 805.
Mamun, Abdallah, A 57.
Mandern, C. V., *A 201.
Mandeville, B. de, B II 619.
Mangu Khan, A180.
Mantegazza, Pædagog, B 626.
Mantell, Dr., B II 332.
Manuel Commenus, A 179.
Marchal, Sportsmand, B 128.
Marcus Aurelius, *A II 290, B II 21, *B II 462, B II 750.
Marcus Cato, B 344.
Marcus Claudius Marcellus A II 117.
Margrete, Dronning, *A II 661, OH 29.
Maria af Burgund, B II 35.
Maria Stuart, B 636.
Maria Theresia, A II 418.
Marie Antoinette, A 817.
Marius, Konsul, A 471.
Markham, Polarforsker, A II 18.
Marsk, O. C. ,Professor, B II 327.
Marstrand, W., (Illustration), *A II 646, *B 49, *B 708.
Martel, Hærfører, A 636.
Martensen, H. L., *A II 549.
Maruz, Dr., A 12.
Marx, Karl, A 481, A II 70, *B 146.
Mary, Dronning, A 73, OH 29.
Mary, Prinsesse, *A 294.
Mather, Dr., B 348.
Maurras, Politiker, A II 72.
Maury, Forfatter, B II 305.
Mausollos, Konge, A 89.
Maximilian I, B II 35.
Medici, Familien, *A II 487, A II 770.
Melanchton, F., *A II 678.
Melville, Polarforsker, A 744.
Mendel, G., *A 107, A II 789, B 659.
Menkaura, Konge, A 55.
Menzel, Adolf von, (Maleri), A II 41, *B 146.
Mercier, C., A II 779.
Merry del Val, R., *A II 777.
Mertens, Kaptajn, B II 127.
Merzofanti, Kardinal, B 19.
Mesa, Konge, A 669.
Messier, Astronom, B 99.
Metschnikoff, E., *B II 628.
Meyer, M. W., A II 322.
Michael IV, A 505.
Michael, V., A 505.
Michell, Lewis, A II 263.
Michell, W. A., B 45.
Michelangelo, A 282, A II 490.
Mignot, J., A 118.
Mikkelsen, Ejnar, *A II 19.
Milioni, M., A 181.
Mill, Stuart, A II 294, B 621.
Millais, J., (Maleri), B 38.
Millet, Jean François, (Maleri), B II 24.
Milon fra Kroton, B 125.
Missikomer, J., A 74.
Molenhawer, D. G., A 802.
Molière, A 608.
Moltke, A. G., B 611.
Moltke, H. von, *B 147.
Mommsen, Historiker, A II 293.
Montessori, Maria, *B 626.
Montesquieu, A II 295.
Moore, Thomas, A II 294.
More, T., B II 69.
Moreau, General, B II 126.
Morel, Edmund D., A II 75.
Morgan, J. Pierpont, B 345.
Moritz af Nassau, A 418, A 422.
Moritz af Sachsen, B II 37.
Morphy, Paul B., Skakspiller, B 93.
Morris, William, Digter, A 97.
Morse, B 21.
Mortensen, H. C. C., B 262, B 486.
Moth, Fr., Dr., A II 506.
Mozart, W. A., B 21.
Muhammed, A 373, A 635, B II 338, LH 25.
Muir, F., Videnskabsmand, B 360.
Munck, Jens, A II 19.
Munk, Kirsten, **A II 353, A II 358.
Murat, General, OH 68.
Murillo, Kunstmaler, A 665.
Mussolini, B., *B II 497.
Mylius-Erichsen, L., A 676, *A II 18, *B 344.
Müller, G. E., B 18.
Mynster, Jakob Peter, A 31, *A 300, A II 549.
Münsterberg, H., B 38, B II 14, B II 19.
Mæcenas, A 150, B 344.
Møller, Herman, A II 192.
Møller, Ingeborg, OH 7.
Møller, Poul M., A 94, *A II 517, B II 785.
Møller, Steffen, A 676.
Møller, Valdemar, *B II 763.
Møller-Holst, E., B II 97.
Møllgaard, H., A 3, B 442.

Nansen, F., A 750, A II 20, A II 652, B 144.
Napoleon I, *B 350, *B 398, B II 126, OH 68.
Nebukadnezar, A 25, A 85.
Nelson, Lord, OH 75.
Nero, Kejser, A 504, A 661, A II 119, *B 398.
Newton, I., OH 54, *A II 323.
Ney, Marschal, OH 68.
Nichelson, Mr., B 250.
Niebuhr, B. G., *A II 84
Niebuhr, C., A II 470.
Niels, Konge, A 597, A II 726.
Nielsen, H. A., A II 175.
Nielsen, Mikael, *A II 515.
Nielsen, N. P. (Tystofte), *A II 751.
Nielsen, Peter, *A 6, *B 770.
Nielsen, Zak., B II 749.
Nietzche, F., *A II 71.
Nikolaj II, Czar, B 177.
Nobbe, Fr., B II 105.
Noguchi, Dr., **B 417.
Nordenskiöld, A. E., A 744, A II 19.
Nordhagen, Olaf, A 117.
Northcliffe, Lord, *A 163.
Nutzhorn, H., *A II 227.
Nyerup, R., A 762.
Nyrop, K., A 29, A 92, A 220, *A II 702.
Nørregaard, J., A 296, A II 227.

Octavian, B 277.
Odo, Biskop af Bayeux, *A 832.
Oehlenschlæger, A., A 8, A 94, A 114, A 347, A 605.
Olav, Kronprins, **B 225.
Olav den Hellige, A 114.
Olav Kyrre, A 114.
Olav Trygvessøn, A 631.
Olsen, O., Professor, A 415.
Olsen, Regina, *A II 545.
Olsson, Erik, Historiker, A II 89.
Olufsen, O., B II 156.
Omar Khajjam, OH 39.
Ottesen, A., B 644.
Otto IV, Greve, Skakspiller, B 92.
Ovid, A 154.
Owen, R., B 737.

Pachymeres, Georg, Historiker, A II 340.
Palladius, Peder, *A 300.
Palnatoke, B 253.
Paludan-Müller, C., *A II 85.
Paludan-Müller, Fr., *A II 641.
Papirius, Carbo, Konsul, A 470.
Pardoe, J. B., ** 704.
Parmentier, Filantrop, A 727.
Parry, Edw., Polarforsker, A II 19.
Parson, Professor, B II 18.
Pasteur, L., **A 673, A 686, B 505.
Pastillus, G., Sprogforsker, A 638.
Paul, Jean, B II 782.
Paul fra Steglitz, Præst, B 528.
Paulus, A 86, A 665.
Paulus Diasonus, B II 79.
Paulsen, Adam, Opfinder, A 275.
Pawlow, B 243.
Payot, Jules, Pædagog, B 146.
Peabody, G., B 345.
Pearn, Kaptajn, A II 82.
Peary, R., *A II 20.
Pedersen, Christian, B 692.
Pedersen, Holger, A 797, A II 127.
Pedersen, Jørgen, A II 228.
Pedersen-Bjergaard, J., B 807.
Penn, W., A 140.
Perikles, A 88, B 563.
Perpetua, Helgeninde, A 410.
Persson, G., **OH 57.
Persson, Olaf, Historiker, A II 89.
Perthes, Bocher de, A II 168.
Pestalozzi, Pædagog, A II 292.
Petermann, Geograf, A II 18.
Petersen, Jonatan, Organist, A 673.
Petersen, Tom, B 551.
Petrie, Flinders, Arkæolog, A II 283.
Philidor, Skakspiller, B 93.
Philip, Konge, A 726.
Philip den Smukke, Ærkehertug, OH 38.
Piccolomini, E. S., *A II 378.
Piksodoros, A 87.
Pillsbury, C., B II 133.
Pindar, Digter, B 127, B 561.
Pitrès, Dr., B 624.
Pius II, *A II 378.
Pius IX, **A II 737.
*Pius X, *A II 741, *A II 776,* LH 104.
Pius XI, A 73, *A 331.
Piyadasi, Konge, B 271.
Pizarro, F., *A 725, *OH 66.
Platon, A 151, A II 292, B 431, B 563, B II 24.
Plinius, A 57, A 661..
Plutark, A 608, B 431.
Poe, E., B 532.
Pogany, W., OH 39.
*Polo, Marco, *A 179,* LH 13.
Polybios, B 350.
Polydamus, B 125.
Pompadour, Jeanne A. de, *B 783, **OH 103.
Pompejus, B II 238.
Pontius Pilatus, A II 22, B 270.
Pontoppidan, H., B 350, *OH 24.
Pope, Digter, OH 54.
Poulsen, Johannes, *B II 765.
Poulsen, Lars, B II 224.
Prinsep, James, B 271.
Prip, E., A 301.
Prokop, Historieskriver, B 253.
Propertius, A 154.
Protagoras, B 559.
Prudella, (Maleri), OH 38.
Przewalski, Oberst, B 207.
Psilander, V., *B II 506.
Ptolemæus, A 91, A 566.
Publius Cornelius Scipio, A II 117.
*Puggaard, H., *B 545,* LH 40.
Pwzyna, Kardinal, A II 742.

Quebec, Wolf, General, A II 239.
Quesada, S. de, A 726.

Rabutin-Chantal, Marie de, *B 782.
Rachel, Skuespillerinde, *B 784.
Raffaello, A 331, *B 184, **OH 12.
Raffles, Stamford, *A 650.
Ragusa, John af, B 282.
Rampola, M., *A II 742, A II 776.
Ranke, L. von, *A II 85.
Rask, Rasmus, *A 6, A 607, A II 122, *A II 189.
Rasmussen, C. A., Forfatter, B 702.
Rasmussen, Eiler, Officer, *A 6.
Rasmussen, Knud, A 255, A 676, *A II 15, B 344.
Rasputin, B 661.
Rawlinson, H. C., *A II 469.
Reading, Ruffus, Jarl, A 227, A 515.
Regensburg, A., Stiftsamtmand, A 806.
Regnier, Henri de, A II 72.
Reinhold, R., B 443.
Rembrandt, B 33.
Rentzmann, Departementschef, A II 6.
Rethel, Alfred, (Maleri), B II 26.
Retzius, A., *A II 617.
Rhodes, Cecil John, *A 323, A II 257.
Ricard, O., A 299.
Rich, J., Forsker, A II 468.
Richardson, B., A II 720.
Richardt, Chr., A 477.
Richelieu, Kardinal, B 401.
Rigdon, Sidney, B II 336.
Riis, Jacob A., B 357.
Rio, Ercole del, Skakspiller, B 95.
Rivière, Naturforsker, A II 173.
Robert den Anden, *OH 98.
Roberts, Charles G. D., OH 18.
Rockefeller, J. D., B 289, B 344, **B 417.
Rode, Gotfred, B 548.
Rodin, (Maleri), *B 592.
Rolland, R., *A II 75.
Romanos III, Kejser, A 505.
Roosevelt, T., B 350.
Rosenkilde, C. N., A 95.
Rosenkrantz, C., *B 708.
Ross, James Clark, A II 19.
Ross, John, A II 19.
Rostrup, E., A 706, OH 44.
Rotthenburg, Greve, *A II 388.
Rothermere, Lord, *A 164.
Rousseau, J. J., *A II 526, B II 113.
Rovsing, T., B 119.
Rubens, P. P., (Maleri), B 465,
Rubin, E., B 19.
Rutherford, Forsker, B 220.
Rutilius Namatianus, A II 294.
Ryberg, N., *B 610.
Rückle, Matematiker, B 20.
Rzocowski, Sammy, Skakspiller, B 96.
Rørdam, P., A 295.
Rørdam, V., A II 588.

Sabroe, A. H. V., B 674.
Sacy, S. de, Sprogforsker, A II 470.
Sally, Billedhugger, B 205, B 611.
Salmanassar, Konge, A 671.
Salomon, Konge, A 603.
Sand, Knud, B 118, B II 761.
Sankt Augustinus, A II 121.
Sankt Gallicanus, A II 121.
Sankt Hubertus, *B 237.
Sappho fra Lesbos, Digterinde, *B 623.
Sardanapel, *OH 37.
Sarto, G., *A II 742, *A II 776.
Sarzec, E. de, A II 280.
Saurbrey, Løjtnant, A II 10.
Sautuola, M. de, A II 173, A II 791.
Savonarola, A II 771.
Saxo, A 151.
Schack, H. E., B 596.
Schandorph, S., A 72.
Scharling, H., B 1.
Schiller, F. von, *A II 70,*B 400.
Schillings, Professor, B 665.
Schlegel, J. H., A 801.
Schleicher, A., *A II 190.
Schleyer, J. M., *A 701.
Schliemann, Arkæolog, A II 149.
Schlözer, von, A 638.
Schmidt, J., Dr., A II 564, B II 776.
Schmidt, Johannes, A II 191.
Schongauer, M., B 467.
Schopenhauer, A., *A II 71.
Schrøder, L., A 296, *A II 226.
Schultz-Lorentzen, Provst, A 676.
Schwarzenberg, General, B II 126.
Schwatka, Polarforsker, A II 20.
Schütte, Gudmund, A 471.
Schäfer, S. A., B 603.
Schäffer, E., Opfinder, OH 45.
Scott, W., A 228, B 38.
Seemann, C., A II 590.
Sehested, H., *A II 361.
Seidelin, Apoteker, A 453, A 483.
Selchau-Hansen, V., B II 104.
Selenka, Zoolog, A II 171.
Selfbridge, G., A 165.
Semiramis, Dronning, B II 313.
Seneca, Stoiker, A II 292.
Septimus Severus, A II 120.
Servière, Nicolas Grolier de, **B 352.
Settlegast, J., A 297.
Sforza, C., A 103.
Shaftesbury, Filosof, A II 294.

Shajahan, Stormogul, *A II 597.
Shakespeare, W., A 178, A 222, *A 320, A 608, *B 53.
Shand, A., B II 113.
Shapley, B 99.
Shâpur, Kejser, A 662.
Shelley, P., A 99.
Sichinger, A II 614.
Sidenius, V., A 341.
Sidney, P., A 608.
Sigar, Konge, A II 445.
Sigismund, Kejser, A II 662.
Sigvald Jarl, A 632.
Silanus, J. M., Konsul, A 470.
Silvester, R. H., B 604.
Simandini, Fyrstinde af Kanara, A 816.
Simon, Dr., B II 270.
Simonsen, Niels, (Maleri), B II 25.
Simpson, James, *B 83, B 86.
Sixtus, Ypperstepræst, A 662.
Sixtus IV, *A II 634.
Skade, Hans, A II 543.
Skjalm Hvide, A II 726.
Skjoldborg, J., OH 5.
Skovgaard, J., **OH 64, A 297, *B 692.
Skovgaard, J. T., (Maleri), **OH 64.
Skrefsrud, L., A 301.
Skytte, Johan, A 202.
Smid, Hinrick, B II 182.
Smidth, V. F. L., *A II 130.
Smith, Adam, B II 69.
Smith, Baird, B II 720.
Smith, C. W., A II 123.
Smith, G., 475.
Smith, Helene, B 817.
Smith, J., *B II 334.
Smith, S. Birket, A 805.
Smith, W., A II 720.
Smyth, P., A 59.
Sneedorff, J. S., A 479.
Snell, Johann, A 804.
Snofru, Konge, A 55.
Snorre Sturlason, A 634, A II 86.
Sofie Amalie, *A II 360.
*Sofokles, *A II 58,* LH 64.
Sokrates, OH 61, A II 524, *B 398, *B 433, *B 559, B 750, B 763, B II 24.
Solon, B 560.
Sonne, C., A 22, B II 104.
Sonne, H. C., *B 738.
Sonne, J. V., (Maleri), A II 161.
Sophie Dorothea, Dronning, *A 451.
Sostratos, Bygmester, A 91.
Spartakus, A 475.
Spaulding, S., B II 336.
Spencer, Baldwin, A II 202.
Spencer, Herbert, A II 70, B II 754.
Sperling, Otto, A 205.
Spinoza, A II 291, A II 751.
Spliid, Maren, A II 428.
Sprengel, C. C., A 425.
Staël, Anna L, G. de, *B 623.
Stamma, Ph., Skakspiller, B 95.
Stanhope, P. D., *A *289,* LH 23.
Stanley, H., *B 144.
Stauning, Th., *A 6, B 350.
Steen, J., (Maleri), **B II 769, OH 58.
Steen, T., B II 1.
Steenberg, A. S., *A II 1.
Steensby, H. P., Professor, A II 93.
Steenstrup, J., A 411, B II 616.
Steenwinckel, H. von, A II 714.
Steinach, E., B 118, *B II 631 B II 761.
Steinitz, Skakspiller, B 93.
Stenbock, General, A 489.
Stephanus, Robert, A 692.
Stephenson, G., B 348.
Stern, William, B 111.
Stevenson, J., B II 323
Stevenson, R. L., A 101, A 228.
Stilling-Andersen, J., *B 740.
Storch, Mathias, Præst, A 673.
Storck, Arkitekt, A 297.
Stortford, Biskop, A 323.
Street, A. E., B 527.
Strehlow, Missionær, A II 202.
Strindberg, A., *A II 102.
Stuarter, OH 32.
Stuckenberg, V., A 381.
Stylita, Simeon, B 593.
Størmer, C., A 276.
Sudeck, Læge, B 86.
Suhm, P. F., A 802, A II 84.
Sulpicius Maximus, *A 566.
Sundt, Eilert, B 175.
Surikoff, V., OH 74.
Suto, A 156.
Sveinsson, Brynjulfur, Biskop, A 804, A II 536.
Svend Estridssøn, A 820.
Svend Tveskæg, A 437, A 632, A II 31, *B II 369.
Sverdrup, Otto, A II 20.
Swart, Claudius, A II 183.
Syv, P., A 31
Sæmundsson, Zoolog, B II 776.
Tacitus, Historiker, A 469.
Tadema, Lawrence Alma, (Illustration), A II 153.
Tarchanoff, Zoolog, B 459.
Tarik, Feltherre, A 635.
Tartini, B II 307.
Taylor, F. W., A 44.
Taylor, John, A 59.
Tegner, H., A 222 *A II 644.
Terman, L., A II 609.
Tetzel, J., A II 674, B II 36.
Thalbitzer, W., A 253.
Thales fra Milet, Naturfilosof, A 463.
Thams, Tullin, Sportsmand, B 254.
Theagenes, Sportsmand, B 126.
Themistokles, B 19.
Theodora, Kejserinde, *A 505.
Theodosius, Kejser, B 128.
Thidemand, Steen, B II 1.
Thiers, A., B 597, B II 126.
Thomas à Becket, A II 374.
Thomsen, Chr. Jürgensen, A 417, A 762.
*Thomsen, Vilh., *A II 122,* LH 64.
Thomson, Helen B., B 622.
Thore, Biskop, A II 429.
Thorolf Mosterskæg, A 630.
Thorvaldsen, B., *B 549, *B 592, B 596.
Thott, O., A 801.
Thura, Laurits de, Bygmester, A 762.
Thutmose I, A II 567.
Thutmose III, *A II 569.
Tiberius, A *214,* A 220, A 504, LH 15.
Tietgen, F., B 346, B 582.
Tirén, Johan, (Maleri), B II 113.
Tischendorf, C., A 693.
Tissa, Konge, B 276.
Tolstoj, L., *A II 70.
Torricelli, Fysiker, A II 176.
Trajan, Kejser, A 568, A 661, A II 119.
Trier, E., A 296, A II 226.
Troels-Lund, F., B 172.
Trolle, H., A II 713.
Trombetti, Sprogforsker, A II 192.
Tryon, Thomas, B 349.
Tscherning, Oberst, B 546.
Tschigorin, Skakspiller, B 93.
Tulumaya (Ptolemæus), Konge, B 276.
Turner, Maler, A 516.
Turnour, Sprogforsker, B 271.
Tut-Ank-Amon, A 73.
Ulfeldt, C., *A II 359.
Ulfeldt, Eleonora Christine, se Leonora Christine.
Ulfila, Biskop, A 694.
Vahl, J., Provst, A 806.
Vahl, M., Geograf, A II 269.
Valdemar II, Sejer, A 487, A II 425, *A II 540.
Valdemar den Store, A II 729.
Valerius, A II 22.
van Hoe, Missionær, B 762.
van Slyke, Kemiker, **B 417.
Vanini, L., B II 620.
Vasco da Gama, B 3.
Vasco de Balboa, A 724, B 6.
Vauvenargues, B II 788.
Vedel, Anders Sørensen, A 806.
Vegard, Fysiker, A 276.
Verazzani, Opdager, A II 239.
Verner, K. A., *A II 190.
Vestergaard, H. A, B., *A II 752.
Vethemann, Hærfører, A II 728.
Victoria, Dronning, B 87.
Vilhelm af Æbeltoft, A II 375.
Vilhelm Erobreren, *A 820.
Virchow, Professor, A II 169.
Virgil, **A 288, B 140, B 344, B II 97.
Vladimir, Czar, A II 346.
Vogt, Carl, A II 169.
Vogt, N. C., A 119.
Voltaire, F. de, A 208, A II 386, A II 417.
Voss, Isaak, A 694.
Voss-Christensen, Frue, Skuespillerinde, *B 397.
Vries, H. de, *A II 789.
Væver, Jens, Fisker, Opfinder, B 642.
Wagner, (Maleri), B 597.
Walcott, William, **B 560.
Wallace, A. R., A II 559.
Wanters, Emilie, (Maleri), B II 85.
Warendorp, Bruno, B II 2.
Washington, Booker, A II 623.
Washington, G., *B 81.
Wasmann, E. B., B II 591.
Watt, James, **A 65, B 348.
Webb, Beatrice, *B 625.
Weber, K. M., B 401.
Wegener, K. M., *A 142.
Weis, H., B 702.

Weiss, Otto, B II 785.
Werestchagin, Maler, A 607.
Werner, A. G., A II 719.
Wessel, J. H., A 605.
Westergaard, N. L., *A II 123, A II 471.
Wilhelm II, Kejser, *A II 778, B 177.
Wilhelm, Prins, *B 664, B 762.
Wilhelmine, Prinsesse, *A 484.
Wilkizki, Polarforsker, A II 21.
Wilson, Robert F., A II 566.
Wilson, W., Præsident, A II 195.
Wilster, Chr., A 536.
Wimmer, L. F. A., A796, A 803.
Winge, H., B II 425.
Winge, Ø., Dr., A II 564.
Winther, C., A 8, A 31.
Withering, W., B II 182.
Wittenberg, J., B II 3.
Wolf, General, A II 239.
Wollaston, B II 124.
Wondreton, Giftblander, B 282.
Woodruff, Præsident, *B II 340.
Woodward, Smith, A II 174.
Worm, O., A 574, A 796.
Worsaae, J. J. A., Arkæolog, A 432, A 762.
Wrangel, General, A 489.
Wrangel, Greve, Forfatter, B 203.
*Wrede, Mathilda, *A 354,* LH 25.
Wulff, Polarforsker, A II 18.
Wulfila se Ulfila.
Wullenwever, J .,*B II 6, B II 7.
Yeamens, (Maleri), *B 77.
Young, A., B II 314.
Young, B., *B II 336.
Young, B., jr., *B II 340.
Young, T., A II 287.
Zacharias, Pave, B 750.
Zahle, Nathalie, *B 143.
Zahrtmann, K., (Maleri), A 140, B 350, B II 95.
Zamenhof, L. L., *A 701.
Zenon, Filosof, *A II 289.
Zeser, Konge, A 59.
Zinzendorff, Kardinal, A II 387.
Zoe, Kejserinde, *A 505.
Zoëga, G., A II 286.
Zola, E., B II 24.
Zwingli, *A II 678.
Ørsted, H. C., **A 97, A 641, A 697, *B 147.
Østrup, J., Prof., A 672.

Fortegnelse over FREMS Medarbejdere.

Tallene efter Medarbejdernes Navn og Stilling henviser til de Hefter og Sidetal, hvor der findes Artikler signeret af vedkommende Forfatter, f. Eks. Hauch-Fausbøll 55, S. 62 viser, at der af denne findes en Artikel undertegnet med Navn i Hefte 55, Side 62. Er der intet Tal efter Medarbejdernes Navne, har vedkommende udelukkende skrevet under Mærke. Alle de ulige Heftenumre findes i A, de lige i B.

Aakjær, Svend, Cand. mag. 47, S. 763 — 57, S. 91 — 61, S. 155 — 85, S. 540.
Abell, J., Forstkandidat. 66, S. 193.
Agerholm, Edv., Bibliotekar.
Alving, Th., Direktør. 84, S. 487 — 86, S. 519.
Andersen, Dines, Professor, Dr. phil. 83, S. 501.
— Knud, Revisor.
Andrup, Otto, Museumsinspektør. 75, S. 358 — 97, S. 712.
Arctander, C., Forfatter.
Axelsen Drejer, Kontorchef. 100, S. 737.
Balslev, L. A., Stud. mag., 54, S. 1 — 56, S. 33.
Barfoed, G. F., Ingeniør. 73, S. 321 — 98, S. 705.
Bartholin, Thomas, Mag. art. 45, S. 720 — 87, S. 561.
Beaverbrook, Lord. 7, S. 97 — 11, S. 161 — 15, S. 225 — 21, S. 321 — 25, S. 385 — 33, S. 513 — 35, S. 545.
Begtrup, Holger, Højskoleforstander. 67, S. 225.
Benedictsen, Aage Meyer., Forfatter.
Bindslev, Alfred, Pastor. 101, S. 769.
Blatt, Frantz, Mag. art. 45, S. 712.
Bondo-Svane, O., Cand. jur. 46, S. 705.
Bonnesen, N., 85, S. 535.
Brandes, Georg, Professor, Dr. phil. 57, S. 70 — 58, S. 91 — 60, S. 125.
Bruun, Daniel, Kaptajn.
Brøndsted, H. V., Mag. art. 52, S. 808 — 72, S. 293.
— J., Dr. phil. 47, S. 757 — 49, S. 787 — 51, S. 820 — 101, S. 791.
Bøggild, O. B., Professor, 81, S. 461.
Christensen, Arthur, Professor. 66, S. 208 — 80, S. 432 — 81, S. 456 — 84, S. 494.
Clausen, Julius, Bibliotekar.
Cold, Jørgen, Cand. jur. 83, S. 507.
Dam, Axel, Dr. phil. 94, S. 655 — 102, S. 782.
Degenkolv, Axel, Løjtnant. 51, S. 803 — 55, S. 43 — 72, S. 313 — 94, S. 646.
Ditlevsen, Asger, Magister. 44, S. 679 — 46, S. 712 — 64, S. 167.
Djuurhuus, A. O. S. 64, S. 161.
Dorph-Petersen, K., Direktør. 60, S. 97.
Duurloo, Ellen, Forfatterinde. 84, S. 505 — 88, S. 569.
Ege, Richard, Dr.
Ewald, Carl, Forfatter. 22, S. 324.
Faber, Erik E., Overlæge, Dr. med. 78, S. 402.
Fabre, J. H. 70, S. 264.
Friis, Achton, Maler. 31, S. 486 — 33, S. 516 — 78, S. 408.
Frisch, Hartvig, Adjunkt.

Gad, Peter Urban, Forfatter.
Gay, V. 57, S. 84 — 75, S. 373 — 93, S. 660 — 97, S. 725.
Georgsen, Georg, Lektor, Havearkitekt. 90, S. 602.
Goll, Aug., Rigsadvokat.
Gram, H. C., Dr. med. 46, S. 725 — 50, S. 788 — 52, S. 823 — 56, S. 51 — 60 S. 119 — 64, S. 182 — 82, S. 469 — 86, S. 532.
Gran, Rigmor, Sekretær, Cand. polit. 99, S. 737.
Grøn, A. Howard, Forstkandidat. 61, S. 143 — 67, S. 240.
Hagerup-Bull, E., Højesteretsassessor. 49, S. 773 — 59, S. 101.
Hanssen, Andreas, Rektor, Dr. phil. 100, S. 749.
Hastrup, Thure. 86, S. 538.
Hauch-Fausbøll, Direktør for genealogisk Institut. 55, S. 62.
Henriksen, Kaj L., Amanuensis, Mag. art. 88, S. 557 — 90, S. 588.
Himmelstrup, Otto, Sekretær. 52. S. 801.
Hohlenberg, Johannes E., Forfatter.
Holstein, Ludvig, Forfatter.
Hubbard, Elbert, Forfatter. 59, S. 97.
Hunø, L. M., Mag. art. 64, S. 175.
Hvass, Jens, Forstkandidat. 70, S. 283.
Højlund, Thomas, Kommunelærer. 66, S. 219.
Høyer, L. Gudmand, Journalist.
Jacobsen, J. O., Læge. 98, S. 724 — 100, S. 755.
— Lis, Dr. phil. 67, S. 254.
— Thorkild, Stud. mag. 69, S. 278 — 80, S. 443.
Jacoby, Paul, Læge. 70, S. 276 — 74, S. 342.
Jahn, K., Translatør. 10, S. 129 — 16, S. 225 — 22, S. 321 — 26, S. 385 — 34, S. 513.
Jarl, Axel, Godsejer. 89, S. 597 — 95, S. 693 — 99, S. 757.
Jensen, Aage, Stud. mag. 58, S. 65.
— Ewald. 47, S. 743.
Jessen, Knud, Dr. phil. 51, S. 814 — 75, S. 366.
Jørgensen, Hakon, Cand. mag. 47, S. 751 — 55, S. 51.
Kaarsen, A. C., Cand. polit. 62, S. 129 — 74, S. 321 — 86, S. 513 — 102, S. 769.
Kierkegaard, Valdemar, Overlærer. Frems Retskrivningsordbog.
Kjær, Hans, Museumsinspektør. 67, S. 247.
Knudsen, K. A., Gymnastikinspektør. 96, S. 697.
— Sven, V., Adjunkt. 57, S. 65.
Koefoed, V. H., Ingeniør. 46, S. 732.
Koefoed-Petersen, Otto, Mag. art. 69, S. 284.
Korst, Knud, Cand. polit. 68, S. 225 — 84, S. 481 — 95, S. 680.
Krenchel, Ejner, Overretssagfører. 94, S. 669.
Larsen, C. Syrach, Forstkandidat.
— H. C., Kontorchef. 50, S. 769.
— Laurits. 99, S. 741 — 101, S. 776.
Lassen, Loulou, Fru.
Leche, Mia, Forfatterinde. 93, S. 648.
Lehmann, Edv.,Professor, Dr. phil. 74, S. 334 — 85, S. 520.
Lembcke C., Ritmester. 74, S. 349.
Levin-Hansen, S. Apoteker. 53, S. 8 — 79, S. 425.
Liisberg, Bering, Slotsforvalter.
Linck, Olaf, Forfatter.
Lind, Helmer, Redaktør.
Lund, C. Redaktør.

Madsen, Victor, Direktør, Dr. phil. 59, S. 114 — 63, S. 167 — 65, S. 212 — 69, S. 272 — 89, S. 589 — 97, S. 719.
Marks-Jørgensen, Sekretær. 71, S. 315.
Marstrand, Even, Pastor, Cand. polit. 48, S. 737.
Mathiassen, Therkel, Magister. 53, S. 15.
Maxwell, E. V., Kaptajn. Engelsk til Selvstudium.
Monrad, Svenn, Professor, Dr. med. 48, S. 754.
Müller, Th. A., Lektor. 29, S. 449 — 31, S. 481 — 55, S. 33 — 77, S. 385 — 79, S. 417.
Neiiendam, Michael, Pastor, Dr. theol. 89, S. 582.
Nielsen, Aksel V., Adjunkt. Tysk til Selvstudium.
— Axel, Professor. 72, S. 289 — 80, S. 417.
— E., Kommunelærer. 56, S. 39 — 60, S. 106.
— Ejnar. 90, S. 577.
— Gerda, Cand. mag. 91, S. 630.
— Harry. 82, S. 473.
— Holger, Kaptajn. 34, S. 539 — 38, S. 603.
— J. N., Dr. phil. 79, S. 434.
— K. E., Pastor. 63, S. 161.
— N. C., Cand. mag. 45, S. 724.
— Niels, Lektor, Dr. phil. 91, S. 624.
Nissen, Erik, B., Cand. theol. 53, S. 22.
Nordmann, V., Statsgeolog, Dr. phil. 74, S. 327 — 80, S. 424 — 82, S. 456 — 90, S. 580.
Nøjgaard, N., Cand. theol. 95, S. 673.
Okkels, Harald, Læge. 44, S. 693.
Otterstrøm, C. V., Mag. scient. 98, S. 731.
Ottesen, Gustav.
Pallis, S. A., Dr. phil. 44, S. 685 — 58, S. 79 — 81, S. 467.
Pedersen, Jens, Bibliotekar. 51, S. 801 — 53, S. 1 — 97, S. 705.
Petersen, C. G. Johs., Direktør. 42, S. 641.
— Chr., Magister.
— Helge, Afdelingsmeteorolog. 63, S. 176 — 77, S. 401 — 85, S. 528 — 93, S. 655.
— Sophie, Lektor. 59, S. 108 — 73, S. 332 — 83, S. 494.
Plesner, Johan.
Pontoppidan, Morten, Pastor.
Portefée-Bahnsen, Poul, Mag. art. 50, S. 781 — 54, S. 14 — 56, S. 45 — 60, S. 113 — 70, S. 269 — 82, S. 464 — 86, S. 527 — 98, S. 719.
Poulsen, Erik. M., Magister. 78, S. 389.
— Frederik, Direktør, Dr. phil. 55, S. 58 — 71, S. 289.
Ranulf, Svend, Dr. phil. 48, S. 748 — 92, S. 619.
Rasmussen, C. O., Tandlæge. 96, S. 692.
— Vilhelm, Forstander. 96, S. 689.
Retoft, Emil, Kommunelærer. 88, S. 445.
Riedel, Kaj, Cand.mag. 63, S. 181 — 65, S. 198 — 71, S. 296 — 85, S. 513 — 87, S. 545.
Rifbjerg, Sofie, Mag. art. 91, S. 609.
Rosenberg, Helge, Ingeniør.
— Holger, Forfatter. 46, S. 717 — 73, S. 327.
Rosenkjær, Jens, Magister. 101, S. 786.
Schepelern, V. E., Skoleinspektør, Dr. phil. 52, S. 816 — 62, S. 141 — 68, S. 239 — 72, S. 302 — 78, S. 395.
Schoch, A., Cand. polit. 14, S. 193.
Schütte, Gudmund, Dr. phil. 71, S. 310 — 76, S. 364 — 77, S. 407 — 79, S. 441.
Sick, Ingeborg Maria, Forfatterinde.

Simesen, Ingeborg, Forfatterinde. 65, S. 218 — 83, S. 487.
Skov, Gunnar, Cand. mag. 45, S. 731 — 49, S. 796 — 53, S. 29 — 99, S. 764.
Smith, Otto, Musæumsinspektør.
Speerschneider, C. E., Afdelingsmeteorolog, Kaptajn. 49, S. 780 — 57, S. 76 — 65, S. 207.
Steen, Henry A., Cand. mag. 59, S. 122 — 63, S. 188 — 73, S. 339 — 95, S. 701.
Storgaard, Ejnar, Mag. art. 62, S. 155 — 69, S. 264 — 71, S. 303 — 77, S. 393 — 87, S. 553 — 91, S. 615
Søgaard, Carl, Landbrugskandidat. 99, S. 749.
Thalbitzer, W., Professor.
Thomsen, Th., Musæumsinspektør.
Thors, Th. C., Adjunkt. 93, S. 641.
Thorsen, Chr. Cand. polit., Redaktør. 92, S. 609 — 94, S. 641.
Tillge-Rasmussen, Svend, Cand. polit. 82, S. 449.
Tryde, A., Kaptajn. 92, S. 632.
Tvermose Thyregod, S., Forfatter.
Valstrøm, Anders, Kontorchef. 44, S. 673 — 76, S. 353 — 78, S. 385.
Ventegodt, Niels, Cand. jur. 68, S. 250.
Vibæk, Jens.
Waagø, Hans, Fotoekspert.
Weismann, C., Skovrider. 20, S. 295 — 28, S. 421 — 42, S. 646 — 54, S. 26 — 56, S. 58 — 58, S. 71 — 102, S. 794.
Wesenberg-Lund, E., Mag. scient. 48, S. 741 — 50, S. 776 — 54, S. 8 — 62, S. 134 — 66, S. 202 — 68, S. 231 — 88, S. 550 — 92, S. 612 — 95, S. 687 — 96, S. 681 — 98, S. 712 — 102, S. 776.
Wolfisberg, J., Pastor. 100, S. 743.
Øigaard, A., Dr. med. 94, S. 661.
Østergaard, Vilhelm, Professor.